1

Kadronun müessisleri: Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Burhan Asaf
İsmail Husrev

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

İdare merkezi: Ankara

Adres: Yakup Kadri, Manisa Meb'usu — Ankara

Tevzi Merkezi: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi Istanbul Ankara caddesi. No. 83

Abone şartları:

Seneliği peşin olarak 3 Liradır.

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

1

II. KÂNUN
1932

KADRO.

Türkiye, bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp durmadı.

Bu güne kadar geçirdiğimiz hareketler, şahit olduğumuz muazzam kıyam manzaraları, onun yalnız bir safhasıdır. Bir ihtilâl geçirdik. İhtilâl, inkılâbın gayesi değil, vasıtasıdır.

Bu ihtilâl safhasında dursaydık inkılâbımız akim kalırdı. Halbuki o,genişliyor, derinleşiyor. O henüz son sözünü söylemiş, son eserini vermiş değildir. Tesviye edilmiş bir zemin üstünde yarınki Türk cemiyetinin, kendine has ve kendine uygun binası kurulabilmek için, inkılâbımız, derinleşme ve genişleme istikametindedir.

İnkılâp bitaraf bir nizam değildir. Onun içinde yaşayanların, taraftar olsunlar veya olmasınlar, ona intibak etmeleri lâzımdır. İnkılâp, ona taraftar olanların iradelerine, taraftar olmıyanların iradelerinin, kayıtsız ve şartsız, bağlanması demektir.

İnkılâbın irade ve menfaati, inkılâbı duyan ve yürüten azlık, fakat şuurlu bir avangardın, azlık fakat ileri bir KADROnun iradesinde temsil olunur. Bu kadro, inkılâbın şeniyetinden çıkarılan ve onun seyrine uygun bir şekilde izah edildikçe şekilleşen ve nazariyeleşen prensipleri kendine şuur edinir. İnkılâbın derinleşmesi demek, her şeyden evvel, bu prensiplerin ve onların ifadesi olan inkılâp ahlâk ve disiplinin, ileri kadronun dimağından genç neslin, şehir halkının ve köylünün dimağına inmesi ve yerleşmesi demektir.

●

Türkiye bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp kendine prensip ve onu yaşatacaklara şuur olabilecek bütün nazarî ve fikrî unsurlara maliktir. Ancak bu nazarî ve fikrî unsurlar inkılâba İDEOLOJİ olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir. Gerek millî mahiyeti gerek beynelmilel şümul ve tesirleri itibarile, tarihin en manalı hareketlerinden biri olan inkılâbın seyri içinde ve onun icaplarına uygun bir şekilde izah işi, bugünkü Türk inkılâp münevverliğine düşen vazifelerin en âcil ve en şereflisidir. İnkılâbımızın, her biri ayrı ayrı kıymettar ve orijinal olan bu fikir ve nazariye unsurları birer birer izah edildikçe, bu esaslar inkılâp nesli için kriteryumlar olacak, yeni ve standartlaşmış inkılâpçı tip böyle doğacaktır. Bu tip her nerede, her ne şerait altında olursa olsun, karşılaştığı her inkılâp sahasında, ayni hâdiseyi ayni kriteryumlara vuracak, ayni ölçülerlerle düşünecek, ayni neticelere varacak, ve İnkılâbın kendine has CİHAN TELÂKKİ TARZI böyle olacaktır.

Hülâsa; Cihanın bin bir çeşit hâdisata sebep olan bu günkü esrarengiz gidişi içinde, mukadderatını kendi inkılâbının mukadderatına bağlayan inkılâp neslimizin muhtaç olduğu inkılâp şevkini her zaman uyanık tutmak ve inkılâbımızın bir bakışta idrakimizi durdurur gibi görünen coşkun ve mürekkep cereyanına daima hakim kalabilmek için, onun prensiplerini hududu muayyeen kriteryumlar şeklinde bilmeye, benimsemiye ve benimsetmiye mecburuz.

KADRO, BUNUN İÇİN ÇIKIYOR.

PESİMİST.

Şevket Süreyya

İnkılâp cephesi, harp cephesi gibidir: Burada da iki taraf çarpışır ve bu çarpışanlar iki tarafın yalnız fizik ve teknik kuvvetleri değildir.

İnkılâp cephesinde de, tıpkı harp cephesinde olduğu gibi bütün enerji şekilleri ve bütün vasıtalar bir maksat için seferber edilir. Psikoloji, mücadeleye karışır. Fikriyat işe müdahele eder. Hulâsa zahiren harekete geçen elle tutulur kuvvetlerin taktiği ve istratejisi arkasında iki cephenin bütün ruhî ve manevî elemanlarının da biribirlerine karşı amansız bir hayat, memat cidaline geçtiğini görürsünüz!

İşte şimdi Türk inkılâbında, her cephede yere çaldığı düşmanlarının bu cinsten yeni ve sinsi bir hücumuna maruz kalmıştır: Düşman; inkılâbımızın psikolojisi üzerine kendi psikolojisini seferber etti. Bu psikoloji:

PESİMİZİM dir.

Şimdi inkılâp atmosferini esrarengiz bir " Bedbinlik „ havası sarıyor. Şimdi günün her adımda ayağınıza çarpan kahramanı: PESİMİST tir.

Pesimist her yerde hazır ve nazırdır! Kulağınıza mütemadiyen eğiliyor ve söylüyor: Herşey fena gidiyor!

●

İnkılâp demek, hiç şüphesiz bir sütlimanlık demek değildir. İnkılâpta çarpışan iki taraftan biri, diğerini kendi iradesine ve cebrüzor ile mahkûm kılacak, bir rejim diğer rejime, bir keyfiyet diğer keyfiyete istihale edecek, hulâsa cemiyetin bütün bünyesinde birşeyler dağılacak ve birşeyler yeniden yapılacaktır.

İşte Pesimizm bu dağılanın, yani realitenin seyri karşısında realiteye mağlup olanın psikolojisidir!

Pesimizm, bu yürüyen realitenin icaplarına intibak edememenin ve bu icaplar karşısında aczin bir ifadesidir!

Pesimizim, değişen hayat içinde istinat noktalarını kaybedenin kendi içine dönüşü ve orada istinatgâhlar arayışıdır!

Pesimist; inkılâbın seyrinde kaybettiğini, kendi ruhunda arar ve orada bulmak ister ve aradığı âlemi kendi ruhunda yaratır! Bu âlem realitenin pervasız seyri karşısında çok hazin, fakat çok enterresan ve çok seyre şayandır :

1 — Pesimizm, pesimistin ruhunda evvelâ bir "Fatalizm„e inkılâp eder. Pesimist kendi haricindeki âlemi kendi bitkin ruhunun zaviyesinden görür. Bu âlem onca çoktan harabe mahkûmdur! Her şey fena, her şey müteredddi, her şey inhilâl halindedir.

Halbuki bu netice pesimistin ruhunda evvelce yaşamış olan kıymet hükûmlerinin artık birer birer erimiş ve birer birer manalarını kaybetmiş olmalarından başka hiçbir şeyin alâmeti değildir. Pesimizmin bu suretle ilk seyri, Pesimistin ruhundaki bütün müesses hükümlerin birer birer dejenere olunmuştur.

Pesimistten vefa beklenmez!

2 — Pesimizmde hareket noktası fert; ferdin sübjektif idrâki, sübjektif menfaati, ve binaenaleyh "Ene — Ben„ dir. Bunun içindir ki, her pesimist muhakkak rasyonalisttir. Pesimistte fatalizm, pek az bir zaman içinde derhal karikatür bir rasyonalizme münkalip olur. Pesimist realiteyi yıkmak ve sonra kendi "Akl„ına göre yeniden kurmak ister.

Eğer her pesimist kendi "Akl„ına göre istediğini yapmıya muktedir olsaydı, bu bir tek Arz üzerinde nekadar pesimist varsa, o kadar beşer cemiyeti, o kadar "Nizamı âlem„ kurmak icap ederdi: Fakat şükretmeli ki, pesimist ne yapmak, ne de yıkmak iktidarındadır. Onun ruhu öyle gittikçe durulan bir sudur ki, ondan etrafa sadece ufunet intişar edebilir.

3 — Kuvvetli insan, istediği için muktedir olan değil, muktedir olduğu için istiyen insandır. Pesimist te ister görünür. Muktedir olduğu için ister görünür: Halbuki istemez. Pesimistte asl olan istek değil, isteksizliktir.

Çünkü istek, bir irade işidir ve isteksizliğin zıddıdır. Halbuki pesimizm bir irade hastalığıdır, bu hastalıkta her şeyden evvel irade felce uğrar! Pesimistin istek ve ihtirası da bizzat isteğin ve ihtirasın dejenere oluşudur.

Pesimist bütün kıymet hükümlerini kaybettiği gibi, artık iradesinden de mahrumdur.

Pesimist tatmin edilemez!

4 — Pesimizm; pesimistin evvelâ yanlış olarak âlemi inkâr etmesile başlar ve sonra doğru olarak kendini inkâr etmesile nihayet bulur!

Bu inkâr ferdin bazan manevî, bazan maddî intiharile biter!

5 — Pesimizm bir psikoloji haleti; fakat içtimaî bir psikoloji haletidir. Çünkü bu haletin bütün malzemesi sosiyaldir. Pesimizm; cemiyetin seyrini, bu seyrin hanuniyetlerini idrak edemiyen ve cemiyetten ekarte edilen ferdin dimağına inikâsıdır. Bu suretle pesimizmi vakıa fert temsil eder; fakat cemiyet yaratır.

Cemiyette katastrof husule geldi ve bir inkılâp oldu mu, bu inkılâpta mağlup olan tarafın ruhî mümessili olarak derhal pesimist türer. Ve pesimizm; kurulan yeni cemiyet karşısında inhilâl eden eski cemiyetin "İçtimaî Psikolojisi„ olur.

Bunun için; pesimist fert, nasıl dejenere fertse, pesimist psikoloji, dejenere psikolojidir. Pesimist edebiyat, dejenere edebiyattır. Pesimist felsefe, dejenere felsefedir.

Bir cemiyetin psikolojisine pesimizm hâkim olursa, o cemiyetten ümidi kesmek lâzım gelir. Çünkü böyle bir cemiyette bütün kıymet hükümleri donmuş, içtimaî normlar, artık bütün cemiyetin vücudünü nefyüinkâr eden bir hal almış demektir. Roma inhilâl ederken aynen bu manzarayı verdi: İnhilâl eden Romada, fert kendi nefsine dönmüş ve içtimaî inkişaf istikametlerini bir türlü tayin edemiyen Romo cemiyeti, kendi üstürüktürü içinde kendi kendini kemirmiş, yemiş bitirmişti.

●

Türkiyede Pesimizmin ilk kasti, inkılâp heyecanıdır:

Onlar; inkılâbımızı heyecanını kaybeden; zatında mündemiç bütün kıymet hükûmlerine karşı şüphe ve tereddütlerle bakılan hulâsa sevilmeyen ve inanılmayan, donmuş bir "Yarım iş„haline getirmek isterler.

İnkılâp heyecanından mahrum olunca; inkılâp idealizmi ve bu idealizmi yaşatan azlık, fakat şuurlu ve disipline inkılâp kadrosu kendiliğinden parçalanır diye beklerler.

Bu bekleyişin ardında ise; Türk cemiyetinin elde edilmiş bütün fütuhatından birer birer kayboluşu, kazanılan bütün siperlerin birer birer terkedilişi vardır.

Fakat renk, renk ve çeşit çeşit inkılâp düşmanlarının; inkılâbımıza karşı bilerek ve bilmiyerek harekete getirdikleri

bu yeni ve sinsi hamlenin bütün mekanizmasını noktası noktasına biliyor ve tanıyoruz:
İnkılâp aleyhtarlığının pesimist psikolojisine karşı; kendi inkılâba inanışımızın en yenilmez ve en müessir kuvvetlerini seferber ediyoruz.
Bu kuvvetlerin ismi:
OPTİMİZM
Ve
İNKİLÂP HEYECANIDIR. [1]

[1] Bu bahis gelecek nüshada.

Millet İktisadiyatı:

Müstemleke iktisadiyatından Millet iktisadiyatına.

Dr. Vedat Nedim

İnkılâbımızın iktisat sahasındaki mânâ ve şümulü üzerinde duran: Kapitülâsyonlar - Düyunu umumiye - Gümrük esareti gibi mefhumların Türk toprakları dışına koğulması, Saltanatın, Mecellenin, Fesin, Arap harflerinin Türk cemiyetinden tardedilmesinden daha az mühim ve daha az manalı değildir. Hattâ bu sonuncuların kıymetini azaltmak kastinden temamen uzak kalarak diyebiliriz ki, birincilerin mana ve şumulü daha geniştir. Çünkü kapitülasyonların ilgası, düyunu umumiye idaresinin kaldırılması, gümrük istiklâlinin istirdadı yeni Türkiye devletile haricî alâkadar Devletler arasındaki cidalin zaferleridir.

Saltanatı, mecelleyi, fesi, Arap harflerini kaldırmak için Lauzanne'lara ihtiyaç yoktu. Bunlar müstakil bir milletin kendi içinde halledeceği mes'elelerdi.

O halde inkılâbımızın iktisadî sahadaki şiarlarının tahakkuku, bizi tabiatile dış - düşmanlarımızla karşılaştırdı. İnkilâbımızın içtimaî sahadaki şiarların tahakkuku ise, bizi gene tabiatile iç düşmanlarımızla çarpıştırdı..

Bu itibarla içtimaî zaferlerin korunması ve kökleşmesi için iç - irticaa karşı ne derece uyanık ve amansız davranmamız bir zaruretse, iktisadî zaferlerin yemişlerini verebilmesi için de dış - irticaa karşı o derece, silâhlı, hazırlıklı ve tetik bulunmamız icap eder.

Osmanlı Bankasının Londra'da toplanan umumî hey'et içtimaında idare meclisi reisinin Türkiye'ye dair verdiği izahatta biz dış irticaın sesini işittik!

●

İktisadî inkılâbımızın manası ve hedefi nedir ?

Bir müstemleke iktisadiyatı olmaktan kurtulup bir millet iktisadiyatı yaratmak. Bu meseleyi böylece vazedebilmek

bile başlı başına beynelmilel bir hâdisedir. Çünkü her müstemleke milletinin ideali, bu meseleyi böylece vazedebilmektir. Bu itibarla davamızın sadece millî değil, aynı zamanda beynelmilel bir mahiyeti vardır.

Müstakil bir millet iktısadiyatı kurabilmek için ergeç aynı yoldan geçmek mecburiyetinde kalacak olan müstemleke ve yarı müstemleke milletlerine örnek olmak mevkiindeyiz.

Unutmayalım ki, Çin kapitülâsyonların ilgası ve gümrük istiklâli uğrunda hâlâ didiniyor. Ve Hindistan aynı idealler için çırpınıp duruyor.

Müstakil Türkiye'nin bir millet iktısadiyatı yaratmak cehdi düşmanlarımız tarafından da saburlu ve dikkatli bir alâka ile takip olunmaktadır.

Hiç şüphesiz ki, Balkanların ve yakın şarkın en kuvvetli ve en istikrarlı devleti Türkiye Cümhuriyetidir. Buna rağmen garp maliye âlemi yeni Türkiye'yi bizzat kendilerinin ölü adam dedikleri osmanlı saltanatı kadar, emniyetli bulmuyorlar. Niçin? Çünkü osmanlı imparatorluğu, garp emperyalizmi için kaybolmuş bir istihkâmdır. Onu tekrar zaptetmek ümidi ve arzusu içlerinde kıvıl kıvıl yaşıyor.

Bu hakikatı her inkılâpcı Türk vatandaşı iyice kafasına kazmalıdır.

İnkılâbın heyecanını ve mihverini artık iktisadî sahaya nakletmek zamanı geldi. Millet iktisadiyatı yaratma davasında her vatandaş disipilinli ve şuurlu bir ordunun fertleri gibi üstüne düşen vazifeleri bilmelidir.

İşte inkılâba inananlara düşen mühim ve hayatî bir inkılâp işi!

●

Görüyoruz ki, millî kurtuluş cidali iktisadî sahada bütün şiddetile devamediyor. Ve bu cidal, Dumlupınar bahasına oluyor. Türkiye, iktisadî zaferlerini istismar edemezse, emperyalizm'in kucağına düşebilir. Bu büyük tehlikeyi 14 milyonun yüzde kaçı biliyor?

İktisadî derdlerimizi ferdlerin hasis menfaat meseleleri olmaktan kurtarıp bir millet davası haline koymak, artık günün zarureti oldu. Bütün Türkiye'de bir Dumlupınar havası estirmek lâzım.

Askerî Dumlupınar plânlı ve sistemli bir faaliyetin yemişidi.

İktisadî Dumlupınar da plân ve sistem ister.
Bir müstemleke iktisadiyatından bir millet iktisadiyatı yaratmak işi karşısında tarihte ilk defa olarak Türk milleti kalıyor.
Bu işi başarmak.. İşte yeni Türk Devletinin tarihî misyonu.
Önümüzde taklit edebileceğimiz hiçbir örnek görmüyoruz. Bu büyük işin bütün hal çarelerini kendi kendimize yaratmak mecburiyetindeyiz.
İnkılâbımızın diğer unsurları gibi iktisadî inkılâbımız da orjinal bir eser olacaktır.
Zaten harp sonu iktisadiyatının üç büyük mes'elesi var.
1 — Kapitalist iktisat sistemi yerine komünist iktisat sistemini kurmak..
Bunu Rusya halle çalışıyor.
2 — Kapitalist iktisat sistemini kurtarmak.
Bu işle Akvam cemiyeti uğraşıyor.
3 — Müstemleke iktisadiyatı yerine müstakil millet iktisadiyatı yaratmak.
Bu da Türkiye Cümhuriyetine düşüyor.
Davamızın hususiyeti ve yegâneliği yüzünden değil midir ki, memleketimize bu güne kadar gelen ecnebî mutahassısların öne sürdükleri tedbirler inkılâbımızın ruhuna ve hedeflerine tamamen ayrı bir mahiyettedir?
Onlar, bizim millî sanayi siyasetimize muarızdırlar.
Onlar, bizim gümrük siyasetimize muarızdırlar.
Onlar, bizim maliye siyasetimize muarızdırlar.
Halbuki Türkiye Cümhuriyetinin iktisat davası ile osmanlı imparatorluğunun iktisat davası arasında hiçbir münasebet yoktur.
Aradaki dünya farkını anlamıyan ve yahut anlamak istemiyen mutahassıslar bize hâlâ müstemleke iktisadiyatı tedbirlerile geliyorlar.
İnkılâp Türkiyesini sadece ham madde istihsal eden, ecnebî sanayi mamulâtına açık pazar ve emperyalist sermayelerin istismarına sahne olan osmanlı imparatorluğu ölçülerile mutalâa etmek... İşte ecnebî mutahassısların ana hataları.
Siyaset, muayyen hedeflere varmak için tatbik olunması lâzımgelen tedbirleri bulmak san'atıdır.
Tedbirler, hedeflere göre kıymet kazanır. Hiçbir tedbir başlı başına, mutlak surette iyi veya fena değildir. İlâçlar gibi.

Hedefimiz, müstemleke iktisadiyatından millet iktisadiyatına gçmektir.
biz, bize tavsiye olunan tedbirleri bu hedefe göre ölçeriz.

●

İktisadî Türkiye'yi bir inşaat yerine benzetmek kabildir:
Binayı kurmak için lâzımgelen bütün malzeme ortada yığılı.. Fakat elde mühendislerin, kalfaların, ustaların ve işçilerin zekâ ve iş kuvvetini bir hedefe doğru sevkedecek bir plân yok. Bu plânsızlık yüzünden Avrupalı mutahassıslar, Türkiye'de inşa edilen yeni iktisat binasının alacağı şekli göremiyorlar.
Bu plânsızlık yüzünden, elimizde mevcut sermaye, malzeme ve iş kuvvetlerimizi rasyonel ve vahdetli bir tarzda hedefe doğru sevkedemiyoruz.
Devletin, bir millet iktisadiyatı yaratmak cehdini, bir millet işi haline sokamadık. Bütün dünya anarşik iktisattan plânlı iktisada doğru yürüyor. Belli başlı sanayi şubelerinde gördüğümüz tröstler, karteller, konsernler, sonra konjunktur tetkikat müessesleri, kooparatifleşme teşebbüsleri v. s. hep bu hareketin neticeleridir. Biz, böyle bir plânlı faaliyete her milletten daha ziyade muhtacız. Çünkü iktisadî bünyemizi değiştiriyoruz. Şuursuz iktisat siyasetinden, şuurlu iktisat siyasetine geçiyoruz.
Şuurun en canlı nişanesi ise program ve plândır.

Cihan iktisadiyatı:

Ham madde memleketlerindeki para buhranının karakteri.

İsmail Husrev

İki buçuk senednberi devam eden buhran, her memlekette o memleketin iktisadî bünyesine göre akisler bıraktı. Bazı memleketlerde malî müşkülât, siyasî teşevvüşler, bazılarında kredi darlığı, para (valuta) buhranı ilh .. gibi muhtelif reaksiyonlar tevlit etti. Bunların içinde en şayanı dikkat ve Türkiye için tetkiki en şayanı istifade olanı hiç şüphesiz para (valuta) buhranıdır.

1929 senesi buhranı ile beraber sınaî istihsal hacmında şiddetli bir sukut başladı. Bu sukut sanayi memleketlerile ham madde müstahsili memleketler arasındaki mütekabil münasebetleri fevkalâde gevşetti. Sanayi memleketleri ham madde ithalâtile ham madde istihsalini finanse eden krediyi kesmek mecburiyetinde kaldılar. İstihlâk piyasaları kapanınca ham madde memleketlerinde dağlar gibi stoklar yığıldı ve ham madde fiyatları sür'atle düşmiye başladı [1].

İstihsalin ve ham madde fiatlarının şür'atle sukutu, tesirini ham madde memleketlerinin ticareti hariciyelerinde göstermekte gecikmedi. Meselâ 1928 senesine nazaren 1931 senesinin eylülünde Avusturalyanın ihracatı %30, Brezilyanın %37, Arjantinin %55, gerilemiştir.

Buhrandan evvel harice olan borçlarının faizlerini tediyeden dolayı tediye plânçolarındaki açıkları emtia ihracatile kapayan ham madde müstahsili memleketle, ham madde ihracatının daralması üzerine bu faizleri karşılayamaz oldular. Tediye plânçolarındaki açığa ticaret plânçolarındaki açık ta inzimam etti.

Başlıca ham madde müstahsili memleketlerin her sene harice tediye ettikleri faiz ve temettülerin miktarı:

[1] Vakıa kısmen bir ham madde müstahsili olan Tüakiyede hiç bir zaman büyük stoklar yığılıp kalmamıştır. Bunun sebebi ise, Türkiye ham madde istihsalinin maliyet fiatına yakın ve hattâ bazan maliyet fiatından daha çok aşağıya satılmasıdır.

Kanada:	214	milyon	dolar
Arjantin:	188	„	„
Avusturalya:	171	„	„
Meksiko:	153	„	„
Holanda Hindistanı:	127	„	„
Britanya: „	115	„	„
Cenubî Afrika:	77	„	„

Şili harice senevî 500 milyon Pezo faiz tediye etmek mecburiyetindedir. Kısa vadeli düyunatı da 400 milyon Pezodan fazladır. Tediye plânçosundaki bu büyük açığı 1928 senesinde 800 milyon Pezoyu tecavüzden ihracat fazlasile kapamıştı 1929 senesinde ihracat fazlası 650 milyona, 1930 senesinde 70 milyona düşünce, Şili hükûmeti umumî bir moratoryom ilânı mecburiyetinde kaldı.

Ham madde ihracatının bu kadar fazla tenakusu üzerine hammadde memleketleri, hem faiz tediyatını ifa edebilmek hem de ticareti hariciye açığını karşılayabilmek için, ellerindeki altın ve döviz mevcutlarını sarfetmiye başladılar. Bu açıklardan dolayı cenubî Amerika, şarkî ve cenubî Asya, Afrika, Avusturalya gibi ham madde memeketlerinin harice tediye ettikleri altın miktarı bir tahmine göre 2 milyar marktan fazladır.

Başlıca ham madde memlekerlerinin para karşılığı olakrak ellerinde bulundurdukları altınların 930 senesine nazaran 931 senesindeki tenakus nisbeti:

Arjantin	% 65,	Brezilya	% 17
Avusturalya	% 57,	Şili	% 37

Aşağıdaki grafikte de 17 yarı ve yeni kapitalist memleketin tediye plânçosundaki iki mühim faslın yani ticaret plânçosu ile altın plânçosunun senelere göre seyrini takip edelim:

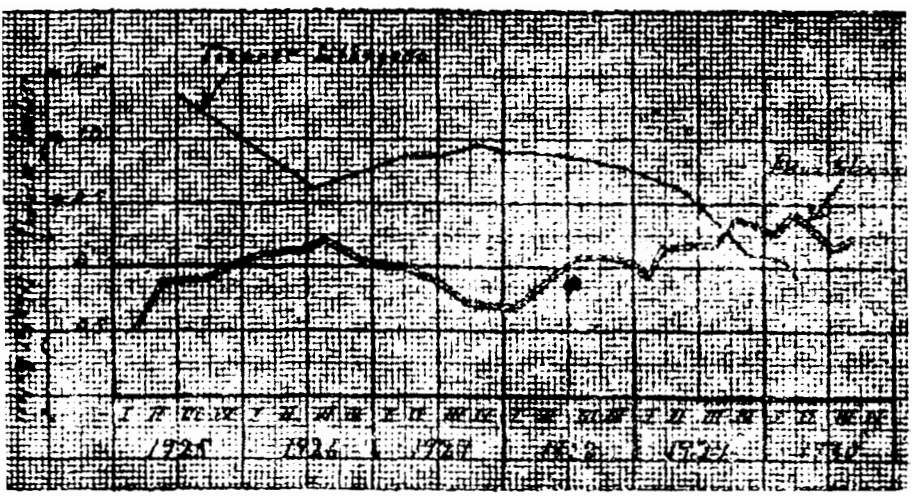

Grafikte 1929 senesinden itibaren ticareti hariciyenin açık vermiye başlamasile atlın ihracatının da arttığı görülmektedir. 1926 senesinde ayni hal müşahede olunmaktadır. Halbuki ticaret bilânçosunun yüksek olduğu 1827 senesinde altın ihracatının düşük olduğu görülmektedir.

Netice olarak hammade memleketlerinin paraları karşılıksız kaldı ve paraların kıymetleri sukuta başladı. Aşağıdaki cetvel başlıca hammadde memleketleri paralarının son aylarda Dollar paritesinden ne kadar inhiraf ettiğini göstermektedir:

Memleket	Paranın cinsi	Dollar Paritesi	New-Yok'te 1931 Eylûlünde vasatî kur
Arjantin	Pezo	66.48	59.87
Brezilya	Milreis	96.48	5.91
Şili	Pezo	12.17	12.04
Kanada	Sterlin	100.00	96.25

Binaenaleyh:

Normal zamanlarda millî paranın alım kuvveti, memleketin altın ve döviz mevcudile mükemmelen karşılanarak korunabildiği halde buhran, zamanlarında ihracatın tenakus etmesi üzerine memleketin altın ve döviz mevcudu dışarı akmakta ve karşılığı azalan millî paranın kıymeti de mukabil bir tedbir alınmadığı takdirde, mütemadiyen düşmektedir.

Türkiye de ticaret plançosu açık veren bir memlekettir. Binaenaleyh Türkiyenin de dünya iktisadiyatına hakim olan bu kanuniyetlere tabi olduğu gayet âşikârdır. Geçen sene bazı mehafilde şöyle bir kanaate tesadüf ediliyordu. Türkiye mahdut birkaç cins hammadde veren bir memleket değildir. Hammadde ihracatının yanında pek mütenevvi ziraî gıda maddeleri ihracatı vardır. Bu itibarla Türkiyenin dünya sınaî konjunkturuna tabi olması lâzım gelemez. İhracatımızın hammadde ihracatı kadar süratle düşmesine imkân yoktur. Halbuki ziraî gıda maddelerinin de sınaî konjunkturla sıkı bir rabıtası vardır. Depresyon zamanlarında sanayi memleketlerinde işsizliğin artması, yevmiyelerin indirilmesi, yani

buhranın geniş işçi kitlelerine yükletilmesi, halkın alım kabiliyetini düşündüğünden ziraî gıda maddelerinin de istihlâk miktarı tabiî bir surette azalır. Gıda maddelerinin istihlâkindeki tenakus umumiyet itibarile ham madde istihlâkâtı kadar süratle olmıyabilir. Fakat ne de olsa böyle bir sukut vardır. Binaenaleyh ham madde ihracatının tenakusundan mütevellit zararı, münhasıran ziraî gıda maddeleri ihracatının telâfi edeceği kanaatına gelmek doğru değildir. Ticareti hariciyemiz her faslı ayrı ayrı dünya konjunkturunun inip çıkma hareketlerine sıkı bağlarla bâğlanmıştır.

1 — Senelere göre kronik bir açık.

2 — Sene zarfında mevsim açıkları.

3 — Dünya konjunkturunun siklüslerine tabi olan periyodik açıklar. Yeni her dünya buhranında ihracatın tenakusu.

Bu açıklardan bilhassa sene zarfındaki mevsim açıkları pek mühimdir. Bir sene zarfındaki ihracatımızın mevsimlere göre temevvücünü bir grafikle gösterirsek ihracatın hangi aylarda fazla hangilerinde az olduğunu görürüz:

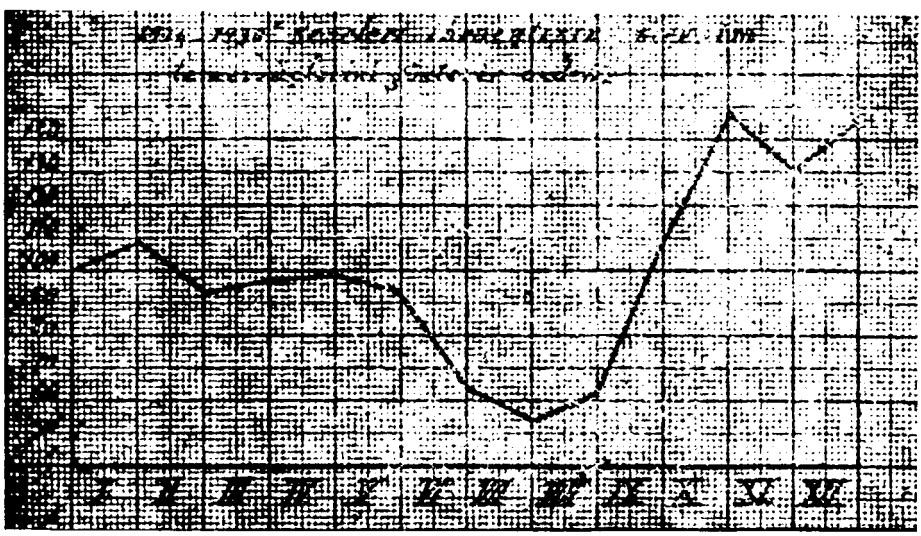

Grafikte görülüyor ki, ihracatımızın vasatî olarak en durgun olduğu aylar haziran, temmuz, ağustos aylarıdır. Paramız ihracat emtiası kıymetlerile en az bu aylarda karşılanmaktadır. Fakat harice olan tediyatımız, ihracat gibi bu aylarda

azalmadığından konsorsiyum da bilhassa bu aylarda fazla döviz satmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bu ayların açıkları ekseriyetle ihracat mevsimlerinde telâfi edilmekte idi.

Diğer memleketler buhran devirlerinin ticareti hariciyedeki tahribatını dünya konjunkturunun inkişaf zamanlarında kapattıkları halde (Türkiye iktısadî bünyesindeki bozukluktan dolayı haricî ticaretinde senelerdenberi devam eden kronik açık yüzünden dünya konjunkturunun ekspansiyonlarından istifade imkânları bulamıyor. Ticareti hariciyemizin göğdesindeki bu daimî açık her zaman paramızın alım kuvvetini tehdit eden bir amildir.

Haricî ticaretimizdeki daimî açıklar (milyon lira olarak)

1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931 *10 aylık [*]
35.7	49.1	48.2	52.9	49.9	100 7	2.5+	15.8

Geçen senenin ilk on ayı zarfında ithalâtımızı 118.0 milyon ihracatımız da 120.5 milyon lira idi. Buna nazaran iki buçuk milyon liralık bir ihracat fazlamız vardı. Bu fark kambiyo muvazenesi noktai nazarından ehemmiyetli unsurdur.
Bu sene ise, senenin ilk on ayı zarfında ithalâtımız 111.5 milyon ihracatımız ise, ancak 96.7 milyon liradan ibarettir. Buna nazaran bu on aylık ithalât ve ihracat muvazenemizde 15 milyon liralık bir açık görülmektedir.

Binaenaleyh Türk parasının iki senedenberi idame edilmiş olan istikrarını tehlikeden kurtarmak için ne 1726 numaralı kanun mucibince kullanılan ihtiyat evrakı nakdiyesi mukabilinde piyasadan şimdiye kadar satın alınmış olan dövizler (42 milyon frank, sabit İngiliz lirası olarak 400,000 sterlin) ne de buna zamimeten konsorsiyumun müdahale akçası olan bir milyon İngiligiz lirası kifayet edebilirdi. Bu vaziyet hükûmeti kat'î ve serî tedbirler almak zaruretinde bırakmıştır. Bu tedbirlerin birincisi şimdilik ithalâtın tahdidi olmuştur. Bunu başka ve daha radikal tedbirler takip edebilir. Fakat şu muhakkaktır ki, Türk parasını korumak

[*] 1930 senesinde lehimize olan fazla 1929 senesinin gayri tabiî ithalâtından ve 1931 senesindeki açığın diğer senelere nazaran az olması ithalâtında ihracat gibi azalmış bulunmasından müte vellittir. Memleketin alım kabiliyeti düşmemiş olsaydı bu açık pek büyük yekûnlara baliğ olabilirdi.

için millî iktisadiyatın bünyesine taallûk eden kül halinde inkılâpçı tedbirler almak zarureti vardır. Tahdit, ilâh. gibi tedbirler ancak bir kül teşkileden bir iktisat siyasetinin cüzleri olmalıdır.

Millî istiklâlini garbın finans emperyalizmine karşı müdafaa eden bir memleketin, parasını korumak için istikraz yoluna sapacağını aklımıza bile getirmiyoruz. Esasen istikraz edilen paraya mukabil her sene ödemiye mecbur olacağımız faizler, ticaret plançomuz aktif olmadığından, tediye plançomuzun açıklarını arttırmaktan başka bir işe yaramıyacaktır. Binaenaleyh her açığı kapamak için yeni bir istikraz akti mecburiyetinde kalınacağı aşikârdır.

Dünya buhranı ne halde?

Dünya konjunkturunun ritmik hareketi(ekspansiyon,prosperite, buhran, depresyon safhaları) normal seyrine girmekten çok uzaktır. Esasen böyle bir ihtimal de yoktur. Buhran yeni yeni ihtilâller tevlit ederek mütemadiyen derinleşiyor: Kapitalizm tarihinde görülmemiş bir devir.

1920 senesinden sonra Avrupa iktisatçıları, Amerikanın seri inkişafına bakarak, kapitalizmin artık buhransız, daimî bir yükseliş devrine girdiği hükmüne gelmişlerdi. Marxist geçinen sosyal-demokratlar bile "American prosperite„ karşısında kapitalizimin kurtuluşunu alkışlamışlardı. Fakat dünya iktisadiyatının için için işliyen yarası, 1929 senesinde birdenbire bütün cerahatını dışarı kusunca, bütün bu prosperite nazariyecileri binbir türlü tevil yollarına kaçtılar. Meselâ "kondratiyef„ gibi iktisatçılar başta olmak üzere birçok konjunktur uleması, dünya konjunkturunun uzun mevceli safhalarından birinin arifesinde bulunulduğu, uzun bir depresyon safhasından sonra yine bir yükselişin başlıyacağı, binaenaleyh dünya iktisadiyatının strüktürel (bünyevî) değil, tamamen konjunktürel (piyasa icabı) bir hareket içinde olduğu nazariyesini ortaya attılar.

Umumî harpten sonra bütün bu nazariyecilerin dünya iktisadiyatında görmek istemedikleri mühim bir bünye tahavvülü olmuştu. Eski iktisadî vahdet yerine harpten sonra dünya iktisadiyatı biribirile çarpışan parçlara (Millî kurtuluş hareketleri, kapitalist iktisat tarzı, sosyalist iktisat nizamı) bölünmüştür. Bugün dünya buhranının seyri üzerinde müessir olan kuvvetler bu parçaların mütekabil münasebetleridir.

İnkılâpçı memleketlerin pazarlarını kendi sanayilerine tahsis etmeleri üzerine garbın birçok sanayi şubeleri makinelerini durdurmak, kapılarını kapamak mecburiyetinde kalmıştır. Müstemlekelerin garp emperyalizmi tarafından istismarı, müstemlekelerin alım kabiliyetini de bitirmiş ve sanayiine satış

imkânları bırakmamıştır. Finans merkezlerinin müstemlekeleri kredi şırıngasile canlandırmak ve bu suretle onların alım kabiliyetini arttırarak, sanayi stoklarını bunlara sürmek tecrübeleri muvakkat ve sathî tedbirler olmaktan ileri gidemiyor. Sanayi memleketlerinin işsizler ordusu mütemadi bir tezayüt halindedir. İşsizler ordusu Almanyada 7, İngilterede 4, Amerikada 10 milyonu buldu. Bütün dünya işsizlerinin mikdarı 35 milyon tahmin edilmektedir.

Eskiden para piyasası (Sermaye piyasası) ucuzladı mı, buhranın nihayete erdiği kanaatına gelinirdi. Yeni açılan, yahut açtırılan piyasaların ihtiyaçları, yeni teknik terakkiyatın istihsale tatbiki, ucuzlıyan sermayelerle temin olunurdu. Büyük piyasalarda bugün de sermaye ucuzdur. Fakat bu sermayeleri plase edecek mevzu yoktur. Dünya pazarlarının en mühimleri kapalıdır. Teknik terakkiyatı istihsale tatbikten artık büyük kârlar elde edilemiyor. Mühim sanayi şubeleri, istihsal kabiliyetlerini ancak yüzde 50 sine veya 30 una kadar istimal edebiliyorlar. Almanya sanayi anketi Alman sanayiinin esas sermayesini realize edebilmesi için piyasanın fevkalade geniş olması ve daimî bir ekspansiyonun bulunması lâzımgeldiğini yazmaktadır. İstihsale yatırılan sermaye mikdarı pek fazladır. Bunların bugünkü şarait altında realize edilmesine imkân yoktur.

Bu vaziyet içinde bir ritmik kareketten, bir uzun mevceli konjunkturdan bahsetmek çok acınacak bir nazariye zaafı olur. Şunu kabul etmek lâzımdır ki, dünya iktisadiyatının bünyesinde tahavvül vardır. Bozukluk sathî değil, bünyevîdir.

I. H.

Amerika sanayiinde buhranın tesirleri.

"Berliner Tageblat„ gazetesinin 11 teşrinisani nüshasında Müttehidei Amerikanın muhtelif istihsal şubelerine mensup 20 hisseli şirketin kârlarını mukayeseli olarak gösteren bir cetvel neşredilmişti. Bu cetveli aynen naklederek karilerimize "hurafevî prosperit memleketinin„ (!) geçirdiği derin buhranı göstermek isteriz.

	İkinci kânun ilâ eylül milyon dolar		
Metalurji	1929	1930	1931
United Steel Cor	147.6	92.1	17.3
Betlehem Steel	32.2	21.6	1.9
Joungstown Steel	17.3	7.0	4.5
Johns and Laughlin	17.6	8.8	0.7
Yekûn	214.1 +	129.5 +	15.0—
Otomobil sanayii			
Geheral Motors	215.8	123.8	97.5
Chrysler	24.7	2.5	03.8
Studebaker	13.9	2.8	2.5
Hudson Motor Corp.	13.4	1.3	0.8
Yekûn	267.8	130.8	103.2
Elektrik sanayii			
General Electric	50.0	42.3	30.8
Westinhouse Electric	19.5	11.4	1.7
Yekûn	69.3 +	53.9 +	29.7
Petrol sanayii			
Shell Union Oil	18.7	0.8	24.7
Philips Petroleum	15.0	7.7	2.4
Atlantic Refined	13.7	4.8	2.4
Yekûn	47.4 +	13.3 +	29.3
Kimya sanayii			
Dupond de Nemur	57.2	41.5	36.8
Ari red. Cor.	4.3	4.2	2.8
Atlas Powder	2.1	1.1	0.7
Yekûn	63.3	46.8	40.3
Muhtelif istihlâk sanayii			
United Fruit Co.	16.9	10.3	7.0
Gillet Razor	11.4	8.8	3.4
William Rig.	8.5	9.1	8.5
National Cash Reg.	6.4	2.2	0.8
Yekûn	43.2	30.4	19.7

Cetvelden görülüyor ki, bu senenin 9 ayı zarfında 20 şirketin kârı 178.6 milyon dallardır. Bu kâr geçen senenin

aynı müddeti zarfında 404.3 milyon, 1929 senesinde ise, 705.6 milyon dolardı.

Bu şirketlerin vasatî kârları 1930 senesine nazaran yüzde 55.8 1929 senesine nazaran yüzde 74.7 düşmüştür. Vaziyeti en kötü olan şube petrol sanayiidir. Şimdiye kadar plançolarını neşretmiş olan petrol sanayii kâr değil, zarar kaydetmektedir. Cetveldeki üç büyük petrol şirketinin 1930 senesi nin 9 ayında 29.3 milyon dolarlık zararı vardır. Halbuki 1930 senesinde 13.3 1929 senesinde de 47.4 milyonluk kârları vardı. Bilhassa çelik sanayiinde mühim tröstlerin kârları 1929 senesine nazaran yüzde 93.0 düşmüştür.

I. H.

Çökmekte olan Cihan Nizamı

Klasik iktisatçıların ortaya "buhran„ ismi altında sürdükleri ve harpten evvelki siklik ve peryodik buhranlar gibi izah etmek istedikleri cihanşümul hâdise üzerinde durmak istiyoruz. Buhranın "buhran„ olduğunu iddia edenler, bunun birçok ârazını objektif bir surette tespit ettikten sonra, davayı, ya para, ya emtia, ya tamirat, yahut da Amerika iktisadiyatı bakımından, fakat her halde yalnız bir tarafından yakalıyarak izaha kalkışıyorlar. Araz arasında, şunlara tesadüf ediyoruz: Yeni sanayi sahalarına (otomobil, elektroteknik, sun'î ipek v. s.) akıtılmış korkunç miktarda sermayeler; toprak istihsalinin genç mikyasta ve şimdiye kadar görülmemiş bir organizasyon norması üzerinden makinalaştırılması; ziraî toptan fiatların arkasından sınaî toptan fiatların da sukutu; feci fiat makasları; alım kabiliyetinin yer yer gerilemesi; işsizler orduları; istihsalin tahdidi: satılmıyan stoklar; daralan pazarlar; emtia hareketleri anarşisinin para ve kredi hareketlerine oradan da kambiyolar ve para esasları üzerine sirayetleri v. s.

Bu ârazı harpten evvelki buhranlarda da tespit etmek kabil olmuştur. Fakat, ne böyle bir mikyas, ne de bu şümul ve heybette bir iktisadî çöküntüyü, iktisat tarihi kaydedememiştir. Davayı, iyice tahlil edebilmek için, Cihan harbinden evvelki vaziyete kadar gerilememiz lâzımdır. Cihan harbi mahreçlerin ve pazarların yeni bir taksime tâbi tutulmaları için, büyük kapitalist bünyelerin çarpışmaları hareketidir. Cihan harbinden evvel, Avrupanın birkaç büyük milletinin elinde tekâsüf etmiş istihsal cihazları ile cihanın bu cihazlara pazar vazifesi gören memleketleri arasında, gerçi bir muvazene mevcuttu. Yani, işi heyeti umumiyesi ile alınca, istihsal cihazının azameti ile mütenasip bir pazarlar manzumesi vardı. Yalnız, ne istihsal cihazı, ne de pazarlar manzumesi, tek elde bulunmıyorlardı. Almanya'nın sanayii İngiltere'ninkine yaklaşmış ve birçok sahalarda onu geçmiş olduğu halde, İngiltere

nin elinde İngiliz sanayi istihsalâtının örtemiyecekleri genişlikte bir müstemlekeler, yani hazır pazarlar demirbaşı mevcut olmasına mukabil, Almanya, müstemlekesizdi ve mallarını sürmek için, cihanın her noktasında ve rekabet esası üzerinden sistemli bir mücadeleye girişmek, bunu emniyet altına almak için donanmasına kuvveti vermek, ayrıca da, Avrupa kıtasında, kendine nefes pencereleri açmak ıstırarında idi. Çünkü muttasıl artan nüfusunu, şuraya buraya ihraç, yani israf eylemek ıstırarında kalmıştı. Almanların "Drang nach dem Osten„yani, *şarka doğru abanış* ismini verdikleri bünyevî ihtiyaç, sırf bu sebepten doğmuş ve bu da "silâhlı sulh„ prensibini doğurmuştu. Yalnız Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu noktada, en büyüklerini kaydetmek şartı ile, üç büyük devletin menfaatleri çarpışıyordu: Ziraat ve ham madde ihracatı için Akdeniz'e doğru menfez açmak istiyen Rusya; Hint denizine Bağdat hattı kanalından inmek istiyen Almanya; Hint yolunu tutmak mecburiyetinde bulunan İngiltere. Cihanın yalnız bu noktasında, bu kadar menfaat çarpışıyordu. Halbuki, her noktada, vaziyet bunun aynı idi.

Yani, istihsal cihazlarının heyeti umumiyeleri ile pazarların heyeti umumiyeleri arasında, miktar muvazenesinin mevcut olmasına mukabil, cihazlar ayrı ayrı ve pazarlar ayrı ayrı alınınca, muvazene yoktu. Harbı, bu vaziyet doğurdu.

Cihan harbı, hem istihsal merkezlerini, hem de pazarları fakir düşürdü. Yirmi milyondan fazla insanı öldürmek için, birikmiş birçok servetlerin israfına lüzum hasıl oldu. Buna mukabil, yenebilmek için manevî ve maddî kuvvet teksifi prensibi, istihsal cihazı kadar fenni de zorlamış oldu ve ileri memleketler, harpten daha ziyade inkişaf etmiş bir malûmat ve tecrübe ile çıktılar. Aynı zamanda, insanların hemen hepsinde, istihlâka karşı hudutsuz bir hasret birikmişti. Binaenaleyh, bütün ekonomi cihazının genişletilmesi için, hem fen hem de istihlâk ihtiyacı, müstesna denilebilecek bir imkânı işaret ediyorlardı.

Buna, borçluların, borçlarını ödeme mecburiyetleri ve alacaklıların da, sermayesiz borçlulara sermaye yetiştirerek iki taraflı bir kâr temin etmek ihtirasları inzimam etti. Bu, Gold Exchange (altın esaslı para) nın yanında bir de Gold Standard Exchange (altın kıymetli dövizlere dayanan para) usulünün

türemesine sebep oldu Yani, eldeki hakikî sermayenin yanında, bir de, itibar ve kırediye dayanan bir sermaye türedi ki, temsil ettiği şey, para değil paranın sulandırılmış, fakat ikraz edilirken para diye yutturulmuş şerbeti idi. Bu bol ve kolay paranın bizatihi emniyet prensibinden uzaklaşmış olması, ikrazlarda, uzun yerine kısa vadeyi, alan için de, veren için de şart koştu. Bunun yegâne garantisi, çabuk devredip kendini çabuk ödemesi idi. Bu suretle kapitalist iktisat mekanizması o derece zorlanmış oldu ki, "istihlâk hasreti„ diye harp sıkıntıları tarafından açılmış olan imkân kapanıverdi. Bunun üzerine, istihsal cihazlarını korumak için, her tarafta istihlâk kredileri açıldı. Bu sayede, makine, bir kerre daha yağlanmış oldu. Fakat, hem sun'î, hem de muvakkat bir surette. Nihayet zemberek koptu.

Kapitalist iktisat, böylece yani başıboş bir surette cihazını genişletirken, "tamirat meselesi„ ayrıca bir rol oynadı. Tamirat meselesi, Almanya ismini verdiğimiz iş organizasyonunun 60 sene için isticarından başka bir şey değildir. Almanya, borcu ödeyebilmek için, aktif bir ticaret muvazenesine muhtaçtır. Ne kadar ödemesi lâzım geleceği, ancak bu muvazenenin taayyün edecek fazlası ile tayin edilmektedir. Şarta muallak tediyat, şarta muallak olmıyan tediyat, Dawes plânı, Young plânı v.s., hep bu prensibe dayanan bir takım "ehli hibre raporları„dır.

İmdi, sermaye için, Almanya'ya akmakta fayda vardır. Çünkü plasman kaidesi %100 tatmin edilmiş bulunmaktadır. Fakat, Almanya bakımından, mesele bambaşkadır. Altmış sene, başkaları için çalışmak. Buna hüsnüniyet mi dayanır? Paranın akmakta olduğunu gören Almanya, elinden geldiği kadar, bunun, menkul bir halden gayrı menkul bir hale tebdile ve bu suretle elinde hiç olmazsa modern bir sanayi cihazı ve geniş pazar organizasyonları bulundurmağa gayret etmiştir. Bu suretle Almanya, tam 26.000.000.000 altın markın başını yemiş, üstede bir kaç tamirat taksidi ödemiştir. İşte "Almanya'da donmuş krediler„ ismi verilen, Sterling lirasını tepeaşağı deviren, Dolar'ı telâşlara düşüren hâdise, budur. Şimdi kapitalist merkezlerin en büyük dertleri, Almanya'nın tamirat borçları ile yeni borçlarını telif için bir hal tarzı bulmaktır. Almanya, herhangi bir tediyede bulunabilmek için evvelâ yeni-

den krediye muhtaç olduğunu, sonra da, baç ödemezden evvel borç ödemek mecburiyetinde olduğunu ileri sürüyor.
İngiltere, aşağı yukarı ayni fikirdedir. Üste de tamirat matlubunu İngiliz lirası üzerinden tahsil edeceğinden, İngiliz lirası ise kıymetini kaybetmiş bulunduğundan, tamirat meselesinin takdiminin lehine değil aleyhine mutalea yürütmeyi, daha kârlı buluyor.
Amerika, Monroe kaidesinin en iyi kaide olduğuna bir kere daha inanmakla iktifa ediyor.
Fransa, evvelâ tamirat ondan sonra diğer borçlar gelmesi taraftarıdır. Almanya bu esası kabul ederse, lâzım gelen krediyi açacak. Bu ise, Laval'in Almanya başvekilliğini de yapmasından farksızdır. Yani tek başına Brüning bile, böyle bir şeyin taraftarı olmuyor.
İşte, ikide birde cihanı yeniden sükûn ve sükûnete kavuşturmasından demvurulan cihan kredi mekanizmasının içli dışlı vaziyeti bundan ibarettir: bir para ki, miktarı milyarları aşıyor; fakat, hem, mevcut altın stoklarını bile karşılamıyacakları kadar şişirilmiş ve emniyetsizleştirilmiş, hem de, bir takım korkunç matlup ve zimmet hesaplarına girişmiş ki, her altı ayda bir yeni bir takas esnasına ihtiyaç gösteriyor.
Bu dejenere para ve bu bozuk kredi makanizmasının yanında, bir de istihsal ve istihlâk münasebeti var ki, o da bugün, artık herkesin malumu olduğu gibi, bir muvazenenin değil feci bir tezadın ifadesidir. Bugün mahrukat yerine kullanılan buğdaylara mukabil randımanlarının 44 - ü ile çalışan fabrikalar hatsiz ve hesapsızdır.
Halbuki cihan müstemleke ve yarı müstemleke vaziyetinde olan pazarlarının teknikle teçhizi için, harpten sonra hemen hiçbir şey yapılmamış ve bu bol, fakat sahte para esası üzerinden yürüyüşte, buraları, sermaye vazı makanizmasından hariç bırakılmışlardır. Binaenaleyh, istihsal ve istihlâk arasındaki muvazenede, cihanın bu nahiyeleri, ancak menfi bir rol oynıyabilmektedirler. Avusturalya gibi yüksek teknikle teçhiz edilmiş bir müstemlekenin nüfus başına senede 800 liralık bir alım kabiliyeti olmasına mukabil, tekniksiz bırakılmış yerlerde, bu nisbet senede 20 - 30 lirayı geçememiştir. Nüfus başına, diyoruz, halbuki, Avustralya da 6 - 7 milyon, Çin de ise 400 milyon müstehlik yaşıyor. Istimsarın bütün gavamızı-

na vakıf olan kapitalizmin, müstehlik adedini böylece ihmal etmesi, acaba bir hesap hatasından mı, yoksa başka bir şeyden mi ileri geliyor?

Her ikisi de. Cihan harbine kadar, yukarda söylediğimiz gibi, kapitalist istismar, daha ziyade Asya ve Akdeniz müstemlekelerine ve bir de yarı müstemleke halinde bulunan fakat bitmez tükenmez servetlerin tabiî vatanı olan Rusya'ya istinat ediyordu. Harpten sonra, borçlu ve kısmen pazar bir Şimal Amerikası yerine, alacaklı ve tamamile ihracatçı bir Şimal Amerikasının zuhuru, buraya yakın olan bütün deniz aşırı (Kanada, Avustralya, Cenup Amerikası v.s.) memleketler üzerine hem sermaye hem de ferdî teşebbüsün alâkasını teksif etti, Şimal Amerikası, yepyeni bir memleket tipi olarak doğmuştu. Avrupanın sanayici memleketleri, hep ufak ve dar sahalardan ibaret olduklarından, buralarda, sanayi arttıkça ziraat miktar itibarı ile gerilemiş ve o memleketleri haricin ziraat maddeleri yardımına muhtaç kılmıştı. Halbuki, Amerika hem sanayi maddeleri, hem de ziraat maddeleri ihraç etmek gibi bir yeni çığırı, bünyesi sayesinde, ortaya atmış bulunuyordu. Ve, rasyonel ve büyük istihsal ismini verdiği yepyeni bir organizasyon esası sayesinde, Avrupanın her türlü istihsal normalarını geride bırakarak bunları altüst ediyordu.

Hâdisenin gelişini ve neticelerini görmek için, 1929 senesini beklemiye lüzum yoktu. Britanya sermayesi hassastı. Derhal, Dominyonlarda ayni şeyin tatbikıne geçti. Hindistan ve Mısır'da ayni şeyi yapamazdı, çünkü mülkiyet esaslarını değiştirmek, bunu yapayım derken siyasî teşevvüşlere yol açmak ihtimali kuvvetli idi. Fakat, başta Şimal Amerikası olmak şartı ile, Cenup Amerikasının ve Dominyonların, birden ve en modern teçhizat ile, gerek hammadde, gerekse ziraî madde istihsalâtında büyük ve rasyonel istihsale geçmelerinin ilk neticesi şu oldu ki, bunlar haricinde ne kadar geri teknikle toprak, yahut hammadde istihsali yapan memleketler varsa, bunlar, cihan mubadele mekanizmasından gittikçe daha fazla *ekarte* edilmeğe (pazar harici atılmağa) başladılar.

Bizim gibi, on sekizinci asır sonundaki sanayi inkılâbına iştirâk edemiyen, fakat, inkılâbı yapmış memleketlerde ziraî ve hammadde ihtiyacı arttığı için, oraları bunlarla besleyen ve bu itibarla, yavaş yavaş soyulmak pahasına da olsa iyi kötü

bir iktısadî fonksyon almış olan memleketler, denizaşırı memleketlerin bu korkunç rakabetleri karşısında, mallarını satamamıya, satamayınca, istihlâk maddelerini gittikçe daha az almaya başladılar. Öyle ki, kapitalist âlem, onsekizinci ve ondokuzuncu asırda, cihanın sanayi monopolunu alması yetmiyormuş gibi, yirminci asırın ilk rubunda cihanın ziraat ve ham madde monopolunu de alınca, her ikisinin de müstehliki olan bir milyardan fazla insanın, bu ikinci istismardan sonra büsbütün iktisadî fonksyonsuz kalacaklarını, anlaşılan hesap etmemişti.

Kendi bünyesi haricinde kalmış memleketleri hem sanayi, hem toprak, hem de ham madde istihsali fonksyonlarından mahrum ettiğine göre, kapitalist âlem ya istihsal mekanizmasının heyeti umumiyesini kendi bünyesine göre daraltacak yahut o memleketleri alım kabiliyeti ile teçhiz edecek, yahut da gaspettiği fonksyonları onlara iade edecektir.

Cirmiş olduğu çıkmazın hem para, hem de istihsal bakımından verdiği sıkıntı o kadar büyüktür ki, ve öbür taraftan, körükörüne, başıboş ve azgınca ekonomik fonksyonları cihan mikyasında inhisar altına almak pervasızlığını göstermiş bir şuursuzluk, kolay kolay yerini şuura terkedemiyeceğinden, davanın artık onun tarafından değil de, onun bu hareketinin reaksyonlarını teşkil eden iktisadî ve içtimaî anasır tarafından halledilmesi çok daha muhtemeldir, çünkü çok daha tabiîdir.

Kapitalist âlem, vaktiyle ham madde ve ziraî madde yetiştirmek suretiyle üzerlerine tâbî de olsa iktisadî bir fonksyon almış olan memleketleri (ki, biz de bunların arasında bulunmaktayız) istihsal bakımından temamiyle fonksyonsuz bırakmıştır ama, istihlâk bakımından onlara son derece muhtaç bulunmaktadır. Ve, onların istihlâk kabiliyetine müracaat ettiği nisbette onları istihsal kabiliyeti ile yeni baştan teçhiz etmeye, yani, yukarda söylediğimiz gibi, kendi öz bünyesinde bir takım çözülmelere müsaade etmeye mecburdur.

İşte istihlâklerine bugünkü Garb'ın herzamankinden fazla muhtaç bulunduğu memleketlere düşen millî vazife, kendilerini sistemli bir istismara tâbi tutmuş olan kapitalist iktisat mekanizmasını bu sefer kendilerinin sistemli ve mukabil bir istismara mevzu tanımalarıdır. Yani, bu memleketlerin şöyle düşünmeleri lâzımdır:

"Garp, bizim istihlâk kabiliyetimize, bugün her zamankinden fazla muhtaçtır. Güzel. İstihlâk edeceğiz. Fakat, ne mamûl maddesini, ne de ham maddesini istihlâk edeceğiz. Ondan, yalnız istihsal vesaiti alacağız. Mamûl maddeleri ve zirai maddelerinin ithalini sistemli ve gittikçe artan bir takyide tâbi tutacağız. İstihsal vesaiti ihtiyacımızı örttükçe, onun mamûl maddelerine olan ihtiyacımız azalmış olacak. Fakat o da, yani sermaye de, talebin mamûl maddelere değil de en ziyade istihsal vesaitine karşı arttığını görünce, kuvvetini oraya verecek ve bu suretle, sanayiin cihan mikyasında ve rasyonel bir tevezzüüne muvazi olmak üzere, on sekizinci asır sonlarında, bizim gibi memleketlerin aleyhine olarak başlıyan "sermaye ve sanayi temerküz hareketi„ yirminci asrın ilk rubunda, yerini, "cihan sermayesinin ve onunla beraber cihan tekniğinin, yani bütün bir cihan sayinin bir buçuk asırlık muhassılası neticesinin çıktığı yerlere avdet etmesi hareketi„ almış olacak. Ancak ondan sonradır ki, normal bir cihan iktisadiyatından ve buna dayanan normal bir cihan nizamından milletlerin, bahsetmeye hakları olacaktır.

İşte, bunun için iddia edilebilir ki, mevcut buhran, kapitalist bünyenin kendine has olan inkişaf seyrinde vücut bulmuş ritmik ve peryodik bir duraklama, yani bir alelâde ve geçici buhran değil, kapitalist bünyenin çözülmesinden kuvvet alan onun için ric'î ve reaksyoner, fakat bizler için ileri ve inkılâbî bir bünye tahavvülü safhasıdır. Bu görüş, Türk inkılâbının görüşü olduğu gibi ayni zamanda, bütün bizim gibi milletlerin gözlerini açacak, gayretlerini istikametlendirecek ve şuurlandıracak yeni ve orijinal bir hâdisedir.

EDEBİYAT:

Şairin; bize anlatacağı şey kaldı mı?

YAKUP KADRİ

Dört yıl içinde (1914 - den 1918 - e kadar) yüz yıllık bir hayat ve ıstırap imtihanını geçirdikten sonra, Dantenin "Cehennem„ ine türkülü bir film gibi bakıyoruz. Shakespere'in eşhasını panayır sahnelerine adapte ediyoruz ve Goethe'yi, acayip bir cinsiyet örneği - nerde ise - Dr. Freud'un teşrih masasına yatıracağız.

●

Çık karşıma, söyle bakalım, "Şer Çiçekleri„ sahibi Baudelaire, on dokzuncu asrın korkunç ve harikulâde heyulâsı, şu, hançer, zehir, afyon, yangın, akrep,baykuş ve hortlak dediğin şeyler ne biçim çocuk oyuncaklarıdır? Şu, (ihtiyar orospunun sarkık memeleri), şu, (Zenci karısının kapkara kucağı) bu günkü günde hangi züppe delikanlının denemeğe tenezzül edeceği zevklerdir?

●

Elimize ne geçerse - ruh, akıl, söz, kitap, cemiyet - hepsini didik didik etmedeyiz. Leonardo da Vinci'nin Jeconda'sına palabıyıklar taktık ve Meryem Anayı boş bir tuval ortasında kocaman bir mürekkep lekesi şeklinde gösterdik. 1931 çocukları, kudemanın mübarekleşmiş eserleriyle böyle oynuyor.

●

Ekspresyonizma, bir eski masal. Futurizma, bir bulanık seziş. Dadaizma, ne varsa kırıp geçirmek. Surrealizma, bu kaos unsurlarını sarmak istiyen buluttan bir bağ.

●

Yeni bir nizam var mı?

Yeni bir nizam olmalıdır. Lâkin, bunun için' önce yeni neslin, şu münkirlik, yıkıcılık, didikleyip dağıtıcılık hummasından ya-

kayı sıyırması lâzım. Bu da, kolay değil. Çünki, kaos devam ediyor. İmkân deryasından bir ilâh çıkıp ta bu kaosa "dur!„ dediği gün, yeni dünyanın, yeni insanlığın Homiros'u doğmuş olacaktır. Edebiyat ta medeniyet gibi muayyen bir nizam, muayyen bir sistem demektir.

●

Bu nizamın, bu sistemin düsturlarını belki de, Tevrat gibi anonim bir kitapta bulacağız. Bir Ana - Kitap.

İlk Anayı kim doğurdu? Ana, kendi kendini doğurdu. İşte, bu kitap da umumî ıstırapların, umumî heyecanların içinden, bir muazzam feryat halinde, kendiliğinden fışkıracaktır. Tıpkı yüzbin kişilik bir insan ormanının uğultusu gibi.

●

Kırk katlı beton arme binalarda hep bir arada yaşayışın, onbinlerce kişi alan sallerde hep bir arada eğlenişin, tekrarını imkânsız kıldığı birçok eski tahassüs motifleri vardır: Romeo ile julietta'nın balkon muaşakaları Verther'in yürek paralayıcı nahvet krizi ve bülbül sesi.

●

Yeni hayat, yeni insanda, yepyeni tahassüs kabiliyetleri uyandırdı. Fakat, buna göre ifade şekilleri, henüz keşfedilmemiştir, Bu, yalnız bir âlet değiştirme meselesi değildir. Üç telli sazı atıp bir nikel boru içine üflemekten bir şey çıkmaz. Nefesin başka bir nefes, melodinin başka bir melodi olması lâzım gelir.

Köhne temrinleri alt üst edip, bir taze hüner gösterdiklerini zanneden köşe başı şairlerinin ömrü kısa sürecektir. Lâkin, ne olursa olsun, bunlar, beklediğimiz hakikî halk şamanlarının pişdarlarıdırlar. Asıl peygamberler gelmeden evvel bir takım meczuplar ve sahte peygamberler türer.

Zamanenin alâmetleri böyledir.

●

Zamane alâmetleri yalnız bundan ibaret değil. Yuvalarıyle beraber derilerini de değiştirmekte olan inasnlar, yerini ve nevini, henüz kendileri de tayin edemedikleri bir takım sızılar

ve gidişmelerle mustariptirler. Buna, bir istihale krizi diyebiliriz.

●

İnsanlar, eski yunan ve Roma medeniyetile, yeni Avrupa medeniyeti arasında böyle bir istihale devresi daha geçirdiler: Orta Çağ (Moyen-Age).

Bizim bulunduğumuz şu devre ikinci Orta Çağdır.

Birinci Orta çağda her şey Sıtma, Korku, Evham, Sar'a ve Cehennemazabı idi. Bu büyük beşerî ihtilâç, günün birinde, Gotik katedralde kendine yakışan kalıbı buldu ve onun içine gömülüp gitti.

İkinci Orta Çağ, Gotik'e mukabil, Kubik'i çıkarmıştır. Kubik, resim ve mimarî de, bütün hususiyetlerile bir istihale devrini temsil eder. Yalnız resim ve mimarîde mi? Evet. Çünkü, muasır edebiyatın hareketleri, henüz kendisine, bir ad verilebilecek kadar meydana çıkmamıştır.

Bütün bu sözler, hep Avrupaya göredir.

Polemik

Bir ruh fantazisi.
Yahut
Yerli Peygamber.

Şevket Süreyya

İnkılâp devri ekstremler devridir. Gerek insan hareketleri gerek ruh ve fikir temayülleri en zıt, fakat en karakteristik misallerini bu devirde verirler.

Cemiyetin bünyesinde olduğu gibi, ferdin ruhunda da sezilir, sezilmez bütün tezadlar bu devirde en yüksek inkişaf hallerine varır. En büyük cemiyet adamı gibi, en mistik ruh ve fikir anarşisti de bu devirde yetişir. En eşsiz içtimaî idealizme ve en aykırı ruh ve fikir reaksiyonlarına bu devirde tesadüf edilir.

Fakat inkılâbın menfaatı, kendi dairesine aldığı beşer kütlerinin fiil ve hareketleri gibi, bu kütleleri teşkil eden fertlerin ruh ve fikir temayülleri üstünde de kendi kontrolünü tesis etmesindedir. Çünkü inkılâp devri, ne kütle, ne de fert enerjilerinin her birinin kendi beğendiği istikamette başı boş kalması ve israf edilmesi devri demek değildir.

Çünkü beşer tarihinde binbir inkılâp hareketinin kaydı ve işareti vardır. Fakat bu inkılâp hareketleri içinde muvaffak olanlar ancak; bu hareketleri yaşatan ileri kadro ve kendilerini temsil eden ileri fikirler etrafında, her parçası bir tarafa ayrılmıya müstait dağınık ekseriyeti, iradesile veya iradesi haricinde toplamıya muvaffak olabilenlerdi:

●

Bu sözleri şu vesile ile söylüyoruz.

İstanbulda Felsefe muallimi Hilmi Ziya Beyin bir kitabını okuduk:

Halka rağmen Halk için kitap

Yahut

Aşk Aahlâkı.

Bu "244„ küçük sayfalık kitapta tam "116„ bahis teşkileden "116„ mühim mesele ele alınmış, tetkik olunmuş, halledilmiş; ve neticelere bağlanmıştır: İki sayfada bir mesele!..

Bu meselelerde lâalettayin bir kaçına işaret edelim:

Ruh ne demektir? Zulüm bir imtihandır. Vahdetçilik. İsa ve Kayser. Piyanko. Realizim. İltimas. Müstakbel cemiyet.. V. S. Bir bakışta bu büyük davalar, diğer taraftan o büyük davaların üzerlerinde teşhir edildiği küçük çerçeveler, insanda kitabın ciddiyeti hakkında şüpherler uyandırılabilir, Filvaki daha ilk sayfalar okuyucunun bu şüphesini tamamlar ve kat'ileştirir. Fakat biz, daha aşağıda işaret ettiğimiz sebeplerle bu kitap üzerinde duracağız.

Evvelâ kitabı verelim:

Kitap iki kısımdır denilebilir: İlksöz ve Metin.

Müellife göre bu eser bir terkiptir. Heyeti umumiyesi kendisinin "Cemiyet ve şuur„ hakkındaki telâkkilerini telhis eder. İlksöz kısmının iddiası, bu telâkki sisteminin nazariyesini ve bu nazariyelerin tarihî orijinlerini izah etmektir gibi görünür.

Müellif burada kendini müstakil bir felsefî meslek vazıı gibi sayar. Kendi sistemi için felsefî tefekkür tarihinden orijinler bulur. Fikirlerinin parça parça müşabehetlerini Eflâtunda, İsada, Mütesavvıflarda, Mevlânada bulabileceğimizi söyler.

Filvaki, kendisinde orijinal bir felsefeî mektep sahibi olmanın bütün şartlarını ve olgunluklarnı bulan bir adam için böyle "şahsî bir sistem„ vazıı gibi görünmek bittabi aykırı bir şey olmaz. Maamafih Hilmi Ziya Bey bu "şahsî sistem„ inin bir parçalı bohça manzarasını vermesine her nedense adeta itina etmiştir! Ona göre kitabının asıl seciyesi "İsa ile Niçeyi birleştirmektir!„ Ancak bu acayip ittifaktan, felsefe tarihinde ismi geçen başlıca tefekkür eshabının hariç bırakılması münasip olmıyacağı için Platondan, Şopenhavr ve Froyda kadar her fikir merhalesi bu "Telhis„ içine alınmıştır: Ondan sonra da bu garip Ekletizme bittabi bir ad aramak lâzım gelmiş. Müellif sayıyor: Bana Vitalist, Pannatürist Vahdetçi, yeni realist, Affektivist, Entellktüalist..... v. s. diyebilirsiniz diyor!

●

İlksöz kısmının bu alacalı fikir ve ıstilah sayıfalarının sizi ne de olsa bir felsefî eser okumaya hazırlamak istediğini zan-

nedersiniz. Zaten müellife göre de kitabın gayesi "bir taraftan kendisile münevverler efkârı ammesi arasında bir fiil ve fikir iştiraki aramak, diğer taraftan münevverlerle halk arasında müşterek hissî ve teessürî köklere malik bir AŞK AHLÂKI tesis etmek„ tir. Ancak burada müellifin ufacık bir kaydı var: "Eserdeki bütün meseleler her ne kadar mantıkî bir insicam ile birbirine merbut ise de, kitabın TELKINÎ İFADESİNİN vahdetini bozmamak için bunlar arasında bir tasnif yapılmamış, BİBLİK bir ifade, nassî bir lisan ihtiyar edilmiştir.„ Fakat daha bu mütaleadan itibaren hakikatta eserin medhal kısmı ile metin arasında artık hiçbir alâka kalmamıştır: Bu metin artık, methal kısmında işaret olunan garip eklektizm ile dahi hiç bir rabıtası olmıyan serbest bir ruh fantazisidir. Burada müellif, artık kendisini kendi ruhunda yaşattığı marazî bir âlemin cezbesine kaptırmış gibidir: Aşk Ahlâkı artık bir dindir. Müellif de artık bir müellif değil, bir din vazıl. Ona göre ne filosofların, ne de peygamberlerin yapamadığı bir şey var:

İsa maddeye hükmetti. Sokrat, maddeye hükmetti. Muhammet dünyaya hükmetti. Gandi, Sultana hükmetti, Bu büyük sultanlar ancak bir gün için taç giydiler.„

Halbuki Hilmi Ziya Bey artık bütün bu yarım kalan işleri tamamlamak ve beşeri son ve kat'î dine davet etmek için memurdur: Kendilerine *Dört kitap* ve yüz iki suhuf indiği rivayet olunan yirmi sekiz peygamberin yirmi sekizi de nasıl konuşmuşsa, Hilmi ziya Bey de artık onlar gibi konuşuyor:

"Yarabbi! Bu âciz tenime öyle nihayetsiz bir yanmak iktidarı ver ki, bütün günahkârların, dalâlette ve gaflette kalanların yerine cehenneminde ben yanayım!„

Ümmeti için bol bol cehennemlerde yanmayı göze alan bu yerli peygamberin dini o kadar da mürekkep değildir:

1 — "Size aşkı teklif ediyorum„ Aşk halinden memnun olmak, ıstıraptan en büyük hazzı duymaktır „

2 — Aşka varmak için kinin geçidini aşmak lâzım! Vahdete ulaşmak için kesret köprüsünden geçmek lâzım!„

"Ruhunuzdaki açlığı doyurmak için bu iki hakikati size yol gösteren iki ışık gibi veriyorum!„

Eğer bu aşka inanırsak dünyada olacak eyiliklerin haddi, hesabı yoktur:

"İran-Turan düşmanlığı yerini dostluğa bırakacak, açlarla tokların cidalinden meratip ve nizam doğacaktır!„

Vakıa yerli peygamber kini ve cidali inkâr ettiği için bu açlarla tokların cidali ne demek olduğu anlaşılamıyorsa da, kendi dinine inanmıyanlar için gösterdiği felâketler ve tehlikeler az değildir:

"Veyl o müstehzilere ki aşkı inkâr ederler! Veyl o gün gelir gelmez can kaygusuna düşüp feryat edenlere! Veyl o aşkı inkâr edenlere! Feragati hor görerek kurban ile istihza edenlere!„

Hilmi Ziya Bey kendisine istediği kadar felsefî titrler intihap edebilir. Fakat bize göre bu muallim dejenere bir mistizm içindedir!

●

Çünkü:

Yeni lisan öğrenenlerle, sistemsiz felsefe tarihi okuyanların müşterek, fakat bir haddi geçmedikçe masum kalan bir zaafları vardır:

Yeni lisan öğrenen, öğrendiği lisanın perakende kelimelerini lüzumlu lüzumsuz kendi dili içinde kullanmaktan haz duyar. Sistemsiz felsefe tarihi okuyan için de lüzumlu lüzumsuz felsefî mefhumlar israf etmenin büyük bir zevki vardır.

Felsefe kitaplarının ilk okunduğu yaşta, kendinde orijinal bir felsefî istidat his etmemiş kaç genç bulabilirsiniz? Felsefe mekteplerinin ve felsefî kategorilerin yalnız ıstılahlar şeklinde bellendiği ve aralarındaki sınırların kolay idrak edilmediği bu yaşta her genç okuyucu kendinde müstakbel bir feylosof kabiliyeti duyar. Hattâ bu "Hayal galatı„ nı bazan saçlarını uzatmak, bazan tenhalarda tefekkürata dalmak şeklinde izhar eder!

Fakat, dimağda sentezler yapmak kabiliyeti normal bir şekilde inkişaf etmezse. yaş ilerledikçe, bu hayal galatının marazî şekiller aldığı da görülür. O zaman şeniyetten tecerrüt ederek kendi mahdut malzemesile sun'î sentezler yapmak iptilâsına kapılan dimağ nihayet bir gün gelir, sahibini kendi yarattığı bu sun'î âlemin orijinalitesine inandırır!

Meczuplar, yarı deliler, ve deliler arasında bu tipin derece derece misalini bulmak kabildir: Âmirinin yerine kendisini koysalar, bir emirle işleri düzelteceğini iddia eden zararsız

gevezelerden tutunuz da, bir proje ile bir günde ıslaha kalkışan çeşit çeşit ıslahatçılar, yahut halkı imana davet eden renk renk sahte peygamberlere kadar muhtelif tipler bu tefekkür sistemsizliğinin hep birer misalini teşkil ederler:

Aşk ahlâkı kitabının methal kısmında da ayni suretle ıstılahların israf edilişi vardır: Felsefî kategoriler ve mektepler arasındaki sınırların ihmal edilişi vardır: Mefhumlar yerine ıstılahlarla sentezler yapılışı vardır! Hulâsa tefekkür sistemsizliğinin bütün unsurları ayrı ve derece derece mevcuttur! Metne gelince; bir tarih hikâyesini hatırlatalım:

Eski Filistin de, Roma imperatorluğunun sert ve kuvvete müstenit rejimi altında bütün istiklâlini ve millî müesseselerini kaybeden ve esasen hiç bir zaman istiklâle liyakat gösteremiyen hakir bir kavim yaşiyordu. İstiklâlin ve "Millet„ olmanın içtimaî şahsiyetinden mahrum kalınca bu kavmin efradı ayrı ayrı tereddi etti ve her biri ayrı ayrı kendi nefsine ve kendi menfaatine döndü. Bir kısmı ahlâk spekülâsyonları, bir kısmı ticaret spekülâsyonları yaptı.

Rivayete göre bunların arasında bir de "İsa peygambger„ vardır. Bu da kendi nefsine döndü.Fakat bunun düşünüşü ne bir ahlâk tereddisi, ne bir menfaat endişesi değil, bir ruh spekülâsyonudur. İsa kendi nefsine dönüşte hürriyetin reaksiyonunu, kendi ruhunda fert ve ve millet esirliğinin ahlâkını yaptı:

"Bir yanağınıza bir tokat vurulursa, öbür yanağınızı çeviriniz„ dedi; Halâsını milletinin esarete karşı isyanı yerine, ruhunu zulme alıştırmakta buldu!

İşte aşk ahlâkının metninde de, aynı miskin ruh esaretinin karikatür bir hasreti var. Bu edada; insan dimağının güzel güzel işlerken bir gün, bütün objektif elemalarından tecerrüt etmesinin ve kendi kendine sentezler yapmak iptilâsına tutulmasının bütün alâmetleri aynen görülmektedir!

Hulâsa; bir kitap değil bir ruh fantazisi karşısındayız.

Memleketimizin münever efkârı ammesi arasında ahlâkî ve filî sahada müşterek noktalar bulmak endişesini takip ettiğini söyleyen bu hastalıklı ruh haletinin müşahedesi, inkılâbımızın İdeoloji cephesinde de vakit geçirmeden girişmek mecburiyetine bulunduğu mücadelenin genişliği ve ehemmiyeti hakkında epi fikirler verecek kadar dikkate şayandır.

Biz Aşk ahlâkındaki sinik mistisizmde, inkilâbın mukadde-

ratile alâkası bir mücrimin polisle alâkası kadar dürüst ve kanun dahilinde cereyan eden bir kısım ruhan kenarda kalmış münevverliğin yeni bir ruhî reaksiyonunu seziyor ve buna işaret ediyoruz.

"Aşk, halinden memnun olmaktır ve ıztıraptan en büyük hazzı duymaktır,, diyen bu hasta peygamberin davetine bir inkılâp içinde yaşayan memleketimizin münevverler efkârı ammesi ne der bilemeyiz? Fakat "Kadro,, sayfalarında çalışan ve telâkkilerinin esas noktası, mistisizmin passif ruh esareti yerine, cemiyetin yaratıcı kudretinin doğurduğu dinamik inkılâp felsefesi olan münevverler kadrosunun bu miskin ruh irticaı ile ne ahlâkî, ne de filî sahada bir zerre bile iştirâki olmayacağını ilân etmeyi borç biliriz. Çünkü:

Memleketimiz büyük bir inkılâp içindedir. Kendi şeniyetine uygun nazarî bir izahtan ve bir felsefî tefekkür tarzından mahrum kalan bir inkılâbın kendini devam ettirecek idealist genç nesli yetiştirmesi kabil olmayacağı da aşikârdır. Ancak, inkılâbın meşruiyetini ve istikbalini izah ve müdafaa edebilecek bir felsefî tefekkür tarzı, hiçbir zaman pesimist ve mistik bir endividüalizm olamaz!

Filosof, içinde yaşadığı cemiyetin mahsulüdür. Felsefî ve tefekkür tarzı ise, içinde yaşanılan cemiyetin ictimaî - iktısadî gidişinin idrakimize bir kül halinde aksetmesidir!

Asl olan ne fert, ne de ferdî şuurdur. Asl olan Cemiyet ve içtimaî idrâktir. İctimaî idrâk, cemiyetin ictimaî seyri ile mukayyet ve ona tâbidir.

Bu itibarla inkılâbın ideolojisi, Cemiyetin İctimaî - İktisadî seyrinin, ferdî temayüllerimizden mücerret olarak, şeniyetin seyrine göre izah ve idrâk edilişi demektir.

Halbuki Endividüalizmde idrâk, temelini cemiyetten değil"Ene — Ben„ den alır ve yine " Ene —Ben „ e intikal ederek ferdin idrâkini meydana getirir. Bu itibarla endividüalizmde "Ene„ hem baz ve sebep, hem ayni zamanda bazın inikâsı ve netice olarak daha ilk hareket noktasından inkişaf imkânını kaybeder ve dejenere olur:

Endividüalizmde asl olan "Obje„ değil "Süje„dir. Halbuki inkılâp içinde yaşayan bir memlekette, inkılâbın menfaati için asl olan "Süje„ değil "Obje„ dir. İctimaî şekiller ve o meyanda idrâk ve şuur kategorileri, her devirde o devrin hem

mahsulü ve hem mümessilidir. İnsanın individüalist mistisizmi, esir Yahudi cemiyetinin bir ifadesi idi. Gerek bu, gerek buna benzer herhangi bir dinî veya felsefî endividüalizm veya mistisizm ile inkılâbımızın ideolojisi esasen ve berveçhipeşin taarruz eder.

İşte bu itibarladır ki, Mistisizm, inkılâbın meşruiyetini idrâke karşı bir reaksiyon ve binaenaleyh tam bir nazariye ve ruh irticaıdır!

KRONİKLER.

İnkılâbımız ve Hilâfet

Emperyalistlerin foyaları meydana çıkalı tam dokuz sene oluyor. Bir vakitki zengin Çin, bir vakitki zengin Hint, bir vakitki zengin Şark Avrupası, nasıl soyulup soğana çevrildiler. Bunu artık herkes biliyor. Bundan yarımasır evvel, bunun sırrını talim ve terbiye ile, bundan bir asır evvel, silâhların zafı ile izah edenler vardı. İzahlar esassız ve kifayetsiz olduklarından, tedbirler kısa ve mücadele neticeleri kısır kalmışlar ve emperyalizma, namertçe işine kaygusuzca devam edebilmiştir.

Fakat, Türk İnkılâbı, cihanın istismar edilmiş ve edilmekte olan milletlerine ilân etti ki, milletleri topyekûn esir pazarlarına çeviren kuvvet iki cephelidir. Bunlardan birisi, milletleri ya tamamile iktisadî fonksyonsuz yahut da ancak tâbî fonksyonlu bir kalabalık haline getiren istismar mekanizmasıdır. Diğeri de, bu mekanizmanın gavamızına hiçbir millet vakıf olmasın diye, emperyalizmanın yardımcı kuvvet olarak kabul ettiği Teokratik nizam, dünyanın her noktasında, başka başka çeşit ve nevidedir. Fakat, bir esas prensibi vardır ki o hiçbir yerde değişmez: Dünyadan fazla ahreti düşünmek ve terakki amilleri ile birer birer mücadeleyi başlıca gaye bilmek.

İşte Türk İnkılâbı, istismar mekanizmasını, her iki unsurundan da tecrit etmiş ve binaenaleyh onu dişsiz ve pençesiz bırakmış olan cihanşümul hâdisedir. Yalnız, teokrasiyi tasfiye edecek olan ileri düşünce ve ileri duygu malzemesini vermekle kalmamış ayni zamanda, müstemlekenin bir müstakil ve millî pazara inkılâbı için üzerlerinden yürünmesi elzem iktisadî prensipleri de ilân etmiştir.

Dokuz sene vardır ki, istismarcı merkezler, inkılâbımızın seyrini endişe ile takip etmektedirler. Bugüne kadar, sandalyasız kalmış Abdülmecidi, dokuz kere dünyanın bir tarafında halife ilân edebilirlerdi. Yapmadılar. Niçin? Dediler ki: Siyasî rejimin değişmiş olması, Türkiye'nin istismarımızdan çıkıp kurtulması için kâfi değildir. İstismarımız, iktisadî bir kuruluşa, dayanmaktadır ki, rejim meselesi, bu kuruluşu, ancak çok semereli yahut az semereli kılmakla kalır. İstismarımızın kuruluşunu hakikaten parçalıyabilecek olan şey Türkiyede iktisadî rejimin bizim mekanizmaya taban tabana zıt bir halde işlemesidir. Bu olmadıkça rahat uyku uyuyabiliriz.„

Fakat çok geçmeden gördüler ki, Türkiye, iktisadî nizamını da kuvvetli dümen darbeleri ile, kendilerinin o meşhur makanizmalarına zıt bir istikamette yollandırmaktadır. Türkiye ferdiyetçi bir iktisat nizamını, gitttikçe ikinci plâna ve devletçi bir iktisat nizamını da gittikçe birinci plâna almaktadır. Türkiye, istikrazların, muvazenelerinde daima açık veren milletler için aldatıcı ve devamsız bir refah devreciği temin ettikten sonra bir taraftan

faizleri ve bir taraftan resülmalleri ile, bütçeyi, yani milletin en semereli ve gıdalı bir millî sermaye kaynağını gittikçe daha fazla zedeleyip gittikçe daha fazla, bir kalkınma ve iymar âmili halinden bir tutunma ve bir aylıklar hesabı haline getirdiğini anlamıştır. Ve dokuz senedir böyle bir tuzağa yanaşmadığı gibi, bugün yani iktisadî sıkıntıyı en fazla hissetmeğe başladığı bir dakikada bile krediyi, ancak büyük bir millî sanayiin kurulması yahut başlıca istihsal emtiasının büyük ve plânlı bir istihsal bakımından teşkilâtlandırılması esası üzerinden teemmül ediyor. Son kontenjan kararnamesi, millî iktisadın korunmasını ne ileri hadlere karar tatbik etmek azminde olduğunu, şüphe ve tereddütlere yer vermiyecek bir şekilde ilân etmiş oluyor.

Emperyalist merkezler, anlamıya başlıyorlar ki Türk inkılâbı, bir Tanzimat yani körü körüne ve onlara pazar vazifesi görebilmek için yapılmış bir hareket değil, "a„ sından "y„sine kadar, Millet şeniyetinin kurtarılması hareketidir. Ve derhal, böyle bir hareketin diğer ümmet parçaları üzerinde yapabileceği tesiri düşünerek, bu camiaları' *ümmet şartlarının muhafazası namına* teokrasi bağlarının içinde yeniden hapsediyorlar.

Halife ve hilâfetin, istismar için hiçbir tehlike teşkil etmediklerini Cihan harbi ve bizim o meşhur "Cihadı mukaddes„ fiyaskomuz isbat etmişlerdir. Bugün, istismarcının düşündüğü, kendisi için hiçbir tehlike teşkil etmiyeceği muhakkak olan hilâfetin, acaba emin ve sadık bir uşağın elinde, Millî kurtuluş hareketlerine karşı bir silâh olarak kullanılıp kullanılamıyacağıdır. Böyle bir düşüncenin ilk tatbik zemini de, elbette ki, bu hareketlerin fikir ve iyman kaynağı olan Türkiye Cumhuriyeti'dir.

İstismarcı, zannediyor ki, hilâfet ve halife kuklaları ile bizim inkilâpçı millet camiamızı çözmek mümkündür. Onu bu kanaatinde bırakalım. Buna ne kadar saplanıp kalırsa, o kadar yanlış bir tekniğe sapmış olacaktır. Fakat, buna mukabil bizim de yapacağımız birşey vardır ki, o da, kabuğunun içine çekilmiş ve inkılâp ideolojisini de bu kabuğun içine hapsetmiş bir millet camiası ve bir millet rejimi alâmetlerini süratle ve şiddetle reddetmektir. Yani, İnkılâbımızın hakikaten cihanşümul olduğunu ve hakikaten dünyada ne kadar ümmet varsa, onların millet olmaları prensiplerini verdiğini ve müdafaa ettiğini, müteaddi bir iman hamlesi halinde ilân etmektir. Dünyanın bugünkü gidişinde, istismarcının tuttuğu mevki, daha doğrusu düştüğü çukur okadar hâkim olmaktan çıkmıştır ki, kuvvetli fikir hareketi ve kuvvetli millet hamlesi, bu gidişin gönülsüz ve kendi halinde yolcusu olmayı değil, bu gidişin mutlak surette elebaşısı ve mutlak surette iddialı ve safların başını tutmuş bir yol göstericisi olmayı talep ediyor.

Kuvvetin bugünkü şartı, çekingenlik değil ataklıktır. Türkiye'nin inkılâp saflarını ve Türk İnkılâp Fırkası'nın ana ideolojisini, hudut içeri bir tahassun esasından hudut aşırı bir fikir ve iman akıncılığı dinamizmine sevketmemiz zamanının geldiğini Abdülmecit ile efendilerini, kendi karargâhlarında yakalamamız lüzumu da gösteriyor. İnkılâbımızın kanlı mücadelesini kendi topraklarımızda kabul ettik amma, İnkılâbımızın fikir mücadelesini,

eğer İnkılâbımızın muvaffak olduğuna kani isek, topraklarımızın dışında yapmaklığımızı, tabiî ve yerinde telâkki etmeliyiz.

Abdülmecit kuklası ile bizi korkutmak istiyenlerin vasıflarını ilân edelim. Milletleri, nasıl ümmet halinde, nasıl esir bir iktisadî pazar halinde, muhafaza ederler, bunu anlatalım. Bakalım o zaman, o ellerinde tuttukları kuklayı, o bulundukları noktaların insanları, onların kafalarında paralarlar mı, yoksa paralamazlar mı? Ve, bakalım o zaman, istismarcılar, bize karşı o gibi kulaklarla vaziyet almanın zamanı geçmiş hem de ***dokuz senedenberi geçmiş*** olduğunu, anlarlar mı, yoksa anlamazlar mı?

Ne halifeden ne de Efendilerinden, ne korkumuz, ne de pervamız vardır. Fakat, bunu onlara ispat etmemiz için, halife ve hilâfetin fonksyonlarını "İlmi Fıkıh„a nazaran değil, Millî Kurtuluş'un, Millî İktisat prensiplerine göre izzah etmemiz lâzımdır. İnsan, tabiyeyi hangi zemin üzerinde kabul ederse, mücadeleyi de o zemin üzerinde kabul etmeye mecburdur. Medrese ilmini iyi bildiğimizi değil modern manada istiklâl mücadelesini iyi yaptığımızı ispat edelim. Halife kuklası ile o kuklayı oynatanlara karşı alınacak kuvvetli ve, İnkılâp noktai nazarından, semereli vaziyet budur, o değildir.

B. A.

Kitap günü.

Bütün kültür memleketlerinde kitap günleri yapılır.
Kitap günü, muharrirlerin bizzat kitaplarını caddelerde, meydanlarda önlerine bir masa koyarak sattıkları gün demektir.
Son iktisadî buhran neticesinde kitap satışında da buhran var. Ve bu buhran her yerde hissedilmektedir!
Biz de ise kitap satışı buhranı ezelîdir.
Bizdeki kitap buhranının başlıca sebeplerinden biri de reklâmsızlıktır. Halk, çıkan eserleri bilmiyor. Halk, neşriyatı takip edemiyor.
Kitap için yapılan el ilânları, prospektüsler her yerde hiçbir resme tabi değilken bizde adî ilân muamelesi görür. Onun için bizde çıkan bir eser ancak gündelik gazetelerin son sahifelerinde "matbaamıza gönderilen eserler„ başlığı altında bir iki satırla okuyucu halka arzolunur.
Halbuki kitap ta diş macunu, Jilet biçağı, gramofon plakları gibi bir maldır. Bugün reklâmsız hiç bir malın satılmasına imkân yoktur. Biz, kitaplarımızın bu kadar bile satıldığına şaşıyoruz!
O halde diğer memleketlerdeki meslekdaşlarımız gibi biz de kendi kitaplarımızı caddelerde, meydanlarda bizzat satabilmek için bir (Kitap günü), hattâ haftası tertip etmeliyiz.
Bu suretle, hem okuyucu halkla muharrir arasında doğrudan doğruya bir temas temin edilmiş olur, hem de kitap satışı artar.
Meselâ: Abdülhak Hamit B. Bayazıt meydanında, Ahmet Haşim B. Eminönünde„ Yakup Kadri B. Taksim meydanında, Peyami Safa B. Fatih'de ve ilâh eserlerini bizzat satarlarsa ve bu halka günlercc evvel gazetelerle ilân edilirse biz, kitap stoku kalmıyacağından eminiz.
Yalnız bu işi organize edecek teşkilât nerede?

●

Bu yazı yazıldıktan sonra haber aldık ki, Burhan Ümit Bey ve arkadaşlarının teşebbüsü ile bir "Kitap sevenler cemiyeti„ kurulmak üzeredir. İşte bu cemiyet, pek âlâ "Kitap günleri„ de yapabilir.

V. N

Ümmîlikle mücadele için köy kampları

Harf inkılâbı

İşte inkilâbımızın orijinal ve bakir bir cephesi daha..
Harp inkılâbı tamamile Türk inkılâbına hâs bir hamledir,Türk dehası, amelî ve cezrî bir dehadır. Her şeyin daima en maksada uygun olanını bulur ve benimser. Arap harflerini ıslah tecrübesine kalkışan gülünç zihniyet Türk değil, osmanlı zihniyetiydi!

Millî kurtuluş hareketile kendini bulan ve Gazi Mustafa Kemalin şahsında en kuvvetli mümessilini yaratan Türk dehası, derhal "ıslahcılık„ zihniyetinden "inkılâpçılık„ zihniyetine geçti. İçtimaî inkılâbımızın her safhasında aynı zihniyetin yaratıcı hamlelerini görüyoruz. Saltanat yerine Cümhuriyet, Mecelle yerine Medenî kanun, fes yerine şapka, Arap harfleri yerine yeni Türk harfleri.

Yeni harflerimizi millî kurtuluş hareketimizin en modern bir silâhı olarak tanıyoruz. İnkılâbı, halkın ruhuna sindirmek için en mükemmel vasıta yeni harflerimizdir. Halkın bilgi ve kültür seviyesini yükseltmek için yeni harflerimiz en kuvvetli bir manivelâdır.

Halka yeni harfleri öğretmek için millet mektepleri kâfi gelmedi. Şehirlerde ve ille köylerde okuma, yazma bilmeyenlerin adedi zannedildiğinden daha çok üstündür.

Ümmîliğe karşı daha radikal ve daha geniş mıkyaslı mücadele şekilleri bulmak lâzım.

Mesalâ: Tatil aylarında şehir kenarlarında kamp kuran, avarelikten canları sıkılan, kahvelerde pinekliyen mekteplileri seferber edip köylere gönderemez miyiz?

Kamplarını köylerde kursunlar ve her okuma yazma bilen mektepli bir ümmî köylüye okumak ve yazmak öğretmek mecburiyetinde olsun. Bu vazifesinde muvaffak olanlara ümmîlikle mücadele madalyaları dağıtılarak bu işe ideal bir mahiyet de verilebilir.

Bu sayede şehir çocuğu, köylülerimiz ve köylerimizi tanıyacak; köylülerimiz, şehirli gence ısınacak. Köy ile şehir arasında bir kanal açılmış olacak.

Şehirli genç, üstüne aldığı içtimaî vazife ile inkılâbı daha iyi benimsiyecek. Evvelce hazırlanması lâzımgelen vahdetli bir programla köylerde tertip edilecek müsamereler, konferanslar, oyunlar, spor, idman şenlikleri, gramofon, radyo, fotoğraf hattâ sinema gibi köyün yabancı olduğu kültür vasıtaları köyün durgun ve geri muhitini devâsa bir motör gibi harekete getirecek.

Hele kamplarda bir kaç muallim, ziraatçi, doktor da bulu nursa köyün yalnız okuma yazma vaziyetinde değil sıhhat, ziraat, hayvan bakımı işlerinde de bir değişiklik doğacak.

Kısaca köy kampları inkılâp kampları olacak.

Fakat sadece yeni harfleri öğretmek yetmez. Okutmak ta lâzım. Neyi okutmak?

Köylüye verebileceğimiz kaç eserimiz var?

O halde sistemli bir halk neşriyatına da şiddetle muhtacız. Bütün bunlar yapılsa - ki yapılabilir, yapılmalıdır - o vakit daha geçenlerde bir köylü kızile aramızda geçen şu tarzda bir muhavereye bir daha şahit olmayız:

— Kız okuma, yazma öğrendin mi?

— Hayır..

— Neden?

— Çarşıdan hoca efendiye kâğıt gelmiş artık halkı okutma diye..

Çarşıdan, yani kasabadan, yani hükûmetten köyün hoca efendisine gelen o kâğıt, tabiî ki, halkı Arap harflerile okutma diye idi.

Bakın köyün yobazı bu inkılâpçı emri nasıl bir irtica propagandasına âlet ediyor?

Şehirli gençleri tatil aylarında köylere seferber etmek, harf inkılâbına yakışır inkılâpçı bir tedbirdir.

Her inkılâp, inkılâpçı tedbirlerle yaşar, yayılır ve gürbüzleşir.

V. N.

Çin ve Hindistan.

İki büyük pazar ki, her birinde 300-400 milyon insan yaşıyor. Bu kadar mıdır, yoksa daha fazla mı, belli değil. Çinli diyoruz, Hintli diyoruz. Var mıdır böyle bir şey, bu hele hiç belli değil!

Çin, on iki sene var ki, bir takım jenerallerin ihtiraslarına teslim edilmiş bir cirit arsasıdır. Vaktile Nehirlere ve dağlara göre taksim edilmiş ve değişmiyen hudutlar dahilinde İmparatorun "mandarin„ lerine teslim edilmiş eyaletler, şimdi sanki lâstikten imişler gibi, büyüyüp küçülüyorlar, açılıp büzülüyorlar. Jeneralin hükmü ve nüfuzu artıyorsa, eyalet büyüyor. Jeneralin hükmü ve nüfuzu eksiliyorsa, eyalet küçülüyor, ve bazan bir iki şehirden ibaret kalıyor. Bu Jeneraller, bir takım derebeylerdir ki, modern silâhlarla teçhiz edilmiş ordulara malik oldukları halde, eski derebeyler kadar olsun devamlı bir feodalizmi, hiçbir tarafta kuramıyorlar. Meydana getire getire, bir göçebe derebeylik getiriyorlar.

Modern silâhlar dedik. Bu da doğru değil. Çünkü, bazı Jenerallerin 100,000 kişilik ordularında, ancak 10,000 tüfek var ki, bunların 9,000 tanesinin mermisi yok! Geri kalan kalabalık, ağızdan dolma av tüfekleri, yahut sopalar ve pençere demirleri ile teçhiz edilmiş.

Bu işin heyeti umumiyesine, Çin Millî Hareketi diyorlar. 300,000,000 insan ve bu hudutsuz anarşi. Bu bir milletin ifadesi olabilir mi? Olmaz. Bu olsa olsa, bir ümmetin ifadesi olabilir. Ümmet, milletlere gebe bir kalabalık demektir. Ve, milletler, ümmetin koynunda, bizim anladığımız manada milletler değil, milletin ham maddeleridir.

Çin'deki bütün bu bitmek tükenmek bilmiyen ve her defasında neticesiz kalan hareketler, neyin aksülâmelleridirler? İstismarın kanlı pençesinden, bir karışık camialı pazar, kurtulmak istiyor. Buna bu şekilde imkân yoktur. İstismarın ağları, limanlarda yani top menzillerinin himayelerinde, duruyorlar. Mal alış verişi, Çin'in aleyhine olarak devam ediyor. Dahilde,

Jeneral kavgası bitince, mubadele makanizması işlemeğe başlıyor, içerlere kadar sokuluyor, parayı limanlara ve istismarcının kasalarına çekiyor. Bu suretle, istismarın mekanızması normal bir şekilde işlemiş oluyor. Fakat, Jenerallar kavgası başlayınca ve içerideki emniyet kalkınca, bu sefer bütün para, panik halinde, limanda soluğu alıyor. Limanda, istismarcının malı bekliyor. Ya, dahilde sükûnun yeniden teessüsünü beklemek, yahut parayı istihlâke yatırmak. Nihayet, çinli tüccarın insan, yani müstehlik tarafı galip geliyor ve parayı, istismarcının kasası, bu sefer bir de anormal bir yoldan toplamış oluyor. O silâh ve mühimmat ticareti, gümüş para üzerinde spekülasyonlara girişmek faaliyetleri, onlar da, istismarcının, çeşni değiştirme yahut spor yapma kabilinden, boş saat eğlenceleri. Bu ne müthiş bir çapuldur? Güpegündüz, insan mefhumunun ırzına, bu ne iğrenç bir tasalluttur?

Çinli, Çin münevveri, bunu bilmiyor mu? Biliyor; fakat arka sındaki şey, bir millet değil, bir ümmet. Ve, burada, irade bükülüyor, kararın gözleri kararıyor.

Yukarda, demir madeninden yani anahtar sanayiin başmaddesinden mahrum olan Japonlar, Mançuri'yi işgal ediyorlar. Mançuri katliâmının başka hiçbir sebebi yoktur. Japonya, kendi anahtar sanayiini karşısındaki topraklarda kurmak istiyor. Bu işi bütün Çin biliyor, fakat bunun önüne geçilmesine, yalnız Jeneral Ma tayin ediliyor. Onun da kim bilir kaçtane çakaralmaz tüfeği vardır. Baksanıza, karşılaşmaların birinde 3000 Nipponluya mukabil 5000 Çinli kurban gitmiş!

İşte Çin'in bilânçosu budur. Fakat, Çin, kaynıyor. Parçalanıyor. Parçalanması, çok iyi. Çünkü, ümmet olan Çin parçalanıyor. Parçaların her birinden bir millet doğacaktır. Ancak ondan sonradır ki, istismar mekanizmasının karşısına şuurlu aksülâmel, yani millet mukabelesi çıkacaktır. Bu hususta Çinlilerin bizden öğrenecekleri çok şeyler vardır. Anahtar sanayi için can çiğneyenlere karşı; limanlarda, istismarın anahtarlarını tutanlara karşı, Ankara, Kurtuluşun anahtarını veriyor. Buna şimdilik uzanan el yok. Fakat, el uzanacaktır. Çünkü dünya ne de olsa küçüktür ve yüksek fikir, bir yerde doğdu mu, zaman ve mesafeyi zorlayıp dağıtması, iman ateşinin ilk kıvılcımına bakar.

Hindistan'ın Çin'den bir farkı varsa, o da, çakaralmaz tüfekli ordularla kuşanmış haris ve çapulcu Jenerallar yerine, çakaralmaz fikirli, ihtirazsız ve bir dilim ekmeğe kanaatkâr bir Gandi'nin peşinden seyretmesidir. Çin'de ümmetin maddesi kaynıyor ve bir beyaz ateş haline gelinciye kadar kaynıyacak ve bu madde, yeni kalıplara dökülerek, yeni Çin milletlerini verecek. Hindistan'da halbuki, ümmet maddesi, eski ve beş para etmez kalıbından çıkmamak için, donuyor, Müslüman şef, Dürrüşehvar'ı gelin etmekle meşgul. Mecusî şef, istismarcıya karşı, mukaddes keçilerini, süt besisinde kedisini ve çıplak bacaklarını göstererek, nümayiş yapmak peşinde.

Burada da, kimbilir kaç tane milletin özlü ham maddesi, buzlaşmış ümmet pıhtısının içinde, için için kaynıyor. Ganj, adamı muttasıl aldatmaz. Gün gelir, ona, kurban vermek yerine, mükemmel bir sopa çekmek lüzumunu herkes anlar. Ve, o zaman, beton kuşakların inzibatında, aldığı canları, kilovatlarla ödemeğe mecbur olur. Bunun lâzım bir hareket olduğunu, bir millete, gramofon, radyo, elektrik ütüsü ve fotoğraf gibi masum âletçikler bile İspat edebilir. Medeniyetin önünden kaçandan istiklâl nefret eder. Gandi'nin afsunları, bu hakikatin anlaşılmasına daha bir kaç yıl mani olabilirler. Fakat ondan sonra, söz, cihanı gittikçe idaresine alan "bugünkü medeniyet bugünkü cihanındır„ parolasının olacaktır.

B A

Tasarruf ve yerli malı haftası

"Millî İktsat ve Tasarruf Cemiyeti„ nin her sene 12 birinci kânunda Türkiyenin her tarafında tertip ettiği "Tasarruf ve yerli malı haftası„ nın bu sene ikincisi yapıldı.

Bu seneki hafta, bütün Türkiyede bir "Millî İktisat Seferberliğinin başlangıcı gibi canlı ve manalı oldu.

Haftayı açan Beşvekil İsmet Paşa Hazretlerinin nutku iktisat siyasetimiz için tarihî bir vesika ve ayni zamanda canlı bir proğram mahiyetindedir.

Bu hafta bütün mekteplerimizde dersler, iktisadî istiklâlimizin hedefleri etrafında cereyan etti. Müsamereler tertip edildi. Konferanslar verildi.

Millî istiklâlimizin koruyucusu olan Ordu da iktisat seferberliğinde üstüne düşen vazifeyi kuvvetle benimsedi. Efrada iktisadî istiklâlin yolları ve gayeleri telkin edildi.

Camilerde yapılan vaizlerde halk bugünkü dünya işlerinin en mühimmi olan iktisat ve tasarruf meseleleri etrafında irşat edildi.

Türkiyenin hemen her tarafında mahallî yerli malları sergileri açıldı. Mitingler yapıldı. Gerek sergilere, gerek mitinglere gelen halkın heyecanı asil ve kuvvetliydi.

Büyük şehirlerimizde yerli mallarile vitrin müsabakaları tertip edildi. Beyoğlundaki büyük mağazaların bile vitrin müsabakalarına iştirak etmeleri yerli malının en kozmopolit bir muhitte bile zaferine bir delil teşkil etmez mi?

Bu hatanın faaliyetinde "Radyo„dan kuvvetli bir telhis vasıtası olarak istifade edildi. Ankara radyosunda her akşam, vekil beyfendiler tarafından çok dikkate şayan konferanslar verildi. İstanbul radyosu da hafta müddetince her akşam verdiği konferanlarda bu millî davamızın halk arasında yayılması işinde şerefli bir rol aldı.

Hafta zarfında millî bankalarımızdaki tasarruf hesabı adedinin ve mevduatın arttığını da büyük bir memnuniyetle haber aldık.

Bütün Türkiye matbuatı da bu haftanın faaliyetine en canlı ve en müessir tarzda iştirak etmeği bildi.

Bizce çok dikkate değer bir nokta da bu hafta münasebetile Anadolunun muhtelif yerlerinde tasarruf etmek, yerli malı kullanmak mevzuları üzerinde cidden manalı ve kıymetli müteaddit "Halk destanları„ nın yazılmış olmasıdır. Gelecek sayımızda Yakup Kadri Beyin bu destanlar hakkında bir yazısı çıkacaktı.

"Tasarruf ve yerli malı hatası„ iktisat seferberliğinde de milletin şuurunu ve hareket kabiliyetini görmeğe ve göstermeğe canlı bir vesile teşkil etti.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Milliyet matbaası

MUALLİM AHMET HALIT KİTAPHANESİ

İstanbul-Ankara Caddesi. Telefon 23922.

Bütün yeni neşriyatın merkezi.

Cihan iktisadiyatında Türkiye

Yazan: Şevket Süreyya — Basan: Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti

Cihan iktisadiyatında Türkiye, Türkiyenin cihan iktisadiyatındaki mevkiini tam ve mukayeseli olarak gösteren ilk eserdir. Bu eserde bütün iktisat faaliyetleri grafikle, diyağramlar, şemalar ve istatistik tablolarile verilmiş, bu vesikalara herkesin anlıyabileceği basit izahlar ilâve olunmuştur.

Eser nefis bir şekilde tabedilmiştir. Fiatı 150 kuruş.

Muallim Ahmet Halit kitaphanesile diğer mühim kitaphanelerde bulunur.

Tasarruf cemiyetinin Ankara merkezine (150) kuruş yollandığı takdirde kitap posta ücreti cemiyete ait olmak üzere gönderilecektir.

Türkiyede sermaye hareketleri

Hamit Tahsin ve Remzi Saka

Büyük, mühim bir eserdir. 5 liradır. Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.

Türkiye ve krom

Yazan: Sadettin Enver. Bu mühim eser 100 kuruştur.

Kooperatif hareketleri

Remzi Saka

Türkiyede ve diğer memleketlerde kooperatif hareketlerini anlatır.
Muallim Ahmet Halit kitaphanesi 100 k.

Bir rapor üç konferans

Dr. Cevdet Nasuhi

İktisadî, içtimaî mühim bir eserdir. 40 k. Muallim Ahmet Halit kitaphanesi.

Blânço ve blânço tahlilleri

Asım Süreyya

Blanço — İpotek bankaları blânçosu — Sigorta blânçosu.

Bu eserin birinci cildi yukardaki fasılları ihtiva etmektedir. Tevzi yeri Ahmet Halit kitaphanesidir. İkinci cilt yakında çıkıyor.

ANKARA

ŞUBAT

2

Kadronun müessisleri : Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Bürhan Asaf
İsmail Husrev

İmtiyaz sahibi : Yakup Kadri
Neşriyat müdürü : Dr. Vedat Nedim

İdare merkezi Ankara

Adres : Yakup kadri, Manisa Meb'usu Ankara

Tevzi Merkezi : Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi
İstanbul Ankara caddesi. No. 83

Abone şartları

Seneliği peşin olarak 3 liradır.

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

2

ŞUBAT
1932

İÇİNDEKİLER

		Sahife
KADRO		
ŞEVKET SÜREYYA	*İnkılâp heyecanı*	3
Dr. VEDAT NEDİM	*Müstemleke iktısadiyatından Millet iktısadıyatına*	5 9
İSMAİL HUSREV	*Köy iktısadiyatında teknik inkılâbı*	15
BÜRHAN ASAF	*Merhumun dolaşık işleri*	22
YAKUP KADRİ	*Millî tasarruf ve halk edebiyatı*	26
ŞEVKET SÜREYYA	*Ziya Gökâlp*	29
KRONIKLER		
Ş. S.	*Türk tütüncülüğü ve iktısadî devletçilik*	41
İ. H.	*Gümüş para mes'elesi*	45
Y. K.	*Mutahassıs*	47
İ. H.	*Dünya buhranı hakkında bazı rakamlar*	48

KADRO.

Alman edebiyatının temel direklerinden Lessing, «Nathan der Weise» *isminde bir piyes yazmıştır. Piyeste Salahattini Eyyubî'nin «hak din hangisidir?» sualine ihtiyar ve akıllı bir bezirgân olan Nathan, şu hikâye ile cevap verir:*

«Bir baba, ölürken, aynı derecede sevdiği üç oğluna birer yüzük bırakır. Yüzüklerin her üçü de (Yahudilik, Hiristiyanlık ve Müslümanlık..) bir hakiykî yüzüğün farkedilmez taklididirler. Hakiykî yüzük ise, hak dini temsil eder.

Üç kardeşin her biri, hakiykî yüzüğün, kendisine verilmiş olduğu iddiasındadır. İş, nihayet, hâkimin huzuruna kadar intikal eder.

Hâkim der ki:

Hakiykî yüzük kaybolmuştur. Birinizden birinde olması da muhtemeldir. Kimde olduğunu, iddialarınızdan değil, yüzüğün malûm olan vasıflarından *anlıyacağız. Yüzüğün hepinizce malûm olan vasıflarına göre, yüzük kimde ise, hakiykî dindarlık onda tecelli edecektir. Davayı refediyorum. Gidiniz, ve, hakiykî yüzüğe malik olduğunuzu, iddialarınız ile değil, hareketleriniz ile ispat ediniz!..»*

●

Millî kurtuluş inkılâbını noksansız ve, bütün diğer mazlum milletlere örnek bir surette tamamlamağa çalışan Türkiye'de herkes, «milliyetçilik» *yüzüğünün yalnız kendinde olduğu iddiasındadır. Millî Mücadeleden bergüzar kalan yüzüğün kıymetini, bukadarı hile teyit ediyor. Yalnız tarihin hür, müstakil ve müsavî haklı milletlerin doğuşuna gebe kaldığı o büyük günlerde, yüzüğü inhisar altına almak kimsenin aklına gelmez.. onu her değerli cephe neferinin parmağına, hâdisenin kendisi takardı. İddia, zaten yoktu. Hareket, zaten esastı. Zaten bütün inkılâp cephesi, yapanlardan ibaretti.*

Cephenin bugünkü durgunluğu kimseyi aldatmasın. İnkılâp, bütün hızı ile devam ediyor. Yapının en çetin muvazene hesaplarını tatbik etmek sırası gelmiştir. İnkılâbın öylece fikriyatını yapmak lâzım ki, cihana «tezatsız yeni millet» *i vermek için*

canından kanamağa katlanmış olan Türk Milleti, bu işte her hangi bir tağşiş teşebbüsünün kale duvarına çarpan bir zehirli ok gibi ikiye bölüneceğinden emin olsun.

●

Hakiykî yüzük kimdedir?

KADRO bu suale, millet davasına bağlı olmasındaki ileri şuur ve ileri iymanla cevap vermeği daima tercih edecek ve hakiykî yüzüğün kimde olduğunun tayinini, Türk Münevverliğine ve Türk Tarihine bırakacaktır.

İnkilâp Heyecanı (Antuziasm)

Şevket Süreyya

Durgun sular gibi, durgun cemiyetler de vardır.
Yeni kaynaklardan yeni dalgalar almıyan bu durgun sular içinde hayat, nasıl yosunlaşırsa, yeni kıymet hükümlerinden yeni hamleler almıyan bir durgun cemiyette de, terakki unsurları öylece dibe çöker, durulur.
Toprak üstünde durgun suların ve tarih içinde durgun cemiyetlerin bin bir misalini bulmak kabildir. Durgun cemiyet, kendi hareketsizliği ve heyecansızlığı içine çekilip, kendi kedine eriyen, eski kıymet hükümleri çürüyen, fakat yeni kıymet hükümleri vermiyen, ne sanatkâr, ne mütefekkir,ne de kahraman yetiştirmiyen, kısır ve nekes bir cemiyettir.
Bir durgun cemiyette, bütün cemiyet kuvvetlerinin otoritesi perişan ve fert ise bezgindir. Bir şeye karşı mücadele etmenin, bir şeye inanmanın ve yeni bir şey yapmanın heyecanı, bir durgun cemiyette yoktur.

●

İnkılâp yapan ve bir inkılâp içinde yaşıyan cemiyet, durgun bir cemiyet değildir. Çünkü bir inkılâp nizamında, evvelâ cemiyetin bünyesi kül halinde bir hareket içindedir. Bu hareket içinde ise fert, ya yıkılan cemiyetin bir bakiyesi olarak menfî, ya kurulan nizamın bir unsuru olarak müspet, fakat, her zaman aktif ve her zaman müteaddidir.
İşte, şimdi Türkiye böyle bir inkılâp içindedir. Türk cemiyetinin bünyesi kül halinde bir istihale yaşıyor. Geri teknikten, ileri tekniğe, geri cemiyet müesseselerinden ileri cemiyet müesseselerine doğru, her gün biraz daha derinleşen sert bir cidal, hiç durmadan yürüyor. Bu cidal arasında, bir taraftan eski yarı müstemleke ve kapitülâsyon rejiminin bakiyeleri, diğer taraftan eski otokratik ve teokratik müesseselerin enkazı, psikolojilerile, nazariyelerile, hülâsa bir cemiyet mücadelesinin

bütün vasıtalariyle, her tarafta Yeniye, yani inkılâbın getirdiğine ve temsil ettiğine karşı, keskin bir mukavemet içindedir.
Hepsi de inkılâbımızın olduğu yerde donmasını ve bütün fütühatımızın inkâr edilerek, inkılâp nizamımızın bir durgun cemiyet gibi durulmasını beklerler.
Bunun içindir ki, inkılâbımızın menfeatı, onların, istinatgâhlarını kaybetmedikçe daima aktif ve müteaddi kalan bu menfî kuvvetlerine karşı, inkılâbın maddî, manevî bütün mücadele vasıtalarının seferber edilmesindedir.
Bu manevî mücadele kuvvetlerinin en başında ise, İNKILÂP ANTUZYASMI, yani inkılâbı sevmenin ve ona inanmanın yenilmez heyecanı gelir.

●

Kendi inkılâp heyecanını yapan ve kendi *antuzyazmını* yaratan bir inkılâp, yaşama ve mücadele etme kuvvetlerinin en emin ve müessirini artık meydana getirmiş demektir.
Antuzyazm ne anarşik bir ruhun, ne de teşkilâtsız bir cemaatın kendi insiyaklarına tabi olarak coşması ve taşması demek değildir.
Meşrutiyeti müteakip sokakları dolduran nümayişçilerin heyecanı bir İNKILÂP ŞEVKİ=ANTUZYAZMI değildi. Bir takım kahve unsurları tarafından sürüklenen bu avare kalabalıkların sesinde, uzak bir hedef üstünde anlaşmış olmanın ve bu hedefe doğru müşterek prensiplerle yürümenin, devamlı ve emin ruh heyecanı yoktu.
Bazan bir papasla bir tekke şeyhinin, bazan bir asayiş adamiyle bir çete reisinin kucak kucağa gezdikleri bu sokak kalabalıklarında coşan şey, mütecanis ve kollektif bir ruh disiplinin nümayişi değildi.
Bu nümayişlerin havasında, her unsuru biribirinden, binbir sebeple ayrı, fakat muvakkaten bir araya gelmiş geçici bir CEMMİ GAFİRİN insicamsız ruhu esiyordu.

●

Fransız ihtilalinde heyecan, sokakta bir sel gibi akardı. Fakat bu heyecan selinde de sokağın, yani *endividüalizmin* ve insicamsızlığın, silinmez bir damgası vardı.
Fransız ihtilâlcisi havada esen ve üstlerinde o kadar da mutabık kalınmıyan ihtilâl prensiplerinden ziyade, kendi ruhî

şevkının, serbest cilvesine esir olarak, mücadelesinde fert kahramanlıklarının şaheserini verir, fakat, mahiyeti muayyen hedeflerin arızasız istihsali için kollektif bir ruh disiplini göstermezdi.

Halbuki, harpsonu ihtilâllerinde heyecan, kollektif bir ruh disiplinidir. Harpsonu ihtilâllerinde sokağın ve endividüalizmin damgası yoktur.

Şimdi, inkılâp nesli sokağın kalabalığı içinden kendi kendine ve kendi başına doğmaz. Muayyen bir inkılâp terbiyesi içinde, muayyen bir cemiyet kuruluşu için yetiştirilir ve hazırlanır. Şimdi inkılâbı benimseyen ve mukadderatını bu inkılâbın mukadderatına vakfeden herkes; çocuk, kadın, genç, ihtiyar bu devamlı ve prensipli inkılâp terbiyesinin bir mevzuudur. İnkılâp nesli, böyle kollektif bir yetişiş, duyuş ve hareket ediş disiplinine mevzu olan nesildir. Ferdî bir ruh macerası değil, toplu arayış, ve hareket ediş ahlâkının, ruha verdiği "sonsuz tatmin„ yahut inkılâp heyecanı, ancak böyle bir inkılâp nesli içinde yaşar ve kökleşebilir.

●

Çünkü:

Antuzyazm bir şuur hadisesidir. Mükteseptir. Ve ancak teşkilâtlı bir cemaat içinde doğar ve tekâmül edebilir.

Lâalettayin bir fert, heyecan duymaz. Lâalettayin bir cemmi gafir, heyecan duymaz. Bunların zahiren heyecanı andıran hareketleri bir takım sevkitabiîlerdir. Bunlar devamsızdır. Renksiz ve karaktersizdir. Bunlar bir takım ihtilâçlardır ki, bu ihtilâçlar biribirine zıt işlere ve biribirine zıt istikametlere kolaylıkla sevkolunabilir. Başıboş ferdin ve avare cemaatın, bazen kendi menfaatleri aleyhine, hattâ kendi dostlarını hırpalamak için harekete gelebildiğininin, bizzat kendi tarihimizde binbir misali vardır.

Fakat gerek mektep içinde, gerek mektep haricinde, prensîpleri muayyen, mütecanis bir terbiye stajı altında kalan bir cemiyet unsurunun, memleket işlerinde rey sahibi olduğu zaman, artık kendisinin gerek şuurunu, gerek tahteşuurunu teşkil eden fikrî unsurlara muhalif bir şahsiyyet olabilmesi ancak ruhî bir galatı hilkat eseri olabilir. Ve böyle bir tezahür, şuurun, kendisini teşkileden intibalar ve hükümler

haricinde eser vermesi gibi, nadir, hattâ ihtimalsiz bir hadise teşkileder.

●

Hulâsa;

İnkılâp nesli, lâalettayin bir cemmigafir değildir. Severek inanmanın ve inanarak kendini vermenin bir inkılâp nesline vereceği ruh emniyeti ve heyecanı, lâalettayin bir *sürülüp itilme* arasında doğamaz ve yaşayamaz.

Başı boş bir kalabalık içinde sürülüp itilmenin ruha verdiği in'ikâs, ancak bir kırgınlık ve bezginlik olabilir. Bezginlik ise, sevmenin, inanmanın ve inandığı şeye kendini vermenin zıttıdır.

Bezgin, tek kalan, müttekâsız kalan, istinatgâhları dağılan ve yeni istinatgâhlar bulamıyan adamdır.

Milletler yayılırken, dinler yayılırken, bir inkılâp, bir cemiyette bir bünyeyi dağıtıp, bir bünyeyi yaparken, yeni ufuklara aşamıyan, kendi daralmış ve akimleşmiş ufkunda kalan adam, BEZGİNdir

Bezginlik, ya durgun cemiyetlerin, ya yıkılan cemiyetlerin psikolojisidir. Bir ruh hastalığı, fakat cemiyete sarî bir ruh hastalığıdır.

Bezginliğin kuyu gibi derinleşen ve derinleştikçe susan ve mezarlaşan karanlığından, inkılâbımızın selâmetini yarın kendilerine emanet edeceğimiz inkılâp neslinin masun kalmasını istiyorsak, inkılâp heyecanını, hattâ sade bir ahlâk değil, yeni bir din gibi mukaddesleştirelim!

Müstemleke iktısadiyatından millet iktısadiyatına

2

Dr. Vedat Nedim

Tarih müstemleke iktısadiyatından millet iktısadiyatına geçmenin *ilk* örneğini Türkiyeden, millî kurtuluş hareketinin ileri mümessilinden bekliyor.

Onun için, çizeceğimiz iktısat riyasetinin tarihte bir nümunesini arıyanlara, önceden haber verelim ki, aradıklarını bulamıyacaklardır.

Türkiye'nin iktısat riyaseti de "*Yeni*„ ve "*orijinal*„ olmak mecburiyetindedir.

Klâsik yollar bizi istediğimiz hedeflere götürmezler.

Türkiye, kendi yolunu *kendi* bulacaktır.

Bu yeni yolu açacak bir tek kuvvet tanıyoruz: *Devlet.*

Türkiye'nin iktısadî talihinin mimarı, gerek Türkiye, gerek cihan iktısadiyatının her gün değişen şartlarını, adım adım kollıyan bir "İKTISAT DEVLETİ„ olacaktır.

Fert, bu muazzam inkılâp işinde *Malzeme*dir.

Ve ancak *Millî iktısat plânının* tatbik ameliyesinde işe yarar bir malzeme oldukça müspet bir kıymet ifade edebilir.

İktısadiyatımızın talihini *tabiî tekâmül*ün cilvelerine terkedemeyiz.

İnkılâp, inkılâpçı hamlelerle tekâmül eder.

Her vatandaş, şapkanın lüzumuna kani olsun diye beklemedik!

Her vatandaş, yeni harflerimizin zaruretine inansın diye beklemedik!

Her vatandaş, mecellenin köhneliğine isyan etsin diye beklemedik!

İktısat sahasında da *aynı* ölçünün hâkim olmasını istemek hakkımızdır.

Ve bu, hâdiselerin emrettiği bir zarurettir.

İktısat sahasında da aynı hamleyi yapabilmek için, herşeyden

evvel, Devletin iktısat hayatındaki rolünü *telâkki* tarzımızı değiştirmeliyiz.

Memleketin düşmanlara karşı *müdafaa*'sı işi devletleştirilmiştir. Devlet, memleketin düşmanlara karşı müdafaasını temin için ferdin hayatına cemiyet namına müdahale edebiliyor. Ve biz, bunu gayet tabiî ve zarurî buluyoruz.

"Bu işe Devlet ne karışıyor? Bir düşman tecavüzü karşısında her fert kendi başının çaresine baksın„ demek akla bile gelemez.

Öyle ise memleketin müdafaası işinde devletin *hâkim* ve *nâzım* rolü münakaşa kabul etmez bir mütearifedir.

Hukukî münasebetlerin tanzimi işi de devletleştirilmiştir.

"Bu işe Devlet ne karışıyor? Fertler kendi davalarını kendi aralarında halletsinler„ demek te gene kimsenin aklına gelmiyor.

Öyle ise fertler arasındaki hukukî münasebetlerin tanzimi işinde de Devletin hâkim ve nâzım rolü münakaşa kabuletmez bir mütearifedir.

Memleketin *Maarif* işleri de devletleştirilmiştir.

"Bu işe Devlet ne karışıyor? Her fert, istediği gibi yetişsin, istediği gibi mektep açsın, istediği programı tatbik etsin„ diyeni hiç kimse ciddiye almaz.

O halde maarif işlerinde de Devletin hâkim ve nâzım rolü gene münakaşa kabuletmez bir mütearifedir.

Fakat, *iktısat* sahasında?

İşte burada iş değişiyor!

Devlet, memleketin müdafaa kuvvetlerini tanzimedebilir.

Devlet, fertlerin hukukî münasebetlerini tanzimedebilir.

Devlet, milletin terbiye sistemini tanzimedebilir.

Fakat devlet, memleketin *istihsal* ve *mubadele* işlerine elini uzatırsa, o vakit binbir kafadan binbir garip sestir çıkmaya başlar!

Çünkü tanzimattan sonra Avrupa sanayi emteasile beraber memleketimize giren fikir emtaası arasında *liberalizma* da vardır.

Avrupa sanayi emteasının memleketimize serbestçe girebilmesi için "*Bırakın yapsın! bırakın geçsin!*„ perensibinin de beraber girmesi şarttı. Fakat şimdi gümrük kapılarımız kontrolümüz

altındadır. Kafalarımızın da gümrük kapılarını yabancı, çürük ve zararlı fikir emtaasına karşı kapatalım.
İktısat siyasetimiz, *yerli* prensipler istiyor!

●

Türkiye, cihan buhranına rağmen, hattâ cihan buhranı sayesinde *inkişaf eden* bir memleket olabilir.

Muasır iktısat nizamına has buhranlar artık tarihe karıştı. Bugün buhran dediğimiz şeyin, *klasik* iktisadiyatın bize öğrettiği buhran mefhumile hiçbir alâkası ve münasebeti yoktur. Yedi senede bir gelip geçen bir buhran içinde bulunmuyoruz. İçinde bulunduğumuz devir, doğrudan doğruya buhranları doğuran sistemin *inhilâli* devridir. Onun için, aldığımız ve alacağımız tedbirlerin gelip geçici bir buhrana karşı koyabilmek için alınmış ve alınacak *muvakkat* tedbirler olduğunu sanarsak yanılırız.

Cihan iktısadiyatı dediğimiz muvazene sarsıldı. Şimdi, yeni bir muvazene teessüs etmek üzeredir. Bu yeni muvazene eskisinin ayni olmayacak.

Eski muvazenede Türkiye, irapta mahalli olmıyan bir kemiyetti.

Yeni muvazenede Türkiye, müstakil bir *cüz'ütam*, müstakil bir *keyfiyet* olabilir.

Cihan iktısadiyatının muvazenesinde nâzım rolünü *döviz* oynadığı zaman Türkiye, döviz hegemonyasına tâbi bir memleketti. Şimdi döviz rolünü *mal*'a terketti. Eskiden beynelmilel muvazene *altın* veya altın kıymetinde *döviz* mübadelesi veya *kredi* esastı.

Şimdi, *mal mubadelesi*'nin tanzimi suretiyle millî ve beynelmilel sahalarda yeni bir muvazene tesisine çalışılıyor.

Mal devrinde Türkiye, *bambaşka* bir Türkiye olabilir.

Muvazenenin mihveri mala inkılâp edince, bütün dünyada *kontenjan*, *gümrük harbi*, *aynî mubadele*, *yerli malı* davaları baş gösterdi.

Hâdiselerin inkişafı, bütün dünya ile beraber bizi de bu noktaya kadar getirdi. İşte bu nokta, bizim için çok mühim bir devrenin başlangıcı olabilir. Çünkü mal bakımından Türkiye çok müsait bir vaziyettedir.

Başka memleketlerde fabrikalar kapanıp dururken Türkiye'de

fabrikalar gece, gündüz çalışıyor. Ve yeni yeni fabrikalar kurmak ihtiyacı şiddetle duyuluyor. Başka memleketlerde *işba* halinde bulunan istihsal şubelerinden bizde eser yok. Meselâ, cihan piyasalarındaki fiyat sukutundan müteessir olan pamuklarımızı, yünlerimizi pek kolaylıkla *dahilde* istihlâk edebiliriz.

Pamuklu mensucat sanayiimizi, senede elli dört milyon lirayı bulan pamuklu mensucat ithalâtımızın hattâ yarısını dahilden temin edebilecek bir seviyeye yükseltebilsek, pamuk ekim sahasını *genişletmek* icap edecektir.

Bugünkü piyasa şartları içinde bile ihracat mallarımıza -sürüm tekniğimizi islâh ettiğimiz takdirde- *daha iyi* fiyatlar temin edebilmemiz kabildir. Türk emtaası dünya piyasa fiyatlarının azamîsini temin etmekten uzaktır.

Satılamıyan tütünlerimiz beceriksizliğimizin haykıran kurbanlarıdır.

Dahilî istihlâk piyasamızı tanzim edebilsek üzüm, incir, fındık zeytinyağı gibi ihracat mallarımızın istihsalini artırmak zarureti bile doğacaktır.

O halde?

O halde, Türkiye dünya buhranının bu safhasından menfî bir surette *müteessir* olan değil. müspet bir surette *istifade* etmesi icap eden bir memleket olabilir.

Cihanbuhranının bu safhası, Türkiye için bulunmaz bir fırsattır. Bundan istifade etmesini bilelim.

●

İşte, *liberal* iktısat siyaseti bu fırsattan istifade edemez. Bırakırsak, ihracat emtiamızın daha çok ve daha değerli bir tarzda dünya piyasalarında sürümünü temin için ihracat tacirlerimiz akıllansınlar ve *kendiliklerinden* tedbirler alsınlar diye; bırakırsak, Türkiye de *rasyonel* bir istihsal hayatı tesis edebilmek için köylülerimiz ve teşebbüs erbabımız *kendiliklerinden* tenevvür etsin diye, o vakit bu fırsatı da kaçıracağımız muhakkaktır.

Türkiye *fert*. dünya iktısadiyatının bugünkü şartları içinde yapabileceğinin azamîsini yapmıştır. Ondan daha çok şey beklenemez. Bu, ferdin beceriksizliğinden değil, davanın münferit cehitlerle, münferit teşebbüslerle hallolunmıyacak kadar *mürekkep* olmasından ileri gelmektedir.

19- uncu asrın başlarında bulunsaydık, o vakit iktısadî inkişafı mızı "ferd„ in eline bırakabilirdik. Halbuki 20- inci asırda "fert„ , bilhassa Türkiye gibi memleketlerde, ancak *teşkilat* içinde ve bir *planlı* faaliyet içinde bir kıymet ifade edebiliyor. Çünkü 20- inci asır yüksek ve ileri teknik asrıdır.

Yüksek ve ileri teknik ise ancak teşkilatlandırılmış bir cemiyet ve planlı bir iktısat hayatı ister.

"Ziraî mahsullerimizin maruz kaldıkları sürüm sıkıntısı, iktisadiyatımızı o derece kuvvetle tehdit etmektedir ki, modern sürüm şartlarının belli başlı ziraî istihsal sahalarında yavaş, yavaş tessüsü için 10 - 20 sene, hattâ belki de daha fazla beklemeğe tahammülümüz yoktur.

"Eski zamanların "bırakınız yapsın, bırakınız geçsin„ prensibinin vatanımız için bu kadar hayatî bir meselede artık yeri olmasa gerektir.

Ziraî mahsullerimize ait bütün sürüm şartlarını ihtiva eden vahdetli bir plana ve bu planın sür'at ve şiddetle tatbikına muhtacız„ [*]

Bu sözleri biz söylemiyoruz. Bunları, bir *Alman* iktısatçısı Almanya için yazıyor.

Almanya bile ziraî istihsal sahasında Amerika, Danimarka, Hollanda gibi kendisinden daha iyi organize memleketlerin rakabetine karşı koyabilmek için tedricî tekâmülü ret ederken ve vahdetli bir plânın sür'at ve şiddetle tatbikine ihtiyaç gösterirken, bizim, kurunu vusataî ziraat, esnaf zihniyetli ticaret, geri ve iptidaî teknikli sanayi mekanizmamızla tutunabileceğimizi sananların tahayyül ve avunma kabiliyetlerine gıbte ederiz!

İleri teknikli ziraat, rasyonel sanayi, modern ticaret "kendiliğinden olmaz„; "şuurlu ve sistemli bir faaliyetle yapılır.„

İşte bu yapma azminin ifadesi de *"plan„* dır.

Kendiliğine terkedilmiş bir iktısat bize bugünkünün devamından başka bir şey vermeyecektir.

Ziraat sahasında: en az randman, yüksek maliyet fiyatı, ve cinsi karışık, daima tabiatın cilvelerine esir, rakabet kabiliyeti geri mahsuller.

Sanayi sahasında: Gümrük ve vergi himayesine rağmen küçük bir sarsıntıya tahammülü olmayan, halinden daima şikâ-

[*]Planmässige Absatzgestaltung in der Landwirtschaft. Dr. Otto Jüngst S. 47-48

yetçi, daima daha fazla himaye isteyen bir zanaat zümresi ve gümrük resmi veren ecnebî malına karşı bile zar zor rekabet edebilen, gerek istihsal, gerekse idare ve sürüm sahasında geri ve iptidaî bir tekniğin bütün mahzurlarını taşıyan mamuller.

Ticaret sahasında: yapancı rekabet karşısında daima gerileyen, modern ticaret usullerinin her emrine menfî, her nehyine müspet cephe alan küçük tacir zihniyeti. [*]

Bu rekabet şartlarına ayak uyduramıyan mal malzemesi ve bu iptidaî teknik yüzünden, mal devrinde de kendi millet iktısadiyatımızı yapamazsak cihan içinde ebediyen tabi ve geri bir iktısat memleketi olarak kalmıya katlanmak icabedecektir.

Bilhassa mal devrinde: Çünkü bu devirde her memleket mallarını ancak en iyi, aynı zamanda en ucuz mallarla değişmek istiyecektir. Sonra en iyi organize memleketler bu mübadele işine girişebileceklerdir. Ve artık fertler değil, teşkilâtlar karşılaşacaktır.

Görülüyor ki, dünyanın *yeni* müvazenesi daha müterakki, daha mürekkep bir sistem üzerine kurulmağa doğru gidiyor. Bu sistemin icaplarına kendilerini uydurmıyan memleketler ve iktısat bünyeleri, âlemin gidişine uzaktan seyirci kalmağa mahkûmdurlar.

Cihan iktısadiyatının yeni muvazenesinde uzaktan seyirci kalmak demek, bu muvazenin dışına atılmak demektir.

Cihan iktısadiyatının dışında kalmamak için *plânlılaşmak* lâzım!

---

[*] Bu sözlerimizden kimse alınmasın. İstisnalar olabilir ve vardır. Fakat bir gülle bahar olmadığı gibi, birkaç nümune sanayici, ziraatçı ve tacir de bir milletin iktısat hayatı için miyar olamaz.

Vaziyetin böyle olmasında hiç şüphesiz ki, kast yoktur. Objektif şeraittir ki, bu neticeleri doğurmuştur.

Köy iktısadiyatında teknik inkılâp.

İSMAİL HÜSREV

Köy iktısadiyatındaki teknik inkılâpları, içtimaî münasebetler çerçivesi haricinde müstakil bir teknik hâdise olarak mütalea edemeyiz. Böyle bir mütalea usulü ancak bir ziraat teknisyeninin işi olabilir. Her teknik tahavvülün de cemiyet münasebetlerine tesir eden ve bu münasebetleri kırıp yenisini doğuran gizli bir kuvveti vardır. Bunun için teknik inkılâpların hakikî manasına ancak içtimaî bir görüş tarzile varabiliriz.

Konkre vakıalara ve bunların neticelerine bakalım:

XIX-uncu asrın başlarında yeni tekniğin ziraata tatbiki sanayide olduğu kadar süratle cereyan etmedi. Meselâ ilk defa 1820 senesinde kullanılan demir pulluk, XIX- uncu asrın ikinci nısfında taammüm etti. 1825 senesile 1855 senesi arasında beygirle müteharrik harman makinelerinin kullanılmıya başladığı görülür. 1870 senesinden sonra demet yapma makinesinin istimali, ziraatin makineleşmesine fevkalâde yardım etti. Bu makineleşmenin tabiî bir neticesi olarak 1890 senesinde sürme, tırmıklama, ekme ameliyeleri için akr başına yapılan masraflar, 1830 senesi masraflarının dörtte birine indi. El harman sopalarile bir amele yevmiye 6-12 buşel buğday harman ederken beygir kuvvetile müteharrik harman makinesi yevmiye 100-160, buharlı harman makinesi ise, 2000 buşel ve daha fazla buğday harmanına başlamıştı.

Köy iktısadiyatındaki içtimaî istihsal münasebetlerinin kucağında inkişaf eden bu yeni teknik kuvvetlerin asırlardanberi müesses münasebetleri yıkarak köy iktisadiyatının içtimaî bünyesine yepyeni bir çehre vermesi tarihî bir zaruret halini almıştı. Nitekim XIX- uncu asrın nihayetinde, istihsal kuvvetlerindeki tekâmülün neticesi olarak köyde şöyle bir vaziyet karşısında bulunuruz:

1 Köyde tabiî iktısat sistemi (aile ihtiyaçları mikyasında istihsal) kalkmış, yerine, (pazar için istihsal) tarzı, yani

mübadele nizamı gelmiş. Köy şehire, şehir köye pazar olmuş.
2 — Topraklarındaki köylüden derebeylik hukukile istifade etmiş olan büyük toprak sahipleri, yeni mübadele munasebetleri karşısında malikânelerini büyük sermayedar çiftliklere tahvil etmişlerdir. Makineler, yüzlerce amele kullanıyorlar.
3 — Serbest köylü sınıfı, bir tarafta müteşebbis küçük köy burjuası, diğer tarafta kol kuvvetini satan köy amelesi olmak üzere kendi içinde bir içtimaî farklılaşmıya (differansiyasyon) uğramış.
Köyün kurunu vustasî mülkiyet münasebetleri yerini teknik inkilabın icap ettirdiği sây ve sermaye münasebetlerine bırakmış.
1880-1910 senelerinde yalnız Müttehidei Amerikada ziraat amelesi miktarının % 47, toprak sahiplerile müsteciren toprak işletenler miktarının % 28 artmış olması, köy iktisadiyatındaki bu bünye tahavvülüne kâfi bir misal teşkil eder.

●

XIX- uncu asrın ikinci nısfında ziraî teknikteki sây müsmiriyetinden mütevellit iktısadî buhranlar, köydeki içtimaî farklılaşmayı daha derinleştirdi ve müteşebbis köylü mülkiyeti, sây ve sermaye münasebetleri esası üzerinde mütemadiyen büyüdü. Bu hadiseyi rakamlarda görelim:

Müttehidei Amerikada 1850-1910 senelcri arasında çifliklerin (farmların) vasatî vüsati (aker olarak)

	1850	1860	1870	1880	1890	1900	1910
Kansas	—	39.0	51.6	79.2	133.9	144.7	163.1
Nebreska	—	42.6	52.6	86.8	134.2	151.7	188.0
Şimal eyaleti	—	17.2	24.8	66.0	108.7	212.8	275.1
Cenup eyaleti					138.7	214.5	203.8
Montana	—		99.5	172.9	163.4	139.9	138.9
Illinois	66.1	91.4	95.3	102.1	106.7	104.9	111.9
Iowa	55.7	62.0	80.8	107.2	125.9	130.8	135.9
Minnesota	32.1	30.6	49.9	78.4	95.2	119.2	125.8
M. Cumhuriyetler	78.0	79.8	71.0	71.0	78.3	72.2	75.2

Mülkiyet hacminin büyümesi, istihsal vasıtalarının daha mükemmelleşmesini icap ettirdi. Küçük mülkiyetin istihsal vasıtası olan beygir ve demir pulluk, büyük mülkiyetin ihtiyacına kâfi gelemezdi. Büyük mülkiyete, verimi yüksek teknik vasıtalar lâzımdı. Tekniğin tekâmülü, mülkiyet münasebetlerinin şeklini

değiştirdiği gibi bu değişen münasebetler aynizamanda tekniğin yerine de müessir olmuştur.

Traktör, büyük mülkiyetin aradığı vasıtaydı. Büyük mülkiyet ancak traktör gibi bir teknik vasıta ile geniş topraklarını pazarın emrine verebilirdi. Eski işleme metodlarile bir akrlık bir buğday tarlası 10 - 16, bir akrlık bir mısır tarlası da 40 - 50 iş saatına lüzum gösterirken traktör sayesinde iş saati buğdayda akr başına 2 - 3, mısırda 5 saata inmiştir. Bir traktör, 10 kadem genişliğinde 4 bıçaklı pulluklarla bir insanın sürme ve tırmıklama kabiliyetini 25 - 40 akra çıkarmıştır. İlk müteharrik traktör, 1901 de imal edilmişti. Traktörün geniş mıkyasta istimali bilhassa harpten sonradır.

Müttehidei Amerikada 1922 - 1927 senelerinde traktör istihsalât ve ihracatı (bin olarak)

Sene	İstihsal	İhraç	Sene	İstihsal	İhraç
1622	100	10	1925	168	46
1923	135	17	1926	182	48
1924	119	26	1927	201	58

Müttehidei Amerikada, 1925 senesinde 506.745, 1928 senesinde 768.825, 1929 senesinde 852.000 traktör çalışıyordu. Traktörle ziraat usulü 1918 senesinden 1930 senesine kadar 8 buçuk milyon beygiri istihsal harici bıraktı.

Traktör, pulluklarla tırmıkların bilhassa diskli pullukların verimini fevkalâde yükseltmiştir. Amerikada iki beygirle çekilen bir bıçaklı bir pullukla bir akr toprak 3 - 4 dolara sürülürdü. Traktörle cerredilen üç bıçaklı pulluklarla bu masraf 1,5 dolara düşmüştür.

Ziraî teknikte traktörden sonra büyük inkılâp hamlesinin Kombayn (Combine) makinesi (biçme, harman ilâh. ameliyelerini bir arada yetiren makine) yapmıştır. Ziraatta Kombayn devri, divasa makineler devridir. 1220 senesinde imal olunan Kombaynların % 9.4 nün tulü 10 kadem iken bugün bu tul Amerikanın birçok mıntakalarında 40-48 kademdir.

1920 - 1928 senelerinde Müttehidei Amerikanın Kombayn istihsalât ve ihracatı:

Sene	İstihsalât	İhracat
1920	3.627	929
1923	4.012	2.986
1926	11.760	4.707
1927	18.307	4.072
1928	27.800	6.800

Kombaynin istihsal masraflarına tesiri: Kombayn, demet yapma ve sabit harman makinelerine nazaran akr başına işçi ihtiyacını beşte bire, hasat masraflarını da dörtte ikiye indirmiştir. Bunun neticesi olarak buğdayın büşelinde istihsal masrafı % 15 - 20'e düşmüştür.

Yeni tekniğin rakabeti fiat seviyesini ancak büyük çiftliklerin (Farmların) tahammül edebileceği, küçüklerin ise iflâstan başka çare bulamıyacakları bir seviyeye düşürmüştür. Nitekim 1920 senesinden 1930 senesine kadar Amerikada 150,000 farm (çiftlik) iflâs etmiş ve yine ayni müddet zarfında mülkiyetinden tecerrüt eden farmer (çiftçi) adedi 4.400.000'i bulmuştur.

Büyük ve motörlü traktörlerin, Kombaynlerin ziraatteki eski malzemeyi istihlâf etmesi, yeni yeni içtimaî bağlarla karşılaşmıştır. Yeni istihsal kuvvetlerinin, içinde bulundukları mülkiyet münasebetleri çerçivesine sığamıyacak derecede inkişaf etmiş olduğu görülüyor. Bugün artık münferit şahısların elinde bulunan büyük çiflikler yani büyük ferdî mülkiyet dahi bu kuvvetlere dar gelmektedir. Birkaç misal verelim: Bir traktörün en yüksek rantabilitesini alabilmek için 300-500 akrlık bir mülkiyet sahasına lüzum vardır. 16-20 kadem tulünde olan bir Kombayın ise, rantabilitesini 3000,5000 akrlık bir çiflikte verebilir. Halbuki son bir tahrire nazaran Müttehidei Amerikada ziraatta vasatî mülkiyet vüsatı ancak 78, Kanada da 99,4 akrdır. Her iki memlekette vasatî mülkiyet vüsatı 148-198 akrdır.

Müttehidei Amerikada Montanada 1924-1928 seneleri arasında vasatî farm (çiftlik) hacmının inkişafı

Sene	Farmın genişliği ekerklarak	Beygirlerin Vasati	Traktörlerin miktarı
1924	1045	8.77	0.52
1925	1130	8.09	0.73
1926	1254	7.24	0.95
1927	1620	5.21	1,29
1928	1903	2.64	1.69
1929	2445		

Rakamlarda mülkiyet hacmında yeni teknik vasıtaların inkişaf seviyesine intıbak edebilmek için bariz bir genişleme temayülü görülüyor. Kombaynın ve bunun mütemmimi olan malzemenin rantabl olarak istimali için mülkiyet hacmının daha 5-10

misli tevessü etmesi lâzımdır. Ferdî büyük mülkiyet (vasatî vüsati yukarda gösterilmiş olan tek bir müteşebbisin büyük çifliği) tekniğin inkişaf temposuna yetişip ayak uydurmadığı için, yerini tedricen anonim mülkiyete bırakmıya başlamıştır. Bügün Amerikada teessüs eden cesim ziraî hisseli şirketler büyük korporasyonlar, ferdî işletmelerin yerine kaim olmiya ve daha şimdiden bütün Amerika ziraî istihsalâtının % 6 sını vermiye başlamıştır. Bu şirketlerden herbirinin sermayesi elli binle beşyüz bin arasındadır.

Modern istihsal vasıtaları, azîm sermayeler, büyük işletme ve hudutsuz bir mülkiyet istiyor. Bir çiflik sahibinin, tek bir ferdin elleri bu kadar büyük teşebbüsleri avuçlıyacak kadar geniş değildir.

●

Türkiyeye gelince:

Geniş bir teknik inkılâba namzet olan Türkiye köy iktisadiyatı, bugün henüz istihsal kuvvetleri cihetinden pek iptidaî bir seviyede bulunuyor. Türkiyede teknik inkılâba mani olan birçok içtimaî engeller vardır. Memleketimizin ziraî vaziyetini ziraati müterakki memleketlerin 19 - uncu asrın başındaki vaziyetlerine benzetebiliriz. Makalemizin başında söylediğimiz gibi geçen asrın ilk nısfında tekniğin ziraata girişi, sanayide olduğu kadar seri cereyan etmemişti. Bunun başlıca sebebi ise, köyde tabiî iktısat sisteminin ve tabiî mübadeleye müstenit derebeylik mülkiyet tarzının mübadele nizamına mukavemet etmiş olmasıydı. Pazar için istihsal yapmıyan, binnetice pazarın elâstikî ve mütehavvil taleplerine tabi olmıyan bir müstahsıl için teknik terakkiyatın tatbikinde şüphesiz bir iktısadî faide yoktu. Diğer taraftan malikânesinde ucuz işçi kuvveti bulan ve mahdut piyasalara mahsul veren bir malikâne sahibi de ayni derecede teknik terakkiyatla alâkadar değildi. Fakat, pazar için ihtihsal tarzının ittisaile bu bağlar birer birer çözülerek ziraattaki teknik inkılâbın seri inkişafına yol açılmış oldu.

Türkiye köy iktisadiyatının da henüz mühim bir kısmı mahallî ihtiyaçlar nisbetinde istihsal tarzından ve derebeylik bakayasından kurtulamamıştır. Mütekâmil bir tekniğe istinat etmiyen ticarî ziraat (üzüm, tütün, ilh,) ise muayyen mıntakalarda, kasabalarla şehirler etrafında temerkûz etmiştir. Şehir ve kasabalardan uzaklaştıkça, ziraat, ticarî karakterini kaybeder. Ma-

hallî ihtiyaçlara münhasır kalır, yahut fazla mahsulünü satar. Şehir ve kasabalarda gördüğümüz içtimaî farklılaşma, dahilî bir teknik tekâmülden değil, haricî tesirlerden mütevellittir. Türkiyede köyün hakikî içtimaî çehresi, şark hudutlarımızdan Ege denizi sahillerine kadar kesafeti mıntakalara göre değişen derebeylik izleri taşır. Garba geldikçe bu izler istihaleye uğrar, ortakçılık şeklini alır. Tabiî mübadeleye müstenit kurunu vüstaî mülkiyet münasebetlerinin bir istihalesi olan ortakçılık bütün Anadolu köylerine damgasını vurmuştur. Ortakçılığın köy iktısadiyatımızdaki mevkiine mutlaka bir misal vermek lâzımgelirse meselâ yalnız Alaşehir kazasında müstahsil halkın % 60 ının ortakçılık ettiğini söylemek kâfidir. [*]

Bu şerait dahilinde ziraattaki teknik terakkiyatın tatbikile ne mahsulün mühim bir kısmını toprak sahibine ortaklama veren müstahsil, ne de büyük teknik masraflara girmeden hazır mahsul bulan toprak sahibi alâkadar olur. Kurunu vustaî istihsal münasebetlerinin mümeyyiz vasfı olan tabiî mübadele unsurlarını taşıyan böyle bir içtimaî muhitte modern iktısat sistemine mahsus herhangi bir rasyonel istihsal faaliyeti için henüz zemin mevcut değildir.

Teknik vasıtaların girdiği bazı mıntakalarda ve ticarî ziraat yapan sermayedar çifliklerde makine ile kol kuvvetinin rekabeti vardır. Kol kuvvetinin bu ucuzluğu tekniğin ziraata girişine mani olan amillerin mühimlerinden biridir. Anadolunun diğer mıntakalarda kurunu vustaî cemiyet münasebetlerinin unsurları baki kaldıkça serbest kol kuvvetinin tekniğe her zaman rekabet edeceği aşikârdır. Binaenaleyh Türkiye köy iktısadiyatında teknik inkılâp için evvelemirde içtimaî zemini hazırlamak, yani derebeyliği ve bunun istihalesi olan geri içtimaî şekilleri tasfiye suretile toprak meselesini millî inkılâbın ileri menfaatlarına uygun bir şekilde halletmek lâzımdır. Bu kurunu vustaî cemiyet bağları yaşadıkça, şumullü bir teknik inkılâbın tahakkukunu beklemek beyhudedir.

Türk heyeti içtimaiyesinde yapılan inkılâpların türk köyünün içtimaî bünyesine de inmesi bizzat inkılâbın selâmet ve bakası için tarihî bir zarurettir. Teknik inkılâp için yollar te-

[*] Köy iktısadiyatımız hakkında fazla malûmat almak istiyen "Millî iktısat ve tasarruf cemiyeti" nin 1931 senesi ziraat kongresi raporlarına müracaat edebilir.

mizlendikten sonra kollarımızı kavuşturup istihsal kuvvetlerinin kendi kendine, tedricî inkişafını beklemek de kâfi değildir. Nasıl fabrikalarımız için modern tekniği, modern teşkilâtı aynen almak istiyorsak, ziraat için de derhal ve bir hamlede modern tekniği almak ve modern tekniğin, içinde işliyebileceği modern teşkilâtı yaratmak lâzımdır. Gerek cihan iktisadiyatının gidişi, gerek millî inkılâbın her sahada büyük ve rasyonel tekniğin tatbikini icap ettiren inkişaf istikametleri, Türkiye köy iktisadiyatının inkişafı için kurunu vustaî ve geri istihsal münasebetlerinde müterakki işletmeye atlamayı emrediyor. Teknik inkılâpta bizi geride bırakmış olan millet-lere ancak böyle dev sıçramalarile yetişebiliriz.

Merhumun dolaşık işleri

Burhan Asaf

Bir varmış bir yokmuş. Allahın budala kulları kadar, açıkgöz kulları da çokmuş. Bir gün bu sonuncular, "makina„ diye bir şey keşfetmişler. Bu keşifleri sayesinde, kumaş gibi, deri gibi, çanak-çömlek gibi insanın nekadar muhtaç olduğu şeyler varsa, o zamana kadar insan elinin yapabildiği miktardan 10 kere 100 kere daha fazlasını bir çırpıda yapmağa başlamışlar. O kadar çok yapmışlar ki, bütün bu eşyayı kendi pazarları almamağa başlamış. Düşünmüşler: "bari başkalarına satıp para kazanalım„ demişler. Yollara revan olmuşlar, o kapı senin bu kapı benim, o pazar senin bu pazar benim diyerek günün birinde mal denklerini Osmanlı İmparatorluğunun başlıca limanlarına çıkarmışlar.

Bu ismi geçen İmparatorluk, o sıralarda, gözleri örümceklenmiş, damarları kemikleşmiş, saçı sakalı ağarmış, bir ayağı mezarda ve bir gözü cennette ihtiyar bir adammış. Fakat elinden tespih, önünden amber hokkası ve harem dairesinden genç kadın kişnemeleri eksik olmıyan bu bunak, bir hayli zengin ve bir hayli müsrif imiş.

Açıkgöz çelebiler, vaktiyle naraları ile Viyana surlarını döven aslanın bu hazin dişsizliğini görünce, sevinmişler, şaraplar sunarak toka etmişler. El oğuşturarak meserreten göz etmişler, Kompas kurmuşlar. Tuzağı şöyle tasarlamışlar: Buna diyelim ki, ya adam olursun, yahut memleketini aramızda taksim ederiz. Bak şu insancıklara, senin ve bizim gibi. Ne hakla sen onlara raaya diyip zulmedersin? Hele bakalım onlara bir müsavî tebea gözü ile bak. Hem sonra, senin memleketinde ne mal ne de can emniyeti varmış. Olmaz. Malmülk tanıyacaksın ve asayiş tesis edeceksin. Hem öyle bir asayiş ki, bizim mallarımızı içerilere kadar sürecek olan bu raayacıkların burunları bile kanamıyacak. Eğer bu işleri yapmazsan, memleketini aramızda taksim ederiz.„

Aksakallı bunak, âhır ömründe marazaya girmekten ürkmüş. Raayaya verilmesi mevzuubahs hakkın, yahut denk denk mem-

leket içerlerine girecek malların arkasından ne gelebilir, pek de o kadar fikir yormağa değer mi değmez mi demeden, divitle kaleme sarılmış ve o meşhur "Hattı Humayun„ u tastir etmiş. Mallar girdikçe yerli tezgâhlar kapanmış. Yerli tezgâhlar kapandıkça, yerli esnaf aç kalmış ve her türk kasabacığında, yeni yeni zengin mahalleleri yükselmiş. Kimine "Ermeni mahallesi„ kimine "Rum mahallesi„ kimine de "Firenk mahallesi„ denmiş. Aksakallı bunağın vezirleri, bu işlere şaşmışlar ve türk mahallelerinin geri ve sefil kalmasını, hep, türk unsurunun tembelliği ve beceriksizliği ile izah etmişler. Kör olsunlar, hiç akıllarına gelmemiş ki, "Hattı Humayun„ Türk İktisadiyatının ve dolayısı ile Türk milletinin idam kararından başka bir şey değildir.

Gümrük hiylesini ve mal sokup hammadde çıkarma dalaverasını Mısırlı Mehmet Ali bile anlamış da onlar anlıyamamışlar. Firenklerin, Mısırlıya karşı bize muzaharetinin de sebebini, kendi güzel gözlerimize atfetmişler. Halbuki, eloğlu, budala Osmanoğulları elindeki bir Suriyeyi akıllı ve sanayileşmek kararını vermiş bir Mehmet Ali Suriyesine tercih ettiği içindir ki, İbrahim Paşayı apaltopal geldiği yere iade etmiş. Hulâsa, çelebilerin kurdukları tuzak, mükemmel işlemiş. Yerli tezgâhlar ölmüş, zenaat ehli rençperleşmiş, bütün ticaret kârları birinci elden firengin, ikinci elden Raayanın olmuş. Malları dışardan içeriye doğru, hammaddeleri de içerden dışarıya doğru sürüp sürükledikçe, tabiî, limanlara ve demir yollarına ihtiyaç olmuş. Firenk, bu masrafı da Aksakallıya daha doğrusu zavallı Türk rençperine ödetmenin yolunu bulmuş. Mağşuş bir kesenin ağzını açmış ve: Haydi bakalım, artık sen de medeniyleş. Böyle limansız, trensiz memleket olur mu imiş? Al bakalım sana istediğin kadar para. İlerde kazanır, geri ödersin. Yaz şuraya 100 liralık bir senet. Al sana 60 lira. Hem bak fukara olduğun için, fazla faiz de almıyorum. Sade sen işini ve hesabını pek bilmezsin. Şu, şu ve şu varidatını ben tahsil edeceğim. Buna mahsus bir de idare kuracağım ki, sen bu hususta hiç zahmete girme. İşte. Adını "Düyunu Umumiye„ koyuyoruz. Şimdi buna bir takım memurlar lâzım. Şu Rumcuklar ve Ermeniciklerden seçersek daha iyi olur, çünkü onlar iyi hesap bilirler. Hem, söz, aramızda, Türklerden daha çalışkandırlar. Malûm a, siz efendi milletsiniz: sizi daha ziyade devlet kapısı paklar.„

Hiylekâr firenk, bir taraftan memleketi soymuş. Bir taraftan, memlekette en cüz'î bir millî sermayenin bile terakümüne mâni olacak bir gümrük ve mal mubadelesi sistemini zorla kabul ettirmiş. Bir taraftan da, böyle bir memleketin hiç bir zaman borç ödeyemiyeceğini bildiği halde, para ikraz etmiş. Hem nasıl bir ikraz. Daha ilk adımda, verilenin yarısını bir takım finans dalaveraları ile katıklıyarak yutmak şartı ile. Sade bu kadarla kalsa neyse. Hayır, bir taraftan da, Aksakallının memleketinden her gün bir başka parça koparıp almış. İkide birde, ya Ulahı, ya Sırbı ya ötekini kışkırtarak onları müstakil ilân etmiş ve hazineyi her gün yeni varidat membaından mahrum bırakmış.

Yani, asırlardan beri birikebilmiş servetleri, bir takım hokkabazlıklarla, gâh güzellikle gâh zorla kendi cebine akıtmış; ve hiçbirisi yetmiyormuş gibi, nihayet Sèvres muahedesi ile soyup soğana çevirdiği adamın iflâsını talep etmiş, İflâs kararı çıkmış. Malın, yani memleketin haczi lâzım gelmiş. - Firenk, bu kararı tatbik için, yola tahsildarlar ve jandarmalar çıkarmış. Günün birinde, hem tahsildarlar hem de jandarmalar, kafaları ve gözleri patlamış bir halde geri gelmişler. - Firenk, neye uğradığını anlamamış. Gözlerine inanamamış. "Ne oldu? "demeğe kalmamış, mubaşir, Lausanne için bir celpname getirmiş.

●

Hikâyeyi, burada keselim.

●

Dava nedir? Osmanlı borçları. Davacı kim? Hâmiller. Borçlu kim? Osmanlı İmparatorluğu. İyi ya, bulsunlar Osmanlı İmparatorluğunu ve alacaklarını tahsil etsinler. O İmparatorluktan ve onun cinayet ortaklarından, biz de davacıyız. Bizim de alacağımız var. Bir Fransa ile bir Türkiye arasında ne kadar servet farkı varsa, o hem soyan hem de soyduran bunaktan o kadar matlubumuz var. Bu, bir.

İkincisi de, ondan alacaklı olduklarını iddia edenler, yalan söylüyorlar. Alacaklarını, belki 5, belki 50, belki de 500 dafa tahsil etmişlerdir. Biz, dava ile meşgul olacak mahkeme heyetine, bu şehadetimizin delillerini birer birer göstermeğe hazırız. Yalancı alacaklılar, ceplerini yoklasınlar. Yelek ceple-

rinden bile, en aşağı Mısır, yahut Tunus, yahut Kıbrız büyüklüğünde parçalar çıkar. Bu, iki.

Üçüncüsüne gelince, maktulün hem cesedi, hem katilleri, hem de cihan tarihi gibi vak'anın bir şahidi meydanda iken, mesele bir "borç davası„ değil, olsa olsa bir "cinayet davası„ dır. Borç tahsilinden hâlâ bıkmamış gözüken Firenkten, talep ediyoruz: evvelâ, katilin kendi olmadığını ispat etsin. Kimin kime borçlu olduğunun tespitine, ondan sonra geçebiliriz.

1918 den beri insanlığın huzurunu, bir bakıma göre de, şu "borç ve borçlar„ mefhumu kaçırmıştır. Meşhur borçların hepsini bir gözden geçiriniz. İçlerinde, en hayasızca bir iddia ve esasa dayananları, hiç şüphe yok ki, Osmanlı borçlarıdır. Daha Almanya dipdiri duruyor. Tamirat borçlarının tasfiyesi lüzumuna halbuki, artık kargalar bile inanmış. Kimin borcunu kimden istiyorlar? Osmanlı İmparatorluğunun varisi addediliyorsak, merhumun mallarını iade etsinler. BİN SEKİZ YÜZ ON BEŞ teki demirbaşa göre, çalınanı iade etsinler... borç senedini tecdit ederiz.

Hâmiller varmış. Hâmiller, haklarını isterlermiş. Efendim, iki saat süren bir borsa spekülâsyonu neticesinde, Osmanlı borçlarının kaç misline varan senedat haklarının sıfıra müncer olduğunu, daha dünkü tarihli bir gazetede takip edebilirler. Cihan Harbi gibi muazzam ve kanlı bir politika spekülâsyonunda kocaman bir Osmanlı İmparatorluğu batmış. Bu yüzden de, bir takım mevhum hâmiller, zarar etmişler. Çok mu?

●

Gösterilen borç, bize ait değildir.

Millî tasarruf ve Halk edebiyatı.

YAKUP KADRİ.

Millî tasarruf hareketi halkın yüreğinde akisler uyandırmağa başladı. Anadolunun şurasından burasından, sadelikleri ve tabiîlikleriyle insanın gözlerini yaşartan destanlar, türküler ve koşmalar geliyor. Bunlar bütün eşleri gibi her türlü sanat ve marifet cilalarından aridir. Hattâ, bazı tarafları o kadar bozuk düzen, o kadar çocukçadır ki insanı güldürebilir. Fakat, bu en gülünç parçalarda bile Yunus Emre'nin ulvî safiyetinden bir şemme var. Bu şemme içinde manto, moda, şampanya ve iskarpin gibi müptezel ve baya kelimeler dahi kulağa hoş geliyor. Şu İstanbul'un bazı romancılarında olduğu gibi ruha azap vermiyor.

Bir kadın mantosu binlerce lira,
Elbette dayanmaz buna hiç para,
Hangi servetine behey budala,
Bir gün olacaksın sersem perişan.

●

Sivri iskarpin, ipekli çorap,
Her gece içersin şampanya şarap.

●

Türkiyede halk şairleri daima devirlerinin heyecanlarını ifade etmişlerdir. Fakat, bu, eski devirlerin bazı dalkavuk saray şairlerinde, yeni devirlerin bazı politikacı kalem sahiplerinde olduğu gibi ısmarlama bir uysallık eseri değil doğrudan doğruya millî şuurun derinliklerinden çıkan duyguların yankısıdır. Onun içindir ki, bazı suni cereyanların, resmî ve konvansiyonel hareketlerin halk edebiyatında izi bulunmaz. Hattâ, çok defa, resmî ve konvansiyonel gidişin tamamiyle zıttına

bir istikamet alır. Kırım muharebesi esnasında klasik şairler nefiyane kasidelerini şişirirlerken halkın bağrından şu yanık ses duyulur:

Ey gaziler yol göründü gene garip serime

●

O muazzam Çanakkale destanından İttihad ve Terakki muharrirleri tantanalı ve şatafatlı şeyler çıkarmağa uğraşırken (Ah, gençliğim, eyvah) nekaratlı halk türküsü hepsinin elini derin bir hüzün raşesiyle titretir.

●

İstiklâl marşını yapan şair (Hakkıdır hakka tapan milletimin îstiklâl) tarzında yani kendi diliyle konuşurken Anadolu kasabalarının dolambaçlı sokaklarından, halis bir Anadolu bestesiyle, tiz ve canhıraş, şu feryat yükselir:

Ankara'nın taşına bak Gözlerimin yaşına bak
Biz Yunana esir olduk Şu Allahın işine bak

●

Türk intelektüeli, sahte, cılız ve "çorak„ bir âlem içinde, bu âlem kadar sahte, cılız ve çorak bir dille, aldatan kadının, aldatılmış kızın, dar ihtiraslar içinde çırpınan delikanlının, züppe şehir beyinin psikolojisiyle meşgulken, engin deniz gibi uzak, engin deniz gibi yakın halk binbir türlü sesle derin ve nihayetsiz istiraplarını terennüm ediyor. Ve sesler tıpkı denizin sesleri gibi beyhude yere havalarda dağılıp kayboluyor. Halbuki, bunlar, asıl hakıkıy ve büyük millet edebiyatının kendi kendine topraktan fışkıran tabiî ve halis malzemeleridir. Lâkin, Türk intelektüeli bu geniş hazineyi bırakıp kendi yazı odasının çıplak duvarlarından hakikat ve güzellik usaresi çıkarmağa uğraşır. Ve kafasını iki elleri arasında bir kurumuş limon gibi sıkar, sıkar.

●

İşte, kim bilir, kaç yıl, kim bilir kaç asır var ki bu kafa, bu ellerin arasında sıkılıp durmadadır. Daima boş yere mi? Hayır, bazan bir damla, tek bir damla akıyor. Ve o damlada, kafanın sahibi, kendi varlığının hendesesini seyrediyor. Minicik fert minyatürü!.. En kuvvetli lupla bakılsa bile ne olduğu

anlaşılamıyacak. Onun için, bu şey kendi kendini bir muamma sanır. Başkalarına da bu zannı vermeğe çalışır.

●

Hem kendini, hem âlemi aldatan bu gözbağcısı, ancak, halk dediğimiz büyük kitlenin bir cüzü olduğunu hissettiği gündür ki, kuru kafasını avuçları kanayıncaya kadar sıkmaktan kurtulacaktır. Yıllardan beri bir türlü bulup ifade edemediği hakikati onda keşfedecek; söyleyemediği dili ondan öğrenecektir. Türk intelektüeli ile halk arasında ne mukadderat, ne sınıf, ne de irfan farkı vardır. Halkın istiraplarıyle bizim istiraplarımızın sebebi, menşei ve mahiyeti birdir. Ayni iktisadî ve içtimaî kanunlar bizim üstümüzde hükmünu sürüyor. İşte, Türk intelektüelinin kabul ve tasdik etmediği şey halkala kendi arasındaki bu eşliktir. Başdöndürücü bir gurur ona hep göklerde uçuyorum hissini veriyor. Türk intelektüeli, gerçi göklerde uçuyor. Fakat, sabun köpüğünden bir balon gibi...

ZİYA GÖKÂLP

Şevket Süreyya

Son aylarda Ali Nüzhet Beyin bir kitabı çıktı :

Ziya Gökâlpın hayatı
ve
Malta mektupları

Evvelâ kitabı verelim :

Eser üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda Ziya Gökâlpın hayatı vardır. Diyarbekirde geçen çocukluğu ve ilk gençliği, Istanbulda geçen tahsil hayatı, son istipdat senelerindeki ilk mücadeleleri, siyasî ve fikrî terbiyesinin ilk unsurları burada hülâsa edilmiştir.

Filvaki bir büyük adamın eserini anlıyabilmek için, onun yetiştiği muhiti ve ilk hayat şartlarını bilmek lâzımdır denilir. Vakıâ ben bu fikirde değilim. Bana kalsa, bir milletin tarihine ve şuuruna karışmış bir büyük adamın tekevvün ediş şartları daima meçhul kalacaktır. Bir büyük adam nasıl doğar? Nasıl kendini yaratır? Bu yaratışta çocukluğun, genç çağın, aile, mektep, şehir muhitinin tesirleri ne kadardır? Zannediyorum ki bu suallerin kat'î cevapları hiçbir zaman bilinmiyecektir.

Mamafih, bu indî telâkki bittabi bize tesirler yapan büyük adamların ilk hayatlarını ve yetişme devirlerini ihmal edelim demek değildir. Netekim Ziya Gökâlpin gençliğine tahsis olunan sayfalar da, Ali Nüzhet Beyin kitabının tam alâka ile okunan bahislerinden biridir. Bu saiyfalarda biz, bir temiz idealistin, nekadar dar bir muhit ve nekadar müsaadesiz şartlar içinde olsa bile, hem bu dar muhite, hem bu müsaadesiz şartlara rağmen, kendi benliğini tehvin ve kendi otoritesini halk edebilmesinin güzel misallerinden birini okuyoruz.

İkinci kısımda Malta mektupları vardır. Bu mektuplar, Ziya Gökâlpın eseri değil, fakat ahlâkı ve seciyesi hakkında en güzel vesikalardır.

Eseri hakkında değil diyoruz. Filhakika Ziya Gökâlpın telâkkilerini, Malta mektuplarile izaha kalkarsak emin neticelere

varamayız. Çünkü mahpes veya menfa, idealist bir fikir ve hareket adamının hürriyetinden ve hürriyetile beraber muhit ve realitesinden tecrit edilişidir. Mahpes veya menfa, realitesinden, yani kendi fikir ve hareketlerine istikamet veren bütün objektif şartlardan tecerrüt eden bir idealistin kendi dimağına kapanışı ve bütün hükümlerine artık, kendi sübjektif telâkkilerinin hâkim oluşu demektir.

Bölye bir devir,bir idealistin hayatında; âdeta, kendinden uzaklaşıp hayata karışmak için o güne kadar aştığı yolları, bu defa hayattan uzaklaşup kendi ruhuna ulaşmak istikametinde geri geri geçmesine benzer.

Filhakika olgun bir fikir ve hareket adamı,böyle bir tecerrütte de,kendi ruhiyle yaşar ve kendi ruhunda kendi tatminini bulur. Fakat,realiteden mücerret bu derunî yaşayış içinde vardığı hükümler artık hiç bir zaman, kendi haricinde kalan hayatın akışmın tam bir ifadesi olamaz.

Ziya Kökâlpın Malta mektuplarında da, bu hayattan tecerrüt edişin ve hükümlerde sübjektifleşmenin sayısız misalleri vardır: Malta'da Ziya Gökalp, artık kendi ruhunda yaşadığını ve kendi ruhunun kendini tatmin edişini anlatır. Maltada Ziya Gökalp, artık her şeyden evvel bir insaniyetçidir. O güne kadar mevcut olanın artık doğru olmadığına, artık yıkıldığına emin olarak, harpsiz, darpsız, istismarsız yeni bir beşeriyet hayatının muhayyele tarikiyle tasvirini yapar.

Filhakika Ziya Gökâlpm o devirde içinde yaşadığı maddî ve manevî atmosfer düşünülünce,onun bu kendi ruhuna dönüşü kendiliğinden anlaşılır: bir taraftan, bir azda kendi eseri olan Genç Türkler Türkiyesinin, içinde yuvarlandığı muzlim hava, diğer taraftan harpsonu Avrupasının karma karışık manzarası, nihayet İstanbulda, ziyaretleri günden güne seyrekleşen son iki üç dostun tesellesine emanet ettiği masum fakat muztarıp ailesini düşünerek vardığı nefis mürakabelerinin iztırabı.. v. s.

Bir zaman,siyasî hudutlarla bile mukayyet olmıyarak bir geniş ırka bir yeni dünyayı görüş ufku açan bir enerji adamının, bu şartlar altında,Polveristadaki kale odalarının mahsur ufku ve bu kaleye sürülen (bir vakitki büyük) adamların mütefessih muhiti içinde kendi ruhuna kapanışından başka nasıl bir iltica-gâhı olabilirdi?

Bunun içindir ki, Malta mektuplarını, bir büyük idealistin eşi hakikaten az bulunur bir ahlak ve seciye imtihanı gibi alıyor, fakat bu mektuplarda varılan ve Ziya Gökâlpın, normal şerait altında vardığı bütün telâkki unsurları ile de zıt olan passif ve ütopist insaniyetçiliğini onun fikrî şahsiyetile karıştırmıyoruz.

Mamafih,Malta mektuplarının bir diğer ve çok müspet manasını da ayrıca işaret etmek lâzımdır:

Bu vesikalar neşrolunmasaydı, Ziya Gökâlpın kendisi hakkında yine kendisinin en sadık şehadetlerinden mahrum kalırdık:

"Kitaplar ve feylesoflar beni tatmin etmediği zaman kendi kendime dönerim. Müşküllerimi kendi kafamla hallettiğim için bütün içtihatlarım, bütün tahkiklerim tamamile şahsî oldu. Fikirlerim de evlâtlarım gibi benimdi.!"

Filhakika mütefekkir, fikri nakleden değil, fikirleri terkip ve iymal eden adamdır.

Çünkü, insaniyetin tarihinde fikir hayatının seyri, bir takım donmuş ve tekemmül etmiş fikirlerin, birbirine karışmaksızın parça parça sıralanması demek değildir. Fikrin tekemmülü denilen şey, biribirinden çıkan, birîbirine bağlanan ve biribirini tamamlıyan fikrî unsurların bütün tarih içinde hiç durmadan akışı şeklinde cereyan eder.

Bunun içindirki, kitaplar ve feylesoflar kendini tatmin etmediği zaman kendi müşkülünün cevabını kendinde bulamıyan, kendinin ve cemiyetinin muammalarıyle karşılaştığı zaman, bu muammalara yalnız yazılı kitaplardan hazır kalıplar ve cevaplar arıyan adam bir mütefekkir değil, ancak bir bedbahttır.

Üçüncü kısımda Ziya Gökâlpın sistemi telhis olunuyor. Müellif bu telhiste, sistemin esas prensiplerini aynen nakletmiye, binaenaleyh, bunlar üzerinde indî bir takım tahlil ve muhakemelere düşmemiye itina etmiş ve bunda hakikaten muvaffak olmuştur.

Binaenaleyh eserin bu kısmında müellif değil, Ziya Gökâlpın artık kendisi vardır. Fakat burada, Ziya Gökâlpm kendisini mütalâaya mevzu kılarak bahse devam etmeden evvel, işaret edilmesi icap eden bir hazin hakikat vardır.

●

Çünkü:

Ali Nüzhet Beyin eseri, eğer yanılmıyorsam, Ziya Gökâlp hakkında kitap şeklinde çıkan tetkiklerin henüz ilkincisidir! Ben bugünkü Türk münevver neslinin de Ziya Gökâlpı sevdiğine eminim. Fakat zannediyorum ki, bir millete tarihinin, en muhtaç olduğu devrinde bir büyük irfan borcu ödeyen bir mütefekkiri sevmek, onu unutmak demek olmasa gerektir! Ziya Gökâlpın cenazesini geçirdikleri günü hatırlıyorum Cenazenin peşinde, onun -kısmen kendi bulduğu ve yetiştirdiği- fikir dostları, daha arkada gençler ve çocuklar geliyordu.

Onun cenazesinin peşinden giden, fakat daha o sağ iken onu terkeden bu fikir dostlarının yüzünde, bizim tarihimizin bir devrinde kendine bir yer ve bir ad yapmış olan "bahtsız„ adamı, daha toprağa girmeden unutmuş olmanın âvâre mânâsızlığı vardı.

Sert bir fikir adamını sağ iken anlıyacak ve öldükten sonra duyacak ve tamamlıyacak olanlar böyle âvare bir kafile olamazdı. Ogünden bu güne geçen zaman, bu ilk hissimin bir hazin teyidi oldu. Bizden gelen ve bizim terakki zencirimizin bir noktada kesik kalmaması için tam vaktinde gelen Ziya Gökâlpın bu cenazesi peşinde gidenler, onun cesedini nakleder, fakat eserini nakledemezdiler!

●

Vakıa, Türk milleti nümayişli sevgileri sevmez. İnanıp bağlandıklarına karşı en büyük hediye diye gönülden teslimiyetini verir.

Türk milletinin ruhunu ve ahlakını yapup ta, onun bu gönül teslimiyetinden başka armağanını duymayan ve bugün Anadolunun ıssız dağ başlarında, harap dere içlerindeki türbelerinde uyuyan isimsiz halk adamlarının misali, bu nümayişsizlik seciyemizin bin tecellisinden biridir.

Bu adamların kimisi din, kimisi tarikat, kimi masal, kimi saz, kimi destan diliyle, bütün hayatlarında halk için konuşmuş, halk içinde ölmüş ve yine halkın hafızasında gömülüp kaybolmuşlardır.

Hepsine bir tek isimle "Erenler„ denilenlerin ve halk içinde *fenâfilhak* olup halka erenlerin, ne adları ne nişanları mevcuttur. Daha dün yaşayan ve halka, halk içinde kaybolmanın cezbesini bir din gibi bırakan Yunus Emrenin, halkın tahteş-

şuurunda minneti ve saltanatı yaşar, fakat toprak üstünde mezarı halâ belli değildir.

Fakat iş bir gönül bahsından çıkıp ta bir irfan bahsına dönünce, halkın irfanına hizmet edenlere karşı minnetin mahiyeti oldukça değişir.

Çünkü bir fikir hizmeti, bir dogmun, yahut bir gönül heyecanının, bir an'ana halinde nesilden nesile nakledilişi kadar kolay ve basit degildir. Fikrin intikaline benzemez.

Bir milletin fikir tarihi, mütemadî arayışların, mütemadî buluş ve işleyişlerin öyle bir zencirlenmesidirki, bu zencirin halkalarında o millet içinden çıkan mütefekkirlerin ismi ve nişanesi ne kadar çoksa, o fikir sistemi o kadar milli ve orijinal sayılır. Binaenaleyh münevverlik bahsında minnet, eski fikir unsurlarının yeni fikir unsurlariyle tamamlanması ve devam ettirilmesi şeklinde ahlaklaşır.

Münevverin borcu, memlekette, cihan seviyesinden hiç te geri kalmayan ve cihanın bütün fikrî terakkileri ile beslenen bir münevverlik yaşatırken bu seviyeyi, milletin içinden gelmiş olan millî fikir unsurları ile daima zenginleştirmeye çalışmaktır.

●

Ziya Gökâlp, Türk tarihinde bir devrin ideolojisini en güzel temsil eden adamdır. Bugünkü neslin görüş ufku normal inkişaf etmiş her münevverinin tahteşşuurunda, Ziya Gökâlpten muhakkak bir eser vardır.

Devrinde temsilettiği ideolojinin bütün anasırını, efsanesini, şiirini, tarihini, felsefesini ve siyasetini herkese rağmen ve yalnız başına yapan ve tesir sahalarının hududu itibariyle bu kadar verimlilik gösteren bir mütefekkirin tarihimizde misalini bulmak kabil değildir.

Filhakika, Harpbaşı Türkiyesile bugünkü Türkiye artık iki ayni keyfiyet değildir. Filhakika, bugünkü millî hayat şartlarımızla, Ziya Gökâlpın müessir olduğu devrin hayat şartları ve meseleleri arasında esaslı farklar mevcuttur. O gün gaye olan bir çok şeyler bugün tehakkuk etmiş, o gün mevcut olmıyan yeni gayeler bugün peydâ olmuştur. Ziya Gökâlpın şahsiyetini yapan ve ona fikrî sisteminin esas unsurlarını veren pekçok şeniyetler değişmiş, yahut eskimiştir.

Meselâ aşikar bir şeydir ki, esasen cihanşümul bir hadise olan Türk inkılâbının bugün cihan mikyasında genişlettirilmiş

davaları önünde, artık, medresenin mektepleşi birleşişi, kadının hayata atılışı, vakıfların millileştirilmesi, yahut meselâ devletin her sabah besmeleyle dükkânını açan bir küçük esnaf, yahut gözlerini kapıyan ve vazifesini yapan bir otomatik insanlar devleti oluşu gibi, o devr için cidden manalı olan gayeler bugün artık birer gaye unsuru bile değildirler.

Fakat, bir fikrî görüş tarzının, zaman ile anasırını, hattâ kısmen tehakkuk ettirerek hareketten kalışı, o görüş tarzının akametinin bir delili olamaz.

Bugün bir çoklarımıza, tehayyülü bile cüretkârane görünen bir çok millet veya cemiyet telâkkileri vardır ki, cihanın bugünkü seyrine ve millî inkılabımızın bugünkü inkişafına bakılırsa, bunların birer gaye telâkki edilişi ve sonra birer birer tehakkuk edip hareketten kalışı, ancak kısa bir zaman fasılasının işi olacaktır gibi görünüyor.

Binaenaleyh, Ziya Gökâlpı da kendi şartları ile mukayyet olarak alınca, onun telâkki unsurlarından bir çoklarının hareketten kalışını, bu unsurların hayatiyetinin ve şe'niyete uygunluğunun bir delili gibi almak icabeder.

Netekim, Ziya Gökâlp, kendi devrine kadar kozmopolit bir idare altında tecanüssüz bir kalabalık gibi yaşıyan bir milletin ham maddesini, dil birliği, din birliği, dilek birliği gibi müşterek bir nesç içinde birleştirdi. Onun devrine kadar adını bile söylemek memnu olan bu camıaya bir ad verdi. Sonra adını bulan bu millet camıasına bir efsane, bir tarih, bir sosyoloji yaparak ona ümmetler, medeniyetler, ve milletler arasında yerini gösterdi. Artık adını ve yerini bulan, ümmetçe islam, medeniyetçe Garplı ve milletçe Türk olan bu tarihî kategorinin harsını ve ahlâkını yapmak için çalıştı. Filvaki, bugünün görüş ölçülerine göre bu tarihi kategori bize çok parçalı ve tecanüssüz görünür. Fakat biz, her içtimaî hareketi, o hareketin doğduğu ve yaşadığı zaman şartları içinde mütaleaya mecburuz. Bunun aksi çok indî ve mücerret bir muhakeme tarzı olur.

Binaenaleyh eseri bu şekli ile alırsak, aşikâr bir şeydir ki, Ziya Gökâlp, tarihimizin bir devrinde bir ideolojinin en ileri mümessilidir. Ondan evvel ne ahlâk, ne hukuk, ne san'at telâkkileri millî idi. İlk tasfiye onunla başlar. Bir cemiyet hayatının bütün agyarından tasfiye edilip tecanüsünü alışının ise bir müceddidin hayatına sığabilen bir misali yoktur.

Hulasa Ziya Gökâlpın tarihimizde, hiçbir zaman ihmal olunamaz bir yeri vardır. Fakat, yine aşikâr bir şeydirki bu yer, bize her zaman için "mamulünbih„ ve değişmez naslar getiren klasik bir peygamber yeri değil, devrinden evvel müesses bütün nasların tagayyürünü ve yeni ahlak, yeni hukuk, yeni siyaset, hulasa yeni cemiyet şartlarının ve kaidelerinin geleceğini haber veren bir mübeşşir yeridir.

Ziya Gökâlp, bütün yazılarında, şartları ve kaideleri değişmez ölü bir hayatı değil, daima değişen bir yeni hayatı arar. "Eski hayatı değiştirmek, iktisadî, ahlâkî, ailevî, bedii, felsefî, siyasî hususiyetlerile yeni bir yaşayış yaratmaktır.„ der.

Filvaki, yeni Türkiye de yeni bir hayat peşindedir. Yeni Türkiye de, yeni iktısat, yeni ahlak, yeni hukuk, yeni siyaset normlarını arıyor, Hızını çok evvelden alan ve Ziya Gökâlple süratlenen bu arayış hareketinin durmaması ve arayışın hiç bir merhalede kesilip tereddi etmemesi için, daima değişen hayat şartlarına uygun yeni normlar peşinde hiç durmadan koşmak lâzım!

Bu itibarla Ziya Gokâlp, Türk fikriyatının terakki seyri içinde, geri dönülüp dayanılacak tefekkür sistemi değil, ileri gidip işlenecek ve tamamlanacak bir telakki tarzıdır.

Ali Nüzhet beyin kitabının üçüncü kısmına mevzu olup, Ziya Gökâlpın telakkî sistemini teşkil eden unsurların hepsi üstünde tevakkufa bittabi imkân yoktur.

Ziya beyin, esasları bilhassa iki broşüründe hulâsa edilen usul ve prensiplerini, bu vesile ile ve doğrudan doğruya bu broşürler üzerinden tekrar okuduk.

Bu prensiplerden bir kısmı, ya zaman ile hallini bulmuş, ya tetkik mevzularından bir kısmı (meselâ Türk esatiri, Eski Türk hukuku, Sosyolojisi) bizim iştigal sahamızın haricinde kalmıştır. Meselâ, İslâmcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük teslisi, yahut Şarklılaşma ve Garplılaşma tedahülleri gibi, o zaman münevver fikirleri derinden işgal eden meselelerin ve bu meselelerle beraber, onlar üzerinde varılmış hüküm ve neticelerin, artık hayat ile nasıl kat'î bir tasfiyeye oğradığı aşikârdır. Artık, *dini, din ile beraberde bütün din telâkki ve vasıtalarını*, devletin iştigali sahasından ayırıp, dinin dünya ve fikre

müdahalesini -hattâ Rus ihtilâli de dahil olduğu halde- bütün inkilâplara nümune olabilecek bir mükemmeliyetle halleden inkılâbımız için din ve millet mefhumlarının ayrılığı tamamiyle teayyün etmiştir. Dünkü Kozmopolit Osmanlılık bünyesile hiç bir iştirakimiz yoktur.

Bizatihi, ileri tekniği ve bu teknik üstünde tezatsız bir millet bünyesini istihdafeden millî inkilâbımızın inkişafı bahsinde bir Şarklılık ve Garplılık davasının esasından yeri olmadığı da âşikârdır. Ziya Gökâlpın (Türkçülüğün programı) nda tetkik olunan dil aile hukuku, tedrisatın tevhidi, kuranın Türkçe okunması.. v. s. gibi o devr için esas olan meselelerin nasıl bir tarzı halle iktiran ettiği de malûmdur. Mamafih bu umumî müşahedelerden sonra ayrıca teması zarurî kılan bir kaç nokta üstünde kısaca tevakkuf zarureti vardır:

1 — İçtimaî hadiselerin tefsir ve izahında Ziya Gökâlp bir birine hem yakın hem uzak iki sosyoloji sistemi görür. Bunlardan biri tarihî maddeciliktir ve Karl Marks tarafından ortaya atılmıştır. Diğeri içtimaî mefkûreciliktir ve Dürkhaym tarafından tedvin olunmuştur.

Ziya Gökâlp Türkçülüğün esaslarında bu iki telâkki sistemini karşılaştırarak tarihî materyalizmayı ret ve Dürkheim'ın cemiyeti tetkik tarzını ve bilhassa içtimaî zümrelerin (zümrelerin, sınıfların, milletlerin) şuurlaşmasını, kendi kıymet hükümlerini bulmasını alarak kendi (İlmi mefkûreciliğine) varır.

Ziya Gökalpın, içtimaî telâkki tarzlarını bu şekilde ikiye ayırarak, Dürkheim'ı bütün idealist telâkkilerin istikamet verici mümessili gibi tarihî materyalizmaya karşı koymasının mevkaa uygun olduğunu zannetmiyorum. Fakat Türkiyenin gerek dünkü gerek bu günkü münevver nesli içinde Dürkheim üstünde en ziyade derinleşmiş bir mütetebbi olan Ziya Gökâlpa karşı Dürkheim'ı tenkit aklımdan geçmez.

Ancak, (Türkçülüğün esaslar) ında tarihî materyalizmin, yahut Marksizmanın bazı nazarî esasları üstünde varılan mütaleaların, dar sathî ve acele olduğuna eminim. Ziya Gökâlpın Marksizm hakkındaki tenkitlerini, şimdi hattâ daha sakin bir ruhla okuduğum halde bile yine kendisinin tasvir ettiği Marksizmle, Marksiz-

min sosyolojisi, yani tarihî materyalizma prensipleri arasındaki ayrılığı, tamamen telifi gayri kabil buluyorum.
Ziya Gökâlpın bahsettiği gölge hadiseler Tarihî materyalizmde yoktur.Filvaki tarihî materyalizma, Cemiyet münasebetlerinin esasında yatan istihsal münasebetlerile, bunlara irtikazeden içti maî ve fikrî münasebetler arasında kademe farkları bulmuştur. Fakat bu kademelerin biribirlerine karşı mütekabil münasebetleri naza riyesini de tedvin etmek suretile, cemiyet içinde passif, yani sadece münfail bir takım gölge hadiseler tasavvuruna yer bırakmamıştır.
2 — Millet mefhumunun telâkki tarzı:
Türkçülüğün esaslarında Ziya Kökâlp milletin sadece ırkî, kavmî, coğrafî, dinî.. gibi tek cepheli bir kategori şeklinde iyzahını reddederek bunları kül halinde alır ve milleti "ırkî, kavmî, cografî, dinî, iradî ve harsî bir birlik„ şeklinde tasvir eder. Bu tasvir o devrin edebiyatında, zannederim, kısaca "dilde birlik, dinde birlik, dilekte birlik "şeklinde ifadesini bulmuştu. Bu tasvirin tek cepheli millet iyzahlarına karşı şümulü, fakat bugünkü hayat şartları bakımından isabetsizliği aşikârdır.
Aşikâr bir şeydir ki, bizatihî bir tarihî kategori olan milletin tarihî orijinlerini tarihin derinliklerinde perakende unsurlar şeklinde buluruz. Bu unsurların, milletin tarih içindeki kıdemini ve beşer medeniyetinin seyrindeki yerini ve ehemmiyetini göstermek itibarile aranmasının ve benimsenmesinin bir manası vardır.
Fakat, modern bünyesile milleti, tarih içinde ve bir kül halinde bulmanın imkânı yoktur. Meselâ bugünün Avrupasındaki büyük millet bünyelerinin ancak bir buçuk, iki asırlık bir hayatı var. Bir buçuk, iki asır evvel bu bünyelerin yerinde, ırk, lehçe ve yaşayış tarzı itibarile gayrı mütecanis kalabalıklar yaşıyor ve bunlar bugünkü manasıyle bir ırk, lehçe ve iktisat vahdeti arzetmiyordu.
Bugünkü millet vahdeti her şeyden evvel bugünkü tekniğin işidir. Ve en ileri millî birlik, en ileri teknikli memleketlerde bulunur.
Teknik, millî hudut içindeki perkende elemanları, perakende iş ve hayat adamlarını biribirine rapteder ve biribirile karşılaştırır. Bugünkü millet birliğinin esasında her şeyden evvel iktisadî hayat iştiraki ve İŞ BİRLİĞİ vardır. Bir milli hudut içinde bir iş birliğini, yahut bir iktisadî mukadderat iştirakini

temsil etmeyen bir millî vahdetin tam ve bakaya namzet olduğu iddia olunamaz.

Binaenaleyh, bazı yazılarında perakende bazı unsurlarına temas edilmiş olmakla beraber, bu iktisadi unsurun, yani iş birliği ve iktisadî mukadderat iştirakinin, Ziya gökâlpın milleti tarifinde hiç yer almaması, onun telakkilerinin, eksikliği gün geçtikçe anlaşılacak noktalarından biridir.

3 — İktisadî Türkçülük:

Ziya Gökâlp İktisadî Türkçülük hakkındaki telakkilerini, (Türkçülüğün esasları) isimli kitabında ve dört sayfa halinde telhis etmiştir. Bu telhis Ziya Gökâlpın Maltadaki ruhi mürakebelerinin ve daha sonraki harpsonu hadiselerinin tamamile tesiri altındadır. Binaenaleyh burada tasvir olunan iktisadî Türkçülüğü, kendi telâkki sisteminin, yahut diğer bir tabirle o devirdeki İlmi Türkçülüğün tagşişe uğramamış bir unsuru gibi almakta isabet yoktur.

Bu sayfalarda konuşan Ziya Gökâlpa göre " Türkler refaha nail olmalıdır. Hem de kazanılacak servetler umuma ait olmalıdır. Türkler hürriyet ve istiklâli sevdikleri için iştirâkçi olamazlar, fakat müsavatperver olduklarından dolayı fertçi de kalamazlar.„ "Ferdî mülkiyet ictimaî tesanüde hâdim bulunmak şartile meşrudur. İctimaî tesanüde hâdim bulunmıyan mülkiyetler meşru sayılamaz.„ "Bundan başka mülkiyet yalnız ferdî olmaz. İçtimaî mülkiyet te olmalıdır. Cemiyetin bir fedakârlığı, yahut bir zahmeti neticesinde husule gelen ve fertlerin hiçbir emeğiyle hasıl olmıyan fazla temettüler cemiyete aittir. Fazla kıymetlerin cemiyet hesabına toplanmasiyle husule gelecek büyük meblâğlar cemiyet hesabına açılacak fabrikaların, tesis olunacak büyük çiftliklerin sermayesi olur. Hatta bu içtimaî servet kâfi miktara baliğ olunca artık milletten vergi almıya da hacet kalmaz. Yahut hiç olmazsa vergilerin miktarı azaltılır.„ "Demekki Türklerin ictimaî mefkûresi, ferdî mülkiyeti kaldırmaksızın, ictimaî servetleri fertlere gaspettirmemek, umumun menfaatına sarfetmektir.„

Ziya Gökâlpın harp sonundaki iktısadî telakkilerini veren bu solidarist tasvir ile, günün iktısat edebiyatına mevzu olan Devletçilik arasında büyük müşabehet vardır. Fakat, Ziya

beyde bu devletçilik, hiçbir zaman Türk realitesinin tetkikinden doğan ve bütün prensipleri bu realitenin cihan içinde seyrinden çıkarılarak tavsiye olunan bir *iktisadî devletçilik* değildir. Bu bahiste Ziya Gökâlp bey, Garpta, bilhassa Fransada ifadesini bulan ve iktısadî zaruretlerden ziyade, hissî bir takım esbabı mucibe mahsulü olan Solidarizmin sadece bir nâkili vaziyetindedir. Esasen bunu kendisi de hissettiği içindir ki, Ziya Gökâlp iktısadî Türkçülüğünü, Türk iktısatçılarından, evvelâ Türkiyenin iktısadî şeniyetini tetkik ve saniyen bu objektif tetkiklerden. millî iktisadımız için ilmî ve esaslı bir program meydana getirmeleri talebiyle bitirir.

Aşikâr bir şeydirki Ziya Gökâlptan kül halinde bir millet iktısadî görüşü beklemek ve onu bu görüşü bize vermemekle itham etmek hakkımız değildir. Çünkü Ziya Gökâlp, her şeyden evvel, harpten evvelki Türkiyenin bir nazariyecisidir. Harpten evvelki Türkiye, iktısadî hürriyeti kapitülasyonlar ve malî kontrollarla mukayyet, büyük sanayı memleketlerine ham madde menbaı ve açık pazar olan passif ve iptidî bir yarı müstemleke idi. Bu iktisaden tâbi memleketi, bazı bünye değişikliklerine sahne kılan Genç Türklerin bu hareketleri, milletin iktisadî nizamında bir istihale ile müterafık olmadığı için tabiatiyle sathî kalıyor ve dilekleri bir küçük burjuva iktisatçılığının görüş ufkunu bir türlü aşamıyordu. Bu devirde iktisadî görüş sahibi sayılanların bütün cehti; Türkiye ile ecnebî pazarlar arasında, o vakta kadar lövantenler ve akaliyetler elinde kalan tavassut muamelelerini bir takım idarî tetbirlerle, hiç olmazsa kısmen türkleştirmek ve bu suretle, iktisadî fonksiyonu mahdut sun'î bir Türk sınıfı mütavassıtı yaratmaktan daha ileri geçmiyordu. Bu hava, bir millî sanayı, bir milli transport, bir millî kredi, hulasa bütün şartlarıyle bir millî iktisat sistemi yaratmak arzu ve temayüllerinin doğmsına ve yaşamasına müsait bir hava değildi.

Daha henüz, mürakabesiz bir idareye, ve taarruzdan masun bir gümrük huduna bile malik olmıyan ve binaenaleyh müstakil bir millet iktisadiyatının en basit şartlarından ve unsurlarından mahrum bulunan kozmopolit bir Osmanlı kala-

balığı içinde müstakil bir miliî iktisat görüşünün taazzuvu esasen imkânsızdı.

Binaenaleyh, Ziya Gökâlpın harpten evvelki içtimaî görüşlerinde de millî iktisat telâkkilerinin hacmı, o devirdeki şartların bu müsaadesizliğile mukayyettir, Dardır, Tezsizdir.

Bizim topraklarımızda da bir millî iktisat mücadelesinin kendi şı'arlarını atması, bir *müstakil millet iktisadî* görüşünün kendi ideolojisini yaratması için bir zaman fasılasının ve bir takım hadiselerin geçmesi lâzımdı.

KRONİKLER.

Türk Tütüncülüğü ve İktisadî devletçilik

Bir tablo:

Türkiyede her sene vasatî 790.000 dönüm toprak, yani bütün nebatatı sınaiye zeriyat sahasının %24 ü tütüne tahsis edilir. Bu sahada 9.500 köy vardır. Bu köylerde her sene vasatî 160.000 köylü filen tütün zeriyatı yapar. Bunları aileleri efradı ve yardımcılarıyle alırsak 1.000.000 Türk köylüsünün mukadderatının tütüne bağlı olduğunu görürüz. Bu tütün köylülüğünden sonra şehirlede tütünün manipülasyon işleriyle geçinen, hattâ bir aralık sayıları İstanbul, İzmir, Bursa'da 30,000 i bulan bir işçi kütlesiyle bunların aileleri vardır.

Tütün, Türkiyenin bütün ihracatının kıymet itibarile % 32 sini teşkileder. Bu nispetin Türk lirası olarak ifadesi 45 - 67 milyon Türk lirasıdır.

Türk bütcesi ise tütün köylü ve işçisinin, yahut tütün tüccarının bütceye ödediği muhtelif vergiler haricinde, yalnız tütünün inhisar dahilineki işletmesinden senevî 32.000.090 lira alır.

Hulâsa hiç mübalâgasız denebilir ki, Türk millet iktisadiyatının ve Türk devlet varidatının mukadderatı % 30 nispetinde doğrudan doğruya Türk tütüncülüğünün mukadderatına bağlıdır. İşte bu Türk tütüncülüğüdür ki şimdi tam bir karışıklık içindedir! Filvakl, köylü istihsalden benüz vaz geçmemiştir. Türk tütününün ananevî şöhret ve nefaseti hâlâ yerindedir. Cihanda tütün içenlerin sayısı azalmıyor, artıyor. Tütün piyasasında Türk tütünü için istediğimiz fiyatlar, hattâ bizzat Türk tütününün maliyet fiyatından aşağıdırl Fakat, buna rağmen Türk tütüncülüğü, bütün tütün tarihimizin en elverişsiz bir zamanını yaşıyor. Bugün Türk tütününe, meselâ en eyi tütün mıntakalarımızdan biri olan İzmir veya Akhisarda teklifolunan fiyat, hem bu tütünün tarihi şöhretine,hem Türk tütün müstahsılının eşsiz gayret ve meharetine karşı adeta bir hakaret ifada edecek kadar düşüktür! Meselâ Urla'da bu düşkünlük ve satış tıkanıklığı; her zaman kendi alın terile yaşıyan ve devlet bütçesine borcunu her zaman vaktinde ödeyen köylüyü, vergilerini veremiyecek ve hayır teşkilâtlarından yardım isteyecek bir vaziyete düşürmüştür!

Vekayı sathî görenler için bu vaziyetin izahı basittir. Bunlar: «Efendim! Tütün işlerinde buhran var!» derler ve hadişeyi iyzah ettiklerine kani olarak kendi kendilerini tatmin etmiş olurlar. Bu kolay iyzah başkalarını tatmin ededursun. Biz hadiseyi evvelâ rakamların diliyle konuşturalım:

Cihan Tütünleri, Şark tütünleri ve Türkiye:

Cihanın tütün istihsalâtı mecmuu her sene vasatî (3.000.000.000) kilo olarak hesap olunmaktadır.

1909-1913	vasatisi	2.683.000.000 kilo
1924-1925	senesi	2.902.000.000
1925-1926		3.116.000.000

926 dan itibaren cihan tütün rakkamları Akvam cemiyeti iktısat bürosu tarafından neşrolunur. Bu neşriyat ile yukardaki rakkamlar arasında bazı farklar vardır. Fakat Cemiyeti Akvam neşriyatına istisnasız bütün memle-

ketlerin ithali henüz kabil olmamaktadır. Maamafih gerek yukarki rakkamlara, gerek Cemiyeti Akvamın istatistik neşriyatına göre tahakkuk eden şudur ki; cihanda tütün istihsalâtı daima artmaktadır! Buna mukabil istihlâk miktarlarında da keza bir tezayüt meşhuttur. İnsanlar, her gün daha ziyade tütün içiyorlar!

Cihan tütün istihsalâtı içinde Şark tütüncülüğünün, yani Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan tütüncülüğünün müstesna bir mevkii vardır. Şark tütünleri, diğer memleketlerde yetişen tütünlere karıştırılmak ve onlara nispi bir nefaset vermek için kullanılır:

Şark tütünleri istihsalâtı (Üç sıfır ilâvesile)

	Türkiye	Yunanistan	Bulgaristan	Yekûn
1922	20.450	17.661	26.343	64.548
1923	26.090	53.925	53.955	133.970
1925	26.862	60.826	39.968	157.656
1927	59.398	63.215	31.530	154.144
1929	42.000	61.924	32.592	136.516
1930	45.000	50.529	25.000	120.523

Bu hesaba göre bütün Şark tütünleri cihan tütün istihsalâtının %1.3ünü teşkil eder.

Şark tütünlerinin umumî yekûnundan vasatî 19.500.000 kilosu bu müstahsil memleketler dahilinde sarfolunur:

Türkiye	10.050.000	kilo
Yunanistan	3.500.000	„
Bulgaristan	4.000.000	„

Binaenaleyh Şark memleketlerinin cihana verdikleri harmanlık tütün miktarı umumî yekûn itibarile her sene vassti 100.000.000 kiloya düşer. Halbuki cihanın her sene Şark tütünleri ihtiyacı vasatî, (hattâ son senelerin talep darlığına rağmen) 120.150.000.000 kilo arasındadır. En son intişar eden bir mütehassıs raporuna göre, hattâ bu cihan ihtiyacının takriben 48.500.000 kilosu Türkiyenin 24 tütün mıntakasına rasyonel bir şekilde tevzi olunduğu taktirde her zaman müşterisini bulur (1).

Halbuki Türkiyenin bugün bütün tütün istihsalâtı ancak (45.000.000) kilodur. Bu miktarın ihracata tahsis ettiğimiz kısmı ise 32.750.000 kiloyu geçmez.

Bu bahsin daha iyi tenviri için bütün Şark tütünleri ihracatı tablusunu verelim: (kilo olarák)

Şark Tütünleri İhracatı (üç sıfır ilâvesile)

	Türkiye	Yunanistan	Bulgaristan	Yekun
1923	23.400	21.300	17.100	61.900
1925	33.700	41.160	33.600	108.500
1627	29.300	54.600	26.900	108.900
1929	32.600	49.000	20.200	111.800
1930	32.700	49.100	22.300	104.200

Ancak şunu da işaret etmek lâzımdır ki, Şark tütünlerinin nefasetine ve cihanın bu tütünlere muhtaç oluşuna rağmen, satışı rasyonel bir şekilde tanzim olunmamakta ve elde her sene bir miktar stok kalmaktadır;

(1) 1931 zıraat kongresi İhtisas raporları. Cilt 1. Sayıfa 14.
Türkiye Millî İktisat veTasarruf cemiyeti neşriyatı.

Şark tütünleri ihracatı

(üç sıfır ilâvesiyle)

	İhracat	Dahili Sarfiyat	Yekun	İstihsalât	Bakiye
1923	100.200	19.100	119.300	133.900	+ 14.500
1926	123.500	18.500	142.100	143.400	+ 1.300
1929	102.200	19.800	122.000	136.500	+ 14.400
1930	104.200	10.800	124.000	120.500	— 3.500

Hali hazırdaki fiyat tıkanıklıklarında elde mevcut stokların bir hadde kadar müessir olduğu aşikârdır. Fakat bu sitoklar cihan piyasasının istignasından ziyade, Şark tütünleri sürümünün teknik itibarile geri ve teşkilatsız oluşundan doğuyor. Bu tekniksizlikten ise, enziyade muztarip olan bütün Şark tütünü yetiştiren memleketler arasında, en iyi tütün veren Türkiyedir! Tavzih edelim:

Şark tütüleri mücadelesinde Türkiye:

Şark tütünleri alan piyasalarda, bu tütünleri yetiştiren üç memlekette her birinin kendi tütününü plasa etmek için yaptıkları pazar mücadelesi 1923 ten itibaren çok dikkate şayan bir seyr arzetmiştir. Bu günkü vaziyete nazaran mücadele şimdiki halde Yunanistanın gerek Bulgaristana gerek Türkiyeye galebesiyle neticelenmiş sayılmak icap eder.

Şark tütün ihracatında muhtelif memleketlerin hissesi

	923	924	925	926	927	928	929	930
	%	%	%	%	%	%	%	%
Türkiye	37	27	31	34	27	36	32	32
Yunanistan	34	41	38	44	48	44	48	47
Bulgaristan	20	32	31	22	25	20	20	21
	100	100	100	100	100	100	100	100

1923 senesind Şark tütüncülüğünde Türkiyenin hissesi % 37 ve Yunanistanın % 34 iken 1930 da Türkiyenin hissesi % 32 ve Yunanistanın hissesi % 47 olmuştur. 1923 e nazaran Türkiye piyasalarını $\frac{32}{37}$ nisbetinde yani % 14 kaybetmiş ve Yunanistan piyasalarını $\frac{34}{37}$ nisbetinde yani % 36 genişletmiştir.

Fiyat bahsına gelince: Burada iş daha dikkata şayan bir vaziyet arzeder. Aşağıdaki cetvel ihrac edilen Şark tütünlerinin mukayeseli fiyatlarını gösteriyor:

"Aynı senelerin şanj farkına nazaran Amerikan senti„

	Türkiye T. Lira	Yunanistan Drahmi	Bulgaristan Leva	Türk	Yunan	Bulgar
1925	1.79	37.4	69.2	94.8	58.0	50.5
1926	1.63	—	75.0	85.2	—	54.0
1927	1.49	—	77.9	76.4	—	56.0
1928	1.35	65.5	97.9	68.8	85.0	70.4
1929	1.21	80.0	143.2	58.5	103.2	103.0
1930	1.31	—	114.0	61.7	—	82.0

Bu tabloya göre, vasatî fiyatı 1925 te 94 sent olan Türk tütününün bu fiyatı 929 da 58 sente düştüğü halde vasatî fiyatı 1923 te 58 sent olan

Yunan tütününün fiyatı 1929 da 103 sente fırlamıştır!

Bu mukayeselere şunu da ilâve edelim: Berlin Türk Ticaret odasının tetkikatına nazaran Yunanistandan Almanyaya ihrac olunan Yunan tütünlerinin miktarı 1926 ya nazaran 1930 da % 60 ve fiyati ise % 160 artmıştır!

Türk tütüncülüğündeki hazin karışıklığı hâlâ "Cihanda buhran var!„ klişesiyle izaha çalışanlara bu vesikalar üstünde düşünmeyi tavsiye ederiz!

HULASA:

Cihan tütünleri üstünde Şark tütünleri henüz kendilerine layık olan mevkii almış olmaktan uzak bulunmakta ve Şark tütüncülüğü içinde ise Türk tütüncülüğü gerek piyasa, gerek fiyat seviyesi itibarile dikkata şayan bir rüc'at halinde görülmektedir. Muhtefil tütüncü şehirlerimizde son aylarda kaydedilen tütün fiyatlarının seviyesi (I) tetkik olununca bu gerilemenin memleket iktısadiyatında çok ciddi bir takım sarsıntılar yapmak istidadında olduğu görülecektir. Bu vaziyet, bu ay içinde Ankarada toplanan tütün kongresinde bahse mevzu olmuştur. Burada varılan hükümler ve verilen malûmat Türk tütüncülüğünün çok seri, ve çok cezri bir tanzime muhtaç bulunduğunu teyit edecek mahiyettedir. Yukardanberi teşrih olunan bu vaziyete karşı alınması icabeden tetbirler üzerinde henüz hâkim bir noktai nazar yoktur. Tetbir muvzuubahs olunca göze çarpan bu noktai nazar perişanlığı, illetin teşhisindeki görüş farklarından geliyor.

Bu mesele ile bir kısım alâkadar olanlar vardırki, bunların davayı kül halinde ihata edebilmek için malzemeleri kıttır. Bir kısım alâkadarlarda vardır ki bunların şu veya bu şekildeki şahsi menfaatları keza meseleyi kül halinde mütalea ve tetkik etmelerine manidir. Binaenaleyh her tetbir mevzuu bahs olunca yapılacak işlerin en başında, evvelâ işi bir millî iktısat meselesi ve bir devlet davası olarak dar ve indî mütalealar haricinde ele almak gelir.Türk Tütüncülüğü artık tam ve etraflı bir tanzim istiyor!

Bu ay içinde Ankarada toplanan tütün kongrasının ruznamesi bu meseleyi ehemmiyetiyle mütenasip bir şekilde vaz ve ihata edecek mahiyette değildi. Kongradan evvel esaslı ihzari tetkikler yapılmamış ve kongra randman verici bir mesai şekline sevkolunmamıştı. Binaenaleyh, İktisat vekilimizin oldukça geniş manalı nutkiyle ve tam bir hüsnü niyetle başlayan bu toplu tetkik işini bitmiş saymamak ve onu iyi bir çalışma tekniği ve yeni kuvvetlerle ilerletmek ve tamamlamak lâzımdır.

Türk tütüncülüğü gibi en mühim bir millî iktisat şubemizi ne şunun nede buhun keyf ve hevesine bırakmayacağımız aşikârdır. Hükûmetten koparacağı günlük yardımlarla çöplenmek isteyerek işin kül halinde vazına mani olanların, yahut meselâ istihsalâtın tahdidi, istihsal işlerinin küçültülmesi ve parçalanması gibi menfi ve zararlı tetbirlerle sakin bir istikamet üstüde yürüyenlerin iykaz ve irşat edilmeleri lâzımdır.

Türk tütünü cihan için fazla gelen bir meta değildir. Türk tütününün piyasalarından oluşu ve fiyatlarını kaybedişi cihandaki buhranın bir neticesi değildir. Tütüncülük mücadelesindeki hezimetimizin bütün sebeplerini ve kaybolan siperlerimizin yeniden istirdadı ve yeni siperler fethi çarelerini hep kendi millî şartlarımız içinde aramaya mecburuz!

Türk tütüncülüğünü bugünkü noktasından kımıldatacak ve ona yeni bir

inkişaf hamlesi verebilecek olanlar artık perakende fertler değildir. Bilâkis bu fertlerin kendileri, bulundukları yerden kımıldatılmaya ve yeni bir istikamet üstünde yeni direktiflerle ilerletilmeye muhtaçtırlar.

Türkiyede tütüncülük meselesi diğer birçok millî iktısat meselelerimiz gibi artık bir (İKTİSADÎ DEVLETÇİLİK) meselesidir.

Türk tütüncülüğü Türk devletine seri, cezrî, fakat iktısat devletçiliğinin bütün şartlarına uygun yeni bir müdahale vazifesi veriyor. — Ş. S.

Gümüş para meselesi

Son günlerde İstanbul gazetelerinde ve bazı iktısat mecmualarında gümüşün ve gümüş para tedavülünün ateşli müdafilerine tesadef ediliyor. Bunlar, altının artık, para maddesi olarak hüküm sürdüğü tahtından indirilmesini, yahut hiç olmazsa bu tahtın kıyısında gümüşe de yer ayırılmasını istiyorlar.

Altının yanında gümüşe yer ayırmak, yani "Bimetalizm„ yahut altını tahtından indirmek, yani kıymetlerin umumî ölçülüğü işini münhasıran gümüşe vermek gibi taleplerin bir nazariye teşevvüşünden başka bir şey olmadığını zannediyoruz.

Parayı; kıymet ölçüsü ve tedavül vasıtası olarak ikiye ayırmak lâzımdır. Bir tedavül vasıtası teneke parçasından, kâğıttan, gümüşten, altından imal edilebilir. Fakat bütün bu muhtelif maddelerden mamul paralar, hakikati halde birer remz, birer semboldür. Bunların her biri, kıymetlerin umumi ölçüsü olan, mücerret altını temsil ederler. Her birinin tedavül kıymeti, temsil ettikleri mücerret altınla kendi aralarındaki temsil nisbetinin daralıp genişlemesile taayyün eder.

Tedavül vasıtası altından da mamul olur dedik. Nitekim harpten evel altın meskûkât tedavül ederdi. Fakat meskûk altında, yani tedavül vasıtası olan altınla mücerret kıymet ölçüsü olan altın arasında o zamanlar da fark vardı. Bu fark aşınmadan ve saireden mütevellitti. "Sikkenin aşınmasile para idealize edilmiye başlar. Cemiyet parayı kıymet ölçüsü ve tedavül vasıtası olarak ikiye ayırır.Kıymet ölçülüğünü, kafamızda yaşıyan mücerret maden, tedavül vasıtalığını da vezni bu mücerret madenden dun olan "Sikke„ ifa eder. Sikke altının bir sembolü haline gelir. Meselâ eski Rusyada aşınmış rublenin tedavülünden kıymet ölçülüğünü 17.424 kısımlık saf altın, tedavül vasıtalığını dâ 17.424 kısımdan noksan altını ihtiva eden mütedavil ruble ifa ederdi. Filvaki kafamızda yaşıyan mücerret kıymet ölçüsü vahidi kıyasisile tedavül vasıtası vahidi kıyasisi (sikke) ayni isimleri taşır. Meselâ her ikisine de „lira, ruble, frank ilâh deriz.„ Fakat bunların tedavül seyrindeki iktisadî halleri arasında bir mahiyet farkı vardır.

Binaenaleyh herhangi bir madde, kıymetlerin umumî ölçsü olan altını temsil etmek şartile her zaman tedavül vasıtası olabilir. Bu noktai nazardan gümüşü tıpkı kâğıt para gibi bir tedavül vasıtası (altın mümessili) olarak kabul etmekte -teknik mahzurlardan sarfı nazar- nazarî bir imkânsızlık yoktur. Esasen Hindistan uzun

seneler altını temsil eden gümüş para kullanmıştı.

Gümüş para tedavülü meselesi bu şekilede vazedilmiş olsaydı belki tenkite mevzu omlazdı.

Fakat gümüşçüler altının atılmasını ve gümüşü altının yerine kıymet ölçüsü olarak alınmasını (bimetalizm) teklif ediyorlar Halbuki gümüşün yerini kıymet ölçüsü olarak altına bırakmasının başlıca tarihî sebebi gümüş kıymetinin pek ziyade mütemevviç bir hal almasından mütevellitti. Teknik tarakkilerinin her sahaya girmesi gümüş istihsalini de pek ziyade ucuzlattı. Esasen gümüş diğer madenlerle birlikte istihsal edildiğinden diğer madenlerin istihsali arttıkça gümüşün de istihsali arttı. Geçen asırın başlarında fevkalâde genişlemeğe başlıyan dünya iktisadiyatı, kıymeti sabit ve yüksek kıymetlere makes olabilecek bir kıymet ölçüsüne ihtiyaç gösterdi. İşte bu ihtiyaç ilk defa İngiltereyi 1816 de altını "Valutarisch Chartale„ para maddesi olarak kabule sevketti. İngiltereyi takiben diğer devletler de tedricen altın esasına geçtiler.

Filvaki gümüş son zamanlara kadar para maddesi olarak uzak şarkta kullanılabildi. Fakat bugünkü dünya buhranı gümüşü bu son ilticagâhından da koğuyor. Artık dünya yüzünde kıymet ölçüsü olarak tek bir madde kalmıştır: Altın.

Bir İngiliz mütehassısı, "gümüşün borsalarda kıymetli maden telâkki edilmeyip patates yahut kauçuk gibi kote edileceği zamanı görmek pek yakındır„ diyor. Hakikaten gümüşün bugünkü vaziyeti, patatesin, bakırın veya kauçuğun vaziyetinden, pekte farklı değildir. Hattâ Karteller tarafından sun'î olarak yüksek tutulan bazı metaların fiatları gümüş fiatından daha müstakardır. Meselâ harpten evel gümüşle nikelin nisbeti 1: 24.5 iken harpten sonra 1:13.7, bakırın ise 1913 te 1:58 iken bugün 1:38 olmuştur. Yalnız 1930 senesinde, gümüşün fiatı 1929 senesine nazaran yüzde 40 düşmüştür. 1932 senesinin birinci ayında, gümüş fiatlarının 1920 senesindenberi vasıl olduğu en yüksek seviye 89.50 buçuk şilin, en düşüğ seviyede 11 şilindir! Son aylarda gümüşün altınla nisbeti 1:70 olmuştur. Halbuki 1910 senesinde muzaaf-para sistemi (Doppelwaehrung) için normal nisbet 1:15 olarak kabul olunuyordu. Bütün bunlar gösteriyor ki kıymetî bu kadar mütemevviç bir madenin, piyasada kıymetlerin umumî ölçüsü olamasına iktisadî imkân yoktur. Hadisat, bir Alman iktisatçısının ağzile gümüş hakkındaki son hükmünü şöyle vermiştir: "Gümüş, mevcudu büyük miktarlara baliğ olan, ve mütemadiyen büyük miktarlarda istihsal edilen ve istihlâk miktarı ise gittikçe azalan ve sanayide kabili istimal madde olarak bugüne kadar pek az ehemmiyet kazanmış olan bir matadır.„

Gümüş tedavülü lehinde Avrupa ve Amerikada yapılan propagandanın arkasında, ellerinde azim gümüş stokları kalmış olan trustların menfaati gizlidir. Bilhassa Şarkta gümüşün idamesi veya ihyası yolunda ortay atılan her fikrin ve her teklifin, gümüşlerini satmak istiyen trustların menfaatına hizmet etmekten başka bir faidesi yoktur.

Avrupa ve Amerika sermayedarları bize gümüş stoklarını sürmek istiyorlar. dikkat edelim.

I. H.

Mutahassıs.

Edebiyat ve güzel san'atlar gibi ilim de muayyen bir muhitin mahsulü ve ifadesidir. Kurunu vustada teknik ve sosiyal seviye itibarile aralarında hemen hiç bir fark olmayan şark ve garp milletlerini, bugün, geçilmez uçurumlarla biribirinden ayıran amiller öyle kendiliğinden peydah olmuş şeyler değildir. Türlü türlü tesirler, Avrupalının kafasını yeni bir tempoya göre akordetti. Dünyayı görüş ve anlayış tarzını değiştirdi. Bu değişmede bir kaç yıl içinde oluvermedi. Sosiyal muhitte her bir hüceyrenin istihalesi ve yeni şeraite uyması için kâh yüzlerce senelik tecrübelerin yığın halinden çıkarılıp düzene konması, kâh cemiyetlerin bünyesini kökünden sarsan kanlı ihtilâllerin zuhur etmesi lâzımgeldi. Bugün garp âleminde hayret ve takdir ile seyrettiğimiz müesseselerin her biri işte bu uzun ve büyük hadisatın neticesidir.

(Darülfünun) dediğimiz müessese de böyledir. Türkiye Cümhuriyeti Maarif Vekâleti büyük bir hüsnüniyetle bizde de bir Darülfünün tesisini istiyor. Ve bunun için, son günlerde İsviçre'den bir de mutahassıs getirtti. Mevcut Darülfünunumuz, pek iyi hatırladığımıza göre, bundan onbeş, onaltı yıl evel, gene Avrupalı mutahassıslar tarafından kurulmuştu. Hâlâ bazı kürsüleri ecnebi profesörler işgal etmektedir. Statüsü, Avrupa Üniversiteleri statülerinden kopye edilmiştir. Buna rağmen, hâlâ herhangi bir Avrupa Darülfününu evsafını haiz olmaktan uzaktır.

Yeni gelen İsviçreli mutahassıs ne yapacak? Eski Babı-Seraskeri binasının çatısına bir peri asasiyle dokunup içini bir ande garp irfanının aydınlığına mı garkedecek? Öyle olsa bile, itiraf edelim ki, bize bu tepeden inme garp ilminin hiç bir faydası olmayacaktır. Oradan çıkacak bir hikmetşinaş, bir kimyaker, bir sosiolog veya bir iktisadiyatçı, memlekette kendisine mahsus ilmî muhiti bulamayacağı için bütün müktesebatını fazla bir yük gibi taşımak ıstırarında kalacaktır. Böyle bir adamın bir cemiyette, bir pul koleksiyonu meraklısından, veya bir satranç oyunu şampiyonundan farkı nedir? Almanya'da arkeologya, Fransa'da ziraat, İngiltere'de mensucat mühendisliği öğrenmiş gençlerimizden kendi ihtisasları sahasında hangi istifadeleri temin edebildik? Bunların büyük bir kısmı, hemen hepsi diyebilirim, ya hükûmet dairelerinde, ya alelâde şirketlerde birer memurdur.

Demek ki, her ilim bir muhitin mahsulü olduğu gibi, her ilim şubesindeki mutahassıs da bir muhitin adamıdır. Eğer. bir memlekette bu meslekî muhitler henüz tekevvün etmemiş ise büyük bir ihtisas lâboratuvarı olan Darülfününun bize yetiştireceği meslek ve ihtisas adamlarına şimdiden acımak lâzımdır.

Türkiyede ömrü yarım asrı geçen bir tıp mektebi âlisi, bir tıp fakültesi vardır. Fakat, ortaya henüz tek bir Tıp âlimi çıkmamıştır. Belki, Avrupalı hekimlerle boy ölçüşecek kıratta hekimlerimiz vardır. Fakat, yüksek ve spekülatif manasıyle ilmî otoriteyi haiz bir tek doktorun adını zikredemeyiz. Hukukcularımız da böyle değil mi? İstediğiniz kadar avukat, istediğiniz kadar Adliye memuru... Lâkin, hani bir tek Türk legisti, kelimenin bütün şümüliyle hani bir tek Türk hukukşinası?

Y.K

Dünya buhranı hakkında bazı rakamlar.

I — Toptan emtia fiatlerinin sukutu. Irwing Ficher'in endekslerine nazaran (1926 = 100):

	1931 İkinci kânun	1931 birinci kânun
M. Amerika	79.3	68.1
Almanya	82.6	72.4
İngiltere	73.0	70.6
İtalya	73.9	66.1
Fransa	84.5	75.5

II — Maden izabesile çelik istihsalâtının 1929 senesine nazaran 1931 senesindeki sukut nisbetleri: (% de hesabile)

	Demir izabesi	Çelik istihsali
M. Amerika	57	53
Almanya	54	49
Fransa	21	20
İngiltere	51	48
Belçika	20	22
Diğer memleketler	45	47

III — 1931 senesi nihayetinde sınaî istihsalin 1929 senesinin en yüksek seviyesine nazaran sukut nisbeti: (rakamlar birinci teşrine aittir.) Almanyada % 40, İngilterede % 30, Fransada % 19, M. Amerikada 1/3 42.

IV — Sınai istihsaldeki bu daralışın neticesi olarak işsiz amele miktarı da 1931 senesinin Eylülünde şu adetlere baliğ olmuştur:

Almanya 4.3 milyon (1931 birinci kânununda bu miktar 5 milyonu bulmuştur.

Fransa 38 bin

İngiltere : 3 milyon

M. Amerika: 7 milyon

V — Bütün bunlara zamimeten mühim devletler, gümrük duvarlarını şu nisbetler dahilende yükseltmiştir:

	1927 senesine nazaran 1931 senesinde	1930 senesine nazaran 1931 senesinde
M. Amerika	25	19.9
İngiltere	139	70.6
Almanya	83	53.8
Fransa	130	63.9
Bu dört memleketin vasatisi	85	50.0

VI — Dünya iktisadiyatının her sahasındaki bu inhitatların dünya ticaretine de tesir etmesi gayet tabii idi.

Nitekim 48 memleketin ticareti hariciyesi 1925 senesine nazaran 1931 senesinin üçüncü rubunda yüzde 40 sukut etmiştir.

Yine ayni 48 memleketin harici ticareti 1930 senesini üçüncü rubuna nazaran 1931 senesinin üçüncü rubuda da yüzde 24.8 düşmüstür.

Bu bir kaç rakam, Dünya iktisadiyatının 1932 senesine hiç te yüz güldürecek bir hamule ile girmediğini gösteriyor. Düşük bir sanayi istihsali, gittikçe kabaran bir işsizler kitlesi, pazar arayan memleketlerin biribirlerine pazarlarını kapaması, Dünya ticaretinin sönmesi, Aksayı şarkta harp gibi hadiseler, 1932 senesinde de cihan karışıklığının durulmak istidadında olmadığına birer delildir.

Bütün bu tezatları bir harbin mi, yoksa bir ihtilâlin mi temizliyeceği hakkında kehanette bulunamayız. Fakat muhakkak olan şey şudur ki, Dünya iktisadiyatının 1932 senesile bu seneyi takip edecek senelerdeki vazizeti pek karanlıktır.

I. H.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Milliyet matbaası

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

2

ŞUBAT
1932

ANKARA

3 MART

ANKARA

KADRO KÜLLİYATININ İLK SERİSİ:

Büyük İnkılâp ve Küçük Politika (Cümhuriyet tarihine dair bir tetkik)
Yakup Kadri
Yakında çıkacak)

İnkılâp ve Kadro
İnkılâp ideolojisi,
Sevkkt Süreyya

Plânlı Türkiye
Dr. Vedat Nedim

Petrol
Yazan: Kemal Lokman Mühim kitapçılarda bulunur.

Cihan iktisadiyatında Türkiye
Yazan: Şevket Süreyya Basan: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti

Cihan iktisadiyatında Türkiye, Türkiyenin cihan iktisadiyatındaki mevkiini tam ve mukayeseli olarak gösteren ilk eserdir. Bu eserde bütün iktisat faaliyetleri grafikle, diyagramlâr, şemalar ve istatistik toblolarile verilmiş, bu vesikalara herkesin anlıyabileceği basit izahlar ilâve olunmuştur.

Eser nefis bir şekilde tabedilmiştir. Fiatı 150 kuruş.

Tasarruf Cemiyetinin Ankara merkezine (150) kuruş yollandığı taktirde kitap posta ücreti cemiyeti ait olmak üzere gönderilecektir.

Türkiye ve Krom
Yazan: Sadettin Enver. Bu mühim eser 100 kuruştur.

Kooperatif hareketleri
Remzi Saka
Türkiyede ve diğer memleketlerde kooperatif hareketlsrini anlatır. 100 k.

Bir rapor üç konferans
Dr. Cevdet Nasuhi
İktisadi içtimai mühim bir eserdir. 40 k. Muallim Ahmet Halit kitaphanesi.

Blânço ve blânço tahlilleri
Asım Süreyya
Blânço — İpotek bankaları blânçosu — Sigorta blânçosu.
Bu eserin birinci cildi yukardaki fasılları ihtiva etmektedir.

Türkiyede suçlu çocuk
Yazan : Hilmi Malik

Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

3

MART

1932

İÇINDEKiLER

KADRO

ŞEVKET SÜREYYA	*İnkılâp bitti mi ?*
BÜRHAN ASAF	*Asya*
YAKUP KADRİ	*Edebiyat*
ŞEVKET SÜREYYA	*İnkılâbın plânı*
İSMAİL HUSREV	*Türk köyünde borçlanma*
BÜRHAN ASAF	*Polemik*

KRONIKLER

KADRO

Yuhanna'ın İncili şöyle başlar: «İptidada kelâm var idi.» Faust, on dokuz, yirmi asır sonra: "İptidada fiil (action) vardı.,, diyecektir. Yuhanna ile Faust, bin dokuz yıl fasıla ile, hemen ayni mefhumu ifade etmişlerdir. Her ikisi de, tabiatin, vücudun, yani, maddenin evveline mutlaka bir şey getirip koymak istemiştir.
Dünyanın bu teolojik *taarifi, Eflatun'dan Hegel'e kadar insanlığın bütün fikir tarihinde hüküm sürer.*

●

Bu tarihin, bin türlü hata ve dalâletle yüklü oluşunun sebebini, işte, burada aramak lâzımgelir. Bütün maceralarımızın, bütün didişmelerimizin, bütün perişanlığımızın sebebi de bundadır. Obje *ile* süje, *tabiatle insan, veya, cemiyetle fert arasındaki gözkararticı uçurumu, bu, kazmıştır.*

●

Aklın bu çatlağından, sahte putları, serkeş cinleri, kahhar devleri ve korkunç canavarlariyle, bütün bir âlem, bir uydurma evham ve hurafe dünyası doğdu. Asıl dünya, kendi cevherine göre, kendi mahlûkları ve kendi kanunlariyle yaşarken, beşeriyetin büyük bir kısmı, hemen bütün beşeriyet, kendi eliyle kurduğu bu cehennemin içinde çırpınıp duruyordu.

●

Kadim ve batıl teolojia'nın *bir temadisi demek olan* idealizmanın *da, eski dinlerde olduğu gibi bir takım* mitleri *vardır. Bunlar, zavallı insan üzerinde, istedikleri gibi, hükümlerini sürerler. Onu, kâh itikâf hırkasına bürünmüş bir münzevî halinde murakabanın çorak tepesine nefyederler, kâh esaretin marazî cezbesi içinde kendini yerden yere atan bir derviş şekline sokarlar; kâh, içi boşalmış bir torba gibi inkâr ağacının dalına asıp idam ederler.*

●

İnsan, eşya ile fikir üzerindeki hükümranlığını kaybetmemelidir.

Descartes'in "Düşünüyorum, demek ki varım.,, sözünü "Varım, demek ki düşünüyorum.,, hakikatine çevirmelidir. Aksi takdirde vay onun haline.

●

İptidada vücut vardı. İptidada madde vardı. Kelâm, fikir ve fiil onun mahsulüdür. Bunlar, ne bir prensip, ne bir illet, ne de bir gayedir. Aslanda pençe ne ise insanda fikir odur. İnsan, tabiat üzerine ve —dolayısile— kendi üzerine aksülâmelini bu âlet ve bu vasıtayla yapar.

Yalnız murakabe ve "mücerredat,, sahasında kalan ve kendi kendine, boşlukta bir çark gibi dönen fikrin, realite âleminde, onun için hiçbir kıymeti yoktur.

İNKILÂP BİTTİ Mİ?

ŞEVKET SÜREYYA

Ankara Radyosu konuşuyor:
"Arkadaşlar!

"Arasıra inkılâbın bittiğinden ve her işin artık tâbiî seyrine "bırakılması lâzımgeldiğinden bahsedenlere tasadüf olunur. "Bu görüş tenbel, yorgun ve cesaretsiz ruhların görüşüdür. "Biz, kaybettiğimiz zamanları - bizi beklemek niyetini izhar "etmeksizin süratle ilerliyen başka milletlerin peşinden - tabiî "diye tavsif olunan mecrada salına salına yürümekle kaza- "namayız!
"Biz, tedricî tekâmül kaidesini yolumuzun üstünde çiğneyerek "ve irfan yolunda tekâmülümüzü inkılâplar sürat ve şiddetiyle "yapmak, içtimaî kanunlara yeni bir kanun ilâve etmek mecburiyetindeyiz!„ (1)

Ankara radyosu az konuşur. Fakat konuştuğu zaman iyi konuşur. Ankaranın hakikî sesi, Ankara radyosu iyi konuştuğu zaman duyulan sestir.
Ankara radyosu iyi konuşunca verdiği sesler, hem hududumuzun içinde, hem hududumuzun dışındaki hava mesafelerinde sert akisler yapar. Bu akisleri duyanların onlara karşı bitaraf kalmaları kabil değildir!

●

Biten inkılâp, bittiğine inanılan inkılâptır.
Bir inkılâp, biter mi? Bitebilir. Müdafaa ettiği bütün gayeler artık tâbiî kaideler haline gelen; ahlâkını, hukukunu, sanatını yapan; tezatlarını ve reaksiyonlarını yenen, hulâsa getirdiği cemiyet şekilleri artık tabiîleşen inkılâplar görülmüştür. Fakat, harpsonundaki cemiyet değişikliklerinden hiç biri için henüz son kaidelerini vermiş, kat'i nizamını bulmuş, artık durulmuş ve tabiîleşmiştir, denilemez:

(1) Halk Evi'nin açılma merasiminde Dr. R. Galip Beyin söylediği bir nutuktan.

Dünya küresinin yüzü yeni bir "CUMUDİYELER ÇÖZÜLMESİ„ devri yaşıyor. Bu çözüntü, cemiyet içinde düne hâs ve düne uygun olanın, donan ve yaşamaktan kalanın eriyişi ve kayboluşudur.

Bu çözüntü seyrinde dünün bütün cemiyet usulleri reaksiyonlarını vermiş, fakat, bu günün cemiyet şekillerinden hiç biri henüz tezatlarını tasfiye edememiştir:

Henüz, her şey akıyor. Her şey değişiyor. Bütün sebepleri biribirine zincirlenmiş ve bütün sebepleri biribirini iten bir hercümerç içinde, şekiller, kaideler bir büyük boranın biribirine kattığı ecsâm gibi karışıyor, havalanıyor.

Her şey mesnedinden kopmuş gibidir.

Bu hercümerç nereye varır, bilinemez. Çünkü, cemiyette inkılâplar, filvaki, insan iradesinin müdahalesile yürür. Fakat, irademizle başlamaz ve irademizle bitmez. Yalnız şu muhakkak görünüyor ki, harpsonu tarihinin çetin günleri henüz geride değil, ilerdedir.

Bugünkü dünya cemiyetinde bazan ihtilâl, bazan iktisadî dağılış, bazan ahlâk, san'at, zevk kaidelerinin iptizali, yani bir ruh sarhoşluğu şeklinde sıralanan işaretler, dünya mikyasında bir cemiyet istihalesinin; bir eski cemiyetler muvazenesinden bir yeni cemiyetler muvazenesine doğru gidişin parça parça tecellileridir.

Şüphe edilmez ki cihan bir yeni cemiyetler muvazenesine doğru gidiyor. Türkiye bu yeni dünya nizamında, bu nizama uygun bütün iktisat ve cemiyet şartlariyle müstakil bir iktisadî ve siyasî cüzütam olmak mecburiyetindedir.

Cihanda inkılâp devam ediyor ve Türkiyede inkılâp bitmemiştir!

●

Bütün cihan bir "TEK NİZAMI ÂLEM„ e doğru mu gidiyor? Hayır! Biz bu kanaatta değiliz.

Filhakika, Modern tekniğin, yeni istihsal vasıtalarının, beynelmilel iktisat usullerinin bütün cihanı birleştiren ve bütün cihana bir "TEK MUKADDERAT„ tayin eder görünür bir manzarası vardır. Fakat, bu manzara altında, bu zâhirî istikamet ve mukadderat birliğini nefy ve inkâr eden tezatlar ve müessirler yaşıyor. Bize göre cihanda yeni cemiyetler muva-

zenesi, her biri ayrı ayrı, siyaseten ve iktisaden müstakil, siyasî ve iktisadî cüzü tamlar muvazenesi olacaktır.

●

Harpten evvel cihan, Avrupanın iktisat ve fikir hegemonyası altında yaşarken, cihanın mukadderatı, âleme Avrupanın mukadderatı gibi görünürdü. Avrupa hangi tesirler altında ve nereye giderse, cihan aynı tesirlere tabi olarak oraya gider sanılırdı.

Âlemin cihanı telâkkı tarzı, Avrupanın cihanı telâkkı tarzından ve âlemin rüyet ufku, Avrupanın cihanı rüyet ufkundan ibarettir zannedilirdi. Dünya cemiyetlerinin inkişaf kanunlarının, Avrupa cemiyetlerinin inkişaf kanunlarının aynî; dünya mukadderatının Avrupa mukadderatiyle bir olduğuna inanılırdı. Hulâsa, eski Yunan kollegyumunda Atina, Orta asırlar hiyerarşisinde Kilise ne ise, Harp başına kadar devam eden- on dokuzuncu asır demokrasisinde de Avrupa o idi.

Bir buçuk milyar müstemleke halkı, Avrupa için çalışır, dünya kaidesinin ortasında yükselen Avrupa ehramı bu bir buçuk milyar insanı ve Avrupa ehramının tepesinde yerleşen bir avuç ekaliyet, ehramın bütün alt tabakalarını kendi arzusuna göre harekete getirirdi. Gerek bu alt tabakalar, gerek bu bir buçuk milyarlık insan kalabalığı için, doğru ve hakikat olan nizam, bu hiyerarşinin devamından ibaret sayılırdı. Her tarafta cemiyet ilmi ve ilmî olan kaideler diye öğretilen ve münakaşasız kabul edilen şeyler bu teessüs etmiş hiyerarşinin mazmunları ve kaideleri idi.

Halbuki, bu nizam, bugün gibi o zaman da, kendi bünyesinden doğan ve her biri kendi istikametinde inkişaf edip, kendi istikametinde kuvvetlenen iki büyük tezat elinde mustaripti:

1 — Bir tarafta bir buçuk milyarlık bir müstemleke ve yarı müstemleke halkının yarattığı fazla kıymetlerle yaşıyan dört yüz milyon başlı bir Avrupa ehramı vardı ki bu ehramı teşkil eden içtimaî tabakalar arasında, günden güne keskinleşen bir (sınıflar kavgası) bizzat Avrupa cemiyetinin kendi nizamı aleyhine inkişaf edip duruyordu.

2 — Diğer taraftan, bütün teknik vasıtaları kendi emrinde tutan ve cihanı kendi fikir ve iktisat diktatörlüğü altında, kendi istediği gibi kullanan bütün sanayi Avrupasına karşı,

bir buçuk milyarlık müstemleke ve yarı müstemleke halkının için için kaynayan (Millî kurtuluş mücadeleleri) vardı.
Şimdi bu tezatlar artık halledilici safhasına girmiştir. Sınıflar ve milletler her biri kendi saflarında, kendi yerlerini buluyorlar. Büyük sanayi kesafetlerini toplayan ve bütün ıstırabı bu sanayi kesafetinden doğan Avrupada, cemiyetin mukadderatı kendi şartlarına göre istediği şekilde hallolunabilir. Fakat, Türkiyenin yeri Millî kurtuluş hareketleri cephesindedir.
Yeni Türkiye, geçen asrın müstemleke ve metropol münasebetlerine karşı, yeni cemiyetler muvazenesinin kaydüşartsız müstakil milletini ve geçen asrın tabi ve metbu milletler nizamı yerinde, siyaseten masun ve iktısaden kendine yeten milleti temsil ediyor.

●

Ancak şu da var ki, kendi hudutları içinde, kendine yeten millet, yahut yeni manasıyle İKTISADÎ VE SİYASÎ CÜZÜ-TÂM, dünyadan mücerret ve kendi içine çekilmiş bir iptidaî cemiyet demek değildir. Cihanın yeni cemiyetler muvazenesinin unsurlarını teşkiledecek olan bu cüzü-tamların her biri, kendi hudutları dahilinde, filvaki, kendilerine göre birer içtimaî çehre arzedebilirler. Fakat, bu dahilî bünye tefavütü, onların bu günkü metropol ve müstemleke münasebetlerine mukabil, müsavi haklar ve şartlar dahilinde cereyan eden yeni ve ileri bir mübadele nizamı üstünde anlaşmalarına mani değildir. Türkiye, bu yeni cüzü-tamlar muvazenesinde, kendi mikyasında inkişaf ettirilmiş ve tanzim edilmiş sanayii, kendi kanunlarına göre cereyan eden Millî kredi ve emtia hareketleriyle kendi kendine yeten ve kendine hâs ıklim şartları sayesinde istihsal ettiği MÜSTESNA EMTİA, sıyla cihan mübadelesine iştirâk eden müstakil milleti temsil edecektir.
Bunun içindir ki sadece, büyük istihsal vasıtalarını elinde toplayan memleketlerde, bu istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet tezatlarının halli, o istihsal vasıtalarından esasen mahrum olan Türkiye ve Türkiyeye benzer memleketler için büyük bir mana ifade etmez. Biz, büyük istihsal vasıtalarını elinde tutan memleketlerde bu istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet münasebetlerinin değişmesinden ziyade, büyük sanayi memleketleriyle, sanayiden mahrum edilmiş memleketler, yahut, iktısadî müstemle-

keler arasındaki iktısadî tabiiyet ve metbuiyetin tasfiyesini istiyoruz.
Cihan içinde Türk inkılâbının, hatta, yalnız Türkiye için değil, Türkiyeye benzer bütün memleketler için asıl olan, karakteristik olan büyük manası buradadır.

●

Hulâsa, bize göre cihanın mukadderatı yalnız Avrupanın mukadderatı demek değildir. Çünki, cihan içinde Avrupa, cihanın diğer aksamiyle ayni kanuniyetler altında işliyen bir bünye tecanüsü arzetmiyor. Çünki, cihanın diğer aksamiyle Avrupanın tezatları, muharrik kuvvetleri ve inkişaf istikametleri arasında farklar, ayrılıklar vardır.
Cihanın geçirdiği derin bünye istihalesi aşikârdır. Fakat, bize göre bu istihalenin temayülü, cihanın yeni bir Avrupa nizamına kaydüşartsız intıbakı değil, bilâkis, unsurları müstakil cüzü tamlar olan yeni bir cemiyetler muvazenesinin cihan mikyasında teessüsüdür. Bu muvazenede her cüzü tamın, dahilî çehresi ne olursa olsun, kendi bünyesinden gelen ve kendine hâs olan bir inkişaf istikamet ve kanuniyeti olacaktır. Binaenaleyh, Türkiyenin, yaşadığımız zamanın bu tarihî seyri içinde mevkii, ne şu âlemin, o âleme hâs kaidelerine, ne bu âlemin o âleme elverişli kanunlarına uymadan, kendi bünyesinden gelen ve kendine uygun olan şartlara ve kanuniyetlere göre kendi yeni nizamını yapmasıdır.
Türk inkılâbı, Türkiyenin, içinde yaşadığımız zamanın şartlarına ve kanuniyetlerine göre yeniden yapılış ve kuruluşudurki, bu hareket ancak sistemli hamleler, hedefleri evvelden muayyen sıçrayışlar ve bir zerresi bile boş yere israf edilmiyen mütemerkiz bir millî enerji ile inkişaf edebilir.
Bunun içindir ki inkılâp, havada kalmıyan, yeni iktisat ve cemiyet müesseseleri şeklinde esere intikal eden, yeni maddede şeklini bulan bir cemiyet hareketidir.
İşte, yine bunun içindir ki, cihanın yeni muvazenesi ve Türk cemiyetinin mütekâmil ahengi henüz oluş seyrinde bulunduğu içindir ki, cihanda inkılâp devam ediyor ve Türkiyede inkılâp bitmemiştir diyoruz.
Filvaki, bitmiyen bir inkılâba bitti de denilebilir. Fakat, zahirî hayatın sessiz akışı altında hâdisat, yeni tehavvüller için yeni

zaruretler biriktirmekte devam ederse, kendi ruhumuzda hasıl olan sükûna kendimizin inanmamızdan ne çıkar?

Vakıa, inkılâbımızın manasını şümuliyle duymıyan, onun yapıcılık ve kuruculuk imkânlarına inanmıyan, hulâsa onun her gün yeni bir inkişaf istikametinde akışını inkâr edenler vardır. Hâdisatın baş döndüren seyrini kendi küçük ruhunun bir damla suyu andıran durgunluğu içinden seyredipde başlarında sükûn uykuları duyanlar, hulâsa vekayiin bu engin akışından bıkanlar ve yorulanlar bulunabilir. Bunlar bir takım "KERVANA KARIŞANLAR,, dır.

Onlar bir köprüden geçer gibi ve bir köprüden geçmek için karıştıkları bu inkılâp kervanına bir gün bile istinâs etmeden yoruldular. Düştükleri yol kendi rüyet ufuklarını çoktan aştı.

Şimdi, kendi ruhlarının yetiştiği ve alıştığı cihanı özlüyorlar! Halbuki, bizi o cihandan ayıran köprü çoktan yıkılmıştır!

Asya

BÜRHAN ASAF

Batlamyos'a göre, her şey kürenin etrafında dönerdi. Yüz yıllarca sene, insanlık, Yunanlı felekşinasın sakat sistemine inandı. Her şeyin ve her şeyle beraber kürenin de güneşin etrafında döndüğünü, ilk, Kopernik iddia etti.

Bir buçuk asırdan beri, kürenin üzerinde bulunan canlı ve cansız her şey, Avrupanın etrafında ve Avrupanın arzusuna göre döndü. Tarihin devreleri bile, Roma'yı tasfiye eden barbarların medenileşmelerine göre taksim edildi. "İlk-çağ,, , "Orta-çağ,, dendi. İlk-çağdan evvel doğup geçen Asya medeniyetleri, Aztek medeniyetleri "tarih-ötesi,, devrin ardına atıldı. "Avrupalı,, , medenîlerin, "asyalı,, , barbarların vasfı oldu.

Türk, Çin, Hint ve Acem medeniyetleri, manyak müsteşriklerle santimantal şark dostlarının ilim ve sanat pastişlerine mevzu oldu. Fağfurları nakışlıyan, bahçeleri halılara döken, musikıyi çinilerde yaşatan ruhun iyman eserleri, simsar elinden ve borsa yolundan, paraya tapanların zina mabetlerini süsledi. Bir tekmede sokağa atıldıktan sonra etleri dirhem dirhem kıymetlendirerek tekrar salona alınan orospunun pabucu, ihtiyar bir tebrizin üzerine devrilip düşerken de, halıyı örenlere "barbar,, , pabucun sahibini meydana getirenlere "medenî,, denildi. Neler olmadı ki? Zavallı Hayyam bile, dudakları boyalı modern bir köçek gibi, yer yer teşhir edildi. Avrupa, ortada idi. Ve, her şey, onun etrafında, onun arzusuna göre dönüyordu.

●

Bir buçuk asır, ihtiyar Asya, dinlerin, teokrasilerin ve cihangirlerin beşiği Asya; makinanın verdiği kudrete, zekî ve duygulu elin yarattığını değişmek istemedi. İstiylâcının üstün silâhlarından ve üstün bilgisinden, bir günahtan sakınır gibi sakındı. Avcı kurşununun tehlikesinden kaçınmak için kafa-

sını kumlara gömmeyi kâfi tedbir addeden safderun deve kuşu gibi, selâmeti tasavvufun tevekkül halvetinde aradı. Ruhunu oraya hapsetti ve vücudünü yer yer teslim etti.
Asya, bu gafletini, köleleşmekle ödedi.
Bir buçuk asır sürmüş olan bu gaflet, acaba sadece gaflet midir? İstiylâcının hiylesini bu uzun müddet zarfında keşfedememek, onun tekniğine bu uzun müddet zarfında bir türlü sahip olamamak, hazin bir dirayetsizlik ve anlaşılmaz bir kabiliyetsizlik midir? yoksa bunun ardında, derin bir mürakabe ve bir mizaç hususiyeti mi vardır?
Her medeniyetinin üzerinde birkaç bin sene dinlenmesi, ana kıtanın mizacı hakkında bir işaret sayılamaz mı? İddia edeceğim ki, Asya, teokrasilrini adım adım ve ruhunun kabında tasfiye etmedikçe, getirdiğine inhimak göstermek istemedi. Onun bir köşesinde, 1932 senesinde bile bir Gandi'nin, ayağa kalkmış bir maşa gibi dolaşabilmesi için, ruhunun içlerine doğru çok dolambaçlı ve çok derin dehlizlerin açılmış olması lâzımdır.

●

Hıristiyanlık gibi oldukça özlü bir "mit,, ten altın buhurdanlar, sırma binişler ve epkem hareketler dekoru içinde ziynetli bir şano meydana getirmek hafifliğinden sonra, onu, bütün dışlaşma (haricîleşme) unsurlarından tecrit ederek luteranizm ve puritanizm gibi reformasyon hareketleri ile keleşleştiren Avrupalı, elbette ki, makine tekniğinin felsefe ve tasavvufunu yapmıyacaktı. Elbette ki, hayvana karşı kendini korumak için yonttuğu baltayı, daha büyük lokma kendisinde kalsın diye, öz kardeşinin kafasına çalan yarı hayvan gibi; 2 beygir kuvvetinden 300.000 beygir kuvvetine çıkardığı harikulâde eserle kendini ve insanlığı ıstırap içinde bırakacaktı. Elbette ki, tabiatı çözerken, bunu içten gelen bir inanışla yapmıyacak ve cahil putperestin adak kurban etmesi gibi yaratmış olduğu canavarı ele geçirebildiği insan kalabalıkları ile besliyecekti. Pazarlar tekniğini, pazarlar ahlâkıyatını ve pazarlar zilletini tedvin edecekti. Canlı ve cansız tabiatın hudutsuz ve ölçüsüz istismarında, elbette ki hiç bir beis görmiyecekti.
İddia edeceğim ki Asyanın bir buçuk asırlık kölelik pahasına bir buçuk asır süren mürakabesi, bilerek kabul edilmiş bir gaflettir. Asya, "Makine,, adını verdiğimiz istihsal vasıtasını bütün kanuniyetleri ile beraber anlamak istedi.

Tabiat, istihsal vasıtası makine ve insan arasındaki karşılıklı münasebetleri ve bu münasebetlerin putperest ellerde doğurduğu tezatları görmeden ve ihata etmeden, "elişi„ inanış ve tasavvufunun afyonunu reddetmek istemedi. Yoksa, kötü Japonyalının yaptığını yapmak, Asyanın birçok milletleri için mümkündü.

●

Bugün, bütün Asya, beyazlaşan bir ateş gibidir. Makinayı ve makina insanlığını paralayıcı, dayanılmaz bir ihtirasla istiyor. Çünkü artık teokrasilerinin hemen hepsi ufalanmıştır. Çünkü artık Asya, makinaya inanıyor. Maşinizm canavarını besleyip büyütenler gibi, nadan ve nankör bir sathîlik ve faydacılık bakımından inanmiyor. Yağmura "rahmet„ , buğdaya "niymet„ diyenler bakımından inanıyor. Tıpkı o zeki ve duygulu ellerin ördüğü halılarda ve yuğurup nakışladığı fağfurlarda teşhis edebileceğiniz dimağ-ürpermesi ve ruh-coşkunluğu ile inanıyor. Putperest maşinizmi, bir buçuk asırlık istırapların ateşinde dövdükten sonra, özlü mizacının haddesinden geçirerek, ahlâkîleştirerek ve dinleştirerek alıyor.

Sovyet Rusya'daki harekete, sınıf davasının içinde sıkışakalmış bir tecrübe olarak bakanlar olduğu gibi, bu hareketin, çoktan ruslaştığını ve Rus tasarrufunun kucağına geçtiğini iddia edenler de var. Fakat, hem onların hem de bunların bir arada olarak tasdik ettikleri nokta, dünyanın altıda biri büyüklüğünde bir memlekette 160 milyon insanın, mukadderatlarını, dişten ve tırnaktan arttırarak kurmağa başladıkları makina medeniyetine, inançla vakfetmiş olmasıdır.

Dört yüz milyondan fazla canın, istismar cehenneminden kurtulmak için, bir mahşerin kalburunda gibi, ihtirasla çalkalandığı ve içten gelen bir isyan ve gazapla dalgalandığı Çin'de, aynı Asyalının kurtuluş hasreti hâkimdir. Medeniyeti ve onun bugünkü şartı olan büyük ve modern tekniği, Çin'de, faydacılık bakımından değil, millet halinde kurtuluş kararı ile özlüyor.

Nirvana sarhoşu Hintlinin, tahammül ve tevekkül miskinliği, henüz temamile geçmemiştir. Menfî surette kendi içine doğru dönüşün dibini bulmadıkça, kaplanları uyuşturup esneten ve yılanları çöreklendiren bu acayip iklimin insanından, ümmet çığlıkları yerine millet naraları beklemek abestir.

Komşumuz İran, ticaret monopolü gibi ileri iktısadî tedbirlere rağmen, milletin derinden kaynaması devresine henüz girmemiştir. Osmanlı İmparatorluğunun "Avrupalılık,, düzgünü altında, içeri doğru feodal ve teokratik, dışarı doğru ise yarı-müstemleke ve tâbî bir içtimaî ve iktısadî harita manzarasını, iyi bakarsak, Pehlevî'nin ülkesinde de görebiliriz.

Bize gelince, Millî Kurtuluş hareketini temsil eden inkılâbımızın son derece karakteristik bir devresine varmış bulunuyoruz. İmparatorluktan mevrus tanzimat sonu görüş ve telakkilerini tamamiyle tasfiye ederek, inkılâbımız için, millî şeniyetlerden başka kaynak tanımamak. Tanzimatın Avrupa hayranlığı yerine, milletin verimliliğine inanmak fikrini ikame etmek, millet davalarını hal için, kamusta kelime arar gibi, Avrupa mevzuatını döke saça beriye taşımak yerine, o davalar üzerine iğilerek onları bilgili ve müstakil bir tetkike tâbî tutmak itiyadını koymak. Hükümlerin ve kaidelerin milletlere ve zamanlara göre değiştiğini unutmıyarak eskicilikten ve taklitçilikten sakınmak. Bütün cihanın, yeni bir dönüm noktası üzerinde, yeni yollar aramakta olduğunun farkına vararak, bunun sebeplerini kendimize göre izah etmek ve yabancı görüşlerin uysal abonesi olmamak. Yani, inkılâbımızın fikir sistemini kurmak. İşte, varmış olduğumuz devrenin bizden istediği ve beklediği budur.

●

Bu devrenin geldiğini, geçen seneki fırka mücadeleleri işaretlemişti. Politika sahasında kalmakla beraber, o sıralarda da, için için iki sistem çarpışmıştı. İki görüş tarzı çatışmıştı. Politika sahasında zamanında ve yerinde olarak paydos edilen ihtilâf, fikir sahasını terketmedi. Bu sayededir ki genç Türkiye, fikir bakımından belki en verimli devresine girmek üzeredir. Eğer münakaşanın zaviyesi gittikçe açılır ve gittikçe derinleşirse (ki, bütün zavahir bunu gösteriyor) ve münevver Türk gençliğini iyice kendine cezbedebilirse, netice itibariyle kimsenin kimseden şikâyete hakkı olmıyacaktır.

Bütün diğer Asya milletleri kadar büyük ve modern tekniği almak cehtinde olan Türkiye, inkılâbını sistemleştirmekle, Asyanın öncü milletleriden biri olacaktır. Eğer, Türkiye, bu işi, şamil bir felsefî görüşe ve ahenkli bir içtimaî nizama bağlıyarak başarırsa, yani: modern tekniğe malik olur ve tezatsız millet tipini yaratabilirse, Türk milleti, yirminci asrın, Asyanın kur-

tuluşu asrî olmasında ve yepyeni vasıfta bir Asya milliyetçiliğinin doğuşunda en büyük emeği geçmiş millet olacaktır.

●

Bir buçuk asırlık bir müstemleke hayatı, Asyanın bütün milletlerine istiylâcının görüşünü aşılamıştır. Öyle ki, bu milletlerin bir çoğunda, millî kudrete inanmak duygusu körleşmiştir. Hele Asyanın, Orta-çağ İtalyası imiş gibi, mütevali ve devamlı istiylâlara uğramış olan Hindistanda,bir taraftan da din ayrılıkları ve kastlar (müstemleke kalabalıklarında haddizatında güç doğan) millî şuuru o kadar uyuşturmuştur ki, oradaki kımıldanışlara, ancak ümmet zihniyetinin kendini son bir müdafaaya vermesi nazarı ile bakabiliriz.

Fakat uyanma ve ayağa kalkma ihtiyacı, Asyanın mahmur gövdesini çaprazvarî dolaşmaktadır. İstiklâl ateşi, ana kıtanın hemen bütün eteklerini sarmıştır.

Derhal işaret edelim ki, Asyanın avrupalaşması, hiç bir zaman bu hareketin mevzuunu teşkil edemez. Avrupa, meydana koyduğu ileri bilgi ve ileri teknikle, insanlığın şüphesiz en ileri merhalelerinden birini kaydetmiştir. Fakat, yarattığı tezatlar yüzünden milletleri milletlere parçalatan ve şimdi de, sınıfları sınıflara parçalatmağa hazırlanan böyle bir "hastalık kutusu,, , Asya milletleri için hiç bir zaman örnek olamaz. Davayı daha ziyade şöyle koymak lâzımdır: Asya, Avrupanın ileri bilgi ve tekniğini, bu tekniğin şart kıldığı ileri içtimaî görüşle alıyor. Bunu yapabilmesinin en büyük sırrı, ileri tekniği, onsuz kaldığı müddetçe kâfî derece fetişleştirmiş olmasıdır. Bu bakımdan, teknik, milletin bünyesi kadar mukaddes ve o bünyenin sağlamlığını temin eden bir içtimaî "unsuru esasî,, oluyor.

Bnnun içindir ki, Avrupalı millet için millet bünyesini çözücü bir unsur olarak gelişmiş olan ileri teknik, en ileri şeklinde de alınsa, Asyalı millet tarafından milletçe alındığı için, lisan ve yurt kadar lâzım, mukaddes bir milletleşme harcı oluyor. Burjuva, amele, sermayedarlık rejimi, sosyalizm gibi, ancak avrupalı milletlerin hastalıklarına ait isimler ve cereyanlarla, Asya milletlerinin hiç bir alâkaları olmıyacaktır. Nasıl ki, Pasteur'den sonra doğan çocuklar, "Çiçek hastalığı,,'nın ismini duymuşlar, fakat, kendisini tanımamışlardır.

Asyalı milletler, kendilerine yepyeni millet yapıları yaparken Avrupada çökmekte olanların sakat muvazene hesapları ve hiyleli temellerinden sakınmalarına, sosyalistlik adını takanlar; ya masum bir takım cahiller, yahut, her şeyi Avrupanın diline tercüme etmedikçe rahat edemiyen avare ruhlu gevezelerdir.

Ham madde ve halkla sanatkâr.

Yakup Kadri

Bütün fikrî istihsallerin saikı aşktır. Onun için değil mi ki, fikrin en hâlis mahsulü olan edebiyat, herkese, kalbin yanık ve divane bir feryadı gibi gelir. Paul Verlain, "Ben, sembolisma, romantisma nedir, bilmem. Bir kuş nasıl öterse, öyle öterim.„ demiş. Lâkin, biz, bu söze, bir şakadan fazla ehemmiyet vermiyeceğiz. Paul Verlain'nin şiirleri, mevsim ateşiyle ötüşen kuşların cıvıltısından büsbütün başka bir şeydir.
Kuşun sesi hançereden, şairinki kafadan çıkar.

●

Evet, bizce de, şiir aşkın evlâdıdır. Fakat, ona gebe olan bir dişi cinsiyet uzvu değil bir er beynin müteaddi hüceyreleridir. İnsandaki, his, havas ve instenkt cihazının bütün unsurları, karışık ve bulanık bir madde halinde buradan geçip süzülür. Kâh, musaffa altın suyu, kâh, büyülü eksir olup buradan dişarı akar.
Bizim gözlerimizi kamaştırıp başımızı döndüren şarkılar, cümleler ve ahenkler, işte, bu süzgecin sızıntılarıdır.

●

Bunlar, kişinin mizacına ve bünyesine göre muhtelif şekillere ve derecelere ayrılabilir. Fakat, ruhta gömülü ham maddelerin nevi ve miktarı ne olursa olsun, bunların hiçbiri, zekâ denilen ince ve dolaşık makinada işlenmeden evvel, bedii ve edebî kıymetini alamaz.

●

Beynelmilel edebiyat pazarında, Türk matamın sürümden o kadar mahrum oluşunun başlıca sebebini burada aramak lâzımgelir.
Biz, her hususta olduğu gibi, fikir sahasında da ham maddeciyiz. Hislerimizi, heyecanlarımızı hiçbir süzgeçten, hiçbir elekten geçirmeksizin hiçbir kontrola, hiçbir disipline tabi tutmadan, tıpkı tabiatın verdiği gibi meydana atıyoruz.

●

Halbuki, sınaatçı kadar sanatkârın işi de, tabiatı kendi hükmüne almak, tabiatı, terbiye etmek, tabiatı düzeltmek, yontmak ve onun anarşik kudretlerini sıkı bir nizam altına sokmaktır.

●

Sanatkârın sınaatçıdan farkı şudur ki, birinin iş âletleri objektif, öbürününkü sübjektiftir.
Sınaatçı, tabiatla teknik ve makina arasında bir vasıtadır. Lâkin, sanatkâr hem tabiatın, hem teknik ve makinanın bizzat kendisidir. Ruhunun tarlasından kendi mahsulünü kendi biçer, kendi toplar. Onları, kendi ölçüsile tertip tasnif eder. Kendi bünyesinin muhtelif cihazlarında eleyip öğütür; pişirip işler.

●

Sınaatçı gibi sanatkâr da, mevcut olmak ve vazifesini yapabilmek için bir içtimaî muhite muhtaçtır. Kendim için yapıyorum, diyen bir sınaatçı tasavvur etmek nederece imkânsızsa, kendim için yazıyorum, diyen bir sanatkârın sözüne inanmak da o derece müşküldür.

●

Sanatkâr, herkesten ziyade, cemiyet ve kalabalık adamıdır. Boş bir sal önünde Hamlet'in tiradlarını okuyan aktöre hakikî bir deli nazarile bakmamak mümkün müdür?
Sanatkârın yegâne gayesi, gıdası, mükâfatı halkın alkışı-yani, kabul ve tasdikıdır.

●

Halk, neyi kabul ve tasdik eder?
Yalnız *kollektif* olan duyguları, heyecanları...
Filân veya filânın, cılız bir saz üstünde mırıldandığı bir takım şahsî ve hususî neşvelerden, hırslardan, öfke veya ıstıraplardan; filân kadınla filân erkek arasında geçen gönül maceralarından ona ne?

●

Edebî mahsulâtın anası aşktır. Fakat, aşk, edebiyat değildir.

Tabiata tehakküm. [1]

ŞEVKET SÜREYYA

Büyük işler büyük enerjilerin işidir.
Bugünkü Türkiyeyi veren ve onun, tarihin bir eşref sabahında, bir hamle ile hududunu çizen enerji, bir büyük enerji idi. Yeni Türkiye, ileri teknikli Türkiye, ovasından, merasından, dağından, ormanından kalabalık, şen ve nizamlı bir hayatın sesi gelen yarının Türkiyesi, yine böyle büyük enerji eserlerinin en büyüklerinden biri olacaktır.
Yoksul ve dağınık bir millet bünyesinin, cihanın bugünkü şartları ve yarınki şartları içinde, müstakil bir mevkı alması ihtimali zayıftır. Türk hudutları içinde Türk milletinin, hem bugün, hem yarın emin, rahat, sıhhatli ve zengin yaşaması için, bütün şerefsizliklere yol açan yoksuzluğu ve dağınıklığı yenmek lâzımdır.

●

Bir yarı müstemlekede, cemiyetle tabiatın, cemiyet lehine inkişaf eden bir mücadelesi yoktur. Bunun içindir ki yarı müstemlekede teknik daima geridir ve bunun daima geri kalması matlûptur.
Yarı müstemlekede cemiyet bünyesi, daima tabiatın kör kuvveti elinde esirdir. Cemiyet hayatı, ya müteredd bir hiyerarşi, ya iptidaî bir takım din ve dünya müeyyidelerile bağlanmış, terakkıden kalmıştır. Böyle bir cemiyetin siyaset ve iktisat şeklini ise, millî icaplar değil, haricî ve yabancı menfaatların iycapları tayin eder.
Eski Osmanlı Türkiyesi, kendi mukadderatına kendi hâkim olamayan böyle bir yarı müstemleke, böyle bir İKTİSADEN TABİ MEMLEKETti.
Eski Osmanlı Türkiyesinde köy, hudut haricindeki büyük sanayi merkezleri için çalışır ve köyün yarattığı fazla kıy-

[1] Kadroda "Millet İktisadiyatı„ bahislerini yazan arkadaşlarımızdan Dr. Vedat Nedim Beyin Almanyada bulunması hasebile bu sayıfalar diğer bir arkadaşımız tarafından yazılmıştır.

metler hudut haricindeki ecnebi sermaye piyasalarında toplanırdı. Eski Osmanlı Türkiyesinde şehir, ucuz ecnebî mamulâtına sadece bir transit ve tevzi merkezi olan passif bir geri pazardı. Bu şehrin fazla kıymetleri de, görünür, görünmez binbir kanaldan geçer, hudut haricine akar ve oralarda birikirdi.

Eski Osmanlı Türkiyesinde cemiyet hem tabiata, hem yabancı sanayi memleketlerinin iktisadî hegemonyasına karşı kül halinde esirdi. orada millî sây yabancı menfaatlara ve idare edici zümrenin düşünme kabiliyeti yabancı telâkkilere vakfedilmişti.

Yeni Türkiye ise eski Osmanlı Türkiyesinin bir reaksiyonudur ve bütün şartlariyle, eski Türkiyeden ayrı bir cemiyet nizamını, gittikçe tekemmül ettirmek mecburiyetindedir.

●

Yeni Türkiyenin iktisat bünyesi köyde yeni bir toprak işleme sistemi ve şehirde yeni bir sanayi tekniği ile teşkilâtlanmış, bütün yarı müstemleke şartlarından "itici ve büyük kümelere rehberlik edici,, bir inkılâp kadrosunun zoru ile temizlenmiş ileri bir iktısat bünyesi olmak zaruretindedir.

Yeni Türkiyede köy, artık yalnız ecnebi sanayiine ham madde menbaı ve ecnebi sanayi mamulâtına pazar olan kötü bir müstemleke unsuru olarak kalamaz.

Yeni Türkiyede şehir, artık, geri Türk pazarıyle ileri metropol sanayii arasında passif bir tevzi ve transit yeri olamaz. Böyle bir şehir, iktisaden uşak ve iktisaden mürteci olan bir şehirdir.

Cihan iktisadiyatının, bugünkü Türk bünyesi üstündeki ölçüsüz tahakkümüne ve Türk bünyesinin, bugünkü cihan iktısadiyatı karşısındaki ölçüsüz aczine ve hükümsüzlüğüne rağmen, iktisat bünyemizin bu yeni teknik inkılâba sahne kılınışını, bizzat inkılâbımızın mahiyeti bize emreder.

●

Yeni Türkiyenin tabiatla mücadelesi herşeyden evvel, toprğı istismar tarzını; yani toprak işleme tekniğini değiştirmekle başlıyacaktır.

Yeni Türkiyede sâyin toprağa galebesi, toprak

işlerinin verimli, toprak işçisinin kalabalık, tok, artar oluşu ancak yeni bir toprak işleme tekniğini hayata tatbik ile kabildir.

Yeni toprak işleme tekniği altında Türk toprağı, artık 700.000 kilometro mürabbaına yalnız 14.000.000 can düştüğü halde onu da yarı aç ve yarı çıplak dolaştıran kısır, nekes ve huysuz bir toprak olmaktan çıkacaktır.

Hâdisata tahakküm ederek cemiyetin taliini değiştiren ve Türk tarihine bir başka mecra gösteren bir inkılâp neslinin Türk toprağına da vereceği bir emir vardır:

Dönümünden 60.000 meşakkatla 60 okka buğday gelen ve insan sâyinin bedelini mahsul şeklinde insana değil, sel, dolu, kıtlık, kuraklık şeklinde âsi tabiata kurban eden bu müstehzî toprağa karşı bizim ancak hıncımız ve ancak ona tahakküm aşkımız vardır!

Bize verdiği bu bir avuç cinsi karışık, piyasası kıt buğday taklidi yerine ondan, her dönümüne en az 160 kilo düşen ve mülkümüzün yarıdan fazla yerlerinde bu miktar, 260. 360 kiloyu geçen sıhhatli, mutecanis ve itibarı yerinde bir buğday istiyoruz.

Tarihin en eski merası ve hayvan yetiştirme kültürünün öz vatanı olan Anadolu yaylasının tarih içindeki bu şöhretine, kendisinin hıyanet etmesine göz yumamayız.

Esâtir devri şairlerinin, altın yapağılı koyunlarından asırlarca ilham aldığı küçük Asya yaylalarında, hayvan yetiştirme ilmini ve hayvan

sevgisini yeniden bir din, bir kült haline getirmek zamanı gelmiştir.

Bu topraktan, meralarında en az 50.000.000 koyun, 20.000.000 süt ineği ve bütün cinslerile alındığı zaman, ilk adımda 100.000.000 baş hayvan beslemesini istiyoruz:

Bu ormanlar gelin gibi nazlı nazlı salınsın diye yaratılmadı. Hayır!

Evlâtlarını doyurmayan, onları ya devlet kapısında odacılığa, ya limanlarda hamallığa, hademeliğe, hulâsa doğdukları yuvanın haricinde açlığa ve dilenciliğe gönderen bir orman deryası bizim gözümüze bir yeşil deniz gibi değil, bir kara bataklık gibi görünür!

Kuş uçmaz, kervan geçmez Köroğlu dağlarından elektrikle işleyen hızarın ve kurt yatağı derelerden, bacaları her zaman tüten, neşesi elektrikleşmiş köyün sesi gelmezse, bu yeşil dağlar bu yurdun etrafında bir yakışıksız süs, yahut bir tutam kel saçı gibi kalır.

Yerimizin bağrı zengindir deriz? Yalnız Karadeniz yalılarında (340.000.000.000 = Üç yüz kirk milyar) ton kömürümüz hesap olunuyor.

Fakat, bizim bundan çektiğimiz kara elmas senede ancak (1.000.000 bir milyon) tondur! Bu hesapla yalnız bugün bildiğimiz kömür hazinemizin hakkından gelebilmek için, en az (34.000 otuz dört bin) yıl lâzım! Halbuki Tuna ve akdeniz havzaları kömürsüzdür. Tuna ve Akdeniz havzaları, aşağı maliyet ve aşağı satış fiyatlı kömür bekliyor.

Aşağı maliyet ve aşağı satış fiyatı ise ancak ileri tekniğin işidir.

Tencerede iplik boyayan ve el tezgâhında kumaş dokuyan çulha; dere kenarında deri işleyen dabağ, kara dükkâncığında kara demir döğen demirci modern Türkiyenin tipi değildir:
Fabrika demek, metrûk Haliç sahillerinde tozu dumana katan ve bu toz, duman içinde bir taraftan millî sayi ve sıhhatı en geri, en randımansız ve en himayeye değmez bir şekilde israf eden, havaya savuran bir kötü teknik demek olmaz!

Yeni Türkiye bir sene içinde ve nihayet bir seneye kadar, en az 300.000.000 liralık bir sanayi sermayesine muhtaçtır.

Köyle şehir arasında aylak dolaşan, ya kırlardaki yol kenarlarında, ya şehirlerdeki han, kervansaray harabeleri içinde, haysiyet kırıcı bir kıyafet ve kut-lâyemut bir ücretle insanlığından geçen kol kuvvetinin (İş) e hasreti var!

Halbuki, hem Avrupada hem Amerikada sanayi parçalanıyor. Harpten evvelki müstemleke şartlarına göre kurulmuş sanayi kesafeti işsiz ve lüzumsuz kalıyor. Her tarafta fabrikaların vasatî yüzde 50si kapalıdır. Sanayi rantı baş aşağı düşüyor. Ucuz sanayi aksiyonları birkaç elde toplanıyor.

Hulâsa büyük sanayi memleketlerinde sermaye ve istihsal âletleri, milliyetlerini inkâr ederek göç etmek, iltica etmek için emin ve mahfuz pazarları arıyor. Bu emin ve mahfuz pazarlar müstakıl gümrük duvarlarile çevrilmiş bu geri teknikli, fakat ileri teknik için yüksek rantlı pazarlar ise, ancak, millî kurtuluş hareketini yapmakta olan yeni memleketlerdir.

Ne kapitülâsyon ne de imtiyaz kayıtları olmaksızın, milliyet kast ve terkiplerinden tecerrüt ederek, bedeli muayyen bir müddet zarfında ıtfâ olunmak ve bu müddet sonunda gerek mevzu sermaye, gerek işleme hakkı doğrudan doğruya devlet mülkiyetine intikal etmek şartile, memleketimize istediğimiz mıktar sınaî tesisat sermayesi tehcir edebilmek için, beynelmilel şartlar en müsait anındadır.

Hulâsa, Türk tarihinin önümüzde duran merhalesi, ileri teknikli, şen ve zengin Türkiyenin, geri teknikli, yoksul ve dağınık Türkiyeye yani Türk milletinin Türk toprağına ve tabiatına galebesi olacaktır.

Bu galebenin tehakkuku bütün ruh ve madde unsurlarının, prensipleri evvelden muayyen bir İŞ DİSİPLİNİ altında, merhaleleri evvelden muayyen bir millet iktisadî nizamının istihsali için, millet mikyasında seferberliğine bağlıdır.

Türkiye köy iktisadiyatında borçlanma şekilleri

İSMAİL HUSREV

Türkiyede köy müstahsılının ne şekillerde borçlandığını anlamak için evelemirde Türkiye köy iktisadiyatının karakteristik hatlarını ve borçlanmanın ne gibi şartlar altında cereyan ettiğini görmemiz lâzımdır.

●

Türkiye köy iktisadiyatında iktisat münasebetleri noktai nazarından mütecanis bir manzaraya teesadüf edemeyiz. Bir taraftan muhtelif tarihî devirlerin bakayası, diğer taraftan yeni doğan iktisat tarzlarının unsurları, Türk köyünde yer yer ve yan yana yaşamakta ve bu hal Türk köyünde henüz şümullü bir sistem vahdetinin tessüs edemediğini ve köyün bir intikal safhasında bulunduğunu göstermektedir: Ticaret yollarından veya şehirlerden uzak mıntakalarda iktisat faaliyetleri henüz geniş pazar için istihsal safhasına (münkeşif mübadele nizamına) girmemiş, istihsalâtın mühim bir kısmı mahallî ihtiyaçların hududunu aşamamıştır. Lâalettayin bir iki misal verelim: Bitliste hububatın takriben yüzde sekseni dahilde istihlâk ve ancak yüzde yirmisi Sürt, Diyarıbekir gibi civar vilâyetlere sevkedilir. Daha garba gelelim: Bolu vilâyetinin Gerede kazasında yetişen buğday, arpa, kaplıca gibi hububatın yüzde yetmiş beşi kaza dahilinde sarf olunur. Yüzde yirmi beşi de civar kazalara gönderilir. Görülüyor ki bu mıntakaların müstahsılı, mahsulâtının en mühim kısmını kendi istihlâk etmektedir. Bu gibi mıntakalarda müstahsılın piyasa ile alâkası mahduttur. Bu alâka fazla gelen cüzi mahsulü satarak ya muayyen mükellefiyetlerin edası yahut ta bazı istihlâk eşyası tedariki maksadiledir. Buna mahallî bir misal verelim: Bileciğin "Kurtköy„ köyü muallimi anlatıyor. [*]: "Bizim köy, kasabaya gitmek için giyecek bir çift ayakkabı ve kasabadan köye gelecekleri ağırlamak için bir okka kahve ve şekerinden

[*] Köylerimizin tarihinden. Hakimiyeti Milliye de münteşir bir yazıdan. 11 Teşrinisani 1931.

başka bir şeye para vermez. Haşhaştan aldıkları yağı yerler. Köyümüz eskidenberi pamuk eker. Bunun için kadınlar kendi iğlerile bu pamukları bükerler. İplik yaparlar. Bildikleri otlarla boyarlar. Öyle sanırım ki, evinde dokuma tezgâhı olmıyan aile yok gibidir. Kadınlar üstlüklerini, don ve gömleklerini ve çarşaflarını bu pamuktan yaparlar. Terzileri de kendileridir. Erkeklerin ayağındaki dizlikler ve dolaklar, sırtlarındaki kebe ve saltalar Kurtköyü yünündendir. Kadınlar kendi kirmanlarile yün ve yapağıyı iplik haline getirir ve sonra çulhalıklarında dokurlar„.

Halbuki senede vasatî olarak 800.000 kantar fındık istihsal ve bir o kadar İhraç eden Giresun fındık mıntakası yahut Aydının incir sahası karakter itibarile bu kapalı mıntakalardan nakadar farklıdır... Birincilerde Kurunu Vustaî bir kapalılık, bir ananecilik hâkim olduğu halde, iktisadî nesiçleri münkeşif mübadele münasebetlerile örülmüş olan ikincilerde bütün istihsal faaliyetleri ve zaruri levazımın temini işleri temamen pazar vasıtasile cereyan eder.

Türkiye köy iktısadiyatında mübadelenin münkeşif olduğu mıntakalar üzüm, incir, tütün, afyon ilh. gibi ticaret maksadile yetiştirilen mahsulât mıntakalarıdır. Fakat bu mıntakaları da kâmilen mübadele nizamının nüfuzu altına girmiş addedemeyiz Çünkü Türkiyede ticaret maksadile ziraî istihsal tarzı ekseriyetle şehir ve kasabalarla [*] bunlara mücavir köyler etrafında temerküz etmiştir. Buraları adeta mübadele münasebetlerinin düğüm noktalarıdır. Şehir ve kasabalardan uzaklaştıkça, bu mübadele münasebetleri gevşiyerek zayıflamıya ve istihsalât mahallî ihtiyaçlara inhisar etmiye başlar. Binaenaleyh mübadele noktai nazarından Türkiye köy iktisadiyatında ekstansif ve entansif olmak üzere iki nevi mübadele mıntakası tespit etmek mümkündür. Birinciler istihsal ve mübadele faaliyetlerini mahallî ihtiyaçlar çerçevesinden çıkararak geniş pazarlara göre organize etmemiş mahaller, ikinciler de ticaret mahsulâtı yetiştiren şehir ve kasabalarla bunlara mücavir köylerdir.

[*] Mülkî bir teşkilât ifade eden kasabanın iktisat noktai nazarından köyden farkı büyük köy olmasındadır. Bunun için kasabaların hepsini köy kategorisine ithal etmek lâzımdır.

Türkiye köy iktisadiyatında mübadelenin ittisalile ticarî mahsulât istihsalâtı muayyen mıntakalara inhisar etmiş ve bu mıntakalar şu veya bu mahsulün yetiştirilmesinde ihtisaslaşmıştır (spesyalizasyon). Eskiden meselâ Anadolunun pamuk ziraatına müsait her yerinde pamuk yetiştirilirken bugün pamuk istihsalâtı aşağı yukarı iki mıntakanın (Adana ve İzmir) işi olmuştur. 1836 senesinde "Urquhart", "La Turquie" ismindeki eserinde (cilt 2, sayfa 54) bütün Osmanlı imperatorluğu dahilinden Halebe gelen emtianın menşelerini (müfredat itibarile) gösterirken Anadolunun bir çok yerlerinden Halebe pamuk ve pamuklu sevkedildiğini anlatır. Mahallî müşahedelere istinat eden bu malûmat, o zamanlar Türkiyenin her yerinde her nevi mahsulâtın yetiştirildiğini ve mıntakalar itibarile bir ihtisaslaşmanın olmadığını göstermektedir. Bugünkü pamuk mıntakalarımız, Türkiyenin XIXuncu asrın sonlarından itibaren pamuk işinde cihan ticaretinde bir mevki almış olmasından mütevellittir. Bu itibarla diyebiliriz ki, bizde bütün ziraat sahalarında gördüğümüz ihtisaslaşma hareketleri, memleket dahilindeki mübadelenin ittisal neticesi değil, bilâkis cihan mübadelesine iştirakimizin mahsulüdür. Bunun için hattâ Türkiye köy iktisadiyatında mübadelenin inkişafına dünya ticaretinin bir eseri addetmek mübalâgalı olmaz. Bizde mübadelenin münkeşif olduğu mıntakalar, ihracat emtiası yetiştiren mıntakalardır. Halbuki Avrupanın bugünkü sanayi memleketlerinde dahilî ihtisaslaşma hareketleri daha ziyade memleket dahilinde nüfusun artarak şehirlerin büyümesi ve sanayiin inkişafı gibi millî ve dahilî âmillerin tesirile cereyan etmişti. Türkiyede muayyen sahalarda ihtisaslaşmış mıntakaların teessüsü, bu mıntakalar arasında zarurî bir mübadele münasebeti kurmuştur. Meselâ Adananın pamuk sahası, kâfi gelmiyen gıdalık hububatını Konya, Eskişehir gibi hububat mıntakalarından getirir. Hububat mıntakaları da mensucat ihtiyaçlarını kısmen Adananın mensucat fabrikalarından temin ederler. Ecnebi mensucatının rekabeti olmasa, bu mütekabil münasebet daha kesif bir şekil alabilecektir. Binaenaleyh ihtisaslaşmanın tevlit ettiği bu iş bölümünü, bütün bu mıntakaları birbirine bağlıyarak mütezayit bir süratle her birini yekdiğerine pazar yapmak temayülündedir.

●

Türkiyede ticarî faaliyetlerin pek kesif olduğu ticarî mahsulât mıntakalarında mübadele nizamı Türk köylüsünün içtimaî vaziyeti üzerinde de müessir olmuştur. Buralarda köylü sınıfının bir tarafta müteşebbis köy müstahsılı, diğer tarafta da kol kuvvetini satan köy amelesi olmak üzere içtimaî bir farklılaşma (differansiyasyon) seyrine tabi olduğunu müşahede ederiz. Bu farklılaşma seyri, piyasının buhranlı zamanlarında şiddetlenir, iyi zamanlarında hafifler. Bugün bu seyir şiddetli safhasını yaşamaktadır. Buhranın tesirile birçok tütün, hububat v. s. müstahsilleri artık kâr bırakmıyan tarlalarını ellerinden çıkararak iktisadî fonksiyolarından tecerrüt etmekte, tarlaları, yahut diğer gayri menkulleri iktisaden daha mukavim unsurların ellerinde toplanmaktadır.

Ticarî mahsulât mıntakalarının müstahsilleri ile meselâ Bitlis veya Gerede'nin köylüsü arasında esaslı içtimaî tip farkları vardır. Yukarda gördüğümüz gibi geri mahallerin müstahsili iktisadî rüiyet ufku mahallî hudutları aşamıyan kurunu vustanın bize miras bıraktığı ve kendi kendine yeten köylü tipi olduğu halde iktisaden ileri mıntakaların müstahsili artık "Köylülük vasfını kaybetmiş„ istihsal faaliyetlerini geniş pazarlar için organize etmiş, bütün ihtiyaçlarını pazardan tedarik eden sermaye sahibi müteşebbis bir iktısat unsurudur. Bu müstahsilleri aşağı yukarı şöyle bir misalle de anlatabiliriz: nasıl bir aspirin fabrikatörü, aspirinlerini kendisinin yahut ailesinin başağrıları için istihsal etmiyorsa, meselâ pazar için istihsalde bulunan Aydının incir, İzmirin üzüm müstahsilleri de mahsullerini kendileri için yetiştirmiyorlar.

Türkiye köy iktısadiyatındaki içtimaî farklılaşma hakkında bir iki misal verelim: Mevcut malûmata nazaran[*] Edremitte zeytinlikleri keşif olan mahallerde 100 ağaçtan fazla zeytin ağacı olan (100 ağaçtan aşağısı küçük zeytincilik addolunur) 1.702 kişi arasında yapılan hususî bir tahrirde 100 ağaçtan 700 ağaca kadar ağacı olanların 1.602 ve 700 ağaçtan yukarı ağacı bulunanların da 130 kişi olduğu görülmüştür. 700 ağaçtan yukarı ağacı olanlar arasında 2 binden fazla ağacı olan 28 kişidir. Konya Hububat mıntakasında küçük çiftçinin vasatî tarla vüsati

[*] Türkiye köy ihtısadiyatı hakkında fazla malûmat almak isteyenler Milli İktısat ve tasarruf cemiyetinin 1931 senesi Ziraat kongresi raporları ile zabıtlarına müracaat edebilirler.

30—80, orta çiftçinin 100—300, büyük çiftçinin de 300-1000 dönümdür. İska altı ve kurak mıntaka da zürraın takriben yüzde 20 si küçük, yüzde 70 i orta yüzde 10 u da büyük çiftçidir. Vasati olarak küçük çiftçi senede 300, orta çiftci 1000, büyük çiftçi de 2000-10.000 liralık mal kaldırır.

Köydeki içtimaî farklılaşmanın tevlit ettiği ikinci tip, köy amelesidir. Bizde üç nevi köy amelesine tesadüf olunur: 1 — muhtelif amillerin tesiri altında mülkiyetinden tecerrüt etmiş ve müteşebbis köylü nezdinde amelelik eden köylü. 2 — Köyündeki toprağını terkederek ameleliğe çıkmış ve herzaman köyüne tarlasının başına dönmek arzusunu besliyen köylü. 3 — Mevsim icabı ticarî mahsulât mıntakalarına gelerek çalışan ve mevsim sonunda köyüne dönen köylü. Bunları Şarkî ve Orta Anadolu ihraç eder.

Bu sözlerimizden mübadelenin münkeşif olmadığı kapalı mıntakalarda içtimaî bir farklılığın bulunmadığı zannı hasıl olmasın. Buralarda da eskiden kalma derebeyliğine ve toprak ağalığına müstenit nevi şahsına mahsus içtimaî meratip vardır. Fakat bu içtimaî meratibin unsurları, karakter itibarile muasır münasebetlerin bir çocuğu olan müteşebbis müstahsilden çok farklıdır. Bunlar da mıntakalarındaki herhangi bir köylü gibi kendi kendine yeten iktısat süjeleridir. Maamafih mübadele nizamının müterakki olduğu mahallerde bu içtimaî unsurlar, derebeylik, yahut toprak ağalığı mahiyetlerini tedricen kaybederek büyük sermayedar müteşebbislere tahavvül etmişlerdir, yahut etmek üzeredirler. Meselâ Adananın pamuk mıntakasında asgari dönümleri iki binden aşağı olmıyan ve modern teknik vasıtalar ve yüzlerce amele ile pamuk zeriyatı yapan büyük çifliklerin mühim bir kısmını bu nevi müteşebbislerin arazisi teşkil eder. Şu arada bir noktaya da temas etmeyi faideli buluruz: Türkiyenin bilâ istisna her yerinde mahallî şartlara göre şekli değişen bir toprak meselesi vardır. Bu toprak meselesi bazı yerlerde (Şark vilâyetlerinde) derebeylik münasebeti bakıyyesi halinde bazı yerlerde derebeyliğin bir istihalesi, yeni münasebetlere intibak etmiş bir şekli addettiğimiz "toprak ağalığı" yani ortakçılık (Şark vilâyetlerinden Ege denizi sahillerine kadar olmak üzere Anadolunun her yerinde) tarzında tezahür eder. Topraksız yahut toprağı az fakat sây vasıtalarına malik küçük köylü, daima iyi toprakları elinde bulunduran büyük toprak sahiplerine müracaata mecburdur. Meselâ Alaşehirde, Alaşe-

hir ovasının en münbit kısımlarını ve yarısından fazlasını işgal eden 4 - 5 çiftlikte köylü ortakçılıkla çalışır.

Ortakçılık toprağı olmıyanla toprak sahibi arasında aynı mübadeleye müstenit bir münasebettir.

Ortakçılık teamülü mahsulün cinsine göre değişir. Meselâ hububatta: Toprak sahibi tarla ve tohum verir. Ortakçı tarlayı işler. Mahsulün idrak mevsiminde tohum iade edildikten sonra mahsul yarı yarıya taksim edilir. Yahut üçte ikisini toprak sahibi üçte birini de ortakçı alır. Pamukta: Toprak sahibi tarla ve tohum verir. Tarlayı çapalar yahut ortakçıya çapalatır. Diğer bütün ameliyat ortakçıya aittir. Mahsul yarı yarıya yahut üçte bir olarak paylaşılır. Tütünde: Tarla, sahibi tarafından sürülür ve fidanile birlikte ortakçıya verilir, diğer bütün masraflar ortakçıya aittir. Tarla sahibi yalnız bilâhara istirdat edilmek üzere 7 - 15 lira kadar dayama (avans) verir. Akhisarda tütün müstahsilinin yüzde ellisinin ortakçı olduğu tahmin edilmektedir.

Bir kaç nümunesini verdiğimiz ortakçılık tarzları gösteriyor ki, toprak ağalığı bizde sây ve sermaye münasebetlerine tahavvül etmekte olan içtimaî bir kategoridir. Ortakçılık eden köylünün serbest piyasada iş alan bir ameleden farkı, naktî ücret almayıp sene sonunda mahsulün bir kısmına iştirak etmesindedir. Toprak sahibi ile ortakçı henüz biribirlerile nakit değil mahsul vasıtasile yani aynen iş verip iş alma münasebetinde bulunuyorlar. Bu içtimaî münasebette derebeylikten bakiye kalan unsur, bu ayni mübadeledir. Binaenaleyh ortakçılığın muasır iktisat münasebetlerine intikal edebilmesi için ayni tediyeden naktî tediyeye geçilmek suretile bir inkişaf kademesinin daha atlanması icap eder.

●

Ticarî mahsulât mıntakalarında müstahsilin temas ettiği harici alem, geri mıntakaların köylüsünden çok vâsi ve mütenevvidir. Buralardaki differansiye olmuş müstahsil pek çapraşık içtimaî ve iktisâdî münasebetlerle çevrilmiştir. Sanayi, ticaret ve bankalarla daimî bir temas halindedir. Bu temasın bir hususiyeti vardır: müteşebbis köylünün sanayile alâkası, istihlâk eşyası (melbusat ve sair levazımı zaruriye) başta olmak üzere istihsal vesaiti (ziraî alet ve edevat, makineler kimyevî vesait ilh.) almak, ticaretle münasebeti istihsal ettiği

mahsulü satmak yahut sanayi mamulâtını getirmek, bankalarla münasebeti kredi bulmak maksadiledir. Meselâ İzmirin üzüm müstahsili, göztaşı, kükürt, potas, tente ilh. Eskişehirin hububat müstahsili traktör, mibzer, . pulluk ilh. gibi istihsale matuf sanayi muamelâtına muhtaçtır.

Köy amelesi ise pazarla ancak istihlâk eşyası tedarik etmek için münasebette bulunur.

Binaenaleyh köylü kitlesinin içinden bir taraftan bir müteşebbis köylü tipinin çıkması diğer taraftan bir kısım köylünün kol kuvvetini satan amele haline gelmesi sanayie pazar, ticarete satış imkânları yaratmaktadır. Halbuki meselâ Kastamuninin kenar bir köyünde oturan ve istihsalini pazar şartlarına göre organize etmemiş bir köylünün ne traktöre ne batoza, ne kimyevî gübreye, ne de istihsal kredisine ihtiyacı olacağı gayet aşikârdır[*]. Türkiye köy iktisadiyatının mütekâmil kısımlarında müteşebbis köylünün haricî âlemle bu sıkı temasıdır ki, onu teşkilâtsızlığı, himayesizliği ve bilgisizliği yüzünden birçok yabancı içtimaî unsurların istismar mevzuu yapmıştır. Bu unsurların adedi ve nevi mahsulün cinsine ve mıntakalara göre değişir ve bunlar derece derece müstahsilin fazla kıymetlerine iştirak ederler. Sermayeye, istihsal vesaitine muhtaç ve emtiasını satmıya mecbur olan köylü, harice borçlanmak zaruretinde kalmıştır. Bu borçlanmanın şekilleri pek mütenevvidir. Bununla beraber bunları üç ana tipe irca edebiliriz: 1 — Nakit üzerinden borçlanma, 2 — Mal üzerinden borçlanma, 3 — İş üzerinden borçlanma. Bunları ayrı ayrı tahlil edelim

1 — Nakit üzerinden borçlanma:

Müteşebbis köylü her yerde olduğu gibi bizde de amele ücretlerini vermek tohumluk, malzemei ziraiye, hayvan ve saire almak ve bu suretle istihsal faaliyetini idame ve takviye etmek için sermayeye muhtaçtır. Sermayeyi ya bankadan yahut ta sermaye ikraz eden mürabahacıdan tedarik eder. Mürabahacı müteşebbis köylü ile beraber sahneye çıkmış ve

[*] Köyle sanayiin birbirine pazar olabilmesi için mübadele münasebetlerinin bütün köylü kitlesini kucaklamış olması lâzımdır. Fakat derhal şunu da ilâve edelim ki, Türk müstahsilinin sanayi ile münasebeti daha ziyade ecnebi emtiası almak şekline münhasır kaldıkça ne köyün millî sanayie ne de millî sanayiin köye pazar olmasına imkân vardır.

onun sermaye ihtiyacından yüksek faizlerle müteneffi olan parazit bir içtimaî iktisat süjesidir. Müstahsille mutavassıt arasındaki bu münasebet hakkında bir iki misal verelim: Tirede mürabahacılar, adamına göre ayda yüzde beşten 12 ye kadar bazan haftada yüzde beş faiz alırlar. Tirenin meşhur tefecilerinden biri "bizim bir kuruşumuz, günde bir paraya işler„ demiştir. Bu hesaba göre nizamî faiz senede yüzde 9 olduğu halde mürabaha faizi yüzde 900 demektir. Konyada faiz yüzde 30-120 ye kadar çıkar. Aydında ayda yüzde beş ilâ ondur. Mürabahacılar tarafından borç olarak verilen 500 liranın müruru zmanla ve tecdidi senet suretile 500 liraya çıktığı görülmüştür. Mürabahacılığın en yıkıcı olanı, borç ödenemeyince gayrı menkulün tefeciye intikal edenidir. Meselâ faizin 120 - 600 olduğu Armutluda yüzbinlerce liralık bahçe, tarla gayet cüzi bir para mukabilinde mürabahacılara ipotek edilmiş ve para ödenemeyince bu gayri menkulâtın hepsi mürabahacılara intikal etmiştir. Orduda faiz ayda yüzde 3 ilâ yüzde 7 dir. Borcunu vermiyenin gayrı menkulünü almak adet olmuştur. Giresunda müstahsillerin mühim bir kısmı, borçlarını ödeyemedikleri için bahçelerini tefecilere devretmişlerdir. Bunun için mevcut ve mamur fındık bahçeleri yarıcıların lâkaydisi yüzünden harap olmaktadır. Müstahsil kendi mülkü olan fındıklıklarda şimdi yarıcılıkla (ortakçılık, yahut amelelik) çalıştığı için bahçelerin imarına ehemmiyet bile vermiyor.

Tefecilerin kendi aralarında müstamel tabirleri bile vardır. Meselâ Eskişehirde katlama, katmerle, kıvrıma, hendekleme tabirleri mürabahacıların argosuna dahil kelimelerdir Hendekleme, katmerle, borcunu veren köylünün safiyetinden bilistifade parayı aldıktan sonra senedi iade etmiyerek ikinci dafa icra muamelesine tevessül etmek demektir.
Türkiyede mürabahacılık, müteşebbis köylüyü dağıtan, Türkiye köy iktısadiyatında içtimaî farklılaşmayı derinleştiren amillerin en mühimlerinden biridir.

2 — Mal üzerinden borçlanma:
Mal üzerinden borçlanma, köylünün tüccar mutavasıtla münasebetinden tevellüt eder. Bunun en basit ve iptidaî şekline iç köylerde tesadüf olunur. Buralarde mürabahacılık pek nadirdir. Kasabanın manifatura tüccarından basma alır. Ve mukabilinde de idrak mevsiminde mahsul verir.

Bu muamelede basma, köylüye daima fiatından üç dört misli fazlasına mal olur.

Mal üzerinden borçlanmanın mütekâmil ve hakikî şeklini mübadele münasebetlerinin kesif olduğu yerlerde görürüz. Bu usul ekseriyetle nakit üzerinden borçlanmanın neticelerini verir. Bu nevi borçlanmada da müstahsil kısa bir zaman zarfında gayrı menkulünü mutavassıta devreder. Yukarıda Edremit misalinde farklılaşmış zeytincilerden bahsetmiştik. Halbuki hakikatı halde 100 ağaçtan aşağı ve yukarı ağacı olan zeytincilerin mühim bir kısmı, müstakil zeytinciler olmaktan çıkmış zeytinyağı fabrikatörlerine bağlanmışlardır. Zeytinciler "seneteyn„ usulile iki sene müddetle zeytinlerini zeytin fabrikatörlerine devrederler ve buna mukabil peşin para alırlar. Fakat son senelerde zeytinyağı fiatlarının fevkalade düşmüş olması yüzünden fabrikatörler, köylünün yeniden mal tutmak tekliflerini istiğna ile karşılıyorlar. Parayı muhtaç olan zeytinciler neticede zeytinliklerini pek ucuza kapıyorlar. Evvelce iki ilâ dört sene olan isticar müddeti bugün on seneye çıkmıştır. Müstahsil aldığı parayı derhal sarfettiği için tekrar ağır şartlar altında borçlanıyar ve zeytinlikler üzerindeki mülkiyetini kaybediyor.

Orduda her tüccarın betahsis mübayaatta bulunduğu köyler vardır. Bu köylerdeki müstahsil, fındığını sattığı tüccara bağlanmıştır. Bunun sebebi ise piyasayı tanımaması ve tüccarın kendilerine gûya yardımda bulunmasıdır. Köylü müşkül gördüğü işlerin başarılmasını kendi tüccarına müracaatla halleder. Binaenaleyh bu bağlanma bir an'ane halini almış ve köylerin çoğu muayyen tüccarların nüfuzu altına girmiştir. Aydında Tüccar mahsulün idrakinden evvel köylüye avans verir. Sureti zahirede bu ikraz muamelesi faize tabi değilse de hakikatı halde temamen köylünün aleyhine ve tüccarın lehindedir. Çünkü, müstahsil, mutlaka mahsulünü avans aldığı tüccara vermiye mecburdur. Faizsiz kendisine para ikraz eden mutavassıtın bu iyiliğine karşı fiat hususunda itimadı kadirşinaslık telâkki ettiğinden bu alış verişte paranın faizi yüzde yüz tediye edilmiş olur. Mutavassıt her muameleyi kendisi yaptığı halde vize, simsariye, hamaliye, ardiye masraflarını fiatten tevkif ederek müstahsile yükler.

3 — İş üzerinden borçlanma:

Bu tarza ortakçılıkta tesadüf olunur. Ortakçılık eden köylü, toprak sahibine istihsal maksadile yahut herhangi bir şekilde

borçlanmıştır. Bu borcu şu şekillerde öder: Mahsulün idrakinde tohum ve diğer masraflar çıktıktan sonra mahsul üçte bir yahut yarı yarıya taksim olunurken ortakçı kendi hissesine düşen mahsulü borcuna mukabil toprak sahibine verir ve elinde birşey kalmaz. Yaşayabilmek için tekrar borçlanır. Ekseriyetle büyük çiftliklerin yanında bulunan köylerin halkı, çiftlik topraklarında ortakçılık etmek mecburiyetinde kaldıklarından toprka sahiplerine bu şekillerde borçlanmışlardır.

●

Bütün bu misaller Türkiye köy iktisadiyatında müstahsil lehine hiçbir sermaye teraküm ünün olmadığını ve Türkiyede ziraî istihsal ve mübadele münasebetlerinin millî iktisat bünyemizin temelini teşkil eden Türk köyü için katiyen kârlı ve verimli cereyan etmediğini gösteriyor. Bu hal Türk müstahsilinin alım ve tediye kabiliyetini gittikçe düşürmekte ve köylü iktisadî manasile kül halinde fakirleşmekte binnetice millî iktisadiyatın kaidesi mukavemet ve rasanetini kaybetmektedir. Halbuki inkılâbın mevzuu, her şeyden evvel millî iktisat sistemimizin yeniden ve kül halinde verimli bir şekilde kuruluşunu temin etmektedir. Bu kuruluşta köyün en müterakki teknik teçhizat ve teşkilâtlarla tanzimi, köylünün yarattığı kıymetlerin şu veya bu istikamette heba olmıyarak köyde, kalması hayatî bir zarurettir. Halbuki bugünkü şeklile köy ve hakikî müstahsil adeta meflûç bir vaziyettedir.Onun ne buhrandan ne de fiat temevvüçlerinden haberi vardır. Buhrandan müteessir olan, mahsulü müstahsilden yok bahasına alıp satamıyan mutavassıttır. Hakikî müstahsil esasen mahsulünü hakikî fiat seviyesinden pek aşağıya vermekte ve köyde bu yüzden gelirin seviyesi her zaman sıfırın altında kalmaktadır. Asırlardanberi toprak üstünde alın teri döken Türk köylüsünün hiç bir şey teraküm ettirmemiş olması, Türk köyünün bütün teraküm şartlarından mahrum olduğuna delâlet eder.

Hulâsa köyü yeniden kurmak için bedavaya mal satan müstahsilin mahsulünü kendi lehine kıymetlendirmek lâzımdır. Türk köyünün refaha kavuşabilmesi için istihsal olunan kıymetler köyde kalmalıdır. Türkiye millî iktisadiyatı rasin temelini ancak bu suretle kurabilir ve iktisadî muvazenemiz ve devlet maliyesinin emniyeti ancak bu suretle teessüs edebilir. Her şeyden evvel yapılacak iş, köyde, köyün bu günkü metruk bünyesinden gelen borçlanma şekil ve teamüllerini ve bunları gıdalandıran şartları, devletin plânlı bir müdahale siyaseti dahilinde esasından değiştirmektir.

Halk Evleri.

Yeni devrin muharrik kuvveti "İş,, in heyecanıdır

Yeni devirde iş, perakende insanların, dağınık köşelerde, perakende ve dar menfaatler içine bütün saatlerini ve bütün enerjilerini hapsetmeleri demek edğildir.

Yeni nesil, yeni bir memleket yapmaya mecburdur. Bu yeni memleket yani Yeni Türkiye, eşsiz kahramanlıkların, dökülen hesapsız kanların haklı bedeli olan yeni Türk vatanı, eski Osmanlı Türkiyesi gibi *bütün anasırı biribirinden ayrı ve bütün anasırı birbirinin aleyhine yaşayan, perişan bir (DAĞINIK İNSANLAR MEMLEKETİ)* değildir.

Yeni Türkiyede fert, evvelâ memleketin, sonra kendinindir. *Günümüzün, yarısı bizim, yarısı devletindir.* Bütün saatlerimi kendi nef'ime aldığım, bütün gün kendi köşemde kendim için kapanıp kâldığım zaman, devletin yarı hakkını çalmış bir adam gibi olurum!

Sessiz sadasız köşesinde çalışan, kendi çerçevesinde kendisi için yaşayan vatandaşın; muhassalasının bir kısmını vergi şeklinde tahsildara ödemekle, ne vazifesi, ne de borcu bitmiş değildir. Onun daha vermeye mecbur olduğu bir şey, ve alacağı daha birçok şeyler vardır. Ondan istenen; bu güne kadar kendi menfaatine mevkuf olan; ya tarlası, ya tezgâhı, ya hususî veya resmî masası başında, sadece hayatını kazanmak için ayırdığı zamandan gayri bir Fazla vakittir. *İçtimaî işe, yani başkalarile beraber başkaları için çalışmaya* vakfedilecek bu zaman işte bizim anladığımız hakikî İŞ içindir. Bu başkaları için, başkalarına vakfedilen zamanda vatandaş, millet şeklinde yaşamanın ve milletin umumî davaları içinde haşir-neşir olmanın zevkini duyacaktır!

Yeni Türkiyede her vatandaşın bir de İÇTİMAİ İŞ sahibi olması ve bu işin onun ruhunu doyurması lâzımdır.

Harp sonunda bir inkılâba sahne olmuş her yerde, Rusyada, İtalyada hattâ yeni Çinde, genç nesil kül halinde bu içtimaî iş ve terbiye plânının içine alınmıştır. Buralarda genç neslin her mensubu, kendi meslek veya tahsil saatleri haricinde bir gençlik ve kültür müessesesi içinde yaşar ve orada kendi ruhunun zevkini ve tatminini bulur. Meselâ İtalyada bir gençlik kulübü, gencin siyaset, cemiyet, kültür ufkunu her gün biraz daha açan ve onu bir (*Dağınık insanlar cemiyeti*) nin menfi enstenktlerine göre değil, muayyen prensipler ve gayeler etrafında birleşmiş insanların müşterek ihtiyaçlarına ve zaruretlerine göre hazırlar.

Yeni Türkiyenin bu cins müesseselerden şimdiye kadar mahrum olduğunu itiraf etmek lâzımdır. İtiraf etmek lâzımdır ki, bizde genç neslin her mensubu, tahsilî veya meslekî için vakfettiği saatler haricinde, *ya ne yapacağını bilmiyen bir aylak, ya kendi başına ve kendisi için bir meşguliyetler bulmaya çalışan bir TEK ADAM dır.*

İlk zamanda bütün vatandaşları değilse bile, hiç olmazsa genç nesli *tekliklerden ve aylaklıktan* kurtarmak için, Halk evleri, tam zamanında atılmış bir adımdır. Halk evleri talimatnamesine nazaran bu adımın manası (millet içindeki kültür telkinlerini ve hareketlerini bir merkez etrafında toplamaktır) diye hulâsa edilebilir. Gençliği toplayış ve tatmin edişte, kültür silâhları kadar emin ve tecrübe edilmiş diğer bir vasıta hatırlanamaz. Halk evlerinin tam bir isabetle çerçevesi içine aldığı bu faaliyet tarzı bize, bu emin zemin üstünde mütalealarımızı işaret etmek fırsatını vermiştir:

Haddi zatinde kültür, çok mücerret bir mana ifade eder. Bize göre, bizim için aslolan kültür hareketleri ve kültür telkini, ancak *bir gayeye müteveccih* kültür telkinidir. Meselâ yüksek kültürlü olan, fakat bizim istediğimiz gibi halkçı, milliyetçi, inkılâpçı, devletçi olmayan insanlar vardır. Bu insanlar filvaki kozmopolit bir cemiyet için birer eyi vatandaştırlar. Fakat yeni Türkiye kozmopolit bir cemiyet değildir. Yeni Türkiyede her vatandaşın bu vasıflara uygun bir içtimaî hüviyeti olmalıdır.

●

Bir içtimaî faaliyete zemin olabilen, fakat bir gayeye tevcihi kabil olmıyan herhangi bir hareket bulunamaz. Meselâ Spor, her şeyden evvel ferdin fizik kabiliyetlerini terbiye eden, nemalandıran bir hareket gibi görülebilir. Fakat millet içinde bir sürü şampiyonlar yetiştiren, milletin bedenî tekâmülünü, müşterek hareket etme kabiliyetini kül halinde ve mütevazin olarak ilerletecği yerde ferdî rekabetler, dedikodular altında seciyesi sarsılmış, disiplinsiz insanlar meydana atan bir spor hareketi, ancak bir intizamsızlıktır. Bir enerji israfıdır.

Değil insan hareketlerinin, kör teknik kuvvetlerin bile ancak onları idare tarzına göre. cemiyetin seyrine müspet veya menfi bir tesiri vardır. Meselâ radyo bir teknik vasıtadır. Bu teknik vasıta, siz ona ne verirseniz onu aksettirir. Fakat aksettirdiği şeyin, onu dinleyenler üstünde, müspet veya menfî içtimaî bir tesiri vardır. Meselâ Arjantin çiftliklerindeki öküz çobanlarının tabancalı tangoları şimdi günün modasıdır. Bu vahşî müzik, Avrupanın izbe meyhanelerinde hareketten kalmış sarhoşların son damla kanını harekete getirdiği için seviliyor. Çünkü onlar, böyle kamçılayıcı bir havaya muhtaçtır. Fakat biz genç neslimizi ne zenci kabilelerinin, ne arjantin melezlerinin vahşî zevklerine göre yetiştiremeyiz.

Filvaki radyo çalar ve radyo konuşur. Dünyanın bir başka memleketinde radyo istediği gibi çalar ve istediği gibi konuşabilir. Fakat yeni Türkiyede onun içinden gelen sesin, bir nizam altına alınması lâzımdır. Meselâ "Allo! Allo! Ankara konuşuyor„ denildiği zaman, bu konuşan hakikaten Ankara olmalıdır!

Hulâsa kültür telkini, prensipli, disiplinli, kontrollü ve esasları bütün teferrüatiyle evvelden muayyen, sistemli bir telkin işidir.

Bu işin şümul ve manasını tamamile takdir eden ve inkılâbımızın yüksek esaslarından ilham alan Halk evleri rehberlerinin, tahammül ettikleri büyük vazifenin muvaffakıyetle başarılacağına eminiz. *Gençliğin inkılâp esaslarına*

göre hazırlanması ve daima inkılâbın emrinde kalması şartları büyük şefimiz tarafından her vesile ile işaret olunmuştur. Halk evleri, bu işaretin tahakkuku için müracaat edilebilecek en emin vasıtalardan biridir.

Halk evlerinin muvaffak olması için bütün maddî ve manevî şartların mevcut olduğunu ayrıca kaydetmek icap eder. Her şeyi yapmaya ve gösterilecek her millet işi üstünde heyecanla çalışmaya âmâde bir nesil en güzel ilim, kültür ve heyecan eserlerini vermek çağına gelmiştir. Bu kütleyi yürütecek ve onu millî san'at, millî birlik yolunda fütuhata sevkedecek rehber unsurların ise yetişmiş olduğuna tamamiyle emniyetimiz vardır:

"Arkadaşlar! [1]

Bu mahiyette bir Halk evi teşkilâtını bütün halk için esas olarak yetiştirecek olgun insanlardan mürekkep bir rehber unsura ihtiyaç vardır.

Şuurlandırılacak, yetiştirilecek büyük tabakanın önüne düşecek bu rehber unsurun yokluğundan, kifayetsizliğinden şikâyet edenleri her zaman görürüz. Bu şikâyetçiler her zaman, bu götürücü, yetiştirici, büyük kümelere rehberlik edici insan unsuru nerededir? diye sorarlar. Bizim kanaatımıza göre en yanlış zihniyet Türkiyede insan olmadığı davasıdır.

Arkadaşlar!

Arzu ediş, isteyiş değildir.

Fakat memlekette hakikaten mevcut bütün anasırı bizzat görmüş bir adam kanaatiyle ve bir görüş, inanış neticesi olarak arzederim ki;

Türkiyede Halk evlerini idare edecek, yetişmiş insan unsuru mevcuttur.„

Ş. S.

---

[1] Halk fırkası umum kâtibi Recep Beyin ankara Halk evi açılma merasimindeki nutkundan.

KRONİKLER.

Leipzig sergisinde Türk sesi.

Dr. Vedat Nedim, çok iyi anlattı ve onu dinleyenler sözlerini çok iyi anladılar.

Beynelmilel Leipzig ilkbahar sergisi 6 Mart 1932 Pazar günü resmen açılmıştır. Sergi münasebetile Leipzig şehrinin bütün caddeleri arı kuvanı gibi işlemiye başlamış, kırk iki muazzam sergi binasının stantları dolmuş ve boşanmıştır. Bu meyanda Türk paviyonunun bulunduğ Ring-Messhaus binası ecnebi paviyonlarını ihtiva ettiği için ziyaretçilerin bilhassa tehacümüne sahne olmuştur. Paviyonumuz bu binanın en müsait yerini, işgal ettiğinden ilk tehacüm Türk paviyonunda görülmüştür. Sergide, memleketimizin bütün ihracat maddelerile ihraca müsait istihsalâtı âzamî bir muvaffakıyetle teşhir edilmiş ve fevkalâde alâka uyandırmıştır.

Paviyonumuzdaki eski Türkiye ve yeni Türkiyeye dair fotoğraflı propaganda şubesi ve garafikler ziyaretçilerin büyük alâkasını celbediyor ve Türkiyemizin az zaman zarfında geçirdiği mes'ut istihaleyi ziyaretçilere gösteriyordu.

Leipzig şehremini ve Almanyanın mühim şahsiyetlerinden madut olan Dr. Herr Gördeler sergi münasebetile şehremanetinde sefirimiz Kemalettin Sami Paşa ile ticaret mümessili Nuri ve Türk sergisini idare eden Dr. Vedat Beyi bir öğle yemeğine davet etmiş ve bu ziyafette Leipzigin yelri ve ecnebi bütün mühim şehsiyetleri bulunmuştur. Yemek esnasında şehremini iyrat ettiği bir nutukta bilhassa Türklerden, Türk paviyonundan uzun uzadıya bahsetmiştir. Bir gün sonra Harmoni salonlarında Alman ve ecnebi matbuatı erkânına verilen ziyafette, ecnebi memleketlerden munhasıran sergi için gelen heyetler arasında yalnız Türk heyeti davet edilmiş ve sergi idaresi reisi ile şehremini ve daha birçok mühim zevat tarafından söylenen nutuklardan sonra ecnebi olarak yalnız türklere söz söylemek için müsaade verilmiştir. Bu fırsattan istifade eden Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Müdürü arkadaşımız Dr. Vedat Bey aşağıdaki nutku Almanca olarak söylemiştir:

"—Leipzig sergisi münasebetile böyle bir matbuat akşamı ilk def'a olarak yaşanmıyor. Fakat bir Türk ilk def'a olarak Leipzig'de sergi hasebile verilen matbuat ziyafetinde konuşuyor. Bu itibarla her şeyden evvel bana bu fırsatı bahşedenlere teşekkür borcumu ifa etmek isterim. Evvelâ yeni Türkiye ile eski Türkiye arasında siyasî ve içtimaî hiçbir benzerliğin bulunmadığını tespit edelim. Nasıl ki zeytinyağı ile su biribirlerine kaynaşamaz ise yeni Türkiye ile eski Türkiyeyi de biribirlerile birleştirmenin imkânı yoktur. Hasta adam öldü. Şimdi arada bir uçurum vardır. Bir çöküş ve bir yeniden yaratılış vardır. Kısaca yeni

Türkiye vardır. Biz yeni Türkiyemizle gurur duyuyoruz. Yarı müstakil bir memleketten diğer milletlerle ayni haklara malik, kayıtsız ve şartsız müstakil bir millet canlandı. Kurunu vustaî ve Asyaî bir sultan ve halife devletinden modern ve lâyık bir devlet çıktı. Haremi ve fesi ile medenî dünya için bir garibeler diyarı olan eski Türkiyeden hâlâ hürriyet ve istiklâllerini kazanmamış yüz milyonlar için bir istiklâl timsali doğdu. İşte biz bu yeni Türkiyeyi millî kahramanımıza Gazi Mustafa Kemale, borçluyuz. Gazi Türkiyesi dünyada artık bir kültür unsurudur. Gazi Türkiyesi asırların geriliğini vo durgunluğunu yenmek istiyor. Gazi Türkiyesi teknik inkılâbın heyecanını çekiyor. İptidaî bir ziraat memleketinden müterakki ye muntazam işliyen bir millet iktısadiyatına geçmek istiyor. Ve bu gayeye en kısa bir zamanda varmak azmini taşıyor. Yavaş, yavaş tabiri artık Türkçe değildir. Fakat maddî vasıtalar itibarile fakiriz. Çünkü nihayetsiz harplerle yıpranan Türkiye ayni zamanda bir istismar mevzuu idi. İşte bu mahdut vasıtalarımızla memleketimizin gayri mahdut inkişaf imkânlarını tahakkuk ettirmeğe çalışıyoruz. Türkiye sanayi memleketleri için şayanı dikkat bir mahreçtir. Ayni zamanda ecnebi sermayesi için de kazanç vadeder bir plasman memleketidir. Fakat yalnız bir şartla: Yaşamak ve yaşatmak... Münhasıran bir tarafa kazanç temin eden işlerle yaptığımız tecrübeler bize çok pahalıya oturmuştur. Memnuniyetle satın alırız ve gittikçe daha çok satın almak isteriz. Fakat ayni zamanda satmak ve gittikçe daha çok satmak isteriz. Çünkü bilirsiniz ki bir memleketin satın almak kabiliyeti satmak kabiliyeti ile mütenasiptir. İşte Leypzig sergisine iştirakimiz diğer milletlerle olan iktisadî münasebetlerimizi bu suretle takviye etmek arzumuzun en canlı misalidir.)

Dr. Vedat Nedim Beyin bu nutku üç muazzam salonda hazır bulunan birçok Alman ve ecnebi maruf simalar ve matbuat erkânı tarafından (bravo!) sadaları ve şiddetli alkışlarla karşılanmıştır.

İktisadî kronik:

Cümhuriyet merkez bankası:

Eski Türkiyede millî bir sermaye hareketi yoktu. Ve ecnebî sermayesi hareketleri, devlet siyasetinin iktisadî kontrolü altında değil, hiçbir müsbet iktisat fonksiyonu olmayan devletin, bütün malî ve siyasî faaliyetleri ecnebî sermayesinin kontrolü, altında cereyan ederdi.

Yeni Türkiyede devletin, siyaseten kaydû şartsız müstakil olduğu kadar, iktisaden de cüz'ü-tâm olan yeni bir vatan yaratmak gibi geniş bir iktisadî fonksiyonu vardır. Tarihin zaruretlerinden ve inkılâbın icaplarından doğan bu misyonunu cümhuriyet hükûmeti, her gün daha çok kuvvetlenen bir "ŞİDDETİ TASMİM„ ile başarmak yolundadır.

Eski Türkiyede Türk müstahsılının, her gün biraz daha artan sâyine ve alın terine rağmen memlekette bir sanlimlik (Millî sermaye teraküm ü)

vücut bulamamıştı. Bu alın terlerinin hakkı ve yaratılan fazla kıymetler, bir takım görünmez kanallardan harice akıyor ve hudut haricindeki ecnebî sermaye merkezlerinde, ticaret sermayesi, sanayi sermayesi, malî sermaye şeklinde birikiyordu. Bu göze görünmez kanalların en başında, Türkiyede çalışan ve ecnebî sermayesiyle işleyen (Bankalar cihazı) vardı. O devrin Türk iktisadiyatına, bu ecnebî sermayesi tarafından, münhasıran ecnebî sermayesinin kârları için çalışan bir yarı müstemleke iktisadiyatı, bir iptidaî ham madde müstahsılı, bir açık pazar şekli verilmişti.

Yeni bir millet iktisadı kurmak davasını güden ve onu bütün şartlara ve müsaadesizliklere rağmen tahakkuk ettirmek mecburiyetinde olan bir memlekette para ve sermaye karekterlerinin başıboş cereyanına imkân olamaz.

Yukarıda işaret olunan menfî seyrin bugün de tamamile tasfiye edildiğini iddia edecek mevkide değiliz. Hâlâ bütün ihracatımız, münhasıran zirai gıda maddeleriyle ham maddelerdir. Memleketimizin bu münhasıran zirai bünyesi, Türkiyede para piyasasına periyodik bir temevvücat karakteri vermektedir. İhracat mevsimimizde Türk parasına, ithalat bedellerini tediye zamanlarında ecnebî dövizlerine[1] olan talep artmakta bu sutetle de ihracat maddelerimize mukabil memleketimize giren kıymetlerin bir kısmı, ithalat tediyatı zamanlarında, ecnebi parasına farkı fiyat şeklinde ve ecnebi bankaları kanallarından yeniden harice akmaktadır. Son zamanlarda kısmen idarî tedbirlerle önüne geçilen bu seyrin küllîyen tasfiyesi için, evvelâ şanj piyasasının tamamiyle devlet kontrolü altına alınışı, ecnebi bankalarının gölgesi altında işleyen spekülatörlerin tavassutunun izalesi, nihayet bu tarik ile Türk parasına, evvelâ nispî, daha sonra iktisat faaliyetlerimizin istikrarından gelen fiîî bir istikrar temini şarttı. İşte Cümhuriyet merkez bankası bu zaruretlerden doğmuştur.

Bir devlet hankasının teessüsü için zaruri olduğu zannedilen klâsik iktisat şartlarına göre, Gümhuriyet merkez bankasının, çetin bir vaziyet içinde işe başladığı aşikârdır. Fakat bir inkılâp içinde yaşayan ve mukadderatı bu inkılâbın her ne pahasına olursa olsun inkişafına bağlı olan Türkiyede, her hareketin bir parça da inkılâbî bir mahiyet arzetmesinden ve normal şartlar yerine, icabında inkılâp zaruretlerinin de birer yaratıcı faktör gibi hesaba ithal olunmasından daha tabiî bir şey olmaz.

Bu itibarla biz, şeraitin müsaadesizliğine rağmen, yapılacak işi kül halinde kavramaktan ve yapılacak iş etrafında millî ve beynelmilel bütün şartların kül halinde idrakinden gelen bir emniyet ve bilgi mevcut oldukça neticenin muhakkak müspet olacağına eminiz.

●

Cümhuriyet Merkez Bankasının 7 Kânunusani 932 tarihinden itibaren neşrettiği haftalık vaziyet cetvellerinden:

1 — Merkez Bankası kanununa ve bu kanuna müzeyyel Türk parasının kıymetini koruma kanununa tevfikan bankanın hariçte ve dahilde mübayea ettiği altın ve dövizler ile bunlar mukabilinde yeniden tedavüle vazettiği banknotlar miktarını,

2 — Bankanın menabiini,

[1] Çünkü ticaretî hariciye hareketlerimiz ve hattâ bazı maddelerin dahildeki toptan ticaretî maalesef münhasıran bu dövizlere göre cereyan eder.

3 — Bankanın plasmanlarını,

4 — Uhtesine aldığı millî paranın karşılığını teşkil edecek ve devlet tarafından kendisine tevdi edilen kıymet hareketlerini,

5 — Tedavül eden bankanotlarını altın ve döviz karşılığını tetkik etmek imkân dahilindedir.

Bankanın mübayea ettiği altın ve döviz hareketleri:

Bankanın mübayea ettiği altın ve dövizleri hariçte yani ecnebi muhabirleri nezddinde ve dahilde olmak üzere biribirlerinden ayrı olarak mutalea etmek lâzımdır.

Dahilde kendi kasasında bulundurduğu altınları;

1 — Mukabilinde banknot ihraç ettiği altınlar,

2 — Mukabilinde bankanot ihraç etmediği altınlar

olarak ikive ayırabiliriz.

Bunlardan birincisi 6 milyon küsur ve iki milyon küsur olarak iki partide Merkez Bankasının mevcut dövizlerile hariçten mübayea ettiği altınlardır ve Banka bunlar mukabilinde emisyon yapmıştır.

İkincisi yani mukabilinde emisyon yapmadığı altınlar ise Banka meclisinin tesbit ettiği bir fiat üzerinden mübayea edilen meskük ve külçe altınlar yekûnudur.

Merkez Bankasının 7 Kânunusani 1932 den itibaren neşrettiği haftalık vaziyet cetvellerinde bu hesapların temevvücatı şöyle olmuştur.

Tablo — 1

	Mukabilinde evrakı naktiye çıkarılmış altın mevcudu	Mukabilinde evrakı naktiye çıkarılmamış meskük ve külçe altın	Mukabilinde emisyon yapılacak altın yekûnu
7/ I/932	6.357.222	2.281.297	6.638.519
14/ I/932	6.403.164	2.249.353	6.652.517
21/ I/932	6.403.164	2.294.137	8.697.301
28/ I/932	6.448.973	2.250.235	8.699.208
4/II/932	6.501.640	3.099.753	9.601.393
11/II/932	6.501.640	3.099.753	9.601.393
18/II/932	8.572 528	3.152.293	11.724.817
25/II/932	8.609.278	3.146.238	11.755.516
3/III/932	8.655.762	3.132.580	11.788.342

Görülüyor ki 7 Kânunusani 1932 de 6.638.519 liralık banknot kıymetinde olan dahilde bulundurulan altınlar yekûnu 3 Mart 932 de 11.787.342 liralık evrakı naktiye kıymetine tekabül edecek miktara yükselmiştir.

Hariçte yani Bankanın ecnebi muhabirleri nezdinde bulundurduğu altın ve dövize gelince bunlar bankanın vaziyet cetvellerindeki:

1 — Ecnebî muhabirler nezdindeki döviz mecudu,

2 — Ecnebî muhabirler nezdinde altın mevcudu,

3 — Ecnebî muhabirler nezdinde serbest döviz mevcudu hesaplarında görülen kıymetler yekûnudur.

Hariçteki döviz mevcudu:

Tediye muvazenemizin lehte olduğu zamanlarda, fazla döviz arzlarını muayyen bir fiatla mübayea, ve tediye

muvazenemizin aleyhte olduğu zamanlarda da, ayni fiatla satmak suretile paramızın periyodik temevvücatına mani olacak bir tedbir olarak, evvelce konsorsiyom tarafından yapılan muamelenin bankaca devamıdır.

Hariçte bulundurduğu altınlar ise: İsterlini takiben bir çok ecnebi paraları kıymetindeki sukut tehlikesi karşısında, Merkez bankası ihtiyatkâr bir tedbir olarak mevcut dövizlerinden bir kısmını altına tebdil etmiş ve hariçte bulundurduğu bu altınları da haftalık vaziyet cetvellerind döviz hesabından ayırarak «ecnebi muhabirler nezdinde altın mevcudu» namile açtığı diğer bir hesapta göstermiştir.

Üçüncü hesapta görülen serbest dövizlere gelince: Bunlar kısmen bankaya döviz olarak yapılan mevduatın karşılığı ve kısmen de Bankanın mukabilinde emisyon yapmadan kendi hesabına hariçte bulundurduğu dövizler yekûnudur. Şu halde merkez bankasının, muhtemel döviz taleplerini karşılayabilecek hariçteki kıymetler yekûnu: Hariçte bulundurduğu döviz ve altınla kendisine yapılmış döviz mevduatı tenzil edildikten sonra geriye kalacak serbest döviz bakiyesi teşkil eder.

7 Kânunusani 1932 den 3 Mart 1932 ye kadar hariçteki döviz ve altın hesaplarının temevvücatı şöyle olmuştur:

Ecnebi muhabirler nezdinde

	Altın mevcudu	Mukabilinde evrakı naktiye ihraç ettiği döviz mevcudu	Kendine yapılmış döviz mevduatından fazla serbest döviz bakiyesi	döviz ve altın yekûnu
7/ I /32		5.637.763	1.075.191	6.702.954
14/ II /32		5.920.115	983.319	6.903.434
2/III /32		6.266.317	933.123	7.199.440
28/ 1/32		6.416.408	712.995	7.129.403
4/ II /32	1.056.960	5.413.347	895.979	7.366.286
11/ II /32	1.066.960	5.485.904	847.673	7.390.537
18/III /32	1.066.960	3.769.515	391.561	5.218.036
25/ II /32	1.056.960	3.810.967	327.171	5.195.097
31/III /32	1.056.960	3.827.146	248.566	5.132.672

Bankanın 7 kânunsani tarihli vaziyetine nazaran 6.702.954 Türk lirası kıymetinde olan bu dövizler yekûnu 11 Şubatta 7.390.537 liraya kadar yükseldikten sonra bu tarihi müteakip bir sukut arzeder.

Bu sukutun birinci sebebi bankanın bu dövizler ile mübayéa ve ithal ettiği 2 milyon küsür Türk lirası kıymetindeki altındır. İkincisi cüz'i olmakla beraber 11 şubattan itibaren döviz arzlarının döviz talepleri dununda kalmasıdır.

Merkez Bankasının hariçte bulundurduğu kıymetler acaba önümüzdeki aylar zarfında muhtemel döviz taleplerini karşılayabilecek midir? Bu hususta bir tahminde bulunabilmek için, evvelâ geçen sene zarfında konsorsiyom tarafından yapılan döviz alım ve satımlarını, saniyen önümüzdeki aylar içindeki muhtemel haricî ticarete muvazenemizi tetkik etmek icap eder. Malûm olduğu üzere döviz arzü talepleri, tamamen tediye muvazenemizin lehte veya aleyte olduğuna nazaran tehavvül eden bir keyfiyettir. Tediye muvazenemiz lehte olduğu za-

manlar döviz arzları döviz taleplerini ve tediye muvazenemiz aleyhte olduğu zamanlarda ise döviz talepleri döviz arzlarını tecavüz eder.

Memleketimiz tediye muvazenesinin en mühim faktörünü ticaret muvazenemiz teşkil ettiğine güre, harici ticaret istatistiklerimiz tetkik edilecek olursa görülür ki. umumiyet itibarile harici ticaretimiz Teşrinievvelden Şubat ayına kadar lehte ve Marttan Eylüle kadar da aleyhtedir. Harici ticaretimizdeki bu karekteristik ve periyodik temevvücatın tediye muvazenemiz üzerice olan tesirini konsorsüyomun geçen seneki muamelâtını tetkikle anlayabiliriz: Aşağıdaki tablo konsorsüyom tarafından mübayea edilen dövizler mukabilinde yeniden tedavüle çıkarılan ihtiyat evrakı nakdiye miktarını gösterir.

2	Teşrinievvel	1.138.182
6	Teşrinisani	9.420.431
4	Kânunuevvel	10.759.834
8	Kânunusani	12.119.702
5	Şubat	10.311.146
5	Mar	7.245.552
2	Nisan	4.906.422
7	Mayıs	3.371.019
4	Haziran	1.160.698

11 haziranda Konsorsüyom, elindeki dövizleri tamamen sattığı için artık tebliğ neşretmemiş ve bu tarihten sonraki döviz taleplerini de kendi sermayesile temine çalışmıştır.

Görülüyor ki geçen senenin Teşrinievvelinden Kânunusani ortalarına kadar 12 milyon küsur Türk lirası kıymetinde döviz mübayea eden konsorsüyom bu dövizleri Haziran ortalarına kadar tamamen sarf etmiş ve bu tarihten ihracat mevsimimiz başlayıncaya kadar kendi sermayesinden tahminen dokuz milyon liraya yakın kıymette döviz satmak suretile Türk parasının fiil istikrarını idame ettirebilmiştir.

Şu halde tediye muvazenemiz geçen senenin şartlarını aynen muhafaza edecek olursa 932 ihracat mevsimimiz başlayıncaya kadar Millî paramızın fiil istikrarını idame ettirebilmek için Cümhuriyet Merkez Bankasının mart ayında takriben 16 milyon Türk lirası kıymetine muadil döviz bulundurması lâzım gelecekti.

Acaba 932 senesi mart-eylül ayları tediye muvazenesi 931 senesi ayni aylarındaki şartları muhafaza edebilecek midir?

Bu hususta hakikate yakın bir tahminde bulunabilmek için ticaret muvazenemizin temevvücatını tetkik etmek lâzım gelir:

Harici ticaretimizin geçen seneden farik vasıfları şöylece hulâsa edilebilir:

1 — Başlıca ihracat emtiamızın bu seneki fiatları (Üzüm' fındık müstesna) geçen sene fiatlarının pek dunundadır. Halbuki ithal ettiğimiz emtia fiatlarındaki sukut ayni derecede değildir. Bunun neticesi olarak [İthalatta kontenjan usulünün tatbikine kadar] teşrinievvel nihayetine kadar on aylık ihracatımız geçen sene ayni aylarına nazaran kıymet itibarile %24 tenezzül ettiği halde ithalâttaki tenakus ancak %5,5 nisbetinde olmuştur.

Teşrinievvelden itibaren tatbik edilen kontenjan usulünün mart bidayetine kadar ithalâtımızın fevkalâde azalmasını temin edebilmesi ancak "Şeker, kahve, kaput bezi ilâ... gibi bir kısım emtia stoklarının tamamen ve diğer bir kısım emtia stoklarının da kısmen tükenmesi sayesinde olmuştur.

Bazı emtia stoklarının bitmesi ve ihtiyaca tekabül edecek miktarın kontenjan listesine konmamış olması, daha şubat ayı içinde birçok emtia fiatlarının gayri tabiî yük-

selişine ve bir ihtikârın başlamasına sebebiyet vermiştir.

İstihlâkin azalması ancak istihlâk emtia fiatlarının yükselmesile imkân dahiline girebilir. Zira ithalât emtiası fiat seviyesini muhafaza ettiği müddetçe müstehlik şimdiye kadar istihlâk ettiğinden daha az istihlâk etmek mecburiyetinde kalmaz. Fakat eşya fiatlarının yükselmesi müstehlikin mübayea kabiliyetini daraltacağından bu gibi emtia istihlâkinin dolayisile ithalâtın azalması zaruridir.

Şu halde ithaline müsaade edilecek emtia miktarı hakiki ihtiyaca tekabül etmeyecek olursa arzlar ile talepler arasındaki muvazenesizliğin ithalâtçı lehine olarak fiatların yükselmesini intaç edeceği gayet tabiidir.

Şayet Mart ayından sonra tanzim edilecek kontenjan listeleri ithalât emtiası fiatlarının yükselmesine mani olmak için dahili talepleri karşılayabilecek bir şekide yapılırsa, mart ayını takip edecek aylardaki muhtemel ithalât, geçen seneye nazaran -teşrinisani 931 ilâ şubat 932 aylarında görülen tenezzül kadar- ehemmiyetli olabileceği ni zannetmeyiz.

İhracatımıza gelince: henüz ihraç edilmemiş başlıca emtia istoklarımızı; tütün, afyon, tiftik gibi maddeler teşkil eder. Geçen seneye nazaran bu emtia fiatlarındaki büyük sukutlar ve bilhassa hariç pazarlarını bu emtialar için tıkanıklığı düşünülürse önümüzdeki aylar ihracatının pek te ferah verecek bir şekilde olacağını tahmin biraz lüzumsuz nikbinlik olur.

Hulâsa:

Ticaret muvazenesinden gayri tediye muvazenemize tesir eden sermaye hareketi, ikraz ve istikrazlar, harici tediyat gibi faktörler de geçen seneye nazaran lehte ehemmiyetli bir tebeddül olmayacak olursa ve bugünkü parite üzerinden fiili istikrarda ısrar edilecek olursa önümüzdeki aylar zarfında döviz taleplerinin geçen senenin dununda olamayacağı kanaatına varılmış olur. Bu vaziyet karşısında Merkez Bankasının mart bidayetine kadar temin ettiği 14 milyon liraya yakın dövizin ne maksatla 8,5 milyonunu büyük masraflarla altına tebdil ve memlekete ithal ettiğini tahmin biraz müşküldür. Önümüzdeki aylar zarfındaki döviz talepleri, Merkez Bankasının hariçte bulundurduğu kıymetleri tecavüz ettiği takdirde Bankanın harice altın ihraç ederek bu talepleri karşılaması zaruridir. Halbuki altın ihraci bir taraftan Banka için masraflı ve pahalı bir iş olacağı gibi, diğer taraftan da halkın psikolojisi üzerine çok fena tesir edecektir.

●

Merkez Bankanın menabii:

Bankanın menabiini, tahsil ettiği sermaye ile kendisine yapılmış mevduat teşkil eder. 15 milyon lira olan sermayenin henüz hepsi Bankaca talep edilmediğinden 3 mart 932 de tahsil edilmiş sermaye 7.282.217 liraya balig olur. Mevduata gelince: Bankanın neşrettiği haftalık vaziyet cetvellerine nazaran bu hesabın temevvücatı şöyle olmuştur:

Tarih	Hususî mevduat	Devlet mevduatı	Yekûn
7 Kâ. S.	3.207.964	805.796	4.013.761
14 „	3.911.868	402.615	4.314.483
21 „	4.007.804	485.474	4.493.278
28 „	3.857.201	728.282	4.585.483
4 Şubat	3.545.387	823.250	4.368.637
11	3.611.364	1.005.261	4.616.626
18	3.855.846	685.707	4.541.553
25 „	4.810.067	716.564	5.526.631
3 Mart	4.159.179	614.639	4.773.818

Görülüyor ki 7 Kânunsanide 4.013.761 lira olan mevduat yekûnu ufak temevvüçlerle 25 şubatta 5.526.631 liraya kadar yükselmiştir.

Bankanın neşrettiği bilançoların pasif tarafında görülen bu menabiin ne suretle istimal ve ne şekillerde işletildiğini bilançoların aktif kısmından etkik edelim:

	7/I/932	4/II/932	3/III/932
Kasada mevcut Banknot	5.296.837	6.260.912	8.199.654
Mukabilinde evrakı naktiye ihraç etmediği ve Bankanın kendi hesabına mübayea ettiği altınlar:	2.288.297	3.099.753	3.132.580
Yekûn	7.585.135	9.360.665	11.332.234
Hariçteki muhabirler nezdinde kendi hesabına bulundurduğu dövizler:	1.065.191	895.979	248.566
Dahildeki muhabirler:	1.640.240	1.335.797	446.962
Altın üzerine avans:	626	626	626
Senedat iskontosu:	000.000	000.000	000.000
Yekûn	10.291.192	11.593.067	12.028.388

Görülüyor ki Merkez Bankas tahsil ettiği sermaye ile kendisine tevdi edilen mevduat yekûnu olan 12 milyon küsur liranın henüz ancak (626 lirasını) işletmektedir.

7 Kânunusanide dahildeki muhabirler nezdinde bulundurduğu bir milyon 600 bin küsur liralık mevduatını 3 Martta 400 küsur bin liraya indirmiştir. Bugün memlekette hissedilen kredi darlığı karşısında Merkez Bankasının kendine temin ettiği menabiinin % 95 ini kasalarında muhafaza etmesi eğer bilemediğimiz bazı sebepler mevcut değilse cidden şayanı dikkat bir hâdisedir.

Son zamanlarda Amerika bankalarına olan itimatsızlık neticesi halkın paralarını evde saklamalarının mazarraat hakkında Hoover'in beyanatındaki şu cümleyi kaydedelim: "İşlenilmeyen ve saklanan 1 dolar 18 dolarlık krediyi tahdit eder„.

Şüphesiz bu birin on sekize nisbeti kredi sistemlerinin bize nazaran fazla tekâmül ettiği Amerikadadır. Fakat herhalde memleketimizde kullanılmayan 12 milyon liranın millî krediyi 12 milyonun pek fevkinde daralttığını kabul etmek lâzımdır.

●

Bankanın takip ettiği bu deflosionist hareket nasıl izah edilebilir?

Cihandaki bütün merkez bankalarında olduğu gibi Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankasının da yapacağı muameleler ve parasını işletme şekilleri pek mahduttur. Bunların başlıcaları; reeskont yapmak, tahvilât ve altın üzerine avans vermektir. Fakat Merkez Bankası kanununa nazaran reeskont ve tahvilât üzerine avans muameleleri de bazı tahdidata uğramıştır. Meselâ Merkez Bankası istikrar kanunu mevkii meriyete konmadan evvel tahvilât mukabilinde avans veremez. Kanunun 20 inci maddesi mucibince de banka ancak sermayesi tamamen tahsil edildikten beş ay sonra reeskont mukabili

emisyon yapabilir. Binaenaleyh bankanın bu tarihe kadar yapabileceği reeskont tahsil ettiği sermaye miktarını tecavüz edemiyecektir. Halbuki bugün tahsil edilmiş 7 milyon küsur lira milli bankalara (icabında reeskontta müracaat edebileceğini düşünerek) kredilerini genişletmek için cesaret verecek bir miktar değildir.

Esasen bir iki ufak banka istisna edilirse büyük milli bankalarımız devam eden iktisadî buhran karşısında fevkalâde ihtiyatkârane davranmakta ve mevduat sahiplerinin muhtemel talep lerini düşünerek kasa mevcutlarını daima yüksek bulundurmak siyasetini takip etmektedirler. Binaenaleyh bu bankalar ancak bugün tahmin edilemeyen hâdisatın zuhurunda belki merkez bankasına müracaat etmek mecburiyetinde kalabileceklerdir.

İşlenmemiş külçe veya sikke halinde altın mukabili ikrazata gelince: memleketimiz sanayiinin altına olan ihtiyacının darlığı düşünülürse bu muamelenin genişlemesi ancak millî paraya itimatsızlık neticesi yapılacak bir spekülâsyona vasıta olacaktır. Dahilde altın fiatlarının yükselmesine sebebiyet verecek bu spekülâsyon da hiç şüphesiz millî iktisadiyatımız için pek de teşvik edilecek mahiyette değildir.

Görülüyor ki Merkez Bankası temin ettiği menabiini (tahsil ettiği sermaye ve mevduat) işletebileceği yerler hemen hemen tamamen tıkanıktır. Şayet memleketimizde tedavül eden para miktarının fazla olmadığı kanaatinde haklı isek reeskont muamelesi yapılmadığı müddetçe Merkez Bankasının menabiini hiç olmazsa dahildeki muhabirler nezdinde bulundurması hem memleketteki kredinin büsbütün daralmamasına ve hem de ne kadar cüz'î olsa bile bir kâr temin etmekle kanunen devlet bütçesinden kendine yapılan yardımın biraz hafiflemesine vesile olur zannındayız.

●

Tedavül eden millî paranın karşılığını teşkil eden ve devlet tarafından Merkez Bankasına tevdi edilen kıymet hareketleri evvelce devlet tarafından tedavüle vazedilmiş ve bankanın uhdesine aldığı evrakı naktiye miktarı 158,748,563 liradır. Hükûmet Merkez Bankası kanununa tevfikan bu para için %1 faizli hazine bonolariyle bankaya borçlanmıştır. Bu borç şu şekilde ödenecektir:

1 — Devletin elinde bulunan ve istikrar kanuniyle hakikî kıymetler tespit edilecek olan 500,000 Türk altıniyle itibarî kıymetleri 116 milyon frank olan esham ve tahvilâtın bankaya devrile,

2 — Her sene umumî mülhak ve hususî bütçe varidatları yüzde birinin bankaya tediyesile.

Merkez Bankasının haftalık vaziyetlerine göre bütçelerden tediye edilen yüzde birler ve hazine bonoları mukabili tedavül eden banknotlar miktarı şöyle olmuştur:

	Tediye edilen %1 lerle tedavülden çekilen	mukabili hazine bonosu olarak tedavülde bulunan
7 Kânunsani	146.573	158.601.989
14	584.735	158.163.827
21	784.735	157.963.827
28 „	984.735	157.763.827
4 Şubat	1.200.000	157.548.563
11	1.300.000	157.448.563
18 „	1.400.000	157.348.563
25 „	1.550.000	157.198.563
3 Mart	1.600.000	157.148.563

Görülüyor ki 3 marta kadar hükûmetin, muhtelif bütçe varidatlarının %1 lerile Merkez Bankasına ödediği borç 1.600.000 liraya baliğ olmuş ve mukabili hazine bonosu olarak tedavül eden evrakı naktiye de ayni miktarda tedavülden ref edilmiştir.

Hükûmetin bankaya devrettiği kıymetlere gelince, bunlar:

Bankanın 7 ve 14 Kânunusani tarihli vaziyet cetvellerinde (kanunun 6 ıncı maddesine tevfikan tevdi edilen kıymetler) namiyle açılan nâzım bir hesapta:

500.000 Türk altını 4.625.000 banknot olarak ve 116 milyon frank iyitibarî kıymetli olan esham ve tahvilât da 13.907.402 lira olarak kıymetlendirilmiştir.

Yalnız bankanın 7 ve 14 Kânunusani tarihli vaziyet cetvellerinde bu kıymetlere ilâve edilmesi lâzım gelen "tahsil edilecek kuponlar„ namında bir hesap açılmış ise de, 7 Kânunusanide 197.162 lira olan bu hesap 14 Kânunusanide 623.685 liraya yükseldiği halde 14 Kânunusaniyi takip eden vaziyet cetvellerinde bu hesaba hiç tesadüf edilemediği gibi alâkadar bir hesaba ilâve edildiği de müşahede edilmemiştir.

18 Şubata kadar nâzım hesaplarda bulundurulan iyitibarî kıymeti 116 frank olan esham ve tahvilât bankanın cüzdan hesabına alınmış ve Türk lirası olarak mukabil kıymette 13.907.402 liradan 24.704.837 liraya iblâğ edilmiştir.

İyitibarî kiymetleri 116 milyon frank olan bu esham ve tahvilâtın hakikî kıymeti değil hattâ borsa kıymetini tesbit müşküldür. Maamafih bu kıymetlerin 10,12 milyon Türk lirası kıymetinde olduğu tahmin edilmektedir.

3 Martta tedavül eden 170.688.433 liralık banknotların karşılıklarını şunlar teşkil eder:

11,788,342	liralık dahilde mevcut altın
	hariçte
5,132,672	hariçte mevcut altın ve
16,921,014	döviz
	bu yekûna ilâve edilmesi lâzım gelen
4,625,000	lira kıymetinde hükûmetin bankaya devrettiği altınlar ile tedavül eden banknotların altın ve döviz karşılığı
21,546,014	liraya baliğ olmuş olur.

Bu miktar altın ve dövizde tedavül eden banknotların %12,62 karşılığını teşkil eder.

M. Z.

Birkaç söz.

Mecmuamız, devrin alacalı neşriyat kargaşalığı içinde, birçok cihettten, nazarı dikkati kendi üzerine celbetmesini bildi. Bazı insaflı ve fikir hareketlerine karşı hürmetkâr kimseler bizi takdirlerine lâyık buldu. Bazıları, açık sözlü ve açık yürekli insanlara mahsus bir civanmertlikle kusurlarımızı yüzümüze vurmaktan çekinmedi. Kimi, hayırhah bir merakla, köşesinden, tekâmülümüzü takibe koyuldu.

(Kadro) bütün bu dostluk ve iyilik tezahürlerine, samimiyetle teşekkürü kendisine tatlı bir vazife bilir.

Lâkin (Kadro) yalnız bu mülâyim hava ile karşılaşmamıştır. Böyle bir iddiada bulunmak, bizim tarafımızdan tuhaf bir vurdum-duymazlık olur. İstanbul'un gündelik matbuatında, bir iki gazetenin sütunları arasından, birkaç kısık ve boğuk sesin, o köhne Babı Âli caddesi şivesiyle bize bazı şeyler söylemek istediğini sezdik. Bunlar kendilerine cevap vereceğimiz zannında bulunmasınlar. Her şeyin fevkinde, İnkılâpçılığı şiar edinen (Kadro) Baba Tahir an'anelerine dönmeği bir manevi iflâs telâkki eder.

Bu tarz polemik haricinde bize yapılan iytirazlar başlıca iki noktaya irca olunabilir: üslûpta vüzuhsuzluk, ve, yabancı ıstılahların çokluğu... Lâkin, üslûptaki vuzuhsuzluğumuza misal olarak gösterilen şey kırk sekiz sayfalık yazı içinde tek bir cümledir. Bu cümlenin kusuru da, ancak birkaç sayfada, deliller, misaller ve kıyaslarla iyzah edilmesi lâzım gelen bir fikri kendi dar çerçevesine almış olmasındandır. Eski, retorik usüllerine göre okuyup yazmağa alışmış olanlar için bu kısa, dolgun ve tıkız ifade şekli anlaşılmaz bir muamma halini alabilir. Lâkin, ne yapalım ki, Kadro, haddi zatinde girift ve mütekâsif olan fikirleri basitleştirmek gibi bir vazifeyi üzerine almamıştır.

Yabancı ıstılahlar bahsine gelince, Kadro muharrirleri, bu ıstılahlara, Türk münevverlerinin büyük bir ekseriyeti tarafından gösterilmekte olan inhimakten daha fazlasını göstermediklerine kanidirler.

Bunun kabahati ne o münevverler ekseriyetine, ne de Kadro muharrirlerine aittir. Türkler, fikir ve medeniyet malzemelerini Garp âleminden almağa başladığı gündenberi, hemen bütün okur yazarlarımızın uğradıkları zorluk, en ziyade, bu tabirler ve ıstılahlar sahasındadır. Frenkçe kelimelere mukabil Arapça unsurlardan yapılan terkipler dilimize Frenkçelerinden daha uygun gelmedi. *Kollektif* yerine *ma'şerî, ideal* yerine *mefkûre, normal* yerine *selim* veya *sâlim, feminist* yerine *nisaî* v. s. yazlerce uydurma kelimelerin, asıllarını bilmeyen kimselere neyi ifade ettiğini öğrenmek isterdik. Türk münevveri, zaten, bu Arapça kelimeleri zihnimde, ya Almancaya, ya Fransızcaya tercüme ettikten sonra anlıyabilmektedir.

Biz, mutlaka, yabancı ıstılahların taraftarı değiliz. Fakat, bunlar öz Türkçede tam ve *munis* mukabillerini bulunçaya kadar uydurma Arapçalarından sakınmayı Türk dilinin sıhhat ve asâletine daha muvafık görüyoruz.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Milliyet matbaası

K

4

1

adro

Kadronun müessisleri : Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Bürhan Asaf
İsmail Husrev

İmtiyaz sahibi : Yakup Kadri
Neşriyat müdürü : Dr. Vedat Nedim

İdare merkezi Ankara

Adres : Yakup kadri, Manisa Meb'usu Ankara

Tevzi Merkezi: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi
İstanbul Ankara caddesi, No. 83

Abone şartları

Senelİği peşin olarak 3 liradır.

Abone için müracaat yeri : İstanbul — Ankara caddesi Muallim Ahmet Halit kitaphanesidir.

Kadro Külliyatı Serisi:

1932 senesi içinde (Kadro) külliyatından neşredilecek eserler:

İnkılâp ve Kadro

(İnkılâp ideolojisi ve nazarî esasları)
Şevket Süreyya

Büyük İnkılâp ve Küçük Politika

(Cümhuriyet tarihine dair bir tetkik)
Yakup Kadri

Yarı Siyasî

(1931 senesi Türkiye ve cihan hâdiselerinin Ankaradan tahlili)
Burhan Asaf

Plânlı Türkiye

(İnkılâp Türkiyesinin iktisadî kuruluşu)
Vedat Nedim

Türkiyede köy İktisadiyatı

İsmail Husrev

Yeni çıkan eserler:

Erciyastan Kopan Çığ

(Şiir Kitabı)
Behcet Kemal. 75 kuruş

Anormal Çocuk

Yazan: Mehmet Naci. 75 kuruş

Suçlu Çocuk

Yazan: Ulûmi Malik

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

4

NİSAN

1932

İÇİNDEKİLER

KADRO

ŞEVKET SÜREYYA	*Genç nesil meselesi*
İSMAİL HUSREV	*Türkiyede köy iktısadiyatında tapırık rantı*
YAKUP KADRİ	*Hâile unsuru*
MÜMTAZ ZİYA	*Afon meselesi*
Dr. VEDAT NEDİM	*Kreuger, Hitler, Göthe*
ŞEVKET SÜREYYA	*Polemik: Nazım Hikmet*

KRONİKLER

KADRO.

Fikir hareketi, yaşama ve yaratma kabiliyetinde olan cemiyetlerin işidir.

Dahilî bünyesi, çölde kalan bir İsrâil sıptının mekanizması kadar basit bir «iptidaî cemiyet» te fikir hareketi olamaz. Bir Orta Çağ iskolastizminin, her şeyi ebedî kaidelere rapteden muzlim durgunluğu içinde bir fikir hareketi olamaz.

Fikir hareketi vermiyen, bulunduğu noktada kalan, yeni fütuhat peşinde yeni hamleler yapmıyan bir donmuş ve terakkiden kalmış cemiyetin havasında ise, ancak inhilâl unsurları gıda bulabilir.

Biz, inkılâbımız ilerledikçe ve derinleştikçe, onun nazarî mahiyeti ve ideolojik esasları etrafında büyüyen fikir taharrilerinin de genişliyeceğine ve derinleşeceğine eminiz.

İdeoloji nedir?

İdeoloji, bizi ihata eden cemiyet şartlarının, bizim dimağımıza in'ikâsı ve bu in'ikâsların muayyen formüller ve doktrinler şeklinde ifadesidir.

Bizi ihata eden cemiyet şartları, başlıca iki şekil ve istikamette bize tesir ederler:

1 — Bu şartların bir kısmı, insanla tabiatın münasebetleri şartlarıdır. Bunlara teknik şartlar *derler. Teknik, cemiyet hayatının bakası için, insanla tabiatın temasına vasıta olan (istihsal vasıtaları) demektir.*

Bu vasıtalar cemiyetin içtimaî iktısadî nescine, ve dolayısile ahlâk, hukuk san'at, v. s. telâkkilerine tesir ederler. Teknik şartları geri bir cemiyette, ileri bir kültür hayatının teessüsüne ihtimal yoktur. İleri cemiyet, müterakki istihsal usul ve vasıtalarına istinat eden, yüksek ilim, ahlâk, san'at telâkkilerine, hulâsa yüksek bir kültür hayatına sahip olan cemiyet demektir.

2 — İkinci nevi şartlar, insanların kendi aralarında, yani insanlarla, insanlar arasındaki münasebet şartlarıdır. Bunlara da Sosyal şartlar *denir.*

Cemiyet içinde tekniğin, yani istihsal usul ve vasıtalarının değişen, ve fakat aynı zamanda, bizzat usul ve vasıtalar üzerine de müessir olan bu sosyal şartların heyeti mecmuası, cemiyetin manevî bünyesini verir.

İşte bir cemiyetin ideolojisi, *o cemiyetin içinde yaşadığı bu teknik ve sosyal şartların, muayyen prensiplere göre ve onların inkişaf istikametleri dahilinde izah ve ifadesidir.*

●

Fikir arayışı ve fikir hareketi, membaları kuruyan ve yosunlaşan yorgun, argın bir suyun akışı gibi, sessiz, sadasız cereyan etmez.

Fakat, fikri taharriye sevkeden asîl münevverlik heyecanı, *bu heyecana yol gösteren mütecanis bir* usul *elde baki kaldıkça, yani arayış tereddi etmedikçe, fikir hareketlerinin şiddetinden cemiyet, ancak istifade eder.*

Fikir hareketinden çekinen cemiyet, ancak, kendine uygun ve kendine hâs olan âlemi telâkki tarzını *bulamıyan, yani kendi İDEOLOJİSİNİ yapamıyan cemiyettir.*

Biz inanıyoruz ki, Türk inkılâbı kendi ideolojisini tedvin etmekte ve Türk cemiyetinin âlemi telâkki tarzı, hiç bir içtimaî telâkki sistemi karşısında, zayıf, mücadeleye elverişsiz ve mücadeleden müçtenip kalmamatkadır.

Gençnesil meselesi

Şevket Sürevya

İtalyada bir faşist lideri bir "Balilla„ ya soruyor: [1]
— Doçenin Buğday siyaseti nedir?
Balilla, Faşist liderinin sualine derhal cevap veriyor:
— Doçenin buğday siyaseti, yiyeceği buğdayın bir kısmını hariçten getiren İtalyayı, kendi buğdayını kendi yetiştiren memleket haline getirmektir. Çünkü Faşist İtalya, yiyeceği ekmeği başkalarının elinden kabul edemez! „
Bundan sonra Balilla, bu siyasetin proğram haline getirilmiş tatbik maddelerini; kurutulacak bataklıkları, açılacak fundalıkları sayıyor.

Filvaki, gerek Doçenin buğday siyaseti, gerek Balillanın cevabı basittir. Fakat zaten işin güzelliği de, millî siyasetin bir mühim unsurunun, böyle 14 yaşındaki bir Balillanın dilinde bile, üç satırlık bir düstur şeklinde ifadesini bulacak kadar kristalleşmiş ve basitleştirilmiş olmasında değil midir?
Balilladan bu cevabı alan lider biliyor ki, İtalyanın en şimal nahiyesindeki Karentiya yaylasından, Kalabriya yarım adasının en cenup ucuna kadar, memleketin her noktasında her Balilla bu suale böyle cevap verir.

●

İsmet Paşanın 1930 yazında Sivas istasyonundaki nutkunu hatırlıyoruz:
İlk lokomotifin vardığı noktaya bir büyük tâk yapılmıştı ve tâkın üzerinde şu kelimeler vardı:
— Dumlupınar... Lozan... Sivas... ve daha ileri.....„

Dumlupınarı, Lozanı birer birer geçip Sivasa gelen Başvekil, bu çıplak Anadolu platformunda ve yakıcı bir yayla güneşi altında, kendi demiryolu siyasetini izah ediyordu.
Alnı terden yanıyor, sesi susuzluktan bunalıyordu. Mechul ufuklara karşı sıkılan yumruklarında, bir eseri çamurlara

[1] Faşist gençlik teşkilâtında bir derece

çalınmak istenen bir sanatkârın, bir akidesi hakarete uğramış bir müminin, zaptolunmaz tehevvürü vardı.
Sivas nutku günlerini unutmayanlar, bu tehevvürün manasını hatırlarlar:
Dumlupınar, Lozan yolu ile Sivasa gelen ve daha ilerilere gitmek isteyen Türk Başvekili, Sıvas istasyonunda devletin demiryolu siyasetini izah ederken, İzmirde bir fırka lideri, bize, Akvam Cemiyetinin kontrolü altında bir (mahmî) memleket olmak yolunu gösteren Mösyö Müllerin diliyle konuşuyor, İzmir sokaklarında bir kalabalık bu sesin peşinden alabildiğine koşuyor ve İstanbulda bir gazete, Sivas istasyonuna ilk treni götürenleri, cepleri şampanya şişeleri dolu bir bedmest kafile gibi tasvir ediyordu.
O günlerde bir gence:
— Başvekilin demiryolu siyaseti nedir?
Diye, bilmem ki sordunuz mu? Eğer sormamışsanız bile inanınız ki, alacağınız cevap, Sivasta başka, İzmirde başka olacaktı.

●

Gençlik çağı, içtihat çağı değildir.
Bu çağın insanına hayat ve cemiyet bilgileri, âdeta evvelden hazırlanmış bir sistem halinde verilir.
İtalyada Balilla, mücerret manasiyle alındığı zaman, belki ideal bir tip değildir. Fakat Balilla, bugünkü İtalyan cemiyetinin, İtalyanın bugün içinde yaşadığı cemiyet ve tabiat şartlarının muhtaç olduğu tiptir.
Türk milleti filvaki özentiyi ve imrenmeyi sevmez. Onda, yaşadığı uzun tarih devirlerinin mahsulü olan bir irsî ruh hâleti vardır. (Kendi kudretine inanma seciyesi) şeklinde ifade edebileceğimiz bu ruh hâleti, onda artık ahlâk haline gelmiş öyle bir Psikoloji hassasıdır ki, kendisine nümune diye gösterilen her yabancı insan tipine karşı derhal bir reaksiyon şeklinde vücudünü hissettirir.
Milletin asliyetinden ve şahsiyetinden gelen bu irsî ruh haletini zedelememek lâzımdır ve bir Balillayı Türk çocuğuna nümune gibi vermek bizim aklımızdan geçmez.
Fakat biz bir genç nesle muhtacız ki, onun Ararattan Akdeniz kıyılarına kadar Türkelinin her bucağında yaşayan her mensubu, kendisine:

— Devletin filân millî dava üzerinde siyaseti nedir? denildiği zaman, cevabını; hiç olmazsa üç satırda kristalleşmiş bir düsturla ifade edebilsin ve bilinsin ki, Türk yurdunun her yerinde her genç, bu suale böyle cevap verir.

●

Genç neslin yetiştirilmesi bahsında, üstünde en mutabık kalınan terbiye kaidesi, *telkin edilecek mücerret mefhumların muhakkak maddede bir harekete raptedilmesi*dir.

Bütün filimler, gazete resimleri, radyodan gelen sesler, okuduğumuz hayat telakkileri bizi Kozmopolitliğe, bizi ahlâk lâübâliliğine sürüklemek için bir sistem halinde işlerken, kapalı bir odada yapacağımız mücerret ahlâk telkini, havada kalmaya mahkûmdur.

Maddenin hareketi, yani filimde vaka, kitapta hikâye ve sokakta bizzat hayatın kendisi şeklinde, gencin maddesine hitap eden menfî müessirlere karşı, müspet ve mukabil telkinleri de, bizzat maddenin hareketi şeklinde seferber etmeye mecburuz.

Şimdi dünyanın her yerinde genç nesil, etrafında bin bir kademeli bir harp çenberi çevrilmiş bir mahsur kale gibidir. Her hücum edenin hedefi, genç neslin seciyesidir.

Evvelce mektep, yalnız sokakla çarpışırdı. Fakat şimdi mektebe saldıran menfî silâhların şiddeti okadar keskinleşmiştir ki, mektebin duvarları, içine aldığı genç nesli bunlara karşı siyanet etmek için artık kâfi değildir.

Şimdi genç nesle, mektep haricinde ve hattâ bizzat mektebi de kendi içine alan geniş bir cemiyet hayatı, yâni gençliği, cemiyetin ihtiyaçlarına göre hazırlamanın bütün usulleriyle çalışan bir (*teşkilât muhiti*) lâzımdır. Bu itibarla gençliği, inkılâp esasları dahilinde ve inkılâp avangardının hem yardımcı, hem istihlâf edici bir kuvveti olarak hazırlamak işi artık günün davasıdır.

●

Gençlik yaşları insan hayatının en âsî çağı değildir.

Âsî genç, disipline uymıyan ve nizamı bozan genç ancak, birarada yetişmenin heyecanı kendisine duyurulmayan gençtir. İnsan oğlu, hayatının hiçbir merhalesinde, kendisine gösterilen yerde ve kendisine gösterilen şeye inanmaya gençlik çağında olduğu kadar müstait değildir.

Âsî gençlik, nizamı bozan ve nizama uymayan gençlik, ancak kendi haline terkolunan gençliktir. Kendi haline terkolunan, yani sokağın, zevk ve duygu anarşisinin eline başı boş bırakılan bir genç neslin eğer günün birinde, hayatında avârelik ve düşüncelerinde bir takım iman teşettütleri görülürse, burada müttehim olan, hiçbir zaman genç neslin kendisi değildir. Yoksa *genç nesilde verileni almak ve kendini tatmin edene inanmak, adeta bir insiyak halinde yaşar.*

●

Türkiyede genç neslin, bilhassa mektep haricinde kalan genç kalabalığının, bütün prensipleri üstünde mutabık kalınmış ve bu prensiplerin tatbik yolları teferruatiyle tayin olunmuş bir gençlik hareketi içine alınması zamanı gelmiştir .

4-Nisan-Cuma günü Ankara Halkevinde verilen Konferans [1] bu hareketin hayırlı bir başlangıcı olabilir. Gençliğin yetiştirilmesi işine müdahale etmenin, genç neslin müttehit bir terbiye sistemi altına alınmasının esbabı mucibesini ve bu terbiyenin millî mahiyetini tespiteden bu konferansı *geniş ve plânlı* bir gençlik faaliyetinin takibetmesi kabildir.

Bu faaliyetin ilk kademesini, genç neslin hazırlanması hareketinin bütün müdir fikirlerini konkre prensipler halinde tespitedecek olan ve bu prensiplerin hayata tatbik tekniğini, günün usullerine ve icaplarına göre veren bir program vücude getirilmesi teşkileder. Millet içindeki kültür hareketlerini merkezleştirmek ve istikametlendirmek gayesini istihdafeden Halkevleri programının böyle geniş manalı bir "Gençliği yetiştirme„ faaliyeti için kâfi olmadığı tabiîdir. Genç nesli inkılâp esaslarına göre hazırlama ve yetiştirme işinin, memleketin en yüksek idare ve kontrol cihazlarına merbut, müstakil bir faaliyet halinde teşkilâtlandırılması ve genç neslin siyasi terbiyesinin bu teşkilâttan istenilmesi zarureti vardır.

Millî inkılâbın prensiplerini kendine ahlâk edinmiş, memleketi yaşatmak ve ilerletmek meseleleri içinde yuğurulmuş ve yetişmiş bir genç nesil, ancak böyle devamlı ve sistemli bir siyasî terbiye faaliyeti içinde yetişebilir.

Bu siyasî terbiyenin mevzuu, günlük mücadeleleri değil, millî siyasetin istikbale şâmil ana prensiplerini ve bu prensiplerin inkişaf istikametlerini vermektir.

[1] Halk fırkası idare heyeti azasından Bolu meb'usu Hasan Cemil bey tarafından "Gençlik nasıl yetiştirilir?" mevzuu etrafında verilmiştir

Genç nesil millî inkılâbın seyrini ve cihanda kendisini alâkadar etmesi icabeden hâdiselerin mana ve mahiyetini ancak böyle yaşayan bir teşkilât içinde takibedebilir.

Bu itibarla Halkevinde verilen ve bu defa Gençlik meselesinin mahiyet ve ehemmiyetini tamamile ifade eden konferansın, konkre bir gençlik faaliyetinin program, teşkilât meselesi ve çalışma usulleri üzerindeki müteakip konferanslarla şümullendirilmesi lâzımdır.

Sokağın, dağınıklığın, zevk ve duygu teşettütünün menfi atmosferinden kurtarılan, inkılâp heyecanının, inkılâp disiplininin havası ve çatısı içinde teşkilâtlanan bir genç neslin, milletin ruhuna vereceği gurur ve emniyet şevkini düşünüyorum. Türk yurdunun her bucağına serpilmiş, binlerce, yüz binlerce, milyonlarca Türk çocuğunun aynı teşkilât içinde aynı kıyafet, aynı hareket temposu, aynı telâkki altında vereceği şen, kendinden emin ve muhteşem birliğin manzarası ruhu sarsan bir şeydir.

İnkılâbı yapan ve kaybolmuş bir memleketten cihan tarihinin akla gelmez meşakkatları içinde, bir mucize yaratır gibi bir müstakil vatan yaratan inkılâp rehberlerinin, yarın kendi eserlerini, böyle zinde, teşkilâtlı ve kendinden emin bir nesle emniyet ederken duyacakları ruh huzurundan, daha mes'ut birşey tasavvur olunabilir mi?

Türkiye köy iktısadiyatında toprak rantı

İSMAİL HÜSREV

Türkiye köy iktısadiyatında toprak üzerinde müesses içtimaî iktısat münasebetlerini tetkik ederken, toprak rantı meselesine temas etmemenin imkânı yoktur. Bugün Türk köyünde toprak rantı meselesi, gerek köydeki içtimaî münasebetlerin devlet tarafından millî iktısat menfaatları lehine şu veya bu istikamette tesviyesi, gerekse, devletin, iktısadî hayatın insiyakî seyrine tahakküm etmesi bakımından çok şayanı dikkat bir mahiyet arzeder.

●

Makalelerimizi takip edenler, geçen nüshada köydeki borçlanma şekillerinden bahsederken, Türkiye köy iktısadiyatında mevcut bazı içtimaî-iktısat münasebetlerinin karakteristik hatlarına nazarı dikkati celbetmiş olduğumuzu görmüşlerdir. Orada bilhassa bir "oluş„ safhasında bulunan ortakçılık tarzı üzerinde bir parça tevakkuf olunmuştu. Bu yazımızda mevzu icabı tekrar temas edeceğimiz ortakçılık usulü, köydeki rant meselesile sıkı bir surette alâkadardır. Bu itibarla, bu içtimaî müessesenin bazı hususiyetlerini biraz daha etraflıca tasvir etmemiz lâzımdır.

Alelûmum toprak sahibi, toprağı olmıyan veya kâfi gelmiyen köylüye arazi, tohum ve bazan ziraî alât, çift hayvanı verir. Mahsulün idrâk mevsiminde tohum ve diğer masraflar çıktıktan sonra her iki taraf evvelden taayyün etmiş bir miktar üzerinden mahsule iştirâk eder. Toprak sahibi ile ortakçı arasında istihsal münasebetleri, sistem safiyetini muhafaza ettiği müddetçe, nakdî olmaktan ziyade aynîdir. Mübadelenin münkeşif olduğu mıntakalarda müstahsiller arasındaki münasebetler, nakit vasıtasile teessüs ettiği halde ortakçılıkta bu münasebetlerin bağlanmasına mahsul tevassut eder. Birincilerde içtimaî münasebetler nakidde, ikinciler de emtiada teşahhus etmiştir. Maamafih ekseri istihsal mıntakalarında mübadelenin ileri olmasına rağmen ortakçılığın "aynî„ şeklini mu-

hafaza ettiği görülür. Bunu şöyle izah mümkündür: Bu gibi mahallerde nakte müstenit münasebetler harice karşıdır. Müstahsil, tüccar mutavassıtla mübadele münasebetini nakden ve mübadelenin icabettirdiği teamüller dairesinde temin eder. Halbuki, mıntaka dahilinde ortakçılık tarzında istihsal faaliyetinde bulunan müstahsiller arasındaki istihsal münasebetleri, henüz derebeylik veya toprak ağalığı istihsal şartlarile takyit edilmiş olduğundan mahsul vasıtasile biribirlerile bağlanır.

İçtimaî karşılaşmalar noktai nazarından bir iktısatçı için ehemmiyetle tetkike değer bir mevzu olan ortakçılığın Türk köyünde muhtelif şekillerine ve bu şekillerin kucaklarında sentez olarak sakladıkları ve bazı yerlerde doğurdukları yeni münasebetlere tesadüf edilir.

Şimdilik tesbit edebildiklerimiz şunlardır:

1 — Ortakçılık, istihsal olunan mahsule her iki tarafın iştirâk tarzına göre degişir:

Toprak sahibi, tuhum ve diğer masraflar çıktıktan sonra

a — mhsulün yarısını

b — Üçte birini yahut üçte ikisini

c — Dörtte birini, alır.

Kendi Envanteri v.s. ile veya tuttuğu amelesile istihsale iştirak veya istihsali organize etmiş olan ortakçı müstahsilin hissesine de, mahsulün mütebaki kısmı düşer. Anadoluda en mütam ve sistem halinde mevcut olan ortakçılık yarıyarıya ve aynen olan ortakçılık tarzıdır.

2 — Ortakçılık, istihsal olunan mahsulden aynen veya nakten istifade olunması şekline göre değişir. İdrak mevsiminde toprak sahibi, ortakçının istihsal ettiği mahsulden hissesini aynen değil, hissenin tutarı miktarınca nakten alır. Bu tarz, birincinin daha münkeşif şeklidir. Mahsulün yerini nakte bırakmıştır. Sistem safiyeti bozulmuştur, fakat bu nakit bir icar bedeli değildir. Mahsulün nısfının, yahut üçte birinin yahut dörtte birinin muadili bir paradır. Bu şekli ile bir istihsale halinde olan bu tarz, modern icar ve isticar münasebetlerine tahavvülü icap ettiren temayülleri taşımaktadır.

3 — İkinci tarzın daha mütekâmil ve icar şekline daha yaklaşmış olanı "kesi„ usulüdür. Müstahsil işlemek için arazi tutarken, mahsulün keşfi üzerinden toprak sahibine maktuan bir miktar mahsul vermegi taahhüt eder. Meselâ toprak sahibi

fındıkta elli dönümlük bir bahçeyi, otuz kantar fındığa ksiye verir. "kesi„ nin miktarı pazarlıkla taayyün eder.
Anadolunun muhtelif mıntakalarında tesadüf ettiğimiz bu üç tip ortakçılıkta ekseriya sermaye sahibi olan ortakçı müstahsilin, amele tutmak suretile istihsalde bulunduğu da görülür. Bu takdirde ortakçı ile amele arasında da bir iş alıp iş verme, toprak sahibi ile ortakçı arasında da. bir nevi İptidaî icar ve isticar münasebeti teessüs etmiş olur. Bu tarz bilhassa tütün işlerinde müteammimdir.

4—Ortakçılığın bu üç tipten karakter itibarile tamamen başka bir şekli daha vardır.Köylü yalnız sâyini göstererek ortakçı olur. Toprak sahibinin verdiği tohumdan, ziraî aletlerden çift hayvanlarından istifade eder. Mahsulün idrakinde emeğinin mukabilinde muayyen bir miktarda mahsul alır. Bu usulün, istihsali organize eden müteşebbisle istihsale bilâvasıta iştirak eden müstahsil arasındaki iş alıp iş verme münasebetinden farkı, bu anlaşmanın nakit değil, mahsul vasıtasile cereyan etmesindedir. Bu tarz, ortakçılığın tamamen başka bir istikamette inkişaf etmekte olanıdır. Henüz bu şekli muhafaza etmesinin sebebi, köydeki mübadele nizamının pek geri olmasıdır .

Ortakçılık şeklini tamamen kaybederek mukaveleye müstenit hakikî icar ve isticar münasebetleri şeklini almış mütekabil anlaşmalara, mübadele rabıtalarının pek kesif olduğu ticaret mahsulâtı mıntakalarının şehir ve kasabalarile bunların civarında tesadüf olunur. Bu mahallerdeki toprak sahipleri, çiftliklerini veya topraklarını muayyen bir kira mukabilinde müteşebbis müstahsile verirler.
Ortakçılığın yukarda arzettiğimiz muhtelif şekilleri, toprak münasebetlerinin Türkiye köy iktısadiyatında pek mütenevvi bir çehre taşıdığını göstermeğe kâfidir. Bu münasebetler, derebeyliğin bir istihalesi addettiğimiz, "toprak ağalığı„ şeklinde henuz Anadolunun her yerinde mevcuttur. Fakat bazı yerlerde bunlar, muhtelif afakî şartların tesiri altında artık mucir ve müstecir münasebetleri şeklini almak, bazı yerlerde de, iş verip iş alma anlaşmalarına tahavvül etmek istikametinde inkişaf yolu tutmuşlardır.Her birinin hakikî şekillerini ayrı birer sistem halinde alabilmesi, ancak mübadele rabıtalarının kemale gelmesile mümkündür.

Türkiyede toprak rantının karakterini anlayabilmemiz için verilmesini zarurî gördüğümüz bu izahattan sonra, rant meselesine gelebiliriz. Rant, alelûmum topraktan alınan bir kâr, insanla tabiat arasındaki teknik münasebetin bir muhassalası değildir. Bizde ekseriyetle toprak rantını bu manada kullanırlar. Halbuki, rant, toprak sahiplerile toprak isticar edenler arasındaki istihsal münasebetinin bir ifadesidir. Yani, toprak isticar etmiş müteşebbis müstahsilin vazettiği sermayenin vasatî kârı çıktıktan sonra toprak sahibine düşen kısımdır [1]. Binaenaleyh fazla kıymetin bir parçası olan rantın tezahürü için köylünün "müteşebbis müstahsil„ haline gelmesi lâzımdır. Rantın bu şekline modern iktisat tarzının müterakkî olduğu garp memleketlerinde tesadüf ederiz.

Türkiye köy iktısadiyatına gelice: Bizde de rant sâi seyrinden mütevellit bir fazlanın toprak sahibine düşen kısmıdır, bir mahsul bir hizmet, fazlasıdır. Fakat şu farkla ki Ortakçılığın yukarda arzettiğimiz ilk iki şekline nazaren bizde rant; mahsul rantı ve para rantı olmak üzere iki şekil alır:

1 — Ortakçının toprak sahibine mahsul olarak verdiği rant, biz buna "*ayni ortakçılık„ rantı deriz.*

2 — Toprak sahibine rant, verilecek mahsulün muadili kadar para halinde tediye edilir. Buna da " *nakti ortakçılık rantı.. deriz.*

Mübadele sisteminin müterakki olduğu şehir ve kasabalarla civarlarında tesadüf ettiğimiz mukaveleye müstenit icar ve isticar münasebetlerindeki rantın umumiyetle Avrupa memleketlerinde mevcut ranttan farkı pek azdır. Türkiyede Müstahsilin toprak sahibine tediye ettiği ranta ekseriyetle borcu mukabilinde verdiği mahsul da inzimam eder. Pek mücerret olmakla beraber şöyle bir misal alalım: Farzedelim ki, müstahsil yüz kilo tütün istihsal etmiştir.Bunun yarısı toprak sahibinindir. Müstahsilin toprak sahibine ayrıca borcu olduğu için, borcuna mukabil ayrıca yirmi beş kilo tütün verir. Geriye yirmi beş kilo kalır. Bu miktarın parasile hem kendisinin bir senelik iaşe hem de işçilerin ve diğer hususatın masraflarını

1] Yalnız icarla rantı her zaman ayni kategori addetmek doğru değildir. Rantın nakdî ifadesi olan icara bazen toprağa evvelden sarfedilmiş sermayenin mebani. toprağa karıştırılmış gübre, sabit malzeme ilh gibi masrafı da dahildir

karşılar. Yine farzedelim ki, ekseriyetle vaki olduğu gibi müstahsil tüccara da borçludur. Binaenaleyh yirmi beş kiloyu tüccara vermek mecburiyetindedir. Bu vaziyet müstahsili tekrar borçlandırır ve bu ilânihaye devam eder.

Bizde toprak sahipleri ekseyiyetle şehir ve kasabalarda oturan tüccar, esnaf, serbest meslek erbabı yahut şehir veya kasabada oturmayı tercih etmiş hal ve vakti yerinde köylülerdir. Büyük toprak sahibinin köyde oturduğu nadirdir. Onun şehirde muhtelif alâkaları vardır. Tüccar, esnaf, serbest meslek erbabı ise, ekseriya tediye edilemeyen borçlar mukabilinde köyde toprak sahibi olmuşlardır. Bu vaziyete göre köyde vücuda gelen rant ve diğer kıymetler şehir ve kasabalarda toplanmaktadır. Yani köyde teraküm etmesi icap eden millî sermaye bu tarik ile şehir ve kasabalarda teraküm ediyor. Bizde bu vaziyetin şu hususiyeti de vardır: Başka memleketlerde şehir ve kasabalarda teraküm eden bu millî sermayeler, sanayie, ticarete yahut diğer bir iş sahasına akdığı halde bizde pek kârlı olan mürabahacılık sahasında kullanılır. Köyde istihsal olunan fazla kıymetler şehir veya kasabaya gelir ve oralardan mürabaha kanalile tekrar köye döner. Bir çığ gibi büyüyerek devam eden bu devran bugün köy müstahsilinin tediye kabiliyetini ve vergi ödeme iktidarını gittikçe eriten iktisadî bir maraz halini almıştır.

●

Türk köyünde toprak rantını tetkik ederken vardığımız bu netice Türkiye köy iktisadiyatında derin ve derhal devletin müdahalesini icap ettiren bir ıztırabı tebarüz ettirmektedir. Türk köyünde ziraat müstahsil bakımından kârsızdır. Köyün yarattığı fazla kıymetler, millî iktisadiyatımızın en rasin temelini teşkil etmesi lâzım gelen köyün, gerek piyasaya gerekse devlete naktî tediye kabiliyetini öldüren menfi bir mürabaha sermayesi şeklini almaktadır. Binaenaleyh Türk köyünde toprak Rantı meselesini memleketin her mıntakasında aldığı hususî şekillere göre tetkik etmek lâzımdır. Ancak bu suretledir ki, millî iktisadiyatımızın en mühim unsurunu teşkil eden köyün toprak işlerini ve bunların tevlit ettiği menfi neticeleri emin ve şe'niyete uygun bir siyasetle nizama sokabiliriz.

Hâile unsuru.

Yakup Kadri

Büyük sanatkâr, bir hulya ve mürakaba adamı değil, bir kahramandır. O, hayatın en sarp ve en yalçın realiteleriyle durmadan çarpışır.
Herkül, Nemee aslanını; Siegfrid, Fafner ejderhasını bir defa hakladı. Lâkin, sanatkârın boğduğu aslanlarla boğazladığı ejderhalar sayısızdır.

●

Bir frenk şairi, eserinin adını (Cenk ganimetleri) koymuştu. Her iyi sanatkâr, her iyi eserine bu ismi verebilir. Hakikaten, Julius II lâhdinin parçaları birer cenk ganimetidir, hakikaten, Makbeth, Faust birer cenk ganimetidir. (Cürüm ve Ceza), (Harp ve sulh) birer cenk ganimetidir. Bunlardan bazılarının coşkun bir düayi, bazısının bir kâbus sayıklamalarını veya bir ruh çöküşünün çatırdılarını andırmasına bakmayınız. Gerçi, (Cürüm ve ceza) bir feragat ve inkıyat iniltisine, gerçi, (Harp ve sulh) bir hezimet uğultusuna benzer. Lâkin, büyük sanat ölçüsünde bunların hepsi birer zafer narasıdır.

●

Napoleon Bonaparte, Göthe için " İşte, bir Adam „ demiş. İena kahramanının, Weimar saraylısı hakkındaki bu sözünü kuru bir hükümdar iltifatı gibi telâkkı etmemelidir. Göthe'nin tarifi bu sözdedir.
İena yolu, Bonaparte'ı Moskova'ya, Lâyipzige, Waterlo'ya götürecektir. Fakat, büyük şair, Saksonya dokasının düşman askerlerine teslim edip kaçtığı kaleden bir kartal gibi irişilmez yüksekliklere uçacaktır.
Niçin ?
Zira, bu iki kahramandan biri ihtiraslarının elinde bir oyuncaktı. Öbürünün altında, ihtiraslar, sanki, birer serkeş attı. Büyük sanatkâr, yabani ve yırtıcı hayvan terbiyecileri gibi

bunları istediği yere sevkeder, istediği hızla yürütür, istediği noktada durdurup şaha kaldırmasını veya geriye çekip manialar atlatmasını bilir.
Ve bütün bunlar, nekadar ceht mukabilinde! Nekadar kan ve ter pahasına!

●

Yalçın kaya üstünde zincire vurulmuş ve ciğerlerini kartallar didikliyen Promethe, bu heyetinde, bir zavallı mahlûktur. Lâkin, onu, zincirlerini şakırdatarak ve ciğerlerini sürükleyerek ayağa kalkmış tasavvur edin; işte, o zaman büyük sanatkârın ne olduğunu görmüş olacaksınız. İçeri hayatından bize böyle bir hâile ifşa etmeyen sanatkâr ya bir meddah, ya bir pandomimacı veya bir canbazdır. Burada, biz, artık sanat hududundan çıkıp marifet sahasına girmiş oluyoruz.
Mevlâna, Yunus Emre ve Fuzuli'den başka Türk şairlerinin yeri, işte, bu sahadadır. Bize verdikleri heyecanlar, bunun için sathîdir. Bizim üstümüzdeki tesirleri, bunun için, çok sürmeden dağılır; bunun için derimizin altındaki tabakaya nüfuz edemez.
Bütün bu şair ve nasirleri okuduğumuz vakit, kendilerinde, daima esaslı bir şeyin noksanını sezeriz. Tıpkı bir yemekte tuzun eksikliği gibi... Ve itiraf edelim ki, bunlarda eksik olan şey de tuzdur. Hâilenin, hâile unsurunun keskin tuzudur.

●

Keskin tuzu diyoruz. Çünkü, yirmi yaşındaki sevdalının gözyaşlariyle âteşin maşukanın tenindeki nem de tuzludur. Lâkin buradaki tuz, bize, nihayet, Alfred de Musset'nin Gecelerindeki lezzetle, Nedim'in şarkılarındaki çeşniyi verebilir. Bir çerez sofrasının faydasız tatları... Hiç, ruh ve dimağ bu cins gıdalarla beslenebilir mi?

●

Hayır. Ona bir İlâhlar ziyafeti lâzımdır ki, orada, her yemek, parçalanmış bir büyük avın henüz titremekte olan etidir ve halk denilen yüz bin başlı diğer ülûhiyeti, biz, ancak böyle bir doya çağırabiliriz.

●

Diyonizos'un bakirelerini coşkun seller gibi dağdan dağa, beldeden beldeye koşturan ve Celâleddin Rumi'nin genç telmizlerini, başları göve değinceye kadar raksettiren kudret, işte, bu ilâh sofralarından alınmış olan ruh gıdasıdır. Hâlis şiirin anası, koca Trajedia, eski zamanların bu mistik ve şeyda rakıslarından doğdu. Ve binbir türlü şekiller alarak, bugüne kadar, insanların ruhu üstünde hüküm sürdü.

Eğer, ruhlarımıza, bu nefhadan, bu acı ve yakıcı nefhadan bir şey katılmamış olsaydı, kahramanlık nedir bilmiyecektik. Yaratıcı. bulucu ve kurucu dehanın ne olduğunu bilmiyecektik.

●

İnsanlar, dar, düz ve nafile bir hayat içinde nebatlar gibi yaşayıp ölecektiler.

Onun içindir ki, medeniyetin başlangıcı, çok defa, güzel sanatların mebdeiyle karıştırılır ve bütün dinlerin neşir vasıtası güzel sanatlardır, denilir. İlahlar, ebediyete onun sayesinde eriyor. İnsanın, hatalar üzerine tam bir zaferi demek olan iyman onun sayesinde tekevvün ediyor.

●

Bu da gösterir ki, sanat, her şeyden evvel ve her şeyden fazla, bir cehit, bir cidal .ve bir inkılâp unsurudur. Bir ruh ihtilali, ruhta bir kanlı mübareze, haykırışmalar, düşüp kalkmalar, cançekişmeleri...

Korkmayın. Sanat eseri doğuyor. O, düzgün, duru ve berrak bünyesi içinde bu cehennemî âlemin bütün uğultularını hapsedilmiş bir ses yığını gibi taşıyarak, size, yeni bir nizamını, düsturlarını getirmektedir.

Afyon meselesi.

Mümtaz Ziya

Afyon, Cemiyeti akvamın kontrolü altında bir beynelmilel ticaret mevzuu olmuştur. Cihanın en yüksek kaliteli mühim bir afyon müstahsili olan Türkiye için bu itibarla afyon meselesinin hususî bir mana ve ehemmiyeti vardır.

Son günlerde bu ehemmiyeti lâyikıyle takdir eden hükûmetin almak teşebbüsünde bulunduğu isabetli tedbirler afyon alım ve satımının millî iktisadiyatımız aleyhine olmak üzere dağınık bir şekilde devamında menfaattar olanları tam bir telâşa düşürmüştür. Afyon meselesini de bütün millî meseleler gibi lâubalilikle telâkki eden ve dava üzerinde ciddî hiç bir fikri olmayan bazı gazetelerin memleket için zararlı bir şekilde uyandırdıkları dedikodular hükûmetin isabetli kararları üzerinde bazı vatandaşlara şüphe verecek bir mahiyet almıştır.

Milletin ileri menfaatları mevzuubahs olduğu zaman perakende menfaat mücadelecilerinin daima ihdas edegeldikleri bulanık havaya rağmen en isabetli tedbirleri tereddütsüz ittihaz eden hükûmetimizin bu meselede de inandığı yolda tereddütsüz yürüyeceği tabiîdir.

Harpten evvel memleketimize temin ettiği para bir aralık 12.000.000 liraya kadar çıkan 929- da 8.681.000 lira getiren afyon ihracatı 930- da 3.396 000 lira ve 931 senesinde ise ancak 2.817.000 lira temin edebilmiştir. Bu gelir tenezzülü, afyon ihracatımızın miktar itibarile azalmasından değil, hususi sebeplerin doğurduğu keskin fiat sukutlarının neticesidir. İhraç ettiğimiz beher kilo afyonun 929 senesinde 23 lira 86 kuruş olan vasatî kıymeti 930- da 12 lira 48 kuruşa ve 931 de 8 lira 2 kuruşa düşmüştür.

Hiç bir emtiada görülmeyen bu keskin fiat sukutunun sebeplerini tesbit edebilmek için afyonculuğun umumî vaziyetine bir göz gezdirmek lâzımdır:

Afyon, ya alkoloit mürekkebatı istihsal eden fabrikalar tarafından ve yahut keyif ve iptilâ hasebiyle tütün gibi içilmek ve yenilmek için kullanılır. Afyonun böyle biribirinden

ayrı maksatlarla kullanılması, dünya üzerinde biribirinden ayrı hareketleri olan iki pazar meydana getirmiştir.

Birincisi: Morfin, eroin ve mürekkebatı istihsal eden Avrupa ve Amerika pazarları

İkincisi: Keyf için afyon kullanmanın taammüm ettiği Aksayı Şark pazarlarıdır

AVRUPA VE AMERİKA PAZARLARI :

Bu pazarlarda ham afyonun yegâne alıcısı adetleri mahdut ispençiyarî fabrikalarıdır. Alkoloit mürekkebatı imalinde morfin miktarı esas olduğundan Türk ve Yugoslav afyonları daima diğerlerine tercih edilir. Avrupa pazarlarında biribirine rakip bu iki memleket mahsulü karşısına son zamanlarda üçüncü bir rakip çıkmıştır: Rusya.

Kendi ihtiyacını evvelce Türkiyeden temin eden Rusya; son senelerde istihsalâtını tezyit ve ıslah ederek, morfin miktarını % 8- den % 12- ye ve afyon istihsalâtını da ihtiyacından fazla bir dereceye çıkarmakla Avrupa pazarlarında afyonlarımıza ciddî bir rakip olmuştur.

Avrupa ve Amerika pazarlarının senelik afyon ihtiyaçları 600.000 kilo kadar tahmin edilmekteydi. Fakat son senelerde Akvam cemiyetinin mukarreratı mucibince imalât üzerine vazedilen tahdidat, bazı fabrikaların kapanmasına sebebiyet vermiştir. Morfin, heroin ve mürekkebatının hattâ lejitim ihtiyaçlarda bile sarfının geniş bir kontrol altına alınması ve bu kontrolun ihdâs ettiği müşkülât afyonlara olan talepleri ehemmiyetli bir nispette azaltmıştır.

929- da 6.000 sandık ham afyon istihlâk etmiş olan Almanya, İsviçre ve Fransadaki alkoloit fabrikalarının istihlâkleri 930-da 3.000 sandığa ve 931- de 2.500- sandığa tenezzül etmiştir.[1] 930 senesinde yalnız başına 1,200 sandık afyon istihlâk etmiş bir alkoloit fabrikası 931 senesinde ancak 50 sandık mal mubayaa etmiştir.

Bu şekilde daralan taleplere mukabil bu pazarlara mal veren memleketlerin afyon istihsalleri ise muntazaman tezayüt ediyor.

AVRUPA PAZARLARINA MAL VEREN MEMLEKETLERDE AFYON İSTİHSALÂTI :

Bu memleketlerin başında dünya alkoloit fabrikaları ihtiyacının üçte ikisini temin edene Türkiye gelir.

TÜRKİYENİN AFYON İSTİHSALÂTI :

Burada şunu bilhassa işaret etmek isteriz ki, memleketimizde

[1] Bir sandık 77 kilodur.

usulü dairesinde tertip olunmuş zirai istatistiklerin bulunmaması ve neşredilen rakkamlar arasındaki tefavüt herhangi bir mesele üzerinde doğru bir fikir serdini imkânsız kılıyor.

Diğer tetkiklerimizde de karşılaştığımız bu karışıklığa bir misal olmak üzere hakikî afyon istihsalâtımızı tesbit edebilmek için müracaat ettiğimiz resmî neşriyatın birbirini tekzip eden rakkamlarını verelim:

Türkiyede afyon istihsalâtı

	1926	1927	1928	1929
İktisat Vekâletinin resmi neşriyatına nazaran[1]	105.000	114.000	210.000	
İzmir Ticaret Odası raporlarına nazaran	315.000	231.000	330.000	190.000
Afyon Tacirleri birliğinin neşriyatına nazaran	330.000	262.500	360.000	225.000

Bu tabloya şunu da ilâve edelim:

İstatistik yıllığında neşredilen tahriri zirai rakkamları arasında 927- de umum Türkiyenin afyon istihsalâtı 112.257 kilo olarak gösterilmiştir. Halbuki aynı yıllığın diğer bir sayfasında yalnız İzmir mıntakasının 927- deki afyon istihsalâtı 180.000 olarak gösterilmektedir. Diğer taraftan ise gümrük istatistiklerinde 926- dan 929- a kadar afyon ihracatımız şöyle tesbit olunuyor:

1926	1927	1928	1929
364.170	267.717	313.721	367.847

Biribirini tekzip eden bu rakkamlar arasında ihraç ettiği müsbet miktarla en uygun gördüğümüz afyon tacirleri Danışma yurdunun neşriyatını esas itibarile kabul etmek mecburiyetinde kaldık:

Avrupa ve Amerika pazarlarına afyon veren Türkiye ve Yugoslavyanın son on senelik rekoltesi

Seneler	Türkiye	Yugoslavya [2]	Yekûn
1920		62.000	
1921		33.000	
1922		25.000	
1923		42.000	
1924		21.000	
1925		148.000	
1926	330.000	100.000	430.000
1927	262.500	55.000	317.500
1928	360.000	205.000	565.000
1929	225.000	38.000	263.000
1930	450.000	150.000	600.000

[1] Büyük Millet Meclisine takdim edilen iktisadi rapordan

[2] 29-8-930 tarihli La Bulgarie gazetesinden

Görülüyor ki, Yugoslavya 925 - den itibaren afyon istihsalâtını evvelki senelere nazaran yüzde yüz arttırmıştır. Bilhassa Avrupa pazarlarına mal veren bu iki memleketin 930 senesi istihsalâtı bir rekor teşkil etmektedir.

Son seneler rekoltesinin yüksek olmasına rağmen Avrupa ve Amerika pazarlarına afyon ihracatı evelki senelere nazaran artmamıştır. Bilhassa dahilde büyük bir himaye gören Yugoslav afyonlarının ihracatı rekolteye nazaran pek cüz'idir.

Türkiye ve Yugoslavyanın afyon ihracatı (Kilo)

Seneler	Türkiye	Yugoslavya	Yekûn
920		66.300	
921		69.600	
922		36.500	
923	358.019	52.500	410.519
924	202.663	10.300	212.963
925	266.041	112.800	378.841
926	364.174	87.500	451.674
927	267.617	82.300	350.017
928	313.721	146.500	460.221
929	367.847	69.700	437.547
930	272.280	36.000	308.280
931	351.012	22.000	373.012

Avrupa ve Amerika pazarlarına ihraç edilen Türkiye ve Yugoslavya afyonları yekûnuna son zamanlarda bu pazarlarda büyük bir rol oynıyan Rus afyonlarını da ilâve etmek lâzımdır

HARİÇ PAZARLARDA TÜRK AFYONLARININ, RAKİPLERİ ARASINDA MEVKİİ.

İstihsalâtı 925 - den itibaren ehemmiyetli bir nisbette ziyadeleşen Yugoslav afyonları Avrupa pazarlarında yegâne rakibimiz idi. Fakat Yugoslavya afyonları, maliyet fiatının yüksekliği nazarı itibare alınırsa hariç pazarlarda afyonlarımız için ciddî bir rakip sayılmaz. Fiyatların yüksek olduğu zamanlarda Avrupa piyasalarında İran afyonları da görülmüştür. Fakat İran afyonlarının kalite itibarile düşüklüğü ve İranda afyon ihracatının gayet ağır vergiye tabi oluşu bunların Türk afyonlarına rekabet etmesine mani olmaktadır. Afyonlarımız için Avrupa pazarlarında asıl tehlike Rus afyonlarındadır. Bütün ihracat emtialarında olduğu gibi Rusyada maliyet fiatının hususî şartlara tabi oluşu, fiatlar nekadar düşkün olursa olsun, hariç pazarlarda Rus afyonlarının sürümünü temin etmektedir. Geçen ay Hamburg piyasasında % 12 dereceli Türk afyonlarının kilosına 18-20 İsviçre frangı

talep edilirken, Ruslar % 12 dereceli afyonlarını 16,5 İsviçre frangı üzerinden satmakta idiler. Halihazırda Rusyanın afyon istihsalâtı senevî 150-200 bin kilo tahmin edilmektedir. Bu miktar cihan alkoloit fabrikaları ihtiyacını temin etmekten uzaktır. Fakat Rusyada şayet, afyon ziraatinin inkişafı birbirini takip eden beşer senelik programlara ithal edilmiş ise Avrupa ve Amerika pazarlarında yeni ve çok ciddi bir rekabetle karşılaşacağımızı şimdiden düşünmek mecburiyetindeyiz.

Cihan alkoloit fabrikalar ihtiyacının üçte ikisini veren Türkiye, Avrupa ve amerikanın afyon pazarlarında hâlâ merkezi sikleti teşkil etmektedir. Bu pazarlarda görülen diğer memleketler afyonlarının afyonlarımıza rekabeti değil, bilhassa afyon ihracatçılarımızın hariç pazarlarda biribirlerine rekabeti, fiatların tezayüdüne mani olmaktadır.

Avrupa ve Amerikada 20-24 fabrikayı teşkil eden bütün alıcılar, aralarında tesis ettikleri bir kartelle afyon satıcılarına karşı tek bir cephe almışlardır.

Halbuki Türk afyonlarının satışı hâlâ ve hâlâ tam bir dağınıklık ve teşkilâtsızlık içindedir.

Binaenaleyh bu vaziyet karşısında ittihazı icap eden hareket tarzları kendiliğinden tebarüz eder:

1 — Tek cephe almış alıcılara karşı Türk afyonunu tek elden arz etmek suretiyle ihracattaki perakendeciliğe nihayet vermek.

2 — Avrupa pazarlarına mal veren memleketlerle anlaşmak suretiyle piyasalara arz edilecek afyon miktarını kontrol altında bulundurmak.

3 — Şimdiye kadar bağlandığımız pazar haricinde ve bunlara ilâveten yeni pazarlar taharri etmek.

Ve bu suretle Türk müstahsilinin emeğini kıymetlendirmek ve millî ticaret muvazenemizde mühim bir unsur olan afyon maddesinin ehemmiyetini kaybetmesine meydan vermemek lâzımdır.

Ancak bu tarikledir ki, 929-da memleketimize 8.681.000 lira temin eden afyon ihracatımızı hattâ yine bu seviyeye çıkarmakla kalmayarak bu mata yüzünden memlekete giren kıymet yekûnunu 15-20 milyon liraya iblâg etmek imkân dahilindedir.

Türk afyonculuğunun şimdiye kadar bildiği piyasalar,

alkoloit mürekkebatı istihsal eden Avrupa ve Amerika pazarlarıdır. Ve bu pazarların ihtiyacı - yukarda işaret olunduğu gibi- senevî ancak „2500„ sandık kadardır. Halbuki bu piyasalara mal arzeden Türkiye, Rusya ve Yugoslavyanın senevî rekolteler mecmuu vasatisi "6.500„ sandık tutar. Buna şunu da ilâve etmek lâzımdır ki, hali hazırda bu müstahsil memleketlerin elinde ayrıca bütün Avrupa ve Amerika pazarlarının iki senelik ihtiyacını karşılayacak kadar stok mal vardır. Binaenaleyh bu pazarlar artık tıkanmıştır. Bize yeni pazarlar ve yeni mahreçler lâzımdır. Bu mahreçler ise ancak, *içmek* için afyon kullanan ve bir zaman esasen müşterilerimiz olan (Şark pazarları) dır. Avrupa ve Amerikanın senevî " 3.500 „ sandık ihtiyacına ve buralara yapılan senevî "6.500„ sandık arza ve eldeki iki senelik stoka mukabil, şark pazarlarının senevî istihlâki " 20.000 „ sandıktır. Buraya yapılan arzlar ise aşağıda izah edileceği gibi günden güne düşmektedir. Bu itibarla şark pazarları Türk afyonculuğu için yeni ve zarurî fütuhat sahalarıdır.

Tütün gibi içilmek için ham afyon mübayaa eden Uzak Şark pazarları.

Bu pazarların ham afyon istihlâkleri senevî 20.000 sandık demiştik. Bu miktar 1.540.000 kiloya; yani memleketimiz istihsalinin dört misline teadül eder.

Yemek ve yahut tütün gibi içmek suretiyle ham afyon istihlâk eden Şark memleketlerinin başlıcaları şunlardır:

Birmanya, Felemenk Hindistanı, Siyam, Hindi Çini, Hong - Kong, Makao, Formos, Mançuri ilâh... ilâh...

Birer müstemleke olan bu memleketlerin hepsinde afyon ticareti Cemiyeti Akvam kararları mucibince yerli hükûmetlerin inhisarındadır.

Bu memleketlerde ancak bu inhisar idareleri afyon ithal eder ve dahilde perakende satış yapabilirler.

Bu rejiler hep afyon ihtiyaçlarını harpten evvel Hindistan, Türkiye ve İrandan temin ederlerdi. Fakat:

1 — Kaçakcılığa mani olmak maksadiyle ithalâtın bir nizam altına girmesi

2 — Müstehlikelere her zaman aynı cinsden mal verebilmek maksatlariyle

Afyon ihracatını devlet inhisarı altına almış, Hindistanın afyonlarını daima tercih etmişlerdir. Bir taraftan bu müstehlik

memleketlerdeki valiler, diğer taraftan Hindistan umumî valisi arasında aktedilen mukavelelerle biribirlerine bağlanmışlardır. Bu akitler perakende bir şekilde zaman zaman ortaya çıkan rakipleri bertaraf ederek Hint afyonlarına emin ve gelirli satışlar temin etmiştir. Diğer taraftan, bu suretle de afyon ithalâtını bir nizam altına alan müsteklik memleketler, afyonkeşlere daima aynı cinsten mal vermek imkânını bulmuşlardır. Fakat; cemiyeti akvam mukarreratı mucibince Hindistan bir plan dahilinde istihsalini tahdit etmektedir. 924-te 1.430.000 kilo istihsal eden Hindistanın 929-da afyon rekoltesi 800 bin kiloya tenezzül etmiştir. 935-ten sonra Hindistan artık afyon ihraç etmeyecektir.

Hindistanın afyon ihracatını seneden seneye azaltması müstehlik memleket rejilerini daha 929-da çok müşkül bir vaziyete sokmuştu. Bütün müstehlik rejiler meslâ:

"Hong-Konk rejisi halihazırda (929 da) Hindistanın kendisine,,
"sattığı afyonlarla dahilî talepleri karşılayamamaktadır. Sene-,,
"den seneye azalan Hindistan satışlarının yerini Türkiye ve,,
"Acemistan ithalâtta bulunmak suretiyle itmam için şimdiye,,
"kadar hiçbir tedbir alınmamıştır. [1] ,,

Görülüyor ki, Aksayı Şark yeni afyon satıcıları bekliyor. Afyon ihracatını bir elden idare eden Acemistan, yaptığı teşkilâtla Aksayı Şarkta yavaş yavaş Hindistanın yerine kaim olmaktadır. Senevî 100-150 bin kilo afyon ithal eden Felemenk Hindistanının, hariçten ithal ettiği ham afyonlar hakkında cemiyeti akvam raporlarında deniliyor ki:

"1916 senesinden evvel afyon rejisi Türkiyeden mal alırdı,,
"fakat 916 ile 926 seneleri arasında mübayaatını, aktettiği,,
"bir mukavele ile münhasıran Hindistandan yapmıştır. 927-de,,
"birinci defa İrandan 133.182 kilo ve 928 de yeniden Tür-,,
"kiyeden 10.000 kiloluk bir parti mal ithal etmiştir. (Cilt 2 sayfa 192) ,, denilmektedir.

Bu günkü afyon istihsalâtımızın yalnız başına yarısını istihlâk edebilecek Felemenk Hindistanı, demek evvelce Türk afyonu istihlâk eden bir pazardı. Mukavele ile bağlandığı Hindistan ihracatının azalmasiyle satıcılar arayor. Fakat Türkiyede afyon ihracatı tek elden idare edilmediği için Türkiye afyonlarına bağlanmıyor. Felemenk Hindistanı 928-de

[1] Aksayı Şark memleketlerinde afyon hakkında resmen tetkikatta bulunan Cemiyeti akvam komisyonun raporlarından Cilt: 2- Sayfa: 246

Türkiyeden yaptığı mübayaatı memleketimizdeki Hollanda konsoloshaneleri vasıtasiyle yapmıştır.

Hindistan ve iran ihracatlarını inhisar altında bulundurdukları için Aksayı Şark pazarlarına mal verebilmektedir. Ve satışlarını daima yüksek fiatlarla yapmıya muvaffak oluyorlar. Meselâ: iran hükûmeti beher kilo afyondan 22 şilin (22,5 T. lirası) ve Hint hükûmeti 80 rupiye ihracat resmi aldıkları halde mallarına müşteri bulurken biz afyonlarımızı, kilosunu 7 liradan bile elden çıkaramıyoruz.

Hulâsa; memleketimiz istihsalâtının dört misli afyon istihlâk eden Aksayı Şark memleketleri, kendi ihtiyaçları olan afyonu tedarik edemedikleri, telâş içinde oldukları ve mütemadiyen yeni satıcılar aradıkları bir zamanda Türk afyonları pazarsızdır. Bütün tetkikler gösteriyor ki bu memleketler, Türk afyonlarını belki beher kilosuna 22,5 lira ihracat resmi vererek kendilerine satılan Acem afyonlarına tercih edeceklerdir.

Hattâ bu hususta Türkiyeye yapılmış bir teklif te mevcuttur. Ingiltere ve Hollandadaki Türkiye Ticaret mümessili Kurtoğlu Faik Beyin ziraat kongresine verdiği rapordan şu malûmatı aynen alıyoruz:

"928 senesinde Lahide Sumatra, Cava afyon rejisiyle alâkadar zevat ile„
"temasa gelinerek ve Amisterdamişe Bankın 4 milyon florenlik azami %2„
"faizli mali müzaheretinin de temini suretiyle bir milli afyon kontuvarı tesisi„
"hakkında İktisat Vekâletine bendeniz tarafından tam bir proje takdim edilmişti.„
"Hattâ Amisterdamişe Bank bu iş için sureti mahsusada Türkiyeye bir zat da„
"gönderdi. Bu paralar afyon çiftçilerine bir kredi olarak dağıtılacak ve muay-„
"yen müddet zarfında İzmirde modern bir afyon müştekatı fabrikası yapıla-„
"caktı. Bu projenin istihdaf ettiği hedef daha o zamandan beliren afyon„
"vaziyeti karşısında Hollanda rejisini, Hollanda sermayesini işe koşturmuş„
"olmak suretile alâkadar etmek ve en başta bu reji olmak üzere diğer„
"rejilerin de temelli müşteriler sırasına sokmaktı. Bu proje halen İktisat Ve-„
"kâletindedir ve tekrar arz ederim ki, hem bugünün iktisadî tekniğine ve„
"hem de cemiyeti akvamın siyaset ve telkinatına tamamen uygundur. Ve„
"bugün için de Türkiye için bu projeyi tehakkuk ettirmekten daha muvafık„
"bir yol olmadığı kanaatindeyim. Afyon vaziyetini tehdit eden ve gittikçe„
"inkişaf eden vaziyet karşısında geç kalmamalıyız.„

30 - 40 liraya kadar afyon satabildiğimiz 928 ve 929 senelerinde bu teklifler belki nazarı dikkatı celp etmedi.

Hulâsa Türk Afyonculuğunu tanzim işini artık bir millî iktisat davası ve bir devlet meselesi olarak ele alınmak zamanı gelmiştir. Memlekete temin ettiği gelir iki sene içinde 8,5 milyon lirada 2,5 milyon liraya düşmüştür. İki sene evvel beher okkasına 40 lira ödenen Türk afyonu bugün ancak 8 liraya satılıyor.

Kreuger.
Hitler.
Göthe.

Dr. Vedat Nedim

İntihar eden cihan kibrit kralı Kreuger, göçen cihan iktisadiyatının tipik bir timsalidir.

Temeli, kibrit kullanan bütün memleketlere dayalı bir finans abidesi kuran mimar, muazzam eserinin kibrit çöpünden olduğunu ve yıkılmak üzere bulunduğunu hissedince, canına kıydı. Bu hailevî akibette bütün bir sistemin talii haykırıyor.

Oswald Spengler'in son neşrettiği "İnsan ve teknik„ adlı eserden naklettiğim şu satırlar bu taliin mahiyet ve istikametini bilhassa bizce çok dikkate şayan bir vuzuhla gösteriyor:

"Geçen asrın son yarımında garbî Avrupanın ve şimalî Amerikanın iktisadî, siyasî, askerî, malî kısaca her sahadaki hakimiyeti sanayi monopoluna dayanır. Büyük sanayi ancak bu şimal memleketlerindeki kömür madenlerinden doğdu. Dünyanın diğer kısımları sadece bir mahreçti. Ve müstemleke siyaseti daima yeni istihsal sahaları değil, sürüm ve ham madde mıntakaları aramak istikametinde inkişaf etti. Başka memleketlerde kömür vardır. Fakat onu yalnız **"beyaz„** *mühendis çıkarabilirdi. Bizim hakimiyetimiz yalnız* **"madde„** *nin değil, maddeyi kullanmak için icap eden* **"metot„** *ların da yegâne sahibi bulunmaktan ileri geliyordu. İşte renkli işçiye nisbetle beyaz işçinin lükse varan yaşayış tarzındaki farkın sırrı. İşte Marxismin kendi akameti hesabına gizlediği hakikat. Fakat bu, bu gün intikamını alıyor. Beyaz işçinin kendi varlığı için artık bir tehlike halini alan yevmiye yüksekliği münhasıran sanayi monopolünün bir neticesiydi. Fakat bu gün Asyad'a cenubî Amerikad'a, cenubî Afrika'da yeni, yeni sanayi mıntakaları doğmuş ve doğmaktadır. Bunlardaki yevmiye seviyesinin alçaklığı öldürücü bir rekabet teşkil ediyor.*

İşte bu, istismar edilen dünyanın, efendilerinden aldığı intikamdır!

Renklilerin aynı meharetle ve çok daha mütevaziane çalışan sayısız elleri beyazların iktısadî temelini sarsıyor. Beyaz işçinin alışık olduğu "lüks„ artık kendisi için bir felâket oldu. Beyazın işi lüzumsuz bir meta haline giriyor.
İstihsalin sıklet merkezi yerini hiç durmadan değiştiriyor. Beyaz memlekeilerdeki işsizliğin en son sebebi işte budur. Ve bu bir **buhran** *değil, bir* "**katastrof**'*un başlangıcıdır.*„
Oswald Spengler "renkli„ den Ruslar da dahil olmak üzere bütün müstemleke ve yarı müstemleke milletlerini kastediyor. O halde biz de, Spengler'in hesabınca, renklilerdenizl
Katastrof diyarlarında dolaşmak bir renklinin içinde ne garip duygular coşturuyor:
Bütün gördüklerim, bütün konuştuklarım, bütün okuduklarım hep "Kadro„ da ortaya atılan tezleri teyit eder mahiyette: Yeni dünyanın hakikatı bizde.
Beyazlar, hâlâ bilmece hallile meşguller. Bizim için bir müteârife kadar basit olan, onların bir çogunca hâlâ bir muamma.
Beyazlar memleketi modern bir babil kulesi:
Herkes konuşuyor, herkes münakaşa ediyor, herkesin bir iddiası, bir izah tarzı, bir felsefesi, bir sistemi var. Fakat hiçbiri diğerini anlamıyor, herbiri diğerile mücadele halinde.
Bütün beyazlar diyarı ufuksuz ve karanlık bir ummanda bir buz kayasına çarpmış bir transatlantik gibi: Yolcular afallamış, herkes kendi canına düşmüş. Kaptan nerede? kaptan yok. Herkes kendi kendinin kaptanı.
Hiçbir zaman hotbinlik bu derece azgınlaşmadı. Hiçbir zaman "irade„ bu derece instinktin esiri olmadı. Milletlerin arasında, milletlerin içinde, ailelerin ve hattâ fertlerin içinde "harp„ var. İnhilâl ve tecezzi hareketi umumîdir.
Oswald Spengler'in hakkı var:
Katastrof başlamıştır.

●

İntihar eden *Kreuger* **inhilâl eden iktısat sisteminin** *Hitler* **de intihar eden liberal - demokrasi rejiminin timsalidir.**
Bugünkü Almanyanın Versailles muahedesinden ziyade Fransız demokrasisinin kurbanı olduğuna şüphem kalmadı. Bir millet, demokrasi hesabına ancak bu kadar istismar edilebilir. Otuz fırka - belki de daha fazladır - her Almanın kafasında cirit oynatıyor!

Otuz fırkanın otuzu da ayrı, ayrı Alman milletini hak yoluna davet ediyor.

Her Almanın kafası, şamatalı bir kadın hamamının kubbesi gibi, manasız bir uğultu içinde!

Bir Almanya, *bir* Alman milleti yok. *Otuz* fırka var. Otuz fırkaya bölünmüş bir millet, otuz fırkaya ayrılmış bir memleket var.

Hitler, demokrasinin aleyhinde. Fakat kendi mevcudiyetini bizzat demokrasiye borçlu. Demokrasinin o herşeyi hazmeden geniş işkembesi olmasaydı, Hitler olmazdı!

●

Oturduğum evin hizmetçisine sordum

— *Kime reyinizi verdiniz?*
— *Hitler'e*
— *Niçin?*
— *Yandaki oturan efendi on beş fenik vadetti de ondan!*

Oturduğum evin hıristiyan sahibine sordum:

— *Kime reyinizi verdiniz?*
— *Hindenburg'a*
— *Niçin?*
— *Çünkü oğlum ses muallimidir ve birçok yahudi talebesi vardır. Hattâ havrada cumartesi günleri yapılan ayinde ilâhi okur. Eğer Hitler kazanırsa yahudileri memleketten kogacak. o vakit oğlum işsiz kalacak*

Bir boya ustasına sordum:

— *Kime reyinizi verdiniz?*
— *Hitler'e*
— *Niçin?*
— *Geçen sefer Hindenburg'a vermiştim. Bakalım bu sefer de Hitler'i deneyelim!*

Bir garson kıza sordum:

— *Kime reyinizi verdiniz?*
— *Hitler'e*
— *Niçin?*
— *Daha genç te ondan!.*

İşte dostlarım, Alman milletinin siyasî talii, böyle en çürük pamuk ipliğinden daha çürük binbir tesadüfe, binbir endişeye bağlı...

●

Liberal iktisat devrinin siyaset sahasındaki ifadeleri olan fırka, intihabat mücadeleleri, parlamento gibi bütün müesseselerin de Avrupa'da tereddisine şahit oluyoruz.

Çünkü liberal nizama dayanan bir cihan iktisadiyatı, yani sanayici memleketlerin ham maddeci milletleri kayıtsız ve şartsız istismar imkânları devam ettiği ve millî hudutlar içindeki siyasî mücadelelerin mevzuunu da gerek millî sâyden, gerekse müstemleke milletlerinin metropoller hesabına temin ettikleri fazla kıymetlerden mütevellit gelirlerin sınıflar arasında tevezzuu teşkil ettiği müddetçe siyasî fırkaların bir "hikmeti vucud„ u vardı. Ve o vakit siyasî fırkalar, millet içinde bariz menfaat tezatlarile biribirlerinden ayrılan zümrelerin ve sınıfların mücadele organlarıydı. Bugün beynelmilel pazar şartlarının değişmesile sanayi memleketlerinde istihsalin ve millî gelirin mahiyeti de değişmiştir.

Eğer bugün Almanya'da altı milyon işsiz varsa, bunun mesuliyetini sanayi erbabının sınıfî hotbinliğinde ve işçi sınıfını istismar etmek, ezmek arzusunda aramak gülünç olur.

Komünistler de, Hitler de iş başına gelseler, onların da pazarsızlık ve işsizlik meseleleri karşısında ayni suretle âciz kalacakları muhakkaktır. Çünkü artık meselenin mihverini, gelirin şu veya bu nispet dahilinde sınıflar arasında tevezzuu veya istihsal vasıtaları üzerinde şu veya bu sınıfın hâkimiyeti değil, beynelmilel pazar şartlarının tahavvülü ve doğrudan doğruya cihan iktisadiyatının bünyesindeki inkılâp teşkil ediyor. Artık sınıfî ve hattâ millî bir mesele değil, tam manasile bir cihan meselesi vardır.

İşte bunun içindir ki, sınıf mücadelesi ananesile yetişen fırkalar bu muazzam hâdise karşısında tamamile bocalıyorlar. Bilhassa Almanya'da sınıf mücadelesinin en ziyade artması icap eden şu devirde - altı milyon işsiz - komünist fırkasının ihmali caiz bir kemiyet haline düşmesi ve günden güne ehemmiyet ve nüfuzunu kaybetmesi bu iddianın en canlı bir müeyyidesidir.

İşte Almanya'daki son intihabat mücadelesinin şeenî ihtiyaç-

lardan alınma şiarlarla değil de, en bayağı demagoji vasıtalariyle sevk ve idare edilmesindeki hikmet te buradadır.

●

Göthe'nin yüz senelik cesedi "Cemiyeti akvam„ ı kıskandırcak bir meharet ve cazibe ile milletleri kendi etrafında birleştirdi. "Bugün„ ün boğucu havası içinde bunalanlar, yüz sene evvel ölen büyük adamın ruhu önüne - sanki taze havaya açılan bir pençereye gibi - üşüştüler.

Göthe, ıstırap çeken ve çaresizlikler içinde bocalanan insanlığın sükûn ve intizama olan hasretinin bir timsali oldu.

Göthe'nin ölüm tarihinin 100 - üncü dönüm senesi, eğer bundan altı yedi sene evveline, yani konjunktur dalgasının yukarıya doğru çıktığı ve prosperite devrinin bütün gözleri kamaştırdığı zamanlara tesadüf etseydi, eminim ki, insanlık onu bu sene olduğu gibi aramıyacaktı.

İnsan, maddeden ümidi kestiği zaman mistikleşiyor:

Göthe'nin ruhuna hasret çekenlerde, muhakkak ki, açık denizlerde kara yele tutulmuş bir kayığın içinde dua edenlerin hali vardı!

Göthe'nin yüzüncü ölüm senesi münasebetile yapılan beynelmilel muazzam tezahürler bu ölmez faninin şaşaa ve haşmetine hiçbir şey ilâve etmedi. Fakat zamanımızın maddî ve ruhî depresyonundaki karanlığı bütün şaşaa ve haşmetile aydınlattı.

Benerji kendini niçin öldürdü?

Şevket Süreyya

1920 sonlarında bir gündü.
Batumun, engin deniz ufuklarına bakan bir evinde İstanbullu bir gençle tanıştım. Bu genç ateşli bir şairdi ve bize son şiirini okudu:

Suları soğuk pınar
Suları soğuk pınar

Ateş dudaklarını göğsüne koydu da yar,
Sen neden ısınmadın? Sen neden ısınmadın ?...

1920 sonlarında tanıdığım bu ateşli şair, şimdi gönlünde ne bir pınar serinliği, ne bir "yâr„ taşıyan bugünkü Nâzım Hikmete istihale etti.
O günkü genç şairi bugünkü Nâzım Hikmetten ayıran mesafe, 1920- yi 1932- den ayıran zaman fasılasına sığmayacak kadar uzun görünüyor.

●

1921 yazında bir akşamdı. Moskovada gürültülü bir meydandan geçiyorduk. Meydanın ortasında iki kamyon durdu. Birinin üzerine bir sinema perdesi çektiler. Ötekinde makine işlemiye başladı ve perdede filmin ismi göründü:
A ç l a r.

Meydandaki insan kalabalığı gittikçe arttı, kenetlendi. Tramvaylar, arabalar geçemediler, kenarlarda kaldılar.
Filmi seyretmeye başladık:
Açlıktan yanan bir hava içinde, Kuban, Don, Volga ovalarındaki şehirler birer birer boşalıyordu. Toprakları kuraklıktan çatlamış ve çatlakları, anasının eteğine yapışan mecalsiz çocukları habersizce yutacak kadar mezarlaşmış uçsuz bucaksız stepler ortasında, eğri büğrü kafileler, sonu gelmez ufuklara doğru yürüyor, koşuyordu.
Gök yüzünün hâin aydınlığı içinden baykuş kahkahaları geliliyor, beyaz kefenine sarılmış açlık ve ölüm iskeletinin tırpanı hiç durmadan işliyordu. Güneş, baykuş kahkahası ve ölüm

tırpanı altında kaybolmuş gibi sürüklenen perişan kafileler ilerledikçe azaldı ve azaldıkça hazin'eştiler. Öyle ki, Kuban, Don, Volga ovalarının, açlıktan şehirlerini bırakan insan dalgalarında arta kalanlar, göç etmek için koştukları nehir iskelelerine eriştikleri zaman, artık kendilerini, sürü sürü akar sulara atacak kadar kudurmuş, çıldırmıştılar.
O gecenin sabahında Nâzım Hikmet "Açların göz bebekleri„ni yazdı:

Açlar, dizilmiş açlar.
Ne erkek, ne kadın, ne oğlan, ne kız.
Sıska, cılız,
Eğri büğrü kollariyle.
Eğri büğrü ağaçlar
Bunlar,
Yürüyen parçaları,
O kurak
Toprakların...

Açlar dizilmiş açlar.
Değil bir kaç,
Değil beş on,
Otuz milyon.
Aç,
Bizim...

"Açların Göz bebekleri„ onun - kendi tabirince - ilk fütürist şiiridir. [1] Bugünkü Nâzım Hikmeti eski "genç şair„ den ayıran dönüm, işte, bu kasvetli filimle başlar.

●

1922 mayısının onuncu gecesi bir etüdyan grupu, ilk fütürist şiirini yazalı o gün tam bir sene olan genç şairin şiirlerini dinlemek için küçük bir ictima tertip ettiler.
Hazır olanlardan biri, "Gabriyel Danunçiyo„ dan bahsetti. Danunçiyo o zaman beynelmilel bir sanatkâr olduğu kadar, 1922-deki İtalya hadiselerinin en idealist bir aksiyon adamı, en ileri kahramanlarından biri idi.
O gece Gabriyel Danunçiyoyu, Nâzım Hikmete bir nümune gibi gösterdiler:

[1] Bu janra Konstrüktüvizm denildiğini bilâhara anladık.

— İdealist bir aksiyon adamı ve san'at itibarile beynelmilel.

1922 mayısı ile 1932 arasında tam on yıllık bir mesafe vardır. 1922- de on dokuz yaşında olan Nazım Hikmet, şimdi yirmi dokuz yaşındadır.

●

Hintli bir genç doktor tanırdık. Adı: Benerji.

Benerji ağır bir münevver ve eyi bir adamdı. Fakat onun da, Moskovaya, ya okumak, ya görmek için gelen her hintli gibi, sakin, lâkin kapalı, aradığını bulmamış, tatmin edilmemiş insanların, acıklı hali vardı. Zaten, asırlardanberi kendi içinde yaşayan, gerek tabiatın, gerek cemiyetin zulmüne, kendi içinin silâhlarile mukavemeti daima bir din gibi yaşatan Hintli ruhu, maddenin, makinanın, hareketin, hulasa, iptidaî sükûnetinden ayrılmış Avrupa tabiatının havasında daima rahatsız olur.

Benerjinin mazisinden çok az bir şey bilirdik. Acaba şimdi neredadir? Öldü mü? Yaşar mı? onu da bilmiyorum ki, Hintli doktor başka memleketlerde doyuramadığı idealist ruhuna yeni gıdalar bulmak, yeni bir şeye inanmak için geldiği bu yeni memleketten, geldiğinden daha perişan, geldiğinden daha müttekâsız bir gün çıkıp gitmiştir:

Bizim onu tanıdığımız müddetçe, içinde yaşadığı binaların taştan kalbi içinde Benerji, etrafındaki hayu-huydan, etrafında esen kolaycacık inanıp, kolaycacık bağlanma havasından, kendi engin ruhuna bir damla bile sindirmeden, daima muhitinden ayrı ve daima muhitine yabancı yaşadı.

●

Nazım Hikmetin son eserinin ismi şudur:

— Benerji kendini niçin öldürdü?

Eser bir manzum hikâyedir. Vak'a Hindistanda cereyan eder. Eserde Benerji bir müfrit amele ihtilâlcisi tipinde tasvir olunmuştur. Kalkütedeki amele mahallelerinden birinde yaşar ve eğer bu mahalleler halkını ayaklandırırsa, bütün Hindistanın kurtulacağına kanidir.

Fakat bir aralık Benerji bütün arkadaşları tarafından terkolunur. Cünkü kendisinde bir takım zaaflar sezinilmiştir. Bundan sonra hikâyeye bir de küçük tez konur: Bir ihtilâlci ne vakit intihar edebilir?

Fakat biz, Benerjiye gelmeden bir az Hindistanı bilmezsek eser üstünde varacağımız hükümler havada kalır.

●

Hindistanı bilmeyen var mı?

Hesapsız servet hazineleri, her milletin dilinde bin bir efsane mevzuu olan Hindistan, dünyanın en aç memleketidir.

Yalnız 1875-1900 seneleri arasında geçen yirmi beş sene zarfında, Hindistanda kıtlıktan ölenlerin sayısı 56.000.000 dur! Halbuki yalnız, kıtlığın en şiddetli olduğu senelerden biri olan 1899 senesinde, Hindistanın açlık mıntakalarında geçirilen trenlerle, ecnebî memleketlere ihrac olunan buğdayın bedeli 60.334.000 İngiliz lirası tutar!

Hindistanda bir İngiliz, ve üç bin kadar da İngiliz himayesinde yerli hükûmet vardır. Bu suretle siyaseten Hindistan, Hintlilerin (3.001) parçalı vatanını teşkil eder.

Hindistanda insanlar sayısız dinlere ayrılmıştır. Meselâ (232.000.000) Hindu, (80.000.000) müslüman, (10.000.000) Animist (100.000) ateşperest vardır!

(232.000.000) Hint mecusisi, dinen ve iktisaden dört büyük Kast'a ve her Kast, kendi içinde yüzlerce, binlerce tâlî kastlara ayrılmıştır.

Meselâ çiftçiler ayrı, esnaf ayrı birer kast teşkil ederler. Fakat esnafın da her şubesi birer tâlî kasttır. Bengalda küp yapanlar ile desti yapanlar ayrı birer kasttırlar. Küpçülerle desticiler, bir sofrada yemek yiyebilir, fakat biribirlerile kız alıp veremezler. Fakat bir köylü ile bir komsiyoncu, bir arada yemek yiyemez. Bir Mecusi ile bir Müslümana gelince, dinen bunların teması bile memnudur.

Bu tâlî kastların sayısı Hindistanda (50.000) - e varır. Hint milleti, dinen ve içtimaen, 50.000 parçaya bölünmüş bir bedbaht millet taklididir:

Bu parçalı vatan ve parçalı millet üstünde, bütün, vazifeleri halkı, bu parçalı bağçanın lüzum ve makuliyetine inandırmaktan ibaret olan geniş bir BREHMEN ve MOLLA tufeyliliği ve hepsinin üstünde de (234.000.000) köy müstahsılını kendi sefahetleri için çalıştıran bir avuçluk bir zemindarlar, racalar ve mihracalar tabakası vardır! [1]

[1] Hindistana ait malûmat, Hakimiyeti Milliyenin 27-1. 30-1. 14-2-1932 tarihli nüshalarında neşrolunmuştur.

Bir müstemlike olan Hindistan, bütün müstemlikeler gibi sanayiden mahrum, hattâ memnundur. Yani sanayi, mahdut şehirlerde müşkülâtla inkişaf eder. Limanlarda, İstanbulun eski hammal loncaları nizamında yaşayan bir kısım nakliyat amelesi vardır. Ve kül halinde aldığı zaman amele nüfusu, nüfusu umumiyenin (% 0.5)- ini teşkil eder.

●

Her şairin fantazi yapmak hakkıdır. Fakat fantaziye, hiç bir zaman, realitenin bütün kaydü-şartlarını ifade eden objektif bir "hüküm eseri„ denilemez. Nazımın eserindeki Hindistan, bildiğimiz Hindistana benzemez ve Nazımın Benerjisi, bizim tanıdığımız Benerji değildir.

Haydi biz Benerjiyi bir senbol gibi alalım ve kendi tanıdığımız Benerjiyi de bir tarafa bırakalım:
Kalkütenin nakliyat ameleleri mahallesinde yaşayıp, bu mahaller halkını ayaklandırırsa, Hindistanın kurtulacağını sanan Benerji, ayakları toprak üstünde olmayan bir köksüz tiptir.

Hindistan, hiç şüphe yok ki, bir Millî Kurtuluş hareketi içindedir. Fakat bu hareket içinde Nazımın Benerjisi, ancak bir yabancıdır, cemiyete bağlı olmayan ve cemiyetten ekarte edilmiş bir müteassıp, ihtilâl mürşididir.

Müteassıp bir ihtilâl mürşidine idealist belki denebilir, fakat hiç bir zaman bir halk adamı ve bir organizatör denilemez. Cemiyetin kaydü-şartlariyle mukayyet olmayan bir avuç müteassıbın, cemiyetin nizamını bir hamlede değiştirebileceğine inanan tip, her yerde ve her devirde görülmüştür. Hattâ bu dilin edebiyatında bunlara "Blankist„ derler.

İşte Nazımın eserindeki Benerji böyle bir Blankisttir. O, filvaki Kalkütede bir Hintli inkilâpçı tipinde tasvir olunmuştur. Fakat bu tasvir olunan tipin, ne cemiyetin realitesi, ne de Hindin kurtuluş davalariyle hiçbir alâkası yoktur.

Hintlilerin (3.001) parçalı vatanını ve (50001) parçalı Hint milletini, hem istilâcının, hem Brehmenin, hem Zemindarın esaretinden kurtaracak hareket, ancak bir Millî Kurtuluş hareketidir ki, bu hareket, gerek mahiyeti, gerek manasının şümulü itibarile, Nazımın eserinde tasvir olunan ve hakikî Hindistana hiç benzemeyen mücerret bir memlekette cereyan

eden köksüz bir Blankizm hareketinden çok daha başka bir şeydir. [1]

●

Nazım Hikmet bütün yazılarını, bir içtimaî tezadın ifadesi sayar. Fakat bana kalırsa bu ifade Nazımda, bizzat bu içtimaî tezadı, cemiyet harici kılacak kadar mücerretleşmiş ve sübjektifleşmiştir. Ve bu ifade galatı da şundan gelir ki, bizzat Nazımın kendisi, dünyanın bütün memleketlerinin davasını bir, ve dünyanın bütün insanlarını birbirine benzer görecek kadar, realitenin ve cemiyetin haricinde kalmıştır. Vestfalyadaki madencinin hayat şartlarını ve Ren havzasında cereyan eden sınıf mücadelesini tahlil kabiliyetinin bütün kuvvetlerile muhitinden, kaydü-şartlarından, hulâsa objektif mahiyetinden tecrit ederek, yani metafizikleştirerek, hayalimizde Ganj vadisine nakletmemiz kabildir. Ganj Paryasının hayat şartlarını, ıztırabını ve kurtuluş davalarını, keza maddiyetlerinden soyarak, Hem Ren ve Hem de Ganj havzaları için, binnazariye bize doğru görünen ve hattâ bizi tatmineden mücerret kriteryumlarla ölçmemiz ve hükümlere vasıl olmamız kabildir. Fakat realitenin haricinde çıkarılan ve realiteye uymayan, hulâsa hâdisatın seyrile her adımda tekzip edilmesi mukadder bulunan böyle bir hükmün, yalnız sahibini aldatmaktan başka ne manası olabilir?

1922- de bize, memleketler arasındaki hudutlar daha silik görünürdü. Çindeki (Mandarin) le, London Siti deki (Finans Kapitalisti) ni ve Şanghaydaki (Kuli) ile, aldığı işsizlik primi bile kendisine Belçikada orta halli bir şato hayatı temineden, İngilteredeki amele aristokratını bir sayardık.

Halbuki bir müstemleke memleketin oğlu olan ve yarattığı fazla kıymetlerle, hem kendi (Komprador) [2] larını, hem de kendi vatanını müstemlekeleştiren Britanya sanayiinin bütün fazla kıymetlerini besleyen bir Kuli ile, hattâ işsizlik zamanlarında bile, müstemlekelerden çekilen fazla kıymetler hesabına yaşayan bir İngiliz işçisi arasında bir (Iztırap iştirâki) olmasa gerektir.

---

[1] Bir Millî kurtuluş hareketinin mahiyet ve manası Kadro serisinin ilk numarası olarak basılmakta olan (İnkilâp ve kadro) da izah edilmiştir.

[2] Komprador: Ecnebi istilâcıların dahildeki iktısadî istilâsına tavassut edenler. Eski İstanbuldaki Levantenler ve ekalliyetler gibi.

Nazımın eserinde tasvir ettiği Benerji, gerek hayat, gerek mücadele şartları itibarile bir (Kuli) dir ki, bu eserde ona, bir Ren nehri işçisinin mukadderatı, ariyet olarak verilmiştir. Halbuki, aşikârdır ki, Kuli sessiz sedasız çalışırsa, Ren nehri sahilinde sükûn vardır. Sınıf cidali yerine sınıf ahengi hüküm sürer. Müstemlekeden çekilen fazla kıymetler, Ren nehri veya Tayms sahillerinin, biribirine karşı cephe almış bütün muhasım sınıfları arasında kardaşça paylaşılır! Fakat eğer kuli, kendi bileklerine vurulan müstemlike şartlarına itaatkâr olarak sessiz sadasız çalışmazsa, meselâ Mavi nehir, Mekong veya Ganj kıyılarında - Nazımın tasvir ettiği gibi bir mahalle nümayişi değil de - bir millî kurtuluş hareketi meydan alırsa, o zaman, müstemlikelerin fazla kıymetlerini kardeş payı yapan medenî insanlar arasında derhal bir sınıf kavgası başlar.

Acaba eski terbiyeli ve disiplinli Almanyada, harp sonunda meydan alan sokak ve barikat mücadeleleri, şimdi alman burjuvazisinin daha zalim, ve Alman amelesinin daha şuurlanmış olmasından mı geliyor, yoksa bu keskinliğin sebebi, Almanyanın müstemlike ve yarı müstemlikelerden çektiği fazla kıymetlerin arkası gelmiş ve Almanyada taksim olunacak fazla kıymetlerin azalmış olması mıdır?

●

Trotzki hatıratında, İstanbuldaki hayatından bahsederken, bu "en intizar edilmeyen„ günleri, ancak "maziyi yaşamakla„ geçirmekte olduğunu söyler. Filhakika İstanbuldaki, Trotzki içinde yaşadığı atmosferi adeta duymadan ve muhitinin maddiyetine adeta dokunmadan, mazisinin odalarını dolaşan bir sairi-filmenâm gibidir.

Trotzkide hiçte garip olmayan, bu istigraka benzer tecerrüdü ben, Nazım Hikmetin yazılarında da sezerim. Nazım Hikmet için, İstanbulun taşı, toprağı üstünde ve bir realite içinde yaşar denilmez. Bütün eserlerini o, eski yaşadığı âlemin ve mazide aldıklarının ve münhasıran bunların istigrakı içinde dokur.

Muhitinden mücerret bir istigrak adamı ile, Somnanbul arasındaki fark ise o kadar fazla olmasa gerektir.

Ancak burada bir noktayı da işaret edeyim:

Eski bir Rus münevveri olan Lunaçarskinin bir yazısını hatırlarım: "İnsan sınıf cidaline, ya bizzat sınıf mücadelesi yapa-

rak, ya ilim tarikile gelir.„ der. Bence Nazım bu cidalde, hem mücadelenin, hem de ilmin haricindedir. O sadece "sezdiği„ bir mefhuma bağlanan ve inanıp bağlanma kabiliyetini bizzat kendine ahlâk yapan bir heyecan idealistidir.

●

İdealist bir aksiyon adamı ve beynelmilel san'atkâr demek, muhitinden mücerret bir istigrak adamı, ruyada gezer gibi kafasındaki odalarda gezen bir somnanbul mu demektir?
Üstünde yaşadığı bu topraktan ve içinde yaşadığı hayat şartlarından Nazım Hikmetin alacağı bir şey yok mudur?
Onun elinde bu kadar güzelleşen, bu kadar erkekleşen Türkçe, bugünkü genç nesle "benimdir!„ diyebileceği bir ses veremez mi?
Niçin veremesin?
Asırlardanberi dünya küresinin en terkolunmuş parçası olan Anadolu toprağı üstünde, insaniyetin en engin ruhlu ve en sevilmeye değer parçası olan Türk milleti için müstakil, şen, ileri teknikli ve türlü inhilâl amillerinden beriy, nizamlı bir vatan kurmanın ruha vereceği sonsuz heyecan, bir idealisti tatmin etmezmi?

Asırlardanberi mahkûm kılındığı iktısat esaretinin bütün malûliyetlerini ve ufuk darlığını taşıyan bugünkü cemiyet şartlarına rağmen, ve bugün âsî olan, bugün evlâtlarını yarı aç ve yarı çıplak dolandıran bu kör tabiata karşı, tekniğin ve millî enerjinin bütün silâhlarıyle açılacak mücadelenin heyecanı bir şaire ilham veremez mi?

Dinledik taşlı tarlaların sesini,
Gördük ki vermiyor
Toprak altın başaklı nefesini
Kara
Sapanlara!

. . . . . .

Bağların, tarlaların özlediği,
Arzulu bir kadın gibi şehvetle gözlediği,
Her tırnağında 1.000 manda kuvveti demirleşen,
ve su çalkalar gibi toprağı eşen,
ruhu buhar
makinalar!

İşte şu,
Ekşimiş uyku kokan çömlek gibi şehrin,
Kara sevdası değil öyle romantik,
Onun
Ruhunun
İki kıvrak kelimelik hasreti var:
b u h a r
e l e k t r i k !

Bunları yazan şair kendi ilham membaını bulmalıdır. 1922 ile 1932 arasını ayıran tam on yıldır. Bu on yılın içinde fertlerin, sınıfların, milletlerin kendi yerini buluşu vardır. Şimdi Gabriyel Danonçiyo şatosunda bir tariki dünyadır. Ve 1922 - de açlığı filmlere çekilen Don, Kuban, Volga ovalarında, lokalize olmuş bir mücadele var. Ren, Volgaya benzeye bilir mi? Benzeyebilir. Fakat Sakaryanın yeri, Milli Kurtuluş hareketleri cephesindedir.

●

Benerjileri, Si-Ya-U ları, Dalbanezoları, bir sirkte gezdirilen garip mahlûklar gibi, yetiştirdiği güzidelerden kendini doyuracak bir şey bekleyen bu bakılmaya muhtaç neslin karşısında dolaştırmak niçin?

Benerji kimdir? Kimdir o bütün bağlandıkları tarafından terkolunmuş adam ki, bize yalnızlığının, bize müttekâsızlığının ıztırabını bir mukaddes meczupluk şeklinde göstermek istiyor? Halbuki üstüne aldığı abânın deliklerinden sırıtan, sadece ıztırabıdır. Bu sürüklenen ıztırabı bir sürü "mik'ap kafalı,, seyirciler sarmıştır ki, onlara bu önlerindeki, bir takım garip marifetler yapan bir temaşa nesnesi gibi görünüyor! Anlamıyorlar, fakat endişeleri hoşca vakit geçirmektir.

●

Benerjide Nazım Hikmet kendisini konuşturdu ve Benerji, Nazımın kendisidir!

KRONİKLER.

Zeytindağı.

Falih Rıfkı'nın son eseri, (Zeytindağı) Cümhuriyet devri edebiyatının en büyük hâdiselerinden birini teşkil etti. Bu eser, henüz kitap haline girmeden evvel, geniş bir kari yığını içinde, zaten, ençok rağbeti kazanmıştı.

Bazı genç muharrirler, sanat eserlerine karşı halk tarafından gösterilen alâkanın hiçbir şey ifade edemiyeceğini söylerler. Gerçi, halk arasında kötü yazıların da alâka ve heyecan uyandırdığı olmuştur. Son zamanlarda, gündelik matbuat sütunlarında dolup taşan bir nevi romanımsı ve tarihimsi hatıra edebiyatı tirajı düşük nice gazetenin canını kurtardı. Bunlar, her türlü sentezden, fikir, his ve zevk unsurlarından mahrum bir takım manasız yazılar olmakla beraber adeta kapılırcasına okundular.

Biz, bu çeşit neşriyata karşı halkın tehalükünü müphem bir mazi hasretine atfediyoruz. Halin sıkıntıları içinde bunalmış bu halk, velût bir muhayyileden mahrum bulunduğu için, güzel ve tatlı bir istikbale vücut veremiyerek bütün derdini maziyi tekrar yaşamakla avutuyor.

Ne yaparsanız yapınız, ister lehinde ister aleyhinde bulununuz, fakat, mazi tayfını diriltiniz. Gülünç olsa da, kaba ve bayağı olsa da, o, bizim bütün çocukluğumuz, gençliğimiz, rahatlık, sükûn ve neş'e devrimizdir.

Aptülhamit'ten mi bahsediyorsunuz? Gerçi, o, padişahların en korkuncu, en karanlığı, belki de, en fenası idi. Fakat, ne yapalım ki, Aptülhamit denince, tabii bir fikir zincirlemesiyle, kimimiz yirmi yaşındaki aşklarını, kimimiz babasından kalma geniş ve ferah evdeki kolay maişet tarzını, kimimiz otuz üç yıllık derin ve uzun sulhu, kimimiz ruhumuzun ve dimağımızın sütlimanlığını hatırlıyor.

Onun içindir ki, (Kıvırcık Paşa) masalının galiz ve müstehcen fıkraları herkesin hoşuna gidiyor. Onun içindir ki, muharrir, taze bir anket mevzuu bulmak kaygısına düşünce bundan yirmi yirmi beş sene evveline dönmek ihtiyacını hissediyor. Bunun içindir ki, eski (Menfa yolları) ve (Zindan kapıları) yeniden açılıyor.

Bir vakitler, gene aynı mazi hasretinin sevkiyle muharrir, ressam, şair ve müverrih, bize, Lâle Devri'nin Saadâbad eğlencelerinden bahseder dururdu. Diyebilirim ki, halkın, hele İstanbul halkının mühim bir kısmı, umumi harpte yegâne ucuz gıda olarak bununla beslendi.

●

Falih Rıfkı'nın bize hatırlattığı devir, Türk milletinin geçirdiği ve geçirebileceği felâket devirlerinin en facialısı, en dehşetlisi ve ruha en çok bezginlik verenidir. Eğer, muharririn keskin ve yüksek zekâsı bu devir üstüne berrak bir aydınlık gibi aksetmemiş olsaydı, biz ona doğru başımızı çevirip, tekrar bakmak arzu ve cesaretini kendimizde bulamıyacaktık. Fakat (Zeytidağı) nda, bizi, harbi umumi

Suriye'sinin levhaları, Cemal Paşa'nın çehresi veya Dördüncü Ordunun vaziyeti değil, bütün bunlar üstüne vuran ışığın müheyyiç parıltısı alâkadar ediyor. Bu ışık, Türk münevveri dediğimiz garip ve münzevi mahlûkun ruhundaki sinsi yangından çıkıyor. Fakat, haddi zatinde duman ve isle karışarak bulanık bir madde haline girmiş olan bu ateş unsuru, ince ve mütekâmil bir zekânın süzgecinden geçerek o kadar duru ve şeffaf bir aydınlık haline girmiştir ki, bunun her aksettiği yerde âdeta bir şafak, söker gibi oluyor. Ve şafak nerede sökerse söksün ruha yeni bir fer ve taravet verir.

Her memleketin muharrirleri kendilerine göre Cihan Harbi'nin fecaatlerinden bahsetmişlerdir. O cehennem kapısı kapanalı on iki yılı geçiyor. Fakat, Cihan Harbi mevzuu, hâlâ üstünde dumanı tüten en taze ve en sıcak mevzulardan biridir. Buna dair en güzel kitap, daha geçen yıl Almanya'da çıktı. Buna dair en güzel ikinci kitabın doğuş şerefi de bizim memlekete düştü. Onun içindir ki, bu eser bizce enternasyonal bir kıymeti haiz olmak lâzımgelir.

Bilmem, Cihan Harbinin umumî mikyasında, Türk ordusu Filistin ve Suriye cephelerinin veya Mısır seferinin siyasî ve askerî ehemmiyeti ne idi. Ona dair yazılmış askerî ve siyasî muhtıra ve kitaplarda bunun, içyüzü müthiş bir hâile unsuruyla dolu ve dışyüzü kabaca gülünç, zavallı bir cihangirlik tecrübesinden başka bir şey olmadığını öğreniyoruz.

●

(Zeytindağı)nın tezi, belki, münhasıran bu değildir. Esasen müellif, kitabın başında hiçbir tezi olmadığını söylüyor ve maksadının bugünün gençlerine (... saltanatın. Suriye'de, Filistin ve Hicaz'daki son senelerinin manzarasını göstermek) ten ibaret olduğunu haber veriyor.

●

(Zeytindağı) bir bakıma göre, bize, Beni-israil'in Mısırdan "Huruc„ u gibi geldi. Falih Rıfkı'nın birer âyet şeklindeki cümleleri kısa, veciz, dolgun ve tamam fıkraları, içten gelen bir ahenkle dolu çıplak ve alâyişsiz üslûbu da, bizdeki bu hissi yani Tevrattan bir (hicret) veya (ukubet) kıssası okuyorum hissini tekit eder.

Evet, Cemal Paşa'nın Mısır seferi bir (hurucu) andırıyor. Fakat, tersine bir huruç.. Ve bu defa, Beni- israilin yerini almış olanlar, Tiyh sahrasında, kendi fesat ve isyanları yüzünden değil, başlarında yürüyenlerin günah ve hatası yüzünden nikbet ve perişanlığa uğruyor.

Binbir türlü dersler yüklü olan bu küçük kitapta en ziyade gençlik için üzerinde durulması icap eden nokta budur. Falih Rıfkı'nın 1914-de "üç, beş, yedi„ yaşlarında olduğunu tahmin ettiği bugünkü Türk gençliği, şefler ve rehberler tarafından muttasıl aldatılıp yarı yolda bırakılmanın zehirini asla tatmamıştır. Gene, Falih Rıfkı'nın dediği gibi bugünkü kırkını boylamış nesle mensup olanların hemen hepsi, ömürlerini hep bu zehrin meraretleriyle ve bu nevi iyman ve hayal bozgunluklariyle geçirmiştir. Bu bakımdan, bize göre, Cihan harbinin en büyük ve en tüyler ürpertici iki hâilesi, Sarıkamış'la Mısır seferi olmuştur.

Bu iki badireye karışmış olan Türk gençleri için, yürekte en unulmaz yarayı bırakan şey, alelâde bir harp mağlûbiyetinin hıncı değildir. Enver

Paşa'yı, Türk ordusunun en seçme cüzlerinden birini parçalanmış bir dev naaşi gibi düşmanın ve düşman tabiatin eline terk edip Sultan Hanımın aguşuna koşarken görenler ve Süveyş kanalı dönüşü ferdasında Cemal Paşa'nın, bir Asyalı hükümdar haşmetile Avrupa seyahatine çıktığını işitenler, yalnız Osmanlı imparatorluğunun atisinden değil, yalnız harbin neticesinden değil, vatandan, milletten bütün iyilik, doğruluk ve fazilet prensiplerinden ümitlerini kesmişlerdi.

(Zeytindağı)nın bazı yerlerindeki sinizim, işte, bu ümitsizlikten, bu ahlâkî füturdan geliyor.

Eğer, bu eserde lirik unsur, kritik unsura galip gelmiş bulunsaydı, Musset ile Falih Rıfkı arasındaki bütün tezatlara rağmen, (Bir asır çocuğunun itirafları)nı hatırlamak kabil olacaktı Biz, o neslin evlâtlarıyız ki, romantik şairin dediği gibi "çok eskimiş bir dünyaya çok erken gelmiş„ bulunuyorduk.

●

Bugünkü cemiyet müesseselerinin bile kuruluşunu kâfi derecede plânlı ve nizamlı bulmayacak kadar modern telâkkilerin önünde yürüyen Falih Rıfkı'nın, baştan başa feci bir kahostan ibaret Osmanlı imparatorluğunun içinde ve bu kahosun en tipik ferdiyetlerinden birinin emrinde nasıl vazife aldığını ve nasıl çalıştığını tayin etmek, bize, dolaşık bir facianın tahlili kadar müşkül ve acıklı geliyor. Bu itibar ile, Falih rıfkı, eserinin adına (Zeytindağı) değil (Golgota tepesi) demeli idi.

Gene bunun içindir ki, insan, Falih Rıfkı'nın kitabını okuyup bitirdikten sonra eserin edebi kısmının bütün tadına rağmen - adeta bir kâbustan uyanmış gibi oluyor. Çöl, Mekke yolu, namazda su satan arap, hacılar, Buharalı çocuk, Ortodoks patrikinin tacı, Havran şeyhlerinin kokusu, bir süprüntü arabasından sarkan kol, Şefikül Müeyyed'in sakalı, Göz yaşları duvarı, Kamame kilisesinin kapısı, anahtarlı hoca, urban elinde parçalanan Türk zabiti, bir ziyafet gecesinin sonunda siyah örtülü kadının tayfi ve kıldan maskeli adam... Ve daha bilmem ne, ve daha bilmem ne...

Bütün bu haşin ve korkunç tezatlarla dolu, bu karma karışık âlemden şimdi nekadar uzağız! Hamdolsun uyandık. Bu bir fena rüya idi.

Hayır. Bu, bir rüya değil, bir hakikatti Bu, bizim bütün ömrümüzdür. Biz, gençliğimizi bu cehennemin içine gömdük.

Eğer, arasıra, içimizden biri, bunun küllerini deşmek lüzumunu hissediyorsa, bu, gözlerini yekpâre Türk vatanı içinde açmış olan Türk gencinin yüreğinde herhangi bir mazi hasretini ebediyyen söndürmek içindir.

Y. K.

İktisadî kronik:

Asyada nüfus hareketleri

Asyayı, mütemadiyen oğul veren bir arı kovanına benzetmek mümkündür. Kadim medeniyetlerin beşiği, asırlarca kendi dışına insan oğulları verdi. Bu arı kovanının faaliyeti, bazen büyük medeniyetlerin hayatına mal oldu. Bazan yeni ve muhteşem medeniyetler kuran nesiller verdi. Arı kovanı bugün

de çalışıyor ve şark, garp, şimal, cenup verdiği yeni oğullarının daimî akını halindedir.

Sıkışık insanlar kıt'ası Asyada yüzler hanesini aşan milyonlarca insana hudutlar dar geliyor. Orada milletlerin fazla yer kapmak için bazen sessiz sedasız, bazen ölüm makineleri altında cereyan eden bir girtlaklaşma hareketi vardır. Bazen semavî bir afet bir hamlede milyonlarca insanı silip götürür. Bunların boş kalan yeri yine bir hamlede yeni insanlarla dolar. Hulâsa Asya, insan kalabalıkları akıllara hayret veren bir kıt'adır.

●

Garp tekniğinin, garp kültürünün Asyaya girmesi, nüfus hareketleri üzerinde çok müessir olmuştur. Meselâ Japonya kapılarını Avrupa ticaretine açmadan evvel, Japon nüfusu, yüz elli sene evvel 26 ile 27 milyon arasında sıkışmış kalmıştı. 1871- de ise yani Avrupa ile serbest münasebetin teessüsü tarihinden üç sene sonra yapılan bir tahrirde nüfus miktarının birdenbire 32 milyon 9 yüz bine fırladığı görüldü. Bugün Japonya'da bu miktarın iki misli insan vardır. Tevellüdatta henüz tenakus yoktur. Bilâkis bir tezayüt vardır. 10 sene evvel senelik vasatî nüfus artışı 600 bin iken bugün bir milyondur.

Kora'da Japon istilâcılığının mahallî iktisadiyat üzerine olan tahripkâr tesirlerine rağmen nüfus miktarında bir tezayüt müşahede edilmektedir. 1906- da 9.781 bin yerli sayılmıştı. 1929- da bu miktar 19.331 bine çıktı. 23 sene zarfında iki misli bir tezayüt.. Çin'den, Mancuri'den, şarkî Sibiryadan hicret eden milyonlarca insan bu miktara dahil değildir.

Çin nüfusu bugün 500 milyon tahmin ediliyor. Bu miktarın nısfı(Yangtse) nehrinin münbit sahillerinde toplanmıştır. Çin iktisadiyatı, modern teknikle teçhiz edilse, nüfus tezayüdünün fantastik adetlere baliğ olacağı aşikârdır. Çin'de bugünkü meskûn sahalardan maada daha yüzlerce milyon insan yaşatacak mıntakalar vardır. Modern teknik, modern kültür, Çin için açlığın, müstevli hastalıkların, feyezanların, vefiyat miktarının tenakusunu hattâ külliyen kalkmasını ifade eder. Bunlar kalkığı takdirde yüz sene zarfında Çin nüfusunun 8 milyara çıkmasını bekliyebiliriz. Her kırk senede bir nüfus miktarı iki misli artarsa, yüz sene sonra Asya, üç milyarlık bir Çin nüfusunu yani dünyada mevcut insanların yekûnundan bir milyar fazla insanı beslemiş olur.

Hindistan nüfusu, 40 senede 50 milyon yani yüzde 20, Malinezya hükûmetlerinde nüfus yirmi sene zarfında iki misli artmıştır. Cavada nüfus 32 milyondur. 1800 senesine nazaran on misli bir tezayüt vardır. Filipin adalarında insanların adedi 25 sene zarfında iki misli olmuştur.

Halbuki Asyada nüfusun tezayüdünü arttıracak medeniyet şartları henuz teessüs etmemiş, olduğu halde Avrupada bu şartlar teessüs etmiş ve maziye karışmağa bile başlamıştır. 1815 te Napoleon harplerinin hitamından sonra Avrupanın nüfusu, 210 milyondan fazla değildi. Bu miktara menşei, Avrupa olan deniz aşırı memleketlerde sakin insanlar da dahildi. Bir asır sonra Cihan harbinin başında (Amerika nüfusile menşei Avrupa olan diğer memleketler sakinleri de dahil olmak üzere) Avrupa nüfusu 645 milyonu bulmuştu. Bu tezayüt temposu bir asır daha devam ettiği takdirde dünya yüzünde kanı Avrupaî insanların adedi iki milyar olacaktır. Fakat şunu da unutmayalım ki, As-

yada bu müddet zarfında bundan tabii servetlerinden istifade ettiği modern tekniği bütün şümulile tatbik ettiği takdirde nüfusunu milyarlara çıkarabilir. Meselâ yalnız Çin nüfusu 8 milyar olabilir. Müstemlike hakkını hakir gören imperyalist Garbin tabirlerile söyliyelim "beyazla„ la "renkliler„ in nüfusu daima "renkliler„ lehine artacaktır.

Sövyetlerde nüfus senede vasati olarak 3 milyon artmaktadır. Moskovadaki demoğrafi müessesesinin bir tahminine göre önümüzdeki yirmi sene zarfında Sövyetlerin nüfusu 170 milyondan 250 milyona çıkacaktır.

Türkiyeye gelince, bizde 1927 senesinde yapılan tahrirde Türkiye nüfusunun 14 milyon olduğunu öğrendik. Bu miktarın azalıp veya çoğaldığını ancak ileride yapılacak bir tahrirle anlıyabiliriz. Fakat şu muhakkak ki, Türkiyede teknik seviye yükselmedikçe, istihsal fazlası temin edilmedikçe, en kuytu yerlere kadar modern kültürün icabatı girmedikçe, nüfusun seri bir tezayüdünü beklemek manasız olur.

Neşet Halil Beyin neşrettiği bir nüfus kitabından Türkiye tevellüdatın bin kişide 35 olduğunu öğreniyoruz. Halbuki başka memleketlerde bu miktar bin de azami kırktır. Birkaç satır aşağıda yine öğreniyoruz ki, binde 53 tevellüdata mukabil binde 48 vefiyat vardır. Görülüyor ki, Türkiye fazla çocuk doğuruyor fakat hepsini yaşatamıyor.

Binaenaleyh Türkiyenin kalabalık bir memleket haline gelmesi için modern teknikin, modern kültürün memlekete sür'atle girmesi lâzımdır.

I. H.

Eskiler almayalım!

Avrupa'da bir nizamın çöktüğüne dair alâmetler çoğalıyor. Bunları görmeyen bir biz varız. Tanzimattan beri gözlerimizi kamaştıran garp medeniyetinin, bütün debdebe ve tantanasıyla artık tarihe karışmak üzre olduğunu itiraf etmekte, hakikaten nefse giran gelen birşey var. Bizim gençliğimizin tadını, kuvvetini ve imanını yapmış olan bir ideoloji sisteminin - haydi daha şairane bir tâbir kullanalım - bir fikir mabedinin birden bire yıkıldığını hissetmek.. bu, kendi kendimizi inkâr ile müsavi bir hareket değil midir? Bahusus, biz ki, Garp medeniyetinin eşiğine henüz ayak basmak üzre idik. Hattâ bazıları basmış olduğumuz kanaatindedirler. Tam bu sırada içimizden birinin çıkıp da «yahu, o eşiğine bastığınız bina çöküyor.» diye feryadı basınca çok tabiîdir ki, herkesin keyfi kaçar.

Lâkin, Avrupa'daki müesses nizamın batmakta olduğunu söyleyen yalnız biz değiliz. Bu söz Avrupa'da artık harcı âlem lâflarından biri haline girdi. Hattâ, çoktan bu nizamın hesapları görülmeğe başlandı. Harıl harıl tasfiye ameliyesi yapılıyor ve terekesi satılıyor. Bunlar içinde birçok hırdavat sanayi ve banka malzemesi olduğu gibi aynı derecede hırdavat eşyadan madut fikir ve ilim malzemesi de vardır. Hukuku Düvel, hukuku şahsiye, ilmi iktisat,

ve Sosyologya gibi... Bunlara Aristot an'anesinden gelen mantıkı ve Kant'ta en metafizik ifadesini bulan Felsefeyi de ilâve edebilirsiniz. Daha unuttuklarım varsa onları da lûtfen siz kendiniz hatırlayınız.

Her biri, çöktüğü haber verilen ve gözle görülüp elle dokunulan eski dünyanın içtimaî iktisadî ve harsî şeraitinden doğmuş bütün bu müdevvenat tıpkı kurunuvustanın skolastik ilimleri ve şarkın fıkhı gibi artık bütün canlılığını kaybetmiştir. Mekteplerimizde hâlâ Bonfis'in eserlerinden memleketler arasındaki münasebatın şeklini öğrenmek veya Charles Gide'den iktisadî cihan strukturununa dair ahkâm çıkarmağa çalışan hocaların vaziyetini ufak bir mubalâğa ile eski müneccim başıların yıldızlardan siyasî hâdiselere dair istidlâllerde bulunanlarına benzetebiliriz.

Türk intelektüelleri, güç belâ kurtuldukları bir skolastikten ikinci skolastiğe düşmemek için sabık Avrupa irfanı işportasında yığılı duran bu hantal ve battal eşyaya el uzatmamalıdırlar. Eskileri, eskiler alanlara bırakalım!

Y. K.

Dünya konjonkturuna umumî bir bakış

1932 senesinin ilk dört ayı zarfında dünya buhranının vasıfları:

Kredi darlığı, para (valuta) piyasalarında teşevvüş, muhtelif memleketlerin biribirlerine kapılarını kapamaları, dünya ticaretinin aralması, işsiz ordularının yeniden artması.

●

Dünya sanayi istihsalinde durmak bilmeyen bir tenakus vardır. Cihan sanayi istihsal indeksi, 1931 senesinin temmuzunda 84.3 iken kânunuevvelinde 80.2 ye inmiştir. 1929 senesinin en yüksek seviyesine nazaran sukut yüzde 30 dur. Bu hesaba göre dünya sanayi istihsali 1931 senesi seviyesinden de aşağı düşmüştür. Geçen senenin son rubunda en şiddetli sukutlar bilhassa istihsal vasaiti istihsal eden sanayide müşahede olunmuştur.

Bütün memleketlerde bilhassa altın esasından inhiraf etmiş olanlarda amele yevmiyeleri terkrar indirilmiş ve geniş halk kitlelerinin alım kabiliyeti tekrar daraltılmıştır.

●

Denizaşırı memleketlerde zeriyat sahasını daraltmak suretile ziraî istihsal hacmını kısmak ve bu sayede dünya ticaretine arzolunacak ziraî emtia miktarını azaltmak teşebbüsleri vardır. Bilhassa Müttehidei Amerikada hububat sahası takriben yüzde 10, pamuk sahası da yine ayni miktarlar da daraltılacaktır. Kanada, Arjantin, Avusturalyada da ayni tarzda tedbirlere müracaat olunmaktadır.

●

Bütün bu ihtilâtlardan en ziyade dünya ticaretinin umumî hacmı müteessir olmuştur.

Geçen senenin üçüncü rubu ile dördüncü rubu arasında dünya ticareti yüzde 17 tenakus etmişti. Denizaşırı

memleketlerden ziyade Avrupa memleketlerini müteessir etmiş olan bu tenakusun en büyük sebebi, himayeciliğin kusuva haddine vasıl olmasıdır. 1931 senesinin nihayetinde 48 memleketin ticareti hariciyesi 1925 senesine nazran (kıymet itibarile ve her senenin en yüksek seviyesine nazaran) yüzde 57, 1926 senesine nazaran yüzde 46, 1927 senesine nisbeten yüzde 58, 1928 senesine nisbeten yüzde 57, 1929 senesine nazaran yüzde 55, 1930 senesine nazaran da yüzde 25 sukut etmiştir

●

Birçok memleketlerde altın esasının kaldırılması, dünya iktisadiyatının bağlayıcı tellerini kırmıştır. Paraların altın esasından inhirafından tevellüt eden emtia fiatlarının yeniden sukutu hâdisesi birçok memleketleri, tediye blânçolarını korumak, istihsallerini himaye etmek gibi mukabil tedbirlere müracaata mecbur bıraktı. Hattâ istihsalâtının maliyet fiatını, paralarının kurunu düşürmek suretile tenzil edebileceklerini ümit eden memleketler bile paralarının daha fazla kıymetten düşmemesine mâni olmak için ticarî, siyasî tedbirlere baş vurmayı muvafık bulmuşlardır.

●

Dünya piyasalarında satış imkânlarının kısılması tekrar emtia fiatlarını düşürmüş ve bu sukut peşi sıra hem ham madde hem mamul madde fiatlarını sürüklemiştir. 1930 senesinin kânunuevveline nazaran 1931 senesinin kânunuevvelinde hububat buğday fiatları yüzde 23, arpa fiatları yüzde 22, kahve yüzde 10, şeker yüzde 17, taş kömürü yüzde 32, Ham demir yüzde 21. benzin yüzde 40 sukut etmiştir.

●

Deflasyonist siyaset ve nakit sermayelerin immobilize edilmesi bu sene de devam etmektedir. Garbî Avrupanın sermaye ihracatçisi olan memleketleri (Fransa, Hollanda, İsviçre) bankalarına mütemadiyen altın istif etmektedirler. Şimdiye kadar ihraç bankaları ve hususi müessesat 3/4 milyar markhk altın toplamıştır.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Milliyet matbaası

OKUNACAK ROMANLAR:

		Kuruş
Kızılcık dalları	Reşat Nuri	125
Yaprak dökümü		100
Olağan işler	„	100
Abdülhamit ve Afrodit	İ. Fahrettin	150
Bizansın son günleri		75
İstanbulu nasıl aldık?	„	75
Aşk güneşi	Ethem İzzet	150
Halâs	Merhum Mehmet Rauf	150
Aşk politikası	Bürhan Cahit	100
Çapkın Kız	Aka Gündüz	125
Türk Korsanları	Abdullah Ziya	200
Örümcek Dede	Halide Nusrat-MehlikaEmir	75
Gözlerin sırrı	Nur Tahsin	40
Aşk dersleri	Esma Z.	25
Mollah Mehmet	Sinan Reşat	50
Don Kişot	„	50
Kılıcımı sürüyorum	Reşat Enis	50
Garp cephesinde yeni bir şey yok	Römark	150
Sonra (Dönüş yolu)	„	100
Kızıl ölümün maskesi	Kenan Halet	10
Bir yudum su	K. Hulûsi	50
Yakut kayalar	Şükûfe] Nihal	50
Serbest insanlar ülkesinde	Ağa oğlu Ahmet	75
Özelden köşeler (mensure)	Behiç Enver	50
Cem (Dram)	Mustafa Ali	75
Donogoo (Asrî Komedi)	B. Avni	75

KIYMETLİ ESERLER:

Alman ruh tarihine dair tetkikler	Hasan Cemil	100
Ocak ağaları	Ahmet Refik	50
Trihte kadın simaları		50
Genç kızlara muaşeret usulleri	Feliha Sedat	50
Tahsin Paşanın hatıratı	Tahsin Paşa	150
Oğullarımız	Hüseyin Cahit	100
Kızlarımız	„	100
Genç kalınız	Dr. Poşe	75
Saadet yolu		125
Çoçuk hayata nasıl hazırlanmalı?	„	100
24 saatin hıfzıssıhası	(Aalmancadan)	30

Bir rapor üç konferans	Dr. Cevdet Nasuhî	45
Blânço ve tahlilleri	Asım Süreyya	150
İktisadî devletçilik	A. Hamdi	100
Türkiyede koopreratif hareketleri	Remzi Saka	100
Türkiye ve Krom	S. Enver	125
Parmaklarile konuşan kız	Helen Keller	50
Edison	Merhum Mübahat	50
Dostum edison	Hanri Fort	40
Yeni Rusya	Falih Rıfkı	150
Denizaşırı		230
Zeytindağı		125

MANZUN ESERLER:

Divan edebiyatı antolojisi 14üncü asır	Köprülüzade Fuat	25
15 inci „		25
„ 16 ıncı „		25
„ „ „ Fuzulî	„	25
855 satır	Nâzım Hikmet	40
Varan 3		50
Jokond ile Siyau		30
1 1 = 1	„	20
Gayya	Şükûfe Nihal	50
Geceden dertler	Halide Nusret	50
Ant (Manzum masal)	Azmiye Asım	20
Arabadan şiirler	Nâbedit	40
Salkımlar	Celâlettin Tevfik	50
Hokkabazın defteri	Şeref Şadi	20
Ege kızları (mensur)	Osman Ulug	25
Sakaryadan Akdenize	Âlişan Reşit	25
Onar mısra	Yaşar Nabi	25
Deniz sarhoşları	Ömer Bedrettin	50
Dalgalarla engine	T. Abdurrahman	63
Palangadan iki ses	Taha Ay - İlhami	35
İzmirden sesler	İzmirli Yedi genç	30
Yediveren	„ „	50
Tul daireleri	İffet Halim	25
Gül ve lâle bahçelerinde	Yahya Saim	35
Memleket şiirleri	(Halk bilgisi derneği)	30
Halk şiirleri	„	25
Yunus Emre	„	25
Bilmeceler		75
Erzurum oyunları	„	30

K5

Kadronun müessisleri: Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Bürhan Asaf
İsmail Husrev

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

İdare merkezi: Ankara

Adres: Yakup kadri, Manisa Meb'usu — Ankara

Tevzi Merkezi: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi
İstanbul Ankara caddesi. No. 83

Abone şartları

Seneliği peşin olarak 3 liradır.

Abone için müracaat yeri: İstanbul — Ankara caddesi Muallim Ahmet Halit kitaphanesidir.

Kadro Külliyatı Serisi :

1932 senesi içinde (Kadro) külliyatından neşredilecek eserler:

İnkılâp ve Kadro

(İnkılâp ideolojisi ve nazarî esasları)
Şevket Süreyya

Büyük İnkılâp ve Küçük Politika

(Cumhuriyet tarihine dair bir tetkik)
Yakup Kadri

Yarı Siyasî

(1931 senesi Türkiye ve cihan hâdiselerinin Ankaradan tahlili)
Burhan Asaf

Plânlı Türkiye

(İnkılâp Türkiyesinin iktisadî kuruluşu)
Vedat Nedim

Türkiyede köy İktisadiyatı

İsmail Hüsrev

Ziraat Kongresi Raporları

İlk cildi çıktı.
Neşreden Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti
Türkiye ziraati hakkında tam ve doğru bir fikir edinmek isteyen herkes, bu eseri okumalıdır.
İlk cildi 1399 sayıfadır.
Fiyatı 250 kuruştur.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

5

MAYIS
1932

İÇİNDEKİLER

KADRO

ŞEVKET SÜREYYA	*Plan mefhumu hakkında*
Dr. VEDAT NEDİM	*Değişen cihan münasebetleri içinde Türkiye*
İSMAİL HÜSREV	*Türkiye el sanayii*
BÜRHAN ASAF	*Emtia kredileri ve Türkün alınteri*
YAKUP KADRİ	*Maxim Gorki ile mülâkat*
ŞEVKET SÜREYYA	*Polemik: Çok nufuslu Anadolu*

KRONİKLER

KADRO.

Werner Sombart, en son eserinde Almanya'nın Gazi, Lenin, Mussolini çapında bir «irade adamı» *na muhtaç olduğunu, aksi takdirde kaos'a doğru yuvarlanacağını söylüyor.*

İnsan zekâsının tecelli ettiği bütün sahalarda yarattığı kabiliyetlerin bolluğile mümtaz bir mevki kazanan Alman milleti, bugün irade kısırlığının ıstırabını çekiyor:

Yapılması lâzım geleni bilen, fakat yapamıyan; yapmak için her vasıta ve imkâna malik bulunan fakat bütün bunları emrine râmedemiyen; bolluk içinde kıtlık çeken; varlık içinde yoksulluk geçiren Alman milletinin kuvvetli bir irade adamına olan hasretinin şiddetini, ancak yoktan var olan Türk milleti takdir edebilir.

O Türk milleti ki, her türlü vasıta ve imkânlardan mahrumdu; bolluk içinde değil, kıtlık içinde idi; varlık içinde değil, yoksulluk içinde idi; fakat bir «tek irade» *nin etrafında birleşmesini bildi.*

●

Alman milletinin ıstırabı beynelmileldir.

Onu tatmayan mes'ut milletleri saymak için beş parmak bile çok gelir!

Muhakkak ki, dünya buhranı var. Fakat irade adamı buhranı daha keskindir..

Yıkılmaya mahkûm olanı bir hamlede yıkmakta tereddüt eden, «eski» *nin lime lime bezini,* «yeni» *nin katı demirine dikmeğe yeltenen, mazinin kanserli rahminden istikbalin gürbüz çocuğunu bekliyen, kösemeni «idarei maslahat» olan idare adamlarının dünyası, ne mümkün, bugünkünden başka olabilsin?*

İnsanlığın kurnaz politikacılara değil, acar kahramanlara hasreti var!

Asyanın ve Afrikanın esir milletlerine haşmetli bir «kurtuluş timsali» olan Türkiyenin irade bereketi, muhakkak ki, birçok garp milletlerinin de içinde gizli bir arzu gibi yanıyor..

Tabiati iradesine râmeden medenî insanın cemiyet şartları karşısındaki aczi ne hazin bir tecellidir!
İrade adamının yakın ve cezrî bir müdahalesi olmazsa, korkulur ki, yeni bir âleme gebe olan insanlık bir cenin düşürtsün; irade adamının nâzım kudreti, mevcut objektiv imkân ve şartları kanalize edemezse, korkulur ki, müzminleşen tereddî ve anarşinin sonu bir katastrof olsun..

Plan mefhumu hakkında

Şevket Süreyya

Bir filozof, muasır cemiyetin yüksek teknikli [1] insanını, eski devrin, yer altından bir takım cin tayifelerini davet edipte, sonra bu cinlerle başa çıkamayan cincisine benzetir. Ve "kendi çağırdığı, fakat sonra bir türlü başa çıkamadığı cinler, tılsımını kaybetmiş cinciyi bir gün nasıl boğarsa, korkulur ki, insanın yarattığı, fakat sonra bir türlü nizam altına alamadığı bu yüksek teknik te, bu nizamsız inkişafı ile, bir gün muasır cemiyetin başını öylece yiyecektir.„ der.

Filhakika muasır cemiyette teknik, alabildiğine terakki ediyor. Fakat şu da var ki, onun her terakki adımı, cemiyet içinde bir başka tezada meydan vermektedir. İstihsal nispetsizlikleri, buhranlar, işsiz orduları, içtimaî harpler, hulâsa, cemiyeti her gün biraz daha artan bir şiddetle, akibeti meçhul katastroflara mahkûm kılan cemiyet sarsıntıları, cemiyette tekniğin, bu alabildiğine fakat başı boş inkişafının neticelerinden başka bir şey değildir.

İşte şimdi bunun içindir ki, harp sonrası devrinin bütün inkılâplarının ve hareketlerinin en evvel göze çarpan ciheti, her şeyden evvel, cemiyet içindeki tezatların ve bu tezatları doğuran muharrik kuvvetlerin (bilhassa teknik üstündeki münasebetlerin) bir nizam, yani planlı bir mürakaba altına alınabilmesidir.

Bunun içindir ki, şimdi Avrupada herkes "tezatların tasfiyesi„ ve "PLAN„ namına konuşuyor. [2] Bu sebepledir ki, PLAN, şimdi Avrupanın fetişleştirilmiş remzidir.

[1] Yüksek teknik, müterakki istihsal vasıtaları ve makinalar manasında kullanılmıştır.

[2] Avrupada, bilhassa Fransa ve Almanyada bir kısım münevverler, bu günkü Avrupa cemiyetinde tekniğin, yeniden ve ihtilâlsizce planlı bir tanzime tabi tutulabileceği kanaatındadırlar. Bu kanaatı neşreden mecmua ve kitaplar mühim bir yekûn tutmaktadır. Bu münevver plan taraftarlarının arasıra kongreleri toplanır. Gerek neşriyat gerek müzakerelerinde, demokrasi kaidelerinin eskimiş ve ihtiyaca gayri kâfi olduğunu ve Roma hukukundan hukuku beşer

Plan nedir?

Plan, bir *direktif* (yani cemiyetin gidişine hariçten ve şeraite rağmen bir müdahale ediş) midir, yoksa bir *önceden görüş* (yani cemiyet kuvvetlerinin inkişaf merhalelerinin evvelden müşahede ve tespiti) midir?

Bu bir davâdır ki, "planlı bir cemiyet nizamı„ nı, bizzat bir inkılâl içinde tahakkuk ettirmek tecrübesine girişen bugünkü Rusyada fikir münakaşalarının en baş mevzuunu teşkil eder. Bu dava bir bakışta basit gibi görünür. Filvaki sade klâsik mantık kaidelerine göre değil, hattâ en son, en materyalist bir determinizim için bile yukarıdaki manasile direktif, yani hariçten ve şeraite rağmen cemiyetin gidişine müdahale ediş, gayri kabili idraktir, denilebilir. Bir bakışta böyle bir müdahale, bizzat cemiyetin "kanun„ larile taaruz eder gibi görünür. Kanun, hâdiseyi veren ve neticeyi yaratan sebeplerin, şartların ve unsurların biribirine öyle bir zincirlenmesidir ki, bu şartlara ve sebeplere onların zıddına bir müdahale ediş, bize bizzat cemiyette "kanuniyet„ lerin nefy ve inkâr edilişi hissini vermektedir. Fakat bu kaideler, bu mefhumlar, determinizimin, hattâ tarihî materyalizmin o bütün fetişleştirilmiş katgorileri, şimdi, kendi istihraç edildikleri cemiyetten gayri bir cemiyet nizamını mütaleaya tatbik olundukları zaman acaba ne dereceye kadar doğrudurlar?

Alıştığımız cemiyet hâdiselerini müşahede ederken bütün tefekkür seyrimizde hükümlerimize rehber olan ve bizi tatmin eden kaideler, yeni hayat mefhumları karşısında, sakın birer mugalâta kalmasın?

Mevzua devam edelim:

Filvaki meselâ harp sonu edebiyatına "Plan„ mefhumunu veren yeni Rusyada da bazı âlimler, planlı bir inkişaf seyri takip eden yeni rus cemiyetinin de, kendine has bir "kuvvetler muvazenesi„ ve bu itibarla bir (spesifik kanuniyeti) bulunduğunu, binaenaleyh "plan„ denilen şeyin, her şeyden evvel bu kuvvetler muvazenesinin, rus cemiyetinin spesifik kanu-

bevannamesine kadar bütün hukuk ve siyaset kaidelerinin iflâs ettiğini iddia eden bu plancılar, kendi aralarında muhtelif zümrelere ayrılmışlardır. Daha ziyade münakkit vaziyetinde kalan ve daha hissî mebdelerden hareket bu cereyanın, bugünkü Avrupa cemiyetindeki derin bir ıstırabı ifade etmekle beraber, o cemiyetin maddi bünyesinden gelen ve ona uygun olan reel bir kütle hareketini temsil etmediği de aşikârdır

niyetine göre "tespit„ i demek olduğunu iddia ederler. Bunlara göre bu kuvvetler muvazenesi, meselâ muhtelif iktisat branşları, bilhassa toprak istihsalâtile sanayi mamulâtı hacmi arasında mevcudiyeti zaruri olan ve gayet ince hesaplarla tesbiti kabil bulunan "Nisbet„ muhafaza edilmez ve bir branşın inkişafı, diğer branşın inkişafiyle mütenasip kılınmazsa, kendine hâs bir takım buhranların Sovyet bünyesini de sarsacağını iddia ederler. Meselâ onlara göre Avrupada bir takım iktisat buhranları olduğu ve bunlar bir "*istihsal fazlalığından*„ neş'et ettiği gibi, Rusyada da bir takım iktisat buhranları olacak ve bunlar da "*istihsal kifayetsizliğinden*„ doğacaktır. Çünkü muhtelif branşlar arasındaki istihsal hacmi nisbeti tam hesap olunamazsa ve daima nazarı dikkatte tutulmazsa, fazla inkişaf ettirilmiş istihsal branşları karşısında, geri kalmış şubelerin istihsal hacmi daima kifayetsiz kalacak ve bu (*nisbetsizlik*) biri diğerine tabi olan ve biri diğerini besliyen bütün istihsal şubelerinin umumî sarsıntısını yani (*planlı cemiyette buhran*) ı zarurî kılacaktır.

— Plan mefhumunu, bir muvazene, bir nisbet ve nisbetlerin "önceden görülüşü„ diye anlayan nazariyecilere göre, hali hazırda Rus sosyalist iktisadiyatında asıl olan bu "*ademi kifayet*„ dir. Binaenaleyh onlarca plân, bir direktif (yani şaraite rağmen empoze ediş) değil; bir (önceden görüş) yani kuvvetler muvazenesinde *nisbetlerin ve muvazeneli inkişaf merhalelerinin evvelden tesbit olunuşu* ve bu suretle de bir *zaruretlere tabi oluştur.*

Bir bakışta tam deterministçe ve binaenaleyh, diyalektik materyalizmin bütün şartlarına uygun görünen bu telâkki tarzı, rus iktisadiyatının hali hazırda hâkim olan rehberleri ve nazariyecileri tarafından mahkûm kılınmakta ve iktısadî plan işlerinin sevk ve idare cihazlarından bu nisbet ve muvazene taraftarları uzaklaştırılmaktadır.

Bu son nazariyecilere göre plan, hayatın gidişine ve iktisadî şartlara, hâdisatın rağmına bir müdahale ediş, binaenaleyh, bir "direktif„ tir. Bu direktif unsurlarını, istihsal branşlarının inkişaf nispetleri biribirine uygun *ahenkli tekâmülünden değil,* inkılâp hayatının *bu nisbetler ve şartlarla hiç te mukayyet olmayan ve bu muvazeneler haricinde vücut bulan icaplarından ve zaruretlerinden* alır.

Bu itibarla, *iktisat hayatının muvazeneli akışı planı değil, inkılâbın icapları ve zaruretleri* iktısat branşlarının inkişaf derecelerini tayin eder.

Rus Sosyalist cemiyetinin bugünkü keyfiyeti düşünülünce, her iki noktai nazarın kendi bakımından doğruluğunu müşahede etmemek kabil değildir. Aşikârdır ki, yeni rus cemiyeti, eski cemiyetin şartlarından uzaklaştıkça ve eski cemiyetin unsurlarından bünyesini kurtardıkça, orada insanın, cemiyetin kör kuvvetlerine karşı olan tabiiyeti gittikçe azalacaktır. Fakat bu eski şartların ve unsurların yaşayabildiği müddetçe ve yaşayabildiği nispette, plan mefhumunun, cemiyetin seyrine tam ve kaydü - şartlarla fazla mukayyet olmadan bir müdahale ediş şeklinde alınamayacağı da tabiidir.

İnsan, cemiyetin seyrine ve kanunlarına tehakkümünü, cemiyet kanunlarının idraki nispetinde temin edebilir.

Mamafih biz "planı„ ister bir direktif, ister inkişaf merhalelerinin bir takım şartlar ve muvazeneler içinde önceden tesbiti diye alalım, ve planlı bir cemiyet nizamını, ister Rusyada olduğu gibi bir ihtilâl mevzuu, ister Avrupada düşünüldüğü gibi muslihane bir Renesans, ister bizim gibi memleketler için aslolan *tanzim olunmuş bir millî iş birliği* şeklinde anlayalım, muhakkak olan şudur ki, plan mefhumu artık devrin en karakteristik mefhumudur ve yarının cemiyet nizamı, - sosyal mahiyeti ne olursa olsun - ancak *planlı bir cemiyet nizamı* olabilir.

Almanyada Werner Sombart, hem kapitalist, hem sosyalist âleminde otorite olarak tanınmış yegâne iktisatçıdır denilebilir. Sombartın son eseri "plan„ mefhumunun mütaleasına tahsis edilmiştir.

Plan, bir millî iktisat mevzuu mu, yoksa bir sosiyalist (yahut beynelmilel) iktisat mevzuu mudur? Bizce Sombart'ın yeni tezinin orijinalitesi, bilhassa bu davanın, tam olarak ortaya konuluşundadır.

Klassik Marksizme göre plan, büyük istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet münasebetlerinin bir ihtilâl ile tasfiyesi tarikile, istihsal anarşisinin ve bütün iktisat sirkülasyonlarının tanzimi demektir. Bu telâkkiye göre planlı iktisat, ancak bir "Dünya iktisadiyatı„ olabilir.

Sombart'a göre ise plan, bir millî iktisat mevzuudur. Ve yeni

manasiyle *millet iktisadiyatı, ancak bir planlı iktisadiyat* ve *planlı iktisadiyat ta ancak bir millet iktisadiyatı* olabilir. Filvaki Sombart bu planlı millet iktisadiyatına, istihsal vasıtaları müterakki, binaenaleyh sınıf ve mülkiyet tezatları keskin garp memleketlerinde ne tarik ile varılacağını işlemiş değildir. Bu bahiste Sombart ta, diğer bütün münvver plancılar gibi adeta 1848-den evvelki utopist sosiyalistleri hatırlatan saf bir emniyet içindedir. Plansız Avrupayı, planlı Avrupaya bağlayacak köprünün, geçen asrın utopistleri gibi Sombart ta, kendi kendine kurulmakta olduğunu zanneder.

Fakat bu noktayı bir tarafa bırakınca Sombartın bu tezi, cihanın yeni nizamını, *hem siyaseten, hem iktisaden cüzütam, hür ve müstakil milletlerin müsavi kayıtlar ve şartlar dahilinde karşılaşması* şeklinde izah eden telâkki tarzımıza tamamile uygundur. [1]

Sombart'ın tezinde diğer bir nokta da şudur:

Planlı iktısat nizamı, ancak bir millet iktısadı nizamıdır. Fakat bu nizam, *millet içindeki bütün iktısat unsurlarını ve bütün iktisat faaliyetlerini tamamile içine almaz.* Milli iktisat sistemi içinde tanziminden, bir faide memul olmayan küçük sanayiin, perakende ziraî teşebbüslerin, dağınık esnafın ve el sayıcısının, hattâ mevcudiyeti millî iktisadiyatın gidişile taaruz etmiyen, diğer daha geniş ticaret ve sanayi teşebbüslerinin, millî iktisat planı içine alınmasını hattâ manasız bulur. Bu itibarla planlı bir iktisat rejiminde, plan dahiline alınmış *büyük istihsal ve mübadele branşlarının* yanında *serbest köylü ticaret ve san'at erbabı da serbestçe mevcudiyetini koruyabilir.*

Sombart'ı bu telâkkiye götüren objektif zaruretleri duymamak ve takdir etmemek kabil değildir. Filhakika, meselâ Türkiyenin içinde bulunduğu milli kurtuluş hareketi noktai nazarından plan ancak *memleketin başlıca iktisat mıntakalarında faaliyette bulunan ve millî iktisadiyatın mukadderatına hâkim olup onun vasfını ve mahiyetini tayin eden başlıca iktisat branşlarının tanzimi veya kurtuluşu* şeklinde ifade edilebilir.

●

Tekniği alabildiğine terakki etmiş ve binaenaleyh tezatları

[1] Bu bahisler basılmakta olan "İnkilâp ve kadro„da izah edilmiştir.

keskinleşmiş bir garp cemiyetinde ve bugünkü hudut dahilinde cemiyetin bir mürakabe şekil, ya ihtilal (Rusyada olduğu gibi) ya bir idarî müdahale (İtalyada olduğu gibi) süper emperyalizim (yani malî sermayenin devletle müşterek cezrî kontrolu Almanyada ve kısmen Amerikada olduğu gibi) tamamen veya kısmen temin edilmektedir.

Bu temin şekilleri arasındaki içtimaî mahiyet farkı ne olursa olsun, o cemiyetlerin kendi bünyelerinden gelen bir reaksiyon yahut o memleketlerde inkişaf eden teknikle, bu tekniğe tahakküm tarzı arasındaki içtimaî uygunsuzluğun birer neticesidir. Plan mefhumunu ve planlı bir cemiyet nizamını, sadece plansız bir cemiyet şeklinin, yahut müterakki istihsal vasıtaları üstündeki *anarşik istihsal münasebetlerinin bir reaksiyonu* olarak alırsak, bu *mefhum* ve *nizam* ile, bugünkü Türk cemiyetinin davaleri arasında bir münasebet bulamıyacağımız aşikârdır.

Çünkü Avrupada modern tekniğin daha ilk inkişaf hamlelerinde, kendi millî sanayiinden mahrum kılınan ve Avrupada modern tekniğin daha ilk inkişaf anından itibaren, *mahkûm kılındığı yarı müstemleke şartları* içersinde, geri, iktisaden tâbi ve passif bir iptidaî memleket hayatı geçirmiş olan Türkiyede, ne büyük istihsal vasıtaları üstünde - başka memleketlerde doğan - keskin sınıf tezatlarını, geniş iktisadî menfaat mücadelelerini, hulâsa plansız bir cemiyet nizamının, planlı bir cemiyet şekline istihalesini zarurî kılan büyük istihsal anarşini görürüz.

Fakat şu da var ki, tekniğin terakkisi neticesinde teknik, yani istihsal vasıtalarile; tekniğe plansız tahakküm tarzı, yani bugünkü istihsal usulleri arasında meydan alan uygunsuzluk, yalnız büyük sanayi memleketlerindeki tezatların, sınıf cidallerinin, buhranların, katastrofların sebebi olmakla kalmamıştır. Bu uygunsuzluk ayni zamanda, hattâ iki asırdanberi Türkiyeyi geri ve iptidaî bir yarı müstemleke rejimine mahkûm kılan ve cihanı iktisaden tabî ve metbu memleketler diye iki ayrı karargâha ayıran müstemlekecilik antagonizminin de anasıdır.

Yüksek tekniğin ve büyük iktisat faaliyetlerinin her tarafta cemiyetin planlı murakabası altına alınışı, şimdi Türkiye ve Türkiyeye benzer memleketlerde cereyan eden *millî kurtuluş*

hareketleri nin objektif mahiyet ve inkişaf istikametlerine iki sebeple tevafuk eder.

1 — Milletler arasındaki iktisadî tabiiyet ve metbuiyet tezadının tasfiyesi.

2 — Millet içinde tezatların ve iktisadî menfaat mücadelelerinin doğamaması.

Milletler arasında mevcut olan ve bizi tarihimizin son asırlarında o kadar bedbaht kılan iktisadî tabiiyet ve metbuiyet tezadının müstemlekecilik antagonizminin tasfiyesi ve bu suretle, tekniğin irrasiyonel inkişafından doğan pazar ve müstemleke cereyanlarının kalkabilmesi için her tarafta tekniğin planlı bir mürakabe altına alınması, millî kurtuluş hareketlerinin inkişaf ve selameti için şarttır.

Millet içinde bir takım iktisat tezatlarının ve iktisadî menfaat mücadelelerinin doğmasına meydan vermemek noktasına gelince milletin ahenk ve insicamı üstünde menfî rol oynayan ve binnetice millet bünyesini - bugünkü büyük sanayi memleketlerinde görüldüğü gibi - keskin sınıf mücadelelerine, buhranlara, katastroflara ve nihayet millî bünyesinin inhilâline mahkûm kılan tezatlar ve iktisat mücadeleleri, oralarda büyük tekniğin ve büyük iktisat faaliyetlerinin başı boş inkişafının birer zarurî neticesidirler.

Halbuki şimdi millî kurtuluş hareketlerinin cereyan ettiği bütün memleketlerde ve bilhassa bu hareketlerin en ileri mümessili olan Türkiyede ne büyük istihsal tekniği, ne bu tekniğe müstenit büyük para ve mülkiyet faaliyetleri esasen inkişaf etmiş değildir ve bunların on dokuzuncu asır Avrupasında olduğu gibi, fertlerin serbest mücadelesi, ve liberal bir millî sermaye terakümü ile inkişafı için zarurî olan şartların, iptidaî terakümlerin, müstemlekelerin, serbest pazarların hiçbiri yoktur. Binaenaleyh, bizde yüksek teknik ancak milletin, yani milletin ileri menfaatleri namına cemiyeti tanzim ve sevku idare eden millî, müstakil ve planlı bir iktisat devletçiliğinin müdahle ve mürakabesi altında doğar ve inkişaf edebilir.

Türkiyede devlet; on dokuzuncu asır Avrupası için tamamen meçhul olan ve o asrın şartlarile hakikaten kabili telif olmayan " Tesahup ve İdare edici bir İktısat faktörü „ halinde yeni Türk cemiyetinin seyrini istikametlendirecektir.

Büyük teknik, büyük mülkiyet, büyük iktisat sirkülâsiyonları,

bizzarure bu yeni cemiyet faktörünün elinde toplanacak, Millî iktisat nizamının menfaatlerile taaruz etmeyen ve cemiyet içinde hâkim tezatlara meydan vermeyen iktisadî teşebbüsler, bu hâkim faktörün gölgesi altında serbestçe yaşayabilecektir. Bu itibarla tekniğin müterakki bulunduğu memleketlerde, bazen bir ihtilâli, bazen katastroflarla müterafik bir bünye istihalesini ifade eden planlı cemiyet mefhumu, bir millî kurtuluş hareketi yaşayan Türk cemiyetinde tezatsız ve mücadelesiz bir cemiyet doğuşunun, mes'ut bir kurtuluşun ifadesidir.

Ne tezadın, ne reaksiyonun, ne millet bünyesinde bir inhilâlin ifadesi olmayan, siyaseten müstakil ve iktisaden cüzütam, tezatsız ve reaksiyonsuz bir yeni millet tipinde tam manasını alacak olan yeni bir nizamı âlem, ilk defa Türk Millî Kurtuluş hareketinde kemalini bulacaktır

●

Bir yabanî ottan ilk defa bir altın başak yapan, ilk hayvanı ehlileştiren, kara yerin bağrından ilk parça cevheri alıp ilk madeni eriten insanların çocukları şimdi yeni bir medeniyet misyonunun önünde yürüyorlar.

Hem müstakil, hem tezatsız milleti, bütün fonksiyonları nizam altına alınmış, bütün mekanizması idrak edilmiş, hem kendi cemiyeti içindeki kanuniyetleri, hem üstünde yaşadığı tabiatin bütün kör ve asi kuvvetlerini tahakkümü altına almış, fakat bütün millî bünyesi ve millî hususiyetleri masun yeni bir millet tipini cihana ilk defa Türk milleti veriyor.

Türk milletinin bu yeni misyonunu duyuyoruz ve milletimizin bu taliile mağruruz.

Değişen cihan münasebetleri içinde Türkiye.

Dr. Vedat Nedim

Liberalizmin beynelmilel ticaret âlemindeki son istihkâmları da göçüverdi.

"En ziyade mazharı müsaade millet„ prensibine dayanan ticaret muahedeleri, ismi var, cismi yok bir kuşa benzedi. Her tarafta tatbik olunan Kontenjan, Klering, Döviz Kontrolü gibi tedbirler "*Serbest ticaret*„ i tarihe mal etti.

"Tacir„ denilen mahlûk, şimdi, kafeste hapsedilen aslan gibi, etrafına örülen tedbirlerin demir çubukları arasında salınıp durmakta ve geçmişin hürriyetine hasret çekmektedir.
Demir kafesteki aslanın çölün ufuklarına bir daha dönmiyeceği muhakkaktır. Fakat serbest ticaretin mümessilleri, hâlâ geçmişin avdetine intizar içindedirler.
Yalnız hâdise, - bu acar despot - fantaziye tahammül edemez. Fantaziyi fantastlara bırakalım. Ve biz, demir kafes içinde hürriyetimizi kurmağa çalışalım.

Bugün her millet, kendi etrafına, çevirdiği demir kafes içinde kendi hürriyetini ya kurmağa, ya korumağa çalışıyor:
İşte Autarkie - otarki - denilen hareket. bu cehdin bir ifadesidir.

●

Türkiye, mütevazin ticaret blançosuna, ilk defa olarak serbest ticaretin kalktığı sene —1931— kavuştu. [1]

1 1930 senesindeki ticaret blançomuzun aktif olması. 1929 senesinin yeni Gümrük tarifesi dolayisile anormal ithalâtından kalma stokların bir neticesiydi.
Halbuki, 1931 senesinin ilk on ayında on dört milyon liralık bir açık arz eden ticaret muvazenemizin sene sonunda mütevazin, hattâ biraz da müspet olması. ihracatımızın artmasından değil. 16 teşrinisaniden itibaren ithalâtın bir sene evvelki ayni aylara nispetle yüzde elli tahdidinden ileri gelmiştir.

Yalnız alelitlak mütevazin ticaret bilançosu bir ideal değildir. İthalatı azaltmak suretile muvazeneyi temin etmek, belki ânın zaruretlerine cevap veren bir tedbir olabilir; fakat bu, işin yalnız menfî ve passif tarafıdır. Şimdi gaye, serbest ticaret devrinde irademizin haricinde cereyan eden ihracat ve ihracat münasebetlerini bir "zabtu rabt,, altına almaktır. Memleket iktisadiyatını koruma kararnamesile açılan devir haricî ticaretimizin artık ihracatçı ve ithalâtçının keyfine göre değil, millî iktisadiyatımızın zaruretlerine göre tanzim edilme devri olmalıdır. Şimdiye kadar memleketimizin aleyhine işliyen ticaret muvazenemiz, bundan sonra, iktisadî inkişafımızın en mühim manivelası ve Devletin en müsbet gelir menbaı olmak mecburiyetindedir.

İthalâtımızın kemiyet ve keyfiyeti üzerinde müessir olmak vaziyetinde bulunan Devlet, artık irade ve otoritesini iktisadiyatımızın "*bünyevi*,, tahavvülü istikametinde kullanabilir. Serbest ticaret devrinde, sadece gümrük himayesine dayanan ticaret siyasetimiz, istediğimiz bünye tahavvülünü temin etmekten uzaktı.

Bünye tahavvülü demek, Türkiyenin dahilde istihsal ve iymali kabil olan gıda maddelerini ve sanayi mamulâtını ithal edici müstehlik bir memleket olmaktan kurtulması ve bunları bizzat yapıcı müstahsil bir memleket haline inkılâbı demektir.

İthalatımızı sadece "kemiyet,, bakımından daraltmak değil, "keyfiyet,, bakımından değiştirmek.. İşte iktisadî taliimizin anahtarı buradadır.

Meselâ: senede vasatî 50 milyon lira pamuklu mensucat ithalatımızı kırk milyona, otuz milyona, yirmi milyona, hattâ hiçe indirebiliriz. Eğer bu azalma, sadece tahdidin bir neticesi ise, o vakit memlekette pamuklu mensucata olan ihtiyaç tamamen tatmin edilmiyor demektir. Fakat eğer bu azalma, memlekemizde pamuklu mensucat sanayiinin inkişafından doğan bir netice ise, o vakit millî iktisat bünyemizde bir inkılâbın mevcudiyetinden bahsedebiliriz. Çünkü o vakit azalan pamuklu

---

Yani, "Memleket iktisadiyatını koruma kararnamesi,, nin bir buçuk aylık tatbikatı 1931 senesindeki ticaret muvazenemizi menfilikten kurtarmıştır.

İşte adetler:	1927	1928	1929	1930	1931
İkinci teşrin ithalâtı (milyon lira)	18	20	10	14	7
Birinci kânun	19	21	15	15	8
İkinci teşrin İhracatı	17	23	7	17	15
Birinci kânun	11	22	28	13	15

mensucat ithalatının yerini bu sanayiin teessüsü için icap eden istihsal vasıtaları ve ham maddeler almış olacaktır. İstihlâk emtiası yerini, istihsal emtiasına terkedecektir. Yani ithalâtımızın terki binde bir keyfiyet tahavvülü vücut bulacaktır.

Görülüyor ki, ithalât cephesinden alınacak tedbirlerin milli iktisadiyatımızda bir bünye inkılâbına tahavvül edebilmesi için her şeyden önce aktif bir siyasete ihtiyaç vardır. Fakat bu aktif siyasetin taşıyıcıları kimler olacaktır? Müteşebbis fertler mi? Müteşebbis Türkiye iktisadiyatında bir bünye inkılâbı yaratacklardır?

Eğer bu muazzam işin hallini müteşebbis fertlere bırakırsak o vakit ya kontenjan ve gümrük himayesi duvarlarına arkasını dayayarak gayri iktiradî çalışan, geri teknikli ve ihtisastan mahrum "*küçük esnaf sanayii*„ nin uzun seneler zarfında yavaş, yavaş teessüsünü beklemeğe, yahut ta çikolata, konserve, çimento sanayiinde olduğu gibi, gayri millî unsurların dahilî piyasamızı istismar etmelerine rıza göstereceğiz.
Halbuki ne uzun seneler beklemeğe, ne de istismar edilmeğe niyetimiz var.

Mensucat sanayii, şeker sanayii gibi millî iktisadiyatımızın bünye tahavvülünde mühim roller oynamağa namzet olan sanayi şubeleri, küçük esnaf sanayii değildir.
Bunlar, ileri teknik, yüksek ihtisas ve büyük sermaye isterler. İşte Devlet, memleketin müterakim sermayelerini tespit edeceği bir "*sanayi plânı*„ dahilinde bu sahalara kanalize edebilir.

Bu sanayiin teessüsü için icap eden istihsal vasıtalarını hariçten "*mal*„ mukabilinde satın almanın mümkün olduğunu Sovyet Rusya ile yapılan son anlaşma ispat etti. Diğer devletlerle de ayni tarzda anlaşmamız kabildir.

Müteşebbis ferdin kabiliyeti haricindeki büyük sanayii - tıpkı demiryolu, liman, irva ve ıska tesisatı yapar gibi - Devletin yapması kadar zarurî ve tabiî bir yol yoktur.

Sınaî tesis teşebbüslerine Devletin ya doğrudan doğruya, ya bilvasıta el atmasile iş, yalnız iktısadî bünyemizde özlediğimiz tahavvülün sür'atle vücut bulmasından ibaret kalmı-

yacak, ayni zamanda Devlet bütçesi için de gayet gelirli bir menba yaratılmış olacaktır.

Müstahsıl Devletin bütçe pınarları da istihsalden gelir. Halbuki şimdi bütçemizi en ziyade besliyen menba istihlâktır. İstihlâki tazyik eden bütçeler ise daralmağa mahkûmdur.

İşte bir taraftan iktisadî istiklâlimizi tamamlamak, diğer taraftan Devlet bütçesini besliyecek ve genişletecek yeni, yeni menbalar temin etmek için Devletin aktif bir tesis ve istihsal faaliyetine geçmesi artık bir zaruret halini almıştır.

●

Meseleye *ihracat* cephesinden bakınca, bu zaruret daha âcil ve daha şedit bir manzara arzeder.

İhracatımız kıymet itibarile seneden seneye azalıyor:

1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
		(Milyon lira olarak)				
192.4	186.4	158.4	173.5	155.2	151.4	127.2
		(1925 senesi 100 itibarile)				
100	96	82	90	80	78	66

Yani 1931 senesindeki ihracatımız 1925 senesine nisbetle 44 kıymetten düşmüştür.

Zaten kronik bir tarzda menfi olan ticaret muvazenemizin bu suretle büsbütün menfileşmesi tehlikesidir ki, memleket iktisadiyatını koruma kararnamesile başlıyan devri açtı.

İhracat kıymetlerimizin sukutunu üç esaslı sebebe irca edebiliriz:

1 — Fiatların düşmesi.
2 — Rekabetin şiddetlenmesi.
3 — Pazarların kapanması.

Fiatların düşmesi, irademizin fevkinde bir hâdisedir.

Bununlaberaber, belli başlı ihracat mallarımızın hemen hiçbiri için dünya piyasa fiatlarının azamîsini alamıyoruz. Bu, ya pamukta, yünde, deride olduğu gibi, kalite fenalığından, ya yumurta, arpa, fındık ve üzümde olduğu gibi, standart ve ambalaj tekniğimizin geriliğinden, ya tütün ve afyonda olduğu gibi, satış teşkilâtımızın noksanlığından ileri gelmektedir.

Rekabetin şiddetlenmesinde bir taraftan dünya piyasalarına yeni, yeni rakiplerin çıkması, diğer taraftan büyük ticaret şartlarına intibak edememiz âmil olmaktadır.

Pazarların kapanmasında ise ya doğrudan doğruya ithalâtın tahdidi, döviz ihracının men'i gibi tedbirler, ya buhran dolayisile istihlâkin azalması, ya ayni mahsulün dahilde istihsal[*] veya başka bir mahsulle ikamesi, yahut ta yerli mahsulât ve mamulâtı tercih hareketi müessir oluyor.

Görüyoruz ki, bu neticede değişmesi irademizin haricinde olan sebepler bulunduğu gibi, irademizin dahilinde bulunan sebepler de var.

Mallarımızın kalitesini yükseltmek, maliyet fiatını düşürtmek, standart ve ambalaj meselelerini tanzim etmek, cihan piyasalarının şartlarına uymak, ticarette şarklılıktan kurtulmak gibi irademizin dahilinde bulunan noktaların ihmali bizi,hiç şüphesiz ki, buhranın umumî tesirlerinden daha ziyade sarsmaktadır. Dünyanın hiçbir memleketinde Türkiyedeki "*ihracat taciri*„ kadar masuniyeti ve imtiyazı olan bir şahsiyet yoktur! O, hiçbir mercie karşı mesul değildir. Fakat ihracat emtiamızın itibarı, şerefi ve ticaret muvazenemizin talii onun eline bırakılmıştır. Cümhur Reisinin bile bir takım mesuliyetlerle mukayyet bulunduğu bir memlekette ihracat tacirinin bu hudutsuz başıboşluğu garip değil midir?

Eğer irademiz dahilinde bulunan sebeplerin ortadan kaldırılmasına doğru tedbirler almazsak ihracat vaziyetimizin daha fenalaşacağını tereddütsüz iddia edebiliriz.

Fakat bugünkü manasile iktisadî tedbirler, ancak millî iktisat bünyesi taazzuv etmiş memleketlerde alınabilir. Millî iktisat bünyesi taazzuv etmemiş, yani iktisadî fonksiyonlara göre bir takım teşkilâtlara bağlanmamış memleketlerde iktisadî tedbirler satıhda ve havada kalmağa mahkûmdur. İktisadî tedbir, millî iktisat bünyesinde muayyen bir fonksiyonun ifadesi olan bir "teşekkül„ün muayyen bir faaliyet şeklinden başka bir şey değildir. *İktisadî teşekküllerden mahrum bir millî iktisat bünyesinde alınacak tedbirler, idarî, yani iktisat hayatının yanında ve dışında kalmak mecburiyetindedir.*

Bu itibarla umumî iktisat faaliyetimizin bir muhassalası ve bir neticesi olan haricî ticaretimiz hakkında alınacak tedbirlerin hayatiyet ve müessiriyeti, her şeyden önce,bütün iktisat

[*] İtalya'nın tütün istiklâlini, Rusya'nın pamuk istiklâlini ilân emeleri gibi.

hayatımızın bir plân içinde taazzuvuna ve teşkilâtlandırılmasına tabidir.

Ticarî münasebetlerin cihan mikyasında değişen şartları içinde Türkiyemizi gittikçe daralan bir ticaret muvazenesinden, gittikçe inkişaf eden bir iktisadî varlığa götürebilmek için, ithalâtımızın yalnız devlet ve resmî devair hissesine düşen kısmını değil, tekmilini ihracat emtiamızın takasına bir karşılık olarak elde bulundurmak en mühim silâhımız olacaktır. Devlet ve resmî devair hissesine düşen ithalâtımız, yirmi otuz milyon lira tahmin ediliyor. Halbuki bu millet, hariçten senede azamî 250, asgarî 127 milyon liralık mal ithal etmiştir. İşte bu hariçten satın alma kuvvetimizi terazinin bir kefesine koyarak, sürümü gittikçe güçleşen ve daha da güçleşecek olan ihracat emtiamızın satışını temin etmek ve hattâ arttırmak mümkündür.

Bu yol, bir haricî ticaret monopoluna götürebilir mi? Bu, cidden mühim bir tetkik mevzuu olabilir. Herhalde bugünkü ithalât ve ihracat ticaretimizin mahdut ve çoğu ecnebî ellerde olduğunu, milletin gerek istihlâk kabiliyetinin, gerekse istihsal faaliyetinin, bunlar tarafından istismar edildiğini düşünürsek ve ayni zamanda hususî fertler arasında cereyan eden beynelmilel serbest ticaretin yerini, gittikçe devletler arasındaki anlaşmalara terkettiğini hesaba katarsak, yeni cihan şartlarına uygun yeni bir şekil bulmanın zaruretini tastik ederiz.

Tacir, rolünü yapmış bir aktör gibi, sahneden çekiliyor. Onun yerini devlet ve millet teşkilâtı alıyor.

Bu değişen dünya şartlarına kendisini en çabuk uydurmağa muvaffak olan milletler, davayı kazanacaklardır.

Tükrkiyede el - sanayii.

İsmail Husrev

Garpta kapitalist iktisat sisteminin zuhur ve inkişafı, Türkiye'nin millî iktisadiyatı üzerinde üç büyük bünye tahavvülüne tekabül eden üç büyük tesir yaptı. Biz bunlara *1. — yıkıcı, 2. — yapıcı, 3. — bağlayıcı* tesirler ismini verebiliriz.

1. — Yıkıcı tesir, mahallî ve millî ihtiyaçları karşılayan muayyen sınaî istihsal faaliyetlerimizin Avrupada sanayi kapitalizminin inkişafile, yani makinanın sınaî istihsale tatbikile dumura uğramasıdır. Bu tesir, kâmil bir halde aşağı yukarı XIX- uncu asırda başlar.

Bir kaç konkre misal [1] verelim: Eskiden Türkiyede mahallî ve millî piyasaların ihtiyaçlarını tatmin eden, hattâ mühim miktarda ihracat yapan Bursa, Bilecik, Şam,Amasya, İşkodra, Tırnava ilh. gibi mensucat sanayii merkezleri vardı. Bu merkezlerde bilhassa ipek ve ipekli mensucat sanayii pek müterakkidi. Fakat garpta makinalı istihsalin şarka döktüğü ayni cinsten emtianın rekabeti, bütün bu merkezleri tarumar etti. Bu rekabetin mesucat sanayiinde üç nevi bünye değişikliği yaptığını müşahede ederiz.

a. — Garp emtiası berveçhi peşin büyük sanayi merkezlerindeki kendi cinsinden emtia imal eden sanayii öldürdü. "1812 senesinde İşkodrada 600 ipek tezgâhı varken 1821 senesinde ancak kırkı kalmıştı. Yine 1812 - de Tırnavada iki bin mensucat tezgâhı çalışırken 1830 - da bu miktar yüze inmişti.„ [2] "Şarl Teksiye„ , 1836 - da Anadolu'da seyahat ederken gördüğü Ankarayı anlatıyor: "Geçen asırda Ankarada müteaddit ecnebî müessese çalışıyordu. Şimdi hiç biri kalmamıştır. O vakit yirmi beş bin balyadan ziyade kumaş, çorap ve saire gibi mamul eşya ihraç edildiği halde

[1] Makalenin hacmi nazarı itibara alınarak misaller mensucat sanayiile dokumacılıktan intihap edilmiştir.

[2] La Turquie. D. Urquhart. t. II. p. 57. 1836. İngilizceden Fransızcaya tercümesinden.

bugün bu ihracat, beş bin balyaya çıkamaz„ [1]. XVIII- inci asrın sonlarına doğru Türkiyede yaşamış ve Türkiye hakkında kıymetli bir eser yazmış olan "Eliss Abessi„, Garp sanayiinin rekabetini daha XVIII- inci asrın ikinci nısfında görmüştü: "Halkın istimal ettiği ve orduya sarfolunan yün çuhalar, Edirne ve Selânikte imal olunur. Bunlar son zamana kadar İstanbulda da yapılırdı. Fakat bu sanayi, kendi çuhalarına mahreç arıyan Avrupalıların rekabetile sukut etti„ [2].

b. — İpekli imal eden sanayi, ham ve yahut işlenmiş ipek ihraç eden sanayie istihale etti. Dahilde Avrupa ipekli mensucatı revaç bulunca, millî sanayiin yaşama imkânlarını kaybetmemek için hiç olmazsa ham veya işlenmiş ipek veren hammadde sanayiine ricatı gayet tabiidi.

c. — Bir kısım mensucat sanayii, başta ipek olmak üzere geniş istihlâk piyasalarının mevzuu olmıyan şarka mahsus nadir kumaşlar imal eden sanayi işinde spesyalize olarak kaldı.

Bütün sanayi sahalarında gördüğümüz bu nevi bünye tahavvüllerinin neticesi olarak millî iktisadiyatımız, sanayileşme imkânlarını kaybetti ve Türkiye ham ve ziraî madde veren bir köylü memleketi haline geldi.

2. — *Yapıcı tesir*, ehemmiyetini memleketin coğrafî şartlarına medyun olan muayyen millî mahsulâtımızın ham ve yarı işlenmiş bir halde dünya ticaretinde mübadele mevzuu olmasile millî istihsal ve mübadelenin cihan ticaretinin kanuniyetlerine göre inkişafı ve köy iktısadiyatında "*Zatî iktisat sistemi*" nin (Eigenwirtschaft - pazar için istihsalde bulunmıyan iktisat tarzı) yıkılarak cihan piyasaları için çalışan bir "*Emtia - mübadele iktisadı sistemi* nin teessüsüdür. Türkiye kendi içinde sanayi ve ziraat faaliyetleri halinde keskin bir farklılaşmıya (differenciation) tabi olacağı yerde, cihan mikyasında sanayi memleketlerine nazaran bir köylü memleketi olarak differansiye olmuştur.

3. — *Bağlayıcı tesir*. Türkiye millî iktisadiyatının istiklâlini kaybetmesidir. Türkiye, kapitalist sanayi memleketlerine ham ve ziraî madde veren bir memleket olduktan sonra kapita-

[1] Küçük Asya. Sarl Teksiye. Cilt II. S. 447. 1862. Türkçeye tercümesinden 1922.
[2] L'Etat actuel de L'Empir Ottoman. Par Eliss Abessi. t. II. p. 231. 1792.

lismin bütün kaprislerine esir ve garp sanayiine pazar olmuştur. Türkiye harice muhtaç olmadan kendi kendine yeten bir memleket halinden çıkmış ve sınaî mamulât ihtiyacını ihraç ettiği ham ve ziraî maddeler mukabilinde ve kâfi gelmeyince milli servetinden ilâve ettiği kıymetlerle ödemek mecburiyetinde kalan bir memleket haline gelmiştir. Avrupa mamulâtı, XIX- uncu asrın ikinci rub'undan itibaren Türkiyeyi öyle bir istilâya başlamıştı ki, bu mamulâtı satmak için yetmiş yıl içinde Trabzon gibi 33 bin nüfuslu bir şehir içinde 1232 dükkân hattâ Kastamonuda 16 nufus başına bir dükkân açılmıştı„ [1]. Hattâ harpten sonra bile mütareke senelerinde gümrük kapılarını aralık bulan garp emtiasının bir hamlede nasıl Anadolunun göbeğinde soluk aldığını gördük. Meselâ: Balıkesir piyasasında köylü alışverişile tutunan manifatura cının adedi yirmi ikiden birdenbire 65 - e çıktı ve mevcut on iki adet iplikçinin adedi de dörde indi.. [2]

●

Garp sanayiinin boğduğu el sanayii, millî kurtuluş hareketinin zaferinden sonra, gümrük duvarlarının muhafazası altında bazı yerlerde yeniden canlandı, bazı yerlerde de yeni ihtiyaçlara intıbak ederek yeni şekillerde doğdu. Yalnız burada mensucat sahasında dikkat olunacak bir nokta vardır. Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin Ankarada tertip ettiği yerli mallar sergisine gelen dokumacıların ifadelerile de teeyyüt ediyor ki, el sanayii, millî makineli sanayiin rekabeti karşısında kalmıştır. Bu rekabet tıpkı Avrupa sanayi emtiasının Türkiyede yaptığı gibi, Boldan, Kadiköy ilh. dokuma sanayiinde bir bünye tahavvülü tevlit etmiye başlamıştır. Meselâ yerli bezler imal eden yerli makineli sanayi; ayni cinsten imalâtta bulunan el dokumacılarını, köylü ve kasabalının hoşuna giden cicilibicili yani makineye gelmiyen, kitlevî istihsal maddesi olmıyan kumaşlar imaline sevkediyor.

●

Bugün Türkiye el sanayiinin karakteri nedir ? El sanayii de-

[1] Anadolunun taksimi Rusçadan Türkçeye çeviren: Hüseyin Rahmi s. 6. Palgrafin 1872 de neşrettiği "Anadolu eyaletleri„ ismindeki eserinden.

[2] Memleketin umumi servetine aşağıdan bir nazar. Bilecik meb'usu Hayrettin. 27. 11 1932 tarihinde Büyük Millet Meclisine verilen bir rapor. S. 14

yince, istihsal seyrinin yalnız el vasıtasile cereyan ettiği anlaşılmamalıdır. Meselâ bir sermayedar organizatörün bir çatı altında topladığı el işçilerile tek bir atelyede çırağı ile çalışan bir usta arasında, yine dükkânında küçük bir makinesi olan bir usta ile evindeki trikotaj makinesile tüccara çalışan bir elişçisi arasında hem iktisadî kademe hem sistem itibarile farklar vardır. Rusların " remeslo „ Almanların " Handwerk „ dedikleri el sanayii, tüccarın tavassutu olmadan doğrudan doğruya müstehlike iş yapan küçük istihsaldir. İstihsale iştirak eden ferlte organizatörlük ve müstahsillik vasıfları differansiye olmamıştır. Ankara yerli mallar sergisine gelen dokumacılardan misal alalım: Meselâ Boldanlı dokumacı Cemal efendi, bir elişçisidir. Mutavassıta lüzum görmeden müstehlikle doğrudan doğruya temasa gelir. Kasaba müstehliki müşterisidir. Zengin olduğu için sergilere de iştirak edebiliyor. Fakat Cemal efendinin yanındaki pavyonda mallarını teşhir eden Boldanlı Asım efendi, bir müstahsil değildir. Boldandaki el dokumacılarına sipariş veren ve bu dokumaları Diyarbekire kadar götürüp satan bir mutavassıttır. Asım efendinin sipariş verdiği dokumacılar müstehlike değil siparişçi mutavassıta çalışan ev işçileridir. Binaenaleyh Cemal efendi cinsindan dokumacılarla bunlar arasında bir içtimaî bünye farkı vardır. Birinciler, satış piyasasile kendileri temasa gelirler. İstihsal ve ticaret fonksiyonları ayrılmamıştır. İkinciler, mutavassıt tüccar vasıtasile piyasadan tecrit edilmiştir. İstihsal fonksiyonu müstahsılda kalmış, ticaret fonksiyonu mutavassıt tüccara intikal etmiştir. Cemal ve Asım efendilerin dediğine nazaran mutavassıtlar da ekseriyetle dokumacılardandır. İçlerinden zengince olanlar tedricen istihsalden ayrılmışlar, satış işinde spesyalize olmuşlardır.

Kadıköy dokumacılarının aşağı yukarı hepsi mutavassıta çalışan ev işçileridir. Bunlar arasında 1. - *tabî*, 2. - *serbest* olmak üzere iki tipe tesadüf olunur.

1. — *Tabî dokumacılar da* ayrıca *a.* - *satış*, *b.* - *parça* üzerinden tabî iki kısma ayrılıyorlar.

a. — Satış üzerinden tabî dokumacılar, dokumalarını daima temas etmekte oldukları tüccara satmak mecburiyetinde olanlardır. Bu tarzda, müstahsille tüccar arasında zahirî bir serbest anlaşma vardır. Fakat hakikati halde müstahsil tücca-

rına borç tarikile veya hammadde iştirası suretile iktısaden bağlanmıştır.

b. — Mutavassıt tüccar, her müstahsile işi. parça olarak tevzi eder. Hammadde hattâ bazan istihsal vasıtaları bile tüccara aittir.

Bilhassa İstanbuldaki ev trikotaj işinde bu usûl pek müteammimdir. Evlere parça dağıtan tüccar, ev işçilerini hem hammadde iştirası, hem satış cihetinden kendine bağlamıştır. Bu tarz, ev işçisini ezen bir usuldür.

Tabî tipte dokumacıların fabrika amelesinden farkı evlerinde çalışmalarıdır.

2. — *Serbest dokumacılar*, hammaddeyi kendileri tedarik ederler. Dokumalarını istedikleri tüccara satmakta serbesttirler. Bunlar iktısaden kavi unsurlardır. Fakat serbest dokumacıların tabî dokumacılara tahavvül ettiği de görülmektedir. Meselâ son buhranlı seneler, Boldanın birçok dokumacılarının istiklâlini elinden almış, onları borç ilh. tarikile tüccarlara bağlamıştır.

Ev işçiliğinin gençlik çağları Türkiye'de birka asır evvele çıkar. Bilhassa Avrupa piyasalarile temasa gc istihsal şubelerinde el işçiliği sür'atle ev işçiliğine istihale miştir. "Şarl Teksiye„ yi dinliyelim: "Bursa şehrinin şöhretine bais olan ipekçilik san'atinin hiçbir büyük fabrikası yoktur. Amele liyonda olduğu gibi odalarda çalışırlar. Kumaşçılar bunlara tartı ile ipek verirler. Bunlar da bu ipeği dokuma farkı ile beraber işlenmiş bir halde iade ederler„ [1] "Debbağlık san'atından başka Aydın'ın pamuk mensucat işi de vardır. Bundan maksat evler ve odalardaki tezgâhlardır. Çünkü Fransa'da olduğu gibi büyük imalâthaneler, şarkta malûm değildir„ [2].

●

Burada tarif ettiğimiz manada Türkiyede kaç el işçisi bulunduğunu rakamla göstermiye imkân yoktur. Anadoluda kasaba ve köylerde bulunan el işcilerinin hattâ ev işçilerinin mühim bir miktarı ayni zamanda ziraatle mesguldür. Meselâ Boldan dokumacıları bağcılıkla da uğraşırlar. Bunun için birçok yerlerde çiftçi ile el işçisininin tefriki güçtür.

●

[1] Küçük Asya. Cilt I S. 221
[2] » » II. S. 114

Modern büyük tekniği kurmak, milli iktisadiyatı plânlaştırmak ve bu büyük modern teknik üzerinde tezatsız cemiyet münasebetleri yaratmak davasında bulunan millî kurtuluş hareketinde el sanayiinin mevkii ne olabilir? El sanayii bize kurunu vustaî, ananeci istihsal tarzının mirasıdır. Halbuki, modern cemiyet, ananevî istihsal yerine rasyonel istihsal tekniğini ikame eden bir cemiyettir. Binaenaleyh bu farklara nazaran el sanayiine karşı iki cephe alınabilir:

1. — Ya el sanayii küçük esnaf teşkilâtlarile (kooperatifler, ilh.) modern iktisat nizamının rasyonel kaidelerine intibak ettirilir,

2. — Yahut ta inkilâpçı bir haraketle büyük modern teknik kurularak el sanayinin kurunu vustaî mevcudiyeti tasfiye edilir. Bu tasfiye ediş, ayni zamanda el ve ev sanayinin yarattığı kıymetlerden müteneffi olan mutavassıtların tasfiyesi işi olur. Cemiyetin plânlı müdahalesile büyük tekniğe istinat eden sây seyrinde mevki alan müstahsiller hem kendilerini plânsız iktisat hayatının insiyakî ve yıkıcı dalgalarından, hem de mutavassıtların elinden kurtarmış olurlar.

Plânlı cemiyet el ve ev sanayiine refah ve emniyet vadeden cemiyettir. Millî kurtuluş hareketi ileri bir hamle, el sanayii'de kurunu vusta mirası olduğuna nazaran millî kurtuluş hareketinin iktisadî nizamında el ve ev sanayii küçük ve cılız teşekküllerle mevcudiyetini idameye çabalıyacak değil, büyük teknikli ve plânlı istihsal içinde kaynıyacaktır.

Emtia kredileri Ve türk'ün alınteri.

Burhan Asaf

Hayat dediğimiz harikulâde şeyin herzaman değişik ve her zaman çeşitli tecellileri, ilim ve müşahede gözünün irişip tespit edemediği bulutlu bir başlangıçtan sonsuzluk adını verdiğimiz bir sona doğru.. her insan neslinin önünden yalnız bir kere akar. O nesil ile onu ihate eden madde âlemi arasındaki münasebet, o neslin ismini koyar. O, ya bir fevkalâde ânın gönüllüsü, yani bir yapıcı ve inkılâpçı nesildir. Yahut, bir tamamlayıcı nesildir. Yahut, bir mirasa konmuş nesildir. Bugünkü Türk nesli, bunların birincisidir. Bir inkılâpçı nesildir. Bir gönüllü ve kendini kendinden sonrakiler namına bağışlamış nesildir. Ve bunun için: büyük bir nesildir.

Bizim önümüze tesadüf eden hayat parçasında, bir kerecik akacak. Akıyor. Ve bu akışta, mehabetin ebadı; yıkılırken kuruluşun dağ çatışmalarını andırır sarsıntıları; yapı arsasının şen gürültüleri var.

●

İşte tam bizim büyük neslimizin tespit etmesi lâzım geliyor ki: Bir eski dünya yıkılmakta ve bir yenisi, kurulmaktadır. Böyle bir tarihî ânın kucağında, kaide fiili değil, fiil kaideyi dikte eder. Tecrübe cesareti değil, cesaret tecrübeyi doğurur. Statik herşey, şüpheli ilân edilmiştir. Dinamizmin, nabızları 41 - e uyduran humması esecektir.

Şimdiye kadar istismar mevzuu olan milletler, ötekilerin neden bahtiyar, kendilerinin neden bedbaht olduklarını anlamışlardır. Anlamışlardır ki, ötekilerin on dakikalık alınterlerini kendilerinin on saatlik alınterleriyle değişe değişe, bir lokma ekmek için kan terleyesiye üste ödemişlerdir. İstanbul'dan Bağdat'a mermer cadde döşemiş bir Türk milleti.. kaza ve vilâyetleri var ki, bir kötü dereyi bir kötü köprü ile aşamamamak mevkilerine düşmüştür. Neden? Çünkü ötekiler, modern tekniğin inhisar ve ihtikârını bir buçuk asır-

danberi yapagelenler, o tekniğin yardımı ile meydana getirdikleri cicilibicili "mamûl emtia„ yı, tekniksiz bıraktıkları berikilerine, karasabanın bağışladığı nefaka ve tırnakların kopması, sırtların bükülmesi pahasına elde edilmiş hammaddeler ile ödetmişlerdir

Bu haksız mübadelenin sırrı, artık anlaşılmıştır. Bu istismarın foyası, artık meydana çıkmıştır. Bunun içindir ki, kapı ve pencerelerini kaparcasına ticaret ve tediye müvazenelerinin arkasına sığınmak cereyanı, bugün varmış olduğu inkişaf merhalesinde dahi, eski cihan mübadelesinin iflâs ve tasfiyesini müjdelemektedir. Mala mal, para takası, emtia takası, ancak makina ithalâtı uğuruna ithalât anlaşmaları, para kredisi yerine emtia kredisi gibi yeni yeni tabirler ve yeni yeni iktisadî şiarlar.. döviz, altın, ticaret ve gümrük harplerinin gürültüleri arasından duyulan bu yarı-artiküle sözler, yıkılmanın onlar için devam ettiğini, kuruluş ve kurtuluşun da bizler için çoktan başlamış bulunduğunu müjdelemektedir.

●

Emtia kredileri. Malı malla, alınterini alınteri ile ödemek. İyi amma, malın onlar lehine teessüs etmiş bir fiat kaidesi var ki, irkilse de aksasa da, devam ediyor. Önümüzdeki senelerde, aradaki kıymet farkının, yani şu "fiat makası„ nın çok daha lehimize kapanması mümkün, hattâ muhtemel. Fakat, ne de olsa, onlarla emtia kredilerine yanaşmak, bir taşlı dikenli ve meşakkatli yol. Bunu, sökeceğiz. Sökmeğe mecburuz. Büyük bir dikkat, âzamî açılmış gözlerle. Yalnız elzemi alacağız. Onlar için mübrem olanla değişeceğiz. Kendi modern, büyük ve millî tekniğimizi tamamlayıncaya kadar, "emtia kredisi„ ne dayanan mübadeleleri diğerlerine tercih edeceğiz.

●

Son zamanlarda Sovyetler İttihadı komşumuzla yapılan anlaşma da, bir nevi "emtia kredisi„ dir. Bir nevi, diyoruz. Çünkü Sovyet mallarının fiat ve kıymet esasları, diğer memleketlerinkilerden ayrı mahiyettedir. Sovyetler mal satarken, kârına mı, zararına mı, yoksa hattâ bedavaya mı veriyorlar.. Şu bizim bildiğimiz fiat ve kıymet esaslarına göre bir şey söylenemez. Bu, büsbütün başka türlü birşeydir. Ve Sovyet Rusya, dost bir memleketle yaptığı bu ilk anlaşmaya, milletler arasında teessüsü lâzım "istismarsız mubadele„ nin mahiyetini

vermek istiyorsa, yani bu anlaşma ile Rus ve Türk milletlerinin bütün dünyaya gıllügışsız mubadelenin ilk nümunesini göstermelerini istiyorsa, bizimle bir "piyasa anlaşması„ değil, bir "istihsal anlaşması„ yapar. Bunu, izah edelim.

●

Bizim de prensipimiz, "mamul madde„ ithalâtımızı, günün birinde, ancak memleketimizde kabili istihsal olmıyan maddelere inhisar ettirmektir. Bizim de prensipimiz,m emleketimizi biran evvel ileri ve modern teknikle teçhiz etmek, yani "istihsal vasıtaları„ ithalâtına germi vermektir. Rusya'nın bize yapacağı "emtia kredisi„ , asıl bu fasla girecektir. Krediyi ödemek için bizim kendisine yapacağımız ihracat ise, bugün ve ilerisi için, ancak spesifik ziraî maddeler ve bazı hammaddeler olabilir.

Bize makina ve tesisat satan Rusya, bugün dahi bilir ki, Türkiye, "büyük istihsal vasıtaları„ istihsaline salih bir memleket değildir. Binaenaleyh, gerek ilk tesisat gerekse yedekleme ve yenileme bakımından, biz, bize sanayi teçhizatımızı satanlara, pazarız. Gayet tabiîdir ki, Böyle bir bağlanmanın karşısında bir mukabil bağlanma olmalıdır, Yani, emtia kredisini ödemek için bugün ihraç edeceğimiz spesifik (sade bizim topraklarımızda yetişebilir) ziraî emtiamız Rusya için yalnız bugüne mahsus değil daimî bir ihtiyaca tekabül etmelidir. Yani, bu gibi emtiamız bakımından, Rusya da, bizim daimî pazarımız olmalıdır. Öyle ki, iki memleket arasındaki mal mubadeleleri, inkılâplarımızın ateşinde dövülmüş dostluk gibi, müddet ve muvakkatlik kaydinden berî olsun ve masun kalsın.

Bir kere, ayni malın rakipleri olmıyalım. Olmak ıztırarında isek, anlaşarak ve beraber satalım. Rusya 160 milyondur. Biz şimdilik 14 milyon canız. Herhangi bir maddenin müşterek müstahsilleri olsak bile, aradaki nüfus farkı, bizim lehimize bir ihracat kontenjanı bırakılmasına daima müsaittir.

●

Bu seferki anlaşma için, 8 milyon dolar kadar gönülsüz bir miktar tespit edilmiştir. Rusya, bir tek fabrikasını 50 — 100 milyon dolardan aşağı kurmıyan memlekettir. Başlangıç için ufak bir rakamın daha makul olduğunu kabul ederiz. Fakat 15 senelik dostluğun "tecelli etmesi payı„, öyle zannediyoruz

ki, şimdiki rakamı "birler hanesi„nde bırakacak gibi olmalıdır. Bunu böylece işaret ettikten sonra. gene mubadelemizin esaslarına dönerek deriz ki: bahsettiğimiz şekilde bir mubadelenin 1.) bir "prensipler listesi„, 2.) bir "plan„ı olmalıdır. Çünkü, böyle bir mübadele, sadece bir mal mubadelesi değil, iki memleket millî iktisadiyatına ait prensip ve program noktalarının karşılıklı ve samîmî takviyesidir. Bundan başka da, cihana, hakikî millet anlaşmaları hakkında, bir derstir.

●

Gelelim şimdi, bunun kadar mühim olan ikinci noktaya.
Bu mal mübadelesini ve bu mal kredilerini. nasıl bir ölçü üzerinden yapacağız? Piyasa fiatları üzerinden mi?
Biz, burada, rus inkılâpçılarını, kendi prensiplerinden birinin başına davet edeceğiz. Rusya ile Türkiye arasındaki mal mubadeleleri. kapitalistlerin elinde olarak taayyün eden "plus-value„lü piyasa fiatları ölçüsü ile mi, yoksa, alınteri ölçüsü ile mi yapılmalıdır? Sovyet iktisatçıları iyi bilirler ki, Türkiye gibi bir memleket istihsalâtında, "plus-value„ değil, olsa olsa, bir "moins-value„ vardır. Kendi memleketlerinde ise, "plus-value„ kaldırılmıştır. Binaenaleyh, iş ve iş randımanı üzerinde pek güzel anlaşabiliriz. Yani, "piyasa anlaşması„ değil "istihsal anlaşması„ üzerinde durmamız lâzımdır. Bu, daha ziyade teknik bir mesele olduğu için, şimdilik yalnız prensipini işaret etmek istedik.

●

Bu iki esasa dayanan bir mal mubadelesi, yeni cihanın temeli olacak kadar ileridir. Herhangibir şekildeki emperyalizm ve istismar temayüllerini bunun kadar izale edici ve her şekildeki millet anlaşmalarına bunun kadar müsait bir formülü, yazılı olarak, şimdiye kadar hiçbir yerde görmedik. Fakat Rus ve Türk İnkılâpları arasındaki cephe arkadaşlığı milletleri artık biribirlerine yedirmemek şiarı uğuruna bu kadarcık olsun Yaradıcılık Kabiliyeti göstermesin mi?

Maxim Gorki ile mülâkat.

Yakup Kadri

Büyük rus müellifi, yarınki rus edebiyatının, proletarya sınıfı arasından çıkacağını ve hattâ çıkmakta olduğunu söylüyor. Sovyet diyarında bütün gazete ve mecmualar meslekten yetişme muharrirlerin yazısından ziyade, "muhabir,, denilen muhtelif sovyet âzalarının gönderdikleri mektuplara açıktır. Bu mektuplar ki, ya bir fabrika, ya bir kolhoz amelesinin imzasını taşır, en gündelik ve en mahallî işlerden, en umumî ve en prensipal meselelere kadar çeşit çeşit mevzular üzerine yazılmaktadır.

İşte, Gorki, bunları, yarınki edebiyatın ufukta teressüm eden ilk çizgileri gibi seyrediyor.

●

Niçin seyretmesin? Kendi eserleri de bu müstakbel halk edebiyatının ilk tan ağartıları değil midir? Gorki, eski, Çarlık ehramını teşkil eden içtimaî katların en altından bir yabanî ot gibi fışkırıp yalnız Rusya semasına değil bütün yer yüzüne dal budak salan bir ulu çınardır.

Büyük rus müllifinin dünyaya nasıl geldiğini ve ne gibi şartlar içinde yetişip büyüdüğünü bilmiyen var mı? O, bazı yerde hamurkâr yamaklığı, bazı yerde aşçı çıraklığı ve bazan da limanlarda hamallık etmiş olmasına rağmen, hattâ, proletarya sınıfına bile dahil değildi. Bir sınıf, nekadar aşağı tabakayı temsil ederse etsin gene muayyen bir kültür seviyesine maliktir. Gorki, bundan bile mahrumdu. O, kendi kendini yaratanların en yüksek bir örneğidir.

Proletarya edebiyatı? Peki, ama, burjuva veya aristokrat edebiyatını yapanlar kimlerdir? Homiros'tan Shakspaer'e kadar en yüce şiir zirvelerinin üstünde hükümdarlık eden büyük insanların hangisi bir büyük adam çocuğu idi? Eski Yunan ve Latin edebiyatlarının en belli başlı kurucuları "Pleb,, ve "Yesir,, tabakaları arasından çıkmıştır. Renesans'ın en şanlı başları esnaf ve amele yığınları içinden yükselmiştir. Engin

ve kozmik Romantizmanın babası bir saatçi çocuğu idi.
Şu halde Gorki, bize yeni bir şeyin tekevvününden haber vermiş olmadı. Yalnız, gelecekteki sanatkâr veya muharririn, artık, müstereddî asilzadenin zevkine hizmet etmeğe; karnı şişmiş görgüsüz bankerin takdirini kazanmağa, yufka yürekli ve yufka beyinli burjuva karısının gözlerini yaşatmağa mahkûm olmaktan kurtulacağını söylemek istedi. Yarının sanat eseri artık, Cotty'nin lavantası, Cartier'in elması veya Peroujia'nın iskarpini gibi lüks eşyaları sırasından çıkacak, içtimaî bünyenin esaslı ve hayatî ihtiyaçlarını tatmin eden âmillerden biri olacaktır.

●

Şimdiden S. Ş. C. B. de san'at ve edebiyat bu hale girmekte, bu kıymeti iktisap etmektedir. Moskova sokaklarında fırınların önü, tiyatro gişelerinin önü kadar kalabalık değildir.

Ankara.
Moskova.
Roma.

Yakup Kadri Beyin, bu üç merkez tarafından temsil olunan üç büyük cemiyet hareketi etrafındaki yazıları bu başlık altında gelecek sayımızdan itibaren çıkmağa başlıyacaktır.

Çok nüfuslu Anadolu.

Şevket Süreyya

Doğanımız ne kadar, ölenimiz ne kadar? Çoğalıyor mu, yoksa azalıyor muyuz?
Bu bir davadır ki, ilk defa "Himayei Etfal Cemiyeti,, tarafından ortaya atılmış bulunuyor.
Cemiyetin son broşürünün ismi sudur. *Davamız.* [1]
" Davamız,, ın tezi şudur:

"Türk kadını dünyanın en velût kadınıdır. Fakat medenî dünyada çocuk, en çok Türkiyede israf edilir. Şu halde Türk nüfusunu çoğaltmak için, Türk çocuğunu korumak lâzımdır. Fakat Türk çocuğunun korunuşu ve bu suretle Türk milletinin zinde, şen ve kalabalık bir hale gelişi, öyle bir millî davadır ki, bu dava ancak, bütün millet işlerinin, millî bir devlet ve siyaset *sistemi* nin, içinde, ve onlarla beraber kül halinde alınabilir. Binaenaleyh, Türkiyede çocuğun korunuşu ve nüfusun çoğaltılışı meselesi, Türkiyenin iktisadî terakkisi, geniş nüfus temerküzlerine imkân veren müterakki bir iktisat tekniğinin Türk bünyesine tatbiki, millî terbiyenin, millî hukuk telâkkilerinin, Türk çocuğunu ve Türk nüfusunu koruma endişesile telif ve tanzimi suretinde ancak hallolunabilir.,,

"Binaenaleyh Türkiyede Nüfus meselesi, millet mikyasında bir mes'eledir.,,

"Nüfus meselesi ortaya bir millî mesele olarak konmadıkça, milletin iktisadî, siyasî her türlü hareket kabiliyetleri bu mes'elenin istikametlerine göre tayin edilmedikçe, bir milletin sınaî, ziraî, terbiyevî, ilah. faaliyetlerini, millî mikyasta organize edebilmek imkânsızlaşır.,,

"Hulâsa bir milletin adetçe artması veya eksilmesi, keyfiyetçe terakki veya tereddi etmesi, o milletin içinde yaşadığı nizamın, her türlü münasebetlerini tayin ve tahdit eden teknik münasebetlerin o şekilde bir eseridir ki, o nizam bir taraftan kendi tekniğini, diğer taraftan bu teknik üstündeki

[1] Davamız : Himayei Etfal Cemiyeti neşriyatından. 1932 Ankara Muharriri: Neşet Halil Bey

cemiyet münasebetlerini, nüfusun korunması ve çogaltılması bakımından tanzim ettikçe nüfus artar. Aksi takdirde eksilir. Adetçe artan ve keyfiyetçe ilerleyen muasır milletler karşısına Türk milleti, hem adetçe artan, hem keyfiyetçe ilerleyen bir millet olarak çıkabilmek için, Türkiyede çocuk ve nüfus meselesinin bu şekilde konulması ve telâkki edilmesi bir zarurettir.„

"Davamız„ ın tezi böyle hulâsa edilebilir. Kitaba, bu tez etrafında toplanılmış vesikalar, mukayeseler ve anket neticeleri ilâve edilmiştir. Kitap bir nüfus plânı şemasile biter.

●

Bu broşürün intişarı, millî sıhhat işlerile alâkadar kimselerin ve müesseselerin üzerinde muhtelif tesirler uyandırmış ve bir aralık Büyük Millet Meclisi içtimalarına kadar intikal eden bu tesirler, broşürün yalnız bir cephesi, yani verilen bazı rakamların isabet veya isabetsizliği üzerinde düğümlenmiş kalmıştır. Halbuki bize kalırsa bu eserin iki cephesi vardır. Birinci cephesi, Türkiye nüfus meselesinin vaz'ı ve telâkki tarzıdır. Ve bizce kitabın bu cephesi diğer kısmından çok mühimdir. Bu meselenin etrafında verilen rakamlar onun ikinci ve üzerinde tevakkuf edilmesi en az kabil olan tarafını teşkil eder.

Evvelâ şunu kaydetmek icap eder ki, rakam, haddi zatinde mücerret bir kategoridir. Ona mana izafe eden ve kendi görüş tarzımızın, kendi tahlil metodumuzun ve nihayet kendi gaye ve hedeflerimizin mahiyetine göre onu hükümlere isal eden, insanın içinde yaşadığı devrin, kendi dimağına akseden haletidir. Binaenaleyh rakam doğru veya yanlış olur. İş o rakamın, devrin haletini en yakın ifadeden, yani devrin o rakama mevzu olan keyfiyetindeki *temayülü* en yakın gösteren bir şekilde hükümlere raptedilebilmesidir. Binaenaleyh, rakamın hükümlere raptedilişinde aslolan, ancak, tahsis olunduğu mevzuun *umumî temayülünü*, şeeniyete aykırı olmıyarak yani *nisbî bir isabetle* verebilmesidir. Yoksa bir *kemmî* münasebetin *mutlak* surette ifadesi olan rakam, ya bir kasa mevcudunu, ya bir bakkal faturasını, ya bir mühendisin, içtimaî hayatın dinamizminden mücerret teknik hesaplarını veren rakamdır. İçtimaî münasebetlerin ifadesi olan rakam ancak *nisbî* olabilir. Bu nisbî rakam, o içtimaî müna-

sebetlerin tamamiyle aykırı bir ifadesi değilse, o münasebetlerin *hâkim temayülünü* ifade edebiliyorsa doğrudur.

Halbuki nüfus hareketleri, bütün içtimaî münasebetlerin en giriftini ve en gayri kabili idrakini teşkil eder, denilebilir. Buna rağmen dünyanın her yerinde nüfus hareketlerinin grafikleri ve istatistik tabloları yapılmaktadır. Fakat bunlarda ifade olunan *kemmî münasebetlerin nisbî* olduğu ve burada verilen hükümlerin, ancak o sahada bir *hâkim temayülü* ifade ettiği berveçhipeşin kabul edilir ve bilinir.

Türkiyede ilk tahriri ve ilk fennî istatistik terkibini yapan Belçikalı mütehassısın, kendi küçük ve adeta her taşı damgalanmış kadar sayılı olan memleketinde, bin bir itina ile yapılmış öyle umumî tahrirler olmuştur ki, bunların neticeleri en basit bir sondaja bile ihtiyaç göstermeyecek kadar ve adeta gözle takip olunabilen şeeniyetin zıddına görülmüş ve milyonlarca franklık masrafa malolan bu rakamların ilânından bile sarfınazar olunmuştur.

Bu itibarla, içtimaî münasbetler sahasında rakam, hiç kimsenin üzerinde ayak diremeye hakkı olmayan çok *seyyal* bir zemin teşkil eder.

Bilhassa Türkiye gibi, değil içtimaî münasebetlerin, meselâ nüfus *hareketlerinin seyri*, hattâ bir istatistiği terkip eden en basit teknik malzemesi bile lâyıkıyle müşahede olunmamış bir memlekette, rakam üstünde hükümler mevzuubahs olurken ya bunların nisbiliğini evvelden kabul etmek, ya "Davamız„ da yapıldığı gibi bu hükümleri, mahdut mıntakalara münhasır anketlere bağlamak, fakat bittabi bu takdirde de neticenin mahalliliğini işaret etmek zarureti vardır.

Bu noktai nazardan tetkik olununca görülür ki, broşürde ve Türkiyeye müteallik olarak verilen rakamları soğuk kanlılıkla ve bunların Türkiyede o vadideki şeeniyeti - mutlak olarak değil, fakat umumi temayülleri itibarile - ne dereceye kadar ifade edebildiği noktasından mütalea etmek icap eder.

Burada verilen rakamlardan, mahallî veya kısmî anketler neticesi olmaları, O sahada yeni bir anketle neticenin aksi alınmadıkça, O mahal veya anket yapılan içtimaî zümre için doğru saymak zarureti vardır. Fakat bu mahallî anketlerden alınan neticelerin bütün Türkiyeye teşmilinden içtinap etmek te doğrudur.

1927 Nüfus istatistiklerinde, nüfusun yaşlar arasındaki inkisamı tablolarına istinat edilerek varılan hükümlere gelince, bunları sadece ve teknik manada, yani nüfusun dinamik hareketleaini ifade etmeyen birer malzeme olarak almak daha isabetlidir zannediyoruz.

Broşürün uyandırdığı münakaşalar arasında gazetelere akseden ve bilhassa Türkiyedeki çocuk vefiyatı üzerinde toplanan rakamların, ancak perakende materyeller şeklinde bulunduğunu nazarı dikkate alarak, bunları da, ferdî veya mahallî müşahedeler mahsulü, binaenaleyh *mahdut* bir hakikati ifade eden şeyler gibi almak icap eder.

●

Bize kalırsa, ister doğru, ister yanlış olsun, Türkiyede rakamdan ve "kelimeden korkan rejim daha 1908- de yıkılmıştır [1]." Binaenaleyh, Türkiyede içtimaî hayatın inkişafı tarihinde faaliyetleri temiz bir yer tutan bir Cemiyetin broşürü üzerinde, " bize verdiği rakamlar korkunçtur " diye, çekinmekten ve peşin hükümlere sapmaktansa, onu hüsnü telâkki etmek, fakat üstünde şüphelendiğimiz ve tereddüt ettiğimiz rakamların, şeeniyetin hâkim temayülünü ne dereceye kadar ifade edip etmediğini, yeni ve bu broşürdeki kadar heyecanlı ve canlı bir alâka ile taharriye çalışmak yapılacak işlerin en dürüstüdür.

Memleketimizdeki içtimaî münasebetlere ve meselâ nüfus hareketlerine müteallik bir rakam üzerinde kim hakkını iddia ve kim kimi haksızlıkla itham edebilir? Bu davada haklı veya haksız taraf yoktur. Bu davada yalnız haksız taraf vardır ve haksız olan da hepimiz, yani bu memleketin münevver geçinen neslidir.

Eğer biz, Türkiyede bizi besleyen canın sayısı üstünde mutabık kalamıyorsak, eğer doğanımız nedir, ölenimiz nedir? Artar mı, eksilir miyiz? bunu bilmiyorsak, ilk adımda itham edeceğimiz, evvelâ kendimiziz:

Aşikâr bir şey ki, Anadolu Türkü müteredddî bir ırk değildir ve Türk kadını çok doğuran ve doğurmayı seven bir kuvvettir. Fakat gene aşikâr bir şey ki, dağlarımız, ovalarımız nüfus kalabalığından taşmıyor. Ne köylerde, ne kasabalarda

[1] 1930 1932 muharriri Falih Rıfkı.

yaşayan çocuklar, sokaklara sığmayacak kadar bol ve sayısız değildir.

Çocuğuna karşı şefkatsiz olan ana tipi, bizim memleketimizin tanımadığı, işitmediği bir şeydir. Fakat doğuran ananın elinden çocuğunu hastalık, bakımsızlık, fakirlik vaktinden evvel kapıyorsa, bunda müttehim olan, o ananın kendisi değildir. Büyük şehirlerin, hattâ Türkiye haricindeki büyük merkezlerin pahalı lâboratuarlarında keşfolunan pahalı aşıları, temiz ve mikropsuz südü, güneşli bahçeyi, temiz mektebi, güzel ve sıhhî hayat şartlarını, bulundukları yerlerde arayıp, çocuğu üstüne titreyen Türk anasına getirecek olan, o ananın kendisi değildir.

Anaya çocuğunu ve çocuğa sıhhatini temin etmek işi, dünyanın her yerinde artık bir devlet meselesi olmuştur. Ananın çocuğunun sıhhatini, artık her yerde devletten beklemesi hakkıdır.

●

Çok nüfus, tok nüfus, şen ve zengin nüfus istiyoruz. Anadoluyu boş, yoksul, yaslı ve viran bırakan dünkü mazimize karşı, günden güne eşelenen ve alevlenen bir kinimiz vardır. Kalabalık, şen ve zengin bir Anadolu yaratmanın enerjisini, bu kinimizin, gittikçe tazeleşen ve taravetleşen şiddetinden alıyoruz.

Dünün idaresinden teslim aldığımız bugünkü Anadolu, bütün tarihinin tarih devirlerinin, en tenha ve en bakımsız bir Anadolusudur. Bütün medenî kabiliyetleri ihmal edilmiş, ihtiyaçları azaltılmış, adeta medeniyet harici kılınmış, 14 milyonluk bu memleket halkını en kısa bir zamanda biç değilse iki misline çıkarmazsak, yarının çok nüfuslu ve ileri teknikli milletleri karşısında bekamızı tehlikeye atmış oluruz.

Hiç şüphesiz ki, Anadolu, bugünkü nüfusunun birkaç mislini, bugünkünden birkaç misli daha tok ve daha giyinik olarak barındırabilir. Bu engin yaylalar, bu derin ve haşmetli vadiler kadar, ruha şahsiyet ve insana toprağa bağlanmak aşkı veren erkek bir tabiat parçasının eşi dünya küresinde güç bulunabilir.

Burada herşey, eski bir medeniyetin, maddî tecellileri erimiş fakat manevî temellileri, asîl bir ahlâk, müstağni ve mert bir ahlâk halinde bugüne kadar erişmiş bir zenginliğin,

entansif bir ziraat kültürünün, müstesna bir duygu inceliğinin beliğ birer şahididir.

Bugün metruk vadilerde, Murat, Fırat, Kelkit vadileriyle şimali Anaduludaki orman deryasının kenarlarında, artık yozlaşmış ve yabanileşmiş öyle meyva ağaçları bakayası görülür ki, bunlar ancak asırlarca süren devamlı bir yetiştirme san'atının ince mahsullerini verirler. Meyva işleme tekniği, dünyanın hiçbir yerinde Fırat ve Yeşilırmak havzasında olduğu kadar ince bir san'at halini almamıştır. Bu havzalarda yaşayan kadar ruhan incelmiş, yaşayışında, işinde ve bestelerinde san'atkârlaşmış bir köylü kütlesine dünyanın hiçbir yerinde rastlanamaz. Hulâsa Anadolu, bugün bize metruk gibi görünen, bugün bize verimsiz gibi görünen yolunmuş tabiatı altında, yeni bir cennet hayatının bütün şartlarını saklayan bakir bir ülkedir. Bu ülke, Türk milletinin kalabalıklaşmasını ve çoğalmasını bekliyor.

Hedefimiz, ileri teknikli, tok, şen ve kalabalık bir Türk milletidir.

KRONİKLER.

(Kadro) yu teyit eden bir eser:

Die Zukunft des Kapitalismus- Werner Sombart.

Beynelmilel tanınmış Alman profesörü Werner Sombart'ın şubat ayında Berlinde "Para ve kredi iktısadiyatını tetkik cemiyeti„ nin bir içtimaında verdiği konferans son defa küçük bir broşür halinde neşredildi

İktısatçılar âleminde büyük bir akis uyandıran bu eseri hülâsaten verelim: Sombart'a göre kapitalisma, bilhassa harpten sonra hâkim vasıflarını kaybetmiş bulunmaktadır:

Evvelâ, kapitalizma nizamına has iktısadî zihniyette bir tahavvül olmuştur. Müteşebbis fertlerin atılgan ve cesur iradesi gevşemiştir. Ferdî teşebbüsler yerini teşkilâtlı müesseselere terketmiştir. İktısadi hayatta bir "memurlaşmak„ temayülü vardır. Karteller, Trustlar, Anonim şirketler, Kooperatifler müteşebbisin rolünü tahdit etmişlerlerdir,

Saniyen kapitalizma nizamına has hudutsuz hürriyet, gittikçe tahdidata maruz kalmıştır. Erken ve yüksek kapitalizma devirlerinde müteşebbis, bütün hareket ve fiillerinde serbestti. Halbuki şimdi, ya (içtimai sigorta, ücret tarifeleri, devlet mürakabası gibi) bir takım kanuni, yahut ta (Kartel, Birlik v. gibi) bir takım ihtiyari tanzim edici kuyudata tabi bulunmaktadır.

Salisen, kapitalizma nizamına has piyasa mekanizması bozulmuştur. Eskiden piyasadaki arz ve talep eşyanın fiatını, eşya fiatları amele ücretlerini, amele ücretleri ise kârı tayin ederdi. Halbuki şimdi fiatı Karteller, ücreti sindikalar tespit etmektedirler.

İşte Sombart, kapitalizmanın bu devresine Spaet- kapitalismus- geç yahut son kapitalizma devri diyor.

●

Sombart, bu vaziyet karşısında üç cephenin mevcudiyetini tesbit ediyor:

1— Muhafazacı cephe, "mevcut olan„ın muhafazasını temin için müdafii bir takım tetbirler ve kararlar alarak idarei maslahat etmek siyasetini güder.

2 — İrticacı cephe, serbest ticaretin, serbest iş münasebetinin, serbest piyasa teşekkülünün, kısaca liberalizimin avdetini ister. Sombart, buna "filmin tersine çevrilmesini istemek„ diyor.

3 İnkılâpçı cephe, geçmişin plansız serbestiyisine, tesadüfî, keyfî iktisadına ve halin sistemsiz haliyetasına mukabil geleceğin planlı, ahenkli ve manalı iktisadını kurmak ister.

Sombart'a göre planlı iktisat, vahşî, kaotik, nizamsız ve manasız iktisadın zıddıdır. Bugünkü iktisat hayatı bir "kül„ halinde tanzim edilmemiştir Parçaları arasında bir manalı ve gayeli rabıta bulunan ve birbirine nazım bir prensibin bağlarile bir uzviyyet halinde kaynamış olan bir iktisat hayatından mahrumuz.

●

Sombart, planlı iktisadın esas vasıflarını şöyle tesbit ediyor:

Planlı iktisadın ilk vasfı, (Umfassenheit) kavrayıcılık, (Totalitaeet) bütünlüktür. Yani plan, iktisat hayatının bütün parçalarını kavramak, içine almak mecburiyetindedir.

Planlı iktisadın ikinci vasfı, vahdettir. Yani plan, bir tek merci tarafından tanzim edilmelidir. Bu da ancak millî vahdeti temsil eden "Devlet„ olabilir. Onun için istikbalin planlı iktisadı, daima bir millet iktisadı ve millet iktisadı da daima bir planlı iktisat olmak zarûretindedir.

Planlı iktisadın üçüncü vasfı, tenevvüdür. Yani plan, mekanik bir şema olamaz; her milletin iktisadî ve içtimaî şartlarına göre değişir.

Bir memleketin büyüklüğü, ictimaî bünyesi, seciyesi, teknik ve kültür seviyesi, tarihî plânın tanziminde müessir olan amillerdendir.

Onun için her milletin kendisine göre bir iktisat planı olacaktır.

●

Millî plan iktisadiyatı ile beynelmilel cihan iktisadiyatı birbirlerile nasıl kaynaşacaklar? Sombart, bu meseleyi şöyle tahlil ediyor:

Yüksek kapitalisma devrinde cihan iktisadiyatı demek, beyaz ırkın, daha doğrusu Garbî Avrupa ile Şimalî Amerikanın cihan üzerinde hâkimiyeti demekti. Hali hazırda ve bilhassa istikbalde cihan iktisadiyatının manası tamamen değişmiştir. Millî mikyasta olduğu gibi beynelmilel mikyasta da serbest ticaret mekanizması bozolmuştur. Beyaz ırkın hâkimiyeti muvakkat değil. ebedî bir zevale mahkûmdur.

Burada Sombart, millî kurtuluş hareketlerinin beynelmilel ehemmiyetini, ziraat ve ham madde memleketlerinin ken ii millî sanayilerini kurma teşebbüslerinden doğan bünye tahavvüllerini mütevekkilâne bir cesaretle ortaya atıyor.

İşte bu tevekkülün iktisadî ifadesi, otarki hareketidir. Yarının cihan iktisadiyatını, birbirini tamamlayan memleketler arasındaki "iktisadî bloklar„ teşkil edecektir. Artık "en ziyade mazhar müsaade millet„ prensibine dayanan serbest ticaret değil, kontenjan, gümrük ittihatları, imtiyazlı gümrük resimleri, mal mübadeleleri gibi kategoriler, istikbalin beynelmilel iktisadî münasebetlerini tanzim edecektir.

●

Sombart'ın bu eserini okuduktan sonra çıkardığımız neticeler şunlardır:

1 — Her milletin kendi bünyesine göre bir iktisat siyaseti, kendi şartlarına göre bir iktisat nizamı olacaktır. Siyaset sahasında yabancılardan öğrenebileceğimiz hiçbir şey yoktur. Siyaset öğrenilmez, yaratılır.

2 — Cihan iktisadiyatındaki bünye inkılâbı, millî kurtuluş hareketlerinin bir neticesidir.

3 — İstikbalin iktisadî nizamı, "planlı iktisat„ tır.

Planlı iktisadın nâzımı ise "Devlet„tir.

●

Sombart'ın bu kronikte bahse mevzu olan eseri, Kadro'nun millî kurtuluş hareketi tezinin ve ideolojisinin kısmî bir teyididir. Almanyada, kendisile yaptığımız temasta Sombart bu ideolojinin ana hatlarını ve vardığımız hükümleri daha geniş bir şekilde teyit ve takviye etmiştir. Kendisinin bu hususta "Kadro„ için yazdığı mektubu yakında neşredeceğiz.

V. N.

1932 = 1913

"Berliner Tageblatt" tan:

Dünya sanayi istihsalâtının gerilemesi son aylarda daha şiddetlenmiştir. Sanayi istihsal indeksi, 1928 = 100 itibarile, 1931 senesinin birinci kânununda 83 iken, 1932 senesinin martında 75-e düşmüştür.

Dünya sanayi istihsalâtı indeksleri
1928 = 100

	Rusya	Avrupa (Rusya hariç)	Dünya
1928	100	100	100
1929	124	106	108
1930	156	95	94
1931	189	81	83
1932 (marta kadar)	198	72	75

Bu suretle dünya sınai istihsal hacmi 1913 senesinin seviyesine avdet etmiş bulunmaktadır. Sanayi memleketlerinin istihsal vaziyetini ayrı ayrı tetkik edersek görürüz ki, 1913 seviyesini aşan memleketler bulunduğu gibi onun altında bile kalan memleketler vardır.

1913 = 100

1932 başlangıcında:

Dünya	100	İngiltere	83
Rusya	251	Almanya	62
Japonya	222	Lehistan	46
İsveç	168		
Kanada	147		
Amerika ünyon	100		
Fransa	100		

Bu adetlerden anlaşıldığına göre Rusyanın sınai istihsal hacmi harpten evvelkine nispetle iki buçuk misli fazlalaşmıştır.

Japonya da 1931 senesine nispetle ve buhrana rağmen iki misli fazla istihsalâtta bulunmuştur.

İsveç ve Kanada gibi genç sanayi memleketlerinde sınai istihsal harpten evvelkinin çok üstündedir. Amerikanın Müttehit devletlerinde ve Fransada sınai istihsal hacmi harpten evvelki seviyeye düşmüştür. Almanyada ise 1896 senesinin seviyesine yuvarlanmıştır.

Muhtelif memleketlerin dünya sınai istihsalindeki yüzde hisseleri:

	1928	1932
Almanya	10.6	7.6
İngiltere	8.5	10.0
Fransa	6.4	6.9
İsveç	0.8	1.1
Polonya	0.7	0.5
Rusya	4.2	11.0
Japonya	2.2	2.7
Kanada	2.0	1.9
Amerika Müttehit devletleri	41.1	34.8

1928 senesinde sırasile Amerika Müttehit devletleri, Almanya, İngiltere, Fransa, Rusya en önde gelirken, 1932 senesinde bu sırada bir tahavvül olmuştur: 1932-de yine birinciliği Amerika Müttehit devletleri muhafaza etmekle beraber Rusya, Almanyanın yerini alarak, ikinci, İngiltere üçüncü, Almanya dördüncü, Fransa beşinci olmuştur.

●

Bu rakamlar çok dikkate şayandır Bütün vesikalar, dünya iktisadiyatının geçirmekte olduğu bünye istihsalesinin mütemadi bir derinleşme seyrinde bulunduğunu gösteriyor.

Türkiyede ziraî kooperatifler.

Türkiyede ziraî kooperatif hareketini iki kısma ayırmak lâzımdır:

1 — Hususi kooperatif hareketi.

2 — Ziraat Bankasının idaresi altındaki kooperatif hareketi.

1 — Hasusî kooperatifler, köy müstahsilinin kendi teşebbüsile meydana getirdiği teşekküllerdir. Bunlar en ziyade ihracat emtiasının (üzüm, incir, pamuk, tütün ilh.) satışını organize etmek üzere kurulmuştur. İçlerinde bugün cidden muvaffak olanı ve kooperatifçilik prensiplerine yaklaşanı "kooperatif Aydın incir müstahsilleri ortaklığı„ ile bu ortaklığa merbut "İtibar kooperatif Bankaları» dır.

Son neşrettiği vaziyete nazaran "Aydın incir müstahsilleri kooperatifi„ nin ortak adedi 521, taahhüt olunmuş sermaye miktarı 125.280 lira, tahsil edilmiş sermaye 75.643 liradır. İhtiyat sermayesi 185.000 liradır.

2 — Ziraat Bankasının idaresi altındaki kooperatif hareketinin üç cephesi vardır: a — kredi kooperatifleri. b — kredi kooperatifleri birlikleri. c — Satış kooperatifleri.

Banka, sütçülük ve yağcılık kooperatifleri kakkında da tetkikatta bulunmaktadır. Binaenaleyh yakında bu üç harekete bir de imâlât kooperatifi hareketi ilâve edilmiş olacaktır.

Bankanın bu vasi kooperatif hareketinde tahakkuk ettirmiye çalıştığı büyük iktısadî gaye, Türkiye köy iktısadiyatını, kredi, satış, ve imalât sahalarında birbirini tamamlıyan kooperatiflerle teşkilâtlandırarak müstahsilin istihsal ve alım kabiliyetini yükseltmektir.

a — Ziraat Bankası, kredi kooperatifi teşkiline 1470 numaralı kanunun verdiği salâhiyet dairesinde 1929 senesinde başlamıştır. İlk kredi kooperatifi 1929 senesi 18 eylûlünde Giresun vilâyetinin Bulancık nahiyesi merkezinde kurulmuştur.

Kredi kooperatifleri1 — gayri mahdut mesuliyetli köy, 2 — Gayri mahdut mesuliyetli şehir ve kasaba 3 — Mahdut mesuliyetli şehir ve kasaba olmak üzere üç tip üzerine kurulur. Köy kooperatiflerinde asgarî ortak adedi 30, şehir ve kasaba kooperatiflerinde 60· dır. Mahdut mesuliyetli kooperatifler ekseriyetle nüfusu 25.000- den dun olmıyan merkezlerde teşkil olunur. Kredi kooperatiflerinin maksatları: Kooperatif, bir seneyi geçmemek üzre ortaklarına amele ücretleri, tohomluk, gübre, edviye ve sair levazımı ziraiye ile küçük alâtı ziraiye ve çift hayvanatı için ikrazat yapar.

Bugün kredi kooperatiflerinin en kesif olduğu yerler garp vilâyetlerile Giresun vilâyetidir. Ziraat Bankası, kooperatif teşkilinde daha ziyade mühim ihracat emtiamızı yetiştiren mıntakaları intihap eder.

Aşağıdaki cetvelde de görüleceği veçhile 1932 senesi 15 mayısında mevcut kooperatif adedi 407, ortak adedi 38.035- di. Taahhüt edilmiş sermaye miktarı 4.643.205, tahsil edilmiş adî sermaye 1.775.315 [1], ihtiyat sermayesi 279.434 liradır.

1931 senesi kânunuevveli gayesinde kooperatiflerin ortaklarına yaptığı ikra-

[1] Ortaklar, hissel îştiraklerini beş sene zarfında müteaddit taksitlerle ödeyeceklerinden adî sermaye mikdarı taahüdatın dununda görülmektedir.

zat 7.544.714 liradır. Bu mikdarın 4.284.326 lirası Ziraat Bankasının kooperatiflere yaptığı ikrazat,3.260.388 lirası da kooperatiflerin kendi menabiinden ortaklara verdiği kredilere aittir. Aynı tarihte ortak mevduatı, 788.447 liraya baliğ olmuştur. Bu mevduat, ortaklara yapılan ikraz muamelelerinden ortaklar lehine (ortakları tasarrufa alıştırmak maksadile)icra edilen yüzde on tevkifattan teşekkül eder.

b — Henüz resmen faaliyete geçmiş kredi kooperatifi birliği yoktur. Yalnız İzmirde teşekkül etmiş olup esas mukavelenameleri tasdikte bulunan "İzmir kredi kooperatifleri birliği„ vardır. Birlikler asgari on keredi kooperatifinin iştirakile teşekkül eder. Birliklerin maksatları: "Faaliyet muhiti dahilindeki çiftçilerin tohumluk hububat, sun'î gübre, zirai, hayvanî hernevi edviye ve mualecat, hasat, harman, kalbur makineleri ve sair levazımı ziraiye ile çift hayvanatı, ve sair zirai ihtiyacata hadim mevat ve malzemeyi ucuz fiatla alıp satmak veya isticar etmek. Zirai mahsulât ve malzemenin muhafazasına mahsus olmak üzre ambarlar, depolar, silolar ve ahkâmı mevzuaya tevfikan umumî mağazalar tesis ve inşa eylemek ve işletmek, alâtı ziraiyenin imal ve tamiri için atelyeler ve tamirhaneler vücude getirmek, icabında tohumluk için nümune tarlaları ve istasyonları tesis eylemek. Satış kooperatifi teşekkül etmemiş olan yerlerde ham mevaddın işletilmesine ve mahsulâtın şekil ve mahiyetini tebdile matuf sınaî tesisatı vücuda getirmek ve işletmek, depolarda ve umumî mağazalarda çiftçinin ve diğer istihsalât erbabının mahsul ve emtiaları mukabilinde ahkâmı mevzuaya tevfikan varanlar ihdas etmek. Satış kooperatifi teşekkül etmemiş olan yerlerde lüzum ve zaruret halinde kooperatiflere dahil ortakların mallarının füruhtuna da tavassut etmek (Birlik esas mukavelenamesi M: 4)

c — Resmen teşekkül etmiş 4 satış kooperatifi vardır. 1 — Adana mahsulâtı ziraiye satış kooperatifi. 85 ortağı vardır. Taahhüt edilmiş 21.500 liralık sermayesinin 19.800 lirası tahsil edilmiştir. İhtiyat sermayesi 1.345 liradır. 2 — Mersin satış kooperatifi. 51 ortağı vardır. Taahhüt edilmiş 10.540 liralık sermayesinin tamamı tahsil edilmiştir. İhtiyat sermayesi 1.345 liradır. 3 — Tarsus pamuk müstahsilleri satış kooperatifi mevsim sonunda teşekkül etmiş olduğu için muamelesi henüz tekemmül etmemiştir. 4 — Giresun fındık satış kooperatifi. 114 ortağı vardır. Taahhüt edilen 4.620 liralık sermayesinin 1.130 lirası tahsil edilmiştir. İhtiyat sermayesi 570liradır. Satış kooperatiflerinin hepsi mahdut mes'uliyet esasına göre kurulmuştur.

Bunların Ziraat Bankasile alâkaları yalnız malî cihettendir. Esas mukavelenamelerinin 56-ıncı maddesi mucibince dahilde ve hariçteki bilûmum malî ve naktî muamelelerini Ziraat Bankası vasıtasile yaparlar.

Türkiye ziraat Bankası

Ziraî Kredi Kooperatiflerinin Vilâyet itibarile 15 Mayıs 932 tarihindeki vaziyetleri:

Vilâyeti	Koop. adedi	Ortak adedi	Taahhüt edilmiş Sermaye	Tahsil edilmiş Adî sermaye	Tahsil edilmiş İhtiyat sermaye
Adana	10	565	76.285	26.802	3.920
Afyon	15	974	82.304	40.867	5.592
Aksaray	1	260	72.470	33.700	2.831
Ankara	15	834	51.753	30.246	6.984
Antalya	5	244	16.947	7.797	1.960
Aydın	27	2.666	378.906	116.601	27.333
Balıkesir	27	1.845	153.271	47.956	11.557
Bilecik	9	513	23.890	13.665	4.695
Burdur	2	157	14.499	11.491	1.285
Bursa	20	1.226	100.208	30.580	9.482
Çanakkale	6	239	7.320	3.085	1.500
Çankırı	2	273	5.600	2.740	1.365
Denizli	17	1.050	61.745	24.336	5.832
Edirne	6	315	12.445	3.735	2.830
Eskişehir	14	1.044	50.305	34.736	6.838
Gaziayıntap	3	158	4.680	1.170	1.114
Giresun	36	2.888	109.225	108.500	20.834
Gümüşhane	1	173	27.060	12.418	1.840
Isparta	6	400	31.330	13.391	3.250
İstanbul	5	252	27.420	7.766	1.921
İzmir	68	11.846	1.972.048	720.315	83.328
Kars	3	216	55.240	26.090	1.210
Kastamonu	5	324	18.943	9.336	1.916
Kayseri	2	179	19.565	10.032	1.640
Kırklareli	1	60	1.200	300	600
Kocaeli	4	482	61.030	23.564	3.756
Konya	7	452	49.572	16.952	4.134
Kütahya	8	514	23.375	9.635	3.930
Manisa	25	1.943	247.879	96.996	16.044
Mersin	7	512	101.364	41.835	3.563
Muğla	8	1.585	143.030	51.613	10.376
Niğde	5	420	41.770	15.426	2.873
Ordu	10	600	64.260	16.881	2.990
Rize	1	74	3.545	2.386	740
Samsun	2	95	7.260	1.815	475
Tekirdağı	9	596	57.100	24.036	5.441
Trabzon	16	2.081	468.361	137.027	13.507
	408	38.035	4.643.205	1.775.315	279.434

Ottawa konferansı.

Radyodaki paraztiler kadar kötü bir tesir yapan "Konferans„ kelimesine bir kere daha tesadüf ediyoruz. Niçin bir kere daha olsun? Adım başında ayağımıza, yerinden oynamış bir kaldırım taşı gibi dolanan; iki cuma arasında bazan bir, bazan iki kere ve hep ayni kurbağa haykırışmalarile kulağımıza gelip bize gene bir batağın yanından geçmekte olduğumuzu hatırlatan hep bu "konferans„ kelimesi değil midir?

Bu seferki konfrans, Ottawa ismini taşıyor. Fakat bir ismi de "İmparatorluk konferansı» dır. Britanya, buhranın azgın fırtınasında rahneler almış olan heybetli teknesini kendi kızaklarında değil, Kanada'nın hükûmet merkezi olan Ottawa'da tamir etmek istiyor. Britanya ananın bütün evlâtlarına bir cemilesi. Fakat bir taraftan da Britanya ananın en sevgili yavrusuna bir cemilesi. Kanada'ya. Gerçi Hindistan gibi milyonlar sayan bir çocuğu daha vardır. Fakat bu, onun öz yavrusu değil, bir beslemesidir. Ahretliği. (yoksa, dünyalığı mı?) Onu, ötedenberi horca kullanmıştır. Fakat Kanada, Britanya nın nazlı, hem de yetişmiş bir kızıdır. Sam Amca gibi tehlikeli bir hovarda ile kapıkomşu olması, kızcağız için bariz bir tehlikedir.

Hudutsuz ormanları, ileri buğdaycılığı dericiliği ve gıdamaddeciliği ile imparatorluğun değerli bir mensubu olan Kanada, cihan harbindenberi, anavatandan ziyade Amerika birleşik hükûmetlerile münasebettedir. Fiatlarile, Londraya değil Mew-York'a bağlıdır. Münasebetler okadar ilerlemiştir ki, günün birinde, aradaki hududun tebehhur edivermesinden korkulur. İşte Britanyanın imparatorluk işlerini Ottawa'da görüşmek istemesinin bir sebebi de budur.

Ottawa konferansının şamil mevzuu imparatorluğun autarchie'ye yani "kendi kedine yetmek„ politikasına sığınmasıdır. Britanya ve onun iki temel direği olan sanayi ile City, şimdiyekadar, dahaziyade cihan ile olan münasebetleri tercih ederlerdi. Beritanya, bütün cihan iktisadiyatının nazımı idi. Cihan harbinden sonra bu rolünü ifa edemez oldu. İfa etti ise de, hep zarar gördü. Sanayii geri kaldı, para plasmanları tehlikeye girdi ve nihayet "İsterling„ ismindeki yıkılmaz kale, yıkıldı. Şimdi Britanya, bütün yavrularını yanına alarak, şamata ve şantaj panayırına dönen cihandan ayrılmak, kendi manastırının sükûnetine sığınmak istiyor. Cihanla olan münasebetlerini gene muhafaza edecek, fakat başta evvelâ imparatorluk iktisadiyatının tarsini, ondan sonra cihan işlerinden istifade parolası gelecek.

Londra'daki cereyanlara bakılırsa, Britanya, bütün müstemleke ve yarı müstemlekelerini sanayi ile teçhiz etmeğe bile hazırdır. Sanayi monopolünden vazgeçecektir. Yarı müstemleke ve müstemlekeleri hammaddeci ve ziraatçi memleketler kalmak zilletinden affedecektir. Onları azat edecektir. Onların da sanayi memleketleri olmalarına müsaade eyleyecektir. Yani; Avrupadaki adada tekâsüf etmiş olan sanayii, bütün imparatorluğa dağıtacaktır. Bir şartla: Sermaye merkezi Londra'da kalacak, City; eski imparatorluğun olduğu gibi, yeni imparatorluğun da kalpgâhı kalacaktır. Bütün imparatorluk, ayni parayı "Sterling Standard„ı kullanacaktır. Ve bu para bir "dümenli para„ (monnaiee dirigée)

olacaktır. Düşse de kalksa da, bütün imparatorluk, beraber düşecek beraber kalkacaktır. Bittabi imparatorlukla mukadderat iştiraki olan (İskandinavya memleketleri v. s.) memleketler de imparatorluk vahdetine girmekte kendi menfeatlerini bulacaklardır.

İşte bütün bu düşünceler Ottawa'da görüşülecek.

Konferansın mesaisini, Kadro yakından takip edecektir.

Şimdilik şunu tespit edebiliriz ki, cihanın en eski emperyalisti, sanayi monopolunden vazgeçmek ıztırarını bugün bilfiil itiraf ediyor. Yani müstemleke veya müstemlekeler, istiklâllerine doğru bir adım daha ilerlemiş bulunuyorlar. Artık sanayi kanalından istismarlarına imkân görülmemektedir. Artık istismar merkezzi, ric'at halindedir ve bir mühim siperi teslim etmeğe amadedir. Bu siper, "sanayi siperi,,dir. Teslim edeceği ikinci siper, "para siperi,, olacaktır.

İstismarın elinden siperleri birer birer istirdat eden milletler olduğu gibi, bir arada olararak ve birden istirdat edenler de vardır. Türkiye, bu sonuncular arasındadır. Hem millî sanayiini, hem millî sermayesini benimsemek azmindedir.

Ne gariptir ki, "millî kurtuluş,, inkılâbımızın esas şiarlarına, Britanya gibi memleketler bile müeyyedeler yetiştirmektedir.

Ve Kadro için ne mutludur ki, bütün bunları, önceden görmüş ve önceden haber vermiştir.

B. A.

Japonya ve Mançuri meselesi

Mançuri meselesi, aylar var ki, gazetelerin hemen hergün bir kaç sütununu kiralar. Şangay'ın işgali, Şangay etrafında muharebeler, bitaraf mıntakaların tecavüz, muvakkat silâh mütarekeleri, Japon amiralına karşı suikast, ikinci bir Rus-Japon muharebesi tehlikesi ve nihayet, Japon baş vekilinin katli hâdisesi, Mançuri meselesi, etrafında verilen *şimdiye kadarki* haberlerin en mühim başlıklarıdır.

Japonya, Mançuriyi niçin işgal ediyor?

Japonya, *Uzakşark* ın en mühim devletlerinden biridir. 1868 ihtilâlinden beri, sanayileşmek ve Garplılaşmak programını tatbik etmektedir. Bu programında o kadar muvaffak olmuştur ki, 1905 te Ruslara karşı olan muvaffakiyetinden sonra, cihan devletlerinin birinci sınıfına geçmiştir. Onlar kadar sanayileşmiş, onlar gibi silâhlanmış ve nihayet "cihan buhranı,, batağına onlar kadar batmıştır.

Japonyanın başlıca pazarları, kendine civar olan memleketlerdir. Çin, bunların en mühimidir. Japen sanayiinin büyük bir kısmı, çinden çekilmiş paralarla ve Çin hesabına kurulmuştur. Bir taraftan cihan buhranının sanayi memleketlerini zedelemesi ve bir taraftan da Çinin kendi kendine bir sanayi kurmak arzularını gütmesi, Japonyayi bir değil iki tehlike karşısında bırakmıştır. Bugün Japonya (bütün İmparatorluk) 90 milyon kadar nüfusa maliktir. Eğer Çin pazar olmaktan çıkarsa, milyonlarca Japon işsiz ve

açtır. Çinin sanayileşmesi henüz ufak bir nisbette tahakkuk etmiş olduğu halde, Japon mallarını boykotaja tabi tutması Japon parasını sarsıp devirmeğe, birçok fabrikaların kapanıp birçok insanların işsizleşmesine kâfi gelmiştir. Boykotaj gibi muvakkat bir tedbir, yerini, millî Çin sanayii gibi esaslı ve devamlı bir unsura terkederse ne olacak?

İşte Japonya: Bir taraftan nüfusunun çoğalmakta olduğunu ve bir taraftan da eski pazarlarının daralmakta, hattâ kopup gitmekte olduğunu görünce, "kudretin tevessüü" kaidesine göre, kendine karşısında arazi tahsis etmeğe kalkmıştır. Japonyanın hareketi hiç te yeni bir şey değildir. Bize yoksa bu türlü neşriyat aksetmiyor. Japon matbuatı, Mançuri meselesi başladı başlayalı, kendilerini "mütecavizlik ve dürüşt emperyalizm" ile ittiham ve tenkit eden Avrupalı ve Amerikalı emperyalistlere gayet açık ve gayet şiddetli cevaplar vermiştir. "Bu yaptığımızı sizden öğrendik. Sizin bir buçuk asırlık medeniyet tarihiniz bu gibi istilâlardan ibarettir!" demiştir. Japon matbuatının bu açık cevapları son derece meraklıdır, çünkü cihan harbindenberi birçok haksızlıklar karşısında kalan Almanya, bu gibi açık ittihamlarda bulunmamıştır. Emperyalizm sahasındaki eski cürüm arkadaşlarının kabahatlerini suratlarına çarpmaktan, hususî bir itina ile çekinmiştir.

Japonya, Mançuri'nin işgali ile kolay bir işe teşebbüs etmemiştir. Mançurinin işgali, *Uzakşark* pazarlarının yeni tarihine ancak bir girizgâh olacaktır. Önümüzdeki senelerde *oralarda* şayanı dikkat hâdiselere şahit olacağız. Bu nüshamızda Ottawa konferansına ait kroniği de okursanız, göreceksiniz ki, *Uzakşark* pazarlarının tahsis işinde, Japonya, hiçbir zaman yalnız kalamıyacaktır.

Mançuri işinin kolay olmadığını gösteren bir diğer delil de, Japon Başvekilinin öldürülmesi hâdisesidir. Japon Başvekilini öldürenler, ayni gün ayni saatte Japon bankasına ve hükûmet fırkasile Hariciye Nezaretine bombalar atarken şöyle ilânlar gezdiriyorlar:

"Kahrolsun mali oligarşi ve imtiyazlı sınıflar! Memleketi kurtarmak için doğrudan doğruya harekete geçmekten başka çare yoktur. Biz, nasyonalistiz. Ne sağın ne de solun malıyız! İstediğimiz şey, imparatorun otoritesini yeniden tesis etmektir!"

Dikkat edilirse, bu sözlerin Hitler karargâhından dikte edildiği zannedilir. O karargâhın lehcesinden, o derece istifade edilmiştir. Hitler'in böyle bir hareketle bittabi zerre kadar alâkası yoktur. Yalnız şurası şayanı dikkattir ki, bir takım genç Japon zabitleri de, memleketlerinin içinde yuvarlandığı, sıkıntıları, aynen Hitler gibi, finans derebeyliğine, sınıf imtiyazlarına ve hâdiselere galebe çalmaktan âciz demokrasiye atfediyorlar.

Japon faşistleri bilmiyoruz ne kadar kuvvetlidirler. Fakat *kanlıelli* ve *kısagörüşlü* oldukları şundan anlaşılıyor ki, Mançuri ve Şangay hâdiseleri ile kendi millî tarihlerini dışarı doğru ve başvekile karşı işledikleri cinayetle de içeri doğru lekelemişlerdir. Bundan başka da, Japonya için bir muharebenin, zaferle neticelense dahi bizzat Japonyanın ikinci hattâ üçüncü derecede bir memleket vaziyetine girmesini intaç edeceğini göremiyorlar. Ve hiç düşünmiyorlar ki, eğer böyle bir tehlike olmasaydı, o beğenmedikleri ve yıkmak istedikleri finans derebey-

liğinin bizzat kendisi, şimdiye kadar böyle bir muharebeyi japonyanın lehine çoktan ilân etmiş ve bitirmiş olacaktı. Japonyayı bugün idare edenler iyi biliyorlar ki, Çinin ve Soviyet Rusyanın tedmiri, Japonya için bir Pirüs zaferidir. Böyle bir zaferin akabinde, *Uzakşark*'ın öteki talipleri, pişmiş kestaneleri harp ve anarşi mangalından çekip almak için japonyacığı bir maşa gibi kullanacaklardır.

Jopon faşist hareketi, Japonyanın 1868 ihtilâlini kopya etmek istiyor. Fakat ihtilâller filim değildir ki, onları istediğiniz zaman istediğiniz memlekette yeniden çeviresiniz. İhtilâller muayyen şartların ve muayyen devirlerin evlâdlarıdır. Bu kaideyi tanımak istemeyenler, neticede, İspanyol ihtilâlcileri gibi gülünç olurlar!

1868 de, Mikado, Şogun'ların ve Daimyo'ların, yani büyük toprak ve şehir derebeylerinin esiri idi. Bu derebeyler, avrupalılarla Japonya aleyhinde anlaşıyorlardı. Japonyaya tıpkı bizim tanzimat devrindeki tatlısu türkleri ve tatlısu frenkleri gibi, Avrupaya bir lokma halinde taktim etmek istiyorlardı. Mikado, o zaman, Samuray'lar yani fakir asilzadelerle birleşti ve memleketi toprak derebeyliğinin elinden kurtardı. Fakat derebeylik Japonyada yalnız şekil değiştirmiş oldu. Eskiden toprak ve ticaet birkaç âilenin elinde idi. Bu sefer, bütün sanayi ve bütün para birkaç âilenin eline geçti. Öyle ki, Japonya, hiçbir zaman Avrupanın garp milletleri gibi, geniş bir demokrasiye gidemedi. Demokrasi maskesi altında, Japonyayı idare eden daima bir oligarşi oldu. Cihan buhranı, bunu meydana çıkardı. Çok mu? Cihan buhranı, daha nice hastalıkları meydana çıkaracak...

Genç Japonlar eğer hakikaten milliyetperverseler, evvelâ çinle ve Çin millliyetperverleri ile hakiki ve samimi bir anlaşma yaparlar. Çin sanayileşmek istiyor diye onu istilâya kalkmazlar, onun sanayileşerek müstakil olmasına yardım ederler. Yani, Japon emperyalizmini ret ve inkâr ederler. Halbuki bu seferlik bulup buluşturdukları şiarlar ve yapıp yakıştırdıkları marifetler, Japonya ve japonluk davasını, ne harice ne de dahile krşı halledecek mahiyettedir. Bunlar, Japonya ve japonluğu, cihanın hak talep eden milletleri nazarında ancak daha sevimsiz ve daha mürteci gösterirler.

B. A.

Üçüncü Millî Sanayi sergisi münasebetile

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin teşebbüsile Ankarada açılan Üçüncü Milli Sanayi sergisinin «Memleket iktisadiyatını koruma kararnamesi» ile başlayan devrin ilk sergisi olmak münasebetile hususî bir ehemmiyeti vardır.

Sınaî istihsal, dünya mikyasında —bu sayımızda gördüğümüz üzere— 1913 senesinin seviyesine düşmüş bulunmaktadır. Türkiye'de sınaî inkişafın merhalelerini adetlerle takip edebilmemize imkân olmamakla beraber, gayet iyi biliyoruz ki, memleketimizde bu sahada 1913 senesine nispetle muazzam ve müspet bir fark vardır.

Bu farkın yüzde nispeti nedir? Bu suale cevap vermemek mevkiinde bulunmak cidden acıdır. Çünkü dünyanın hiçbir memleketinde bu sual cevapsız kalmaz. Bu sualin cevabını istemek hakkımızdır. Onu vermek te güç bir iş değildir. Hele masraf bakımından hiçbir külfeti yoktur. Yalnız onu (İş edinmek) lâzımdır.

İstatistik Umum Müdürlüğü, bu işi de pek âlâ başarabilir. Her müessese, İstatistik Umum Müdürlüğüne istenilen suallerin cevabını vermeğe kanunen mecbur tutulmuştur. Bu salâhiyetten istifade ederek, bize mukayeseli bir sanayi istatistiği hazırlamasını İstatistik Umum müdürlüğünden ehemmiyetle rica ederiz.

●

1913 senesinde Türkiye'de bir millî Sanayi sergisi açamazdık. Bugün açabiliyoruz. İşte bu farkı, Millî Kurtuluş Hareketimizin zaferine borçluyuz.

1913 senesinde ecnebi mamulâtına açık pazar olan Türkiye'de artık bir millî sanayi teessüs etmeğe başlamıştır. Bu, yalnız milli değil beynelmilel bir hâdisedir. Evet, sanayiimiz daha yenidir, teknik itibarile ileri değildir. Fakat bugün bir sergiyi besleyecek bir seviyeye varmıştır.

Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Umumî kâtibi İzmir meb'usu Rahmi Beyefendinin açma nutkunda söylediği gibi:

"Avrupa ve Amerikanın ananevî sanayi memleketlerinde iktisadî buhranın amansız tırpanı fabrika bacalarını ekin gibi biçerken, Türkiyemizde pek taze bir mazisi olan millî sanayiimizin bir çocuk gibi seneden seneye gürbüzleşmesi, hiç şüphesiz ki, millî iktisadiyatımızın müspet inkişafı lehine iftiharla kaydedebileceğimiz bir hâdisedir.„

●

Şimdi mesele, sanayiimizi, paramızın kıymetini koruyabilmek için tatbiki zarurî olan kontenjan dolayısile memleketimizde başlayan (mal açlığı) nı

doyuracak bir hale getirmektedir. Sanayi memleketlerinde fabrikalar kapanırken, mal bolluğundan ve sürüm darlığından şikâyet edilirken, Türkiye'de (mal açlığı) ndan bahsedilebilmesi, dünya buhranı içindeki müsait mevkümizin en kuvvetli bir delildir.

Türkiye, buhrana rağmen ve hattâ buhran sayesinde millî sanayiini kurabilecektir.

Bu fırsatı kaçırmayalım.

V. N.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Milliyet matbaası

K
6
adro

Kadromuz müessisleri: Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Burhan Asaf
İsmail Husrev

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

İdare merkezi Ankara

Adres: Yakup kadri, Manisa Meb'usu Ankara

Tevzi Merkezi: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi
İstanbul Ankara caddesi, No. 83

Abone şartları

Senelığı peşin olarak 3 liradır.

Abone için müracaat yeri: İstanbul — Ankara caddesi Muallim Ahmet Halıt kitaphanesidir.

Kadro Külliyatı Serisi:

1932 senesi içinde (Kadro) külliyatından neşredilecek eserler:

İnkılâp ve Kadro

(İnkılâp ideolojisi ve nazari esasları)
Şevket Süreyya

Büyük İnkılâp ve Küçük Politika

(Cümhuriyet tarihine dair bir tetkik)
Yakup Kadri

Yarı Siyasî

1931 senesi Türkiye ve cihan hâdiselerinin Ankaradan tahlili)
Burhan Asaf

Plânlı Türkiye

İnkilâp Türkiyesinin ikti-adı kuruluşu)
Vedat Nedim

Türkiyede köy İktisadiyatı

İsmail Hüsrev

Ziraat Kongresi Raporları

İlk cildi çıktı.
Neşreden Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti
Türkiye ziraati hakkında tam ve doğru bir fikir edinmek isteyen herkes, bu eseri okumalıdır.
İlk cildi 1399 sayıfadır.
Fiyatı 250 kuruştur.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

6

HAZİRAN

1932

İÇİNDEKİLER

KADRO

	Kadro ve Die Tat
ŞEVKET SÜREYYA	*Geri teknik ve Say'in sefaleti*
Dr. VEDAT NEDİM	*Niçin ve nasıl sanayileşmek lâzım?*
YAKUP KADRİ	*Bedii heyecan*
İSMAİL HUSREV	*Cemiyeti Akvam istikrazları ve mali müdahaleler*
BÜRHAN ASAF	*Bir icmal*
YAKUP KADRİ	*Ankara, Moskova, Roma*
ŞEVKET SÜREYYA	*Polemik: Derebeyi ve Dersim*

KRONİKLER

KADRO

Ankara, Moskova ve Roma, harpsonu devrinde, her biri bir başka mahiyet ifade eden üç büyük cemiyet hareketinin, üç merkezi ve üç mihveridir.

Ankara, Moskova ve Roma arasında müşterek olan nedir? Dar görüş ve manasız görüş, bu sualin cevabını derhal, dar ve manasız bir politika kombinezonu içinde aramak ister. Halbuki bizce her üç harekette de asıl olan, bu hareketlere sahne olan her üç memleketin, klâsik yollar ve kaideler haricinde «yeniden ve teknik kuruluşu» dur. Bu kuruluş cidalinde şart olan inkılâp idealizmi ve nefs feragati, her üç hareketin rehber kadrosu için, zarurî bir ahlâk iştirakini ifade eder.

Metot ve ahlâk iştiraki, Ankara, Moskova ve Roma'nın müşterek seciyesini teşkil edecektir denilebilir.

Fransız ihtilâli, Osmanlı İmparatorluğu siyasetinde ifadesini, bir «reisülküttâp Atıf Efendi lâyihası» nda bulmuştu. Bu lâyihada Fransız ihtilâli bir «hurucu - alessultân» ve Fransız ihtilâlcisi bir «zındık» diye tarif olunuyordu.

Lâkin Yeni Türkiye, eski Osmanlı Türkiyesi gibi, hudutları ve gümrükleri dünyanın bütün müdahalelerine açık, fakat müşahede ve idrak kapıları, âlemi hariciye sıkı sıkıya kapalı, bir uykulu memleket değildir.

Bunun içindir ki, Yeni Türkiyenin hükûmet reisi şimdi, Atıf Efendi an'anesine hâlâ bağlı yaşayanların vebalı ilân ettikleri iki muasır cemiyet hareketini, kendi akışlarında bizzat görmek ve kendi içlerinde bizzat tanımak cesaretini kendisinde duymuştur.

Büyük adam ve cesaretli adam, içinde yaşadığı zamanın bütün şartlarını ve bütün unsurlarını ayrı ayrı gören ve ayrı ayrı hesaba katan adamdır.

Büyük adam ve cesaretli adam, kendi etrafında yaşayan bütün cemiyet hareketlerile hesaplaşmasını bilen, bu hareketlerin cereyan ettiği sahanın bütün topografisini adım adım tanıyan ve

bu saha üstünde harekete gelen bütün kuvvetleri göz önünde bulundurup kendi tabiyesini kendi idrakinin isabetine ve istiklâline istinat ettiren adamdır.

Bu itibarla biz, hükûmet reisimizin ve onunla beraber bugünkü Türkiyenin idaresinde mes'uliyet sahibi olan bir kısım fırka unsurlarının, iki büyük cemiyet hareketini temsil eden iki komşu memleketteki tetkik teşebbüslerini, hem doğru, hem cesaretli bir hareket olarak alıyor ve takdir ediyoruz.

Yeni Türkiyenin ahlâk, tecrübe, metot ve teknik mübadelesi yapabileceği memleketler, ancak, cemiyetin maddî bünyesinin yeni den ve teknik kuruluşu mücadelesi içinde ilerliyen ve bu cidalde silâhı, her şeyden evvel, inkılâp entuzyazmı ve «nefs feragatinde kahramanlık» olan yeni memleketler olabilir.

Kadro ve Die Tat.

Kadro, ilk Türk mecmuasıdır ki, Türkiye haricinin en ileri fikir cereyanları arasında müsavi bir seviye alıyor.

«Kadro», neşriyatının henüz yeni olmasına rağmen, Türkiye haricinde gittikçe artan bir fikrî alâka ile karşılanmaktadır. Bu alâkanın bizce en kıymetli tarafı, harpsonu devrinin ileri fikir mümessilleri tarafından inkılâbımızın müstakil bir ideolojisini tedvin yolunda attığımız adımların ve vardığımız fikir merhalelerinin adım adım teyit olunmasıdır.

Bu nüshada, okuyucularımız yeni Alman münevverliğinin güzide bir mümessili olan Hans Zehrer' *in «Kadro» ya cevaplarını okuyacaklardır.*

Hans Zehrer, *harpsonunda siyasî ve iktisadî istiklâli kayıt altına alınan Almanyanın ne istismar eden, ne de istismar edilen, bir nizam altında olmadan kurtuluşunu ve yeniden doğuşunu güden geniş bir içtimaî hareketin en tanınmış mümessilidir. Bu hareket, ideolojisini «*Die Tat*» mecmuasile neşreder.*

«Die Tat» *Almanya'da olduğu kadar, Almanya haricinde ve hattâ Türkiye'de alâka ile okunan bir fikir mecmuasıdır.*

«Die Tat»,*ne demokrasinin ve liberalizmin, ne de sınıf diktatorasının ve ihtilâlin cemiyeti kurtaracak bir vasıta olmadığını ve cihan nizamının yeniden kurulması için cemiyet içindeki tezatların, herşeyden evvel, tekniğin plânlı bir mürakabe altına alınması suretile, tasfiyesini müdafaa eder.*

Bütün taliini müstemlekelerin istismarına ve cihanda liberal münasebetlerin devamına istinat ettiren ve bütün millî bünyesini ona göre kuran eski emperyalist Almanya'nın şimdi cihan emperyalizminin adım adım tasfiyesi neticesinde içine düştüğü çaresizlikler ve böyle bir Almanya'da ne demokrasinin, ne de bir sınıf ihtilâlinin herhangi bir çıkış noktası veremiyeceği hakkındaki tecrübeler, «Die Tat» *ideolojisinin maddî müeyyedeleridir.*

Bugünkü Almanya, hem eski Almanya'nın anormal sanayi kesafetinden, hem de bugünkü Almanya'nın siyasî ve iktisadî tabiiyet bağlarından kurtulmak istiyor. Yeni bir cihan nizamında milletlerin siyaseten ve iktisaden müsavî haklar ve şartlar dahilinde karşılaşmaları tezi, yeni Alman münevverliğinin de ileri şiarıdır. .

1. — Müstemleke ve yarı müstemleke memleketlerdeki kurtuluş hareketlerinin cihan iktisadiyatının bünye tahavvülünde oynadığı rol nedir?

HANS ZEHRER

— Müstemleke ve yarı müstemleke memleketlerdeki kurtuluş hareketlerinin rolünü en kat'i bir âmil olarak telâkki ediyorum. Garp kapitalizması kendine daima yeni pazarlar açarak ve bunları istismar ederek yaşıyabildi ve inkişaf edebildi.

Şimdiye kadarki, kapitalist buhranların hemen hepsi yeni pazarlar bulmak suretile bertaraf edilebildi. Fakat bu ihtimal şimdiye kadar iktisaden tâbî bulunan ve istismar olunan memleketlerde başlıyan kurtuluş hareketlerile gittikçe azalmaktadır. Çünkü bu memleketler, eğer millî istiklâllerini tamamen kazanmak istiyorlarsa, herşeyden evvel kendilerini yabancıların malî ve iktisadî bağlarından kurtarmak mecburiyetindedirler.

Bu vaziyet, yüksek - kapitalizma memleketlerini zarurî bir tarzda büyük bir içtimaî buhrana sevketmiştir. Bunun neti-

cesinde ise şimdiye kadarki iktisat şeklinin pek yakında yeni bir şekle istihalesi kuvvetle muhtemeldir.

2. — Millî kurtuluş hareketleri iktisat sistemi olarak kapitalizmi ve içtimaî rejim olarak da demokrasiyi örnek telâkki edebilirler mi?

— İktisaden tâbî memleketlerdeki millî kurtuluş hareketleri kapitalizmayı ve demokrasiyi örnek olarak alamazlar. Çünkü bizzat bu hareketler, arkasından siyasî tâbiiyeti de beraber getiren bir ecnebî iktisat ve maliye hakimiyetine karşı meydan almış cepheleşmelerdir.

Millî kurtuluş hareketleri, millî iktisat kuvvetlerinin büyük bir kısmını devlet idaresine ve devlet mürakabesine tâbî kılan kuvvetli bir devletçi sistemi zarurî kılmaktadır.

3. — Sınıf farkları bariz bir mahiyet almamış olan bu memleketlerde milletin burjuva ve proletarya sınıflarına bölünmesine meydan vermeden devletin iktisadî sevk ve idaresi altında bir millî sermaye teraküm'üne imkân var mıdır ?

— Bu memleketlerde devletin iktisadî sevk ve idaresi altında millî bir sermaye teraküm'üne herhalde imkân vardır. Yalnız, devlet otoritesini taşıyan zümrenin içtimaî vazifelerini daima müdrik bulunması şarttır. Sermaye teraküm'ü, millî iktisat lehine değil de, devlet otoritesini taşıyan zümrenin nef'ine temin edilirse, o vakit sınıf tezatlarının önüne geçilemez.

4. Müstemleke ve yarı müstemleke memleketlerde başlıyan millî kurtuluş hareketleri arasında bir mukadderat ve mahiyet iştiraki mevcut mudur?

— Bütün ezilen milletlerin kurtuluş hareketleri arasında bir mukadderat ve mahiyet iştiraki mevcuttur.

Bu mücadelede Almanya'ya da büyük bir vazifenin düştüğüne kaniim. Çünkü harbi kaybeden Almanya, yüksek- kapitalist bir bünyeye malik bulunmasına rağmen, tıpkı müstemlekeler gibi, tâbî bir memleket haline girmiştir.

5. — Türk millî kurtuluş hareketinin harpsonu hareketleri arasındaki mevkii nedir?

— Türk istiklâl cidali ecnebî hakimiyetlerine karşı ilk muzaffer bir hareket olmak itibarile, bence harpsonu inkilâplarının en mühimmidir.

Türk millî kurtuluş inkılâbı, temamile sınıfî ve içtimî mahiyette olan Rus inkılâbından tamamile ayrıdır. Bu itibarla, inkılâbınız, diğer müstemleke ve yarı müstemleke milletlerinin kurtuluş hareketleri için nümune olmağa daha ziyade müsaittir. Yalnız, siyaseten muzaffer olan millî kurtuluş hareketinizin iktisaden de idamesi, yani yabancı iktisadî tesirlere karşı koyarak, kendi iktisadî kuvvetlerinizin müstakillen inkişafının temini şarttır.

6. — Ziraat memleketlerindeki sanayileşme hareketi hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Bence küllî bir sanayileşmeden kaçınmalıdır. Her memleket kendi tabiî imkânlarına ve ihtiyaçlarına göre millî sanayiini kurmalı ve iymali rantabl olmıyan mamulâtı ziraî mahsullerile mübadele etmelidir.

Fakat bu mübadele, şimdiyekadar olduğu gibi serbest ticaret yolu ile değil, birbirlerini iktisaden tamamlıyan ve siyaseten dost olan memleketler arasında kurulacak "iktisat sahaları„ içinde cereyan edecektir.

7. — Meselâ Türkiye gibi millî kurtuluş hareketinin muzaffer olduğu bir memlekette iktisadî istiklâlin temini için planlı iktisadın bir zaruret olduğuna kani misiniz?

— Millî kurtuluş hareketinin muzaffer olduğu her memlekette iktisadî istiklâlin temini için planlı iktisadın içtinap edilmez bir zaruret olduğuna kaniim.

Geri teknik ve Say'in sefaleti

Şevket Süreyya

Bizim fikrî telâkki tarzımız ile hükümlerimizi tayin eden, kendi felsefî kültürümüzdür. Halbuki bu kültür, harpten evvelki Avrupanın hayat ve cemiyet şartlarının felsefî izahına istinat eder. Bunun içindir ki Türk münevverinin âlemi telâkki tarzı, harpten evvelki Avrupanın klâsik inkişaf kanunlarından tamamile gayri bir istikamet takibeden yeni Türk cemiyetinin ideolojisini idrakte, bir felsefî engel oluyor. Binaanaleyh Türkiyenin yeni inkişaf istikametlerinin izahı davasında bizim ilk mücadele edeceğimiz şey, Türk münevverinin, eski bir âlemin telâkki tarzına istinat eden felsefî kültürüdür.

●

Bugünkü Türkiye nasıl bir tarihî seyrin mahsulüdür ve bugünkü Türkiye nasıl bir tarihî inkişafa gebedir?

Bu bir davadır ki, bu davanın gerek konuluşunda, gerek tahlilinde, gerek hükümlere raptedilişinde; fikir mekanizması, eski bir âlemin telâkki usulleriyle işleyen münevver, tamamile kuvvetsiz ve techizatsızdır denilebilir.

Meselâ, gafil Avrupalı müverrih, bize son asrın Çin tarihi diye, 1841 de bir Afyon harbi, 1900 de bir *boxer* muharebesi veren 400.000.000 luk bir insan kütlesinin bir asırlık uykusunu tasvir eder. Halbuki bu devrin Çin tarihi, Çin tezgâhile Manchester dokuma makinası, Çinli "kuli„ ile, Manchester'deki mensucat amelesi ve sanayicisi arasındaki amansız harbin; Çinde Çinli sayinin kıymetsizleştirilmesi ve sefilleştirilmesi seyrinin bir hazin hikâyesidir.

Öyleki, 1841 de, afyon içmek istemiyen Çinlilerin kurşuna dizilişi ve 1900 de, Pekin sarayının bir takım uniformalı jeneraller tarafından yağma edilişi, Çinin bütün bir asır boyunca soyulması ve müstemlekeleştirilmesi macerasının ancak bir nümayişidir.

Fakat gâfil Türk münevveri, gâfil Avrupalı müverrihin bu hikâyesini aynen alır ve bir lokma afyon gibi yutar ve uyuşur. Bu yarı- uykulu adamı konuşur ve yazar gibi göründüğü zaman dinlerseniz, birden, bir şeyleri aynen alan ve aldıklarını aynen satan bir medyumun karşısındayım sanırsınız: Onun bize anlattığı şeyler, âdetâ, bir afyonlu uykunun bir sarı perdeye akseden hayali kadar kâbuslu ve hazindir.

●

Siz, tam bir asır süren bir soyulma hikâyesi tasavvur eder misiniz? Meksikada Fernand Kortez "Aztek„ medeniyetinin bütün meyvalarını bir yağmada bitirdi ve medenî kisvesinden soyulan Aztekli, bir gün içinde, Roşoz çalılıklarına sürülmüş bir "kırmızı derili vahşi„ haline geldi.

Halbuki Sarıdeniz kıyılarından Ege denizi sahillerine kadar yayılan bütün ülkelerde "hayat hakkı„nın ve "say kıymeti„nin sıfıra indirilmesi seyri tam bir asır sürer.

Bu ülkelerin bütün şehirlerinde, her çeşit maden üstüne minyatür işler yapan sanatkârın; sanatında kudreti bir sır halini alan ipek dokuyucusunun ve mensucat işçisinin; toprağa"çini„ nin derinliğini ve deriye ateşin rengini veren haysiyet ve iytibar sahibi sanayi erbabının: çay, pirinç, pamuk tarlalarında açlığı bir din haline getirip bedâva çalışan adam, yahut büyük şehir sokaklarında hamallık arayan birer perişan gurbetçi tipine gelmesi için tam bir asır geçmiştir.

Garpta sanayiin inkişafı, Şarkın ve o meyanda memleketimizin sanayisizleşmesi ve hakirleşmesi hesabına maloldu.

●

Garptaki sınaî inkişafın netiycesi, bütün müstemleke ve yarı müstemlekelerde "Say„ in kıymetsizleştirilmesi oldu. Millî kurtuluş hareketlerinde ve o meyanda bu hareketlerin en ileri örneğini veren Türkiyede, sınâî inkişafın gayesi, "Say„in kıymetlendirilmesi olacaktır.

"*Kıymetsiz say„ geri tekniğin ve geri teknik müstemleke rejiminin ifadesidir.*

Bunun içindir ki Türk inkılâbının; cemiyetin yeniden kuruluşu bahsında objektif mevzuu, herşeyden evvel, geri teknikli Türk cemiyetinin, ileri teknikli Türk cemiyetine istihalesi ve bu suretle de Türkiyede "say„in "kıymet„ ve "itibar„ kazanışıdır.

Binaanaleyh Türk inkilâbının şimdi içinde yaşadığımız merhalesi, ileri tekniğin geri teknikle, ileri tekniğe hâs olan usul,

kaide ve müesseselerin, geri tekniğe hâs olan usul kaide ve müesseselerle mücadelesi devridir. Türk inkilâbının kendi tarihî misyonunu tamamlıyabilmesi için, ileri tekniğe hâs olan usul, kaide ve müsseselerin bu mücadelede galebesi ve Türkiyede yerleşmesi lâzımdır.

●

Bir zaman müstemleke ve yarı - müstemlekelerin sefalet haddini, büyük sanayı memleketlerinde tekniğin terakki derecesi tayin ederdi. Şimdi müstemleke ve yarı- müstelekelerle iktisaden tâbî memleketlerde tekniğin terakki derecesi, büyük sanayı memleketlerindeki sanayı dağılışının haddini ve şiddetini tayin edecektir.

Meropollerin, yani başka memleketlerden çekilen fazla kıymetler hesabına yaşıyan memleketlerin teknik temeli günden güne sarsılıyor. Müstemleke ve yarı - müstemlekelerin istismarına istinat eden rejim, artık tabiî ömrünü yaşamıştır. Bize "Buhran„diye anlatılan şey, hakikatta, eski istismar nizamına göre kurulmuş eski metropol hegemonyasının teknik bazının bir sarsıntısından başka bir şey değildir.

Binaenaleyh buhran, bünyeleri dağılmıya yüz tutan büyük sanayi memleketleri için bir ıztırap, fakat kendi millî iktisat sistemlerini kurabilmeleri, ancak bu müesses sanayı hegemonyasının tasfiyesine bağlı olan bizim gibi memleketler için sadece bir "doğum ağrısı„ dır. Siyaseten olduğu kadar iktisaden de müstakil bir Türkiyenin teessüs edebilmesi için, Garpta "buhran„ denilen şeyin biraz daha devamı ve biraz daha derinleşmesi lâzımdır. Çünkü bizim ve bize benzer memleketlerin iktisadî inkişafı, garptaki sanayı buhranının baş amillerinden biridir.

●

Garp tarihinde sanayiin ve tekniğin m i h a n i k î bir inkişâf seyri vardır. Mihaniki inkişaf; cemiyetin tabiata karşı mücadelesinin değil, cemiyetin kendi parçaları, yani şahıslar, zümreler ve sınıflar arasındaki rekabetin ve menfaat mücadelesinin zarurî kıldığı teknik inkişaftır. Vakıa tekniğin bu fütuhatı da bir bakışta, insanın tabiata karşı bir zaferidir gibi görünür. Filvaki bu görüş de tam hatalı değildir.

Fakat şu da varki, cemiyetin tabiata karşı bu zaferi bir takım cemiyet parçalarının, yani öte taraftaki fertler ve zümreler karşısında beri tarafta, top yekûn memleketlerin esirliği ve sefaleti pahasına malolmuştur.

Türkiyenin ve Türkiyeye benzer memleketlerin iktisadî esareti Garpta tekniğin bu mihanikî ve mütearrızane inkişafının bir neticesi ve binaenaleyh Türkiyede ve Türkiyeye benzer memleketlerdeki Millî kurtuluş haraketleri de, her şeyden evvel, tekniğin bu mihanikî inkişafının bir reaksiyonudur.

Mihanikî inkişafın zıttı, cemiyet içinde teknik terakkilerin, bir kısım cemiyet unsurlarının diğer kısım cemiyet unsurlarına karşı bir rekabeti değil, cemiyetin tabiata karşı bir mücadelesi şeklinde seferber edilişidir.

●

İleri teknik, kıymetli say ve planlı inkişaf, Türk inkilâbının bugünkü merhalesini karakterize eden ve bize bu inkilâbın, kendine hâs inkişâf istikametini veren üç sembolüdür.

Binaenaleyh bizim için millî iktisadiyat demek: her türlü müdahalelerden masun bir millî hudut içinde bir millî hükûmet ileri teknik plânlı inkişaf kıymetli say demektir.

Türk vatanının ovalarını, dağlarını dolduran insan kalabalığının adele kuvveti, her türlü dahilî tezatlardan tasfiye edilmiş ileri bir ziraat ve sanayi tenkiği içinde ne zaman bir "kıymet„ iktisap ederse, Türk inkilâbının millî iktisat sistemi o vakit kurulmuş olur.

Hindistanda "fakir„ , geri tekniğin ve kıymetsiz insan sayinin bir sembolüdür ve "fakirizm„ istismar norması yüzde 1000 e varan bir cemiyyette "Say„ in ve dolayisile hayatın bedavalaşması demek olan "say sefaleti„ nin bir mezhep haline getirilişidir.

Bir cemiyette insan ne kadar hakirleşebilir? Bir cemiyette sefaletin hududu ne mertebe genişler? Bir cemiyette istismar norması ne hadde kadar artabilir? ¡Bunu görmek isteyenler, Avrupanın on dokuzuncu asırdaki teknik terakkilerinin bütün Şark memleketlerine hediye ettiği acı ve insanlık için haysiyetşiken hayat seviyesini bir defa gözden geçirebilirler :

Benares meydanlarında akrobatik marifetler gösteren fakir ile, dağ başında inzivaya çekilmiş derviş ve yeraltı inlerinde bir okkası bir kuruşa iplik büken çulha, Şarkın hücra köşelerinde bin ilmiği bir kuruşa halı dokuyan kız, iptidaî tekniğe mahkûm kılınmış cemiyetin ve kıymetsizleştirilmiş insan sayinin hazin misalleridir.

Fakir, derviş, inde çalışan çulha ve halı tezgâhına köle olan kız, bizim tipimiz değildir!

Niçin ve nasıl sanaylleşmemiz lâzım?

Dr. Vedat Nedim

Osmanlı İmperatorluğunda düyunu umumiye, kapitülasyon, ve gümrük esareti rejimini kuranlar bu rejimin devamını temin edecek mükemmel bir formül de bulmuşlardı:
"Türkiye, bir ziraat memleketidir ve bir ziraat memleketi kalmalıdır.„
Bu formül, Türkiyeyi emtia ve sermayeleri için "açık pazar„ olarak kullanmak isteyenlerin menfaatlerine, hiç şüphesiz ki, çok uygundur.
Onun için Lozan sulhunun, ilk hedefi Türkiyeyi "açık pazar„ vasfından siyaseten kurtarmak oldu. Şimdi bu siyasî zaferin iktisadî temellerini atmakla meşgulüz. Bu yol, yalnız bizim değil, bütün istiklâline kavuşmak isteyen müstemleke ve yarı müstemleke milletlerinin gitmek mecburiyetinde oldukları yoldur. Onun içindir ki, millî kurtuluş hareketimizin "ilk„ olması, ayni zamanda onun bir "örnek„ olmasını da icap ettirir, diyoruz.
Bu itibarla bize, müstemleke siyasetinden devrolunan bu formülü millî kurtuluş ideolojisinin mikroskopu altına almak ve onun irticacı mahiyetini açığa vurmak zarureti vardır.
Osmanlı İmperatorluğu, yalnız fabrika emtiası ve banka sermayesi için değil, ayni zamanda fikir emtiası için de bir açık pazardı.
Meselâ, "Edebiyatı cedide„ mektebi, garba karşı san'at sahasındaki manevî kapitülasyonumuzun sadık bir ifadesi değil midir? Ayni tabiiyeti, fikir hayatımızın bütün tecellilerinde müşahede edebiliriz.
Netekim iktisat ilmi de memleketimize Garbın liberal kanallarından akmıştır. Sanayi emtiasına ve müterakim sermayesine pazar arıyan memleketlerde yetişen, "serbest rekabet„, "şahsî teşebbüs„, "serbest mübadele„ v.s. gibi siyaset pren-

sipleri Darülfünunumuzda bile ebedî iktisat nazariyeleri ve idealleri halinde ulu orta tamim olundu.

İşte " *Türkiye bir ziraat memleketidir ve bir ziraat memleketi kalmalıdır.*„ düsturu da böyle, millî iktisadiyatımızın inkişaf imkânlarını ve zaruretlerini hiç hesaba katmadan yabancı telkinlerin tesirile kabulleniverdiğimiz aykırı bir fikir unsurudur.

Mes'elenin bizde çok müteamel olan "ziraat memleketi mi, sanayi memleketi mi?„ tarzında vaz'ı da menfaatlerimize katiyen tetabuk etmez. Bu da, dünyayı sanayi meleketleri ve ziraat memleketleri diye ikiye bölen müstemlekeci siyasetinin doğurduğu bir tasnif şeklidir.

Türkiyenin sadece bir sanayi memleketi olmasını istemek kuru bir fantezidir. Fakat Türkiye'nin sadece bir ziraat memleketi kalmasını istemek de onun müstemlekeliğe rucuunu özlemekle birdir.

Çünkü: ziraat memleketleri ile sanayi memleketleri arasındaki mübadele münasebetlerinde, birincileri aleyhine bir kıymet farkı vardır. İşte müstemlekelerin istismar mekanizmasını işleten motör budur.

Müstemlekelerde bir millî sermayenin teraküm edememesi, bundan ileri gelir. Her müstakil ziraat memleketinde sanayileşmeğe doğru temayüllerin de saikını bu noktada aramalıdır.

Bunun içindir ki, bugün dünya yüzünde, saf manasında müstakil bir ziraat memleketi kalmadı. Nümune ziraat memleketleri olarak gösterilen memleketler bile kendi şartlarına göre millî sanayilerini kurmuşlar ve kurmaktadırlar.

Bugün artık saf manasile ziraat memeleketi olarak yalnız ve yalnız en geri müstemlekeler kalmıştır.

O halde: Müstakil Türkiye, ayni zamanda hem mütenevvî ziraat, hem mütenevvî sanayi memleketi yani bir iktısadî cüzütam olmak mecburiyetindedir.

Müstakil bir iktisadî cüzütam uzviyeti içinde, muhtelif iktisat şubeleri arasında okadar sıkı ve karşılıklı münasebetler vardır ki, birinin terakki veya tedennisi diğerinin terakki veya tedennisini icabettirir.

Bu iytibarla ziraatle sanayiden birini tercih veya ihmal mua-

melesi karşısında değil, her ikisinin mütekabil muvazenesi ve birbirini itmamı dâvâsı karşısındayız.

Öyle ise, ne mutlak bir tarzda ziraat, ne de mutlak bir tarzda sanayi..

Ziraati sanayie, sanayii ziraate pazar yapacak ve ziraatle sanayiin biribiri için ahenkli inkişafını evvelden tespit edilmiş bir plana göre tanzim edecek bir millî iktisat siyaseti... Davamız budur.

●

Ticaret müvazenemizin müzmin açığında en ziyade müessir olan âmil, ithalât emtiamız fiyatlarile ihracat emtiamız fiyatları arasındaki aleyhimize olan farktır.

Toptan fiyat indeksleri (altın esasına nazaran

	İthalât emtiası	İhracat emtiası
1913/14	100	100
1927	175	125
1928	173	124
1929	171	118
1930	149	85

Yani ithalât emtiamızı, 1930senesinde 1913 senesine nispetle % 49 daha pahalıya alıyoruz Ve ihracat emtaamızı ise % 15 daha ucuza satıyoruz. Yani hem satarken, hem satın alırken, iki taraflı zarardayız.

Bu ne demektir? Bu, Türkiye iktisadiyatının dünya piyasasına olan tabiiyeti gittikçe artıyor demektir. Yani Türkiye muayyen kıymetteki ithalât emtiasını ödeyebilmek için gittikçe daha fazla kıymette ihracat yapmak mecburiyetindedir. Yapamadığı taktirde, ticaret müvazenesindeki açığın gittikçe artması, yahut ithalâtımızın tahdit olunması zarurîdir.

Halbuki, gittikçe daha fazla ihracat yapmak, hariç piyasaların alım kabiliyetine bağlıdır. Biliyoruz ki, dünya ticaret hacmi gittikçe daralıyor ve hariç pazarlar gittikçe kapanıyor. İhracatımızı kıymetlendirmek ve arttırmak, hiç şüphesiz ki, üzerinde durulacak en esaslı dâvalardan biridir.

Bu noktada mümkün olanın âzamîsini elde etmiş olmadığımız da muhakkaktır.

Fakat mes'eleyi yalnız bu cepheden halle çalışmak.. İşte bu, kâfi değildir.

Çünkü ihracatımız ekseriyet üzere ziraat mahsullerine ve ithalâtımız ise ekseriyet üzere sanayi mamullerine inhisar ettiği için bu iki emtia zümresi arasındaki fiyat makası daima aleyhimize işleyecektir.

Elimizde bir ikinci imkân var ki o da memleketimizde hammaddeleri ve piyasası bulunan sanayi şubelerinin bir nizam dahilinde teessüsünü temin ederek ithalât kanalile harice akan kıymetleri millî sermaye teraküm için bir menba olarak kullanmaktır.

Bu iytibarla millî sanayi dâvâsı, Türk iktisadiyatının yabancı iktisatlar hesabına işlemekten, Türkiyenin hariç pazarların haraçgüzarı olmaktan kurtulması, kısaca iktisadî istiklâlimizin tamamlanması davasıdır.

●

Memlekerimizde bir sanayileşme hareketi başladı. Teşviki sanayi, gümrük himayesi ve son zamanlarda kontenjan siyaseti bu hareketi besliyen tedbirlerdir.

Yalnız şunu açıkça itiraf edelim ki, bizim sanayi siyasetimiz bütün bu himayeci ve koruyucu idarî tedbirlere rağmen, temamen liberaldir.

Devletin rolü, teşviki sanayi kanunile, gümrük duvarlarile ve son zamanlarda ithalât tahdidatile ferdin teşebbüsünü azamî himayeye matuftur.

Memleketimizde ananesi olan yetişkin bir sanayici zümresi olsaydı, belki bu tedbirlerle iktifa olunabilirdi. Fakat sanayiimiz gibi, sanayicimiz de yenidir, tecrübesizdir, görgüsüzdür. Modern sanayiin, modern tekniğin icabettirdiği evsafa malik değildir. Bu itibarla bizde sanayii himaye siyaseti ekseriyet üzere geriliğin ve rekabet kabiliyetinden mahrumiyetin himayesi şeklinde tecelli ediyor. Hiç şüphesiz ki, gaye bu değildir. Memleketimizde teessüsünü isiediğimiz sanayi ileri teknikli, rekabet kabiliyetli bir sanayidir. Bu gayenin tahakkuku için her şeyden önce devletin sanayi siyasetini telâkki tarzında bir tahavvülün vücudü elzemdir. Bu tahavvülün ilk emarelerine son zamanlarda şahit oluyoruz.

Teşviki sanayi kanununun tadili, sanayi ofisi ihdası, sanayi planı tespiti gibi teşebbüsler yeni bir istikametin müjdecileridir. Fakat bütün bunlarda eksik olan şey, ferdî teşebbüsü de millî iktisadın bir parçası olarak gören zihniyettir.

Gerek sanayi ofisi, gerekse sanayi plânı hep devlet tesisatı için yapılıyor. Hususî teessüsler yine ofisin ve plânın haricinde bırakılıyor.

Ferdî teşebbüslerin kabiliyeti fevkinde olan sınaî tesisata devletin doğrudan doğruya girişmek azminde olması hiç şüphesiz ki iktisadî zihniyetimizde mühim bir inkılâbın âlâmetidir. Fakat milli sanayiimizin bugünkü anarşik devresinden kurtulması ve nizamlı bir devreye girmesi için hususî teşebbüslere de şamil umumî bir sanayi plânına ihtiyacımız kat'îdir. Ayni sanayi şubesine akan serbest sermayelerin biribirlerine karşı açtıkları rekabet mücadelesinden ne büyük zararlar doğduğunu biliyoruz.

Hesapsız bir tarzda kurulan sınaî teşebbüslerin daha açılmadan veya bir müddet işledikten sonra birer birer kapandıklarını biliyoruz.

Kısaca bugünkü başı boş tesisat devrinde memleketimizin sermaye, sa'y ve malzeme fakirliğile acı bir tezat teşkil eden müthiş bir israfın mevcudiyetini biliyoruz. Bu vaziyet karşısında ferdiyetçi bir zihniyetle "herkesin zararı kendisine„ diyip işin içinden çıkamayız.

Eğer 1932 senesinde değil de, 1850 senesinde olsaydık o vakit biz de sanayi hayatına yeni adım atan milletlerle beraber bu yeni işi öğrenmek pahasına bir takım tecrübelere girişebilir ve bu yüzden edeceğimiz zararları çıraklık parası, acemilik ceremesi hanesine kaydederdik. (1)

Fakat bugün artık sanayi tekniği de müşahhas ve müsbet bir mahiyet almıştır. Tıpkı mühendislik ve tıp gibi.

Nasıl, diploması olmayana mühendislik ve doktorluk yapmak memnu ise, ayni suretle herhangi bir sanayi şubesinin muvaffakiyetle teessüsü için icabeden şeraite (kâfi sermaye, teknik cihaz, ihtisas, sürüm sahası v.s. gibi) malik bulunduklarını ispat edemiyenlerin de sanayicilik tecrübesine girişmelerine müsaade edilmemelidir.

Çünkü bu zararlı tecrübelerden yalnız fertler değil, ayni zamanda millî iktisadiyatımız da müteessir olmaktadır.

Türkiyede sermaye teraküm gayet ağır inkişaf ediyor. Eli-

(1) O milletler, bu gibi masrafları müstemleke ve pazarlarına ödetirlerdi. Bizler için 1932 de böyle bir imkân da yoktur. Kendi bünyemiz, her bakımdan yegâne sermayemizdir.

mizdeki sermaye, iş ve malzeme kuvvetlerinden en kısa zamanda en çok randman alabilmemiz için, sanayi tesisi ve işletme işlerimizi bir zabtırapt altına koymak zarureti vardır. Her kurulan fabrika,millî servetin bir parçaşı olduğuna göre, onun taliile devlet alâkadar olmak mecburiyetindedir.

İşte bunun için kısmî değil, umumî bir sanayi planına ihtiyacımız vardır. Türkiye'de hangi sanayi şubeleri en ziyade inkişafa müsaittir? Hangi sanayie en ziyade muhtacız?Hangilerini evvelâ, nerelerde ve ne mikyasta tesise başlamalıyız? Bütün bu ana suallerin cevaplarını bütün teferrüatile tespit eden bir plân, hem ferdî teşebbüsleri zararlı tecrübelerden kurtaracak hem millî sanayiimizin en salim ve en seri bir tarzda teessüsünü temin edecek yegâne yoldur.

●

Millî iktisat bir kül olduğuna nazaran onun yalnız sanayi parçasının plân altına alınmasına ve diğer parçalarının başı boş bırakılmasına imkân yoktur. Sanayi meselesi, ayni zamanda hammadde meselesidir. Meselâ memleketimizde pamuk sanayiinin inkişafı, pamuk ziraatinin inkişafına bağlıdır. Yünlü mensucat sanayii ve deri sanayii hayvancılık meselesile sıkı sıkıya alâkadardır.

O halde sanayi siyaseti, bir hammadde politikasına dayanmak mecburiyetindedir. Sanayi plânı, tabiatile bir ziraat plânını da icabettirecektir.

Kuvvei muharrikenin sanayi hayatındaki rolünü kim inkâr edebilir?

Kredi ve münakale şeraitinin ehemmiyetini kim takdir etmez? İleri teknik unsurlarının yetiştirilmesi işi aynı suretle mühim değil midir?

Görülüyor ki, plân mefhumu, bütün iktisadî hayata teşmil edilmezse, aksar. İçinde bulunduğumuz iktisadî cidal, tıpkı bir askeri seferberlikte olduğu gibi, milletin bütün maddî ve manevî kuvvet ve kabiliyetlerinin muayyen bir plan ve muayyen bir tabiye altında sevk ve idare edilmesini âmirdir.

Bedîî Heyecan

Yakup Kadrî

Benim mektep arkadaşım Şehabeddin Süleyman muttasıl bir "heyecanı bedii„ den bahseder dururdu.

"Heyecanı Bedii„ ! Bu, onun ağzında mukaddes bir söz idi. O kadar mukaddes ki hepimize tahlili imkânsız, tarifi müşkül ve reddi gayri kabil bir nas gibi gelirdi.

Hâlâ, " Heyecanı Bedii „ denildi mi, başımı önüme eğer, bir nevi huşua kapılırım.

●

Fakat, onu, artık, tahlil etmekten korkmuyorum.
Bedii Heyecan bir kurtuluş, bir azat oluş, bir eriştir. Bedii Heyecan bizi dar kabımızdan taşıran hâdisenin adıdır. Bir sanat eseri önünde kendi kendimizden geçeriz. Yani kendi benliğimizin hudutları dışına çıkarız. Birdenbire bir kapı açılmış gibi olur; göğsümüze gözle görülmiyen bir engin denizin havası dolar, ve ruhumuz beklenmeyen, bilinmeyen ufuklara doğru yelken açar.

●

Mübarek olsun o el ki, bize bir hapishanenin kapısını açmıştır. Velev bir saat, velev bir gün için olsun bizi açık havaya, engin denizlere kavuşturmuştur.

O el, bir halâskârın elidir.

●

O el, yalnız bir halaskârın değil, bir muammayı halledenin, bir davayı fasledenin elidir. Bizim, bazı kendi kendimizle bazı içinde yaşadığımız cemiyetle, bazı da kâinatla bir takım hükme ermemiş davalarımız vardır ki biz onları tek başımıza fasl ve halledemeyiz. Ne dinde, ne mantıkta, ne hukukta bunları çözen kudreti bulamayız. Günün birinde bir sanat

eseri önünden geçerken bizi boğan kördüğüm birdenbire gevşeyiverir. Bir hamlede içinden sıyrılıp çıkıveririz.

●

Onun için, bir usta- işini(1) her anlayış yeni bir kurtuluştur. Hakıykî hürriyete doğru bir yeni adımdır

Gene onun için her güzel ve iyi sanat eseri bir adaletin tecellisini andırır ve en âdil hâkim sanatkârdır.

●

Onun elinde beraet etsek de, mahkûm- olsak da gam yemeyiz. Halis ve safi adaletin tadı bize herşeyi unutturur.

Bu tadı taşımayan eserler bizim bahsimizin dışındadır. Bu gibilerin sanat sahasına niçin geldikleri anlaşılmaz. Mevcudiyetleri yüreğimizde ancak nedamete benzer bir his uyandırır.

(1) Ustalşini şaheserin mukabili olarak kullanıyorum.

Cemiyeti Akvam istikrazları ve Malî müdahaleler

İsmail Hüsrev

Akvam cemiyetinin milletler arasında bir iktisadî anlaşma tesisi yolundaki mesaisi 1920 senesinde Brükselde toplanan malî konferansla başlar. Dünya harbini müteakip mağlûp milletlerin de iştirak ettiği bu ilk beynelmilel konferansta avrupa maliyesini alâkadar eden bu meseleler (bütce prensipleri, dahilî ve haricî istikrazlar, para siyaseti, kredi işleri, merkez bankalarının rolleri ilh.) masa üzerine getirilmiş ve bunların halli çareleri müzakere edilmişti. Bu müzakerelerden sonra iştirak eden devletlerin derhal tatbik etmesi talep olunan kararlar verilmişti. Fakat bu kararlar ancak verilmekle kalmış, konferans dağıldıktan sonra hiçbir devlet bunları nazarı itibare almamış, herkes katastroftan kurtulmak için kendi başına müstakil tetbirlere müracaat etmişti. Mamafih Brüksel konferansının şu iyiliği oldu: Harbin Aarupada tevlit ettiği mâlî buhrana ve mâlî meselelere Akvam Cemiyetinin iktisadî sulh namına müdahalesini usul haline getirdi. İlk zamanlar daha ziyade siyasî bir maksatla kurulmuş olan akvam cemiyetine, konferansı müteakip teşkilâtlarına ilâve olunan bir mali komita ile bir çok iktisadî vazifeler yükletildi. Fakat Avrupa hükûmetlerinin mali işlerini tetkik ve ıslaha memur olan bu komitada galiplerden hiç biri dahilî maliye işlerinin beynelmilel bir politika mevzuu olmasına riza göstermemiş hattâ bütün beynelmileliyetine rağmen borçlar meselei bile her devletin millî siyasetinin hududu dahilinde kalmıştır. Neticede beynelmilel " tetkiklerin „ mevzuuna, galiplerce, millî siyasetleri haricinde kalması ve Cemiyeti Akvamın " afakî „ ve "müstakil „ olarak tetkik ve mütalaa etmesi münasip görülen meseleler alınmıştır.

Cemiyeti Akvam, maliyesi bozuk memleketlerin malî işlerinin ıslâhında beynelmilel istikrazlardan istifade etmiştir. Bu nevi istikrazlarla ilk yardım Avusturyaya yapıldı.

1914 - 18 harbini müteakip Avusturyanın vaziyeti pek ümitsizdi. Habsburg monarşisi yıkılmış, asıl Avusturyaya isabet eden avuçiçi kadar sahada hükûmet, vaziyete hâkim olmaktan âciz kalmıştı.

7 ağustos 1922 tarihinde Avusturya maliyesini tetkike memur olan Cemiyeti Akvam komisyonunun raporunda da işaret edildiği gibi "bütün ictimaî sarsıntılara gebe bir buhran„ memleketin üzerine çökmüştü. Avusturya devlet reisleri yardım bulmak maksadile bir taraftan bütün Avrupa paytahtlarının kapularını çalıyor diğer taraftan da Berlin'de ilhak "Anschluss„ meselesi üzerinde müzakeratta bulunuyorlardı. Avusturya nın Almanyaya iltihakından fevkalâde ürken galipler, derhal Avusturya işlerine müdahaleye zaruret gördüler. Fakat bu müdahalenin harpten evvelki gibi doğrudan doğruya değil, Cemiyeti Akvam vasıtasile yapılması muvafık talakki edildi: Avusturya, Akvam Cemiyetinin visayetine tevdi olundu.

Cemiyeti Akvam şurasına verilen visayeti natık raporda deniliyordı ki, "Avusturya son üç senedenberi teberrüler mahiyetini alan dahilî ve hususî istikrazlarla yaşamaktadır. Avusturyanın istihlâkâtı, istihsalâtından fazladır. Maliyesinin ve iktisadiyatının ıslahı için şimdiye kadar yapılmış olan avanslar, gündelik ihtiyaçların kapatılmasına sarfedilmiştir. Yeni ikrazat, zarurî ıslahatın tatbiki işine hasrolunmalıdır. Islahat devri, bazı illetlerle malûl olabilir. Bunun için ya 1919 senesindenberi geçirilen müşkülâttan daha ağır müşkülâta katlanmak yahutta inhilâl ve sefalet yollarından birini seçmek lâzımdır. Avusturya için hariçten yapılacak ıslahata bilâ kayt ve şart inkiyat etmekten başka çare yoktur„.

4 Teşrini evvel 1922 tarihinde Avusturya ile Fransa, İtalya, Çekoslovakya, Belçika arasında malî ıslahat tedbirlerini ihtiva eden üç protokol imzalandı. Protokollar mucibince, Avusturya hükûmeti, maliyesini Cemiyeti Akvam namına beynelmilel bir kontrol heyetine tevdi etti.

Akvam Cemiyetinin Viyana,da teşekkül eden bu heyetine Avusturyaya yapılan istikrazların garantisini deruhte etmiş

olan devletlerin mümessilleri iştirak ettiler. Salâhiyeti fevkalâdeyi haiz bulunan bu heyet, hükûmetten evvel devlet bütçesini tasdik ve hükûmetin sarfiyatını mürakabe ederdi. Avusturya, istiklâlinden yaptığı bu fedakârlıklara mukabil, ancak tamirat borçlarının yirmi sene tecili müsadesini alabildi.

İkinci bir tedbir olmak üzere cemiyeti akvam vasıtasile 3 1/2 milyon Sterlinlik kısa vadeli bir istikraz aktolundu. Bütçe açıklarını kapamağa tahsis olunan bu para şu piyasalardan tedarik olunmuştu: (Bin Sterlin olarak)

Londra	1.800
Paris	800
Amsterdam	500
Brüksel	100
Stokholm	100
Zürih	200

Avusturya hükumeti bu istikrazlara karşılık olarak tütün inhisarı ile gümrük varidatını gösterdi. İstikrazları garanti eden İngiltere, Fransa, İtalya, Çekoslovakya hükûmetlerinden her biri emisyonların yüzde 24 $\frac{1}{2}$ unu Belçikada yüzde ikisini temin etmişti.

Hükûmet, birinci emisyonun nisbî muvaffakiyetinden sonra uzun vadeli ve yirmi senede amortili ikinci bir istikraz akti müsaadesi aldı. Yekûnu 585 milyon altın kuron olan bu ikinci istikraz da şöyle plase edilmişti:

Kreditörler		Emisyon miktarı	İskonto faizi
			%
İngiltere Bankası	(sterlin)	14 milyon	6
Morgan and. Co.	(dolar)	25	7
Stokholm Etskild	(kuron)	13	6
Hop. Co. Amsterdam	(florin)	3	6
Union Franç. de Genève	(frank)	25	6
Société Gen. Belg.	(belga)	25	6
Postsparkasse Viyana	(dolar)	13 „	7
Banque des Pays - Bas	(frs)	170 „	6 $\frac{1}{2}$
Banca d'İtalia	(liret)	200	6 $\frac{1}{2}$
Çek hükûmeti	(kuron)	60 „	—

Bu istikrazın 254 milyon kronu evvelki borç'arın itfasına tahsis ve 50 milyonu da ihtiyat olarak açıktan depozite edildi. Bütçeyi tevazün ettirmek için Cemiyeti Akvam âlî komisyonu emrinde 276 milyon kaldı. Bu font Avusturya hükûmetinin dahilde akdettiği 18 milyon kronluk istikraz ve devlet tahvilâtının mecburi olarak plase eylemesinden mütevellit 18 milyon kronla takviye edildi. Bütün bu menabi, devlet bütçesinin tevazününü ve paranın istikrarını temin ederek kısa bir zaman zarfında Avusturyanın maliyesini stşabilize etti.

Âlî komis yonun (heyetin) ilk işi evrakı nakdiye ihracını menetmek olmuştu. Eski evrakı nakdiye, yeni teşekkül eden emisiyon bankasına devredildi. Bu bankanın teşekkül senesi olan 1923 senesi nihayetinde Avusturya kronu $\frac{1}{13000}$e düşünce kronun yerine yeni ve sabit para olarak şilin ikame olundu. Bütçe açıklarile şiddetli bir mücadele başladı. 569.7 milyon altın kronluk bütçe 316.8 milyon açık veriyordu. 1923 senesi ortalarında âlî komisyon hükûmete, bütçenin 536.9 milyona indirilmesini kabul ettirdi. 1924 senesinde bir hareket daha yapılarak 495.9 milyona inmiş olan bütçe 438.9 milyona düşürüldü. 1923 senesinde 158.2 miyon olan bütçe açığı 1924 de 13 milyon olmuş ve 1925 te temamen kapanmıştı. Hattâ bir fazla bile vermişti. Bu netice üzerine 1926 senesinde âlî kumisyon da vazifesine nihayet verdi.

●

Akvam cemiyeti Macaristana da ayni şekilde mali yardımda bulundu. Yalnız arada şu fark vardır: Avusturya malî muavenet için Akvam Cemiyetine kendi müracaat ettiği halde Macaristan böyle bir arzu göstermemiş ve visayet altına girmeğe başkaları tarafından icbar edilmiştir.

29 eylül 1932 tarihinde Macaristanın komşusu olan devletler, Cemiyeti Akvama müracaat ederek " Macaristanda hâkim olan malî kaosun„ kendi memleketlerinde malî islâhat icrasına imkân vermediğini ileri sürdüler ve kendi islâhat işlerinin teshili maksadile Macaristan için Cemiyeti Akvam tarafından bir malî islâhat plânı ihzar ve bunun tatbik edilmesini rica ettiler. Tamirat komisyonu tarafından pek muvafık görülen bu teklif üzerine 14 dört mart 1924 tarihinde Macaristan bir malî islâhat protokolu imzaladı. Viyanada olduğu gibi

Peştede de bir âlî komisyon teşekkül etti. Ayni senenin temmuzunda Cemiyeti Akvam vasıtasile ilk istikraz akdolundu. On milyon sterlinden ibaret olan bu istikraz şu piyasalardan temin edilmişti.

Londra	7.902.700	sterlin
Newyork	1.733.606	dolar
Amsterdam	433.605	sterlin
Stokholm	280.772	
Roma	1.696.864	"
İsviçre	1.226.996	"
Prag	568.848	
Macaristan	543.195	"

İstikrazı garanti eden İngiltere, Fransa, İtalya, Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya hükûmetleri mümessilleri hususî bir kontrol kumisyonu teşkil ederek Cemiyeti Akvam komisyonu ile müştereken Macaristan maliyesinin kontrolünü ellerine aldılar.

●

Estonyanın aktettiği istikrazın şekli de şayanı dikkattir. Estonya hükûmatinin ricası üzerine Estonyanın iktisadî vaziyetini tetkik eden Cemiyeti Akvam komisyonu, hükûmetin maliye sisteminde bazı esaslı tebeddüllerin icrasını ve Estonya devlet bankası nizamnamesinin Cemiyeti Akvam tarafından ihzar olunan nümunelik nizamnamelere göre tadilini ve bir ipotek müessesesi vücuda getirilmesini teklif etmişti.

Bozuk olan dahilî siyasî işlerinin gün geçtikçe yeni ihtilatlar peyda etmesi Estonya hükûmetini, Akvamı Cemiyetinin teklifini kabule ve 1350 bin sterlinlik bir istikraz aktine mecbur bıraktı. Protokol mucibince, Estonya millî bankasına tayin olunan müşavir, Akvam Cemiyeti komisyonunun bütün tekliflerini birer birer tatbik ettirdi. Merkez ihraç bankasının nizamnamesi temamen değiştirildi. Devlet tarafından çıkarılmış olan bütün hazine evrakı merkez bankasına devrolundu. Diğer bütün emisyon işleri devlet bankasının inhisarına verildi. Para tedavülünü tanzim eden fevkalade mahiyette kanunlar çıkarıldı. 1928 senesinde Estonya parası ve Estonya maliyesi istikrar buldu.

●

Cemiyeti Akvam istikrazları arasında Yunanistan istikrazları da mühimdir. Anadolu hezimetinden 1.400.000, mübadilin

ilticasından sonra Yunanistan bütçesi delik deşik olmuştu. Nihayet 1923 te hükûmet Akvam Cemiyetine müracaata mecbur olarak "moral ve teknik muavenet„ reca etti.

Akvam Cemiyeti, bu talebin mevzuunu tetkik etmesi için doktor Nansen'i âlî komser olarak Yunanistana gönderdi. Yunan mahacirlerile meşgul olmak üzere ayrıca malî komite nezdinde birde muhtar komisyon teşkil etti. Bu komite mübadil ve mahacirlerin iskân ve iaşe işlerini üzerine aldı. 1924 senesinde aşağıdaki piyasalara plase edilen beynelmilel bir istikraz aktolundu:

Londra	7,500 bin	Sterlin
Newyork	2.300 „	„
Atina	2 300 „	„

Bu istikraz, memleket dahilinde asayişin mefkudiyeti dolayısile kısa vadeli olarak yapılmıştı. Hattâ istikraz tahvilâtının satışından mütevellit paralar, Yunanistan hükûmetinin emrine tahsis olunmamış İngiltere Bankasına yatırılmış ve muhtar komsiyona avanslar şeklinde ikraz olunmuştu. Komisyon da bu parayı Âlî komsiyonun kontrolu altında Yunan hükûmetine ceste ceste vermişti.

Avanslar şu maksatlara sarfedildi:

Ziraî koloniler teşkiline	7,911.023	Sterlin
Şehirlerdeki iskân işlerine	1.051.174	„
İdarî masraflara	113.656	„

İstikrazlar sayesinde muhacir ve mübadillerden 170 bin ailenin iskânı temin edilmişti. Fakat diğer taraftan bu işe kendi kesesinden para sarfetmiş olan Yunan hükûmeti istikraz olunan para bitince tekrar malî bir buhranla karşılaştı. Cemiyeti Akvam tekrar vaziyete müdahale etti. Bir istikraz daha tertip ederek Yunanistan maliyesinin ıslahını deruhte etti.

1927 senesinde aktolunan 9 milyon sterlinlik istikrazın 3 milyonu muhacirlerin nihaî iskânına, 3 milyonu geçen senelerden müdevver bütçe açıklarına, 3 milyonu da drahminin istikrarına tahsis edildi. Bu istikraz vasıtasile Yunanistan maliyesinin idare ve kontrolu tamamen Akvam Cemiyetinin eline geçti. Akvam Cemiyetinin teklif ettiği bütün ıslahat tedbirleri meb'usan meclisinden fevkalade kanular olarak geçirildi.

Verdiğimiz bu birkaç karakteristik misalde ve burada mezuubahs etmediğimiz diğer müstakriz devletlerde (Finlandiya, Danzig, Romanya ilâh.) müşterek olan cihet, istikrazlar sayesinde ve Cemiyeti Akvam vasıtasile küçük ve iktisaden geri ve mağlup memleketlerin bütün maliye işlerinin büyük ve galip devletlerin kontorolu altına girmiş olmasıdır. Müstakriz memleketlere gönderilen âlî komisyonlar ve müşavirler, bütçelerin kabulünde, devlet bankalarının nizamnamelerini sermaye ikraz eden devletlerin menafiine muvafık bir şekilde tadilde hattâ, bazı dahilî siyaset işlerine müdahalede tamamen sahibi salahiyettirler. İki misal verelim: Romanya hükûmeti nezdinde bulunan M. Rist, geçenlerde hazırladığı son raporunda Romen milletinin menafiinden ziyade mukriz devletlerin menfea'lerini nazarı dikkate almış ve borçların bilâinkita muntazaman ödenebilmesi için Romanyada maaşlardan yüzde 50 tevkifat icrasını teklif etmiştir. Bulgaristan, muhacirlerini iskân için Cemiyeti Akvamdan istikraz aktettikten sonra, muhacirlerini istediği yerlere yerleştirememiştir. Akvam Cemiyeti bu iskân işine müdahale ederek mühacirlerin Romen ve Yugoslav hudutlarından 50 şer kilometre dahile yerleştirilmesini emretmiş ve bu böyle olmuştur.

Bundan maada, yukarda bahsı geçen istikrazların muvaffakiyetli neticeler vermesinin sebebini, dünyada bugünkü bünye inhilâline tekaddüm eden iktisadî îtilâ senelerinde aramak lâzımdır. Ozamanlar (yani 1929 dan evvel) istihsalde daimî bir tezayüt, dünya ticaretinde daimî bir inkişaf, işsizlikte mütemadî bir tenakus vardı. Bütün bunlar millî iktisatların dolayısile devlet bütçelerinin gelirini yükseltmiş, tediye kabiliyetlerini arttırmıştı. Müstakrız devletler, her sene istikrazların faizlerini öderken, tediye bilançolarında tahassül eden açıkları, cihan piyasalarına arzettikleri ve daima satabildikleri emtianın ihracatile mükmmelen kapayabiliyorlardı. Bugün cihanın bu vaziyetinde pek esaslı bir tebeddül olduğu herkesin malûmudur. Her memlekette istihsal tenakus etmiş, işsizlik akıllara hayret verecek derecede artmış, zirai emtia fiatları düşmüş, dünya ticareti fevkalâde daralmış binnetice ihraç olunacak emtianın kârlı satış imkânları azalmıştır. Bütün bu hadiseler, millî iktisatların dolayısile devlet bütçe-

lerinin gelir menbalarını kısmıştır. Müstakriz devletler, bu vaziyet karşısında istikraz faizlerini ödeyebilmek için yeni yeni istikrazlar akti mecburiyetinde kalıyorlar. Bazıları da borçlarını tecile çalışıyorlar. Son senelerin karakteristik ciheti buradadır. Buhrandan dolayı millî geliri azalan her memleket senelik mükellefiyetlerini yeni istikrazlarla eda etmekte ve binnetice daha ağır yükler altına girerek halk kütlelerinin tediye kabiliyetlerini daha ziyade düşürmektedirler.

● Şimdiyekadar piyasalarda pek sağlam addedilen Cemiyeti Akvam istikrazları tahvilâtı da umumî buhrandan uzak kalamamıştır. Büyük devletler tarafından garanti altına alınmış olan birçok istikrazlar, bu sağlam garantilere rağmen büyük sukutlar kaydetmektdirler.

Cemiyeti Akvamın mürakabası altında bulunan istikrazların isimleri		Kurun vasıl olduğu en yüksek seviye		Mayıs iptidasında
		1931	1932	1932
Avusturya garantili	% 7	105.25	100.75	98
Bulgaristan 1926	% 7	78. 5	34.25	27
İstikrar istikrazı	% 7.7	83.75	34.25	32
Yunanistan muhacir istikrazı	% 7	104.25	81.25	55
İstikrar istikrazı	% 7	94.125	66.—	34
Macaristan 1924	% 7.5	105.31	70.—	53
„	% 7.5	98. 5	45.—	37
„	% 6	88. 5	35.—	25
Avusturya	% 7	98. 5	49.24	48
Yunanistan Nafıa işleri	% 7	90.—	56.—	34
Romanya	% 7	82.62	71.62	47

Bu şerait altında yeniden istikraz akteden devletler, tahvilât kurlarının mütemadî sukutu karşısında istikrazatın umumî yekûnunda daima zarar etmektedirler. Tahvilât kurları sukut halinde iken çıkarılan istikraz tahvilâtını emisyon tarihindeki kurlardan çok dun satılacağı aşikârdır. Bu keyfiyet müstakriz devletleri yeni yeni mükellefiyetlere sevketmektedir.

Muhtelif memleketlerin borçlarının senelere göre artışını ve buna müvazi olarak hayat pahalılığının da nasıl tezayüt ettiğini görelim:

Harici borçlar:

		1922/23	1926	1928/29
Avusturya	milyon şilin	96.0	1.992.6	2.209.0
Bulgaristan	,, leva	19.8	35.1	35.8
Macaristan	,, Pengö	4.4	14.8	—
Yunanistan	drahmi	11.1	28.7	29.8

Hayat pahalılığı:

	1914	1923	1926	1929
Avusturya	100	76	103	112
Macaristan	100	116	103	119
Bulgaristan	100	—	104	112.1
Yunanistan	100	109	126	129.3
Estonya	100	94	107	121

Bu rakamlar gösteriyor ki, istikrazlar, yaşama şartlarını ucuzlatmamış bilâkis borçların muntazaman tediyesi zarureti karşısında halkın varidatından ıarh edilen vergilerle halkın alım kabiliyeti daralmıştır.

Bir icmal

Devrimiz, cemiyet kategorisinin müşahhas ve tatbikî bir şekilde idraki devridir. Fransız inkılâbına takaddüm eden içtimaiyatçıların cemiyeti idrak edişlerile devrimiz içtimaiyatçılarının idrak edişleri arasında, hayret edilir, bazı köhne kafalar, nasıl olur da bir fark olması lâzımgeleceğini bir türlü kabul edemezler!

●

Arada, bir buçuk asırlık bir zaman fasılasına sığmış öyle muazzam bir teknik inkılâbı karışmıştır ki: insanı kol ve beygir kuvvetile işliyen iptidaî aletlerden ayırarak 200.000 - 900.000 beygir kuvvetlik kudret cüzütamlarının yardımlarile teçhiz eden bu inkılâp, cemiyetin bütün uzviyetini ve bütün nesçlerini hüküm ve iradesinin altına almıştır. Öyle ki, eski telâkkilerine sadık kalmak isteyen herhangi bir cemiyet, böyle bir dev - tekniği istiap edeceğini zannetmekte nekadar taallül gösteriyorsa parçalanma tehlikelerini o nispette göze alıyor demektir. Yahut, modern teknikten mahrum olan cemiyetler zaviyesinden bakınca bu cemiyetler, bu modern tekniği almakta nekadar taallül gösteriyorlarsa gittikçe teressüm etmekte olan yeni nizamın ilk ve en talili mensupları olmak fırsatını o nisbette kaçırıyorlar demektir.

●

Modern tekniğe eski cemiyet görüşlerile hâkim olmak arzusunun ifade ettiği gafleti, bir millet, bize en iyi bir şekilde ispat ediyor. Bu millet, Amerikan milletidir. Bir zamanki masal kahramanlarının ejderlerle boğuşmaları gibi, Amerikalı, kendi eseri olan büyük ve modern teknikle hailevî bir boğuşmaya girişmiştir.

1929 sonuna kadar, bütün insanlığın gözleri önünde, modern istihsalin ziraat ve sanayideki en tam ve en kusursuz nevilerine varan ve bunu yaparken yeni yeni kaide ve kanunlar vazeden Amerikalı, iyi düşünürsek, makine bilgisini, noksansız olarak, ilk idrak etmiş olan adamdır. Standard ve tip

mefhumlarını, seri halinde büyük ve ucuz istihsali, teşkilatta rasyonalizasyon unsurlarını bulan ve tatbik eden o olmuştur. Makina sanayiini, el sanayiinden müdevver bütün zaaflarından temizleyen o olmuştur. Tarla ve çiftlik mefhumlarını kaldırıp toprak fabrikaları keyfiyetini bilfiil yaratan, o olmuştur. Ve bugün, Hindigûh dağlarında yaşayan yarı - insanların bile kulaklarının zarını patlatan tarakalar ile yıkılan şey, onun memleketidir. Onun, o düne kadar "musluklarından yağ ve bal akan„ acayip cennet diye medihleri dilden dile dolaşan güzel memleketidir.

Bu hadiseyi de bazı kürsü iktisatçıları "buhran„ faslına alıyorlar. Halbuki bunun buhran ile olan alâkası, buhranın buhranlar ile olan alâkasından da daha azdır. Kürsü iktisatçıları, o sırnaşık cücelerdir ki, bu hâdiseler devinin incik kemiğine kadar gelen boylarıyla onun cüssesini ihata edecek görüşe malik olmak isterler. Hâdise halbuki, iktisadî olan bazı vasıflarına rağmen, hiç te klâsik iktisat görüşlerile izah edilebilir birşey değildir. Ve Amerika tragedyası, Avrupa memleketlerinin hemen ayni zamanda olarak maruz kalmış oldukları buhranın hiç te ayni değildir.

Amerika tragedyasını şöyle tarif edebiliriz: Tekniğin, birçok miktarca birikmelerden sonra tehavvülâtına birdenbire artık miktarca değil doğrudan doğruya keyfiyetçe bir başkalık vererek kendini istiap etmeğe çalışan içtimaî çerçevenin darlığını zorlaması ve onu parçalaması, yâni:

1789 ile 1848 arasında tedvin edilmiş yeni içtimaî görüşler sayesinde, teknik, kendine geniş bir içtimaî çerçeve buluyor, ve alabildiğine inkişaf ediyor. İnkişaf etmekte olan bu teknik, el sanayiini her taratta öldüren ve müsait içtimaî şartları (yâni Fransız inkılâbının müsait içtimaî şartlarını) nerede buldu ise orayı kendine vatan ittihaz eden makine sanayiidir. Cihan harbine ve harpsonrasına kadar, bu inkişaf, keyfiyetçe değil miktarca değişiklikler arzediyor.

Makinelerin kudreti artıyor. "Keşifler ve ihtiralar„ başlığı altına giren bütün hâdiseler, insanın ihtiyaçlarını kapatmak işinde el yerine her tarafta makineyi ikame etmesi ameliyesini ifade ediyor. Bu keşifler ve ihtiralardan sanayi, durmaksızın istifade ediyor. Devamlı bir tıkanıklık ile karşılaşmıyor. Çünkü tekniğin inkişafına muvazî olarak birçok milletler esirleş-

tirilerek ve birçok memleketler pazarlaştırılarak cihan mikyasında bir müstemlekeler ve yarı- müstemlekeler manzumesi yaratılıyor. Metropoller, yaratmış oldukları bu pazarlar manzumesini "Hukuku Düvel„ ve "Diplomasi„ gibi bir takım beynelmilel müdevvenat ile ellerinde tutabilmek için kara ve denizdeki modern silâhlanmalarla bu işin müeyyidelerini meydana getirmiş oluyorlar.

Miktarca değişikliklerin son hatlerine vararak keyfiyetçe bir istihaleye vasıl olmaları tarihi yani cihan mikyasında ihtilâl alâmetleri, kürsü iktisatçılarının "buhran„ adını taktıkları hadisenin başlangıcına tesadüf ediyor. Bu kürsü iktisatçılarının izah formülleri oldukça karakteristiktir: Bunlar diyorlarki, "İstihsal vasıtalarının hatten aşkın bir şekilde tesisi fazla istihsali, fazla istihsal de buhranı doğurdu.„

Bu izah, teknik inkişafın *miktarca değişiklikler* gösterdiği devreler yani kapitalizmin mutat olan siklik buhranları için doğrudur. Fakat bu seferki değişiklikler, yukarda da söylediğimiz gibi, miktarca değil, doğrudan doğruya keyfiyetçedir. Keyfiyetçedir, çünkü:

1. Amerika, modern teknik üzerinde o kadar büyük bir anlayış ile çalışmıştır ki onu bir taraftan sanayi'de ki rasyonalizasyon ve bir taraftan toprak'taki fabrikalaşma ile hiç olmazsa 2-3 misli kudretli kılmıştır (yani bugünkü cihanın eski Avrupa tekniği ile mücehhez olan her noktasında Ameriken tekniği hâkim olsa istihsal hacminin hiç olmazsa 2-3 misli artması lâzım gelir).

2. pazarlar, içtimaî bir uyanışa mazhar olmuşlar ve cihan harbinin metropolleri zayıf düşürmüş olmasından istifade ederek isyan etmişlerdir.

(Pazarların isyanını, bizim millî kurtuluş inkılâbımız temsil etmektedir.)

1 inci nokta dolayısile tekniğin randemanı artmıştır.

2 inci nokta dolayısile tekniği besliyen saha, hatta eski yani nisbeten az randemanlı teknik bakımından dahi daralmıştır.

Bu iki kudretli unsur, eski içtimaî çerçeveyi parçalamağa kâfi gelmiştir. Eski içtimaî çerçeve: bir tarafta metropoller ve bir tarafta müstemlekeler ve yarı- müstemlekeler diye cihanca bir tasnif yapmış olan kapitalist ve emperyalst cihan nizamıdır. Kürsü iktisatçısının, ha'a "buhran„ diye yutturmak istediği

şey, işte budur. Cihanın, bu derin, manalı, ileri ve son derece tabiî bünye istihalesidir.

●

Hadisenin Amerikada patlak vermesi de gösteriyor ki, "tekniği istiap edemiyecek kadar darlaşmış bir içtimaî çerçeve parçalanır„ kaidesi, modern inkılâpların en güzel bir tarifidir. Amerika o memlekettir ki, orada, bir taraftan 1932 nin modern tekniği ve bir taraftan 1789 - 1848 in cemiyet telâkkisi çarpışmıştır. Bu hadise Belçikada yahut Fransada yahut İngilterede çıkamazdı. Nasıl ki 1789 a tekaddüm eden teknik inkılâbına da İngiltereden başka bir memleket sahne olamadı.

Modern teknik sadece en yeni makine demek değildir. En geniş mikyasta cemiyet cüzütmlarının en geniş ham madde, en geniş istihsal vasıtaları demirbaşları ve en geniş istihsal organizasyonlarile en rasyonel bir şekilde tatmini demektir. Gıda, giyinme ve ikamet meseleleri "standard„ esası üzerinden, yalnız Amerikada bir tarzı hal bulmuştur. Bu gibi başlıca insan ihtiyaçlarını temin etmek meselesinde Avrupa tekniği, Amerikanınkine nazaran, bir vakitki el sanayiinin onu ayağının altında ezen makine sanayiine karşı olduğu kadar geri ve iptidaîdir.

Bunun içindir ki gözümüzün önünde gittikçe teressüm eden yeni cihan nizamının sebeplerini ve kanuniyetlerini Amerikanın geçirmekte olduğu buhranda görebiliriz de Avrupa memleketlerininkinde göremeyiz. Benzer emarelere tesadüf etsek bile, bu emareler, aldatıcıdır çünkü müteredditî bünyelerin emareleridir.

Yukarıda dedik ki: İleri tekniğin geri içtimaî çerçeveyi parçalaması hâdisesi ancak Amerikada baş gösterebilirdi. Nasıl ki 1789 inkılâbına tekaddüm eden teknik inkılâbına da İngiltereden başka bir memleket sahne olamazdı.„

Burada hatıra şu sualin gelmesi mukadderdir:

Peki ama, neden 1789 dan evvelki teknik inkılâbın içtimaî sahadaki mukabilini İngiltere değil de Fransa verdi?

Çünkü, tekniği en ziyade inkişaf ettiren bir milletin içtimaî bünyesinde bir nevi alâstikiyet vardır. Farkında olmadan birçok içtimaî, "prégugé„ lerden (içtimaî hüküm kalıplarından) kurtulabilir. Fakat bunların tamamını, ancak bir diğer

millet görebilir. Çünkü ötekinin alastikiyeti kendisinde yoktur. Halbuki ötekinin yaptığı tarakkiler, kendi idrakine tam bir tahlil halinde sığmıştır. Öyle ki, günün birinde, rüc'î ve müteredd î olan kendi nizamını parçalar ve teknik bakımından ötekinden geri olmakla beraber, içtimaî bakımdan ondan çok daha ileri bir hamleyi bir ihtilâl ve bir inkılâp ile tahakkuk ettirir. Fransız inkılâbı, Fransız burjuvazisinin, İngiliz bojuvazisinin tarakkilerini görererek ve müstemlekelerden istifade eylemekteki kabiliyetine özenerek ayni şeyleri yapmasına mâni olan sarayı. asılzadeleri ve kiliseyi bertaraf etmesinden başka birşey değildir. O tarihte İngiltere ile Fransa arasında büyük bir benzeyiş vardır. Her ikisinin de hariçten kendi memleketlerine kıymetler akıtmak bahsinde cihanın bütün milletlerinden evvel ve fazla gözleri açılmıştır. İngiliz, loncaları ve saray tahakkümünü tedricen ve tekâmül yolundan tasfiye etmiştir. Fransız ise bunları "cebrüzor„ yani ihtilâl tarikile elde etmiştir.

Amerikayı o zamanki İngilterenin yerine koyarsak, o zamanki Fransanın yerini acaba kim alır?

Modern tekniğin kısa bir izahını yukarıya dercettik. Mühim bir nokta olarak dedik ki: modern tekniğin en büyük hususiyeti, geniş mikyastaki cemiyet cüzütamlarını en geniş ham madde, en geniş istihsal vasıtaları demir başları ve en geniş istihsal organizasyonlarile en rasyonel bir tarzda tatmin etmesidir.

Bu izaha göre o zamanki Fransanın yerini, bugün, alsa alsa Rusya alabilir. Ve hakikatın kendisi de, bu merkezdedir.

Rusya 1917 de bir inkilâba başladı. Bu inkılâp bir komünist inkılâbı olmak iddiasında idi. Karl Marx'ın dogmaları üzerinde yürüyordu. Tıpkı Fransız inkılâbının, J. J. Rousseau, Hobes v. s. nin tesiri altında kalması gibi. Fakat nasıl o zamanki Frânsız inkılâbı J. J. Rousseau'nun mücerret akıl tahlillerinden kurtularak neticede modern demokrasiyi yani XIX uncu asır kapitalizminin siyasî rejimini tesis etti ise, bugünkü Rus inkilabı da "5 senelik plan„ parolasını ortaya attı atalı Karl Marx'ın bütün dogmalarından sıyırılmış bulunuyor. Sovyetler, ne derlerse desinler, bizim görüşümüze göre, Karl Marx'tan bütün muhafaza ettikleri şey, bir taraftan diya-

lektik görüş yani hadiselerin seyr halinde iken izah ediliş-lerinin mantığı (dinamizm) ve bir tar ftan'da geniş bir halkçılıktır.

Yoksa " 5senelik plan „ ile beraber, komünist dogmalarından bariz bir inhiraf ve hattâ tevakki ve Amerikalıların dar bir içtimaî çerçeve yüzünden yarım bıraktıkları bir işi determinist ve konstruktif bir şekilde tamamlamak ceht ve iradesi, bugünkü Sovyet rejiminin artık "taktik yapıyoruz„ mazeretile örtemiyeceği kadar belli bir iştir.

Sovyet rejimi, Avrupada ve hassatan Almanyada tereddi etmiş olan "devlet sermayedarlığı„ rejimini belki farkında olarak ve gizlice fakat belki de farkında olmıyarak ve harıçtan bakanlar için ap açık bir şekilde ve büyük hamlelerle tekemmül ettiriyor, sistemleştiriyor ve tedvin ediyor. Karl Marxın dogmalarını ise bir taraftan Trotski yoldaş ve bir taraftan da Merkezî Avrupanın komünist fırkaları geveleyip duruyorlar.

●

Amerikanın teknik inkılabı yapması ve Sovyet Rusyanın onu devamlılığa mazhar kılacak sosyal görüşleri hazırlaması arasında, millî kurtuluş inkılâbımızın müstakil ve onların fonksiyonları kadar ileri bir mevkii vardır. O da, eski şekildeki kapitalizmin tasfiyesi ilerler ve yeni şekilde bir devlet kapitalizmi gittikçe salâbet kazanırken, birinden diğerine devredilmesi pek tabiî bulunan " emperyalizm „ i mutlak surette reddetmektir.

Millî kurtuluş inkılâbımız, cihanın eski nizamı ile yeni nizamı arasında öyle bir köprüdürki, o köprüden geçeceğini zannedebilen her türlü "emperyalizm„ , maskesinin aşağı alınacağından mutlak surette emin olmalıdır.

Evet, cemiyet kategorisinin müşahhas ve tatbikî bir şekilde idraki devrinde bulunuyoruz. Evet çok daha plânlı ve çok daha adaletli bir cemiyet esasına geçiyoruz. Fakat eğer bu geçişteki maksat da, şu çökmekte olan eski nizamda olduğu gibi: bir tarafta en modern tekniğin en muazzam tekâsüf merkezlerini yaratarak bir tarafta birçok millet camialarını ziraatçı yahut hammaddeci ve *monokültür* şartları içinde yaşayan sürüler halinde bırakmak gibi bir şey, yani yeni cihanı eski ahlâkın harabesile payandalamaksa, şimdiden

haber verebiliriz ki, beden duvarlarında belirecek çatlakların yerlerini derhal işaretlemek kabildir.

Eski nizam, sadece sınıfları istimsar eden bir nizam değildi. Onun en büyük menfivasfı insanlığı iki ayrı karargâha bölmesi ve bir tarafa derebey milletleri oturtarak ötedeki mazlum milletleri onlara istimsar ettirmesi idi. Eski ahlâkî kıymetleri yıkarak yerlerine yenilerini ikame eylemesi her inkılâbın vasıflarından birini teşkil ettiğine göre, dava, sadece yeni doğmuş olan modern tekniği istiap edebilecek yeni cemiyetin şartlarını bulmak ve tedvin eylemek değildir. Dava, böyle bir taharriyi her zaman için müvazeneli kılmaktır. Bu da ancak "millet„ kategorisini tanımak ve onun ileri fonksyonunu benimsemekle kabildir. İşte bu noktada, millî kurtuluş inkılâbımızın eski nizamdan yenisine geçmek davasında reddedilmez müdahelesini görüyoruz.

Dumlupınarı yapanlar, birer mübeşşir gibi, yeni nizamın yeni ahlâkî esasını getirmişlerdir:

"Yeni cihan nizamı, müstakil ve hür milletlerin biribirlerile müstakil iktisadî cüzütamlar halinde ve müsavi şartlar dahilinde karşılaşmaları nizamıdır.„

Bu esastan inhiraf edilebileceğini zannetmek, tamir kabul etmez bir gaflettir. Çünkü Türk İnkılâbı ideolojisini yapmaktadır ve daha da yapacaktır.

Ankara
Moskova
Roma

Yakup Kadri

Fransız İnkilâbı:

1789 senesi 14 temmuzunun sabahı, XVI. Louis'nin mabeyncilerinden biri, Comte de la Rochefoucauld, efendisini telaşla uyandırdı, ve, Paris halkının Bastille üzerine yürüdüğünü haber verdi :

XVI. Louis :

— Vay, öyle ise bu bir isyandır, dedi.

Comte de la Rochefoucauld, başını önüne iğip:

— Hayır, Haşmetmeap, bu bir ihtilaldir, diye cevap verdi. Lâkin, o günün sabahından "guillotine„ e gideceği sabaha kadar, XVI. Louis, bunun bir ihtilâl olacağına ihtimal veremedi. Ya zabıta kuvvetlerile, ya dışarıdan gelecek ecnebî müfrezelerile bastırılması daima mümkün bir iğtişaş karşısında bulunduğunu zannetti.

Tohafı şudur ki, bu tarihî fıkrayı iktibas ettiğimiz eserin sahibi, maruf fransız müellifi Hyppolite Taine de, on iki ciltlik tarih kitabının ilk fasıllarına "Anarşı„ adını vermek ve Mirabeau'dan Marat'ya kadar bütün ihtilâlcileri bir alay meczup ve şerir şeklinde göstermekle, XVI. Louis'nin gafletine iştirak etmiştir.

Bundan daha tohafı da şudur ki, bu büyük ihtilâlin halis muhlis çocuklarından biri olan Napoleon Bonaparte da bu fikirde idi. Daima: "Şu budala Louis, Versailles'ya gelen halkın üstüne beş altı topun ağzını çeviriverse idi, başına gelenlerin hiçbiri olmazdı„ dermiş.

Ve bunlardan çok daha tohaf bir şey vardır ki, o da, bütün Avrupa devletlerinin, tam yarım asır, bu inkılâbın ciddiyet ve ehemmiyetine inanmamış ve onu siyasî, iktisadî ablokalar,

muharebeler ve propagandalarla yenip bastırmağa çalışmış olmalarıdır.

İngiltere, hürriyetin beşiği olan İngiltere, bu beynelmilel irtica zabıtasının başında idi. Napoleon Bonaparte'ı Waterloo'da mağlûp ederken, fransız inkılâbına son darbeyi indirdiğine kani idi. Artık kızıl donlu ihtilâl askerlerinin "Hüriyet, müsavat, adalet,„ nareleri tamamen boğuldu; artık Marseillaise'in dünya ufuklarına heyecan salan mızıkası tamamen susturuldu, zannediliyordu.

Lâkin, bu esnada, bir daha dirilmemek üzere boğulan, susturulan ve tarihe gömülen şey, ancak Bourbons hanedanının taç ve tahtı ve diğer Avrupa hükümdarlarının nüfuz ve kudretleri idi.

1789 - 1793 te ve hemen ondan sonraki devirlerde fransız inkılâbının bizde nasıl telakki edildiğine dair elimizde pek az vesaik vardır. Bu muazzam vakaya dair "Cevdet Tarihi„ nde rasgeldiğimiz satırlar insanı güldürecek kadar cahilce ve sadedilcedir.

Bu inkılâbın hakikî akislerini Türk entelektüellerinin ruhunda keşfedebilmek için, yarım asırdan fazla beklemek lâzım gelir. Bugün de, o akisler halk tabakalarına kadar sirayet etmemiştir. Halbuki Fransız inkılâbının doğurduğu prensipler yeni cemiyetleri kurmuş, onlara hususî şekil ve mahiyetlerini vermiş ve bu cemiyetler o inkılâbın ruhuna göre tekâmüllerini bitirip, şimdiden, eskimeğe ve çökmeğe yüz tutmuştur. Bu cemiyetler içinde yaşayan âlimler, mütefekkirler ve ekonomiyacılar artık kendi anaları ve kendi hayatlarının pensipi olan Fransız ihtilâline mücerret bir tarihî hâdise gibi bakmağa başlamışlardır. Onu, otopsi masasına yatırmışlardır. Her birinin elinde bir neşter, koca gövdeyi lime lime kesip, didikdidik ediyorlar.

Hele Umumî Harpten sonra bizi Fransız inkılâbından ayıran zaman uzaklığı aklın almıyacağı kadar genişlemiş, derinleşmiştir. 1914 - 1918 yıllarının acı ve kanlı imtahanlarından çıkmış olan milletler artık " Uhuvvet, hürriyet ve adalet „ kelimelirine inanmaz olmuşlar, bunlara bir takım metafizik ve abstrakt mefhumlar nazarıyla bakmaya baş'amışlardır.

Her cemiyet kendi bünyesini bir yeni esasa göre kurmak istiyor. Faşist İtalya artık 1793 prensiplerine göre kurulmuş

bir devlet değildir. Alman demokrasisi tamamiyle başka türlü temeller üzerine bina edilmiştir. Rusya ise, dünyanın altıda biri kadar geniş bir kıta üstünde insanların hiç görmedikleri, bilmedikleri bir hayat tecrübesi yapmakla meşguldür.

Liberal sistem ve dünya buhranı:

Son asır sınaat ve para medeniyetini vücuda getirmiş olan ekonomik sistemler doğrudan doğruya Fransız inkılâbının ortaya attığı prensiplerin çocuğudur. Avrupanın şerefini ve kudretini teşkil eden o heybetli fabrikalar, o korkunç bankalar, o devağzı limanlar, kısaca garp medeniyeti dediğimiz muhteşem âlem, serbes rakabetten doğmuş ve yaşaması ancak serbes rekabetin devamına bağlı bir nizamdır. Halbuki serbes rakabet sistemi başka bir bakımdan bugünkü iktisadî ve siyasî iztirapların da başı olmuştur. Sanayi arttıkça kendilerine dişarda pazar aramak ıstırarına düşen Avrupa milletleri, bu nizam haricinde kalmış dünya kıtalarını kendi aralarında paylaşmak sevdasına düştüler. Ondokuzuncu asrın son kısmı ve yirminci asrın başlangıcı bu paylaşmanın çok defa kanlı didişme ve kakışmalarıyla doludur.

Bir taraftan Afrika'nın, Asya'nın, uzak ve yakın Şarkın -Osmanlı devleti de dahil olmak üzere- bütün milletleri Londra'daki kanserli lordun, Paris'teki sefih bankerin, Almanyadaki artiritik fabrika sahibinin menfaatine soyulup soğana döndürülürken, öbür taraftan, o kanserli lordla, o sefih bankerin ve artiritik fabrika sahibinin arasında vahşi bir mübareze hüküm sürüyor, ve bu mübarezede herbiri nefes nefese yorgun ve bitkin bir hale düşüyor.
İşte, 1914 muharebesi serbes rakabet sahasındaki bu ferdî boğuşmaların millet ve devlet halinde umumîleşmesi demektir.

Cihan harbi:

Bu bakımdan Cihan harbini Liberal sistemin bir iflası gibi telâkki edebiliriz ve dolayısile Fransız İhtilâlinin de... Çünkü Cihan Harbinde biz yalnız Liberal sistemin inhidamını görmedik, ayni zamanda, 93 prensiplerinin koyu bir kan ve çamur deryası içinde boğulup gittiklerine şahit olduk.

"Uhuvvet, Müsavat, ve İnsaniyet„ kelimeleri ancak Wilson namındaki meczubun ağzında kendilerine bir melce bulabilmişti. Başta Fransa olmak üzere, bütün galip devletler, yalnız zaferden, yalnız zaferin verdiği haktan, yani kılıç hakkından bahsediyorlar ve dünyayı bu kılıçla, Amerika düğünlerindeki âdete göre bir tepsi içine konmuş pasta gibi bölüp paylaşıyorlardı.

Cemiyeti Akvam :

Bugün Fransız İnkılâbının prensipleri tereddi ede ede, nihayet "Cemiyeti Akvam„ gibi bir galatıbilkata vücut verdi. Gûya "milletlerin kendi mukadderatlarına kendileri sahip olmaları„ esası üzerine teşekkül ettiği söylenen bu müessesede, milletlerin mukadderatı bir iki emperyalist devletin hırs ve hevesine teslim edilmiştir. Cemiyeti Akvamın kuruluşundan evvel cihan servetlerinin yağması ve zayıf, küçük milletlerin istismarı daha müşkül ve zahmetli bir şeydi. Şimdi, Cemiyeti Akvam sayesinde bu iş, organize edilmiş yağmacılar ve istismarcılar lehine âdeta kanuniyetleştirilmiş, fennîleştirilmiştir.
Bir takım ince ve hileli metodlar ve formüller sayesinde, küçük ve zayıf milletleri, kendi ayaklarıyla bu kurulan tuzağa çekmek ve onları vesayet ve himaye altına almak, onların kanını tatlı tatlı emmek mümkün oluyor.
Eskiden hükümdar saraylarında olduğu gibi, "Cemiyeti Akvam Sarayı„ tüyler örpertici bir sürü intrikaların, fesat ve fitnelerin, zulüm ve şenaatlerin kaynağıdır.

S. Ş. C. B.

İşte biz, çürüyerek, kokarak, çözülerek, nihayet "Cemiyeti Akvam„ da son galiz şeklini bulan şu müeseseler karşısında S. Ş. C. B. ile yeni bir dünya, yeni bir insanlık, yeni bir cemiyet nizamının doğmakta olduğunu müşahede ediyoruz ve bu hadiseyi 1789—1793deki Türk entelektüelleri gibi garip bir lakaytlık ve gafletle değil, ta içten gelen bir dikkat ve alâka ile takibe koyuluyoruz.
İçten gelen bir alâka ile, dedik. Çünkü biz, Rus İnkılâbını lakayt bir gözle tetkik edemeyiz. (devam edecek)

Polemik.

Derebeyi ve Dersim.

Şevket Süreyya.

1925 te, Şeyh Saidin isyanına sahne olan yerlerden, o zaman İstanbul matbuatına akseden en dikkate şayan müşahedeler, Naşit Hakkı Beyin "Şark Mektupları„ olmuştu [1].

Naşit Hakkı Bey bu mektuplarını, ayni sahada yaptığı son seyahatinin intibalarile tamamlıyarak şimdi bir kitap halinde çıkardı. Kitabın ismi şudur: D e r e b e y i ve D e r s i m. [2]

Derebeyi ve Dersim, Dersimin içtimaî neşcinin, göründüğü gibi ve olduğu gibi tasviridir. Bu kitapta müşahedenin ve eşyanın hakikati, bir takım sübjektif mütalaalara ve hükümlere feda edilmemiştir. Hiç tahrif olunmadan tasvir edilen hayat parçaları ve verilen tipler, hayalimizde hatlarını, her istediğimiz anda, hakikatte olduğu gibi çizebileceğimiz kadar canlı, taze, ve orijinaldir. Bununla beraber "Derebeyi ve Dersim„de biz, sadece, eyi tanınmıyan bir vatan parçasında eyi yapılmış bir seyahatin âfâkî intibalarını değil, ayni zamanda keskinliği uzaktan idrakimize çarpmıyan mühim bir vatan meselesinin de müşahede ve tefahhusunu buluyoruz: Bu kitapta biz, genç inkılâp Türkiyesine eski Osmanlı İmperatorluğunun en tehlikeli mirası olan "Derebeyi„ kurdunun, bütün sinsi kastlerini ve kımıldanışlarını —tıpkı berrak bir adese altında imiş gibi— görüyor ve takip edebiliyoruz.

"Derebeyi ve Dersim„ inkılâp münevverinin, hem hücra vatan bucaklarını hem bu bucaklarda gizli kalan geniş inkılâp davalarını görme ve tanıma cehtinin, kitap şekline inkilâp etmiş ilk eseridir.

Naşit Hakkı Beyin hacim itibarile küçük kitabı, ihtiva ettiği müşahedelerin ve vesikaların zenginliği itibariyle muhtelif cephelerden tetkik mevzuu olabilir. Fakat biz, burada bilhassa şu nokta üzerinde duracağız: Derebeylik.

●

Derebeyi kimdir? Ve Derebeylik nedir?

Eğer derebeylik meselesi sadece bir Dersim meselesi olsaydı, bu mesele derhal, üstünde fazla durulmaya mahal olmayan küçük bir idarî dava haline istihale eder giderdi.

Halbuki derebeylik deyince biz, Türk inkilâbının getirdiği bütün siyâset, iktisat ve hukuk usulleri haricinde ve bu usullere karşı cebren tegallüp

[1] Bu mektuplar 1925 yazında "Vakit„ gazetesinde neşrolundu.

[2] Hakimiyeti Milliye matbaası -Ankara- 1932.

etmek iseteyen geri bir cemiyet tarzının maddî müesseselerini (yani feodal toprak mülkiyetini) ve bu müesseselerin meşruiyetini müdafaa eden ruhanî kuvvetleri (yani şeyh ve tekke nufuzunu) anlıyoruz.

Toprak köleliği ve insanın toprakla beraber alınır, satılır bir "meta„ haline getirişi; toprakta müstahsilin ya bir duygusuz öküz, ya cansız bir kara sapan gibi sessiz ve hissesiz kılınışı ve nihayet vatandaş ruhunun bu menfur esarete baş eğmekten başka bir şey bilmeyn bir kara çamur haline kalbi derebeylik nizamının maddî ve manevî işaretleridir.

Bu işaretleri biz, Türk vatanının neresinde sezersek orada derebeyliğinin sıkılacak boğazını aramak hem hakkımız, hem vazifemizdir.

●

Eski Osmanlı vesikalarına göre Van ve Diyarbekir vilâyetlerinde 24 "Osmanlı "sancağı„ 12 "Ekrat beyliği„ ve 9 "mefruzulkalem hükûmet„ vardır. Sancak, devlet idaresine bağlı olan yerlerdir. Ekrat beyliklerine devletin sıkı bir müdahalesi vardır. Fakat mefruzülkalem hükûmet ne varidatına, ne de idaresine devletin müdahelesi olmıyan bir müstakil, fakat iptidaî derebey hükûmetidir. Bu vesikalara göre, meselâ Palu bir hükûmettir. Bitlis bir hükûmettir. Bu hükûmet reislerinin istiklâl alâmeti olan "tabl ve alem„ i vardır. Kendilerine divandan zaman zaman, name ve ferman yazılır.

Bu manzaranın manası "Van ve Diyarbekir eyaletleri, eski Osmanlı İmparatorluğunca hiçbir zaman tam teshir olunmamıştır.„ demektir. Tanzimattan ve bilhassa Meşrutiyetten sonra bu mıntakalarda yapılmak istenilen ıslahat, hiçbir zaman tam inkiyat altına alınamıyan ve ictimaî temeli esasından tasfiye olunamıyan derebeyinin daima mukavemetine maruz kaldı.

Yeni Türkiyenin bu yerlerde eski Osmanlı İmparatorluğundan miras aldığı şey, teshir olunmamış bir toprak parçası üstünde, tecanüsünü bulmamış bir iptidaî cemiyettir. Bu cemiyetin dahilî ve iktisadî münasebetlerine hâkim olan usuller ve şekiller, geri ve menfur bir derebeyliğin vahşî usulleri ve şekilleri idi.

●

Osmanlı İmparatorluğu devrinde Van ve Diyarbekir eyaletlerinin tarihi, bu yerlerde Türk nüfusunun, Türk dilinin ve Türk harsının ezilmesi, temsil olunması ve yabancılaşması tarihi oldu. Osmanlı tarihinin bütün devirleri, Van ve Diyarbekir eyaletlerinde, iktısaden ve hukukan serbest Türk köylü ve şehirlisiyle, ferdin iktısadî ve hukukî esaretine ve sıkı bir toprakbentliğe istinat eden Kürt feodalizmi arasındaki cidal ile geçer. Bu mücadelede Osmanlı sarayını biz, daima Türkün aleyhine cephe almış görürüz. O zaman Şark hudutlarında daima bir büyük tehlike gibi sayılan Acem istilalarına karşı, bu hudutlara Kürt beyliklerinin Saraya ekseriya sadık kalan toplu kuvvetlerini bulundurmak endişesi, Cezireiulya yaylalarına daha Osmanlı saltanatı kurulmadan evvel yerleşen Oğuz Türklerinin, bu hergün biraz daha kuvvetlendirilen Kürt feodalizmine kurban edilmesini hernedense icap ettirmişti. Bu suretle, Şark çitelerinden Ege denizine ve Tunaya kadar, yayıldığı her yerde serbest mübadeleyi, küçük çiftçiliği ve yüksek medenî harsı temsil eden Türk nüfusu, Van ve Diyarbekir eyaletlerinde Osmanlı sarayının hiyanetine oğra-

mış, küçük çiftçilik yerine toprak köleliğini, serbest mübadele yerine mübadelesiz tabiî iktisat rejimini, medenî seviye yerine yazı ve hars yokluğunu temsil eden geri bir derebeyliğin lokması kılınmıştır.

●

Derebeylik nizamı, tarihin en eski devirlerindenberi her yayıldığı yerde, gerek istihsal vasıtaları, gerek toprak, gerek sanat mahsulleri üstünde Türk müstahsilinin fiilî mülkiyetine müstenit serbest bir iktisat nizamı kuran Türklerin içtimaî ve hukukî ananalarına zıttır. Eski Türk hukuku her Türkün ocağına, sürüsüne ve toprağına temellüküne istinat eder. Bunun içindir ki biz gittiğimiz yerlere, hiç olmazsa kendi ırkımızdan olanlar için, daima şahsî mülkiyeti ve küçük çiftçiliği götürdük. Bunun içindir ki ocak ve bacasından duman tüten bir yurt, Türkçede istikrarın, emniyet ve nizamın sembolüdür. Fakat Kürtlük bir iktisadî rejimidir ki esasında, herşeyden evvel, koyu bir toprak köleliği, yani müstahsilin yurtsuzluğu ve topraksızlığı yatar. Toprak köleliğinde müstakil küçük köylülük yoktur ki toprak mülkiyetinden, serbest mübadele yoktur ki pazar kaidelerinden ve binaenaleyh insanlar arasında bir takım medenî hukuk ve iktisat münasebetlerinden bahsedilebilsin.

Türk unsurunun, bilhassa dokuzuncu asırdan itibaren başlıyan son yayılışı tarihinde, ne Araba, ne Ruma, ne İslav, Macar veya Alman camiasına temessül etmiş ve bu camialar önünde kendi harsının, kendi hukuk ve iktisat nizamının hezimeti ile karşılaşmış tek bir Türk cüzütamı göremeyiz. Bu son yayılış dalgasının bütün kolları, dağıldıkları her yerde ancak mütefevvik unsur ve temsil edici unsur olarak kaldılar. Yalnız Osmanlı sarayının Acem hudutlarındaki kötü ve dar siyasetinden sonradır ki, Cezireiulyâ vadilerini dolduran kalabalık ve ileri bir Türk nufusu, uzak yaylalarda yaşayan iptidaî bir Kürt ekalliyetinin iptidaî rejimine, geri ve siyah bir toprak köleliğine kurban edildi.

İstanbulda mevzi alan Osmanlı sarayının bütün nameleri ve fermanları, bu yerlerde Türk kanının, Türk hukuk ve iktisat nizamının bozulması ve dağılması için yazıldı.

●

Türk serbest iktisat ve cemiyet nizamiyle Kürt feodalizminin mücadele ettiği yerlerde, tekke, bu feodalizmin bir vahşî teşkilâtıdır ve bu teşkilâtın hedefi, Türk nüfusunun dilini, dinini ve serbest tefekkürünü izale etmektir.

Eski Türklerde din bir gönül rabıtasıydı. Halbuki Kürt tekkesinde aslolan bir koyu dinsizliktir. Burada din, bir dejenere putperestliktir ki, bu putperestlik unsurlarını biraz islâmdan evvelki İran dininden, biraz da Arap hegemonyasının Şarktaki sukutundan sonra bilhassa İranda İslamlığa karşı meydan alan dinî irticalardan, İslamlığın batınî anarşisinden ve bunların iptizal etmiş bakiyelerinden alır.

Fakat tekkenin ve şeyhin mânevî silâhları olmasa, Kürt toprakbentliği derhal müttekâsız ve mukavemetsiz kalır. Derebeyi ve şeyh, her ikisi de gıdasını toprak köleliğinden alan, biri cismanî diğeri ruhanî iki müteaddi iktidar ki bu kudretleri ekseriya ayni şahısta tecemmü etmiş buluruz.

●

Türk köyünün kürtleşmesi, Türk köyünde küçük çiftçiliğin serbest toprak mülkiyetinin tasfiyesile başlar.

Eski hükûmetlerin her türlü himayelerile, etraflarındaki Türk nüfusu aleyhine hergün biraz daha silâhlanan ve azan bir Kürt aşiretinin, tesallûtu karşısında birgün, ya canından, ya toprağından geçmek ıztırarında kalan Türk köylüsü toprağını bu Kürt beyine terkedince, derhal, bu beyin erazisinde çalışan bir canlı "meta„ bir "toprak kölesi„ haline düşer. Artık onun hem malı, hem canı, hem namusu Kürt beyinin malıdır. Artık onun kendini Kürt sayması, kürtçe konuşması ve beyin adamlarının ardından derhal köye gelip yerleşen izbandut gibi bir tarikat şeyhinin, her gösterdiğine tapması, her dediğine inanması lâzımdır.

Fakat bu da kifayet etmez.

Kürt beyi her zaman asidir. Yeni tebaanın da beyinin isyanına iştirak etmesi, onun cinayetlerine şerik olması lâzımdır. O zaman talanlr ve baskınlar başlar. Kürt beyine teslim olan Türk köylüsü, başında bir keçe külah, elinde beyinin ariyet silahı ve sabıkalı bir haydudun kumandası altında, yakındaki Türk köylerini basmaya çıkar. Talanın bütün ganimeti beye aittir. Fakat arada birkaç günahsızın kanı dökülünce, bu köylünün de mukadderatı artık beyinin mukadderatıyle birleşmiş demektir. Dininden, milliyetinden ve mülkiyetinden tecrit olunan bu zavallı mahluk, artık bir vergi kaçağı, bir asker kaçağı, bir sabıkalı, bir vahşi unsurdur.

Kürt beyi tehakkümünü, kürtleştirilmiş Türkün, toprağı, kanı, milliyeti, dini ve namusu pahasına yaşatır.

●

Dersimi, Kürt aşiret feodalizminin vatanıdır derler. Halbuki Dersimde biz, ta dokuzuncu asırdan beri Anadoluda yerleşen ilk Oğuz Türklüğünün en halis lisan veteşekkülât unsurlarını buluruz. Dersimi görmemişseniz bile, tafsilatlı bir Dersim haritasına göz gezdiriniz. Bu haritada yer, köy ve geçit isimleriyle, aşiret isimlerinin % 70 i halis Türkçedir.

Kürt geçinen, fakat ahalisi Kürtçe bilmeyen köyleri hatırlıyorum. Ehalisi Türkçeyi unutan, fakat henüz Kürtçeyi de bellemeyen, ihtiyarları Türkçe konuşan, fakat gençleri Türkçe bilmeyen ve Türkçeyi bırakmalarının tarihi, daha ancak elli, otuz, yirmi, hatta beş on sene evveline irca edilen Kürt köyleri hatırlıyorum. Ermeni unsurunun çekilişi, fakat bırakılan boş yerlerin Türk muhacirleri tarafından doldurulmayışı, birçok yerlerde yayla ve dağ unsuru olan derebeyini ova ve geçit köylerine indirmiştir. Yeni Türkiyenin nizamı ve disiplini işe müdahale etmemiş olsaydı, bedeli sekiz senede ödenmek üzere yüz, yüz elli liraya satılan köyler üzerinden korkunç bir derebeyliğin, şark vilâyetlerindeki şehirlerimizin kapılarına kadar sokulduğunu görecektik.

Derebeylik nizamının tasfiyesi, Şarkta, uzun asırlar imtidadınca topraksızlaştırılan mülkiyetsizleştirilen köylünün mal ve mülkiyet sahibi kılınması neticesinde bitecektir. Küçük çiftçilik, toprak köleliğinin zıddıdır ve derebeylik münasebetlerinin en emin tasfiye vasıtasıdır.

Toprak, yurt, ve istihsal vasıtaları sahibi kılınacak kürtleşmiş Türkün kendi diline ve öz iktisat nizamına dönmesi, oralarda serbest mübadele usullerini ve pazar münasebetlerini genişlettirecek ve bu genişleyen münasebetler Türk milletinin siyasi ve iktisadi tecanüs ve vahdetini temin edecektir.

Derebeylik nizamının tasfiyesi, Türk inkılâbının tabii bir mevzudur. Bunun içindir ki Türkiye Cümhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğunun zıttına olarak, daha, ilk adımdan itibaren derebeyinin karşısında açık cephe almış bulunuyor. Yeni Türkiyenın ahlâkı, ne şoven, ne de emperyalisttir. Millî adavetler, yeni Türk devletinin Anadoluda teessüs ettiği gündenberi Türk vatanının mechulüdür. İnkılâbın derebeyliğine karşı harbi, bütün milletin kendi hürriyet ve emniyetini tehdit eden bir yabanı ve kurunu vüsiai müesseseye karşı maddeten ve manen mücadelesidir.

Asırlardanberi karşısında beyden, şeyhten ve eşkiyadan başka bir şey görmiyen Şark vatandaşına iyi idareci,iyi muallim olacak ve Türk inkılâbının temsil ettiği iktisat, hukuk ve kültür perensiplerini vatanın bu hücrâ bucaklarına götürecek idealist ve yetişkin bir gençlik kadrosuna muhtacız.

Ağrıdağ'ı gerilerinde pusuda bekliyenlerin sinsi kastleri, toprağından, milletinden ve mülkiyetinden tecrit edilip iktisaden bir canlı meta, ruhan bir kara çamur ve hukukan bir mücrim haline getirilen Türk vatandaşının, toprağı, hürriyeti ve hakkı tamamlandığı gün kendiliğinden akim kalacaktır.

Munzur dağı eteklerindeki Frat kıvrıntısından Ağrıya, Van, Hakkkâri, Gevar hududuna kadar, dünyanın en güzel tabiatını sinesinde barındıran eşsiz bir vatan parçası yatıyor.

Bir zamanlar "Orto„ yahut "Orarto„ denilen ve tarihin en bilinmeyen devirlerindenberi bize ait olan. her adımında bizim kanımızın, dilimizin ve harsımızın yadigârlarını taşıyan bu derin vadiler, bir engin dağlar ve yaylalar memleketini her vatan çocuğunun bilmesi, tanıması, sevmesi ve ona bağlanması lâzımdır.

Eski Yunan tarihçilerinden Ksenofonun "On binlerin ricatı„ isimli eserinden alınmış bazı parçalar okumuştum. Bu parçalardan birinde, şimdi bizim Şark vilâyetlerimizden bir kısmını teşkileden Cezireiulyâ yaylasından bahsederken Ksenofon diyor ki:

"Bu memleketin vadilerinde insan eli değmemiş bir karış yer bulunamaz. Her avuç toprak ayrı ayrı işlenmiş ve ekilmiştir. Her taraftan şen ve kalabalık bir hayatın sesi gelir.„

Ksenofonun devrinde, Asur kitabelerinde ismi geçen, hem medeni hem cengâver bir Asyalı kavmi barındıran bu memleket, şimdi Anadolunun en insansız yeridir. Yeni Türkiye bu yeri boş ve bakımsız olarak almıştır.

Kötü bir devrin idaresi altında köylüler göçebeleşmiş, yollar tenhalaşmış ve ekilen yerler ekinsiz kalmıştır. Fakat göçebenin yeniden köylüleştirilmesi, terkolunan mezreaların yeniden ekilmesi, yolların ve geçitlerin, malından ve hayatından emin, şen ve kalabalık bir Türk nufusuna yol ve geçit vermesi işi, *İnkılâp Türkiyesinin bilerek üstüne aldığı vazifelerin en çetini değildir.*

KRONIKLER.

Kadro ve İzvestiya.

Moskovada çıkan "İzvestiya„ gazetesi geçen ayın yirmi sekizinci günü "Yeni Türkiyenin içtimaî çehresi„ başlığı altında bir mekale neşretmiştir. Bu mekalenin bir kısmında "Kadro„nun esas fikirleri bugüne kadar yapılan neşriyatımıza göre hulâsa edilmekte ve bu fikirlerin, Türk inkılâbının kendine hâs davalarını ve inkişaf istikametlerini izah bakımından manalarına işaret olunmaktadır.

Ancak bu arada bir nokta vardır ki üstünde biraz tevekkufu icabettirir: İzvestiya, bu fikirlerin, gerek cihan buhranının, gerek bu buhranın Türkiyedeki tesirlerinin en ziyade keskinleştiği bir zamanda meydan almasına bilhassa işaret ederek Kadronun temsil ettiği fikrî hareketi, bu buhrandan çıkmak için «müstakil bir çıkış noktası aramak cehti» olarak kaydetmektedir. Gerek Cihan buhranı, gerek bu buhranın Türkiyedeki tesirleri hakkındaki telâkkilerini, filvaki Kadro, bu nüshasına kadar henüz tam ve toplu bir şekilde izah etmemiştir. Kadro serisi olarak basılmakta olan ve gerek cihan buhranını gerek bu buhranın Türkiyedeki tesirlerini toplu tetkike çalışan eserler de henüz intişar etmiş değildir. Fakat buna rağmen bütün intişar etmiş yazılarımızdan bariz olarak anlaşılabilir ki, bize göre Türkiye, cihan buhranının içinde değil haricindedir. Ve biz yahut bize benziyen, yani Türkiye gibi bir millî kurtuluş mücadelesi yapan bütün memleketler, cihan buhranının birer kurbanı değil, bu buhranı doğuran ve onun gün geçtikçe derinleştiren ve mürekkepleştiren amil ve müessirleriyiz. Gerek Türkiyenin, gerek Türkiyeye benzer bütün memleketlerin menfaati ve müstakil bir iktisat cüzütamı olarak inkişafı imkânı bu buhranın derinleşmesine ve mürekkepleşmesine bağlıdır. Kaldı ki, bu buhran, hiçbir zaman, klâsik bir iktisat buhranı diye alınamaz. Bugünkü buhran denilen şeyde klâsik bir iktisat buhranını karakterize eden vasıfların ve işaretlerin hemen hiçbiri yoktur. Bu buhran denilen şey, bir taraftan metropollerdeki sanayi kesafetine, diğer taraftan metrepol lerdeki bu sanayi kesafeti hesabına müstemleke ve yarı müstemlekelerle iktisaden tâbi memleketlerin istismarına istinat eden muasır iktisat nizamının bir bünye istihalesidir. Bu istihale, mukaddematı bu müesses istismar nizamının devamına muallâk olan büyük sanayi memleketleri için bir "dağılışı„ ve yeniden doğuşları bu büyük ve istismarcı sanayi hegemonyasının dağılmasına muallâk olan bizim gibi iktisaden geri memleketler için bir «doğum ağrısı„nın mesut bir beşaretini ifade eder.

Türk millî kurtuluş hareketi ve bu hareketin manen temsil ettiği ve manen kendilerine örnek olduğu bütün millî kurtuluş hareketleri, muasır iktisat nizamının, istismare müstenit bütün iktisat ve cemiyet müesseselerine karşı öyle bir iktisadî ve içtimaî "aksülâmel„ teşkil ederler ki, bu aksülâmelin manâ ve mahiyeti, "büyük sanayi memleketlerinde, muasır istismar

nizamının çözülüşü„ demek olan bugünkü bünye istihalesini -yani buhranı- tabiatile ve berveçhipeşin zaruri kılar. Biz millî kurtuluş hareketlerinin derinleşme ve genişleme seyrini, büyük sanayi memleketlerinde meydan alan buhranın genişlemesi ve derinleşmesi derecesiyle ölçüyoruz dersek, hiç te mübalâga etmiş olmayız. Bu nüshadaki bir yazımızda dediğimiz gibi:

"Bir zaman müstemleke ve yarı müstemlekelerin sefalet haddini, metropollerdeki sanayiin terakki derecesi tayin ederdi. Şimdi bizim teknik terakkimizin derecesi metropollerdeki sınayi dağılışının haddini ve şiddetini tayin edecektir.

"Şimdi bize buhran diye anlatılan şey, eski mübadele nizamına göre kurulmuş eski metropol hegemonyasının, teknik bazının bir sarsıntısından başka birşey değildir.„ müstemleke ve yarı müstemlekelerin istismarına istinat eden bu teknik bünye artık tabii ömrünü yaşamıştır. Biz gerek bu sarsıntının, gerek onun doğurduğu içtimai ve siyasi depresyonların ve katastrofların gerek bünye ve gerek inkılâbımızın mahiyeti itibarile haricindeyiz.

Ancak şu da var ki, bizim temsil ettiğimiz bu sert "otarşi„ rejimi, cihan içinde medeniyetin bir parçalanışını değil, sadece dünyada müesses bu günkü mübadele nizamının, gerek siyaseten, gerek iktisaden müstakil milletlerin, müsavi haklar ve şartlar dâhilinde karşılaşmalarına müstenit yeni bir mübadele nizamının teessüs etmesi demektir. Öyle bir mübadele nizamı ki, orada, her millet, emperyalist herhangi bir kaide altında değil, kendi iklim şartlarının, kendi iktisadî kabiliyetinin imkânları ve hudutları dahilinde kendi "spesifik„ emtiasının müstakil müstahsılı olarak yer alabilsin.

●

Bugün cihandaki bünye dağılışının Türkiyede uyandırdığı aksi tesirleri de filvaki hesaba katmamak kabil değildir. Bilhassa ham maddeler hattâ münhasıran Pamuk, Yün, Tiftik - üzerindeki keskin fiat düşkünlüklerinin Türkiyede bu emtianın istihsalile geçinen köylü nüfusu üstündeki tesirlerini ve bunun tevlit ettiği güçlükleri görmemek imkânsızdır. Fakat şu da var ki, bizzat bu tesirler de bizim, cihanın büyük sanayi kesafetine karşı olan passif tabiiyetimizin bir neticesidir. Yoksa. kendi ham maddesini kendi işleyecek bir Türkiyenin, istihsal ettiği bu üç ham madde itibarile de, cihandaki iktisadi depresyonun haricinde kalacağı aşikârdır. Her sene harice ithal ettiği mensucat fasılları için "70.000.000„ lira ödediği halde, ihraç ettiği mensucat ham maddeleri için yalnız "16.000.000„ lira alan bir memleketin, kendi ham maddelerine kendidahili pazarını mahreç kılabilmesi için hiçbir müşkül yoktur,

Hulâsa buhran, bize dolayısile bazı tesirleri dokunan bir âlemşümul bünye istihalesi olmakla beraber, Türkiye ve Türkiyeye benzer memleketler bu buhranın, temsil ettikleri millî kurtuluş hareketlerinin mana ve mahiyetleri itibarile haricindedirler.

Bu millî kurtuluş hareketlerinin objektif inkişaf istikametlerini ve ideolojik esaslarını izah için çalışan ve bu esasların objektif unsurlarını kendine prensip edinen "Kadro„nun fikrî cehti, bittabi sadece, bu "buhrandan kurtulmak için müstakil bir çıkış noktası taharrisi cehti„ olarak tarif edilemez.

Ş. S.

Kadro ve Elmuhadenet.

Kahirede neşrolunan "Elmuhadenet„ gazetesi "Kadro„nün neşriyatı hakkında ilk gündenberi daimî ve hususî bir alâka göstermekte ve bu alâka bizi çok mütehassis etmektedir.

Kadro'nun cehti, yalnız Türk inkılâbının değil, muasır iktisat nizamı içinde herhangi bir suretle iktisaden tâbi vaziyette bulunan bütün memleketlerdeki millî kurtuluş mücadelelerinin, - cihanın bugünkü seyri ve yarınki mukadderatı için pek ziyade hâizi tesir olan - mana ve ehemmiyetlerini tebarüz ettirmektir. Bu itibarla "Kadro„ nun izaha çalıştığı ve müdafaa ettiği prensipler, yalnız millî inkılâbımızın değil, âlemin bugünkü nizamından muztarip bulunan ve kaydüşartsız istiklâlleri, cihanın bugünkü iktisat münasebetlerinin esasından değişmesine vabeste olan bütün millî istiklâl mücadelelerinin,âdeta müşterek prensipleridir.

Bu itibarla kendine hâs şartlar ve usuller dahilinde olmakla beraber, hergün biraz daha esaslaşan ve her gün biraz daha unsurlarını bulan bir millî istiklâl hareketine sahne olan Mısır'da, neşriyatımızın dostane bir akis bulması, bizim için mucibi memnuniyettir.

Elmuhadenet'in, gerek şahıslarımız hakkındaki teveccüh ve takdirlerine, gerek kitap ve makale şeklinde çıkan yazılarımızı Mısır'lı münevverlere tanıtmak ve bu suretle iki kardaş memleket arasında fikrî bir alâka ve rabıta temin etmek yolundaki kıymetli mesaisine teşekkürü borç biliriz.

Ş. S.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri
Neşriyat müdürü; Dr. Vedat Nedim

Milliyet matbaası

K
7
adro

Kadronun müessisleri : Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Bürhan Asaf
İsmail Husrev

İmtiyaz sahibi : Yakup Kadri
Neşriyat müdürü : Dr. Vedat Nedim

İdare merkezi Ankara

Adres : Yakup kadri, Manisa Meb'usu Ankara

Tevzi Merkezi: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi
İstanbul Ankara caddesi, No. 83

Abone şartları

Seneliği peşin olarak 3 liradır.

Abone için müracaat yeri : İstanbul — Ankara caddesi Muallim Ahmet Halit kitaphanesidir.

Kadro Külliyatı Serisi:

1932 senesi içinde (Kadro) külliyatından neşredilecek eserler:

İnkılâp ve kadro

(İnkılâp ideolojisi ve nazarî esasları)

Şevket Süreyya

Çıktı. 100 Kuruş.

Büyük İnkılâp ve Küçük Politika

(Cümhuriyet tarihine dair bir tetkik)

Yakup Kadri

Yarı Siyasî

(1931 senesi Türkiye ve cihan hâdiselerinin Ankaradan tahlili)

Burhan Asaf

Plânlı Türkiye

(İnkılâp Türkiyesinin iktisadî kuruluşu)

Vedat Nedim

Türkiyede köy İktisadiyatı

İsmail Husrev

AKBA

Kitap - Kâğıt - kırtasiye

Kadroyu, Ankarada, AKBA müessesesinde bulursunuz.

Muallim A. Halit Kitaphanesi.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

7

TEMMUZ
1932

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket süreyya	**« Europacentrisme » in Tasfiyesi**
Dr. Vedat Nedim	**Donan Ziraat kredilerine karşı**
İsmail Husrev	**Türkiyede Derebeylik rejimi**
Yakup Kadri	**Ferdiyet ve şahsiyet**
Bürhan Asaf	**Makina medeniyeti**
Yakup Kadri	**Ankara - Moskova - Roma**
İsmail Husrev	**[Polemik] Plân mefhumu hakkında**
B. A.	**Lausanne'daki anlaşmaların iç yüzü**

KADRO.

Objektif mevzuu, milletimizin tam ve noksansız kurtuluşu olan inkılâbımızın gittikçe mürekkepleştiğini ve mürekkepleştikçe derinleşerek verimlileştiğini görmemek, ya millet davası ile bir alâkasızlığın yahut bir kısa ve kifayetsiz görüşün eseri olabilir.

●

Millî kurtuluş inkılâbımız, sokak nümayişleri, beynelmilel konferans ve müesseselere yalvarma istidaları takdimi gibi ancak şaşkınlığın ve aczin tavsiye edebileceği hareketler üzerinde kalarak milletin mukadderatını bir takım gecikmelere salmadan yahut bir takım çıkmazlara sokmadan, Sivas ile Lausanne arasındaki yolu bir hamlede söktü. Millet, bu hamlesile, harice karşı siyasî istiklâle götüren destanını yazdı.

●

Bunun hemen arkasından, harici istismarın Türk topraklarında bir acentası ve bir uşağı olan sarayı ve onunla beraber teokratik müesseseleri birkaç satırlık bir karar ile ilga etti. Millet, bu hamlesile, kendi kendisine karşı siyasî istiklâle götüren destanını yazmış oldu.

●

İstismarcı garp medeniyetinin istismar mekanizmasındaki sırrı, onun liberal ve ferdiyetçi iktisat nizamında teşhis ederek, bu nizam ile olacak karşılaşmalarında devletçi iktisadın tek el ve tek görüşle ve her defasında milletin ileri menfaatlerine uygun olarak sevk ve idare edilen kontrolünü kabul etmekle ve ziraatçi ve ham maddeci bir yarı müstemleke bünyesinden en ileri teknikle takviye edilecek bir ziraatçi, ham maddeci, sanayici ve millî sermayeci bir muasır millî iktisat bünyesine geçmek kararını vermekle, millet, iktisadî mücadelesinin ve iktisadî kurtuluşunun destanını yazmağa başladı.

●

Siyaseten hür ve iktisaden cüzü tam bir bünyeye istihalesini yaparken garp milletlerini birer tezatlar mecmuası haline getiren

sınıf davalarını, sınıfların teşekkülünü peşinen önlemekle, reddeden Türk milleti, bu hareketile ileri bir sosyal nizamın temellerini attı.

●

Siyasî ve iktisadî cüzü tam olmanın fikrî istiklâle *bağlı olduğunu bilen Türk milleti, hem kendi ve hem de dünya tarihini hem kendi ve hem de dünya iktisadiyatını müstakil bir görüşle tetkik ve tedvin etmek yoluna giderek « ilmî görüşte istiklâl » ve « ilmî görüşteki her türlü tağşişleri teşhir » kaidesini tatbik etti.*

●

Bunu yapmakla Türk milleti, Türk ilminin temellerini atmış oldu. Mürekkepleştikçe derinleşen Türk inkılâbı, düşünce ve hareket arasındaki vahdeti, gün geçtikçe daha fazla tesis eylemektedir. Ve yapı arsasının henüz tozlu topraklı havası, hem gürültülü ve hem de hoyrat faaliyetleri arasında, Türk milletinin yapısı, on dokuzuncu asrın hatalı ve yanlış hesaplı plânlarına göre değil, yirminci asrın şuurumuza akseden kaidelerine göre genç ve zinde yükselmektedir.

●

Bunun böyle olduğunu görmiyenler olabilir. Bunları ayıplamak bile fuzuli bir zahmettir. Bunlar, mürekkepleştikçe derinleşen inkılâbımızın heyecan ve inanç havasında daima bir yabancı ve işe yaramaz unsur gibi kırıntı ve köpük halinde, yaratılmakta olan millet maddesinin dışına atılacaklardır. Çünkü bunlar, bırakmakta ve kendisinden uzaklaşmakta olduğumuz cemiyetin dahi tortusuna ait unsurlardır.

●

İnkılâp, yürüyor.

"Europacentrisme„ in Tasfiyesi.

Şevket Süreyya.

«Geocentrisme» (1) — beşerin bir telâkki hatâsı idi ki, bu hatâ, onu bir ilim haline getiren Batlamyostan, ilim sahası haricine çıkaran «Coperinc»e kadar tam on iki asır beşerin idraki üstünde hükmetti. Bütün bu asırlar imtidadınca arz, hakikatta geniş kâinat sisteminin küçük ve tâbiy bir unsuru olduğu halde, bu sistemin merkezi ve mihveri gibi sayıldı. Bütün taharriler, bütün hükümler ve bütün hakikatler yalnız arzdan itibaren ve yalnız arz içindi.

«Europacentrisme» (2) — yine böyle bir telâkki hatâsıdır. Fakat bu hatâ muasır Avrupanın bütün içtimaî ilimleri lâboratuvar mevzuu kılmasına rağmen, beşerin idraki üstünde hâlâ hâkim bulunmaktdaır. Menşeini, daha ilk Yunan ukalasından alan ve zamanımıza kadar gelen bu telâkkiye göre de, Avrupa tarihi, hakikatta geniş cihan tarihinin küçük ve tâbiy bir unsuru olduğu halde, bu tarihin mihveri ve merkezi gibi sayılır. Bütün teharriler, bütün hükümler ve bütün hakikatlar, yalnız Avrupadan itibaren ve yalnız Avrupa içindir.

Batlamyos arzın haricindekini, arza tâbiy saymakla, beşer idrakini bir uzun devir için nasıl darlığa ve yanlışlığa mahkûm kılmışsa, Europacentrisme de Avrupa haricindekini Avrupaya tâbi saymakla beşerin tefekkür tarihinde o kadar geri ve o kadar menfî bir rol oynamıştır.

●

Beşer tarihinin İlk çağ, Orta çağ, Yeni çağ ve Son zamanlar diye bir takım traih devirlerine bölünüşü, filvaki çok yenidir.

(1) Geocentrisme — Arzı, kâlnatın merkezi telâkki etmek nazariyesi

(2) Europacentrisme — Avrupa tarihini cihan tarihinin merkezi telâkki etmek manasında kullanılmıştır.

Fakat şu da var ki, şimdi bu tasnif, Avrupa münevverinin tarihi telâkkisinde, tarih devirlerini beşer tarihinin değil, beşer tarihini bu dar ve çerçeveli tarih devirlerinin eseri zannettirecek kadar yerleşmiş ve mukaddesleşmiştir.

Bu tasnifin ilk vasfı, münhasıran Avrupaî, yani Europacentrik oluşudur. Bu tasnifte cihan tarihinin ve beşerin medenî inkişafının bütün seyri ve merhaleleri hemen münhasıran, esasen geç başlıyan Avrupa tarihinin küçük mihveri etrafına alınmış, Avrupa haricinde kalan her şey, ya Önasya ve Mısır medeniyetleri gibi «tekâmülden kalmış birer ihzarî medeniyet safhası» sayılmış, yahut Avrupa medeniyetinden evvelki devrin muzlim nisyanına sürülmüş ve orada inkâr edilmiştir.

●

Europaçentrisme hatasının İlk çağ, Orta çağ, Yeni çağ ve Son zamanlar diye bize öğrettiği tarih devirlerinin vasıflarını bir kaç cümle ile tebarüz ettirmek, bu hatâlı tasnif tarzının nasıl münhasıran Avrupaî bir noktai nazara göre tedvin edilmiş olduğu hakkında bize bir fikir verebilir:

«Europacentrisme»e göre İlk çağ, beşer medeniyetinin doğuşu ve kuruluşu devridir ki, bu devir, fecrinden zevaline kadar hareketini Avrupa ufkunda yapar ve Avrupa ufkunda bitirir. Bu harekette Avrupa haricinde tekevvün eden her şey, Avrupa medeniyetinin, kendi kendini doğuran mucizeli yaratılışı karşısında, birer kaba ve hayatiyetten kalmış mücerret tecrübelerdir.

«Europacentrisme»e göre bu İlk çağ medeniyetinin zekâ unsuru «Yunan mucizesi» - «Miracle Grec» - ve kuvvet unsuru «Indo-Europpen» ırkının ebedî kan ve pazû kuvvetini temsil eden «Germen»dir.

Bu telâkkiye göre 410 ile 476 arasında Gotların, Vandellerin ve tekrar Gotların Romayı tahribi, Avrupa tefevvukunun bir çöküntüsü değil, bilâkis, Yunan mucizesinde kemalini bulan insan zekâsının, Germen kanında kemalini bulan insan kuvveti ile bir şahane izdivacıdır ki, bu izdivac, kendi zatinde bir «yeniden doğuş»un rüşeymini tabiatile hâmildir.

Europacentrisme de İlk çağ, Orta çağa, sert bir kilise iskolastisizmine istinatgâh kılınan, donmuş bir Aristo felsefesile bağ-

lanır. Orta çağın tarihi bir din ve dünya feodalizmine ruh olan bu telâkki tarzı, bu telâkki etrafında harekete getirilen milyonlarca toprak bentlerin, ya kilise, ya şato, yahut ta ticaretgâh sahil şehirlerindeki korsan zenginler hesabına sürü sürü kurban edilmelerinin tarihidir. Bu tarih, Avruplaı tarihçinin dilinde saf imanın ve idealizmin bütün cihana nümune gibi verilen bir destanı şeklini alır.

Bu destanda, Avrupa haricinde kalan veya Avrupaya karşı gelen her sima bir yıkıcı ve bir barbar gibi tasvir olunur.
Rönesansın Yunan mucizesile alâkası daha barizdir. Bu devrin humanistleri, humanizmin menbaını her nedense yine Yunanda buldular ve bu başlangıcı insaniyete bir «tarih başı» gibi vermek istediler. Fakat asıl yeni çağdadır ki, Europacentrisme, vahşî ve müteaddî bir mahiyet aldı. Yeni kıtaların keşfi, yeni ticaret yollarının, yeni pazarların açılışı, bu yeni yollar, yeni kıtalar, yeni pazarlar üzerinde yapılan müstemleke harplerinin sonu, bir aralık bütün cihanın mukadderatını filhakika Avrupaya bağlar gibi, göründü. Müstemlekecilik, Avrupa harici memleketlerin açık yağması, her tarafta müterakim millî ticaret sermayelerinin Avrupaya akışı, bu kıtanın cihanşümul hegemonyası için ilk zemini hazırlar gibi oldu. Her tarafta eski yollar ve eski mübadele merkezleri değişerek, cihanın hayat kanalleri, küçük Avrupa kıtacığı etrafında müttehidülmerkez bir sistem manzarası arzetti.

Tarihin Europacentrik tasnifine göre «Son zamanlar» denilen devri açan «Sanayı inkılâbı», cihanın her tarafına akıttığı ucuz ve, mebzul fabrika emtiasile her tarafta mahallî ve millî iktısat vahdetlerini parçalayarak, Avrupanın bütün on dokuzuncu asır tarihini karakterize eden metropol istipdadını bir sistem halinde tamamladı. Fransız ihtilâli, on dokuzuncu asırda kemalini bulan bu sistemin bir beşareti ve bir ideolojik ifadesi idi ki, bu ihtilâlin, bütün cihan için doğru ve bütün cihan için hakikat sayarak âleme ihraç ettiği telâkkiler, «Europacentrisme»in itibarını her tarafta mukaddesleştirdi ve Aryanizm, bu siyasî ve iktısadî hegemonyanın bir karakteristik ifadesi oldu.

●

«Michlee»nin, İlk çağ, Orta çağ, Yeni çağ ve Son zamanlar tasnifi, Avrupa tarihinin inkişaf merhalelerine belki bir hadde

kadar uyabilir. Fakat aşikâr olarak görünüyor ki, bu tasnif, gerek cihan medeniyetinin umumî inkişaf hatları ve merhaleleri, gerek Türk tarihinin karakteristik devirlerini ifade edebilmek itibarile tamamile uygunsuz ve elverişsizdir.

Türk tarihinin ana hatlarını ve inkişaf devirlerini, tarihin Europacentrik tasnifine göre izah, her şeyden evvel imkânsızdır. Avrupalı tarihçiye göre «Akvam muhacereti» ancak Roma zaviyesinden izah edilen bir hâdisedir ki, bu hâdisede Türk ırkının rolü sadece menfî ve sadece tahripkâr olarak gösterilmiştir. Halbuki bize göre akvam muhacereti, Avrupanın daha tarihten evvelki devrin muzlim şekilsizliği içinde yaşarken başlıyan ve cihanın her bucağına ve bilhassa Avrupaya hayvan ehlileştirmenin, nebat yetiştirmenin ve maden işlemenin ilk tekniğini yayan ve bu suretle dünyanın her tarafında menşe ve evsaf itibarile müttehit ilk medeniyetlerin teessüsünü mümkün kılan bir temdin akınıdır. Bu izah «Europacentrisme» in dar ve mücerret izahına zıt, fakat cihan medeniyetinin tekevvünü bakımından tamamile vakıaya uygundur. Milâttan sonra 375-inci yılda başlayıp, Garbî Romanın sukutile nihayete ermiş sayılan Akvam muhacereti bu uzun temdin akınının bir faslı ve bir parçasıdır ki, bu hâdise de Türk ırkının rolü, hiç bir zaman, Europacentrik tarihin bize anlattığı gibi değildir.

Türk tarihinin bir tarih ötesi, yani tarihten evvelki devri hiç şüphe yok ki, mevcuttur. Fakat bu devir, daha «Europacentrisme»in mebdei tarihinin bile asırlarca evvelinde kalan bir dönüm noktasında bitmiş ve Türk tarihinin tarih devirleri ise, tarihin Europacentrik tasnifine hiç bir suretle uymayan kendine hâs bir mecra içinde inkişaf edip gitmiştir.

Türk tarihinin İlk çağı nerede başlar ve Orta çağı nerede biter? Bilinemez. Fakat aşikâr olan şudur ki, bu ilk çağ ve bu orta çağ, «Europacentrisme»in İlk ve Orta çağlarından tamamile başka evsaf arzetmektedir. Türk tarihinin ilk çağını biz, menşei itiraf olunmamak için ilâhlara irca olunan Yunan mucizesile başlayıp Romanın sukutile biten bir küçük safhanın klâsik ölçülerine göre nasıl izah edebiliriz?

kir ve san'at unsurları kaybolur gider.
Böyle bir ölçü içinde Türk tarihinde ilk çağın bütün teknik, fi-

«Europacentrisme»in Orta çağını Türk tarihinde nasıl bulabiliriz? Avrupa tarihçisinin Orta çağ dediği devirde Türk tarihi rönesansını çoktan bitirmişti. Sonra Türk tarihinde bir on altıncı asır gelir ki, bu asır Europacentrik ölçülerin hiç birile ölçülemez ve bu asır Avrupanın hiç bir asrına tevafuk edemez. Avrupa tarihinde On altıncı asır, din ve dünya feodalizminin, daha henüz on yedinci asır münekkitlerinin darbesini yememiş olan iskolastisizminin, teknik geriliğin ve millî tecanüssüzlüğün en karakteristik devridir. Halbuki Türk tarihinde On altıncı asır, ucsuz bucaksız bir dünya saltanatı ile beraber, kemal haline gelmiş bir medeniyetin, ilimde tefevvukun ve san'atı ile beraber, kemal haline gelmiş bir medeniyetin, ilimde tefevvukun ve san'atta tekâmülün eşsiz bir devridir.
Türk tarihinin on altıncı asır müessise ve telâkkilerile, Avrupa tarihinin on altıncı asrındaki o durgun müessese ve telâkkileri arasında nasıl iştirak olabilir?
Fransız ihtilâlinin ve son zamanların ise, Avrupa menfaatlarını ve cihanın her tarafındaki menfaat mücadelelerini teyit için, tarihin telâkkisine hâkim kıldığı ölçüler ve devir tasnifleri, bu devirde hemen kâmilen ya müstemleke veya yarı müstemlekeliğe, yahut iktısadî geriliğe mahkûm kılınan Türk cemiyetlerinin tarihî seyrini ve mahiyetini izah için tamamile uygunsuz ve elverişsizdir. Zaten bunun içindir ki, içinde yaşadığımız millî kurtuluş hareketleri devrinde, bütün bu Türk cemiyetlerinde ve umumiyetle Avrupanın siyaset, iktısat ve kültür hegemonyasından muztarip memleketlerde başlıyan bu millî kurtuluş hareketlerini izah için Avrupalı mütefekkirin elinde, bu mücadelenin hakikî mahiyetini izah eden bir telâkki ölçüsü ve bir ıstılah yoktur.

●

Avrupa ile başlıyan ve Avrupa ile biten tarih, hem bir dar ufuk, hem bir yanlış telâkkidir ki, bu dar ufuk ve bu yanlış telâkkide bizim yerimiz şimdiye kadar, ya tarih ötesine sürülmek, ya medeniyet harici kalmak olmuştur. Çünkü Avrupalı tarih yazarken, her şeyden evvel kendi toprağında kendi millet oluşunun vekayiini toplar ve bu toplayışta cehti, evvelâ kendisini toprağının ilk otokton halkı ve kültür müessiselerini, münhasıran Avrupada tekevvün etmiş sayılan Greco-Romen medeniyetinin bir asîl devamı gibi göstermektir.

Fakat, bu gösterişin maddî ve manevî temeli şimdi gün geçtikçe bir az daha sarsılıyor. Şimdiye kadar orijinal bir şey sanılan «Yunan mucizesi = Miracle Grec» Greco-Romen medeniyeti ve saf Germen kanı tahlil olundukça, bu terkiplerin her şeyden evvel, Avrupalı olmayan unsurları birer birer tezahür ediyor. On dokuzuncu asrın, o asır âlimine adeta bir din heyecanı veren mukaddes Aryanizmi gün geçtikçe azalıyor. Bizzat bu dinin mürtedleri şimdi, beşerin menşeini onun hakikî vatanına irca eden, ilk tekniğin ilk kültürün, ilk san'atın kaynaklarını Avrupa haricine çıkarmakta ve bu suretle cihan medeniyetinin cihan mikyasında ve kül halinde izahına imkân veren hakikî ilim cephesinde yer almaktadır. Bizzat bizim tarihimizi veren ve bizzat bizi alâkadar eden bu büyük fikir hareketinin en yüksek sentezini bizzat Türk inkılâbının merkezinde bulması ve en yüksek eserini bizzat Türk inkılâpçısının elinden alması bir tarihî hâdisedir. Çünkü biz, kendi tarihî vekayiimizi toplarken, haklı olarak, cihan tarihinin en büyük hâdiselerini kendi tarihimizin içinde buluyor ve bundan gurur duyuyoruz.

Türk tarihi, cihan tarihinin başı ve Türk inkılâbı Avrupa tarihinin yirminci asırda inkişafını bulmuş bir tarihî reaksiyonu olmak itibarile, biz o mazi ile bu halin birbirine bağlanışında geniş bir millî heyecanın bütün unsurlarını buluyoruz. Bu hareketin kül halinde ve bütün bu manasile tebarüz ettirilmesi ve «millî tarih tezi» mizin bütün usul ve vasıtalarile her gün bir az daha takviyesi inkılâp münevverliğinin vazifesi ve borcudur.

Donan Ziraat Kredilerine karşı.

Dr. Vedat Nedim.

Nakti kredi, münkeşif pazar iktısadiyatının bir unsurudur. Pazar iktısadiyatından pazar için istihsali kastediyoruz. Pazar için değil de kendi ailevî veya mahallî ihtiyaçları için istihsal eden, yani iktısadî faaliyeti, bir kazanç vasıtası değil de, bir geçinme vasıtası olan, kendi içine kapalı bir tabiî iktısat bünyesinde nakdî kredinin yeri ve rolü yoktur.

Pazar için istihsal eden mıntakalarda, istihsal farklılaşmıştır. Farklılaşan istihsal mıntakaları, birbirlerinin müşterisi olurlar. Bir mütekabil alış veriş, münkeşif bir pazar münasebeti teessüs eder.

Bu pazar münasebeti, ister bir memleketin muhtelif mıntakaları, şehir ve köyleri arasında cereyan etsin, ister muhtelif memleketler ve kıt'alar arasında teessüs etsin, bunda asıl olan, istihsalin *geçinme* için değil, *kazanç* için yapılmasıdır.

Kazanç mefhumunu, en geniş manasında, yani *sermaye terakümü*nün menbaı olarak alıyoruz. Her iktısat sisteminde sermaye terakümü, gittikçe genişleyen, *dinamik* bir istihsal faaliyetinin esasıdır.

Sermaye terakümü yapamıyan bir iktısat bünyesi, *statik* kalır, yerinde sayar. Sermaye terkaümünün şartı ise, kazançlı istihsaldir.

O halde sorabiliriz:

Köy iktısadiyatımızda istihsal kazançlı mıdır?

Kazanç, müstahsilin maliyet fiyatile, müstahsilin satış fiyatı arasındaki fazlalık olduğuna göre, belli başlı mahsullerimizin maliyet ve satış fiyatları arasında yapılacak mukayese bu sualin cevabını teşkil eder.

Fakat, yer yer değişen ve bütün unsurları iyice hesaba alınarak yapılmış maliyet fiyatı statistiklerine malik değiliz.

Müstahsiliin eline geçen ve yine yer yer değişen satış fiyatları hakkında da toplu malûmatımız yok.

Burada söyleyebileceğimiz, ancak perakende ve hususî tetkiklere istinat eden umumî mahiyette istintaçlardır.

Buğday, pamuk, tiftik, hattâ tütün gibi bazı mahsullerimizin satışında müstahsilin eline çok kerre maliyet fiyatına bile tekabül etmiyen bir fiyatın geçtiğini biliyoruz. Diğer mahsullerimizin satış fiyatlarında da umumî bir sukut temayülünün mevcudiyeti malûmdur.

Fiyat sukutunun yanında bir de sürüm sıkıntısı vardır. Filhakika üzüm, incir, fındık gibi bazı mahsullerimizin satılmayıp elde kalan stoklarından muztarip değiliz. Fakat tütün, afyon, tiftik gibi bazı mahsullerimiz ise düşkün fiyatlara rağmen, tamamen elden çıkarılamamaktadır.

Sıkıntı, ister düşük satış fiyatı, ister sürüm darlığı halinde tecelli etsin, netice bir ve aynıdır:

Köy iktısadiyatında sermaye terakümünün olmaması.

Bu neticenin tezahürlerini görüyoruz:

Kredilerin donması, vergi tahsilâtında ağırlık, zatî geçinme iktısadiyatına rücu temayülleri, ticaret hacminin daralması, münakalât hacminin azalması v. s.

Görüyoruz ki, ziraî kredilerin donması keyfiyeti, köy iktısadiyatında sermaye terakümünün olmamasından doğan neticelerden biridir. Bu vaziyet karşısında, kredilerin tecili-sebepler aynı kaldığı takdirde-müstahsilin faiz borçlarını arttırmaktan başka bir şeye yarayamaz.

Tecil yolu, bir tedavî vasıtası değil, sadece muvakkaten koruyucu bir tedbirdir. Donan kredilerin çözülmesi için ilk ve son şart, köy iktısadiyatında sermaye terakümünü temin edecek âmilleri harekete getirmektir.

●

Sermaye terakümü, bir taraftan maliyet fiyatlarının indirilmesi, diğer taraftan satış fiyatlarının daha doğrusu, müstahsilin eline geçen kıymetlerin, yükseltilmesi ile mümkün olabilir.

Maliyet fiyatlarının indirilmesi demek, herşeyden evvel geri istihsal tekniği yerine ileri istihsal tekniğinin ikamesi demektir.

Türkiye ziraatine ileri teknik, ziraat işlerimizin bilgili bir zaptü rapt altına alınmasile, ihtisaslı bir sevkü idareye tabiy tutulmasile girebilir.

Türk müstahsilini, geri tekniğin zararlarından, ananevî istihsal şartlarından kurtarmak için, tedricî tekâmülün cilvelerine terkedemeyiz.

Türkiye ziraatine, ileri teknik, kendiliğinden değil, yukardan aşağı girecektir. Bazıları, türk köylüsünün iztirabının sebebini uzun vadeli kredilerin yoksulluğunda ve faizlerin yüksekliğinde arıyorlar. Uzun vadeli ve ucuz faizli kredi temin olunduğu takdirde, her şeyin *kendiliğinden* hallolunuvereceğini umuyorlar.

Biz bu tılsıma inananlardan değiliz. *Çünkü, teknik inkılâp, sadece bir para işi değildir; bir devletçe tanzim mes'elesidir.* Bu temin olunmadan, münferit müstahsillere açılacak uzun vadeli ve ucuz faizli kredilerin çarçur olacağı tabiîdir.

Bir bando muzika teşkilâtı içine alındığı zaman, notayı okumasını, kılarneti çalmasını, borayu öttürmesini, zili ve davulu idare etmesini ve hep beraber «icrayı ahenk» etmesini öğrenen türk köylüsü, modern ziraat tekniğini de ancak ihtisaslı bir sevk ve idare altında teşkilâtlandırıldığı takdirde benimseyecektir. Bu işi, zamana ve ferdin iradesine, keyfine ve şuuruna terketmek, onun olmamasını istemekle birdir.

Maliyet fiyatını düşürücü âmiller arasında, en son alıcı olan köylünün eline müteaddit mutavassıtların zincirleme kârlarile pahalılaşarak geçen istihlâk maddelerini ucuza maletmek, nakliye tarifelerinde, mahsullerin düşük fiyatlarına göre tadilât yapmak, faiz seviyesini indirmek gibi tedbirleri de zikredebiliriz. Satış fiyatını, daha doğrusu köylünün eline geçen kıymeti yükseltmek mes'elesine gelince, bu da herşeyden evvel bir teşkilât işidir. İstihlâk maddeleri için son alıcı olan köylü, kendi mahsulleri için ilk satıcıdır. Bu itibarla istihlâk maddeleri için *en yüksek* fiyatı ödeyen köylü, kendi mahsulleri için *en aşağı* fiyatı alır. Gerek, ihracat, gerek dahilî ziraî istihlâk emtaamız için müstahsilin eline geçen fiyatların, zaten düşük olan piyasa fi-

yatlarının bile aşağısında olduğu malûmdur. *Mutavassıtkârı denilen bu farkın, millî sermaye terakümüne maledilmesi, millî iktısat siyasetimizin baş hedeflerinden biri olmağa lâyıktır.*

Afyon müstahsillerini bir birlik içinde teşkilâtlandırmağa sevkeden zaruret, mahiyet itibariyle diğer ziraî emtaamız için de varittir.

İngiltere'de bile Devletin, gerek ecnebî rekabetini karşılamak, gerekse müstahsili korumak maksadile, süt, tereyağı, yumurta için *mecburî* satış kooperatifleri kurduğu bir zamanda, mutavassıtkârı karşısındaki endişelerin mana ve kıymeti kalmaz.

Milletler arasındaki ticarî münasebetlerin gittikçe *serbest ticaret* safhasından çıkıp sur'atle *takas* istikametinde inkişafa yüz tutması da, satış işlerinin teşkilâtlandırılmasını icap ettiren başlı başına bir âmildir.

Bugün bile ihracat emtaamız için dünya piyasa fiyatlarının *en yükseğini* temin edemiyoruz. Herhangi bir ecnebî borsasının cetvellerini tetkik edersek mallarımızın rakip mallara nispetle geri fiyatlarla kaydedildiğini görürüz.

Dünya pazarlarında en yüksek piyasa fiyatlarını bulmak için, bütün tabiî evsafa malik bulunan ziraî ihraç emtaamızın büyük bir kısmını, yalnız satış cephesindeki geriliğimiz yüzünden *hakiki* kıymetlerile realize edemiyoruz.

Demek ki, bugün Türk müstahsili için kazanılacak iki pay vardır:

Biri, dünya piyasası fiyatı, diğeri dünya piyasa fiyatlarının en yükseği.

İşte Türk müstahsiline, ilk hamlede hiç olmazsa mahsullerimizin bugünkü dünya piyasa fiyatlarını ve sonra daha ileriye giderek aynı mahsullerin buldukları en yüksek fiyatları temin edecek yollara ayak basmak, yalnız haricî ticaretimizin inkişafı bakımından ayak basmak, yalnız haricî ticaretimizin inkişafı bakımından değil, donan kredilerin selâmeti bakımından da bir zarurettir. *«Türk müstahsiline kârlı fiyat» şiarile açılacak bir teşkilâtlandırma seferberliği günün en âcil bir dâvâsıdır.*

●

Ziraî ihracat emtaamızın talihi, hariç pazarların alım kabiliyetine bağlıdır. Hariç pazarların alım kabiliyeti ise, gittikçe azalı-

yor. Bu itibarla emtaamızı hariç pazarların tabiiyetinden kısmen olsun kurtarmak için, bunların *dahilî* pazarlarımızda da istihlâk imkânlarını aramak mecburiyetindeyiz.

Meselâ üzüm, incir, fındık gibi mahsullerimizin dahilde sarfolunan mıktarları gayet mahduttur. Halbuki bu sene, bu mahsullerimizin bereketli olacağı kuvvetle ümit olunuyor.

Bu seneki bereketli mahsul neticesinde vaki olacak fazla arz, alım kabiliyeti daralan hariç pazarlarda fiyatların büsbütün düşmesini mucip olabilir. Bu tehlikeyi şimdiden önlemek için, bu maddelerin gerek orduda ve mekteplerde, gerekse halk arasında sürümünü arttıaracak tedbirlerin alınmasına zaruret vardır. *İç pazarlarımızın istismarı bahsında ham maddelerimize alıcı olacak millî sanayiimizin inkişaf temposunu da mühim bir âmil olarak hesaba katmalıyız.*

Bugün düşük fiyatlarla müşteri bekliyen pamuklarımız, pamuklu mensucat sanayiimizin inkişafı nispetinde dahilde pazarını bulacak ve hattâ, bütün ihtiyacımızı tatmin edebilmek için yeni pamuk sahaları açmak icap edecektir.

Aynı suretle memleketimizin şeker ihtiyacını dahilden temin için kurulacak fabrikalar yeniden geniş toprakların pancar ziraatine tahsisini zarurî kılacaktır.

Bu suretle ham maddesini iç pazardan temin eden sanayi şubelerinin teessüsü nisbetinde, sürüm sahaları garantili .ziraat şubelerimiz de genişleyecektir.

●

Türkiyede ziraî kredi tarihi tetkik edilirse, tâ Mithat Paşa devrinden bugüne kadar ziraat sahasına akıtılan kredilerin hiç te öyle azımsanacak bir seviyede olmadığı görülür.

Yine görülür ki, ziraî kredilerin donması keyfiyeti ve tecili zarureti de yeni bir hâdise değildir.
Ziraî kredilerin, ancak rantabl bir ziraat bünyesinde, rantabl bir iş olabileceği aşikâr bulunduğuna göre, Türkiye'de başlı başına hallolunacak bir ziraî kredi mes'elesi yok, belki ziraatin müstahsil için rantabl bir hale getirilmesi dâvâsı vardır.

Türkiyede Derebeylik Rejimi.

İsmail Husrev.

Bugün Türkiyede toprak meselesile bir parça yakından alâkadar olan bir kimsenin bizdeki toprak münasebetlerinin mazisine bakmak zaruretini duymamasına imkân yoktur. Bu vâdide yekten akla gelen sualler şunlardır: Eskiden Osmanlı imparatorluğunda toprak üzerinde teessüs etmiş içtimaî-iktısat münasebetlerinin mahiyet ve şekli ne idi? Bugünkü münasebetler nasıl bir inkişafın muhassılasıdır? Bunlar maziye ait neleri muhafaza etmiştir?

Osmanlı tarihlerinde bu suallerin cevaplarını bulamayız. Hattâ bu cevaplara esas olabilecek vesikalara bile toplu bir halde tesadüf etmenin imkânı yoktur. Padişahların sergüzeştlerini nakletmekle vakit israf etmiş olan Osmanlı müverrihleri, Osmanlı imparatorluğunun içtimaî kuruluşuna ve bu kuruluşun iskeletini teşkil eden unsurlara nazarlarını çevirmeyi daima ihmal etmişlerdir. Onların bize tarih ismi altında dinlettikleri şey, bir «teracimi ahvali ali osman»dı. Bunun için Osmanlı imparatorluğunun cemiyet ve iktısat nizamını öğrenmek istiyen bir iktisatçının dağınık vesikaları bizzat kendisinin toplayıp bir fikir sistemine göre bina etmesi icap ediyor. Ancak bu sahada bir görüş tarzına, bir fikir sistemine istinat etmeden yapılacak tetkiklerin sıralanmış ve tezatları ayıklanmış bir vesikalar yığını halinde kalmıya mahkûm olduğunu da işaret etmek lâzımdır. Bu itibarla millî inkılâptan sonra Türkiye iktısat tarihine dair yapılan bazı tetkikleri bu nevi etütler sırasına koymak daha doğru olur.

●

Osmanlı tarihinin toprak meselelerini tetkik ederken kurunu vusta Avrupasının toprak münasebetlerini mikyas ve esas olarak almamız ve bizdeki münasebetleri bu mikyasa göre müta-

lea ederek Osmanlı tarihinde Feodalite veya bilmem hangi nizam vardı veya yoktu gibi münakaşalara girmemiz semeresiz ve aldatıcı neticeler verir. Doğru neticelere varabilmek için herşeyden evvel Osmanlı tarihinin cemiyet münasebetlerini, Osmanlı cemiyetinin içtimaî çehresini, Osmanlı devrinin kendi şartları içinde ve müstakil olarak tesbit ve mütalea etmemiz lâzımdır. Halbuki tarihçilerimizin aşağı yukarı hepsi Osmanlı tarihinin sınıf münaesbetleri mevzuubahis olunca, Osmanlı tarihinde Avrupaî bir feodal cemiyet nizamının olup olmadığını aramışlar ve Osmanlı müesseselerinin kendine mahsus olan haricî vasıflarına aldanarak daima yanlış neticelere vrmışlardır. Hattâ o derecedeki, bu yanlış neticeler onları, Osmanlılarda bir zamanlar Avrupalıları bile gıpteye sevkedecek kadar adilâne bir sınıf ahengi yaşamış olduğu kanaatına sürüklemiştir. Bir içtimaî görüş, bir metod noksanlığının eseri addettiğimiz bu nevi hüküm ve kanaatları tarih vesikalarile her zaman tekzip kabildir.

●

Tarihte Osmanlı saltanatının cemiyet nesçi çok renkliydi. Birbirinden farklı bir çok cemiyet münasebetlerinin saf veya muhtelit bir halde veya rüşeym olarak yanyana yaşadığı görülüyordu: Bir patriyarhal aşiret nizamının yanında mütekâmil bir şehir lonca sistemine, toprak köleliğine müstenit bir cemiyet tarzının yanında geniş ticarî münasebetlere ilh... tesadüf etmek mümkündü. Fakat mahiyet itibarile birbirinden ayrı olan bütün bu içtimaî münasebetlerin fevkinde ve bütün Osmanlı cemiyetine damgasını vuran tek ve hâkim bir nizam vardı: Derebeylik rejimi. Bütün diğer müesseseler, en iptidaisinden en mütekâmiline kadar bu rejimin içinde ve bunun kanunlarına tâbiydi.

Tarihçilerimiz, derebeylik deyince, bir kimsenin cebirle bir takım kimselere tagallübü tarzını anlarlar. Halbuki tagallüp, bizim kastettiğimiz rejimin unsurlarından ancak biridir. Biz bu kelimeye daha şamil bir mânâ verdik. Onu, aşağıda vasıflarını göreceğimiz Osmanlı tarihindeki bir cemiyet nizamına alem yaptık.

Osmanlı derebeyliğinin üç şeklini tesbit etmek mümkündür:

1. — Sipahi deerbeyliği. 2. — Ruhanî derebeylik. 3. — Serbest derebeylik.

Haricî şekilleri itibarile birbirinden farklı olan bu üç tip derebeyliğin aralarında sây teşkilâtı bakımından bir iştirak görüıüz. Bu iştirak, bu üç tipe bir nizamın üç cephesi manzarasını verir. Binaenaleyh sây teşkilâtı, her içtimaî nizamın olduğu gibi derebeylik rejiminin de esasını ve vasıflarını ihtiva eder. Bu itibarla derebeylik rejimini anlamak için onun sây teşkilâtını tetkik ederken şu metodik noktaları daima göz önünde bulundurmamız lâzımdır: 1. — Toprağa tasarruf veya temellük edenlerle toprakta çalışan arasındaki tabiiyet şekilleri. 2. — İstihsalin tanzimi işine müdahele tarzı. 3 — Mahsule iştirak usulü.

1. — Sipahi derebeyliği.

Sipahi derebeyliği, timar ve zeamet usulüdür. Tarihçilerimiz şimdiye kadar bu müesseseyi ne bir derebeylik ve ne de bir feodal rejimi olarak almışlardır. Bu müessesenin daima basit bir idarî vasıfı bulunduğunu, sınıfî hiç bir mahiyeti olmadığını göstermiye çalışmışlardır. Köylü ile sipahi yani timar sahibi ile müstahsil arasındaki sây münasebetinin dahilî bünyesini nazarı itibara almıyarak timar müessesesinin yalnız haricî vasıflarını Avrupa feodalitesile mukayese edersek hakikaten bazı farklı neticelere varabiliriz. Tarihçilerimizi aldatan cihet te öyle zannediyoruz ki, bu haricî vasıflar olmuştur.

Kurunu vusta feodal nizamında toprakta çalışan insan hukuken hür değildi. Fakat eski Roma «villa» larındaki «villicus» ler gibi esir, bir « instrumentum vocale » de değildi. Köylü feodale ait arazideki köylerde oturur. Feodale, angarya iş (Frondienst) görmiye ve istihsalâtının muayyen bir kısmını feodale terke mecburdu. Bu mükellefiyetler haricinde istediği gibi istihsalde bulunudu. Mamafih feodal isterse köylünün bütün mahsulünü alabilirdi.

Osmanlılarda haricî şekli koruyan bazı hususiyetler vardır. Timar arazisinde yaşıyan raaya, toprağa ba tapu mutasarrıftır. Sahibi arz, yani timar eri, varidatı kendisine thsis olunan araziye bir çiflik, bir malikâne gibi tasarruf edemez. Devlet, toprağın öşrü şerisini almak, mahlûlâtını talibine tefviz etmek, ferağ ve intikali vukuunda muayyen olan harcını alarak tapu

senedi vermek gibi hakları timar sahibine vermiştir. Mamafih Devlet isterse bu hakları alarak bir başkasına vermekte de serbestir. Fakat bütün bunlar, timar müessesesinin haricî şekilleridir. Sây teşkilâtı noktai nazarından bakarsak köylü ile sahibi arz arasında sıkı bir sınıfî tabiiyet görürüz. Raaya, müstakillen çalıştığı ve yalnız muayyen vergisini verdiği halde hür değildir. Raaya «ziraata kabil yerini üç yıl boz komak sipahiye zarar» [*] olduğundan sipahi, üç sene sahibi tarafından ziraat edilmiyen bir yeri alıp bir başkasına ba tapu verebilir. Köylü her sene muayyen miktarda mahsul ekmiye, hiç ekmediği sene ekilmediği veya noksan ekildiği için muayyen miktarda ceza vermiye mecburdur. Timar usulünde köylü istediği zaman toprağını terk edemez. «Timarlardan müteferrik olan raayayı cemetmek kanundur... Ama on beş yıldan ziyade mütemekkin olup oturanı kaldırmak refolunmuştur... İstanbulda bir kimesne mütemekkin olsa göçürmek memnudur [**]... Raiyet gitse damı ve çulu sipahinindir. Suvari kovsa damı ve çulu raiyyetin olur» [***]. Kanunnamenin bu satırları raaya üzerinde sipahi hakkının kat'î ve mutlak olduğunu gösteriyor. Raaya zahiren toprağa ba tapu mutasarrıftır amma, hakikatı halde bu tasarruf hakkı surî ve raiyyet mutasarrıf olduğu toprakla beraber sipahiye bağlıdır.

Sipahinin emrinde olan arazi iki nevidir: 1. — Sipahinin kendisine mahsus hâsı, hususî toprağı vardır. Bu toprak beylik topraktır. «Tapu olmakla kimseye mülk olmaz... Sahibi timardan kangisiki, akçaya tama edip kendi zamanında ol asıl yeri tapuya verse, kendi zamanında tapu ola. Verdiği kimesne ancak ol timar sahibi zamanında tasarruf ede. Ol sipahi niza edemez. Amma kendudan sonra timar kime müntakil olursa tapuyu ol boza. Kendi dahi bozsa olur» [****]. Sipahi bu kendi tasarrufu altında bulunan toprağı ortakçıya verir. Ortakçı tıpkı bugün olduğu gibi mülkiyeti olmıyan veya toprağı kâfi gelmiyen köylüdür. 2. — Diğer topraklar, varidatı sipahiye tahsis olunan arazidir. Bu arazide köyler vardır. Meselâ beşyüz köyü

[*] Kanununnamei Ali Osman. Tarih encümeni mecmuası. İlâve. s. 14

[**] Bilâhare Anadoluda başlıyan içtimai tezebzüpler üzerine İstanbula halk akını başlayınca nüfusun fazlasını çıkarmak usulü kalm olmuştur.

[***] Kanunname. Keza.

[****] Keza.

ihtiva eden bir sancağın iki üçyüz köy icabına göre ikişer, üçerden seksen doksan timara ayrılır. Diğerlerinden de şehzadelere, vüzeraya, beylerbeyilere.. ilh (yani büyük derebeylerine) bir hisse ayırdıktan sonra bakiyesi, hâsı hümayun namile hazinei Devlete bırakılırdı. Devlet bilâhare bunları istediğine timar veya temlik tarikile yani doğrudan doğruya mülk olarak bahşederdi.

Sipahi, icabında ölen veya «cilâyı vatan» eden raayanın topraklarını «kendi tasarruf eder. Kendi çiftin sürer veya ortağa veririr... Bu gibi yerlerden el çekip yine tapuya verse caizdir. Bunlar finefsülemir raiyyetlik yerlerdir» [*]. Mamafih sipahinin, münbit ve verimli olan bir yerin sahibine cebirle «cilayı vatan» ettirerek, o yere tasarruf etmesi o devrin keyfi kaideleri altında pek âlâ mümkündü. Sipahinin bazen çiftini kendi sürmiye mecbur olması, onun içtimaî vaziyetinde bir tahavvülü icap ettirir. Sipahinin vasfı istihsale doğrudan doğruya iştirak etmemek, başkalarının sâyesinden geçinmekti. Çiftini kendi süren bu nevi sipahiler her halde fakir sipahilerdi.

Sipahî derebeyliği çerçevesi içinde böylece iki tip köylüye tesadüf ediyoruz. Her ikisinin de sipahiye bağlı olmasına rağmen aralarındaki fark birinin istihsal vasıtalarına sahip olması diğerinin bundan mahrum bulunmasıdır.

Raaya, sipahinin muayyen işlerini de görmiye mecburdu. Raayadan alınan mahsulât için sipahilere anbarlar inşası, bağ olan yerlerde muayyen zamanlarda bağlarda çalışmak, mahsulâtın sipahi anbarlarına taşınması ilh... gibi işler, raayanın angarya mesaisini teşkil ediyordu.

Sipahinin mahsule iştiraki vergi şeklinde cereyan eder. Bunun böyle olmasının sebebi, sipahi derebeyliği rejiminin hukuk münasebetlerinin hususî karakterinden tevellüt eder. Çünkü sipahi, Avrupalı feodal gibi toprakta çalışanın mahsulü üzerinde doğrudan doğruya bir mülkiyet hakkına malik değildi. Halbuki gördüğümüz gibi sipahi rejiminin zahirî şeklinde bir serbestî vardır. Müstahsil zahiren müstakil olarak yaşar. Bunun için müstahsilin mahsulüne ancak vergi tarikile iştirak olunabilirdi. Bu vergi ise tamamen sipahinin elinde kalıyor ve bunamukabil Devlet sipahiden harp vukuunda muayyen miktarda kılıçlı

[*] Keza.

çıkarmasını istiyordu. Köylüden alınan vergiyi ikiye ayırmak lâzımdır: Biri dönüm başına diğeri de mahsulden öşür olarak alınan vergidir. Mahsulün öşrünü almak, zannolunduğu gibi yalnız onda bir almak değildi. Bu nisbet mahalline göre değişiyordu. Rumeli ve Anadolu eyaletlerinde yerine göre mahsulden ikide, üçte, dörtte, beşte, altıda, yedide, sekizde, onda bir olarak hisse alınırdı. Binaenaleyh bazı tarihçilerimiz gibi onda bir alındığını iddia ederek sipahi ile raaya arasında adilâne bir münasebetin bulunduğu zehabına düşmek vakıalarla teeyyüt etmiyor.
Vergilerin içinde isimlerile derebeylik nizamını karakterize eden vergiler vardı: Boyunduruk hakkı, kulluk hakkı, ağalık hakı, ilh.....

●

2. — Ruhanî derebeylik.
Bu tip derebeylik, tekkelerin ve dinî müesseselerin derebeyliğidir. Devlet veya hususî eşhas tarafından bu müesseselere içindeki köylerile beraber geniş arazinin varidatı vakfedilmişti. Bu müesseselerin başında Bektaşı tekkelerile Mevlevî tekkeleri gelir. Misal olarak yalnız Bektaşı tekkelerini alalım: Osmanlı imparatorluğunun her yerine yazılmış olan Bektaşi tekkeleri, adetleri yüzler hanesini aşan köylere malikti. Meselâ Mucur kasabasına tâbi Hacı Bektaş kariyesindeki «Bektaşi tekkesi, ehalisi Bektaşi tarikatına mensup 362 köyün vardiatile geçinirdi. Bilâhare bu köylerin adedi hükûmet taarfından muhtelif vesilelerle yirmi dörde tenzil olundu» [*]. «Aynı mahalde Bektaşi tekkesinin rakibi de vardır. Çelebilik müessesesi Hacı Bektaş tekkesinin rakibidir. Çelebilik müessesesinin, Hacı Bektaş civarında seksen köyü vardır. En uzağı, dört saatlik mesafededir» [**]. «Evliya çelebi zamanında Merzifondaki Bektaşi tekkesi 365 pare köyün iradile geçinirdi» [***]. «Hacı Bektaşın kısmen dergâha ve kısmen çelebilere mensup olan ehalisi topraksız ve fakirdir. Bugünkü halile dergâh hakikatta yalnız bir ibadethane olmayıp aynı zamanda iktısadî bir müessesedir. Müstakillen dergâha ait olup bağlarda (Dede bağı, Han bağı) ve dergâhta ve çifliklerde tesbit olunan hayvan miktarı 105, dergâhın çift-

[*] Bektaşilerin coğrafi tevezzüü. Edebiyat fakültesi mecmuası C. 6. sayı 1. 1928.
[**] Hacı Bektaş tekkesi. Hamit Zübeyir. Türkiyat mecmuası C. 2. 1928
[***] Bektaşilerin Coğrafi tevezzüü.

liklerinde (Kütükçe çiftliği, Kaya çiftliği, Kızıl öz çiftliği, İlicik çiftliği) ortakçılarla müşterek olan ağnam ve hayvanat adedi 527, dergâh çiftliklerinde tesbit olunan arazi, tarla, bağ, bahçe, kavaklık, çayır, ağaçlık ve kıraç olmak üzere 4.487 dönümdür. Dergâha ait akarat dört yüzden fazla dükkân, buharla müteharrik un değirmeni, dört su değirmeninden ibarettir... Hacı Bektaş ehalisi bazı iktısadî sebeplerden dolayı babalara ve çelebilik müessesine muğber olmakla beraber tamamen sünniler de dahil olduğu halde hepsi tekkenin nüfuzu manevisi altındadır» [*] Bütün bunları mahallinde tetkik etmiş olan Hamit Zubeyir Beyden köylünün iğbirarını mucip olan iktısadî sebeplerin mahiyetini de ayrıca sormuştuk. Hamit Bey ihtilâf mevzuunun köylü arazisinin dergâh çiftliklerine ilhak edilmiş olmasından tevellüt ettiğini söylediler.

Bu bir kaç misal tekkelerin nasıl müstakil derebeyi müesseseleri olduğunu ve topraksız köylü kitlelerinin tekkeler arazisinde asırlarca kölelik ve ortakçılıkla geçinmiş ve hepsinin tekkelerin maddî esaretinden başka bir de manevî esaretini çekmiş olduklarını göstermiye kâfidir. Bu ruhanî derebeylik Osmanlı tarihinde cemiyet münasebetleri tetkik olunurken ihmal edilemiyecek kadar mühim bir mevzudur.

●

3. — Serbest derebeylik.

Derebeylik rejiminin bu cephesine imparatorluğun her yerinde tesadüf etmek mümkündür. Bu tarz, devlet tarafından hususî eşhasa malikâne, çiftlik olarak doğrudan doğruya temlik edilen veyahut istilâ edildiği zaman içtimaî müesseseleri aynen ipka olunarak timar usulüne tâbi kılmıyan yerlerde görülür. Serbest derebeyliğin en karakteristik nümuneleri, Bosna, Hersek, Eflâk, Buğdan ve şark eyaletlerinde bulunur. Misal olarak yalnız şarktakileri alalım: Milâdî 1600 de intişar etmiş olan «Ali Ayni» Efendinin kavanin risalesinde şu malûmata tesadüf ederiz: «Eyaleti Diyarıbekir, on bir Osmanlı sancağı ve sekiz ekrat beyi sancağı ve beş hükûmettir. Bu sekiz erkat sancağı hini fetihte gerçi sancak tarikile verilmiştir. Sancak itibar olunur. Lâkin yurtluk ve ocaklık üzre olup azil ve nasıp kabul etmez. Fevt olduktan vali marifetile oğullarına verilir. Harice verilmez. Lâkin

[*] Hacı Bektaş tekkesi...

sancaklar gibi ebvap ve mahsulâtı tahriri defter olunur. İçinde zeamet vardır. Sefer oldukta zaimleri ve erbabı timarı ve alay beğisi ile sancak beyi ve sair sancaklar gibi beylerbeyisile konup göçüp bayrağı altında sefer hizmetin eda ederler. Ferman olan hizmete gelmezlerse, sancağı oğluna veya akrabasına verilir. Ama hükûmetler tahrir olunmamıştır. İçinde zeamet ve timar yoktur. Hakimleri mülkiyet üzre zapt ve tasarruf ederler. Mefruzülkalem ve maktuülkadem olup ebvabı mahsulâtı her ne ise kendileri mutasarrıftır... Mefruzülkalem olan beylere divandan cevap yazılır... Eyaleti Vanda, mülkiye üzere dört hükûmet vardır... Eyaleti Şehri Zorda hükûmet veçhile bir sancak vardır... Livayı Bağdatta berveçhi hükûmet idare olunan iki liva vardır... İraktaki hükûmeti ümadiye berveçhi mülkiyet idare olunur.»

Bütün bu tam mülkiyet üzre idare olunan yerlerde (Şimdiki şark vilâyetlerinde) hâlâ izlerini gördüğümüz hakikî toprak köleleği hâkimdi. Osmanlı hükûmetinin zafı neticesi veyahut İrana karşı takip ettiği siyaset icabı olarak buralardaki «Ekrat beyleri»nin arazisi Osmanlı arazi teşkilâtının çerçevesi içine alınmamış ve binnetice koyu bir toprak köleliğine müstenit bir derebeyi nizamı bugüne kadar yaşamıştır. Buralarda Beyin, toprakta çalışan üzerindeki hakkı kat'î ve mutlaktır. Mahsule iştirakin kaideleri filân yoktur. Mahsulü eken, mahsulü ile birlikte beyin mülkiyeti altındadır.

Bu tip derebeylik Avrupa derebeyliğinden de daha geridir. Yukarda bahsettiğimiz Roma devrinin esaretinden farksızdır. Bosna-Hersek ve Eflâk-Buğdan derebeyliğinin Avrupa Feodalitesinden farkı yoktur. Oralarda istilâlardan sonra Avrupa Feodalitesi aynen ipka edilmiştir. Hattâ bir çok Avrupa tarihçileri buralardaki feodal nizamın Osmanlı toprak münasbatına müessir olduğu kanaatındadırlar.

Bu makalemizin dar çerçevesi içinde yalnız ana hatlarını statik olarak kısaca göstermiye çalıştığımız Osmanlı derebeylik nizamının tarihî istihalelerini ve bu istihaleler neticesi yaşadığımız devire nelerin intikal ettiğini gelecek makalemizde arıyalım.

Ferdiyet ve Şahsiyet

Yakup Kadri.

Her san'at eseri onu vücuda getiren san'atkârdan evvel cemiyetin malıdır. Çünkü, san'atkârın kendisi, bir tesadüfün veya esrarengiz bir takım kudretlerin meydana attığı bir mahlûk değil, doğrudan doğruya cemiyetin mahsulü bir insandır. San'atkâr kendi yarattığı san'at eserinde ve cemiyet kendi doğurduğu bu insanda şuura erer. Victor Hugo şairin tarifini yaparken daha ileri gitmiş: «Şair, kâinatın tanınan şuurudur.» demiş.

●

San'atın nazariyesile meşgul münekkitler, kendi fikir ve meyillerine göre bir takım tasnifler yapmışlardır. Meselâ san'atkârları, ferdiyetçi cemiyetçi diye iki sınıfa ayırmışlardır. Bunlara göre PASCAL, STENDHAL, DOSTEIEWSKİ tam birer fert ve ferdiyetçi nümunesidir. Yani bu üç şahsiyetin bulundukları muhit ve yaşadıkları zamanla ne müteaddî, ne passif hiç bir münasebetleri yoktur ve dehalarının, mizaçlarının veya bünyevî teşekküllerkinin hususiyetinden başka bariz bir vasıfları görülemez. Şu halde acaba sebep nedir ki, Fransa'dan bir tane Dostoiewski ve Rusya'dan tek bir Stendhal çıkmamıştır ve Pascal'ı, halis bir Fransız olduğu halde, 1860 Fransa'sında tasavvur etmeğe imkân bulamayız?

●

Leningrad'da bir müzeyi gezmiştim. Burada müzenin her salonu yalnız bir nevi eşyaya değil, ilmî metotlara göre her nevi eşya ve vesikalarıyla bir devre tahsis edilmiştir. Meselâ, on sekizinci asra mahsus salona girdiğiniz vakit orada, o devre ait ne varsa, kunduradan vazoya, vazodan tabloya kadar hepsini bir arada bulursunuz. Bu muhtelif ve birbirini tutmayan eşya, hep birden ait oldukları asrı gözünüzün önünde sentetkik bir tarzda tecessüm ettirir.

●

Mizaç, sima, renk ve bünyece biribirinden ayrı görünen ve muayyen bir muhit ve zamana mensup olan insanlar da böyledir. Biz, ne yaparsak yapalım, kendimizi ne kadar zorlarsak zorlayalım bu çemberin dışına çıkamayız. Çıksak neye yarar? Nevi şahsına münhasırlık, şahsiyet sahibi olmak değildir. Biz ancak devrimizi, muhitimizi en enmuzecî bir tarzda temsil ettiğimiz vakittir ki, bir şahsiyet sahibi sayılabiliriz.

●

Garip ve anarşik ferdin, çok defa, bir şahsiyet sahibi görünce onu kendisinden zannetmesinin sebebini bunda, yani nevi şahsına münhasırlıkla şahsiyeti biribirine karıştırmasında aramalıdır.

●

Tek başına, bir dağ tepesinde oturan adam nevi şahsına münhasır bir adamdır. Fakat, şahsiyet sahibi değildir. Bu adam neyi ifade ediyor? Nihayet, bir dağ başında oturmayı... Bu hareket olsa olsa ancak bizim acayibimize gitmekle kalır. Onun, bizi, bundan fazla alâkadar edebilmesi için, hayatî, yani umumî bir kıymet ve manayı haiz olması, bir fanteziden ibaret bulunmaması lâzım gelir.

●

Ferdiyetçi Stendhal'in hotkâm ve âsi fertleri bile böyle umumî birer manayi ve hattâ hükmü ifade ederler. Julien Sorel'le Fabrice del Dongo'yu, bunun için biz hâlâ unutmadık.

Makina Medeniyeti.

Burhan Asaf.

Bizdeki «Garpçılık softaları» nın «buharii şerif» i Temps gazetesinde Lucien Romier, makina medeniyeti hakkında şu sözleri sarfediyor: «Maliye ve iktısat hâdisilerinin sevk ve idaresinde hatalar işlemek hususunda en ziyade ısrar gösteren memleketler, teknik sahasındaki icat ve muvaffakıyetlerin insan karihasını en ziyade heyecan ve taşkınlığa sürüklediği memleketler: Amerika ve Almanya olmuştur. Refahın devamlı şartlarına karşı gösterilecek ihtiyat ve basireti en ziyade ihmal edenler, Amerika ve Almanya yani gerek makina medeniyetinin, ve gerekse rasyonelleştirmenin, standarlaştırmanın ve taylorculuğun inkişafında en büyük hisse sahibi olan memleketler olmuştur.»

Lucien Romier kimdir ve kimin namına konuşuyor? Kim olduğu, onu, kıymet bakımından tasnif etmek istiyenleri alâkadar eder. Namına konuşmakta olduğu şeyi tesbit etmek, bizce Lucien Romier'nin de hakikî tarifini yapmak demektir. Bu zat, Temps gazetesinde dile geliyor. Temps'ın Fransası namına konuşuyor. Temps, Fransız sermayesile Fransız ağır sanayiinin organıdır. Yani Fransız tekniğinin ve bu teknik için kabul edilecek ilerilik (yahut gerilik) seviyesinin nâzımı olan bir sanayiin organıdır. İşte bu gazetede bir imza, tekniğin beynelmilel inkişaf ve terakkisi bakımından, Amerika ve Almanyayı, yani tekniği en ileri götürmüş olan memleketleri, tekniği daha büyük bir inkişaf ve terakkiye mazhar kıldıklarından dolayı, cihan ıztıraplarının mes'ulu ilân ediyor.

Böyle bir mantığın gülünç olması, mantıkî olmasına mâni değildir. Hakikaten insanlar, başka insanların daha ileri gitmelerini çekemezler ve zaman olur ki, kendilerini geride bırakacak olan böyle bir hareketi, her çareye baş vurarak, durdurmak isterler.

İstanbula, ilk matbaa geldiği zaman, bütün hattatların kıyam etmeleri ve makina medeniyetinin çocukluk çağında, bazı garp memleketlerinde, çulhaların kalkıp makinaları parçalamak istemeleri, *el altında* misallerdir. Şu var ki, itin uluması ve kervanın buna rağmen yürümesi gibi, her hangi bir şekildeki irticaın her hangi mukabil ilerilik hamlesini durdurduğu da görülememiştir.
Bunun gibi, ileri bir Alman ve Amerikan tekniğini, Fransız tekniğinin menfatlerini temsil eden bir gazetenin cihan buhranının mes'ulü ilân etmeğe kalkışması, hiç te şaşılacak bir hâdise değildir.

●

Fakat biz geri, ve bu yüzden, hem Alman hem de Amerikan tekniğine karşı daima mağlûp olmağa mahkûm, Fransız tekniğinin bu şirret ve muğalatacı avukatını bir tarafa bırakarak, davayı «Makina medeniyeti» namına kendimiz ele alalım.
«Makina medeniyeti», istihlâf etmiş olduğu medeniyet gibi kazanç esası üzerine kurulmuş bir medeniyettir. Makina'nın zuhuruna kadar kazanç, kol ve beygir kuvvetinin hududu ile mukayyetti. Ve ilk makinanın kuvveti bir kaç beygir kuvvetini geçmiyordu. Bu itibarla, Fransız ihtilâli, «insan hakları»nı kaleme alırken, nisbî ve kâfi bir müsavatı insanlar arasında tesis eylediğine kanidi. Fakat, bidayette bir kaç beygir kuvvetini geçmiyen makina bugün 200,000 - 800,000 beygir kuvvetlik kudret istasyonlarına istihale etmiştir. Makina, bir kaç beygir kuvvetini muhafaza ettiği müddetçe, hatta mahallî olmak vasfını bile aşamadı. Fakat kudretini arttırdıkça, bir memleketin iktısadiyat ve içtimaiyatını ve daha sonraları da dünyanın iktısadiyat ve içtimaiyatını vasıflandırmağa ve kendi hükmü altına almağa başladı.

Bir taraftan kazanç esası ve bir taraftan makianın kazancı daima ve görülmemiş nisbetler dahilinde arttırmak vasfı, makina etrafında, gayet tabiî olarak bir «inhisar tertibatı» doğurdu. Makina, memleket zaviyesinden bakınca sermaye ve sermayedarın inhisarına, cihan zaviyesinden bakıncada sermayeci millet yahut sermayesi milletlerin inhisarına geçti. Bu yüzden, sermayeci milletlerin bünyelerinde sınıflar, insanlığın bünyesinde de metropoller ve pazarlar yani istismarcı ve istismar edilen milletler doğdu. Bu iki tyezat, bugünkü «Makina medeniyeti»nin iki bariz hastalığıdır.

●

Müstemlekecilik olmasaydı, dünya, yarım asır gibi kısa bir müddet zarfında bir mukadderat iştirakine doğru gidemezdi. Kazanç fikrinin bir taraftan fertleri ve bir taraftan da milletleri bir nevi faaliyet cezbesine ilka etmesi, bir kısım insanlığın sefilleşmesi bahasına bir kısım insanlığı daima daha fazla bir refaha sürükledi ve bunun temini için de bir çok kanların dökülmesine sebep oldu ve nihayet cihan harbını ve cihan buhranını doğurdu. Fakat «Cihan harbı» ve «Cihan buhranı» gibi mefhumların vücut bulmasından da anlaşılacağı üzere, ileri bir tekniği, yani tabiata tahakküm için ileri bir vasıtayı insanlığa mal eylemekle, ortaya, cihan mikyasında bir nizam çıkardı. Bunu ancak «Makina» yapabilirdi. Bunun içindir ki, muasır medeniyetin itibarî isimlerinden biri de (machinizme) «Makina medeniyeti»dir. Ve bunun içindir ki, bu medeniyeti ıztıraplı ve sarsıntıda görenler, kusuru, «Makine»ye atfeylemekte ve en ileri garp memleketlerinde bile bir nevi Gandi ciliğe meyil eylemektedirler.
Kusur halbuki, «Makina»da değil, büsbütün başka bir taraftadır.

●

Makina sayesinde meydana gelmiş olan bu nizamda, cihan mikyasında aksülamellerin görülmesine mukabil keza cihan mikyasında olarak, teknikte vhadet, tekniğe tasarrufta vahdet, içtimaî ve ahlâkî mevzuatta vahdet, hülâsa ahenkli ve muavezeneli bir rejimin esaslı şartları yoktur. Cihanın bir noktası 1932 damgasını bir diğer noktası ise, 1600 hattâ 1200 damgasını taşır. Amerikada finans kapitalizmi gibi sermayedarlık rejiminin en yüksek kademesine varılmış iken Asya ortalarında ve eteklerinde bir çok cemaatlar, henüz feodal şartlardan çıkamamışlardır. Bu melez ve acaip bünyeli cihanın halbuki her noktasında telgraf ve radyo vardır. Ticaret, İsveçte yapılan bir kibrit kutusunu olsun Çat gölünün kenarına, yahut bucaksız görünen steplerdeki çadırlara kadar götürmüştür. Belli bir şey ki, «Makina medeniyeti» dediğimiz şey, bütün ilerliğine rağmen cihan mikyasında bir şümulü içinde cihan mikyasında bir tecanüssüzlüğün ifadesidir. Kötü dikildiği için iğri biten bir ağaç gibi, muasır medeniyet, hatalı işin bütün alâmetlerini taşımaktadır.

●

Bunun sebebi ne dir?

Bunun sebebi, yukarıda söylediğimiz gibi, «Makina»nın evvelâ fertler arasında, sonra da milletler arasında bir nevi inhisar altına alınmasıdır. Yani tekniğin, şu cihana şamil kaideler koymak istidadı şüphesiz bulunan muazzam hâdisenin cihan içinde bir taraftan başı boş inkişafı ve bir taraftan da kötü ve haksız tevezzüüdür.

Bu başı boş inkişaf ve bu kötü ve haksız tevezzü on dokuzuncu asrın yarısından itibaren devam edip durmuştur. Bunu sevk ve teşvik eden şey, kazanç mefhumunun bir ihtiras halini alması olmuştur. O kadar ki, 1914 deki umum istihsal vasıtaları 1914 insanlığı için kat'iyen kâfi gelmezken bu vasıtaları ellerinde bulunduran milletler, istismar ihtiraslarına dar gelmeğe başlıyan cihanı paylaşmağa kalkışmışlar ve bu yüzden, «Cihan harbı» faciasını meydana getirmişlerdir. Ve 1929 da da, 1914 e nazaran, cihanda çok daha mühim mikyasta bir istihsal vesaiti cihazı mevcut iken ve bu cihaz dahi kat'iyen bu tarihteki insanlığa kâfi gelmezken, «Cihan buhranı» bir fazla istihsalden doğmuştur. Bir tarafta milyonlarca çıplak ve aç dolaşırken, bir tarafta fazla istihsalden şikâyet etmek, ancak sermayedarlık rejimi gibi mes'ul ve günahkâr bir rejimin ağzından beklenebilirdi.

●

Muasır medeniyet hiç te zannedildiği gibi, gapr sayinin bir mahsulü değildir. Bu medeniyet, başladığı günden itibaren, cihandaki bütün milletlerin alın terlerile hem de çalınmış alın terlerile kurulmuştur.

Kazanç fikrini bir ihtiras bandırası haline getirip başka milletlerin fazla kıymetlerini kendi topraklarına akıtarak kendi amelelerini bile berideki en yüksek tabakanın insanlarından müreffeh bir hayata alıştıranlar düşünmeli idiler ki, her derebeylik gibi, sermaye derebeyliğinin de bir sonu gelmesi lâzımdır.

İşte bugünkü vaziyet budur. Nasıl günün birinde, kulları nazarında kendini her itibarla mukaddes farzeden derebey, kendinin artık ancak âmmenin nefretini celbeylediğini anladı ise, sermaye derebeyliği de, birer «mukaddes» diye ezberlettiği şeylerin türlü tecavüz ve istihfaflara maruz kaldıklarını görmektedir: kimse koymuş olduğu kaidelere kulak asmamaktadır, serbest pazar bir serap olmuştur, «Açık kapı» Çinde bile tehlikeye girmiştir; kontejan, takas, millî gümrük, millî saanyi, millî ikti-

sat gibi mefhumlar, birer barikat gibi cihanda bir bünye istihalesine doğru takallüplerin başladığını işaretlemektedir.

Ve, kazanç ve kazanççılık fikri, bütün müessese ve mümessillerile beraber «Mimli» ilân edilmiştir. Bütün memleketlere bakınız: Âmme menfaati namına, tüccar kontrol altındadır, sermaye kontrol altındadır, emtea mübadelesi kontrol altındadır.

●

Besbelli bi rşey ki, ihtiras haline gelmiş kazanç fikri, eski derebeylerinin zulmü ve eski hükümdarların istipdadı gibi «menfur» ilân edilmiştir.

Bütün on dokuzuncu asır zarfında, «Makina medeniyeti» nin nüfuzunu bütün dünyaya yayan muharrik, «Kazanç fikri» olmuştu. Bugün halbuki ayni «Kazanç fikri» ayni medeniyetin, bizzat kendisinin yayılmasına bir engel teşkil etmektedir. Ve bugün bütün düyna, «İnhisar altında bulunan makina medeniyeti»nin nüfuzundan muztarip olduğu için ve artık o nüfuzu degil medeniyetin kendisini istediği için «Kazanççılığı» irticaa ve umumî ıstıraba götüren bir muharrik olarak tesbit eylemektedir.

●

Millî kurtuluş hareketini yapan Türkiyenin meclisinde şöyle bağrılıyor:

«Âmme menfaatinin mevzuu bahs olduğu bir yerde, ferdin kazanç hakkı diye bir şey tanımayoruz!» [*] Türkiyenin ileri tekniğe ve hakikî «Makina medeniyeti»ne kavuşmasının nelere mütevakkıf olduğu düşünülürse, «Âmme menfaati»nin yanında «Ferdin kazanç hakkı»nın ne kadar olması lâzım geleceği hakkında bir fikir edinmek kabildir. Çünkü Türkiye o memleketlerden bir tanesi ve öyle bir hareketin ele başısıdır ki, orada ileri tekniğe ve hakikî «Makina medeniyeti»ne kavuşmak, âmmenin yani siyasî istiklâlini iktısadî istiklâli ile tamamlamak kararında olan milletin bir arzusu ve âmmenin yani böyle bir milletin milletçe masruf olacak bir gayreti ile yani Devlet elile ve Devlet elinden tahakkuk edecek bir davadır.

---

[*] Bütçe encümeni reisi Gümüşhane meb'usu Hasan Fehmi Beyin Devlet vapurculuğuna dair bir müdafaasından alınmıştır.

Makina medeniyeti hiç te batmak üzere değildir. Bu medeniyet, hakikî inkişafına ancak bundan sonra mazhar olacak ve hakikî meyvelerini ancak bundan sonra verecektir. Cihanı sarmış olan buhran, dikkat edilirse, cihan mikyasında bir ahlâkî görüşü de beraber tedvin etmektedir. Buhran'ın objektif mevzuu, müstemlekeciliğin, bütün manevî ve maddî mvzuatı ile beraber yıkılması ve bir tarafta yirminci asır şartları içinde yaşıyan ileri fakat istismarcı milletler ve bir tarafta da tarihin her hangi geri bir asrını yaşıyan geri ve istismar olunan milletler tecviz eden haksız ve adaletsiz bir cihan nizamının tasfiyesidir. Bunun yerine gelecek olan hem insanlık hem de milletler için ileri nizam, müstakil ve hür milletlerin tezatsız iktısadî cüzütamlar halinde ve müsavî şartlar dahilinde karşılaşacakları nizam olacaktır.

Ankara.
Moskova.
Roma.[1]

Bir hatıra. **Yakup Kadri.**

1917 Mart ayının bilmem kaçıncı günü. İsviçrede bir sanatoriumdayım. Sabahlayın, odamın taraçasında uzanırken yani başımdaki taraçanın demir bölmesi arkasından Frnsızça ve kadın sesiyle şöyle bir konuşma kulağıma geliyor:

— Ne aksi şey, bu Rus ihtilâli...

— Ya, sorma; şimdi, Boşlar'ın (yani Almanların) ekmeğine yağ sürülmüş oldu.

— Eh, bilinmez de, belki aksi çıkar.

— Aksi mi? Hiç zannetmem. İhtilâl köyleri de sarmış. Bütün köylüler asilzadelerin arazisini taksime kalkışıyormuş. Bu böyle giderse belki muharebeye de nihayet verirler.

— Öyle ama, yeni hükûmet haricî politikada hiç bir şeyin değişmeyeceğini ve İytilâf devletlerinden aslâ ayrılmıyacağını söylemiş... v. s., v. s.

Ben, hastalık saikasıyla mıdır, yoksa, Fransızça gazetelerin şiret harp edebiyatına artık tahammülüm kalmadığından mıdır, nedir, üç dört günden beri hiç gazete okumamışım.

Birden, şezlongumun üstünde doğruluyorum. Kalbim heyecanla çarpıyor. Yanımdaki konuşma, güya, kadim Yunanistan'daki Orakl'ların söylendikleri mağaralardan akseden sadalar imiş gibi bütün kulak kesiliyorum. Fakat Fransız karıları başka bir bahse geçtiler.

Zile bastım ve bir haftalık Journal de Genève'leri getirttim. Journal de Genève'lerde beni meraktan çıldırtan bu hâdiseye dair

[*] Baştarafı bundan evelki nüshada.

kâfi malûmat yok. Moskova sokaklarında ekmek kıtlığı yüzünden bir iğtişaş olmuş. Çar, cepheye gitmiş. Petrograd'dan bir kalabalık kalkıp Çarkoie Siélo'ya kadar yürümüş. Ayni şehrin bilmem hangi meydanında asker halk üzerine ateş etmeğe mecbur kalmış. Yeni bir muvakkat hükûmet teşekkül etmiş.

Journal de Genèv ağır başlı konservatör bir gazetedir. Muharebe zamanında mümkün olduğu kadar biytaraf görünmeğe çalışmakla beraber gene candan Fransız taraftarı olduğu belli idi. Onun için Rus inkılâbına dürbünün tersiyle baktığına ve bililtizam her şeyi küçük ve ehemmiyetsiz gösterdiğine kanaat getiriyordum. Bir birini takip eden Rus haberleri bu kanaatimi tekit etti. Çar ailesinin Pier ve Pol kalesine tıkılışı yüreğime emsalsiz bir ferahlık verdi.

Bugün kırkını geçmiş olan Türk milliyetçileri için ÇARLIK denilen müessesenin ifade ettiği mana kadar iğrenç ve korkunç bir şey var mıdır? Çarlık, büyük babalarımızdan bize kadar üç dört batınlık Türk camiasının üzerine abanmış bir heyulâ idi. Ak saçlı ninelerimizin ruhumuza dehşet salan millî felâket menkibeleri, dedelerimizin, ikide bir, alınlarını buruşturup yüzlerini kızartan geçmiş ve gelecek tehlikeler, hınç ve ayıp yüklü hatıralar kaynak olarak hep Çarlığa irca edilebilirdi. O mel'un Ayastafanos muahedesinden sonra bu dev gövdesinin sarp ve kesif gölgesi Boğaziçi'nin üstüne yıldırımlar taşıyan bir bulut halinde zaten uzanmış bulunuyordu.

İşte, ben, garip ve avâre Türk çocuğu, İsviçre'den, güzel İstanbul'un başındaki bu bulutun sıyrıldığını gördüm.

Gerçi, Rusya'da, ihtilâl sağnakları içinde biribirini takip eden muvakkat hükûmetler, Prens Llovof'tan Kerenski'ye kadar, hep, muharebeye devam edeceklerini ve İstanbul üzerindeki haklarından vazgeçmeyeceklerini söylüyorlardı. Fakat, İngiliz ve Fransız heyetlerinin koydukları desteklerle ancak tutunabilen bu tahta perdelerin arkasındaki uğultu, bize, Rus inkılâbının daha bir çok hayret verici safhalardan geçeceğini bildiriyordu.

Hatıranın tahlili

İsviçre, o zaman, bütün dünya uğultularının aksedip çatıştığı bir yerdi. Denilebilir ki, insanlığı sarsan muharebeler, inkılâplar, o amansız milliyet, ırk, fikir mezhep ve menfaat mübarezeleri,

ezelî karlarla örtülü zirvelerin engin sükûnetini tehdit eden bir şiddetle, burada, kaynaşıyordu. İytilâf devletleri mazlum (!) Belçika'nın hakkını Almanya'ya karşı burada müdafaa ediyor; Almanya, en dessas bozgunculârını buraya saldırıyor; sulh lehine neşriyat, harp lehine neşriyat burada yapılıyor; casuslar, bulanık suda balık avlayanlar, masum ve sadedil kimselere burada tuzak kuruyor; yüksek ve mert fikir adamlarının, feragat ve cesaret sahibi idealistlerin yanı başında şantajcı, dalavereci, sahte ve serseri sokak politikacılarının burada yer alıp yürüdüğü görülüyordu. Sanki, Avrupa'nın göbeğini teşkil eden bu noktada Avrupa medeniyetinin barsakları dışına fırlamış gibiydi.

1917 Rus inkılâbının prensipleri de ilk günlerinden iytibaren bu mahşerin içine katıldı. Zaten, Lenin buradan biraz evel çıkmış bulunyordu ve arkadaşı İsviçreli Grimm büyük komunizma şefinin bu müfarekatini proletarya zaferinin bir mukaddimesi adderek İsviçre amelesini de grevlere ve nümayişlere teşvik ediyordu. O kadar ki, üç dört gün için İsviçre'nin muhtelif yerlerinde komünist diktatörası hüküm sürdü diyebilirim.

Bu hâdise üzerine çok konservatör olan İsviçre halkı daha Rusya'da Soviyet idaresi teessüs etmeden evvel komunizmanın düşmanı kesildi. Çoğu Fransa'nın tazyiki ile bir sürü tevkifler ve takipler yapılmağa başlandı. Bu meyanda hâlis idealist sulhcular da polisin elinden yakayı güç kurtarabiliyorlardı.

İşte, ben «Kızıl tan»nın söküşünü böyle bir hercümercin arasından seyrettim, ve, günün birinde, düşman karşısındaki ordusunu dağıtan, bütün cihana bilâkayd ve şart sulhu teklif eden ve muahedelerin kendisine bahşettiği bir alay menfaattan vazgeçtiğini âleme iylân eden bir Rus hükûmetinin iş başına geçtiğini işitince bunun ne demek olduğunu anlamakta güçlük çektim.

Ben de Avrupa'nın ortasında her yandan hakaret ve istiskal gören, vatanı taraf taraf istiylâya uğramış bir garip ve âvâre yabancı olmakla beraber, cihan hâdisatını gene Avrupalının, Avrupa burjuvasının kendine göre iycat ettiği bir dürbünün adesesinden başka bir âletle göremiyordum.

Onun için, Rus inkılâbı ve onu takip eden Soviyet rejimi karşısında benim noktainazarımın herhangi bir imperialist Fransızın noktainazarından farkı yoktu. Bu vaziyetimin ne müthiş bir ano-

mali olduğunu anlamak için Anadolu istiklâl harbinin ateşinden geçmem lâzımgeldi.

İstiklâl harbi - Rus inkılâbı

İstiklâl harbi esnasında Rus inkılâpçılarıyle aramızda teessüs eden dostluk tesadüfî bir şey değildir. Rus internasyonalistleriyle Türk nasyonalistleri arasında-nazarî sahada mevcut derin tezatlara rağmen- iki taraf inkılâpcılarının ilk gününden birbirlerine el uzatışlarına siyasî ve askerî zaruretlerden doğmuş bir hâdise nazariyle de bakamayız. Her iki cephenin düşmanları bir olmasaydı, memleketlerimiz birbirine bitişik bulunmasaydı, biz, gene inkılâp platformunda yanyana mevki alacaktık. Lenin, Türkiye'de bir millî hareketten haberdar olduğu gün tarihî materiyalizma görüşünden bu hakikati anlamıştır. Mustafa Kemal, kendine has *intuision* kudretiyle her iki hareket arasındaki -birleşik demeyeceğimmuvazî hattı mebdeinden keşfetmiştir.

Moskova'daki komunizma şefi, «Dünya yüzünün bütün millî istiklâl davaları bizim davamızdır.» derken, Ankara'daki nasyonalist Şef, düşman kelimesi yerine «Avrupa imperialistleri» tabirini ikame ederken öbürü berikinin, dilini konuşmuş, beriki öbürünün yerine söylemiş oluyordu.

Türk nasyonalist inkılâp edebiyatiyle, Rus komunist inkılâp edebiyatı arasındaki bu benzeyiş de rasgele bir şey değildir.
Gazi'nin birinci Millet Meclisinde söylediği nutukların, çok kerre dahil ve hariçte «Komunizmaya mı gidiyorlar?» velvelesini tahrik etmesi bu yüzdendir. Gazi, hiç bir vakit komünizmaya meyletmedi. Hatta, en nevmit zamanlar için bile düşündüğü komunizma değildi. Fakat, millî kurtuluş cidalinin şefi ile internasyonal komunizma şefinin karşısına dikilen cephenin üzerinde «İmperialist» yaftası asılı idise, her iki tarafın bu kelimeyi ayni tarzda okunmaması için ortada hiç bir sebep yoktu.

Bazı hadiselerin manası.

Bu iytibar ile, komünist inkılâbı üzerine İngiltere'nin Arkanjel'i işgali, Japonya'nın beyaz Rus askerleriyle beraber Sibirya'da bir cephe kuruşu, Fransa'nın Karadeniz'e donanmasını gönderişi mana ve mahiyetçe İstanbul'un, İzmir'in ve daha bir çok vatan parçalarımızın işgal ve istiylalarından farklı değildi.

(Arkası var)

Polemik

Plan mefhumu hakkında.

İsmail Husrev.

İstanbul Liman Şirketi Müdürü Ahmet Hamdi Bey, yeni neşretmeğe başladığı Kooperatif mecmuasının ikinci sayısında Şevket Süreyyanın beş numaralı Kadroda çıkan "Plan mefhumu hakkında,, isimli yazısını tenkit mevzuu olarak almıştır. Şevket Süreyya kampta bulunduğu için bu tenkide bizzat cevap veremiyecektir. Kadronun tezlerinden birini alâkadar eden bu tenkide verilecek cevabın gecikmesini de muvafık bulmadık. Hamdi Beyle biz konuşacağız. Şevket Süreyya avdetinde veya ilerde lüzum görüldüğü takdirde bu meseleye tekrar avdet edecektir.

●

Şevket Süreyya Plan makalesinde nelerden bahsetmişti? Kısaca bunlar üzerinde duralım:

1 — Makale, planın tekniğini yani tatbiki meselelerini değil felsefesini, yani plânın telâkki tarzını münakaşa eden bir yazıydı. Orada biz, planlaşmak zaruretinin nasıl her defasında muayyen bir cemiyet hareketinin muhassılası yani mevcut cemiyet münasebetlerile istihsal kuvvetleri arasındaki tezadın tasfiyesi temayülünden doğan ve bu itibarla her defasında mevzuu bahis cemiyete göre değişen bir hadise olduğunu görürüz. Bu itibarla Şevket Süreyyanın yazısı yalnız sosyolojik bir tahlilden ibarettir. Planın tatbikatına müteallik meseleler ise, böyle bir makalenin mevzuu olmaktan ziyade bir plan dairesinin neşredeceği bir teknik mecmuada yer bulabilir.

2. — Binaenaleyh planın tekniği değil de felsefesi mevzuu bahsolunca akla şunların gelmesi gayet tabiidir:

a. — Planı bilfiil tatbik eden Sovyet Cümhuriyetlerinin plan telâkkisi.

b. — Plana geçmek temayülünü gösteren Avrupanın plan telâkkisi.

c. — Planı inkılâbının mühim şartlarından biri addedilen milli kurtuluş Türkiyesinin plan telâkkisi.

Nitekim Şevket Süreyya da ayni şekilde hareket ederek bu memleketlerdeki planlaşma işlerinin içtimai zaruretlerine temas etmiş ve bunların vasıflarını ayrı ayrı göstermiştir. Fakat bütün bunları yaparken sadet haricine çıkarak plânın teknik meselelerine girmemiş, işin sadece telâkki sahasında kalmıştır. Bu üç cephenin karakteristiğini şöyle yapmıştır:

a. — Bize planı bilfiil tatbik eden Sovyet Cümhuriyetlerinde plan mefhumu üzerinde mevcut iki esaslı fikir cereyanını tanıtmıştır:

1. — Müvazene taraftarları. 2. — Direktif taraftarları. Şevket Süreyya bu iki cereyanın her ikisini ayrı ayrı izah ettikten sonra, Sovyet zimamdarlarının yaptığı gibi direktifi müvazeneye tercih etmemiş, her iki görüşün haklı ve özlü tarafları olduğunu söylemiştir: "*Rus Sosyalist cemiiyetinin bugünkü keyfiyeti düşünülünce, her iki noktai nazarın kendi bakımından doğruluğunu müşahede etmemek kabil değildir. Aşikârdır ki, yeni Rus cemiyeti, eski cemiyetin şartlarından uzaklaştıkça ve eski cemiyetin unsurlarından bünyesini kurtardıkça, orada insanın cemiyetin kör kuvvetlerine karşı olan tâbiiyeti gittikçe azalacaktır. Fakat bu eski şartların ve unsurların yaşayabildiği müddetçe ve yaşayabildiği nisbette, plân mefhumunun, cemiyetin seyrine tam ve kayit ve şartlarla fazla mukayyet olmadan bir müdahale ediş şeklinde alınamıyacağı da aşikârdır*„.

a. — Avrupada planlaşma fikrinin en büyük nazariyecisi olarak Prof. Werner Sombart'ı görüyoruz. Şevket Süreyya Sombart'ın plandan ne anladığını kısaca izah ediyor ve bu büyük hocanın kapitalist şartlar içinde nasıl planlaşma imkânları aradığını anlatıyor. Ve Türkiye milli kurtuluş davası bakımından Sombart'ta kıymetli olan noktalara nazarı dikkatimizi çeviriyor.

2. — Şevket Süreyya, Türkiye için planı tanzim olunmuş bir iş birliği olarak almıştır.

Hamdi Bey, Şevketin, planı, tanzim olunmuş bir iş birliği şeklinde göstermesinde yeni bir şey bulmuyor. Halbuki, bizce bu birlik bir çok yeni şeyler ve bir çok değişen şeyler ifade eder.

Şevketin kasdettiği plan bir sosyalist plân değildir. Yani cemiyette mülkiyeti tasfiye ederek istihsal vasıtaları üzerinde içtimai mülkiyeti tesis eden bir nizamın iktisat planı değildir. Milli kurtuluş hareketlerinin böyle bir davası yoktur. Büyük sermayenin kâr zihniyetiyle muayyen istihsal branşlarını kartelleştirmesi veya tröstleştirmesi şeklinde de bir teknik plan millî kurtuluş hareketelrinin mevzuu olamaz. Birincisinde şahsi mülkiyetin tasfiyesi, ikinciside milli menfaatler zararına şahsi mülkiyetin takviyesi vardır. Birincisinde faktör amele sınıfıdır. İkincisinde şahsi sermayenin kâr temayülüdür. Şevket Süreyya makalesinde bu iki tarz planlaşma hareket ve temayülünü şiddetle reddetmiştir. Şevket diyor ki: "*Avrupada modern tekniğin daha ilk inkişaf hamlelerinde, kendi milli sanayiinden mahrum kılınan ve Avrupada modern tekniğin daha ilk inkişaf aninden itibaren mahkûm kılındığı yarı müstemleke şartları içerisinde, geri, iktisaden tâbi ve pasif bir iptidai memleket hayatı geçirmiş olan Türkiyede büyük istihsal vasıtaları üstünde başka memleketlerde doğan keskin sınıf tezatlarını, geniş iktisadi menfaat mücadelelerini hülâsa plansız bir cemiyet nizamının, planlı bir cemiyet şekline istihalesini zaruri kılan büyük istihsal anarşisini görmeyiz*„. Binaen-

aleyh bugünkü milli kurtuluş şartları içinde plan işi Türkiyede tamamen başka bir mâna ifade eder. Türkiyedeki planlaşma fikri ne münkeşif istihsal kuvvetlerile (teknikle) mevcut istihsal münasebetlerinin bir sınıf lehine tasfiyesi zaruretinden, ne de büyük şahsi sermaye menfaatlarının inhisarcı temayüllerinden gıdasını alır. Müstemlekeciliğe karşı bir isyan olan millî kurtuluş hareketlerinde planı, hem millî bünye içinde ileride doğabilecek veya mevcut tezatları, milletin yüksek menfaatleri namına tasfiye ve hem de bütün millete şamil bir iş birliği yani bir iş iştiraki temin etmek davası olarak anlamalıyız. Bu iş birliğinin tesisinde iktisadî hayata müdahale eden ana faktör, devlettir. Şevket Süreyyaya göre devlet: *"On dokuzuncu asır Avrupası için tamamen meçhul olan ve o asırın şartlarile hakikaten kabili telif olmiyan, tesahüp ve idare edici bir iktisat faktörü halinde yeni Türk cemiyetinin seyrini istikametlendirecektir"*. Fakat bu devlet, ne bir Sosyalist nizamda, ne de bir kapitalist rejimde olduğu gibi her hangi bir sınıfın değil, milletin menfaati namına konuşacaktır. Şevket Süreyya bunu şöyle ifade ediyor: *"Tekniğin müterakki bulunduğu memleketlerde bazan bir ihtilâli, bazan katastroflarla müterafik bir bünye istihalesini ifade eden plânlı cemiyet mefhumu, bir millî kurtuluş hareketi yaşıyan Türk cemiyetinde tezat mefhumu, bir millî kurtuluş hareketi yaşayan Türk cemiyetinde tezatsız ve mücadelesiz bir cemiyet doğuşunun, mes'ut bir kurtuluşun ifadesidir"*. Fakat Hamdi Bey bu telâkkiye itiraz ediyor: *"Bu planla Avrupanın gitmiş olduğu yol arasındaki fark, bu işlerde şahsî sermaye yerine hâkim faktör olarak devleti ikame etmekten ibarettir"*. diyor. Hamdi Beyin bu itirazında bir içtimaî görüş noksanı seziyoruz. Devleti hâkim bir faktör olarak almak esasen başlı başına büyük bir fark ifade etmez mi? Devletin istihsale müdahalesi, vereceği içtimaî neticeler itibarile pek yeni bir şeydir. Bu yeni tip devleti, bir taraftan tekniğin başı boş inkişafından mütevellit içtimaî tezatlar üzerinde baskı, diğer taraftan millî iktisadiyatı yüksek teknik vasıtalarla teçhiz eden fakat bu teçhiz işini millî iktisadiyatın belkemiğini teşkil eden istihsal branşlarının plânlaşması bakımından kendi mülkiyeti altında der'uhte eden bir teşekkül olarak kabul etmek lâzımdır. Memlekette iş birliğini, iş iştirakini yani millî menfaatler namına tanzim edilmiş işi, bu tip devlet temsil edecektir. Şunu da kaydetmeden geçmiyelim ki, Şevket Süreyyanın: *"Millî iktisat nizamının menfaatlerine taaruz etmiyen ve cemiyet içinde hâkim tezatlara meydan vermiyen iktisadî teşebbüslerin bu hâkim faktörün* (yani devletin) *gölgesi altında yaşayabileceğini"*, söylemesinden maksadı, bugünkü küçük köylülüğün ve küçük teşebbüslerin haiz oldukları atomik karakterden dolayı bunların plan içine alınamiyacaklarını tebarüz ettirmektir. İstihsalâtı ve piyasaya iştiraki bir türlü hesaba gelmiyen küçük küçük teşebbüslerin derhal plana giremiyeceği aşikârdır. Devlet, millî iktisadiyatın seyrine istikamet veren bir faktör olarak inkişaf ettikçe bunlar iktisat planının tâbi umurları haline gelecek ve kendi bünyelerinin zarurî olarak taşıdığı tezatlar, devletin iktisat planı içinde tedricen keskinliğini kaybedecektir. Binaenaleyh millî kurtuluş hareketlerinin iktisat planı bir sos-

yalist iktisat planı olamıyacağı için, Sovyet iktisadiyatında gördüğümüz spesifik kanuniyetlerin vücudüne milli kurtuluş iktisadiyatında tesadüf etmemize imkân olmiyacaktır.

Sosyalist iktisadiyatının icaplarından gelen bir kuvvetler müvazenesi fikri de milli kurtuluş iktisadiyatında münakaşa mevzuu olarak kendisine yer bulamıyacaktır. Milli kurtuluş hareketinin iktisat plânında ancak Türkiyenin kendi şartlarından doğmuş ve bu harekete hâs kanuniyetler bulunabilir.

Hamdi Bey planın Türkiye için bu tarzda telâkkisini çok mahdut görüyor ve Türkiye iktisadiyatında bir planlı cemiyetin kuvvetler müvazenesini ve bunun ince hesabını soruyor. Hamdi Bey Türkiye için bir sosyalist iktisat planını ve bunun icap ettirdiği kendine mahsus bir kuvvetler müvazenesini hakiki ve yegâne bir iktisat planı telâkki ederek bunu Şevket Süreyyanın makalesinde arıyorsa, bunu ne o makalede ve ne de ilerde bulamıyacağını kendisine şimdiden söyliyebiliriz. Bunun için Hamdi Bey şu süali tevcih etmemeliydi:

"*Şu halde hani yukarda planlı bir cemiyet nizamında, muharririn söylediği kuvvetler müvazenesi ve bunun ince hesabı? Hani bir milli iş birliği?*,,.

Hamdi Bey Şevket Süreyyanın yazısında yalnız plan telâkkisinin ve bunun prensiplerinin verilmiş olduğunu ve bunun haricinde plâna ait her hususun mevzu dışında bırakıldığını kabul ederse, o zaman yazıda her lâzım olanın söylenmiş olduğunu kolaylıkla görür.

Hamdi Bey, plan mefhumu hakkındaki fikirlerin sekiz sahifeye sığmadığını söylüyor. Biz de aynı kanaatte olmasaydık, plan telâkkimizi izah edecek olan "Planlı Türkiye,, ismindeki bir cildin telifini Doktor Vedat nedime havale etmiş olmazdık.

●

Hamdi Beyin makalesinde kendisile aramızda bazı iktisat ıstılahları ve mefhumları üzerinde bir mutabakat bulunmadığını gördük. Bu mutabakatsizlik Hamdi Beyi kullandığımız ıstılahlara başka manalar vermeğe sevketmiştir. Esasen Şevketin makalesi üzerindeki sui tefehhümler de buradan geliyor. Bunlar üzerinde bir parça tevakkuf edersek Hamdi Bey arkadaşımızla aramızda ihtilâf kalmıyacağını zannediyoruz:

Şevket Süreyyanın makalesinde bahsettiği spesifik kanuniyetlerle kuvvetler müvazenesi ayni şey değildir. Bunlar ayrı ayrı manalar ifade eder. Spesifik kanuniyetler, Sovyet iktisadiyatında mevcut olan kanuniyetlerdir.. Kuvvetler muvazenesi ise bir kısım plancıların bu kanuniyetlere göre bir müvazene tesisi için ortaya attıkları bir taleptir. Binaenaleyh biri mevcut olandır. Diğeri de olması lâzımgelendir. Spesifik kanuniyetler , başka cemiyetlerde olmayan kanuniyetlerdir. Meselâ plansız bir cemiyette iktisadi münasebetleri ferdiyetçi ve liberal esaslar dahilinde insiyaki bir tarzda teessüs ettiği halde planlı cemiyette bu münasebetler Sovyet Rusyadaki proleterya devletinin iradi müdahalesi altındadır. Binaenaleyh planlı cemiyetin hareketindeki kanuniyetler, plansız cemiyetin hareketindeki kanuniyetlerden farklıdır. Şevket Süreyya kanunla ka-

nuniyeti karıştırmış değildir. Kanun statik, kanuniyet dinamik bir mana ifade eder. Kanun sebeple neticenin alâkasıdır. Kanuniyet ise bu alâkanın zaman dahilindeki seyridir. Şevket *"Hadiselerin zincirlenmesi,,* derken kanunu, dinamik manada kullanmıştır.

●

Hamdi Bey, Şevketin planlı cemiyetle plansız cemiyetteki buhranların karakterine ait fikirlerine temas ederek diyor ki: *"Muharrire nazaran kapitalist cemiyetlerde fazla istihsalden doğan buhranlar, yeni Rusya cemiyetinde istihsal kifayetsizliğinden husule gelebilir. Bu tabir de izah edilmeğe muhtaçtır. İstihsal kifayetsizliği, az istihsal mi, yoksa istihsal planının tanzimindeki yanlışlık mı, yoksa kuvvetler müvazenesinin bozulması mı? Yoksa bunlardan başka bir şey mi? Muharrir kapitalist cemiyette buhranın sebebini fazla istihsal olarak gösterdiğine nazaran Sosyalist bir cemiyete de istihsal kifayetsizliğinden, noksan istihsali kasdetmiş olacaktır. Noksan istihsal, az çalışmaktan yahut fena plan yapmaktan olur. Bu takdirde buhran kapitalist cemiyette olduğu gibi rejimin zaruri ve mukadder bir neticesi değil, belki yanlış ve beceriksiz tatbikinden neş'et eder. Birincisi ile ikincisi arasındaki fark şudur ki, kapitalist cemiyette buhran gayri kabili içtinap bir şey iken planlı bir cemiyette önlenecek bir şeydir. Planlı bir cemiyette istihsal kifayetsizliğinden bir buhran husule geleceğini kabul edersek, ayni cemiyette bir fazla istihsal de olabilecek demektir,,.*

Biz bir istihsal fazlasından ne anlıyoruz? Bize göre istihsal fazlası, teknik değil tamamen içtimai bir mana ifade eder. Bu tabirle, kapitalist cemiyette istihsal münasebetlerinin anarşik ve plansız olduğunu anlarız. "İstihsal fazlası,, tabiri adeta bir remzdir. Bu tabirden fabrikaların ihtiyaçtan fazla istihsal yaptığı manası çıkarılmamalıdır. Esasen buhranı, teknik bir istihsal fazlasından mütevellit addetmek hem bugünkü hem de harpten evvelki vakıalara uymayan bir hüküm olur. Cemiyette istihsal fazlası olduğu iddia edildiği zamanlar, bir çok halk kitlelerinin sefalet içinde bulunduğu görülmüştür. Bugün de ayni hadiseyi görmüyor muyuz? Bunun için istihsal fazlası veren cemiyet dediğimiz zaman bütün cemiyet münasebetlerinin ferdiyetçi ve liberal esaslar dahilinde ve fertlerin iradeleri haricinde teessüs ettiği cemiyeti, plansız cemiyeti anlarız. Şevket Süreyyanın makalesinde istihsal fazlası tabiri bu itibarla bir içtimai kategori (*) olarak kullanılmıştır.

Bir istihsal kifayetsizliğinden ne anlıyoruz? Planlı cemiyette istihsal münasebetleri evvelden tanzim edilmiş bir plana göre ve fertlerin iradeleri haricinde değil, fertlerin iradelerile idare olunur.

İstihsal fazlası remzile ifade ettiğimiz plansızlık ve anarşi bu cemiyette yoktur. Binaenaleyh istihsal kifayetsizliği de bu cemiyette bir plânsızlığın neticesi değildir. İstihsal kifayetsizliği, cemiyetle tabiatin teknik

(*) içtimai kategori, içtimai münasebetlerin nazarî ifadesi demektir.

münasebetini ifade eden bir katagoridir. İnsan tabiata ne kadar az tehakküm ediyorsa, yani teknik ne kadar az münkeşif ise, bir istihsal kifayetsizliği de o kadar mümkündür. Meselâ bir kuraklığın yediği bir senelik pamuk mahsulünün mensucat sanayiinde tesirini göstererek sanayile ziraat arasında bir ademi tevazün (bir istihsal kifayetsizliği) husule getireceği aşikârdır. İstihsal kifayetsizliği bir teknik sebepten tevellüt eder. İnsan buna tekniğin inkişafı nisbetinde mani olabilir. Halbuki istihsal fazlası bir cemiyet anarşisinden gelir. İnsan bunun önüne cemiyetin kuruluşunu değiştirmekle geçebilir. Binaenaleyh beceriksizlik planlı cemiyette nisbî bir şey ifade eder. Bir senenin beceriksizliği gelecek sene o senenin tecrübesile telâfi olunabilir.

Kadro muharrirleri ne harpten evvelki, ne de harpten sonraki buhranları teknik bir istihsal fazlasının eseri addetmişlerdir. Hâkimiyetteki ve Kadrodaki yazılarımızda ilk defa tarafımızdan tebarüz ettirilmiş olduğu gibi bugünkü buhran, cihan iktisadiyatındaki bir bünye tahavvülünden mütevellittir. Bu bünye tahavvülünün başında milli kurtuluş hareketlerinin kuvvetlenmesile bir çok millî pazarların garp sanayiine kapılarını kapaması gelir. Cihan iktisadiyatında harpten evvelki vahdet kalmamıştır. Bugün dünya, mücadele eden üç büyük zıt karargâh halindedir: Bir tarafta emperyalist devletler, diğer tarafta müstemlekeciliğe karşı millî kurtuluş cidalinde bulunan memleketler, bir diğer tarafta da Sosyalizm için mücadele eden Sovyetler. Binaenaleyh dünya buhranının seyrini tayin eden amilleri bu üç karargâhın mütekabil münasebetlerinde aramak lâzımdır. Halbuki Hamdi Bey, bizim bu noktayi görmemiş olduğumuzu farzederek diyor ki: "*Avrupadaki sanayi buhranına amil olan Avrupa-amelesi veya patronu değil, fakat Rusya ve Türkiye çiftçisi ve müstehliki derseniz hadiseyi biraz daha hakikate yakın şekilde ifade etmiş olursunuz*,,.

●

Şevket Süreyya makalesinde, tekniğin alabildiğine inkişafından bir çok içtimaî uygunsuzlukların tevellüt ettiğini söylemişti. Hamdi Bey arkadaşımız itiraz ediyor: "*Şevket Süreyya Bey de çok iyi bilir ki, Rus ihtilâli tekniğin alabildiğine terakki etmesinden neş'et etmiş bir ihtilâl değildir. Ve tekniğin alabildiğine terakki etmesinden ise doğacak olan şey, ihtilâl değil, buhrandır. Buhranın ise, mutlaka ihtilâli doğurmıyacağı da hadiselerle malûmdur. Rus ihtilâli nasıl tekniğin alabildiğine terakkisinden doğabilir. Rusya tekniğe ihtilâlden evvel değil, ihtilâlden sonra kavuşmuştur. Ve tekniğin beynelmilel mikyasta alabildiğine inkişaf etmiş olması hadisesi de ihtilâlden evvel değil, yine ihtilâlden sonradır. İtalyaya gelelim: Burada devletin iradi müdahalesi, tekniğin alabildiğine ilerlemesile zerre kadar alâkadar değildir. Çünkü İtalyada teknik bu müdahaleden evvel ve hattâ sonra böyle bir müdahaleyi intaç edecek şekilde ilerlemiş değildi. Tekniğin fevkalâde telâkki ettiği yerler, Almanya, İngiltere, Amerika gibi memleketlerde ve buralarda olan ne ihtilâl, ne*

de idari müdahale değil, fakat yalnız buhrandır. Teknikte, İngiltere ve saireye nazaran çok geri olan Rusya ve İtalyada ise ihtilâl veya idari müdahale olmuştur. Bir inkılâp hareketile kendi nevinden bir cemiyet müdahalesi yapan Türkiyeye gelince, bu müdahaleyi tekniğin terakkisile alâkadar görmeğe ise hiç imkân yoktur Arkadaşımızın makalesinde zayif îfade edilmiş olduğunu gördüğümüz noktalardan biri de gerek Avrupanın sanayi memleketlerindeki buhranlar, gerek Rusya ve Çin gibi memleketlerdeki ihtilâl ve inkılâpların, bu memleketlerin kendi içlerindeki hadiselerle izah ediyormuş gibi gösterilmesidir. Halbuki, ne Avrupanın sanayi memleketlerinin düştükleri buhran ne de yüksek teknikten mahrum olmuş Rusya gibi memleketlerin geçirdikleri ihtilâl kendi hudutları ve milli bünyeleri içindeki hadiseler ve tekniğin başı boş inkişafı ile izah edilemez. Avrupanın buhranı, kendi içlerinde keskin sınıf mücadeleleri ve tekniğin plansız inkişafile değil, fakat beynelmilel mikyasta tezatları çok bariz olan Rusya gibi, bizim gibi memleketlerdeki hareketlerle ve dünya mikyasına göre izah olunabilir. Bu tezatlar, böyle milli mikyasta tezatların büyümesi ile değil fakat beynelmilel mikyastaki tezatların büyümesi ve genişlemesi hadisesile izah olunabilir,,.

Hamdi Bey arkadaşımız bu satırları yazar iken bir noktayi hatırlamamış gibi görünüyor. Şevket Süreyya, evvelki sene mahdut miktarda teksir ettiği Kadro ve İnkılâp broşüründe ve tab'ı bitmek üzere olan Kadro ve İnkılâp kitabında ve hakimiyetteki bir seri yazılarında bu hususlaki fikirlerini etraflıca izah etmişti. Misal olarak tab'ı bitmek üzere olan ve ilk matbu formaları elimizde bulunan Kadro ve İnkılâp kitabından bazı cümleler alalım: *"Evvelce bir inkılâbın karakteri münhasıran o inkılâbın cereyan ettiği memleketin siyasî ve iktisadî vaziyeti ile izah edilirdi. Şimdi bu izah kâfi değildir. Artık bir memlekette inkılâbın seyrini yalnız o memleketin değil, onunla alâkadar bir kısım memleketlerin iktisadî vaziyeti ve cihanın umumi gidişile izah etmezsek rüyet ufkumuz gayet dar kalır. Şimdi her memleket cihan iktisat ve cemiyet zincirinin bir halkası halindedir. Binaenaleyh şimdi bir memlekette meydan alan her hangi bir inkılâbı yalnız o memleketin kendi bünyesinden gelen şartların neticesi gibi değil, cihan iktisat sistemindeki tezatlardan birinin şu veya bu sebeple o memlekette keskinleşmesi ve infilâk etmesi şeklinde görmek lâzımdır,,.* Diğer bir sahifeyi açalım: *"Türk inkılâbı , tekniğin süratle ve muayyen mıntakalarda merkezleşmesi karşısında gittikçe müstemlekeleşen ve gittikçe istiklâlini kaybeden bir yarı müstemlekenin kendini hakirleştiren bütün iktisat ve siyaset sistemlerine karşı tek başına ve bizzat kendi müstakil tekniğini yapmak için kıyamıdır,,.* Bir cümle daha *"Memleketimizin geri tekniğine ve iktisat şartlarımızın iptidai manzarasına tekniği ve tezatsız bir iktisat nizamına sahip olma cehtinin bir ifadesi binaenaleyh muasır liberal iktisat ve cemiyet nizamına karşı bir isyandır,,.* Şevket Süreyyanın makalesinde bu kanaatlere zıt bir fikir yoktur. Plan makalesini okuyan bunu vüzuhla görür.

Rusyadaki ihtilâl beynelmilel bir tezadın mahsulüdür. İtalyadaki Faşist hareketi, beynelmilel bir tezadın bu memleket dahilinde tevlit ettiği içtimai sarsıntılara karşı bir reaksiyon hareketidir. Milli kurtuluş hareketleri müstemlekeciliğe karşı bir isyandır. Amerikada ve İngilterede ihtilâl olmamasının tarihi sebepleri başkadır: Bunlar evvelâ müstemlekecidir. Burada amele sınıfı müstemlekelerden gelen kâra iştirak eder. Binaenaleyh amele sınıfının bile muayyen tabakaları emperyalizmin bakasında menfaatini görür ve müstemlekeleri kaybettirecek her hangi bir ihtilâl hareketine taraftar değildir. Saniyen bunları kapitalizmin iyi muhafaza edilen metin kaleleridir.

Hamdi Bey, tekniğin alabildiğine harpten sonra inkişaf etmiş olduğunu söylemekle vakıalarla tezada düşmüş oluyor. Meselâ bugün bulunduğu seviyeyi muhafazaya çalışan ve yalnız tali unsurları üzerinde teknik yenilikler yapan muazzam metalurji, harpten evvelki devrin mahsulü değil midir?

●

Hamdi Bey, tekniğin alabildiğine harpten sonra inkişaf etmişolduğunu başı boş inkişafı, metropollerle müstemlekeler meselesi, buhran meselesi, ilh.. hakkında Hamdi Bey noktai nazarlarımıza o kadar vakıftır ki, Hakimiyeti Milliyede ve Kadrodaki neşriyatımızla bir kül halinde ilk defa bizim tarafımızdan ortaya atılmış olan bu davaların plan yazısı vesilesile bizden yeniden izah edilmesini istemesi, adeta bizi kendi kanaatlerimize zıt bir vaziyet almış olmakla ittiham etmek gibi bir iştir. Bu tarzda bir ilzam tekniği, orijinal olmakla beraber Hamdi Bey de kabul ederler ki, fikir meselelerinde *patenta tertibatı* almadan bundan böyle şifahen hiç bir şey görüşmemek gibi acaip bir netice verebilir.

Hamdi Bey bu cevabımızdan yazısını fena telâkki etmiş olduğumuz manasını çıkarmamalıdır. Biz Hamdi Beyle hem konuşarak, hem yazışarak güzel münakaşalarda bulunmağı her zaman severiz.

Lausanne'daki anlaşmaların iç yüzü

1932 senesinin Temmuz ayında, masalların dahi kaydetmediği bir hadise oldu: Dünya finans merkezleri birleşti.

Finans merkezleri dediğimiz zaman üç noktayi kasdediyoruz: Londra, Paris ve New-York. Dikkat edilirse, dünyadaki siyasi ve ticari borç miktarları kaç milyar olursa olsun, alacaklılar, bu üç merkezden biridir. Şimdiye kadar, bu üç merkez arasında görüş ve hareket ayrılıklarına, kendilerinin de birbirlerine karşı alacaklı ve borçlu bulunanları ve bir de, her üçünün de ayrı ayrı, kendi tahsilâtlarını mutlaka başa geçirmek istemeleri sebep oluyordu. Fakat cihan buhranı, her üçünün de şuur ve tahteşşuuruna soktu ki, bu borç ve alacak davalarını birleştirmezler ve kendi davalarını başa geçirmek hastalığından vaz geçmezlerse, neticede, buhran, borçlarla beraber başka şeyleri de tasfiye edecektir.

Daha Laval'in Londra ve New-York seyahatlerinde, her üç merkezin de elele çalışmaları kararlaşmıştı. Ve daha Londra'da Tuna memleketleri meselesi görüşülürken, İngiltere ile Fransa'nın müşterek hareket etmeleri kararlaştırılmıştı. Yalnız en büyük alacaklı Amerika olduğundan, buhrandan en ziyade muztarip olan Amerika olduğundan ve bundan maada da kendi halkına karşı en ziyade borçlu bulunan devlet, keza Amerika olduğundan, bu memleketin finansını temsil eden Hoover, "harp borçları,, nın ilgasını açıktan açığa iltizam edemiyor ve evelemirde Avrupa devletlerinin, yani kendisine karşı borçlu olanların, Almanya'yı "tamirat borçları"ndan ibra eylemelerini ve sonra Amerika'ya dönerek "harp borçları,, ndan da kendilerinin ibra edilmelerini talep etmelerini, gizliden gizliye teşvik ediyordu.

Denilebilir ki, "tamirat borçları,, ile "Harp borçları,, nın ilgası fikri, hemen her yerden evvel, Amerika'da vücut bulmuştur. Üç senedenberi Amerika gazeteleri ve mecmuaları, bunun zaruretinden bahsedip dururlardı. Çünkü Amerika bankerleri, harpsonrasında, Cenup Amerikası ile Çin pazarlarına ve Avrupa'da Alman sanayii ile Polonya maden sanayiine, milyarlarca dolarlık ikrazatta bulunmuşlar ve cihanın bu noktalarını fili hükümleri altına almışlardı. Harp borçları, nihayet Amerika hükûmetini ve tahvil sahiplerini yani küçük tasarruf erbabını alâkadar edebilirdi. Halbuki harpsonrası kredileri, Gold Standard Exchange sayesinde havadan elde edilmiş mefruz milyarların, senede ve imzaya raptolunarak, peyderpey para şeklinde tahakkuk ederek New-York

bankalarına avdetini tazammun eden harikulâde bir finans kombinezonu idi.

Tamirat ve harp borçlarının devamı, işte bu harikulâde kombinezonu suya düşürecek mahiyette idi. Ve bunu, en iyi, bir taraftan Amerikan finansı bir taraftan da onun pazarı olan Almanya biliyordu.- Öyle ki, itilâf devletlerine silâh ve mühimmat kredileri açarak "harp borçları,, gibi o zaman için kârlı bir fasıl açması Amerika'yı nasıl onlar lehine harbe sürükledi ise, bu sefer de, o fasıldan çok daha kârlı olan "harpsonrası kredileri", ayni Amerika'yı, sarih olarak üç senedenberi Alman davasının müdafii kılmıştır.

Bu, böyle olmak ve tamirat borçları,, ile "harp borçları,, nın ilgası New-York mahafili ve bunların mümessillerince çoktan kararlaştırılmış olmakla beraber, meseleden açıktan açığa bahsetmeğe, elbette ki imkân görülmemiş ve bütün mesele alttan alta ve gizliden gizliye, olgun bir hale getirilmiştir. Davanın, matlup şekilde, halli için, "buhran,, şüphe yok ki büyük bir rol oynamıştır. Eğer öyle olmasa idi ve eğer üç finans merkezi kendi aralarında uyuşmamış olsalardı, hiç, sarahaten Amerika'ya karşı bir müttehit ve kararlı hareketi temsil eden Lausanne konuşmalarını ve kararlarını, Amerika, bu kadar soğukkanlılıkla karşılıyabilir mi idi?

Hulâsa edelim:

1. Gold Exchange Standard ile finans merkezleri, milyarlarca krediyi, emtia mubadeleleri ile yani tabii bir yoldan değil, "kredi ihdası,, ile yani sun'i bir yoldan ve doğrudan doğruya, kendi lehlerine kurulmuş bir para sisteminin hususiyetlerinden pervasızca ve zerre kadar ahlâkî endişe göstermeksizin istifade etmek suretiyle, hesap ve defter üzerinde "imal,, etmişler ve ikraz eylemişlerdir. Bu işte:

a) Amerika, büyük matlubata maliktir. Bunları tahakkuk ettirmek için harp borçlarından temamen değilse de kısmen, rahat rahat feragat edebilir.

b) İngiltere, Ortaavrupa'daki kredi inhidamının bir çok zararlarını görmüş olmakla beraber 4 milyar İngiliz lirası kadar bir matlubu ile cihan dayinleri arasında, gene birinci derecede bir mevki tutmaktadır. Tamirat tahsilâtında bulunarak Amerika'ya harp borçları tediyatına devam etmesi, menfi de olsa, tediye müvazenesinde cüz'i bir rol oynamaktadır. Her iki borç sisteminin kaldırılmasında, elbette ki ancak menfaat vardır.

c) Fransa, Gold Standard Exchange'ten ikrazatta bulunmak suretiyle istifade etmemiştir. Buna mukabil, muazzam miktarda altın biriktirmiştir ve bu sayede biriktirmiştir. Dünyada altın sisteminin bakasını temin edecek olursa, eldeki altınlara dayanan garantili bir para ve kredi ihracatına geçmesi, tamiratın kalkmasından göreceği zararları, bir kaç defa telâfi edecektir.

2. Finans merkezleri, görülüyor ki, harpten evvelki ve harp esnasındaki "matlup hesapları,, na, harpsonrasının en büyük gelir membaı olan Gold Standard Exchange'in temin eylediği "matlup hesapları,, nı takdim eylemekte, hem miktar bakımından bir tercih sebebi ,hem de "buhran,, dan çıkabilmek zaviyesinden "keyfiyet,, çe bir fayda umuyorlar.

3. Finans merkezleri, bu hesabı

yaparken, "buhran"ı, alelâde fakat "harp borçları,, ve "tamirat borçları,, gibi cihan tediye müvazenesini felce uğratıcı muameleler yüzünden keskinleşmiş bir "peryodik ve siklik,, buhran telâkki ediyorlar. Buhran, başlangıçta, finans merkezlerinin anladıkları manada bir buhrana benzemiş olabilir. Şu var ki, çok geçmeden, diğer buhranlarla bütün benzeyiş noktalarını gittikçe kaybetti ve üç yeni vasıf gösterdi:

a) Serbest mübadele esası kalktı.

b) Para esası yıkıldı.

c) Bir taraftan alacak ve borç arasındaki taahhüt esası sarsılırken bir taraftan da, gittikçe artan devlet müdahaleleri neticesinde, faiz ve fiatın serbestçe teşekkülü ve dolayısı ile "mülkiyet mefhumu,, şiddetli darbeler yedi.

Bu üç esas, "buhran"ı, buhranlıktan çıkarmıştır.

Bunun başlıca iki sebebi vardır:

1. Pazarların metropollere karşı isyanı ve sanayileşmesi.

2. Altın esası ile Gold Standard Exchange arasında, cihan para hacminin, birincisi ile gayri kabili telif ikincisinin ise baki kalmasını imkânsız kılacak derecede şişmiş olmasıdır. O kadar ki, her *zaman için, para emtianın ölçüsü iken, bugün, emtia paranın ölçüsü olmuştur.*

Pazarların metropollere karşı isyanı ve sanayileşmesi, cihan iktisat bünyesinde derin bir tahavvülün başladığını göstermektedir. Bu hareket, kapitalist nizamı sarsacak ve ona yeni bir şekil verecek kadar mühimdir.

Para hacmının şişmesi ise, "para esası,, meselesini, yepyeni bir şekilde ortaya salmaktadır. Gold Standard Exchange, iflâs etmiştir. Gold Standard, yani altın esaslı para isekabili tahakkuk değildir, iki bakıma göre:

Bir kere, mevcut ticarî ve iktisadî muamelelerin yekûnunu örtecek kadar bir paraya karşılık olacak kadar altın yoktur. İnsanlık, şu son çeyrek asır zarfında, iktisadî faaliyetlerini o derece ileri götürmüştür ki, cihan harbına kadar pek güzel kâfi gelen altın, bugün artık bu faaliyetlerin önünde giden yani onları sevk ve tanzim eden bir faktör değil, onların peşince koşan yani onları tağşiş ve teşviş eden bir unsurdur.

Halbuki insanlık, henüz mevcut dünya nüfusuna göre bir istihsale dahi geçememiştir. Milyonlarca çıplak ve aç vardır. Eğer bunların hepsi hakiki müstehlikler olsalar, ne yapacağız? *İşte altın esasının geriliğini ve kifayetsizliğini olduğu kadar Gold Standard Exchange sisteminin sebebi zuhurunu da izah eden bir nokta.*

Altın esasının, buna rağmen kabul edileceği bir an için (ve ellerinde altın bulunduran finans merkezleri istifade etsinler diye) farzedilse, derhal, altının itibarî kıymetini yükseltmek icap edecektir. Yalnız bugün için değil, önümüzdeki bütün devre için, altın fiatlarını emtia mubadelelerine ve dünyadaki para envestismanlarına göre adım adım kontrol ederek adım adım yükseltmek icap edecektir. *İşte, bir çok benamı iktisatçıların (hassaten Keynes) bundan sonra artık ancak "dirigé,, yani "dümenli,, bir altın esasının yaşıyabileceğini iddia etmelerindeki âmil.* Altının kifayetsizliğine dayanan bu gibi mülâhazalar, Garp'tan bize, sızıntı halinde gel-

mektedir. Altının bu son hususiyetini, bir sır gibi, saklıyanlar, bu sırrın taraf taraf malûm olduğunu acep biliyorlar mı?

Dümenli altın para esasını kabul ettiğimizi farzettik. Bunu nasıl tatbik edeceğiz?

Emtia istihsalâtının hacmına göre altına kıymet biçmek demek, kısaca, cihan iktisadiyatını bir plânın içine almak demektir. Besbelli bir şey ki, böyle bir işte, ne mevcut nizamın ne de evleviyetle harpten evvelkinin bir rolleri olabilir. Çünkü bu nizamlara göre, altının emtiaya ölçü olması lâzım gelir. Halbuki, vaziyet odur ki, emtianın altına ölçü olması zarureti ile karşılaşmış bulunuyoruz.

Mevcut nizamdan ayrılmamak gayesini gütmek, yahut harpten evvelkine gitmek meyillerini göstermek, "dümenli altın para esası,, nın kanuniyetlerini peşinen çiyniyerek, böyle bir nam altında Gold Standard Exchange ihtikârını, gene cihan mikyasında olarak, tekrar eylemek demektir.

Plânlı cihan istihsalâtına göre dümenli altınpara esasının birinci ve sarsılmaz şartı, bizce, hem mevcut nizama, hem harpten evelkine arkasını dönerek yeni nizamı kurmak demektir. Bu uğurda ilk adım da dümenli altın para esasını finans merkezlerinin elinden alarak, devletlere teslim eylemektir *Aksi takdirde, kısa fasılalarla, dağıtılacak altınlar, gene çıktıkları noktalara avdet edecekler ve kısa fasılalarla, gittikçe keskinleşen "buhranlar,, olacaktır.*

Mevcut nizam tasfiye edilir, plânlı bir istihsale cihanın her noktasında geçilir, para esasının kontrolü devletlere havale edilir, kısaca: ferdiyetçi ve perişan bir esastan devletçi ve kontrollü bir esasa geçilirse, biz de "dümenli altın para esası,, na taraftarız.

Serbest bir altın para esasını imkânsız kılan ikinci sebebin izahı yukarıki tafsilâttan sonra kolaylaşmıştır.

Altın, üç finans merkezinin elinde birikmiştir. Altın esasına geçilecek diye onlardan altın satın almak, *istikrazların en faydasızını ve en pahalısını yapmak demektir.* Besbelli bir şey ki, dünyada hâlâ, bir tarafta sanayici ve sermayeci metropoller ve bir tarafta da geri teknikli ve sermayesiz ziraat ve hammadde memleketleri mevcut oldukça, satın alınan altınlar, çok geçmeden, çıktıkları noktalara avdet edeceklerdir. Çünkü, *tediye müvazenesi, daima birincilerin lehine ve daima ikincilerin aleyhine işliyecektir.*

Hem sonra, meselâ bir Türkiye, 200,000,000 lirayı altın esasına istinat ettirmek gibi bir lüks uğruna, bunun 80,000,000 unu, çok geçmeden çıkıp gidecek olan bir altına niçin yatırsın? Kendisi için faydasız olması şöyle dursun zararlı olacağı âşikâr bir para esasına geçeceğim diyee, neden memleketimiz, altına yatıracağı parayı, muhtaç bulunduğu yüksek istihsal vasıtalarına yatırmayı tercih etmesin? Bahusus ki, para denilen şeyin mahiyeti ve vazifesi, artık, cümle âlem için olduğu gibi, Türkiye'de de temamiyle malûmdur. Para, bir tediye vasıtasıdır. *Eğer istihsal ile istihlâk ucuca getirilirse, matbaa kâfidir.* Para hariçle bir mübadele vasıtasıdır. *Bu da kaç senedenberi döviz ve kambiyo kanalinden temin edilmektedir. Bu işte, tediye müvazene-*

sini korumak ise, kontenjan ve takas usulleri ile başarılmaktadır.
Bu itibarla, ancak başkalarının hayrına işliyecek bir "altın esası,, nı kabulde ve bu uğurda, daha ilk adımda 80.000.000 liralık bir külfeti tazammun eden bir fuzulî masrafı millete yükletmekte, Türk devleti'nin hiç bir menfaatı yoktur.

Türkiye için doğru olan bu kaideyi, bütün müvazene açıklı milletlere teşmil edebiliriz.

Altın esasına geçilebilir. Fakat, bunun için, altını dağıtacaklar, altını bedava dağıtmalıdırlar. Altın, çok geçmeden, gene kendi ellerine geçecektir. Gene bedava dağıtmalıdırlar. Ve, bu eğlenceli oyunu, istedikleri kadar, finans merkezleri tekrar edebilirler. Anlaşılıyor ki, *"altın esası", çoktan iflâs etmiştir.* "Dümenli altın esası", hakikaten üzerinde durulacak bir mevzudur. Bu hususta, beynelmilel bir konferans, eğer davayı samimî olarak tetkik ederse, bu esasın kendine mahsus kanuniyetlerine uymakla, yeni cihan nizamının temellerini atabilir. Fakat böyle bir konferans, Lausanne görüşmelerinin zıttına olarak, davayi, finans merkezleri menfaati bakımından değil, cihan ve cihan milletleri bakımından tetkik etmelidir. Şu noktaların tespiti, şarttır:

a) Buhran, buhran değildir. Bütün cihan için bir dönüm noktasıdır. Bir sistemin bozukluğunu ve kifayetsizliğini, iktisadî ve içtimaî bütün unsurları bakımından ispat etmektedir.

b) Cihan, makine medeniyetinin ve makine medeniyeti şartlarının bilâ kayit ve şart cihana teşmilini istiyor. Bir Amerika ve bir Efgan yanyana yaşadığı müddetçe, kurtuluş yoktur.

c) Cihan, fertlerin kazançlarına dayanan bir sistemi, bilfiil tasfiye etmektedir. Bu tasfiyenin devamı ve temamlanması için, hiç bir harp ve darp cephesine lüzum yoktur. Çünkü sistem, kifayetsizliği ile, kendi kendisini tasfiye etmektedir. Cihanın özlediği sistem: *siyaseten hür ve iktisaden cüzütam milletlerin, müsavî şartlar dahilinde karşılaşmaları ve "milletler arasında teşanüt,, şiarını, müsavî hak zaviyesinden tahakkuk ettirmeleridir.*

Eğer önümüzdeki iktisat konferansında, bu noktalar nazarı itibara alınarak konuşulursa, *Yirminci Asır*, kendisinden evelkine nazaran, hakiki makine medeniyeti asrı olur ve ileri teknikle her noktası tecehhüz etmiş cihanın her noktası, şu *"Amerikan prosperity'si,,* ni bilfiil tanımış ve tatmış olur. Aksi takdirde, cihan mikyasında bir derebeyliği göre göre idame etmek istiyen finans, bütün yirminci asır boyunca, *bir modern Ortaçağ yaşatmış olmak mes'uliyetini, üzerine alıyor demektir.* - B. A.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim
Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Kadronun müessisleri : Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Burhan Asaf
İsmail Husrev

İmtiyaz sahibi : Yakup Kadri
Neşriyat müdürü : Dr. Vedat Nedim

İdare merkezi Ankara

Adres : Yakup kadri, Manisa Meb'usu Ankara

Tevzi Merkezi : Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi
İstanbul Ankara caddesi, No. 83

Abone şartları

Senelİği peşin olarak 3 liradır.

Abone için müracaat yeri : İstanbul — Ankara caddesi Muallim Ahmet Halit kitaphanesidir.

Kadro Külliyatı Serisi:

1932 senesi içinde (Kadro) külliyatından neşredilecek eserler:

İnkılâp ve kadro

(İnkılâp ideolojisi ve nazarî esasları)

Şevket Süreyya

Çıktı. 100 Kuruş.

Büyük İnkılâp ve Küçük Politika

(Cümhuriyet tarihine dair bir tetkik)

Yakup Kadri

Yarı Siyasî

(1931 senesi Türkiye ve cihan hâdiselerinin Ankaradan tahlili)

Burhan Asaf

Plânlı Türkiye

(İnkılâp Türkiyesinin iktisadî kuruluşu)

Vedat Nedim

Türkiyede köy İktisadiyatı

İsmail Husrev

Türkiye ziraî kooperatif hareketi

Yazan: İsmail Husrev

Yeni çıktı

Fiatı 50 krş.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

8

AĞUSTOS
1932

İÇİNDEKİLER

KADRO

Şevket Süreyya	**Milli kurtuluş hareketlerinin ana prensipleri**
Doktor Vedat Nedim	**Mefhum teşkilâtı değil, madde teşkilâtı**
Bürhan Asaf	**292 inci konferansın zabıtlarından**
Yakup Kadri	**Edebiyat buhranına dair**
İsmail Hüsrev	**Türkiyede derebeylik rejimi**
Bürhan Asaf	**Faşizm ve millî kurtuluş hareketi**
Şevket Süreyya	**Yarı münevverler kulübü**
KRONİKLER	

KADRO.

1922. 30. Ağustosundan şimdi bizi ayıran, tam on yılın zaman mesafesidir. Zaman her ân biraz daha yürüyor. Bu mesafe her gün biraz daha açılıyor. Fakat bu ne garip tecelli ki, bu zaman mesafesi bizi, 1922. 30. Ağustosundan ne kadar uzaklaştırırsa, uzaklaştırsın, biz mânen ona her ân biraz daha dönüyor, biraz daha yaklaşıyoruz.

Ona döndükçe ve ona yaklaştıkca, kanımızda sıhhatin ve heyecanımızda tazeliğin, hudutsuz coşkunluğunu duyuyoruz.

Tarih içinde, bu kadar derin mânalı, fakat bu kadar yakın bir kahramanlık misali nasip olan kaç nesil vardır? Bu misalin enginliği bizi gün geçtikçe sarıyor, gün geçtikçe onu daha iyi anlıyor ve ona daha çok bağlanıyoruz.

●

Bu günü yaşatmak ve yarını kurmak için çalışan neslin, dünün hatırasını zinde tutmak ve ona bağlanmak istemesinden ne çıkar? diyenler, bir nesil için kahramanlık seciyesinin ve ruh asaletinin menbalarını tanımıyan ve kıymetini duymıyanlardır. Millî inkılâp tarihimizin bütün hamlelerini ve bütün kahramanlık misallerini neslimizin tabiî mirası saymak, bu mirasa bağlanmak ve yeni inkılâp hamlelerinde bu misallerin her zaman zinde ve her zaman heyecan uyandırıcı hatıralarına yaslanmak ve onlardan kuvvet almak ahlâkı, bizim neslimizin -eğer tabir caizse- yegâne muhafazakâr vechesidir.

Bizden evvel yetişenlerin, millet davası bahse mevzu olunca, her şeye rağmen ve her ne şerait altında olursa olsun mücadele etmek an'anesini kendimize ahlâk edinmek öyle bir keyfiyettir ki, bu keyfiyet bir inkılâp gencinin ruhuna ancak asil bir heyecan verir.

●

Millî mücadele, bir cephe harbi şekline istihale etmiş bir millî kurtuluş ihtilâlidir ki, bu ihtilâlde milletin cebr ve zoru, sokak mücadelesi etrafında değil, müstemlekeciliğe karşı bir harp

(İstiklâl harbi) *ve müstemlekeciliğin dahildeki müesseselerine karşı da bir isyan* (Büyük Millet Meclisi Hükûmeti) *şeklinde tecelli etti. Fakat Dumlupınar olmasaydı, bu ihtilâl akim kalabilirdi. Bu ihtilâl akim kalsaydı, Türk inkılâbı başlıyamaz ve inkişaf edemezdi. Dumlupınar millî kurtuluş hareketimizin ihtilâl safhasını inkılâp safhasından ayıran bir hattı vasıldır.*

Hâdisenin bu mânası üstünde şimdiye kadar eğer, çok söylenmemiş ve çok yazılmamışsa bu hal, hâdisenin herkes için kolayca idraki kabil olmıyan mürekkep azametindendir. Kaldı ki, bu günkü nesil, dünkü ihtilâl davasının henüz madiyeti içindedir. Fevkalâde insanlar, fevkalâde vak'alar, fevkalâde neticeler, âdeta tabii zannettiği, tabiiliğine âdeta istinas ettiği maddî bir hava gibi bu nesli sarıyor.

Fakat gün geçtikçe, nesiller değiştikçe nazarların ihatası artacak ve o zaman 30/ Ağustos/ 1922 tarihinin, hattâ yalnız milli tarihimiz için değil, istiklâlleri takyit olunmaş bütün milletlere verdiği maddî misal ile bütün cihan tarihinin seyri üstündeki âlemşumul mâna ve tesiri hakkında, pek çok söylenecek ve pek çok yazılacaktır.

●

Inkılâp, ancak, büyük hâdiseler yapmak ve büyük kahramanlar doğurmak kabiliyetinde olan milletlerin işidir. Lâalettayin bir insan cemiyeti, lâalettayin bir kalabalık inkılâp yapamaz.

Filhakika, engin ummanlar içinde istikametini kaybedip te bağlanacak bir nokta bulamıyan ve ufuklardan ufuklara maksatsız bocalıyan avare tekneler gibi, ruhu müttekâsız kalan, bir ruh sefaleti ile diğer ruh sefaleti arasında mânasız bocalıyan milletler de vardır. Bu perişan, bu avare milletler halâs yolunu, bazan mutavaatın derin karanlığı, bazan her felâketi olduğu gibi kabul etmenin menfur mistisizmi içinde ararlar.

Fakat şimdi biz, tarihimizde yüz kızartacak bir takım esaret hikâyelerinden başka bir şey olmıyan ve istiklâl bahse mevzu olduğu zaman gençliğinin kanı, bir alevden su gibi değil de, bir sarı irin

gibi pıhtılaşan milletlere Dumlıpınar günümüzü bir misal gibi veriyoruz.

Ya müstemleke sokaklarının vebalı havası, ya bataklık kokulu mabetlerin gülünç putları önünde, insanlığından geçen milyonların, artık, mefkûreleri için bir asîl müttekâları vardır.

Bunu bizzat Dumlupınarı yapandan dinliyelim:

«Türk milletinin burada ihraz ettiği zafer kadar neticei kat'iyeli, ve bütün tarihe, yalnız bizim tarihimize değil, cihan tarihine yeni cereyan vermekte kat'î tesirli bir meydan muharebesi hatırlamıyorum.» [1]

[1] Gazi Hazretlerinin 30/ağustos/1924 Dumlupunar nutkundan.

Millî Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri.[*]

Şevket Süreyya

1. — Millî kurtuluş hareketleri, tarihî orijinleri itibarile beynelmilel bir tarzda, yani müstemlekeci memleketlerle, müstemlekeler ve yarı müstemlekeler arasındaki iktisadî ve siyasî tezadın birer neticesidir. Bu tezat tarih içinde menşeini, bir taraftan makinelerin garp memleketlerinde sanayie tatbikinden doğan büyük sanayi inkılâbından, diğer taraftan bu sanayiin arzın mahdut noktalarına tekâsüf ve inhisar etmesi şeklinde tecelli eden beynelmilel müsavtsızlıktan alır.

2. — Millî kurtuluş hareketlerinin mebde noktası beynelmilel bir tezat olduğu gibi, gaye ve hedefi de bu beynelmilel tezadın, yani bir kısım memleketlerin diğer kısım memleketlere karşı iktisadî ve hattâ siyasî tabiiyeti şeklinde tecelli eden müstemlekecilik tezadının hallidir.

Bu itibarla millî kurtuluş hareketleri, gerek tarihî menşeleri, gerek inkişaf istikametleri bakımından, cihan içinde bir tezadı ve binaenaleyh bütün prensipleri kendi zatından çıkarılması icabeden müstakil bir beynelmilel davayı temsileder. Millî kurtuluş hareketleri, her hangi diğer bir hareketin peyki, tâbii veya rezervi olmaz.

3. — Tarihî mahiyetleri itibarile millî kurtuluş hareketleri, cihan iktisat vahdetini inhilâl etitrmiye ve cihan iktisadiyatını teşkil eden unsurların birer birer kendi kabukları içine çekilmeleri suretile gittikçe iptidaileşmelerine müteveccih menfî ve irticaî birer hareket değildir.

Bu hareketler filvaki, millî istiklâl cidaline giren müstemleke ve yarı müstemlekelerle iktisaden tâbi memleketlerin kötü birer hammade müstahsili ve passif birer mahreç olmaktan kurtulma-

[*] Bu yazı, muharririn bu ay içinde intişar etmiş olan « İnkılâp ve Kadro » adlı eserinden alınmıştır.

larını istihdaf eder. Fakat bu otarşi, yukarıda işaret olunan hedefin tahakkuku için bir intikal seyridir ki bu seyir, bu memleketlerin kendilerini müebbeden âlemi hariciye kapamaları, beynelmilel iktisat münasebetlerinden uzaklaşmaları demek değildir. Bilâkis millî kurtuluş hareketlerinin inkişaf istikametleri, müstemleke ve yarı müstemlekelerle iktisaden tâbi memleketlerin, millî iktisat cihazlarını, imkânın azamî haddine kadar inkişaf ettirmiş yeni iktisadî cüzütamlar halinde beynelmilel emtia mübadelelerine iştirak etmiye ve bu suretle daha rasyonel bir cihan vahdetini tesis etmiye müteveccihtir. Başka memleketlerdeki buhranları ve içtimaî mücadeleleri keskinleştirmek için «müstemleke ve yarı müstemlekelerin bir taraftan ham madde müstahsili ve mahraç olmaktan çıkmak, fakat diğer taraftan kendi kendilerini iptidaileştirmeleri ve cihanın mübadelesinden hariç kalmalrı telâkkisi, millî kurtuluş hareketleri bakımından merdut bir telâkkidir.»

4. — İstihsal vasıtalarile, tekniğe tahakküm tarzı, yani istihsal münasebetlerile teknik arasındaki uygunsuzluk, muasır cemiyette yaşıyan bütün tezatların ve bu meyanda müstemlekecilik tezadının unsuru aslisidir. Yüksek tekniğin, büyük istihsal vasıtalarının, büyük iktisat faaliyetlerinin içtimaî bir mürakabe ve tanzim altına alınmamış olması yüzünden muasır cemiyette tekniğin her terakki adımı kendi peşinden bir sürü içtimaî tezatları sürüklüyor.

Yüksek tekniği ve büyük iktisat faaliyetlerini cemiyeitn kontrolü altına alması, millî kurtuluş hareketlerinin objektif mahiyet ve inkişaf istikametlerine iki sebeple tevafuk eder:

A. — Milletler arasındaki iktisadî tabiiyet ve metbutiyet tezadının tasfiyesi.

B. — Millet içindeki iktisadî menfaat tezadının tasfiyesi.

Cihanda sanayi yalnız mahdut memleketlerde tekâsüf ettiği ve o memleketlerde sanayiin başıboş inkişafı ham madde ve mahreç kavgalarına meydan verdiği müddetçe, cihanda müstemlekecilik tezadının tasfiyesi ve millî kurtuluş hareketlerinin en esaslı gayesinin tahakkuku imkânsız kalır.

Milletler arasında iktisadî tabiiyet ve metbuiyet tezadının tasfiyesi için, şimdi büyük sanayi memleketlerinde tekâsüf, inkişaf

etmiş olan yüksek tekniğin ve bu yüksek teknik üstündeki içtimaî münasebetlerin cemiyetin plânlı kontrolüne müstenit yeni ve daha rasyonel bir şekle inkılâbı, millî kurtuluş hareketlerinin inkişaf ve selâmeti hesabına zarurîdir. Büyük sanayi memleketlerinin kendi bünyelerinden gelen kanuniyetlere göre oralarda esasen cereyan etmekte olan bu bünye istihalesini hassasiyetle takip etmek ve bu istihalelerin oralardaki içtimaî mahiyeti ne olursa olsun onu kendi mücadelemizin gaye ve prensiplerine göre hükümlendirmek mecburiyetindeyiz.

Millet içindeki iktisadî tezatların tasfiyesi bahsine gelince; milletin ahenk ve insicamı üstünde menfî bir rol oynıyan ve binnetice millet bünyesinin -büyük sanayi memleketlerinde gördüğümüz gibi- keskin sınıf mücadelelerine, buhranlara, katastroflara ve nihayet bütün millet bünyesinin inhilâline mahkûm kılan iktisadî menfaat mücadeleleri, büyük tekniğin ve büyük iktisat faaliyetlerinin başıboş inkişafının birer neticesidir.

Halbuki şimdi Türkiyede -ve Türkiyeye benzer memleketlerde- büyük istihsal tekniği ve bu tekniğe müstnit büyük mülkiyet münasebetleri esasen inkişaf etmiş değildir. Henüz rüşeym halindedir. Bunların on dokuzuncu asır, yani klâsik kapitalizmin tezehhür ve inkişaf safhasında olduğu gibi, fertlerin serbest rekabeti ve liberal bir sermaye terakümü ile meydana getirilebilmesi için zarurî olan şartların ise, hiç birisi mevcut değildir. Şimdi millî kurtuluş mücadelesi içinde yaşıyan memleketlerin kendi millî sermayelerini böyle ferdiyetçi ve liberal bir sistem içinde -geçen asırda Avrupada görüldüğü gibi- teraküm ettirilmeleri için, ne taksim edecekleri müstemlekeler, ne fethedecekleri serbest pazarlar kalmıştır. Hulâsa bütün şartlar ve zaruretler, millî kurtuluş hareketlerine giren memleketlerin kendi iktisat cihazlarının inkişafını, daha ilk adımından itibaren cemiyetin sevk ve idaresi altına almalarını âmirdir.

Bu memleketlerde ileri teknik ve geniş iktisat faaliyetleri, ancak milletin, yani milletin ileri menfaatleri namına cemiyeti sevk ve idare eden plânlı bir iktisat devletçiliğinin, mülkiyet ve mürakabesi altında doğar ve inkişaf edebilir. Bu memleketlerde devlet, on dokuzuncu asır Avrupası için tamamile meçhul ve o asrın şartlarile hakikaten telifi gayri kabil bulunan bir «tesahup

ve idaer edici iktisat faktörü» olarak cemiyetin seyrini istikametlendirecektir. Büyük teknik, büyük mülkiyet, büyük iktisat münasebetleri bu yeni cemiyet faktörünün elinde toplanacaktır. Cemiyet içinde hâkim rol oynamıyan küçük teknik, yahut cemiyetin umumî gaye ve menfaatlerile tearuz etmiyen ve cemiyet içinde hâkim tezatlara meydan vermiyen mülkiyet şekilleri ve iktisat faaliyetleri, bu hâkim iktisat faktörünün tabiiyet ve kontrolü altında yaşıyabilecektir.

5. — Tekniğin tekâsüf ve terakki etmiş olduğu büyük sanayi memleketlerinde, en baş tezadı temsil eden sınıf mücadelesi bakımından cemiyet içindeki tezatların halli, istihsal vasıtaları üstündki mülkiyet münasebetlerinin bir ihtilâl ile tasfiyesine bağlıdır.

Millî kurtuluş hareketleri bakımından ise, keskin bir sınıf mücadelesi, yani hakikî mânasile cemiyetin mahiyetini tayin eden ve istihsal vasıtalarına sahip olanlarla bu istihsal vasıtalarından mahrum olanların kavgası, ancak büyük istihsal vasıtalarının inkişaf ve tekâsüf etmiş olduğu memleketlere mahsus bir hâdisedir. Halbuki büyük istihsal tekniği muayyen bir zümrenin elinde tekâsüf etmiş bulunmıyan ve cemiyetin plânlı bir mürakabesi altına girince bu nevi tezatların inkişaf edemiyeceği memleketlerde sınıf tezadının cemiyetin bünyesini değiştirecek ve bütün tezatları bir sınıf lehine halledecek kadar keskin ve hâkim bir mahiyeti yoktur.

Bu memleketlerde de filvaki, kurunu vustaî sınıfların bakıyesi enkaz ve kapitalist cemiyetlerde görülen sınıfların unsurları rüşeym halinde mevcuttur. Fakat millî kurtuluş hareketleri kendi objektif mahiyet ve istikametine uygun bir inkişaf seyri takip ettikleri takdirde bu enkaz kendi kendine tasfiye edilmiye ve bu rüşeymler kendi kendine dumura uğramıya mahkûmdurldar.

6. — Büyük sanayiin mütekâsif olduğu memleketlerle sanayiden mahrum ham maddeci ve ziraatçi memleketler arasındaki iktisadî ve siyasî tabiiyeti idame edecek bir içtimaî inkılâp, millî kurtuluş hareketleri bakımından menfî ve ric'î bir cemiyet hareketidir. Bize göre bu günün şartlarına uygun progressist bir hareket ancak, bir taraftan millet içinde, diğer taraftan milletler

arasındaki tabiiyet ve metbuiyet tezatlarını tasfiye edecek bir harekettir.

Bu itibarla, cihan üstünde bu gün müesses olan ve bir kısım memleketleri sanayici, diğer kısım memleketleri ham madde müstahsili ve mahreç olarak ayıran iş taksiminin değişmesi, metropollerdeki sanayi kesafetinin dağılması ve tekniğin cihanda yeniden ve rasyonel bir tevezzuu, hülâsa her memleketin kendi mikyasında inkişaf ettirilmiş mütenevvi iktisat faaliyetleri ile kendi millî iktisadiyatını yapması ve cihanda yeni bir müstakil milletler nizamının teessüsü gibi meseleler millî kurtuluş hareketlerinin beynelmilel siyasetinin mevzuunu teşkil eder.

7. — Millî kurtuluş hareketleri, nizamı âlemin bu günkü çarkından muztarip bütün milletlerin, siyasî ve iktisadî hakları kaydü şart altına alınmış bütün memleketlerin müşterek davasıdır. Bu itibarla millî kurtuluş hareketlerine giren veya girmiye namzet bulunan millet ve memleketlerin, aralarında ne kadar mesafe veya ne kadar lisan, kan veya mahiyet farkı olursa olsun, mücadelelerinin mevzuu ve gayeleri itibarile aralarında mânevî bir mukadderat iştiraki vardır. Bu mânevî mukadderat iştirakinin idraki ve millî kurtuluş hareketlerinin bütün cihana şamil ehemmiyetinin her vesile ile ilânı, bu hareketlerin şümul ve itibarını bulması için şarttır.

8. — Bir millî kurtuluş hareketi, ne münhasıran siyasî, ne de münhasıran hukukî bir hâdisedir. Bu hareket, milletin siyasî ve iktisadî istiklâlini ve bu istiklâle müstenit müstakil bir devlet sisteminin ve bu sistemin bütün ideolojik unsurlarını ihtiva eden bir «yeniden doğuş ve kurtuluş» hâdisesidir. Bir inkılâptır. Bu dava millî kurtuluş cidaline giren bir milletin, müstemlekecilik şartlarını müdafaa veya temdit eden bütün haricî kuvvetlere karşı filen silâha sarılması ve esaret şartlarının dahilde mümessili olan saltanat hukukuna, feodal münasebetlere, hülâsa bütün köhne ve kurunu vustaî müesseselere karşı filen isyanı şeklinde bir ihtilâl hâdisesidir. Din ve dünya aristokrasisinin, cismanî ve ruhanî derebeyliğin, millî iktisadın müstakil seyrini ve iktisadî istiklâlin mahiyet ve ehemmiyetini anlamıyan levanten temayüllerin, kısaca kötü ve dar bir mutavassıtlık ve uzlaşıcılık ruhu-

nun (kompradorluğun) millî mücadelede yeri olamaz. Bu davanın, passif kombinezonlar, siyasî idarei maslahatlar, sokak veya diplomasi nümayişleri ile kazanılacak hiç bir tarafı yoktur.
Millî istiklâle ancak, istiklâl harbi ile varılır.

9. — Millî kurtuluş hareketleri «millet» in «millet» olarak istiklâlini istihdaf eder. Bu istiklâlin yalnız kazanılması için değil, muhafaza ve idame edilebilmesi için de, millet vahdetini zedeliyen ferdiyetçi, zümrevî ve sınıfî şıarlara bu davada yer verilmemesi lâzımdır.

Bir milletin tarihinde millî kurtuluş hareketi devri, milletin içtimaî inzibata en ziyade muhtaç olduğu bir intikal devridir. Bu cidal, her şeyden evvel, onu anlıyan ve kendini ona vakfeden, şuurlu, ileri feragatlı ve disiplinli bir «avangard» ın, bütün ferdî ve zümrevî menfaatler haricinde teazzuv ve milletin umumî menfaatlerini temsil ve müdafaa eden bir rehber kadronun sevk ve idaresi altında cereyan edebilir. İnkılâbın prensiplerini idrak etmiş ve bu prensiplerin ruh ve mânasını kendine ahlâk edinmiş böyle tek bir rehber kadro ve bu kadro dahilinde standartlaştırılmış inkılâpçı unsur - yahut bir inkılâp nesli - inkılâbın muvaffakıyet ve selâmeti için lâzımdır.

10. — Muasır nizamın zarurî bir tezadı olan millî kurtuluş hareketleri, cihanın bu günkü seyri ve yarınki mukadderatı üstünde tesirleri gittikçe barizleşen müstakil âmiller halinde şekilleşiyor ve mânalarını buluyorlar. Binaenaleyh bu hareketler şümule ve kemale doğru daimî bir akış ve bir istihale seyri içindedir. Bu hareketlerin yarın, her birinin kendi mahallî ve millî şartları içinde alacağı istikrarlı mahiyeti şimdiden ve teferrüatile mütaleaya imkân yoktur. Bu hareketlere karışan her millet yarın kendi şeklini, hâdisatın seyri içinde, fakat o milletin, onu idrak eden rehber kadronun irade ve içtihatlarının müdahalesile, yine kendi bünyesinden çıkaracaktır.

11. — Millî kurtuluş hareketlerinin tam ve hakikî mümessili Türkiyedir. Bir taraftan muasır nizamın en şamil tezadı olan müstemleke şartlarına, diğer taraftan bu tezadın dahilde mümessil ve müdafii olan müesseselere ve kaidelere karşı milletin filen ve müsellâhan kıyamı ilk defa Türkiyede görüldü.
Gerek millet içinde, gerek milletler arasındaki tezatların kül ha-

linde tasfiyesini güden ve bir taraftan cihanda siyaseten müstakil ve diğer taraftan iktisaden tezatsız yeni bir millet nizamını getirecek olan Türk inkılâbı, yalnız millî tarihimizin değil, bütün beşer tarihinin en nadir, en şamil ve en mânalı hareketlerinden biridir.

Taktik ve stratejik zikzaklar, coğrafî şartlar ve milletlerin ırk ve tarihlerinden gelen kabiliyet dereceleri istisna edilirse kuvvetle iddia olunabilir ki, devrimizde cereyan eden ve yarın cereyan edecek olan bütün millî kurtuluş hareketleri, ana prensipleri itibarile, ancak Türk millî inkılâbının arkasından ve onun mânevî çığırı ve prensipleri üstünde yürüyecektir.

Tarih devirlerinin bütün imtidadınca beşer tarihinin seyrine müdahale eden ve medeniyetin ilk adımlarından itibaren tarihin bir çok dönüm noktalarına müessir olan Türk milleti, şimdi de kendi millî kurtuluş hareketile, cihanın sayısız insan kütlelerine yeni bir yol çizmekte ve yeni bir istikamet vermektedir.
Milletimiz, toprak hudutlarının darlığına ve kemiyetçe aczine rağmen, tarihini daima büyük hâdiseler içinde geçirmiş olmanın verdiği bir kabiliyetle tarihin bu yeni devrinde de, tesirleri bütün cihana şamil yeni bir hareketin başı ve mümessili bulunuyor. Bir yabanî ottan ilk defa bir altın başak yapan, ilk hayvanı ehlileştiren, kara yerin bağrından ilk parça cevheri alıp ilk madeni eriten insanların çocukları, şimdi de yeni bir medeniyet misyonunun önünde yürüyorlar.

Müstakil milleti, tezatsız milleti bütün fonksyonları nizam altına alınmış, bütün hareket kanunları idrak edilmiş, hem kendi kanuniyetlerinin, hem üstünde yaşadığı tabiatın bütün kör ve asî kuvvetlerini tahakkümü altına almış yeni millet tipini cihana Türk milleti verecektir.

Mefhum Teşkilâtı Değil Madde Teşkilâtı.

Dr. Vedat Nedim.

Başvekil İsmet Paşa hazretlerinin İzmir'de Gazi heykelinin açılması münasebetile söylediği nutukta biz, Gazi hazretlerine karşı eşsiz bir belâgatle tasvir olunan vefa ve muhabbet şiymesinin yanında, millî iktisadiyatımızın en güzel idrak ve en güzel ifade edilmiş formüllerini buluyoruz.

●

Her fırsat düştükçe memleketimizde tabiat şartlarının mükemmeliyetinden dem vurup dururuz:

Türkiye, hayvancılık için en müsait bir ülkedir.

Türkiye, meyvacılık için misli bulunmaz bir yurttur.

Türkiye, pamukçulukta bir ikinci Mısır olabilir.

Kısaca, Türkiye kadar tabiat tarafından şımartılmış memleketler parmakla sayılabilir.

Filhakika yurdumuzun iktisat haritası, tıpkı renklerin bütün nüanslarını gösteren bir boya kataloğu gibi, tabiat ve iklim şartlarının bütün çeşitlerini gözlerimizin önüne serer.

Yalnız tabiat ve iklim şartları itibarile değil, ayni zamanda bildiğimiz ve bilmediğimiz yeryüzü ve yeraltı servetleri itibarile de Türkiye gıbta ve hayranlıkla seyrolunan bir diyardır.

Fındık, incir, zeytin, Ayintap fıstığı, palamut, tiftik, miyankökü, kömür, odun gibi bir çok emtiamızı tabiatın ihsanına borçluyuz.

Fakat aklımızın bir tecrit ameliyesile bir müddet için bunun aksini düşünelim: Fındıksız, incirsiz, zeytinsiz, palamutsuz, tiftiksiz, kömürsüz, odunsuz bir Türkiyede yaşasaydık, halimiz nice olurdu?

Hayvancılığımızn, meyvacılığımızın, pamukçuluğumuzun seviyesini de biliyoruz. O halde, tabiatın ihsanlarile geçiniyoruz. Ve onun müsait şartlarından istifade edemiyoruz.

Halbuki, insan oğlunun ideali, tabiatı uysal bir malzeme gibi kullanmaktadır. Milletlerin medeniyet seviyeleri tabiata tabiiyet veya hakimiyet dereceleriîe ölçülür.

İnsanın tabiat üzrindeki hakimiyet derecesinin artması neticesidir ki, bazı mümtaz memleketlere has sandığımız ziraat emtiasının yetiştirme sahası genişlemiş ve dolayısile dünya piyasalarında rekabet cidali keskinleşmiştir.

Meselâ tiftik, Türkiyenin monopolü kalsaydı hiç şüphe yok ki, bu günkü acıklı vaziyete düşmezdi.

Kuru üzümcülükte Ege mıntakasının yegâneliği baki kalsaydı, karşımıza bir Kaliforniya, bir Avusturalya, bir Yunanistan bir İran çıkmasaydı endişelenmeğe hiç mahal yoktu.

Tütünün yetişme sırır anlaşılıp ta, bir çok memleketler tütüncülük yapmağa kalkışmasaydı, bu derece kuşkulanmazdık.

Kısaca, tabiat monopolleri, mutlak ve rakipsiz bir kıymet olmak vasıflarını gittikçe kaybediyor. Tat, koku, renk gibi bazı nisbî kalite farkları ise ucuzluk, bir örneklilik, zarif ambalâj, satışta dürüstlük gibi faikiyetler karşısında çok kere solda sıfır kalıyor. İşte bizim ıstırabımızın ana kaynağı.

Tabiat monopolleri ehemmiyetlerini kaybetmeğe, ve an'anevî ziraat yerini rasyonel, ilmî ziraate terketmeğe başlamasile, Türk ziraat emtiasının da sürüm davası karşımıza dikilmiştir.

Bu günkü sıkıntıyı buhranla izah etmek ve bununla iktifa etmek asıl meseleyi görmemektir. Eğer buhran olmasaydı, biz yine cihan piyasalarında gerilediğimize şahit olacaktık. Nitekim ziraat emtiamızın buhrandan evvel de dünya pazarlarında maruz kaldıkları rekabet mücadelesinin seyri takip edilirse, aleyhimize olan temayül vuzuhla görülebilir.

Dünya piyasalarında monopol vasıflarını kaybeden ziraî emtiamızın rekabet kabiliyetlerini arttırmak davasını her madde için müstakil bir kül halinde ortaya koymak icabeder. Bu ne sadece bir istihsal, ne munhasıran bir sürüm, ne de başlı başına bir kredi mes'elesidir.

Henüz bir türlü tatbik olunamıyan men'i tağşiş kanunu, Âli İktisat meclisinin ruznamesine alınan ihracat kredisi mes'elesi, yer, yer kurulan ziraî kredi kooperatifleri, ihracat ofisi, ticaret mü-

messillikleri gibi teşkilât davanın unsurlarile pearkende olarak uğraştığımızı gösteren emarelerdir.

●

Tağiş, mücerret bir mefhumdur. Kredi, mücerret bir mefhumdur. Sürüm, müceret bir mefhumdur. Bütün bu mücerret mefhumları konkreleştirmek, müşahhaslaştırmak, maddeleştirmek icabeder.

Her madde için *ayrı* istihsal şartları, *ayrı* tağşiş imkânları, *ayrı* kredi vaziyetleri; *ayrı* standart ve ambalâj usulleri, *ayrı* sürüm yolları olduğuna göre bütün bu mes'eleleri maddeden tecrit ederek mütalea etmenin imkânı yoktur.

Bizde, ekseriyet üzere, teşkilât mefhumunu mücerretleştirmeğe, maddeden ayırmağa doğru bir temayül vardır. Halbuki, teşkilât, *madde* için yapılır. *Mefhum* için teşkilât yapılmaz. Madde için yapılan teşkilât bir *ihtisas* organıdır. Orada mütehassıs kendisini evinde duyar ve tekemmül eder.

İhtisas organları ayni zamanda yeni unsur yetiştirmek için de bir mekteptir. Halbuki umumî ve mücerret mefhumlar için yapılan teşkilât içinde, yeni unsur yetiştirmek şöyle dursun mütehassıslar, ihtisaslarını unuturlar: *Bürokratlaşırlar.*

Bütün ziraat ve sanayi teşkilâtımızın tarihi bu hükmümüzü teyit eder.

Ne kadar ziraat memur tanıyoruz ki, işine başladığı zaman bir ziraat şubesinin amatör veya mütehassısıydı; fakat zamanla bir «Kalem efendisi» olmuştur. Ve yine ne kadar mütehassıs sanayicilerimiz vardır ki, bu günkü sanayi teşkilâtımız içinde muafiyet tezkeresi doldurmak yüzünden kâtipleşmiştir. Eleman, madde teşkilâtı içinde yetişir ve tekemmül eder.

O halde yapılması lâzımgelen iş: madde teşkilâtlarımızı kurmak ve mevcut mefhum teşkilâtlarını maddeleştirmektir.

●

Bir malın rekabet kabiliyeti istihsalden, istihlâke kadar muhtelif âmillerin muhassalasıdır. Dünya piyasalarında karşılaşan rakip malların talihi üzerinde müessir olan bu muhtelif âmilleri en ziyade zaptü rapt altına almış olan milletlerdir ki, rekabet cidalinde muvaffak olurlar.

Münferit iktisadiyattan, teşkilâtlı iktisadiyata geçmek zarureti bundan ileri gelmektedir.

Ziraî emtiamızdan hiç birinin rekabet kabiliyeti üzerinde müessir olan âmillere hâkim vaziyette değiliz.

İstihsal ve sürüm işlerimiz, tabiat nasıl hükmederse, fert nasıl bilirse, talih nasıl isterse öyle cereyan edip gidiyor.

Halbuki bütün millî varlığımızın talihi, bu istihsal ve sürüm işlerinin düzelmesine, iktisadiyatımızın tanzimine bağlıdır.

Bu kadar hayatî bir davada ne kadar hassas davransak yeridir.

Onun için tabiatın cilvelerine, ferdin kifayetsizliğne, talihin oyunlrına karşı cephe almak icabeder.

Bu zaruret, prensip itibarile kabul edildi mi, o vakit Devletçilik yolunda peşzinde liberal an'aneler, ferdiyetçi hasis endişeler önünde zikzaklar yapmadan ilerliye biliriz.

Devletçilik, bölünmek kabul etmiyen bir bütünlüktür. Yarı devletçilik, tam bir liberalizmden daha menfî olabilir. Devletin iktisat işlerine müdahalesinden şikâyet edenler, Devletçiliği suçlu çıkarmak istiyorlar. Halbuki hangi iktisat sahasında Devletçiliğin tam bir tatbikine şahit oluyoruz?

Gerek ziraî, gerek sınaî istihsal sahasındaki hudutsuz başıboşluğu bu itibarla bir an evvel nizam altına almak lâzımdır.

Münakalât siyasetimizin vahdeti bilhassa *millî tarife* siyasetinde ifadesini bulmalıdır.

Kredi sahasında nâzım bir siyasete ve kredi menbaları ne olursa olsun isale edilecek kredilerin, hiç olmazsa, *tek* zaviyeden kontroluna muhtacız. Tek kredi değilse bile, ilk adımda tek kontrol bu siyasetimizin şiarı olmalıdır. Emtiamızın sürümü sahasında ise hâkim olan henüz tam bir liberalizmdir.

Millî iktisadiyatımızın bütün faaliyet sahaları için zarurî gördüğümüz millî kontrolü, bilhassa bu sahada tahakkuk ettirmek icabeder.

Türk Devletçiliğinin gayesini İsmet Paşanın İzmir nutkunda en veciz bir tarzda izah edilmiş buluyoruz:

«İktisatta millî varlığı müdafaa etmek ve iktisatta geri bırakıldığımız mesafeleri kapatmak mecburiyeti iktisadî devletçiliğimizin izahıdır.»

Millî varlığımızı müdafaa etmek ve geri bırakıldığımız mesafeleri kapatmak devletçiliğimizin ana ve esas gayeleri olduğuna

göre, bu hedeflere götürecek siyaseti bir plân etrafında tebellür ettirmek icabeder.

İşte Türk Devletinin iktisat plânı, bizi bu günkü mücerretlikten kurtaracak ve her mes'eleyi umumî siyasetimize bağlı bir parça, fakat başlı başına müşahhas maddî bir dava olarak mütalea edecektir.

O vakit meselâ, fındık, pamuk, üzüm, incir, tütün gibi belli başlı mahsullerimizin istihsalinden sürüm safhasına kadar teknik ve iktisadî bütün dertlerile meşgul bulunan, bu emtiamızın gerek millî, gerekse beynelmilel vaziyetini adım adım takip eden, kısaca istihsal ve sürüm hayatımızdaki bu günkü başıboşluğa mukabil her mahsule ait bütün rekabet unsurlarını tetkik ve murakabe altında tutan mercilerimiz olacaktır. Bu sayede ne olduğumuzu ve nereye gittiğimizi bileceğiz. Askerî sahada millî varlığımızı müdafaa etmek için böyle yaptık ve böyle yapıyoruz. İktisadî sahada da ayni yoldan gitmek bir zarurettir.

Askerî sahada geri bırakıldığımız mesafeleri kapatmak için, askerlik tekniğimizn, askerlik bilgimizin, askerlik kabiliyetimizin hiç bir zaman *kendiliğinden* oluverişini beklemedik. Askerî varlığımızın her safhası ayrı, ayrı şuurlu, ihtisaslı plânlı ve disiplinli bir imal işidir.

lığımızın her safhası ayrı, ayrı şuurlu, ihtisaslı, plânlı ve disiplinbir idare ile vazıyet etmişse, iktisadî varlığımızın müdafaası ve geri bırakıldığımız mesafelerin sür'atle kazanılması için de ayni suretle devletin işe kül halinde müdahalesi şarttır.

Devlet ordusunun yanında başıbozuk teşkilâta nasıl müsaade edilmezse, iktisadî hayatımızı da başıbozukluktan kurtarmalıyız.

İnkilap ve Kadro Çıktı!

Yazan :
Şevket Süreyya

592-inci Konferans'ın Zabıtlarından çıkarılmış Bir Parçadır.

Burhan Asaf.

Sözü kesilen murahhas, denizdeki adamın simidi artık ele geçiremiyeceğini anlaması gibi devam eder:

— Efendiler! Tamirat ve harp borçları gibi davaların ruzname harici bırakılmaları onlar hakkında görüşmemize mani olamaz (gürültüler, doğru, işidemiyoruz, sadede! sözleri). Para esası meselesini görüşüyoruz. Para, tediyeler ile, tediyeler borçlarla alâkadardır. Bütün bu işlerin bir kül halinde müzakeresini teklif ediyorum.

İner.

●

Büyük devletlerden birinin başmurahhası:

— Arkadaşlar! Ruznamenin bir mânası vardır. Ruzname demek, bir mes'eleyi halledebilmek için bütün alâkayı yalnız buna ait unsurlar üzerinde teksif etmek demektir. Doğrudan doğruya alâkadar, bilvasıta alâkadar gibi mantık oyunları ile keçinin ölümünü kuyumculuk ticareti ile de alâkadar göstermek kabildir. Ruznameden ayrıldığımız dakikadan itibaren, konferansı akamete mahkûm etmiş oluruz (alkışlar).

Arkadaşlar! Hepimiz, ayrı ayrı milletlerimizi temsil ediyoruz. Temsil işini bir takım dar telâkkilere bağlamağa kalkışırsak, sorarım size, burada ne işimiz var? (Şiddetli alkışlar ve bravolar). Herkes yerli yerinde kalırdı ve böyle bir konferansı toplamağa hiç lüzum kalmazdı. Bizi buraya getiren bir şey vardır. Halledeceğimiz bir dava vardır. Bu dava, şunun yahut bunun lehine olarak halledilemez. Bu dava, halledilirse, hepimizin lehine ve bittabi bir takım fedakârlıklar pahasına yani hepimizin aleyhine unsurlar ihtiva ederek halledilecektir. İnsanlık, umumî bir ıstırap

içindedir. 1929 senesi ortalarındanberi, tarihin kaydetmediği şiddette bir buhran, devam edip duruyor. Bütün dünyayı göz önüne getiriniz. Milyonlarca zararı, milyonlarca işsizi ve adetleri değil vicdanımızı havsılamızı bile ürpertecek sefil aileleri göz önüne getiriniz. Burada artık ayrı ayrı hallolacak bir şey yoktur. Burada, elbirliği şarttır, burada (sürekli alkışlar. Salondakilerin bir kısmı ayakta ve heyecan içindedir),menfaat birliği şarttır. Burada bütün milletler, birbirlerine inanacaklar ve sarsılmış olan «emniyet ve itimad»ı yeniden tesis edeceklerdir.

Konferansın ruznamesini hazırlıyanlar, ikinci derecede mes'eleleri bilerek kenarda bırakmışlardır. Bilerek bütün ehemmiyeti, para esası ve gümrük tahditlerinin kaldırılması etrafında teksif eylemişlerdir. Vazifemizi elbirliği ile yapmış olmak için, yalvarırım size, ruznameye sadık kalalım. Reis bey; ruzname haricinde kimseye söz verilmemesini rica edrim (Alkışlar).

●

Bir diğer büyük devletin murahhası, para mes'elesinin harp esnasında ve harpten sonraki muhtelif safhalarını teşrih ettikten sonra, devam eder:

— Yani, muhterem murahhas arkadaşlar, iktisat sahasındaki emniyet ve asayişin bütün dünya için ayni olan bir para esasına bağlı bulunduğu besbellidir. Bu hususta ellerinde büyük altın stokları bulundıran devletler, temsil etmekte olduğum devlet te dahil olduğu halde, altının tevziini kabule amadedirler (bravo sesleri, alkışlar). Mütehassıslardan teşekkül edecek bir komite mes'elenin teknik müşkülâtını tetkik edecek ve hepimize müspet tekliflerde bulnacaktır. Bütün paraların ayni nispet dahilinde altın esaslı olacaklarına nazaran, memleketler arasında olacak tediyelerde tıkanıklıklara mâni olmak üzere belki de altın fiatını müşterek kararımız neticesinde yükseltmek icabedecektir. Şu var ki, bundan sonra artık, döviz takyidatı. kambiyo tedariki, altın mücadeleleri, beynelmilel tediye müşkülâtı gibi dertlerden âzade kalacağız. Son senelerin ıstırap veren maddî ve mânevî darmadağınıklığından ve maddî ve mânevî çöküntüler ve yangınlar semtinden gençliğimizin çoşup geliştiği ve bir bahçe gibi gezip dolaştığı âdeta hayalimizden bile silinmiş muhite döneceğiz (alkışlar, hani o günler...). İnsanlar ve insanlık dünyasına

döneceğiz (daha şiddetli alkışlar). Arkadaşlar, her milletin menfaati, kendi sınırları içinde olduğu kadar yer yuvarlağı ismini verdiğimiz müşterek ana yurdun kucağındadır da (sürekli ve heyecanlı alkışlar)! Zannetmeyiniz ki memleket muhabbeti cihanın bir memlekete feda edilmesi ve zannetmeyiniz ki vatandaş muhabbeti, insanın vatandaşa feda edilmesi demektir (son raddesine gelmiş tezahurat). Arkadaşlar, eğer geniş görüşün, geniş duygunun ve geniş sevginin misalini burada verebilirseniz, zannetmeyiniz ki memleketlerinize avdetinizde sizi taşlıyanlar olacaktır. Hayır! Bütün kucaklar açılacak ve bütün şükran ve minnet coşkunlukları, her birinizi ayrı ayrı sarhoş edecektir. (Tezahurat, uğultu halinde devam eder). Çünkü arkadaşlar! Istırap umumîdir. Hiç bir milletin kudreti onu yenmeğe kâfi değildir. Onu ancak müşterek kudretimiz, yani müşterek irademiz, yani karşılıklı müsamaha ve taviz zihniyetimiz yere çalacaktır. Sizden bunu bekliyorum. Para mes'elesini halledelim.

●

İndiği zaman, herkes ellerini sıkar. Fotoğrafçılar sıraların üstündedir. Gazetecilerin stenoğrafya'daki meharet ve sür'atleri bütün sesleri zaptetmek işinde iflâs etmiş bir haldedir.

●

Bir diğer büyük devletin murahhasının gür sesi duyulur.

— Murahhas arkadaşımıza, bize bu kadar güzel heyecan anları yaşattığı için bütün burada olmıyanlar fakat bizden netice bekliyenler namına teşekkür ederim (bravo! bravo! bravo! burada olmıyanlar, doğru, bizden artık neticeyi, bizden artık müjdeyi bekliyorlar!). Evet arkadaşlar, doğru söylüyorsunuz. Onlar, bizden ıstırabın artık nihayete erdiği müjdesini bekliyorlar ve biz onlara bu müjdeyi vereceğiz ve vermeden ayrılmıyacağız.

Arkadaşlar, ikinci mühim noktaya gelelim. Para esasını halletmek, yolun ancak bir kısmını sökmek demektir. Biliyorsunuz ki millî iktisatlar birer mahsur kaleye dönmüşlerdir (serbest pazar münasebetlerinin nasıl kalmamış olduğunu, gümrük duvarlarının nasıl yer yer yükselmiş ve tahammül edilmez bir hal almış olduğunu izah eder).

Arkadaşlar kıymetler serbestçe mübadele edilecek ki, sermaye serbestçe seyr ve devretsin. Sermaye, serbestçe seyr ve devrede-

cek ki, refah olsun ve saadet olsun. Takyidat kalkacak ki *emniyet ve itimad* yeniden teessüs etsin. Burada hepinizden ve ayrıca kendi milletimden mühim bir talepte bulunacağım. Şayet, ve çok temenni ederim ki, aramızda bütün bu mes'eleler üzerinde tam bir uyuşma neticesine varılacak olursa, muayyen bir müddet ve hiç olmazsa on sene için, her millet, burada girişilecek taahhüdü, hiç bir suretle nezetmiyeceğine şerefi ile andiçsin! Çünkü arkadaşlar, iktisadî buhranlar gibi iktisadî refah devreleri de âni olarak gelen hâdiseler değildir. Her iki şey için de sebeplerin birikmesi ve sebeplerin müessir olması lâzımdır. Kararlarımızın hemen akabinde dünyanın derhal bir refah devresine gireceğini farzetmek gafletinde bulunmıyalım. O kadar çok inhidamlar olmuştur ki, tamir, zarurî olarak uzun sürecektir. İşte bu tamir müddetinin hiç olmazsa on sene olması şarttır. Burada girilecek bir taahhütten, aradan bir iki sene geçtikten sonra taraf taraf cayılması korkunç neticeler verebilir. İşte bunun için ısrar ediyorum: Para esasını halledelim. Gümrük takyidatını tamamile kaldıralım. Serbest mübadelenin açık ve temiz havasına avdet edelim. Fakat taahhüt edelim ki, hiç olmazsa on sene sabredeceğiz, on sene dişimizi sıkıp katlanacağız (sürekli alkışlar).

●

Şark Avrupası devletlerinden birinin murahhası.

— Efendiler! Altının tevzii dolayısile altın fiatlarının yükseltilmesi mes'elesine temas etmek istiyorum.

Bazı sesler:

— Komitenin raporu okunduktan sonra bahsedersiniz.

— Henüz kararlaşmış bir şey yoktur.

— Dinliyelim!

Murahhas, devam eder:

— Çünkü efendiler, bizim gibi memleketlerin altını yoktur. Altını büyük devletlerden alacağız, altın fiatının yükselmesi, ileride belki herkes için müsavidir ama, bidayetteki ameliye yani altına malik olanların altınlarını satmaları bakımından, şüphesizdir ki onların lehine ve bizim aleyhimize bir tekliftir. Gerçi, altın fiatının yükselmesile emtia fiatları da yükselecektir. Fakat bu yükseliş, ilk hamlede altında kabul edeceğimiz fiat farkına vasıl olamıyacaktır. Tecrübe ispat etmektedir ki, emtia fiatları bu far-

ka yaklaşsalar bile ona hiç bir zaman mülâki olamıyacaklardır. Halbuki, altını itibarî bir fazla fiatla satanlar, istifadelerini ilk adımda temin etmiş bulunacaklardır.

Para esasını müdafaa eden büyük devlet murahhası:

— Efendim, mütehassıslar komitası bu mes'eleyi esaslı bir surette tetkik edecektir, endişe buyurmayınız. Altının hali hazır fiatile beynelmilel bir bankaya devredilmesi ve itibarî farkın böyle bir banka tarafından tahsil olunması, meselâ, pek güzel kabildir.

Söz sahibi murahhas:

— Eğer bütün altın bu müesseseye teslim edilirse! Ya edilmezse?

Ayni muhatap:

— Münhasıran teknik müşkülât faslına girecek bu gibi mülâhazaları komitenin vereceği raporun müzakeresine saklayınız ve konferansın müspet havasını menfi kılmayınız (alkışlar).

Söz sahibi murahhas yerine oturtulur.

●

Merkezî Avrupa devletlerinden birinin murahhası:

— Efendim, ben gümrük mes'elesine temas ederek bunun birdenbire yapılmamasını teklif edeceğim. Çünkü gümrükler millî iktisat bünyesinin tabiî bir müdafaası esasından doğmuş tedbirlerdir. Gümrük duvarları arkasında bazı tahavvüllere maruz kalmış bir iktisat bünyesini birdenbire serbest pazar şartlarına iade etmek, hamamda yıkanmış bir adamı en keskin bir hava cereyanına tevdi etmekle birdir. Tamir edilmez felâketler hasıl olabilir (doğru sesleri).

●

Reis:

— İsterseniz hemen komitaları ayıralım ve derhal işe başlıyalım. Başka söz istiyen var mı?

Türkiye murahhası ayağa kalkar ve,

— Reis bey, ben, söz istiyorum» der.

— Buyurunuz.

●●

Kürsüden:

— Arkadaşlar, sizden, sözümü hiç bir suretle kesmemenizi rica edeceğim. Eğer bunu taahhüt etmezseniz ne söze başlamakta ne de müteakip müzakereleri dinlemekte bir faide görürüm.

Bariz bir hayret. Mırıldılar.

— İlk teminat olarak, sadedin haricine çıkmıyacağım. O kadar ki, sadetten ilk defa olarak ben bahsedeceğim.

Artan bir hayret.

— Arkadaşlar, hele teknik teferrüata hiç girişmiyeceğim.

Bu konferansın mevzuu, buhranı izale etmek için 1914 şartlarına avdet etmek midir? Bazı arkadaşlar, para esasını ve gümrüklerin ve sair türlü takyidatın kaldırılmasını son derece heyecanlı beyanatla müdafaa ettiler. Buhranı, bu gibi tedbirler mi izale edecektir?

1914 ten1 932 ye kadar, birbirini takip eden hâdiselerin yarattığı çıkmaza «buhran» ismini veriyoruz. Bir harabezarın ortasında kaldığımızı itiraf ediyoruz. Yıkılan nedir? Şu, hararetle müdafaaları yapılan şeyler değil mi? Bu enkazın tamirinden mi yeni yapıya varacağız? Hayat, bir film dahi olsa idi onu tersine çevirmek kabil olamazdı. Nasıl oluyor da, sizler, hem buna inanıyor hem de buna inandırmak istiyorsunuz?

Arkadaşlar, biz buraya birbirimizi kandırmak için toplanmadık. Buhran, bir hakikat ise, onu hakikatlar ile izale edebiliriz. Samimi olalım ve hakikatları, gözden geçirelim.

Hakikat, burada iki karargâhın temsil edilmekte olmasıdır. Burada, öyle beliğ cümlelerle anlatmak istediğiniz gibi menfaatleri müşterek olan milletler yoktur. Burada, menfaatleri bir buçuk asırlık muntazam ve usulü dairesinde bir çapulla gasbolunmuş bir karargâh, bir de bu gasbettiği menfaatleri iade etmemek çareleri arıyan ve bu çareleri yaldızlıyarak müşterek diye yuttırmak istiyen bir diğer karargâh vardır. Bu iki karargâh ayrılırsa, neticeye daha çabuk varırız.

Size memleketimin davasından bahsedeyim. Bu dava, menfaatleri ve hakları gasbolunmuş milletler karargâhının davasıdır (millî kurtuluş davasını izah eder).

Görüyorsunuz ki arkadaşlar! para esası dediğiniz zaman, bu, sizin karargâhınız için ayrı bizim karargâhımız için ayrı bir davadır. Ve yine görüyorsunuz ki, sizlerde gümrük, teraküm ettirmiş olduğunuz servetlerin kendi aranızda bir garete duçar olmaması için alınmış bir tedbirdir. Bizde ise gümrük, satın almadığınız yünlerimizi kendimiz işlemek, satın almadığınız pamuk ve

ipliklerimizi kendimiz işlemek, ve şu tütün, fındık, üzüm ve incir gibi bir kaç maddemizin mübadelesinden umduğumuz ithalât kıymetlerini sizin vereceğiniz istihlâk eşyasına değil sizin vermeğe mecbur kalacağınız istihsal vasıtalarına yatırmak içindir.

Sizler, gümrüklerinizi ve diğer türlü takyitlerinizi, eğer birbirinizden korkunuz yoksa, kaldırmakta serbestsiniz. Özlediğiniz 1914 ve cennetleşitrdiğiniz serbest mübadele rejimine dönmeği de istediğiniz kadar ve keza birbirinizden korkunuz yoksa tecrübe edebilirsiniz.

Eğer birbirinizden korkunuz yoksa sözünü tekrar etmemdeki sebep, basittir. Blirsiniz ki, srbest mübadele rejiminde, sermaye ve teknik tefevvuku kimde ise, kâr eden ve ötedeki kıymetleri kendine doğru akıtan o olur. Siz bu işin bir buçuk asırlık üstatları olmak itibarile, bizim karargâhımıza mensup milletlerden bu hususta sizlere şimdilik hiç bir zarar gelmiyeceğini, gelemiyeceğini bilirsiniz. Zaten şu son yedi sekiz senelik hâdiseler dahi, serbest pazar mücadelesi sizler arasında oldu mu ne müthiş eb'at alabileceğine şahit olup duruyoruz. Yapmış olduğumuz döviz ve altın muharebelerinin kurbanlarını, bilmiyorum, tesbit edebildiniz mi?

Merkezî Avrupanın en medenî devletlerini Afrikanın en kötü müstemlekeleri vaziyetine düşürdüğünüzü ihmal etsek dahi, zavallı tasarruf erbabının sermayelerini çarçur ettiğinizi, büyük bankalarınızın zararlarını ancak küçükelri iflâs ettirmek suretile kapattığınızı görmemek kabil midir?

Para esası mes'elesine gelince, orada da acaba bizi mi yoksa kendinizi mi aldatıyorsunuz. Kanaatimce, kendinizi aldatıyorsunuz. Çünkü biz biliyoruz ki, bizim gibi milletlerin altın esasını kabul etmeleri demek [1], paraları için lâzımolan altın karşılığı tedarik edebilmek üzere, sizlerden muayyen bir istikraz yapmaları demektir. Öyle bir istikraz ki, istihsal vasıtalarına yatırılması şöyle dursun, hattâ istihlâk eşyasına bile yatırılmış addedilemez. Yani sizlerden, paramızın karşılığı olarak istikraz edeceğimiz altınları paraya karşılık olarak değil de, faraza bütün Türklere

[1] Bu bahis Kadro'nun 7 inci sayısında «Lozandaki anlaşmaların iç yüzü» isimli bir yazıda mufassal izah edilmiştir.

ikişer şişe şarap dağıtmak gibi mânasız ve bir haftalık bir hevese yatırsak, yine daha fazla istifade etmiş oluruz. Çünkü, böyle bir israfın hiç olmazsa milletçe bir hatırası kalır. Halbuki biz, istikrazın mukabilini paramıza karşılık olarak yatıracağız. İyi ama, siz, bir taraftan altın para esasının şahane methiyelerini yaparken bir taraftan da gümrüklerin ve diğer türlü takyidatın kalkmasını yani, serbest pazar şartlarının iadesini talep ediyorsunuz. Gerçi bu talebinizde haklısınız ve gerçi ne altın esaslı para serbest mübadelesiz ne de serbest mübadele altın esaslı parasız yaşıyabilir. Fakat düşünmüyor musunuz ki bize ikraz suretile vereceğiniz altınlar, bir iki sene zarfında yollanarak sizlere avdet edecektir? Çünkü biz, bir takım geri ham madde ve ziraat maddeleri memleketleriyiz!? Çünkü tediye müvazenelerimiz daima açık vermeğe mahkûmdur!? Çünkü tediye müvazenesini müttasıl cebrî ticaret müvazeneleri ile tutmağa kalkışmak tedricen her türlü mübadeleden çekilmek ve efganlaşmak demektir!?

Düşünüyorsunuz! Mükemmel düşünüyorsunuz! Yine ikraz edeceğinizi ve bizlerin yine istikraz edeceğimizi tasavvur ediyorsunuz. Hakikaten, davanın böyle bir tarzı halli de vardır ve bunda muvaffak olursanız, beğendiğiniz ve avdetini özlediğiniz iktisadî rejimi sonuna kadar tatbik etmeğe imkân vardır. Çünkü her ikraz size bir takım munzam haklar ve her istikraz bizlere yeni mükellefiyetler devredecektir. Hayır!! Bunların siyasî yollardan yürümesine hiç lüzum yoktur. Sermayeleriniz bizde devrettikçe, bizde tavattun edecektir. Tebaanız gelerek bizde çalışacaktır. Bizleşecektir. Avusturalyada avusturalyalaştığı gibi, Kanadada kanadalaştığı gibi ve Cavada cavalaştığı, Kuba'da kubalaştığı gibi, bizleşecektir.

Fakat insaf ediniz ve kanaat getiriniz ki, karşınızdakiler, ne Avusturalya'nın ne Cava'nın ne de Kuba'nın sekenei asliyesidir (indigènes mânasına). Karşınızdakiler sizler kadar medenî ve sizlere medeniyeti öğretmiş milletlerdir!

Kanaat getiriniz ki, oyununuz çok güzel olmakla beraber artık fazla miktarda basitleşmiştir.

Arkadaşlar! dediğim gibi, burada güzel ve heyecanlı nutukların birleştireceği bir takım milletler değil burada bir davacı karar-

gâh ve bir de töhmet altında bulunan karargâh vardır.

Davacı karargâh, herşeyi karşısındaki kadar bilen bir karargâhtır. Yapılan haksızlıktan haberdardır ve *bunu ispat etmeğe muktedirdir.* Bunun içindir ki *itham ediyor!*

Eğer bu iki karargâh arasında, o güzel ve tomturaklı nutukların makes olduğu bir «yüksek beşerî vicdan» varsa, mes'elenin kendiliğinden de hallolması mümkündür. Eğer yoksa, hayatın halledebileceği bir işi, konferansların cılız omuzlarına nafile yere yüklemeyiniz.

Arkadaşlar! sözüme başlarken, sadetten ilk defa olarak ben bahsedeceğim demiştim. Umuyorum ki, sözümü tuttuğumu tasdik edersiniz. Sözümü kesmediğiniz için de, ben size teşekkür ederim.

Türkiye, çok daha âdil bir millet nizamını temin için âzamî mesai ve gayret göstermeğe amadedir. Fakat her şeyden evvel, karargâhlar ayrılsın. Ayrılsın ki, açık konuşalım. Ayrılsın ki davamızı bilelim!»

●

dedi ve Türkiye murahhası, kürsüden indi. [1]

---

[1] Zabıtların esaslı kısmı bundan ibarettir. Çünkü Türkiye murahhasının yukarıki beyanatından sonra büyük devletlerden birine mensup olan Reis bayılmış, konferans da müddetsiz olarak talik edilmiştir.

Edebiyat buhranına dair.

Yakup Kadri

«*Lâle Devri*» nin şuh ve şeyda şairi, bir sofra sonunun hüznüne dair yazdığı maruf mısralarında kırılmış kadehlerden, boşalmış sürahilerden, solup dökülmüş güllerden ve suyu çekilmiş havuzdan bahsederken, bize, yalnız bir adamın, yalnız Damat İbrahim Paşa ikbalinin zevalini değil, zevki, hassasiyeti, terbiyesi, ahlâkı, ilmi, san'atı, siyasî ve içtimaî nizamiyle bütün bir cemiyetin, bir medeniyetin çökmeye başladığını haber veriyordu.

Nedim, bu mısraları söylediği esnada zaten Türk serdarlarının kılıcı kınlarında çoktan pas tutuyordu. Yeniçeri orduları tam zaferlerin ganimet tadını çoktan unutmuş bulunuyorlardı. Hızlarına dünya denizleri dar gelen gemilerin altı, Halic'in mahsur sularında yosun bağlıyordu. Nerede ise, döğümhanelerdeki örs ile çekiç sesleri işidilmez olacaktır. Nerede ise, şayaktan dibaya, dibadan bürümcüğe kadar türlü bezler dokuyan tezgâhlar, inmeli kollar gibi, taraf taraf hareketten kalacaktır. Hançer kabzalarına küçük zümrüt taşlarından narin serviler hakkeden; kâğıtta, deride ve billûrda altın tozundan güneş ve mehtap oyunları yapan ve çini denilen çamura ilk-bahar ile son-baharın keskin, tatlı ve daussılalı bütün renklerini aksettiren san'atkârların gözlerine perde inecektir. Nerede ise, mimarın pergeli, nakkaşın fırçası ellerinden düşecektir. Ve artık Fuzulî diye bir şair gelmiyecektir. Naimanın yazısında en son kemaline varan Osmanlı nesri, artık tereddiye yüz tutacaktır.

●

Dünyanın başka bir köşesinde yeni bir nizam doğuyor. Yeni bir medeniyet cephesi çelikten müteharrik bir kale duvarı halinde, bu çöken şeyin üzerine doğru yürüyor. Garp medeniyeti dediği-

miz hâdise, köhne Osmanlı imparatorluğunu bir ihtiyar ejder gibi ikiye böldü. Ejderin baş tarafı bütün heybet ve haşmetiyle tarihe göçtü, alt tarafı ise, ikiye bölündükten sonra gene canlı kalan bazı uzviyetlerin yarım, eksik ve rüşeymî hayatiyetiyle bir müddet daha yaşamakta devam etti. Biz bunun adına «*istiklâlsiz ve yarı müstemleke Türkiye*» diyoruz. Kendine mahsus bir şuuru olmıyan, kendine mahsus bir içtimaî bünyeden mahrum kalan, eski kültürü gibi bütün sınaî ve iktisadî nizamı müstehaseleleşen böyle bir cmiyette hiç şüphesiz ki, ne güzel-san'atların, ne edebiyatın, ne de her hangi bir ilim şubesinin inkişafına imkân olabilirdi.

Gerçi bu ezilmiş ve donmuş mıntakadan Namık Kemal gibi, Hâmit gibi, Fikret gibi bazı büyük ve münzevî tayfların geçip gittiklerini göreceğiz. Fakat, bunlar - hele son ikisi - arkalarında hiç bir iz bırakmadan yürüyeceklerdir. Çünkü, onları Fuzulîye, Bakîye, yani ananeye bağlıyan zincirin halkaları çoktan çözülmüştü. Ve gelecekteki bu günkü nizamı, ruhları sezmemişti. Onun için Hâmit de, Fikret de Türkün son edebî hayatında birer *kaza*, birer *tesadüf*tür.

●

Arasıra münekkitlerimiz ve edebiyat tarihcilerimiz, Şinasî'den başlayıp bu günün şair ve muharrirlerine kadar dayanan bir edebî yenileşme ve gelişme hareketinden bahsederler. Ne garibtir ki, edebiyat sahasında memnuniyetle müşahede ettiğimiz bu yenileşme hareketi içtimaî hayatımızda nefretimizi celbeden *kozmopolit* ve *alafrangalık* cereyaniyle bir anda başlamış ve o buna, bu ona müvazi olarak yürümüştür. Zaten başka türlü olmasına da imkân yoktu. Çünkü bizim tanzimata göre maişette yenileşmemizin illet ve karakteristlikleri ne ise, edebiyatta yenileşmemizin illet ve karakteristlikleri de odur.

Türk cemiyeti, istiklâlsiz ve tâbi bir cemiyet haline girerken Türk dehası da passifleşiyor ve kendisine hâkim olan kudretin âdî bir mukallidi derekesine düşüyordu.

«Edebiyatı Cedide» nâmı verilen bir devrede, bu passifliğin gülünç ve acıklı bir şekil aldığını görüyoruz. «Edebiyatı Cedide» tam bir müstemleke edebiyatıdır. O vakit Muallim Naci mektebine mensup olanların «Edebiyatı Cedide»cilere «*Décadents*» [âka-

bını takmaları haksız bir şey değildir. Eğer «*Décadence*» kelimesi bir inkıraz ve inhitat ifade ediyorsa, «Edebiyatı Cedide» ye Osmanlılığın, yani Arap ve Acem harsiyle bulaşık Türk kültürünün bir inkırazı hâdisesi diyebiliriz.

Bu melez kültürün «*Décadence*»ı, inhitatı hâlâ devam ediyor. Yirmi beş otuz yıldanberi yapılan milî edebiyat hareketleri, bu uzun can çekişmesine henüz bir nihayet vermemiştir. Bu günün nesli zevk, hassasiyet ve yaşama üslûbu itibariyle henüz Tanzimat devrinin tesirlerinden kurtulmuş değildir. Şarkılarımız, musikimiz, yiyip içme ve gülüp eğlenme tarzımız, yani «*hayatı görüş*», «*hayatı telâkki ediş*» sistemimiz bundan otuz kırk sene evvelinin hemen aynıdır.

Bu *görüş* ve bu *telâkki* tarzı baştan başa değişmedn evvel, yeni ve canlı bir edebiyat ve san'at başlamasına imkân var mı? Her yeni edebî hareket bir yeni hayat telâkkisinin, hiç değilse yeni bir zevk ölçüsünün mahsulüdür. Türk cemiyeti, Türk inkılâbının ortaya attığı prensiplere göre şekillenmedikçe, yani millî hayatın üslûbu bu prensiplere intibak etmedikçe, verimli, sıhhatli, orijinal bir san'at ve edebiyat hareketinin doğuşuna intizar beyhudedir.

Henüz kabuk bağlamamış bu sulu, yumuşak ve bulanık âlemde ayakları yerden kesilmiş Türk münevverlerinin meydana koyabilecekleri şeyler, elbette ki, hayat ve hakikatle alâkası olmıyan bir takım *gölge - hislerin, gölge - fikirlerin* solukluğunu, özsüzlüğünü ve ölgünlüğünü taşıyacaktır.

●

Lâkin, bu âlem kendi kendine mi tasallüp ve teşekkül edecek? Hem ne kadar zamanda? Ruha eza veren şey şairin susması, san'atkârın durması değil, bu sualin cevapsız kalmasıdır.

Millî İktisat tetkikleri:

Türkiyede derebeylik rejimi.

İsmail Husrev.

II.

Geçen makalemizde Osmanlı tarihinde derebeylik rejiminin üç tipini tesbit etmiş ve her birinin ayrı ayrı vasıflarını göstermiştik. Bu üç tip şunlardı: Sipahi derebeyliği, Ruhanî derebeylik, Serbest derebeylik.

Tarihimizde derebeylik sistemi zamanla büyük istihaleler geçirdi. En büyük istihaleyi Sipahi derebeyliğinde müşahede ederiz. Bu istihaleler geçen asırın ilk nısfında Osmanlılar devrinde oldu. Diğer tip derebeyliklerde Cumhuriyet devrine kadar bariz bir tahavvül göremeyiz. Osmanlı idaresi bunları aşağı yukarı aynen muhafaza etti. Meselâ Ruhanî derebeylikte, Cumhuriyetin tekkeleri ilga ettiği güne kadar esasa taallûk eder mahiyette bir değişme olmadı. Yalnız Sultan Mahmut zamanında bektaşi tekkelerine mülhak köylerin adedi tenzil edilmek suretile Bektaşi derebeyliğinde kemmî bir gerileme olmuştu. Saltanat idaresinin «Ekradı şecaat nihat» diye hürmet ettiği şarktaki serbest Kürt derebeyliği ise Cumhuriyet idaresine, bilhassa şeyh Sait isyanına kadar haricî şeklini aynen muhafaza etti. Cumhuriyet hükûmeti Kürt beylerinin arazisinin satın alarak köylüye tevzi etmekle serbest derebeyliğin dahilî bünyesinde bir istihaleye sebep oldu ki, bundan ileride bahsedeceğiz. Bosna ve saire zamanla elimizden çıktığı için buralardaki feodaliteyi mevzuubahis etmiye hiç lüzum yoktur.

Osmanlı devrinde Sipahi derebeyliğinde gördüğümüz istihaleyi tevlit eden sebepleri iki kısma ayırmak mümkündür:

1 — Malî müzayeka dolayısile timar ve zaametlerin spekülâsyon mevzuu olması.

2 — Saltanat merkezinin eyaletler ve vilâyetler üzerindeki otoritesinin yıkılması.

Timarlar üzerindeki spekülâsyon şöyle başlamış ve cereyan etmişti:

A — Büyük ve varidatı çok timar ve zaametler mahlûl oldukça talibine tevcih edilmiyerek hükûmet tarafından mirî mukatıata ilhak olunmıya başlanmıştı.

B — Bir takım timar ve zaametler, sarayı hümayun ağalarına çıraklık olarak veriliyor ve eyalet sipahilerine mahsus dirlikler veziri âzam ile diğer devlet erkânı tarafından kendi mensuplarına ihsan ediliyordu.

C — Bir timar veya zaamet mahlûl olduğu zaman vali ve mutasarrıflar istihkaka bakmıyarak kim fazla rüşvet verirse timarları ona veriyorlardı.

D — Gûya müruru zamanla bazı timarların varidatı pek fazla tenakus ettiğinden kimse talip olmadığı için bunların beratı sepete konulmıya başlanmıştı. Halbuki bunların içinde varidatı pek yüksek ve talibi pek fazla timarlar vardı. Bunlara, vali ve mutasarrıflara mekel olmak üzere «sepet timarı» denilmişti.

E — Bir harp vukuunda vali ve mutasarrıflar, erbabı timar ve zaametin zenginlerinden para alırlar ve bir bahane ile fakirleri götürürlerdi.

«Koçi» bey, risalesinde bu spekülâsyon işlerini şöyle anlatıyor:

«Vüzera... iç halkına mütabeat ve hevalarına muvafakat idüp her ne mürat etseler diriğ eylemez oldular. Anlar dahi nice yüz yıl mukaddem fetholunmuş kariye ve mezreaları birer tarik ile kimin paşimenlik, kimin arpalık, kimin temlik ittirüp ve kendulara tamam ve istiğna geldikten sonra her biri tevabiine nice timarlar ve zaametler ittirüp erbabı seyfin dirliklerin kateylediler». «Aslında ve cinsinde dirlik tasarruf etmiyen şehir oğlanı raaya kısmından bir alay fürumaye ki, bir şeye yaramaz ol makule eşhasa iptida emirlerin rayekân idüp zaamet ve timar mürat idenler, bir günde yüz bin akçe timara istihkak eder oldular. Mahlûlât dahi kanunu kadimin gayri asitanei saadet tarafından verilmiye başlayup erkân ve vükelâ, düşen mahlûlü tevabi ve müteallikatına verip memaliki islâmiyede vâki olan timar ve zaametin güzideleri hilâfı şeri şerif ve mugayırı kanunu münif kimini temlik, kimini arpalık, kimini paşmenlik, kimini havası hümayuna ilhak idüp kimini vakıf ve kimini bedeni sihhatta olan nice kimesnelere tekaütlük üzre verüp bilcümle zaamet ve timar ekâbir mekeli oldu». «Bunun için memaliki mahrusada zaamet ve timarların öşrü nizasız olup madası bilkülliye nizalıdır». «Her

adamın elinde on beş yirmi kıta mukarrername vardır». «Böylece timar ve zaamet hali hercümerç olup alup satan belursuz oldu».

Bir Bulgar müverrihi timar usulünün teşevvüş devrinden bahsederken 18 inci asırın ortalarında Makedonya'da 25 - 30 haneli köylerin 18 - 20 kişiye birden verilmiş olduğunu söyliyor [1]. Bu anarşi sipahi adedini de fevkalâde düşürmüştü. Vaktile 100,000 - 200,000 kişi olan Osmanlı sipahi ordusu 1786 Rus harbinde 20,000 kişiye tenezzül etmişti.

Timar spekülâsyonu, Sipahi derebeyliğinin Serbest derebeyliğe tahavvülüne ve Serbest derebeyliğin inkişaf ve ittisaına sebep oldu. Sipahi derebeyliğinde raaya ile sipahi arasında zahiri olmakla beraber bir serbesti vardı. Sipahi, varidatı kendine tahsis olunan arazinin maliki değildi. Sipahiliğin en mümeyyiz vasfı da bu idi. Fakat timar işlerinin karışması üzerine bir çok sipahi ve zaimler bu araziyi kendilerine mülk yaptılar. Mülkiyetlerine geçirdiler. Esasen merkezden timarların mühim bir kısmı ötekine berikine temlik (mülk olarak) suretile ihsan edilmiş ve sipahilik kemmî bir tenakusa uğramıştı. Devlet otoritesi eyaletler üzerindeki nüfuzunu kaybettikçe derebeyler istiklâllerini ilâna ve merkezi tanımamıya başladılar. Mahallî hakimiyetlerini arttırdılar. Yeni teessüs ve eskileri tevsi eden bu serbest derebeyliğe zamanla yeni yeni içtimaî unsurlar da iltihak etmiye başladı. Bunlar mültezimler, muhassiller, voyvodalar, âyanlardı. Devlet, timar ve zaamet olarak kimseye tevcih etmediği hâslarının varidatını mültezimler ve muhassiller vasıtasile tahsil ediyordu. Mültezim mirî arazinin muaccele ve müeccele gibi rüsumu emiriyesini deruhte ve iltizam eder ve buna mukabil devlete maktuan muayyen miktarda para verir ve bu gibi arazinin ihale ve tefvizi hususunda tıpkı sipahi gibi sahibi arz itibar olunurdu. İltizam usulü Devlet varidatını arttırmak maksadile ve ilk zamanlar yalnız Devlete ait hâsların ilzamı suretile Sultan Süleyman zamanında damat Sadırazam Rüstem Paşa tarafından ihdas edilmişti. Bilâhaer büyük zaamet sahipleri de (Büyük derebeyleri) zaametlerini ilzama başlamışlardı. Tanzimattan sonraki mültezimlerle bu mültezim-

[1] İ. İvanof. Severna Makedonia. St. 208. Sofia Bulgarca.

leri birbirine karıştırmamak lâzımdır. İkinci tip mültezim yalnız âşarın tahsili işini üzerine almıştı. Halbuki tanzimatın ilga ettiği birincisi sahibi arzdı.

Muhassil, mirî arazinin varidatını tahsile memurdu. O da bir kaza veya liva dahilinde mirî arazinin ihale ve tefvizi işlerini görür ve sahibi arz addolunurdu. Ayan ve voyvodalar ise, memleketin sahibi nüfuz kimseleri idi. Bunlar mahallî idarî ve malî işlerle meşgul olurlardı. Ahali tarafından seçilir ve bilâhare ahaliye başbelâsı kesilirlerdi. Devlet bunları fermanlı ilân ederek derebeyliklerini tasdik etmişti. Kendilerine «âyanı vilâyet ve iş erleri» diye hitap ederdi. Devlet otoritesi gevşedikçe bütün bu içtimaî anasır taşraları ellerine geçirdiler. İçlerinde köyler ve köylüler bulunan vâsi araziye tesahüp ettiler. Köylünün varidatına istedikleri gibi iştirak ettiler. İstedikleri gibi vergiler tarhettiler. Sipahi derebeyliklerindeki istihaleyi tevlit eden bütün bu sebepler de ayrıca büyük ve umumî bir sebein neticesiydi: Osmanlı imparatorluğu, artık büyük istilâlar devrini yaşamış ve hudutlarda daima mağlûbiyetlerle karşılaşıyordu. İstilâların getirdiği bol ganimet varidatı tükenmiş ve lüzumsuz harpler, israf ve sefahatler büyük masraf kapıları açmıştı. Bunları kapamak için Osmanlı saltanatı ve Osmanlı derebeyliği gözlerini dahile çevirmişti. Kuruyan varidat menbalarına timarlar üzerinde spekülâsyon ve raayanın hudutsuz istismarı tarikile can vermeğe çalışıyordu. Raayanın nasıl istismar edildiğini «Kâtip Çelebi» nin «Düsturülamel» risalesinden (1645) okuyalım:

«Rakımılhuruf bin kırk beş tarihine gelince, on iki sene memaliki mahrusada gezüp ekser kariyeleri harap görüp Şahı Acem memalikinden Hemeden ve Tebriz ülkelerine vardıkta on beş yirmi menzil kadar mesafede bir harap kariye görmek vâki olmadı». «Yirmi seneye karip zamanda taşralar bilkülliye berbat olduğu haddi tevatura ermiştir. Bu telâşın sebebi izaf ve müzaaf tekâliftir. Baisi âzamı odur ki, emanet ehline verilmek ve naehil ve gaddarın hakkından gelinmek lâzım iken cümle menasip (belegan mabelâğ beyü limeniyezit) olup iştira eden melâin istical ile ol maddeden verdiği mali habisi maziyede cem ve gaspla sây üzere iken zaruret behanesile birine dahi bey edüp ol vardıkta dahi ziyade taaddi eder. Raaya fıkarası, taz'if olunan tekâlifi şakke uhdesinden gelemezler iken zalimlerin bu veçhile

taaddisine takat getirüp alem harap olduğuna şüphe yoktur».
Devlet otoritesinin yıkılması vilâyetlere şu manzarayı vermişti: Anadolu ve Rumeli âdeta Tavaifi Mülûk devrine dönmüştü. Meselâ Trabzon ve Lâzistan Tuzcu oğlunun, Diyarbekir ve Harput tarafları Ekrat beylerinin ve Boy beylerinin, Musul Abdulhalil zadelerin, Sürye Şahabilerin, vasatî Anadolu Cabbar zadenin (Çapan oğlunun) İzmir tarafları Kara Osman oğullarının, Balkan ve Tuna havalisi Pazvant oğlunun, Yılık oğlunun, Makedonya Serezli İsmail Beyin, Cenubî Arnavutluk Tepedelenlilerin, Şimal kısmı İşkodralı Mustafa Paşanın, Bolu Hacı Ahmet oğullarının, Kastamoni Tahmisci oğlunun ilh. elinde idi. Yalnız İstanbul ve civarı saltanata tâbi idi. Fakat hakikatı halde burası da yeniçerilerle bektaşi dervişlerinin hükmü altına girmişti. Hükûmet Alemdar zamanında bütün bu derebeylerini ve âyanları İstanbula davet ederek onlarla bir ittifak aktetmek zâfını bile göstermişti.

Tarihlerimiz Osmanlılarda derebeyliğin bir tasfiyesi devrinden bahsederler. Bu devir Sultan Mahmut devridir. Hakikaten Sultan Mahmut zamanında yukarda isimlerini yazdığımız derebeyleri ve âyanlar tedricen temizlenmişti. Fakat bu temizlik hiç bir zaman derebeylik rejiminin kül halinde tasfiyesi değildi. Devlet içtimaî bir temizlik değil, tamamen siyasî bir temizlik yapmıştı. Zorba ve âsi derebeylerinin yerine uslu ve Devlete muti derebeyleri gelmişti. Derebeylerinin tasfiyesi esnasında beylerin, âyanların, voyvodaların, mültezimlerin ve sairenin ellerinden gayri meşru yollarla edindikleri toprakları alınarak köylüye tevzi edilmişti. Bunların mülkiyetleri aynen muhafaza edilmişti. Şarktaki Ekrat beylerile tekkelerin derebeyliği bu tasfiye işinin haricinde kalmıştı. Tasfiye Şarka kadar uzanmamıştı. Sipahi derebeyliği de 1839 da yeni askerî teşkilât yapılırken ilga olundu ve timar arazisi mirî araziye ilhak olunarak timar sahiplerine maaş bağlandı. Timar toprakları yine köylüye tevzi olunmadı. Hem esasen timar ve zaamet arazisinin pek mühim bir kısmı bu tarihe kadar mülk olarak bir çok kimselere geçmiş ve timarlı adedi pek azalmıştı.
1848 de neşrolunan arazi kanunu zahiren bir ziraî reform gibi

görünebilir. Çünkü bu kanunla «Arazii miriyenin rakabesi canibi beytülmale ait olarak ihale ve tefvizi tarafı devleti aliyeden icra olunagelen tarla, çayır, yayla, kışlak ve korular ve emsali yerlerdir ki, mukaddema ferağ ve mahlûlât vukuunda sahibi arz itibar olunan timar ve zaamet eshabının ve bir aralık mültezim ve muhassillerin izin ve tefvizile tasarruf olunurken muahharan bunların ilgası hasebile halen tarafı devleti aliyeden bu hususa memur olan zatın izin ve tefvizile tasarruf olunup mutasarrıfları yedlerine balâsı tuğralı tapu senetleri» (arazi kanunu. madde - 3.) verildi. Bu kanunla arazinin idaresi derebeylerinin, voyvodaların, âyanların, mültezimlerin, muhassillerin ellerinden alınarak Devlete veriliyor. Şüphesiz bu bir reformdu. Şahısların toprak üzerindeki keyfî hareketleri refediliyor ve Devlet, toprakların ihale ve tefvizi işlerini üzerine alıyor. Fakat bu kanun bir reform agrer, yani toprakları büyük arazi sahiplerinin elinden alarak köylüye tevzi eden bir idarî müdahalenin teyidi değildi. Bu kanun da evvelki islâhat gibi yalnız zahiri eşkâle temas etmiş, toprak üzerindeki derebeylik mülkiyetini tasfiye etmemişti. Kanunun yaptığı en büyük iş, muhtelif tarihî şartlar altında teessüs etmiş arazi mülkiyetini tesbit ve temin etmekten ibaret kalmıştı.

●

Gelecek ve son yazımızda bünyeye taallûk etmiyen bu haricî istihaleler neticesinde derebeylik rejiminin nasıl bir şekil aldığını ve bu günkü toprak münasebatında eski derebeylikten hangi unsurların kalktığını arıyalım.

Polemik.

Faşizm ve Türk millî kurtuluş hareketi.

Burhan Asaf.

Dr. Ettora Rossi, - Giornale di Politica e di Letteratura, da- (Politika ve edebiyat gazetesi) nde Türkiyenin millî kurtuluş inkılâbı hakkında ufak bir tetkik neşretmiştir. Doktorun, Türk dostu olduğu, inkılâbımıza tahsis ettiği cemilekâr sözlerden anlaşılıyor. Şu var ki, millî kurtuluş hareketinin tetkik ve tahlili işinde, bütün esas noktaların üzerinden kayarak noksan ve hatalı bazı hükümlere varmakla, bizi İtalyan münevverlerine ve İtalyan inkılâpçılarına fena takdim etmiştir. Bunun sebebi ise, millî kurtuluş inkılâbımızı, tarihî bir seyrin tabiî ve ahenkli bir neticesi olarak alacağına, bizim günlük matbuatımızda çıkan bazı münferit yazılardan istifade etmesi ve bir de inkılâbımızın hususiyet ve şahsiyetini, onu faşist inkılâbı ile mukayese ederek tayine çalışmasıdır.

Filvaki, Dr. Ettora Rossi, bazı Türk muharrirlerinin de düştükleri hatadan kurtulamıyarak, inkılâbımızı sadece «*garplılaşma*» hareketi diye vasıflandırdıktan sonra irtibatsız olarak, onun muhtelif ânâtını saymaktadır:

Padişahlık ve hilâfetin ilgası, İtalya ceza kanunu ile İsviçre kanunu medenîsinin kabulü, din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması, Lâtin harflerinin kabulü ve saire. Eğer inkılâbımızın mevzuu, basit bir «garplılaşma» olsaydı, onun inkişaf seyri de, garp müessesatı içtimaiye ve siyasiyesini ve garp mevzuatı medeniyesini muhtelif garp memleketlerinde tetkik ederek en iyisi nerede ise, onu alıp memlekete getirmekten ibaret olurdu. Ve Türk inkılâbının başlıca tanıtıcı vasfı, garbı eklektik bir görüşle taklitten ibaret olurdu. Dr. Rossi, hakkımızda böyle bir tetkik yaparken ve bu esnada bu gibi hükümlere varırken bilmeli idi ki, böyle bir görüş, bizde «*Tanzimat*» ile başlamış, İttihat ve Terakki rejimi ile devam etmiş ve nihayet serbest fırkanın İzmir

macerası ile mutlak surette tarih arşimize havale edilmiştir. Türk İnkılâpçıları, taklit devresinin kapandığını ve Türk topraklarına has olan iktisadî, içtimaî ve siyasî rejim şeklinin ancak o toprakların şeniyetlerine uygun orijinal bir yaratıcılıkla meydana getirilebileceğini, ifadeleşen millî şuurun hareket ve vakıa olmuş bir şiarı olarak peşinen ilân etmişlerdir.

Öyle ki, «garplılaşma» faslına sokulması mümkün hareketlerimize inkılâbımızın gayeleri nazarile bakmak doğrudan doğruya inkılâbımızın kadrini indirmekle birdir.

Bizim bu gibi hareketlerimizi olsa olsa, büyük gayeye yürürken, «şef»imizin bir işareti üzerine derhal tahakkuk ettirdiğimiz muvaffakıyetler şeklinde telâkki etmek kabildir. Öyle muvaffakıyetler ki, muhafazakâr milletler için belki her birisi gaye addedilebilecek fütuhattır. Fakat öyle fütuhat ki, tarihin en derin en manalı ve en tam inkılâplarından birini tamamlamağa karar vermiş olan Türk milleti, onları şöylece ve geçerken elde etmiştir.

●

Halk Fırkası programından bazı maddeler alarak, millî inkılâbımızı faşist inkılâbının şimdilik henüz pek genç bir kopyesi telâkki etmek te, ancak «garplılaşma» esası ile kabili izah bir sakat hükümdür. Türk inkılâbının gayesi, garplılaşmak olsaydı, Dr. Rossi'nin kısa süren bir muhakeme silsilesinden sonra, Türk milletinin en yeni garp rejimlerinden biri olan faşizmi almağa kalkıştığını söylemesinde bir beis olmazdı. Ve böyle bir iddia, Balkan milletlerinden her hangi birisi namına ileri sürülmüş olsaydı, belki de yerinde olurdu; çünkü o milletlerin kararlarını tayin eden arzu, üç çeyrek asırdanberi *«garba benzemek»* tir. Fakat Türk inkılâpçıları, milleti millet ve memleketi memleket yapmak işini hiç bir zaman, model üzerinde kanaviçe işlemek gibi, basit bir ameliye telâkki etmemişlerdir.

Nitekim, bir zamanlar, hususile bazı Fransız muharrirleri, Ankara inkılâpçılarının Fransız inkılâbının geçikmiş bir adaptasyonunu yaptıklarını ileri sürmüşlerdi. Bazıları da bugün, Ankaranın Moskova mektebinin dümen suyunu takip eylemekte olduğunu iddia eylemektedirler. Türk inkılâbına bir mana ve is-

tikamet atfeylemek istiyenlerin şimdiye kadar ittifak edememiş olmaları, Ankara'nın ancak kendine has ve kaideleri, prensipleri kendisince tesbit edilmiş bir hareketi temsil eylemekte olduğunu göstermez mi?

●

Dr. Rossi'nin müsaadelerile, faşizm ile Kemalizm'i birbirinden ayıran bazı vasıfları aşağıda gösterelim:

1. — Faşizm, yarı-kapitalist bir İtalya'yı kapitalizm'in sınıf tezadından ve bu tezadın doğurduğu dahilî anarşi ile bu anarşinin makesi olan demagojinin ve bürokratik idare cihazından (demokrasi ve parlamentoculuk) kurtarmak hareketidir.

Korporasyonlar rejimi ile, sınıf tezadının halli yerine sınıf tezadının tehlikesiz bir şekilde istikrarlandırılması cihetine gitmiştir.

Millî kurtuluş inkılâbı ise, bir yarı müstemleke olan Osmanlı imparatorluğunun yerine müstakil Türk vatanının bu günkü tarihî şartlara göre ikamesidir.

Bu günkü tarihî şartlar derken, bittabi sınıf tezatları kastedilmektedir.

Türk milleti, inkılâbına, *sınıflaşmamış* bir millet bünyesi ile başladığı için, sınıflaşmayı reddedecek ve imkânsız kılacak tedbirler almakta ve bu tedbirleri gittikçe derinleştirmekte ve mürekkepleştirmektedir. Büyük istihsal vasıtalarının devlete tahsisi, ileri ve plânlı bir devletçiliğin kabul ve tedvini bundan ileri gelmektedir.

2. — Faşizm, demokratik zaruretler dolayısile, müstemlekeciliğin zevali devresi olan harpsonrasında; müstemlekeciliği başlıca şiarlarından biri olarak ilâna mecbur kalmıştır. Bu sebepledir ki, iç iktisatta devletçi olan faşizm, dış iktisatta, yani beynelmilel iktisatta liberal olmak tezadına düşmüştür.

Kemalizm, müstemlekeciliğe karşı bir isyandır. Millî kurtuluş harbini, müstemlekeciliğin hariçten gelen muavin kuvvetlerine (Yunan ordusu) ve dahilde takviye etmek istediği muavin kuvvetlere (Saray ve Galata) karşı yapmış ve ihtilâllerin hususiyetlerinden biri olan «barricade» mücadelelerine, cephe harbinin ihtişamlı ebadını vermiştir. Yaptığı muharebenin malûm manada bir muharebe olmadığı, hem muharebenin cereyanı (Türk kadınının, istiklâl ve namus cephesine, sırtında cephane taşıma-

sı), hem de neticelenmesi tarzından (mağlûp ettiği ordunun siyasî şerefleri yerine, muahedesini yani Lausanne'ı doğrudan doğruya emperyalistlerle aktetmesi) anlaşılmaktadır.
Müstemlekeciliğe karşı bir aksülameli bütün şuurile temsil ettiği içindir ki, Kemalizm, samimî olarak, iç iktisatta da, dış iktisatta da devletçidir.
Ve bu itibarla, hem içeriye, hem dışarıya doğru, yani hem sınıflar, hem de milletler bakımından tezadı reddeylemektedir.
3. — Faşizm, bir yarı-kapitalist bünyeye has bir hareket olduğu için, gerek tam kapitalist, gerekse henüz kapitalistleşmemiş bünyelere uygun gelmemektedir.
İspanya'da muvaffak olamamıştır. Almanya'da ise şekil değiştirmeğe ve çok daha sola kaçmağa mahkûmdur.
Kemalizm' ies millî kurtuluş hareketlerini henüz tahakkuk ettirememiş milletler için daima bir ideal ve bir ideoloji kaynağı teşkil edecektir.
Dr. Rossi'yi, iki yanlış faraziye hataya sürüklemiştir:
A) Türkiye'nin aynen garplılaşmakta olduğu zehabı.
B) Fırkamızın programındaki maddeleri, o maddeleri ilham etmiş olan iktisadî, siyasî ve tarihî şartları bir kül halinde aramağa çalışmadan takdire kalkışması.
Eğer kurtuluş inkılâbımızla faşizm arasında, kapitalizmi ve onun siyasî bir ifadesi olan demokrasi'yi telâkki hususunda bir benzerlik varsa, bunu, bizim faşizmi taklide yeltenmemiz gibi, hem inkılâbımızın orijinal vasıfları aleyhine ifade edilmiş bir hüküm, hem de zatı meseleye uygun olmıyan bir hatalı görüşe istinat ettireceğine, harpsonrasının belki de bütün milletler için müşterek bir tarihî zaruretine raptetmiş olsaydı, hiç şüphesiz, hem daha bilgili, hem de dostluğa daha fazla uygun bir mütaleada bulunmuş olurdu.
İcmal edelim:
Türk inkılâbı, bütün diğerleri gibi, bir harpsonrası hareketi olmak ve ancak bu itibarla ve pek tabiî olarak diğerlerile bazı benzeme noktaları ihtiva eylemekle bearber, harpsonrasının milli ve beynelmilel manada en adaletli ve en ileri hareketini teşkil etmek iddiasındadır. Onun böyle olduğunun şimdiye kadar meçhul kalması, Türk milletinin cibilli bir vasfından, şamata ve tefahürden hoşlanmamasından başka bir şeye atfedilemez.

Polemik :

Yarı münevverler kulubü.

Şevket Süreya.

Azizim Nurullah Ata Bey;

İtalya'da vaktile her biri bir hükûmete payıtahtlık etmiş on iki şehir varmış ki, bu on iki şeh ı üstünde Roma, «tek İtalya» harsının ve tefekkür sisteminin, maddî ve manevî tefevvukunu tesis edebilmek için hâlâ mücadele eder dururmuş!

Bir devlete siyasî merkez olmanın bir şehre temin ettiği ufuk ve idrak genişliğinden mahrum kalan bu on iki şehrin, rejiyonal - binaenaleyh dar - fakat hâlâ yaşıyan fikir ve kültür hareketlerine karşı, Roma'nın, ufuk ve idrak genişliğinden gelen tefevvuk mücadelesini tabiî görmek lâzımdır. Çünkü bugünkü Floransa ve bugünkü Venedik, hiç şüphe yok ki, artık, on iki ve on birinci asırların Venediğ'i ve Floransa'sı değildir.

Kurunuvustada Avrupa'nın, hemen bütün şehirlerine karşı, asırlarca zanaat ve para hocalığı eden, Floransa şimdi sadece, bir (eyalet şehri) dir. Bugünkü Floransa, ne bir Machiavel, ne bir Mikel-Anj yetiştirebilir. Venedik te öyle değil mi?

Siyasî iktidarı ile beraber fikir ve idrak ufuklarının genişliğini kaybeden ve damları altında bir zaman geniş davalar hallile yorulan mütefekkir, yahut geniş insan kalabalıklarının bedii istiğrakını temsil eden san'atkâr yetiştirirken, daha sonra, ya rejiyonal meselelerin darlığında hapsolunmuş, ya idrakinin inkişafı yarı yolda dumura uğramış «yarım insanlar» veren şehirler, sayılmıyacak kadar çoktur.

Ya bir siyasî iktidarın, ya bir iktisat topluluğunun makarrı ve bu itibarla da geniş kalabalıklara şamil bir kültür tefevvukunun merkezi ve mümessili olmak vasfını kyabeden bütün bu şehirlerde arazı daima ayni olan, şöyle bir istihale görünür:

Derhal bir «eb'at küçülüşü» başlar. Davaların hududu derhal cesametini kaybeder. Ufuk daralır. Hulâsa maddî hayatın her sahasında meydan alan, daralış ve küçülüş, içtimaî hayatın bütün tecellilerine, fikir, san'at, ahlâk telâkkilerine de sirayet eder. Bu eb'at daralışı; siyasî ve iktisadî fonksiyonlarını ebediyyen kaybeden bazı kurunukadime şehirlerinde görüldüğü gibi, tam bir hezal ve iptizal manzarası almasa bile, fikrî ve ruhî darlığın kasveti bütün dimağlara siner. Sahada görünen artık bir takım cücelerdir. Büyük san'atkâr yerine küçük san'atkâr, hakikî münevver yerine yarı münevver, bütün şahsiyetler yerine yarım şahsiyetler, umumî kültür seviyesini her gün biraz daha basitleştirmek için ellerinden geleni yapar dururlar.

●

«Tek İtalya» harsının ve tefekkür sisteminin maddî ve manevî tefevvukunu, bütün İtalya şehirleri üstünde tesis etmek için müca -

dele eden Roma'ya karşı, Venedik, Floransa veya Turino'nun devam ettirdikleri dar fikir mukavemetini bugün, acaba biraz bizim İstanbul'umuzda da seç - mek kabil değil mi? Acaba, bir siyasî merkez olmanın temin ettiği ufuk ve idrak genişliğini birdenbire kaybeden bir şehirde, derhal kendini gösteren eb'at küçülüşünü, bütün tecellilerile İs - tanbul'da da göremez miyiz? A caba böyle şehirlerde, adeta yerden mantar biter gibi biten ve halkın umumî görüş seviyesini her gün biraz daha basitleştirmek için binbir hüner gösteren «yarını insan» tipi, şimdi İstanbul'un da sokaklarını adım adım istilâ etmi yor mu?

Çünkü hepimiz görüyoruz ki, İstanbul'da yaşıyan bir kısım okur yazarların seviyesi, İstanbul gazetelerinin, günlük vakayiin darlığında hapsolunmuş hazin vaziyetile hemseviye olduktan sonra, orada yarı münevverlik adeta iyi bir karakter ve binaenaleyh «fikrî hiffet» adeta bir ahlâk haline geldi.

Evvelâ şunu tayin edelim: Yarı münevver kimdir?

Yarı münevverlikte münevverliğin hududunu bir takım tahsil derecelerinin resmî vesikalarile tayine çalışmanın münasebetsizliği âşikârdır. Hayır, burada bizim ölçülerimiz tamamile başkadır: Yarı münevver, ya şahsî veya zümrevî fakat muayyen bir «cihanı telâkki tarzı» ndan mahrum olan adamdır. Hâdiselerin tenevvüü karşısında şuurun şaşalayışı ve bunları izah ölçülerinden mahrum oluşu, yarı münevverde derhal, bütün hâdiselere karşı bir «lâübalilik ve hafifmeşreplik» halini alır. Muhakkak ki, dünyanın en hafifmeşrep adamı, yarı münevverdir. Yarı münevver neye inanır? Yarı münevver neye bağlanır? Bunları tayin mümkün değildir. Çünkü inanış, çünkü inanıp bağlanış, bir şahsiyetin, bir seciyenin alâmetidir. Halbuki yarı münevverlik, her şeyden evvel, şahsiyetsizliğin şahsiyete karşı bir reaksiyondur. Filvaki yarı münevverin şahsiyetsizliği, bazan onda, büyük şahsiyetlere karşı bir hayranlık gibi tecelli eder görünür. Fakat buna inanmamalı. Yarı münevverde hayranlık bir şuur hâdisesi değil, bir insiyakî sürükleniştir. Daha doğrusu bir moda haleti ruhiyesidir. Eğer yarı münevveri, mahza bir garabet olsun diye bir gün, hiç kimsenin bilmediği, kıymeti üstünde hiç kimsenin mutabık kalmadığı bir yabancı isme, meselâ bir Fransız romancısının veya şairinin meş kûk dehasına hayranlığını bir maske gibi yüzüne takıp sokak - larda dolaştırıyorsa buna hayret etmemelidir. Çünkü bu bir sno - bizmdir ve snob ancak yarı mü - nevverler arasında bulunur. Bazan da yarı münevverin hayran - lığı sadece bir kalabalığa uyuş şeklinde tecelli eder. Meselâ, İstanbul yarı münevverleri arasında bazan (Paul Valéry) bazan (André Gide) modadır. Bu hal bazan felsefe veya içtimaiyat sahasında da görülür. Bazı zevat, bir müddet (Dürkhaim) ın bir müddet te (Bergson) un kuyru - ğundan çekerler. Yarı münevverler kulübü, devrine göre, bazan şu ismin, bazan bu ismin peşinden sürüklenir durur. Bunu da hoş görmek lâzımdır. Çünkü anlaşılmıyan, fakat bir defa sahneye çıkan isimler peşinde kervana katılış, bir «sürü psikolojisi» dir ve

sürü psikolojisi, yarı münevverin yarım seciyesini karakterize eden ruhî hallerden biridir.

●

Azizim Nurullah Ata Bey,

Bu yazıları yazmak fikri bana, sizin «Milliyet» te çıkan ve «kadro»dan bahseden bir yazınızı okurken geldi. Kadroyu «anlamıyoruz!» diyenlere cevap veriyor ve onları anlayışsızlıkla itham ediyorsunuz. Bence anlayışsızlık bir ruh düşkünlüğü değildir ve İstanbul'da, Kadroyu anlamıyoruz diyenler üstünde konuşurken daha başka bir takım sebepler ve izahlar aramak lâzımdır.

İyi okuyamıyan ve okuduğunu anlıyamıyan insan, hiç şüphe yok ki, Türkiye'nin bütün şehirlerinde mevcuttur. Kadroyu anlıyanların ise azlığını berveçhipeşin kabul etmek icabeder. Fakat ciddî mevzuları anlamıyan ve bu anlamadığı mevzuları ciddiyetinden tecrit edip derhal lâübalileştiren ve karikatürleştiren insan tipi Türkiye'nin yalnız bir şehrinde bulunur: İstanbul'da.

Bu tip, şu yukarda anlatmıya çalıştığımız yarı münevver tipidir. Anlamamak başka, anlamak fokşiyonunun tabiî unsuları olan «telâkki» ölçülerini iptizal ettirmek gene başkadır. Anlamıyn, bir masum adamdır. Fakat idrak ve telâkki ölçülerini iptizal ettiren, ciddî insan olmanın bütün kayıtlarından sıyrılıp ta, bir fikrî hezal içinde şahsiyetsizleşen ve hakirleşen insan ancak bir müteredddidir.

Şimdi «Kadro» nun mahiyetini tayin edelim:

Kadronun mevzuu Türk inkılâbının ideolojisi ve muhatabı, inkılâp münevverliğidir. Binaenaleyh Kadro, evvelâ mevzuu muayyen olan, sonra da bu mevzu üstünde neşriyatını yaparken, kendi muhatap kütlesinin hududunu adeta hendesî bir kat'iyetle çizmiye çalışan bir mecmuadır.

İnkılâp münevveri kimdir?

Bunu tayin için, Kadroya mevzu olan «inkılâp ideolojisi» mefhumunda mutabık kalmak lâzımdır. O zaman inkılâp münevverinin siması, konkretize ediien bu mefhumun arkasından kendi kendine belirir.

İnkılâbımızın ideolojisi, inkılâbımıza esas olan, yani inkılâbımızın mahiyetinde mündemiç bulunan fikrî prensiplerdir. Her inkılâp ya bir fikir sistemini temsil, ya bir fikir sistemine istnat eder diyoruz. Türk inkılâbının da, mahiyetinde tabiatile mündemiç olan, yani onun temsil ettiği bir sıra fikrî ve nazarî unsurlar vardır ki, bunların izah ve tedvin edilişi ve bu suretle de inkılâbımızın, bir takım fikrî unsurları ihtiva eder bir inkılâp halinden çıkarılarak, bir takım muayyen ve müdevven nazarî prensiplere istinat eder bir inkılâp haline getirilişi, bugünün nesli için mühim ve âcil bir inkılâp vasifesidir. İşte inkılâp münevveri, bu vaziefyi idrak eden, bu vazifeyi benimsiyen, yani kendini inkılâbın davalarına veren adam demektir.

İnkılâp münevverini de inkılâpçı olmıyan münevverden ayıran hududun bir takım tahsil derecelerinin resmi vesikalarına göre tayinine çalışmaktaki münasebetsizlik âşikârdır. Fakat bir çok alâmetler vardır ki, bu iki tip insan arasındaki karakter farkını derhal tayine yararlar. İnkılâp münevverinde inkılâpçı idealizm asıldır. İdealizm, yani her şeyden

evvel ruhun kendini, kendi mevzuunun tefehhusuna vakfedişi öyle bir ruh haletidir ki, bu halet, ciddî mevzular ve bilhassa inkılâbın seyrine ve inkişafına müteallik fikrî taharriler üzerinde hafifmeşrepliği, bir ahlâk kaidesi olarak berveçhipeşin reddeder.

●

İstanbul'da, yarı münevverler kulübünün alacalı kalabalığı içinde, «Kadroyu anlamıyoruz» diyenlerin yarısından çoğu, şüphe yok ki Kadroyu filen okumıyanlardır. Fakat buna rağmen onlardan böyle bir iddianın kanaat halinde duyuluşu, yarı münevverler kulübündeki havanın sarî ciddiyetsizliğindendir. Binaenaleyh onların, bu anlayışsızlık rollerini de o kadar ciddiye almasanız daha iyi olur.

Bence yarı münevveri, en hafif hava yelpazelerile bile istediğiniz temayüle derhal sevketmek kabildir. O kadar ki, meselâ Kadroyu sevmiyen yarı münevverin sever görünmesi, anlamıyan yarı münevverin «anlıyorum» demesi niye kabil olmasın? Buna misal mi istersiniz? Fakat bizzat İstanbul yarı münevverliğinin hayatından, bu bahis üstünde size, binbir misal verebilirim.

Nurullah Ata Bey, bana kalırsa, burada asıl üstünde durulacak dava, Kadronun anlaşılıp anlaşılmamasından ziyade, İstanbul'un yarı okur yazarları arasında günden güne derinleşen ve karanlıklaşan fikrî lâübaliliğin ve fikrî hiffetin dehşet ve fecaatindedir.

Üzüm meselesi.

Türkiye'de halledilmesini bekliyen bir tütün, bir afyon meselesi olduğu gibi bir de üzüm meselesi vardır. En mühim ihracat mahsullerimiz gibi üzüm de satış imkânsızlıkları ile karşılaşmaktadır. Fakat bütün bu imkânsızlıklar tıpkı diğer mahsullerimizde olduğu gibi bir organizasyon fıkdanından doğmaktadır. Meselâ üzümcülükte harpten evvel piyasayı dikte etmek vaziyetinde bulunan Türkiye bugün bu hâkim mevkiini tamamen kaybetmiştir. Bu piyasayı kaybetme keyfiyeti hem istihsalinin hacmi hemde satış imkânları noktai nazarından dandır.

Bazı rakamlara bakalım:

Çekirdeksiz kuru üzüm yetiştiren memleketler:

	1913	1925-31 de vasatî istihsal	
1 — Kaliforniya	8.040	240.000	ton
2 — Yunanistan	106.240	120.000	»
4 — Türkiye	52.000	50.000	»
3 — Avusturalya	500	45.000	»
5 — İran	30.000	40.000	»
6 — İspanya	24.000	16.000	»

Son sekiz sene zarfında Kaliforniya istihsali 10 misli, Avusturalya'nın 6 misli, İran'ın 2 misli artmıştır. Türkiye ise harpten evvel dünya rekoltesinin dörtte birini verirken bugün onda birini vermektedir.

Rakip memleketler istihsallerini mütemadiyen tevsi ederek piyasalar fetederken bizim üzümlerimiz mütemadiyen fiatlarından kaybetmişlerdir.

Senelere göre fiatların seyri:

Sene	Azamî	Asgarî	Vasatî	
1922/24	80-100	—	—	
1925	74	28	49.46	
1926	63	32	49.66	
1927	62	28	44.00	
1928	51	16	27.00	büyük sukut senesi
1929	60	20	29.00	büyük yağmur senesi
1930	60	20	32.00	
1931	60	30	40.00	Türkiye ve Yunanistanda büyük donlar

Harpten sonra bilhassa son senelerde kaybettiğimiz büyük piyasalardan en mühim ikisini misal alalım:

İngiltere'ye en ziyade üzüm ithal eden memleket (Korenk üzümü hariç olmak üzere) vasatî 30.000 tonla Avusturalya'dır. Diğer memleketler şunlardır:

Türkiye	16.000
İspanya	16.000
Girit	2.000
Yunanistan	1.800
Rusya	1.600
Cenubî Afrika	1.000
Sair memleketler	4.600

Türkiye'nin İngiltere'nin üzüm ithalâtında mevkii onda birdir. Halbuki harpten evvel 1912 de Türkiye İngiltere'ye 21.000 ton üzüm ithal ederek birinci gelirdi. 1912 de İngiltere'nin umumî üzüm ithalâtı 24.000 tondu. Harbi müteakıp üzüm istihlâk piyasası fevkalâde genişliyerek istihlâk hemen iki misli oldu. Türkiye bu fırsattan istifade edememiş ve İngiltere'ye olan satışları üç misli düşmüştür.

Almanya'ya üzüm ithal eden başlıca memleketler:

	1930	1931
Türkiye	17.000	13.000
Yunanistan	6.000	6.500
İran	500	5.000
Kaliforniya	6.000	6.000

Almanya'da birincilik mevkiimizi nisbeten muhafaza etmekle beraber son senelerde vaziyetimiz

Üzüm numarası	4 mart	17 mart
7	43	42
8	44	43
9	45	45
10	50	49
11	53	54

No.	17 şubatta	
7	44	florin
8	45	»
9	47	»
10	51	»
11	55	»

tonla 2 inci
» 3 üncü
» 4 üncü
5 inci
» 6 ıncı
» 7 inci

şöyle olmuştur:
1926 senesinde Almanya üzüm ithalâtının yüzde 63.4 ünü Türkyie verirken 1930 senesinde 54.8 ini vermiştir. Yunanistan ise 1926 da Almanya ithalâtında yüzde 13.13 yer tutarken 1930 da hissesi yüzde 18.7 olmuştur.
Hamburg piyasasında rakipleri - mizin mükemmel propaganda teşkilâtları vardır. Mükemmel satış teşkilâtları vardır. Bu işler için hem devlet hem fertler müttehiden çalışır. Rakiplerimiz hem istihsali hem satışı organize etmişlerdir. Halbuki biz bu güne kadar teşkilât namına bir şey yapmadık. Diğer mahsullerimiz gibi üzüm mahsulümüz de başı boş kaldı. İrili ufaklı mutavassıtların tağşişlerine, her türlü hilekârlıklarına mevzu oldu.
Üzüm satışlarımızın başı boşluğuna bir misal verelim:
1932 mart piyasasına göre Hamburg'ta fiatlar:

31 mart	
43.2	filorin
45	»
47	»
51	»
55	»

Okka ve Türk liralarına tahvil edildikten sonra

48	kuruş
49	»
51.18	
55.57	»
60.00	»

Mart nihayetinde fiatlar okka başına vasatî üç kuruşluk bir tenezzül gösterdiği halde mart ayı zarfında Türkiye piyasalarında ihracatçı tüccarların tevlit ettikleri panikimsi hareket yüzünden 7 numaralı üzüm 30 kuruşa ve 10 numaralısı da 38 kuruşa satılmıştır. Hamburg'un 3 kuruşluk tahavvülüne nazaran piyasamızda 10 kuruşluk bir tahavvül olmuştur.

Burada ihracat tüccarlarının oynadıkları menfi rol neticesi hem müstahsilin elinden mahsul değerinden aşağıya çıkmakta hem de mahreç piyasalarda rakiplerimizin mahsullerinden daha pahalı satılmaktadır. Rakiplerimiz iyi ambalâj, iyi fiat, iyi organizasyonla bizim üzümlerimizi daima piyasa harici bırakmıya çalışıyorlar ki, yukarıki rakamlardan bu işte muvaffak oldukları vuzuhla görülmektedir.

Devlet afyon meselesini nasıl bir devlet meselesi yaparak işe müdahale ettise üzüm meselesine de ayni asabiyetle müdahale etmesi ve bu mühim mahsulümüzü başı boşluktan kurtarması.

Arkada kalan Darülfünun.

İstanbul Darülfünununun ıslahı hakkında İsviçreli mütehassıs M. Malche bir rapor vermiştir. Bu raporun metni, şu ana kadar, bizim gibi bütün memleketin de meçhulüdür.

Alâkadar makamların bu tarzda hareket etmelerinde bir isabet bulunması ihtimalini red eyle memekle beraber, memleket davaları hakkında mütalea beyan etmeğe davet olunmuş mütehassısların vardıkları hükümlere bütün memleketin birden ve zamanında muttali olmasında, şüphe edilmesin ki, büyük bir fayda vardır. M. Malche, çok doğru yahut çok yanlış, çok kıymetli yahut çok kıymetsiz bir rapor vermiş olabilir. Hatta böyle bir rapor, Darülfünun hakkında değil de «Türk süngerciliği» ne ait bulunmuş olsa dahi, doğru olup olmaması neşrinden sonra tesbit edilebilecek bir keyfiyettir. Kaldı ki mütehassısın Darülfünun raporu ancak teknik bazı mütalea ve hükümleri ihtiva edebilir. Çünkü milletin ayni zamanda manevî bir müessesesi olan Darülfünunun manevî ıslahı hakkında hiçbir yabancı mütehassısın mütalea beyan etmesine imkân olamaz. İnkılâp safhasında bulunan bir millet camiasına en uygun gelecek bir Darülfünun, Avrupa'daki nazirlerinin en iyi bir kopyesi değil, inkılâp davasının en seri ve en tam bir şekilde tahakkukuna yardım edecek, belki de bambaşka evsafta ve muhakkak ki yepyeni bir ilmî görüşle mücehhez bulunacak olan bir hareket ocağı olacaktır.

Misal olarak «Ankara tarih kongresi» ni alırsak, bir M. Malche'nin hiç bir zaman göremiyeceği fakat Türk inkılâpçılarının üzerinde ehemmiyetle duracakları bir hususiyeti işaret etmek kabil olur.

«Ankara tarih kongresi»nde yeni bir tarih tezi ilân edildi. Bu tez ilân edilirken, İstanbul Darülfünunu hazır bulunuyordu. Bundan elli sene sonra, kogrenin zabıtlarını tetkik edecek bir adam, kongrede söz alan İstanbul profesörlerinin hakikaten İstanbul Darülfünun hocaları olduklarına inanamıyacaktır. Çünkü karşı tarafın tamamile ilmî hazırlıkları yanında ekseri İstanbul âlimlerinin ya davayı esasından kavrayamıyan cümle kırıntılarını, yahut ancak bir fikir dağınıklığının zahirî ifadesi olan sıkıcı sükûtlarını müşahede edecektir. Yanlış mehazlar göstermek, asılsız iddialarda bulunmak gibi ya kötü niyete yahut doğrudan doğruya hafifliğe irca edilebilecek müdahaleleri de hesaba katacak olursak İstanbul Darülfünununun tarih kongresinden nekadar hazin bir bilânço ile ayrılmış olduğunu, elli sene sonraki adam, eğer bir Türk ise teessürle, eğer değilse hayretle görecektir. Ve her iki takdirde dahi, inkılâp merkezinin tarih ilmini baştan aşağı yeni bir görüşle tasfiyeye tabi tutmak ceh-

ti karşısında İstanbul Darülfünununun bunu kavramakta gösterdiği aczi yahut temerrüdü acaip bir hal olarak kaydedecektir.

İnkılâbımız, pek yakında on yaşına girecektir. İktisadî, içtimaî ve siyasî sahaların her birinde derin değişikliklerin başlamasını ve tamamlanmağa oğru devamını ifade eden böyle bir hareketin, memleketin yegâne ilim ve ergin gençlik ocağında akissiz kalması, bizden izahını istiyen bir hazin haldir.

Darülfünun hocaları, Ankara'nın yarattığı hareketlerin, sözle olsun, peşi sıra gelmekte hususî bir hareketsizlik göstermişlerdir. Her işte ve her defasında, arkada kalan, Darülfünun yani Türk gençliğini yetiştirmekte olan müessesenin maneviyeti değil, İstanbul Darülfünununun, kendi hallerinden memnun olan ve kendi ilimlerile kanaat eden hocalarıdır.

«Ankara tarih kongresi»ndeki yüksek mana şu idi: Siyasî istiklâlden sonra ve iktisadî istiklâl mücadelesi doludizgin devam ederken, ***millî tarihi görüşte de istiklâle varmak.*** Eğer İstanbul hocaları bu manayı anlamış olsalar idi yeni tarih tezini büsbütün başka bir tarzda takdir edecekler ve ayni görüş istiklâlinin hukukta iktisatta, felsefede ve diğer içtimaî ilim şubelerinde de tesisi lâzım geleceğine, yekten kanaat getireceklerdi. Fakat onlar, hareket tarzları ve kendilerini zorlıyarak bulabildiklei bir kaç mütalea ile asıl bu istiklâli reddettiler. Asıl ilmî görüşte istiklâl olamıyacağını ve ilmin her taraf için bir olduğunu ihsas etmek istediler. Sonra, heyetin ciddî tetkiklerini dinledikçe, davanın gayri millî ve beynelmilel ilim bakımından da özlü olduğunu idrak ettiler. Ne çareki, sapmış oldukları çıkmazı, üstelik, hazırlıksız yani davayı topyekûn ihata etmemiş bulunmaları keyfiyeti, bir tıkaç gibi kapamıştı.

İstanbul Darülfünununun hocaları, Ankara'nın bu en son ese ile temasa girmek vazifesini de, işte böyle bir seyahatle ifa etti ler. Seyahatname, muhakkak ki bir gün yazılacaktır. Bizim burada işaret etmek istediğimiz şey şudur:

Arkada kalan bir Darülfünun vardır. Ona yeni bir isim değil, yeni bir cisim ve yeni bir ruh vermek, Darülfünun gençliğine ve dolayısile inkılâbımıza karşı ödiyeceğimiz müterakim borçların başında gelse gerektir.

Vakıa şudur:

İnkılâp yürüyor ve Darülfünun geridedir! — B. A.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

K9
Kadro

Kadronun müessisleri : Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Bürhan Asaf
İsmail Husrev

İmtiyaz sahibi : Yakup Kadri
Neşriyat müdürü : Dr. Vedat Nedim

İdare merkezi : Ankara

Adres : Yakup kadri, Manisa Meb'usu — Ankara

Tevzi Merkezi: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi
İstanbul Ankara caddesi. No. 83

Abone şartları

Seneliği peşin olarak 3 liradır.

Abone için müracaat yeri: İstanbul — Ankara caddesi Muallim Ahmet Halit kitaphanesidir.

Kadro Külliyatı Serisi:

1932 senesi içinde (Kadro) külliyatından neşredilecek eserler:

İnkılâp ve kadro

(İnkılâp ideolojisi ve nazarî esasları)

Şevket Süreyya

Çıktı. 100 Kuruş.

Büyük İnkılâp ve Küçük Politika

(Cümhuriyet tarihine dair bir tetkik)

Yakup Kadri

Yarı Siyasî

(1931 senesi Türkiye ve cihan hâdiselerinin Ankaradan tahlili)

Burhan Asaf

Plânlı Türkiye

(İnkılâp Türkiyesinin iktisadî kuruluşu)

Vedat Nedim

Türkiyede köy İktisadiyatı

İsmail Husrev

Türkiye ziraî kooperatif hareketi

Yazan : İsmal Husrev

Yeni çıktı

Fiatı 50 krş.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

9

EYLÛL
1932

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket Süreyya	İş hasreti ve 500.000.000 liralık Türk Bütçesi.
Dr. Vedat Nedim	Fındıkta Devlet Kooperatifi.
Yakup Kadri	Türkçe
İsmail Hüsrev	Türkiye'de toprak ağalığı
Bürhan Asaf	Fırka mektebi
Yakup Kadri	Ankara - Moskova - Roma
Bürhan Asaf	Milli Kurtuluş Hareketleri ve bunların inkilâp nazariyeleri
Şevket Süreyya	Falih Rıfkı ve son eseri
	KRONİKLER

KADRO.

Harpsonu matbuatını iki ana gruba ayırabiliriz:

Kazanç matbuatı,

İnkılâp matbuatı.

Kazanç matbuatı için, gazete çıkarmak, her hangi bir dükkân veya fabrika açmak gibi bir «iş»tir.

Kazanç matbuatında gazete, dükkânda satılan mal veya fabrikada yapılan eşya gibi yalnız kazanç için bir «vasıta»dır.

Kazanç matbuatı, piyasada tutunabilmek için geri, fakat kalabalık kütlenin seviyesine ve zevkine düşmek, onun sevki tabiîlerini istismar etmek ve hattâ halkın fikir ve şahsiyet sahibi kısımlarının seviyesini de bu kalabalığın seviyesine indirmek cehdindedir.

Onun için, bir memleketin kazanç matbuatı, ne derece basit, hafifmeşrep, şahsiyetsiz, iptidaî ve cür'etli ise, o memleketin okuyucu kalabalığının irfan ve kültür seviyesi de o kadar sathileştirilmiş demektir.

●

İnkılâp matbuatı için gazete, inkılâbın idealleri, inkılâbın yayılması, kökleşmesi, derinleşmesi ve inkılâp neslinin şuurlanması, gelişmesi için bir telkin, bir terbiye, bir mücadele cihazıdır.

İnkılâp matbuatı, piyasanın seviyesine düşmez, bizzat seviye yaratır.

İnkılâp matbuatı, okuyucuyu oyalamaz, iymaleder.

İnkılâp matbuatında gazete, «mal» *değil,* «fabrika»*dır.*

İnkılâp matbuatı için asıl olan, geri fakat kalabalık kütlenin menfi sevkitabiîlerine uymak değil, onun şuurunu uyandırmak ve günlük hayatın basit maceraları yerine inkılâbın ileri menfaatlerini onda ahlâk haline getirmektir.

●

Türkiye, bir inkılâp memleketidir.

İnkılâp memleketinin bir inkılâp matbuatına hasreti vardır.

İş hasreti

ve

500.000.000 liralık

Türk bütçesi.

Şevket Süreyya.

Bir cemiyetin kudreti, o cemiyet içindeki kuvvet unsurlarının âtıl haline göre değil, hareket haline göre hesap olunur.

Kendi çalışma ve yaratma kudreti tam tezahürünü bulamamış ve enerjisi kanında mahpus kalmış bir insandan, daha çaresiz bir mahlûk tasavvur olunabilir mi? Bir insanı hakirleştiren, bir insanı bizzat kendi nefsine karşı yıkan ve kıymetsizlendiren bu enerji ihtibasının, bir millet hacmini ve eb'adını alması ise âdeta muazzam bir ıstırap olur.

Üstünde yaşadığı tabiat maddesinin her mesamesinden bir kıymet unsuru intişar eden, fakat bir türlü işlenemiyen, bir türlü mağlûp edilemiyen bu vahşi maddenin üstünde kabiliyetini bir «sır» gibi gezdiren bir milletin bütün davasını bir tek kelimede ifade etmek kabildir: İş hasreti.

Evet. Türk milletinin de işe hasreti var.

Türk toprağının verim kudretinin ve Türk insanının «İş» kabiliyetinin hududu, bugünkünden ibarettir diyebilir miyiz? Hayır! Bugünkü Türk tabiatının başıboş, bakımsız ve asî tahakkümü altında bugünkü Türk insanı, bir geri ve vasıtasız adamdır.

Bunun içindir ki şimdi inkılâbımız, iki cepheli bir cidale girişiyor: Bu cephelerin biri, bizzat içimize, kendi cemiyetimizin perakendeliğine, geriliğine ve vasıtasızlığına, diğeri kendi toprağımızın kör, kısır ve itaat altına alınmamış kuvvetlerine karşıdır. Bu mücadelede bizim, bereketine hudut tasavvur olunamıyan ve henüz el değmemiş yatan bir kuvvet hazinemiz vardır: Millî iş kabiliyeti.

Yeni Türkiyenin inşası ve yeni Türk cemiyetinin kuruluşu demek, Türk milletinin kanında yaşıyan ve henüz el değmemiş yatan bu kuvvet sermayesinin, bu kuruculuk ve yapıcılık kudretinin, millî bir iş disiplini altında hesap ve tanzim edilişi demektir.

Hesap, disiplin, iş ve inşa..... Şimdi şiarımız budur.

●

Yeni Türkiyenin inşası ve yeni Türk cemiyetinin kuruluşu işinin ilk mevzuu, Türk milletinin iş ve inşa kabiliyetinin hesap ve takdiridir. Bu hesap ve takdir işinde para şeklinde sermaye, iş şeklinde sermayenin ancak bir peyki ve bir tâbiidir.

On dokuzuncu asrın eseri olan sermayedar memleketlerde millî sermayenin her zerre terakümü, ya müstemlekelerden çekilen kârlar (yani müstemlekecilik) ya ecir sâyinin istismarı (yani sınıf mücadelesi) hesabına temin olunurdu. On dokuzuncu asırda ancak, para şeklinde ifadesini bulan sermaye, cihanşumul hekemonyasına ve vahdet manzarasına rağmen, bizzat tezatlı ve illetli bir unsurdu. Bu illetli unsurun, bir gün, ya ecirlerin protestosu ya müstemleke milletlerinin isyanı neticesinde kendi kendine eriyeceği ve kendi kendine dağılacağı âşikârdı. Eriyiş ve dağılış illeti, on dokuzuncu asır sermayesinin tezatlı mahiyetinde bizzat mündemiçti.

Halbuki on dokuzuncu asrın eseri olan medenî milletlerin bünyesinde bizzarure yaşıyan bu iki tezat unsurunun (yani müstemlekecilik ve sınıf istismarı) yeni Türkiyenin millî nescinde yer tutmak ve hakim bir renk almak ihtimali tabiatile mevcut değildir.

Hayat sahnesine henüz çıkan ve daha inkişafını yapmıyan yeni Türkiyede yüksek teknik, makineli sanayi ve mühim istihsal vasıtaları henüz, kontrolü kabil olmıyan bir hacim almamıştır. Ancak devlet himayesinin istisnaî desteklerile yaşıyabilen bu ferdi sermaye kendi haricinden bir kimseye daima muhtaç olduğu ve geçen asrın Avrupa sermayesini gıdalandıran müstemlekecilik kârlarından, bugün de, yarın da, mahrum bulunduğu için, hiç bir zaman millî iktisadın mahiyetini tayin eden ve ona istikamet veren bir unsur halini alamaz.

Hulâsa, yeni Türkiyenin iktisadî kuruluşunda para şeklinde sermaye, memleketin seri ve mucizeli inkişafı için kifayetsizdir ve

bu şekil sermayenin inkişaf imkânları, gerek millî, gerek beynelmilel sebeplerle mahduttur ve mukayyettir.

Bunun içindir ki Türkiye, şimdi kendi tanzim ve inşa plânının temeline, kendi bünyesinde hiç bir tezat ve istismar vasfını taşımıyan, binaenaleyh, her türlü inhilâl unsurlarından beriy olan kendi millî «iş» sermayesini koyacaktır. Şimdi millî bir tanzim ve inşa plânının mevzuu ancak, Türk milletinin kanında yanan iş hasretine, cereyan sahası bulmak ve «iş»i realize etmektir.

Binaenaleyh, millî işlerimiz, paramızın miktarı ile değil, paramızın miktarı millî işlerimizle mukayyet olacaktır. Para sermayemiz yoktur, fakat iş sermayemizin bereketine, yani Türk toprağının verim kudretine ve Türk insanının iş kabiliyetine hudut tasavvur olunabilir mi?

Bu kudretin ve bu kabiliyetin talihini, her yerde para adını alan, bazan bir madenin soğukluğunada, bazan bir kâğıdın manasızlığında temsil olunan bir madde parçasının azlığına veya çokluğuna nasıl tâbi kılabiliriz? Bir inkılâbın mukadderatı, bir maddenin kemiyetine bağlanabilir mi?

Hayır. Paramızdan evvel işimizi çoğaltalım ve paramızın miktarını, işlerimizin miktarına tâbi kılalım.

●

Burada ancak umumî olarak işaret edilen bu fikrin biraz tavazzuhu için evvelâ, para mefhumu üzerinde kısaca tevakkufa lüzum vardır:

Para nedir?

Para bir «meta»dır ki bu metaın fiatı [1], esas itibarile her zaman, mübadeleye sevkolunan emtianın hacmine, yani kısaca, bir mübadele vasıtası vazifesini gören paraya olan arz ve talebe bağlıdır. Paraya talep artınca para fiatı yükselir. Paraya talep azalınca para fiatı düşer.

Vakıa, ya altın olan ya altınla tebdili kabil bulunan paraların fiat temevvüçlerinde daha karışık bir takım şartların tesirleri vardır. Bunların fiatını yalnız millî piyasalar değil, beynelmilel piyasalar da tayin eder. Çünkü altın, yahut altınla tebdili kabil para, artık yalnız millî bir kıymet olmaktan çıkmış, ayni zaman-

[1] Burada mevzuubahs olan, paranın «kıymeti» değil, fiatı yani pazardaki kurudur. Üstünde durmak istediğimiz nokta zaten Türk parasının vaziyeti olduğu ve Türk parası ise altunla karşılanmıyan ve binaenaleyh yalnız dahili fiyat kanunlarına göre tedavül eden bir para bulunduğu için, altun esasında müessir olan kıymet kanunlarının burada nazarı dikkate alınmasına lüzum görülmedi.

da beynelmilel talepleri de karşılıyan, millî hudutlar içinde fazla kaldığı zaman harice akan, hulâsa her yerde bir mübadele vasıtası, bir kıymet ölçüsü olmak rolünü oynıyan, beynelmilel bir kıymet haline gelmiştir.

Fakat beynelmilel kıymet ve beynelmilel mübadele vasıtası olmak vasfını bugün, ancak mahdut paralar, o da bir takım kayıtlar ve şartlarla muhafaza edebilmektedirler. Bunlar haricinde kalan paralar, hemen münhasıran millî birer mübadele vasıtası mahiyetini almışlardır.

Bizim paramızın da ancak, millî bir mübadele vasıtası olmak mahiyeti vardır. Paramızın esas karşılığını devletimizin itibarı siyasîsi teşkil eder. Diğer bazı memleketlerde olduğu igibi bizim de paramız, «mecburî tedavül kaidesi»ne göre tedavül etmektedir. Binaenaleyh, itibarı siyasîmizi paramızın değil, paramızı itibarı siyasîmizin tâbii saymak ve tâbii kılmak zaruretini berveçhi peşin işaret etmek lâzımdır.

Saniyen, paramızın fiat seviyesini de, gittikçe daha ziyade, millî iktisadiyatımızın dahilî hareketleri tayin etmektedir. İthalât ve ihracat hareketlerinin icap ettirdiği para arz ve taleplerinin devlet kontrolü altına alınması, beynelmilel para ve emtia piyasalarının Türk parası üzerindeki bilvasıta müdahalesini bir hayli azaltmıştır.

Filvaki yarın millî iktisat sahasında açılacak yeni ve çok işlerin lüzum gösterdiği istihsal aletlerinin pek ziyade artacak olan ithalâtı, Türk piyasasında döviz talebini o nispette çoğaltacak, fakat bu talep, keza ayni zamanda bir kaç misli artacak olan zirai istihsalâtımızla ve «aynen» tediye suretile karşılanabileceği için bu fazla talep, Türk parasının fiat seviyesinde menfî bir tesir yapamıyacaktır.

Bu noktaları böylece işaret ettikten sonra, Türk parasının hacmını ve Türk iktisadiyatının - muayyen bir zemin içindeki - para ihtiyacının derecesini tayin eden başlıca âmilleri -umumî hatlarile- şöylece düsturlaştırabiliriz:

$$\text{Muhtaç olduğumuz para yekûnu} = \frac{\text{Dahili ticarete arzolunan yerli ve ecnebi emtianın fiyat yekûnu} + \text{Dövizle karşılanan ihracat} + \text{müteferrik talepler}}{\text{Paranın sürati devri}}$$

Bu formülde görüldüğü gibi, paranın tedavül sür'ati, yani mu-

ayyen bir zaman içinde elden ele devredi§ sür'ati baki kaldığı takdirde, bilhassa dahilî ticaretin hacmi ile, döviz mukabili ihracatın artması, paramızı fiatlandıracak ve azalması da fiattan düşürecektir.

Şu halde dahilî, ticaret hacmimizi, bilhassa ziraat ve sanayi istihsalâtımızı, inşa faaliyetlerimizi, nakliyat hareketlerimizi ve ücretler yekûnunu paramızın miktarının değil, bilâkis paramızın miktarını bu millî hareketlerimiz hacminin tayin etmesi icap ediyor.

Halbuki bugün, paramızın «miktarı» millî iktisadımızın ihtiyaçlarına değil, millî iktisadiyatımızın ihtiyaçları paramızın miktarına tâbi kalmıştır.

Münhasıran millî bir mübadele vasıtası olduğu için paramızın fiatı, dahilî ve idarî tedbirlerle kayıt ve şart altına alınmış, fakat bu idari istabilizasyon devlete, millî iktisadiyat bünyesine isale edilecek para miktarını, millî iktisadiyatın ihtiyaçlarile mütenasip olarak elâstikî bir şekilde mütemadiyen çoğaltıp azaltmak imkânlarını da vermediği için, tek cepheli bir mahiyet almış ve böylece kalmıştır.

Halbuki, millî iktisadiyatta «müstahsil bir iş» yani meselâ maden işletmeleri, arazi islahatı, yol ve inşa, yahut müstahsil iş ücreti şeklinde karşılığı bulunduktan sonra ve ancak muayyen işlerin icap ettirdiği miktarda paranın mübadele sahasına atılmasının, Türk parasının fiat seviyesi üzerinde -muhtemel sepekülâsyonlara ve tezvirlere rağmen- ciddî bir sarsıntı yapmıyacağı kuvvetle ispat olunabilir. Çünkü paramızın yalnız fiat kanunlarına göre temevvüç etmesi ve bu fiatın bilhassa dahilî talebin miktarına göre tayin olunması da teyit eder ki, dahilî pazarda bir plân dahilinde açılacak işler ve çoğaltılacak taleplerle paraya olan talebin arttırılması ve bu fazla talebin de fazla para arzları yani (emisyon) ile karşılanması tamamile kabildir.

Filvaki bu vaziyetin bir enfilasyon demek olacağı bazılarının hatırına gelebilir. Halbuki enflasyon millî iktisadiyat işleri başıboş ve münhasıran serbest pazar şartlarına göre dönen, ne istihsal faaliyetlerinin seyri, ne de para hareketleri üzerinde müessir bir devlet müdahalesi bulunmıyan memleketlere has bir hâdisedir. Bu gibi memleketlerde hesap ve kontrol altında tutulması kabil olmıyan iktisadî faaliyetlerin ve dolayısile emisyon hareketlerinin Tür-

kiye gibi, devletçi ve müdahaleci bir memleketten tam ve otomatik bir intizam ile cereyan etmemesi için ciddî bir sebep yoktur. Kaldı ki, enflasyon ve deflasyon, münhasıran piyasaya arzolunan paranın çoğaltılması ve azaltılması demek değildir. Enflasyonu her şeyden evvel mübadele tıkanıklığı tayin eder. Mübadele kanalında karşılığını bulmıyan para, -o memlekette para hacmi ne oursa osun- fonksyonsuzlaşır ve bu para, eğer altın esasına göre mübadele olunuyorsa mübadeleden çekilir, karşılıksız ise kıymetinden kaybeder ve düşer. Halbuki mübadele kanalında tıkanıklık olmadıkça, yani mübadeleye isale olunan her para vahidi kıyasisi, devlet bankası haricinde bir iş sahası ve bir talep buluyorsa yine ihraç olunan paranın hacmi ne kadar çok olursa olsun bu emisyon bir enflasyon manası ifade etmez ve para düşmez!

Halbuki vatanımızda iş sahası ve açılacak işler için para talebi hudutsuz denecek kadar vasidir.

Toprağımızda işlenmeyi ve inşayı bekliyen hesapsız kuvvet unsurları var ki, dar bir para hacminin bütün inşa imkânlarını takyit etmesi yüzünden ölü birer madde halinde kalıyorlar. Bugün hudutlarımız içinde yaşıyan ve çalışma kabiliyetinde olan milyonlarca insandan, sâyinin hakkile kıymetini bulan ve insanî ihtiyaçlarını hakkile realize edilmiş bir sâyin bedeli olan (bol ve fiatlı para) ile geniş geniş temin eden kaç kişi vardır?

Hulâsa; işimizin ve ihtiyaçlarımızın hacmini, paramızın hacmine esir kılmaktan kurtaralım.

Bırakalım ki, Türk vatanında iş çağlıyanı, Türk tabiatının her maddesini ve Türk milletinin her bir insanını neş'eli bir şenlik havası gibi sarsın! Türk toprağının verim kudretine ve Türk insanının iş kabiliyetine hudut tasavvur olunabilir mi?

Türk vatanının yeniden tanzim ve inşası için 160,000,000 liralık bir devlet bütçesi azdır. Yeni Türkiyenin en az «500,000,000» liralık bir varidat bütçesine ihtiyacı var. Bu bütçe bir para bütçesi değil bir iş bütçesi olmalıdır!

Paraya göre iş değil, işe göre para!

İş bütçesinde asıl olan varidat fasılları değil, masarifat fasıllarıdır. İş bütçesinde memleketin tanzim ve inşa plânı görünür, Bütün teyidini, inkılâbın, hâdisata tâbi olmak değil, hâdisata

tahakküm etmek, müdahale etmek ve emretmek vaz'ından alan bu iş ve inşa plânında vatanın bütün iş ve kuvvet unsurlarının kat'î hesap ve takdiri vardır. İş bütçesinde milletin «iş kabiliyeti» realize edilir. İş bütçesinde, millî iş ve inşa plânı içine alınmasında faide bulunan, zaruret bulunan, her vatandaşın ve her şeyin bir yeri vardır. İş bütçesinde biz, bugün mevcut olmıyan ve fakat yarın doğacak olan millî iş şubelerinin, zengin bir koyunculuğun, müterakki bir ziraatin, yüksek sanayi tekniğinin yolların, bankaların, kara, deniz ve hava vasıtalarının ve hepsinin üstünde, zengin, şen ve medenî yüksek bir milletin şeklini ve inşa plânını buluruz. Millî toprak mahsulâtına ve sanayi maddelerine yüksek fiat, Türk işçisine yüksek ekmek hakkı, Türk pazarına geniş ve hummalı bir mübadele faaliyeti ve nihayet devlet hazinesine çok varidat, iş bütçesinin tabiî neticesidir.

●

Hulâsa;

Şimdi inkılâbımızın mevzuu, millî kuvvet unsurlarımızın, millî bir «iş ve inşa plânı» içinde hesap ve tanzim olunuşudur. Bu unsurlara, yani bir taraftan Türk toprağının tabiatında uyuyan ve henüz işlenmemiş bulunan verim kudretine, diğer taraftan Türk insanının kanında yatan ve henüz işlenmemiş bulunan iş kabiliyetine hayat ve cereyan vermek işi, bugünkü inkılâp neslinin eseri ve mucizesi olacaktır.

Kendi yaratma kabiliyetini bir mucize haline koymıyan, kendi içinde «iş»in, millî hudutlar mikyasında tanzim olunmuş ahengine ve disiplinine istinat etmiyen bir milletin, bu günkü cihanın bu derin tekallübatına mukavemet edebilmesi çok müşkül olur.

Kendi hudutlarımızı masun kılmak ve bu hudutlar içinde milleti, hâdisatın bütün tekallübatına karşı hem dilek, hem de mukadderat itibarile mütecanis bir cüzütam halinde tutabilmek için, her şeyden evvel, millet içindeki iş ve iktisat münasebetlerini tanzim ve teşkil etmiye mecburuz.

Hudut birliği, iş birliği, dilek ve mukadderat birliği, yeni «millet»in vasfıdır.

Fındıkta Devlet kooperatifi.

Devletle müstahsilin işbirliğine doğru.

Dr. Vedat Nedim.

Tütün, üzüm, pamuk, fındık gibi kıymetçe umum ikracatımızın % 42 ilâ 55 ini tutan ihracat mallarımızın yedi senelik ihracat kıymetleri yekûnunda fındık, dördüncü mevkii tutmuş ve hattâ bazı seneler, mevsim ve piyasa tesirleri neticesinde, üçüncülüğü (1925, 1928 ve 1930 senelerinde) ve hattâ ikinciliği bile (1927 senesinde) kazanmıştır.

	Tütün	Üzüm	Pamuk	Fındık	Yekûn	Umum ihracat kıymetinin % de
1924	64.353.563	18.233.531	11.390.539	7.585.887	83.563.520	52
1925	60.244.493	10.999.246	14.905.946	14.180.679	100.330.364	52
1926	67.457.261	12.561.233	11.525.386	11.365.075	102.908.955	55
1927	43.837.051	7.603.691	10.198.591	10.365.365	72.004.689	45
1928	54.028.234	15.229.484	10.065.678	10.268.650	89.592.046	52
1929	40.687.158	9.931.374	10.898.015	4.678.070	66.194.617	42
1930	42.981.058	9.960.306	14.269.667	10.291.508	77.502.539	51
Lira	355.588.818	84.518.865	83.253.822	68.735.225	592.096.730	

Görülüyor ki, fındık, haricî ticaretimizin terkibinde mühim bir kemiyet unsurudur. Bu itibarla, fındık istihsal ve ticaretimizin talihi, fındığı bizzat istihsal edenlerin ve onun ticaretile geçinenlerin bir davası olmaktan ziyade, doğrudan doğruya millî ihracatımızın seyri üzerinde tesir icraedici bir âmil olarak mütalea edilmelidir.

Fındık mahsulünün -aşağıda göstereceğimiz sebepler neticesinde- bir sene iyi diğer sene fena oluşu, fındıklarımızı haricî piyasalara arzedenlerin rekabet şartlarından gafil bulunuşu neticesinde memleketimizin fındık yetiştirme ve fındık ihraç etme kabiliyeti ve imkânlarından azamî istifadeyi temin edememizden doğan zararlar, evvelâ millî ticaret blânçomuzun hesabına geçmektedir. Bu böyle olduğu halde, diğer bütün millî mahsullerimiz gibi, fın-

dık ta henüz millî bir iktisat siyasetinin mevzuu olarak ortaya konmamıştır.

Halbuki tütün, üzüm, pamuk, fındık gibi ihracat emtiamız iktisat ordumuzun neferleridir. Nasıl ki, orduya alınan kura efradının sistemli bir talim ve terbiye altında harpetme kabiliyeti tenmiye edilirse, belli başlı ticaert mallarımızın da istihsalden sürüm piyasalarına arzedilinciye kadar geçirdikleri bütün safhalarda rekabet ve mücadele kabiliyetlerini, bilgili ve intizamlı bir idare altına alarak, kuvvetlendirmek, millî iktisat ordumuzun muvaffakıyeti için şarttır.

Liberal Türkiyede fındık, üzüm, incir, tütün, pamuk gibi emtiamız, tıpkı insicamsız ve intizamsız başıbozuk çeteler gibi, kendi başlarına buyruk müstahsiller ve hiç bir şeyden pervası olmıyan tacirler tarafından idare olunup giderler.

Iktisatta devletçilik, iktisatta başıbozukluğun düşmanıdır.

●

Fındığı, devletçi bir siyasetin mevzuu olarak tetkik edelim:

Fındık Türkiyenin muhtelif yerlerinde yetişir. Fakat, bir ihracat malı olarak bizi alâkadar eden fındığın istihsal mıntakası Giresun, Trabzon, Ordu ve Rize vilâyetleridir. Bu itibarla ihracat malı fındığımızın tabiî hududu bu birbirine bitişik dört vilâyetimizle çerçivelenmiş bulunmaktadır.

Bu dört vilâyetimizdeki fındıkların sahasını gösteren bir fındık haritasından mahrumuz. Yalnız, fındık mıntakasındaki fındıklık sahasının genişliği hakkında yapılan umumî tahminler, 50 ilâ 55 bin hektar arasında tehalüf etmektedir. Bunun, bu dört vilâyetten her birine isabet eden miktarı da meçhulümüz olmakla beraber, istihsaldeki ehemmiyeti itibarile önce Giresun vilâyetinin ve sonra sırasile Trabzon, Ordu ve Rize vilâyetlerinin geldiğini biliyoruz.

Her seneki hakikî fındık istihsal miktarlarımız da malûm değildir.

Onun için yalnız ihracat istatistiklerimizle iktifa etmek mecburiyetindeyiz. Dahilî istihlâk miktarı da meçhulümüz olduğu için, fındık istihsalimizin istihsal seyri daima tahminlere istinat edegelmektedir.

Mevcudu meçhul bir ordu kabili tasavvur mudur?

Fakat bugün istihsal sahası ve istihsal miktarı meçhul bir fındık ordumuz vardır! Fındık istihsal sahası ve istihsal miktarı meçhul olduğuna göre, dönüm başına randımanı hesap etmenin de imkânsızlığı âşikârdır. Fakat burada da şahsî müşahedelere istinaden mütehassıslarımız dönüm başına hasılatımızı vasatî 60 kilo olarak tahmin etmektedirler. [1]

Dönüm başına vasatî 60 kilo fındık randımanı.. Bunun ne ifade ettiğini anlıyabilmek için belli başlı rakiplerimiz olan iki memleketin İspanya ve İtalyanın fındık randımanı hesaplarile mukayese edelim:

	Senevi istihsalât vasati ton	Fınnık sahası Hektar	Dönüm başına hasılat Kilo
İspanya	27.000	17.000	158
İtalya	16.000	10.000	160
Türkiye	34.000	55.000	60

Görülüyor ki, Türkiyede fındık randımanı İspanyaya nispetle % 62 ve İtalyaya nispetle % 63 geridir.

Bu gerilik neden ileri geliyor? Topraklarımızın, iklimimizin, tabiat şartlarımızın müsaitsizliğinden mi?

Fındık mütehassıslarımız, bütün tabiat şartlarımızın fındık yetiştirmek için en müsait, en feyizli, en cömert olduğunu iddia ediyorlar.

O halde bu geriliğin sebebini, sadece fındık yetiştirme tekniğindeki geriliğimizde aramalıyız. Gene fındık mütehassıslarımız, bunun böyle olduğunu itirafta müttefiktirler.. Demek ki, fındık yetiştirme tekniğimiz İspanya ve İtalyadaki kadar ileri olsa ayni sahadan, bugün aldığımız vasatî 33 milyon kilo fındığa mukabil, 80-85 milyon kilo, yani bir buçuk misli, fındık istihsali kabil olacaktır.

Hattâ, ileri fındık yetiştirme tekniğinin tatbiki sayesinde, topraklarımızın dönüm başına kolay kolay 300 kilo fındık verebileceğini tecrübelerile iddia eden mütehassıslarımız, 85 milyon kilo fındık alabilmek için 27 bin hektarın bile kâfi geleceği kanaatindedirler. Bu suretle 28 bin hektar toprak tasarruf edilmiş olur ki, bunun ekilebilir arazisi mahdut ve nüfusu kesif bulunan

[1] (Ziraat kongresi ihtisas raporları) birinci cilt. Fındık ziraat mütehassısı Kâzım beyin ve Ragıp Ziya beyin raporları.

Karadeniz vilâyetlerimiz için ne büyük bir kazanç ifade edeceği âşikârdır.

O halde, bugün 55 bin hektardan aldığımız vasati 34 milyon kilo fındığa mukabil, yalnız 27 bin hektardan 80 milyon kilo fındık almak, yani sahadan % 49 tasarruf etmek ve hasılatı % 150 arttırmak mümkün iken ve bu suretle cihan fındık piyasasında hem keyfiyet, hem kemiyet bakımından hakim bir mevkie geçmek ve memleketimize fındığın her sene temin ettiği vasatî 10 milyon lirayı, hiç olmazsa (en düşük fiatlarla bile) yirmi ilâ otuz milyon liraya çıkarmak kabil iken, bu niçin olamıyor?

●

Olamıyor; çünkü:

1 — Fındık havzasının bir çok yerlerinde fındık ziraatine müsait olmıyan topraklar fındığa tahsis edilmiştir.

2 — Toprak, fındık ziraatinin icap ettirdiği gibi hazırlanmaz.

3 — Fidanlar iyi cinslerden seçilmez.

4 — Fidan dikme usulümüz sakattır.

5 — Fındıklarımız her türlü timar ve bakımdan mahrumdur.

6 — Hastalıklarla ve haşerelerle mücadele edilmediğinden ağaçlar haşere ve hastalık yuvası halinde bulunmaktadır.

7 — Başka memleketlerde fındıklıklar birer tarhedilmiş bahçe halinde iken, bizde yabanî bir orman manzarası arzeder. Dizkapaklarına kadar yükselen yabanî otlar, hasat tarzı üzerinde müessir olmaktadır.

Fındık ağacında olunca ya kendiliğinden düşer, yahut hafif bir silkme ile yere düşürülür ve yerden toplanır! Halbuki, bizde, olgun fındığın yere düşmesi demek, yabani otlar içinde kaybolması demektir! Buna mani olmak için, bizde fındık daha ham iken, dallarından yolarcasına koparılır. Bu suretle filizler ve dallar kırılır, gelecek senenin meyva tomurcukları zedelenir ve mahsulü azalır.

Mahsulün ham olarak toplanmasından hem kemiyyeten ziyan edilir, hem tabiî neşvü nemasını ikmale müsaade edilmediğinden keyfiyeten de zarar görülür. [1]

---

[1] Fındık yetiştirmeğe ait belli başlı noksanlarımızı ana hatlarile tespitettik. Bu hususta daha fazla malumat edinmek isteyenlere Ziraat kongresi raporlarını okumalarını tavsiye ederiz.

Bütün bu teknik tefarrüata girişmekten maksadımız, bir noktanın tavazzuhunu temin içindi: o da, fındık işinin sadece bir «meni tağşiş kanunu» ile halledilmiyeceği ve meseleyi başından yani istihsalden yakalamanın icap ettiğidir.

İhraç iskelelerinde yapılan kontrol, hiç şüphesiz ki, fındık ticaretinin başıboşluktan kurtulması için atılmış mühim bir adımdır. Fakat bu, membaından ve mecrasından bozuk gelen bir suyu içerken temizlemeğe benzer. Doğrudan doğruya membaı ve suyu temizlemek daha esaslı ve daha makul bir hareket olmaz mı?

Fındık işini istihsalden düzeltmek için bazı prensipler üzerinde mutabık kalınması icabeder:

1 — İhracat mallarımız arasında mühim bir mevki tutan fındık her şeyden önce (millî) vasfını taşıyan bir mahsulümüzdür. Bu itibarla onun talihile doğrudan doğruya millet alâkadardır. Yabancı memleketlere ihrac edilen fındıklarımız şu veya bu vatandaşın malı olabilir. Fakat mevzuu bahsolan Ahmet veya Mehmet efendinin fındıkları değil, Türk fındığıdır.

Ahmet veya Mehmet efendinin fındığı fena çıkarsa, iyi fiat bulamazsa, müşterilerini kaybederse, bundan Türk fındığının itibarı müessir olur.

2 — Yukarda saydığımız teknik meseleler, Ahmet veya Mehmet efendinin kendi kendilerine ve kendiliklerinden halledebilecekleri işler değildir. Buna ne manen, ne de maddeten takatları yoktur. Öyle ise:

3 — Fındık işi, bir Devlet işidir.

Bu üç prensip topyekûn kabul edilmedikçe, fındık işinin bir kül halinde ve esasından halledilmesine başlanamaz.

●

Türk devletçiliği, ferdin mülkiyet ve tasarruf haklarını tanır. Yalnız bu hakların kayıtsız ve şartsız istimali, milletin ve devletin yüksek menfaatlerile tearuz etmemelidir.

Tearuz vaki oldu mu, o vakit Devlet, ferdin mülkiyet hakkını milletin menfaatlerile telif edebilmek için, zarurî olan tedbirleri alır.

İktisadî devletçiliğin tatbikat sahasındaki hareket noktası budur.

Şimdi fındık meselelerini tekrar ele alalım:

Fındık bahçeleri sahiplerinin mülkiyet ve tasarruf haklarını kayıtsız ve şartsız istimal etmelerinden, Türk fındıkçılığının, dolayısile millî iktisadiyatımızın menfaatleri müteessir oluyor mi?

Muhakkak ki, oluyor. O halde Türk fındıkçılığının ileri menfaatlerini feda etmeden bunları fındık bahçeleri sahiplerinin mülkiyet ve tasarruf haklarile telif edici bir teşkilât şekli bulunmalıdır. Öyle bir teşkilât şekli ki, onda ferdin ve milletin menfaatleri en mükemmel bir tarzda temsil ve temin edilebilsin.

Aşağıda böyle bir teşkilâtın esas hatlarını münakaşaya arzediyoruz:

Böyle bir teşkilât ancak bir (Devlet kooperatifi) olabilir.

Devlet kooperatifi, bildiğimiz ve alıştığımız manadaki kooperatif teşekkülünden tamamile başka bir şeydir. Eski manasile kooperatif, küçük müstahsilin, küçük ve dar menfaatlerini her şeyin fevkinde tutan ve tavassut kârlarından cüz'î bir kısmını müstahsile kazandırmak suretile onun küçük teşebbüsünü koruyan, fakat millî mikyasta bir sermaye terakümüne imkân vermiyen, müterakim sermayeyi küçük müstahsilin zatî ve şahsi menfaatleri içi nparçalıyan geri ve tedafii bir teşekküldür.

Halbuki, devlet kooperatifi, devletle müstahsilin ortaklığıdır. Devlet kooperatifinde müstahsil, gelirinden ve hattâ mülkiyetinden kaybetmez.

Bu teşkilâtta devlet, istihsal işini millî mikyasta tanzim ve idare eder. Millî menfaatlerin en ileri ve layık mümessili olan devletin bu tanzim ve idare işi yanında, müstahsil de kendi sâyiini ve mülkiyetini işe katan bir yaratıcı unsur olarak çalışır. *Devlet kooperatifinde istihsal işinin millî mikyasta ve en elverişli bir teknikle tanzim edilmesinden doğan yüksek nemalar, bu işe, biri tanzim ve himaye kudretini, diğeri sâyiini ve mülkiyetini koyan iki ortak, yani devlet ve müstahsil arasında taksim olunur.*

Bu maksatla, fındık havzasındaki fındıklıklar mütehassıs bir heyet tarafından tetkik ettirilir. Gerek toprak, gerek fındık cinslerinin kıymeti bakımından haizi ehemmiyet olan fındıklıkların kıymeti takdir olunur.

Devlet kooperatifinin çerçevesi içine alınacak olan fındıklıkların ilk nüvesi bunlardır. Fakat bu kooperatifin gayesi, mevcut

ve kötü tesis olunmuş perakende fındıklıkları işletme plânına almaktan ziyade, henüz mevcut olmıyan ve binaenaleyh üstünde hiç kimsenin hakkı ve müdahalesi bulunmıyan yeni fındık sahalarını en fennî bir şekilde tesis etmektir.

Bu suretle devlet kooperatifi çerçivesine alınan fındıklıkların sahipleri, devletin ortağı ve yeni açılacak ve teşkilâtın asıl servetini teşkil edecek olan fennî fındıklıklar da bu teşkilâtın malı olur.

Bu teşkilâtın teknik işleri mütehassıs bir heyete verilir.

Devlet kooperatifi, bu heyeti, Türkiye fındık havzasının ileri menfaatlerini temin için, en vâsi idarî ve icraî salâhiyetlerle techiz eder.

Devlet fındık kooperatifinin müstahsil ortakları, mütehassıs heyetin tesbit edeceği iş plânı ve direktifleri altında çalışmağa mecburdur.

İş plânına riayet etmemek, Türk iktisadiyatına ihanet etmek sayılır. Bu itibarla bu gayrimillî hareketin mütecasirlerinden mülkiyet hakları nezolunur.

Yukarda saydığımız yetiştirme noksanlarının cezrî bir tarzda ve sür'atle tamiri ancak fındık sahası ve müstahsilleri, böyle vahdetli ve bilgili bir idare altına alındığı takdirde mümkün olabilecektir. Yoksa yarım tedbir, yarım müdahale her zaman ve her işte olduğu gibi, fındık işlerinde de neticesiz kalmağa mahkûmdur. Fındık istihsalinin düzelmesi demek, ayni zamanda fındık sürümü işlerinin de düzelmesi demektir.

Hâlen mer'i olan fındık ihracatının mürakabesine dair nizamnamenin 5 inci maddesi «*Fındıkların kemale ermeden toplanması*»nı menetmektedir.

Bu maddenin, bugün için tatbikine imkân olmadığını fındık müfettişlerinin raporlarından anlıyoruz:

«*Fındıklıklarımızın, maalesef bir orman halinde olması ve altlarının hiç timar görmemiş bulunması yüzünden, hasadı biraz geç bırakmakta tehlike -amma ne tehlike- vardır. Çünkü geç değil, vaktinde bile hasad edilse, fındık mahsulünü, yabancı otların arasında büsbütün değilse de, kısmen kaybetmek tehlikesi mevcuttur. Yani fındık ocaklarının altı o kadar bakımsız, o kadar harap ve o kadar otludur.*»

Görülüyor ki, istihsal işlerini tanzim etmeden, sürüm işlerini düzeltmenin imkânı yoktur.

Nümune bahçeleri ihdası suretile, fındık istihsal işlerinin düzelebileceğine de kani değiliz. Halkalı Ziraat mektebinin civarındaki köyler, hâlâ karasapan kullanıyorlar. Nümune bahçeleri, *İlim için ilim* yapan müesseseler halinde kalmağa mahkûmdur: Muhitlerinde inkılâp yaratamazlar.

●

Ziraî hayatımızda özlediğimiz teknik inkılâp, ancak müstahsilleri, bilfiil teşkilâtı ve idaresi altına alan müesseseler sayesinde doğacaktır.

Türkçe.

Yakup Kadri.

Ne zaman Türkçenin ıslah ve tedvini işi ortaya atılsa, daima, Pleiades devrine mensup Fransız şairlerinden birinin şu sözü hatırıma gelir: «Zavallı Fransızcacık; bakımsız, cılız fidan!.» Bundan yüzlerce yıl evvel yazılmış bir risaleden bu yarım cümle bugünkü Türkçe hakkındaki hissimin sadık bir ifadesidir.

●

Zavallı Türkçe; bakımsız, cılız...» Lâkin, Türkçe bir fidan değil ki...

O, bir kocaman çınardı. Önce arabiyat ve acemiyat mutasallıflarının, sonra da, bizim, biz frengiyat *snoplarının* elinde bir melez lehçe haline girdi. Saffetini kaybetti. Kuvvetten düştü. Kendine uygun olmıyan kalıplar ve kılıflar içinde kötürümleşti. Sarardı, soldu, nihayet, bugün elimizde bulunan amelimanda battal âlet şeklini aldı.

●

Halbuki, Pleiades şairinin «bakımsız, cılız fidan» dediği şey, şimdi cihana dal budak salmış gürbüz, meyvedar bir ağaçtır. Her dalından bir başka yemişin balları akıyor, ve, gölgesinde yüzlerce yabancı lehçeyi barındırabiliyor.

●

Bundan bir kaç asır evveline kadar bu devrin emsalsiz bir ilim ve felsefe dili olan Almanca bir vahşî ormandı. Renesans ışığıyle kafaları nurlanmış olan yüksek şahsiyetler buraya girmekten çekiniyordu. Luter'in güzel dilinden, yalnız, cahil keşişlerle, kaba köylüler anlıyordu. Rasional kıymetlerin yegâne neşir, ifade ve mübadele vasıtası Lâtince idi. Büyük Frederik'in Almancadan ziyade Fransızca konuştuğunu ve bu lisanla okuyup yazdığını biliriz.

●

Bugünkü İtalyanca, Petrarka'lardan, Dante'lerden D'Annuncio'lara kadar edebî kültürün en harikulâde semerelerini veren İtal-

yanca, ancak avam denilen umumî halk tabakalarının basit ihtiyaçlarını, basit düşüncelerini tebliğa kadir bozuk düzen bir lehçe taslağı telâkki ediliyordu. Petrarka bu dille söylediği bazı şiirlerini bir ayıp gibi saklıyordu. Lâkin, bugün, Petrarka'yı, atî nesilleri lâtince yazdığı şiirlerinden ziyade bu beğenmediği eserleriyle tanıyor. «İnferno» denilen tunçtan âbide bu malzeme ile kurulmuştur.

●

Ya Avrupanın şarkındaki edebî mucizenin kendiliğinden mi oluverdiğini zannedersiniz? Eğer Büyük Petro devrini müteakip muasır *rusça* halk dilinden toplanmış kelimeler, tâbirler ve metaforlarla, sarf ve nahiv hususiyetlerile yeni baştan tedvin edilmemiş olsaydı Puşkin'lerin, Gogol'lerin, Tolstoi'lerin meydana gelip yetişmelerine imkân ve ihtimal hasıl olabilir miydi?

●

Bizce, bugün edebiyat sahasında millî Türk dehasının geçirmekte olduğu buhranın başlıca sebebi, işte, *türkçe*'nin bu esaslar dahilinde tasfiye ve tedvin edilmemiş olmasıdır. Yetmiş yıldanberi, sade türkçeye doğru attığımız bütün adımlara rağmen melezliğinden, çetrefilliğinden ve hantallığından hiç bir şey kaybetmiyen bu ham maddenin, bu gayrisafî külçenin adı ve mahiyeti gene *Osmanlıcadır.*

Bir çok arapça ve acemce kelimeleri, arap ve acem kaidelerine göre yapılmış terkipleri atmış olmamız *türkçeye türkçe*liğini aslâ iade etmemiştir.

Bir dilin belkemiği o dilin kendi sentaksıdır. Muasır türkçenin sentaksı ise Cevdet Paşa zamanında arap nahvinden, son zamanlarda Fransız gramerinden çıkarılmış ahkâma göre tesbit edilmiştir ve bunun birinden on dokuzuncu asır *kitabeti-resmiyeci*'lirinin «inşa» tarzı, öbüründen de «Edebiyatı Cedide» nin alafranga uslûbu doğmuştur.

Eğer hakikati daha ziyade derinleştirirsek, -itiraf etmemiz lâzımgelir ki- en son devrin kalem erbabı, hemen ekseriyetle, frenkçe düşünür, yani kafalarının içinde cümlelerini evvelâ frenkçe teşkil edip, onu, sonradan, türkçeye çevirirler. Büyük halk kütlelerinin bizim yazılarımızı anlamayışı, bir takım yabancı lûgatlar kullanmamızdan ziyade bu yüzdendir. Bütün medenî li-

sanlar arasında hesapsız kelime mübadelesi vardır. Elverir ki bu kelimeler yeni girdikleri dilin bütün millî şeraitine uysunlar.

●

Dil meselesinin yeniden ciddî ve kat'î bir surette mevzuu bahsolduğu bu sırada her şeyden evvel bugünkü *türkçe*nin illetlerini tesbit etmemiz lâzımgeliyor. Bundan yirmi sene evvel ortaya bir «yeni lisan» tabiri çıkmıştı. Bu çok yaşamadı. Yerini «güzel türkçe»ye bıraktı. Sonra, sadece «millî dil» oldu. Bu cereyanın ne kadar müstereddit ve metotsuz bir şey olduğunu kendine tam uygun düşen *ismi* bir türlü bulamamış olmasından kolayca anlıyabiliriz.

«Yeni lisan», «Güzel türkçe», «Millî dil» unvanlarını taşıyan bu cereyanın maksat ve gayesi gayet basit ve mahdutdu:

Arabî ve farisî kaidelerle yapılmış terkipleri atmak ve nazımda aruz yerine hece veznini kullanmak.

Bugün hepimizin yaptığı şey budur. Fakat, aradığımız, hasretini çektiğimiz *türkçe*'den hâlâ meydanda eser yok. Bunu bulmak için ta eski türkçe metinlere doğru uzun bir seyahat yapmamız lâzımgelir. «Kodatkobilik»de, «Dede Korkut»da, Türk nesrinin su katılmamış safî çeşnisini sezer gibi oluruz. Yunus Emre'de Türk nazmının erdiği kemali heyecanla görürüz. Sonra, serpintileri bugüne kadar gelen halk şiirlerinin çok defa yabanî ve iptidaî güzellikleri arasında doğrudan doğruya ruhumuzda çınlıyan sesler duyarız.

Yeni bir *lisan* yapmak, *güzel türkçe* diye müphem bir hayalin peşinde koşmak neden? Türkçe, anamızın tatlı dili, bütün saffeti, bütün tazeliğiyle, dağbaşlarından akan kekik kokulu sular gibi, işte, şuradadır.

●

Yapma bir dilin, yapma bir edebiyatın duvarları arasında mahsur kalanlar bunu bir türlü göremiyorlar. Bizi uydurma *Osmanlıca*'dan, uydurma bir türkçeye atmak istiyorlar.

Türkçe, arapça gibi, lâtince gibi, germanca gibi *ana dillerden* biridir. O muhtelif tekâmül merhalelerinden geçti ve kendi gövdesinden dünyaya bir çok lehçeler serpti. Onu, cihangirlik etmiş ve bir sürü medeniyet kurmuş bir ırk asırlardanberi konuştu, yazdı, okudu. Bugün, hâlâ, o ırkın evlâtları, muhtelif noktalara

dağılmış ve birbirinden ayrı düşmüş olmalarına rağmen gene ayni müşterek şuurla, onu, konuşmakta ve okuyup yazmaktadır.

İşte, biz, türkçeyi, ayni zamanda, bu geniş ufkun içinde görüp anlamağa çalışmalıyız. Bu ise uzun ve sürekli bir ilim işidir. Biz, dil tetkikatını henüz Anadolu'da bile yapmamış bulunuyoruz. Halbuki, Anadolu Türk dilinin coğrafyasında bir küçücük koridordur. Asıl geniş tetkikler ve keşifler sahası bunun arkasındaki engin yaylalarda ve uçsuz bucaksız isteplerdedir.

Şimdiye kadar hangi Türk âlimi böyle bir uzun sefer zahmetini göze aldı?

Türkiye'de toprak ağalığı.

İsmail Husrev.

III.

Geçen iki makalemizde Türkiyede derebeylik rejiminden bahsederken, mütalealarımızın merkezi sikletini derebeyi ismini verdiğimiz içtimaî unsurla köylü arasındaki istihsal münasebetleri teşkil ediyordu: derebeyi ile köylü arasındaki tâbiiyet şekilleri, mahsule iştirak tarzı ilh. Bu içtimaî istihsal münasebetlerinin bir diğer cephesi daha vardır ki, o da toprağa tasarruf veya temellük edenle devlet arasındaki hukuk münasebetleridir. Bunlar toprak mülkiyetinin temin ve teyidine müteallik münasebetlerdir. Osmanlılar devrinde bu münasebetlerin tarihî seyrini iki devire ayırmak mümkündür: birinci devir Tanzimattan ve arazi kanununun neşri tarihinden evvel, ikinci devir de sonradır. Yalnız tanzimat ile arazi kanununun neşri tarihi arasında küçük bir intikal safhası vardır ki, bu safhanın tecrübeleri, arazi kanununu hazırlamıştır.

Birinci devirde arazi sahibi ile devletin münasebatını tanzim eden bir kanun yoktu. Beş buçuk asır süren bu devirde arazinin sureti tasarrufuna dair ahkâm ve muamelât «ahkâmı şer'iye ve fetavayi şerife» ile faslolunurdu. Yalnız Kanunî Sultan Süleyman zamanında «ahvali mülk ve raiyet» tanzim olunurken bir de arazi kanunu neşredilmişti. Bu kanun bir taraftan sipahi ile raiyyet arasındaki münasebetleri yani raayanın sipahi derebeyine olan tâbiiyetini teyit, diğer taraftan da sipahi ile devlet arasındaki münasebetleri tanzim ediyordu.

Birinci devirde arazi rejiminin hukukî kaidesi ne idi?

Osmanlı saltanatının teessüsünden itibaren fetholunan memleketler arazisinin bir kısmı (Rumeli ve Anadolu arazisi gibi), «*Arazii memleket*» itibar olunmuştu. Bu arazi, fetholunduğu halde fatihleri arasında (Beynelganimin) taksim edilmeksizin,

yani timar ve zaimlere tevcih olunmaksızın rakabesi devlete ait olmak üzere tevkif edilen topraklardı. Bu topraklar, muayyen miktarda vergi tahsil edilmek üzere «*Arazii emiriye*» namı altında, müstahak olanlara verilirdi. Diğer kısmı da fatihleri arasında taksim olunur, yahut Hicaz ve Basra arazisi gibi, yerli müsliman ahali veya Sakız, Midilli ve Kıbrıs adaları arazisi gibi gayri müslim ahali uhtesinde mülk olarak ipka edilirdi. Fatihler arasında taksim veya yerli müsliman ahali uhtesinde ipka ve takrir edilen araziye «*Arazii öşriye*», fatihleri arasında taksim veya yerli müsliman ahali uhtesinde takrir edilmiyerek «*Arazii memleket*» kabilinden mirî arazi ittihaz ve hakkı tasarrufu müslim ve gayrimüslim ahaliye tefviz olunan araziye, âdeta devlet için icara verilmiş arazi hükmünde tutulduğundan «*Arazii haraciye*» tabir olunurdu.

Temliken ipka kılınmış araziye veya mirî arazi ittihaz olunmuş köy ve mezrealardan mesağı şer'iyeye istinaden «*envaı vücuhu mülkiyet*» ile tasarruf edilmek üzere «*mülknamei hümayun*» ile meccanen temlik veya bedeli mukabilinde satılmış veya mukataa tarikile bir miktar vergiye bağlanmış araziye de «*Arazii memlûke*» denilirdi. «Arazii memlûke» rakabe ve mülkiyeti malik ve sahibine ait olan topraklardı. Dört kısma ayrılırdı:

1 — Öşriye, 2 — Haraciye, 3 — Mukattaa, 4 — Tetimmei sükna itibar olunan mahaller.

Köy ve kasabalar halkına ve ahaliye terk ve tahsis olunan koru, orman, yaylak, kışlak ve meralarla halkın gelip geçtiği yerlere «*Arazii metruke*» ismi veriliyordu.

Kimseye tahsis olunmıyan fakat insan sadası işidilmiyecek kadar uzak ve işe yaramıyan taşlık, bataklık, ilh. araiz de «*Arazii mevat*» dı.

Osmanlı saltanatının malî inhitat devirlerinde ihdas olunan emvalin müsaderesi âdetinin verdiği korku sevkile toprak ve mülk sahipleri evlâtlarına müsadereden masun irat yapmak ve yahut hakikî bir hayıra tahsis maksadile mülkiyet üzre tahtı tasarruflarında bulunan araziyi veya mirî araziyi dinî müesseselere veya her hangi bir cihete vakfederlerdi. Bu nevi araziye «*Arazii mevkufe*» denilmişti. Devletin mülkiyet hakkına tecavüzünün tezayüdü nispetinde vakıf arazi ittisa etmiş ve vâsi sahalar işgal etmişti. Vakıf arazi iki kısımdı:

1 — Mülkiyet ile tasarruf edilen araziden vakfolunan kısmına *«Arazii mevkufei sahiha»*,
2 — Mirî araziden vakfedilen kısmına da *«Arazii mevkufei gayri sahiha»* tabir olunmuştur.

Görüliyor ki, Osmanlılarda arazi, 1 — Arazii memlûke, 2 — Arazii miriye, 3 — Arazii metruke, 4 — Arazii mevat, 5 — Arazii mevkufe olmak üzere beş kısımdı.

İkinci devir bu arazi münasebetlerine kül halinde tadil veya tasfiye edici bir şey getirmedi. Geçen makalemizde de işaret ettiğimiz gibi yalnız arazinin ihale ve tefvizi işleri devlete verilmiş ve hukuku tasarrufiye de kemali ehemmiyetle temin olunmakla iktifa edilmişti. Devlet, Tanzimata kadar geçen iki buçuk asır zarfında otoritesinin ademi mevcudiyeti ve sui istimaller neticesi olarak tagallüp, ihsan ve suveri saire ile elde edilmiş geniş arazi ve çiftliklere el sürmemiş, bunların hakkı mülkiyetine katiyen dokunmamıştı. Bu itibarla yeni arazi kanunu eski arazi taksimatını aynen şöyle muhafaza ediyordu: «Memaliki devleti aliyede olan arazi beş kısımdır: Kısmı evvel arazii memlûke, yani berveçhi mülkiyet tasarruf olunan yerlerdir. Kısmı sani arazii emiriyedir. Kısmı salis arazii mevkufedir. Kısmı rabi arazii metrukedir. Kısmı hamis arazii mevattır. «(Arazi kanunu. Madde: 1.)».

«Arazii memlûke dört nevidir:

Nev'i evvel, kurra ve kasabat derunlarında bulunan arsalar ve kenarlarında bulunup ta tetimmei sükna itibar olunan nihayet nısıf dönüm miktar yerlerdir.

Nev'i sani, arazii miriyeden bilifraz mesağı şeriyeye binaen envai vücuhu mülkiyet ile tasarruf olunmak üzere temliki sahih ile temlik olunmuş arazidir.

Nev'i salis, arazii öşriye ve nev'i rabi, arazii haraciyedir ki, meselâ hini fetihte ganimine tevzi veya temlik olunan yerlere arazii öşriye ve gayrimüslim olan asıl yerlileri yetlerinde takrir ve ipka kılınan yerlere arazii haraciye denilir. Haracı arazi iki kısımdır: Bir kısmı haracı mukasemedir ki, arazinin hasılatından yerin tahammülüne göre öşürden nısfa kadar alınmak üzere tayin olunmuş şeydi. Diğeri haracı muvazzafdır ki, arazi üzerine maktuiyet veçhile tavzif ve tayin olunmuş olan miktarı muayyen akçedir. Kâffei arazii memlûkenin rakabesi yani zatı ve

mülkiyeti sahip ve maliki olan kimseye ait olarak emval ve eşyayı saire gibi tevarüs eder. Vakıf ve rehin ve hibe ve şefea misüllû ahkâm cari olur» (Arazi kanunu. Madde: 2).

●

Geçen yazımızda Osmanlı derebeyliği rejiminde esaslı istihalenin sipahi derebeyliğinde vukua geldiğini görmüştük. Devlet otoritesinin zâfından bilistifade kuvvetli timarlı ve zaimlerin ekserisi, varidatı kendilerine tahsis edilmiş araziyi doğrudan doğruya mülkiyetlerine geçirmişlerdi. Gayri meşru tarzda elde edilmiş olan bu araziye ne tanzimatta ve ne de arazi kanununun neşri esnasında dokunulmamıştı. Timarlı ve zaimlerin tagallüp tarikile araziyi benimsemeleri yani serbest derebeyliğe istihale etmeleri üzerine raaya da toprakla beraber beyin mülkü haline geliyor ve toprak üzerindeki hakkı tasarrufunu kaybediyordu. Hakkı tasarrufu ve sipahi derebeyliğinde haiz olduğu suri hürriyeti gasbolunan köylü bu yeni rejimde (serbest derebeylikte), bu rejimin sây teşkilâtına tâbi olmak mecburiyetinde bırakılmıştı. Bey, topraklarında çalışan köylüyü istediği zaman istediği kadar angarya mesaiye icbar ediyor ve köylünün beye itasına mecbur olduğu aidatı istediği kadar yükseltiyordu. Beyin zevk ve sefa hırsı arttıkça köylünün angarya mesaisi teşdit ediliyor ve mahsulüne daha fazla iştirak olunıyordu. Bir misal: Bulgar hükûmeti, sipahiliğin istihalesile meydana gelmiş serbest derebeyliğin temerküz etmiş olduğu Köstendil ve Radomir havalisinde derebeylik hakkında 1880 tarihlerinde tetkikat yaptırmıştı. Tetkikat raporunda köylünün vaziyeti şöyle tasvir olunuyordu: «Köylü kendi evinde yaşıyor. Fakat üzerinde çalıştığı tarla ve hattâ evinin arsası bile, senede ne kadar mahsul verileceğini, ne kadar angarya iş yapılacağını keyfi olarak tesbit eden sipahi beyine aittir. Her sene verilecek peynirin, yağın, odunun, kömürün, koyun ve kuzunun hattâ çorapların miktarı beyin arzusuna göre tayin olunuyor. Sipahi kesimcinin mükellefiyetlerini tesbit ederken kesimciye kalan gıdayı hiç nazarı itibara almıyor. Kesimcilerin senelerce köklerle ve kepek ekmeğile yaşadıkları görülmüştür» [1].

Bulgar hükûmeti 1887 de bu beylere bir milyon leva tediye ederek topraklarını satın almış ve bunları köylüye tevzi ederek ma-

[1] Sakazov: Bulgarische Wirtschftsgeschichte S. 348 1929.

hallî bir «reform agrer» yepmıştı. Osmanlı topraklarında bulunan beyler ise beyliklerine devam etmişlerdi.

Raporda bahsi geçen kesimciler, beylerin topraklarında çalışan eski serbest raayanın yeni ismidir. Bey bunlardan artık öşür (vergi) almıyor, senelik mahsule muayyen bir miktarda iştirak ediyor. Bu tarza kesim tâbir olunmuştu. Kesimciliğe tam sipahiliğin inhitat devri olan 16 ıncı asırda tesadüf etmiye başlarız. Yalnız bu tip kesimciliği devlet arazisinin mukataa usulile icara verilmesi şeklile karıştırmamak lâzımdır. Mukataa da hattı zatında bir nevi kesimciliktir. Yalnız aradaki fark birinin devlet arazisinde diğerinin de sipahi arazisinde tatbik edilmekte olmasıdır. Esasen mukataa usulünün tarihi çok eskidir. İlk Arap Halifeleri devrindenberi tatbik olunagelmiştir. Maamafih kesimcilik ilhamını her halde mukataa tarzından almış olacaktır.

Menşei sipahilik olan derebeyliğe bugün artık Türkiyede tesadüf edemeyiz. Bu tip derebeylik müruru zamanla ve muhtelif tarihî ve mahallî şartlar altında ve bilhassa mübadele iktisadiyatının inkişafile kurunu vustaî despotik karakterini (angarya mesai, mecburî aidat ve ilh.) tedricen kaybetmiş ve bu rejimi temsil eden unsurlar kısmen şehirlere yerleşerek ticaretle iştigale ve topraklarını ortakçılıkla icara vermiye başlamışlardır. Bugün Anadolunun bazı yerlerinde bu anasırdan dededen kalma ünvanlarını muhafaza edenlere tesadüf edilmektedir: Sipahi oğullarından filânın çiftliği gibi.

Menşei sipahilik olmıyan serbest derebeyliğe gelince: Bu tip derebeyliği ikiye ayırmıştık. Biri mültezimler, muhassiller, âyan, paşalar ve diğer bir sürü nüfuzlu ve nüfuzsuz kimseler tarafından merkezden ve mahallâtan tagallüp, ihsan ve saire tarikile kurulmuş derebeyliktir. Diğeri de Şarktaki Kürt derebeyliğidir [1].

Birinci tip derebeylik te tıpkı sipahi derebeyliği gibi istihaleye uğramıştır. Bu rejimi temsil eden anasır da kurunu vustaî karakterlerini bırakmışlar kasaba ve şehirlerde ticaretle iştigale veya devlette vazife almıya ve topraklarını ortakçılıkla işletmiye başlamışlardır. Yalnız bu tip derebeylik Şarkta bilhassa cenubu şarkide (Kilis, Antep, Urfa, Birecik, Maraş ilh.) tarihî şekillerini nispeten muhafaza etmiştir. Bunun sebebini komşu Kürt derebeyliğinin tesirlerinde aramak

[1] Kürt derebeyliğine ilerde başka bir yazı tahsis edeceğiz.

lâzımdır. Buralarda bir çok köyler, bir veya bir kaç kişinin tahtı temellükündedir. Köylü hür olmakla beraber ağa veya beyin mülkü olan arazinin demirbaş müstahsili halindedir. Ekseriyetle bir köyün bir veya bir kaç sahibi vardır. Köyler gedikler vasıtasile müteaddit kimseler arasında taksim olunmuştur. Gedik, bir müstahsilin ailesi efradı ve çifti ve hayvanile çalışarak maişetini temine kifayet eden araziye derler. Anadolunun garp ve orta kısımlarında arazi münasebetleri derebeylik karakterini daha çok kaybetmiştir. Toprak sahibi, müstahsili tarihte gördüğümüz gibi angarya mesaiye icbar ve müstahsilin mahsulüne keyfî olarak iştirak edemez. Müstahsil ile toprak sahibi arasında hür bir anlaşma vardır. Derebeyliğin mümeyyiz vasfı olan tâbiiyet ve bu tâbiiyetin icap ettirdiği mahsule iştirak tarzları kalmamıştır. Bunun için garbî ve orta Anadoludaki arazi münasebetlerine derebeylik değil, derebeyliğin bir istihalesi olan «toprak ağalığı» ismini vermek münasip olur. Toprak ağalığının mümeyyiz vasıfları şunlardır:

1 — Toprak ortakçılıkla işletilir [1].

2 — Ortakçı ile toprak sahibi arasındaki istihsal münasebetleri nakit değil ayniyat tarikile cereyan eder.

3 — Ortakçı toprak sahibine kurunu vustaî hukuk bağlarile değil, borç (iş üzerinden borçlanma) gibi iktisadî rabıtalarla bağlıdır.

Toprak ağalığında derebeylik rejiminden bakiye kalan unsurlar şunlardır:

1 — Ortakçılık tarzı.

2 — Toprak sahibi müstahsil arasında ayniyata müstenit istihsal münasebetleri.

3 — Topraksız veya toprağı kâfi gelmiyen köylüye mukabil geniş arazi mülkiyeti.

Ortakçılık tarzı derebeylik kadar eskidir. Buna Osmanlılarda olduğu gibi Bizanslılarda da tesadüf olunur. Toprağını işletmek istiyen toprak sahibi ile toprağı kâfi gelmiyen veya olmıyan müstahsil arasındaki münasebetler ortakçılık tarzında cereyan etmiştir. Hattâ Kanunî Sultan Süleymanın kanunnamesinde, şehzadekân arazisinde ortakçılık eden müstahsillerin angarya mesaiden muaf tutulması hakkında kayıtlar vardır.

[1] 3 üncü ve 4 üncü Kadrodaki yazılarımıza müracaat.

Anadoluda ortakçılığın şartları nüfus kesafetine bağlıdır. Nüfusu kesif binaenaleyh araziye ihtiyacı olan yerlerde veya arazisi nispeten az mahallerde ortakçılık şartları müstahsilin aleyhinedir. Arazisi geniş fakat nüfusu az olan yerlerde ortakçılık şartları müstahsilin lehindedir. Meselâ Adana gibi nispeten nüfusu fazla yerlerde mahsulün dörtte biri veya üçte biri müstahsile aittir. Tohum ve toprak, toprak sahibinindir. Antalya gibi nüfusu daha az fakat mevcut nüfusa nazaran yeri çok olan bir vilâyette ortaklama yarıyarıyadır. Toprak sahibi müstahsile daha müsaadekâr davranır.

Mübadele münasebetlerinin inkişaf etmiş olduğu yerlerde iktisadî rabıtalara nakit tevassut etmiye başlayınca toprak ağalığı sermayedar çiftlik işletmesine istihale etmiştir. Sermayedar çiftlik işletmesinde köylü ile toprak sahibi arasındaki münasebetler, sermaye koyanla kol kuvvetini satan arasındaki münasebetler şeklini almış oluyor. Bunun için Adana, İzmir, İstanbul gibi mübadele münasebetlerinin fevkalâde münkeşif olduğu mahallerde sistem olarak toprak ağalığından ziyade sermayedar çiftlik işletmesi hâkimdir.

Fırka mektebi

Burhan Asaf.

Tanzimat ricali, garp devletlerine karşı bazı taahhütlere girişmişlerdi: Mal ve can koruyabilecek bir asayiş ve bu asayişi temin edebilecek bir idare. Taksimatı milkiyeyi ve Belediye teşkilâtınıilk olarak onlaryapmışlardır. Fakat bütün bu işlerin muktedir ve mütehassıs bir kadro'suz yürüyemiyeceğini düşünerek «Mülkiyei Şahane»yi açmakla, cidden kendilerine göre isabetli ve esaslı bir programcılık zihniyeti göstermişlerdir. -Temeyyüz etmiş valilerin maiyetinde idare bakımından ameliyat ve tatbikat görmeleri faydalı addedilen Mülkiye-mezunları için «Maiyet memurlukları« ihdas etmek ve, nahiye teşkilâtından vilâyet makamına kadar, alaydan yetişme idare memurlarını mektepten mezun olanlarla değiştirmek gibi prensipler, ilk ağızda, bir hayli güzel neticeler vermiştir. Genç kaymakamlar, gittikleri yerlerde, yolları ve köprüleri yaptırmayı bir mektep ve bir «guraba hastahanesi» inşa ettirmeyi, pazar yoksa açtırmayı varsa takviye eylemeyi meslek aşkının ilk hızı ile şiar edinmişlerdi. Kabilse hattâ bunlara, bir de «Belediye bahçesi» ilâve ederlerdi.

Fakat bu neviden işler, tekrarlana tekrarlana, gittikçe klâsikleşti; İmparatorluğun menfî iktisat çerçevesi içinde görüşü daralan Mülkiyeli'nin ihatası daha fazla gelişemedi, ve bahsı geçen icraat, gittikçe «icraat» vasfını da kaybederek zarurî ve bir çok kazalarda gitgide ya mühmel yahut imkânsız mevzular halini aldı.

Şurası kayde değer ki, Tanzimatın, esasen daha ileri gayeleri yoktu. İdare kurulmuştu; elemanı yetiştirilmişti; artık iyi kötü işliyebilirdi. Memleketin istiklâline, refahına, ticarî ve sınaî umranına matuf bir görüş, Tanzimat devletinin aklından bile geçmediği için, bu bahsi geçen mahallî ve beledî mahiyette icraatı idare memurunun şahsî kabiliyetine yahut kabiliyetsizliğine havale etmekte hiç bir beis görmedi.

Hulâsa idareci ve idarei-maslahatçı Tanzimat, gayelerine göre

bir teşkilât ve teşkilâtına göre eleman yetiştirme meselelerini pek âlâ halletmişti. Gerçi bu devrin en parlak günlerinde bile, devlet bir gölge-devlet, devlet otoritesi de bir gölge-otorite idi. Fakat, bu gölge-devlet ile gölge-otoriteyi memleketin her tarafında temsil hakkı ancak en yüksek idare memuruna verilmişti. Bir tanzimat-sonu hareketi olan Meşrutiyet, memleketi bu halde buldu. Bir tarafta devlet otoritesi ve bir tarafta merkezi umumî otoritesi diye bir ikilik hasıl olunca, az sonra, bunlardan birini diğerinin üstüne geçirmek mecburiyetini hissetti. Otorite, bir çok yerlerde kâtibi mes'ullerin eline geçti. Ancak sayılı ve gözde ittihatçı olan idare memurları idi ki, otoritelerin her ikisini de şahıslarında cemeylemekle rejimin dahilî siyasetini (bir hayli serbest tefsir hakkı ile de olsa) az çok vahdetle tatbik edebiliyorlardı. Meselâ, öyle valiler vardı ki, bunlardan bazıları sarih bir emir telâkki etmeksizin dahi mühim icraata geçebiliyorlar, bazıları da, kendilerinde emir hilâfına hareket etmek salâhiyetini görüyorlardı. Bazı yerlerde de, kıymetli bir idare memurunun kâtibi mes'ul şerrine karşı az çok himaye edildiği görülüyordu. Yani, siyasî otorite, inkısam ile vahdet formülleri arasında, şahıslara göre türlü şekiller almış ve türlü tezebzüplere sebep olmuştu. Fakat: İdare kadrosu ile Politika kadrosunu gerek gayeler, gerek teşkilâtlar, gerek ise eleman yetiştirme bakımından birleştirmek Meşrutiyet rejiminin aklına gelmemişti. Eğer gelmiş olsa idi, Mülkiye mektebini politikalaştıracaktı.

Bunu yapacağına, büyük idare memurluklarını merkezi umumiye ve komitacılıkları mücerrep zevata tevdi etti. Fırkanın belli başlı iktisadî ve içtimaî bir programı olmadığı için, dava fırkanın nüfuzunu hâkim kılmaktan ibaret kaldı. Bu da emniyet altına alındıktan sonra, artık bir İzmir valisi Rahmi Bey, meselâ vagon ticaretine başlıyabilirdi. Tanizmatın Mülkiyesi ise, bir takım idareciler yetiştirmekte devam edebilirdi. Doğrusu, Meşrutiyet devrinin iktidar fırkası, ne modern bir devlet teşkilâtına ne de «fırka» denilen şeyin demokratik ve yahut inkılâbî mana ve rolüne vukuf peyda edemeden, mütareke ile burunburuna geldi.

Bu suretle, hem, Tanzimatın bile kendine göre bir kadroyu «Mülkiyei Şahane» ile yapmağa çalıştığını hem de Meşrutiyetin bu hususta daha anlayışsız hareket ettiğini işaret etmiş olduk.

Halbuki, devrimizde, idare kadrosunu yetiştirmeğe ayni Mülkiye mektebi memur olduğu gibi, siyasî kadronun yetiştirilmesi için de, alınmış hiç bir tedbir görmüyoruz. Kaldı ki, Millî kurtuluş inkılâbı gibi çıkış ve varış noktaları muayyen bir hareketi idare eden bir inkılâp fırkası için, prensiplerin sarahaten tayini kadar bu prensiplere bağlanacak ve onları her türlü tecavüzden masun tutacak genç-kadronun yetiştirilmesi mühimdir.

Hemen söyliyelim ki, millî kurtuluş inkılâbımız «vahdet» prensipini başa geçirdiği için, idare ile fırkada ikiliği kabul edemez. Binaenaleyh, kadroyu yetiştirecek olan müessese, Mülkiye mektebi yahut mevcut Hukuk Fakülteleri ile yanyana yaşıyamaz. Yeni ve genç kadroyu, kanaatimizce, ancak bir Fırka Mektebi yetiştirebilir. Öyle bir Fırka Mektebi ki, ondan mezun olacak gençler, gerek idarede, gerek hariciye memurluklarında, gerek adliyede gerek ise matbuat sahasında, ayni görüşler ve ayni siyasî terbiye ile yer alsınlar.

Öyle ki, idare kadrosuna ayrılan gençlerimiz, Ecole des Sciences Politiques'in programından âriyet olarak alınmış «Hukuku idare», «İlmi idare» ve bunların birer tatbikat şubesini teşkil eden «İdarei umumiyei vilâyat» ve «İdarei hususiyei vilâyat» ile değil, millî kurtuluş inkılâbının bütün prensipleri ile birden mücehhez olarak işbaşına geçeceklerdir.

Öyle ki, hariciye kadrosuna ayrılan gençlerimiz, bu kadroya, gene Ecole des Sciences Politiques'in programından keza âriyet olarak alınmış mağşuş bir «tarihi siyasî» ve çoktan hükümsüz kalmış bir «hukuku umumiyei düvel ve hukuku hususiyei düvel» ile mücehhez ve kosmopolit bir dünyayı telâkki tarzının bridge partilerine Londradaki terzinin elbisesi ile oturan ve manikürlü tırnakların üzerinden yavan ve kalp mondanite bahisleri kaydıran züppeleri gibi değil, milletin geniş kültür tarihinden Avrupanın «müstemlekecilik tarihi»nden olduğu kadar haberdar ve rejimin bütün iç ve dış -iktisada ait davalarını müdrik şayanı emniyet mümessilleri olarak katılacaklardır.

Öyle ki, adliyeye intisap edecek gençlerimiz, rejimin hak ve adalet mefhumunu, Roma Hukuku'nun kim bilir kaçıncı basübadelmevtinde değil, Anadolu köylüsünün fedakârlıklar ve feragatler destanında arıyacaklardır.

Ve nihayet matbuat sahasına atılacak olan gençlerimiz, bize bugünkü matbuatın hazin manzarasını değil, inkılâbın prensiple-

rini iyi bilen ve bunların tarzı tatbikini münakaşa, tenkit ve kontrol eden hem terbiye hem de esaslı bir siyaset unsuru matbuatı yaşatacaklardır.

Fakat bütün bu işlerin yapılabilmesi için, Mülkiye Mektebinin ve Hukuk Fakültemizin meczedilerek bir Fırka Mektebi'ne kalbedilmeleri lâzımdır. Ankarada bulunması şart olan böyle bir mektep, inkılâbımıza göre bir «cihanı telâkki tarzı»nı verdikten sonra, bize; idarî, iktisadî ve malî sahalardaki teşkilâtçı ve tuttuğunu koparıcı ileri elemanı; haricî sahadaki siyasî ve iktisadî tahsil ve terbiyesi yerinde çalışkan unsuru; kitabı ve mercii inkılâbın prensipleri olan adliyeciyi ve nihayet, inkılâp devletini inkılâp prensipleri namına kontrol eden ileri görüşlü gazeteciyi yetiştirecektir.

FIRKA MEKTEBİ.

Ankara
Moskova
Roma [*]

Yakup Kadri.

Rusya, Çarlık Rusya'sı bütün o haşmet ve debdebesine rağmen Avrupa nazarında iktısaden geniş bir müstemleke, tâbi bir pazar olmaktan başka bir kıymet ve ehemmiyeti haiz bulunmuyordu. Fransız bankalarının en hovarda müşterisi, İngiliz emtiasının en sadık alıcısı Rusya idi. Japonya, birer istiridya kabuğu gibi, tayfunlu Sarı-Denizin dalgalarında sallanan adaları üstünde kaç yıldır Mançuri'den Sibirya'nın engin topraklarına giden yolları gözetliyordu.

Bütün bu bakımlardan, İytilâf devletleri için Rus inkılâbının vehameti yalnız Cihan harbinde şark cephesinin bozulusuyla kalmadı. Fakat, yeni bir iktısadî nizamın başlangıcı olmak dolayısiyle imperialistlerin istikbale ait bütün ümitlerini kırdı geçirdi, ve, Kızıl Rusya ülkesi, müflis bir kibar zadenin şatosu gibi alacaklı mürabahacılar, bezirgânlar, simsarlar ve gasıplar tarafından çepçevre çevrildi. Lâkin, bu aç gözlü menfaatciler, komünist inkılâbını abluka altına alırlarken asıl maksatlarını asla ifade etmiyorlardı. Tıpkı cihan harbinde olduğu gibi bir insanî (!) davanın müdafaası uğrunda çalıştıklarını söylüyorlardı.

Vahşi ve kanlı Rus inkılâpçıları (!) zavallı halkı kırıp geçiriyor, köyleri, şehirleri yakıp yıkıyor, en iptidaî hayat haklarını tanımıyor, zulum ve şenaat, masum ve alicenap Çarların (!) ülkesinde tüyler ürpertici bir raddeye varıyormuş. Bu afet ve felâket karşısında, hiç, medeniyet âlemi hissiz ve lâkayt kalabilir miymiş? Kuzu postuna bürünmüş bu kurtların bu acaip meleyişlerini, biz, pek iyi biliriz. Onlar, Osmanlı İmparatorluğunun leşi üstüne de kaç defa böyle insanî nutuklarla saldırmışlardır. Ta Sırp istiklâlinden başlayıp Balkan harbi facıasına kadar bir sıra

[*] Altıncı nüshadan beri.

şenaatin adı hep «zavallı mazlum akalliyetleri kurtarmak» lâfı olmuştur.

Cihan harbinde, Çar orduları Şark vilâyetlerini bu bahane ile istiylâ etmiştir. Mütarekeyi müteakip İstanbulun işgaline sebep olarak bu gösterilmiştir. İzmir ve bütün garbî Anadolu bu insanî (!) endişe yoluna zaptolunmuştur.

Bir an geldi ki, bu düzme müraî edebiyatına Avrupa milletlerinin kendileri de inanır olmuşlardı. Amerikada sinema perdeleri üstünde Ermeni katliamlarına dair bir takım korkunç masallar gösterilirken elleri Zenci kanı kokan Yankilerin bile gözleri yaşarıyor, ve, bu mezalimi gazetelerde okuyan müstemlekeci İngiliz zabitlerinin yüreği bir ihtiyar hanım içliliğiyle titreyordu.

Öbür yandan, «*guillotine*» mucidi Fransız'lar hepsinden ziyade mesihî şefkat cazibesine tutulup, bu yeni *Ehlisalip* hareketine de ordu halinde *Pierre l' Hermite*'ler yetiştiriyordu. Türk milletinin üstüne en kara çamur yağmurunu yağdıran Fransız matbuatı oldu. Öyle bir an geldi ki, Türkler için bütün medenî âlem bir zindan kesildi. Avrupa kıt'ası üzerindeki vaziyetimiz Ortayaşın Yahudi katliamları esnasında Beni - İsrail'in düştüğü vaziyetten farksızdı. Hem dünyanın bütün tüyler ürpertici cinayetlerinin faili olarak biz gösteriliyorduk. Hem de en vahşî zulüm ve işkencelere biz maruz bırakılıyorduk.

İşte, bu sırada Kızıl Ruslar da, tam bizim geçirmekte olduğumuz lânet ve iftira selinin eşi bir sağnak altında bunalmış kalmış idiler. Çarlar zamanındaki *Progrom*lara, kütle halinde sürgünlere, Kazakların mütemadi kamçı seslerine, «Mujik»lerin feryadü figanına, hiç sökülmeden duran darağaçlarına, muzlim ve kanlı saray entrikalarına dair bir tek söz söylemiyen, bir tek satır yazmıyan Avrupalılar, her halde, Fransız İhtilâlinden çok daha az «sadique» hâdiselere sahne olan Rus İnkılâbının karşısında bir nevi dehşet ve nefret *histeri*'sine tutuldular. Bu histeri'den öyle bir edebiyat çıktı ki, on dokuzuncu asrın en korkunç melodramları, bunun yanında, hoş birer peri masalı gibi kalır.

Lâkin, bütün beşeriyet, Lenin'in «*dünya yoksulları*» dediği insanlar da dahil olmak üzere, hep birden, bunun tesiri altında kaldı. Bu nevi neşriyatın ilk ve ezelî kurbanlarından olmakla beraber, biz de bu tesirden yakamızı sıyıramadık. Rus İnkılâbı mef-

humu, beynimiizn içine, ateşten bir kızıl cehennem damgası halinde basılı kaldı.

Bir kaç yıldanberi Rusya hakkındaki neşriyat tamamiyle değişmiş olmasına rağmen, itiraf edelim ki, gene hepimiz, beynimizin içinde bu damganın izini taşımakta devam ediyoruz ve Komünist inkılâbı hailesinin büyük, müheyyiç, beşerî ve tarihî mânasını anlamakta güçlük çekiyoruz. Bu *kozmik* hâdiseyi, garptaki liberal burjuvalığın dar, küçük ve hasis ölçülerile tartıyoruz.

Marksizima - Leninizima

Bundan başka, hiç birimiz, Marksizim -Leninizma denilen ve yetmiş, seksen seneden beri tedvin edilmekte olan fikir sisteminin ne tarihinden, ne de felsefesinden lâyıkile haberdar bulunmuyoruz. Bugünkü Rusyayı anlamak için bazı ekonomya kitaplarından Komunizmaya dair bir takım iptidaî malûmatla mücehhez olmak ve hattâ Karl Marx'ın «Sermaye» adlı eserini okumuş bulunmak kâfi değildir.

Marxisma, *skolastik* mantık üzerine müesses donmuş bir ilim olmadığı için, yarım asırdanberi bir çok tashihlere, tadillere, ilâve ve tefsirlere uğramaktadır. Zaten, bizzat Marx'ın vazettiği *diyalektik* usule göre bazı hükümlerin, zaman ile değişebileceğini kabul etmek lâzımdır. Marx, «Sermaye»sini yazdığı devirde sermaye âlemi, bugünkü sermaye âlemi değildi. Avrupada büyük sanayi henüz teessüs etmek üzere idi ve müstemlekecilik imperialismini doğuran, monopol usulü henüz kurulmamıştı. Marxın *kapital* dediği şey, sulh ve sükûn içinde tabiî tekâmül devrini geçiriyordu. Halbuki Lenin'in yaşadığı devirde bu tekâmül, artık en son inkışaf noktasına ermiş, bir sürü sınıf mücadelelerini, dünyayı bölüşme muharebelerini doğurmuş ve nihayet son cihan harbinde en korkunç, en azgın şeklini alıp tahripkâr bir kudret halinde hem kendini, hem âlemi temellerinden sarsmağa başlamış bulunuyordu.

Binaenaleyh, bugünkü Rusya'ya giderken, komunist inkılâbı hakkında, bu batan dünyanın bir istimdat nidasını andıran karışık ve asırlık neşriyatından ziyade, doğrudan doğruya, o inkılâbı yapanların en son fikriyat sistemine aşina olmak lâzımgelir. Çünkü Rus inkılâbı bir fikir sisteminden doğmuş hareketlerin en bariz nümunelerinden biridir. Onun içindir ki, Rus-

yadaki müşahadelerden, onları her şeyden evvel bu fikrî esaslara vurmak suretile bir netice çıkarmak veya bir hükme vasıl olmak mümkündür. Müşahede edilen vakıa ve hâdsieler, ne dereceye kadar, Leninizma düsturlarına uygundur. Bu düsturlara göre ne kadar yol alınmış, veya bunlara aykırı neler yapılmıştır, işte, Rus inkılâbını yakından ve objektif olarak tetkike giden her hangi bir kimse bu tarzda hareket etmek ve bu noktaları meydana çıkarmak yolunu tutmalıdır. Aksi takdirde ya lehte, ya aleyhte bir vaziyet almak lâzımdır. Ve, maatteessüf bu zamana kadar İnkılâp Rusyasına dair muhtelif dillerde yapılan neşriyat böyle bir tarafgirlik hududunu asla aşmamıştır. Nitekim, ben de, herkes gibi, az çok bu çeşit yazılarla dolmuş olduğum için, Rusya'ya giderken, kendimi bir taraftan yekpare bir hapishane binasına, öbür taraftan kapkara bir Kahosa yaklaşır hissediyordum.

İlk İntiba

Odesa şehri: Bir saf asker ve arkasında boz renkli halk kütleleri ve bunların arkasında, perdesiz camlariyle gene boz renkli evler. Daha ilk adımda hissediyorum ki, burada gülümseme bir cürüm ve gülmek bir cinayettir. Ciddî bir havanın içindesiniz ve güleyim, gülümseyeyim derken gülünç olmaktan korkunuz. Burada bir büyük hâdise, bir facia olmuş ve havada bunun mehabetinden, bunun acılığından bir şey kalmıştır.

Nedir o kalan şey? Şu çizmeli kadın mı? Şu deri ceketli, sert çehreli işçi mi? Şu yerle bir kaputları içinde dimdik duran askerler mi? Şu camları, açık kalmış ölü gözlerine benziyen binalar mı? Hayır bunların hiç biri değil... Hattâ, ne de gittikçe tebarüz edecek olan umumî sefalet manzarası... Bu bahsettiğim hava o kadar manevî bir şeydir ki, âdeta bir fikir, bir düşünce gibidir. Ama ne sert, ne yalçın bir fikir! Sizin ne olduğunuzu daha ilk adımınızda anlıyor; daha ilk adımınızda sizi tetkik, teftiş ve muhakemeye başlıyor, size dair hükmünü veriyor. Sizi kendi inzibatı altına alıyor.

Yarın Odesadan daha az mağmum şehirlere gideceksiniz. Tiflis, Moskova, Leningrat... Lâkin bu hava, bir gözü, bir eli, daha doğrusu, bir olgun adam çehresinde bir ifadeyi andıran bu hava, sizi asla terketmiyecektir. Yavaş yavaş ta ruhunuza kadar sokulacak, ruhunuzun içine sinecektir.

Bu sinsi tesir olmıya ki, sizde ya şiddetli bir reaksion, ya uysal bir imtizac hasıl ede. O vakit, buraya ne yapmak için geldiğinizi unutmanız muhakkaktır. Birinci şıkta gözlerinizi isyan bürüyecek, etrafınızı kapkara göreceksiniz. İkinci şıkta ise hiç bir şey göremiyecek kadar şahsiyetinizi kaybedeceksiniz.

İlk müşahadeler

İşte, bu hava Rus inkılâpçılarının ilk gördüğüm eserlerinden biridir. Bazı Frenk muharrirleri, Rusya seyahatleri esnasında «Gepeu» hafiyelerile çevrildiklerini ve bir dakika hür kalamadıklarını yazıyorlar. Bence Soviyet idaresi bir hafiye teşkilâtı tutmak ihtiyacında değildir. Bahsettiğim bu hava Rus inkılâbı lehine kontrol vazifesini pek alâ görebilir.

Rus inkılâpçıları hiç bir şey yapmamış olsalar bile kendilerine mahsus, muayyen bir inkılâp iklimi vücude getirmiş olmakla öğünebilirler.

Bu inkılâbın iklimi çok serttir. Bunun şeraitine uymıyan her yabancı unsur er geç mahvolup gitmeğe mahkûmdur. Bizim melon şapkalarımızı bile daha ilk adımımızda başımızdan alıp götürdü. Nerede kalmış ki bütün hayatlarını onun içinde geçirecek olanların üzerlerindeki mazi tozlarını silip süpüremesin.

(Arkası var)...

Not: Geçen nüshada çıkması lâzımgelen bu kısım muharririn rahatsızlığı yüzünden bu nüshaya kalmıştır.

Polemik:

Millî kurtuluş hareketleri Ve bunların İnkılâp nazariyeleri.

(G. Safarof'a cevaptır).

Burhan Asaf.

Berlin'de The Anti-İmperalist Review isminde emperyalizm aleyhtarı marksist bir mecmua çıkar. Bu mecmua, ikinci teşrin-birinci kânun 1931 tarih ve 2 numaralı sayısında G. SAFAROF-un «Millî kurtuluş inkılâpları» adlı Moskova'da basılmış son eserinden bir parça iktibas etmiştir. İktibas olunan parçaya «Millî kurtuluş inkılâbının nazariyesi» ismi verilmiştir. Hakikaten bu parçada, ötedenberi bu mevzu üzerinde kalem oynatan müellif, millî kurtuluş hareketlerinin nazariyesini vermeğe çalışmaktadır. Bunu yaparken, G. Safarof, Marx ve Engels'den başlamak üzere Lenin ve Stalin'e kadar bir çok marksist rehberler tarafından, davanın gerek inkılâbî ehemmiyetinin gerekse esaslarının verilmiş olduğunu iddia etmekte ise de:

Bu bapta verdiği misaller, hiç te iddiasını teyit edecek mahiyette değildir.

Gerçi, bahsettiği rehberlerin hemen hepsi, zamanlarına göre; yani, Marx-Engels İrlanda ve Macaristan yahut İtalya davalarından ve Lenin-Stalin ise Çin, Hindistan yahut Efganistan davalarından bahsetmişlerdir. Bunların ehemmiyetlerini de, hele son ikisi, tebarüz ettirmişlerdir. Bundan ne çıkar? Çin, Efganistan ve Hindistan gibi memleketlerin istiklâlleri için çırpındıklarını ve bu uğurda münhasıran emperyalizme karşı çarpıştıklarını bilmiyen kim var? Spengler bile, ayni davalardan hem de çok daha fazla üzerlerinde durarak ve onlara marksist ideologlardan çok daha büyük ve müstakil manalar atfederek bahsetmemiş midir?

Gerek Lenin ve gerekse Stalin, millî kurtuluş davalarını, proletarya davasının kapitalizme karşı mücadelesinde başta gelen bi-

rer yardımcı (Stalin, «rezerv» kelimesini kullanıyor) kuvvet telâkki etmekten ve bu suretle bu hareketlerin müstakil, yani ne kapitalizme, ne de sosyalizme gayri-tâbi bir ileriliği temsil ettiklerini nevama reddetmekten başka ne yapmışlardır?
Meselâ Stalin. «Leninizmin esasları» ismindeki kitapta merhum Efgan Emirinin İngilizlere karşı olan muharebelerini millî kurtuluş faslına soktuktan sonra: «Gerçi bu hareketin başında bir Kral ve onun da istinat ettiği bütün bir derebeylik rejimi vardır ama, harekete, buna rağmen ileri ve inkılâbî bir mana atfetmek lâzımdır» diyor. Eğer millî kurtuluş inkılâbının ehemmiyetini işaret etmek ve nazariyesini yapmak bu ise, diyeceğimiz yoktur ve mesele, üzerinde durulmıyacak kadar ehemmiyetsizdir. Çünkü millî kurtuluş hareketleri hakkında bu çeşitten hükümlere varmak, bunları hem takdir değil, bilâkis tezyif etmek, hem de bütün kurtuluş hareketlerini ancak bir başka dava uğruna istismar etmektir.

●

Nitekim G. Safarof, rehberlerinin bu işaretlerini takip ederek bütün kendi gibi düşünenleri bu mesele etrafında çalışmağa davet ederken, ancak bu sakat ve haksız görüşü daha fazla işlemekle kalıyor. G. Safarof, şu noktaları tesbit ediyor:
1 — Bugünün tarihî şartlarına göre, millî kurtuluş hareketleri, buhran ve hezal devresine girmiş bir kapitalizm ile gitgide muvaffak olan bir sosyalist devletin (Rusya) arasında yer almakla, inkişaf imkânlarını, birincisine değil, ikincisine iltihak ile temin edeceklerini anlamak zaruretindedirler.
2 — Millî kurtuluş hareketine girişen milletler, kapitalist safhadan geçmeden sosyalist safhaya gireceklerdir.
3 — İlk adımdan itibaren proletarya inkılâbı ile millî kurtuluş inkılâbı arasında bir görüş ve gayebirliği vardır.
Bu prensipleri saydıktan sonra, G. Safarof, işin programını veriyor.
Millî kurtuluş hareketine girişmiş her hangi bir millet, davasını başarabilmek için:
1 — Sınıf diyalektiğini başa geçirmek,
2 — Amele diktatorasını esas tanımak,
3 — Amele içinden yetişen rehberleri köylünün başına getirmek yani amele sınıfı ile köylü sınıfını bir tek teşkilâta raptetmek,

4 — Böyle bir teşkilât ile, hem dahildeki hem de hariçteki istismarcılara karşı mücadele etmek mecburiyetindedir.

●

G. Safarof, bu noktaları tesbit ederken, acaba hangi memleketlerden bahsettiğini bir kere daha tahkik etmiş midir? Çünkü bahsettiği memleketlerde, daha ziyade ricî ve feodal bünyelerin sınıfları yahut «kast»lar vardır. Amele sınıfı dediği şey, limanlarda birikmiş ve «sây»in ancak «sefalet»ini temsil eden Lumpenproleter'lerdir. Meselâ Çinde 400,000,000 u aşan bir nüfus kesafeti yanında, bir kaç limanda kurulmuş fabrikaların bir amele kesafeti yaratmasına imkân var mıdır? Çinlilerin % 70 i çiftçidir. Ve bu köylülüğün her hangi siyasî bir teşkilâtın içine alınması ancak milletçe yapılacak bir mücadele bakımından mümkündür. [***]

G. Safarof, bunları hiç düşünmüyor. Orta Avrupa'da bile ve harpsonrasının bahşettiği hususî anarşi şartlarına rağmen diktatorasını bir türlü kuramıyan bir teşkilâtlı amele sınıfının türlü hiziplere dağılışı devam ederken, millî kurtuluş gibi muayyen ve ele geçirilmesi mümkün bir gayeyi, mevhum bir takım sınıfların müdahalelerine havale etmek, o gaye için çarpışan milletlere yardım eylemek değil, olsa olsa, gayeyi bir başkası uğruna istismar etmek demektir.

Ne Çinli amele ve köylü ne de Hindistandakiler, millî kurtuluşun yüksek manasını anlıyacak ve bu manaya bağlanacak vaziyettedirler. Bunlar arasında bir teşkilât yapılabilse ve bu teşkilât bir takım rehberler çıkarsa bile, herkesten evvel küçük burjuva zihniyeti içinde hapsolup kalacak ve herkesten evvel tavizlerde ve ricatlarda bulunacak: bu teşkilâtlar ve bu rehberler olacaktır. Millî kurtuluş hareketleri, nerede inkişaf ederlerse etsinler, o memleketin münevverleri, intelligensya'sı, [*] o hareketin en ileri düşünüşlü ve en feragatli kadrosunu verecektir. Bittabi bunlar arasında da tavizciler ve bozguncular çıkacaktır. Fakat gene, bu kabil hareketlerin davadan inhirafı mutazammın döneklemeler olduğunu, okumuşlar - intelligensya söyliyecektir. Millî kurtuluş, yarı-müstemlekenin istiklâl hareketi demektir. Yarı-müstemlekede, «sây» değil «sâyin sefaletleri» vardır. Bü-

[*] Millî kurtuluş hareketlerinde «Münevver» sınıflı cemiyetlerde olduğu gibi herhangi bir sınıfın lâhikası değil, doğrudan doğruya millet'in malıdır.
[***] Anadolu İstiklâl harbinde olduğu gibi.

tün yığınlar, bütün zümreleri ile, topyekûn proleterleşmenin cevri ve mihneti altındadır. Bunun böyle olduğunu hissedecek ve bunu gidermek imkânlarını bir hamlede tahakkuk ettirecek olanlar, G. Safarof'un zannettiği amele rehberleri değil, münevverlerdir. Hem G. Safarof, millî kurtuluşun nazariyesini yapmakta bir hayli gecikmiştir. Nasıl ki, nazariyesini yaptığı şeyi tamamile sübjektif ve doktriner bir görüşle ele aldığı için, marksizmin ve amele davasının bir kuyruğu derecesine indirmektedir. Ne o hareketlerin tarihî şartlarını ne de şeniyet hususiyetlerini idrak edemeden, onları, bariz bir terkip tağşişi ile, sınıf davasının bir yardımcı kuvveti şekline sokmaktadır. Halbuki:

Millî kurtuluş inkılâbının filî ve nazarî bütün prensiplerini nefsinde cemeden Türk Millî Kurtuluş İnkılâbı, sınıf davasına, ne çıkış ne de varış noktaları bakımından başrol vermektedir. Bilâkis, bu inkılâbın muharriki metropoller ile müstemlekeler arasında olan tezat olduğu gibi, gayesi de bu tezadın tasfiyesinden ibarettir. Sınıf meselesi ise, ancak, tezatsız ve vahdetli bir millet bünyesini meydana getirmek bakımından mühimdir.

G. Safarof'un meydana getirmek istediği nazariye taslağına, esas teşkil etmiş olan Marksist ve Leninist görüşü, Şevket Süreyya, İnkılâp ve Kadro'sunda [*] lâyık olduğu kadar bir ehemmiyetle tetkik etmiş ve çürüklüğünü gösterdikten sonra, millî kurtuluş inkılâbının nazariyesini ancak bu inkılâbı yapan ve bütün diğer milletlere örnek olarak ortaya seren millete mensup insanların, yani Türk İnkılâpçılarının yapabileceklerini işaret etmiştir. Şevket Süreyya, der ki:

«... esasen millî istiklâl cidallerini, lâalettayin bir mevzu gibi alan, bu cidallerden birinin içinde yaşamıyan ve kendi mukadderatını bunların neticesine bağlamıyan yabancı bir mütefekkirden, onun tam ve orijinal izahını istemiye hakkımız yoktur. Bu hareketler kendi mütefekkirlerini, kendi rehberleri ve kahramanları gibi, gene kendi içinden verecektir. Bu hareketlerin şümul, illiyet ve kanuniyetleri ancak onların kendi havaları içinde ölçülebilir.» (İnkılâp ve Kadro, S. 62).

●

Bu sözler, sanki bilerek, G. Safarof ve onun gibiler için, önceden söylenmiştir.

[*] İnkılâp ve Kadro Muallim A. Halit kitaphanesi. Fiatı 100 kş.

Falih Rıfkı
ve
Son eseri.

Şevket Süreyya.

İstanbul'un mütareke senelerindeki tarihini yazacak olan çocuklarımız ve torunlarımız, o günlerin bütün levsine ve iman teşettütlerine rağmen, millî istiklâl mefkûresini tatlı bir alev gibi bu esir şehrin vicdanına akıtan bir avuç genç ve cür'etli muharririn aziz simaları üstünde bilhassa duracaklardır. Falih Rıfkı bu muharrirlerden biridir.

Mütareke yıllarında bir taraftan müstevlilerin ve Galata unsurlarının tehdit ve tahkirlerine, diğer taraftan, başlarında fes, fakat beyinlerinde harâbâtî bir Şarklılığın bütün masiyetlerini gezdiren yerli mürtecilerin kin ve iftiralarına kahramanca mukavemet eden bu genç mücadelecinin talihi, zafer günlerinden sonra da tamamile değişmiş değildir. Millî mücadelenin zaferinden sonra da Falih Rıfkı, her sahada libasını değiştiren, fakat ahlâkını ve silâhlarını hiç bir zaman değiştirmiyen fesat ve muhalefet muharrirlerinin, daimî kin ve gayzlarının ilk hedefi olarak kalmıştır.

Maamafih bundan ne çıkar? İsimleri etrafında bir taraftan haset, kin ve tehevvür dalgalarını, diğer taraftan şeref ve muhabbet halesini toplıyan ve toplamıya lâyık olan insanlar, ancak, mücadelede yerini ve vazifesini bilen ve mücadelesinde kendini, kendi davasının işareti ve senbolü haline getiren insanlardır. Falih Rıfkı da, bu insanlardan biridir.

Falih Rıfkıyı ben, bilhassa son yazılarile tanıdıktan sonradır ki, onun peşini, yazı hayatına ilk atıldığı gündenberi bir an bile bırakmıyan ve her zaman mürteci ve düşman karargâhtan gelen gayz ve iftira selinin sebebini ve manasını kavrıyabildim.

Fallih Rıfkıya karşı hiç bir zaman «bitaraf» kalınılmaz. Bu ayarda bir adam, ya mutlak olarak sevilir, ya ondan mutlak olarak nefret edilir. Zaten daima mücadele içinde yaşıyan, mücadelede yerini ve cephesini tayin eden bir insan karşısında «bitaraf»lığın hiç bir manası yoktur. O kendi şahsiyeti ve kendi va-

zifesi ile inkılâp cephesinde yerini nasıl tayin etmişse, bu yolda onunla karşılaşan herkesin de, ona karşı yerinin ve cephesinin öylece taayyün etmesi tabiatile lâzımgelir. Nitekim bu netice, Falih'in hayatında da daima böyle olagelmiştir.

Türk inkılâbının şu on yıllık tarihinde, inkılâbın aleyhine müteveccih en küçük bir hâdise gösterilemez ki, bu hâdise, matbuat sahasında ilk sert ve amansız takbihini Falih Rıfkının kaleminden almış olmasın!

Fikirlerin karıştığı, kalemlerin tereddüde kaçtığı, «vaziyete intizar» ve «opportunizm» kurdunun bütün zayıf imanları karıştırdığı zamanlarda, ancak en büyük şeflerin dimağında kaybolmıyan vuzuh ve katiyet, bu şeflerin dimağından, ilk evvelâ Falih'in kalemi yolile gazete sayfasına akar. Matbuat sahasında cephelerin taayyün etmesi ancak ondan sonardır.

Zaten bir inkılâbın üç mühim tipi vardır ki, bu üç tipten birinin yokluğu, inkılâbın temposunu pek alâ zayıflatabilir. Bu tipler şunlardır: 1 — İş başında teşkilâtçı, yahut şef. 2 — Kıt'a başında emir adamı. 3 — Sayfa başında muharrir.

Falih Rıfkı inkılâbın sayfa başında muharriridir ve en lâyık muharriridir.

Şüpheli veya zayıf imanın ifadesi olan opportunizm, vaziyete intizar ve kara kalabalığa hoş görünmek endişesi, Falih Rıfkının bilmediği bir şeydir.

●

İnkılâp neslinin en zengin müşahedeli ve binaenaleyh en geniş ufuklu muharriri Falih Rıfkı'dır, denilebilir. Fakat o müşahedelerinin siklet ve tenevvüü altında ezilmez. Bilâkis, dünya hacminde bir yığın tutan ve hiç bir yıpranmak bilmiyen intibalarını tasnif ve mütalea etmesini bilir.

Falih Rıfkı'yı sevmiyenlerin, onu daima, ya ılık bir plâjda, ya bir rahat seyyah vapurunda ömür çürütüyor diye itham ettikleri senelerde o bize, muasır Türk edebiyatının en güzel eserlerini yarattı. Falih Rıfkı bugünkü neslin, sade en mücadeleci değil, ayni zamanda, en san'atkâr, en sistemli çalışan ve en velût çalışan muharrirlerinden biridir. Son on yıllık inkılâp nesli içinde bize bir (Zeytin dağı) veren, gittiği yerlerden bir (Deniz aşırı) bir (Yeni Rusya) bir (Moskova - Roma) getiren daha kaç

muharririmiz vardır? Hem bir Zeytin dağı ki, onun irtifaı, bizim millî edebiyatımız için, daha uzun seneler eşsiz ve rakipsiz kalacaktır. Bir Deniz aşırı, bir Yein Rusya, bir Moskova-Roma ki, biz bu kıymette eserlerin kendi edebiyatımız için şakını, uzun yıllardanberi bir hasret gibi içimizde sezer, fakat bu hasretimizi şekilleştiremez ve tarif edemezdik.

●

Son yıllarda Moskova ve Roma, dünyanın her yerinde kötü muharririn, ucuz gazete karilerini kolayca avlıyabilmesi için bir istismar mevzuu olup kalmıştır. Şimdi her dilde bir Roma ve bir Moskova edebiyatı var. Hattâ Türk kitapçılarının vitrinlerinde bile artık, Bolşeviklik âlemi, Komünistlik nedir? Faşizmin iç yüzü gibi merakı gıcıklayıcı isimler taşıyan bir takım hüviyeti meşkûk eserler, eski macera romanlarının yerini tutuyor. Fakat Falih Rıfkı'nın Moskova ve Roma'sının, bu harcıâlem sürüm edebiyatile hiç bir alâkası yoktur.

Moskova ve Roma'da biz, taklit olunmaz bir yazı tekniği ile, bütün ölçüleri kemalini bulmuş hür ve engin bir görüşün hayret verici imtizacını görürüz. Olgun san'atkâr, olgun mütefekkir ve olgun vazife adamı, bir yazı eserinde, ancak bu kitapta olduğu kadar birbirile kaynaşabilir.

Moskova - Roma bir kütle kitabı değil, bir rehber ve münevver kitabıdır. Eserin bu seciyesini her noktadan evvel işaret etmek lâzımdır.

Falih'in «Yeni Rusya»sını okuyupta (artık ben komünist oldum!) diyen birisinin hikâyesini dinlemiştim. Fakat bu hiç bir şey ifade etmez. Falih'in bu kadar yıllık neşriyatını okuyupta milliyetçi olmıyan bu adam, eğer Yeni Rusya'yı değil de «Robenson Krozoe»yi okumuş olsaydı, bu defa da derhal, Hayırsız adaya koşmak ve orada bir kazazede gemici hayatı geçirmeyi özliyecekti. Çünkü bu adam, kendine hitap etmiyen bir kitabı okuyan ve kanaatlerinde şahsiyeti olmıyan bir zayıf adamdır. Fakat cemiyet içinde hükümler, muvazenesiz adamların malûl tezahürlerine göre değil, normal ekseriyetin makul telâkkilerine göre hesap olunur. Bize göre Yeni Rusya gibi Moskova ve Roma'da, Türk nasyonalizminin en salâbetli ve en kıymetli iki eseridir.

●

Moskova ve Roma'da biz, Moskova ve Roma'dan evvel, harpsonu ihtilâllerinin metodunu ve tekniğini buluyoruz. Moskova ve Roma, Ankara'dan ayrıdır. Fakat harpsonu ihtilâli metodu ve harpsonu ihtilâli tekniği, her biri bir harpsonu ihtilâlini temsil eden Ankara, Roma ve Moskova'nın müşterek mülkiyetidir. Şef nedir? Kadro ne demektir? Disiplin tutar, kafa büyültür, fakat kalp hudutsuzlaştırır sözünün bir ihtilâl kadrosu için manası nedir? Hulâsa inkılâp nasıl bir sırdır ki, onda, şekilsiz bir halk kalabalığının, bir gün bir müşahhas kudreti olan şef, irade, fikir ve gönül kudretlerinin tılsımlı ahengi içinde bir milletin talihini bir kutuptan, diğer kutba bir mucize gibi nasıl tevcih edebilir? Bunu görmek istiyenler için Moskova - Roma hakikî bir düstur kitabıdır. Çünkü siyasî kültür, Türk inkılâp neslinin, maalesef henüz kâfi derecede istinas etmediği bir mefhumdur. Halbuki bir inkılâbın mukadderatını nihayet, onu yürüten neslin siyasî kültürü tayin edecektir. Moskova ve Roma'da biz, siyasî kültür mefhumunun satırlar haline getirilmiş prensiplerini buluruz. Bununla beraber Moskova ve Roma, iki ihtilâl tekniğinin ve iki ihtilâl metodunun sadece bir müşahede ve hikâyesi değildir. Bu eserde, bizzat bir ihtilâlin oğlu ve bir ihtilâl merkezinin ileri mücadelecisi olan Falih Rıfkı'nın şahsında, bir Türk mefkûrecisinin, kendi şahsiyetinden bir zerre bile vermeden iki büyük cemiyet hareketini, nasıl objektif bir tetkik mevzuu yapabileceğinin canlı misali verilmiştir.

●

Bir inkılâp devrinde, inanılacak prensiplerin, hazır ve münakaşadan berî mafhumlar halinde ruhlara isalesi, geniş halk kütlelerinin imanını teşkil için lâzımdır. Fakat bir inkılâbın rehber kadrosunda bulunan, bir inkılâbın ileri saflarında yer alan bir unsur için, kendi inkılâbını diğer inkılâplarla karşılaştıramamak, kendi inkılâba inanışını, mukayeseli bir idrakin, kendine verdiği şuura istinat ettirmemek, ancak bir zaaf âmili olur. Mukayese, kafamızda çeşit çeşit ölçülerin, çeşit çeşit katagorilerin muayyen bir hükme vusul için çarpışması demektir. İnkılâba inanışta bir hükümdür ki, onun da salâbeti, ona vusul için beynimizin açılıp kapanmasını, saatlerce, günlerce kıvranmasını zarurî kılar. Eğer hüküm ve iman, maddenin içinde hazır ve mamul olarak bulunsaydı, onu bir yudum su gibi alırdık. Fakat

o zaman bu imanın bir ölü maddeden, bir hareketsiz gölgeden ne farkı kalırdı?

Binaenaleyh, salâbetli bir rehber kadro için, kendi imanının her unsurunu, bütün inkılâpların ve bütün fikir cereyanlarının her unsuru ile ayrı ayrı tartarak işlemek ve kendi imanını bizzat kendi seciyesinin imtihanından geçirmek şarttır.

Çünkü mukayeseli bir idrake istinat etmiyen «inanış»ın salâbetine hiç bir zaman emniyet olunamaz.

Kronikler.

İnkılâp ve Kadro.

(5. 9. 1932 tarihli Hakimiyeti Milliyeden)

Türk inkılâbı için en faydalı fikir eserlerinden başlıcası, Şevket Süreyyanın yeni çıkan «İnkılâp ve Kadro»su olduğuna şüphe yoktur. Şevket Süreyya bu kitabında *İnkılâp Türkiyesinin toptan yekûn inşa plânı* hakkında esas prensiplerini izah etmektedir. Türk inkılâbı nedir? *Harpsonrası* inkılâpları ile karşılaştırıldığı zaman, kendisinde gerek millî gerek beynelmilel hangi hususî kıymetler tebarüz eder? Türk inkılâbı garp ve şarkı, dünya buhranını, milletler arasındaki fikir cereyanlarını nasıl görür ve muhakeme eder? Kendi buhranı nedir? Türk inkılâbının çocuğu, genci, terbiyesi, iktisadı, fırkası, hulâsa nizamı nedir, ne olmak gerektir.?

Şevket Süreyya eserinde bütün bu suallere cevaplarını vermektedir. Nikbin, asil ruhlu, ve yapıcı bir milliyetperver, işte eserin içinde dolaşırken hiç bir zaman gözden kaybetmediğimiz adam!

İnkılâp ve Kadronun hiç bir sayfası ve satırı üstünde bedbinlik, tereddüt ve şüphe gölgesi görünmez. Şikâyeti açık, davası açık, sözü ve düşünüşü açıktır: Bunlar düsturlar değil, münakaşalardır. Şevket Süreyya bir tercüme -kafa olmadığı gibi, kalp- fikirlerden de ölüm korkusu ile kaçar. İnkılâp ve Kadro'da donmuş ve şekilleşmiş düsturlar yok değildir: Bunlar Türk inkılâbının temel prensipleridir. Şevket Süreyya bu prensiplerde başkasile değil, kendisile de münakaşa kabul etmez.

Türkiyenin memleket ve millet olarak bütün şartları göz önüne getirildikten sonra, memleket ve

millet olarak topyekûn inşası gibi başdöndürücü bir *müşkülât*, ancak ilim görüşü ile inkılâpçı imanının yuğurduğu yıpranmaz bir karakter ve sabırsız bir aşk tarafından yenilebilir.

İnkılâp Türkiyesi büyük ve zor bir iştir. Büyük ve zor olduğu için hayatta hakikî şeref ve hakikî eser yaratmak ihtirasında olanlar için en mümbit topraktır. Büyük davalar, büyük iddialar ister. Şevket Süreyyanın da iddiası büyüktür. Muharrir iddia ve heyecanının öz ateşini, Türk kurtuluş hareketinin irade kaynağından alır. Bu kaynak, tılsımlı bir kuyu gibi, bütün dertlerin devasını verir. Bu kaynağın sıcak ve esrarlı havasını teneffüs edenlerden bütün *menfi*'ler eriyip gider; yağ tabakasından kurtulmuş adele gibi, genç irade, *müsbet*'in bir yıldırımı haline gelir.

Ankaranın yayla havası sağlam bünyeler için en temiz, sıhhatli ve şevk verici havadır; bu havaya yalnız çürük ciğer ve bozuk kalp tahammül etmez. İnkılâp havası, başka türlü değildir. Şevket Süreyya gibi aşklı inkılâpçıların düşünceleri tembeli ümitsizleştirir; oportünisti korkutur; gündelikçiyi isyan ettirir. Çünkü onlar inkılâbı yan yatarak otlanacak düz bir çayır zannederler. İnkılâpçı düşünceler, yalçın kayalar üstünde sıçrıyan hamlelerdir. *Hamleci* otla beslenmez ve yatarak değil, gözü açık rüya görür.

Şevket Süreyya *İnkılâp ve Kadro*'sunu bir nizamname olarak vermiyor; bir anahtar projesi olarak veriyor. Acaba fikir adamlarımızın fikri nedir? Muharrir, Darülfünun mükâfatının pek kıymetli olduğunu bilir. Fakat daha ucuz olan tenkit atiyesini beklemekte haklı değil midir?

F. R.

İnkılâp

ve

Kadro

yu

okuyunuz!

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

K9
Kadro

Kadronun müessisleri : Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Bürhan Asaf
İsmail Husrev

İmtiyaz sahibi : Yakup Kadri
Neşriyat müdürü : Dr. Vedat Nedim

İdare merkezi : Ankara

Adres : Yakup kadri, Manisa Meb'usu — Ankara

Tevzi Merkezi: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi
İstanbul Ankara caddesi. No. 83

Abone şartları

Seneliği peşin olarak 3 liradır.

Abone için müracaat yeri: İstanbul — Ankara caddesi Muallim Ahmet Halit kitaphanesidir.

Kadro Külliyatı Serisi:

1932 senesi içinde (Kadro) külliyatından neşredilecek eserler:

İnkılâp ve kadro

(İnkılâp ideolojisi ve nazarî esasları)

Şevket Süreyya

Çıktı. 100 Kuruş.

Büyük İnkılâp ve Küçük Politika

(Cümhuriyet tarihine dair bir tetkik)

Yakup Kadri

Yarı Siyasî

(1931 senesi Türkiye ve cihan hâdiselerinin Ankaradan tahlili)

Burhan Asaf

Plânlı Türkiye

(İnkılâp Türkiyesinin iktisadî kuruluşu)

Vedat Nedim

Türkiyede köy İktisadiyatı

İsmail Husrev

Türkiye ziraî kooperatif hareketi

Yazan : İsmal Husrev

Yeni çıktı

Fiatı 50 krş.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

10

BİRİNCİ TEŞRİN

1932

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket Süreyya	İçpazar ve İktisatta «bütün»lük
Dr. Vedat Nedim	İktisat işlerinde Devlete Voto hakkı ve İktisat Vekâleti.
İsmail Hüsrev	Türkiye'de millî sermaye hareketi
Yakup Kadri	Enderun Şairleri ve Halk Edebiyatı
Bürhan Asaf	Cihan buhranı bitti mi?
Yakup Kadri	Ankara - Moskova - Roma
	KRONİKLER
Neşet Halil	İnkılâp ve Kadro
İ. H.	Bir eser

KADRO.

Dil kurultayı. Yine büyük milletin yüzünde büyük gönlünün efkârlanmağa başladığı okunuyor. Her kendi içine döndükçe, o durgun gönül bulanır, o yeğit başı dumanlanır ve toprak - ananın başaklarını cömertçe salması gibi ana - millet büyük hâdise - lere gebe kalır. Millet, Dil Kurultayı'*nda. Yeni dil doğuyor.*

Dört adam, bir tabutu sessizce serviliklere taşıyorlar. Beşiktekiler farkında mı? Enderunun bir sadık kulu daha, OSMANLICA, ömrünü tamamlamış, gidiyor. Beşiktekilere ne mutlu! Osmanlı yarımüstemlekesinin bu sırasıra mevtalarını gömmek için ömürlerinin arsasında bir mezarlık payı ayırmağa mecbur kalmıya - caklar. Yeni yapılardan başka birşey görmiyecek onların: dümdüz temizlenmiş, sınırsız gönülleri.

Biz halbuki bir nesiliz ki, milleti millet yapmak, onu toprağında müstakil, tarihinde müstakil, iktisadında müstakil ve dilinde müstakil bir varlık kılmak için esen inkılâp kasırgasının yıktıklarını sırtımıza alıp hayatın dışına atmakla mükellefiz. Ömrümüz böyle geçecektir. Yeniyi getirmek için, İnkılâp, bizi eskitecektir.

Fikri uğruna cefa ve mihnetleri gönlüne alamayan adam nasıl inkılâpçı sayılamazsa, üzerine aldığı işlerin ilk mirasyedisi olmak sevdasına kapılan nesil de, inkılâp yaptığını ileri süremez. Bunun içindir ki, çetin borcumuzun bir türlü bitmediğini görmek, bizim için, borcumuzu iyi ödemekte olduğumuzun delilidir.

Şimdi yeni dil doğuyor. Biz hâlâ bir parçacık olsun, eskiyi yazıyoruz. Bundan sonra yazmayacağız. Yazmamak için de konuşmayacağız. Bu ne çetin bir karardır. Titriyenler ve bu kararda daha ileri gidlmemesi için yalvaranlar, kararın çetinliği hakkında tam fikir sahibi olanlardır.

Fakat inkılâp içinde bulunulur ve inkilâba inanılırsa, çetin kelimesinin, hangi sahada bir manası kalır?

Dil Kurultayı'nda yeni dile gidiyoruz.

Bu dil herşeyden evvel bir büyük dil, yani bir kültür dili olacaktır. Kültür dili, çok insanlar tarafından konuşulan dil demektir. Fran-

sızca gibi, Almanca gibi. Bu dillerin herbirini en aşağı 100/milyon insan konuşur. Fakat dünyada 50/milyon Fransız, ancak o kadar İngiliz ve 80/milyon Alman vardır. Biz dünyada en az 60/milyon Türk olduğunu, saymaksızın biliyoruz. Şu halde Türkçe, zaten büyük bir dildir.

İstiyoruz ki, Kurultay'ın asgarî hesapları bu 60/milyon Türke istinat ettirilsin. Duraklama devirlerinde bile Türkçenin meddücezrini, Akdenizle Sarıdeniz arasında tespit ediyoruz. Yeni dilimizin bir büyük dil bir kültür dili olması için en gönülsüz ölçü, duraklama devirlerinde hükmü altında tuttuğu sahadır.

Yirminci asır Asyanın uyanışını müjdelerken bütün Orta Asyayı bir güzel vatanın türbesini bekler gibi elinde tutan Türklük: dili dirilirken ve dili ile beraber bütün tarihi ve bütün kültürü tozlarını silkerek ayağa kalkarken, bu dilce ve tarihçe dirilmede (en kararlamadan hesap) eski yardun eski kaynağında yeni dilinin ve yeni dili ile beraber yeni kültürünün şahlanmasını görmek ister. Amerika Amerikalıların fakat Amerika İngiliz dilinin ve İngiliz kültürünün eseridir.

Yeni dil, büyük dil, kültür dili Türkçe ne İstanbul saksısında ne de Anadolu bahçesinde gelişebilir. Onun mevcut boyunu ve ihtişamını idrak edeceği saha, onun çocukluğunu ve haşarılıklarını kucaklamış olan sahanın kendisidir. Yeni dil, daha bugünden, 60/milyona göre kesilmesi lâzım bir han ve kültür bağıdır.

İçpazar ve İktısatta «bütün» lük.

Şevket Süreyya.

Türk inkılâbı, Türk teşkilâtçısından bir «İşplânı» bekliyor. Bu iş plânının ilk adımda hedefi; Türkiyede «İçpazar»ın yaratılması ve tanzim edilmesidir.

İçpazar deyince biz, her şeyden evvel, Türkiyede *Türk emtiası* arz ve talebinin ve bu suretle de Türkiyede Türk emtiasının mübadelesi ve paraya tahvili imkânının *bütün memleket mikyasında bir genişlik* almasını, yani millî iktisat işlerinin «Memleket - şumulleşmesi» ni anlıyoruz. Bütün hudutlarımızı saran ve memleketin her bucağını birbirine bağlıyan, « vatan - şumul » bir iktisat birliği, şimdi millî bir iş plânının, hem tezi, hem mevzuudur. Bu tezin ve bu mevzuun manasını olduğu gibi anlayabilmemiz için şu nokta üstünde biraz duralım:

Bugünkü Türkiye *geniş, fakat iptidaî* bir köylü memleketidir. Sayısı az modern sanayi müesseselerinin yeni, nakil vasıtalarının ve bunların zarurî kıldığı emtia hareketlerinin nisbî inkişaf manzarasına rağmen *iptidailiğin yani mubadele darlığının ve teknik geriliğinin* damgası, vatanımızın yüzünden henüz tamamile silinmiş değildir. Ta Akdeniz sahillerinden Cezireyiülyâ yaylâlarına doğru uzanan kalabalık bir aşiretler silsilesi, uzun ve geniş bir *seyyar Türkiye* vardır ki hâlâ, kurunuvusta oymaklarının âvâre hayatını yaşar.

Mubadeleye sahne olan şehirlerden ve münakalât vasıtalarından uzakta kalan; bilhassa şark vilâyetlerinin hücra yaylalarına, vadilerine yayılan geniş, bir köylü kalabalığı vardır ki hâlâ, burada her köylünün bütün hayatında istihlâk ettiği mübadele maddeleri kıymeti, nihayet bir hiçten ve meselâ bütün hayatı boyunca kullandığı mensucat miktarı, öldüğü zamanda sarındığı kefenden hiç te fazla değildir.

İnce bir sahil parçası müstesna olmak üzere hemen bütün Anadoluda *tekniksizlik, mübadelesizlik yahut pazar tıkanıklığı* « sâyi » semeresizleştirmiş ve « Sâyin semeresizliği » buralarda Türk vatandaşının ihtiyaç derecesini inanılmaz bir iptidaîliğe indirmiştir.

Birçok yerlerde petrol bilinmez. Şeker ancak mahdut kasaba ve köyler ve bu kasaba ve köylerin ancak mahdut evlerine girebilmiştir, ayakkabı henüz çarığın yerini tutamamıştır.

Hülâsa, vatanımızın geniş parçalarında Türk vatandaşı henüz *ne bir emtia müstahsili, ne de bir emtia müstehlikidir.* [*] Buralarda müstahsilin bütün endişesi ancak, kendisinin ve ailesinin asgarî hadde indirilmiş ihtiyaçlarını teminden ibarettir. Bu şerait altında mal mübadelesi yani emtia arz ve talebi tabiatile Türk vatanının ancak mahdut mıntakalarına inhisar etmiş, geniş vatandaş tabakaları bu emtia hareketlerinin haricine çekilmiş, hülâsa memlekette millî emtia üzerine müstenit bir « *İç pazar* », yahut memleketin bütün noktalarını biribirine bağlayan « vatanşümul » bir iktisat birliği teessüs edememiştir. Bu suretle de büyük inkılâbımızı mlilî iktisat sistemimizin hareketliliğine ve zindeliğine dayandırmak şartı tabiatile, henüz tahakkuk hedefine varmamış kalmıştır.

Binaenaleyh, vatanımızın bugünkü iktisadî manzarasını, *milletimizin iktisadî kabiliyetinin son ve tam ifadesi* ve memleketimizin bugünkü iktısadî görünüşün tam bir «*millî iktısat*» manzarası gibi almamız ve mütalea etmemiz henüz kabil değildir.

Çünkü; mübadele haricinde yaşıyan ve bu suretle memleketin iktisat devri daimisinin kenarında veya dışında kalan yüz binlerce Türk ailesinin yaratma ve satın alma kabiliyeti, yani bunların *iktisadî vatandaşlık hissesi* bugünkü iktisadî sigamıza henüz katılmış değildir. Saniyen bugünkü iktısadî keyfiyetimize, tam bir «millî iktisat» vasfını nasıl verebiliriz ki, ondan bir «millî iktisat» sistemi için esas şart olan «*vatanşümul*» lüğün, «*bütün*» lüğün, yani « *millî* » liğin ebâdı ve manzarası yoktur.

« Bütün » lük, yani millî iktisat işlerinin bütün millete sâri ve bütün milleti ihtiva edici bir faaliyet oluşu ve bu faaliyetin millî hu-

[*] Emtia laalettayin «mahsul» demek değildir. Emtia mahsulün müstahsilin zatî ihtiyacından fazla kalan ve pazara sevk, yani mübadeleye arzolunan kısmı demektir.

dutlarımız mikyasında inkişaf edişi, yani bütün memleketi ihtiva edici bir vüsat alışı, hülâsa millî iktisatta tamamlık ve birlik,

İşte iç pazar, yahut millî pazar budur.

Bu iç pazarın, bu millî pazarın, yahut bütün memlekete şamil ve milleti ihtiva eden, hülâsa hakikî manasile « bütün » olan yani « millî » olan bu iktisat birliğinin yaratılması,

İşte Türk inkılâbının Türk teşkilâtçısından beklediği millî iş plânının mezvuu ve hedefi.

●

Bugünkü Türkiye, geniş, fakat iptidaî, yani « dar mubadeleli ve geri teknikli » bir köylü memleketidir demiştik. Geri ve iptidaî bir cemiyette ziraat, yani toprak işleri, iktisadî istihsal faaliyetlerinin hepsini kendi içinde toplar ve ziraat haricinde bir istihsal faaliyeti âdeta düşünülmez. Böyle bir cemiyet merhalesinde, cemiyetin faal iktisat unsuru, yahut cüzütamı olan köylü ailesi, ziraatin bütün şubelerini (ekincilik, bağ ve bahçecilik ,hayvancılık ilâh..) kendi ihtiyacı nisbetinde, fakat kendi elinde tuttuktan başka, en hayatî sanayiin bütün şubelerini de yine kendi kulübesinde yaşatır. Meselâ ileri bir cemiyette ziraî san'atlar, gıda san'atları, geyim san'atları, inşa ve tamir işleri şeklinde ayrılan müstakil sanayi faaliyetleri, iptidaî bir cemiyette köylü ailesinin - yine kendi ihtiyacı nisbetinde işleri meyanındadır. Böyle iptidaî bir cemiyette ziraat adeta, « hem yetiştiren, hem de işleyen » tek bir san'at şubesi halindedir, ve bittabi böyle bir cemiyette mubadelenin genişlemesi, pazar işlerinin memleket mikyasında bir ehemmiyet alması ve mubadelenin memleketin bütün bucaklarını ve bütün vatandaşlarını sökülmez bağlarla biribirine bağlaması için hiçbir sebep mevcut değildir.

Çünkü bu cemiyette istihsal maddeleri, o cemiyeti teşkil eden cüzütamlar, yani köylü aileleri için hep aynıdır, ve istihsalin miktarı müstahsilin zatî ihtiyacile takyit edilmiştir. Binaenaleyh, ne köylerde, ne de adeta yarı köy şeklinde yaşayan ve toprağa merbut olan kasaba ve şehirlerde «*içtimaî iş bölümü*» yani istihsal işlerinin evvelâ ziraatle sanayi arasında, sonra da ziraatin ve sanayiin kendi içinde bir takım şubelere bölünüşü ya doğmamış veya inkişaf etmemiş ve genişlememiştir.

İşte şimdi Türk vatanının - ihracat için istihsal yapan bazı mıntakalarile, mahdut tevzi merkezleri müstesna olmak üzere - he-

nüz geniş sahalarda göze çarpan manzarası budur.
Binaenaleyh, Türk vatanını siyaseten olduğu gibi iktisaden de tam, ve bütün bir birlik haline getirmek için ilk adım, mubadele varlığının ve teknik geriliğinin eseri olan bu iptidaîliğin damgasını da onun yüzünden silmek, yani Türkiyede (içtimaî iş bölümü) nü memleket mikyasında yaratmak ve tanzim etmektir.
İçtimaî iş bölümünün inkişafı ve tanzimi..... İşte içpazarın, millî pazarın yaratılışı budur.

●

Bir memlekette ictimaî iş bölümünün ilk inkişaf merhalesi, mahsul yetştirme işlerinin, mahsul işleme işlerinden ayrılması ziraatin sanayiden tefriki, yani köylü ailesinin, *gıda maddeleri*le *ham maddeler müstahsılı*, *fakat sanayi mamulâtı müstehliki* haline gelmesile başlar.
Mahsulün işlenmesinin, mahsulün yetiştirilmesi işlerinden ayrılışı, bizzat ziraati bir san'at yani emtia istihsal eden bir iktisat faaliyeti haline kalbediyor ve bu iki istihsal şubesini, mütekabilen birbiri için çalışan, mütekabilen birbirine pazar olan iki millî faaliyet haline koyuyor. Çünkü istihsal ancak kendine hariçte talep bulduğu nisbette tazlalaşır ve mahsul, yani müstahsilin zatî ihtiyacına yarayan şey, ancak diğer mahsullerde kendi karşılığını (kendi kıymet muadilini) bulduğu nisbette emtiaya tahavvül eder, yani mubadeleye tahsis olunabilir.

İlk evvelâ mahsul yetiştirme işlerinin mahsul işleme işleri ile, yani ziraatin sanayile ayrılışı şeklinde tecelli eden bu seyir (Differenciation) gittikçe bir taraftan ziraatin, diğer taraftan sanayiin kendi dahilinde müstakil şubelere ayrılışı, nihayet bunlardan daha tâli diğer bir takım istihsal şubelerine bölünmesi şeklinde derinleşir ve mürekkepleşir. Bu suretle kendi istihsalâtını, diğer şubelerin istihsalâtile karşılaştıran istihsal faaliyetleri artar ve mubadele imkânları çoğalır (bir taraftan muayyen ziraat mahsullerinin istihsalinde ihtisaslaşmış ziraî mıntakalar, diğer taraftan müsait şartlarla inkişaf etmiş sanayi mıntakaları ve şubeleri vücut bularak mübadele memleket mikyasında bir mahiyet alır). Memleketin en hücra bucakları birbirine bağlanır. O ane kadar basit ve passif yani fakir ve geri bir müstahsil olan toprak işçisi bu makanizmada iş kabiliyetini paraya tahvil etme imkânını bularak « İçpazar » yani millî pazar doğar ve ilerler.

Hülâsa ictimaî iş bölümünün inkişafı, iç pazarın yaratılması seyrinde bir vaziyeti esasiyedir.

●

Filvaki Anadoluda şarktan garba doğru yaklaştıkça, bazı tipik ziraî istihsâl maddelerini (tütün, meyvalar, pamuk...) köylünün fazla istihsal ettiği ve bu suretle memleketimizin bir kısmında «mahsul» ün mubadele maddesi haline geldiği görülür.

Fakat bunun hususî bir manası vardır. Şu itibarla ki, evvelâ bu sahalar Türk vatanının hey'eti umumiyesi değildir. Bundan başka şu da var ki buralarda inkişaf eden ziraî istihsal işleri - hatta münakale ve mubadele makanizması - hemen munhasıran haricî pazarın, yani ecnebi sermaye piyasalarının arz ve taleplerine tâbi olarak inkişaf etmiş ve yürümekte bulunmuştur. Vakıa munhasıran ziraî ihracat maddelerinin inkişafı memlekete hariçten bir takım kıymetler girişini ve bu suretle de iç pazarda mubadelenin inkişafını icap ettirirse de bu genişleme, içpazarın teşekkülü, yani mubadelenin memleket dahilnde millî bir mahiyet alması için kâfi değildir. Çünkü münhasıran ihracatçı bir istihsal faaliyeti; munhasıran ihracatçı olan memleketin, bir taraftan sermaye hareketlerinde genişlemeler yaratırken, diğer taraftan onun kendi ithalâtçısı olan ecnebi sermaye piyasalarına karşı tabiiyetini doğurur.

Bilhassa harp sonu devrinde, hammadde ihracatçısı memleketlerin çoğalması, en ileri teknikle çalışanların vaziyete hâkim olup Türkiye gibi geri teknikli ihracatçı memleketlerin ikinci plâna atılmış, hammadde ve gıda maddeleri ihracatçısı memleketleri, kendi tekniklerini mütemadiyen rasyonelleştiren sanayi memleketlerine karşı gittikçe bağlamakta ve *geri tekniğin ileri tekniğe tabiiyeti şeklinde tecelli eden «yeni müstemlekecilik»* bu suretle doğmaktadır.

Nitekim eski Türkiyede de, bir kısım maddeler ihracatının ve bu suretle bir kısım ihracat mıntakalarında alım kabiliyetinin mütemadi artışına rağmen bu inkişaf, memleketin yarı müstemlekelik vasfını hiçbir suretle azaltmamış, bilâkis arttırmış ve onun etrafındaki menfaat mücadelelerini keskinleştirmişti. Buralarda ihracatın inkişafı içpazarın inkişafına muvazi bir şekilde cereyan etmediği için bu inkişaf eden ihracatçılık memleketin muhtelif bucaklarının biribirine bağlanması değil, ihra-

catçı mıntakalarımızın ecnebi sermaye piyasalarına karşı passif ve mukavemetsiz bir bağlılığı şeklinde tecelli etmişti.

Halbuki biz, bizm tâbiiyetimizi tenidit eden tek cepheli bir inkişaf değil, *vatan şumulleşmeyi* müdafaa ediyoruz. Bir millî iktisadın vatan şumulleşmesi başka, iktisaden tâbi bir pazar kılınış yine başkadır.

Vatan - şumulleşmek demek, şimdi millî mübadeleye hemen hiç bir şey vermeyen Diyarbekir, Bitlis ve Erzincan köylüsünün İstanbul ve İzmirin fabrikasyon işi olan gıda maddelerini, geyim ve ev eşyasını alabilmesi, İstanbul ve İzmir sanayicisinin de Diyarbekir, Bitlis ve Erzincan köylüsünün yarattığı gıda maddelerini ve ham maddesini kullanması demektir.

Millî iktisadın vatanşümul bir genişlik ve birlik alışında, memleketin her bucağının diğer bucağına, her istihsal şubesinin diğer istihsal şubesine karşı karşılıklı tâbiiyet ve metbuiyeti, fakat bu suretle bir sistem haline gelen millî iktisadın, diğer millî iktisatlara, yahut ecnebi sermaye ve emtia piyasalarına karşı - *spesifik emtia ile ağır istihsal vasıtaları müstesna olmak üzere* - istiğna ve istiklâli vardır.

●

Harpsonu inkılâplarına kadar «İctimaî iş bölümü» halk hayatının içinden kendi kendine doğru ve hariçten her hangi bir kuvvetin müdahale ve tesirine tâbi olmaksızın kendi kendine inkişaf eder giderdi. Harpsonu inkılâplarına kadar içtimaî iş bölümünün filosoflar ve iktisatçılar dilinde *fetiş* bir mahiyeti ve adeta mukaddes bir manası vardı.

Filhakika bütün kanuniyetleri başı boş cereyan eden ve bu kanuniyetlerin keyfine hiç bir suretle müdahale edilmeyen liberal bir cemiyette, ictimaî iş bölümünün maddî ifadesi olan *(Emtia)* nin fetiş bir mahiyet arzettiğini itiraf etmemek mümkün değildir. Burada müstahsıl, bütün makanizması ve bütün arz ve talep plânı evvelden hesap olunmuş bir pazar için değil, ne olduğu ve nerede bulunduğu bilinmeyen meçhul müstehlikler hesabına; hududu ve takati bilnmiyen meçhul bir arz ve talep için çalışır. Mahsulünü bir karanlık uçuruma bırakılan bir tali taşı gibi nereye vuracağını ve nereye varacağını bilmeden pazarın anarşisine atar ve (fiyat) denilen aksisadayı bu uçurumun derinliğinden kendi talihinin hükmünü bekler gibi endişeler içinde bekler.

Fakat Türkiye bir harpsonu inkılâbı geçiriyor ki, bütün harpsonu inkılâpları gibi o da seyrini bir tali oyununun seyrine ve anarşisine hiç bir suretle tâbi kılamaz. Hem işlenmemiş tabiatın, hem geri cemiyet kaidelerinin iptidaî cilvelerine tahakküm ve onları kendi maksadının hedefine ve plânına esir etmek mecburiyeti, bütün harpsonu inkılâpları gibi Türk inkılâbının da vasfıdır.

Bu inkılâpları ve onların inkişaf istikametlerini mütalâa için mutasavvıf filosofun ve mutasavvıf iktisatçının usul ve mantığı kâfi gelemez. Bir inkılâp memleketi için filosof ve mutasavvıf iktisatçı, Nietsche'nin beyaz tüylü masum koyuncuklara benzettiği acip âlim tipidir ki, bunlara verilecek en iyi ceza, onları kendi mantıklarile kendi âlemlerinde başbaşa bırakmaktır.

Halk hayatının içinden doğacak bir iktisadî inkişafı, bir ictimaî iş bölümünü beklemeğe bizim ne vaktimiz, ne de şartlarımız müsait değildir.

Halk hayatının içinden, millî iktısadiyat işlerimizi vatan-şümûl kılacak, millî istiklâlimizin vücut ve bakasına mesnet olacak bir iktisadî inkişafın, millî bir iş taksiminin doğuşunu beklemeğe razı olmak demek, Türk iktisadiyatının bugünkü iptidailiğine ve dağınıklığına, Türk tekniğinin bugünkü geriliğine, hülâsa Türk köylüsünün bugünkü iptidaî istihsal ve bugünkü aşağı tediye kabiliyetine daha doğrusu onun bugün olduğu kadar yarın da mübadele ve pazar harici kalışına ve bunun mukadder tesirlerine katlanmak ve razı olmak demektir.

Harp sonu inkılâplarından evvel iktisadî hayatın seyrine müdahale ediş, yani hariçten bir takım usuller ve vasıtalarla ictimaî iş taksiminin şu veya bu istikamette inkişaf ettirilişi « *sun'î* » ve « *gayri makul* » telâkki edilirdi. Filhakika o devir için böyle bir müdahale hem mevzusuz, hem de manasızdır. Halbuki harp sonu inkılâplarından sonra ve bu inkılâplardan en şayanı dikkat olanından birini yaşatan Türkiye için asıl «sun'î» ve «gayri makul » olan şey bu ictimaî iş taksiminin, inkılâbın gayelerine

ve menfaatlerine uygun bir şekilde inkişaf ettirilişi işine devletin alâkasız ve müdahalesiz kalışıdır.

Çünkü harpten evvel millet iktisadiyatı, ancak sermaye iktisadiyatı idi. Halbuki şimdi millet iktisadiyatı, ancak devlet iktisadiyatıdır. Bunun içindir ki ictimaî iş bölümünün, inkılâbın gaye ve menfeatlerine uygun bir istikamette inkişaf ettirilmesi ve tanzim edilmesi işi şimdi, başıboş bir inkişafın insiyâkî bir eseri değil millî bir « *iş plânı* » nın tezi ve mevzuudur.

Türk inkılâbı, Türk teşkilâtçısından bu «Plân» ı bekliyor.

İktısat işlerinde Devlete Veto hakkı ve İktısat Vekâleti.

Dr. Vedat Nedim.

Devletin memleket iktisat hayatile olan *passif* veya *aktif* münasebetine göre İtisat Vekâletlerini iki tipe ayırmak mümkündür: Passif İktisat Vekâletleri, aktif İktisat Vekâletleri.

Osmanlı İmparatorluğunun Ticaret ve Ziraat Nezareti, passif bir teşekküldü.

Türkiye Cümhuriyetinin İktisat Vekâleti ise, aktif bir uzuv olacaktır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğunda Ticaret ve Ziraat Nezaretinin passif bir teşekkül olması kadar, Türkiye Cümhuriyetinde de İktisat Vekâletinin aktif bir uzvu olması *tarihî* bir zarurettir.

İktisat Vekâletimiz, en çok vekil değiştiren vekâletlerden biridir. Biz, bunu İktisat Vekâleti mekanizmasındaki aktifleşme ihtiyacının, bugünün şartlarına uymak zaruretinin bir ifadesi olarak izah ediyoruz:

Değişmek istiyen makina, vekil değiştiriyor..

●

Kapitülâsyonlarla, Düyunuumumiye ile elikolu bağlı bulunan, sözde müstakil Osmanlı İmparatorluğu devletinin iktisat siyaseti gibi, bunu temsil eden Ticaret ve Ziraat Nezaretinin de passif bir teşkilât olmaması kabil değildi. O derecede passif ki, bir kalemde lâğvedilse, memleket ikitisadiyatının, bu pek cezrî gibi görünen hareketten katiyen müteessir olmayacağı aşikârdı.

Ticaret ve Ziraat Nezareti olmadan da, pekâlâ tarlalar sürülür, bankalar işler, atelyeler çalışır, alışveriş yürür; kısaca, memleket iktisat makanizmasının mutat gidişinde hiçbir değişiklik ve hiçbir aksaklık duyulmazdı.

Osmanlı İmparatorluğu gibi bir yarı müstemlekenin Ticaret ve Ziraat Nezareti, işte bu kadar lüzumsuz, bu kadar faydasız bir

teşekküldü ve başka türlü olmasına da imkân y oktu. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğunun passif bünyesi, passif bir iktisat siyasetini ve bu siyasetin taşıyıcısı olmak üzere de, passif bir Ticaret ve Ziraat Nezaretini zarurî kılıyordu.

Halbuki Dumlupınar ve Lozan'da başlıyan yeni Türkiye Devleti müstemleke iktisadiyatından müstakil millet iktisadiyatına geçmek cehdinin timsalidir.

Bu cehdin ifadesi ise, ancak *aktif* bir iktisat siyaseti olabilir. İşte İktisat Vekâletimizin bugüne kadar geçirdiği değişiklikler, onun bu zarurete uymak ihtiyacının insiyakî birer tezahürüdür.

●

İktisat Vekâletimizin teşkilât bünyesi, *umumî müdürlük*lere dayanır.

İktisat hayatının umumî mes'elelerinden başka bir davayı iştigal çerçevesi içine almayan liberal bir iktisat siyaseti için, « *umumî müdürlük teşkilâtı* » biçilmiş kaftandır.

Liberal iktisat siyasetinde gaye, serbest iktisat kuvvetlerinin Devletle olan *kanunî* münasebetlerini tanzimden ibarettir.

Onun için böyle bir siyasetin organı olan, Meselâ bir Ticaret umum müdürlüğünün de vazifesi, ticaret ve sanayi odalarının, ticaret ve zahire borsalarının kanunî mevzuat dairesinde idaresini temin etmek, anonim şirketlerin ve kooperatiflerin kanunî murakabesini yapmak, yeni kurulan iktisadî teşekküllerin mukavelename ve nizamnamelerini tetkik ve tasdik etmek, ticaret muahedelerinin tatbikine nezaret etmek v. s. gibi tamamile *hukukî* ve *idarî* mahiyettedir.

Ayni suretle Sanayi umum müdürlüğünün de başlıca vazifesi, Teşviki sanayi kanunundan istifade eden müesseselere muafiyet ruhsatnamesi vermek ve bunları tescil etmekten ibarettir.

Madenler umum müdürlüğü de sadece, imtiyaz mukavelenamelerini tasdik ve bunların tatbikini murakabe ile iştigal edegelmektedir.

Bunlar, hiç şüphesiz ki, mühim işlerdir; yapılması zarurî olan işlerdir.

Fakat *bütün* işler yalnız bunlardan mı ibarettir?

İşte burada, doğrudan doğruya takip olunan iktisat siyasetinin mahiyeti ile karşılaşmış bulunuyoruz.

Eğer Devlet, liberal bir iktisat siyaseti takip etmek ve memlekat iktisadiyatının talihini ferdî teşebbüslerin serbest hakimiyetine bırakmak niyetinde ise, mes'ele yoktur. Bugünkü teşkilât makinası kâfidir ve mükemmeldir.

O takdirde dışpazarlarımızı kaybediyormuşuz, rekabet kavgasında günden güne geriliyormuşuz, memleketimizde geri teknikli ve ekseriyet üzere gayri millî bir sanayi başıboş teessüs ediyormuş. v. s. v. s. bütün bunlar, bu işlerle doğrudan doğruya alâkadar bulunan fertlerin hususî ve şahsî davalarıdır. Devlet, bu gibi teferrüatla uğraşmaz.

Bu hüküm, liberal bir siyasetin verebileceği en tabiî bir hükümdür.

O takdirde ise, mallarını satamıyanların, hesapsız ve bilgisiz sanayi kurmağa kalkışanların, kısaca serbest iktisat kavgasında karşılaştıkları zorlukları kendi kuvvetlerile yenemiyenlerin Devlet elinden yardım istememeleri de, yine en tabiî ve zarurî bir neticedir.

Fakat ne görüyoruz?

Çiftçi olsun, sanayici olsun, tüccar olsun, başı sıkışan, Devletin himayesine sığınmak istiyor.

Devlet kredi temin etsin, Devlet satılmıyan malları satın alsın, Devlet düşük fiyatlara karşı çare bulsun, Devlet sürüm pazarları arasın, Devlet gümrük himayesi koysun, Devlet muafiyetler bahşetsin, Devlet şunu yapsın, Devlet bunu yapsın dendi mi, o takdirde Devlete, iktisat işlerinde bir (veto) hakkı tanımak icap eder.

Çünkü herhangi bir banka bile, kendisinden kredi istiyenin herşeyden önce « *liyakat* » ini araştırır. Banka, bu suretle hareket etmeğe, kendisine emanet olunan mevduatın selâmeti hesabına, mecburdur. Fakat Devletten himaye bekliyenler, kayıtsız ve şartsız himaye istiyorlar, Devletin liyakat araştırma hakkını tanımağa yanaşmıyorlar. Halbuki, Devletin de kendisine emniyet olunan mevduatın, yani vergilerin, selâmeti bakımından kendi (veto) hakkını kullanması tabiî ve zarurî değil midir?

Banka ve Devlet mukayesesini bir adım daha ileriye götürelim: Herhangi bir sebepten, bankanın himayesini iyi kullanmıyan ve bu yüzden kendisini ve dolayısile bankayı zarara sürükliyen bir müesseseye karşı, bankanın alacağı vaziyet nedir?

Ya o müessesenin tasfiyesini istemek ve « zararın neresinden dönülürse kârdır » fehvasınca işin içinden mümkün olduğu kadar az zararla çıkmağa çalışmak, yahut ta fenalık işin kendisinden değil de, herhangi bir teknik ve idarî kifayetsizlikten ileri geliyorsa, doğrudan doğruya o müessesenin sevk ve idaresini ele alarak zararlı bir işi kârlı bir işe çevirmek.

Akıllı bir banka siyasetinin gidebileceği bir üçüncü yol var mıdır?

O halde liberal tedbirlerle himaye olunagelen iktisat siyasetimizin yüzüne şöyle bir bakalım; ne görüyoruz?

Öyle bayat bir ziraat tarzı ki, onun kitapta yeri ancak ziraat tarihidir.

Sanayiimiz umumiyetle sistemsiz ve ekseriyetle geri tekniklidir. Ticaretimiz ise, hâlâ esnafçadır.

Böyle bir ziraat, sanayi ve ticaretin uluorta, kayıtsız ve şartsız himayesi herhangi bir bankayı kolaylıkla iflâsa götürebilir.

Devlet, dipsiz ambar doldurmıya memur bir hayır müessesesi midir ki, ondan mütemadiyen kayıtsız ve şartsız himaye ve yardım beklenip durulur?

Bu vaziyet karşısında, Devletin yapabileceği iki şey vardır:

Banka misalinde olduğu gibi, ya bütün bu himayelere rağmen iki ayağı üstünde duramıyan millet iktisadiyatını kendi haline bırakmak ve « Bırakınız yapsın, Bırakınız geçsin!» diyerek tamamile liberal bir iktisat siyasetine geçmek,

Yahut ta, millet iktisadiyatının sevk ve idaresini bilgili ve ihtisaslı bir zabtürabt altına almak.

İlk şık, memleket iktisadiyatının bugünkü geriliği, bugünkü aczi içinde yuvarlanıp gitmesi ve neticede cihan iktisadiyatından tamamile uzaklaştırılması ve tekrar bir müstemleke olması suretile tasfiyesi demektir.

İkinci şık, memleket iktisadiyatının bir plân ve ahenk dahilinde şuur ve bilgi ile kurulması demektir.

Yeni Türkiyenin ilk şıkkı ihtiyar etmesine imkân yoktur, çünkü bu şık bütün inkılâbımızın nefyü inkârı demektir.

İnkılâbımızın tamamiyeti namına ve hadiselerin gittikçe artan tazyiki altında ihtiyarı bir zaruret haline giren ikinci şık ise, herşeyden evvel İktisat Vekâleti teşkilâtının yeniden kurulması davasını ön plâna almağı icap ettirir.

Çünkü İktisat Vekâletinin bugünkü *basit* teşkilât makinası, bu muazzam işin hakkından gelebilecek mahiyet ve kabiliyette değildir.

Yeni İktısat Vekâleti, Türk iktısadiyatının Erkânı Harbiye dairesi olmalıdır.

Yeni İktısat Vekâleti, Türk iktısadiyatının Erkânı Harbiye dai - İktisat Vekâletinin ve ona tâbi bütün müesseselerin reorganizasyonu bahsında ana perensip, memleket iktisat hayatının ihtiyaçlarına göre « *İhtisas büroları* » « *Madde teşkilâtları* » tesisidir. Buna müvazi olarak, Ziraat Vekâletini de bir reorganizasyona tâbi tutmak ve iki vekâleti alâkadar eden *müşterek* mes'elelerin vahdetli bir tarzda işlenmesini temin etmek icap eder.

●

İhtisas büroları üzerinde biraz duralım:

Türk iktisadiyatının buhranı, gerilik ve iptidaîlik buhranıdır. Türk iktisadiyatını korumak ve kurtarmak demek, ondaki gerilik ve iptidaîlik unsurlarile mücadele etmek demektir. Geri teknikli ziraat istihsali, hem keyfiyet hem kemiyet bakımından ticaret sahasındaki rekabet kabiliyetimiz üzerinde müessir olmaktadır. O halde, ticareti ıslah etmek demek, her şeyden önce ziraati düzeltmek demektir. İşte, İktisat Vekâletile Ziraat Vekâletinin, üzerinde elele ve başbaşa çalışacakları bir saha:

İktisat Vekâleti, bir taraftan cihan piyasalarındaki rekabet şartlarına göre, diğer taraftan milli sanayiimizin ihtiyaçlarına göre, ziraî istihsalimizin hangi veçheler dahilinde ıslah edilmesi lâzımgeldiğini tesbit edecektir.

Ziraat Vekâleti de, bu gayelerin mümkün olan sür'atle tahakkuku için tatbik olunması icabeden teknik şartları ve teşkilât şekillerini araştıracaktır.

Görülüyor ki, iki vekâletimiz arasında sıkı bir işbirliğinin kurulması, her ikisinin de muvaffakıyeti için esastır. Meselâ, standard işinin yalnız ticaret safhasında halledilmesine imkân yoktur. Standardlaştırma işi, tohum, ekim, bakım, toplama, hazırlanma safhalarında hallolunabilir. Mal, ticarete standardlaştırılmış olarak gelir. Bu itibarla meselâ, bugün cihan borsalarında yeri olmıyan pamuklarımıza bir itibar kazandırmak istiyorsak, bu işe, İktisat Vekâletinin tesbit edeceği ticarî esaslara göre Ziraat Vekâletinin tatbik edeceği teknik ve teşkilât usullerile, ilk önce *tarla*da başlıyacağız. Pamukdokumasanayiimizin muh-

taç olduğu pamuk cinslerinin ve pamuk miktarının yetiştirilmesi işi de, iki vekâlet arasında kooperasyon lüzumuna en canlı bir misaldir.

Yabancı borsalarda, adları kara listeye geçen ihracat tacirlerine karşı, yeni İktisat Vekâleti lâkayt kalmamalıdır. Adı kara listeye geçen tacir, yalnız kendi itibarını değil, ayni zamanda Türk malının şöhretini de lekelemektedir.

Bu itibarla yeni İktisat Vekâleti, Türk mallarının hangi şerait dahilinde cihan rekabet meydanına atılması lâzımgeleceğini tesbit etmekle mükelleftir.

Ayni suretle, sanayi sahasndaki bugünkü tesis ve işletme anarşisine karşı da, yeni İktisat Vekâleti göz yumamaz. Hangi sanayiin *nerelerde, nasıl ve ne mikyasta* kurulması ve nasıl işlemesi lâzımgeldiğini tesbit etmek - eczahanelerin bile ulu orta kurulmasına meydan verilmiyen bu devirde- en tabii bir Devlet vazifesidir.

İşte bütün bu, ve buna benzer işlerin, bugünkü umum müdürlük teşkilâtile başarılamıyacağı âşikârdır. Çünkü artık mes'ele, sade hukukî, idarî, ve umumî olmaktan çıkmış, tamamile ayrı ayrı teknik ve hususî ihtisas işleri mahiyetini almıştır. O halde, ne kadar ihtisas işi varsa, o kadar ihtisas bürosu, o kadar madde teşkilâtı.

●

Burada, mahut bir itiraz nakaratile karşılaşacağımızı biliyoruz:
— *Ya eleman?*

Bizim memlekette, «*eleman*» denince, akla «*Anka kuşu*» gibi mistik bir mahlûk gelir! Eleman, gökten inmez ki; Eleman, işin içinde yetişir.

Türkiye'de otomobil yokken, şoför dediğimiz eleman da yoktu. Ve olması da mümkün değildi. Şoförü otomobil yetiştirdi.

Bu memlekette Bankacı, bankaların içinde yetişti.

Bu memlekette Demiryolcu, demiryolların üstünde üredi.

Bu memlekette bürokrat, bürokrasinin içinde türedi!

Her iş için belki kâfi miktarda elemanımız yoktur. Hattâ bazı işlerimiz için de hiç elemanımız olmadığı muhakkaktır. Meselâ ambalâj işinde olduğu gibi. Belki de vardır da, şimdiye kadar bu işin lüzumu idrak olunmadığı için, kim bilir hangi başka bir işe sarılarak maişetini kazanmak derdine düşmüştür. Böyle ihtisası

dahilinde çalışma sahası bulamadığı için, meslek değiştirmek mecburiyetinde kalan yetişmiş gençlerimizin talihi, bir içtimaî dava şumulünü almıştır. Niçin? *Çünkü eleman, ancak muayyen işsahalarında kökleşir. O halde eleman mes'elesi, yapılacak işler için bir engel teşkil etmemelidir. Eleman yetişmesi ve kökleşmesi ancak, makinenin kurulmasile ve iş sahasının yaratılmasile kabildir. Her iş için lâzımgelen elemanın önceden ve kendiliğinden yetişmesini istersek, «eleman yok» nakaratını torunlarımızın torunlarına da miras bırakacağımızdan emin olabilirz!*

●

İktısat Vekâletini bürokrat bir müessese halinden kurtarıp, disiplinli, aktif bir prensip ve bir iş teşkilâtı haline koymak, yeni İktisat Vekilimiz Mahmut Celâl Beyefendinin inkılâp Türkiyesine yapacağı hizmetlerin en büyüğü olacaktır.

"Yeni Türk Mecmuası,, nın ilk sayısında çıkan Müderris Mustafa Şekip Beyin "Kadroya açık mektubu,, na cevabımız, yerin darlığından gelecek sayımıza kaldı.

İnkılâp ve Kadro çıktı. 100 kuruş.

Türkiye'de Millî Sermaye Hareketi.

İsmail Husrev.

Türkiyede istihsal şubeleri arasında millî sermayelerin hareketi henüz tamamile liberal iktisat sisteminin kanuniyetlerine tâbidir: Millî sermayeler, ihtisas şubeleri arasında umumî millî iktisat menfaatleri lehine şuurlu bir müdahale olmadan yalnız kâr normasının [*] seviyesini takip ederek insiyakî bir tarzda tevezzü eder. Liberal iktisadın, dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de mümeyyiz vasfı istihsali teşkilâtlandıranların birbirlerine tâbi olmıyan müstakil müstahsillerden (küçük müstahsiller, büyük müteşebbisler) ibaret olmasıdır. Her müstahsil, hangi mahsulden ve ne kadar istihsal edeceğini sırf kendi şahsî menfaatine göre tayin eder. İstihsal vasıtaları, ham mevat ve binnetice mahsul sermayeyi vazedene aittir. Bunun için istihsal faaliyetleri ferdiyetçi bir çerçive dahilinde cereyan eder. İstihsal pazar içindir. Zatî ihtiyaçlar da pazar vasıtasile temin olunur. Türkiyenin ancak ecnebi piyasalarile münasebette bulunan mıntakalarına inhisar etmek ve ecnebi piyasalarının seyrine tâbi olmak üzere dar ve geri teknikli bir içtimaî iş bölümü, müstahsilleri yine tamamile liberal bir mekanizma içinde birbirile karşılaştırır. Meselâ Adana pamuk müstahsillerile Boldan veya Kadıköyün dokumacıları arasındaki iş bölümü gibi. Bu suretle pamuk müstahsili mensucat müstahsiline, mensucat müstahsili de pamuk müstahsiline bağlıdır. Memleketin esasen mahdut mıntakalarına inhisar eden bu mütekabil rabıta, alış veriş vasıtasile cereyan eder. Fakat bu iktisadî münasebetler yalnız alış veriş-

[*] Kârın miktarı kâr normasile ölçülür Kâr norması kazanılan kârın vazedilmiş sermayeye nisbetidir. Meselâ 10,000 lira kâr 1,000 7,000 lira da 700 lira kâr veriyor diyelim. Bu sermayelerin her ikisinde de kâr norması yüzde 10 dır. Sermayelerin miktarı muhtelif olduğu halde kâr norması müsavi olabilir. Her yüz lira aynı kâr normasını verebilir.

le teessüs etmekle kalmaz ayni zamanda alış veriş vasıtasile tanzim olunur. Fiatın tereffüü, yüksek bir kâr, tenezzülü de alçak bir kâr verdiğinden pazarda fiatlerin temevvücü, müstahsillerin sermayelerini hangi istihsal şubelerine yatıracaklarını gösteren bir ibre vazifesini görür. Liberal iktisdın iktisat prensibi, zatî ihiyaçların tatmini değil, kâr temini zihniyetidir. Binaenaleyh kâr nerede yüksek ise, müteşebbis sermayesini oraya yatırır. «Kıymetleri nemalandırmak, müteşebbisin enfüsî gayesidir». Liberal iktisatta iktisadî teşebbüslerin cemiyet için faideli bir şekilde tesisi zihniyeti yoktur. Sermayelerin hareketine cemiyetin şuuru hâkim değildir. Kimse kimseyi sen şu işe sermaye yatırma diye icbar edemez. Bunun içindir ki Liberal iktisatta istihsal şubelerinin mütevazin inkişafını göremeyiz. Bazan bir istihsal şubesi, kâr seviyesinin yüksekliğinden dolayı fevkalâde ittisa eder. Diğer bir şube ise geri kalır. Sermayelerin hareketini, fiatların seyri idare eder demiştik. Bu şöyle cereyan eder: Meselâ yüksek bir kâr norması veren bir istihsal şubesine fazla sermaye yatırılır. Fakat bu sermaye yatırılırken, piyasanın hazım kabiliyeti ve diğer evvelden görülmiyen hâdiseler hesap edilemez. Çünkü liberal iktısatta ihtiyaçların hacmi meçhuldür. Müteşebbis meçhulât üzerine hesap yürütür. Fazla sermaye vaz'ı istihsal ile alım kuvveti arasında bir nispetsizlik tevlit eder. Fiatlar ve binnetice kâr norması düşmiye başlar. Nispet teessüs edinciye kadar bu şubeye yatırılmış sermayeler ya geri alınır yahut mahvolur. Bir misalle bu hâdiseyi canlandıralım: 1927-28 Anadolu kuraklık seneleri, Türkiyede değirmenciliğin yüksek kârlarla çalıştığı senelerdir. «*Değirmen sanayii bu senelerde diğer sanayi istihsal şubelerine nazaran birinci derecede kâr temin etmiştir. 1927 de kâr yüzde 23 iken 1928 de yüzde 32 olmuştur. Bir sene evvelisine nazaran yüzde 9 tezayüt vardır. Bir kaç müessesede kâr yüzde 50 ye kadar çıkmıştır*». [*] Bazı değirmencilere göre daha fazla kâr temini ihtimali de varmış. 1928 senesinde 220,636 lira yani alettakrip yüzde 35 kazanmış olan «Şark değirmenciler şirketi» tarafından umumî hissedar heyetine verilen raporda «*Kârın daha büyük yekûna baliğ olması kabil olduğu halde un resminin tenzili şayialarının satışı durdur-*

[*] Sermayenin şirketlerdeki hareketi. Hamit Tahsin ve Remzi Saka S. 48. İstanbul 1929.

[*] Keza S. 48-49.

muş olduğu ve mevcut stokların daha noksanla satılması yüzünden temettüün arzedilen miktarda kaldığı» [*] zikredilmektedir. Değirmen sanayii bu yüksek kârların 1929 senesi ve daha ileriki senelerde de temin edileceği zehabile sermaye plasmanlarını geniş tutmuş ve fevkalâde hâdiselerin zuhurunu hesaba katmamıştır: 1928 senesi darlığının 1929 da tekrar edeceği zannedilerek Romanya ve Macarisandan 15,000 ton buğday ihtal olunmuştu. 1929 senesi Anadolu hububat mahsulünün bolluğu, değirmencilerin hesaplarını alt üst etmiştir. Bütün dünyada hububat fiatlarının sukuta başlaması da değirmencilerin vücude getirdiği stokların kıymetini günden güne düşürmüş ve o derecede ki. stokların satış fiatı, maliyet fiatının yarısına inmiştir. Mevcut stokların, 1928 senesi stoklarından bir misli fazla olduğu düşünülürse zararın büyüklüğü anlaşılır. Bütün bunların zarurî bir neticesi olarak değirmen sanayiinde kâr norması, 1929 da sür'atle sukut etmiştir. «*Un ve buğday üzerine iş yapan müesseseler, 1929 senesinde maalesef mühim denecek vüs'atte tehlikeye maruz bırakılmışlardır. O derecede ki, bir sene evvel borsada ihraç kıymetlerinden bir misli fazlasile tedavül eden Anonim müesseselerin aksiyonları (eshamı) 1929 malî senesinde itibarî kıymetlerinden de ehemmiyetli surette kaybetmişlerdir* [**].

●

Sermayelerin kârlı bir istihsal şubesine akışı, o şubede sermayeler arasında şiddetli rekabet mücadeleleri doğurur. Rekabet ise emtia fiatlarını düşürdüğünden tedricen kâr norması da sukut eder. Bu sukut sermayeleri yeniden harekete getirir. Diğer kârlı bir sahaya akış başlar. Yahut yatırılmış sermayeler mahvolur. Bir çok iktisat şubelerimizde bu hareketi aynen müşahede ederiz. Bilhassa mensucat sanayii sahasında istikrar teessüs edememiştir. İstikrarın teessüsü de kuvvetli bir sermayenin yahut devletin mensucat işlerini tanzim etmesile mümkündür. Bugün bir çok mensucat fabrikaları sürümü arttırmak için fiatları düşürüyor ve neticede bilânçolarını zararla kapatıyorlar. Elimizde rakamlar olmadığı için iflâsların miktarını gösteremiyeceğiz. Fakat muhakkak olan şey bu sahada bir çok millî sermayelerin eriyip mahvolmakta bulunduğudur.

Vapurcular arasındaki rekabeti hergün gazetelerde okuyoruz. Va-

[*] Sermaye hareketi Hamit Tahsin ve Remzi Saka S. 48-49.

[**] Ayni eser.

pur sahipleri rekabet yüzünden yolcuları nerede ise, İstanbuldan Trabzona beş kuruşa götüreceklerdir. Bir buhran senesi olmıyan 1929 da Türkiye'deki ticaret şirketlerinin de vaziyeti yine ayni mahiyetteki sebeplerden dolayı şayanı memnuniyet değildir. Şu rakamlara bakalım: «*1929 senesinde itibarî sermayesi iki milyon Türk lirası olan 10 Türk şirketinin tesbit edebildiğimiz zararları 258,099 Türk lirasıdır. Hissedarlarına hesaplarını arzedememekte oldukları için haklarında bilânçoya müstenit malûmat veremediğimiz Türk Anonim ve Limited şirketleri 11 dir. 1929 senesinde 12 ticarî Anonim ve Limited şirketi tasfiye kararı vermiş ve şu suretle tasfiye haline geçmiş ticarî Türk şirketleri 33 gibi bir yekûna baliğ olmuştur. Çalışmıyan, tasfiye halinde bulunan ve zarar eden şirketlerin mecmuu 53 olduğuna göre müsait netice alabilen şirketlerin iki misli demektir*» [*]. Bu misaller iktisadî hayatımızda teşebbüslerin hep liberal iktisatça yani sermaye hareketlerinin insiyakî pazar kanunlarına göre kendiliğinden tanzim edildiğini göstermektedir. Fakat memleketimizin hususiyeti dolayısile bu liberal sermaye hareketlerinin verdiği neticeler hiç te şayanı iftihar değildir. Bu neticelerin mahiyetini 1930 senesinde «İktisat ve tasarruf cemiyeti»nin teşebbüsile Ankara'da toplanan sanayi kongresine verilen sanayi encümeni raporundan okuyalım:

«*Memleketimizin sanayiinde çok tesadüf edilen ve fakat çare bulunamıyan hatalar:*

1 — Fabrika mevkiinin fena intihabı (nakliyat, işçi, mevaddı iptidaiye ve mahreç noktai nazarından).

2 — Fabrikaların rantabl olabilmesi için asgarî vüs'atinin yanlış tayini.

3 — Müteşebbisin sermayesinden büyük teşebbüslere girişip gayri müsait şeraitle para istikrazı. Sermaye ile faiz yekûnunun fabrika kıymetini geçmesi.

4 — Ne imalâtında ne de satışında ihtisas. Vazifeyi hüsnü ifa edebilecek adamların intihabından evvel işe girişilmesi.

5 — İhtiyaca tekabül edecek bir fabrika mevcut iken sırf kâr bıraktığını görerek ihtiyacı tesbit etmeden ayni yerde diğer bir fabrika tesisi.

---

[*] Keza. S. 164-165.

6 — Malzeme evsafını ve mamulât hususiyetlerini tetkik etmeden muvafık olmıyan makinenin celbi» [*].

Anlaşılıyor ki bilgisizlik, rekabet, plânsızlık ilh. iktisat faaliyetlerimizin sakatlığında yegâne âmildir. Sermayeler heder olup giderken bu sermayelerin yaratacağı fazla kıymetlerle bir sermaye terakümü temin etmek mevkiinde olmadığımız apâşikâr görünüyor. Halbuki Türk vatanı, memleketin imarını ve halkının refahını arttırmak ve dolayısile harice karşı millî iktisat istiklâlini temin etmek için kavi bir sermaye temeline muhtaçtır. Bu kavi sermaye temelinin atılması ise, devletin millî menfaatler mikyasında sermaye hareketine makul bir istikamet vermesi ve memleketin bugün hiç mevcut olmıyan, yahut istikametsiz çalışan iktisat şubelerini bizzat kendisinin yeniden teşkil etmesi ve yaratması lâzımdır. Başıboşluk millî istiklâlimizin en büyük düşmanıdır. Millî menfaatlerle taaruz eden her şeyin geme alınması zarureti karşısındayız. Yalnız burada sui tefehhüme meydan vermemek için devletin iktisat işlerine müdahalesi şekillerini birbirinden ayırmalıyız. Üç türlü devletçilik olabilir: 1 — Fiskal devletçilik. 2 — Nasyonalist devletçilik. 3 — Sosyalist devletçilik.

1 — Fiskal devletçilik, Devletin sırf bütçe varidatı temin etmek için iktisadî teşebbüslere girmesi veya iştirak etmesidir.

Bu şekil devletçilikte iktisadî faaliyetler yine liberal esaslar dahilinde cereyan eder. Ekseri garp memleketlerinde ve bilhassa Türkiyede gördüğümüz devletçilik bu mahiyettedir. Devletin bazı iktisadî teşebbüslere muafiyetler bahş ve bazı faaliyetleri tahdit etmesi de iktısadî faaliyetlerin tanzimi gayesile değil, yine Fiskal maksatlarladır.

2—Sosyalist devletçilikte devlet, iktısat işlerinin müstakbel sosyalist cemiyetini kurmak maksadile bir sosyalist plâna göre tanzim eder. Bütün istihsal vasıtalarına devlet tesahüp etmiştir. Devlet, muayyen bir sınıf namına yeni bir cemiyet kurmak davasındadır.

3 — Halbuki Nasyonalist (milliyetçi) devletçilikte Devlet, şu veya bu sınıfın emrinde değildir. Devleti milletin ileri menfaatlerini temsil eden teşkilâtçı bir rehber kadro, iktisadî faaliyetleri milletin ileri menfaatleri hesabına tanzim ve idare eden bir tek-

[*]Sanayi kongresi raporları. S. 61. Ankara 1930.

nisyenler kadrosu teşkil eder. Nasyonalist devletçiliğin ana prensibi bir taraftan millî istiklâli her nevi haricî kuvvetlere karşı masun tutmak, diğer taraftan da dahilde millî iktisadiyatın kül halinde ve bütün milletin menfaatlerine uygun ve bütün fertlere şamil olarak gelirini arttırmaktır. Umumî millî ihtiyaçları karşılayan ve büyük sermayeye muhtaç olan istihsal şubelerini devlet bizzat teşkilâtlandırır. Devlet mülkiyetinin yanında şahsî teşebbüsler de çalışır. Ancak bunların faaliyetleri, millî menfaatlerle taaruz etmeyinciye kadar devletin müdahalesinden uzak kalır. Millî sermayelerin bilgisizlik, manasız rekabet, plânsızlık ve saire ile israfına mani olunmak için devletin sermaye hareketi üzerine kontrolü teessüs eder. Millî iktisadiyata insiyakî kanunlar değil, devletin şuurlu ve plânlı mesaisi hâkimdir. Bu tip devletçilik, hattâ bizim idaremizin taallûku olmaksızın, bütün millî kurtuluş hareketlerinin zatında münderiçtir. Millî kurtuluş hareketleri kendi iktisadî nizamlarının kemalini ve salim inkişaf imkânlarını ancak böyle bir Devletçi nizam içinde tam olarak bulabileceklerdir. Binaenaleyh Türk cemiyetinin inkişaf mekanizmasını lâyıkile idrak edemiyen ve devletin bazı idarî tedbirlerinde dahi bir ihtilâlci sosyalizmin alâmetlerini görerek telâş gösteren anasıra karşı bu noktanın işaretini çok ehemmiyetli bulduk.

Enderun Şairleri ve Halk Edebiyatı.

Yakup Kadri.

Dokuz gün süren Dil Kurultayı'nda dinlediğimiz nutuk ve konferansların bir hulâsasını yapmak lâzımgelirse diyebiliriz ki, Aşık Paşa'dan Fikret'e kadar devam eden ve adına Osmanlı edebiyatı denilen bir nevi dil ve kültür mahsulü artık, bir daha gün yüzüne çıkmamak üzere tarihin karanlığına gömülmüştür. Bu hâdise, Türk edebiyatının bütün mazisini silmek manasını mı ifade ediyor? Gelecek nesiller, artık her şeyin kendilerile beraber mi başlıyacağına hükmetmek mecburiyetinde kalacaklar? Bir boşluk insanın arkasında olsa da önünde olsa da baş döndürür, göz karartır. Bize, yaşayış ve oluşta devam hissini veren şey gelecekten ziyade geçmiştedir. Hele, *dil* ve *edebiyat* ancak zamanla vücude gelen bir his ve fikir birikmesinin, bir millî maneviyat terakümünün mahsulü olduğu için her içtimaî müesseseden ziyade kültürün -yani an'anenin- tesir ve nüfuzuna bağlıdır. Onun için bizim de her medenî millet gibi çocuklarımıza, hiç değilse mektep dersi olarak öğretmeye mecbur bulunduğumuz bir *klâsik* edebiyatımız olacaktır. Ve, bu meydanda duruyor.

●

Bundan -zannederim yirmi yıl önce- bir mecmuada yazdığımı hatırlıyorum. Bizim bir klâsik edebiyatımız vardır. Fakat, bu klâsik Türk Edebiyatı, Türk tarihinin Osman'dan başlayıp Vahdettin'de bitişi gibi, Aşık Paşa'dan başlayıp Fikret'e kadar gelen ve yahut Galip Dede'de zaten son nefesini vermiş olan Divan Edebiyatı değil Velet Sultan ve Yunus Emre'denberi devam etmekte olan Millî Edebiyatımızdır. Bunu Folklor denilen *anonim* halk edebiyatından ayırmak lâzımdır. Zira, Folklor, bir adamın ismini taşımıyan, ve halkın dilinde dolaşan yazılmamış masallara, destanlara, koşma ve türkülere denilir.

Yunus gibi sofuların, Karacaoğlan ve Dertli gibi âşıkların yazdıkları şiirleri, biz, bunlar arasında sayamayız. Çünkü, gerek tekke ve gerek âşık edebiyatı Türk klâsismasının dağınık servetlerini teşkil eden eserlerdir. Bunları toplayıp tedvin etmek ve Türk edebiyat tarihinin ana hatlarını bunun seyrine ve tekâmülüne göre çizmek lâzımdır.

Bunun yanında, Divan Edebiyatı, nevi şahsına münhasır bir *zümre san'atı* olarak öğretilebilir. Çünkü, kültürümüzde ne kadar yabancı olursa olsun, Divan Edebiyatı, bizim millî fikir hayatımızda bir hâdisedir ve onun edebî tenkit sahasında hiç değilse bir *antitez* olarak yaşamasına ihtiyaç vardır. Bizim millî şiirlerimizin bütün güzelliği, Kurultay'da bir kaç hatibin yaptığı gibi, ancak Divan şairlerinin yazılarile karşılaştırıldığı zaman meydana çıkar.

●

Divan Edebiyatı, yalnız gayrimillî değil, gayriinsanîdir. Burada *ruh,* insanın *ruhu* muayyen bir takım söz, mecaz ve istiare kalıpları içinde hapsolunmuş ve pek azı dışarıya sızmak imkânını bulabilmiştir. Onun içindir ki, hayatın bin bir çeşit tecellilerinde daima tek motifli bir yeknasak musikinin borusiyle kodır. Ölüm, kahramanlık, mihnet ve saadet divan şairlerinin eserlerinde daima tek motifli bir yeknasak musikinin borusiyle konuşur.

Divan şairinde tabiat bir acem minyatürü üzerindeki *perspektifsiz* bahçeyi andırır. Burada, ağaç insana, kuş göve yapışmıştır. Rüzgâr yoktur ve her ne varsa donmuş gibidir.

●

Onun içindir ki, Divan Edebiyatı mahzeninden çıkıp ta millî, halk şairlerine kavuşunca, birden bire, insan karakterleri, kuş cıvıltıları, yaparak haşırtıları, güneş ve deniz parıltılarile dolu canlı bir âleme doğmuş gibi oluruz.

Cihan Buhranı bitti mi?

Burhan Asaf.

Bazı ham madde fiatlarının son aylar zarfında yükselmesi ve beraberlerinde bazı borsaları da yukarı doğru çekmeleri üzerine, *buhran*'ın belki de hafiflediği zehabı: «Buhran bitti.» müjdesini ortaya saldırmıştır.

Buhran, hakikaten bitti mi?

Bu suale buhranın telâkki tarzları üzerinde durmadan cevap vermek, abestir.

Buhranı üç ayrı tarzda telâkki etmek kabildir:

1 — Konjunktur* (piyasa şartları) *bakımından.

2 — İllî ve dogmatik bakımdan.

3 — İktisadî strüktür* (iktisadî bünye) *bakımından ve diyalektik görüşle.

1 — Konjunktur bakımından.

Bu görüş, klâsik iktisat mektebinin görüşüdür. Buna göre, *buhran*, tabiî ve mukadder bir duraklama devresidir ki, sebeplerini, fazla miktarda kredilerin istihsal sahasına yatırılması dolayısı ile istihsal ile istihlâk arasındaki uygunsuzluktan alır. Peryodik ve siklik bir hâdisedir. Her 6-8 senede bir baş gösterir. Neticede, çürük müesseseler, çürük matlûplarla birlikte tasfiye edilir ve bu tasfiyeyi kendi kendine yapan piyasa, yeniden canlanmıya başlar.

Bu şekilde bir buhran zuhur edince, bu görüşte iktisatçılar, hâdiseyi bazan para, bazan kredi, bazan emtia bakımından mütalea etmekle kendi aralarında izahça ayrılıklar gösterirlerse de, esasata, yani *buhran*'ın tabiî ve telâşa değmez bir hâdise olduğunda beraberdirler. -Bu mektebin en son mezhebi, *Konjunkturculuk*'tur. Yani, piyasanın her 6-8 senede bir geri gelen hastalığını her defasında ayrı ayrı tahlil ederek *buhranlar arasında müşterek* halleri ayıklamak, bunlara göre sebebiyetleri tesbit etmek, bu suretle bir *iktisadî teşhis ilmi* (diyagnostika) meydana getirdikten sonra bir *iktisadî önceden teşhis* usulünü (prognostika) yaymaktır.

Bundan iki sene evvel az çok meydan alan bu mezhepçik, *buhranın* piyasa kanunlarının tamamile haricine çıkması ve eski buhranlardan bambaşka vasıflar ve ölçüler alması üzerine *klâsik iktisat mektebinin buhran telâkkisi ile beraber* suya düşmüştür. -Bu buhran çünkü, kendinden evvelkilerden tamamile farklı olarak:

A — Serbest mübadele rejimini,

B — Piyasadaki otomotiklik nazariyesini (piyasanın kendi illetlerinden kendi kuvvetlerile kurtulması),

C — Para esasını,

D — Devletin devlet kalması ve iktisadî işlere müdahalede bulunmaması prensipini yıkmıştır.

2 — İlli ve dogmatik bakımdan:

Bu görüşü koyan Karl Marx'tır. Bu görüşe göre de, *buhran*, tabiî bir haldir. Her zaman tekerrür edecektir, çünkü kapitalizm, bir plânsız ve ölçüsüz iktisat rejimidir. İstihsal vasıtalarının alabildiklerine inkişaf etmeleri esas tanındıktan sonra, 6 - 8 senede bir istihsal ile istihlâk arasında uygunsuzluklar belirmesi, bu uygunsuzlukların iktisatça çöküntülere yol açması elbette ki hem tabiî hem de mukadder bir haldir.*Hüküm: buhranları* kaldırmak için kapitalizmi tasfiye etmek lâzımdır.

Karl Marx, hiç şüphe yok ki, kapitalizmi en doğru tahlil ve tenkit etmiş olan adamdır. Bu itibarla, gerek kapitalizmin bir *mukadder buhranlar rejimi* olduğu gerekse bu buhranların neden ileri geldikleri hususunda en doğru ve en tam malûmatın, klâsik iktisatçıların kendileri de, Karl Marx tarafından verildiği hususunda müttefiktirler.

Şu var ki, mesele, buhranları izah etmekten ziyade bunları ortadan kaldırmaktır. Klâsik iktisatçılar, hem buhranı kaldıramıyacaklarını hem de kaldırmıya lüzum görmediklerini, çünkü bunun iktisadî bünyenin hattâ gayet sıhhî bir aksülâmeli olduğunu ileri sürüyorlar. Karl Marx halbuki, buhranın izalesini, ancak kapitalizmin kalkmasında ve ilmî sosyalizmin gelmesinde görüyor.

Eğer son buhran olmasa idi, yani son buhranın diğerlerinden tamamile farklı ve sıhhî değil, bilâkis yıkıcı bir hâdise olduğu tecelli etmesi idi, ne klâsik iktisatçıların telâşa girdiklerini ne de «devlet müdahaleciliği» prensipinin bir *iktısadî haram* vaziye -

tinden çıkarak bazılarına göre bir *iktisadî mekruh,* bazılarına göre de *iktisadî müstahap,* bazılarına göre bir *iktisadî vacip* ve hattâ *farz* mevkiini aldığını görecektik.

Devlet müdahaleciliği prensipi ile beraber ferdiyetçi iktisadın böyle muhtelif cevaz perdeleri üzerinden devlet kontrolü altına düşmesi de gösteriyor ki, *bu buhran, bir yeni iktisadî ahlâkın mübeşşiridir.*

Binaenaleyh, Karl Marx'ın dediği de olmamıştır. Yani *buhran,* dünya ölçüsünde bir ilmî sosyalizmden henüz hiç bir haber yokken dahi, herkes tarafından tasfiyesi bu seferlik zarurî ve tekerrürü son derece tehlikeli bir hal olarak görülmektedir.

3 — İktisadî strüktür bakımından ve diyalektik görüşle.

Bu görüş *Millî Kurtuluş İnkılâbının* yani Türk inkılâbının görüşüdür. Bu görüşe göre, *bu buhran,* klâsik ve peryodik buhranlar devrini kapatmakta olan cihanşümul bir hâdisedir. Sarsıntılarını hâlâ yapmakta olan ve daha uzun seneler yapacak olan ve kapitalizmin tasfiyesini değil istihalesini istihdaf eden bir inkılâbî hâdisedir.

Çünkü kapitalizmin tarihinde ilk defa olarak, bir buhran, münhasıran piyasa şartlarının bir mahsulü olmaktan çıkarak kendine mahsus ve yepyeni vasıflar ve istikametler gösteriyor.

İlk defa olarak tarihte, bir buhranın zuhuruna sadece piyasa şartları yani teknik sebepler değil de ayni zamanda milletlerin iktisadî istiklâllerine malik olmak ve bir iktisadî cüzütam olmak arzuları yani sosyal sebepler âmil oluyor.

İlk defa olarak, kapitalizm, her buhranda alışık olduğu bir vaziyeti yani *pazarlardaki alım kabiliyetinin düşmesi üzerine eldeki stokların bir türlü sürülememesi* keyfiyetini her zamanki sadeliği ile göremiyor. Bu sefer, pazarların *isyanına* şahit oluyor. Pazarlar, alım kabiliyetleri olmadığı için değil, *almamak için, metropolün mamul emtiasına mahreç olmaktan kurtulmak için, kendi sanayilerini kurmak için almıyorlar.* Şüphe yok ki, bu iki *almayış* arasında bir fark var. Şüphe yok ki, burada artık mesele teknik olmaktan çıkıyor ve sosyal bir mahiyet alıyor. Çünkü, pazarların alım kabiliyetini sıfıra indirecek kadar inkişaf etmiş metropoller sanayiine mevcut pazarlar, yani cihan, dar gelmiye başlarken ve bunun bir neticesi olarak, meselâ Avrupa sanayii, bizzat Avrupa'da pazar bulmak zaruretine düşerken,

pazarların ayrıca *pazarlıktan çıkmak ve müstakil iktisadî cüzütamlar olmak* arzuları, şüphe yok ki, *buhran*'ı mürekkepleştirmiş, ekonomiko -sosyal bir hâdise yapmıştır.

●

Öyle ki, bu buhran zail olsa bile, onu, eski piyasa buhranlarının sonuncusu ve en şiddetlisi olarak değil *yeni vasıfta buhranların yani içtimaî -iktisadî buhranların ilki ve en hafifi olarak tasnif etmek lâzımgelecektir.*

●

Bu mühim nokta, Millî Kurtuluş İnkılâplarına has «buhran telâkkisi»nin mihveri olmakla beraber bu telâkkinin yegâne ölçüsü değildir. Millî Kurtuluşçuların buhran telâkkilerini vasıflandıran bir diğer nokta, kapitalist iktisat rejimine tâbi memleketlerin:

A — Mütesaviyen inkişaf edememeleri,

B — Sermaye ve teknikte faik mevkide olan memleketlerin teknikte ve sermayede geri olan memleketleri şu yahut bu şekilde fakat mutlaka istismar etmeleridir.

Zaten Millî Kurtuluş İnkılâplarını gıdalandıran şey de, bu tezadın mevcut olmasıdır. Fakat bu tezat, buhranın teknik yani piyasa seyri bakımından da ihmale gelmez bir rol oynamaktadır. Meselâ:

A — Sanayide son derece ileri gitmiş bir Almanya, bütün harpsonrasında, *tamirat haracı* ile sermaye teraküm ettiremez bir hale sokulduğu için, sermayedar memleketlerin ileri bir müstemlekesi vaziyetine düşmüştür.

B — Geri teknikli *Ziraat Avrupası*, deniz aşırı memleketlerin ileri teknikli ziraatleri karşısında *kredi bolluğuna rağmen* tutunamamış ve aldığı bütün kredileri batırmıştır.

C — Sermayede başta giden fakat sanayi tekniği geri olan İngiltere, sanayiini koruyabilmek için *İmparatorluk ölçüsünde bir himayecilik*'e baş vurmak iztırarında kalmıştır.

Bu misalleri istediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Hepsinde, *sermayeli memleket* ile *sermayesiz memleket* yahut *ileri teknikli memleket* ile *geri teknikli memleket* tezadını ve bu tezadın doğurduğu derin ve içinden çıkılmaz teşevvüşleri görürüz. Harpten evvel müstemleke ve yarı - müstemleke olmanın vasfı ham madde yahut ziraat memleketi olmak iken, harpsonrasında bu kaide baş-

tan aşağı değişmiş ve müstemleke yahut yarı - müstemleke olmak sermayesizliğin yahut teknikte geriliğin bir mukabili olmuştur. Yalnız, iktisat ehramının tepesinde oturan sermaye olduğu için, *sermayesizlik, geri teknikli olmaktan çok daha tehlikelidir.* Her iki menfî vasfın altında debelenenler ise, Orta Avrupa ve Şark Avrupası'nın politika mezadına arzolunmuş zavallı memleketlerdir. Ne sermaye ne de teknik müsavatına malik bulunan bu memleketler, ne yapsınlar, tutunabilmek için, şu yahut bu büyük devletin politikasına silâhşor yazılmaktadırlar.

Sermaye ve teknik farklarının ayrıca rol oynamaları, *buhran*'ı bir kat daha mürekkepleştirmekte ve ona bir *üçüncü vasıf* vermektedir: *bünyece farklılık.* Demek oluyor ki, bu buhran, hem piyasa bakımından iktisadî, hem Millî Kurtuluş hareketleri bakımından içtimaî hem de dünyanın iktisadî piyasası (sermaye ve teknik) bakımından bünyevî -iktisadî bir buhrandır.

Bu suretle Millî Kurtuluş inkılâbının «buhran telâkkisi»ni kısaca vermiş olduk. Finans merkezlerinin buhrandan kurtulmak için sarfettikleri gayretlere geçmeden evvel, şunu işaret edelim ki, «buhran var..» diye enaz telâşa düşecek olanlar, Millî Kurtuluşçu milletlerdir. Milletçe haklarını geri almak için pazarlıktan çıkmak istiyen ve bu suretle piyasaca, cemiyetçe ve mevcut iktisat nizamının yapısı bakımından teşevvüşlere meydan veren bu milletler nazarında *buhran ve buhranların kalkması, ne daha az ne daha çok, istismarın kalkması demektir.*

Buhrandan «çıkış noktası» arıyan finans merkezleri.

Buhranın sermaye ve teknikteki geniş farklar dolayısile bünyece illetlere yol açtığını, *finans merkezleri,* mükemmelen görmüşlerdir. Teknik farkları, hele, gerek piyasa görüşünü gerekse istihsali istihlâke uygun bir şekle koymak yani bir plânın içine almak endişelerini artplana atmıştır. Teknik farkını, yirminci asra, Amerika getirmiştir. Nasıl ki, buhranın işaretini de ayni memleket vermiştir. Şu halde, ne yapmak lâzımdır?

●

1 — Mefluç piyasa otomatikliğinin yapamadığını yapmak, yani enkaz halinde bulunan büyük piyasaları bilmüdahale *ayak üzeri kaldırmak:*

A — İngiltere, parasını düşürüyor, devlet hazinesini ferahlatıyor; akseptasyon işinden City'yi bilfiil menederek, onu, cihan mübadelelerinin korkunç olmağa başlamış aksülâmellerinden koruyor. Arkasından, 2,000,000,000 İngiliz liralık % 5 lik harp tahvillerini % 3,5 luğa kalbediyor ve hazineyi bir kat daha takviye etmiş oluyor.

B — Amerika *Reconstruction Finance Corporation* bankasını tesis ediyor. Federal Reserve merkez bankaları nizamnamelerini çelerek onları bu işe bilâvasıta da olsa iştirak ettiriyor. Büyük kalemler dahilinde piyasayı tasfiye etmiye başlıyor.

C — Fransa, Fransız rantlarını daha aşağı bir faiz ve 100 milyara yakın bir yekûn üzerinden tahvil eylemekle devlet maliyesini ve kontenjan usulüne geçmekle millî iktisadı desteklemiş oluyor.

Bu hareketlerde müşterek vasıf, iflâslarını kendi kendilerine tasfiye edemiyen yani yıkıldıktan sonra şimdiye kadarki buhranlarda olduğu gibi kendi kendilerini tasfiye edemiyen piyasaları, *devlet müdahalesi ve devlet parası ile* doğrultmaktır. Mevcut rejim, artık her tarafta devlet sübvansyonları ile yaşatılıyor.

2 — Beynelmilel tediye tıkanıklıklarına çare aranıyor.

A — Harp borçlarını Amerikaya ödememek için *Avrupalı borçlular cephesi* meydana getiriliyor.

B— Bu neviden yani itfaları imkânsızlaşmış borçların Avrupalılar arasında da ödenemediğini göstermek için, Fransa, tamirattan vazgeçmeğe icbar ediliyor.

3 — İstihsal teknikleri farklı sahalar nazarı itibara alınıyor.

A — Ottawa'da ileri ziraat ve ileri ham madde tekniğine malik Dominionların yardımı ile geri teknikli Britanya sanayii himaye ediliyor. Ottawa'da İngilterenin takip ettiği siyaset, Dominionların sanayileşmelerine mani olmak değil, bu sanayileşmenin temposunu biraz yavaşlatmak ve bir de bu sanayileşme hareketi için lâzımolan istihsal vasıtalarının Amerikadan değil İngiltereden tedarikini emniyet altına almaktır. Kanada mürahhasları, sanayide «tip» meselesini ileri sürerek Kanada sanayii için

daha ziyade Amerikan makine tiplerinin daha uygun geldiğini bildirdikleri zaman, İngiltere bu noktayı ehemmiyetle gözönünde tutmayı ve Kanadaya Amerikan tipinde makineler satmayı vadediyorlar. Binaenaleyh, İngilterenin Ottawa'da hazırladığı program, *sanayileşmek kararları kat'î olan Dominionları İngilz istihsal vasıtaları ile sanayileştirmek fakat bunu yapabilmek için yani Dominionlara modern Amerikan tipinde makineler satabilmek için sanayileşme temposunu yavaşlatmaktan ve vakit kazanmaktan ibarettir.* Çünkü İngiliz ağır sanayiinin Amerikan ağır sanayiinin bugün satabildiği modern makineleri satabilmesi için *outillage*'ını (fabrika teçhizatını) değiştirmesi lâzımgelmektedir. Bu ise zaman meselesidir.

Dominionların bu sabırlarını da, İngiltere, onların ziraat maddelerine ve ham maddelerine pazar olmak suretile satın alıyor. Ottaw konferansı ispat ediyor ki, akıllı ve uzak görüşlü Albion, bu anlaşma esası üzerinden Britanya İmparatorluğunun bütün yirminci asır boyunca modern ve rasyonelleştirilmiş tekniğe geçmesini istihdaf ediyor.

B — Stresa'da Avrupanın bir kapalı saha telâkki edilmesinin ve emtia mübadelesinin bu kapalı saha dahilinde tanziminin ilk teşebbüsünü görüyoruz. Bir Avrupa gümrük birliğine gidilmek isteniyor. Çünkü Orta Avrupa ve Şark Avrupasının geri ziraat tekniği Denizaşırı memleketlerle kat'iyen karşılaşamıyacak bir vaziyettedir. Fransanın bütün harpsonrası esnasında buralara yatırdığı siyasî kredilerin tamamen donması bundan başka da bu memleketlerde devlet maliyelerinin iflâsı, hep bu teknikteki geriliğin neticesidir. Bu memleketlerin mallarını satabilmeleri için mutlaka bir himaye payına ihtiyaçları vardır. İşte Stresa'da muttasıl «toprak mahsullerinin kıymetlendirilmesi»nden bahsolunmasının sebebi budur.

Fakat Stresa'da himaye olunan şey, sadece geri teknikli ziraat değildir. Ayni zamanda geri teknikli sanayidir. Mahreçsiz sanayidir. Ham maddesini hep dışarıdan getirmiye mecbur ve bu itibarla Amerikan sanayiine karşı daima altta kalmağa mahkûm sanayidir. Sade bu kadar değil. Stresa'da ayni zamanda *verilecek kredilerin kârlılığı ve verilmişlerin geri ödenmeleri imkânı* düşünülmüştür. Plasman sahalarını ancak Avrupada bulabile-

cek olan *Fransız sermayeleri,* sanayide ve ziraatte tekniğin gerilğinden muztarip bir Avrupada, eğer Avrupa ölçüsünde bir kıt'a himaye gümrüğü tesis olunmazsa; eğer Avrupa memleketleri arasındaki gümrükler ve tahditler kalkmazsa, eğer Avrupalılar arasında muntazam bir mal mübadelesi tesis olunmazsa, daima batacaklarını idrak etmişlerdir.

Kısaca, *Stresa,* hem geri hem de iktisadî bünye itibarile yirminci asır şartları için geri ve illetli bir Avrupayı ıslah etme yolunda atılmış ilk adımdır.

C — Amerikanın kendi sahası. Sovyet Rusyanın kendi sahası. Kendi başını kurtarmıya çalışan Japonya.

●

Hulâsa edersek, *finans merkezlerinin programları* şu olmuştur: Piyasaları devlet eli ve devlet parası ile tasfiye etmek. Cihan ölçüsünde mal mübadelelerinin hem imkânsız hem de tehlikeli (teknik farkları yüzünden plasman sermayelerinin donması yani batması) olduğunu görerek, teknik şartlarına göre sahalar tefrik etmek ve *mübadele makanizmasını* bu ayrı sahalar dahilinde ve *ayrı* denebilecek tedbirlerle işletmeğe çalışmak.

Çıkış noktaları bulunmuş mudur?

Zikrettiğimiz teşebbüsler, buhranın bir piyasa buhranı olduğuna, finans merkezlerinin bile inanmadıklarını gösteriyor. Ana hatlarını verdiğimiz bu teşebbüsler, kısmen müşterek anlaşmaların kısmen de hâdiselerin önünde mukadder neticeye doğru sürüklenip gitmenin eseridir. Bundan başka, gerçi teşebbüsler mevcuttur amma, gerek piyasaların tasfiyesi, gerek sahaların tayini gerekse mübadelelerin sahalara göre tanzimi bakımından alınan neticelr son derece cılızdır.

●

Daha ileri gitmeden hâdiseyi (buhranı) bugüne kadar olan neticeleri ile düsturlaştıralım:

Mihver, Amerikan tekniğidir.

Cihan harbinde kendine, tarihte ancak bir kere nasip olmuş bir gıdalanma ve palazlaşma fırsatı bulmuş olan *Amerikan kapitalizmi,* teknikte sür'atle tahakkuk ettirdiği *kantitatif* teraküm-lerden sonra birdenbire *kalitatif* bir tahavvüle sahne olmuş ve

bu teknik inkılâp *içtimaî çerçeveyi zorlıyarak* parçalamıştır. İçtimaî çerçeve nedir? *Bir vahdet arzeden cihan iktisadiyatı.* Düne kadar vahdet arzeden ve müşterek fiat, müşterek arzutalep, müşterek istihsal ve istihlâk kanunlarına nazaran işliyen cihan iktisadiyatının, *şimdi,* ayrı sahalar dahilinde ayrı kanuniyetlere göre yaşamağa çalışması, bu sahalar dahilinde tenebbüt etmeğe hazırlanmasından başka bir şey değildir. Bir nevi *tavaifi-mülûk* devresine girmiş olan bu rejim, sahalar politikasını, acaba kendi iradesi ile mi terviç ediyor, yoksa onu oraya hâdiseler mi sürüklüyor? Yukarıda, her iki âmile de yer vermiştik. Fakat, öyle de olsa böyle de olsa, acaba ne değişir? Vakıa meydandadır: vahdet halindeki cihan iktisadiyatı, bir kaç kocaman parçaya ayrıldıktan sonra, bu parçalar dahilinde de, ayrıca bin bir tezadın içinde kıvranıp durmaktadır.

●

Buna «*buhrandan çıkış*» demek hatalı olsa gerektir. Bu, olsa olsa, *buhran rejimine intıbak, buhran rejimine yerleşmek, buhran rejimini istikrarlandırmak demektir.*

Böyle bir halin verebileceği neticeler.

Sahaların birini, en çürüğünü, ele alalım: Avrupa.

Avrupanın finans sermayesini, Almanya ve Polonyada, İngiltere ve Amerika; Tuna memleketleri ile Şark Avrupasında da Fransa temsil ediyor. Amerika ile İngilterenin bütün gayretleri, şimdilik bu çürük plasman sahalarından kredilerini çekebilmektir. Bu çürük sahaya para yatırmış olmakla ne büyük bir yanlış işlediklerini çoktan anlıyan bu iki sermaye merkezinin Avrupadaki sermaye politikaları, paralarını kurtarmaktan ve bu çürük sahayı, kim isterse ona bırakmaktan ibarettir.

Kalıyor, Fransa. Filvaki Fransa, Avrupaya, toprağı ve mevcudiyeti ile bağlıdır. Bunun içindir ki, Avrupayı, kendi sermayelerine tahsis edilmiş bir saha olarak görüyor ve Almanya ve İtalya gibi ikincielden rakiplere karşı bazı emniyet tertibatı almak istiyor. (Avrupada Fransının bütün harpsonrası politikası bu gayesini tahakkuk ettirmekten ibarettir.)

Fransız sermayesini Avrupa sahası için kâfi farzedelim.

Yukarıda dedik ki ve bir hakikattir ki Avrupa, gerek sanayi gerekse ziraat bakımından Amerikaya nazaran geri bir tekniğe

maliktir. Avrupanın bir taraftan nüfus şartları bir taraftan da, geri de olsa, bütün on dokuzuncu asır boyunca dünya ölçüsünde pazalara ihracat yapmak için kurulmuş sanayii göz önünde tutulacak olursa, bir kıta-birliği meydana getirilse bile bu birliğin bir *otarşi*'ye yani kendi kendine yetmeğe doğru gidemiyeceği besbellidir. Kaldı ki, Avrupa, ham maddelerinin bir çoğunu dışardan tedarik etmeğe mecburdur. Ayrıca da bütün Şark Avrupası ve Tuna memleketlerinin hububat istihsalleri kıtadaki ihtiyacın ancak % 10 unu karşılamaktadır. Yani Avrupa, gıda maddelerinin de mühim bir kısmını ithal etmeğe mahkûmdur. Bütün bu ihtiyaçlarını örtebilmek için satmağa mecburdur, pazarlar aramağa mecburdur.

Nereye satacak?

İmparatorluk kapanmaktadır. Amerika?! Japonya?! Rusya?! Kalıyor Çin ve Cenup Amerikası ki, politika tezatlarının merkez değiştirircesine buralara doğru akması, buralarda, yeni pazar şartları değil doğurşa doğursa bir harp doğurur.

Avrupayı kendi haline bırakır diğer sahaları ele alırsak, gene sahalar imkânının kısırlığını görürüz. Çünkü Amerikanın 12 milyon işsizine iş bulması, ayrıca mahreç ve pazar meselesidir. Sahalar politikasından ayrılındığı ve eskisi gibi cihan ölçüsünde bir serbest mübadele rejimine avdet düşünüldüğü takdirde ise, istihsal teknikleri arasındaki farklar baş gösterecek ve geri teknikli saha ileri teknikli memleketler tarafından tasfiye edilmesine şahit olacaktır.

Binaenaleyh böyle bir çıkmaza girmiş olan bir iktisadî rejim, bu çıkmazdan kurtulmak istedikçe ona ancak daha derin gömülmüş olacak ve tutunmak istedikçe, farkında olarak olmıyarak, *bünye değişikliklerine maruz kalacaktır.*

Tahlilde daha ileri gitmeye şimdilik lüzum yoktur.
Şimdilik, eğer hâdiseye *buhran* ismini vermekte devam edeceksek, buhran devam etmektedir.

●

Millî Kurtuluşçu Türkiye ve buhran.

Cihan harbi emperyalist devletleri ordu bakımından o kadar bitap düşürmüştü ki, Türk Milleti, *milletçe bir harp yaparak* siyasî istiklâlini emniyet altına almak fırsatını buldu. O sırada, em-

peryalistlerin kendilerini toparlamalarını istemek *Türkçe bir temenni sayılmazdı.*

Onun gibi bu seferki *buhran* da, emperyalist finans merkezlerinin ve onlarla beraber istismarcı finans ve iktisat mekanizmasının *felce uğraması* demektir. Türk vatanı, eğer iktisadî istiklâlini emniyet altına alırsa, şu sıralarda alacaktır. Kendini iktisatça toparlıyabilmiş bir emperyalizm, pazarların ne gümrük duvarları arkasında sanayi kurmalarına, ne bir millî para politikası gütmelerine müsaade eder. Eğer bugünkü İstanbulda bugünkü şeklinde bir *sanayi spekülâsyonu* yapılabiliyor ve böyle bir sanayi *metotsuz, plânsız ve son derece geri teknikli olduğu halde* inkişaf imkânları bulabiliyor ve büyük kârlar temin ediyorsa, İstanbul sanayii bu nimetleri, buhranın mevcut olmasına ve devam eylemesine medyundur.

Bu küçük misal bile gösteriyor ki, buhranın bitmesini temenni etmek, bundan on sene evvel, emperyalistlerin kendilerini toparlamalarını temenni etmek kadar *Türkçe olmıyan bir temennidir.*

●

Bu noktayı böylece işaret ettikten sonra ve buhranın umumî seyri hakkında yukarda vermiş olduğumuz noktaları göz önünde tutarak, memleketimizin buhran içinde bir cihandaki yerini vasıflandırabiliriz.

Buhran, öyle anlaşılıyor ki, bir taraftan *tasfiye edici* bir taraftan da *kurucu* bir hâdisedir. Avrupanın bir çok küçük milletleri, daha bugünden, bir millî iradeyi temsil etmekten uzaklaşmışlardır. Bundan bir kaç hafta evvel, sırf Fransanın verdiği talimat bu merkezdedir diye Besarabyayı Rusya ile Romanya arasında ihtilâflı saha tanıyan Romanya hükûmetini bu hareketinden dolayı muaheze eden meclise Başvekil Vaida-Voyvod «..asîl dostumuz Fransa..» diye bir iyma yapar yapmaz bütün meclis ayağa kalkmış ve Fransayı selâmlamıştır.

Bu, şunu gösteriyor ki, Türkiyenin küçük Avrupa milletleri arasında seçeceği hiç bir örnek yoktur.. Türkiye için bir Macaristan örnek olmıyacağı gibi, bütün ilim ve irfanına ve heybetli sanayiine rağmen Almanya da bir örnek olamaz. On dokuzuncu asır başlangıcında Alman devletçiklerine ufalandığı için Napolyonun çizmeleri altına düşen bu memleket, yirminci asır başlangı-

cında sınıflara ufalandığı için beynelmilel finansın bir futbol sahasına dönmüştür.

Türkiye kendini kuran bir memleket olduğu için, bütün on dokuzuncu asır ve onun doğrudan doğruya bir neticesi olan bugünkü kanserli Avrupa ve hasta cihan, ona bir örnek değil olsa olsa bir derstir.

Türk milletinin cemiyet yapısını tezatsız meydana getirmek için bir ders.

Teknik ile cemiyet davalarını kusursuz halletmek için bir ders. ileri vasıfta bir ziraat kurmak için bir ders.

Yirminci asra uygun bir sanayi kurmak için bir ders.

İktisadı, sadece teknik bir dava olarak değil, bir cemiyet davası, bir millet davası olarak almak için bir ders.

Sınıflaşmamak için, sınıflara parçalanıp ağyarın oyuncağı olmamak için bir ders.

Anadoluyu ve Anadolluyu dünyanın en bahtiyar memleketi ve en bahtiyar insanı yapmak için bir ders.

●●

Cihan buhranı ne türlü seyrederse etsin, nasıl istikametler arzederse etsin, Türkün davası, *bütün manası ile ve kaytsız, şartsız olarak milli kurtuluştur.*

Ankara
Moskova
Roma [*]

Yakup Kadri.

Bununla beraber zannetmemelidir ki, Rusya'yı kaplıyan bu inkılâp atmosferi içinde artık bütün tezatlar ortadan kalkmıştır. Her halde, tam bir komunist nizamına girmemiş olan ve kendi tâbirlerine göre henüz *(précommuniste)* bir safhadan geçmekte bulunan bugünkü Rus cemiyetinin bünyesindeki kargaşalığı görüp meydana çıkarmak o kadar zor bir şey değildir. Zaten, hiç bir inkılâpçı Rus komunisti bunu inkâr etmez. Onlarca ve gene onların kullandıkları bir tâbire göre, bugün, Kızıl Rusya'da cari olan hukuk, hâlâ, (Burjuva Hukuku)dur. Engin köylü tabakası, henüz milkiyet ve kazanç haklarına bağlı müstakil bir sınıf halinde yaşamaktadır. İntellektüeller, hele edebiyat ve san'at sahasındakiler *kollektivize* ve *proletarize* olmaktan uzak, eski hayatın, eski burjuvalığın şekleri, tereddütleri, zâif ve temayülleri içinde bocalamaktadırlar.

Bunlar, kendilerini beğenmişlikleri, yani ferdiyetçilikleri, havaîlikleri, hattâ, belki, biraz da *snop*luklarile hemen her yerin intellektüellerine benziyorlar. Bunlarla, bulunduğumuz meclislerde -biz, millî, burjuva, Türk intellektüelleri!- kendilerini asla yadırgamadık. Bütün kusurlarımız, zâıflarımız, dağınıklıklarımızla, kendimizi onlardan ayrı bulmadık.

Kremlin sarayındaki bir suvarede biraz fazla kaçırmış olan genç bir romancı, tatlı bir coşkunlukla omuzuma vurarak, biraz evvelki ciddî bir edebiyat bahsini şu sözlerle bitirmişti:

— Adam sen de; prensip, meslek, çığır denilen şeyler de ne imiş! Ben, en müthiş realitelerin içinden çıkmış bir köylü çocu-

[*] Altıncı nüshadanberi.

ğuyum. Fakat, ayni zamanda, bir on dokuzuncu asır *romantiği* kadar *lirikim.*

İzvestia gazetesinin danslı ve çalgılı bir supesinde bir genç muharrir, halisüddem bir Parisli delikanlıya yakışan bir tavurla:

— Bu gece, hep dans etmek istiyorum. Hep dans etmek... diye söyleniyordu.

Ve ayni masada bulunan genç kadınlar kendilerini dansa davet edeceğimiz dakikayı gözlerimizden keşfe çalışıyorlardı. Bir tanesi, arkadaşlarımızdan birini âdeta zorla kaldırdı, diyebilirim.

— Bizim erkekler hiç dans etmiyorlar. Halbuki ben dans için çıldırırım.»

Ve bunları söylerken, bir Parisli kızın gözleri kadar rimelli kirpiklerini pudralı yanaklarının üstüne hüzünle indiriyordu.

Resmî bir ziyafette, resmî şahsiyetlerden birinin hanımı ile yanyanayız. Genç kadın gülüyor, söylüyor, içiyor. Tıpkı Tolstoi'nın Anna Karanin'indeki salon kadınlarından biri gibi. Çetrefil ve tatlı şivesile bana diyor ki:

— Fransızca konuşmağa bayılırım. Ne yazık ki burada, artık, hiç kimse Fransızca konuşmuyor. Eskiden...»

Eskiden dediği zamanda bu kadın -yirmi yaşında var mı yok mu? bilemem- henüz bir çocuktu. Bütün hususiyeti, bütün sinirleri, zevki ve kültürü ile inkılâp Rusya'sının malı olması lâzımgelirken, mazinin her hangi bir ehemmiyetsiz âdetine bu hasreti nereden duyuyordu?

Bana doğru eğildi:

— Son zamanlarda hiç Paris'e gittiğiniz oldu mu? Anlatın bana; orada neler gördünüz...

— Yeni bir dans çıktı. Adına *Rumba* diyorlar...

— *İşittim.* Fakat, hiç görmedim.

Lâkin bütün bunlar, koca Rusya da daima 40 derecei hararette tutulan inkılâp havası içinde birer hurde teferrüat, birer anormal arızadır. Öyle ki, ben bile, disiplinsiz gençler, hava ve hevesine düşkün insanlar, dans meraklısı, rimelli, rujlu kadınlar ve Paris havadisleri içinde kendilerini unutmuşlar diyarından henüz gelmiş olmakla beraber bu tarz gençleri, bu tarz hanımları ve *bu tarz konuşmaları yadırgayorum.* Hele, şu bizim Bey-

oğlu ve Şişli âlemlerini hatırlatan her şey bana âdeta *batıyor*. Etrafımda, hep, ruscadan başka dil bilmiyen, kara gömlekli, beli kayışlı, ağırbaşlı adamları, saçları kızıl mendile sarılı, babacan kadınları arıyorum. Çünkü, içinde bulunduğum memleketin havasına ancak bunlar yaraşıyor.

Bizde, fesli bir adam ve çarşaflı bir kadın ne ise Rusya'da Avrupalı Monsieur'ler, Avrupalı Madame'lar gibi giyinmiş kimseler odur. Bir tiyatroda, perde arası, büfede duruyorum. Kalabalığın içinde küpeli, yüzüklü, dudakları ve yanakları boyalı bir kaç kadını hayretle gördüm. İlk anda bunları sahnedeki kıyafetlerile halkın arasına karışmış artistler zannettim. Sonra öğrendim ki, ecnebi gazete muhabiri imişler.

Bir mukayese.

Rusya'nın bu prensipleşmiş, fikirleşmiş, şuurlaşmış inkılâp havası içinde, çok defa, kendi inkılâp havamızı düşündüğüm olmuştur. İnkılâp Türkiyesinde, bu hava, İstanbul'da mı bulunur? Ankara'da mı? Hasiyetleri nedir? Nesinden tanılır? Hararet derecesi ne kadardır? Tesirleri ne gibi şeyler ve kimler üzerinde görülür? Doğrusu, bunu, Rusya'daki kadar kolaylıkla tayin edemiyorum. Bu hava tahlilini inkılâbımızın mihrakı olan Ankara'da bile yapmak güçtür. Çünkü Ankara'da manevî atmosfer yer yer, semt semt değişir. Tahtakale'de koyu bir orta-çağ havası hüküm sürer. Yeni Şehir, gittikçe alafrangalaşmaktadır. Meclis ve hükûmet mahafiline gidelim. Oralarda hâkim olan hava ekseriyetle, donmuş bir bürokrasi havasıdır. Yalnız, B. M. M. 'inde bazı fevkalâde günlerde, bir kaç dakika için, sıcak bir raşenin geçtiği hissolunur. Sonra, birden, her şey, mutat durgun haline avdet eder.

İstanbul'da Kozmopolitlik, adamsendecilik, kalenderlik ve derbederlik, bundan on beş yıl evvelinden daha farklı değildir. Burada, kitapçılar ve matbaalar semti, bizim bildiğimiz, Babı Âli yokuşunun bütün o sümsük ve uyuklar manzarasını muhafaza etmekte ve bütün İstanbul gençleri biraz hayata, harekete kavuşmak için Beyoğluna can atmaktadır. Beyoğlu'na, yani sinemaya, caz'a bara, kumara... Yeni Türk nesillerini Avrupalılaştırmak sisteminin bu dört terbiye şekli, en kuvvetli esaslarını teşkil eder. Bizim şu mahut Caddei-Kebir'in adı *resmen* İstiklâl

caddesi olmuş; fakat caddenin bu yeni adı, posta müvezzilerile tramvay konduktörlerinden başka kimse bilmiyor. Bazı şeylerin adı değişmekle mahiyetlerini değiştirebileceği zannı, inkılâp hareketinin, bizde, yarım yamalak kalmasına sebep olan âmillerden biridir. Türk inkılâpçıları lüzumundan fazla optimisttirler. Bunlar arasında bir çokları, hükûmetin, bilmem kaç yıl evvel verdiği bir kararın veya meclisten çıkmış bilmem hangi kanunun hayatta bir tatbik ve tahakkuk sahası bulduğuna kanidir. Halbuki, bugün, inkılâbımızın bu onuncu yılında, hileişer'iyesiz şapka veya kasket giyenler, kanunu - medeniye göre evlenip boşananlar, ve yeni harflerle yazıp okuyanlar bütün Türkiye'de on bin kişiyi geçmez. Bütün Anadolu kasabalarında, Ankara'nın, İzmir'in, İstanbul'un bütün kenar mahallelerinde kadınlar sımsıkı kapalıdır. Kocalarına şeriatçe bağlıdır.

(Arkası var)

Kronikler:

İnkılâp ve Kadro

6 eylül 932 tarihli Hakimiyeti Milliye gazetesinden.

«Şevket Süreyya» bir senedenberi memleket güzideleri arasında münakaşa edilen «İnkılâp ve Kadro»yu «Kadro» neşriyatının birinci sayısı olarak neşretti.

«İnkılâp ve Kadro» nun bir kitap halinde intişarını inkılâbımız için bir kazanç telâkki etmekte tereddüt etmiyorum.

Türk inkılâbı «İnkılâp ve Kadro» da millî bir çerçeve içine alınmıştır. Şevket Süreyya bu inkılâbı ile Türk inkılâbını her sahada millîleştirmiş, onu eski ve yeni dünyanın muhtelif merkezlerinde yer alan fikir cereyanlarından ayrı ve inkılâbın bizzat temsil ettiği fikirlere göre bir kül halinde ortaya koymuştur. İnkılâbımıza bu asliyetini vermek için Şevket'in ve arkadaşlarının bir senedenberi yaptıkları neşriyatın leh ve aleyhinde bir çok sözler söylendi. Neşriyat muğlak, müphem, vuzuhsuz telâkki edildi. Hattâ bunlardan bazıları harpsonu dünyasındaki aykırı fikir cereyanlariyle alâkadar görülerek zararlı telâkki edildi.

Hakikat Şevket; ne Paris'in, ne Moskova'nın, ne Roma'nın, ne de Berlin'in hayranı idi. Onun inandığı bir tek fikir, Türk inkılâbı: ve beğendiği bir tek hareket, Türk millî kurtuluş hareketi idi. Şevket, inkılâbımız için; «*Türk inkılâbı, ne başka memleketlerde ihtilâl namı verilen şekilde idarî bir tezebzüp, ne de inkılâp yapmak iktidarlarından mahrum memleketlerde manası mübalegalandırılan cinsten pasif bir reformdar.*»

«*İnkılâbımız kendine prensip ve onu yaşatacaklara şaur olabilecek bütün nazarî vel fikrî unsurlara maliktir.*»

Der ve Millî Türk inkılâbını; «*Harp sonunda meydan alan ve Osmanlı Türkiyesinin tarumar edilmiş enkazı üstüne kurulan genç, müstakil Türkiyede en karakteristik misalini bulan «millî kurtuluş» hareketini aynı zamanda bir «Otarşi»*

Olarak anlatır. Bu anlatışta inkılâbımızın aldığı iktısadî mana: «*Şimdiye kadar bir tabiiyet altında yaşıyan müstemleke ve yarı müstemlekelerle ziraî emtia müstahsili memleketlerin bu şartlardan kurtuluşu*»

dur. Millî Türk İnkılâbını millî bünyenin sosyal ve ekonomik şartlarına göre bir kül halinde ortaya koyan ve inkılâbın gele cek senelere şamil ileri hareketlerini en tam manasiyle «millî» olarak vasıflandıran Şevket Süreyya, ayni zamanda inkılâbı mızın harpsonu dünyasında temsil ettiği büyük ve cihanşümul fikri;

Iç ve dışta, iç ve dıştan gelen her türlü istismarlara karşı müsta kil millet fikrini, millî kurtuluş hareketini;

Harpsonu dünyasının muztarip milleteri için ideoloji olabilecek bir fikir sistemi halinde ve mu vaffakıyetle ifade etmiştir.

«Inkılâp ve Kadro» da millet, devlet, cemiyet, sermaye, san'at her şey «millî» dir.

Türk inkılâbının bir sınıf dikta törasını temsil eden kommünizmden, sınıflar arasında ve sınıfların hayatiyeti lehine bir muva zene temsil eden Faşizm'den ve nihayet cihan mikyasında sınıf lar, zümreler, tezatlar nizamı olan liberalizm'den ayrılan vasfı bu; onun millîliğidir.

Samimiyetle itiraf etmek lâzımdır ki; Türk inkılbını millî ve beynelmilel mikyasta bu kadar millileştiren, inkılâbımızın harpsonu dünyasında temsil ettiği «müstakil millet» fikrine bu kadar bağlanan Şevket Süreyya gibi, kalp ve hislerini memleket hudutları haricinde bu fikrin cereyanlarına karşı kapayan ve yalnız kendi benliğine, kendi milletinin hareketine inanan;

Ve inkılâbı için;

«*Biz inanıyoruz ki; Türk inkılâbı kendi ideolojisini tedvin edecek ve Türk cemiyetinin âlemi telâkki tarzı hiç bir içtimaî telâkki sistemi karşısında zayıf, elverişsiz ve müçtenip kalmıyacaktır.*» diyebilen bahtiyar güzidelerimiz pek azdır.

Bütün vuzuh ve sarahatlerine rağmen biz; «Inkılâp ve Kadro» da ortaya konan bütün fikirle rin, bilhassa millet, devlet, mil lî sermaye, millî sanayi bahis lerinin bundan sonra münaka şasız kalacağını, bilhassa bu bahislerdeki ana fikirlerle tezat halinde inkişaf eden bazı sermaye teşebbüslerinin karşı karşıya gelmiyeceğini iddia etmek istemiyoruz.

Bilakis hükûmetin son kararla rından sonra gündelik gazete sayfalarında yer alan bazı neşriyattan mülhem olarak izhar ettiğimiz bu kanaat bizce;

Inkılâbın onuncu senesinde inkılâbın ön, yan veya arka saflarında yer tutan insanların mevkiini; ve Türkiyede «millî birlik» diye çerçevelemek istediğimiz «inkı lâp birliği» nin hacmini tayin etmek noktai nazarından ayni za manda çok faydalı olacaktır.

Şevket inkılâbın ancak;

«*Irade ve menfaati inkılâbı du yan ve yürüten azlık, fakat şu urlu bir avangardın azlık, fakat ileri ve disiplinli bir kadronun iradesinde,*

Temsil edileceğine; ve inkılâp menfaatlerinin ancak inkılâp heyecanı;

«*İçinde yetişecek disiplinli, kendinden emin ve hâdisata nüfuz*

etmesini bilir bir inkılâp nesli elinde»

Masun kalacağına kanidir. Şüphe yok ki, «Inkılâp ve Kadro» da çerçevelenen bu zümre, bir cemiyetin bütün unsurları, bir milletin bütün münevverleri ve güzideleri manasına gelen bir tabir değildir.

Inkılâbın müdafaası daha fazla inkılâbın cemiyet nizamındaki hayat şartlarına müdahalesinden sonra tahakkuk eden bir zaruretrettir.

1932 Türkiyesinde inkılâp ayağa kalkmış ve cemiyete hâkim bir nizam kurmağa teşebbüs etmiştir.

«Inkılâp ve Kadro» da Türk inkılâbının bu büyük hamlesinin, Türk cemiyetinin zümresiz, sınıfsız, tezatsız millî bir inkılâp camiası haline intikalinin prensipleri vardır.

Ve bu bakımda «Inkılâp ve Kadro» 1932 Türkiyesinin kitabıdır.

Muhterem Şevket Süreyya'yı hürmetle tebrik edrim.

Neşet Halil

Bir Eser.

Bir yarım müstemleke oluş tarihi. Yazan: Hüseyin Avni. Sayıfa: 70 — Tâbii ve naşiri: Sinan matbaası neşriyat evi. İstanbul 1932 Fiat: 40 kuruş.

Akşam gazetesi muharrirlerinden Hüseyin Avni Bey, küçük kitabile bize Osmanlı imparatorluğunun son bir asırlık tarihine yeni bir zaviyeden bakmak imkânını veriyor. Kitapta garp kapitalizminin Türkiye gibi iktisaden geri bir memleketi nasıl müstemlekeleştirdiğini ve bu müstemlekeleştirme işinde ne gibi siyasî tazyiklerin yapıldığını ve Türkiye bir yarım müstemleke haline gelirken, memleket dahilinde nasıl bir taraftan yeni müstemleke şartlarına göre bir sınıflaşma, diğer taraftan da geniş bir fakirleşme hareketinin cereyan ettiğini görüyoruz.

Bu küçük eser, hem meselenin sureti vazı hem metot itibarile çok orijinaldir. Diyebiliriz ki, Türkiyenin müstemlekeleşmesi seyrini bize adım adım gösteren bu nevi bir kitap henüz lisanı-

mızda mevcut değildir. Osmanlı imparatorluğunun bir müstemleke olduğunu hâlâ bir türlü ihata edemiyenlerin bu kitabı dikkat ve alâka ile okumalarını çok isterdik. Muharrir mevzuunda muvaffak olmuştur. Materiyeller (az olmakla beraber) ve hükümler yerinde verilmiş ve yerinde kullanılmıştır.

●

Eserde umumî olarak bir iki noktaya temas etmek istiyoruz.

1 — Hüseyin Avni Bey, Türkiyenin müstemlekeleşmesi seyrini kapitalismin inkişaf safhalarına göre mütalea etmemiştir. Bunun için fikirler bir parça kronolojik bir mahiyet alıyor. Türkiyenin müstemlekeleşmesi, kapitalismin muhtelif safhalarına göre şeklini değiştirir. Hüseyin Avni Bey, Türkiyenin müstemlekeleşmesini garp sanayi emtiasının memleketimizi istilâ etmesile başlatıyor. Halbuki bu seyir, daha evvelden başlamıştır. Şöyle ki: Kapitalism, inkişaf eden bir iktisat sistemidir. İnkişafı esnasında muhtelif safhalar, kalitatif tahavvüller geçirir. Bir ticarî kapitalism, bir sanayi kapitalismi, bir malî kapitalism safhaları vardır. Her safhada bir nevi sermaye hakimdir. Bu safhaları kapitalismin ilk çağı (Frühkapitalismus), orta çağı (Hochkapitalismus), son çağı (Spaetkapitalismus) diye ayırmak ta mümkündür. Bunun için kapitalismin müstemleke siyaseti de bu safhaların kanuniyetlerine göre şekil almıştır. Kapitalismin zuhur ve inkişaf devrinde (ticarî kapitalism) müstemleke siyaseti, ticarî menfaatlerin takviyesi işini esas tutmuştu. Bu siyasetin hukukî müeyyidesi kapitülâsyonlardı. Avrupa tüccarları, kapitülâsyonlar sayesinde bir çok menfaatler kazanıyordu. Sanayi kapitalisminin inkişafı ortaya yeni talepler attı. Garp emtiasının pazarlarımızda emniyetle ve suhuletle sürümünü temin etmek için Türkiye iktisadiyatının bir bünye tahavvülü geçirmesi ve devlet rejiminin garp münasebetlerine göre reorganize edilmesi lâzımdı. Bir taraftan ıslahat yapıldı ve diğer taraftan da Türkiye köy iktisadiyatı bir bünye tahavvülü geçirerek garbın ihtiyaçlarına uygun bir mübadele nizamına girdi. Malî kapitalismin garp iktisadiyatına hakim oluşu, müstemleke siyasetinin mahiyetini değiştirdi. Müstemleke isyaseti daha ziyade malî sermayenin menfaatlerine (sermaye ihracı gibi) göre şekil aldı. Binaenaleyh Türkiyenin müstemlekeleşmesini mütalea ederken kapitalismin bu inkişaf safhalarını nazarı itibara almak ve hâdiseleri ona göre mütalea etmek lâzımdır.

2 — Aile iktisadiyatı tabirile muayyen bir devirdeki iktisat sistemini karakterize edemeyiz. İstihsalâtının kısmı âzamı, mahallinde müstahsili tarafından istihlâk eidlen iktisat tarzına «azatî iktisat nizamı» demek lâzımdır. Avrupa emtiası, Türkiyede aile iktisadiyatını değil, pazar için istihsali olmıyan

zatî iktisat usulünü yıktı. Müstahsil pazar için çalışan ve ihtiyaçlarını pazar vasıtasile temin eden müstahsil haline geldi. Aile iktisadiyatı aile istihsali olabilir. Bugün biz buna hem köyde ve hem şehirde tesadüf ediyoruz: Köyde müstahsil ailece pazar için çalışıyor. Şehirde trikotajcı mutavassıta ailesile çalışıyor. Binaenaleyh aile iktisadiyatı, pazar için de olabilir. Daha sistematik olmak için iktisat sistemlerini birbirinden daha bariz vasıflar ve isimlerle ayırmak lâzımdır.

3 — Hüseyin Avni Beyden kitabına bir bahis daha ilâve etmesini isterdik. Bu bahis müstemlekeleşen Türkiyenin millî kurtuluş cidalidir. Tebarüz ettirmek lâzımdır ki, Türkiyenin millî istiklâli bu yarım müstemlekelikten halâs hareketidir.

●

Bir müstemleke oluşun tarihini bütün inkılâp münevverlerine tavsiye ve Hüseyin Avni Beyi tebrik eder ve memleket iktisadiyatına ait diğer kıymetli tetkiklerini bekleriz. *I. H.*

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Kadro

11

Kadronun müessisleri : Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Bürhan Asaf
İsmail Husrev

İmtiyaz sahibi : Yakup Kadri
Neşriyat müdürü : Dr. Vedat Nedim

İdare merkezi : Ankara

Adres : Yakup Kadri, Manisa Meb'usu — Ankara

Tevzi Merkezi : Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi
Istanbul Ankara caddesi No. 83

Abone şartları

Yıllığı 3 liradır
altı aylığı bir buçuk liradır.

Abone için müracaat yeri : Kadro : Ankara — posta kutusu 62

Kadro Külliyatı Serisi:

1932 senesi içinde (Kadro) külliyatından neşredilecek eserler:

İnkılâp ve kadro

(İnkılâp ideolojisi ve nazarî esasları)

Şevket Süreyya

Çıktı. 100 Kuruş.

Büyük İnkılâp ve Küçük Politika

(Cumhuriyet tarihine dair bir tetkik)

Yakup Kadri

Yarı Siyasî

(1931 senesi Türkiye ve cihan hâdiselerinin Ankaradan tahlili)

Burhan Asaf

Plânlı Türkiye

(İnkılâp Türkiyesinin iktisadî kuruluşu)

Vedat Nedim

Türkiyede köy İktisadiyatı

İsmail Husrev

Türkiye ziraî kooperatif hareketi

Yazan: İsmal Husrev

Yeni çıktı

Fiatı 50 krş.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

II

İKİNCİ TEŞRİN

1932

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket Süreyya	Şeker istiklâli ve 160.000 ton Türk şekeri
Dr. Vedat Nedim	Sınıflaşmamak ve iktisat siyaseti
İsmail Hüsrev	Şark vilâyetlerinde derebeylik
Yakup Kadri	Yalın söz
Bürhan Asaf	İnkılâbımızın sesi
Yakup Kadri	Ankara, Moskova, Roma
Behçet Kemal	Milyonların marşı
	Bir tenkit münasebetile
Şevket Süreyya	Bergsonizm yahut Bir korkunun felsefî ifadesi

KADRO.

Yirminci asrın en göze çarpan vasıflarından biri metropoller ve müstemlekeler tezadının, yani müstemlekeciliğin tasfiyesi olacaktır. En eski ve en büyük müstemlekeci devlet olan Britanya bile, bunu anlamış ve «Ottawa» ile, başa gelecği sadece geciktirmek istemiştir.

Sönmek üzere olan bir ateşin sonbir parlama istidadı göstermesi gibi, hayatta, her seyrini tamamlıyan kuvvetin son bir mukavemete girişmesi görülür. İşte bunun gibi, en büyük emperyalizm göçme çağını idrak ederken, bir başka taraftan, bir başkasının boyatmak istediğini görüyoruz. Fakat nasıl, «Götz Von Berlichingen»in şiddetli mukavemeti, göçmesi mukadder olan feodal cemiyeti kurtaramadı ve hayatın hızı çolak şövalyeyi kapıp yattu ise, emperyalizmin kuğu şarkısını söylemek (1) de İtalyan faşizmine düştü. Torino'da yükselen ve Avrupa'nın dört büyük devletine Avrupa'yı bu dört büyük devletin emrine vermek teklifini yapan seste, biz, cihana ders vermek isteyenin tarihten hiç bir ders almadığını görüyoruz. Geç kalmış, yani, pazarların sadece taksiminden sonra değil pazarların kurtuluş inkılâplarını tamamlamaya andiçmiş oldukları bir sırada zuhur etmiş olan Faşist emperyalizminin dört devlete, doğru zannettiği fikri telkin etmeye çalışırken: «Amerika harp borçlarını affetmelidir!» diye avazı çıktığı kadar yalvarması, ökseye tutulmuş kuşun kelebek avlamak istemesi kadar hazin ve hoş bir manzaradır.

Dışarı doğru yayılabilmek için içindeki tezatları bir nevi içtimaî antiseptik ile tehammürden, kokmaktan koruyan bu rejim, bu gibi görüşleri ve bu gibi teklifleri ile antiseptiğin gittikçe tesirsizleşmekte olduğunu ifşa etmektedir.

On seneye kadar dünyanın faşist olacağını, hoş görülebilmesi dünyanın hakikaten daha rahat ve daha şen olmasına bağlı bir şaka gibi ilân etmekteki yegâne mana, buhranlara karşı faşiz-

---

[1] Kuğu hayatında bir kere, o da ölmek üzere iken öter.

min liberal rejimlerden de daha az mukavim olmasıdır. Üç senedenberi, durmaksızın kulaklara çarpan terane, içeri doğru liberalizm düşmanı olan bu rejimin dışarı ile olan münasebetlerde ayni liberalizmin hazin bir çığırtkanlığını yapmasıdır. Buna muvazi olarak, millet bünyesi içinde zayıf ferdi kuvvetli ferdin tegallübünden koruduğunu ilân edip dururken, insanlık bünyesi içinde zayıf milleti kuvvetli millete çiğnetmek prensipini kabul ettirmeye yeltenmesidir.

Cemiyet içindeki tezadı üstünkörü bir ideolojinin kabında tecrit etmeye çalışmakla bu tezadı dimağa sirayet ettirmekten başka bir şey yapmamış olan bir rejimin bu neviden ihtilâçlara kapılarak bu çeşit belâgatlarla avunması «megaloidea»nın lâtinleşmiş bir istihalesinden başka neye delâlet eder?

Şeker istiklâli ve 160,000 ton Türk şekeri.

Şevket Süreyya.

Türkiye'de bir şeker sanayii meydana getirmek teşebbüslerinin elli senelik bir mazisi vardır. Fakat bu sanayiin filen tesisi hareketi ancak 1925 nisanında neşrolunan şeker kanunile başlar. Zaten daha evvel, yani Millî mücadelenin zaferinden evvelki devirlerde bu sanayii vücude getirmek cehdinin tahakkuk sahasına çıkabilmesi imkânı filen mevcut değildi. Kendi gümrükleri üstünde istiklâli mevcut olmıyan ve dahilî pazarları her çeşit ecnebî eşyasının açık mücadele ve rekabet meydanı olan bir memlekette şeker sanayii gibi ancak sistemli himaye altında gelişebilecek bir iş şubesinin doğması ve yaşıyabilmesi bittabi kabil değildi. Binaenaleyh Türkiye'de şeker işinin tarihi ancak Cümhuriyetin tarihi ile başlar. Bir tarafta İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketinin malı olan Alpullu şeker fabrikasının kuruluşu, diğer taraftan Uşak Terakkii Ziraat Türk Anonim Şirketinin malı olan Uşak şeker fabrikası teşebbüsünün makul bir mecra alışı ancak 1925 şeker kanununun neşrinden sonradır.

Bu kanunun gayesi, Türkiye'nin muhtaç olduğu şekerin dahilde istihsaline imkân vermekti. Bu gayenin temin olunabilmesi için kurulacak şeker fabrikalarına muafiyetler mıntaka imtiyazları tanınmış, bu muafiyetler ve imtiyazlar altında -nihayet sekiz on seneye kadar- memleketin muhtaç olduğu şekerin dahilde istihsali kabil olacağı hulâsa memleketin şeker istihsaline kavuşacağı düşünülmüştü.

Bu gün bu hedefin tahakkuku yolunda ne kadar mesafe kazanıldığını ve tespit olunan gayeye ne kadar yaklaşıldığını gözden geçirmek faideli olacaktır:

Türkiye'nin senevî şeker istihlâki 80-85 bin ton arasında hesap olunmaktadır. Bu ihtiyaç yerli ve ecnebi şekerler arasında şu suretle taksim olunuyor:

Türkiye'de şeker istihlâki

Seneler	Dahilden temin olunan	Hariçten getirilen
1926	557 ton	43,500 ton
1927	5,163 »	59,150 »
1928	4,582 »	74,500 »
1929	8,139 »	77,000 »
1930	13,070 »	64,000 »

Bu rakamların bize verdiği netice şudur: Türk şeker sanayii, Türkiye şeker ihtiyacının henüz ancak (% 14.5)ini temin ediyor. Binaenaleyh Şeker kanununun yedinci yılında millî şeker istiklâli hedefi yolunda geçilen mesafe, bu günkü vaziyete nazaran, geçilecek mesafenin ancak (% 14.5)idir. Bu nokta üzerinde ehemmiyetle durmamız lâzımdır.

1925 Şeker kanunu, millî iktisadiyat bakımından memleketin ve beynelmilel iktisadiyat bakımından da cihanın, umumî bir iktisadî inkişaf manzarası gösterdiği bir devirde neşrolunmuştur. Bu devir, cihan iktisadiyatında, umumî harp tahribatının ve onu takip eden sarsıntı yıllarındaki (1918-1923) siyasî ve içtimaî paniklerin nispeten durgunlaştığı ve bazı istihsal şubelerindeki intizamsızlıklara rağmen umumî bir iktisat inkişafının «Prosperite» alabildiğine ilerlediği mes'ut bir yıldır. Cihan iktisadiyatındaki bu inkişafın açık seyrini, memleketimizde de takip etmek kabildir. Harpten sonra açılan pazarların ve bütün cihanı saran emtia açlığının gittikçe artan talebi karşısında, Türkiyenin ihracat maddeleri istihsalât ve ihracatı 1923 ile 1925 arasında âdeta (% 100) bir inkişaf kaydetmişti. Memleketin iktisadî simasında, arızasız bir inkişaf ümidinin derin emniyeti göze çarpıyordu. Ham maddelerle gıda maddeleri fiatları görülmemiş bir seviye almıştı. Fertlerin elinde bir sermaye terakümü başlamış, bilhassa tütün ve meyva ihracatına komisyonculuk yapanlarla, makine aksamı, demiryol malzemesi ithal edenlerin veya buna mümasil eşya üzerinde spekülâsyon yapanların

elinde az zamanda mühim sermayeler birikmişti. Bir takım durgun servetler her sahadan ticarî muamelelere akmaya başlamış ve bu suretle ticarî sermaye piyasalarındaki bu dolgunluk, bazı merkezlerde mühim ticaret sermayelerinin sanayi sahasına doğru bariz bir cereyan almasına sebep olmuş ve diğer taraftan hükûmetin sanayi sermayesi plâsmanlarına karşı vad ve temin ettiği yardımlar bu cereyanı hattâ ağır sermayeli sanayi teşebbüslerine bile çekmiye başlamıştı. Bu arada fabrika tesisi işlerinden başka hattâ demiryollar inşasında bile taliini tecrübe etmek istiyen serbest millî teşekküller görülmüştür.

Hulâsa bu devirde bütün alâmetler memleketimizde serbest müteşebbislerin elinde bir millî sermaye terakümünün başladığını ve memleket iktisadiyatının liberal bir inkişaf seyri takip edeceği, devletin iktisadî hayatta fazla bir müdahalesi olmadan, fakat mutedil bir gümrük himayesi altında millî sanayiin kendi kendini tesis edebileceği zannını bir kanaat halinde kuvvetlendiriyor ve hâkim kılıyordu.

Fakat gerek cihan iktisadiyatı, gerek memleketimiz bakımından bir aralık gayet müsait görünen bu iktisadî gidişin, diğer taraftan da kendi içinde kendi reaksiyonunun rüşeymlerini kendi kendine hazırlamakta olduğunu hattâ 1925 prosperitesinde bile müşahede etmek pek alâ kabildir. Çünkü bu devirde cihanda ham maddeler ve gıda maddeleri istihsalâtı o kadar başdöndürücü bir süratle artıyordu ki, bu artışın en yakın bir gelecekte, ham maddelerle gıda maddeleri istihsal eden memleketler arasında korkunç bir pazar mücadelesi doğurarak, geri teknikli ve satışları teşkilâtsız memleketleri mübadele sahasından kenara atacağı ve bu arada bazı memleketlerin, iktisadî manasile âdeta kalplerinden vurulacağı pek alâ görülebiliyordu. Çünkü bir taraftan ham maddelerle gıda maddeleri istihsalâtının istihlâk derecesile mütenasip inkişaf etmesinden sarfı nazar diğer taraftan harp, ham maddelerle gıda maddeleri istihlâk eden memleketlerin vaziyetini değiştirmiş, harbin inhisarlı kazançları sayesinde büyük mikyasta ham madde ve gıda maddeleri istihsalâtına girişen yeni yeni memleketler peyda olmuştu. Bu memleketler, harp içinde piyasadan çekilen memleketlerin -meselâ Türkiye'nin- yeniden piyasaya çıkmasile bir gün olup ya yeni-

den kendi mazilerine avdet etmek, yahut her ne pahasına olursa olsun tekniklerini terakki ettirmek suretile ellerindeki pazarları tutmak ve rakiplerini körletmek mecburiyetinde idiler. Vakıa ilk zamanların emtia açlığı bu vaziyeti bir zamana kadar gözden saklıyacak, fakat pek az sonra mücadelenin darbeleri iki taraftan biri için tezahur etmiye başlıyacaktı.

Nitekim öyle oldu:

1923 ten itibaren bizde seri bir inkişaf kaydedn ihracat emtiası ve fiatlar 1925 te azamî haddini bulmuş ve 1926 da bilhassa fiat seviyelerinde kronik bir sukut başlamıştı. Bu nispî fiat sukutu, 1927, 1928 senelerinde de, istihsalât hacminin miktar itibarile ittisaına rağmen menfi seyrini takip etmiştir.

Dünya piyasasını tanımıyan Türk ihractcısının müstahsil aleyhine ve sistemsiz mukavemetile istihsal hacminin artışı bir zaman için filvaki devam etmiş; fakat fiatların fasılasız sukutu, mukabil silâhı istihsal hacmini arttırmaktan ziyade istihsali ve satışı rasyonelleştirmek olması icabeden bu harbin cereyanını adım adım aleyhimize çevirmiş, nihayet istihsal hacmi de düşmüş, hulâsa Türk ihracat emtiasının haricî piyasalarda rakipleri lehine rücatı, bir takım dar ufuklu «serbest müteşebbislerin» elile, daha cihan buhranından evvel bir panik manzarası almıştı. Meselâ ayni cinsten ihracat metalarında Türkiye daha 1926 dan itibaren fiat sukutlarile darbelenirken Yunanistan hattâ 1930 senesinde bile pazarlardaki mevkiini muhafaza edip duruyordu.

Türk iktisadiyatının -lüzumsuz yere- yegâne mesnedi haline getirilen ihracat işlerinde meydan alan bu depresyonun, tez zamanda dahilî ticaret ve dolayısile millî sermaye terakümü hareketlerinde de aksi tesirini göstereceği tabiî idi.

Nitekim öyle oldu:

926-929 arasında, yani daha cihan buhranı başlamadan evvel Türkiye'de ya işlerini tamamen tasfiye eden yahut azamî hadde kadar darlatan ihracat teşekküllerinin ve komisyon evlerinin sayısı inanılmıyacak kadar çoktu.

Bu vaziyetin tabiî neticesi, 924-925 senelerinde sanayi sahasına akmak temayülünü gösteren millî ticaret sermayelerinin ya eriyişi, ya halsizleşmesi oldu. Bu suretle de 923-926 arasında,

memleketin takibedeceği zannolunan liberal bir iktisat inkişafının ümit ve hamlesi kendi kendine durdu. Binaenaleyh biz, daha cihan buhranı başlamadan evvel, kendi bünye ve telâkki buhranımızı esasen yapmış ve bir iktisat buhranının bizim gibi millî sermayesi teraküm ve sanayi tekniği teşekkül etmemiş bir memlekei isal edeceği tabiî merhaleye, yani hususî ticaret sermayesinin millî sanayii yaratması yerine, millî devlet teşkilâtçılığının millet sanayiini kurması zaruretine esasen varmış bulunuyorduk.

Bu izahattan sonra 1925 Şeker kanununun âdeta imtiyaza varan yardım ve muafiyetlerine rağmen, millî şeker istiklâlinin tahakkuku yolunda kazanılan mesafenin azlığı (% 14.5) kolayca anlaşılabilir. 1925 prosperitesi devrinde liberal bir millî sermaye terakümüne ve binaenaleyh liberal bir iktisadî inkişafa göre hazırlanan bu kanun, 925 i takibeden depresyon devrinde müspet ehemmiyetinden bir kısmını tabiatile kaybetmiştir.

Bu vaziyet, gerek Alpullu ve gerek Uşak'ta başlıyan şeker fabrikası teşebbüslerinin de, daha fabrikalar harekete geçmeden, serbest sermaye piyasasında meydan alan kifayetsizlik neticesinde ve sermaye teşekkülü itibarile devlet yardımına koşmasını ve bunlarda devletin ya doğrudan doğruya, ya dolayısile alâkasını zarurî kıldı:

Millî şeker fabrikalarnın sermaye vaziyeti

Uşak		Alpullu	
Devlet müessesatı	640,548 Lira	İş bankası	300,000
Hususî eşhas	321,000 »	Ziraat »	100,000
Satılmıyan, tahsilolunmıyan	237,458 »	Vilâyetler	40,000
		Hususî şahıslar	300,000

Maamafih fabrikaların sermayeleri sabit kıymetlerini de korumuş olmayıp gerek bu kıymetlerin temini gerek işletme işleri için yeni devlet muzaheretlerine ihtiyaç hasıl olmuştur:

	Şirketin sermayesi	Sabit kıymeti
Alpullu	750,000 Aksiyon 750,000 Obligasyon	3,085,930
Uşak	1,200,000	2,116,000

1925 şeker kanununu takibeden iktisadî atmosfer ve bu atmosfer içinde şekilleşmiye çalışan millî şeker sanayii hakkında buraya kadar verilen izahatın bizi vardırdığı netice şudur:

Türkiye'nin şeker istihsali meselesi 1925 te olduğu kadar bugün de keskinliğini muhafaza ediyor. Bu istiklâlin, fertlerin hususî teşkilâtçılık kudreti dahilinde ve liberal bir hava içinde yaratılması tecrübesi verebileceğinin son haddini vermiştir.

Mamafih bu noktada biraz daha duralım.

●

Bir memlekette şeker sanayiinin tesisi demek, o memlekette o ana kadar mevcut olmıyan bir san'atin ve bununla beraber bir ziraî istihsal faaliyetinin yeni olarak doğması demektir. Binaenaleyh şeker sanayii devletin bir taraftan sanayi, diğer taraftan ziraat plânını ve dolayısile memleketin iktisadî siyasetini kül halinde alâkadar eder.

Bu vaziyeti kendi şeker işlerimiz üzerinde takibedelim:

Türkiye'nin senevî şeker istihlâkinin 80-85,000 ton arasında bulunduğunu kaydetmiştik. Bunu 80,000 olarak ele alalım.

80,000 ton şeker 530,000 ton pancar demektir. (100 kilo pancardan 15 kilo kristalize şeker alındığına göre, yani %15 safi emsal üzerinden) 535,000 ton pancar, 445,000 dönüm pancar sahası, yahut fennî bir çapa ziraati olan pancar üç senelik bir münavebeye tâbi tutulduğuna göre 1,335,000 dönüm toprağın itinalı bir şekilde hazırlanışı demektir. Bu ziraat derin hafriyatı, makineli ziraati, gübreyi icabettirerek toprağı iyileştirir. 1,335,000 dönüm iyi toprak kemiyet itibarile bütün Türkiye'deki ziraat sahasının % 3 üne ve keyfiyet itibarile ise pek çok fazlasına muadildir.

Fabrikaya sevkolunan 530,000 ton pancar 80,000 ton şekerden başka, % 50 polarizasyonlu 17,000 ton melâs ve bu da 4,000 ton ispirto verir. Geriye kalan 450,000 ton yaş küspe 27,000 ton kuru küspeye döner ve geriye ayrıca 70,000 ton gübre kalır.

Bu suretle de millî istihlâki koruyacak bir şeker sanayiinin senevî yarattığı kıymet para olarak «20,000,000 lira»yı aşar.

Fakat münhasıran ileri ziraat ve sanayi tekniği işi olan bu millî faaliyet, sadece emin bir gümrük himayesinin arkasına sığınarak, münhasıran kazanç endişesile çalışan ve kötü randmanlı bir zira-

at tarzına ve fena teşkilâtlı bir istihsal şekline istinat eden iptidaî bir faaliyet olarak kalırsa bu faaliyet millî iktisat inkişafı bakımından memleketin üstünde ağır bir yük olur kalır.

Binaenaleyh şeker sanayii, bütün millî sanayi şubeleri içinde, tesisi daha ilk adımdan itibaren kontrol ve plân altına alınması icabeden, plânlaştırılması ve kontrolü en ziyade kabil olan bir san'at şubesidir denilebilir. Bu vaziyeti yine kendi şeker işlerimiz üstünde takibe çalışalım.

Pancar randmanı, yani beher dönümden alınacak pancar miktarı, millî bir şeker sanayiinin verimliliğinde müessir olan ilk unsurdur. Bu miktar bazı pancar müstahsili memleketler arasında şöyle dağılmıştır.

Danimarka	3	ton	Almanya	2.6	ton
İsveç	3	»	Fransa	2.4	»
İtalya	2.7	»	Ş. Amerika	2.4	»
Blçika	2.8	»	Avusturya	2.2	»
Çekoslovakya	2.6	»	Polonya	2.1	»

Bu miktar Türkiye'de şeker fabrikaları için istihsal yapılan ilk senelerde şu merkezde idi:

Uşak	0.75	ton
Alpullu	0.90	»

Bilâhare bu miktar Alpullu ve Uşak için vasatî 1.2 ton miktarını buldu.

Alpullu'da	1.207	ton
Uşak'ta	1.244	»

Binaenaleyh pancar randmanı itibarile Türk şeker sahasındaki pancar zeriyatı cihan seviyesinden henüz geridir. Bu günkü pancar tarlalarının vaziyetine göre bu geriliğin tasfiyesi imkânı da yok gibidir. Çünkü hesapsız küçük parçalara ayrılan bu tarlalarda ne fennî ekim, ne de fennî gübreleme tedbirleri alınamaz. Pancar tarlaları uzaktan kübik tersimatlı bir levhayı, yahut daha doğrusu bin parçalı bohçayı andırır. Her çiftçinin pancar zeriyatına iştirak hissesi nihayet vasatî 1.5-2 dönüm etrafındadır. Bu vaziyetin neticesi Türkiye'de pancarı pahalıya

mal ediyor ve şeker maliyet fiatı her zaman cihan seviyesinden yukarıda kalıyor. Son seneler vasatîsine göre Uşak pancarı 2 ve Alpullu 1.5 kuruşa alıyor. Fakat bu pancarın siloya mal oluşu şudur:

Uşak	2.24	kr.
Alpullu	1.93	kr.

Çünkü pancar sahası Uşak'ta 150 ve Alpullu'da 60 kilometroluk bir mıntaka içinde dağılmıştır ve gerek Uşak, gerek Alpullu her biri kendi başına çalışan, kendi istediği gibi çalışan bu parçalı ve dağınık işi iyi kötü bu halinde olsun sürükliyebilmek için pancarın kilosuna vasatî 0.30 kuruş ilâve eden bir ziraat teşkilâtı çalıştırıyor. Halbuki Avrupa'nın diğer şekerci memleketlerinde pancarın siloya mal oluşu ancak:

1 veya 1.10 kuruş arasındadır.

Bu suretle bizde pancarın pahalıya mal oluşu şekerde pancar hissesini Uşak'ta 15-15.75 ve Alpullu'da 12-13 kuruşa kadar çıkarır. Halbuki ecnebi şekerci gümrüklerimizde 8-11 kuruş üzerinden satış yapabilmektedir. Çünkü Alpullu'da tonu 15 liraya alınan ve esasen çiftçiye 10.5-12 liraya mal olan ve 10 kilosundan 15 kilo kristalize şeker veren pancarın tonu Çekoslovakyada 8 ve Macaristan'da 9 lirayadır ve bu pancarın safi emsali bizimkine nazaran daha iyi yetiştirildiği için daha yüksektir. Halbuki bütün tecrübeler gösteriyor ki iyi yetiştirilen Türk pancarının şeker serveti Avrupa'nınkine nazaran yüksektir. ve traktörle derin hafriyat yapılmış, gübrelenmiş ve çapalanmış bir Türk toprağında (gerek Uşak ve gerek Alpullu'da) bir dönüm toprağın randmanı 3-4 tona çıkabilir.

Bu rakamların bizi isal ettiği netice şudur:

Türk şeker sanayii bir tanzime muhtaçtır. Bu tanzimin mevzuu bu sanayiin rantabilitesini temin etmektir. Bu işin başında her şeyden evvel şeker sahalarında toprağın fennin icaplarına göre işlenmesi gelir. Şeker sahasında toprağın fennî işlenmesi bir küçük çiftçilik veya sadece bir ziraî rehperlik işi değildir.

İzahatımızın son kısmına gelmeden evvel bir az da dünya şekerciliğinden bahsetmek lâzımdır.

Cihan şeker istihsalâtı mütemadi bir artış halindedir:

Seneler	Pancar şekeri	Kamış şekeri
1909-1913	79 milyon kental	95 milyon kental
1926	77 » »	161 » »
1927	89 » »	167 » »
1928	94 » »	182 » »
1929	91 » »	180 » »
1930	114 » »	? » »

İstihsalin tezayüdüne muvazi olarak istihlâk te mütemadiyen artmaktadır. Fakat istihlâk ile gayri mütenasip giden istihsal artışı nihayet bazı mübadele tıkanıklıklarına meydan vermiş ve bu suretle son senenin (28,000,000) tona varan istihsal hacmi karşısında istihlâk miktarı (25,000,000) da kalarak büyük müstahsil memleketlerde üç milyon tonluk bir istok birikmiş ve bu suretle şeker fiatları her tarafta düşmüştür:

Şeker fiatlarının seyri (Londra)

1913	% 100
1927	% 120
1928	% 103
1929	% 79
1930 .XII	% 52

Bu fiat seyri evvelâ bütün müstahsil memleketler arasında korkunç bir pazar mücadelesini doğurmuş, bilâhare (1930) büyük şeker müstahsillerinin kendi aralarında anlaşarak küçükleri ekarte etmeleri ve cihan şeker piyasalarını kendi aralarında paylaşmaları şeklinde beynelmilel bir şeker anlaşmasına müncer olmuştur. Bu vaziyetin neticesi, evvelce şeker ihracatçılığına özenen bir kısım küçük memleketlerin (meselâ Bulgaristan her sene bütün ihtiyacını dahilden temin ettikten başka 8,000 ton şeker ihrac ediyordu) kendi kabuklarına çekilmesi olmuştur.

Büyük şeker memleketlerinde pancar randmanının artışı ve pancar emsali safisinin % 20 ye varışı ve rasyonel çalışma tarzlarının günden güne pancar ziraatine ve şeker sanayiine tatbiki, şeker ihracatçılığı işini şimdiki halde mahdut memleketlerin inhisarına doğru her gün bir az daha götürmektedir.

Verilen bu izahattan sonra Türkiye'nin millî şeker siyasetinin istikametini tayin işi oldukça kolaylaştı:

Memleketimizin şeker siyaseti iki kademeli bir plânı istihdaf edebilir. Bu plânın birinci kademesi Türkiye'nin bugünkü ihtiyacı dahilinde şeker istihsalini temindir. Memleketn kendi muhtaç olduğu şekeri kendisi yapabilmesi ve bunun için de bir taraftan bugünkü şeker sanayiini millî bir tanzim plânı içinde rasyonelleştirip, diğer taraftan yeniden ihtiyacımız olan pancar çiftçiliğini ve fabrika tesisatını vücude getirmesi işi bu birinci kademe plânın mevzuunu teşkil eder.

Bu plânın ana hatlarının (teknik teferrüattan sarfı nazar) rakamla ifadesi şudur:

Her sene pancar ziraatine tahsis olunan 445,000 dönüm pancar sahası. Bugün bu miktar 100,000 dönümdür.

445,000 dönümlük pancar sahası bilâhare müterakki ve fennî bir çapa ziraatine tâbi tutularak 222,000 dönüme inecektir.

Emsali safisi «şeker nispeti» % 18 den aşağı olmıyan 535,000 ton pancar ve okkada 1 kuruş maliyet.

Bugün bu miktar 88,000 tondur ve emsali safisi % 14-15 tir. Maliyet fiatı 1.90 dır.

Her dönümden vasatî 2.5 ton pancar

Bugün bu miktar 1.1 tondur.

Senevî 80,000 ton Türk şekeri

Bugün bu miktar 13,000 tondur.

Her sene 4,000 ton ispirto ve 27,000 ton kuru küspe.

Hulâsa 20,000,000 luk bir istihsal, köyde her sene 5,000,000 luk pancar parası ve köyde her sene 5,000,000 çiftçi günü.

Şeker siyasetinin ikinci kademesi de, Türk milletinin bugünküne nazaran hiç değilse iki misli şeker istihlâk eden bir müreffeh müstehlik haline getirilişi ve binaenaleyh Türkiye'nin bugünkü ihtiyacına nazaran hiç değilse iki misli şeker istihsal edebilecek bir şeker memleketi haline getirilebilmesi işini ihtiva eder.

Bu işin üç esas unsurunun rakamla ifadesi şudur:

Müterakki ve fennî çapa ve makine ziraati altında 500,000 dönüm pancar sahası

Emsali safisi % 18 den aşağı düşmeyen 1,000,000 ton pancar

Maliyet fiatı hiç değilse Şarkî Avrupa vasatîsini aşmıyan 160,000 ton Türk şekeri.

Bugün Türkiye nüfus başına vasatî ancak altı «6» kilo şeker istihâlk ediliyor. Nüfus başına «6» kilo şeker istihlâki ancak bir fakır alâmetidir. Kaldı ki bu miktar da, esası tetkik olunduğu zaman, milletin büyük kütlesi olan geniş köylü tabakalarının değil, bilhassa büyük limanların ve bazı büyük şehirlerin hissesine düşer. Yoksa bu büyük kütle henüz şeker kullanmıya lâyıkile başlamış değildir. Halbuki, iktisadî kuruluşumuzun ve yükselişimizin temeli ve esas duvarı, her şeyden evvel, iç pazarın mevzuu olan bu büyük kütleyi emtia mübadelesine çekmek, yani ona iş, para ve alım kabiliyeti vermektir. Bu büyük unsurun hayat seviyesini ve medeni ihtiyaçlarını bugünkü iptidaî ve basit seviyede bırakmak, bizzat memleketin yeniden yapılışı işinden vazgeçmek demektir.

Bunun içindir ki çeşitli istihlâk ve yüksek alım kabiliyeti yeni Türk köylüsünün vasfı olacaktır.

Nüfusunun % 75 ini zencilerle yarı vahşilerin teşkil ettiği Okyanusya adalarında bile nüfus başına düşen şeker istihlâki vasatî «11» kilodur. Binaenaleyh memleketimizin yüzünden geriliğin ve milletimizin yüzünden fakirliğin damgasını silmek ve onu çok ve çeşitli eşya müstehliki bir hale getirmek, iktisadî milliyetçiliğimizin davası ve mevzuudur.

Millî şeker siyasetimizin birinci kademesini ikinci kademesinden ayrı mütalaa ve birini diğerine takdim etmiye çalışmak fennî bir görüş değildir. Bu siyasetin bütün hedefleri bir birine bağlı ve bu hedeflerin tahakkuk yolları bir birine mütedahil, hatta birbirile müşterektir. Bir taraftan mevcut şeker sanayiinin rasyonelleştirilmesi ve teşkilâtlandırılması, diğer taraftan memleketin, şeker işinde kendi kendine yeter bir hale getirilmesi, yani şeker istiklâli ve nihayet memlektimizi, nüfus başına senede en az «12» kilo şeker istihlâk edilen bir zengin memleket ve o nispette büyük bir şeker müstahsili haline getirmek işi, tek sistemli bir faaliyetin ayni cinsten unsurlarını ve prensiplerini teşkil eder.

Bu öyle bir faaliyet sistemidir ki, ancak millî vasfı ile vasıflandırılabilir. ve ancak millet namına ve milletin teşkilâtçı elile

başarılabilir. Şeker siyasetimizde fert rehperliğinin, yani fert sermayesinin yaratma ve teşkil etme kabiliyetinin son haddi, daha cihan buhranından evvel alınmıştır. Şimdi devir büyük istihsal ve bilhassa şeker sanayii gibi mürekkep istihsal işlerinin ancak millet elile ve millet mikyasında teşkilâtlandırılmasını icabediyor. Çünkü bu öyle bir teşkilâtlandırma işidir ki onda, memleketin hukuk sistemi, kredi cihazı, haricî ticaret politikası, nakliyat şebekesi, tevzi cihazı, siyasî kültür ve propaganda teşkilâtı kül halinde ve şiddetle alâkadardır.

Sınıflaşmamak ve İktisat Siyaseti.

Dr. Vedat Nedim.

Sınıfsız ve tezadsız millet olmak, gayemizdir.

Fakat henüz, sınıfsız ve tezadsız bir millet değiliz.

Yalnız bizde, sınıf ayrılıkları, siyaset hayatımızda *hâkim* bir rol oynıyacak kadar açılmamıştır. Yani Türkiye Devleti, bir *sınıf devleti* değildir.

Türk Devleti, Avrupa ve Amerika devletlerinin tersine, ne bir finans oligarişisinin, ne bir sanayi sermayesinin, ne bir büyük toprak mülkiyetinin, ne de bir işçi zümresinin menfaatleri için işliyen bir icra makinesi olmaktan uzaktır.

Türk Devleti, Türk milletinin ileri menfaatlerini temsileden bir millet müessesesidir.

Türk milletinin ileri menfaatleri, sınıfların gittikçe keskinleşen ayrılıklarla birbirlerinden uzaklaşmalarını ve bu uzaklaşma neticesinde millet gövdesini yıpratan sınıf kavgalarının doğmasını icabettiren bir iktisatça inkişafın önüne geçmeği emrediyor. Sınıf kavgalarile liyme, liyme olmuş Avrupa milletlerinin bugünkü hali, gören gözlerimizin önünde dururken, onu bir ideal olarak alup benimseyemez.

●

Fransız inkılâbı, derebeylik hâkimiyetine karşı, burjuva hâkimiyetini kuran ve bugünkü sınıf ayrılıklarını ve neticede yeni bir sınıf devletini doğuran iktisat sistemine yol açtı.

Rus inkılâbı, Fransız inkılâbının bir reaksiyonudur. Burjuva hâkimiyeti yerine, proletarya hâkimiyetini kurdu.

Türk inkılâbı ise, hem Fransız inkılâbına, hem de Rus inkılâbına karşı bir reaksiyondur.

İdeali, ne bir burjuva, ne de bir proletarya hâkimiyetidir.

Türk inkılâbı, bir sınıf inkılâbı değil, sınıfsız ve tezadsız millet oluş inkılâbıdır.

Bunun böyle olması *tarihçe* bir zaruretti:

Çünkü Türk inkılâbı, tarihin öyle bir devrinde doğdu ki, onda en son olgunluğuna ermiş bir iktisat sistemi, *sırf sınıf ayrılıkları* yüzünden, teknik seviyenin bahşettiği imkânlardan istifade edemiyor ve milletleri ve milletlerle birlikte bütün bir insanlığı bin bir acı ve yoksulluk içinde kıvrandırıyor.

Böyle bir sistem, doğrudan doğruya bu sistemin doğurduğu müstemleke ve metrapol devlet tezadının mahsulü olan Türk millî kurtuluş inkılâbı için, tabiatile bir ideal olamazdı. Tarihçe zaruretin bir yüzü budur.

Bir ikinci yüzü daha vardır ki, o da iktisatça seviyemizdeki aşağı yukarı *yüz yıllık geriliktir.* Ve tedricî tekâmülün akışına kendimizi bırakarak ve ayni tarih yolundan geçerek, aradaki bu yüz yıllık gerilik ayrılığını kazanmamızın imkânsızlığıdır.
Ayni tarih yolundan maksadımız, hususî sermaye terakümü yoludur.

Çünkü hususî sermaye terakümü yolunun, Avrupa ve Amerika da yüz senede vardığı bugünkü yüksek teknik seviyeyi mümkün kılan *serbest ve açık pazar şartları,* ille harpsonundan beri, tamamen ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Bugün artık serbest pazarlar yok. Tröstleşmiş, kartelleşmiş, teşkilâtlanmış pazarlar var.

Bugün artık açık pazarlar yok. Gümrük divarlarile çevrilmiş, dış rekabete karşı bin bir tedbirlerle örtülmüş kapalı pazarlar var.

Bu teşkilâtlı ve kapalı kuvvetlere karşı bizim Ziraat, Sanayi, Ticaret sahalarındaki tek ve dağınık varlıklarımızın kendi münferit kuvvetlerile boy ölçüşebilmelerine ve başa çıkabilmelerine -böyle bir mucizeye- inananlar varsa, onları imanlarile baş başa bırakabiliriz.

Fakat iman göklerinden inip te, hakikat toprağına ayak basarsak, o vakit Türkiye'nin hususî sermaye terakümü yolile varabileceği merhalelerin, hiç bir vakit bugünkü yüksek teknikli Av-

rupa ve Amerika'nın iktisat gövdesi olamıyacağını derhal teslim ederiz.

Hususî sermaye terakümü yolunun Türkiye iktisadiyatına vuracağı damğa, daima gerilik ve tabiylik damgası olacaktır.

Bu, istediğimizin üstünde duran bir zarurettir.

Bu, yüz yıllık geriliğin bize kabul ettirdiği bir keyfiyettir: Değişmez ve değiştirilemez.

Değişir ve değiştirilebilir, ancak bir şartla: *Memleket kapılarını, yabancı sermayelere ardına kadar açıp, iktisatça istiklâlimizi feda etmek ve neticede kayıtsız ve şartsız bir millet olmaktan vaz geçip, bir müstemleke olmağa katlanmak şartile..*

Buna imkân var mıdır?

●

Sınıflaşmak, hususî sermaye terakümü yolile kurulan bir iktisat gövdesinde yine isteğimizin üzerinde duran bir zarurettir.

İçtimaî sınıflar, batı ülkelerindeki iktisat rejiminin meşru çocuklarıdır. Hususî sermaye terakümüne dayanan bir iktisat sistemi altında, sınıfsız bir cemiyet tasavvur bile olunamaz. Yalnız, hususî sermaye terakümü yolile varılan teknik seviyenin ilerilik veya geriliğine göre, sınıflar da ileri veya geridir:

İleri teknikli bir itkisat gövdesinde sınıflar, daha keskin çizgilerle belirmiştir. Geri teknikli bir iktisat gövdesinde ise, sınıflar, sisli ve gölgelidir. Fakat nasıl ki, sisli bir günde güneşin varlığı inkâr edilemezse; geri teknikli bir cemiyette de sınıfların yokluğu iddia olunamaz.

O halde, hususî sermaye terakümü yolu, bizi bir yandan geri teknikli bir iktisada götürecek, fakat diğer yandan da sınıfsız ve tezadsız millet olmak idealimize kavuşturmıyacaktır.

Geri teknikli bir iktisada dayanan bir milletin diğer bütün cemiyet müesseseleri de geri kalmağa mahkûmdur. Halbuki, Türk inkılâbının hedefi, Türk milletini en çabuk yoldan, ileri, yüksek, verimli, gelirli bir millet yapmaktır.

Müstakil bir millet kalmak şartile, ileri, yüksek, verimli, gelirli ve ayni zamanda sınıfsız ve tezadsız bir millet olmak.. İşte yalnız inkılâbımıza has ana dâvâ budur. Böyle bir dava karşısında bulunan biricik millet, Türk milletidir.

Bu dâvâ, bizim dâvâmızdır. Onun hakkından Türk'ten başkası gelemez.

İleri teknikli bir iktisat gövdesine en çabuk yoldan varmak ve ayni zamanda sınıfsız ve tezadsız millet olmak hedefine götürecek iktisat siyasetini çizmek veya çizmemek.. Bu, Türk inkılâbının *varlık veya yokluk* davasıdır.

Hem memleketimize ileri tekniğin girmesini istiyoruz, hem memleketimize girmesini istediğimiz bu ileri tekniğin millet içinde keskin sınıf ayrılıklarına ve sınıf kavgalarına meydan vermemesni istiyoruz. *Böyle bir dâvâ, Avrupa'lı mütehassıslar için mevcut değildir.*

Avrupa'lı mütehassıstan böyle bir dâvânın hallini istersek, o, put gibi susacaktır. Avrupa'lı mütehassıs, ancak bizim tesbit edeceğimiz iktisat siyasetinin *teknik* tatbikatı için faydalı olabilir. O halde, her şeyden önce, inkılâbımızın mana ve mahiyetine uygun bir iktisat siyaseti, sonra Avrupa'lı mütehassıs.

İktisat siyasetimizi tespit etmeden, Avrupa'dan mütehassıs getirmeğe kalkışırsak, şimdiden haber verebiliriz ki, netice umduğumuz gibi çıkmıyacaktır.

Bunun bir tecrübesini zaten yapmış bulunuyoruz: Ziraat siyasetimizi önceden tespit etmeden, Avrupa'dan getirttiğimiz mütehassısların büyük bir kısmını ters yüzü geri göndermek mecburiyetinde kaldığımız malûmdur. Burada kalan mütehassıslar ise bazı muayyen teknik işlerin hallile vazifelendirilmişlerdir.

O halde hangi işlerimizin halli için mütehassısa ihtiyacımız olduğunu önceden tespit etmeden, getirilen mütehassıslar, sudan çıkmış balıklar gibi, memleketimizde yaşıyamaz oluyorlar!

●

Türkiye'nin iktisat siyasetinin ana prensipi, âdetâ insiyakî denilebilecek şekilde, kendiliğinden belirmiştir: *Devletçilik.*

Türk Devletçiliği, o kadar Türk inkılâbına has bir prensiptir ki, onun ne tarihte ne de kitapta yeri vardır. Türk inkılâbı yaratıcılık kudretinin bir misalini de, iktisat siyasetinin tespitinde verecektir.

Nasıl ki, bugünkü Rus iktisat siyasetinin bolşevik ihtilâlinden önce, ne tarihte, ne de kitapta yeri yok idise; yine nasıl ki, bu

günkü İtalyan iktisat siyasetinin faşist ihtilâlinden önce ne tarihte, ne de kitapta yeri yok idise, Türk inkılâbına has millî iktisat siyasetimizin ilk eşsiz örneğini de biz, kendi kendimize yaratmak mecburiyetindeyiz.

Hususî sermaye terakümü yolile memleketimize girmiyecek olan ve farzımuhal girse bile, Türk milletinin keskin ayrılıklarla sınıflaşmasını zarurî kılacak olan ileri teknikten ancak ve ancak Devletin kudreti, idaresi ve kontrolü altında feyiz alabileceğimiz, bu kadar açık ve elle tutulabilir bir hakikatken, bunun aksini iddia etmek, yalnız ve yalnız hususî zümrelerin menfaatleri bakımından kabildir.

İleri teknikli bir Türk iktisadiyatı ve sınıfsız ve tezadsız bir Türk milleti ancak devletçi bir iktisat siyasetinin eseri olacaktır. Bu itibarla Türk milletinin sınıflaşmasına meydan vermeden, ileri teknikli bir iktisada kavuşması demek, ayni zamanda içtimaî endişeleri de göz önünde bulundıran bir iktisadî devletçilik demektir.

Kadro, bir sayı sonra birinci yılını bitiriyor.

Kadroya abone olan okuyucularımızdan, abonelerini yenilemek için abone bedelini İş bankası Ankara merkezinde Kadro hesabına göndermelerini ve keyfiyeti " Kadro mecmuası - Ankara posta kutusu 62 „ adresine bildirmelerini rica ederiz.

Şark vilâyetlerinde Derebeylik.

I.

İsmail Husrev.

Garp hudutlarımızdan kalkarak şark hudutlarımıza kadar bir tetkik seyahati yapsak, yolumuzun üzerinde iktisat ve cemiyet tarihimize ait muhtelif devirlere, bunların bakiyelerine, kemale gelmiş şekillerine ve rüşeymlerine merhale merhale tesadüf ederiz. Bir tarih, âdeta hudutlarımız içinde garptan şarka doğru boylu boyuna uzanmış, geçmişi, bugünü ve geleceği aynen yaşatmaktadır. Yolumuz nasıl muhtelif vilâyetlerden geçerse ayni suretle muhtelif iktisat ve cemiyet mıntakalarından da geçer. Bu bakımdan Türkiye'nin bir tarih topoğrafyasını yapmak lâzımgelse, harita üzerinde, dünya iktisadiyatile temasta bulunan ve binnetice mübadelenin münkeşif olduğu garp vilâyetlerimizle sahil mıntakalarımızda muasır «kapitalist münasebetler» in, garpla teması nispeten çok aza olan şark vilâyetlerimizde kurunu vustai iktisat ve cemiyet tarzlarının (kendi kendine yeten zati iktisat ve derebeylik nizamı), orta Anadolu'nun demiryollarından mahrum bulunduğu ve sahil arkası nevahisinde ise, şark ve garp vilâyetlerimizdeki cemiyet ve iktisat münasebetleri arasında bir intikal safhasına tekabül eden sahaların (kısmen zati iktisat ve kısmen mübadele iktisadiyatı unsurlarını taşıyan basit emtea iktisadiyatı ve toprak ağalığı) mevcudiyetini tesbit edebiliriz. Fakat bu yer yer tesbit ettiğimiz muhtelif tarih devirlerine ait iktisat ve cemiyet sistemlerinin ne millî vasıfları ve ne de hareket kanuniyetleri işlenmiş ve izah edilmiş değildir. Henüz biz bu çok geniş ve işlenmiye muhtaç millî mevzular karşısında hâlâ pasif ve alâkasız yaşıyoruz. Bu bakir mevzuların mütenevvi zenginliğine rağmen fikir adamlarımızın gözleri henüz nazariye kitaplarından ve bu kitapların mevzu edindiği garp şeniyetinden memleket şeniyetine çevrilemedi. Memleketi ve memleketin iktisat ve cemiyet nesçini tanımadan,

istilâ baskınlarına uğramış ve inkılâplardan yorgun ve harap çıkmış bir vatanı yeniden ve millî menfaatlere uygun bir şekilde kurmak davasının yolları gösterilebilir mi? Biz bugün memleket bilgisizliği içinde el yordamile iş görmiye çalışan gözleri bağlı bir insan vaziyetinde değil miyiz? İktisat tedbirlerimizin memleket şeniyetile tearuz etmekte olması bu gözü bağlılıktan gelmiyor mu?

Bunun için bize memleket iktisat bilgisi olarak Türkiye'de nelerin, nekadar, nerelerde ve nasıl yetiştiğini anlatan basit ihsaî malûmattan ziyade, memleketin iktisat münasebetlerini ve bu münasebetlerin tâbi olduğu kanuniyetleri izah ve sistematize eden ve bu suretle memleketin hakikî bünyesini gösteren bir «memleket iktisat bilgisi» lâzımdır.

●

İşlenmemiş bakir mevzulardan biri de şark vilâyetlerimizdeki «derebeylik» tir. Bu mevzua ait şimdiye kadar ne muntazam monografiler yazılmış ne de tetkikler yapılmıştır. Elimizde malûmat olarak Şeyh Sait isyanı münasebetile şark vilâyetlerinde muhabirlik etmiş iki muharririn [*] ve oralarda yaşamış zevatın kıymetli müşahedeleri vardır. Erzincan valisi Ali Kemali Beyin son neşrettiği «Erzincan» hakkındaki eseri de şarktaki derebeylik münasebetleri hakkında kıymetli materyeller vermektedir.

Şark vilâyetleri hakkında lisanımızda ve diğer dillerde mevcut eserlerin isimlerini burada saymıya lüzum görmiyoruz. Çünkü bu eserlerin muharrirleri bize, derebeyliğin içtimaî - İktisat bünyesini izah edecekleri yerde aşiretlerin isimlerini saymakla ve aşiret reislerinin şecerelerini nakletmekle sahifeler doldurmuşlardır. Bu itibarla şark vilâyetlerimizdeki derebeylik hakkında yapılacak bir izah tecrübesi için elimizde mevcut materyeller adetçe pek fakirdir. İleride mahallinde yapılacak geniş tetkiklerin bizi daha fazla tenvir etmesini bekleriz.

---

[*] 1925 senesinde Akşam ve Cumhuriyet gazetelerinde «Yusuf Mazhar» Beyin Şark vilâyetlerindeki seyahatlarına ait mektupları ve Naşit Hakkı Beyin şarktaki müteaddit seyahatlerinin intibalarını ihtiva eden «Derebeyi ve Dersim» isimli kitabı.

Şarktaki derebeyliği, coğrafi bir saha üzerinde yaşıyan bir içtimaî - iktisat ünitesi olarak alıyoruz. Bu üniteyi etraflıca izah edebilmek için, diğer istihale etmiş şekillerinden ve yanyana yaşıyan ve mahiyet itibarile başka olan içtimaî - iktisat sistemlerinden tecrit edeceğiz.

Evvelâ bazı mefhumlar üzerinde mutabık kalalım: Bir içtimaî-iktisat ünitesi nedir? Zaman ve mekân dahilinde yaşıyan müşahhas (konkre) vakıaların bir kompleksidir. Ünitenin izahı deyince, bu müşahhas vakıaların sistemleştirilmesini anlarız. O halde sistemleştirme nedir? Sistemleştirme, konkre vakıaların nazarî bir şemaya ircaı yani müşahhas materyellerin nazarî bir şemaya göre bina edilerek bir sistem vücude getirilmesidir. Binaenaleyh bir içtimaî - iktisat ünitesinin izahı demek, bu ünitenin müşahhas iktisadî hâdiselerini tıpkı bir mühendis gibi bir plâna (şemaya) göre bina etmek, vakıaların kanuniyetlerini bularak içtimaî - iktisat sistemini kurmak demektir. Buna nazaran içtimaî iktisat ünitesi konkre bir varlık, sistem de bu konkre varlığın işlenmiş nazarî binasıdır. Sistemi kurma ameliyesi için evvelemirde bir kurucu fikre yani bir görüş tarzına lüzum vardır. Bu görüş tarzı «*Muayyen bir devirdeki iktisadî hayatın ana hususiyetlerini tesbite ve bunları diğer iktisat devirlerinin iktisadî teşekkülâtından tefrika ve bu suretle beşeri iktisadın büyük devirlerini hudutlandırmıya yarar*» [*]. İçtimaî - iktisat sistemi şu unsurları ihtiva eder: 1 — İçtimaî istihsal nizamı. 2 — İstihsal vasıtaları (teknik). 3 — İktisat zihniyeti.

1 — İnsanlar maişetlerini temin ederken tabiatla mücadele ederler. Bu mücadelede bir çok vasıta ve tecrübelerden istifade olunur. Bu vasıta ve tecrübelerin heyeti mecmuasına «teknik» ismi verilir. Teknik an'anavî veya rasyonel olur. Meselâ köylü kara sapanla tarlayı babasından gördüğü şekilde sürerse, an'anavî bir teknikle, eğer kimyevî gübre ve traktör gibi modern vasıtalar kullanıyorsa rasyonel teknikle istihsalde bulunuyor demektir.

2 — Fakat insanlar maişetlerini temin etmek için tabiatla mü-

[*] W. Sombart. Die Eigenart des Wirtschaftslebens. S. 17. 1927

cadele ederlerken kendi aralarında da bir takım münasebetlerde bulunurlar. Bu münasebetler bir nizam ve kaide altında teessüs eder. Bu nizam ve kaideler, istihsal faaliyetlerinin nasıl organize edileceğini, istihsali organize edenlerle istihsale doğrudan doğruya iştirak edenler arasındaki münasebetlerin şeklini, istihsal olunan kıymetlere muhtelif zümrelerin sureti iştirakini ilh. tayin eder. Bunun için bu nizam ve kaideler menşelerine göre «*hukukî*» (Devlet veya fertler tarafından ihdas edilmiş zecrî tabiiyet), «*ihtiyarî*» (fertler arasında serbest anlaşma ve mukavele neticesi teessüs etmiş rabıtalar), yahut «*örfî*» (ticarî üsanslar, âdet ve an'ane haline gelmiş rabıtalar ilh.) mahiyetinde olabilir. Bu kaidelerin heyeti mecmuası, «*içtimaî istihsal nizamı*» dediğimiz unsuru vücude getirir. İçtimaî istihsal nizamında biz, cemiyetin sınıfî nescini görürüz.

3 — İnsanlar istihsal faaliyetinde bulunurken muayyen maksatlar, muayyen gayeler arkasında koşarlar. Bu maksat ve gayeler, tekniğin ve içtimaî istihsal nizamının inkişaf seviyesine göre şekil alır. İnsanlar ya zatî ihtiyaçlarının teminini yahut para kazanmayı düşünürler. Birinci şıkta iktisadî faaliyetlerde nafaka zihniyeti, geçim zihniyeti, ikinci şıkta kâr zihniyeti vardır.

Binaenaleyh iktisat sistemi dediğimiz zaman insanların muayyen bir içtimaî istihsal nizamı içinde muayyen bir teknikle maişetlerini temin ve bir iktisat zihniyetile hareket etmeleri tarzını anlarız. Fakat her devirde insanlar istihsal kuvvetlerinin inkişaf seviyesine nazaran başka bir teknikle çalıştıkları için iktisat sistemleri de devirlere göre değişir. Meselâ Avrupa'da derebeylik devrine bir esaret nizamının tekaddüm etmesi ve derebeylikten sonra da kapitalist istihsal tarzının gelmesi gibi. Binaenaleyh iktisat sistemleri tarihîdir. Devirlere göre değişir.

Şarkta derebeylik içtimaî - iktisat sistemini izah ederken gözümüzün önünde bulunduracağımız metodolojik esaslar bunlardır [*].

[*] W. Sombart'ın «Der moderne Kapitalismus»ta Marks'dan mülhem olarak fakat idealist bir mebdee göre yani içtimai iktisat nizamını iktisadi zihniyetin yaratması şeklinde takip ettiği metodolojik esaslar, ıstılahlar bakımından bizim şemamıza benzerse de bizim şemamız hareket noktası ve kuruluşu bakımından materyalist bir görüşe istinat eder. Çünki bizce muayyen bir iktisat zihniyeti ancak muayyen bir cemiyet nizamı içinde doğar ve yaşar.

Şark vilâyetlerimiz, Türkiye'nin ticaret ve münakale yollarına pek sapa düşen bir parçasıdır. Bu vilâyetler, deniz yollarından uzak olduğu gibi (şark yaylalarından şimali Anadolu dağlarını geçerek Karadenize inmek için 2,000 metre irtifaında olan Zigana geçidini aşmak lâzımdır) kendi zemin arızaları itibarile de kara yollarına müsait değildir. Bilhassa kış mevsiminde münakalât tamamen münkati olur. Şehir ve köyler aylarca karlar arasında mahsur kalır. Münakale imkânsızlıklarından dolayı âlemi hariciye karşı olan bu kapalılık neticesi, mıntakanın pek münbit çukur ovalarında yetişen mahsulâtın kısmı azamı mahallî ihtiyaçlara hasredilir. Ancak fazlası şehir ve kasaba çarşısında satılır. Bunun için istihsal ile istihlâk birbirinden ayrılmamıştır. Müstahsil ancak istihlâk ettiği mahsulü istihsal eder. Halbuki mübadelenin münkeşif bulunduğu garp vilâyetlerimizde müstahsil istihlâk etmediği mahsulü istihsal ederek pazara arzeder. Şark vilâyetlerinin köylerinde «*tagaddi basit olmakla beraber ekseriyetle bir türlüdür. Darı çorbası, bulgur pilâvı, ayran ekmek gibi. Erkekler haricen giydikleri keçi postu ve yahut keçi postunu takliden işlenen ve aba tâbir olunan bir nevi tüyly keçedir. Bu keçeden kolsuz fakat omuzları kollarının üstüne taşkın geniş yeleklere benziyen bir nevi aba yaparlar. Bu abanın altındaki şalvarlar keçi kılından örülür. Ayakkapları da ham sahteyandan yerli köseleden imal ederler*» [*]. Şehir ve kasaba halkından maada köylülerin pazarla alâkası yok gibidir. Bunlar Devlete olan borçlarını bile topraklarında çalıştıkları beyler vasıtasile tediye ederler. Köy müstahsili kendi içine çekilmiş kendi kendine yeten bir müstahsil tipidir. Memurlar hariç olmak üzre şehir halkının çoğu da gıdalarını ve bazı giyecek eşyalarını kendileri bizzat hazırlarlar. «*Elâziz çarşısı, bir çarşıdır ki, alış verişinin kısmı küllisini ve kârını hükûmet hazinesinden geçinen takımın kesesinden bekler. Bunun haricinde herkes, ekmeğini tarlasından ve gömleğini kadınlarının işgüzarlığından, odununu ineğinin tezeğinden tedarik edip san'at ve ha-*

[*] Kürtler ve Kürtleşen Türkler hakkında. İshak Rafet Beyin raporu. Henüz neşredilmemiştir.

yat eşyasından yalnız şeker, gaz, çay, kahve gibi şeyleri pazardan alır» [*].

Coğrafî imkânsızlıklar dolayısile harice (millî ve beynelmilel pazarlara) kapalı olan bu mıntakalarımızda istihsal faaliyetlerinin müsmiriyeti de pek mahduttur. Müsmiriyetin geriliği istihsal vasıtalarının iptidaîliğinden gelmektedir. Bazı yerlerde ziraî *«hafriyat ucu kıvrık bir çengel vasıtasile»* [*] bazı yerlerde de tahta kara sapanla yapılır. Pulluk gibi en basit rasyonel teknik vasıtalar bile meçhuldür. Müstahsil babasından gördüğü gibi tarla sürer. Tabiatle mücadelede görenek ve an'ane hâkimdir. Halbuki garp vilâyetlerimizde her gün bir az daha fennî vasıtaların taammüm ettiğini istihsal vasıtalarının bir az daha rasyonelleştiğini görürüz.

Şark vilâyetlerimizde istihsal vasıtaları iptidaî olduğu gibi topraktan istifade tarzları da münkeşif değildir. İstahsal faaliyetlerinde mütevessi (ekstansif) bir yetiştirme, mütevessi bir ziraat görülür. Fakat bu mütevessi ziraat ve yetiştirme müstakil branşlar halinde olmayıp ayni işletme (Betrieb) dahilinde bulunur. Müstahsiller hem hayvancılık ve hem ziraatle meşguldürler. Bilhassa topraktan istifade tarzında sây faaliyetinin bu iki cepheliliği derhal göze çarpar. Şehir ve kasabalar civarı müstesna olmak üzere köylerde «mera ile münavebeli tek tarla sistemi» (Einfelderwirtschaft mit Umlage des Ackers in der Weide) caridir. Müstahsil meradan ziraate tahsis ettiği bir toprak parçasını ertesi sene yine mera olarak bırakır ve yeni bir tarla açar. *«Arazi geniş olduğundan tarla bazan beş sene dinlendirilir»* [*]. Halbuki garp vilâyetlerimizde meselâ İzmir ve Manisa gibi yerlerde toprak dinlendirilmek şöyle dursun sun'î gübre gibi fennî vasıtalarla azamî derecede istismar edilmiye çalışılır. Şark vilâyetlerimizde sun'î gübre değil, tabiî gübre bile kullanılamaz. Tabiî gübrenin yeri, kışın yakılacak tandırdır. Yalnız şehir ve kasaba civarlarında mera ile münavebeli tek tarla usulünün bir kademe daha münkeşif şekli olan kısmen mahsulle münavebeli usuller vardır. Müstahsil tarlaya sıra ile kışlık, yazlık hubu-

---

[*] İsyan sahasında 1,800 kilometre. Yusuf Mazhar. Cumhuriyet 27 ağustos 1926.

[*] Anadolu ziraat ve yetiştirme vaziyeti: İhsan Abidin. C. I. S. 315. 1928.

[*] Keza S. 315.

bat eker. Bazı yerlerde iki hububat arasına nadiren bir çapa nebatı zereder. Maamafih bu usul de toprağın verim kabiliyeti ile tahdit edilmiştir. Toprak senelerden sonra yorulunca yine dinlendirmiye bırakılır. Üzerinde hayvanlar otlamıya başlar. Şehir, kasaba gibi merkezlerde nüfusun nispeten fazlalığı, topraktan bir parça daha fazla istifade edilmesini zarurî kılmıştır. Maamafih bu nevi tarlalarda da gübre meçhuldür.

Müstahsilin üzerind çalıştığı toprağı ve kullandığı isihsal vasıtalarını, içtimaî - istihsal münasebetleri yani fertlerin mülkiyeti bakımından mütalea edersek görürüz ki istihsal vasıtaları ile toprak, istihsale doğrudan doğruya iştirak eden müstahsillerin değil, mahdut bir zümrenin mülkiyeti altındadır. Bu zümre, aşiret reisleri, beyler, ağalardan mürekkeptir. *«Iptida kuvvet ile etrafındakilere tahakküm eden reis, yaşanılan muhitteki araziyi hemen kâmilen kendi uhtesine geçirmiştir. Akraba ve taallûkatına işletir. Aşiret efradından araziye muhtaç olanlar, ziraatle geçinmek istiyenler, ya aşiret muhitinden uzaklaşmıya yahut arazisinden bir miktarını isticar için reise müracaata mecbur olmuşlardır»* [*]. *«Arazinin ekilebilecek kısımları hemen umumiyetle beylerin, ağaların yani aşiret reislerinin eline geçmiş olduğu için halk ekseriyetle ne bir eve ne bir parça toprağa maliktir. Ağanın, beyin, aşiret reisinin, mezraa denilen arazisinde birer in tarzında yaptırmış olduğu kulübeye, maraba namile sığınır... Bütün mülkü, altına serdiği bir çul kırık bir desti, bir kaç odun parçasıdır* [*]. Görülüyor ki fertler arasında teessüs eden içtimaî münasebetler mülkiyet münasebetleri şeklini almıştır. Bu münasebetlerin bu şekilde teessüsünün tarihî sebepleri cebir ve tahakkümden gelir. Cebir ve tahakkümün menşei de fetihtir. Vaktile buralarını fethetmiş olan aşiretlerin, küçük küçük hükûmetçikler kurmuş olduklarını «Türkiye'de derebeylik rejimi» hakkında yazdığımız makalelerde göstermiştik. Cebir ve tahakkümle toprak üzerinde bu nevi mülkiyet münasebetleri teessüs edince, bu münasebetleri teyit eden kaideler ve nizamlar da kendiliğinden kurulmuştur. Müstahsil, toprak sahibine karşı bir takım mükellefiyetlerle bağlanmış ve bir takım

[*] Erzincan. Ali Kemali. S. 197. 1932.

[*] Keza. S. 215.

aidat itasına mecbur bırakılmıştır. Müstahsil beye angarya iş görür. İstihsal ettiği mahsulün muayyen bir kısmını verir. Maraba ismini alan müstahsil «*sanki bir borçmuş gibi ağanın yani aşiret beyinin bütün angaryalarını da görür. Bunu yapmazlarsa, ağa kendilerini koğar. Hakikî veya muhayyel bir suç ile (Çünkü aşiret efradından her birinin cezayı müstelzim bir kaç suçu vardır.) hükûmete teslim eder, süründürür. Evlât ve ayalini mahvü perişan eder*» [*]. Bey müstahsillerle nazırları vasıtasile münasebette bulunur. Bu nazırlar angarya mesaiyi tesbit eder ve müstahsillerden mahsulleri toplarlar.

Tarlada çalışan köylü maraba ve azap ismini alır. Maraba mülkiyeti olmıyan fakat istihsal ettiği mahsulden kendisine bir hisse alan müstahsildir. Bazı yerlerde marabaların kendi toprakları varsa da bundan istifade edemez. Ya toprağı verimsizdir, yahut beye borçludur. Azap, irgattır, ücretle çalışır. Bu tip müstahsil ekseriyetle cenup vilâyetlerinde vardır. Hem toprak, hem mahsul ve alât toprak sahibi beye ait olduğundan kaideten ancak mahsulün rubu müstahsile isabet eder. Maraba tâbiri de buradan gelmiştir.

Arkası var

Kadro

Bir kazanç mecmuası olmadığı için, masraflarını abonelerile korur.

[*] Keza.

Edebiyat :

Yalın söz.

Yakup Kadri.

Edebî kültürün ve edebî zevkın en büyük alâmeti, en şaşmaz mihenk taşı *edebiyatsızlıktır.*

Edebiyattan kaçınmak, edebiyat yapmamak, çıplak sözün sırrına ermiş bulunmak, işte, sahici edebiyatın ana şartları...

●

Partenon'un mermerlerini dile getiren; demir tulgalı ve demir yürekli *kahramanları* bir balmumu gibi eritip istediği şekle sokan, istediği yere sürükliyen; kâh Tevrat'ta bir kıssa, kâh İncil'de bir mesel, kâh Kur'an'da bir âyet olup milyonlarca insanı yüzlerce asır kendi ardından koşturan söz, (kelâm), beşerî kudretin bir tecellisi haline girdiği vakit kınından sıyrılmış kılıç gibi, mutlaka, hep yalındır.

●

Yunus, bir fukaranın ölümünden bahsederken:

Bir garip öldü diyeler
Üç günden sonra duyalar
Soyuk suyla yuğalar
Öyle garip bencileyin...

diyor. Şu bir kaç mısrada ne var. Şu bir kaç mısrada ne yok. Bu kadar engin bir elem denizini böyle bir damla gözyaşı haline sokmak için herhangi bir divan şairi, kendi kalabalık tersanesinde kim bilir ne çok alât ve edevat şakırtılarıyle kulaklarımızı hırpalamak mecburiyetinde kalırdı!.

Ve hangi Bakıy, hangi Nefî, Eşref oğlunun şu teşbihsiz istiaresiz, şu yalnız kanat kasılarından güç almış *lirismasına* kadar yükselebilmiştir?

Eşref oğlu al haberi
Bahçe biziz gül bizdedir.
Cennetteki yedi ırmak
Çoşkun akan sel bizdedir.

●

«Edebiyatı - Cedide» şairleri bir ahenk meselesi tutturmuşlardı. Fikretin, «her vezin şiirin mevzuuna uymalıdır» nazariyesini bilirsiniz. Fikret, bu vadide, bize, «Yağmur» ve «Verin Zavallılara!» manzumelerini örnek olarak göstermiştir.

Lâkin, ben, türkçede, bunun en canlı örneğini, ancak, edebiyat kitaplarına bile girmemiş olan şu sade halk türküsünde buluyorum:

Bahçeye kurdum çifte salıncak,
Yar gelip, yar gidip sallanacak.

Bunu, bana, ninem küçükken ninni diye söylerdi.

●

Yalın söz derken, doğrudan doğruya klâsik çıplaklığın taraftarlığını ettiğime hüküm vermemelidir.

Gerçi Sofoklis'ten Racine'e kadar hemen bütün Greko - Lâtin klâsiklerde hilesiz katıksız mermer güzelliğinin kemalli ve tamam çıplaklığını buluruz. Lâkin, burada, nihayetsiz kuruluk, nihayetsiz hendese ve ölçü endişesi — hele renesanstan sonraki klâsiklerde — hemen hiç bir insanî nefhaya yer bırakmamıştır. Bunların arasında, meselâ, bir Eşrefoğlu «... al haberi - Coşkun akan sel bizdedir.» diye haykıramaz. Ne de bir Ahmet Haşim:

Bir taraf bahçe, bir tarafta dere.
Gel, uzan, sevgilim, benimle yere.
Suyu yakuta döndüren bu hazan
Bizi gark eyleyor düşüncelere...

sözlerini mırıldanabilir.

●

Maupassant, edebiyattan nefret ettiğini söylermiş. Büyük Fransız hikâyecisinin ne kadar haklı olduğunu anlıyorum, bugün, uzun bir yazı hayatının girift tecrübelerinden sonra. Ve Stendhal'ın zevkine varmadığı için George Sand'a kızıyorum. Georges Sand'ı hâlâ okuyanlar var mı bilmem. Fakat, Stendhal'in, süssüz saçaksız gölgesinin, gürbüz bir ağacın dalı gibi bugünkü Fransız edebiyatının üzerine doğru uzandığını görüyorum.

●

Bizde Stendhal'e benziyen bir hikâyeci vardır ki, adı, edebiyatcılarımızca meçhuldür. Bu adam, tek bir eser yazmıştır: «Vakaî Zağre».

Bu bir kitap bile değil; yüz sahifelik bir risaledir ve içinde eski bir Zağre müftisi, 93 muharebesinde Zağre'de vukubulan Türk katliamlarını hikâye ediyor. Bu millî facia destanı, hergün konuştuğumuz dille yazılmıştır. Bunda ne düşmanlar zebanîye, ne hâdise cehenneme benzetilmiştir. Fakat, siz okurken bir takım zebanîler arasından geçtiğinizi ve bir cehennem ateşinde derinizin kavrulduğunu hissedersiniz.

●

Zağre Müftisi, bu «Configuration» kudretini nereden almış? Hiç şüphesiz, kendi ruhundan...

Büyük uslupçu, büyük san'atkâr o adamdır ki, kendi ruhunu, başka ruhlar arasına yollarken, onu, bir fabrika matahı gibi kalıplar ve sargılar içine almaktan hazer eder. Ona; kendi parıltıları veya kendi gölgeleriyle; kendi dalgalanışları ve kendi akışlarıyle, tıpkı bir pınarın suyu gibi, kendi yolunu kendi açarak yürümek imkânını verir.

Kadro aboneleri!
Yeni yıl için abonelerinizi tazeleyiniz!
Ve
Yeni aboneler bulunuz!

Cihan içinde Türkiye:

İnkılâbımızın sesi.

Burhan Asaf.

«... Tarihin öyle bir devrinde, arzın öyle bir noktasında ve hâdisatın öyle bir revişi içinde yaşıyoruz ki, Türk milletinin millet olarak bekası için, müstakil millet prensipini dünyanın her noktasında hâkim ve muhterem kılmağa mecburuz.»

İNKILÂP VE KADRO S. 70

İnkılâbımızın sesi. (Ne çok çehreler görür gibi oluyorum ki, uzun tren yolculuğunun serseme çevirdiği adamların arada bir uyanıp «daha gelmedik mi?» demeleri gibi - her «inkılâp» kelimesi geçtikçe, sıkıntıda olduklarını gizlemiyerek, soracaklardır: «Daha bitmedi mi?»

Hayır daha bitmedi. Hayır, daha inkılâptan, gene inkılâptan ve hep inkılâptan bahsedeceğiz. Bu bahsin zaten bu gibileri, ne muhatabı ne de mevzuudur.)

İnkılâbımızın sesi. Bu sesin, biz, gür olmasını istiyoruz. Hem içeri, hem dışarı doğru gür.

Bütün Türkler birden susar ve dışarıyı dinlersek, Moskova kadar Roma'nın da dünya namına konuştuğunu görürüz. Bu iki harpsonrası hareketinin dışında kalan memleketler ise, öteden beri dünya namına, eski dünya namına, mihverleri oynamış, yatakları aşınmış, somunları gevşemiş eski dünya namına konuşmaktadır. Nasıl olur da, millî kurtuluş inkılâbının millî kurtuluşlar asrında yapmış ve bu suretle milletin mukadderatı ile tarihin seyrini bir cebrüzor hamlesi ile tam bir mutabakat haline getirmiş olan Türkiye, sesini perde perde yükselterek, keza dünya namına konuşmaz?

Bizce millî kurtuluş inkılâbı için çarpışan milletler, Çin, Hint, Mısır ve İran gibi sadece şark memleketleri değildir. Bütün Balkanlar ve yukarıya doğru Şark Avrupa'sı ve (son senelerin

yarattığı inanılmaz vaziyetler dolayısı ile) bütün Orta Avrupa, Türk inkılâbının sesini duymaya mecbur yerlerdir. Bu saydığımız topraklarda oturan milletler, haraç mezat, finans emperyalizminin senedat cüzdanına girmişlerdir. O kadar borçlanmışlar ve borçlanma yüzünden istiklâllerini o derece elden çıkarmış milletlerdir ki bunlar, kendilerini mezada çıkarmış olan nizama bağlı kaldıkça, belki yarım asır belki bundan da daha fazla bir müddet, ödemek için çalışacaklar, ödemek için yaşıyacaklardır.

Bir Suriye bile, bunlara nazaran, hareket edecek kadar tazedir. Daha geçenlerde, Suriye'yi elde tutmak için ona senelerce ödeyemiyeceği bir parayı «işgal masrafı mukabili» ismi altında Fransa, zorla kabul ettirmiye çalışıyordu. Yani, Suriye'yi müstemlekeleştirmek hareketinin karşılığını bir siyasî borç senedini zorla kabul ettirmekte görüyordu. Suriye, böyle bir borcu, ne zaman olsa inkâr edecek vaziyettedir. Çünkü her zaman diyebilir ki: «Efendi, sana kim gel de bu toprakları işgal et dedi. Eğer, işgal masrafları dolayısile bir taraftan bir tarafın borçlanması doğru ise, senin değil benim alacaklı olmam lâzımdır.» Halbuki yukarıda saydığımız memleketler, kendilerini gittikçe daha fazla çökertmekte olan borcun altından böyle bir cevapla silkinip kalkınmıyacaklardır. Çünkü aldıkları paraları, kendi millî hükûmetlerinin delâletlerile ve kendi parlamentolarının tasvibi ile almışlar, topa tüfeğe bir az da konferanslar tahsisatı ve temsilî masraflar gibi öteberiye sarfetmişlerdir.

Millet dediğimiz zaman milletin tamamını anlıyoruz. Münevver deyince de, şu ve yahut bu sınıfa ek olmuş ve onun namına ektileşmiş kimseleri değil, kendilerini milletin tamamı ile beraber hissedenleri ve her hesapta muadeleyi ayni esasa yani milletin tamamına irca edenleri anlıyoruz.

İşte, saydığımız memleketlerin ancak bu gibi münevverleri inkılâbımıza muhatap olacaklardır.

Moskova inkılâbı, on beş senedenberi, Rusya dışındaki sınıf kavgalarını ve kavga namına çarpışan amele teşkilâtını ve amele meb'uslarını birer yedek kuvvet gibi kullanmış ve haricî emniyetini en çok bu hesaba istinat ettirmiştir.

Roma ise, bir kaç şehirde tramvay işletmek ve bir iki sokak kar-

gaşalığı ile başlamış olan hareketini, gerek Krala ve gerekse Papaya karşı bir takım *sadakat senetleri* imzalıyarak sağlama bağladıktan sonra, faşizme zorla bir inkılâbın ebadını verebilmek için dünyayı velveleye vermiştir. Daha geçen gün Torino'da, dünyanın, on sene zarfında ya faşist olacağını yahut batacağını, bir cenuplu mubalâğası ile iddiaya kalkışmıştır.

Bu iki hareketin yanında *İnkılâp mucizesini* erce başlamış ve erce bitmiş bir cephe harbi ve bir millet kıyamı ile başaran Türk milleti, nasıl olur da, milyonların davasını milyonlara işittirmek hususunda bir takım tereddütlere düşer?

Şevket Süreyya İnkılâp ve Kadro'sunun bir tarafında diyor ki: «... fikrî unsurlarını yalnız kendi içinden alıp yalnız kendi çerçevesine bağlıyan, tarih içindeki mevkiini ve cihan içindeki ehemmiyetini inkâr eden, kısaca, *kendi fikri intişar sahasını bulmıyan* bir millî inkılâbın, muhtaç olduğu beynelmilel prestiji tesis edebilmesi ihtimali azdır..»

Şüphe etmiyelim ki, en geniş fikrî intişar sahası kendisine düşen ve konuştuğu zaman sesi ile Orta Avrupa'dan Uzak Şarka kadarki ve Orta Avrupa'dan Yukarı-Afrika'ya kadarki memleketleri kucaklıyan Türk inkılâbı, ne tarih içindeki mevkiini ne de cihan içindeki ehemmiyetini inkâr edecektir. Hayır, Türk inkılâbı da fikir bakımından *müteaddî* olmasını bileeck ve kendine dışellerde de *fikir menzilleri* yapacaktır. Bunun en kuvvetli delili, son iki seneki verimli fikir hareketidir.

Türk inkılâbının sesini dışarıya duyurtacak olan cihazımız, ayni vazifeyi içellerimizde başaran cihaz, yani, *Fırka'dır.* - Devlet ve hükûmet, resmî müesseselerdir. Dışarıya karşı bağlıdırlar. Sözlerini ve hareketlerini tartmağa mecburdurlar. Fırka için bu gibi bağlantılar yoktur. Fırka, sadece millete, daha doğrusu, milletin ileri menfaatlerine karşı mes'uldür. Dışarı doğru resmî sıfatları yoktur. Ne beynelmilel routine'lerden ürkmesine ne de notalarla karşılaşmasına imkân vardır.

Matbuat ve radyo ile beraber bütün neşir vasıtaları, Fırka'nın elindedir; yahut elinde olması lâzımdır. İnkılâbın bütün prensiplerini, bu vasıtalarla Fırka, hem içeri hem dışarı doğru kıskançlık ve karar - sertliği ile müdafaa eder. İki misal verelim ki, bunlardan birisi, bizzat imza sahibinin başından geçmiştir.

Birgün İzmir gazetelerinin Mısır'daki Türklerin Yunan'lılar kadar olsun kapitülâsyon haklarından istifade edememelerinden şikâyet ettiklerini okudum. Kapitülâsyonları kaldırmak için dövüşmüş bir milletin başka bir millette ayni hakları kendisi için istemesinin, yaptığı inkılâbı inkâr etmekle bir olduğunu ve böyle bir talebin Türk milleti gibi başka milletlere örnek bir hürriyet ve istiklâl inkılâbını başarmış bir millet için ancak bir ahlâkî irticaı ve zilleti ifade edebileceğini, bir makale ile bir gazetede izah ettim. İlerigörüşeü bildiğim bazı arkadaşların tenkidine uğradım. Bu arkadaşlar, bu gibi oportünist temayülleri tecviz ediyorlardı. - Çok geçmedi, yazımın Mısır gazetelerinde intişar ettiğini gördüm. Yazı, Mısır'da umduğum müspet tesiri yapmış ve oradaki gazetelere Türk milletinin civanmertliğine dair sütunlar dolusu şükran ve minnet kelimeleri buldurmuştu. - Eğer böyle bir mesele etrafında, bütün Türk Fırka matbuatı ayni ağzı kullanmış ve Türkiye'nin neden kapitülâsyon istemek zilletine düşmiyeceğini izah etmiş olsalardı, Türk inkılâbının bir ana-prensipini, bütün Mısır, ezber bellemiş olacaktı.

Bir diğer misal, «işgal masrafları» ismi altında, yanıbaşımızdaki Suriye'den on iki milyar frank yani bir milyar Türk lirası cizye istenmesidir. Böyle bir mesele devlet ve hükûmetimizi alâkadar etmiyebilir. Fakat Fırka matbuatının, bu haber üzerinde ehemiyetle durması ve inkılâp vicdanı denilen şeye muhakeme ettirmesi lâzımdır. - Avrupa'lıların zalim diye mekteplerdeki karatahtalarda teşhir ettikleri Osmanlı İmparatorluğu, beş küsur asırlık bir Suriye işgali için, metelik istememiştir. Oradan aldığı varidat ile orada bıraktığı eserleri karşılaştıracak olursak, Suriye'ye bilâkis Anadolu'nun haraçgüzar olduğunu görürüz. - Bu ufak vesile ile, Suriye'lilere iki işgal arasındaki farkı göstermekte fayda yok mudur dersiniz? Hâlâ kapı komşuluk ettikleri milletin civanmertliğini hatırlatmakta, hiç mi fayda yok dersiniz? O Suriye'liler ki, Osmanlı devleti, bir iki tren dolusu göç ederken, uzaklaşan karaltıya doğru bir kaç el kurşun sıkmasını bile esirgememişlerdir?

Bu misalleri istediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Orta Avrupa'ya doğru. Çin'e doğru. Ve hattâ ihtiyar Avrupa'nın kendisine doğru.

Fakat biz, sesimizi duyurmalıyız, derken, daha başka şeyleri de anlıyoruz. Bir kere, bir *İnkılâp Kitaphanesi* istiyoruz. 1933 senesinin sonuna kadar, Türk inkılâbı hakkında hiç olmazsa

100 eser yazılmalıdır.

Bunların bir kısmı içel bir kısmı da dışeller için olmalıdır. Dışeller için olan kitaplar, bir kaç dile çevrilmeli, basılmalı ve dağıtılmalıdır. Hürriyeti için Şanghay'da dövüşen Çin'liler, Türk inkılâbının sesini, bir *er selâmı gibi* işitmelidir. Orta Avrupa'daki Macar kardeşimiz ise, kitabı okuduktan sonra: «Bu sefer Türk akını, fikir kolları ile ilerliyor. Yağma yok, bu sefer onu hınçla değil, gene Mohaç'ta, bağrıma basmak için karşılarım» demelidir. Ve Balkan'lar, *fikir hegemonyamızın* en yakın intişar sahasını vermelidir. «Türk bu sefer, hürriyetin yolunu öğretiyor» demelidir.

Bundan başka, Ankara radyosu, sandukaları ile beraber ayağa kalkmış hicazkârı-kürdî gurultular ve bunaltı veren cazband konservaları değil, Ankara'nın inkılâpçı sesini işittirmelidir. Öyle ki, bu sesi duyacak olan bir Emil Ludwig, hayretinden takla attıktan sonra soluğu tekrar Ankara'da almalı ve bir iki mülâkat almak için, dört hafta antişambr yapmalıdır.

Biz, inkılâpların en erkeğini yapmış bir milletiz. Sesimizi yükseltmek ve duyurmak sırası gelmiştir. Çünkü artık cihan:

« büyük hareketler yapan ve büyük»
«hareketler namına konuşan milletleri»
«dinliyor.»

Ankara
Moskova
Roma. [*]

Yakup Kadri.

Kendi kendini mütemadî bir kontrola tâbi tutan bir tam inkılâp örneğini, biz, ancak, Faşist İtalya'da bulabiliriz. Faşist teşkilâtı, bütün cihazları her gün yağlanıp parlatılan son sistem bir makine gibi, âdeta otomatik bir tarzda işler. Bütün teşkilâtın veya o teşkilâttan bir kısmının istenildiği anda harekete gelmesi için Şefin, parmağının ucuyla bir düğmeye basması kifayet eder.

Onun içindir ki, Mussolini'de - belki de kendi arzu ve iradesine rağmen - bir *diktatör* tavrından ziyade bir *ustabaşı* hali vardır. Kalın gövdesi, yalçın omuzları, dik ve huşunetli kafası her hangi bir merasim kıyafeti içinde bile bir sınaat teknisiyeninin, bir makine adamının sadeliğini muhafaza eder.

Zaten *Faşisim* yeni bir *Devlet tekniğinden* veya *teknik bir Devletten* başka bir şey midir? Faşisim'de ne bir siyasî mezhep, ne bir felsefî oturum, ne de fikrî bir sistem kokusu vardır. Eğer ondaki ideolojik unsurları bir tahlile girişecek olursak bulacağımız şeyler herkesin malûmu olan yıllanmış bir takım akidelerden ve şimdiye kadar bütün klâsik «Hukuk-esasiye» kitaplarında yer almış, düsturlaşmış bir takım siyasî şekillerden ibaret olacaktır.

Fakat, Faşisim «Hukuku-esasiye» kitaplarına yeni bir ilim, yeni bir idare sisteminin izahı gibi giriyor.

Bu adam sayesinde, daha doğrusu Faşisim sayesinde bütün İtalya kronometre gibi işliyen bir memleket halini almıştır.

Eğer Rusya, tatbik ettiği askerî disipline rağmen henüz bu nizamdan, bu intizamdan mahrum bulunuyorsa bunun başlıca se-

---

[*] Altıncı nüshadan beri.

bebi, Rus inkılâbının, eski Çarlık ülkesinde her şeyi kökünden söküp atmış bulunmasıdır. Rus inkılâpçıları, Faşistler gibi, iktidar mevkiine geldikleri vakit bütün evvelden mevcut kuvvetlerden istifade yolunu tutmamıştır, bilâkis, her şeye sıfırdan başlamıştır.

Rusya'da içtimaî hayat dediğimiz düzenli insan toplantısı ihtilâl esnasında bütün manasıyle inhilâl etmiş ve *insan* denilen mahlûk kendi hali ve yaşayış tarzı itibariyle mağara devrindeki insana dönmüştü.

Bir genç Rus muharriri, bana demişti ki:

«— Bu gördüğünüz nizam, bu insanlar ve bu cemiyet henüz on üç on dört seneliktir. Bundan evvel, Rusya bir büyük çöldü ve bunun içinde çıplak adamlar yaşıyordu. Rus ihtilâli önce her şeyi yok etti. Sonra her şeyi yoktan var etmeğe başladı.»

Rus inkılâpçıları, gerçi, Çarlık Rusya'sının birikmiş servetlerinden istifade etmiştir. Hattâ, denilebilir ki bugüne kadar istifade edip durmaktadır. Fakat, siyasî ve içtimaî müesseselerinin hiç birini muhafaza etmemiş, eski Rejimin idare sistemlerinden hiç birini kullanmamışlardır. Sovyet Rusya temellerinden itibaren inkılâbın orginal eseridir. Gerçi, yeni Devlet teşkilâtının mesai kadrolarında bazı Çarlık devrinden kalma altıncı yedinci derecede unsurlara tesadüf etmek mümkündür. Lâkin, bunların idare makinesindeki yerleri ve mahiyetleri Kremlin sarayında görülen masa ve sandalyalardan farksızdır.

Troçki, Hariciye Komiseri olduğu vakit ilk yaptığı iş, Çarlık Hariciyesinin bütün memurlarına «paydos!» demek olmuştu. Bugünkü Hariciye Komiserliği, bir Troçki, bir de onun maiyetinde çalışan yarı ümmî bir ihtilâlci bahriye neferiyle başlamıştır.

Onun içindir ki, Rus inkılâpçıları, kendi içlerinden bozulmak tehlikesini asla varit telâkki etmezler. Ancak haricî bir tehlikeden korkarlar. Kızıl ordu, işte bu korkunun mahsulüdür. Nasıl ki, İtalyan inkılâpçıları da daimî bir içten gelecek tehlikeye karşı karagömleklileri tepeden tırnağa silâhlandırmak ve hepsini kışlalarda yetiştirmek ihtiyacını hissetmektedirler.

Türk inkılâpçıları ise her iki tehlikeyi ayni derecede ve ayni ehemmiyetle gözönünde tutmalıdırlar. Bizde dahilî irtica hare-

ketleri daima haricî teşvik ve himayelerle vukubulmuştur. Şapkalı fıraklı olsun, sarıklı, cübbeli olsun bizde bütün mürteciler ya bilerek ya bilmiyerek mutlaka haricî düşmanın koldaşıdırlar. Ve düşmanlarımız, topraklarımıza silâh kuvvetile giremiyeceklerini anladıkları gündenberi, ancak, Türkiye'de mevcudiyetini tahmin ettikleri bu irtica unsurlarına güvenirler; ancak, bunların muvaffakıyetleri üzerine emel kurabilirler.

İnkılâp Türkiye'sine haricî tehlike türlü türlü şekil ve kıyafette kendini gösterebilir. O bize yeşil bayraklı bir Şeyh veya kızıl bayraklı bir ihtilâlcı suretinde görünebileceği gibi bir beyaz bandıralı *liberal* şeklinde de görünür. Ve maatteessüf bu liberallerin büyük bir kısmı bugün yalnız aramızda bulunmakla kalmıyor, İstiklâl ve Milliyet aşkının çocuğu olan Gazi Türkiye'sinde, rey, salâhiyet, nüfus ve vazife sahibi oluyor.

(Arkası var)

Milyonların marşı.

Emperyalizm bir altın kupa,
Bir yarış meydanı Avrupa....

Gölgeli, çiçekli bir akasya
Altında yatar gibi Asya.
Bütün o eski mezheplerin,
Zehirli kokusile bitkin
Altındaki toprak
Kadar çorak
Ruhlar uzanmış yere,
Herkes kendi derdinde havasında....

Bu iki dünya safı ortasında,
Kendini yaratmıya veren,
Tek millet: Türk milleti.

Ey mazlum Asyanın,
Esir milletleri!
Beklemeyin gelmiyecek peygamberi,
Kurbanlık koyunlar
Gibi akın akın
Boynu bükük yürümeyi bırakın
Avrupa merkezlerinin
Kanlı, engin
Mezbahasına!...

Atmayın iradenizi
Kalp bir metelik
Gibi
O dibi delik
Derviş tasına...
Ey yarı beline kadar toprakta
Asırlardanberi gömülü
Canlı bir ölü
Hindistan!
Bir bostan
Korkuluğuna güvendiğin yeter!
Ey ezelî korkusundan
Kanı çekik duran
Derisi sararıp öyle kalan
Çin!
O ezelî sarı malaryan
Geçmek için,
Ateşimizde ısın, yan!

Bakın:
Bir yarı müstemleke
Nasıl tam, tezatsız, örnek,
Bir millet haline gelerek,
Ayakta duruyor!
Ey birer birer
Kurtuluş yolunu arıyan
Esir milletler!

Nerede ve nasıl olursanız olunuz,
Kurtuluş yolunuz
Bir Dumlupınardan geçer!
Ey kurduğu yapıların temelleri çatırdıyan,
Yolunu kaybedip arıyan,
Esir sahipleri!
Sonu geldi artık alınteri ticaretinin.
Şimdi artık kısılan sesinize karşı,
Gürlüyor milyonların marşı:
Dumlupınar, Dumlupınar..
Yer yüzüne ilk hürriyet tohumunu saçan,
Her ışık kapısını ilk defa açan
Dumlupınar!
Asyanın geriliğinde,
Avrupanın ölülüğünde
Gördüğünü bırakmak için,
O eski yarış meydanında yarış edenlere
Yukarıdan bakmak için,
Şimşek gibi karanlıkta çakmak,
Lâv gibi gayeye akmak için
Bize örnek oldun madem...
Artık ne tevekkül, ne sükûn,
Hız, heyecan:
Istiklâle varacağız,
Istiklâle varacağız!...

Behçet Kemal

Bir tenkit münasebetile.

Bir fikir mecmuası olan *Kadro*, kendisini alâkadar eden fikir hareketlerini ve bu meyanda kendi neşriyatının uyandırdığı akisleri takip etmektedir. Neşriyatımızı herkes tarafından, her zaman ve kolaylıkla anlaşılır mevzular üstünde tesbit etmiş olmadığımız için bunların bir takım münakaşaları davet edeceğini de müdrik bulunuyoruz.

Kadro'nun bütün telâkki ve hükümlerinin mihverini, onun müdafaa ettiği fikir sisteminin anaprensipleri teşkil eder. İnkılâbımızın zatında mündemiç bulunan ve hâdisatın seyri içinde *her gün bir parça daha teyit olunan* bu prensiplerin heyeti mecmuası bize inkılâbımızın ideolojisini verir. Kadro serisinin ilk numarası olarak neşrolunan (İnkılâp ve Kadro)da kül halinde izah olunmıya çalışılan bu ideolojinin parça parça anasırı her gün biraz daha işlendikçe görülecektir ki Kadro, milletin kayıt ve şartsız istiklâli siyaseti ile müstakil ve iktisaden cüzütam bir vatan mefhumunu şuur haline gelmiş bir heyecanla müdafaa eden ilk *fikrî cidal* organıdır.

Ancak şu da âşikârdır ki, bizzat bir cidal olan böyle bir fikir hareketi muhitimizde kendisine ancak taraftarlar ve aleyhtarlar bulabilirdi. Yani fikir hayatımızda neşriyatımızın fikrî bir şekilleşmiye imkân vermesi şarttı. Nitekim öyle oldu: Memleketimizin fikrî keyfiyetile alâkadar olan zevat daha ilk sayısından itibaren neşriyatımızı alâka ile takip ettiler ve ona karşı mütalealarını söylemek lüzumunu duydular. Ağaoğlu Ahmet Beyin Cümhuriyet'te çıkan «Devlet ve fert» isimli bir sıra yazıları bunun bir delilidir.

Bu satırların yazıldığı sırada henüz devam eden bu yazıları cevapsız bırakmıyacağımız tabiîdir.

Polemik:

Bergsonizm
Yahut
Bir korkunun felsefî ifadesi...

Şevket Süreyya.

Muhterem Mustafa Şekip Bey,

«Kadro»ya karşı yazılan ve «Yeni Türkiye» mecmuasının ilk sayısında çıkan açık mektubunuzu biz, yalnız, arkada kalan Darülfünunun» ve «yarı münevverler kulübü» isimli yazılarımıza bir cevap gibi değil, Kadro'nun müdafaa etmiye çalıştığı cihan telâkki tarzının bir tenkidi gibi alıyor ve bu itibarla hakikaten münakaşaya değerli buluyoruz. Binaenaleyh «arkada kalan Darülfünunun» ve «yarı münevverler kulübü» yazılarımızda serdolunan ve zaten sizin tarafınızdan da esas itibarile tasvip buyurulan hükümleri daha ilk adımda münakaşa harici bırakarak, bahsi, sizin ortaya sürdüğünüz mevzua derhal nakledebiliriz.

Eğer - iyi anlıyabilmişsem - açık mektubunuzun sözü şöyle hulâsa edilebilir:

«Daha ilk sayısındanberi gerek üslubu, gerek fikirlerinin taze-
«lik, sıcaklık ve olgunluğu ile ideoloji tarihimizde ilk defa ci-
«hanşümul bir ideolojiye doğru gitmeye beliren «Kadro»nun,
«doldurulması icabeden bir boşluğu vardır. Kadro, inkılâplar
«karşısında ideolojiye yarayabilecek unsurları, teknik ihtiyaç ve
«rasyonalizm zihniyeti üzerine kurulmuş ilimlerden alıyor. Hal-
«buki birbirinden bariz vasıflarla ayrılabilecek bir teknik ve
«onun halesi olan rasyonalizmin, bir de saf felsefe ve san'at
«vardır. İlim dediğimiz şey bir teknik ve rasyonalizmden ibaret-
«tir ki, ondan âlet ve vasıtadan başka bir şey, yani hakikat ve
«şeniyet tercemanlığı beklemek kabil değildir. İlim vasıtasile
«bildiğimiz, hakikî, tabiî, şe'nî bilgiler değil, sadece sun'î ve
«pratik ihtiyaçlarımıza tekabül eden bir takım mekanik yapma-

«cıklar, yani bir takım alet ve vasıtalar, yahut bir takım zihnî «faraziyelerdir.

«Binaenaleyh bilgilerimizin bir kısmını ilme, hendese ve meka-«nik'e ve diğerini h a d s e, yani hayatın yaratmalarile hemhal «olacak ve bunları oluşları içinde kavrıyacak bir saf felsefeye «mal etmek lâzımdır. Kadro'nun kendi telâkkilerine esas kıldı-«ğı rasyonalizmden kurtularak, esasen bir felsefî görüşle ısınmış «olan kendi telâkkilerini böyle saf bir felsefî idrak üzerine kur-«ması ancak, Bergson'un zihniyeti istikametinden gitmekle ka-«bil olur.»

●

Muhterem Mustafa Şekip Bey,

Açık mektubunuzda daha teferrüatlı naklolunan bu fikirlerin daha neticeli olabilmesi için bu fikirlerin, bizzat Bergson'da tabiî birer devamı olan bazı hükümlerle tamamlanmaları lâzımgelir. Vakıa biz Kadro'nun yazılarını ve teharrilerini Bergson'nun teferrüatlı bir tenkidinde ve nihayet metafizik bir idealizm münakaşası üstünde hareketsizleştirmeye hiç bir suretle razı olmayır. Fakat şu var ki, inkılâpçı bir teşekkülün organı olan «Yeni Türk» mecmuasının, daha ilk adımda Bergson'u takdim edişi ve sizin mektubunuzda ise bir inkılâp nesli için, mefkûrevî âlemi telâkki tarzının bir Bergsonizm şeklinde tecelli ettirilişi bizi bu mevzu üzerinde bazı umumî işeretlere sevketmiştir. Biz, inkılâpçı, cemiyetçi, maddeci ve dinamik bir felsefeye muhtacız. Kadro, ancak, bir cemiyet hareketi olan ve harpsonunun bütün cemiyet hareketleri içinde, içtimaîliği, kanuniyeti ve tarihî zarureti, yani Bergsonizmin berveçhi peşin reddettiği bütün vasıfları en ziyade temsil eder hareketlerden biri olan Türk inkılâbının muhtaç olduğu inkılâpçı, cemiyetçi, maddeci ve dinamik izah tarzını müdafaa için çıkıyor.

Bahse devam edelim:

Biliyorsunuz ki, Bergson, idraklerimizin bir kısmını ilme, yahut zihine, tecrübeye, tekniğe, amele ve maddeye müteallik idrakler, diğer kısmını felsefî, hadsî yahut ruhî idrakler diye ikiye ayırmış ve yalnız bu noktada da kalmamıştır. Bu idraklerimizin birinci kısmında muayyeniyetin ve zaruretin, diğer kısmında ise muayyeniyetsizliğin ve kendi tâbirince hür tekevvün-

lerin carî bulunduğunu müdafaa etmek suretile, bütün materyalist mekteplerde tezahürünü bulan ve Kadro'nun ise bütün telâkkilerine esas olan «tarihî zaruretçiliği» reddetmiş ve idraklerimizin şe'niyete uygun olanlarını da zihin ve tecrübe haricinde tekevvün eden ruhî hadseler, daha doğrusu metafizik sahasına almakla, bütün cemiyet hareketlerinin ve bu meyanda «inkılâp»ların kanuniyetlerini isabetsizlikler sahasına atmıştır. Binaenaleyh Kadro'ya bir fikrî müttekâ gibi tavsiye ettiğiniz Bergson zihniyetile bizim, hem ideolojik esaslarımız, hem imanımızın mahiyeti arasında, daha esasından bir keyfiyet ayrılığı ve bir bağdaşamamazlık vardır.

İş bu mikyasta alınınca dava, derhal, ilmimizin, cemiyet ve teknik şartlarının bizi isalettiği zaruretlerin şe'niyete uygun olup olmadığı, bu suretle de cemiyet, inkılâp ve cemiyetin yeniden tanzimi hakkındaki ideolojik esaslarımızın bir mana ifade edip etmediği ve bu esasların bir imâna esas teşkil edip edemiyeceği şeklini iktisap eder ki, işte bu şekilde, Türk inkılâbının tarihî zaruretini ve bunun şümulünü ve orijinalitesini müdafaa eden Kadro ile sizin inkılâp nesline yaptığınız tavsiye arasında tam bir tezat açılır.

Bu noktayı biraz daha tavzih edelim:

Bergson'un ilk vasfı, ilmi kabul etmek, fakat ilmin nazarî kudretine inanmamaktır. Bu şu demektir ki, eşyanın ve binaenaleyh cemiyet hareketlerinin kanuniyeti zihin için kabili idrak değildir. Şu halde ilk hücum, bir idrak vasıtası olan zihne tevcih etmelidir. Ancak zihnin kabiliyetsizliğine inanıldıktan sonradır ki, insan -hâdisatı takip ederse de- onun kanuniyetini tetebbua artık ihtiyaç duymaz!

Fakat burada bir tezat meydan alıyor. Zihin, bir taraftan daimî keşiflerile tabiatın sırrını -yani kanuniyetlerini- idrak yolunda hiç durmadan ilerlerken, diğer taraftan ilmin ve zihnin hakikatı idrakte, yani bulduğu kanuniyetlerin nazarî izahını -nazarî sentezlerini- yapmaktaki aczini ispat etmek ve bu suretle de materyalist mekteplerin tekâmül illiyetlerini ve inkişaf diyalektiğini çürütmek lâzım geliyor. Bergson'un bu noktadaki hareket tarzı o kadar mürekkep değildir:

O demek ister ki, insanın ilmi ve zihni, esas itibarile «amele-

partique»e bağlı ve onunla mukayyettir ve bu rabıtadan hiç bir zaman kurtulamaz. Binaenaleyh hakikî ve saf, yani amel haricindeki idrake hiç bir zaman erişemez. Yani ilim ve zekâ, idrak için değil, sadece amel ve hareket için elverişlidir!

Filhakika yarım asra yakın bir zamandanberi, kendine has bir mesleğin tedvinine çalışan bir filozofun en mühim hareket noktalarını teşkil eden bu esasları, bir kaç kısa cümle içinde mütalaa etmekteki imkânsızlığı işaret etmekle beraber, şunuda kaydedelim ki, ilim ve realitenin idraki yani hakikat denilen şey iki ayrı keyfiyet değildir. Çünkü esasen ilim, bize verdiği «obje» yi «*olduğu gibi*», yani realiteye en uygun bir şekilde idrak ettiğimiz nispette doğru oluyor ve zamanın seyri, ilmî sentezlerin realitenin kanuniyetlerine mutabakatını azaltmıya değil, arttırmıya müteveccihtir. Çünkü ilmî nazariye, realitenin ve realitedeki kanuniyetlerin bizim içimize bir inikâsıdır ki, bu idrakin isabeti yine bizzat ve tekniğin terakkisi yani amelimizle idrakimizin gittikçe daha fazla imtizacı nispetinde inkişafını bulur. Çünkü ilim hem amelden doğuyor, hem yine amelde kendi doğruluğunun kriteryumlarını ve ölçülerini buluyor. Çünkü amel hem sübjektif, hem teknik bir faaliyet demektir ki, bu amelin inkişaf etmesi ve mürekkepleşmesi nispetinde, kendi manevî şahsiyetimizi teşkilden idrakimiz de bilâfasıla bir «oluş»unu ve inkişafını yapar ve bu oluş ruhtan maddeye değil, maddeden ruha saridir, çünkü unsuru ve malzemesi zaten maddenin kendisidir. Zekâ amelelerile idrak amelelerinin iki ayrı keyfiyet olmadığı ve her ikisinin de maddenin, maddî kanuniyetlerinin ve cemiyetin ruhtaki inikâslarının şu veya bu mertebe sistemleşmesinden, sentezleşmesinden başka bir şey olmadığı göz önünde bulundurulunca, madde ve cemiyet hakkındaki bilgilerimizi tamamile isabetsiz gibi alan ve hakikatı dimağın, bizzat dimağa bile mal edilmiyen ruhî tecellilerine bağlayıp, irademizi, şevketimizi ve maddede yuğrulmak aşkımızı metafizikleştiren bir spekülâtif idealimizi bir inkılâp nesline ideolojik bir esas gibi tavsiye etmekte nasıl isabet olabilir?

Çünkü inkılâp bir cemiyet hareketidir ki, o inkılâba iştirak edenlerin, ona inanışı, her şeyden evvel, onun bir tarihî zaruret, bir illiyeti içtimaiye hulâsa isabetli ve müterakki bir hareket oluşuna iman etmelerinden gelir. Halbuki Bergson'da hakikî id-

rak, döne dolaşa maddenin ve cemiyetin kanuniyetlerini değil, kendini murakabe haline geliyor. Bergson'un derunî marifeti ile bir «kendi haricinde hareket» olan inkılâbın meşruiyeti nasıl müdafaa olunabilir. Bergson'da muvaffak bir prensip gibi görünen «daimî oluş» ve «keyfiyetler» terakümü ve buna mümasil tefekkür unsurlarının ne için birer orijinalite olarak muhakkak Bergson'a maletmeli. Bunlar öyle unsurlardır ki, meselâ diyalektik materyalizmde, hiç bir metafizik teşvişe uğramadan ve hiç bir statik mahiyet almadan Bergson'dan daha çok evvel ifadelerini ve tatbiklerini bulmuşlardır. Halbuki Bergson'da bu telâkkilerin teşrihi âdeta, bir laboratuvar içinde bir ferdin -bir mücerret e ne'- yahut «idee fondamenta»e, teşrihine benziyor. Halbuki bu fert bu lâboratuvara hapsolunmadan evvel bir cemiyetin içinde ve o cemiyetin mahsulü idi. Bir ferdin bir cemiyetin mahsulü oluşu demek, o ferdin o cemiyetin seyr ve istihalelerine hem tâbi, hem de bilmukabele müessir oluşu demektir. Bu tesir, her şeyden evvel; maddenin ve cemiyetin kanuniyetlerini idrak etmiye cehdeden bir «e n e'»nin, hamlesile kabil olabilir. Halbuki Bergson'da şuurumuzun istikbali, yani idrakimizin inkişaf istikametleri ve ruhumuzun hamleleri hakkında hiç bir «basiret - provision»in imkânı yoktur. Bergson'da zekânın şahsiyeti, yani içinde yaşadığımız tabiat ve cemiyet şartlarının bize verdiği hareket hamlesi - yahut inkılâp seciyesi - bervechi peşin esir ve mukayyet bir şeydir. Hakikî hürriyet ancak madde ve şeraitle alâkadar olmıyan amakı-ruhtadır!

Fakat burada da şunu söyliyelim ki, hakikî hürriyet, ancak insanın içinde yaşadığı tabiat ve cemiyet kuvvetlerine karşı kazandığı tahakküm derecesinin, yani bizzat amelin ve tekniğin bizi isalettiği idrak merhalelerinin hududu ile ölçülür.. Şuurumuzun derinliklerinde yaşıyan ve bizim şahsî noktai nazardan belki de samimî seciyemizi teşkil eden hislerimizin, zaaflarımızın, sevkitabiilerimizin *başıboşluğu*, bizim için bir içtimaî kemal eseri olan hürriyet, yani *idrak derinliği ve teknik ileriliği* ile hiç bir zaman keyfiyette ayni şeyler olamaz.

●

Muhterem Mustafa Şekip Bey,

Bir inkılâp devrinin zihnî ve zarurî telâkkilerile Bergson'u te-

zat haline koyan bir iki fikrî prensipi, bu prensiplerin tarihçi bir materyalizme ve bir millî kurtuluş hareketinin cihanı telâkki tarzına göre mukabil tezlerini, meselâ determinizmi, idrak tecanüsünü v. e. yi bundan uzun boylu teşrihe bittabi lüzum görmemek suretile işaret ettikten sonra şunları da kaydedebiliriz: Bergson bir mütefekkirdir ki, üslubü, zekâsı ve bütün haleli marifetlerile, ancak iptizal içinde bulunan bir Avrupa cemiyetinin, yine iptizal içinde bulunan bir münevverlik ideolojisini temsil ediyor. Zaten daha Bergson ilk taharrilerine başlarken bile Avrupa kapitalizmi ve müstemlekecilik rejimi, nazarî sentezleri itibarile artık statik bir mahiyet almış, fikrî ve felsefî ibda sahasında verebileceğinin azamîsini vermiş, bir tarafta sınıf kavgaları, diğer tarafta millî kurtuluş hareketleri şeklinde antitezlerini atmaya başlamış, hulâsa bu hava içinde, burjuvazinin fikir ve felsefe görüşleri, hürriyetsiz bir muayyeniyete istihale etmiş gitmişti. Bu hava içinde telâkkilerini tedvin eden Bergson'un bugünkü Avrupa münevverliğinin nasıl fikrî bir timsali olduğunu anlamak için bu zümrenin içtimaî vaziyetini kısaca tasvir etmek lâzımdır:

Muasır Avrupa münevverliğinin bütün sefaleti, çaresizliği ve mefkûre iptizali şundan ileri geliyor: Evvelâ münevver, tekniğin ve fennin durmıyan inkişafı neticesinde tabiata, tabiatin mütehakkim kuvvetlerine karşı insanın yeni yeni tefevvuklar elde ettiğini görüyor. Ve kendisi cemiyetin ya fikir, ya istihsal hayatında bir mevki sahibi olduğu için, kendi idrakinin de, tekniğin ve fennin bu terakkisile mebsuten mütenasip olarak genişlediğini biliyor. Fakat tekniğin bu terakkisi bir taraftan münevverin idrakini genişletirken diğer taraftan bizzat cemiyetin istihalesini ve bu meyanda münevverin istinat ettiği bütün fikrî ve nazarî esasları ve hulâsa bizzat münevveri nefy ve inkâr eden bir içtimaî kanuniyete tâbi olarak ortaya atıyor. Bu öyle bir içtimaî kanuniyettir ki, münevverin zihniyeti işte bu içtimaî zaruretin idrakinden mütevehhiştir. Çünkü bu idrak onun kendi telâkki sisteminin, kendi fonksiyonunu, hulâsa bizat kendi mevcudiyetini inkâr etmesile birdir. Çünkü gittikçe inkişaf eden tekniğin muasır Avrupa'yı sürüklediği yeni cemiyet şeklinde münevverin yeri ne olacak? Fakat muhakkak olarak gördüğü şudur ki, teknik terakkinin doğurduğu, yahut tamamladığı bir ta-

rihî zaruret, kendisinin cemiyet içindeki müstakil mevcudiyetini her dakika biraz daha tahdit etmekte, ve objektif bir zaruret, cemiyeti ve cemiyetle beraber kendisini her an meçhul bir akıbete doğru sürüklemektedir.

Filhakika harpöncesi münevveri bu derin kanuniyeti idrak bahsında çok kuvvetli değildi. Çünkü o zaman bu münevverin cemiyet içinde ancak teknik ve amelî bir rolü vardı. Fakat şu veya bu münevveri değil, umumiyetle münevverliğin bir içtimaî zümre olarak vücudunu tahdit eden ve cemiyetin teknik terakkisinden gelen bu içtimaî istihalenin dehşeti hava içinde sârî idi ve mütefekkir bir münevverin, havada yüzen bu dehşeti bir gün bir fikrî sistem şeklinde aksettireceği tabiî idi.

Bu sistemin bir «ilmî idrak»i inkâr etmesi bir zarureti evveliye olacaktı. Çünkü tarihî zaruretin ifadesi olan bir kanuniyetin idraki, muasır münevverin kendi taliini bir aynada seyretmek gibi bir şey oluyor. Fakat bununla beraber o, kendi yolunda sabitkadem kalmak için teleskopu inkâr eden astrolog vaziyetinde de kalmak istemez. Binaenaleyh olanı inkâr etmek değil, vaziyeti tebriye etmek lâzımdır. Bunun için de kendi ruhî haletine, korkusuna, imansızlığına ve bedbinliğine öyle bir edâ, öyle metodolojik bir prensiplik vermek lâzımdır ki, bu esaslar, tarihî zaruretin seyrinden katiyeti ve doğruluğu asgarî hadde indirsin! Buna varmak için de basit bir yol vardır: evvelâ zekâyı tenkit etmek lâzım. Zihin kanuniyetlerin idraki için kullanılıyor değil mi, o halde zihnin bunun için emin bir âlet olmadığını ispat etmeli. Sonra hem kendi, hem de başkalarını inandırmak lâzımdır ki, istikbali düşünmekten bir şey çıkmaz. Çünkü nasıl olsa onu göremezsin, çünkü istikbali evvelden müşahede kabil değildir. Bunun ise felsefe ile ifadesi şudur: Hâdisatın kanuniyeti, nazarî idrak için kabili idrak değildir!

Bergson'un da yaptığı bundan başka bir şey midir ki?

Siz Bergson'a filozofların kahramanı dersiniz. Halbuki onun kadar sihirbaz bir filozof zor bulunur. Bergson'da hakikat, âdeta bir sigara dumanının hare dalgalanışı gibi cazip, fakat gayri kabili ihata ve bunun arkasında ise şe'niyet, eski bir kale burcu kadar soluk, sabit fakat hakikat olarak kalır. O, tıpkı bir sihirbaz gibi, cemiyet meydanının yol başlarından birini tutmuş, elin-

deki marifetli değneğile bize, kendi ruhundan geçirdiği esrarlı yolun alacalı derinliklerini gösteriyor. Fakat biz, oraya girmiyeceğiz. Çünkü o yol, kendi istikbalinin korkusu içinde kendini avutmak istiyenlerin yoludur. *Biz bir içtimaî hezal reğil, bir içtimaî kurulaş felsefesine muhtacız.*

●

Yeni Türk cemiyeti ancak, kurulan bir cemiyettir ve bu kurulan cemiyetin inşa plânına muasır Avrupa'nın, hezali, tereddiyi ve yaşanılmış bir sistemin teyidini ifade eden, ne içtimaî ne de fikrî bir tek malzeme zerresi olmıyacaktır.

Yeni Türk cemiyetinde, teknik ancak milletin eli ve murakabesi altında ve ancak milletin ileri menfaatleri hesabına tekâmülünü yapan bir muti âlettir ki, bu organizm etrafında bir takım sınıf ve cemiyet tezatlarının meydan almasına ve tezatlar içinde Türk cemiyetinin - tıpkı muasır Avrupa cemiyetinde olduğu gibi- bir içtimaî inhilâl ve teşevvüş akıbetine sürüklenmesine, hem inkılâbımızın seyri, hem cihanın içinde yaşadığı şartlar, bir manidir.

Yeni Türk cemiyetinde Türk münevverine, bir ilmî idraki inkâr etmek değil, bilâkis cemiyetin kanuniyetlerini bulmak, kanuniyetleri teyit etmek ve teyit ettiklerine hem kendisi inanmak, hem başkalarını inandırmak, hulâsa, passif ve tâbî bir unsur değil, hâkim ve organizatör bir unsur olmak rolü, tarihî bir vazife olarak verilmiştir. Böyle bir unsurun cihanı telâkkitarzı ise ancak, inkılâpçı, cemiyetçi, maddeci, dinamik, determinist ve millî kurtuluşçu bir cihanı telâkki tarzı olabilir.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. S. - İstanbul

K
12
adro

Kadronun müessisleri : Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Bürhan Asaf
İsmail Hüsrev

İmtiyaz sahibi : Yakup Kadri
Neşriyat müdürü : Dr. Vedat Nedim

İdare merkezi : Ankara

Adres : Yakup Kadri, Manisa Meb'usu — Ankara

Tevzi Merkezi : Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi
Istanbul Ankara caddesi No. 83

Abone şartları

Yıllığı 3 liradır
altı aylığı bir buçuk liradır.

Abone için müracaat yeri : Kadro : Ankara — posta kutusu 62

İnkılâp ve Kadro

YAZAN:

ŞEVKET SÜREYYA

Büyük alâka uyandıran bu mühim eseri mutlaka okuyunuz.

Her kitapçıda vardır. (100) kuruştur.

Satış merkezi:

Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

12

BİRİNCİ KÂNUN

1932

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket Süreyya	**Enflâsyon değil, iş bolluğu**
Dr. Vedat Nedim	**Serbest ticaretten bağlı ticarete**
İsmail Hüsrev	**Şark vilâyetlerinde derebeylik**
Yakup Kadri	**Eski - yeni**
Burhan Asaf	**Rejimler nasıl, niçin değişiyor**
Yakup Kadri	**Ankara, Moskova, Roma**
Burhan Asaf	**Kötürüm**
Şevket Süreyya	**Millî kurtuluş hareketleri hakkında bizim tezimiz**
	KRONİKLER

KADRO.

İğreti bir espapla dolaşılabilir. Kunduralarını hazırcıdan alanlar pek çoktur. İğreti dişler ve iğreti saçlar takanlar da vardır. Fakat bir iğreti ruhla nasıl yaşanır? Bir iğreti beyinle nasıl düşünülür?

●

Türk milletinde, bunun, tamamiyle zıttı görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğunun ilk orta devrinde, Türkün espabı kendisininidi. Kendi pabuçlarını kendi elile kendi evinde yapardı. İğreti saç ve iğreti diş takmazdı. Lâkin, ruhu Acemin, beyni Arabındı.

●

Osmanlı İmparatorluğunun son devrinde, artık, dışımız da içimiz gibi iğretileşti. Frenk sınaati, Frenk tekniği, Frenk bilgisi ve Frenk örneği yalnız memleketimizi değil bizi de müstemlekeleştirdi. Benliğimizi bir lahta kapatıp kalıbımızdan bir manken, *bir* camekân mankeni *yaptı.*

●

Şu son yirmi yıllık inkılâp safhası mankenlerin *kendi ruhlarını arayışlariyle doludur. Bu arayışlar, ilk anlarda bir kör dövüşünü andırırdı. Ve her hangi bir kör dövüşünden daha zahmetli, daha ıstıraplı, daha gülünç ve daha korkunçtu. Oradan, hâlâ, bir takım boğuk boğuk sesler, derin derin iniltiler ve kesik kesik ulumalar bize kadar gelmektedir.*

●

Ne mutlu bu ihtiraslı ve tehlikeli işten muzaffer çıkanlara!... İşte, İstiklâl harbini yapan onlardır. «Lausanne» *onların eseridir.* «Nefsimize güvenerek söyliyebiliriz ki, Türkiye'ye taallûk eden işlerin ana ve temel esasları ne olduğunu biz biliriz.» *diyen adam onlardan biridir. Tarihte, dilde, san'atta, bizi, kendi kendimizi arayıp bulmağa sevkeden büyük iradenin Sahibi ise, onların birincisidir.*

●

Lâkin, bu demek değildir ki, iğreti ruhlu, iğreti beyinli kimseler, artık, gelecekte açılması düşünülen bir Tanzimat *müzesi için, şöyle bir mahzende hıfzolunmaktadır. Hayır, bunlar, hâlâ, yeryüzünde ve güneş altındaki* otomatik *yaşayışlarına devam edip duruyorlar ve canlı insanlar arasına katılmak, canlı insanlara hempa olmak cür'etini gösteriyorlar. Bu kadarla kalsa iyi. Canlı insanların, sözlerine ve işlerine karışmak salâhiyetini de takınmış bulunuyorlar.*

●

Şu halde, denilemez mi ki, ruhlarını bulanların çoğu, babalarının yuvası olan camekândan henüz dışarıya, açık havaya çıkmak bahtiyarlığına erememişlerdir?

Kadro

Bir kazanç mecmuası olmadığı için, masraflarını abonelerile korur.

Enfilasyon değil İş bolluğu.

Şevket Süreyya.

Kadro'nun (9) uncu sayısında çıkan «İş hasreti ve 500.000.000 luk Türk Bütçesi» isimli yazımızın muhitimizde uyandırdığı akisleri takip etmeğe çalıştık. Geniş ve plânlı bir iş hacmi ve bu iş hacmine uygun para fikri; memleketimizin yeni esaslara göre inşası davasında bizim esas fikirlerimizden biridir. Bu itibarla, millî bir iş birliğinde kemalini bulan «Millet» «iş», «para» ve «plân» mefhumlarının inkılâbımızın zaruretlerine uygun yeni bir telâkkisine istinat eden bu fikrimizi bir parça daha şümullü olarak tetkik ve izah etmeği faydalı buluyoruz.

●

«9» uncu sayıda çıkan yazımızı okuyanların fikirleri bilhassa bir noktaya takılmaktadır. Bu nokta Türk parasının hacmini yeni açılacak işlere göre arttırma hareketinin iktisadî manasile, memleketimizde bir «Enflasyon»a varacağı ve bu suretle millî paramızın fiatından düşeceği ve nihayet tedavül makanizmamızda bir anarşi başlıyarak ve para şeklinde müterakim servetlerin mahvolacağı endişesidir. Bir takım hududu belirsiz teşevvüşlere uğramadan iktisadiyatımızın arızasız inkişafını bir millî akide gibi ruhunda taşıyan her vatandaşın, bilhassa para tarikile gelecek sarsıntılardan kaçınması ve buna meydan verebilecek her muhakeme tarzını endişe ile telâkki etmesi tabiidir. Gerek millî iktisadiyat çarhında, gerek devlet ve vergi makanizmasında menfi neticeler verecek ve umumiyetle millî «para»nın fonksiyonunu darlatacak veya güçleştirecek bir «Enflasyon = para fazlalığı» hâdisesini, biz de, bütün vatandaşlar gibi ancak endişe ile karşılarız. Fakat, millî iş hacminin genişletilmesi, vatanımızda *millî bir iş planı altında yeni bir çok işlerin açılması* ve nihayet bu yeni iş sahalarının «talep» ettiği

«para»yı iş hareketlerini günü gününe takip eden aktif bir «Merkez Bankası»nın, mukabili sadece «iş»den ibaret olan yeni Emisyonlarla karşılaması, hulâsa, iş ve para hareketlerini tek elde toplıyarak para fiatını arz ve talebe göre idre etmek tarzı öyle bir iştir ki bunun mahiyeti bile, klâsik bir «Enfilasyon» hâdisesinin tamamile zıddıdır.

Binaenaleyh, «500.000.000 liralık Türk Bütçesi» yazımızın istihdaf ettiği maksat, para piyasamızın lâalettayin bir para iptizaline sevkedilmesi değildir. Memleketimizde iş hacmini açarak, köyün ve şehrin alım ve verim kabiliyetinin genişletilmesi ve bu suretle de devletin idare ve imar kudretinin arttırılması arzusudur. Bu yazıda hedef tuttuğumuz millî iş plânı fikri ile «Enfilasyon» mefhumunun nasıl birbirinden ayrı ve hattâ birbirine zıt şeyler olduğunun daha vazih anlaşılabilmesi için «enfilasyon» mefhumu üzerinde biraz duralım.

●

Enfilasyon ve Deflasyon iki iktisat tâbiridir ki, bu tâbirler bilhassa harpsonu devrinin ilk yıllarında, yani 1917 - 1923 arasında günlük gazete havadislerine kadar geçerek umumî lisana karışmış ve konuşma dilinde -esas mefhumlarından aldukça ayrı olmakla beraber- bir takım umumî manalar almıştır. Bu gün -umumî telâkkiye göre ve basit manasile enfilasyon, para çokluğu ve bu yüzden paranın fiatından düşemi -ki bazı yerlerde meselâ Almanya'da 923 de bu sukut hemen sıfıra kadar varmıştır- ve Deflasyon ise bunun aksi olan para kıtlığı ve bu suretle de, para fiatlarının yükselmesi şeklinde anlaşılır. Paranın fiat sukutu emtia fiatlarının yükselişi ve paranın fiatlanması da emtia fiatlarının sukutu ile ekseriya beraber cereyan ettiği için emtia fiatlarındaki bu temevvüçler de ekseriya para hacminin bir neticesi gibi alınır. Pazarda tedavül eden paranın çoğalması ve azalması ise umumî şeklile hemen bir memlekette, tedavül ve ihraç bankalarının, yani piyasaya yeniden para çıkarmak hakkını ve dolayısile de icabında piyasada bulunan fazla parayı çekmek kudretini haiz bankaların kanalile cereyan ettiği için, hemen her yerde umumî telâkki enfilasyon ve deflasyonun, nihayet bir «para mıktarı» meselesi, yani münhasıran «kemmî» bir hâdise olduğu zahabında saplanıp kalmış-

tır. Bu zehaba göre piyasaya atılan her yeni para bir enfilasyon ve piyasadan çekilen her yeni mıktar da bir «Deflasyon» dur. Meselâ bu telâkkide olanlara göre Türk Bütçesinin 500.000.000 liralık bir hacim dahilinde tanzimi ve talebin yeni para emisyonlarile kapatılması yani tedavülde mevcut bulunan para hacminin arttırılması fikri bir enfilasyondan başka bir mana ifade etmez. Enfilasyon ve deflasyondan her birinin mana hududu üzerinde muhtelif iktisatçıların görüşleri ve kanaatları arasında kat'î bir mutabakat mevcut olmamakla beraber, bu munhasıran «kemmiyet» bakımından izah tarzını aşağı yukarı her iktisat mektebinin para telâkkisinde bulabiliriz. Fakat bu telâkki enfilasyon ve deflasyon mefhumunun hiç bir suretle tam ifadesi olamaz. Çünkü her para ihracı daima bir enfilasyon davet etmez.

Yine bu kemmiyet telâkkisinin devamı olan diğer bazı fikirlere göre de «enfilasyon öyle bir hâdisedir ki, onda para fiatının alım kabiliyeti düşer, Deflasyonda ise bilâkis bu alım kabiliyeti artar ve yükselir. Bu arada paranın alım kabiliyetinin düşmesi hemen daima emtia fiatlarının nisbî yükselmesi ve paranın alım kabiliyetinin artması ise emtia fiatlarının nisbî düşgünlüğü ile terafuk eder. Bu telâkki, enfilasyon ve deflasyon para ile emtianın mütekabil münasebetinin bir ifadesi gibi almakla beraber bu hâdiselerin kat'î izahı için yine kifayetsizdir Çünkü meselâ, bugünkü Türkiye'de bütün millî istihsalât emtiamızın fiatları akılları durduracak bir şekilde yuvarlanıp gittiği halde bütün ithalât emtiasının fiatları senelerce evvelki seviyeyi aşağı yukarı muhafaza etmektedir. Şu halde bugün Türkiye'de para vaziyetinde -paramızın miktarı değişmediği halde- millî mahsulâtımıza nazaran bir deflasyon husule gelmiş ve ecnebi mamulâtına nazaran ise vaziyette hiç bir tebeddül olmamıştır. (1)

Bundan başka meselâ pazara sevkolunan emtianın miktarı artar ve paranın tedavül sür'ati baki kalırsa bu takdirde hasıl olan fazla para talebini krşılamk üzere piyasaya çıkarılacak pa-

(1) Şayanı hayret derece aleyhimize olan ve Türk köyünün bugünkü iktisadi düşkünlüğünün baş sebeplerinden biri bulunan bu hâdisenin seyrini aylara ve yıllara göre takip etmek istiyenler İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası mecmuasının haynt pahalılığı istatistiklerini tetkikedebilirler.

ra da, ne paranın fiatı, ne de emtia fiatı üstünde hiç bir tahavvüle meydan vermiyeceği için, bu para ihracı yalnız teknik bir mahiyet arzeder ve bir banka muamelesinden ibaret kalır. Halbuki enfilasyon sadece bir banka muamelesi ve teknik bir hal değildir. Çünkü serbest mübadele rejiminde emtia fiatı hareketleri hiç bir zaman münhasıran para sebeplerinden gelen hareketler değildir.

Binaenaleyh, emtia ve para fiatlarındaki tahavvüllerin hususî sebeplerini de ayrıca tahlil etmedikçe sadece para miktarı ve fiat hareketleri bize memleketteki paranın «*çok*» veya «*az*» olduğu hakkında bir fikir veremez.

●

Bu izahlardan sonra enfilasyonun hakikî manasını verebilmek için bir parça da «para» ve «tedavüldeki para miktarı» meselesine temas edelim

Para nedir?

Paranın mahiyeti hakkındaki telâkkiler muhteliftir. Fakat biz burada da bütün diğer telâkkilerimizde olduğu gibi tamamile materyalist izah tarzına sadık kalarak diyoruz ki para, «emtidaki mübadele kıymetinin (*) pazarda, yani mübadele seyrinde tebellür» edişidir.

Emtia ise mübadele kıymetini pazarda, yani mübadele seyrinde değil, istihsal esnasında alır ve bu kıymet mübadele esnasında, tedavül vasıtası rolünü görebilecek her hangi bir şeyde temsil edebilir.

İçinde yaşadığımız cemiyette paranın *fetiş* bir mahiyet alışı, mübadele işlerinin, âdeta idrakimiz ve irademiz haricinde cereyan etmesinden doğar. Binaenaleyh, bizâtihî mübadele, paraya hiç bir kıymet izafe etmez ve emtia kıymetini, mübadele esnasında değil, istihsal seyrinde alır. Aslolan *iş ve emtiadır.* İş ve emtia elde bulunduktan sonra bundaki kıymetin şu veya bu şekilde bir mübadele vasıtası ile ifade edilmesi keyfiyeti ancak teknik bir mana ifade eder. Bu böyle olduğu halde, bütün kanunlarını harpten evvelki Avrupa iktisadiyatının başı boş cereyan eden hareketlerinden çıkaran klâsik iktisat ilmi için, paranın kıymet ve miktarı emtianın kıymet ve miktarına değil,

[*] Mübadele kıymeti - Emtiaya insan emeğinin bahşettiği kıymet.

emtianın kıymet ve miktarı paranın kıymet ve biktarına bağlıdır. Binaenaleyh, klâsik iktisada göre emtia fiatları -diğer şerait baki kaldığı takdirde- pazarda mevcut paranın miktarile mebsuten mütenasip olarak artmağa veya düşmeğe mecburdur Halbuki hakikatta iş tamamile aksidir. Pazarda fiatların yüksek veya alçak olması mübadelede mevcut paranın çokluğundan veya azlığından değil, bilâkis pazarda çok veya az para bulunuşu, fiatların yüksek veya alçaklığındandır.

O halde bu şekle göre kendiliğinden anlaşılıyor ki, mübadele kıymeti ve dolayısile emtianın pazar fiatı -hattâ «altın»da dahil olduğu halde- emtianın içtimaı istihsali esnasında taayyün ediyor demektir. Pazara sevkolunan emtianın -pazardaki arz ve talebe göre- yaptığı piyasa inhinalarını bir tarafa bırakırsak, umumî hatlarile işaret olunan bu vaziyete göre artık enfilasyon ve deflasyon mefhumlarını kısaca tarif edebiliriz:

Pazara sevkolunan emtianın -ki buraya emek yani iş ücretleri de dahildir- fiat yekûnuna nazaran ve normal ihtiyaca nisbeten pazarda mevcut paranın hacmi bir *tezayüt seyri* gösteriyorsa mübadelede bir nisbet bozuluşu yani »*enfilasyon*» vardır. Bilâkis mübadeleye sevkolunan emtianın fiat yekûnuna nazaran mevcut paranın hacminde bir *tenakus seyri* görülüyorsa bir deflasyon karşısındayız demektir. Bu hâdiselerin her ikisi de *esasları paranın hacminden değil, mübadeleye sevkolunan emtianın fiat yekûnundan* yani piyasa ihityacından alır. Burada *emtia fiatları hareketi paranın hacmine değil, paranın hacmi emtia fiatları hareketine tâbidir.* Mübadeleye sevkolunan emtianın fiat yekûnu ve mübadeleye sevkolunan emtiaya talep miktarı her ne ise, ona müsavi olarak çıkarılacak millî para yekûnu hiç bir zaman -aradaki nisbeti bozamıyacağı için- millî iktisadın devri daimisinde bir mübadele nisbetsizliği hasıl olmaz ve bu suretle de enfilasyon ve deflasyon şeklinde bir tıkanıklık husule gelmez.

●

Bu vaziyetin böylece ve ana hatlarile izahından sonra; Kadronun «9» uncu sayısındaki 500.000.000 luk Türk Bütçesi yazısını gören okuyucularımız kolaylıkla hatırlıyacaklardır ki, o yazıda müdafaa edilen teze istinatgâh kılınan esas fikir de, Tür-

kiye'de para hacminin mücerret bir şekilde arttırılması değil, iş ve istihsal hacminin, yani dolayısile mübadeleye arzolunacak emtia hacminin arttırılmasıdır. Memleketimizde bu gün kısmen mevcut olan iş sahalarının genişletilmesi, kısmen de hiç mevcut olmıyan iş sahalarının yeniden yaratılması, «iş»i ve işle beraber istihsali o nisbette arttıracaktır. Bir taraftan bu istihsalin yürüyebilmesi, diğer taraftan istihsal olunan emtianın realizasyonu için pazara çıkarılacak yeni para, *-emtia fiatı ile para hacmi arasındaki nisbet mahfuz kaldığı takdirde-* bir fazlalık arzetmiyecek ve «enfilasyon» ne bilfiil, ne de binnazariye husul bulmıyacaktır.

●

Bizde enfilasyon ancak istihsale matuf olmıyan maksatlar için çıkarılacak paralarla husule gelebilir. Nitekim 1923 Alman enfilasyonunda para sukutunun asıl âmili müstehlik maksatlar, maaş ve saire tediyatı için çıkarılan paralardı. Millî iş plânında teferrüatile tayin olunan bir «iş»i karşılamak için çıkarılan para, umumiyetle serbest mübadele rejiminde Merkez Bankalarında iskonto edilmiş senedat mukabili yapılan emisyonlar gibi hariçte muayyen bir «talep»le karşılaşacağı için, bizde de bu muamelenin nihayet Avrupa'da cereyan eden şeklinden fazla bir ayrılığı yoktur. Binaenaleyh, hem para, hem emtia hareketlerini, hassas bir nâzım gibi kontrolü altında tutan tek ve enerjik bir murakabe cihazının, müstahsil maksatlar için piyasaya akıtacağı para ancak millî bir küşâyişe hizmet eder.

Kaldı ki yalnız bizde değil bütün dünyada «Dirigée» yani, devlet elile sevk ve idare edilen bir para nazariyesinin itibarı, büyük ticarette serbestinin tasfiyesile mebsuten mütenasip olarak artıyor. İngiltere'de bile paranın kıymetlendirilmesi için altın esasına değil emtia esasına dayanan bir para istandardı fikri gittikçe kuvvetleniyor.

●

Bütün Akdeniz ve Tuna havzalarının kömürsüz bulunduğu bir zamanda dünyanın en iyi cins kömürlerinden birini veren Karadeniz havzasında kömür istihsalâtımız hâlâ, senede «1.500.000 ton» gibi hazin bir rakam erzediyor. Ormanlarımız metruk, topraklarımız verimsiz, hayvancılığımız iptidaîdir. Hu-

dutsuz bir inkişafa namzet olan meyvacılık, sebzecilik işlerimiz âdeta gittikçe geriliyor. Nihayet sanayiimiz, bir çok sahalarda hâlâ, yarın iflâs etmiye namzet bir geri teknik üstünde, âdeta sakat bir şekilde doğuyor. Bütün bu haller ancak bir para yoksulluğu ile izah edilerek, iş hacminin büsbütün darlaştırılmıya doğru gidişi ve elimizde olan imkânlardan ve vasıtalardan cezrî bir iktisat istiratejisi ile istifade edilememesi yarın, bugüne nazaran daha mürekkep müşküller doğurabilir.

Binaenaleyh, vatanımızın yeni esaslar üzerinde inşa ve imarını hedef edinen geniş ve millî bir iş plânı içinde bütün kuvvet menbalarımızın hesap ve tanzim altına alınması ve böyle bir iş ve inşa plânının, haftalara, aylara ve mevsimlere göre tksim olunmuş bir emisyon plânı ile karşılaştırılması suretile pazarın alım ve satım kabiliyetinin tedricen genişlettirilmesi fikrinin, ciddî bir telâkki veya tenkide tâbi tutuluşu bile bugün müspet ve mühim bir adım teşkil edebilir

●

Biz, bu fikrin umumî hatlarını aydınlatacak yazılarımıza fırsat buldkça devam edeceğiz.

Kadro aboneleri!
Yeni yıl için abonelerinizi tazeleyiniz!
Ve
Yeni aboneler bulunuz!

Serbest Ticaretten Bağlı Ticarete..

Dr. Vedat Nedim.

Harpsonu âlemi bambaşka bir âlem olduğu gibi, bu bambaşka âlemin milletler arasındaki ticaret münasebetleri de tamamile bambaşkalaşmıştır.

Harpöncesi ölçülerile bu yeni âlemi kavramanın imkânı yoktur. Softalar, hayatta şerişerife aykırı gelen en basit bir başkalığı bile «kıyamet âlâmeti» sanırlardı.

Halbuki ortada, sadece daima değişen, daima yeni şekiller arıyan sonsuz bir oluş vardır.

Milletler arasındaki ticaret münasebetlerindeki bu değişikliğin mahiyetini anlamağa çalışalım.

●

Bir varmış, bir yokmuş...

Liberal iktisat sisteminin milletler arası ticaret münasebetlerini tanzim eden ticaret mukaveleleri «en ziyade mazharı müsaade millet» prensibine dayanırdı. Bu prensip, cihan iktisadiyatının demirbaş prensiplerinden biridir.

Emperyalistçe bir yayılma için biçilmiş kaftan olan bu prensip, harice karşı müstakil, kayıtsız ve şartsız bir ticaret siyaseti takibine engel oluyordu.

Çünkü karşılıklı menfaatler icabı her hangi bir yabancı millete yapmak mecburiyetinde kalınan bir müsaadeyi, bütün diğer milletlerle yapılacak mukavelelere de teşmil etmek mecburiyti vardı.

Bu itibarla tam manasile müstakil bir gümrük siyaseti gütmenin imkânı yoktu. İşte bugün bu prensibin tedricen iflâsına şahit oluyoruz.

Liberal mektebin softaları, bu hâdiseyi bir kıyamet alâmeti telâkki etmekte serbesttirler!

Fakat kârvan, her şeye rağmen, yürüyor.

Milletler arasında en ziyade mazharı müsaade millet prensibine dayanan serbest mal alış verişi, burada uzun boylu izahına

lüzum görmediğimiz bir takım zaruretler altında, bugün tarihe mal oluyor.

Serbest ticaret devrinin geri dönmesini özliyen ve geri döneceğine inanan romantikleri kendi fantazyalarile başbaşa bırakarak, biz «*olan*» ve «*yaşayan*»ı tesbite çalışalım:

Bugün bütün milletler, ticaret siyasetlerinde azamî istiklâle doğru gidiyorlar. Gümrük tarifelerini istedikleri gibi değiştiriyorlar. Gümrük resimlerini arttırıyorlar. Bazı malların ithalini tamamen men, bazılarınınkini tahdit, bazılarınınkini monopolize, bazılarınınkini kontrol ediyorlar.

Sonra, ayni zamanda, para bakımından da takip olunan döviz siyasetile mal alış verişi üzerinde müessir olan binbir tedbir alıyorlar.

Neticede liberal telâkkiye göre cihan ticareti dediğimiz şeyin gittikçe efsaneleştiğini, gittikçe fiksiyonlaştığını görüyoruz. Buna karşılık, yeni şartlar altında yeni bir müvazenenin kurulmasına doğru adımlar atılıyor. Bu yeni müvazenenin ilk tecellisi, birbirlerile en ziyade mazharı müsade millet prensibine dayanan mukavelelerle değil, karşılıklı imtiyazlı, tercihli mukavelelerle bağlanan iktisat sahalarının doğmasıdır.

Liberalizmin kaynağı olan İngiltere'nin serbest ticaretten himayeci gümrük siyasetine geçmesinden, altın para esasını bırakmasından, sterlingin düşmesine razı olmasından daha mühim ve cihan iktisadiyatındaki değişikliğin mahiyetini daha canlı gösteren bir hâdise varsa o da Ottava konferansıdır.

Denilebilir ki, Ottava konferansı, en ziyade mazharı müsaade millet prensibinin mezarı olmuştur. Britanya imparatorluğunun teşkil eden memleketler, karşılıklı bir imtiyaz esasına dayanan mukavelelerle birbirlrile bağlanıyorlar. Ve diğer memleketlere karşı da kapanıyorlar. Konfrans mukarreratının teferrüatını bir tarafta bırakarak şunu tebarüz ettirelim ki, İngiltere ve dominyonlar, yalnız harice karşı muteber olmak üzere, gümrük tarifelerini %10 nispetinde arttırmağı kabul etmişlerdir.

Bu ne demektir?

Bu, imparatorluk mallarına imparatorluk hududu içinde, harice karşı % 10 bir imtiyaz vermek demektir. Meselâ İngiltere'ye satılan Türk üzümleri için Avusturalya üzümlerine nispetle % 10 fazla gümrük vermek icabedecektir. İşte en ziyade mazharı

müsaade millet prensibinin hâkim olduğu devirde memleketler arasında bu tarzda imtiyazlı mukaveleler aktine imkân yoktu. En ziyade mazharı müsaade millet prensibi, her memleketin tatbik ettiği gümrük tarifesinin bütün diğer memleketler için müsavi olmasını icabettirirken, birbirlerini tamamlıyan iktisat sahalarının kurulmasına doğru alınan istikamette ise, tek gümrük tarifesi değil, ayrı ve imityazlı gümrük tarifeleri tatbikine kapı açılmıştır.

İşte liberal iktisat nizamının cihan ticaretinde en esaslı desteği olan bir prensip te böylece yıkılmıştır. Hâdiselerin bu suretle inkişafı, bizi ancak memnun edebilir. Çünkü, hiç bir beynelmilel teamülle bağlı olmadan, hakikî gümrük istiklâlimize, ancak dünyanın bu vaziyeti içinde kavuşmuş oluyoruz.

En ziyade mazharı müsaade millet prensibine dayanan ticaret mukavelelerile bağlı bulunduğumuz zamanlarda, muhtelif memleketlerle olan haricî ticaretimizin ne garip şekiller aldığına şahit olduk.

Meselâ, bize milyonlarca liralık mal satan ve bizden yalnız bir kaç bin liralık mal satın alan Japonyanın bu imtiyazlı vaziyetine karşı, o mahut prensip altında, hiç bir tedbir almanın imkânı yoktu. Fakat bugün vardır.

Ticaret siyasetimizi o tarzda kullanabiliriz ki, Japonya, bize bundan böyle ancak bizden aldığı kadar mal satabilir.

Görülüyor ki, milletler arasındaki ticret münsebetleri, artık sadece hususî fertlerin ve teşebbüslerin işi olmaktan çıkmış ve araya Devlet denilen, tanzim ve idare edici bir müessese girmiştir. Devlet icabederse fertlerin haklarını ve menfaatlerini bir kalemde sıfıra indirebilir. Ve o vakit Japonya'dan Türkiye'ye mal getiren fertlerin haklarını düşünen ferdiyatciler ve liberaller, diledikleri kadar, kara kitabın çürümüş sahifelerinden misaller getirerek alınan tedbirlerin demokrasi prensibine uygun olmadığından dem vura dursunlar, hâdiselerin akışı ve tazyiki, bizi öyle bir safhaya getirmiştir ki, ister istemez haricî ticaretimizin tanzimi işinde de Devletin müdahale, tanzim ve idare fonksiyonlarının gittikçe daha geniş bir tatbik sahası bulduğuna şahit oluyoruz.

●

Görülüyor ki, şimdiye kadar tatbik edegelmekte olduğumuz ba-

sit kontenjan siyaseti bundan böyle ihtiyaçlarımıza kâfi gelmiyecektir.

Basit kontenjan siyasetinden kastımız, ithalâtı, memleketleri düşünmeden umumiyetle tahdide tâbi tutan siyasettir.

Bundan sonra biz de, memleketlere göre kontenjan siyasetine geçmek mecburiyetinde kalacağız.

Bu da kâfi gelmiyecek ve klering ve takas usullerine daha geniş bir mahiyet vereceğiz.

Bütün devletler, cihan ticaretinin yeni şartlarına uygun şekillerde birbirlerile anlaşmalar yapıyorlar. Her millet, ihracatı bakımından alâkadr bulunduğu memleketlerin muayyen maddeler üzerindeki ithalât ihtiyaçlarının mümkün olduğu kadar büyük bir parçasını kendi ihraç mallarile kapatmağa çalışıyorlar. Ve buna karşılık kendi mallarını alan memleketlerin ihraç mallarını da diğer rakip memleketlerinkine tercihan ithal ediyorlar.

Her tarafta ticaret mukavelelerinin geniş bir rövizyona tâbi tutulduğuna şahit oluyoruz. Hiç şüphesiz ki, Türkiye'de de yeni bir ticaret mukaveleleri akti devri başlıyacaktır. Yalnız bu işte inisiyatifi ele biz almalıyız.

Mevcut mukavelelerin müddetini beklemeden derhal harekete geçmenin lüzumuna kani bulunuyoruz.

Buna döviz bakımından da mecburuz. İhracat mevsimimizin en canlı zamanlarında bulunmamıza rağmen, Merkez bankasının bültenlerinde döviz vaziyetimizi pek ışıklı göremiyoruz. İhracat dövizlerinin kaçırılmasına mani olacak tedbirlerin -geç bile olsa- alınmış bulunmasına rağmen döviz piyasasını ticarî alış verişlerin tazyikından kurtarmak zarureti vardır.

Şimdi miletler arasındaki mal alış verişinde, para piyasalarının baskısından kurtulmak için de yepyeni yolların açıldığını görüyoruz.

Milletler arasındaki ödeme ve kredi işlerinin mücerret ve müstakil bir sistem halinde yaşadığı devrin geri dönmesi umutları sönmeğe yüztutdukça, mal alış verişlerine yeni bir düzen vermek istekleri de artıyor.

Şimdiye kadar, milletler arasındaki mal alış verişi, (Ticaret blânçosu), ödeme ve sermaye münasebetlerinin (Tediye blânçosu)nun bir fonksiyoniydi. Şimdi ödeme münasebetleri, mal alışverişinin bir fonksiyonu olmağa doğru gidiyor.

Nasıl ki, mal alış verişinde en ziyade mazharı müsaade millet prensibinden ve serbest ticaret devrinden uzaklaşıyorsak, milletler arasındaki tediye münasebetlerinde de, serbest para hareketlerini gittikçe arkada bırakıyoruz.

Milletler arasında devletçe tanzim olunan bir ticaret sistemi, tabiatile, devletçe tanzim olunan bir para sistemine yol açmıştır.

Milletler arasında serbest para münasebetlerinin timsali, borsada satılan ve alınan «kambiyo» idi. Milletler arasında tanzim olunan para münasebetlerinin timsali ise kleringtir.

Klering uzlaşmaları sayesinde milletler arasındaki mal alış verişi döviz hâkimiyetinden kurtuluyor. Ve bu suretle millî paraların kıymeti üzerinde borsanın rolü de gittikçe azalıyor.

Dış ticaretimizi tercihli, imtiyazlı ticaret mukavelelerile, takas ve klering uzlaşmaları ile yeniden tanzim ettiğimiz gün, millî paramızın da istiklâlini kazanmış olacağız. Ve ancak o vakit, memlekette yeni iş sahaları açmak için, para hacmini genişletmek imkânlarına da kavuşacağız.

Gerek dış ticaretimizin, gerekse millî para ve iş siyasetimizin tanziminde bize bu kadar geniş ve serbest hareket imkânları bahşeden cihan şartlarını, sürendüstriyalize Avrupa ve Amerika milletlerinin bakışile «buhran» diye adlandırıp, unların bir ayak evvel ortadan kaybolmasını ve eski vaziyetin geri dönmesini özlemek, bilmeyiz ki, nasıl millî menfaatlerimizle uzlaştırılabilir. Türkiye, cihan buhranından ancak istifade edebilecek vaziyettedir.

Şunuu da ilâve edelim ki, cihan mübadele sisteminin yukarıda işaret ettiğimiz değişiklikleri umumî değişme seyrinin ancak bir safhası ve hakikî yani hâdiseler tarafından dikte edilen temayülün setredilmiş bir şeklidir. Kapitalist memleketlerin en ziyade mazharı müsaade millet prensibinden ayrılarak karşılıklı anlaşma yolunu tutmaları, cihan mikyasında devm ettirilmesine artık imkân kalmamış olan *serbest mübadele* rejiminin belki muayyen sahalar içinde tesis edilebileceği ümidinden doğuyor. Halbuki buhranın verdiği en büyük ders, mübadelenin eski nümuneye göre daha ufak parçalar dahilinde tesisine çalışılması değil: *milletler arasında yeni ve daha adaletli bir mübadele esasının bulunmasıdır.* Sanayici ve ziraatçi yahut hammaddeci

memleketler tasnifinin kalkmasıdır. Yani mübadelenin şu yahut bu şekilde tanzimi değil, iktisadî bünyelerin değişmesi ve bu suretle tâbi ve metbu ekonomyalar haksızlığının tarihe karışmasıdır.

Türk inkılâp rejiminin buradaki rolü, münasebetlerini bu görüşe göre tesis eylemkle, hem kendi iktisat bünyesinin tam istiklâline hem de dünyanın her biri iktisaden cüzütam, birbirlerile olacak münasebetleri bakımından ise her biri bütün diğerleri kadar hür ve müsavi halklı milletlerden ibaret bir camia haline gelmesine çalışmaktır.

Onların eski'yi daha ufak sahalar dahilinde kurmak istemeleri ile bizim yepyeni bir nizamı istihdaf etmemiz arasında; buhranın önünde sürüklenip gitmekle buhranı büsbütün ortadan kaldırmak ve dünyanın yeni yapısını kurmak farkı vardır.

Şark vilâyetlerinde Derebeylik.

İsmail Husrev

II.

Toprak üzerinde bilfiil çalışmış köylü ile aşiret reisi, bey veya ağa (kısaca derebeyi) arasında teessüs etmiş olan içtimaî (sınıfî) münasebetler, menşe itibarile hukukîdir. Köylü, derebeyine hukuk bağlarile zecrî olarak tâbi kılınmıştır. Bu tâbi kılınış ise, geçen makalemizde de işaret ettiğimiz gibi vâsi toprakların cebren veya suveri saire ile derebeyinin mülkiyetine intikal etmesi suretile cereyan etmiştir. Hukukî tabiiyetin maddî ifadeleri şunlardır: 1 — Angarya mesai. 2 — İstihsal olunan mahsule muayyen nisbetlerde iştirak. 3—Cizye tediyesi. Bu cizye «*Uma*»[*] tâbir olunur. Bazı aşiretlerin efradı, derebeyine «*Uma*» tediyesile mükelleftirler. «*Uma, İstanbul, Zonguldak, İzmir, Balya gibi yerlerde çalışan aşiret efradı tarafından her sene veya iki senede bir kere verilir. Kazanç ile mütenasip olur. Maamafih ağanın nüfuz ve şerefinin derecesi de bunun miktarını tayinde tesiri haizdir. Cizyeyi vermiyenlerden ağa (reis) bir hak imiş gibi icap ederse tazyik eyliyerek ister. Verenlerden daha fazla metalebede bulunur*» [*]. Görülüyor ki, sınıfî tabiiyetin intişar sahası çok geniştir. Derebeyi, Şark vilâyetlerinden Türkiye'nin diğer köşelerine kadar tevabii üzerinde beylik nüfuzunu kullanmaktadır. Dersim'de 230 köye hükmeden «Seyit Rıza»nın maliye nazırının, her sene İstanbul'a giderek Kürtlerden cizye topladığını orada bulunmuş zevat söylemektedir. Bu cizye tediye olunmadığı takdirde Kürdün memleketteki ailesi rahatını kaybeder. Bey tarafından daimî tazyiklere maruz kalır. İsyandan evvel bazı yerlerde aşiret reisi, kendi arazisinden ge-

[*] Mogol dilinde « Umay » hediye, armağan manasına gelir. Bilhassa şamaniler arasında ruhani reislere verilen nezir makamındaki hediyelere « Umaka » derler.

[*] Ali Kemali. Erzincan. S. 197. 1932.

çenlerden bir nevi «*toprak bastı*» resmi bile alırdı. Meselâ Muş ovasının mühim bir kısmını mülkiyeti altında bulunduran «*Hacı Musa*», topraklarından geçenleri bir baç tediyesine mecbur ederdi.

Bir hükûmet gibi arazisinde yaşıyanlardan veya bu araziden geçenlerden resim almak usulü, eski Kürt hükûmetciklerinden miras kalan bir âdettir. «Türkiye'de derebeylik rejimi» hakkında çıkan yazılarımızda gördüğümüz gibi, buralarda yakın bir maziye kadar «*Tabıl ve alem*» sahibi «*mefruzülkalem ve maktuulkadem*» «*ekrat beylikleri*» yani müstakil kürt hükûmetcikleri vardı. Bu hükûmetciklerin reisleri, hudutları dahilinde bulunan araziyi «*mülkiyet üzre zabt ve tasarruf ederler*» di. Halk ta bu hükûmetciklerin tabasıydi. Httâ 310 senelerine kadar cenupta kürtler kendilerini filân veya falan beyin tabası addederlerdi. Sultan Hamit bu tâbirin istimalini menetmişti. Mamafih bu gün bile bazı ihtiyarlara sorulduğu zaman cevaben kendilerinin meselâ «*Hatipbey*» veya «*Cemalbey*» tabası olduklarını söylerler.

●

Şark vilâyetlerinde derebeyi «*hukuk rabıtaları*», Cümhuriyetin «*İhtiyarî*» anlaşmalara müstenit hukuk kaidelerile tam bir tezat halindedir. Şehirde ferde hürriyet veren medenî kanun, köyde ferdin hürriyetini tanımıyan ve fertleri fertlere cebren tâbi kılan derebeyi kanunu görülür. Demokratik hukuk kaideleri henüz şehirlerin varuşlarını aşamamıştır. Bilhassa isyandan evvel bu tezat daha keskin ve daha barizdi. İsyan, derebeyi nizamının cezrî hukuk kaidelerinin sarsılmasına ve bir çok yerlerde de tasfiyesine vesile oldu. Esasen isyan, derebeylik içtimaî nizamile inkılâp nizamının, derebeylik içtimaî münasebetleri aleyhine olan ittisaına karşı derebeylerinin bir raksiyonundan (irtica hareketinden) başka bir şey değildi. Bunun için kürt isyanının hakikî içtimaî manasını, bir sınıf nizamının idamesi cehdinde aramak lâzımdır. Bu bakıma göre kürt meselesi bir milliyet hareketi değil, bir sınıf mücadelesi meselesidir. Çünkü: Millî bir hareket ancak ve her şeyden evvel iktisadî ve millî bir menfaat iştirakinden doğabilir:

1. — İktisadî menfaat iştirakî, bir iktisadî iş bölümünün neticesidir. Bu iş bölümü ise, emtia iktisadiyatının (yani münhasıran

pazar için istihsal tarzının) ve dünya iktisadiyatile temasın yüksek bir inkişaf safhasında teessüs edebilir. Halbuki Şark vilâyetlerinde ne görüyoruz? Âlemi hariciye karşı bir kapalılık. Müstahsil pazar için değil zatî ihtiyaçları için istihsalde bulunmaktadır. Sınaî olsun (giyecek gibi) ziraî olsun (yiyecek gibi) bütün ihtiyaçlarını bizzat kendisi ailesi efradile temin etmektedir. Her müstahsil, ailesile beraber hem pazara karşı hem de diğer ailelere karşı tecerrüt etmiş vaziyettedir. Böyle kendi kendine yeten ve birbirlerile her hangi bir iş bölümü ile bağlı olmıyan ailelerden mürekkep bir otarşik iktisat ünitesinde her hangi bir iktisadî menfaat iştiraki olabilir mi?

2. — Acaba bir millî menfaat iştiraki, millî bir vahdet var mıdır? O da yoktur. Çünkü, bütün aşiretler ve aşiret reisleri birbirlerinin gözünü çıkarmakla meşguldür. «*Aşiret reislerinin tagallüplerini idame için buldukları en müessir vasıta ya ötedenberi devam edegelen yahut her hangi bir sebepten dolayı ahiren hâdis olan husumetitr. Reis (ağa) bu husumeti, her ferde zerkeder ve teşdit için her vasıtaya müracaat ve her fırsattan istifade eyler. Husumetin muhtelif neticeleri vardır. Muhasımlar birbirinin hayvanlarını ahz ve gasp ederler. Yalnızca buldukları aşiret efradını öldürürler. Nihayet müsellehan cidale başlarlar. Bu takdirde muhaseme edenlerin dostu olan aşiretler, ya silâh veya cephane vermek suretile yardım ederler. Yahut onlar da filen cidale iştirak ederler. Bu harpler esnasında köy basmak adam öldürmek bilhassa mevaşiyi sürüp götürmek günah addolunmaz. Her hangi bir suretle muhasemeye devam imkânı kalmadığı zaman bitarafların delâletile muhasımlar mütareke aktederler ki, buna «sürre» namı verilmektedir. Husumetin senelerce devam ettiği vakidir*» [*]. Bu birbirini yiyen insanlar arasında bir millî menfaat iştirakinin, bir millî birliğin olamıyacağı gayet tabiîdir. Bugün bir çok Kürt aşiretlerinin birbirlerine olan husumetlerine nihayet vermiş olmaları bir millî menfaatin müdafaasından mütevellit bir anlaşma değil, sırf elden gitmek tehlikesi pek artmış olan bir sınıfî hakimiyeti, bir sınıf menfaatini elbirliğile korumak endişesinden doğan bir ittihattır. Çünkü bu sınıfî hakimiyet, bilfiil çalışan müstahsilin

[*] Keza. S. 198.

mahsulüne havadn ve cebirle iştirak ve çalışmadan yaşamak imkânını vermektedir. Esasen derebeyinin iktisat zihniyeti, istihsali pazar taleplerine uygun ve rasyonel bir şekilde tanzim ederek kâr temini değil, beyce yaşamak zihniyetidir. Ruhlarda yaşıyan subjektif kuvvet, ihtiyaçların tatmini gayesidir. Bu haleti ruhiye, toprakta bilfiil çalışan köylüde ailenin ihtiyacını imkân dairesinde temin, derebeyinde ise sınıfî kudretin tevsi ve takviye ederek bey gibi bir hayat sürmektir. Halbuki garp vilâyetlerimizde pazar için istihsalde bulunan, millî ve beynelmilel iş bölümünde bir mevki almış olan Türk müstahsilinin subjektif gayesi, istihsale yatırdığı sermayeye mukabil yüksek bir kâr almaktadır. İstihsal ihtiyaçların tatmini için değil kâr temin maksadiledir.

Millî inkılâbın getirdiği yeni nizam, kurunu vustaî, beyce bir hayata, geniş kütlelerin sırtında cebirle beyce yaşamıya nihayet veriyor ve cebren istismarı ret ve ferde hürriyet bahşediyor.

●

Bir Kürt millî hareketi olmadığına nazaran acaba bir Kürt milleti var mıdır? Buna biz menfi cevap vereceğiz. Şark vilâyetlerimizde henüz taazzuv etmiş bir Kürt milleti değil, Kürtçe konuşan aşiretler ve Kürtçe konuşmıya icbar edilmiş Türk anasırı vardır. Bu Kürtçe konuşan aşiretlerde bir milletin taşıdığı vasıfları henüz bulamayız. Millet yüksek içtimaî bir kategoridir. Millet kategorisi, ancak fertlerin arasında sıkı bir iş birliği, iktisadî, siyasî, harsî, tarihî bir menfaat iştiraki olan camialarda şekil bulabilir. Vatanın bir ucundaki fert diğer ucundaki fert gibi ayni millî menfaatler karşısında ayni heyecanı duyar ve ayni millî ruh vahdetini hisseder. Binaenaleyh iştirak zıddiyetleri içinde birbirini yiyen ve millî bir iş birliğinden mahrum fakat fertleri arasında sadece dilde iştiraki olan bir camiayı taazzuv etmiş bir millet olarak kabul etmek bir görüş hatası olur.

Fakat vakıa olarak şunu da tesbit etmek lâzımdır ki, bu Kürtçe konuşan aşiretlerin, Şark vilâyetlerinde bir çok Türkleri de cebirle Kürtleştirdikleri yani kürtçe konuşan aşiretlerin anasırı haline getirdikleri görülmektedir. Şu iki kıymetli müşahede, bu hâdisenin sureti cereyanı hakında bize bir fikir verebilir:

«Türk'ler, sünni ve hanefî, Kürtler alevî (mahallî tâbrle kızılbaş) tırlar. Yerleştikleri mahalde mezheplerini neşir ve tamime ve aleviliğin kürtlüğü ifade ettiği kanaatini telkine muvaffak olmuşlar ve hattâ asıl ve nesilleri Türk bazı köyleri (yalnız mezheplerine ithal etmekle kalmıyarak) onları da Kürtleştirmişlerdir. Bu cereyan her nedense, istilâî bir şekilde devam etmekte olduğundan buralarda Türklüğün istikbali hakikaten teemmüle şayandır. Arasına Kürt karışmamış Türk köyü pek azdır. Nitekim Germili, Mahmutlar, Küllüce, Hancıçifliği gibi müstakillen Ermenilerle meskûn bazı köylerde de kısmen muhacir iskân edilmiş ise de Kürtler müstecir veya mutasarrıf suretile yerleşerek ovadaki âdetlerini çoğaltmışlardır. Erzincan zenginlerinden bazıları mülkleri olan köylere Tercan, Bayburt, Dersim cihetlerinden Kürt celbederek Ortakçı yapmışlar ve bu unsurun ovada izdiyat bulmasına ve aşiret fikir ve hissinin inkişafına badi olmuşlardır. Sürperan, Semizali, Mercanvanki, Koçmaşat, Çilhoroz, Karataş, Hacıdere bu cümledendir» [*]. Yusuf Mazhar Beyin Şark seyahatlarında bir Türk maraba ile yaptığı mülâkat ta çok enteresandır:

«Ev sahibine sordum,

— Senin arazin var mıdır?

— Var efendim. Ama uzakta. Susuz ve taşlık, işe güce yaramaz. Onun için ben marabalık ederim.

— Niçin sizin tarlanız öyle çok uzakta taşlık ve kıymetsizdir.

— Efendim, hep bu topraklar bizimmiş. Bu beylerin dedeleri gelmiş bizim de dedelerimizi ceremelendirmişler bir tarlasını almışlar. Borçlandırmışlar bir tarlasını almışlar. Kıtlık zamanlarında biraz zahire vermişler ve tarlasını almışlar. Hayvanı ölenlere tohumu kalmıyanlara tohum vermişler arazisini zaptetmişler. Bizim topraklarımız da böylece onların ellerine geçmiş. Bize de çorak yerler kalmış. Biz halimize şükür ederiz. Kürtlerin hali daha kötüdür.

Kürtlerin marabalığı beyler için daha kârlı imiş. Beyler onları daha fazla soyarlarmış. Kürtler beylerden daha çok korkarlarmış. Ben, siz korkak değilsiniz de sanki ne kâr ediyorsunuz dedim.

---

*] Keza. S. 213.

— Efendim; bey bizi sıkıştırınca gider başka bir memlekette çalışır orada para kazanırız. Bizim çok minnetimiz yoktur. Lâkin Kürtler öyle değildir. Hoş burada yavaş yavaş onlar da akıllanmıya başladılar. Lâkin ne olursa olsun Kürtlerin hali kötüdür. Beylerin elinden gelse bizi de Kürt yapacaklardır. Aramıza Kürt sokmak ve onlarla marabalık yapmak isterler. Bir kere köye Kürt girdi mi bizim işimiz biter. Çünkü bey ölmiyecek kadar darı verse de Kürt eyvallah der. O vakit beyin bizden çekineceği kalmaz. Bize de Kürtler gibi muamele etmiye başlar. Şurarada iki saat mesafedeki bir köyün bizim gibi Türk olduğunu dedelerimiz söylerler. Şimdi orada bir tek Türk kalmamıştır. Bey oraya Kürtleri doldurmuş ve Türkleri de Kürtlere benzetmiştir» [*]. Kürt aslında aşiret an'aneleri ve din rabıtaları dolayısile ve cebir tarikile istismara daha fazla boyun eğdiğinden beyin nazarında randmanı yüksek bir istihsal vasıtasıdır. Bunun için derebeyi arazisindeki Türk unsurunu da muti Kürt unsuru haline getirmeyi sınıfî menfaatının icabatından addeder. Bu gün bütün Elâziz, Malatya civar ve mülhakatı tamamile Türk iken Kürtleşmiştir. Bugün bu hal bütün şiddetile elân devam etmektedir. Şark vilâyetlerinde bir çok köy isimleri Türk olduğu halde köylerin içinde yaşıyanlar kürtçe konuşmaktadır. Kürtçe konuşan bir çok aşiretlerin isimleri de türkçedir: Arslanuşağı, Koçuşağı, Ferhatuşağı, Lâçinuşağı, Karaballıuşağı gibi. Hattâ bir aşiretin Sarktaki parçası kürtçe konuştuğu halde Kütahya ve Bursa civarındaki parçaları türkçe konuşmaktadır. Bu aşiret Karakeçili aşiretidir. Türk anasırının Kürt aşiretlerine iltihakının diğer bir sebebi de imparatorluk zamanındaki asayişsizliktir. Kürtler tarafından daimi taarruzlara, daimî tecavüzlere maruz kalan Türk köyleri, kurtuluş yolunun kürtçe konuşan aşiretler içinde millî varlıklarını eritmekte bulmuşlardır. Binaenaleyh Türk anasırının kürtçe konuşan aşiretler tarafından yutulmasının bir taraftan içtimaî - iktisadî diğer taraftan da idarî (asayişsizlik) sebepleri vardır.

Bugün derebeylik münasebetlerinin ittisadan kalmış olduğunu iddia edemeyiz. Bu rejim, hudutlarında tesadüf ettiği bütün Türkleri kendi çerçevesi içine çekerek coğrafi sahasını genişlet-

[*] Yusuf Mazhar. İsyan sahasında 1800 kilometre, Cumhuriyet 27. VIII 1925.

mek cehdini bırakmış değildir. Millî inkılâbın burada derebeyliği tasfiye ederek kurtaracağı ve millî mikyastaki iş birliğine alacağı iki unsur vardır: biri köle haline getirilmiş iş kuvvetleri, diğeri de Kürt aşiretleri içinde eriyen Türk unsurudur. Bu kurtarmanın yolunu biz ancak müstahsil ile toprağa tesahup eden derebeyi arasındaki derebeylik içtimaî münasebetlerinin kül halinde ve derebeyi sınıfının da sınıf halinde tasfiyesinde görüyoruz. Bu içtimaî nizamın tasfiyesi de ancak derebeyi topraklarının, köylüye bilâ bedel tevzii ve derebeylerinin mevcudiyetinin de tamamen imha edilmesi şeklinde olabilir.

●

Bugün Devletin, toprakları derebeylerinden alarak köylüye satması, derebeylik rejiminde yalnız bir istihale yapmakla kalmıştır. Toprağı satın alan beylerin hepsi, derebeyi olmaktan çıkarak birer toprak ağası haline gelmişlerdir. Şöyle ki: Hükûmet vasıtasile derebeylerinden toprak satın alan köylü, ziraat için işletme sermayesine muhtaçtır. Halbuki köylünün ne istihsal vasıtası ve ne de sermayesi vardır. Bunları yine beyden almak mecburiyetindedir. Eskiden de bunları bey verirdi. Nitekim bugün toprak sahibi olan köylü yine beyin tabiiyetinden kurtulamamıştır. Toprağa tesahup etmeden evvel beye hukukî bağlarla bağlı olan köylü şimdi iktisadî rabıtalarla (borç tarikile) bağlanmaktadır. Köylüye kredi veren umumî müesseseler olsa bile bu istihale etmiş derebeyi anasırı mevcut oldukça köylünün sınıfî tabiiyetten kurtulmasına imkân yoktur. Köylü toprağa tesahup etmiş olmakla beraber yine eski beyinin hem manevî hem de maddî tesiri altında kalacaktır. Hattâ bey olmadığı zamanlarda bile köylü bu tesirden kurtulamamıştır. Öyle vakıalar tesbit edilmiştir ki, sürülen beylerin, yerinde kalan nazırları, veya akrabası, mahsulün idrak zamanında köylüye müracaat etmişler ve «ne olur ne olmaz, sen beyin hissesini bir tarafa eyir» diyerek onda Devlete karşı bir itimatsızlık uyandırmışlardır.

Şarkta derebeylik nizamile yapılacak mücadele ancak inkılâpçı bir tasfiye hareketi olabilir. Bu nizam, nizam olarak kül halinde ortadan kaldırıldığı takdirde Türk inkılâbı daima yani başında ceraha fışkıran ve haricî müdahalelerle takviye edilen bir irtica kaynağını kökünden temizlemiş olacaktır.

Eski Yeni.

Yakup Kadri.

Edebiyatta *eski-yeni* davası, «*antika*» dediğimiz devirlerde bile mevcuttu. *Evripides*'le *Sofoklis*'in müsabakalarını bilirsiniz. Doksanını boylamış *Tragediacı*, genç rakibini yenmek için ne müthiş zahmetlere katlandı idi. Fakat, Atina halkı, her yerde ve her devirde olduğu gibi zamanla beraber yürüdüğünden, *şairler prensi* çelengini, akıbet, *Sofoklis*'e verdi. Horatius, «*Poetika*» eserinde Yeni'ye düşman olanları zekâsının zahiri oklarıyle delik deşik etmiştir. «*Edebî eser dediğimiz şey bazı şaraplar gibi midir ki durdukça iyileşsin?*» *aforisması*, ondan ve o zamandan kalmıştır.

Racine'nin büyük *Corneille*'i ne kadar hazin bir nisyan gölgesi arkasında bıraktığını da analım.

●

Lâkin *eski* ile *yeni* kavgasının en kızışkın safhası, hiç şüphesiz, bizim yaşamakta olduğumuz asırdır. Bir büyük Fransız basıcısı diyor ki: «Halk yalnız yeniyi arıyor. Kıymet namına başka bir şey sormuyor ve her yeni isim ilk kitabından sonra eskiyiveriyor.» Bu, ne müthiş, ne başdöndürücü bir inkılâp ve istihale devri içinde bulunduğumuzdan başka neyi ispat eder? On dokuzuncu asrın ilk yarısında başlıyan buhar - elektrik - makine medeniyeti fikir âlemindeki tesirlerini asıl şimdi gösteriyor. Kürenin iç göbeğinde yeni hasıl olmuş bir merkezî kudret gibi yalnız yeryüzünün kabuğunu değiştirmekle kalmadı, fakat, onun üstünde yaşıyan insanları, bu insanların kurduğu müesseseleri kökünden değiştirmiye başladı. Ve *yeni* - *eski* münakaşaları geçmiş zamanlardaki *akademik* mahiyetinden çıkıp *hayatî* bir dava, *hayatî* bir mübareze şeklini aldı. Nesiller arasında, orta-çağın din ve tarikat mücadelelerini andıran bir manasız didişme var.

●

Bütün eski kıymetler altüst oluyor. Eski hacimler, eski sıkletler

yerlerini henüz mesahaları tayin edilemiyen hacimlere, sıklet-lere terkediyor. On dokuzuncu asırdan arta kalan ölçülerle, artık, bunlar tartılıp ölçülemez.

Montesquieu'nün «*Esprit des Lois*»sıyla *Faşism*'in tarifine kalkışmak ne kadar mümkün değilse, milletler arasındaki münasebetleri *Bonfils*'in «*Droit international*»ine göre izah imkânı da o kadar kalmamıştır. Bunun gibi bir *Kant*'çı bakımından *Freud*'u, bir *Auguste Comte* zaviyesinden *Buharin*'i görüp anlamanın imkânı olamaz.

●

Eğer, eski «Hukuku esasiye», eski «*sosiologia*» müsbet ilim kafasınca bir takım muayyen cemiyetlerin ve bu cemiyetlerde yaşıyan insanların *fonksiyon* tarzlarından çıkarılmış kanuniyetler ve düsturlar ise, o şekil cemiyetler, o şekil insanlar şimdi nerededir ki, ayni kanuniyetleri bunlara tatbik edebilelim ve ayni düsturları bunlardan çıkaralım?

●

On dokuzuncu asrın bütün romancıları bize ferdin ruh krizinden ve cemiyetle olan mübarezelerinden bahsetmiştir. *Paul Bourget*'nin incecik neşteri tam otuz yıl durmaksızın Fransız kibar intelektüelinin tarihî terbiyevî ve içtimaî dertlerini kurcalayıp deşmekle uğraştı. Son zamanlarda *Proust* bu neşteri ferdin ta canevine kadar soktu ve onu, küçücük küçücük parçalara ayırıp her parçayı bir ayrı hurdebinle tetkik etti.

Lâkin, *Proust*, ferdi öyle bin bir parçaya ayırırken, kapalı pençereli odasının dışındaki âlemde, teker teker insanlar tek bir vücut, tek bir *blok* halinde birleşiyordu. Bu milyon başlı yığınların müşterek ruhu, müşterek ıstırabı, artık, bir kılı kırk yaran o küçücük, incecik âletlerle nasıl tahlil edilebilir?

●

Eski, hâlâ doğru ve güzel olabilir. Fakat, mücerret bir doğru, mücerret bir güzel bizim bahsimizin dışındadır. Biz, hayattan bahsediyoruz. O hayat ki, dinmek bilmiyen bir kasırga halinde mücerredatçı, metafisikçi, nasçı âlimlerin masası üstündeki sararmış kitap yapraklarını allak bullak edip havalara savuruyor ve her gün kendi kanuniyetlerini hâdisat denilen canlı satırlarla taşın, toprağın ve insanın böğrüne kazıyor.

Rejimler, Nasıl Niçin Değişiyor?

Burhan Asaf.

Harpsonrasında birisinin hastalığı kuvvetle şayi oldu. Bu hasta, demokrasi idi. Bir taraftan onun neden hastalandığı hakkında kitaplar yazılırken, bir taraftan da Rusya'da komünizm ve İtalya'da faşizm gibi demokrasiyi bilfiil tasfiye etmiş rejimler peyda oldu. Fakat demokrasinin hastalığı hakkındaki tetkikler devam etti. Bütün bu tetkik ve münakaşalarda, demokrasi, haddi zatinde ve kendi manası içinde müstakillen mevcut bir rejim olarak alındığı için, mesele, ne «Hukuku esasiye»nin sınırlarını ne de mantık cambazlıklarının hünerlerini aşabildi.

Faşizim bile, çocukluk yaşında iken, demokrasiyi bilfiil ortadan kaldırdıktan sonra, prensiplerini takrir ettiğini zannetti Bir ağır ve kötü işliyen ve ayrıca da millî menfaati bir takım dilimlere bölerek onları fırkalar arasında dağıtan cihaz vardı ki —ortadan kaldırılmış ve bu cezrî hareketle her kötülük sakıt olmuştu. Demokrasi zuhur ettiği gündenberi onun aleyhtarlığını yapan şurada ve buradaki fikir ve menfaat zümreleri, meselâ Fransa'daki Action Française'ciler, bunu görünce, hükümdarcı olmanın çoktanberi nazarî kalmış sofuluğunu faşizmin ateşinde tazelediler. Ölmek üzere olduğu söylenen ne kadar tesbit edilmiş kusurları varsa, şişirerek tekrar ettiler. Almanya'da, Kayserliğin kaldırılması daha taze bir tarihte yapıldığı için, hükümdarcılık; sağ cenah muhafazakârları, çelik miğfer teşkilâtı ve bir aralık Hitlerci saflar arasında dahi kendine, Fransa'dakinden çok daha kalabalık taraftarlar buldu. Ayni faşist dalgası, Cumhüriyetçi mensuplarını gine Almanya da Hitlerci'likte, Polonya'da ise Pilsudsky rejiminde buldu. Daha ehemiyetsiz kollar halinde de, Macaristan'da, Avusturya'da ve Yugoslavya'da kendine yuvalar yaptı. Hattâ, Finlandiya'ya kadar çıktı.

Fakat harpsonrası hâdiseleri, ayni zamanda başka mihverler etrafında da dönüyorlardı. Bu mihverler şunlardı:

1. — Sulh muahedelerinin, Avrupa'yı «memnunlar» ve «gayrimemnunlar» diye ikiye bölmesi.

2. — Tamirat haracı ve harp borçları gibi muazzam tediye davalarının, dünya tediye muvazenesini bozması.

3. — Kapitalizmin, Amerika'da görülmemiş ve umulmaz bir inkişafa mazhar olduktan sonra G. E. Standard'ı kendine bir motör yaparak, azması. Harbi umumiye kadar daha ziyade sınaî emperyalizm çerçevesi içinde kalmış ve finans emperyalizmi vasıflarını ancak Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusyası gibi bazı yarı - müstemlekeler üzerinde açığa vurmuş olan bu rejim, harpsonrasında Avrupa'yı toptan müstemlekesi ilân edecek kadar ileri gitmiştir.

Demokrasi hakkında şüpheler, itirazlar, hücumlar ve mukabil hücumlar devam ededursun, hayat yürüyordu. İşte bu yürüyen hayat, günün birinde; bütün demokrasi münakaşalarını art-plâna atarak, ortaya yeni ve çok daha mühim bir hastayı serdi. Bu hasta: kapitalizm idi.

Demokrasi münakaşacıları, bilmiyorum, şimdi nerededir? Çünkü ona, bu günkü günde artık bir Mussolini bile hücum etmiyor. Ne onu tekrar beğendiği ne de onu tartaklamaktan istiğna gösterdiği için. Hayır! Demokrasi münakaşalarının art-plâna atılmalarının sebebi, büsbütün başkadır. Demokrasiden artık bahsedilmiyor, çünkü bütün insanların gözlerinin önünden bir perde, birdenbire kalkmıştır. Bu perde, fikirci yani «idée»den yürüyen mektebin eseri idi. Halbuki harpsonrasının fırtınaları ve sağnakları bu perdeyi alıp her hangi bir kilise kulesinin külâhına doladılar. Ve anlaşıldı ki:

1. — Demokrasi, haddi zatinde ve kendi manası içinde mevcut bir şey değildir.

2. — Demokrasi, kapitalizm'in siyasî ve idarî kılıfından ibarettir.

3. — Hasta olan demokrasi değil, kapitalizmdir.

4. — Demokrasinin hasta gözükmesinin sebebi daha derinde yani bünyede olan illetin kendisine yani demokrasiye ârazını taşıtmasından ibarettir.

5. — Cemiyetin seyri üzerinde başlıca müessir, iktisadî olan yani infrastructurel (alt-yapıya ait) sebeplerdir.

Tarihî maddiyetçi görüşünü harpsonrasında olduğu kadar doğruluğu hiç bir zaman, harcıâlem bir hakikat olmamıştır. Harcıâlem diyoruz; çünkü, hem bütün harpsonrası hâdiseleri gözümüzün önünde cereyan etmiştir, binaenaleyh onları hep biliyoruz; hem de fikirci mektep mensuplarının heyeti umumiyesi bile, harpsonrasını mütalea ederken, tetkik metodu olarak, istisnasız, tarihî madiyetçilik diyalektiğinden istiane etmektedirler.

Tekrar Mussolini ve faşizmden bahsedelim. Evet, bidayette bütün ideolojisini bir demokrasi aleyhtarlığı etrafında teksif eden bu rejim, son senelerde, hele buhran yıllarında bu sathî görüşten ayrılmış ve bütün dikkatini, iktisadî bünyenin gerek İtalya içinde gerek İtalya dışındaki istihalelerine çevirmiştir. Evvelâ korporasyonlar rejiminin ikdasa lüzum görmesi ve bunu bir «İş kanunu esasisi» ile ifade etmesi; daha sonra ve gittikçe devletçi müdahaleyi mülkiyeti bazan kontrole, bazan tahdide bazan da hattâ kaldırmağa kadar muhtelif cevaz perdeleri üzerinden bir siyasî ahlâk haline getirmeğe çalışması da göstermez mi ki, faşizm, ilk günlerin faşizmi yani sadece siyasî ve idarî bir reform hareketi değildir. Emil Ludwig'e verdiği mülâkatlarda, Mussolini, faşizmin devletin ve milletin tamamile içinde fakat sınıfların mutlaka dışında kalacak bir hareket olduğunu ileri sürüyor. Şüphe edilmesin ki faşizmin gayet kısa bir zaman mesafesi içindeki (buhran esnasında) bu istihalesi ve çıkış noktasını artık demokrasi aleyhtarlığı gibi siyasî ve idarî bir başlangıca değil de kapitalizmin tezatları gibi her şeyden evvel iktisadî olan mebde'lere istinat ettirmesi diyalektik görüşün bir tetkik metodu olarak doğruluğunu ve ileriliğini isbat eden hallerdir. Çünkü bidayette, sınıfların sadece arasında yeralan ve uzlaştırıcı vasıflar takınan bu rejim, bugün bunların üzerine çıkmağa ve tasfiye metotları bulmağa çalışıyorsa, İtalyan bünyesinin istihalesini cihanın umumî istihalesine uydurmak zaruretini hissettiği ve bundan içtinap edilmiyeceğini bildiği içindir.

Almanya'yı ele alacak olursak, orada da, senelerden beri devam eden ve silâhlı fırkaların, parlamentodaki zıttıyetleri doğrudan doğruya sokağa taşıyarak, dahilî bir kardeş harbini

(1932 senesinde en medenî bir milletin kültür çerçevesi ne derece tecviz ediyorsa) azamî bir şiddetle idame etmeleri şeklinde tecelli eden hal «Hukuku esasiye» ölçüleri ile tahlil edilebilecek bir şey değildir. Ondokuzuncu asır Avrupasının emperyalist devletleri arasında Britanya imparatorluğununkine denk gelecek bir mevkii alabilmek için yüzde 80 nisbetinde sanayileşen, bu sanayileşme seyri esnasında kendine müstemlekeleryahut siyasî nüfuz ve iktisadî yayılma mıntakaları tedarik eden bu memleket, cihanharbinden sonra siyasî ve iktisadî nüfuz mıntakaları demirbaşını elinden kaçırmış fakat sanayileşme nisbetini muhafaza etmek mevkiinde kalmıştır. 1918 den 1929 a kadar tamirat haracı ödemek, bunu yapabilmek için de, Amerika'nın ve İngiltere'nin sermayelerine bir açık pazar olmak gibi iki imkân içinde imkânsızlığın ve surî bir istiklâl içinde istiklâlsizliğin mevzuunu teşkil etmiş - nihayet, cihan buhranı patlak verince, kanserli bünyelerin hezaline uğramıştır. Hindistan'ın *dokunulmaz*'ları ile Alman komünistleri arasında, eğer bir fark varsa, bu fark *dokunulmaz*'ların gittikçe insan ve müsavi addedilmesi, komünistlerin ise gittikçe mekruh sayılmasıdır; yani fark, her halde, Şarklı paryaların lehindedir. Ve Gandi'nin mistisizmi yanında Alman anarşisi, millî ruhun çok daha ıstıraplı bir haletine makes olmaktadır.

Hastalığın demokraside değil de kapitalizmde olduğunu ispat eden bir diğer misal de, kapitalist rejimleri henüz sağlamlık gösteren memleketlerde demokrasinin daha doğrusu parlamanter idarenin henüz mevcut olmasıdır. Amerika, İngiltere ve Fransa gibi cihan harbinin ve dolayısile bütün Ondokuzuncu asır talanının başlıca hissedarları, henüz ve düzgün intihabat yaparak parlamanter hükûmetler çıkarabiliyorlar. Henüz millî gelir diye bir şey vardır ve bu geliri sermaye ile sai mensupları arasında taksim etmek imkânı mevcuttur. Henüz diyoruz, çünkü buhranın bu dördüncü yılında, hattâ bu memleketlerde bile şu değişiklikleri kaydedebiliyoruz:

1. — İngiltere dünya ticaretinin merkezi olmak rolünden istifa etmiştir. Dünya ticaretinin 1929 da olduğu gibi teessüs edebileceğinden ümidini kesmiştir Bunun delili, Ottawa'da, İmparatorluğu, kendi sınırlarının içine çekmesidir.

2. — Amerika harp alacaklarını kaybetmiş gibidir. Bunun ar-

kasından ticarî alacakları gelecektir. İşin inkişaf seyri bu olacak olursa, siyasî ve içtimaî aksülâmellerin orada da başgöstermesi zamanı yakındır. (Açlık yürüyücülerinin safları Washington sokaklarını ikinci defadır yalıyor.)

3. — Fransa'da, idare, Solların eline geçmiştir. 1929 a kadar bu, devlet hazinesinin işsizler namına yağma edilmesinden başka bir şey ifade etmezdi. Fakat bu defa radikal sosyalistler derhal dümenli bir iktisadın tatbikine yani devlet müdahaleciliğinin azamî haddine geçmiş bulunuyorlar. Temps gibi bir gazetenin sütunlarında esen bedbin hava ve Rist gibi şahsiyetlerin, daha şimdiden iktidar fırkasını bolşevizm ile itham etmeleri, ne manasız ne de sebepsizdir.

Fransa ziraatinin kârlılıktan mahrum bir hale gelmesi, aksülamelini, bir taraftan çiftçideki alım kabiliyetinin bir taraftan da devlete vergi verebilmek kabiliyetinin külliyen kalkmasında göstermiş ve son «Buğday ofisi kanunu» gibi, mahiyeti itibarile son derece devletçi bir müdahaleye yol açmıştır. Şimdilik buğday ve ziraat sahasını alâkadar eden bu tedbir, hiç şüphe yok ki tesir ve şümulünü az zaman sonra sanayi, kredi ve sermaye sahalarına da sirayet ettirecek ve devleti umumî bir müdahaleye ve umumî bir plâna mecbur kılacaktır. Sağ cenah matbuatının acı tenkit şeklindeki itirazları bir müdafaa ve bir mukavemetten ziyade, daha şimdiden bir çırpınma ve bir bozgun halini almıştır.

Kapitalizmin keza henüz mühimce mukavemet kuvvetlerine malik bulunduğu İngiltere'de de yukarıda işaret ettiğimiz hallerden başka değişmeler olmuştur. Son zamanlara kadar «Zati Hazreti Kralinin muhalefet fırkası» unvanı ve bu unvanın kucakladığı uysal mana ile geçine gelen İngiliz sosyalizmi Leicester kongresi ile Alman ve Fransız sosyalist proğramlarını gayet geride bırakacak kadar radikal ve ihtilâlci kararlar almıştır. Ekseriyetsiz iktidar mevkiine gelmiyeceğini ve geldiği gün umumî bir iktisat plânı ile derhal sanayii, ziraati, parayı ve münakalatı sosyalize edeceğini ilân etmiştir.

Bütün bu değişiklikler, buhranın yani iktisadî âmillerin tesiri altında olarak vücut bulmuş ve inkişaf etmiştir.

Bundan başka 1929 a kadar kapitalizmin oldukça sağlamlık gösteren «*ihtibas*» kabiliyeti şu son aylar zarfında, denilebilir

ki, artık eriyip gitmiştir. Buhranın görülmedik derecede şiddetli olduğu ve çare bulunmıyacak olursa esaslı rejim değişikliklerine yol açacağı, artık İngiltere devletinin notalarında bile ifadesini bulmaktadır. Her ay çıkan yüzlerce kitapta, garp münevverinin, sarsılmış rejime karşı olan emniyetsizliğini duyuyor ve bu rejimin bütün hata ve suçlarını, onun ağzından dinliyoruz.

Avrupa'nın kendi kendini tenkit ettiği zaman hiç eksik olmamıştır. Fakat kendi kendine ve kendi tarihine karşı duyduğu nefreti bu derece şiddetle haykırmasına, Rönesans ve hattâ Fransız ihtilâli gibi belli başlı tarihî dönüm noktaları bile şahit olmamıştır.

Bütün bu haller gözümüzün önünde doğarak gözümüzün önünde bir umumî facianın eb'adını alırken, kendi kendimizi «Hukuku esasiye»nin «nas»ları ile avutmağa çalışmamız bu umumî değişme hareketi karşısında bir Reisülküttap Atıf Efendi gafleti göstermemiz demektir. O, Atıf Efendi ki, Fransız ihtilâli akıllı milletlere Ondokuzuncu asrın kapılarını açarken Fransız ihtilâlini yapanlardan, lâyihasında, birer haydut ve zındık gibi bahsetmiş ve seccadesine kapanarak «Cenabı hakkın İngiltere-lû'yu, Jâkubîn'lere karşı mansur kılmasını» niyaz eylemiştir.(1)

Bu fıkıh softasının görüşü, milletimize nasıl bir buçuk asırlık bir geriliğe ve bir buçuk asırlık bir yarı - müstemleke hayatı zilletine mal oldu ise önümüzde bir çarşaf gibi yayılmakta olan yukarıda işaret ettiğimiz hâdiseleri «Hukuku esasiye» gözü ile mütaleaya kalkışmak ta Türk milletine en az bu kadar pahalıya oturabilir.

(1) Bu lâyihayı Ağaoğlu Ahmet beyin « Devlet ve Fert » isimli son reddiyesile karşılaştırmak çok yerinde olan bazı mukayeselere yol açacak mahiyettedir. Okuyucularımıza, yukarıda işaret ettiğimiz vekayii göz önünde tutmak şartile her iki vesikaya da göz gezdirmelerini tavsiye ederiz.

Ankara
Moskova
Roma. [1]

Yakup Kadri.

Ankara, Moskova, Roma... bu üç harpsonrası inkılâbı arasında, her üçünün kullandıkları sisteme dair yaptığımız mukayese, bize, şunu ispat eder: Bu üç inkılâp, menşe itibarile eştir. Yani, her üçü de müesses bir nizama karşı birer *reaksiyon*dur. Fakat, gaye itibarile birbirinin tamamile zıttı olduğu kadar kullandıkları sistemlerce de biribirine pek o kadar benzemezler.

Bununla beraber, *Faşisim* ile *Komünisma* arasında, bu son noktadan bazı eşlikler bulan müellifler vardır. Hattâ, *Faşisim reisi*nin bizzat kendisi der ki:

«— Biz (yani faşistlerle komünistler) biribirimize bütün menfî olan noktalarda benzeriz. Biz ve Ruslar liberallere, demokratlara, parlementolara karşıyız.

Lâkin, *Duce*'nin bu sözü, ancak, biraz evvelki hükmümüzü tekit eder. Yani menşedeki birliği. Sistemdeki birliğe gelince, biz, bunu yalnız şu noktada gördük: Kommünisma reisleri olsun, Faşisim reisi olsun, idare ettikleri halktan, ancak, iman ve itimat talep ederler ve bu iman ve itimadı almasını bilirler. En çok da burada sair rejimlerden ayrılırlar. Faşisim ve Kommünisma halk yığınlarının tam bir iman ve itimadı üzerine müessestir.

Böyle olmasaydı on iki yıldır İtalyan hürriyetsiz; on beş yıldır Rus, ekmeksiz nasıl yaşıyabilirlerdi?

Rusya ile İtalya'da bu iki türlü mahrumiyete katlanmanın yegâne saikını korkuya atfedenler yanılırlar. Gerçi, İtalya'da olsun Rusya'da olsun fabrika kapılarında silâhlı nöbetçilere tesadüf etmek mümkündür ve amele muhitlerinin umumî manzarasında bir cebrî çalışma emaresi vardır. Fakat, bu, her yerde, her zaman mevcudiyeti tabiî bir tenbel veya âsi azlığına karşı

(1) Altıncı sayıdan beri.

alınmış tedbirlerden başka bir manayi ifade etmez. Öbür taraf, asıl yığınlar, yeni bir dinin vecdi içinde kamaşmış kalmış gibidirler. Bunlarda çalışma bir ibadet halini almıştır ve dünyada hiç bir şey onlara kendi el işlerinin mahsulünden daha fazla bir zevk ve neş'e veremez. Plakalar, plânlar, grafik ve istatistikler bu koca çocukların yegâne oyuncaklarıdır.

İşte, oteldeki odamın pencerelerinden, bir hafta mütemadiyen seyrettiğim *Moskova yeraltı demiryolu* plânı... İki katlı bir ev cephesi büyüklüğünde duruyor. Ve bunun önü Moskova'nın en kalabalık noktalarından biri olmuştur. Kadın, erkek, çoluk, çocuk, bir kere durup bunu seyretmeden geçemiyor. Bir çokları, dakikalarca dikkat ve hayret içinde kalıyor. Sonra her biri bu seyrinden kendine göre bir sevinç ve iftihar hissesi alarak uzaklaşıyor. Bu suretle hükûmetin yeni bir tasavvuru herkesin candan alâkasını celbeden bir millî dava haline giriyor.

Bizde, Ankara'nın plânından kaç kişinin haberi var? Cinayet ve şehvet hikâyelerile ve yahut sadece Hollywood malûmatiyle dolu gazetelerimiz, bilmem, bir kere olsun bunun ana hatlarından bahsettiler mi?

Rusya'da «*Beş yıllık plân*» sözü, dedelerimizin «besmele»si gibi hemen her konuşmanın, her işin, her düşüncenin başına geçiyor. Bu büyük, bu devce iş, ancak, böyle kollektif bir alâka ile başarılabilirdi.

BEŞ YILLIK PLÂN

Başarılabilirdi, dedik. Bununla *Beş yıllık plân*'ın muvaffakıyetini mi tasdik etmiş oluyoruz? Dünyada bu inşa plânı kadar münakaşa edilmiş bir mesele daha hatırlamak mümkün değildir. Bunun üzerine ne kadar çok kitap yazıldı. Ne kadar rakamlar, resimler ve istatistikler v. s,. v. s. neşredildi. Buna rağmen *beş yıllık plân*'nın muvaffakıyetle mi, hezimetle mi neticelendiğini tayin etmek hâlâ epeyce zordur.

Amerikan, Alman hattâ Fransız kaynaklarından dinlediğimiz malûmata göre bir hüküm vermek lâzım gelirse, diyebiliriz ki, *Beş yıllık plân* bazı tatbik sahalarında yüzde yüz, hattâ, yüzde yüz altmış müsbet bir netice verdiği halde, bazı sahalarda da tamamen *fiyasko* çıkmıştır. Bunu, Sovyet matbuatı ve Sovyet reislerinin bir çoğu teyit etmektedir.

Beş yıllık plân insandan üstün bir cehtin, bir akıl, irade ve sis-

tem hareketinin ifadesidir. Bir Fransız müellifine göre, bu, *iktisadî* olmaktan ziyade *destanî* bir hâdisedir. Ve cihanda ilk defa olarak insan çalışması bir *kahramanlık* ve çalışan insan bir *kahraman* mahiyetini iktisap etmiştir.

Onun içindir ki, bu büyük harekete, bir divanelik demeğe hiç kimsenin dili varamaz. Ta ki vicdanı körletecek kadar had bir taraftgirlik, bizi mutlaka kötü görüp, kötü söylemeğe sevketmiş olmasın. Lâkin, Garp efkârî umumiyesi, *Beş yıllık plân* karşısında menfî bir yola sapmış bulunuyor. İlk «*dumping*» tehdidi önünde, bu efkârî umumiye büsbütün irkildi ve dünkü müstehziyane *septisisma*, yerini bir korkulu endişeye bıraktı. Artık, Ruslar, *Beş yıllık plân*'da muvaffak olamıyacaklar, denmiyor; ya muvaffak olurlarsa, deniyor.

YA MUVAFFAK OLURLARSA

Sovyet Rusya'nın iktisadî plânında muvaffak oluşu, yani 160 milyonluk bu zengin, geniş ve münbit ülkenin Amerika veya Almanya derecesinde teknikleşip teçhizatlanması yalnız serbest rekabet pazarlarını altüst etmekle kalmıyacak, zaten, bir istihale buhranı geçirmekte olan müesses cemiyet nizamlarına son tekmeyi vuracaktır. Zira, iktisat âlemindeki bu yeni hâdise her hangi bir milletin kalkınışından daha başka, daha mühim bir mana ifade edecektir.

Kommünist rejimi ve bu rejimin ekonomik sistemleri sair medenî milletler nezdinde büyük bir itibar kazanacaktır. Yani, Rus inkılâpçılarının en büyük gayelerinden biri olan *cihan ihtilâli* taraf taraf kendiliğinden vukubulmıya başlıyacaktır. Onun için, Avrupa'nın Rus tecrübesi önündeki telâş ve öfkesinin sebebini yalnız 160 milyonluk bir istihlâk pazarını kaybetmiş olmasına atfetmemelidir. Avrupa kapitalistleri bu *yapış plânının* bir *yıkış plânından* başka bir şey olmadığını pek iyi hissediyor.

Meseleyi böyle vazedince *Beş yıllık plânın* bizim hesap ve kitaplarımıza hiç uymıyan tarafları da derhal anlaşılır. Filân matah veya mahsulün *maliyet fiatı* nedir? Her hangi bir teşebbüse konulan *sermayenin faizi* ne kadardır? Sayi ve istihsal hacmi ile kâr ve istifade hacmi arasındaki nisbet ne derecededir? gibi suallerin artık hiç bir kıymeti kalmaz.

Beş yıllık plân bir sınaat ve ticaret plânı değil bir harp ve inkılâp plânıdır.

(Arkası var)

Kötürüm.

Burhan Asaf.

Odanın pancurları kapalı. Hem de aralarına ayrıca kâğıt sıkıştırılmış. Odanın kendisi bir odanın parçası kadar ufak. Tavan tabana doğru öyle ağır basıyor ki, duvarlar olmasa, iki takkemsi satıh bir biri üzerine bir mengenenin iki ağzı gibi kapanacak. Bu yassı odanın ortasında değirmi bir yatak, bir üçayağın üzerine oturtulmuş. Tamam.. odanın kendisi de değirmi. Bu iki değirminin mihveri, beyinden makada doğru inen bir şakulü giydiriyor. Bir adamın beyninden ve bir adamın makadına doğru iniyor, şakul ve mihver.

Bu adam, iki değirminin tek merkezi gibi. Bir kol hareketi yaptımı.. yatak değirmisi saat gibi, odanın değirmisi de, saatin tersi gibi dönüyor. Ve ortada oturan merkez - adam'ın tüysüz kafası, iki değirmi iki aykırı istikamette döndükçe, roulette çanağının ortasına kakılmış bir nikel topuz gibi ışıldıyor. Ayni şakulün tavanı deldiği noktada yıldırım kuvvetinde bir lâmbanın karpuzu yanıyor.

İki değirmi döndükçe, odann tavanı ile tabanı yay üzerinde gibi birbirlerine yaklaşıp uzaklaşıyorlar. O kadar ki, bazan, merkez - adam'ın kafatası ile lâmbanın karpuzu çarpışacak gibi oluyor.

Odanın duvarları kitapla dolu raflardan, gerili resim bezlerinden, heykel oturtacak kadar büyücek höcrelerden ibaret. Bu acayip ve yassı oda - portakalının sade bir dilimi: bir piyano. Bir küçük ayar oyunu ile de ayni dilim: bir piyanola.

Kafası ışıldıyan adam hakkında bir otobiografi, elime geçti: «Başından nur saçılır bu münevverin! Kendisine onun için *münevver* denmiştir!» diyor bir tarafında. Kafasından nur saçılır? Benim gördüğüm, yukarıki karpuzun belki 5000 mumluk ışığı aşağıki yuvarlağın tam ortasına çarpıyor ve parlak satıhlı bir topuza çarpmış gibi portakal - odanın cidarlarına fışkırıyor. Adamın kendisi ise önünde beş tabak; tabakların: birinde, bir demet fırça bir küme tulum ve bir palet; birinde, iki okka lüle-

ci çamuru, bir kalem ve bir çekiç; birinde, bir boş nota defteri; birinde, bir tomar kâğıt, bir hokka ve bir kaç kaz tüyü; sonuncusunda da bir resim tahtası ve bir pergel takımı duruyor.

Merkez - adam, şakul - devamı adam, bağdaşkurmuş - adam, ışıldak ve fırıldak - adam, bir davranıyor, bir şeyler boyayor; bir davranıyor bir şeyler yuğuruyor; bir yaslanıp makarna çubuğu kutrunda bir borudan, odanın dışındaki hayatı temaşaya dalıyor. Dalgın - adam, büyük - adam, böyle anlarında, ya sırtını kaşıyor, yahut burnunu karıştırıyor.

Portakal odanın içini ve kötürüm kiracısını gördükten sonra dışını dolaştım. Bir tarafında, bir mermer levhanın üzerinde, yaldızları aşınmış harflerle şu ibareyi okudum:

«Burada san'at için san'at yapılır. Buarda San'atkâr oturur!»

Ya havayı nasıl alır ve nasıl bunalmaz diye düşündüm. Dediler ki: «Tehlike yok: tahnit edilmiştir.»

Polemik :

Millî Kurtuluş Hareketleri Hakkında Bizim Tezimiz.

Şevket Süreyya.

İçtimaî telâkkilerimiz, bizim hem en sadık, hem en aldatıcı rehberimizdir. Bu telâkkiler, eğer bizi saran cemiyet şartlarının değişmelerile hem ahenk değişirse, onlar bizim zihnimizde daima, cemiyetin hakikî makanizmasını aksettiren, yani bizi bir takım telâkki galatlarına sürüklemiyen ölçüler halinde yaşarlar. Fakat her hangi bir sebeple bu telâkkilerimiz, içinde yaşadığımız cemiyetin değişme temposile ahenktar olarak değişmiyor, tekâmül etmiyorsa, o zaman bu ölçüler, yürüyen hayatın ardında kalır. Bunların realite ile olan alâkaları bir müddet sonra kopar.

Bunun içindir ki içtimaî telâkkilerimizin isabeti, onların yürüyen hayat seyrine olan alâkalarının derecesile mukayyettir. Bu seyrin, bizim ruhumuza inikâs olmıyan cemiyet telâkkilerimiz, bizi ancak aldatan rehberlerimizdir. İçinde yaşadığımız cemiyetin ardında kalan kıymet ölçüleri kadar, içinde yaşadığımız cemiyete ait olmıyan ve başka cemiyetlerden istiare olunan kıymet ölçüleri de yanlıştır ve aldatıcıdır.

Meselâ eski Türk münevveri, hayat ve cemiyet hakkındaki bütün kanaatlarını muasır Avrupa'nın içtimaî hükümlerinden aynen istiare eder, fakat sonra onları benimserdi.

Halbuki içtimaî telâkki metodu başka, içtimaî hüküm yine başkadır. Her ilimde metot, beşer idrakinin bütün cemiyete malettiği fikir fütuhatıdır. Bunları benimsemek ve kendi cemiyetimizin müşahedesine tatbik etmek hakkımızdır. Fakat bu usullerin, başka cemiyet şartlarına tatbikinden çıkan hükümleri kendi cemiyetimizin de ifadesi gibi almak, yani hem zemini, hem şartları bizden gayri olan bir içtimaî telâkki sistemini, bizim için de doğru hakikatlar gibi kendi cemiyetimize vermek hakkımız değildir. Halbuki eski Türk münevverinin, gerek millî iktisat bünyesi, gerek millî muaşeret tarzı, hukuk telâkkisi, ilim, sanat duygusu hakkındaki bütün içtimaî hükümleri, muasır Garp hayatından bu suretle aynen iktibas edilmiş şeylerdi. Kaldı ki, bu hükümler, esasen bizzat Garp memleketleri için de artık cemiyetin ihtiyaçlarına cevap vermekten kalmış, yani oralarda da reaksiyonlarını vermişti. Binaenaleyh bunları hakikatın ifadesi gibi alan Türk münevverinin idraki iki cihetten malûldu:

1 — Kendi cemiyetine ait olmıyan telâkkileri ve hükümleri benimsemek.

2 — Hayatın ardında kalan içtimaî telâkkileri benimsemek.

İşte Ağaoğlu Ahmet Beyle aramızda cereyan eden son münakaşa, Türkiye'de inkılâp öncesi münevverliğinin, inkılâp münevverliğile olan fikir ve telâkki ayrılığını gösteren yeni bir delildir.

Cümhuriyet gazetesini takip eden okuyucularımız bu münakaşayı görmüş olacaklardır (1). Ağaoğlu Ahmet Beyin, daha ziyade «İnkılâp ve Kadro»yu ele almakla beraber bütün Kadro neşriyatını hedef tutan tenkitlerine yine ayni sütunlarda cevap vermeğe çalıştık. Fakat Ahmet Beyin cemiyeti telâkki tarzile, bizim bugünkü hayatın gidişi hakkındaki nazarî ayrılığımızı, daha ziyade konkre mevzular üstünde cereyan eden bir gazete münakaşasının siasına sığdırmak kabil değildir. Binaenaleyh biz, Ahmet Beyin mensup bulunduğu münevver nesille, bizim cihanı görüş tarzımızı biribirinden ayıran bazı noktaları lâyıkile tebarüz ettirmeyi «Kadro»nun bu sayısına bıraktık.

Tezimizin lâyıkile anlaşılması ve bilâhare bunlar üzerinde daha çerçeveli münakaşalara imkân vermek için fikirlerimizi maddeler halinde tesbite çalışacağız.

Fakat bundan evvel, Ağaoğlu Ahmet Beyin umumî kanaatlarını kısaca işaret etmezsek mukabil tezimiz bittabi vuzuhsuz kalır.

Ağaoğlunun, yalnız kendisine hâs olmamak ve onun mensup olduğu münevver neslin bilhassa Darülfünun münevverliğinin umumî idrakini teşkil etmekle beraber bugün bilhassa Ağaoğlunun kaleminde ifadesini bulan cihanı telâkki tarzını kısaca şu şekilde düsturlaştırabiliriz:

Kurunu kadimede bir Yunan ve Orta çağda bir rönesans medeniyeti vardı ki, devirlerinde cihan medeniyetinin mihverini bunlar teşkil eder. Bugün muasır medeniyetin mihveri de Avrupadır. Avrupa medeni tekâmülünü, birinci adımda rönesansa, ikinci adımda Yunana bağlamak suretile medenî inkişafın tabiî teselsülünü yapmış ve beşerin fikrî mücadelelerinin bir sentezini vücude gtirmiştir.

Şu halde Avrupa nizamı bu günün beşerî yahut üniversel nizamıdır. Onun iktisat, hukuk, siyaset, sanat, muaşeret ve saire bütün içtimaî şekilleri bütün insaniyet için doğrudur ve makuldür. Başka memleketler için ilim ve hakikat denilen şey, Avrupanın bu içtimaî şekillerini tetkik etmekten ve benimsemekten başka ne olabilir? Meselâ Ağaoğluna göre Avrupanın inkişaf yolu, Avrupa haricindeki bütün cemiyetlerin tabiî inkişaf yoludur. Fertlerin çarpışması, fırkaların çarpışması, sınıfların çarpışması, memleketin çarpışması, hulâsa klâsik demokrasinin bütün icapları haricinde yeni bir millî nizam teemmül

(1) Bu basitleştirilmiş tez bizce Ağaoğlunun ve onun bütün neslinin tabiî bir izahı tarzıdır ki bu, gerek onun gerek o neslin bütün yazılarında, ders takrirlerinde ve konferanslarında daimî bir mevzudur. Böyle bir Konferansı Ağaoğlundan son zamanlarda hep dinlemek fırsatını bulmuştuk. Mamafih bizim hulâsamızda yanlış varsa ve Ağaoğlu bu fikirde değilse cevap verebilirler; kendileri hakkında kendilerinden yeni bir şey işitmiş oluruz. (Ağaoğlu Ahmet B.in tenkitleri ve cevaplarımız, Cumhuriyetin 13 teşrinisani 1932 ve 27 kânunuevvel 1932 tarihleri arasında çıkan nüshalarında intişar etmiştir).

edilemez. Ve bizim millî inkılâp dediğimiz şey ancak dahilî bir reformasyon ve bir taraftan da Avrupanın klâsik demokratik bünyesine uyma cehdinden başka bir şey değildir. Zaten inkılâbımız olurken Türkiye'nin dünya ile hiç bir alâkası yoktu. İnkılâp ideolojisi dediğimiz şey de, harpsonrasında Avrupada -o da bazı memleketlerde- görülen fikiri hercümercin bizim hudutlarımız içine sirayetinden ibarettir. Binaenaleyh Türkiye için inkişaf, Avrupayı kavuran tezatların bizde de inkişafına çalışmak demektir. Bunun aksi, memleketi iptidailiğe götürmek olur. v. s... v. s...

●

Bize göre:

1 — İnsaniyet tarihinin bir Yunan medeniyeti, bir rönesans mihveri etrafına bağlanışı ve bu suretle bütün medeniyetlerin nihayet «Miracle Grec = Yunan mucizesi» etrafına toplanışı gibi, bu günkü Avrupanın bütün cihanın seyrini ve mukadderatını tayin eden bir mihver gibi alınması da yanlıştır. (1)

2 — Harbe kadar kapitalizmin gerek müdafileri (yani Burjuva iktisatçılar), gerek muarızları (yani Sosyalist iktisatçılar) bu sistemi (yani muasır nizamını) bütün aksiyon ve reaksiyonlarile cihanşümul saymışlar ve onun getirdiği bütün kaideleri, mahiyet ve tesir itibarile cihan mikyasında tabiî ve zarurî kaideler addetmişlerdi. Halbuki muasır Avrupa nizamı, büyük sanayii, büyük sermayeyi, büyük kültür hareketlerini yalnız Avrupada veya cihanın mahdut noktalarında biriktirmek suretile öyle bir cemiyet tarzına vücut vermiştir ki, bu cemiyet tarzının cihanşümulleşmesine, yani bütün büyük sermayelerin ve müterakki kültür hareketlerinin bütün cihana yayılmasına bu nizamın kendi bünyesi mânidir. Çünkü Avrupa'da veya cihanın bir çok noktasında biriken bu büyük tekniğin bütün cihana mütenasiben dağılışı, muasır Avrupanın teknik ve kültür tefevvukunu temin eden sermaye terakümünü ve müstemlekecilik hegemonyasını kaybetmesi demektir. Bu günkü büyük teknik ve büyük kültür, büyük sermaye terakümlerinin ve büyük sermaye istismarlarının eseridir. Binaenaleyh büyük sermaye ve müstemleke istismarları üzerine istinat eden Avrupa nizamının sahasında hem ferdin, hem milletlerin istismarı tabiî olarak yaşar. Avrupanın bütün kaideleri, telâkkileri, kanunları, mukadderatı ancak kendine hastır. Bunlar büyük sermaye ve müstemleke tezatları üstünde yaşıyan bir cemiyetin bünyesine uygundur.

3 — Avrupada tabiî olan büyük sermaye hareketleri gibi, antikapitalist hareketler, yani büyük sınıf ve sosyalizm mücadeleleri de ancak, kapitalizmin kendi içinde cereyan eden birer strüktür mücadelesidir. Bu mücadele büyük sermayelerin mütemerkiz olduğu memleketlerde şu veya bu sınıf lehinde bir değişme yapabilir; fakat kapitalizmin müstemleke ve geri memleketlerden gelen gelirlere istinat eden istismarcı vasfını tadil edemez. Binaenaleyh, sınıf mücadelesi şeklinde tecelli eden tezat, ancak kapitalizmin, yani büyük sa-

(1) Öropasantrizmin tasfiyesi. Kadro No. 7.

nayi ve sermaye kesafetinin ve ancak o memleketler için mukadderat tayin edici olan bir eseridir.

4 — İş bu bakımdan tetkik olunduğu zaman görülür ki, bu günkü Garp ilmi için hatta en tipik antikapitalist hareket gibi görülen Sovyetizm bile, büyük istihsal vasıtalarını, büyük sermaye -bu sermaye kimin mülkiyeti altında olursa olsun- yalnız muayyen merkezlerde tekâsüf ettirmek ve bu yüksek tekniği, bir takım teknikisizleştirilmiş memleketler hesabına yaşamak şeklinde bulundukça, nihayet bir tezadın diğer bir tezada istihalesinden başka bir netice veremez.

Binaenaleyh, büyük kapitalist memleketlerde sermayenin şu sınıftan bu sınıfın mülkiyetine intikali, o r a l a r d a bir bünye istihalesine ve binaenaleyh oralarda yaşıyanlar bakımından adeta kapitalizmin gayri bir rejime intikal edilmiş hissini verdiği halde, bu mülkiyet münasebetinin değişmesi, büyük tekniğe istismar sahası olan geri teknikli memleketler bakımından bir rejim ve bir keyfiyet değişmesini ifade etmez.

Binaenaleyh muasır nizamı, içinde yalnız bir tezadı, yani sınıf tezadını ihtiva eden bir sistem olarak almak ve cihanın mukadderatını, ya sermayenin, yahut antikapitalist sınıf hareketlerinin mukadderatına bağlamak doğru değildir. Çünkü büyük sermaye hareketleri cihanın yalnız mahdut noktalarında tekâsüf etmiştir, ve sınıf cidali bu anormal sermaye kesafetinin eseridir. Fakat diğer bir tezat vardır ki o hakikaten bütün cihana sâridir. Bu tezat büyük teknikli memleketlerle geri teknikli memleketler arasındaki müstemleke tezadıdır. Millî kurtuluş hareketleri ve o meyanda Türk inkılâbı, cihan bakımından bu tezadın ifadeleridir. Büyük teknikli memleketlerde yüksek sermaye, hareketlerinin gıdasını esasen müstemlekelerden alır. Binaenaleyh oralardaki keskin sınıf mücadelesinin hakikî anası da asıl müstemleke istismarlarıdır. Bu itibarla cihanın kül halinde yeniden tanzimi davasında asıl müessir faktör bu müstemlekelerin isyanı demek olan millî kurtuluş hareketleridir.

Kapitalizmin müdafileri olan âlimlerin müstemleke tezadının cihanşümul rolünü tebarüz ettirmesi kabil değildir. Çünkü bu izah, Avrupanın iktisadî ve fikrî hegemonyasını kökünden yıkabilirdi. Sosyalist âlimler için aslolan ise ancak sınıf tezadıdır. Bu tezadın izahı ve bu suretle menşei müstear olmıyan, ve Avrupaî olmıyan bir görüş tarzına imkân vermiye çalışmak işi ancak, millî kurtuluş hareketine sahne olan memleketlerin mütefekkirlerine düşen bir vazife idi.

5 — Maamafih bu gün cihanın gidişini, meselâ Marksın üzerinde durduğu gibi, münhasıran sınıf tezadı bakımından değil de, münhasıran müstemleke ve teknik tezadı bakımından izah edersek bu da tek cepheli bir izah olur. Tekniğin muayyen merkezlerde tekâsüfü kadar, tekniği bütün cihana dağıtan, fakat bu teknikle beraber sınıf mücadelesini de bütün cihana yayan bir keyfiyet değişmesi, keza ancak bir ıztırap rejimi olur. Sınıf mücadelesi cihanşümul bir mahiyet alır ve o zaman Avrupa nizamı illetlerini adeta bütün cihana teşmil etmiş bulunur.

Binaenaleyh bu günkü cihanın gidişine uygun ve fakat onun bütün davalarını kavrıyan bir izah tarzı, ancak, muasır cemiyetin bütün tezatlarını birden koyan ve onların hepsi hakkında ayrı ayrı teşhisini koyan bir izah tarzı olabilir. Böyle bir izah tarzı harpten evvel taazzuv edemezdi. Çünkü:

a) Harpten evvel ömrünün henüz inkişaf seyrini yaşıyan kapitalizm, sosyalizm ideologlarına, kapitalizmin cihanşümul bir ittisa peyda edebileceği zannını vermiş ve bu sistemin siklet merkezini de münhasıran ileri teknik üstündeki mülkiyet münasebetlerinde zannettirmişti.

b) İstismara mevzu olan geri teknikli veya tâbi memleketlerde bu nizam, henüz antitezlerini ve reaksiyonlarını vermemişti.

Halbuki harpsonu devri bizi şu müşahedelerle karşılaştırdı:

a) Kapitalizm mübadele makanizması itibarile filvaki cihanşümul ise de, cemiyet bünyesi, yahut sınıfların mütekabil münasebetleri itibarile cihanşümul değildir. Bizzat kapitalizmin strüktürü, bir takım memleketlerin sanayileşmelerine, diğer kısım memleketlerin sanayisiz bırakılmasına istinat ettiği için, yüksek teknik üstündeki büyük mülkiyet münasebetlerinin âlemşümulleşmesine bizzat mânidir. Şu halde sınıfî reaksiyonlar ancak büyük teknikli memleketlere hâs lokal hâdiselerdir. Geri teknikli memleketlerdeki sınıfsız teşekküllerin mahiyeti tamamile başkadır. Ve müstemleke mevkiinde kalan memleketlerin Avrupadaki sınıf cidalile bir mukadderat iştiraki yoktur.

b) Garpta sınıf tezadının halli, kapitalizmin istismarcı vasfını tamamile izale edemiyeceği için bütün cemiyet hareketlerinin avansenine hem sınıf, hem müstemleke tezadını tasfiye etmeyi istihdaf eden daha şamil bir hareketin geçmesi lâzımdır. Bu hareket, memleketler arasındaki müstemleke tabiiyetini kökünden izale eden ve esasen yüksek teknikten mahrum olan bu memleketlerde büyük tekniği yaratılmış bir sınıfın değil, yeni ve kurucu bir devletin eline veren ve bu suretle sınıf tezadına imkân bırakmıyan bir hareket vücut bulmak lâzımdır. Bu hareket millî kurtuluş hareketleri oldu. Türk millî kurtuluş hareketi bunların en ileri, en tipik ve en karakteristik olanlarından biridir. Binaenaleyh harpsonu devrinin en aktif unsuru, iş Avrupa mikyasında alınınca sınıflar, fakat cihan mikyasında alınınca ancak isyan eden milletlerdir.

6 — Kapitalizmin âlemşümullüğü ve binaenaleyh Avrupanın cihanın mukadderatına hâkim bulunduğu bu suretle şüphe altına girince, kapitalizmin siyasî ve içtimaî enstitüsyonlarının, yani Avrupaî rejimin kaide ve müesseselerinin de ancak Avrupaya hâs ve uygun olan müesseseler olacağı tabiatile anlaşılmıya başladı. Ve bu suretle bizim gibi memleketler içinde millî kurtuluş hareketlerimizin bünyesine ve mahiyetlerine uygun kaide ve müesseseler taharrisi başladı. Bu taharri, böyle memleketlerde, bu zamana kadar tenkit olunamaz sanılan kaide ve müesseseleri tetkik ve tenkit neşteri altına yatırmıya başladı.

7 — Bir taraftan kapitalizmin maddî rejiminin ve hegemonyasının tetkik mevzuu kılınarak bakiki mikyasına ircaı, diğer taraftan klâsik Avrupa kültürünün ve içtimaî telâkkilerinin, tetkik mevzuu kılınarak tenkidi; bu devre kadar kendilerini, idrak tarzı itibarile ancak tâbi' ve passif bir fikrî itaat içinde hissetmiş olan memleketlerin ideoloğları için yeni idrak genişliği ve fikir hürriyeti temin etti. Hulâsa harpsonu devresi, bizim gibi yeni memleketler için bir fikrî rönesans devresi oldu. Ve şimdi iskolastismin vatanını -Sosyalizmin doğum haline gelmiş cephesi de dahil olduğu halde- Garpta bıraktı.
8 — Bu zikrolunan telâkki istihalelerinin adım adım aksiyonlaşması için lâzım olan maddî şartları harpsonu tarihi sür'atle hazırladı.

Bir taraftan kapitalizmin cihanşümul, hegemonyasına, diğer taraftan fikir ve ruh esaretine karşı duyulan tehevvür, nihayet Türkiye'de, filen ve müsellehan bir cephe ihtilâli şeklini aldı: İstiklâl harbi. Bu hâdisede kapitalizmin bütün mümessilleri, o vakte kadar teessüs eden bütün cihanşümul hegemonyalarının inkârını ve bu hegemonyadan muztarip olan bütün müstemleke ve yarı müstemlekeler için kuvvetli bir misal sezdiler.

9 — Millî istiklâl harbile maddeten tecelli eden millî kurtuluş hareketinin kendi ideolojisini kısa bir zaman içinde ve müdevven bir fikir sistemi halinde meydana getireceği tabiî idi. Ve bu fikrî verim, Türk inkılâp münevverliğinin mukadder bir vazifesi olacaktı. Çünkü millî kurtuluş hareketlerinin tarihî neşrini teşkil eden tezatlar en evvel ve en ziyade Türkiye'de keskinleşmiş, bu hareket ilk idare edicisini Türkiye'de bulmuş ve ilk zaferini Türkiye'de kazanmıştı. Bu tarihî şartların fikrî bir sentezi olan millî inkılâp ideolojisinin de ilk evvelâ Türkiye'de tedvinine çalışmamak, bizzat bu tarihî şartların Türk milletine, maddî sahada olduğu gibi fikrî sahada da, hazırladığı rehberlik vazifesini görmemek demek olurdu.

10 — Binaenaleyh şimdi memleketimiz, bir taraftan kendi iktisat bünyesini, kendi cemiyet kaidelerini, kendi hayat tarzını, diğer taraftan da kendi yaşattığı ve temsil ettiği millî kurtuluş cidalinin âlemi telâkki tarzını, tamamile kendine hâs ölçüler ve telâkkiler içinde işlemek ve yaratmak mevkiinde bulunuyor. Bu kurma ve yaratma vazifesini dünün ölçüleri ve kanuniyetleri ile izaha çalışmak, ancak feci bir telâkki galatıdır.

●

Bizim, millî inkılâbımızı, telâkki tarzımızı veren ve yukarıda ana hatlarile kısaca işaret edilen bazı telâkki unsurlarının tetkiki, bizi Ağaoğlundan ayıran ayrılığın, nasıl bir görüş sistemi ayrılığı olduğunu teyide kâfidir. Biz bu ayrılığı körletmek ve kapatmıya çalışmaktansa, onu bütün noktalardan tebarüz ettirmeyi, Türk inkılâp neslinin kendine hâs bir şuur sahibi olması ve Türk münevverinin idrakinden, her nevi renksiz, kozmopolit veya müstear telâkki ölçülerinin silinmesi için faydalı sayıyoruz.
Çünkü yeni Türkiye, yeni bir uzviyet olacaktır. Yeni uzviyet yeni fi-

kir ve yeni rejim istiyor. Yeni fikir, cemiyetin ardında kalan değil, önünde koşan fikirdir. Halbuki eski fikir, kendi zamanına bile değil, kendinden evvelki zamana ait kalan, ve mücerretleşen fikirdir.

Biz yeni hayat şartları için yeni fikir ve yeni insanı arıyoruz. Hasretimiz ve teveccühümüz ancak yeniyedir.

Almanya'da Millî müdafaa nazırı Von Schleicher, Başvekil oldu. Almanya, daha ziyade dış pazarlar hesabına işliyen bir imalâthane haline geldiği için sanayileşmede, ziyadesile ileri gitmiş bir memlekettir. Fakat bu sanayileşme ona, ayni nisbette bir sınıflaşmaya oturmuştur. Bu sınıflaşma yüzünden, Alman milleti, millet olmaktan çıkmıştır. Bir takım birbirine düşman ve bir takım birbirine düşman olanlar arasında külâh kapmağa çalışan sınıflar bulunmuştur.

Azamî haddini bulan bu sınıf tezadı, Almanya'nın siyasî istiklâline Versailles'in kelepçeleri ve Almanya'nın satış imkânlarına buhran köstekleri burulduktan sonra, parlemanter idareyi bir anarşi makinesi haline sokmuştu. Garpta, bütün esaslı kanunları tetkik ediniz. Bunlar, «millî gelir» dediğimiz şeyin sınıflar arasında taksiminden ibarettir. Versailles sulhnamesi, Almanya'ya ancak geçinecek kadar çalışmak hakkını bırakmıştı. Teraküm eden sermaye, tamirat haracı şeklinde harice ödeniyordu. Bu hal, 1918 den itibaren, «millî gelir»in taksimi işini fena halde güçleştirdi. Ve sınıflar arasındaki uçurum, açıldıkça derinleşti. Fakat 1918 den 1929 senesine kadar Amerika'dan Almanya'ya akan sermayeler, istihsal çarkını öyle yağladı ki, memleket bir taraftan ödünç aldığı paralar ile bir diğer tarafa tamirat haracı ödemek formülleri arasında, kendisine de bir ilâve payı ayırmak usulünü keşfetti. Gerçi istikraz faizleri yükseldi, gerçi cihan pazarları, serbest Rusya başta olmak üzere sanayileşmekte ve pazarlıktan çıkmakta idi. Fakat buna en son aldıracak olan memleket Almanya idi. Amerika, kesesinin ağzını açmıştı ve Almanya durmaksızın avuçlayordu.

Derken, buhran çattı. Sahte refah, uçtu. «Millî gelir» in sınıflar arasında taksimi meselesi, bütün şiddetile baki idi. Buhran, satış imkânlarını azalttıkça «millî gelir» azaldı. «Millî gelir» azaldıkça, bunun taksimi güçleşti. Taksim güçleştikçe, sınıflar arasındaki tezat büyüdü. Nihayet bir gün milletin varlığını tehdit eder gibi oldu.

İşte Von Schleicher, ne kapitalist ne de sosyalist olduğunu proğramının başına geçirmekle, bu iltihaplı vaziyete çare arıyacağını anlatmak istiyor. Fakat bu beyanat, Alman milleti için bir teminat olamaz. Çünkü Almanya'nın davası «millî gelir»in taksimi olmaktan çıkmış «millî gelir»in temini olmuştur. Altı milyon işsiz, kötü bir taksimden ziyade taksim edilecek şeyin gittikçe azaldığına dikkat etse gerektir. — B. A.

Son Fransız intihabatında el üstünde taşınan Herriot, bir borç taksiti yüzünden, düştü. Almanya'nın tamirat borçlarını affeden büyük Avrupa devletleri Amerikaya olan harp borçlarını ödememek için birbirlerine söz vermişlerdi. Bunun için de meşhur Lausanne cephesini teşkil eylemişlerdi. Eğer son Amerika intihabatını Hoover kazanmış olsaydı, mesele kalmıyacaktı. Amerika finansını temsil eden adam, Avrupa finansına verdiği sözü tutacak ve harp borçlarını ya tamamen affedecek yahut onları 1 milyar dolara kadar (11 milyar dolardan) indirecekti. Fakat Roosevelt'in kazanması bütün hesapları altüst etti. Demokratların lideri, ne Amerikan mükelleflerini daha fazla ezdirmek ne de Wall Street'in heveslerine Washington'u kurban etmek niyetinde idi. Avrupalı'lar bunun böyle olduğunu bildikleri için, arka arkaya yolladıkları notalar ile Hoover'i sıkıştırmağa başladılar. Fakat bunu, bir cephe halinde yapmadılar, yahut yapamadılar. Her devlet ayrı müracaat etti.

15 birinci kânun vadesini İngiltere ödedi fakat Fransa ödemedi. 1918 denberi «muahedelere sadakat» düsturunu takip eden Fransanın borç senedine attığı imzayı tanımaması, bir acayip ve Fransa'nın hâlâ istifade etmekte olduğu karşılıklı taahhütleri tehlikeye koyacak iş idi ki, bunun olmaması için Herriot, bütün telâkatini sarfetti. Muvaffak olamadı. Mecliste akalliyette kaldı ve düştü.

Bizce Fransa için bütün mesele 15 kânunuevvel vadesini borçlar etrafında bir buhran ile atlatmaktan ibaretti. Çünkü Fransız meclisinde, vadenin tediyesine ancak sosyalistler muhalif olabilirdi. Biraz da Herriot'nun fırkası itiraz edebilirdi. Halbuki vadenin tediye edilmemesi için, bütün sağ cenah yani sanayi ve maliye mensupları ademi itimat reyi vermişlerdi. Besbelli bir şey ki, Londra ve Paris, siyaset kanalından değilse bile maliye kanalından, cephesini muhafaza eylemişlerdir. Çünkü bütün politikaları, tamirat alacaklarını kendi harp borçları ile takas etmekten ibaretti. Tediye taksidinin ödenip ödenmemesi keyfiyet harp borçlarının ipkası yahut tasfiyesi bakımından mühimdi. Binaenaleyh, Londra ile Paris'in müştereken yapacakları en güzel hareket, birinin tediye etmesine mukabil diğerinin tediye eylememesi olabilirdi. City ile Banque de France bu plânlarını mükemmelen tatbik etmişlerdir. — B. A.

Şu var ki, İngiltere kadar Fransa da 15 kânunuevvel taksitini ödiyebilirdi. Neden ödeme rolü İngiltere'ye düştü de, imzasını tanımamak işi Fransaya havale edildi?

1. — Tamiratta en büyük hisse, Fransa'ya ait idi. Binaenaleyh

en büyük alacaktan Fransa vaz geçti. Bundan başka, Fransa, harbin «işgal felâketi»ni duymuştur. Icabında, bunun etrafında bir takım belâgatler yumurtlıyarak, tamirat alacağı mukabilinde harp borçlarını takas etmek davasını müdafaa edebilir.

2. — Fransız frangının itibarı sağlamdır, çünkü Fransa'nın elinde muazzam miktarda altın vardır. Fransanın ödememesi, para esasını sarsmaz.

3. — Ingiltere, hem altın esasından ayrılmıştır, hem de altın esasının aleyhindedir. Takaiti tecil ettirmek yani Ingilz lirası şeklinde hazır tutarak tahvil işini daha münasip bir zamanda yapacağını söylemek, hem Ingilterenin siyasî itibarına yakışmaz hem de tehlikeyi biraz daha geçiktirmek olurdu. Döviz şeklinde de ödeyemezdi, çünkü düşme istidatları gösteren Ingiliz lirasını büsbütün düşürmüş olurdu. Bu mülâhazalarla, Ingiltere, üçüncü şekli yani altınla ödemeyi tercih etti.

Ingiliz lirasını tutmağa tahsis edilen para dövizden ibaretti. Döviz şeklinde ödemiyeceği için paranın tehlikeye girmesine imkân yoktu. Altın mevcudunu azaltmakla, Fransa ve Amerika aleyhindeki ithamını bir kere daha ifade etmiş oluyordu. Çünkü Ingiltere'ye göre (vaziyet te bu merkezdedir).

Fransa ile Amerika, altın idharını kaç yıldır başlıca gaye bilmişler ve para esası buhranile beynelmilel tediyeler buhranına sebep olmuşlardı. Bir kaç ay sonra beynelmilel iktisat kongresinde toplanıldığı zaman, Ingiltere, bu seferki tediyeyi, hasımları aleyhine bir vesika gibi kullanacaktır.

Iktisatçı Gustav Cassel, Ingilterenin ödemesini şöyle izah ediyor: Ingiltere ödedi, çünkü Amerika onun kulağına eğilerek: «Şayet, sen borçlarını ödemezsen senin borçluların da sana ödemezler. Ve, siyasî borçların arkasından ticarî borçlar da tehlikeye girer!

Eğer Fransanın kendisi de dünyanın en muazzam alacaklılarından biri olmasaydı, Cassel'in hakkı olabilirdi. Fakat, nasıl olur da Amerika, Ingiltereyi korkutabilir de, Fransaya ayni tehlikeyi işaret etmiş olmaz?

Maamafih Cassel gibi bir adamın bu gibi tafahhualara girişmesi manalıdır. «Söyleyene değil, söyletene bak!» derler. Cassel, siyasî borçlardan sonra ticarî borçların da günün birinde tasfiyeye ihtiyaç göstereceğini şimdilik ancak bu şekilde ifade edebiliyor. Biz halbuki, umumî tasfiye çanlarının bir gün çalacağına kaniiz. — B. A.

●

Almanya silâhları bırakma komisyonundan çekilirken, kendisile diğer devletlerin musavat esası kabul edilmediği takdirde komisyon müzakerelerine iştirak etmiyeceğini bildirmişti. Versailles sulhnamesine imzasını attığındanberi galip devletlerin her dediğine boyun eğmek mevkiinde olan Almanya'nın

birdenbire bir büyük ve müstakil devlet tavrı takınması, dünyayı şaşırttı.

Almanya'yı silâhlar meselesinde tutan âmilleri gözden geçirelim:

a) Buhran yüzünden, en kuvvetli bütçelerin bile silâh yarışına devam edemiyecek bir vaziyete girmeleri.

b) Avrupa'dan harp borçları dolayısile alacaklı olan Amerika, silâhlara para yatırmakta devam eden bir Avrupa'nın borç ödeme kabiliyetsizliğini reddediyor ve silâhlara verilen paralarla borç taksitlerinin ödenmesini istiyordu.

c) Fransız silâh hekemonyasını tasvip etmiyen İngiltere, Fransayı başka işlerinde tutmayı, Fransa'nın silâhlarını indirmesile mukayyet görüyordu.

d) Cihan harbi ile, harp mefhumunun iflâsı anlaşılmış bulunuyordu.

İşte bir taraftan bu dört mühim sebep fakat bir taraftan da Almanya'nın dahilindeki anarşiyi ancak kuvvetli bir ordu ile tasfiye edebileceği kanaati, bu seferki Beşler anlaşmasını mümkün kılmıştır. Bu anlaşmaya göre, Almanya, silâhlar artsa da eksilse de musavi muamele görecektir. Diğer cihan harbi mağlûbu devletler, keza. Fakat, gaye, silâhların azaltılmasıdır. Dikkat edilirse bu, bir sulh değil, bir mütareke formülüdür.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Sayı: 13
1933
İKİNCİ SENE

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Tevzi merkezi:

Muallim Ahmet Halit kitaphanesi
İstanbul - Ankara caddesi 83

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

Kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

İnkılâp ve Kadro

YAZAN:

ŞEVKET SÜREYYA

Büyük alâka uyandıran bu mühim eseri mutlaka okuyunuz.

Her kitapçıda vardır. (100) kuruştur.

Satış merkezi:

Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi

Mektep Kooperatifçiliği ve Tasarruf terbiyesi

Yazan:

Şevket Süreyya

Basan:

Millî iktisat ve Tasarruf Cemiyeti

Fiyatı: 50 kuruş

Birinci tab'ın nüshaları tükenmiştir. İkinci defa basılıyor. Sipariş için Tasarruf Cemiyeti Ankara merkezine müracaat ediniz.

Kadro'nun Ankara tevzi yeri:

A K B A kitapevi.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

13

İKİNCİ KÂNUN

1933

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket Süreyya	**Ergenekon efsanesi**
Dr. Vedat Nedim	**Bizde hususi teşebbüsün zaferi**
İsmail Hüsrev	**Anadoluda bir köy tipi**
Burhan Asaf	**Mübadelenin rolü ve karakteri**
Yakup Kadri	**Ankara Moskova Roma**
Burhan Asaf	**Niçin san'atsızız?**
M. Şevki	**Elektrikli Türkiye**
Şevket Süreyya	**Bergson bahsi ve hürriyet telâkkimiz**

KRONİKLER

KADRO.

Kadro, ikinci iş yılına giriyor.

İnkılâp şevki ve inkılâba inanış, onun bu geçen bir yıllık yolunda eşi ve kuvveti idi. Bu kuvvet, bundan sonra da, bütün millet meselelerinin bir inkılâp objektifi önünde tetkiki ve yeni Türkiye'nin, ileri bir millî inkılâp esaslarına göre kuruluşu davasında, onun, yine eşi ve kuvveti kalacaktır.

İnkılâp şevki başka, mistisizm cezbesi yine başkadır. İnkılâp şevki bir cezbe değil, bir idealizm heyecanıdır.

Mistisizm cezbesinde ruhun hamlesi, şuur ve idrak hudutlarını aşmak içindir; ve bu cezbe, kemâlini, ancak bu hudutların dışında bulur. Şuura, idrake, yani maddeye ve muhakemeye yaklaşan cezbe, ilâhî kutbundan derhal uzaklaşır ve derviş için «iman teşettüü» demek olan şey, derhal başlar. Onun içindir ki Derviş, bir meczuptur, fakat bir idealist değildir; ve Târiki - dünyalık, ruhun madde harici kalması cehdinin, bizzat vücut maddesine de teşmilidir.

Halbuki idealist heyecan, ruhun maddeye sevleti ve madde içinde kaynamasıdır. İdealistin heyecanı, maddede başlar ve maddede biter. Bunun içindir ki, inkılâp idealizmi denilen şey, madde ile boğuşmak ve maddeyi yenme aşkının bir insanda, bir fırkada, bir nesilde şuur, idrak ve ahlâk haline gelişidir. Bu aşkın mevzuu, iş ve inşâdır. Tabiatın yenilmesi ve cemiyetin yeniden kurulmasıdır. Ferdin cemiyet haricine kaçışı, yahut kendi ruhunun dar çerçevesi içine kapanışı değil, onun cemiyet topluluğunda göstereceği ahenk ve kemâl manzarası, idealist heyecanın hedefi ve hamlesidir.

Derviş ve Târiki - dünya feragat gösterebilir. Fakat bu feragat ancak «miskin»liğin müradifidir. Bu feragat, müstekreh bir hareketsizlik kuyusudur. Fakat asıl mucizeli feragat, cemiyet içine karışan, cemiyet içinde haşır-neşir olan adamın, kendi davasını cemiyetin davasına bağlıyabilmesinde ve cemiyetin menfaatlarını kendi menfaatlarının ilerisine geçirmesindedir. İdealist budur.

●

Eski şairler, idealisti, «bir sert kaya üstünde ummanları tahkir eden bir kahraman» şeklinde tasvir ederlerdi. Halbuki bu kahraman, ancak bir târiki-dünya tipidir. Çünkü idealistin yeri, bu dalgaların karşısı değil içidir; ve onun musikisi, kendi sesinin, bu dalgaların içinden gelen aksi-sadasıdır. İdealist her zaman cemiyetin içindedir ve cemiyetten aldığını her an cemiyete enerji ve hareket aşkı şeklinde iade eder. Çünkü inkılâp idealizminin tekâmülü, daima, madde ile boğuşma ve madde ile haşır-neşir olma tarihiyledir. Yoksa, tabiat ve cemiyet mücadelelerinin çetin çarkları arasından ayrılan, kendi etrafında tezatlar kaynamıyan ve her an değişen hayat mucizesinin rüzgârları esmiyen idealizm, müttekâsını derhal kaybeder.

●

İkinci iş yılına giren Kadro'nun ruhunu bu idealist heyecanı dokuyor. Bu heyecan, kaynağını, inkılâbımızın derin manasından alır. Bu kaynak, yalnız bizim neslimize değil, bizden sonra gelecekler de şuur olacak, ahlâk olacak kadar derindir ve mürekkeptir.

Biz umuyoruz ki, gelecek sene bu gün, üçüncü yılımıza basarken, bu kaynağın başında, kalemini onun alevinde yıkayan bir kalabalık bulacağız. Bütün prensiplerini inkılâbımızın derin manalarından çıkaran ve inkılâp aşkını kendisine eş yapan, kuvvet yapan hesapsız Türk yazıcıları, hesapsız Türk mecmuaları, yurdumuzun her tarafını sarack.

Çünkü İnkılâp ideolojisi meydanında Kadro'nun tek kalışı, neslimizin kuvveti değil, zâfıdır.

Ergenkon efsanesi.

Şevket Süreyya

Hayat mücadelesi her zaman serttir. İnkılâp ise bu mücadelenin bir millet mikyasında sertleşmesi, bütün bir milletin hayat ve bakâ mücadelesi şeklini alması demektir. Bu kadar şümulleşmiş bir mücadelenin sertliği ve ağırlığı, eğer ruh ve fikir kuvvetlerinin şiiri ve cazibesi ile süslenmezse, o zaman bu mücadele, onu yürüten nesil için kaba bir boğuşma olur. Bu nesli huşunete ve eğoizme sürükler. Bunun içindir ki bir inkılâp nesline, yalnız, inkılâbın sert kanunlarını değil, bu kanunların şiirini ve idealini de vermek lâzımdır.

●

«Tarih yapar, fakat efsane güzelleştirir(1).»

Tarih bize maddenin hareketini, efsâne ise bu hareketin şiirini ve cazibesini verir. Hareketini efsaneleştiremiyen cemiyetler, hareketten mahrum kalan cemaatlar kadar akîm ve iptidaîdir. Türk milletinin bir «Ergenekon» efsânesi vardır ki, bu efsânede maddenin hareketi ve hareketin şiiri, şimdi içinde yaşadığımız inkılâp devri ve inkılâp nesli için de şiir ve senbol olacak kadar güzel ve manalıdır (2).

●

Erğenekon efsânesinin beş unsuru vardır: 1 — Âsî tabiat, 2 —

(1) Bu cümle Hakimiyetimilliye'de tercemesi neşrolunan eski bir Sümmer hikâyesinden alınmıştır.

(2) Erğenekon efsanesine göre bir gün düşmanların hücumuna uğrayan ve obaları dağılan Türk milletinin iki genci yanlarına da iki kız alarak bir sert dağ ardına can atıyorlar. Fakat orada yollarını kaybedip bir daha genişliğe çıkamıyorlar. Dört yüz sene burada yaşayan Türk nesli üreyor, çoğalıyor, Nihayet bir gün bir bozkurt (Börtecene) peyda oluyor. İzini takip ediyorlar. Kurt bir delikten kayboluyor. Bu deliğin başında derhal bir demirci ocak yakıyor, dağı eritiyor ve açılan yoldan ilkönce kendisi çıkıyor. Çoğalan millet genişliğe kavuşuyor ve demirciyi kendisine Han yapıyor.

Bilâhara Acemler tarafından benimsenen Nevruz bayramının evvelce Türkler arasında kuvvetle yaşayan bu Erğenekon kurtuluşuna ait olduğu iddia olunmaktadır. Ziya Gök Alp bu efsaneyi güzel bir nazm ile destan haline koymuştur.

İnsan kudreti, 3 — Teknik yahut tabiatle mücadele vasıtaları, 4 — Şef yahut millî irade, 5 — Rehber fikir.

Efsânenin mevzuu, «insanın» tabiatle mücadelesi ve ona galebesidir. Bu efsânede tabiat, aşılmaz bir demirdağ halinde insan kudretini sarmıştır Yolunu kaybeden ve hedefinden mahrum kalan insan kudreti bu aşılmaz dağ seddi içinde tam dört yüz yıl bir geçit arıyor, üreyor, çoğalıyor, fakat bu kemiyet artışı onun kurtulması demek degildir. Teknik bir örs ve ateş şeklinde tasvir olunmuştur. Asırlarca, şunun, bunun elinde günlük ihtiyaclar için çalışan bu kuvvet bir gün bir ehemmiyet alıyor, bütün milletin taliini kendi taliine bağlıyor. Asırlarca yolu kapayan demirden dağ, bu ateşin alevinde eriyor. Efsânenin dördüncü unsuru bir demirci şeklinde tasvir olunan şef, bu efsânede, milletin birleşmiş iradesidir. Cemiyetin her ferdinde başka istikametlere dağılan irâdî kuvvet şefte timsalini buluyor ve maşerî irade böyle teşekkül ediyor. Nihayet Börtecene, yahut Bozkurt geliyor ve burada Börtecene bir yol göstericidir ki Türk tarihinin devirleri ve nesilleri içinde hareket ve ideali temsilden bu yol göstericilik, bazan «Kızıl elma» gibi irişilmez bir yayılma emelinde, bazan da bir medeniyet veya imanda tecellisini bulmuştur.

Efsânenin unsurları böyle tamam olunca bir gün kurt çobana görünüyor, çoban kurdun arkasına düşüyor. Bu kurt bir çıkış noktası bulacak, dağın ötesinde kaybolacak, demirci ocak yakacak, dağı eritecek ve Börtecenenin peşini bırakmıyan insan kudreti bu geçitten geçecek, bağlı kuvvet serbest kuvvete, durgun cemaat yayılan ve genişliyen cemaata dönecektir. «Esir kavim kurtulacak, çıplak kavim giyinecek, yoksul kavim zenginleşecek»tir! (1)

●

Erğenekon efsânesi, bir milletin millet halinde kurtulma ve bir vatanın yeniden kurulma mucizesinin bütün sırrını verir, bütün unsurlarını ihtiva eder.

Bu efsânede bazan çarpışan, bazan birleşen o beş kuvvetten biri eksik olsaydı, mucize kemâlini bulmaz ve cemiyetin terakkisi

(1) Orhon kitabelerinden.

akîm kalırdı. Bunun canlı teyidini bu günün cemiyet nümuneleri içerisinde de bütün vüzuhile bulabiliriz.

●

Bazı cemiyetler vardır ki, orada tabiat mütehakkim ve tekniğini yapamayan, örsünü ve ateşini bulamayan insan kudreti ise bu âsî ve mütehakkin tabiatın cilvesine esirdir. Böyle cemiyetler, büyük teknikli memleketler karşısında tâbi ve esir olan müstemlekelerdir. Böyle cemiyetler ruhan ve maddeten akîm ve iptidaî cemiyetlerdir. Bu memleketlerde tabiat, sırrını ve nimetini, hiç kıskanmadan saçmış ta olabilir. Fakat kolu bağlı insan, teknik-siz insan bu ifşâ edilmiş sırlar ve bu saçılmış nimetler karşısında da aç ve sefildir.

Bazan da tabiatı yenen, tekniği yaratan, fakat bir Börteceneden, nizamın, inkişafın yol göstericisi olan bir temiz idealden mahrum olan cemiyetler de vardır. Bu cemiyetlerde insanla tabiatın mücadelesi ve tekniğin terakkisi, nihayette yine insanın esaretinden, fakat bu defa tabiat elinde değil, teknik elinde esaretinden başka bir netice vermez. Böyle cemiyetler de, tabiatı yenen, tekniği elinde toplayan, fakat bu tekniğin idaresine, bütün milletin menfaatına uygun bir eda vermiyen yerler, yahut büyük sanayi memleketleridir. Bu memleketlerde teknik, bir taraftan memleket içinde bir takım zümrelerin esirleştirilmesi, diğer taraftan memleket haricinde bir çok milletlerin tekniksizleştirilmesi ve müstemlekeleştirilmesi hesabına terakki eder. Fakat bu terakkinin esasında, her gün biraz daha derinleşen ve bu terakkinin sür'atile mebsuten mütenasip olarak keskinleşen bir tezat mevcut olduğu için, bu terakki bir gün, ya inkişafın durmasını, ya cemiyetin dağılmasını ve iptidaîliğe dönmesini icabettirir.

Ya tekniksiz, ya idealsiz cemiyetler gibi şefsiz cemiyetler de vardır. Buralarda da millî irade fikir ve menfaat ayrılıkları arasında dağılır, maşerî arzu teşekkül edemez ve cemiyet hareketten kalır. Halbuki ideal cemiyet, tabiatı, tekniği, insan kudretini, maşerî iradeyi ve rehper fikri birleştiren cemiyettir. Ergenekon efsânesinde bu tecanüs kemalini bulmuştur. Orada teknik bütün millet için çalışır ve bütün taliinni tekniğin yahut, dağ eriten ateşin taliine bağlayan millet, Börtecenenin izinde yeni yollar ve yeni geçitler gözler durur.

Bu efsânenin ruhu, Türk milletinin bütün tarihî kaderine ve seciyesine de uygundur. Binlerce yıl süren yayılma ve yerleşme devirlerinin bize verdiği cemiyetleşme ve ordulaşma ruhu - bazan söner ve kararır görünmekle beraber- daima bizim, güzel seciyelerimizden biri olup kalmıştır.

●

Eski Osmanlı cemiyetinin son devrinde Türk yurdu, bir Erğenekondu ki, bu ülkede örs ve ateş köşesinde unutulmuş uyuyor ve yol gösterici Börtecene ise henüz ufukta görünmüyordu. Bu cemiyette tekniksizleştirilmiş insan kudreti, bir taraftan mütehakkim tabiatın, diğer taraftan bütün teknik kuvvetleri elinde toplayan ve kendi haricindeki cemiyetleri hem maddeten, hem ruhan tereddiye mahkûm kılan ileri teknikli metropollerin tâbii ve esiri idi. Haşin insan kudretlerini işleyen ve onları istikametlendiren bir idealin, bir rehber fikrin ise böyle esir ve akîm bir cemiyette yer tutması imkânı zaten mevcut değildi. Bunun içindir ki eski Osmanlı Türkiyesi son devrinde hem tekniksiz, hem mefkûresiz bir cemiyetti. 1908 inkılâbından sonra bu ülkeyi şekillendirmek istiyenler, tekniği yine başka ellerde bırakıp, milleti sadece mefkûre sahibi kılmak istedikleri için bunların cehdi, zayıf bir elde sert bir taşa çarpan kamanın sesi gibi etrafa dağılıyor, fakat taştan tek parça bile kopmuyordu.

●

Şimdi Türk inkılâbının da beş unsuru vardır: 1 — Âsî tabiat, 2 — İnsan kudreti, 3 — Teknik, 4— Kahraman yahut millî irade, 5 — Rehber fikir.

Tabiat Erğenekonda olduğu kadar âsî ve mütehakkimdir ve insan kudreti Erğenekonda olduğu kadar bu kuvvetin elinde esirdir. Son bir buçuk asırlık tarihin seyri içinde ve yabancı ellerle tekniksizleştirilmiş ve âdeta silâhlarından tecrit edilmiş Türk insanı, bu âsî tabiatın sinesinde her gün biraz daha alın teri dökmesine rağmen her gün biraz daha kudretsizleştirilmiş, biraz daha yoksullaştırılmıştır. Yeni Türkiye bu ülkeyi, meselâ bin sene evvel Oğuz Türklerinin bu yerleri Türkleştirdikleri ve işledikleri zamana nazaran bile, dağları daha boş, ovaları daha bakımsız, insanı daha kıt, hayvanı daha dejenere ve kültürü daha düşkün olarak almıştır.

Bir taraftan gittikçe yabanileşen bu tabiat gücünü kendi kuvvetimize bağlamak ve diğer taraftan başka ülkelerde ve başka milletlerin elinde inhisarlaşan yeni teknik silâhlarile teçhizatlanmak ve onları, tıpkı Erğenekon efsânesinde olduğu gibi, millet için, yani bütün milletin talii hesabına kullanmak şimdi bizim inkılâbımızın da baş mevzuudur. Yoksa cilvelerine tahakküm edemdiğimiz bir tabiat ve mkanizmasını elimizde toplayamadığımız bir cemiyet içinde, dağınık insan kudreti ancak esir bir kudrettir.

Erğenekon efsânesinde bir demircinin şahsında şekilleşen millî irade şimdi de esir kavmi kurtaran, azlık kavmi çoğaltan bir kahramanın şahsında şekilleşmiştir. Bu kahraman, milletin ocak yakan ve dağ eriten şefidir. Börtecene ise mefkûreyi temsil eden rehper fikir yahut inkılâp idealizmidir. Şef yolları açacak ve modern tekniğin bütün silâhlarile teçhizatlanan Türk insanı, Türk tabiatının önümüzde eğilen ve ateşimize ram olan sertliğini aşarak Börtecenenin şevk veren ve bütün zahmetleri kabili tahammül kılan izleri peşinde yayılmıya doğru akıp gidecektir.

Bizde
Hususî teşebbüsün zaferi.

Dr. Vedat Nedim

Bizde, devletçi bir iktisat siyasetinin aleyhtarı olanları iki ana gruba ayırabiliriz:

1. — Devletin iktisat işlerine karışmasından zarar görecek olanlar.

Burada millet menfaati değil, zümre ve sınıf menfaati hâkim olduğundan, bu grubu münakaşanın dışında bırakabiliriz. Çünkü bu grup için millet iktisadiyatı yoktur, doğrudan doğruya kendi işlerinin icapları vardır.

Eğer millet iktisadiyatının talihi üzerinde her hususî işin bin bir icabı hâkim olacaksa, o vakit zaten istikrarlı ve vahdetli bir iktisat siyaseti gütmenin imkânı kalmaz, o vakit, her ağır basan zümrenin menfaatlerine göre istikamet alan bir takım tedbirlerden bahsolunur. Bu grupla münakaşa etmenin imkânı yoktur. Çünkü konuştuğumuz diller ayrı, ayrıdır.

2. — An'anevî bir liberal terbiyenin tesiri altında kalarak hususî teşebbüsün tılsımına inanagelmekte olanlar.

Bu grupla münakaşa edebiliriz. Fakat münakaşamız, bir takım iflâs etmiş nazariyelere değil, yaşıyan hâdiselere dayanmak şartile.

Onun için bakalım bizde *hususî teşebbüs* ne gibi iktisadî zaferler kazanmıştır?

●

Ziraat sahasını ele alalım:

İşte hususî teşebbüsün mutlak hâkimiyeti altında bulunan geniş bir iş sahası...

Bu sahada, hususî teşebbüs neler yapmıştır ve millî ziraatimiz bu kutsîleştirilen mefhum sayesinde neler kazanmıştır?

Hububat işi: En geri teknik. En cılız randman. En iptidaî işletme. En pahalı, en karışık, en soysuzlaşmış mal ve en fena şartlar içinde satış.

Netice: Alım kabiliyeti çok kere sıfıra kadar inen, yaşama ihtiyaçları inanılmıyacak kadar basitleşen bir köylü kütlesi.

Hayvancılık işi: Dünyanın en talihsiz, en bakımsız hayvanları bizim topraklarımızda yaşarlar. Avusturalya otlaklarında yaşıyan koyunlarla bizimkilerin arasında bir yaşayış, bakım ve itibar mukayesesi yapılsa, onlar muhakkak ki, koyunların aristokrat sınıfına, bizimkiler ise parya sınıfına girerler.

Bizim kemikleri kayalaşmış, kaburgaları fırlamış, kavrulmuş ve kısırlavmış öküzlerimiz ve ineklerimizle Hollândanın; İsviçrenin, Macaristan'ın haşmetli, toraman ve bereketli hayvanlarını ayni sınıf mahlûk saymanın imkânı var mı? Ya atlarımız? Hiç şüphlsiz ki, Anadolu atı, at cinsinin liliputanlarıdır. (1)

Meyvacılık işi: Dünyanın meyvacılık için yaratılmış bir memleketi olan Türkiye'de meyvacılık, bilgisizliğin ve bakımsızlığın iztırabını çekmektedir.

Meyva ticaretinde cihan piyasalarının talep ettiği hep bir örnek (standart) mal için icabeden yetiştirme ve hazırlama şartlarından mahrumuz. Haşerelere ve hastalıklara karşı kayıtsızız. Verim işini tamamile allaha bırakmışız. Kısaca mevcut bütün imkânlara rağmen, meyvacılığımız ya tam bir aciz içinde bocalamakta, yahut ta müsait şartları azamî derecede istismar edememektedir.

Pamuk işi: Pamukları cihan borsalarına kabul olunmıyan biricik memleket, Türkiye'dir. Burada da, diğer ziraat işlerimizde gördüğümüz bütün ihmallerin, bilgisizliklerin ve teknik geriliklerin bütün tabiî neticelerile karşılaşıyoruz.

Ziraat işlerinin hepsini ayrı, ayrı gözden geçirmeğe ne lüzum ne de imkân vardır. 1931 senesinde Ankara'da toplanan birinci ziraat kongresine verilen ihtisas raporlarına ait iki büyük cildi okumak, Türkiye'de munhasıran şahsî teşebbüse dayanan ziraat işlerinin acı ve acıklı vaziyeti hakkında en salâhiyettar mutahassıslarımızın düşüncelerini öğrenmek için kâfidir.

(1) Avrupanın en iyi at cinslerinin ceddini ve dünyanın en iyi koyun ırklarının dedelerini bizim topraklarımızın vermiş olmasına rağmen..

Kısaca diyebiliriz ki, Türkiye'de hususî teşebbüs prensibine dayanan ziraat istihsal işleri, umumiyet üzere geri teknikli, az verimli, ve kârsızdır. Bunun da sebebini sadece, ziraatimizin bilgiye değil, an'ancye dayanmasında aramalıyız.

Türkiye'de, an'anevî istihsal şartları yerine, rasyonel istihsal şartlarını geçirmek işinin cihan içindeki yüz senelik geriliğimiz düşünülecek olursa Devlet işinden başka bir şey olamıyacağını kabul etmemek imkânsızdır.

Bu, artık tedricî tekâmülle, ferdin şahsî idrak ve iradesile olabilecek bir iş değildir. *An'ane* ziraatinden *rasyonel* ziraate geçmek işini ayrı, ayrı ve tek, tek fertlerin hususî işi olarak telâkki eden zihniyet, gûya ferdin hürriyetini, ferdin istiklâlini müdafaa eder gibi görünüyor. *Halbuki an'ane ziraatinin geri tekniği kadar ferdin hürriyetini, ferdin istiklâlini hiçe indiren, ferdi, işinin kölesi yapan ve gelir seviyesinin düşüklüğü yüzünden ferdi yoksulluk mengenesi içinde ezip sıkan hiç bir istipdat ve esaret rejimi yoktur.*

Ferdin mevhum hürriyeti namına, Türk ziraatine Devlet eli ve Devlet iradesile ileri tekniğin, rasyonel ziraat usullerinin girmemesini istemek, hem ferdin hakikî hürriyeti hesabına, hem Türkiye'nin iktisadî kuruluş ve kurtuluşu hesabına en koyu bir irtica olur.

Hususî teşebbüs ve ferdî hürriyet demagoğlarından, bu günkü millî ve beynelmilel şartlar altında, Türk ziraatinin Devletçi ve plânlı bir ziraat siyasetinden başka hangi liberal tedbirlerle kurtulabileceğini öğrenmek istiyoruz.

●

Sanayi sahasına bakalım:

Türkiye'nin sanayileşme tarihi sistemsizliğin ve hesapsızlığın bin bir acı ve ibretli misallerile doludur. Şimdiye kadar kurulmuş ve kapanmış sanayi müesseselerine ve işlemekte olanlarının da rantabilite hesaplarına ve işletme tarzlarına dair bir tetkik yapılsa, gayet düşündürücü neticelerle karşılaşacağımıza şüphe yoktur.

Bir fabrika kurmak ve işletmek, her şeyden önce gayet ince bir tetkik ve gayet çeşitli bir ihtisas işidir. Halbuki bizde fabrika aç-

mak, çok kere, bir piyango bileti almak gibi, bir talih ve fırsat işi telâkki olunmaktadır.

Memleketimizde sanayiin teessüsünü himaye için alınan teşviki sanayi kanunu, gümrük himayesi, son zamanlarda kontenjan siyaseti gibi umumî mahiyetteki tedbirler, bu gelişigüzelliği ve sistemsizliği kuvvetlendirmekten başka bir şeye yaramamıştır.

Türkiye'de hangi sanayi şubelrinin nerelerde, hangi şartlar ve mikyaslar dahilinde kurulmasının milet iktisadiyatı bakımından kabil, faydalı ve lüzumlu olduğunu önceden tesbit etmeden, sanayiin alelitlâk himayesi ve teşviki, hiç şüphesiz ki böyle bir netice verecekti.

Bugün, Türkiye'deki sanayi teşebbüslerinin büyük bir ekseriyeti tufeylî müesseselerdir. Ham maddesini yarı işlenmiş ve hattâ çok kere tam işlenmiş bir halde yabancıdan getiren ve bu yarı işlenmiş malların şeklini basit bir ameliye ile değiştirerek ve tam işlenmişleri ise ticarete sevkolunabilir bir hale getirerek, «*Sanayici*»lik vasfına hak kazandığını sanan ve bu yüzden Devletten himaye gören ve bunu da azımsayarak daima daha fazlasını istiyen bir zümrenin millet içinde inkişafı, hiç şüphesiz ki, millî sanayi siyasetimizin ideali olamaz.

Hiç bir kontrola tâbi tutulmadan yapılan himaye, Türkiye'de geri teknikli bir *küçük esnaf sanayii*nin türemesine sebep olmuştur. Küçük, küçük dükkânlar ve evler içine konulan bir kaç makine ve bir kaç işçi ile işliyen yüzlerce fabrikamız (!) vardır.

Bunlar, aralarında amansız bir rekabetle boğuşurlar. Teknikleri iptidaî, işletme tarzları bilgisiz olduğu için, zaten pahalı imalât yaparlar. Bir de üstelik araya rekabet mücadelesi karışınca hileli imalât kaideden olur.

Halbuki Türkiye için istenilen ve yakışan sanayi, geri bir esnafça sanayi değil, ileri teknikli ve memleketin ihtiyaçlarına uygun rasyonel ve sistemli bir sanayidir.

En eski sanayi memleketi olan İngiltere'de bile kömür, demir ve mensucat gibi bazı mühim sanayi şubelerinin, Amerika ve Almanya'daki mümasillerine nisbetle geri teknikli olması yüzünden rekabet kabiliyetlerini kaybettikleri ve İsterling'in düşürülmesinde bu teknik geriliği para bakımından yenmek istemenin de mühim bir rol oynadığı düşünülecek olursa, memleketimizde

geri teknikli bir sanayiin teessüsünü himaye etmekle ne karanlık yollara daldığımız anlaşılır.

Sonra, bunca himaye ve teşvika rağmen, Türkiye'de sınaî inkişafın pek ağır olduğu da dikkate çarpan bir noktadır. Küçük esnaf sanayiini bir tarafa bırakırsak, meselâ çok muhtaç bulunduğumuz büyük pamuklu ve yünlü mensucat sanayii sahasında hemen, hemen hiç bir yeni teşebbüsün olmaması acaba neden ileri geliyor?

Bizde hususî teşebbüs, ancak küçük ve kolay esnaf sanayiine yanaşabiliyor. Yüksek sermaye, ileri teknik, ihtisaslı bilgi, ince hesap istiyen işlerde, hususî teşebbüs duraklıyor. Bu müşahede, hususî teşebbüsün bu sahada da aczinin ve kısırlığının en canlı bir ifadesi değil midir?

O halde şimdiye kadar hususî teşebbüs lehine yapılan himay ve teşvik tecrübelerinden lâzımgelen dersi çıkararak diyebiliriz ki, Türkiye'nin sanayileşmesi de ancak Devletin eseri olacaktır. Yalnız Devlet teşebbüsü diyince, çok kere akla *bürokrat* bir müessese gliyor. Bu nokta üzerinde bir az durmak lâzımdır:

Büyük sanayi memleketlerinde, sermaye terakümünün daha geniş mikyasta ve gittikçe daha az ellerde temerküz etmesile beraber ferdî teşebbüsün de yerini büyük sermaye gruplarının hakimiyeti altında işliyen anonim teşebbüslere terkettiğine şahit oluyoruz. O halde hususî müteşebbis, zaten teknik seviyesinin inkişafile işinin başından ayrılmış bulunuyor. Bu gün sanayi memleketlerinde «*sanayici tipi*» ile «*sermayedar tipi*» ayni şahısta birleşmiyor. Bu itibarla sanayicinin memurlaşma hâdisesini yüksek tekniğin zarurî neticelerinden biri olarak kabul etmek mecburiyetindeyiz. Yüksek tekniğin ve yüksek işletmenin icabettirdiği geniş işbölümü, zaten hususî teşebbüsün bünyesinde bu inkılâbı yapmış ve işletmenin talihini iş ve sermaye sahibinin elinden almış ve mütehassıs memurların eline vermiştir. (1)

O halde devlet işletmesile büyük bir hususî işletme arasında memurla idare edilmek bakımından hiç bir fark kalmamıştır. Sanayi memurlarının (müdürler, mühendisler, muhasipler, ustabaşılar, işçiler v. s.) iyi işlemelerini, iktisadî çalışmalarını temin

(1) Ferdinand Fried'in «Das Ende des Kapitalismus» adlı eserinde sanayicinin memurlaşması etrafında gayet dikkate şayan bir etüt vardır. Bu eser Fransızca'ya da tercüme olunmuştur.

için idare ve işletme tekniği de başlı başına bir ihtisas şubesi olmuştur.

O halde Devlet işletmesini yalnız teknik bakımından değil, ayni zamanda işletme bakımından da ileri metodlarla teçhiz edersek, bürokrasi tehlikesi kalkar. Böyle bir tehlike mevcut ise o, büyük hususî teşebbüsler için de varittir. Devlet işletmesi de, büyük hususî teşebbüsler gibi, muvazzaf memurlarla çalışan *iktisadî* bir müessese olmalıdır. Bir iktisadî müessesenin icabettirdiği her türlü idare ve kontrol tekniğini Devlet işletmesine de tatbik etmek icabeder. Bu, bir prensip davası değil, sadece bir idare tekniğidir.

Yalnız Devletin idare edeceği iktisadî teşebbüsleri değil, bütün devlet idare mekanizmasını bürokrasiden kurtarmak için büyük bir ıslah ameliyesine muhtaç bulunmaktayız.

Bu gün büro işlerinin rasyonelleştirilmesi de başlı başına bir ihtisas şubesi haline gelmiştir. İşlerin günü gününe çıkmasını temin edecek bütün devlet işlerine şamil vadtetli ve rasyonel bir dosyacılığın, kolay ve çabuk işliyen bir muhasebenin teessüsü stenografi ve büro işlerine vakıf bir daktilo kadrosunun yetiştirilmesi, kısaca Devlet dairelerinde rasyonel, verimli ve ucuz bir iş tarzının ve bir iş disiplininin yerleşmesi, zaten meşgul olmamız ve halletmemiz lâzımgelen mühim meselelerden biridir.

Türkiye'nin ziraat sahasında olduğu gibi, sanayi sahasında da ancak bir iktisadî Devletçilik sayesinde inkişaf edebileceği hakikati hâdiselerle ve zamanla teeyyüt ettikçe, Devlet idaresinde bürokrasinin tasfiyesi meselesi de günün en mühim davası haline girecektir.

İktisadî Devletçilik, bürokrasinin zıddı ve düşmanıdır.

●

Ticaret sahalarına da bir göz atalım:

Ziraat ve sanayi sahalarında olduğu gibi, ticaret hayatımızın da talihi tamamen hususî ve ferdî teşebbüsün elinde bulunmaktadır.

Gerek ithalâtta, gerekse ihracatta büyük ticaret, hemen umumiyet üzere, yabancı ve gayri millî unsurların hakimiyeti altındadır.

Bu itibarla ticaret kanalile yapılan sermaye terakümleri memleketimizde kalmıyor. Gayri millî olan büyük ticaret, Türkiye'nin yarı müstemleke devrindeki vasfını muhafaza etmektedir. Yani bir istismar cihazıdır.

Büyük ticaret, müstahsil ve müstehlik halkın ayni zamanda millet iktisadiyatının aleyhine işliyen bir makinedir. Büyük ihracat ticaretinin gayesi, müstahsilden mümkün olduğu kadar ucuza almak ve bu alım fiatile cihan piyasası fiatları arasındaki farkı mümkün olduğu kadar kendi lehine yükseltmektir. Bu makine işlemekte devam ettikçe Türkiye'de millî sermaye terakümü hâdisesi de betaatini muhafaza edecektir. Müstahsile, cihan piyasası fiatlarını mal edemedikçe ve büyük ticaret kârlarını bu suretle millîleştiremedikçe iktisadî inkişafımızın da temposunu çabuklaştırmanın imkânı yoktur.

Unutmıyalım ki, Türk müstahsili, zaten düşük olan cihan piyasası fiatlarının bile çok aşağısında bulunan fiatlarla mallarını elden çıkarıyor. Türk müstahsilini bu fiat tazyikinden kurtarmak lâzımdır.

Cihan piyasalarına çıkamıyan mütevassıt millî tacirlerimizin de ne halde bulunduklarını biliyoruz. Çoğu iflâs etmiştir. Çoğunun ise biricik iktisadî fonksiyonu, bonolarının tecdidi için çareler araştırmaktır!

Türkiye'de hususî teşebbüse dayanan büyük ticaret hayatının pilânçosu da, işte böyle menfî ve millet iktisadiyatı bakımından zararlı bir manzara arzetmektedir.

●

Hususî teşebbüsün ziraat, sanayi ve ticaret sahalarındaki bu kısır vaziyetini gördükten sonra, hâlâ onun *yaratıcı* kudretine inanmamıza imkân var mı? Hayır.. Hususî teşebbüsün millî iktisadiyatımızda *kurucu* ve *kurtarıcı* bir rol oynıyabileceğine, böyle bir mucizeye, inanmıyoruz.

Anadoluda bir Köy tipi.

İsmail Husrev

Bir yazımızda Türkiye'nin iktisat ve cemiyet tarihine ait muhtelif safhalara garptan şarka doğru merhale merhale tesadüf edebileceğimizi söylemiştik. Hakikaten Türkiye'nin iktisat tarihine ait bir çok malûmatı arşivlerdeki tarih vesikalarından maada Anadolu'da müşahedeler yapmakla da elde edebiliriz. Maamafih bugüne kadar Türkiye'nin bu hususî vaziyetinden istifade etmiş bir fikir adamına henüz tesadüf etmedik. Halbuki, Anadolu, Türkiye'nin iktisat ve cemiyet tarihini aydınlatacak canlı vesikalarla doludur. İnkılâp münevverinin vazifesi, bunları birer birer bularak sistemleştirmek olmalıdır.

●

Kadro'da köy iktisadiyatı hakkında çıkan yazılarımızdan Anadolu'nun bir çok yerlerinde köylülerin henüz «zatî iktisatça« (eigenwirtschaftlich) yaşamakta olduklarını göstermiştik. Dünya piyasaları ve millî piyasalarla teması nisbeten az ve muntazam münakale yollarından mahrum mıntakalarda tesadüf ettiğimiz «zatî iktisat sistemi» nin umumî vasıfları şunlardır: İstihsal faaliyetlerinde bir bütünlük ve kapalılık vardır. Yani müstahsil, ziraî olsun (yiyecek gibi), sınaî olsun (giyecek gibi) ihtiyaçlarının mühim bir kısmını bizzat kendi istihsalile temin eder. Bunun için henüz istihsal ile istihlâkte bir farklılaşma (Differenzierung) olmamıştır. Müstahsil neyi istihlâk ediyorsa onu istihsal etmektedir. Pazara arzedilen mahsul ya bir istihsal fazlası yahut devlet borçları karşılığıdır. İstihsalde muharrik subjektif kuvvet, mahsul satarak kazanç elde etmek değil, ailenin zatî ihtiyaçlarını tatmindir.

Bu makalemizde bazı müşahedelere istinaden Türkiye'de zatî iktisatça kurulmuş bir köy tipinden ve bu tip köylerde toprağı işleme tarzından bahsedeceğiz. İlâve olarak şunu da söyliyelim ki, Türkiye'de zatî iktisat tarzına iki şekilde tesadüf olunur. Bu iki şekil bize ayni zamanda zatî iktisat sisteminin tarihî safhaları

hakkında da bir fikir verebilir. Bu şekillerden birine «basit zatî iktisat tarzı» diğerine de «münkeşif zatî iktisat tarzı» ismini verebiliriz.

Basit tarzda, müstahsil, bizzat kendi hesabına ve kendi ailesi efradile istihsalde bulunur. Münkeşif tarzda ise istihsal faaliyeti, bir beyin veya bir ağanın hesabına yabancı müstahsiller marifetile cereyan eder. Beyde hâkim olan iktisat zihniyeti, kâr temini değil, beyce yaşamaktır. Yani şehir ve kasabada kumar oynamak, kadın oynatmak, ava gitmek, dostlar arasında vakit geçirmek, aşiret kavgalarına iştirak etmek, kısaca rahat bir müstehlik hayat sürmektir. 11 ve 12 inci sayılarda Şarkta kürt derebeyliğine tahsis ettiğimiz iki makalede bu sistemin ana vasıflarını göstermiş olduğumuz için burada yalnız «basit zatî iktisat tarzı» nın hususî bir şeklinden bahsedeceğiz.

●

Basit zatî iktisat tarzında müstehlikin yegâne endişesi kendisinin ve ailesinin nafakasını çıkarmaktır. Bunun için müstehlik bir nafaka zihniyeti, bir ihtiyaçların tatmini endişesi ile hareket eder. Pazar için istihsalde bulunsa bile evvelâ zatî ihtiyaçlarını kapatır sonra pazarla temasa gelir. Müstahsillerin bütün iktisat ölçüleri de bu nafaka zihniyetine göre şekil almaktadır. Köy büyükleri müstahsilin zatî ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak istihsalinin hacmini tayin ederler. Hâkim olan kaide: ihtiyaç nisbetinde tarla, ihtiyaç nisbetinde istihsaldir. Basit zatî iktisatça kurulmuş bir köyde istihsalin nasıl organize edildiğine dair bir kaç misal verelim: «Kars vilâyetinde... Ruslar zamanında arazi köylüler tarafından müştereken ziraat edilirdi. Her üç senede bir köylü arasında taksime uğrardı. Fakat araziye sahip değillerdi. Hiç kimse tasarruf hakkına malik değildi. Yalnız araziyi ekip biçerek intifa ederdi. Kars vilâyeti bize intikal ettikten sonra vaziyet değişmiş değildir. Bugün de devam etmektedir. Arazinin münferit sahipleri yoktur. Bu yüzden bir çok ihtilâflar, münazaalar zuhur etmektedir. Köylülerden biri muayyen bir sahayı ekmek isterse, diğeri mani olur» (*). «Bu vaziyet mülkiyeti müşte-

(*) Büyük Millet Meclisinin 21. XI. 928 tarihli celsesinde 810 numaralı kanun müzakere edilirken münakaşa esnasında Kars meb'usu Ağaoğlu Ahmet Beyin beyanatından. Hakimiyetimilliye 22. XI. 928

rekeden mütevellittir. Orada arazi tıpkı bizim köylerimizin meraları gibi idare olunmaktadır» (*). Karadeniz Ereğlisinde «Gezek usulü yüzünden yani köylünün elindeki arazinin müşterek bulunmasından her sene ayni tarlayı başka şahıslar idare eder. Bunun için arazi ekseriya gübresiz kalır. Köylü ancak evlerinin civarında müstakillen malik olduğu ufacık sebzelikleri gübrelemektedir» (*) Bu istihsal tarzının hâkim olduğu köylerde arazi başlıca iki kısma ayrılmaktadır: 1 — Müstahsilin şahsî mülkiyeti altında bulunan evinin etrafındaki bahçe, 2 — Köyün müşterek mülkü olan arazi. Bu arazi muayyen müddetler zarfında köylü arasında taksim edilmektedir. Arazi köylü arasında taksim olunurken elde bulunan ölçü, her ailenin zatî ihtiyaçlarının hacmidir. An'ane ile teessüs eden kaideye göre bir aile ne kadar istihlâk ediyorsa, o kadar istihsal edecektir. Tarla da bu muayyen miktardaki istihsali temin edecek vüs'atte olacaktır. Binaenaleyh istihsalin tanzim edici (regulierende) prensipi, *nafaka zihniyetidir.*

Münkeşif zatî iktisat sisteminde istihsal vasıtaları (geçen makalemizde gördüğümüz gibi) muayyen bir sınıfın mülkiyeti altındadır. Basit tarzda ise, istihsal vasıtalarına temellük tarikile müstahsillere tahakküm eden bir sınıf henüz yoktur. Bu sistemin cari olduğu köylerde istihsal sahasında, ne derebeyliği veya toprak ağalığı ne de say ve sermaye münasebeti şeklinde bir sınıflaşmaya henüz tesadüf edemeyiz. Bariz sınıfî münasebetler, mübadele sahasında müstahsille mutavassıt bakkal, manifaturacı veya para ikraz eden tefeci arasındadır.

●

Bu nevi istihsal tarzı menşe itibarile bazı farklar arzetmekle beraber bize orta zamanda Almanyada Mark usulünü Rusyada 1917 proletarya inkılâbına kadar devam etmiş olan *obşina* tarzını hatırlatmaktadır. Avrupa'da orta zamana takaddüm eden devirlerde aralarında kan rabıtası olan göçebe kabileler, üzerinde yaşadıkları araziden müştereken

(*) Ayni celsede Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Beyin ayni mesele hakkındaki beyanatından.

(*) Karadeniz Ereğlisi ziraat odası raporundan. 931 senesi ziraat kongresine verilmiştir.

intifa ederlerdi. Arazi fertlerin değil, kabilenin mülkiyeti altında idi. Müruruzamanla istihsal faaliyetlerinin merkezi sikleti, çobanlıktan ziraate intikal edince, müştereken istifade edilen topraklar, aralarında kan rabıtası olan kabileler efradı arasında her ailenin zatî ihtiyaçları nisbetinde taksim edildi. Topraklar bazı yerlerde ailenin istifadesine terkedildi. Bazı yerlerde de muntazam ve münavebeli bir taksim usulüne tâbi kılındı. Fakat bu taksimde topraklar kimsenin şahsî mülkiyeti altına girmedi. Her aileye isabet eden topraklara plough - land, pflug, yahut possessio - familia, aratrum, terra familia, yahut kısaca familia derlerdi. Bu topraklardan istifade eden köyler ve aileler de, Markgenossen, Mitmärker yahut Consortes ismini alırdı. Topraklar aileler arasında taksim edilirken, mühim miktarda arazi de köyün müşterek mülkiyetine terkedilmişti. Meralar ve ormanlardan ibaret olan bu araziye Almende denirdi.

Orta zaman başlarında çobanlıktan ziraate geçen bütün Avrupa milletlerinde gördüğümüz bu toprak münasebeti, orta zaman imtidadınca muhtelif şartlar altında bir çok istihaleler geçirmiştir. Mark toprakları müşterek mülkiyet olmaktan çıkarak tedricen şahsî mülkiyet altına girmişti. Feodal mülkiyeti nizamının teessüsile geniş Mark arazisi ya feodal araziye ilhak olunmuş yahut her ailenin yahut aileler arasına yabancı unsurların karışmasile yabancı unsurların şahsî mülkiyetine intikal etmişti.

Çarlık Rusyasındaki obşina tarzı da Rusya şartlarına göre teessüs etmiş bir Mark usulüydü. Obşina'da bir köyün şahsiyeti mâneviyesine ait araziden, köyde oturanlar, müştereken istifade ederlerdi.

●

Yukarıda Kars misalinde gördüğümüz gibi bu sistemin cari olduğu köylerde bir köylü kendi bildiği gibi toprağını ekemez. Diğer köylü mani olur. Herkes ayni zamanda hasat ve zeriyat yapmağa mecburdur. Çünkü buralarda tarlalar şatranç tahtası gibi küçük küçük ve birbirine mülâsık parçalardan mürekkep olduğu için bir köylü tarlasını biçmeyip te diğeri biçmeğe kalkarsa, hem birincinin hem diğerlerinin biçilmemiş tarlasından geçmeğe mecburdur. Bir köylü köyde ekilen mahsulden başka bir mahsul de ekemez. Çünkü hasat mevsimi başka olan bir mah-

sul ekildiği takdirde yerde henüz kemale gelmemiş mahsul dururken hasat zamanı gelmiş diğer mahsulü kaldırmak için behemehal tarlaları çiğneyip geçmek lâzımdır. Bunun için köy halkı, köyün heyeti umumiyesi iştirak etmediği takdirde münferiden bir başka mahsul zeredemez. Bundan maada, mahsul yerde iken kimse hayvanını da bırakamaz. Aksi takdirde hayvanlar bütün mahsulleri mahvederler. Kars'ta köylü arasında çıkan ihtilâfların menşei de burdadır. Görülüyor ki, bu işletme tarzında bir tahdit vardır. Ferdin harekâtı diğer fertlerin harekâtına tâbidir. Bunun aksini yapamaz. Almanya'da Mark usulü cari iken bu tahdit ameliyesine Flurzwang tâbir edilirdi.

Anadolunun diğer köylerinde meralardan müştereken intifa edilmesi usulü, burada zikrettiğimiz tarzın bir bakiyesi olabilir. Zer edilen tarlalarda şahsî mülkiyet teessüs etmiş olmasına rağmen arazinin mebzul, nüfusun az olmasından yahut meraların şahsî mülkiyet altına girmemesinden meralar, müştereken istifade edilen arazi halinde kalmıştır. Maamafih Anadolu'nun bir çok yerlerinde köyler civarındaki meralar üzerinde mülkiyet iddia edenler çoktur. Köylüler bu meralarda hayvanlarını muayyen bir ücretle otlatırlar.

Mübadelenin rolü ve karakteri.

Burhan Asaf.

İnsanın bütün ihtiyaçlarını tek başına temin ettiği devirler olmuş olabilir. Fakat bize, cemiyet bilgisi isbat ediyor ki, insanın ilk ve en basit cemiyet şekline geçmesindeki amillerin başında, ihtiyaçlarını başkalarınınkiler ile mubadele etmek zarureti gelmiştir. O gündenberi, insanın, cemiyet halinde yaşaması şart olmuş ve insanlığın seyri, kapalı cemiyetten açık ve diğerlerile münasebette cemiyete doğru inkişaf etmiştir.

Mubadelenin en basit şeklinden (aynî mubadele) en modern şekline (serbest mubadele) kadar, daima bazı muadelelere göre cereyan ettiğini; bu muadelelerin, cemiyetin muayyen devirlerdeki muayyen ihtiyaçlarına göre tesis ve tasfiye edildiğini ve bu tesis yahut tasfiyelerde, cemiyetin istihsal bünyesinde de bazı değişiklikler belirdiğini görüyoruz.

Aynî mubadeleye ait şu misalleri tetkik edelim:

Sudan'da bir zamanlar şöyle bir mubadele muadelesi carî idi:

1 köle = 1 çifte 2 kese barut 5 öküz 100 parça eşya.

Yahut,

1dizi boncuk = 1 kabak dolusu su = 1 ölçü su = 1 kucak saman.

Yahut,

2 dizi boncuk = 1 ölçü darı.

Şimdi bir de Missuri kızılgönlerine ait muadelelere bakalım:

2 bıçak = 1 pantalon.

2 bıçak 1 pantalon 1 yorgan.

2 bıçak 1 pantalon + 1 yorgan = 1 tüfek.

Yukardakiler 1 tüfek (yani 2 tüfek) = 1 at.

» » » 1 at (yani 4 tüfek) = 1 deri çadır.

» » » 1 deri çadır (yani 8 tüfek 1 kadın. (1)

Besbelli ki, bu muadeleler, iptidaî iki cemiyetin, kendilerinden

(1) Bu muadeleler, Pr. Wagemann'ın «Para nedir?» isimli kitabından alındı.

çok daha ileri bir cemiyet ile temasa geldikten sonra vazettikleri muadelelerdir. Sudan'a ait olanlarda, *çifte* ile *boncukun*; Missuri'ye ait olanlarda ise *tüfekin* temsil eylemekte olduğu kıymet, muhakkak ki, eski muadeleleri yıkmış ve yukardakilerin bariz ölçüsünü teşkil etmiştir. Çifte, boncuk ve tüfek, bu muadelelerin içinde, kapitalist Avrupa cemiyetinin imzaları gibi duruyor. Karşı tarafların gerek teknik seviyeleri, gerek istihsal bünyeleri gerekse ihtiyaç listeleri son derece iptidaî olduğu için, iptidaîlik ve basitlik, muadelelerin kendilerinde de gözüküyor.

Fakat ayni devre ait mubadele nizamını, cihanın daha ileri nahiyelerinde tetkik edecek olursak, muadelelerin, *ayni tandansı muhafaza etmekle beraber*, çok daha zengin bir çeşitlilik arzettiklerini görürüz.

Alalım Osmanlı İmparatorluğunu:

Osmanlı İmparatorluğu, makinanın keşfine ve Garpta *sanayi emperyalizmi*nin zuhuruna, yani, *ticaret kapitalizmi* ismini verdiğimiz devrin nihayetine kadar, şöyle bir iktisat bünyesine maliktir:

a) Bütün gıda maddelerini, kendisi temin etmektedir.

b) İğnesine kadar her şeyi temin eden son derece diferansye olmuş (kendi nevilerine ayrılmış) bir demir ve çelik sanayiinden en güzel ipeklileri ve yünlüleri veren bir dokumacılığa kadar, işlenmiş madde ihtiyaçlarını, yerli sanayi temin eylemektedir.

c) Ancak kendinde olmıyan ve istihsalleri de birden kabil olmıyan maddeleri, kendinde yetişip diğer memleketlerde yetişmiyen yahut az yetişen maddelerle mubadele etmektedir.

d) Bu gibi mubadeleleri yapan ticaret cihazı, Türk olmıyan yerli yahut yerlileşmiş yabancı unsurların elindedir.

e) Ticaret sermayeleri gayri millî olan bu sınıfın elinde teraküm ettiği için, Devlet'in maliyecileri ve mukrizleri de bunlardır.

Görülüyor ki, böyle bir iktisat nizamında, *mubadele muadelesi*, şu olmuştur: «Yabancı memleketlerin *spesifik* (yani yalnız onlara mahsus) maddelerini, kendisinin *spesifik* maddeleri ile mubadele etmek.

Spesifik maddeler denince, hammadde, gıda maddesi, işlenmiş yahut yarı - işlenmiş madde, hepsi dahildir. Ve, ayni muadele, bütün diğer memleketler için de carîdir. Yani, beynelmilel mubadelede, ahenk ve müsavat vardır.

Gerçi teknik seviyesi, XIX. asrınkine nazaran, geridir.Gerçi, memleketler ayrı ayrı alınınca, bunların bir çok mıntakalarında *zatî iktisat* şartları mevcuttur, yani, bu mıntakalarda, istihsalin gayesini, pazara arzolunacak *emtia* değil, mahallinde istihlâk olunacak *mahsul* teşkil eylemektedir. Fakat işi, ticaret ve tediye muvazeneleri bakımından alınca, memleketlerin iktisadî yapıları, hem sağlam hem de büyük bir nisbet dahilinde müstakildir. Osmanlı İsparatorluğununki, keza.

Garpta makina keşfediliyor ve sanayi emperyalizmi, doğmuş oluyor. Yarım asır kadar süren dahilî ve haricî mücadelelerden sonra, *dünya ölçüsünde, yeni bir mubadele nizamı, yeni mubadele muadelelerine göre teessüs ediyor.*

Bu yeni mubadele nizamının *mubadele muadelelerindeki tandans,* yukarda da demiştik ki, Sudan yahut Missuri'de kabilelere dikte edilmiş onların aynıdır. Bu *tandans,* istismardır. Şöyle ki: Garp, makinaya dayanarak attığı ilk mubadele adımından itibaren, makinanın mamul eşyasını istihsal etmek hakkını, kendi inhisarına almış ve diğer memleketlere, hammadde yahut zirai maddeler istihsali işini terketmiştir. Ve bu suretle, müsavî olmıyan, her defasında, yalnız kendi lehine işliyen bir mubadele usulünü, silâh kuvvetile tedvin eylemiştir. Onun bu ilk adımından itibaren, meselâ bir Osmanlı İmparatorluğunda şu değişiklikleri görüyoruz:

a) Eski bünyede, bir taraftan ticareti ve bir taraftan da Devlet yani Saray sarraflığını yapan akalliyet unsurları ile Lövantenlere, dahilin hammadde ve ziraî maddelerini Garbın mamul eşyası ile mubadele etmek vazifesi tahmil ediliyor ve sarraflık sıfatı, kendilerinden Avrupa Finansı namına nezediliyor. -Yerli sarraflar, buna razı olmağa mecburdurlar, çünkü müsrif Saray'ın (üstelik harice karşı da gittikçe zayıf düştüğünden) kendilerine alacaklarını ödeyip ödeyemiyeceği meşkûktur. Halbuki, Garp, Saraya ikrazat yapmakla, kendi matlûplarının derhal tesviye edilmesini de temin edecektir. Yalnız, haricin mamul eşyasını dahilde satmak, tehlikelidir, çünkü kapanacak tezgâhların sefilleşen mensupları, Devlet ve Saraya karşı duydukları nefret ve kini kendilerinden çıkaracaktır. Fakat bu mahzuru da, Sarayın meşhur ve meş'um Tanzimat Fermanı bertaraf edince, mesele

kalmamış ve İmparatorluğun müstemlekeleştirilmesi için, bütün şartlar tamam olmuştur.

b) Eski bünyede, Türk köyleri Türk şehirleri için ve Türk şehirleri de Türk köyleri için çalıştığı halde, yeni bünyede, her iki taraf ta, hariç için çalışmağa başlamıştır. Memleketin bir kısmı (Adana, Karadeniz, Marmara ve Ege mıntakalarımız bunun bakiyesidir), bu yeni mubadele muadelesine ayak uydurabilmiş, ve, bugüne kadar, memleketin beynelmilel piyasalara karşı olan mutlak tabiiyetini temsil eylemiştir. Bir kısım mıntakalar ise, bunu yapmağa muvaffak olamamışlar ve *zatî iktisat* şekline mahkûm kalarak, İmparatorluğun zayıflaması ve müstemlekeleşmesi nisbetinde sefilleşmişlerdir.

c) Artık İmparatorluk, yalnız kendi *spesifik* maddelerini başka memleketlerin *spesifik* maddeleri ile mubadele eden müstakil bir iktisat bünyesi değildir. *Kendi hammaddelerini ve kendi ziraat maddelerini haricin mamul maddeleri ile mubadele etmeğe mecbur tutulan ve bu mecburiyeti, her yeni yıl bir yeni sefilleşme nisbeti ile ödiyen bir yarı-müstemleke olmuştur.*

Demek oluyor ki, Garp sanayi emperyalizmi, teessüsünden itibaren mubadele muadelesini şöyle vazetmiştir:

«*Benim makine kuvvetile imal ettiğim şeyleri, sizler, el kuvvetile istihsal ettiğiniz maddeler sayesinde ödiyeceksiniz.*»

Ve, bunun için de, bütün hammaddeler, destelenip balyalanacak, Garba gidecek, orada işlenecek, dönecek ve gittikçe fakirleşen ilk müstahsilin ihtiyacını örtecektir. Fakat bu ilk müstahsilin *alım kabiliyeti* tabiatile gittikçe düşmekte olduğundan, onun hammadde müstahsili olarak mubadelenin dışına atılması ve yerine, yün, buğday, pamuk, deri v. s. gibi maddeler müstahsili sıfatile Denizaşırı memleketlerin ikamesi de geçikmiyecektir.

Bununla beraber, sanayi gibi bir ileri istihsal fonksiyonundan mahrum edilmeleri kâfi gelmiyormuş gibi üstelik bir de hammaddeleri ile geçinmek hakları kendilerinden nezedilen memleketlerden, bu gırtlaklarına kadar borçlanmış memleketlerden, borçların ne pahasına olursa olsun tahsiline devam olunuyordu. Cihan harbini perde arası olarak alırsak, bu korkunç istismarın, ta *cihan buhranına* kadar devam ettiğini tesbit ederiz. -Ancak *cihan buhranı* gibi bir beşer kuvveti fevkinde hâdisedir ki, bir

buçuk asır evvel konmuş olan haksız mubadele muadelesine bir nihayet verebildi.

Şimdi ne görüyoruz?

Bir taraftan, *serbest mubadele* prensipi tasfiyeye uğramıştır. Fakat bir taraftan da *iktisadî fonksyon bölümü*nün tadili başlamıştır. Gümrükler, kontenjanlar, döviz takyidatı ve takaslar, *serbest mubadele*nin mezar kitabeleridir. Nasıl ki, onun politik şiarı olan *en fazla mazharı müsaade millet* formülü de hükümsüzleşmiştir.

Fakat bir taraftan da,

İstismarcı mevkiinde sanayici millet,

Müstemleke mevkiinde de, hammaddeci ve ziraatçi millet

tasniflerinin, yani eski iktisadî fonksyon bölümünün, kalkmakta olduğunu görüyoruz.

Bu *bünye istihalesi*nin, mubadele cihazında tamam olmasına mukabil istihsal cihazında ancak başlamış olduğunu görüyoruz. Cihanın bugünkü manzarasına bakacak olursak, muazzam bir iktisat mücadelesinin ortasında bulunduğumuzu kolaylıkla tesbit edebiliriz. İstismarcıların arzusu, sanayi hegemonyasını elden kaptırmamak için, *mubadele bünyesi*ndeki tam istihaleyi gerisin geriye iterek eski mubadele bünyesini, yani *serbest mubadele (Free Trade)* statukosunu iade eylemektir. İktisadî kurtuluşları için mücadele eden milletlerin ise, bütün arzuları, *mubadele bünyesi*ndeki istihaleyi *istihsal bünyesi*ne de tam olarak sirayet ettirmektir.

Şüphe yok ki iktisadî bünyedeki bir istihalenin mubadele bünyesine de sirayet etmesi ne kadar tabiî ise, bunun aksi de, yani mubadele bünyesindeki değişikliğin iktisadî bünyenin istihalesine sebep olması keyfiyeti de o kadar mukadderdir. Şu var ki, iktisadî bünyedeki değişikliği, iradî olarak istemek ile onu haricî bir tazyik tahtında kabul eylemek arasında müteaddî olmakla mukaddere boyun eğmek arasındaki fark vardır.

Meselâ, Osmanlı İmparatorluğu, geçen asrın başlangıcında, kendine zorla ve silâh kuvvetile kabul ettirilmiş bir mubadele neticesinde, yukarıda tafsil ettiğimiz bünye istihalesine uğrarken, bunu irade ve arzusunun dahilinde değil, irade ve arzusunun haricinde olarak kabul eylemiştir.

Tıpkı onun gibi düne kadar iktisadî iş bölümünde, sermayedarlık ve sanayicilik gibi başlıca iktisadî fonksyonları kendilerine hasreden memleketlerin böyle bir iktisadî hegemonyanın hâkim sevkülceyş noktalarını bugün terkediyorlarsa, bunu, istemiyerek yaptıkları şüphesizdir. Ve meselâ bir Almanya, mubadele bünyesinde husule gelen istihaleleri istihsal bünyesinde kerhen kabul eden bir memleket vaziyetindedir. Halbuki bir Türkiye, ziraatçilik ve hammaddecilik gibi geri iktisadî fonksyonlardan millî sermaye terakümü ve sanayicilik gibi ileri iktisadî fonksyonlara geçerken, bunu, istemiyerek değil istiyerek ve mukadder olduğu için değil iradî olarak yapmaktadır. Ve Türkiye'de, daha ziyade iktisat bünyesindeki istihale, mubadele bünyesindeki istihaleye emretmekte ve onu sevk ve idare eylemektedir.

Bir Almanya için, daha uzun müddet, ihracat politikası, şöyle olacaktır:

Mümkün olduğu kadar, buhrandan evvelki ithalât ve ihracat bünyesini muhafaza etmek. Yani lâzım olan hammadde ve gıda maddeleri ithalâtına devam eylemekle beraber mamul sanayi emtiası ihracatında elden geldiği kadar ısrar etmek. Yalnız, serbest mubadele rejimi kalktığı ve tediye işlerine güçlükler ve tıkanıklıklar arız olduğu için, emtia kontenjanları ve takas formülleri üzerinde memleketlerle ayrı ayrı ve karşılıklı olarak anlaşmak.

Halbuki bir Türkiye için, ithalât ve ihracat bünyesinin değişmesi, daha ilk adımdan itibaren esastır. Her türlü takyitlerin yalnız ticaret ve tediye muvazeneleri bakımından bir mâna ve ehemmiyeti vardır. Aslî gaye; ithalâtın, memleketin lâzım ve kabil olduğu kadar sanayileşmesine göre idaresi sayesinde mamul emtia hanesinin daralması nam ve hesabına istihsal vasıtaları ithalâtının gittikçe artması ve kuru meyva ihracatının yerine gittikçe yaş meyva ihracatı ikame edilerek kuru meyvalarımızın Türkiye'ye mahsus bir sanayii ziraiyeye (meyva sucukları v. s.) mevzu kılınması ve bunların ihracıdır.

Memleketlerin bu tarzda karşılaşmalarına henüz şahit olmıyoruz. Fakat dünyada daha ileri yani daha adaletli bir nizamın teessüsü, insanlık için bir gaye ise, cihan bünyesinde henüz statik bir mahiyet arzeden istihalelerin yakın bir zamanda dinamik temayüller göstermesi mukadderdir.

Buhranın iğnesi, ihtilâçlı ihtilâçlı, yüksek tazyik ve tehlike çizgileri üzerinde oynarken, anlatmak istediği şey, şudur:

«Sermayelerin sirkülasyonu prensipi iflâs etmiştir, çünkü sermaye bir remizden ibarettir. Hayatta, matlûp olan şey, sermayelerine değil, *istihsal vasıtalarının tevezzüüdür*. Çünkü dünya, ancak her tarafı teknikleşirse ahenkli ve muvazeneli olacaktır. Aksi takdirde bütün sermayeler, bugün olduğu gibi, tekniğin tekâsüf ettiği noktalarda toplanacak ve bir «*ihtinakı dem*» hâdisesi yapacaktır. Teknik dağılmadıkça ve bütün insanlığın malı olmadıkça, sermayeler sopa ile haydanacak olsa (Amerika'nın 1929 a kadar yaptığı ikrazların misali meydandadır), gine gelip gelip birikecekleri noktalar, tekniğin tekâsüf noktaları olacaktır. Binaenaleyh, müteharrik sermayeleri iyice devrettirmek için, sabit sermayelerin cihan uzviyeti dahilinde tevzii şarttır.»

İnsanlık, bu hakikate, bu buhran neticeleninciye kadar göz yumabilir ama, bunu bu yüzden takip edecek olan ikinci bir cihan buhranının, davayı kökünden halledeceğine şüphe yoktur.

Ankara
Moskova
Roma. [1]

Yakup Kadri.

Rusya, bu suretle, bize, *Konstruktif*, yani, yapıcı ve kurucu bir inkılâp tipi göstermiş oluyor. Burada, Ankara, Moskova, Roma gibi şehir isimleri altında ifade etmek istediğimiz üç harpsonrası inkılâplarının öbür ikisinde de, bu vasfı bulmak kabildir.

Denilebilir ki, Faşizim, eski İtalya'nın iskeleti üstüne yeni bir İtalya, yeni, genç ve canlı bir İtalya kurmuştur. Roma, âdeta tanılmayacak derecede değiştiği, tazelendiği ve genişlediği gibi, cenupta, bazı şehirler, sanki yoktan yerin dibinden fışkırmış gibidir. Biz, bundan on bir on iki yıl evvelki İtalya'yı da biliriz. Aradaki fark insanı hayretlere düşürecek kadar büyüktür. Giolitti'ler, Nitti'ler, Sforza'lar devrindeki seyahatim esnasında şimdiki güzel, muntazam ve modern Bari'nin yerinde içinde bir saat oturulmaz bir kötü kasaba bozuntusu vardı. Bugün, kahvehanelerinin sokağa doğru uzanmış taraçalarında, zevkle oturulup, içilen Brindizi'de bundan on iki yıl evvel, burun tıkanmadan yürünecek tek bir yol yoktu.

Faşisimin ziraat ve sınaat sahalarında neler yapıldığından bahsetmiyeceğim. [Çünkü, bu bir ihtisas ve istatistik işidir ve buna dair her dilde yazılmış kitapların adedi yüzlere varmaktadır. Biz ise, bu sahifelerde gerek Rus, gerek İtalyan inkılâplarının nevi ve mahiyetini ve her ikisinin Türk inkılâbile nisbetlerini tesbite çalışacağız. Bu sahifelerin teşkil edecekleri kitap bir seyahatname değil bir mukayeseli etüt olmak iddiasındadır.]

Türk inkılâbında da bu yapıcılık ve kuruculuk hamlesini müşahede etmemek kabil değildir. Koca bir imparatorluğun bağrın-

[1] Altıncı nüshadan beri.

dan, âdeta uzvun bir gövdeden kesilip koparılışı gibi, kan ve ıstırap içinde ayrılmış olan Türk Cümhuriyeti, insafsız bir istilânın, dörtte birini yangın harabesi halinde bıraktığı perişan bir ülke üzerinde yüzlerce kilometrelik demiryolu inşasına imkân bulmuş ve ıssız bir çölün ortasında her türlü konforiyle bir şehir kurmak teşebbüsüne atılmıştır. Eğer Türkiye, bu yapıcılık işinde, diğer iki inkılâp memleketinin gösterdiği akıl durdurucu neticelere varmamış ise bunda iki sebebin tesirini aramak lâzımdır. Bunlardan biri, sistemsizlik (yani plânsızlık); öbürü de memleketin umumî verim kabiliyetindeki halsizliğidir. Gerçi, muayyen bir çalışma sistemi, teknik üzerine yapılmış bir istihsal ve inşa plânı, bu verim kabiliyetini de arttırabilirdi. Fakat, Türk inkılâpçılarının geniş manasında, *ekonomik* meselelerdeki acemiliği ve bu meselelerle gerek nazarî, gerek amelî bir münasebeti olan mahdut bir zümrenin de inkılâpçılık kafasından, inkılâpçılık hamlesinden mahrumiyeti, bir kelimede umumî seviyenin bu sahadaki geriliği bugüne kadar, *plânlı* ve *sistemli* bir inşa devresine girmemize mani olmuştur.

Bir siper mi? Bir karınca yuvası mı?

Gosplan, yani devlet *plânı* dairesinin riyaset odasında, *plân* heyetiyle yaptığımız bir içtima sonunda, arkadaşlarımızdan biri, Rusya'da gördüğümüz kolektif çalışma manzarasından aldığımız intibaı: «Bir siperdeki askerler gibisiniz!» sözüyle hulâsa etmek istemişti. Hakikaten, Beş yıllık plân Rusya'sı muharebe halinde bir memleketten başka bir şeye benzetilemez. Moskova geniş bir karargâhı andırır. Sokaklarda amele yığınları, harbin kritik ve ateşli bir safhasında muttasıl bir koldan öbür kola nakl edilen alay ve taburları hatırlatır. Sessiz, vekarlı ve hareketli bir kalabalık ki, tıpkı bir ordunun cüzütamları gibi, sıkı bir tertip ve nizam içinde kaldırımlardan akıp giderler, akıp giderler. Nereye? Ateş gözlü çelikten kaleleri andıran fabrikalar, şehrin eteklerinde çepçevre sıra sıra onları bekliyor. Binlerce işçiden mürekkep bir ekip vazifesini bitirip, yerini, gene binlerce kişiden müteşekkil bir başka ekipe bırakıyor. Her elli saatte bir tekerrür eder bu iş münavebesi, şehrin damarlarında hiç durmadan bir kan deveranı gibi sokaklarda mütemadî bir yığın hareketi yapıyor. İşten çıkan tiyatrolara, tiyatrolardan çıkan müze-

lere, klüplere koşuyor. Böylece, koca Moskova, bütün manasile dev misali bir karınca yuvasına da benzer. Bilmem, karınca yuvaları etrafındaki başdöndürücü faaliyeti yakından uzun müddet seyrettiniz mi? Küçük mahlûk dizileri sağdan sola soldan sağa mütemadiyen gidip gelirler. Her dizinin bir şey taşıdığı, bir şey yaptığı, muayyen bir gaye için, muayyen bir yerden, muayyen bir yere gittiği hissolunur ve insan bu küçük hayvancıkların hamaratlığı, ciddiyeti ve vazifeşinaslığı karşısında âdeta bir nevi hürmet hissi duymağa başlar. Farzediniz ki, bu küçük delik birdenbire Moskova şehri büyüklüğünde bir uçurum oluyor ve bütün o dizi dizi karıncalar birer insan cesametini alıyor. İşte, bu (vision), beni Rusya'nın her hangi bir şehrinde bir an terketmedi. Bu şehirlerde, başımızı dinlemek için bir sâkin köşe bulamaz mıyız ki, orada ayaklarımızı bir iskemlenin üstüne uzatıp, saatlerce sigaramızın dumanlarını tavanlara savurabilelim? Yahut, dört beş kafadar, bir arada, nükteler, şakalar, boş ve havî bahislerle şöyle bir iyi vakit geçirebilelim? Ne gezer! Burada *oturan adamı* yalnız tiyatrolarda görebiliyorum: Esneyen veya gülen çehreye ise hiç rastgelemedim. Hele, üç beş arkadaşın bir araya gelip sohbet ettiğini asla bilmiyorum. Onun içindir ki, *Bolşeva* kövüne gidişim, bana çocukluğumun tatil günlerinden biri gibi geldi. Ne diyorum! Bolşeva köyü, bu Rusya seyyahının hatırasında, bir çöl yolcusunun hatırasındaki vahe gibi kaldı.

(Arkası var)

Niçin *Sanatsızız?*

Burhan Asaf.

İngiltere'nin bir ismi de «Müziksiz memleket»dir. Bir çok yeni ve zengin memleketler vardır ki, mimarına varıncaya kadar, san'at adamlarını hariçten ithal ederler. Bazı memleketler de vardır ki, orada san'at değil, san'atin ancak bahsi mevcuttur.

Bundan başka, niçin muzik denince, hatıra Alman'lar ve Slâv'lar gelir? Niçin bir tek bestekâr yetiştirmemiş olan İngiliz san'at toprağında insanlık edebiyatının Shakespeare gibi yüce çınarlarına rastgeliyoruz? Neden modern mimarî en önce Felemenkte doğmuştur? İnsanlık, ileri bir bilgi seviyesine geldiğini *bir düziye* ileri sürerek iftihar edip durur. San'at hususunda da, meselâ bir (1) Wölflin'de, araştırma ve kaideleştirme cehdini isbat etmiştir. Buna rağmen halbuki, san'atin ne bir doğru tarifini ne de sarih bir bilgisini tedvin eyliyebilmiştir. Bütün müsbet ilimlerin yanında, san'at, ilmi simya yahut tasavvuf gibi kapalı ve problematik kalmıştır. Onun hakkında kaidemsi bazı malûmata malik olmak istersek Greklere kadar gerilemek mecburiyetinde kalıyoruz. Çünkü meselâ mimaride, nisbetlerin anahtarını yahut muhtelif form'lara ait teferrüat hesaplarını ancak onlarda ve meselâ bir tiyatro piyesine ait ana kaideleri (meselâ üç vahdet kaidesini) keza ancak onlarda bulabiliyoruz.

Halbuki Grekler tarafından konmuş kaidelerin, çoktan hükümsüz kaldıkları, ayrıca malûmumuzdur. Tiyatroda Shakespeare, muzikte Bach, mimaride hemen her sonraki devrin üstadı ve romanda hemen her mektep yapmış büyük muharrir, Grek medeniyetinin kaidelerini pervasızca çiğnemişler ve bir kenara atmışlardır. Gine biliyoruz ki, müzik ile mimari, grek görüşler ve grek ölçülerle hemen hiç bir münasebet muhafaza etmemişlerdir. Resimde kaide, Rönesans üstatları ile dadaist yahut fütürist ressamlar arasındaki yolun bir tarafında kalmıştır. Bir heykeltıraşlık vardır ki, bütün şekil ve telâkki istihalelerine rağmen, grek üstadının koyduğu *blok yani topluluk* prensipine az çok sadık kalmış ve *çözülü hareketliliği*, her zaman reddeylemiştir.

Ve, içinde yaşadığımız asrın san'at eserlerine bakınca, bütün cephe boyunca, ancak seviyesizlik ve tereddi görüyoruz. On dokuzuncu asrın san'at demirbaşı ise, hem sun'î (2) hem de muayyen bir sınıf ideolojisinden kuvvet aldığı için ancak mahdut bir ölçüde insanî olduğunu bizlere gittikçe hissettirmekte ve gözümüzden gittikçe düşmektedir.

Bütün bunların sebebi yahut sebepleri ne olabilir?

(1) İsviçreli san'at tarihi hocası ve modern bedi'in müessisi.
(2) Factice manasında.

San'at tarihini gözden geçirirsek en büyük san'at devrelerile en büyük san'at eserlerinin arkasında, insanlığın, muayyen bir *hayatı telâkki tarzı*'nı (2) bir kabın içindeki mayi gibi idraknin çerçevesinde muhafaza ve zapteyliyebildiğini görüyoruz. Hayatı telâkki tarzı henüz genç ve bununla insan idraki arasındaki münasebet henüz mücadelenin kanuniyetleri ile teessüs ederken, san'at, heroyik bir mahiyet arzediyor. Fakat hayatı telâkki tarzı, tamamen vücut buldu ve derinleşmeğe başladı ve bununla insan idraki arasındaki münasebet, imtizaç ve izdivaç kanuniyetlerine göre teessüs etti mi, san'at, kaideleştikçe olgunlaşıyor ve olgunlaştıkça kaideleşiyor. Ta cihanı telâkki tarzı, içinden durgunlaşıp içinden pıhtılaşıncaya kadar; ondan sonra artık, o devrin skolastik hayatı yani ölümü başlıyor. Geriye doğru olan devrelere bakacak olursak bunları, içleri tamamen boşalmış ve içlerindeki ziruh tarafından tamamen terkedilmiş kavkaalara benzetebiliriz.

●

On sekizinci asrın sonu ile on dokuzuncunun başlangıcı arasına sıkışan zaman mesafesi üzerinde bir heybetli âbidenin yanı başında daha bir çoklarının fakat daha ufaraklarının yükseldiklerini görüyoruz, Ortadaki haşmet, Göthe'dir. Fakat bu kültür devresinin haricine çıktıkça, üzerlerinde san'at eli oynamış belki de bütün bir süslü taşlar ormanına rastlarız. O sıralarda yaşıyanlar için ve hattâ *harpsonrasına* kadar, san'atin bu semti, san'atin bir yeni merhalesi zannedilmiştir. Bugünün insanı, fakat, bütün o süslü taşlar kalabalığında, ya bir takım mezar taşları yahut bir takım sınır taşları teşhis ediyor.

●

Niçin?

Çünkü on dokuzuncu asrın başlangıcından itibaren, hayatın akışı, yatak değiştirircesine başka bir istikamet seçer.

On dokuzuncu asrın başlangıcına kadar, bütün devirleri, bir esas unsur, hep ayni motifin tiyeli ile birbirine bağlar: el işi tekniği. Ölmeğe mahkûm âdî ihtiyaç maddesini de sonrasız (ebedî manasına) olan *ilâhî* san'at maddesini de *elişi* yaratır. El, hünerliliğin kemal derecelerine gelmiştir. Acem seccadesi, onun eseridir. Sultan Selim camii, onun eseridir. Saint Pierre, onun eseridir.

Fakat on dokuzuncu asrın başlangıcında, makinenin keşfi ile, insanın aslî bünyesinde yani aklının ve ruhunun bünyesinde bir değişiklik olmuştur. Gerçi, ilk adımda ortaya atılan madde, ya bez, ya kumaş yahut çanak gibi sade ve bayağı bir ihtiyaç maddesidir. Fakat bunların hepsi, derin bir hâdisenin delilidir. İnsan, artık, doğrudan doğruya yani yalnız kendi maddesinin yardımile yaratan değildir. Onda bir dışlaşma (exteriorisation) seyri başlamıştır. O artık, her maddeyi, makine vasıtasile yaratmaktadır.

Şu var ki, on dokuzuncu asrın insanı, yaratma bahsinde, ilk adımdan itibaren bir ikiliği ve dolayısile bir *tezatı* kabul etmiştir. İhtiyaç mad-

(1) Weltanschauung manasında.

delerini *makine vasıtasıyla* yaratıp böyle bir yaratıcılığı kemale erdirmek uğrunda aklını ve ruhunu başka bir cihanı telâkki tarzına bağlarken, san'at maddesini *elişi* ile meydana getirmek hususunda acayip ve anlaşılmaz bir ısrar göstermiştir. Gerçi, bu muhafazakârlığını, bütün *Kunstgewerbe, art appliqué* işlerinde yenebilmiştir. Fakat hiç birzaman, makinenin duygulaştırılması (spiritualisation de la machine) diye bir gaye tanımamıştır.

İşte, yaratıcılıktaki bu ikiliktir ki, on dokuzuncu asır insanını *maşinizm* bakımından pagan (putperest) bir görüşün kölesi kılmıştır. Ne ressam, ne heykeltıraş, ne musikişinas ne de muharrir (mimarı istisna edeceğiz), makineyi anlamağa savaşmamış, makine ile doğrudan doğruya temasa girerek onu san'at maddesi namına da kazanmağa çalışmamıştır. Ve san'at eserlerinin makineye tevdii işinde, makineden başka bir şey bilmiyen makinist'in anlayışsız ve duygusuz aracılığı kabul edilmiştir.

On dokuzuncu asra ait san'at eserlerinin gittikçe silikleşmelerinde ve manasızlaşmalarındaki sebep bu olduğu gibi, dünyanın beklemekte olduğu büyük san'at devresinin bir türlü başlıyamamış olmasındaki sır ve hikmet te bundan ibarettir.

Bu demektir ki, bütün on dokuzuncu asrın cihanı telâkki tarzı, tezatlı binaenaleyh illetli ve sakattır. Onun bütün san'at eserlerinde *insanca* ölçü yerine *sınıfça* bir ölçünün yer tutması ve böyle bir ölçü ile yaratılmış eserlerin gittikçe sun'ileşmeleri, bundan ileri gelmektedir. Kadro'nun san'at telâkkisine göre, yirminci asrın büyük davalarından biri, pagan bir makine medeniyeti yerine akide ve imana dayanan bir makine medeniyetinin ikamesi olacaktır. Yani, şimdiye kadar yalnız ihtiyaç maddeleri yaratan makine, bundan sonra san'at maddeleri de yaratacaktır. Fakat bunun yapılabilmesi için, *san'atkârın*, sırtına bir tulum elbise geçirerek makinenin başına geçmesi ve onu geçen devirlerin *eli* gibi duygulu ve ruhlu bir cihaz kılması lâzımdır. Bu yapılıncaya kadar insan ile makine arasındaki uçurum, gittikçe daha tehditkâr ve daha tehlikeli olacaktır. (1)

(1) Bu bahse ait daha uzun bir tetkik Hakimiyeti Milliye'de intişar etmiştir. Muharririn bu yıl çıkacak bir kitabında okunabilecektir.

Teknik :

Elektrikli Türkiye.

M. Şevki.

Türkiye'nin elektriklenmesini istiyoruz.

Çünkü Türkiye'nin elektriklenmesi demek Zonguldak'ta toprak altında duran kömürün veya Toros'ta yüksek kayalardan düşen suyun Türk iktisadiyatına hizmetçi kılınması demektir.

Biz elektriği yalnız Türk şehrinin süslenmesi değil, karanlık Türk köyünün ışıldaması, geri teknikli Türk tezgâhının ileri teknikli bir fabrikaya çevrilmesi, Türk malının elektrikle işlenerek daha temiz, daha ucuz çıkarılması için istiyoruz. Hulâsa elektriği bir süs değil, iktisadımıza hizmet eden bir fazla kudret olarak istiyoruz. Ucuz, her tarafta ve herkes tarafından kullanılabilir bir hale gelmesini istiyoruz.

●

Bu hedefe hangi yoldan varacağız?

Bu yol her halde yalnız kendi kârını düşünen ve koyduğu asgarî sermayeye azamî faiz temin etmek istiyen, imtiyaz müddetini alabildiğine uzattığı halde sermayenin itfasını en kısa bir zamanda yapan ve bu yüzden kilovat fiatını elektriğin memleket dahilinde yayılmasına müsait olmıyacak seviyede tutan imtiyazlı yabancı şirketler veya kıt sermayeli yerli müteşebbisler yolu değildir. Çünkü bir taraftan elektriğin genişlemesi ucuzlamasına tâbi iken diğer taraftan elektriğin ucuzlaması genişlemiş bulunmasına yani çok satılmasına bağlıdır. Yekdiğerini itmam eden bu karşılıklı münasebet evvelâ vâsi tesisatı ve saniyen ilk seneler zarfında kâr gözetmiyen bir işletmeyi icabettirir. Bunlar da ne yabancı şirketlerin ne de kıt sermayeli müteşebbislerin kârı değildir. Bu ancak millî iktisat plânı yanında ve ona yardımcı olarak tanzim olunacak bir «elektriklenme plânı» ile ve bu iktisadiyatın koruyucusu olan devlet ile tatbik olunabilir. Devlet ilk seneler zarfında karşılaşacağı kârsızlığın hattâ belki de zararın sanayi ve ziraat şubelerinde doğuracağı menfaatleri ve müstakbel inkişafları hesap ederek elektriği memlekete ya-

yılabilecek bir seviyede tutabilir. Elektrik ihtiyacını tesbit için evvelâ sanayiimizi gözden geçirelim:

1931 senesi devlet yıllığına nazaran on muhtelif san'at şubesindeki müesseselerimizin adedi 65,245 dir. Bunlardan yalnız 2,822 tanesi motörle müteharriktir, bunların da % 35 miktarı elektriklenmiştir. Geri kalan 62,423 müessese temiz iş, çabuk iş, ucuz iş yapmak için motör kuvveti bekliyor. Ekserisi küçük, sermayesi pek az olan bu müesseselerin ayrı ayrı muharrik kuvvet bulması hemen de gayri mümkündür. Fakat bir elden işliyecek ve ucuza mal olacak büyük elektrik santralları bunların müşkülleri ni pek kısa bir zamanda halledebilir. Çünkü bu müesseselerin elektriği kuvvei muharirke olarak istimal etmeleri için diğer çeşit muharik kuvvetlerde olduğu gibi mühim tesis sermayesine, dolgun maaşlı fen adamlarına ihtiyacı yoktur. Kendi tesisatını elektriği ucuz satan bir santrala rabtetmesi kâfidir. San'at müesseselerimizin yaptıkları istihsalâtın bugünkü pazarda tutunabilmesi adalî kuvvet yerine mihanikî kuvveti ikame etmesile olacaktır. Rasyonel çalışmanın ilk şartı budur. Bu hususta elektrik daima başta gelir. Çünkü elektrik mahiyeti itibarile tanıdığımız kudretlerin en çok temerküz ettirilmeğe müsait olanı ve binaenaleih en ucuz mal edilebileni, en fazla kabili taksim olanı, en uzak yerlere nakledilebileni hulâsa istihsal ve istihlâk hususunda en elverişli bulunanıdır. Türk vatandaşını bundan müstefit kılmak, onu bugünkü medeniyete, refaha, servete en kısa yoldan ulaştırmak demektir.

●

Elektriğin inkişafını ve dev adımlarile nasıl ilerlemekte bulunduğunu gösterebilmek için bundan en çok istifade eden memleketlerde ve bizdeki seyrini gözden geçirelim:

Edison dünyanın ilk şehir elektrik santralını 1878 tarihinde Nevyork'ta tesis etmişti. 41 sene sonra ve 1929 senesinde Müttehid Amerika devletinin bir senelik istihsali 126.000 milyon kilovat saate baliğ olmuştur. Buna nazaarn beher nüfus başına senede 1,050 kilovat saat düşmektedir. Bir insan günde 4 beygir saatlik takriben 3 kilovat saatlik iş yaptığına ve senede 300 gün çalıştığına göre ceman senede 900 kilovat saatlik iş yapabilir. Bu hesapla çocuk, ihtiyar ve kadınlarile beraber tekmil Amerikalı'lar

günde sekiz saat çalışmış olsaydı bu memlekette elektrik kudretinin yaptığı işi vücude getiremiyeceklerdi. Kaldı ki yirmiden aşağı çocukları ve elliden yukarı ihtiyarları bu iş sahasından çıkarırsak Amerikadaki elektrik kudretinin insan kudretinden en az 2,5 defa fazla olduğunu buluruz.

Elektriğin dünya yüzünde istihsal ve muhtelif sahalardaki genişlemesi zamanla değil, belki zamanın murabba ve mik'abile mütenasip olarak devam etmektedir. 923 ile 929 arasında altı sene gibi kısa bir müddette belli başlı memleketlerdeki elektrik istihsalâtı ve nüfus başına isabet eden miktarın tezayüdü şu suretledir:

	İSTİHSAL Milyon kilovat saat		Nüfus başına isabet kilovat saat		
Müttehid Amerika	1923	1929	1923	1929	Tezayüt
Cümhuriyetleri	49.820	126.000	472	1.050	2,2
Almanya	8.600	30.660	141	472	3,3
İngiltere	6.400	16.900	139	370	2,6
Fransa	5.410	15.000	147	365	2,5
Japonya	6.925	10.700	88	172	1,9
İtalya	3.400	10.800	83	260	3,1
Kanada	5.000	17.826	612	1.819	2,9
İsviçre	2.700	5.520	700	1.346	1,9
İsveç	2.144	4.850	364	795	2,1
Norveç	1.331	8.900	493	3.170	6,5

Bu kısa zamanda bu büyük tarakki umumî harbin icabettirdiği büyük sanayiin elektriğe gösterdiği ihtiyaç ve daha doğrusu büyük küçük her türlü sanayie elektriğin temin ettiği büyük iktisadî faidelerin takdir edilmesinden ileri gelmiştir. Sınaî müessesenin kendi başına bir kuvvet membaına sahip olması tesis ve işletme masrafını, dolayısile maliyet fiatını yükseltiyor. Bir merkezde tevhid edilen elektrik kuvvei muharirkesi ise geniş sahalarda istihlâki nisbetinde asgarî fiata indirilebiliyor.

Bu hal bizde dahi böyledir. Evvelden hususî kuvvei muharrike santrallarına malik olan bir çok fabrikalarımızın bugün kendi santrallarını durdurarak fiatça pek te müsait olmıyan şehir elektrik cereyanlarile çalıştıklarını her yerde görebiliriz. Bu sebeptendir ki memleketimize en az bir asır evvel girmiş olan buhar makinelerinin bugünkü sanayimizde yeri % 22, çok eski za-

mandanberi memleketimizde kullanılmakta olan su motörlerinin ise ancak % 4 olduğu halde ancak harpten sonra memleketimizde inkişafa başlamış olan elektriğin daha bugünden işgal ettiği miktar % 53 tür. Gerek memleketimizde ve gerekse bütün dünyada bu miktarın % 100 miktarına çıkarılmasının bir gaye olduğunu söylemeğe hacet görmiyorum.

●

Elektriğin bizde ve bütün dünyada inkişafına bu kısa nazardan sonra kendi memleketimizde taraki merhalesini ve bundan sonra ikişafının ne yolda olabileceğini tetkik edelim.

Abdülhamidin Osmanlı ülkesi elektrik namına yalnız bir korku hissederdi: Zati şâhânenin elektrik vasıtasile berhava edilmesi. Bu sebeple tahtını terkettiği güne kadar yalnız İstanbulda bir kaç otel ile kendi sarayı ve Çubuklu'daki Hidiv'in sarayından başka bir yerde elektriğe tesadüf edemiyoruz. Bu saydıklarımız da her halde «Zati şâhânenin niyatı tarakkiperveranesini ecanibe göstermek» kaygusile olsa gerekti.

Meşrutiyet devri bu hususta yalnız iyi niyetler gösterdi ve yalnız İstanbul şehrinin elektrikle tenvirini temin edebildi 1910 tarihinde iradesi alınan İstanbul Elektrik şirketinin 1914 senesinde ve 15.000 beygirlik bir takatle tam faaliyete geçtiğini görüyoruz. Umumî harp bu hususta değil bir tarakki kaydettirmek tam faaliyette bulunan İstanbul santralını dahi kömür yoksuzluğundan sekteye uğrattı Mütareke seneleri yine faaliyetsiz geçti. Nihayet 1923 te yalnız Adapazarında 200 beygirlik bir santralın teessüsünü görüyoruz. İlk faaliyet 1925 senesinden itibaren başlıyor ve sıra ile her seneki yeni tesisler şu suretle devam ediyor:

1925	senesinde	6	şehir	8.234	Beygirlik
1926	»	6	»	2.725	»
1927	»	11	»	2.792	»
1928	»	9	»	14.040	»
1929	»	8	»	25.715	»
1930	»	9	»	27.890	»

(Bu miktarlarda İstanbul santralının muhtelif senelerdeki genişlemesi de dahildir.)

Yukarıdaki tesisat yalnız şehir santrallarıdır. Ayrıca sırf sınaî

maksatlar ile tesis edilen hususî santralar ise hemen kâmilen 1929 ve 1930 senelerinde yapılmışlardır.

1927	de	ve	1.500	Beygir	kuvvetinde	1	Santral
1929	»	»	5.571	»	»	7	»
1930	»	»	5.920	»	»	5	»

Vücude getirildiğini görüyoruz.

Bu suretle 1931 senesinde Türkiye'de şirketler tarafından işletilen 37 santral, belediye ve hususî idareler tarafından işletilen 34 santral ve eşhas tarafından işletilen 26 ki ceman 97 santral mevcuttur. Bunların tesis edilmiş takatları ise takriben 110,00 beygir raddesindedir.

Senevî istihsalât 930 senesinde şu suretledir.

Şirketlere ait santrallarda:

Tenvirat için	22.107.045
Kuvvei muharrike için	33.020.363
Saire için	21.534.953
Yekûn	*76.662.361*

Belediyeler tarafından işletilen sair santrallarda:

Tenvirat için	3.488.767
Kuvvei muharrike için	73.231
Saire için	97.240
Yekûn	*3.659.283*

Eşhas tarafından işletilen santrallarda:

Tenvirat için	828.643
Kuvvei muharrike için	228.940
Saire için	392.900
Yekûn	*1.450.483*
Yekûnu umumî	*81.772.082*

Bu rakamlardan çıkardığımız neticeler şunlardır: Birinci nokta; Türkiye'de adam başına senevî elektrik sarfiyatı 6 kilovat isabetle Avrupadaki bütün memleketlerin sonunda gelir. Hattâ ne mahsulât ne de sınaî faaliyeti itibarile Türkiye'mizle bir mukayese noktası olmıyan Fas'ta bil bu miktar 7, yani bizden fazladır. Hele ahalisinin kısmı azamı vahşîlerden mürekkep ve fakat büyük sınaî faaliyete sahne olan Avusturalya ve Yeni Zelan-

da gibi memleketler bu hususta bizden onlarca defa fazladırlar. Meselâ Avusturalya ve Tasmanya'da 440, Yeni Zelanda'da 367 dir.

İkinci nokta; Türkiye'de istihlâk olunan elektriğin takriben % 94 ü ecnebi şirketler tarafından %4 ü belediyeler tarafından, % 2 si eşhası hususiye tarafından istihsal olunur.

Üçüncü nokta; istihsal olunan elektriğin % 40 ı kuvvei muharrike olarak % 32 si tenvirat olarak % 28 i sair maksatlarla kullanılır.

Dördüncü nokta; elektrik santralına malik şehirlerin nüfusu takriben iki milyondur ve bu suretle nüfusu umumiyenin ancak % 14 ü bundan istifade etmektedir. Maamafih bu nazarî bir hesaptır. Haddi zatında 1930 daki tekmil memlekette tenvirat aboneler adedi 75.000 dir. Vasatî olarak beher abonenin nüfus miktarını 5 olarak kabul edersek hakikaten istifade edenlerin miktarı 375.000 eder ki bu nüfusu umumiyenin ancak % 2,7 sidir. Yani memleket nüfusunun % 97,3 ü elektrikten istifade edememektedir. Esasen memlekette müesses takatlardan % 70 ının İstanbulda, % 6 sının İzmirde, %5,5 nın Ankarada, % 3,5 nın Adanada olduğu ve diğer tekmil Anadolu şehirlerinde ise ancak % 16 isabet ettiğini söylemek Türk vatandaşının elektrikten ne derecede mahrum bulunduğunu anlatmağa kâfidir. Kemiyet itibarile elektrik sanayiimizin vaziyeti budur. Şimdi bir de keyfiyet itibarile tetkik edeyim:

97 santraldan 13 tanesi buhar kuvvetile, 13 tanesi su kuvetile, 68 tanesi motör kuvvetile, 3 tanesi odun gazile çalışır.

Yani % 70 i mahrukatını hariçten ithal edilen motörle ancak % 30 u dahilî mahrukat laçalışır. Tekmil müesses takat 110,000 beygir olduğuna ve bunun yarısının ihtiyat olarak çalışmadığına göre 55,000 beygir = 40,000 kilovatlık takatın çalıştığını kabul edeyim. Bir sene zarfında 8,640 saat çalışacağına nazaran 345,600,000 kilovat istihsal eder. Bunun senede (81,000,000) istihlâk olunduğuna göre istihsalâtın ancak % 23 ünü satıyor demektir. Bunun da fiat yüksekliğinden neşet ettiğini zikre hacet yoktur.

Fiat: fiatın gayri tabiiliği daha ilk bakışta göze çarpar. Aşağı yukarı ayni şerait içinde çalışan santrallarımızda takat yükseldikçe fiatın da azalması icabeder. Fazla istihsalâtın satışın ucuz-

luğunu mucip olması beklenir. Halbuki bizde bunun aksini görüyoruz. Meselâ tenvirat fiatı 930 senesinde İstanbulda 14 Adanada 28,3, Ankarada 28,3, İzmirde 25, Bursada 19,2, Konyada 10, Trabzonda 15 dir. En ucuzla en pahalı arasındaki fark 2,8 mislidir. Diğer taraftan bir çok misaller bize göstermiştir ki sahillerden uzak olan orta Anadoluda ve küçük takatta motörlerle dahi kilovat saati 4 kuruşa kadar istihsal mümkündür. Hattâ bunu bilhesap isbat ederek elektrik santrallarından bu fiata kuvvei muharrike satın alan fabrikalar da mevcuttur. O halde elektrik santrallarımızın vasatî satış fiatı olan 13 kuruş üzerinde dursak bile bu fiat lâakal maliyet fiatından üç misli fazladır. Bunun sebebi de yukarıda izah olunduğu üzere yüksek faiz, kısa müddetli amortiseman ve satış miktarının müesses takata nazaran azlığıdır. Bunu da bir hesapla tebarüz ettirelim:

Türkiye'de çalışan ecnebi şirketler sermayesi 11,000,000 liradır. Buna % 10 faiz ve on senede itfayı kabul edersek faiz ve amortisman mecmuu 2,200,000 lira eder. Bu şirketlerin senevî istihsalâtı 76 milyon kilovat olduğuna göre yalnız faiz ve amortiseman miktarı beher kilovat saatte 3 kuruş eder. Halbuki satış % 75 derecesini bulmuş olsaydı bu miktar takriben 1 kuruş edecekti. Yahut faiz miktarı % 5 ve amortisman yirmi senede yapılmış olsaydı 1,5 kuruşa düşecekti. Her iki hal birleşseydi kilovat başına yalnız yirmi para isabet edecekti. Yalnız faiz ve amortisman bedeli kilovatta 3 kuruş olan elektriğin 4 kuruşa satılamıyacağı çok tabiîdir.

Bu kısa tetkikten anlıyoruz ki yaşları henüz pek küçük olan elektrik sanayiimiz ne kemiyet, ne de keyfiyet ve randeman noktai nazarından matlûba muvafık olmaktan çok uzaktır. Hele fiat itibarile -nisbeten İstanbul müstesna- genişlemeğe hiç te müsait değildir. Müstakbel elektrik sanayiimiz ne suretle inkişaf etmelidir? Bu gelecek yazımızın mevzuunu teşkil edecektir.

Polemik.

Bergson bahsi ve hürriyet telâkkimiz.

Şevket Süreyya.

Mustafa Şekip Beyefendi.

«Kadro'ya ikinci açık mektub»unuzu da okudum (1). Sizinle münakaşada bulunmanın benim için hakikî bir zevk teşkil ettiğini derhal işaret etmeliyim. Telâkki tarzlarımız ve hükümlerimiz bütün noktalarda müşterek olmasa bile, âlemşümul bir görüş şevki ve tevakki heyecanı taharrilerimize sâik olarak kaldıkça, müşterek bir lisanımız var demektir.

İkinci mektubunuzun ilk işareti, benim, aramızdaki münakaşa mevzuunu derhal bir «Bergson» karşılaşmasına inhisar ettirdiğim hakkındadır. Bu işaretiniz doğrudur. Filhakika ben, ilk açık mektubunuzun içinden ve ilk cevabımın özü olarak yalnız bu mevzuu seçtim. Filhakika, o mektubunuzda bilgilerimizin takdiri bahsi ve bunun muhtelif zihniyetlerde seyri, ilk bakışta yazılarımızın sikiet merkezi gibi göze çarpar. Fakat ben, yazılarınız da bu bahsi sadece, bergsonist bir felsefi kültüre varış ve onu; bizim Türk gençliği için müdafaa ettiğimiz hem üniversel, hem inkılâpçı bir ideolojiye mesnet olarak hazırlayış gibi gördüm, ve yine zannediyorum ki bu tayinimde çok isabetsizlik etmedim. Fakat bu arada şunu da işaret etmek lâzımdır ki, ben cevabımı hemen münhasıran bir Bergson mevzuu üstünde toplamakla beraber, onun teferrüatlı bir tenkidini hiç bir zaman üzerime almadım. Bize göre Bergson, beşerin tefekkür tarihindeki bütün kol başılar gibi, kendine göre meslek tesis etmiş mütefekkirlerden biridir. Bunu ilk cevabımda da bariz olarak işaret etmeğe çalıştım (2).

Fakat yine orada ehemmiyetle kaydettiğimiz gibi burada da tekrarlamak lâzımdır ki; Türk gençliği için bir kurma ve hareket etme ahlâkını, bir iş ideolojisini vermeye çalışan Kadro'nun neşriyatını, bütün diğer felsefî meslek sahipleri gibi Bergson üstünde de lüzumundan fazla bağlamak ve hareketsizleştirmek bizim mesai tarzımızın haricinde kalan bir şeydir. Zaten biz usul itibarile yeni bir takım davaları temsil ediyor değiliz. Cemiyet hareketlerini mütaleada kendimizce en uygun telâkki ettiğimiz «Tarihî maddecilik» prensiplerini aynen Türk cemiyetinin ve bugünkü ci-

(1) Yeni Türk mecmuası numara 44.

(2) Bergsonun sihirbazlığı hakkındaki satırlar bu bariz işaretten sonra gelir ve bittabi sadece mecazi bir mâna ifadeeder.

hanın mütaleasına tatbika çalışıyoruz. Yalnız şu var ki, meselâ Garp cemiyetinin mekanizmasını izaha tatbik olunduğu zaman, ilmî sosyalizmin malûm prensiplerine ve hükümlerine varan bu izah tarzı, Türkiye ve Türkiyeye benzer cemiyetlerin seyrini mütaleaya tatbik olunduğu zaman tabiatile (Millî kurtuluş hareketleri) ideolojisinin unsurlarını veriyor (1). Zaten bu usulü vazedenler de onu, sadece, bir «Felsefei tarih» olarak koymuş, bazan Roma, bazan orta çağ, bazan keşfiyat devirleri, bazan da Fransız ihtilâli ve on dokuzuncu asır kapitalizmi üstünde tatbikler yaparak bilinen hükümlere ve neticelere varmışlardır.

Binaenaleyh Kadro bir «usul» ü vermekle beraber, o usul üstünde geniş münakaşalara girişmeyi hakikaten müstesna şartlara talik eder. Çünkü seksen senedenberi lehte, aleyhte akla gelebilecek her şeyi söylenen ve bugünün hâdisatile ise teeyyüt edip giden bu usulün üstünde ne siz, ne de biz, ne lehte, ne de aleyhte orijinal bir şey daha gösterecek imkânlar içinde değiliz.

●

Ben ilk cevabımı münhasıran bir Bergson bahsi üstünde toplamakla beraber onun teferrüatlı bir tenkidini hiç bir zaman üzerime almadım demiştim. Filhakika benim tahlilim sadece, onun «inkılâpçı bir ideoloji» bakımından müşahedesine, yani onun bir cemiyet inkılâbı karşısındaki telâkkisini takdire münhasır kaldı. Buna varırken de Bergson'da bu takdire esas olacak unsurları -bittabi bir makaleye materyel olacak kadar- aldım ve bilhassa içtimai zaruret bahsi üzerinde durdum. Çünkü bizim hükümlerimize esas olan materyalist telâkki tarzına göre inkılâp, muayyen şerait altında bir içtimai zarurettir. Muayyen derecei harareti bir suyun kaynaması, muayyen şerait altında bir nebatın gelişmesi gibi bir şeydir. Binaenaleyh bir inkılâbı yaşatmak ve kökleştirmek vazifesi kendisine tarihen verilmiş olan yeni Türk neslinin benimsiyeceği cihanı görüş tarzının esasında içtimai zaruretçiliğin berveçhi peşin yer tutacağı tabiîdir. Aksi halde bu inkılâbı izah ve onun kanuniyetlerini tedvi nasıl kabil olabilir? Kanuniyetleri muayyen olmıyan, mekanizmasında muayyen zaruretlerin müdahalesi seçilmiyen, «müstakbel keyfiyet» inin ana unsurları ve ana hatları üstünde mütalealar kabil olmıyan bir inkılâbı, gençliğe «meşru ve makul» bir hâdise gibi nasıl verebiliriz?

İlk cevabımda benim müşahedelerimin esası bu idi. Filvaki bergson'un şu veya bu kategorileri üstünde bilinen tarzda mütalealar yürütecek yerde, bu filozofu içtimaî bir zeminin ve bir zümrenin mahsulü ve mümessili gibi almaklığım ve onun ideolojisinde içtimaî bir vasıf işaret ederek bu vasfı, içinde yaşadığımız âlemin

(1) Bu nokta 12 numaralı Kadroda «Bizim tezimiz» başlığı altında izah edilmiştir.

gidişile izaha çalışmaklığım ve nihayet onu, altındaki zemin, -Garp cemiyetinde- gittikçe sarsılan münevverliğim ideoloğu ve bu sarsıntının verdiği korkunun felsefî mümessili gibi almaklığım, buradaki Bergson taraftarlarına da garip göründü. Fakat ne çare ki, ağaç yerin mahsulü olduğu kadar, filozof ta cemiyetin mahsulüdür. Ağaçta bittiği yerin ve filozofta çıktığı cemiyetin izlerini ve eserlerini sezmek ayni derecede kabildir.

İkinci cevabınızda, Şevket Süreyya Bey «kanuniyet» «tarihî zaruret» tâbirlerini çok sık kullandığı halde bunların ne olduğunu izah etmiyor buyuruyorsunuz. Doğrudur. Fakat şu da var ki «kanuniyet» «tarihî zaruret» diyalektik materyalizmin, tarihî materyalizmin unsurları ve ıstılahlarıdır. Bunları bir başka muhatap için izaha belki lüzum görürüm. Fakat size olan cevabımda böyle bir izaha, daha doğrusu bu unsurların ve ıstılahların, bahsettiğim sistemler içindeki medlûllerini nakil ve hikâyeye bittabi lüzum görmedim. Fakat iki üç cümle ile muhakkak bir şeyler söylememi istiyorsanız diyebilirim ki «kanuniyet» bir sebepler zincirlenmesidir. Diyalektik materyalizmin âlemi telâkki tarzına göre, hem tabiatte, hem cemiyette «hâdise» denilen şey bir «madde hareketi» olduğu için, hâdiselerin esasında sebeplerin zincirlenmesi, binaenaleyh «kanuniyet» asıldır. Bundan başka sebepler, ancak bir muhit (yahut vasat) içinde icrayi amel edebilirler. Binaenaleyh her kanuniyet, diğer kanuniyetlere bağlıdır ve biri diğerinin neticesidir. Tabiatte kanunu tabiî denilen bu «kanuniyetler teselsülü» cemiyette bir «tarihî zaruret» şeklini alır. Vakıa, siz pratik kanuniyet ve şe'niyet başka, şe'nî kanuniyet ve zaruret yine başkadır diyorsunuz. Bu farkı da benim anlıyamadığımı itiraf ederim. Felsefî sentezler sahasında görüştüğümüz için ben bittabi felsefî kanuniyet ve zaruretlerden bahsediyorum. Materyalist olduğum için de bunların esasında yatan (maddenin hareketi)dir, binaenaleyh bunlar şe'nî illiyet ve zaruretlerdir. Vakıa amelî sahada bunların müşahede ve tesbiti daha kolaydır. Geniş cemiyet hareketlerinde ise sentetize edilmeleri daha zor, hattâ bazan imkânsızdır. Fakat idrak ve tefahhus vasıtalarımızın geriliğinden gelen bu zorluk ve bazan imkânsızlık, bittabi hâdisenin esasında yatan objektif bir kaidenin reddi demek değildir.

●

Bu noktayi işaret ederken, bir cümlenizi de ayrıca gözden geçirmek lâzımdır:

Bizim, hürriyeti, «idrak derinliği ve teknik ileriliği» diye anlatmamıza mukabil, bu tarifin felsefedeki hürriyet mefhumile hiç bir münasebeti olmadığını yazıyorsunuz. Tarifimizi tavzih edelim:

Bizim kastettiğimiz hürriyet ve bizim felsefi telâkkimizin hürriyet mefhumu, insan idrakinin, tabiat ve cemiyetin (yani maddenin) kanuniyetlerine nüfuzu ve binnetice bu kanuniyetleri azamî

derecede iradesinin müdahalesi ve tahakkümü altına alması demektir. İlk insan maddenin elinde kör bir esirdi, şimdiki insanın idrak ufku daha geniştir, şu halde şimdiki insan daha hürdür.

Fakat şimdiki hürriyetimiz de, hürriyetimizin son haddi değildir. Tabiatin kör kuvvetlerine tahakkümümüz ve onları kendi irademiz altında kendi arzularımıza tâbi kılmaklığımız tamam olmadığı gibi cemiyet hâdiselerinin seyri ve bu hâdiselerin kanuniyetlerine tahakküm bahsinde de idrakimiz tamamile eksiktir. Bu hâdiselerin çoğu, meselâ harpler, buhranlar... ilâh.. hâlâ esrarengiz ve fetiş mahiyetlerini muhafaza ediyorlar.

Hulâsa maddenin bir parçası olan insanın, diğer maddî tahakküm ve esaretlere karşı mücadelesi bir hürriyet cidalidir. Bu cidalin ve maddeye tahakküm cehdinin esasında ise bittabi tabiat ve cemiyet kanuniyetlerinin idraki yatar. Binaenaleyh her idrak adımı bir fetihtir ve bizim hürriyetimiz yolunda bir merhaledir. Bu itibarla idrak ve teknik bu hürriyet ve tabiat mücadelesinde iki unsurdur ki birbirine bağlıdır, birbirinin mahsulüdür ve biri diğerini tamamlar. Binaenaleyh idrak derinliği ve teknik ileriliği dedğimiz zaman, biz hakikaten hürriyeti ve bittabi mutlak hürriyeti değil, fakat beşerin hürriyet cidalinin ileri bir merhalesini anlıyoruz.

Bizim «hürriyet» telâkkimizde mücerred, yahut spekülâtif hiç bir mahiyet yoktur. Sizin bu telâkki ile hiç münasebettar görmediğiniz «felsefî hürriyet» yani, maddeye tahakkümün, idrakin ve tekniğin haricinde kalan kategoriniz bizim için bittabi bir ölçü olamaz (1). Çünkü biz, bütün cehdimizi bir tabiata tahakküm cidaline ve bir cemiyet fetişizmini tasfiyeye teksif etmiş bulunduğumuz için, madde ve idrak haricinde bir şey bizim için hakikaten «gayrikabili idrak» dir.

Sözlerime nihayet vermeden evvel sizin diyalektik bahsinde Hegelden naklettiğiniz cümle hakkında da bir iki kelime söyliyeyim. Hegelin bir cümlesi sizin yazınıza «her akıllı olan şey şe'nî ve her şe'nî olan şey akıllıdır.» şeklinde tercüme olunmuştur. Buradaki (akıllı) kelimesi aslında zannederim (makul) olacaktır. Şimdi cümlenin aslını bulamadım. Fakat hatırımda kaldığına göre bu cümlenin aslı (her şe'nî olan şey makul ve her makul olan şey şe'nîdir.) şeklinde olacaktır. Buradaki şe'nîden garez (keyfiyet) ve (makul)den garezde, Hegelde işlenen diyalektik teselsülün ifadesi olmasıdır. Filhakika gerek Hegelde, gerek Marksta (keyfiyet) denilen şey, hem bir (sentez) yani bir takım (antitez)lerin ve kanuniyetlerin terkibi, hem de seyyal bir muvazenedir. Binaenaleyh (keyfiyet) sentez olmak itibarile, zatinde, daha evvelki

(1) Meselâ Bergsonda bu hürriyet illiyetler sahasına çıkıldığı nisbette ve bizde bilâkis illiyetler sahasına nufüz edildikçe artar.

keyfiyetlerin bir damgasını ve bakiyesini ve yeniden bozulmıya giden seyyal bir muvazene olmak itibarile de, yine zatinde müstakbel keyfiyetlerin rüşimini ihtiva eder. Şu halde her keyfiyet bizatihi bir şe'niyettir ve bir keyfiyet diğerinin tabii bir neticesidir. Bu itibarla da makuldur ve kabili idraktir.

Kadro aboneleri !
Yeni yıl için abonelerinizi tazeleyiniz !
Ve
Yeni aboneler bulunuz !

Bir ruya..

Cihan buhranı dediğimiz hâdisenin geçici bir kâbus olmasını temenni edenler geçen senenin ağustos ve eylûl aylarında hammadde fiatlarının yükselmesine bakarak aldatıcı bir rüya gördüler.

Fakat bu güzel rüya pek kısa sürdü. Hammadde fiatları altı yedi haftalık bir yükselme hareketinden sonra, tekrar düşmeğe başladılar.

Yalnız buhranın bir sistem inhilâli olduğunu kabul etmek istemiyenler, bu kısa süren yükselme devresinde davayı kazandıklarını isbat için bütün dünyada bir nikbinlik havası estirmeğe çalıştılar.

Her tarafta artık buhranın geçtiğini ve normal devrin yeniden açıldığını ilân eden şamatalı bir propaganda başladı. O kadar ki, bizde bile bazı müesseseler bu propagandaya kapılarak ayni nakaratı yabancı dillerden türkçeye çevirdiler ve bize de artık buhranın geçmeğe yüz tuttuğunu ilmen (!) isbata kalkıştılar.

Fakat ne çareki, hâdiselerin gücü daha zorlu çıktı. Ve bütün bu penbe ümitler çok geçmeden suya düştü.

Aşağıdaki mukayese cetveli bu hareketin seyri hakkında umumî bir fikir vermektedir.

1932 de ham madde fiyatları	En alçak Mayıs-Haziran	En yüksek Ağustos	Birinci kânun
Buğday (Şikago)	41	60	43
Şeker	0,51	1.10	0,72
Kahve	7	10	8
Pamuk	5	9	5,80
Kauçuk	2,56	4	4
Gümüş	26	27	25

Belli başlı maddelerin dünya stoklarını da mukayese edersek vaziyet hakkında daha tam bir fikir edinmiş oluruz.

	1931 yaz	1932 yaz	
Buğday	12,1	11,1	
Şeker	8.5	8,4	milyon ton
Kömür	19,7	21,1	olarak
Pamuk	1.8	1,7	
Kauçuk	0,5	0,6	

Görüyoruz ki, hammadde stoklarında bir sene evvelkine nisbetle hemen hemen hiç bir değişiklik yoktur. Bu itibarla fiatların yükselmesini icabettirecek objektif hiç bir sebep mevcut değildir.

Netice: Cihan buhranının seyri hakkında millî iktisadiyatımız için neticeler çıkarmak istiyen müesseseler Avrupa ve Amerikanın aldatıcı neşriyatına kapılmadan, hâdiselerin objektif seyrini takip etsinler ve kendilerini aldatmasınlar.

V. N.

Gelecek sayıda :

Eshabı - Kehf Uyanıyor !

Yazan : **Şevket Süreyya.**

Türk İktisatçılar Cemiyeti'nde verilen
« *DEVLET ve FERT* » konferansı münasebetiyle.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim
Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Sayı: 14
1933
İKİNCİ SENE

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Tevzi merkezi:

Muallim Ahmet Halit kitaphanesi
İstanbul - Ankara caddesi 83

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

Kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

İnkılâp ve Kadro

YAZAN:

ŞEVKET SÜREYYA

Büyük alâka uyandıran bu mühim eseri mutlaka okuyunuz.

Her kitapçıda vardır. (100) kuruştur.

Satış merkezi:

Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi

Mektep Kooperatifçiliği ve Tasarruf terbiyesi

Yazan:

Şevket Süreyya

Basan:

Millî iktisat ve Tasarruf Cemiyeti

Fiyatı : 50 kuruş

Birinci tab'ın nüshaları tükenmiştir. İkinci defa basılıyor. Sipariş için Tasarruf Cemiyeti Ankara merkezine müracaat ediniz.

Kadro'nun Ankara tevzi yeri:

A K B A kitapevi .

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

14

ŞUBAT

1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Darülfünun - İnkilâp hassasiyeti ve Cavit Bey iktisatçılığı**
Dr. Vedat Nedim	**Türk iktisadiyatının Erkâni harbiye dairesi Alî iktisat meclisi**
İsmail Hüsrev	**Anadolu köyünde bünye tahavvülü**
Yakup Kadri	**Bir kıssa ve Bir hisse**
Burhan Asaf	**Para tezimiz ve prof. Wagemann**
Yakup Kadri	**Ankara - Moskova - Roma.**
M. Şevki	**Türkiye'de elektrik sanayii nasıl olmalıdır?**
	KRONİK

KADRO.

Faşist İtalya, buğday harbinin zafer rakamlarını kara gömleklilerin genç yığınlarına birer bayrak gibi, birer ihtilâl kokardası gibi taşıtı.

Sovyet Rusya, birinci beş yıllık plânın soluğu dinmeden ikinci beş yıllık plânın hamle hesabına geçti.

Yeni Almanya, iktidara geçtiği gün, radyolarının ağzını dünyaya çevirdi ve sesin değiştiğini haykırdı.

Biz ise, inkılâp aleyhine yürümek küstahlığını gösterenlerin karşısına Evkaf müdürleri ve Zabıtaibelediye memurları sevkediyoruz. Aynı gün, Bursa münevverleri, mutlaka ya bir piyesin sahneye konulması, yahut da bir konserin tertibi ile meşguldü..

Gençlik müesseselerini politikalaştırmıyacağız diye, inkılâp nesline uslu ve kâmil bir çelebi terbiyesi vermekte olduğumuzun acaba farkında mıyız?

İnkılâp lâzımgelen hassasiyetle kendini müdafaa etmek için gene inkılâp sahibinin *dava başına yetişmesini bekledi. Gazi'nin Bursa'ya koşmağa mecbur oluşu, bizi, ancak, müteellim edecek bir ibretli hâdisedir.*

●

Ne kadar isterdik ki, Büyük Şef, hâdise yerine varmazdan çok evvel, hâdiseden hiç bir eser kalmamış olsun. Isterdik ki, türbelerin dibinde, şadırvanların yalağında türeyen çıyanlar, Cümhuriyet memurlarının şahsında rejimin şerefini sokmağa çalışırken, taşkın bir Bursa gençliğinin şuurlu reaksiyonu neticesinde, hampaları olan Tatarların, Arnavutların, Boşnakların mülevves davalarile berber süprüntü yığını gibi şehrin dışına, çoktan sürülmüş bulunsun.

Isterdik.

Kubilay düştüğü gün de ayni şeyleri istemedik mi? .Fakat, bütün bu istediğimiz şeylerin yapılabilmesi için inkılâp kuvvetlerinin memleketin her noktasında, ayni akide birliği, ayni karar sertliği ile hazır tutulması lâzım. Hazır tutulması için buna gö-

re ytiştirilmiş olması lâzım. Buna göre ytiştirilmiş olması için de inkılâbın henüz bitmediğine ve durmadığına inanmak lâzım

●

İnkılâplarda en büyük tehlike, düşmanın kalmamasile başlar. Denilebilir ki, hattâ, inkılâplar, yaşamak ve gayelerine varmak için, düşman yoksa icat etmeğe mecburdurlar. Türk inkılâbı için düşmansız kaldığını iddia etmek cidden haksızlık olur. İşte, bir kara kuvvet ki, ikide birde yılan ıslığını duyurur. İşte, bir Galata ki, dışardaki Efendileri için çalışmaktan bir an vazgeçmemiştir. İşte, bir Osmanlılık, bir «milletten öte»ye hayranlık ki, ya cüppesinin altında bir mecelle, ya silindir şapkasının altında bir tomar kapitülâsyon taşır. Ve nihayet, işte, bir tabiat ki, bizlerden cevrini esirgemez ama, kıymet ve servetlerini esirger.

Bütün bir cephe!. Bir cephe ki, yarılıncaya ve çözülünceye kadar hiç olmazsa iki nesil eskitir. İşte düşmanlarımız!.. Bütün gençliğe bunlar gösterilecek, bunlar anlatılacak ve gnç yumruklar bunların kafasına inecek. Fakat, gençliğin bu kuvvetlere saldırması için rejimin siyasî görüşünü alması ve bu görüşün içinde pişmesi lâzımdır.

Biz «kültür»den çok fazla şeyler bekliyoruz. Kültür, *inkılâbın siyasî mücadele şıarlarını ve siyasî mücadele kaidelerini veremez. Eğer, bu şıarları veren ve bu kaideleri belleten bir teşkilâtımız varsa, kültür faaliyetimiz, bu siyasî heyecanı süzer, temizleştirir ve neşveli kılar. Kültür, bir genç inkılâpçı için, yorgunluklarını giderecek ve gönlünü tazeleyecek bir vasıtadır. İnkılâp rejimine kültür kapısından girilmez. Kültürün bahçesine inkılâp rejiminin sarp yamaçlarından aşılır. Rücat hatları kesilmiş amansız bir mücadele platformu olan inkılâp meydanında, bitaraf bir fikrin ve bitaraf bir santın balı, zaten biriktirilemez.*

Darülfünun İnkılâp hassasiyeti ve Cavit Bey iktısatçılığı. (1)

Şevket Süreyya

Geçen ay içinde «Türk İktisatçılar Cemiyeti» İstanbul merkezinde bir konferans verildi (2). Bu konferans, Ağaoğlu Ahmet Beyin Cümhuriyet gazetsinde bize karşı yürüttüğü «Devlet ve fert» münakaşasının İktisatçılar Cemiyeti kürsüsüne de nakli mahiyetinde olmakla beraber, bizim Ankara'da bulunmamız sebebile bittabi karşılıklı bir fikir mücadelesi mahiyetini alamadı (3). Fakat çabuk bir hedef değiştirilmesi suretile yeni iktisat mefhumunun, yeni devlet mefhumunun ve bilhassa iktisatta devlet teşkilâtçılığı prensiplerinin sarih ve şiddetli bir tenkidi şeklinde başladı ve bitti. Filvaki sathî manzarasına bakılırsa, bu konferansın üstünde durulmaya değr bir veçhesi yoktur gibi görünür. Filvaki, bir bakışta bu konferans, Ağaoğlu Ahmet Beyin 1910 senesindenberi tekrar ettiği notların, bu vesile ile bir defa da Türk İktisatçılar Cemiyeti azasına okunmasından ibaret gibidir. Bu konferansın siklet merkezi bir bakışta, insanların, iptidaî cemiyetlerden mütekâmil cemiyetlere nasıl geçtiği, İngiltere'de Kralların ferdin hakkını kabul ederek millete nasıl hürriyet verdiği, Şarkta ise hükümdarların ferdin hakkını inkâr etmeleri yüzünden bu memleketlerin nasıl esarete düştüğü (4) İngiltere, Amerika, Almanya gibi demokratik memleket-

(1) Bu nushada çıkacağını bildirdiğimiz (Eshabıkelif uyanıyor.) yazısının neşri daha sonraya bırakılmış ve bu yazıda ele alınan bahislerden yalnız bir kısmı ihtisar edilerek buraya konulmuştur.

(2) Konferansçı: Ağaoğlu Ahmet bey. Mevzu: Devlet ve fert.

(3) Azasından bulunduğumuz iktisatçılar cemiyeti bu bahis üstünde bizim de bir konferans yapmamızı istemiştir.

(4) Fakat her nedense İngiltere'de kıralların insaniyetli olması ve memleketlerini inkişaf ettirmelerile, şarkta hükümdarların istibdada meyletmeleri ve memleketlerini bilhassa şefik ruhlu İngiliz kıraallarına kaptırmaları, tarih içinde aynı zamana tesadüf ediyor, İngiltere'de Ticarî sermayenin inkişafı ve daha sonra da makinaların icadile sanayi kapitalizminin tesisi devrine rastlıyor!...

ierde fertlerin iktisat sahasında nasıl tesanüt içinde çalıştıkları ve saire gibi bahislerden başka bir şey değildir.

Hattâ bu zahirî görünüş sebebiledir ki, Ahmet Beyin bu notlarını dinliye dinliye büyümüş olup ta orada hazır bulunanlardan bir kısmı, bu malûmatın kitaplarda daha toplu bir şekilde bulunduğunu ve şimdi, lise, hattâ ortamekteplerde okutulan bu malûmatı öğrenmek istiyenlerin bu kitaplara her zaman müracaat edbileceklerini söylemişler ve anlatılan şeylerin Türkiye ve Türk inkılâbı ile ne alâkası olabileceğini sormuşlardır.

Halbuki vaziyet hiç te bu kadar basit değildir. Bu konferansta Ağaoğlu Ahmet Beyi, harcıâlem bir takım malûmatı tekrarlamış ve davâsını Türk inkılâbı meslelerine raptetmemiş olmakla itham edenler, mevzuların yalnız zahirî teselsülüne aldanmışlardır. Fakat bu mevzuları böyle saf bir alâka ile anlamağa çalışanların azlığına mukabil, gene hepsi Darülfünün Müderrisleri ile mensuplarından olan daha kalabalık bir kısım bu konferansı tamamile yerinde ve maksada uygun bulmuşlar, Ağaoğlu Ahmet Beyin zahirî bir ilim edası altında ifade etmeğe çalıştığı inkılâp ideolojisi aleyhtarlığını, iktisadî teşkilâtlılık aleyhtarlığını anlamışlar ve onu heyecanla benimsemişlerdir. Fert, aile, tesanüt, iş bölümü ve saire gibi hakikî maksada perde kılınmış zararsız mevzular arkasından, yeni Türk devletinin kendi programına mevzu kıldığı «*İnkılâpçılık ve Devletçilik*» prensiplerine karşı hırçınlıklarını haykırmışlardır; Devlet mefhumunun, inkılâp mefhumunun yeni ve inkılâpçı telâkkilerine karşı cephelerini sıklaştırmışlardır. Bu konferansın cereyanına ait elimizde tam zabıtlar olmamakla beraber, gerek onun gazetelere intikal edebilen safahatı, gerek diğer suretlerle muttali olduğumuz cereyanı bizim bu kanaatimizin delilleridir.

●

Ağaoğlu Ahmet Beyin, Devletin iktisadî teşkilâtçılık prensiplerine karşı mutaassıp aleyhtarlığını izhar için bu defa da bir konferansa mevzu kıldığı meselelerin teferrüatlı tahliline burada da yer ayıracak değiliz. Birzamanlar Ankara'da tekrar edilmek istenildiği zaman daha üçüncü konferansında tek dinleyicisi bile kalmıyan bu bahisler üzerinde mütalealarımızı biz daha

evvel kısmen söylemiş bulunuyoruz (1). Burada bizim bu vesile ile işaret etmek istediğimiz nokta yalnız, bir kısım Darülfünun Müderris ve mensuplarının bu mutaassıp devletçilik aleyhtarlığı karşısında çoşkun ve tasvipkâr haleti ruhiyeleridir. Ve zannediyoruz ki, bu ruh haleti, hakikaten üstünde durulmaya değer bir tezahur teşkil eder.

Çünkü bir cemiyette Darülfünun, o cemiyetin bir parçasıdır. Bu parçanın bir kısım mensuplarının şu veya bu haleti ruhiyesi bu parçanın umumî keyfiyetinin kısmen bile olsa bir inikâsıdır. Eğer bu inikâs, cemiyetin seyri ve davâlarile Darülfünun telâkkisinin tezat halinde olduğunu zannettirebilecek bir şekilde ise, o zaman bu müessesenin ya fikir tecanüsünden, ya hayatiyetinden şüphe etmek pek alâ hakkımızdır.

Çünkü bir cemiyette Darülfünun, o cemiyetin bir parçasıdır, demiştik. Bu parça, asliyetini, hayatiyetini, içinde bulunduğu cemiyetin maddî ve manevî inkişaf davâlarını en ileri, en doğru ve en tam olarak inikâs ettirmekle gösterebilir. *Darülfünunda cemiyet meseleleri işlenir, sentetize edilir ve izahlarını bulurlar.* Meslâ, bizim yeni Devlet siyasetimize mesnet kılınan *inkılâpçılık, devletçilik ve milliyetçilik* mefhumlarının işleneceği, terkip ve izah edileceği yer Darülfünundur. Darülfünun kürsüleri, cemiyetin yarattığı, cemiyetin ileri attığı ve kendi inkişafına mesnet kıldığı bu prensipleri birer birer alacak, bunların tarih içinde orjinlerini; seyrini ve inkişaf istikametlerini, ahlâk sahasında, felsefe sahasında, hukuk sahasında, edbiyat sahasında, İktisat sahasında adım adım işliyecek, terkip edecek, izah edecektir. Öyle ki, genç nesil, yeni nesil, inkılâba fikrî rehber olan ve inkılâbı fikir cephesinde koruyan bu inkılâpçı, devletçi ve milliyetçi Darülfünunun her kısım halk için ortaya attığı kitap dağlarının heyecan ve istikamet verici gölgesi altında, her adımda bir parça daha teçhizatlanarak, her adımda bir parça daha, aydınlanarak memleketin kurtulması ve yeniden kurulması hedefine doğru dalga dalga akıp gidecktir. Çünkü, ilim demek, bizim tabiatla ve cemiyetle temasımızda sistemleşmiş, tecrübe edilmiş bilgilerimiz demektir. Âlim demek, bize tabiatla ve cemiyetle

(1) Cümhuriyet gazetesinde Ağaoğlu Ahmet beyle aramızda ceryan eden münakaşaya ait yazılar ayrıca ilâve yapılmak suretile bir broşür halinde basılmaktadır. İsmi: *İki nesil arasında.*

temasının sistemleşmiş, yani işlenmiş, terkip ve izah edilmiş tecrübelerini veren demektir.

Bütün davâsı, cemiyetin hayat ve maişet şartlarını yeniden kurmak demek olan bir inkılâp cemiyetinde, bizim, sistemleşmiş bilgilere ve tecrübelere ihtiyacımız vardır. Orta Anadolu'nun büyük bozkırını yeşertmek, çevre Anadolu'nun deli nehir sularını itaat altına alabilmek, yeşil Anadolu'nun dağını, ormanını adım adım işlemek ve kalabalıklaştırabilmek için, bir toprak, tecrübe ve hayat adamı demek olan âlimin bilgisine ve tecrübesine muhtacız. Yoksa kendisi çamurlarda süründüğü halde, ruhu göklerin yüksek tabakalarında dolaşan, cemiyetin, hayatın, insanın amelî ve tatbikî davâlarından tecerrüt edip bize kurunu vustâ papazlarının menfur edâsile mücerret, mukaddes, yüce ve gayri kabili idrak ilim cennetlerinden bahseden ve sonra da bu cennetlerin anahtarını ancak kendi elinde tuttuğunu söyliyen adam, ancak bir parazit, bir meczup ve bir muzır adamdır.

Halbuki, bizim Darülfünunumuzun kürsüleri, Türk inkılâbının ilk gününden bu güne kadar bütün cemiyet ilimleri sahasında, inkılâbın kuruluş ve yaratış davâlarını işliyen, reel olan, orijinal olan bir tek eser, bir tek broşür hattâ bir tek sahife vermemiştir.

Büyük Millet Meclisinde hilâfetin ilga edildiği gün, hilâfet hukukunun, bütün hâkimiyet hakları gibi, ancak millette mündemiç olduğunu isbat eden ve bu tezini tarihî orjinleri, zaman zaruretleri ve Hâkimiyeti Milliye mefhumunun ahlâk, hukuk ve felsefe unsurlarile izahını yapan bir muhterem Müderris ve meb'usun (1) sesi müstesna olmak üzere, inkılâbımızın davâları ve zaruretleri Darülfünunun yüksek kürsülerinde hiç bir aksi sada bulamamıştır.

●

Millet yaşatma ve yaratma kabiliyetini gösterir, Şefini doğurur ve inkılâbını ilerletir, fakat bu Şefin görüşleri, sezişleri ve gösterişleri memleketin işleyici, araştırıcı ve tecrübe edici kadrosunu teşkil etmesi icap eden Darülfünun kürsülerinde hiç bir aksi

(1) Merhum Seyit bey.

sada yapmazsa, millet ne yapsın? Şef ne yepsın? İnkılâpçı olmak; inkılâba sadık kalmak, ancak onun davâlrına sarılmak, bütün enerjisini bu davâlara sarfetmek ve bütün mukadderatını bu inkılâba bağlamakla olur.

Memleket sevgisi, bir ruh fantazisi değildir. Onun şartları, zaruretleri ve icapları vardır. Lâalettayin bir adam memlekete rabıtasını, bu millet makanizmasının hücra bir köşesinde lâalettayin bir perçin çivisi gibi yerini almak, elinden geleni yapmakla isbat edebilir amma, bir Darülfünun unsuru için lâzım olan, bu makanizmanın başında ve beyninde bir dimağ höceresi gibi müdir ve faal olmaktır.

İçinde yaşadığı ve mahsulü olduğu cemiyetin seyrini, yeni davâlarını ve inkişaf istikametini işliyemeyen, terkip edemiyen, izah edemiyen bir Darülfünunun, memleketin münevver nesli üzerinde otoritesini tesis etmesine imkân var mıdır?

Cemiyetin ardında kalan, cemiyetin fütuhatını arkadan seyreden, yeni Türk neslinin beklediği orijinal terkipler ve izahlar yerine ona, zavallılığı abasının deliklerinden taşan bir Diyojen gururu altında, nihayet ya aynen nakiller, ya daha kötü şeyler veren bir havanın içinden yol göstericiler değil, ancak yolda kalanlar çıkabilir.

İnkılâbımızın onuncu senesine bastığımız halde Darülfünunumuzun ilim, ilim diye bize sunacağı şey, hâlâ bir kötü tercüme veya bir kötü adaptasiyondan ibaret kalacaksa, bu şahsiyetsiz sermayeyi, onu bize sunanların kendileri için saklamaları çok daha hayırlı olur. Çünkü böyle bir sermaye ile teçhizatlanıp inkılâp sahasında mücadeleye çıkarılacak unsurun evvelâ şahsiyeti yoktur.

İnkılâbımızın ideolojik davâları karşısında daima ya boş, fakat mağrur bir sükûtu, ya geri, fakat ilim sözüne bürünmüş bir mukavemeti şıar edenler, kendilerine bu manasız sükût veya bu frazeolojik âlimlikten evvel inkılâp hassasiyetini ve cemiyet meselelerine bağlılığı mal etmelidirler. Filvaki inkılâp hassasiyeti, idealist bir seciye ister. Fakat idealizim, ilim adamı olmak iddiasında bulunanın tabiî ahlâkı değil midir? Filhakika memleket meselelerine bağlılık, memlekete ilim ve usul namına hazır hükümler ithal etmek kadar kolay değildir. Onu benimse-

mek istiyenlerin, evvelâ kendi damarlarında hareket ve hassasiyet olmalıdır. Fakat ilim demek, tecrübe edilmiş veya sistemleştirilmiş tabiat ve cemiyet bilgisi değil midir? Bu tabiat ve cemiyet içinde taharriye istinat etmedikçe, ilim namına verdiklerimiz neyin ifadesi olabilir?

Rusya'da ve İtalya'da Darülfünunların Rusya ve İtalya'nın yeniden kuruluşu davâlarına bütün enrjilerile bağlanışı acaba sebepsiz mi? Rusya'da Rus inşa plânının davâları karşısında Rus toprağının kabiliyetinden şüphe eden bir âlimin nasıl mahkûm edildiğini okudum. Bu bir şiddettir. Milano'da aylardanberi beklenilen konserine Balillaların marşı ile başlamadığı için kapı dışarı edilen beynelmilel san'atkârın (1) hikâyesini hepimiz hatırlarız. Bu da bir şiddettir. Fakat bu şiddetler bir inkılâp hassasiyetinin ifadesidir. İnkılâbın davâlarına emniyet için ve bu davâlara genç neslin vakfı nefs edebilmesi için, yani bir gün cemiyetin ruhî hezali karşısında istikametleri kaybedip (acaba genç nesle nasıl bir mefkûre gösterelim?) dememek için bu hassasiyet şarttır.

Eğer bu hassasiyet olmasa idi, eğer isimlerine ilim, san'at ve saire denilen ve bizde her birinin üstüne maverâî bir gaze giydirilen şeyler, bu memleketlerde inkılâbın günlük davâlarına bağlanmasaydı *kampani di Roma* denilen bataklık tarlaları, tarhlara benziyen bir yeşil mamureye dönmez, Dinyeper kazaklarının kaval çaldığı sahillerde dünyanın en büyük sanayi mıntakası doğmazdı.

Millî siyasetin ana davâları üstünde tek kelime söylemezken Ağaoğlu Ahmet Beyin konferansındaki devletçilik aleyhtarlığını Çırağan Meclisi meb'usanındaki Cavit Bey telâkatile müdafaa eden ve bu hususta şimdiye kadar göstermediği kabiliyetleri bundan sonra birer birer göstereceğini ilân eden bir Müderrisimize, İktisat Müderrisi Fazıl Beye de hassaten şu bir kaç cümleyi arzetmek isteriz:

Muhterem Fazıl Beyefendi,

Bizim, sizin gibi İktisat hocasından istediğimiz, gayri resmî içtimalarda dolambaçlı ve zikzaklı yollardan inkılâp devletçiliğine tarizler yollamak değil, hâdisatın çetin seyri içinde hem

(1) Toskanini.

bir takım okumuşların sabotajına, hem bir takım okumamışların mukavemtine rağmen inkılâpçı devletçiliği millî siyasetimize mesnet kılan inkılâp şeflerine bu sahada taharrileriniz ve izahlarınızla yardım etmekti.

Biz bu kürsüden millî iktisat tarihimizin orijinal bir tahlilini ve bir millî kurtuluş devleti iktisatçılığının kendi orijinal unsurlarına göre tedvinini de bekliyoruz.

Eğer sadece bir Ch. Gide, bir Colson ve bir Perreau'nun eserlerinden cümleler nakletmekle ilim ve Darülfünun yapmak ve inkılâp yapmak kabil olsa idi, o vakit Darülfünun şeklinde geniş kadrolu bir ilim teşekkülü yaşatmak yerine, el altında küçücük bir mütercimler kadrosu meydana getirmek, bu iş için kâfi görülürdü. Fakat metod itibarile Avrupaî olmakla beraber, millî taharrilerden gıda almıyan, yani bizim için doğru olmıyan ve orjinal olmıyan bir millî iktisat ilmi, yani Reviziyonsuz bir Ch. Gide, bir Colson ancak bir Cavit Bey iktisatçısı yetiştirir.

Filhakika Meşrutiyet devri için bir Cavit Bey iktisatçılığı kâfi idi. Bir Cavit Bey iktisatçılığı için Galata bankerliğinin kirli makanizmasını bilmek ve bu makanizmanın müteaffin havasına tahammül edebilmek kâfidir. Bu birmüstemleke iktisatçılığıdır ki, onu yürütebilmek için, hattâ Cavit Bey kadar cerbezeli ve mizaç aşina olmağa da lüzum yoktur. Müstemleke iktisatçılığını Hindistanda bir derebyi, Küba'da kasaplıktan yetişmiş biri, Mısır'da ki iki Rum ve Macaristan'da bir kaç yahudi pek alâ yürütebiliyorlar.

Müstemleke iktisatçılığı için sadece avuç açmak ve sadece haysiyet fedakârlığı yapabilmek kâfidir.

Fakat, çetin olan ne müstemleke, ne de müstemlekeci olmıyan müstakil millet iktisatçılığıdır. Millet menfaatini asıl olarak ele almak ve millet bünyesini işlemek ve bu bünyeye öyle bir iktisadî izah tarzı yaratmaktır ki, o nizamda milletin yaratacağı fazla kıymetler, görünür görünmez kanallardan yadellere değil, milletin kendi hazinesine aksın ve milletin kendi malı olan sermayesine katılsın.

Fakat öyle bir izah yapabilmek ve genç nesle bir Ch. Gide ve Colson mutavassıtlığı değil, yol göstericilik ve istikamet vericilik vazifesini başarabilmek için, evvelâ kanaatlarınızın başına esası inkılâpçı, devletçi ve milliyetçi olan millî siyaset programımızı yapıştırmanız lâzımdır.

Türk iktısadiyatının Erkânı Harbiye dairesi: Âlî İktısat meclisi.

Dr. Vedat Nedim

Âli iktisat meclisleri, harpsonrası devrinde ve bazı muayyen memleketlerde doğan bir müessesedir.

Sınıf ayrılıklarının en ziyade keskinleştiği, fırka kavgalarının en ziyade azgınlaştığı, parlemento rejiminin çığrından çıktığı, kısaca istikrarlı bir iktisat siyaseti gütmenin zorlaştığı, hattâ imkânsızlaştığı Almanya, Fransa, Sırbistan ve son zamanlarda Yunanistan gibi memleketlerde «*Âli İktisat meclisleri*» teşkil olunmuştur. O halde, bu memleketlerde kurulan Âli İktisat meclisleri, bir taraftan iktisat siyasetini parlementolarda daima değişen fırka muvazenelerinin cilvelerinden kurtarmak, diğer taraftan keskin ayrılıklar gösteren sınıf ve zümre menfaatleri arasında bir uzlaşma zemini araştırmak rolünü üzerlerine almışlardır.

Fakat bu meclisler, kanuni mahiyetleri itibarile sırf istişarî bir teşekkül oldukları için ve asıl siyaset, devamlı ve istikrarlı olmasa bile, yine parlementoların içindeki fırkaların her hangi bir muvazenelerine göre şekilleştiği için, müsbet ve aktif bir varlık gösterememişler, tamamile sönük ve silik bir gölge-teşkkül kalmışlardır:

Avrupadaki âli iktisat meclislerinin aldıkları *tek* bir karar yoktur ki; tatbik sahasına geçmiş bulunsun.

Görülüyor ki, Avrupa'da Âlî iktisat meclisleri muvaffak olmamış bir tecrübe mahiyetinden ileri gidememişler ve zamanla kendi kendilerine kavrulup kalmışlardır. Bu itibarladır ki, onlar, bizim için «*örnek müessese*» olamazlar.

Çünkü, onları doğuran sebepler ve şartlar bizde mevcut değildir.

O halde, bizim Âlî iktisat meclisimiz nasıl bir teşekkül olmalıdır?

Türk Âlî iktisat meclisi, ancak Türk iktisadiyatının bir nevi «*Erkânı harbiye dairesi*» olduğu takdirde, bizim ihtiyaçlarımıza cevap veren bir müessese mahiyetini alabilir.

Askerî manasında Erkânı Harbiye dairesinin vazifesini, millî hudutlarımız içindeki istiklâlimizi, her hangi bir harp ihtimaline karşı müdafaa edebilmek gayesile milletin ve memleketin insan ve madde kuvvetlerini *plânlı ve hesaplı* bir surette hazırlamak, yetiştirmek ve teçhizatlandırmak olarak umumî bir surette tarif etmek kabilse, bir İktisat Erkânı Harbiye dairesinin vazifesini de şöylece formüle edebiliriz:

Millî kurtuluş hareketini muvaffakıyetle başarmış olan Türkiyenin, bugünkü garp medeniyetinin içinde bocaladığı sınıf kavgaları ve iktisat anarşisi çukurlarına düşmeden, en az zaman, en az emek sarfederek, en rasyonel bir millet iktisadiyatına varabilmesi hedefile, bütün tabiat ve iş kuvvetlerimizi plânlı, muvazeneli ve hesaplı bir tarzda sevk ve idare etmenin esaslarını hazırlamak.

Bu tarife göre, Türkiyenin iktisatça inkişafında güdeceği yol ve bu yolun üstünde varmak istediği hedefler, bu günkü *garp* medeniyetinin güttüğü ve vardığı hedefler değildir.

Bu çıkış prensipini iyice tesbit etmek zaruretindeyiz.

Eğer, bugünkü garp milletlerinin iktisatça inkişaf seyirlerini kendimiz için bir örnek olarak alır ve sadece onları taklit etmek hevesile hareket edersek, o vakit böyle bir Âlî iktisat meclisine zaten lüzum yoktur. Çünkü, garp milletleri bugünkü seviyelerine ve akıbetlerine Âlî iktisat meclisleri olmadan vardılar. Oralarda millet iktisadiyatlarının talihi, serbest pazar şartları altında inkişaf etti. Serbest pazar şartları altında inkişaf eden bir iktisat bünyesi içinde de bir taraftan milletlerin birbirlerine düşman cepheler halinde sınıflara parçalanması, diğer taraftan milletlerin müstemlekeci ve müstemlekeleşmiş milletler halinde farklılaşması zarurîdir.

Teknik bakımından rasyonel bir iktisat cihazına malik bulunan Almanya'da bu cihaz, bir millet iktisadiyatını temsil etmez. Bu

cihaz, milletin pek *küçük* bir zümresi hesabına, milletin *büyük* bir çokluğunu istismar ederek kâr temini için işlemektedir (*) Bizim *«rasyonel millet iktisadiyatı»* ndan kastımız tabiîdir ki, böyle bir istismar cihazı değildir. O halde Türk iktisat cihazının, yalnız teknik bakımından değil ayni zamanda *içtimaî* bakımdan da rasyonel olması, yani milleti sınıflara parçalayarak fırka mücadeleleri, ücret kavgaları, grevler, işsizlik, v. s. gibi bir takım rizikolarla millî enerjinin israfına meydan vermiyecek bir mahiyette taazzuvu iktisat siyasetimizin ana umdesini teşkil etmelidir. Bu umdenin serbest pazar şartları altında inkişaf edemiyeceği şüphesizdir. İşte nâzım bir iradenin, yani bir İktisat Erkânı Harbiyesinin rolü buradan başlar.

İktisatça yüz sene geri bulunmamız, bize, hiç olmazsa, bu yüz senenin verdiği neticelerden ve derslerden istifade etmek imkânını vermelidir. Hem en mühimmi şudur ki, bu yüz senelik geriliği *«en az zaman ve en az emek sarfederek»* telâfi etmek mecburiyeti karşısında bulunuyoruz. Burada da Türk iktisadiyatının talihini, serbest pazar şartlarının tecrübe tahtasına terketmek istemek, bu yüz senelik gerilik farkını ebedîleştirmek demektir.

Askerî sahada, en az zaman, en az emek sarfile, en rasyonel bir harp cihazına varmak prensipi ve bu prensibin tahakkuku için Devletçi bir plân mefhumu münakaşa kabul etmez bir müteârife haline girmiş bulunduğu halde, iktisat sahasında -ki burada da dâvâ, milletin iktisatça istiklâlini korumaktan başka bir şey değildir,- bu mefhum gayet hassas bir mukavemet uyandırıyor.

Fakat, nasıl ki, türk ordusunun talihini bir takım hususî teşebbüslerin keyif ve kabiliyetlerine ihale edemezsek, türk iktisadiyatının talihini de bir takım gerek teknik, gerek sermaye, ge-

(*) Son Alman gelir istatistiklerine göre, 1928 senesinde, gelir sahibi olan, 31 milyon Alman'ın 18 milyonu, yani %60 şı senede 1200 mark kazanıyor ki, bu para, resmen tespit olunan asgari maişet seviyesinin dununda bulunmaktadır. Senede 1200 3000 mark geliri olanların miktarı 10 milyondur. Bu itibarla,en aşağı gelir seviyesinde bulunan Alman vatandaşlarının miktarı bütün gelir sahiplerinin %90 nını teşkil etmektedir.
Buna mukabil, yalnız 59 bin Alman vatandaşının senelik gelirleri, dört milyar marktır. Bunun içinden de yalnız beş bin Alman vatandaşının gelir hissesi, 1,3 milyar marktır ki, adam başına senede bir çeyrek milyon mark düşer

rek bilgi bakımlarından geri ve kifayetsiz fert ve zümrelerin kazanç hırslarına peşkeş çekemeyiz. Hiç milletin her hangi bir müdafaa cihazı, hususî bir kazanç vasıtası olarak pazara çıkarılabilir mi?

Millî iktisat dâvâsını bir takım tarihî zaruretler altında bir *millî müdafaa* meselesi olarak almıyan ve onu sadece «*hususî bir iş*» telâkki eden garp medeniyeti, bugün, bu hatanın cezasını acı acı çekiyor:

Garp memleketlerinde, millî iktisat, bir millî müdafaa unsuru değil, bir istismar ve bir tecavüz âleti, bir parçalanma vasıtası, bir inhilâl ve anarşi âmili olmuştur.

Halbuki, biz millî iktisat dâvâsını her şeyden önce, bir millî müdafaa meselesi olarak almağa mecburuz. Bu mecburiyet, inkılâbımızın mahiyetinde mündemiçtir. Millî kurtuluş hareketini, türk milletinin müstemleke şartlarından kurtulması ve kendi iktisatça istiklâlini kurması hareketi olarak alınca, millî iktisat dâvâsının, millî müdafaa meselesi kadar mühim bir «*Devlet işi*» olduğu anlaşılır.

İşte, millî iktisat dâvâsının bu suretle telâkkisi neticesidir ki, bir «*İktisat Erkânı Harbiye dairesi*» rolünü oynıyacak Âlî iktisat meclisi, şimdiye kadar olduğu gibi, passif bir varlık değil, millî iktisadiyatımızın seyri üzerinde aktif bir surette tesir icra eden hâkim ve nâzım bir cihaz olacaktır.

●

Bu günkü Âlî iktisat meclisimizin böyle bir mahiyet alabilmesi için, hiç şüphesiz ki, ona bambaşka bir şekil vermek icabedr. Yılda iki defa, beş o ngün bir araya gelen muhterem meclis azalarının önlerine konulan mühim, mühim mesleleri esaslı bir surette tetkik etmelerine, bugünkü şartlar altında, maddeten imkân yoktur.

Meclisin neşrolunan raporlarında, mevzuların etraflı ve delilli bir tahlilini, ve ayni zamanda böyle bir tahlile dayanan yine etraflı ve delilli bir tedbirler zincirlemesile «*olması lâzımgelen*»*in* bir terkibini bulamayız.

Sonra her hangi bir mesele için *muhtelif* tedbirler öne sürülebilir.

Bu tedbirlerin önceden tesbit edilmiş bir *ana siyasete* uygun olması da şarttır. İşte Âlî iktisat meclisinin raporlarında böyle vahdetli bir siyasetin akislerini de göremeyiz. Onun için her şeyden önce Âlî iktisat meclisinin mesaisine istikamet verecek *ana siyaseti* tesbit etmek lâzımdır.

Eğer yukarda gösterildiği üzere, devletçi bir iktisat siyaseti, ana prensip olarak Âli iktisat meclisinin mesaisine rehber olsaydı, meselâ son Sanayi raporunda yapıldığı gibi, Devlet, hususî teşebbüs erbabına nisbetle âciz ve liyakatsiz bir müteşebbis olarak gösterilmeğe cesaret edilemezdi (*).

Âlî iktisat meclisine verilen meselelerin, hiç bir malzemeye ve vesikaya istinat etmeden, beş on gün içinde halledilemiyeceği pek tabiî bulunduğuna göre, bu müesseseyi kuvvetlendirmek zarureti kendiliğinden belirir.

●

Türk iktisadiyatının Erkânı Harbiyesi rolünü oynıyacak bir Âli iktisat meclisinin hiç olmazsa şu bürolara dayanması zarurîdir: *Ziraat bürosu — Sanayi bürosu — Ticaret bürosu — Maliye bürosu — Münakalât bürosu — Orman bürosu — Maadin bürosu.* Bu büroların her biri, muhtelif *ihtisas* şubelerine ayrılır. Meselâ, Ziraat bürosunu şöylece şubelendirebiliriz:

Hububat — Pamuk — Tütün — Fındık — Üzüm — İncir — Zeytin — Afyon — Yemiş — At — Öküz — Koyun — Tavuk — Arı — Süt — Şarap — Kredi — Su işleri — Ziraî terbiye v. s. şubeleri gibi.

Bu bürolar daimî bürolardır. Başlarında mütehassıslar çalışır.

Bu büroların iki esas vazifesini şöylece hulâsa edebiliriz:

1. — «Olan»ı tesbit ve takip etmek.

Meselâ, Tütün şubesi, Türkiye'de ve diğer memleketlerdeki tütün işlerini en küçük teferrüatına kadar bileck ve takip edecektir.

2. — «Olması lâzımgelen»i, her işin icabına göre bir kaç senelik plânlar dahilinde senelere göre taksim etmek.

Meselâ, Tütün işlerimizin, en az zaman, en az emek sarfile, en

(*) Bu mes'ele hakkındaki düşüncelerimizi gelecek sayımızda yazacağız.

rasyonel bir hale gelebilmesi için Devletçe ve milletçe alınması lâzımgelen tedbirleri bir program halinde tesbit etmek.

Böyle bir müessese, gerek Büyük Millet Meclisinin muhtelif encümenleri, gerekse alâkadar Vekâletler için, hiç şüphesiz ki, en salâhiyettar bir *merci* rolünü oynıyacaktır. Bu itibarla muhtelif vekâletlerin bütçelerinden tasarruflar yapılarak bu teşekkülü yaratmak mümkündür. Bu manada bir Âlî iktisat meclisi, iktisat siyasetimizin en kuvvetli bir desteği olacağına göre, ona sarfedilecek parayı, müstahsil masraflar faslından sayabiliriz.

Âlî iktisat meclisinin ana gövdesi böylece kurulduktan sonra, artık senede iki defa beş on gün her meselenin halli için daima *ayni* zevatın Ankara'ya gelmelerine de lüzum olmaz. O vakit her büro, her ayrı mesele için istediği şekilde anketler yapabilir, alâkadarlar arasında kongreler tertip edebilir, kısaca işlerin icabına göre, haricin yardımını kullanabilir.

●

Sanıyoruz ki, Türk iktisadiyatının böyle bir Erkânı Harbiye dairesine şiddetle ihtiyacı vardır.

Kadro'ya
Abone olunuz.
Ve
Abone bulunuz!

Anadolu köyünde bünye tahavvülü.

İsmail Husrev

Üç senedenberi devam eden dünya buhranının Türkiye köy iktisadiyatında biri iktisadî diğeri içtimaî olmak üzere iki büyük bünye tahavvülü yapmakta olduğunu en basit bir müşahede ile tesbit etmek mümkündür. Anadolu'nun göbeğinde, meselâ, Ankara'ya seksen doksan kilometre mesafedeki köylerden her hangi birinde kısa bir misafirlik, köylü ile samimî bir konuşma, böyle bir müşahede için kâfidir.

Bu göze batacak kadar sivrilmiş olan hâdisenin birincisi, köylünün kendi içine çekilişi, ikincisi de, içtimaî farklılaşmasıdır *(Differenciation)*.

1 — Köylünün kendi içine çekilişi. Emtia iktisadiyatının esas vasfı, köylünün istihlâk etmediği maddeleri istihsal etmesidir. Meselâ münhasıran fındık istihsal eden bir müstahsil, fındığı zatî ihtiyaçları için değil, pazarda satmak için yetiştirir. Adana'nın pamuk, Aydın'ın incir, Manisa'nın üzüm, Samsun'un tütün müstahsilleri de öyledir. Emtia iktisadiyatında müstahsil, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının hepsini, sattığı emtianın nakti mukabilinde pazardan tedarik etmek mecburiyetindedir. Aksi takdirde istihsal ettiği tütünü, pamuğu, kendi yiyemiyeceği için aç kalır. Köylünün istihlâk ihtiyaçlarından maada istihsal ihtiyaçları da vardır: Sây âletleri, sun'î gübre ilh. gibi. Bunlar da zatî istihsalle değil, pazardan satın alınmakla temin olunur. Binaenaleyh, emtia iktisadiyatında köylü, satın aldığı istihlâk ve istihsal maddeleri vasıtasile istihlâk ve istihsal maddeleri sanayiine pazar olmakta ve sattığı ziraî maddelerle de bilmukabele bu sanayii kendine pazar yapmaktadır. Bu mütekabil münasebette köylü ne kadar çok ve kârlı satış yaparsa *«tekrar istihsali» (reproduction)* için sanayi emtiasına o kadar fazla talep izhar eder. Binaenaleyh bütün köy iktisat süjelerinin (ziraî madde müstahsili köylülerin) mütekabil pa-

zar münasebtlerini inkişaf ve bu tarikle sermaye teraküm ettirebilmeleri ancak kârlı satışlarla mümkündür. Bugün emtia iktisadiyatının hâkim olduğu mıntakalarımızda (fındık, tütün, pamuk, üzüm ilh. yetiştiren vilâyetlerimizde) ne görüyoruz? Üç senedenberi ihracat emtiamızın dünya piyasalarında kârsız satışını. Bunun için rakamlara lüzum yok. Çünkü bu hâdise bir mütearife haline girdi.

Türk köylüsü, doğrudan doğruya dünya piyasasile temasta bulunmadığından kârsız satışlar ilk adımda ihracat tüccarını müteessir etmiştir. Asıl müstahsil ise, kârsız satış yapan ihracat tüccarile yahut bu tüccarla kendi arasına girip tavassutta bulunan küçük kasaba tüccarile temasta bulunduğu için mahsulünü dünya piyasalarındaki fiatlardan hattâ kasaba çarşısında teessüs eden mahallî fiatlardan bile daha düşük fiatla elinden çıkarmaktadır. Çünkü mutavassıtlar, zararlarını ancak emtiayı müstahsilden daha ucuz almak suretile kapamak davasındadırlar. Meselâ 1932 senesinin başında Urla'da 50 kuruşluk tütünün müstahsilden on kuruşa alınmış olması gibi. Bazı yerlerde köylünün eline mahsulünün parası da geçmemektedir. Müstahsil, buhrandan yni emtia satışlarının kârsızlanmasından dolayı mutavassıt tüccara, murabahacıya, ortakçı ise toprak sahibine borçlanmıştır. Binaenaleyh emtiasının düşük fiatından eline geçecek pek cüz'i bir paraya, iştirak edecek bir sürü alacaklılar vardır. Köylü satışlarda, mahsulünü bu bir sürü içtimaî unsurlara bedava kaptırmaktadır. Halbuki, dünya piyasalarının ekspansiyonu zamanında tüccar, ziraî mahsullerimizi hariçte kârlı satarken, köylüye de kâr olarak alım fiatile satım fiatı arasında bir fark bırakıyordu ve köylü de, bankadan aldığı krediyi, murabahacıdan aldığı borcu, tüccardan aldığı istihlâk ve istihsal maddelerinin bedelini, bu fark sayesinde ödiyebiliyordu. Şimdi ise, bu fark kalmamıştır. Köylü borçlarına mukabil bütün müterakim servetlerini elinden çıkarmaktadır. Dünya piyasalarındaki fiat düşüklüğünden dolayı, ihracatçı tüccar zararını bazı işlerde doğrudan doğruya müstahsile bazı yerlerde de küçük mutavassıta ve küçük mutavassıt ta bunu yine müstahsile yüklemektedir. Binaenaleyh mutavassıt zümre, mevcudiyetini, müstahsilin mevcudiyeti pahasına korumaktadır.

Ziraî mahsul satışlarının kârsızlaşması, tesirlerini devletin varidatında da göstermiştir. Buhrandan evvel bu varidatın kaynaklarını geniş müstahsil kitlesinin kârlı satışları canlandırıyordu. Müstahsil, devlete karşı, eline geçen para miktarınca bir tediye kabiliyeti gösteriyordu. Bugün ise, devlete olan borcunu, sermayesinden yani hayvanını, vesaitini satmak suretile ödemektedir. Bu öyle bir mükellefiyettir ki, diğer borçların fevkinde gelir ve bilâ münakaşa ödenmek mecburiyetindedir. Bunun için kârsız ve zararına satışların, köylü bütçesine ve köylü bütçesinden devlet bütçesine aksetmemesine imkân yoktur.

Ziraî mahsulât satışlarının kârsızlaşmasının, müstahsilin piyasadan alâkasını kesmesi gibi bir netice tevlit ettiğini müşahede ediyoruz. Mahsulâtı mütenevvi olan bir çok sahalarda, müstahsil, mahsulün para etmediğini görerek pazar emtiası istihsalini terk ve zatî ihtiyaçlarına lâzım olan maddeleri bizzat kendisi istihsal etmektedir. Bu hâdisenin ifade ettiği iktisadî mana, köy müstahsilinin kendi içine kapanması, yani emtia iktisadiyatından zatî iktisada ric'atidir. Bir tek misal verelim: Ankara'ya yüz kilometre mesafede bulunan Kızılca hamamda tiftik keçisi besliyen bir köylü ile olan konuşmada, köylü, bundan üç sene evvel 400 tiftik keçisi olduğunu ve tiftik fiatlarının sukutu üzerine vergi ve sair borçlarını ödemek için her sene yüzden fazla tiftik keçisi sattığını, hayvanlarının kısmı azamının mezbahaya gittiğini ve bugün elinde ancak elli keçi kaldığını söylemişti. Bunları da satınca nasıl yaşıyacağı kendisine sorulduğu zaman, cevap olarak diğer köylüler gibi tuzdan başka bir şeye para vermiyeceğini, tarlasının ve elinde kalacak bir kaç hayvanın mahsulile kendisini idare edeceğini söylemişti. Hakikaten o civarda bu köylü kadar tiftik keçisi olmıyanlar, haznesi pazarda olan kazanç musluğu tıkanınca, çoktan kendi içlerine çekilmişlerdi.

Bu hâdise, bize şu tarihî hâdiseyi hatırlatmaktadır: 19 uncu asrın ortalarına kadar Anadolu'da Şarktan gelen kervanların takip ettiği yollar üzerinde bulunan ticaret merkezlerinde, kârvanlarla yapılan ticaret, mahallî emtia mübadelesini zorlıyarak bu yollar üzerinde mübadele düğümleri vücude getirmişti. Bu ticarî düğüm noktalarının civarında bulunan köyler de az veya

çok nisbetlerde emtia mübadelesinin nüfuzu altına girmişti. Fakat Anadolu'da demiryollarının, ve sahillerimizde vapurların işlemeğe başlamasile bu yollardan akan ticaret, mecrasını değiştirmiş ve teşekkül etmiş olan ticarî merkezler de binnetice ticarî ehemmiyetlerini tedricen kaybederek «zatî iktisat» sistemine dönmüşlerdi. Buna mukabil yeni yollar üzerinde yeni ticaret merkezleri teşekkül etmişti. «Charles Texier» vaktile mühim bir ticaret merkezi olan Bolu şehrini 1836 da şöyle anlatıyor:

«Bolu şehri, bahçelerle muhat mahalleler içinde yapılmış yirmi beş bin kadar nüfusa maliktir. İstanbul ile Ankara arasında transit merkezi olmak itibarile Bolu şehri yapağı ve boyacılıkta müstamel sarı tohum (cehri olacak) mahsulâtı üzerine epeyce büyük bir harekti ticariye yapar. Kârvanlar fasılasız bir halde bir birini takip eder. Vaktile dahilden geçen İran ticareti, vapurların icadındanberi Trabzon vasıtasile denizden icra edilmektedir.» (*)

Birde bugünkü Bolu'yu göz önüne getirelim: «Charles Texier» nin bahsettiği ticaret kârvanları çoktan tarihe karıştı. O zaman yirmi beş bini bulan Bolu nüfusu bugün ancak 7,215 dir. 1888 senesinde Ankara'ya açılan demiryolu, Bolu'nun hem transit ticaretini, hem de ziraî hinterlandını söndürdü. «Charles Texier» nin de kaydettiği gibi, buharlı gemilerin işlemeğe başlaması İran ticaretini Trabzon'a çekmekle daha o zaman Bolu'ya ilk darbeyi vurmuştu. Bugün Bolu ticarî ehmmiyeti olmıyan küçük bir kasabadır. Büyük kârvansarayları boş ve haraptır. Fakat buna mukabil, Ankara hattı güzergâhında pazar için istihsalde bulunan münkeşif mevkiler vardır. Eskişehir, Polatlı ilh. gibi. Şimdi de buna benzer bir hâdise karşısındayız. Fakat şu farkla; eskiden Anadolu'da ticaret yollarının değişmesi muayyen mıntakaları zatî iktisada avdet etmişti . Bugün ise emtiasına kârlı satış imkânları bulamadığından dolayı emtia müstahsili mıntakalar zatî iktisada dönmek hususunda kuvvetli bir temayül göstermektedir. Bunun millî iktisat bakımından bir iktisadî dağılış, yani millî iş bölümile birbirine bağlı olan müstahsiller

(*) Charles Texier Küçük Asya. Cilt I. S. 268.

arasındaki bağların kopması, devlet *maliyesi* noktai nazarından da varidat membalarının daralması olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Fakat köyün kendi içine çekilişini Anadolu'nun her yerinde müşahede etmeyiz. Öyle yerlerde öyle müstahsiller vardır ki, münhasıran bir veya iki mahsulün istihsalinde ihtisaslaşmışlardır. Bütün sây faaliyetleri, bir veya iki mahsulü istihsaline göre organize edilmiştir. Meselâ, münhasıran tütün, münhasıran pamuk, münhasıran üzüm istihsal edn müstahsiller gibi. Bunlar için zatî iktisada avdet imkânı yoktur. Çünkü, ellerinde yalnız üzüm yetiştirdiği tek bir bağ, yahut tütün istihsal ettiği tek bir tarla vardır. Bütün kazancı istihsalinde istihsaslaştığı bu tek mahsule tâbidir. Ekseriyetle kasabalarda bulunan bu tip müstahsiller, mahsullerini satamayınca, aç kalmaktan başka bir kabiliyet gösterememişlerdir. Halbuki, mütenevvi mahsul yetiştiren yerlerde ve köylerde bulunanlar ise, hayvanlarından, tarlalarından istifade ederek zatî ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Pek mahdut nevide mahsul istihsal eden kasabada zatî iktisada avdet şeklinde değil, içtimaî farklılaşma şeklinde bir bünye tahavvülü vardır.

2 — *İçtimaî farklılaşmada* müstahsillerin mühim bir kısmı istihsal vasıtalarından yani mülkiyetlerinden tecerrüt ederek iş kuvvetini satan müstahsiller haline gelmektedir. Emtiasını satamıyan fakat mutavassıta, murabahacıya olan borcundan dolayı elinden bütün istihsal vasıtalarını borcuna mukabil alacaklısına devreden müstahsil, yaşamak için ancak kol kuvvetini satmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bugün Anadolunun her yerinde böyle binlerce köylünün, şehirlere yahut diğer iş merkezlerine, demiryolu inşaatı olan yerlere akın ettiğini görmekteyiz. Uzağa gitmeğe lüzum yok. Ankara istasyonunda sırtlarında yorganları dolaşıp iş arıyan köylülere her gün tesadüf ediyoruz. Memlekette iş olduğu takdirde böyle bir içtimaî farklılaşmada müstahsilin bir dereceye kadar aç kalmasına belki imkân bulunamazdı. Fakat bugün Türkiye, iş sahası pek dar olan bir memlekettir. İş sahasının vüs'ati ile artmakta olan «istihsal vesaitinden mahrum köylünün» adedi makûsen mütenasiptir. Bu vaziyet ancak bir fakirleşme (Pauperisation) tevlit etmektedir. 1932 senesinin başında Urla ve Kemal Paşa kazalarındaki yoksulluk bunun

neticesiydi. Misal olarak o zamanlar İzmir'den Akşam gazetesine gelen muhabir mektuplarından bazı parçalar alalım: «*Urla belediye reisi Âdil Bey izahatında bilhassa şu sözleri söyledi:*

Akşam'dan rica ederiz tütünlerimizin satılması için muavenet etsin Aksi takdirde hepimiz de açlığa mahkûmuz. Kasabamızda hayat durmuştur. Belediye kasasında metelik yoktur. Çünkü halk para vermiyor (*) «Urla kasabasında ihtiyaçları anlaşılmış, zaruret içinde 1400 kişi, köylerde 1700 kişi vardır. Bu sene 500 bin kilo tütün elde kalmıştır.» (*)

«Tire merkezile İzmir'in Değirmendere nahiyesinde ve Bulgurca köyünde yoksulluk başladığını işittim. Hilâliahmer merkezi reisi Sezai Beyi görerek bunun doğru olup olmadığını sordum.

Bana şu cevabı verdi: «Maatteessüf bu haber doğrudur. Bize bugün malûmat geldi. Bulgurca, Değirmendere karyeleri tütünlerini satamamışlardır. Zaruret bundan ileri geliyor.» (*) Bu aralıkta alacaklıların da müstahsili sıkıştırdığı anlaşılmaktadır. «*Muhtar Sadettin Efendi de şu sözleri söyledi: Beyim, hükûmetimiz tütünlerimizi alsın, bize yeni kredi bulsun. İstediğimiz budur. Biz borcumuzu öderiz. Altıntaş mahallesi muhtarları da şu izahatı verdiler: Mahallemizde zaruret içinde bulunanlar çoktur. Bağlarımızı işliyemiyecek vaziyetteyiz. Tütünümüz alınmaz, kredi bulunmazsa gelecek sene bu vaziyet yine hasıl olacaktır.» (*)*

Müstahsil, yaşıyabilmek için elinden son vasıtalarını da çıkarınca, doğrudan doğruya sefaletle karşılaşmaktadır. Bunun için bizde bugünkü şartlar altında içtimaî farklılaşma sefaletle müterafiktir.

Bu sözlerimizden içtimaî farklılaşmanın zatî iktisada dönen köylerde olmadığı zannı hasıl olmamalıdır. Oralarda zatî iktisada dönen köylünün ekseriyetini hali vakti nisbeten yerinde olanlar teşkil etmektedir. Kendi kendini idare edemiyecek kadar hayvanı, tohumu olmıyan köylü ise, hem ailesinin gıdasını tedarik etmek, hem de vergi borcunu ödemek için köyünü terke-

(*) 1932. 8. I. tarihli akşam gazetesi. İkinci sahife.
(*) » » » » » » »
(*) » » » » » » »
(*) » » » » » » »

derek iş aramağa gidiyor. Fakat Anadolu'da bu köylerini terk-edenleri doyuracak iş sahaları nerede?

Bu bünye tahavvüllerinin millî sanayii üzerinde de tesirini göstermemesine imkân yoktur. Mamulâtının pazarını geniş köylü kitleleri teşkil eden millî sanayi, karşısında kendi içine çekilen yani pazarla alâkasını kesen bir köylü kitlesi bulursa, inkişaftan kalamıyacağını kim iddia edebilir? Halbuki millî sanayi, inkişaf için pazarla alâkası mütemadiyen artan bir köylü tabakasına muhtaçtır. Köylünün içtimaî farklılaşması, hakikati halde millî pazarın daralması değil, bilâkis genişlemesidir. Çünkü, hem sermaye sahibi müstahsil, hem iş kuvvetini kiraya veren köylü, millî sanayiin istihlâk maddelerine, istihsal vasıtalarına karşı daimî alıcı vaziyetindedir. Fakat bu ancak her iki zümrenin işlerini tevsi etmesile mümkündür. İçtimaî farklılaşma bir fakirleşme şekli aldığı takdirde millî sanayi bu cihetten de pazarlarını kaybetmiş olacaktır.

Görülüyor ki, dünya buhranının köy iktisadiyatımızda tevlit ettiği bünye tahavvülleri, tesirlerini köy hudutlarından taşırarak bir taraftan devlet bütçesinde diğer taraftan da millî sanayide göstermektedir.

Bir kıssa ve bir hisse.

Yakup Kadri

Yirmi yaşında toy bir delikanlı idim. Koltuğumun altında 3,50 franklık, sarı kaplı Fransızca kitaplarla, Babıâli caddesinde serserem sepet dolaşıyordum. Arkadaşlarımdan biri, karşı kaldırımda, içinde yürüdüğü bir kümeden ayrılıp bana doğru ilerledi: «— Haydi, bizimle gel. Bir edebî cemiyet kurmağa gidiyoruz», dedi.

Yüreğim ağzıma geldi. Edebiyat, benim için her şeydi ve edebî bir zümreye girmek -velev adsız sansız bir âza sıfatiyle- tasavvur edemiyeceğim kadar yüksek bir ikbaldi.

Arkadaşımın beni ulaştırdığı küçük grupun yanına varınca bir de ne göreyim; devrin en meşhur simalarından üçü dördü bir arada, âbideler gibi dikilip duruyorlar. Heyecandan az kalsın ağlıyacaktım.

Bir küçük odada toplandık. Cemiyetin ismi ne olacak? Üstatlardan biri:

«— Fecri - Âtî» dedi.

Ya gayesi? Uzun müzakereler, münakaşalar. Bu pırıl pırıl parıldayan dergâhta ben bir hayran mürit. Hep dinliyorum ve her dinlediğimi doğru buluyorum. Nihayet, meydana şöyle bir *formül,* bir düstur çıktı:

«Sanat şahsî ve muhteremdir.»

Sanat şahsî ve muhteremdir! Bu cümleyi, içimden, bir dua ezberler gibi, yüz defa tekrar ederek evimize döndüm. Sanat şahsî ve muhteremdir! Ve kader istedi ki, Fecri - Âtî'nin daha ilk adımında bu büyük, bu mübarek davayı bir takım gafillere karşı ben müdafaa edeyim.

Bir kere mi? Hayır, yıllarca. Ve bu akidenin neşri için okumadığım kitap, baş vurmadığım âlim kalmadı. Gross'tan Bergson'a, Bergson'dan Remy de Gourmont'a kadar irili ufaklı bütün frenk kafalarını kendime dayanak yaptım. Arkamda Fecri-Âtî, önümde bu büyük kumandanlar, «Sanat şahsî ve muhteremdir» bayrağı elde, yıllarca, iniş, yokuş yürümediğim yer, çatmadığım adam kalmadı. Sanat şahsî ve muhteremdir: Hiç bir *şövalye*, kendi arması üstündeki *döviz*'i için, eminim, benim kadar candan cihada çıkmamıştır.

Bu coşkunluğum, sanat perisi yolunda bu serdengeçtiliğim, ilk millî felâketimiz olan Balkan harbine kadar, bütün ateşile devam etti. Fakat, ne vakit ki, Çatalca önüne dayanan düşman toplarının sesini ta yatağım içinden işitmeğe başladım, hisseder gibi oldum ki, hayatta benim yaptığım mücadeleden daha mühimleri vardır.

Balkan harbini daha bir sürü millî felâketler takip etti. Ben gene «Sanat şahsî ve muhteremdir» diyordum. Fakat, onun yanıbaşında, hiç değilse onun kadar *şahsî* ve *muhterem* şeyler olabileceğini de düşünmeğe başlamıştım. Nihayet, 1914, 1918 geldi. Garp imperialismasının kandan ve yağmadan gözü dönmüş kurt sürüleri, bütün vahşetile bizim zavallı ağıllarımızın üstüne de saldırdı ve ortada, ne edebî cemiyetlerden, ne mukaddes sanat davâlarından eser kaldı. O zaman, artık, bütün acı sarahatiyle anladım ki, istiklâli uğrunda o derece ter döktüğüm sanat, evvelâ, bir cemiyetin, bir milletin malıdır. Sonra da nihayet bir devrin ifadesidir. Bunlardan tecrit edilmiş bir sanatın ne manası, ne kıymeti vardır. Müstakil sanat müstakil vatanda olabilir.

●

Falih Rıfkı, son çıkan o keskin kitabında:

«Ben, diyor, senelerdir san'atkârlık iddiasını bıraktım. Ondan ve öteki dostlarımdan bir noktada ayrılıyoruz: Ben, gerçekten dava adamıyım. Sanatı, edebiyatı, makaleyi, gazeteyi, mecmuayı, seyahati, her şeyi, davama yettiği kadar alırım: o kadar kıymet veririm!.»

Bu sözler, yukarıdanberi kısa bir krokisini çizdiğim devrin imtihanlarından geçmiş olanların anlıyabileceği bir fikir ve gönül

itirafıdır. Bizim neslimiz, fikirleri ve hisleri, başkalarının yazdığı kitaplarda *hap hazır* bulmadı. Kendi dişi tırnağile çetin hayat hâdiselerinin kara bağrından söküp çıkardı. Onların ağırlığını kendi kanının ağırlığiyle tarttı. Onların nüfuz ve tesirini kendi etinde tecrübe etti.

Onun içindir ki, bir zamanlar, yoluna can verdiğim «Sanat şahsî ve muhteremdir» vecizesi bana, şimdi, hiç bir mana ifade etmiyen cümlelerden biri gibi geliyor. Zira, hayat, onu tekzip etmiştir.

●

Sanat, ne vakit ferdî ve müstakil bir şey oldu?

Belde'nin ve Belde ilâhlarının muti hizmetkârı olan Fidias devrinde mi? Yoksa, bütün yarattıkları cihan, küçük ve münafık prenslerin, maddeden başka bir şeye inanmayan Papa'ların iradelerine göre ısmarlanmış olan Rönesans'ın o dâhî ırgatları, o dahî ustabaşıları arasında mı? Fertlerin *şahı*, Shakespeare'i İngiliz tarihinin Elisabeth devrinden kim ayırabilir? On dokuzuncu asrın *tez* ve *antitez*'lerini bir üslûp haline sokmuş olan Hugo'yu 1820-1880 Fransasından başka nereye oturtabiliriz? Göthe, teşekkül halinde bir dünyayı andıran Göthe, Fransız inkılâbının çiğneyip durduğu Germanya kahos'undan başka nereden zuhur edebilirdi?

●

Bu büyük insan, eserlerinin bir köşesinde şöyle der:

«Tunçtan kanunlar, ulu ve ebedî, cümlemize emreder, feleğin çemberini devretmeyi.»

Başka bir yerde şu hükümlerine rastgeliriz:

«Her yerde yaşama yolları, ebedî kanunlara göre şekilden şekle girer;

«Hayatın dış yüzü, bu yaşama şekillerile baştan başa değişir;

«İlâhî ve ezelî nizamın hükmü bütün mahlûklara şâmildir,

«Ve bunlar, daima, dıştan gelen tesirlerin altında türlü inkılâplar geçirirler.»

Para teziniz ve Prof. Wagemann.

Burhan Asaf.

Şevket Süreyya'nın «*500 milyon liralık Türk bütçesi*» yazısı çıktıktan sonra, etrafına bir yığın seyirci topladı. Hepsinin halinde, masallar dünyasından çıkagelmiş bir acayip mahlûku seyre dalmanın ve muhakemeye bir türlü sığdıramamanın ağzıaçıklığı vardı. Sihirbazın biri mi idi ki, bu Şevket Süreyya, 500 milyonluk bir bütçeden bahsediyordu? Kimi, böyle dedi. Kimi, zavallı meczuba acıdı. Fakat kimi de, «Vay, suü niyet sahibi!» töhmetini yapıştırarak ayrıldı. Bu, bir ciddî teklifin, teklifi yapanla birlikte bir panayır eğlencesi telâkki edilmesinin, ne ilk ne de son misalidir. Bize mahsus bir takdir usulüdür. Frenkler, bu gibi kararlarında daha tutukturlar. Çünkü onlar, işin dışyüzünü müdafaa ettikleri zaman dahi, *saklı kalmasını istedikleri* içyüz hakkında malûmat sahibidirler. Bizde, öyle değildir. Bizde, fikirler ve bilgiler ile değil, fikir ve bilgi izmaritleri ile geçinmek, ötedenberi âdettir.

●

Şevket Süreyya, o yazısını yazarken, hiç şüphe yok ki, *para*'nın hakikî manasına ve hakikî rolüne dayanıyordu. Ve muhakkak ki *quantité* nazariyesine bağlanmıyordu. Nasıl bağlanabilirdi ki, ancak muayyen bir devirdeki *para*'yı izah edn bu nazariye, o devirden hem evvelki hem sonraki *paraların* kaidesini vermekte aciz göstermektedir. Hattâ, iktisat ismini verdiğimiz münasebetler manzumesi hakkındaki bilgilerimiz gittikçe daha büyük bir vuzuh ve sistemlilik kazandıkça, kemiyet nazariyesinin o muayyen devirdeki parayı dahi tek başına izah edemediğini ve ona olan bir zamanki itimadımızın sadece *serbest mübadele* gibi kendi kendine ve tabiînin haricinde işler bir nizamın esrarlı oto-

matikliği içinde fetişleştirdiğimiz bir para mefhumundan ileri geldiğini daha iyi anlıyoruz. O kadar ki, cihanın bu *dümenli-para* devrinde, *para*'ya iradî olarak bir şekil vermek ve iradî olarak bir esas kaleme almak, önümüzdeki *beynelmilel iktisat ve para konferansı*'nın başlıca meselelerinden birini teşkil edecektir. Cihan harbinden evvel, insanlığa böyle bir teklif yapmak, «Altına lüzum yoktur. Parayı emtia fiatlarına göre tanzim ederiz!» yahut «Altın esaslı para kabul edilebilir. Şu kadar var ki, hem altınsız memleketlere altın temin etmek hem de bu gibi memleketlerin tediye muvazeneleri bozulacak olursa bunu kolayca düzeltmek çareleri lâzımdır!» şeklinde sözler söylemek, kürsü iktisatçılarının nazarında ilmî bir zındıklık sayılırdı. Bugün halbuki, bu gibi sözler, modern iktisat ilminin girizgâhları hükmünü almıştır. Hattâ, resmî konferansların ruznamelerine geçmiştir.

●

Konjunktur yani *piyasayı tetkik ilmi*'ni kuranlardan biri olup Almanya devletinin ayni isimdeki müessesesini idare eden Prof. Wagemann, «*Was ist Geld?*» (Para nedir?) isimli bir kitap neşretmiştir. Kitabın mevzuu, *para*'nın fetişleştirmeğe değer hiç bir tarafı kalmadığını ve idrakimize, pek alâ girmiş bulunan bu iktisadî unsurun idaresini, bazı kaideler dahilinde, mükemmelen başarabileceğimizi isbat etmekten ibarettir.

Profesör, bize evvelâ, *para*'nın ustaca bir tarihçesini yapıyor. Bu kısımları her hangi bir iktisat ve maliye kitabında da bulmak mümkündür. Yeni olan şey, muhtelif devirlerdeki muhtelif paraların kanuniyetlerini tesbit ederek bu kanuniyetler arasında yapılan şaşırtıcı mukayeselerdir. Kitabın siklet merkezini, bugün bizim «kredi» ismini verdiğimiz «*defter ve hesap parası*»nın hakikî (fiduciaire) paradan başka bir şey olmadığını isbat eden kısımlar teşkil ediyor:

«Kanunu yapan, *defter ve hesap parası*'nı emniyet altına almayı ihmal etmiştir. Bunun, cihan harbine takaddüm eden yirmi sene zarfında bir zararı dokunmamıştır, çünkü o sıralarda iktisadiyatımız devam eden bir yükseliş halinde bulunuyordu; fakat böyle bir usulün (yani kredinin kontrol altında bulunmaması), uzun sürecek olan bir buhrana mukavemet edemiyeceği aşikâr

idi. Ki, 1908 de yapılan banka anketi de bunu iyice göstermişti. Öyle ki, bu seferki buhranda, kısa vadeli *defter ve hesap parası* hesaplarile uzun vadeli sermaye hesaplarının birbirine karışması yüzünden, bankaların seyyaliyeti sarsılmış ve en itibarlı banka imzaları bile, itibarlarını kaybetmiştir.

«Öyle ki, 13 temmuz 1931 de kopan hâdise ile (Alman banka kredisinin yıkılış tarihi) 18 inci asırda cereyan eden vak'alar arasında büyük bir benzerlik vardır. O tarihlerde, buhran başgösterdi mi, bütün banknot bankaları yıkılırdı. Bugün halbuki, böyle bir şeye imkân yoktur, çünkü kayme'nin tediye kabiliyeti kanun ile teyit edilmiştir. Halbuki o sıralarda, kayme demek, bankanın müşterisine verdiği bir borç senedi demekti. Kaymenin bir borç senedi mahiyetinden çıkarak bir tediye vasıtası mahiyetini aldığı, ancak neden sonra anlaşıldı ve ondan sonradır ki, devlet, kayme basmayı bir imtiyaz şekline koymağa lüzum gördü ve onun hem baskısını hem de karşılığını kontrol etmeğe başladı.

«İşte bugün de, malî kudretinin en zayıf bulunduğu bir anda, devletin, yıkılmak tehlikesi gösteren büyük bankaları bir çok nakti fedakârlıklar pahasına tutması, ancak ve ancak, kredinin *fiduciaire* paradan (yani mütedavil akçadan) başka bir şey olmadığını anlamasından ileri gelmektedir. Şu halde, banka kredisi hakkında da, tıpkı bir zamanki banknot gibi, gerek hukuk ve gerek ise para esası bakımından lâzımgelen tedbirlerin alınması lâzımdır. Bundan sonra artık banka kredisinin de bir imtiyaz telâkki edilmesi ve bu imtiyazın da devlet tarafından verilerek devlet tarafından kontrol edilmesi icap eylemektedir.»

Prof. Wagemann'in bu müşahede ve hükmü o kadar doğrudur ki, buhran yüzünden, Amerika ve Avusturya da dahil olmak üzere, bir çok memleketlerde, seyyaliyetlerini muhafaza etmek istiyen büyük bankalar, bunu yapabilmek için küçük bankaların yani tasarruf sermayelerinin başını yemişlerdir. Ve gine bunun içindir ki, tasarruf sermayelerinin himayesi ve bu sermayelerin kredi spekülasyonlarına girişen büyük bankaların elinde bir nevi seyyaliyet karşılığı telâkki edilmemesi hususunda her tarafta büyük mücadeleler yapılmaktadır. Bankaların borsalara, borsaların esham ve senedata, esham ve senedatın gine tasarruf akçalarına bağlı bulundukları ve bütün bu para man-

zumesinin de tedavüldeki para kadar *defter ve hesap parası*'na dayandığı düşünülürse, kredinin ne korkunç bir nisbet dahilinde paralaştığı ve bu paranın da devlet murakabesine alınması lüzumu, bir kalemde anlaşılır.

Profesör bundan sonra gerek mumyalaşmış kemiyet nazariyesine gerek ise bunun *taht-minderi* olan *altın*'a şiddetle hücum ediyor ve bu madenin kalkması lüzumunda ısrar ediyor. Sonra gine, *dümenli-para* esasına dönüyor. Ve, plân içine alınmış bir istihsalin hesaplı ihraçlara müsait olduğunu isbat ediyor. Bu kısımları almıyoruz, çünkü bu noktayı hem Şevket Süreyyanın

«İş hasreti ve 500 milyonluk Türk bütçesi» ve
«İnflasyon değil, iş bolluğu»

isimli yazılarında bulacaksınız, hem, aşağıki tetkikimizin mihverini teşkil edecektir.

●

Para'nın, altın esasından ne kadar müstağnî ve kemiyet nazariyesile ne kadar alâkasız olduğunu gösteren bir *para* varsa o da *Türk parası*'dır. 150.000.000 lira kadar bir şey tutan bu para, cihan harbinden çıktığımız günden itibaren, bir *içpara* vasfını göstermiş ve bir içparanın kanuniyetlerine göre yaşayıp gelmiştir. Türk parası, tamamile Türk iktisadiyatının bir ifadesidir. O iktisadiyata göre peryodik düşüşlerini yapmış ve nihayet o iktisadiyata göre istikrarlandırılmıştır.

1 Türk lirası = 12.06 frank üzerinden.

İlk *Türk parasını koruma kararnamesi*'ne kadar, Türk parası, Türk iktisadiyatının bir ifadesi idi ama, başıboş bir ifadesi idi: öyle, diğer memleketlerde olduğu gibi, tedavül miktarı ve tedavül sür'ati sıkısıkıya murakabe edilir ve lâzımgeldiği gibi çoğaltılır yahut azaltılır bir para değildi. Böyle olmakla beraber, Türk parasını bir idare eden kuvvet vardı. Bu kuvvet, devlet değildi. *Haricî ticaretimiz* idi. Bütün emtia fiatlarımız gibi (dahilde istihsal olunanlar ve hariçten getirilenler), paramızın kıymetini de, bu haricî ticaret ve buna bağlı olan tediye ve ticaret muvazenelerimiz tayin eyliyordu. Bir hammadde ve ziraat memleketi olduğumuz için, bu muvazeneler her sene aleyhimize olarak teessüs edyor, fakat her yılın açığı bir daha evvelkine ta-

adûl ettiği için, paranın kıymetten düşüşü gerçi kronik fakat muntazam ve oldukça gayri mahsus bir seyr takip ediyordu. 1929 senesine kadar. 1929 da, ithalât ticaretimiz, gümrüklerin yükselmesinden evvel o malûm olan *mal stok etmek* teşebbüsüne girişti ve paramızın birdenbire ve beklemediğimiz bir nisbet dahilinde düşmesine sebep oldu. Hükûmet, derhal hareket geçerek, memlekette, ilk defa olarak *tediye muvazenesi* kontrolünü tatbik etti. Merkez bankamız henüz olmadığı için, bu işi, hükûmet namına bir Bankalar konsorsyomu idare eyledi. Paramız artık evvelkinden gayri bir rejime tâbi olmağa başlamıştı.

Aradan bir müddet geçti. Memleketin hammadde ve ziraatçi olması, tediye muvazenesi tıkaçlarını zorlamağa başladı. Ve muvazeneyi gine bozdu. Bu sefer muvazeneyi hem para ve hem de emtia cihetinden temin etmeğe çalışmak lâzımgeldi: Kontenjan rejimi ilân olundu.

Daha o zaman, *Hakimiyeti Milliye*'de arka arkaya neşrettiğimiz yazılarda, keyfiyeti tetkik etmiş ve her iki tedbirin de, ancak bir iktisadî inşa programına derhal tevessül edilirse tam tesirlerini gösterir ve memleketin hayrına işler kombine bir cihaz teşkil edeceklerini işaret ettik ve böyle bir inşa programına muvazi olarak gerek ithalât gerek ise ihracatın mümkün olduğu kadar hem *tekelden* hem de *memleketlere göre* idare edilmesi lüzumu üzerinde ısrar eyledik.

O günden bugüne kadar, gene epey bir zaman geçti. Bu müddet zarfında, Türk parası, acaba ne gibi hususiyetler arzetti?

Gaye, Türk parasını 1 lira = 12.06 frank üzerinden tutmaktı. Aksi takdirde paramızın satın alma kuvveti hem içpazar hem de dışpazar maddeleri için düşecekti.

İçpazar maddelerine göre, Türk parasının satın alma kuvvetinin değiştiğini şundan anlıyoruz ki, gıda maddeleri ilk tedbirlerin alındığı tarihe nazaran 1/3 ine indi. Bunun sebebini dışpazar maddelerile paramız arasındaki münasebette arayalım. Eğer sıkı bir tediye ve ticaret muvazenesine gidilmeseydi, dışarıdan, bize lâzım olduğu kadar mal ithal edecektik. Fakat memleketin iktisadî bünyesi, buna ötedenberi salih olmadığı için yani satın aldığımız malların kıymeti satmakta olduğumuz malların kıy-

metinden ötedenberi yüksek olduğu için, muvazeneyi, ancak sattığımız kadar satın almak prensipi sayesinde tahakkuk ettirebilirdik. Bunu yapmakla, muhtaç olduğumuzdan daha az emtia ithaline başladık. Gerçi, dışarıdan gelen emtia, gümrük kapılarımıza kadar 1 Türk lirası = 12.06 frank nisbetini bozmadı. Fakat gümrüğünü verip tüccarlarımızın eline geçtikten sonra, derhal «çok talep az arz» kaidesine göre bir spekülâsyon mevzuu oldu ve malına göre % 10 dan % 40 nisbetine kadar pahalıya satılmağa başladı. Binaenaleyh, gerçi paramızın dışarıya teidye edilirken olan satınalma kabiliyeti 1 Türk lirası = 12.06 frank nisbetine sadık kaldı ama, mal içeriye girdikten sonra ona karşı olan satın alma kabiliyetini yukarıda tasrih ettiğimiz nisbetler dahilinde kaybetti. Tüccar ve yahut sermayedar bakımından paramız, istikrar paritesini muhafaza etti ama müstehlik bakımından edemedi ve şimdiye kadarki sukutlarının en mühimini kaydetti.

Bütün bu hâdiselerle beraber, Türkiye'ye mahsus bir buhran ve buna yoldaş olarak bir bütçe sıkıntısı başlamıştı. Bir taraftan hariçten satın aldığımız ihtiyaç maddelerinin pahalanması ve bir taraftan da munzam vergilerin tatbiki müstehlikin iştira kabiliyetini, bittabi sarstı. Bu sarsılışın içpazar maddeleri bakımından pek büyük bir ehemmiyeti vardı. Çünkü bizde alım kabiliyeti olan müstehlik bu alım kabiliyetinin mühim bir kısmını, zaten dışpazar maddelerine (giyinmeğe, süslenmeğe ve eğlenmeye) tahsis etmek itiyadında idi. Ki, bu itiyatlarından vazgeçmemesi, içpazar maddlerine karşı çok daha az bir para ayırabilmesi, bu ise, içpazar maddelerinin, müstehliğin kendileri için azalan alım kabiliyetine intibak etmeleri demekti. Binaenaleyh: kiralar düştü, gıda maddeleri fiatları düştü. Öyle ki, bu sefer:

a) Müstehlik tarafından bakınca, Türk lirasının iştira kabiliyeti gıda maddelerinde 2/3 (1) nisbetinde, kiralar da % 20-40 nisbetinde arttı.

b) Müstahsil bakımından ise, şu haller başgösterdi:

Müstahsil, Karadeniz ve Ege gibi pazar için emtia istihsal eden mıntakalarda ise, gıdasını daha ucuza tedarik etmek imkânına

(1) İzmir vilâyetinin resmi istatistiklerine göre.

mukabil, bir taraftan sattığı malın para etmemesi ve bir taraftan da dışarıdan gelen ihtiyaç maddelerini alım kabiliyeti düşmüş bir para ile satın almak mecburiyeti ile karşılaştı. Sattığı malın para etmemesinin başlıca sebebi; müstehlik olan, kazancını daha ziyade Avrupa malları istihlâkine yatıran ve bu mallara arız olan pahalılığı kendisinden çıkarmağa çalışan aracılar silsilesinin fiat kırıcı politikası idi.

Zatî iktisat mıntakalarındaki müstahsile gelince, o zaten hem gıda hem de ihtiyaç maddelerini kendisi istihsal ederdi. Yalnız, devlete ödiyeceği vergiyi, pazara arzettiği gıda maddelerinden çıkarırdı. Bunların fiatı 1/3 e düşünce, vergi ödeme kabiliyetini kaybetti ve zararın ucu gine devlet bütçesine dokundu.

İşte 1 Türk lirası 12.06 frank üzerinde tuttuğumuzu zannettiğimiz Türk lirası, hakikati halde, haricin mallarına karşı bir inflasyon, içpazar mallarına karşı ise bir deflasyon manzarası arzetmekle, bütün istikrar gayretlerimizi tamamile nazarî kılmıştır. Halbuki miktarı, ne artmış ne de eksilmiştir. Bittabi paramızın bu iki türlü ve birbirine tamamile zıd iki kıymet istikameti alışı *paramızın para bakımından mütaleasından* anlaşılamaz.

Paramızı, iktisadiyatımızın bir ifadesi olarak mütalea etmek yani kemiyet nazariyesini tamamile bir tarafa atmak şartiledir ki, onda, iktisap etmiş olduğu hakikî yani hayatı iktisadiye üzerinde müessir halleri tesbit edebiliyoruz. Besbelli bir şey ki, bunun en büyük sebebi, tediye ve ticaret müvazenelerinde müdahalenin kabul edilmesine mukabil *para*'nın kendisi üzerinde lâzımgelen müdahalenin yapılmamasıdır. Para bakımından da bir müdahalenin lüzumundan bahsedenlere, *deli* yahut *suü niyet sahibi* ismini takanlara, bu hususta, bir kaç söz daha söylemek isteriz.

Memlekette ayrıca, bir de borç ve alacak vaziyeti vardır. Bugün bütün manasile, ziraat ve ticarette, kredilerin donması ameliyesine şahit oluyoruz. Kredinin en büyük nâzımı istihsal, memleketteki müstahsil ise köylü olduğuna göre, kendi istihsal ettiği emtiaya karşı dehşetli bir deflasyon temayülü gösteren bir parayı nasıl kazanacağını ve nasıl ödiyeceğini düşünmek lâzım değil midir?

Şimdi, bir de bazı memleketlerde yapılan inflasyon hareketin-

den bahsedelim. Cihan harbinden sonra, bütün paralar düşerken bu sukut nisbeti hem Almanya ve Avusturya gibi bazı Avrupa memleketlerinde hem de umumiyetle Balkan memleketlerinde pek büyük olmuştur. Harpten evvel bir *drahmi* yahut bir *leva*, bir *ley* dört ile beş kuruş arasında yer tutarken, bugün, bizim paramız da düşmüş olduğu halde, bütün bu paralar bizim bir kuruşumuz etrafında bir kıymete malik bulunmaktadır. Bunun, bu memleketler bakımından şöyle bir esaslı faydası olmuştur: iş ücretlerinin düşük olması ve dolayısile ihracat kabiliyeti; haricin mallarına karşı paranın alım kabiliyetinin az olması ve dolayısile bu mallara müstehlik olan sınıfın paranın kıymeti bakımından bir millî tasarrufa mecbur tutulması, lüks istihlâklerin pek mahdut kimselere inhisar ettirilmesi ve hariçten getirilecek ihtiyaç maddelerinin daha ziyade orta cinsten ve hattâ orta cinsten de aşağı olarak tedariki ve ithalât bünyesinin buna göre yani memleketin zayıf alım kabiliyetine göre tayini. Öyle ki, bütün gündelikliler, ücretliler ve devlet memurları, komşu memleketlerde; bizdekinden çok daha az bir para ile geçinirler. Fakat buna mukabil hariçten gelen mamul emtia ile dahilin ziraat emtiası arasındaki fiat makası bizdekinden çok daha mülâyim bir surette işlemektedir.

Bir de İskandinavya devletleri vardır ki, bunlar, İngiliz lirası düşer düşmez derhal paralarını düşürmüşlerdir. Bunun da sebebi, İmparatorluk ile olan sıkı iktisadî ve malî münasebetleridir. Hattâ bu harekete, Yunanistan da iştirak etmiştir.

Biz, kendi paramız için, bu yolları tavsiye edecek değiliz. Çünkü bunlar, klâsik inflasyon tasnifine giren hareketlerdir. Kaldı ki Balkan devletlerinin hemen hepsi, bütün bu gibi kararları alırken, bir millî iktisat kurmak yollarını aramaktan ziyade beynelmilel tabiiyetlerini olduğu gibi muhafaza edebilmek endişesile hareket etmişlerdir. Halbuki biz, yepyeni bir içpazar yaratmak davasındayız. Yani hammadde ve ziraatçi bir yarı müstemleke bünyesinden lâzım ve kabil olduğu kadar sanayileşmiş bir ileri ve müstakil memleket bünyesine geçmek istiyoruz. Bu itibarla, saydığımız bu memleketlerin hiç birisi, bize örnek olamaz.

Şu halde ne yapmalıyız?

Yukarıda dedik ki, tediye ve ticaret müvazenelerinin kontrolüne geçilmezden evvel, Türk parası, gerçi başıboş fakat haricî ticaretimiz tarafından idare olunur bir para idi. Yani bir nevi idareye tâbi idi. Fakat bu idare, bizim elimizde değildi. Halbuki, şimdi, onu, kendimiz idare etmek istiyoruz. Bunun da şimdiye kadar bir tek usulü tesbit edilmiştir: parayı Merkez bankası tarafından sevk ve idare etmek.

İyi ama, bir Merkez bankasının her hangi bir parayı sevk ve idare etmesi için o memleketteki iktisadî faaliyetlerin ileri bir iktisadî safhaya göre cereyan etmesi lâzımdır. Yani o memleketin kapitalist bir bünyeye malik olması lâzımdır. Böyle bir bünyede banka ile banka kredisi ve borsa ile borsa muameleleri, memleketin bütün işlerini idare ederler. İskonto burgusunu ne tarzda işletmek lâzımgeldiğini, Merkez bankası bilir, çünkü önünde hem sermaye piyasasına, hem para piyasasına hem de fiat hareketlerine dair sarih rakamlar vardır. Ve bu rakamlar, memleketin bir ucundan diğer ucuna kadar caridir. Kapalı zatî iktisat mıntakaları kalmamıştır. Faiz esası % 3 mevduat faizinden % 50 hattâ 100 murabaha faizine kadar yüz basamaklı bir merdiven tırmanmağa mecbur değildir. v. s. v. s.

Memleketimiz, ne yapalım ki böyle bir memleket değildir. Böyle olmayınca, bir merkez bankasının normal ve malûm kaidelere göre işlemesine de imkân yoktur. Ne kredi bankalarının cüzdanları ne de merkez bankasının mükerrer iskonto cüzdanı bir hakikat ifade eder. Bir kaç büyük şehrimizin ticarî senedat muamelesine uygun gelen iktisadî hayatı bütün memleket parasının idaresine esas teşkil edemez.

Yalnız sorabilir miyiz? Senet, sehim, tahvil gibi kelime ve mefhumların ardında ne vardır? İş ve istihsal. İyi senet ve iyi aksyon, sağlam iş ve kârlı istihsal demektir. Şu halde, bir taraftan iktisadımızı kurmak ve bir taraftan da Türk parasının idaresini elimize almak için, kapitalist şartların tekevvününe kadar bekliyecek miyiz? Haydi bekledik, yukarıda, para bakımından saydığımız uygunsuzlukları nasıl kaldıracağız? Parayı idare ederek. Şu halde bütün davayı böyle bir çıkmazın içine mi so-

kacağız: Memleket iktisadiyatının kurulabilmesi için dümenli ve idareli para esasına fakat dümenli ve idareli para esasına geçebilmek için de kurulmuş bir memleket iktisadiyatına lüzum vardır.»?

Hayır. Bizim görüşümüze göre milletin bütün yaratma enerjisini böyle bir çıkmazın içinde hapsetmeğe lüzum yoktur. Madem ki *para*'nın hakikî mana ve rolü anlaşılmıştır. Ve madem ki iktisadiyatını henüz kurmamış ve içpazarını henüz işlememiş bir memleket, daha uzun yıllar için sonsuz iş ve istihsal imkânlarına malik demektir, şu halde, iş ve istihsali *para*'ya değil, *para*'yı iş ve istihsale tâbi kılarız. Muayyen bir istihsalin muayyen bir hesap neticesinde kârlılığı anlaşıldıktan sonra bunun eshamını bekleyip ağzımızı havaya açacağımıza, bunu devlet plânının içine alır ve devlet kredisine besletiriz. Eğer ortada ferdî teşebbüsün de görebileceği işler var ve bunların eshamı hazır bulunuyorsa, iyi ya, onu da kredi mekanizmamızın içine alır ve paranın sağlamlığı bakımından kontrol ederiz. Şu var ki, banka kredisinin gerek hususî ellerde gerek ise devlet elinde paradan başka bir şey olmadığını ilk adımda kabul etmemiz ve mevzuatımızı buna göre kaleme almamız lâzımdır.

●

Prof. Wagemann'dan, Prof. Wagemann olduğu için bahsettik. Malûm ya bizde bir iddianın ciddî sayılabilmesi için bir frenk tarafından ortaya atılmış olması şarttır. Bazan da her hangi bir frenk usulünün tatbiki için o usulün evvelâ Garpta tecrübe edilmiş, Garpta kullanılmış ve Garpta eskitilmiş olması lâzımdır. Turgut Reis ve Barbaros zırhlılarını, Almanya tekaüde çıkarır, biz satın alırız, muharebeye gireriz, muharebeyi kaybederiz ve ancak ondan sonra aklımız başımıza gelir. Çok zamanlar, bizde, nazariye için de böyledir. Yoksa Prof. Wagemann'ın müdafaa ettiği para tezi, bir umumî şeniyetler bozuluşunun seyrinden kuvvet alan bir görüşten ve bu görüşün Almanya için ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Hattâ o kadar Almanya için ki, Almanyada Prof. Wagemann'ın tezi, iktisat ve istihsal bakımından, ancak yeni Alman iş sahaları zaviyesinden kuvvetli yahut zayıf addedilebilir. Halbuki biz cihan içindeki şeniyetlerin çözülüşünü ayni dikkat ve ayni sistemlilik ile takip ettiği-

miz için, daha «*Was ist Geld?*» kitabı gelmeden evet hattâ daha bizde tediye müvazenesi ve Türk parasının korunması henüz karar halinde değilken, ayni görüşü, çok daha büyük bir cesaretle benimsemiştik, çünkü Türkiyede, hemen bütün istihsal sahasının % 100 bakir olduğunu biliyorduk.

Profesörün kitabını mevzuu bahsetmemize sebep, kemiyet nazariyesine, ya menfaatlerine uygun geldiği ve yahut yegâne bilgi ve marifetlerini teşkil ettiği için inananları biz her dürtüp uyandırmak istedikçe: «Ajans bülteninde henüz böyle bir haber yoktur!» diyenlere, anlıyacakları bir tarzda hitap etmek içindir.

Yoksa biz tezimizin doğruluğundan eminiz. Tezimizi Prof Wagemann'lara teyit ettirmemize lüzum yoktur. Bütün iddialarımız için şahit göstereceğimiz salâhiyet, çok daha büyüktür. Bizi şahıslar değil, hâdiseler teyit eder, çünkü biz, memleket şeniyetleri namına konuşan adamlarız.

Ankara
Moskova
Roma. [1]

Bolşeva köyü

Yakup Kadri.

Bolşeva köyünün atmosferini, «Mustafa» filmini görmüş olanlara tarifte sıkıntı çekmiyeceğim. Çünkü, o filmin bir çok yerleri burada alınmıştır. Zaten, Bolşeva köyüne «Mustafa'nın kövü» de diyebiliriz.

Mustafa, türlü cürümler işliyen bir serseriler grupunun başı idi. Hayır sahibi, inkılâpçı bir delikanlı, bir «gepeu» memuru, bunları topladı. Etrafı, korularla çevrilmiş bir kır manastırına kapadı, orada, hepsini terbiye ve inzibat altına alıp çalıştırmağa başladı, ve, az zaman içinde orasını bir küçük sınaat merkezi haline soktu.

İşte, Bolşeva kövünün tarihçesi de aşağı yukarı budur. Bir masal, bir sinema mevzuu, bir hayal nasıl hakikat olur? Bunu görmek dileyen Bolşeva kövüne gitsin.

Bolşeva'da yalnız bu görülmez. Eğer, bir çok defa kasa hırsızlığı ettiği için yirmi yıl küreğe mahkûm olmuş bir kaşerli sabıkalının; çocukluğundanberi türlü tereddî arazı göstermiş ve yetiştikten sonra her adımında bir cürüm işlemiş bir betbahtın; bir meslekten yetişme fahişenin; bir ıslah kabul etmez kumarbazın; bir alkolism hastasının, günün birinde faziletli, faydalı birer vatandaş olabileceğine ihtimal vermiyecek kadar bedbinseniz gene Bolşeva kövüne gidiniz. Müşahede edeceksiniz ki, o kasa hırsızı bir *komünün* muhasebecisi, o müstereddî genç bir tezgâhta işbaşı olmuştur. O fahişe, iyi bir zevce, iyi bir anadır. O kumarbaz, kooperatif şefi, o sarhoş, belediye reisidir.

Bize refakat edenlerden birine soruyorum:

«— Nasıl muvaffak oluyorsunuz?

(1) Altıncı sayıdanberi.

«— Biz, diyor; ferdin ne kabahatine, ne faziletine ehemmiyet veririz. Her şey cemiyete ve muhite bağlıdır. İyi kurulmuş bir cemiyette ve kötülüğe müsait olmıyan bir muhitte her fert iyi ve faydalı bir unsur olur.

Daha ilk adımda bir *komunisma* dersi!.. Ve an ve yer o derece talkına elverişli ki, insan bu ukalalığa kızmıyor bile. Tebessümle dinliyor. Bolşeva kövünün havası, ruha yalnız sükûn ve inan kabiliyeti veriyor. Burada bir *komünist* cemiyetini *minyatür* halinde, âdeta, bir resimde, bir kitapta gibi mürekkepleşmiş, *sentez*leşmiş olarak görüyorum.

Gençliğimde Anatol France ve Paul Adam gibi *sentimental sosialist* muharrirlerden, müstakbel *sosialist* cemiyetlere dair yazılmış bir takım tasavvurî romanlar okumuştum, adım adım dolaştıkça, bu romanların sahifeleri gözüm önünde yeniden birer birer canlanıyor gibiydi.

İşte, herkesin bir arada gülüp eğlendiği umumî meydan; işte, herkesin bir arada yiyip içtiği umumî mutfak ve yemekhane; İşte, kocaman ve tek bir binanın bir çatı altında barındırdığı kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu işçi yığını ve nihayet, işte, *komüne* mahsus işlerin hep bir arada konuşulduğu ve adaletin hep bir elden tevzi edildiği «halk şurası».

Gözlerime inanayım mı? Yoksa bütün bu gördüğüm şeyler yeni bir sinema şeridi için hazırlanmış birer dekordan, birer oyundan mı ibarettir? Eğer, o koca koca binaların taş duvarlarına elimle dokunmasam; eğer, derin ve geniş kazanları islimle işliyen mutfağın yemek kokuları burnuma kadar gelmese; eğer, umumî meydandaki radio'nun durmaksızın çaldığı havaları kendi kulaklarımla dinlemesem; eğer, tezgâh ve fabrikalardaki emtia yığınlarını, arkadaşlarla hep bir arada tetkik etmesek; eğer, tenis yerindeki genç kızın taze ve çevik vücudunun önümüzden bir bahar rüzgârı gibi gelip geçtiğini seyretmesek bütün bunların yalan olduğuna hükmedeceğim.

Sabık kasa hırsızı yanıma yaklaşıp:

«— Bizim imal ettiğimiz şeyler hep spor levazımıdır; dedi.

Bunu söylerken, yüzünde, mektebini ve derslerini gelen ziyaretçilere göstermekten iftihar duyan bir mektepli çocuğun masum ciddiyeti vardı.

Atelyeden atelyeye dolaşırken önümüze çıkanların her birinde ayni öğünme ve gösterme heyecanını hissediyoruz.

«— Bakınız şu ayakkızaklarına; halis nikeldendir.

«— Bu raketlerin bir kısmı ihracat içindir. Bir kısmı da Soviet Rusya'da istihlâk edilir.

«— Bu futbol kunduraları çok sağlamdır. Moskova ve Leningrad stadiumları hep buradan alırlar.

«— İşte, benim üstümdeki bu kumaş ve bu fanilâ bu tezgâhta dokunmuştur.

Ben, köve alâkamı isbat etmek için sordum:

«— Peki, burası bir köy ama hiç kövcülüğe dair bir şey yaptığınızı görmiyorum. Yiyecek ve içeceğinizi nereden tedarik edersiniz?

Sabık sarhoş, belediye reisi:

«— Civar kövlerden, dedi. İlk zamanlar bizden çekinirlerdi. Şimdi, aramız çok iyidir. Hepsi tatil saatleri çalgı dinlemeğe, sinema seyretmeğe buraya gelirler. Bizden pek hoşnutturlar. Zira, bizim teknisienlerimiz, daima onların emrine âmâdedir.

Bir sual daha sordum:

«— Burada hiç vukuat olmaz mı?

Gene söze sabık kasa hırsızı karıştı:

«— Olur. Fakat ehemmiyetsiz vak'alar. Meselâ geçenlerde sevdiği kadın kendisine yüz vermiyor diye bir delikanlı ustura ile kadının yüzünü kesmek istedi.»

Bu da tıpkı Anatol France'ın «Sur la pierre blanche» romanındaki gibi. Sosialist muharrir, müstakbel beldede her şeyin değişik olduğunu tasavvur eder. Müstakbel beldede değişmiyen tek bir şey vardır. O da kadın, kadının füsunu ve bunun etrafındaki gönül davalarıdır.

Bekâr kızlar dairesinin kapısı önünde duran neşeli ve şakrak küme içinden bir genç kız kendisine dikkatle baktığımı sezerek, saçlarını elinin tersile düzeltti ve bir sarışın yıldız ışığını andıran bir bakışla benden yana baktı.

Rus kadını. Eski ve Yeni tip.

Soviet Rusya'sında ilk ve son olarak gördüğüm kadın şuhluğu da bundan ibarettir. Gerçi, bizim bildiğimiz yarı *mistik,* yarı

maceraperest *klasik* Rus kadını tipi ortadan tamamile kaybolmamıştır. Otellerde, barlarda ve hattâ bazı bu gibi *kozmopolit* muhitlerde, boyalı dudakları, sürmeli gözleri ve ince ipekli çoraplariyle, bunlar, yabancılarla derhal romanlardaki tavurlarını takınarak konuşurlar. Kimi bir jenralin kızı, kimi bir baronun karısı, kimi de zengin bir zahire tüccarının yeğeni idi. Fakat, büyük felâketten sonra...

Bir büyük otelin barında kadehimi dolduran *serveuse*'e soruyorum:

«— Moskova'lı mısınız?

«— Hayır, Sen Petresburg'luyum.

Ve inadına bu SEN PETRESBURG harfleri üstüne bastırıyor.

«— Yani Leningrad'lı değil mi?

«— Hayır, Sen Petresburg'lu...

Sert bakışlı gözleri bir çelik parıltısiyle parlıyor. Soluk, bir ölü renksizliğiyle soluk benzi öfkeden bir kat daha sarardı. İnce dudaklarındaki boya bile rengini attı. Yavaş, fakat, kat'î bir sesle:

«— Lenin, bir şehre ismini veremez. O burada, Kızıl meydanda'ki *mozole*'nin sahibidir.»

Kadın bununla ne demek istedi, bilmiyorum. Zaten, dikkatim, çoktan, gördüğüm bir *flirt* sahnesine takıldı. «Bar Ameriken»' in tezgâhı başında başka bir *serveuse* uzun sandalya üstündeki müşteri ile tatlı bir hasbihaldedir. Tıpkı, Wrangel dökülüşü, İstanbul'a gelen «haraşo»lar gibi, kırıtıyor; kaşlarını yalancıktan çatıyor ve Rus dişilerine mahsus kumru sesile ötüyor.

İskemle üstündeki adam, mutlaka bir yabancı mühendistir. Ve mutlaka kadından bir *rendez-vous* koparmağa çabalıyor.

Beyhude zahmet. Kadın belki «gelirim» diyecektir. Belki de gitmeğe can atıyor. Fakat, bin türlü manialar çıkacak ve kararlaştırılan *rendez-vous* olmıyacaktır. Niçin? İddia edildiği gibi araya »*gepeu*» mu girecektir.? Kadın bir yabancıya söz verdiği için Sibirya'ya mı sürülecektir? Hiç zannetmiyorum. Soviet Rusya'sının şehirleri zaten böyle buluşmalara müsait değildir. Bizim bildiğimiz cemiyetlerden kopmuş adacıklara benziyen ve o cemiyetlerin bütün zevk ve eğlence unsurlarını toplamış bu-

lunan bu Otellerde bile duvarların, kapıların, koridorların böyle teşebbüsleri kendiliğinden bir reddedişleri var.

Belli ki, kadın meselesi kökünden halledilmiş, kökünden kesilip atılmış bir memleketteyiz. Ve bu memlekette *atmosfere* bütün manasile erkeğin dengi, yeni ve sert bir kadın tipi hâkimdir. Her yerde, her işte, onu, ayni kuvvet ve ayni salâhiyetle erkeğin yanıbaşında durur ve yürür görürsünüz. Hattâ, silâhlı saflar arasında bile ona sık sık rastgelmek mümkündür.

Her süsten, her boyadan ârî çıplak başı bir avuç-içi gibi temiz ve düzdür. Kısa topuklu erkek kunduraları yürüyüşünü sakatlamamıştır. Sağlam olmakla beraber hiç te kalınlaşmamış bacakları üstünde gürbüz ve çevik gövdesini daima gösterişsiz ve yapmacıksız taşır.

Bununla beraber asla erkekleşmemiştir. Onda hiç bir cinsiyet tereddisinin alâmeti görülmez. İstediği zaman dosdoğru, riyasızca, «mertçe» dişidir ve bu ânını açık gümüşü gözlerinin içinde çakıp sönen pırıltılardan pek âlâ sezebilirsiniz.

Nafile, onu, şövalyeler devrinden kalma bizim o bayat «kur»larımızla, veya, o şarkkârî aşıkdaşlıklarımızla harekete getiririm sanmayınız. Yeni Rus kadını, eski Rus kadını gibi Avrupalı Madame'ların, Amerikalı Miss'lerin taklidi değildir. Hakikî ve derin bir inkılâp, onu, orta-yaş bakayası bir saray ve salon kadınlığı ananesinden tamamile ayırmıştır. Bu, artık, eli öpülen, arabada, sofrada sağa oturtulan veya trende kendisine yer verilen himaye ve iltifata muhtaç bir acayip mahlûk değildir. Onun için yeni Rus kadınını, el işçisi olsun, fikir işçisi olsun, tramvayların tiyatro kapılarının ve bayram günlerinde caddelerin izdihamı içinde en kabadayı erkeklerle itişe kakışa kendine yer ve geçit bulmağa çabalar görürsünüz.

Odesa'da ilk çizmeli kadına rastgeldiğim vakit irkilmiştim. Rusya dönüşü ilk gördüğüm boyalı kadın, bende, bir cüzzamlı tesiri yaptı. Bir müddet, uzun bir müddet rimelli gözlere bakamaz oldum.

İtalya'da kadın.

Faşist İtalya'da kadını bulmak güçtür. Mussolini, kadın hususunda tamamile Napoleon'u hatırlatır. Kadında yalnız bir meziyet arar: Analık. Ve Duce'ye bunun ötesi vız gelir. İktidar

mevkiine geçtiği gündenberi ne karısını, ne kızını yanında gören olmamıştır. Nadiren iştirak ettiği ziyafet sofralarında kadına kolunu bir angarya gibi verir ve onlarla sohbet etmesini hiç sevmez.

Belki, bizzat şefin kadınlığa karşı bu halidir ki, İtalya'da lâtif cinsin, ikinci safa çekilmesini intaç etmiştir. Yoksa, Faşist prensiplerine göre yeni bir kadınlık telâkkisi olup olmadığını bilmiyorum. Her halde, şu var ki, bugünkü İtalya kadını, öbür Avrupalı hemşirelerine benzemekten epiyce uzaklaşmıştır. Yeni İtalyan kadını fazla israftan, fazla süsten çekinir, idareli, tutumlu olmasını öğrenmiştir. Millî iktisat şuuru bütün hareketlerine hâkimdir.

Ayni derecede uyanık ve bilenmiş duran millî gururu da onu bir takım cinsiyet tereddilerinden vikaye etmektedir. İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da, artık, sokağa düşmüş olan aile skandalleri burada gittikçe azalıyor.

Boccacio'nun «Dekameron»'u, artık bize, İtalyan hanımları hakkında hiç bir fikir veremez. Ne de hattâ D'Annucio'nun kibar ve münevver zaniyeleri...

(Arkası var)

İki nesil arasında..

Yazan: Şevket Süreyya

Kadro neşriyatı etrafında cereyan eden son münakaşaları bu eserde toplu olarak bulacaksınız. Basılmak üzeredir.

Elektrikli Türkiye.
II.

Türkiyede Elektrik Sanayii nasıl olmalıdır ?

M. Şevki.

Bu bahsin başında akla gelen sualler şunlardır: Türkiye'de elektrik sanayiinin inkişafına, genişlemesine lüzum var mıdır? Belli başlı şehirlerimizde ve sınaî mıntakalarımızda tesis edilmiş santrallar ihtiyacımıza yetmez mi? Sonra memleketimiz bu inkişaf için lâzım olan unsurlara malik midir?

Cevap: Evvelâ Türkiye geniş mikyasta elektrik kudretine muhtaçır.

— Çünkü; Türkiye evvelâ kendisine yeten sonra hiç olmazsa komşu bulunduğu bazı memleketlere ihracat yapabilecek modern bir sanayi sistemi kurmak istiyor.

— Türkiye geniş mikyasta sahip olduğu madenlerini işletmek istiyor. Meselâ yalnız Ergani bakır madeni tam faaliyetle çalıştığı takdirde Fırat'a kadar devam edecek bir demiryolu işletmesile birlikte bugün Türkiye'de istihlâk edilen kudretten (83,000,000 kilovat) daha fazlasını istihlâk edebileceği düşünülürse geniş elektrik enerjisine olan ihtiyacımız çok güzel anlaşılır.

— Türiye geniş ormanlarını işletip kerestesini sahile nakletmek istiyor.

— Türkiye'de yeni yapılacak sulama işleri ve inşaatı, yol inşaatı, liman inşaatı ve modern tahmil ve tahliye tesisatı, nakliyat işleri için muharrik kuvvete muhtacız.

— Nihayet daha beş altı şehirle 150 kasaba ve bütün Anadolu köyleri ya hariçten ithal olunan petrolla tenvir edilmekte yahut gecelerini karanlıkta geçirmektedir. Elektrik tesisatı mevcut şehirlerimizde ise, bundan nüfusu umumiyemizin ancak % 2,7 sinin istifade ettiğini görmüştük (1). Demek ki nüfusumuzun daha %97,3 ziya ve nur bekliyor.

Bu işler yüz binlerce beygirlik takat ister ve bugün müesses takatlarımız bunların yüzde birine dahi tekabül edemez. Mütebaki kısım adelî kuvvetle temin olunamıyacağı gibi mihanikî vasıtaların da en elverişlisi elektrik kudreti olduğunu tekrar tekrar isbata lüzum görmüyoruz.

Saniyen: Elektriğin tekmil bu ihtiyaçlarımızı karşılayacak surette istihsali, genişlemesi, harcı âlem kılınması için bütün unsurlara sahibiz. Hattâ bu hususta belki dünyanın en zengin memleketlerinden

(1) Birinci makale 13 numaralı Kadro'dadır.

birinde bulunuyoruz:

— En iyi ve bol kömürlerden birine sahibiz.

— Anadolu'nun her tarafında çok güzel linit madenleri vardır.

O halde termik santrallar için mahrukatımız çok mebzuldür.

— Beyaz kömüre (su kuvveti) gelince, Anadolu yarımadası coğrafî vaziyeti dolayısile bu hususta çok istisnaî, çok bahtiyar bir vaziyettedir. Yüksek silsileler ile cevrilmiş yarımadamızın sahillere yakın yerlerinde mühim su sukutları vardır. Trabzon, Samsun, Giresundan tutunuz da Marmara havzası, Gediz, Menderes nehirleri, Antalya civarındaki şelâleler, sonra birbirine müvazi Tarsus çayı, Seyhan ve Ceyhan nehirleri, orta ve şarkî Anadolu'da Sakarya, Kızıl ırmak, Çoruh, Murat ve Fırat nehirleri memleketimizin hemen her istediğimiz yerinde su kuvvetinden istifade için bize fırsat bahşederler. Bunlardan istihsal edilecek kudreti, yalnız bariz su sukutlarına inhisar ettirerek 300 - 400 bin beygirle değil belki her akan sudan küçük veya büyük bir tesisle kudret istihsalinin mümkün olduğu düşünülerek milyonlarca beygir kuvvetile ifade etmek kabildir. Çünkü meselâ büyük nehirlerde bir iki metre gibi az bir sukut elde edildiği zaman geçen su miktarının fazlalığı dolayısile (sukut × su miktarı) ndan ibaret olan kudret alabildiğine arttırılabilir.

— Elektrik tesisatının takriben % 20 sermayesini bel eden bakır madeninin en zenginlerinden birisi bizdedir. Elektrik sanayiinin memleket dahilinde vücut bulması için lâzım olan makineler ise takriben % 30 unu teşkil ederler.

O halde hulâsa olarak diyebiliriz ki, Türkiyemiz geniş mikyasta elektriğe muhtaçtır ve inkişaf için lüzumu olan en mühim anasıra sahiptir.

Esasen öyle bir zamanda yaşıyoruz ki bütün dünya tamamen iktisadî ve içtimaî sebepler altında bütün işlerin elektriğe gördürileceği tam bir «elektrik asrı»na doğru gidiyoruz. Bu gidiş esnasında önde giden milletlerden geri kalmamak en büyük menfaatimiz ve emelimizdir. Fakat rakamla gösterdik ki, bugünkü elektrik sanayiimiz gerek kemiyet ve gerekse keyfiyet itibarile kifayetsizdir. Dağılmaya ve genişlemeğe müsait değildir.

Bugünkü elektrikleşme usulleri ile bu büyük hedefe varamayız. Nitekim 1930 senesine kadar hep tezayüt kaydeden elektrik tesisatı bu tarihten itibaren durgunlaşmıştır. Çünkü sırf şehirlerinde elektrik ziyası görmek ve bu vesile ile bir faaliyet ibraz etmiş bulunmak arzusile harekete geçmiş bütçesi müsait belli başlı şehirler ucuz pahalı birer santral edinmişlerdir. Halbuki bizim gayemiz yalnız mahdut vatandaşa münhasır olmak üzere petrol lâmbası yerine elektrik ampulü ikamesi değildir. Bizim gayemiz memleketimize elektrik enerjisi şeklinde Türk iktisadiyatını ve sanayiini yükseltecek yeni bir unsur ithal etmektir. O halde enerjiyi nasıl temin edeceğiz, bu sanayii nasıl harekete geçireceğiz? Ne şekilde genişletebileceğiz? Onu araştıralım.

Bu araştırma şu bakımlardan yapılabilir:

A — Elektriğin genişlemesine müsait fiat bakımından,

B — Memleket saniyii ve vesaiti nakliyesinden muharrik kuvvetleri kâmilen memleket mahrukatına inhisar ettirecek kuvvet membaı bakımından,

C — Umumî sanayii kuracak miktar bakımından.

A — Elektrik enerjisinin de ucuzlaması tıpkı diğer mamulâtta olduğu gibi onun temerküz ettirilmesile kabildir. Bu tarzda bir taraftan kilovat başına isabet eden tesis ve işleme masrafı azalır, idare masrafı azalır. İstatistiklere nazaran bu azalma bazan 2-3 misline çıkar. Meselâ bir istatistiğe nazaran Fransa'da elektrik santrallarının son senelerdeki vasatî tesis sermayesi şöyledir:

100	Kilovata	kadar	olan	makinelerde	beher	kilovat	takat	için	2,000 Faank
500	»	»	»	»	»			»	1,800
1000				»			»		1,600 »
3000	»				»		»		1,400 »
5000		»		»	»				1,200
10000	»								1,000

buradan görülüyor ki 100 kilovatlıkla 10000 kilovatlık makineler arasında yarı yarıya bir kazanç var.

Bu sebeple bütün memleketin elektrik ihtiyacını tek bir merkezden temin etmek diğer memleketler gibi bizim için de bir gayedir. Fakat şunu da derhal kaydetmeliyiz, *memleketin sınaî mıntakalarından uzak, nüfusu ve iş kesafeti az olan orta Anadolu'da birden onlarca milyonluk santrallar tesisine taraftar olamıyacağımız gibi, ucuza mal olabilen yerlerde büyük mikyasta istihsalât yaparak bunu çok uzak hatlarla ve yine nüfus ve iş kesafeti az olan mıntakalardan geçirerek diğer istihlâk mıntakalarına götürmeğe de keza taraftar değiliz.* Bunlar, aşağıda vereceğimiz misallerden anlaşılacağı üzere astarı yüzünden pahalı olabilecek hal şekilleridir.

Biz iktisadî vaziyetimizin ve *nüfus kesafetimizin bugünkü şekline nazaran yegâne çıkar yolu, Muayyen mıntakalardaki MEVZİİ TEMERKÜZ*'lerde görüyoruz. Ancak ondan sonradır ki nüfus ve işin, sanayi kesafetinin, maden, inşaat veya sulama işletmelerinin tezayüdü nisbetinde bu mevziî temerküzler gittikçe genişliyerek birbirlerine kol atabilirler ve tekmil memlekete şamil bir kaç esas merkez vücude gelmiş bulunur.

Fikrimizi izah için bir kaç misal verelim: Şimdiye kadar memleketimizde vâsi mikyasta elektrik istihsalâtı için belli başlı iki fikir ortaya atıldı. Biri 30 milyon tesis sermayeli Sakarya idrolik santralı, diğeri takriben 10 milyon tesis sermayeli Ereğli termik santralı. Sakarya santralı ancak Devlet Demiryolları işletmesinin elektrikle icrası halinde bir mana ifade edebilir. Halbuki nakliyat kesafeti az oaln hatlarda elektrik işletmesinin iktisadî olmadığı taayyün etmiş bir hakikat olduğu gibi geniş kömür madenine malik bizim memleke-

timizde buna bir mecburiyet de yoktur. Bundan başka hatların elektriklendirilmesi için lâzım olan 20-25 milyon para ile bu 30 milyonluk santralın yalnız senelik % 15 faiz ve amortisemanı 7,5-8 milyon eder. Azamî mahrukat sarfiyatı 3 milyonu geçmiyen Devlet Demiryollarının bu masrafı nasıl karşılıyacağı cayi sualdir. Bundan başka meselâ Fevzipaşa Malatya hattına lâzım olan elektriğin Sakaryadan gönderilmesinde vakıa fenni bir imkânsızlık yoktur ama bu arada vukua gelecek zayiat ve pahalı tesisatın böyle bir şeyi koruyamıyacağı tabiîdir.

Daha kabili tatbik gibi görünen Ereğli termik santralını nazarı itibara alalım: Meselâ buradan Ankaraya kudreti nakl için 350 kilometrelik bir hattı havaîye ihtiyaç vardır. Böyle bir hattın kilometresi vasatî olarak 10,000 lira ile yapılabileceğine göre hattın tesis sermayesi 3,500,000 liradır. Ortada belli başlı müstehlik bir merkez bulunmadığından bu hattan nakl edilecek kudretin Ankarada ve civarındaki sanayide istihlâk edilebileceğini kabul edeceğiz. Bu istihlâkin miktarını bugünkünün hattâ takriben bir misli fazlasile 7,000,000 kilovat olarak kabul edelim.

Hattı havaînin senelik faiz ve amortisemanı % 15, tamiratı mütemadiyesi % 3 alındığı takdirde yalnız hattın senelik masrafı 63,000 lira ve beher kilovata isabet eden miktarı 9 kuruştur.

Buna muakbil kömürün Ereğliden Ankaraya nakliyesini kazanmış olacağız. Beher kilovat için sarfedilen kömür miktarını 500 gram kabul edersek bir senelik ihtiyaç 3,500 ton ve beher tona 15 şer liradan nakliye masrafı hesabile mecmu masraf 5,250 lira eder ki kilovat başına 30 para düşer. *Bu şerait altında kudreti elektrik halinde ise kömür halinde nakletmenin on iki defa daha iktisadî olduğu görülür.* Fakat Ankara veya İstanbula nakil edilmemek şartile Ereğli Zonguldak mıntakasındaki maden, orman ve liman işletmesinde, kesif olan Ereğli Zonguldak demiryolu nakliyatında istihlâke yetişecek ve bugün o sahada çalışan yedi sekiz kuvvei muharrike santralının vazifesini görecek büyüklükte tek bir kuvvei muharrike santralı vücude getirmek kilovat fiatını en az yarı yarıya ucuzlatabilir.

Bundan daha bariz bir misal vereyim:

Adana, Tarsus, Mersin şehirlerinin hepsinde elektrik tesisatı ve bunun yanıbaşında da mühim miktarda pamuk ve mensucat fabrikası vardır. Adanada bu fabrikaların bir kısmı elektrikle çalışır. Fakat meselâ Tarsusta ve Mersinde gerek tesisatın azlığından ve gerekse fiatın müsait olmamasından fabrikaların diğer hususî kudret membaları vardır. Binaenaleyh elektrik bollaşır ve fiat ucuzlatılırsa istihlâk miktarı çok fazlalaşacaktır.

Diğer taraftan bu üç şehir arasındaki demiryolu hem kısa hem de sık nakliyata sahnedir. Binaenaleyh elektrikle işlemesi iktisadî olabilir.

Bu üç şehir arasındaki köyler refah itibariyle orta Anadolu'dan çok ileridedir. Ucuz elektriğe müşteri çıkarlar. Köylerde çırçır makineleri, değirmen gibi muharrik kuvvete ihtiyacı olan tesisat ta vardır. Nakli kudret hatlarında kesafet temin olunabilir. Fiat ucuzlarsa şe-

hirlerdeki tenvirat ve saire istihlâki bir kaç misli artabilir. Mersin limanının inşaatı ve inşadan sonra tahmil ve tahliye işleri büyük mikyasta kudret bel eder.

Mümbit ve düz arazinin sulanması, ova içerisinden geçen nehirlerin suyu elektrik tulumbalarile terfi edilmek suretile ve yağmur duasına çıkmağa hacet kalmadan en pratik şekilde hallolunabilir.

Buna mukabil bu üç şehrin teşkil ettiği müselles dahilinde ve Toroslardan geldiği için kâfi meyli ve sukutu haiz olan Tarsus çayı veya Seyhan nehri vasıtasile kudret istihsali de hem kolay ve hem ucuz olur. Tesis edilecek büyükçe bir santral (meselâ 25,000 Beygirlik ve hat larla beraber takriben beş milyon tesis sermayeli) hem kâr getiren bir iş olacak ve hem de bu en mamur mıntakamızın sanayi, ziraat, nakliyat, sulama, tahmil ve tahliye, inşaat gibi işlerinin çok mütekâmil ve ucuz bir şekilde yapılmasına hizmet edecektir.

Böyle mevziî temerküzlere bugünden müsait olan yerler şunlardır: *Samsan Bafra Çarşamba mıntakası ve demiryolları, Ereğli - Zonguldak mıntakası maden, orman ve liman işletmesi ve demiryolu, İstanbul İzmit - Adapazarı mıntakası ve demiryolları, İzmir - Menemen Manisa Alaşehir vadisi ve demiryolu, Ankara civarındaki harp sanayii, Ergani bakır madeni ve Ergani - Fırat demiryolu.*

Bu sonuncu mıntakada bakır madeninin istihracı, yıkanması İzabesi ve bilhassa dünya piyasasında sürümü çok olan elektrolitik bakır istihsali yüz binlerce kilovat enerji ister. Mahrukatı az olan bu mıntakada bu işi ya etüd edildiği gibi seviye itibarile Harput ovasına nazaran mürtefi bulunan gölcüğün akıdılması ve daha iyisi Fırat nehrinden istihsal edilecek kudretle yapmak mümkün ve kârlıdır. Fırattan istifade edilirse Fırat Ergani demiryolu da bununla işler, konserve ve saire gibi sanayiin teessüsüne müsait Malatya ve Elâziz şehirlerinin tenvirat ve kuvvei muharrike ihtiyaçları da buradan temin olunabilir.

Bizce elektriklenme plânının birinci safhası bu *mevziî temerküzler*'dir. Bundan sonra ve plânda müteakip genişlemelere müsait tutulacak bu merkezler vasıtasile elektriklenme hududu genişletilebilir ve icap eden yerlerde ynilri de tesis olunarak birbirlerine bağlanır.

Esasen elektriğin inkişafı Avrupada böyle olduğu gibi sanayileşmede en kestirme yolu takip eden Rusya'da da o memleketin mikyasında ve bu şekilde inkişaf etmektedir.

Bu esnada hâlen mevcut tesisat ne olur? Bunların işden çıkarılması memleket için bir ziyan değil midir?

— Hayır. Çünkü bir defa düşündüğümüz bu merkeziyleştirme ve temerküz ettirme plânının tatbikine kadar tesis sermayesinin mühim bir kısmını teşkil eden makineler amorti edilmiş yani eskimiş bulunacaktır. Tevzi şebekeleri ise yine bu hizmeti görecek, şimdiki santral binası o vakit büyük bir transformatör merkezi olacaktır. Şayet makineler eskimemiş ise her tesiste olduğu gibi santralda yedek vazifesini görecektir. Bu suretle hiç bir millî servet boşu boşuna israf edilmemiş olacaktır.

Bir de Adana ve mıntakası için tesis edilecek santral ve şebeke dolayısile elektriğin maliyet fiatını hesap edelim:

Beş milyon sermayenin faizi % 7 amortismanı % 5 tamiratı mütemadiyesi 2 ile hesap edilirse 750,000 lira eder. Buna mukabil 25,000 Beygirlik takatın 50 si satılsa takriben 75,000,000 kilovat saat eder. Bu takdirde sermaye faiz, amortisman ve tamiratı mütemadiyesinin beher kilovata isabet eden miktarı takriben *kırk para eder.* İdrolik tesisat olduğuna ve mahrukat kullanılmadığına nazaran işletme ve idare masraflarını da takriben bu kadar kabul edersek *kilovat saatin maliyet fiatı nihayet 2 kuruştur.* Ve işte elektriği genişletecek, yayacak, iktisadî yapacak ta budur.

Nihayet fiat meselesinde son sözümüzü söylemiş olmak için arzedelim ki bunda kastettiğimiz ucuzluk ve pahalılık meselesi canlı enerjiye kıyasendir. Bir insan takatı yarım beygir, sekiz saatlik mesai de mecmu işi 4 beygir saat, o da takriben 3 kilovat saat olduğu na nazaran yukarıki kilovat fiat olan iki kuruşla amele yevmiyesi azamî 6 kuruşa geliyor demektir. Ve ancak buna istinaden iddia edebiliyoruz ki iş kesafeti olan bu mıntakada Türkiyenin bugünkü mecmu istihlâki kadar yani 75-80 milyon kilovatın istihlâk olunabileceğini kat'î olarak tahmin ediyoruz. Yoksa bugünkü vasatî fiat olan 13 kuruşla amele yevmiyesi 39 kuruşa geliyorsa Anadolu'da amele yevmiyesinin vasatî olarak 20-25 kuruş kabul edileceğine nazaran bizde mihanikî ve elektrikî enerji adelî enerjiden daha pahalı demektir ki bundan daha manasız ve maksatsız bir şey olamaz.

B — Millî mahrukat bakımından elektrik enerjisi en kestirme bir yoldur. Kömür veya su kuvvetile yani mahallî kuvvetlerle daha şimdiden hariçten gelen petrol sarfiyatını azaltabiliriz, iyi yollar sayesinde meselâ elektrikli otobüsler, gittikçe inkişaf etmekte bulunan şehir dahilindeki akkümülatörlü otomobiller, fabrikaların benzin veya mazotla işliyen motörlerinin elektrikliye tahvili millî mahrukatın tasammümüne en mühim hizmetleri görürler. Memlekete benzin ve mazot ithalini tahdit ederler.

C — Miktar bakımı itibarile hâlen mevcut sanayi çok geridedir. Bugün kendi şehirlerimizde dahi nüfus başına takriben 5 vat haddi münasip görülmektedir. İngiltere, Almanya gibi memleketlerde bunun 30 35 arasında olduğunu nazarı itibara alırsak ve bunu tekmil memlekete teşmil etsek müesses takatın 700,000 beygir yani şimdikinin hiç değilse yedi misli olması lâzımdır. Bizim için istihsali düşünülen ilk gaye de hiç değilse bu olmalıdır.

Dördüncü buhran senesine girerken yahut Üç senede otuz sene geri.

1932 senesi, dünya buhranının daha derinleştiği bir sene oldu. Konjunktur müesseselerinin kehanetlerine rağmen bütün kapitalist memleketlerde dehşetli bir gerileme müşahede edilmiştir. Aşağıdaki rakamlara bakalım:

Sınaî istihsal endeksleri
(1913 = 100)

Sene	İngiltere	Almanya	Müttehidei Amerika
1900	78.8	64.7	54.2
1910	85.1	88.6	89.0
1913	100.0	100.0	100.0
1929	100.0	110.0	178.0
1931	76.0	72.0	122.0
1932	76.0	62.0	84.4

Bu, rakamlardan görüyoruz ki, sınaî istihsalde Almanya otuz sene, Müttehidei Amerika yirmi sene gerilemiştir. Yani bu memleketlerde sınaî istihsal miktarı yirmi ve otuz sene evvelki seviyesine düşmüştür.

Ayni gerilemeyi bilhassa demir ve çelik istihsalinde de müşahede ederiz.

Dünya istihsalâtı
(milyon ton olarak)

Sene	Demir	Çelik	Sene	Demir	Çelik
1899	40.6	27.5	1925/29	86.1	102.9
1900/04	43.7	31.4	1929	98.6	121.7
1905/09	56.1	48.5	1930	80.2	95.7
1910/14	68.9	66.1	1931	55.9	70.7
1915/19	65.0	72.5	1932	39.0	50.0
1920/24	58.7	64.5			

Demir izabesi, 1899 seviyesine, çelik istihsalâtı da 1908, senesi seviyesine sukut etmiştir. Vaktile bu istihsal sahasında bir 1908, bir 1914 ve bir de 1921 de gerileme olmuş ve her gerileme bir sene devam etmişti. Halbuki, şimdi sukut üç seneyi bitirmiş dördüncü seneye girmiş bulunuyor.

Amerikada otomobil sanayiinin seri inkişafını görerek Amerika iktisadiyatının sonsuz bir prosperite devrine girdiğini iddia etmiş olanların iddiasını buhran

esnasında otomobil satışlarının seri sukutu tekzip etmektedir.

Dünya otomobil satışlarının miktarına bakalım:

Sene	1.000 parça olarak	Milyon Dolar
1929	6.300	18.0
1930	4.100	11.6
1931	3.000	7.8
1932 (9 ay.)	1.400	3.2

İstihsalin daralması neticesi olarak istihsale yatırılan sermayelerin miktarı da azalmıştır. Sınaî memleketlerde aylık vasatî kıymetli senedat ihracatı:

Sene	Milyon Dolar	Endeks
1928	3.55	100.0
1929	3.70	104.2
1930	3.73	105.1
1931	2.58	72.2

1929 senesinde borsada buhran patlak verince, kredi buhranı o kadar kuvvetli değildi. Fakat itimatsızlık bütün şiddetini bilhassa 1931 senesinde gösterdi. Birbirini takip eden bir sürü iflâslar oldu. Sınaî memleketlerde iflâslar şöyle artmıştır:

Sene	İflâs adedi	
1928	70.1	Bin
1929	74.0	»
1930	85.9	»
1931	99.3	»

Sınaî buhranın yanında zirai buhran da bütün şiddetile tesirini icra etmektedir. Ziraî buhran zirai emtia fiatlarının sukutu binnetice geniş köylü kitlelerinin fakirleşmesi ve mülkiyetlerinden tecerrüt etmesi şeklinde tecelli etmiştir. Ziraî mahsul fiatlarının sukutuna bakalım. Vinnipeg'de buğdat fiatları şu seyri takip etmiştir.

Sene	Fiatlar (Tonu Mark olarak)
1929/30	200
1930/31	104
1931/32	84
1932 (1 inci teşrin)	65

Demek buğday fiatları 1929-30 senesi zarfında 1/3 sukut etmiştir. 1929 senesinin ağustos ayında buğdayın en yüksek seviyesinin 262.65 olduğunu düşünürsek bugünkü sukutun büyüklüğü kendiliğinden tezahür eder.

Buhran esnasında sınaî mahsulât fiatları ziraî mahsulât fiatlarına nazaran pek az düştüğünden sanayi ile ziraat arasındaki fiat makasının ağzı yani sınaî emtia fiatlarile ziraî mahsulât fiatları arasındaki fark pek fazla açılmıştır. Bunun neticesi olarak köy müstahsilleri, gittikçe daha az sınaî mahsulât satın almaktadırlar.

Bütün bu muhtelif iktisat sahalarına ait rakamların yegâne ifade ettiği mana dünya buhranının gittikçe şiddetini arttırdığı ve derinleştiğidir. Kapitalist iktisat sistemi, zannedildiği gibi grip mahiyetinde geçici bir hastalıktan değil, derin bir bünye tahavvülünden muztariptir. Her geçen sene yeni ihtilatlar tevlit etmekte ve bünye tahavvülünü derinleştirmektedir.

İ. H.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Sayı: 15
1933
İKİNCİ SENE

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Tevzi merkezi:

Muallim Ahmet Halit kitaphanesi
İstanbul - Ankara caddesi 83

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

Kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

İnkılâp ve Kadro

YAZAN:

ŞEVKET SÜREYYA

Büyük alâka uyandıran bu mühim eseri mutlaka okuyunuz.

Her kitapçıda vardır. (100) kuruştur.

Satış merkezi:

Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi

Mektep Kooperatifçiliği ve Tasarruf terbiyesi

Yazan:

Şevket Süreyya

Basan:

Millî iktisat ve Tasarruf Cemiyeti

Fiyatı: 50 kuruş

Birinci tab'ın nüshaları tükenmiştir. İkinci defa basılıyor. Sipariş için Tasarruf Cemiyeti Ankara merkezine müracaat ediniz.

Kadro'nun Ankara tevzi yeri:

A K B A kitapevi.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

15

MART

1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	Türkiyenin iktisadî mıntakalara bölünmesi: Rayonlaştırma.
Dr. Vedat Nedim	Devletin yapıcılık ve idarecilik kudretine inanmak gerektir.
İsmail Hüsrev	Müstemleke ve yarım müstemlekelerde buhranın tesirleri
Yakup Kadri	Kültür ve madeniyet
Burhan Asaf	İman teşettütü dalgası şimdi. Fransanın üzerinde.
Yakup Kadri	Ankara - Moskova - Roma.
Burhan Asaf	Sanat ve teknik
M. Şevki	Elektrikli Türkiye.
	Türk edebiyatının ilk orijinal eseri: «Yaban»
	İlimlerin terakkisi, Ortodoks nazariyelerini nakzediyor.

KADRO

Fransız'ların «Lu» ve «Vu» mecmuaları ayni elden idare edilir. Geçenlerde Vu'nün bir ayrısayısını (1) Lu, şu tarzda övüyordu:

«BİR MEDENİYETİN SONU,

Cihanın geçirmekte olduğu buhranın sebplerine dair derin bir tetkik — Makinacılık bizi nerelere götürüyor? — Heyecanlı bir önceden görüş:

DÜNYA NEREYE GİDİYOR?»

Bir kötürümün, bir ikikafalının, bir cücenin kendi felâketlerini panayırlarda kazanç vasıtası yapmaları gibi, gün geçmez ki, bir takım Şarklıların putlaştırdıkları Garp, şuyahut bu şekilde, kendi hazin manzarasını satılığa çıkarmasın! Cihan buhranının yakapaça ederek önüne kattığı âlem, dökülen yaldızları toplamağa, kellesinin bir tarafından sarkan hükümranlık tacını düzeltmeğe ve ayaklarına dolanmış bir halde sürünmekte ve paçavralaşmakta olan hilâtını toparlamağa bile vakit bulamadan, kendine, S. O. S. lerden bir bozgun ilâhisi yapmış her gün ve her saat bağırıyor:

«Biliyor musunuz ki artık benim medeniyetim iflâs etti? Biliyor musunuz ki artık ben kendi kendini yalancı çıkaranım; kendi kendini inkâr edenim?»

Evet, Garp, bir takım Şarkıların hâlâ bir hayranlık ve ibadet uysallığıyle put sandıkları ve önünde toprağa kapandıkları Garp, böyle bir madde tefessühünün böyle bir ruh çukuruna düşmüştür.

Fakat, bu demek değildir ki, o bizleri böyle sonuna kadar eğlendirecektir. Hayır, orada yıkılan şeyle doğan şey tarihin rahminde döğüşen iki ikiz gibidir. İki ikiz ki, ölürken biri, doğarken ötekine, bütün kudret silâhlarını teslim edecektir. Ve bir gün görülecektir ki, bütün S. O. S. ler durmuştur. Ve ayni hançere, bundan bir buçuk asrı evvelki telâkatile, gine bir takım emirler verecektir. Teknik ve bilgi onun inhisarında oldukça ve

(1) Nushai fevkalâde yerine.

bütün bu dava, bu iki kudret unsuru üzerindeki tasarruf tarzının onun için ve onun iradesile tayininden ibaret oldukça, veyl o milletlere ki, onun bu zâf ve zillet devresinden istifade edememişler, tarihin bu biricik fırsatını kendi davaları namına istismar edememişler ve bir takım teşebbüslere girişmek için, işaretin gine onun tarafından verilmesini beklemişlerdir!

Kendi hâkim mukadderatını gine kendi istediği gibi tayin edinceye kadar, kendinden olmıyanları bir takım nazariye leşlerinin münakaşasile olyalıyan Garp, işareti gine kendisi verecek vaziyete gireceği gün, onun yeni efendilik nizamı ve ötekilerin yeni kölelik nizamı doğmuş demektir. Kapitalizm, faşizm yahut sosyalizm, hep onun için biçilmiş bir takım kaftanlardır. Çünkü hepsinde birinci şart, ileri teknik ve ileri bilginin onun hâkim tasarrufu altında kalmasıdır.

Türk inkılâbını candan kavrayıp candan duyanlar, iyi bilmelidirler ki, Garp daha eski yapısında kalmak yahut yenilerden birine geçmek kararını vermeden, bizler, ileri teknik ile ileri bilgiyi, yangından çocuğunu kurtaran bir ana kahramanlığı ile, Anadolu'ya almalıyız.

Bu bir kolay iş değildir. Bu bir hususi sermaye hesabı yahut şahsça faydalanma denemesi değildir. Bu bir millet ve memleket davasıdır ki, bu dar zamanda başarılabilmesi için, Türk memleketinin, Türk milletinin ve Türk devletinin bir tek gövdede bir tek iz'an, bir tek duygu, bir tek şuur ve bir tek irade haline gelmelerini, emreder. Bir gövde ki, ayağını dayadığı platform feragat, başile sarstığı manzume ise, Garbın kendisi için bile uydurmalaşmış on dokuzuncu asır kâşanesi olacaktır.

●

Kurtuluş Türkiyesi her hangi bir işareti ancak bir istikametten alır: davasının asliyetinden. İşaretin Garp tarafından verilmesini bekliyenler, işaret ile emir arasında bir mesafenin, mevcut olamıyacağını acaba biliyorlar mı?

Türkiyenin İktisadî mıntakalara bölünmesi: «Rayonlaştırma».

Şevket Süreyya.

Gazi Hazretlerinin son seyyahatları esnasında, Türkiyenin iktisadî mıntakalara bölünmesi (Rayonlaştırma) fikri, memleketin iktisat davaları arasına atıldı. Bu fikrin ehemmiyeti her adımda biraz daha şümülleşmek suretile her gün biraz daha artacak, gerek idare makanizmamızı, gerek fikir adamlarımızı gittikçe daha fazla alâkalandıracaktır. Bir memleketin iktisat mıntıkalarına bölünmesi, o memleketin iktisat yapısı ile idare kuruluşunun birbirine uygun kılınmasının ilk adımıdır. Bu adım ise, millî iktisat işlerinin toplu olarak görülmesi, sıralanması ve hesap altına alınması için lâzımdır.

Memleketin iktisat yapısına uymayan ve ona dayanmayan bir idare kuruluşunun, bir devlet çatısının, iktisat işlerinin bugünkü şartları ve istekleri karşısında lâzım geldiği kadar verimli işlemiyeceği âşikârdır. Bunun içindir ki, biz, şimdi önc atılan bu fikri, yeni bir millet iktisadı görüşünün güzel bir başlangıcı gibi görüyoruz. Şimdi gerek idare, gerek fikir adamlarımıza düşen, bu fikri, memleket işlerinin ön meseleleri arasında işlemeğe çalışmak ve onun ön plânını hazırlamaktır.

●

Rayon nedir? Rayonlaştırma nedir?

Rayon tabiri ve Rayonlaştırma bir çok ilim sahalarında kullanılmaktadır. Klimatoloji'de, toprak bilgisinde, nebatatta, bu ilimlerin kendilerine mevzu edindikleri unsurların yeryüzündeki dağılışı tetkik olunurken bu unsurların kesafet mıtakaları (Rayonla) tayin edilmeğe çalışılır ve bu suretle muayyen hava hadiselerinin, toprak çeşitlerinin veya nebatat cinslerinin başlıca rayonları (Kesafet mıntakaları) harita üzerinde işaret olunur. Bu işaretleme bir nevi rayonlaştırmadır. Ancak bu ilimlerdeki rayonlaştırmada göz önünde tutulan tamamile jenetik (2) vaziyetler ve şartlardır. Fakat iktisat sahasında rayonlaştırma mevzuubahs olunca daha karışık bir hal alır. Çünki iktisat hadiselerinin dünya yüzünde dağılışı jenetik bir görünüşten ziyade insan kuvvetinin fasılasız müdahalesile yürüyen ve hattâ bu müdahale ile hiç durmaksızın değişen bir manzara arz eder. Meselâ Klimatoloji

(1) Biz mıntaka kelimesine karşılık olarak ve Türk aslından diğer bir kelime bulunçaya kadar hemen her dilde kullanılan Rayon kelimesinin de mıntaka gibi kullanılmasını tercih ederiz;

(2) Burada jenetik, zamanın seyri içinde kendi kendine, yani tekâmül yoliyle taazzuv eden şartlar ve münasebetler manasında kullanılmıştır.

veya toprak bilgisi unsurlarının yer yüzünde dağılışı hemen tamamile insan gücünün müdahalesi haricinde meydana geldiği halde şu veya bu iktisat işlerinin şurada veya burada kesafet peyda etmesinde insan gücünün ve binaenaleyh cemiyetin büyük tesiri vardır. Bu itibarla iktisadî rayonlaştırma işini maddesine, hacmine ve mahiyetine göre ayrı ayrı gözden geçirmek, bu işin şümul ve manasını verebilmek için şarttır.

1— İktisadi rayonlaştırmanın ilk ve basit şekli her hangi tek bir iktisat işinin veya maddesinin yer yüzünde veya bir memleketteki dağılışını ve bu dağılışın şu veya bu memleketteki kesafet mıntakalarını tayin etmektir. Meselâ Türkiyede Tütün veya Yün istihsal rayonlarını veya Dokumacılık mıtakalarını tayin edebilmek için bunların bilhassa kesafet gösterdiği yerleri harita üzerinde daha az kesif oldukları veya hiç bulunmadıkları diğer yerlerden sınırlarla ayırmak ve bu ayırma için de bilhassa istatistik materyellerine dayanmak kâfidir. Basit bir rayonlaştırma şeklidir, ve bu rayonlaştırmada münakaşa nihayet elimizdeki istatistik malzemesinin doğruluğu veya yanlışlığı üstünde ceryan edebilir;

2— Fakat rayonlaştırmayı her hangi tek bir maddenin veya tek bir hadisenin toprak üstünde dağılışına göre değil de meselâ köy iktisadiyatı, sanayı veya ticaret gibi iktisat şubelerinden birini ele alarak yürütmek istersek iş daha karışık bir şekil alır. Meselâ bir memleketi zirâî rayonlara ayırmak, yani bir mıntakanın köy iktisadiyatını, diğer mıtakanın köy iktisadiyatından ayırdeden (yani o mıntakanın zirâî karakterini tayin eden) hâkim alâmetlere göre memleketi ziraat rayonlarına bölmek icabedince bu iş daha mürekkep bir şekil gösterir. Çünki burada artık yalnız bir maddenin veya bir işin şu veya bu mıntakadaki kesafetini değil, birbirine bağlı olan ve biri diğerinden ayrılmayan bir takım hadiseler, maddeler ve sebepler mecmualarını hep birden ele almak ve karşılaştırmak lâzımgelecektir.

Halbuki bu hâdiselerin, bu maddelerin veya sebeplerin ekserisi, bizim birbirinden ayırt etmeğe çalıştığımız rayonlarda pekalâ müşterek olabilirler. Fakat bu hâdiselerin, maddelerin, sebeplerin birbirine zencirlenmesi, bir araya gelişi (Kombinasyonu) bir mıntakada bir başka iktisat karakteri doğurduğu halde, diğer mıntakada yine bir başka iktisat karakterine vücut vermiştir. Binaenaleyh muhtelif unsurların ve alâmetlerin birbirlerile bağlanma tarzını her rayonda bir başka şekilde görmek kabildir.

İki muhtelif mıntaka meselâ (İklim, zemin, zirâî karakter, arazinin istismar maddelerine göre taksimi) bakımından birbirine benzediği halde (zirâî istihsal aletleri, gübre, fenni ıslah, ekim sahasının bütün eraziye veya nüfusa nispeti..) bakımından birbirlerine benzemeyebilir. Meselâ Şarkî Anadolu vilâyetlerimizin hemen her yerinde (iklim, zemin, istihsal aletleri, arazinin ziraat maddelerine göre taksimi, nüfusun araziye nispeti...) adeta aynı alduğu halde (ziraatın içtimaî karakteri, bilhassa toprak mülkiyetinin şekli bakımından) tamamile birbirinden ayrı rayonlar seçmek kabildir.

Binaenaleyh bir iktisat şubesinin rayonlara inkisamı tetkik olunurken artık şu veya bu tek maddenin mevcudiyet, yahut perakende unsurla-

rın şu veya burada dağılışından ziyade bu unsurlar içinde hâkim rol oynayanları, yani rayonun karakterini tayine en ziyade müessir olanları seçmek icabeder.

3— Bir memleketin rayonlaştırılması her hangi muayyen bir iktisat şubesini (meselâ ziraatı, sanayıı, ticareti... v. s.) değil de, bütün millî iktisat işlerinin mütekabil bağlılığını göz önünde tutmak suretile ele alınmak istenirse o zaman iş büsbütün mürekkep bir şekil alır.

Çünkü bir millet iktisadiyatının vücut buluşunda tabiî âmiller, tarihi âmiller, iktisadî sebepler, içtimaî âmiller... v. s. hep birden müessirdirler. Bunları hem birbirinden ayırmak, hem de ülkenin bir mıntakasını diğer mıntakasından ayırdedecek hudutları en doğruya yakın bir şekilde seçmek ve işaretleyebilmek çok müşkülleşir. Burada iş artık sadece bir istatistik derlemesi, veya mahdut alâmetlerin terkibi meselesi olmaktan çıkarak bir telâkki tarzı, bir metot, bir siyaset sistemi meselesi olur.

●

İki noktai nazar:

Bir memleketin muhtelif iktisat mıntakalarına bölünüşü o memleketin muhtelif tabiî ve iktisadî kudretlerinin en verimli bir şekilde kullanılabilmesi için lâzımdır. Bilhassa kendi iktisat yapısını henüz yeni kurma mevkiinde bulunan Türkiye gibi inkılâp memleketleri için bir rayonlaştırma siyasetinin tamamile konstrüktif bir mahiyeti vardır.

Bir ülkenin iktisadî mıtakalara ayrılması bahsında başlıca iki telâkki tarzının yaşadığı görülmektedir.

Bunların birincisine «jenetik telâkki tarzı» diyebiliriz. Jenetik telâkki tarzına göre bir ülkenin rayonlara bölünmesinde göze alınacak en baş müessirler tabiî - tarihî müessirlerdir (1). Bu telâkkiye göre bir mıntakanın iktisadî karakteri, bu tabiî ve tarihî müessirlerin uzun bir zaman içindeki tesirleri neticesinde ve tedrici bir tekâmülle vücut bulur. Mıntakanın iktisadî yapısını, istihsal münasebetlerini vücuda getiren bu tabiî - tarihî şartlardır.

İkinci telâkki tarzına da biz inkılâpçı noktai nazar diyebiliriz. Bu telâkki tarzına göre, bir mıntakanın iktisadî karakterini tayin eden âmillerin başına, o mıntakada yaşayan cemiyet parçasının, iktisadî teşkilâtlanma tipini (Organizasyon) koymak lâzımdır. Eğer bu teşkilâtlanma tipi ileri bir teknik seviye arzediyorsa orada insan cemiyeti, tabiî-tarihî şartların kendi üstündeki tesirlerini pekala ikinci plâna atabilir. Çünkü bu ileri teknik ona, tabiatın tahakkümünden derece derece azât olmak ve kendi yaşayışını, tabiatın bilvasıta tazyiklerine göre değil, kendi mücadele usul ve vasıtalarına göre tanzim etmek imkânını verir.

Aşikârdır ki bu telâkkilerin her ikisi de doğrudur. Fakat bu doğruluğun derecesi, onların tatbik olunacakları cemiyetin terakki merhalesine göre değişebilir. Meselâ iptidaî bir cemiyetin tabiatın tabiat şartlarına daha ziyade tâbi olmak ve onlara daha çok intibak etmek mecburiyetinde olduğunu görürüz. Fakat teknik, yani istihsal vasıtaları

(1) Jenetik tabirile burada ifade edilmek istenilen mana evvelki sayıfalarda izah edilmişti.

inkişaf ettikçe cemiyetin tabiata karşı olan bu tabiiyeti azalır. Binaenaleyh tabiatın tehakkümüne daha çok esir olan geri bir cemiyette iktisadî faaliyetlerin arz üstünde dağılışını daha ziyade tabiî-tarihî sebepler tayin ettiği halde cemiyetin iktisadî kudreti ve teşkilâtı arttıkça bu tabiî ve tarihî şartların tesiri tedricen ikinci plâna gider ve cemiyetin iktisadî vasıtaları (teknik) ve bu vasıtaları kullanma tarzı (Organizasyon) bir mıntakanın karakterini tayinde baş müessirler olurlar.

Meselâ on sekizinci asırdan, yahut müstemlekeler devrinden evvelki İngilterenin bünyesi ve İngiliz adaları üstünde muhtelif iktisat mıntakalarının vücut bulması, doğrudan doğruya İngilteredeki torak ve iklim şartlarının, İngiliz adalarındaki kavmî tecemmülerin eseridir. Fakat bugün İngiliz adalarındaki sanayi, ziraat, hayvancılık, mübadele... v. s. mıntakalarını münhasıran İngiltere toprak ve ikliminin, İngiliz kavmî tecemmüünün eseri olarak nasıl mütalea edebiliriz? Bu mıntakaların tayininde aşikârdır ki, bugünkü işleme ve teşkilâtlanma usul ve vasıtalarının adeta tayin edici, adeta istikamet verici bir müdahalesi vardır.

Meselâ büyük Beritanya adasının Şimali - Garbîparçasını teşkileden yerler on sekizinci asrın ortasına kadar İngilizler için, ancak hayvancılığa kısmen elverişli olan meralar; yahut bir işe yaramayan boş çalılıklar ve fundalıklardır. Fakat madencilik tekniğinin ilerlemesi, makinaların sanayıa tatbiki şimdi buralarda cihanın en ileri sanayı ve nüfus kesafetini toplamıştır. Ayni iklim, ayni kavmî teşekkül baki kalmakla beraber, son asrın bu mıntaka üstünde yarattığı istihale de baş müessir elbette ki tekniktir ve bu tekniğin etrafında beliren yeni organizasyon tarzıdır. İngiliz cemiyetinin eski karakterinde tabiî - tarihî şartlar doğrudan doğruya, fakat bugünkü formasyonunda adeta teknik vasıtasile, yani bilâvasıta değil, bilvasıta müessir olabiliyorlar.

Binaenaleyh geri memleketlerin müesses iktisadî vaziyetini mütalea ederken jenetik unsurların ilk plâna alınışı ne kadar doğru ise, bu memleketlerin yeni bir içtimai şekilleşmeye, yeni bir iktisat kuruluşuna varabilmelerini hedef tutan bir rayonlaştırma hareketinde de inkılâpçı noktai nazarın ön plâna alınması o kadar doğrudur.

Meselâ Türkiyenin bugünkü vaziyetini tetkik ederken tabiî tarihî şeraiti kısmen (1) birinci plânda hesaba katmakla beraber, onun yeniden kuruluşunu düşünürken, ileri tekniğin ve iktisadî teşkilâtlanmanın cebrî müdahalesini en baş müessir sayan inkılâpçı bir rayonlaştırma tezine bağlanmak ve tabiî faktörlerin artık ancak bu teknik müdahale tarikile tesirlerini yapabileceklerini hesaba almak en makul bir düşünüş tarzı olur.

İnkılâpçı ve müdahaleci, yani ileri tekniğin cebrî müdahalesile tabiatı râm edici bir noktai nazar, memleketin iktisadî rayonlara bödünüşü işinde, Türk inkılâpçısının tabiî noktai nazarıdır.

---

(1) Kısmen diyoruz. Çünkü mesele Türkiyenin on dokuzuncu asrın ortasından itibaren bir takım, ham madde veya gıda maddeleri ihraç eden rayonlar vermesi hasisesini münhasıran Türkiyenin tabii - tarihi şartlarile nasıl izah edebiliriz?

Rayon mefhumunda son genişlemeler:

Bugünkü iktisadî rayonlaştırma fikirleri ilk adımlarını geçen asrın coğrafî mıntakalar üstündeki araştırmalarından alır. Fakat bugün coğrafî mıntakalarla iktisadî rayon arasında hemen hiç bir ayniyet kalmamış gibidir.

Harpten evvel iktisat rayonları büyük sanayi memleketlerinde, yahut müstemlekeci memleketlerde, tabiî - tarihî şartlardan ziyade, büyük müstemleke istismarlarının temin ettiği büyük sermaye hereketlerile vücut bulmuş gayri tabii kesafetlerdi. Müstemlekeci memleketlerin kendi ana vatanlarında (Metropol) meydan alan bu sermaye ve sanayi kesafeti mıntakalarına mukabil bütün müstemlekelerle yarı müstemlekelerde ya tek bir maddenin, yahut bir kaç mahdut maddenin istihsali ile uğraşan sefil ham madde veya gıda maddeleri mıntakaları vücut bulmuştu. Bu mıntakalar bütün yarattıkları kıymetler büyük sermaye piyasalarına akmak ve oraların malı olmak suretile her gün bir parça daha fazla çalışıyor ve fakat her gün biraz daha sefilleşiyorlardı.

Harpten sonra bu müesses vaziyet bozulmaya başladı. Müstemleke ve yarı müstemlekelerin kendilerine göre bir millî iktisat nizamına sahip olmak cehitleri ve millî kurtuluş hareketleri bir taraftan müstemleke piyasalarını müstakil cüzütamlar olmaya doğru götürürken diğer taraftan metropollerdeki gayri tabiî kesafetleri de tabiatile sarstı.

Fakat diğer taraftan Rusya'da rayon mefhumu ve rayonlaştırma tecrübeleri daha geniş bir mahiyet aldı.

Rusya'da memleketin iktisadî rayonlara tefriki cehitleri eskidir (1) Fakat rayonlaştırma işini bir millî iktisat plânına zemin yapma işi bittabi yenidir.

Şimdi Rusya'daki rayonlaştırma hareketinin esası her mıntakanın, o mıntakada şartlarını en müsait şekilde bulan muayyen istihsal şubelerinde İHTİSASLAŞMASI dır.

Bu rayonlaştırma plânı bir taraftan bugünkü istihsal vaziyetinin inkişaf istikametleri, diğer taraftan ve bilhassa enerji menbalarından istifade imkânı hesaba alınmak suretile vücut bulmuştur. Bu itibarla Rusya'da bugünkü rayonlaştırmanın mihverini Rusya'nın elektriklendirilmesi plânı teşkil eder. Elektriklendirme ve rayonlaştırma bugünkü Sovyet iktisadiyatının kanaviçesini teşkil ediyor.

Binaenaleyh bugünkü Rusya'da rayon muayyen istihsal şubelerinde spesyalize olan saha demektir. Bu sahada kendi tabiî şartları, kendi iktisadî hususiyetleri, kendi nüfus kesafeti, bu nüfusun ihtisaslara göre taksimatı ve kültür seviyesile hudutları harita üstünde tayin olunmuş bir mıntakayı teşkil eder. Bu mıntakaya kendi hudutları içinde kendi menbaları veya kabiliyetlerile, rayonun ihtisaslaşması için lâzım olan muhit (yani vilâyetler ve kazalar) ilhak olunmuş ve sonra bütün bu ülke parçası iktisadî karakterinin icaplarına uygun bir şekilde idarî taksimata tabi tutulmuştur. Her rayon kendi ihtisaslaştığı

(1) Geçen asırda veya harpten evvel bu sahada tahrirler yapan âlimlerden bilhassa Sikvorsof, Çelnisef. Semenof'u saymak icabeder.

emtiayı diğer rayonlarla değişir.
Hülâsa:

— İhtisaslaşma
— Enerjinin merkezleştirilmesi
— Teknik şartların ilk plâna alınışı

Bugünkü Rusya'da rayonlaştırma siyasetinin mevzunu teşkil eder. Fakat bu noktayi işaret ederken bizce haizi ehemmiyet olan diğer bir keyfiyeti de bilhassa kaydetmek lâzımdır:

Harpten evvelki kapitalist şartlara göre bir kısım memleketlerin tek bir madde veya mahdut gıda veya ham maddeler üstünde bağlanması şeklinde tecelli eden «Monokültür (1) rayonluğu» bugünkü Rusya'nın bünyesinde de mevcuttur. Türkistan ve saire gibi ekalliyetlerle meskûn mıntakaların tek kültüre tahsis olunması öyle bir rayonculuk prensipine dayanır ki, müstemlekecilik devrinin Monokültür sahaları ile ancak sermaye yerine sâyin tanzim edilmiş olması bakımından bir fark gösteren bu telâkki, «millî kurtuluş rayon mefhumu» ndan elbette ki başkadır. Hem mahiyet, hem de tandans itibari ile.

Hulâsa bugünkü manasile rayonlaştırma, evvelden hesap ve tayin olunan bir enerji plânı, bir münakalât plânı, bir sanayi plânı, bir mübadele plânı... v. s. ile ve her halde tekniğin kat'î müdahalesi altında bir ülkenin hudutları muayyen iktisat mıntakalarına bölünmesi demektir.

●

Bugünkü Türkiyede de İktisat Vekâletince yapılmış olan ve bazı istatistik cetvellerinin tertibinde Vilâyetlerin sıralanabilmesi için kullanan bir iktisadî mıntaka bölgüsü vardır. Bu bölgüye göre memleket (9) iktisat mıntakasına ayrılmıştır. Fakat dikkat olunursa görülürki bu mıntakalar bölgüsü ne coğrafî, ne de iktisadî bir kayguya tâbi olarak yapılmamıştır. Ve her mıntakayı teşkil eden vilâyetlerin müşterek iktisadî işlerinin, (meselâ yollarının) bir arada görülmesi ve mıntakaların müşterek bir iş plânına sahip olmaları bahsında verimli tetbirler alınmamıştır. Binaenaleyh mevcut iktisadî mıntakalar taksimatını Türkiyenin iktisadî mıntakalara ayrılmış olduğunun bir vesikası gibi almak güçtür.

Binaenaleyh, bu yazıda biz Türkiyenin rayonlaştırması bahsında mevcut haritasına bağlı olmayarak kendi telekkilerimizi vermeğe çalışacağız. Rayon mefhumunun dereceleri ve şekilleri üzerinde yukarıdan beri ne kadar kısada olsa bazı malûmat verilmeğe çalışıldığı için bu gün Türkiynin rayonlaştırılması deyince bu hareketin hacim ve mahiyet itibarile alabileceği şekilleri derhal tayin etmek mümkündür.

1 — Bu rayonlaştırma meselâ tek bir madde veya tek bir iktisat hadisesi bakımından olabilir. Meselâ Türkiye'de yalnız Tütüncülük sahalarının tesbiti ve sonra da bu mıntakada Koyunculuk işinin ilerlemesine ait tedbirler alınması bu bakımdan bir rayonlaştırma işidir.

(1) Tek veya bir kaç zirai maddenin istihsali üstünde ihtisaslaşma.

Yahut meselâ mevcut Dokuma sanayiimizle, yapılmasını düşündüğümüz Dokuma fabrikalarının umumî dağılışını gösteren bir şema bize Türk Dokumacılığının kesafet rayonlarını verir.

2— Bu Rayonlaştırma bir iktisat şubesi üzerinde, meselâ yalnız Köy iktisadiyatı nazarı itibare alınarak yapılabilir. Bu taktirde iş biraz daha şumul peyda eder. Vakıa Türkiyede rayonlaştırmanın daha uzun zaman Köy iktisadı merkezi sikleti etrafına doğru kaçacağı tabiî olmakla beraber bu da tam bir rayonlaştırma hareketi olamaz. Çünkü bugün Köy iktisadımızın pazar için çalışan şubeleri hemen kâmilen, ancak haricî pazarların tesri altında inkişaf eden ve haricî pazar için çalışan şubelerdir.

Bu şubelerin millî iktisadın dahilî hareketlerinde ancak dolayisile müessir bir müdahaleleri vardır. Halbuki Türk iktisadiyatının tam ve millî bir karakter alabilmesi için, halk iktisadiyatını teşkil eden bütün şubelerin (meselâ sanayile ziraatın) evvelâ birbirine bağlanması ve birbiri için çalışması şarttır.

Bütün halk iktisadiyatı şubelerinin birbirine bağlılığını gözeten bir rayonlaştırma hereketi için ise münhasıran bir iktisat şubesinin ele alınması kâfi değildir.

3— Halk iktisadiyatının bugün mevcut ve müstakbel bütün şubelerini ve faaliyetlerini ele alan bir rayonlaştırma hareketi:

Böyle bir rayonlaştırma hareketinde iki telâkkinin bize rehber olması ihtimali vardır.

1— Jenetik telâkki.

2— İnkılâpçı telâkki.

Jenetik telâkki bu rayonlaştırma işinde bizi münhasıran tarihi ve tabiî âmillerin, şartların çerçevesine bağlar ve memlekette bir takım iktisadî mıntakaların vücut buluşunu munhasıran bu şartların tedricî tekâmül ve inkişafına tâbi kılarak millî iktisadiyatımızın en makul şartlar dahilinde yaratılması yolunda hareket ve mücadele kabiliyetimizi kırar.

İnkılâpçı telâkki ise bir taraftan tarihi ve tabiî şatları esasen ihtiva etmekle beraber, memleketin evvelden muayyen hesaplar ve plânlar altında ve zamanın ihtiyaçlarına uyğun bir şekilde ve en çabuk bir zamanda inkişafı kararını bütün kararların başına koyar. Bu telâkkide ileri tekniğin, iktisadî organizasyonun, devlet plânının; inkılâpçı kararın ve inanışın kuvveti, her kuvvetten üstündür.

Bu telâkki ele alındığı zaman ise Türkiyenin iktisadî rayonlara bölünüşü ve idare bölgülerinin (1), iktisat rayonları dahilinde, müşterek bir iş ve idare plânına uyğun bir şekilde tadili artık ancak teknik bir mahiyet alır ve kolaylaşır.

---

(1) Her inkılâp, ceryan ettiği memleketin idare taksimatını kendi taleplerine göre değiştirmiştir. Meselâ Fransız inkılâbından evvel Fransanın idari taksimatı bugünkünden tamamile gayri idi. Aynı tadilât inkılâba sahne olan bütün memleketlerde aynı suretle ceryan etmiştir.

Zaten devletçi bir iktisat her şeyden evvel bir iktisadi rayonlaşma tezinin ifadesidir. Kendi sırasında muhtelif mıntakalar, muhtelif iş sahaları için ayrı ayrı işlenmiş mahallî iktisat plânlarına dayanmayan bir devlet iktisat plânı esasen tasavvur olunamaz.

Binaenaleyh Türkiyenin rayonlaştırılması işinde bizim için ilk hareket noktası jenetik bir telâkki ile sadece mevcudu tesbit etmek (1) değil tabiî şartlarımızı, kudret menbalarımızı, nüfusumuzu bugünkü iktisat bünyemizi ve gelecekdeki sanayi inkişaflarımızı kül halinde hesap eden inkılâpçı bir görüş altında yarınki Türkiyenin iktisadî manzarasının şemasını çizmektir.

Halk iktisadiyatını kül halinde görmek, seyir halinde görmek, hem inkişaf istikametleri, hem de hedeflerile görmek, inkılâpçı enerji, inkılâp disiplini ve plân, rayonlaştırma hareketinin şartlar ve unsurlarıdır.

(1) Çünkü bu mevcut esasen eski Türkiyenin yarı müstemleke şartlarına uygun bir şekilde vücut bulmuştur.

Bazı gazete ve mecmuaların makale ve başmakalelerinde Kadro'nun neşriyatını yahut muharrirlerini telmih eder cümlelere tesadüf edilmektedir. Kadro, kendisine *açıkça* tevcih olunan tenkitlere bile, ancak münakaşanın memleket için faydalı olacağını kestirdiği zaman cevap vermiştir. Binaenaleyh, Kadro'nun her hangi bir tenkit veya tarize cevap vermesi için, bunların *evvelâ açıkça yapılmış olması, ikincisi de, münakaşaya değer tarafları bulunması lâzımdır.*

KADRO

Devletin Yapıcılık ve İdarecilik kudretine inanmak gerektir.

Dr. Vedat Nedim.

Her inkılâp, yeni bir Devlet tipi yaratma ve kurma savaşıdır.

Türk inkılâbının bir şahsiyeti varsa, onun da kendine hâs bir Devlet ideali olmak gerektir.

Türk inkılâbının bir şahsiyeti vardır.

İnkılâbımız, bu şahisliğini, tarihte oynadığı rolün eşsizliğinden alıyor:

Cihanda müstemlekeci ve müstemleke milletler tezadının tasfiyesi tarihini, Türk inkılâbı açmıştır.

O halde inkılâp Türkiyesinin Devleti, ne Fransız inkılâbının dodoğurduğu bir *Burjuva Devleti,* ne de komünist inkılâbının kurduğu bir *Proletarya Devleti* olabilir.

Yeni Türk Devleti, geri teknikli bir yarı müstemleke milletinin, *millet olarak* hem iktisaden, hem siyaseten kurtuluşu davasının tarihte *ilk* mümessilidir. İnkılâbımızın bu tarihte tekliğine inanmıyanlar var. Onu sadece bir *Avrupalılaşmak*, yani Fransız inkılâbının doğurduğu Devlet tipi, ve cemiyet şartlarına *intibak* etmek cehdi olarak telâkki edenler var.

İşte bu telâkki bizi *taklitçiliğe* götürüyor. İnkılâbımızın şahsiyetini söndürüyor. Yaratma kabiliyetini körletiyor. Türk inkılâbına hâs bir iktisat siyaseti, Türk inkılâbına hâs bir terbiye sistemi, Türk inkılâbına hâs bir matbuat cihazı, Türk inkılâbına hâs bir san'at telâkkisi, kısaca Türk inkılâbının gaye ve mahiyetine göre bir Türk cemiyeti kurmak cehti yerine, bunların Avrupa örneklerini taklit yeltenmeleri baş gösteriyor.

Halbuki Avrupadan ancak *metot* ve *teknik* alabiliriz. Fakat siyaset, müessese, sistem, telâkki, bunlar ancak Türk cemiyetinin toprak ve ikliminden doğabilir. Bunları Avrupadan Türkiyeye ithale kalkışmak, kutuplarda portakal yetiştirmeğe özenmek kadar, boşuna ve manasız bir enerji israfı olur!

Türk milleti, Devlet otoritesine inanan ve hürmet eden bir millettir. Bu saygı duygusu, onun cibilliyetinden fışkırır. *Başa*, yani *Şefe* ve *Devlete* o kadar büyük bir kıymet verir ki, darbı meselini bile yapmıştır. «Balık baştan kokar», «Baş olmazsa, aş olmaz», «Devlet kuşu», «Allah Devlete zeval vermesin.» gibi sözler, Türkün Başa ve Devlete izafe ettiği değerin en canlı birer remizleridir.

Türk, tarihte de, daima Devletkurucu ve idareedici bir millet olarak tanınmıştır.

Halbuki Fransız ihtilâlinin, ihtilâli meşru göstermek için, uydurduğu Devlet nazariyesi bizatihi Devlet mefhumunu itibardan düşürmüş ve onu her hangi bir mevhum mukavelenamenin iki tarafından biri derekesine indirmiştir: *Contrat social!*

Ve zaten Fransız ihtilâlinde gaye, bütün o etrafta uyandırdığı insanî şamataya rağmen, *muayyen* bir sınıfın kurtuluşu olduğu için, onun kurduğu Devlet de tabiatile bir sınıf devletinden başka bir şey olamazdı. Öyle bir sınıf devleti ki, sınıflar arasında daimî bir mücadele mevzuu kaldı. Millet içinden Devlete düşman sınıflar ve zümreler doğdu. Devlet ve millet arasında bir menfaat ve mukadderat birliği teessüs edemedi.

Bu böyle olunca, Devlet düşmanlığı, Devlete inanmamazlık, Devlete karşı emniyetsizlik bir şiar ve bir şuur halini aldı.

Halbuki, biz, millî kurtuluş hareketimizi muayyen bir sınıfın kurtuluşu hesabına yapmadık.

Bizde Devlet, bir sınıflaşmanın neticesi değil; bir milletleşmenin ifadesidir.

Milletleşme demek, ne yabancılar, ne de yerli zümreler için bir kazanç ve istismar kaynağı olmayan *müstakil ve ileri bir millet iktisadiyatı* yaratmak demektir.

Haricin istismarına girmemeyi, müstemlekelikten kurtulduğumuz için istiyoruz. Dahilin istismarına düşmemeyi de, *sınıflaşmamak* için özliyoruz. Bu itibarladır ki, Türk inkılâbına hâs bir iktisat siyaseti, doğrudan doğruya ve sadece Türk inkılâbına hâs zaruretlerden doğabilir. Onun için ne geçmişte, ne de halde *taklit* edebileceğimiz bir örnek bulamayız.

Fransız ve Rus inkılâplarının ideolojileri içinde *mahbus* kalmış dimağlar, bu *mustakil* hüküm karşısında afallaşıyarlar.

Fransız inkılâbının esirleri, bizi komünistlikle, Rus inkılâbının meczupları da bizi faşistlikle ittihama kalkışıyorlar. Çünkü, bu bethahlar ve gafiller, Türk inkılâbının şahsiyetine, tekliğine ve yaratıcılığına inanmıyorlar.

Kendi ideolojik acizlerini, bu gibi ittihamlarla perdelemek istiyorlar.

●

Türk inkılâbına inanmak demek, Devletin yapıcılık ve idarecilik kudretine inanmak demektir. İktisattan başka her hangi bir sahada devletin *inkılâp prensiplerine* karşı gösterilen küçük bir şüphe ve ufak bir itimatsızlık derhal cezalandırılan bir *irtica* telâkki olunurken, iktisat sahasında *devletçilik* aleyhinde ulu, orta ağız açmak şimdi *moda* oldu. Devletçilik aleyhinde sistematik yapılan bu propagandaların ilk hedefi: devletin yapıcılık ve idarecilik kabiliyetine karşı şüphe uyandırmaktır.

İşte bir takım Darülfünun profesörleri ki, devletçiliğin Avrupa kitaplarında yeri olmadığını öne sürerek, inkılâbımızın zaruretlerinden doğan bu prensibi ilmî bir edâ ile itibardan düşürmeğe yelteniyorlar.

«Ben, Devletin iktisadî bir devletçilik yapacağına kani değilim. Bunu yirmi senedenberi iddia edenlerdenim.» (1)

Umumî bir konferansta sarfolunan bu sözlerin Darülfünun İktisat müderrislerinden birine ait olmasının, her hangi bir *inkılâp* darülfünunu indinde bir cürüm teşkil edeceğine şüphe yoktur.

İktisat prensipleri, riyaziye prensipleri midir ki, -bunlar bile değişiyor- yirmi senedenberi ayni şeyi tekrarlamış olmak, ilâna değer bir meziyet teşkil etsin. Yirmi senedir ayni şeyi tekrarlayan bir müderris, artık Avrupada bile misline tesadüf olunamıyan, bir *«ilim mumyası»*dır.

*Gazi*nin inkılâbı kendisine emanet ettiği gençliği, inkılâp prensiplerine sadık bir kafa ve bir ruhla yetiştirmek vazifesini üzerine almış bir profesörün bu temerrüdü bize cidden acı geldi.

(1) 14/Şubat/1933 Akşam gazetesinden, aynen. Tekzip edilmemiştir.

*Âli İktisat Meclisi*nin de Devletin iktisadî sahadaki aczi ve kabiliyetsizliği etrafında yapılan menfî profagandaların tesiri altında kaldığına teessüfle şahit oluyoruz.

Meclisin son içtimaında kabul edilen sanayi raporundan, şu parçayı okuyalım.

«*Devlet hiç bir nevi sanayii yalnız kendi teşebbüs ve faaliyetine hasretmiyerek bu mevzuda her sahayı müteşebbis eşhas ve müessesata serbestçe açık bulundurmalı ve kendi teşebbüsiyle veya iştirakile vücude gelecek sanayi hareketlerinde halkın kuruluş teşebbüslerine iştirakları mümkün olduğu kadar teshil olunmalı ve teessüs kökleşip te muayyen ve emin bir kâr temin etmeğe başladığı ve halkın iktisadi refahı müsait bulduğu zaman, bu tesisler ilk fırsatta hususî müteşebbislere ve halka mal edilmelidir.*»

Diğer bir parça:

«*Her zaman ve her yerde sabit olmuş bir hakikattir ki, tavsiye eylediğimiz ticari idare prensiplerine en ziyade sadakat gösterilen yerlerde bile, Devlet idaresinde sanayi, hususî müteşebbisler elindeki sanayie nisbetle daha pahalı maliyet gösteriyor.*»

Bu iki cümle arasındaki *tenakuz* gözden kaçmıyacak kadar kocamandır.

Bir yandan Devletin idare edeceği sanayi müesseselerinin hususî teşebbüslere nisbetle daha pahalı maliyetle işlediği ve diğer yandan da Devletin hiç bir nevi sanayii yalnız kendi teşebbüsüne hasretmemesi lüzumu öne sürüldüğüne göre, bu açık rekabet meydanında Devlet teşebbüslerinin *(muayyen ve emin bir kâr)* temin etmelerine imkân var mıdır?

Bu kanaatta olan bir meclisten beklenilecek en makul ve en samimî karar şu olabilirdi:

Devlet sanayi yapamaz.

O halde kim yapabilir?

Hususî teşebbüs erbabı.

Halbuki ayni raporda deniliyor ki:

«*Halkımızın büyük sanayi teşebbüslerine lüzumu olan sermaye birliklerini vücude getirmeğe teşebbüs ve rağbet göstermemele-*

ri hasebile bir an evvel tesislerinde iktisadî faydalar bulunan sanayii Devlet teşebbüs ve sermayesile veya iştirakile vücude getirmekte zaruret vardır.»

Yine ayni rapordan:

«Hiç bir zaman hatırdan çıkmamalıdır ki, Devletin burada bizzat sanayiciliğe tevessül etmesi zaruret neticesi ve muvakkattır. Ve Devlet, büyük sanayi işlerinde sermayeyi ve tekniği bidayeten birleştirmek hususunda mutavassıt bir rol sahibidir.»

Bütün bu sözlerden kısaca ve açıkca denilmek istenilen şudur: Devlet, prensip itibarile, sanayi yapamaz. Halbuki memleketin muhtaç olduğu sanayii hususî teşbbüs erbabı da başaramıyor. Onun için Devlet, bu işe ön ayak olmalı, sermaye koymalı, fabrikalar kurmalı, işletmeli ve ne vakit ki, bu teşebbüsler kâr getirmeğe başlarlar, o vakit Devlet bunları hususî müteşebbislere devretmeli. O halde Devlet, kendi teşebbüsile, millet vergisiyle ve millet emeğile kurduğu fabrikaları ancak kârlı işlemiye başlayıncaya kadar idare edcektir. Devletin kârlı bir iş yapabileceğini kabul etmiyen bir meclisin böyle bir teklifte bulunmasındaki tenakusa yukarda işaret etmiştik.

Devletin nasılsa kârlı bir iş yapabileceğini kabul ettikten sonra ise, bu kârları, sair binbir türlü devlet ve millet ihtiyaçlarımız için kullanmak ve mümkünse vergi yükünü azaltmak için devletin gittikçe daralan bütçesine yeni bir varidat membaı olarak almak daha insaflı ve daha makul bir teklif olmaz mıydı? Hayır muhterem Meclis, bu kârları Devlete çok görüyor. Onların *«hususî müteşebbislere ve halka mal edilmesini»* tavsiye ediyor.

Burada *«halk»* kelimesi pek aldatıcı, pek caziptir.

15 milyon Türk ayrı ayrı hisse sendedi alamıyacağına göre, halkın ancak *mahdut bir zümresi* Devletin kurduğu, işlettiği kârlı işlerden istifade edebilecektir.

Yani, kârlı Devlet teşebbüsleri, milletin içinden küçük bir parçanın istifadesine hisse paketleri şeklinde terkolunacaktır. Zararlı Devlet teşebbüsleri ise, ayni Devletin tavassutile bu sefer on beş milyonun sırtına yüklenecektir.

Böyle bir teklifi, belki hususî sanayi erbabının mümessili olan her hangi bir sanayi birliği yapabilirdi. Fakat biz, Âlî İktisat

Meclisimizi Devlet ve millet menfaatlerinin şuurlu bir mümessili olarak görmek isterdik.

●

Bugün Türkiye'deki sanayiin en aşağı yüzde sekseni Türk olmıyan yerli ve yabancı unsurların elindedir. Değirmen sanayii, çimento sanayii, elektrik sanayii, maden sanayii, çikolata, şeker, biskuvi, konserve sanayii, kereste sanayii, deri sanayii, çorap sanayii hemn munhasıran millî değildir.

Diğer sanayi şubelerinin büyük bir kısmı da karışıktır. Bugün tam manasile Türk unsurunun elinde bulunan sanayi sermayesi pek mahduttur.

Âlî İktisat Meclisi, bize bu hakikati istatistiklerle gösterseydi, o vakit teklifinin mahiyeti daha iyi anlaşılırdı. İthalât ve ihracat ticaretimiz hemen munhasıran gayri Türk unsurların elinde bulunruken ve bu kanallardan gelen sermaye terakümlerinden Devlet ve Millet istifade edemezken, henüz bakir bir halde bulunan büyük sanayi sahasını da Devlet yani Millet sermayesi ve emeğile kurulduktan ve kârlı bir hale getirildikten sonra, milletin içinden çıkacak küçük bir sermayedar zümresine maletmek istemek ve böylelikle milletin sınıflaşmasına yol açmak. Hayır böyle bir siyasete *devletçi* ve *milletçi* bir siyaset denemez...

Âli İktisat Meclisinin bu kararı, inkılâp Türkiyesinin iktisat tarihinde unutulmaz bir «lâtife» olarak kalacaktır.

●

Devletin *kârlı* bir iş yapamıyacağına inananlar, bu iddialarını hangi esaslara dayatıyorlar?

Sanayi ve Maadin Bankasının işlettiği fabrikalar, Devlet fabrikaları değil midir? Bu fabrikalar memleketimizdeki her hangi bir hususî mümasil fabrikadan daha fena mı işliyorlar? Feshane, Bakırköy, Beykoz, Hereke fabrikalarının başında bulunan idareciler hususî teşebbüs erbabı mıdır?

Devlet Demiryollarının memleketimizde diğer hususî ve ecnebi demiryollarından daha iyi idare edildiğine şüphe var mıdır?

Türkiye'de Devletin kârlı bir iş yapamıyacağını ileri süren Âlî İktisat Meclisi, bu kararını mukayeseli istatistiklere istinaden verseydi, *ciddî* bir iş yapmış olurdu.

Biz iddia ediyoruz ki, Türkiye'de büyük ve ileri teknikli sanayi tesisatını en rantabl bir tarzda ancak ve ancak Devlet kurabilir ve işletebilir. Yahut ecnebî sermayesi, gizli veya açık bir şekilde, bu işe vaziyet eder ve o vakit de bütün memleket bir kaç ecnebî sermaye grupunun hesabına istismar olunur. Bir üçüncü çıkar yol yoktur.

Hiç şüphesiz ki, bugünkü devlet idareciliği ıslaha muhtaçtır.

İşte, Devletçi, bir iktisat siyasetini ana prensip olarak kabul etmiş bir Âli İktisat Meclisinin asıl bu nokta üzerinde durması lâzımdı.

Yalnız iktisadî işletmelerde değil, idarî işletmelerde de *Bürokrasi*'nin tasfiyesi, muamelâtın *rasyonelleştirilmesi,* modern bir devlet için zaten esaslı bir davadır.

Fakat, «*Devlet yapamaz*» demek başka, «*Devlet daha iyi yapabilir ve daha iyi yapmalıdır.*» demek yine başkadır.
Birincisi, Devletin yapıcılık ve idarecilik kudretini inkâra, ikincisi, Devletin yapıcılık ve idarecilik kuvvetine inanmaya delâlet eder.

İnkılâpçı Türkiye'nin vazifesi, Devletin yapıcılık ve idarecilik kuvvetine inanmak ve onun bu vasfını kuvvetlendirmektir.

Müstemleke ve yarım Müstemlekelerde Buhranın tesirleri.

İsmail Husrev.

Dünya kapitalist iktisat sisteminin bünyesinde gizli duran bin bir türlü tezatları buhran sayesinde bütün çıplaklığıyle önümüze serilmiş görüyoruz. «Prosperite» (1) devrinin tezatsız inkişaf hulyaları artık kafaları sarhoş etmiyor. Bugün vakı'a olarak göze batan acı hakikat, âlemşümul bir sefaletin bir med dalgası gibi yavaş yavaş fakat korkunç ihtilâtlarla yükseldiğidir. Dünyada bir milleti diğer bir millete esir, millet içinde bir sınıfı diğer bir sınıfa tâbi kılan garp kapitalizmi, bir piyasa bozukluğundan değil, son iki asır zarfında doğurduğu içtimaî tezatlardan muztariptir. Bugün dünyanın üç büyük lagere (karargâha) ayrılmış olması (1 — Müstemlekeci memleketler, 2 — Müstemlekeciliğe isyan eden milletler, 3 — Sosyalist bir rejim kuran memleketler) bu tezatların zarurî bir neticesidir. Bunun için bugünkü buhran içinde bu tezatların bilhassa müstemleke ve yarı müstemlekelerle metropoller (müstemlekelerin tâbi olduğu memleketler) arasındaki büyük zıddıyetlerin nasıl tezahür ettiğini yakından görüp tanımayı, müstemlekeciliğe isyanın bir ifadesi olan millî inkılâp davalarımızın idraki bakımından zarurî buluyoruz.

●

Ziraî emtea fiatlarının sukutu şeklinde tezahür eden ziraî buhranın başlangıcını 1929 senesinde aramak doğru değildir. Ziraî buhranın ilk alâmetleri 1927 senesinin ilk rub'unda Britanya Malayasında, Hollanda Hindistanında, dördüncü rub'unda da Avusturalya'da, 1928 senesinin ilk rub'unda Kuba'da, üçüncü rub'unda Brezilya'da, 1929 senesinin birinci rub'unda Kolombia ve Meksika'da, ikinci rub'unda da Çin, Arjantin, Mısır, U-

(1) Umumi harpten sonra Amerika'da 1929 senesinin dördüncü rub'una kadar devam etmiş olan inkişaf devri.

rugvay ve Venezuella'da müşahede edilmişti. Binaenaleyh 19?? senesinde Amerikan «prosperite»sini birdenbire inkıtaa uğratan borsa buhranı, esasen mevcut olan ziraî buhranı şiddetlendirmiş ve ona âlemşümul bir vüs'at vermiş oldu. Müstemleke iktisadiyatının yegâne varidat membaını teşkil eden ziraî ve hammaddelerde bir istihsal fazlasının, metropollerde sınaî istihsalin daralmasile artacağı şüphesizdi. Nitekim hammadde veren bütün tâbi memleketler, 1929 dan sonra sanayi memleketlerinde sanayi istihsalinin daralmasile ihraç ettikleri hammaddelere pazar bulamaz oldular. Bunun tabiî bir neticesi olarak ziraî hammadde fiatlarının başdöndürücü seri sukutu başladı.

Ham ve ziraî madde fiatlarının sukutu.
1932 senesinin ağustos ayı sonunda. (2)

Ham ve zirai maddeler	Borsaları	Vasıl olunan en yüksek seviyenin tarihi		En yüksek seviyeye nazaran sukut nisbeti yüzde
Pamuk	New-York	Kânunuevvel	1923	86
Yün	Londra	»	1924	81
İpek	New-York	Eylûl	»	88
Kavçuk	»	Haziran	1925	96
Kurşun	Londra	Kânunusani		83
Buğday	Hamburg	Şubat		76
Kahve	New-York	Kânunusani		77

Ziraî ve hammadde fiatlarının bu sukutundan ilk adımda bir veya iki mahsulün istihsalinde ihtisaslaşmış monokültür memleketler, ikinci adımda mütenevvi mahsul veren memleketler müteessir oldu. Halbuki ham ve ziraî madde fiatlarının bu sukutunu, sınaî mamulât fiatlarının ayni sür'atle takip ettiğini göremiyoruz. Trüstler ve karteller gibi inhisarcı teşkilâtlarla sınaî mamulâtta bir istihsal fazlasına meydan vermemek için sınaî istihsali istedikleri kadar kısmaya ve fiatları istedikleri seviyede tutmaya muktedir olan metropoller, buhranın bütün şiddetini müstemlekelere ve yarı müstemlekelere yüklemiş oldular: İn-

(2) Metinde menbaı ayrıca gösterilmeyen rakamlar şu menbalardan alınmıştır
1— Vierteljahrshefte zur Konjunkturforschung 7. Jahrg. Heft. 2. T. A.
2 — Wirtschaft und Statistik. 1932 senesi nüshaları.
3 — Planovoe hazlaestva. 1930_1932 nüshalarındaki cetvellerden. Rusça.

giliz demir ve çelik fiatlarının endeksleri, çelik ve dmirde 1929 senesinin en yüksek seviyesine nazaran 1931 senesinin eylûlünde ancak yüzde 11, Amerika endeksleri yüzde 16 gibi cüz'î bir sukut kaydetmiştir. Hattâ İngiltere'den cenubî Amerika'ya ihraç edilen kömürün fiatı 1929 da 17 şilin 11 pens iken 1931 de 18 şilin 1 pense bile çıkmıştı.

Financial Times'in rakamlarına göre inğiltere'de toptan emtia fiatları endeksi, hammaddelerin 1929 senesinin eylûlüne nazaran 1931 senseinin ilk nısfı nihayetide yüzde 42, mamul emteanın ise ancak yüzde 12 sukut ettiğini göstermektedir.

Fransa'da buhranın iptidasında ihracat emteasının fiatları ithalât emteası fiatlarına nazaran ancak yüzde 2.5, İngiltere'de yüzde 2, Almanya'da yüzde 3, Müttehidei Amerika'da 1929 senesine nisbeten 1930 da yüzde 2 düşmüştü. Müstemlekelerde ise, bunun tamamen zıddı bir hal müşahede olunmaktadır. Hollanda Hindistanında 930 senesinde ihracat emteasının fiatları 928 senesinin ithalât emteası fiatlarına nazaran yüzde 60, Yeni Ze - lânda'da 928 senesi fiatlarına nazaran 931 de yüzde 15, Britanya Hindistanında ise yüzde 25 düşmüştü. Lâtin Amerika'da toptan emtea fiatları endeksi, Lâtin Amerika mahsulâtının 1929 kânunusani ayı fiatlarına nazaran 1931 teşrini evvel ayı nihayetinde yüzde 52 sukut ettiğini göstermektedir.

Bu azim fiat sukutları metropoller için çok kârlı olmuştur. Müstemleke ve yarı müstemlekelerin zararlarile metropollerin kazançlarına bakalım: Arjantin'in 1931 senesinin üç rub'u zarfında ihraç ettiği maddeler 930 senesine nazaran miktarca yüzde 72 arttığı halde kıymetçe yüzde 10 sukut etmişti. 1931 senesinde Arjantin'in fiat sukutlarından zararı 500 milyon pezoya baliğ oluyordu. 930 da Brezilya kahve ihracatından 300 milyon altın ruble, 1931 de de takriben 500 milyon ruble zarar etmişti. Fakat ithalâttan 200 milyon kazandığı için zararı 300 milyona inmişti. Hindistan'ın 1930 senesinde jüt ihracatından 200 milyon ruble zararı vardı. Metropollerin kârlarına gelince:

İngiltere, ucuz hammaddelere nazaran Sterlin'in yüksek alım kabiliyeti sayesinde 1931 senesinde hububat fiatlarının sukutundan 21 milyon, pamuk fiatlarından 16.6 milyon, yağ fiatlarından 9.5 milyon, deri ve kösele fiatlarından 7.5 milyon, kauçuk

fiatlarından 6.1 milyon sterlin kazanmıştı. İngilterenin bilhassa 1931 senesinde kazancı mühim bir yekûn tutmuştu. 1931 in üç rub'u zarfında 1929 senesi ithalât fiatlarına nazaran 975 milyon sterlin, bütün 931 senesi zarfında ise takiben 370 milyon sterlinlik bir kazanç temin olunmuştu. İhracatın tenakusundan mütevellit zarar ise, ancak 70 milyon sterlin olduğuna nazaran bütün kazanç 300 milyon sterlini bulmuştu. Müttehidei Amerika ise 1930 senesinde bilhassa kahve, kauçuk, kurşun ve bakır ithalinde 400 milyon dolar, 1931 de de bir milyar dolardan fazla kazanç temin etmişti.

Bugün metropol spekülâtörleri, müstemleke ve yarı müstemleke emtiasının düşük fiatlarından bilistifade azim miktarlarda ziraî ve hammadde satın almaktadırlar. Buhran dolayısile hem sanayi hammaddeleri hem gıda maddeleri bakımından pazarların imtisas kabiliyeti pek daralmış olduğundan bütün bu maddeler, stoklar halinde yığılıp kalmaktadır. Metropol spekülâtörlerinin yegâne maksadı, bu mahsulleri ucuz fiatlarla toplayıp ilerde yükseleceğini ümit ettikleri piyasaya yüksek kârlarla arzetmektir.

Müstemleke ve yarı müstemlekelerden ucuz fiatla alınan ziraî ve hammaddeler, asıl müstahsilin elinden borsa fiatından da daha düşük fiata çıkmaktadır. Wirtschaftsdienst'in verdiği malûmata göre meselâ Mançurinin en mühim ihracat matası olan zoya fasulyesi, Harbinde iki sene zarfında yüzde altmış sukut ettiği halde, Londra'da da ancak yüzde 40 düşmüştü.

1931 senesi iptidasında Harbinde zoya fasulyesinin altı okkası 35 sen olduğu halde asıl köylüden 12 sene alınmıştı. Aradaki 23 senlik fiat farkı, bir taraftan İngiliz tüccarının diğer taraftan da Mançurili tüccarın cebine girmiştir.

1930 senesi ağustosunun 22 sinde Paragvay'da 20 düzüne portakal köylüden 4.5 Arjantin kâğıt penzosuna satın alınmış ve Boenos Ayres'te 8 pezoya satılmıştı. Mutavassıt 3.5 pezoluk bir kâr temin etmişti.

●

Metropol sermayedarlarının, müstemleke ve yarı müstemlekeler halkının yok pahasına alınan say mahsullerinin ucuzluğu sayesinde buhrandan sıyrılıp çıkmak ümidi beslediklerine şahit o-

luyoruz. Meselâ New - York borsası reisi, 1931 senesi mayısında borsa idare heyetine okuduğu senelik raporda aynen şöyle diyor: «*Umumiyet itibarile hammadde fiatları mamul emtia fiatlarından daha kuvvetle sukut etmektedir. Bunun için ecnbei memleketlerin hammaddesine muhtaç olan eski memleketler, toptan fiatların bu sukutu sayesinde mamul emtia üzerinden kârlarını sür'atle yükseltebilirler. İlk zamanlar bu belki ticareti harici ye hacminin daralmasiyle zayıflıyabilir. Fakat nihayetülnihaye bu keyfiyet yeni bir prosperite'nin (inkişafın) .manivelâsı olacaktır.*»

Bu sözler, apaçık gösteriyor ki, kapitalist dünya, kurtuluş yolunu, müstemleke ve yarı müstemleke halkının hudutsuz istismar ve soygununda bulmaktadır. Bir inkişaf, bir prosperite pahasına yüz milyonlarca müstemleke halkının yoksulluğa mahkûm edilmesi, bu günün yegâne çıkar yolu olarak görülüyor. Fakat artık günlük nafakasını bile bulamıyan bu yüz milyonlarca halkın, müstemleke şartlarına daha uzun seneler inkıyat edeceği mi zannolunuyor? Acaba bir millî halâs, bir kendi benliğine kavuşma şuuru, artık bu mazlum milletlerin ruhlarını sarmış değil midir?

Kültür ve Medeniyet.

Yakup Kadri.

Ziya Gökalp, kültürle medeniyeti ayrı tutardı. «Medeniyet beynelmilel bir şeydir; halbuki, kültür, bilhssa millîdir.» derdi.

Vakıalar, Ziya Gökalp'ın görüşünü pek yanlış çıkarmıyor. Kültürün medeniyetten başka bir mefhumu ifade ettiği muhakkaktır. Amerika medeniyetlidir; fakat, kültürlü değildir. Japonyada en geri, en eski bir kültürün yanıbaşında en ileri teknikli bir medeniyet peyda olup yaşamaktadır. Türk milletinin de eski bir kültürü vardır; fakat, yeni icaplara göre bir medeniyetten mahrumdur.

Biz Ziya Gökalp'ı buraya kadar takip edebiliyoruz. Lâkin, medeniyet ve kültür mefhumlarını ayrı ayrı tarife giriştiğimiz vakit bunlar arasındaki bitişik noktaların çokluğu bizi şaşırtıyor. Eğer medeniyet, *insan iradesinin tabiate galebesi gücünde bir derecenin, bir merhalenin adı ise,* kültüre de, nihayet, *(bu galebeyi mümkün kılan aklî vasıtaların, birikip toplanması hâdisesi)* nden başka ne diyebiliriz? Bir yerde ki, bir medeniyet kurulmuştur, yani tabiatin kör ve âsi kuvvetleri, insanın şuurlu iradesinin hükmü altına girmiştir, orada, mutlaka uzun bir mücadele devresinin tecrübeleri teraküm etmiş olacaktır. İşte, bu teraküm eden tecrübeler, kültürdür.

Görülüyor ki, medeniyeti kültürden, kültürü medeniyetten ayırma ameliyesi gittikçe güçleşiyor. Amerika, bugün kültürlü değildir ama, yarın, mutlaka bir kültürü olacaktır. Japonya'da ileri teknikli medeniyet, günün birinde, mutlaka, eski asyaî kültürü boğacaktır. Türkiye'de kurulan yeni cemiyet binasında artık arap ve acem bulaşığı Osmanlı kültüründen eser kalmıyacaktır.

●

Fakat, kültür, mademki bir *(tecrübeler terakümüdür)*, şu halde bir zaman işi demektir.

Kültürü bir milletin (hayatı görüş ve hayatı anlayış tarzı) şeklinde de tarif etmek mümkündür. İnsanın tabiatle mücadelesi esnasında edindiği (tecrübeler terakümü) ancak böyle bir umumî görüş ve anlayış tarzıyle kıymet alır ve harice akseder. Onun için güzel san'atlara, felsefeye ve sair fikrî mahsullere (*bir cemiyetin superstruktur'ü, yani «dış örgüsü»*) diyenlerin hakkı vardır. Bunun ne kadar doğru bir telâkki olduğunu anlamak için, en yeni ve en canlı bir kültür hâdisesi olan Rönesans'tan evvelki devre umumî bir nazar atmak kâfi gelir. Bu devir tarihin en karışık, en dedirgin, en sıtmalı safhalarından birini gösterir. İtalya yarımadası üstünde, sanki, bir ikinci *kavimler göçü* veya bir yeni Roma imparatorluğu batışı vardır. Gerçi, o imparatorluğu istihlâf etmiş olan Papa'lar saltanatı batmak üzeredir. Gerçi, Şimalden, barbar akınlarını andıran mütemadî istiylâ orduları gelip durmaktadır. Burada ilk defa olarak bir millet teşekkül ediyor ve zahmetli bir oluşun bütün sarsıntılarını geçiriyordu.

●

Bir millet nasıl teşekkül eder? Bunun ne kadar çok şeraiti vardır? Bizi bir edebiyat bahsinin çok dışına atacak olan bu mevzulara dokunacak değiliz. Yalnız, şunu söylemek isteriz ki, İtalya'da Rönesans namını verdiğimiz kültür inkişafı olmazdan evvel bir cemiyet kuruluşu tekniğinin lüzum gösterdiği bir hayli şeyler oldu. Harp sanayiinden ve harp mimarisinden başlıyarak küçük el indüstrisi denilen türlü zanaatlerin teessüsü, bir çok yeni ticaret maddelerinin, bir çok yeni keşiflerin mübadele şartlarını kökünden değiştirişi, *Medicis*'ler gibi tüccar ailelerinin Avrupa'da ilk *Burjuva* sınıfının temellerini atışı hep Rönesans devrinden evvelki safhaya ait hâdiselerdir.

Leonardo gibi, Mikel Anj gibi dâhi san'atkârların Milâno'da, Floransa'da uzun bir teknik ve el zenaati inkişafından sonra geldiklerini ve bunların da muasırları tarafından Usta Leonardo, Usta Angelo diye çağırıldıklarını unutmamak lâzımdır.

●

Bizde de bir Rönesans devrinin başlamasını bekliyenler var. Fakat, hiç kimse bu devreye bir *préculturel - kültür öncesi* safhasından sonra girilebileceğini kabul etmek istemiyor. Bu safhanın adı *(ileri teknikli bir cemiyet taazzuvu)* dur. Yüksek kültür sarayının yolu mutlaka buradan geçer ve başka yerden ona yol yoktur.

Kadro'ya
Abone olunuz.
Ve
Abone bulunuz!

Cihan içinde Türkiye:

«İman Teşettütü» dalgası, şimdi Fransanın üzerinde.

Burhan Asaf.

6 şubat 1933 tarihli Temps gazetesinde Georges Suarez «Alman efkârı umumiyesi ve Fransa» başlıklı tetkiklerinin ikincisine şöyle başlıyor: *«Fransız'ların pek çok ihmal ettikleri bir nokta vardır. Bugün bizim memleketimize, fazla tekâmül edememiş ihtiyar bir demokrasi nazarile bakılmaktadır. Artık hükûmet usullerimizi, medeni kanunumuzu, hukukî mevzuatımızı ve idareye ait âdetlerimizi kimse istiare etmemekte hele şu son senelerdeki tarihimize hiç kimse kulak asmamaktadır. Bilâkis, kendi hürriyetini tahakkuk ettirmek sevdasında olan her milletin, işlerini yoluna koymak ve hastalıklarından kurtulmak için tuttuğu yolda, bizde yapılanın tamamile aksini yapmağa çalıştığı görülmektedir. Bizler artık, diğer milletler için, bizim yapmış olduğumuz hataları tekrar etmemek bakımından bir örnek teşkil ediyoruz. Artık biz, doğrunun değil yanlışın örneğini veriyoruz. Bir takım âdetlerimiz ve ananalarımız ile böbürleniyoruz ki, bunlara kimsenin itibar ettiği yoktur.»*

Tardieu gibi bir adam, rejimden bezdiğini ve bu anarşi devam edecek olursa, ekscriyet ve ekalliyet hesaplarına Fransa'da da bir nihayet vermek lâzımgeleceği tehdidini savururken, Georges Suarez kalibresinde bir muharririn Temps gibi bir gazetede yukarıki şekilde girizgâhlar kullanması, elbette kidikkate değer. Denilebilir ki hattâ, bu gibi sözlerin politikacı yahut muharrir mütaleaları şeklinden çıkarak birer mücadele şiarı mahiyetini almaları için, meselâ bugün Almanya da hâkim olan kuvvet rejiminin istikrarlanması kâfidir. Çünkü bütün bu sözlerle, ancak bir şey kastedilmektedir: Eğer ıttıratlı ve kuvvetli bir politika gütmek için faşizme geçmek lâzımgeliyorsa, hem içerdekiler hem dışardakiler bilsinler ki, bir Fransız faşizmi de pek güzel mümkündür!

Ama bunu yapmakla, Fransa, son bir buçuk asırlık tarihini inkâr edecekmiş! Niçin etmesinki, Fransanın Avrupa politikasını sabote eden ler (İtalya ve Almanya) ne Fransız ordusu nede Fransız sermayesi gibi kuvvetlere malik oldukları halde, Fransanın sadece içpolitika zaaflarından istifade ediyorlar ve bu içpolitika zaafları o kadar kuvvetli bir menfilik arzediyor ki, Fransa'nın gerek ordu gerek sermaye bakımından malik olduğu üstünlük bu menfilik ile takas edilmiş bulunuyor ve ortada kararsız ve dermansız bir Fransa kalıyor. İşte, sağ taraf Fransasının mülâhazaları, bugünlük bu merkezdedir. Ayni sağ taraf Fransasının ayni zamanda şunu tespit etmesi lâzımdır ki, faşizm, nihayet kendi diktatorasıdır. Bir rejim ki, maliyet fiatı anarşisi yerine maliyet fiatı credosunu ikame ediyor, elbetteki sağ taraf Fransasına ergeç mülâyim gelecektir. Çünkü maliyet fiatı demek fiat demektir. Fiat demek, sermaye demektir. Sermaye demek, sermayedarlık demektir.

Sermayedarlık ise, gine sağ taraf Fransasıdır. Bugün bu hakikati tespit etsebile, pek cazip bulmamaktadır. Nede olsa, Fransa, mantığın vatanıdır. Biliyor ki, tutunmak için kuvvete müracaat etmesi, hakiki sermayedarlığın, son çareye başvurması demektir. Çünkü sermaye kadar hürriyete muhtaç bir şey tasavvur edilemez. Hürriyet, sermaye balığının denizidir. Bu balık, gerçi bir aquarium'da da yaşatılabilir ama - çok geçmez, mutlaka soysuzlaşır. Hakikî balıkların mevsimler değiştikçe kalkıp başka kıyılara akın etmeleri gibi, sermaye de, iktisadın açık denizlerine muhtaçtır ki, en güzel gıdasını dilediği yerde yani kâr normasının en yüksek olduğu noktada arasın. O noktaya aksın, ürkünce kaçabilsin, kaçınca cezalandırabilsin, ürkütenleri yalvartsın, ağlatsın, sonra binnaz ve eda ile gitsin gine kendini dilediği gibi versin! Hiç böyle bir hürriyet çocuğu, hem de bir tek memleketin maliyet fiatı hesabına bağlanabilir mi? Bunu İtalyan sermayesi yapabilmiştir. Alman sermayesi de yapmağa hazırlanmaktadır. Fakat bunlar zaten bozukdüzen nesnelerdir. Hiç Fransız, yahut İngiliz sermayelerine benzerler mi? Hiç basit üstelik de kifayetsiz bir işletme sermayesi, istediği işe yatabilüp onu başaracak bir tesis sermayesine benzer mi? Alman ve İtalyan sermayeleri, iki harp yetimidir ki, onları iş denilen dinç fakat fakir delikanlı ile maliyet fiatı izdivacı pekalâ paklar. Fakat Fransız sermayesi öyle midir? Bu bir düzenbaz ve aşifte kızdır ki, ayni delikanlıyı nerede gözüne kestirse ona orada mülâki olmakta ve bir iki yıl içinde onu verem ettikten sonra, kahkahalarının hatırasını bırakarak başka diyarın başka delikanlıları üzerine çullanmaktadır.

Yalnız işte, son yıllarda, bu yürek hırsızının fazla adı çıkmıştır. Onun gelin duvaklarını ve çeyiz sandıklarını taşımağa memur edilmiş Orta avrupalı ve Balkanlı silâhşorlar, artık dermandan kesilmiştir. Yelpazecileri dağılmış, tahtının sırmaları solmuş, güzel kız şöhreti etrafında bir takım masalların örümcek ağları perde perde kalınlaşmıştır. Bir takım masallar ki, artık sevgilisini muratlandıran güzel kızdan değil vurgununu kemirüp posa yapan bir kahpeden bahseylemektedir. Bütün bu hadiselerin neticesi şu olmuştur ki, güzel kız, artık Fransadan dışarı çıkamıyor ve evinde kocuyor.

Bu korkunç tehlike, eski düzenbazı derin murakabelere sevkediyor. Artık, töbekâr olmak zamanı gelmiştir. Artık, eyi kötü bir koca bulmak zamanı gelmiştir. Hem kimbilir? Belki ileride, gine eski günlerin güneşi doğar, gine... evet artık cihan gözdesi olmanın serbest hayatı kalmamışdır ama, daha, müstakbel kocacığını aldatmak var, daha, zaniye olmanın tadılmadık zevkleri var. Hele biraz gönülsüzleşüp İtalyan ve Alman rakiplerini salonuna kabu ederse, kendi de onların evlerine giderse, hele uyuşurlarsa, o zaman aşıkları da paylaşabilirler.

İşte, Aristokrat torunu ve sarraf kızı (1) Marianne'ın sonbahar düşünceleri bunlardır. Gerçi «iş» denilen oldukça bayağı aileden ve eli nasırlı delikanlıya varmak gibi tiksindirici bir başlangıç var. Fakat neden kabil olmasın? Bastille'i yakanlar aristoklaşmadılar mı? Babası, büyük babasına lâyık bir damat olduğunu göstermedi mi? Bir parça manikür, bir kaç okka kumaş, bir iki ritmik dans hareketi yabani tavırlı nişanlısını neden şekle koymasın? Hattâ İtalya kızın karagömlekli

(1) Marianne: Fransa'yı temsil eden kadının ismi.

yavuklusu bu istidatları göstermedi mi? Germanya'nın Hitler'i, daha şimdiden, baronlarla düşüp kalkmıyor mu? Neden Gavroche'un oğlunda ayni istidatlar olmasın? Neden Marianne'ın koynuna, halk çocuğu babasının bârikat maceralarını tercih etsin?

Marianne, bütün bunları düşünmiyor değil. Fakat nede olsa, (siz radikal sosyalistlerin uydurma ve köylü kızı Marianne'ına bakmayın *) aristokrat torunu ve sarraf kızı olduğu için, yüreğini bir endişe tırmalamaktadır. Babası ona bir gün demiş idi ki: «Kızım, sakın işe gönül kaptırayım ve onunla evleneyim deme. Evlendiğin gün hizmetçileşirsin ve onun ancak mutfak işlerine yararsın!». Babası, akıllı bir adamdı. Kızının hem ahlâkını hem de hayattaki rölünü eyi bilirdi. Yanılmış olamazdı. Şimdi düşünüyordu. Ya herif inceleşeceğine hoyratlaşırsa? Gerçi İtalya ile Germanya'nın kocaları bunu yapamıyorlar ama, o da kendi yani Marianne sayesinde. Çünkü kocaları hoyratlaşmak istedikçe kendini gösterüp: «utan, bak Marianne naşıl el üstünde!» diyorlar. Şırfıntılar! benlikleri olsaydi hem kendileri hem kendisi bu vaziyete düşerler mi idi? İlk âşıkdaşlamada sörpüyüverdiler, beceriksiz ve gönülsüz tazeler! ama kabahat gine kendinde olmuştu. Hiç birine dışarıya çıkma, gözatma, kendini beğendirme payı bırakmamıştı ki. Ortaavrupadan Balkanlara kadar, kızların yavuklularını ellerinden almıştı. Ne Ortaavrupası! Akdenizin bütün karşı tarafını, Afrika'nın bütün kalın ve karadudaklılarını, arşıntırnaklı Siyam'lıları ve daha neleri neleri penbecik pençesinin altına almıştı. Kızları kapukapamacasına evlerinin içine tıkmıştı. O ve analığı. Analığı, yani içinden pazarlıklı Britanya!

Bak o halâ, nasıl tutunabiliyor! kartaloz kâfir, Sarah Bernhardt gibi yüzünün yarıklarını öyle saklamasını biliyor ki! Ama onun usulü de başka. Marianne'ı bile yetiştirmesini ve peşkeş çekmesini başarmıştı. Germania nankörlük edip öz halasının ayağını kaydırmağa kalkışmasaydı. Onun da şimdi işi iş olacaktı. Aman ne güzel günler ne güzel günler olacaktı! Hep o soysuzun günahını çekmiyorlar mı idi bugün? Hepsinin itibarlarını bugün birparalık eden, onun o nankörlüğü ve isyanı idi. Hoş analık da Germanya'yı fazla kıskanmıştıya...

Ne ise, bunlar, hep eski hikâyeler. Yalnız işte, karar vermek lâzım. Şimdi, ya *evde kocamak* yahut evlenip barklanıp edebinle oturmak lâzım.

Zavallı Marianne'ın sonbahar düşüncelerini, daha istediğimiz kadar uzatabiliriz. Şimdi fantezist üslûbu bir kenara bırakarak Marianne'ın yani Fransız sermayesinin şe'niyetler plâtformundaki endişelerine avdet edelim:

Alman ve İtalyan sermayeleri, kendi memleketlerine bile yetecek bir hacimde bulunmıyor. Buna mukabil Fransada, Fransız sermayesini tatmin edecek kadar iş bulmak güçtür. Gerek eski plâsman hesapları gerek ise mevduat faizlerini ihtiyat sermayelerinden ödemeye mecbur kalacak kadar işletilmek imkânlarından mahrum birikmiş ve tehlikeli surette atıllaşmış meblâğlar bakımından, Fransız sermayesi, dışarıya bağlı bir kuvvettir. Gözü dışarıdadır ve dışarıda kalmağa mahkûmdur.

(*) Radikal - sosyalist'ler Marianne'ın yeni bir büstünü yaptırmışlardır. Bu büstünde Marianne, kabasaba bir köylü kızıdır.

Fenalık şuradadır ki, Fransa, sermaye ihrac edüp sermaye faizi idhal eden bir memleket olmuştur. Ortaavrupa'nın yahut Şarkavrupası'nın herhangi bir milleti ile doğrudan doğruya münasebet tesisine imkân kalmamıştır. 1918 den beri yapmak istediği şey bu olduğu halde, muvaffak olamamıştır. Çünkü her iki sahaya dahil memleketlerin emtia mübadelesi münasebetleri, daha ziyade Almanya ve İtalya iledir. Bu iki memleket ile siyasî ihtilâfları olduğu müddetçe, Ortaavrupa'ya yahut Şarkavrupası'na döktüğü paralar, bugünkü gibi tehlikede olacaktır. Yegâne çare, iki büyük rakip devlet ile anlaşmak ve istediklerini vermektir. O zaman, Avrupa'nın her tarafına sermaye ihraç edebilecek ve bunun nemasından o istifade eyleyecektir. Zaten Georges Suarez'in Fransa'ya anlatmak istediği şey de budur. Hattâ, eğer sol taraf Fransa'sı buna engel olmakta devam edecek olursa, sağ taraf Fransa'sının kanaatınca, Fransa'da da faşizmi tatbik etmekten başka çare yoktur. O zaman, bu üç büyük devlet, rejim bakımından da birbirlerini anlayacakları için, Avrupa meydanında diledikleri gibi at koşturacaklardır. İcabederse hattâ, elele vererek cihan muvazenesinde de müşterek bir yol takip edeceklerdir. Birbirlerine *müstemleke kolaylıkları* göstereceklerdir.

Tabiatile böyle bir hareket; Fransa, Almanya ve İtalya gibi üç büyük devletin birleşik irade ve kudret hesaplarından ne kadar müteessir olursa, dünyanın bu üç büyük devletten ibaret bulunmaması hakikatı ile de o derece mukayyettir. Bir kere Almanya ve İtalya ile sıkı ve manalı bir dostluk çerçevesi içinde bir Avrupa nizamına varmak, muahedeleri bu üç büyük devlete göre tadil etmek yani Avrupa'nın düne kadar Fransa'ya dost milletlerini böyle bir nizama düşman kılmak demektir.

Ki bu milletler, menfaatlarının üç büyük Avrupa'lı millet tarafından çiğnendiğini görünce, kendilerine Avrupa dışında dostlar arayacak lardır. Almanya, İtalya, ve Fransa'nın, birbirlerine müstemleke kolaylıkları göstermeleri ise, hesabın sadece Fransa tarafından ödenmesi manasını tezammün etmese gerektir. Şu halde, müstemleke kolaylıklarını bu üç büyük devletin kendi başlarına ve tazyik icra ederek elde etmeleri lâzım gelecektir ki, üssülharekeleri olan Avrupa'da kendilerine düşman bir karargâh bakiyesi yaratmış olmaları, her üçünü de son derece zaif düşürecektir.

Binaenaleyh, kat'iyetle iddia edilebilir ki, emperyalist temayüllerini tasfiye edememiş olan bir müttefik Alman - Fransız - İtalyan faşizmi dahi zannettiğinden çok daha fazla zaif ve umduğundan çok daha az korkunçtur. Bütün bu büyük devletlerin bir dürlü anlayamadıkları bir nokta vardır ki şudur: Eğer sermayedarlık rejimi iflâs etmese idi faşizme lüzum olmazdı. Fakat müstemlekecilik iflâs etmiş olmasaydi, acaba sermayedarlık rejimi iflâs eder miydi?

Bunu anlamadıkları içindir ki, müstemlekecilikte devam edebilmek imkânını faşizme geçmekte buluyorlar. Fakat gün gelecek, iflâs eden şeyin müstemlekecilik olduğunu, filen tespit edeceklerdir. O gün şaşırıp kalacaklardır. Çünkü o gün insanlık için en ileri rejim, kendilerine, hürriyetleri ve istiklâlleri için döğüşen milletler tarafından *dikte edilecektir.*

Ankara
Moskova
Roma. [1]

Halk terbiyesi. **Yakup Kadri.**

Gerek Rusya ve gerek İtalya dönüşü memlekette yadırgadığım yalnız birer lüks eşya gibi dolaşan kadınlarımız olmadı. Şehir sokaklarının tenhalığından, durgunluğundan, yüreğime bir derin gariplik çöktü. Bu sokaklarda görülen tek tük insanlarda da öyle bir avarelik, öyle bir nereye gideceğini, ne yapacağını bilmez kimselerin sersemliği vardı ki... onları, âdeta, omuzlarından tutup sarsmak ve «Ne yapıyorsunuz? Bu ne tembellik, ne uyuşukluk... Bilmiyor musunuz ki, burası da bir inkılâp diyarıdır. Burada da tıpkı benim geldiğim yerlerdeki gibi her şey yenibaştan yapılmakta, cemiyetin mimarisi temellerinden değiştirilmekte; topraklar, taşlar, kafalar, ruhlar hep kökünden işlenip imar edilmektedir. Bilmiyor musunuz ki, bir hummalı oluş içindeyiz? Burada da, her taraf tekevvün halinde bir dünya gibi durmaksızın fıkır fıkır kaynamalı değil mi?»

Kaldırımın köşesinde duran ve gelip geçen kızlara yiyecek gibi bakıp gülüşen şu üç delikanlının bu umumî kalkınışı hareketinde hiç bir vazifesi yok mu? Biliyorum ki köyler hocasız, yığınlar rehpersiz, vatanın iç tarafı ıssız ve ışıksızdır. Ya şu iri yarı adam niçin sırtını duvara vermiş bir kara taştan *stalaktit* gibi duruyor? Acaba bir işsiz amele mi? Hayır, bu bir sarhoş dilencidir. Bir kahvehanenin camekânı önünde duruyorum. İçerisi dopdolu Mermer masalar başında, sigara dumanları arasında, harektsiz insan kümeleri, sanki bir *akvarium*'da iri, acayip birer nebat demetleridir. Derken cırlak, kısık, hırıltılı bir gramofon sesi, bir eski Osmanlı şarkısını çalmağa başlıyor. Sigara dumanları kahvehanenin camlarını biraz daha buğuluyor. Nebatlar, hafif hafif dalgalanır gibi oluyor.

(1) Altıncı sayıdanberi.

Her adım başında bir sinema. Duvarda, havada boyalı insan resimleri. Kimi dudak dudağa yapışmış başlar; kimi maskeli bir hırsız suratını; kimi avcunun içinde bir hançer kabzası sıkan katilin kolunu gösteriyor. Mektep çocukları, genç kızlar, analar, babalar bu fecî levhalar önünde biri birini ite kaka kaynaşıp duruyorlar.

Bir de Rusyda'daki duvar iylânlarını hatırlayorum. Hepsi inkılâbın yeni bir meselesini, yeni bir davasını, bir muvaffakıyetini veya bir hatasını ifade eder. Lenin'in yirmi metre boyundaki resmi etrafında Beşyıllık plânın, bu öpüşen kafalarlan, bu bıçak sallayan kollardan daha müheyyiç rakamları... ve gece gündüz kapılarının önü hınca hınç dolu tiyatroları düşünüyorum. Her birinin içi bir sanat mabedidir.

●

Halk, bu tiyatro gişelerinin önünde, tıpkı, iaşe kooperatiflerinin önündeki gibi saatlerce sıra bekler. Çünkü, yüksek sanat heyecanı, onun için ekmek ve tuz kadar zarurî bir ihtiyaç halini almıştır. İçeride, adeta dinî bir vecdin dolgun ve canlı sessizliği vardır. Deri caketli kadınlardan, çarıklı Kolhos işçilerinden mürekkep seyirci kalabalığının manzarasında asırların işleyip biriktiremiyeceği kadar esaslı, içli bir terbiyenin, bir sınıf disiplininin, bir insan vakarının bütün şartlarını tecessüm etmiş bulursunuz.

Burada, bir küçük Balkan şehri tiyatrosundaki gürültücü ve gülünç *snoplukları*, bir büyük Avrupa şehrindeki temaşa yerinin soyuk ve küstah zarafetliliğinden eser yoktur. Burada, yeni zengin olmuş bir şişman fabrikacı, yanlışlıkla yerini işgal etmiş olmanızdan dolayı sizi yüksek sesle azarlayamaz. Burada, bir *dandy*, kıyafetinizi kâfi derecede şık bulmadığı için size yan gözle bakamaz. Burada, şımarık ve müstehzi bir şehir delikanlısı, yabancı olduğunuzu hissedip sizi bir alay mevzuu yapamaz. Burada, yüksek bahşiş düşkünü, arsız bir garsonla; avanak zampara avına çıkmış fettan bir orospu ile karşılaşmak tehlikesi kalmamıştır. Dörtbaşı mamur bir insan cemiyeti içindesiniz. Gösterişsiz, alayişsiz, riyasız, hilesiz, katıksız hâlis ekmek gibi has bir halk arasındasınız.

●

Bir de ayni tiyatroyu, bu Büyük Moskova Tiyatrosu'nu

Çarlar devrinde tahavvül ediyorum. Yaldızlı localar, som sırma ve sıvama mücevher kaplı göğüslerle bir kâbus gibi ağırlaşmıştır. *Avansen* koltuklarda, davul karınlı, katmer enseli zahire tüccarlariyle bunların züppe karıları; dessas ve kurumlu küçük toprak aristokratları; daha arkada dalkavuk ve yılışık bürokratlar; morfinoman ve frengili mirasyediler; kansız intelektüeller; batakhaneci kadın; parmakları yüzük dolu, uzun *favori*li cihan serserisi ve bütün havada bir rahatsızlık, bir emniyetsizlik, bir her an bozulup dağılış ürpermesi ve dışarıda karın üstünde, parıltılı konak arablarını hayretle seyre dalmış, açlık ve alkolden hayvanlaşmış bir takım insan kümeleri...

O korkunç ve feci kahostan onbeş yıl içinde bu ahenkli ve yekpare cemiyeti çıkarmak, o perişan insan kümelerini bu salonu dolduran terbiyeli, faziletli ve... kültürlü kalabalık haline sokmak, dünyanın altıda biri nisbetinde büyük ve engin bir ülkeyi eski cemiyetin bütün kötü ve zehirli otlarından temizlemiş olmak - işte, Rus inkılâbı bilânçosunun şeref hanesine kaydedilecek büyük muvaffakıyetlerden biri de budur.

Teşkilatlanmış halk yığınları.

(1 Mayıs) günü, Kızıl Meydan'dan bir milyon insan geçti.

Bir milyon insan derken askerî ve resmî kalabalığı hesaba katmıyorum. Bu bir milyonluk kütle haricinde, Kızıl Meydan'da, enaz, beşyüz bin neferlik bir askerî toplanmanın şahidi olduk.. Bu kuvvetler, piyade, suvari, topçu, ağırtopçu, istihkâm ve mitralyöz bölükleri, bahriyeliler, *Gepeu*'lar, silâhlı fırka efradı olarak önümüzden geçtiler. Fakat, bizim nazarımızda, inkılâbın mehabetini, asıl, bir milyon başıbozuk insanın, ellerinde kızıl bayraklar, plakalar, eski cemiyetlerin kuklalaştırılmış tasvirleri ve Lenin'in müheyyiç vecizeleriyle bir büyük nehir halinde dalgalanarak, taşarak, köpürerek Kızıl Meydan'dan saatlerce akışı gösterdi.

Bu bir milyonluk yığın kendilğinden mi harekete geliyordu? Hayır; bu hususta ben de Burjuva âleminin bütün inanmaz müşahitleriyle beraberim. Sovyet Rusyasında kendiliğinden, *spontane* olarak vukubulan hiç bir şey yoktur. Her görülen manzara müretteptir. Her işleyen cihazın ardında bir gizli manivelâ vardır. Her konuşan adamın arkasında gözle görülmez bir suflörün mevcudiyetini farzedebilirsiniz. Lâkin, bütün bunlar Kızıl İnkılâbın

aleyhine kaydedilecek bir kusur değil, bilâkis, bu inkılâbın ne kadar hesaplı, şuurlu bir sistem dairesinde yürüdüğünün başlıca misallerinden biridir.

Spontane hareketlerin hiç bir içtimaî kıymeti yoktur. Şu dakikada, anî bir heyecana kapılıp ateş gibi parlayan bir adamın yarın ne hale gireceği malûm değildir. Ve böyle insiyakî coşup dalgalanışlar, gerek fertçe, gerek yığınca olsun, ancak, bir anarşi alâmetidir.

(Arkası var)

Dil koşesini gelecek sayımızda alâka ile bekleyiniz.

Sanat ve Teknik.

Burhan Asaf.

13 numaralı Kadro'da «Niçin sanatsızız?» başlığı altında çıkan yazım, Nurullah Ata'nın alâkasını uyandırdı. Milliyet gazetesinin sanat sahifelerinde üst üste iki kerre cevap verdi. ilk yazısının başında şöyle diyor:

«Sanat meseleleri üzerinde düşünmesini sevenler, Burhan Asaf'ın 13 numaralı Kadro'da çıkan «niçin san'atsızız?» yazısını fevkalâde excitant bulacaklardır.»

Bu sözlerile, sanat bahsi ile alâkası olanları bir münakaşaya davet ediyor. Benim Kadro'daki yazımın da manası bu olduğu için değerli dostumun bu hususta bana yardım etmesine çok sevindim. Şunu da ilâve edeyim ki, Müderris İsmail Hakkı Beyin ayni gazetenin ayni sahifelerinde ve «Çizgiler» başlığı altında neşrettiği yazılar, ayni mesele ile alâkadar ve bizim görüşümüze yakındır. Eğer Türk müneverliği bu mühim davayı lâyikile tetkik etmek kararını verirse, yeni sanat'ın estetiği ve morfolojik esasları, her memleketten evvel bizde anlaşılacaktır. Yalnız, böyle bir davanın Türk münevverliği namına başarılabilmesi için gerek tetkikin, gerek ise münakaşanın bir usul dahilinde yapılması şarttır. Meselâ, benim 13 numarlı Kadro'daki yazım, yeni san'at mefhumu ile eski san'at mefhumunu sadece sanat tekniği bakımından kavrayordu. Nurullah Ata, bu noktaya dikkat etmemiş olacak ki, yaptığım tenkidin kuvvetli olmasına mukabil getirdiğim konstruktif tekliflerin zayıf kaldıklarını ve benim «Hayatı telâki tarzı» ile «machinisme»i bir tutmakla bir «escamotage» yaptığımı yani işin içinden sıyrılmağa çalıştığımı iddia ediyor. «Niçin sanatsızız?» başlıklı yazı sanatsız kalışımızı sadece sanat tekniği bakımından anlatmağa çalışıyordu. Bu noktayı yukarıda da işaret ettim. *Hayatı telâkki tarzı* ile *machinisme*'i birbirine karıştırmak meselesine gelince, böyle bir hatayı benim yapmı-

(1) Fikirler ve insanlar: San'at ve makina (19 şubat 1933 tarihli Milliyet gazetesinin san'at sahifesinde).

(1) Fikirler ve insanlar: Gayesini kaybeden san'at (26 şubat 1933 tarihli Milliyet gazetesinin san'at sahifesinde).

yacağımı hiç olmazsa Nurullah Ata iyi bilir. Ben pagan bir machinisme'den bahsederken garbın kötü manadaki maddeciliğini yani makina gibi bir kudretli vasıtayı sadece bayağı olan ihtiyaçları için o da mutlaka bir kazanç zihniyetiyle kullanmasını kastetmiştim. Buna mukabil olmak üzerede önümüzdeki devrin makinayı ruhlaştırarak ondan sanat maddeleri, sanat eserleri yani yeni bir sanat ethik'i ve yeni bir sanat esthetik'i çıkaracağını işaret etmek istedim. Kabul ederim ki, bütün bu noktalar Kadro'da çıkan o yazımda tasrih edilmemişti. Fakat bundan beş altı ay kadar evvel Hakimiyeti Milliye'de çıkan sekiz yazılık bir tetkik serisinde, bütün bu noktalar lâzımgelen tafsilât ile mevcuttur. Nurullah Ata'nın bu yazılarımı okumadığı anlaşılıyor. Buna üzülmeğe mecburum, çünkü daha o zaman, kendisine bir mektup yazarak bunu yapmasını ve şayet yazıları takip edememişse, kendisine bunları göndermeğe hazır olduğumu bildirmiştim. Memlekette sanat ve edebiyat mevzuları ile doğrudan doğruya alâkadar olan bir arkadaşın gözünden bu gibi şeylerin kaçması, hakikaten, ancak umumî halimiz ve umumî avareliğimiz ile kabili izah bir suçtur.

13 numaralı Kadro'da kısaca şunu anlatmak istedim:

Sanatin temeli zenaat'tır. Yani, her devrin tekniği, her devrin sanatini yaratır. Greklerde sinema olamazdı. İcap ederse 100 ayrı perdeli ve 100 ayrı sahneli bir tiyatro piyesi olamazdı. Hem gündüz hem gece, tesirini yapacak bir plastik sanat şubesi olamazdı. Bu böyle olduğu, yani bütün on dokuzuncu asır zarfındaki teknik inkılâp dünyanın ve hayatın çehresini tamamen değiştirdiği halde, garp sanati, hayatı ferdiyetçi bir görüşle telâkki ettiği için, tekniğin sanat bahsindeki büyük yaratıcılık kabiliyetini anlayamadı. Eski sanat şekillerini eski sanat telâkkisi ile sürükledi durdu. Nihayet bugün bütün yarattığı medeniyet ile beraber, sanatın da ölümüne şahit oluyor.

Bu noktaya kadar Nurullah Ata ile beraber olduğumuz anlaşılıyor.

Sanat'ın meydana gelmesinde teknik ne kadar esassa, sadece tekniğin doğurduğu bir sanat'ta o derece masaldır. Tabiî bir şeydir ki, sanat eserinin meydana gelmesinde daha bir çok âmiller mevcuttur. İşte bütün bu âmilleri, Kadro'nun 13 uncu sayısında çıkan yazımda «Hayatı telâkki tarzı» mefhumu etrafında

topladım. *Machinisme,* elbetteki, bir *hayatı telâkki tarzı* olamaz, fakat bir *hayatı telâkki tarzı* içinde machinisme'in muayyen bir yeri ve muayyen bir telâkkisi olmak lâzım değil midir? On dokuzuncu asır, tekniği, bildiğimiz bayağı şekilde telâkki etti ve sanati yani imanı öldürdü. İman derken, modern insanın yegâne akidesini teşkil edecek Doğru, Eyi, ve Güzel'i kastediyoruz. Bu unsurlar, makine tekniğine göre tadil edilmedi, bilâkis, bütün hayat şekilleri üzerinde *el işi* tekniği ve el işi tekniğinin şartları hâkim olduğu zamanlardaki manaları ile devam ettirildi. Yani el işi devrine ait bir hayatı telâkki tarzı ile, makina tekniği medeniyeti kurulmak istendi. Böyle bir medeniyetin günün birinde ortasından kopması mukadderdi. Bugün buna şahit oluyoruz.

Önümüzdeki devir, makina tekniği medeniyetini makina tekniğine uygun gelen bir hayatı telâkki tarzı ile sevk ve idare edecektir. Hayatı telâkki tarzı denince, hukuk, içtimaiyat, görenek, sanat v. s. hepsi dahildir.

Doğru, Eyi ve Güzel mefhumları her devre ve her medeniyete göre değişmiştir. Bundan sonra da değişecektir. Adına buhran dediğimiz ve iktisatçıyı, mühendisi, filozofu, devlet adamını ve halktan olan adamı ayni derecede şaşırtan hâdise, bu üç sihirli kelimeyi söylerken bunlardan anladığımız mânaların teknikten doğan kaidelere uymamasından ibarettir. Ne zaman ıztıraplarımızın tamamını dinleyerek, davanın tamamını tahlil edersek, o zaman göreceğiz ki, beklediğimiz hayat ancak yeni bir sentetizasyon'un mahsulü olacaktır. Sanat, terbiye, hukuk, bilgi, idare hulâsa maddesi ve gönülü ile bütün cemiyet bir tek parça halinde doğacaktır. Ve bakacağız ki, bu sefer, Doğru, Eyi ve Güzel derken anladığımız şeyler, tamamen değişmiştir.

Amma, bu değişme, nasıl bir ölçüye göre olacaktır. Bu ölçü nedir? Biliyor mıyız? Bittabi biliyoruz. Bu ölçü, ferdiyetçilikten cemiyetçiliğe geçmek kararıdır. Niçin böyledir ve buna lüzum var mıdır? Elbetteki lüzum vardır: Çünkü artık ferd'i hem içinden hem dışından biliyoruz. Hele sanat sahasında, onun hakkında söyleyeceğimiz hiç bir şey kalmamış ve hepimize, bu hususta, artık gına gelmiş. Bilmediğimiz şey, meçhul kalan nokta ferdin cemiyetle, bir nizam ve ahenk tahtında tesis ve idame edeceği münasebettir. Öyle bir münasebet ki, bunun neticesinde cemiyet bir takım fertlerin *additionnel* bir ifadesi olmak-

tan çıkacak ve *transcendental* bir ifadesi olmağa başlayacaktır. Her işte ve her hususta. Şimdiye kadar ne kadar insanca hareketler (fonction'lar) tanıdıksa, bunların hepsi, kazana girecek, orada kaynıyacak ve yeni kalıba dökülecektir.

Bu bahse, hep döneceğiz. Fakat şunu haber vermek mecburiyetindeyim ki, hassatan bu sanat bahsini, tamam olarak, yakında çıkacak olan bir kitabımda okuyacaksınız.

Türkiye, de ziraî kooperatif hareketi.

Yazan: İsmail Husrev.

Fiatı: 50 krş.

Dağıtım yeri: AKBA. Ankara

Teknik:

Elektrikli Türkiye.

M. Şevki.

III.

Elektriklenme hakkında bir " ön proje „

Memleketimizde elektrik kudretinin bidayette muayyen mıntakalarda temerküz ettirilmesinin zaruretlerini geçen yazımızda anlatmış ve hattâ bu mıntakaları tasrih dahi etmiştik. Şimdi bunlardan en kısa zamanda bu mevzii veya mıntakavî temerküze en müsait olan Adana-Tarsus Mersin mıntakasını ele alarak tezimizi bir ön proje halinde ve rakamla izaha çalışacağız.

Bu mıntakaya yakın belli başlı kömür veya linit madenleri yoktur. O halde akla ilk gelecek şey tasavvur ettiğimiz 25000 beygirlik santralın İdrolik olması zaruretidir..

Su kuvveti noktai nazarından daha ilk bakışta bu mıntakanın çok müsait olduğunu görürüz. Mıntakanın şimalini kapayan Toros dağlarının 3000 - 4000 metre olan zirvelerile Akdeniz sahili arasında nihayet 80 - 100 kilometre kadar bir mesafe vardır. Yani vasatî meyil kilometrede kırk metre gibi müthiş bir rakama baliğ olmaktadır. Diğer taraftan Akdenizin sıcak havasile tebahhur eden sular şimale doğru hareket ederlerken bu fazla rakım farkından derhal Toroslar üzerinde soğuyarak yağmur haline gelirler (Orta Anadolu'nun susuz kalmasının başlıca sebebi) ve bir çok kollar halinde aşağıya, yani Adana - Tarsus ve Mersin'in bulunduğu rusubi ovaya dökülürler ve denize müntehi olurlar. Bu sebepledir ki ancak 20 - 30 kilometre fasılalarla bir çok nehir ve çayların yekdiğerine müvazi olarak ovayı katettiğini görürüz: Tarsus çayı, Seyhan nehri, Ceyhan nehri ve bunların aralarındaki diğer çaylar.

Bu dik meyil ve bu mebzul su karşısında ilk düşünülecek şey yüzbinlerce beygirlik takat istihsalinin her zaman için mümkün olabilmesidir. Bu noktai nazara göre bizzat akar suların tetkikine geçelim:

Ceyhan nehri bizim elektriklenmesini istediğimiz mıntakanın nisbeten haricinde kalır. Onu nazarı itibare almazsak elimizde başlıca Seyhan nehri ile Tarsus'tan geçen Tarsus veya Berdan çayı kalır.

Bu ikisinden hangisi en müsaittir? Bunu ancak sırf bu maksatla yapılacak uzun tetkikler ve mesahalar meydana çıkaracaktır. Bizim burada yapacağımız tetkikler ve hesaplar bir «ön proje» ye esas olacağından her iki akar suyu da mütalaa edeceğiz.

Seyhan nehri: Başlıca Zamantı ve Göksu kollarından teşekkül eder. Bu kolların her ikisi de Toros'ların takriben 1500 - 2000 metre rakım-

larında teşekkül ederek gayet dik meyiller ile ve 80 - 90 kilometrede 500 rakamındaki bir noktada birleşirler. Bu suretle vasatî meyilleri kilometrede takriben 15 metre kadardır. Bu fazla meyilden dolayı büyük sür'atle akan kolların kudret istihsaline çok müsait oldukları muhakkaktır. Meselâ Debi (su hasılâtı) itibarile Göksudan az olan Zamantı çayını tetkik eden Doktor Lucius yalnız bu çaydan 20000 beygir kadar kudret istihsalinin mümkün olduğunu ve bununla Zamantı ırmağına yakın olan Faraşa köyündeki Türkiye'mizin en zengin demir madeninin işletilebileceğini tespit etmiştir. Fakat bu kol ovaya uzak olduğundan sarfınazar ediyoruz. Her iki kol birleştikten sonra takriben 100 kilometre dahilinde 500 rakımdan Adana'nın şimalindeki demiryol köprüsünde 20 metreye düşmektedir ki, vasatî meyil kilometrede 5 metre kadar gene çok mühim bir miktardır.

Bu mesafe dahilinde elde ettiğimiz şayanı itimat rakamlara göre Debi miktarı en az 70 metre mik'abıdır.

Nehir yatağı Zamantı ve Göksu kollarının birleştiği noktadan Çakıt çayının birleştiği yere kadar tamamen dik vadiler arasından geçmektedir. Yani bent vasıtasile su yükseltildiği taktirde su altında kalacak erazi parçası yoktur. Toros dağları üzerinde yazın da erimeyen karlar dolayısile su miktarı daimî, müteyazin ve tükenmez bir haldedir.

Bu şerait altında bizim arzularımıza ne suretle vefa edeceğini tetkik edelim. Biz tesis edeceğimiz 25000 beygir takattan yarısının devamlı surette çalışacağını kabul etmiştik. Bu hattaki zayiat ve saire dolayısile en kurak zamanında dahi müesses takatın 2/3 derecesinde su kuvveti bulunmasını şart tutar ve makinelerin randmanını 75 % kabul edersek istihsal etmemiz icapeden takat takriben 17000 beygir, buna nazaran irtifa ise $H = \frac{N \times 75}{Q \times 0.75} = \frac{17.000 \times 75}{70.000 \times 0.75} = 24$ m dir. bu kadar fazla meyilli bir nehirde 24 metrelik bir sukut temini güç olmayacaktır. Bilhassa her hangi bir tabii sukuttan da istifade edilirse suyun terfi işi hayli kolaylaşır. Topoğrafik vaziyete nazaran Karsantı nahiyesi mıntakasında böyle müsait bir yer bulmak müşkül olmıyacaktır. Bunun Adana'ya mesafesi takriben 30 50 kilometredir.

Berdan (Tarsus) çayı: Bu çay mıntakasında en müsait görünen yer Tarsus'un 12 kilometre şimalindeki Kayadibi köyünün iki kilometre şimali garbisine tesadüf eden sukuttur. Burada çay iki kilometrelik bir sahade takriben 125 metrelik sukut yapıyor. Çayın debisi vasatî olarak 20 metre mik'abıdır. Burada 85 metrelik bir sukut temin edersek (*) $N = \frac{20.000 \times 85 \quad 0,75}{75} = 17000$ B. K. eder ki bizim talep ettiğimiz takata müsavidir. Debi miktarı yazın kurak aylarında azalıyorsa (Sabık Nafıa Vekili Süleyman Sırrı bey bunun 15 metre mik'abından asla aşağı düşmediğini Islâhı enhar kitabında zikrediyor) sukut irtifaını fazlalaştırmakla telâfi edilmesi mümkündür. Berdan çayı bu kudreti verdiği taktirde merkezî vaziyette bulunmasından Seyhana müraccahtır.

Görülüyor ki her iki akarsu da bizim projemizi tahakkuka müsaittir. Burada en mühim cihet ise her iki halde de bu sulardan ıska sahasının

(*) Meselâ Kayseri'deki Bünyan santralında sukut 90 metredir.

Adana Tarsus Mersin mıntakası elektrikleme ön projesi

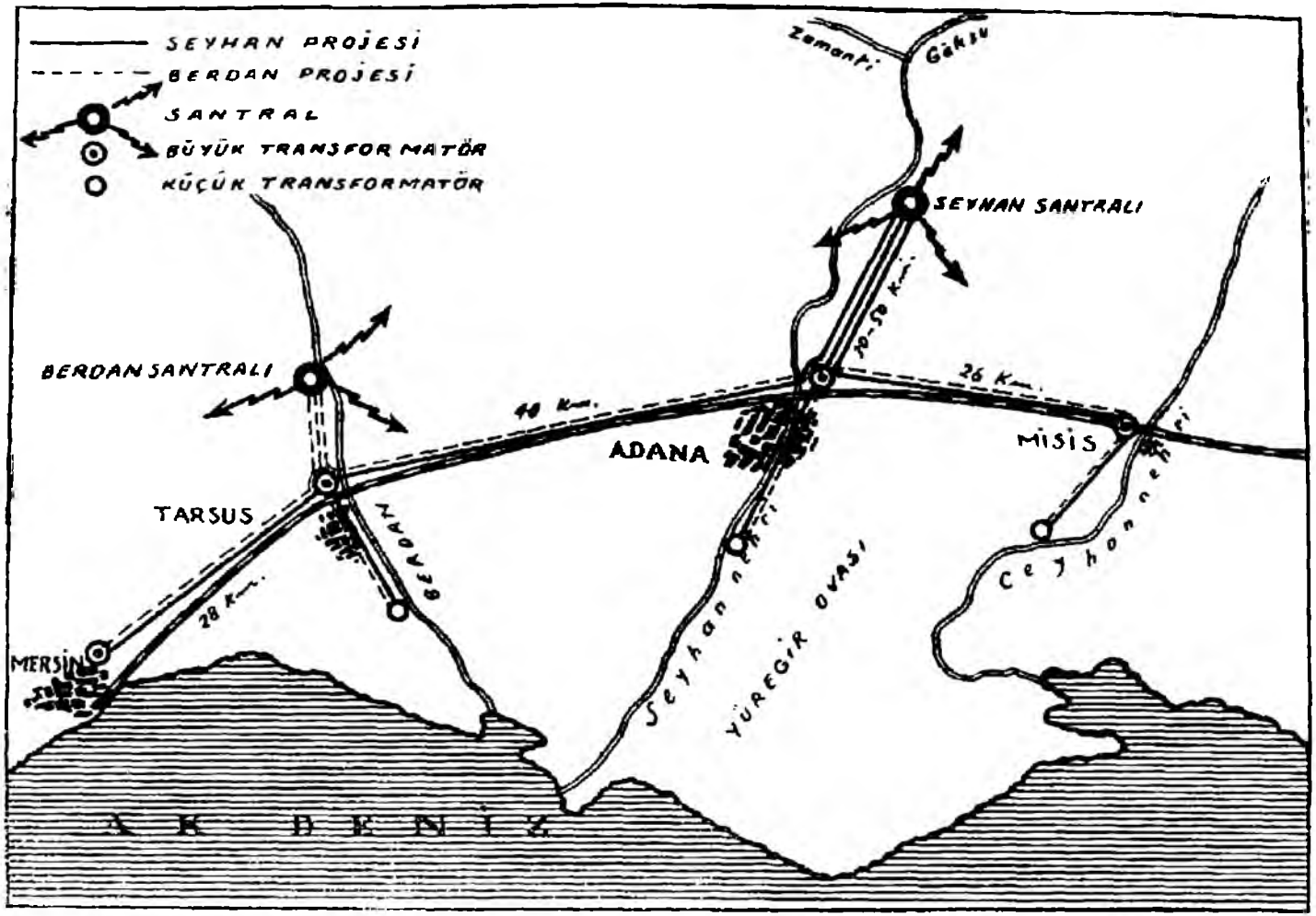

haricinde istifade edilmiş olması yani sulama işine zarar gelmemiştir. Asıl mesele istihsal edilecek bu takatın istihlâkinde kalıyor. Şimdi de istihlâk mahallerini tetkik edelim.

Bu mıntakada elektriğin muhtamel istihlâk yerleri şuralardır:

1 — Şehir ve köylerde tenvirat.
2 — Fabrikalar.
3 — Adana - Tarsus - Mersin demiryolu.
4 — Sulama.
5 — Mersin'de liman işleri, inşaat ve saire.

Tekmil bu istihlâk yerlerinde senevî 75 80 milyon kilovat saat sarfiyat temin edilirse aşağıda teferruatile vereceğimiz hesaplara göre projemizin malî kısmı tahakkuk etmiş olacaktır. Yalnız istihlâk hesaplarını yaparken kilovat satış fiatının yalnız 2 kuruş olduğu ve az gelirli bir ailenin aylık tenvirat ve saire için sarfiyatı 15 kilovat kadar tutacağından aylık elektrik tediyesinin 30 kuruşu geçmiyeceği nazarı itibare alınmalıdır. Zaten tekmil projenin ancak «ucuz ve fakat çok satmak» esası üzerine iptina ettği hatırdan çıkarılmamalıdır. Şimdi bu istihlâk yerlerini ayrı ayrı gözden geçirelim:

1 — Şehir ve köylerin tenviri için:

Adana Şehrinin nüfusu 70,000, Tarsus'un 25,000, Mersin'in 25,000 dir. Üçünün mecmuu 120,000 eder. Elektriğin ucuz olması istihlâki şimdiki ölçülerle kıyas kabul etmiyecek derecede artıracak meselâ evişleri, teshinatın kısmı mühimmi bu enerji ile yapılacaktır buna rağmen biz gene ayda utuz kuruş tediyeyi icapettiren ve 5 nüfuslu bir ailenin ayda 15 kilovat sarfiyatını vasatî bir mikyas kabul edelim. Beher nüfusa ayda 3 kilovat. senede 36 kilovat ve üç şehir halkına senede 4,320,000 kilovat isabet eder. Aradaki köylerde dahili hesap edilirse bunu kolaylıkla 5 milyon kilovat olarak kabul edebiliriz.

2 — Fabrikalar: Adana'da mecmu takatı takriben 3000 beygir olan 21 çır çır fabrikası, üç boz fabrikası ve bir iki tane değirmen bulunduğunu biliyoruz. 1930 senesinde 12 fabrika Şehir elektrik santralından ceryan almış ve 362,000 kilovat saat istihlâk etmiştir. 1931 de 17 fabrika ceryan almış ve 566,000 kilovat saat sarfetmiştir. Asıl şayanı dikkat olanı ise 1930 da fabrikalara satış fiat vasatisi 7,80 kuruş iken 1931 de fazla abone ve bir misline yakın fazla istihlâke rağmen vasatî fiat 8,2 kuruşa çıkmıştır. (İşte bu hal bizce kabili izah değildir).

Halbuki, Adana'da müesses fabrikaların takatını takriben 5000 beygir kabul etsek ve bunun da % 50 si 300 iş gününden ibaret olan bir senede ve günde 8 saat çalışsa 3,5 milyon kilovat sarfetmesi icapederdi. Bidayette iş noksanı ve saire dolayısile fabrikaların bu kadar istihlâk yapamıyacağını kabul etsek dahi enerji ucuzluğunun zamanla bunu temin edeceği ve hattâ daha fazla inkişaf vaki olacağı muhakkaktır. Tarsus'ta 7 çırçır fabrikası, biri 700 beygir takatinde olmak üzere 4 bez fabrikası, Mersin'de 8 çırçır fabrikası, 2 bez fabrikası mevcut olduğundan bu iki şehrin sınaî sarfiyatının mecmuunu da Adana kadar kabul edersek senede takriben 7 milyon kilovat sarfiyat tahmin olunabilir. Çünkü enerji ucuzluğu maliyet fiatının azalmasına, o da sanayiin faaliyetine ve yeni tesisata sebep olur.

Bundan başka şimdiki halde el ile veya ufak motorlarla işleyen bir çok tezgâhlar, kunduracının dikiş, kasabın et makinesine kadar bir çok ufak sanayi de derhal elektrikten istifadeye kalkacağından bunu en az olarak bir milyon kabul edebiliriz,

3 — Demiryol istihlâki: 331 senesinde Mersin'le Adana arasında 2686 katar işlemiş 355,000 yolcu ve 234,000 ton eşya nakletmiştir. Vasatî olarak günde 8 katar ve 1000 yolcu ile 6501 ton eşya eder. Halbuki buharlı lokomotifler ile nakliyatın pahalı olmasından ve sık nakliyat yapılamadığından yolcu ve eşya nakliyatının mühim bir kısmı otomobil ve kamyonlarla yapılmaktadır. Hattâ bunu nazarı itibara alan demiryol idaresi Ankara'da olduğu gibi ufak takatteki motorlu veya buhar makineli cer vasıtalarile sık nakliyatı temine çalışmıştır. Eğer elektrik le nakliyat temin olunursa bidayette hiç değilse iki saatte bir ve mütekabilen tren tahriki kabul olunabilir. Bir trenin vagonlarile birlikte mecmu hamulesini vasati olarak 100 ton kabul edersek elektrik sarfiyatı şöyle olur:

Trenler 68 kilometrelik mesafeyi tavakkuflarla beraber 2 saatte kat edeceğinden hat üzerinde heran için 200 tonluk hamule hali harekettedir. Ohalde beher ton için vasatî olarak 1 kilovatlık cer kuvveti kabul edersek saatte sarfiyat 200 kilovat ve bir senelik sarfiyat 1,736,000 kilovat, demiryolunun tenviri, su terfii, ve saire gibi diğer ihtiyaçları da nazarı itibare alınırsa yuvarlak olarak 2,000,000 kilovat kabul edebiliriz.

4 — Sulama: Adana Tarsus Mersin mıntakasında ucuz ve bol elektriğin en fazla iş göreceği saha sulamadır. Bu hususta bazı deliller zikredelim:

Birinci ziraat kongresi raporlarına ait kitabın Şeker kamışı ihtisas raporuna ait 210 uncu sahifesinde deniliyor ki «İki tarafı Seyhan ve Ceyhan nehirlerile, şimalî demiryolile cenubî denizle tahdit olunan Yuregir ovası sulanırsa bütün Türkiye'nin şeker ihtiyacını temin edebilecek şeker kamışı yetiştirmek kabildir. Bunun için ya büyük mikyasta bentler yapmak yahut *(Santrifüj tulumbalar)* kullanmak lâzımdır.

8 numaralı Ziraat Vekâleti mecmuasında İtalya'daki sulamadan bahs eden Profesör Ereşne Borifa diyor ki «memlekette elektrik tesisatının tezayüdü sulardan ucuz bir surette istifadeyi temin edeceğinden zirai inkişaf ve mahsulâtın artması noktai nazarından çok mühimdir». Gene ayni makalede deniliyor ki «İtalya'da 30 -50 metre derinliğindeki kuyulardan istifade edilir ve buralardan elektrikle su çıkarmak, hayvanla çıkarmaya nazaran 4 - 5 defa daha ucuzdur».

Nihayet kendi gözlerimizle görmüşüzdür ki; Yafa'nın şimal mıntakasında bazı susuz yerlerde 70 metrelik derinliğindeki kuyulardan motorlu tulumbalar vasıtasile su çıkarılan Portakal bahçeleri tesis olunmuş ve kâr edilmiştir. Halbuki vasatî olarak 20 kilometre fasıla ile bir nehir geçen Adana ovasında nehir yataklarının civar eraziden derinlikleri ancak 3 metre olduğu gibi Toros'ların bütün yeraltı sularını havi olan ovada 3-4 metre derinliğinde her vakit su bulunabilir. O halde

şeker kamışı mütehassısının dediği gibi Adana ovasının tulumbalar vasıtasile bolbol sulanmasında hiç bir fennî mani yoktur.

Gelelim iktisadî cihete: Bir dönüm erazi (takriben 1000 metre murabbaı) 50 milimetre kalınlığında bir su tabakasile sulanmak için 50 metre mik'abı su ister. Bu suyun azamî miktar olarak beş metre aşağıdan çıkarıldığını farzedelim, o halde bir dönüm için sarfedilecek iş miktarı 50,000 × 5 = 250,000 kilogram metredir.

Bir kilovat saat ne demektir? Her saniyesinde bir kilovatlık iş yapabilen bir makinenin bir saatte gördüğü işlerin mecmuudur. Bir kilovatlık iş ise 100 kilogramın bir metreye kaldırılması demektir. Bir saatte 3600 saniye bulunduğuna göre bir kilovat saatın tekabül ettiği iş 3,600 × 100 × 1 = 360,000 kiloğram metre eder. Tulumbanın ve elektrik motorunun randımanını % 70 alalım 252,000 kilogram metre eder ki buna nazaran bir dönümün sulanabilmesi için bir kilovat saatlik takat, yani bizim hesabımıza göre iki kuruşluk masraf kâfidir.

Senede erazinin on defa sulandığını kabul edersek dönüm başına senelik masraf 20 kuruştur. Motor ve tulumba dolayısile 15 kuruş da masraf korsak 30 kuruş eder. Halbuki Konya'da eski senelerde dönüm başına alınan sulama parasını 150 kuruş, buhrandan sonraki senelerde ise 50 kuruştur ki elektrikle sulamaya nazaran her ikiside çok pahalıdır. Kaldıki büyük bent tesisatı için sarfedilecek miliyonlar elektrik santralının ve havaî hatlarının parasından herhalde daha pahalı olacaktır.
Bu ucuz sulama sayesinde Adana ovası:

A — Geniş mikyasta Portakal ve Limon bahçeleri tesis ederek dünya piyasasında sarfiyatı artan ve mahdut memleketlere münhasır olan bu mahsulü ihraç edebilir.

B — Sebze ve meyva bahçeleri vasıtasile baharlarda ve kışın memleket sebze ve meyva ihtiyacını temin eedr ve hattâ ihracat yapabilir, konserve fabrikalarına ucuz sebze ve meyva verebilir: (Bir Alman ziraat mütahassısı bu ovanın ağaçsızlığından çok şikâyet etmektedir),

C — Şeker kamışile memleketin şeker ihtiyacını kapatabilir; bu suretle en az iki şeker fabrikasını daha faaliyete getirebilir.

D — Memleketin noksan olan pamuk ihtiyacını temin eder ve pamuklu sanayii inkişaf ettirebilir.

Görülüyor ki tekmil bu işler bir taraftan ziraat işi iken diğer taraftan da sanayii ziraiyeyi meydana getirmektedir.

Şimdi muhtamel bulunan kudret sarfiyatını hesap edelim:
Adana'da kabili ıska 3 milyon dönüm, Mersin ve Tarsus'ta 2 milyon dönüm erazi vardır. Bu erazinin senede on defa sulandığını kabul eder sek 50,000,000 kilovat saat sarfiyat tutar.

Bu ıskanın vücude getireceği 2 şeker, 2 konserve, bir pamuklu mensucat fabrikası için de vasatî 5 milyon kilovat saat sarfiyat kabul edebiliriz. Ohalde bu faslın yekûnu da takriben 55,000,000 kilovat saatle kapanır.

6 — Mersin limanı şarki ve cenubî Anadolu'nun en tabiî iskelesidir. Bilhassa Ergani Bakır madeninin faaliyete başlamasile bu limanlarda-

ki faaliyet de artacaktır. Bidayette inşası, sonrada tahmil ve tahliye işleri, limanda nakliyat vapur ve sairenin sahile cerrî gibi hususlarda bir hayli elektrik kudretine ihtiyaç vardır. Diğer inşaatta, şehirler dahilindeki elektrikli otobüs veya Akümolatorlu otomobillerle nakliyatta ve gayri melhuz diğer hususlardaki sarfiyat yekûnunu da senede 5 milyon kilovat saat kabul edersek mecmu sarfiyat 75,000,000 kilovat saat eder.

Şurasını da işaret etmek lâzımdır ki her ne kadar halâ zikrettiğimiz mıntakada mühim maden işletmesi yok ise de Toros'lar üzerinde mühim maden'lere tesadüf edilmesi ve meselâ yukarıda zikrettiğimiz Faraşa'daki memleketimizin en zengin demir madeninin işletilmesi mevzuubahs olabilir: Bunun için bizim tesis ettiğimiz bu santraldan mı istifade etmek doğrudur, yoksa Doktor Lucius'ın kabul ettiği gibi daha yukarıda Zamantı suyundan mı istifade edilmelidir. Bu ayrıca tetkika değer bir meseledir. Fakat maden yeri yakın oldukça tek bir merkezden istifade en elverişli şekildir.

Masraf ve gelir hesabı:

A - masraf: böyle bir santralın tahmini olarak masrafı şöyledir:

Tesis masrafı:	Bent ve fabrika binası	1.000.000 lira
	Türbin ve dinamolar	2.000.000
	Havai hat ve transformatör merkezleri	2.000.000
	(Demiryolunun tesisatı bu idarece yapılacağı için bundan hariçtir)	
	YEKÛN	5.000.000
Senelik masraf:	Faiz % 7	350.000 lira
	Amortisman % 5	250.000
	Tamiratı mütemadiye % 3	150.000
	Memur maaşı (250 memur senede vasati olarak 1000 liradan) (*)	250.000
	Müteferrik masraflar	100.000
	YEKÛN	1.100.000

Gelir:

75,000,000 Kilovat saatin 2 kuruştan satış bedeli 1,500,000 lira

Saat kirası depozito ve sairenin getireceği temettu gibi bugünkü şirketlerin aldıkları para nazarı itibare alınmasa 400,000 lira kadar kazanç olacağı tebeyyün eder. Elektriğin yayılacağı ilk seneler zarfında olmasa dahi birkaç sene sonra bu temerkûzde temin edeceği çok büyük iktisadî faidelerden başka yukarıdaki miktarda yani senede takriben sermayenin % 8 i nisbetinde bir kazanç temin etmesi katiyetle iddia olunabilir.

(*) Ankara'da beher memura isabet eden miktar 1000 den aşağıdır.

Türk edebiyatının ilk original eseri: "Y A B A N„

Arkadaşımız Yakup Kadri beyin son eseri olan «Yaban» romanı hakkında, Afyonda neşrolunan «Taşpınar» mecmuasından aşağıdaki yazıyı alıyoruz. Bu yazı, yeni neslin fikir uyanıklığının ve hareketliliğinin son tezahürlerinden biridir. Türk edebiyatının son devrinin en kuvvetli ve henüz kendi sahasında yegâne orijinal eseri olan «Yaban» hakkındaki tahlillerimizi biz de gelecek nüshada vermeğe çalışacağız. İnkilâp nesli fikir sahasında edebiyat sahasında ve diğer san'at sahalarında her gün yeni bir eserle şahsiyetini verir ve fütuhatını derinleştirmeye çalışırken, fikirde istiklâlin ve san'atta şahsiyetliliğin ve orijinalliğin heyecanını tatmamış olan eski meşrutiyet münevverliğinin, filvaki, her adımda hücumlarına ve itaplarına maruz kalmaktadır. Fakat hadiseler genç inkilâp neslinin veya inkilâpçı düşünüşün zaferi istikametinde inkişaf ediyor. Türkiyenin her bucağındaki gençlik teşekküllerinden duyulan sesler bu zaferin alâmetleri ve aşağıdaki yazı ise, bu alâmetlerden yalnız biridir.

Bizim gibi yabanın biri; yani Türk okumuşu.

Niçin garip buluyorsunuz? Bu toprakta okumuşların yabandan farkı ne? Alfabeyi sökenlerin hepsi birden, kendilerini kümeden üstün ve bütünden ayrı görmüyor mu? İşte Yakup Kadri, bu romanile, bizim diyarda ilk defa bu mevzu üzerinde, hem de dokunaklı konuşandır. 315 inci sayfayı devirinciye kadar kafam burkuldu, gönlüm kanadı, sinirlerime felç geldi, kan damarlarım şişti; ve «ben»im eridi, rüzgârlarımızın sırtına atladı, yaylamızda dolaşmağa çıktı, hâlâ geri gelmedi. İstiklâl mücadelemiz, her manasile, yerli ile yabanın bir boğuşması idi, ve Yakub'un kitabı, bunun bir remzidir. Nutuk kavgamızın iradesini temsil eder; yaban da ifadesini.. Bu irade, her şeyi, keskin ve kestirme çizgilerle hallettikten sonra Türk gencine emanet etti: bu ifade, bu emanetin emniyet mekanizmasına hitap ediyor.

Kemalizim, Türk köylüsüne «Efendi» dedi. Fakat «Türk köylüsünün ruhu, durgun ve derin bir sudur. Bunun dibinde ne var? Bir yalçın ka-

ya mı, bir yumuşak kum tabakası mı?» Bunu anlamayı da, kafası ile gönlünü bu toprakların ıstırabına verecek bir nesilden, artık bekliyor. «Bu topraklarda, o konserve kutusunun eşi» olanlar! Siz, kemalizim davacıları değilsiniz; boşyere tünemeyin ve ötmeyin!..

«Mektep görmüş bir İstanbul çocuğu ile bir Anadolu köylüsü arasındaki fark, bir Londralı İngilizle bir Pençaplı Hintli arasındaki farktan daha büyüktür.» Usta! Bunu yazarken senin elin mi titredi? Bunu, boğuşarak yaşarken, benim de, alnım çizgilendi, saçlarım ağardı, ve belim büküldü.

Yakup Usta! Yeni bir cephe kuruyoruz; «Biraz sonraki muhteşem sahneyi, bu anasırla», Türk köylüsünü anlamadan yaşıyan bu unsurlarla, yaratacağız. Mademki sen, bu toprağın maddesini ele aldın! Mademki sen, dile geldin, ve bizimle, bu toprağın çocuklarile dile geldin! «Eğer, bize zafer müyesser olsa bile, kurtaracağımız şey, yalnız bu ıssız topraklar, bu yalçın tepelerdir. Millet nerede? O henüz ortada yoktur ve onu, bu Bekir Çavuçlar, bu Salih Ağalar bu Zeynep Kadınlar, bu İsmailler, bu Süleymanlarla yenibaştan yapmak lâzım gelecektir.» Ve, bu Yakuplar, bu Falihler, ve bu.....larla!.

Kalemin kırılsın, Usta! Niçin bizi tatlı münevverlik uykumuzdan uyandırıyorsun? Niçin bizi hülyalarımızla başbaşa bırakmıyorsun? Niçin bizi sarsan ve harap eden çıplak realite ile karşıkarşıya koyuyorsun? Biz, milleti, var biliyoruz; onun tariflerini münakaşa ediyoruz; onun namına konuşuyoruz... Fakat sen, niçin bize dili, iş ve kültürü, mefkûresi birolmamış bir kalabalığı gösteriyorsun? Ve diyorsun: «Sen derviş olamazsın!.»

Senin bu kızoğlankız mevzuumuza yalın kaleminle dokunmak delikanlılığından, daha çoooook şeyler bekliyoruz; çünkü, ayarlı millet yaratacak san'at eserleri için, dudaklarımız, heeeeey! çarık yırtıklarından dökülen çatlaklara benzedi...

«Mukaddesleşmiş bir ideal ülke.....

«Bu ülkede, pek yürekli, duygulu ve candan insanlar vardı. Zenginin kapısı fakire açık, ve gurbet yolları, sonunda mutlaka bir sıcak yurda ulaşıktı. Orada bütün kadınlar ana, bütün kızlar kardeş ve bütün çocuklar evlâttı. Oranın taşı arkadaş, toprağı dosttu.

«Şimdi ne görüyorum: düşmana akıl öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen gasıpla birolup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koynunda saklıyan zinacı kadınların, frengiden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalıyan ak sakallı dersüamların yetişip ürediği yer burasıdır.

«.....

«Bunun sebebi, Türk münevveri, gene sensin! Bu viran ülke ve yoksul insan kütlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten, ve onu, bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksinmek hakkını kendinde buluyorsun.

«Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, aydınlatamadın Bir vücudu vardı, besliyemedin. Üstünde yaşadığı bir

toprak vardı, işliyemedin. Onu, behimiyetin, cehlin, yoksulluğun ve kıtlığın eline bıraktın. O, katı toprakla kuru gögün arasında bir yabani ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki ne biçeceksin? Bu ısırganları, kuru dikenleri mi? Tabii ellerine batacak. Tabii ayaklarına batacak. İşte her yanın şerha şerha kanıyor, ve sen, acıdan yüzünü buruşturuyorsun, yumruklarını sıkıyorsun. Sana ıstırap veren bu şey senin kendi eserindir, senin kendi eserindir.»

Türk münevveri!. Bu kitabı oku da, kendinin ne matah olduğunu düşünmeğe başla artık!. Zira bataklıklar kurutulacak: ne sülük, ne solucan!... **Ta. Hay.**

Kronik.

İlimlerin terakkisi, ortodoks nazariyeleri nakzediyor.

Lord Melchett

Imperial Chemical Industry Ltd adlı umum İngiltere Kimya trustü Reisi

Türkçeye çeviren: Z. Zeybek.

Servetin mütemadiyen arttığı bir âlemde, bugün biz, iktisat tarihinde misli görülmiyen bir krizle karşı karşıya bulunuyoruz. Mazide pekâla işimize yarayan ve asırlardanberi esaslı hiç bir tadile uğramıyan bu sistemin aceba bozukluk neresinde? Evvelemirde para meselelerinin bizi yanlış yola sevketmesine kat'iyen imkân vermememiz, iktisat sistemimizi her şeyden evvel esas şeniyetlerin münasebeti olan emtia ve hizmet bakımından nazarı itibara almamız ve bunun bizim için hayatî birehemmiyeti haiz olduğunu idrak etmemiz lâzımdır.

Ortodoks nazariyelerle ve geçirilen tecrübelerden alınan derslerle iktifa edersek, iş ve hizmetin para ile ifade olunan kıymetlerinin tenezzülüne ve bizzat paranın «satılamaz» denecek kadar bolluğuna bakarak, bugün emsalsiz bir refah içinde yaşamamız lâzımdır.

Bütün âlemde refah yerine bilâkis fakru sefaletin hüküm sürdüğünü ve selâh emarelerinin mevcudiyetinden de henüz eser görülmediğini müşahede etmek için dâhi olmağa lüzum yoktur. Cihanın 1927 ve 1928 de şahit olduğu ticarî faaliyet ve nisbi refahtan maal'esef pek uzaktayız. Filhakika ticarî ve sınaî faaliyet bugüne kadar görülmemiş bir seviyeye düşmüş bulunuyor. Bunun için, iktisadın ortodoks nazariyelerine ve hassaten para siyasetine karşı bir çok selâhiyettar mütefekkirlerin hattı hareketinde vukua gelen büyük tahavvülâta hayret etmemelidir. Ortodoks para nazariyesine göre paranin kıymeti, miktarına vazolunan tahdidata tâbidir ve bu

miktara göre değişir. Bu tez kabul edildiği taktirde, parayı, umumiyetle emtianın kıymetini tayin eden (aşağı yukarı böyle farzolunan), arz ve talep kanununa tâbi bir metâ olarak telâkki etmek iktiza eder. Arz ve talep kanununun bir müvazene temin edebilmesi için bilkuvve mevcut talebin daima arzdan yüksek olması lâzımdır. İnsanlığın iktisadî medeniyetinin başlangıcından bugüne kadar, harcıâlem mahsulâtın kâffesi için, bilkuvve mevcut talebin elde mevcut menabiden çok daha yüksek olduğunu kabul etmeğe mecburuz. Bunun içindir ki, eski iktisat nazariyelerimizin kâffesi, hiç bir şey bilkuvve mevcut talebe kifayet edecek derecede bulunmadığından, her şeyin bir «nedret kıymeti» olduğu fikrine istinat eder.

Bugün artık buna doğru diyemeyiz! Bütün âlimler ve sanayiciler en harcıâlem mahsulât ve hammadde menbalarının adeta namahdut olduğunu biliyorlar. Bugünkü para sistemimiz bizi, miktarı tamamen mahdut bir para hacmından istifade ederek, hadsiz ve hesapsız eşya mübadelelerini temine uğraşır bir vaziyete irca etmiş bulunuyor.

Halkın para meselelerinde, Devlete karşı gösterdiği itimat hakikaten şayanı hayrettir. Halk, hemen, her zaman, her şekilden, her renkten ve her cinsten kayme kullanmağa amâdedir. Hiç bir zaman hattâ bu kaymelerin kıymeti meselâ altın esasının kabul veya terki halinde - deyişse bile, ciddi bir muhalefette bulunmaz. Asıl mühim nokta, halkın, kısmı azamı bunu idrak etmemiş olsa bile, her hangi bir para - mûtat gündelik muamelelerini icraya kifayet edecek kadar - cebinde bulundukça sesini çıkarmamasıdır.

Şimdilik para muamelelerinde kanunî naktî işaretlerden (Signes monétaires) gitgide daha az istifade etmek temayülü var. Meselâ bu muameleler gitgide daha fazla, mevcudiyetleri ancak banka defterlerinde olan matlupata karşı tanzim edilen çeklerle yapılmaktadır. Millî servetin sayımına yarıyan muazzam para miktarları, çoktanberi artık naktî işaretlerden terekküp etmiyor. Hakikatte mütedavil para, milletin umumiyetle ufak muamelelerini yapması için lâzım olandan fazla değildir.

Diğer mahsulâtın, hadsiz hesapsız istihsaline bilkuvve imkân temin eden bir devrede, insanlığın, mahdut bir metâ olan altına istinat eden bir para sistemile idare edilmesine daha fazla müsaade edemeyiz. Eğer, altın ve gümüş olarak, para menbalarımız kâfi olsaydı, bugünkü para sistemimizi muvaffakiyetle muhafaza edebilirdik. Fakat vaziyet tamamen aksinedir. Muamelâtın en mühimmi banka defterlerinde gözüken matlubatın havalesile tamamen tatmin edici bir şekilde icra edilmektedir. O halde, parayı, hiç olmazsa sadece dahili muamelâtta (o da, ihtiyaç maddeleri için) kullanmak zaruretini kabul etmelidir. Fakat yabancı memleketlerle ticaret müvazenesi mvezuubaha o-

lunca, mübadele olunan emtia kıymetleri arasındaki fark para havalelerile ödenmelidir.

Bana kalırsa, istikbal için, altın esasından ayrılmamız ve halk ile tüccar arasındaki muamelât hacmına istinat eden bir dahili para esasına hazırlanmamız lâzımdır. Naktî işaretlerin istimalini yalnızca müvazene açıklarını kapatmak için beynelmilel ticaret mübadeleleri sahasına hasretmeliyiz.

Bütün cihanda mevcut servet miktarı bilfiil gayri mahduttur. Ve selâhiyettar zevatın kısmı azamı, insanın tabiata hâkimiyeti ile ölçülen, cihan servetinin senelik vasatî tezayüdün takriben % 3 olduğunu tahmin ediyor. Binnetice, hakikaten muhtaç olduğumuz şey, insanlığın daha büyük iyiliği uğurunda, bu, senelik servet tezayüdünden daha muntazam bir surette istifade edebilmek için mevcut para vahitleri hacmını her sene artırmağa müsait bir para sistemidir.

Kudret istihsali sahasında büyük icatların arifesinde olmamız ve mürekkep maddeler imalinde tahakkuk ettirilen muazzam ilmi terakkiler bu muazzam kudret kaynaklarından, hükmü geçmiş bir para sisteminin kifayetsizliği yüzünden milletleri mahrum bırakmamamızı emrediyor. Piyasanın (konjonktur bakımından) canlanma yahut durgunlaşma devreleri, bana kalırsa, tamamen tesadüfi hadiselerdir. Bunları doğuran sebep ise, servetin artma temayülündeki istikrarsızlıktır. Halbuki servetin bu temayülünün bir intizam altında cereyan etmesi kadar tabii bir şey olamaz. Her hangi bir maddenin talepten % 2 fazlasile piyasaya arzı, bugünkü şartlar dahilinde, emtianın kâffesinin fiyetini % 20 ve daha fazla düşürebiliyor. Bu gülünç hadiseyi, kısmen para sistemimizin maymun iştahlılığı, fakat bilhassa, tevzî ve satış metotlarımızın kifayetsizliği tevlid etmektedir. Eğer bir sene istihsal, normal tezayüdün çok fevkinde ise, bu fazlalık pekâlâ piyasaya dökülebiliyor. O vakit fiyet silsilelerinin cümlesinde teşevvüşler doğuruyor. Umumî bir inhizama sebep oluyor. Böylece istihsalin tekrar kârlı bir surette artması için fiyetlerin yeniden yükselmesini ve istokların tükenmesini beklemek mecburiyeti hâsıl oluyor. Bütün bu müddet zarfında, hâd bir durğunluk ve umumî bir fıkaralık devresi geçirmek lâzım geliyor. Bu devrede biriken istoklar ileride düzeleceği muhakkak olan istihlâki önceden karşılamağa matuf bir nevi hazırlanma teşkil ediyor. Binaenaleyh bu tarzda teraküm etmiş istokların iktisadiyatımızda hakikaten bu vahamette teşevvüşlere sebep olmaması lâzım gelirdi. Bilâkis bu gibi istoklar, ileri bir iktisat rejiminin, yani teşkilâtı bütün işlerin hafiflemesine müsait olacak derecede mükemmel bir cemiyetin, ifadesi olmalıdır. İnsanlık bu imkânlardan hiç bir zarar görmiyecek ve uzun müddet istifade etmekten de geri kalmiyacaktır.

Biribirini takip eden canlanma ve durğunlaşma devreleri, yani

kredinin yaratılma ve parçalanması, vakayii, uzak yahut yakın bir istikbal için nazarı itibara almak tarzındaki farktan ileri gelmektedir. Cihan en yakın istikbalden başka bir şey görmediği vakit hiç bir şey ona kredi kadar kıymetli görünmiyor. Artık ne zahire ne de esham üzerine avans yapmağa razi oluyor. Emtia harekâtının imkânlarını hisaba katmadan herkes para toplanmaya çabalıyor. Kriz tahammül edilemiyecek kadar kor kunç bir hale geldiği vakit, tıpkı uyurken gezinen ve birdenbire kendisini geceliğile sokak ortasında bulan bir adam gibi, dünya, vaziyetin manasızlığı içinde yavaş yavaş uyanıyor. Birdenbire herkes, dünyanın dönmekte devam ettiğini, emtianın teda'vül etmesi lâzım geldiğini, iddihar ettikleri naktî işaretlerin en küçük bir faide temin etmeden yığıldığını ve her şeyin yok bahasına ucuzladığını keşfediyorlar. Derhal alışverişe başlıyorlar; istoklar eriyor; fiyetler çıkıyor; fabrikalarda makineler yeniden işlemeğe başlıyor; yeniden amele, memur alınıyor ve dünya yeniden refah devrine girmiş bulunuyor. Halbuki uzun vadeler için ihtiyat tedbirleri alınırsa daima artan bir refaha ulaşılır. İşte asıl muhtaç olduğumuz şey, mütemadiyen uzun vadeler dahilinde ihtiyat tedbirleri alacak bir iktisat siyaseti ve Maliye makanizması dır.

Bu cinsten bir sistemi mükemmelen idare etmek için, bana kalırsa, halihazırda elimizde mevcut olandan daha müessir ve daha zeki bir siyasi teşekküle lüzum olacaktır. Her memlekette siyasi parlamentoların fevkinde, en geniş esas dahilinde, memleketin yalnızca iktisadî ve malî gruplarını değil, halkın siyasî fikirlerini de temsil eden bir Âli İktisat Meclisi veya parlamentosu teşkil emek lâzım gelecekir. Milletin iktisadî hayatının tanzim ve kontrolunda bu meclisin tam ve mutlak bir mesuliyeti olacaktır. Geçirilmiş tecrübelerden ve iyi prensiplerden mülhem olarak daima artan bir refah ve saadet yolunda milletin terakkilerini vukufla evvelden idrak etmek vazifesi de bu meclise ait olacaktır.

Yukarda izah ettiğim prensiplerden ilhâm alacak olan böyle bir meclisin en mühim vazifeleri arasında tamamen yeni bir maliye sistemi kurmak ve aynı zamanda zahire sarfiyatını teshil edecek «ihtiyat depoları» hazırlamak işleri olacaktır.

İtalya'da ve Rusya'da, bu iki büyük memleketin iktisadî hayatını rasyonel bir şekilde tanzim etmek için büyük tecrübelere teşebbüs olundu. Eğer milletler kendi namlarına yahut imparatorluklar hesabına şumullü iktisat plânları ve programları kabul etmeye karar verirlerse, eminim ki bu cesurca hareketlerinde muvaffak olacaklar ve ortodoks nazariyelere köle gibi bağlanmak yüzünden maruz kaldıkları bu felâket ve karğaşalıktan kurtularak kendilerini muntazam bir refaha kavuşturacak teşkilâtı meydana getirebileceklerdir.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Sayı: 16
1933
İKİNCİ SENE

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

İdare merkezi:

Ankara.

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

Tevzi merkezi:

Muallim Ahmet Halit kitaphanesi
İstanbul - Ankara caddesi 83

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

Abone için müracaat yeri:

Kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Bu eserleri okuyunuz:

İktisadî Devletçilik.
İkinci cilt.
Yazan: Ahmet Hamdi.

●

İnkilâp ve Kadro.
Yazan: Şevket Süreyya.

●

Yakup Kadri'nin son romanı:
Yaban.

●

Falih Rıfkı'nın ilk romanı:
Roman.

●

İş ve meslek terbiyesi:
Yazan: İ. Hakkı.
Gazi Terbiye Enstitütüsü muallimlerinden.
Basan: Kitap yazanlar kooperatifi.

●

Mektep kooperatifçiliği ve tasarruf terbiyesi.
Yazan: Şevket Süreyya.
Basan: Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti.
İkinci tab'ı çıktı.

●

Türk - Şark Tütünleri ve İhracatı.
Yazan: Habip Edip.

●

Türkiye'de Ziraî kooperatif hareketi.
Yazan: İsmail Hüsrev.

Kadr'onun dağıtım yerleri:
Ankara'da : Akba, kitap evi.
İstanbul'da : Ahmet Halit, kitap evi.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

16

NİSAN

1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Emperyalizm şahlanıyor mu?**
Falih Rıfkı	**Kuvayı Milliye**
Dr. Vedat Nedim	**Gene Fındıkta Devlet kooperatifi**
İsmail Hüsrev	**Türk parasının kıymeti ve kemmiyetçiler**
Yakup Kadri	**Samimiyete davet**
Burhan Asaf	**Liberal Emperyalizmden Dirije Emperyalizme doğru**
Yakup Kadri	**Ankara - Moskova - Roma.** **Sanat ve edebiyat**
M. Şevki	**Elektrikli Türkiye. IV. Evvelâ enerji plânı.**
Dr. Vedat Nedim	**İşte bir roman: « Yaban »**
İbrahim Necmi	**Türk dilinin ana çizgileri**
	Kronik.

KADRO.

Buhranın buhran olmadığı kanaati, Emperyalizmin ensesinde bile bir şamar gibi şakladı. Ogündenberi, ihtiyar hokkabaz, masasına yeni düzen, hiylelerine yeni cilâ, oyunlarına yeni isim aramakla meşguldur. Finansın kaptan köprülerinden politikanın kazan dairelerine doğru, yivleri aşınmış gırtlakların telâşlı haykırmaları, kısık emirleri, paslı tehditleri savruluyor. Koca devlet tekneleri, dümen zincirlerini zorlarcasına rota değiştiriyor, vites değiştiriyor; alabanda sancak, alabanda iskele, rüzgârı arkadan almıya çalışıyor.

Evet, anlamışlardır ki, sulh demagojisi kendileri için tehlikeli olmıya başlamıştır. Anlamışlardır ki, suratlarındaki liyme liyme olmuş maskelerin artık örtebileceği birşey yoktur. Artık liberal iktisat tenceresinin içinde hangi aş pişer ve nasıl pişer, bütün milletler anlamıştır. Bütün milletlerin kararı, sanayi ve ileri tekniği benimsiyerek birer iktisadî cüzütam olmaktır. Ve bunu yapmakla, hukuk bakımından müsavi milletlerin hakikî kurtuluş ve hakikî medeniyet nizamına geçmektir.

Emperyalizm, iyi biliyor ki, kendi tezatlarını tasfiye etmek niyetinde olmadığına bu tezatların halbuki kendini zaafa uğrattığına göre, bunları hafifletmedikçe ve bir nevi dissiplin altına almadıkça, milletlerin istiklâl ve kurtuluş dalgası, onu sürükleyip haklıyabilecektir. Bunun içindir ki, şimdi harp Avrupasını dolaşan parola: disiplindir. Emperyalist milletler, bu parolaya doğru, kendi bünyelerine göre değişik yollardan yürüyorlar. Fakat mutlaka bu parolaya doğru yürüyorlar. Kimi millî kabine sahanlığından, kimi faşizm patekasından, kimi de ırkçılık katakomblarından.

Şimdi bir de, kendi aralarında dissiplin parolası icat etmek lâzım. Onu da buluyorlar: Dörtler Klübü.

●

Dörtler Klübü, emperyalist devletlerin kendi aralarında uzlaşmalarının bir ifadesidir. Biribirlerine karşı intirika mütarekesi, biribirlerine karşı silâh mütarekesi, demektir. Eski Düveli-mu-

azzama formülüne göre, her büyük devlet, cihanı istismar etmek şiarını dilediği şekilde ve rakiplerinin cenazelerini çiğnemek kararını göze alarak tatbik ederdi. Harp sonrasının tehlike havası, milletlerin uyanıklığı, millî kurtuluş hareketlerinin yer yer patlak vermesi, liberalizmin bütün şekilleri gibi liberal emperyalizmi dahi sarstı ve yıktı. Şimdi, nasıl parada, istihsalde, ticarette ve herşeyde dirigé (dümenli) bir iktisat şekline geçmek lüzumunu duyuyorlar ve faşizm yahut hitlerizm ismi altında bunun siyasi rejimini bile uyduruyorlarsa, emperyalizmin de hesaplı kitaplısına ve plânlılısına geçmek istiyorlar.

●

Geçmek istiyorlar, hem de küçük milletleri bir köprü gibi kullanarak.

Bunlara demek lâzımdır ki:

« Sizler, zaman zaman arkeoloji ile alâkadar olursunuz. Petra yahut Akropol yahut Balebek harabelerini gezersiniz. Eğer merak ederseniz, size başka çeşit harabeler de gösterelim. Sizin bir buçuk asırlık bir istismarınızın neticesi olarak, size milletler gösterelim ki, birer harabeden farksızdırlar. Geliniz, biraz da bu canlı millet harabelerini geziniz. Arkeoloji kaç para eder? Taşları konuşturmaktan ne çıkar? Marifet, eseriniz olan felâketlerin ve eseriniz olan sefaletlerin lisanından anlamaktır. Eğer bunları bir dinlerseniz, Dörtler Klübü'nde pek te rahat kahveler içilemiyeceğini kolay anlarsınız.»

Okuyucuları ve aboneleri gittikçe artan

Kadro'nun 18 inci sayısı

bir "**Ayrısayı**„ olacaktır.

"**Ayrısayı**„ mız, bir misli büyümüş olarak çıkacaktır.

Fiatı, yine 25 kuruş kalacaktır.

"**Ayrısayı**„ da çıkacak yazıları gelecek sayımızda bildireceğiz.

"**Ayrısayı**„ mızı bekleyiniz.

Emperyalizm şahlanıyor mu?

Şevket Süreyya.

Emperyalizm (1) tarihinin iki safhasında bilhassa müteaddî dir. Bu safhaların birincisi emperyalizmin doğuş çağı, ikincisi de çöküş ve dağılış safhasıdır.

Doğuş çağında emperyalizmin diri bir teaddisi vardır. Bu çağ, yeni kıtaların keşfi ve esir edilmesi kolay müstemlekelerin fethedilişi ile başlar. Vahşi bir korsan yağmacılığından, bir esir avcılığından başka bir şey olmayan bu ilk müstemlekecilik fütuhatı, on beşinci asrın ilk keşiflerinden tâ on sekizinci asrın son yarısına, hattâ son rub'una kadar uzanır. Bu arada Antillerdeki genç kızların sedef kolyalarından başlayarak Aztek mabetlerine, Venezuelladaki yerli mezarlarına ve nihayet Hindişarkî adalarına ve Hindistan hazinelerine kadar her şey ve her yer son kıymetine kadar yağma edildi. Sudan ve Nijerya, Avrupalı insan avcılarının esir avlağına döndü. Gine sahilinde esir limanları, Cenup Amerikasında esir pazarları peyda oldu. Atlas Okyanosundaki korsan filoları için canlı insan ticareti, altın, fildişi ve bahârât alışverişinden daha kârlı ve daha tabii bir meşğale oldu. On beşinci asır ortalarından veya en doğrusu on altıncı asırın başından on sekizinci asrın son rub'una kadar devam eden bu keşfiyat yahut yağma devri emperyalizmin ilk çağıdır.

Bu kudurğan fakat maskesiz yağma devrinde, papalardan prenslere, birer azılı korsan reisinden başka başka bir şey olmayan müstemleke valii umumilerine ve nihayet Avrupa hapishanelerinden medâr ormanlarına boşaltılan kara ruhlu hırsız çetelerine kadar her Avrupalı el ele çalıştı, daha sonraki Avrupanın iktisadî tefevvukunu ve nihayet kültür hekemonyasını temineden «ilk sermaye terâkümü» yahut «ticaret sermâyedarlığı» bu suretle vücut buldu.

●

Fakat bu ilk açık yağmalar, bu ilk müstemlekeleştirme fütûhâtı emperyalizmin ancak ilk ve çocukluk adımlarıdır. Onun asıl genç çağı, daha sonra, yani on sekizinci asrın son rub'unda ve makinaların icadile başlar. Emperyalizmin, meşruiyeti cebir ve zor ile bütün cihana kabul ettirilmiş cihanşümul bir nizam oluşu, bir iktisat ve siyaset sistemi haline gelişi ancak makinaların icadından sonradır.

Makinaların icadı ve asırlık yağmaların, kanlı esir alışverişlerinin biriktirdiği kanlı ticaret sermayelerinin sanayi sahasına akışı, emperyalizmin açık kudurganlığını derhal maskeledi. Korsanlığın, esir tica-

(1) Burada emperyalizm kelimesi Kapitalizmin istilâcılık vasfının ifadesi olmak üzere kullanılmıştır. Kapitalizm bütün safhalarında istilâcıdır. İşte burada emperyalizm kelimesile ifade edilmek istenilen mana, onun bütün safhalarına şamil olan bu istilâcılık vasfıdır.

retinin, mabet ve mezar soyğunculuğunun yerini, bütün makanizması ucuz, yani maliyet fiyatından çok aşağı satın almak ve pahalı, yani maliyet fiyatından çok yukarı satmaktan ibaret olan bir a v a n t ü r ticareti peydâ oldu. Sahnede korsanın, esir tüccarının ve hapishane kaçkınlarının yerini misyoner, bazirgân, komprador (1) ve bunların ardından da içki ve fuhuş spesiyalistleri tuttu.

Evvelâ İngiltere'de ve sonra bütün Garbî Avrupa'da kurulan makinalı sanayiin ortaya döktüğü çok ve h a r c ı â l e m emtia dalğaları, bu defa yalnız yeni keşfolunmuş kıtaları kaplamakla kalmadı. Bu kıtaalarla beraber uzak Şarkın, yakın Şarkın setlerini de zorladı. Tedricen yarı müstemlekeleşen Şark memleketlerinin de büyük limanlarından başlayarak dahilî merkezlerine doğru yayılan bu harcıâlem emtia istilâsı her rastladığı yerde mahallî zanâatı, elişçiliğini, ev ve esnaf sanayiini adım adım körletti. Bu körlenen mahallî sanayiin yerini Garp memleketlerinde olduğu gibi müterakkî manifatür atelyeleri, buharlı fabrikalar tutacağı yerde, bilâkis, bütün vazifesi Garbın sanayi mamulâtına mütevassıtlık etmekten ibaret olan kötü bir çarşı alışverişçiliği tuttu ve Şark şehirlerinin bütün köşe başlarında vaktini güneşe karşı pineklemekle geçiren sefil aylak orduları peyda oldu.

Bütün mayası yağmadan ibaret olan ilk ticaret sermayeleri üstüne şimdi de fabrikasını kuran Garp memleketlerinde s a y in gittikçe kıymetlenmesine mukabil, iptidaî bile olsa kendi millî sanayiini kaybeden ülkelerde s a y gittikçe kıymetsizleşti. Hem evvelce birikmiş servetler, hem gittikçe ağırlaşan işlerin yarattığı yeni kıymetler görünür görünmez bin bir kanalden yeni sanayi memleketlerinin sermaye piyasalarına akmağa başladı.

Her tarafta işğal kıtalarının, diplomasi hünerlerinin, misyoner oyunlarının bütün mevzuu, artık, esası ucuz almak ve pahalı satmaktan ibaret olan bu yeni sermaye makanizmasını müdafaa etmek ve meşru tanıtmaktan ibaret oldu.

Hülâsa, on altıncı asırdan on sekizinci asır ortasına kadar, Atlas denizi ile büyük Okyanus ve Hint denizleri arasında yaratılan esir müstemlekelere on sekizinci asrın sonları ile on dokuzuncu asrın ortasında da, Sarı denizden Eğe denizine kadar uzanan yekpâre bir yarı müstemlekeler dünyası işte böyle ilâve olundu.

●

Eğer müstemlekeler yağma edilmeseydi ve eğer makinalar icat olunmasaydı bugünkü Avrupa vücut bulamazdı.

Müstemleke ve makina, son çağ ve asrı - hazır Avrupasının öyle iki eseridir ki eğer bugünkü Avrupa bu iki eserinden mahrum kalsaydı, hiç şüphe yok ki meselâ, Londra'nın nüfusu halâ 157,500 kişiyi geçemez, Galdaki maden ve Lankşir'deki mensucat kesafetinin yerinde halâ bir takım fakir çobanlar sürülerini dolaştırır, dururdu. Meselâ Midland

(1) Komprador, Portekiz'ce bir kelimedir. Müstemlekelerde ecnebi sermayesi nam ve hesabına çalışan ve kendi vatandaşları aleyhine ecnebi sermayesinin soyğun ticaretine iştirak eden yerli mütevassıtlar manasına gelir.

Bank'ın yerinde halâ bir saraf dükânı çalışır, Fransa'da yirmi dördüncü Lui hüküm sürer, Almanya'da - Karl Marks'a belki bir avukatlık düşer ve Ayinştayn nihayet bir ilmi - simyâ âlimi olur kalırdı.

Yahut eğer makina icat olunsaydı da müstemlekeler olmasaydı ve makina denilen şey, cihanın yalnız bir kaç noktasında değil de bütün ülkelerinde ayrı ayrı sanayıa tatbik olunsaydı cihanın manzarası yine başka olurdu. Meselâ öyle olurdu ki, Şimdi Kastamoni de yarım milyon insanı geçindiren bir kendir sanayii halâ yaşar, Ilğaz köyleri büyük şehirlere hammal veya odacı ihraç etmezdi. Flandır (Fransa'da) deri ve Bartfort (İngiltere'de) tiftik sanayıından belki mahrum kalırdı amma, meselâ Ankara Yakın Şarkta halâ dericiliğin ve sof dokumacılığı ile tiftik sanayıının merkezi kalırdı.

Liyon'da Bursa ipeklileri Fransız ipeklilerine halâ rekabet eder, İstanbul'da demir, Tokat'ta bakır işlenir, Türk limanları ile Arap ve Acem şehirleri arasında halâ zenğin bir ticaret hareketi bu ülkelerin fazla kıymetlerini yine Türk, Arap ve Acem şehirleri arasında dağıtırdı.

Yarı müstemlekelerde meydan alan bu iktisadî seaflet müstemlekelerde ayrıca birde ruh ve seciye sefaleti şeklini almazdı. Meselâ Hindistan da fakirizim bu kadar inkişaf edemez, meydanlarda İngiliz askerlerine mucize gösterip mukabilinde tekme yiyen fakir dervişler Lâhur'da dokuma amelesi, Benğâl'de maden işçisi olur ve meselâ Gandi, yalınayak, başı kabak aç kalmak, yahut gümrüklerden tuz çalmakla ihtilâlcilik yapacağına ya hukuk, ya ticaret silkine intisap eder, hattâ belki de cemiyete faydalı bir adam olur giderdi.

●

Müstemleke ve makina emperyalizmin ilk ve genç çağının öyle iki unsurudur ki, bu iki unsur doğdukları gündenberi içinde yaşadığımız cihanı:

1 — Makinalı memleket ve müstemlekeli memleket

2 — Makinadan mahrum memleket ve müstemleke memleket

diye iki ayrı ve birbirine zıt kararğâha ayırmıştır.

Âlimler, filosoflar, cemiyeti akvâm politikacıları insanları ve memleketleri istedikleri kadar ya renklerine, ya dillerine, ya diyanetlerine göre tefrik ededursunlar. Yahutta istedikleri kadar desinler ki:

- İnsanlar hep kardaştır. - Bir vücudun ayrı ayrı azalarıdır. Aralarında ne renk, ne dil, ne de diyanet ayrılığı olamaz.

Fakat biz realitenin ancak gösterdiğinde ısrar eder ve deriz ki:

- Hayır. Siz ne derseniz deyiniz. Yeryüzünde insanlar muhakkak ki iki ayrı ve zıt kararğâha ayrılmıştır:

1 — Makinaları, yani büyük sanayıı elinde toplıyan ve müstemlekeci kararğâh.

2 — Makinalardan, yani sanayıdan mahrum olan yahut müstemleke kararğâh.

Bu iki kararğâhın talii bu kararğâhlar bâkî kaldığı müddetçe birbirine zıt ve birbirinden ayrıdır. Her kararğâhın kendi içinde renk, dil ve diyanet ayrılıkları olabilir. Fakat tâli ve mukadderat ayrılığı hiç bir zaman yoktur.

Müstemlekeci karargâh her zaman istismarcıdır. İstismar onun hayat nizamında yaşar ve onun hayat usâresini teşkil eder. Bu istismarın mevzuu, cihanın bir kısmının her zaman sanayıdan mahrum, her zaman geri ve esir, yani her zaman müstemleke kalmasıdır.

İstismara karşı isyan ise, sanayıdan mahrum, yahut geri veya müstemleke memleketin yine bünyesinde mündemiçtir. Bu isyanın şiddeti, dinlerin, hurâfelerin yahut sinirleri uyuşturucu tertiplerin tesiri altında bir zaman gizli kalabilir. Fakat müstemleke istismarı bâki kaldıkça mücadele asıldır.

İşte emperyalizm, sermaye, sanayı ve müstemleke hâkimiyetini elinde tutan mahdut memleketlerin, sermayeden ve sanayiden mahrum geri memleketler üstünde tesis ettikleri ve halâ da yaşatmak istedikleri teaddî ve istismar nizamının adıdır.

Buna karşı isyanı, müstemleke kayıtlarının tasfiyesini, sanayın bütün cihana dağılışını, hülâsa cihanın yeniden tanzimini hedef tutan mücadele nizamının da şimdi bir adı var:

Millî kurtuluş nizamı.

●

Müstemlekelerin istismarı hiç bir mukavemete uğramadan yolunda gittiği ve makinaların inkişafı arizasız devam ettiği müddetçe emperyalizm en makul bir nizamıâlem diye tanıtılıyordu. Hattâ bu nizamın ilmi ve ideolojisi bile kurulmuştu!. Bir kısım milletlerin diğer kısım milletler elinde esir olmasının ve esir yaşamasının meşru sebepleri âdeta ilmen ispat edilmişti. Zenciler, maymunlarla insanlar arasında âdeta bir «şebîhi beşer» sayılmış, esmer insanlar da zencilerle beyazlar arasına yerleştirilerek:

Yüksek ırklar,

Ortanca ırklar,

Aşağı ırklar,

şeklinde bir ırklar hiyeraşisi doğmuştu!.

Fakat buna rağmen bazı memleketlerde Çinli'lerin ancak köpeklerle bir tutulabileceği kabul olunarak hem Çinli'lerin hem köpeklerin parklara girmesi yasak ediliyor, yine bazı memleketlerde de köpeklerin beyaz insanlar yanında olmak şartile parklara, otellere ve lokantalara serbestçe girebilecekleri ilân olunarak bu defada beyazlarla Çinliler arasında - Sahiplerine çok yakın saylıdıkları için - Avrupa'lıların köpeklerinden mürekkep yeni bir ırk kademesi daha teşkil olunuyordu. Maamafih şurasını da işaret edelim ki, kendilerine ancak yukardan aşağı bakılan ortanca ve aşağı ırklar, başkalarının kendilerine revâ gördükleri bu hâkir mevkie her nedense katlandıkları halde, yüksek ilmin yüksek ırklar serisine idhal ettiği medenî milletler arasında bu taksim yine kifayetsiz görüldü. Meselâ Alman yüksek âlimlerine nazaran Almanaları yüksek ırktan saymaktansa, asıllarını doğrudan dağrupa Allaha irca edip CERMEN = FEVKALBEŞER olarak tanınmak daha doğru ve daha ilmî görünüyor! Halbuki İngiliz yüksek âlimlerine nazaran ise, Cermenler, ancak Yamyamlar arasına konulmağa değer hakir ve

pespâye şeylerdi. Yani emperyalizm ilmi, işin yalnız bu noktalarında her nedense okadar kat'î değildi.

Maamafih İngiliz'lerle Almanlardan hangilerinin Yamyam ve hangilerinin Allahın öz çocukları olduğu hakikatı bir türlü anlaşılmamakla beraber, davanın diğer noktalarında her iki taraf tamamile mutabık kalmış ve bilhassa zencilerle Çinli'lerin tamamile köpekten aşağı oldukları ilmen ispat edilmek suretile, bütün müstemleke halkları üstünde medenî milletlerin meşru tahakkümünde tamamile ittifak olunmuştu!

●

Fakat bugün hem makina hem müstemleke isyan halindedir. Bazan renk, bazan dil, bazan din bakımından teyit olunan, bazan da:

Bütün insanlar hürdür, müsavidir.

mebdeinden hareket ettikten sonra her nasılsa, bir buçuk milyarlık müstemleke ve yarı müstemleke halkının nihayet iki yüz elli milyonluk sanayıcı memleketler hesabına çalışmasının insaniyet ve demokrasi prensiplerine gayet uyğun olduğunda karar kılan ilmî hakikatler de artık kimseyi tatmin etmiyor. .

Şimdi bir taraftan makina kendi kesafetini yaptığı yerlerde, kendini saran nizamın hukuk kayıtlarına karşı isyanını yapıyor, istihsal anarşisi istihsal fazlalığı, buhran, şomaj ve nizam hercümerci darbelerile çerçevesini kırmaya çalışıyor. Diğer taraftan makinadan ve sanayıdan mahrum memleketler de kendi makina ve sanayi hissesini istiyor.

Sanayıcı memleketlerde makina çarklarının birbirini kırışı ve müstemleke memleketlerin müstemlekelikten çıkup kendi sanayını, kendi siyasî ve iktisadî istiklâlini kurmak savaşı, içinde yaşadığımız devri karakterize eden iki bariz harekettir.

Çünkü sanayıcı memleketlerde makina, artık anarşik bir iktisat nizamının çerçevesine sığamıyacak kadar büyümüştür, orada teknik t a n z im olunmayı istiyor. Diğer taraftan müstemleke veya geri memleketlerde, her türlü içtimaî vasıflarından tecrit olunan, bizatihî makina, bizatihî kör bir teknik haline getirilen i n s a n da, insan olmayı, sosyal kıymetler iktisap etmeyi eli altında tekniği bulundurmayı ve onu kullanmayı istiyor.

Bu iki isteğin ikisi de doğrudur, tabiîdir ve terakki eseridir. Tarihî bir seyrin mukadder bir zaruretidir.

Hülâsa şimdi Avrupa, çağırdığı cinlere artık bir türlü tehakküm edemeyen cinci gibi, kendi yarattığı kuvvetlerin pençesinde yine kendisi boğulmak üzeredir. Müstemleke istismarının tabiî bir reaksiyonu olan millî kurtuluş hareketleri bu nizamın bünyesinde tabiî buhranlarını yapıyor. Anormal sanayı kesafetinin bir suihazmı olan sınıf cidalleri de kendi tabiî bünye çöküntülerini doğuruyorlar.

●

Emperyalizm tarihin iki safhasında bilhassa müteaddîdir demiştik. Bu safhaların birincisi emperyalizmin doğuş çağı ve ikincisi de çöküş ve dağılış safhası idi.

Doğuş çağında emperyalizmin teaddîsi zâlimanedir, fakat diridir. Çöküş ve dağılış safhasında ise bu teaddî sadece s ı r n a ş ı k bir eda alır. Bu teaddide artık, on dokuzuncu asır Avrupasının genç ve korkunç enerjisi yerine, hayatiyetten kalmış ve bütün zaafları demaske olmuş günahkâr bir ihtiyarın müfteris tehevvürü vardır.

İşte şimdi biz, emperyalizmin hem çöküş ve dağılış çağı içinde, hem de artık hayat us[illegible]si kalmayan, düşkün, fakat sırnaşık teaddîsi karşısındayız.

Müstemleke ve yağma edebiyatı, bugünkü Avrupanın da yine destânı oluyor. Kilisede misyoner, sokakta demağoğ, tribünde diktatör ve perde arkasında politikacı yine müstemleke yollarını işaret ediyor. İtibarları kırılmış beynelmilel meclislerin kulisleri arkasında, tecavüz kastlarını maskelemeğe bile lüzum görmeyen bir takım mâcera adamları yine müstemleke avcılıkları peşindedir.

Fakat şunu da işaret edelim ki:

Geçen asırlarda Avrupalı istilâcının karşısına Çinde muhabbet tellalı Mandaren, Hindistan'da uykuya dalmakta rekor kıran fakir, İran'da bir imtiyaz alışverişine bütün İran'ı satan müctehit, Balkanlarda ise her Fransızca konuşan konsolos kâtibine bir HALASKÂR diye tapan tecrübesiz çoban çıkardı. Türkiya'da da ancak kendini düveli - muazzama süferasının tercemanlarile hempâye tutan pespâye ruhlu bir babı âli makanizması ve bu makanizma arkasında da mukallit bir tatlısu münevverliği vardı.

Halbuki bugün yeni istilâlar peşinde taliini denemeğe çıkan her macera adamı bilhassa bilmelidir ki:

Yeni yağma plânlarına mevzu yapılmak istenilen bu memleketlerde Avrupa istilâcılığını istihkar etme ruhu şimdi umumî bir ahlak halindedir. Hakiki kaynaklarını milli kurtuluş mücadelemizin emperyalizme karşı isyan misalinden alan bu ahlakı günden güne daha eyi benimseyen yeni bir nesil, emperyalizmin s o n ve k a t' î tasfiyesi için her tarafta hazırlık ve tecrübe içindedir.

- Modern harp tekniği ise ancak mütecanis ve diri bir ordu için bir kuvvettir. Müteşettit ruhlu bir ordunun elinde bu teknik, o ordunun kendi kendisini yaralamasına yarar. Halbuki tezat, ruh teşettütü, yahut dağınıklık ve mefkûre ayrılığı bugünkü Avrupanın devâ bulamaz illetidir.

Kuvayı Milliye

Falih Rıfkı.

«Biz rahat etmek istiyoruz.

İhtilâl kelimesi; bize, dağ, çarık, zor, angarya, Rusyadaki 1918, Türkideki 1920 gibi geliyor.

Devletlerle dostuz.

İçeride ne hoca, ne papas, ne de haham kavgası var. Köşe başında bir dükkân, han içinde bir oda, bir harman, bir ocak, bir fabrika, yahut bir tezgâh işleterek, veya Devlet kadrosunun bir basamağına tutunarak, bir İngiliz gibi, bir Fransız gibi ihtiyarlamak, az çok bir rant, az çok bir tekaüt maaşı ile yuvamıza çekilip uzanmak istiyoruz. Bize niçin boyuna Rusyadan, İtalyadan, Almanyadan bahsediyorsunuz? Eğer benzemek için bir örnek lâzımsa, koskoca Amerika, yahut avuçiçi kadar İsviçre neden gözünüzden kaçıyor? Haritaya bakarken, niçin, Avrupa'da, İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda olduğunu unutuyorsunuz?

Yavaş yavaş tüccarımız da, sanayicimiz de, elektrikçimiz de, insanımız da, toprağımız da yetişiyor.

Siz, atını çatlatmaktan zevk duyan eski Bağdat tatarlarına benziyorsunuz.

İlle mahmuz ve kırbaçla oynamak istiyorsunuz. Bizi rahvan gidişimizde bırakınız. Ne faşistler gibi eski Romayı diriltmek, ne nasyonal-sosyalistler gibi Kayzer Almanyasını geri getirmek, ne de bolşevikler gibi yeni bir insanlık yaratmak davasındayız. Daha Ankara'yı bile kuramadık. Demiryolumuzu Erzuruma bile yaklaştıramadık, daha kendi kendimizi bulmadık.»

Tanzimat ve Meşrutiyet böyle konuşuyor. Onların kocamış demogojisi ile böyle yarım sahife değil, bir cilt kitap doldurabilirsiniz.

İyi bir *Tanzimat ve Meşrutiyet* marşı da ancak şu cümle ile başlıyabilir:

« Biz rahat etmek istiyoruz.»

Ve şöyle uzatılabilir:

« Deri çarık değil, dövme köseleden papuç istiyoruz. Dekolte, ütü, çek, rant, asfalt, zil, kübik, klak, maroken istiyoruz.»

Anadolu kerpiçleri ve tezekleri içinden ütülü pantolunu, dövülmüş kösele pabucu ile, pomadalı saçı üstünden rüzgâr kayarak, rast geldiğine eldiven markası, beyaz yelek biçimi sorarak, rahat marşı okuyup giden bu delinin karşısına *ihtilâl* kelimesi, bir azgın boğa gibi çıkıyor ve deli, azgın boğanın dumanlı soluğunu ensesinde duydukça, son ipliğine kadar ölüm titreyişi geçiren bir kırmızı İspanyol şalına dönüyor.

●

Genç kemalist; istatokoçu, rahatçı, ve rantçı *Tanzimat ve Meşrutiyet* efendisinin omuzuna vurarak:

— Korkma dinle; *diyor.* Biz, Türkiye için bir örnek arasaydık, bu örnek Fransa da olsa, İsviçre de olsa, Rusya da olsa, Almanya yahut İtalya da olsa, ancak sizin gibi birer *maymun* ve sizin gibi birer *papagan* olurduk.

İmparatorluk *Babıalisi* Fransız demokrasisine hayranlığı yüzünden Türk yurdunu Madagaskar'a ve İngiliz çayırında otlaya otlaya onu Serendip'e çevire yazdı. Biz ne Mısır, ne Tunus, ne Trablus, ne de Fergana olmak istiyoruz. Artık idareleşip kaya gibi donan Fransız ihtilâlinin, kendi sıcak hamurunu şekilleştirmeğe uğraşan Rus ihtilâlinin, hepsinin bir ismi olduğu gibi, Türk ihtilâlinin de bir ismi vardır. Onun ismi: *Kuvayı Milliye*'dir. Ben *Kuvayı Milliyeci*'yim.

Kuvayı Milliye'de bir millî kurtuluş ihtilâlinin hiçbir unsuru eksik değildir. Şuuru tamamdır: Ne kurtaracağını, neyi ve kimi kurtaracağını, nasıl ve niçin kurtaracağını bilir. *Kuvayı Mililye,* coğrafiya için, Saray ve Kapı için değil, bir halk için dövüşen ihtilâlin adıdır.

Kuvayı Milliye, öz Türk halkından olmayanların hepsinin birden, onu iliklerine kadar emip sömüren düşmanlar veya parazitler olduğunu bilir. *Kuvayı Milliye,* Sarayı, Babıaliyi, Osmanlı Galatasını, Süleymaniye camiini ve medresesini, Fener kilisesini ve mektebini, silindirli bankayı, hiç birini Anadolu anasının karnındaki çocuk mayasına saplanan süngüden ayırt etmez. *Kuvayı Milliye* için, «millî» demek, büyük ihtilâl ihtirası ile yanıp kavrulmuş *olan, olandan* veya *olanın* demektir.

Millî; balık suda yaşar gibi, ancak bu toprakta yaşıyabilenlerin vasfıdır. Para, fikir, tezgâh, toprak, mal ve baca *millî* damgasını almak için, bu toprağı benimsiyenlerin olmalıdır.

Kuvayı Milliye Türkiye'de birşey değil, Türk birşey, Türkiye'de rahat değil Türkte rahat ister.

Kuvayı Milliye'nin gözünde hoca sarığı, papas cübbesi, sadrazam sırması, Galata redingotu, hepsi birbirine karışarak, alaca bulaca, fakat bir tek dokuma olur. *Sınıfsızlık* dâvâsının en iyi kelimesi, *Kuvayı Milliye*'dir.

O, halkten ayrı olarak yalnız onun kanından olmıyanlar, kanı bozulanlar, bir *yatlar ve soysuzlar* sınıfı görür.

Kuvayı Milliye, dövme kösele ister, son çobanının ayağına kadar.

Çek ve rant, asfalt ve zil, hepsini ister, son Anadolu köylüsüne ve köyüne kadar. Bütün bunları Anadolu çöllerinin ucundaki bir paravananın üstünde süs olarak değil, *Mısırda, Tunusta, Hintte, ve Çinde olduğu gibi*, fakat bunları bütün memleketi kaplıyan bir manzara olarak ister.

Biz şahsiyetim, kendi'mim. Çünkü *Kuvayı Milliye*'yim. *Her taklit, şahsiyeti kaybettirir. Taklitle insan kullaşır, toprak müstemlekeleşir.*

İhtilâlci metot, ihtilâlci metot, bunu, ne Rus mağazasında hazır olarak alacağız, ne de Roma mağazasına ısmarlıyacağız. Bu metodu *Kuvayı Milliye* bilir. Hesap, kitap, herşey imkânsızlıktan dem vurduğu vakit, büyük davayı imkânlaştıran, *Kuvayı Milliye*'nin ihtilâlci metodu olmuştur. *Kuvayı Milliye*, bir milletin bütün enerjilerini, kabiliyetlerini, varını yoğunu organize ederek imkânsızlığı başarır. İhtilâlci metodun ne demek olduğunu bilmiyenler, buna *mucize* derler; *Mustafa Kemal*, ona « *Halk ihtilâlinin tabii eseri* » der.

« *Kuvayı Milliye* » için hiç bir millî iş çıkmaza giremez: Ne bütçe, ne zaman, ne kâğıt, ne de eleman çıkmazına!

Türkiyeyi Halkı ile, Köyü ile, kasaba ve şehri ile, yerinin üstü ve altı ile; topyekûn inşa etmek, kuruluş kavgasının en çetin tarafıdır. *İnkilâpçı*, bunu yakın ve kolay, *idareci*, bunu imkânsız değilse, yüzlerce sene uzakta görür. Sanki tarih, konsolsaati gibi 1933 mayısının ikinci gününün beşinde durup 2033 senesinin mayısının ayni dakikasında işliyecektir. Zaman, araba ile yürürken biz geri kalmıştık. Zaman kanatlanmış uçarken, toprağı kanun, tamim, tebliğ mürekkebi ile sulayarak memleket fışkırmasını beklemek rüyası, *Kuvayı Milliye*nin uykusuna girmez. Bu

halkın bütün enerjisi, *millî ve inkilâpçı bir* Devlet ocağında toplandığı zaman, kurtuluş kavgasının bütün İzmirlerine, Akdeniz İzmirine olduğu gibi, seller gibi akılarak varılacağını *Kuvayı Milliye* bilir.

Benim marşım başkadır:

« Biz rahata varmak istiyoruz. Kısadan, tezden, keseden, Dumlupınar hamlesi ile varmak istiyoruz.»

İdareci, kendini taklit bürokrasi ile sımsıkı çevirmiştir. *Millî cebi,* bine böler. *Millî gücü,* milyona böler. *Millî davayı,* Galata kasalarındaki çeklere, bonolara ve cirolara böler.

İdareci bir ayağını hokkasına, ötekini kalemine bağlayıp:

— « Bakınız, nasıl yürüyebilirim?» diye, afal afal yüzünüze bakar.

Bir hokka mürekkepte boğulup bir kamış kaleme kakılan idareci ile, halk denizine dalıp halk şuuru ile kaynaşan inkilâpçı arasında yalnız görüş, düşünüş, duyuş farkı değil, *cins* farkı vardır.

Şimdi onlardan birinin bana bıyık altından güldüğünü hissediyorum:

— *Kuvayı Milliye ha?.. Fakat ozaman siz masa başında iken, biz yine dağlarda idik. Biz onu da biliriz.*»

Kuvayı Milliye'nin içinde oldukları için, onu bildiklerini zannedenler, Napoleon'un ahçısından daha salâhiyetli değildirler! Napoleon'un tarihçelerinden hiç biri İmparatorun kursağına ne geçtiğini ahçısı kadar bilmez. Napoleon'un ahçısı, Moskova yangınında ancak, kaç dana pişirir ateş kuvveti olduğunu ölçebilirdi! *Kuvayı Milliye'yi ancak kafa anlar, kafa görür, o kaynaktan ancak kafatası ile içilebilinir.*

Kuvayı Milliye, Türk milletinin bir Kaos, bir oluş, bir tekevvün günü idi. Bu kaosun bütün müesseseleri hangi formalarda maddeleştirileceğini düşünüyorum ve bunun ismine «*İnkilâbın ideolojisi*» diyorum.

Bu ideolojinin her tarafında bin türlü münakaşa olabilir. Fakat şu var ki, Türk halkını ve toprağını, ancak, şimdi Büyük *İsmet*'in sözünü alayım,

« *Kuvayı Milliyeciler ruhu* » kurtarabilir.

Gene Fındıkta Devlet kooperatifi.

Dr. Vedat Nedim.

Kadro'nun 9 uncu sayısında « *Fındıkta Devlet kooperatifi* » adlı bir yazımız vardı. Bu yazı fındık mıntakamızın mütehassısları ve ileri münevverleri arasında canlı bir alâka uyandrdı. Trabzon'da çıkan « *Akın* » mecmuasının 15 inci sayısında makalemiz aynen basıldı. Ayrıca 16 ncı sayısında da fındık mütehassısı *Kâzım* ve Ziraat mühendisi *Hakkı Mahir* Beylerin bu mevzu etrafında iki değerli yazısı çıktı. Bunlarda öne sürülen bazı noktalar, bize bu meseleyi tazelemek fırsatını verdiği için seviniyoruz.

Gerek Kâzım Bey, gerekse Hakkı Mahir Bey, fındık işinin de diğer bütün millî istihsal ve sürüm davalarımız gibi, ancak tam bir *Devletçi* siyasetle halledilebileceği prensibinde bizimle birleşiyorlar. Bizce en mühim nokta budur.

Fındık işlerinin içinde yıllarca haşırneşir olmuş, bunun bütün dertlerini yakından görüp anlamış mütahassıslar tarafından *teyit* edilmemiz, görüşlerimizin doğruluğuna inancımızı bir kat daha arttırdı.

Bakınız, mütahassıslarımız ne diyorlar:

Kâzım Beyin yazısından şu parçayı okuyalım:

«Fındık, millî mahsullerimizin en başında gelenlerden biri olmasına rağmen, layık olduğu alâka ile karşılanmış değildir. Gerek istihsali ve gerek sürümü temamile ferdin keyfine ve tabiatin hükmüne bırakılmıştır, başı boştur. O derecede ki, şimdiye kadar fındık ağaçı bize mahsul vermişse, onu sadece tabiata, tabiatin lütfuna ve fındık mahsulü memleketimize bir kaç para getirmişse, onu da tesadüflere talihlere borcluyuz.

Ziraatindeki bu geriliği, fındığın millî bir iktisat siyasetinin mevzuu olarak tanınmadığı zamanlar için belki mazur görebiliriz. Fakat onu, kendinde mevcut kudret ve arzeylediği mahiyetle, millî bir mahsülümüz diye kabule mecbur olduğumuz günden itibaren, ihmal edilmiş görmek ciden elim olacaktır.

Çünkü:

A.— Topraklar gitgide daha ziyade yorulacağından dönüm başına Avrupalılara nazaran beşte iki hesabile alabilmekte olduğumuz 60 kilo mahsulü dahi alamıyacağız.

B.— Her sene aynı hasılatı almak için fındığa daha ziyade yer tahsisine mecbur olacağız. Esasen arazi darlığı içinde bulunan fındık havzamız için bu mecburiyet daha karışık bir vaziyet doğuracaktır.

C.— Ağaçlar gitgide hastalık ve maraz yuvası kesilmekte olduğundan mahsul, hem keyfiyetinden ve hem de kemiyetinden kaybedecektir.

Ç.— Mahsulün muhtelif suretlerle keyfiyeti günden güne düşecek, şöhreti azalacak, haiz olduğu «kendi kendine reklam yapma» kabiliyeti de sıfıra inecektir.

Zaten bilgi, sermeye ve teşkilât yokluğundan tamamile aksamakta olan sürüm işi de büsbütün çökecektir. Bunlar, kuvvetli ve her zaman için sağlam ve milli vasfını haiz çok mühim ve kıymetli bir ihraç emtaamız için herhalde hoş görülecek akibetler olmasa gerektir.

Kendi halinde fertlerin ve başıbozuk teşkilâtın keyfine ve âmâline bırakıldıkça istihsal ve sürüm işlerinin bundan böyle de düzeleceğine kanaat etmek çok zordur. Bütün bunları günün sistemine tabi ve başıboş bırakmakla halletmek imkânı yoktur. Vaziyete hâkim olmadıkça fındığın atisini koruyamıyacağımız muhakkaktır. İstihsali ve sürümü, intizamlı, bilgili ve kuvvetli bir idare altına alınmak ihtiyacındadır.

Böyle bir idareyi de ancak Devlet kurabilir. Binaenaleyh, fındık işi, herşeyden evvel bir Devlet işi olarak kabul edilmelidir.

●

Hakkı Mahir beyi de dinleyelim:

«Türk köylü ve köylüsünü iyi tanımıyanların formüle edilecek fikirleri şunlardır:

«Köylünün kulağı sağır, gözü açıktır. Köylünün hayatında tahavvül, istihsalinde bir düzgünlük yaratmak istiyorsanız, ona söylemeyin, eser ve nümune gösterin» derler. Evvelleri bir büro mahiyetini geçmiyen ve halen de bu vasfını ehemmiyetle değiştirmiyen ziraat teşkilâtımızın yeni kurulan müesseseleri de, bu görüşe uymak gayretindedirler. Bu görüşün ve bu görüşe sarfedilen emeklerin boşuna akıp gitmesi kırk senelik bir maziden beridir. Fakat halâ görüyoruz ki, bir köy ve köylü meselesi karşısında yine bu sakat görüş, düşünüşlerin mihrakı oluyor, kafaların içi halâ bu pencereden dışarıyı seyrediyor.

Hakikatte köylü, kulağile işitmediği kadar, gözlerile de görmüyor. Köylünün derdi, anlamak kıtlığından çok, yapmamak itiyadındadır. Misaller verelim: Bir mısır tarlası kenarındaki fındık ocaklarının neden diğerlerinden daha çok mahsul verdiğini bir çok köylülere sordum. «Onun dibi belleniyor, mısır tarlasının kuvvetinden istifade ediyor, daha çok güneş görüyor da onun için» dediler. Demek ki, anlamışlardır. Bir de bu anlayışlı çiftçilerin fındık bahçelerine bakın: Orman gibidir. Tımarı, terbiyesi, gübresi yoktur. Ve hiç bir zaman bu anlayışlarını bahçelerinde filizlendirmemişlerdir.

Yirmi beş senedenberi zeytinlerinden her sene iyi mahsul alan bir köylünün bir kaç komşusuna sordum. Cevap verdiler: « O, mahsülünü elile topalr, değnek vurmadığı için dallar kırılmaz, meyva tomurcukları hırpalanmaz da ondan.» dediler.

30.000 ağaçlı mıntakada bunu bilmiyen köylü görmedim. Fakat hepsi de mahsüllerini yine değnek vurarak düşürüyorlar.

İstanbul'a iki saat uzaklıkta 40 senelik Halkalı Ziraat Mektebinin yanında Halkalı, Safra, İkitelli ve Kalfa köyleri vardır. Bu köylülerin bir çoğu mektepte yanaşmalık, amelelik ederler. Mektebin bağını bahçesini, süthanesini, kümesini ve her şeyini görürler fakat 40 sene evveline göre ziraatlerinde gerilik, yaşayışlarında fakirlik başlamıştır da ilerilik görülmemiştir.

Daha sayalım mı?

Bütün bunlar bize yukarıda kaydettiğimiz neticeyi veriyor: Köylü anlayış kıtlığından çok, yapmamak, değişememek itiyadındadır. Şimdiye kadar bu nokta ihmal edildi. Köylünün gözüne, az da olsa eserler, nümuneler gösterildi, kulağına nasihatler verildi ve nihayet, zaman, işleri düzeltir denildi. Her hangi bir istihsal şubesinin düzeltilmesi için kafalar işlemedi, büyük projeler yapılmadı ve hattâ kanunîleşen esaslar kurulmadı değil. Bu kadar güzel niyetleri ve ciddî çalışmaları toplayan müesseseler ve tedbirler, köyde bir tahavvül ve istihsalde bir tefevvuk yaratmamışsa, bu, köyü yanlış tanımamızdan ve bir de liberalizm esaslarına dokunmak korkumuzdan ileri gelmiştir.

Önümüze dikilen her meselede ilk fikrimiz, «bunu liberalizm esaslarına uydurarak halletmek» endişesi oldukça, tedbirlerimiz daima yarım kalacaktır.

Liberalizmin «Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler» düsturu, bize kazandıra, kazandıra bugünkü zararları, bakımsız ve randımansız fındık ormanlarını, yoksul ve borçlu fındık köylüsünü, fındığın kıymetile kendilerini de hiçe indiren tüccar sınıfını kazandırdı.

Vaziyetin bu şekilde devamına müsaade edilmemelidir artık. Çünkü Türk iktisadiyatında fındık, bir «Millî mahsul» sayılıyor, Karadeniz kıyısında dört vilâyet halkının gözüne yaş, dudağına tebessüm bu menbadan geliyor.

O halde, ileri ziraat şartlarını memlekete sokacak ve ticarî sahanın bozuk düzenini hırpalayacak bir müessese lâzım. Öyle bir müesese ki, idarî ve icraî vâsi salâhiyetlerile istihsal işlerini zorla düzeltsin, büyük sermayesinin kuvvetile ticarî sahadaki zararlarımıza nihayet versin, mümkün olduğu kadar bol ve iyi mahsul alsın ve güzel satışlar yapsın. Bu ideal müesseseyi, Devletten ayrı düşünemeyiz. Çünkü ancak o büyük veşümüllü kuvvet, bu işi başarabilir. Bu noktada biz de Vedat Nedim beyle beraberiz. Bir Devlet Kooperatifine tezden ihtiyacımız vardır(*).

●

Görülüyor ki, gerek *teknik* bakımından, gerekse ziraat siyasetini *telâkki* bakımından davanın ortaya konuş tarzı aynıdır.

(*) Akın mecmuasının 16 ıncı sayısında bu davayı, teknik bakımından tetkik eden Kâzım ve ziraat siyasetini telâkki bakımından araştıran Hakkı Mahir beyin bu değerli yazılarını tamamaen nakledemediğimize acınıyoruz.

Burada fındık işi, sadece bir misal olarak alındı. Yoksa, ziraatimizin başka herhangi bir bölüğünü ele alırsak alalım, maddenin mahiyetine ve işin icabına göre teşkilât şekillerinin değişmesine rağmen, davanın liberal tedbirlerle değil, Devletçi bir teşkilât içinde halledilmesi zarureti, hakikatını daima muhafaza eden ve hiç bir vakit değişmiyen ana prensiptir.

Hakkı Mahir Bey, ziraat hayatımızda şimdiye kadar tatbik edilegelmekte olan liberal tedbirlerin *iflâs etmiş* olduğunu, bir ziraatçi salâhiyetile, açığa vuruyor.

İşte bizce, en can alıcı nokta, ziraat siyasetinin bu telâkki tarzıdır.

Türkiye'de köylüye örnek göstererek, öğüt vererek, broşür dağıtarak, yahut ta bol kredi açarak hiç bir ziraat işinin halledilemiyeceği artık anlaşılmalıdır. Nüfusumuzun % 75 ini tutan köylünün, vasiye muhtaç bir « çocuk ordusu » olduğunu daima unutuyoruz. Fakat bu unutganlık bize çok bahalıya mal oluyor:

İşte Türkiye'de ziraat, bir siyaset mevzuu olduğu gündenberi, [*] bu memlekete hemen her yıl dışardan damızlık hayvan getirildi: Hayvancılığımızda iyiliğe doğru en küçük bir kımıldanış var mıdır?

Tohumların ıslahı için binbir teşebbüste bulunuldu: Mahsullerimizin soysuslaşmasının önüne geçilebilmiş midir?

Ziraat mekteplerinin yetiştirdikleri yüzlerce ziraatçi, her gittikleri yerde, köylülere muhakkak ki, binbir öğüt verdiler: Hangi biri eserile öğünebilir? Bu memlekete bu kadar ziraat makinası girdi: Kaçından hayır görüldü?

Ziraat bankası kurulalı beri köylüye milyonlarca kredi açıldı: Bu paralar ne oldu?

Ziraat teşkilâtı için bütçeden her yıl milyonlar ayrıldı: Yemişleri nerede?

Bütün bu misaller, örnek, öğüt ve yardım siyasetinin derde devâ olamadığını ve olamıyacağını göstermiye kâfi değil midir? An'ane ve görenek ziraatinin yerine ileri teknikli rasyonel ve teşkilâtlı ziraati geçirebilmek için, artık yol değiştirmenin lüzumu, âdetâ haykıran bir ağız gibi, karşımızda açılıyor.

●

(*) Türkiye'de ilk ziraat teşkilâtı 43 sene evvel kurulmuştur.

Ziraat siyasetinin Devletçi telâkkisine göre, bütün Türkiye iktisadî mıntakalara bölünmüş bir mekteptir. Bütün Türk köylülüğü bu mektebin talebesidir.

Ve artık ziraatçi, dört duvarın içinde rapor yazan bir *bürokrat* veya lâboratuvarında araştırmalar yapan bir *mücerret ilim âşıkı* değildir. Her mıntakanın ziraat ilim müesseseleri ayni zamanda, o mıntakanın teşkilâtçı ve idare edici rehber kadrolarını yetiştiren ocaklardır. Her mıntakanın hâkim maddeleri etrafında kurulacak teşkilât, istihsal ve sürüm işlerinin plânlı ve rasyonel bir tarzda düzeltilmesini ve işletmesini üzerine almıştır. Hayatın *üzerinde* ve *dışında* duran ilim, ancak böylelikle hayatın *içine* girecektir. Mütahassıs, ancak böylelikle müspet bir iş görmek imkânına kavuşacaktır. Lâburatuvarda ve tarlada yapılan *tecrübe*, ancak böylelikle hayatta tatbik sahası bulacaktır. Kısaca, mevzuu, Türkiye ziraati olan geniş bir iş hayatı içinde, köylünün, mütahassısın ve teşkilâtçının *işbirliğ*ine ancak böylelikle şahit olacağız. Bugün bütün bu unsurlar, biribirlerinden ayrı tıpkı zeytinyağı ve su gibi ayrı çalışıyorlar. İşte biz; bunların *terkib*ini yapacak teşkilâtın küçük bir misalini, fındık işlerimiz için vermek istedik.

Göğsümüz kabararak görüyoruz ki, bir yanda fındık işlerini gayet iyi bilen mütahassıslarımız var. Fakat bu mütahassıslarımız, fındık mıntakasında yaşadıkları halde bile, bugünkü şartlar altında, *işin dışında* kalmıya mahkûmdurlar.

Gözlerinin önünde oynanan bir haileye baka, baka içleniyorlar. Öbür yanda ise, fındık işlerimiz ferdin keyfine ve göreneğine göre, en kötü en geri şartlar altında başaşağı yuvarlanıp gitmektedir. İşte bu iki birbirini tamamlıyan unsuru birleştirecek teşkilât, ancak bizim tavsiye ettiğimiz mahiyette bir « Devlet kooperatifi » olabilir. Böyle bir kooperatif, hiç şüphesiz ki, yalnız istihsal işlerile değil, ayni zamanda sürüm işlerile de uğraşacaktır.

Bu hususta, Hakkı Mahir Bey tamamen müsterih olabilirler.

Biz eminiz ki, fındık ticaretini de en iyi bir şekilde ancak böyle bir teşekkül başarabilir.

Ticaret kanalile yapılacak kârlar, fındık mıntakasının imarı için kullanılacak paraların en mühim kaynağını teşkil edecektir. Ve bu suretle ticaret kanalile yapılan kârları Türkiye'de ilk defa, istihsal işlerinde kullanmak imkânı hâsıl olacaktır.

Kooperatifin içine alınacak fındık mıntakasının tespiti, doğrudan doğruya mahallinde yapılacak bir *etüt* neticesinde mümkündür. Eğer bugünkü mıntaka içinde yeni fındıklık tesisine müsait sahalar yoksa, ovakit böyle bir mesele tabiatile bahse mevzu olamaz. Bu gibi teferrüatı, ezberden halletmemize imkân olmadığından, bu noktada mazur görüleceğimizi umuyoruz.

Fındık kooperatifi Ziraat Bankasından, mıktarı işin icabına göre tesbit olunacak, bir *kredi* ile işe başlar. Kooperatif kurulduktan sonra, artık hiç bir banka fındık işleri için *ferdî* kredi dağıtmaz. Mütahassısların hazırlıyacakları çalışma ve iş plânlarına göre, bütün fındık sahasındaki müstahsiller seferber edilecektir. Ve fındık istihsalinin rasyonel bir hale girebilmesi için yapılması lâzım gelen her iş, bütün vesait kooperatif tarafından temin edilerek, mütahassısların kontrolü ve direktifi altında yaptırılacaktır. Yapmıyan, mülkiyet hakkından mahrum bırakılacaktır.

Herhangi bir millî müdafaa davası için gayet tabiî görülen cebir, millî fındık istihsalinin müdafaası için niçin ayni suretle meşru ve zaruri olmasın? Memleket müdafaası mevzuu bahsolan işlerde, ferdî hüriyetin romantizmine saplanıp kalmak, en büyük hiyanettir.

Köylüye yapılabilecek en büyük kötülük, onu kendi başına hür bırakmaktır.

Fındık işini, pamuk işini, zeytin işini, kısaca bütün iktisat işlerini, bir büyük memleket müdafaası davasının içine aldığımız gün, doğru yola ayak basmış olacağız.

Nasıl ki, millî hürriyet, ancak kuvvetli bir ordu sayesinde korunabilirse, ferdin iktisadî hürriyeti de, ancak böyle bir teşkilât içinde en emin ve en müspet bir tarzda müdafaasını bulacaktır.

●

Böyle bir teşkilâtın bütün teferrüatını, mahallinde esaslı araştırmalar, etraflı hesaplar yapmadan, tesbite imkân yoktur. Hattâ bütün bu araştırmalar ve hesaplar yapılsa bile, teşkilât, ancak iş sahasına geçtikten sonra, işin içinden alınacak tecrübelerle uzvî bir surette olgunlaşacaktır.

Biz burada, yalnız ana prensiplere işaret etmekle iktifa etmek mecburiyetindeyiz.

Geçen yazımızda da söylediğimiz gibi, ilk yapılacak iş, fındık

sahasının tesbitidir. Bu tesbit işi, yalnız harita üzerinde basit bir hudutlama ameliyesi olmıyacaktır. Evvelâ saha içindeki her fındıklığın *mülkiyet* vaziyetini tespit etmek icap eder. Eğer fındıklık, istihsalle doğrudan doğruya alâkadar olmıyan herhangi bir rantiyenin malı ise, mal sahibi işinin başında çalışmıya davet olunur. Çünkü kooperatif, bir Devlet ve müstahsil ortaklığıdır. Eğer rantiye, istihsale dönmeyi kabul etmezse, fındıklığı, kooperatif namına, muayyen taksitlerle ödenmek şartile, istimlâk olunur. Bizzat fındıklığın içinde çalışan ve ekmeğini bundan çıkaran müstahsillere ait fındıklıkların büyüklüğü, toprak vaziyeti, işletme tarzı, kemiyet ve keyfiyet itibarile ağaçların kıymeti, randman kabiliyeti, sahibinin ve ailesinin işe yarar ve yaramaz unsurları v. s. ayrı ayrı tesbit edilmelidir. Çünkü ancak bu sayede kooperatif, kendine bir « *Çalışma plânı* » ve bir « *İş plânı* » tanzim edebilir.

*Çalışma plânı*ndan maksat, kooperatifin hududu içine alınan fındıklıkların rasyonel bir istihsale girebilmesi için, yapılması lâzım gelen işlerin birer, birer tesbiti ve bunların mevsimlere ve yıllara göre tevziidir.

*İş plânı*ndan maksat, çalışma plânına göre, muayyen fındıklıklarda, muayyen zamanlarda yapılması lâzım gelen muhtelif ameliyelerin ortaklar arasında tevziidir. İş plânı, her ortak aileye dağıtılacak « *İş cüzdanları* » nda şahsiyleşir.

Bu cüzdanlara, her ailenin kendi fındıklığında, çalışma plânına göre, muayyen zamanlarda yapacağı işler yazılır. Bu suretle, umumî çalışma plânında bütün ortak ailelere ayrı ayrı isabet eden işparçaları anlaşılmış olur.

Bundan sonra en mühim mesele işin kıymetlendirilmesidir.

Her işin miktar ve kalitesine göre bir kıymet biçebilmek, ancak muhtelif işlerin muayyen derecelere ayrılması ve her derecenin de muayyen bir tarifeye tâbi tutulmasile kabildir.

Ayni zamanda her muayyen iş için asgarî bir *verim nisbeti* de tesbit etmek icap edecektir. Meselâ, on saatte yapılabilecek bir iş için yirmi saat sarfeden bir ortağa, ayni işi on saatte başarmış olan bir ortağın iki misli bir iş hakkı vermek tabiatile doğru olmaz.

İşlerin derecelere ayrılması ve her derece için bir tarife tesbiti meselesi, gayet nazik bir noktadır. Eğer bir iş, hakkından *yüksek* kıymetlendirilirse ovakit sermaye terakümü mümkün ola-

mıyacağı gibi, kolaylıkla zarar da edilebilir. Eğer bir iş, hakkından *aşağı* kıymetlendirilirse, ovakit ortaklar arasında memnuniyetsizlik baş gösterir. Onun için bu noktanın gayet iyi tetkiki şarttır. Her ailenin iş cüzdanındaki işler, tesbit olunacak iş derecelerine göre kıymetlendirilir ve muayyen zamanlarda yapılacak kontrollar neticesinde, verilen direktifler ve gösterilen yollar dairesinde çalışıldığı anlaşılınca, ortak aileye tarife üzerinden iş hakkı ödenir.

Her ortak aile, işinin mahsulünü kooperatifin toplama yerlerine teslime mecburdur. Teslim olunan mahsulün miktar ve kalitesi iş cüzdanına yazılır.

Kooperatifin, tabiatile fındık kırma, ambalâj ve ticaret teşkilâtı da olacaktır.

Satış neticesinde toplanan paralardan istihsal ve işletme masrafları çıkarıldıktan sonra, kalan kârın yüzde muayyen bir kısmı Ziraat Bankasından alınan avansın amortismanına ve faizine, yine yüzde muayyen bir kısmı kooperatifin ihtiyat akçasına ve işletme fonduna ayrıldıktan sonra geri kalanı, ortaklar arasında teslim ettikleri mahsulün miktar ve kalitesine göre, dağıtılır.

Bu teşkilât sayesinde fındık havzasının gerek miktar, gerekse kalite itibarile verimi artacaktır. Ayni zamanda sürüm işleri de bir zabturapt altına alınacağından ve aracıları atlıyarak doğrudan doğruya cihan piyasalarile temasa geçileceğinden kıymet itibarile gelir de yükselecektir.

Çalışma plânının tatbiki ilerledikçe, bu *verim* ve *gelir* bakımından yükselişin de yıldan yıla inkişaf edeceği şüphesizdir. Bu itibarla ortaklar böyle bir teşkilât içinde çalışmanın faydalarını gittikçe daha iyi anlıyacaklar ve ona büsbütün bağlanacaklardır.

İşte böyle bir vasat içinde kurulacak bir «*Fındık enstitüsü*» fındık istihsal ve sürüm işlerinin bir nevi Erkânı Harbiye dairesi rolünü oynıyacak ve kooperatifin çalışma ve iş plânlarının tanziminde ilmi ve tecrübeyi, amele tatbik imkânlarına kavuşacaktır.

Bu fikrin daha etraflı ve daha iyi işlenmesini fındık mütahassıslarımızın yüksek himmetlerinden bekliyoruz.

Milli İktısat :

Türk parasının kıymeti ve Kemmiyetçiler.

Ismail Husrev.

Türk parası tetkik mevzuu olunca ilk karşılaşılan mesele, bu paranın kıymeti meselesidir. Türk parasının kıymetini tayin eden âmiller (faktörler) nelerdir? Bu âmiller para cihetinde midir? Yoksa para haricinde midir? Türk parası hakkında hükümler yürütmeden evvel bu âmillerin vüzuhla tayinine zaruret vardır. Çünki bütün nazarî hükümlerimizin ve bütün para politikasının hareket noktasını her zaman bu âmiller meselesi teşkil edecektir. Bu noktada vüzuh bulunmadığı takdirde bütün neticelerin de vazih ve muayyen olmasını beklemiye bittabi hakkımız yoktur. Bugüne kadar Türkiye'de Türk parasının kıymeti hakkında yapılan neşriyattan bu mesele üzerinde bir fikir mutabakatı olmadığı binaenaleyh vüzuhun teessüs etmis bulunmadığı görülmektedir. Bizde ekseriyetle fikir adamları bu vadide iki kestirme yol takip etmektedirler: 1- Ya, şu veya bu iktisat kitabında mevcut ve harcıâlem olan bir para nazariyesini aynen alıp Türk şeniyetine tatbik ediyorlar. 2- Yahut, hiç bir talâkkiye ve metoda istinat etmeden gayet cesurane nazariyeler kuruyorlar. Biz her iki şeklin de doğru olmadığı kanaatındayiz. Zira bu arada şeniyetin hakiki mahiveti daima kaybolmaktadır. Son çıkan uzun isimli bir kitapta da (*) Türk parasının kıymetini tayin eden âmillerin izahı hususunda pek kestirme bir yolun ihtiyar edildiğini görüyoruz. Kitabın muharriri «*İ. Fischer*» ve «*G. Cassel*»e dayanarak Türk parasının kıymetini «kemmiyeti» bakımından izah tecrübesinde bulunmuştur. Biz bu muharririn fikirlerini, ikinci kategori kestirmecilerin fikirlerinden daha fazla münakaşaya lâyık buluyoruz. Çünk muharrir, hiç olmazsa yanlış veya doğru muayyen bir nazariye müdafaa etmiştir. Halbuki ikincilerde bir metodun veya her hengi bir nazarî hareket noktasının bulunmaması, evvelâ münakaşa mevzuunun tesbitini güçleştirmektedir. Saniyen münakaşadan evvel bazı elemanter (iptidaî) iktisat mefhumları üzerinde anlaşmak zaruretini tevlit etmektedir.

Bizde orijinal tetkik zihniyeti henüz teessüs etmiş olmadığından her hangi bir memleket meselesinin izahı lâzımgelince derhal nazariye ithali adet olmuştur. İthalâtçılık usulünde asıl olan meselenin izahı değil ithal olunan nazariyeyi teyit için hadiselerin tahrifidir. Bu usul tıpkı bat

(*) Talât Geveci. Para düşmesi tediye muvazenesi bozukluğunun sebebi midir neticesi midir? Gümrük ve kontenjan para kıymetni düşürür mü yükseltir mi? 1933 İsanbul.

tal numara gömleği giydirmek için zayif bir adamın şişmanlattırılmasına benzer. Bizce nazariyenin hudut karakoluna teslim edilerek yalnız metodun ve talâkkî tarzının ithali lâzımdır. Millî ve orijinal nazarî hükümlere ancak metot sayesinde varmak mümkündür. Bu usul yukarki misaldeki zayıf adamın vücudüne göre gömlek yapmaktır. Nazariye muayyen bir mekâna ve muayyen bir zamana mahsus konkre (müşahhas) hadiselerin izahı olduğundan, başka bir mekânın, başka bir zamanın hadiselerini izah eden bir nazariyenin de menşei başka cins hadiselere tatbiki daima aykırı neticeler doğurur. *Geveci Talât* Beyin «*İ. Fischer*» ve «*G. Cassel*» den kiralayıp Türkiye'ye ithal ettiği «*Kemmiyet nazariyesi*» de tıpkı böyledir.

Öyle zannediyoruz ki, *Talât* Bey bu matal ithal ederken evvela matain halisiyetini denememiştir. Yani nazariyenin nazariye olarak doğru olup olmadığını araştırmamıştır. Acaba «*İ. Fischer*» in veya «*G. Cassel*» in düsturlarına esas olan fikirler, muharririn salâhiyetile iddia ederken kullandığı kelimelerle söyliyelim, «*gayri kabili ret bir surette isbat edilmiş*» midir? Sonra muharrir, insanlar arasında bir de meratip silsilesi kurmaktadır: «*muktesitler*» ve «*halk*». En şayanı hayret olan cihet bütün «*muktesit*» lerin «*kemmiyetçi*» olmasıdır. Binaenaleyh her hangi bir iktisatçı «*kemmiyetçi*» değil mi derhal meratip merdiveninin «*halk*» basamağına indiriliyor. Bu pek orijinal bir tasnif olmakla beraber, bir çok mekteplerin çarpıştığı iktisat gibi bir cemiyet ilmi sahasında iktisatçılık payesinin yalnız «*kemmiyetçilere*» verilmesi hem haksızlık hem de bir salâhiyeti tecavüz hareketi olur.

Talât Bey, Türk parasının kıymetini tayin eden faktörleri tahlil ederken umumî iktisat politikasına da temas etmektedir. Bilhassa Kitabın son faslı, Türkiye'nin Gümrük dolayisile sanayi politikasının tenkidine tahsis olunmuştur. Aşağıda göreceğimiz gibi muharririn bu fasılda millî gümrük istiklâlinin yani millî inkılâbın ve millî iktisat istiklâlinin ruhuna zıt hükümlere varması, birinci ve ikinci fasıllarda müdafaa ettiği para nazariyesinin zarurî bir neticesidir. Binaenaleyh bu hükümler hakkında da fikirlerimizi söylemeden evvel, bizim gibi halktan olan kimselere tepeden bakan bu aristokrat «*muktesit*» in ithal ettiği «*kemmiyet nazariyesi*» nin ilmî mahiyetinin ne olduğunu bir görelim.

Talât Bey, «*para işlerinde halkın aldandığını*» ve halktan olanların «*sözlerine devam edince şaşırıverdiklerini*» (*) iddia ederek ilmî hakikatın (!) ancak «*muktesit*» lerde (tabiî yalnız kemmiyetçi olanlarda) bulunduğunu söyliyor ve diyorki, «*halkın aldanması şundan ileri gelir ki, iktisadî hadiselerde felekî hadiseler gibi makûs görünmek hassası vardır. Yeknazarda arza nazaran güneş müteharriktir zannedilir. Halbuki hakikat bunun aksidir. Pek çok iktisadî hadiseler de yeknazarda göründüğünü tamamile makûsudur*» (*) Bu böyle olmakla beraber, biz asıl bir çok hadiselerin *Geveci Talât* Beye makûs göründüğünü zannediyoruz. Kitabında müdafaa ettiği kemmiyetçi tez baştan başa tepsi aşağı görmenin en hoş bir misalidir.

(*) Keza S. 4.

(**) Keza S. 4.

Talâ Beyin fikirlerine esas olan «*İ. Fischer*» in düsturunu alalım. Formülün Türkçesi şudur:

$$Ps + P's' = FT$$

Düsturdaki remizlerin ifade ettiği mana: *P* Milli iktisattaki para miktarı, *S* Paranın tedavül sür'ati, *P'* Mevduat mukabili tedavül eden kredi vasıtaları, *S'* Kredi vasıtalarının tedavül sür'ati, *F* Emtianın vasatî fiatı, *T* Emtia mikdarı (*)

«*Fischer*» e göre emtia fiatlarının tâbi olduğu faktörleri göstermek istersek düstura şu şekli vermek lâzımdır:.

$$F = \frac{Ps + P's'}{T}$$

Binaenaleyh emtia fiatlarının vasatî hacmi, düsturun sağ tarafındaki kemmiyetlere müsavidir. Fakat paranın kıymeti, beher para vahidi kıyaasisi mukabilinde iştira edilecek emtia mikdarı demek olduğundan «*Fischer*» in düsturuna şu şekli vermek te mümkündür:

$$\frac{1}{F} = \frac{T}{Ps + P's'}$$

Bu takdirde formül, paranın kıymetini ifade etmiş olur. Kemmiyet nazariyesi bu esastan hareket ederek para kıymetinin müsavi şartlar altında paranın mikdarile taayyün ettiği yani para kıymetinin para mikdarına mâkûsen mütenasip olarak değiştiği neticesine varmaktadır. Bu düstur müceret olarak alındığı takdirde A=A düsturu kadar doğrudur. Fakat acaba şenî hayata ne dereceye kadar tetabuk etmektedir? Bu düstüra esas olan asıl «*Fischer*»in formülünü alalım.Bu formül haddi zatinde neyi ifade eder? Formülün sol tarafında iştiraya sarfedilen bütün istira vasıtaları, sağ tarafında da bütün satışlar gösterilmektedir. Fakat herkes bilirki, her iştira muamelesi aynı zamanda bir satış ameliyesidir. İştira ve satış mefhumları bir ameliyenin muhtelif noktai nazarlara göre aldığı isimlerdir. Bunun için bütün iştiraların bütün satışlara müsavi olmamasına imkân yoktur. Binaenaleyh formül ilk bakışta manasızdır. Bizi bir daireyi fasideye sokar. Düsturun manası ancak verilen izahattan sonra anlaşılabilmektedir. Kemmiyetçilere göre emtia fiatları millî iktisattaki para mikdarına mepsuten mütenasip olarak değişmektedir. Yani para mikdarı iki misli artınca emtia fiatları da iki misli yükselir. Maamafih «*Fischer*» in formülünden doğrudan doğruya bu manayı çıkaramayız. Çünki düsturda para kıymetinin yalnız bir tek mütehavvil kemmiyetle değil (para mikdarı), beş muhtelif kemmiyetle (P, S, P', S, T) olan münesebeti gösterilmektedir. Mamafih kemmiyetçile yalnız para kıymetinin tâbi olduğu mütehavvil kemmiyete (yalnız para mikdarına) ehemmiyet veriyorlar. Meselâ «*Fischer*» fiat âmillerini izalı ederken emtia fiatlarının para mikdarına mepsuten mütenasip olarak değişmesinin diğer âmillerden daha ehemmiyetli olduğunu söylemektir (*). Binaenaleyh kemmiyetçiler, diğer âmillerin

(***) «Fischer» de düsturun İngilizcesi şöyledir:

$$MV + M'V' = PQ$$

(*) İ. Fischer. Paranın iştira kuvveti. S. 154. Rusçaya tercümesinden.

(kemmiyetlerin) tesirini retetmemekle beraber, bunları nazarı itibara almamayı tercih ediyorlar. Kemmiyetçiler için ehemmiyetli olan cihet, para kıymetinin para mikdarının değişmesile mütenasip olarak değiştiğini tesbit etmektir. Bu tez şu şekilde isbat olunmaktadır: Paranın kıymeti formülünü alalım.

$$\frac{1}{F} = \frac{T}{Ps + P's'}$$

Burada suret T dir. Mahreç de iki hadli bir mecmuu cebridir. «*Fischer*» istihsal olunan emtia mikdarını memleketin umumî istihsal vaziyetine istihsalin müsmiriyetine tâbi addederek hakikî hayatta T nin (emtia mikdarının) P (para mikdarı) kemmiyetine tâbi bulunmadığını ve para mikdarının değişmesile emtia mikdarının tezayüt etmiyeceğini iddia etmektedir. Hakikî hayatta mecmuu cebrinin birinci haddinin S madrubunun da para mikdarına tâbi olmiyan bir kemmiyet olduğu kabul edilmektedir. Aynı hüküm S' (kredi vasıtalarının tedavül sür'atine) kemmiyetine yani mecmuu cebrinin ikinci haddindeki S' madrubuna da şamildir. P' (kredi vasıtaları) kemmiyetine gelince. Hakikî hayatta bu kemmiyet te P kemmiyetine tâbi olup bununla ayni nisbetler dahilinde değişmektedir. Binaenaleyh milli iktisatta para mikdarının meselâ iki misli artmasile yani mecmuu cebrinin her iki haddindeki P ve P' madrupları iki misli arttığı halde diğer kemmiyetler sabit kaldığı için paranın kıymeti de iki misli sukut eder. Mamafih kemmiyet nazariyesi para kıymetinin diğer kemmiyetlerin (para mikdarı sabit kaldığı halde) değişmesile de değişeceğini retetmemektedir. Para kıymetinin para mikdarına makûsen mütenasip olarak değişmesinin ancak müsavi şartlar altında cereyan ettiği yani diğer âmillerin değişmediği farzolunmaktadır. Mamafih konkre (müşahhas) hâdiselerin izahında kemmiyetçiler, diğer âmiller değişirken para mikdarının ya hiç değişmediğini yahut ayni istikamette değiştiğini iddia etmektedirler. Mantık bakımından şüphesiz paranın kıymeti müsavi şartlar altında para mikdarına makûsen mütenasip olarak değişir. Fakat düstur icabı para kıymetiniu müsavi şartlar altında (para mikdarından maada) paranın tedavül sür'atine kredi vasıtalarına, bunların tedavül sür'atine, emtianın mikdarına da tâbi olması lâzımgelirken neden acaba kemmiyetçiler bütün bu âmillerden ziyade paranın kıymeti ile mikdarı arasındaki münasebete ehemmiyet veriyorlar?

Acaba «*Fischer*» in iddia ettiği gibi para mikdarı değişirken diğer âmiller sabit mi kalmaktadır (müstesna olarak kredi vasıtalarının para mikdarile mütenasiben değiştiği kabul edilmektedir)? Halbuki hakikî hayatta para kıymetinin diğer âmilleri de pek oynak şeylerdir. Meselâ bunlardan birini alalım: Paranın tedavül sür'ati. Konkre hadiselere bakacak olursak «*paranın tedavül süratinin para mikdarına makûsen mütenasip olarak değiştiğini ve paranın tesirlerini kompase ettiğini*» (*) görürüz. Para mikdarının tezayüdü (peşin tediyelerin artması, çek tedavülünün azalması, kredi vasıtaları istimalinin tenakusu neticesi) tedavül sür'atini yavaşlatır, tenakusu ise tesri eder. Fakat «*Fischer*»

(*) Prof. Tugan. Baranovsky. Kâğıt para ve maden. S. 19. 1917 Rusça.

bu hadiseyi şiddetle retetmektedir. Diyorki, «*paranın veya mevduatın tedavül sür'ati, paranın veya kredi vasıtalarının tedavül sür'atine tâbi değildir. Paranın veya kredi vasıtalarının mikdarı çok iken tedavül sür'atinin başka, az iken başka olmasını icap ettirecek bir sebep gösterilemez (**).*

Kemmiyetçilerce memlekete şu veya bu sebepten dolayı para girdiği takdirde memleketteki paranın mikdarı artar ve bu paralar derhal emtia iştiraatına sarfedileceği için piyasada talep artar ve fiatlar ykselir. Fakat memlekete her giren para acaba sarfedilir mi? Memlekete her giren para sarfedilmediği takdirde emtia fiatlarında hiç bir tahavvül olmiyabilir. Fazla para bilfiil tedavül eden paranın değil hıfzedilmek te olan paraların mikdarına tesir edebilir. Bir misal verelim:

Tüccardan Camızcızade Mehmet efendi, dünya piyasalarında emtia fiatlarında görülen bir tereffüden istifade etmek için derhal emtia ihraç ediyor. Temin ettiği kazanca mukabil memlekete fazla para getiriyor. Kemmiyet nazariyesi tüccar Camızcızade Mehmet efendinin kazandığı bu parayı derhal emtia iştiraatına sarfettiğini farzetmektedir. Fakat böyle bir faraziyenin şeni hadiselere uyacağını zannetmiyoruz. Cünki Mehmet efendi kazandığı paraları harcıyacağına pekalâ bankada hıfzedebilir. Memlekete giren her para tedavül kanalına dahil olmadığı müddetçe fiatlara müessir olamaz. Tedavül haricinde kalarak hifzedilir. Bu takdirde paranın iştira kuvveti de sabit kalır. Görülüyorki, para mikdarının tezayüdü ile para az veya çok nisbetlerde piyasadan çekilmekte yani tedavül sür'ati yavaşlamakta, para mikdarının tenakusu ile de piyasadan çekilmiş olan paralar tekrar piyasaya avdet etmekte yani paranm tedavül sür'ati artmaktadır. Binaenaleyh paranın «*tedavül sür'ati para mikdarının bir fonksiyonudur*» (*) ve aynı zamanda para mikdarına makûsen mütenasip olarak ve para mikdarının değişmesinden mütevellit tesirleri telâfi (kompanse) eden bir âmildir.

«*Othmar Spann*» ın çok haklı olarak işaret ettiği gibi «*tedavül sür'atinin para mikdarı yanında müstakillen tahavvül ettiğini kabul etmek, deverani demi mütalea etmek için kalbin darabanını durdurmiya benzer*» (**).

Meseleyi birde kredi bakımından mütalea edelim. Acaba P' kemmiyeti, P kemmiyetile mütenasiben mi artmaktadır? İktisadî hayatta ekseriyetle P nin azalmasile P' nin çoğaldığı ve P' nin azalmasile P nin çoğaldığı görülmektedir. Neticede para mikdarının değişmesinden mütevellit tesirler mihanikî olarak tedavüldeki kredi vasıtalarının tahavvülü ile telâfi edilmektedir. Kredi mikdarı paranın mikdarına tâbi olmadan pek büyük tahavvüller temevvüçler gösterebilir. Meselâ para mikdarı sabit kalmak üzere kredi mikdarının fevkalâde ittisa etmesi mümkündür. Bunu kojonktür hareketlerinde pek alâ müşahede edebiliriz. Sınaî konjonktürün yükselme safhasında emtia fiatlarında bir tereffü görü-

(**) İ. Fischer. Paranın iştira kuvveti. S. 154. Rusçaya tercümesinden.

(*) Othmar Spann. Kaufkraft des Geldes. Schmollers Jahrbücher. 41. Jahrg. III. Heft. 1927.

(**) Keza.

lür. Yani paranın kıymeti düşer. Fakat bu sukut para mikdarile alâkadar değildir. Böyle bir anda iştiraların çoğalması bir taraftan paranın tedavül sür'atinin artmasından diğer taraftan krediye iştiraatın çoğalmasından mütevvellittir. Konjonktürün sukutu safhasında ise umumî fiat seviyesi de sukut eder. Yani paranın kıymeti yükselir. Bu tahavvül de yine para mikdarında vukubulan her hangi bir tahavvülden değil iktisadî faaliyetlerin daralmasile paranın tedavül sür'atinin azalmasından, ve binnetice kredi hacminin kısılmasile paraların bankalarda toplanmasından doğmaktadır.

Binaenaleyh kemmiyetçilerin para mikdarında vukubulan her tahavvülün mutlaka akislerini emtia fiatlarında göstereceği ve para mikdarı değişmeyince fiatların da değişmiyeceği hakkındaki delilleri şeni hadiselerle teyit edilmiş olmiyor. «Paranın âmillerinden biri olan tedavül sür'ati, para mikdarına makûsen mütenasip olarak değiştiği zaman para mikdarının değişmesinden mütevellit tesirleri telâfi etmekte ve diğer bir âmil olan kredi ise, para mikdarına tâbi olmadan müstakillen değişmektedir ( ). Aarkası var

(*) Prof. Tugan - Baranovsky. Kâğıt para ve maden. S. 19. 1917.

Gelecek sayımızda:

Türk Devletçiliği, ihtibas devletçiliği değildir!

Müderris İbrahim Fazıl Beyin Akşam gazetesindeki yazısına cevap.

Yazan: Dr. Vedat Nedim.

Gelecek sayımızda:

Don Kişotun yel değirmenlerile döğüşmesi.

Kürsü politikacılığı

Ve

Cavit Bey iktisatçılığına dair.

Yazan: Şevket Süreyya.

Samimiyete davet.

Yakup Kadri.

Geçenlerde, bir gün, Avrupa'da musiki tahsil etmiş bir gencin bize verdiği konseri dinlerken, kafamda Türk edebiyatına ait bir muammanın düğümü çözüldü. Sahnede gördüğüm genç kemancı tıpkı bir Viyanalı artist gibi giyinmişti. Kemanı tutuşunda, yayı çekişinde, notayı alıp verişinde her hangi bir Avrupalı *archer*'den farkı yoktu. Çaldığı parça da Mozart'tan bir sonattı ve musikiden anlıyanlara göre bu güç parçayı hiç aksamadan çalıyormuş. Şu halde Garbın musiki âlemine, bizim de sizdeki gibi saz ve muzika ustalarımız var; diyebilmemiz için ne eksikti? İçimden bir ses cevap verdi: Âletle musiki arasındaki *insan!*

Bazı hakikatler, bize, böyle birden bire ayan olurlar. « Gerçek, dedim; bu sahnede görüğüm delikanlının nesi kendisinden? Kemanı mı? Yayı mı? Önünde duran notası mı? Giydiği esvap mı?» Tabiî bunların hiç biri onun değildi. Ya bütün bu iğreti şeyler arasında o ne idi? Elinde tuttuğu keman gibi bir cansız âlet!

●

İşte, bizim de, -yani Garp kültürüne tâbî edebiyatçıların da- bu memleketteki yarım asırlık rolü bundan başka bir şey değildir. Türk romancısı roman tekniğine bir Avrupalı müellif kadar aşinadır. Şairlerimiz, Hâmid'in «Eşper» le «Tezer»inden beri manzum bir trajedia'nın nasıl yazıldığını her hangi bir Fransız veya Alman şairi kadar bilir. Hele Edebiyatı Cedide şairleri Avrupalı muasırlarının tavur ve edasını o kadar iyi, o kadar tamam olarak almışlardı ki, bazı yazdıkları, Samain'den veya Fernand Greak'ten birer terceme zannedilirdi.

●

Musikide olduğu kadar edebiyatta da *virtiozluk.*

●

Lâkin, nice virtiozlar vardır ki, ruhları parmaklarının ucundan sızar, ve kendi kanlarını bestekârın kanına karıştırıp bize iki insan, iki deha kudretinde bir eser meydana getirir. Öyle ki, çalan-

la çalınanı birbirinden ayıramayız. Avrupa musiki dünyasından Paganini gibi bestekârdan üstün virtiozlar gelip geçmiştir. Bu gün, gene Avrupa sahnelerinde bir Strauss'ın bir Debussi'nin ruhuna ruh katan archet'ler ve orkestra şefleri vardır.

●

Türk şairi, Türk sanatkârı, Garp kültürüyle temasa gelir gelmez kendi ruhudan utanmıştır. Bilmem, onu nereye kapamıştır? Zavallı *ruh*, bilmem hangi mahzende, hangi koğukta, hangi deliğin içinde tıkılmış duruyor? Biz onun nerede olduğunu unuttuk bile... Zira, yarım asırdan beri pek âlâ şunun bunun ruhiyle de yaşayabiliyoruz. Hattâ, öyle ki, bazı, bir adam, kendi ömrü sürümünce muhtelif ruhlarla haşırneşir olabiliyor. Onun içindir ki, Türk edebiyatında, hiç kimseyi, beş yıl sonra, bıraktığınız noktada, bıraktığınız gibi bulamazsınız. Çünkü, o, bu zaman zarfında bir Garp müellifinin derisinden çıkıp başka bir Garp müellifinin derisi içine girmiştir ve bunlar Türk edebiyatının gene en canlılarıdır. Ya bir tek kalıp içinde mumyalaşıp gidenlere ne demeli?.

●

Sanat eserlerimizdeki cansızlığın, solukluğun, şahsiyetsizliğin, en büyük sebebi, işte, budur. Sanatkâr, kendi ruhunu bir ayıp gibi saklıyor; kendi ruhundan utanıyor. Bilmiyor ki, her ruhun kendine mahsus bir kıymeti vardır ve ifade vasıtasını bulan her ruh geniş veya dar -ama, başlı başına- bir dünyadır. Gorki'nin ümmî tipleri, aşkta ve istirapta Dostoiewski'nin intelektüel canavarları kadar ulvîdirler. Elverir ki, insanî ve *samimî* bir ihtiras, bizi, fisiolojik *normaların* fevkinde bir yeni hayata, bir «Vita nuova» ya çıkarsın. Burada herkes *interesan*'dır. Her fert bir kahraman sıfatını taşımağa lâyıktır, ve herkesin kendine mahsus bir destanı olabilir.

●

Şu halde kendi ruhlarımızdan utanmayalım. Onları, hapsettiğimiz yerlerden çıkaralım. Belki, ihtiyaçları bir parça aydınlığadır. Belki, gün yüzüne çıkınca, söyleyecekleri bir söz olacaktır.

●

Onun için, biz, sanatkârları her şeyden evel samimiyete davet ederiz. Şahsiyetin tek bir anahtarı vardır: samimiyet.

Cihan içinde Türkiye:

Liberal Emperyalizmden Dirije Emperyalizme doğru.

Burhan Asaf.

Garptaki sermayedarlık nizamının müstemleke ve yarı müstemlekelere doğru güttüğü yayılma ve istismar politikasına *emperyalizm* diyoruz. Bu politikanın nasıl doğup nasıl inkişaf ettiğini, Şevket Süreyya'nın bu sayıdaki, *Emperyalizm Şahlanıyor mu?* adlı yazısında bulacaksınız. Biz burada, eskiden *yedibaşlı* olarak cihanı Cihan harbı mezbahasına sürüklüyen, şimdi de *dörtbaşlı* olarak ayni cihanı kursağına indirmek istiyen bu canavarın son senelerdeki ve son haftalardaki *defteri - âmal*'ini tetkik etmeğe çalışacağız.

●

KADRO'nun ilk sayısında «*Çökmekte olan Cihan Nizamı*» başlıklı yazımızdan, şu parçaları bir kere daha okuyalım:

«... Cihan Harbı, mahreçlerin ve pazarların yeni bir taksime tâbi tutulmaları için, büyük kapitalist bünyelerin çarpışmaları hareketidir. Cihan Harbı'ndan evvel, Avrupa'nın bir kaç büyük milleti elinde tekâsüf etmiş istihsal cihazları (yani, ileri teknik) ile cihanın bu cihazlara pazar vazifesi gören memleketleri arasında, gerçi bir muvazene mevcuttu. Yani, işi heyeti umumiyesi ile alınca, istihsal cihazının azameti ile mütenasip bir pazarlar manzumesi vardı. Yalnız, ne istihsal cihazı ne de pazarlar manzumesi tekelde bulunmuyorlardı. Almanya'nın sanayii İngiltere'ninkine yaklaşmış ve birçok sahalarda onu geçmiş olduğu halde, İngiltere'nin elinde İngiliz sanayi istihsalâtının örtemiyecekleri genişlikte bir müstemlekeler yani hazır pazaralr demirbaşı mevcut olmasına mukabil, Aamanya, müstemlekesizdi ve mallarını sürmek için cihanın her noktasında ve rekabet esası üzerinden sistemli bir mücadeleye girişmek, bunu emniyet altına almak için donanmasına kuvveti vermek, ayrıca da, Avrupa kıtasında, kendine nefes pençereleri açmak ıstırarında idi. Çünkü muttasıl artan nüfusunu şuraya buraya ihraç yani israf etmek ıstırarında kalmıştı. Almanların «Drang nach dem Osten» yani, *Şarka doğru abanış* ismini verdikleri bünyevî ihtiyaç, sırf bu sebepten doğmuş ve bu da *silâhlı sulh* prensipini doğurmuştu.

«Yalnız Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu noktada, en büyüklerini kaydetmek şartı ile, üç büyük devletin menfaatleri çarpışıyordu: Ziraat ve hammadde ihracatı için Akdeniz'e doğru menfez açmak istiyen Rusya; Hint Denizine Bağdat hattı üzerinden inmek istiyen Almanya; Hint yolunu tutmak mecburiyetinde bulunan İngiltere. Cihanın yalnız bu noktasında, bu kadar menfaat çarpışıyordu. Halbuki, her noktada, vaziyet bunun ayni idi.

«Yani, istihsal cihazlarının heyeti umumiyeleri ile pazarların heyeti umumiyeleri arasında mikdar muvazenesinin mevcut olmasına mukabil cihazlar ayrı ayrı ve pazarlar ayrı ayrı alınınca, muvazene yoktu. Harbı, bu vaziyet doğurdu.

●

Görüyoruz ki, liberal bir iktisat çerçevesi dahilinde inkişafını yapmış olan *emperyalizm*, büyük devletler arasında da *individualist* (fe:diyetçi) ve *partikularist* (ayrılıkçı, benlikçi) cereyanlara mevzu olmaktan kurtulamamış, tazyik ve mukabil tazyik kanununa tâbi kalmış ve nihayet *Cihan Harbı* infilâkına yer vermiştir. Ve gene görüyoruz ki, liberal bir çerçeve dahilnide ve şiddetli rekabetler tecviz ederek vücut bulmuş olan *liberal emperyalizm* için, pazarlar, sadece mal mahreci ve hammadde kaynağı değil, aynı zamanda, *nüfus mahreci ve metropoldeki istihsal şartları ile nüfus şartları arasında esaslı, elzem ve elâstiki tutulması zarurî bir muvazene unsurudur.* Garp metropolleri, iktisadî unsurlar ve fonksyonlar arasında, sermayeciliği ve sanayiciliği kendilerine tahsis ettikleri için, nüfusları, durmaksızın artmıştır. Artan nüfusa iki çare bulabilmişlerdir. Ya müstemlekelere doğru boşaltmak, yahut pazar genişlikleri temin ederek, ona, gene metropol topraklarında yeni sanayi sahaları açmak.

Birinci çareyi, iklim şartları daraltmakta idi. Avrupalı, her tarafta yaşayamıyordu. İkinci çareyi ise, müstemleke ve yarı - müstemlekelerin istiklâl hareketleri tehdit ediyordu. Bu hareketlerin muzaffer olması, sanayiin, bu gibi memleketlerde de teessüs etmesi, bu ise, bizzat bu gibi yerlerdeki nüfusun artması ve Avrupa nüfusunun tabiatiyle mahreçsiz kalması idi.

Bu noktaları göz önünde tutarak *Harpsonrası şartlarını* tetkik edecek olursak, kolaylıkla görürüz ki, *emperyalizm* için 1914 te bile, şartlar bu kadar ağır değildi. 1914 te, Almanya, müstemlekelerini arttırmak için harbetti. Bugün Almanya, 1914 tekinden çok daha kudretli istihsal şartlarına ve aynı nüfus vaziyetine malik olduğu halde, temamiyle müstemlekesizkalmıştır. Bundan başka, nüfus hastalığına onun kadar müptelâ bulunan İtalya'nın da kâfi müstemlekeleri yoktur. İngiltere ile Fransa, bu bakıma göre, diğer iki emperyalist devletten gerçi daha elverişli vaziyettedirler. Fakat, Cihan Harbı'ndan sonra, *millî kurtuluş hareketleri*'nin nasıl birdenbire patlak verdiği, nasıl bu hareketlerle beraber cihanın bir çok noktalarında müstakil milli sanayi tesislerine geçildiği ve nasıl koskocaman bir Rusya'nın 160 milyon nüfusu ile birlikte kopup gittiği düşünülecek olursa, *emperyalizmin* pazarlar bakımından ne derece zayıflamış olduğu kolayca anlaşılır. Kaldı ki, *birbuçuk asır kadar sürmüş olan* sistemli bir istismar neticesinde, pazarların alım kabiliyetleri de gittikçe sıfıra yaklaşmıştır. Bugünkü Çin, *Boxer* harbi esnasındaki Çin değildir. Zengin bir Osmanlı İmparatorluğu'nun yerinde yeller esmektedir. Sanayileşmek istiyen ve bunu yapabilmek için Avrupa metropollerine her sene milyonlarca İngiliz lirası faiz ödeyen bir Japonya ve bir şimal Amerikası kalmamıştır. Bilâkis, Avrupa'nın Uzak Şark pazarlarını kendine tahsis eden bir Japonya ve Avrupa'nın haraçgüzarı olmuş bir Şimal Amerikası vardır.

Demek oluyor ki, eski Avrupa emperyalizmi, hem sanayi maddeleri ihraç etmek, hem kredi ihraç etmek hem de nüfus ihraç etmek bakımından korkunç ve yıkıcı darbeler yemiştir. Emperyalizm, eğer eskisi gibi *liberal* kalmak, yani beynelmilel finansa uygun gelen *serbest mubadele, serbest sermaye hareketleri, serbest faiz ve kâr norması teşekkülü* ve bütün bu serbest çerçeve dahilinde de pazarlar için *serbestçe çarpışıp serbestçe vuruşmak* kaidelerine sadık kalmak isterse, şüphe yok ki, kendi kendini parçalamış olacaktır. Çünkü bütün harp sonrası devri, bunun tecrübesi demektir. Ve daha dün Japonya, *individualist, partikularist ve liberal bir emperyalizm* davasında Garp büyük devletlerinin ne kadar zayıf ve ne kadar âciz bir vaziyete düştüklerini *fiylen ispat etmiştir.* Eğer İngiltere ile Fransa yahut İtalya ile Almanya, her biri kendi bakımına göre, sermaye, istihsal, pazar ve nüfus meselelerini müstakillen halletmeğe ve bu hareketlerinde muvaffak olmak için de Avrupa'nın küçük milletlerini pazarlık ve politika katığı gibi kullanarak birbirlerinin başına çorap örmek kombinezonlarında devam edecek olurlarsa, işte böyle, hem kendi işleri halledilmiş olmaz, hem bir Japonya Mançuri gibi yağlı bir parçayı gözlerinin önünde kendine tahsis eder, hem millî kurtuluş davası ilerledikçe ilerler, hem de, bütün bu işlerin sonunda: *neticede millî gelirsiz kaldığı için bu geliri sınıflar arasında taksim etmekten gittikçe âcizleşen sermayedarlık ve kapitalizm,* kendi tasfiyesine şahit olur.

Binaenaleyh, tehlikede olan, sadece şu yahut bu emperyalist devlet değil, emperyalizmin kaynağını teşkil deen nizamdır. Bunu gözden kaçırmak ve buna her hangi bir dava parçasını tercih etmek, gafletin ve niymetlerinden istifade edilmekte olan nizama karşı hiyanetin bizzat kendisidir.

●

Bu hakikat anlaşılmış mıdır?

●

Hiç şüphe edilmesin ki, bu hakikat, bütün emperyalist devletler tarafından bütün teferrüatına kadar, *çoktanberi* anlaşılmıştır. Unutmamak lâzımdır ki, bizim bile görebileceğimiz bazı vaziyetleri, cihan şartlarını 150 senedenberi sarahatan ellerinde bulunduran kuvvetler, yakından bilmek mevkiindedirlr. Biz, pınarda bir bozukluk olduğunu suyun bulanık akmasından anlıyor v tetkik metodumuzun keskinliği sayesinde bunun sebeplerine intikal ediyoruz. Fakat onlar, yani pınarın bizzat başında bulunanlar, hiç şüphe edilebilir mi ki, hem pınarda bozukluk olduğunu hem de neden bozukluk olduğunu, bilmesinler ve hattâ görmesinler?

Liberal Emperyalizmi, beynelmilel finans idare ederdi. Bunun içindir ki, *emperyalizm'*in son 30 - 40 senelik safhasına *finans emperyalizmi* ismi verilmiştir. Daha evvelki ve daha genç çağdaki safhalarına, netekim, geriye doğru gitmek şartı ile sırasiyle, *sanayi emperyalizmi, ticaret emperyalizmi* isimleri verilmiştir. Finansın idare ettiği emperyalizm demek, *liberal bir cihan iktisadiyatında, sermaye hegemonyasının hâ-*

kim olması demektir. Meselâ, emperyalizmin bu safhasında, emperyalist İngiltere'yi, şu yahut bu büyük sanayi, yahut şu yahut bu zengin sanayici değil, doğrudan doğruya *CİTY* yani İngiltere'nin banka sermayeleri idare etmiştir. Amerika'yı *Wall Street,* Fransa'yı *Banque de France* mahafili, Almanya'yı *Die vier D's.* Yani, bu gigi büyük devletlerin umumi politikalarında, işareti, daima bunların finans merkezleri vermiştir.

Finans merkezlerinin telâkkisi, hem *liberal* hem de *beynelmilelci* olmak ıstırarındadır. Ve, beynelmilelci ve liberal finansın başında yahudi zenginleri oturur deniyorsa, bu sözün, büyük bir hakikat tarafı vardır. Böyle olmasa idi, Lord Beaconsfield, nasıl olur da Britanya Devletinin mukadderatına uzun seneler hâkim olurdu, Fakat işte, sade İngilterenin değil cihanın finans merkezi olan *City,* 1931 den beri İngiliz millî Hükûmeti'nin murakabe ve emri altına girmiştir. *Wall Street* ise, 5 mart 1933 ten itibaren tacını ve tahtını kaptırmış bir finans hanedanlığıdır. İtalya ve Almanya'da bu hareketler, ancak kanlı boğuşmalardan sonra ve *faşistlik* ismi verilen siyasî ve *antidemokratik* hareketlerle tahakkuk etmiştir. Bunun sebebi ise, iki sonuncu memleketin fukaralığı ve sermaye bakımından harice tâbi oluşlarıdır. İngiltere ile Amerika'da Sermaye, kendi kendine hegemonyasından vazgeçmiştir. Ötede halbuki, buna icbar edilmiştir. Fakat, mahiyet itibarı ile, İngiliz millî Hükûmeti, Roosevelt demokrasisi, İtalyan faşizmi, ve Alman ırkçılığı, hep aynı şeylerdir:. *Liberalizmin tasfiyesi ve finans hegemonyasının kırılması.* Tek başına Fransa vardır ki, tetkiki uzun sürecek sebepler dolayısi ile, aynı hareketi yapmağa lüzum görmemiştir. Fakat ilerde göreceğiz ki, *münteha noktasında,* onun da diğerlerinden ayrı gayrı bir tarafı yoktur.

Liberalizm, muasır iktisat nizamının *gençlik, inkişaf ve zafer devirlerini* hem yaratmış hem de vasıflamıştır. Fakat, doğurmuş olduğu iki tezat (a. sınıf tezadı, b. metropol ve müstemleke tezadı), gene *liberal toleranstan* (serbestçi müsamahadan) istifade etmek şartı ile alabildiğine büyüyünce, muasır iktisat nizamı, *dokunulmaz bir mukaddes* olmak hakkını kaybetmiş ve her tarafta Devlet'in, şu eski bekçi teşkilâtının, pençesine düşmüştür. Ve Devlet, nerede otoritesini tanıtmak mecburiyetinde kaldı ise, sokaktaki açları göstererek «yoksa seni bunlara parçalatırım» tehdidini savurmuştur. Sermaye ve finans merkezleri, bir taraftan da kendi ne de olsa muhafaza edilecek olan teşkilâtlarının ilerideki akabülâmeline güvenerek, boyun eğmişlerdir. *Liberal iktisat* yerine *dirije iktisat; liberal devlet* yerine *otoriter devlet* yani *Mac Donald kapitalizmi* yahut *Roosevelt demokrasisi* yahut *faşizm; liberal kapitalizm* yerine de *dirije kapitalizm.* Bütün bunlar, *SERMAYE* bakımından nihayet sermayenin muhafazasıdır. Binaenaleyh, makuldur. *EMPERYALİZM* bakımından ise, *liberal ve zayif* bir emperyalizmin yerine *dirije ve kuvvetli* bir emperyalizmin ikamesidir. Keza makuldür.

Eski Fransa başvekili M. Laval'in Londra ve New York seyahatlarından beri, büyük devletler arasında görüşülmekte olan bu fikir, o sıralarda, İngiltere ile Fransa arasında bir anlaşma ve Amerika'nın bu anlaşmaya ilithakı şeklinde düşünüldüğü için, Almanya ve hususile İtal-

ya'nın şiddetli muhalefeti üzerine suya düşmüştü. Lausanne müzakerelerinden sonra, İngiltere ile Fransa'nın akdetmiş oldukları *gentlemen's agreement* ve bunu yakından takip eden Mussolini hiddeti ve bütün İtalyan hariciyesinin baştanbaşa değişmesi hatırlarda olsa gerektir. İşte bugün, *dört büyük devlet arasında bir gentlemen's agreement* hazırlıklarına şahit oluyoruz. Ki, Amerika, böyle bir anlaşmayı, uzaktan tasvip edecektir. Çünkü onun nazarında da en mühim mesele, sermayedarlık nizamı ile büyük devletler hegemonyasının restauration'u yani iadesidir.

●

Cihan Harbı'na kadar da, dünyada, bir büyük devletler hegemonyası vardı. Buna, Tanzimat Hariciyesi «*Düveli Muazzama*», *halkağzı* ise «*Yedidüvel*» adını takmıştı. Fakat bu sefer düşünülmekte olan «*Dörtler Direktuarı*» ile eski *Düveli Muazzama* arasında çok esaslı bir fark vardır. *Düveli Muazzama*'ya dahil olan her devlet, kendi işlerini kendi takip eder ve kâr paylarının en büyüğünü kendine tahsis etmek için, durmaksızın silâhlanırdı. *Düveli Muazzama* arasında görüş birliği, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitülasyonları yahut Çin'deki açıkkapı siyaseti bakımından mevcuttu. Bu gibi toprakların parçalanması ve paylaşılması mevzuubahs olunca, ayrılık ve düşmanlık, derhal baş gösterirdi. Yani, *Düveli Muazzama* nizamı, *liberal bir emperyalizm*'i temsil ederdi. İçinde hüküm sürdüğü asrın şartlarına uyardı. Halbuki *Dörtler Direktuarı*'nın telâkkisi, bambaşka bir şeydir. *Dörtler*, eğer meydana gelebilirlerse, birbirleriyle, her hususuta anlaşacaklar ve *devletler arası rakabeti* peşinen reddedeceklerdir.

Meselâ, Almanya ile İtalya'ya müstemleke temin etmek meselesi, peyderpey halledilecektir. Bu hususta fevrî ve anî darbelerden yani *emri vakiler*'den mutlak surette sakınılacaktır. Zaten, bunların istedikleri nedir? Mallarına, sermayelerine ve nüfuslarına *mahreçler* bulmak değil mi? Pek alâ işte. Öyle bir anlaşma esası kabul edilecektir ki, bir Cezair'de yahut bir Hindistan'da, Fransız ve İngiliz mallarına, Fransız ve İngiliz sermayelerine ve Fransız ve İngiliz tebaasına ne gibi haklar bağışlanmışsa, Almanya ve İtalya'ya ait ayni nusurlar için de ayni imtiyazlar tanılacaktır. Mütemleke ve yarı - müstemlekelerde şu yahut bu bayrağın dalğalanması şu yahut bu nüfuzun mevcut olması, bunların *Dörtlerin müşterek istismarına teslim edilmesine mani olmıyacaktır.*

Ve meselâ, derdin en ziyade çıbanlaştığı nokta, müstemleke ve yarı müstemlekelerin iktisadî, malî ve siyasî istiklâle doğru yolalmaları değil midir? Buna, katiyetle mani olunacak. Gümrük duvarları arkasında millî sanayiler türemesi tecviz edilmiyecek. Bir tarafta sermayeci ve sanayici memleketler bir tarafta da hammaddeci ve ziraatçi memleketler tasnifinden ibaret olan *harpöncesi dünyası*'nın iktisadî, malî ve siyasî bünyesi yeniden ihya edilecektir.

Eski sermayedarlık ve emperyalizm nizamının restorasyonundan işte bunları anlıyoruz.

●

Zaten, büyük devletlerin, «dünyanın ve Avrupa'nın mesuliyetini biz

taşıyoruz» diyerek *Dörtler Direktuarı*'nı her ne pahasına olursa olsun tesise çalışmaları ve bunun hemen arkasından *Londra İktisat ve Para Konferansı*'na hazırlanmak üzere Washington konferansına çevirtmeleri, (*) bütün bu işlerin ne derece hesaplı, hazırlıklı ve plânlı olarak ele alındığını göstermez mi? *Dörtler* meselesi, nasıl Avrupa emperyalizminin kendi arasında bir uzlaşma formülüne varmasını ifade ederse, Washington görüşmeleri de, Avrupa ve Amerika emperyalizmleri arasındaki çekişmelere nihayet verecektir. Bu konferansta, bilhassa, *harp borçları* meselsi ve *Avrupa'ya Amerika tarafından (hususiyle Almanya'ya) açılan kısa ve uzun vadeli ticaret kredileri* meseleleri görüşülecektir. Amerika, harp borçlarının indirilmesini ve dolayisi ile Tamirat borçları meselesinin kat'i surette hallini, Avrupa büyük devletlerinin *silâhlar meselesi*'nde *birleşik bir dihan emperyalizmi namına makul* bir formülün kabulüne şart koşacaktır. Ve, *Londara İktisat ve Para konferansı*, ancak bundan sonra toplanacak ve:

«BÜTÜN DÜNYA EMPERYALİZMLERİ BİRLEŞİNİZ».

şiarını, gümrükler, sanayi, para esası v. s. bakımından tahakkuk ettirmeğe çalışacaktır. Geçen Lausanne müzakerelerinden beri ilân edilen bu konferans, ancak bu gibi büyük hazırlanmalardan ve bu gibi ustaca çevirme hareketlerinden sonra bir netice verebilirdi. Böyle bir konferansa, küçük devletlerin muvafakatlerini almağa çalışarak gitmenin ne masumane bir hata olduğunu neticesiz kalmış olan STRESA KONFERANSI göstermiştir.

●

Kabul etmek lâzımdır ki, adına «*harpöncesi emperyalizminin harpsonrası şartlarına göre restorasyonu*» diyebileceğimiz bu şamil hareketi, emperyalist devletler, şahane bir muvaffakiyetle hazırlamışlardır. Birinci basamak olarak, kendi memleketleri içinde *otoriter devlet*'i *şu yahut bu* formüle göre tahakkuk ettirmeleri, ikinci basamak olarak da, kendilerini dahilî siyaset bakımından azçok toparlıyabilmiş bu muazzam varlıkları, kendi aralarında bir uzlaşmaya doğru sürüklemeğe başlamaları, sadece bir zekâ, politika ve irade değil aynı zamanda bir *zevk* eseridir. Ben, kendi hesabıma, ihtiyarlık çağına girmiş olan *emperyalizm*'in bu hesaplı, muntazam ve ittiratlı gayretlerini, iki seneden beri, bir san'at eseri gibi takip etmekteyim. Tarih içinde, göz göre göre, bu kadar muazzam bir politika filmi çevrilmemiştir.

Gerçi, emperyalist devletler haricinde kalan dünyanın ve bu dünyayı temsil eden küçük devletlerin, müstemlekelerin ve yarı - müstemlekelerin, emperyalizmin dişlerini sanki kendi butlarında tecrübe etmemişler gibi, *gittikçe daha oportünistçe* bir mevcudiyet idame emeleri, bu çevirme hareketini son derece kolaylaştırmıştır. Gerçi, bu gibi memleketlerin, ne için mücadele etmekte olduklarını bir kere daha düşünerek,

(*) Bu satırlar yazılırken Washington konferansı, henüz bir davet telgrafından ibaret bulunmaktadır. İşin içyüzünü bildiğimiz için,, hükümlere varmaktan, buna rağmen çekinmiyeceğiz.

mücadelede ancak mücadele kanuniyetlerinin sökebileceğini ve elden kaptırılmış hakkın hiç bir zaman bağışlanmıyacağını ve onun ancak mücadele yolundan istirdat edileceğini tespit etmeleri, karşı tarafı yani *emperyalizm*'i hiç şüphe yok ki, çok daha derin düşüncelere ve gittikçe lüzumsuzlaşacak çünkü şiddetleşecek ve kendisi için güçleşecek bir mücadeleden vazgeçmeğe sevkedebilirdi. Şu var ki, küçükler yahut zayıflar tarafından şimdiye kadar gösterilmemiş olan şuurun bundan sonrası için olsun gösterilmesine hiç bir mani yoktur. Çünkü, *metropollerle müstemlekeler ve yarı - müstemlekeler arasındaki mücadele*'nin henüz başlangıç noktasında bulunuyoruz. Londra Konferansı nasıl biterse bitsin, *Yirminci Asır, müstemlekeciliğin iflâsı ve insanın insana kölelik ettirmesine bir nihayet verme asrı olmağa mahkûmdur.*

Eeverir ki, kurtuluşları için çabalıyan milletler, kurtuluşun çarelerini kurtuluşa mani oan karargâhın fikirerini kendine fikir, kurtuluşa mani olan karargâhın şiarlarını kendine şiar edinmek gafletinden ve gülünçlüğünden artık vazgeçsin. Kurtuluşa mani olan karargâhın fikirleri ve şiarları, ancak kendi niyetlerinden kuvvet alır. Bu niyetler ise, *silâh ve sermaye hegemonyasında devam; sanayi siperlerini tutmakta devam; yüksek hayat standard'ını yüksek iş nevi ve yüksek gündelik sayesinde idame etmekte devam; kısacası, zulümde devam, istismarda devam*'dan ibarettir.

Kurtuluşları için mücadele eden milletlerin, cihana ve hayata, bu kurtuluşa sistemli surette mani olan karargâhın gözlükleriyle bakmaları, bir *kuzu gövdesinin bir kurt kafası ile dolaşmak istemesi*'ne benzer. Bir kere, gıdasını, kurt başına göre arar ve kendini zehirlemiş olur, ikincisi de kurtlarla arkadaşlık edebileceğini zannederek, günün birinde, kuzudan başka bir şey olmadığını fazla acıklı bir surette anlar. Onun için, bu gibi memleketlere enevvel lâzım olan şey, kendilerine göre kafa, yani, cihana ve hayata, kendilerine uyğun gelecek bir şekilde bakmalarıdır. Bunu yaptıkları, yani kendilerine göre bir *hayatı telâkki tarzı*'nı tedvine başladıkları gün, *hak*'ın yanına *zafer*'i de çekmişler demektir.

●

Şimdi yalnz şunu ilâve edelim ki, *emperyalizmin, birleşmek ve dirije bir emperyalizm yapmak* işinde muvaffak olması için sadece böyle bir karar vermesi kâfi değildir. Bu sistemin esasında, menfaat yatar. Menfaatın ise, gözü doymaz. Hususi istihsal müesseselerinde de şimdiye kadar, kaç kere kartel'leşme teşebbüsleri görülmüş; fakat, bunların hemen hepsi, kâr norması kâfî gelinciye kadar yaşıyabilmiş, kâr tehlikeye girince, gene «gemisini kurtaran kaptan» denmiştir. Son bakır kartelinin hikâyesi meydandadır. Halbuki, *emperyalizm*, çok daha mürekkep ve çok daha şümüllü bir menfaat kategorisidir. Misal olarak Fransa'yı ele alalım. *Dörtler* kombinezonuna doğru kaymakla beraber, bunu ne büyük tereddütlerle yaptığını son haftalara ait vakalardan çıkarabilirsiniz. Bir emperyalist büyük devlet olmak itibari ile, Fransa'nın da diğerleri ile beraber yürümeğe mecbur olduğuna ne şüphe. Fakat, *Dörtler*'in arasında, sarahatan düşman bir İtalya

ve bir Almanya ile yalnız kalmak istemediği için, *hem Dörtler hem de bunlar haricinde Milletler Cemiyeti* taraftarı gözükerek, daha bugünden bir *Avrupa Demagojisi*'ne ihtiyaç görüyor.

Büyük devletleri bir araya getiren tek ve kuvvetli sebep, sermayedarlık nizamı ile bundan kuvvet alan emperyalizmin yıkılmaları tehlikesidir. Fakat, aynı devletleri birbirinden ayırmak için, birleşme zarureti kadar *kategorik* olmamakla beraber, binbir sebep vardır. Bunların başında da, büyük devletlerin sermayedarlık nizamına ve bundan kuvvet alan emperyalizme bağlı kalmak arzuları gelir. Mızrak çuvala sığmadığı gibi, birlik te *emperyalizm*'e sığmaz.

●

Millî kurtuluş inkılâbı'nın öndegelen mümessili genç Türkiye, *Dörtler Direktuarı*'na karşı Cenevre'de verdiği cevapla, inkılâbının *antiemperyalist* asliyetini bir an için olsun gözden kaçırmadığını ispat etmiştir. Cenevre'deki murahhasımız Cemal Hüsnü Beyin yaptığı beyanatta,bir sikletmerkezi vardır ki, İngiltere Hariciye Nazırı verdiği cevapta, bu siklet merkezine bilerek yanaşmamış ve cevabını, daha ziyade silâh meselesine doğru gene bilerek tevcih etmiştir. Türk murahhasının asıl anlatmak istediği şey, *büyük devlet* ve *küçük devlet* diye bir tasnifin bizce mevcut olmadığı ve *Dörtler* tarafından pişirilmiş bir karar aşının bizim tabağımıza *hiç bir zaman kotarılmıyacağıdır.* Hem müstemlekeciliğin hem de müstemlekeliğin aleyhinde olan, bunungerek iktisadî gerekse malî şartlarından yakından haberdar olan ve bu hususta bütün bir İmparatorluğun müstemlekeleşme tarihi ile Dumlupınar ve Lausanne için düşenleri şahit tutan Türkiye, *emperyalizmin bu gibi çelmelerine karşı İnkılâbının asliyeti ile mücehhezdir. Bir zırhın içine girer gibi şuurumuzla silâhlanmamız için, Sakarya'dan bir taş su içmemiz, Dumlupınar'ın bir avuç toprağını koklamamız, Lausanne'ın bir kaç yaprağını okumamız kâfidir.*

Gelecek sayımızda :

Ahmet Hamdi Beyin «*İktisadî Devletçilik*» adlı eserinin yeni çıkan ikinci cildi hakkında Şevket Süreyya Beyin tenkitlerini okuyunuz.

Ankara - Moskova - Roma. (1)

Yakup Kadri.

Sanat ve edebiyat.

Kızıl Rusya'da yeni bir san'at ve edebiyat meydana çıktığını iddia etmek vakti henüz gelmemiştir. Fakat, Soviyet rejimi, beşyıllık plânın muvaffakiyeti kadar, bir katıksız proletariya san'atının vücut bulmasına da çalışmaktadır. Senelerdenberi muhtelif san'at ve edebiyat teşkilâtları içinde, binbir iytina ile bakılan genç istidatlar, şimdi, epiyce yetişmiş ve inkılâp hizmetinde seferber edlmiş bulunuyor. Biz, Moskova'da iken bir genç romancı Beşyıllık plânın romanını, yani destanını hazırlamakta idi.

Son zamanlarda, Ankara'ya gelen müellif Nikolin'den işittiğime göre bu roma çıkmıştır; fakat, müthiş bir tenkit ve tarizle karşılanmıştır. Demek ki, çok beklenen bu eser müspet tesirini yapamamıştır. Yani kısaca muvaffak olamamıştır.

Gene Moskova'da bulunduğum zaman, bana, genç bir muharririn yeni bir piyesinden bahsettiler. Gittim, gördüm. Bu piyes, tam manasiyle bizim (Vatan ve Silistre) nin eşi idi. Baştan aşağı *trivial,* ve dağınık bir *melodram.* Tiyatronun rejisörü Tahirof'a fikrimi söylemekten çekinmedim. Beni tasdik etti: «Genç müellifin ilk tecrübesidir; belki sonra muvaffak olur. Piyesi bu hale getirinceye kadar neler çektim; ben bilirim.» dedi.

Rusya'da şano tertibatının tamamiyle yeni bir tekniğe istinat ettiğini her kes gibi ben de işitmiştim. Tahirof bu tekniğin mucitlerinden biridir. İnternasional bir sahne ustası olan Meyerhold'ün idare ettiği tiyatro o sırada tamirde olduğundan bu yeni tekniğe dair tam bir fikir edinemedim. Fakat, Tahirof'un gösterdiği küçük örneklerden bunun sahne san'atına neler ilâve ettiğini tahmin benim için pek kolaydır.

Elektrik ve makinanın bir nevi gözbağcılığı haline gelişi, adeta ruhlanışı, haddizatinde bir zanaat marifeti olan bu işe yüksek bir san'at kıymeti vermiştir. Bu iytibar iledir ki, meşelâ, Odesa'da seyrettiğimiz bir *Balet* bende, biraz da bu makina ve elektrik oyunları yüzünden, emsalsiz bir dram heyecanı uyandırdı. Öyle ki, Avrupa'nın muhtelif yerlerinde gördüğüm bir çok klasik Opera ve hâile parçaları hatırımdan çıktığı halde bu basit mevzulu ve sözsüz Balet'i hâlâ en hurda teferruatına kadar yaşayorum.

Resim ve heykeltraşlık sahasında hemen hiç bir şey görmediğimi söyleyebilirim. Yalnız şu var ki, gerek ressam ve gerek heykeltraş, basit malzemeyle, müzeleri, amele klüplerini, caddeleri ve bayram günlerinde hemen bütün sokak duvarlarını, meydanları süsleyen bezgilere, ilânlara, plaklara, rumuzlu şekillere son derece canlı bir tebliğ ve ifade

(1) Altıncı sayıdanberi.

kudreti vermiştir. Bu suretle «Art decoratif» denilen *bezgicilik*, büyük harfle «Art» - yani güzel san'atlar - mertebesine çıkmış ve yahut, güzel san'atlar bir bezgicilik zenaati derkesine inmiştir.

Gerçi, Kızıl artist için, ha san'at zenaat derkesine düşmüş, ha zenaat san'at mertebesine çıkmış, hiç bir mana ve ehemmiyeti yoktur. Elverir ki, yapılan şey büyük halk yığınları üzerinde inkılâp lehine bir his ve heyecan uyandırsın. San'at için san'at yapmak veya mahdut bir zevk ve kültür zümresine göre eser vücude getirmek; san'atı para gibi mahdut bir zümreye layık adetmek, Rusya'da, Kızıl inkılâp ideologlarının nefretle reddedeceği bir fikir irticai sayılır.

Onun için, Marxist Rusya'da san'at ve edebiyat tarihi, dünya san'at ve edebiyat tarihinin tamamiyle zıttına olarak, zenaatten san'ata doğru değil san'attan zenaate doğru bir seyir ve istikamet almaktadır. Orada, âlim gibi san'atkârı da halka gitmekten hiç bir kayğı menedemez. Bu hususta, onlar, bize ilk hıristiyanlık havarilerini hatırlatırlar. İskender Blok'a, bu hakikat herkesten evvel ayan oldu. Kızıl Rusya'nın ilk destanı olan «On ikiler» tam bir misyoner marşıdır ve yahut genç Aziz San Sebastiyen'in yanık çarmıh ilâhilerini andırır.

Rus şairi, Rus san'atkârı; kısaca Rus intellektüeli, ta, Puşkin'den, Konstantin Astakof'tan beri, prangalara, zindanlara, bitmez tükenmez sürgün ve gurbet işkencelerine rağmen kalbinin üstünde taşımakta olduğu bu ağır, kavurucu halk aşkı yoluna her şeyi feda edebilir ve etmiştir. Fakat, ruhunun, derin ve sıtmalı Islav ruhunun mistisismasını aslâ terk edemiyecektir. Şimdiden, onun dilinde *industri* bir din olmuştur; onun elinde makina bir İlâh haline girmiştir; ve inkılâpçılık onun gönlünde bir karasevdalının cezbesini andırıyor.

●

MAKSİM GORKİ.

Gorki, bana ilk defa, uzun boyu ve bir Versenjetoriks bıyıklarıyle, Lenin'in somaki mazolesinin taraçalarından, tıpkı ihtiyar cengâverin kale bürclerinden görünüşü gibi göründü. O gün (1 Mayıs) günü idi, ve mozolenin önünden milyonlar geçiyordu. Bana, bu milyonların her birinde Maksim Gorki'nin yarattığı insanlardan bir şey var gibi geldi. Adedin, çokluğun, verdiği bütün heybete rağmen, ayrı ayrı bakıldığı vakit, bu kasketli, kalpaklı erkek başları, bu çıplak veya mendilli kadın kafaları, bu eski püskü sırtlar, bu soluk çehreler, o büyük proletoriya zaferinin bu on dördüncü yılında bile, hâlâ Gorki'nin ilk gençlik, serserlik ve fukaralık arkadaşları gibi merhamet ve şefkate muhtaç görünüyorlardı. Gorki'nin kendisi de öyle idi. 160 milyon kişilik, engin bir ülkenin başına geçmiş adamlarla, Lenin'in somaki lâhdi üstünde yer almış olmasına rağmen onda da, onbeş yaşında iken yanında çıraklık ettiği Kızıl sakallı tablâkârdan henüz ayrılmış gibi bir öksüz sokak çocuğu hali vardı.

Netekim çok zaman yüksekte duramadı; aşağıya, sokağın hizasına indi. Şimdi, Gorki, sarı benzi, yuvarlak elmacık kemikleri ve bükülmüş kameti ile tam o geçenlerden biridir. Niçin büsbütün onların arasına katılıp gitmiyor? Belli ki, geçen kalabalık onu Lenin'in mozolesi kadar

tanıyor; halkın içinden, ona muhabbetle çevrilen yüzler, sallanan eller görüyorum; Gorki, Gorki! seslerini işitiyorum.

Gorki, Soviyet rejimin, muhafaza ettiği; hattâ ihtimamla muhafaza ettiği yegâne eski âbidedir. Fırkadan olmamasına ve belki inkılâbın ilk yıllarında yapılan bazı aykırılıklara karşı muhalif bir vaziyet almış olmasına rağmen, bugün, Gorki, Moskova'da tek başına bir büyük ev işğal eden; Moskova civarında geniş bir Villası olan yegâne talihli adamdır.

Gerçi, bu ulvî serseriler kralı, Moskova'daki konağında bir bekçi gibi oturuyor. Evle onun arasında hiç bir rabıta, hiç bir mülkiyet emaresi görülmüyordu. Perdesiz ve yarı çıplak bir odada, bir masa etrafında toplandığımız zaman, onun da, bizim kadar bu yere alışmamış bir yabancı hali vardı, ve bizimle konuşmağa başlamak için fırka'dan gelecek olan genç gazeteciyi bekledi.

Gorki, bu yeni Rusya'yı hazırlayan adamlardan biridir, ve bugünkü Rus edebiyatı, hele roman ve hikâyede, henüz onun eserlerine bir şey ilâve etmemiştir. Genç muharrirlerin hemen hepsi onun izinde ve gölgesinde yürümektedir. Hangi yeni Rus hikâyesini okursanız okuyunuz; hattâ hangi seyahat notunu; hangi kısa bir fıkrayı, mutlaka Gorki'nin «*Mistik - realisma*» sından bir şey bulursunuz.

Gorki'den bahsederken bu *mistik realisma* tabirini uydurmaktan kendimi alamadım. Zira, bu büyük muharrir, hayatı ve insanları yalnız oldukları gibi, görmek ve göstermekle kalmamış; bu korkunç ve facialı işin, titremeleri, yanmalariyle bütün sırmasını alıp vermiştir.

İnsanın ruhu bir uçurumdur. Buna, objektif bir gözle bakan adam, bize onun yalnız hendesî bir tarif ve tasvirini vermekle kalır. Gorki, böyle yapmamıştır. Bize bu uçurumdan bahsederken kendi baş dönmelerini de anlatmıştır.

Ona dedim ki, «(Üç kardeşler) ünvanlı bir eserinizde, hayatını bir cinayet üstüne kurmuş bir adam var. Bu adam, hiç bir dakika, hiç bir vicdan azabı duymadan ferih fahur yaşıyor. Bu, insan hakkında olduğundan fazla bir hetbinliğe delâlet etmez mi?»

Gorki, bana hayattan bir kaç misal gösterdi: «Bir adam tanırım ki, birini öldürmüş ve evinin duvarı içinde bir deliğe tıkmıştır. Bu adam o evde kırk yıl yaşadı ve öldüğü vakit, namuslu bir adama yapılan cenaze merasimile kaldırıldı. İşlediği cinayet te neden sonra meydana çıktı.» Sonra, gençliğimde, bir köylü kadının kocasını öldürtmek için kendisine nasıl para teklif ettiğini anlattı.

Lâkin, bunları söylerken, gümüşü Islâv gözlerine derin bir hüznün gölgesi çökmüştü.

Arkası var.

Teknik :

Elektrikli Türkiye.
IV.
Evvelâ enerji plânı

M. Şevki.

Memleket mikyasında ve ileri teknikli sanayia sahip olmak, Türk inkılâbının ispat edilmiş bir davasıdır. Artık anlaşılmıştır ki, bir memleket için yalnız ziraatçi demek, yalnız hammaddeci demek, birazda iktisaden esir, yarı müstemleke (hattâ Falih Rıfkı Beyin dediği gibi üçte ikisi müstemleke) memleket demektir. Türk kurtuluş ve inkılâp hareketinin tasfiyesini istediği zaten bu vaziyetten yani bu yarı müstemleke halinden kurtulmadan başka bir şey midir?

Ohalde bizim için mevzuubahs olan artık ziraatçi? sanayici? suali değil fakat ziraatle beraber kurulması ve yükseltilmesi kararlaşmış olan sanayiin nasıl kurulacağıdır.

●

Sanayi deyince akla evvelâ enerji (kudret) meselesi gelir. Çünkü insan hayvan ve nebat gibi sanayide yaşatan faaliyeti temin ve idame eden herhangi bir çeşit enerjidir.

Sanayiin şekilden şekile geçişi, vücude getirdiği içtimaî ve iktisadî değişmeler hep enerji meselesine irca olunabilir. Dünyanın en eski kültürüne malik Türk'ler şüphesiz ki, iki üç asır evvel de kendilerine yetecek kadar sanayie maliktiler. Sonradan neden bu yarı müstemleke vaziyetine düştüler? Bunun mihanikice izahı şöyledir: Çünkü sanayiin enerji menbaını mahdut ve pahalı insan kudretinden, bununla kabili kıyas olamıyacak derecede geniş ve ucuz olan diğer tabiî kudretler üzerine nakl edemediler. Mihanik bakımından insan, mahrukatı çok pahalı ve takati çok az olan termik bir makinedir. Bir mukayese noktası olmak üzere meselâ insan gıdasından birini teşkil eden eti alalım. Vasatî olarak 1000 kalori temin eden bir kilo etin fiatı Ankara'da kırk kuruştur. Yani bir kuruşla 25 kalori satın alıyoruz demektir. Halbuki bir buhar kazanını tagdiye eden 8000 kalorilik kömürün kilosu nihayet dört kuruştur. Yani bir kuruşla 2000 kalori satın alıyoruz ki, birinciye nazaran 80 defa daha ucuzdur. En ucuz insan gıdası olan ekmekte bile bu fark vasatî olarak 8 defa daha fazladır.

Bundan başka insanda düşünce (bunun ekseriya faidesiz yerlere sarf olunduğu takdir buyurulur), cinsi ve hayatî faaliyetler mihaniki randmanını da çok azaltır (meselâ yarım saatlik bir dans bir kaç yüz kilogram metrelik iş ziyaı demektir) nihayet teksif ve devamlı say kabiliyeti

de yoktur. (meselâ 24 saat bilâfasıla çalışamaz) bu şerait altında akla ilk gelen şey, pahalı mahrukat yakan, randımanı az olan bu makineyi ancak enmübrem, en lüzumlu yere hasretmek, ondan kaçınmak mümkün olan her yerde işi ucuz enerjili, hudutsuz kuvvetli diğer makinalara yaptırmaktır. İşte bugün milyonlarca insanı işsizleştiren, buna mukabil eskisinden çok fazla istihsal yapan sanayiin izahı bununla kabildir.

●

Harpten evvel dünyanın en büyük askerî devletini kuran ve her işi evvelâ bu gözlükten temaşa eden Almanya bizzat harp sanayii dahi hududa ve binaenaleyh düşman istilâsına en yakın olan Ren nehri mıntakasında kurmuştu. Faşist İtalya'nın da yine sivil sanayiini ve askerî sanayiini hudatlarına en yakın olan şimal kısmında, Milâno ve havalisinde kurmakta olduğunu görüyoruz. Çünkü Almanya'nın en mebzul ve iyi kömürleri, yani enerji manbaları Ren nehri sahillerinde olduğu gibi, Alpların yüksek seviyedeki sularını denizlere akıtan göller ve nehirlrin de İtalya'nın şimalinde bulunduğunu biliyoruz. Yani sanayi kuruluşunda her iki memlekette de; her şeyden ,hattâ millî mudafaa kayğusundan evvel enerji menbalarının hâkim olduğunu anlıyoruz.
Bu yüzden meselâ İtalya'daki elektrik kudreti istihsalâtı şöyle bir seyir takip etmiştir:.
1925 de 6 milyar 500 milyon kilovat saatten 6 milyar 100 milyonu idrolik ancak 400 milyonu termik santrallardan

1926 da	7	milyar	600	milyon	kilovat saatten
	7	»	200		» idrolik santrallardan
			400	»	termik srntrallardan
1927 de	8		100	»	» saatten
	7		800	»	idrolik santrallardan
			300	»	termik santrallardan
1928 de	8		900	»	» saatten
	8		600	»	idrolik santrallardan
			300	»	termik santrallardan
1929 da	9		700	»	saatten
	9		400		idrolik santrallardan
			300		termik santrallardan
1930 da	9		760	»	saatten
	9		500	»	idrolik santrallardan
			260	»	termik santrallardan

istihsal olunmuştur. Burada görülüyor ki, idrolik tesisat gündengüne büyüdüğü halde termik tesisatı 400 milyon kilovat saatlik istihsalden 260 milyona düşmüştür. 1930 senesindeki istihsala nazaran idrolik kuvvetler İtalya'ya enaz 7 milyar kilo yani 7 milyon ton kömür kazandırmıştır (beher beygir saatte yarım kilo kömür hesap edilmiştir) ki, bunun son senelerdeki düşük fiata rağmen kıymeti en az 85 milyon Türk lirasıdır. Buna mukabil Almanya'da meselâ 1929 da 30 milyar kilovat saatlik istihsalden ancak üç milyarı idrolik ve 27 milyarı termik santrallardan istihsal olunmuştur.

Şu iki misal bize çok güzel gösteriyor ki, sanayi kuruluşunda ilk nazarı itibare alınan şey memlekete göre en bol ve müsait olan enerji sistemidir.

●

Enerji diyince akla artık elektrik şeklinde olanı gelmelidir. Çünkü değil bir memleket veya mıntaka, şehir, hattâ büyükçe bir fabrikada dahi kudreti istihlâk yerlerine götürmek için en kârlı şekil budur. Meselâ su kuvvetile işleyen büyük bir fabrika tasavvur edelim. Su kuvvetile dönen çarhından istihsal olunan kuvveti ve hareketi meslâ mihaniki tertipler, dişliler, kayışlar ve kasnaklar vasıtasile ahize makinalara götürsek randıman nihayet % 35 olduğu hadle bu kuvvet bir dinamo vasıtasile elektriğe tahvil edilerek ahize makinelerine o tarzda sevk olunursa randıman % 80 - 70 arasında tutulabiliyor. Bu yüzdendirki sanayici memleketlerde elektrik kudretile işleyen fabrikaların başka kudretlerle işleyenlere nisbeti 90 nın daima üstündedir. % 100 miktarına olan yakınlığı ise o memleketin sanayice inkişafının derecesile mepsuten mütenasiptir. Bu nispet 927 sanayi tahririne nazaran bizim başıbozuk sanayiimizde dahi % 53 miktarını bularak diğer tekmil kudret tarzlarını aşmaktadır. Halbuki bu tarihten sonra memleket dahilinde kuvvei muharrike olarak elektrik istihlâkâtının nisbeti günden güne artmaktadır. Meselâ memleketteki elektrik santrallarının % 90 mikdarını teşkil eden belli başlı şehirlerimizde 1930 senesi ile 1931 senesi arasında umumî ve kuvvei muharrike olarak istihlâk vaziyeti şöyledir:

1930 senesinde:

	Abone fabrikalar adedi	Mecmuu sarfiyat Kwh.	Kuvvei muharrike sarfiyati
İstanbul	2379	62.232.000	33.166.000
Adana	16	362.000	212.000
Ankara	33	3.458.000	2.753.000
Bursa	200	936.000	627.000
İzmir	186	1.386.000	394.000
Konya	5	195.000	81.000
Kayseri	0	145.000	0
Samsun	8	294.000	4.000
Trabzun	0	263.000	49.000
Antalya	9	117.000	27.000
Yekûn	2836	69.388.000	37.213.000

1931 senesinde:

	Abone fabrikalar adedi	Mecmuu sarfiyat	Kuvvei muharrike sarfiyati
İstanbul	2974	70.730.000	40.042.000
Adana	29	566.000	355.000
Ankara	37	4.536.000	3.359.000

	Abone fabrikalar adedi	Mecmu sarfiyat	Kuvvei muharrike sarfiyatı
Bursa	250	1.089.000	823.000
İzmir	234	4.616.000	658.000
Konya	5	362.000	169.000
Kayseri	7	250.000	5.000
Samsun	24	390.000	169.000
Trabzun	30	267.000	56.000
Antalya	7	170.000	43.000
Yekûn	3597	82.976.000	45.709.000

Burada görülüyor ki, mecmu sarfiyat 931 senesinden bir sene evelisine nisbetle % 19,5 tezayüt ettiği halde kuvvei muharrike sarfiyatı % 22,2 abone olan fabrikalar adedi ise % 27 artmıştır. Yani gayri müsait fiat şartlarına ve hattâ bazı şehirlerde bir evvelki seneye nazaran fiatın artmasına rağmen sanayiin elektriklenmesi hususunda bizde dahi bir terakki vardır. Hariçte ve dahilde verdiğimiz bu misallerden çıkaracağımız netice ise, sanayi kuruluşunda elektrik enerjisinin evvelâ nazarı itibara alınması lâzımgeldiği, ucuz, genişlemeğe ve yayılmaya müsait bir enerji membaı tahakkuk ettirildikten sonra diğer faktörlerin aranılmasına geçilmesidir.

●

Şimdiye kadar kurulan sanayiimizde ne görüyoruz? Son günlerde Kayseri'de inşası takarrür eden pamuklu mensucat fabrikası müstesna olmak üzere bu hususun hiç nazarı itibara alınmamış, esasen takatları küçük olan fabrikalar daha ziyade pazar yerlerinde ve gelişi güzel kurulmuştur. Gümrük himayesi ve Teşviki sanayi kanunu bu fabrikaları, yüksek enerji tarifesine rağmen, belki zarardan kurtarmıştır. Fakat buna mukabil meselâ Dizel motorlarile işleyen santrallar dolayisile memleket bir hayli mahruk idhalâtı yapmış, fabrikaların yaşayabilmesi için bir hayli fedakârlıklarda bulunmuştur. Diğer taraftan sanayiin inkişafı da mahdut olmuştur. Bu başıbozuk teşekkül gine bu halile devam edip gidebilir. Fakat biz 1929 da istatistiklere nazaran şu idhalâtı yapmışızdır:.

59.850.000	Pamuklu mensucat
5.816.000	Keten mamulâtı
3.876.000	İpekli mensucat
17.906.000	Yünlü mensucat
2.044.000	Hazır elbise
20.200.000	Gayri mamûl demir
109.692.000	Yekûn

Cem'an altı kalem için 109 milyon lira harice vermişizdir. Bu altı kalem eşyanın hammaddesi memleketimizde mebzulen mevcuttur ve yetiştirilebilir, sanayiin teessüsü de derin ihtisaslara ihtiyaç göstermez.

Diğer taraftan düşünmek lâzımdır ki, bu idhalâta rağmen Türk köylüsü daha tamamen giydirilememiş, Türk ziraat ve sanayiinin istediği ve

memlekette kolaylıkla yapılacak basit aletler dahi temin edilmiş değildir. O halde bu kalemlerdeki ihtiyaçarımıza tamamen vefa edebilmek için bu yekûn birkaç misli kabarmak lâzımgelir. İşte bizim tebarüz ettirmek istediğimiz nokta, teessüsü zarurî olan bu sanayiin kuruluşunda diğer memleketlerde olduğu gibi evvelâ maliyet fiatını ucuzlatacak, istihsalâtı rasyonel bir şekilde temin edecek enerji membalarını tespit etmek ve sanayi plânını buna göre muayyen mıntakalarda temerkûz ettirmektir. Yani sanayi plânı daha evvel ihzar edilmiş bir enerji plânına istinat etmelidir.

Meselâ bu hususta Kayseri misalini nazarı itibara alalım. Kayseri pamuk mıntakasında değildir. Pamuklu mensucata vâsi mikyasta pazarda olamaz. Fakat su ile işleyen bir elektrik santralına maliktir. Daha yeni teessüs etmesine rağmen fabrikalara kilovat satış fiatı 5 kuruştur. Satış çoğalırsa bu fiat 3 kuruşa kadar düşürülebilir. Halbuki İzmir hem pamuk mıntakası dahilindedir, hemde mühim bir pazardır. Fakat fabrikalara satış fiatı kilovat saatte 12 kuruştur. Esasen satışı çok olan bu santralda ilâve edilecek tek bir fabrika bu fiatı nihayet 11 kuruşa düşürebilir. O halde arada 8 kuruş fark kalıyor. Bir kilo pamuğun temizlenmesi, boyanması, iplik haline gelmesi ve sonra dokunması için icap eden kudret enaz üç kilovat hesap edilirse fiat farkı 24 kuruş eder. Halbuki pamuk Adana'dan tedarik edilip Kayseri'ye gönderilse ve orada işletildikten sonra tekrar Adana'ya dönüp satılsa bile bu nihayet 2 şer kuruştan 4 kuruş eder ki yukarıki farktan altı defa daha ucuzdur. Bu itibarla fabrika yerinin intihabında enerjinin nazarı itibara alınmasında da büyük bir isabet var demektir.

Burada Kayseri meselesini ileri sürmemiz mutlaka sanai tesisatının pazar ve istihsal yerlerinden uzak olması lâzımdır şeklinde anlaşılmamalıdır. Bilâkis tekmil bu şartların birleştirilmesi ve meselâ enerji ucuzluğu ile beraber istihsalin yükseltilmesi lâzımgeldiğini bundan evvelki bir yazımızda izah etmiştik. Bu şartlar aranılıp muayyen iktisadî mıntakalar vücude getirilmekle beraber eğer arada bir tearüz vaki olursa enerji şartlarının nasıl birinci derecede müessir olduğunu izah etmek istedik. Yoksa memleketimizin bir çok mıntakaları ve bilhassa sahilleri hem müsait enerji, hem pazar, ve hemde istihsal şartlarını haiz olmak hassasına malik olduğunu biliyoruz. Yalnız bunlar bir ön proje ile işlenmiş olmalıdırlar.

KADRO, Harp sonu hareketleri içinde belli başlı, eşsiz ve müstakil bir yeri olan inkılâbımız etrafındaki fikir münakaşalarını açmış olan mecmuadır.

KADRO, Bu fikir münakaşalarının daima merkezinde kalmış olan mecmuadır.

KADRO'ya abone olunuz.

KADRO'ya abone bulunuz.

İşte bir roman:

«Yaban»

Dr. Vedat Nedim.

Yakup Kadri, asırların ufunet ve cerahatini içinde taşıyan büyük bir çıbana neşteri vurdu: Şimdiye kadar türk köyü ve türk köylüsü etrafında örülen *edebiyat maskesini* erkek bir jestle alaşağı etti.

Maskenin alaşağı edilmesinden hoşlanmıyanlar bulunabilir. Türk köyünü, cıvıltılar, şarkılar, kaval sesleri yeşiller ve sular içinde gösteren serabın bir anda yok oluvermesi rahatımızı bozabilir.

Yakup Kadri, hiç şüphesiz ki, münasebetsiz bir harekette bulundu:

Bizi, bir hamlede *hayal* âleminin cennetinden çekip, *hakikat* cehenneminin ateşine oturttu.

Muhakkak ki, o bir *(Halk düşmanı)*dır.

«İbsen»in meşhur piyesinde de, hakikati söyliyen doktoru, bundan menfaatleri zarar gören bir kaç herifin tahrik ettiği «*efkârı umumiye*», «halk düşmanı» diye taşlamaz mı? Hakikat, bu kadar acı ve katı söylenir mi hiç? Sen, bu kadar toy musun behey Yakup?

İstanbul'un monden Şişli âlemlerinde, Boğaziçinin veya Adaların sihirli tabiatı arasında geçen bir aşk macerası uyduramaz mıydın? Nene gerekti senin, türk köyünü san'atine malzeme olarak almak? Bıraksaydın, biz onu yine santimantal şairlerimizin bize gösterdikleri gibi tanısaydık ve avunsaydık!..

Ya... Ya... Avunsaydık, avunsaydık. Fakat daha ne vakte kadar bu avunmak?

Türk san'atkârının içtimaî rolü, bir şaklaban dadı olmak mıdır ki, şımarık, âvâre ve köksüz türk münevverini boyuna avutup dursun?

Sanatini inkılâbın emrine vakfeden San'atkâr, ancak böyle bir eser yaratabilirdi. Şımarık, âvâre ve köksüz türk münevverinin suratına ancak böyle bir *sille* aşkedebilirdi: *Yaban!*

Yaban'ı yazan adam, türk köyünü ve türk köylüsünü ne candan seviyor:

«*Yazıklar olsun, seni sevmesini bilmiyenlere, ey gamlı ülke!*»

Bu sevgi ne derin!. Bu sevgi ne içli! Ne özlü bir sevgi bu!

Sevmiyen anlıyamaz:

Yakup, bizi içine çektiği cehennemde, muhakkak ki, ilk önce *kendisi* yandı... Ve işte kafatasının potası içinde akot [*] haline gelen beyninden, böyle bu kadar *yakıcı* bir eser döküldü.

●

Yaban, Türk inkılâbının döğüşmek ve mutlaka yenmek mecburiyetinde olduğu bütün menfî unsurları içinde taşır.

Yaban, inkılâbın hedeflerine doğru uzanmış plâstik bir işaret parmağıdır: İşte, bir tabiat ve insan münasebeti ki, «Nuhtan evelki» şeklini muhafaza ediyor. Burada, insan, despot tabiatın boyunduruğuna vurulmuş bir iş hayvanıdır.

Kim demiş, türk köylüsüne tenbel ve miskin diye?

Türk köylüsünün, tabiatle çarpışmasında sarfettiği, daha doğrusu israf ettiği emek ve güç, herhangi ileri bir memleketin köylülerinkinden kat kat üstündür. Fakat bu devce boğuşmadan elde edilen *verim*, o kadar büçür, o kadar kısırdır ki, en iptidaî bir insan cemiyetinin en basit ihtiyaçlarını bile gideremiyor. İşte köylülük hayatımızdaki durgunluğun, yüzyıllarca yerindesaymanın sırrı buradadır.

Bu düğümü çözmek gerek...

Bu düğüm çözülmezse eger, türk köyünün *statik* karakteri, türk cemiyetine damgasını vurup gidecektir.

İleriye doğru yapmak istediğimiz hamlelerde, eteğimizin daima, bu düğüme sım sıkı bağlı bulunduğunu göreceğiz.

Bu düğümü çözmek gerek..

Türk köyündeki insanı, tabiatla döğüşmesinde iki kolu, kara sapanı, lâgar öküzü, bozuk tohumu ve üvendiresile yüzüstü ve yapayalnız bırakamayız artık..

(*) Narı beyza.

Ona *teknik aşısı* yapacağız.

Teknikle aşılanan köyün karşısında *tabiat*, efendisinin kamçısı altında sinen bir yabani kaplan gibi, kıvranacaktır.

Asiy ve serkeş tabiatı, köyün ileri tekniğine ve teşkilâtlı iş gücüne râmedeceğiz.

O vakit, yüksek verimli köyde insanlar çoğalacak, hayvanlar üreyecek, izbeler evleşecek, bozkır yeşilleşecek ve gülmiyen insan gülecek...

İleri tekniğin olgun yemişlerini ellerile toplıyan, gözlerile gören köylü, artık yobazların ve softaların safsatalarına kulak asar mı? İnkılâpçı aklın, an'ane ve görenek karşısındaki üstünlüğünü gören köylü, artık ileri münevvere *(Yaban)* diyebilir mi?

Muhakkak ki, ileri teknik, köyün, yaşayış, duyuş ve hayatı kavrayış tarzlarında da bir inkılâp yaratacaktır.

Köyün mukadderatını ellerinde tutan bütün o geri unsurlar, softalar, ağalar, murabahacılar birer birer tasfiyeye uğrayacaklardır.

Köy ve insanı feraha çıkacaktır.

●

Yaban, bizce ilk orijinal türk romanıdır.

Bu eser, herhangi yabancı bir dile çevrilirse, yine zevkle ve alâka ile okunur.

Yaban, türk edebiyatının *cihan edebiyatına* açılan *ilk* penceresidir.

Motifleri bu kadar orjinal olan, tekniği bu kadar ustaca olan bir eser Türkiye dışındaki san'at sevenleri de doyurabilir.

Napoleon, Göthe'yi ilk gördüğü zaman:

«*İşte bir insan!*» demiş...

Yaban'ı okuyan her ileri türk münevveri de:

«*İşte bir roman!*» diyecektir...

Varol! Yakup usta, ellerin nurdan kopsun!..

Türk dilinin ana çizgileri.

İbrahim Necmi.

En yeni, en ileri bilgi yolları, insanlığın tarihine bambaşka bir yön verdi. Medeniyetin ilk kaynaklarını Ortaasya'nın binlerce yıllık kuraklık yüzünden tanılmazlaşmış kıyılarında buluyoruz.

Tarihe ilk medeniyet atılışını veren toprağın ve budunun, dillerinde birinci kaynağı olduğunu seziyoruz. Avrupa'lıların yüzyıllardır aradıkları «İlk anadili» bir türlü bulunamıyordu. Türk dilini bilgi yollariyle derinleştirince bu ana kaynağın kendini göstereceğine inandıracak kadar köklü belirişler görüyoruz.

Kendi dilimizin yalnız bugününü değil, bütün geçmişini de aramak, herkesten önce biz, Türklere düşer. Alman'ların, Rus'ların, İngiliz'lerin araştırmaları önünde utanacak bir eksiklikle boyun eğemiyecek kadar kendimize güvenimiz vardır. Tarihin en yeni yolunu açan Türk görüşü, gene o teze dayanarak dil biliminin bu geniş araştırmasında çok yakından ortak olmalıdır ve olacaktır.

Bu araştırmalar, Türk dilinin dününü ve bugününü olduğu gibi ortaya koyunca insan bilgisinin eksik kalmış bir yüzünü görmüş olacağız, ki, bundan şimdiye kadar bulunamamış parlak gerçekliklerin doğacağı besbellidir.

Daha araştırmaların başında Türkçenin bir yandan - bütün Avrupa dillerini kucaklıyan - İndo - Öropeen diller bölügiyle, öte yandan da - eski doğu dillerinden çoğunun koynunda toplandığı Samî dillerle çok sıkı bağlandığını, o dillerde kaynağı bulunmıyan bir çok sözlerin kökleri Türkçede bulunduğunu görmüş bulunuyoruz. Bu araştırmalar ileri götürülünce, Türkçenin ne engin, ne zengin bir dil varlığını sakladığı güneş gibi belirecektir.

İşte Türk dili çalışmalarının başlangıcı, bu yeni ve ileri görüşte kendini gösterir. Günümüzden geriye doğru giderek, tarihin, Philologie comparé'nin, Paléontologie Linguistique'in: yardımlariyle bu yolda yürümek bizi çok geniş bir meydana doğru götürüyor. Bu meydanın ortasında Türk dilini, dillerin kaynadığı, dal budak verdiği bir ana güzelliği ve derinliği ile bulacağız.

Bugünden geriye doğru yapılacak bu gidişle birlikte, gene bugünden ileriye doğru da yürümek borcumuzdur. Dilimizin bilgi bakımından eskiliğini, özlüğünü, genişliğini meydana koyarken, yazı bakımından da yeniliğini, tazeliğini, anlatıcılığını ortaya çıkarmak gerektir.

Bu, ötekinin uzun zaman ve çalışma istiyen neticelerini beklemeden hemen yapılması gerek büyük bir iştir.

İşte «Büyük dil anketi» bu çabuk işi kolaylaştırmak için açılmıştır.

ANKET NE YAPACAK?

Büyük dil anketi, dilimizde bugün konuşurken, yazarken kullanmak-

tan kurtulmadığımız arapça, farsça sözlere karşılık aramak için açılmıştır. Bu ankete bugün kullanılmıyan, eski kitaplarda raslanan sözler girmiyecektir. Doğrudan doğruya türkçe karşılığı bilinen, herkesçe kullanılan sözler de girmiyecektir. Bu iki ucun ortasında kalan sözler, bunların üremeleri ve birleşikleri hesaba konulmayınca, aşağı yukarı 1000 kadar tutabilir.

İşte bu 1000 kadar söze Türkçe karşılık aranmaktadır. Ankete gelen karşılıklar, halk ağzından, eski kitaplardan derlenen sözler, hep bir araya konarak bunlarla bir «Osmanlıcadan Türkçeye karşılık kılâğuzu» yapılacaktır.

Bu kılağuz, bugünkü yazarlar için kolayca açılıp karşılığını bulmakta güçlük çekilen bir sözü türkçe anlatacak karşılıkları bulmağa yarıyacak bir el kitabı olacaktır.

Hergün 12 15 söz ortaya konarak yapılan listelerin bir çoğuna günlük gazetelerde karşılıklar yazılmış, bir takımının karşılıkları Dil Cemiyetinin bu işle uğraşan komitesinde sıraya bile konmuştur.

Ayda bir kere çıkan «Kadero» da bu listelerin karşılıklarını basmak, anket işinin istediği çabuklukla uyuşamaz. Bunun için okurlarımızdan bu listelere bulacakları karşılıkları doğrudan doğruya Ankara'da T. D. T. C. tine göndermelerini dileriz.

Karşılık bulmada göz önünde tutulacak noktalar şunlardır:

1. — Her söze karşılık ararken, o sözün düşünüşçe yakınlarını düşünmelidir. «Ümit» sözüne karşılık arıyorsak buna yakın olan «Emel, Arzu, Heves, Temenni» gibi sözleri, bunlar arasındaki ince ayrılışları düşünmeliyiz. O zaman bunlara göre karşılığını aradığımız sözün tam ne demek istediğini belirtmiş oluruz.

2. — Karşılık aradığımız sözlerin bir de aksi manasını aramak eyi olur. «Ümit« ile «yeis, fütur» gibi düşünceleri bir araya koyarsak bulacağımız karşılık daha doğru, daha canlı olur.

3. — Bulunacak karşılığın duyulmamış söz olması lâzım değildir. Yenilik atılışının ilk verdiği hızla, dilimizde karşılığı bulunan sözlere bile yeni kılıklar vermeğe çalışanları görüyoruz. Ötedenberi kullanılıp duran «sergi» sözü varken yenilik olsun diye «serim» demeğe kalkmak yersizdir. Elde kullanılır karşılığı bulunanları onlarla karşılamak en doğ ru yoldur. Böylesi bulunmıyan yerlerde yeni söz yaratma yoluna gidilebilir. Bunda da, elden geldiği kadar, her türkçe eki, en çok gördüğü işte kullanmak daha eyi olur.

«İrat» yerine «gelir» sözünü ötedenberi kullanıyoruz. Artık buna başka karşılık aramak istemez. Buna bakarak «masraf» inçin de «gider» diyiveririz.

4. — Karşılıklar, liste liste sıralandığı için her listeye bulunacak karşılıkları ayrıca yazarak, cemiyete göndermek, milletin en öz ve en ortak işi olan dil işinde emeğim geçsin diyenler için bir borçtur.

Okurlarımız arasında kimsenin bundan geri durmıyacağına inanıyoruz.

Bizdeki Azlıklar.

Burhan Asaf.

Hitler'in Almanya'daki yahudi azlığına karşı aldığı vaziyeti, telgarf haberlerinden takip etmişinizdir. Haklı haksız, sert yumuşak, bu hareketin manası, «çokluğa uymayan azlık, erğeç pişman olur» etrafındadır.

Garp milletleri, bizim kadar geniş gönüllü olmasını bilse idiler, hakkımızda zaman zaman tariz ve iftiranın taşına eğilmezdiler. Türk milletinin binlerce yıllık tarihî yürüyüşü esnasında azlıklara karşı gösterdiği civanmertliği anlıyabilmek için, Viyana muhasarasının yıl dönümü gibi vesilelerden olsun kaçınmakla, doğru görmeğe başlamak zamanı gelmiştir. Almanya'da hiç bir yahudi İspanyolca, hiçbir Polak Lehçe bilmez. Sorarsanız, hepsi de «Almanım» der. Ve her iki azlıktan da, Almanlığın gurur duyacağı büyük kafalar yetişmiştir. Buna rağmen, bir azlığın cezalandırılması gibi bir lüzum, koca Alman milleti tarafından da görülmektedir. Reifeisen kredi teşkilâtının tarihçesi, Alman köylerini Alman köylüsünün elinde bırakmak cehti ile başlar, Son hareketin manası ise, Beyaz Enternasyonal'i mühürlemekten ibarettir. Ve tekrar dikkat edilsin ki, dil ve kültür bakımından hiç bir arızanın kaydedilmesine imkân yoktur. Eloğlu, bunlarla iktifa etmiyecek kadar açıkgöz olduğu gibi millî menfaat hesabını çok daha ileri safhalarda arayacak kadar da titizdir.

Biz, kendi azlıklarımıza, doğru dürüst ve meselâ bir manavdan alışveriş edecek kadar bile dilimizi kabul ettirmek yollarını aramadık. Tatavla ile Tünel, Balat'la Fener arasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun cemaat serkeşliği, Aya Stafanos'un gevişini getirmekle meşguldur. Bir manavdan alışveriş edemiyecek kadar dilimizin dışında oturanlar, daha dilimizi öğrenecekler, daha kendi dillerini unutacaklar, daha bizim barsımıza girecekler ve daha, Galata'dan ve Galatalıktan vazgeçecekler!.

Almanya'daki yahudi aleyhtarlığı, umarız ki, bizimkilere bir ders olur. Türk kadar misafirperver olmak için, Türk kadar tarih içinde efendi millet olmuş olmak lâzımdır. Fakat, her misafirliğin sonu, ya evdekilere karışmak yahut misafirliği uzatmamak değil midir? Bizim azlıklar, evdekilerine karışmasını, şimdiyekadar hiç bilmediler. Çün ki bilmek istemediler. Fakat bundan sonrası için bunun samimî yollarını, biz göstermeden kendilerinin arayıp bulmaları, şüphe yokki, hem onların hem de bizim lehimizedir.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Sayı: 17
1933
İKİNCİ SENE

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Tevzi merkezi:

Muallim Ahmet Halit kitaphanesi
İstanbul - Ankara caddesi 83

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

Kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Bu eserleri okuyunuz:

İktisadî Devletçilik.
İkinci cilt.
Yazan: Ahmet Hamdi.

●

İnkilâp ve Kadro.

Yazan: Şevket Süreyya.

●

Yakup Kadri'nin son romanı:
Yaban.

●

Falih Rıfkı'nın ilk romanı:
Roman.

●

İş ve meslek terbiyesi:

Yazan: İ. Hakkı.
Gazi Terbiye Enstitütüsü muallimlerinden.
Basan: Kitap yazanlar kooperatifi.

●

Mektep kooperatifçiliği ve tasarruf terbiyesi.

Yazan: Şevket Süreyya.
Basan: Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti.
İkinci tab'ı çıktı.

●

Türk - Şark Tütünleri ve İhracatı.

Yazan: Habip Edip.

●

Türkive'de Ziraî kooperatif hareketi.

Yazan: İsmail Hüsrev.

Kadr'onun dağıtım yerleri:

Ankara'da : Akba, kitap evi.
İstanbul'da : Ahmet Halit, kitap evi.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

17

MAYIS

1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Bir münakaşanın manası**
Şevket Süreyya	**Don Kişotun yeldeğirmenlerile muharebesine kürsü politikacılığına, ve Cavit bey iktisatcılığına dair...**
Dr. Vedat Nedim	**Türk Devletçiliği İhtibas Devletçilliği değildir...**
İsmail Hüsrev	**Türk parasının kıymeti ve kemmiyetçiler.**
Burhan Asaf	**Washington - Londra.**
Şevket Süreyya	**İktısadi Devletçilik.**
Burhan Asaf	**Sanat'ın salamurası karşısında (Ankara Resim Sergisi münasebetile)**
A. Şefik	**12,000,000 liralık dahili istikraz tahvilleri neden en sağlam bir plâsmandır?**
Kronik	**Fende de İstiklâl..**

Yakup Kadri beyin hastalığı münasebetile bu sayımız yazılarından mahrumdur.

KADRO

Türkiye'de bir gençlik davası var mıdır? Olmasa bile olacaktır, çünkü bunu inkılâbımızın selâmeti istiyor. Başka memleketlerin gençlik teşkilâtları hakkında çok şeyler, burada bile söylendi. Yalnız geçerken şunu kaydedelim ki, Rusya ile İtalya'da, teşkilât içine alınmış gençlik inkılâp bekçiliği yaparken, Almanya'da teşkilâtlı gençlik bütün bir siyasî hareketi başarmıştır. Böyle bir gençliğin lüzumundan, bir İngiltere, ve bir Fransa bir müddet daha şüphe edebilirler ama, Türkiye için bu dava kıvamına gelmiştir.

●

Teşkilâtlı gençlik ne demektir? Uniformalar giymiş, sıra sıra taburlar haline gelmiş, tıpkı askerî kıt'alar gibi kumanda talimleri ve kumanda basamakları içine alınmış genç çağdakiler mi? Böyle bir gençlik, geçit resimlerinde para eder. Güzel gözükür, güzel yürür, parıltı ve manzara yapar. İşin bu, camekâncılık tarafıdır. Enerji israflarına yol açar. Üstelik, masraflıdır. Olunca, güzel uniforma, güzel kayış, güzel düdük, güzel techizat olmalıdır. Biz, camekâncılığın bütün cephe boyunca aleyhindeyiz. Bu işi, İtalyan'lar daha eyi başarırlar, çünkü teatral tarafları kuvvetlidir..

Bizce teşkilâtın içine alınacak olan gövdeler değil, kafalardır. Kumanda talimatları, kumanda basamakları, hep kafâlar için ve kafalara göre olmalıdır. Hem bunun bir sebebi de, bizim inkılâbımızın hakiki bir inkılâp olmasıdır. Kanlı cepheden kusursuz millet yapısına kadar bir yol uzanır ki, bunu sökmek uğurunda yapılan yürüyüşün heybeti bir iki sosyalist liderini Roma'dan kaçırmak için yapılan nümayişe hiç benzemez. Kanlı cepheden kusursuz millet yapısına kadar sığan sahaya, bir ad olsun diye «İnkılâp» diyoruz. Yoksa o, İnkılâp'tan da üstün bir şeydir. Ona bir milletin kendini tarih içinde buluşu da diyebiliriz. Ona bir milletin bütün cihana yepyeni bir görüş getirmesi de diyebiliriz. Ona bir milletin, kendi dili ve kendi tarihi içinde inanılmaz bir güç ile uyanırken, Millet istiklâli mefhumuna, ancak kendi tarihine denk gelen bir genişlik vermesi de diyebiliriz. Böyle bir davanın teşkilât içine alınmış neferleri, elbette süsün şatafatlı uniformala-

rına değil, ancak mesuliyet gibi ağır ve bedelsiz bir andın manevî zırhına girebilirler.

●

İnkılâbımızın bütün esaslarını, bütün gayelerini, teşkilâtına kafası ile bağlanmış bir Türk gençliğine belletmek. Üzerine aldığı mesuliyeti Büyük Nutuktaki son cümle ile ve Başbuğun dediklerini tekrar ettirmek suretile anlatmak. Ve sonra, ona vazife vermek. Yığın halinde vazifeler vermek. Bu vazifelerin millete yaptırılan büyük kalkınma işile niçin ve nasıl alâkadar olduklarını anlatmak. Bu vazifelerin memeket yapısında nasıl plân, iş ve ideal mafsallaşmaları yaptıklarını göstermek. Cephede seçme kıt'a ve seçme zabitin vazifesi nasıl zaferi bir manivelâ oyunu ile bir tarafa atmak ise, böyle bir gençliğe verilen vazifenin de tıpkı onun gibi olduğunu ispat etmek. İşte kurtuluş inkılâbının genç nesline, akıncı nesline, serden geçti nesline böyle bir terbiye verilmelidir. Bunu yaptıktan sonra uniforma meselesi kendiliğinden hallolur.

●

Gençliğin kendi kendine yaptığı hareketler olmuştur. Suç işlediği iddia ediliyor. Daha tabiî ne olabilir? Bir tünelin iki ayrı ucundan girip aradıklarını kaçıran ve birbirlerile çarpışan iki insan gibi, geçen Razgrat vak'asında, Türk gençliğile Türk zabıtası, biri yalın heyecan öteki yalın inzibat, karşı karşıya kalıvermişlerdir.

Gençliğin bütün bu hareketleri, vazife ve rol almak için çırpındığını gösterir. Onu teşkilât içine alarak istediğini vermekte gecikmiyelim. Düşünelim ki, nihayet hakkı olan bir şeyi istiyor. Ve sevinerek tespit edelim ki, olduğu gibi inkılâp davasına bağlanan bir gençlik, yalnız bizimkidir.

Bir Münakaşanın Manası.

Şevket Süreyya.

Milliyet gazetesinin «Millîci» si ile Kâzım Karabekir Paşa arasında başlıyan bir münakaşa, çok geçmeden, bütün Fırka matbuatını çevresi içine aldı. Tarihimizin en genç faslını geniş ve kucaklayıcı bir anlayışla, derinlik ve özlülükle iyzah etmek için, bu ne güzel fırsattı. Fırka matbuatına düşen şey, bir takım teferrüata sapmadan ve kronolojik mevzular üstünde çekişmeye dalmadan, Kâzım Karabekir P.ş. yı muayyen bir zihniyetin tipik bir mümessili gibi almak ve kendi imzası ile bütün illetlerini teşhir eden bu mümessilin şahsında, onun temsil ettiği zihniyeti, bir daha hortlamamak üzere, gömmek ve tasfiye etmekti.

Halbuki hiçte öyle olmadı. Hedef ve prensip meselelerinde daima zayıf ve daima dağınık kalan matbuatımız, bu davayı da - bermutat - daha ilk adımda bir tiraj meselesi haline sürükledi, daha ilk adımda, münakaşa, mukabil tarafın istediği teferrüat hattı üstünde saplandı ve matbuatımız bu «teferrüat üstünde çekişme» yi ya gizli ya âşikâr gene kendi namına istismar etmek için uğraştı durdu.

●

Karşı tarafın kendisini sürüklediği teferrüat cephesi üzerinde münakaşa kabul ettiği için bu cephe üzerinde saplanıp kalan matbuatımızın bu işte oynıyabildiği rol, sadece vakayiin naklinden ibaret kalmıştır. Vakayii yapmak ve yaratmak, büyük bir iştir ve büyük adamların işidir. Bu vakayiin lâalattayin nakil ve hikâyesi, hiç bir zaman bu yapılan ve yaratılan vakayie bir şey ilâve etmek değildir. Halbuki, bu tarihî münakaşada, İnkılâp cephesini müdafaa etmek isteyen herkese düşen şey, bu vakayiin sadece nakli değil, *iyzahı* idi. Kaldı ki, bu vakayiin bizzat onları yapan tarafından İnkılâp neslinin eline verilmiş öyle bir nakil ve iyzah nümunesi vardı ki (1), bu nümunenin ebadını muhafaza edemiye-

cek bir *nakilcilik*'in münakaşayı takip eden İnkılâp nesli nazarında evelden beyenilmiyeceği tabiî ve âşikâr idi. Netekim, öyle oldu. Üstünde durulması iycap eden en esaslı noktalar; ya bir kalem darbesi ile cerholunan yahut gelişigüzel toplanan bir takım hatıralar, hikâyeler ve kronolojik münakaşalar arasında kayboldu. Karşı tarafın, bilerek bilmiyerek, kendi imzası ile kendi aleyhine uzattığı, beri tarafın da kendi lehine ele aldığı en güzel vesikalar, fena yürütülen bir münakaşanın dağınıklığı ve teknik-sizliği içinde harcanıp gitti.

●

Çünkü:

VESİKA, lâalattayin kullanıldığı zaman hiç bir şey ifade etmez. Bir davada, vesika kadar mühim diğer bir şey vardır ki, o da, *vesikanın kullanılış tarzıdır*. Vakıa, vesika, hadisatın bir parçasıdır. Fakat biz bu parça ile bir «kül» lü, bir «bütün seyir» i iyzah mecburiyetinde kaldığımız zaman, ona, onun zahirî maddesinde belki de görünmiyen fakat zatında mutlaka mündemiç bulunan manayı izafe etmeğe, yani vesikanın kendisini iyzah etmeğe mecburuz. Aksi taktirde bu vesika, müdafaa etmeğe çalıştığımız davanın içinde tesirsiz veya hareketsiz kalabilir.

Çünkü «hadise» bir «seyir» dir, *dinamik* bir şeydir ama, vesika, ekseriya sadece bir «ân» ı *statik* bir vaziyeti aksettirir. Biz onu kullanırken onu «seyir» i içinde almaz, onun *dinamik* manasını mutalaa etmez, yani onu hadisenin *bütünlük*'üne bağlamazsak, bizzat vesikayı israf etmiş oluruz.

Meselâ, Kâzım Karabekir Pş. nın Millî Mücadele'ye iştirak ettiği âşikârdır. O, bu iştirakini, binbir mektup, telgraf, ordu emri v. s. ile tevsik edebilir. Fakat bu veskaların herbiri Kâzım Karabekir Pş. nın mücadelenin her hangi bir ânındaki *coğrafî* mevkiini gösterebilir. Bu, mücadeleye sürüklenen, Karabekir Pş. nın ruhu değildir. Maddesidir.

●

Çünkü:

Bir mücadeleye iltihak etmek, hiç bir zaman onu yaratmak de-

(1) Büyük Nutuk.

mek değildir. Bir hareketi yaratmak, o hareketin bütün doğum ağrılarını önceden kendi ruhunda duymak demektir. Kâzım Karabekir Pş. ise, Millî Mücadele'ye iltihak etmiş, ona maddesini vermiş fakat ruhunu, herzaman, tereddüdün ve opportünizmin elinde esir bırakmıştır. O, bu mücadeleye, itilmiş, bunun peşinden koşabildiği kadar koşmuş, fakat hiç bir zaman, nefsinde rütpesinden ve resmî salâhiyetlerinden geçmek feragatini gösteremiş, ruhunda kendinden bir inkılâp yaratmanın doğum ağrılarını, hiç bir zaman duymamıştır. Önceden kendi ruhunda ve sonra da hayatın seyrinde «*herşeye ve herkese rağmen*» yeni ve ileri bir inkılâp hamlesini, kendinden, hiç bir zaman şekilleştirmemiştir. Dün olduğu kadar bugün Wilson'cu olan Kâzım Karabekir Pş. nın, İnkılâba ne vakit karıştığını ve ondan ne vakit uzaklaştığını, bahse mevzu etmemelidir. Çünkü onun filvaki maddesi Millî İnkılâbımızın bir safhasına sürüklenmiş, fakat ruhu ve zihniyeti, esasen o inkılâbın herzaman ardında ve haricinde kalmıştır.

●

Zafer, mühim bir şeydir. Fakat bir zaferi bir *Millet hamlesi* hesabına istismar edebilmek, ondan da daha mühimdir. Tarih bize, hayatlarında zaferler kaydetmiş bir çok kumandan isimleri verir. Fakat bütün son devrin insanlık tarihinde, *bir zaferden bir Millet hamlesi yapmak kudreti,* tek olarak GAZİ'nindir. Bir askerî veya siyasî zaferin bittiği ve bir inkılâp hamlesinin başladığı noktada ise, artık ŞEF doğmuş demektir.

Kâzım Karabekir Pş. nın kumanda kudreti veya askerî hareketlerinin kıymeti hakkında teknik münakaşalar yapılabilir. Fakat ona yabancı olan, asıl, ŞEFLİK vasfıdır. O, Millî Mücadele'nin bir devrinde, belki bir kumandandı. Fakat ŞEF, hiç bir zaman olmadı.

●

Çünkü:

ŞEF, herşeyden evvel, hadisatın önünde giden adamdır. Önceden sezdiği, önayak olduğu cemiyet hadisesinin safhalarını bir kitabın yaprakları gibi perde perde açar, ve, o cemiyet hadisesinin her safhasına, kendi damğasını vurur.

Bir cemiyetin her ferdi, o cemiyetin inkişaf istikametlerini ayrı

ayrı seçebilir. Fakat bu seziş, bu fertlerden her birinin bir ŞEF olması için kâfî değildir. ŞEF, yalnız *sezen* değil, bu *sezişler*'i kendi iradesinde merkezleştiren adamdır. ŞEF, herzaman *müteaddidir*. Fakat onun bu taaddisi, kendi ruhunun ihtilâlci hamlelerini başka ruhlara sindirmek ve aşılamak hududunda tevakkuf edemez. Fazla olarak, bu aşılanmış ve tesir altına alınmış ruhları, sezilen hedeflere doğru istikametlendirmek ve birer hareket haline getirmek de lâzımdır.

ŞEF'te bu suretle *millî seziş, millî enerji ve millî hareket* kabiliyeti sentetize olur. Hareket, bütün cemiyet mikyasında genişler ve «*millî*» vasfını alır.

GAZİ, Millî Mücadele'nin ŞEF'idir. *Çünkü bu mücadeleyi, hem sezmiş, hem sirayetlendirmiş, hem merkezlendirmiş, hem de ona MİLLET ÖLÇÜSÜ'nü vermiştir.*

Bu mücadelenin daha ilk adımında. Erzurum'daki İngiliz nöbetçilerinin elinden cephane kaçırmak için bir takım haysiyet kırıcı kombinezonlara girişen, bütün idrak ufkunu Erzrum topraklarının yaylaları ile hapsedip «Aman! Mücadele etrafa taşmasın! Aman! Sivas'a varmıyalım! Kızılırmağ'ı aşmıyalım!» «Aman İstanbul'daki Meclisi Millî'ye herşeyi bırakıp mukadderata tevdii nefs edelim!» diyen, herzaman sürüklenen ve herzaman arkadan koşan bir Kâzım Karabekir Pş. da, *millî irade*, hiç bir zaman merkezleşmemiş, fakat herzaman parçalanmıştır.

●

Ancak ayda bir çıkan bir mecmua olduğu için, Fırka matbuatı ile Karabekir Pş. arasındaki münakaşaya karışmamış olan KADRO, İnkılâbımızın sistemli ve maksada uygun iyzahı işini, daima aynı ehemmiyetle işaret ve müdafaa etmiştir. Filhakika, sistemli ve maksada uygun bir iyzaha tâbî tutulmıyan bir Millî İnkılâbın, birgün ya bir demagog, ya bir kozmopolit, ya bir menfî ruhlu macera adamı elinde hüviyetini değiştirmesi ihtimali, her zaman varittir. Eğer meydanda Büyük Nutuk olmasa idi, o zaman bu ihtimali, hattâ artık bizi saran katî bir tehlike gibi iylân etmekte ve bütün İnkılâp neslini, Millî İnkılâbımızın mahiyet ve asaletini müdafaaya davet etmekte, birân tereddüt etmezdik (1).

(1) Bir İnkılâbı iyzah işi, bittabi her şeyden evvel bir *metot ve bir prensipler sistemi* işidir. Bir *İnkılâp Müzesi* ile bir *İnkılâp Enstitüsü*, bizde de şimdi bu işin derhal bir başlangıcı olabilir. İnkılâbın prensipler sistemi üstündeki fikirlerini daima iyzaha çalışan KADRO, onun teknik teşekküllerinden olan *İnkılâp Müzesi* ile *İnkılâp Enstitüsü* üstündeki düşüncelerini, ilerde bildirecektir.

Don Kişotun yeldeğirmenlerile muharebesine Kürsü politikacılığına, ve Cavit bey iktisatçılığına dair...

Şevket Süreyya.

Don Kişotun yel değirmenlerile muharebesi:

Don Kişot düşkün, fakat manyak bir İspanyol Asilzadesidir. Bütün düşkünlüğüne rağmen kendi damarlarında asîl bir Şövalye kanının dolaştığına inanıyor ve bu mani onu, bir gün bir takım gülünç maceralara sürüklüyor. Romanlarda okuduğu ve hikâyelerde dinlediği asîl Şövalyeler gibi o da Atına binmek, zırhını geyinmek ve arkasına uşağını alarak kahramanlık yollarında kılıcının taliini denemek istiyor. Adi bir köy meyhanesinde dalaverecı bir takım adamlar onun bu biçareliğini tahrik ediyorlar ve gûya Şövalyelik vaftizinden geçirdikten sonra Don Kişot'u kahramanlık maceraları yoluna salıveriyorlar.

Fakat işin hem gülünç, hem de hazin tarafı asıl bundan sonra başlıyor. Çünki busahte vaftizli Şövalye macera yoluna çıkarken güvendiği kımetlerin nasıl bir hayal mahsulü olduğunu bilmiyor. Halbuki onun bindiği *(Rosinant)* (1) hakikatte düştüğü yerden kalkamayan aç ve uyuz birt avla hayvanıdır. Don Kişot'un kuşandığı zırh ise, her deliğinden Şövalyesinin kadit olmuş vücudünü ve acıklı sefaletini gösteren hurda bir metadır.

Bu At her adımda bir defa çökecek, bu kadit süvari her çöküşte bir defa yerde sürünecektir. Bir zırh diye kuşanılan ve içine saklanılan o ariyet ve hurda meta sahibini, düşmanlarının kılıcından değil, sivri sineklerin iğnesinden bile koruyamıyacaktır. Efendisinin peşinde «aklı selimi» temsil eden, fakat ancak topal bir eşek üstünde gezdirilen biçare *(Sanşo Panşo)* (2) ise, Don Kişot'un kahramanlık zanettiği her sefalette onu beyhude yere hakikate davet etmeğe çalışacak, fakat «Mani» nin gafletin ve kadit olmuş ihtirasın önünde aklı selim, bu sefaletin makanizması bütün âleme ayân oluncaya kadar daima gölgede kalacak ve daima inkâr olunacaktır.

●

Ne ise Don Kişot güya kendisine Şövalyelik vaftizi yapılan köy meyhanesinden bir sabah gün doğarken macera ve mücadele yoluna çıkıyor sabahın alaca karanlığı içinde hayat uyanır ve sular ağarırken yolu, bir tepenin kenarında çarhları serin sabah rüzgârile alabildiğine dönen

(1) Don Kişot'un Atının ismi.

(2) - Sanşo Panşo - Don Kişot'un uşağının ismi.

Yel Değirmenlerine rastlıyor. Fakat bu yel değirmenleri uzaktan Don Kişot'un gözüne kılıçlarını çekmiş ve tehevvürle kendi üstüne saldıran devler gibi görünüyorlar.

Asil Şövalye derhal Rosinantı'nı mahmuzlıyor, zırhlarına çeki düzen veriyor ve her taraftan kendisine saldıran bu devlere meydan okumaya başlıyor:

— Her tarafım devlerle sarılmıştır. Kılıçlarına asılan, mızraklarını kaldıran bu hain canavarlara karşı kendimi göstereceğim. Asaletimi isbat edeceğim. Haydi ey kahraman Rosinantım! Beni zaferlerden zaferlere ulaştır! Haydi ey bana mâzinin yadigârı olan kılıç kesmez, kurşun geçmez zırhlarım! Beni düşmanlarımın hücümundan koruyun!

Don Kişot'un, uyuz atı, kadîd vücudü ve bir yığın hurdavattan başka bir şey olmayan hamulesile, mızraktan başka her şeye benzeyen bir değneği sallayarak yel değirmenlerine saldırdığını gören Sançu, Pançu, efendisine yetişmeğe ve ona hakikatı anlatmaya koşuyor. Fakat ne çareki efendisi, bu topal eşekle yürüyen aklı selimi çoktan geride bırakmıştır.

Fakat hikâyenin sonu malum.

Rüzgârın önünde var kuvvetile dönen bir değirmenin kanadı Don Kişot'u atile beraber alıp uzaklara fırlatıyor. Sançu Pançu yetiştiği zaman onu bir tarafta bir yığın halinde buluyor. Rosinant çoktan rahata kavuşmuştur. Don Kişot'un o kadar güvendiği zırhının ise, her deliğinden bir başka sefalet göze çarpmaktadır.

●

Servantes Don Kişot'u bir hikâye gibi yazdı. Fakat bu hikâyenin her «vak'a» sında bir «Beşerî zaaf» ın sembolü vardır. Bu hikâyede Don Kişot ne bir deli, ne de bir gülünç adamıdır. O sadece bir «İdefiks» i bir «Fikribâtıl» ı temsil ediyor. Bu fikribâtıl ise, onun *akan hayatın ardında ve haricinde kalan, hayatın seyri içinde artık tasfiye olunan varlığıdır.* Bir takım Şövalyelik romanlarının üstüne kapandığı senelerde ne atının çöktüğünü, ne zırhının delindiğini ne de şahsiyetinin kaditleştiğini fark etmeyen bu manyak Asilzadenin bir gün bir kanat darbesile kendi içine yıkılması zaten mukadderdi.

Akan hayatın ardında kalan ve artık o hayatın akışına uymayan fikirleri ve ölçüleri, adetâ bir paslı zırhı siler gibi bir kaç kelime kombinezonıyla parlatıp, hayat yolunda yarışa çıkarmak isteyen insan tipi her zaman görülmüştür. Hattâ yalnız son ayların Türk matbuatından bile biz bu çeşit fikir sürümlerinin bin bir misalini seçebiliriz.

●

Kürsü politikacılığı

Bir Darülfunun Müderrisi yazıyor (1):

«- Gençler! Size sokulan devletçilik fikirlerini dikkatle tetkik ediniz.

(1) - İnkılâp devletçiliği ve İhtilâl devletçiliği. Yazan: Müderris İbrahim Fazıl bey. Akşam gazetesi 13/4/933.

Üzerlerindeki alâmeti fârikalara bakınız. Keskin gözleriniz bunları kolayca seçecektir.

«Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmak» ve «Milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği işler» damğasını taşıyan devletçiliği can evinize sokunuz. O sizi ve memleketi refaha ve mamuriyete götürecektir.

Bütün iktisadî faaliyet sahalarının devlet eline geçmesini iddia eden nazariyeleri uzağa atınız. *Bunlar memleketi anarşiye götürecek olan bir sosyalizmden başka bir şey değildir.*» (2)

Kürsü politikacılığı az kullanılır fakat, manası muayyen bir tâbirdir ve kısaca ammeye karşı söz söyleyen birinin, kendi zamirini bir takım kelime ve cümle kombinezonları arkasında gizlemesi, müphem bir takım hedeflere ve isimleri tasrih edilmeyen bir takım düşmanlara karşı müphem bir takım ittihamlarla kalabalıkları tahrik etmesi demektir.

İbrahim Fazıl beyin yukarıdaki satırları Kürsü politikacılığının karakteristik bir misalidir. Çünki onları yazan evvelâ bir liberaldir. Daha kötüsü çok müsamahalı bir liberaldir. Devletçiliğin ne şu şekli ne de bu şekli ile hiç bir ruhî alâkası yoktur. Ve devletin İktisadî hayata müdahalesinin tam yirmi senedenberi aleyhinde bulunduğunu bir kürsü üstünde bile iddia etmekten daha düne kadar çekinmemiştir (3)

Zaten bunun en büyük delili, Türkiye'de Devlet Maliyesinin ve İktisat işlerinin kayıtsız ve şartsız ecnebî sermayesi hesabına çalıştığı Meşrutiyet senelerinde, bu menfur rejimin malî ve İktisadî esaretine karşı, taşıdığı Türk İktisatçısı sıfatının vicdanî mes'uliyetini duyarak bir tek satırla olsun tenkit ve isyanını ifade etmemiş olmasıdır.

Fakat Fazıl bey, kendi ahlâk haline gelmiş liberalliğini ve Devletçilik aleyhtarlığını, iş başa düşünce pekâlâ maskelemesini biliyor. Çünki günün modası bunu icabettirmiştir. Bu maskeleme taktiği ise gayet basittir: *«Bir İhtilâl, bir de İnkılâp devletçiliği vardır. Ben İhtilâl devletçisi değil, İnkılâp devletçisiyim» diyor.*

Fakat her kes bilir ki, İhtilâl ve İnkılâp ayrı ayrı şeyler değildir. Bunlar bir cemiyet hadisesinin müteradif ismidir. Hattâ bütün ecnebî dillerinde gerek İhtilâl, gerek İnkılâp mefhumunu vermek için yalnız bir tek kelime vardır: Revolution.

Sonra yine herkes bilir ki, meselâ, Fransız büyük ihtilâli denilen hadise, 1789 on dört temmuzunda Bastil önünde başlayıp ertesi gün Tüyleri sarayı önünde biten bir sokak macerası değildir. Fransız milletinin, 1789 dan 1848 e, hattâ 1871 e kadar uzanan bir tekâmül ve istihale seyridir. Bu seyrin filân safhasına Fransız İhtilâli ve filân safhasına Fransız İnkılâbı denildiği henüz işidilmemiştir. Aynı suretle bugünki Rusya, bugünki Almanya, hattâ bugünki İtalya birer inkılâp içinde yaşamıyorlar mı? Nihayet Türk milleti, seyrinde tecanüsünü hiç bir zaman kaybetmeyen, mahiyetinden hiç bir zaman inhiraf etmeyen müselsel bir inkılâp seyri içinde değil midir. Fransız inkılâbını Fransız ih-

(2) - İstanbul'da Türk İktisatçılar cemiyetindeki konferansları bilenler İbrahim Fazıl beyin bu ittihamlarının kimlere tevcih edildiğini pekâlâ anlarlar.

(3) - Vakit gazetesi - Sadri Ethem beyin makalesi. Sahife 3 süntu 1, 2.

tilâlinden veya Türk inkılâbını Türk İhtilâlinden hangi hudutlar ayırır? İhtilâl devletçiliği demek, Rus ihtilâlinin devletçilik tarzıdır demek te İhtilâl ve İnkılâp mefhumlarının birbirinden ayrılmasına hak vermez. Çünki Rusya'daki devlet sisteminin ta 1847 denberi taayyün etmiş hususî bir ismi vardır: Proletarya Diktatorluğu!

Fakat hayır. Fazıl bey bunları pekâlâ bilir ve onun hedefi, ne Proletarya Diktatorluğu, ne de Fransız veya Alman ihtilâlidir. O sadece Türkiye'de Liberalizmin husufundan korkuyor. Ve tenkit hedefi doğrudan doğruya Türk inkılâbının devlet telekkisidir.

O halde bilinenleri bilmemezlikten gelmek ve hedefe adım adım yaklaşmak lâzımdır. Onu bu sahada tahrik eden, ona cesaret veren sebepler de yok değildir! O halde Halk Fırkası programının devletçilik maddesinde yazılı olan (37) kelimeden (26) sını attıktan sonra (11) ini almak ve onları da şöylece maksada uygun bir şekilde parçaladıktan sonra:

«Gençler! Amanın! Bir takım hain devler etrafınızı sarmıştır! Onlar memleketi anarşiye götürmek istiyorlar! Bütün iktisadî faaliyetleri devlet eline vermek istiyorlar sakın onlara kulak asmayın!»

diye hakkı zalimlere karşı koruyan bir kahraman edası takınmak..... Fakat işte Kürsü Politikacılığı budur.

Bu politika Darülfünun kürsüsünde yirmi yıl hakikaten çeşitli tezahürler arzettikten sonra nihayet Türk İktisatçılar cemiyeti kürsüsünde de kendisini göstermiş, fakat ne çare ki burada muhterem Müderrisin zafer sedası:

— Amanın! Bana verilen cevapları talebelerim duymasın! Sonra otoritem mahvolur!.

şeklinde garip bir asabî teheyyüce inkılâp etmiştir.

●

Fazıl beyefendi,

Memleketi anarşiye götürenler kim? Devletin bütün İktisadî faaliyetleri eline almasını ve fert hakkını mahvetmesini isteyenler kim? Size verilen cevapları işitmesinler diye Konferans salonlarının kapılarını yüzlerine kapadığınız (1) gençleri kimler üzerine tahrik ediyorsunuz? Yoksa sakın siz de bir Yel değirmenleri hücumu yapmış olmayasınız? Sizin önünüzde ne bir takım Devler, ne de *memleketi anarşiye götüren bir takım vatan hainleri* vardır. Bunlar sizin ancak vehminizin ve iman teşettütünüzün mahsulleridir.

Hayatın ardında ve hayatın haricinde kalan bilgileriniz ve ileri bir devlet rejimile bittabi kabili telif olmayan menfaatleriniz sizi hata yoluna atıyor.

Fakat Kürsü Politikacılığı ne kadar kolay yapılırsa, okadar da kolay demaske edilebilir. İşte şimdi sizin bir istinatgâh gibi, fakat maksadınıza göre tahrif ederek kullandığınız Hark Fırkasının Devletçilik maddesinin aslı ile, bizi hedef tutarak memleketi anarşiya sürüklediğini

(1) Bu meselenin tafsilâtını icap ederse yazacağız.

iddia ettiğiniz devletçilik telkinlerimizi karşılaştıracağım (2)

Halk Fırkası programının 1 inci maddesnin C fıkrası şöyledir:

«Ferdî mesaî ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği işlerde - bilhassa İktisadî sahada - devleti filen alâkadar etmek mühim esaslarımızdandır».

Şimdi şu, memleketi anarşiye götüren ve bizim müdafaa veya tasvip ettiğimiz devlet telekkisinden bir kaç cümle verelim:

«Bu itibarla serbest sermayenin gerek toprak, gerek sanayi, gerek mübadele sahasında randmanlı çalışabileceği teşebbüsleri serbest bırakmakla beraber, bunun haricinde kalan ve henüz işlenmemiş olan millî enerjiyi, yüksek teknikli yeni bir millî iktisat temeli üzerinde teşkilâtlandırmak mecburiyetindeyiz».

— İnkılâp ve Kadro Sahife :112 —

«Plânlı iktisat nizamı ancak bir *millî* iktisat nizamıdır. Fakat bu nizam *millet içindeki bütün iktisadî unsurları ve bütün iktisadî faaliyetleri tamamile içine almaz. Millî İktisat sistemi içinde tanzimden bir faide memul olmayan küçük sanayiin, perakende zirai teşebbüslerin, dağınık esnafın ve el işçisinin, hattâ mevcudiyeti millî iktisadiyatın gidişile tearüz etmeyen diğer daha geniş ticaret ve sanayi teşebbüslerinin millî iktisat plânı içine alınmalarını hattâ manasız bulur.* Bu itibarla millî iktisat rejiminde plân dahiline alınmış *büyük istihsal ve mubadele branşlarının yanında serbest köylü, ticaret ve san'at erbabı da mevcudiyetlerini koruyabilir*».

— Kadro mecmuası No. 5 Sahife 9 —

«Türkiye'nin içinde bulunduğu millî kurtuluş hareketi noktayı nazarından *plân ancak, memleketin başlıca iktisat mıntakalarında faaliyette bulunan* ve millî İktisadiyatın mukadderatına hâkim olup onun vasfını ve mahiyetini tayin eden *başlıca iktisat branşlarının tanzimi veye kuruluşu şeklinde ifade edilebilir*».

— Kadro mecmuası No. 5 Sahife 9 —

Bu cümleleri istenildiği kadar uzatabilirsiniz.

Fazıl beyefendi,

Halk Fırkasının devlet telekkisile bu telekkinin izahı üstünde bizim yaptığımız neşriyatı karşılaştırdım. Zannediyorum ki, *şimdi size düşen, ya bizim devletçiliğimizin memleketi anarşiye götüren hâin ve komünist vasfını isbat etmek, yahut daha ilk kanat darbesinde iki kat olmuş vücudünüzü, delik deşik zırhınıza bürüyüp birbirini tamamlayan bu iki «aynı cins» telakki arasından çekilip gitmektir.*

Çünki ortada ne bir İhtilâl devletçiliği, ne de bir İnkılâp devletçiliği vardır. Ortada olan bütün şartları ve vasıfları kendine hâs bir *Türk dev-*

(2) Bu yazıda biz İbrahim Fazıl beyin sadece «bazı devletçilik taraftarları memleketi anarşiye götürüyorlar» ittihamını tahlil ediyoruz. Kendisinin diğer iktisadi telekkileri ve umumiyetle iktisat tedrisatı üzerinde münakaşayı daha sonraya ve kendilerinin arzu buyuracakları bir zamana talik ediyoruz.

letçiliğidir. Ve bu devletçiliğin prensipleri Türk cemiyetinin içinde yaşadığı tarihî şartların hülâsası ve mahsülüdür. Yani orijinaldır. Taklit, intihal veya nakil değildir (1).

●

Cavit bey iktisatçılığı :

Bazan çok büyük sözlerin veya çok dolambaçlı iddiaların altında çok basit hakikatlar gizlidir. İbrahim Fazıl beyin «İnkilâp devletçiliği veya İhtilaâl devletçiliği»... ilâh kombinezonları altında saklanan mâna da bu basit hakikatlerden biridir: *Cavit bey İktisatçılığı!*

Burada harp sonu lehçesinin bazı kelimeleri, Halk Fırkası programının bazı ibareleri ve nihayet demaske olmuş bir münakaşa tekniğinin bir takım oyunları, İbrahim Fazıl beyin manevî şahsiyetini teşkil eden ve ondan ayrılması kabil olmayan Liberal, yani Anti etatist bir görüş tarzı nın ve bir zihniyetin maskesi olarak kullanılmışlardır.

Cavit bey iktisatçılığı üstünde Kadro kendi telekkisini daha evvel de söylemiştir:

«Metot itibarile Avrupa'lı olmakla beraber millî taharrilerden gıda almayan, yani bizim için doğru olmayan, orijinal bir İktisat ilmi, yani revizyonsuz bir *Colson* bir *Charl Gide* ancak bir *Cavit bey iktisatçılığı* verir».

«Cavit bey iktisatçılığı bir müstemleke iktisatçılığıdır. Cavit bey iktisatçılığı için sadece avuç açmak ve sadece hayaiyet fedakârlığı etmek kâfidir. Cavit bey iktisatçılığı için Galata Bankerliğinin kirli havasını bilmek ve bu havaya tahammül edebilmek kâfidir.» (2)

Şimdi de şunu ilâve edelim, Cavit bey iktisatçılığı Meşrutiyet Türkiyesinin İktisadî siyasetidir. Bu ktisat siyasetinin ana hatları şöyle hülâsa edilebilir:

1 — Garp sermayesile geniş ve müsamahakâr teşriki mesâî. Ecnebi sermayesinin imtiyazlar verilmesi suretile celbi. Meşrutiyet teâmülleri dahilinde istikrazlar.

2 — Gümrüklerde serbesti ve yahut himayenin ancak bazı gıda maddelerine tatbiki.

3 — Düyunu umumiyeye sadakat ve borçları kayıtlar ve şartlar göstermeden (3) kabul etmek.

4 — Osmanlı Bankası imtiyazlarının masuniyeti ve Devlet bankası Fonksiyonlarının bu bankada toplanılması.

5 — Dahilde İnhisarlardan kaçınmak.

6 — Millî sanayi tesislerinden müctenip bulunmak (4)

---

(1) Devlet mefhumunu telekki tarzı hakkında «Sahife 103, 113 İnkılâp ve Kadro Yazan: Şevket Süreyya.

(2) Kadro No. 14 Sahife 11.

(3) Bu zihniyetin Lozan müzakereleri esnasında nasıl bir takım tezahürler verdiğini ve milli hükûmet murahhaslarına karşı nasıl mukavemetler çıkartılmaya çalışıldığını herkes hatırlar.

(4) Meşrutiyet politikasının bu sahadaki hareket tarzları malûmdur.

7 — Türk unsurlarının iktisadî rollerini daha ziyade Rum, Ermeni ve saire gibi ekalliyetlerin ecnebi sermaye ve emtiasına mutavassıtlık rollerini kazanmak ve benimsemekle tahdit etmek.

Bu maddlere daha çok şeyler ilâve edilebilir.

Bu menfur Meşrutiyet İktisatçılığı ve Cavit bey zihniyeti, meşrutiyetin bitişi ve Cavit beyin Nezaret sandalyesinden çekilişi ile sona ermiş değildir. Millî kurtuluş hareketinin zaferi ve Lozan mücadelelerinin kazanılışından sonra da bu telekki sistemi zaman zaman Türk vatandaşının fikrî saffetini bulandırmamış değildir.

Bir aralık bu zihniyet 1908 İnkılâbının kahrımanı sayılan eski ittihat ve terekki fırkasının, Lozan'dan sonraki devirde de sekter vaziyetlerini muhafaza eden bazı mümessillerinde göründü.

Bu gizli meşrutiyetçilik sadece bir kısım insanların veya bir kısım fırkaların program gıdası olmakla da kalmadı. Devletçiliğe karşı geniş bir liberalizm günden fırka hareketleri arkasından Şark Vilâyetlerinde feodalizmin ve her tarafta irtica anasırının, ecnebi sermayesi ajanlarının isyan ve ihtilâli parladı (1925)

İrtica en sağ cenahından, şeyhlerden, mütegallibelerden, opportunistlerin (Eecnebî sermayesi mümâşatçılarının) en münevver anasırına kadar *İnkılâbın derinleşmesi karşısında menfaatleri bir olan* İktisadî tabakalar çeşit çeşit harekete geldiler. Silâh elde isyanlardan, Kudetalara, Kamplolara kadar her cins vasıtalara başvuran vahşi bir «*aksi inkılâp*» (1) dalgası esdi.

Son takriri sükûn devresi, bu iki zıt temayülün, yani meşrutiyet zihniyeti ile derinleşen İnkılâpçılığın çarpışmalarile doludur.

●

Hayır Fazıl bey hayır! Bir takım cümle kombinezonlarına neden lüzum görüyorsunuz? Ne İnkılâp devletçiliği, ne İhtilâl devletçiliği; kısaca

AÇIK VE CESARETLİ DEVLETÇİLİK.

Açıklık ve fikir cesareti..... İşte sizinle bizim aramızda müşterek olmayan asıl budur!

(1) Aksi inkılâp «Contre revolution» manasında kullanılmıştır.

Türk Devletçiliği İhtibas devletçiliği değildir...

Dr. Vedat Nedim.

13 Nisan 1933 tarihli *Akşam* gazetesinde müderris *İbrahim Fazıl* imzalı ve «*İnkılâp devletçiliği, ihtilâl devletçiliği, değildir*» adlı bir yazı çıktı.

Bu yazı, bir iktisatçıdan ziyade, bir pisikopataloğu daha ziyade alâkadar edebilecek mükemmel bir *ihtibas* hadisesi örneğidir.

Malum olduğu üzere, *tabiî* bir surette tatmin olunamıyan duyğu, hırs ve düşüncelerin herhangi bir sebeple *şuuraltına* tazyik edilerek itilmesine «*ihtibas*» deniliyor: *Verdraengung. Refoulement.* Her ihtibas, bu tazyikten kurtulmak ve şuuraltından dışarıya fırlamak için kendisine bir menfez arar.

Fakat ihtibasa uğramış duyğu, hırs veya düşünce, *doğrudan doğruya ve saf* olarak giderilememek imkânsızlığı karşısında olduğunu sezince, *şuuryüzünde* tahrif edilmiş şekillerde tecelliler yapar. Meselâ, bir kadına olan tutgunluğunu, tabiî bir surette gideremiyen ihtibaslı bir aşıkın kendisini içkiye, kumara vurması, aklını oynatması veya kendini öldürmesi gibi... (Kara sevda)!.

●

«*Kırk yıllık Yani, olur mu Kâni?*» denildiği gibi, Liberal mektebin herhangi bir sadık misyonerinin de su katılmamış, integral bir devletçi olmasına imkân var mıdır?

Fakat ne çare ki, *liberal mektep,* iflâs borusunu çoktan cihan mık yasında çalmış bulunuyor.

İktisadî inkişaf, liberal nazariyeleri çiğneyip geçince, ferdî menfaatin en iyi ve en tabiî bir *nâzım* olduğu iddiası hadiselerle tekzip olunca, Devletin iktisat işlerine karışmamasından *fayda* değil, *zarar, intizam* değil, *anarşi* doğunca liberalizmin de ihtibas devri başlamıştır.

Kapitalist iktisat sisteminin *başıboş* inkişafından zarar gören sınıflarda liberalizmin ihtibas hadisesi başlıca iki şekilde tecelli etmiştir:

Cihan pazarlarının serbest rekabet meydanında başabaş güleşemiyen sanayiciler ve ziraatçiler *müdahaleciliğe*, yine serbest mücadele sahasında sırtları yere gelen amele sınıfı da *sosiyalizme* taraftar oldular:

Bunların ikisi de liberalizm bünyesindeki inhiraflardır.

Liberalizmde esas olan «*ferdî hürriyet*» mefhumu, müdahalecilikte burjuva sınıfı içindeki muhtelif zümrelerin hürriyeti, sosyalizmde ise amele sınıfının hürriyeti şeklinde yaşamaktadır. *Liberalizmin tanımadığı «millet» mefhumu, müdahalecilikte ve sosyalizmde de yoktur. Her ikisinin de kımıldatıcı kuvveti, sınıf menfaatidir.*

Sınıf menfaati, ihtibasa uğramış liberalizmde fert menfaatinin yeni libasıdır.

Kapitalizmin geliştiği memleketlerde istihsal vasıtalarına malik olan ve olmayan iki sınıfın varlığı, aynı zamanda bu iki sınıfın menfaatlerine uygun iki *ayrı* siyasetin doğumuna sebep oldu. Ve *Devlet*, her ikisinde de, kendi sınıf siyasetinin bir *icra âleti* telakki edildi:

Müdahalecilikte devlet, burjuva sınıfı içindeki zümrelerden kâh bunun, kâh şunun menfaatlerine, sosyalizmde ise Devlet, amele sınıfının menfaatlerine cevap veren bir vasıtadır.

İktisat ilmini, fizik, riyaziye ve tıp gibi aynen Avrupa'dan ithal den kürsü ulemamız Türkiye'yi de bu gözlüklerle tetkike kalkışınca, liberalizmin azmanı olan telakkiler büsbütün patolojik eb'at alıyor!.

Çünkü Türkiye mevzuu, hiç te kapitalizmin geliştiği memleketlerdeki içtimaî ve iktisadî şartlardan doğma nazariyelere göre mütalea olunmaz. Nihayet mutlak ve mücerret bir iktisat ilmi de yoktur:

Bugünün iktisat ilmi, kapitalist iktisat sisteminin ilmidir.

Meselâ, «*Fena para, iyi parayı koğar.*» nazariyesini mutlak bir kanun olarak Darülfünunda tedris eden profesörlerimiz, Şark Vilâyetlerinde kâğıt paranın gümüş ve altın parayı bütün bir müddet koğamamış olmasını, taleblerine acaba nasıl izah ediyorlar?

Türk şeeniyetine hâs bir *Devlet* telakkisine, Türk şeeniyetine hâs bir *millet* telakkisine, Türk şeeniyetine hâs bir *iktisat* telakkisine

dayanmıyan görüşler, daima yama, daima taklit, daima sahte, daima makiyaj kalmağa mahkûmdur.

Türk Devletçiliği, (millet) şeeniyetine dayanır. Garp devletçiliği — ister kapitalist ister sosyalist olsun — sınıf şeeniyetine dayanır.

Garpte millî iktisadiyat denilen şey, sadece bir *sınıf* iktisadiyatıdır.

Millet iktisadiyatı, millî kurtuluş hareketini yapan *Türkiye'de* doğacaktır. Halbuki, İbrahim Fazıl bey, Türk inkılâbının orijinalitesine inanmadığı için, Türk şeeniyetini garp nazariyelerinin donmuş kalıpları içine tıkamak istiyor. Ve karşımıza tamamile *karikaturize edilmiş* bir Türk Devletçiliği çıkarıyor.

Kürsü hocası değiliz amma, o mahut garp iktisat ilminden biz de birazacık çakarız. Onun için müderris İbrahim Fazıl beyefendinin Akşam gazetesinde «İhtilâl devletçiliği» «İnkılâp devletçiliği» diye «*tebdili kiyafet*» ettirerek sahneye çıkardığı aktörleri kolayca teşhis edebildik:

İhtilâl devletçiliği kıyafetine sokulan şey, sadece, *komunizimdir.* İnkılâp devletçiliği maskesi altındaki çehre de basit bir *müdahalecilikten* başka bir şey değildir.

Garp ilminde muayyen isimleri olan bu iki mektebe, acaba müderris İbrahim Fazıl beyefendi neden yeniden ad babalığı yapmak mecburiyetinde kaldılar?

Cevabını verelim: *zemaneye uymak için!.*

Fakat Halk Fırkasının programındaki «*Devletçilik*» prensibi, eğer sadece basit bir müdahalecilikten ibaret olsaydı, o vakit bütün Avrupa ve Amerika devletlerinin devletçi bir iktisat siyaseti takip ettiklerine inanmak lâzımgelirdi.

Çüunkü İbrahim Fazıl beyefendinin «İnkılâp devletçiliği» nin tatbikatı diye bir, bir sayıp döktükleri işler, devletçi olduklarını iddia etmiyen memleketlerde çoktan ve hem de daha fazlasile tatbik oluna gelen şeylerdir.

En liberal bir devlet olarak tanıdığımız İngiltere de bile «*ala İbrahim Fazıl*» bir (inkılâp devletçiliği) hâkimidir.

Rusya'daki sisteme de yeni bir ad takmağa lüzum yoktur. Onunda markası besbelli üstündedir: Komunizm.

Halbuki, Türk Devletçiliği, İbrahim Fazıl beyefendinin takmak istedikleri maskelere ihtiyaç hissetmiyecek kadar şahsiyet ve vekar sahibi başlı başına bir sistemdir.

Biz, ne komunist, ne de kapitalist devletçiliği istiyoruz. Biz, sadece ve apaçık bir millet devletçiliğinin müdafaasını yapıyoruz.

İbrahim Fzıl beyefendi, makalesinin sonunda gençlere şöyle hitap ediyor:

Gençler, size sokulan Devletçilik fikirlerini dikkatle tetkik ediniz Üzerlerindeki alâmeti farıkalara bakınız, keskin gözleriniz bunları kolayca seçecektir.

«Ferdî mesaî ve faaliyeti esas tutmak» ve «milletin umumî» ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği işler» damğasını taşıyan devletçiliği can evinize sokunuz. O, sizi ve memleketi refaha ve mamuriyete götürecektir.

Bütün iktisadî faaliyet sahalarının devlet eline geçmesini iddia eden nazariyeleri uzağa atınız. Bunlar memleketi anarşiye götürecek olan bir sosyalizmden başka bir şey değildir.»

Öyle ise, biz de İbrahim Fazıl beyefendiyi şimdilik bir tarafa bırakarak genç ve ihtiyar bütün okuyucularımıza hitap edelim:

Okuyucularımız!

Siz, Halk Fırkasının programındaki (Devletçilik) prensibine intibak edebilmek için ihtibasa uğramış liberallerin basit bir müdahalecilikten başka bir şey ifade etmiyen, sözde inkılâp devletçiliklerine eminiz ki, inanmıyorsunuzdur.

Önünüze (*İnkilâp devletçiliği*) diye sürülen aşın bayat ve kokmuş bir ithalât matahı olduğunu kolaylıkla sezdiğinize şüphemiz yoktur.

Bizim, *Kadro*'da 17 aydanberi müdafaa ettiğimiz millet devletçiliğinin, *hiç bir suretle komunistlikle alâkadar olmadığını* anlamak için de, zekânızın kifayetine kaniiz.

Onun için, İbrahim Fazıl beyin gençlere hitabındaki *fitneci* zihniyet karşısında iğrenti ve bulantı duymanızı da tabiî görüyoruz. Muhterem müderrisin, size, «can evinize sokmanızı tavsiye ettiği, «sizi ve memleketi refaha ve mamuriyete götüreceğini» iddia ettiği taklit devletçiliğin milletleri ve memleketleri nerelere götürebileceğini anlamak için ibret gözlerinizi Türkiye hudutları dışına çeviriniz:

Cihan buhranı denilen canavar, İbrahim Fazıl beyin tavsiye buyurdukları sistemin öz çocuğudur. Bu canavarı, sizin can evinize sokmak istiyecek kadar canavar değiliz.

Halk Fırkasının programında devletçiliği tarif eden madde, ih

tibas erbabınca daima *tahrif ediliyor.* O maddeyi bir kerre de beraber okuyalım:

«Ferdî mesaî ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete iriştirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği —bilhassa iktisadî sahada— devleti fiilen alâkadar etmek.»

İşte biz, bütün neşriyatımızda bu maddeye tamamen sadık kaldık.

Onu hiç bir vakit, Avrupalı nazariyelere uydurarak tahrif etmek tenezzülünde bulunmadık.

Biz, bu maddede Türk devletçiliğinin en saf ve en veciz ifadesini buluyoruz. Fakat, *şahsî teşebbüsü, hususî menfaati, serbest rekabeti,* liberalizmin bu ana prensiplerini bir türlü feda edemiyen ihtibas malûlleri, bu maddenin başındaki ferdî mesaî ve faaliyetten ne kastedildiğini ya bir türlü anlamıyorlar, yahut anlamak istemiyorlar.

Hangi sistemde, ferdî mesaî ve faaliyet millet iktisadiyatının esası değildir ki, Türk devletçiliğinde olmasın? Hariçten nazariye ithal eder gibi, millet ithal edecek değiliz ki, millet efradının mesaî ve faaliyetinden başka bir esas düşünülebilsin. Hiç şüphesiz ki, ferdî mesaî ve faaliyet Türk Devletçiliğinde de esastır.

Fakat buradaki ferdî mesaî ve faaliyeti, liberal manada şahsî teşebbüs, hususî menfaat ve serbest rekabet diye tefsire kalkışınca, o vakit maddenin alt kısmı tamamen manasızlaşır.

Halk Fırkasının programı, Devletçiliği müstakil bir *ana umde* olarak kabul etmiştir. Bu itibarla Devletçilik, *arızî* bir prensip değildir. Halk Fırkası, ne derece *Cumhuriyetçi,* ne derece *laik,* ne derece *halkçı,* ne derece *milliyetçi,* ne derece *inkılâpçı* ise o derecede de *Devletçi* olmak mecburiyetindedir.

Diğer prensiplerin hiç biri için kabul edemiyeceğimiz *muvazaanın,* Devletçilik bahsında tecvizini inkılâpçılık şiarına yakıştıramayız.

Programda (Devletçilik) prensibini izaheden maddede asıl mühim olan noktaları görmemezlikten gelerek, liberal bir tefsire elverişli gibi görünen ilk kelimeleri bu maddenin ruhu imiş gibi göstermek olur elçabukluğu değildir.

Ferdî mesaînin ve faaliyetin bütün iktisat sistemlerinde gayet

tabiî bir esas olduğunu anladıktan sonra, maddenin alt tarafını tekrar okuyalım:

«Mümkün olduğu kada az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete iriştirmek için, milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği bilhassa iktisat sahasında Devleti filen alâkadar etmek..»

Mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete iriştirmek...

Bu cümlede bütün bir inkılâpçı ruhun nabzı atıyor.

Liberalizmde esas olan *tedricî tekâmülü* reddeden ve siyasetinin temposunu, milletin refaha ve memleketin mamuriyete olan iştiyakının hızile ölçen bu hamleci zihniyeti, basit bir müdahalecilikle sulandırmak istemek, irticadan başka bir şey ile tavsif olunabilir mi?

Milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği —bilhassa iktisadî sahada— Devleti filen alâkadar etmek...

Bu cümlede, Türk Devletçiliğinin *hiç bir sınıf menfaati gözetmeden,* milleti yekpare bir varlık olarak telâkki edişi avaz avaz haykırırken hâlâ, yeni Türk Devletini hususî teşebbüs erbabının menfaatlerini diğer zümrelerin aleyhine olarak koruyan bir Avrupalı burjuva devleti derkesine indirmek, inkılâbımızın asliyetine ve istiklâline karşı bir lâubalilik teşkil etmez mi?

«*Bilhassa iktisadî sahada Devleti filen alâkadar etmek*» dedikten sonra, artık Devlet sanayi yapamaz, Devlet ziraat yapamaz, Devlet ticaret yapamaz diye, Devletin yapıcılık ve idarecilik kabiliyetine karşı şüphe ve emniyetsizlik uyandırmak, fırka programına ve inkılâba sadakatin bir ifadesi olarak ilân olunabilir mi?

Okuyucularımız!

Açık bir irtica hareketi karşısında bulunduğumuzun her halde farkındasınızdır.

Saflar, artık keskin cizgilerle ayrılmalı:

İnkılâbımızın prensiplerine sadık *hakikî* Türk Devletçileri bir yana, ihtibasa uğramış *liberaller* öbür yana!!.

Milli İktısat :

Türk parasının kıymeti ve Kemmiyetçiler

İsmail Husrev.

II.

Paranın kıymetindeki (*) yahut emtia fiatlarındaki tahavvüllerin sebeplerini yalnız para cihetinde aramak bizi hiç bir zaman salim bir yola çıkaramaz. Para millî iktisatta müstakil bir faktör değildir ki, onu yalnız kendine has kanunlarla izah edelim. Halbuki «*İ. Fischer*» in formülünde paranın millî iktisatta müstakil bir varlık olduğu kanaatı hakimdir. Bunun için «*Talât Geveci*» Bey de Türk parasının kıymetini daha ziyade para cihetindeki faktörler bakımından tetkik etmektedir. «*Talât*» Beyin hareket noktası şudur:

«*Para kıymeti, mikdarile tahavvül etmektedir. Fakat bu tahavvül, riyazi bir nisbet tahtında değildir. Para iki misli olmakla fiatlar da tamamile iki misli olmaz. Borsadaki kıymeti tamamile yarısına düşmez. Belki biraz daha fazla, belki biraz daha az düşer. Bundan maada, mikdar tahavvül etmekle fiatlar derhal tahavvül etmiyor. Yeni para tedavülün bütün kanallerini dolaştıktan sonra kat'i vaziyet hasıl oluyor. Fakat her halde para kıymeti mikdarile tahavvül etmektedir*» (**). «*Talât*» beyin burada pazarlık eder gibi ortaya sürdüğü ihtirazi kayitler yani «*belki biraz fazla düşer*», «*belki biraz daha az düşer*» gibi sözlerin hiç bir manası yoktur. Para kıymeti ister az düşsün ister çok düşsün, kıymet mikdara tâbi kılındıktan sonra bunlar neyi ifade eder?. İddia, para kıymetinin mikdarına maküsen mütenasip olarak değiştiğidir.

Para esas itibarile böyle müstakil bir faktör olarak kabul edildikten sonra, artık paranın millî iktisadiyatın umumî seyri ve konjonktür hareketlerile olan mütekabil elâstikî münasebeti de ihmal edilmiş demektir. Bütün kemmiyetçiler gibi «*Talât*» bey de konjonktürün dinamikini, paranın dinamikine tâbi addetmiştir. Halbuki hakikatte para, millî iktisattaki «*içtimaî - istihsal münasebetlerinin bir ifadesidir*». Mübadele sahasında bütün münasebetler, afaki ifadelerini ancak parada bulurlar. Fakat para bu münasebetlerin yalnız basit bir sembolü olarak kalmaz. Aynı zamanda bütün «*içtimaî istihsal münasebetlerinin teessüsüne de*

(*) Burada paranın kıymetinden şimdilik paranın iştira kuvvetini kastediyoruz. Bizce paranın kıymeti ile iştira kuvveti ayrı ayrı şeylerdir.

(**) Talât Geveci. Para düşmesi... İlh. S. 26.

tavassut etmek» itibarile *«fonksiyonel»* bir vasıf taşır. Para aslında tâbi bir unsurdur. Bunun için ister kâğıt, ister altın para rejiminde olsun paranın kıymetini daima konjonktürün umumî seyri içinde mütalea etmek zaruretindeyiz. Çünki: paranın iştira kuvvetini tayin eden âmil, piyasanın umumî vaziyetidir. Bu iddiamızı tavzih etmek için kâğıt para rejiminden bazı ihtimalleri sıralayalım:

1 — Kâğıt paranın mikdarı pek fazla arttığı halde iştira kuvveti sabit kalabilir. Hattâ tereffü dahi eder. Çünki bu takdirde *«kâğıt paranın tezayüdü, tedavül eden emtia mikdarının aynı nisbette artması, para tedavül sür'atinin aynı nisbette azalması, yahut kredinin aynı nisbet dahilinde daralması ilh. ile kompanse edilmiş olabilir» (*).*

2 — Kâğıt paranın mikdarı pek fazla tenakus ettiği halde iştira kuvveti sabit kalabilir. Hattâ sukut dahi eder. Bu takdirde *«kâğıt para mikdarının tenakusu, tedavül eden emtia mikdarının aynı nisbette azalması yahut para tedavül sür'atinin ayni nisbette artması ilh. ile telâfi edilmiş olabilir» (**).*

3 — Kâğıt para mikdarı değişmeden dahi paranın iştira kuvveti sukut veya tenakus edebilir. Bu *«Keyfiyet muhtelif mataların mikdarının azalmasından (yahut çoğalmasından) yahut emtia kıymetinin düşmesinden (yahut yükselmesinden) yahut kredinin daralmasından (yahut genişlemesinden) yahut ta paranın tedavül sür'atinin artmasından (yahut ta azalmasından) ilh. tevellüt etmiş olabilir» (***).*

Bu saydığımız ihtimallerde Devletin piyasanın ihtiyaçlarını fevkalâde geride bırakacak derecede, yani piyasanın istiap hacminden çok fazla ve mütemadi emisyonlar yaptığı anormal devirleri nazarı itibara almadık. Böyle devirlerde hakikaten kâğıt paranın kıymeti, mikdarile taayyün etmektedir. Fakat Devletin anormal surette emisyon yapmadığı yahut emisyonlarını piyasanın elâstikiyetine intibak ettirdiği yerlerde ve zamanlarda paranın mikdarile kıymeti arasında bir münasebetin mevcudiyetini kabule imkân yoktur. Bunun için *«I. Fischer»* in formülünü ancak Devletin baş döndürücü bir şekilde para ihraç ettiği zamanlarda kullanmak mümkündür.

Altın para rejimine gelince: Para mikdarile kıymeti arasındaki rabıtasızlığı bilhassa altın para rejiminde daha vüzuhla görürüz. Altın para rejiminde *«piyasada fiatların yüksek veya alçak olması, tedavülde az veya çok para bulunmasından değil, piyasada paranın çok veya az olması, fiatların düşük veya yüksek olmasından mütevellittir» (**).*
Altın para rejiminde, para piyasanın ihtiyaçlarına otomatikman intibak ederek para mikdarile piyasa arasında tam bir muvazene teessüs eder. Piyasada ticarî ve sınaî faaliyetler daraldı mı altın para piyasadan çekilir. Piyasa genişledi mi altın para tekrar piyasaya avdet eder. Çünki: Piyasada meselâ emtia hareketleri azalınca altın paranın ihtiyaçtan fazla kalmasile külçe altına nazaran kıymeti azalacağından al-

(*) Trahtenberg. İ. Kâğıt para. S. 244. III. üncü tabından. 1925.

(**) Keza S. 245.

(***) Keza. S. 245.

(**) K. Marx. Zur kritik der politischen Ökonomie. S. 95. 1925 senesi tabından.

tın sikkeler piyasadn alınır. Sınaî maksatlara tahsis yahut hıfzolunur. Emtia hareketleri artınca bunun aksi cereyan eder.

Para mikdarile kıymeti arasında bir rabıta bulunmadığına dair bir çok tarihî vakıaları misal göstermek mümkündür. Fransada harpten sonra enflasyon devrinden şu misali alalım:

Fransada fiatlar ve para tedavülü (*)

	Fiat endeksi 1913 — 100	Para tedavülü. frs. Milyar.	Yüzde hesabile fark fiat	Yüzde hesabile fark para tedavülü
		— I —		
			1920 nisanına nazaran	
Nisan 1920	588	37.7	»	»
Şubat 1922	306	36.3	— 48	— 3.7
			1922 Şubatına nazaran	
		— II —		
Şubat 1922	306	36.3	»	»
1 inci kânun 1923	458	37.9	+ 50	+ 4.4
Şubat 1924	544	39.3	+ 78	+ 8.3
1 inci kânun 1924	508	40.6	+ 66	+ 11.8

«Tedavül ancak % 4 gibi nisbeten ehemmiyetsiz bir tebeddül arzettiği halde fiatlar 1920 nisanından 1922 subatına kadar ve bu tarihten 1923 1 inci kânuna kadar ilk önce % 48 düstükten sonra bilâhara % 50 yükselmistir. Yalnız 1924 senesi zarfındaki fiatların tereffüü sınaî ve ticarî ihtiyaçların tesirile biraz daha belirli olarak artmıstır. O da fiatlardaki tereffü nisbetinin bir havlı dunında olmak sartile: 1922 subatına nisbetle 1924 nihayetinde para mikdarının tezayüdü, % 12 olduğu halde fiat tezayüdü nisbeti % 66 dır. Bundan başka istihsal ile mübadelenin bu müddet zarfındaki artışlarını da nazarı itibara almak lâzımdır. «Statistique générale de la France» namına M. Desairier tarafından hesap edilen umumî sınaî endeks 1922 subatında 69 iken 1924 birinci kânununda 113 e çıkmıştır» (**).

«*Aftalion*» bu vakıalara istinaden şu hükme variyor: «*demek 1920 den 1924 senesine kadar tedavül fiat hareketlerine değil fiat hareketleri tedavüle hâkim olmuştur. Fiat temevvüclerini tayin eden âmil, paranın mikdar itibarile tahavvülleri olmamıştır. Bilâkis paranın mikdarı, fiat tahavvüllerine intibak etmek mecburiyetinde kalmıstır*» (**). Para mikdarile kıymeti arasındaki rabıtasızlığa dair «*Aftalion*» da daha bunun gibi vakıalara dayanan nice misller vardır. Biz yalnız bir danesile iktifa ettik. «*Talât Geveci*» Beye «*Aftalion*» un bu kitabını dikkatle okunmasını bilhassa tavsiye ederiz.

Kemmiyet nazariyesi aslında vakıalara uymadığı için «*Talât Geveci*» beyin memleket para hadiseleri hakkında verdiği hükümlerin de şeniyetten uzak kalacağı gayet tabiîdir. Nitekim kitabında şeniyetle alakası olmıyan şu hükümlere tesadüf ediyoruz: «*Para kıymeti ticaret mikda-*

(*) Prof. A. Aftalion. Monnaie, prix et change. S. 21. 1927.

(**) Keza. S. 21.

(**) Keza. S. 36.

rının azalmasile yani memleketin fakirleşmesile de sukut eder. Faraza memleketimizde 150 milyon evrakı naktiye senede 4 milyar alış verişe vasıta olmakta iken bu alışveriş mikdarı 2 milyara inse, para kıymetinin de nısfına inmesi lâzımdır. Bu halin yeniden para çıkarmaktan farkı yoktur» (*). *«Talât»* Bey, umumî harpten sonra Türkiye'nin fakirleşmediğini ve nazarî olarak *«harpten çıkan bir milletin gittikçe zenginleşmesinin daha çok muhtemel»*(**) olduğunu farzederek Türkiyede para kıymetinin bu manada bir sukut kaydetmemiş olması lâzımgeldiğini ileri sürüyor. Fakat kitabının 43 üncü sahifesinde ithalâtın azaltılmasının tıpkı fakirleşmenin para üzerine yapacağı tesirleri icra edeceğini söyliyerek diyorki, *«ithalâta mani olursak, paranın kıymeti düşer. Zira ithalâtı azaltmak demek emtiayı azaltmak demektir. Halbuki, yukarda söylediğimiz gibi ve Fischer'in düsturundan da anlaşılacağı vechile para kıymetinin yüksek olması için ticaret ve mübadelenin çok olması lâzımdır»*.

«Talât» Beyin iddiasının hilâfına olarak ithalâtın hem kendiliğinden hem Devlet tarafından kısılmıya başlamasındanberi hattâ daha evvel Türk parasının dahilî iştira kuvveti düşeceğine mütemadiyen yükselmistir. İstanbul Ticaret Odasının toptan emtia fiatları endekslerine bakalım: (1913 - 14 = 100) umumî endeks.

1913-14	100	1931			
1927	1262	I	859	VII	844
1928	1296	II	909	VIII	830
1929	1316	III	865	XI	827
1930	1000	IV	827	X	811
1931	859	V	900	XI	810
		VI	881	XII	797

Bu rakkamlardan görüyoruz ki, Türk parasının iştira kuvveti ithalâtın azalmasına rağmen (ithalâtımız 1929 da 256 milyon iken 1930 da 147 1931 de 126. 1932 de 83 milyona düşmüştür) emtia fiatlarının sukutu sayesinde mütemadiyen yükselmistir. Binaenaleyh *«Talât»* beyin iddiaları bu vakıalar karşısında birer kuru lâftan ibaret kalmaktadır. Türkiye'de paranın iştira kuvvetinin yüksek olması ne ithalâtın azlığından ne de para mikdarının şu veya bu mikdarlarda olmasındandır. Fiatları düşüren faktör, millî ve beynelmilel konjonktürün depresyon halinde bulunmasından mütevellittir. Fakat *«Talât»* bey, vakıalara uymiyan hükümler yürüttüğü gibi kendi kendini de nakzetmektedir. İthalâtın azalmasile para kıymetinin düşeceğini söylerken bir de bakıyoruz. Türkiye'de para kıymetinin yüksek olmasını buhrana atfediyor. Fakat *«Talât»* bey bu tenakuzdan kurtulmak için yine kemmiyet nazariyesine sarılıyor. Buhranı dünyada altın mikdarının azlığile izah ederek Türkiye'de iştira kuvveti yüksekliğini altının kemmiyet nazariyesine bağlıyor. Diyor ki: *«Elyevm dünyada altın istihsalâtının tezayüt nisbeti git-*

(*) Talât Geveci. Para düşmesi... İlh. S. 27.

(**) Talât beyin harplerden sonra milletlerin zenginleştiği hükmünü niçin bütün milletlere teşmil ettiğini anlıyamadık. Bugün harpten çıkmış öyle milletler vardırki, harpten evvelkine nazaran daha fakirdirler. Bu hüküm de Talât beyin çok kitabi olduğuna, vakıaları tetkik etmediğine delâlet etmektedir.

tikçe azalmaktadır. Halbuki altının paradan gayrı hususlarda istimali gittikçe tezayüt etmektedir. Bundan dolayı cihan servetinin tezayüdü nisbetinde para mikdarı çoğalmıyor. Neticede altın bahalılaşıyor. Fiatlar düşüyor. Simdiye kadar buhranlar muvakkat mahiyeti haizdi. 11-7 senede bir tekerrür etmekte idi. Altın istihsalâtının aldığı bu son şekil buhranın daimi olacağı korkusunu doğurmuştur.. Paramızın dahilî kıymeti düşmediği hattâ yükseldiği halde Borsadaki kıymeti dehşetli surette sukut edebilir. Ancak bu sukut yine ithalâtın çokluğundan ileri gelmez. Beynelmilel para olan altın kıymetinin ve altına istinat eden banknot kıymetinin nisbeten daha fazla yükselmesinden ileri gelir. Bu halde bizim paramız düşmiyor altın çıkıyor... Elyevm buhran dolayısile altın yüksektir. Fakat Türkiye'de de buhran olduğundan Türk parasının kıymeti de yüksektir. Her iki paranın dahilî kıymetleri yükseldiğinden Borsada bir sukut vaki olmuştur. Şu halde cihanda altın pahalılandığı zaman bizim için takip edilecek iki şık vardır: Ya paramızın dahilî kıymetini muhafaza edip borsadaki sukutuna razı olacağız. Yahut fedakârlıkla tedavüldeki paramızın bir kısmını kaldırarak borsadaki kıymetini muhafaza edip dahilî kıymetinin yükselmesine razı olacağız» «*Talât*» bey telaş etmesin ne ona ve ne de buna razı olmıya lüzum vardır. Çünki burada da pek karışık adeta manasızlığa yaklaşan bir şekilde ifade edilmiş olan fikirleri bütün diğer iddiaları gibi vakıalarla teeyyüt etmiyor. Acaba «*Talât*» beyin iddia ettiği gibi dünyada ve bu meyanda Türkiye'de fiatların düşmesi yani paranın iştira kuvvetinin yükselmesi dünya altın istihsalâtının azlığından mı mütevellitir? Acaba hakikatte altının çokluğu veya azlığı fiatlar üzerine müessir olur mu? «*Talât*» bey bu iddiasında hiç te konsekan değildir. Zira kemmiyet nazariyesi altın istihsalâtının azlığına diğer bir unsur daha ilâve ediyor ki o da altının dünya üzerinde gayrı müsavi surette dagılışıdır. Kemmiyetçiler altının bir kaç memlekette anormal toplanmasının, istihsalât azlığının tesirlerini teşdit ettiği kanaatındadırlar. Binaenaleyh fiat sukutlarının sebebi, altın istihsalâtının azalması olduğu kadar altının dünya üzerinde anormal dağılışından da mütevellittir.

Bu hükmü kontrol etmek için meseleyi tersinden alalım. Altının acaba çokluğu fiatlara müessir olur mu?

«*Aftalion*» altına tahsis ettiği bir eserinde müttehidei Amerika'da harpten sonra «anormal» surette toplanan altının kemmiyet nazariyesi mucibince ne gibi tesirler yapması lâzım geldiğini vakıalarla kontrol ederek şu neticelere variyor: «*Nisan 1920 ile nisan 1927 arasında Müttehidei Amerika'da uzun bir altın terakümü devri olmuştu. Bu devirde bazı geçici hususile 1925 deki gerilemelere rağmen altın stoku 1.770 milyon dolar tezayüt ederek nisan 1920 de 2.840 milyon dolardan nisan 1927 de 4.610 milyon dolara çıkmıştı. Nisan 1920 ile nisan 1927 arasındaki bu müthiş altın tezayüdünün ne gibi neticeler vermesi lâzımdır? 1921 den itibaren aşağıdaki hadiselerin sıra ile zuhur etmesi icap ederdi:*

1 — Müttehit Cumhuriyetlerde fiatların mahsus derecede bir yükselişini;

(*) Talât Gevveci. Paranın düşmesi..... İlh. S. 18 - 35.

2 — Ticaret ve hesabat muvazenelerinin açık vermesini: Eski ihracat fazlalıkları yerine emtia ithalâtı fazlalıkları: ve o derece yüksek fazlalıklar ki bunların neticesi olarak yalnız ticaret değil aynı zamanda hesap muvazenesinde dahi aleyhte bir farkın bulunması;

3 — Kıymetli maden bakımından fakir memleketler doğru, harpten evvelki muvazeneyi temine müteveccih bir altın muhacereti;
Hakikatte ise,

1 — Müttehidei Amerika'da mahsus derecede bir fiat yüksekliği olmamıştır. Fiatlar 150 müşiresi etrafında nisbeten dalgalanmalardan sonra 1920 ve 1927 devresinde altın akınından yani 1919 - 1920 den evvele nazaran daha aşağı kalmıştır.

2 — Ne ticaret ve ne de hesabat müvazenesi pasif olmuştur. Bazı istisnalarla ihracat fazlalıkları devam etmiştir.

3 — 1920 ortasına kadar Amerika'dan başka memleketlere doğru bir altın akını olmamıştır. Bunun aksine olarak 1920 den 1927 ortasına kadar (1925 müstesna) her sene safi bir altın ithalâtı fazlalığı olmuş ve bu altınlar eskiden mevcutlara inzimam etmiştir» (*).

Bu vakıalar altın miktarı ile fiatlar ve diğer iktisadî hareketler arasında bir münasebetin olmadığını göstererek kemmiyet nazariyesini tekzip etmektedir. Mamafih vakıalarla tekzip edilmekte olmalarına rağmen kemmiyetçiler bu açık hakikati, altının Amerika'da sterilize edilmiş olduğuna yani gayri müsmir bir hale getirilmiş bulunduğuna atfederek inkâr etmek istiyorlar. Halbuki bu iddiaları da vakıalara uymıyor. Amerika'da Federal bankaları ilk zamanlar fevkalâde tehaciim gösteren altının anormal bir kredi enflasyonu doğurmaması için hakikaten altınları piyasadan çekmişler ve sun'î bir altın fikdanı tevlit etmişlerdi. Fakat buna rağmen Amerika'da kredi fevkalâde genişlemişti. *«Bu ittisa 1921 den 1927 senesinin en yüksek konjonktür kademesine kadar yuvarlak hesapla % 20 tezayüt ettiği halde kredinin «altın esası» ancak % 14 yükselmişti. Diğer memleketlerde de hadiseler aynı şekilde cereyan etmişti. Kredi, istinat etmesi lâzım geldiği altın esasına nazaran çok genişlemişti. 1913 den 1928 senesine kadar dünyanın altın mevcudu 41 milyar marktan 47 1/2 milyara çıkmış yani yuvarlak hesapla yüzde 15 artmış olduğu halde dünyanın tediye vasıtaları mevcudu şu mikdarlar dahilinde tezayüt etmişti:*

	1913 Mrd. Mark	1928 Mrd. Mark
Altın tedavülü	14.1	3.1
Banknot tedavülü	32.9	68.-
Merkez bankalarındaki mevduat	5.1	22.7
Banka mevduatı	81.3	189.8
Yekûn	133.4	283.6

Görülüyor ki tediye vasıtaları herpten sonra iki misli artmıştır. Fakat bu artış, para tedavülünün istinat ettiği altına nazaran 7-8 misli bir tezayüdü ifade eder. Binaenaleyh bu vakıalar; fiat hareketlerini para ci-

(*) Prof. A. Aftalion, L'or et sa distribution mondiale. P. 17-18. 1932.

hetinde aramak isteyenlere gösteriyor ki, altın iktisadî tahavvüllerini bir sebebi değildir» (*).

Buraya kadar verdiğimiz izahattan altın mevcudile fiatlar arasında bir münasebetin olmadığını göstermiştik. Şimdi de altın istihsali ile fiatlar arasında bir tabiiyet bulunup bulunmadığını arayalım.

Statistikte iki kemmiyetin birbirine tabiiyetini göstermek için korrelasyon emsalinden *(Korrelations - Koeffizient)* istifade olunur. Korrelasyon emsali, vasatiden yahut «trend» den inhiraflar yekûnu hasılı zarbının bu vasatilerden inhiraflar yekûnu mürabbaları hasılı zarbının cezrine taksimi ile elde edilir.

Kemmiyetçiler tarafından aralarında bir münasebet bulunduğu idia edilen altın istihsali ile emtia fiatları gençen asırın sonundan umumî harbe kadar şöyle inkişaf etmiştir: (**).

Seneler	Altın istihsali 100.000 once olarak	Alman toptan emtia indeksi. 1913=100	Seneler	Altın istihsali 100.000 once olarak	Alman toptan emtia endeksi. 1913=100	Seneler	Altın istihsali 100.000 once olarak	Alman toptan emtia endeksi. 1913=100
1890	57	89	1898	139	82	1206	195	88
1891	63	95	1899	148	82	1907	200	98
1892	71	84	1900	123	87	1908	214	93
1893	76	77	1901	126	82	1909	220	93
1894	88	72	1902	144	81	1910	220	91
1895	96	71	1903	159	80	1911	224	97
1896	98	71	1904	164	83	1912	226	108
1897	114	77	1905	184	86	1913	223	100

Şimdi Korrelasyon hesabile bu kemmiyetler arasında bir münasebetin bulunup bulunmadığını arayalım. Burada karşılaştıracağımız kemmiyetleri,

$$a \ldots v$$

ve bunların vasatîden inhiraflarını da

$$u \ldots b$$

farzetsek o zaman korrelasyon emsali (r) şu suretle tayin edilmiş olur:

$$r = \frac{\Sigma_i \; u_i \; b_i}{\sqrt{\Sigma \; u_i^2 \; b_i^2}}$$

Kemmiyetlerin müsbet veya menfi olmasına göre emsal daima —1 ile +1 arasında temevvüç eder: Kemmiyetlerin inkişafı birbirlerine müvazi ise emsal +1 dir. Makûs ise —1 olur. Fakat sadece aynı senenin kemmiyetlerini konfronte etmek kâfi değildir. Tahavvüller daima bir

(*) Prof. E. Wagemann. Gold - keine Krisenquelle. Berliner Börsen - Courier. Beilage. 25. XII. 1930.

(**) Bu cetveldeki altın istihsaline ait rakkamların menbaı: Rapport provisoide de la délégation de l'or du comite financier de Société des Nations.

J. Kitchin. Production et consommation de l'or dans le passé et dans l'avenir. 1930.

kaç senenin mürurundan sonra tezahür ettiği için aşağıda korrelasyon hesabile tertip ettiğimiz cetvelin başındaki meselâ +2 işareti altın istihsalile fiatlar arasındaki münasebetin iki sene geçtikten sonra mukayese edildiğini ifade etmektedir.

Sene	— 1	0	1	2	3	4
Altın istihsali ve fiatlar Berlin	— 0.11	+ 0.11	0.28	+ 0.27	0.11	0.19

Cetvelde görülüyor ki, korrelasyon müteakip senelerde azamî 27 dir. Halbuki çok hassas ve ihtiyatlı bir statikçinin, ciddî bir münasebetin mevcudiyetini ancak 0.80 den sonra kabul edebildiğini nazarı itibara alırsak, altın istihsalile fiatlar arasındaki rabıtasızlık kendiliğinden tezahür eder. Burada iki kemmiyet arasındaki rabıta, rabıta denecek kadar ehemmiyeti haiz değildir. Konjonktürün ritmi (rhythmus) ve iktisat faaliyetlerinin birbirlerile olan mütekabil rabıtası esasen millî iktisatta bütün iktisadî hadiselerin birbirlerile muayyen bir korrelasyonda bulunulmasını zarurî kılar. Bunun için buradaki iki kemmiyet arasındaki münasebet pek cüz'î olsa bile umumî iktisat revisinin zarurî bir neticesidir.

Buraya kadar verilen izahattan anlaşılıyor ki, altın istihsalile fiatlar arasında bir rabıta bulunduğu iddiası hoş bir iddiadır. Bu böyle olunca Türk parasının kıymetindeki temevvüçleri yahut dünyadaki ve Türkiye'deki buhranın sebeplerini altın istihsalinde aramanın manasızlığı kendiliğinden anlaşılır. Biz isterdik ki «*Talât*» bey Türk şeniyetini hiç bir prejüjeye bağlanmadan tetkik etsin ve bize Türk parasının orijinal izahlarını versin. Bunu böyle yapmadığı içindir ki «*Talât*» bey birbirini tutmıyan, vakıalarla teeyyüt etmiyen ve garabete varacak derecede tuhaf hükümler ortaya armıştır.

●

«*Talât*» bey, istinat ettiği nazariye icabı olarak hükümlerini bütün millî iktisat davalarına da tesmil ediyor. Kanlı bir cidalle kazanılmış bir millî istiklâlin iktisadî ifadesi olan millî gümrük istiklâlini, millî iktisat istiklâlini ceffülkalem hiçe indiriyor. Paramızın kıymetini korumak için mutlaka gümrükleri açmak lâzımmış. İthalât serbest olmalı imiş. Memleketi ancak liberal iktisat kurtarabilirmiş ilh.

Muharririn ifadelerini eynen nakledelim: «*Serbest mübadelenin temin ettiği faide kat'îdir. İsbat edilmiştir. Denilebilirki, her zaman ve her mekânda bu faide mevcuttur. Fakat buna zıt olarak himayenin de faideleri vardır. Ancak bu faide kat'i değildir. Bazı şartların vücudile kaimdir. Eğer bu şartlar mevcutsa himayenin faydası serbest mübadelenin faydasını geçebilir. Eğer mevcut değilse milleti zarara sokar. Himayeden fayda beklemek için himayeye başlamak zamanının geldiğini iyice tayin etmek lâzımdır. Her hükûmet her zaman himayecilik etmekle sanayi ihtas edemez. İthalâtı da ihracatı da azalır, terakkisi basitleşir. Himayeye başlamak için ziraat oldukça inkişaf etmeli, nüfus ziraat devrindeki azamî kesafeti bulmalı, irfan seviyesi muayyen bir dereceye*

gelmeli» (*). Netice olarak *«Talât»* bey himaye zamanının henüz gelmemiş olduğunu, bu işi yapacak kadar irfanımızın yükselmediğini bizim sanayi kuracak vaziyette bulunmadığımızı iddia ederek diyor ki, *«Bu mülâhazalara istinaden serbest mübadelenin kat'î faidelerinden istifade ederek milletimiz biraz daha zenginleştikten ve nüfusumuz tezayüt ettikten sonra himayeye başlamak daha doğru olur zannediyoruz» (**). «Talât» bey cidden haklıdır!. Evet, serbest* mübadelenin *«kat'î faideleri isbat edilmiştir»*. Hem öyle bir şekilde isbat edilmiştirki' milletlerin bir kısmının diğer bir kısmına esir edilmesi suretile. Türkiye'nin bugünkü geri vaziyeti, işte bu serbest mübadelenin isbat edilmiş bir hakikatı olarak meydanda duruyor. Kapitülasyonlarla gümrük divarlarını Avrupa emtiasına açmak mecburiyetinde bırakılan Saltanat Türkiyesinde Türk köylüsü, Garp sanayiine pazar. Devlet maliyesi, Avrupa bazirgânlarına işliyen bir cihaz haline geldikten sonra serbest mübadelenin *«kat'î faidesini»* anlamıyacak ne var. Fakat *«Talât»* bey Türkiye'de böyle bir şeyin olmadığını iddia ediyor. Avrupa'da rekabetin Türkiye'de eski sanayii öldürmesi yeni kârlı işlere yol açmıştır diyor. Meselâ bakır sanayiinin sönmesi ile hammadde istihsalinin inkişaf etmesi gibi. Bu tabiî bir kanunmuş. Bunun böyle olması lâzımmış. Fakat sorabiliriz: Türkiye'nin de millî sanayii olması, hammadde istihsalile Avrupa sanayiinin kaprizlerine esir olmaktan kurtulması hakkı değil midir? Onun bugünkü geri ve tâbi vaziyeti Avrupanın şuurlu bir istismarı neticesi değil midir? *«Talât»* bey bütün bunları inkâr ediyor. Onun elinde *«I. Fischer»* in meşhur formülü vardır: *«Bütün istiralar bütün satışlara müsavidir». «Mal, mal ile mübadele edilir.» «Milletlerin birbirlerile olan münasebetinde kıymetler arasında fark yoktur.»* Verilen kıymetler ile alınan kıymetler birbirine müsavidir. Fakat muharrir burada mühim bir noktayı unutuyor:

Türk köylüsü meselâ bir Avrupa emtiası alabilmek için dört koyun satmaktadır. Satışlarda müsavat ancak bu suretle temin olunuyor. Pazarda birbirine müsavi gelen alışverişlerin arkasında sarfedilen emek Türk köylüsünde Avrupa'nınkine nazaran daha fazladır. Bugünkü ticareti hariciyemize bir göz atmak kâfidir: İthalât emtiasının fiatları gayet az düştüğü halde ihracat emtiasının kıymeti fevkalâde sukut etmiştir. Türk müstahsili ithalât kıymetlerini karşılamak için çok fazla ihracat yapmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bunun için ihracat kıymet itibarile sukut ettiği halde mikdar itibarile mütemadiyen yükselmektedir. Buna rağmen yine bir tesavi olmiyor.

Türkiye'nin bütün tarihinde bu böyle olmuştur.

Himayecilik zamanının gelmesini beklemek te çok tuhaf. Bu zaman nevakit gelir? Zaman gelsin diye beklersek Sakarya cidalinin manası nerede kalır? Koca bir millî istiklâl harbi bu zamanın gelmiş olduğunun bir delili degil midir? Bu millî kurtuluş hareketi bir milletin kendi benliğine dönüşü demek değil midir? Türkiye millî mücadeleye Avrupaya pazar olmak için mi girdi?.

Fakat *«Talât»* bey için bir millî istiklâl davası mevcut değildir. O, Türk

(*) Talât Geveci. Paranın düşmesi..... İlh. S. 60.

(**) Keza. S. 70.

milletinin kendini yine eskisi gibi garba istismar ettirmesi ne taraftadır. Kıymetli (!) eserinde diyorki: «*Biz Avrupa ile mübadeleyi katetmekle onların sermayesine malik olmiyoruz. Sadece sermaye ile sâyi ayırıyoruz. Sermaye onlarda sây bizde kalıyor. Sermayenin sâyin kudreti istihsaliyesini çok arttırdığına göre bunları ayırmaktan zarar husulü lâzımdır. Amele, kapitalistin sermayesini zaptedemediği müddetçe kendi sâyini onun sermayesile mübadele etmekte çok kârlıdır. Faraza sermayesiz çalıştığı zaman bir kazanacaksa sermaye ile teşriki mesaî edince dört kazanıp birini kapitaliste veriyor. Kendine üç kalıyor. Belki Avrupa sermayesi bizden fazla kıymet alıyor. Fakat biz bu sermayeyi elimize geçirdiğimiz müddetçe onunla mubadele etmekten aynı surette müstefidiz*» (*). Saltanat Türkiyesi Avrupa'ya emeğini veriyordu. Avrupa sermayesi bu emeği istediği şekilde istismar ediyordu. Halbuki Türk inkılâbının Türk sâyinin Avrupa sermayesine istismar edilmemesi için yapılmış bir tarihî hareket olduğunu unutmamak lâzımdır. Türk milleti emeğini yabancıya istismar ettirmemek için bütün bir emperyalist garp dünyasına isyan etmişti. Garp sermayesine sâyimizi kiralayacağız ve zengin olacağız. İyi bir tavsiye. Fakat soralım: Acaba millî inkılâba kadar emeğini garba istismar ettiren Türk milleti niçin zengin olmadı?

«*Talât*» bey paranın kıymetini korumak için şeniyete dayanmıyan bir nazariyeye istinaden ithalâtın tahdit edilmesini istemiyor. Bizce bunların hepsi bir maskedir. Bütün bu nazariye dolambaçlarının arkasında biz Avrupa istismarı politikasının kirli suratını sezer gibi oluyoruz. Kemmiyet nazariyesi, liberal politika bilmem ne gibi büyük sözler, millî iktisat istiklâline kasteden bir zihniyetin ifadelerinden başka bir şey değildir.

18 inci KADRO

6 formalık bir

Ayrı Sayı

olacaktır.

Fiyatı gene: 25 kuruş kalacaktır.

Ayrı Sayı'mızı bekleyiniz!.

(*) Kıza. S. 59.

Washington - Londra

Burhan Asaf.

Bu yazının çıkmasından iki hafta sonra *Londra İktisat ve Para konferansı* toplanacaktır. Şu saatte, Washington'dan Avrupa'nın son mürahhasları memleketlerine dönmektedirler. Asıl konuşmalar Roosevelt, Mac Donald ve Herriot arasında olmuşur. Çünki konuşulan meselelerin başlıcalarını *Para esası* ile *borçların tasfiyesi* teşkil etmiş ve çünki gerek para esası meselesi altını elinde bulundurmak gerek ise borçların tasfiyesi meselesi alacaklı olmak bakımından, ancak bu üç devlet adamının mensup bulundukları memleketleri alâkadar etmektedir. Bütün öteki memleketler, ya altından mahrumdurlar yahut ta borçlu. Demek ki, tâbidirler.

Gerek altın ve para esası gerek ise borçların tasfiyesi davası, sermayedarlık mabedine çizmelerile giren buhranın alaşağı ettiği iki puttur. Hattâ 1931 senesine yani İngiliz lirasının düştüğü tarihe kadar altından başka bir para esası olabileceği hatıra gelmediği gibi borcun ödenmemesine de en büyük haram gözüyle bakılırdı. Sovyet Rusya'nın meselâ eski çarlık borçlarını tanımaması, bu memleketi aforoz ettirmişti. O kadar ki, aforozun şiddetinden ürken bir çok fukara Avrupa memleketleri, borçlarını ödeyemiyeceklerini gittikçe daha iyi anladıkları halde, borçlarına sadık olduklarını her vesile ile tekrar etmeği sicillerine geçmesi lâzım bir hüsnühal nişanesi telakki ediyorlardı. Fakat buhran ilerledikçe, vaziyette inkişaf halinde bir değişme oldu. Meselâ Almanya, siyasî tamirat borçlarını ödeyemiyeceğini ileri sürerken, aksi taktirde ticarî kredilerin de tehlikeye gireceğini pervasızca ilâve etmeğe başladı. Avusturya, kendini alacaklıları arasında müzayedeye koymakta beyis görmedi. Bir «el bende» ebesi gibi, en son krediyi kim verdi ise, onun peşinden seyirtiyordu. Avusturya'yı kendi tarafına çekmek ve bu suretle, verdiği kredilerin birinci hipotek hakkını muhafaza etmek için, her alacaklının yapacağı yegâne şey, krediye devam eylemekten ibaretti. Fakat bütün alacaklılar çoktan farkına varmışlardır ki, bunlar artık günün birinde ödenmek üzere açılmış krediler değil «à fonds perdu» verilmiş politika rüşvetlerinden ibarettir.

Borç ve borçlu ahlâkiyatının bu tarzda sarsılmasına muvazi olarak, altına olan iyman ve itimat da azalıyordu. Harp sonrasının ilk senesinden itibaren altın üzerinde yapılan spekülasyon son raddesine varmışdı. Alacaklılar, altını ele geçirmekle onun fiatını yükseltiyorlar, bu suretle verdiklerinden fazla bir para tahsil etmiş oluyorlardı. Eşya fiatları düştükçe, altının fiatı fırlıyor; paralarına altını esas tanımak isteyen milletlerin çoğu borçlu ve umumi muvazenelerinde daima açık veren milletler oldukları için, altın esasında ısrar ettikçe, altını daima daha pahalıya satın almak mecburiyetinde kalıyorlar, çok pahalı bir para politikası gütmüş oluyorlar, neticede, bütün iyi niyetlerine (?) rağmen

altından ayrılmak mecburiyetinde kalıyorlardı. Fakat bu haller bir milletten bir diğerine bulaştıkça, üstelik bir de İngiltere'nin altın aleyhtarlığına geçtiği görülünce, *altın* bütün mukaddesliğini kaybetti. Çünki hem paranın altın karşılıksız da idare edilebileceği anlaşılmış hem de böyle bir paranın millî iktisat namına çok daha ucuza geldiği görülmüştü.

Şimdi diğer memleketleri bir kenara bırakarak, davayi İngiltere, Amerika ve Fransa namına görmeğe çalışalım. Para esası meselesi ile borçlar davasını da birlikte mütalea edelim. İngiltere, parasını düşürdüğü sıralarda, dünyadan 4 milyar İngiliz lirası kadar alacaklı idi. Amerikanın alacakları ise (harp borçları dahil olmak şartile) 20 milyar doları bulmaktadır. Yani bugünkü kur üzerinden, İngiltere'den evvel gelmektedir. Üçüncü en büyük alacaklı olan Fransa için elimizde sarih bir rakam yoktur.

İngiltere, parasını 25 etrafında düşürmekle, matlûbatının dörtte birinden yani 1 milyar İngiliz lirasından bilfiil vaz geçiyordu. Eğer altın harbinde muvaffak olamaz yani gerek Amerika gerek ise Fransa'yi, emtia fiatlarına göre ayar edilmiş ve aşağı yukarı İngiliz lirasının bugünkü kur'una yakın bir para esasını kabul etmeğe icbar edemezse, bu 1 milyar İngiliz lirasını ebediyyen kaybetmiş olacaktır. Fakat işte Ottawa ile,hasımlarının bağrına öyle bir çivi çakmıştır ki, nihayet *dolar*'ı düşürmeğe muvaffak olmuştur. Eğer dolar İngiliz lirası seviyesine inerse, yahut iki para arasında bir mutavassıt buluşma haddi tesbit edilirse, o zaman 1 milyarlık kur zararı kendiliğinden zail olmuş olacaktir. Bundan başka, İngiltere'nin halen elinde bulunan altın, parasına karşılık olmaya kâfi gelecektir.

Fakat bu işte, Amerika ile Fransa'nın *altın kıymeti* bakımından zarar ettikleri de muhakkaktır. Çünki bundan sonra artık, eşya fiatları yükselecek ve altın fiatları düşecektir. Hattâ, vaziyet odur ki, eğer nazarî olarak, ellerinde altın tutmayan memleketlerin, altından tamamen vaz geçtiklerini ve altına karşı kat'î bir alâkasızlık ilân ettiklerini farzetsek, altın fiatları birden ' 50 kadar düşecektir. Bu ise, Amerika ve Fransa'da, altın şeklinde teraküm etmiş olan sermayenin % 50 erimesi demektir. İşte, İngiltere'nin altını aforoz etmekte devam eylemesi, yahut altına yeniden biat eylemesi arasında böyle muazzam bir fark vardır. Demek oluyor ki, İngiltere'nin elindeki çare, karşı tarafın altınlarını yarı yarıya kurşuna kalbetmektir. Karşı tarafın elindeki çare ise, İngiltere'yi 1 milyar matlûbatından etmektir. İki taraftan birinin muvaffak olması için evvelâ mücadeleye devam etmesi ondan sonra da mücadeleyi kazanması lâzımdır. Fakat bu öylesine zorlu bir mücadeledir ki, bir Pyrrhus zaferile neticelenmesi adeta muhakkaktır. Bunun içindir ki, Washington finans mütarekesine lüzum görülmüş ve bu mütareke üç devlet tarafından da memnuniyetle imzalanmıştır. Mütarekenin esasları, bizce, şunlar olsa gerektir:.

a) Altınsız kalan İngiltere'ye altınsız kalmanın sıkıntıları çektirilmemelidir. Emtia fiatlarına göre hesap edilmiş bir para paritesi üç finans merkezi tarafından da müdafaa edilecektir ki, müstakar kalabilsin.

b) İngiltere, altın esasını, esas itibarile kabul edecektir ki, Amerika ile Fransa'nın elinde birikmiş olan altınlar para etsin.

c) Altın esasına geçilmeden evvel, emtia fiatlarının yükselmesi için müşterek bir inflasyon hareketi yapılacaktır.

d) Emtia fiatlarına göre ayar edilmiş müşterek paranın en istikrarlı paritesini, İngiliz ile dolar, müştereken bulmağa çalışacaklardır. Cihanın en büyük hammadde kaynakları bu iki paraya göre istismar edilmekte olduğundan, bu rolün ikisine bırakılmış olması son derece tabiidir. Bu seviye bulununcaya kadar Amerika ve İngiltere'nin elindeki altınlar, bekliyecek, yani ambargo kalkmıyacaktır.

e) Fransız frangına, altın esaslı paranın ve alelumum istikrarlı kıymet ölçüsünün mümessili olmak ve altın için arz ve talebi serbestçe idare etmek vazifesi verilecektir. Frangın emtia fiatlarını tanzim etmek kabiliyeti yoktur. O sadece altının beynelmilel rayicini ölçmektedir. Bunu tehlikesizce yapabilmesi için Fransız bütçesi ile Fransız ticaret müvazenesinin biraz daha düzelmeleri kâfidir. Bu hususta diğer iki devlet kendisine (meselâ pazar kolaylıkları göstererek) yardım edebilecek mevkidedirler.

Bütün bu kararların manası, besbelli bir şey ki, bu üç memleket arasında birikmiş olan beynelmilel sermaye stokunu para esası bakımından müdafaa etmekten ibarettir. Şu var ki, sadece para esası bunu başarmağa kadir değildir. Ayni zamanda böyle bir para esasının bütün milletlerce kabul ettirilmesinden başka bütün cihan iktisadiyatının yeni baştan işlemeğe başlaması şarttır. Bunun başlıca yolu ise, alacak ve borç meselesinin tasfiyesidir. Çünki dünyada, ister memleketler ayrı ayrı olarak alınsın ister dünyanın heyeti umumiyesi göz önüne getirilsin tahsili kabil olmayan borçların yığını gün geçtikçe büyümektedir. Borçların ödenemiyeceğini ilân etmek, sermayedarlık nizamı tarihinde son derece tehlikeli bir précédent (misal, teamül) yaratacaktır. Milletler sıkıştıkça, ödeyemiyeceklerini ileri süreceklerdir. Binaenaleyh, borç senetlerinin muharrer kıymetlerini olduğu gibi bırakıp hakikî kıymetlerini para esası bakımından ve umumî bir inflasyon selini çözerek düşürmek mevzubahs nizam namına çok daha hayırlı bir harekettir.

Fakat bunu yapabilmek için, gümrük tarifeleri, döviz takyidatı gibi engelleri söküp atmak lâzımdır. Bunlar kalkınca, her tarafta azçok karşılıksız olan paralar arka arkaya düşüp dökülecektir. Umumî inflasyon'un nazımları ise:,

a) Emtia fiatlarına göre ayar edilmiş para olmak bakımından, *dolar* ile *Sterling*.

b) Altına göre ayar edilmiş para olmak bakımından *Frank*.

olacaktır. İşte, davanın bu kısmı, Londra konfransı'nın başlıca mevzuunu teşkil edecektir.

Bu işte, her üç devletin de yaptıkları müşterek fedakârlık, matluplarının büyük bir kısmından filen vaz geçmektir.

Bu işte, her üç devletin de temin ettikleri müşterek fayda, buhrandan sonraki milletler start'ında, eskisi gibi en başta yer almış olmaktır.

Bu işte İngiltere'nin yaptığı hususî fedakârlık, karşı tarafın altınlarını

kıymetlendirmesine müsaade etmek; hususî istifadesi ise, emtia fiatlarına göre ayar edilmiş bir para esası tarafından idare edilecek beynelmilel ticaretin yeniden aksept merkezi olmaktır.

Amerika ve Fransa, altınlarını kurtarmaktadırlar. Fakat Fransa'nın Avrupa'daki siyasî müşküllerin halledilmesi bakımından bazı teahhütler altına girdiği de muhakkaktır. Buna mukabil, öne sürdüğü emniyet meselesinde İngiltere ve Amerika'yı, her zaman yanında bulacaktır.

Demek oluyor ki, Londra konferansına müspet bir mecra verebilmek için Washington'da içtima eden beynelmilel finans, dünya işlerini, her şeyden evvel kendi davası gibi mütalea etmiş, yapacağı fedakârlıklarla elde edeceği faydaları ölçmüş ve karşılaştırmıştır. Kendi evinde istediği ölçüde bir temizlik yapan hamarat bir hanım gibi, buhranı kaldırabilmek için, *dünya ölçüsünde bir şartlara uyma ve dünya ölçüsünde bir tasfiyeye* hazırlanmaktadır. Bütün bir bedesteni kendine borçlandırdıktan sonra, onun artık ödeme kabiliyeti kalmadığını gören, bu yüzden bizzat kendi işlerine kesat giren, faizleri tahsil edemediği için sermayesinden yemeğe başlayan bir sarrafın borçlarının bir kısmını bağışlamağa mecbur kalması gibi, beynelmilel finans, iktisadî otomatikliğin bir türlü yapamadığı umumî likidasyon'u iradî olarak ve yukarıdan aşağıya doğru kendisi tahakkuk ettirmeğe hazırlanmaktadır.

İşte Londra konferansının Washington'da kaleme alınmış hakikî ruznamesi budur.

●

Besbelli bir şey ki, bu türlü bir karar, kısa tarifile, sermayedarlık nizamının restorasyonu (yeniden tesis) demektir. Ve yine besbelli bir şey ki bu nizamı idare eden büyük maliye ve siyaset merkezlerinin buhrandan aldıkları yegâne ders, kendi aralarındaki rekabet ve mücadelenin tehlikeliliğidir. Bunun içindir ki, kendi aralarında anlaşmayı ve kendi kendilerine bir takım sermaye fedakârlıklarını göze almayı, buhranı kaldırmak için kâfi görüyorlar. Her taraftaki gümrükleri ve her taraftaki türlü türlü takyidatı (döviz takyidatı, takaslar, kontenjanlar v. s.) ancak tediye ve ticaret müvazeneleri ve para esasını muhafaza edebilmekteki müşkülât bakımından izah etmeği tercih ediyorlar. Bu gibi tedbirlerle, bazı genç milli iktisatların kendileri namına ne dereceye kadar bir yeni kuruluş ve istiklâl davası güttüklerini görmemezlikten geliyorlar. Dünyada bir takım milletlerin en ileri tekniği ellerinde bulundurmalarına mukabil bir çok milletlerin bundan mahrum olduklarını fakat mahrum kalmamak kararını verdiklerini hiç nazarı itibara almak istemiyorlar.

Bir iki hafta sonra, iki dereceli bir heyeti tertibiye şeklinde, başta, İngiltere Amerika Fransa'nın finans anlaşması bunun arkasında da İngiltere - Fransa Almanya ... İtalya'nın politika anlaşması sayesinde diğer milletlere bir takım kararlar dikte etmeğe çalışacaklar, «gümrükleri ve bütün takyidatı kaldırınız. İşte emtia fiatlarını yükseltip altın fiatlarını ucuzlatıyoruz. Borçlarınızı kolay ödeyeceksiniz. Bundan başka paranın karşılık haddini de indiriyoruz. Paralarınıza % 10 altın karşılık kâfi gelecektir. Tediye müvazenelerinizin fazla açık vermemesi

için ticaret müvazenelerinizi takviye edeceğimizi vadediyoruz. Ayrıca ucuz kredi de vereceğiz. Fakat açın kapılarınızı, vaz geçin fazla ileri davalarınızdan, bırakın şu başaramıyacağınız sanayi işini ve hepimiz birden refaha avdet edelim!» diyecekler.

Herkesin kabul ettiğini farz edelim. Yine bir tarafta metropoller bir tarafta pazarlar göreceğiz. Yine sanayi fiatları ile ziraat ve hammadde fiatları arasındaki makas çalışacak. Yine kıymetler, sermayeyi verenin elinde teraküm edecek. Ve buhranın öküzü öldüğü için yukarı mahallelerdeki ortaklığa yine fesat karışacak. Ve öldü zannedilen öküz yine dirilecek ve bu sefer, toreador'larda atkı sallamağa ne cesaret ne de derman kalacak.

Londra konferansı'nın iyiden iyiye muvaffak olması için, heyeti tertibiye haricinde kalan milletlerin on dokuzuncu asrın başında olduğu kadar cahil, tecrübesiz ve iddiasız olmaları lâzımdır. Bunu temin etmedikçe, borçların altın kavanozundan bir takım iyilik reçeteleri çıkarmak, akıntıya bir müddet daha kürek çekmekten ibarettir.

●

Londra konferansında kurtuluş ve istiklâl Türkiye'sinin şiarları, iktisatta istiklâl, siyasette istiklâl, kafa ve gönülde istiklâl olacaktır. Bunların şartları gerçi ağırdır amma malûmdur. Anadolu'nun dağı taşı, bu şartları ezber bilir. Ve hepimiz iyi biliriz, Sakarya'yi yapan Türk serdarının kaburgaları, ne uğurda kırıldı. Londra'dakiler, bizi atlatamazlar.

KADRO'yu sevenler!

KADRO'ya abone olunuz!

KADRO'ya abone bulunuz!

İktısadî Devletçilik.

Şevket Süreyya.

İnkılâp edebiyatı, yani Türk inkılâbının meselelerini ve davalarını kendisine tahlil mevzuu yapan yazı hareketleri, edebiyatımızın en kısır cephelerinden biridir. Halbuki bu edebiyat, inkılâbın ruhumuzda ve fikrimizde yaptığı dalgalanmaların yazı şeklinde hayat sahasına çıkışı olması itibarile, inkılâbımız üstündeki ruh ve fikir uyanıklığımızın adeta bir aynasdır. Eğer biz, eli kalem tutan Türk vatandaşlığının inkılâp hassasiyetini ve inkılâp davaları üstündeki uyanıklığını bu vatandaş kitlesinin yazı sahasına döktüğü fikir eserlerinin hacmile ölçmeğe kalkarsak, cidden korkunç ve şüphelei bir vaziyet karşısında kalırız.

Çünkü, meselâ Türk fikir ve ilim yapısının üst tabakasını kurması lâzımgelen bir D a r ü l f u n u n hocaları kadrosu vardır ki, inkılâp edebiyatı sahasında sağır ve kısırdır.

D a r ü l f u n u n'u idare eden ve yetiştiren kadro ile bu kadronun fikir ve görüş murakabesi altında yetişen D a r ü l f u n u n'lu nesil haricinde kalan Türk okur yazarlarının inkılâp meseleleri üstündeki araştırma ihtirası da daha derin ve verimli değildir. Fakat şukadar varki, bu meseleler üstünde yine ne de olsa bir kaç parça eser çıkmışsa, ve ne de olsa müselsel bazı araştırma hareketleri varsa, bu eserler ve bu hareketler, yine bu hariçte kalan okur yazar neslin işidir ve hediyesidir.

●

Ahmet Hamdi Bey (1) İstanbul'da son zamanlarda göze çarpan bazı fikir çarpışmalarının ortasında yer alan genç bir münevverdir (2).

Hamdi Bey müdafaa ettiği veya izaha çalıştığı fikirleri son günlerde toplu bir eser halinde neşretti:

(1) İstanbul Liman Şirketi Umum Müdürü.

(2) Ahmet Hamdi Beyin İstanbul Türk İktisatçılar Cemiyetinde ve İstanbul Halkevindeki konferanslarını okuyucularımıza tavsiye ederiz. Bu konferanslar kendisinin neşrettiği (K o o p e r a t i f) mecmuasının 8, 9, 11 inci nüshalarında basılmıştır.

«İKTİSADÎ DEVLETÇİLİK» (3)

İktisadî Devletçilik Ahmet Hamdi Beyin aynı isimle 1931 de neşrettiği diğer bir cildin devamı ve yine bu isimle devam edecek olan serinin ikinci cildidir.

Fakat bu noktada derhal şunu da işaret etmeliyiz ki, bu ciltler arasındaki isim iştirakine rağmen bu yeni cildi 1931 de çıkan birinci ciltteki meselelerin tam bir devamı ve teselsülü şeklinde almamak lâzımdır. Bu defa çıkan kitapta «İktisadî Devletçilik» meselesi bir taraftan Türk inkılâbının zatî prensipleri ve diğer taraftan dünya gidişinin umumî istikametleri dahilinde yeniden vaz ve tahlil edilmiştir.

Halbuki, ilk ciltte bu dava - kendilerinin de işaret ettikleri gibi - daha ziyade Türkiye'de müstacel bir vergi ve bir buğday meselesi rejimi etrafında teksif olunmuştur. Binaenaleyh bugün elimize geçen eseri ilk cildin mevzuuna bağlamadan tetkik etmek kabildir.

●

İktisadî Devletçiliğin 224 sahifalık bir metin ve kitabın sonunda ayrıca 15 sahifalık hülâsalı bir fihristi vardır. Kitap, esas olarak:

I. — Ferdî iktisat rejiminin sonu.
II. — Yeni memleketlerin kurtuluş nizamları.
III. — Fertler iktisadından millet iktisadına.
IV. — Millet iktisadının kurulma unsurları.
V. — Millet iktisat rejiminde para meselesi.

fasıllarını ihtiva etmektedir.

Biz okuyucularımıza bu kitapta hakikaten mantıkî bir teselsül takip eden ve biri diğerini tamamlayan bu bahislerin muhtevası hakkında umumî bir hülâsa vermeği çok faydalı buluyoruz. Fakat bundan evvel şunu da itiraf etmeliyiz ki,bu kitap bizim tahlilinde bitaraf kalacağımız bir eser değildir. Çünkü *İktisadî Devletçilik,* her şeyden evvel, K d r o'nun ilk sayısındanberi izaha çalıştığı, (İnkılâp ve Kadro) da esas hatlarile tezleştirmeğe gayret ettiği inkılâp ideolojisinin müdafaa ve teyididir. Binaenaleyh bu kitap bizim için, nihayet «aynı cinsten» bir fikir sistemini izaha tahsis olunmak itibarile her şeyden evvel bir kardaş eseridir.

(3) İKTİSADÎ DEVLETÇİLİK İkinci cilt. Yazan: Ahmet Hamdi. Basan: Matbaacılık ve neşriyat Türk Anonim Şirketi. 239. S. Fiyatı: 1 Lira.

Ahmet Hamdi Bey eserinin başında Türk inkılâbının manasını izah eden ve inkılâp ideolojisi ile «inkılâpçı» nın ruhî rabıtasını anlatan güzel bir «öz söz» vardır. İnkılpçı ne zaman hamlenin mümessilidir?

Ne zaman kendi davası ile kendi ruhî alâkası kopar? Yani ne zaman hamlenin önündedir, ve ne zaman hareketin ardında kalır?

Ahmet Hamdi Beye göre:

«İnkılpçı kendisindeki heyecan kaynaklarını tamamen .tarif ve tesbit edebildiği ve artık onun altında onun hissettiği, fakat ifade edemediği, bir şey kalmadığı zaman, inkılâp bitmiş, yahut bizzat inkılâpçı da ondan uzaklaşarak inkılâbın yürüyüşünü takip edememiş, arkada kalmış olur».

Filhakika her inkılâp kendi döküntülerini verir ve bir inkılâpta inkılâpçının hadisenin ardında kalışı, dama görülen hazin hallerden biridir. Fakat bunun sebeplerini izahta biz Ahmet Hamdi Beyle ayni fikirde değiliz. Çünkü Hamd Beye göre zaman heyecanın en büyük düşmanıdır. (Sa. 9) Halbuki bize göre heyecanın şuura inkılâp edebilmesi için her şeyden evvel heyecanı sistemleştiren ve «*İdrak*» haline getiren bir zamanın geçmesi lâzımdır. Ruh taşkınlığı başka, şuura müstenit ve ahlak haline gelen ruh heyecanı yine başkadır. (1) İnkılâpçının heyecanı bu şuura inkılâp eden ve ahlak haline gelen ruh heyecanıdır; yoksa müphem bir sezişten, yahut istikameti gayrı muayyen bir hamleden gelen bir ruh taşkınlığı değildir.

İnkılâp heyecanı bahsında Hamdi Beyle aramızdaki ihtilâfa mukabil inkılâbın izah ve tarifi bahsında aramızda büyük ayrılıklar yoktur.

«Bir inkılâp, kendi ideolojisini ve ilmini kuramazsa, yaşamamak tehlikesine maruz kalır!» hükmünde ise esasen her zaman israr ettiğimiz gibi Hamdi Beyle de tamamen beraberiz.

İktisadî Devletçiliğin birinci bahsı ferdî iktisat rejiminin nasıl sonu geldiğini izaha tahsis edilmiştir. Bu izaha göre,

«Avrupa medeniyeti Avrupa'nın garbinde doğan bir takım hareketlerin mahsülüdür. Yeni kıt'aların keşfi, orta sınıfın teşekkülü,

(1) İnkılâp ve Kadro. Yazan: Şevket Süreyya.
İnkılâp heyecanı - Antuzyazm.

sanayi inkılâbı, mübadelenin dünya mıkyasında bir mahiyet alışı..... v. s. son iki asırlık Avrupa medeniyetini ortaya getirmiştir.»

Hamdi Bey, Avrupanın içtimaî nizamını teşkil eden demokratik normaları da keza tamamile Avrupa'ya has sayıyor ve,

«Garbin kendi dışındakilere dağıtamadığı ve .dağıtmamak için çalıstığı şey demokrasi ve halk hakimiyeti olmuştur.» diyor.

Muasır dünya nizamının «Europacentrique» vasfını ve demokrasi rejiminin keza Avrupa'ya has cemiyet nizamının bir ifadesi olduğunu daima işaret etmeğe çalıştığımız için, Hamdi Beyin Avrupa medeniyeti hakkındaki bu telakkisini tamamen uygun buluyoruz. Hamdi Bey bu telakki mebdeinden hareket ederek serbest mubadele nizamının tarihî inkişafını veriyor. Ve nihayet dünya buhranının bu serbest mubadele nizamının nasıl tabiî bir neticesi olduğuna varıyor. Ve bu buhranı diğer periyodik iktisat buhranlarından ayıran vasıfları sayarak o da, *«Cihan bir buhran değil, bir bünye istihsalesi yaşıyor.»* diyor. Cihan buhranı, kitabın her faslında, Ahmet Hamdi Beyin hükümlerinin istinat noktalarını teşkil etmiştir.

Mamafih Hamdi Bey bu buhranda her memleketin diğerine nazaran farklı vaziyetini görüyor ve bilhassa *millî kurtuluş hareketine* giren memleketler - yani müstemleke ve yarı müstemlekelerle iktisaden tabî memleketler - in müstesna vaziyetini kaydediyor. Ve diyor ki, Metropollerde yani büyük sanayici ve müstemlekeci memleketlerde fabrikalar kapanırken buralarda fabrikalar açılıyor. Bu memleketlein bütün menfaatleri buhranın derinleşmesinde ve müzminleşmesindedir. Çünkü bunlar esasen kendi millî kurtuluşlarını yapmak suretile buhranın bizzat âmili olmuşlardır. Ve bu kurtuluşlarının tamamlanabilmesi müstemlekeci memleketlerdeki buhranın devamına ve derinleşmesine bağlıdır. «Buhran onlar için bittiği yerde bizim için başlamış demektir.» Bu fikir, tamamile bizim fikrimize uygundur.

Cihan buhranı içinde mukadderatı birbirine zıt iki nevi memleket (1 - Metropoller. 2 - Millî kurtuluş mücadelesi yapan memleketler.) olduğu gibi buhrandan sonraki dünya nizamında da her memleketin tamamile diğerinden farklı bir iktisadî ve siyasî nizama tâbî olacağı fikri, bizim de esas fikirlerimizden biridir.

Yalnız Hamdi Beyin buhranı izahında kendisile aramızda bazı

metot farkları vardır. Bize göre buhran: (1)

«İstihlâk eşyası yapan istihsal âletlerinin imalâtı ve terakkisi ile istihlâk maddelerinin sürümü arasındaki nisbetin bozuluşudur.» Halbuki Hamdi Bey buhranı (Kâr) ın durması ve (Fiyat) kanali ile izah ediyor. Fakat kâr seviyesi ve fiyat kanalı hareketleri sebep değil, neticedir. Bu neticenin altında istihlâk eşyası yapan istihsal aletleri imalâtile istihlâk eşyası sürümü arasındaki nisbet vardır.

●

Ahmet Hamdi Beyin müstemlekelerle metropoller arasındaki tezadı, yani *millî kurtuluş hareketleri* üstündeki izahlarında tamamile kendisile beraberiz. Bunlar bizi teyit ve müdafaa edici güzel tahlillerdir. İktisaden ileri ve geri memleketler arasındaki tezat, hiç şüphe yok ki, bütün tezatlardan mukaddemdir. Ve bütün tezatların anasıdır. Müstemlekeci memleketlerdeki büyük sanayi kesafeti ve onun mahsülü olan proletarya mücadelesi ve sosyalizm hareketleri gıdasını bu müstemleke tezadından alır.

Türkiye bu tezada isyan ve onu tasfiye etmek için kıyam eden memleketlerin önünde ve başındadır.

Müstemleke tezadının ön plâna alınışı, Türkiye'de inkılâp fikriyatının bir eseridir. Ve cihanşümul fikir hareketi namına da bir merhaledir. K a d r o, cemiyet izahının bu sahasında öncü olduğu bu fikrin intişar ve tesir hudutlarının arttığını görmekle cidden sevinir.

Yalnız Ahmet Hamdi Bey muasır tezatları sayarken şöyle bir tasnif yapıyor:

Müstemleke tezadı.
Sınıf tezadı.
Farklılık tezadı.

Buradakı farklılık tezadı, iki insan, iki müessese, iki istihsal şubesi, yahut iki memleket arasında teknik tarakki ve ihtisas bakımından gelen farktır. Halbuki bu fark, millî kurtuluş hareketlerini alâkadar ettiği nisbette müstemleke tezadının içindedir. Ve daha ziyade içtimaiyet değil, nazarî iktisat mevzuudur. Meselâ

(1) İnkılâp ve Kadro. Yazan: Şevket Süreyya.
Buhran bahsini okuyunuz.

materyalist iktisatta bu bahis «İçtimaî - Vasatî - zarurî sây» seviyesinin tahavvülleri şeklinde âdeta riyazî bir şekilde mütalea edilmiştir.

●

İktisadî Devletçiliğin yeni memleketlerin kuruluş nizamı bahsinde Hamdi Beyle aramızda netice değil, fakat metot ayrılıkları vardır. Bu ayrılıkları burada uzun boylu izah imkânını bulamadığımız ve neticelerdeki mutabakatı ifade etmekle geçmek mecburiyetimiz bizi üzüyor. Filvaki «Her yol Roma'ya çıkar» derler: Fakat Roma'ya çıkan yolların çoğu pek dolambaçlıdır. Halbuki «akli selim için tarik» in bir olması daha eyi değil miydi?

Meselâ sermayedarlık nizamının son tecellilerini mütaleada Hamdi Beyle aramızda fark olmadığı halde «Sermaye» nin tarifinde kendisile hiç müşterek değiliz. Hamdi Bey diyor ki, «*Sermaye, tabiat kuvvetile insan kuvvetinin bir araya gelmesinden doğmuştur*». Halbuki tabiat kuvvetile insan kuvveti ilk insanın yaratıldığı gündenberi bir aradadır. Fakat «Sermaye» kanunları ve sermayedarlık nizamı deyince biz nihayet ancak son asıların hududunu aşmıyoruz. Sonra bir yerde de «*İnsan ile tabiat arasında mutavassıt olan sermayedir.*» buyuruyorlar. Halbuki insan ile tabiat arasında mutavassıt olan sermaye değil «*Teknik*» dir.

Teknik ise her zaman sermaye değildir. Buna mukabil, bizzat «*İnsan kuvveti*» muayyen tarihî şerait altında «Sermaye» ye inkılâp edebilmiştir.

Sonra «*Sermayenin zamanımızda para gibi istiklâl kazanması*» ibaresi tezatlı bir mana veriyor. Haddi zatinde ne para müstakildir, ne de sermaye paradan ayrılabilir. Para, yani nakit şeklinde mütedavil sermaye, muasır nizamda sermaye hareketlerinin, yani sermaye düsturunun hem başı, hem gayesidir.

●

Millet iktisadı bahsi «İktisadî Devletçiliği» in ana bahsidir. Filvaki ilk izahlarında Hemdi Bey millet iktisadını «*Maddî ve manevî refahı yüksek bir millet kuruş usullerinin heyeti mecmuasıdır.*» şeklinde anlatır. Fakat bilâhara bu izah aydın bir mahiyet alır ve *millet iktisadı Kadro*'nun da daima izaha çalıştığı gibi «*plânlı ve tanzim olunmuş bir millet iktisadiyatı, yani başlıca te-*

raküm membaları millet hesabına işleyen ve başlıca istihsal vasıtaları millet elinde olan tezatsız bir millet camiâsı» şekline girer. Fakat yine bu tariften sonradır ki, tahlil çetin bir zeminde yürümeğe başlar. Çünkü bu teraküm membaları nedir? Bu istihsal vasıtaları nasıl kurulur? *Millet iktisadı*'nın milletler iktisadı içinde mevkii ne olacaktır?

Millet iktisadı'nın mahiyetini izahta Hamdi Beyle aramızda fark olmamasına mukabil bu ayrı suallerin cevaplarında ayrılık noktalarımız vardır.

Evvelâ Hamdi Bey *(Otarşi)* denilen şeyi haklı olarak ve tam zamanında esaslı bir izaha tâbi tutuyor. Çünkü son zamanlarda Otarşi mefhumu hakikaten çeşitli tefsirlere uğramıştır.

Hamdi Bey *Millet iktisadı*'nı «*Bir milletin kendi kabuğu içine çekilip bütün istihsalile kendi kendine kifayet etmesi*» *şeklinde* tefsir olunan Otarşi'den haklı olarak ayırıyor. Çünkü böyle bir *Otarşi* hakikaten her şeyden evvel beşer medeniyeti hesabına bir gerileme ve iptidaîleşmedir.

Çünkü *müstakil millet iktisadı* başka, Otarşi yine başkadır. *Müstakil millet iktisadı gaye*'dir. Fakat «Otarşi» gaye değil, belki muvakkat bir *vasıta*'dır.

Yalnız, Hamdi Bey »*İç pazar*» ın sermaye teraküm ettirme kabiliyetine karşı çok titizdir. Ve ilk sahifelerde âdeta betbindir.

Fakat bahs ilerledikçe Hamdi Beyin de millî sermaye terakümünü nihayet iç pazara yüklediği derhal göze çarpar. Fakat bu arada bilhassa imtiyazlı sanayi himayeleri aleyhine hakikaten ciddî ve ehemmiyetli hücumlar yapar ve bu hücumlardan gayesi iç pazarı gümrük imtiyazlarından istifade eden bir takım sanayi sermayedarları hesabına istismar ettirmek değil, bütün ileri sanayii millet namına yapan ve benimseyen bir Devlet, bir *İktisadî Devletçilik*» elinde kullanmaktır. Burada da varılan netice ile bizim vardığımız neticeler arasında Hamdi Beyle aramızda fark yoktur. Fakat bu neticeye varırken, Hamdi Bey bilhassa gümrük himayeciliği ve sanayi istismarları hakkında hakikaten ve tafsilâtile ilk defa kendisi tarafından ortaya atılan güzel ve cesaretli tenkitlerde bulunmuştur. Bilhassa köy müstahsilinin mahsulâtını elinden cihan fiyat seviyesi (yani alçak fiyat) üzerinden aldığımız halde, onu gümrükler arkasına sığınmış imtiyazlı (yani yük-

sek fiyat) üzerinden sanayi muamelâtı almaya icbar etmemize isyan ediyor.

Halkın sanayi sermayedarlarına ödediği bu farkları bari devlete ödeyelim diyor. Şimdiye kadar bu suretle sanayi hesabına ödenen farkların yüzde ellisinin meydanda olmadığını ve sanayie de sermaye olarak yatırılmadığını isbat ediyor.

Bu millî fiyat farkı (sanayi ve ziraat emtia'sı arasındaki bu yeni fiyat makası), bahsi iktisadi devletçiliğin en orijinal bahsidir. Biz bu bahsin konuluşunda ve müdafaa edlişinde Hamdi Beyin gösterdiği titiz ve cesaretli milletseverliği, iç pazardan ve gümrük himayeciliğinden anlaşılan manada kendisile tam mutabık olmamakla beraber (1), hususî bir taktirle kaydederiz.

●

İktisadî Devletçilik bahsi, çok mantıkî bir teselsül ile «Millet iktisadı» bahsini takip ediyor. Ve:

«Millet iktisadı bir plân ve tanzim iktisadıdır. İşte iktisadî Devletçilik böyle bir millet iktisadiyatının kurulma yollarını gösteren usullerin heyeti mecmuasıdır.» neticesine varılıyor.

Hamdi beye göre böyle bir millet kuruluşunu «Ne millî, ne beynelmilel sermayeden, ne de orta sınıftan beklemiye imkân yoktur. Ve tarihî zaruret, Türkiye'yi yani *millî kurtuluş hareketi* yapan memleketleri bu nevi sermaye ve sınıfların elile sermayedarlık rejimine geçmekten mahrum etmiştir.

Binaenaleyh bu kuruluşu «Devlet yapacaktır. Fakat Bürokrasi devletçiliği değil. Bürokrasi devletçiliği demek hükûmetçilik demektir. Hükûmetçilik bir zihniyet, bir idare tarzıdır. Halbuki devletçilik bir millet iktisadı rejiminin diğer bir ifadesidir. İşte iktisadî Devletçilik budur.» diyor.

Bu iktisadî Devletçiliği iktisadî uzviyetlerin yapacağı kayıt olunmakla beraber böyle plânlı bir millet iktisadının kurulmasına ve teşkilâtlanmasına ait plânın kitabın müteakip cildine bırakıldığı yazılıyor. Ancak bu plânlaşma ve teşkilâtlanma bahsinde idarî teşkilâtın, yani şimdiki devlet makanizmasının retolunmadığı, bu teşkilâtlı «Mekanizmayı da idarî devletin kuracağı» sarahatle müdafaa edilmektedir.

(1) *İnkılâp ve Kadro*'da «Millî sermayenin teraküm membaları» bahsi.

İktisadî Devletçiliğin son faslı «*Millet iktisat rejiminde para meselesi*» ne tahsis olunmuştur. Filhakika kitapta verilen nazarî ve şematik tahlillerden sonra millet, iktisadı kuruluşunun seyyal unsuru olarak paranın ele alınması lâzımdır. Çünkü para tezi olmayan bir millî kuruluş davası, ancak havada kalmaya mahkûmdur.

Fakat paranın telâkkisi bahsı ve inkılâpçı bir para tezi bizim Ahmet Hamdi Beyle uzun şifahî münakaşalarımızı davet eden pürüzlü bir mevzudur. Ve iktisadî devletçiliğin diğer sahalarında aramızda tesbit edebildiğimiz hüküm mutabakatları bu para tezi üstünde derhal parçalanıyor. Ve evvelâ bir metot ihtilâfı içinde kaybolan fikir birliği daha sonra hükümler ve neticelerde de tamamile ayrı ve hattâ birbirine aykırı noktalara varıyor. Bunun için, Kadro, Ahmet Hadi Beyin para tezini diğer bir yazıda ayrı ve hususî bir tenkide mevzu kılacaktır.

●

İktisadî Devletçilik'in ikinci cildini inkılâp kütüphanesine toplu, olgun ve cesaretli bir fkir hediyesi şeklinde veren Ahmet Hamdi Beyden üçüncü cildi de hergün artan bir ümit ve emniyetle istemek ve beklemek hakkımızdır.

Genç arkadaşımızı gönülden tebrik ve onun güzel ve kıymetli eserini bütün okuyucularımıza tavsiye ederiz.

Sanat'ın salamurası karşısında

(Ankara Resim Sergisi münasebetile)

Burhan Asaf.

Halkevi'nde açılan resim sergisini geziyoruz. Birkaç tablo bir yana, teknik dahi göz doyurmuyor. Buna göz yummamız lâzım, çünkü Akademimizin hoca kadrosu zaiftir, galerimiz yoktur, görenek ile tesirin münhanisi, bir türlü başını doğrultamamıştır. Devlet bu işi iyice ele alırsa, iyi hocalar getirtilebilir, kendi hocalarımız daha ciddi çalışmaya sevkedilebilir, galeri meselesi de hiç olmazsa zengin bir kopye koleksiyonu ile halledilir. Resimciliğimizin hastalıkları bunlar değildir. Baksanıza edebiyatımıza, seviyesizlik orada da başta gelen vasıftır. Halbuki muharrirlerimizin istedikleri kadar kültür balı toplamalarına, istedikleri kitapları ana eserleri okumalarına hiç te engel yoktur.

Evet, bütün san'at mensuplarımızı dedirgen yapan bir kuvvetli sebep vardır ki, buna karşı boğuşmak hemen hiç birisinin elinde değildir. Evet, san'at eserini tutmayan bir memlekette, san'atkâr, kutusunda çürüyen bir etten ibarettir. Gezemez ki görsün, göremez ki intiba alsın ve intiba versin. Bütün sermayesi zekâsından ibarettir. Onu zorlar, ona intibalar uydurtur, eskilerin kariha yenilerin fantezi dediği kelebek kanadı kadar nazik ve uçarı vasıtayi, yukarıdan aşağıya kadar uydurma olduğu için kayaması mevzua bir öküz gibi koşar ve bir iki yıl içinde, onu çatlatır. San'atkâr bizde, bütün bir hayat denizinin ortasındaki sabit duba gibidir. Her şeyi *memleket ölçüsünde* görmek istediğimiz bu devirde, oturduğu şehrin uzak semtlerine bile taşınamayan sefil adam, imkânların züğürdü adam, böyle bir ölçüye nasıl el uzatabilsin?

İşte bunu bildiğimiz için, Türk san'atkârını, kendi kendisi yüzünden suçlu olmaktan tenzih ederiz. Onun da soysuzlaşmış Anadolu davarından farksız bir şey olduğunu bildiğimiz halde, suçu onde değil, onun başka türlü olmasına mani olan cemiyet şartlarımızda buluruz. İçimizde kat'î bir emniyet vardır ki, o şartlar değişecek olsa, Türk san'atkârı da gelişecek ve değerleşecektir. Şimdi yine, *resim sergi*'mize dönelim.

●

Kadıköy'lüler *Kurbağalıdere*'yi iyi bilirler. Kıyılarından birine, salaştan bir sıra meyhane kondurulmuştur. Bu meyhanelerin ikbal yani prosperity devirleri, Hamdi'nin Kazinosu günlerine raslar. O zaman bile, bu salaş - palaslardan, (burada *découpage* tekniğinden istifade etmek en iyisidir) Falih Rıfkı'nın Roman'ındaki dümtek estetiği bırtlardı. Kurbağalı'nın iki yanındaki evlerde, yaz günleri cibinliksiz yatılmaz. Akmayan su, adı üstünde, belki de dünyanın en ehemmiyetli kurbağa deposudur. Batağa saplanmamak için ortadan giden sandalların sefası ise, en adî nevinden bir iki zampara cakasına ya yeter ya yetmez. Hele gündüzleri, leşini güç sürüyebilen bu su akıntısının, üstelik ağır bir kokusu da vardır.

Bir ressam, burada ne görür ve ne bulabilirki, başında, tulumlardaki boyalar gibi ömrünü tüketir? Sergide bir alay *Kurbağalıdere* tablosu var. Tabiatın bu kadit köşesini tazeleştirebilmek için, ressam, bütün karihasını boyaların içine gömmüş. Tablolar anlatıyor ki, her birinde ressamın ressamlığı gömülüdür. Niçin? Çünkü *Kurbağalıdere*'yi tanıyanlar vardır. Sevenler de vardır. Belki onlara satabilirim diye san'atta *içtimaî sipariş* denilen kaideye uymuştur. Yalnız, içtimaî siparişin bu ne acıklı bir nümunesi!

●

Vazolarında, saksılarında, demetlerinde, bir yığın nebat leşi! Resimcilikte de meşk usulü vardır. Tekniği ilerlesin ve nevileşsin diye talebeye çeşit çeşit mevzular boyatırlar. Bunları yalnız hoca ile talebe görmelidir. İleride bu gibi hünerler, bütün bir kompozisyonun meydana gelmesine yarıyabilirler. Hayır, kendimizi bildik bileli, çiçekler, *nature morte* listelerinin başında gelir. Hem, niçin *nature morte?* Niçin cenaze halinde iken tabiat? Ressamlar kalkıp bağıracaklar: «Efendi, resimde bu da vardır hem pek revaçtadır!» Ressamlar böyle bağırmaz. Ressamlar böyle bağırmıyorlar. Bu itiraz, farkında olmaksızın *tesannu* yapanların gırtlaklarından çıkıyor. Dünyada, san'atın temel görüşü değişiyor. *Nature morte* motiflerini, artık mobilya mağazalarının camekânlarında maddeleşmiş olarak görüyoruz. Artık veremden Violetta'yı öldürmeyoruz ki, şehevî krizantemlerin demetlerinde, benliğimizin en yataklık hususiyetlerini duyalım! Ressam bizi, hiç olmazsa yarım asırlık bir tahassüsle oyalayabileceğini zannetmesin. Duygu oyununun bu kadar kocamışına snobluk ismi bile verilemez. Bu kadarı artık, alay gözüne bile hoş gelmiyen bir âvareliktir. Bütün bunların yeri, bu çok görülmüş cıgara masası biblolarının bu vazolarında ekşimiş çiçek kokularının yeri, ya süprüntü tenekesidir yahut morg. (Pençereleri artlarına kadar açın: salon, temiz hava alsın!)

●

Bir takım portreler de gördük. Bu bir hususî sipariş işidir. Bana ne tanımadığım adamın tablosu, kendine benzemiş mi benzememiş mi! Weinberg efendi bunu daha iyi yapıyor. Camekânı, bir çok insanların resimlerile dolu hem, herkes fotografçının hünerini taktir etsin diye, camekânına tanınmış insanların resimlerini koyuyor. Ressamlarda bu kurnazlık bile yok.

●

Sergide bir iki tane akt tecrübesi var. Bu da, bizim bildiğimiz, bir meşk'ten ibarettir. Pek muvaffakıyetli ise getirilip gösterilir. E bir akt tasavvur ediniz ki, çıplak bir kadını, önünüze en kalın tarafından seriyor. Gerçi kadın, çirkinliklerini ve kabalıklarını en iyi müdafaa edebilen bir mevzudur. Yalnız kabul edersiniz ki, müdafaanın, onun için bile imkânsızlaşacağı ahval vardır. Bir ressamımız, kadını işte böyle bir halinde yakalamış. Acaba hepimizi, kadından tiksindirmek için mi?

●

Yemek odası tabloları vardır. Meyveler, sebzeler v. s. Bütün rum evle-

rinde görürsünüz, Yüksek Kaldırım'ın bu işporta san'atını. Avrupa'da, lokantalarda, zengin ailelerin evlerinde bunların iyileri vardır. İyileri.. yani ressam elinden çıkmış olanları. Lövanten zevk işte bu âdete uymak istemiştir. Yalnız bizim tatlısu frenklerimiz, her hususta olduğu gibi san'at bakımından da garbın çöplüğe atılmış artıklarından geçinirler. Modern bir Avrupa lokantasında yahut modern bir yemek salonunda artık manav yahut zerzevatçı dükânlarının bir köşesini göremezsiniz. Bu gibi yerleri süslemek için asgarî vasıta zengin bir panneau'dur. Bu gibi yerlerin hakikaten san'at uğrağı olmaları için bütün plâstik san'atlara birden kapılarını açmış olmaları lâzımdır. Halbuki işte, hemen her sergide görüyoruz. Kabaklar, Patlıcanlar, Salkımlar, İstakozlar. Hem hiç üzerlerinde çalışılmamış. Beş on saatte meydana gelmiş tablolar. San'atte ilerlememizin birinci şartı çiş eder gibi eser yapmaktan vaz geçmektir.

●

Bir sarı maden kabın içinden dağılan portakallar tablosu gördük. Nature morte, amma, portakallar öyle bir yaşıyor ki! Sarıdan kırmızıya kadar çok renk mesafesi yoktur. Buna rağmen âdeta sonsuz bir mesafe yaratmak, elbette ki iştir, elbette ki san'attır. Hele bir tarafa oturtulan siyah bir baykuşla, madenin parıltıları yanında abanozun gece rengi donukluğu yaşatılabilirse, ikiz iki renkten çıkarılan birbirinden canlı ziya ve gölge oynaşmaları büsbütün tebarüz ettirilmiş olur. Namık İsmail bu eserini kimseye satmamalıdır. Buna o kadar sevgisini koymuş ki, ben ki Namık'ı tanırım, hayatında bir defa için bile olsa bu derece coşacağını hatırıma getiremezdim. Bir iki portakalda, portakalların kompozisyonunda bence kusur vardır. Eğer bunlar da olmasa idi, Namık İsmail'in bu eseri, dünyanın herhangi bir sergisinde *hors concours* ilân edilirdi.

●

San'atte mevzu, içtimai sipariş (Commande sociale) ile beraber gider. Meselâ danslı, dekolteli, zinalı filmler, bütün vaktini dansla ve şehvet piknikleri ile geçiren bir cemiyetin siparişine cevap verir. Meselâ, gazetelerimizdeki Hollywood sahifeleri, çocuklarımızın daha on yaşında iken filim yıldızlarının erkekli dişili isimlerini bellemelerinden ve kartpostallarını toplamalarından kuvvet almaktadır. Genç kız âşıkını, genç kadın kocasını şu yahut bu erkek yıldıza benzeterek beğenmektedir. Keza, yemek odasına muayyen mevzuda tablolar koymak zevki, bu gibi tabloların yapılmasını teşvik eder. Bütün bunlara *içtimaî sipariş* denir.

Bu seferki resim sergisi, Ankara'lıları hiç te mat edemedi. Mevzular, kötü bir ferdiyetçilik bakımından bile ayakta durur şeyler degildi. Okkalarla boya ve metrolarla bez, ne içtimaî bir görüşe ne de teknik bakımından bir takım mektepçilik telekkilerine tahsis edilmişti. Gelişigüzellik, serginin kollektif imzasını teşkil ediyordu.

Geçenlerde, Akademi müdürü Namık İsmail Bey Ankara'ya geldiği ve san'at hayatımızı kemiren buhrandan şikâyet ettiği sıralarda, dertleşmiştik. O da kanidi ki, bizde san'atkâr hayatın tamamile dışında kal -

mıştık. Bu görüş ve telekkilerinde ısrar ettiği müddetçe, kendisi için yapılacak bir şey yoktu. Mektep müdürü Maarif Vekilimiz ile de görüştü. Birlikte bir karara vardılar: San'at'ı Devlet himayesine almak lâzımdır. Fakat bunun için de san'atı'n cemiyet ihtiyaçlarına uyması, bir memleket san'atı olması, bir inkılâp san'atı olması şarttır.

Ressam ve heykeltraşlarımız, bu hususta, muharrirlerimizden geri kalmışlardır. Edebiyatta, yeni görüşün meyvelerini verdiği iddia edilemez. Fakat görüşün yenileştiği de inkâr edilemez. Bütün cephe boyunca birdeğişiklik vardır. İsim saymak istemiyoruz, fakat alâkadarların hepsi bilirler ki, Türk edebiyatı, gayesine ne kadar varmamış olsa, yolunu, kısmen bulmuş kısmen de bulmağa çalışmaktadır. Neden ressamlarımız için ayni şey kabil oamasın? Neden gelecek *seferki* sergide, yepyeni mevzularla, tarih, inkılâp ve memleket mevzularile karşılaşmamız imkânsız olsun. Öyle ummak isteriz ki, yeni sergilerimizin mevzularını, yukarıda saydığımız ölü nesneler değil, Türk cemiyetinin diri davaları ve diri manzaraları teşkil edecektir.

Ressamlarımız da anlamalıdır ki, Türk san'atına *içtimaî sipariş*'i veren en büyük kuvvet, Türk inkılâbıdır.

12.000.000 liralık dahilî istikraz tahvilleri neden en sağlam bir plâsmandır?

A. Şefik.

1 — İSTİKRAZ YAPMAK NEDEN LÂZIMDIR. MEMLEKETİMİZDE BUGÜNE KADAR NE BİÇİM İSTİKRAZLAR YAPILMIŞTIR?

Büyük istikrazların başladığı asır, büyük sanayi ve büyük ticaretin doğduğu 19 uncu asırdır. 19 uncu asırdaki fennî keşfiyat demiryolları inşaatını, kanallar hafrini (Suez Panama), ticareti bahriye filosunun teşkilini, büyük sanayiin ihdasını mümkün kılabilmiştir. Fakat bu büyük işler bir kaç kişinin bir araya gelen sermayesi ile başarılmamıştır. Müteşebbisler ister fertler olsun ister Devletler olsun daima ayni yoldan gitmek yani halkın tasarrufuna müracaat etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Fertler anonim şirketler ihdası suretile binlerce, yüz binlerce halkın, teker teker hiç bir iş yaratamıyacak kadar küçük tasarruflarını bir araya toplayarak en muazzam işlere atılmışlar, Devletler ise istikrazlar aktederek ayni neticeye vasıl olmuşlardır.

Küçük tasarrufların bir araya gelerek doğurduğu büyük işlerden meselâ şimendiferi nazarı itibare alalım. Bir şimendifer inşasını istikraz akt etmeden, anonim şirketi yapmadan başarabilmek isteyince hiç değilse 5 10 kişinin 20, 40 veya bilmem 100 milyon liralık kadar serveti bir araya toplayabilmesini beklemek lâzımgelir. Böyle mühim servetlerin bir kaç kişi elinde terakümünü beklemek mecburiyetinde kalan cemiyet ise şimdi nail olduğumuz nakliyat kolaylığına bilmem ki kaç asırdan sonra irişebilirdi?.

Denilebilir ki belki müteşebbis fertler için varit olan bu mülâhaza Devlet için varit değildir. Çünkü Devlet kendisine lâzımgelen en büyük varidatı vergilerle temin edebilir.

Böyle azim meblâğları vergi ile temin etmek hem kabildir hem değil.

Bu azim mebaliği bir tek senenin bütçesine kaydederek temin etmek imkânsızdır, fakat müteakip senelerin bütçelerine kısım kısım ithal ederek cmetmek kabildir. Bu son şekli ise istikraz makanizmasının tahakkukudur. Zira Devlet istikraz yapınca tasarruf sahibi halkten souscription suretile para toplar ve bilâhara parayı, faizi ile birlikte senelik taksitler ile öder. Bu senelik taksitler her sene devlet bütçesine masraf şeklinde kaydedilir ve mükelleflerden muntazaman vergi suretinde tahsil olunur.

Bu tarzı hareket esasen içtimaî adalet noktasından da gayet doğrudur. Zira büyük masraflarla başarılabilen demiryolları, kanallar ve bilcümle umuru Nafıadan istifade edecek vatandaşlar yalnız inşaat senesi ha-

yatta bulunan kimseler olmayıp belki bilâkis bu tesisatın devam ettiği uzun müddetçe berhayat olacak nesillerdir. Binaenaleyh menfaatı idrak eden kimselerin külfete tahammül etmesi muhik olacağından, vergi şeklinde tecelli edecek külfetin bir seneye yükltilmeyip istikrazların mürettebatı şeklinde uzun senelere taksimi lâzımdır.

Cemiyetin bir ân evvel ileri bir konfora kavuşmasını teminen istikrazlar aktinin lâzım olduğu ve bunun içtimai adalet noktasından da doğru olduğu gibi halk tasarrufunu temin ve teşvik etmekle de mükellef olan Devlet için, kendi garantisi altında istikraz tahvili çıkarması, sağlam plasman arayan küçük tasarruf erbabına karşı, ihmal edilemez bir vazifedir.

Acaba memleketimizde Devlet istikrazları yapılmış mıdır? Yapılmış ise Türk milletini konfora ulaştırmak noktasından bu istikrazlar ne netice vermiştir. Türk tasarruf erbabı plasman itibarile bu istikrazladan nasıl istifade etmiştir?

İktisatçı arkadaşlarımızdan ve İktisat Vekâleti müşavirlerinden Dr. Bürhan Zihni Beyin «La Balance des comptes de la République de Turquie» Türkiye Cümhuriyetinin hesabat muvazenesi namındaki pek kıymetli tezinden aldığım şu bir kaç rakamı zikretmek bu hususta bize bir fikir verebilmek için kâfi gelecektir kanaatındayım.

Mezkûr tezin 170 171 nci sahifesindeki 1854 Kırım istikrazı ile başlıyan ve dahilî düyunun tevhidine matuf olan 1914 istikrazı ile biten tablodan, bu iki tarih arasında;

aktedilen 101.000.000 altın lira kıymetin 39 istikrazdan

17.000.000 » » » 7 istikrazın iktisadî maksatlara (Demiryolu inşası ve sair hidemat)

84.000.000 altın lira kıymetinde 32 istikrazın gayri müsmir maksatlara (Saray masrafları ve bazen de harp ihtiyaçları)

sarf edildiği ve bu istikrazların kâffesinin haricî istikrazlar olduğu anlaşılmaktadır.

Takriben bir liralık verimli bir istikraza mukabil beş liralık gayri müsmir istikraz aktedilmiş olduğu ve bu istikrazların neşr fiatı vasatî 60 kadar olduğu ve hattâ Şark Demiryolları istikrazının neşr fiatı 32 olduğu, yani 100 franklık bir borç senedi imza eden Devletin eline 32 frank geçtiği nâzarı itibara alınırsa Osmanlı hükûmeti zamanında, milletin bugün elân ödemekte olduğu, ne acı borçlar yüklendiği anlaşılır. Kaldı ki bu istikrazların kâffesi ecnebi piyasalarında yapılabilmiş ve tasarruf sahibi vatandaşların plasman ihtiyacını kat'iyyen karşılamamıştır.

İlk dahilî istikrazımız büyük harp akebinde 1918 de çıkarılan ve 18 milyon lira itibarî kıymette olan istikrazdır. Cümhuriyet hükûmetimiz bu dahilî istikrazı her ne bahasına olursa olsun ödemek azmini gösterdiğinden vaktile 8 liraya kadar düşmüş olan bu tahviller bugün itibarî kıymeti olan 100 liranın civarında kote edilmektedir. 1918 dahilî istikrazı ile aynı teminatı, düyunu umumiye faslından ödenmek teminatını,

haiz olan yeni istikrazın Borsada kıymeti itibariyesi fevkinde muamele göreceği yani 20 liralığın 20 liradan yukarı muamele göreceği muhakkaktır.

2 — FEVZİPAŞA - DİYARBEKİR DEMİRYOLU İSTİKRAZINDAN BEKLENİLEN İKTİSADİ MENFAATLARDAN EN MÜHİMMİ ERGANİ MADENİNİN İNKİŞAFIDIR.

Mevzuu bahis hattın inşasında memleketimiz için beklenilen fevait meyanında en mühimleri:

a) Memleketimizin en münbit Şark ovalarının birer zahire anbarı haline gelebilmesi,

b) Memleketimizin müdafaası noktasından pek mühim olan demiryolu şebekemizin bir mikdar daha teksif edilebilmesi,

c) Zengin bir bakır madeni olan Ergani madeninin işletilmesinin teminidir.

Ergani madeninin bakır madenleri arasındaki mevkii

Dünya bakır istihsali ve bakır fiatları.

Milâttan binlerce sene evveldenberi istihsal ve istimal edilen bakırın son senelerdeki fiat ve istihsal temevvücleri şöyle olmuştur:

Seneler	Ton fiatı	İstihsal
	£.	Ton
1927	» 55	1.530.000
1928	» 63	1.720.000
1929	» 75	1.930.000
1930	» 54	1.590.000
1931	» 38	1.360.000
1932	» 31	
Şimdi	» 30	

1891 den 1914 harbi umumî iptidalarına kadar senevî istihsal 300.000 tondan 1,5 milyon tona kadar yükselmiştir. Harbı umumî içinde bu mikdar daha artmıştır, ve 1929 senesinde istihsal azamî haddi 1.930.000 tonu bulmuştur. 1929 dan itibaren bir taraftan istihsal mikdarı diğer taraftan fiatlar bugüne kadar gittikçe düşmüştür. Bugün U. S. A. daki stoklar 600.000 ton kadar tahmin edilmektedir.

1900 senesinden 1914 senesine kadar tonu £ 74 ten £ 59 a kadar muntazaman ucuzlamış harp seneleri içinde 1917 de £ 125 e kadar fırlamış ve o tarihten itibaren 1928 ve 1929 da küçük bir tereffü müstesna, bugüne kadar muntazaman ucuzlamıştır. 1931 de tonu vasatî £ 38 olan bu maden 1932 de £ 31 bugün ise £ 30 kıymetindedir. Görülüyor ki, fiatlardaki sukut durmuş telekki edilebilir. Bir çok madenler zararla işlenmekte olup bu fiatlar bakırın bugünlere kadar kaydettiği en düşkün fiat olup badema yükseleceği kuvvetle tahmin edilmektedir. (Amerika altın esasını terk edelidenberi fiatlarda 1 £ lik tereffü kaydedilmiştir). £ 38 ile £ 30 arasındaki, yani 1931 ve 1932 senesi arasında fiat farkı altınSterling ve kâğıt Sterling arasında 1/3 kıymet farkından daha noksandır. Bakırın bugünkü fiatına ve Sterlingin Borsa kıymetine nazaran bir tonu 210 Türk lirası kadar farzedilebilen bu madenin kilosu vasati 21 kuruşa gelmektedir.

1928 statistiklerine nazaran:

Cemahiri müttehidei Amerika	850.000 ton ile birinci
Şili	300.000 ton ile ikinci
Afrika	130.000 ton ile üçüncü

gelmekte olup yalnız başına Cemahiri müttehide dünya istihsalâtının yarısına yakın mikdarını temin eder.

Avrupa kat'asında birinci mevkii İspanya ve Portekiz almaktadır. 1928 istihsali 54.000 ton idi.

Almanya istihsali 50.000 ton idi.

Ergani madenlerinin vaziyeti

Senevi istihsali mikdarı 15-20 bin tonu bulacağı tahmin edilen Ergani madenleri Avrupa'da İspanya ve Almanya'dan sonra üçüncü gelen ehemmiyetli bir maden olacak ve dünya istihsalâtının % 1 % 2 sini temin edebilecektir. (Kömür istihsalimiz dünya istihsalâtının takriben binde 1 1/2 ini teşkil etmektedir).

Cevherin randımanı itibarile Ergani madenleri en kudretli madenlerden sayılabilir. % 12 - % 17 nisbetinde bakırı ihtiva eden madenlerimizin vasatî randımanı % 14 1/2 tır.

Bugün dünya istihsalâtının beşte birini temin edebilen Afrika'da Katangua havzasındaki madenler vasatî % 4 bakırı ihtiva etmekte olup Almanya'da ise % 1 bakırı ihtiva eden madenler kârla işletilmektedir. Ergani havalisinde bugüne kadar keşfedilmiş olan madenlerdeki saf bakırın mikdarı 270.000 ton tahmin edilmekte ve bugünkü fiatlara göre bunun kıymeti 60 milyon Türk lirası etmektedir.

Piyankolu istikrazı dahilî ile hükûmet elde edeceği 12.000.000 liraya mukabil 20 sene zarfında maafaiz 22.000.000 lira ödeyeceği ve madenin istihsali için 6.000.000 lira sermayeli bir şirket tesis edildiğine ve bu paranın 20 senede 9 dan faizi takriben 11.000.000 lira ettiğine göre, yalnız bugüne kadar keşfedilmiş olan madenin ihracı demiryolu inşaatına ve fabrika tesisatına lâzım gelen sermaye ve faiz yani 39 milyon lirayı, işletme masrafları hariç, fazlasile temin edeceği görülmektedir. Kaldı ki cihan piyasasında cüz'î bir tereffü bu vaziyeti büsbütün tezyit edebilecektir. Geçen seneler stokları azalmış olduğu ve doların sukutu nazarı itibara alınırsa bu tereffü ümit edilebilir.

Bakır istihsali ve tediye muvazenemiz

Bakır elektrik sanayiinde bilhassa nakliyet hassasının fevkalâde fazla olmasından dolayı teller imalinde, Şark memleketlerinde mutfak alât ve edevatı imalinde, mermi çenberlerinde, ve bir takım madenlerle karıştırılarak sanayii tezyiniyede ve para imalinde kullanılır. Birinci derecede istimal sahaları % 90 elektrik sanayiidir. Binaenaleyh memleketimizde istihsal edilecek bakırın bir kısmı dahilî istihlâke sarf edilmekle beraber kısmı küllisinin harice gideceği ve binaenaleyh tediye muvazenemizde senevî en aşağı 2 - 3 milyon liralık lehte bir tesir yapabileceği temin edilebilir.

Madenin kârına hükûmetin iştirakî 2 derecelidir. Hükûmet evvelâ te-

mettüün 62 1/2 na ve bakiyeye de hissedar sıfatile üçte bir suretinde iştirak ederek kârın cem'an % 75 ine ortaktır.
Yalnız madenin istihsalinden hükûmetin temin edeceği istifade hattın tesisat masrafını yani istikrazı ödemeye kâfi geleceği gibi hattın inşası yalnız madenin ihracını teshil etmekle kalmayıp Şark Vilâyetlerimizin bir ân evvel demiryolları ile çenberlenmesini de temin edecektir.

İSTİKRAZA KAYIT OLUNACAK HALKIN ELDE EDECEĞİ MENAFİ

Yeni istikraz tahvillerini şu 4 noktadan beraberce tetkik edelim:

1 — Tahvillerin sağlamlığı.
2 — Tahvillerin sür'atle paraya tebdil edilebilme kabiliyeti.
3 — Tahvillerin hakikî geliri.
4 — Tahvilleri diğer menafii.

I Tahvillerin sağlamlığı

Memleketimizin en sağlam ve en ömürlü müessesesinden kat kat daha sağlam ve ömürlü bir müessese vardır ki o da Devlettir.

Hudutlarımız dahilinde her teşebbüs, bir gün borcunu ödeyemiyecek hale gelebilir fakat Devlet her halde bu hale herkesten sonra gelir.
Tedavülde bulunan paramızın, banknotların garantisi Devlet sözü ve imzasıdır. (Hiç değilse Merkez bankasının garantisi inzimam ettiği tarihe kadar). İşte yeni dahilî istikraz tahvilâtının da garantisi ayni söz ve imzalardır.
Eski istikrazlarda olduğu gibi Cümhuriyet hükûmetimiz bu sefer de muayyen bir varidatı istikraza teminat olarak göstermek ihtiyacını hissetmemiştir bile. Yukarıda arzettiğim gibi Ergani madeni varidatı bu istikrazı bir kaç defa ödeyecek vaziyettedir. Fakat Cümhuriyet hükûmetimiz teminatlı kredi aramak devresinden çoktan çıkmış bugün kendisine açık kredi verilebilen bir varlık haline gelmiştir.

II Tahvillerin sür'atle paraya tebdil edilebilmek kabiliyeti

Banknot kadar sağlam olacak bu kâğıt, memleket içinde banknottan sonra en sür'atle tedavül edebilecek bir kıymet olacaktır.
a) Bu istikrazın 12.000.000 liralık yani 600.000 adet kadar mühim bir mikdarda olması ve Borsaya mukayyet bulunması, kupürlerin 20 lira kadar küçük meblâğlardan müteşekkil bulunması her zaman alıcı ve satıcı bulunacağının delilidir.
b) Merkez Bankası muhtelif bankalara, mevzuu bahis tahvilât mukabilinde avans verebileceğinden, bilumum bankalar, bu tahvilâtı elinden çıkarmak isteyecek olan sahiplerinin tabiî müşterisi olacaklardır. Binaenaleyh hamiline muharrer olan bu tahvilleri Borsa fiatı üzerinden elden çıkararak nakte tahvil etmek her zaman için beş on dakika zarfında yapılabilecek bir iş olacaktır.

III Tahvillerin hakikî geliri

30 nisan tarihine kadar 95 liraya satışa çıkarılmış olan 100 liralık tahviller % 5 faiz ile ve vasatî ikramiye geliri de % 2 olarak hesap edilmiş olduğundan % 7,4 lü bir plasmandır. İkramiye kale alınmazsa yine senevî gelir % 5,25 den fazladır.

(Bu kadar sağlam ve bu kadar yüksek gelirli kâğıt ne bizde ne ecnebi memleketlerinde kolayca bulunur).
1918 dahilî istikraz bugün (25 nisan 933) 99 liradır. 1 mayısta kuponu kesilince takriben 96 1/2 lira olacaktır.

Senede 5 lira getiren bir kâğıt 97 lira ederse senede 5 lira faiz + 2 lira ikramiye getiren bir kâğıt herhalde 95 ten fazla eder. Küçük bir tenasüp ile $\frac{95,5 \times 7}{5} = 135$ beher tahvilin kupon vadesinde 135 liraya kadar yükselebileceği keşfedilebilir.
Herhalde Borsa fiatının tahvillerin itibari kıymetini geçeceğini söylemek için peygamberlik etmek lâzım gelmez.

Tahvillerin sair fevaidi

Tahvili düyun a) Hükûmetler her nevi istikrazlar aktederken, bilâhara daha ucuz para bulabileceklerini düşünerek eski borçlarını tahvil etmek hakkını kendilerine ayırırlar (tahvili düyun hakkı).
Halbuki hükûmetimiz, hamilleri böyle bir muameleden vikaye için bu kârlı işe girişenlerin kârını 10 sene temin ediyor. Yani 10 seneden evvel tahvili düyun yapamıyacağını vadediyor.

Vergi muafiyeti b) Kuponlar ve ikramiyelerin hazır ve müstakbel bilcümle vergilerden muafiyeti,
Müessesatın aksiyon kuponları 9 kazanç vergisine tâbidir. Tevdiat faizlerinden kazanç vergisi tarhetmek gayet tabiîdir. Bütün dünyada tatbik edilen bu vergilerin ergeç bizde de tatbik edilmesi muhtemeldir. Fakat bu tahvillerin kupon ve ikramiyeleri bu vergilerden ilelebet muaftır. Tevdiat faizleri üzerine böyle bir vergi ihdas edildiği vakit bu tahviller kendiliğinden vergi nisbetinde fiatlanacaktırlar.

Başabaş kabul c) Bu tahviller resmî devair ve müesseselerce hususî idare ve belediyelerce yapılacak müzayede ve münakasa ve mukavelelerde teminat olarak başabaş kabul edildiği gibi emlâki milliye satışlarında da aynı şeraitle kabul edileceklerdir.

Diğer serilere tercihan kaydolunmak hakkı. d) Şimdiki 4.000.000 luk *A* serisine kaydolunanlar diğer serilere de tercihan kaydolunmak hakkını alırlar, fakat bu keyfiyet hiç bir mecburiyet tevlit etmez.

Son senelere doğru fiatların yükselmesi. e) Tahviller fiyatının yakın zamanda, Borsaya kaydolununca, yükseleceğini ispat ettik. Acaba seneler geçtikçe fiat temevvücünün temayülü ne şekilde olacaktır? Tabiî ahvalde fiatın yükselmesi lâzımdır. Misal olarak istikrazın son yirminci senesini nazarı itibara alalım:

İtfa plânı mucibince yirminci senenin başında tedavülde takriben 1.000.000 lira itibarî kıymette tahvil bulunacak ve ayni sene aşağı yukarı 200.000 liralık ikramiye tevzi edilecektir. (% 20 demek) Tabiri diğerle 53.000 tahvilden 600 ne piyango çarpacak yani 90 tahvili olan herkese bir piyango isabet etmek ihtimali olacaktır. Bu büyük şans tabiî ki fiatları yüksektir.

Bilmem ki, hesabını bilip te 5, 10 lira tasarrufu olan bir kimse bu tahvillerden bir kaç tane almamış olmak için ne hesap yapmıştır?.

Fende de İstiklâl..

[Maarif Vekâletinin yüksek fen müesseselerimizle san'at mekteplerinde yapmak istediği ıslâhat münasebetile]

Bir kaç sene evelisi İstanbul Darülfununda konferans veren Amerika'lı bir profesör demişti ki:

«Memleketinizi ;yeni baştan yapmak hususundaki arzunuzun hayraniyim. Yalnız sordum, soruşturdum tekmil şubelerdeki mühendislerinizin adedi ikiyüz yetmiş küsür kişi imiş. Usta ve mütehassıs işçi itibarile de bu vaziyetten daha bahtiyar bir halde bulunmıyormuşsunuz. Bu kadar az fenci ile bu işi nasıl başarabileceksiniz? O halde evvelâ hariçten bol miktarda fen adamı ithal ediniz.»

Bizde zaten öyle yapıyorduk. En büyük prófesöründen, mimarından, makina ve inşaat mühendisinden tutunuzda en küçük ustaya, ameleye kadar muhtelif memleketlerden hattâ Bulgar'lardan ithalât yapmış olduğumuz hatırlardadır.. Eğer bu ithalât birden bire artan bir talebin karşılanması için muvakkat bir tedbir olsaydi hoş görecek ve sesimizi çıkarmıyacaktık. Fakat aradan dört beş, hattâ yedi sekiz sene geçtiği halde memleketteki bu yapıcılık zaruretile, onu yapacak insanları yetiştirmede şümullü bir tebeddül, görmediğimiz için esef ediyoruz. Dünkü ithalât bilhassa yüksek fen adamlarında, mühendislerde zaruri bir kanunmuş gibi zanolunuyor. Küjük esnafta ise işçiler ya tebdili tab'iyet ediyor yahut doğacak işlerin yeni yeni usta ve işçi yetiştireceği kabul olunuyor.

●

Mikroskoba, yeni kimyaya dayanan yeni tıp bir çok lâtince kelimelerile memleketimize geldiği vakit derhal ecnebîlerin ve hristiyanların inhisarına geçmişti. Bir çok seneler geçtiği halde Türk bir doktor veya eczacı meydana gelememiş, belki Türk'ün kafasını böyle ince ilim ve fen işile ünsiyete gayri müsait görenler bile zuhur etmiştir. Bir mektebi tıbbiye bu işi kökünden halledebildi. Bugün doktorlarımızı artık şehir ve kasabalarda değil nahiye ve köylere yaymağa uğraşıyoruz.

Daha umumî harbın başında demiryol işletmesi ecnebî mühendisler ve fen adamlarile Ermeni ve rum vatandaşlara münhasırdı. Makasçıdan başka bu idarelerde Türk memur göremezdiniz. Çünki tatlısu frenginin za'mınca böyle derin fen işlerine akıl erdirmeğe Türk'ün kafası müsait değildi. Bir cezri hareket, binlerce kilometrelik hatları, hem de bu

memleketteki tatlısu frenginden daha iyi işlete bileceğimizi meydana çıkardı.

●

Bugün de fen işlerinde aşağı yukarı ayni vaziyetteyiz. Öyle imtiyazlı şirketler vardır ki, işlerniden bir çoğunun yalnız ecnebiler tarafından yapılabileceğini ba mukavele kabul ettirmiştir. Ama zaman denişiyormuş, onun mukavele ile bizim yapamaya - cağımızı ilân eylediği sahada yetişen bir çok Türk gençleri iş bulamıyormuş, onun umurunda değildir.

Şu manzaraya bir çok defalar şahit oluruz: x şehrindeki y mü - essesesinde yüksek fen tahsil eden Türk genci memleketine gelir. Kendi sahasında iş bulamaz. Ortamektebe muallim olur. Bir gün ayni x şehrinin ayni y mü - essesesinden mezun Mösyö Z ile karşılaşır. Vaziyetini sorar. Kendi iş bulamadığı memleketinde hattâ müracaat ettiği dairede Mösyö Z mütehassıs sıfatile ve kendi aldığının lâakal beş altı mislile çalışmakta olduğunu hayretle anlar. Sebebini araştıralım çünki mösyö Z ecnebidir.

Osmanlılığın mirası olan bu kötü ecnebi hayranlığı zihniyeti devletin en büyük resmî makamlarında da görürsünüz. Öyle daire biliyoruz ki Avrupa'ya fen tahsili için talebe gönderemediği için talebelerini memleketimizde Lise derecesinde tanılan bir ecnebi mektebine göndermiştir. Halbuki bu memleketin bir kanunu o mektebin mezunlarını yüksek tahsil görmüş addetmez. Kanunun bu teyidine ve ondan mutlaka daha üstün fen müesseselerimiz bulunmasına rağmen kendi talebelerini o ecnebi mektebine göndermekteki gayreti insiyakı olan ecnebi hayranlığından başka neye hamledebiliriz? Öyle mukarreratımız vrdır ki sırf bu hissin tesiri altında bilâkaydü şart «Memaliki ecnebiyede» tahsil görmüşlere muayyen haklar bahşeder. Buna nazaran meselâ Tahran'daki «Debestanülmühendisin» den mezun olursanız bazı haklar kazanırsanız da Gümüş su'yundaki mühendis mektebinden mezun olursanız asla.

●

Ecnebî düşmanlığı, hariç memleketlerdeki fenden istiğna bizden çok uzaktır. Biz de herkesle beraber garp fenninden azamî istifade taraftarıyız. Fakat bu kendimize itimadı, kendi şahsımıza kendi insanlarımıza ve membalarımıza olan iymanı gaip etmek demek değildir. Kat'i bir düstur olarak kabul etmeliyiz ki; Türkiye'nin havası ve suyu gibi, Türkün kafası da en ince fennî tetkikleri yepmaya, öğrenmeğe ve tatbika ecnebilerinki kadar müsaittir. Dünyanın en muğlak, en anlaşılmaz makinası olan insan ilminde bilğili insanlar yetiştirebilen Türk, ondan çok mahdut ve basit olan makina, inşaat ve diğer tekmil fen işlerinde de önlü fenciler yetiştirebilir, hattâ yetiştirmiştir. Elverir ki ondan ne istendiği sarahatle meydana konsun, ona göre teşkilât yapılsın ve meydana geldiği zamanda «Sen bu memleketin adamısın, yahut

sen bu memlekette yetişmişsin, diye arka plâna atılmasın!

●

Arada sırada fen adamına olan ihtiyacı ve bunların memba'larının memleket dahilinde bulunması zaruretin hissederiz. Fakat ekseriya bu defa da tefrite düşeriz. Bilmem kaç yüz profesörlü iş Darülfununları, şu kadar milyonluk sanayi mühendis mektepleri düşünürüz, bütçe zaruretile de yapamayınca veya açıpta kapamak mecburiyetinde kalınca: «Eh ne yapalım» deyip her şeyi hali üzere bırakırız. Halbuki bu iş için ne milyonluk müesseselere ihtiyaç vardır, ne de me'yus olmıya, memleketimizde hem yüksek fen adamını hem de mütefennin işçiyi yetiştirecek müesseseler vardır, bunlar arzularımıza vefa etmiyorsa onlara istediğimiz işi görecek şekli vermek kâfidir. Bu sebeple Maarif Vekâletinin san'at mekteplerimizde ve yüksek fen tedrisatı yapan müesseselerimizde ıslâhat yapmak istediğini duyunca bir bakımdan memnun olduk diğer taraftan da bu ıslâhatın isteklerimize muvafık olmasını temenni ettik.

Gazetelerin neşriyatından anlıyoruz ki (Hakimiyetin baş makalesi) İktisat Vekâleti san'at mektebi me'zunlarını kendi fabrikalarına almak istemiyormuş, çünki istediği gibi yetişmemiş imiş. Eyi amma, İktisat Vekâleti kendi istediği talebelerin nasıl olması lâzımgeldiğini bundan evvel Maarif Vekâletine ve bu mekteplere bildirmemiş mi? Bunun için icap eden yeni dersler konmuş, yeni tedris şekilleri düşünülmemiş mi? Bunu pek zannetmem. Çünki tekmil bunlar tatbik olunmuş olsaydı, talebenin elverişli olmamasına sebep kalmazdı. Bu memleket ta tophane ve tersane müşiriyetleri zamanındanberi işçi yetiştirmiştir. Fakat makinanın ve elektriğin en basit kanunlarını dahi bilmeyen bu alaylı işçiler büyük terakkiler gösterememiştir. Bu sebeple de gerek devlet ve gerekse hususî fabrikalar hariçten bir çok pahalı usta ve amele ithalâtı zaruretini görmüştür. Şimdi san'at mekteplerimiz bu alaylığı ortadan kaldırınca hariçten işçi ithaline de sebep kalmaz. Yalnız bu işte İktisat Vekâleti veya Ziraat, Nafıa, Milî müdafaa Vekâleti iyi yetişmemiş diyerek bunlara karşı pasif bir vaziyet alacağına bu işi tanzim edecek müşterek plânlar hazırlamalıdırlar. Böyle bir plân fikrimizce şunları ihtiva eder:

A — Memlekette yapılan veya yapılacak olan işlere nazaran mühendis ve yüksek fen tahsili görmüş eşhasla usta, mütehassıs işçiye olan ihtiyaç ne kadardır? Yani hangi işlerde ne kadar fenci istiyoruz?

B — Bunların yetişme tarzı nasıl olmalıdır? Hangi bilgi seviyesini kendi işlerimizin yapılması için kâfi görüyoruz. Bunlara nazaran yüksek tahsiller için elimizde bulunan mühendis mektebi, İstanbul Üniversitie'sinin Fen Fakültesi, Ziraat, Orman vebuna benzer yüksek ihtisas mektepleri ister ayrı ayrı veya daha iyisi münasebet alanları bir teşkilâta tâbi tutularak kemmiyet ve keyfiyete göre tadil ve teşkil olunur.

Usta ve mütehassıs işçi için ise elimizde hayli eski bir mazisi olan san'at mektebleri vardır. Buralardan çıkanların mühim bir kısmı mevcudiyet gösterememiş, meslek değiştirmiş veya şurada burada kalmışsa bunu eski devirlerin plânsız ve maksatsız yetiştirmelerine hamletmelidir. Yoksa buralar muhtelif ihtiyaçlara göre kademelendirilir ve muayyen maksatlar için talebe yetiştirilirse az zamanda bizim öz «Technikum» larımız da teşekkül etmiş olur.

Şurasını bir prensip olarak kabul etmeliyiz ki; fennî işlerimiz, memleketin imarı ve bir Türk tekniği vücude getirmek için bu memleketin öz evlâdına muhtacız ve o, kendisine itimat edilmek şartile bu işi mükemmelen başarabilir. Diğer taraftan onun bol ve taleplerimize vefa edebilmesi için de membaının hudutlarımız içerisinde olması şarttır. Bu teknik muhiti ve bu bol fenciyi meydana getiremezsek dışarda yetiştireceğimiz mahdut insanlar bu muhitte solar ve dışarıdan getireceğimiz daha mahdut yabancılar ancak bize Amerika'lı profesör gibi ithalâtçı fikirler beyan ederler, Artık sanayi eşyası gibi fencide de millî istihal, millî istiklâl istiyoruz. Hariçten fenci değil, fen ithalâtı yapmalıyız.

Fizik kaidelerinde değişiklikler yapacak âllâmeler varsın bir müddet daha bizden çıkmasın, fakat bu ülkeyi yapacak fencinin ve ustanın başka diyarlardan gelmesini artık bekleyemeyiz

T. —

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

AYRI SAYI

Sayı: 18

1933

İKİNCİ SENE

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

İdare merkezi:

Ankara.

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

Tevzi merkezi:

Muallim Ahmet Halit kitaphanesi
İstanbul - Ankara caddesi 83

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

Abone için müracaat yeri:

Kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Bu eserleri okuyunuz:

İktisadî Devletçilik.
İkinci cilt.
Yazan: Ahmet Hamdi.

●

İnkilâp ve Kadro.

Yazan: Şevket Süreyya.

●

Yakup Kadri'nin son romanı:
Yaban.

●

Falih Rıfkı'nın ilk romanı:
Roman.

●

İş ve meslek terbiyesi:

Yazan: İ. Hakkı.
Gazi Terbiye Enstitütüsü muallimlerinden.
Basan: Kitap yazanlar kooperatifi.

●

Mektep kooperatifçiliği ve tasarruf terbiyesi.

Yazan: Şevket Süreyya.
Basan: Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti.
İkinci tab'ı çıktı.

●

Türk - Şark Tütünleri ve İhracatı.

Yazan: Habip Edip.

●

Türkive'de Ziraî kooperatif hareketi.

Yazan: İsmail Hüsrev.

Kadr'onun dağıtım yerleri:

Ankara'da : Akba, kitap evi.
İstanbul'da : Ahmet Halit, kitap evi.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

18

HAZİRAN
1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Fikir haraketleri arasında Türk Nasyonalizmi**
Fiih Rıfkı	**Bizim köy**
Dr. Vedat Nedim	**Millî kurtuluş haraketleri ve buhran**
İsmail Hüsrev	**Milli kurtuluş devletciliği**
Burhan Asaf	**Milli kurtuluş inkılâbının cihanşumul ehemmiyetini anlayan anlayana**
Ahmet Hamdi	**Kapitalizm (İmpiryalizm) ile Millet İkktisat rejimi ve ferdiyatcılık ile devletciliğin manaları**
M. Şevki	**Milli Mahrukat meselesi**
Tahir Hayrettin	**Ayarlı Millet ve pilân**
Hakkı Mahir	**Avrupa bize İdeal mi Örnek mi olabir.**
Mühendis Nazir	**Demir yollarımızda nakil ücretleri**
Mehmet İlhan	**İnkılâbı bilmek**
Eflatun Cem	**İnkılâp edebiyatı**
	Dil köşesi
	Polemik
	Kronik

Yakup Kadri beyin hastalığı devam ediyor. Bu sayımız da yazılarından mahrum kaldı.

KADRO.

Bu ayrısayıda, iki nokta, gözünüze çarpacaktır. Biri, yeni ve taze imzaların iltihakı, öteki de, Millî kurtuluş *inkılâbımız ile diğer ifkir cereyanları arasında bütün cephe boyunca yapılan karşılaştırmalardır.*

●

Kadro hakkında geçerakçe kanaate göre, mecmuayı çıkaran 5 kişi hep 5 kişi olarak kalmak isterler ve çerçevelerini büyültmek istemezler. KADRO bir inkılâp mecmuasıdır. İnkılâbı sistemli bir görüşle mütalea etmek istiyen bir mecmuadır. Bütün yazılarını, inkılâpçı görüşün inzibatına tevdi etmiş bir mecmuadır. Onda, son zamanlara kadar başka nizamların görünmemesini, onun ancak bu sistemli inkılâpçılığına atfetmek lâzımdır. Bizzat bir fikir disiplini demek olan sistem kurulmadıkça, değil 5, 2 kişi arasında bile görüş ve inanış birliği teessüs edemez. Fikirler dağılır, niyetler afalanır, hareketler bölünür.

Fakat sistemli görüş vücut bulunca, bu gibi tehlikeler kendiliğinden ortadan kalkar. O zaman, her yeni nizamın iltihakı, mecmuaya sadece kemiyet *değil ayni zamanda* keyfiyet *ilâve etmiş olur. Bizler, inkılâp deyince, kanlı cepheden kusursuz millet yapısına kadar memleketimizin bütün ilerilik, azadlık ve bahtiyarlık şartlarını anladığımız için, KADRO, öyle iddia olunduğu gibi, bir tek zaviyeden (iktisat zaviyesinden) bakan değil bilâkis geniş ve üniversel bir görüşe malik olan bir mecmuadır. Onun muharrirleri arasında, içtimaîyatçıdan şair, kimyager ve mühendise kadar, her inkılâpçıya yer vardır. Fakat bunların hepsi, ihtisaslarını, bir sistem dahilinde inkılâbın emrine koşmakla mukayyettirler. İşte KADRO'da yazı yazanların kemiyet ve keyfiyetlerini, bu bakıma göre mütalea etmek lâzımdır.*

●

Türkiye, bizzat inkılâp yapmış bir memleket olmak itibarile dünyada hâkim olan fikir cereyanlarının ortasında yer alması lâ -

zımdır. İnkılâpçılık, Türk inkılâbının ana direklerinden biridir. Türk inkılâbı inkılâpçıdır demek malûmu ilâm kabilinden bir tekerleme yapmak değildir. Bu demektir ki, Türk inkılâbı, durmadan ve daraklamadan daima daha ileriye doğru akmayı, hayatın dinamizmine kendi görüşlerinde ve kendi kararlarında geniş bir yer vermeği esas prensip tanımıştır.

Bu böyle olunca, Türk Millî Kurtuluş İnkılâbı'*nın dünyada hâkim olan bütün fikir cereyanlarile adım başında hesaplaşması, son derece tabiîdir. İnkılâbımız bu hesaplaşmayı, elbetteki kendi görüşünün şahanlığından yapacaktır. Hiç bir fikir hareketinin objektif tahlil ve takdirini ihmal etmemekle beraber, her fikir hareketinin kucakladığı manayı, elbette ki, kendi sübjektif görüşünün mihengine vuracak ve elbette ki, karar neticesine, objektif, tetkik ile sübjektif gayenin terkibi yolundan varacaktır. Şahsiyetli fert, nasıl diğer fertlerle olan münasebetlerini iyice tayin eder ve bu münasebetleri ondan sonra kendi lehine çevirirse, şahsiyetli inkılâp ta kendi haricindeki fikir ve cemiyet hareketlerine karşı aynen ayni vaziyeti takınır.*

İşte, bu ayrısayımızda diğer fikir cereyanlarile yaptığımız karşılaştırmaların ölçüsü de budur.

●

Kadro'nun bu ayrısayısı, umarız ki, inkılâp uğurundaki titiz uyanıklığın niçin lâzım ve nasıl kabil olduğunu, bir az daha tebarüz ettirmiş; bundan başka da, fikir disiplininde mündemiç olan fikir azatlığını, mücerret hürriyetin nazariyecilerine bir az daha anlatmış olacaktır.

Fikir Hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi.

I.

FAŞİZM.[1]

Şevket Süreyya.

İçtimai hareketler üstünde hüküm sahibi olmak ve bu hükümlerde isabet bulunabilmek için, bu içtimaî hareketlerin her birini ayrı ayrı tanımak lâzımdır. Bu hareketlerin birini diğerinden ayıran bariz vasıfları hakkında bilgilere ve ölçülere sahip olmak lâzımdır.

Halbuki, bizzat Türk cemiyeti dahi büyük bir cemiyet hareketinin içinde bulunduğu halde, Türkiyede münevver geçinenlerden ekserisinin, .ne Milli Kurtuluş hareketimizin esasları, ne de bizi saran cemiyetlerdeki fikir, ahlâk, iktisat ve siyaset hareketlerinin ayırtedici vasıfları üstünde bilgilere ve ölçülere malik olmadığı aşikârdır.

Bunun içindir ki, bugünkü Türk münevverliğinde ekseriyetin, cemiyet hayatının gerek bizde, gerek başka yerlerdeki akışı karşısında bu cehli ve idaresizliği, onu her zaman, sathiliğin ve fikir insicamsızlığının bataklığı içinde boğuyor. Sathilik ve insicamsızlık, bugünkü Türk münevverliğinde tamama yakın bir ekseriyetin vasfı ve farikasıdır.

●

Türk okur yazarlarının muasır bir fikir veya cemiyet hareketini takdirdeki ölçüsüzlüğünü veya bilgi karışıklığını, KADRO(kendi neşriyatı üstünde yürütülen birbirini tutmaz hükümlerle bizzat kendi nefsinde tecrübe etmiştir. Muhtelif Türk yazıcıları tarafından muhtelif zamanlarda neşriyatımız için bize münasip görülen sıfatlardan yalnız bazılarını [2] sıralamak bile, hükümde sathiliğin ve isabetsizliğin bizde ne mertebelere kadar götürülebileceğini göstermek için kâfidir. Meselâ, KADRO için yürütülen ve biri diğerini nakzeden bu hükümlerden bazılarını sayalım:

Kadro komünist,
Kadro faşist,
Kadro milliyetçi komünist,
Hayır nasyonal sosyalist,
Sosyal faşist,
Neo - Hitlerist,

---

[1] Bu yazılar bir silsile halinde devam edecektir. İkinci yazıda Marksizmin nazari esasları verilecek; daha sonra bunların milli kurtuluş hareketimizin ideolojik esasları ile mukayesesi yapılacaktır.

[2] Bu mütaleaların yürütüldüğü gazete ve mecmualar elimizde toplanmıştır.

Anarşist,
Nihilist,...

Her biri bir veya bir kaç Türk yazıcısının, bir veya bir kaç Türk mecmua, gazete veya kitabının üstümüzdeki hükmünü ve takdirini? ifade eden bu «sıfatlar» listesini, şimdi elimizdeki yazı vesikalarına göre daha uzatabiliriz. Ancak bu liste, sadece, gelişigüzel hükmün ve hükümde sistemsizliğin, insicamsızlığın dikkate şayan eserlerinden başka bir şey ifade etmez. Çünkü bunlardan her biri, diğerinin, zaten bilâvasıta «nakiyz»idir. Münekkitlerimizin bu sathiliği ve fikir isabetsizliği, onların, gerek Türk inkılâbının derinde yaşıyan esaslarını, gerek Türkiye haricindeki cemiyet hareketlerinin ayırtedici vasıflarını inceden inceye öğrenecekleri zamana kadar sürüp gidecektir. Bunun içindir ki bizim, -haydi suiniyet sahibi demiyelim- fakat tembel olan, alâkasız olan bu münekkitlerimize karşı söyliyeceğimiz bir şey yoktur.

Fakat cemiyet hareketlerinin ayırtedici vasıflarını hakikaten anlamak istiyen, fakat bunları bizzat karşılaştırma imkânlarından mahrum bulunan okuyucularımıza karşı bir vazifemiz vardır ki onu ihmal edemeyiz. Bu vazife de, her vesile ile, hiç olmazsa harpsonrası devrinde hâkim cereyan alan muhtelif içtimai hareketlerden her birinin ayırtedici vasıflarını birbirlerile karşılaştırmak ve bütün bu hareketler içinde Milli Kurtuluş hareketimizin asliyetini ve eşsizliğini isbat ve teyide çalışmaktır.

İşte bu yazı da bizim bu maksatla yazdığımız yazılardan biri olarak hazırlanmıştır.

●

Faşizmin nazarî esasları: [1]

1922 de İtalyada dahilî ve siyasî bir muhalefet şeklinde başlıyan faşizm bugün âdeta beynelmilel ölçüler iktisap etmiş bir fikir ve rejim hareketinin ismidir. 1922 de Faşyoların evvelâ geçici bir hâdise gibi telâkki edi-

[1] Faşizm kelimesi «Fascio» kelimesinden geliyor. Fascio, nebatî bağlarla birbirine bağlanmış değnek demeti manasına gelir. Eski Roma hâkimleri ve iktidar sahipleri sokakta yürürken önlerinde «Licteurs» denilen bir takım adamlar koşar ve bunlar omuzlarında, ortasında bir de balta görünen on iki değneğin bir arada bağlanmasile meydana gelmiş değnek demetleri (Fascio) taşırlardı. Meselâ diktatörün önünde yirmi dört Liktör saf halinde yürürdü. O zaman bu faşyolar iktidarın, disiplinin ve «İcrayi adalet» in timsali sayılırdı. İtalya'da 1893 de zuhur eden bir köylü isyanı bu faşyo alâmetini kendisine sembol olarak aldı. Bilâhare 1914 - 1915 arasında İtalya'da hükûmetin harbe girmesi için çalışan bir takım mücadeleci guruplar «Fascidi combatimento = mücadele faşyoları» teşekkül etti. Bilâhare da 1917 de İtalya'nın sulhü münferit aktine mani olmak üzere de bazı meb'uslar «mücadelei milliye faşyoları» nı teşkil etmişlerdi. Bilâhare Mussolini de sulhtan sonra teşkil ettiği dahili mücadele teşkilâtına bu faşyo ismini verdi. Faşyo bu suretle faşizme isim ve âlem oldu.

len zaferi, bilâhare İtalyada kendisine tedricen nazarî bir platform yaratan bir rejim istikrarına müncer olmakla kalmadı.
Avrupanın diğer memleketlerinde de ayni cins şiarlar altında gelişmeğe çalışan ayni cinsten bir takım dahilî rejim mücadelelerini tahrik etti. Nihayet Almanyada «nasyonal sosyalizm»in (Alman faşizminin) iktidar mevkiine gelişi, İtalyadan sonra, Avrupanın en büyük memleketinde faşizmin hâkimiyetini doğurdu.
Bugün artık faşizm, davaları az çok mütebellir olan, yani bazı nazari esasları bulunan ve aslında millî olmakla beraber Avrupanın her memleketi için az çok kabili müdafaa bazı prensipler getiren bir cemiyet hareketi haline gelmiştir. Bu itibarla faşizmin tesisinden evvel mevcut olmıyan, fakat onun hâkimiyeti ve inkişafı seyrinde tedricen meydan alan bu umumî prensiplerini kısaca tetebbua çalışmak bizim için de faideli olacaktır. Ancak bu suretledir ki diğer cemiyet hareketleri ile olduğu gibi faşizimle de Millî Kurtuluş hareketimiz arasındaki ayrılıkları seçmiş ve işaret etmiş bulunacağız. [1]

●

Faşizmin nazarî davaları faşist diktatörlüğünün seyri içinde teşekkül etmiştir. İktidar mevkiine gelmeden faşyoların bütün talepleri, günlük siyasetin dar ve ekseriya «şahsi» meselelerile mahduttu. Zaten İtalyada faşizm, 1918 - 1922 arasında meydan alan harpsonu karışıklıklarının bir reaksyonu olarak doğdu. Harpten zâhiren muzaffer çıkan İtalya, hakikatte cepheden dönen askerlerinin alabildiğine kabarttığı Proleter ve lumpen - proleter (işçiler ve işsizler) kadrolarının bir takım sosyalist rehberleri elinde oyuncak haline gelmesi yüzünden tam bir kaos ve anarşi içinde bulunuyordu. Hükûmet tamamen iktidarsızdı ve sosyalist rehberleri de ne ithalât yapacak, ne de parlemento tarikile iktidar mevkiine gelecek vaziyette değildiler. Hergün yüzlerce grev yapılıyor, zabitler tahkir ediliyor, fabrikalara yahut belediyelere kırmızı bayraklar çekiliyor, fakat bu karma karışık cuş ve huruş muayyen bir hedef ve istikamete sevk olunamıyordu.
Bu nizamsızlık içinde yeniden teşekkül eden mücadele faşyoları her tarafta dikkati kendi üzerine celbetmeğe ve her tarafta nizamın, asayişin millî hislerin, ordu muhabbetinin timsali görünmeğe çalışıyorlardı.

---

[1] KADRO faşizm hakkındaki noktai nazarını her vesile ile izaha çalışmıştır. Meselâ (İnkılâp ve Kadro)nun devlet mefhumunu telâki tarzı bahsinde şöyle deniliyor:
Müstemlekeci bir memlekette ve müstemlekecilik şartlarının suihazmından doğan tipik bir emperyalizm hâdisesidir. Milletin kendi bünyevi muvazenesizliğinden doğan tam bir reaksiyondur. Faşizm ne bir inkılâp, ne de bir millî hareket davasile ortaya çıkmış değildir. O kendine izafe edilen bütün orijinaliteleri, vakayiin kendini sürükliyen cebir ve zoru altında kendi iradesi haricinde benimsedi. Faşizmin tam bir ideoloji, hattâ müstakil bir strateji sahibi olduğu dahi iddia olunamaz. Denebilir ki bu rejim, kendini her zaman düşmanlarının hareketine tâbi kılan mağlûp bir galip vaziyetinde kaldı.«
(İnkılâp ve Kadro - S. 110)

Maamafih bu faşyolar arasında ne rabıta ne de tam bir program insicamı mevcuttu. Fakat birgün eski bir sosyalist olmakla beraber sosyalist fırkasında temayüz edemiyen, lâkin ateşli bir ruha sahip olan bir gazeteci Benito Mussolini 23 Mart 1919 da bu faşyoların programı birbirine yakın olanlarını Milanoda bir içtimaa çağırdı ve bu içtimada bir faşist fırkasının teşkili kararlaştırıldı. Ve bunun için umumî bir program tanzim edildi. [1]

Bu programın bünyesinde:

1 — Ekserisi eski sosyalist fırkasında çalışmış fakat bilâhare ihraç edilmiş olanlarda hâlâ zinde kalan bazı sosyalist temayüller,

2 — 1914 - 1919 arasında muhtelif mücadele faşyolarında, İtalyanın harbe girmesi veya İtalyanın harbe devamı için çalışmış olup bu kongrede de mevcut olan uzuvların, emperyalist temayülleri. (İtalyan irredentası).

3 — Nihayet büyük bir ekseriyetin de, o esnada başsız kalan, fakat İtalya için çok mühim olan küçük burjuva sınıfına mensup ve küçük burjuva temayüllerini taşıyan insanlar olması,

Bilhassa müessir olmuştur. Binaenaleyh ilk faşist programı sosyalist temayüllerin, emperyalist temayüllerin, dar küçük burjuva menfaatlerinin ve temayüllerinin, yani aslında birbirine tamamen zıt olan, fakat 1919 İtalyasının kaotik şeraiti içinde birleşen üç ayrı cins görüşün ihtilâtından teşekkül etmiştir. Daha ziyade hem amele sınıfının müfrit taleplerine, hem yüksek sermayedarların insicamsızlığına karşı mutavassıt sınıfın isyanı şeklinde başlamıştır. Bu proğramın kendi bayrağı altına toplananları az çok birleştirecek olan ilk şiarı, İtalyada sükûn te'sisi ve memleketi tehdit eden, fakat bir türlü de sistemli bir aksyon haline inkılâp edemeyip sadece bir sokak anarşisi şeklinde yaşıan bolşevizme mani olabiliyordu. Nitekim öyle oldu. Fakat bu gayenin tahakkukundan sonra faşyolar dağılmadılar. Burada fırkanın nazarî programından ziyade işe vaziyeteden şahsiyetin [2] toparlayıcı kudretini de hesaba katmak lâzımdır. Yoksa idaresiz, liberal düşünceli, yahutta demokrat bir adamın elinde 1922 Roma yürüyüşünün temin ettiği zafer, pek âlâ dejenere olabilirdi.

●

1922 ilâ 1926 arasındaki zaman İtalyada faşizmin mücadele ve istikrar

---

[1] Maamafih 1919 Nisan intihabında Mussolini ve Marinetti Milano'da ancak (4000) kadar rey alabildiler.

[2] Benito Mussolini 29 temmuz 1883 te İtalya'nın «Romany» eyaletinin küçük bir köyünde doğdu. Babası Aleksandr Mussolini cahil bir köy demircisi idi. Fakat siyasi fırka kavgalarının gayet keskin olduğu bu mıntakada bütün vatandaşları gibi Mussolini'nin babası da hararetli bir fırkacı(Sosyalist) idi. Oğlunu daha küçük yaştan bu fırka kavgalarına karıştırdı. Bilâhare Mussolini muallim mektebini bitirdi ve köy hocası oldu. Daha sonra gazetecilik yaptı. Harbi umumide askerdi. Ve harpten sonra yeniden gazeteciliğe başladı. Nihayet Faşist fırkasını teşkil ettl. (1919). (1922) de Roma yürüyüşü onu ve fırkasını iktidar mevkiine getirdi.

devridir. Bu devirde faşist siyaseti, bir fikri ve içtimaî siyaset olmaktan ziyade, düşmanlarını bertaraf etmek için çalışan mücadeleci bir hükûmet fırkasının tarzı hareketinden ibaret kaldı. Ancak 1926 dan sonradır ki faşizm, devletin nazarî mahiyeti, sınıfların mütekabil vaziyeti, faşist devletin hukukî bünyesi, çocuk ve gençlik terbiyesi üzerinde düşünmeğe ve işlemeğe başladı. Maamafih faşizm İtalyada doğmuş olmakla beraber nazarî ve fikrî tekâmülünü kısmen İtalyada [1] fakat bilâhare daha ziyade Almanyada yapmış bir harekettir. Binaenaleyh teferrüata sapmadan her iki hareketin müşterek fikrî unsurlarını toplamak bize faşizmin nazarî simasını canlandırmak için kâfidir.

İtalyada doğan, fakat daha ziyade Almanyada formülleşen bu nazarî ve fikrî unsurları bir kaç «mebde» üzerinde toplamak kabildir:

1 — Millî bütünlük fikri,

2 — Hizmet nazariyesi (ferdin ve grupların millet içinde mevkii).

3 — Kıymetin yaradılması ve realizasyonu (sınıfların mütekabil iktisadî münasebeti).

4 — Milletler arasındaki münasebet (faşist emperyalizmi).

5 — Siyasî kudretlerin monopolizasyonu (Totaliter ve otoriter devlet, Faşist devlet).

Millî Bütünlük fikri :

Millî bütünlük fikri, enerjisini bilhassa Marksizm ve Komünizm aleyhtarlığından alan faşizmin Marksizm ile mücadelesinin hareket noktasıdır. Gerek Alman, gerek İtalyan faşizminde müşterek olan iki ana prensiptir. İtalyan faşizmi, millî bütünlüğü, faşizmin kanunu esasisinden başka bir şey olmıyan «iş fermanı» (Charta del Lavore) nın ilk maddesine koyu - yor: «İtalyan milleti ayrı ayrı vatandaşların ve grupların fevkinde bir hayat ve hareket birliğini güden bir uzviyettir. Tam ifadesini faşist devletinde bulan iktisadî, siyasî ve ahlâkî bir vahdettir.» -İş fermanı- Bu maddede müdafaa olunan şey her şeyden evvel, sınıfların mücadelesi yerine, sınıfların menfaat birliği prensipidir. Halbuki 19 uncu asrın ortasından 20 inci asrın bu ilk rubuna kadar, millet dahilindeki cemiyet mücadelelerinde sosyalist fırkaların tesis ve müdafaaya çalıştıkları şey, daha ziyade «sınıf mücadelesi» idi.

Binaenaleyh faşizmin ilk nazarî ve fikrî prensipi «sınıfların mücadelesi» yerine «sınıfların birliği» dir. Bu prensip faşizm nazariyecilerinden «Alfred Rocco» tarafından şöyle tesbit olunuyor:

«Biz içtimaî davanın had'lerini değiştiriyoruz. Şimdiye kadar hâkim olan sınıflar arasında mücadele, fakat beynelmilel tesanüt (Solidarite) idi. Halbuki biz şimdi bunun yerine, Beynelmilel mücadelede sınıfların tesanüdünü ikame ediyoruz.» -Alfred Rocco-

Hulâsa faşizme göre, ahenkli bir millî bütünlük ve yüksek millî menfaatler etrafında birleşmiş bir millet, ilk nazarî hareket noktasıdır.

---

[1] İtalyan faşizmin nazarî tekâmülünü öğrenmek istiyenler Mussolini'nin şu eserini okuyabilirler: Le Fascisme «Doctrin - İnstitutions».

Hitler'in [1] ve arkadaşlarının bütün nutuk ve yazılarında da bu fikir ayni şiddetle müdafaa ediliyor. Halbuki Marksizmde sınıf mücadeelsi cemiyetin «bünyevi» bir tezahürüdür. Ve cemiyette istihsal vasıtalarile istihsal münasebetleri arasında mevcut olan tezadın ifadesidir. Bu tezat bâki kaldıkça mücadele asıldır ve bu mücadele, tarihi seyrin ve inkişafın da muharrik kuvvetidir.

Faşizme göre ise cemiyette birbirini tamamlıyan ve birbirile ahenkli bir şekilde ihtilât eden «Hizmet»ler vardır. Burada asıl olan milletin bütünlüğü ve umumi menfaatidir. Sınıflar ve zümreler mevcut değildir. Bunlar arasında tearuz yoktur.

Marksizme göre, cemiyette sınıflar mütemadiyen mücadele eder durur ve bu mücadelede proletarya bir sınıftır ki, onun vazifesi proletarya dikta - törlüğü tarikile hem sınıfların birbirini istismarını hem de umumiyetle «sınıf»ı tasfiye etmektir.

Halbuki Faşizme göre cemiyette proletaryanın vazifesi, millet bütünlüğü içine karışmak ve orada kaybolmaktır.

«Bugünkü iktisadî şartların inkişafı içinde işçi sınıfların menfaati bütün milletin küllî menfaatlerile tamamile aynı olan bir mahiyet almıştır. Gürültülü sınıf mücadelesi şartları rakiplerimizin bize karşı birleşmesinden başka bir netice vermiyor. Şimdi artık biz, umumi vatandaşlık sulhünün ve iktisat bütünlüğünün menfaatlerini müdafaaya çalışıyoruz.»

-Karl Renner-

Hulâsa Faşizme göre cemiyetin muharrik kuvveti sınıf mücadelesi değil, «Milletin önüne konulmuş şuurlu bir gâye birliğidir»

-Mussolini'nin ayan meclisindeki bir nutkundan-

●

Hizmet nazariyesi :

Hitler diyor ki:

«Haddi zatinde iktisat, milli organizmin devamını temin eden fonksiyonlardan yalnız biridir.»

-Adolf Hitlerin Düsseldorf'ta büyük sanayi erbabına söylediği bir nutuktan 1932-

Faşizmde milli bütünlük tezi, tabiatile «milli menfaat birliği, milletin u-

---

[1] Bugün Alman nasyonal - sosyalizminin lider'i ve Almanya'nın Başvekili olan Hitler 1883 te Avusturya'da Braunau isimli küçük bir şehirde doğmuştur. Babası bir gümrük memuru idi. Babası Hitler 13 yaşında iken öldü. Hitler evvelâ ressam olmak istiyordu. Fakat tahsilinin noksanlığı yüzünden Viyana'da boyacılıkla geçinmek mecburiyetinde kaldı. Harbi umumide Münih'e geçti orada askerliğe yazıldı. Harpte yaralandı. O hastanede iken sulh oldu ve Hitler hayatını politikaya vermeğe karar verdi. Yahudilere, sosyalistlere ve Fransa'ya karşı müthiş bir kin duyuyordu. Münevverlere de ayni derecede düşmandı. 1918 de Alman İşçi fırkasına girdi.

mumî menfaati» fikrine müncer oluyor. Şu halde millet bütün bir uzviyet, ve bu uzviyette bütün faaliyetlerin gâyesi milletin umumî menfaati olunca, tabiatile iktisadî faaliyet artık, milletin bütün bünyesini ve talilini tayin eden bir âmil olmaktan çıkıyor. Millî uzviyetin birbirini tamamlıyan faaliyetlerinden b i r i s i oluyor.

Bu itibarla k ü l l ü n içinde birbirini tamamlıyan faaliyetler olduğu gibi, bu faaliyetler içinde de her şahsın yani bu küllün ayrı ayrı halkalarını teşkil eden u n s u r ların o külle karşı bir «hizmet-Leistung»leri vardır. [1]. Alman Faşizminde ifadesini ve kemalini bulan bu «hizmet» nazariyesi, Faşizmde iktisadî kıymet, say, istismar, milletlerin milletlerle münasebeti ve saire gibi bütün iktisadî ve siyasî mefhumların tayininde âmil olur. Alman Faşizminde Hizmet mefhumunun evvelâ iki kategorisi vardır:

1 — Cemiyet içinde her vatandaşın külle karşı bir hizmeti vardır.

2 — Cemiyet içinde hizmetler çeşitlidir ve derece derecedir.

«Küllün içinde her şahsın bu külle karşı bir hizmeti vardır. Fakat bu hizmetler muhteliftir. Bir iktisat rehberinin (yani bir sermaye sahibinin) hizmeti bir basit işçinin fizik sayile bir olamaz.»

-Hitlerin Düseldorf nutkundan 1932-

«Hakiki hizmet, dâhilerin, güzidelerin, teşkilâtçıların hizmetidir. Asıl kıymeti yaratan bunlardır. Beşer kültürü denilen şey, dâhilerin, güzidelerin yarattıklarını basit insan sayinin realize (hayata ve maddeye tatbik) etmesinden ibarettir.»

-Hitler-

Şu halde Faşizmde:

1 — Kıymetin yaratılması,

2 — Kıymetin realize edilmesi.

vardır.

Çünkü bu nazariyeye göre «hizmet» bir «say» değil «sayin cevheri» şeklinde tasavvur olunuyor. Binaenaleyh «say» olmıyan bir şey «hizmet» olabilir.

«Biz insanların sayine değil, onların cemiyetteki seferber edilmiş iş hizmetlerine göre takdir edilmesini istiyoruz.»

-Gregor Strasser-

Binaenaleyh bu seferberlikte fizik say yapmasalar bile bir yeri olanlar hizmet görürler demek oluyor.

Çünkü kıymeti, dâhiler, güzideler, teşkilâtçılar yaratıyor. Asıl kıymet bunların sayidir. Binaenaleyh bütün kıymetler ve nimetler, gerek iktisat, gerek siyasette dâhilere, zekilere, güzidelere, teşkilâtçılara aittir.

Bu telâkkinin ilk neticesi, Marksizmde ve umumiyetle klâsik iktisattaki «say kıymeti» nazariyesini [2] ve sayin kıymeti mefhumunu ortadan kaldırmak oluyor. Say erbabından olmıyan sınıfların (meselâ fi'len çalışmı-

[1] Bu nazariyenin bilhassa, Alman Faşist nazariyecilerinden Ott. Spann'da en vazih surette şekilleştirilmiş olduğu anlaşılıyor.

[2] Çünkü bu nazariyeye göre hakiki kıymeti yaratan ancak müstahsilin sayidir.

yarak yalnız sermayesini kullananların) sayini de tebriye ediyor. Onların sayi de «ruhi, fikri, ahlâki, hizmetler ve yahut meselâ teşkilâtçılık hizmeti» şeklinde sıralanıyor.

Hattâ Faşist nazariyecisi Off. Spann'a göre:

«En aşağı ve en kıymetsiz hizmet, istihsal ile bilâvasıta alâkadar olan hizmettir. En yüksek ve en kıymetli hizmet te, istihsalden mümkün olduğu kadar tecerrüt etmiş, uzaklaşmış olan hizmettir. Meselâ yüksek sermayenin hizmeti bütün hizmetlerin en değerlisidir.»

Bunun içindir ki, Spann'a göre:

«Amele sınıfı kapitalizmi tarafından istismar olunmuyor. Bilâkis, kapitalistin yüksek icat veya idare kudretini parasız istismar edip duruyor.»

«Sosyalist telâkki yalandı. Bu telâkki kapitalizmi, fakir proletaryayı istismar etmekle meşgul olan sermayedarlar rejimi şeklinde tasvir ediyordu. Bunlar saçmadır. Muasır kapitalistler sanayi kaptenleridir. Büyük teşkilâtçılardır. Bunlar büyük iktisadi ve vatani mes'uliyetler duyan insanlardır. Binlerce, yüz binlerce insanın talii, yevmiyesi ve refahı bu insanlara bağlıdır.»

Mussolini'nin Senatodaki bir nutkundan-

Hulâsa, tarihte, tâ ilk burjuva ideoloğlarının, feodalizm ve aristokrasi ananelerine karşı mücadelesi başlangıcındanberi, bütün içtimai hak ve siyaset mücadelelerinin temeli olan «say» mefhumu, yeni Faşizm ideolojisinde de kendisine göre ilk safı işgal ediyor. Ve burada bilhassa, Marksizmin say nazariyesine karşı konuluyor.

Çünkü Faşizmin «çeşitli hizmet» mefhumu, bittabi evvelâ «mülkiyeti şahsiye»yi müdafaa ediyor. Çünkü Hitleer göre, Faşizmin «Hizmet Nazariyesi», her şeyden evvel mülkiyeti şahsiyenin en iyi bir surette esaslaşmasını temin eder:

«Mülkiyeti şahsiyenin bilâ kayt ve şart doğru, zaruri ve mantıki olduğunu göstermek lâzımdır. Mülkiyeti şahsiye ancak insanların hizmet'inin, manen ve ahlâken muhtelif olduğunu kabul etmekle tebriye edilebilir. Madem ki hizmetler muhteliftir. O halde bu hizmetlerin neticeleri de muhteliftir. Eğer hizmetlerin neticeleri muhtelifse, o halde bu neticeleri hizmetlerle mütenasiben taksim ve idare etmenin doğruluğunu da kabul etmek lâzımdır.»

-Hitler-

●

Faşist Emperyalizmi :

Faşizmde, (bilhassa Hitler'de) millet içinde fertlerin külle karşı hizmeti ve hizmetlerin de muhtelif oluşu fikri, milletin yalnız içinde kalmıyor. Ayni zamanda, bu garip prensip, milletlerin diğer milletlerle olan münasebetine de teşmil olunuyor.

Hitlere göre, yalnız millet dahilindeki fertler arasında değil, milletler ve memleketler arasında da bir hizmet taksimi vardır. Ve bu taksim, bazı milletlere yüksek ve bazı milletlere de aşağı hizmetleri bir nevi tabii-

yetle tahsis etmiştir. Bu zata göre «İleri memleketler (yani kapitalist memleketler) kapitalizm yaratıcılığının ve kültürün yüksek ocaklarıdır. Ve bunlar insanlığa itiraz kabul etmez derecede farklı hizmetler ifa etmektedirler. Binaenaleyh bu memleketler, kendilerine bizzat tabiatın tâbi kıldığı geri memleketlere nazaran ölçüsüz derecede» fazla kıymetler «çekmekte tamamen haklıdırlar.»

Hizmet ve farklı hizmet mefhumunun bu suretle milletler münasebetine (bilhassa sanayici memleketlerle sanayiden mahrum memleketler münasebetine) teşmil edilmesi yeni ve kudurgan bir Faşist Emperyalizminin «maskesiz ve plânlı emperyalizm» şıarı altında nazarî temeli oluyor.

«Madem ki Alman milleti, dünyanın en yüksek hizmetlerini kendi içinde toplıyan en büyük ırktır, o halde dünya üstünde hükmetmeye lâyıktır. Onun vazifesi dahilde birleşerek harice taşmaktır. Müstemlekeler edinmektir. Eğer Almanyanın dahili terakkisine demokrasi mani oluyorsa, harici inkişafına da passifizm (sulhculuk) mani oluyor. O halde passifizme lüzum yoktur. Passifizm fikri her nevi şan ve şeref duygusunu mahvediyor. Harici mücadele hissini öldürüyor.» -Hitler-

«Emperyalizme karşı mücadele etmemeliyiz. Zaten mücadele etsek bile bu mücadele, yalnız Alman emperyalizmine karşı mücadele olur. Beynelmilel emperyalizme karşı mücadele olamaz.» -Alfred Rosenberg-

«Zaten emperyalizm yaşamağa lâyık olan hiç bir milletin müstağni kalamayacağı bir hayat kanunudur. Millet hayatında emperyalizm, fert hayatında ferdin kendi şahsiyetini bütün yaratıcı kuvvetlerle teçhiz etmesi gibidir. Meselâ Japon milletinin Japonya haricine akışı böyle bir emperyalizmidir.» -Alfred Rosenberg-

İlk adımda Alman ırkının tefevvuku ve müstemlekeciliği şeklinde görünen bu ruh, derhal bütün beyaz ırkın hâkimiyeti davası şekline dönüyor ve bu ırk haricinde kalanlara «renkli» insanlar, maymunlar, şebekler gibi bakmak istiyen müstemlekeci Avrupanın ruhu, bu nazariyede artık, maskesini atıyor:

«Beyaz ırk bütün dünyayı idare etmeye ve onun üstünde hâkim olmaya lâyıktır. Bu hâkimiyet, ise ancak passifizm aleyhdarı usullerle temin olunabilir. Avrupa bu hâkimiyetsiz kültürünü muhafaza edemez.»

-Hitler-

Bundan başka Hitler, beyaz ırkın dünya üstünde yalnız iktisadi hâkimiyetle iktifa etmesine de razı değildir. Esirlerin kanına susayan Neron gibi o da, milletlerin esaretine susamıştır:

«Beyaz ırkın asırlardanberi kendisine has olan ve ona lâyık olan iktisadî hâkimiyeti, tam bir siyasî hâkimiyetle tevhid edilmedikçe benim için tamamile gayrikabili idraktir.»

-Hitler-

Hitlere göre bu siyasetin ilk adımı ise, cihanda bugün ileri memleketlerle geri memleketler arasında mevcut olan iktisadi fonksiyonlar farklılığını aynen muhafaza etmektedir.

Çünkü:

«Beyaz ırk, kendi hükümranlığını ancak, cihanda mütefâvit hayat şartlarını aynen muhafaza etmekle temin edebilir.»

-Hitler-

Faşist devlet, Otoriter devlet:

«İktisadi sahada şahsî kıymet esasına istinat eden bir rejimde, siyasî otoriteyi kalabalıkların kanununa ve demokrasiye istinat ettirmek manasızlık olur.»

-Hitler-

Binaenaleyh Hitler'de iktisadi inhisarcılıktan sonra bir de siyasî inhisarcılık doğuyor:

«Ben iki prensip bilirim ki ekseriya birbirine karşı konuluyor. Bunlardan biri demokrasidir ki, mevcut olduğu yerde fi'len bir harâbî âmilidir. Diğeri şahsiyetin otoritesi prensipidir ki, -bunu ben hizmet prensipi diye alıyorum- bu prensip, bütün beşeri sayin ve kültürün âmilidir.»

-Hitler-

Bu suretle Faşizmde devlet halkın ve halk hâkimiyetinin değil, otoriteli bir ekalliyetin teşkilâtı oluyor. Bu ekalliyet iktisat sahasında «iktisat rehberleri» (yani kapitalistler, büyük sanayi adamları ve saire) ve siyasî sahada da Faşist kadrosunu teşkil eden teşkilâtçılar ve sairedir. Bu ekalliyetin şiddete müstenit, yani liderlerin münakaşa edilemez emrine ve kütlelerin de münakaşasız mutavaatına istinat eden idaresine Faşizmin «Otoriter Devlet»i ismi veriliyor.

Bunun içindir ki, Hitler'e göre demokarsi ve onun tabii bir tezahürü olan enternasyonalizm, asrımızın en büyük felâketidir. Yine bunun içindir ki, Hitler'in bütün cehdi, geniş halk kütlelerinin politik müdahalelerini bertaraf etmeye müteveccihtir. Liderlere karşı mes'uliyet, emir ve itaat, mutlak otorite, demir disiplin bu rejimin terminolojisidir.:

«Hakiki halk hâkimiyeti, halkın kendi kendini idaresinde değil, en lâyık olan cüzütâmın (yani Faşist partisinin) mutlak hâkimiyetinde tecelli eder.»

Hulâsa liberalizmden cebir ve tazyike, demokrasiden irticaa, plânsız ve maskeli Emperyalizmden açık ve müteaddî emperyalizme giden her yol, faşizmin tabii prensiplerini bulduğu yoldur.

Bu yazıda faşizmin başlıca ve ana prensiplerini hulâsa etmiye çalıştık. Bu ana prensipler etrafında şekilleşen ve Faşizmin idârî, içtimaî veya siyasî prensipleri gibi görünen tâli esasları burada sıralamaya lüzum görmedik. Çünkü verdiğimiz ana hatlar bu cereyanın siyması hakkında bir fikir vermek ve bu cereyanla Millî Kurtuluş hareketimizin integral ayrılıklarını mukayese etmek için kâfidir.

Bu mukayesemiz, başladığımız bu yazı serisinin üçüncü veya dördüncüsünde yapılacaktır.

Gelecek yazı da Marksizm'in fikrî prensiplerinin teşrihidir.

Bizim Köy.

Falih Rıfkı.

— Etimesut köyünün bir İsviçre köyünden ne farkı var? İçin - dan asfalt yol geçiyor. Elektrik, ahır kapılarına kadar sokulmuş - tur. Yeşil tarlalarının ortasında, demiryolu rayları ile sulama kanalları biribirine karışıyor. Meydanlığa bir Hollanda mek - tebi oturtulmuştur. Onun arkasında akasya korusu iki tepeyi kaplamıştır. Dispanseri var; oteli var; çarşısı var.

Soruyorum size, Etimesut köyünün bir İsviçre köyünden ne farkı var?

— Etimesut köylüsünün Van köylüsünden ne farkı var? Kışın yakmak için, o da, ineklerinin gübresini kurutuyor. Evinin bir tarafını büyülteceği zaman, o da kara kerpiç yuğuruyor. O da kaşınıyor. O da avucu ile bulgur yiyip ot üstünde yatıyor.

«Karşısındaki Engazi köyü ona değil, o, yavaş yavaş Engazi köyüne dönüyor. Belki para kazanamıyorlar, diye düşündüm. "— Hayır, dediler; buradaki yapılardan binlerce lira gündelik aldılar. Gördüğünüz bütün müesseseler yiyeceklerinin bir kıs - mını onlardan almakta, geri kalanını da onların arabaları ile şehirden taşıtmaktadırlar.„

●

Bu köylü'nün içinde hiç bir şey eksik değil, bu köy'ün içinde bir şey eksildi. Onu beton mektebin odalarında buldum: köy hocasının yerini tutan terbiyeci!

Şimdi bir de büyük devlet organizmasının içinde, Etimesut'u, bir halka gibi büyük zincire takan, onu büyük bünyenin içinde atomlaştıran köy iktisatçısını arıyorum. Onu da bulacağız. Etimesut *Muhacir köyü*'nden *Kemalist köye* doğru yürüyecektir.

●

Bizim köy, Kemalist köy, Türk ihtilâlinin köyü, baştanbaşa bir dinamo gibi cihazlanmış, kilovat ışığı ile bakan, tulü mevç, ile dinliyen, ocağı başında gazetesinin köy saati'ni okuyan

Hamburg piyasasının zahire fiatlarını soran Kemalist köylü... Bu bir hayal değildir.

●

Üçüncü Selim, İkinci Mahmut, Birinci Mecit, ve 1908 inkılâpçıları ile *Kemalizm*'i biribirinden ayıran derin bir fark olmak lâzım gelir. Biz bir *devam* değiliz: bir *değişiklik*'iz.

Nizamı - Cedit'ciler, *Tanzimat*'çılar ve *Meşrutiyet*'çiler, yeni ordu, yeni kanun, yeni kıyafet, yeni kadro, üstünkörü bir taklit ve uluorta bir tercüme ile ne mümkünse hepsini yaptılar. Akıllarının ermediği şey, millet yapmak idi. Onun içindir ki 1800-den 1900-e kadar Osmanlı imparatorluğu takviminde bir asırlık, tarihte ise belki bir yıllık yol almıştır. 1800-de olduğu gibi, 1900-de dahi Osmanlı imparatorluğu içinde bu asrın milleti yoktu. Yalnız Rum ekalliyeti, Yahudi ekalliyeti gibi, bir *teceddüt ekalliyeti* vardı. Halkın bütün bir asır, bir türlü yetişememiş olduğunu gören bu ekalliyet şu hükmü verirdi:

— Bu millet adam olmaz!

Böyle hüküm verirken, iki küçük kusurda bulunuyorlardı: kendilerinin adam olduğunu zannetmek bir, bu milletten olduklarını unutmak iki!

1800-den kuvayı milliye ihtilâline kadar, bir milleti ne kanun, ne hak, ne kadro, ne ordu, fakat terbiye ve iktisat unsurlarının yuğurabileceği düşünülmemiştir. Kemalizm, *Türk milletini yapmak* davasıdır. Sincan köyüne ne Üçüncü Selim, ne İkinci Mahmut, ne Birinci Mecit, ne de Merkezi Umumî uğradı: Sincan köyüne biz uğradık.

Biz vatandaş asker, vatandaş şair, vatandaş ressam, vatandaş sanayici gibi, vatandaş köylü, vatandaş çoban arıyoruz.

Biz Türk milleti hakkında *küfür*'ü reddettik ve onun bütün kabiliyet ve faziletlerini tanıdık. Ve:

— Bu milleti yetiştireceğiz, dedik.

Yetiştirmek aşkı, *milleti inkâr etmek değil, ona inan ve onu tasdik* etmektir. Türk milletinin vasi'ye ihtiyacı olmadığını söyliyerek, onu bir tarafa atıp bırakan demagok ve oportünistlerle, Türk milletinin adam olamıyacağını söyliyen Beyoğlu ve Babıâli soysuzları arasında büyük bir fark yoktur.

Şurası unutulmamak lâzımdır ki Osmanlı imparatorluğu için devlet İstanbul, millet İstanbul'lu demekti: İstanbul'dan memleketin gerisi müstemleke, halkın gerisi yerli gibi görünürdü. Eğer bugün fabrikasının malının maliyet fiatı içine kendi otomobilinin, yazlık ve kışlık evlerinin masraflarını sokup ta, işçisine 25 kuruş, yani boğaz tokluğu gündeliğini veren sanayici, size, bunun Türkiye mamulâtının rekabeti için bir fayda olduğunu söylerse, onun zalim bir istismarcıdan farkı yoktur: Bütün metrepoller, Afrika müstemlekeleri ve zencileri için böyle düşünür. Zencinin gayesi bir pabuç, maliyet fiatı hesaplarına uymaz; fakat sanayicinin dolaşacağı bin tonluk yat, maliyet fiatının hammadde kadar zarurî unsurları arasındadır.

Mancester dokumacısı Sudan pamukçuluğu için böyle düşünür: Fakat Cenevre saatcisine, köyündeki kulübesinde çalışan İsviçreli vatandaşı için böyle düşündürülmez.

Biz köylülerimizi müstakil olan milletlerin hâkim olan vatandaşları bakımından görüyoruz.

Dokuz küsur milyon Türk çiftçisinin, eğer biz ondan bir şey istemezsek, bizi hatıra bile getirmiyeceğine şüphe etmiyenler ve bundan memnun olanlar vardır. Bu bizim dertsiz ve tasasız olduğumuzu değil, *vatandaşsız* olduğumuzu gösterir.

Ben Türkiye'de 14 milyon iktisadî adam, 14 milyon vatandaş, 14 milyonu böyle yetiştirecek terbiye ve iktisat yolları istiyorum. Bu yolları *soyucu* menfaat değil, *seven* ideal bulabilir. Ben *adam*'ı ucuzlatmak değil, onu kendi *pahasına çıkarmak* istiyorum.

Ben Anadolu yaylasında Avrupa köylerini ve köylülerini arıyorum. Bilseniz o zaman derdimiz ve tasamız ne kadar artacaktır? Çünkü on dört milyon kafa bir şeyler düşünür olacak, on dört milyon ağız bir şeyler söyler olacak, on dört milyon kalp bir şeyler duyar olacaktır. Büyük Anadolu sükûtu bozulacaktır.

●

O zaman Bizim köye, Kemalist köye, Türk ihtilâlinin köyüne, radyodan ocağının başında köy saati'ni dinliyen, ve çamaşır suyunu elektrikle ısıtan köylüye kavuşacağız.

Millî kurtuluş hareketleri ve Buhran.

Dr. Vedat Nedim.

Karl Marx, kapitalizmin talihini sınıf mücadelesine bağladı. Ona göre, sermayenin gittikçe artan merkezleşme hareketi neticesinde, istihsalin de gittikçe cem'î bir mahiyet almasile istihsal vasıtaları üzerindeki mülkiyetin şahsî kalması arasındaki tezat, nihayet bir gün patlak verecek ve kapitalizm, cem'î istihsali temsil eden proletarya sınıfile istihsal vasıtalrı üzerindeki şahsî mülkiyeti temsil eden burjuva sınıfı arasında gittikçe keskinleşen mücadelenin sonunda, proletarya sınıfının diktatorası ile tasfiye edilerek, yeni bir «nizamı âlem» -sosyalizm- teessüs edecek ve insanlık, «zaruretler dünyasından kurtulup hürriyet cihanına» kavuşacaktı.

Karl Marx, bu tahmininde haklı çıkabilirdi, eğer bütün millet intisadiyatları aynı nisbette ve aynı zamanda onun tasavvur ettiği gibi inkişaf etmiş olsalardı. Halbuki Marx'ın mücerret olarak inkişaf seyrini önceden haber verdiği kapitalizm nizamı, hakikatte hiç bir vakit bütün millet iktisadiyatlarına şâmil, saf ve mütecanis bir mahiyet arzetmedi.

Millet içinde sınıf farklılığı ile yaşıyan kapitalizm, cihan içinde sanayi ve ziraat memleketleri -metropol ve müstemleke- farklılığından kuvvet alarak serpildi. Avrupada kapitalizmin kuvvet kaynaklarından biri, amele sınıfının istismarı ise; diğer ve daha verimlisi de müstemleke milletlerinin istismarı oldu.

Bu itibarla kapitalizmin talihini, sınıf farklılığına bağlıyan ve millet farklılığını ikinci plâna atan Marxiam, artık değil yalnız, millet farklılığından doğan millî kurtuluş hareketlerinin, hattâ kapitalist memleketlerindeki sınıf farklılığından doğan sınıf mücadelelerinin bile izahına kâfi gelmemektedir.

Çünkü, bizzat kapitalist nizamın inkişafı, sınıf farklılığını, millet farklılığına t â b î kılmıştır. Yani kapitalizmin -Marx'a göre- motörü mahiyetinde olan sınıf farklılığı, millet farklılığından kuvvet alarak işliyebilmiştir.

O halde, sınıf davası, müstakil değil, tâbi bir âmildir. İ l l e t değil, n e t i c e dir.

Bunun en iyi ve en yakın misalini Almanya'da görüyoruz: kolonilerinden yani millet farklılığını istismardan mahrum bırakılan, gerek tamirat, gerkse hususî borçlarile beynelmilel finans âlemine bağlanmış olan, bu itibarla müstakil ve müteaddi değil, bizzat tâbi ve passif bir iktisat bünyesine malik bulunan harpsonu Almanya'sında, sınıf farklılığından doğma sınıf mücadelesi tamamile soysuzlaşmış ve artık siyasî bir faktör olarak ehemmiyetini kaybetmiştir.

H i t l e r hareketinin en mühim mânası, bu hakikatı açığa vurmuş olmasıdır.

●

İmdi, bize göre, cihan buhranı, -etrafında yapılan binbir izaha ve ortadan kalkması için alınan binbir tedbire rağmen, dört senedir dipdiri yaşıyan ve gittikçe acarlaşan bu yedi canlı hakikat- millet farklılığının tasfiyesi hareketinin bir neticesidir. Millet farklılığının cihan mikyasında tasfiyesi hareketinin adına da «m i l l î k u r t u l u ş h a r e k e t l e r i» diyoruz.

Nasıl oluyor da, millî kurtuluş hareketleri, bugünkü buhranın bir illeti oluyor?

Bunu araştıralım.

Buhranlar, istihsal vasıtlaarı sanayiile istihlâk emtaası sanayiindeki sermaye n i s b e t s i z l i ğ i nden doğar.

Kapitalizm, şimdiye kadar devrevî bir surette maruz kaldığı buhranları iki tarzda yenebilmiştir: Yeni p a z a r l a r bulmak, yeni t e k n i k inkılâpları yapmak.

Yeni pazarlar bulmak demek, istihlâk emtaasına yeni sürüm sahaları temin etmek, yani istiklâk emtaası sanayiinin genişlemesi demektir. İstihlâk emtaası sanayiinin genişlemesi ise, istihsal vasıtaları sanayiinin genişlemesine bağlıdır.

Yeni pazarlar bulmak demek aynı zamanda, demiryolu, liman inşası, elektrik santralı, tramvay, havagazı, su tesisatı, maden

işletimi v. s. gibi bir takım işler için sermaye yatırımları yapmak demektir.

Bu da, ana vatanda yine istihsal vasıtaları sanayiinin sermaye bünyesini kuvvetlendirmeği icabettirir.

Teknik inkılâp ise, zaten istihsal vasıtaları sanayiindeki inkılâptan başka bir şeyi ifade etmez. Meselâ, buhar makinesi yerine benzin motörünün ikamesi istihsal vasıtaları sanayiindeki sermaye nisbetinin artmasını zarurî kılmıştır.

İstihsal vasıtaları sanayiindeki sermaye nisbetinin her yeni artışı, umumiyet üzere istihsal hacminin genişlemesini mucip olmuş, bu da kapitalizmin millî hudutlar dışına taşmasındaki zarureti gittikçe azdırmıştır.

Millî hudutları dışına taşan her kapitalizm, karşısında şu üç tip memleketi bulmuştur:

1 — T a m kapitalist memleketler,

2 — Y a r ı kapitalist memleketler,

3 — H i ç kapitalist memleketler *(müstemlekeler)*

Tam kapitalist memleketlerin birbirlerile olan ticaret münasebetlerinin inkişafını tetkik edersek şu neticeyi elde ediyoruz: Bir taraftan bu memleketlerin iktisadî bünyeleri birbirlerine benzemeye doğru inkişaf ettikçe, aralarındaki ticarî münasebetler, hem n i s b î, hem de m u t l a k surette azalıyor. Ve buna karşılık, diğer taraftan bu memleketlerin yarı kapitalist ve hiç kapitalist memleketlere olan ticarî münasebetleri de hem nisbî hem de mutlak surette artıyor.

Meselâ, Birleşik Amerika devletlerinin ihracat seyrinde Almanya, İngiltere, Fransa gibi üç Avrupalı yüksek kapitalist memleketlerle diğer kıt'aların oynadıkları rolü gösteren şu tabloya bakalım:

Birleşik Amerika Devletlerinin yüksek kapitalist Avrupa devletlerile diğer memleket ve kıt'alara olan ihracatının umum ihracatına % nispeti.

(1913, 1925, 1927 senelerinde)

Sene	Almanya	İngiltere	Fransa	Bu üç Devletin yekûnu	Kanada	Cenubî Amerika	Amerika yekûnu
1913	13.5	24.4	5.9	43.8	16.2	—	
1925	9.6	21.1	5.7	36.4	13.2	8.2	31.4
1927	9.9	17.3	4.7	31.9	31.9	9.0	34.7

Sene	Çin	Hindistan	Japonya	Asya yekûnu	Afrika	Okyanusya
1913	1.0	0.4		—	—	—
1925	1.9	0.8	4.7	9.9	1.8	3.9
1927	1.7	1.3	5.3	11.5	2.2	4.0

Bu tablodan görüyoruz ki, kapitalistçe inkişafın en tipik bir diyarı olan Birleşik Amerika devletlerinin ihracatında, Avrupanın üç yüksek kapitalist memleketi gittikçe azalan bir yer almaktadır. Buna karşılık, Birleşik Amerika devletlerinin diğer bütün kıt'alara olan ihracatı ise gittikçe artan bir nisbet arzetmektedir.

Tam kapitalist memleketler, mamul emtaa bakımından âdeta otarşik, yani kendi kendine yeter bir rejim kurduklarından aralarındaki sınaî emtaa mübadelesi, gittikçe spesifik artikllere inhisar etmektedir. Meselâ, Fransanın muayyen marka kokuları, ipeklileri, Amerikanın otomobilleri, Almanyanın kimyevî müstahzaratı gibi..

Bu itibarla bu memleketlerin harici ticaertinde yarı kapitalist ve hiç kapitalist memleketlerin rolü hiç şüphesiz ki, gittikçe artmak mecburiyetindedir.

Fakat yarı kapitalist memleketlerin de gayesi tam kapitalistleşme olduğuna göre, bu nisbî artış geçici olmağa mahkûmdur. Çünkü yarı kapitalist memleketler, tam kapitalist memleketlerden daha ziyade istihsal vasıtaları ithal etmeğe meyyaldirler. Bu suretle yarı kapitalist memleektlerin sanayileşme hareketi, her ne kadar tam kapitalist memleketlerdeki istihsal vasıtaları sanayiine mevzu sermayelerin genişlemesine sebep olursa da, bu mahreçler de muvakkattir. Yarı kapitalist memleketler istihsal vasıtaları ithal etmek suretile, tam kapitalist memleketlerin istihlâk sanayii mamulâtına karşı istiklâllerini temin etmeğe, hattâ bir adım daha ileri atarak, bizzat istihsal vasıtaları sanayiini de kendi memleketlerinde tesis etmek suretile harice karşı büs-bütün hudutlarını kapamağa doğru gidiyorlar.

Meselâ İtlaya'nın haricî ticaretinde istihsal ve istihlâk vasıtaları sanayiinin ithalât nisbeti gittikçe azalmakta ve ihracat nisbeti gittikçe artmaktadır. O halde tam kapitalist memleketlerin ya-

rı kapitalist memleketlerle olan ticarî münasebetleri de istihsal vasıtaları sanayiile istihlâk vasıtaları sanayiindeki sermaye nispetsizliğini hafifletecek bir mahiyette değildir. Bilâkis her sanayileşen yarı kapitalist memleket, tam kapitalist memleketlerin bu iki sanayi zümresindeki sermaye nispetsizliğini arttıran bir âmildir.

Yüksek veya tam kapitalist memleketlerin iktisadî bünyeleri birbirlerine benzedikleri için aralarındaki ticarî münasebet gittikçe azalmağa, yarı kapitalist memleketlerin ise gittikçe sanayileşerek bir taraftan yüksek kapitalist memleketlere pazar olmaktan kurtulmağa, diğer taraftan bunlara rakip olarak cihan piyasalarına atılmağa başlaması, yeni mahreçler, müstemlekeler bulmak zaruretini bir kat daha şiddetlendirmiştir.

İşte, kapitalizm gençlik çağında yeni doldurulmaya başlıyan bir balon içindeki hava gibi cihanda yeni yeni mahreçler bulmak suretile kolayca ittisa edebilirken ve istihsal vasıtaları sanayiile istihlâk vasıtaları sanayii arasındaki sermaye nispetsizliğinden doğan devrevî buhranları böylelikle atlatırken, bugün balonun hava almak kabiliyeti son haddine vardığı için, hayatının kritik noktasına ermiş bulunuyor.

Çünkü, bir taraftan artık cihanda keşfolunacak yeni müstemlekeler kalmamış, diğer taraftan da mevcut müstemlekelerde yani hiç kapitalist memleketlerde, millî kurtuluş hareketleri başlamamıştır.

İşte bugünkü buhranın kördüğüm noktasını burada aramalıdır.

Millî kurtuluş hareketlerinden, umumyiet üzere eskiden yüksek kapitalist memleketlerin sınaî mamulâtına açık pazar olan ve sadece hammadde ve ziraî gıda vasıtaları yetiştiren memleketlerin kısaca müstemlekelerin iktisadî bünyelerindeki değişikliği kastediyoruz.

Filhakika bunların hiç biri tam manasile millî kurtuluş hareketlerini yapmamışlardır. Yani kayıtsız ve şartsız müstakil millet vasfını kazanmamışlardır.

Bu sıfat şimdilik yalnız Türkiyenin monopolüdür. Fakat buna rağmen bu memleketlerin iktisat bünyelerinde müstemlekelik vasfından kurtulmağa doğru bariz bir temayül vardır: *sanayileşme*..

Aşağıdaki tabloda bu temayülün müspet inkişafını açıkca görüyoruz:

Sınaî istihsal indeksleri. (*)

1913 = 100

Memleketler	1919	1920	1928	1929	1930	1931
Sınai Avrupa	—	77	115	120	111	98
Birleşik Amerika	123	126	161	171	137	115
Kanada	128	121	213	234	196	166
Avustralya	103	116	143	150	154	133
Yeni Zeland	—	—	137	148	—	—
Hindistan	140	124	161	182	211	200
Arjantin	110	97	149	143	148	—
Brezilya	—	76	270	235	—	—
Şili		—	130	153	160	132
Rusya	—	—	—	126	158	215

Bu adetler çok manalıdır.

Yeni pazarlar bulmak şöyle dursun, mevcut pazarların kapanması davası karşısındayız.

Harpten önce sadece bir hammadde memleketi olarak tanıdığımız memleketlerin sınaî istihsal müşireleri Avrupanın sanayi memleketlerinkinden ve hattâ Birleşik Amerika hükûmetlerin - kinden daha yüksek bir seyir arzediyor.

En yüksek bir konjunktur senesi olan 1929 seensinde bile Avrupa sanayi memleketlerinin sınaî istihsali1913 senesine nispetle yalnız % 20 artmışken, meselâ Kanadanınki yüzde 134, Avusturalyanınki yüzde 50, Hindistanınki yüzde 82, Berezilyanınki yüzde 135, Rusyanınki yüzde 26 yükselmiş bulunuyor.

Görüyoruz ki, yeni pazarlar bulmak davası artık bir çıkmaza girmiştir. Bu itibarla, millî kurtuluş hareketlerini, cihan iktisadiyatının seyrinde yepyeni bir âmil olarak hesaba almayınca, bugünkü buhranı anlamanın imkânı yoktur.

Memleketlerin, tam kapitalist, yarı kapitalist, hiç kapitalist diye tasnifi ve bu tasnife dayanan cihan iktisadiyatı, bugün bir *çözülüş* ve *yıkılış* seyri içinde bulunuyor.

(*) Die Industrialisierung der Wirtschaftlich Rückstaendigen Laender John B. Condliffe.

Sanayiin muayyen bir kaç imtiyazlı memlekette yerleşmesi, kapitalizmin yüksek çağını vasıflandıran bir safha idise, bu gün, sanayiin dağılışı ve bu seyir içinde cihan iktisadiyatının da çözülüşü, kapitalizmin son çağını damgalamaktadır. Metropollerde kapanan fabrikalar; müstemlekelerde açılıyor.

Sanayiin cihan üzerinde yeni bir tevezzüü, artık hareket halinde bir vakıadır. Bu hareketin mümessili de, milli kurtuluş hareketlerini yapan ve cihan nüfusunun % 80 nini teşkil eden geniş milletler kütlesidir.

Kendi ham maddesini kendi işlemeğe başlıyan müstemleke.. İşte cihan buhranını, devrevî ve geçici bir buhran olmaktan çıkaran ve cihan iktisadiyatına yeni bir istikamet verecek olan büyük kuvvet...

Kapitalist nizamın talihini, Marx'ın tahmin ettiği gibi, kapitalist memleketlerdeki sınıf mücadeleleri değil, kapitalist memleketler dışındaki «milli kurtuluş hareketleri» tayin edecektir.

Tarih, Marx'ı tekzip etmiştir.

KADRO
İnkilâp münevverliğinin mecmuasıdır.

KADRO
İnkilâbımızın asliyesine ve yaratıcılığına inananların mecmuasıdır.

KADRO
İnkilâp taraftarlığının, inkilâp aleyhtarlığına karşı mücadele organıdır.

KADRO
Cihan gidişi içinde Türk uyanıklığının remzidir.

Millî kurtuluş devletçiliği.

I.

İsmail Husrev.

«*Kadro*» nun Devlet ve Devletçilik tezine karşı kürsü ûlemasının kopardığı gürültü, bizi kanaatlarımıza daha sıkı bağladı. Tezimizin kuvvetine ve şeniyete uygunluğuna bir daha iman ettik. Ancak kendi fikirlerinin «*ilmî*» olduğunu, ancak kendilerinin «*ilim*» yaptığını bangır bangır bağırarak âleme ilân eden bu resmî ûlema, profesoral ciddiyetlerine rağmen hiç te göründükleri kadar dolu ve iddia ettikleri kadar«*ilmî*» çıkmadılar. Gazete sayfalarından okuyucuların, cemiyet kürsülerinden dinleyicilerin önlerine serdikleri bilgilerin kısmen eskimiş, kısmen sistemsiz, kısmen köksüz olduğu görüldü. Kısaca «*Kadro*» nun Devlet ve Devletçilik telâkkisine yapılan hücumlardan karşı cephenin tecanüssüzlüğünü, ilmî teçhizatının noksanlığını öğrenmiş olduk. Fakat bütün gunlardan başka bir şey daha öğrendik ki, o da inkılâp gençliğini önünde toplıyacak olan darülfünunun kürsülerine inkılâp şuurunun uğrtaılmadığıdır. Bugün darülfünun pençereleri ve kapıları inkılâp davalarını gençliğe benimsetecek, millî kurtuluş inkılâbının cihan içindeki orijinalitesini tebarüz ettirecek heyecan havasına sımsıkı kaplıdır.

İnkılâbın dışında ve inkılâba bitaraf kalan cemiyet müesseseleri ve fertler, ancak menfî müesseseler ve menfî fertlerdir. İnkılâpta bitaraflık tasavvur edilemez. Her münevver cephelerden birinde yer almaya mecburdur. Bitaraf unsur bitaraf müessese bilerek veya bilmiyerek reaksiyonu (irticaı) desteklemiş olur. Hele bu müessese bir darülfünun olursa..

●

Liberal cepheyi temsil eden muarızlarımızda en çok göze çarpan şey, metotsuzluk ve sistemsizliktir. Bizce bir fikir adamının cemiyet hâdiselerini behemehal bir içtimaî metoda, bir içtimaî sisteme göre mütalaa etmesi lâzımdır. Hangi cephede mevzi alınır-

sa alınsın bu fikir âletlerine muhakkak lüzum vardır. Metot ve görüş tarzi bizi fikirde ve şeniyeti idrakte tezada düşürmekten korur. Bu metotsuzluk ve sistemsizlik neticesidir ki, Devlet ve Devletçilik münakaşasına girenler daima şeniyetle tezada düşmüşler, Devletle cemiyet arasındaki mütekabil münasebetlerin hakikî manasını, içtimaî menşeini ve cemiyet şekilleri içindeki istihalelerini aydınlatamamışlardır. Bütün muarızlarımızın tenkitleri ya eskimiş nazariyeleri tekrarlamaktan ibaret kalmış yahut hiç bir nazarî esasa dayanmıyan ithamkâr hükümlere inhisar etmiştir. Halbuki biz isterdik ki, karşı cephe telâkkilerimizi bir sistem meselesi olarak alsın ve bunların tarihî şeniyetle mutabakatı olup olmadığını (tabiî bir metoda dayanarak), görüş tarzı olmak itibarile tezatları bulunup bulunmadığını ilh. arasın.

Bunun için burada «*Kadro*» nun Devlet telâkkisini, bunun diğer içtimaî sistemler içindeki mevkiin yeniden aydınlatmıya çalışacağız.

●

Devlet deyince ne anlıyoruz? «*Hegel*» gibi idealist bir görüşle Devleti «*aklın tecessüdü*», «*ahlâkî fikrin teşahhusu*» mu telâkki yahut yeni Hegelciler gibi «*ruhun saf ifadesi*» *(Kjellén)*, «*yüksek derecede bir ruhî rabıta teşkilâtı*» *(Oth. Spann)*, «*milletin tarihi birliğinin en mütekâmil şeklini ihraz etmesi (O. Spengler)* olarak mı tarif ediyoruz? Böyle bir fikirci telâkkiye göre Devlet maddî içtimaî hayatın dışında fakat cemiye hükmeden bir manevî varlıktır.

Acaba Devlet normativist telâkkiye göre «*normlar sisteminin*» «*mükellefiyetler nizamının*» ifadesi midir? *Kelsen*, Devleti «*bir abstraction ve hukuk normalarının teşahhusu*» telâkki ediyor. «*Devlet denilen şey ile hukuki nizam yahut kısmî hukukî nizam arasında bir ayniyet vardır.*» diyor. *Esmein* de Devleti «*bir milletin teşahhusu hukukisi*» olarak tarif ediyor. Vulgaire ve müteammim anlayışa göre Devlet «*mütekabil bir emniyet ve garanti*» bağıdır.

Hukukçular gibi yalnız «şekil» üzerinde kalmak yani Devleti yalnız hukukî bakımdan mütalaa etmek kâfi değildir. «*Şekli*» tayin eden «öz» (Substanz) bizce daha mühimdir. «*Öz*» den

kastımız, Devletin «*içtimaî*» bünyesidir. Devleti bir şahsiyeti hukukiye yapan daha doğrusu Devleti Devlet yapan nedir? Devlet hangi içtimaî münasebetlerin mahsulüdür ve hangi münasebet - ler sayesinde yaşıyor?.

Devlet cemiyette menfaat farklılaşmalarının doğmasile teessüs etmiştir. Cemiyetin birbirine zıt menfaat gruplarına ayrıldığı yerlerde Devlet, bir iktidar cihazı halinde muayyen menfaatların hâmili ve mümessili olarak sahneye çıkıyor. İçtimaî tezatların vücut bulmadığı devirlerde Devlet müessesesine de tesadüf edemiyoruz. Binaenaleyh Devlet, içtimaî menfaat ayrılıklarının bir muhassalasıdır ve bu ayrılıklar sayesinde yaşamaktadır. Fakat bu telâkkimizle hiç bir zaman «*Duguit*» nin «*idare edenlerle idare olunanlar*» tezadını kastetmiş olmıyoruz. «*Duguit*» Devlet deyince bir siyasî tefriki, yani idare edenlerle idare edilenler arasındaki münasebeti, tabiri diğerle bir nüfuz ve iktidarı siyasî taşıyan her hangi bir heyeti anlıyor. Bu böyle olmakla beraber idare edenlerle idare olunanların bulunduğu her cemiyette Devletin teessüs etmiş olması lâzım gelmezki... Meselâ patriarhal cemiyette ailede *pater familyas*, «*Duguit*» nin iddia ettiği gibi Devletin ilk mümessili ve reisi değildir ki... İptidaî kommünlerde (Gentil - Markverfassung) idare edenlerle idare olunanlar bu - lunduğu halde Devlet yoktu. Çünkü bu tip cemiyetlerde idare edenlerle idare edilen arasındaki fark, içtimaî bir farka istinat etmiyor. Sadece ailevî-teknik bir iş bölümünden ibarettir. Vaktaki idare edenlerle idare edilenler mülkiyete tesahüp ettiler o zaman Devlet doğdu. Devletin teessüsü, şahsî mülkiyetin umumî mülkiyetten differansiye (ayrılmasile) olmasile başlar. Binaenaleyh, *bizce Devlet, umumî olarak, evvelâ cemiyette zıt menfaatlerin muhassalasıdır, saniyen muayyen menfaatlar namına (ister zümrevî ister millî olsun) cemiyete hükmeden bir iktidar cihazıdır.*

●

Cemiyetin inkişafı, her tarihî anda o ana kadar olan inkişafların basit bir yekûnu yani sadece kemnî bir terakümü değildir. Tarihte gördüğümüz birbirinden farklı cemiyet şekilleri, içtimaî inkişafın aynı zamanda kalitatif (keyfiyete müteallik) hususiyetleri haiz olduğuna delâlet eder. İçtimaî inkişaf gıdasını tezatlardan (tabiatla insan, cemiyette insanla insan arasındaki müca-

deleden) aldığı için cemiyet tarihinde görülen birbirinden farklı safhalar, bu tezatların şu veya bu istikamette inkişafından müteveliittir. Her safha, hem müstakilen dahilî bir tezadın ifadesi hem daha evvelki safhaların zıddıdır. Bu itibarla her safha «*Hegel*» in tabirile söyliyelim, kendinden evvelik safhanın reddi *(Negation)* ve bunu takip eden safha da *reddin reddidir (Negation der Negation)*. Binaenaleyh cemiyetin inkişafı yuvarlandıkça büyüyen bir çığ gibi yalnız münasebetlerin *kemmî* bir tekâmülü değil, aynı zamanda *mütezat karakteri haiz safhaların teakubudur*. Her cemiyet safhası ya bir «*tez*» yahut bunu reddeden bir «*antitez*» yahut bir «*sentez*» dir. «*Sentez*» olan her safha ise, daima yeni bir «*tez*» in (safhanın) rüşeymini taşır.
Cemiyet böyle «*diyalektik*» bir görüşle yani hâdiseleri inkişaf ve zıt mütekabil münasebetler mecmuası halinde tetkik edince Devleti de ve Devletin inkişaf syrini de «*metafizik*» yani hâdiselerin hareket kanunlarını tanımayan ve cemiyeti sadece bir kemmî teraküm addeden bir telâkki ile izah edemeyiz. Cemiyette birbirile çarpışan zıt menfaatlar yer değiştirdikçe, Devletin fonksiyonları ve mahiyeti de istihaleler geçirmiştir. Bunun içi nDevleti, içtimaî inkişafın haricinde mücerret bir varlık olarak değil, cemiyetin inkişafı ve istihalelerile hemahenk olarak inkişaf eden ve istihaleler geçiren bir mevcudiyet halinde mütalaa etmeliyiz. Bu diyalektik kaideyi«*Hegel*» «*Wissenschaft der Logik*» inde şöyle ifade ediyor: «*Hayatın tahavvülü, bir kemiyetin sadece diğer bir kemiyete intikali demek değildir. Bu tahavvül aynı zamanda kemiyetin diğer bir keyfiyete geçişidir. Bu nevi intikallerden her biri tedriciyetin inkitaı (ein Abbrechen des Allmaelichen) demektir ve hâdiseye keyfiyet bakımından evvelkinden farklı bir şekil verir... Devlet de müsavi şartlar altında ancak kemiyetteki farklardan dolayı muhtelif kalitatif hareketler alır.*»
Binaenaleyh Devleti tetkik ederken mevzu olarak alelıtlak Devleti değil, muayyen bir cemiyet safhasındaki müşahhas (konkre) Devleti lamamız lâzımdır. Halbuki «Kadro» ile Devlet münakaşası yapanlar, Devleti sadece tarih içinde tekâmül ve fonksiyonları tenevvü ve tekessür eden yani sadece kemmî terakümler geçiren bir müessese telâkki etmişlerdir ki, bu telâkki metotsuzluğun en güzel bir misalidir. [1]

[1] Ağaoğlu Ahmet beyin Şevket Süreyya Beyle olan münakaşası.

Bugünkü Devletten ve onun cemiyetle olan münasebetlerinden bahsedilirken zarurî olarak mevzun çerçevesinin de muayyen bir tarih devresini doldurmakta olan muasır cemiyetin tarih çerçevesile hudutlanması lâzımdır. Fakat kapitalist iktisat sistemi (2) ismi verilmekte olan bu muasır cemiyet te kendi içinde *ilk, orta* ve *son çağ (Früh - Hoch und Spaetkapitailsmus)* olmak üzere ayrıca küçük küçük safhalara ayrılmıştır. İlk çağda kapitalist cemiyete ticarî menfaatlar (kapitalizmin zuhurundan XVIII inci asrın ortalarına kadar) orta çağda sınaî menfaatlar (XIX uncu asrın son rubuna kadar) son çağda da (XIX uncu asrın son rubundan itibaren) malî menfaatlar hâkim olmuştur. Bütün cemiyet müesseseleri ve bu meyanda Devlet müessesesi de bütün bu safhalarda hâkim olan menfaatların şekline göre taayyün etmiştir. Binaenaleyh yalnız kül halinde bir cemiyet tipini almak ta kâfi değildir. Böyle bir cemiyete ait her hâdiseyi o cemiyetin zuhur, inkişaf ve inhitat safhalarına göre mütalaa etmek lâzımdır. Ancak bu noktai nazardan hareket ettiğimiz takdirde muasır cemiyette Devletin cemiyetle olan münasebetlerinin şekli ve tekâmülü hakkında bir fikir edinebiliriz. Bizim için diyalektik metot bütün tetkiklerimizde esastır.

Muasır Devletin zuhuru tarihi, Modern cemiyetin zuhuru tarihine tesadüf eder. Modern cemiyetle beraber tarih sahnesine çıkmış olan mutlakıyet Devleti bir çokluğun (bir şehir, bir eyalet halkından fazla bir çokluğun), bir hükümdara, (bir prense), bir hükümdarın iradesine ve menfaatlarına tâbi kılınması hâdisesiydi (W. Sombart). Bu çokluğu teşkil eden insanlar feodal devirde olduğu gibi birbirlerine *organik* (kan, komşuluk, maiyet halkının rabıtası) rabıtalarla değil *mihanikî* bağlarla bağlıdırlar. Bu bağlar «Sombart»ın dediği gibi organik olarak neşvünüma bulmamış daha ziyade kudret tarikile ihdas olunmuştu. Mutlakıyet devletinin iki cephesi vardı: Biri harice diğeri dahile karşı. Harice karşı Devlet, hudutsuz bir ittisa hırsı besliyordu. Bu hedefe varmak için modern ordu teşkilâtını vücude getirmişti. Dahile karşı bütün cemiyet sahalarını şuurlu bir surette tanzim ve

[2] Avrupada kapitalismin zuhur tarihi cenup memleketleri için XIII. Şimal memleketleri için XV inci asırdır.

idare etmek, iradesini bütün hayat faaliyetlerinin yegâne kaynağı haline getirmek istiyordu. «*Jandarma Devlet*» o zamanki Devletin bir vasfı idi.

Modern Devlet nazariyecilerini de yetiştirdi. XVI ıncı ve XVII inci asırların mütefekkirleri eski «*imperium*» mefhumunu yeni münasebetlere tatbik ettiler Roma hukukundan istiane ederek modern «*Souveraenitaet*» mefhumunu kurdular. «*Bodin*» (1530-1596) suvereniteyi (majestas), hâkimiyeti prensip sahip olduğu iktidarın heyeti mecmuasıdır, yahut *(summa in cives legibusque potestas)* diye tarif etmekle «*L'état c'est moi*» düsturunun nazarî temelini atmış oluyordu. «*Bodin*»e göre hâkimiyetin karakterlerinden birincisi ve en esaslısı umumiyeti itibarile cümleye ve hususiyeti itibarile her şahsa kanun vazetmektir. Bunu kendine faik müsavi ve madun hiç bir rizaya muhtaç olmaksızın icra etmektir. Hükümdar hiç bir kanuna tâbi değildir. Çünkü kanunun mevcudiyeti yekpare bir iradenin mevcudiyetini tazammun eder. Bu da ancak hükümdarın iradesi olabilir. Bu iradenin mukayyet olmasına imkân tasavvur edilemez. Hükümdar hâkimiyeti itibarile Devlete ait mülkün ve şahısların sahibidir. Çünkü Devlet tabanın fevkındedir. O zamanlar hükümdar (Prens) ef'al ve harekâtında serbest olabilmek için bu nazarî esaslara muhtaçtı. Bunlar bu serbestiyeti temin ettiler.

Müteakip asırlarda mutlakiyetin Devlet telâkkisi ve bilhassa «*merkantilism*» ismi verilen iktisat siyaseti hâkimiyetin tatbik şekilleri yani hükûmet şekillerindeki farklara rağmen tedricen bütün Avrupa memleketlerine yayıldı.

Mutlakiyet Devleti hâkimiyetini ücretli bir orduya ve geniş bir bürokrasiye istinat ettiriyordu. Bu iki temel, para iktisadiyatı üzerine atılmıştı. Orduyu ve memurları (buraya saray da dahildir) beslemek için paraya yine paraya ihtiyaç vardı. Hükümdar (Prens) parayı ya vergi yahut istikrazlar akti tarikile temin ediyordu. Fakat vergilerin tarh edilmesi, istikrazların aktedilmesi için memlekette servetin ve o zamanki telâkkiye göre servetin ifadesi olan kıymetli madenlerin artması lâzımdı. «*Kolber*», «*bir hükûmette yalnız paranın bolluğudur ki o memleketin haşmet ve iktidarını temin eder*» demekle devrin iktisat zihniyetine tercüman olmuştu.

Para bulmak maksadile Devlet doğrudan doğruya iktisat teşebbüslerine de girdi. Madenler işletti. Ticaret yaptı. Gemicilik etti. Kısaca maliyeye varidat temin edecek her membaa el attı.

Aynı hırs Devleti yeni doğmakta olan kapitalist bilhassa ticarî menfaatlarla mesaî iştirakine sevketti. Hükümdar ile sermayedar tabiî müttefikler haline geldiler. Her ikisi de aynı gayeyi güdüyordu: Para kazanmak. Bundan başka her ikisinin de kurunu vustaî feodal nizama, şehirlerin lonca tahdidatına karşı müşterek düşmanlıkları vardı. Hükümdar, nüfuz ve hâkimiyetinin geniş sahalara yayılmasına engel olan şehirler ve feodallerle mücadele ediyordu. Kapitalist menfaatlar da loncaların tahdidatından, memleketi parçalı bir bohçaya çevirmiş olan dahilî gümrüklerden müştekidi.

Adım başına mahallî otoritelere gümrük vermekle iş adamları kazançlarının bir kısmını bu tufeylilere terke mecbur kalıyorlardı. Bu menfaat ve hedef iştiraki dolayısile Devlet, kapitalist menfaatların hâmisi oldu. Aldığı bütün tedbirlerde ticaretin ve sanayiin inkişafını, olmıyan yerlerde bunların ihdasını istihdaf ediyordu. Bu hedefe varmak için Devletin takip ettiği merkantil siyasetin unsurları şunlardı: 1 — İmtiyazlar vermek, 2 — İnhisarlar bahşetmek, 3 — Reglamanlar koymak, 4 — Prim vermek.

İkinci *Henri*'nin bir mektubunda (13. VI. 1568) imtiyazların maksadı şöyle tasrih edilmişti: «*Ahlâk ve sanat sahibi kimseleri diğer eşhasın fevkinde tanımak ve bunlara imtiyazlar bahşederek iyilikte bulunmak ve bu suretle Krallığımız dahilindeki tabamızın ferden ferda hepsindeki kazanç arzusunu takviye ve teşvik etmek istiyoruz.*»

Müteşebislere verilen inhisarların kurunu vusta inhisarlarından farkı birincilerin şahsî ikincilerin lonca inhisarları olmasında idi. Krallar tarafından bahşedilen inhisarlar istihsal, ticaret ve münakale inhisarları olmak üzere muhtelif şekiller almıştı. Bir kaç misal verelim: Fransada siyah ipekli çorap imali Lion şehrinin inhisarı altında idi. İngilterede XVII inci asırda kömür ticareti New Castell tüccarlarının elinde toplanmıştı. Fransada satılacat ipeklerin Lion'dan geçirilmesi imtiyaz halinde idi. Hariçî ticarette muayyen memleketlerle ticaret yapmak hakkı muayyen şirketlere verilmişti. Meslâ 1719 da tsis edilen *Compagnie*

des Indes (chargé de tout le commerce coloniale de France) Fransanın bütün müstemleke ticaretile muvazzaftı.

Kapitalizmin ilk çağını dolduran bu merkantil politikada Devlet he rişe müdahale etmiş her işin arkasından Devlet çıkmıştır. Devletin bu müdahalecilikteki yegâne muharriki fiskal menfaatlardı. Orduyu ve memurları ve sarayı doyurmak için para lâzımdı. Binaenaleyh bu devrin devletçiliğine «*fiskal devletçilik*» demek mümkündür.

●

Mutlakıyet devletinin garip bir talii varmış. Kurunu vustaî lonca tahdidatına, mahallî otoritelere karşı mücadele ederken kendisi bunların vaziyetine düşmüş, bunların tahdidatına, inhisarlarına bedel olaack tahdidat vazetmişti.

XVIII inci asrın ikinci nısfında sanayiin inkişafile tarih sahnesine ticarî menfaatlar yanında sınaî menfaatlar da çıkmıştı. Bu menfaatler sanayi erbabı tarafından temsil olunuyordu. Sanayi burjuazismin menfaatı kurunu vusta tahdidatına, kurunu vusta inhisarlarına benziyen bütün Devlet tahdidatının, Devlet imti - yazlarının ortadan kaldırılmasında, her yerde, her şey üzerinde kimsenin müdahalesi olmadan serbest ticaret yapılmasında idi. Hem Devletin iktisat siyasetinin merkantil devirde bir manası da memlekette sanayi ve ticareti kuvvetlendirmek değil midi? Bütün alınan tedbirler bu maksadın tahakkukuna hâdim değil mi idi? Mademki kapitalist menfaatler artık yardıma muhtaç ol - madan dahi kendi kendine yürüyecek kadar kuvvetlenmişti. O halde Devletin iktisadî faaliyetlere müdahalesi de lüzumsuzdu. İlk çağ devrinin Devlet tahdidatı sanayi burjuazisinin serbestii hareketine mani oluyordu. Son senelerine doğru «*Kolber*» Fransız sanayi ve ticareti için yeni devlet tedbirleri almak maksadile büyük sanayicileri müşavere için topladığı zaman içtimaa iştirak edenlerden «*Lejandr*» isminde biri «*Kolber*»e hitaben «*Laissez nous faire*» diye haykırmıştı. Bu söz bilâhare «*Laissez faire, laissez passer*» şeklinde Devlet müdahalelerine karşı genç sanayi burjuazisinin mücadele şıarı oldu.

kapitalismin orta çağında doğan menfaatlar, ilk çağın hukuk münasebetlerile tezat haline gelmişti. Yeni menfaatların serbest inkişaf etmesi için eski bağların kırılması lâzımdı. Bu devir, bu

lüzumun nazarî esaslarını kuran ideologlar, yetiştirmekte gecikmedi. Yeni menfaatlara tercüman olan mütefekkirler, yeni devrin felsefe, ahlâk iktisat, hukuk sahasında fikrî esaslarını atarak eskiyi şiddetle tenkit ettiler. «tabiî haklar nazariyesi» devrin ideolojisi oldu. Bu ideolojinin hareket noktası fertti: Fert bir takım haklara malik olarak doğar. Bunlar ferdin tabiî haklarıdır. Hüriyet bu haklar cümlesindendir. Bu tabiî hakka cemiyetin riayet etmesi lâzımdır. Bu bir içtimaî borçtur. İnsanlar arasında mutlak bir müsavat vardır. İnsanlar aynı haklara malik olarak doğdukları için birbirlerinden farklı muamelelere, imtiyazlara sahip olamazlar. Cemiyet üzerinde tatbik edilen tahdidat, umum için bir olmadığı binaenaleyh fertler hakkında ayrı ayrı tatbik edildiği takdirde aynı cemiyete mensup insanların aynı hakka malik olmamaları neticesine varılır. Bu ideoloji 1789 hukuk beyannamesinde şöyle ifade edilmişti: «*İnsanlar hukuk müvacehasında hür ve müsavi doğarlar ve hür ve müsavi kalırlar. Her siyasî cemiyetin gayesi, insanın tabiî ve müruru zamanla sakit olmaz hukukunun siyanetidir. Her insanın hukuku tabiiyesinin icrası ancak cemiyetin diğer azasının haiz olrukları aynı hukuku icra etmelerini temin eden hukuk ile mukayyettir.*» *(Madde: 1,2,4).*

Tabiî haklar nazariyesinden hareket eden iktisatçılar da «*Liberal iktisat*» nazariyesini kurdular. Fiziyokratlar, İngiliz klâsiklerinin bir kısmı bilhassa «*Adam Smit*», liberal ve ferdiyetçi iktisat telâkkisinin en büyük müdafileri oldular. Fiziyokrat mektebin mümessilelerinden «*Kene*», «*ticaret tamamen serbest olmalıdır ki, gayri mahdut serbestii rekabete imkân hasıl olsun*» diyordu. Fiziyokratlar yalnız «*tufeylî tüccarları*» kazandıran inhisarların, imtiyazların lâğvını istiyorlardı. Yine «*Kene*», «*imtiyazlar ve inhisarlarla hürriyetin tahdidi, rakiplerin adedini azaltır. Bu ise, gayri âdilânedir.*» diyordu. İktisatta liberalism ve ferdiyetçilik şekillerini alan tabiî haklar nazariyesi Devlet telâkkisinde de tesirlerin gösterdi. Yeni telâkkiye göre Devletin iktisat işlerine müdahale etmemesi, yalnız harice, düşmanlara karşı memleketi koruması, dahilde de hayatın ve mülkiyetin muhafazasına dikkat etmesi, kısaca Devletin bir «Gece bekçisi olması» isteniyordu. Bu yeni fikir hareketinin tesirile Devlet tamamen neutralize edilerek hakikaten bir «Gece bekçisi», «mütekabil emniyet ve ga -

ranti cihazı» vaziyetine indirildi. Merkantil Devletin iktisat politikasının meyvaları olan inhisarlar, imtiyazlar ilh. ortadan kaldırıldı. Ferde şahsî hürriyet, ticaret ve sanayide iş hürriyeti, temellük hürriyeti gibi vâsi hürriyetler bahşedildi. *Bu suretle liberal devlet telâkkisi, liberal devlet politikası, liberal iktisat nizamı, merkantilist devlet telâkkisinin her işe müdahale eden Devletin bir reaksiyonu, bir reddi (Negation'u) olarak teessüs etti.*

●

Fakat XIX uncu asrın sonlarına doğru kapitalizmin bünyesinde vukubulan tahavvüller, yeni reaksiyonlar getirmiye başladı. Bu tahavvüller, serbestii rekabetin, ferdiyetçiliğin kısaca liberal iktisadın tabiî bir neticesi olan sermaye temerküzleridi. Meselâ Almanya'da 1883 senesinde kömür piyasasındaki rekabeti kaldırmak ve kömür satışını tanzim etmek maksadile büyük bankaların yardımile teşekkül eden «Reinisch - Westfaelische Kohlensyndicat» ilk iş olarak mıntakasındaki kömür istihsalinin % 95 ini istihsal etmiş ve bütün Almanya kömür istihsalinin % 50 sini kontrolü altına almıştı. Aynı sene zarfında Essen çelik sendikası bütün memleket istihsalinin % 44 ünü vermişti. Almanya'da 1865 de 4, 1875 de 8, 1885 de 90, 1890 da 210, 1906 da 385, 1911 de 550-600 kartel vardı. Böyle kartel, sendika, gibi inhisarcı teşkilâtların millî iktisadiyata hâkim olması, bir zamanlar sanayi burjuazisinin istihsali için mücadele ettiği serbestii rekabet hakkının, mukaddes tanınan ferdî teşebbüs hürriyetinin fi'len ret ve inkarı demekti. Bu inhisar teşkilâtlarının merkantil devirdeki inhisarlardan farkı Devlet tarafından ihdas edilmiş olmasında değil millî iktisadiyatın inkişafile organik olarak teessüs etmesinde idi. Malî sermayenin gittikçe ittisa eden inhisar hareketleri iktisadiyatın liberal temellerini söküp atmıştı. Serbestii rekabet prensipi yerini inhisar zihniyetine terkediyordu. Bu yeni safhada Devletin yeniden iktisadî faaliyetlere müdahale etmiye başladığı görülür. Bunun için Devletin 1880 senelerinden sonra yüksek kapitalist memleketlerde bilhassa Almanya'da iktisadî hayata müdahalesine «*Neo - merkantilism*» yeni merkantilism ismi de verildi. Fakat Devletin yeni merkantilist politikasının eski merkantilist politikadan farkı, Devlet siyasetinin

tamamen kapitalist menfaatlar tarafından tayin edilmesinde idi. *«Eskiden Devlet iktisadı idare ederdi. Şimdi İktisat Devleti idare etmektedir» (W. Sombart).* Devlet, kapitalismin bu safhasında büyük bankaların, büyük inhisarcı teşkilâtların bir âleti haline geldi.

Yeni Devlet politikasının ilk işi, gümrük himayesine avdet olmuştu. 1880 senesinden itibaren İngiltere müstesna bütün kapitalist memleketlerde himaye usulüne avdeti müşahede ederiz. Bu himayecilikten maksat merkantil dvirde olduğu gibi zayıf sanayii harice karşı korumak yahut olmıyan millî sanayi yaratmak, tâbiri diğerle *terbiyevî* bir gaye gütmek değil, büyük inhisarcı teşkilâtları yabancı memlektlerin inhisarcı teşkilâtlarının rekabetlerine karşı himaye etmekti. Onun için bu gümrük himaye sistemine *«Kartel porteksiyonizmi»* ismi dahi verilmişti.

Devletin neo-merkantilist politikasının ikinci ana hedefi de Anavatanın iktisadî nüfuz sahasını dünya üzerinde tevsidi. Bunun için muhtelif metotlar takip olunmaktadır. Bunların başında müstemleke siyaseti gelmektedir. Devlet bu safhada malî sermaye menfaatları namına geri memleketlere karşı şiddetli bir emperyalist politika takibine başlamıştır. Bunun için kapitalismin bu üçüncü safhasına *emperyalizm* devri dahi denilmektedir. Fakat burada şayanı dikkat olan cihet, millî piyasada serbestii rekabetin, liberal iktisat siyasetinin gittikçe geri plânlara atılmasına mukabil müstemlekeler karşı emperyalist Devletlerin hararetli bir liberal siyaset müdafaa etmeleridir. Bunun böyle olması gayet tabiîdir. Çünkü, nasıl kapitalizmin ilk çağlarında Devlet hem kendi hem sermaye yeni menfaatları namına mahallî otoritelerle mücadele ediyordise şimdi de dünya içinde müstakil otorite olmak istidadını gösteren milletlerle mücadele etmek zaruretinde idi. Kapitalist memleketlerin ekspansiyonu ve müstemlekelerin serbest istismarı için behemehal dünya piyasaları serbest ve gümrük duvarları gibi her hangi tahdidattan masun olmalı idi.

●

Bütün bu inkişaflara muvazi olarak sanayi kapitalizmile beraber tarih sahnesine yepyeni bir içtimaî sınıf ta çıkmıştı: Amele sınıfı. Kapitalizmin liberal çehresinin değişmesine bu sınıfın kalabalıklaşması ve teşkilâtlanması da müessir oldu. Teşkilâtlar sa-

yesinde iş piyasasında serbestii rekabet kısmen tahdit edildi. Devlet amele sınıfına hâdim ve amele lehine sıhhat ve iktisat işlerine müdahale etmiye başladı. Bu suretle devlet bir taraftan sermaye menfaatları namına iktisadî hayata müdahale ederken diğer taraftan da amele sınıfı namına da müdahaleye mecbur kaldı. Neticede kapitalizm bir taraftan sermaye teşkilâtları (kartel-ler, trüstler, sendikalar ilh.) diğer taraftan amele teşkilâtları (amele sendikaları) ile ferdiyetçi ve libral rejimden teşkilâtlı rejime intikal etmiye başladı. Bu safhada Devlet artık sermaye menfaatların bekçisi olmaktan çıkarak muayyen menfaatların tesiri altında ve bu menfaatlar namına iktisadî ve içtimaî hayata müdahaleler yapan bir cihaz haline geldi.

Arkası var

KADRO
Okuyucularının gittikçe artan sevgisine, daha ziyade lâyık olmağa çalışacaktır.
KADRO okuyucuları!
KADRO'ya yeni okuyucular, yeni aboneler bulunuz!

Millî Kurtuluş İnkilâbının Cihanşümul ehemiyetini, Anlıyan anlıyana.

Burhan Asaf.

KADRO neşriyatının lehinde aleyhinde daha çok söz söylenecektir. Fakat bir nokta, zamanın buzlu camı üzerinde gittikçe daha keskin hatlarla tesbit edilecektir. O da bu neşriyatın inkılâbımızın en sistemli bir izahını teşkil etmiş olmasıdır. KADRO neşriyatı, inkılâbımıza, Milli Kurtuluş Hareketlerinin örneği ve öncüsü rolünü verirken ne bu hareketlerin tarih içindeki seyirlerini ne de bu seyrin cihan ve memleket şeniyetlerine bağlı olan hareket noktalarını ihmal etmiştir. Meselâ, Milli Kurtuluş Hareketlerinin cihanın yarınki mukadderatı üzerinde, ne itibarla, nasıl ve ne derece müessir olacaklarını tesbit ettiği gibi bizzat Türk inkılâbının kendi nam ve hesabına bu hareketleri fikrî sahada sevk ve irşat etmekte ne dereceye kadar salâhiyettar ve menfaattar olduğunu da ayrıca ifade etmiştir.

Cihan harbine kadar, dünyanın gidişi üzerinde yalnız büyük devletler hâkimdi. Büyük devletlerin kendi aralarında uyuşamamaları başkalarına nefes almak fırsatını verirdi. Osmanlı imparatorluğunun kendinden aldığı kuvvetle değil de emperyalistler karargâhındaki ayrılık ve menfaat tezatları sayesinde bir acayip ömür sürmüş olduğu, artık herkesin bildiği hakikatlar arasına girmiştir.

Cihan harbinden sonra, dünyanın gidişi üzerinde gine sadece büyük devletlerin hâkim oldukları ve hâkim kalacakları şu itibarla kanaat haline geldi ki, ya kapitalizmi yani kendi öz rejimlerini yaşatmak suretile yahut sınıf davasının halline giderek ve sınıf ihtilâlini yaparak, fakat her iki şıkta da müesses hegemonyalarını mutlak surette muhafaza edecekleri hesaplanıyordu. Yanı cihanın mukadderatını şunlardan biri tayin edecekti: Yabüyük devletler, kapitalizmi girdiği çıkmazdan kurtaracaklardı; yahut büyük devletler, kapitalist iktisat rejiminden ilişiklerini çözerek sosyalist rejime geçeceklerdi. Fakat her iki şıkta da, cihan vaziyetine kendileri hâkim kalacakları gibi, cihan mukadderatının tayinine iştirak edecek bir üçüncü kuvvet yoktur farzediliyordu.

Halbuki harpsonrasının daha ilk saatlerinden itibaren, üçüncü kuvvet, Anadolu yaylalarından Akdeniz kıyılarına doğru inen ceza kasırgaları arasında doğmuştu. Üçüncü kuvvet, Milli Kurtuluş İnkılâbı idi. Bunun ne olduğunu söylemeğe hacet yoktur. Çünkü şimdiye kadar gerek İnkılâp ve Kadro'da gerek ise Kadro neşriyatında bu nokta üzerinde kâfi derecede durulmuştur. Biz burada, Millî Kurtuluş hareketlerinin cihan içindeki ya-

ni cihan hâdiselerinin dinamik seyri içindeki mevkiini hem bir takım yabancı görüşlere hem de kendi görüşümüze göre karşılaştırıp mütalaa edeceğiz.

●

Milli Kurtuluş Hareketlerini, kapitalist dünya, hiç bir zaman teciz etmemiştir. Müstemlekeciliğin bir «temdin işi» olduğunu bayrağına yazan bu rejim, on sekizinci ve on dokuzuncu asırlar zarfında milli kurtuluşlarını yapmış olan memleketlerde, Japonya ve Amerika Birleşik hükûmteleri müstesna, bu hareketleri dumura uğratmasını bilmiş ve onların elinde, şekilden ibaret bir istiklâl bırakmıştır. Bütün cenup Amerikası ve bütün Balkan memleketlerini fikri, siyasi ve iktisadi nüfuzunun daha ilk adımda altına alarak birincileri monokültür yapan muazzam çiftlikler ikinci fasileyi de, ziraat ve çobanlıkla uğraşır fakir ve geri kalabalıklar halinde tutmuştur. Milli Kurtuluşlarını yaptıktan sonra her ikisi de emperyalist karargâha iltihak etmiş olan Japonya ile Amerikanın tam bir istiklâle varmaları ise, ancak cihan harbi sayesinde kabil olmuştur. Kapitalist dünyanın Milli Kurtuluşu tecviz etmemesi yani milletlerin tam bir istiklâle varmalarına daima ve sistemli surette engel olması onun iyiliğinden ve kötülüğünden yani ahlâki bir görüşten değil onun aslında yatan vasıflardan yani onun bünyesinde yatan iktisadi- içtimai hususiyetlerden doğmuş bir haldir. Kapitalist dünya, yaşayabilmek için pazarlara ihtiyacı olan ve pazarlarını elden kaptıracak olursa kendi içinden inhilâl edecek olan bir nizamdır. Bu kanuniyet neticesindedir ki, en modern teknikli bir sanayie ve teşkilâta malik olan Almanya, bütün harpsonrası devrinde bir Yarı - müstemleke muamelesine tâbi tutulmuş ve gene bu sebepler dolayısiledir ki Amerikadan alacaklı bir Avrupanın Amerikaya borçlu bir Avrupaya inkılâp etmesi yani kapitalizmin merkez değiştirmesi neticesinde, memleketler arasındaki münasebetler anarşik bir hal almıştır.

Kapitalizmin Milli Kurtuluş prensipini tecviz etmiyeceğinin bir delili de budur ki, milliyetçiliğin en büyük düşmanları, şimdi büyük sermaye merkezleridir. Ve Mac Donald ile Roosevelt gibi devlet adamları, milliyetçi cereyanları, resmi beyanatlarında ayıplamakta artık zerre kadar çekinmemektedirler. Milliyetçiliği, en yüksek bir ideal gibi müdafaa etmekte devam edenler, ya Almanya gibi millî bir sosyalizme sarılmak ıztırarında kalan sermayesiz ve müstemlekesiz memleketler, yahut Türkiye gibi Milli Kurtuluş hareketinin bizzat başında bulunan memleketlerdir.

●

Milli Kurtuluş hareketleri hakkındaki sosyalist görüşlerine gelince onlar da, netice itibarile kapitalist telâkkiden farklı şeyler değildir. Bu hususta en güzel tafsilâtı «İnkılâp ve Kadro»nun (1)

Milli Kurtuluş Hareketlerinin bize ve başkalarına göre telâkkisi.

başlığı altındaki faslında bulacaksınız. En ileri sosyalist görüşe göre: «Milli mesele, umumi proleter inkılâbının bir cüz'üdür. Bu meselenin mevzuu,

(1) « İnkılâp ve Kadro » yazan : Şevket Süreyya, Ahmet Halit kütüphanesi.

mazlum milletlerin inkılâpçı kabiliyetlerinden proletarya inkılâbı hesabına istifade ve onları bu uğurda istimal etmek, müstemlekeleri ve yarı-tâbi memleketleri burjuvazinin rezervi (yani ihtiyat kuvveti, kuvvet kaynağı pazarı) olmaktan çıkararak proletarya inkılâbının rezervi haline getirmektir.» (Stalin «Lenin ve Leninizm» 1924). Bu görüş o zamandan bu güne kadar bir tarakki kaydetmiş ise, bu tarakki ileriye doğru değil geriye doğru cereyan etmiştir. Son Mançuri meselesi ve Çin şark demiryolları işinde, Çin Milli Kurtuluş Hareketi, Japonya ile Sovyet Rusya arasında ancak bir pazarlık mevzuu telâkki edilmiştir. Bu misal kapitalist şekildeki emperyalizm ile sosyalist şekildeki emperyalizm arasında ne kadar kolay ve güzel uyuşulmuş olduğunu gösterdiği gibi, ileride iki sosyalist emperyalizm arasında da ne tarzda uyuşmalar ve bir zayıf memleketin sırtından ne mütenevvi kırışmalar yapılabileceğini, ateşten bir ihtar cümlesi halinde anlatıyor. Öyle ki, garp cemiyeti bugünkü şeklini muhafaza edemeyip sosyalist bir nizama geçecek olursa, Milli Kurtuluşları uğruna, bu gün ya kan döken yahut ta kan terliyen milletler için, hiç bir şey değişmiş olmıyacaktır. Gine bir tarafın inhisar şeklinde elinde tuttuğu ileri teknik, tekniksiz ve geri tarafın belki bir başka «adap ve erkân» (protokol) fakat muhakkak ki dünkü kadar bir sistem dahilinde istismarına dayanacaktır.

●

Görüyoruz ki birbirine taban tabana zıt görünen bu iki telâkki, Millî Kurtuluş bahsinde, müşterek bir kanaata maliktirler. Bunun içindir ki, Millî Kurtuluş Hareketleri, eğer asliyetlerini muhafaza etmek ve cihan mukadderatı üzerinde rey sahibi olmak istiyorlarsa, kendi «cihanı telâkki tarzlarını» hem her şeyden evvel bu iki telâkkinin haricinde ve karşısında hem de müstakillen yapmağa mecburdurlar. Aksi takdirde, yani kendilerine düşman olan iki telâkkiden birinin ideolojisine saplanıp kaldıkları takdirde, kendi davalarını, hakikaten iki telâkkiden birinden birine rezerv yapmış yani millî davayı elden kaptırmış olacaklardır. KADRO bu nokta üzerinde olduğu kadar hiç bir işte hassas değildir. Geçenlerde, G. Safarof imzası altında (1) Milli Kurtuluş Hareketlerinin tezini vermek teşebbüsüne ehemmiyet verip Milli Kurtuluşun prensiplerini ancak milli kurtuluş yapmış yani hem o hareketin öz şeniyetlerinden hareket etmiş hem de milli kurtuluşa varmanın prensip ve çarelerini bünyesinden gelen tecrübelerle bizzat bulup tedvin etmiş bir memleketin ortaya koyabileceğini ve bu memleketin de ancak Türkiye olacağını işaret edişimizin sebebi bu idi.

●

Eğer Milli Kurtuluş Hareketleri gerek ihtiva ettikleri içtimai mana gerekse içlerine aldıkları cemiyet parçaları itibarile ikinci derecede şeyler olsa idi, kapitalist yahut sosyalist telâkkilerden birinin peyki olmaları, belki de tarihi şeeni zaruretler dolayısile mukadder olurdu. Fakat, bütün harpsonrasının hâdiseleri gösteriyor ki, millî kurtuluş inkılâbı, cihan gidişini idare

(1) 9 numaralı KADRO'da çıkan; «Milli Kurtuluş hareketleri ve bunların İnkilâp nazariyeleri» isimli yazıya müracaat.

eden görüşler arasında gerek keyfiyet gerek ise kemiyet bakımından gittikçe başa geçmektedir.

Bir kere, adına «buhran» adını verdiğimiz hâdise, millî kurtuluş inkılâbı namına ve lehine ileri sürülmüş şu iddiaları kat'iyetle teyit etmiştir.

A) Fazla kıymet, garptaki sermaye ve iş münasebetinin bir mahsul ve neticesi olmazdan evvel, müstemleke ve yarı müstemlekelerin talanı neticesinde elde edilmiştir. Eğer bu talan olmasa idi, kapitalizm inkişaf edemezdi.
B) Sınıf tezadı, müstemleke ve yarı-müstemlekelerden kıymetler talan edildikçe opportünizme sapmıştır. Talanın ardı alınınca, gerçi son derece genişlemiş fakat bunun hemen arkasından zerre kadar mukavemet gösteremiyerek soysuzlaşmıştır.

C) Kapitalizmi «buhran» ın çıkmazına tıkan, sınıf tezatlarının keskinleşmesi değil, millî kurtuluş hareketinin Avrupanın ta ortalarına kadar sokulabilmesi ve oradaki milletleri bile kendi tesir dairesinin içine alması olmuştur.

D) Sınıf tezadının ikinci derecede bir tezat olduğunu ve başta metropol ve tâbi memleketler tezadının geldiğini şu hâdise isbat etmiştir ki, sınıf tezadına en ziyade mevzu olan Almanya, memleket olarak istiklâlini ve şahsiyetini kaybedince ve memleket olarak millî kurtuluş görüşünün içine girince, sınıf tezadını bir kalemde tasfiye etmiştir.

E) Millî kurtuluş hareketlerinin kemiyet bakımından oynadıkları role gelince, cihandaki insanlığın % 80 inin davası, millî kurtuluştur. Bu miktar, eksilmek şöyle dursun, Ortaavrupa ve Şark Avrupasının sermaye esaretinden doğmuş haline bakacak olursak, önümüzdeki senelerde, buralardaki insanları dahi kayıtsız ve şartsız kendine ilâve edecek istidattadır.

Saydığımız noktalardan anlaşılabilir ki, Millî kurtuluş davası, gerek keyfiyet gerek ise kemiyet bakımından gerek kapitalist gerek ise sosyalist görüşe karşı (1) üstünlüğünü adım adım ispat etmektedir.

Demek oluyor ki, millî kurtuluş inkılâbı, ihtiva ettiği içtimaî mana bakımından olduğu kadar içine aldığı milletlerin insan kalabalıkları bakımından da, kendinden daha eski olan iki telâkkinin arasına, artan bir salâhiyet ve kudretle girmiştir. Bu üç kuvvetten bahsederken, faşizm'den bilerek uzaklaşıyoruz. Çünkü bizce, faşizm, kapitalizm ile sosyalizm arasında tezada düşmüş olan garp emperyalizminin, hıristiyanlık ve ırkçılık (yani imtiyazlı beyazlar) masallarile takviye edildikten sonra müstemleke ve yarı-müstemlekeleri bir anlaşma dahilinde toptan ele geçirmek hareketidir. Yani hıristiyan ve büyük Avrupa milletlerinin geçen asırdan müdevver cihan hegemonyalarını, hem sınıf tezadını hem de millî kurtuluş hareketlerini geme almak suretile yeni bir şekilde idame etmek ister. Fakat gerek bir küçük burjuva görüşünü temsil etmek itibarile içeri doğru gerek ise siyasî ve iktisadî görüşün rüşdüne ermiş genç milletlerin yollarını kesmek itibarile dışarı doğru reaksyoner (rücî) bir hareketin şaheser bir

(1) Sosyalist kelimesi ile ilmî sosyalizmi kasdediyoruzki, komünizm buna dahildir.

nümunesi olduğundan, onu ancak garbın kendi istihalesini sür'atle yapmasına mani olan bir hareket telâkki ediyoruz.

Bu hareketin garbın kendi istihalesini sür'atle yapmasına mani olması yani bir taraftan liberal kapitalizm ve bir taraftan da sosyalizm ile mücadele ederek garbın kendi mevcudiyeti içinde istikrarlı bir neticeye varmasını gecikdirmesi, millî kurtuluş hareketlerinin inkişafları lehinde bir hâdisedir. Eğer eski şeklinde kapitalizm yahut sosyalizm yahut faşizm emperyalist memleketlerin hepsinde birden teessüs edebilirse, millî kurtuluş davası birdenbire bir çok yılların ötesine atılmış olacaktır. Binaenaleyh bu davayı güden yahut gütmeleri bünyelerinden gelen tabii bir zarurete istinat eden memleketler, bütün cephe boyunca müstakil olmak gayelerini, her üçü de garp emperyalizmine has olan bu üç cereyan arasındaki çekişme ve mücadele devam ederken tahakkuk ettirmelidirler. Bu itibarla bu üç kuvvetin her birini millî kurtuluş hareketleri için birer yardımcı kuvvet telâkki etmek kabildir.

●

Millî kurtuluş hareketlerinin cihanşümul ehemmiyetleri gittikçe daha fazla anlaşılmaktadır.

Marksist edebiyat, son zamanlarda bu hareketlerle çok yakından meşgul olmağa başladığı gibi, Alman nasyonal - sosyalizminin genç mütefekkirleri de, bu hareketlerin, cihanın gidişinde birinci derecede bir ehemmiyet arzettiklerini kabul ediyorlar. Hattâ daha ileriye giderek, Alman milletinin de millî kurtuluş şartları içinde mücadele etmekte olduğunu kaydederek, millî kurtuluş inkılâbının rehberliği misyonunu, Hitler hareketine bağlamak istiyorlar. Almanyanın harici politikasında, millî kurtuluşu kuvvetle temsil ettirmek suretile, vaktile Talleyrand'ın Viyana Kongresinde ve küçük Alman milletlerini etrafına toplamak suretile mağlûp Fransaya bir prestij yapmak istemesi gibi, Almanyanın cihan işleri üzerindeki nüfuzunu, kurtuluşları için çabalayan milletlere takviye ettirmek istiyorlar. Hattâ, Almanyanın, Milletler cemiyetindeki Mandalar komisyonundan nümayişle çekilmesini, müstemleke istemediğini ve müstemlekeciliğin aleyhinde olduğunu açıkca ilân etmesini ve sonra, pazarlar ihtiyacını, manen kazanacağı milletlerin kendiliklerinden göstereceksleri ticaret kolaylıkları ile gidermesini, yani, eski usul bayraklı müstemlekecilikten feragat ederek, Amerika ve Sovyet Rusyanın yaptıkları gibi bayraksız ve misyonerli müstemlekeciliğe geçmesini talep ediyorlar.

Fakat bu bahis üzerinde gelecek sayımızda ayrıca duracağımız için, burada bu neşriyattan, millî kurtuluş davamızın, nasıl gittikçe yeni yeni müdafiler (?) ve Türkiye harcinde, nasıl gittikçe yeni yeni rehber milletler(?) doğurmak istidadında olduğunu işaret etmek için bahsetmiş olalım.

●

Türkiye için, millî kurtuluş davasının rehber ve öncü milleti olmak, başkaları için olduğu gibi, özenti ve ekleme bir sıfat değildir. Türkiyenin millî kurtuluş davasına ait cihanı görüş tarzını bütün felsefi, içtimaî, iktisadî ve siyasî unsurlarile beraber ve bir kül halinde cihana vermesi, Türk inkı-

lâbının aslında ve aslıyetinde yatan bir keyfiyettir. Çünkü Türkiye, Almanya gibi millî kurtuluş şartlarının içine emperyalistçe yaptığı bir muharebeyi kaybettiği için ve tesadüfen düşmüş bir memleket değildir. Bu şartların içinde iken bunları kanlı bir ihtilâl namına terkip etmenin yolunu aramış ve bulmuş olan bir memlekettir. Bir Almanya, bu günkü bünyesi ile, bir takım müstemleke kolaylıklarını eline geçirir geçirmez millî kurtuluşun ne demek olduğunu hem unutur hem de inkâr edebilir. Fakat Türkiye, bir memleket oluncıya kadar millî kurtuluşun yüksek ahlâkî görüşlerine ve sert içtimaî ve iktisadî tabiyelerine sadık kalmağa mecbur bir memlekettir. Binaenaleyh Almanya gibi memleketler için müstaar olan rehberlik vasfı, bizim için, tarihin alnımıza koyduğu bir çelenktir. Fakat bu meseleye zaten tekrar geleceğiz.

KADRO,
Birbuçuk yıldır çıkıyor.
Her sayı okuyucularımızın sayısını arttırıyor.

Kapitalizm (Emperyalizm) ile Millet İktısat Rejimi ve Ferdiyetçilik ile Devletçiliğin manaları.

Ahmet Hamdi.

Sermayedarlık rejimi ve «Emperyalizm» bir tarih devrini damgalayan iki vasıftır ki, milletler ve insanlar arasındaki mübadele münasebetlerinde yaşamış bir «sistemi», onun hâdiselerini aydınlatan bir «ilmi» ve ona dayanmış bir «medeniyet»i ifade eder.

Mübadele münasebetlerinde toprak ve tabiat farkları başlıca hâkim faktör iken, «Kapitalizm ve Emperyalizm» doğamazdı. Onun doğması için mübadele münasebetlerinde istihsal âletleri farklarının başlıca hâkim faktör olması, ve beynelmilel mübadelenin gayet genişlemesi icaptti.

Birincisi, derebeylik rejimini, ikincisi burjuva medeniyetini doğurdu.

Evvelce «Emperyalizm» in yalnız siyasi bir mahiyeti vardı; ve harp ve gasbugaretlerle vücut bulurdu.

İmparatorluklar, kendilerine ilhak ettikleri memleketler halkını ağır vergiye, angaryaya tâbi tutarak, son baddine kadar istismar eder, fazla kıymet alırlar, ve onu debdebe, haşmet ve israfa vesile ve vasıta yaparlardı. Sermayedarlık rejiminde imparatorluklar iktisadî oldu; ve yine siyasi ve askeri tefevvuklarla elde edilen müstemleke ve açıkpazardan elde edilen fazla kıymetlere dayandı. Bu fazla kıymetler, bilhassa eşya mübadelesinde bir tarafın kaybettiği iş kuvvetlerile teşekkül etti. «Metropol» memleketlerde büyük sermaye terakümünü, debdebe ve refahı vücude getirdi.

«Emperyalizm» için, bir tarafta, «metropol» yani sanayi ve mübadele münasebetlerindeki üstünlüğü elinde tutan hâkim millet, diğer tarafta müstemleke veya açıkpazar, yani tâbi millet karşı karşıya gelmek lâzımdır. Bu vaziyette mübadele münasebetlerinde «metropol» taraf daha fazla kazanacağından, orada bir sermaye terakümü, daha doğrusu istismar hisselerinin toplantısı olur; ve bu teraküm de sermayedarlık rejimini doğurur. Sermayedarlık rejimi, dünya mikyasında «Serbest mübadele»nin mahsulüdür.

Serbest mübadele ile müstemleke ve dışpazarlar istismarına dayanan memleketler «sermayedarlık rejimi»ne geçebilmişlerdir. Dışpazar istismarı nihayet bulduktan, ve artık bu yolla fazla kıymet elde edilemez olduktan sonra, «Kapitalizm» çözülür. Bu «devre» ye umumi buhran ismi verilir. Beynelmilel mübadelede bir tarafın kazandığı fazla kıymet ortadan kalktığı için, bu «devre» de yeniden hiç bir memleket sermayedarlık rejimine geçemez. Kapitalizm, bir takım milletlerin muayyen bir tarihi

devrede geçirdikleri bir safhadır ki, XVIII ci asrın ortasında başlıyarak XX inci asrın başlarında biten sanayileşme hareketinin ve beynelmilel mübadele münasebetlerinin bir neticesidir. Bu kelimeyi «lûgat» manasına alarak kapitalizm sistemini tenkit edenleri, sermaye ve sermayedar düşmanı gibi addetmek büyük bir haksızlıktır. Sermayeyi ve sermayedarlığı kabul etmek başka şeydir; sermayedar rejimini kabul etmek başka şeydir. Sermaye ve sermayedar istihsal ve mübadele münasebetlerinin her devrinde lüzumlu olan iki faktördür. «Kapitalizm» ise yalnız muayyen bir devirde bir kısım insanların geçirdiği bir safhadır. «Kapitalizm» diyince aklımıza yalnız sermaye ve sermayedarı olan bir rejim değil, fakat sermayenin dış-piyasalardan müstemleke ve açık pazar istismarlarından istihsal âletleri farkılığı ve beynelmilel mübadele ile elde edilmiş olması geliyor. Şu halde «Kapitalizm», bir milletin kendi dışından, serbest mübadele ve müstemleke usullerile fazla kazandığı kıymetlere dayanır. Binaenaleyh istismarcı ve istilâcıdır. Kapitalist bir memleket demek, müstemleke ve açık pazar istismarına dayanarak kendi içine bir sermaye terakümü yapan memleket demektir. Son iki asrın mahsulü olan «Kapitalizm», garpta doğduğu için, bu kelime ile kastettiğimiz rejim, garp kapitalizminden ibarettir. Milletler arasında mübadele serbest ve müsavi şartlar altında işler, müstemleke ve açık pazar istismarı imkânları ortadan kalkarsa bugünkü kapitalizm rejimi yaşıyamaz. Onun için kapitalizmin ana menfaatleri kendi haricindeki memleketleri müstemleke ve açık pazar halinde bırakmak şeklindedir. Türk inkılâbı eskidenberi açık pazar olmuş bir memleketin siyaset ve iktisat bakımından müstakil bir millet halinde kurulması davasını istihdaf eden, ve kendi hudutları dışında müstemlekeler kurmak, açık pazarlar tesis etmek gibi davalara tamamen muhalefetini ilân eden bir davadır.

Kapitalizm XIX cu asırda ferdiyetcilikle inkişaf etti; XX ci asırda bu, devletçiliğe doğru yürüyor. «Ferdiyetcilik ve Devletcilik» iki ayrı medeniyet nizamını gösteren iki sistem değil, bir medeniyetin iki müteakip safhasıdır. «Emperyalizm» ferdiyetcilikte yaşadığı kadar, devletçilikte de yaşar; Ferdî kapitalizmin vazifesini devlet kapitalizmi üzerine alarak «Emperyalizm» hâkimiyeti devam eder, gider.

Onun için biz garptaki ferdiyetçilik, devletçilik münakaşalarına «Emperyalizm» damgası altında ve onun iki silâhı gibi bakarız. Garp cemiyetlerinde baştan başa devletçilik tecrübeleri yapılıyor, ve devlet bir takım yeni kombinezonlarla kapitalizmin, on dokuzuncu asırda fert tarafından temin olunan istismar vasıtalığı vazifesini üzerine alıyor.

Garpta kapitalizm, ister fert, ister devlet sermayedarlığı şeklinde olsun, ancak emperyalizm ile birleşmek ve ona hizmet etmek mevki ve vazifesindedir.

Biz memlekete ferdiyetçiliği de, Avrupanın ilim soldlarından ucuzca alarak ithal eden ilim bazırgânlarının şimdi devletçilikten bahsetmeleri suretile yapacakları spekülâsyonları daimî bir tereddütle karşılamalıyız. Karşımızda hazır elbise satan komisyoncuların bundan on sene evvel ferdiyetçilikten dem vururlarken, bugün devletçilik ticaretile meşgul olmalarının bizce manası budur. Onlar, garpta tasfiye edilen ilim soldlarının

harcıâlem metalarını Türk milletinin garp emperyalizmine feda edilmesi bahasına satmakla meşgul olan insanlardır. Onlardan biz her zaman çekinmek vazifesile borçluyuz.

Türk millet davasında ferdiyetçilik ve devletçilik münakaşası, emperyalizm ve kapitalizmin davası gibi, ve onun kendi ilmine, kendi görüşüne göre mütalea edilemez. Türk kurtuluş ve kuruuş davasının kendi nizamı; kendi ilmi ve kendi görüşü anlaşılmalıdır ki, bizce fert ve devlet münakaşası hudutlarımız içinde ve kendi aramızda yapılabilsin. Bizim için fert de devlet de Türkiye'nin iktisadî kurtuluşu ve kuruluşu davasında kâh biri, ve kâh öteki kullanılacak vasıtadan başka şeyler değildir; garpta da bu iki kuvvet emperyalizm için kullanılmış iki vasıtadan ibarettir.

Tarih ve coğrafya noktasından dünyadaki mevkiimizi, ve bizim kendi öz kudret ve davamızı kavramadan nasıl ferdiyetçilik devletçilik münakaşasına girişebiliriz?

Türk millet davası, evvelâ kapitalizm ve emperyalizm davasının tamamen aksi ve mukabili olan yeni bir davadır; yeni bir dünya görüşünden çıkmış neticedir. Türk millet davası evvelâ ve sarih şekilde «Kapitalizm ve Emperyalizm»e karşı cephe almış bir davadır; işte onun içindir ki bizim mes'elemiz kendimizindir; bizim ilim görüşümüz onlardan başkadır; ve biz tarihin bir başka devrini açan en başta bir halkayı temsil ediyoruz. Bunun ismine Türk kurtuluş davası diyoruz, evvelâ kendimizi düşündüğümüzden böyle söylüyoruz; yoksa bu büyük mes'ele emperyalizme karşı cephe almış bir «milletler humanisme'i» davasından başka bir şey değildir.

Onların ilmi, emperyalizmin inkişafı hâdiselerini aydınlatan bir görüşün mahsulüdür. Siyasette «Demokrasi»yi, içtimaiyatta «Ferdiyetçi»liği, iktisatta «Liberalizm»i, hukukta «Hukuku beşer beynelmilel»ini tetkik edersek bunların hep son garp kapitalizmine dayanan müşterek bir fikir etrafında doğmuş ve yaşamış müesseseler olduğunu görürüz.

Bu ilim, dünya üzerinde farklı insanlar ve sınıflar doğmasını zarurî ve hattâ lüzumlu bulan, tabiat gidişinin teyidi ile kanunlarını kuran rabbanî ve sarsılmaz bir mahiyet ile ortaya çıkmıştır.

Fertler, kendi aralarında mübadele ihtiyaçlarından dolayı, iktisadî hâdiselerin kendilerine ve nizamı âleme en muvafık olan şekilde inkişafını tabii bir seyirle ve evvelce tesbit ve hesap etmeğe lüzum olmadan, temin ederler. Binaenaleyh, iktisadi hâdiselerin bu makul olan seyrini yapabilmesi için, sadece gerek muayyen bir hudut içinde milli mikyasta, gerek hudutlar dışında beynelmilel mikyasta serbest mübadeleyi tesis etmek kâfidir. İş ve rekabet serbestisini doğrudan doğruya veya dolayısile meneden, mübadele akışını az veya çok bozan her müessese ve her tedbir fertlerin ve âlemin büyük ve bu yekvücut menfaatlerini bozan şeylerdir.

İktisadî hâdiseler, tabii hâdiseler gibi serbestçe inkişaf etmelidir. Dünyanın bütün gidişinde boralar, kasırgalar, yağmurlar, kuraklıklara ve selleye rağmen nasıl görülmiyen, fakat en ince bir zekânın dahi daha iyisini bulamıyacağı bir intizam ve bir tekâmül varsa, iktisadi hâdiselerin de böyle serbestçe inkişaf etmesile bütün insan cemiyetlerinin nef'ine öyle

büyük bir imkân vardır. Son iki asrın medeniyeti, bu suretle ve bu hâkim fikrin yaşamasile kurulmuş ve yaşamıştır.

●

Serbestçe inkişaf eden mübadele hareketleri, klâsik garp ilminin nikbinliklerile taban tabana zıt neticeler verdi. Daha zengin toprak, daha ileri teknik, daha kuvvetli mali sermayeye malik olan insan ve milletler, bu imkânlardan mahrum olan veya mahrum bırakılan insanlar ve milletlerle mal mübadelesinde daima lehleirne bir «Marj» kazanıyorlardı. Kazanan taraf bu «Marj»ı yeni istihsal âletlerine tahsis ediyor; ve istihsallerini çoğaltıyordu.

Kaybeden taraf ödediği «Marj»ı kendi istihlâklerinden kesiyor; ve istihlâklerini azaltıyordu.

Bir taraftan istihsalin çoğalması, öbür taraftan istihlâkin duralaması, günün birinde tabii şekilde mübadelenin durmasını mucip oldu; ve dünya buhranı denilen ve eski hale dönülmesi imkânları tamamen buhranla beraber ortadan kalkan gerilemeler ve sarsıntılar oldu.

Şu halde nasıl olurda, iktisadî hâdiselerin tabii hâdiseler gibi serbestçe inkişafı müdafaa olunabilir?

Yağmur tabiatta bir hayat unsurudur; fakat bir çok yerlerde seller, tufanlar yapar; güneş tabiatın başlıca bir hayat âmilidir; fakat arzın bir çok yerlerini kuraklıktan çöl haline getirir.

İktisadî hâdiselerin serbestçe inkişafı, geri bir ziraat memleketinin yollar yapılarak beynelmilel mübadele makanizmasına karışması, her zaman faydalı olarak mütalea olunamaz. İleri teknikli sanayi ve ziraat memleketlerinin çok ucuza mal ettikleri eşyayı, basit ve geri teknikle yapmağa ve piyasaya çıkarmağa mecbur olan bir memlekette pazarın cihana açılması demek, istihsalin gerilemesi, müstahsil halkın çok ve güç bir çalışmağa mukabil eski basit ihtiyaçlarını bile temin imkânına malikolamaması demektir. Beynelmilel mübadele mekanizması fiat ve rekabetle tanzim olunur. Bu mekanizma, teknik müdaheleler ve büyük sermayelerle o kadar sür'atli bir harekete maliktir ki buna geri bir memleket karıştığı vakit, o sür'ate uyabilmek için geceli gündüzlü çalışmağa, ve fevkalbeşer bir kuvvet sarfına mecburdur.

Tabiat şartlarında, insan kuvvetlerinde ve teknik iktidarda iki memleket arasında ne kadar fark olursa, bu farkın adedî ifadesi nisbetinde pazarın açılmasından sonra, bir taraf kazanmış, öteki taraf kaybetmiş olur. Serbest mübadele, serbest mübareze demektir; bu, ancak kuvvetli tarafın işine yarar. Zayıf taraf, serbest mübadelenin zararlarını önliyecek tedbirler almadan pazarlarını cihana açarsa, yüksek ve küçük bir gölün kanalla denize bağlanarak suyu boşalması gibi, pazarları alım iktidarını kaybeder; ve memleket daima verici, daima borçlu şekle girerek, bunu ödemek için ise istihlâkini son haddine kadar keserek, kendi istihsalini yemek ve kullanmak hakkından mahrum olur; en iyi mahsullerini satmağa ve bunların en kötüsünü kendisine ve ailesine tahsis etmeğe mecbur kalır; ve susuz kalmış bir sahrada tabiat nasıl ağaçtan çalılığa, çalılıktan dikenliğe doğru in-

hilâl ve istihale ediyorsa, böyle bir memleket halkı da gittikçe küçülerek, ve azalarak dağılmağa mahkûm olur.

Pazarın açılmasile bu mekanizmayı kendi lehine kullanan taraf kazanmış olur; yoksa açılan pazarlar değil!. Serbest pazar açmak ve iktisadi hâdiselerin inkişafını temin etmek için faideleri üzerinden mütalea beyan eden taraf, kazanmış olan taraftır. Onların ölçüsüne göre faideleri olan hâdise, mukabil taraf için zarardır.

●

Sermayedarlık rejimi, geniş bir buhran içindedir. Çünkü serbest açılmış pazarlar, ve istismar bitmiştir. Bir buçuk asırdır kapitalizm, yukarıda şemasını verdiğimiz farklı mübadele sisteminin bütün icaplarına uygun olarak doğmuş, yaşamış ve büyümüş, ve nihayet bu imkânlar azalınca, buhrana düşmüştür. Artık bütün dünyanın haritası malûmdur; yeni kıt'alar keşfolunarak yeni istismar sahaları ve müstemlekeler vücude getirilemez. Kapitalizm bünyesine yeni müstemlekeler ve serbet pazarlar eklenmeyince, onun zaten mütemadiyen genişlemek ve çoğalmak mecburiyetinde olan haris ocağı sönmeğe başlar. Halbuki garp, yeni müstemlekeler ve pazarlar elde etmek şöyle dursun, eskilerini bile birer birer elinden çıkarmak, muhafaza edememek istirarında kalmıştır. XIX cı asırda kapitalist devletler kendi dışlarında serbestçe yaşıyacak ve genişliyecek müstemlekeler bulabilmişlerdir. Fakat kapitalizm rejiminin sonu gelmiyen ihtiras, ve gittikçe fazlalaşan sermaye terakümlerile istihsalleri bütün bu pazarları işba ettikten sonra, vaziyeti muhafaza etmek için ancak birbirlerinin hudut ve nüfuz mıntakalarına tecavüz etmekten başka çare bulamadılar. Büyük harp işte bu ihtiyacın neticesi, kapitalizmin bugünkü buhrana düşmemek için baş vurduğu son çare idi. O zaman, bir harbin zayıf ve mukavemetsiz olan milletleri ortadan kaldırarak, Darvinizm'in kuvvetli olan her mahlûka tanıdığı yaşamak hakkına tabaan hâkim milletlerin meydanda kalacakları düşünülmüştü. Cihanda dört uzun sene misli görülmemiş bir boğuşma, işte böyle, insan ve cemiyet sevkitabiilerinin zaruri bir neticesi gibi, önü alınamıyacak, fakat sonu behemehal insaniyet için hayırlı olacak mukadder bir kavga gibi mütalea olundu.

Harp bitti; fakat netice insan ve cemiyet sevki tabiilerinin, hayvanlar hakkında Darvin'in iddia ettiği kadar basit olmadığını ispat etti. Kavganın kendi üzerlerine koptuğunu anlıyan müstemlekeler ve açık pazarlar, bütün maddi ve manevi kuvvetlerini kaybederek harptan zayıf çıkan, hattâ içlerinde «Rusya» gibi başka bir cemiyet şekline doğru koşmak için saftan ayrılan memleketler, kapitalizm âleminin karşısına yeni bir vaziyet ve yeni bir mana ile çıktılar. Bu memleketler, körü körüne kapitalizmin istismar mıntakaları olamıyacaklarını kimisi istiklâl harplerile, kimisi dahili ihtilâllerle ve nihayet açık veya kapalı mukavemet cereyanlarile isbat ettiler. Kapitülâsyonlar, açık gümrükler, mazharı müsaade millet muameleleri, siyasi ve mali nüfuz gibi usullere dayanan milletler arasındaki serbest mübadele rejimi yerine, gümrüklerini kendi iç pazarlarda çalışacak sanayi için kapatan, kapitülâsyonları muahedelerle veya bilfiil reddeden, kapitalizm âleminin siyasi ve mali nüfuzlarını her vesile ile kıran yeni bir çok memle-

ketler peyda oldu; ve bunlar asırların geri bıraktığı bir inkişaf yolunda sür'atle ilerlemek için haklı olarak garbın metotlarına ve ilmine karşı az çok sarih bir cephe alarak kendi millet organlarını kurmağa çalıştılar.

İşte umumi harpten sonra kapitalizmin evvelce kestiremediği fakat cemiyet sevki tabiilerinin ve tarih akışının tabii ve mukadder bir safhası halinde meydana gelmiş olan bu vaziyet garp kapitalizmini sarstı; onun daima çoğalmak ihtiyacında olan istihsalciliği durdu; eşyalar satılamadı; müesseseler ve ticarethaneler dağıldı; amele işsiz kaldı; hülâsa bir çok arâzile umumi buhran denilen ve dört yaşına girmiş olan dağılma başladı.

Kapitalizmin kendi bünyesini ve onun ilerleme hallerini gösteren ilmi telâkkileri, bunlara dayanmış cemiyet şekilleri, asırdide ve lâyezal olduğu iddia olunan içtimaî müesseseler dahi, kapitalizmin inhilâl buhranile beraber sarsıldı. Serbest mübadele yerine kontenjanlı, ve takaslı mübadele, serbest fiat yerine kontrollü ve himayeli fiat, serbest idare ve intihap yerine diktatora, ferdî teşebbüs ve mesai yerine devlet işletmeleri, hülâsa son bir buçuk asırlık medeniyetin doğurduğu bütün kıymet hükümlerini hiçe sayan, ilmin gösterdiği zannolunan hakikatleri çiğniyen bir hamle, bütün memleketleri sardı; kapitalizmin ancak ilerleme safhalarına ait ve dıştan kazanılan marjın taksimine mütealliik ihtilâflar şeklinde gördüğümüz ve tarif ettiğimiz sınıf kavgaları dahi sustu; en kuvvetli sosyalist teşekküller, asırların yıkamıyacağı iddia olunan komünist ve sosyalist cereyanları ve amele taazzuvları, hayatı ancak harpten sonra başlıyan lâalettayin bir cereyanın karşısında mukavemet edemiyerek sürüklenip gittiler.

Acaba bütün bu arâz, bir buçuk asırlık binanın çökmesi değil midir? Hani o kadar meth ve sena edilen serbest mübadele, serbest teşebbüs? Hani üzerine bütün bir medeniyetin esasları kurulan demokrasi ve halk hakimiyeti?. Hani serbest istihsal ve ticaret, ve buna imkân veren sabit altın esasları?.. Bütün bunlar muvakkat ve geçici şeyler olabilir; ve dünya buhrandan, harpten evvelki mes'ut vaziyete geçebilir; fakat bir tek şartla:

Yine dünya eskiden olduğu gibi, bir tarafta hâkim milletler, diğer tarafta metbu ve pazarları açık, müstemlekeler ile kapitülâsyonlar yüzünden istiklâlleri alınmış yarı müstemlekeler mevcut olur, ve biraz da kapitalizm, kendi rejiminde istihsal fazlalığına ve anarşiye giden serbest istihsal ve mübadele usullerini tadil ederse!.

Belki böyle bir maksatla bir dünya konferansı toplanmasından, «Londra» da eski ve yeni memleketlerin diplomatları ve mütehassısları huzurunda dünya işlerini bir daha görüşmekten müsbet bir netice çıkacağına ihtimal verenler, inananlar bulunabilir; fakat biz, ki dünyanın değişen şartları karşısında, bizzat belki o şartların değişmesine kendi büyük inkilâbımızla âmil olmuş bir memleketiz; biz ki kendi içimizde en ileri bir millet kurma esaslarını büyük inkılâbımıza olan derin itimadımızla temin etmeğe imân etmişizdir; dünyayı eski hale koyacak, ve milletleri açık veya gizli tâbiiyet ve metbuiyete sokacak olan her türlü tedbirleri, ne mümkün görürüz, ne de bu tedbirlere bir lâhza dahi iştirak edecek içimizde bir kimse bulabiliriz!.

Garp kapitalizmini, kendi davasile ve içinde bulunduğu geniş buhran ile baş başa bırakarak kendi öz mes'elelerimizi tetkik edelim.

Bizce dünya buhranı denilen, hakikatte ancak garp kapitalizminin sıkıntılarından ibaret olan son devamlı sarsıntıların neticesile kendi mes'elelerimizin sarih bir alâkası yoktur. Emperyalizm ve kapitalizm davası, milletler arasındaki mübadelede bir tarafa fazla hak ayırmıyacak şekilde bütün insanlığın menfaatlerini kavrıyan bir millet davası haline inkılâp etmedikçe, kendi öz kuvvetlerimize itimadımızı çoğaltarak, onların buhran içinde oldukları devrelerden istifade edip, milleti maddî ve manevî inkişaf imkânlarına mazhar etmek suretile kurtuluş hareketimize devamdan başka yolumuz yoktur. Bu yolu bize ne garp kapitalizminin kendi inkişaf seyrini gösteren ilmi, ne de şimdi onun bile birer birer terkettiği metotlar gösterebilir; bu yolu bulmak ancak Türk milletinin tarihî şartlarına ve kendi öz ihtiyaçlarına uygun olan yeni bir ilim görüşü, ve onun yeni bir tatbik ediş metodu ile kabil olabilir. İşte klâsik garp cemiyetlerinden ve onların liberalizm, proteksyonizm, sosyalizm, hattâ faşizm gibi bir takım safhalara ayrılan usullerinden ayrı ve müstakil bir görüş ve tatbik ediş ilmine ihtiyacımız, ve Türk inkılâbının ideolojisini kurmaktaki mutat ısrarlarımız bundan neş'et etmektedir.

Millî Mahrukat meselesi.

M. Şevki.

İster uzvi ve adeli isterse tabii veya mihaniki kuvvetler tarafından vücude getirilsin, her iş muayyen bir hararetin mahsulüdür. Bir «iş» mefhumu akla geldiği zaman derhal bir «hararet» mefhumuna intikal etmemiz nasıl kabil ise bu itibarla memlekette bir «iş» mes'elesi düşünmeden evvel de bir «hararet» ve onu tevlit eden bir «mahruk» mes'elesini halletmiş bulunmaklığımız o kadar kabil ve hattâ zarurîdir. Çünkü meselâ Türkiye'de yaşıyan, fakat kendisine lâzım olan hararetı, yani gıdayı hep bu memleket haricinden alan, ekmeği Rusya'dan, eti Arjantin'den ve sütü Almanya'dan gelen bir insanla bu memleket arasında bir alâka bulmak, ona milli demek ne kadar müşkülse, hararetini hariçten gelen mahruklardan temin eden ve şayet bir gün bu mahruk gelmezse durmaya, işlememeye mahkûm olan makineye ve ona dayanan sanayie de «millî» adını vermek o kadar güçtür. Bu sebepledir ki harpsonrası dünyasında «milli para» «milli sanayi» «milli iktisat» sözlerinin yanında onlardan hiç te aşağı olmıyan bir söz de sık sık kulaklarımıza çarpıyor:

Millî mahruk.

Bu kelimenin içinde en ufak mutfak ocağından tutunuzda salon salamandırası, hararet makinesi, en büyük Dizel motörü veya buhar türbinine kadar her çeşit cihazın kullandığı hararet malzemesi dahildir. Yani tekmil bu malzemenin muharrik kuvvetinin memleket içinden ve millet elile tedarik olunması harpsonrası memleketlerinin bir gayesi olmuştur. Biz de bu yazı ile kendi memleketimizde ve bu kaydın haricinde kalan yani mahrukunu dışardan tedarik eden makine ve cihazlarımızın nasıl milli bir mahruka malik kılınması icap ettiğini tetkike çalışacağız. Ve evvelâ şunu işaret edeceğiz ki mahruku bizde yoktur diye yirminci asrın en büyük mucizesi olan motöre düşman olmak tamamile bizim zihniyetimiz haricindedir.

Türkiye'ye motör, otomobil, kamyon girmiştir, girecektir ve girmelidir. Bunlar gayrimilli mahruk yaktığı için bize bar oluyorsa onun mahrukunu millileştiririz. Çünkü yeni Türkiye'nin her şeyden evvel yeni teknikli ve ileriteknikli bir memleket olarak kurulması bizim baş şiarımızdır.

●

Türkiye mahrukat itibarile bir çok memleketlerin gıptasını celp edecek kadar zengindir. Bunu iyice anlamak için makine mahruku olabilen maddeleri gözden geçirelim:

1— Maden kömürü ve müştakkatı (Benzol, sintez benzin, naftalin, havagazı ve saire.)

2 — Linit kömürü ve müştakatı (Benzin.)

3 — Alkol.

4 — Odun ve müştakatı (Odun kömürü, odun gazı.)

5 — Petrol ve müştakatı (Benzin, mazot ve saire.)

Bunlardan:

1 — Maden kömürü: Hâlen meksuf ve istihraç edilmekte bulunan oldukça iyi cins bir maden kömürüne sahibiz. Bunun cevheri 2 5 milyar ton arasında tahmin olunduğuna göre bizi daha bir çok seneler idare edebilir.

2 — Anadolu'nun hemen her tarafında, şarkında, garbında ve orta yaylada mebzulen linit kömürüne tesadüf olunmaktadır. Zenginlikleri hakkında elimizde kat'i ve sarih malûmat mevcut değilse de bunların da çok uzun zaman vefa edebileceği tahmin olunmaktadır. Zuhuratın pek müteaddit yerlerde olması bunda şüphe bırakmamaktadır.

3 — Türkiye ziraat memleketidir. Alkol istihracı için ucuz ve bol ziraat mahsulü bulunabilir. Bilhassa şeker ve saire gibi ziraat sanayiinin inkişafından ve iyi bir hayvan yetiştirme usulünün teessüsünden sonra bunlarla müvazi olarak geniş ispirto sanayiinin teessüsü çok mümkündür. Bu takdirde makine mahruku olarak ispirtoyu da ehemmiyetle nazarı itibara almamız lâzım gelir.

4 — Bazı mıntakalarımız odun itibarile fakirliğine rağmen Türkiye heyeti umumiyesile mühim orman servetine de maliktir. Gerek odun ve geerkse odun kömürü kullanan makineler için de kâfi mahruk bulabiliriz. Hattâ odun memleketimizin bir çok noktalarında en iyi iktisatlı bir işletme vasıtası da olabilir.

5 — Petrol membaına gelince; hararet makineleri için en müsait, en ucuz ve en randemanlı olan bu mahrukun memleketimizde istihracı çok şayanı arzudur. Müteaddit yerlerde zuhurat ta kaydedilmiş ve İktisat Vekâletinde yeniden teşkil olunan bir idare bu hususta araştırmalara ve evvelce keşfedilmiş madenlerin istihracı imkânlarını bulmaya memur edilmiştir. Binaenaleyh bu da bizim için «millî mahruk» bahsinin tetkikinde nazarı itibara alınmağa değer bir unsur olmuştur.

Şöyle bir göz gezdirme ile görüyoruz ki; makine mahruku olarak istimali mevzuu bahsolan beş gurup mahruktan dördünün ham malzemesi bizde de mevcuttur. ve beşincisinin mevcut olması da çok muhtemeldir. O halde mahruk noksanlığından şikâyet etmeğe hakkımız yoktur. Belki bunlardan istifade edemediğimizden dolayı kendimize kızmalıyız.

●

Bu muhtelif nevi mahruklardan hangisinin bizim için en elverişli olduğunu daha doğrusu «millî mahruk» tâbirinin hangisine verilmesi lâzım geldiğini tayin etmek mühim bir mes'eledir. Çünkü bu bizim müstakbel mahrukat siyasetimizin esasını teşkil edecek mühim sermayelerin bu yola dökülmesini icap ettirecektir. O halde uzun boylu araştırmalara, emek ve para sarfına değeri vardır.

Meselâ: memleketimizde geniş mikyasta bir petrol madeni bulunur, sermaye ve yol itibarile de işletme imkânı temin olunursa bizim için motör

mahruku olmak üzere ayrıca bir ispirto sanayii kurmağa, bir benzol veya kömür işile uğraşmağa, hele odun kömürü ve gazından medet ummaya kalkışmak tamamen bilüzum olur. O vakit bizim için en tabii ve bununla beraber iktisadî bir mahruk petrol ve müştakatıdır. Eğer bu imkân hasıl olamıyacak, meselâ petrol madeni bulunsa bile iktisadi ve malî sebepler altında daha uzun seneler işletilemiyecekse o vakit mahruk siyasetimizi daha başka sahalarda temerküz ettirmekliğimiz ve ona göre tedbirler almaklığımız memleketimizin ve dünyanın bugünkü gidişine göre bir farz olmuştur. Binaenaleyh yeni tesis olunan «petrol» idaresi bize petrol madeni bulmasa da yine müsmir işler görebilir. Hiç değilse «şu ve şu sebeplerden dolayı bu işten ümidinizi kesin» diyerek yarınki yolumuzun kat'i olarak alınmasına saik olmuş olur.

Petrolu bir tarafa bırakınca bizim için en tabii ve millî mahruk maden kömürü ve linitlerimizdir. Bunlardan hem doğrudan doğruya yakılarak buhar makineleri vasıtasile ve hem de mayi mahrukat istihracı itibarile istifade edebiliriz. Çünkü bilhassa sonuncu hal bizim demir sanayiimizde, kimya sanayiimizle, millî müdafaa noktai nazarından mevaddı infilâkiye ve zehirli gaz sanayiimizle sıkı sıkıya alâkadardır. Yani bir demir sanayii, bir kimya sanayii veya mevaddı infilâkiye sanayii kuracak mıyız? O halde daha evvel kömürü ele alacağız. Ve onun mayi mahruku kendiliğinden husule gelecek.

Şimd şehirlerimizdeki hava gazı tesislerinde olduğu gibi bu mayilerin toprak içerisnie akıp gitmesine müsaade etmezsek benzin ve benzolun yerini tutacak mayiler de elde etmekliğimiz mümkün olacaktır.

Kömür müştakatını millî mahruk yapacağız demek ispirto, odun ve odun gazından müstağni kalacağız, onlara hiç baş vurmıyacağız demek değildir. Bilâkis onların da her birisinin kendilerine göre yapacakları işleri ve daha randemanlı olacakları yerler vardır. Onları da oralarda kullanacağız. Fakat bunlar ancak istihsalleri ve kullanılmaları pek bariz iktisadî faideler temin ediyorlarsa mevzuu bahsolacaklar, esaslı ve devletçe yapılacak yardımlar hep «millî mahruk» tahtına oturttuğumuz kömür ve müştakatı bahsinde olması lâzım gelecektir. Bu noktayı iyi anlamak için meselâ Rusya'yı tetkik kâfidir. Rus'lar mükemmel petrol ve kömür membalarına maliktirler. Fakat bu hal onları Kafkasya'dan uzak ve ormanı pek mebzul yerlerde odunu makine mahruku olarak kullanmaktan alakoymuyor.

Keza bizde de mebzul maden kömürü varken Gaziantep'deki elektrik santralı odun kömürile işlemek üzere tesis olunmuştur. Yol vaziyeti ve nakliyat pahalılığı dolayısile bu santralın odun kömürile çalışması pek âlâ iktisadî olmuştur. Diğer bir çok yerlerde de bu hal aynen cari olabilir.

İspirto işinin de buna benzer tarafları vardır:

Memleketimizde şeker sanayiinin teessüs ve genişlemesi dolayısile bir ispirto sanayii ve istihsalâtı da vücude gelmektedir. Bu bir taraftan şeker sanayiinin tutunması diğer taraftan millî mahsulden bir kısmının daha kıymetlendirilmesi itibarile iki katlı bir kârdır. Halbuki buralardan istihsal olunacak ispirto günlük ihtiyacımızdan fazla kalacak ihraç ihtimali de çok az olduğuna göre bunu motör mahruku olarak kullanmak bir zaruret halini alacaktır. O halde millî mahruk olarak ister petrolu, isterse kö-

mür ve müştakkatını kabul edelim, bu fazla ispirtoyu da yine makinelerimizde kullanacağız, esasen ispirto şeker sanayiinde talî mahsul olarak istihsal olunduğu için fiatca da böyle bir istimale imkân bahşedecektir.

●

Elimizde Zonguldak Ticaret Odasının bu seneki kongresinde kömür ticaretinin inkişafını temin maksadile ittihaz ettiği kararların hulâsası ve bunda da memlekette 10 - 15 beygirden fazla takattaki makinelerin kömürle tahriki hakkında bir kanun çıkarılması ve kömür sanayiinin inkişafı temennileri var. Doğrudan doğruya kömür yakan makineler, yani buhar türbin ve makineleri bu kadar küçük takatlara kadar iktisatlı bir şekilde çalışabilirler mi? Bunda çok şüpheliyiz. Bizce Türkiye'de ve demiryol güzergâhlarında iktisadî olarak çalışabilmek için bir muharrik en az 100 beygir olabilir. Buhar tesisatı hem fazla tesis sermayesi ister ve hem de randemanlı olmak için fasılasız çalışmayı icap ettirir. Bu sebeple buhar ancak vasat ve yüksek takatlar için iktisadîdir. Doğrudan doğruya dahillerinde kömür tozu yakarak işliyecek makineler henüz bir idealdirler. Fakat buna mukabil büyük elektrik santrallarını kömürle işleterek elektrik istihsali ve bu suretle en ufak motörleri dahi elektrikle işleterek kömürün vasıtalı olarak motör mahruku haline konulması bugünün en kabili hal çaresidir. Bu sebeple meselâ İstanbul'un tramvaylarını kömürle işliyen vesaiti nakliye olarak kabul edebiliriz. Bu şekil hal en kestirme bir yoldur.

Bunun haricinde kian ufak takatlı nakil vasıtaları motörlerinin mayi mahruklarını kömür membaına bağlamak kömür sanayiinin ve bununla beraber demir, kimya, harp sanayiinin teessüs ve inkişafile yakından alâkadardır ki, biz er geç ve devlet elile bu kısım sanayiin teessüs ve inkişaf etmek zaruretinde olduğuna kani bulunduğumuzdan müteakip yazılarımızla bu hususu aydınlatmağa çalışacağız. Keza ispirto ve saire gibi yardımcı vasıtaların da mahruk siyasetimizde alması lâzım gelen yerleri tesbite uğraşacağız. Bu gün için memnuniyetle tesbit edeceğimiz bir nokta varsa o da; Türkiye'mizin mahruk itibarile çok zengin ve çok müsait bulunuşu ve harice muhtaç kalmaktan vareste olabileceğidir.

Ayarlı Millet ve Plân.

Tahir Hayrettin.

Millî terbiyemizin hedeflerini, Darülfünundan köye kadar, bütün Türkiye muallimlerine sorunuz; alacağınız cevapları tasnif etmeden, muallim adedince sayabilirsiniz.

Millî iktisadımızın esaslarını, müstahsil, müstehlik ve mutavassıt, herkese sorunuz; yine cevapları tasnif etmeğe lüzum görmeyiniz: her cevap size bin telden çalacaktır.

Millî edebiyat neye derler? Millî san'attan anladığınız nedir? Bunları, yazan ve okuyanlardan hiç birisine sormayınız; Millî edebiyat'çıdan bu günün körpe kalemine kadar hepsi, size, aksisadadan başka bir şey veremez.

Türk inkılâbının karakterlerini, şimdiye kadar neler yaptğını, bundan sonra neler yapacağını, memurdan felsefe hocasına kadar, her hangi bir vatandaşa sorunuz; bakalım, 4 üncü cilt Tarih'in imtihanında kaç babayiğit muvaffak olacak?.

Peki ama, biz bir inkılâp içindeyiz; hem de durmadan yürüyen, enginleşen ve derinleşen bir inkılâp, başımızı döndüre döndüre fırtınalaşan bir inkılâp içindeyiz. Eee, bu bilgisizlik, bu ayarsızlık ne oluyor? Cemiyetimiz hangi başlangıçtan, hangi istikamete, hangi şartlara gidiyor? Bu, bir düğün veya seyran gidişi midir ki, herkes eline ne geçerse bohçasına sıkıştırıyor?

●

Cümhuriyetçiyiz; fakat Tanzimat ve Meşrutiyet ile yeni Türkiyenin farkını kestirme ve açık vasıflarla anlıyanlar beri gelsin. Hâlâ Büyük Reşit Pş. lardan haber veren ne kadar vesikamız var!.

Milliyetçiyiz; fakat Büyük Şef hareket vermeseydi, tarih ve dil hamleleri kim bilir daha ne kadar bekliyecekti!. Bir takım aylak milliyetperverler görüyoruz; ancak, milletin işinde milliyetçi olanlarımız ne kadar az! Millet mefhumunu sosyal bir telâkki ile mütalea etmekten hâlâ ürküyoruz..

Lâyikiz; fakat henüz mistiklikten kurtulmuş ve cemiyet meselelerini spritüalist görüşün haricine çıkarabilmiş değiliz. Hâlâ, allahsız adam, korkunç ve kızıl bir şey!.

İnkılâpçıyız; fakat «İnkılâp içindeyiz.. İnkılâp durmadı..» diyenlere bakmıyoruz, ve çömez fenerine benziyenlere durendiş diyoruz.

Devletçiyiz; fakat, devletin inkılâp ve istikbal için cemiyetin her müessesesindeki müdahalesine hiç bir itiraz bile duyulmazken, iktisat müessesesine müdahalenin, ferdin mukaddes hürriyetine tecavüz olunduğunu bağırmak günlük işlerden.. Bu vasfın, bizi Moskova veya Roma'ya götüreceği nakaratını her zaman dinlemiyor muyuz?

Halkçıyız; fakat bir mektep müessesesinde, çocuk veliliği vasfında bile demokratlaşamıyoruz.. Köylünün efendiliğindeki manayı anlıyanlar kaç kişi acaba? Münevver - Halk uçurumu, Yakup'un kitabındakinden bir santim bile daralmış değildir.

Ana prensipler karşısındaki bu ayarsızlık ta, bizim, millî terbiye, millî iktisat, millî san'at... işlerini başarmamıza müsaade eder mi?

●

Türk cemiyeti, bir inkılâp içindedir; demek ki, aşiret, kavm, ümmet devirlerinden artık ne varsa, hepsini tamamen bırakarak, elbirliği ile «millet» merhalesine varan bir hareket halindedir. Bu, millî kurtuluş davamızın zatında mündemiç zaruretlerden biridir. Zira, ne konargöçerliğin toprağa bağsızlık şeklinde tecelli eden tezahürü, ne kavm duygusunun hakan destanı, ne de ümmet düşünüşünün kafaları düne başlıyan karartısı, bütünlük vasıfları değildir. Bütünlük vasıflarını kazanmamış bir cemiyet ise, «millet» tarifine uymıyan, hattâ kuru bir kalabalıktır. Böyle bir kalabalığın, davamızla irtibatı bile yoktur. Biz, cihan mikyasında bir öncülük davasındayız; bunun yapısı, hiç bir ferdi bile aykırı olmıyan bir millet temeline dayanır.

Milletleşmek; ne Tanzimat'ın, ne de Meşrutiyet'in becerebileceği küçük işlerden değildi. Bu cihanlık hamle için, peyk hareketleri değil, cihanşümul, tek ve örnek bir inkılâp gerekti. Türk

inkılâbının ayırıcı vasıflarının muhassalası buradadır. Ve onun içindir ki, Türk inkılâbında, Osmanlı'lığın vehim, korku, bedbinlik, bilgisizlik, sersemlik izlerinden tek bir çizgi bile yoktur ve olamaz.

●

Dedik ve diyeceğiz: Millet bir maddedir. Bir hacmi, demek ki bir kemiyeti; bir enerjisi, demek ki bir keyfiyeti vardır. San'at, felsefe, ve her nevi fikir müesseseleri, içtimaî vasfını taşıyan bütün hâdiseler, maddedeki ziya ve elektrik tezahürleri mahiyetinde, millî bünyedeki enerjinin harcanması manzaralarıdır. Fikir, san'at ve teknik işlerinde henüz muasır cemiyetler arasında olmıyan Türk milletinin, keyifyetçe ileri ve üstün bir olgunluk kazanması, cihan karşısındaki milletleşmek hareketinin zarurî bir neticesidir. İnkılâbımızın ideolojisi bu mihver etrafında tekevvün edecek, san'ati bu mihvere bağlanarak işliyecek, bütün bunlarla beraber teknik şartlar bu mihver içinde hazırlanacaktır. Böyle olmıyan bir ideoloji, Ortaçağ safsatası; böyle olmıyan bir san'at, İlkçağ efsanesi; böyle olmıyan teknik, Önçağ vasıtası mahiyetinden uzak olamaz. Çünkü hayat, yeninin değil, yepyeninin peşindedir. Bu yepyeniyi ise, ne eskiden, ne yeniden beklemek dalâlettir. İnkılâbımızın başlangıcı ve bu güne kadarki akışı, böyle bir dalâletle illetli değildir; yarınlara doğru mesafe alırken de bu illetten masun olacağımız muhakkak..

Onun için Türk mütefekkirine hitap ediyoruz: artık inkılâp için düşün. Türk san'atkârına haykırıyoruz: artık inkılâp için yarat. Türk teknikçisinden istiyoruz: artık inkılâp için ilerle... Bu düşünüş, bu yaradış, bu ilerleyiş, hep inkılâp için, demek ki hep ayarlı.. Ayarı bozmak, başıbozukluk alâmetidir; disiplinsizliktir; bu ise, şaşkın ve kahkarî bir hezimetin başlangıcıdır. Zira, millet mikyasında ayarsızlık, mesafeyi uzatır, gücü kırar, makineyi yorar ve enerjiyi bedava harcatır. Bunun millî bünyede açacağı yara, ölümün ta kendisidir.

●

Türk milletinin böyle bir keyfiyet seviyesini, kemiyet seviyesi ile muvazenelendirmek, ilk şarttır. Eğer yaylamızın toprakla-

rında, ileri tekinkli, ve sosyal şartlar ile ön safı tutmuş bir olgunluk yaratmak istiyorsak, böyle feyyaz bir arteziyeni fışkırtacak bir kemiyet tazyiki, milletleşmek davamızın temelini teşkil etmelidir.

Nüfus meselesi için toprağımızın ilk acı sesi ile biz de beraberiz (1). «Kurtulmuş millet, adetçe artan veya eksilen, keyfi - yetçe ilerliyen veya geriliyen milltler karşısında, kemiyet ve keyfiyetçe kendini müdafaaya ehil olan millete denir.» Böyle bir millet yapıcılığında «müşkül, ağır, çok külfetli ve çok mes'uliyetli bir vazife karşısındayız.» Fakat, «Verdikleri emre mil - yonları itaat ettirmeyi bilenler», bu vazife için «mücadelede mağlûp olmazlar.» Türk inkılâbının kısa, fakat mesafesi çok geniş ve engin tarihinde mağlûbiyet değil, duraklamak bile yoktur. Ve, millet maddesinin kemiyet işi, olgun millet davasına elverişli bir temel olarak tesbit edilmek için, elbette inkılâba hâs hususiyetler gibi ele alınacaktır.

●

Bir millet bünyesinin keyfiyet ve kemiyetçe içerden muvazeneli, ve dışardan olgun ve dolgun görünmesi için plânlaşmak... İşte tarihinden aldığı hızla cihanlık büyük inkılâplardan biri olarak ortaya attığı örnek kurtuluş hareketinde Türk cemiyetinin parolası bu kelimedir.

Plânsız ferdin akıbeti uçuruma yuvarlanmaktır; fakat plânsız cemiyetin akıbeti uçuruma da sığmaz. Bir cemiyet nizamı kurmak işi, bir geçim, bir ders, bir bina, hattâ bir harp işi değildir. Bütün bu işler, ana hareketin çocuklarıdır. Ana hareketin plânlaşması ise, ana ölçüde ve anaç olmak, tabiîdir.

●

Kurtuluş hareketimiz, mistik ve romantik düşünüşleri kafalarından söküp atarak başlamıştır (2). Realiteden doğan ve realiteye doyum veren bu başlangıç, bu rehber fikir, inkılâbımızın seyrinde şaşmıyan bir kılavuzlukla bugüne kadar sürüp gelmiştir. Ayarlı bir millet için lâzım olan kemiyet ve keyfiyeti, ancak plânlaşmakla yaratabileceğimiz kanaati, bizde, bu rehber fikir -

(1) Davamiz: Neşet Halil.

(2) Nutuk: Sh - 276.

den doğmuştur. Zira, hayal ve cazibeden kurtulan kaaflarımız, realist ve binnetice materyalist olmuştur. Çünkü, millet sevgi - miz, bizi realiteyi görmeye ve Türk inkılâbı davasının lâzım olduğu gibi başarılması için, milleti ve millet işlerini de olduğu gibi tetkike sevkediyor.

Türk milletinin bütünlük işleri, istiklâl mücadelesine menşe teşkil eden emperyalizim tezadına göre düşünülmedikçe, realiteyi ele aldığımızı iddia edemeyiz. Her millet işimiz, emperyalizim karşısındaki kurtuluş kavgamızın bir parçasıdır; ona göre ayarlanması, mücadelemizin muvazenesizlikten kurtulması için şarttır.

Bütün maziyi bırakalım; bugün bir devlet hayatının bakası, devamı şartları tamamen iktisadîdir. (1). O halde müstakil bir devlet vererek yaşamak ıstırarında olan her cemiyet gibi, Türk milleti de, kemiyet ve keyifyet nizamında materyalist düşünüşleri, kendi bünyesine, kendi iklim ve coğrafyasına göre, kendi davası için almak, ayarlamak mecburiyetindedir.

Millet işlerini materyalist bir görüş zaviyesinden tetkik etmek meselesini, sağ veya sol telâkkiler meselesi ile karşılaştırmak, ve bu telâkkinin bizi Ankara'dan başka yere götüreceğini vehmetmek, Yeni Türkiye'nin, sağ ve sol tasnifinin zuhur ettiği hayat şartları içinde bulunduğunu kabul etmek demektir. Halbuki Yeni Türkiye, bir sınıf tezadının tasfiyesi mecburiyetinde olan ve sırf bu tasfiye zaruretinden doğan sağ ve sol tasnifi arasında değil, onun -hattâ karşısında olmak şartı ile- tamamen haricindedir. Hem tarihî seyrinden, hem bugün içinde bulunduğu hayattan doğan şartlar, Türk inkılâbına bu hususiyeti vermektedir. Ve Ankara, yarın da bugün olduğu kadar Ankara'dır, Ankara olarak kalacaktır.

Bize göre, bu görüşle tetkik edilmiyen bir cemiyet nizamında, bu suretle ayarlanmıyan bir inkılâp hamlesinde akamet vardır. Türk inkılâbı, çok verimli, pek köklü ve tek manzaralı bir cihan hareketidir. Bu, onun örneklik vasfıdır. Yarınlara olan yürüyüşümüzde, bu örneklik vasfımızın ayarı ile birlikte devam ediyoruz. Onun için parolamızı tesbit ettik:

Ayar ve Plân..

(1) «Siyasi ve iktisadi muzafferiyetler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar iktisadi muzafferiyetlerle tetviç edilemezlerse, payıdar olamazlar.» — Gazi

Avrupa, bize ideal mi, Örnek mi olabilir? (*)

Hakkı Mahir.

Babıâli mütefekkiri ile Beyoğlu züppesinin müşterek bir inanışı vardır: Avrupa'nın üstünlüğü!

«Monşer»siz söze başlamıyan züppe nasıl Avrupa'nın giyim ve kuşanım şekillerini, eğlenme ve flört yapma usullerini tam bir sadakatle taklide özenir ve Türkiyeden dudak bükmeden bahsedemezse «Montesquieu şöyle demşiti, Gutave Lebon böyle buyuruyor» demeden konuşamıyan Babıâli mütefekkiri de Avrupada tutulmıyan fikir cereyanlarına, idare ve iktisat şekillerine ayni istihfafla bakar, ve inkılâpçı bir hareket karşısında yerine göre ya yüzünde merhameti veya dudağında istihzayı manalandırır.

Bunlara göre Avrupa hiç bir tarafından aksamıyan müreffeh bir cemiyettir. Ne kendi içinde gittikçe keskinleşen sınıf cidalleri, ne müstemlekelerin kurtuluş hareket ve gayretleri, ne de medeniyti tanklaştıran canavarca iştiyakları, hiç biri, hiç biri, Avrupanın zulmünü ve zâfını açığa verecek şeyler değillerdir. Avrupa dünyaya refah veriyor, insanlığı medenileştiriyor kanaatindedirler.

Misaller verseniz ve uzaklaar gitmeden ülkemizin hazin maceralarını anlatsanız, müstemleke ve geri milletlerin Avrupadan çektiklerini bir daha tekrarlasanız ve Avrupanın zulmüne işaret etseniz, onlar bir peygamber edasile «her millet lâyık olduğu idareyi bulur» derler. Yine misal verseniz ve bugünkü Avrupanın kendi içindeki tezatlarını, onun çözülüş ve dağılış alâmetlerini ve bundaki müessirleri anlatsanız, *millî kurtuluş* hareketlerinin inkişafına ve Avrupanın bocalayışına işaret etseniz, nafiledir. Yine derin bir âlim tavrile size «bütün bu zahirî karışıklığın altında bir tesanüt, medeniyetin membaı olan tesanüt gizlidir» derler.

(*) Örneği, eyiliği ve kötülüğünden ders alınacak bir ibret nümunesi manasında kullanıyoruz.

Bahsi çevirseniz: bu serbest iktisat bizi fakir düşürüyor, himaye sistemi sınıfları doğuruyor ve memleketi döğüş meydanına çeviriyor, nasıl bir sistem kursak ta bunların önüne geçsek deseniz, o, ya monoklunu düzelterek veya bir cahille konuşma - nın verdiği sıkıntıyı yüzünde canlandırarak «Meşhur Stuart Mill, her millet beynelmilel mübadeleden kâr eder» diyor, diyerek söze başlar ve «milletler medeniyet yolunda bir takım konaklardan muhakkak geçeceklerdir» hükmünde karar kılar.

İşte Avrupa bunlar için idealdir.

Gazetelerin çoğunda bu düşünüşleri görür, kürsülerin çoğundan bu nazariyeleri işitirsiniz. Ve ötede beride rastgeldiğiniz yarım münevverler hep bu iddianın müdafiidirler.

Fırsat düşmüşken bu müphem ve sakat hükümleri bir tahlil edelim: Her millet lâyık olduğu idareyi bulaydı, Saltanatın miskin ve zalim idaresile inkılâbın dinç ve yapıcı idaresinin farkını nasıl izah edebilirdik?

Millet o milletti. Aradaki fark ta beş sene; beş sene içinde mi millet yetişmiştir?

Başka memleketlere de bakalım:

İtalya hürriyete lâyık değil de demokrat bir idare onun başında bir çok seneler nasıl bulunmuştu, ve İtalya hürriyete lâyıksa nasıl oluyor da bugünkü diktatörlüğe tahammül ediyor? İtalya bugünkü halile eskisinden ve demokratik bir Balkan milletinden geri midir?

Daha dün, bir sürü fırkalı Almanyada nasıl oluyor da bugünkü zımnî bir diktatörlük yaşıyor?.

«Lâyıki olduğu idareyi bulmak» formülü bir ilmî hakikat olabilmek için değişmeyi kabul etmemek, inkılâpları hiçe saymak lâzımgelir. Halbuki tarih bunun aksini göstermiyor mu?

«Beynelmilel mübadeleden her millet kâr eder» demek ve bunu iktisadî istiklâlini kurmak istiyen bir millete tavsiye etmek ya kalpazanlığın veya gözübağlılığın misali olur. Bu sisteme bağlanışımızın üzerinden devirler geçti, her sene bir şey kaybetmekten başka ne kazandık?.

Milletlerin medeniyet yolunda her konaklamadan muhakkak geçeceğini söylemek Avrupadan eskiler almak değil midir? Ya-

ni Avrupadan elektrik motörü yerine buhar makinesi, radyo yerine magafon almalıyız demek değil midir?

Halbuki bunları söyliyen mütefekkirin sırtında bugün Londrada giyilen İngiliz kumaşını, züppenin sırtında bu günün bir kaç modasının birden şekilleştiğini görürsünüz!

Hani konaklardan geçecek, bünyemize göre şekil alacaktık!

Bunlar hâlâ Türk inkılâbının hangi tezatların reaksiyonu olduğunu farketmemişlerdir. Bunlar hâlâ anlamamışlardır ki, bu hayatiyetsiz telâkkiler ve şahsiyet kırıcı hükümler emperyalizmin kendini ilimleştirme başkalarını miskinleştirme hezeyanlarıdır. Eğer bu çeşit mütefekkirin sesini tavla şakırtıları arasında avareler kahvesinde işitseydik, züppelerin noktai nazarlarını moda ve sinema konuşmaları bahsında kütle harici yaşıyan salonlarda dinleseydik bu bahse temas bile etmezdik. Fakat o mütefekkir kürsülerde söyliyor, o züppe gazetelerde yazıyor.

İnkılâp en çetin davalarını çözmek ve yapmakla meşgulken mütefekkir bu davanın esaslarını çürük gösterecek, muvaffak olunamıyacağı kanaatini bariz bir şekilde aşılıyacak iddiaları Darülfünun kürsüsünden söylüyor, gazetelerse güzellik kıraliçesini bırakıp gelen giden artistlerin dedikodularını yapıyor.

Hangi memleketteyiz, neler konuşuluyor?!

●

Memleketin hasretini gözlerinde toplayıp Avrupaya bakanlar ne onun eskimiş ve tezatlarını vermiş müesseselerini memlekete sokarlar, ne de tarih içinde tek olan Türk inkılâbını Fransa inkılâbının bir yeniden devamı gibi görür ve gösterirler.

Biz Avrupadan netice alacağız; Bu memleketin yakın ve uzak isteklerine uyacak neticeleri alacağız: Traktör ve dinamo alır gibi.. Aradığımızı orada bulamazsak kendimiz kuracağız. Çünkü dünyada yeni bir nizamın, millî kurtuluş nizamının ilk ve tek mümessiliyiz. *Biz Avrupayı aynen taklit edilecek ideal bir nizam gibi değil, onu bocalatan müessirlerden kaçınmamız için örnek bir nizam gibi telâkki ediyoruz.*

Avrupayı bugünkü çıkmaza düşüren sebepler ve müessirler bir sürüdür. Fakat onların içinde en göze çarpan ikisi sermayedarlık nizamının doğurduğu sınıf tezatları ve demokrasidir.

Sınıf tezatlarını cemiyet içine sokan şey serbest iktisat ve onun inkişafını süratlendiren himaye sistemi olduğuna göre yarı müstemleke milletlerinin kurtuluşuna misal veren Türk inkılâbı yakın bir istikbalde kendi içinde ayni tezatları doğuracak sistemleri hudut harici edecek ve devlet iktisatçılığını kuracaktır.

Avrupa demokrasisinin kendi içinde manası kiliseye dayanan monarşi hukukunun yerine bankaya dayanan aracılar hakimiyetinin teessüsüdür. Bunun müstemleke ve yarı-müstemlekeler için manası ise ıstırap ve sefalet olmuştur.

Türk inkılâbı bir millet oluşun hamlesidir. O, içinde menfaat mücadelelerinin kaynaştığı ve üzerinde birbirine düşman sınıfların çarpıştığı bir döğüş meydanı değil, iş güç sahibi ve tok karınlı bir şenliğin oturduğu ileri teknikli mes'ut bir vatan hazırlıyor. Bu vatanda ne cemiyet kuvvetlerini kendi menfaatine harcıyacak kötü bir aracılığın yeri olacak ve ne de halk sürülerini kendi hevesleri ardından koşturacak partici demagogların zararlı hürriyeti bulunacaktır.

Demiryollarımızda nakil ücretleri.

Mühendis **Nazir.**

Cümhuriyet hükûmeti durmadan, dinlenmeden yurdun üzerine her gün çelik döşüyor. Bunun doğrudan doğruya veya dolayısile yurdumuza ne büyük yararlıkları olduğunu ve olacağını burada anlatmak fazla olur.

Yalnız denilebilir ki: (6000) kilometreyi bulan demiryollarımız, yurdun en zorlu ve en anaç nakil vasıtası olmuştur. Bundan dolayı bilhassa mühim bir parçası devletin elinde işliyen demiryollarının millî iktisada en çok yararlığı dokunan bir düzenle işletilmesini konuşmak zamanı da gelmiştir.

Demiryolların ticarî işletmesi denilen bu mevzuda nakil müddetleri ve nakil şeraiti gibi ehemmiyetli mesail mevcut olmakla beraber bunlar arasında nakil ücreti birinci derecede ehemmiyeti haiz bulunmaktadır.

Millî iktisat bakımından demiryollarına sorulacak sorgu:

Nakil ücretlerini hangi esas üzerine hesap ediyorsunuz? sorgusudur.

Şirketler tarafından işletilen demiryollarımızda nakil ücretlerinin mesnedi bir maldan mümkün olduğu kadar çok para almaktır. Bittabi kazanmak gayesile kurulan şirketler için bundan daha doğru bir tarife prensibi bulunabilir mi? Fakat Devlete ait demiryollarında bu prensibin tatbikının çok ciddi bir suretle tetkika değeri vardır sanırım.

Bu hususta memleketimizin tanınmış bir tarifecisinin verdiği raporda (1) kitaplarla bir olarak «bir nakil yapılması için; tesis sermayesinin vecaibi ile işletmemasrafı yekûnundan o nakle düşen hisse (tam maliyet fiatı) ve hiç olmazsa işletme masrafı hissesi (kısmî maliyet fiatı) ödenmeli - dir» diyor ve buna «demiryolları hizmeti umumiye müesseseleri olmakla beraber amme hizmetine tahsis edilen yollarla mukayese edilemez; çünkü demiryolların nef'i bir kısım halka münhasırdır. Ve umum vatandaşlar tarafından aynî derecede doğrudan doğruya istifade edilemez. Binaenaleyh kıymeti nakliyesi olan her hangi bir malın naklinin bais olduğu tam maliyet fiatını ödemesi esastır. Ve hâtta demiryolları devletin ise bu nakil dolayısile devletin varidatı umumiyesine yardım edecek fazla hasılat da elde edilmelidir» fikrini de ilâve ediyor. Halbuki demiryollar daha yapılmazdan önce geçeceği noktaları tesbit için istikbaldeki ticarî inkişaf ve bilhassa memleketin yüksek menafii düşünülür. Demiryolun genişliği, münhaniler ve meyiller hep bu maksatlara göre tayin edilir. Raylar ve köprülerin hesabı için istikbalde daha ağır makineler geçeceği nazarı itibara alınır. İstimlâk muhakkak çift hat için yapılır. Bütün bu sebeplerledir ki, hakikatte bir demiryolun işe yaradığı mıntaka dahilinde her hangi bir naklin yapılması için elde bulunması iktiza eden tesisatın masrafı, o yolun bu gibi sebeplerle inşasına tahsis edilmiş olan sermayenin ancak yarısı kadardır. Bundan başka işletme masrafının mühim bri kıs-

(1) Demiryollar mecmuasının 78, 79, 80 numaralarında:

mı da, o demiryolu mıntakasında yapılacak ticarî nakliyatın bugün için iltizam etmediği bir takım tesisatın bakım masrafıdır. Binnetice sermaye vecaibi ve işletme masrafı diye tesbit edilmekte olan miktarlardan, bugün yapılan bir naklin hissesine düşen miktarın ödenmesini istemek, bilmem ne dereoe doğru olur?

Bilhassa bu prensibin çürüklüğünü de göstermek de kâfi değildir. Asıl mesele bu prensibin tatbiki sırasında demiryolların memleket nakliyatını temin ve teshil için tesis edilmiş olmasının nakil işinde ikinci plâna bırakılmış olmasıdır.

Halbuki demiryolları yurd içinde nakliyat işini her manasile kolaylaştırmak için kurulmuşlardır. Ve nakliyat işinin kolaylaşması ise ne demir - yol sermayeleri için kâr getirmek gayesine ve ne de amme hizmetinin ifasını üstüne almış olan hükûmetin bütçe muvazenesi hesaplarına bağlanması doğru olamaz. İşletme açık verebilir; yollar, köprüler, müzeler, mektepler gibi demiryolların tamiratına da nihayet hükûmet iştirak eder ve bu da zaruridir. Çünkü Hükûmet demiryollarından vasıtalı, vasıtasız bir çok menafi temin ettiği gibi, memleketin yüksek menafii demiryolun inşa ve işletilmesini büyük külfetlere sokmuştur. Memleketin umumî menafiine hâdim olan bu külfetleri demiryolundan istifade et - mek istiyen bir kısım halka yükletmek revayıhak olur mu? Nitekim yüksek görüşlü Cumhuriyet Hükûmeti, buğday nakli ücretlerinde, memleke - tin yüksek menfaati namına bütün maliyet fiatlarının altına inmek kararını almakla bu düşünceleri bize ilham etmiştir.

Demek oluyor ki: memlekette her fert ve her zerre gibi demiryollarının da, millî iktisadın ahengine, ihtiyacına ve icabına uygun çalışması kâr ve zarar düşüncelerinin bir tarafa bırakılması lâzımdır. Bu da ancak bütün demiryollarımızın Hükûmet elinde bulunmasile kabildir.. Nitekim Cumhuriyet Hükûmeti bunu da büyük bir ehemmiyetle takdir etmiş ve bugüne kadar şirketler elinden 1689 kilometre demiryolu satın almıştır. Demiryol müesseselerinin ticarî mevki ve vazifesini bu suretle tayin ettikten sonra bu prensibin nasıl tatbik edilmesi lâzım geldiğini kolaylıkla düşünebiliriz.

Bu mülâhazalara göre; nakliyatı üçe ayırmak muvafıktır.

1 — Memleket dışından ve içinden mahallî ihtiyaçları temin ve istihsalâtı ve imalâtı tevzi için yapılan nakliyat.

2 — Memleket istihsalât ve imalâtını dışarı pazarlara çıkarmak için yapılan nakliyat veya buna lâzım iptidaî mevat nakliyatı.

3 — Transit nakliyat.

1 — Dahili ihtiyaçları tatmin, istihsalâtı ve imalâtı memleket dahilinde tevzi maksadile yapılan nakliyat için demiryollarda tadil edilmiş bir maliyet fiatı mevzuu bahsolabilir.

2 — İhracat eşyasından alınacak ücret, millî iktisat namına o malın maliyet fiatının tenkisi, esas olduğu için, bu gibi eşyayı icap ederse parasız taşımalıdır. Bu nevi nakliyat için artık demiryolun maliyet fiatı değil memleket eşyasının maliyet fiatı esas olmalıdır.

3 — Transit nakliyat bir rekabet nakliyatıdır. Mümkün olduğu kadar fazla para almak esastır. İcap eden ücret bittabi diğer rakip yolların hususî surette tetkikile taayyün eder.

İnkılâbı bilmek.

Mehmet İlhan.

On yıllık yolculuğumuzda, önümüzdeki uzaklardan ayrılmıyan gözlerimizi bir an arkaya çevirip te geri, müteaffin bir yapıyı tekmeliye, tekmeliye aldığımız hızı görmek insana ne taşırıcı bir gurur veriyor. Eskiyi inkârla işe başlıyan, «eski» den hiç bir şeye kulak asmamakla şahlanan yeni hareketimiz tam manasile katıksız bir inkılâptır. Onda ne bir «idarei maslahat» zihniyeti, ne de bir taklit çeşnisi vardır. İnkılâbımızı millet mikyasında bir sergüzeşt sanan gafiller; onun bu özlü içine eğilip te bakmıyan, bakıp ta aradığını bulamıyanlardır. Yoksa ufacık bir düşünce yordamile onun karşısında cılızlaşmamak imkânsızdır.

Türk inkılâbı cihanda eşi görülmiyen hertaraflı, çeşitli bir inkılâptır. Sene değil ay geçmiyor ki yeni bir hamleyle hızlanmıyalım. İmtidat halinde bir kurtuluş ve kuruluş inkılâbı içindeyiz, istesek te istemesek te, bilsek te bilmesk te akının kolundayız. Bununla beraber şu belli bir hakikattir ki: Cemiyet değişmeleri bilindikleri kadar anlaşılır ve anlaşıldıkları kadar yaşarlar. İnsan topluluklarını muayyen bir gayenin madde hükmüne getirilmesinde - bir disipline bağlıyan veya onları yalpalı hareketlere sürükliyen yine bu bilgi ve bunun eksikliğidir.

Bilgiden inkılâbın her müessesesini şuurlu bir biçimde kavramayı, onun inandırıcı bir mantık çerçevesinde korumayı kastediyoruz. Bilgiyle ilişiksiz deli nabızlı bir heyecan bize belki zarar vermez, fakat faydalı olamaz; görünüşte önüdeki menfî cereyanı durdurur, hakikatte devasız bir ilâç gibi yarayı sinsileştirir. Bu demek değildir ki inkılâbı öğrenirken tortu bir itidal kâfidir; bilâkis inkılâp parça parça kafamıza yerleştikçe kabımıza sığamadığımızı, kendimizden çıkarak ona yükseldiğimizi içimiz taşa taşa duyarız. İşte aradığımız ruh mertebesi budur. Zaten mücerret veya darmadağınık bir heyecanın inkılâba nisbeti bile manasız değil midir?

İnkılâbımızın ilk hedefi: kendi toprağı üstünde talihine hâkim, tekparça bir millet yaratmaktır.

Geçmişten bize, hakir görülmüş, hor bakılmış bir sözdemillet

miras kaldı: Her şeyi iğreti, tekniksiz, hem insan hem tabiat ırgadı olan bu pasif camiaya -bugün anladığımız manada- nasıl millet diyebilirdik?

Kurtuluş ve kuruluş mücadelemiz, bu ihmal edilmiş kudret kaynağını yekpapreleştirmeğe ve ondan siyasetçe, iktisatça, kül - türce bir bütün çıkarmağa dönüktür. Bir millî sanayi tesis endişesi, bir harf ve bir dil inkılâbı - bu gayenin tahakkukunda - isabeti yarın bile zor idrak edilecek -eşsiz birer atılıştır.

İnkılâbımız her tekiyle bütün bir milletin anlayışına, inanışına, yaşayışına uymak iddiasında ve yolundadır. Bu itibarla onu bilen, onda ıstırapları bir, sevgileri tek bir mütecanis millet örneğine varmak en özlediğimiz bir ülküdür.

İnkılâbı bilmek bahasında bugün tatbik edilenlerden başka hatıra şu iki tedbir de gelebilir:

a) Her inkılâp hareketine ait sebepleri, neticeelri, varılmak istenen gayeleri birer broşür halinde elimizin altında bulundurmalı.

Yaptığını anlatmak, yapacağını söylemek inkılâbın en tabiî hakkıdır; kaldı ki bu derli-toplu bilgilerin bize, -davamızı yaymak ve korumak savaşında- birer kılavuz gibi yarıyacaklarından şüphe edilemez. Bundan başka inkılâbın oluşuna denk açık ve erkek bir ifadede hakikate tıpatıp uygun umdelerin billûrlaştığını görmek bize ayrıca bir keyif verir.

b) Her inkılâp davamızı senenin muayyen zamnlarında toplu ve etraflıca gözden geçirmek için ayrı ayrı haftalar tertip etmeli.

Rejimin bütün müretteba tiyle kavrıyacağı böyle bir haftada neler yapılmaz, saflarımızda yeralmayı hiç değilse lüzumsuz gören kaç unsur hassasiyete getirilemez!

İnkılâbı, -uzanış içinde- ele avuca sığar bir hale getirmek için onu zaman zaman hatırlamak faydasız değildir.

Milletimiz feragatli ve ahlâklı bir basamaktan İNKILÂBINI SU GİBİ BİLEN, KÜLTÜRÜ VE TEKNİĞİ MÜKEMMEL BİR ÖRNEK-MİLLET'e yükselmek istidadındadır. Bu arada yolumuzda çotuklaşan her sarsıntı ancak hızımızı kamçılar.

İnkılâp Edebiyatı.

Eflâtun Cem.

Kurtuluş inkılâbımızın getirdiği yeni görüşlerle plânlı bir cemiyet kuruyoruz; bu yeni yapının bazı cepheleri şimdiden yükselmeğe başlamış görünüyor. Halbuki, san'at cephesi, maziden, elişçiliği mevsiminden kalma bir eda ve mana ile yeni cemiyetin bünyesinde eski bir yama gibi duruyor. Bu, böyle ne olacak? Yeni hayatın yeni edebiyatı daha ne zaman doğacak?.
Yeni bir zevk arayanlar, böyle konuşuyor..

●

Vakıa, (923) denberi kart ve körpe kalemler, yeni bir san'at şekline can vermek için çarpışıyor. Biz, ruhların bu ihtilâlini ümitli bir yürekle karşıladık. Çünkü (908) hareketinden sonra da böyle olmuştu: Edebiyatı cedide, Fecri ati, Nayiler, Yeni lisancılar birbirile yine böyle çarpışmış; neticede, ortaya «Millî cereyan edebiyatı» çıkmıştı. Bu defa da, iştiyakı duyulan edebiyatın bugünkü mektepler arasındaki vuruşmadan doğacağını umduk ve bekledik. Fakat, on yılın sükûtunu, sükûtun şiirini inciten şu kuru gürültüden, beklenilen (Millet edebiyatı) doğmadı, doğmayor; hâlâ, her bucaktan yorgun, ezik bir ses geliyor.

●

Dünkü vadilere usta ve çırak olanlar, bağlandıkları mektep ve mesleklerin ömrü tükendiğini, eser ve şahsiyetlerinin tarihe döküldüğünü bilselerdi, ya evvelce verdiklerinin talihine razı olarak sükûttan teselli arayacaklardı; yahut, ruhları kuvvetli ise, çürüyen san'at itiyatlarından sıyrılacak; yeni bir estetik adam kıyaeftile cemiyete tekrar doğacaklardı. Halbuki yüreklerinde taze bir ideal heyecanı dolaşmadığı için yeni bir san'atkâr iradesi kullanamıyorlar; bununla beraber, eski ağızla konuşmak merakından da kendilerini kurtaramıyorlar.

●

Kart kalemlerin şu uzayıp giden muvazenesizliği, körpe kalemlere yollarını kaybettiriyor. Çünkü, yarının ümitleri, edebî mektep ve meslekleri birbirinden ayıran keskin köşeleri seçemedik-

leri için akıntıya, suya tâbi oluyor; içi havacıva ile yani ümmet ruhiyatı ve frenk fikriyatile şişirilmiş yazıların dış cilâsile gözleri kamaşarak yaşanılan hayatı ve asıl realiteyi görmiyorlar; bu yüzden tomurcuk imzaların matbuatı saran bücür kitapların her yaprağı dünkülerden birinin edasını ve hele mutlaka bir gönül ezasını taşıyor. Genç kabiliyetler hangi örneklere ve telâkkilere göre bir şahsiyet yapacaklarını bilemiyorlar.

●

Vakıa, şu anarşik san'at tezahürleri arasında yeni görüş ve duyuşlarla yeni bir edebiyat kımıldanıyor: Şe'niyetlerden doğan, cemiyete şuur olan bir inkılâpçı edebiyat! Ama ferdî pisikolojilerin yavelerile kokuşan edebiyatın kalabalığı, içtimaî duygularla yanan bu öz san'atın yığınlara kadar yayılıp yerleşmesine fırsat vermiyor; bir «Yaban», bir «Roman» çıkıyor; okunacağı gibi okunmuyor.. Bugünkü tekniği ruhlandırmak için bir (Tez) atılıyor; özlü bir tenkitle karşılanmıyor. Böylece, milletin benliğinden kopup gelen yeni san'at cereyanı, bir karanlık çağlıyan halinde kaybolup gidiyor.

●

Tezatsız bir içtimaî bünye yaratmak davasını taşıyan büyük inkılâbımız, şüphe yok ki, edebiyatımızı da anarşiye sürükliyen tezatlardan koruyacaktır. Tezatların tasifyesi için disiplin, p - lânlı murakabe ister. Binaenaleyh, şu istihale kirizi karşısında duygu işine de devlet teşkilâtının elatmasını, başıboş edebiyatın iyi bir nizam altına alınmasını düşünüyoruz. Esasen edebiyat, bazılarının uydurdukları gibi sadece bir ilham matası değil, bir kültür meselesidir. Bilhassa iktisat gibi ve ondan doğan bir cemiyet hâdisesi, bir inkılâp unsurudur. O halde bunu cemiyetin yürüyüşüne göre ayar etmek, buna inkılâbın ideolojisine uygun veçheler vermek lâzımdır. Çünkü, inkılâp işleri, inkılâpçı hamlelerle derinleşip genişler.

●

Dileğimiz:

1 — San'at kafası: Yeni bir edebiyat yaratmak için bir san'at kafası lâzım! Bu, Darülfünun olamaz; buraya edebiyatımızın yalnız mazisi girmiştir. Hali ve istikbali cezrî ıslâhattan sonra girebilse, ne mutlu!. O halde bu ışıklı kafa, ancak, yakında ka-

vuşacağımız (İnkılâp veya Maarif akademisi) olacaktır. İnkı - lâbımızın getirdiği (Cihanı anlayış tarzı)na uygun ileri teknik ve estetikle düşünebilen bu merkez, edebî hareketlere hakim, hedefli inkişaflara nâzım olacaktır.

2 — San'at mecmuası: Edebiyatı cedide, ayni hayat ve edebi - yat telâkkilerile yaşıyan bir avuç san'atkârın heyecanlı çalış - masından doğmuştur. Özlediğimiz millet edebiyatı için de, hâ- diseleri yeni ve muayyen görüşlerle karşılayan böyle bir mec - muaya ihtiyacımız var. Akademinin çizeceği esaslar dahilinde, edebiyatın teknik ve estetiğini konuşan; şiir, hikâye gibi san'at eserlerini yayan; cihan edebiyatının ölmezlerinden ve özlüle - rinden nümuneler, halk edebiyatının canlı, duygulu parçaların- dan örnekler veren dört kanatlı, ama tek gayeli bir mecmua..

Azlık fakat şuurlu bir kadro ile yayma ve yaratma işine başlı- yan bu san'at mecmuası; verdiği örneklere ve estetik ölçülere göre yetişmiş, ayar edilmiş kalemlerle az zamanda zenginle - şip büyüyecek ve bir gün köpüklü şahlanışlarla inkılâbın yalın edebiyatı doğacaktır.

3 — Neşriyat: Bize bu edebiyatı getirecek nesil, güneşli eser- lerin zevki, harareti içinde yetişecektir. Akademinin şuurlu mura- kabesi altında bol ışıklı neşriyatile zamanı kısaltabiliriz. Do - ğan edebiyatımıza, halk edebiyatımıza ve cihan edebiyatına a- it antolojiler hazırlamak; büyük san'atkârlara ve şaheserle- re dair broşürler neşretmek, talihsizlikten çürüyen değerli san- 'at eserlerini korumak lâzım. Bilhassa, her yılın en üstün eseri ve edebî hâdisesi sayılan kitapları maddî mükâfatlarla karşıla- malıyız. Çünkü bu müstesna eserler, hayatın yalçın realitesile içli san'atkâr yüreğinin kanlı çarpışmasından doğar. Verilecek para, san'atkârın kanını ödemez ama, öteki kabiliyetlerin kal- bine kuvvet olur; böylece, bütünün ruhuna zevk ve serinlik ve- recek ana eserler çoğalır.

4 — Halkevleri: Mektep dışındaki kabiliyetleri yetiştirmek için de Halkevlerinin dil ve edebiyat şubeleri akademinin direktif- lerile işlemelidir. Gençliğin fikir cihazını disiplinli neşriyata a- çık bulundurmak, ruhî temayüllerini millet edebiyatına doğru istikametlendirmek icap eder. Kim bilir, yolunu beklediğimiz san'atkâr, belki de bunların arasından çıkacaktır.

Dede Korkut Kitabından Birkaç Hikâyeyi Alıyoruz.

Eski Türk Hikâyelerinden Dil ve Edebiyat için ne güzel şeyler çıkabilir?

İbrahim Necmi.

Türk dilinin güzelliğini, zenginliğini, inceliğini göstermek için en iyi örnekleri eski Türkçe kitaplarda bulabiliriz. Bunların en parlakları Arap ve Acem dillerinin daha Türkçeye hiç girmediği zamanlardan kalanlarıdır elbette. Yalnız, bunlar -yazık ki- çok azdır. Elde aşağı, yukarı tam bir metin halinde yalnız Orhon çayı kenarında bulunan üç kitabe vardır: Gültekin, Bilge Han ve Tunyukuk kitabeleri. Yenisey (yeniçay) kitabesi çok karışık ve eksiktir. Turfan'da bulunan yazılar henüz belirli bir iz göstermedi. Şurada, burada elde edilen birkaç yazı da şimdilik iyice araştırılamamış bir halde duruyor.

Sümer ve Eti eserelrinin ortaya konması, bu Türk dil ve edebiyat hazinesine yeni bir zenginlik verecektir. Sümer'lerden kalma Gılgamış hikâyesini gösterir bir tabletin kûmen olsun tanılması, geriye doğru gidildikçe Türk dilinin, Türk edebiyatının, Türk duyğusunun en canlı, en millî parçalarına rasgeleceğimizi bize gösteriyor [1].

«Kadro» nun dil köşesinde eski Türk eserlerinden örnekler bulundurmayı düşündük. İlk adım olarak «Dede Korkut» kitabından birkaç hikâyeyi koyacağız. Bu hikâyaler, Türklerin müslümanlığa girişinden sonraki bir zamanda yazılmıştır. Yazılışına bakılırsa bunlar Ozan ağzından top lanmışa benzer. İçinde «Hanım hey» gibi hitaplar, sonunda hikâye kendisine söylenen zata dualar vardır.

Hikâyeler Anadolu şarkında ve Kafkasyada yerleşen Oğuz Türkleri arasındaki kahramanlık mankıbelerine dairdir. Bunların kavgaları gürcü hükümdarları ve Trabzon Tekfurları iledir. Bunun için savaşladra dinî bir mahiyet kendini gösterir. Hikâyelerden anlaşıldığına göre o zaman oralarda yerleşen Oğaz Türkleri «İçoğuz» ve «Taşoğuz» [2] diye iki kısımdır. Her ikisinin Bayendir Han isminde bir hükümdarı vardır. Bu hükümdarın kızı uzun böylu, ince belli Burle hatun, Oğuzların en büyük kahramanı olan Salur Kozan'a varmıştır. Hi-

[1] Bu Gılgamış hikâyesi için Hakimiyeti Milliye de evvelce bir yazımız çıkmıştı.

[2] «Taş» şimdiki «dış» sözünün eski şeklidir. İkisi arasında bir de «Tış» şekli vardır.

kâyelerin bir çoğunda bunların atları geçer.

Bu isimler, bahsedilen Oğuzların Bayendir kabilesinden olduğunu belli etmektedir. Anadolu'da Selçuk İmparatorluğu devrinde şark Anadolusu ile Azerbaycan taraflarında böyle birçok Türk kabilelerinin birer hükûmet kurdukları malûmdur. İşte Dede Korkut bu devir içinde yetişmiş bir Ozandır.

O zamanki inanışa göre evliyalığı vardır. Duasını tanrı her zaman kabul eder.

Dede Korkut kitabı Kilis'li muallim Rıfat Bey tarafından kopyası çekilerek 1332 (1916) yılında Devlet matbaasında basılmıştır. Bu kitaptan ilk örnek Deli Dumrul hikâyesini aşağıya naklediyoruz:

Deli Dumrul Böyü

Hanım hey, meğer, Hanım, Oğuzda, Duha [3] koca oğlu Deli Dumrul derlerdi, bir er vardı; bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçenden otuz akçe alırdı, geçmiyenden döğe döğe kırk akçe alırdı.

Bunu niçin böyle ederdi? Anın için ki «Menden deli, [4] menden güçlü er var mıdır ki çıka, menimle savaşa» dirdi; «Menim erliğim, bahadırlığım, celâsunluğum, yeğitliğim Rıma, Şama gide, çulana» derdi.

Meğer bir gün köprüsünün yamacında bir bölük oba konmuş idi. Ol obada bir yahşi hup yiğit sayru [5] düşmüş idi. Allah emriyle ol yiğit öldü.

Kimi «Oğul» deyu, kimi «Kartaş» deyu ağladı. Ol yiğit üzerine muhkem kara şiven oldu.

Nigâhından [6] Deli Dumrul çaparyetti. [7] Eyder: [8]

— Mere kuvatlar, ne ağlarsız? Menim köprüm yanında bu kavga nedir? Niye şiven edersiz? dedi.

Eyttiler:

— Hanım, bir yahşi yiğidimiz öldü. Ona ağlarız, dediler.

Deli Dumrul eyder:

— Mere, yiğidinizi kim öldürdü?

Eyttiler:

---

[3] Bu Duha, yahut Doha adının kaynağı anlaşılamamıştır.

[4] Buradaki «deli» bayağı çılgın değil, gözünü budaktan sakınmaz, kabadayı delikanlı yerindedir.

[5] Sayru - sayrı hasta demektir.

[6] Acemce «nâgihan» yani «apansızın» sözü oralarda türkçeleştirilerek «nagihani» yerine «nigâhından» kılığına sokulmuş.

[7] «Çaparyetmek» birdenbire yetişmek yerinde bu hikâyelerde çok geçer.

[8] Eski «ayıtmak» sonradan hafifletilerek «ayıtmek» olmuştur ki ikisi de «demek, söylemek» manasınadır. Bundan «eyder» ve «ider», «der, söyler» manasına eski kitaplarda her zaman raslanılan sözdür.

— Vallah, Bey yiğit, Allahu Taalâdan buyruk oldu. Al kanatlı Azrail ol yiğidin canın aldı.

Deli Dumrul eyder:

— Mere Azrail dediğiniz ne kişidir kim ademin canın alır? Ya kadir Allah, birliğin, varlığın hakkıyçün Azraili menim gözüme göstergil. [9] Savaşayım, çekişeyim, derişeyim, yahşi yiğidin canın kurtarayım. Bir daha yahşi yiğidin canın almıya! dedi.

Kayıttı, [10] döndü. Doli Dumrul evine geldi.

Hak taalâya Dumrul'un sözü hoş gelmedi:

— Bak bak, mere deli kuvat, menim birliğim bilmez, birliğime şükür kılmaz, menim ulu dergâhımda gezmenlik [11] eyliye, dedi.

Azraile buyuruk eyledi kim:

— Ya Azrail, var, ol deli kuvatın gözüne görüngil, benzini sarartgıl, canını hırlatgıl, algıl! dedi.

Deli Dumrul kırk yiğitlen yiyip içip otururken nigâhından Azrail çıkageldi. Azraili ne çavuş gördü, ne kapıcı.

Deli Dumrul'un görür gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu, dünya âlem Deli Dumrul'un gözüne karangu oldu.

Çağırıp Deli Dumrul söyler. Görelim Hanım ne söyler. Eyder:

Can, sen ne heybetli kocasın:
Kapıcılar seni görmedi,
Çavuşlar seni duymadı;
Menim görür gözlerim görmez oldu,
Menim tutar ellerim tutmaz odu;
Diterdi menim canım coşageldi;
Altın eyağım elümden yere düştü;
Ağzım içi buz gibi oldu;
Söküklerim tuz gibi oldu!
Mere sakalcığı ağaca koca!
Gözceğizi çonge koca!
Mere ne heybetli kocasın, digil mana?
Kadam belâm tukunur bugün sana! [12]

Dedi.

---

[9] Emir sıygalarının sonuna gelen bu «gil-gıl» eki emri kuvvetlendirme işine yarar.

[10] «Kayıtmak» rücat etmek, geri dönmektir.

[11] Bu «gezemenlik» sözü günümüzün «gevezelik» sözüne benziyor. Kaynağı belli değildir.

[12] Bu parçanın en başındaki «can» sözü metinde «çan» kılığındadır. Bir nida olduğu anlaşılıyor. Fakat tam kaynağı bilinmiyor. «Cuşa geldi» sözünün -Türkçe olarak- «coşageldi» olması melhuzdur. «Eyağ» içki kadehi manasına acemcedir. «Sökük» eski türkçede «kemik» demektir. Göz için kullandığı «çönge» veya «cönge» sıfatı şehlâlık anlatıyor. «Keza» sözü de o zaman şivesiyle «kada» olmuştur.

Böyle diygeç [13] Azrailin acığı tuttu. Eyder:

Mere deli kuvat!
Gözüm çonge iddüğün ne beğenmezsin?
Gözü gökçek kızlarun, gelinlerün
Canın çoğ almışım!
Sakalım ağarduğun ne beğenmezsin?
Ağ sakallu, kara sakallu yiğitlerin
Canın çoğ almışım! [14]

— Sakalum ağarduğunun manası budur, dedi, Mere deli kuvat, öğünürdün; derdin: «Al kanatlı Azrail menim elime girse öldüreydim, yahşi yiğidin canın anın elinden kurtaraydım» derdin. İmdi, mere deli, geldim ki senin canın alam, verir misin, yohsa menimle cenk eder misin? dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Mere al kanatlı Azrail sen misin dedi.

— Evet, menim, dedi.

— Bu yahşi yiğitlerin canın sen mi alursun? dedi.

— Evte, men alurum, dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Kapıcılar, kapıyı kapan, dedi. Mere Azrail, men seni kik [15] yerde isterdim, dar yerde eyi elime girdin ola mı? dedi. Men seni öldüreyim, yahşi yiğidin canın kurtarayım, dedi.

Kara kılıcın sıyırdı, eline aldı. Azraili çalmağa hamle kıldı.

Azrail bir güvercin oldu. Pencereden uçtu, gitti. Ademiler evreni [16] Deli Dumrul elin eline çaldı, kaskas güldü, eyder:

— Yiğitlerim, Azrailin gözünü ğyle korhuttum ki kik kapıyı koydu, dar bacadan kaçtı. Çünkü menim elimden güvercin gibi kuş oldu, uçtu. Mere hak, onu kormıyım doğana aldırmayınca dedi.

Durdu, atına bindi. Doğanın eline aldı, ardına düştü. Bir iki güvercin öldürdü, döndü, evine geliyürürken Azrail atının gözüne göründü. At ürktü. Deli Dumrulu götürdü, yere vurdu. Kara başı bunaldı, bunlu kaldı. Ağ göğsünün üzerine Azrail basıp kondu. Biyak [17] mırlardı, şimdi hırlamağa başladı.

Eyder:

Mere Azrail, aman!
Tanrının birliğine yoktur güman!
Men seni böyle bilmez idim,

---

[13] «Diygeç» dediği zaman, diyince yerinde o zamanın bir şivesidir ki sonraları Osmanlı lehçesinde «diyicek» kılığını almıştır.

[14] «Gökçek» güzel demektir.

[15] «Kik» geniş manasınadır.

[16] «Evren» kahraamn yerindedir.

[17] «Biyak», yahut «bıya» önceden, eskiden makamındadır.

Uğurlayın [18] can alduğun duymaz idim.
Dükmesi [19] büyük bizim dağlarımız olur,
Ol dağlarımızda bağlarımız olur;
Ol bağların kara salkımları üzüm olur;
Ol üzümü sıkarlar, al şarabı olur;
Ol şaraptan içen üserük olur.
Şaraplar iştim, duymadım;
Ne söyledim, bilmedim.
Beylikten usanmadım.
Yiğitliğe doymadım.
Canım alma, Azrail, medet!

Dedi.

Azrail eyder:

— Mere deli kuvat, mana ne yalvarırsın? Allahü Taalâya yalvar! Menim de elimde ne var? Ben dahi bir yumuş [20] oğlanıyım! dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Ya pes can veren, can alan Allahü Taalâ mıdır?

— Beli, oldur! dedi.

Döndü Azraile:

— Ya pes sen ne eylemeklü kadasın? Sen aradan çekil. Men Allahü Taalâ ile haberleşeyim! dedi.

Deli Dumrul burada söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? eyder:

Yücelerden yücesin!
Kimse bilmez nicesin!
Gürklü Tanrı!
Nice cahiller seni gökte arar, yerde ister;
Sen hot müminler gönlündesin!
Daim duran cebbar Tanrı!
Baki kalan settar Tanrı!
Menim canımı alur isen sen algıl!
Azraile almağa komağil! [21]

Dedi.

---

[18] «Uğurlamak», çalmaktır. «Uğurlayın» hırsızcasına, çalarak, belli etmeden yerine kullanılmış.

[19] Bu «dökme» veya «dükme» nin kaynağı belli değildir.

[20] «Yumuş» vazife manasınadır. Azrail kendinin de bir vazife adamı olduğunu anlatmak istiyor.

[21] Bu şiirin ilk iki mısraı tanrı inanının ne canlı bir anlatışı! «Gürklü» sevgili manasına, bu hikâyelerde çok geçer. Tanrıyı tavsif eden sözlerde islâmi tesirin izleri belli.

Allahü Taalâya Deli Dumrulun burada sözü hoş geldi. Azraile nida eyledi kim:

— Çün deli kuvat menim birliğim bildi, birliğime şükür kıldı, ya Azrail, Deli Dumrul canı yerine can bulsun, anın canı azat olsun! dedi.

Azrail eyder:

— Mere Deli Dumrul, Allahü Taalânın emri böyle oldu kim Deli Dumrul canı yerine can bulsun, anın canı azat olsun! dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Men nice can bulayım? Meğer bir koca babam, bir karı anam var [22], gel gidelim, ikisinden biri bolay ki [23] canın vere, alğıl, menim canımı koğıl. dedi.

Deli Dumrul sürdü, babası yanına geldi. Babasının elin öpüp söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? eyder:

— Ağ sakallı, aziz izzetlü, canım baba, bilir misin, neler oldu? Küfür söz söyledim. Hak Taalâya hoş gelmedi. Gök üzerinde al kanatlı Azraile emr eyledi. Uçup geldi. Ağçe menim [24] göğsümü basıp kondu; hırıldatıp tatlı canım alır oldu. Baba, senden can dilerim verir misin? Yohsa «Oğul Deli Dumrul» deyu ağlar mısın? dedi.

Babası eyder:

— Oğul, oğul, ey oğul, canım paresi oğul, doğduğunda dokuz buğra [25] öldürdüğüm aslan oğul, denlügü altın ban evimin kabzası oğul, kaza benzar kızımın, gelinimli çiçeği oğul! Karşı yatan kara dağım gerekse, söyle gelsin, Azrailin yaylası olsun; soğuk soğuk pınarlarım gerekse ona içet olsun, tavla tavla şahpaz atlarım gerekse ona binet olsun; katar katar develerim gerekse ona yüklet olsun; ağayılda ağça koyunum gerekse kara mudbak altında onun şöleni olsun; altın gümüş pul gerekse ona harçlık olsun; dünya şirin, can aziz; canımı kıyabilmen, bellü bilgil! Senden aziz, senden sevgülü anandır; oğul, anana var! dedi. [26]

Deli Dumrul babasından yüz bulmayıp sürdü anasına geldi, eyder:

— Ana, bilir misin neler oldu? Gök yüzünden al kanatlu Azrail uçup geldi, Ağça menim göğsümü basıp kondu, hırıldatıp canım alur oldu. Babamdan can diledim, vermedi. Senden can dilerim, Ana, canın mana verir misin? Yohsa «Oğul Deli Dumrul» deyu ağlar mısın? Acı tırnak ağ yüzüne çalar mısın? Kargu gibi kara saçın yolar mısın ana? dedi.

---

[22] «Karı» o zaman şivesinde ihtiyar demektir.

[23] «Bolay ki» «işallah, ola ki, belki» yerinde bir temenni sözüdür. «Olmak» fiilinin eskiden «bolmak» olduğu malûmdur.

[24] Ben demek olan «men» sözünün başına bir sıfat getirerek «Ağça men» deyiş o zamanın -dikkate değer- bir şivesini gösteriyor.

[25] «Boğra» yahut «buğra» devedir.

[26] Bu cevabın baş tarafındaki «oğul» tekerrürlü hitaplar, çok şairanedir. «İçet, binet, yüklet» sözleri âlet, vasıta, mekân manalarını anlatır eski bir ek gösteriyor.

Anası burada söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? Anası eyder:

Oğul, oğul, ey oğul!
Dokuz ay dar karnımda götürdüğüm oğul!
Dolma [27] beşiklerde biledüğüm [28] oğul!
On ay diyende dünya yüzüne getürdüğüm oğul!
Dolap dolap ağ südümü emzirdiğim oğul!
Ağçe burçlu hisarlarda tutulaydın oğul!
Sası [29] dinli kâfir elinde tutsak olaydın, oğul!
Altın akça gücüne salubeni seni kurtaraydım, oğul!
Yaman yere varmışsın, varabilmen!
Dünya şirin, can aziz, canımı kıyabilmen!
Belü bilgil!

Dedi: Anası dahi canın vermedi. Böyle diyeç Azrail geldi. Deli Dumrul'un canın almağa. Deli Dumrul eyder:

Mere Azrail aman
Tanrının birliğine yoktur güman

Azrail eyder:

— Mere deli kuvat, dahi ne aman dilersin? Ak sakallı baban yanına vardın; can vermedi. Ağ bürcüklü anan yanına vardın can vermedi. Dahi kim verse gerek? dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Hasretim vardır. Buluşayım! dedi.

Azrail eyder:

— Mere deli, hasretin kimdir?

Eyder:

— Yat kızı halâlim var. Ondan menim iki oğlancığım var. Emanetim var, ısmarlarım onlara. Ondan sonra menim canım alasın! dedi.

Sürdü, helâlı yanına geldi. Eyder:

— Bilir misin, neler oldu? Gök yüzünden al kanatlı Azrail uçup geldi. Ağça menim göğsümü basıp kondu. Tatlı menim canım alur oldu. Babama vardım, can vermedi. Anama vardım, can vermedi. Dünya şirin, can tatlı dediler. İmdi,

Yüksek kara dağlarım
Sana yaylak olsun.
Sovuk sovuk sularım
Sana içet olsun.

---

[27] «Dolma beşik» o zamanın âdetinde en değerli beşik cinsi olsa gerek!

[28] «Bilemek» çocuğu sarıp sarmalamaktır. Muallim Kilisli Rifat Bey buna da belirsizlik işareti koymuş ise de, kadınlar arasında hâlâ bugün bile bu söz kullanılır.

[29] «Sası din» fena din, kötü inan manasınadır.

Tavla tavla şahpaz atlarım
Sana binet olsun.
Denlüğü altın ban evim
Sana gölge olsun.
Katar katar develerim
Sana yüklet olsun.
Ağayılda ağçe koyunum
Sana şölen olsun.
Gözün kimi tutarsa,
Gönlün kmi severse,
Sen ona vargıl;
İki oğlancağızı öksüz komagıl! [30]

Dedi.

Avrat burada söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? eyder:

Ne dersin, ne söylersin?
Gözüm açup gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Koç yiğidim, şah yiğidim!
Tatlı damağ verip sürüştüğüm,
Bir yastıkta baş koyup emiştiğim!
Karşı yatan kara dağları
Senden sonra men neylerim?
Yaylar olsam menim kürüm olsun!
Sovuk sovuk suların
İçer olsam menim kanım olsun!
Altın akçan harcayır olsam
Menim kefenim olsun!
Tavla tavla şahpaz atın
Biner olsam menim tabutum olsun!
Senden sonra bir yiğidi
Sevip varsam bile yatsam,
İlle yılan olup meni soksun!
Senin ol muhannet anan, baban
Bir canda ne var ki sana kıyammışlar?

---

[30] Bu şiirin inceliğine bakınız: Deli Dumrul nesi var, nesi yoksa karısına mal ediyor. Kendisi öldükten sonra da yalnız kalmasını istemiyor. Çocukları öksüz kalmamak üzere sevdiğine, istediğine varmak iznini veriyor. Kadını bir mal gibi benimsiyen saray zihniyetinin iz bıraktığı masallarda, hikâyelerde kendinden sonra kadınını kimselere vermek istemiyen vahşi temellük davasından hiç eser yok!

Arş tanığ olsun, kürsü tanığ olsun,
Yir tanığ olsun, gök tanığ olsun,
Kadir Tanrı tanığ olsun:
Menim canım senin canına kurban olsun! [31]

Dedi. Razı oldu.

Azrail hatunun canın almağa geldi.

Ademiler evreni yoldaşına kıyamadı. Allahü Taalâya burada yalvarmış. Görelim, nice yalvarmış? eyder:

Yücelerden yücesin!
Kimse bilmez nicesin?
Gürklü Tanrı!
Çok cahiller seni
Gökte arar, yerde ister!
Sen hot müminlerin gönlündesin!
Daim duran cebbar Tanrı!
Ulu yollar üzerine imaretler yapayım senin için!
Aç görürsem doyurayım senin için!
Yalıncak görürsem donadayım senin için! [32]
Alursan ikimizin canın bile algıl!
Korsan ikimizin canın bile kogul!
Keremi çok kadir Tanrı!

Dedi.

Hak Taalâya Deli Dumrul'un sözü hoş geldi. Azraile emreyledi:

— Deli Dumrul'un atasının, anasının canın al! Ol iki halâle yüz kırk yıl ömür verdim! dedi.

Azrail dahi babasının, anasının dahi canın aldı.

Deli Dumrul yüz kırk yıl dahi yoldaşiyle yaş yaşadı.

Dedem Korkut geliben böy böyledi, söy söyledi.

— Bu böy Deli Dumrul'un olsun, menden sonra alp ozanlar söylesin; Alnı açık, cömert erenler dinlesin.

Dedi.

Yum [33] vereyin, Hanım:

---

[31] Kadının bu cevabı şiirlikte Deli Dumrul'un yukarıki hitabından da üstün! Kocayı öyle candan, öyle içten, öyle de gerçek duygu ile anlatıyor ki saray şiirlerinde benzerine raslıyamayız! «Yaylar olsam» orada yayla yapsam, yazlar geçirsem demektir; Kûr, mezar manasınadır. «Harcayır» şimdi harcar dediğimiz sözdür. Sonda Arş'ı, Kürsü'yü, yeri, göğü, Tanrıyı şahit (tanık) tutan parçanın ise benzeri bulunmaz!

[32] Yalıncak, çıplak demektir. «Yalın ayak» sözünde hâlâ bugün de izi var.

[33] Yum vermek, iyi haberler vermek, talih, baht açıklığı dilemek, dua etmek demektir.

Yerli kara dağların yıkılmasın! Gölgelice kaba ağacın kesilmesin! Kamın akan gürklü suyun kurumasın! Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Ağ alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Yağıştırsın, dürüştürsün, günahınızı adı gürklü Muhammede bağışlasın!

Deli Dumrulu Hikâyesi Ve Eski Türk Hikâyeciliği.

Yukarıya olduğu gibi aldığımız, yalnız bazı yerlerini numaralar altında anlattığımız şu hikâyeyi dikkatle okuyunuz: Burada eski Türk hikâyeciliğinin, eski Türk hikâye anlatış dilinin izleri ne güzel kendisini gösteriyor!

Dede Korkut hikâyeleri içinde en az Dastanî olanı budur. Burada, eski Türkün aile anlayışı saklı. Hem hiç bir saray mankıbesinde karı, koca bağı, karı, koca sadakati, karı, kocanın birbirine karşı fedakârlığı böyle yükseltilmiş değildir. Ananın, babanın şefkati her zaman karı ile kocanın bağından ileri tutulmuştur. Halbuki Deli Dumrul hikâyesi, bize yepyeni bir ufuk açıyor. Burada kadının kocası uğruna canını bile verdiği, ananın ,babanın üstüne çıktığı görülüyor.

Deli Dumrul'a babasının, anasının verdikleri cevaplara bakınız! Görülüyor ki yeryüzüne Aslan gibi evlât getiren, onun kahramanlığını görmüş, torunlara erişmiş ihtiyarlar, kendi çocukları uğruna bile «Şirin dünya» ya, «Tatlı can» a kıyamıyorlar.

Bu görüş, yeni, orijinal bir görüştür. Oğuzlar arasında evliliğe, karı koca sevgisine verilen yüksek değeri gösterir.

Deli Dumrulun Azraille mücadeleleri de o zaman Türkler arasında dine ait bilgisizliklerin ne kadar hoş görüldüğünü gösterir. Hikâyenin kahramanı «Âdemîler evreni» Deli Dumrul, Azrailin ne olduğunu bile bilmiyor. Fakat hikâyede bu o kadar cana yakın bir bilgisizlik olarak tarif olunuyor ki, bundan dolayi Deli Dumrulu küçük görmiyoruz.

Görülüyor ki Türk halk hikâyelerinden kalan yadigârların içine girdikçe, Türk karakteri üzerine saray mankıbelerinin döktüğü kara gölge kalkarak, gerçek halk karakteri kendini gösterecek!.

YABAN

Şevket Süreyya.

— Millî roman nedir?

İsmi millî olan mı? Hayır! Mevzuu millî olan mı? Hayır! Tekniği millî olan mı? Hayır! Millî roman; içtimaî örgüsü (nesci) millî olan romandır.

— İçtimaî örgü nedir?

İçtimaî örgü bir millet bünyesinde aslı olan, yani san'atkâr ruhunun sübjektif ve müstaar bir mahsulü olmıyan bir veya bir kaç içtimaî karakterin bir romana temel oluşudur. Öyle bir temel ki, mevzu, teknik, dava ve isim, ancak onun üstünde yükselecektir.

Bir millî romanda içtimaî örgü, san'atkârın kendi mahsulü değildir. San'atkârın, san'atkârlık dehası ancak mevzu, teknik, dava ve isim üstünde işliyebilir ve onun san'at mülkiyeti, ancak bunların üstünde caridir. İçtimaî örgüye gelince, san'atkâr, eğer bir millî eser yaratacak mikyasta bir san'atkâr ise, onu sadece sezer ve alır.

İsmi, mevzuu ve davası millî olduğu halde içtimaî örgüsü millî olmıyan, milletin asli karakterlerinden bir veya bir kaçını aksettirmeyen romanlar vardır ki, bunları ruhen yadırgarız. Bu eserler milletçe ve hattâ dünyaca tanınmış bir üstat elinin mahsulü olabilir. Onlar belki bir (fantazya) dır, fakat bir millî roman değildir.

Yine eserler vardır ki, isimleri, mevzuları ve davaları tamamile birbirinin zıddıdır. Fakat milletin umumi ve hâkim kanaati bunları millet zekâsının müşterek malı diye benimser.

Tolstoi'nin (Bâsü bâdelmevt) i ile Maksim Gorki'nin (Ana) sı, öyle iki eserdir ki, bu iki eserde şahıslar, mevzular ve davalar baştan aşağı birbirinden ayrıdır. Fakat bu iki eserde aslı olan, müşterek olan bir içtimaî örgü vardır ki bu örgü; biri bir sokak çocuğunun diğeri bir asilzadenin elinden çıkan, biri bir ihtilâlî, diğeri liberal bir ümanizmi müdafaa eden bu iki eseri Rus millî edebiyatının müşterek hazinesi haline getirmiştir. Bu içtimaî örgü, harpten evvelki Rus cemiyetinin öz olan, orijinal olan ve bu eserlerde akseden karakteridir. Bu eserlerdeki şahıslar, vak'alar ve mevzular hattâ, o eserlerin isimleri bile değiştirilmeden bir başka millî sahneye, bir başka toprağa naklolunabilir. Fakat bunların içtimaî örgüsü hiç bir zaman naklolunamaz. Çünkü bu örgünün de değiştirildiği gün eser millî olmaktan hakikaten çıkar. Meselâ: Almanyada dünyanın en büyük amele kütlesi vardır ama, Maksim Gorki'nin (Ana) sındaki (Pavel vlasof) ancak bir rus amelesidir. Bu Pavel Vlasof'un ismini, Hans Müller veya Stiller ya-

pabilir ve onun bütün maceralarını bunların başından geçirebilirsiniz ama, bu maceralar, bu Hans Müller veya Stiller daima yabancı kalır. Çünkü bunlar hiç bir zaman bir Pavel Vlasof gibi düşünemez ve hareket edemezler. Çünkü Pavel Vlasof'da dile ve harekete gelen karakter, ancak Rus seciyesinin ve ihtilâlden evvelki Rusyanın içtimaî örgüsüdür.

Hulâsa bir millî roman, bir içtimaî örgüsü olan ve bu içtimaî örgüsü millî olan romandır. Bir millî roman ise, bir içtimaî örgüyü, bir san'at objektifi altında tetkik etmesini bilen adamdır. (1)

●

Türk edebiyatının romancı nesli içinde, Türkiyenin içtimaî örgüsünü, aslını bozmadan ve ihtizale uğratmadan bir san'at objektifi altında tetkik etmesini bilen nadir san'atkârlar vardır. Yakup Kadri ve Reşat Nuri bunların başında gelir.

Reşat Nurinin romanlarını ben kendimden geçerek okurum. Fakat Yakup Kadrinin eserlerini okurken bütün müfekkirem zindedir.

Reşat Nuri benim hislerime hitap eder, Yakup Kadride ise işlenen hisler değil, fikirlerdir. Meselâ Yakup Kadri bize bir (Hüküm gecesi) verdi ki, bu kitapta akseden, bir bütün Meşrutiyet münevverliğinin tercümei halidir.

Henüz kemale gelmiyen, henüz ideolojisinde insicam olmıyan, henüz ancak bir rüşeym, bir hamur, bir intikal nesli olan bu münevverlik, bütün hayatı müddetince, gözübağlılığın, hâdisata tâbi oluşu hulâsa ruh füzonunun ve hareket teşevvüşünün içinde savruldu gitti.

Meselâ (Hüküm gecesi)ndeki Ahmet Kerim, bu neslin asli bir mümessilidir. Ruhen halim ve vatanperver bir adam olan Ahmet Kerim, dalgalara kapılmış bir çöp gibi hâdisatın içinde yuvarlanıp gidiyor. Mürtecilere âlet oluyor, kudetalara karışıyor. Vatan düşmanlarının meclislerine gidiyor. Suikastçı katillerin sofralarına oturuyor.

Halbuki ruhen her zaman halim olan ve hiç bir zaman mürai olmıyan bu

---

(1) Millî edbiyatımız nasıl olmalıdır? Bahsi Tanzimat hareketlerinin ilk günlerindenberi bizde de münakaşa mevzuu olmaktadır.Bu münakaşa bilhassa son günlerde periyodik hararetlenme safhalarından birini daha yaşamaktadır. Fakat bu münakaşalar, dün olduğu gibi bugün de, ya bir faziyoloji (lâf bolluğu) yahut bir fert - cemiyet bahsi üstünde daimi birsathiliğe mahkûm kalmakta ve hiç bir zaman derinleşememektedir. Halbuki san'at meselesi her şeyden evvel derin bir kültür meselesidir. Derin bir kültürle izdivaç eden asli bir san'atkâr ruhudur ki san'at eserini yaratabilir. Binaenaleyh bize kalırsa bugün Türk san'atkârına, yani gönlünde san'atkârlığın öz ruh derinliğini duyan herkese düşen şey, evvelâ bu ruhu hakiki bir kültür malzemesile inşa etmek ve aynı zamanda kendini milletin içtimaî zemininin örgüsüne bağlamaktır. Asil bir ruh hassasiyeti, hakiki bir kültür ve bir içtimaî bağlılık... İşte san'atkârı yapan budur. Ve bu san'atkârın yaratacağı her şey zaten millî olur!

gencin hakiki yeri vatanperverlik cephesi olmalıydı. Fakat o cephede de daha korkunç bir teşettüt vardır. İttihat ve Terakki kulüplerinin kapılarındaki Arnavut kapıcılar, ve yahut merkezi umumi koridorlarını muhafaza eden Çerkes çeteciler, Millet Meclisi kürsüsünde millet namına konuşan Hinçaklar, Başkımcılar, Etniki eteryacılar bu cephenin içerisinde o kadar adî bir demagoji ve avantür havası yaratmıştır ki, her temiz ruhlu insan *gibi Ahmet Kerim* de bu havada teneffüs edemiyor bu havaya küsüyor. Fakat mefkûresi de ruhunda hiç bir zaman yakın bir idrak haline gelmediği için mücadelesini istikametlendiremiyor. Hâdisatın içinde kör bir madde gibi yuvarlanıp gidiyor. Fakat bir gün bu ruh teşettütü onu, Cemal Paşanın Bekirağa bölüğü hapisanesine kadar sürüklediği zaman bir gece bu hapisane hücresinde, kendi dimağını kendi kendine teşrih eden Ahmet Kerim, bu dimağın içinde, kendisi ile cürüm arkadaşları arasında müşterek olan bir nokta bile bulamıyor! İşte bir ömür ki hep ruh teşettütünün, hep hareketin, teşettütün girdabı içinde geçmiştir. Fakat bu ömürde akseden, bu akste asıl olan bir şey vardır ki bu şey de Meşrutiyet devrinin ve Meşrutiyet münevverliğinin asli karakteridir: Ruh ve hareket teşettütü! Bu asli karekter üstündedir ki san'atkâr tekniğini kullanmış, eşhası yaratmış, mevzuu işlemiş ve bize millî olan eserini vermiştir: Hüküm gecesi.

●

Nur baba, Södom ve Gumure, Hüküm gecesi... bunlar öyle merhaleler, öyle işaretlerdi ki, Türk milletinin Yakup Kadri isimli bir çocuğunun dimağında asli olan, kuvvetli olan, fevkalâde olan bir şeyler biriktiğini ve bu dimağın bir gün bu milletin edebiyatına, yarattığı merhalelerden daha ileri ve daha üstün bir şeyler verebileceğini evvelden bildiriyordu.

Onu sevmiyenler -ki büyük adamları sevmek kabiliyetinde olmıyanlardır- Onu anlamayanlar -ki büyük adamları anlamak kabiliyetinde olmıyanlardır- Yakup'un son eserlerini de artık eserlerinin sonu saydılar. Ve onu kendi miskin ölçülerine vurup, verebileceğinin son kaddini vermiş ve artık sönmüş bir alelâde adam gibi ihmal edebiliriz zannettiler.

Halbuki bu dimağın içinde kemal çağı, asıl yeni başlıyordu. Bu dimağın içinde, en olgun şekilleşmelerin, her göze görünmiyen korkunç mücadelesi vardı.

Onu Çamlıca tepesinin herkese ilham verebilen harcıâlem renklerinden alıp, Anadolu Bozkırlarının her gönle ses vermiyen çıplaklığında yakan bu mücadelenin işte artık ilk eseri elimizdedir: Yaban (1)

●

Yaban ilk bakışta basit bir Bozkır hikâyesidir ve mevzuu gayet sadedir:

---

(1) Yaban: Yazan: Yakup Kadri. 315 sahife. Basan: Muallim Ahmet Halit kütüphanesi. Fiatı 100, ciltlisi 125 kuruş.

«Sakarya muharebesinden sonra düşman orduları, Haymana, Mihalıççık ve Sivrihisar havalisini yer yer taş yığınlarile örtülü ıssız ve engin bir viraneye halinde» bırakıp çekiliyor. «Garp cephesi kumandanlığının gönderdiği tetkiki mezalim heyeti o viranelerde taşlar altında kömürleşmiş insan kemiklerini araştırırken bu kitabı (1) teşkil eden yazıları, ortasından yırtılmış ve kenarları yanmış bir defter halinde buluyor.»

Katliamdan arta kalan köylüler, bu defterin sahibini tanıyorlar. O iki üç yıl bu köyde oturmuş İstanbullu bir malûl zabittir. Son felâket gününe kadar burada olduğunu hatırlıyorlar, fakat sonra ne olduğunu bilmiyorlar. Tetkiki mezalim heyeti azasından biri bu lakaydiliğe şaşıyor:

— Nasıl olur! diyor, nasıl olur! İnsan yıllarca beraber yaşadığı bir kimsenin ne olduğunu, nereye gittiğini bilemez mi?.

Köylüler küskün bir tavurla omuzlarını kaldırıp uzaklaşıyorlar. Yalnız içlerinden biri, yaşı belirsiz küçük ve sıska bir adam dönüyor:

— Deee! Sizin gibi Yabanın biri idi! diyor.

●

İşte Yaban bu katliam günü ortadan kaybolmuş İstanbullu harp malûlünün, Ferit Celâl Paşanın oğlu Ahmet Celâlin bu köydeki bir kaç yıllık ömrünün ruznamesidir.

Umumî harp mağlûbiyetle bitince Ahmet Celâl İstanbula dönmüştür. Fakat ecnebi işgali İstanbulda boğucu bir hava yaratmış ve bir kolunu vatan müdafaasında kaybeden bu genç zabit daha İstanbula ayak bastığı gün bu kolsuzluğunu, âdeta affolunmaz bir suçun örtülemez nişanesi gibi saklamağa, insan içine çıkamıyacak ve bir köşede büzülüp çürüyecek bir bale gelmiştir. Fakat bu sırada neferi Mehmet Ali efendisini bırakmıyor:

— Kalk gidelim efendi! diyor. Seni bizim köye götüreyim. Buralarda serîl sefil olur gidersin!

Mehmet Alinin köyü orta Anadolu yaylasında çorak çıplak bir istep köyüdür. Mehmet Ali daha köye ayak bastığı gün diğer köylülerden biri oluyor ve onlara karışıyor. Ahmet Celâl ise bütün köylüler için sadece bir «Yaban (2)» dır! Artık hayatı, bu kurak gökle, bu katık yer arasında kaybolmuş bu kara istep köyü, bu bir avuç istep insanı, ve basık bir yer odası içinde geçecektir..

Fakat işte roman da asıl bundan sonra başlıyor. Vakıa bu roman sessiz, hareketsiz ve vak'asızdır. Bütün maceralar bu köyün içinde cereyan ediyor. Fakat bu maceralar içinde biz hattâ köyün ismini bile öğrenemeyiz. Sahneye çıkan şahısların isimleri hattâ yarım düzüneyi zor aşar!

Kendisi kuru toprağın bir parçasını andıran ve kollarile bacakları bu top-

(1) Yani «Yaban»ı.

(2) Yaban = Yabancı, köyden olmıyan ve kendilerinden olmıyan.

raktan sökülmüş bir ağacın kara kökleri gibi uzanan bir Zeynep kadın, hem korkak hem hain fakat «halkı açlıktan öldürecek» kadar nekes ve ayyar bir köy mütegallibesi: Salih ağa, bir serseri şeyh, bir düzenbaz imam askerlik eden, fakat askerlikten döndüğü gün köylüleşen ve renksizleşen bir Kerim çavuş, daha çocukken ihtiyarlamış bir sümüklü İsmail, bir meczup Memiş, bir sarsak Süleyman, bir kör kız, bir kambur, ve nihayet bir istep papatyası kadar güzel, fakat kavrulmuş bir sığırtmaç çocuk ve en sonra da Emine. (1)

İşte Yaban'da hemen bütün şahıslar bunlardan ibaret gibidir. Zaten bu şahıslar diğer köylülere, köylü stepin ortasında bir kara koğuk yığınından başka bir şey olmıyan köye ve köy bu istepe o kadar karışmıştır ki, biz Yabanı okurken, önümüzde hiç bir zaman ferdi değil daima «yığın»ı görüyoruz. Bu romanda rol alanlar kimlerdir. Bir Zeynep kadın mı? bir Salih ağa mı? bir Ahmet Celâl mı? bir Emine mi?

Hayır canım ne münasebet! Bu romanın yalnız üç şahsı var:

Vahşî bir tabiat: Anadolu yaylası. Bu vahşi tabiat ortasında bunalmış ve terkolunmuş bir kara insan yığını: Anadolu köylüsü ve bir de Ahmet Celâl!

Bir Ahmet Celâl ki bu kara tabiat ortasında bunalmış, bu kara insan yığını içinde; bu zavallı insan yığınını, asırlardanberi bu kara tabiatin eline terkeden Türk münevverliğinin kefareti zenubunu yaşıyor. Türk milleti, Türk münevveri ve Türk köylüsü, Yaban'da karşı karşıya geliyor ve hesaplaşıyorlar. Türk köylüsü münevveri yadırgıyor ve ona (Yaban!) diyor! Çünkü bu iki insan arasında asırların açtığı ve henüz kapanmıyan korkunç bir uçurum vardır. Bu ayrılık onların dillerini itikatlarını ve te-

---

(1) Bu eşhasın romanda orileri şöyle inkişaf ediyor: Ahmet Celâl evvelâ Mehmet Alinin anası Zeynep kadının evine yerleşiyor. Fakat Mehmet Alinin bütün korkusu yeniden askere gitmektedir. Çünkü düşman cephesi mütemadiyen ilerliyor. Birinci İnönü, ikinci İnönü zaferleri düşmanı durdurmuştur. Fakat yeni ve umumî bir düşman taarruzunun hazırlandığı havadan seziliyor. Düşman tayyareleri hergün beyannameler atmakta ve kendilerinin halifenin emrile köylüleri Kemal çetelerinin elinden kurtarmak için geldiklerini yazmaktadır. Şeyh Şerif ikide bir köye uğruyor ve bu beyannameleri teyit ediyor. Köylülerle Ahmet Celâlin mücadelesi asıl bu düşman bahsi üstündedir. Onlar düşmandan âdeta korkmuyor ve bir istilânın manasını âdeta anlamıyorlar.

Bu arada Ahmet Celâlin bütün ruhî ve maddî mücadeleleri arasında teselliai Eminenin sevgisidir. Fakat Emine bu malûl zabiti anlamıyor bile. Ona «Yabanın biri, kolsuz herifin biri» diyor. Nihayet Sakarya yürüyüşü esnasında köy düşman işgali altına geçiyor. Fakat bir kaç gün sonra düşman ric'at ederken de köy büyük felâkete uğruyor. Salih ağanın ve imamın evinden başka bütün evler yakılıyor. Köylüler katliama uğruyor. Ahmet Celâl işte bu kargaşalık esnasında kaybolmuştur. Roman burada bitiyor.

fekkür tarzlarını da birbirinden ayırmıştır. Türk münevverine gelince: o da Türk koylüsünü tanıyamıyor. Çünkü bu kalabalık asırlardanberi terkolunduğu vahşi step tabiatin ortasında en güzel cevherlerini hareketsizliğin, hedefsizliğin ve iptidailiğin haşin maskesi altında örtmüştür.

Bu zavallı kalabalık, ahlâksız bir serseri olan şeyh Yusufu yeryüzüne inen saf saf meleklerden, ve müslüman olmak için yalvaran (Avrupa) isimli Kraliçeden bahsettiği zaman dinliyor da, Ahmet Celâl ona hitap ederken ya bir tarafa sıvışıyor, yahut sağırlaşıyor, taşlaşıyor!

Niçin havada uçan düşman tayyaresi ve ufukları sarsan top sesleri karşısında bu Kerim çavuş bu kadar duygusuzdur. Niçin Ahmet Celâlin evini düşman askerleri basıyor da bu miskin imam, bu düzenbaz Salih ağa bilâkis bu askerlerin önüne düşüyor ve onlara seferlerinde yol gösteriyorlar.

Niçin bir Emine için bu malûl gazi «kolsuz bir herif» dir. Bir «elin yabanı»dır. Fakat bir sümüklü İsmailin koynunda bu kız bilâkis kendi cinsinden bir sıcaklık buluyor ve ona can atıyor?.

Bunlar öyle suallerdir ki bunların cevabını verebilmek için en az on Yakup Kadri ve on (Yaban) romanına muhtacız.

Yoksa Türk münevver-i Türk köylüsünü terketmekte ve yaylalar istepler bu kalabalığı karartmakta ve körletmekde devam edip gidecekti. Hulâsa Yaban Türk stepinde Türk insanının hikâyesidir.

●

Çünkü:

Biz Bozkırın çocuklarıyız. Bozkır bir meyva verdi ki onun adına (Türk milleti) dediler. Bu milletin başı, Bozkırların taşına bağlıdır. Bozkır ve yayla... Eğer bizi bundan ayırırsanız derhal parçalanırız. Bozkırlar ve yaylalar..... Ta Sarı denizden, Gobi çölünden, Tibetten, Karadenize, Akdenize ve kırmızı denize kadar uzanan bozkırlar ve yaylalar iskeleti... İşte bizim vatanımız budur. Biz buradan doğduk, buradan yayıldık, buraya bağlı kaldığımız müddetçe dileğimize de bağlı kaldık. Bütün cihana hâkimiyeti, kültürü, siteyi, cemiyet kanunlarını bu bozkırların vermesi ve bu bozkırlardan inenlerin yapması acaba sebepsiz midir?

Hindin, Çinin altın bereketli olan ve insanları kum gibi kaynayan topraklarında bu canlı kalabalık acaba niçin her zaman bir sürüdür? Acaba niçin bu ülkelerde her medeniyet devrinin kapısını yayla ve bozkırlardan inen bir akıncı kafilesinin kargıları açar? Ve acaba niçin bu medeniyetler yaylaların ve bozkırların sıhhatini, sertliğini ve insanlığını kaybedince bir cıvık yara gibi sulanır. Karhalaşır ve kendi kendini miskinliğin, ataletin çamurunda yer, bitirir?.

Çünkü Bozkır güzeldir, engindir, fakat merhametsizdir. Türk milleti bu bozkırların ve yaylaların üstünde hareket ve kudretini kaybettiği gün

daima onun elinde zebun kaldı ve iptidaileşti. Bizim milletimizin bütün tarihi bu bozkırlar ve yaylalarla mücadelemizin tarihinden ibarettir. denilebilir. Bu bozkırı işlediğimiz, bu çorak toprağı suladığımız, bu vadilerde çayırlar, bağlar yeşerttiğimiz ve bozkırların bir ucundan bir ucuna yollar açtığımız kervanlar işlettiğimiz zaman bu asi anamız daima bize boyun eğmiş ve bağlı kalmıştır. Fakat bu kanallar kurudu mu, bu tarlalar sarardı mı, bu bağlar, çayırlar yabanileşip bu yollar köreldi mi, derhal bozkırlar ve yaylalar anamız da kurudur ve evlâdını yiyen bir dev gibi maddemizin, ahlâkımızın, neslimizin, hulâsa bizim için aziz olan bütün cevherlerimizin üzerine çullanır. Akdenizden Sarıdenize kadar milyonlarca insan kaynaşan, medeniyet, san'at kültür kaynağı olan ucsuz bucaksız yaylaların, bozkırların üstünde derhal bir takım dağılmış ve kopmuş avare çoban kafileleri dolaşmağa başlar.. Bu dağılış bir tabii âfet ile mi olur, bu parçalanış bir hain düşman elile mi başımıza sarılır, bozkır için bunun ehemmiyeti yoktur. O derhal medeniyet harabelerini, kum selleri altına alır ve yol izlerini bir nesilde kaybeder. Ondan sonra bakarsınız ki bozkırlar ve yaylalar bizi, ya şu çıplak derenin kenarında, ya şu çorak dağın yamacında tutam tutam yakalamışdır. Şehir mi olur, köy mü olur, fakirliğin, duygusuzluğun hulâsa düşkünlüğün çamuruna salmıştır.

Artık biz kendi kendimizi bile tanıyamayız. Bir avuç buğday kavurgası, bir lânetleme tarla parçası, bir uyuz eşek üstünde bütün mücadelemiz düğümlenmiş gibidir.

Fakat bu yaylalar ve bozkırlar saltanatına bir defa isyan ettiniz mi, o derhal siner ve teslim olur. Su arıklarını açın, vadileri işleyin, bozuk hayvan yerini iyi hayvan nesline, bozuk tohum yerini iyi tohuma ve bu çıplak güneş yerini ağaç gölgesine versin. Derhal manzara değişir. Köyler kalabalıklaşır, insanlar gelişir, ahlâk düzelir ve Türk milletinin sayısız uyanışlarından biri daha başlar. Yaban'daki Salih ağa kötü, Emine duygusuz ve Kerim çavuş müraidir. Çünkü bu Ahmet Celâlde temsil olunan Türk münevverinin; Salih ağa, Kerim çavuş ve Eminede temsil olunan bu Türk köylüsünü, bu stepin ortasına terkedip gittiği gündenberi. bu zavallı köylü bu stepe neslinin güzelliğini, duygusunun inceliğini hulâsa maddesini ve ahlâkını vermiş, fakat yine onu doyuramamıştır. Bu macerada Ahmet Celâlin düşmanı bu duygusuz köylülük değil (1), bilâkis hem Ahmet Celâlin hem bu köylülüğün düşmanı bu asi tabiattır!.

---

(1) Burada ben harp malûlü Ahmet Celâl yapyalnızım. Bunun sebebi?. Bunun sebebi, Türk münevveri, yine sensin! Bu viran ülke ve bu yoksul insan kütlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüz yıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra şimdi de gelip ondan tiksinmek hakkını kendinde buluyorsun. Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, aydınlatamadın. Bir vücudü vardı, besliyemedin. onu bahtın, cehlin ve yoksulluğun eline bırak-

Bu asıl tabiat bizim en yakın malımız, fakat yine en yaman düşmanımızdır! Salih ağanın düşman zabitlerine yol göstermemesini mi istiyoruz, Zeynep hatunun böyle toprak kadar kaba ve Eminenin böyle hayvan kadar duygusuz olmamasını mı istiyoruz, istiyoruz mu ki Şerif çavuş on bir sene cephelere bağlı kalan Şerif çavuş, bu bağlılığını on bir dakikada bozmasın, yine istiyor muyuz ki bir bütün köyün harsı böyle bir avuç buğday, bir uyuz hayvan, yahut üç yumurtanın parası üstünde düğümlenip kalmasın. O halde bu stepleri ve yaylaları mağlûp edelim. Ancak bu müşterek mücadele cephesidir ki Ahmet Celâli, Salih ağayı, Emineyi ve Kerim çavuşu bir cephede birleştirecek, bir safa topliyacaktır!

●

Her inkilâbın bir devri vardır ki o devirde mistik ve geniş kalabalıkların antozyazmı bütün havaya hâkimdir. Mistiğin sokak antozyazmının havaya hâkim olduğu devirde san'atkâr yerini san'atkâr olmıyan çoşkun insana bırakabilir. Çünkü bu devrin edebiyatı her şeyden evvel gürültülü bir heyecan edebiyatıdır. Fakat her inkılâbın seyrinde bir de kuruluş devri vardır ki, bu devirde harcıâlem fikir ve harcıâlem malzeme artık ikinci plâna çekilmeli ve san'atkâr yerini almalıdır. Bu devir, inkilâpta hissin, şuura, idrake inkilâp ettiği devirdir.

Yakup Kadrinin (Yaban)ı 1923 de yazılsaydı, belki yakılabilirdi. Fakat bu gün (Yaban) Türk münevverinin beklediği ve özlediği romandır.

Çünkü bu romanda kalabalıkların hareket enstenktleri değil, Türk stepinin insan malzemesi tetkik olunuyor. Bu stepin kuruluşu, şenlenmesi için bu malzemenin olduğu gibi bilinmesi lâzımdır.

İşte Yaban'da akseden içtimai örgü, bu çorak stepler ortasında şimdiye kadar bilinmiyen, şimdiye kadar terkolunan insan malzemesinin karakteridir.

Türk münevveri! Yaban'ı istersen yadırga! Fakat oku!

Çünkü bu kitap senin millî edebiyatında bir devrin başıdır. Ve bu açılan devirde senin bir yerin ve bir vazifen vardır!...

---

tın. O katı toprakla kuru gögün ortasında bir yabancı ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, burada hasada gelmişsin. Ne ektin ki ne biçeceksin. Bu ısırganları bir sürü dikenleri mi?
Yaban: Sahife. 165-166.

Faydalı Hava Hatları Kâr getirmek için nasıl olmalıdır ?

Şakir Hâzım.

Dünya harbinden sonra işsiz kalan bir çok tayyareci kendilerine iş bulmak kaygusile tayyarelerle insan ve yük taşımağa başladılar, fakat fena netice almakta gecikmediler. Bu başlangıç intizamlı ve sermayeli bir çalışma ile muvaffak olacakları umulan büyük şirketlerin teessüsüne vesile olmuştu.

Kısa bir zaman sonra şirketler de tayyareciler gibi çok sarfiyat yapan ve henüz itimada değerli bulunmıyan tayyare ve motörlerile pek çabuk mesailerine nihayet vermeye mecbur kalmışlardır. Fakat, harp bittikten sonra, muharebeden askerlik bakımından alınan neticeleri tesbit etmekle uğraşan mütehassıslar netice olarak gördüler ki, «hava silâhı, bugüne kadar meydana çıkmış öldürücü vasıtalar arasında eşsiz bir şiddet ve tesire muktedir ve iyice hazırlanmış çok sayıda tayyare kuvvetleri muharebeyi kara ve deniz ordularının kuvvetli yardımlarına muhtaç olmaksızın kendi başına sonuna eriştirebilir.»

●

Harpetmiş devletlerin askeri ocaklarında tebellür eden bu kanaatlar, kara ve deniz orduları taraftarlarının şiddetli tenkitlerine uğramakla beraber; bir kanun halinde kabul ve tatbika başlandı. Taraf taraf, dünya harbinde olduğundan daha büyük bir gayretle ve daha büyük bir anlayışla hava silâhını çoğaltmak için milyonlar, hattâ milyarlar sarfetmekte yarışlara girişildi.

●

Hava nakliyatı ilk zamanlarında çok zararlı neticeler vermekle beraber, askerlik bakımından bir takım göze çarpan faydalar temin ediyordu ve bu faydalar ihmal edilemiyecek kadar kuvvetli idi. Muntazam seferler yapan tayyareciler her gün uçuculuk kabiliyetlerini arttırıyor ve her havada uçarken, bir az daha hudut aşırı memleketlerin hava yollarını öğreniyorlardı. Komşu devletin arazisi üzerinde yapılan bu uçuşları silâhsız, bombasız yapılan bir muharebe talimi saymak yanlış değildi. Şu halden anlaşılıyor ki, hava nakliyatı tayyareciliğini beslemekle, yarının harbinde ilk hücum hamlesini yapacak kuvvetli bir silâhı daima elde tutmuş oluyorlardı.

Bir çok devletleri senede yirmi, otuz milyon Türk lirası sübvansiyon vermeğe sevk ve teşvik eden âmillerin en başta gelenini buraya kadar verdiğim malûmatla izah etmiş olduğumu zannediyorum.

●

Burada ikinci bir sebebi daha kaydetmeden geçemiyeceğim. Bu da propaganda maksatlarından doğmaktadır. Meselâ Paristen, Berlinden, kalkıp, Avrupayı baştan başa katederek İstanbula kadar gelen bir hava hattı Fransa veya Almanya için en çok fayda getiren bir propaganda silâhı meydana getirmektedir.

Lâkin, her geçen sene içinde, aynı yüksek maksatları göz önünde tutan bütün memleketlerde hava nakliyatı teşebbüsleri çoğalmağa başladı. Çoğalan şirketler arasında meydana çıkan rekabetler, hava nakliyatı tayyarelerinde ve vesaitinde tekâmül temin etmek için ciddî çalışmaları mucip oldu. İlk devirlerde bir iki yolcu taşıyabilmek için çok masraf yap - mak icap ediyordu. Tayyare motörlerinde ve tayyarelerin aerodinamik evsafında elde edilen terakkilerle, artık, zararlı plânçoları unutmak vaziyeti hâsıl olmuş bulunuyor.

Küçük ve yakın tarihlere ait bir kaç eserle bu sözleri izah etmek faydasız değildir. Çok eski değil, dört beş sene evveline ait bir tip tayyare ele alalım, bu tayyare600 beygir kuvveti veren iki motörle mücehhezdir; dört yolcu taşıyor ve bir uçuşta ancak 450 kilometrelik bir yol alabiliyor. Sür'ati de nihayet 200 km. dir. Son modelde iki tayyare ile bu tipi mukayese edince aradaki büyük farkları hemen görebiliriz.

Beş yolcu taşıyan ve bir motörüyle saatte 377 kilometre sür'at yapan ve yalnız 560 beygir kuvvetine ihtiyaç hâsıl eden yeni bir tayyare bir uçuşunda havada üç saatten fazla kalmaktadır.

Bir başka tip şöyle bir netice veriyor: Her biri 100 beygir kuvvetinde üç motöre malik bir tayyare beş yolcu taşıdığı ve saatte 200 km. yaptığı halde bir uçuşunda 700km. mesafeye gidebilmektedir.

Bu son modelde iki tayyareden birincisi daha az masrafı mucip olmakla kalmıyarak büyük bir zaman kazandırmakta ve uzaklara gidebilmektedir. İkincisi, göze çarpacak kadar kuvvetli bir emniyet şartı altında ucuzluk teminine hizmet ediyor.

●

Yakın tarihlerin eserleri arasında yapılan bu mukayeseden sonra motörlerdeki tekâmüle de el atalım. Benzin hem pahalı hem çok ve çabuk yanıcı, parlayıcı, hulâsa tehlikeli bir maddedir. Yeni tayyare motörleri ağır yağla çalışıyor. Ağır yağ takriben üçte bir nisbetinde daha ucuzdur; halbuki, bu motörler yağı daha az miktarda sarfediyorlar. Benzin motörleri saatte beygir kuvveti başına 220 gram benzin sarfettiği halde yağ yakanlar yalnız 160 gram sarfediyorlar. Aradaki fark, yalnız masrafı azaltmakla kalmıyor; fakat tayyarelerin malûm olan yük kaldırma kabiliyetinin, para getirici kısmının da çoğalmasını mucip oluyor. Yani iki başlı bir menfaat.....

Görülüyor ki tayyare ile nakliyatta bir ton eşyanın bir kilometreye taşınması masrafında büyük değişiklikler hâsıl olmuştur ve bu vaziyet hava nakliyatının mutat olan zararlı plânçolarının önüne geçilmesinde büyük bir âmil olacaktır.

●

Hava nakliyatı işinde tetkike değer iki baş mevzu vardır.

Birincisi, bir hava şebekesinin memleketin her bakımından kalkınmasında yapacağı hayırlı tesirler;

İkincisi, hava nakliyatı şebekesini zarardan korumak için seçilecek çalışma yolları.

Bunları mütalaa ederken göreceğimiz veçhile, hava nakliyatının muvaffakıyetli, kara vasıtalarının bolluğu ve mükemmeliyet derecesi ile mukâyesen mütenasiptir. Demiryolları, üzerinde hızla koşulan şoseleri, otomobil, otobüs, kamyonları bol bir memlekette tayyare, maalesef en sonra mütekâmil ve iktisadî şekillerile de olsa, paraca kârlı bir hasılat vermekten uzaktır. Saatte 150 kilometre hızla giden trenler karşısında tayyare yolcu ve yük bulamamak vaziyetindedir. Fakat, buna mukabil, Afrikada, geniş Şimal ve Cenup Amerikalarından tayyare hattâ makine ve inşaat malzemesinin taşınması işlerine bile karışmakta ve kazanmakta olduğu görülüyor, maden ocakları ihracatının...

Tayyare ile nakliyatta kâr ve zarar bakımından muvaffakıyet, ikinci derecede memleketin zaman hakkındaki telâkkilerine de bağlıdır. Halk zamana ne kadar kıymet veriyorsa tayyare o kadar revaç bulur. Tayyarenin yolcuları, zamanın kıymetini takdir edenler ve az zamanda çok iş yapmak istiyenlerdir de diyebiliriz.

İş ve zaman için beynelmilel bir kıymet ölçüsü bulmak bana çok güç görünüyor. Refah verici, kazandırıcı bir hasıla iş ve zaman için ölçü sayılsa kazanma ve refah ölçülerinin hücumu karşısında ezilirdik.

Yazdığımız şu umumî bakışlardan anlıyabiliriz ki, tayyare ve hava nakliyatı medeniyetin bir eseri olduğu halde paraca muvaffakıyeti, maalesef, bu merkezden ayrılmasına bağlı bulunuyor.

Gelecek yazımda, yukarıda söylediğimiz iki mevzuu tahlil edeceğim.

Buhranların Para nazariyesi. (1)

Lyon Üniversitesi profesörlerinden H. Eyraud «Buhranların para nazariyesi» adlı bir kitap neşretmiş ve bugünkü buhranın para bakımından bir tahlilini yapmıştır. Profesör bu kitabında hem altının bazı devletler tarafından bugüne kadar nasıl cihan iktisadiyatı aleyhine elde tutulmuş ve idare edilmiş olduğunu ve hem de bu madenin para esası meselesinde tek başına nâzımlık rolünü ifa edebilmekten âciz bulunduğunu tetkik eylemektedir.

Buhranın para bakımından izahı Kadronun görüşüne uygun gelmemekle beraber Profesör Eyraud'ın altın taraftarlarını ilzam edici eserinden hassaten bu noktaya ait olan parçayı aynen tercüme edip aşağıya alıyoruz.
(Kitabın tamamı da tercüme edilmiştir.)

Altın esası mes'elesi.

Birinci fasılda paranın altına göre istikrarlandırılması nazariyesini izah etmiştik. Bu nazariyenin her hangi diğer bir madene yahut kıymet esası olarak alınan her hangi diğer bir emteaya göre de muteber olduğu aşikârdır.

Para indeksinin istikrarlandırılması için, en müessir usul, kâğıt paranın miktarı üstünde tesir yapmaktır. İhraç müessesesi, tahvilât ve ebniye satın alarak, devlete ve saireye ikrazatta bulunarak, yeniden bir miktar para çıkarabilir ve cüzdanındaki senetleri paraya tahvil ederek, yahut halka faizli banka ve saire tahvilleri satarak, devletten yeni bir istikraz yapmasını yahut hazine bonoları ihraç etmesini istiyerek tedavülden kâğıt para çekebilir.

Yalnız aktifin israfı bile bir ihraç müessesesini, para endisinin istikrarını temin etmekten yahut bu endisi istediği gibi tahavvül ettirmekten menedebilir [2]. İster milli, ister beynelmilel ölçüde organize edilmiş olsun, istikrarlı bir kâğıt para tekniği pek âlâ tasavvur olunabilir. Bu teknik, para endisinin temevvücatını göstermeğe yarar bir nevi «iktisat rasathanesi»nin kurulmasını icap ettirecektir. Medeni milletlerin hemen hemen kâffesi altına nazaran istikrarlandırma gibi pek kaba bir usulü kabul etmişlerdir. Bütün madenler içinde kıymeti belki en az istikrar-

(1) La Théorie Monétaire des Crises M. Henri Eyraud — Lyon 1932.
(2) İhraç müesseselerinin Pasif müesseseler olduğunu iddia etmek biraz da başlarında bulunan müdürlerin iktidarsızlığını ifade etmektir.

lı olan madenin altın olduğunu izah etmiştik.

Altın üzerinden büyük matlubatı olan devletlerin bu matluplarını kıymetlendirmek için altını nasıl kıymetlendirmeğe uğraştıklarını gör - dük. Bir maden esasının (altın, gümüş, plâtin, ve saire) en belli başlı kusuru, para endisini, seçilen madenin kıymetindeki tahavvülâ - ta bağlamasıdır. Altına gelince, bu tahavvülât, her şeyden evvel, altın sahibi büyük devletlerin, bugün Amerika ve Fransa'nın, para fantezisine tâbidir. Bunun içindir ki daha fena vaziyette olan devletler, bu hususta çok haklı olarak şikâyette bulunuyorlar ve bunlardan bir çoğu, bu yeni cins zulümden kurtulmak için altın esasından uzaklaşıyorlar.

Bu günün büyük mes'eleleri: İktisadî buhran, para buhranı, beynelmilel borçlar, esas itibarile bir tek mes'elenin, altın esası mes'elesinin muhtelif tezahüratından başka bir şey değildir. Altın esaslı memleketlerde buhranın biricik sebebi paranın fazla kıymetlendirilmesidir. Buhrandan kurtulmak için milletler arka arkaya altın esasını terketmektedirler.

Paranın kıymetlendirilmesi, beynelmilel borçlar yükünü tahammül edilemez bir hale getiriyor; borçlu milletler artık ne borç ödiyebiliyor, ne de ödemek istiyor. Bütün mes'eleler halledilmeden olduğu gibi duruyor.

Cihan iktisadiyatının bu günkü şartları içinde, altın esasını muhafaza etmek imkânı olup olmadığını araştırmak lâzımdır. Tetebbumu - zu, bu mes'eleyi tetkik ederek nihayetlendireceğiz:

Altın esasının muhafazası: Geç kalmış bazı iktisatçılar, buhranı, istihsal ile istihlâk arasındaki muvazenesizliğin doğurduğunu izah etmekten başka bir şey olmıyan çocukca gevezeliklerine devam edi - yorlar. Bunlar, bu muvazenesizliği buhranın doğurduğunu da pek âlâ iddia edebilirlerdi!

Buraya kadar bizi takip etmek lûtfunda bulunan okuyucu, buhran mes'elesinin dümenli para mes'elesine müncer olduğuna bizimle beraber, tereddüt etmeden, kanaat getirecektir.

Bu satırları yazdığımız sıralarda bir çok memleketler altın esasını terketmiş bulunuyor: İngiltere, Japonya, Danimarka, Norveç, İspanya, Portekiz, İsveç, Rusya, Çin v. s. Bilhassa Almanya ve Amerika gibi bazıları da terketmek temayüllerini izhar ediyor.

Fransa altına bağlı kalıyor; Fransız sermayesinin mühim bir kısmı banknot yahut Fransa bankasında mevduat halinde toplanmış ve işsiz kalmış bulunuyor. Fransa bankasının 31/12/1931 bilânçosunda 21 milyardan fazla mevduat ve tedavüle çıkarılmış kâğıt para ise 85 milyardan fazla görünüyordu. Bu 85 milyar kâğıt franktan ne kadarı tam manasile işsiz bırakılmış, toplanmıştır? [1]

(1) Federal Reserve bürosu müdürü Meyer Amerika'da işletilmeden biriktirilen paranın miktarını 1250 milyon olarak tahmin ediyor. Biz bu rakamı çok az buluyoruz.

Pek basit bir muhakeme, bize bu hususta bir fikir verir.

1925 de, kıymetten düşürme devrinde, tedavül eden para 50 milyardı; o zamanki sınai refah devrinde, para ihtiyacının bugünkünden daha az olduğunu kabul etmek imkânsızdır. Bu para ihtiyacı, sefalet halk arasına yayıldıkça ve işsizlik arttıkça azalır. Bugün 40 milyar frangın işletilmeden kâğıt para halinde saklandığını kabul etmekle hakikatten pek fazla uzaklaşmış olmayız.

O halde, tahminimize göre, işlerin yeniden canlanması ve paranın kıymetten düşüşü ilk emarelerini gösterince, bilfiil tedavüle girmeğe ve İnflasyon yapmağa hazır 60 milyarlık bir para bulunacaktır. Bu darbeye karşı koyabilmek için ihraç müessesesinin 70 milyarlık muazzam bir altın ihtiyatı olduğu şüphesizdir. Fakat Fransız'ların altına karşı, her kesin bildiği, saçma itikatları yüzünden bankanın, kendi altınının elinden kaçmasına kolay kolay müsaade etmiyeceği aşikârdır.

Muhtelif ihtimaller tasavvur olunabilir:

1 — İngiltere'de olduğu gibi altın esasının muvakkaten terki... Bilfiil tedavül eden para, 85 + 20 = 105 milyar olunca, kambiyo piyasasında frangın kıymetinden derhal % 60 yahut % 80 ni kaybetmesini intaç edecektir. İçerdeki kıymet düşkünlüğü muhtelif sebeplerden, bilhassa fiat intibakının teehhüründen ve daha ziyade mütezait bir iktisadi faaliyetin doğurduğu para ihtiyacının artmasından, dolayı daha azdır. Ne kadar fena olursa olsun, bu yeni vaziyet şimdikinden çok daha iyi olacaktır.

2 — Altın esasının terkedilmemesi. O vakit işletilmeden saklanan sermaye ecnebi dövizine inkilâp etmeğe ve yabancı memleketlere kaçmağa başlar. Dövlz taleplerine karşı koyabilmek için banka altın ihraç etmeğe mecbur olur. 60 milyarlık altını ihraç edecek midir? Bu kuvvette bir arzın derhal altının kıymetinden kaybetmesine sebep olacağını kaydedelim. Filhakika cihanın altı senelik altın istihsalâtına tekabül eden bir miktar böylece piyasaya dökülmüş olacaktır. Bu kıymet düşkünlüğünün ne kadar olacağını evvelden kestirmek güçtür. Çünkü her şey, yabancı milletlerin altın talebine tâbi olacaktır. Şayet ecnebi bankaları bu altının hepsini çekmeğe muvaffak olurlarsa, buhran yerinde sayacak ve altın sadece bir memleketten diğerine göç etmiş olacaktır. Fakat bütün milletleri harap eden bir buhrandan sonra altının güçlükle müşteri bulacağını kabul etmek daha muhtemeldir. O halde vaziyet şu olacaktır: Her memleket, kıymeti mütemadiyen düşen altının - dan kurtulmağa çalışacaktır. Altının kıymetinden % 60 yahut daha fazlasını kaybetmesi imkânsız bir şey değildir. Unutmıyalım ki, altının kıymeti, daha ziyade para olarak kullanılmasından ileri gelmektedir. [1]

(1) G. Cassel, 1914 ten sonra para ve kambiyo.
Para olarak kullanılmayan altınlar, cihan istihsalâtının takriben üçte yahut dörtte biridir.

1876 dan sonra gümüş esasının umumiyetle terki, bu madenin kıymetinde mühim bir düşüklüğe sebep olduğu hatırlardadır. (En aşağı % 80) [1]

Eğer bizimki hariç, diğer memleketlerin kâffesi altın esasını terketselerdi, tedavülde bulunan paramızın miktarının 200 milyara ve daha fazlaya çıktığını görmek mümkün olacaktı. Halbuki, harpten evvelki altın para tekrar tedavüle konulabilirdi. Maamafih, bu paranın dışardaki satın alma kabiliyeti 15 yahut 20 defa daha az olacaktır. [2]

Altının, Fransa'da toplanışından memnun olanların, bir gün onun para imaline yarar bir maden olmak imtiyazını kaybetmesi ihtimalini de düşünmeleri lâzımdır. [3]

Bugün buhrana bir nihayet vermek için yapılmış bazı akıllıca teşebbüslere şahit oluyoruz.

Azıcık ciddî tekliflerin kâffesi, burada müdafaa ettiğimiz, buhranın yalnız para buhranı ve sebeplerinin de para olduğu ve ancak para siyasetini düzeltmek sayesinde halledilebileceği fikrinden hareket ediyor. Mes'elenin halline varan ilk yol, İngiliz iktisatçılarının ilham ettiği ve İngiltere, İskandinav memleketleri ile Japonya tarafından takip edilen yoldur. Bu ise, altın esasının terki ve yerine dümenli kâğıt paranın ikamesinden başka bir şey değildir. Altın esasına sadık kalanların bu vadideki talihsizliklerini seyretmek eğlenceli bir şeydir; İngiliz iktisadiyatının altüst olacağına dair serdettikleri hükümlerin kâffesi hâdisat tarafından tekzip olunmuştur. Hattâ içeride vukua geleceğini haber verdikleri fiat yükselişi bile olmadı. Bunlar, yanlış nazariyelerinin hesaba katmadığı tabiî ve sabit bir hâdiseye şimdi paradoks diyorlar.

Diğer bir tedavi usulünü şimdiki halde Amerika tatbik ediyor: Altın stokunun bir kısmını ihraç ve buhranın nihayete erdiğine işaret olmak üzere altın kıymetinde bir düşüklüğü intaç edecek bir inflasyonu organize ediyor. Bu usul neticelenebilir; hattâ diyebiliriz ki, Amerikanın altınını, kıymetini kaybetmeden ve henüz fazla fiatlarla satın alacak kadar budala Avrupa devletleri bulunduğu bir sırada, elinden çıkarmakta menfaati vardır.

Nihayet gümüş esasına dönmeği teklif eden bazı metalistlerin dikkate şayan fikirlerini kaydetmemiz lâzımdır. Ricardo gibi, biz de, gümüşteki nakiselerin altındakilerin ayni olmadığını düşündüğümüzü söylemiştik. İçdeğeri, kıymet esası olarak alınabilecek olan harpten evvelki gümüş paraya dönüş kabul edilmeğe değer. Yalnız işletmeden para toplamak hatasına yeniden düşmemek lâzımdır.

Fransa.nın da para mes'elesinde

(1) Amerika gümüş esasını ancak 1893 te bırakmıştır.

(2) Bütün rakamların, ancak mümkün hâdiseler üzerinde fikirleri tesbit için verildiği aşikârdır.

(3) Aftalion altının Fransa'da toplanışının yabancı memleketlerde yaptığı nefret verici ruhî tesire işaret ediyor. Bilhassa Amerika bunu Fransa'nın borçlarını ödeyebilecek bir vaziyette olduğuna bir delil addediyor.

vaziyet alması lâzımdır: İktisat çılarımız iki asırlık köhne, saçma itikatlar arasında sürünerek bir hal çaresi bulacak değillerdir. Buhranın doğuşunda memleketimizin açık mes'uliyetleri vardır; bunlar Amerika'nınkileri unutturmamalıdır. Budalaca altın biriktirmeleri yüzünden çıkan cihan buhranını yok etmek, bu gün Amerika ve Fransa'ya düşüyor. Beş senedenberi mahzenlerine gömdükleri 50 milyarlık altını tekrar meydana çı karmak için anlaşmak, ikisinin de en mühim ve en müstacel vazifesidir. Mütebakisinin isterlerse, bu sidir. Mütebakisini isterlerse, bu metten düşmesine mani olmak için, saklasınlar. İngiliz lirasının seviyesine inmek, meselâ, böyle bir siyasete pek güzel esas teşkil edebilir. [1]

Yarının işi, beynelmilel ölçüde, dümenli bir para tekniği kurmak olacaktır.

Tercüme eden: Zeki Zeybek

"Arkada kalan Darülfunun „ un başına gelenler.

Bir varmış, bir yokmuş. İnkılâp kasırgalarının, köşe bucağı yeryer dolaşarak, bütün köhne şeyleri yıkıp temizlediği bir memlekette, kurnaz bir darülfünun varmış. Ne yapıp ne eder, kasırganın yolu üzerine düşmemesini temin edermiş. Memleketin her tarafında yeni baharlar yeni hayatı getirirken, kurnaz darülfünun, saklandığı köşede bütün bir yılı istirahatle geçirdikten sonra, senede bir kere geceyarısı tek çiçek açan acayip nebatlar gibi, o da senede bir kere Beyazıt meydanına bir avuç insan atar ve bu meyvesile hareketsizliğini örtbas etmeğe çalışırmış.

Bu iş böyle bir müddet devam etmiş. Fakat gözle görünmeyip, elle tutulmıyan bu mevcudiyetin suçu ve suçları fena halde şayi olmağa başlamış. Nihayet, günün birinde yakayı ele vermiş. Hemen tahniti yapılmış ve bir toplu iğne marifetile bir *fişin* üzerine iliştirilerek müze dolaplarından birine havale edilmiş.

●

Doktor Reşit Galip Bey Türk maarif davasına, bir vekilin «icraat âşıklığı» ile sarılmadı. Böyle yapsa idi de, az çok muvaffak olacaktı. Fakat bu muvaffakıyetleri «zamanı vekâlet» ine ait bir takım hamlelerden ibaret kalacaktı. Genç Vekil, memleketin bu özlü davasına, bir inkılâpçının cesur ve hesaplı enerjisi ile sarıldı. Bu sebeple, Türk maarifine katmakta olduğu kıymetler, kendisinden çok daha fazla yaşayacak şeylerdir.

(1) 1925 endisini bulmak ve 50 milyarlık parayı tedavüle koymak arzu edilir bir şeydir.

Meselâ, Tıp Fakültesinin nakli meselesi memleketin bir iki nesilden-beri en meşhur münakaşa ve mugalete mevzuudur. Çaçaron bir mahalle karısına sataşmaktan terbiyeli bir insan nasıl sakınırsa, bu dikenli mevzudan da bütün Vekiller hususî bir itina ile sakınmışlardı. Şüphe yok ki, çaçaron mahalle karısının şerrinden kaçınmayıp dilini koparmak ta bir usuldür. Ve şüphe yok ki, böyle yapmak ta gayet terbiyeli bir harekettir. Fakat işte, gözü pek olmak lâzım. Doktor Reşit Galip, «bina meselesine bağlı Tıp» davasını, «Tıp meselesine bağlı bina» şekline sokuverdi. Fakat asıl güzel olan nokta, Vekilin Mecliste verdiği izahattır.

Bu izahat, Vekil müdafaaları bakımından nümune sayılacak kıymettedir. Bir mevzu, alelâdelikten nasıl kurtulabilir; nasıl ona esaslı bir davanın ehemmiyeti ve ebadı verilir; nasıl korudoru tatmin için konuşulmazda, bir iş üzerinden, onu inkılâp davasına bağlamak suretile konuşulur. Tıp fakültesinin nakli hakkındaki beyanatı, bir de bu bakıma göre okuyanlar, çalışarak inanmanın ve inanarak çalışmanın değerini bir kere daha tesbit etmiş olurlar.

İşte bu Vekil, yeni Türk «üniversitesi»ni de kurmuştur.

Biz bu yeni müessese hakkında verilen haberlerin yalnız iki tanesi üzerinde duracağız:

1 — İnkılâp Enstitüsü:

Bütün içtimai ilimler, Türk inkılâbına göre mütalaa edilecek. Ve bütün talebe, hangi meslekten olursa olsun, diplomasını alabilmek için, Enstitü'den imtihan verecektir. Yani, Türkiyede tahsil görmüş meslek erbabı için, birinci şart, inkılâpçı olmaktır. İnkılâptan imtihan veremiyen, hayattan dönecektir.

2 — Açılma günü:

Her ders yılının birinci günü, üniversite, muallimleri, talebeleri ve dışardan gelen dinleyiciler ile birlikte bir celse akteder. Bu celsede, bütün hocalar, bir evvelki sene zarfında kendi branşları dahilinde hâdis olmuş yeniliklerden, ilim ve ihtisas namına bahsederler. Bu raporlar, hemen basılır ve Türkiye ile Türkiye haricinde dağılır. Eğer verdiği raporla, her hangi bir profesör, gülünç olmuş ise, cehaletinin yahut tembelliğinin cezasına katlanır.

Biri şuur diğeri de terbiye ve inzibat bakımından inkılâpçılığın bütün evsafını hâiz olan bu iki kararı, inkılâbımıza yakıştırıyoruz.

— A. B.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Sayı: 19
1933
İKİNCİ SENE

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Tevzi merkezi:

Muallim Ahmet Halit kitaphanesi
İstanbul - Ankara caddesi 83

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

Kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Bu eserleri okuyunuz:

İktisadî Devletçilik.
İkinci cilt.
Yazan: Ahmet Hamdi.

●

İnkilâp ve Kadro.
Yazan: Şevket Süreyya.

●

Yakup Kadri'nin son romanı:
Yaban.

●

Falih Rıfkı'nın ilk romanı:
Roman.

●

İş ve meslek terbiyesi:
Yazan: İ. Hakkı.
Gazi Terbiye Enstitütüsü muallimlerinden.
Basan: Kitap yazanlar kooperatifi.

●

Mektep kooperatifçiliği ve tasarruf terbiyesi.
Yazan: Şevket Süreyya.
Basan: Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti.
İkinci tab'ı çıktı.

●

Türk - Şark Tütünleri ve İhracatı.
Yazan: Habip Edip.

●

Türkive'de Ziraî kooperatif hareketi.
Yazan: İsmail Hüsrev.

Kadr'onun dağıtım yerleri:
Ankara'da : Akba, kitap evi.
İstanbul'da : Ahmet Halit, kitap evi.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

19

TEMMUZ

1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Fikir haraketleri arasında Türk Nasyonalizmi II. Marksizm.**
Dr. Vedat Nedim	**Ziraat siyasetimizde Liberalizmden Devletçiliğe.**
İsmail Hüsrev	**Millî kurtuluş Devletçiliği.**
Burhan Asaf	**Ölü Doğan Çocuk: Londra konferansı.**
Tahir Hayrettin	**Türk inkılâbı kürsüleşiyor.**
M. Şevki	**Millî Mahruk meselelerinden: Petrol ve Türkiye Petrolleri hakkında bir eser**
İbrahim Necmi	**Dede kurkut kitabından: Kanlı koca oğlu kanduralı Boyu**
Şakir Hazım	**Hava nakliyatının Faydaları. İyi Malzeme, iyi teşkilât**
	KRONİK

Yakup Kadri beye yapılan ameliyat muvaffakiyetle başarılmıştır. Arkadaşımıza çabuk sağlıklar dileriz.

KADRO.

Eflâtunun ideal cümhuriyetinde iki sınıf insan vardır: Esirler ve esir sahipleri.

Bütün dünya nimetleri esir sahipleri içindir. Ve esirler, Eflâtunun tasvir ettiği cennetin kapuları dışında bırakılmıştır.

Temelleri esirlerin sırtında taşınan bu acayip cennet mefkûresi, Eflâtuna göre tamamile haktır ve makuldür. Çünkü Atine sitesinin güzidelerini teşkil eden tiranların ve efendilerin, stadlarda spor yapıp akropolda lâf yarışına girişmesi; gayri ahlâkî ziyafetlerde bol bol sarhoş olup alabildiğine kumar oynıyabilmesi için bu hiyerarşi şarttır.

Atinanın stadları, akropolu ve akademisi filvaki artık tarihe karıştı ama, Eflâtunun bu iki katlı acayip cennet mefkûresi, bugünkü Avrupa mefkûreciliğinin de hâlâ, terü taze «fikr» idir!

●

Londra konferansında bugün hep «insaniyet» namına konuşuluyor. Fakat bu konferansın insaniyet davası da, tıpkı Eflâtunun iki katlı cennet mefkûresi gibidir. Bu davanın da iki unsura var: Müstemlekeler ve müstemleke sahipleri!

Temelleri, müstemlekelerin ve geri memleketlerin sırtında taşınan muasır Avrupa cemiyetinde, tiranların ve efendilerin, borsalarda spekülâsyon yapıp, konferanslarda lâf yarışına girebilmesi ve gayri ahlâkî kombinezonlar içinde sarhoş olup alabildiğine macera oyunu oynıyabilmesi için bu hiyerarşinin devamı gene şart sayılıyor! Eski Yunanda cemiyet muadelesi «Esirler ve esir sahipleri» şeklinde idi. Muasır cemiyette bu muadele «Müstemleke ve müstemleke sahipleri» şekline dönmüştür! Eflâtundan Roozvelt, Mak Donald veya Adolf Hitlere kadar geçen zaman zarfında beşerin bütün fikir fütuhatı, nizamı âlem muadelesinde ancak bu kadar bir değişiklik yaptı!

●

İktisadî nasyonalizm! Londra konferansının efendilerine ve tiranlarına göre, cihanın bugünkü sefaletinden, kültür, sınıf, iktisat ve ahlâk buhranından yegâne mes'ul olan suçlu budur!

Nevyork'taki Banka Avenülerinin mahsulü olan bir yeni peygamber (1) Londranın jeoloji müzesi binasında daha üç günde müstehaseye dönen dünya konferansına telsizle haber veriyor:

— Bütün felâketlerimizden mes'ul olan iktisadî nasyonalizmdir! Eski müstemlekeler ve yarı müstemlekeler istiklâl mücadelelerini durdursunlar! Gümrük kapılarını açsınlar! Onlar için millî sanayie, millî krediye, millî iktisat istiklâline ne lüzum var? Onlar bize gine ucuzuna ham maddeler versin! Biz onlara yine pahalı pahalı mamul madde satalım! İkraz - istikraz ajanları, bar ve kabare esnafı ve misyonerler gönderelim! Âlem yine cennete dönsün!

Bu telsizle verilen haber, Londra konferansının müstehase vücudünde, mumyaların rüyalardaki dirilişini andıran bir kıyamet yaratıyor. Herkesin kanı kaynıyor. Buruşuk yüzlü İngiliz murahhaslarının derileri altından, Delhi'de son Moğol hükümdarlarını kurşuna dizdiren genç emperyalistlerin harareti geçiyor.. Fransızlar Mısır seferlerini, İtalyan murahhasları Akdeniz İmparatorluğunu düşünüyorlar. Sabık Kayserin karikatürünü andıran patavatsız bir Alman murahhası ise daha şimdiden büyük Almanyanın hudutlarını çizmiştir!

Bütün tiranlar birbirlerini tebrik ediyorlar, işte suçlu bulundu: Kahrolsun iktisadî nasyonalizm!

Fakat bu rüyada uyanışın ömrü ancak bir dakika sürmüştür:

— Efendiler! Bu konferans, sanayici memleketlerin kendi aralarında, sanayiden mahrum memleketler aleyhine bir cephe teşkil etmesi için toplanmamıştır! Biz bu maksatla yapılan bütün kombinezonları şiddetle protesto ediyoruz! Yeni Türkiye siyasî ve iktisadî istiklâlini... ilh.

Bu ses Yeni Türkiyenin sesidir(2). Bu seste, Eflâtundanberi sürüp gelen esirli ve tiranlı nizamı âlem mefkûresinin ilk defa nefi ve inkâr edilişi vardır!

Bu ses, konferansta kabaran köhne ihtirasların üstüne, âdeta bir soğuk su dalgası gibi kapanıyor!

●

Londra konferansının tiranları, bir karmakarışık stüdyoda ken-

(1) Roozvelt.

(2) Murahhasımız Münir Beyin sözlerinden.

di gençlik devirlerinin filmini çevirmeğe çalışan bunak artistlere benziyorlar! İstiyorlar ki on dokuzuncu asrın maceraları yeni baştan yaşansın! İstiyorlar ki memesinden altın akan müstemleke ineği yeniden ayaklarını açsın, fakat gözlerini kapasın! Bahri muhitlerde yine transatlantik kafileleri, limanlarda yine balyalar, sanayi şehirlerinde yine iş bolluğu... ve bütün geri memleketlerde, açık gümrükler, açık pazarlar, bir kantarı bir pula ham madde yetiştiren bir milyar insan, bir kaç selâmlık resim âlisi ve bir düzine kapitülâsyon beratı!...

Fakat efendiler! Bu filim çevrilmiyecek! Siz yalnız Eflâtunu değil, biraz da «Demokrit»i dinleyin:

— Akan su geri gelmez!

●

Tiran efendiler! Artist efendiler! Başınızın çaresine bakın! Çünkü stüdyonuz içinden ateş almıştır!

Askerî Dumlupınar planlı ve sistemli bir faaliyetin eseriydi.

İktisadî Dumlupınar da plan ve sistem ister.

Fikir Hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi.

II.

MARKSİZM. (1)

Şevket Süreyya.

Faşizm, harpsonu Avrupasında meydan alan içtimai teşettütlerin bir mahsulü ve ifadesi idi. Halbuki Marksizm Avrupanın, harpten evvelki içtimai tarihinin ve bilhassa on dokuzuncu asrın eseridir. Ve bu harpsonu teşettütlerini hazırlıyan, onların seyrine müdahalesi olan müessirlerden biridir.

Harp sonunun içtimai teşettütleri, siyasi sahada rejim buhranı, iktisadi sahada struktur (2) buhranı, fikir ve ahlâk sahasındadır. Normal ve kri-

(1) Marksizm (Fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi.) başlığı ile Kadro'da çıkmakta olan makaleler serisinin ikinci yazısıdır. Birinci yazı (18) inci sayıda neşrolunmuş ve o yazıda (Faşizm)in nazari ve fikri esasları ana hatları ile tahlile çalışılmıştır. Bu sayımızda ise, -sonra yapacağımız mukayeseye medar olmak üzere- marksizmin başlıca ideolojik esasları verilmeğe gayret olunacaktır. Gelecek üçüncü yazıda, millî inkılâbımızın ve Türk nasyonalizminin fikir unsurları ile faşizm ve marksizmin nazari mukayeseleri yapılacak ve bazı hükümlere varılacaktır.

(2) Buradaki iktisadi struktur, cemiyetin iktisadi bünyesi, yahut kuruluş tarzıdır. Bilhassa Avrupanın harpten evvel tabii görünen normal işliyen iktisadi mekanizması bir kaç kısa ve geçici buhran dalgasından sonra, bu günkü cihan buhranının çıkmazına saplanıyor. İlk anlarda, daha şiddetli olmakla beraber yine geçici bir buhran sayılan ve muasır nizamın ilk doğuşundanberi zaman zaman tekerrür edip gelen (periyodik) buhranlardan biri zannolunan bu hâdise, çok geçmeden kendi istisnai mahiyetini ortaya atıyor. Avrupanın siyaset sahasında siyasi rejimini ve iktisat sahasında da iktisadi strukturunu değiştirici bir istikamet alıyor.

Halbuki eski iktisadi buhranlar, cemiyetin siyasi rejimi ve iktisadi strukturu dahilinde cereyan eder giderdi ve mevcut nizamın keyfiyetini değiştirici bir mahiyet almazdı. Hattâ her buhran dalgasını, mevcut nizamın bir yeni gelişme ve kuvvetlenme devri takip ederdi. Bu itibarla şimdiki buhranın bu istisnai mahiyeti, Avrupanın ve bu arada, bünyesini Avrupanın fikir, siyaset ve iktisat mekanizması ile sıkı sıkıya bağlamış olan Avrupa harici camiaların derin ve içten sarsılışlarını icap ettiriyor.

teryomlar (1) buhranı şeklinde tecelli etmektedir. Faşizm, rejim buhranına karşı (Otoriter devlet) i, yani harp sonuna kadar süren demokratik kaideler yerine, bir akalliyetin açık ve maskesiz diktatörlüğünü müdafaa eden Faşist devleti, iktisat buhranına karşı da, iş verenlerle iş alanlar arasındaki münasebetleri icabında devlet emrine alan, hattâ icap ederse (mecburî iş = travail forcé) tesis eden ve bu suretle de ileri cemiyetlerdeki sınıf mücadelesini mecburî bir sınıf tesanüdü şekline çevirmek istiyen sosyal faşizmi ikame ediyor. Bu mecburî tesanüdün itikat ve ahlâk sahasında da bir disiplin yaratacağı ve meydan alan ruh dalâletlerinin salâh bulacağı keza göze çarpan iddialar arasındadır.

Bu suretle harpsonrası devrinin bir reaksiyonu olan faşizm, tedricen beynelmilel bir mahiyet almak ve muzaffer olduğu yerlerde de harpsonrasının «tabii» bir nizamı haline gelmek mücadelesine girişti. Halbuki marksizme göre faşizm, sadece, hâkim sınıfların menfi ve irticakâr bir mukavemetinden başka bir şey değildir. Ve onun şimdi bütün mücadelesi, faşizmin Avrupada yerleşmesine ve inkişafına karşı tevcih edilmiş gibidir. (2)

---

(1) Buradaki norm ve kriteryom kelimelerinin ifade ettikleri mefhum, fikir ve ahlâk sahasında bugüne kadar teessüs etmiş ve Avrupa cemiyetinin hâkim ekseriyetinin kabulüne mazhar olmuş bulunan (kaideler ve ölçüler) dir. Muasır Avrupa nizamının hâkim ahlâk ve fikir sistemini teşkil eden bu kaideler ve ölçüler, bu nizamın daha on yedi ve bilhassa on sekizinci asırdaki tekevvünü seyrinde vücut bulmuş ve Fransız inkilâbını hazırlıyan Fransız filozoflarının fikrî çalışmaları ile bütün bir sistem haline gelmişti. Cemiyetin (demokratik telâkki tarzı) diyebileceğimiz bu sistem, gerek ahlâk, gerek hukuk, gerek diğer fikir meselelerinde, Fransız inkilâbına kadar hâkimiyetini sürükliyen kilise haklarının ve asalet imtiyazlarının bir inkârı olarak meydana gelmiştir. Binaenaleyh gerek itikatta, gerek ahlâk, hukuk ve siyasette, eski (din veya dünya) asaletinin bir reaksiyonudur. Başlıca gayesi, tefekkürde, tabii kanunların ilâhî kanunlar yerine ikamesi (yani tefekkür hürriyeti) ve hukukta (akıl)ın, yahut (halk hâkimiyeti) şeklinde tasvir olunan (nizamı tabii) nin aristokratik idare tarzı yerine konulmasıdır. Yazı hürriyeti, içtima hüriryeti, intihap hürriyeti, tefekkür ve vicdan hürriyeti, temellük hürriyeti..... vesaire gibi prensiplere istinat eden bu halk hâkimiyeti, bilâhare kısaca (demokresi) mefhumu altında tanılmıştır.

(2) Sosyalizm, yani şahsî mülkiyetin içtimaî mülkiyete intikalini müdafaa eden içtimaî hareketin tarihinde iki mühim safha kaydolunmaktadır:

— Utopi sosyalizmi safhası (yahut hayalci veya hissî sosyalizm)
— İlmî sosyalizm.

sosyalizm âlimlerine göre ilmî sosyalizm, Karl Marx'la başlıyan ve onun tarafından tedvin olunup. prensipleri, kommünizmden en sağ sosyalizme kadar derece derece bütün sosyalist mesleklerine esas olan sosyalizmdir. Utopi sosyalizminin, yani şe'niyetin ilmî tahliline ve tarihî zaruretlere istinat etmeyip hissî veya ahlâkî mebdelerden hareket eden sosyalizm fikirlerinin ise, tarihî esaslarını, parça parça, ta kurunu kadime mütefekkirlerine kadar isal etmek kabildir. Maamafih mefkûreyi daha toplu ve esas-

Hattâ bu itibarla şimdi biz, bugünkü Avrupanın fikrî manzarasına kısaca, marksizmin asıl prensipleri ile, harpsonu devrinde meydan alan faşist telâkkilerin keskin ve kat'i bir çarpışma safhası diyebiliriz. Binaenaleyh faşizmin geçen sayıda hulâsaya çalıştığımız nazarî esaslarından sonra, şimdi de marksizmin ana prensiplerini saymak, hem bugünkü Avrupanın mukadderatında müessir olan bu mücadelenin manasını anlatmak hem de daha sonra Türk nasyonalizminin fikrî asliyeti ile, bu hâkim fikir cereyanları arasında mukayeseler yapabilmek için çok faydalı olacaktır.

●

Marksizm ve tarihî orijinleri:

Marksizm, bittabi her şeyden evvel Karl Marx'ın (1818 - 1883) senesine bağlı bir telâkki sistemidir. Fakat bu telâkkinin tedvininde Karl Marx yalnız kalmamış, ona ideal bir fikir ve mukadderat arkadaşlığının bütün bağlarile bağlanan Frederik Engels'in fikir ve cidal birliği, geçen asrın ikinci nısfındanberi (Marksizm) ismi altında tanılan fikir binasına vücut vermiştir. Seksen senedenberi etrafında fasılasız mücadeleler kaynıyan ve bu itibarla da gerek müdafaa, gerek tenkidi için üzerinde hesapsız eserler yaratılan bir fikir ve cemiyet hareketini böyle bir kaç sahife içinde lâyıkile verebilmek kabil olmamakla beraber, biz burada sistemin sadece ana prensiplerini işaret etmeğe çalışacağız.

Umumî bir telâkkiye göre marksizm, üç büyük fikir cereyanının terkibidir ve kendi binasını, bu üç büyük cereyanın tarihî inkişafı üzerine kurmuştur:

1 — Alman felsefesi,

2 — Fransız sosyalizmi,

3 — İngiliz siyasî iktisadı (ekonomi politik)

Bu üç büyük tarihî esas, Avrupanın on sekiz ve on dokuzuncu asırlardaki tarihî ve içtimaî inkişafına da uygun olarak Marxx'a, bu asırların tarihî terkibini vücude getirmek için en reel ve en olgun malzemeyi vermiştir. Çünkü bu devirlerde, Almanyada monarşik bir istibdadın tazyiki altında her sahada bunalan fikir, yalnız edebiyat ve felsefe sahasında derinleş-

---

lı bir şekilde hikâyeye çalışan (Tomas Mor) dur. Tomas Mor, İngiliz sarayının en yüksek memurlarından biri idi. Tabiat ilimlerine incizabı ve insanî fikirleri onu, tabiî, hür ve mes'ut bir nizamı âlem tasvirine sevketti. Tomas Mor'un bu hissî mefkûresi, gûya Felemengin Antverpen limanında bir gemicinin (Utopya) denilen meçhul bir adada insanların bu şekilde yaşayışlarına ait hikâyeleri ile vücude gelen (Utopya) isimli romanında tasvir olunmuştur. Hissî sosyalizm (Utopi) sosyalizmi ismini bu romandan aldı. Tomas Mor'dan sonra Saint Simon, Robert Oven, Furrier, Kabe bu sosyalizm cereyanının başlıca mümessilleri sayılır. Fakat 19 uncu asrın ortasından itibaren Marx'la beraber bu hissî sosyalizm keyfiyetini değiştiriyor. Cemiyetin tetkikine müstenit müdevven bir ilim, muayyen bir cemiyet hareketi, hulâsa muayyen bir itikat, ahlâk, hukuk ve siyaset ve iktisat nizamının ismi oluyor.

mek imkânını bulabilmiş, İngilterede ise, inkişaf eden iktisadî hayat bilâkis siyasî iktisat sahasında terkipler yapılmasına imkân vermiş, Fransada büyük ihtilâl fikirlerinin bir kısım hür düşünen insanlarda uyandırdığı tenkit şemmesi Fourrier ve Saint - Simon'da kemalini bularak, munsır nizamın içtimaî bir tenkidinden başka bir şey olmıyan Fransız sosyalizmini doğurmuştur.

Binaenaleyh, üstüne irtikâz ve kendilerini terkip ettiği bu üç büyük fikir cereyanının mahiyetine uygun olarak marksizmin de üç fikrî veçhesi vardır denilebilir:

1 — Marksizmin felsefesi ve sosyolijisi (diyalektik materyalizm ve tarihî materyalizm)

2 — İlmî sosyalizm

3 — Marksizmin siyasî iktisadı.

Marksist felsefede, tarihî orjinleri ve mebdeleri itibarile keza üç unsurdan teşekkül eder:

1 — Maddeyi telâkki tarzı (felsefe materyalizmi)

2 — İnkişaf kanunu (diyalektik)

3 — Tarihî materyalizm (tarihin felsefesi).

Marksizm, maddeyi telâkki tarzındaki fikrî orjinlerini on sekizinci asrın Fransız materyalistlerinden ve Alman filozofu Ludvig Feuerbach'tan alır. Bütün bu filozoflarda asıl olan (maddenin evveliyeti ve asliyeti) dir. Bütün bu filozoflar tabiatı bizzat maddenin kanuniyetlerine göre izah ettiler. Halbuki daha evvel veya ayni nesilde yaşayan diğer bir çok filozoflara (meselâ Barclay, Hume, Fichte, Max. Avenarius v. s.) göre bütün harici âlem, bizim hislerimizin veya tasavvurlarımızın eserinden başka bir şey değildir. Binaenaleyh insan dimağının mahsulâtı olan fikirler, telâkkiler ve maddenin, maddî kanunlara tâbi olan bir parçasından başka bir şey değildir. iBnaenaleyh insan dimağının mahsulâtı olan fikirler, telâkkiler ve felsefî kategoriler, bizim dimağımızda ancak maddenin bir inikâsı olarak teşekkül eder. Şu halde maddeye vücut veren bizim tefekkürümüz ve şuurumuz değil, bilâkis bizim şuur ve idrakimizi tayin eden maddedir.

On sekizinci asrın Fransız materyalistlerinde muhtelif şekillerde işlenen ve Ludvig Feuerbach'ta bilhassa insanla tabiatın münasebeti bakımından tekemmül ettirilen (1) bu felsefî maddecilik Marx'ta ayrıca terkip ve ikmal olunarak marksizmin felsefî esaslarından biri olmuştur.

Diyalektik ise, marksizmin felsefesinde (inkişaf) ın kanunî seyridir (2). Bu kanuniyet şekli marksizme (Hegel) in, «idealist» felsefesinden intikal etti. Bu felsefeye göre «fikir» in yahut «Ruhu-Mahz» ın inkişafı, kanunî bir seyir arzeder.

Bu seyrin başlıca üç kademesi vardır:

1 — Tez (yahut dava)

2 — Antî tez (yahut davanın nakisı)

(1) Marx'ın Ludvig Feuerbach'ın (antropolojik materyalizm) i hakkında ayrıca bir eseri vardır.

(2) Diyalektik kelimesi eski Yunancadaki (diyalog = münazara) kelimesinden gelir.

3 — Sentez (yahut davanın neticesi).

Her fikir, inkişafı seyrinde bir takım (tezat) fikirlerin nefi ve inkârına maruz kalıyor ve bu suretle yeni bir sentez vücut buluyor. Fakat bu sentez de nihaî bir istikrar değildir. O da yeniden ve yeni yeni nefi ve inkârlara maruz kalacaktır. Bu suretle (fikri mahz) teşekkül edecektir. İlk anda bizim intibalarımızdan unsurlarını alan dimağ, tedricen tabiatte ayni olmıyan bir takım ruhî sentezlere varacaktır. Meselâ bir (fazilet) duygusunu biliriz. Hattâ bu duygumuzun şeklinde tabiî intibalarımız müessir olmakla beraber tabiatte (fazilet) denen bir şey yoktur. O halde bizim ruhumuz, kendi yuğruluşu seyrinde kendisi için bir şey doğurmuş, bir ruhî mahsul vermiştir. Bu mücerret mahsullerin de diyalektik inkişafı bizi ahlâkî, hukukî, felsefî kategorilere isal edecek ve bu suretle (ilmi mutlak) tabiatin değil (ruh) umuzun eseri olacaktır.

Marx, Hegel'in bu tezatlarla inkişaf nazariyesini ve diyalektik merhalelerini aldı. Fakat onun maddenin ve cemiyetin inkişafı seyrine tatbik etti. Bu suretle «Hegel'de madde haricinde ve âdeta baş aşağı duran dialektik'i ayakları üzerine koydu ve zemine indirdi.»

Marx'ın diyalektiği şu esaslarda hulâsa edilebilir:

1 — Her şey değişir, her şey inkişaf eder (1). Hâdise bir madde hareketinden ibarettir.

2 — Kemmî teraküm keyfî değişiklikleri davet eder.

3 — Bir keyfiyetten diğer keyfiyete intikal ani sıçramalarla müterafiktir.

4 — İnkişaf, tezat kuvvetlerin çarpışmasile vücut bulur.

5 — Kanuniyet demek, sebeplerin birbirine zincirlenmesi demektir. Her hâdiseyi, sebeplerin mütekabil münasebeti içinde tetkik etmek lâzımdır.

Bu esaslara göre tezat, gerek tabiat, gerek cemiyette inkişafın anasıdır. Marx'daki tarihî zaruretler nazariyesi sınıf mücadelesi nazariyesi ve saire hemen kâmilen bu diyalektik telâkkinin üzerine istinat eder.

Tarihî materyalizme gelince, Marx'ta tarihî materyalizm marksizmin tarihî izah tarzı, yahut sosyalojisi veya (felsefe tarihi) dir. Marksist âlimler tarihî materyalizm nazariyesinin perakende orjinlerini, on yedi, on altıncı asırlara, hattâ Makyavel'e kadar irca ederler. Bu nazariyenin esasına göre cemiyet dahilinde içtimaî şekillerin tebdilî şekil etmesinde en mühim müessir, istihsal münasebetlerinin değişmesidir ve istihsal münasebetlerinin değişmesinde de hâkim tesiri teknikde yahut istihsal âletlerindeki değişiklikler yapar.

Çünkü her cemiyette insanlar bir takım münasebetlere girişirler. Bu münasebetlerin ilk şekli istihsal münasebetleridir. İstihsal münasebetlerinin seviyesini (yahut cemiyetin terakki derecesini) o cemiyette tekniğin, yahut istihsal âltlerinin terakki derecesi tayin eder. Binaenaleyh içtimaî şekillerin değişmeleri esnasında, istihsal münasebetlerinin ve tekniğin terakkisi yatar.

Hulâsa tarihî materyalizm, marksizmde tarihin materyalistçe izahıdır ve bu izah, yalnız muasır nizamdaki tezatların mütaleasına değil, bütün tarihî devirlerin izahına tahsis olunmuştur.

(1) «Her şey tebeddül ve cereyan halindedir» — Demokrit

İlmî sosyalizm: Marx'tan evvelki sosyalizm muasır nizamı şiddetli ve amansız bir tenkide tâbi tutmuştu. Fakat bu tenkit, ayni zamanda bu nizamın dahilindeki tezatların, ilmî ve objektif bir tahlilîne istinat etmediği için neticelerinin kıymeti, edebî mahiyetten çok daha ileri gidemiyordu. Binaenaleyh Marx kendinden evvel Fourrier, Owen, Saint - Simon gibi ihtilâlci olmaktan ziyade insaniyetçi olan zatlar tarafından işlenen sosyalizm fikirlerini aldı ve muasır cemiyetin tenkidini, dahilî tezatların sistematik bir izahına istinat ettirdi.

«Muasır sosyalizm (yani ilmî sosyalizm) muhteviyatı itibarile, bir taraftan muasır cemiyette istihsal vasıtalarına sahip olanlarla bu vasıtalardan mahrum olanlar arasındaki tezadın ve diğer taarftan istihsalde hâkim olan anarşinin tahlilî neticesidir. Her yeni nazariye gibi ilk zmanlarda mevcut malzemeye iltihak etmesi zarurî olan bu telâkkinin nazariye esasları çok eski zamana ve daha toplu bir şekilde ise on sekizinci asrın Fransız materyalist felsefesine irca olunabilmekle beraber şimdi, bu telâkki, muasır nizamın iktisadî hâdiselerine istinat ettirilmiş bulunmaktadır.»

— Frederik Engles —

Binaenaleyh Marx'tan evvelki âlimlerde (idealist) bir mahsul olan sosyalizm, marksizmde muasır Avrupa cemiyetinin materyalist bir tenkidi haline getirilmiştir. Bu telâkkiye göre istihsal âletlerine sahip olan sınıfların, iş saatlerini azaltmamak, fakat amelenin yarattığı fazla kıymetleri çoğaltmak yolundaki mütemadî cehdi, buna mukabil ise çalışan sınıfların mütemadiyen iş saatlerini azaltmak ve yevmiyeleri çoğaltmak yolundaki mücadeleleri muasır nizamın tanzimi gayri kabil tezatlarından birini teşkil etmektedir.

Bundan başka, rekabetin istihsal âletlerinde mütemadî terakkiler yaratmasına mukabil, ihtiyacın hesap olunmaması ve istihsalin bir plâna tâbi tutulmaması, muasır nizamda arz yekûnları ile talep yekûnları arasında mütemadî nisbetsizlikler yaratmakta ve bu nisbetsizlikler iktisadî buhranları doğurmaktadır. Binaenaleyh yine bu telâkkiye göre bugünkü nizamda, istihsal âletlerinin mütemadî terakki temayülü ile cemiyetin içtimaî bünyesi arasında diğer bir tezat daha vardır.

Daha sonra sermayenin mütemadî genişlemesi, onu gittikçe mülkiyeti şahsiyenin çerçevesinden çıkarıyor. Sermaye mütemadiyen temerküz ediyor ve gittikçe daha az insanların veya teşekküllerin elinde toplanıyor. Binaenaleyh sermayenin bir taraftan gayet mahdut ve istihsalden gittikçe alâkaları kesilen insanlar elinde toplanmasına mukabil işçi sınıfının mütemadî tekâsüfü ve şuurlanması, bu sınıfın lehine ve sermayedar sınıfın aleyhine bir muvazene yaratıyor. Bunlar ve bunlara mümasil tezatların neticesi Marx'a göre bir gün amele sınıfı ile sermayedar sınıfı arasında zarurî ve kat'î bir hesaplaşma doğuracaktır.

Marksizm iktisadiyatı: Tarihî orijinleri itibarile marksist iktisadiyat, İngiliz siyasî iktisadından, Adam Simit ve bilhassa Rikardo'dan mülhem olmuştur ve Rikardo'nun Marx üstünde müdahalesi bilhassa (sây kıymeti nazariyesi) iledir. Şöyle ki:

Biz bir emtea cemiyetinde yaşıyoruz. Yani şimdi içinde yaşadığımız cemiyette istihsal bilhassa mübadele maksadile yapılmaktadır ve mahsul «emtea» yani mübadeleye tahsis olunan mata vasfını haizdir.

O halde her emteanın bir «kıymet»i vardır. Ve bu kıymet, emteada mündemiç olan diğer bir «mata» yani «amele gücü»dür. Çünkü muasır cemiyette amele gücü de alınır, satılabiliyor. Şu halde o da bir matadır. Onun da kıymeti, bir matanın istihsaline sarfolunan amele kuvvetinin telâfisi için zaruri olan emteanın kıymeti ile ölçülür. Binaenaleyh amele gücü, «emtea» kıymetinin asıl unsurudur.

Rikardo'da esaslı bir şekilde işlenen bu fikir, yahut (sây kıymeti nazariyesi) Marx'ta gayet geniş bir inkişafa mazhar oluyor.

Marx'a göre amelenin sermayedar hesabına bezel ettiği sâyi iki kısma ayırmak lâzımdır:

1 — Zaruri sây

2 — Fazla sây.

Amelenin yevmiye vasıtasile bedeli kendisine ödenen sây, onun zaruri sâyidir. Ve bu miktar sâyin yarattığı kıymet zaruri kıymettir. Halbuki onun sâyi yalnız bundan ibaret değildir. Sermayedar hesabına «kâr» şeklinde kalan, yani sermayedarın bütün masrafları çıktıktan sonra onun safi kârını teşkil eden diğer bir kısım sây vardır ki bu sâyin bedeli ameleye ödenmiyor ve sermayedarın sermaye terakümünü teşkil ediyor. Şu halde sermaye terakümü «sermayeleştirilmiş bir fazla kıymet» demektir ve bu sermayeleştirilmiş fazla kıymet, amelenin istismar edilmiş hakkıdır. Şu halde sermayedar cemiyetinde sınıf mücadelesi, muharrik kuvvetini buradan alıyor. Ve binaenaleyh bir cemiyette fazla sâyin yarattığı kıymet bir fazla kıymettir. Bu fazla kıymet ise bütün sermaye terakümünün ve dolayısile muasır cemiyette göze çarpan, bütün nemaların ve terakkilerin aslıdır.

Binaenaleyh Marx'ta sây-kıymet nazariyesi (yahut emtea kıymetin münhasıran amele gücünden ibaret olduğu) ve fazla kıymet nazariyesi (yani amelenin bir kısım kârının kapitalist tarafından benimsendiği) onun bütün siyasi iktisadının hareket noktasıdır. Bu kıymet mefhumunu daha ilk adımda Marx, cemiyetin içtimai bünyesinin bir teşahhusu şeklinde almakla, onu sadece bir iktisadi ve teknik âmili olmaktan çıkararak ona içtimai bir mahiyet vermiş ve kıymeti kendisinin bütün içtimai prensiplerinin de esası ve mihveri haline getirmiştir.

Marx, iktisadî mezhebinin ilk nazarî esaslarını (iktisat siyasetinin tenkidi) ismile «1857» de neşrettiği kitapta ve daha sonra da (kapital) isimli eserinde topladı. Bilâhare dört büyük cilt tutan bu eserin, Marx'ın hayatında ancak birinci cildi neşrolunabildi. Bu ciltlerde emteanın ve paranın (çünkü Marx'a göre para da bir emteadan başka bir şey değildir), sermayenin ve sermaye terakümünün, toprak rantının, temerküzün ve kendi zamanında kabili idrak olan bütün iktisat hâdiselerinin kendisine göre sırrı şerh ve izah olunmuştur. Maamafih Marx'ın bütün bu iktisadî mezhebini sadece üç esasa irca etmek te kabildir: 1 — Kıymet nazariyesi, 2 — Fazla kıymet nazariyesi, 3 — Sermaye terakümü nazariyesi (1).

●

(1) A. Paperni'den.

Buraya kadar olan sahifelerde Marksizmin ana vechelerini ve bu vechelerin tarihi orijinlerini kısaca göstermeğe çalıştık. Verilen bu izahattan bu sistemin bir taraftan kendi hesabına müdafaa ettiği tarihi misyonu, diğer taraftan onun, bu günkü nizamın ve bilhassa harpsonu hâdiselerinin seyrindeki müdahalesini ve nihayet onunla diğer fikir hareketleri ve bilhassa Faşizm arasındaki fikir ve nazariye ayrılıklarını takip etmek kabil olacaktır.

Âlemşümul olmak cehdi:

Frederik Engels Marx'ın tarihi hizmetlerini şu üç esasta hulâsa eder:

1 — Beşer tarihinin umumi inkişaf kanunlarının izahı (diyalektik ve tarihî materyalizm)

2 — Kapitalist nizamın kendisine has olan muharrik kuvvetlerinin izahı (Marx iktisadiyatı ve bilhassa fazla kıymet nazariyesi)

3 — Bu nizamın tasfiyesi yolları (ilmî sosyalizm ve proleter diktatörlüğü)

Eğer dikkat olunursa, gerek Engels'in bu müşahedesinde, gerek umumiyetle marksizme ait yaptığımız işaretlerde ilk göze çarpan şey bu telâkki sisteminin «Cihanşümullük» davasıdır. Filhakika Marx bütün izahlarını cihan mikyasında yaptığı ve bütün neticelerinin cihanşümul olduğu edasını her yazısında izhar eder.

Çünkü ona göre muasır mübadele nizamı, muasır emtea münasebetleri, hulâsa kapitalizm ismini verdiğimiz nizamı içtimaı cihanşümul bir nizamı içtimaidir. Şu halde cihana şamil bir hâdisenin tahlil ve müşahedesi üstünde verilen kanuniyetlerin ve hükümlerin de cihanşümullüğü tabii olmak icap eder.

Çünkü Marx nazari hükümlerine varabilmek için evvelâ cihanın içtimai manzarasının bir «tecrit» ini yapmak zaruretini duymuştur. Çünkü saf kanunların, ancak mücerret bir vasatta, yani bu kanuniyetin tezahürü için mani olabilecek kaydü şartlardan temizlenmiş bir muhitte yapılan tecrübe ve müşahedelerle elde edilebileceğine kanidir. Meselâ (ecsamın sukutu ve cazibei arz) kanuniyetini müşahede ve tesbit edebilmek için bu tecrübenin yapılacağı vasatın havasını tahliye etmek icap eder. Eğer bu tahliye yapılmazsa, havanın mukavemeti yüzünden cisimlerin müsavi süratle sukutunu tesbit edemeyiz. O halde kapitalizm nizamı içtimaisi hakkında da saf kanunlara varabilmek için, yalnız bu nizamın, her türlü manialardan azade olarak cereyan ettiği mücerret bir vasat düşünmeliyiz. Marx'ın (teoridi tahlil) denilen bu nazari tetkik tarzı, onun mesleğini anlamak, tetkik veya tenkit edebilmek için gayet mühimdir. Çünkü ancak bu tarik iledir ki o, evvelâ umumi neticelerini ve hükümlerini bulabilmek için, bütün cihanı binnazariye, ancak proletarya ve burjuvazi ile meskûn, yani gerek köylü sınıflarının, gerek küçük mülkiyet sahiplerinin, gerek müstemleke ve yarı müstemleke halklarının mevcut olmadığı bir zemin olarak alır. İstismar kanunu, temerküz kanunu, yeniden istihsal kanunu, kıymet kanunu... ilh. ancak bu suretle çıkarılabilir. Çünkü meselâ bu kıymetin aslında yalnız makinede istihsal yapan işçinin (yani hakiki proleterin) değil de, bütün müstemleke halklarının, köylü veya yarı köylünün, hulâsa Marx'ın tâbirince (kapitalizmden evvelki devrin bakiyeleri olan

unsurların) müdahalelerini ayrı ayrı hesaba kalkışırsa derhal netice mürekkepleşir ve bu netice bilhassa içtimaî, yani (saf kapitalist) mahiyetini tamamile değiştirir.

Halbuki dikkat olunursa görülür ki Marx'ın bütün iktisadî hükümleri bir sermaye kesafetinin, bir sanayi kesafetinin ve hulâsa keskin bir sınıf mücadelesinin hükümleridir. Fakat yine dikkat olunursa görülür ki, Marx'ın zamanında sermayenin, ve sınıf tezadının kesafet mıntakaları ancak Avrupanın mahdut bir kaç noktasından ibaretti. Fakat Marx istihsal âletleri terakki ettikçe yeni yeni «kapitalizmden evvelki muhitlerin (1)» kapitalistleşeceğine ve bu suretle iktisat mübadelesi gibi sınıf mücadelesinin de, cihanşümul bir mahiyet alacağına kanidi. Esasen dava böyle konmasaydı, o zaman bizzat sistemin âlemşümul mahiyeti sarsılır ve marksizmin en gürültülü neticeleri, bir Avrupa veya nihayet bir sanayi memleketleri meselesi haline düşerek ehemmiyetsizleşir giderdi.

Fakat -ileriki yazıda işaret edeceğimiz gibi- bütün hâdisat gösterdi ki, mübadele münasebetlerinin âlemşümulleşmesi ve bütün cihanın mübadele bakımından bir tek iktisadî vahdet haline gelişi, büyük istihsal vasıtaları, üstündeki tezadın proletarya ile burjuvazinin sınıf cidalinin, hulâsa büyük sanayi memleketlerinin sanayi kesafetlerinden -ki bu sanayi kesafetleri cihanın büyük kısımlarının sanayiden mahrum bırakılması hesabına devam ediyor- doğan davalarının da cihanşümulleşmesi demek değildir. Binaenaleyh marksizmin felsefe ve tarihî felsefe bakımından cihanşümul münasebeti daha âşikâr olmakla beraber, bunun iktisadî neticelerinin cihanşümullük kıymeti, hiç şüphe yok ki yarın, bugüne nazaran daha çok münakaşa edilecektir.

Sınıf mücadelesi:

«Bugüne kadar bütün cemiyetlerin tarihi, sınıfların mücadelesi tarihinden ibaret oldu. Hür ve esir, patrisyen ve pleb, sinyor ve serf, usta ve çırak, hulâsa gaddar ve mağdur birbirlerile ebedî bir düşmanlık güttüler ve fasılasız bir mücadele yürüttüler. Bu gizli veya âşikâr mücadele her zaman ya bütün cemiyetin kökten bir değişmesi, yahut mücadele eden sınıfların mahvolmasile neticelendi.

Eski derebeylik cemiyetinin harabeleri üstünde büyüyen muasır cemiyet de sınıfların bu tezadını tasfiye etmiş değildir. Yalnız şu var ki bu tezat şimdi gayet sadeleşmiştir. Şimdi cemiyet artık gittikçe daha keskin bir surette iki ayrı ve düşman karargâha, iki düşman sınıfa ayrılıyor: «Burjuvazi ve proletarya.»

«Karl Marx - Masiftoni»

Bu sözlerden de görülüyor ki, Marx'ta sınıf, cemiyetin unsuru asilsidir. Ve sınıf mücadelesi ona göre muasır nizamın muharrik kuvvetidir. Bu mücadele her zaman cemiyetin yeniden teşekkülünü zaruri kılıyor ve cemiyetin bu yeniden teşekkülünü her zaman, en kuvvetli, en teşkilâtlı ve en ileri olan sınıf yapıyor. Feodalizme karşı mücadelesinde, burjuvazi, cemiyetin ile-

(1) Yani bir taraftan küçük mülkiyet sahibi sınıfların, diğer taraftan müstemleke ve yarı müstemlekelerin.

leri ve inkilâpçı sınıfıdır. Halbuki sosyalizm için mücadelede bu sınıf artık bütün tarihî misyonlarını bitirmiş bulunuyor. Ve şimdi cemiyetin ileri ve inkilâpçı hamlesini proletarya uhdesine almış bulunuyor diyor.

Marksizm proletaryanın teşkilâtlandırılması ve inkilâpçılaştırılması tezini buradan alıyor. Çünkü Engels diyor ki (Fikir, ancak ona tesahup eden kütle olduğu zaman bir kuvvet olur.»

Amele sınıfının bu teşkilâtlandırılması teşebbüsü evvelâ 1874 de başladı. Londrada toplanan bilâhare sosyalizm tarihinde birinci enternasyonal, ikinci enternasyonal ismile anılan beynelmilel amele teşekkülleri, harpten evvelki devrin sosyalist amele fırkaları ve harpten sonraki şekiller hep bu sınıf birliğinin, ve sınıf menfaati birliğinin bir tezahüru olarak doğdu.

Yalnız şu da âşikâr ki, cemiyet içinde, iktisadî mukadderatı birbirinden ayrı ve birbirine zıt zümrelerin ve sınıfların mevcudiyetine, bizzat bugünkü Avrupanın vaziyeti tekzip edilmez bir şahit olmakla beraber, meselâ bir Parya (Hint fakiri) veya bir Kuli (Çin amelesi) ile, Mançester'de veya Ren havzasındaki bir sanayi işçisinin hayat şartlarını bir tutmak ve davalarını bir saymaktaki imkânsızlık ta göz önündedir. Avrupa veya Amerikada sanayi işçisinin bütün davası, bir taraftan bugünkü yüksek hayat standarını muhafaza etmek, diğer taraftan da bu hayat standarını daha fazla yükseltmektir.

Halbuki onun bu yüksek hayatı bizzat Parya veya Kulinin, yahut bütün memleketlerdeki ham madde ve gıda maddeleri müstahsilinin, hulâsa müstemleke ve yarı müstemlekelerle, geri memleket halkının iktisadî fakirleşmesi hesabına temin olunabilir. Nitekim, bu fakirleşme sessizce yürüdüğü ve Avrupaya mütemadiyen müstemlekelerin yarattığı fazla kıymet oluklarından harıl harıl altın aktığı senelerde büyük sanayi memleketlerinde de sınıf mücadelesinin yerinde sınıf ahengi hükümrandır.

Şu halde büyük sanayi memleketlerinde işçi ile sermaye sahibi arasında sınıf mücadelesi şeklinde bir (kâr taksimi) mücadelesi mevcut olduğunu kabul etsek bile, bundan başka bir de sanayi memleketleri amelesi ile geri memleketler halkı arasında (hayat farkı) şeklindeki mücadeleyi de ayrıca inkâr etmemek ve bu suretle, Marx'ın sınıf mücadelesini, kendisinin izah ettiği gibi cihanşümulleştirememek zarureti vardır.

Sermaye terakümü bahsı:

Marksizme göre amelenin sermayeleştirilmiş fazla kıymetleri kapitalist sermaye terakümünün anasıdır. Vakıa müstemlekeler yağmasının ilk sermaye terakümünde müessir olduğu kaydolunmakla bu ilk sermaye kendi tezayüdü seyrinde asıl kuvvetini sanayi memleketlerinde işçinin kaybolmuş sâyinden alıyor!

Fakat şu da âşikârdır ki, müstemleke ve yarı müstemlekelerle geri memleketlerin fasılasız ve vahşî istismarı olmasa, bu sermaye devri daimisi nasıl cereyan edebilir? Bu memleketlerin sanayi memleketlerine verdiği ucuz ham veya gıda maddelerine mukabil kendisine satılan pahalı fabrika mamulâtı arasındaki fiat farkı, acaba kapitalist sermaye terakümünün hakiki mayası değil midir?

Kaldı ki, Marksizmin nihaî zafer şeklinde tasavvur ettiği sosyalist zaferinin de bu vaziyeti kökünden tasfiye edebileceği şüphelidir. Öyle görülüyor ki, Feodalizmin harabeleri üstünde kurulan muasır nizamın büyük sermaye memleketlerinde sınıf tezadını tasfiye edememesi gibi, muasır Avrupanın harabeleri üstüne gelecek bir sosyalist zaferinin de, bu defa büyük sanayi memleketleri ile geri ham madde memleketelri arasındaki «farklılık tezadı»nı tasfiye edememesi, ihtimallerin en kuvvetlisidir.

Bu takdirde sosyalizmde sınıf mücadelesinin âlemşümul mahiyetini alamamasına mukabil, daha bugünden en keskin tecellilerini (1) veren bir farklılık tezadının yarın -ileri sanayi memleketleri de dahil olduğu halde- bütün cihanın mukadderatını kendine bağlayıcı ve bütün cihanın nizamını yeniden tanzim edici bir kudret alması, bütün hâdisatın bize teyit ettiği bir hakikattır.

O takdirde, gerek sosyalizmin, gerek onun reaksiyonları olan Faşizm veya diğer cemiyet hareketlerinin kül halinde ikinci plâna atılması ve memleketlerle memleketler arasındaki tezadın bütün tezadların başına geçerek, millî kurtuluş hareketlerimizin hakiki âlemşümul inkılâbı yaratması beşerin tarihî bir kaderi olacaktır.

Bu bahsi, Türk nasyonalizminin asli prensiplerini şimdiye kadar verdiğimiz fikir hareketlerile teşrih ve mukayese ederken, gelecek yazımızda vermeğe çalışacağız! (2)

---

(1) Çünkü bizzat bizim millî kurtuluş mücadelemiz de beynelmilel mahiyeti itibarile bu farklılık tezadının tasfiyesi yolunda bir mücadeleden başka bir şey değildir.

(2) Gelecek yazımız «Türk nasyonalizminin Faşizm ve Marksizm ile mukayesesi» dir.

Ziraat siyasetimizde Liberalizmden Devletçiliğe..

Dr. Vedat Nedim.

Türk ziraati, k ü l halinde Devletçi bir siyasetin mevzuu olarak daha ele alınmadı. Tohumluk, damızlık, haşaratla mücadele, kredi v. s. gibi parça meseleler içerisinde kalarak asıl büyük davayı unutur gibi oluyoruz.

Halbuki, ana caddeleri henüz tesbit edilmemiş bir şehirde, yan sokakların istikametini tayin etmek nasıl doğru değilse, ziraat siyaseti belli olmıyan bir memlekette de meselâ tavuk cinsinin islâhile uğraşmak, belki i l m î bir fazilettir ama a m e l î bir kıymet ifade etmez, diyoruz.

Tavuk misali üzerinde kalarak düşüncemizi açalım:

Ankara'da Avrupadaki benzerlerile boy ölçüşebilecek mükemmeliyette küçük bir tavuk enstitümüz var; öğünüyoruz. Başında, kendisini âdeta bu işe vakfetmiş ve metotlu çalışmasını bilen değerli bir arkadaşımız bulunan bu müessese, tavukçuluk işlerinin muhtelif sahaları üzerinde mühim araştırmalar yapıyor. Ve parlak neticeler de alıyor: alkışlıyoruz.

Fakat aynı zamanda soruyoruz: Bu müessesenin g a y e si nedir? Bu müessese, mücerret i l i m için mi bir teşekküldür? Yoksa tavukçuluk siyasetimizin bir o r g a n ı mıdır?

Eğer mücerret ilim için bir teşekkül ise, o vakit hiç bir diyeceğimiz olamaz. Çünkü, ilmî mesaisinde cidden muvaffak olan bir varlıktır. Eğer tavukçuluk siyasetimizin bir organı ise, o vakit ilmin amele tatbiki, yani memleket tavukçuluğu için faydaları üzerinde aydınlanmak isteriz.

Enstitünün her sene dağıttığı —sayısı isterse milyonlara varsın— damızlık horoz, tavuk ve yumurta sayesinde, bugünkü şartlar altında, memleket tavukçuluğunun bir adım ileri atacağına inanmak mümkün müdür?

Enstitünün konforlu kümeslerine, kalorisi, vitamini ölçülü, bol ve

çeşitli yiyeceklerine, türlü türlü aşılarına ve serumlarına alışmış bulunan asîl tavukların ve acar horozların her hangi bir köyümüzün bitli ahırına, tam takır çöplüğüne, cılız verimsiz, hastalıklı hemcinslerinin yanına düştükleri gün, yeislerinden intihara kalkışacak kadar zeki olmasalar bile, zamanla soysuzlaşmalarından acaba şüphe edilemez mi?

Nitekim, tavukçuluk enstitüsünün başında bulunan Doktor Kadri Beyin, Birinci ziraat kongresine verdiği tavukçuluk raporundaki şu cümleleri, bu hususta şüphe edenlere hak verecek mahiyettedir:

«Memlekette yalnız tavuk hastalıklarile uğraşacak müesseselerle baytarî teşkilâta ihtiyaç vardır. Yoksa bütün emekler boştur. Çünkü memleketin her tarafı hastalıkla doludur. Hiç hasta zannolunmıyan yerli tavuklar tamamen bulaşıktır.» (1)

Bugün, bu teşkilât olmadığına göre, tavukçuluk enstitüsü, ilim için ilim yapan bir müessese halinde kalmağa mahkûmdur demek hatalı mıdır?

Adana'daki pamuk islâh istasyonunun da bundan bir kaç sene önce köylüye dağıttığı islâh edilmiş pamuk tohumlarının zamanla d e j e n e r e olduklarını ve işe bugün yeniden başlamak icap ettiğini salâhiyettar bir pamuk mütehassısımızın ağzından işittik. Diğer ziraat sahalarından da aynı mahiyette misaller getirmek kabildir. Bütün bunlar bize, köylüye damızlık ve tohum dağıtarak, güzel örnek göstererek, ögüt vererek, kredi açarak, broşürler sunarak memleket ziraatinde inkilâp yapmanın imkânsızlığını gösteriyor.

Bütün bunlar bize, Avrupadan ithal edilen *taklit* liberal ziraat siyasetinin iflâsını öğretiyor. Onun için biz, bu tutulan yol üzerinde bir ân durup, kendi kendimizi tenkit ve mürakabe etmenin lüzumuna inanıyoruz: Bu yol, acaba d o ğ r u yol mudur?

Avrupada bizden çok önce, gerek millî, gerekse beynelmilel tamamile ayrı şartlar altında ve bambaşka muhitler içinde yapılmış tecrübeler, acaba bizim ziraat siyasetimiz için örnek olabilir mi?

İşte her hangi bir tecrübeye girişmeden önce kat'î bir karara bağlanması icap eden ana dava, bizce budur.

1) Birinci ziraat kongresi ihtisas raporları. Cilt: 2. Sahife 1480.

Yabancı mütehassıslardan bu sualin cevabını isteyemeyiz. Biz istesek de, onlar veremez. Yabancı mütehassıs olsa olsa, ancak bizim tesbit edeceğimiz siyasetin bir tatbikâtı olabilir. Çünkü, bir memleketin ziraat siyasetini, ancak o memleketin kafaları yaratabilir.

Burada, mütehassıs mefhumu üzerinde bir nebze durmak lüzumunu duyuyoruz.

Mütehassıs kimdir?

Mütehassıs, her kilidi açan bir maymuncuk değildir: Mütehassıs, muayyen bir kilit için muayyen bir anahtardır.

Meselâ, Dizel motörünü işletmesini bilen adam, bir mütehassıstır.

Bu adam, Dizel motörünü her yerde işletebilir. Eğer Dizel motörünü işletmesini bilen adamımız yoksa ve muhakkak Dizel motörünü kullanmak mecburiyetinde isek, dışarıdan bir mütehassıs getirtebilir ve maksadımızı temin edebiliriz.

Bu, bir TEKNİK ihtisastır. Teknik ihtisasların ise, milliyeti yoktur. Dizel motörü Almanya'da da Dizel motörüdür; Türkiyede de.

O halde muayyen teknik işler için, yabancı memleketlerden muayyen mütehassıslar getirtebiliriz.

Fakat, siyaset için, yabancı memleketlerden mütehassıs getirtilmez. Çünkü, her siyaset millîdir.

Meselâ, münakalât tarife siyaseti için mütehassıs getirtmek bizce anlaşılması güç bir muammadır. Çünkü tarife siyaseti, Dizel motörü işletmek gibi, her yerde aynı olan, her yerde değişmiyen şartlara ve kaidelere tâbi bulunan bir teknik işi değildir; belki her memlekette başka olan ve her milletin sanayi, ziraat, ticaret, nüfus, imar, maliye v. s. siyasetlerine göre değişen tamamile millî, tamamile hususî bir mevzudur. Tarife siyaseti, tesbiti irademize tâbi olan muayyen maksatlara göre şu veya bu şekli alabilir. Bu itibarla maksatları tesbit etmeden, maksatlı bir tarife siyaseti yapılamaz.

Tarife siyaseti için getirilen yabancı bir mütehassısın ilk soracağı şey, «*Hangi maksatlar için bir tarife istiyorsunuz?*» olması lâzımgelir.

Mütehassıs, tarife siyasetini tayin için değil, ancak bizim millî

maksatlarımıza göre, bizim tarafımızdan tesbit olunmuş bir siyasete uygun bir *tarife tekniği* için faydalı olabilir.

O halde mütehassıs, hedeflerinin tesbiti irademize tâbi bulunmıyan, yani millî hususiyetleri olmıyan teknik işler için getirtilirse faydalı olabilir. Hedeflerinin tesbiti irademize tâbi bulunan milli maksatlarımıza göre değişebilen umumî siyaset meseleleri için getirtilecek yabancı mütehassıslar ise bizi hiç bir vakit tatmin edemiyecektir.

Yabancı mütehassıs, ancak umumî siyaset meseleleri organik bir bütünlük halinde tesbit olunduktan sonra, bu siyasetin teknik tatbikatı için getirilirse, yani siyasetin yaratıcısı değil, âleti olarak telâkki olunursa, yemiş verir. Yabancı mütehassısın bu yolda telâkkisi, bizi bir çok zaman kaybettirici ceremelerden kurtaracaktır.

Bu, biraz uzunca kaçan, fakat zarurî gördüğümüz istitrattan sonra ziraat siyasetimizin tahliline geçebiliriz.

Bugün ziraat siyasetimizin ana vasfı liberal ve ferdiyetçi olmasıdır.

Ziraatin her sahasındaki seviyemizi, ferdin seviyesi tayin eder. Türkiye ziraatinin hiç bir şubesi, uzvî bir bütünlük manzarası arzetmez. Her ziraat şubesi kendi üzerinde çalışan fert işletmeleri sayısınca parçalanmış ve her parça birbirinden ayrı, birbirinden müstakil birer varlık olarak yanyana yaşayagelmiştir.

Bu iytibarla bütün ziraat şubelerimiz, ve neticede bütün Türkiye ziraati hedefsiz, istikametsiz ve başı boş kalmıştır. Kırk bin köye dağılmış on milyon köylünün her biri, kendi siyasetini kendi tesbit eden bir Ziraat Vekâletidir.

Bu vaziyet içinde vahdetli, gayeli, ve disiplinli bir ziraat hayatı tabiatile teessüs edemez. Nasıl edebilsin ki, siyasetin liberal telâkkisine göre aslolan ferttir. Ve, yine bu telâkkiye göre fert, kendi menfaatini herkesten ziyade müdriktir. Yeter ki, ona menfaatinin nerede olduğu gösterilsin.

Ferde menfaatinin nerede olduğunu göstermek.. İşte elli senedenberi ziraat siyasetimiz, hep bu gayeye doğru istikametlendirilmiştir:

Ziraat memurları teşkilâtı, ferde muhtelif ziraat sahalarında menfaatinin nerede olduğunu gösterecek; haralar, ferdin men-

faatini en iyi temin edecek damızlığı yetiştirecek; tohum islâh istasyonları, ferde en ziyade kâr getiren tohumlukları dağıtacak; tavuk enstitüsü ferde en çok yumurta veren tavuğu tanıtacak; Ziraat Bankası ferde en iyi kredi yolunu gösterecek ve fert, böylelikle hakikati anlıyarak, kendisile beraber Türkiyenin de ziraat seviyesini yükseltecek.

Görülüyor ki, her hangi bir siyasette *hareket noktası* gayet mühim bir rol oynamaktadır. Ferdi ve ferdin kendi menfaatini herkesten ziyade müdrik oluşunu, hareket noktası olarak alan liberal bir siyasetin tatbikatındaki bütün tecelliler beklenilen neticeleri vermemişse, hiç bir vakit bunu, tatbikatın fenalığı ile izah etmek doğru değildir.

Halbuki deniliyor ki, ziraat memurlarımız iyi hazırlanmamıştır; yeni müesseseler açalım. İstasyon ve haralarımız ihtiyacımıza kâfi değildir; çoğaltalım.

Kredi sistemimiz bozuktur, düzeltelim. Yani şimdiye kadar güdülen siyasetin tatbikatını i s l â h e d e l i m.

Buna karşılık diyoruz ki, bozukluk tatbikatta değil, hareket noktasındadır.

Eğer Türkiyede en yüksek ilim müesseseleri, en mükemmel istasyonlar, en zengin haralar, en geniş bir kredi teşkilâtı v. s. mevcut olsa bile, elde edilecek neticeler bugünkünden pek farklı olmıyacaktır. Çünkü liberal siyasetin dayandığı «*ferdin kendi menfaatini herkesten ziyade müdrik olduğu*» nazariyesi sadece parlak bir *iddia* dır.

Bu parlak iddia, insanlığı aşağı yukarı bir buçuk asır oyaladı. Bu iddia üzerine kurulan cihan iktisadiyatı, bugün, kronik bir kör barsak iltihabının kangrenleşmesi gibi, tefessüh halinde bulunmaktadır.

Kendi menfaatini herkesten ziyade müdrik olduğu iddia olunan fert, hem kendisini, hem cemiyeti içinden çıkılmaz bir a n a r ş i bataklığının içine sapladı. Buhran denilen bu badire, fert menfaatinin cemiyet için hiç bir vakit emin bir kılavuz olamıyacağını açıkça isbat etti.

Şimdi bütün insanlık bir dönüm noktası üzerinde bulunuyor:

Cemiyetin talihini, ferdin menfaatine bağlı bulundurmakta de-

vam mı etmeli, yoksa ferdin talihini cemiyetin menfaatine mi bağlamalı?

Hâdiseler bu sualin cevabını çoktan vermiş bulunuyor:

Yarının cemiyeti, artık talihini ferdin menfaatine bağlıyan k ö r ve a n a r ş i k bir cemiyet olmıyacaktır. Yarının cemiyeti, ferdin talihini kendi menfaatine bağlıyan ş u u r l u ve n i z a m l ı bir cemiyet olacaktır.

●

Fert menfaati, gayet müphem ve gayet nisbî bir ölçüdür. H a n g i ferdin h a n g i menfaati?

Ferdi fertlerden tecrit ederek, bütün fertler için muteber, mutlak ve değişmiyen bir ölçü bulmanın imkânı var mıdır?

Böyle k a y p a k bir temel üzerine sağlam ve verimli bir siyaset kurulabilir mi? Her ferdin ayrı ayrı menfaatleri, ayrı ayrı kabiliyetleri, ayrı ayrı seviyeleri vardır. Nasıl olur da millet menfaati, bu ayrı ayrı varlıkların kör talihine terkolunabilir?

Enstitüden aldığı güçlü horozu bilgisizlikten öldüren, haranın azgın aygırına çektirdiği kısrağından doğan sülün tayı bakımsızlıktan soysuzlaştıran, tohum istasyonunun temiz tohumunu melezleştiren ferdin menfaatine Türk tavukçuluğunun, Türk hayvancılığının, Türk pamukçuluğunun talihini bağladıkça i l e r i ve r a s y o n e l bir ziraat hayatı, irişilmez bir serap halinde daima bizden uzaklaşacaktır.

Ancak m i l l e t menfaatini hareket noktası olarak alan bir ziraat siyasetidir ki, ölçülü, maksatlı ve verimli bir siyaset olabilir.

Çünkü millet menfaati bakımından hayvancılığımızın, pamukçuluğumuzun, fındıkçılığımızın kısaca bütün ziraat şubelerimizin *nasıl olması lâzımgeldiği* bellidir. Böyle bir siyaset içinde, ferdin mesaisi, millet menfaati bakımından tesbit olunacak esaslara göre istikametlendirilecek ve manalandırılacaktır.

Ve Türk köylüsü, artık kendi menfaatini idrak kabiliyetine terkolunmuş tek ve mücerret bir fert olmaktan kurtulacak, milletin yüksek menfaatlerine karşı mes'ul ve bu menfaatleri temin ettiği nisbette mes'ut bir vatandaş olacaktır.

Bunu ancak Devletçi bir ziraat siyaseti temin edebilir (1).

(1) Gelecek sayıdaki yazımız:
Devletçi bir ziraat siyasetinin ana prensipleri.

Millî kurtuluş devletçiliği.

II.

İsmail Husrev.

Genç sanayi menfaatlerinin eski rejime karşı açtığı mücadelede tabii haklar nazariyesi, liberalizm ilh. nasıl birer fikri silâh oldularsa, amele sınıfının kapitalist cemiyete karşı olan muhalefetinde sosyalist nazariyeler de ayni rolü oynamıştır. Ferdiyetçilik, liberalizm, genç sanayi menfeatlerinin her işe müdahale eden «fiskal devletciliğe» karşı ideolojik bir reaksiyonidi. Sosyalizm ise, kül halinde bütün kapitalist iktisat sisteminin bir reaksiyonu, bu rejimi red ve inkâr eden bir fikir ve cemiyet hareketi olarak meydana çıktı.

Marks'de ilmi kemalini bulan sosyalizmin hareket noktası. Sermayedar tarafından istismar olunan amele sınıfının menfeatleridir. Sosyalizmde gaye, insanların insanlar tarafından istismarına dayan kapitalist nizamı yıkarak şahsî mülkiyeti tasfiye etmek ve bu suretle sınıfsız sosyalist cemiyeti kurmaktır. Bu gayeye varmak için proletaryanın bir inkılâp hareketile sermayedarları devirerek devlet cihazını eline alması istenmektedir. Proletarya hâkimiyete geçince devlet kuvvetinden burjua sınıfını imha etmek ve sosyalizmi kurmak için istifade edecektir. İleride sınıflar kalkınca devletin de kendiliğinden tasfiyeye uğrayacağı iddia olunmaktadır. Marx, komünist manifistinde proletarya devleti hakkında şöyle diyor: «Amele inkılâbının ilk adımı, proletaryanın hâkim sınıf derecesine yükselmesi olacaktır. Proletarya siyasi hâkimiyetten, burjuazinin elinden bütün sermayeyi istirdat etmek, sây aletlerini devletin, yani hâkim sınıf halinde organize olmuş proletaryanın elinde temerküz ettirmek ve mümkün olduğu kadar sür'atle istihsal kuvvetlerini tezyit etmek maksadile istifade eder». Binaenaleyh Mrx'a göre sosyalist devlet, hâkim sınıf halinde proletaryanın mevkii iktidara gelmesidir. Proletaryanın hâkimiyeti, inkılâpçı bir sınıf diktatörlüğü şeklinde tecelli eder. Marx, 1875 senesinde Alman sosyal-demokratlarının Gota kongresinde kabul ettikleri programı tenkit ederken diktatoranın mahiyeti hakkında şöyle diyor: «Kapitalist cemiyetle sosyalist cemiyet arasında bu cemiyet şekillerinden birinin diğerine inkılâpçı istihalesinin vuku bulduğu bir intikal safhası vardır. Bu siyasi, intikal devrinde devlet, inkılâpçı proletaryanın diktatorasından başka bir şey olamaz». Marx, 5 mart 1852 de Waydemayer'e yazdığı bir mektupta yine proletarya diktatorası hakkında şunları söylüyor: «Şahsıma gelince, muasır cemiyette sınıfların mevcudiyetini ve bunların birbirlerile mücadelesini keşfetmek hizmeti bana ait değildir. Benden evvel burjua tarihçileri, bu sınıfların mücadelesinin tarihi inkişafı-

nı [*] tasvir ettiler. Burjua iktisatçıları ise, bu sınıfların iktisadi teşrihini yaptılar. Yeni olarak benim getirdiklerim şunlardır.

İsbat etmeğe çalıştım ki,

1 — Sınıfların mevcudiyeti ancak muayyen tarihi istihsal şekillerile kaimdir.

2 — Sınıf mücadelesi zaruri olarak proletarya diktatorasına müncer olacaktır.

3 — Bu diktatora, bütün sınıfların imhasını ve sınıflara münkasem olmayan bir cemiyet nizamının kurulmasını temin edecek bir intikal kademesi vazifesi görecektir».

Marx, sosyalist devletin karakterini, bunun bir proletarya diktatorası olacağını işaret etmekle kalmış fakat devletin hükûmet şekli üzerinde durmamıştı. Yalnız 1891 «Paris kommünü» nün bütün işçi kitlelerini doğrudan doğruya temsil eden hakiki bir amele hükûmeti şekli olduğuna nazarı dikkati celbetmişti. Marx'in devlet telâkkisine istinaden sosyalist devletin hükûmet şeklini işliyerek tatbik eden Lenin olmuştur. Bugün sosyalizmin hükûmet şekli olarak «soviyetizm» kabul edilmektedir.

Anlaşılıyor ki: Hakiki marksist telâkkiye göre sosyalist devlet, proletaryanın sınıf hâkimiyetinden, inkılâpçı bir sınıf diktatörlüğünden başka bir şey değildir. Burada kelâm hakkı münhasıran proletaryanın elindedir.

●

XIX inci asrın ikinci nısfında bir taraftan amele hareketlerinin seri inkişafı ve bu hareketler üzerinde sosyalist fikirlerin muasır cemiyet bakımından tehlikeli tesirler yapmağa, diğer taraftan da liberal piyasa mekanizmasının inhisarcı teşkilâtlar vasıtasile kırılmaya başlaması, devletin cemiyetle olan münasebeti hakkındaki telâkkilerde derin tahavvüller yaptı.

Amele sınıfının geçen asrın ortalarına doğru gittikçe artan sefaletine karşı devletin, liberal rejimde olduğu gibi bitaraf kalması, içtimai nizamın bekasını tehlikeye düşürebildi. Nitekim XIX inci asrın ortasında mühim sanayi memleketlerinde keskinleşen amele hareketleri, tehlikeli temayüller göstemeye başlamıştı. Kapitalist cemiyetin sükûn ve emniyetini korumak için amele sınıfının arzularını bizzat devletin kendisinin tahakkuk ettirmesi ve bu suretle amele sınıfını kendi tarafına kazanması zarureti hasıl olmuştu. Geçen asrın ikinci nısfında devletin amele sınıfı namına ve işçi kütlelerinin refahını temin etmek maksadile iktisadi ve içtimai hayata yaptığını gördüğümüz müdahaleler işte bu zaruretlerden doğmuştu. Liberal devlet telâkkisi, cemiyetin yeni aldığı istikamet karşısında yerini tedricen müdahaleci devlet telâkkisine bırakmaya başladı. Yeni telâkki, amele sınıfının sefaletinin sebebini bizzat kapitalizmin kendisinde değil,

[*] Marx, burada restorasyon devrinin Fransız tarihçilerini kastetmektedir: Gizo, Tiyerî Mine gibi. Bunlar, mülkiyet münasebetlerini tarihi inkişafın esası addediyorlardı. Meselâ Gizo «siyasi müesseseleri anlamak için cemiyetin muhtelif tabakalarını ve bunların mütekabil münasebetlerini tetkik etmek ve bu içtimai tabakaları anlamak için de toprak münasebetlerinin mahiyetini bilmek lâzımdır» diyordu.

muasır cemiyetin liberal rejiminde göstermekle liberalizme karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıktı. Yeni telâkkiye Almanyada «devlet sosyalizmi» başka memleketlerde «müdahalecilik» denildi. Devlet sosyalizminin hareket noktası, sermayedar ile amele arasındaki münasebetleri tanzimdi. Burada devletle sosyalizm kelimelerinin birleşmiş olması, devletin sosyalist olduğunu ifade etmez. Gaye, inkılâpçı sosyalizmde olduğu gibi, şahsi mülkiyetin bir inkılâp hareketile tasfiyesi değildir. Bilâkis cemiyette «içtimai mahsulün» tevziinde daha âdilâne hareket ve amele sınıfına kapitalist cemiyette daha yüksek ve müreffeh bir yaşama temin etmektir. Devlet sosyalizmi, şahsi mülkiyetin muhafazasına taraftar inkılâpçı sosyalizmin kollektivizmine şiddetle aleyhtardır. Devlet «içtimai mesele» yi mevzu edindiği için sosyalist görünür. Hakikat halde bu telâkki basit bir müdahalecilikten başka bir şey değildir.

Devlet sosyalizminin en büyük nazariyecisi olan «Adolf Vagner» devlet sosyalizmi hakkında şöyle diyor: «Mantıki devlet sosyalizmi birbirine bağlı iki vazife ile mükellef olmalıdır: Çalışan sınıfları mülkiyet sahibi sınıflar hesabına yükseltmek ve bazı tabakalarda servetin mübalâtsız bir surette teraküm etmesine bilerek mâni olmak».

Devlet sosyalizmi yalnız amele ve sermayedar meselesinin tanzimine değil ayni zamanda daha geniş milli iktisat meselelerile de alâkadar olmuştur. Meselâ milli iktisatta ormanların, yolların, şimendiferlerin, kanalların, suların, posta ve telgrafın kısaca menafii umumiyeye hâdim işlerin devlet tarafından idare olunmasını talep etmiştir. Bu hareket neticesi olarak bilhassa Almanyada umumi menafie müteallik birçok işler devletleştirilmiştir.

Vagner'e göre «milli iktisatta ferdiyetçi taazzuvu tedricen sosyal taazzuva çevirmek lâzımdır». «Devletin müsbet rolü, halkın birçok kısmını medeniyetin iyiliklerine iştirak ettirmektir».

Fakat burada bir sual ortaya çıkar. Fertle devletin karşılıklı faaliyet sahaları nasıl tesbit edilmelidir? Vagner, bunun için esaslı bir şey söylememiştir. Ancak milli iktisadiyatın ve içtimai revşin her tarihi andaki icaplarına göre kaideler vaz'ını devlet adamının vazifesi saymıştır. «Mümkün olan her yerde devletin istihsal teşebbüsü şayanı tavsiyedir. Yalnız mahiyeti itibarile bir müessesenin devlet müessesi haline girmesinin lâzım olduğu yerde değil, ayni zmanda içtimai siyasetin mevzuu olarak ferdiyetçi teşekkülü gittikçe daha fazla sosyal teşekküle çevirmeyi kabul etmelidir» diyor. Maamafih Vagner'in kanaatınca «devlet ferdin yerine geçmemelidir. Ferdin inkişafına ait umumi şartlarla meşgul olmalıdır. Ferdin şahsi faaliyeti, iktisadi hayatın esas muharriki kalmalıdır». Bu cereyanın diğer bir mümessili Schmoller, «umumi kaide olarak devlet, vatandaşların ihtiyaçlarını tatmine matuf olduğu halde ne hususi teşebbüslerin ve ne de serbest cemiyetlerin yapamıyacağı veyahut fena ve bahalı yapacağı faaliyetleri üzerine almalıdır» diyor.

Bugün Türkiyede resmi ülemanın anladığı devletçilik telâkkisi, devlet sosyalizminden, başka bir tâbirle, müdahalecilikten başka bir şey değildir. Bu ülema, fert faaliyetlerinin esas kalmasını ve devletin ancak bazı nafıa işlerini üzerine almasını muvafık görüyorlar. Bizce bu nevi bir devletçilik,

[*] Vagnerle beraber Lassalide zikretmek lâzımdır. Bunların ikisi bir zamanlar Bismark'ın akıl hocalığını etmişlerdir. Rodbertus'un devlet sosyalizmi Vagnerinkinden farklıdır.

bir içtimaî sistem olmaktan ziyade bir devlet politikasıdır. Halbuki hakiki devletçilik, cemiyetin bünyesinde bir istihaleyi tazammün eden bir sistemin ifadesi olabilir.

●

Harp sonu devrini kapitalizmin içtimaî tezatlarını bütün çıplaklığile ve şimdiye kadar görülmemiş bir şiddetle ortaya saçtığı bir tarih safhası olarak tavsif edebiliriz. Bu safhada bir taraftan amele sınıfının yer yer parlayarak mevcut nizamı içtimainin varlığını tehlikeye düşüren inkılâp dalgaları, diğer taraftan harpten evvel teessüs etmiş olan müstemleke ve metropol iş bölümünü kırarak kapitalizmi pazarsız bırakmak suretile inhilâle sürükliyen millî kurtuluş hareketleri, kapitalizmin bugüne kadar mevcut olagelmiş bulunan kuruluşuna karşı bizzat kapitalist cepheden reaksiyonlar uyandırdı. Yeni zaruretler karşısında kapitalist cemiyetin binasında esaslı ve bünyeye müteallik tadilât icrası lâzım geliyordu. Anlaşılıyordu ki, harp sonu devrinin ihtilâtları kapitalizmin ferdiyetçi inkişafının bir mahsulüdür ve bugünkü bünyevi inhilâller fertlerin mütekabil münasebetlerinin nizam altına alınmamasından mütevellittir. Yine görülüyordu ki, ferdiyetçilik ve ferdiyetçi nizamın siyasi ifadeleri olan demokrasi, parlâmentoculuk ilh. kapitalizmin bakası noktai nazarından artık irticaî müesseseler haline gelmiştir. Bunlar tasfiye olunmadıkça, mevcut içtimaî nizamı ve bu nizam içinde sükûn ve emniyeti yeniden kurmak imkânsızdır. Binaenaleyh kapitalist cemiyetin binasında yapılacak esaslı tadilâtın hedefi berveçhipeşin ferdiyetçiliğe ve ferdiyetçiliğin siyasi müesseselerine müteveccih olmalıydı. Cemiyeti atomize eden (menfaatleri birbirine zıt küçük küçük parçalara bölen) ferdiyetçilik tasfiye edilmeli ve buna mukabil birleştirici, bütüne götürücü yeni bir içtimaî sistem gelmeliydi. Esasen inhisarcı muazzam teşekküller sayesinde cemiyete artık küçük küçük mülkiyet menfaatleri değil, divasa teşkilâtlar hâkimdi. İşte bu zaruretler, düşünen kafalarda «bütüne karşı romantik bir cezbe» (Oth. Spann) canlandırıyordu. Genç kapitalizm XVIII inci asırda ve XIX inci asrın ilk nısfında merkantil devrin bağlarına karşı nasıl tabiî haklar nazariyesile çıktıysa ihtiyarlık devrinde de ferdiyetciliğe karşı iktisat, hukuk, felsefe ve ahlâk sahalarında yeni telâkkilerle bütün cephe üzerinden taarruza geçti. Artık müdahalecilik ve devlet sosyalizmi gibi ferdiyetçi nizamı aynen muhafaza etmekten başka bir işe yaramayan içtimaî siyaset tedbirlerile yeni ihtilâtların önüne geçilemiyordu. Ferdiyetçi nizma ve bu nizamın mahsulü olan inkılâpçı sosyalizme karşı yepyeni bir içtimaî fikir ve siyaset sistemile kısaca yeni bir ideolojile çıkmak ve bunlara karşı radikal bir platform üzerinde amansız bir mücadeleye geçmek lâzımdı. Aksi takdirde muasır cemiyet, biribirini yiyen kuvvetlerin altında gözünü bu fani dünyaya tamamen kapayacaktı.

Harp sonu devrinin ideologları böyle yeni bir içtimaî sistemi yeni bir ideolojiyi kül halinde meydana getirmekte gecikmediler. Bu yeni ideolojiye «üniversalizm», bunun Avrupadaki siyasi ifadesi olan sisteme de «faşizm» denildi.

Üniversalist cemiyet telâkkisinin ilk mübeşşirleri olarak [*] Hegel'i, Adam

[*] Üniversalizmin bazı unsurlarına Eflâtunda da tesadüf olunur.

Müller'i, Stahl'ı, Otto Gierke'yi, Wundt'u gösterebiliriz. Bunların bugünkü üniversalist cihanı telâkki tarzının vücut bulması için fikir zeminini hazırlamak hususunda büyük hizmetleri görülmüştür. Bugün üniversalizmi kâmil bir sistem haline koyanların başında Spengler, Oth. Spann, Kjellén, Binder, Smend gibi büyük nazariyeciler gelir. Bunların her biri ayrı ayrı mebde noktalarından hareket etmiş oldukları halde neticede daima birleşmişler ve ayni hükümlere varmışlardır.

Üniversalizmin hareket noktası «içtimai küldür». Fert içtimai külün bir cüz'ü ve mevcudiyeti bu külün mevcudiyeti ile kaimdir. Ferdiyetçilik, cemiyeti, fertlerin mihaniki bir yekûnu addediyordu. Üniversalizm nazarında cemiyet, uzviyete müşabih müstakil bir varlıktır.

Küllün ifadesi olan millî bütünlük en âli bir kıymettir. Fert ancak bu millî bütünlük içinde kıymetini ve inkişafını bulur. Fakat ferdin tâbi bir parça olması, hiç bir zaman onun iradesi nezedilmiş bir unsur haline getirildiğine delâlet etmez. Fert cemiyette kabiliyetlerine göre aldığı mevkide cemiyetin kemale yükselmesile kemale vâsıl olur.

Üniversalistler, Hegel gibi, herşeyin cemiyetteki tezatları daha âli bir vahdete, bir bütünlüğe geçirmek için harekette bulunduğu kanaatindedirler: Cemiyetin temayülü parçalayıcı ve ferde götürücü değil, bütüne, âli vahdete isal edicidir.

Üniversalizmin en büyük nazariyecilerinden olan (Oth. Spann) diyor ki: Üniversalizmde bütünlük ilk ve asıl olandır. Bütün (das Ganze) ihtiva ettiği parçaların hayat şartıdır». Diğer bir yerde «fert, tabii - hukuki liberal mançesterci tecerrüdünden kurtularak yine küle avdetin, küllün içinde kaynamanın hasretini çekiyor. Hükümran ferdin, yine küllün bağlı bir cüz'ü olmak arzusu günün zaruretidir» diyor.

Üniversalizm, devleti telâkki tarzında da yeni esaslara dayanmaktadır. İdealist ve Hegelci olan ünlversalistlere göre «afaki ruh»hâkimiyet birliği olarak devlette teşahhus eder. Binaenaleyh devlet, afaki ruhun, millet ruhunun bir teşehhusudur. Bütün kül toptan ifadesini devlette bulur.

Devlet, millî bütünlüğün kudretini ve kabiliyetlerini azami derecede inkişaf ettirmeyi ve onu kemale ulaştırmayı gaye bilir. Üniversalizme nazaran bütünün kemalini bulması için devletin aktif ve otoriter bir kudret haline gelmesi lâzımdır. Devlet, iktisat, siyaset, ahlâk, ırk ilh. sahalarında millî bütünlüğü tahakkuk ettirecek yegâne vasıtadır. Bu itibarla iktisat ve cemiyet politikasında ünlversalizm devletçidir.

Faşizm, bu prensipleri siyasi bir hareket haline getirmekte tam bir muvaffakiyet göstermiştir. Millî bütünü filen tahakkuk ettirmek faşizmin ana prensibidir. İtalyan faşizminin iş fermanında millî bütünlük prensibi şöyle ifade edilmiştir: «İtalyan milleti, ayrı ayrı vatandaşların ve grupların fevkinde bir hayat ve hareket birliği güden bir uzviyettir. Tam ifadesini faşist devlette bulan iktisadi, siyasi ve ahlâki bir vahdettir». Faşizme göre cemiyet ahenkli bir küldür. Bu külde sınıf tezatlarına yer yoktur. ancak birbirini ahenkli bir surette tamamlayan ve küllü terkip eden korporasyonlar vardır. Mussolini sosyalizm hakkında kanaatlerini şöyle izhar ediyor: «Sosyalist telâkki yalandı. Bu telâkki kapitalizmi fakir proletaryayı istismar etmekle meşgul olan sermayedarlar rejimi şeklinde tasvir ediyordu. Bunlar saçmadır. Muasır kapitalistler sanayi kaptanlarıdır. Bü-

yük teşkilâtçılardır. Binlerce yüz binlerce insanın talii, yevmiyesi, refahı bu insanlara bağlıdır». Hitler de diyor ki «Nasyonal sosyalizm, bolşevizm için bir tehlikedir.... Biz Marxizmi Almanyadan temizlemeğe ahdetmişizdir». Faşizm, demokrasiyi ve parlâmentoculuğu, millî bütünlüğü kıran müesseseler addediyor. Faşizme göre devletin «millî bütünlüğünü en yüksek dereceye çıkarmak» için rehber prensibinin tahakkuku lâzımdır. Halbuki parlâmentoculuğun ekseriyet prensibi, rehber prensibini parçalayıcı mahiyettedir. Bunun için parlâmentonun yerine millete karşı mes'ul olan rehber ikame edilmelidir. Hitler diyor ki «ben iki prensip bilirim ki bunlar biribirine zıttır. Bunlardan biri demokrasidir ki mevcut olduğu yerde filen harabi âmili olmuştur. Diğeri de şahsiyetin otoritesidir». Rehber yukarıya doğru mes'uliyeti, aşağıya doğru otoriteyi temsil eder. Millet, ifadesini şahsiyette bulur. Yine Hitler «iktisadi sahada şahsi kıymet esasına dayanan bir rejimde siyasi otoriteyi kalabalıkların kanununa ve demokrasiye istinat ettirmek manasız olur.. Hakiki halk hâkimiyeti halkın kendi kendine idaresi değil, en lâyık olan cüzütamın (faşist fırkasının) mutlak hâkimiyetinde tecelli eder» diyor.

Hulâsaten görülüyor ki, faşizm, kapitalist cemiyeti dağıtıcı mahiyette olan inkılâpçı sosyalizme karşı üniversalizmin «bütünlük nazariyesile (Ganzheitslehre) çıkıyor ve bütünlüğün tahakkukunu yani kapitalist cemiyetin inhilâlden kurtuluşunu bir rehber kadronun siyasi diktatörlüğünde buluyor. Binaenaleyh faşist devletçiliği, sosyal reaksiyonlara karşı iktisat, cemiyet, hukuk ilh. sahalarında millî bütünlüğü zecri surette tahakkuk ettiren fşist fırkasının diktatorasından başka bir şey değildir.

●

Kapitalizmin umumi harbe kadar olan içtimai tarihi, amele sınıfile sermaye sahipleri arasındaki mücdele gürültülerile dolidi. İnkılâpçı sosyalizm nazarî prensiplerini bu mücadelenin üzerine kurmuştu. Yukarıda saydığımız reaksiyonların esasında hep bu sınıf tezadı, sınıf mücadelesi yatıyordu. Fakat harp sonu devrinde sınıf mücadelesinin yanında tarih sahnesine ikinci ve âlemşumul bir tezadın, müstemlike ve yarı müstemlikelerle metropoller arasındaki tezadın çıktığını ve bu tezattan doğan mücadelelerle dünya vahdetinin parçalandığını müşahede ediyoruz.

Harpten evvel dünya vahdeti üç unsura dayanıyordu. Bunlardan biri bir saat gibi muntazam işliyen ve serbestli ticaret prensibine müstenit beynelmilel mübadele idi. Diğeri, müstemleke ve yarı müstemleke iktisat mekanizmalarının Avrupa sermayesile işletilmesidi. Avrupa sermayesi tarafından bir istismar mevzuu telâkki olunan bu memleketlere sermayeler ya doğrudan doğruya yahut devlet istikrazları tarikile akıyordu. Meselâ harpten evvel yalnız Almanyadan müstemleke ve yarı müstemlekelere 20-25 milyar marklık sermaye yatırılmıştı. İngiltere ve Fransanın ihraç ettiği sermayeler bu miktarın dört beş misilini buluyordu. Üçüncü unsur da garbi Avrupanın müstemleke ve yarı müstemlekelerden ham ve zirai maddeler alarak bunlara mukabil sermaye ve yahut sınai mamulât vermesiydi.

Bu münasebetlerin bu şekilde inkişafı neticesi olarak zamanla dünya yüzünde insanların ve iktisadî faaliyetlerinin gayet garip bir ayrılığı oldu:

«Garbî Avrupa nev'ima 400 milyon nüfuslu muazzam bir şehir haline geldi ve dünyanın bütün diğer kısımları da bu muazzam şehri besliyen köy vaziyetine düştü. Bu vaziyet tıpkı kurunu vüstada toprak mahsullerile şehri besliyen ve sınaî mamulâtile köyün ihtiyaçlarını tatmin eden köyle şehir münasebetine benzemişti» (W. Sombart).

Bugün bu muazzam şehir haricindeki kıtalarda millî uyanışın başlamasile bu gayri tabiî ve garip vaziyetin de tasfiyeye uğradığını görüyoruz. Müstemleke ve yarı müstemlekelerde gümrük duvarları, millî sanayi, millî kredi ilâh. ile dünya vahdetinin istinat ettiği üç unsur inhilâl ediyor. Millî sanayilerini kuran memleketler, kapılarını garp kapitalist dünyasının mamul emteasına kapıyor. Millî uyanışlar karşısında metropol fabrikalarının bacaları sönerken, yeni memleketlerde yeni yeni bacalar yükseliyor. Eskiden garba ham madde veren memleket bugün ham maddesini kendisi işliyor. Uyanan müstemleke ve yarı müstemlekeler, Avrupanın esir edici sermaye ikrazlarına da kapılarını kapıyorlar. İş bulamıyan sermayeler, Avrupanın sermaye merkezlerinde arşını beş paraya geçiyor.

Bütün bu hâdiseler karşısında «Sombart» ın çok isabetli olarak tesbit ettiği gibi, «cihan iktisadiyatının istinat ettiği üç unsura artık ne bugün ve ne de istikbalde tesadüf edilemiyecektir». Çünkü esir milletler, «her noktai nazardan kendilerini garbî Avrupanın istismar ve vesayet sisteminden kurtarmışlardır. «Renklinin halâsı» bütün hızile ilerliyor: Bu, büyük harbin en mühim ve cihanşümul hâdisesidir. Beyaz ırkın dünya yüzündeki hâkimiyeti, devletler içideki serbestî ticaret ve harpten evvelki devrin daha birçok güzel şeyleri artık tamamen tarihe karışmıştır» (W. Sombart). Millî kurtuluş hareketlerinin kuvvetlenmesile görülür ki, garpta kapitalist cemiyetin inkişaf seyrine sınıf mücadelesi değil, millî kurtuluş hareketleri müessirdir. Müstemleke ve yarı müstemlekelerden garba akan fazla kıymetlere, amele sınıfının iştirak hissesinin artması nisbetinde garpta sınıf mücadelesi bir sınıf anlaşması şeklini alıyor ve bu kıymetlerin arkası kesilince, sınıf anlaşması sınıf kavgasına tahavvül ediyor. XIX ıncı asrın son rubundan Harbiumumiye kadar garbî Avrupada sınıf mücadelesinin nisbeten hafif geçmesi, müstemleke kıymetlerinin Avrupaya en fazla aktığı bir devirde tesadüf eder. Zaten onun içindir ki, bu devir amele hareketlerine reformizmin hâkim olduğu bir devir olarak kalmıştır. Fakat Umumî harbi müteakip başlıyan millî kurtuluş hareketlerile bu fazla kıymetlerin arkası kesilince, bugün Avrupada gördüğümüz kanlı sınıf kavgaları başlamıştır. Binaenaleyh bugünkü Avrupa kapitalizminin mukadderatı üzerinde millî kurtuluş hareketlerinin tam ve kat'î bir tesiri vardır. Hattâ diyebiliriz ki Avrupanın mükadderatı, sosyalizmin değil, millî kurtuluş hareketlerinin elindedir.

Bugün amele sınıfının menfaatı, müstemleke ve yarı müstemlekelerin yüz milyonlarca halkının istismarındadır. Burada amele sınıfı ile kapitalistleri arasında bir menfaat iştiraki vardır. İnkılâpçı sosyalizm, bunun böyle olmıyacağını dünya inkılâbile milletlerin milletler tarafından istismarının da kalkacağını iddia ediyorsa da, hakikat bize başka türlü görünüyor. Dünya inkılâbından sonra dünya yüzünde sanayi yine eski yerini yani garbî Avrupayı muhafaza ederse dünya iş bölümünde bir yenilik vuku bulmuş olmıyacaktır.

Bugün faşizmin bir hususiyeti de imperyalist olmasındadır. Müstemleke-

ler halkının yine eskisi gibi istismarını iade etmek cehdi günlük konferanslara kadar aksederek gayet serbesçe müdafaa ediliyor. Milletlerine yine eskisi gibi müstemlekeler bulmak gayesinde olduklarını faşist liderlerin ağızlarından hergün işitmiyor muyuz? Hitler demiyormu ki, «Beyaz ırk dünyayı idare etmeye ve onun üstünde hâkim olmaya lâyıktır. Bu hâkimiyet ancak pasifizm (sulhculuk) aleyhtarı usullerle temin olunabilir. Mademki Alman milleti, dünyanın en yüksek hizmetlerini kendi içinde toplayan en büyük ırktır. O halde dünya üstünde hükmetmeye lâyıktır. Onun vazifesi, dahilde birleşerek harice taşmaktır. Müstemlekeler edinmektir. Eğer Almanyanın dahili terakkisine demokrasi mâni oluyorsa, harici inkişafına da pasifizm engel olmaktadır. O halde pasifizm lüzumsuzdur. Pasifizm fikri her türlü şan ve şeref duygusunu mahvediyor. Harici mücadele hissini öldürüyor».

Sınıf mücadelesinin yanında yer alan ve sınıf mücadelesinin seyrini ve hattâ bütün kapitalizmin mukadderatını tayin eden milli kurtuluş hareketleri kapitalizmin imperyalist safhasının bir reaksiyonu olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Faşizm nasıl kapitalist cemiyetin ferdiyetci rejimine ve bunun mahsulü olan inkılâpçı sosyalizme karşı bir reaksiyonu, sosyalizm nasıl, doğrudan doğruya kapitalizmin ret ve inkârı hareketi ise, milli kurtuluş hareketleri de imperyalizmin bir reddidir. Sosyalizm sınıfsız bir cemiyet faşizm milli bütünlüğe müstenit bir nizam kurarak beyaz ırka diğer ırkları esir etmek davasındadır. Milli kurtuluş hareketi ise evvelâ cihan içinde milletleri milletlere esir etmiyen hür ve müsavi haklı milletler nizamını saniyen dahile karşı tezatsız milli vahdeti yaratmak gayesindedir. Binaenaleyh milli kurtuluş hareketlerinin iki cephesi vardır: Biri dahile diğeri harice karşı.

Burada harici istiklâlin şartı olan dahili vahdet üzerinde bilhassa durmak lâzımdır. Milli kurtuluş hareketinin dahile karşı cephesi, milli istiklâli en emin birşekilde idame etmek için tezatsız ve plânlı bir vahdete dayanan bir milli varlık kurmaktır.

«Milli kurtuluş hareketleri, milletin millet olarak istiklâlini istihdaf eder. Bu istiklâlin yalnız kazanılması için değil, muhafaza ve idame edilmesi için de millet vahdetini zedeliyen ferdiyetçi, zümrevi ve sınıfi şiarlara bu davada yer verilemez» (Şevket Süreya).

İktisadi ve ayni zamanda siyasi istiklâlin bakası için iktisadi ve içtimai hayatın yeniden ve plânlı bir tarzda kurulması milli kurtuluş hareketinin ana hedeflerindendir. İktisat ve cemiyet plânı, ancak devlet gibi âli ve otoriter bir teşkilât vasıtasile tahakkuk ettirilebileceğine nazaran memleketin yeniden kurulması davasında devletin millete karşı aktif bir rol almasına zaruret vardır. Buna nazaran milli kurtuluş hareketinde devletin cemiyetle olan münasebetlerini gaye ve gayeye vâsıl olmak için kullanılan vasıtalar bakımından ikiye ayırabiliriz:

1 — Gayeye göre milli kurtuluş hareketinde devletin cemiyetle olan münasebetinde takip ettiği siyaset üniversalisttir. Kriteryum, inkılâpçı sosyalizmde olduğu gibi amele sınıfının yahut faşizmde olduğu gibi kapitalis cemiyetin yahut ferdiyetçilikteki gibi ferdin menfaatleri değil, milletin harice ve dahile karşı bütünlüğü ve bu bütünlüğün refahı iktisadi ve içtimai yükselişidir. Devlet, milli bütünlüğün kemali için hareket noktası olarak memleket istihsal kuvvetlerinin inkişafını kabul eder.

Millî kurtuluş hareketlerinin bütüncülüğü, menşe itibarile ünivesalizmin veya faşizmin istinat ettiği reaksyonlar değildir. Bu itibarla aralarında menşe itibarile farklar vardır. Millî kurtuluş hareketleri hür milletler nizamına kavuşmak için dahilî ayrılıkları berveçhipeşin tasfiye etmek ister. Bu itibarla meselâ millî kurtuluş devletçiliği, şarktaki derebeyliğin tasfiyesini ve Türk köylüsünün toprağına, mülkiyetine kavuşmasını millî bütünlüğü takviye edici bir hareket telâkki eder. Binaenaleyh sınıflar arasında uzlaştırıcı değil, sınıf tezatlarını tasfiye edici bir hareketi temsil eder. 2 — Millî kurtuluş hareketi ve bu hareketin ifadesi olan devlet, millî vahdetin tahakkukunda kullandığı vasıtalar bakımından normativisler. Millî vahdet içinde fertlerin içtimaî ve iktisadî hareketlerini, millî menfaatler namına birtakım normlar, kaideler ve ölçülerle bağlar. Halbuki ferdiyetçi nizamda iktisadî faaliyetler, ferdin şahsî mes'uliyetine terkedilmiştir. Devlet, ferdin hareketlerine karşı bitaraftır. Ancak bazı cezaî tahdidatla ferde müdahale eder.

Millî kuruluşu ve millî kuruluşu meydana getirecek olan devletin nazarında ferdin başıboşluğu, nizama tâbi olmaması, kısaca devletin ferde karşı bitaraflığı millî bütünlüğün tahakkuku bakımından ancak ric'î bir hareket olur. Fert, milletle beraber hürdür ve milletle beraber müreffeh olacaktır. 3 — Millî kurtuluş devletinin iktisat politikası ancak bir plân çerçevesi dahilinde tahakkuk eder. Plân millî iktisadiyatın kendi kendine ferdiyetçi esaslar dahilinde inkişafının zıddı bir sistemi tazammün eder. Fakat bu plân hiç bir zaman şahsî mülkiyetin tasfiyesine müteveccih sosyalist bir plân değil, sadece millî iktisadiyatın kumanda manivelâlarını (büyük sanayi, transpor, kredi) eline alacak, millî iktisadiyatı devlet marifetile bina edecek bir program olacaktır. Plân sosyalizmde olduğu gibi kollektif mülkiyete değil, büyük iktisat faaliyetlerinde devlet mülkiyetine istinat edecektir. Büyük sanayi, transpor, bankalar, ticareti hariciye devletin elinde bulunacağı için, millî iktisadiyata millî menfaatlere uygun bir istikamet vermek her zaman mümkün olabilecektir. Devletin iktisadiyatın kumanda manivelâlarını eline alması muhtelif şekillerde olabilir: Doğrudan doğruya devlet tarafından tesisat yapılması, imtiyazlar verilmesi, inhisarlar vaz'ı, mevcut müesseselere iştirak, devlet mümessilleri (yani meclisi idarelerdeki devlet murahhasları) vasıtasile kontrol, harici ticareti kontrol ilâh. Buraya kadar verdiğimiz izahattan anlaşılıyor ki, millî kurtuluş hareketinin devletçiliği, inkılâpçı sosyalizm gibi proletarya namına şahsî mülkiyeti tasfiye ederek sosyalist bir cemiyet kurmak davasında değildir. Devletçilik tezimizi beğenmiyen resmî ülemanın Kadroyu bolşevikilikle ittiham etmesi bir cehalet yahut bir kasttan başka bir şey değildir. Millî kurtuluş hareketinde sınıf ferdiyetçiliği değil, millî bütünlük gayedir. Millî bütünlüğün millî kurtuluş devletçiliğinin, şu veya bu dar zümrevî menfeatler namına istismarı da hareketin dışında kalır. Faşizm, faşist fırkasının şahsında bir borjua sınıfı diktatörlüğünden ibarettir. Bu sistemde millet değil, bir zümre hâkimdir. Halbuki, millî kurtuluş nizamında teşkilâtı esasiye kanununda ifade edildiği gibi «hâkmiyet bilâ kaydüşart milletindir». Kadro, cihana yeni bir nizam getirecek olan millî kurtuluş hareketinin, Gazinin yarattığı cihanşumul inkılâbın ideolojik esasları üzerinde araştırmalar yapıyor. Vardığı netice, bütünden hareket eden bir sosyal devletçiliğin millî kurtuluş hareketinin zatında mündemiç bulunduğudur.

Ölü doğan çocuk Londra konfransı.

Burhan Asaf.

KADRO, neşriyatına başladığı gündenberi, geçen asırdan devraldığımız cihan nizamının inhilâl etmekte olduğu iddiasını öne sürmüş ve işlemiştir. Bu tarihî inhilâlin sebeplerini, inkişaf seyrini ve mukadder neticesini, Millî kurtuluş inkilâbı bakımından sistemleştirmeğe ise, ayrıca ehemmiyet vermiş ve ayrıca itina etmiştir. Yani, kapitalist ve liberal nizamın inhilâlini, bu nizamın içinde hapsolan bir görüşle takip etmekten daima sakınmış ve inhilâli hem daha ihatalı olabilmesi için dışardan hem de inkilâbımız namına daha faydalı olabilmesi için inkilâbımızın fikir sahanlığından takip etmesini bilmiştir.

Meselâ, cihan buhranı ile beraber «serbest ticaret ve serbest mübadele» nin kalkmış olduğunu tesbit etmek, Londra'da oturan banker için olduğu gibi, Sivas'ta kumaş satan dükkâncı için de mümkündür. Fakat hâdisenin manası, her iki taraf için de başka başkadır. Önce başka olduğunu, sonra da niçin başka olduğunu araştırmazsak, adına «cihan buhranı» dediğimiz hâdise hakkındaki takdirlerde memleketler bakımından fark kalmaz. Halbuki, takdirlerde bir fark vardır ki, buhran hâdisesi vücut bulup inkişaf etmiş ve bütün bir nizamı tasfiye edici bir mahiyet almıştır. Takdirlerde bir fark olması nasıl tabii ve zaruri olmasın ki, «cihan buhranı», nihayet, milletlerin birer enfüsi irade halinde ayrı menfaatler ve ayrı gayeler etrafında birbirlerile çarpışmalarından hasıl olmuş bir haldir. Böyle olmasa idi, «cihan buhranı» şimdiye kadarki buhranların tıpkısı kalır, bir piyasa hâdisesinin eb'adını aşamaz ve kendiliğinden tasfiye edilip giderdi. Cihanda geçen asrın umumi ve müşterek görüşü ve iktisadi hayata karşı umumi ve müşterek inkiyat ve itaati kalmadığı içindir ki «buhran» tipik, alışılmış ve malûm bir hâdise olmaktan çıkmış ve şaz, şaşırtıcı, ve meçhul bir muamma eb'adını almıştır. Ki tarihte bu vasıfta olan hâdiselere «dönüm noktası» ismini veriyoruz.

Şu halde, nasıl olur da, cihanın mukadderatı bakımından bir «dönüm noktası» nı işaretliyen bir hâdise, inkilâp Türkiyesi sahanlığından, tıpkı Londra'daki bankerin yahut Bombay'da oturan müstemleke tüccarının gözüle görülüyor? Esefle kaydetmek mecburiyetindeyiz ki, matbuatımızın büyük bir kısmı, üç buçuk senedenberi, gerek istihalesini yapmakta olan cihan nizamı gerek ise bu istihaleyi bağrında taşıyan buhran hakkında, müstakil bir görüşe sahip olamamış ve hep garbın buhran hakkındaki frazyolojisine tâbi olup kalmıştır.

«Aman şu buhran bitse!» temennisi, KADRO'nun sahifelerine girmemiştir. Bilâkis, Türk inkilâbının muvaffak olacağına ve bütün cephe boyun-

ca bütün gayelerine varacağına bir delil olmak üzere, «buhran» ın artacağı, derinleşeceği ve milli kurtuluş hareketlerine engel olan cihan nizamını mutlaka tasfiye edeceği ileri sürülmüştür.

●

Bizde her hâdiseyi garp neşriyatının gösterdiği gibi görmek itiyadında olanlar, Londra konfearnsı'nı da bir nevi kurtuluş yolu manasına almışlardı. Bir kurtuluş yolu ki bütün insanlıkla beraber Türkiyeyi de feraha çıkaracaktı. «Buhran» ın bir piyasa buhranı olmadığını ve cihan ölçüsünde bir bünye değişikliğini çözmüş muazzam bir hâdise olduğunu, hattâ garp neşriyatının taraf taraf kabul edişi bile, bu gibi münevverlerimizi Londra konferansı'nın manası önünde daha şuurlu teemmüllere sevkedememişti (1). Halbuki biz Londra konferansı'na aynen şu manayı yormuştuk:

Bu konferans bir taraftan sanayici metropoller ve bir taraftan müstemlekeler ve yarı müstemlekelerden ibaret bulunan liberal sermayedarlık nizamını harpöncesi şartları ile iade etmek ister. Yani bir restorasyon teşebbüsüdür. Bunun mürettipleri, emperyalist finans merkezleridir. Bu merkezler, ya kendi aralarında uyuştuktan sonra nüfuzlarını kullanarak diğer milletleri de uyuşmağa icbar edecekler ve bu suretle eski istihsal ve mübadele şartlarını yeniden iade edecekler yahut -kendi tezatlarını tasfiye etmeğe muvaffak olamıyarak ölen şeyin hakikaten ölmüş olduğunu ve bir daha dirilmiyeceğini sadece tescil edeceklerdir.

Ve ilâve etmiştik ki, uyuşmağa muvaffak olsalar bile, ikinci bir buhran, meseleyi kökünden halledecektir. Yani milletlerin millî kurtuluşlarını yapmalarına mâni olmağa imkân yoktur; şuurun selleri çözülmüştür; her biri bütün diğerleri kadar hür ve müstakil ve her biri birer iktisadi cüzütam haline gelmiş milletlerden ibaret ileri ve adaletli yeni cihan nizamının doğusu çoktan ağarmıştır.

●

Filhakika, Londra konferansı, ölü doğmuş bir çocuktan başka bir şey değildi. Ve bunun böyle olduğu, daha geçen sene bu vakitler, kendisi hakkında karar verilirken belli idi. Çünkü bu kararın veirldiği anda, «buhran», içinde vücut bulmuş olduğu cihan iktisat nizamını tam ve mutlak bir felce uğratmıştı:

a) Pazarları koparıp götürmüştü.
b) Serbest mübadeleyi ortadan kaldırmıştı.
c) Para esasını sarsıp devirmişti. (2)

---

(1) Akın gazetesinde Ağaoğlu Ahmet Bey, Londra konferansı'ndan liberalizmin yeniden doğuşunu ummuş ve toplantının hiç bir şeye gebe olmıyan düzenbaz bir yaygaracıdan ibaret olduğunu görünce, müteakip makalelerde hayflanıp durmuştur. Fakat bu gibi Türkiye dışı mütalealarda bu zat, ne yazık ki, yalnız kalmamıştır.

(2) Bu noktaları pek çok defalar izah etmiş olduğumuz için, bu defasında yapmıyacağız. Maamafih bunu merak edenler 10 numaralı KADRO'daki «Cihan buhranı bitti mi?» başlıklı yazımızı okusunlar.

Ve bir nevi «Tavaifi - Mülûk» anarşisine uğramış olan liberal cihan nizamı, her tarafından kopmakta ve irili ufaklı parçalar halinde ihtirasların istikametinde dağılıp gitmektedir.

Buna çare arayıp Londra konferansı'na karar vereniler, konferans ruznamesinin birinci maddesi olarak «hâdisenin sebeplerini tetkik» eylemeği kabul etmiş olsalardı, mesele ciddileşmiş olurdu. Fakat bunu yapmadılar. Bilâkis, sebepleri kendilerine göre tahrif ederek «kopup giden parçaları Londra'da lehimleyelim» dediler. Kırılan bir çanağın bile parçaları nasıl bitişir ve böyle bir bitişmeden ne kadar hayır umulur, bunu bir çocuk dahi bilir. Fakat Avrupalı finans ve sanayi sergerdelerinin emrinden çıkamayan «Kançalarya kurtları», cemiyet parçalarının bitişebileceğine, nedense, inandılar ve inandırmak istediler.

Halbuki gümrüklerden evvel gümrüklerin sebeplerini kaldırmak lâzımdı. Ve para esasını tayin etmezden evvel milletlere, para esasının esasını temin etmek lâzımdı.

Amerika, yüksek hayat seviyesini muhafaza edebilmek için gümrük koymuştu. Avrupa, geri tekniğini koruyabilmek için gümrüğe baş vurmuştu. İngiltere, merkezdeki geri sanayiini Dominionlardaki ileri ziraata korutmak için Ottawa'yı yapmıştı.
Ziraat ve ham madde memleketleri ise, sanayisizliğin korkunç zararlarına nihayet vermek üzere gümrüklere sığınmışlardı.

Bu noktalar, gümrük faslının sadece anakalemleridir. Tafsilâta girersek, ne kadar millet varsa o kadar gümrük ve ne kadar gümrük varsa o kadar esbabı mucibe buluruz. Nasıl olur da böyle bir dava, sanki «gümrük» denince herkes için birmiş gibi bir çırpıda halledilir?
Para esasının esasına gelelim. Para esası isterse teneke yahut kalay olsun. Bunun ne kadar itibari bir şey olduğunu, bugünkü cihan manzarasından iyi ne isbat eder? Mühim olan esasın esasıdır: Neyin ifadesi olan para, ve, ne için para?

Bir zamanlar kıymetten düşen para, iflâs halinde olan bir Osmanlı hazinesine delâlet ederdi. Şimdi inflasyon, Amerikanın Avrupayı tirtir titrettiği bir silâhtır. Her ikisi de inflasyon değil mi? Haydi Osmanlı imparatorluğu geri bir memleketti; ve haydi ileri bir memleket için inflasyon yaman bir tefevvuk vasıtasıdır diyelim, neden öyle ise Belçika yahut Fransa, yahut Almanya ayni tatlıdan çerezlenmiyorlar? Demek ki bu da değil. İlerilik gerilik meselesi de değil. O halde? Çünkü saydığımız Avrupalı memleketlerin elinde ham madde kaynakları yoktur. Ham maddeyi düşük bir para ile ya Amerikadan yahut İngiltereden alacaklardır. Halbuki onların şimdiye kadar ki kârları, ham maddeyi (ham madde fiatları mamul madde fiatlarına göre çok daha fazla düşmüş olduğu için) ucuza almak, işlemek, pahalıya satmak ve aradaki farktan geçinmekti. Şimdi halbuki, İngiliz ve Dolar düştükten sonra ham madde fiatlarında bir yükselme vardır. O halde altın esasına yani alım kabiliyeti yüksek olan paraya sadık kalmak lâzımdır ki emteanın nevinden yapılamıyan istifade kambiyo farkile temin edilsin, Fakat bu sefer de, karşı taraf ayni zamanda sanayici olduğu için, rekabet kabiliyeti kalmıyacaktır ve o taraf satacak bu taraf karşıdan bakacaktır. Bu taraf parasını düşürse halbuki, ham madde kay-

nakları kendi elinde olmadığı için, gittikçe daha ucuza çalışmağa mecbur olacak, (tıpkı bir zamanki Osmanlı imparatorluğu ve ona benziyen memleketler gibi) arttırdığı paraları elden çıkaracak ve nihayet karşı tarafın sermayelerine açık pazar olacaktır.

İşte para esası bakımından Londra konferansı'nda içine girilen çıkmazın içyüzü budur. Şimdi bu, istihsal cihazları nisbeten mükemmel olup sadece ham madde sıkıntısı çeken memleketlerin halidir. Ya istihsal cihazları hiç tekâmül etmemiş yahut asrın şartlarına göre hiç meydana gelmemiş memleketler ne yapsın?

●

Hakikat şu ki, eğer böyle, gümrüklere değil de gümrüklerin sebeplerine ve eğer para esasına değil de esasın esasına gidilmiş olsaydı, o zaman, can çekişmekte olan her tarafı çürümüş nizamı olduğu gibi teneşir tahtasının üstüne yatırmak lâzım gelecekti. Bunu o nizamın babaları, dayıları ve amucaları bittabi yapamadılar. Onların bu tabii hareketini mazur görelim. Fakat o zaman, kendilerinden sormak lâzımdır:

NİÇİN TOPLANDINIZ?

Buna biz cevap verelim: Çünkü yapacakları başka bir şey yoktur. «Emniyet ve itimat!» sözlerini tekrar edip durmaları manasız ve sebepsiz değildir. İpliği çoktan pazara çıkmış olan bu nizamın esası, hakikaten «emniyet ve itimat!» gibi babadan oğla miras kalmış sırça nevinden şeylerdir. Denilebilir ki hattâ, bütün esasları bundan ibarettir. Ruhi tesirlere itibar edişindeki sebep te, budur. Konferans yapmakla, maksadı, bir müddet daha vakit kazanmaktan ibarettir. İşleri, «belki düzelir!»e bırakmaktır.

Konferans, şu yahut bu oyun bozanlık ettiği için değil, akamete mahkûm olduğu için akamete maruz kalmıştır. Fakat emin olmak lâzımdır ki, «kançalarya kurtları» (daha doğrusu borsa simsarları) bir şey daha bulacaklar, eski sahnede bir yeni piyes daha oynıyacaklardır. Meselâ, şu önümüzdeki aylarda, İngiliz kabinesinin düşmesi, yeni bir intihabat için bir kaç aylık bir mühletin ilânı ve biraz daha vakit kazanılması pek güzel mümkündür.

Fakat biz onları kendi hallerine bırakarak hâdiseleri inkılâbımızın hem prensiplerine hem de menfaatlerine göre takip etmekte devam edelim.

●

Londra konferansı, ihtiyarlık çağına gelmiş olan emperyalizmin belki son şakası değildir ama, muhakkak, şimdiye kadarki en büyük şakasıdır. Bütün heybetine rağmen o, ne yapalım ki içi saman doldurulmuş bir aslana pek benziyor.

«Buhran»a «buhran» diyenler, liberal sermayedarlığın avdetine inananlar, umumiyetle garbın ilminden icazet alanlar, artık insafa gelsinler. İşin biraz içyüzünü görmeğe alışsınlar. Bu medeniyet, işte tıpkı bu «geologya müzesi» nde teşhir edildiği gibidir. Budur ve başka türlü değildir: Bir taşlaşma hâdisesinin enfes bir nümunesi!

Londra konferansı, «buhran»ı ortadan kaldırmak üzere toplanmıştı. Vazifesini o kadar güzel yapmıştır ki, bundan sonra artık «buhran» dan kimse bahsetmiyecektir. Çünkü adına «buhran» denilen hâdisenin malûm buhranlar ile hiç bir alâkası olmadığı ve bir yeni devri hem müjdelediği hem de yarattığı kâfi derecede anlaşılmıştır. Konferansta bulunmuş olan Hâkimiyeti Milliye başmuharriri «Bu kelimenin yerine artık öztürkçeden güzel bir isim bulmağa bakalım» diyor. Bu isim çoktan bulunmuştur: Millî Kurtuluş İnkilâbı! «Buhran»ı doğuran da odur, büyütüp insanlığa hediye edecek olan da!

İnkılabın vazifesi, kendi dairesine aldığı insan kitlelerinin fiil ve hareketleri gibi, bu kitleleri teşkil eden fertlerin ruh ve fikir temayülleri üstünde de kendi kontrolünü tesis etmektir.

Türk İnkılâbı Kürsüleşiyor.

Tahir Hayrettin.

İnkilâp bir manzara işi değildir; bir cemiyet nizamındaki değişikliği, beyaz perdede görülebilecek bir panorama sanmak, bira köpüğünden sarhoş olmakla birdir. Bunun iktisadî karşılığı, olsa olsa, sadece zandır, kuruntudur. Böyle bir kuruntu, boya boyayanda da vardır; «Hani san'at, hani mana?» demeğe kalmadan sırıtan ressamın işi ile inkilâp, bir olamaz.

Tanzimat ve Meşrutiyet, böyle boyalardandı; dökülünce, sathîlik billûrlaşıverdi.

İnkilâp, bir bünye işidir; bir cemiyet bünyesindeki olgunlaşma hareketidir. Cemiyet nizamındaki değişiklik, dipten, içten, bünyeden, bünyenin nescinden gelmedikçe, vasıflanmağa değer bir şey olamaz.

Eğer hastaya şifa vermek istiyorsak, iliğinden kemiğine kadar bütün hücrelerine sıhhat ve zindelik, tazelik ve yenilik kazandırmalıyız. Vücudün her hangi bir bucağında unutulan mikrop, hastalığı depreştirir; ve bu depreşme, henüz nekahetini bile geçirmemiş olan kişiye en amansız bir felâket gibi çullanır.

Bir inkilâp nizamı, cemiyetin bütün teklerini, bütün bucaklarını, bütün işlerini diri, aydın ve sağlam yapmanın adıdır. Bünye gelişmesi ve millet olgunlaşması derken, maksadın ne olduğu anlaşılmak gerek.

●

Bir fert bünyesindeki gelişme ve olgunlaşma devam ettiği müddetçe, o ferdin hayatı yürür, ilerler. Bir cemiyetin de yürümesi ve ilerlemesi; gelişme ve olgunlaşması nisbetindedir. Fert, fâni bir varlıktır; ondaki yürüyüş durabilir; fakat cemiyetin ölmezlik vasfı, onda sürekli ve bitmez bir inkilâp ister.

İnkilâbın devamından ürkmek, fert fâniliğini cemiyet ölçüsüne kadar çıkarmak demektir. Bunun ıstılahı göçebeliktir. Önsüzlüğü sonsuzluğuna bir delil olan Türk cemiyeti, göçebe bir kalabalık değildir.

«İnkilâp bitmedi.» değil, «İnkilâp bitmez!».
İnkilâpçılık vasıfları, «sosyal şartlarda daima yeni hamleli bir yürüyüşe inanmak ve katlanmak» şıarı etrafında toplanıyor. Bu, bilgisiz olmaz; inkilâbın ilimleşmesi gerektir. Zira o, bir dava işidir; ve bir davanın şartları da, hükümleri de bilgiye dayanmak zarurîdir.

●

İnkilâbın ilimleşmesi.. İnkilâbın ilmini yapmak.. Bunu yaparken morfolojik vasıflarla uğraşmak, meselâ, etnoğrafya gibi bir şey yapmak demektir; bu, asıl ilim mefhumunun aradığı kanuniyet vasfına yanaşmıyan, beyhude bir emek harcamaktır. Sosyolojik, yani aslî vasıfları tetkik etmek, kanuniyetler üzerinde kafa yormak.. İnkilâbın âlimden beklediği işte budur. Şeniyet hükümleri ancak b usuretle tahakkuk edebilir. Şeniyet hükümlerini kazanmamış her hangi bir hareket ise, kendisine i n k i l â p adını alamaz.

Tanzimat ve Meşrutiyet'e inkilâp adını bunun için veremiyoruz. Her ikisi de zaruretlere, kanuniyetlere dayanmıyan hareketlerdi; ve bir şeniyet olmaktan uzak kaldılar.

Türk inkilâbı bir şeniyettir. Kanuniyetleri vardır; bir takım şartların mahsulüdür, ve kendine hâs hükümleri vardır; d a v a şartlarını tamamen taşımaktadır. Bunun için *inkilâpçılık vasfımız, bize her şeyden evvel, inkilâbımızın şeniyet hükümleri ile tavsifini mümkün kılan, zaruret ve kanuniyetlerini tesbit eden, doğuş şartlarını ve yürüyüş istikametini kendine hâs mahiyette kanunlaştıran, ve ancak busuretle ilmî damgayı taşıyabilecek olan tetkiki emrediyor.*

Böyle bir tetkik, bizi menşelere götürür, ve «Türk inkilâbı niçin oldu?» suali ile karşı karşıya bırakır. Bu karşılaşmada şunu görüyoruz: Avrupa düşünüşünün «hasta adam» dediği bir yarı müstemleke.. Avrupa düşünüşünün müstemleke hırsı.. Bu hasta adamın, bu haris düşünüşle ve bu düşünüşün uşakları ile boğuşması... Kurtuluş hareketimizin menşeindeki bu manzara, top - raklarımızda niçin, nekadar ve hangi istikamette bir değişmenin zaruretini bize gösteriyor. Bu başlangıç, Türk inkilâbının ilmini yapanlara, cihanın müstemleke ve müstemlekeci tezadını işaret-

le, inkilâp hükümlerinin hangi temeller üzerinde kurulabileceğini ihtar etmektedir.

Bize göre, bu büyük tezadı göz önünde tutmıyan, bu temel üzerinde yükselmiyen hükümler, realist, binaenaleyh ilmî olamaz. Ve *inkilâpçılık, her şeyden evvel, kendi ilmini yapmakta inkilâp ister.*

●

İnkilâp, bir yıkılış ve bir yaradılış ifade eder. Tarih, bütün inkilâpları, ancak böyle tanır ve tanıtır. Yapıcı olmıyan hareketler, bir merhale, bir dönüm sayılamaz. İnkilâbın inşacı oluşu, bundan ileri gelir. Yeni kafa, yeni yürek, yeni türkü, ve yeni yaşayış... Topraklarımızda bunları yapmak istiyoruz. Kafasını, yüreğini, türküsünü yenilemiyenler bizden değildir. Ve inkilâp safında yer almak için, rüzgâr fırıldağı benzerliği ile «yaşasın» demek, bir mana taşımaz.

Türk inkilâbı, Tanzimat ve Meşrutiyet gibi kafasız, yüreksiz ve türküsüz olamaz. Onun için o, yaratacaktır; ilimde, ahlâkta, san'atta.. başıbozukluğun yerine şahsiyet koyacaktır. Ankara, nasıl, siyasette Babıâli ankazını tarumar ettiyse, ilimde darülfünun zihniyetini, ahlâkta kötü ferdiyetçiliği, san'atta manasızlığı.. da söküp atacaktır. Bunlar, yeninin, yaratıcılığın tezahürleridir.

●

Türk inkilâpçılığı, millet'i, tariflerinde «siyasî ve içtimaî bir cüzütam» olarak telâkki eder. Bu telâkki, inkilâbın sadece siyasî değil, içtimaî de olduğunu bildiriyor. Ümmet devrinden millet devrine geçmek hamlesini kendisine siklet merkezi yapan inkilâbımız, yalnız siyasî bir yeni teşekkül değil, içtimaî bir yeni bünye de yaratmak davasındadır; ve bunun tahakkuku, onun cihanşümul manasını kuvvetlendirecektir.

İçtimaî inkilâp, ahlâkta, hukukta, san'atta, iktisatta, dilde... bütün cemiyet müesseselerinde yepyeni bir ifade yaratmakla olacaktır. Bu yaratıcılığın temelleri atılmıştır: Türk cemiyetinin tarihî akışı ve bu akış içindeki rolü aydınlanmış, bugünden yarına doğru yürüyüşümüzdeki mukadderimizin gene üstünlük ve öncülük olduğu işaret edilmiştir.. Türk dili, bu üstünlüğü ve öncü-

lüğü mümkün kılmak için âbideleştirilmektedir.. Türk iktisadı, emperyalizme bir daha boyun bükmiyecek metaneti kazanıyor... Bunlar, inkilâpçılık vasfımızın, cemiyet bünyesine müdahaleleridir. Bu müdahaleler ilerliyor: *ilimde Babıâliyi temsil eden Darülfünun, efendisinin akıbetine uğradı. Ve orada, şimdiye kadar dış sayılan ve dış tutulan inkilâp, kürsüleşmek kararındadır.*

O halde, yeni nizam için yeni tefekkür, yeni hukuk, yeni ahlâk, yeni müessese bekliyebiliriz. Çünkü *kürsüleşen inkilâp, millet bünyesine el atan, içtimaî müdahaleye başlıyan inkilâp demektir.* Kürsüleşen inkilâp, ebedîlik vasfını kazanan ve millet ölmezilğine erişen, yani içtimaîleşen inkilâp demektir.

●

Biz, inkilâbın bu kürsüleşmesi içinde, iki esas noktayı şimdiden işaret etmek istiyoruz:

1) İnkilâbın sesi, yalnız kürsü etrafına toplananlara münhasır kalmıyacaktır; zira, inkilâbın ihtiyacı, rejimimizin siyasî ve içtimaî bütün esaslarının, muallim, mimar, doktor, mühendis, idareci, yazıcı, okuyucu.. bütün vatandaşlara anlatılmasındadır. İdare işlerinde de Babıâli kafasının sür'atle sökülüp atılması için, bu kat'î bir zarurettir.

2) İnkilâbın sesi osmanlılaşmıyacaktır. Türk inkilâbının teknikten siyasete kadar bütün cemiyet mevzularındaki orijinalitesini kaybettirecek bir «KAALE» cilik, Yeni Türkiye'nin sesi değildir. Karşımızdaki kürsüde, rüsum uleması vaizler değil, düşünenler ve konuşanlar göreceğimizden eminiz. Zira Kemailzmi konuşanlar, hem ayarlı, hem de ayarlayıcı olurlar; zira bu iş, düşündürücü ve yapıcı bir inkilâbın işidir.

Teknik :

Millî Mahruk meselelerinden:

II.

Petrol ve Türkiye petrolleri hakkında bir eser.

M. Şevki.

Mahrukat meselesinde petrol rakipsiz olarak birinci mevkii işgal eder. Enerji kaynağı olarak bundan daha ucuz daha elverişli bir madde bulmak şimdilik mümkün değildir. Mayi halinde olması dolayısile taktiri kolay, kalorisi yüksek olan bu madeni mayi bütün dünyayı kaplamış ve diğer mahrukat bunun karşısında ancak hususi şartlar altında ve ekseriya himayelerle tutunabilmişlerdir. Bu sebeple biz daha milli mahruk meselemizin heyeti umumiyesini tetkik eden birinci yazımızda bunun hakkındaki kararımızı vermiş: «Memleketimizde geniş mikyasta bir petrol madeni bulunur, sermaye ve yol vaziyeti itibarile de işletme imkânı temin olunursa bizim için makine mahruku olarak ayrıca bir madde düşünmeğe lüzum yoktur» demiştik. (1) Vakıa petrol istihracından sonra da Türkiyede kömür veya su ile işliyen santral veya makineler şüphesiz bulunacaktır. Fakat artık büyük fedakârlıklarla bir kömür taktiratı veya ispirto sanayii kurmaya hacet kalmıyacaktır. Bir taraftan bunların iktisadi şerait itibarile petrole rekabet edememeleri, diğer taraftan petrole yatırılacak büyük sermayenin tutunabilmesi ve işinde devam edebilmsi için memleket dahilinde geniş mikyasta bir petrol istihlâkinin temini (2) şart bulunması buna manidir. Fakat buraya kadar mesele herkesin aşağı yukarı kolay mutabık kalmasına rağmen petrollerimizin iktisadî bir işletmeye müsait olup olmadığı hakkındaki bilgilerimizin azlığı mahruk siyasetimize de kat'i bir veche tayinine imkân vermiyor. Halbuki bu sanayi kuruluşu devrimizde bu işi halletmekliğimiz, bunun için de evvelâ petrol madenelrimiz hakkında kat'i hüküm ve kararlara sahip olmaklığımız gerektir. Bu sebeple son zamanlarda petrol hakkında gerek hükûmet ve gerekse diğer alâkadarlar muhitinde gördüğümüz faaliyeti memnuniyetle kaydetmekteyiz.

Kendi petrollerimiz hakkında dilimizde intişar eden eserler yok denecek kadar azdır. İngilizce, Almanca, Rusca, Fransızca'da petrol madenlerimiz hakkında bir çok rapor, tetkikat, malûmat bulunabilir Fakat Türkçede düne kadar bu sahada yapılmış belli başlı bir tetkike tesadüf edemezdiniz. Fakat şimdi mühendis Kemal Lokman Beyin intişar sahasına çıkardığı «Türkiye petrol madenleri» isimli eserile bu eksikliğin tamamlanması ve lunda ilk, fakat çok kıymetli adım atılmış bulunuyor.

---

(1) 18 numaralı Kadro'da «Millî mahrukat meselesi».

(2) Petrolun her şeyden evvel bir ihracat matası olmasına rağmen.

Kitap Yazanlar Kooperatifi tarafından bastırılan «Türkiye petrol madenleri» hacminin küçüklüğüne ve kat'i neticelere varamamak istirarında bulunmasına rağmen kıymetli bir tetkik eseridir.
Kitap, orta hacimde (134) sahifedir ve bir başlangıç ile üç kısmı ihtiva etmektedir. Birinci kısım petrollerimiz hakkında şimdiye kadar yapılan tetkiklerin sayılmasına ve Türkiye petrol madenlerinin, yahut Türkiyedeki petrol zuhuratının mütaleasına tahsis olunmuştur. Bu kısımda Mürefte, Mardin - Siirt, Van, Pulk (Erzurum), Katranlı (Erzurum), Divan - Hüseyin - Naftik (Erzurum), Hasan kale (Erzurum), Çimağıl (Gümüşane), Mapavri (Rize), Ekinveren (Sinop), Çıralı - Mustar yayla petrol mıntakaları hakkında jeolojik ve fenni tetkikler vardır.
İkinci kısım Türkiyeye yapılan petrol ithalâtının ve bu ithalâtı yapan müessese ve firmaların tahliline tahsis olunmuştur.
Üçüncü kısım petrol müştakatının kesafet ve kullanma yerleri bahsini, petrol piyasasını, gümrük kanununu ve dünya istihsalâtını anlatıyor.

●

Kitaba bu arada, ticareti hariciyemizde petrolün mevkiini veren istatistik tabloları ve bunlardan başka da petrolün istihsal seyrini gösteren resimler ilâve olunmuştur.
1899 da başlayıp bu güne kadar devam eden yirmi üç tetkikten beşine bizzat iştirak eden müellif petrol zuhuratı görülen on bir yerden yedisini muhtelif sebeplerle ikinci plâna atarak bizi bilhassa dört menbala karşılaştırıyor: Mürefte, Mardin - Siirt, Van, Pulk petrolleri.
Bunlardan Mürefte'dekinin arazinin teşekkülâtı ve burada husule gelen şiddetli arz hareketlerinden petrolün tahtelarz yatak ve mahzenler halinde olmayıp «Poch» ve «Lentille» şeklinde müddahar olması melhuz bulunduğunu, Van ve Pulk petrollerinin de daha tetkike muhtaç olduğunu söyledikten sonra geriye Mardin petrolleri kalıyor.
Diğer bir çok müdekkikler gibi Lokman Bey de bu havali petrollerini Irak ve İran petrollerinin devamı olarak kabul ediyor. Yalnız burada istikamet oralardaki gibi şimali garbi - cenubi şarki değil şark - garp hututunu takip etmektedir. Burada yer altında petrolün bulunduğunu gösteren bütün alâim: yer üstünde petrol sızıntısı, asfalt tabakaları ve kükürtlü sıcak sular mevcuttur. Keza tabakaların vaziyeti de petrolün mahzen halinde toplanmasına müsait bir şekildedir. Sonra saha geniştir. Ve kilometrelerce uzunluğunda aynı evsafı muhafaza ediyor. O halde bu petrol yatakları zenginlik itibarile iktisadî bir çalışmaya müsaittir. Diğer taraftan sahanın garp kısmı demiryollarına yakındır, civarda su boldur, o halde istihraç ve nakil itibarile de işlemeye elverişlidir.

●

Petrol madenlerini işletme işinin birinci merhalesini teşkil eden bu araştırma ve ayırt etme keyfiyeti bizi şüphesiz kat'i kararlara sevkedemez. Bunlar ancak ikinci bir merhaleyi teşkil eden sondaj ameliyatının nerelerde ve ne suretle teksif edilmesi lâzım geleceği hakkında yol gösterir. Biz şimdi, bir iki sene sürecek olan ve yerine göre (300-400,000) liraya mal olacak bulunan bu ikinci sondaj devresinin başında bulunuyoruz.
Filhakika Kemal Lokman Bey gibi diğer bir çok müdekkiklerin kanaati de

başka yerlerden ziyade Mardin petrolleri üzerinde tevakkuf ettiği ve coğrafî vaziyet itibarile de buranın Irak ve İran petrol teşekkülâtile münasebettar bulunması melhuz bulunduğundan bu mıntakada sondaj ameliyatına başlanması ve hakikî servetinin bilâmel ölçülmesile müsbet veya menfi bir karar verilmesi tamamile maksada uygundur. Ancak bizim müdekkik ve mütehassıslarımızdan daha evvel beklediğimiz bir şey varsa o da meselâ Mardin petrollerinin geniş bir sahada ve bol miktarda mevcut olduğu takdirde iktisadî bir işletmeye tâbi tutulabilmesi için takip edilecek yolların şimdiden araştırılmış ve gösterilmiş bulunmasıdır.

1932 senesinde memlekete ithal ettiğimiz takriben üç buçuk milyon kıymetindeki 89 milyon kiloluk petrol ve müştakatı için çok büyük sermaye istiyen bir petrol madeni işletilemez. Esasen hiç bir yerde sırf dahilî ihtiyaç için çalışan bir petrol işletmesine de rastgelmiyoruz. O halde petrol işletmesi her şeyden evvel bir ihracat meselesi ve dünya piyasasına tâbi bir faaliyettir. Binaenaleyh daha işletmeye başlamadan evvel de bu noktaların tetkik edilmiş ve neticelerinin meydana çıkarılmış olması lâzımgelir.

Meselâ bizim cenup petrol mıntakamız tahmin edildiği veçhile büyük bir servet gösterirse bunun başlı başına dahilî sermayelerle işletilmesi mümkün müdür? Yoksa diğer memleketlerde gördüğümüz üzere (Romanya, İran, Irak) bizim bu menbalarımız da beynelmilel muayyen teşekküllerin eline geçmek istirarında mıdır? Bizce madenlerin araştırılması, tetkiki ve sondajı kadar bu noktaların da tebarüz etmiş bulunması lâzımdır. Kemal Lokman Beyin bu hususları yakında çıkaracağını vadettiği (Petrol sanayii) kitabında tetkik etmesi muhtemeldir. Fakat bizce mücerret olarak bir petrol sanayiini tetkik eden, bu hususta bize malûmat veren kitap kadar, bu malûmatı zenginlikleri muhtemel petrol menbalarımıza tatbik ederek iktisadî işletme yollarını gösteren, tabakat tetkikleri gibi ihzarî iktisat tetkikleri yapan eserlere de ihtiyacımız vardır. Bu da umumî olmaktan ziyade muhtemel maden servetlerimizi birer birer ele alarak etüt etmekle mümkündür. Bunun için Kemal Lokman Beyin kitabında belli başlı zuhuratı tetkik eden bahislerin ne kadar ihzarî ve umumî esaslar dahilinde olsa bile bu iktisadî araştırmalarla da tamamlanması pek ziyade arzuya değer. Kıymetli mühendisimizin ikinci kitabında bizi bu hususta tenvire çalışacağını ümit ve temenni etmekteyiz.

Çünkü millî mahruk siyasetimizin tayinine yardım edecek şey, yalnız memleketimizde petrolün bulunmasını tesbit değil, ayni zamanda iktisatlı bir işletmenin hangi şerait altında mümkün olabileceğini meydana koymak olacaktır.

Mamafih bu temennimiz, bu hiç işlenmemiş vadide ve şahsî etütler mahsulü olarak bize ilk kıymetli petrol eserini veren kıymetli arkadaşımızı hararetle tebrik etmemize mani değildir. Şimdiye kadar petrollerimiz üzerinde etüt yapan Türk fen adamları kendi tetkiklerinin neticelerini hep böyle eserlerle neşretmiş olsalardı, bugün petrol madenlerimiz hakkında daha çok etraflı ve kâmil malûmata sahip bulunurduk.

●

Kitabın ikinci ve üçüncü bölümünde memleketimizde istihlâk olunan pet-

rol ve müştakatı ile, buna istinaden petrolleşme - sanayileşme hakkındaki malûmatlan bazı noktalara işaret etmek isteriz.

Müellifin fikrince memleketimizde 1/1/930 da 8,592 adet olan motörlü nakil vasıtaları günden güne artarak 1932 de her halde 10,000 e baliğ olmuştur, bunu da on yıllık vasati benzin sarfiyatını alarak ve beher otomobilin yevmiye 5 kilo benzin sarfettiğini kabul ederek yaptığı hesapla bulmaktadır. Bir defa mademki on yıllık vasatı alınıyor, o halde bu hesap tekmil on yıl için kabili tatbiktir. Yani bu hesapla 933 de olduğu gibi 930, 931, 932 de de aynı rakamı hesap etmek mümkündür. Halbuki bizzat müellifin bize verdiği müfredatlı istatistiklerden anlıyoruz ki 930 da memleketimize giren 23,793 ton benzine mukabil 932 de 22,060 ton girmiştir. O halde bu iki sene zarfında % 7.5 kadar bir eksilme var demektir. Esasen tekmil ihsai malûmat 1929 senesine kadar muntazaman artan petrol ve müştakatı sarfiyatımızın bu tarihte azami hadde vâsıl olduğunu ondan sonra da yine muntazaman bir azalma kaydettiğini gösteriyor. Buhran seneleri dolayısile bunu da gayet tabii görmek lâzımdır.

Vesaiti nakliye adedine gelince; bizce mühim olan adetten ziyade işleme miktarıdır. Çünkü iktisadi hareketlerde mühim olan, bir tarafa atılmış, eskidiği için çürümeğe terkedilmiş motörlü nakil vasıtaları değil, faal olan, iş gören nakil vasıtalarıdır. Bu da bu nakil vasıtaları motörlerinin istihlâk ettiği mahrukla tayin olunur. Son buhran seneleri dolayısile vesaiti nakliye ithalâtı miktarında mühim azalmalar olduğu her sene eskiyen miktarların yenilerile telâfi edilemediği şüphesiz bulunmakla beraber, farzı muhal olarak benzin ithalâtının azalmasına mukabil vesaiti nakliye adedinin arttığını kabul etsek de bu hal iktisat noktai nazarından bir ziyandır. Mevcut makinelerin az çalıştığını ifade ettiği için randemanlarının kötülüğe doğru gittiğini gösteren bir işarettir. Nitekim 1929 dan sonra sanayiimizde petrol ve müştakatile çalışan sanayi şubelerinde az veya çok bir genişlemenin muhakkak olmasına rağmen petrol sarfiyatının artmayışını aynı suretle tavsife mecburuz. Bu sebeple biz müellifin verdiği istatistiklere istinat ederek diyeceğiz ki; 1929 dan itibaren petrol ve müştakatı fiatının memleket haricinde en az bir misli ucuzlamış bulunmasına mukabil bizdeki istihlâk miktarları ve bununla mütenasip olan mihaniki iş muntazaman azalmıştır. 1929 senesindeki fazla ithalâtı yeni gümrük tarifesine atfetsek dahi bunu takip eden 1930 daki benzin ithalâtının 1932 den fazla oluşunu başka suretle izah etmenin imkânı yoktur.

Bu azalmayı da çok tabii bulmalıdır. Bir taraftan buhran diğer taraftan bütün emtea fiatlarının sukutuna mukabil dahilde petrol ve müştakatı fiatının sabit kalışı, hattâ yükselişi, ve bunun neticesinde motörün ziraat sahasından hemen tamamen atılması, amele yevmiyesinin kıyas kabul etmiyecek kadar sukutu dolayısile bir çok sahada kol kuvvetinin makine kuvvetinden daha ucuz oluşu bu gerilemeğe sebep olmuştur. Mahruk ve enerji fiatı aynı şekil ve seviyede tutulursa daha da gerileme olacağına şüphe etmemelidir.

Bu neticeye vâsıl olduktan sonra şu noktayı bir kere daha tebarüz ettirmek isteriz ki; sanayileşme ve iktisadiyatımızı bu cepheden iyileştirme için evvel beevvel bir enerji, bir mahruk meselesi karşısında bulunuyoruz. Bu meseleler esaslı bir hal suretine raptedilmeden kuracağımız sanayi çorak toprak üzerine atılan tohuma benzemekten kurtulamıyacaktır.

Gene Dede Korkut Kitabından

Kanlı Koca Oğlu Kanduralı Boyu

İbrahim Necmi.

Dede Korkut hikâyelerinden bir tanesini geçen sayımızda koymuştuk. Deli Dumrul adını taşıyan bu hikâye, bize Türk'ün karı koca sevgisi, karı koca bağı üzerindeki duygularını bildirmişti. Böyle bağlanmak için karı ile kocanın birbirini nasıl bulup nasıl aldığını da düşünmek gerektir. İşte şimdi yazacağımız Kanduralı hikâyesi o zamanki bir Türk yiğitinin kendine yaşama arkadaşı seçerken neler aradağını, nelere katlandığını gösteriyor. Bu hikâye biraz uzuncadır. Bir kısmını bu sayımıza koyuyoruz. Kalan kısmı ile üzerindeki düşüncemizi de gelecek aya bırakıyoruz:

Hanım Hey, Kanlı kaca [1] oğlu kanduralı [2] Boyunu [3] beyan eder,

«Hânım hey, Oğuz zamanında Kanlı Koca derlerdi, bir gürbüz er vardı. Yetişmiş bir celâsun oğlu vardı. Adına Kanduralı derlerdi.

Kanlı Koca eyder:

— Yarenler, atam öldü. Men kaldım. Yerin yurdun tuttum. Yarınki gün

---

[1] Bu Kanlı Koca adı, kitapta hep genizden söylenen Türk kef'i ile, -eskiden sağırkef dediğimiz harfin sesini veren yazı ile- yazılmıştır. Bu hale göre Kanlı sözü sanılabileceği gibi kan dökücü demek olmaz. Kanlı şimdi Kağnı dediğimiz arabanın ve bir Türk boyunun adıdır: Kanıklı da derler. Koca ise ihtiyarlığın alâmetidir.

[2] Kanduralı adındaki «Kan» sağır kefle değildir. Burada bayağı kan manasına olacak. Duralı eski yazıda tı ile yazılmış. Turalı da okunabilir. Çocukluğumda Gümülcüne'de yerli bir genç tanımıştım. Adı Turalı Ali idi. Bu «Turalı» lağabı nereden geldiği araştırılacak bir şeydir.

[3] Boy, hem kabiyle, hem de mankıbe demek oluyor. İkinci manada söy ile bir tartıda olmak için böy de okunabiliyor.

[4] Yeğ müreccah manasınadır. «Galatı meşhur lûgatı fasihadan yeğdir.» Sözünde hâlâ yaşar. Rek eskiden «daha, pek» manası veren bir ek idi. Bizde yalnız küçürek, büyürek gibi bir iki yerde kalmıştır. Ve buralarda «biraz» demeğe gelir. Yeğrek, daha müreccah, ercah demek olur. «Bundan yeğrği yohtur ki...» diyerek Kanlı Koca «En âlâsı şudur ki...» demiş oluyor.

men ölem, oğlum kala. Bundan yeğreği [4] yohtur ki gözüm görürken, oğul, gel, seni ivarayım [5]. dedi.

Oğlan eyder:

— Baba, çün meni ivarayım dersin. Mana lâyık kız nice olur.

Kanduralı eyder:

— Baba, men yerimden durmadın [6] ol durmuş ola; men karakoç atıma binmedin ol binmiş ola; men kanlı kâfir eline varmadın, ol varmış, mana baş getirmiş ola. dedi.

Kanlı Koca eyder:

— Oğul, sen kız istemezmişsin. Bir celâsun bahadır istermişsin. Annı arkasında yiyesin, içesin, hoş geçesin.

Eyder:

— Beli [7]. canım baba, öyle isterim. Pes, varasın, bir cici bici Türkmen kızını [8] alasın. Nigâhından [9] dayanam [10], üzerine düşem, karnı yırtıla. dedi.

Kanlı Koca eyder:

— Oğul, kız görmek senden; mal, rızk vermek benden. dedi.

Böyle diygeç [11] erenler evreni Kanduralı yerinden durdu [12], kırk yiğidin [13] yanına aldı, İçoğuzu gördü, kız bulmadı. Kayttı [14], geri döndü, evlerine geldi.

Babası eyder:

— Oğul kız buldun mu?

Kanduralı eyder:

---

[5] «İvereyim» bizde «evereyim» olmuştur. «Evlendireyim» demektir. Evermek hâlâ dilimizde yaşar.

[6] Bu Durmadın ve ardınca gelen binmedin, varmadın sözleri «durmazdan önce, binmezden önce, varmazdan önce» demektir ki «varmadıyın» ve «varmadıyan» şekilleri de vardır. «...mazdan önce» yerine «...madın» eki ne kadar kısadır.

[7] «Beli» evet demektir.

[8] Bakınız: Kanturalı öyle «cici bici Türkmen kızı» istemiyor. O zaman «Türkmen» diye döğüşmiyen, işiyle güciyle uğraşan halkın kastolunduğu ne belli!

[9] Nigâhından birdenbire yerindedir. Farsça nâgihan sözü böyle değiştirilmiş, sonuna da dan diye Türkçe ek konmuş.

[10] Kitabın aslında bu söz ti, elif, nun, ye, mim ile sanki tanym gibi yazılmış. «Dayanayım» sözünün o zamanlar tânıyım gibi bir söylenişi mi vardı acaba? Ardınca gelen «düşme» e bakarak biz bunu da dayanam yazdık.

[11] Diygeç deyince yerindedir. Sonraları Diyicek kılığına girmiş; bu kılıkla eski Türkiye türkçesi kitaplarda çok görülür.

[12] Durmak kalkmaktır.

[13] Bütün bu hikâyelerde kahramanların hep kırk yiğidi vardır. Eski masallara giren üçler, yediler, kırklar gibi sözlerin hep bu sayılara verilen değerlerden geldiği anlaşılıyor.

[14] Kayıtmak, dönmek, ricat, hareketini tebdil demektir.

— Yıkılsın Oğuz elleri [15], mana yarar kız bulmadım, baba! dedi.
Kanlı Koca eyder:
— Oğul, sabah varıp öylen gelmek olmaz. Öylen varıp ahşam gelmek olmaz. Oğul, sen mala becit ol, yığ [16]. Men sana kız arayıgideyim [17]. dedi.
Kanlı Koca sevini kıvanı [18] urudurdu. Ak sakallı pir kocalar yanına bıraktı. İçoğuza girdi, kız bulamadı. Dolandı, Dışoğuza [19] girdi, bulamadı. Dolandı, Trabzona geldi.

Meğer Trabzon Tekûrunun [20] bir azîm görklü [21] mahbup kızı vardı. Sağına, soluna iki kuşa yay çekerdi. Attığı oh [22] yere düşmezdi. Ol kızın üç canavar kalınlığı kaftanlığı vardı. Babası:

— Her kim ol canavarı bassa, yense, öldürse kızımı ona veririm.
Diye vâdeylemişti. Basmasa başın keserdi. Böylelikle otuz iki kâfir beyinin oğlunun başı burç bedeninde asılmış idi.

Ol üç canavarın biri kağan aslandı. Biri kara boğaydı. Biri dahi kara boğra idi. Bunların her birisi bir ejderhaydı. [23]

---

[15] Kitapta El diye yazıyor. Bunun bildiğimiz uzuv değil, eski kitaplarda İl diye görülen memleket ve ülke demek olduğu meydanda. «Yıkılsın Oğuz elleri» diyor. Çünkü bütün Oğuz ülkesinde kendine göre bir kız bulamamış.

[16] Becit olmak üzerine düşmek, ehemmiyet vermek, çalışmak, itina etmek manalarına eski kitaplarda çok vardır. Yığ demek ile de «mal üzerine çalış, çabala, iddihar et» demek istediği anlaşılıyor.

[17]Bu «Arayıgideyim» sözü bizde birleşik fiiller sisteminin sanıldığından daha çok ve daha geniş olduğunu gösteriyor. «Gitmek» fiilinin ilâvesiyle bir fiilin istimrarî şekli yapılır. Bu, bütün gramerlerde yazar. «Olagelmiş, olagider...» gibi. Fakat burada «Arayıgitmek» «Arayadurmak» gibi aramakta devam manasını vermiyor. Adeta «Kız aramağa gideyim» yerine «Kız arayıgideyim» diyor ki her iki fiil de kendi manalarını muhafaza ederek birleşivermişler demektir.

[18] Sevini Kıvanı meserretle yerinde. «Sevini» sevinerek, sevine sevine; Kıvanı güle oynıya demektir. İkisi birden babanın oğluna kız aramağa çok sevinerek gittiğini anlatıyor.

[19] Bu İçoğuz ve Dışoğuz (kimi yerlerde Taşoğuz), o zaman Oğuzların iç ve dış diye iki takıma ayrıldığını belli eder. Bu hikâyeler içinde İçoğuzun Dışoğuzla kavgalaştığını gösterir bir mankıbe de vardır.

[20] Tekûr, tekfur bozması olarak o zamanlar bütün tarih ve hikâyelerde geçen sözdür.

[21] Görk sözü görük, yahut görek sözünden kısalmadır. Güzellik ifade eder. Fakat gör kökünden gelişine göre bu daha ziyade grünüş güzelliği olmak gerektir. «Azîm görklü» o zaman şivesinde «çok sevimli» demek olacak.

[22] Oh, ok sözünün aynıdır; «k» lerin «h» okunuşunun benzerleri çoktur.

[23] O devrin en kuvvetli, en korkunç vahşi hayvanları olarak bunlar sayılıyor: Kökremiş aslan, kara boğa ve kara deve. Ejderha bütün şarkta büyük yılan manasından müthiş ve büyük yırtıcı hayvan ve korkulacak esatir mahlûku manalarına yayılmıştır.

Bu otuz iki baş kim burçta asılmış idi, kağan aslanla boğranın yüzün görmemişlerdi. Ancak boğa boynuzunda helâk olmuşlardı.

Kanlı Koca bu başları ve canavarları gördü. Başında olan bit ayağına derildi. [24] Eyder:

— Varayım, oğluma doğru haber vereyim. Hüneri varsa gelsin, alsın. Yohsa evdeki kıza razı olsun. dedi.

At ayağı külük, ozan dili çük olur [25]. Kanlı Koca giderek geldi. Oğuza çıktı.

Kanduralıya haber oldu: «Baban geldi» dediler.

Kırk yiğitle babasına karşı vardı. Elin öptü. Eyder:

— Hânım baba,mana yarar kız buldun mu?

Eyder:

— Buldum, oğul, hünerin var ise. dedi.

Kanduralı eyder:

— Altın akça mı ister? Katır beserek mi ister?

Babası eyder:

— Oğul, hüner gerek, hüner! dedi.

Kanduralı eyder:

— Baba, yelesi kara kadlık ata irsalayım. Kanlı kâfir eline akın çapayım. Baş keseyim. Kan dökeyim. Kâfire kan kusturayım. Kul karavaş getireyim. Hüner göstereyim.

Kanlı Koca eyder:

— Hay canım oğul, hüner dediğin ol değil. Ol kız için üç canavar saklamışlar. Her kim ol üç canavarı bassa, ol kızı ana verirler. Basıp öldüremese anın başını keserler, burca asarlar.

Kanduralı eyder:

— Bu sözü sen mana dememek gerek idin. Çünkü dedin, elbette varsam gerek. Başıma kahınç, yüzüme tohunç olmasın [26]. Kadın ana, bey baba, esen kalun [27] dedi.

Kanlı Koca eyder:

— Gördün mü, men mana nettim? Oğlana korkunç haberler vereyim ola kim gitmiye, döne, dedi.

Kanlı Koca burada söylemiş. Eyder:

Oğul

---

[24] O zamanın korku ifadesine bakınız: Başında bulunan bitler, korkudan kaçarak ta ayağına kadar iniyor.

[25] Bu, o zamanda bir ata sözü, bir lâf persengi gibi kullanılıyor. Hikâyelerde çok geçer. Sonraları «kıssa diraz olmasın», «uzatmıyalım» denilen yerlerde Dede Korkut hikâyelerinde bu söz söylenir: At ayağı çabuk olur, Ozan yani şair, mankıbeci dili de çabuk döner, demek oluyor.

[26] Ne canlı bir deyiş: başıma kakılacak, yüzüme tükürülecek bir şey olmasın yerinde.

[27] Esen burada sağ, sağlam yerinde. Selâm yerinde kullanıldığı vardır. «Esenleşip dil ile güftü gûya başladılar» mısraında olduğu gibi ki esenleşmek burada hal hatır sormak, selâmlaşmak demektir.

Sen varacak yerün
Dolambaç dolambaç yolları olur,
Atlu batıp çıkamaz,
Anun balçığı olur.
Ala yılan sökemez,
Anun ormanı olur.
Gök ile pehlû uran
Anun kalesi olur
Göz kaçuben gönül alan
Anun görklüsü olur.
Hay dimedin baş getüren,
Anun cellâdı olur,
Gağreninde kalkan oynar,
Anun babası olur.
Yavuz yerlere yeltendin kayda döngil,
Ağ sakallu babanı, olmuş karıcık ananı bozultmagıl.

Dedi.

Kanduralı kakıdı. Eyder:

Ne söylersin, ne edersin, canım baba?
Bu kadar işten korkan yiğit mi olur?
Alp ere korku vermek ayıp olur!
Anın dolambaç yollarını
Kadir korsa dünle yüriyim.
Atlu batıp çıkamaz anın
Balçığına kumlar döşeyim.
Ala yılan sökmez ormanını
Çakmak çakıp oda uram.
Gökle pehlû uran kalelerin
Kadir korsa yapam yıkam.
Göz kaçuben gönül alan
Görklüsünün boynun öpem.
Gağreninde kalkan oynar babasının
Kadir korsa başın kesem.
Ya varam, ya varmıyam, ya gelem, ya gelmiyem;
Ya kara boğranın göğsü altında kalam;
Veya kara boğanın boynuzunda ilişem;
Ya kağan aslanın kıynağında didilem;
Ya varam, ya varmıyam, ya gelem, ya gelmiyem:
Bey baba; hatun ana, esen kalun!

Dedi:

Gördüler ki namus için peklemez. Eyttiler:

— Oğul, uğrun açık olsun, sağ esen varıp gelesin. dediler.

Atasının, anasının ellerini öptü. Kırk yiğidin yanına bıraktı. Yedi gün yedi gece yürüdüler. Kâfir serhatlerine erdiler. Çadır diktiler. Yöğrük atın öğürdüp Kanduralı gürzün göğe atar. İnip yere düşmeden kavrar, tutar.

Hey kırk eşim, kırk yoldaşım!
Yöğrük olsa, yarışsam,

Güçlü olsa güreşem;
Hak Taalâ inayet eylese;
Üç canavarı öldürsem;
Güzeller serveri, sarı donlu
Selcan hatunu alsam,
Atam, anam evine dönsem...
Hey kırk eşim, kırk yoldaşım!
Kırkınuza kurban olsun menim başım!

Diye söylerdi.

Bunlar bu sözde iken meğer hânım Tekûra haber vardı: Oğuzdan Kanduralı derler bir yiğit var imiş, kızın dileyugeliyürür [28] dediler.

Kâfirler yedi ağaç [29] yer karşı geldiler:

— Niye geldiniz, yiğit, digil [30] dediler.

— Verişmeğe, alışmağa geldik. dediler.

İzzet, hürmet eylediler. Ak çadır diktiler. Ala kalı [31] döşediler. Ağça koyunu kırdılar. Yedi yıllık şarap içirdiler. Aluben bunları Tekûra getirdiler.

Tekûr taht üzerinde oturmuştu. Yavuz kâfir için giyinmişti. Yedi kat meydanı dolandı, geldi.

Meğer kız meydanda bir köşk yaptırmış idi. Cemii yanında olan kızlar al giymişlerdi. Kendi sarı giymişidi. Yukarıdan temaşa ederdi.

Kanduralı geldi. Kara şapkalı Tekûra selâm verdi. Tekûr aleyk [32] aldı. Ala kalı döşediler. Oturdu.

Tekûr eyder:

— Yiğit, ne yerden gelirsin?

Kanduralı yerinden durageldi. Apul apul yürüdü. Ak alnını açtı. Ak bileklerini sığadı. Eytti kim:

---

[28] Şurada üç fiilin birleşip bir tek mürekkep fiil yapmasına dikkat etmeli: dileyügliyürür fiilinde «dileyerek gelmek üzere yürür» fikri ne toplu ve bir arada bir şive ile ifade edilmiş! Bu dileyü şekli eski bir atıf sıygasıdır. Yörür ise -eskiden bir yardımcı fiil olan- «yörümek - yormak» tan muzari sıygasıdır. Başka fiillerle birleşe birleşe hâl lâhikası olan «yor» a dönmüştür.

[29] Ağaç burada bir mesafe ölçüsüdür. Yol üzerinde şehre varırken nişan gibi konmuş ağaçlardan her ikisinin arası bir ölçü tutulmuştur. Şehirden yedi ağaç mesafeye kadar varıp karşılamak bir saygı eseridir.

[30] Digil, söyliyiver, haydi söyle demektir. Emir sıygalarına bu gil getirilerek tacil ve ısrar manaları ifade olunur.

[31] Ala şimdiki al (kırmızı) sözünün eski şeklidir. Kalı halıdır. Al halı döşemek, ak çadır dikmek, ağçe koyunu kırmak (yani beyaz beyaz koyunları kesip ziyafet vermek), yedi yıllık kırmızı şarap içirmek (görülüyor ki şarabın haramlığı fikri bu mankıbelerde hiç yer tutmamıştır) hep saygı eserleridir.

[32] Aleyk almak, selâmına mukabele etmek yerindedir. Aleykesselâm ve Aleykümüsselâm yolundaki arap terkipleri Türk Ozanı ağzında ne güzel kısalmış: Sadece bir aleykalmak oluvermiş!

Karşı yatan kara dağını aşmağa gelmişim;
Akan deli suyunu geçmeğe gelmişim;
Dar eteğine, kik koltuğuna sığınugelmişim;
Tanrı buyruğıyle peygamber kavliyle kızını almağa gelmişim!

Dedi:

Tekûr eyder:

— Bu yiğidin sözü yöğrük, eğer elinde hüneri var ise, dedi.

Tekûr eyder:

— Bu yiğidi anadan doğma soyun. [33]

Soydular. Kanduralı altınlı ince keten bezini beline sardı.

Kanduralı'yı alıp meydana getirdiler.

Kanduralı cemal ve kemal ayası yiğit idi. Oğuzda dört yiğit nikapla gezerdi. Biri Kanduralı, Biri Karaçöğür ve oğlu Kırkkonuk ve böz aygırlı Beyrek.

Kanduralı nikabın serpti.

Kız köşkten bakardı: tarıklığı boşaldı. Kedisi mavladı. Usul olmuş dana gibi ağzının suyu aktı [34]. Yanındaki kızlara eyder:

— Hak Taalâ atamın gönlüne rahmet eylese, kâbin [35] kesip meni ol yiğide verse. Bunun gibi yiğit, hayfola ki, canavarların elinde helâk ola, dedi.

Bu mahalde demir zincirle boğayı getirdiler. Boğa dizin çöktü. Boynuzıyle bir mermer taşı yoğurdu, peynir gibi ditti.

Kâfirler eyder:

— Şimdi yiğidi atar, yıkar, sırdepertmez! Yıkılsın Oğuz elleri! Kırk yiğit bir bey oğlıyle bir kızdan ötürü ölmek ne olur? dediler.

Bunu işidicek kırk yiğit ağlaştılar.

Kanduralı sağına baktı: kırk yiğidi ağlar gördü. Soluna baktı: öyle gördü. Eyder:

---

[33] Burada bir biri ardınca iki defa Trabzon imparatoru söz söyliyor. Buna benziyen bir şekil de baş tarafta vardı. Babası evlendirmek istediği zaman Kanduralı iki defa biri biri ardınca söz söyliyordu. Buralarda aralıkta başka birinin de sözü vardı da yazıda kayıp mı oldu, yoksa zaten böyle miydi? bilinemiyor. Fakat eğer böyle idiyse tahkiyenin ne kadar dinamik olduğunu gösterir.

[34] Burada kızın delikanlıyı görünce hayran olup sevdiği anlatılıyor. Hayaller ne kadar canlı ve orijinal: tarıklığı boşaldı: yani içinin sıkıntısı zail oldu; kedisi mavladı: yani bir kedi gibi yüreğinin içinde büzülmüş kalmış olan sevdası, Martta miyavlamaya başlıyan kediler gibi, canlandı; usul olmuş dana gibi ağzının suyu aktı: yani terbiye görüp uslatılmış danaların geviş getirirken ağızlarından nasıl köpüklü su akarsa onun da hayret ve meftuniyetten öyle ağzının suyu aktı... diyor.

[35] Kâbin nikâh bedeli demektir. Kâbin kesip demek, nikâh bedeli tayin edip beni evlendirse demektir.

— Hey kırk eşim, kırk yoldaşım! Niye ağlarsız? Kolça kopuzum getirin. Öğün meni [36] dedi.

Burada kırk yiğit Kanduralıyı öğmüşler. Görelim, hânum, nice öğmüşler? Eyder:

Sultanım Kanduralı,
Kalkubeni yerinden durmadın mı?
Yelisi kara kadlık atın binmedin mi?
Er komıyay ala dağı
Avlıyuben, koşlıyuben
Babanın ağ ban eşiğinde
Karavaşlar inek sağar görmedin mi?
Boğa, boğa dedikleri
Kara inek buzağısı değil midir?
Alp erenler karımından kıvarır mı?
Sarı donlu Selcan Hatun köşkten bakar!
Kime baksa aşkı ile oda yakar!
Kanduralı sarı donlu kız aşkına bir hu dedi!

Dedi:

— Mere, boğanızı koyuverin, gelsin! dedi.

Boğanın zincirini aldılar. Salıverdiler. Boynuzu elmas cıda gibi Kanduralının üzerine sürdü.

Kanduralı adı görklü Muhammede selavat getirdi. Boğanın alnına bir yumruk öyle urdu kim boğayı götü üzerine çökerdi. Alnına yumruğun dayadı, sürdü, meydanın başına çıkardı. Çok çalıştılar. Ne boğa yener, ne Kanduralı yener. Küt küt boğa solumağa başladı. Ağzı köpüklendi.

— Bu dünyayı erenler akılla bulmuşlardır. Bunun önünden sıçrıyayım. Ne hünerim varsa ardından göstereyim dedi. Adı görklü Muhammede salevat getirdi. Boğanın önünden savuldu.

Boğa boynuzu üzerine dikildi.

Kuyruğundan üç kere getirip yere saldı. Sökükleri hurdoldu. Bastı, boğazladı. Bıçak çıkarıp derisini yüzdü. Etin meydanda koyup derisini Tekûrun önüne getirip eyder:

— Tanla kızını mana versin. dedi.»

—*Alt tarafı gelecek sayıda*—

---

[36] Bu Kolça kopuz, o zaman kahramanlarının aynı zamanda Ozan (hem şair, hem musikişinas) olduklarını da gösterir. Kanduralı'nın kopuzu var. Kopuz, eski Ozan'ların sazlarıdır. Kolça vasfı kitabın bir yerinde Korulça, bir yerinde Alca (yahut alaca), bir yerinde kolça (yahut kolca) diye yazılmıştır. Kol büyüklüğünde, yahut al renkte demek olacak. Arkadaşları saz çalarak kahramanı öğerler yani methederlerse kendisine yeni bir cüret gelecek demektir.

[37] Cıda taşı, eski Türk an'anesinde mübarek sayılan parlak bir taştır.

[38] Sökük, «söngük» ten bozmadır ki kemik demektir. Hurdolmak kırılmak, parçalanmak, parça parça olmaktır. Boğanın bütün kemikleri parçalandığını anlatıyor.

Kanduralı Hikâyesinin ilk parçası üzerine birkaç söz

Hikâyenin şu ilk kısmında göze çarpan hususiyetler şunlardır:

1. — O devrin kahramaları, anaya, babaya karşı hürmet duygusunda çok kuvvetli:

Kanduralı, evlenme yaşına geldiği halde kendisi dileğini ortaya koymıyor. Babasından karar bekliyor. Babası düşünüp evlenme yaşı geldiğini söyliyinceye kadar içini açmıyor. İçinde bu düşüncenin varlığı şununla anlaşılıyor ki babası fikrini ortaya koyar koymaz, delikanlı da nasıl kız istediğini hemen anlatıyor. Demek ki içinden çoktanberi düşünüp nasıl kız alacağını tasarlamış,

2. — Bu tasarlama çok dikkate lâyıktır: Yüzü güzel, vücudü güzel, evcimen kız aramıyor. Hattâ öylesini «Cicibici Türkmen kızı» diye istihfaf ediyor. İstediği kendi gibi kahraman, döğüşücü bir kızdır. Türk'te kadınla erkeğin ayırt edilmediğine, hukukta ve vazifede bir tutulduğuna bundan parlak bir delil olamaz. Eğer zaten kızların kahramanlık göstermeleri, ata binmeleri, savaşa gitmeleri, düşmana akın edip adam kesmeleri, baş getirmeleri Oğuz âdatından olmasa, Kanduralı'nın böyle bir kız araması manasız olurdu. Vakaa delikanlı da, babası da böyle kızı İçoğuzda; Dışoğuzda bulamıyorlar. Fakat bu, kahramanlıkta erkekler arasında bile benzeri az olan Kanduralı'ya muadil bir kahraman kız aramaktan ileri geliyor. Yoksa Oğuzda zaten muharip kız olmasa aramaları beyhude olurdu.

Şuradan anlaşılıyor ki Türk'ün eski ananesi kadını da erkek gibi muharip ve kahraman tanımaktadır.

Kanduralı'nın erkekler içinde bile benzeri az olduğunu biraz ileride bütün Oğuz kahramanları arasında yalnız dördünün nikaplı gezdiği hakkındaki fıkradan da anlıyabiliriz.

3. — İzdivaçta ananenin erkek tarafından mal vermek yolunda olduğu da bu hikâyeden anlaşılıyor. Kanlı Koca oğluna «kızı sen bul, beğen, ben mal vereyim» diyor. Trabzun Prensesi de Kâbin kesmekten bahsediyor.

4. — Canavarlarla döğüşme imtihanı, eski hikâyelerin hemen hepsinde vardır.

Türk'ler arasında en korkunç sayılan hayvanların Boğa, Aslan ve Deve olduğu bu hikâyede görülüyor. Türk mankıbelerinin ne kadar Realiteci olduğunu buradan anlıyabiliriz. Öyle muhayyel hayvanlar düşünmiyorlar: Yarısı insan, yarısı balık hayvanlar, ötuz kuşa benzer Zümrütanka'lar, yanan ve külünden tekrar doğan Kuknus'lar yok.

5. — Kanlı Kocanın yüreğinde yiğitlik ve babalık duygularının çarpışması ne güzel gösterilmiş: Önce yenilmesi güç üç canavar bedeline alınacak bir kız bulun-

ca kahramanlık damarları hareket ediyor. «İşte oğluma lâyık bir savaş!» diyor. Fakat bir kere çocuğuna bunu söyledikten, o da boğuşmağa karar verdikten sonra baba yüreğini endişe sarıyor: «— Ya mübarezede oğlu mahvolursa?». O zaman ihtiyarı oğlunu vazgeçirmek gayretinde görüyoruz. Burada baba ile oğulun muhaveresi şiirle anlatılmış, şiiri okuyunuz: O zamanın tehlike diye düşündüğü şeyleri canlı canlı görürsünüz.

Kanduralı'nın ısrarı önünde savaşa atılmasına izin verirken ananın, babanın düşüncesi «Namus» tur. Bir kahraman için en korkulu şeyler önünde bile yüz çevirmek, yalnız yüz çevirmek değil, öyle şeyleri haber alınca üstüne yürümemek kabadayılık namusunu bozucu bir şey olduğu hikâyeden ne güzel anlaşılıyor!

6. — Trabzun İmparatour hıristiyandır. Kanduralı müslümandır. Bununla beraber gerek ziyarete geldiği, gerek kızını almak için Boğa, Aslan ve Deve ile boğazlaşmağa talip olduğu zamanlarda bu din ayrılığının hiç bir tesiri görülmiyor, Besbelli ki arada din için kavğa fikri hiç yoktur. Bu düşünce çok daha sonraları, müslümanlık Türk hükûmetinin içine nüfuz ettiği zamanlarda yer tutmuştur.

Hikâyenin bu ilk kısmında göze çarpan başlıca noktalar bunlardır.

İkinci kısımda, Kanduralı'nın Aslan ve Deve ile de döğüşerek galip geldiği, kızı aldığı görülmekle kalmıyacak, alıştan sonra kızın da gerçekten istenildiği gibi bir kız olup olmadığının tecrübe ile tahakkukuna ait bir mankıbe de yer bulacaktır.

Bu ikinci kısmı gelecek sayımızda anlatmağa çalışacağız.

Hava Nakliyatının Faydaları.
İyi Malzeme,
İyi Teşkilât.

Şakir Hâzım.

Geçen yazımda hava nakliyatı vasıtalarında temin edilmiş tekâmüllerden bahsetmiş ve bu tekâmülün kısa bir tarihini hatırlatmıştım.

Bugün, hava nakliyatının millet kalkınmasında yapacağı hayırlı tesirleri ve zarar vermiyecek bir hava şebekesi meydana getirmek çarelerini mütalea edeceğiz.

Bundan bir kaç sene evvel, Hâkimiyeti Milliye'de Falih Rıfkı Beyin tayyareciliğe ait bir yazısını okumuştum. Bu çok kıymetli yazıda, şöyle bir mana vardı: «Tayyare ve telsiz telgraf, Türkiye gibi yolsuz ve muvasalasız memleketlerin ihtiyacını karşılamak için icat edilmiştir diyebiliriz...»

Filhakika, «hiç bir memleket yoktur ki, hava hatlarına Türkiye kadar mübrem ve âcil bir surette muhtaç olsun. Başka hiç bir memleket yoktur ki millî hava hatlarına bu kadar mütenevvi ve esaslı vazifeler tevcih etsin ve hava hatları umumî hizmetler noktai nazarından bu kadar büyük bir boşluk doldurmağa namzet olsun.

Her millet siyasî, idarî, askerî, içtimaî, iktisadî noktai nazardan, birlik hissini tamamen duyabilmek için toplu bir manzara arzetmesi yani efradının birbirlerile haftalar zarfında değil, saatler zarfında temas ve muvasala temin etmesi lâzımdır.» [1]

Van, Musul, Diyarıbekiri İstanbul'a bir konaklık mesafeye yaklaştıran tayyare, halkta bu mucizeye itimat telkin ettiği gün, fen ve san'atin, ilim ve irfanın imanlarını çoğaltmış olacaktır.

İdarî muamelâtta «Efendim, Diyarıbekire yazdık, üç dört hafta sonra bir uğrayın» cevapları yerine «Evrakınız bugün tayyareye verildi. Üç gün sonra geliniz» gibi ümit veren, üzüntü eksilten iyi sözler işitmek mümkün olacaktır.

Diyarıbekir, Elâziz, Van, Bitlis, Muş gibi uzaklarda çalışmak vaziyetinde bulunanlar, merkezden ve yuvalarından uzaklık sıkıntısı duymıyacaklardır. Vatan hudutları birbirine yaklaşacak, insanlar birbirlerine yanaşırken tek kütle olduklarını daha iyi anlıyacaklardır.

Tayyarenin gürültüsü şehirli kadar köylüyü de çalışmağa, okumağa, yükselmeğe hulâsa uyanmağa zorlayan bir mürşit olacaktır. El oğlunun havalarda dolaşan bu eseri, onu seyredenlerde el oğlu gibi yapmak hırsı uyandıracaktır.

---

[1] Hava yolları hakkında Maliye Vekâletinin hazırladığı 1/499 numaralı kanun lâyihasının esbabı mucibesinden bir kısım.

Tayyare zamanı kuvvetlendiren en canlı kuvvettir. Keçi yollarında, şoselerde, demiryollarında geçen azaplı günlerin hattâ haftaların fayda verecek şekilde kullanılması imkânını hiç kimse gözden kaçırmıyacaktır.
Hava nakliyatının kârlı veya zararlı olması ikinci bir mevzudur. Eldeki misallerden bir kısmı iyi malzeme ve iyi teşkilât sayesinde mahdut ta olsa kâr ve kazanç vadeden mahiyetler gösteriyorlar.
İyi malzeme, geçen sayıda umumî olarak anlatmış olduğum gibi, az masraf yapan malzeme manasına alınmak lâzımdır; biz buna dayanıklılık yani az yedek parça sarfetmek ve emin olmak şartlarını da ilâve edebiliriz.
Hava nakliyatı bir takım mühim hususiyetler arzettiği için, iyi teşkilâtın tarifi oldukça güçtür.
Hava nakliyatının askerlik bakımından arzettiği manzara, çok naziktir. Ve erkânı harbiyelerin bu hususta gösterdikleri titizlikler çok yerinde sayılmalıdır.

Ecnebi şirketlerin askerlikten başkaca siyasî bakımdan elde etmek istedikleri neticeler, yabancı ellerde bulunan bir hava hattının hudut içinde bırakacağı menfaatlerle mukayese edilemiyecek kadar büyük olacaktır.
Hava nakliyatında çalışan bir pilot, devamlı uçuşlarla memleket haritasının bütün esrarlı noktalarını öğrenir... ve bu öğreniş ona hava seyrü seferinin güçlüklerini karşılamak fırsatını verir. Hudut dışında kalan her şeyin bir tek ismi vardır: Yabancı!... ve ayni cinsten olan her şey birleşmek istidadındadır.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki hava hatları teşkilâtı tamamen millî olmak mecburiyetindedir; kârın azlığı, işin ehemmiyet ve nezaketi böyle bir müessesenin şahsî sermayelerle kurulamıyacağını ifade eder. Şu halde en iyi teşkilât nasıl olmalıdır?

Hava nakliyatı şebekesi, demiryolları gibi Devlet malı olmak mecburiyetindedir; Demiryollarından daha karışık, ondan daha çok oynak bir iş olması, teşkilâtının Devlet Demiryolları ve Askerî fabrikalar işletme idarelerinden daha geniş bir salâhiyetle çalışmasını icap ettirir.
Ana hattı bu suretle meydana çıkan teşkilâtın uğrıyacağı zararı, azaltmak veya zararı büsbütün ortadan kaldırmak için, onun masraflarını en asgarî hadlerde tutmak icap eder.

Son üç dört aylık tecrübeler isbat etti ki Tayyare cemiyeti, hava hatları üzerine serilmiş şubeleri ve bu şubelerde devamlı surette çalışan gönüllü veya paralı mensupları ile bu teşkilâtın bilet satışı, muhasebe, ticaret, mubayaat... gibi işlerini yeni hiç bir masraf yapmadan görebilmektedir. Gerek umumî merkezinde gerek Ankara ve İstanbul istasyonlarında bu işin muamelelerini döndürecek en büyük şeften en küçük memuruna kadar bütün lüzumlu elemanlara da maliktir.
Tayyare cemiyetinin Devlet bünyesine girmiş bir taazzuv, tayyareciliğin bütün şubelerinin inkişafı ile yakından alâkadar bulunması ve nihayet yukarıda saydığımız faideli evsafa malikiyeti bu işte en çok kalifiye idarenin Tayyare cemiyeti olacağını açıkca isbat eder.
Hava nakliyatı kadar, bir Devlet işi olarak göze çarpan, pek az mevzu vardır; askerlik, siyaset, idarecilik bakımlarından hava hatları tamamen millî olmak mecburiyetindedir.

Sayısız tecrübelerden de öğrendik ki, bu memleketin çocukları ayni meslek yaşını yaşadıkları tayyareciliğin bütün işlerini döndürecek ve havacılığın isteklerini iyice ve evvelinden görecek vaziyettedirler.
Yüzlerce tayyareci yetiştirmiş, büyük harptenberi cephede ve gerilerde binlerce saat uçmuş pilotlarımızsa, yol ve yolculuk emniyeti için en büyük istinat kuvvetimizi teşkil ediyorlar.
Hava nakliyatında tutacağımız yol kat'îdir: Yabancısız ve Devlet eli altında iyi malzeme kullanan faydalı ve masrafsız bir teşkilât.

İnkilâbın heyecanını ve mihverini artık iktısadî sahaya da nakletmek zamanı gelmiştir. Millet iktısadiyatı yaratma davasında her vatandaş disiplinli ve şuurlu bir ordunun fertleri gibi üstüne düşen vazifeleri bilmelidir.

●

Şuurun en canlı nişanesi, program ve plandır.

Kronik:

Kooperatif mecmuası

«Kooperatif» mecmuası iki yaşına bastı.

Türkiye, fikir mecmuacılığı bakımından çok fakirdir.

Filhakika, bizde de bir takım mecmualar çıkmıyor değil. Fakat bunların büyük bir ekseriyeti, «malûmat mecmuası» seviyesini aşamıyor. İçinde her telden çalan yazılar, ve bir alay basit ansiklopedik malûmatla bir «parçalı bohça» tesirini yapan bu mecmualara «fikir mecmuası» denemez. Bunlar, münevver gençlikteki fikir teşettütünü ve fikir insicamsızlığını kuvvetlendiren unsurlardır.

İşte KOOPERATİF, bir fikir mecmuası vasfına lâyık olduğunu, bir yıllık neşriyatile ispat etti.

KADRO, inkilâp yolunda kendisine arkadaşlık eden bu değerli mecmuanın uzun ömürlü olmasını candan diler.

Ahmet Haşimin ölümü

Ahmet Haşim öldü.

Türk san'atı bir kıymetinden daha oldu.

Haşim, bir esprit ustasıydı.

Bir renk ve ahenk sihirbazıydı.

Mücerret zekânın uçsuz bucaksız âleminde cirit oynatan bir şehsüvardı.

Haşim, realiteden kaçan Türk münevverinin en tipik san'atkârıydı.

●

Haşim, toprağa ayaklarını koymadan gömüldü.

Realiteyi değil, sembolü sevdi.

Yaşayana değil, tahayyül ettiğine can verdi.

Zekâsının projektörünü dışına değil içine çevirdi.

Onun için Haşim'in san'ati cemiyet için değil, «kendi için» bir san'at oldu.

●

Haşimi kendi içine hapseden, cemiyetin kendisidir.

Cemiyet, onu kendi içine çekmesini bilmedi.

Yoksa Haşim, o daima nefret ettiği cemiyetin içine girebilseydi, hiç şüphesiz ki, bugün özlediğimiz inkilâpçı san'atkârı, o temsil edecekti.

Çünkü onda san'atkârın bütün vasıfları tamdı. Eksik olan onu saran hava idi.

●

Cemiyet içinde havasını, ideolojisini bulamıyan san'atkâr, kendi içine döndü ve harice karşı kapandı.

●

Haşimin kapanan gözleri, muhakkak ki, deruni âlemindeki göllerine, kuşlarına ve güneşlerine açık gitti. Haşim, toprağa ayaklarını koymadan gömüldü.

Acımız büyüktür.

V. N.

Mimar yetiştirmek, Mimara iş vermekle olur.

Memleketin imarı işinde Türk mimarı, vazifelendirilmiyor.

Yeni Türkiye'nin inşaat bilânçosunda Türk mimarının aktif hissesi sıfıra yakındır.

Bunu anlamak için, Türk mimarlarının çıkardıkları «Mimar» adlı zarif mecmuanın koleksiyonlarına bir göz atmak yeter.

Onun faaliyet sahası, tektük villâ ve ufaktefek apartıman plânlarına inhisar ediyor.

Türk mimarı, bundan beş altı sene evveline kadar belki bu ihmale lâyıktı. Çünkü zamanın seviyesine kendisini uyduramamıştı.

Eser diye ortaya koyduğu şeyler, çok kere güzel ve kullanışlı olmak vasıflarından mahrum bir takım kubbe, çini ve kavis oyunlarından ibaretti.

Zannediyordu ki, kubbe, çini ve kavis, modern Türk mimarisinin «lâzımı gayrı müfariki» dir.

Bu zihniyetin mahsulü olan eserler, Türk mimarına olan itimadı sarstı. Bunun hâlâ devam edegelen reaksiyonunu, bilhassa Ankara'nın imarında kuvvetle müşahede edebiliriz.

Türk mimarı, kendisine düşen tarihî rolü zamanında benimseyememiştir.

Fakat bugün, vaziyet tamamile değişmiş bulunuyor.

Artık zamanın teknik ve estetik seviyesine intibak etmiş yeni ve kuvvetli mimarlarımız yetişmiştir.

Bunu, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin Ankara'da yaptırdığı «Sergievi» için açtığı plân müsabakası açıkça ispatetti.

Şimdi, Avrupalı meslekdaşlarile boy ölçüşebilecek kratta genç mimarlarımız var. Bu böyle olduğu halde, Ankara'da yapılan büyük binaların hepsi hâlâ bir iki yabancı mimarın âdetâ inhisarı altında bulunuyor.

Halbuki artık, bu beş altı sene içinde «değişin» i ve «yetişen» i takdir etmek icabeder. Türk mimarına çalışmak ve yaratmak imkânlarını vermek lâzımdır.

Büyük mimar, villâ yaparak değil, büyük eserler yaratarak gelişir. Bunu temin için de muhakkak, her yapılacak büyük bina için plân müsabakaları açmak ve bu suretle türk mimarlarına da muayyen mevzular üzerinde çalışmak ve düşünmek fırsatını vermek icabeder. Yetişmiş türk mimarı, bunu hak etmiştir.

V. N.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Sayı: 20
1933
İKİNCİ SENE

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Tevzi merkezi:

Muallim Ahmet Halit kitaphanesi
İstanbul - Ankara caddesi 82

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

Kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Bu eserleri okuyunuz:

İktisadî Devletçilik.
İkinci cilt.
Yazan: Ahmet Hamdi.

İnkılâp ve Kadro.
Yazan: Şevket Süreyya.

Yakup Kadri'nin son romanı:
Yaban.

Falih Rıfkı'nın ilk romanı:
Roman.

İş ve meslek terbiyesi:
Yazan: İ. Hakkı.
Gazi Terbiye Enstitütüsü muallimlerinden.
Basan: Kitap yazanlar kooperatifi.

Mektep kooperatifçiliği ve tasarruf terbiyesi.
Yazan: Şevket Süreyya.
Basan: Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti.
İkinci tab'ı çıktı.

Türk - Şark Tütünleri ve İhracatı.
Yazan: Habip Edip.

Türkive'de Ziraî kooperatif hareketi.
Yazan: İsmail Hüsrev.

Kadr'onun dağıtım yerleri:
Ankara'da : Akba, kitap evi.
İstanbul'da : Ahmet Halit, kitap evi.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

20

AĞUSTOS

1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Fikir hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi III. Türk nasyonalizmi.**
Dr. Vedat Nedim	**Devletçi bir ziraat siyasetinin ana prensipleri.**
İsmail Hüsrev	**Dünya buhranına umumi bakış.**
Burhan Asaf	**Üniversitenin manası.**
Tahir Hayrettin	**İnkılâp ve köy.**
M. Şevki	**Milli Mahrukat meselesi. III. İspirto.**
İbrahim Necmi	**Dede Korkut hikâyeleri üzerine bir iki söz.**
	KRONİK

Dumlupınar harbinin bittiği yerde yeni Dumlupınarlar başladı!

Vatandaş! Sen şimdi de bütün cephelerde mücadele içindesin! Bu mücadele, yurdumuzun siyaseten olduğu kadar iktisaden de yüksek bir cüzü tam oluşuna kadar sürecektir!

KADRO.

Dünyanın istihalesi devam ediyor. Londra konferansı gibi serbest mübadelenin iadesini istiyen büyük tecrübeler, bu istihalenin önüne geçemiyor. Memleketler kendi içlerine dönmekte ve kendi içlerinde bütün iktisadî mücadele vasıtalarile donanmakta devam ediyorlar. Devre damgasını vuran hâdise: Mübadele iktisadiyatından mücadele iktisadiyatına geçişidir. *Cihanın her noktası, iktisadî harbin meydan muharebesine katılmış bulunuyor. Kimisi, elinde tuttuğu kıymetli sevkulceyş mevzilerini (sermaye, sanayi) muhafaza etmek için; kimisi, bu mevzileri ele geçirmek için çarpışıyor.*

●

Cihan buhranına kadar, en kudretli devletler bile, iktisadî cihazları bakımından, üstünlüğün tesis ve müdafaasını hususî teşebbüslerin dirayetine havale etmişlerdi. Bugün, iktisadî ordulaşma ihtiyacı *nı; onlar da idrak etmiş bulunuyorlar. Bütün iktisadî unsularının âdeta askerî nizam dahilinde tek kumanda altına alınışı ve devlet müesseselerinin iktisadî hareketleri birer erkânı harbiye gibi idare edişi, Rusya, Almanya, İtalya, Amerika ve Japonyada, usul halini almıştır. Öteki memleketlerin de bunu yapması her gün beklenebilir. Rejimlerin adı ne olursa olsun, devrin tandansı budur. Memleketler, birer birer, iktisadî cüzütamlar halinde,* saffıharba *giriyorlar. Rejimlerin bu davada oynadıkları rol, kendi içinde ruhî yorgunluklar vermeksizin, iktisadî ordulaşmanın teknik kadrosunu, bu kadronun maddî ve manevî hak ve vazifelerini tayin etmektir. Bu tayindeki sürat ve isabetin derecesi, rejimlerin hem tarihî mes'uliyetlerinin, hem de muvaffakıyetlerinin ölçüsü ve miyarı olacaktır.*

Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi.

III.

Türk nasyonalizmi. [1]

Şevket Süreyya.

Türk inkılâbını izah davasının usul bakımından şartları:

İnkılâbımızın fikrî esaslarını izah davası bir kaç noktai nazardan vaz olunabilir:

1 — İnkılâbımızın esasları tamamdır, muayyendir, izah edilmiştir ve artık bu vadide söylenecek bir şey yoktur!
Bu ric'i ve skolastik bir noktai nazardır. Çünkü bu noktai nazar bizzat «inkılâp» mefhumile taaruz halinde bulunuyor, bizzat «inkılâp» ın SEYRİNİ, İNKİŞAFINI ve TEKÂMÜLÜNÜ inkâr ediyor. Bu noktai nazar kısaca:
— Artık inkılâp bitmiştir! Milletimiz ilerleme, değişme ve mükemmelleşme vadisinde yapacağının azami haddini yapmış ve yaratabileceğinin azami haddini yaratmıştır!
demektir!
Bunu diyenler çoktur. Fakat her inkılâpta:
— İnkılâp bitmiştir!
diyenlerle:
— İnkılâbı derinleştirelim ve yerleştirelim!
diyenlerin karşılaşmasında, hâdiseler, daima ikincilere hak vermiştir!

2 — İnkılâbımız, Avrupada cereyan eden harpsonu inkılâplarının esas itibarile ya şu veya bu cinsinin bir benzeridir. Rejimimiz, ya şu veya bu memlekette gördüğümüz, yahut şu veya bu kitap veya derste okuduğumuz rejim usullerinden birinin, yahut muhtelif rejimlerden iktibas olunmuş bir prensipler halitasının ifadesi olacaktır! Binaenaleyh bizim inkılâp veya rejimimiz şu veya bu noktai nazardan sosyalizme, şu veya bu noktai nazardan da faşizme benzer. Şu halde onun esaslarını da kısaca sosyalizm veya faşizmin şu veya bu hakim esaslarına göre izah edip geçelim!
Bu noktai nazar -eğer sadece kötü bir nakil veya kopya değilse- eklektik bir noktai nazardır. Bir opportunizmdir.

---

(1) Bu yazı «Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi» başlığı altında «Kadro»nun 18 inci sayısından başlıyan bir sıra yazıların devamıdır. Daha evvelki yazılarımızda faşizm ve marksizm tahlil olunmuştu. Bu yazıda «Türk inkılâbını izah meselesi» nin usul bakımından şartları işaret olunacak ve seriye gelecek sayıda devam edilecektir.

Bu telâkki, demokrasi bahislerinde Avrupayı körü körüne örnek tutma şahsiyetsizliğinin inkilâp bahisleri sahasına naklolunmuş bir şeklinden başka bir şey değildir. Bu telâkkiyi güdenler uysal ve her kervana karışan insanlardır. Bunlar bir inkilâp hâdisesinin, başka inkilâplarla teması halinde olan zevahirile, hâdiselerin esasında yatan CEVHER i ve asli prensipleri birbirinden ayırt edemiyecek kadar zahirperest olanlardır. Tenbeller ve tetkik yorgunluklarından kaçanlardır!

3 — İnkilâbımız kendini doğuran hususi bir tarih seyrinin mahsulüdür. O tarih içinde bizzarure tekevvün eden nev'i şahsına mahsus bir hâdisedir. Bütün prensipleri kendisine hastır. Zahiren temas halinde göründüğü diğer inkilâp hâdiselerile CEVHER itibarile ayrı, hattâ taaruz halindedir.
O başlamış, fakat henüz bitmemiştir. Kendi inkişaf zeminini tesviye etmiş, fakat verebileceğinin azami haddini henüz vermemiştir.
O ne demokrasinin, ne sosyalizmin, ne faşizmin, ne de diğer her hangi bir yabancı cemiyet nizamının eşi, devamı, yahut kopyası değildir.
O en iyi tezahürlerini bizim dar hudutlarımız dahilinde veren, fakat hakikatte, on dokuzuncu asrın cihan içinde kendisine hazırladığı yahut yamadığı iktisadi talilinden şikâyeti olan her millet ve memleketin bünyesinde cereyan edip duran bir muazzam istihalenin bir parçasıdır. Fakat en öncü, en tam bir parçasıdır.
Bu itibarla inkilâbımız bir devamı, bir taklit, bir derleme değil, bir ayrı hâdise, bir örnek ve bir başlangıçtır! Bu güzel eserimizi beyhude yere (Bitmiştir!) (Tamamlanmıştır!) (Olacağı ancak bukadardı!) gibi seri hükümlerle yarım bırakmıya çalışmıyalım! Cihan içinde istikbale şamil bir hareketin öncüsü ve en iyi misalini vericisi olmak talihimizi beyhude yere inkâr etmiyelim! Bırakalım, Türk milletinin bir parçası, bu dar hudutları dahilinde ve şimdiye kadar terkolunmuş bu toprak parçası üstünde dahi, tarihin havale ettiği bir YENİ DEVİR AÇMA işini hakkile ve kemalile başarsın!
Bırakın, skolastisizme batıp:
— Hareket tamamdır! Kabiliyetimiz bu kadardır!
demeden, bırakın, ekliktizme saplanıp:
— Neye derine varıyorsunuz? Bizim millî hareketimizde ya harcıâlem demokrasinin, ya sosyalizmin, ya faşizmin bir devamı, yahut ta kendisidir! Yahut ta yüzde şu kadar klâsik demokrasiden, yüzde şu kadar faşizmden, yüzde şu kadar da sosyalizmden alınmış derleme ve ekleme bir şeydir!
demeden onun kendi asliyetini, kendine has tarafını arayalım, bulalım!
İşte bu noktai nazar ASLÎ olan, ORİJİNAL olan, MİLLÎ olan noktai nazardır.
Hem zaten bugün inkilâbımızın kendine has prensiplerini izaha çalışarak asliyetini aramamakla, meselâ birimiz:
— Artık bu vadide söylenecek söz yoktur! Her şey izah edilmiştir!
Diğerlerimiz:
— Yeni izahlar aramaya ne lüzum var? Biz sadece liberal, sosyalist, yahut faşistiz!
demekle mesele hallolur mu zannederiz? Bizim, ya enaniyetimizden gelen bir taassupla hareketi inkâr etmemiz, ya gurursuzluğumuzdan bir mukallitlikle, bir yabancı, fakat hazır libasa gömülmek istememizle vazife-

miz tamam oldu mu sayılır? Acaba bizim çocuklarımız ya birinci kadar skolastik, ya ikinci kadar mukallit bir noktai nazarı kabul edip te fikir koğuşunda yorganlarını başına çekip rahat uykulara dalmak istiyecekler mi? Bittabi hayır! Hem bizim çocuklarımıza ne hacet hattâ şu yaşayan genç neslin bile, bugün değilse dahi yarın, kendi hocalarının, yani bize dünden bakiye kalan mütefekkir neslin, fikir namına kendisine verdiği şeyleri, Millî istiklâl mücadelesinin mucizeli savaş zihniyeti ve bu mücadelenin manası ile hiç te mütenasip görmiyeceğine ne şüphe var?
Elbette ki bu neslin bir sözü var, Filvaki bugün o bu sözünü söylemesini henüz bilmiyor, enerjisi ya bir takım mahiyeti izah edilmemiş nümayişler içinde israf olunuyor, ya bir takım hissiyat havası içinde mahpus kalıyor, ya bir tekke sessizliği ve tevekkülü içinde uyuyor!
Fakat biz inanıyoruz ki yarın bu genç neslin de bir fikrî canlanışı olacaktır. Okuyacak, okuduğunu anlıyacak, hem memleketin seyrini, hem cihanın gidişini takip edecek, hissi şuura, şuuru millî inkilâp cephesinde bir kuruculuk ve yaratıcılık hareketine inkilâp edip gidecektir.

●

Substans = Cevher ve Form = Şekil :

İnkilâbımızın esaslarını izah bahsinde YİNE USUL bakımından üstünde duruldmasını ve aydınlatılmasını lüzumlu gördüğümüz noktalardan biri de Sübstans ve şekil bahsidir (1).
Çünkü bugün fikir muarızlarımızın, yahut umumiyetle inkilâbımızın ASLİYETİNİ ve ŞÜMULÜNÜ anlıyamıyanların bu fikrî dalâletlerini hattâ tek bir sebebe bile irca etmek kabildir: Bunların en büyük zaafı ŞEKİL ile CEVHER i, form ile sübstans'ı birbirine karıştırmalarındadır.
Halbuki form başka, substans yine başkadır.
Meselâ diyorlar ki:
— Teşkilâtı esasiye kanunumuz, yahut Halk Fırkası programının maddei mahsusu (Hakimiyeti Milliye) esasını müdafaa ve kabul etmektedir. Hakimiyeti Milliye ise, Avrupada anlaşıldığı manada DEMOKRASİ den başka bir şey değildir. Biz bu mefhumu zaten oradan aldık ve orada gördüğümüz gibi aldık. Orada ise bu mefhum artık izah ve tedvin edilmiştir. O halde asıl vatanından nakil ve kendi nizamımıza mesnet kıldığımız bir mefhum üstünde yeniden izahlara ve tahlillere ne lüzum var?
Yine meselâ diyorlar ki:
— Bizim rejimimiz, arayi umumiyeyi, parlamantarizmi, serbestii matbuatı, fırka ve içtima hürriyetini ve saireyi, bu müessesclerin ve taamüllerin vatanı olan memleketlerden naklen ve aynen kabul etmiştir. Bu müesseselerin heyeti umumiyesi de keza klâsik bir demokrasiden başka bir şey değildir. O halde bizim rejimimiz müesses ve müdevven, yani hedefleri ve davaları bütün demokrasi memleketlerile müttehit olan harcıâlem bir demokrasidir!

(1) Burada (Substans) ı, hâdisede mündemiç olan «cevheri millî» manasında ve şekil (Form)ı da hâdisedeki cevheri aslinin tezahürleri esnasında büründüğü «şekil» veya «zahir» manasında kullanılıyoruz.

Halbuki muarızlarımızın burada ele aldıkları ve bir vesika gibi kullanmak istedikleri mefhumların bir cevheri ve bir de şekli vardır ki, onlar bu iki şeyi daima birbirine karıştırırlar.

Vatandaşların tıpkı Avrupada olduğu gibi hür olarak ve hattâ ayni merasim altında reylerini izhar ve meb'uslarını intihap etmeleri ve memleketin bu suretle intihap olunan millet vekilleri tarafından, parlaman veya meclis namını alan bir teşekkül elile idaresi tarzı HAKİMİYETİ MİLLİYE CEVHERİ nin bir FORM u, bir tezahürü şeklidir. Ve bizde de bu şekil bugün hiç şüphe yok ki, Hakimiyeti Milliye substans'ının yine bugün diğer demokratik Avrupa memleketlerdeki tecellisi şeklinin aynidir. Fakat form demek, bir rejimin müdafaa ve istinat ettiği mefhum cevherinin bir tezahürü, bir ifadesi demektir ama, bizzat cevherin noktası noktasına kendisi demek değildir. Hattâ bizde bile, Hakimiyeti Milliye substansı, diğer demokratik Cümhuriyetlerle müşterek olduğu halde, bu substansın tecelli şekillerinin ve usullerinin tamamile ayni olduğu da iddia olunamaz.

Meselâ biz Fransız ihtilâlinin muasır nizama hediye ettiği HAKİMİYETİ MİLLİYE cevherini aldık ama, bu cevherin Fransada büründüğü tezahür şeklini (yahut form)u yani Fransız meb'usan meclisini ve Fransız parlamantarizmini almadık.

Meselâ Fransada papaslar, millet meclisinde milletin değil, papaslığın mümessilidir. Ve onlara rey verenler klerikalizmin (ki bu bizde bir irticadan başka bir şey telâkki edilmez) lâyisizme karşı cidalini ve muzafferiyetini istiyenlerdir.

Yine Fransız meclisinde komünistler, millet meclisinde milletin değil, ihtilâlci proletaryanın mümessilidir. Ve onlara rey verenler, proletarya ihtilâlinin cebrü zor ile, yani silâh kuvvetile, bugün mevcut bütün içtimai ve siyasi müesseseleri (hattâ bu meyanda Fransız meclisi meb'usanı da dahil olduğu halde) tasfiye etmesini istiyenlerdir.

Meselâ ayni mecliste 1924 den evvel, Meb'us Tardiyo'ya göre Fransız ordusunun Fastaki hareketi bir temdin işi idi ama, yine ayni mecliste komünist Meb'us Doryo'ya göre bu hareket, zalimlerin mazlumları vahşî bir katliâmından, iptidai bir ehli salip ruhunun uyanışından başkaa bir şey değildi. Tardiyö meclis kürsüsünde Cebel veya Merakeşteki inşaatı nafıanın resimlerini gösterirken, Doriyo, bu kürsünün önüne ve bütün meb'uslarla gazete fotoğrafçılarının iyi görebilecekleri yerlere, Rifteki Fransız çavuşları tarafından başları kesilmiş bir takım arap köylülerinin resimlerini yapıştırıyordu.

Çünkü o kürsüde ne Doriyo, ne de Tardiyö milletin mümessili değildiler. Her ikisi de o kürsüyü, kendi dar, sınıfi veya zümrevi menfaatlerini diğer tarafa karşı müdafaa veya teyit için bir tribün gibi kullanmak rolünü oynıyorlardı.

Şimdi acaba bu Fransız kürsüsünde HAKİMİYETİ MİLLİYE mefhumunun ve CEVHER inin bu garip tecellisini biz, demokrasinin bir kemal manzarası gibi alabilir ve Türk inkilâbının bütün ideal hedeflerinin başına, yarın bir muazzam kürsüde, bir Tardiyö ile bir Doriyo'nun, bir takım korkunç maceralar üstünde bir vahşî hesaplaşmasını koyabilir miyiz?

Halbuki Avrupakâri hürriyet kuzusunun mâsum postuna bürünmüş gafil muarızlarımızın özledikleri ve gözledikleri manzara ancak budur! Çünkü başka türlü onların kaydü şartsız Avrupaperestliklerini, konsekan demokratiklarını nasıl izah edebiliriz?.

Fakat hayır! Bizim inkilâbımızın «Sübstans» ları içinde HAKİMİYETİ MİLLİYE cevheri vardır ama, bu hakimiyetin tecellisi formu, bize hattâ bu kelimeyi hediye eden klâsik demokrasi memleketlerindeki tecellisi şeklinden tamamile başkadır. Ve bizim teşkilât tarzımızın, bizim devlet mekanizamamızın, hattâ ŞEKL'e ait olan, yani FORM cephesini teşkil eden tarafı bile, bütün zahiri müşabihetinden, hattâ ayniyet manzarasına rağmen, ona izafe edilmek istenen, ona yamalanmak istenen donmuş ve artık illetlerini vermiş şekillerden tamamile ayrıdır.

●

Kadro ve Sınıf Devletçiliği :

Substans ve şekil karışıklığı yalnız sağ cenahta değildir. Ya sol, ya müsamahalı düşündüğünü zanneden muarızlarımızın ekseriyeti arasında da, yine aynı cinsten büyük bir fikir sathiliği vardır.

Meselâ bize diyorlar ki:

—İşte Kadro diyorsunuz. Kadro, inkilâbı şuuruna sindiren ve onu yürüten azlık, fakat ileri inkilâpçıların tek ve hâkim teşkilâtıdır diyorsunuz! Fakat bu Kadronun bir faşist fırkasından, bir kommünist fırkasından, bir nasyonal sosyalist fırkasından ne farkı var? O halde siz, ya faşist, ya kommünist, ya nasyonal sosyalist değilseniz nesiniz?

Yine meselâ diyorlar ki:

— Sizde devletin hem yüksek tekniği kurucu, hem idare edici, hem milli gelirleri benimseyici bir vasfı vardır. Plân ve organizasyon, sizin devletçiliğinizin de aslıdır. Bunun adına milli devletçilik, ileri ve tam devletçilik, yahut açık ve cesaretli devletçilik diyip duruyorsunuz.

Fakat bu devletçiliğin bir kommünist devletçiliğinden, bir faşist devletçiliğinden, bir Hitlercilikten ne farkı var?

İşte bir takım sualler ki, bu suallerde de form ve substans birbirine karışmıştır. Halbuki gerek faşist, gerek kommünist, gerek nasyonal sosyalist fırkaları, açık ve maskesiz bir sınıf mücadelesinin ve bir sınıf diktatörlüğünün teşkilâtıdırlar. Bu teşkilâtlar bütün o memleketlerde sınıf mücadelesinden doğmuş, sınıf antagonizminin kucağında büyümüş, hepsi de ayaklarını, şu veya bu sınıfın kanıyla sulayarak, şu veya bu sınıfın diktatorasına istinat ettirmiştir. Hattâ Rusyayı, İtalyayı bir tarafa bırakalım (ki buralarda meselenin hattâ münakaşaya bile tahammülü yoktur) şu en yeni faşist oyunlarının gösterildiği Almanyada bile,

— Millet namına! Milletin ileri menfaatleri namına!

cereyan eden bu sınıf hâkimiyeti kavgasının bin bir misalini bir anda saymaya her zaman muktediriz. Sport Palast'ta Hitler, işsiz Alman işçilerine ancak:

— Ey hür Alman vatandaşı! Dünyanın en saf, en yüksek, en akıllı ırkı

olan Cermenliğin büyük timsali! Artık ne işçi, ne de kapitalist yoktur! Her şey millet içindir!
diye nutuk verir ama, o Sport Palast'a gelmeden evvel kabinede, her işçinin sabahları bir sıcak çorba ve ayda «15 mark = 7.5 lira (1)» mukabilinde ve hiç bir iş saatile mukayyet olmaksızın çalıştırılması vatana bir hizmet olduğu ve her işçinin bu mukaddes hizmeti ifaya mecbur bulunduğu emrini imzalamıştır.
Yine diğer bir kanun:
«Çalışma vaziyetinde olduğu halde henüz milli bir vazife almıyan hür Alman vatandaşlarının (yani işsizlerin) zengin Alman aileleri nezdinde parasız çalışmalarını emrediyor, yani hür Almanların bedava hizmetçilik etmesini mecburi»
kılıyordu.

Mussoliniye göre ise İtalyan milleti, günde ancak bir öğün yemek yemeğe alışmıştır. Ve bu hal milletin ulvi bir kabiliyetidir. Binaenaleyh köylünün ve işçinin günde bir defa sıcak çorba mukabilinde yollarda, bataklıklarda, yahut fabrika ve çiftliklerde çalışması onun mukaddes borcudur.
Rusyada rejimin esasen ismi sınıf diktatörlüğü olduğu için oradan misaller serdine lüzum görmüyoruz.

●

Hulâsa bu sayılan ve bir inkilâba sahne oldukları görülen memleketlerde *fırkalar sınıf mücadelesinin hem bir mahsulü, hem bir kuvvetidir.* Halbuki bizde Kadro, henüz tanzimi gayri kabil bir yüksek teknik mevcut olmadığı için bunun üstünde sınıf mücadelesine girişmemiş olan milletin ileride de böyle bir cidal içine düşmemesi için müdafaa edilen bir ***MİLLÎ REHBERLİK FORMU dur. Birgün milletin, orta asırlardaki toprak köleliğinin asri fakat vahşi bir tecellisinden başka bir şey olmıyan ve «hür vatandaş»ı, ya bir kap çorba, ya bir çürük elmaya mukabil hidematı şakkaya bağlıyan, yahut bir takım sefihlerin sofrasında bedava hizmetçiliğe mahkûm kılan bir faşist esaretine düşmemesi için bir tedbirdir.***

İşte bunun içindir ki Türk nasyonalizminin devletçiliği bir sınıf devletçiliği değildir ve olmıyacaktır. Türk nasyonalizminin devletçiliği, bir sınıf nam ve hesabına diğer sınıfların istismarının ve bir milletin nam ve hesabına diğer milletleri istismarın (emperyalizm); yani muarızlarımızın şu veya bu şekilde bağlandıkları Avrupanın dünkü ve bugünkü nizamının bir fikri ve tarihi reaksiyonudur.
Bunun ne faşist devletçilik, ne kommünist devletçilik ile, ne nazariye, ne form, ne de substans itibarile hiç bir alâkası yoktur.

●

Prensiplerde Dinamizm (Hareketlilik):

Bizim inkilâbı telâkki bahsindeki hareketli görüşümüzü tekzip için şeflerimizin nutuklarını, resmi encümenlerdeki müzakereleri ve ruhuna ken-

(1) Bu paranın işçiye nakten verilmemesi ve buna bedel kendisine stok mallar sürülmesi yine kanun iktizasındandır.

dilerinin nüfuz edemedikleri kanun maddelerini bize karşı vesika gibi kullanmak istiyenler ancak, bu vesikaları mütalea etmesini bilmiyenler, şeklin çerçevesi içinde mahpus olup kalanlar ve kendi kendilerini aldatanlardır.

Bütün bu vesika olarak alınan unsurlar içinde hareketsizliği müdafaa eden, artık durmayı müdafaa eden, şekle saplanmayı müdafaa eden bir tek nokta nasıl bulunabilir ki onların hepsi de:

1 — Otokarsiden, hem otokrasiyi, hem de sınıf mücadelesini inkâr eden bir rejime (halkçılık)

2 — Donmuş hükümlerden ve mutlak kaidelerden hareketliliğe (inkilâpçılık)

3 — Teokrasi'de layisizme (layiklik)

4 — Kozmopolitlikten millet cüzütamına (milletçilik)

5 — Müstemleke iktisadiyatından millet iktisadiyatına (devletçilik)

6 — Nihayet bir saltanat hiyerarşisinden halkçı, devletçi, inkilâpçı ve milliyetçi bir cümhuriyete,

giden yol üzerinde ve bu yolculuk içinde yazılmış, söylenmiş şeyler ve ifade edilmiş hedeflerdir.

Bu şeylerde ve bu hedeflerde harektsizlik sezmek, şekilcilik sezmek, yani artık durmuşluk ve yorulmuşluk sezmek ancak duranların ve yorulanların işidir.

Teşkilâtı esasiyemizdeki halk hakimiyeti bize ancak şeflerin ve programların hiç durmadan izah ettiği sınıfsız ve tezatsız Türk cemiyetini sevdirir.. Bir kere şu sözleri dinliyelim:

«— Efendiler!

Biz bu hakkımızı mahfuz bulundurmak, istiklâlimizi emin bulundurabilmek için heyeti umumiyemizce, heyeti milliyemizce bizi mahvetmek istiyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak istiyen kapitalizme karşı heyeti milliyece mücahedeyi caiz gören bir mesleği takip eden insanlarız!»

Gazi Hazretlerinin 1/1/337 tarihinde teşkilâtı esasiye kanununu Büyük Millet Meclisinde izah eden nutuklarının zabtından

Bir de kara bir skolastik zihniyetile teşkilâtı esasiye kanunumuzu bir nakil, bir kopya gibi düşünen kürsü âlimlerimizin yazılarını düşünelim (1). Bu iki telâkki arasında ne cevher ne de şekil itibarile bir zerre kadar alâka yoktur. Bunun içindir ki bütün sesimizle haykıralım:

— Bizim teşkilâtı esasiyemizdeki halk hakimiyeti de, Almanyadaki, Rusyadaki, İngilteredeki, Fransadaki, yahut Amerikadaki bombalı, barikadlı, milisli ve faşistli anarşi nizamının, tezatlı nizamın bir kopyasıdır. Biz onu oralardan aldık ve biz ancak o memleketleri ve o nizamları özlüyoruz. Bizim için ideal olan, ruhumuza sükûn ve emniyet veren bu kavga ve hercümerc manzarasıdır. Nidelim ki gözümüz oralarda açılmış, ve ciğerlerimiz o havaya alışmıştır.»

(1) Bu hususta fikir edinmek istiyenler Ağaoğlu Ahmet Beyin yazılarile Darülfünun kadrosu haricinde kalan hukuk profesörlerinin bu bahse ait notlarını tetkik edebilirler.

diyenler, lûtfen gönüllerinin dilediklerî bu ideal ülkelere gidebilirler. Oralarda onların anladığı ideal demokrasi vardır. Sınıf mücadelesi vardır. Emperyalizm vardır.

Fakat bizim vatanımız tezatsız bir cemiyetin yurdu olacaktır. İnkilâpçı, yani mütemadiyen «DAHA YENİ» ye, «DAHA İLERİ» ye doğru koşan bir millî mefkûrenin vatanı olacaktır.

●

İlimde Fikri-sabit » lerle mücadele :

İlimde fikrî sabitin başladığı yerde dinamizm, yani inkişaf ve terakki durur. İlimde fikri-sabit, «HÜKÜMLERİN TAŞLAŞMASI» ile başlar. Bütün istihalesine esas olan HAYAT HAMLESİ nin, SONSUZ VE TEVAKKUFSUZ HAREKETİN inkâr edilmesi, yani «MUTLAK HÜKÜM» LEŞMESİ ile başlar. Hayatın durmaz akışı karşısında bu akışı idrakten artık yorulan ve hayatın ebedî hamlelerine ayak uyduramıyan müfekkire, bir gün, arama ve terkip etme kabiliyetlerini bir skolastik çamurunda dertop ederek, artık CEVHERİN hareketinden tecerrüt eder ve ŞEKİL in mütalcasında saplanıp kalır.

Bir zaman eski Yunanistanda, bir zaman katolik kilisesinde, bir zaman son devrin islâm medresesinde bu hal aynen cereyan etmiştir. Hayattan ve hareketten tecerrüt ediş, müşahede ve hareket mantıkından «Şekli mantık»a geçiş şeklinde ifadesini bulan «İLMÎ FİKRİ-SABİT REJİMİ» yahut müfekkire tereddisi bu suretle vücut bulmuştur.

Biz, Türk inkilâbı gibi bizzat bir tarihî hayat hamlesinin idrak ve izahı davasında da muarızlarımızın bu cinsten ilmî fikrî sabitleri, yahut tereddi etmiş müfekkirelerile karşılaşmaktayız. Cevherin hareketliliğini bir yana bırakıp şekillerin içinde saplanıp kalan bu muarızlarımıza karşı bizim bütün silâhımız, şeklin çerçevesi ile hapsedilmesi kabil olmıyan taharrî aşkımız ve hayat hamlemizdir.

«TAŞLAŞMIŞ HÜKÜM»e, «DONMUŞ KAİDE» ye karşı «HAREKET VE TEZAT MANTIKINI» daima seferber tutacağız.

Bizim için hükümlerimizi teşkil ve bunları teyit edecek en büyük hakikat, bizzat hayatın durdurulmaz akışının, idrakimizin takibinden hiç bir vakit kurtulamıyan kanuniyetleri olacaktır.

Bizzat kendi inkilâbımızın asliyetini ve kanuniyetlerini izah işinde her zaman yolumuz ve usulümüz budur! (1)

— Sonu var —

(1) Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi serisinin son yazısı gelecek sayıdadır. Bu yazı millî kurtuluş hareketimizle faşizm ve marksizmin form ve substansı itibarile mukayesesine tahsis olunmuştur.

Devletçi bir ziraat siyasetinin Ana prensipleri.

Dr. Vedat Nedim.

Yeni bir hakikat için, hiç bir şey eski hatalı bir telâkki kadar zararlı olamaz. Göthe.

Liberal telâkkiye göre, iktisat, ferdin hususî bir işidir. Nasıl ki fert, istediği zaman uyur, istediği zaman kalkarsa, ayni suretle iktisadî faaliyetini de dilediği gibi, şu veya bu tarzda, şu veya bu istikamette kullanır. Böyle bir telâkkiye dayanan bir iktisat siyaseti de, ferde ancak bir takım nasihat ve vaizlerde bulunmakla iktifa eder.

Bu telâkkiye tipik bir misal olmak üzere, 10 temmuz 1933 tarihli «Cumhuriyet» gazetesinden şu haberi okuyalım:

> Ziraat Vekâleti tarafından Milâs zeytinliklerini ve portakallıklarını mahallinde tetkik etmek üzere gönderilen mütehassıslar geldiler ve tetkikatta bulundular. Zeytin ve portakal hakkında iki rayor verdiler. Hakikat çok fecidir. Halkın bilgisizliği zeytin ve portakal yetiştirmek hususunda hiç bir fenni usule riayet edilmemesi ve kat'iyyen imar için tek bir adım bile atılmaması yüzünden bugünkü elim vaziyetin hasıl olduğu anlaşıldı. Mütehassısların tetkikatı, elde ettikleri netice ve verdikleri karar, Milâsta tehlikenin büyüklüğünü ve koca bir servetin yok yere söndürüldüğünü meydana çıkardı. Kendisile görüştüğüm mütehassıslardan Burnova Emraz ve Haşerat Enstitüsü müdürü Nihat Bey bana şu izahatı verdi:
>
> «— Memleketinizde zeytinlik yok. Zeytin ormanı var. Hiç bir zaman bu ormanlara zeytinlik denilemez. Ziz niçin az mahsul aldığınıza değil, bukadar bakımsız ağaçların nasıl olup ta mahsul verdiğine şaşmalısınız. Zeytinliklerinizde hastalığın ehemmiyeti yoktur. Asıl hastalık bakımsızlıktır. Zeytinlikleriniz metruk bir vaziyettedir. Bu hal devam ettiği takdirde çok yakın bir atide hiç bir mahsul alamıyacaksınız.»
>
> Mütehassıslar ilk yapılacak işin etraflı bir budama oldu-

ğunu söylediler. Fakat Milâsta budamanın şeklini, usulünü bilen yok. Bir budama ustası ve zeytin imarı ve zeytinlik hakkında bilgi sahibi bir adamın Milâsa gönderilmesi lâzımdır. Esaslı bir şekilde yapılacak bir imar sayesinde mütehassısların dediği gibi bugün alınan 2,5 ilâ 3 milyon kilo zeytinyağı dört beş sene içinde on beş milyona çıkabilecektir.

Portakala gelince: Mütehassıslar diyor ki: Portakallarınız zeytinlere nisbeten imar edilliyor. Ve orada bir çalışma görülüyor. Fakat yazık ki hiç bir fenne istinat etmiyen bu çalışma yüzünden bugünkü hastalık meydana gelmiş, yanlış sulama ve ağaçların hiç hava alamıyacak bir surette sık olarak yetiştirilmesi kök çürüklüğünü ve hastalığı meydana getirmiş. Bu hal devam ederse iki sene sonra tek bir portakal ağacı kalmıyacaktır. Halk ya başka yere hicret etmek yahut başka bir ziraat yapmak mecburiyetindedir.»

Mütehassıslar portakallar için âcil çareler ve tedbirleri not ettirmişlerdir. Ayrıca tahlil etmek için toprak almışlardır. Not ettirilen bu tedbirlere riayet etmek şartile portakalları kurtarmak için zamanın mevcut olduğunu bildirmişler ve hemen işe başlamağı tavsiye eylemişlerdir.

Anlaşılan Milâsın zeytinlikleri ve portakallıkları büyük bir tehlike içinde bulunuyor. Bu vaziyet karşısında Ziraat Vekâleti tarafından gönderilen mütehassıs, köylüye hakikati açık ve acı söyledikten sonra, bir takım güzel nasihatlar veriyor ve iyi tavsiyelerde bulunuyor. Fakat ya, bu nasihatlar dinlenmezse, ya bu tavsiyeler yerine getirilmezse, o vakit ne olacak? O vakit mütehassısın dediği gibi, bir kaç sene içinde Milâsın zeytinlikleri ve portakallıkları artık büsbütün kısırlaşacaklar ve halk «*ya başka yere hicret etmek, yahut başka bir ziraat yapmak mecburiyetinde*» kalacaktır. İşte, Türkiye ziraatinin hemen her şubesi, Milâsın zeytinlikleri ve portakallıkları gibi, aşağı yukarı ayni bakımsızlık, ayni bilgisizlik ve ayni teşkilâtsızlık içinde bulunmakta ve derde deva olarak da ferdin kendisine verilen nasihatları dinlemek, yapılan tavsiyeleri tatbik etmek, gösterilen örneklerden ders almak kabiliyetine bel bağlanmaktadır. Yani Türk ziraatinin talihi, ferdin kendi işini ve kendi menfaatini idrak seviyesine terkolunmuştur.

●

Ziraat siyasetinin d e v l e t ç i telâkkisine göre, ziraat işi, her şey-

den önce bir millet işidir. O halde Türk ziraatinin talihini, fert değil, millet menfaatlerinin en yüksek ve en ileri mümessili olan devlet tayin eder.

Kendi başına buyruk bırakıldığı zaman, elindeki zeytinlikleri ve portakallıkları mahvedip ya başka bir yere hicret etmek veya başka bir ziraat yapmak tehlikesi karşısında kalacak kadar, — memleket menfaatinden vazgeçtik — kendi menfaatini bile idrakte acz gösteren fert, hiç şüphesiz ki, devletin vesayeti altına alınmağa muhtaç bir ferttir.

Bugün Milâs köylüleri, zeytinlikleri ve portakallıkları üzerinde kayıtsız ve şartsız bir hürriyetle hükümrandırlar. Fakat görülüyor ki, bu kayıtsız ve şartsız hürriyet, hem kendileri, hem memleket için faydalı olmaktan uzaktır, hattâ zararlıdır.

O halde, Fransız ihtilâlinin anladığı manadaki (mülkiyet hürriyeti», artık Türk milletinin bugünkü ihtiyaçlarına cevap veremiyor. Devletçi bir ziraat siyaseti, hareket noktası olarak, mülkiyet mefhumunun millî ihtiyaçlarmıza uygun yeni bir telâkkisine dayanmak mecburiyetindedir.

Bu yeni telâkkiye göre, toprak, her şeyden önce, en mühim bir «millî müdafaa vasıtası» dır.

Toprak üzerinde mülkiyet hakkı, bu millî müdafaa vasıtasını, memleket menfaatine uygun bir tarzda kullanmakla mukayyettir. Bu hakkı, memleket menfaatlerine uygun bir tarzda kullanmıyan fert, kendisine emanet olunan top veya tüfeği tahrip eden bir neferden farksızdır.

Ferde toprak üzerinde mülkiyet hakkını tanıyan devlet, ayni zamanda bu hakkın memleket menfaatlerine en uygun bir tarzda kullanılmasını da temin etmek mecburiyetindedir. Nasıl ki, devlet, orduya giren nefere verdiği silâhı, askerî müdafaa bakımından en iyi kullanmağı talim ediyorsa..

O halde umumiyetle, devletçi bir ziraat siyaseti demek, toprak üzerinde mülkiyet hakkına malik bulunan fertlerin, bu hakkı memleket menfaatlerine en uygun bir tarzda kullanmalarını temin edecek çalışma şartlarının ve usullerinin heyeti mecmuası demektir.

Toprak üzerinde mülkiyet hakkının memleket menfaatlerine en uygun bir tarzda kullanılmasını temin etmek demek, hususî fert menfaatlerinin de en iyi bir tarzda tatmin olunması demektir. Nasıl ki, askerlik bakımından, millî müdafaanın hem fert, hem millet için en iyi şekli, müdafaa kuvvetlerinin vahdetli bir devlet ordusu içinde zaptü rapt altına alınması ise, ziraî iktisat bakımından da millî müdafaanın hem fert, hem millet için en mükemmel tarzı, toprak ve iş kuvvetlerinin devletçi bir siyaset içinde tanzimi ve bir plân dairesinde sevk ve idaresidir.

Bu itibarla devletçi bir ziraat siyaseti, fert ve millet menfaatlerinin en ideal bir kaynaşmasını, en rasyonel bir sentezini temin eden siyasettir.

●

Toprağı, bir millî müdafaa vasıtası olarak kabul eden bir ziraat siyaseti, belli başlı mühim ziraat şubelerinde bu vasıtanın memleket ihtiyaçlarına göre en iyi kullanma, en iyi istismar etme şekillerini ve usullerini tesbit eden plânları [*] *hazırlar.*

Plânsız, devletçi ziraat siyaseti tasavvur bile olunamaz. Meselâ, pamuk mıntakalarımızda, şimdi tamamile başıboş cereyan eden pamuk ziraati, devletçi bir siyasetin mevzuu olduğu zaman, tohumundan, ekilmesine, sulanmasına, çapalanmasına, toplanmasına, şiflenmesine, balyalanmasına, ve hattâ sürümüne kadar her safhası önceden tesbit edilmiş esaslara ve şartlara göre sevk ve idare olunan şuurlu bir faaliyet manzarası arzedecektir.

Ancak böyle mütehassıs bir pamuk erkânı harbiyesinin bilgili sevk ve idaresi altında çalışan fertlerdir ki, Türk pamukçuluğunu bugünkü gerilikten kurtaracak ve ancak bu sayede toprak üzerindeki mülkiyet haklarından azamî istifadeyi temine muvaffak olacaklardır.

Belli başlı mühim ziraat şubeleri için tesbit olunan çalışma plânlarının içinde vazifelendirilen ferttir ki, hakikî hürriyete ve refaha kavuşabilecektir. Çünkü bugün bilgisizlik ve teşkilâtsızlık içinde bocalayan ferdin mülkiyet hürriyeti, tamamile fiktif ve faydasız bir mefhum haline gelmiştir.

---

[*] Fındık istihsalâtımız için Devletçi bir siyasetin teşkilât esaslarını 9 ve 16 numaralı sayılarımızda izaha çalışmıştık.

Mülkiyet hakkını tanıyan fakat onu millî müdafaa menfaatlerile kayıtlandıran ve plân mefhumunu bütün ziraî iş sahalarına teşmil etmeyip, belli başlı mühim istihsal şubelerine inhisar ettiren ve bu muayyen istihsal şubelerindeki köylülüğün de ancak o istihsale ait fonksiyonlarını tanzim ile iktifa edip diğer faaliyetlerinde serbest bırakan Türk devletçiliği, hiç şüphesiz ki, mülkiyet hakkının nefi ve inkârı prensipinden hareket eden ve bütün ziraî istihsali sanayileştirerek köylülüğü ırgadlaştıran bolşevizmden tamamile ayrı ve müstakil bir sistemdir.

●

Devletçi bir ziraat siyasetinin ana prensiplerinden biri de kârlı istihsal dir.

Köylülüğümüz, pazardan elini ayağını çekme temayülünü gösteriyor:

Köyde zatî iktisat şartlarına avdet, zamanımızın en karakteristik bir hâdisesidir. Çünkü ziraî istihsal, hemen umumiyet üzere, kârsızlaşmıştır. Köylünün belli başlı zatî ihtiyaçlarını kendi kendine tatmin etmesini ve pazarla alış veriş münasebetini asgariye indirmesini bir millî kuvvet unsuru olarak telâkki edenler, bunun bir iptidaîleşme hareketi, bir gerileme alâmeti olduğunu her halde unutuyorlar. İleri bir millî iktisat hayatı içinde köylülük, satan ve satın alan yani pazarda alış veriş münasebeti inkişaf etmiş olan köylülüktür.

Zaten ihtiyaçları pek basit ve mahdut olan köylülüğümüzün pazardan elini ayağını daha ziyade çekmesi neticesidir ki, Türkiyede unutuyorlar. İleri bir millî iktisat hayatı içinde köylülük, satehlik sanayiidir. İşte nüfusumuzun % 70 ini teşkil eden köylülüğümüzün alım kabiliyetini arttırmak, onun pazarla olan münasebetlerini gittikçe genişliyen bir mikyasla inkişaf ettirmek devletçi bir ziraat siyasetinin baş gayelerinden biridir. Bu gayenin tahakkuku için, ziraî istihsali kârlı bir iş haline getirmek icap eder. .

Bizde ziraatin kârlı bir iş olmamasını, cihan buhranile izah etmek istiyenler, hakikati görmiyenlerdir.

Türkiyede ziraatin kârsız oluşu onun bünyesinden gelen bir neticedir.

Bu itibarla, bizde ziraatin kârlılaşması, ancak bir bünye inkilâbile kabildir: Devayı d ı ş a r d a n değil i ç e r d e n beklemeliyiz. Yani davayı c i h a n şartlarına değil, k e n d i şartlarımıza bağlamalıyız. Ve bunun böyle oluşu gayet lehimizedir. Çünkü cihan şartlarına bağlı bir dava karşısında siyasetimiz p a s s i f olmağa mahkûmdur. Halbuki kendi millî şartlarımıza bağlı bir davayı a k t i f bir siyasetle halletmek daima elimizdedir.

Meselâ bir Amerika pamukçuluğunun talihi, hiç şüphesiz ki, cihan şartlarına bağlıdır. Orada alınacak tedbirler, ancak passif tedbirlerdir: Ekim sahasını tahdit etmek, stokları yakmak, fiatları sun'î ve muvakkat bir surette yükseltmek ve saire gibi.. Bizim pamukçuluğumuzda vaziyetin a y n i olduğunu kim iddia edebilir?

Biz, daha tohum davasını halledemedik? Biz daha en geri randımanla çalışıyoruz. Bizde istihsal, ihzar ve sürüm şartları hep yeniden ve baştan ele alınmağa muhtaç meselelerdir. Halbuki bizde fert, bunları henüz idrak bile etmemiştir. Bu meseleler, anane ve göreneğin esiri olan fertler için mevcut bile değildir.

İşte Türk ziraatinin a n a n e den kurtulup r a s y o n e l bir yaratma devrine girmesi ancak devletçi bir ziraat siyasetinin eseri olabilir. Ve k â r l ı istihsal prensipi, ancak devletçi bir siyasetin rehberliği altında tahakkuk edebilir.

●

Cihan pazarlarına intibak prensipinin gerçeklemesine de yalnız devletçi bir ziraat siyasetile varılabilir. Standart mal ve iyi ambalaj gibi cihan ticaretinin lâzımı gayri müfarikı sayılan şartların, liberal ve ferdiyetçi tedbirlerle tahakkuk edemiyeceğinin artık anlaşılmış olması icap eder.

Belli başlı ihraç mallarımızın istihsal, ihzar ve sürüm işleri yukardan aşağıya tanzim edilmezse, cihan pazarlarından uzaklaştırılmamız tehlikesi gittikçe artacaktır. Bilhassa bundan sonra, milletlerarası ticaret münasebetlerinin serbestlikten karşılıklı anlaşmalara doğru gittiği bu devirde, rekabet şartlarına intibak meselesi, büsbütün ehemmiyet kazanmış bulunuyor.

Her alıcı memleket, kendi ihtiyaçlarını, bunları en iyi ve en ucuz verebilen memleketlerden temin edecektir. Artık milletlerarası, ticaret işleri, fertler arasında serbest bir surette değil, devletler arasında aktolunan mukavelelerle cereyan ediyor. Bu itibarla, ticaret şekillerinin de bu yeni zaruretlere göre değişmesi zaruridir.

Nerede kaldı ki, bizde serbest ticaret, daima istihsalin aleyhine çalışmıştır. İstihsalin, köylü için kârsız oluşunda serbest ticaretin de mühim rolü vardır. Belli başlı ihraç mallarımızın büyük ticaretini ellerinde tutan bir kaç sayılı yabancı ve gayri Türk unsur, daima Türk köylülüğünün sırtından geçinmiş ve ticaret kârlarını âdeta monopolları altına almışlardır.

İşte, devletçi bir ziraat siyaseti, teşkilâtlı ve plânlı bir istihsal sistemi kurmakla ayni zamanda milletlerarası ticaret usullerinin istediği yeni teşkilâtı da yaratmış olacak ve bu suretle ticaret kârlarının köylülüğe ve devlete mal edilmesini temin edecektir.

●

Devletçi bir ziraat siyasetinin halledeceği davalardan biri de millî ziraatin, millî sanayie ham madde kaynağı olmasını temindir.

Bugün, bir çok sanayiimizin ham madde temeli, Türkiye dışında bulunmaktadır. Meselâ, pamuklarımız, yünlerimiz, derilerimiz sanayiimizin taleplerine cevap verebilecek bir keyfiyet ve kemiyette değildir. Bunların sistemli bir surette islâhını da ancak devletçi bir ziraat siyasetinin metotlu ve plânlı mesaisinden bekliyebiliriz.

Türk sanayiinin karakteri, daha ziyade ziraî olmağa namzettir. Ham maddesi ziraatten gelecek bir sanayiin talihi de bizzat bu ziraatin seviyesine bağlıdır. Bu itibarla, maksada elverişsiz ham madde yetiştiren bir ziraate dayanacak bir sanayi de -diğer istihsal şartları ne kadar mükemmel olsa bile- yine iyi işlememeğe mahkûmdur. Meselâ, şeker randımanı az olan, dönüm başına verimi düşük olan bir pancar ziraatine dayanan bir şeker sanayiinin şekeri pahalıya mal etmesi zaruridir.

Yine ayni suretle usulünde toplanmamış, usulünde depo edilmemiş zeytin tanesini işlemek mecburiyetinde olan bir zeytinyağı sanayiinin iyi zeytinyağı istihsal edememesi de gayet tabiîdir.

Görülüyor ki, yalnız ziraî bakımdan değil, aynî zamanda sınaî bakımdan da istihsalin tanzimi, millî iktisadiyatımızın bütünlüğü ve karşılıklı münasebetlerinin pürüzsüzlüğü için şarttır. Ancak bütün millî iktisat âlemine yüksek bir tepeden bakan vahdetli bir siyasettir ki, o âlemi bütün genişliği ve bütün mütekabil alâkalarile kavrayabilir. Bunu liberal ve ferdiyetçi bir siyasetin kurbağa bakışından bekliyemeyiz. Bunu, ancak devlet şahikasına yükselmiş ve millet eb'adını almış kartal bakışlı ve engin kavrayışlı bir siyaset başarabilir.

●

Hulâsa edelim:

Devletçi bir ziraat siyasetinin baş prensipi, toprak mülkiyetinin bir millî müdafaa vasıtası olarak telâkkisidir.

Bu vasıtanın millî menfaatlere uygun bir tarzda kullanılması, p l â n prensipine dayanır.

Plân prensipinin başlıca hedefleri de, kârlı istihsal, cihan pazarlarına intibak, millî sanayie iyi ve ucuz ham madde yetiştirmek prensipleridir.

Sistemli ve verimli bir siyaset, bu prensiplere dayanmak mecburiyetindedir.

Türk milleti, inkılâbına sınıflaşmamış bir millet bünyesi içinde başladı ve bu inkılâbı yine sınıflaşmamış bir millet bünyesi içinde ileriletecek ve derinleştirecektir.

Dünya buhranına umumî bir bakış.

İsmail Husrev.

Londra iktisat konferansı toplanmadan evvel Akvam cemiyeti nezdinde teşekkül eden ihzarî bir komüsyon, konferans için hazırladığı raporda dünya iktisat vaziyetini şu kuru ve betbin cümlelerle hülâsa etmişti: *«Dünya işsizlerinin adedi 30 milyona çıktı (*). Toptan emtia fiatları (altın üzerinden) 1929 senesinin teşrini evvelindenberi aşağı yukarı üçte bir, hammadde, fiatları vasati olarak yüzde 50 - 60 sukut etmiştir. Teşrini sani ortasında Winnipeg'de buğday fiatı son dört asır zarfında görülmemiş bir seviyeye düştü. Fiatların bu anormal hareketi, dünya iktisat mekanizmasında büyük tahribat yapmıştır. Bir çok teşebbüsler varidatsız bir hale gelmiştir. Bütün pazarlar altüst olmuştur. Dünyada ziraî madde ve diğer hammadde stokları mütemadiyen artmaktadır. Statistikler dünya stoklarının 1925 senesine nazaran 1932 senesinde iki misli artmış olduğunu kaydediyor. Dağlar gibi yığılan stoklar piyasaları tazyik ederek rasyonel bir fiat teşekkülüne mâni olmaktadır. Sınaî istihsal de çok gerilemiştir... Dünya emtia hareketleri, parabozuklukları ve devlet müdahalelerile inanılmıyacak derecede daralmıştır. Dünya haricî ticaretinin mikdar itibarile yüzde 25 gerilediği tahmin edilmektedir. Bu gerileme şimdiye kadar kaydedilenlerin en şiddetlisidir. Dünya para sistemlerinin bozulması, fiatların sukutu, dünya ticaretinin daralması borçlar meselesinin ehemmiyet ve müşkilâtını kat kat tebarüz ettirmiştir. Halihazırda bazı memleketlerde ihracatın umumî kıymeti, borçlara mukabil tediyesi meşrut olan meblâğ mikdarına bile tekabül edemiyor».*

Londra konferansı bu büyük hailevî dünya hadisesine çare bulamıyarak fiasko ile örtüldü. Konferans buna çare bulamazdı. Çünki hadise bu sahifalarda daima işaret etmiş olduğumuz gibi

(*) Bunlar ailelerile beraber vasati olarak 120 milyonu bulmaktadırlar.

irademiz haricinde cereyan ediyor ve cemiyetin bünyesinden doğuyor.

●

Buhran bugün ne haldedir? Burda etraflı ve mufassal bir tasvire lüzum görmiyoruz. Buhranın yalnız iki karakteristik unsuru (stoklar ve fiatlar) üzerinde durmak buhranın umumî seyri hakkında bizi tenvir etmiye kâfidir. Umumî ve resmî satistikler şimdiye kadar yalnız birinci elde mevcut stokları gösteriyordu. Halbuki dünya stok vaziyetini mütalâa ederken bunun muhtelif ellerdeki birikintilerini de göz önünde bulundurmak lâzımdır. Bu itibarla biz dünya stoklarının şu ellerdeki teraküm ü göstermiye çalışacağız: 1 - Visible suplies denilen birinci eldeki stoklar. 2 - İkinci elde mevcut bulunanlar ki bunlar kısmen toptan ticarette kısmen imalât sanayiinde toplanmış olanlardır. 3 - Üçüncü eldekiler perakende ticarette teraküm eden stoklardır.

Birinci elde bulunan bazı mühim stokların senelere göre tezayüdü:

(1000 ton olarak)

Sene	Buğday	Şeker	Bakır	Pamuk	İpek (t)	Petrol	kavçuk
1926	3.802	—	60,0	979	—	447	183
1927	4.981	4.965	87,4	1.282	—	502	252
1928	6.645	5.260	53,4	1.125	—	590	211
1929	9.558	6.138	75,4	1.350	—	603	254
1930	10.312	7.011	287,6	1.717	12.832	601	414
1931	12.068	8.526	375,1	2.358	12.592	553	548
1932(Ilkâunn)	17.189	8.914	—(*)	2.306	16.907	509	654
1. kânun	16.130	9.688	—	2.393	—	621	—

Stoklarda ümit verici bir erime hareketi göremiyoruz. Bilâkis seneden seneye ve aydan aya şişip gelişme müşahade olunuyor. 1932 senesinin yazında emtia fiatlarında görülen yükseliş stoklarda tesirini göstermemiştir. Bu da fiat tereffüünün arizî olduğuna delâlet eder. Hele dünya alım kabiliyetinin her gün bir

(*) Bu tarihten sonra statistik tutulmamıştır. Diğer boş bırakılan yerlerin rakkamları bulunamamıştır.

az daha daralmakta olması, stokların yığılma seyrini daha şiddetlendirmektedir. 1932 senesinin haziranında Amerikada fiatları yükseltme teşebbüsü olmuştu. Fakat bu teşebbüs çabuk baştankara ederek neticesiz kaldı. Bu ve daha buna benzer tecrübeler isbat ediyor ki, piyasayı sunî vasıtalarla canlandırmak bugünkü şartlar içinde imkânsızdır. 1933 senesi martındanberi Amerika finans mekanizmasının yeniden altüst olması piyasaya yeni ihtilâtlar getirdi.

Birinci eldeki hammaddelerin tezayüdü hakkında hakikata yakın rakkamlar mevcut olduğu halde ikinci eldeki stoklar hakkındaki malûmat ancak tahminlere inhisar etmektedir. Tahminen diyebiliriz ki toptan ticaretteki stoklarda tedrici bir tenakus vardır. Bunun sebebi ise, fiatların sukutu karşısında toptan ticaret erbabının ellerinde stok bulundurmamak endişesidir. 1932 senesinde 1929/30 senesinin stoklarına nazaran ikinci elde bulunanlarda beşte bir, üçüncü elde bulunanlarda sekizde bir tenakus vardır.

Piyasalarda stokların mütemadi artışı bize iki devir arasında bir mukayese yapmak imkânını verebilir: Kapitalismin yüksek çağında (Hochkapitalismus) yani XIX uncu asırda sanayi, hammadde fikdanından muztaripti. Mütemadiyen genişliyen iç ve dış pazarlara emtia yetiştirmek için hammadde kâfi gelmiyordu. Halbuki kapitalismin son çağında (Spaetkapitalismus), yani harbi takip eden devirde sanayi, hammadde fikdanından değil hammadde fazlasından muztariptir. XIX uncu asırın genişliyen pazarlarına mukabil harpsonu devrinin kapanan ve daralan pazarları devrimize damgasını vurmaktadır.

●

Kanaatımızca dünya fiatlarının yine eski seviyesine, hiç olmazsa ona yakın bir seviyeye yükselmesini beklemek hatadır. Fiatlar düştükçe sukut eden seviyeye intibak etmek için istihsal ve mübadele rasyonelleştiriliyor ve rasyonelleşme ilerledikçe fiatlar düşüyor. Bunun için fiatların sukutuna pazarsızlıktan maada sukut eden fiatlara intibak etmek endişesinden doğan yeni rasyonelleştirme hareketleri de âmil olmaktadır. Bu itibarla eski

yüksek fiat seviyeleri ancak hafızamızda tatlı hatıralar olarak kalacaktır.

Bu vaziyete Türkiye zaviyesinden bakarsak bizim için yeğâne yapılacak şey ümit içinde fiat tereffüleri beklemek değil istihsal ve satış cihazlarımızı rasyonelleştirmek ve bu suretle dünya buhranının tevlit ettiği fiat seviyesine intibak ederek bu seviye üzerinde millî gelirimizi arttırmıya çalışmaktır.

KADRO okuyucularına :

KADRO'nun memleket içinde satış işleri, elimizde olmıyan sebeplerden dolayı, hiç te iyi gitmiyor.

Bir çok şehirlerimizdeki bir çok okuyucumuzdan aldığımız mektuplarda, KADRO'yu satıcılarda bulamadıklarından şikâyet ediliyor.

KADRO'yu her ay muntazaman almanın biricik yolu ;

KADRO'ya abone olmaktır.

Onun için :

Kadro'ya abone olunuz !

ve

Kadro'ya abone bulnnuz !

Üniversite'nin Manası.

Burhan Asaf.

Bir müessese tasavvur ediniz ki, ilmi otoritesi, son zamanlarda didik didik olmuştur. En ünlü mümessilleri, dışarıda yaptıkları münakaşalardaki zaaflarını örtebilmek için, talebenin münakaşalı konferanslara gelmemesi yollarını aramakta yahut, matbuat sütunlarında yaptıkları münakaşaları terbiyenin haricinde kalan küfürlerle bitirmektedirler. Umarsınız ki, hiç olmazsa birbirlerinin ilimlerine ve kıymetlerine hürmetkârdırlar. Hayır.

Her biri kendi derdine düşerek ötekilerin cehaletlerine ve kıymetsizliklerine dair deliller ve vesikalar yetiştirmekle meşguldür. Öyle ki, darülfünunu teftişe memur edilen heyet, ilim tenhalığının yanında ahlâk tereddisini de bizzarur tesbit etmek mecburiyetinde kalmıştır.

●

Darülfünun'un arkada kalmış bir müessese olduğunu KADRO, Büyük Tarih Kongresi'nden sonra hemen ortaya koymak mecburiyetini hissetmiştir. Çünkü «ilim» de nakilcilik ile müstakil yaratıcılık arasındaki farkı, en ziyade bu hâdise tebarüz ettirmiştir.

Tarih kongresinin gayesi, tarih tetkiklerine Türkiyede yepyeni bir istikamet vermek ve Avrupanın tarih telâkkisini ilmî bir revizyon'a tâbi tutmaktı. Avrupasantrist tarih mebdelerinin farazî, keyfî ve gayrı ilmî olduklarını isbat ederek Avrupanın tasnifine göre «tarih öncesi» olan devri bir Türk hümanizmi namına tarihin içine almaktı.

Darülfünuncular, bu hareketin inkılâpçı manası kadar ilimce olan ehemmiyetini de anlamadılar. Her iki bakıma göre de, nekadar menfî olduklarını, ya susmaları yahut ortaya koyabildikleri zavallı tenkitlerle isbat ettiler.

●

Bundan başka, hayatın her safhasında değişiklikler yaparak ilerliyen Türk inkılâbı, memleketin yegâne ilim ocağında bir tek akis uyandırmağa muvaffak olamamıştı. İnkılâp hakkında yazılacak en güzel esere 2,000 lira vadedilmesi bile, canlarından bezmiş gözüken müderrisleri müstakil tefekküre ve müstakil taharriye sevkedememişti.

Memlekette, hemen üç senedenberi, inkılâbın esasları hakkında bir münakaşa sürüp gitmektedir. Darülfünunla hiç bir alâkası olmayan memleket çocukları, bu davada, taşları bile heyecana ve iştirake davet edecek bir echt ve hararet göstermişlerdir. Mecmualarla, kitaplarla, konferanslarla, inkılâbımızın ne olduğunu ifadeye çalışmışlardır. Fakat darülfünun dışında kopan bu fikir gürültüleri, darülfünun müderrislerinin başlarını pencereden bakacak kadar olsun alâkadar kılamamışlardır.

İnkılâpların insanlara her şeyden evvel bir hayatı telâkki tarzı getirdiklerine ve bütün içtimaî ilimlerin de muayyen bir hayatı telâkki tarzından kuvvet aldıklarına göre, inkılâp yapmış bir memlekette darülfünun kürsüleri-

nin bundan tam bir ademi malûmat beyan etmeleri, müderrislerin elbette ki yalnız miskinliklerile izah edilemez. Elbette ki bu buz gibi sükûtun arkasında gayet korkak fakat bir okadar da inatçı bir inanmamazlığın menfi mukavemeti mevcut olmk lâzımdır.

İşte bu mukavemeti, tarih kongresinde, yakından gördük. Gördük ki, bu mukavemet, ilim namına da değildir. Çünkü mukavemeti yapanlarda, ilim namına konuşmanın iptidai şart ve salâhiyetleri dahi yoktur. Hayır, bu mukavemet, sadece mukavemet namına yapılıyordu. İliminden değil de cehlinden emin olan insanın, kendine bir sıfat ve salahiyet yormak hakkını ünvanından alması çok kere tesbit edilebilir bir şeydir. Bir kötü mühendis büyük bir betonarme köprü hakkında, dudak bükerek anlaşılmaz bir takım mütalealarda bulunur. Sizleri hapt etmek için: «Bak beğenmedi, büyük bir mühendis olduğu nasıl belli» dedirtmek için. Bir kötü ve okuduğu nazariyeleri dahi unutmuş ziaatçiye, bahçenizdeki patlıcanların neden fena yetiştiklerini sorarsınız. Topraktan, sudan, tohumdan bahseder. Hiç birinin aslı yoktur. Belki siz gübre koymayı unutmuşunuzdur ve büyük mütehassısın aklına böyle basit bir sebebi araştırmak, elbette ki gelmez; çünkü bahçeye kadar zahmet edip toprağın vaziyetine bakmak lâzımdır.

Bütün bu gibi insanların, bilgileri değil, ünvanları vardır. Ünvan, onlarca, bilgiden elbette ki daha mühimdir. Çünkü ünvan sahibinin tasdiki olmadıkça, bütün iddialar suya düşer. Ünvan sahibi, bir takım iddiaları tasdik etmek ister. Bu arzusu samimidir. Fakat, neyi niçin tasdik edeceğini pek bilemediği için, korkar. Ya tasdik ettiği iddia yanlış ise! O zaman, ünvan elden gider.

Bütün sahtekar olanların içyüzleri budur.

●

Fakat darülfünun'un bir de mefhumunda mündemiç olan kusurundan bahsedelim, ki bunun müderrislerle ancak dolayısile alâkası vardır.

Darülfünun, Avrupanın on dokuzuncu asır ilim telâkkisine göre kurulmuş bir müessese idi. Ki onun bir darülfünun olmaktan ziyade bir darülfünunun tayfi kalmasındaki asli sebep bu olsa gerektir.

On dokuzuncu asrın darülfünun telâkkisi, liberal zihniyetin bir mahsulüdür. Buna göre, darülfünunda:

a) İlim, ilim için yapılır (İlimden başka bir maksat tecviz edilmez).

b) İlme, dışarıdan bir müdahale yapılamaz (İlim ocağı müstakildir.)

On dokuzuncu asrın ilmi inkişafı, bu iki prensip olmasa idi vücut bulamazdı. İnsanlık orta çağın teokratik ve klerikal kasvetinden müsbet ilimlerin hürriyet havasına kavuşuyordu. Bu uğurda, sayısız kurbanlar vermişti. Her sahada, ilim sahasında da. Bir Spinoza'nın başından geçenlere göz atmağa lüzum bile yok. Porselenin nasıl icat edildiği hikâyesi çok daha muknidir.

Saksonya kralı Kuvvetli August, altının sun'i yoldan istihsal edileceğine

kanidir. Berlinden bir eczacı getiriyor ve «bana altın yapacaksın» diye bir laboratuvarın içine hapsediyor (on sekizinci asırdayız!). Eczacı ,altını değil ama - porseleni keşfediyor ve Saksunya porseleni ile, hükümdarın arzusunu dolayısile yerine getirmiş oluyor.

Bu gibi maceralardan kurtulan ilim, tüccar kendi hürriyetine, işçi kendi hürriyetine, her vatandaş kendi hürriyetine kavuşurken, elbette ki kendi hürriyetinin de esaslarını temin edecekti. Darülfünunların dokunulmaz bir kudsiyet kazanmaları ve liberal cereyandan kendilerine aslan payını ayırmaları, hayat bakımından olduğu kadar ilim bakımından da, hem tabii hem de haklı bir hareketti.

Şu var ki, kıymetler, hayat tarafından teyit edildikleri müddetçe kıymettirler. Tıpkı, bankalardaki çek hesapları gibi, hayatta karşılıkları olduğu müddetçe muteberdirler. Hayattaki karşılık kapandı mı, her kıymet, hayatın gişesinde merasimsiz reddedildiğini görür.

Darülfünunların serbest ilim yapabilmeleri liberal görüşün neticesi olduğu kadar sebebidir de. Binaenaleyh, darülfünunların hem istiklâlleri hem de doğru ve hakikat olan ilmi yapmaları ne daha az ne daha eksik, liberal görüşün hayattaki muvaffakiyeti, hayattaki prestiji, hayattaki tabiiliği ile mukayyettir. Eğer hayat bu görüşün tesirinde ve kaideleri dahilinde cereyan etmekte devam ediyorsa, darülfünunların liberal görüşünten hem kendilerine hak biçmeleri hem de ilimlerini yapmak hususunda ondan kuvvet ve salahiyet almaları son derece yerinde ve doğrudur. Yok eğer liberal görüş hayattaki kredisini kaybetmişse ve orada bir takım darbeler yemeğe başlamışsa; darülfünunların haklarını ve ilmî mutalarını liberalizme istinat ettirmeleri, sadece bir irticadır. Ve o dakikadan itibaren bu müesseseler, medreseleşmislerdir. Her medreseleşme bir skolastiğin mevcudiyetine delâlet eder. Ve her skolastik, ilim ölçülerinin hayatın gerisinde kaldıklarını işaretler.

●

Dikkat edersek, cihan ölçüsünde bile, liberalizm tam bir hezimet ve tasfiye halindedir. Bunu «hürriyetin iflâsı» yahut «hürriyetin maruz kaldığı zulüm» diye, yani hürriyet düşmanlığı yahut hürriyet partizanlığı ile izah edenler ya yeni devrin yahut eski devrin softalığını yapıyorlar. Ve her iki taraf ta, esaslı surette aldanıyor.

Liberalizm ile hürriyet arasında hiç bir münasebet yoktur. Çünkü, liberalizm bir sistemdir, hürriyet ise, bir mefhumdur.

Her sistem, bir çok mefhumları olduğu gibi hürriyet mefhumunu da kendine göre izah etmiştir.

Grek demokrasisinde, hürriyet, esirlerden gayri olan insanların hakkıdır. Ve hürriyet, insanlık kadar eskidir. Daima mevcut olmuştur. Fakat daima başka başka tefsirlere uğramıştır. Bu böyle olduğu halde, bugünkü insanlığın liberalizmden ayrılması, nasıl olur da hürriyet'in reddi diye izah edilir.

HHakikatte vaziyet, liberalizmden beri, hayatın liberalizmi tamamen istihlâk edecek kadar ilerlemiş bulunması ve sırf bu yüzden, onun bütün mefhumlarını ve bütün müesseselerini olduğu gibi onun hürriyet mefhumunu da tasfiyeye lüzum görmesidir. Bütün mefhum ve bütün müesseselerde

yeni bir formüle gitmek ihtiyacını hissetmesi gibi hürriyet mefhumunda da yeni bir tefsiri, ıztıraplarını gidermek bakımından şart tanımasıdır. Öyle ki, hürriyet'ten ayrılış gene hürriyet namınadır.

Liberalizm'in hürriyet ölçüsü, ferde göredir. Fakat insan, mücerredat içinde yaşayan bir mahlûk olmadığı için, hürriyetini alıp bir melek gibi semavata uçmamıştır. Kendine verilen hürriyete dayanarak bir takım insanî fiiller işlemiştir. Bunu her fert ve her insan yapmıştır. Ve bu fiillerin teraküm ünden bir tarih hasıl olmuş, bir medeniyet meydana gelmiş, bütün bir akıl merhalesi kattedilmiştir. Fakat aynı zamanda ve tabiatın şaşmayan kanunlarına tamamile uygun olarak, ölçü hizmetini görmüş ve ölçü aşınmıştır. İnsanlık öyle bir vaziyete gelmiştir ki, «ferde göre hürriyet» ölçüsü bir Ford ile bir açı ve bir Amerika ile bir Suriyeyi karşı karşıya bırakmıştır. Ve dikkate değer taraf şu ki, ölçüden, bugün, bu saydığımız cemiyet unsurlarından hiç birisi memnun bulunmamaktadır.

Liberalizm gibi onun hürriyet mefhumu da şu halde hayatın arkasında kalmış bulunuyor Eğer bunu insanlık tesbit etmez ve yanlış yolda sebat ederse, islâm medeniyetinin başına gelen onun da başına gelecektir. Çünkü islâm medeniyeti faciası, sadece şundan ibarettir: Kendini çölden medeniyete götürmeğe kâfi gelen cemiyet ölçülerinin eskimiş ve hayatın gerisinde kalmış kıymetlere inkılâp ettiklerini kabul etmemek, onlara bağlı kalmakta ısrar etmek ve nihayet, medeniyete veda ederek hareket noktası olan çöle avdet eylemek!

Fakat bugünkü insanlık, vardığı medeniyet noktalarından rücat edecek kadar ne korkak ne de cahildir. Hayatın akışını, çoktan «inkılâplar nazariyesi» ne bağladığı gibi, «inkılâpla- nazariyesi» ni de çoktan ilimleştirmiş ve sistemleştirmiş bulunmaktadır.

Şu halde, hürriyet'ten daha büyük ve daha ziyade bahtiyarlıklar vadedici bir hürriyet mefhumuna geçiş, devrimizin, cihan ölçüsünde bariz bir vasfıdır.

●

Liberalizmin iflâsını resmen tescil eden memleketlerde, darülfünunlara müdahale, bütün diğer müdahaleler kadar tabiî görülmüştür. Bugün, Rusya, İtalya ve Almanyada, darülfünunların liberal devirdeki istiklâlleri kalmadığı gibi ilimdeki hareket noktalarını da liberal görüşler teşkil etmiyor. Fakat her üç memlekette de darülfünuna müdahale edişin hem şekli hem de esası başkadır. Bunun teferrüatına, burada girmiyeceğiz. Yalnız şunu söyliyelim ki, her üç rejimin de müdahalesini icap ettiren esas, «hayatın akışına uygun olan ilmi ve bu akışı muvaffak kılacak olan ilmî faaliyetleri temsil edecek bir darülfünun istiyoruz» etrafındadır.

Türkiye nev'i şahsına mahsus bir inkılâp yapmış olmak iddiasındadır. Cihanın, beynelmilel ölçülere göre değil de memleketlere göre idare edildiği şu zamanlarda, böyle bir iddia, hakikati eşyaya uygundur. Nev'i şahsına mahsus olan bir inkılâbın, elbette ki muayyen bir hayatı telâkki tarzı olacaktır. İnkılâbın gayesi zaten, bu telâkkiyi hudutlar dahilinde tam bir zafer ve istikrara götürürken onun hudutaşırı masuniyetini emniyet altına almaktır. Bu inkılâbın her sahaya şamil prensipleri olmak lâzım geldiği gibi, her sahaya ait ilmi ihtiyaçları olsa gerektir. İşte, hem bu prensipleri izah hem de bu ihtiyaçları en serî ve en mükemmel bir surette tatmin et-

mek yeni İstnbul Üniversitesi'nin esas vazifesidir. Bu müessese, inkilâp bakımından, hem inananları hem de yapabilenleri yetiştirecektir.

Liberalizm, bizde, inkilâbın başladığı andan itibaren iflâs etmiştir. Milletçe haklarını haricin elinden zorla almak için inkilâbın barikadlarına kanlı bir harp cephesi eb'adını vermek mecburiyetinde kalmış bir milletin hürriyet telâkkisi, ancak millet ve cemiyet ölçüsünde olabilir. Milletçe hürriyet sağlam bir temele ve tam bir istikrara bağlanmadıkça, fertler, aradıkları hürriyeti, vazife ve mükelleflyetin berisinde değil, ancak ötesinde bulacaklardır. Her fert, vazife ve mükelleflyetini tamamladığı noktada, aradığı «tam ve mutlak hürriyet» i bulacaktır. Fakat işte, tamamladığı noktada!

Fertler için böyle olduğu gibi, müesseseler için de böyledir: İstanbul Üniversitesi, bir ilim ocağı olmak itibarile bir ilim ocağına daima lâzım olacağı tabii bulunan «hürriyet ve istiklâl» i, kendisine verilen vazifeyi başardığı yolda, başardığı nisbette ve başarmak fiilinin maddî ve müsbet manasında bulacaktır.

Binaenaleyh, darülfünun'dan üniversite'ye geçiş, Türkiyede ilim davasının, hem mefhum hem de teşkilât bakımından, baştan aşağı bir keyfiyet değişikliği yaptığına delâlet eylemektedir. Son hareketin manası budur.

Kayit ve şartsız milletçilik, milletin umumî menfaatlarını bütün menfaatlardan üstün tutan milletçiliktir. Tam ve bütün millet mefkûresi ancak bu suretle tahakkuk edebilir.

İnkılâp ve Köy.

Tahir Hayrettin.

Müşahedeler:

«İhtiyar bir köylü lisanından işittiğim sözleri size tekrar edeceğim. Bu kıymet ve belâgatte bir sözü, ruhu hayat tecrübeleri ile dolu ameli insanlar söyliyebilir.

«Köylü bana din kitaplarına mahsus bir vecize lisanı ile şu cevabı verdi:

«— Abdülhamit devrinde, bize birtakım paşalar, ver, dediler, verdik; öl dediler öldük. Onlar gitti, yerine başka paşalar geldi. Onlar da, ver, dediler, verdik; öl, dediler, öldük. Onlar da gitti, yerine siz geldiniz. Siz de, ver, dediniz, verdik; öl, dediniz, öldük. Şimdi merakla bekliyoruz, bize ne zaman, al, diyeceksiniz?.» **Hamdullah Suphi. - Dağ Yolu: 1.**

«Sekizyüz bin kilometre murabbaına yakın bir sahaya serpili kırk bin köy. Otuzyedi bininde ne mektep var, ne posta, ne dükkân. Bu kırk bin köyde onbir milyon insan oturuyor; ancak yüzde ikisinin okuma ve yazması var.... İşte memleketin umumî manzarası ve köy meselemiz..» **Nusrat Kemal. - Ülkü, S: 5.**

Alman başvekili Hitler, Siirt meb'usu Mahmut Beye böyle diyor: «Nasıl ki, Türkiye'de hayat ve teceddüt hareketi köylüye istinat ettirildi; biz de aynı fikirlerden mülhem olarak, aynı yolu takip ediyoruz. Yeni rejimde köylü sınıfının kalkınmasını temin edecek politika, en canlı bir mevzuumuzdur.»

«Halk terbiyesi ve köy mektepleri sahalarında çalışacak olanları yetiştirmek maksadı ile tahsil görmek üzere, bu sene, Vekâlet tarafından Amerika'ya on kadar muallim gönderilecektir.»

Maarif Vekâleti tamiminden.

YABAN **Yakup Kadri.**

«Bizim bu toprakta nasibimiz, bu işlenmemiş taş parçası, bu verimsiz sürü ve şu yanık köy harabesi nasıl olabilir ki, dereler gi-

bi çağlıyan gözyaşlarının ve son dökülen kanların bütün manası, Türk vatanının yüzünden bu iptidailiğin ve bu geriliğin damgasını silmektir.

«Biz inanıyoruz ki bu damga silinecek, bu perişan madde işlenecek, verimsiz davar sürüsü ve şu harabe köy, ölü maddeye can veren yaratıcı insan elinin iş mucizesi altında, dünküne hiç benzemiyen bambaşka bir manzara iktisap edecektir.»

Şevket Süreyya. İnkilâp ve Kadro.

«O zaman bizim köye, kemalist köye, Türk ihtilâlinin köyüne, radyodan ocağının başında köy saatini dinliyen, ve çamaşır suyunu elektrikle ısıtan köylüye kavuşacağız.»

Falıh Rıfkı. Kadro, S: 18.

●

Müşahedelerin telkinleri:

Türkiye bir köy memleketidir. Nüfusunun dörtte üçü köyde oturan, geriye kalanı da soy ve iş itibarı ile köye bağlı bulunan bir yurt, başka türlü görülemez.

Türk köyü; tarlası, bacası, davarı, sıhhati, kafası ve ahlâkı ile düşünülmeğe değer bir mevzuumuzdur.

Millî kurtuluş davamızın anadireği köy ve köylüdür. Ve Türk inkılâbının iç manasında, bu köyü kurtarmak için, cehil ve tabiatle mücadele vardır; dış manasındaki emperyalizmle mücadeleye muvazi olarak.

Türk köylüsünün, bir vecize dili ile konuşan ihtiyar köylüde tecelli ettiği gibi, hayatı telâkki tarzı, realist bir mana taşır. Ve kendisine verilenin bir madde halinde tekevvüntünü bekler. Onca hayat, iktisadî şartlar üzrine kurulmuştur; binaenaleyh inkılâp iktisadî verim ile mebsutan mütenasiptir.

İnkılâbın Fırka ve Devlet teşkilâtı, elele vererek, köy maddesini ele almıştır.

İnkılâp safında olanların inanları, köy işinin başarılacağı merkezindedir; ve inkılâp heyecanımız, bu işin başarılması için lâzım olan enerjiyi bize veriyor.

O halde köyümüze gidiyoruz; ve onu, insanı, davarı, çatısı ve sofrası ile, y a p a c a ğ ı z..

●

Türk inkılâbı, eski çapıtlı itikattan âşara kadar, köyden birçok şeyler koğdu; asayişten köy kanununa kadar da, köye birçok şeyler verdi. Fakat, köy, derin bir kuyudur; onun dibindeki millet cevherini bulup yeryüzüne çıkarmak ve parlatmak için, şimdi, birşey yollamadan, bir paket veya mektup göndermeden, doğrudan doğruya inkılâbın kendisi gidecek.

İnkılâp normal bir hayat ifade etmez; veya, sürnormal bir yürüyüş, tabiate ve tabiîliğe tahakkümü nisbetinde normaldir. Eğer tarih, yapıcılık gücümüzü fevkalbeşer göstermezse, gelecek nesiller karşısındaki sesimiz çok kısık, ve Dumlupınar'da ölenler yanındaki kametimiz pek cüce kalacaktır. Türk inkılâbının köye gidişi, Türk ihtilâlinin tarih huzuruna çıkışı kadar sert ve yalçın olmak zarurîdir. Çünkü, m i l l e t l e ş m e k davamız, bu çıkışla temellendi; bu gidişle realiteleşecektir.

Poturunu redingotunun içinde saklıyan osmanlı, millet dışı idi; köye yalnız tahsil ve tenkil için giderdi. Yalnız almağa alışkın olan bu betbaht, denizde boğulurken bile, bir şey, vermiş olmamak için, kurtarıcısına elini uzatmamıştı. Saray'ın da, Tanzimat'ın da, Meşrutiyet'in de köye gönderdiği adamın faaliyet sahasındaki manzarası şudur: K u z u, a v r a t.. Osmanlılardan realiteye en çok yaklaşan Mitat Pş.nın bile, meselâ köy sandıkları, başkalarına bizden daha çok yaradı.

Zaten İmparatorluğun millet için nesi vardı? Millete ne verebilirdi? Millete vermesini bilen, Türk inkılâbının adamıdır. İnkılâbın kendisini de o verecektir. Biz bu adama *Ankara'nın adamı* diyoruz.

Ankara'nın adamı... Plânın, disiplinin, enerjinin, feragatin, hulâsa inkılâbın adamı.. Folklorumuzdaki horasan erenleri gibi, gönlünde ve kafasında kalabalık için yaşıyan, şuur ve heyecan külçesi adam...

●

M i l l e t'imizin teknik, nüfus, kültür... gibi yaratıcı ve yaratılacak manzaraları, k ö y maddemizin başarılması nisbetinde olgun olacaktır. Bunun için köycülük plânımızı milletleşmek plânımızın başında görüyoruz.

Bize göre, bu plânda iki hareket noktası tespit etmek zarurîdir:

1. — Devletten köy istikametine çevrilmiş üniversele ve merke-

zî ele alma akını. Yol, afyon, buğday maddelerimiz için alınan tedbirlerin, diğer istihsal maddeleri ile, pazar, nüfus, vs. sahalarında, Türk köyünün ve Türkiye topraklarının iktisadî - içtimaî bünyesine ve şartlarına göre şümullendirilmesi işlerini bu nokta etrafında görüyoruz.

2. — Köyün içinde, devlet istikametinden gelecek ele almalarla muvazene ve mütabakat temin edecek mahallî - muhitî cazibe. Bu da, köy fikriyatının, işaret edilecek İŞ sahalarında çalışmayı kabullenmek hususundaki hazırlığı mahiyetinde tecelli eder. Babaîlivari bir irşat ve tenvir gibi alelâde, - ve binaenaleyh normal - bir faaliyetin üstünde gördüğümüz bu hazırlama keyfiyeti, yukarıda işaret ettiğimiz Ankara'nın adamına muhtaçtır.

Bu yazıda Türk devletçiliğinin alâkadar olduğu verim ve tanzim kavramalarını hariç bırakarak, serdettiğimiz ikinci hareket noktası üzerindeki fikirlerimizi tespit etmek istiyoruz. Bunun için bize lâzım olan Ankara'nın adamını nasıl yetiştireceğimizi düşüneceğiz. (1)

●

Ankara'nın adamı, köy muallimidir. İtiraf edelim ki, köye bu adamı henüz yollamış değiliz. Ve bu muallim, bugünkü - ne köy, ne şehir - muallim mektebinde, yetiştirilemez. Çünkü, bugünkü muallim mektebi, programı ile ve hayatı ile, tamamen taklit, veya daha hafif bir düşünüşle, normal bir seyrin adamını veren bir müessesedir. İleri teknikli ve davasız bir Garp memleketi, böyle bir muallim mektebi ile avunabilir. Fakat biz, davası olan bir cemiyete adam düşünüyoruz. Tanzimat'ın ve Meşrutiyet'in böyle bir davası değil, meselesi bile olmadığı için, bu tip adama da ihtiyacı yoktu; ve muallim mektebinin temeli olan darülmuallimin, ona göre tesis edilmişti. Biz, şimdi köyümüzle karşı karşıyayız. Sürnormal bir iş yapmak kararındayız. Meselemizin hallini, hem köye, hem Ankara'ya yani katedeceğimiz mesafeye göre ayarlanmış fevkalbeşerlere tevdi etmek zaruretindeyiz.

Halbuki bugünkü muallim bunun içni hazırlanmamıştır. Menşei bugünün altı senelik muallim mektebi de olsa, klâsik bir prog-

(1) Bizim bu düşüncelerimiz, meslekimizdeki on senelik bir tetkik hayatımızdan doğmuştur; ve Mehmet Saffet B.in ÜLKÜ mecmuasının altıncı sayısındaki yazısından evvel tespit edilmişti. Bunu, belki, bir iki yakın noktası bulunduğu için, o fikirler üzerine kurulmuş telâkki edilir diye işaret etmeyi muvafık bulduk.

ramın verdiği klâsik bir tahsil sahibi olan bu genç, bu iş için kültürlenmiş değildir. Bu adam köye gidince ne yapacaktır? Köyü kendine inandırabilirse vilâyetinin de takdirini celbedebilirse, bir bina yaptıracak ve içindeki 40-60 çocuğa biraz okuma yazma öğretecek.. Başka?..

Köyün sıtması, suyu, karanlığı, davarı, bozkırı adam bekliyor; Türk köylüsü, beşer zekâsının en realist gözlüğü ile, Türk seçmesinden e s e r ve i ş bekliyor. Köye eser ve iş götürerek.. onun sofrası, çatısı ve insanı üzerinde müessir olarak.. merkezin inkılâp mevceleri karşısında bir muhitî cazibe yaratarak.. Türk inkılâbının en yüksek verimini temin etmek işi, bu okuma yazma işinden elbette çok üstündür.

İşte bunu meydana getirecek plânın başında, bugünkü muallim mektebine bir müdahaleyi zarurî buluyoruz. (1) Meşrutiyet'in tekşif ve eşya usulleri karşısında da, bugünün iş prensiplerine müstenit tedris cereyanları karşısında da, hâlâ belâgatlû ve fesahatlû takririne devam eden muallim mektebi kürsüsü, k ö k t e n ve b i z e g ö r e değişmelidir.

●

Milletleşme hareketimizin içtimaî - iktisadî teşkilâtı esasiyesinin ana hatları arasında gördüğümüz bu değişme, bizce, terkibî üç maddelik bir program ile mümkün olabilir:

1. — Tedrisat, klâsiklikten tamamen kurtulmuş ve köycülük kültürünü verebilecek bir iktidar kazanmış olmalıdır.

Tedrisatın klâsiklikten kurtulması, yalnız usul işi değildir. En iyi usulle verilmiş cebir, kozmografya, kimya, fizik.. derslerinden köycülük kültürünü bekliyemeyiz. Bu gibi dersler ve bu gibi derslerin müfredatı arasında, öyleleri ve öyle maddeler vardır ki, köyde bizim istediğimiz işi görecek olan adama asla lâzım değildir.

---

(1) Arkadaşımız Tahir Hayrettin Beyin muallim mektepleri hakkındaki temenni ve mütaleaları aşağıda aynen dercolunmuştur. Muallim mekteplerinin yeni ve gittikçe değişen millî ihtiyaçlara göre yeniden kurulması meselesi ile diğer bir arkadaşımız Şevket Süreyya Bey de epi bir zamandanberi ve ayrıca araştırmalar yapmaktadır. Mıntaka esaslarına ve İş prensiplerine dayanan bu araştırmaların neticeleri de ilerde ve münasip bir zamanda ayrıca neşrolunacaktır. - Kadro -

Bu hususta düşündüğümüz dersler şunlardır:

Edebiyat - Folklor - Türk tarihi - Türkiye coğrafyası Tabiî, iktisadî ve beşerî coğrafya - Ecnebi dili - Köy hukuku - Köy Hıfzıssıhhası: İnsan ve hayvan - İçtimaiyat ve Ruhiyat: Köyü ve köylüyü her mevzuunda tetkik eden - Çocuk ruhu ve Terbiye - Köy mimarlığı - Köy mühendisliği - Köy iktisadiyatı - Ziraat ve Meteoroloji - Tahnit ve Kolleksiyonculuk - Resim - Müzik...

Görülüyor ki, riyazî, tabiî, fizikî ilimler, felsefe, ahlâk, vs.yi hariç bıraktık. Zira bunların ilme hazırlıyan ve kitabîliğe mahkûm malûmat hazinelerine değil, köy hayatında iş ve amele yarıyan hayatî bilgilere ihtiyacımız var. Köy mimarlığı ve köy mühendisliğinin alâkadar olacağı riyazî ve fizikî bahisler, köy hıfzıssıhhasının muhtaç olduğu biyoloji ve fizyoloji mevzuları, Türkiye ziraatinin alâkası olan nebatat ve hayvanat maddeleri, sırası gelince, lüzumu nisbetinde programa ve derse girebilir. Fakat kitabîlik, asla. (1)

II. — Terbiye, Türk köylüsünün karşısında, kafasındakini amel haline getirebilecek rehberi eksiksiz hazırlıyan bir İŞ, ve yokluğun adını bile anmağa lüzum göstermiyecek derecelerde iman ve irade hamulesi kazandıran bir M Ü C A H E D E esası üzerine kurulmalıdır.

Yukarıda işaret edilen tedrisatın muvazisi olmak üzere verilecek bu terbiye, namzetleri, köy işçiliği, köy yapıcılığı, köy teşkilâtçılığı (2) gibi mevzularda tamamen ehil olarak yetiştirmek maksadını gütmek icap eder. Bu, müessesenin öğleden sonraki mesaisi, tamamen bahçede, lâburatuvarda, mektebin dahil ve haricindeki iş yerlerinde geçmekle temin edilir. Tatil esnasında, Türkiye'nin seçilmiş mıntakalarında kurulacak ve bütün tatil müddetince devam edecek olan kamplar da, namzetleri, köy ve toprak sevgisine dayanan tetkiklere atacağı için, terbiyevî faaliyetlerin içinde sayılmak icap eder.

Bu muallim mektebinin muhtelit olmasını da istiyebiliriz. Bu takdirde, rehberlerin faaliyet mıntakalarına evli gitmeleri müm-

(1) Ders programları üzerindeki bu düşünüşümüz, ortamektepten sonra devam edecek olan üç senelik meslekî tahsil devresi içindir.

(2) Köy işçiliği: Sütçülük, tavukçuluk, ekincilik, bağcılık, vs. Köy yapıcılığı: Duvarcılık, sıvacılık, suculuk, elektrikçilik, vs. Köy teşkilâtçılığı: Kooperatif, mahkeme, ihtiyar heyeti, vs.

kün olacak, ve, kızlarla erkeklerin ayrı ayrı öğrenecekleri iki ecnebî diline vâkıf ve köy kadınlığı karşısında da vazife alabilmiş unsurlar hazırlanmış bulunacaktır.

III. — Müessese, yetiştirdiklerinin faaliyeti ve muvaffakiyeti üzerinde müessir olabilecek bir vaziyete sahip bulunmak; ve bilhassa, bu rehber muallimlerin bütün faaliyetleri, kendilerinin tetkiklerine, maarif idaresi ile vilâyetin mütaleasına istinaden Vekâlet tarafından tanzim edilmiş bir programla tespit edilmiş olmak plânlı nizam iktizasındandır. Bu program, köylerin nüfus, sıhhat, arazi, istihsal işleri, uzaklık - yakınlık.. gibi vaziyetleri ile uygun mıntakalara ayrılmasından, derece ile mes'uliyete kadar bütün mevzuları ihtiva edeceği için, rehberlik işinin nâzımı ve mürakibi mahiyetinde olacaktır.

●

Tedris, terbiye ve faaliyet sahalarının ana hatlarını kısaca işaretle iktifa ettiğimiz böyle bir müesseseyi, bilhassa şunun için düşünüyoruz:

Devrimiz, terbiye tarihinde, çocuk asrı sayılır. Filhakika, talim ve terbiye işinde her şeyin çocuk için olmak davası, ileri ve asrî bir düşünüştür. Fakat, çocuk ne içindir? Bilhassa Harp sonunda gördüğümüz tezahürler, çocuğu ve gençliği ele almayı, ve onu, hedef yaptığı cemiyet nizamına göre yetiştirmeyi, ilk işlerden saymaktadır. İtalya ve Almanya'da olduğu gibi Garp memleketlerinde y e n i ismini alabilecek bütün hareketlerde, bunu böyle görüyoruz.

Biz, topraklarımızda yepyeni bir yapı kurmaktayız. Bu boğuşma, hakikaten devâsadır. Yapıcılık mecburiyetini, şimdiye kadar hiçbir millet ve nesil, Türk milletinin GAZİ nesli kadar duymamış ve kabullenmemiştir. Bu ölçüsüz üstünlük, talim ve terbiye işlerimizde mihverin çocuk değil, cemiyet olmasını zarurî yapıyor. Ferdi sadece içtimaîleştirmeyi değil, İ n k ı l â p l a ş t ı r m a'yı ancak terbiye saydığımızı, bunun için söylemiştik. (1)

Hele köy terbiyesi, asla bir çocuk terbiyesi değildir; 10 milyonu geçen bir millet, bir halk kalabalığımızın terbiyesidir. «Deee, o da sizin gibi yabanın biri idi..», «Bakalım, bize ne zaman, al, diyeceksiniz?.» Bu iki şamar, o kalabalığımızın acılarını ifade

(1) İnkılâp ve Terbiye. - Taşpınar, s: 3.

etmektedir. Bu acıların devasını ise, köy mektepçiliğimizde tabiî seyrühareketten ayrılmakla bulabileceğiz; ve realiteye bu ayrılış nispetinde yaklaşacağız. Türk köyünün bugünkü manzarası ile yaratacağımız manzara arasındaki mesafe, bize bu nisbeti sarahatle işaret etmektedir.

Bunun içindir ki, Çok radikal, fakat çok hesaplı adım atmak hususundaki kanaatimiz, kanımıza karışan gıda maddesi kadar bizimdir.

- Bu muallim mektebinin yetiştireceği rehber muallimlerin köyde ve köy mektebinde yapacaklarına dair düşündüklerimizi, başka bir yazıda vermek istiyoruz. -

Devlet elile ve Devlet bütçesile kârlı bir hale getirilen Sanayi müesseseleri yine devletin elinde kalmalı ve bunların kârı devlet varidatına eklenmelidir. Çünkü bu kârın yaradılışında her vatandaşın — hisse senedi şeklinde olmasa bile — hakikî bir sermaye hissesi vardır.

Teknik :

Millî Mahrukat meselesi.

III.

İspirto.

M. Şevki.

Eski devirlerde yalnız bir keyf vasıtası olarak tanılan ispirto ziraatin ve ziraat san'atlerinin inkişafı neticesinde gittikçe artan istihsali yüzünden, bugün bir motör mahruku olmak vasfını da kazanmıştır.

İspirtonun bir motör mahruku olarak kullanma kabiliyeti istihsalin artması dolayısile daha büyük harpten hayli evvel tetkik olunmaya başlanmıştı. 1903 de Almanyada ispirto ile işliyen lokomobiller yapıldı, fakat benzin motörünün terakkisi karşısında bu lokomobiller taammüm edemedi. 1905 de benzin motöründe benzin yerine ispirto kullanmak tecrübesi yapıldı, o zamanın motörü henüz bu derece ilerlememiş olduğundan bu da muvaffak olamadı, nihayet büyük harbin ortaya koyduğu ihtiyaç neticesinde Almanlar ispirtoyu benzin motörüne tatbik zaruretinde kaldılar ve müşküllerin hepsini bertaraf ederek büyük mikyasta kullandılar. Asıl araştırmalar ise büyük harpten sonra başlar.

Bugün muhtelif sebepler altında Almanya, Fransa, Macaristan, Çekoslovakya ve İtalya gibi belli başlı memleketler motör mahruklarına muayyen miktarda ispirto karıştırmayı bir kanunla kabul etmişlerdir.

Gerek büyük harp esnasında ve gerekse ondan sonraki tecrübeler göstermiştir ki ispirto hem yalnız başına ve hem de benzin, benzol gibi diğer mahruklar ile karışık olarak motörde kullanılabilir, bu hususta fennî mahzurlar yoktur, ancak bertaraf edilmesi veya diğer faidelerle karıştırılması lâzım gelen iktisadî mahzur vardır. Çünkü bizzat sanayii en müterakki memleketlerde bile ispirtonun maliyet fiati, benzinin satış fiatinden en az 2,5-3 defa daha yüksektir [*]. Halbuki kalori itibarile ispirto benzine nazaran yarı yarıyadır. [Benzinin 1000 kalori ispirtonun 5000 kalori] Bundan başka benzine göre yapılmış motörlerde yalnız ispirto kullanılırsa ufak bazı tadilât yapılmak lâzım gelmektedir ki bu da nihayet bir masraf meselesidir. Bu muhtelif iktisadî mahzurlar dolayısiledir ki muhtelif memleketler kendi iktisadî bünyelerine en uygun olanı araştırarak muhtelif tedbirler almışlardır. Bir ziraat memleketi olmakla beraber aynı zamanda müstakil bir iktisadî cüzütam olmak gayretini güden Türkiyemiz için ispirto meselesini tetkik ve bu hususdaki imkânlardan istifade etmek bir zaruret olmuştur.

●

[*] Bu fiat Fransada vasati olarak litre başına 20-25 kuruş arasındadır.

1930 senesi haziranına kadar Türkiye ispirto ithalâtı yapan bir memleketti.

1924 de	400.000	kilo
1925 »	1.500.000	»
1926 »	1.700.000	»
1927 »	1.600.000	»
1928 »	1.100.000	»
1929 »	700.000	»
1930 »	98.600	»

İthalât yapan Türkiye 1931 den itibaren ve 790 numaralı «Meşrubatı küuliye kanunu»na tevfikan ispirto ithalini men etmiştir. Bu kanunu müteakip dahilde ispirto istihsalinin birdenbire yükselmeye başladığını görüyoruz

1927/28 de	istihsalât	191.000	kilo	
28/29 »	»	338.000	»	
29/30 »	»	673.000	»	iken
30/31 »	»	841.000	»	
31/32 »	»	2.396.000	»	

Kiloya baliğ olmuştur. Yeni şeker fabrikalarının kurulması ve eski fabrikaların istihsallerini çoğaltmaları ve rasyonel çalışma zaruretinde bulunmaları dolayısile istihsal miktarı seneden seneye artacaktır veya arttırılması memleket iktisadiyatı bakımından zaruri olacaktır. Halbuki motör mahruku olarak kullanılmadığı takdirde bu artan miktar bir istihlâk yeri bulamıyacaktır. (İstihlâk azami miktarı 600 ton)

Burada görüyoruz ki memleketimizin sanayileşmesi dolayısile daha şimdiden bir ispirto istihsal fazlası karşısında bulunuyoruz. Ve bu istihsal fazlasının sarfı maksadile -diğer bir çok memleketlerde olduğu gibi- biz de ispirtoyu bir motör mahruku olarak kullanmak mecburiyetindeyiz.

●

İspirtonun motör mahruku olarak kullanılmasında diğer iktisadî faidelerle karşılanması lâzım gelen iktisadî mahzurlar bulunduğunu ve her şeyden evvel bu mahzurun fiat yüksekliğinden ibaret olduğunu söylemiştik. O halde bizim fikrimizce sırf motör mahruku olarak ispirto istihsal etmek ve bunun için sanayi kurmak hiç bir vakit iktisadî olamaz. Hattâ zirai mahsulâtımızdan bir kısmını bu suretle istihlâk ederek çiftçiye faideli olmak düşüncesi de bu kaydın haricinde kalamaz. Çünkü bu suretle ihtiyar edilecek külfet, bu mahsulün meselâ primler vasıtasile ihracını temin için ihtiyar edilecek külfetten mutlaka bir kaç defa daha büyüktür. O halde diğer bir çok memleketlerde olduğu gibi bizde de prensip: İspirtoyu tâli bir mahsul olarak istihsal etmek ve bu surtle istihsal olunan ispirtoyu motör mahruku olarak kullanmaktır.

Meselâ bu hususta en büyük rolü oynıyacak olan şeker sanayiini ele alalım: 1931 senesinde Uşak şeker fabrikası 55.000 ton pancar işliyerek 8.600 ton şeker, 2.500 ton melâs ve 932.000 kilo 95 derecelik alkol istihsal etmiştir. Bu istihsalin tam randmanlı olduğu iddia olunamaz. Fabrika istihsal keyfiyetini günden güne rasyonelleştirerek bu miktarı arttırabilir. Asgarî

bir hesapla bunu 95 derecelik alkol yerine otomobil motörlerinde kullanılmaya elverişli olan 98 derecelik alkola çıkardığını kabul edelim. Şeker fiatinin biraz ucuzlatılmasından sonra Türkiyenin şeker ihtiyacı 86.000 ton kabul edilir ve bunun yeni açılan fabrikalar ile, istihsalini çoğaltacak eski fabrikalar tarafından temin olunabileceğini düşünürsek Uşak fabrikasının hâlen istihsal randmanı baki kalsa dahi bir senede yalnız şeker fabrikalarının Türkiyede istihsal edecekleri alkol miktarı 9.300.000 kiloya baliğ olur. Bu miktar bizim 1931 senesindeki benzin ithalâtımız olan 24.600.000 kilonun takriben % 38 ni, azamî benzin ithal ettiğimiz 929 senesindeki 31.700.000 kilonun ise takriben % 30 nu teşkil eder.

Şeker istihsalile müşterek olan bu ispirtonun istihsali öyle bir zarurettir ki, bundan sarfınazar etmek demek milli servetten bir parçasını heder etmek demektir. Diğer taraftan şeker fabrikaları bu ikinci derecede istihsalât ile kendi esas istihsallerini ucuza mal edecekleri için bu ispirtoya mahal sarf bulmak demek ayni zamanda ziraat ve sanayiden bir kısmını ve ucuz şeker satmak itibarile sıhhat umumiyeyi de korumak demektir. Görülüyor ki burada maksat hattâ yalnız milli mahruk tedarik etmek için ispirto istihsali değildir, fakat İspirtonun millî mahruk olarak kullanılması suretile millî iktisat için bir faide temin etmektir. İşte burada maliyet fiatının benzin nisbetile yüksek oluşundan tevellüt eden iktisadî mahzur tamamen karşılanmış ve ortadan kalkmış oluyor. İşte bizim mahruk bakımından düşündüğümüz istihsal tarzı ancak ispirtonun böyle tâli mahsul olarak ve bir iktisadî faide temin etmek suretile istihsal olunmasından daha ne gibi şekillerde bu istihsalin olabileceğini tetkik etmeden evvel, bizim mahruk olarak ne kadar ispirtoya ihtiyacımız olabileceğini araştıralım:

Muhtelif senelerdeki benzin ithalâtımız şöyledir:

1926	da	16.154 Ton
1927	»	18.051 »
1928	»	25.496 »
1929	»	31.760 »
1930	»	30.793 »
1931	»	24.662 »

Tekmil bu benzin yerine ispirto ikamesi ne fennen ne de iktisaden iyi netice vermektedir.

Alelâde otomobil motöründe yalnız saf alkol kullanılırsa istihlâk benzine nazaran siklet itibarile % 47 kadabr fazladır. Yani ayni motörün bir beygir saatlik iş verebilmek için 225 gram benzin yaktığı halde 370 gram ispirto yakması icap etmektedir.

Yalnız ispirto ile işliyen motörler yapıldığı vakit aradaki bu fark ispirto lehine kısmen tebeddül etmiş, fakat bu motörlerde zarurî olan yüksek tazyik dolayısile makine aksamının büyümesi, motörün ağırlaşması lâzım gelmiş motörde ilk hareket müşkülleşmiş bu da yine randmanın düşmesine sebep olmuştur. Bu sebepten yalnız ispirto ile çalışan motörlere ancak harp esnasında Almanyada tesadüf ediyoruz. Onun haricinde hemen her memleket % 5 den % 35-40 a kadar tebeddül etmek üzere benzin ve benzole

muhtelif nisbetlerde ispirto karıştırma yolunu tutmuştur. Bizde de bu oldan ayrılmaya fennen bir sebep yoktur.

Maamafih ispirtonun motörlerde kullanılması nasıl bir iktisadî zaruret ise onun iktisadi kaidelere uygun olarak istihsal ve istimali de okadar mecburidir. Çünkü yukarıdanberi müteaddit defalar işaret ettiğimiz üzere ispirto ancak temin edeceği iktisadî menfaatler dolayısile malıruk sıfatına giren pahalıca bir matadır. O halde bugün mevcut olan veya her hangi bir zirai veya iktisadi faaliyet neticesinde (meselâ şeker sanayiinin inkişafı, hayvan yetiştirme) imali mümkün bulunan miktardan fazlasını ayrıca bir de sınai karakterdeki fabrikalarla istihsal edip motörde kullanmak millî iktisat için bir kâr değil, belki zarar olur. O halde bizde ancak memlekette vücude getirebileceğimiz istihsal fazlasına göre ve tedricen artan bir karıştırma nisbetinde taraftar olabiliriz.

Bu noktayı tavzih etmek gerektir:

İspirto istihsal olunan memleketlerdeki fabrikaların işleme tarzlarına ve maksatlarına göre iki kısma ayrıldığını görüyoruz:

1 — Zirai karakterde olanlar:

2 — Sınai karakterde olanlar.

Birincilerden maksat her hangi bir ziraat veya ziraat sıfatile alâkadar olarak ispirto istihsal eden fabrikalardır. Başlıca şeker sanayii ve hayvan yemi tedariki maksadile çalışan ispirto fabrikaları bu sınıfa dahildir.

Vâsi mikyasta patates ziraati yapan ve ayni zamanda hayvan besliyen bir çiftlik tasavvur edelim. Hayvanlarına yem tedariki maksadile bu patatesin bir kısmından ve bilhassa piyasaya sevk olunamıyacak kadar fena olanlarından ispirto istihsal etmesi faide temin eden bir iştir. Evvelâ ispirto istihsal olunduktan sonra kalan küsbe patatesin evvelki halinden daha fazla yemlik olarak kullanmaya müsaittir. Hayvanlar tarafından hazmı daha kolaydır. Diğer taraftan millî istihsalden bir kısmı bu suretle kıymetlendirilmiş olur. Yalnız Almanyada bu suretle istihsal yapan çiftlik ispirtohanelerinin miktarı 50,000 den fazla hesap olunuyor. Yalnız bu çeşit ufak ispirto fabrikalarının büyük mahzuru, maliyet fiatını biraz yükseltmesidir. Fakat ziraatçinin iktisadî kudretini de ayni amanda yükselttiği için bir çok memleketler bu mahzura katlanmağı kârlı görmüşlerdir.

Halbuki buna mukabil sınai karakterde olan fabrikalar böyle zirai bir maksatla alâkadar olmıyarak münhasıran ispirto istihracı için çalışırlar. Bunların istihsalâtı maliyet fiatlarını koruyacak tarzda olursa söylenecek hiç bir şey yoktur. Meselâ alkollü içki yapan, kolonya ve saire istihsal eden fabrikalar bu cinstendir ki bizzat bizim memleketimizde de kendi iktisadî faaliyetlerini temin edebilmektedirler.

Fakat yalnız motörlerde istihlâk edilmek üzere ispirto istihsaline gelince; o zaman iş değişir. Çünkü bu çeşit fabrikaların kendi istihsallerini elverişli satarak iktisadî faaliyetlerini temin etmeleri mümkün değildir. Mutlak surette devletçe himayeleri, yardım görmeleri şarttır. Bu ise yalnız ziraatçiye yapılacak yardımdan çok daha fazla ve ayni zamanda lüzumsuz bir tesis ve istihsali himaye etmek demektir ki hemen hiç bir yerde tecviz olun-

mamaktadır. Maksadımızı kendi memleketimizde açık bir misalle izah edelim:

Meselâ Adapazarı mıntakasında yalnız patates fiatının çok düşük olmasından dolayı ve fakat diğer hiç bir zirai veya sınai teşebbüs ile alâkası olmadan şehirde bir ispirto fabrikası kurulduğunu kabul edelim. Bu mıntakada patatesin en ucuz olarak altmış paraya alındığını ve fazla talep karşısında dahi bu fiatın yükseldiğini farzedelim. Bir litre ispirtonun maliyet fiatı takriben şöyle olur:

9 kilo patates	13.5 kuruş
1,6 » arpa	
2 » kömür	5 »
Faiz ve amortisman	3 »
Maaş ve ücret	2 »
Fabrikada kullanılan diğer maddeler	2 »
Tamirat ve sigorta bedeli	1 »
Yekûn	33.5

İspirtonun izafi sikleti 0.80 olduğundan kilosu en az bir hesapla 40 kuruş ediyor demektir. İmalât nekadar çoğalırsa çoğalsın maliyet fiatının bundan aşağı düşürülmesi mümkün değildir. Buna en az % 10 da müstahsil kârı ilâve edersek 44 kuruş eder. Şimdi bu fiatle benzinin İstanbul limanındaki teslim fiatı arasında en az on bir misli bir fiat farkı vardır. [*] Bunu devlet ya benzine fazla gümrük vası ve saire gibi bilvasıta yardımlar ve fedakârlıklar ile yahut doğrudan doğruya yüksek fiatla mubayaa suretile kapayacaktır. Böyle bir fabrikanın senelik istihsali 300.000 kilo olursa o halde yalnız devletin ihtiyar edeceği fedakârlık 120.000 liradır. Halbuki bu fabrikanın işlediği patates takriben 3,4 milyon kilo ve köylüye verdiği para ceman 51.000 lira ve benzin ithalâtı dolayısile harice gitmemesini temin edeceği para ise ancak 12.000 liradır ki her ikisinin mecmuu 63.000 lira ederek milli iktisadi kâr mecmuu devletçe ihtiyar edilen masrafın takriben nısfına tekabül eder. Yani meselâ devlet bu masrafı ihtiyar edeceğine köylünün elindeki malı fabrikanın aldığı fiata alıp da bilâbedel fakir insanların iaşesine tahsis etmiş olsa fabrikanın ziraatçiye yapacağı istifadeyi temin ettiği halde kendisi daha az para sarfetmiş olacaktır.

Bu hesap meydanda dururken tasdik olunur ki sırf ispirto istihsal edip motörlerde istihlâk eylemek maksadile ve zirai hiç bir gaye gütmeden açılacak fabrikalar iktisadi hiç bir faideyi haiz değildirler ve bilhassa benzin gibi hem yüksek kaloriye malik ve hem de çok ucuz bir mata ile rekabet kabiliyeti imkânından da mahrumdurlar. O halde bizim memleketimiz için ispirto istihsalinde yegâne şart bu istihsalin zirai maksatlarla birleştirilmesidir.

●

Memleketimizde büyük ziraat hemen de yok gibidir. Küçük ve kısmen de orta ziraat vardır. Bunların hayvan yemi tedariki maksadile ispirto istih-

[*] İstanbul limanında bir kilo benzinin fiatı 3,5-4 kuruş arasındadır.

saline rağbet etmeleri çok meşkûktür. Veya pek azdır. Böyleleri daimî surette teşvik ve himaye olunmakla beraber istihsal miktarı daimî surette mahdut kalacaktır. Diğer taraftan yalnız hayvan yemi nazarı itibare alınarak açılacak ispirto fabrikaları da bence şimdilik revaç bulamıyacaktır. Memleketimizde geniş mikyasta ve mütekâsif bir surette hayvancılık mevcut olmadığından ve küsbelerin sulu ve hacimli mevaddan bulunmasından köy kesafeti az olan memleketimizde hemen fabrika yanındaki bir iki köyden öteye nakil iktisadî düşemiyeceğinden istifade mahdut olacaktır. Şeker fabrikalarımızın bu hususiaki tecrübeleri bu kanaati teyit etmektedir. Bundan dolayı fikrimizce bizim için en mühim ispirto istihsal menbaı hâlen inkişaf halinde bulunan şeker sanayiimizdir. Yukarıda bilhesap bu sanayiin 9 milon küsur kilo istihsal yapabileceğini göstermiştik. Diğer taraftan motör mahrukunun % 100 ispirto olmasının fennî ve iktisadî mahzurlarını da tetkik ettik. Muhtelif fennî tecrübeler motör randemanının % 20-30 ispirto karıştırmasında en iyi bir şekil aldığını gösteriyor.

İstihsalini gaye ittihaz edeceğimiz 9 küsur milyon kilo ise bizim benzin istihlâkimizin % 30 undan yukarıdır. O halde ayrıca ispirto istihsalinden ise bu suretle ve şeker sanayiile müşterek olarak bir ispirto istihsal siyaseti takip etmekliğimizin en muvafık olacağı kanaatini taşımaktayız.

Çünkü bir defa istihsal edilmiş bir mahsul olmak itibarile şeker fabrikalarının ispirtosuna istihlâk yeri bulmaya saniyen bu sanayiin daha rasyonel şekilde işlemesi için ona kendi mahsulâtından azami derecede istifade çarelerini bulmaya mecburuz.

İyi bir istihsal siyasetile tevhit edilecek bir şeker - ispirto istihsali hem birbirlerini korur ve hem de fennin, millî müdafaanın, millî iktisadın emrettiği nisbette millî mahruk elde etmiş oluruz.

Bazı memleketlerde hoş görülen kârda ferdiyetçilik ve zararda devletçilik yolu bizim inkılâbımızın millî umdelerinden olan halkçılık, Devletçilik ve Milliyetçilik umdelerinin her üçü ile de taaruz halindedir. Bunun içindirki biz, devletin yapacağı bütün kâr ve zararlarile devlete ve devletin yapmayacağı işleri de yine bütün kâr ve zararları kendisine ait olmak üzere ferde bırakmayı Türk iktisadî milliyetçiliğinin orijinal bir prensipi sayarız.

Dede Korkut hikâyeleri Üzerine bir iki söz.

İbrahim Necmi.

«Kadro» da «Dil köşsi» ni, eski ve değerli Dil ve Edebiyat varlığımızdan örnekler vermek yoliyle açarken, en büyük düşüncemiz, okuyanları kuru kelimecilikten ayırarak, dil varlığını ve mana ve duyğu bakımından görmeğe de alıştırmaktı. «Dede korkut hikâyeleri», eski ve halkçi bir hikâye sisteminin en canlı örneklerinden olduğu için, ilk önce bunlar üzerinde durmuştuk. Sevinerek görüyoruz ki bu dileğimiz yerine gelmektedir. Şuradan, buradan aldığımız mektuplar, dilimizi, tek tek kelimeler üzedinde değil, söyleyiş ve anlatışında özleştirmek isteğinin anlaşıldığını gösteriyor. Yazı dilimizde kullanılagelen arapça, farisçe sözlerin yerine birer Türkçe söz arayıp bulmak, değersiz bir iş değildir. Bununla beraber, eğer o Türkçe sözler canlı dilden doğmuş değilse bunun yapacağı iyliğin sınırı dardır. Çünki kelime denen şey, herhangi bir düşünceyi anlatmak için bir halk arasında ortaklaşa benimsenilen bir ses varlığından başka değildir. O sözü kullananlar, onun hangi kaynaktan geldiğini düşünmezler bile...

Dil inkılâbının asıl üzerine yürüdüğü ve varmak istediği dilek, yazı dilini herkesin kolayca okuyup anlayabileceği bir kılığa koymaktır. Dil üzerindeki çalışmalar, öyle rasgele bir hevese, bir keyfe göre yapılmıyor. Bunun geniş ve yaygın bir ereği (1) vardır. O da Türk dilini gerçekten bir millet dili yapmak, milleti kolayca okutup yazdıracak, bilgiyi ve şiiri ona sezdirecek bir hale getirmektir. Bu da, bilirlerin ve duyarların yazılarını halkın öz diliyle yazmaları yoliyle elde edilebilir.

İşte bunun içindir ki tek tek kelimelerden daha çok, sözün bütünlük (2) akışını Türkçeleştirmek ve halklaştırmak gerektir. Dede korkut hikâyeleri, halk içinde doğmuş, yaşamış, halkın içine işlemiş duyğuları anlatan örneklerden olduğu için, «Kadro» nun «Dil köşesi» nde, ilk önce onları ileriye sördük. Bu ileriye sürüşümüzde haklı olduğumuz gelen mektuplarda gösterilen sıkı alâkadan anlaşılmaktadır.

Burada o mektuplardan bir ikisini anmak ve cevaplarını vermek istiyoruz:

(1) Erek, ermekten varılacak son, yani gaye yerinde kullanıldı.

(2) Bütünlük, umumî yerinde kullanıldı.

Kanturalı hikâyesi için bir mektup.

Kütahyada Alayunt köyünden Nuri Bey imzasile şu mektubu aldık:

«Kadro'nun 19 uncu sayısında çok derin bir araştırma mahsulü olan «Kanturalı» yazınızı alâka ve dikkat ile okudum.

«9 ve 10 uncu haşişeyelerde şüpheye düşüldüğü anlaşılan sözlerin; hikâyenin gelişinden ve tarifinizden şöylece düzeltilmesi daha uygun olur sanırım: «Nigâh» bakış olduğuna, köylülerin (tanıyayım) yerine (tanıyem) demesine göre (Bakışından tanıyem) olması daha kuvvetlidir.

«Şimdiki Yörüklerin, kadın ve kızlarının bile yüzü açık gezmesi, Kanlı Kocanın

— Oğul kız görmek senden...

Cevabını bir kat daha sağlamlaştırır.

«Üzerine düşem» sözü de aynı manada bugün de kullanılıyor. Bu, kızın değil, kızı almak işinin üzerine düşülmüş olması, - anlayamadığım - «karnı yırtıla» sözünün de kızı kaçırıp bozmakla münasebeti olmayıp «taş çatlasa gene alırız» yerine kullanılmış olması muhtemeldir.

«Saygısızlığımdan dolayı suçumun bağışlanmasını diler, sonsuz saygı ve selâmlarımı sunarım efendim.

Nigâhından - Nagihandan.

Nuri Beyin mektubunu büyük bir sevinçle karşıladık. Saygısızlık olmak şöyle dursun, bir yazıcının yazısına böyle sıcak ve yakın bir sevgi duymaktan daha büyük bir saygı düşünemeyiz. Halk için yazan bir yazıcının alacağı en büyük karşılık, halkın sevgisidir. Bunun için Nuri Beye borçlu olduğumuz teşekkürü en önce söylemek isteriz.

Bu yürek borcunu ödedikten sonra gelelim ileri sürülen anlatışlara:

«Nigâh» sözü, farsça bakış demektir. Ancak hikâyede geçen «Nigâhından» sözünü «bakışından» diye anlamağa yol yoktur. Bir kere bu söz, yalnız bir yerde, bir hikâyede geçmiyor. Dede Korkut hikâyelerinin hemen hemen hepsinde bir kaçar kere geçer. Her kullanışı da bunun «birdenbire» demeğe getirildiğini gösterir. İşte bunun içindir ki bu sözü «nigâh» tan değil, «nagihan» dan yozma [3] olarak anlıyoruz. «Nagihan» ve «Nagihani» sözleri farsça ile alâkalanmış Türk edebiyatında çok geçer. Fars dilinin inceliğile uğraşmıyan halk şairi bunu «Nagihandan» diye türkçeleştirir. Kullanıla kullanıla sadalılar da yıpranarak «Nigâhından» olur.

Dede korkut hikâyelerinin geçtiği Türk topluluğu içinde kadının yüzü açık olduğu, hattâ din ayrılığı bile az düşünüldüğü bir çok yerde anlaşılır. Yal-

[3] Yozmak, cinsini değiştirmek, bozulmak, dégénéré olmak demektir. İzmir taraflarında yavrusu anasının, babasının evsafça dununda kalan koyuna, keçiye «yozdu» derler. Buradan alarak, bir iki sene evvelki Serbest fırka macerasında Halk fırkasından ayrılanlara «o, bizim fırkadan yozdu» dediklerini İktisat Vekili Celâl Beyefendiden duymuştum.

nız savaş zamanlarında «sası dinli kâfir» diye Gürcü hükümdarları, yahut Trabzon imparatoru anılır. Fakat savaş yoksa, böyle bir söz de yoktur. Hattâ Trabzon imparatoru selâm verince Kanturalı'da aleyk alır. Onun kızile evlenir de hiç din ayrılığından söz bile açılmaz.
Ancak, bunların «birdenbire» yerinde kullanılan «nigâhından» sözü ile bir alışverişi yoktur.

Üzerine düşem, Karnı yırtıla.

Bu söz üzerinde de yürütülen anlatış, pek yerinde değildir. Yalnız bu sözlere değil, sözün bütün gelişine bakmak gerektir. Kanturalı, öyle cicibici bir Türkmen kızı almak istemiyor. Öyle bir karı istiyor ki kendisi ata binmeden, silâha davranmadan karısı atlanmış silâhlanmış olsun. Babası bile ona:
— Oğul, sen karı istemezmişsin, bir pehlivan istermişsin!
diyor. İşte burasını anlatırken, hikâyenin batırı [4] olan Kanturalı:
— Nemelâzım, diyor, öyle bir cicibici kız alayım ki üzerine düşsem karnı yırtılsın!
Sanırım ki burada düşünce, çok açıktır. Kanturalı, yılmaz, döğüşken, yağıbasar [5] bir kız istiyor. Kendisi üstüne düşse karnı yırtılacak bir cılız, evtavuğu kız istemiyor.
İşte bu sözlerle anlatmak istediği de budur.
Nuri Beyin dediği gibi, «taş çatlasa gene alırız» demek olsa, bir kere «karnı yırtıla» sözü manasız kalır; sonra da alınacak kız belli olmak lâzım gelir. Halbuki henüz kız aranmaktadır.
Bu izahlara vesile verdiği için saygı değer Nuri Beye bir daha teşekkür ederiz.

●

Dumrul mu, Domrul mu?

Bir başka mektupta da Deli Dumrul hikâyesinin batırı [4] olan Türk kabadayısının adı üzerine bir düşünce sürülüyor. Bunun Dumrul değil, Domrul olduğu söyleniyor.
Arap harflerile yazılı türkçe kitaplarda «vav» la yazılan sözlerin okunuşlarında her zaman bir işkil [6] kalır. Arap yazısında o, u, ö, ü sadalıları ile v sadasızı hep bir tek harfle yazıldığından ileri gelen bu işkil, bu adda da kendini gösteriyor.
Yalnız tanzimattan sonra, Encümeni Daniş zamanında vav lar üzerine bi-

[4] Batır, başka bir söylenişle batur, kahraman demektir. Bunun farsça Bahadırdan alındığını sananlar, o fars sözünün de eski türkçe Bahatur ve daha eskisi Boğaturdan alınma olduğunu bilmiyenlerdir.
[5] Yağı düşman demektir. Yağıbasan düşmanları mağlûp eder manasına isim ve sıfat olarak kullanılabilir bir sözdür. Yağıbasan ve Yağıbastı da o manadadır. Tarihte bu isimleri taşır Türk kahramanları bile vardır.
[6] İşkil zan, şüphe demektir. İşkilli Memo adile bir komedi bile yazılmıştır. Ata sözlerinde de bu kelimenin yeri vardır.

rer işaret konması kararlaşmıştı. Bu işaretler Cevdet tarihinde vardır. Fakat ne onlar, ne de Ebuzziya Tevfik ve Şemsettin Sami Beylerin ileriye sürdükleri işaretler de yazılmamıştır.

Biz Dumrul diye okuduk. Domrul da olabilir. Zaten o sesi öz türkçe sözlerin yalnız ilk hecesinde bulunur bir sestir ve bu da şarktan garbe doğru u laşır. Nasıl ki ö sesi de öyledir. O da yalnız ilk hecelerde bulunur ve ü leşmeğe kabiliyetlidir.

Dede Korkut hikâyelerinin geçtiği yer Ön Asyanın doğu tarafı ise de Türklerin ana yurduna göre garp Türkiyesi içindeki bir yerdir. Onun için Dumrul olacağı sanındayız [7]. Domrul olduğu, yalnız sözün kaynağı ve kökü ortaya konursa anlaşılmış olur.

●

Kanturalı hikâyesinin alt tarafını, yazılarımızın çokluğu yüzünden gelecek sayımıza bırakmağa mecbur olduk. Okurlarımızdan bağışlık dileriz.

Türk Üniversitesinden bizim ilk beklediğimiz şey, inkılap hassasiyetidir. Çünkü inkılapçı şuur, ancak içten gelen, yani asîl olan böyle bir hassasiyet üstünde yükselir.

●

Ziraat mahsullerimizin kıymeti bir kaç sene içinde vasatî %70 düşmüştür ve bu kıymet düşgünlüğünde dünya buhranının hissesi bu nisbetin ancak yarısı kadardır! Türk ziraat mahsullerini kıymetlendirelim ve bu kıymet hisselerini köy müstahsiline bırakalım.

---

[7] San sözü arapça sanılan zan sözünün öz köküdür.

Kronik:

Şehirlerimizin güzelliğini zevksiz ev sahiplerinin tecavüzünden kurtarmalıyız!

İstanbul'un son senelerdeki hummalı, âdetâ anormal inşaat temposundan doğan eserlere bakınca, sarfolunan bunca para ve emeklerin sanki bu güzelim şehri kasten çirkinleştirmek için kullanıldığı zannolunabilir

Bunun böyle olması, bir yandan İstanbul şehri için hâlâ bir plânın, yani nazım bir fikrin yokluğundan, diğer yandan da bizzat inşa olunan binaların hemen umumiyet üzere ehil olmayan kalfa ve ustalara yaptırılmasından ileri gelmektedir.

Her yeni yapılan bina, onu yaptıranın «hususî teşebbüsü» telâkki olunmuş ve şehir camiası içindeki rolü hiç hesaba katılmamıştır.

Halbuki bir şehir onu terkip eden binaların, yolların, meydanların, parkların manalı ve maksatlı bir ahengi demektir.

Plânı olmayan bir şehirde, bir de üstelik belediyenin binalarla alâkası yalnız arsanın hududunu tespite inhisar ederse ve her bina yaptırtan, kendisini bu arsa içinde istediği gibi atını oynatmağa salahiyettar görürse, elde edilecek neticenin bundan daha iyi olmasını beklemek haksızlık olur.

Cihangir, Firuzağa, Taksim, Maçka havalisindeki o canım arsaların işte böyle «ferdiyetçi» bir şehircilik telâkkisinin hakimiyeti altında bir «çirkinlik müzesi» haline girmesi mukadderdi. Ve kader, yerini buldu!

●

Ankara'yı ele alırsak, filhakika orada umumi bir şehir plânı vardır. Fakat ferdiyetçi şehir telâkkisinin az çok orada da yaşadığını görürüz. Ankara'da da yapılan her evin talihi, sahibinin zevkine terkolunmuştur.

Güzel ve zeki bir binanın yanında çirkin ve şapşal bir bina da pek âlâ kurulabilir. Çünkü plân ancak şehrin umumî istikametlerini tespit etmiştir.

Binaların hususiyeti muhterem tutulmuştur.

Bu itibarladır ki, plâna rağmen, Ankara'da da çirkin binalar çoğalmaktadır.

Ankara ve İstanbul gibi iki mühim şehrimizde binayı hususî bir teşebbüs telâkki edişin verdiği zararlı neticeler, hiç şüphesiz ki, diğer şehirlerimizde daha geniş eb'at almaktadır.

Görüyoruz ki, Türk şehirciliğini bu yanlış telâkkinin hakimiyetinden kurtarmak artık bir zaruret hükmünü almış bulunuyor.

Binanın içi hususîdir, mahremdir. Fakat binanın dışı şehre aittir.

Çirkin bir bina yalnız sahibinin zevksizliğini ilânla kalmaz, aynı zamanda şehrin de güzelliğini lekeler:

Şehirlerimizin güzelliğini zevksiz ev sahiplerinin tecavüzünden kurtarmalıyız.

Bunun için;

1. — Büyük belediyelerimiz, diplomalı mimarlardan mürekkep bir «plân heyeti» kurmalıdırlar.

2. — Plânı, diplomalı bir mimar tarafından yapılmayan hiç bir binanın inşasına müsaade edilmemelidir.

3. — Her plân, plân hey'etinin tasdikinden geçtikten sonra tatbik olunmalıdır.

V. N.

Vatandaş!

Cumhuriyetin önümüzdeki onuncu yıl dönümü, Türk milletinin on yıllık fikir, iş ve ideal mücadelesinin hesap günü olacaktır. O güne ak alınla hazırlanalım!

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Sayı: 21
1933
İKİNCİ SENE

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

Kooperatif

İşte
okunacak inkılâpçı bir fikir mecmuası
Her Kadro okuyucusu Kooperatif'i de okumalıdır

●

Yakup Kadri'nin en son romanı :

Yaban'ı

okuyunuz

●

Şevket Süreyya'nın

Inkılâp ve Kadro'sunu

Okumıyan okuyucumuz kaldı mı ?

●

Şevket Süreyya'nın en son eseri :

Iktısat mücadelesinde köy muallimi.

Bu eser iki kitaptır :

1 — Ziraat mahsullerimizi kıymetlendirme.

2 — Köy kooperatifçiliği.

Bu kitapları Maarif Vekâleti 10.000 er nüsha bastırmıştır.

Kadr'onun dağıtım yerleri :

Ankara'da : Akba, kitap evi.
İstanbul'da : Ahmet Halit, kitap evi.

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Tevzi merkezi:

Muallim Ahmet Halit kitaphanesi.
İstanbul - Ankara caddesi 83.

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

21

EYLÜL
1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi**
Dr. Vedat Nedim	**Devletçilik karşısında zümre menfaati ve münevver mukavemeti.**
İsmail Husrev	**Türk köylüsü bir toprak Reformu bekliyor.**
Yakup Kadri	**Sécil Sorel, Marléne Dietrich ve Poul Verlain'nin büstü.**
Burhan Asaf	**Hürriyet mefhumu etrafında.**
M. Şevki	**Millî mahrukat meselesi IV Kömür ve Linyit**
İbrahim Necmi	**Dede Korkut hikâyeleri üzerine bir iki söz.**
Ahmet Hamdi	**Buhranlar ve inkılâplar telâkkisi.**

KADRO.

Kervana karışan adam:

Kervana karışan adam bir tiptir ki, onun ruhunda şahsiyetsizlik imansızlık ve menfaat kaygusu, üç ayrılmaz yoldaş gibi birbirlerile kaynaşmışlardır. Fakat bu halitalaşmış ruh sefaleti zâhirde, yani kervana karışan adamın dilinde ve edasında bilâkis imanın, veya vatan yolunda delidivane oluşun gürültülü bir tecellisi şeklinde görünebilir.

Bu galat tecellinin binbir misalini ufak bir görüş dikkatile hepimiz, hergün tesbit edebiliriz.

Meselâ bir İstanbul gazetesinin sahifesinde:

— Millî vezin devri artık geçti. Aruza geçmek zamanı çoktan gelmiştir!

diye tuhaflıklar yapan ihtiyar, sadece, bir kervana karışan adamdır. Çünkü o:

— Benim bütün milli terakkilere uyarlığım hatır içindir!

gibi tehlikeli bir söz söylememek için kötü bir şarklılık hasretini sadece:

— Türk şirinin veznindeki millî değişiklik manasızdır ve geçicidir! Artık Arap veznine dönmeliyiz!

gibi zâhiren zararsız bir telâkki maskesi altında ortaya dökü vermiştir..

●

Fakat bu adamın kaypaklığı ve kervana karışması basittir ve tehlikesizdir. Çünkü o açık bir kaypaktır, markalı ve vesikalı bir kervana karışandır. Fakat fikirlerine, hamlelerine inanmadığı insanların kervanına karışıp onlara inanır görünenlerin asıl koyusu ve kötüsü kapalı, yani maskeli olanlarıdır.

Bu tip bir kaypak, millet ve memleket meselelerinde daha hesaplı ve daha kapalı yürür. Meselâ:

Milliyetçilik, cumhuriyetçilik, inkılâpçılık, lâiklik, devletçilik ve halkçılık millî rejimimizin altı esası ve ayrılmaz umdesidir değil mi? Gizli, kapaklı kervana karışan adam, yani idrak kabili-

yeti karıştığı kafilenin inkılâpçı heyecanını kavrıyamadığı hal - de onu kavramış ve ona inanmış gibi görünen şahsiyetsiz adam, zâhiren bu umdelerin hepsinin şeyda âşığıdır. Ateşli ve sadık müdafiidir. Fakat onun bu aşkı ve bu harareti açık ve vesikalı kaypağın hiç maskelemeden ortaya koyduğu imansızlığını, bunun zâhirî bir inkılâp hassasiyeti altında ve fakat ayni şahsiyetsizlikle ortaya atması için mâni değildir.

Meselâ bu şekilde bir kervana karışana göre:

— Devletçiliğimiz bir millî prensibimizdir. Ama, geçici bir millî prensibimizdir. Fakat iş buraya gelince tabiî imansızın, şahsiyetsizin rolünü daha ilerilere götürmemesi için de hiçbir mania kalmaz. Çünkü bugün devletçilik maalesef, millî rejimimizi kül halinde inkâr edemiyenlerin kinlerini ve tehevvürlerini serbestçe ortaya dökebilmeleri için bir perde haline getirilmiştir. Binaenaleyh inanmadığı işlere ve inanmadığı insanların kervanına karışan adamın devletçilik perdesi önündeki boks tecrübelerinin arkasından bittabi çok geçmeden derhal şu kerametler belirecektir:

— Lâiklik bir millî prensibimizdir ama, geçici bir millî prensibimizdir!

— Milliyetçilik bir millî prensibimzdir ama, geçici bir millî prensibimizdir!

— Cumhuriyetçilik bir millî prensibimizdir ama, geçici bir millî prensibimizdir!

Ve saire..... ve saire...

●

Fakat biz burada yalnız şunu işaret edelim ki:

Kaypaklık ve imansızlık tarih içinde her inkılâbın ve her ileri hareketin daima karşılaştığı ve daima mücadele ettiği tabiî bir irtica hâdisesidir. Fakat bu irticaın her ileri hamlede kendini göstermesi, nekadar mukadderse, her kendini gösterişte de o kadar insafsızca tasfiye olunması gene ayni suretle tarihin tabiî ve kat'î bir zarureti ve kanuniyeti olagelmiştir.

Beynelmilel Fikir haraketleri arasında Türk Nasyonalizmi. (1)

III.

Türk Nasyonalizmi (Devam ve son)

Şevket Süreyya.

Her fikir sistemi bir başka tarihî şeraitin mahsulüdür:

Her fikir sistemi bir tarihi «mahsul» dür. Fikir, bir taraftan, mahsulü olduğu cemiyetin şartları içinde doğar, şekilleşir, diğer taraftan da bizzat kendini doğuran cemiyetin seyrine ve şartlarına tesir ederek ebedi istihalesinde devam eder durur.

Binaenaleyh fikir, cemiyetin bir çocuğu, fakat asi bir çocuğudur. Çünkü o yalnız, kendini doğuran cemiyetin ve şartların mutlî bir tâbii kalacak yerde, bizzat o cemiyeti ve şartları değiştirmeğe çalışır. Bu itibarla «fikir» le «cemiyet» arasında hiç durmadan yürüyen bir «tesir» ve «mukabil tesir» münasebeti vardır. Bu münasebette cemiyet, «fikir» i doğurur, fakat fikir de, bilmukabele o cemiyette bir takım terakkilerin ve «oluş» ların muharriki olur. Binaenaleyh cemiyet içinde fikir sistemlerinin mahiyetini araştırırken, bu sistemlerde onları doğuran cemiyet şartlarının hususiyetlerini sezmeğe çalışmak zarureti vardır.

Çünkü her çocukta kendi ailesinin, her mahsulde kendi toprağının nasıl içten ve derinden gelen bir tesiri ve kokusu bulunursa, her fikirde de kendini doğuran cemiyetin ve tarihî şartların öylece mayası ve damgası vardır.

Bu sebeplerdir ki meselâ muasır fikir hareketleri arasında faşizm bir ayrı cemiyetin ve ayrı tarihî şartların mahsulüdür. İhtilâlci sosyalizm (yahut Marksizm) bir ayrı cemiyetin ve ayrı tarihî şartların mahsulüdür. Türk nasyonalizmi (yahut milli kurtuluş hareketleri ideolojisi) de keza bir ayrı cemiyet bünyesinin ve ayrı tarihi şartların mahsulüdür ve ifadesidir.

Bir fikir sistemini mütalea ederken bu çok esaslı noktayı nazarı dikkate almamak ve herhangi bir fikir sistemini «mücerret fikr» olarak mütaleaya girişmek ve hükümlere varmak metafizik, yani reel kanuniyetlerden, sebep ve alâkalardan mücerret bir görüş ve telâkki galâtı olur.

Şu halde Türk nasyonalizmi ile faşizm ve sosyalizm ideolojileri arasındaki ilk ayrılık, bunlardan her birinin bir başka cemiyetin ve bir başka tarihî şeraitin mahsulü olmasile başlar.

---

(1) Bu yazı Kadronun 18, 19 ve 20 inci sayılarında devam eden bir seri makalelerin sonuncusudur.

Bizim daha ilk neşriyatımızdan beri işaret ve müdafaa ettiğimiz bu ayrılık «Kadro» nun fikri istinat noktalarından biridir. Bütün tahlillerimizde bizi muarızlarımızdan ayıran bu esas istinat noktasını burada da herkese ve hatta bazan tenkitlerini tezvir derecesine kadar düşüren bütün muhaliflerimize bir defa daha ilân etmeği faydalı buluyoruz.

Halbuki bizim bu nokta üstündeki musır telâkkimize mukabil, muarızlarımızın hemen hepsinde «fikir sistemi» denilen şey adeta bir ithalât libası menzilesindedir. Bu libas, başka ellerde, başka terziler elinde biçilmiş ve tâ Tanzimatın ilk gününden, İstanbul Darülfünununun son gününe kadar, hemen bütün münevver geçinenlerce, hukuk, edebiyat ve iktisat işlerinde ve bütün fikir sahalarında Türk okuyucusunun sırtına zorla ve sun'i olarak giydirilmeğe çalışılmıştır.

Buna mukabil ise biz, sosyalizmi bir başka cemiyet şartlarının ancak o cemiyet şartlarına uyan malı, faşizmi, gene bir başka cemiyet şartlarının, ancak o cemiyet şartlarına uyan malı diye alıyoruz. Ancak bu suretledir ki milli kurtuluş fikriyatının asli, öz ve yüce manasını anladığımıza ve anlatabileceğimize inanıyoruz.

●

Faşizm, sosyalizm ve Millî kurtuluş hareketleri arasında tarihî menşe ayrılıkları:

Her fikir sisteminin kendine has tarihi şartlar mahsulü olduğunu işaret ettikten sonra şimdi, tetkikimize mevzu olan fikir hareketleri arasındaki tarihî menşe ayrılıklarını ana hatlarile seçmeğe çalışalım:

Sosyalizm, Avrupada on sekizinci asrın sonlarında başlıyan sanayi inkılâbının doğurduğu sınıf mücadelelerine müstenit cemiyet tarzının (yani kapitalizmin -1-) bir mahsulü ve ihtilâlci sosyalizm (yahut ilmi sosyalizm veya Marksizm) de bizzat bu sınıflı cemiyet bünyesinin bir izahı veya reaksiyonudur.

Kapitalizmin bünyesinde bu mücadele, yüksek kârların ve bilhassa müstemlekelerden, yahut sanayisizleştirilmiş memleketlerden çekilen fazla kıymetlerin taksimi üstünde cereyan ediyordu.

Bu kârlar çoğaldığı zaman bu mücadele hafifliyor ve herhangi bir sebeple kâr norması düştüğü, meselâ bir müstemleke veya yarı müstemleke iktısadi ve siyasi istiklâl mücadelesine giriştiği zaman mücadele ateşleniyor ve keskinleşiyordu.

Binaenaleyh ihtilâlci sosyalizm:
1 — Yüksek tekniğin (fabrikanın ve makinalı istihsal vasıtalarının)
2 — Yüksek müstemleke kârlarının
3 — Yüksek teknik üstünde sınıf ve millet tezatlarının

---

1) Burada yalnız sanayi kapitalizmi devrini kasdediyoruz. Daha evvelki devre ait ticari sermaye teraküm ünü de nazarı itibara alırsak kapitalizmin doğuşunu on altı ve on beşinci asırlara kadar götürmek kabildir. Fakat biz o devri sadece «kapitalizmden önce, fakat kapitalizmi hazırlıyan devir» diye alıyor ve üstünde fazla durmuyoruz.

doğmasile beraber doğar ve bu şartlardan birinin, ikisinin veya üçünün tasfiyesile mahiyetini değiştirir, yahut büsbütün ortadan kalkar.

O halde ihtilâlci sosyalizm (ve onun fikri izahı olan Marksizm) tarih içinde sadece kapitalizmin ve onun tarihi şartlarının yüksek teknikli memleketlere has bir mahsulüdür.

Ve:

1 — Yüksek tekniğin ve sermayenin hâkim bir sınıf elinde toplandığı

2 — Yüksek kârların, milletin heyeti umumiyesinin menfaatine zıt bir şekilde istismar olunduğu

3 — Müstemlekelerin ve müstemleke kârlarının mevcut olduğu yerlerde ve nizamlarda:

A — Yüksek tekniğin cemiyet mülkiyetine intikali

B — Müstemleke kârlarının proletarya diktatorası tarafından benimsenmesi

C — Müstemlekelerin ve müstemleke nizamının devamı (çünkü aksi takdirde bu yüksek teknik sosyalist cemiyetine faydasız bir yük olur.)

için cereyan eden sınıfi mahiyette bir mücadeledir. Ve ancak yüksek sanayiin ve sermayenin, keskin sınıf mücadelelerinin merkezleştiği memleketlerin (yani münhasıran Avrupa ve bir kısım Amerikanın) bir mahalli hadisesidir.

Faşizme gelince:

Faşizmin tarih içinde menşeleri o kadar derinlere varmaz. O sadece bir harp sonu devri hareketidir ve:

1 — Bir taraftan dahilde sınıf tezadını emrine ramedemiyerek bizzat kapitalizmi tehlikeye düşüren iktısadi liberalizme ve siyasi demokrasiye,

2 — Diğer taraftan müstemlekelerde ve yarı müstemlekelerde meydan alan milli kurtuluş hareketlerini emrine ramedemiyerek gene bizzat kapitalizmi tehlikeye sürükliyen liberal emperyalizme karşı

muannit, müteaddi, sınıfçı ve müstemlekeci kapitalizmin, yani maskesiz ve tavizsiz bir on dokuzuncu asrın kıyamıdır.

Binaenaleyh faşizm kısaca kapitalizmin bir tarihi devamıdır ve davası sadece:

1 — Yüksek tekniğin ve sermayenin devlet müdafaası altında gene hâkim sınıflar elinde muhafazası

2 — Müstemleke kârlarının ve umumiyetle yüksek temettülerin, cebri bir devlet müdahalesi ile kapitalizmin devamı lehine tanzimi

3 — Müstemlekelerin ve yarı müstemlekelerin daha vahşi bir şiddetle istismarı

4 — Bütün bu davaların tahakkuku için de, büyük sanayi memleketlerini müstemlekelere karşı zayıf düşüren sınıf mücadelelerinin otoriter bir devlet müdahalesile yatıştırılması ve tanzimidir (fakat tasfiyesi değil)

Şu halde birisi müstemlekeci memleketlerde bir sınıf cidaline, diğeri ayni memleketlerde ve yalnız ayni memleketler halkı için bir sınıf tesanüdüne dayanan bu barketlerin her ikisi de sınıfi dir, mevzii dir ve âlemşümul değildir.

Milli kurtuluş hareketlerinin tarihi menşelerine gelince:

bu hareketlerin de tarihi menşelerini, ta on altıncı ve on beşinci asırdaki müstemleke yağmalarına kadar götürmek ve bilhassa Avrupadaki büyük sanayi inkılâbına bağlamak lâzımdır. Çünkü millî kurtuluş hareketleri ilk adımda herşeyden evvel kapitalizmin, «müstemlekeci ve emperyalist» vasfına karşı reksyondur ve bu hareketin objektif davası:

1 — Sanayiin ve yüksek tekniğin bugün tekâsüf ettiği memleketlerden çıkarak tabii ve coğrafi şartların (1) müsaadesine göre cihanın her tarafına dağılması (yani bütün memleketlerin kendilerine göre sanayileşmesi)

2 — Yüksek teknik ve yeni doğacak sanayi üstünde kapitalizmde olduğu gibi hâkim bir sınıfın tahakkümüne meydan verilmemesi,

3 — Müstemleke kârlarının reddi ve büyük temettülerin bütün milletin menfaati umumiyesine yarayacak şekilde devlet elinde toplanması,

4 — Sınıf mücadelesini ve sınıfı parçalıyarak yerine tek, tezatsız ve müstakil ileri bir millet nizamının ikamesi,

şeklinde hulâsa edilebilir.

Şu halde millî kurtuluş hareketlerinin tarihi menşelerinin faşizmin içinden doğurduğu tarihi şartlarla hiç bir ayniyeti yoktur. Sosyalizm mücadelelerini ve Marksizmi doğuran sebepler ve alâkalar ile millî kurtuluş hareketlerinin tarihi doğuşu ilk nazarda bir görünmekle beraber (çünkü bu tezatların her ikisi de kapitalizmin mahsulüdür) hakikatte bunların esas menşe itibarile de ayrılığını görmemek kabil değildir. İhtilâlci sosyalizm ve onun nazari izahı olan Marksizm, kapitalizmin (sınıfçı) vasfının ve mahiyetinin bir mahsulü olduğu halde (millî kurtuluş hareketleri) onun (müstemlekeci ve emperyalist) vasfının ve mahiyetinin bir eseridir.

Eğer kapitalizm sınıfçı olmasaydı da sadece müstemlekeci olsaydı millî kurtuluş hareketleri gene doğacaktı. Nitekim, kapitalizm sınıfi tezatlarını tasfiye etse de, müstemlekeci vasfını bıraksa bu hareket gene inkişafında ve bizzat kapitalizm nizamını nefy ve inkâr etmekte devam edip gidecektir. Binaenaleyh millî kurtuluş hareketimizin ideolojisi, marksizm ve faşizmin fikri esaslarile bu esasların ideolojik menşeleri bakımından da tam bir ayrılık halindedir.

●

Faşizm ve Marksizm ile Millî kurtuluş davasının mahiyet ve keyfiyet ayrılıkları:

Millet mevzuu hakkında:

Millet mefhumunu anlayış tarzı ve umumiyetle millet mevzuunu tolâkki meselesi, muasır fikir hareketlerini yekdiğerinden ayıran keskin ve karakteristik ölçülerden biridir. Marksizm milleti tarihi bir mahsul olarak alır.

---

(1) Cihanda bugün müesses olan iş taksimini:

1 — Tabii şartların

2 — İktısadî şartların

eseri olarak iki bakımdan mütalea etmek kabildir. Meselâ Mısırın pamuk yetiştirmesi tabii şartların eseri olduğu halde, bu pamuğun Mısırda değil de meselâ İngilterede işlenmesi iktısadî vaziyetin bir neticesidir.

Fakat marksizmde bu mahsul münhasıran millet içinde tezatlar, yani sınıf mücadeleleri bakımından mütalea edilmiştir. Binaenaleyh marksizmin «millet» i tezatlı, illetli bir şeydir.

1 — Hem münhasıran kapitalizmin mahsulü

2 — Hem hayati mevcudiyeti münhasıran kapitalizmle mukayyet bir varlıktır.

Şu halde ihtilâlci sosyalizm ayni zamanda «millet» mevcudiyetinin de tasfiyesi mücadelesidir. Ve ona göre muasır nizamda «beynelmilel» keyfiyet birliğinin rüşeymini haiz olan şey ancak proletaryadır....

Proletarya kültürü, proletarya sanatı ve saire mefhumları bu telâkkinin üstüne bina edilmiştir.

Bu telâkki, yani millet mefhumu ilmi sosyalizmin nazariyecileri arasında pek az işlenmiş gibidir (1). Bilhassa Rus marksistlerinde ise bu bahis adeta «kötü» denilebilecek bir sathilik içinde tetkik olunmuştur (2). Sosyalizm mütefekkirleri içinde milli meselelerle en ziyade eski Avusturya sosyal demotratları meşgul oldular. Fakat biz ortodoks marksizmi, yani tahrif olunmamış ilmi sosyalizmi, sosyalizmin milleti telâkki meselesinde ihticaca salih kaynakları diye alırsak görülür ki bu fikir sisteminde millet, tarihi mahiyeti itibarile tezatlı bir unsurdur. Ve bu unsur proletarya enternasyonalizminin beynelmilel birliği, beynelmilel kültürü ile tasfiye olunup gidecektir.

Faşizme gelince: O bilâkis, millet içindeki sınıf mücadelelerinin tasfiyesi hesabına millet bünyesinin masuniyetini müdafaa eder görünür. Bu itibarla faşizmde «milli bütünlük» nazari esaslardan biridir. Fakat şu da var ki faşizmin «millet» i ayakları bir taraftan müstemleke istismarlarına diğer taraftan millet içinde cebir ve zor ile maskelenmiş sınıf tezatlarına dayanan çürük ve «gayri makul» bir taht üstüne oturtulmuştur. Hatta ihtilâlci sosyalizmde proletarya diktatorası (yani sosyalist otoriter devlet) hiç olmazsa insaniyeti içtimai bir ahenge yani sınıfsız br cemiyete götüren bir vasıta gibi telâkki edildiği halde faşizmde fırka devleti (yani faşist otoriter devlet) bilâkis bir vasıta değil bir gayedir, ve cemiyetin tabii nizamıdır.

Halbuki milli kurtuluş ideolojisinde millet, cemiyetin asli bünyesidir. Bizim milliyetçiliğimizde millet bünyesi siyaseten masun (yani müstakil) ve iktısaden, yüksek tekniğin millet hesabına kurulması sayesinde her türlü tezatlardan tesfiye edilmiş mütecanis bir varlık olarak telâkki olunmaktadır. Bu varlıkta devlet, bir taraftan hariçte başka milletlerin, diğer taraftan dahilde bir takım halk kütlelerinin yağma ve istismarına alet olan bir cihaz değildir. Milli inkılâbımızın prensipleri arasında yer alan halkçılık, milliyetçilik ve devletçilik bu keyfiyetin konkretize edilmiş umdeleridir. Bu itibarla milli kurtuluş hareketimizde millet mefhumu, beşer idrakinin ona verebileceği en olgun kemal manzarasını almıştır. Müstakil millet, mütecanis millet, ileri millet ve tezatsız millet işte bir takım vasıflar ki kül

(1) Bu hususta toplu bir fikir edinmek istiyenler: Karl Kautzkinin «Nasyonalizm ve Enternasyonalizm» isimli eserini okuyabilirler.

(2) Bu hususta toplu br fikir edinmek istiyenler, Leninin «Milli Meseleler» eserini okuyabilirler.

halinde alındığı zaman bu vasıflar milli kurtuluş hareketimizi hem ihtilâlci sosyalizmin milletsizlik bünyesinden, hem faşizmin içe doğru tezatlı ve dışa doğru müstebit millet mevzuundan keyfiyet itibarile ve tamamile ayırt etmektedir.

●

Otoriter devlet :

İnkılâp, hadise bakımından manası itibarile, millet içinde bir takım insanların irade ve menfaatlerinin, diğer bir takım insanların irade ve menfaatlerine cebir ve zor ile bağlanması demek olduğundan bu hadisede disiplin, prestij ve otorite zarurî ve ayrılmaz unsurlardır. Binaenaleyh inkılâpçı bir devlet herşeyden evvel ve hiç şüphesiz disiplini müdafaa eden, inkılâp temayüllerinin kendi ileri hamlelerile tabii mümessili olan ve bu itibarla prestijini tesis eden otoriter bir teşkilât olmak tiynet ve mecburiyetindedir. Bu bakımdan devlet teşkilâtı, şekil itibarile bütün inkılâp memleketlerinde birbirinin aynı gibidir.

Fakat şu var ki, gerek faşizm, gerek ihtilâlci sosyalizmde devlet, Sınıfî mahiyetini kaybetmemiştir. Birincisinde büyük kapitalist kârların masuniyeti (1) diğerinde devletin esasen sınıf diktatörlüğü şekli, onlarda devlet sistemlerinin otoriter mahiyetini millet içinde bir kısım halkın, diğer kısım halka karşı devamlı cebir ve zoruna tahvil eder. Böyle bir devlet ya dahile karşı sınıfı tezadın, ya harice karşı emperyalist hükümranlığın icra vasıtasıdır.

Halbuki milli kurtuluş ideolojisinde devlet, uzun asırlardanberi yağmaya ve istismara maruz kalmış, sanayisizleştirilmiş, kültürsüzleştirilmiş olan milleti, kül halinde ve milletin umumi menfaatlerini şahsî menfaatlere hâkim kılarak ilerletmek için kurulmuştur. Burada devlet, harice karşı siyasi ve iktısadi istiklâli korumanın ve dahile karşı tezatlara ve sınıf mücadelelerine meydan vermemenin doğurduğu bir zarurettir. O, milletin faaliyetini tanzim eder, istikametlendirir. Emperyalist memleketlerin teknik tahakkümü karşısında fertlerin başaramıyacağı kuruculuk işlerini bizzat başarır.

Büyük sermaye istiyen, devlet himayesi istiyen ve milletten tahammül ve fedakârlık istiyen başlıca ve büyük istihsal ve ticaret işlerini bizzat sevk ve idare ederek miletin göze görünmez, fakat umumi iştiraki ve hissesile vücut bulan büyük temettüleri millet namına benimser ve gene millet işlerine yatırır.

Bu itibarla milli enerjinin hesap altına alınışı, plân ve gayeye göre istihsal, milli kurtuluş devletinde asıldır. Fakat bu faaliyet hiçbir zaman bir sınıfın namına veya bir milletin tasfiyesi hesabına değil, millet bünyesinin masuniyeti ve bu bünyede herhangi bir tezada yer ve meydan verilmemesi için yürütülür. Yine bu itibarladır ki «milli» olma, milletin bütün iradesini ve menfaatini kül halinde ihata etme vasfı milli kurtuluş devletçiliğinde tam olarak ifadesini bulmuştur.

●

(1) Faşizmin iş fermanı. Madde: 7

Antiemperyalizm :

Antiemperyalizm, millî kurtuluş hareketlerinin öz, orijinal ve eşsiz vasfıdır.

İhtilâlci sosyalizmin müstakbel enternasyonal nizamında milletlerin sanayileşme ve kültürleşme hakları ne şekil alacağı hakkında her taraf birçok şeyler söyliyebilir. Fakat bu arada biz yalnız şunu söyleriz ki: Sosyalist bir ihtilâl Avrupanın teknik tefevvukunu yine Avrupanın yahut cihanda yalnız bir kısım memleketlerin elinde topladıktan sonra bu ihtilâlin bizim bakımımızca mahiyeti ancak emperyalist bir irtica olur. Halbuki yüksek istihsal vasıtalarının bütün cihana yeniden ve rasyonel dağılışı ne İngiliz, ne Fransız, ne de Alman veya Rus sosyalizminin programlarında mevcut değildir.

Bu itibarla faşizmde maskesiz ve müteaddi bir emperyalizm bütün haşin ve istismarcı vasfile prensipleştirildiği ve ihtilâlci sosyalizmde müstemleke ve yarı müstemlekelerin sanayileştirilmeleri davası tamamile ihmal olunduğu bir sırada millî kurtuluş hareketinin bu açık ve kat'i antiemperyalist mahiyeti o hareketi faşizm ve sosyalizmden ayıran bariz vasıflardan biridir. Sosyalist enternasyonalizmine karşı millî kurtuluş hareketlerinin ileri ve cemiyetçi milliyetçiliği, sınıf tezatlarına karşı tezatsız ve istismarsız halkçılığımız her türlü emperyalizme karşı milletlerin kayitsiz ve şartsız istiklâli davamız önümüzdeki devrin tarihinde cihanın seyrine ve insaniyetin mukadderatına kat'i t·
lerdir.

●

Muasır fikir hareketlerinin inkişaf istikametleri:

Faşizm Ekspansyonu denilen şey, yahut faşizmin yüksek gayesi Avrupanın, yahut ileri kapitalist memleketlerin cihanın diğer kısımları üstündeki siyasi ve iktısadi Hegemonyasının teyidi ve idamesidir.

Faşizmin bu umumî hedefi onun devlet sistemine, terbiye sistemine, ahlâk telâkkilerine, hulâsa bütün ideolojik müesseselerine damgasını vurmuştur. Harp öncesi devrinin «daha yüksek Britanya! Daha yüksek Almanya!...» şiarlarının yerini şimdi «daha teşkilâtlı kapitalizm! Daha müteaddi emperyalizm!» şiarları tutuyor.

Fakat temeli çöken ve iskeleti harap olan bir binanın içinden duyulan ve umumî korkuyu bastırmak için yapılan kalabalık sokak nümayişleri hissini veren bu gürültüde artık on dokuzuncu asır Avrupasının genç kudreti yoktur. Bir buçuk asırdanberi sun'i olarak topladığı büyük istihsal vasıtalarının artık hikmeti vücudü kalmıyan (1) bir buçuk asırdanberi sun'i olarak topladığı nüfus kalabalığı (2) yaşamak ve geçinmek imkânlarından mahrum olan Avrupada yeni faşizm İrredenta'sının bir takım demagojik nutuklarla ve bir takım sokak nümayişlerile nasıl başarılabileceği hakikaten suale değer. Maamafih manzara o kadar enteresan ve o kadar eğlendiricidir ki yüz elli yıldanberi Avrupanın dokunulamaz ve tenkit edi-

(1) Çünkü her memleket kendi sanayiini artık kendi kurmaktadır.

(2) Avrupanın bazı yerlerinde bu kesafet kilometre murabbına (800) kişi yi bulur.

lemez sanılan siyaset, fikir ve iktisat Hegemonyasının, köksüz nüfus kalabalığının önüne geçilmesi kabil olmıyan bu inhilâlini ibretle ve heyecanla takip etmemek kabil değildir. Evet, hiç şüphe yok ki Avrupa çöküyor ve dağılıyor. Fakat bu dağılış siyasi ve iktisadi hakları takyit olunmuş millet bakımından yüz elli yıldır süren bir zulmün tasfiyesi olduğu için insaniyet hesabına bir inkişaftan ve terakkiden başka birşey değildir.

İhtilâlci sosyalizme gelince: Bu hareket büyük istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet şeklinin içtimaileştirilmesi neticesinde insan cemiyetinin simasını değiştirmek ister. Fakat büyük istihsal vasıtaları cihan üstünde müsavi bir şekilde dağılmamış, teknik, sermaye ve amele kesafeti cihanın mahdut birkaç mıntakasında birikmiş bulunmaktadır. Bunun için Avrupada tecessüs edecek bir sosyalizmin bu kesafeti dağıtmadıktan sonra âlemşümul bir adaleti nasıl kurabileceği davası ciddden suale değer. Zira büyük istihsal vasıtaları cihanda rasyonel bir şekilde dağılmadıkça, Avrupanın siyasi, iktisadi ve fikri Hegemonyası bütün milli camiaların müsavi haklar ve seviyelerle karşılaşmasına inkılâp etmedikçe bir Avrupa sosyalizminin mevzii ve müteaddi mahiyetinden kurtulması kabil midir?

Bu istifham karşısında sosyalist rehberlerinin bir âlemşümul sosyalizmden bahsetmeleri de filen imkânsızdır. Çünkü sosyalizm ihtilâli büyük sanayi üstünde kaynaşan amelenin büyük sermayeyi elinde tutan sınıfa karşı bir kıyamı ise, cihanın mahdut mıntakaları haricinde ne bu amele kesafetine ne de sermaye kesafetine tesadüf etmek zaten mümkün değildir. Binaenaleyh asli unsurları, yani amelesi ve sermayedarı cihan mikyasında mevcut olmıyan bir davanın âlemşümul bir hedefi nasıl izah olunabilir.

Hulâsa gerek ihtilâlci sosyalizmde gerek faşizmde âlemşümullük yerine mevziilik bir asli keyfiyettir.

Halbuki milli kurtuluş hareketlerinin objektif mevzuu bütün millî cüzütamların siyaset, iktisat, teknik ve kültür bakımından müsavi haklar ve seviyeler dahilinde karşılaşmasıdır. Bu itibarla millet bünyesini masun tutan ve onu her türlü tezatlarından temizliyen bir milli kurtuluş hareketinin cihanda yaratabileceği âlemşümul değişikliğe mukabil, faşizmin ve ihtilâlci sosyalizmin mahiyet itibarile mevzii inkişaf istikametleri bu hareketler arasındaki farkın ve ayrılığın diğer bir veçhesidir.

●

İnkilâp tekniği, metot ve strateji:

Harp sonu inkılâpları iradenin, fikrin, usulün ve tekniğin bilâvasıta emri altında yürüyen hesaplı cemiyet hareketleri olmak itibarile, onların hariçten görünüşü, metot, strateji ve inkılâp tekniği bakımından biribirinden ayrılmıyabilir. Çünkü bütün bu inkılâplarda azlık fakat ileri ve teşkilâtlı bir rehber kadronun sevk ve idaresi, gençliğin bir inkılâpçı icra kuvveti olarak yetiştirilmesi, disiplinin, san'atın, ilmin, tekniğin inkılâp emrine alınışı ve nihayat İnkılâpçı Kadronun peygamberana bir feragat içerisinde kahramanca çalışışı göze çarpmaktadır. Binaenaleyh bütün bu inkılâplar veya cemiyet hareketleri arasında inkılâpçı iradenin hesaplı ve sistemli kullanılışı bakımından tam bir benzeyiş vardır.

Fakat bu teknik benzeyiş bu inkılâpların ruh ve mana bakımından yakınlığını ifade etmez. Meselâ film, radyo, inkılâpçı jest, renk ve ziya bütün bu inkılâp memleketlerinde hemen ayni şiddet ve usul ile inkılâp için kullanılır. Fakat bu filmin, radyonun, inkılâpçı jestin, renk ve ziyanın verdiği emir ve taşıdığı mana her memlekete göre başka başkadır. Bu itibarla ihtilâlci sosyalizm ve faşizm ile mütekâmil bir millî kurtuluş hareketinin zâhiri tekniğini ve teşkilâtını birbirine benzer görerek onların ruhunu ve manasını birbirine karıştırmamak lüzumunu ayrıca işaret etmeği faydalı bulduk.

●

Sınıf mücadelesi değil, Tabiat mücadelesi:

Millî kurtuluş hareketi geri ve dağınık bir cemiyetin ileri ve teşkilâtlı bir millete istihalesi demek olduğuna göre bu mücadelede aslolan şey, mücadele ve tezadın insanlarla insanlar arasında değil, tabiatla insanlar arasında olmasıdır.

Tabiatla mücadele, bütün milli kurtuluş hareketlerinin ve bilhassa Türk nasyonalizminin en baş prensibi, en yüksek şiarı ve en canlı Sembolüdür. Milletlerin milletleri istismarı, insanların insanları istismarı yerine, mücehhez, şen ve zinde milli camiaların iş ve fikir birliği ile tabiatı istismar ve mağlûp etmesi beşer tarihinin yeni ve mes'ut bir devri olacaktır. Bunun içindir ki tabiatla mücadele ve asıl tabiatı millet iradesinin emrine ramederek onun bütün nimetlerini kül halinde milletin refahına tahsis etmek davası bizim bütün iktisat, fikir ve siyaset davalarımızın baş mevzuudur.

Gene bu tarikledir ki bir buçuk asırdanberi devrimizi vasıflandıran ve ona en yüksek istihsal vasıtaları içinde bir tarafta en yüksek refahı, fakat diğer tarafta en korkunç ruh ve hayat sefaletini yaşatan tezatlar eriyecektir.

Bütün enerjilerini, müstakil milli cemiyetler içinde plânlı bir tabiat mücadelesine vakfetmiş olan insan oğullarının iş, fikir ve ruh birliği doğacak ve yükselecektir. Sınıflar veya milletler mücadelesi yerine sınıfsız ve tezatsız milletlerin tabiatla mücadelesi davası millî kurtuluş nasyonalizminin canlı ve ayırt edici vasıflarından biridir.

●

Hulâsa, millî kurtuluş hareketleri gerek tarihi menşeleri, gerek ana prensipleri, gerek inkişaf istikametleri itibarile asrımızın beynelmilel fikir ve cemiyet hareketlerinden faşizm ve ihtilâlci sosyalizmden tamamile ayrı bir keyfiyet arzetmektedir. Harice karşı kayitsiz ve şartsız istiklâl, siyaseten ve iktisaden cüzütam olmak davası, dahile karşı ileri teknikli, teşkilâtlı, şen mütecanis ve yüksek kültürlü bir millet olmak davası millî kurtuluş hareketlerinin bilhassa Türk nasyonalizminde kemalini bulan objektif prensipleridir.

Bu hareketlerin ayırt edici şartlarını ve vasıflarını daha tâli mevzular üstünde daha derin ve tafsilâtlı işlemeği bu kısa yazıların içerisine sığdırmak istemedik. Kadroyu takip edenler ve Kadro neşriyatını okuyanlar

bizim bu hususdaki fikir ve iman malzememizi yazılarımızın içinde bugüne kadar bulabildikleri gibi bundan sonra da takip edeceklerdir.

Türk nasyonaliminin veya milli kurtuluş hareketlerinin beynelmilel fikir ve hareket sistemleri arasındaki asliyetini, özlülüğünü ve ayrılığını daima seçmek ve daima yaymağa ve müdafaa etmeğe çalışmak Kadronun kutsi bir heyecanla benimsediği ve gene ayni kutsi heyecanla daima haykıracağı bir yüksek davadır.

Bütün neşriyatımıza ve bizzat bu son yazılarımızdaki tahlil ve mukayeselerimize rağmen bize bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da:

— Kadro Faşist,

— Kadro Komünist,

Veya,

— Kadro Nihilist...

ve saire diyenler bittabi gene bulunacaktır.

Bunlar her devirde ve her cemiyette yaşaması maalesef mukadder olan bir takım tembel, basit ve sathi düşünceli adamlardır. Bunlar bir hareketi duyan veya bir hareketi anlamak, yahut, yaşatmak kabiliyetinde olanlar değil, sadece bir takım parazitler, sahtekârlar ve lâf kahramanlarıdır. Fakat Kadronun hitabı bunlara değil ancak inkılâp heyecanını ruhunda asli bir ahlâk gibi duyan ve inkılâp davasına ruhunu, fikrini ve enerjisini kayitsiz ve şartsız bir armağan gibi veren idealist vatanperverleredir.

Biz inanıyoruz ki onun bu hitabı hiçbir zaman havada ve aksi sadasız kalmıyacak ve bu inkılâbı yapanların idealist ruhlara akan inkılâp aşkı ve enerjisi bütün genç nesli saracak, ruhtan ruha, nesilden nesle, devam edip gidecektir.

"İktisatta millî varlığı müdafaa etmek ve iktisatta geri bırakıldığımız mesafeleri kapatmak mecburiyeti, iktisadî devletçiliğimizin izahıdır."

— İsmet paşa Hazretlerinin İzmir nutkundan —

Devletçilik karşısında zümre menfaati ve Münevver mukavemeti.

Dr. Vedat Nedim.

İnkılâbımızın *devletçilik* prensibini, muz misillû niyete göre tat değiştiren bir nesne gibi kullanmak istiyenler var.

Onun hakkında yapılan tefsirler ve izahlar gayet çeşitli ve boldur.

Bu kelime etrafında, âdetâ *skolâstik* medrese münakaşalarını andıran bir hava çalkanıyor.

Niçin?

Çünkü, bu prensip:

1 — Muhtelif zümrelerin maddî menfaatlerile doğrudan doğruya taaruz halindedir.

2 — Daha henüz tam olarak devlet siyasetimize maledilmemiştir.

3 — Liberal ve ferdiyetçi bir dünyayı görüş tarzının anane ve teamüllerile tabantabana zıt bir telâkki sistemini zarurî kılmaktadır.

●

Devletçilik, muhtelif zümrelerin maddî menfaatlarile doğrudan doğruya taaruz halindedir.

Çünkü, milletin umumî menfaatlerini herşeyin üstünde tutan devletçi bir iktısat siyaseti birçok sahalarda, tabiatile *hususî* menfaat zümrelerile *çarpışmak* mecbuiryetinde kalacaktır.

Meselâ, bugün teşviki sanayi kanununun verdiği imtiyazlara, gümrük tarifemizin himayelerine, ticaret siyasetimizin tedbirlerine, gümrük ve vergi muafiyetlerine sırtını dayayarak gelişi güzel ve uluorta teessüs eden bir takım *geri* teknikli sanayiin mümessilleri, devletçi bir sanayi siyasetinin tatbikini, hiç şüphesiz ki, alkışlamıyacaklardır.

Çünkü devletçi bir siyaset indinde millî sanayi demek, küçük bir zümrenin devlet kasasından ve millet kesesinden yapılan fedakârlıklar hesabına kuvvet bulması demek değildir.

Türk dvletçiliği, bütün iktısadî faaliyetleri devlet inhisarına almak istiyen bir sistem olmamakla beraber, hususî teşebbüs erbabına: «*Ben sizin arkanızdayım. İstediğiniz gibi çalışın, dilediğiniz gibi kazanın*» diyen bir *kapitalistçe* himayecilik te değildir. *Türk devletçiliği, memleketi en kısa bir zamanda ileri ve yüksek bir iktisat bünyesine kavuşturmak için, ister hususî teşebbüs halinde, ister devlet teşebbüsü halinde olsun, bütün mevcut ve olacak teşebbüsleri yalnız millet menfaati ve millet iktısadiyatının ahengi bakımından bir kül halinde mütalea eder.*

Halbuki bugün, Türkiyede kurulan hususî sanayi teşebbüslerinde hâkim olan prensip, sadece müteşebbislerin *kâr* hesaplarıdır. Ve devlet, sanki, bu kâr hesaplarının tahakkuku için tedbir almakla *mükellef* bir müessese telâkki edilir. Memleketimizde en ziyade himaye ve teşvik gören zümre, *sanayiciler* zümresi olduğu halde, bunlar sırf sermaye, teknik ve bilgi seviyelerinin *geriliği* ve *yetersizliği* yüzünden, hiç bir vakit memnun görünmezler ve daima daha fazla himaye isterler. Ve buna karşılık hiçbir taahhüt altına girmeğe de yanaşmazlar.

Devletçi bir sanayi siyaseti, bu *birtarflı* zümre siyasetine, tabiidir ki, nihayet verecektir.

Teknik, sermaye, ihtisas bakımlarından geri ve kifayetsiz olan ve sırf devlet himayesile, yani millet fedakârlığı ile tutunabilen sanayi teşebbüslerine karşı — ki bugünkü sanayi müesseselerimizin büyük bir ekseriyeti bu kabildendir — devletçi bir siyaset, on para bile fedakârlıkta bulunamaz. Çünkü, milletin küçük bir *azlığı lehine* işliyen böyle bir himayecilik siyaseti, inkılâbımızın *halkçılık* ve *milliyetçilik* prensiplerile tezat teşkil eder.

Ve gene çünkü, Türkiyenin sanayileşme davası, hiçbir vakit millet içinde -her ne pahasına olursa olsun- bir sanayici zümresi yaratmak değil, millet iktısadiyatımızın bütünlüğü ve ahenkliliği davasıdır.

Bu davanın gerçekleşmesi için, devlet ve milletçe bir fedakârlık yapmak icap ediyorsa -ki eder- bundan, en ziyade yüksek teknikli, sağlam sermayeli ve ihtisaslı devlet teşebbüslerinin istifade et-

mesi en tabiî ve makul olandır. Hususî teşebbüs, ancak teknik, sermaye ve ihtisas kifayetlerini haiz olduğu takdirde ve devlet sanayi plânının tesbit edeceği esaslar dahilinde çalışmak şartile, kontrollü bir himayeye liyakat kesbedebilir.

Beş beygirlik motör kuvvetini herhangi bir dükkâna yerleştirdikten sonra, devletin teşviki sanayi kanunundan, gümrük himayesinden, vergi muafiyetlerinden, kontenjan tedbirlerinden istifade hakkını, âdetâ bir millet borcu gibi telâkkiye alışmış olan hususî müteşebbislerin, devletçi bir siyasete taraftar olmalarına ihtimal var mıdır?

İşte, gerek sanayi, gerekse ticaret ve ziraat sahalarında devletçi bir iktısat siyasetinin tatbikatından hususî ve zümrevî menfaatleri zarar görecek olanlar, hiç şüphesiz ki, inkılâbımızın devletçilik prensibine taraftar değildirler.

Çünkü, bunların indinde, millet iktısadiyatı denilen şey, sadece kendi hususî teşebbüsleridir. Ve yine bunların indinde Devlet, sadece müşfik bir *sütninedir.*

●

Devletçilik prensibi, daha henüz tam olarak devlet siyasetimize maledilmemiştir.

Eğer devletçilik prensibi tam olarak devlet siyasetimize maledilmiş olsa idi, bugün bu münakaşaları yapmazdık. *Cumhuriyetçilik,* yahut *lâiklik* prensipleri üzerinde herhangi bir münakaşaya cevaz verilebilir mi? Meselâ, bir vatandaş çıksa da, Teşkilâtı Esasiye kanunumuzun 75 inci maddesine dayanarak:

«Ben bir tekke açacağım, âyin yapma hakkını bana teşkilâtı esasiye kanunu bahşetmiştir» dese, akibeti nice olur?

Yahut diğer bir vatandaş ta yine Teşkilâtı Esasiye kanunundaki söz hürriyetini ele alarak: *(Ben saltanat ve hilâfet taraftarıyım.)* dese, encamı neye varır?

Demek ki, inkılâp prensiplerimizin *kanunlaşmış,* yani devlete maledilmiş olanları üzerinde en küçük bir lâübaliliği bile kabul etmiyoruz.

O halde devletçilik prensibi, daha henüz tam olarak kanunlaşmadığı, sadece fırka programında kaldığı içindir ki, bugün hâlâ münakaşa mevzuu olabiliyor.

Fırka programınca devletçiyiz. Devlet siyasetince, daha henüz tam devletçi olamadık.

Bu hakikati açıkça söylemekte fayda vardır. Çünkü, bugün ancak devletçi *temayüller* taşıyan iktisat siyasetimizi, tam bir devletçi siyaset olarak göstermek istiyenler var. Türk devletçiliğini, artık en *liberal* memleketlerde bile tatbik edilen himaye ve müdahalecilikle bir tutmak istiyenler var. (1)

Hattâ, bundan da daha ileri giderek, devletçilik prensibinin *geçici* olduğunu iddia etmek cüretinde bulunanlar bile var. (2)

Eğer bugün devletçilik prensibinin geçici bir vasıta olarak telâkkisi ve telkini, Cumhuriyetçilik ve lâiklik prensiplerinin geçici olduğunu iddia etmek gibi kara bir *irtica* sayılmıyorsa, bunun sebebini, bu prensibin henüz kanunlaşmamış olmasında aramalıyız.

Herhangi bir inkılâp prensibi kanunlaşmamış olabilir.

İnkılâp ilerledikçe, prensiplerini kanunlaştıracaktır. Mesele bu değildir. Asıl mesele, inkılâba *fren* olmak istiyenlerin, bugünkü vaziyeti *son* nokta olarak göstermeğe çalışanların, kendilerini inkılâbın sadık çocukları sanmalarında ve inkılâp prensiplerinin derinleşmesi ve yayılaması için akıllarının erdiği kadar çalışanları da inkılâp düşmanı olarak teşhire cüret edebilmelerindedir.

Fakat, biz eminiz ki, hilâfetin ilgasından evvel gazetelerde bu mevzu etrafında yapılan menfî neşriyat, bu prensipin kanunlaşmasına nasıl mâni olmadıysa (*) devletçilik aleyhinde yapılan sinsi ve riyalı neşriyat ta bu prensibin tahakkukuna set çekmiyecektir. Yaşıyan görür.

●

(1) Üniversite profesörü İbrahim Fazıl beyin 13 Nisan 1933 tarihli Akşam gazetesindeki yazısı.

(2) «İnkilâp» neslini reşit olunceya kadar, kendi kendisini idare edecek seviyeye gelinceye kadar elinden tutacak olan Türk devletçiliği »
Mehmet Saffet. Milli Talim ve Terbiye heyeti azasından. Varlık. Sayı:4

(*) «Türkiye Büyük Millet Meclisinin doğuş zamanında onun bugünkü mahiyet ve vaziyetini hukuki esaslara ve ilmi esaslara uygunsuz sayanların başında en meşhur hukukşinaslar bulunuyordu. Büyük Millet Meclisinden, hakimiyetin kayıtsız ve şartsız millette olduğunu ifade eden kanunu teklif ettirdiğim zaman, bu esasın Osmanlı Kanunu esasisine mugayeretinden dolayı muarızı bulunanların başında yine eski ve fazileti ilmiyesi (1) ile milleti iğfal eden maruf kukukşinaslar bulunuyordu. Bu hadiseler inkilâpçıların en büyük, fakat en sinsi can düşmanı, çürümüş hukuk ve onun biderman müntesipleri olduğunu gösterir.» **GAZİ**

Liberal ve ferdiyetçi hayat telâkkisi Türk devletçiliğini hazmedemez.

Türk devletçiliğinin gizli veya açık aleyhinde bulunan münevverler, eğer muayyen bir zümrenin şuursuz müdafileri değillerse, muhakkak ki, muayyen bir hayat telâkkisinin esirleridirler: *Liberal ve ferdiyetçi hayat telâkkisi.*

Garbe doğru çevrilen tefekkür hayatımızın ilk gözağrısı, bu telâkki tarzı olmuştur. Tâ Tanzimattan beri memleketimize ithal olunan fikir balyaları, hemen münhasıran bu mektebin mahsulüdür.

Adetâ Türkiyede ariyet bir ferdiyetçi münevverlik saltanatı teessüs etmiştir. Ve yıkılan Darülfünun da, sanki bu tip münevverler yetiştirmek için kurulmuş bir kuluçka makinesi idi!..

Saltanat Türkiyesinin içtimaî ve siyasî şartları içinde, ancak bu şartların devamını temin edecek bir müstemleke ideolojisi yaşıyabilirdi. Buan karşı ilk reaksiyonu Z iy a G ö k A l p verdi. Fakat, o da zamanının şartlarına uyarak bir nevi *oportünizme* kaçtı ve *mistik* bir mefkûreciliğe saplandı. Halbuki inkılâbımız, Ziya Gök Albin ideal olarak tahayyül ettiklerini çoktan aşmış ve daha da ileriye giderek önümüze yeni yeni davalar sermiştir: *Devletçilik* bunların biridir.

Cavit Bey iktısatçılığı indinde devletçilik, bir nevi *küfür sayılır.* Ziya Gök Alpın iktısadî telâkkisi ise, ancak *küçük esnaf* işlerinin millileşmesini istiyecek kadar inkılâpçı idi. Böyle bir hava içinde yetişmiş münevverlik, inkılâbımızın devletçilik prensibini, hiç şüphesiz ki, hazmedemez. Fakat bizim inkılâp hamlelerimizin seyri takip olunursa görülür ki, her prensip daima *Gazinin* kuvvetli iradesile *fiil ve vak'a* haline geldikten sonra. münevverlerin şuuruna ve fikriyatına sirayet edebilmiştir.

İşte nitekim devletçilik prensibi de fırkamızın programına girdiği halde, sokak ve kürsü münevverliği bu inkılâp hamlesinde de geriliğini ve idraksizliğini elden bırakmamıştır. Bu hamleyi anlıyacak, onu izah edecek, yaşatacak ve derinleştirecek yerde, Gazinin nutuklarında işaret buyurdukları gibi, bir sinsi hukuk ve bir bayat telâkki galâtiyle onun da önüne dikilmiş, demagoji, tahrif ve iftira silâhlarile milli rejimimizin esas umdelerinden biri olan bu prensibi de körletmeğe ve iptizale düşürmeğe çalışmıştır.

Fakat, inkılâbın iradesi nasıl her zaman hükmünü icra etmişse, tarihî zaruretin seyri nasıl her zaman emrini yerine getirmişse, bir tarihî zaruretin ve inkılâp iradesinin diğer bir tecellisi olan Türk devletçiliği de, yalnız bizim için bir terakki değil, bütün bize benzer memleketler için de bir nümune ve bir timsal olacak şekilde seyrine ve tekâmülüne devam edecektir.

Biz, buna *inanıyoruz.*

Ve inanmıyanlar da *inanacaklardır.*

Bizde devletçiliği tenkit edenlerle tenkit ettikleri şey şimdiye kadar daima ya Sosyalizm, yahut da Hükûmetçilik oldu. Halbuki bizim müdafaa ettiğimiz şey Millî bir Devletçiliktir ve muarızlarımızın tenkit idraki henüz bu sahaya yükselmiş ve nüfuzetmış değildir.

●

Millî kurtuluş hareketinin içtimaî hedefi parçalı millet tipi yerine bütün millet tipine vücut vermektir. Mütecanis millet, yüksek teknikli ve yüksek kültürlü millet ancak tezatsız millettir.

Türk köylüsü bir toprak Reformu bekliyor.

İsmail Husrev.

Geçen sene Türkiye köy iktısadiyatı hakkında «*Kadro*» nun bu sahifelerinde çıkan bir sıra yazılarımızda Türk köyünün «*içtimaî çehersi*» yani «*sınıfî nesci*» üzerinde araştırmalar yapmıştık. Maksadımız, memlekette pek müteammim olan dar «*ziraatçi - teknik*» ve «*iktısatçı - teknik*» görüşlerin yerine müdafaa edeceğimiz «*içtimaî*» görüşe zemin hazırlamaktı.

Bizde umumiyetle köy ve köylü meseleleri, ziraat mahsullerinin kalitesi, tohumların cinsi, damızlık, kredi, satış ilâh. gibi teknik bir zaviyeden mütalea edilir. Umumî kanaate göre mahsulün cinsi ve tohumlr ıslah edilirse, köylü refaha kavuşacaktır. Da - mızlık işinin yoluna girmesi, Tükr hayvancılığını ihya edcektir. Yahut: Köylüye ucuz kredi bulunursa köylünün yüzü gülecektir. Köylünün malısulü kârlı satılırsa, Türk köyü şenlenecektir. Bunların hepsi mükemmel. Doğruluklarında kat'iyyen şüphe miz yoktur. Bu noktai nazarlar, «*Kadro*» da muhtelif vesilelerle kuvvetle müdafaa edilmiş ve bunların tatbik çareleri bile çizilmiştir.

Kim tereddüt eder ki, iyi mahsul, cins tohum, cins damılzık, ucuz kredi, kârlı satış ilâh. Türk köylüsünün evine şenlik, yüzüne kan vermiyecektir. Bugün köylünün ıstırabı kısmen kârsız satıştan, ağır faizden, cinsi bozuk mahsullerin piyasalarda alıcı bulamamasından ileri gelmiyor mu?

Biz bütün bunları kabul etmekle beraber, bunların tahakkuku için yapılacak mücadelenin dar teknik bir plâtformdan ziyade içtimaî bir plâtform üzerinde cereyan etmesini, alınacak neti - celerin uygunluğu bakımından zarurî buluyoruz.

●

Biz o kanaatteyiz ki, Türkiye köy iktısadiyatının teknik iskeletinin rasyonelleştirilmesi davası, köyde ancak bazı içtimaî münasebetlerin millî kurtuluş inkılâbının ileri menfaatleri namına tasfiyesile halledilebilecektir. İnkılâbın henüz şiddet ve kat'iyetle müdahale etmediği bu münasebetler gıdasını, toprağın

köylü arasında noksan tevzi edilmiş olmasından almaktadır.

«*Türkiyede derebeylik rejimi*» başlığı altında çıkan yazılarımızda toprak mülkiyeti bakımından Türkiyede başlıca dört tip zümre münasebeti tesbit etmiştik:

Şöyle ki :

1 — Şark vilâyeterindeki derebeylik. Bu mıntakada adetleri yüzler hanesini bulan köyler, muhtelif beylerin ve ağaların mülkiyeti altındadır.

2 — Türkiyenin her yerinde bilhassa Orta ve Garbî Anadoluda gördüğümüz toprak ağalığı (ortakçılık, yarıcılık, kesicilik). Toprağı kâfi gelmiyen yahut olmıyan küçük müstahsiller, toprak sahibinin arazisinde ortaklama çalışmaktadırlar.

3 — Sermaye sahibi müstahsiller tarafından organize edilmiş kârcı çiftlikler. Bunlar emtia iktisadiyatının inkişaf etmiş olduğu mıntakalarda (bilhassa Adana, İzmir, İstanbul gibi sahil vilâyetlerinde) bulunmaktadır. Bu çiftliklerin ekserisinde modern ve rasyonel teçhizatla çalışıldığı görülmektedir.

4 — Bütün Anadoluda mühim bir yekûn tutan fakat miktarı henüz malûm olmıyan müstakil küçük köylü işletmeleri. Bu işletmelere «*cüce işletme*» ismi veriliyor. Bunlar aileleri efradını geçindirecek kadar küçük bir tütün tarlası veya küçük bir fındık bahçesi, yahut küçük bir bağı olan müstahsillerdir.

Bu dört grup içinde hangisinin hâkim olduğu hakkında kat'î bir şey söylenemez. Evvelâ bu hususta ihsaî malûmat yoktur. Saniyen her grupun hakimiyet derecesi, mıntakalara göre değişmektedir. Meselâ Adana mıntakasında modern teknik vasıtalarla çalışan büyük kârcı çiftlik işletmesi, hâkim işletme tarzıdır. Diğer mıntakalarda (Şark vilâyetleri hariç) grupların mıntakaları hakkında vazıh hudutlar çizilemez. Çünkü bu içtimaî gruplara içiçe yanyana tesadüf edilir. Bilhassa küçük, «cüce işletme» lerin içtimaî vaziyeti müphemdir. Bunlar hakikaten müstakil küçük işletmeler midir, yoksa muhteif menfaatlerin tabiiyeti altına mı girmişlerdir? Müşahedelere nazaran cüce işletmelerin, borç yoliyle murabahacıya, kasaba tüccarına, komşu toprak sahibine iktısaden bağlandığı anlaşılmaktadır. Bu iktısadî bağlantı, küçük müstahsili, kendi mülkü olan toprağı üzerinde bütün sene murabahacı, tüccar, toprak sahibi hesabına çalışan bir ortakçı bir irgat vaziyetine getirmiştir. Binaenaleyh, küçükmüstahsilin

istiklâlini, çok yerde, bir lâfızdan ibaret addetmek pekâlâ mümkündür. Bundan başka, Küçük köylünün mühim bir kısmı, yalnız iktisadî bağlantı ile kalmamış, borcunu vaktinde ödiyemediği için ayni zamanda tarlasını, bağını, bahçesini de murabahacıya tüccara, kısaca alacaklılarına devretmiştir. Tabiî müstahsil çalışmak mecburiyetinde bulunduğu için bu şekilde de fakat bu sefer kat'î olarak mülkü üzerinde ortakçı veya irgat seviyesine inmiştir. Bugün Türk köyünde vakıa olark gördüğümüz hâdise, içtimaî bir kutuplaşmanın cereyan etmekte yani bir kısım toprakların diğer bir kısım topraklara ilhak edilmekte olmasıdır.

Müstahsil toprağile maddî münasebetini kaybedince zarurî olarak toprağın mahsulüne karşı mutlak bir alâkasızlık gösteriyor. Tarlası veya bahçesi veya bağı kendisinin iken, iyi mahsul yetiştirmek, tarlasının mahsuliyle iftihar etmek, daha iyi mahsul yetiştirmek için tohumun cinsini, toprağın gübersini ıslah etmek, bahçeyi çapalamak gibi alâkalar, murabahacı, tüccar. ilâh. hesabına çalışmadığı, toprak elden gitmediği müddetçe bakidir. Misal olarak Giresun fındık sahasını gösterebiliriz. Fındık müstahsili, borç yüzünden yarıcı vaziyetine düştüğü yerlerde fındık bahçesine karşı şiddetli bir kayitsizlik göstermekte ve bütün fındık mahsulünün harap olmasına âmil olmaktadır.

Bahçe ve mahsulü artık kendisinin değildir ki, ocakların diplerini ayıklasın, mahsulü eliyle toplasın ( ). Esasen borç tarikiyle bir sürü fındık bahçesine tesahup etmiş olan murabahacı veya tüccar kasabada oturduğu için mahsulün toplama işile hiç alâkadar değildir. Neticede bütün bahçeler bakımsız kalmaktadır.

Eveldenberi ortakçı olan müstahsillerde de ayni lâkaydî görülmektedir. Ortakçılık ise Türkiyede çok müteammim bir çalışma tarzıdır. Bu çalışma tarzı çok müteammim olduğuna göre, Türk köylüsünün de lâkaydisi müteammimdir.

Toprak sahibi bütün istihsalin icra işini ortakçıya bıraktığı, kendisi şehirde ticaretle veya başka bir işle meşgul olduğu için mahsulün, tohumun cinsi, damızlık ve saire ile alâkadar olmağa vakit bulamıyor. Başı boş bırakılan ortakçı, ne mahsulün ve ne de toprağın kendisine yarolacağını bildiği için dehşetli bir ihmalle iş görüyor. Binaenaleyh Türk mahsulünü ıslah, Tür khayvancı-

(*) Fındık mahsulü el ile toplanmayıp değnekle düşürüldüğü için fındık ağacının küçük dalları kırılmakta ve mahsul bir sene bereketli bir sene bereketsiz olmaktadır.

lığını ihya etmek ve Türk köyüne, rasyonel tekniği sokmak için evvelemirde köylünün toprağına ve mahsulüne karşı alâkasını temin veya iade etmek lâzımdır. Bu ise, köylüyü mülkiyetine sahip kılmakla, topraksız köylüyü topraklandırmakla mümkündür. Kat'iyetle diyebiliriz ki ortakçılık, yarıcılık usulleri Türkiye köy iktısadiyatında rasyonel inkişafın önüne dikilmiş irticaî cemiyet engelleridir. Fikrimizce Türkiye köy iktısadiyatında teknik inkılâp yani Türk köyüne modern tekniğin girmesi ancak kurunu vustaî toprak münasebetlerinin tasfiyesile mümkün olacaktır. Ancak o zamandır ki, mahsulün kalitesini, tohumun cinsini ıslah, damızlığı, kredi ve satış işlerini teşkilâtlandırmakta esaslı muvaffakiyetler elde edilecektr. Ziraatçi - teknik ve iktısatçı-teknik bir politikanın evvelemirde içtimaî bir görüşe dayanmasını zarurî buluyoruz.

Köylüyü topraklandırmak, ortakçılığı ve şarktaki derebeyliği sınıf olarak tasfiye etmek inkılâpçı bir toprak reformudur. Yalnız suitefehhüme meydan vermemek için bu reform üzerinde bir parça durmak lâzımdır. Toprak münasebetlerini tasfiye ya sosyalistçe yahut halkçca olur. İnkılâpçı sosyalizmde toprak ıslahatı, toprak üzerinde ferdî mülkiyeti kaldırarak bunun yerine kollektivist mülkiyeti kurmaktır. Bugün Rusyada olduğu gibi' Misal: Kolhozlar.. Halkçı reform, her ferdi toprak mülkiyetine sahip kılmaktır. Millî inkılâbın her ferdi topraklandırması, içtikamî taktik bakımından geniş köylü kütlelerini millî inkılâba daha sıkı bağlıyacağı gibi, millî müdafaada zarurî gördüğümüz memleket alâkasını da takviye edecektir. Hattâ geniş sosyalist tecrübeleri yapan Sovyetler bu millî müdafaa endişesi dolayısile, garp hudutları boyunda takip edilen iskân siyasetinde sosyalist bir toprak siyaseti yerine köylüyü toprağına sahip kılacak halkçı bir politika takip etmişlerdir.

Millî kurtuluş inkılâbı yapan memleketlerin toprak politikası rejimlerinin karakteri itibarile sosyalist değil, halkçıdır. Bu itibarla, bizim inkılâbımızın toprak reformunda da köylüyü topraklandırmak gayesi esas prensibi teşkil eder. Bu davayı böylece tesbit ettikten sonra bunun tatbiki yolları üzerinde araştırmalar yapmak kalır ki, bunu başka bir makalemize mevzu olarak ayırıyoruz.

Sécil Sorel, Marlène Dietrich ve Paul Verlain'in büstü.

Yakup Kadri.

Şu köhne garp cemiyetlerinde hüküm süren buhran yalnız iktisatça ve paraca değildir. Bu cemiyetlerin en bellibaşlı örneklerinden biri olan ve Avrupa kültürünün kaynağı sayılan Fransa herşeyden ziyade kafa ve ruh krizi geçiriyor.

Cécil Soerl'in, ellisinden sonra Moliére evini terkedip basbaya bir *Music Holl* artisti olmağa gidişi *Pagan* medeniyetinde *Pan* mabedinin yıkılışı gibi bir şeydir.

(Zira, bütün Fransız fikir ve politika prenslerinin kavillerine göre bu kadın daha düne kadar *Comédie Française'in* en sağlam temel direklerlinden biri idi. *Comédie Française ise* frenk kültürünün mukaddes ocağıdır. Demek ki Sorelin çekilişiyle bu ocak kökünden sarsılmış oluyor.)

Gerçi Cécil Sorel, otuz yıl, tam otuz yıl, Fransız dilinin nüfuzunu ve Fransız edebiyatının sahne zaferlerini emsalsiz bir kudretle taşıdıktan(yaydıktan ve hattâ, belki de yükselttikten sonra, şimdi, zenci çalgıcılarla, melez oyuncuların arasında kendine yer aramağa gitti.

Montmartre salonlarının bu acemi dansözü daha bundan birkaç zaman evveline kadar *Clémenceau*'nun «Sorel, siz, devrimiz üstünde bir zafer bayrağı gibi yükselmektesiniz!» diye hitap ettiği ve Maurice Barrés'in «Cécil Sorel Fransanın büyük zekâsını kafasında ve bütün güneşini eteklerinde taşıyor.» diye yazdığı büyük san'atkârdır.

Pariste halk, bu sanat faciasna ağlamak şöyle dursun şaşmadı bile. Comédie Française'de yapılan bir *ayrılık gecesinde*, bir Montmartre şairi herkesin duygusuna ve düşüncesine şu sözlerle tercüman oldu: «Bundan sonra Sorél'i altı franga seyredeceğiz.» ve bütün sal dakikalarca bu kaba nükteyi alkışladı.

O akşam, zaten, ne Cécil Sorel Moliére'in evini terketmenin, ne de

Parisin *seçme halkı* ondan bu tarzda ayrılmanın ifade ettiği manayı hiç te anlar görünmediler. Avant Sénne locaların birinde bir *Hollyvood yıldızı* umumun alâkasını hep kendi üstüne çekmişti. Bütün dürbünler sinema gökünün bu esrarlı, bu mıknatıslı, bu acayip seyyaresine doğru çevrilip duruyordu.

Solgun Marlène, lâcivert parıltılı vhşi -kuştüyleriyle mavi şimşekli elmaslarının arasında. belki, tam bir yıldız değilse bile herhalde başka bir yıldızdan inmiş bir mahlûku andırıyordu. Bu mahlûk, ne söylüyor, ne gülüyor, ne bakıyor, hatta, ne de etrafını saran kızgın alâka çemberinden haberdar görünüyordu. Yüzbin mum kuvvetinde projektörlerle bakışmağa alışmış gözleri, bu eski «Fransız Tiyatrosu» nun yarı karanlık salonunda kaynaşan insanlar üstüne çevrilmesini bilmiyor gibiydi. Belli ki, burası onun dünyası değildi, ve bu kalabalıkla ne bir soy, ne bir asır kardeşliği vardı. Vahşi ve iptidaî birşey onu bizden ayırıyordu. O, viran bir medeniyetin muhteşem yıkıntısı ortasında garip ve yalnız bir çiçekti. Kökleri, bizim için, hassası henüz belli olmıyan bir topraktan kuvvet alıyordu. Yüzünden sızıp dağılan bu madenî parıltılar, bütün vücudünden çıkan bu radimolar, ona bir donmuş yıldırım netameliliğini veren bu beyaz ateş yeni, yepyeni bir geologialık hadisenin eserleri idi.

Hiç şüphesiz, henüz pek eksik ve çiğ olan sinema edebiyatında bütün bu esrarlı tecelliler bir «sexe apeel» sıfatı takılmakla herşey izah olunmuş zannediliyor. Lâkin, Marlène bu kadar basit bir vakıa değildir. O, yalnız insanlar üstünde bir «cinsî» tesir yapmakla kalmıyor. Makineye ruh veriyor; elektriğe ihtiras katıyor; sınaati idealleştiriyor; tabiatin görünür görünmez, bilinir bilinmez bütün kudretlerini bir insanî disiplin altına alıp bir insanî gayeye doğru sürüklüyor. Onun eski zamanlardaki kâhin ve büyücü kadınlardan ne farkı var? Marlène'nin sinema edebiyatında bir başka adı da (Vampir) dir. O, eğer, kadim Mısır medeniyetinde doğmuş olsaydı, bahtın, kaza ve kaderin, ölümün; ve ölüme götüren ihtirasların sınırında çömelmiş duran (Sfenks) mutlaka o olurdu. Çölün avare kâhinleri onun baktığı noktaya define aramağa giderdi. Dertliler küme küme ondan şifa dilenmeğe gelirdi. Hasretliler adaklarını ona adarlardı ve

genç cengâverler, kendilerini bekliyen akıbeti, sefere çıkmazdan evvel, ondan sorarlardı.
Gerçi o vakittenberi çok putlar yıkıldı, çok ilâhlar öldü. O zamanla bu zaman arasında uzun skolâstik geceleriyle alacalı *insaniyet* yılları ve inkârın başdöndürücü tepeleri ve korkunç tahlil uçurumları birbirleriyle çatışmış duruyor. Lâkin, 1933 yılında, insanlar, eski gildanlılardan daha az mistik ve tarihten önceki mahlûktan daha az urasacı değildir.
O zamankilerin kendi elleriyle yaptıkları putlara tapışları gibi bu devirdekiler de kendi hünerleriyle boyayıp süsledikleri ve makinelerle kımıldatıp oynattıkları (yarı - kukla - kadınlara) *yıldız* adını vermekte ve dinî bir cezbe ile bunlar önünde iğilmektedirler.

●

Hiç şüphesiz Marlène, Sorel piyesinde bir san'atkâr olmaktan uzaktır. Şöhretini yapan şeyler arasında kendi şuurunun, kendi zekâsının ve hatta kendi istidadının başlı başına bir rol oynadığını da tahmin etmek güçtür. Sinema sanatında *rejisör* denilenin ne esaslı, ne büyük, ne yaratıcı bir vazife gördüğüne de vakıfız. Bütün yıldızların hareket kanunlarını bu esrarengiz adam tayin eder. Onlara dilediği parıltıyı veya cazibeyi o verir. *Lüsifer* gibi hüküm sürdüğü sinema gökünden, bu yıldızları, nice insan yığınlarının talihine ve gönlüne hâkim kılan odur. Bütün «Star» lar makineye ruh ve donmuş unsurlara ihtiras vermek kudretini ondan alır. *Metropolis* filmindeki makine âlimi, işte, budur ve icat ettiği makine - kadın işte bunlardır.
Cécil Sorel gecesinde Marlène Dietrich sahneye çıkacaktı. Ve benim gibi bir çok seyirciler de en çok bunu görmeğe gitmişti. Lâkin son dakikada, Comédie Française memurlarından biri çıkıp halka şu kara haberi verdi.
«— Marlène Dietrich sahneye çıkamıyacaktır. Çünkü filim şirketleriyle mukaveleleri buna mânidir.
Ve bütün sal «Mavi Melek» teki proefsör Unrat gibi inlemeğe başladı. Hollyvood'daki esrarengiz adamın *yıldız* üzerindeki tesiri, buraya, bu kadim kültür ocağına kadar hükmünü sürüyor demekti.
Parisin cihanda hâlâ bir mana ifade ettiğine kani, bir eski *Fransızlık* hayranı bana dedi ki: «Kültür Parisini Sen nehri-

nin bu yakasında ne arıyorsunuz. Öbür tarafa gidin; öbür tarafa gidin!) dedi.

Quartier Latin, bugünkü orta yaşlı edebiyat neslinin kalbinde bir kaybolmuş cennetin yadı gibidir. Bundan yirmi, yirmi beş yıl evvel o hepimizin *kâbesi* idi. Aramızdan nice hacılar oraya bir daha dönmemek üzere gittiler. Dönenlerimiz de ölünciye kadar onun hasretiyle yanıp tutuştular.

Haydi bu mübarek ülkenin toprağına yüz sürmeğe gidelim. Lüxemburg bahçesi Fransada intelektüel gençliğin, eski Quartier Latin ananelerine sadık kalmış «Boheme» artistlerin mesiresidir. «Boheme» şairlerinin ilâhı Paul Verlain'in yarım heykeli de burada dikilidir. Onu, bundan beş altı yıl evvel bir defa görmüştüm. Bir defa daha görmek istedim. Fakat yerini unutmuşum; bir türlü bulamıyorum. Arkadaşım her rasgeldiği gence soruyor; her talebe kümesine yaklaşıyor: «Verlain'in heykeli?» Verlain, Verlain? Bu da kim? Bir gülüşmedir gidiyor. Artık, genç talebelere sormaktan vazgeçtik. Paul Verlain devrine yakın olan nesilden bir adam aramağa başladık. Ağaçların arasından kırçıl sakallı biri, yanında bir mektepli çocukla bize doğru geliyor. Yaklaşıyoruz: «Paul Verlain'in heykeli?» Herif şaşıyor, sırıtıyor. İğilip çocuğa soruyor: «Mutlaka sen bileceksin. Mektepte işitmişsindir.» diyor. Çocuk, bir coğrafya imtihanında Himalayanın yerini bulamıyan bir talebe sıkılganlığiyle önüne bakakaldı.

Ve Paul Verlain, on dokuzuncu asır Fransız edebiyatındaki büyük zirveler zincirinin, hiç şüphesiz bir Himalâyası idi.

Hürriyet mefhumu etrafında.

Burhan Asaf.

Geçen sayıdaki Darülfünun yazısında, hürriyet bahsine biraz dokunmuştuk. İnsanların ikiye bölünmüş gibi hürriyet avukatı yahut hürriyet düşmanı kesildikleri şu oldukça acayip devirde, davayı hürriyet yahut hürriyetsizlik bakımından halletmek istemk fikrî bir hafiflik olur. Çünkü hürriyet ile onun zıddı nihayet birer mefhumdan ibarettir. Mefhumlara palan vurarak at koşturmak bir çok fikir oyunlarına ve bir hayli spekülâsyonlara yol açabilir ama tam olan hakikate götürmez. Tam olan hakikat derken insanlığı bütün bir devir boyunca tatmin eden hakikati kastediyoruz. Yoksa tam olan hakikate varmanın insanlık için ebedî bir gaye olduğunu ve ona bizim asrımızda da varılamıyacağını bilenlerdeniz. Fakat bütün bir devir boyunca tatmin eden hakikatin de, bir zaman mesafesi dahilinde, tam olan bir tarafı vardır. O da, hayatın gerisinde kalan bütün ölçüleri tasfiye ederek yeni ölçülere sahip olmak işini kolaylaştırmasıdır.

Hürriyet mefhumu üzerinde durmak istememizdeki maksat, bir kere bu mefhumun kendi başına mevcut olmadığını göstermek ikincisi de onu dava ile olan münasebetlerile tetkik etmektir.

●

Geçenki yazımızda (1) hürriyet mefhumunun, devirlere göre nasıl değişmekte olduğunu göstermiştik. Cemiyetin muhtelif devirlerde, umumi bir görüşü bir «hayatı telâkki tarzı» vardır. Bu «hayatı telâkki tarzı» nda hürriyetin de bir telâkki tarzı vardır. Ve, «hayatı telâkki tarzı» değişir değişmez, «hüriyeti telâkki tarzı» da kendiliğinden değişmektedir. Meselâ, Fransız ihtilâlinden evvel, her ferdin hürriyeti, Fransa gibi derebeyliğini tasfiye edebilmiş memleketlerde, bir taraftan hükümdarın bir taraftan kilise hâkimiyetinin müsaadesi nisbetinde mevcut idi. Diğer memleketlerde ise, hürriyet, (meselâ Rusya ve Osmanlı İmparatorluğunda) teokrasilerin ve derebeylerinin haklarile takyit edilmişti. Fransız ihtilâlinden sonra, bu ihtilâlin esaslarına iltihak eden memleketlerde, hürriyet, nazarî olarak hürriyet ile takyit edildi. Fakat hakikatte, serbest fert teşebbüsünün peşini takip ederek evvelâ tüccarın daha sonra sanayicilerin en sonra da (zamanımızda) sermayedarların müktesep haklarından ibaret kaldı. İhtilâlin prensiplerine iltihak eden milletlerle iltihak etmiyen yahut edemiyen milletler bakımından da, edenlerin inhisarına geçti. Meselâ bir Osmanlı İmparatorluğu, darbeler yiyen istihsalâtını yahut istilâya uğramış iç pazarını korumak için, gümrük koymak hakkına malik değildi.

Gene Fransız ihtilâlinin fikrî hegemonyası devrine ait olmak üzere şu

(1) *Université*'nin manası, 20 numaralı KADRO.

misali zikredebiliriz. Tanzimata kadar Osmanlı İmparatorluğunda, müslümanlar için ayrı bir hürriyet ölçüsü reâyâ için keza ayrı bir hürriyet ölçüsü vardı. Tanzimat fermanı ile beraber, gûya bu iki ölçü birleştirildi. Fakat memleketin hariç ile olan hak mukayesesi bakımından imparatorluğun bütün sekenesi, garp imperyalizminin emrine reâyâ yazılmış oldu. Filiyat sahasında bu hazin haksızlık hüküm sürerken, hürriyetin kitapça tarifi, Osmanlı münevverinin kafasında da Fransada yahut İngilterede olduğunun aynı idi.

Son bir misal olmak üzere, şu aylarda şahidi kaldığımız Küba ihtilâlini ele alalım Küba vaktile İspanyollara ait idi. Amerika burayı İspanya ile yaptığı muharebede muzaffer çıktıktan sonra işgal etti. Bu esnada bir kasabın Amerika lehine büyük yararlığı görüldü. Bu kasap, Küba'nın Amerikaya firar etmiş olan Cumhur reisi Machado'dur. Bu adam, bütün cumhur reisliği esnasında, Küba'da Amerikan sermayesinin menfaatlerini temsil etti. Parlâmentoculuk paravanası arkasında hürriyetin kuklasını oynattı. Fakat yaptığı zulüm ve şiddet, yalnız kendisine ait kaldı. Amerika, bu gibi hareketlerin mes'uliyetinden daima sıyırılabildi. Küba halkı şeker ve tütünün bütün kârını karşı taraftaki efendilere terketti. Memlekette eğer bir kısmı kaldı ise, o da hükûmet merkezinin bir Monte-Carlo olmasına yahut karşıdan gelecek efendilerin içki yasağı olmıyan kabarelerde dünyanın dört bucağından ithal edilmiş kadınlarla hoş vakit geçirmelerine tahsis edildi. Küba'nın kendi haklarına malik olmaktan nekadar uzak olduğunu ve oradaki parlâmento ve halk hâkimiyeti düsturlarının ne kadar sahte olduklarını bu seferki ihtilâl tamamen açığa vurmuştur. İhtilâli yapanlar, Machado'yu devirmekle iktifa etmek istemediler. Asıl şiddet ve zulmün kimin namına yapıldığını ve ne taraftan geldiğini tesbit ederek Amerikan emperyalizminin boyunduruğundan kurtulmak istediler. Yaptığı ihtilâlin hızı ile, halk hükûmeti Küba'yı Amerikaya teslim eden muahede maddesini tanımamak teşebbüsüne girişti. Şimdi Küba önlerinde yirmi otuz harp gemisi yatıyor. Küba'daki idare yelkenleri suya indirinciye kadar bu gemilerin topları ihtilâl hükûmetine doğru çevrilmiş kalacaktır. Halbuki bu gemileri oraya gönderen devlet reisi, Amerikada, çiftçi ile ameleyi korumak için sanayiciler ve bangerlerle merhametsiz bir mücadele halindedir. Bir kaç yüz kilometro ötede hak ve hürriyetin yeni bir tarifi için mücadele eden adam, beri tarafta eski tarifi bile bir takım insanlara bağışlamak istemiyor. İşte hürriyet onu mücerret manasında alanların zannettiğinden bu kadar uzak ve cemiyetlerde hâkim olan iktısadî, içtimai ve siyasi ölçülerin heyeti umumiyesile bu kadar sıkı sıkıya alâkadar bir şeydir.

«Filân memlekette hüriyet var. Filân memlekette hürriyet yok» demek hiç bir şey ifade etmez. Doğru olan, Hüriyeti cemiyetin bütün davalarile beraber mütalea etmek ve onun hakkında ondan sonra hükümlere varmaktır.

●

Fransız ihtilâli, kapitalist ve ferdiyetçi ideolojinin zaferi idi. Bu zafer, istikrarını 1848 de yaptı Fransız ihtilâlinin gayet muayyen bir hürriyet telâkkisi vardır. Bu telâkki ile «hukuku beşer beyannamesi» inde karşı-

laşıyoruz. Hukuku beşer beyanamesinin hürriyet telâkkisine göre, hürriyet, her ferdin diğer fertlerin hukukunu (başta hürriyet hakkı) zedelemeksizin harekâtında serbest olmasıdır. Bu hukuk tarifi, serbest teşebbüs hakkını, ferdî teşebbüs hakkını, serbest ticaret ve serbest mübadele usullerini destekler.

Fakat, kimler için? 1848 hareketine iltihak eden milletlerin fertleri için. Evet, her İngiliz, her Belçikalı ve her Felemenkli gibi, her Fransız da serbest ve hürdür. Fakat bu hürriyet, bu vatandaşların hepsi için ancak faydalıdır ve hiç birine zarar getiremez. Çünkü bütün deniz ve kara yolları müstemlekeliğin yularına alınacak memleketlere doğru açıktır. Serbest teşebbüslerine var kuvvetile yaslanarak denizleri aşan bu tek tek İngilizler, Belçikalılar, Fransızlar ve saire yabancı topraklara emniyetle ayak basabilirler. Çünkü konsoloslar ve konsolos raporları, o memleketlerde hazır bir vaziyet hazırlamışlardır. Arkadan gelen zırhlıların topları ise bu hür fertleri karşıdaki topraklara birer küçük allah gibi teslim etmektedir. Veyl eğer bunların burunları kanayacak olursa!

Bugün kendisi eroin çeken Avrupa, Çin kapılarını topa tutarken, boyunduruğuna almağa hazırlandığı millete ilk ticaret metaı olarak afyon satmıştır.

«... Diğer fertlerin hukukunu zedelemeksizin..» şartını eğer o tarihlerde, adil ve beynelmilel bir mahkeme tefsir etmek salâhiyetini haiz olsa idi, bugünkü sınıf davaları ve buhran belâsı, insanlığın başına çökmezdi. Dünyanın her noktası, bir İngiltere kadar mamur ve müreffeh olurdu. Fakat, «hukuku beşer beyanamesi» indeki fert hakkı ve hürriyet tarifi yalnız Avrupanın garbinde yaşıyan fertler içindi. Ötekiler, o, top ateşi altında afyon satın almağa ve afyon çekmeğe mecbur tutulanlar, insan sayılmadıkları için fert olamazlardı. Onları ancak «baş» hesabı üzerinden tasnif etmek caizdi.

Ve işte, bir asırdan fazla sürmüş olan bu tarihî cinayettir ki, beyannamedeki hak ve hürriyet tariflerini, nihayet adi birer yalan derkesine indirmiştir. Eğer geri memleketlerin geri kalmamak ve en ileri memleketler kadar ileri olmak mücadelesi, on dokuzuncu asrın başında patlak vermiş olsa idi Hürriyet mefhumu etrafında bu kadar gürültü kopmazdı. Çünkü nihayet, her tarafında tamamile ayni şartlar hâkim olan bir dünyanın ıslahı mevzuu bahsolurdu.

Fakat bugün, şimdiye kadar hürriyet hakkında milletçe mahrum kalmış camiaların bu hak uğruna mücadelelerine şahit oluyoruz. Eğer bu vaziyette olan milletler, Hürriyet'i fertçe yani fert ölçüsü bakımından kabul ederlerse, memleketleri geri ve fakir, millet bünyeleri de zayıf, teşkilâtsız ve şuursuz olduğu için, mücadelede mutlaka mağlûp olacaklardır. Çünkü karşılarında hem fert hem de camia bakımından teşkilâtlı, kudretli, üstelik te, gasıp mevkiinde bulunan milletler vardır. Böyle bir kaşılaşmada, zayıf tarafın ferdine tam bir hürriyet vermek bu ferdi, kendi gayesine varmak için, vatandaşlarının hakları üzerinde pazarlığa teşvik etmekle birdir. Bu zayıf taraf için doğru olan yol hürriyet'in tarifini ferde göre değil millete göre biçmektir. Milletin hürriyeti yerine geldikçe ve milletin hürriyeti her türlü tecavüzden masun kaldıkça, o millete mensup olan fertlerin hüriyeti artacaktır.

Her mücadele bir kuvvet sarfını, bir fedakârlık tahsisini ve bir aşınmaz irade teksifini müstelzemdir. Şimdiye kadar, her hususta altta kalmış bir milletin üste çıkabilmesi için, elbette ki müstesna bir gayret ve müstesna bir sabır lâzımdır.

İşte Türk inkılâbının kendine mahsus bir cihanı telâkki tarzı ve bu telâkki tarzının da kendine mahsus bir hürriyet telâkkisi olmasındaki sebep, budur.

Türk inkılâbı, kendi milleti ve benzer haldeki milletler için yeni bir hürriyet telâkkisine göre, fertlerin hür olabilmesi için, milletlerin hür ilân edilmeleri lâzımdır. Eğer bazı milletlerin hürryetlerini gasbetmiş olan bazı milletler, bu hürriyeti kendi rızalarile iade etseler ve bunun için lâzım olan beşerî tesanüdü müstesna bir esalet göstererek kabul etseler, hürriyet mefhumunun fertçe kabul edilmesinde hiç bir mahzur kalmaz. Fakat gâsıp, gâsıp kalmak istediği için ve hürriyetler, hiç bir zaman verilmiyerek daima alındıkları için, millî kurtuluş inkılâbı, kendi hürriyet nazariyesini hâkim kılmağa mecburdur.

Bu nazariyeye göre ise, milletin hürriyet ve istiklâli her bakıma göre tamam olunciya kadar, fertler için, hak yok, vazife vardır.

Hükûmetçilik başka, Devletçilik yine başkadır. Hükûmetçilik bir idare tarzıdır. Devletçilik bir cemiyet tarzıdır. Birincisi bürokratik, ikincisi Sosyal bir sistemdir.

Teknik :

Millî mahrukat meselesi.
IV.
Kömür ve Linyit.

M. Şevki.

Kömür ve linyitler:

1 — Umumiyetle teshin ve ocak mahruku olarak,

2 — Buhar makinaları ve buhar türbinleri mahruku olarak,

3 — Mayi motör mahruku olarak

Tetkik edilebilirler.

Bu üç türlü kullanma yerinin her üçü de memleketimiz iktısadiyatı için hayati ehemmiyeti haiz ve her üçü de birbirini itmam eder mahiyettedir. Meselâ kömürden mayi motör mahruku istihsali, kömürün kok halinde memlekette istihlâk derecesile alâkadar olduğu gibi buhar makinelerinde ve enerji santrallerinde fazla miktarda istihlâki kömürün daha fazla yayılmasını mucip olacaktır.

Bunlardan başka kömür meselesi ayrıca demir istihsalâtı, mevaddı infilâkiye ve gaz sanayii dolayısile bir millî müdafaa işi; sun'î gübre istihsali dolayısile bir ziraat işi de olduğundan bunların da sırasile tetkiki icap eder.

●

Taş kömürü ve linit membalarımız:

Kömür işinde kat'i kararlara varabilmek için evvelâ membalarımızı mevkileri, cinsleri ve zenginlikleri itibarile gözden geçirelim:

Maden kömürü menbaı mevzuu bahsolunca Türkiyemizde pek tabiî olarak akla evvelâ Zonguldak - Ereğli kömür havzası, bundan sonra da memleketimizin hemen her yerinde tesadüf edilebilen linit madenleri gelir.

Karadeniz kömür havzası:

Karadeniz veya Ereğli Zonguldak kömür havzası Ereğlinin şarkındaki Köse ağzından başlıyarak Kozlu Zonguldak - Amasrayı ihtiva etmek üzere Söğüt üzerinde biten takriben 200 kilometre uzunluğunda bir sahayı ihtiva etmektedir. Bu şeridin enliliği şimdiki malûmata naaran 2-50 kilometre arasında değişmektedir. Maamafih uzun iskandillere ve paraya ihtiyaç gösteren bu vüsat tayini keyfiyeti şimdiye kadar bir sistem dahilinde tatbik edilmiş olmadığı için saha vüsatinin bundan daha fazla olması ihtimali de vardır.

Havzanın vüsati gibi damarların kalınlığı, istikametleri, tulleri hulâsa tekmil havzanın ihtiva ettiği kömür miktarı da kat'i olarak tesbit edilememiştir. Mütehassıslarınca yapılan tahminlere nazaran maden serveti kilometre murabbaına 20-50 milyon ton arasında değişmekte ve havzanın mecmu serveti ise 1-5 milyar ton olarak tahmin olunmaktadır.

Buna nazaran son senelerin yaklaştığı azami istihsal miktarı olan senevi 2 milyon ton maden ihracı yapılırsa havza bize asgari olarak 500 sene azami olarak 2500 sene kifayet edecek bir serveti haiz demektir. Maamfih memleketimizin son senelerde sanayileşme hususunda gösterdiği hamleler dolayısile istihsal ve istihlâk miktarının hayli artacağı şüphesiz bulunmakla beraber hazvanın birkaç asır kifayet edebilecek kadar bir servette bulunduğu da muhakkaktır.

kemiyyet itibarile memleketimiz için bu kadar bol bir maden olan havza kömürleri keyfiyet itibarile de hayli yüksek bir mevki işgal etmektedir. Havzanın muhtelif yerleri hayli muhtelif kömür vermekle beraber heyeti umumiyesi Almanyanın Sar havzası kömürlerine tekabül etmektedir. Bazı mıntakalarda kalite itibarile dünyanın en iyi cins madenkömürü olan kardife yakın kömür istihsal edildiği görülmektedir. Ezcümle Çamlı kömürü yıkanmamış halde dahi kardifle mukayese edilebilecek havassa maliktir:

	Birinci kardif kömürü	İkinci kardif kömürü	Çamlı kömürü
Rutubet	% 1	% 1	%1.9
Kül	% 5	% 8	%7.7
Mevaddı tayyare	%15	%20	%35
Karbon	%79	%71	%54
Kalori	8150	8000	7970

Ereğli şirketinin yıkanmış kömürlerinde ise bu miktar şöyledir:

Rutubet	% 3
Kül	% 11
Mevaddı tyyare	%27.5
Karbon	%58.5
Kalori	7600

Buradan görülüyor ki havza kömürlerinin keyfiyet itibarile vasati seviyesi dünyanın en iyi cins kömürlerine hayli yaklaşmakta ve bilhassa kükürt miktarının azlığı (vasati olarak %2-3) kömürlerimizin sanayide ve nakil vasıtalarında istimaline müsait bulunmaktadır.

Bundan başka havzamızın Karadeniz sahilinde hemen de yegâne kömür mıntakasını teşkil etmesi istihsalâtının gittikçe tezayüdünü ve maden ihracatımızda en büyük mevkii işgal etmesine sebep olmuşur. Havzada umumi harpten sonraki istihsalât şu suretledir:

	Ton		Ton
1932	410000	1927	1.324000
1923	597000	1928	1.251000
1924	769000	1929	1.421000
1925	958000	1930	1.595000
1926	1216000	1931	1.574000

Buradan görülüyor ki 1929 da başlıyan buhrana rağmen kömür istihsalâtımız tezayüdünde devam etmiş ve istihsal işi rasyonelleştirildikçe, liman a nakil, tahmil ve aktarma işi fennileştikçe, bilhassa dahildeki istihlâk sahası artırıldıkça bu tezayüdün devamı edip gideceğine şüphe kalmamıştır.

Havza hakkında bu kısa malûmatı verdikten sonra ikinci membalarımıza yani linit (esmer kömür) madenlerimize gelelim:

Linitler bugünkü Türkiye hudutları dahilinde en bol maden zuhuratıdır. Hemen her vilâyette, Anadolunun garp, orta ve şark kısımlarında bulunmuş olan linit membalarının serveti hakkındaki malûmatımız maalesef taş kömürününkinden ileri gidemiyorsa da zuhuratın çok fazla yerlerde oluşu, bunlarda soma gibi işlenen mıntakalarda 15 metre kalınlığında damarlara tesadüf edilişi, mühim bir kısmının kimyevî terkip itibarile hayli kıymetli bulunuşu linitlerimizin müstakbel sınai ve iktısadî faaliyetimizde mühim rol oynıyacağına bir delil addetmekteyiz. Çünkü taş kömürü ucuz bir meta olması dolayısile ekseriya uzakça mesafelere nakil masraflarına tahammülü yoktur. ((Meselâ havzadan Ankaraya kadar kömür nakli masrafı, maliyet fiatının takriben bir buçuk mislidir.) Bundan dolayı geniş memleketimizin dağınık sahalarında yapılacak sınai ve iktısadî faaliyet ancak o civara yakın mahruk membalarına dayanacaktır ki bu da bilhass linitlerimizdir.

GarbîAnadoluda: Soma, Nazilli, Sarayköy, Söke, Kirmastı, Bekleme, Trakyada Keşan ve Ayazma.

Orta Anadoluda: Kastamonu, Oturak (Uşak civarındadır), Kütahya, Çay, Kızılören (Konya civarında), Yerköy, Hacıbektaş, Çeltik, Kalecik, Bahçecik (Sıvas), İpsala,

Şarkta: Zile ve Erzurum vilâyetlerinde muhtelif yerlerde zuhur etmesi ve bu suretle memleket dahiline yayılmış bulunması yukarıdaki iddiamızı teyit eder.

Linitlerimizden başlıcalarının tahlil neticelerini aşağıya derceciyoruz:

	Soma linyiti	Kütahya linyiti (Dağarmaa sar)
Mevaddı tayyare	%43.9	%25.16
Kül	% 9.8	% 12
Kok	%55.6	%74.83
Rutubet	%10.4	%11.33
Kükürt	% 4.3	% 1.57
Kalori	5200-5400	Kalori 5120

Yerköy kömürü:			Kalori
Mevaddı tayyare	%39.4	Kalecik kömürü	4000
Kok	%60.6	Hacıbektaş	5000
Kül	% 9.6	Çay	4500
Kalori	4500	Ayazma	3800
Kükürt	%4.56	Seyitömer (Kütahya)	3500

Keyfiyetçe iyiliğe ve kemmiyetçe bolluğa ve her tarafta zuhur etmesine rağmen memleketimizde linit istihsal ve istihlâkimiz maalesef yok denecek kadar azdır. Yani bugüne kadar hiç bir suretle bu servet membaından istifade düşünülmemiş ve araştırılmamıştır.

Bu servetimizden ne suretle istifade edebileceğimizi ilerideki kısımlara bı-

rakarak bir mukayese noktası olmak üzere bizim ve bazı memleketlerin senelik linit istihsalâtımızı kaydetmekle iktifa edeceğiz.

Linit istihsalâtımız:

1923 te	253	Ton
1924 »	0	»
1925 »	4610	»
1926 »	6812	»
1927 »	10555	»
1928 »	9251	»
1929 »	11558	»
1930 »	9389	»
1931 »	7775	»

	Bulgaristan	Yunanistan	Romanya
1922	983.000	132.0000	1.856.000
1923	1.013.000	118.000	2.229.000
1924	1.155.000	131.000	2.479.000
1925	1.160.000	142.000	2.615.000
1926	1.142.000	153.000	2.731.000
1927	1.680.000	143.000	2.850.000
1928	1.361.000	121.000	2.630.000
1929	1.573.000	156.000	2.675.000
1930	1.572.000	000	2.045.000

Nüfusu umumiyeye nisbet edildiği takdirde 1930 senesinde Türkiyede nüfus başına ancak 0.65 kilo düştüğü halde Bulgaryada takriben 290 kilo, Yunanistanda 20 kilo, Romanyada 15 kilo isabet etmektedir. Bu rakamlar bizim büyük sanayi memleketlerine nazaran değil ve fakat yakın komşularımıza nisbetle linyitlerden istifade hususunda nekadar geride bulunduğumuzu gösterir.

Kömür ve linit servetlerimizle bunların senelik istihsal miktarlarını bu umumi tetkikten sonra milli iktısadiyatımızda oynıyabilecekleri rolleri münakaşa ve tayin edebiliriz.

1 — Teshin ve ocak mahruku bakımından: Anadolunun şimalini kaplıyan silsele ile Toroslar, Garbî Anadoludaki bazı münferit dağlar ve Trakyada Istranca dağları hariç olmak üzere Türkiyemizin diğer kısmı ağaçsızdır. Ege hudutlarından başlıyarak Sarıkamışa kadar devam eden yüksek yayla çırçıplaktır denilebilir. Resmi istatistiklere nazaran Türkiyedeki ormanların mesahai sathiyesi takriben 8 milyon hektar tuttuğuna göre memleketimizin ancak onda biri ağaçla örtülü demektir. Bu sebeple bir taraftan ağaçsız mıntakadaki halk mahrukat yoksuzluğu çekerken ağaçlı mıntakadaki halk ta mahrukat tedariki için zaten mahdut olan ormanları tahrip etmektedir. Bunun önüne geçmek için yegâne çare ise taşkömürü ve linitlerimizin kıymetlendirilmesidir.

Bu iş yalnız memleketi ağaçlı görmek kaygusundan ibaret değildir. Aynı zamanda iktısadî bir menfaat temini işidir de. Bugün Ankarada 2500 ka-

loriye malik olan yaş odunun kilosunu vasati olarak 2 kuruşa alıyoruz. Halbuki bizzat gene Ankarada takriben 5000 kalori kıymetinde linit kömürünün tonu 15 lira, yani kilosu 1,5 kuruştur. En az bir misli kâr temin etmesine rağmen bizzat bu işten anlıyan bizlerin bundan istifade edemeyişini neye hamledebiliriz?

Bunun yegâne sebebi göreneğe bağlanmak ve bu yeni mahruktan istifade için kâfi malûmat ve vesaitle mücehhez olmamaktır. Linitlerden istifade esnasında başka ocak ve soba ister. Sanayiimizin bugünkü halinde dahi ucuzca tedariki imkânı olan bu vesait temin olunduktan sonra tedricen odunun mahrukat olarak kullanılması hiç değilse şehir ve kasabalar için menolunursa kısa bir zamanda yalnız yeraltında bekliyen bu madenler kıymetlendirilmiş olmaz. Fakat teshin ve mahruk iktısadiyatımızda da esaslı bir kâr temin edilmiş olur.

Bazı mıntakalar odunun çok yakın ve linitin uzak olmasından bu kayitten müstesna tutulabilirler. Fakat umumiyet nazarı itibara alınırsa bilâ kaydü şart linitin memleketimiz için en ucuz ve iktısadî bir mahruk olduğunu iddia edebiliriz.

Bilhassa Almanya ve diğer bazı memleketlerde olduğu gibi iyi cins linitlerden yapılacak Briketler nakil ve kullanma işini kolaylaştırdığı ve kaloriyi teksif ettiği için yayılmasını daha kolaylaştırır.

Teshin ve ocak mahruku olarak kokkömürünü de nazarı itibara almalıyız. Sahilde bulunmaları veya havzaya yakınlığı dolayısile nakliyatın ucuz olduğu yerlerde kokun kullanılması tercih olunabileceği gibi umumiyet üzere daha lüks ve temiz bir mahruk olmasından linite nazaran daha pahalı olduğu sahalarda da kullanılabilir.

2 — Buhar makineleri ve buhar türbinleri mahruki bakımından:

Bu bahiste vaziyet gayet aşikâr ve alınacak tedbir gayet vazıhtır: Muayyen bir hatten meselâ 100-300 beygirden itbaren memleket dahilinde kuvvei muharrike olarak yalnız kömür ve linit yakan buhar makinesini veya türbinini kabul etmek. Bu helkî demiryol ile bağlanmamış veya yakınında linit bulunmıyan bazı şehirler için gayriiktısadi olabilir. Bu müstesna yerler hakkında müstesna kayitler konabilir. Fakat artık Karadeniz havzasının yanıbaşında bulunan Ankarada veya denize mesafesi yüz kilometreye varmıyan Adanada mazotla işliyen santraller tesisine müsaade etmek memleket iktısadiyatı için bir zarardır. Buharlı santraller dizel ile işliyen santrallere nisbetle %10-20 kadar fazla bir tesis masrafına ihtiyaç gösterirler. Fakat bundan sonra işletme masrafında mühim ucuzluklar gösterdikleri için bu zararı telâfi ederler. Meselâ Ankarada 7000 kalörilik kömürün kilosu 3 kuruş iken 1000 kalörilik mazotun kilosu 8-9 kuruştur. Birincide bir kuruşla 2300 kalöri satın alınırken ikicinde ancak 1100 kalöri satın alınabilmektedir.

O halde bu hususta teklif olunacak şey gayet vazıhtır. Bizde 1930 Sanayi kongresi veya 1933 te Zonguldak Ticaret odasının iddia ettiği gibi memlekete muayyen bir hatten yukarıda yalnız buharla işliyen makineler sokulmasına müsaade edilmesini, bilhassa yeni sanayi inkişafları için kömür ve linit mıntıkalarında büyük santraller tesisinin esasen bu sanayi

için de hayatî bir mesele olduğunu bundan evvelki yazılarımızda da izah ve ispat etmiştik. (*)

3 — Taş kömürü ve linitlerin mayi matör mahruku bakımından tetkiki:

Taş kömürü ve linitlerden mayi mahruk istihsali daima başka sanayi ve başka istihsallerle alâkası olan bir iştir. Meselâ Avrupanın başlıca memleketlerinde bilhassa İngiltere ve Almanyada kok istihsali demir sanayiinin bir tâbii olarak inkişaf etmiştir. 1850 tarihine kadar ağaç kömürile işlenen demirin istihsali demryollar ve saire dolayısile birdenbire tezayüt edince buna da çare düşünülmüş ve kok bulunmuştur. Bu sayede 1850 de dünya demir istihsalâtı 4 3/4 milyon ton iken 1913 te 19½ milyon tona çıkmış ve kok istihsali de 113 milyonu bulmuştur.

Bu fazla kok istihsali tâli mahsulün, yani kok yapmak için ısıtılan kömürden çıkan gazin kıymetlendirilmesini icap etmiş, bu da evvelâ havagazi sonra katran, benzol, amonyak ve daha sonra bunların nitrifye edilmiş kısımları olan mevaddı infilâkiye, sun'î gübre ve saire ve sairenin meydana gelmesine sebep olmuştur. O halde biz kömür ve linitlerimizden mayi mahruk istihsalini düşünmezden evvel bunların ne gibi sanayi şubelerile alâkadar olarak inkişaf edebileceğini tetkik etmekliğimiz gerektir ki gelecek yazımızın mevzuunu ehemmiyeti bugün için çok artmış olan bu kömürden mayi mahruk istihsali ve onunla müşterek sanayi şubeleri teşkil edeceklir.

Kurulabilmesi için Devletten himaye ve milletten ferağat ve tahammül isteyen Millî Sanayi müesseseleri ancak Devlet elinde ve Devlet mülkiyeti altında kurulmalıdır.

(*) Kadronun 13-16 ıncı sayılarındaki elektrikli Türkiye ve 18 numaradaki millî mahrukat yazılarına müracaat.

Gene Dede Korkut Kitabından: Kanlı Koca Oğlu Kanduralı Boyu.

- II -

İbrahim Necmi.

Dede Korkut hikâyelerinden Kanduralı mankıbesinin ilk kısmını 19 uncu sayımızda basmıştık. Burada alt tarafını da okurlarımıza sunuyoruz.

Hikâyenin ilk kısmı kısaca şöyle toplanabilir:

«Oğuzda Kanlı Koca adında bir ihtiyar yiğit var. Bunun yeryüzünde biricik oğlu da Kanduralı adında bir koç babayiğittir. Kanlı Koca kendisi nasıl babasının yerini tutmuş ise oğlunun da kendi yerine geçeceğini, ondan sonra da bu soyun sürüp gitmesi için Kanduralı'yı evlendirmek gerekliğini düşünüyor. Oğluna kız bulmak istiyor.

«Kanduralı evlenmeğe razıdır. Ama alacağı kızın öyle «cici bici bir türkmen kızı» olmasını istemez. O öyle bir kız ister ki kendisi yerinden kalkmadan o davransın, kendi atına binmeden o binsin, kendi «kanlı kâfir eline» varmadan o varsın, baş getirsin; hülâsa, kendi gibi bir savaşçı, yiğit kız olsun.

«İyi ama Oğuz içinde benzeri bulunmıyan koç yiğit Kanduralı ile boy ölçüşecek kahraman kızı nerede bulmalı? Kanlı Koca bu kız arama işini önce delikanlının omuzuna bırakıyor. Fakat Kanduralı, bütün İçoğuz'u dolaşıp bulamayınca ihtiyar baba, kendi araştırmaya çıkıyor. İçoğuz'da Dışoğuz'da bulamıyor. Trabzona kadar gidiyor.

«Trabzon Tekûr'unun (İmparator) bir kızı var. Sarılar giyer. Adı Selcan hatundur. Benzeri görülmedik bir güzeldir. Fakat bu kızı almak için üç büyük canavarla döğüşmek, onları yenmek gerek: Karaboğa, Kağan Aslan, Kara Boğra (yani Deve).

«Bu haberi alan Kanduralı hemen yola çıkmak istiyor. Babasının, anasının yalvarmalarına karşı kendi yiğitlik onurunu ileri sürüyor. Kırk yiğidiyle Trabzona gidiyor. Büyük saygılar, alkışlarla karşılıyorlar. Boğa ile döğüşe çıkarken soyunuyor; yüzündeki örtüyü açıyor. Pencereden bunu gören Selcan hatun, delikanlıya âşık oluyor.

«Karaboğayı çıkarıyorlar. Korkunç bir hayvan. Herkes delikanlıyı Boğa elinde parçalanacak sanıyor. Kanduralı kırk yiğidinin ağladığını göüyor. Onlardan Kopuz çalarak kendisini öğmelerini istiyor. İstediğini yapıyorlar. Boğa ile karşılaşan koca yiğit, yumruğunu Boğanın alnına dayıyor. İkisi de karşı karşıya dikile kalıyorlar.

«Kanduralı birdenbire geri çeki-

liyor. Boğa boynuzu üzerine düşünce, kuyruğundan yakalayıp yere vuruyor. Kesiyor. Derisini yüzüp, İmparatorun önüne götürüyor:

«— Tanla kızını mana vereesin! «Diyor.»

Hikâyenin alt tarafı şudur:

Tekûr eyder:

— Mere, kızı verin, şehirden sürün, çıksın, gitsin, dedi

Tekûrun kardaşı oğlu vardı; eyder:

— Canavarlar serveri aslandır. Onunla dahi oyun göstersin, sonra virelum, dedi.

Vardılar. Aslanı çıkardılar. (1) Meydana getirdiler.

Aslan çağırdı (1) Meydanda ne kadar at varsa kan kaşandı. (2)

Yiğitler eyder:

— Boğadan kurtuldu. Aslandan nice kurtula? dediler. Ağlaştılar.

Kanduralı yiğitlerin ağlar gördü. Eyder:

— Mare, alça kopuzum ele alun, meni öğün. Sarı donlu kız aşkına bir aslandan döneyim mi? dedi.

Yoldaşları burada söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

Sultanım Kanduralı,
Ağca sazlar içinde sarı günler görlyen. (3)
Taylar basan, ök damarın delüben kanın suran, (4)
Karapulat özkılıçtan kayıtmıyan, (5)
Ağça tozlu katı yaydan dersinmiyen, (6)
Ağ yelekli ötkün ohtan kayıkmıyan, (7)

---

(1) Buradaki «çıkardılar» ve «çağırdı» sözlerinin ikisi de metinde hep bir türlü, yani «çkr» ile yazılmıştır. Arap yazısının Türk kelimelerini nasıl bozup birbirine karıştırdığına canlı bir örnektir.

(2) «Kan kaşanmak» sözü bugün de büyük bir korkuyu ifade için kullanılır. Aslanın heybetli kökremesi önünde atların kanlı terler dökecek derecede korktuğunu anlatmak için bu iki söz nekadar yeterlik gösteriyor! Bunu kan kaşındı okumak doğru olmasa gerektir.

(3) Bu mısra, metinde de pek açık değildir. «Saz içinde gün görmek» sözü o zamanlara mahsus bir hayal veya mecaz değil ise «günler» sözü yanlış kopye edilmiş olacaktır. Umumi olarak ak renkli sazlar, kamışlıklar arasında -Selcan Hatunun sarı elbisesini andıracak- sarı bir şey görmek fikrine yakın bir düşünce anlatıyor sanılabilir.

(4) Surmak, emmek, suyu emerek içmek manasınadır. «Taylar basan», tayları yenen, onlarla güleşip üstün gelen demektir. Ök damarı göğüs damarıdır. En büyük kan damarına işarettir. Yendiği tayın göğsünü yarıp kanını içtiğini söylemek istiyor.

(5) Kayıtmak dönmek, geri dönmek, kaçmak demektir. Kılıçtan kaçmıyan, yani ölüm önünde bile geri dönmiyen demek istiyor.

(6) Dersinmek, ürkmek, çekinmek demektir.

(7) Kayıkmak yana kaçmak makamındadır.

Canavarlar serveri kağan aslan kıran,
Ala köpek ile kendüzün daladır mı? (8)
Alp yiğitler savaş günü karımından kıvırır mı?
Sarı donlu Selcan Hatun köşkten bakar!
Kime baksa aşkı ile oda yakar!
Sarı donlu kız aşkına bir hu dedi.

Kanduralı:

—Mere kâfir, aslanını koyver, gelsin, dedi; Karapolat öz kılıcım yok kim karvaştığı dem iki biçeydim. Sana sığındım, cömertler cömerdi, gani Tanrı, medet! dedi.

Aslanı koyverdiler. Sürdü, geldi.

Kanduralı bir kepeneği kalpağına doladı. Aslanın pençesine sunuverdi. (9) Adı görklü Muhammede salavat getirdi. Aslanın alnın gözedip bir yumruk öyle vurdu kim yumruk çenesine dokundu. Uvattı. Söksününden tuttu, belini üzdü. Andan götürüp yere vurdu. Hurdoldu

Tekûr önüne geldi. Eyitti:

— Yaren, kızını mana vergil, dedi

Tekûr eyder:

— Kızı getirin, verin. Bu yiğidi gözüm gördü, gönlüm sevdi. Gerek dursun, gerek gitsin, dedi.

Gene kardaşı oğlu eyder:

—Canavarlar serhengi devedir. Anunla dahi oyunun oynasın. Andan sonra kızı verevüz, dedi.

Çün inayet Tanrıdan oldu. Beğin, paşanın himmeti Kanduralıya oldu. Tekûr «devenin ağzın yedi yerden bağlan» dedi. Hasut kâfirler bağlamadılar. Yuların sıyırıp salıverdiler.

Kanduralı fırlar, devenin koltuğundan girer, fırlar, çıkar.

Serhoş yiğit hem iki canavarla savaşmıştı. Tayındı, düştü. Altı cellât cuse sine geldiler. Yalın kılıç tuttular.

Burada yoldaşları söylemiş. Görelim, hanım ne söylemiş:

Kalkubeni, Kanduralı, yerinden durugeldin (10)
Yelisi kara kaldık atın bütün dindin,
Ala gözlü yiğitler yanına aldın,
Erkubili ala dağı dönen aştın,

---

(8) Dalamak köpeğin ısırması manasına bugün de kullanılır. Bunun müteaddisi dalatmak olmak lâzım gelir ki burada da kendini köpeğe ısırtır mı yerinde Daladır mı kullanılmıştır.

(9) Sunmak vermek, takdim etmek demektir. Sunuvermek verivermek manasına gelir. Maksat, kumaş sarılmış kalpağı aslanın pençesine vererek onu şaşırtıp bir yumruk vuruşu anlatmaktır.

(10) Durugelmek şimdiki Duragelmek yerindedir. Eski metinlerde yerinden durmak ,yerinden davranıp ayağa kalkmak manasınadır. Baş taraftaki kalkubeni sözü şimdi «ip» ekiyle yapılan atıf sıygasının eski şeklidir. «Kalkıp yerinden durugeldin» demek, «yerinden kalkıp ayak üzerinde dikildin» demektir.

Akıntılı suyun dönen geçtin,
Kanlı kâfir eline dönen girdin,
Karaboğa geldiğinde hurduhaş eyledin,
Kağan aslan geldiğinde belini büktün,
Kara boğra geldiğinde ne geçtin?
Kara kara dağlardan haber aşa,
kanlu kanlu sulardan haber geçe,
Kalın Oğuz eline haber vara,
Kanlı Koca oğlu Kanduralı netmiş diyeler?
Kara boğa geldüğünde kılçatmamış, (11)
Kağan aslan geldüğünde belin bükmüş,
Kara boğra geldüğünde ne gecikmiş diyeler!
Ulu kiçi kalmıya söz edine (12),
Karı koca kalmıya ku edine,
Ağ sakallu baban bunlu ola,
Karıcık olmuş anan kan yaş döke,
Hanım, kalkubeni yerinden durmaz olsan,
Altı cellât ensende yalın kılıç tutar,
Gafillice görklü başın keser,
Aşağıdan yukarı bakmaz mısın?
Karşına ala kaz geldi, şahinin atmaz mısın?
Sarı donlu Selcan hatun işaret eder, görmez misin?
Seni deve yüzünden zebun olur dediler, bilmez misin?
Sarı donlu Selcan hatun köşkten bakar!
Kime baksa aşkı ile oda yakar!
Sarı donlu kız aşkına bir hu dedi.

Kanduralı urudurdu. Eyder:

- Mere, ben bu devenin burnuna yapışıcak ol kız söziyle yapıştı derler. Yarın Oğuz eline haber vara; Deve elinde kalmıştı, kız kurtardı diyeler. Mere, kolça kopuzum çalın, öğün meni! Yaradan kadir Tanrıya sığındım. bir boğradan döneyin mi? İnşallah bunun dahi başın keseyim! dedi.

Yiğitleri Kanduralıyı öğüp söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş:

Kap kayalar başında yuva tutan,
Kadir Ulu Tanrıya yakın uçan,
Mancılığı ağır taştan gızıldayıp katı inen (13),
Arı gölün ördeğin şakıyıp alan,
Karıncığı aç olsa kalkıp uçan,
Cümle kuşlar sultanı çal Karakuş,

(11) Kılçatmak, kımıldatmak, kıpırdatmak gibi bir manayadır. Kara boğaya kımıldama mecali vermiyerek onu tepelediğine işarettir.

(12) Ulu büyük, Kiçi küçük demektir. Ulu kiçi büyük, küçük, hepsi manasına gelir.

(13) Mancılık, Mancanık, yani eskiden kaleye taş atmağa mahsus alet demektir ki aslında mihanik sözünden bozma olduğu zannedilmektedir. Gızıldamak, şimdiki gırıldamak gibidir. Ağır taşları mancınık ile ses çıkararak sert surette atan demek istiyor.

Kanadıyle saksağana kendüzün şakıdır mı? (14)
Alp yiğitler karış günü karımından kayırır mı?
Sarı donlu Selcan hatun köşkten bakar!
Kime baksa aşkı ile oda yakar!
Sarı donlu kız aşkına bir hu dedi.

Kanduralı adı görklü Muhammede salavat getirdi. Deveye bir depme vurdu. Deve bağırdı. Bir dahi vurdu. Deve ayağı üzerine durmadı, yıkıldı (15) Basıp iki yerden boğazladı. Arkasından iki kayış çıkardı. Tekûrun önüne bıraktı. Eyder:

— Akıncıların terkeşi bağı, özengisi kayışı üzülür, dikmeğe gerek olur, dedi.

Tekûr eyder:

— Vallahi, bu yiğidi gözüm gördü, gönlüm sevdi, dedi. Kırk yerde otak diktirdi. Kırk yerde kızıl ala gerdek diktirdi (16)

Kanduralıyle kızı getirip gerdeğe koydular.

Uzan geldi. Yelteme çaldı. (17)

Oğuz yiğidinin öykeni kabardı (18). Kılıcın çıkardı, yeri çaldı, kertti (19).
— İttiğim yer gibi kertileyin; toprak gibi savrulayın, kılıcıma doğranayın, ohuma sancılayın, oğlum doğmasın, doğarsa on güne varmasın, bey babamın, kadın anamın yüzün görmedin bu gerdeğe girersem. Dedi (20)

---

(14) Birçok vasıflarla andığı karakuşa Kanduralıyı benzetiyor. Bu vasıflar arasında iyi okunamıyan ve manası anlaşılamıyan bir mısra daha vardır ki buraya yazamadık. Kanduralıya krşı gelen kara deveyi de karakuşa karşı saksağana benzetiyor.

(15) Durımadı, şimdiki duramadı demektir. Eskiden iktidarî fiillerin menfisine a-e yerine ı-i de geldiği bu örnekten anlaşılır.

(16) O zaman büyük düğünlerde gelinle güveyinin birleşecekleri çadırların al kızıl renkte olması büyük saygı eseri olduğu, gelin ve güveyinin içtimaî değeri yükseldikçe bu çadırların da sayısı kırka kadar arttığı, bu buluşma çadırına gerdek dendiği bu ibareden anlaşılıyor.

(17) Uzan veya Ozan, hem şair, hem bestekâr, hem çalgıcı, hem de bakıcı olan adamdır. Yelteme ne olduğunu bir yerde bulamadık. Sözün gelişi düğünlerde çalınan sevinç çalgıları olduğunu zannettiriyor.

(18) Öyken, şimdiki öfkenin eski bir kılığı olacak.

(19) Eski kitapların dilinde çalmak vurmak, kertmek yarmak, küçük bir yarık yapmak, bir yanını kesip eksiltmek manalarına gelir. Burada da yere kılıcını vurup yardığını söylüyor

(20) Kanduralı burada babası, anası ile görüşmeden murada ermemek yemini ediyor. O zamanda Oğuz Türklerinde ana, baba saygısını gösterir bir delildir. Bu yemini ederken kullandığı tabirlerde dikkat edilecek şeylerden biri de «itip deldiğim yer gibi yarılayım, oradan savrulan topraklar gibi savrulayım, kendi kılıcımla doğranayım, kendi okumla yaralanayım» diye kendine ölüm dilledikten sonra evlenmesinin kutunu da tehlükeye koyarak «oğlum doğmasın, doğarsa on güne varmasın» diye şart etmesidir.

İvini çözdü, kaytabanın bozalttı, kara koçun kişnetti, dün kattı, göçtü. (21) Yedi gün, yedi gece yürüttü; Oğuzun serhaddine çıktı; çadır dikti Kanduralı eyder:

Hey kırk eşin, kırk yoldaşım,
Kurban olsun size menim başım

Hak taalâ yol verdi: Vardım, ol uç canavarı öldürdüm; sarı donlu Selcan Hatunu aldım, geldim. Haber eylen: Babam mana karşu gelsün. Dedi.

Kanduralı baktı, gördü: Bu konduğu yerde kuğu kuşları, turnalar, taraçlar, keklikler uçarlar. Souk souk sular. Çayırlar. Çimenler (22)

Selcan Hatun bu yeri görklü gördü, beğendi.

Düştüler (23), işrete meşgul oldular, yediler, içtiler.

Ol zamanda Oğuz yiğitlerine ne kaza gelse uyhudan gelirdi.

Kanduralının uyhusu geldi, uyudu. Uyurken kız eyder:

— Menim muhiplerim çoktur. Nagâh ılgarla gelmesin. Tutuben yiğidim öldürmesinler. Ağça yüzlü men gelini tutup atam anam ivine iletmesinler. Dedi.

Kanduralının atını için tuttu. Giydirdi. Kendi dahi için tuttu, giyindi. Süğüsün eline aldı. Bir yüksek yere çıktı. Gözledi. (25)

Meğer, Hanım, Tekûr peşiman oldu.

— Üç canavar öldürdüğüyçün bir kızcağızını aldı, gitti. Dedi.

İçin kara donlu gök dmirli altıyüz kâfir seçti. Gece gündüz yürüttüler. Nigâhından yettiler.

Kız hazır idi. Baktı, gördü: Ilgar yetti. Kanduralının üzerine geldi. Söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş. Eyder:

Gafil olma, kara başın kaldır, yiğit!
Ala kıyma görklü gözün açgıl, yiğit!

---

(21) İv çözmek, çadırlarını kaldırmak; Kaytaban bozaltmak, eşyasını kaldırıp yüklemek; kara koç kişnetmek, hayvanlarını yola çıkarmak demek olacak. Dün katıp göçmek, gece vakti yola çıkmak manasına geliyor.

(22) Bu description çok dikkat çeker: Görülüyor ki halk diline yaklaşan yazıda tasvirler fiilsiz olarak yapılıyor. Konuşurken her zaman yaptığımız ve pek güzel düşüncemizi anlattığımız cümle sistemlerini yazıdan dış tut - mak, eski yazı dilimizin bugünlere kadar sürmüş kötü bir alışkanlığıdır.

(23) Düşmek, şimdiki manasında değil, orada oturup kalmak demektir.

(24) Ilgar etmek, ılgarla gelmek, baskın yapmak, süratle beklenmedik zamanda gelip çatmak demektir.

(25) Burada taze gelinin bir önceden duyuşu (his kablelvuku) var. Ne olacağını olmazdan önce seziyor. İçin tutmak, giydirmek, giyinmek sözleri burada hazır bulundurmak, gemini takmak, silâhlanmak manalarına geliyor. Süğü şimdiki süngüdür. Umumiyetle harp silâhı demek. Gözlemek etrafı tarassut fikrini ne güzel anlıtıyor.

Karularından ağ ellerin bağlanmadın,
Ağ alnın kara yere depilmedin,
Gafillice görklü başın kesilmedin,
Alca kanın yer yüzüne dökülmedin.
Yağı yetti, düşman erdi.
Ne yatursun? Kalkgıl, yiğit!
Kap kayalar oynamadın, yer ubraldı,
Karı beyler ölmediyen il boşaldı;
Karcaşuben, uğraşuben dağdan indi;
Yasanuben üzerine yağı yetti:
Yatacak yer mi buldun, yurt mu buldun, noldu sana ? (26)

Deyu çağırdı.

Kanduralı sermerdi, uyandı, urudurdu. Eyder:

— Ne söylersin görklüm? Dedi.

Eyder: — Yiğidim, üzerine yağı geldi. Uyarmak benden. Savaş, bize hüner göstermek senden! Dedi.

Kanduralı gözün açtı. Kapakların kaldırdı. Gördü: Gelin at üzerinde, geyinmiş, süğüsü elinde.

Yer öptü Eyder:

— Amenna ve saddakna! Maksudumuz Hak taalâ dergâhında hasıl oldu (27) deyip arı sudan aptes aldı. Ağ alnını yere kodu. İki rekât namaz kıldı: Atına bindi. Adı görklü Muhammede salavat getirdi. Kara donlu kâfire at saldı. Karşı vardı.

Selcan Hatun at oynattı. Kanduralının önüne geçti.

Kanduralı eyder:

— Görklüm, kande gidersin? Dedi.

Eyder: — Bey yiğit, baş esen olsa börk bulunmaz mı olur? (28) Bu gelen

---

(26) Bu şiirde dikkat edilecek tabirler var: Ala sözü, bütün bu hikâyelerde pek çok geçer. Bazan al gibi renk manasınadır. Bazan da bir nida gibi kullanılır. Kıyma tabiri, medih vasfı olarak gözler için kullanılıyor. Cana kıyan göz gibi bir delâleti olsa gerek. Görklü güzel, yağı düşman demektir. Karı beyler ihtiyar reisler demektir. Karcaşmak, birbirine karışmak manasınadır. Ysaţmak, dayanmak, yaslanmak (daha eski şekli: Yasdanmak) demektir.

(27) Kanduralının burada Allaha şükrü ve muradımız oldu demesi, babası kendisine ilk evlenme teklif ettiği zaman ileriye sürdüğü şartların tahakkuku dolayısıyledir. Tam kendi istediği gibi karısını kendi davranmadan silâhlanmış, ata binmiş, harbe hazır bulduğuna seviniyor.

(28) Esen salim, sıhhatte demektir. Börk eski bir serpuştur, başa giyilir. «Baş esen olsa börk bulunmaz mı olur?» o zamanın bir ata sözü olacak «Baş iyi olduktan sonra onu örtecek sepuş mu bulunmaz?» demektir. Selcan Hatun bununla Kanduralıyı baş, kendini serpuş yerine koyuyor. Kocasının uğruna can vermek istediğini anlatıyor.

kâfir çok kâfirdir. Savaşalım, dögüşelim, ölenimiz ölsün. Diri kalanımız odaya gelsin, dedi.
Burada Selcan Hatun at saldı. Karımın bastı (29). Kaçanın kovmadı. Aman diyeni öldürmedi. Öyle sandı kim yağı basıldı. Kılıcının balçığı kan, odaya geldi. Kanduralıyı bulmadı.

Hikâyenin son kısmını da gelecek sayımıza koyacağız. Bu kısımda Kanduralı ile Selcan hatunun arasındaki behadırlık rekabetiyle bunun neticesi görülecektir.

(29) Karım, bu hikâyelerde çok geçer: Arapça garimden bozma gibi görünür. Umumiyetle tek teke vuruşmada her pehlivanın karşısına çıkan kendi ayarındaki muarız manasına gelir. Basmak, yenmek, mağlûp etmek demektir.

Kronik:

Millî bütünlüğü hedef tutan inkılâp devletçiliği cephesinde yer alan «Kooperatif» mecmuasının 16 ıncı sayısında «Ahmet Hamdi» Beyin «Buhranlar ve inkılâplar telâkkisi» ismi altında yazdığı dikkate şayan bir makaleyi okuyucularımıza kısmen naklediyoruz. Türk inkılâbının orijinleri ve inkişaf seyri üzerinde yaptığı kıymetli tahlilleri ile son bir iki senedenberi fikir hayatımıza üstünde durulmağa değer eserler hediye eden Ahmet Hamdi Beyi tebrik etmeği bir münevverlik vazifesi biliriz.

Buhranlar ve İnkilâplar telâkkisi.

Türk inkilâbının kaynak noktaları ve seyri etrafında bir tahlil.

Ahmet Hamdi.

Türk inkılâbının doğuşu

Türk inkılâbı, tarihin bir devirden öteki devre aktığı intikal zamanlarında baş gösteren büyük inkılâplardan biridir. Tarih, muayyen bir cemiyet ve medeniyet şartını ikmal edip, cemiyet tekâmülden inhilâle doğru yol almağa başlarken, cemiyetin bünyesinde bir şekilden diğer şekle, bir plândan diğer plâna geçmek için sarsıntılar olur. Bu sarsıntılar, evvelâ bir takım iktısadi, siyasi buhranlarla başlar; iztirap ve memnuniyetsizlik çoğalır. Tarih, bir fasit dairenin içinde dolaşmağa mecbur olur. Cemiyeti bu fasit daireden kurtaracak ve ileri atacak olan inkılâptır. İnkilâp, bu cemiyetin kendi içinde, şekil değiştirmek, bir muvazeneye doğru akmak için yaşıyan bir ihtiyacın ifadesidir.

Bizim görüşümüze göre dünya medeniyet nizamı, tarihi seyri içinde devrini ikmal etmiş, ve cemiyet ileri bir plâna doğru geçmek safhasına girmiştir. Türk inkılâbı bu ihtiyacın bir mahsulüdür.

İnkılâbın yürüyüşü

Bir inkılâbı, önceden tespit edilmiş muvasalat noktaları ve mesafeleri malûm bir cemiyet hareketi gibi telâkki etmek, ve onun üzerinde peşinen tahliller yaparken, ikide bir o inkılâbı idare edenlerin ona tekadüm eden sözlerinden, hareketlerinden misaller getirerek sözde tenakuz aramak, inkılâbı anlamamak demektir.

İnkılâp duran bir şey değildir; inkılâp yürüyen tarihi, doğduğu cemiyeti kendi şartlarına göre, imal etmek demektir. Yürüyen tarihi önünde, inkılâp şiddetli bir ihtiyaç halinde ancak sezilir; ve namütenahi bir heyecanın, sezi̇ş kuvveti en yüksek olan namütenahi bir iradenin müdahalesile cemiyet, yürüyen tarihe müdahale ederek, onu kendi şartlarına göre imale

çalışır. İnkılâpta, onu ortaya atan ve idare eden bu yüksek heyecan ve irade membaı için dahi, her şeyden evvel yalnız büyük bir «seziş kuvveti» vardır. O ancak kendi şuurunu, heyecan kuvvetlerile yürümeğe başlıyan inkılâbın seyri içinde yavaş yavaş, ve bu büyük heyecan ve seziş membaının ne olduğunu, ve inkilâbın nereden nereye gittiğin araştırarak bulur. Vakıa inkılâpçı yüksek heyecanın doğum noktalarını bir iki yerden almış gibi görünür; veya bizzat kendisi dahi öyle zaneder; ve belki de o yüksek heyecanın doğması için, bu maddî olan ve malûm olan bir iki noktanın mevcut olması icap etmiştir. Fakat inkılâp, bu maddî heyecan membaından yalnız ilkhareketini almış; ve bu küçük maddî şeyle taşmıştır.

İnkılâbın tasfiyesi

İnkılâba karışanlar bu maddî gayenin altında, önünde, arkasında ve üstünde mevcut bir takım hissolunan, fakat ifade edilemiyen kaynakların mevcudiyetine vakıftırlar. Kendisinde böyle bir seziş ve heyecan kudreti yaşatanlar, inkılâpçı ile beraber, sonuna kadar giderler. İnkılâpçı kendisindeki heyecan kaynaklarını tamamen tarif ve tesbit edebildiği, ve artık onun altında hissettiği fakat ifade edemediği hiçbir şey kalmadığı zaman, inkılâp bitmiş; yahut bizzat inkılâpçı da ondan uzaklaşarak inkılâbın yürüyüşünü takip edememiş, arkada kalmış olur.

İnkılâbı idare edenler ve o harekete karışanlardan bir çoğu, kendi heyecan ve seziş kuvvetleri ve inkılâba olan gayrendişlik bağları nisbetinde, inkılâptan kısa veya uzun mesafelerde ayrılarak, saf hariciine çıkar, ve ekseriya yürüyen inkılâbın altında kalırlar. İnsan «heyecan» kuvvetini uzun zaman tesbit eden iktidara malik olmadığından, bu heyecan yavaş yavaş eksilerek, istihale ederek, senelere nazran arada bir muvazene bulmağa doğru çalışarak, öyle bir hal alır ki, inkılâbın, inkılâpçılar haricinde gittikçe namütenahiye doğru çoğalan seyir ve heyecanı ile, onların heyecanı arasında bir muvazensizlik başlar; ve bu suretle bir çok inkılâpçılar onun arkasında kalırlar.

Bir inkılâp, bu yüksek heyecan devresine kendi ideolojisini ve ilmini kurtarmazsa, yaşayamamak tehlikesine maruz kalır.

Türk inkılâbının zaferi

Türk inkılâbının en büyük zaferi, bu inkılâbı harikulâde ileri bir seziş kuveti ile ve hiç bir inkılâpçıya nasip olmamış geniş bir irade kaynağı yaratan büyük bir inkılâpçıya malik olmasıdır. Gazi inkılâbında, en büyük asliyet bu yüksek heyecan membaının kuruma - ması, kudretini zere kadar kaybetmemiş olmasıdır. O bütün asliyeti ve kudreti ile her zaman aramızda ve başımızdadır.

Onun ile beraber inkılâba başlamış beraber yürümüş ne kadar kimse vardır ki, bunlar inkılâbı, ifade olunabilen bir iki maddenin istihsali için harekete gelmiş zannettiklerinden, günden güne da kikadan dakikaya yeni şartlarını bulmaya çalışan inkılâptan birer birer ayrılmışlardır. Türk milli ha-

reketini, hilâfeti kurtarmak için yapılıyor zannedenler, inkılâpçı - nın bir zaman böyle ifade etmiş olmasından dolayı, neticede hilâ - fetin lâğvını inkılâp hareketine aykırı gibi bularak ayrılanlar ol - muştur. Bu hâdise, mahdut bir kafanın içinde doğmuş inkılâp telâkkisine güzel bir misal teşkil e- der.

Türk millî hareketini Yunan istilâsından memleketi kurtarmak gayesile yapılmış, ve bu netice alındıktan sonra artık memleketin normal yaşama şartlarına hak kazanmış olduğunu zannedenler, memlekette liberal bir hükûmet kurma esaslarını temin ettikten sonra, inkılâbın bittiğine kani olmuşlardır. Bunlar idrakleri birinciler kadar olmasa bile, gene kısa bir kudret içinde kalan, ve inkı - lâbı seziş kuvvetinden hiç olmazsa dörtte üç mahrum olan kimselerdir. Birinciler nasıl (ikinci gurup) ve hilâfetçiler ve saire şeklinde inkılâptan ayrılarak geride ve arkada kalmışlarsa, ikinciler de (serbest fırka) yapark ondan ayrıl mışlar; ve arkada kalmışlardır.

İnkılâp bitmemiştir

Halbuki inkılâp, bunlarla da bitmiyor; ve ilerliyor. Hilâfetçileri, serbestçileri kendi içinden çıkarmakla inkılâp fırkası zarurî olan, tabiî olan bir tasfiye yapmıştır. Türk inkılâbı, ne hilâfeti kaldırmak, ne yalnız Yunan istilâsından memleketi kurtarmak ne de bir demokrasi inkılâbı ya - parak ondan sonra inkılâbın normal şartlara göre bittiğini kabul ve ilân etmek değildir. Bunlar inkılâbın zarurî ve yürüyen safhalarıdır. İnkılâp ve safhaları geçmiştir; bu devirleri geçirdikten sonra yeniden onlara dönemez.

İnkılâbın geri dönemiyeceğinde inkılâp heyecanına karışmış olanların hepsi, seviyesine ve inkılâptan ayrıldığı zamana göre, müşterektir. Hilâfetçiler, İzmir ve İstanbulun işgalini; serbestçiler hilâfe - tin ve saltantın yeniden gelmesini katiyen istemezler; ikinciler birincilere nazaran inkılâbın daha bir safhasında ilerlemiş, fakat orada kalmış kimselerdir. Türk inkılâbı, evvelâ harici düşmanlarla hesap görüp, kendi içinde dinî, siyasî bir rejim istihalesini tabiî bir seyirle yaptıktan sonra, ileri plânına doğru durmadan gidiyor. Bu plân, Türk milletini tarihin muayyen devresinde, dünyanın muayyen şartlarına göre mütalea etmekten doğuyor. İnkılâpçı geçtiği ve her safhasında bir kısım elemanlarını bırakarak mütemadiyen ilerlediği yolun bir basamağında durarak, kendini yokladı; seziş ve heyecan kuvvetile harekete gelmiş olan inkılâp kendi şurunu bulmak üzeredir. Nerede, dünyanın hangi dö - nüm noktasında olduğunu, ve bütün dünya ile kendi vaziyetini heyecan hislerinden uzak, bir lâhza düşünmekten doğan, şuur ve his ile karışık yeni bir buluş ve seziş kudretile kendisine yeni bir safha açıyor; ve bunu tespit edilerek «madde» haline konmuş bir inkılâp eserinin bitmesinden sonra - şimendifer (Sivas) a vasıl olduğu gün - bu maddî eserin münteha - sında, inkılâbı idare eden şeflerden biri, bin metrelik Türk yaylasında Garbın en müstevelli bir istismar

vasıtası olan şimendiferin, Türk elile döşenmiş olarak raylarına bakarak, ve bir yayla neşesi içinde homurdanan lokomotifin alkış tufanına karışan düdük sesleri arasında, söylüyor:

— Türkiye mutedil devletçidir!.. Tarihin bir dönüm noktasında, en yüksek bir heyecan kaynağile harekete gelmiş olan ve yeni bir âlemin, tabiî seyrini ve inkişafını takip eden Türk inkılâbı bu yeni safha karşısında da kendisinden ayrılması zarurî parçaları dışına atarak, kendi saadet ve selâmeti namına, bir tasfiye yapmağa mecburdur.

Türk inkılâp hareketini, hilâfeti kurtarmak için yapıldığını zannedenler, heyecan kaynağını medreselerden ve şehlerden alırlardı. Türk inkılâbını bir demokrasi inkılâbı zannedenler de heyecanlarını Garbın istismarcı ilminden ve darülfünunundan almışlardır.

Türk inkılâbının bu yeni safhasında da iki menfî kuvveti dahi reddederek, Türk inkılâbına yakışır yeni bir görüşle hâdiseleri tetkik etmek lâzımdır.

İşte Türk inkılâbının kaynak noktaları, ve asliyeti...

Şeker sanayiimizi millîleştirelim! yani kurulmuş şeker müesseselerimizi Devlet elinde toplayalım ve yeni kurulacak şeker fabrikalarımızı Devlet elile kuralım! Hem içe hem dışa karşı şeker istiklâli ancak böyle elde edilebilir!

Sayı 22

KADRO

Kooperatif

İşte
okunacak inkılâpçı bir fikir mecmuası
Her Kadro okuyucusu Kooperatif'i de okumalıdır

●

Yakup Kadri'nin en son romanı :

Yaban'ı

okuyunuz.

●

Şevket Süreyya'nın

Inkılâp ve Kadro'sunu

Okumıyan okuyucumuz kaldı mı ?

●

Şevket Süreyya'nın en son eseri :

Iktısat mücadelesinde köy muallimi.

Bu eser iki kitaptır :

1 — Ziraat mahsullerimizi kıymetlendirme.

2 — Köy kooperatifçiliği.

Bu kitapları Maarif Vekâleti 10.000 er nüsha bastırmıştır.

Kadr'onun dağıtım yerleri :

Ankara'da : Akba, kitap evi.
İstanbul'da : Ahmet Halit, kitap evi.

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Tevzi merkezi:

Muallim Ahmet Halit kitaphanesi.
İstanbul - Ankara caddesi 83.

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

22

TEŞRİNEVVEL

1933

İÇİNDEKİLER:

Gazi Hazretlerirnin Kadro'ya iltifatları.

Başvekil İsmet	**FIRKAMIZIN DEVLETÇİLİK VASFI.**
	Kadro.
Şevket Süreyya	**İnkılâp neslinin şarkısı.**
Dr. Vedat Nedim	**İktisatta istiklâl.**
İsmail Husrev	**Millî iktisat bütünlüğüne doğru.**
Yakup Kadri	**Fikirde istiklâl.**
Burhan Asaf	**«Gazi Cumhuriyet».**
M. Şevki	**Teknikte istiklâl**
Mehmet İlhan	**Halkın karşısında Bürokrat.**
Ahmet Hamdi	**Türk devletçiliği ve himayeci ferdiyetçilik.**
İbrahim Necmi	**Yine Dede Korkut kitabından III.**
	Kronik.

KADRO İnkılâbın Onuncu yıl dönümü münasebetiyle büyük Şefini, onun mesai arkadaşlarını ve Türk milletini candan kutlular.

Büyük Ş e f ' imizin, Cümhuriyetin onuncu yıl dönümü münasebetiyle, meemuamıza şevk ve cesaret veren iltifatları :

Hatırlıyorum ki, Kadro intişar ederken maksadının türk milletine hâs meslek ve metodun millet ve memlekette teessüs ve inkişafına hizmet olduğunu yazmıştı.

Kadro'ya bu maksadında geniş muvaffakıyet temenni ederim.

Gazi M. Kemal.

Fırkamızın Devletçilik Vasfı.(*)

Başvekil İSMET

İktisatta devletçilik siyaseti, bana her şeyden evel bir müdafaa vasıtası olarak kendi lüzumunu gösterdi. Asırların ihmalini telâfi edecek, haksız tahripleri iymar edecek, yeni zamanın çetin şartlarına mukavemet edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için, her şeyden evel, devleti iktisatta yıpratacak âmillerden kurtarmak lâzım geliyordu. Demek ki, *iktisatta devletçilik*'i, biz, inkişaf yolu takip edebilmek için bir müdafaa vasıtası ve bu sebeple bir aziymet noktası, bir temel addetmeğe mecbur bulunuyorduk

Devletçilik'in müdafaa vasıtası olup olmadığı, yedi sekiz seneden beri münakaşa olunmuştur. Fakat son seneler artık bu münakaşa, manasız ve bedihî bir mahiyet aldı. En kuvvetli, en ezngin devletler, tasavvur olunamıyacak devlet tedbirleri ile, iktisatlarını müdafaaya ve kurtarmağa çalışıyorlar. Demek ki, bizim, *devletçilik*'te müdafaa kuvvetini görmüş olmamız, Fırkamız, Cümhuriyet Halk Fırkası için ancak övünülecek bir isabet ve doğru bir karar cümlesinden saylmak icap eder.

Biz, *iktisatta devletçilik*'i, inkişaf için ve yeni düzeni kurmak için de feyizli ve müspet bir yol sayıyoruz. Demek istiyorum ki, *yalnız müdafaa gibi muhafazakâr bir noktainazardan değil, ilerlemek ve inkişaf etmek gibi genişleyici politika için de müspet ve en müessir vasıta sayıyoruz.* - Memleketin muhtaç olduğu sanayii, teşkilâtı, vasaiti, devletin yardımcı nazareti ve hatta doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmeyi, safdil olanlar düşünebilir.- Asır, çok amansızdır. Ve, seenler geçtikçe, zamanın insafsızlığı azalmıyor; her hududu aşacak kadr azgınlaşıyor. Geri ve eksik vasait içinde bırakılmış olan kahraman ve büyük bir milletin sanayiini ve iktisadî düzenlerini, devletin bütün vasıtaları ve imkânları ile bir an evel vücuda getirmek, taşıdığımız vazifelerin en ağırı ve en mühimmidir.

(*) Bu makaleyi Başvekil İsmet Paşa Hz. mecmuamız için lutuf buyurmuşlardır.

Bu kısa hulâsalarım, *iktisatta devletçilik* siyasetini, ne kadar inanarak takip ettiğimizi ifade eder ümidindeyim.

●

Devletçilik'in memleket iktisadiyatı üzerindeki faydalı tesirlerinin ekseriya kâfi derecede farkedilmediğini görüyoruz. En serbest zannolunan bir sanat veya ticaret, müreffeh olabilmek için, mutlaka devletin yardımına ve müdahalesine ihtiyaç göstermektedir.

Subaşında olduğumuz için, bu ihtiyacı hergün görüyorum ve sonra "serbest meslek„ in "devletçilik„ e rüçhanı için, aynı mevzuların delil olarak zikrolunmasına, şaşıyorum.

Dikkatle vazettiğimiz gümrük himayeleri veya diğer tedbirlerin mevcut olmadığını, bir ân için, tasavvur edebilir misiniz? En kârlı ve verimli bir sanat veya ziraat, bir tek müşteri bulamıyacak kadar, rekabet karşısında perişan olur. Yediğimiz ekmeğin ununu dahi memleket dahilinden alamayız. Osmanlı İmparatorluğu gibi bir misal, henüz hatırlarımızda pek yakındır.

Türlü krizlerden dolayı, en serbest nice müesseseleri, senelerdenberi, sert fırtınalar karşı tutunduran, DEVLET'tir. Ticaret gibi en serbest sahada, dar vaziyete düşen tüccarları (meselâ tütün tüccarlarını) korumak için, hükümet, geçen senelerde hususî tedbirler almıştır. İnhisarlar, her sene hasat zamanında, piyasaya müdahale ederler. Ve, bir sene, "devlet inhisarı„ ve "devletçilik„ aleyhinde hayalât kuran nice müteşebbisler görmüşümdür ki, mevsiminde inhisarların piyasaya müdahale etmesi için, bütün idraklerini sarfederler.

Devlet şimendiferleri, bazı yerlerde ve bazı mahsuller için, yaktığı kömür parasını çıkarmıyacak kadar ucuz tarife ile nakleder. Devlet elinde olmıyan bir şimendiferin böyle bir tedbir almasına imkân var mıdır?

Bu misallerle, *devletçilik* aleyhindeki en büyük iddiayı izyah etmiş oluyorum: *Hususi müesseseler daima kârlı çalışırlar ve devlet müesseseleri daima masraflı ve zararlı olur,* iddiası. -Bütün memleketin menfaatına tedbir alırken bazan yaktığı kömürün bedelini veya inhisarın varidatını düşünmemek vaziyetinde kalan Devlet, elbette *serbest bir bazirgân gibi,* bir çok ahvalde kâr etmiyecektir. Bundan daha tabiî ne vardır? Ve zaten *devletçilik'in* memleket için en büyük bir faydası da, ancak bazı ahvalde

bu kadar cesurane tedbirler almasının mümkün olması ile izah edilebilir.

●

Devlet, ancak ferdin yapamıyacağı şeyleir yapmağa çalışmalıdır, nazariyesi basiyretle mütalea olunmalıdır. Bir defa, efradın yapabileceği bir şeyi Devletin, bahusus bizim devletimizin yapmaması, şayanı arzudan da fazla bir şey, lâzım bir şeydir. Çünkü, her şeyden sarfınazar, yalnız maddî vasıta bakımından, yapacağımız işler o kadar çok ve o kadar mühimdir ki, bunlardan, efradın yapabileceği kısmına vesaitimizi dağıtmamak, elbette en makul şeydir. Maahaza, benim kanaatimce, bir işin efrada veya devlete ait olmsaı, o işin talep ettiği vesaitle ölçülemez. *Meselenin bütün memlekete alâkası veya hususî menfaatlere terkedilebilmesi ihtimalidir ki, bu hususta karar vermeğe esas olacaktır.*

●

Geçen on senede hissi selim ile temiz vatanperverlik, iktisadî hayatta *devletçilik* siyasetini, bize kendiliğinden yerleştirdi. Biz, bu yolda, İmparatorluğun çok zamanda yapamadığından fazlasını yaptık. Milletin yüzmilyonlarca liralık işleri ve iş şeklinde hazineleri, her noktai nazardan müdafaa ve inkişaf vasıtaları kuruldu, birikti. Artık tecrübe edilmiş bir yolun şuur ve sebat ile yolcusuyuz.

Gelecek on sene nihayetinde, ümit ederim ki, TÜRK DEVLETÇİLİĞİ, memleketteki eserleri ve beynelmilel tesirleriyle, "iktisadiyatta devletçilik anlayışı,, nın en mütekâmil ilmi ve şaheseri olarak zikrolunacaktır.

KADRO.

Türk Cümhuriyetinin, birinci on yılını bitirdiği anda yeni on yıllar başlıyor. Bu geçtiğimiz zaman fasılası ve gelecek on yıllar, hep birden ve kül halinde, Türk milletinin kurtuluş, kalkınış ve kuruluş çağı olacaktır. Siyasetçe ileri Türkiye, iktisatça ileri Türkiye, kültürce ileri Türkiye, hulâsa kalabalık, şen, zengin ve ileri teknikli Türk vatanı insaniyet tarihine bu çağın eseri ve hediyesi olacaktır.

●

Büyük harbin bittiği güne kadar milletlerin yükselişi denilen şey, milletin başka milletler hesabına istilâsı ve tahakkümü demekti. Teknik yüksekliğinin, kültür yüksekliğinin, şeref yüksekliğinin temelinde istilâ ve tahakküm bir zararî unsur gibi yaşardı. Halbuki yaşamıya başladığımız tarih çağında millî yükseliş denilen şey, milletin kendi toprağı üstünde, kendi gücile ve kendi hesabına, gerek teknik imkânların, gerek kültür seviyelerinin en yükseğine varmasıdır.
İşte bize ülkü olan Türkiye, bu kendi toprağı üstünde, kendi gücile, kendi için çalışan ileri teknikli ve yüksek kültürlü Türkiyedir.

●

Geçirdiğimiz inkılâp yolları ülkü Türkiyenin bu ulu, yüce ve mücehhez kuruluşu yolunda geçilecek yolların ancak on yıllığıdır. Bu geçen on yılın tecrübeleri ve verimleri ile silâhlanmış olan inkılâp neslinin önünde şimdi yeni on yılların terakki ve mücadele yolları duruyor. Bu yollar millet ileriliğine, millet bütünlüğüne, millet tezatsızlığına ve kültür üstünlüğüne varan yollardır ve merhalelerdir.

●

Bizzat Türk inkılâbının ve bizzat Cümhuriyet yıllarının bir mahsulü olan Kadro, her adımda biraz daha yayılan ve biraz daha derinleşen bu Cümhuriyet davasının, bu yeni fütuhat yollarında da kayıtsız, şartsız mücadele organıdır.

İnkılâp heyecanını, inkılâp fikriyatını, hulâsa inkılâp idealizmini ve bütün millî kuvvetlerin inkılâp emrinde kayıtsız ve şartsız seferber edilişini kendine ahlâk ve hareket esası sayan K a d r o nun bu mücadelede birinci vazifesi «Türk inkılâbını, Türk Cümhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir!»

Tarihin inkılâp nesline tahsis ve Gazinin inkılâp gençliğine emanet ettiği bu aslî vazifeye bütün heyecanımız, fikrimiz ve kuvvetimiz kayıtsız ve şartsız vakfolunmuştur.

Çünkü Türk vatanında inkılâbın selâmeti ve cihanda, istiklâlleri takyit olunmuş bütün mazlum milletlerin istiklâl örneği ve timsali olan inkılâbımızın zaferi, ancak, memleketimizde «Türkiye Cümhuriyeti» şeklinde tecellisini bulan halk hâkimiyeti nizamının devam ve bekasına bağlıdır.

Çünkü:

«Bizim cihan nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, bu yeni şekil ve mahiyetimizdir (1)» yani milliyetçi, inkılâpçı, halkçı, lâik ve devletçi Cümhuriyetimizdir!

(1) Gazinin büyük nutkundan. Sahife 500.

İnkılâp neslinin Şarkısı.

Şevket Süreyya.

Türk inkılâbında milletin yaşama kudreti ve yaratma kabiliyeti, bir taraftan kendi Şefini bulmak ve kendi içinden güzideler doğurmak, diğer taraftan da hem iç esareti, hem dış esareti tasfiye etmek şeklinde adım adım tecelli etti. Geçirdiğimiz inkılâp yıllarının tarihi kısaca, milletin varlığında bulunan ve milletimiz için asıl olan ve tabiî olan bu yaşama ve yaratma kudretinin adım adım ve hamle şeklinde tecellisi tarihinden başka bir şey değildir.

●

Türkiye Cümhuriyeti Türk inkılâbının öz ve tabiî bir mahsulüdür.

Eğer Türk milleti iradesini «Türkiye Cümhuriyeti» şeklinde bir halk hâkimiyeti nizamile tamamlamamış olsaydı, 1919 günlerinde Samsun ve Ege kıyılarında başlayıp milletin tasvip ve iltihakile şahlanan millî ayaklanışın bütün meyvaları, ya bir saray intirikası, ya bir imperyalist kombinezon, yahut ta bir Çin anarşisi içinde örselenir, heba olur, giderdi.

●

Türk milletinin Cümhuriyet nizamı, yalnız, bilinen bir hükûmet şeklinin Türk bünyesine naklolunuşu demek değildir. Türk milletinin bir halk cümhuriyeti nizamı içinde teşkilâtlanışında Şarkta bir bütün orta çağ cemiyetinin, Garpta bir bütün on dokuzuncu asır müstemlekeciliğinin ve akla gelebilen bütün anarşik ihtirasların «Türk vatanının harimi ismetinde» külliyen ve ebediyen defnolunuşu vardır.

Daha millî zaferin ertesi gününde bile kanının içinde, ya bir halife bendeliği, ya bir kozmopolit uşaklık, yahut ta bir tavaifi mülûk dağınıklığı ruhu kımıldıyanlar, ancak, 1923 teşrinievvelinin otuzuncu gecesi atılan topların seslerini duyduktan sonradır ki, Türk vatanında artık ne asalete, ne uşaklığa, ne de millî parçalılığa yer kalmadığını anlıyabildiler.

Eğer bu toplar atılmasaydı, zahiren sakin görünen bir halife sarayının etrafında, Ağahandan şeyh Saide, Mösyö Adam Bloktan kimbilir kime kadar, milletin uyanışına kasti olan bütün unsurlar elele vereckti. Hatta bunlar elele vermiş gibi idi. Halife, sarayında eski padişahlar kıyafetine giriyor, Ağahan bir kısım Türk matbuatına adeta emir verebiliyordu. İstanbulda bir hukukçu zümresi saltanatın hukukî müdafaasına, Ankarada bir hocalar gurubu saltanatın siyasî müdafaasına girişmişlerdi. Kör bir matbuat kalabalığı, hain bir gaflet içinde zehrin, irticaın kötü bir aleti olurken, Garbın yabancı merkezlerinde gizli yuvalar, Türk vatanının yüzüne binbir kanaldan denk, denk, tomar, tomar nifak ve inhilâl tohumları gönderiyordu.

●

1923 teşrinievvelinin otuzuncu gecesi atılan Cümhuriyet topları eğer atılmasaydı, Türk inkılâbının seyri bir makûs mecra takip edebilirdi.

Bu topların ilk sesleri duyulduğu ana kadar, hatta bizzat Millet Meclisi saflarında yer almış kalabalık bir insan gurubu vardı ki, onlar için millî hareket 9/Eylûl/1922 de artık gayesine varmış, düşman topraklarımızdan çıkarımlış ve dava sonuna ermişti. Çünkü onlar için girişilen iş bir millî inkılâp değil, sadece bir millî müdafaa idi. Bu müdafaa da işte istenilen meyvaları vermişti. Bundan sonra bir takım rejim ve bir takım kuruluş davalarına dalmadan, tedricen otoritesini iktisap edecek bir hilâfet idaresi gölgesinde ve mutat bir parlâmento hayatı içinde günü gün etmekten başka yapılacak şey kalmamıştı.

Bu kısım insan kalabalığı için 1923 teşrinievvelinin otuzuncu gecesine kadar millî hayatın en büyük meselesi o sıralarda istifa etmiş olan Fethi Bey kabinesinin yerine «münasip» millet vekilleri bulmaktı. Bunun içindir ki gerek müdafaai hukuk gurubunun, gerek Millet Meclisinin içtimaları o günlerde, aranılan münasip millet vekillerinin şahısları üstünde en ateşli mücadelelere sahne oluyordu. «Münasip vekil» in evsafı üstünde ise, her gurubun, hatta herkesin telâkkisi başka başka idi. Bir gurup için hamiyyetin ve iktidarın timsali gibi ileri sürülen bir namzet diğer bir gurubun karşısında en ağır tenkitlere ve tarizlere uğruyordu.

Halbuki o günler Türk inkılâbının yeni ve en şamil hamlelerine

gebe bulunuyordu. Artık Türk devletinin kat'î şeklini almak zamanı gelmişti. Bir kısım insan kalabalıklarının dar görüşlerine, ve bunların günlük hâdiselerin zahirî tecellileri içinde istikametlerini kaybetmiş olmalarına rağmen Türk milletinin bir Şefin şahsiyetinde merkezleşen hayat hamlesi yeni ve mes'ut bir sıçrayış için bütün kuvvetlerini topluyordu. Çünkü meydandaki kabine buhranı, hakikatte, devletin usul ve teşkilâtındaki bir şekil kifayetsizliğinin zahire vurmuş bir tecellisinden başka bir şey değildi. Asıl illet millî hâkimiyetin, yahut Millet Meclisi haklarının ve salâhiyetlerinin kullanılış tarzında idi. Kabineye girecek her vekilin şahsı üstünde bütün meclis azalarının birer, birer söz söylemesi şeklinde yaşıyan bu şekil noksanı öyle bir hava doğurmuştu ki, bu hava içinde küçük bir gaflet, yani milleti kurtarmak davasının mes'uliyetini taşıyanların ufak bir zahire aldanışı, bütün kazanılanları bir hamlede kaybetmek için kâfi gelebilirdi. Nitekim ortaya atılan namzet listelerinin arkasından bir takım muzlim teşebbüslerin gölgesi ayan, beyan görülmeğe başlamıştı:

«— Hilâfet demek, saltanat demektir! Makamı hilâfetin yalnız manevî gudretini değil, saltanatı maddiyesini de temin etmek lâzımdır!»

Yahut ta:

«— Endülüste her bin müslümanın bir emirülmümininî vardı. Biz bunca ehli islâm nasıl emirülmümininsiz oluruz?» (1)

Diyenlerin etrafında az kısmı âşikâr, fakat çok kısmı gizli bir siyah halka her gün biraz daha büyüyor, biraz daha koyulaşıyordu.

İşte Cümhuriyetin ilânı tam bu hava içinde ve tam anında yapıldı. Ve:

— Artık yürüyüş bitmiştir! Bundan sonra olsa olsa ancak saltanata dönmek için yola çıkarız!

diye postu serenler, kendilerini birden, uçsuz bucaksız ufuklara doğru yelken açan bir genç geminin manivelaları arasında buldular.

Türk milletinin içtimaî fütuhatı asıl ondan sonra başladı.

●

1923/30 teşrinievvel gecesi Ankarada Büyük Millet Meclisinden

(1) Bu hususta büyük nutkun 560 - 600 sahifelerini okuyunuz.

kalkan bu içtimaî fütuhat gemisi nerelere uğramıştır? Daha nerelere uğrar ve nerelerde durur?

Filvaki bugüne kadar varılan yerler ve geçilen merhaleler bile, başlı başına, bir milletin yaratılması, bir cemiyetin yeniden kurulması için kâfi gelebilir. Çünkü bugün dünya üstünde hâlâ on yedinci asırdaki renklilerin muamelesini gören bir milyar insan vardır. Bir jeneraller diktatörlüğü elinde parçalanan 450 milyonluk Çin ülkesinin, bugün bütün ülküsü yalnız «tek ve kuvvetli» bir devlettir. Hâlâ Kastlar, Racalar ve ecnebi polisleri elinde bütün haysiyetini kaybeden 350 milyonluk bir Hindistan var ki bütün ülküsü ancak bir yarım istiklâldir. Hâlâ erkeği köle, karısı esir olan, hâlâ sâyi, dimağı ve hayat hakkı, ya bir maskara sihirbazın, ya bir sarhoş müstemleke çavuşunun elinde kepaze olan yüzlerce milyonluk müstemleke halkı için, bugün bize mal olan, bugün bize tabiî gelen fütuhatımızın binde biri bile bizzat hayat değerindedir. Nihayet Şark Avrupasından Cenup Amerikasına kadar, mukadderatını ya bir takım banka oyunlarına, ya bir takım teatral diktatörlüklerin mucizesine bağlamış hesapsız milyonlar için bugün, Cümhuriyetin bize verdiği müstakil devlet, tek devlet, istikrarlı devlet, millî devlet ve hali inkişafta devletten yalnız bir tanesi bile bir doğuş kadar kıymetlidir.

Biz, millî istiklâlde, vicdanımızın bir takım cebrî iman kayıtlarından kurtuluşunda, kadının müsavi haklara sahip oluşunda, tek ve lâik tedrisatta, mutlak halkçılıkta, sınıfsız ve imtiyazsız millette ve sairede, nihayet ırkımızın esasen tabiî ve tarihî an'aneleri olan bir takım vasıtaları yeniden elde ettiğimiz için onların, bu vasıflara hasret çeken yüz milyonlarca insanlar için ifade ettikleri paha biçilmez manaları belki lâyıkile anlıyamıyoruz.

Halbuki bunlardan yalnız birinin, yalnız bir küçük parçası için, bugün cihanın her bucağında yüz milyonlarca insan, kan, göz yaşı ve ıztırap içinde, adeta irişilmez bir ideal rüyası görüyorlar.

●

Halbuki her biri bir milletin yeniden doğuşu için kâfi gelen bu içtimaî fütuhat bizim inkılâpçı neslimizi doyurmuyor. Her fetholunan merhalede biz, yeni yeni fütuhatın rüyasını görüyor ve aşkını duyuyoruz ve neslimizin bu daima yeniye, daima mükem-

mele doğru olan savleti, milletimizin tarihî şanına ve haysiyetine tamamile yakışan bir manzaradır.
Filvaki her zaman ve her milletin içinde duranlar, dar çerçeveler içinde bağlananlar olabilir. Fakat milletin umumî hamlesi içinde bunlar her zaman sürüklenecek, her zaman umumî ahenge katılacaklardır.

Biz bindiğimiz genç gemiyi engin denizlere doğru açalım. Çünkü millî istiklâl, millî devlet, tek ve istikrarlı devlet merhalelerinden sonra da bu geminin uğrıyacağı yerler ve varacağı ülküler vardır:
1 — Her adımı baştan başa bir ayrı emekle işlenmiş sulak, serin ve yemyeşil bir vatan toprağı,
2 — Bu vatan toprağı üstünde her çağı bir gençlik neş'esi içinde geçen şen, tok, giyimli, sıhhatli ve kum gibi bir Türk kalabalığı,
3 — Her parçası ayni plânla işlenen, her parçası ayni ahenk içinde milletin umumî ve hâkim menfaati için çalışan illetsiz, tezatsız bir Türk milleti ülküsü henüz önümüzdedir!

Tabiatin haşin tahakkümünden, sefaletten, sınıf ve zümre kavgalarından, imperyalist taaddilerden, hulâsa hem iç, hem dış bütün geriliklerden kurtulmuş ülkü Türkiyeye doğru dümenlere sarılalım! Yelkenleri şişirelim!
Engin denizler ortasında engin dalgalar, bu geminin dümenine yapışmış genç inkılâp neslinin şarkılarile inlesin:

— Daha iyiye,
daha mükemmele doğru!
İleri!
Daha ileri,
ve
Daima ileri!

İktısatta İstiklâl.

Dr. Vedat Nedim.

Onuncu yıldönümünü kutluladığımız cümhuriyet rejimi, Türkiyenin yalnız siyasetçe değil; i k t i s a t ç a da kayıtsız ve şartsız müstakil olması uğrunda yapılan millî kurtuluş savaşının bir neticesidir.

Bu itibarla Türkiye'de Cümhuriyet rejiminin teessüsü, hiçbir vakit meselâ İspanya'da ve Yunanistan'da cümhuriyetin ilânile mana ve mahiyet bakımından bir tutulamaz:

Cümhuriyetin ilânı, bu memleketlerde sadece bir hükûmet şeklinin değişmesini ifade eder. Bizde ise bir b ü n y e inkılâbının remzidir

Biz, millî kurtuluş hareketimizde muzaffer olduktan sonra Hilâfet ve Saltanat rejimini muhafaza edemezdik. Etseydik, bu büyük hareketin i ç t i m a î mahiyetini feda etmiş olurduk.

Askerî zafer, Türk inkılâbının bir anahtarı olmuştur. Bünye değiştirmek istiyen Türk milleti, d ı ş düşmanlara, yani Emperyalizme karşı ihtilâlini askerî zaferle neticelendirdi; i ç düşmana, yani Hilâfet ve Saltanat sistemine karşı da Cümhuriyetin ilânile.. Ve Türk milleti, m i l l e t olarak müstakil olmanın hem dışarıya hem içeriye doğru temelini bu suretle attı.

●

İktisatta istiklâl savaşı, cephelerde biten millî kurtuluş savaşının sulh içinde hem içeriye, hem dışarıya karşı devamından başka birşey değlidir.

Hudutlarımızda topların sustuğuna bakarak, savaşın bittiğini sanan gafiller dinlesinler, G a z i ne diyor:

«Siyasî ve askerî muzafferiyetler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, iktisadî muzafferiyetlerle tetviç edilmezlerse, kazanılan zaferler payidar olamaz.»

«Memleket ve istiklâlin müdafaası için lâzım olan bütün kuvvetler ve vasıtalar iktisadiyatın inbisat ve inkişafile mükemmel olabilir.»

İşte, millî kurtuluş davasını bütün bütünlüğile ortaya atan Şefimizin, iktisat savaşını da nasıl bir millî müdafaa meselesi olarak telâkki ettiği bu vecizelerden açıkça anlaşılıyor.

Millî iktisat formülünü, sadece hususî menfaatlerinin temini için bir maske olarak kullananların hiçbir vakit Gazi cephesine layık vatandaşlar olmadıklarını ve olamıyacaklarını, Cümhuriyetin onuncu yıldönümünü kutluladığımız bu tarihî günde bir kere daha tespit edelim.

●

İktisatta istiklâl mefhumiledir ki, inkılâbımız millî ve beynelmilel mahiyette eşsiz bir hareketin rehberliğini üzerine almış bulunuyor.

Londra konferansında söz alan Alman murahhasının sanayileşen ziraat memleketlerine misal olarak Türkiyeyi göstermesi, zannolunmasın ki, basit bir tesadüften ibarettir. Herr Posse, belki beynelmilel konferanslarda âdet olmıyan bir açıklıkla, fakat yalnız Almanya'nın değil, bütün bir emperyalist cephenin gayet şuurlu bir mümessili gibi konuştu. Türkiyeden herhangi bir misal olarak tesadüfen değil, muayyen bir hareketin en tipik örneği olarak kasten bahsetti.

Çünkü Türkiye, emperyalist ve müstemleke memleketler tezadının tasfiyesini hedef tutan millî kurtuluş hareketlerinin ilk canlı mümessilidir.

Bütün bize benzer memleketlerin, şaşmaz bir tarihî zaruretle, gidecekleri yolun üstünde ilk yürümeye başlıyan millet biziz.

Bu yol sonuna kadar gidilecektir. Ve arkamızdan gelecekler, yalnız bizim izimizi takip edeceklerdir.

İnkılâbımızın millî ve beynelmilel mana ve şümulünü anlıyalım, onunla öğünelim. Fakat ayni zamanda bu büyük harekete layık şuurla ve feragatli inkılâpçılar da olmasını bilelim.

Onuncu yıldönümünün bir manası da budur.

●

«Hiç bir millet, diğer bir milletin yaptığı usulleri telâkki ve taklit etmek cihetini iltizam etmemelidir.» Gazi.

Türk inkılâbının cihan tarihinde eşsiz ve örneksiz bir inkılâp olduğunu ve bu inkılâba yakışacak millî, yani taklit olmıyan

bir iktisat siyasetinin de zarurî bulunduğunu söyliyenlere karşı, demagojinin sinsi ve adî vasıtalarile tasallut eden mukallit ve kısır beyinlere, G a z i nin bu erkek sözlerini bir s e r o m gibi zerketmek lâzımdır.

İktisatta istiklâl demek, yabancı milletlerin siyasetlerini t a k l i t etmekte istiklâl demek değildir.

İktisatta istiklâl demek, yüz yıl geriliğimizi en kısa bir zamanda aşmak için tatbik olunması lâzımgelen siyaseti y a r a t m a k ta istiklâl demektir.

Türkiye iktisadiyatı, bir tecrübe tavşanı mıdır ki, her milletin her sahadaki çeşit çeşit siyasetlerini üzerinde deniyelim?

Demiryolu siyasetimize muarız olanlar, hiçbir memlekette Devlet bütçesinden demiryolu yapılmadığını, faydalarını gelecek nesillerin toplıyacağı bir işin bütün yükünü bugünkü nesle yüklemenin beynelmilel teamüllere uygun olmadığını söyleyip dururlar. Hiç akıllarına gelmedi ki, demiryolu işte böyle de yapılabilirmiş...

Türk şeeniyetine has bir demiryolu siyaseti, o fotoğraf plâğı gibi her açılan delikten iz kapan passif kalfalar için hâlâ anlaşılmaz bir muamma gibi kaldı. Fakat Demiryollarımız y a p ı l d ı.

Sanayi siyasetimizin, ziraat siyasetimizin, ticaret siyasetimizin de Avrupadaki örneklere benzemiyen yepyeni bir biçimde, yepyeni bir mahiyette şekilleşmsini ve manalaşmasını söylediğimiz zaman, muarızlarımız harıl harıl kara kitapta böyle birşeyin yeri olmadığından dem vurdular.

Bu asrî yobazların, «BİZ, BİZE BENZERİZ.» diyen Büyük Adamın milletinden olduklarına şüphe etmek, bu kudsî günün büyüklüğüne inananların elbetteki, hakkıdır.

●

Hiç bir inkılâp, millî iktisatta istiklâl ülküsünü bayrağına yazmamıştır. İşte, B u r j u v a sınıfının istiklâlini gaye bilen Fransız ihtilâli..

İşte, P r o l e t a r y a sınıfının istiklâlini ilân eden bolşevik ihtilâli..

İşte k a p i t a l i z m in plânlaştırılmasını deneyen faşist ihtilâli..

Bu ihtilâllerin hepsi, hep millet içinde b i r sınıfın nam ve menfaatine konuşmuşlardır.

Tarihte b ü t ü n bir milletin nam ve menfaatine konuşan ilk ihtilâl, Türk millî kurtuluş inkılâbıdır.

Onun için «D e v l e t ç i l i k» te yalnız bizim inkılâbımıza hâs bir prensiptir.
İşte Devletçilik için diğer memleketlerde örnek arayanlar, diğer dillerde yazılmış eserler araştıranlar, istediklerini tabiatile bulamayınca, Türk Devletçiliğinin o r i j i n a l bir siyaset prensibi olabileceğine inanmıyorlar.
Halbuki bizim bulunduğumuz tarihî şartlar altında istiklâl mücadelesini yapmış olan i l k millet biziz. Meselâ Çin bizden önce millî kurtuluş hareketinde muvaffak olsaydı, muhakkak ki, o da kendi hususiyetlerine göre Devletçi bir siyaset takibine mecbur kalacaktı. Çünkü bizim gibi g e r i kalmış milletlerin aradaki farkı en kısa bir zamanda kazanabilmeleri için, D e v l e t ve M i l l e t kuvvetlerinin s e n t e z ini yapan böyle bir siyasete ihtiyaç vardır.

İşte Devletçilik, milleti sınıflara bölmeden, bir zümrenin diğer zümre hesabına istismarına meydan vermeden, bütün millî kuvvetlerin bir p l â n dairesinde iktisadî istiklâle doğru en kısa ve en kolay bir yoldan sevk ve idaresi demektir ki, bu ancak bize benziyen miletler için bir siyaset prensibi olabilir.

Ve bu siyaset prensibini, ancak hakikaten müstakil bir milletin mümessili olan bir Devlet takibedebilir.
İktisatta istiklâl ülkümüzün gerçekleşmesini temin edecek Devletçilik prensibini müdafaa etmek mecburiyetinde kalmak, bugünün heyecanını duyanlar için acı geliyor. Fakat heyecanımız, şuurumuzu susturamaz. Devletçilik prensibi üzerinde çok kerre imansızlığa kadar varan fikir teşettütü, öyle yaşıyan bir vakıadır ki, onun üzerinde durmak ve onun tasfiyesi için çalışmak bir inkılâp borcudur.

Cumhuriyetin ikinci on yılı Devletçilik prensibinin hakimiyeti altında geçecektir.
Bu prensip etrafında hakikî inkılâpçılarla, sözde inkılâpçıların safraları ayrılacak ve o vakit heyecanlı bir iktisat seferberliğinin bayrağı altında bütün millet yeni, yeni Dumlupınarların zaferini tatacaktır.

●

Devletçilik prensibimizin en güzel izahlarını da yine G a z inin vecizeleri arasında buluyoruz:

"Millet müşterek gayeye müştereken sarfı gayret ederek yürürse behemehal muvaffak olur.„

"İnsanlar, ferdî olararak çalışırlarsa muvaffak olamazlar.„

"Hey'eti umumiyenin selâmetini temin edecek mesai ancak makinenin hey'eti umumiyesinin işlemesile mümkün olur. Ve hey'eti umumiye işlemedikçe bu makineden bir kısım muhassala dahi almak kabil olamaz.„

Bu sözler, l i b e r a l ve f e r d i y e t ç i zihniyetin i d a m beratıdır.
Ve Türk inkılâbının kendine hâs ideolojisi için en verimli bir ilham kaynağıdır. İşte netekim Devletçilik, millete iktisadî sahada m ü ş t e r e k gayeler tesbit eden (plân) ve milleti m ü ş t e r e k e n bu gayelerin gerçekleşmesine doğru sevk ve idare eden siyasetin adıdır.
Ve yine işte ziraat, sanayi, ticaret sahalarında başı boş ferdî mesaî hâkim olduğu ve iktisat siyasetimiz de sadece bu ferdî mesaiyi himayeye matuf bulunduğu içindir ki, böyle parçalı, perakende, dağınık ve iptidaî mesaiden alınan muhassala da pek kısır oluyor.

Yüksek Şefin hayatı telâkki tarzının iktisat sahasındaki tatbikatına geçmek, ikinci on yılın en şerefli işini teşkil edecektir.

Millî iktisat bütünlüğüne doğru.

İsmail Husrev.

İktisat bakımından Cümhuriyet Türkiyesini Saltanat devrinden ayıran en büyük hâdise, kurtuluş inkılâbından sonra millî iktisat bütünlüğüne doğru seri bir inkişafın başlamış olmasıdır. Osmanlı imparatorluğunda sahil vilâyetlerile yollar üzerinde teessüs etmiş olan emtea iktisadî sistemi, biribirini tamamlıyan bir mütekabil millî münasebetler mecmuası olmaktan ziyade dünya piyasalarile temasın karakterine göre kurulmuş gayri millî ve yarım bir iktisat nizamı halinde idi.

Millî iktisat bütünlüğü, millî sanayii ve millî ziraati biribirine karşılıklı pazar olmuş müstakil bir iktisat vahdetidir. Emtea iktisadiyatının inkişafile muayyen işlerde ihtisaslaşan işletmeler, mıntakalar, aralarında teessüs eden emtea mübadelesile biribirlerine pazar olarak mütekabil bir millî istihsal münasebetleri sistemi meydana getirir ki, millî bütünlüğün esası olan millî iş bölümü, bu temel üzerinde yükselir. Binaenaleyh millî bütünlük millî iş bölümünü, millî iş bölümü sâyin ihtisaslaşmasını, ihtisaslaşma da emtea iktisadiyatının inkişafını istilzam eder. Zatî iktisat sisteminin hâkim olduğu mıntakalarda iktisadî hayatın otarşik (kendi kendine yetme tarzı) bünyesi, bir emtea mübadelesine ve dolayısile bir ihtisaslaşmaya, bir farklılaşmaya imkân bırakmadığından zatî iktisatça kurulmuş işletmelerin de millî iş bölümünde yerleri yoktur. Bunlar salyangoz gibi kendi içlerine çekilmiş uzviyetler halinde yaşarlar. Bir köylü ailesinin ziraî ve sınaî ihtiyaçlarının en mühim kısmını kendi zatî istihsalile karşılaşması, o ailenin millî iş bölümü haricinde yaşaması demektir. Nitekim bugün Şark vilâyetlerinde zatî iktisatça yaşıyan köylü aileleri, millî iktisat camiası içinde biribirlerile ve millî iktisadın diğer parçalarile gayet az temasta bulunan münferit işletmeler vaziyetinde bulunmaktadır. Zatî iktisat sistemi, millî iktisat bütünlüğü bakımından irticaî bir nizamdır.

Millî iş birliği üzerinde yükselecek olan millî kültür birliği, sal-

yangoz iktisadiyatı demek olan zatî iktisat nizamında parçalı kalır. Bunun içindir ki, bugün Şark vilüyetleri daima millî kültürün, millî iş bölümünün haricinde kalmış ve irticaî hareketlere sahne olmakta bulunmuştur.

Kurtuluş inkılâbından sonra millî iktisat bütünlüğüne doğru iki istikamette ilerileyiş müşahede ederiz. Bu ilerileyişin biri dışarıya, diğeri içeriye karşıdır.

1 — Dışarıya karşı millî iktisat bütünlüğü. Türkiyede emtea iktisadiyatı inkişaf ederken sınaî faaliyetler, ziraî faaliyetlerden (*) memleket dahilnde kalmak değil, hariçte muayyen yabancı memleketlerde temerküz etmek suretile differansiye olmuştu. Halbuki Garp memleketleri zatî iktisadın yıkılmasile farklılaşmıştı; ziraî ve sınaî faaliyetler birbirinden memleket dahilinde ihtisaslaşma seyrinden sınaî faaliyetler Türkiyenin aksine olarak memleket dahilinde inkişaf etmişti.

Dünya iş bölümünün sanayici ve ham maddeci memleketler farkı üzerinde inkişafı neticesi olarak Türkiye millî sanayiinden mahrum olmuş ve yalnız dünya piyasalarının talep ettiği muayyen ziraî ve ham maddelerin istihsal ve ihracında ihtisaslaşmış kalmıştır. Bu itibarla Türkiye millî iktisat bünyesi sanayii ve ziraati biribirini tamamlıyan bir *bütün* değil, *yarım* yani sınaî faaliyetlerden mahrum ve dünya piyasalarının keyfine tâbi bir iktisat cihazı şekline gelmişti. Türk köylüsü, Türk şehirlisi, sınaî madde ihtiyacını millî sanayiden değil, Garpta muayyen memleketlerde gayritabiî bir surette temerküz etmiş yabancı, gayri millî sanayiden temin ediyordu.

Millî kurtuluş inkılâbından sonra sahnenin sür'atle değişmeğe başladığını görüyoruz. İlk seneler şurada burada kurulan fabrikalar, sanayici memleketlerle aramızda bir buçuk asra yakın bir zamandır devam edegelmiş olan iş bölümüne ilk darbeyi vuran avangardlar olmuşlardır. Bugün Cümhuriyetin onuncu yıl dönümünde artık şurada burada kurulan fabrikalardan değil, bütün cephe üzerinde sür'atle sanayileşen bir Türkiyeden bah-

(*) Zatî iktisatta müstahsil, sınaî (giyecek, malzeme ilh. gibi) ve zirai ihtiyaçlarını bizzat kendisi temin ederdi. Piyasaya çalışmağa başladığı zaman işletmesinden tedricen sınai faaliyetler ayrılmış müstakil faaliyetler haline gelmiştir. Bu farklılaşmadan sonra müstahsil, sınaî ihtiyaçlarını pazara arzettiği zirai mahsuller mukabilinde satın almağa başlamıştır.

sedebiliriz. Statistik müdiriyetinin yaptığı bir hesaba göre Türkiyede 1923 senesinden evvel açılan sınaî müesseselerin adedi 342 dir. 1923 senesinden sonra ise 1932 senesine kadar 1088 müessese açılmıştır. Tezayüt nisbeti yüzde 70 dir. Bu itibarla Cümhuriyet devrini Türkiyenin sanayileşmesi devri olarak tavsif etmek mümkündür.

Cümhuriyet devrinde millî bütünlüğün esası olan millî sanayile millî zirat arasındaki iş bölümünün inkişafına dair birkaç misal verelim: «*Memleketimizde müesses pamuk sanayiinin senelik pamuk ihtiyacı vasatî olarak beş buçuk milyon kilodan ibarettir. Pamuğa olan ihtiyacımız tamamen memleket dahilinden ve kendi pamuğumuzdan temin edilmektedir. Adana sanayii sanayi ihtiyaçlarını bilâistisna Adana mıntakasından, İzmir sanayii İzmirden, İstanbul sanayii ihtiyacının yüzde 70 ini Adanadan mütebakisini İzmir ve Iğdırdan tedarik etmektedir*» (*)

Binaenaleyh memlekette her kurulacak nesiç fabrikası, mamulâtile köyü kendine ve köy de verdiği pamukla ve gıda maddelerile mensucat sanayiini kendine pazar yapacaktır.

Gıda maddeleri sanayiinden bir misal verelim: Memlekette iki büyük şeker fabrikasının kurulması üzerine şeker sanayiile bir taraftan pancar müstahsilleri diğer taraftan diğer emtea müstahsilleri arasında bir emtia alış verişi, bir pazar münasebeti teessüs etmiştir. Şeker sanayiinin iç pazara arzettiği şeker miktarı senelere görc şöyle artmıştır: (Ton olarak).

Sene	Alpullu Şeker fabrikası	Uşak Şeker fabrikası	Yekûn
1926	680	1.180	1.860
1927	6.212	1.397	7.607
1928	5.401	2.071	7.472
1929	7.645	5.007	12.652
1930	13.228	7.110	20.338
1931	19.816	12.750	32.566

Şeker istihsali için köylüden satın alınana şeker pancarı miktarı.

Sene	Alpullu şeker fabrikası	Uşak Şeker fabrikası	Yekûn
1926	34.785	1.232	36.017
1927	27.532	7.947	35.499
1928	18.192	9.293	27.485

(*) Pamuk mensucat sanayiimiz. Sanayi kongresi raporları. S. 4. 1930. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti neşriyatı.

Sene	Alpullu Şeker fabrikası	Uşak Şeker fabrikası	Yekûn
1929	30.445	23.173	53.618
1930	57.002	31.180	88.182
1931	103.218	52.292	158.510

Diğer bir misal: «*Bizde yapılan şaraplar için lâzım olan üzümler, tamamen dahilden tedarik edilmektedir. Türkiyede senede 300.000 lira kıymetinde 3.000.000 okka üzüm şaraba tahvil olunmaktadır*» (*). «*Geçen sene müstesna olmak üzere 1929 senesinde Türkiye şarap imalâtında bir tezayüt vardır. İmalât yekûnu 1928-29 senesi zarfında 2.682.821 kilo iken 1929-30 da 3.154.569 ve 1930-31 de 2.218.358 kilodan nihayet 31 mayıs 1932 de hitam bulan malî sene zarfında da azamî bir tezayütle 3.269.385 kiloya baliğ olmuştur. Son sene zarfında şarap imalinde 4.670.550 kilo yaş üzüm sarfedilmiştir*» (*). «*Son beş sene zarfında inhisar idaresi tarafından soma imalinde sarfedilen üzüm ve incir miktarı berveçhi atidir:* (*).

Sene	Üzüm	İncir
1927-28	4.332.000	5.008.000
1928-29	7.440.874	4.219.000
1929-30	11.364.000	4.351.000
1930-31	4.350.000	6.947.000
1931-32	9.225.000	4.290.000

Bütün bu misaller gösteriyor ki, Türkiyenin iktisat kuruluşunda sanayiin tesessüs etmeğe başlamasile millî sanayile millî ziraat arasında bir mütekabil münasebet, binaenaleyh millî bütünlüğe doğru bir inkişaf vardır. Millî sanayiimiz inkişaf ettiği nisbette, iktisat yarımlığımız, yerini iktisat bütünlüğüne bırakacak ve Türkiye, yabancı sanayiin bir pazarı olmaktan çıkarak bir iktisat cüzü tamına tahavvül edecektir.

2 — *İçeriye karşı iktisat bütünlüğü*, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, memaeketin muhtelif mıntakalarında adacıklar teşkil eden zatî iktisat bakiyelerinin eriyerek emtea iktisadıyanının inkişaf etmesile tahakkuk etmektedir. Cümhuriyet devrinin yol ve şi-

(*) Şarapçılık, ispirtoculuk. Birinci ziraat kongre ihtisas raporları. S. 1658. C. II.

(*) T. C. İnhisarlar müdürlüğü istihbarat bülteni. Sayı 2. 1932.

(*) Keza.

mendifer siyaseti, memleketin kuytu yerlerini, sahil vilâyetlerine bağlıyarak zatî iktisatça yaşıyan mıntakaların millet iktisadiyatı içindeki tacerrüdünü kırmakta ve bu mıntakaları tedricen millî iş bölümü içine almaktadır. Halbuki saltanat devri, yol siyasetindeki ihmalile, memleketin iç mıntakalarını kuytuluğa mahkûm etmişti. Buhranın tesirile bazı sahalarda zatî iktisada dönmekte olan köylü ailelerini nazarı itibare almazsak, diyebiliriz ki, Cümhuriyet devri aynı zamanda, emtea iktisadiyatının memleket dahilinde hem entansif hem ekstansif (hem derinleşmek, hem coğrafî manada genişlemek suretile) olarak inkişafı devridir.

Millî bütünlük, münkeşif bir emtea iktisadiyatı zemini üzerinde millî sanayile millî ziraatin mütekabilen biribirini tamamlaması şeklinde seri bir ilerleyiş halindedir. Bu ilerleyişi biz millî kurtuluş inkılâbına ve onun siyasî ifadesi olan Cümhuriyete medyunuz.

Bu vatan, çocuklarımız ve torunlarımız için cennet yapılmağa lâyıktır. Bu da iktisadî faaliyetle kabildir.

GAZI.

"GAZİ CUMHURİYET,,

Burhan Asaf.

Onuncu yıldönümü. *Cümhuriyet'in.* İlk günü bile, *Cümhuriyet* dediğimiz zaman, sultanlık rejiminin yerine gelen bir idare şeklini kastetmek hafifliğine düşmedik. Bunu, hiç bir Türk inkılâpçısı yapmadı. Hiç bir Türk inkılâpçısı, hâdisenin manasını, hukuku esasiye kitaplarına tefsir ettirmek gafletine düşmedi. İlk günü bile, *Cümhuriyet* derken, her Türk inkılâpçısı, *Cümhuriyet sözünü, Cümhuriyet mefhumunu* ve *Cümhuriyet rejimini,* bir sembol manasında ve bir bayrak makamında olarak benimsiyordu. Herkes biliyordu ki, *Cümhuriyet başlığı,* millî kurtuluş inkılâbının bölümlerinden birini adlandıran, millî kurtuluş inkılâbının muayyen hamlelerini vasıflandıran bir şıardı.

●

Kurtuluş ihtilâlinin orduları, Anadoluda zorlu ve kanlı bir mukavemetin temel atmış olduğunu İnönü'nde filen ilân ettikten sonra *Londra konferansı'na* gidilmişti. bu konferansa, Ankara gibi İstanbul hükûmeti de murahhaslarını göndermişti. Gerçi, söz hakkının ancak Ankarada olduğu kolay tesbit edildi. Fakat ne de olsa, İstanbul hükûmetinin, karşı taraf tarafından bir tertibin içine alınışı ve bir kombinezonda yardımcı unsur olarak kullanılmak istenişi sırıtmıştı. Ankara'nın keskin gözünden, karşı tarafın bu taktiği kaçmadı.

●

Büyük gün gelmişti ve «ilk hedef Akdeniz!» emrini alan ihtilâl orduları «düşmanı, memleketin harimi ismetinde boğmak» işini tamamlamışlardı. Mudanya'dan ötesi gözükmeğe başlamıştı. Az sonra, Garp emperyalizmi ile karşı karşıya oturarak, davanın neticesini almak lâzımdı. Telgraflar haber veriyordu ki, karşı taraf, gine İstanbul kuklasını yola çıkarmak niyetinde idi. İşte *Büyük Millet Meclisi*'nin o zamanki tarihî celsenin ait zabıtları tetkik ederseniz Büyük Şef'in mukabil taktiğini mükemmelen sezersiniz.

Celsede, hem sultanlığın hem de halifeliğin ilgası mevzuu bahs olmaktadır. Fakat kısa görüşlü yahut kötü niyetli unsurlar, zararlı bir mukavemette bulunmak istidadındadırlar. Hemen o gün, Şef, acele karar veren ve kararını dikine tatbik ettirmek istiyen bir adam olsa, sultanlıkla halifeliğin beraberce ilgası ve Cümhuriyetin ilânı lâzımdır. Fakat Şef, günlük görüşlere göre günlük tedbirler peşinde koşan bir adam değildir.

Üç yıldanberi, güttüğü büyük davanın bütün unsurlarını kendi elile büyütmüş olduğu için onları çok yakından tanımaktadır. *Büyük Millet Meclisi*'nin o güne kadarki mücadelelerde ne zaman *birliği* ve nezaman *ayrılığı* temsil ettiğini, adeta ezberlemiştir. Mcelisteki irticai, o güne kadar inkılâp namına kullanmak işini, sonsuz bir sabır ve uzak görürlük sayesinde başarmıştır. Davanın tam neticesini almak sırasında acelecilik ve sinirlilik göstermek ve isterse tam bir iş çıkarmak bahasına olsun, henüz olmamış bir meyvayı koparmağa çalışmak, ondan beklenemezdi.

Zabıtları okursanız, görürsünüz ki, Gazi, sultanlıkla halifeliğin kaldırılmasına dair olan teklifini derhal ikiye bölmüş ve yalnız sultanlığın kaldırılmasında ısrar etmiştir. Ve ustaca bir ikna taktiğinden sonra, Türk milletini konferansta, ancak Ankara'nın yani Türkiye Büyük Millet Meclisi murahhaslarının temsil edebileceğini, eğer Londrada olduğu gibi hem Ankara hem de İstanbul temsil edilecek olursa, davanın mutlaka zâfa düşeceğini, çünkü karşı tarafın Ankara ile İstanbul ikiliğinden istifade etmek çarelerini mutlaka arayıp bulacağını reddedilmez bir surette anlatmıştır.

Yoksa filen, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti ilk günündenberi bir Cümhuriyet hükûmeti idi. İlk günündenberi temsilî, teşriî ve kazaî salâhiyetleri, nefsinde toplamış bulunmakta idi. Fakat bunun böyle olması ayrı birşey, bunun böyle olduğunu o tehlikeli saatlerde o Meclise anlatmak gene ayrı bir şeydi. Çocuk doğmuştu ve yalnız göbeğinin kesilmesi kalmıştı. Yalnız, her şeyden evvel ananın kurtarılması lâzımgeldiği için, doktor, göbeği kesmek işinde ısrar etmedi.

●

Bütün Cümhuriyetlerin tarihini tetkik ediniz. Bizimkine benziyenini bulamıyacaksınız. Doğuşundaki ve ilânındaki şartlar bile

gösterir ki, bizde *Cümhuriyet,* millî kurtuluş inkılâbımızın daha ilk gününde onun tabiî bir rejimi olarak filen teessüs etmiş olduğu halde, meselâ «miysakı millî» gibi millete açık bir şıar halinde verilmemiş ve ilânı için en güzel fırsat geldiği zaman, büyük kurtuluş davası aksamasın diye, geri alınmış ve bekletilmiştir. O kadar ki, artık ilân edilmesinde hiç bir mahzur kalmadığı zaman dahi, siyaset ocağımızın son zamanlara kadar ön safında rol alabilmiş bazı zevat, onun yıllardanberi filen mevcut olduğunu tamamile gözden kaçırarak, ilânının mahzurlu olabileceğini söylemek garabetinde bulunmuşlardır. Halbuki, bu mutaleayı söyledikleri gün, Şef'e göre bütün mahzurlarla beraber bütün farazî mukavemetler de çoktan temizlenmiş bulunuyor ve dört yaşını süren çocuğu sadece elinden tutup milletin kucağına salmak için, Şef, esasen kimseden danışmağa lüzum görmüyordu.

O, bazı zevatın mutalealarına müracaat etmekle, milletin lehine olan bir işi daha millet için hazırlamış olmanın gönül ferahlığına kapılarak, kendine yakın olanlar arasında *kendisini ve davayı kimlerin en iyi anlamış olduklarını* araştırıyordu. Bildiğime göre bu imtihanı kazananların başında İsmet Paşa bulunmuştur.

●

Öteki memleketlerde, meselâ günümüzün İspanya'sında, *Cümhuriyet,* tek başına bir gaye teşkil etmiş ve nesiller, bu gaye için mücadele etmiştir. Böyle bir *Cümhuriyet*'i izah işinde, *hukuku esasiye* ilminin, şüphe yok ki büyük salâhiyeti vardır. Krallık denilen idare şekli ile *Cümhuriyet* denilen idare şekli arasında, temsilî, teşriî ve kazaî bakımdan ne farklar vardır; o ilim, bu hususta, ciltler dolusu diller döker ve hikmetler yumurtlar.

Fakat bizim *Cümhuriyet*'miz, her türlü hukuku esasiye müdahalelerinden masun kalmıştır ve masun kalacaktır. Bizim *Cümhuriyet*'miz, bir kere bir gaye, bir mevzu ve bir objekt mevkiinde, hiç bir zaman kalmamıştır. Bizde *Cümhuriyet,* millet ve Şef gibi, daha ilk gününden itibaren büyük kurtuluş davasının bir mücahit'i olmuştur. Davanın bayrağını taşımış ve dava için çarpışmıştır. Kurtuluş ihtilâli devam ettiği müddetçe, millet gibi ve Şef gibi, o da, temiz cehtin ve tam feragatin ateşinde pulatlaşmıştır. Lausanne'a gidilmezden evvel kendini ilân ettirmek elinde iken ve Erzurum - Sıvas günlerindenberi davaya nefer yazılmış iken,

dava aksamasın diye kenara çekilmesi, büyük ihtilâlimizin büyük feragatleri kitabında, şüphe yok ki ona ait bir fasıldır.
Bizde, nasıl *millet* «gazi millet» ve nasıl *Mustafa Kemal* «Gazi Mustafa Kemal» ise, *Cümhuriyet* te, «GaziCümhuriyet» dir.
Bizim Cümhuriyetimiz *on* değil, *on üç - on dört* yaşındadır. Onun ilânı günü, doğduğu gün değildir. Onun ilânı günü, kurtuluş inkılâbının cephe neferleri ve şefleri gibi, kendi «İstiklâl madalyası» na hak kazandığı gündür.
Nasıl *millet*, ihtilâl için vuruşarak «millet olmak hakkı» na, nasıl *Mustafa Kemal*, ihtilâl için vuruşarak «millet kurtarıcısı olmak hakkı» na vardılarsa, *Cümhuriyet* te, ihtilâl için vuruşarak «Cümhuriyet olmak hakkı» na ermiştir.
Onun için bizim *Cümhuriyet*'imizin adı, bütün ötekinlerinden farklı olarak:

GAZİ CÜMHURİYET tir.

Muallimler:

Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti sizin maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle mütenasip olacaktır. Cumhuriyet fikren, ilmen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister. Yeni nesli bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir. Mümtaz vazifenizin ifasına âli himmetlerle mevcudiyetinizi hasredeceğinize asla şüphe etmem.

GAZİ

Fikirde istiklâl

Yakup Kadri.

«Geçenlerde Beyoğlundan geçerken yanımda marksist bir genç vardı: «— Anlamıyorum, dedi. Sen, geniş bir tefekkürün içinde milliyetçilik gibi dar bir teze nasıl yer buluyorsun!»

Bu satırları, bundan yirmi yirmi beş gün evvel çıkmış gündelik bir İstanbul gazetesinde, bir fıkranın başında okudum. 1933 yılının Türkiyesinde «marksist bir genç» ne demektir? Neyi ifade eder? Eski ve oldukça âmiyane bir tabire göre «irapta mahalli» ne ola? Bunu, halledilmez bir muadele gibi kendi kendime sorarken bir zamanlar, kendimin de edebiyatta «sembolist» olduğumu hatırladım. Benden evvel Dekadanlar var idi. Daha onlardan evvel Romantikler varmış. Nitekim daha eskiden de şu veya bu Acem ve Arap şair ve hakimlerinin çığırına, şu veya bu yabancı tarikatlere sapmış şiir ve fikir adamlarımız mevcuttu. Zannederim, dördüncü Ahmet devrinde İstanbula gelmiş bir Arap «ulemasının», İstanbul «ulemaları» tarafından ne büyük bir heyecan ve tantana ile karşılandığını Cevdet Paşa tarihinde okumuşsunuzdur.

Cevdet Paşa tarihinde, bu hâdise, - yani bir arap âliminin Türk âlimleri üzerindeki bu sihirbaz tesiri - alaylı bir fıkraya mevzu teşkil etmiştir. Çünkü, Cevdet Paşa Türk fikir âleminde Şark tesirlerinin hitama erip Garp tesirlerinin başladığı bir noktadadır. O vakittenberi, bizde, bu arap âliminin yerini bir sürü frenk âlimleri aldı. Şarkın eski dinî tarikatleri yerlerini Garbın bir sürü siyasî mesleklerine bıraktı. Lâkin bunlar önünde yerlere kadar iğilip secdeye düşüşlerimizle, bu mesleklere körü körüne sapışlarımızla eğlenebilecek tarihçilerimiz henüz yetişmedi. Bir Türk genci, işte böyle, gülünç olmaksızın marksistliğini ilân edebiliyor; kelli felli bir muhterem profesörümüz Fransız ihtilâli an'anelerine sadık bir liberal olduğunu söylemekten çekinmiyor; bir başkası «Faşistim!» diyebiliyor; belki de son günlerde aramızda bir takım Hitlerciler türemiştir.

●

Bundan yedi sekiz yıl evvel, bir genç arkadaşımız vardı ki, son derece ince zekâlı olmakla beraber, kemali ciddiyetle «Action Française» taraftarı bir nosyonalist olduğunu söylemekteki garabeti hiç sezmezdi. Zira, bütün fikrî varlığı «Action Française» muharriri Charles Maurras'ın yazıları altında kamaşmış, erimiş gibiydi. Kendisine «Canım, nasıl olur? Sen Türk Cümhuriyetçisi değil misin!» diye sorulduğu vakit: «Evet, Türk cümhuriyetçisiyim ama, Fransız kraliyetçisiyim.» derdi ve bu sözü söylerken gülmekten katılmak ihtiyacını duymazdı.

●

İngiliz - Boer muharebeleri esnasında İngiliz ordusuna gönüllü asker yazılmak için büyük Biritanyanın İstanbul sefarethanesine başvuran genç Türk entelktüelleri bu Fransız kraliyetçisi Türk delikanlısından daha mı az acayiptiler? Abdülhamit devrinde Jöntürklük etmiş kimseler tanırım ki, kendi memleketlerinin her hangi bir noktasında yüksek sesle fikir münakaşasına girişmekten korktukları halde Avrupaya kaçtıktan sonra, Paris sokaklarında Fransanın şu veya bu siyasî fırkaları namına halk nümayişlerine katılmaktan ve icabında barikadlarda dövüşmekten çekinmezlerdi.

Bunun için, 1933 de bir Türk çocuğunun İstanbulun ecnebi işgalinden kurtuluşunun manasini anlamayışına (Çünkü milliyetçilik tezini dar bulan Marksist gencin hikâyesi o makalede, İstanbul şehrinin kurtuluşunun yıldönümü münasebetile geçiyor.) pek o kadar şaşmamak lâzımgelir. Lâkin şaşılacak şudur ki, böyle bir çocuk meselâ Odesa'nın kızıllar eline geçişini pek âlâ hatırlar, anlar ve yabancı fikir sistemlerine, bu sistemlerin ideolojisine, erkân ve adabına tabiiyeti o kadar sıkıdır ki, hiç değilse İstanbul'un işgalden kurtuluşile Odesa'nın kızıllar eline geçişindeki netice analojisini sezmek hassasına bile malik değildir. Bu, kayıtsız şartsız fikir köleliği ondan hadiseler hakındka kendi kendine kıyaslar yapmak, kendi kendine düşünüp bulmak kudretini kaldırmıştır.

Ve bu esir kafa Türk milliyetçisini dar bir teze tıkılmış gibi görüyor. Kendisinin ithalât malı nasıl sıkı bir kalıp içinde ezilmiş kalmış olduğunun farkına varmıyor.

On sekizinci asır ansiklopedistlerinin hayran telmizleri ve liberal Fransız burjuvazisinin parasız tellalları birçok (hürriyetperver)

kimseler de vardır ki, tıpkı bu komünist genç gibi bizi, Kemalist Türk milliyetçilerini, bir dar yere hapsedilmiş görürler. Bizi esir kafalılık,, şahsiyetsizlik, pasiflikle itham ederler ve kendilerinin ruhlarını nasıl ezelden şeytana satmış olduklarının asla farkına varmazlar. Bunların kafası bir müstemleke toprağı gibi, bunların kafası tıpkı işgal esnasındaki İstanbul gibi yabancı çizmelerin topukları altında ezile ezile hamur haline girmiş ve her tarafları türlü türlü yabancı alâmetlerle örtülüp donanmıştır.

●

Garp demokrasilerinin bu avare hayranları değil midir ki, bizim çocukluğumuzda, dışarıdan bize (hürriyet) getirecek olan (düveli muazzama) gemilerini bütün Akdeniz ufuklarında gözetleyip dururlardı? Kendi hükümdarlarının zulmünden kurtulmak için ikide bir ecnebi sefarethanelerinde kendilerine bir sığınç aramağa giden devlet adamları, ceplerinde himaye kâğıtlarile dolaşan entelktöeller hep bu çeşit liberallerin içinden çıktı idi. O zamanlar Avrupaya kaçmak, bize en yüksek bir cesaret ve kahramanlık hâdisesi gibi görünürdü. Ömürlerinde bir defa Avrupaya kaçmamış olan fikir adamlarının ne sözüne, ne özüne itibar edilirdi. Zira, istiklâlini kaybetmiş ve her şeyini Avrupalıların hüküm ve nüfuzuna terketmiş olan bir memlekette her şeyi Avrupadan beklemek, onun iradesi haricinde bir hâdisenin vuku bulabileceğine ihtimal vermemek, hatta hürriyeti, adaleti bile bu millî istiklâl gasıplarının yerinde aramağa gitmek Türk hürriyetperverliğinin bir an'anesi haline girmişti.

●

Onun içindir ki, işte, onun içindir ki, bir Türk kumandanı, bir Türk inkılâpçısı ilk defa olarak 1920 senesinde, bir hak ve adalet prensibini müdafaa için Avrupaya başvuracağı yerde, bir Türk vapuruna binip Anadoluya geçtiği vakit herkesin parmağı ağzında kalmıştı. Bu Türk inkılâpçısı, yalnız, Avrupaya gideceği yerde Anadoluya geçmekle kalmıyor, ilk defa olarak, Avrupadan, Avrupalının hüküm ve nüfuzundan sıyrılıp kendi milletinin kucağına sığınıyordu.

Mustafa Kemal inkılâbını tanzimat hareketinin bir devamı gibi görenler bu hareketin öbürüne ne kadar zıt olduğunu hiç değilse bu noktada hissetmelidirler. Başı sıkıya geldikçe ecnebi sefarethanesine sığınan tanzimatçı devlet adamile, Anadolu köylüsü-

nün kucağına atılan millî devlet adamı arasında keskin bir antagonizmden başka ne bulunabilir? Bunlardan biri şahsî hürriyetini, ferdî selâmetini arıyan, öbürü millî istiklâli ve millet içinde hürriyetini istiyen adamdır.

Bu büyük ve ilk defa millî Türk inkılâpçısının çığırında yürüyenler pek iyi bilip hissetmişlerdir ki, onun başlıca mahreki ve yegâne azimet noktası (millî gurur) olmuştur. İstiklâl muharebesi bu millî gururun feveranıdır. Onu takip eden bütün inkılâp hareketleri bu millî gururun tekemmülleridir. Mustafa Kemal, ilk askerî fırkaya kumanda ettiği günden bütün bir millete baş olduğu şu güne kadar tek bir hamlenin baş döndürücü atlayışlarını gösterir: *Yabancı tesirlerden kurtulmak!* O, Bizanskâri saltanat sarayını ve Arap - Acem kültürünün ocağı medreseyi bunun için yıkmıştır. O rumluğunun bergüzarı fesi başımızdan bunun için çıkarmıştır. Bugünkü dil ve tarih hareketi bu hamlenin yani İstiklâl harbinin ruhlara ve kafalara intikali demektir. Asıl hürriyet yolunda cidal budur.

●

Garp milletlerinin bir çoklarında da hürriyet ve demokrasi hareketi vicdan ve fikirde İstiklâl hareketi ile başlamıştır. Orta yaşın karanlıklarında bir tek müstakil millete rastgelmek mümkün değildi. Cinsiyeti belirsiz, cansız ve donmuş iskolastizm cins ve mezhep farkı tanımaksızın bütün kafalar üzerinde ayni ağırlıkla hüküm sürüyordu. Üstlerinde katolik kilisesinin damgasını taşıyan kalp fikirler Tunanın öbür yakasından Atlas denizine kadar uzanan kıtada meşru ve revaçta sayılan yegâne matah idi. Her orijinal veya şahsî hareket bir divanelik değilse bile mutlaka bir küfür sayılır ve bunun sahibi olan millet veya şahıs lânetleme olurdu.

●

İşte biz, şimdi, böyle bir karanlık devrin içinden kurtulmağa çabalamaktayız. Eski dinî ve tasavvufî Şark iskolastizminden henüz kurtulmuş olan Türk kafası ve Türk ruhu bir nevi modern Garp iskolastizmine esir düşmüştü. Bu modern Garp iskolastizmi on sekizinci asır ansiklopedistlerile başlayıp cihan harbinde iflâs eden bir ideoloji sistemi, bir dünyayı görüş ve telâkki ediş tarzıdır. Buna göre, nasıl ki, eski hakimler dünyayı kâinatın merkezi ve insanî tabiatın, yaradılışın yegâne gaye ve endişesi zan-

nediyorlarsa, Avrupalılar da cihan hâdisatının yegâne merkezi kendileri olduğunu ve sair milletlerin mukadderatının hep bunun etrafında döndüğünü vehmederler. Bu itibarla meselâ bir Fransız müverrihine göre Mısır medeniyeti Yunan medeniyetine, Yunan medeniyeti Latin medeniyetine vücut vererek ve bunların hepsi birden Fransa toprakları üzerinde bir nevi ıstıfaya uğrayarak bugünkü Fransız medeniyetinin meydana gelmesine sebep olmuştur. Muasır devir Fransız inkılâbile başlar. Yeni hukuk, yeni ahlâk ve yeni siyaset prensipleri hep o inkılâbın doğurduğu ulvî ve yarı mukaddes mefhumlardır. Bir asırlık bir edebiyat ve san'at hareketi bunları iptidaî kavimlerin bazı hayvanları gibi adeta tabulaştırmıştır. Daha bundan yirmi yıl evveline kadar bunlara kimse dokunamazdı. Dokunursa, tıpkı Orta Yaşın küfürcüleri gibi lânetleme olurdu.

●

Şimdi hâlâ bir kısım Türk entelktüelleri için bu mefhumlar ayni kudsiyeti haizdir. Bundan on üç yıl evvel büyük Türk inkılâpçisi Ankarada bugünkü Türk Cümhuriyetinin temellerini atmak isterken böyle bir hükûmet şeklinin hiç bir Avrupalı hukuku esasiye kitabında yeri olmadığını öne sürerek ona karşı koyanlar, bu gün bir mücerret hürriyet davasına, kendi *millî hakikatlerimizden* ziyade kıymet verenler işte bu çeşit fetişitlerdendir.

●

Türk inkılâbı, millî kurtuluş cidali saraya, medreseye olduğu kadar bunlara rağmen de vuku bulmuş bir hâdisedir ve Türk Cümhuriyetinin bu onuncu yıldönümünde bu Garplı softaların sayısı bundan on yıl evvelkinden daha az değildir. Bunlar hayat ve siyaset sahasında kaybettikleri nüfuzlarını şimdi ilim sahasında perçinleştirmeğe çalışıyorlar. İlim, diyorlar, ilim bitarftır. ve ilmin vatanı yoktur. Halbuki, Kemalist Türk inkılâpçısına göre ilim de millîdir, ilmin de vatanı vardır ve ilmin vatanı burası olmak lâzım gelir.

Teknik :

Teknikte Istiklâl.

M. Şevki.

Teknik, nazarî ilmin ve san'atın «maddeleşmesi» haline (*) denildiğine göre, onun ilim gibi vatan ve milleti yoktur. Biribirine en zıt rejimler, biribirine en düşman cemiyetler biribirlerine istihsal alet ve vasıtalarını vermişler, yani tekniği biribirlerinden almışlardır. Binaenaleyh «teknikte istiklâl» diyince, akla meselâ «siyasî istiklâl» gibi hududu belli bir mefhum gelmiyebilir. Fakat buna rağmen biz gene «teknikte istiklâl» den bahsediyoruz. Çünkü hemen her cemiyetin kendine göre bir takım istihsal aletleri ve vasıtaları olmakla beraber bu alet ve vasıtaların her cemiyette ayrı olması, tekniği ileri olan milletlerle tekniği geri olan milletler arasında bir teknik seviye farkı doğurmuştur. Teknikçe ileri ve teknikçe geri milletler ve memleketler şeklinde tecelli eden bu teknik seviye farkı birincilerin ikinciler üzerinde tabiatile tahakkümünü intaç etmiş, bir tarafta teknikçe hâkim, yahut «müstakil milletler» diğer tarafta teknikçe geri, yahut «tâbi memleketler» bu suretle vücut bulmuştur. Meselâ bugün bütün ileri sanayi memleketleri teknik bakımdan ham madde memleketlerine nazaran teknik istiklâlini elinde tutan memleketlerdir.

Fakat teknikte tahakküm aynı zamanda sermayede, teşkilâtta, ilimde, kuvvette, siyasette ve refah seviyesinde de üstünlüğü tabiî kıldığı için teknikçe geri memleketlerin, ileri memleketler karşısında vaziyeti aynı zamanda, sermaye, teşkilât, ilim, kuvvet, siyaset ve refah bakımından da tâbiliğini ve esaretini zarurileştirmiştir.

İşte bizim burada kastettiğimiz «teknikte istiklâl» bir milletin kendi tabiî ve iktisadî şartlarına lâzım olan en yeni ve en mükemmel tekniği kendi elinde bulundurması ve bu tarik ile de kendi ilim, kültür ve refah üstünlüğünü temin etmesidir.

●

Son asırlarında, Osmanlı devleti teknikte durgunluğun, tâbiliğin en mükemmel nümunelerini vermiştir. On yedinci asır sonlarına,

(*) Yahut ta iktisat bakımından teknik, iktisadî faaliyetlerin cereyanını temin eden «aletler ve vasıtalar» şeklinde tarif olunabilir.

hatta on sekizinci asır ortalarına kadar Türkiye ile Garp memleketleri arasında mevcut olan teknik beraberliği, hatta üstünlüğü o zamanlardan itibaren bozulmuştur. O zamanlarda makinelerin ve otomatik aletlerin sanayie tatbiki şeklinde Avrupada meydan alan sanayi inkılâbına Türkiyenin intibak edememesi, bir taraftan Türkiyede o zamana kadar mevcut olan kurunu vustaî sanayiin büsbütün tasfiyesini intaç ederken diğer taraftan da büsbütün gerileşen ve tekniksizleşen Türkiyeyi üstün teknikli Garbın iktisadî ve binnetice siyasî tahakkümü ve esareti altına düşürmüştü.

Meşrutiyet devrine kadar her gün biraz daha perçinleşen bu teknik tahakküm, meşrutiyet devrinde de hemen hiç bir tahavvül göstermeden seyrinde devam etmiştir. Bu itibarla, ileri tekniği yeniden memlekete getirmek teşebbüsü, yani teknikte istiklâl mücadelesi bizde tamamile ve münhasıran Cümhuriyet devrinin eseridir.

●

Türk Cümhuriyetinin teknikte istiklâli kısaca, sanayide, ziraatte, münakale vasıtalarında, hulâsa bütün iktisadî faaliyetlerde cihanın malik olduğu en yüksek istihsal alet ve vasıtalarını, Türkiyede, Türk milletinin menfaati için ve bizzat Türk çocuklarının elile tatbik etmektir.

Vakıa bazı bazirgân hesapları, meselâ orta Anadoluda kağnının daha ucuz nakliyat yapabileceğini ve halen motörlü vasıtalarla yapılan nakliyatın durdurularak bunun yerine kağnı veya deve kervanlarının kullanılmasını daha kârlı gösterebilirler. Fakat biz bu ıssız yayla üstünde yaşıyan Türk vatandaşını bazirgânca bir kâr hesabı için ebediyete kadar güneşe, sefalete, tabiata esir bırakamayız. Türk Cümhuriyetinde şahıslara olduğu gibi tabiata da esaret mülgadır. İleri teknik, bugüne kadar terkolunmuş Türk vatandaşını kağnısının peşinden alacak, motörlü nakil vasıtasındaki yükünün üstüne oturtacaktır. Bizim dileğimiz ve idealimiz budur.

Taşa can veren heykeltraşın, taş san'atkârının çekiç ve kalem darbelerini duydukça kalbimiz inşirah duyar. Fakat kızgın güneş altında kara granit parçalarını ufaltıp tozlu yola döşemekle yıpranan sefil kıyafetli vatandaşı görünce ilk önce aklımıza:

— Neden burada bir taş kırma makinası yok!

Suali olacak ve bu ağır hava içinde bu ağır işle yıpranan millî kudretlere daima acıyacağız.

●

Teknikte istiklâl gayesine varışın bilhassa iki unsuru vardır:

1 — Prensip

2 — Vasıta.

Bir çoklarının aksine olarak iddia edeceğiz ki bu unsurlardan en mühimi bilhassa prensip unsurudur. Evvelâ prensip taayyün edecek vasıta sonradan gelecektir. Teknik istiklâl mücadelesinde prensip demek, ileri tekniği memlekete getirme ve millet emrinde kullanma meselelerinde tesbit ve müdafaa edeceğimiz usullerin, tarzların, yolların kanunlaştırılması demektir.

Avrupa'da teknik müstemlekelerin ve geri memleketlerin yağma ve istilâsı hesabına tekemmül etti ve Avrupanın teknik tefevvukunu yaşatan âmil, hâlâ müstemlekelerin istismarıdır. Halbuki Türkiye bütün tekniğini kendi toprağı üstünde, kendi gücü ve kendi vasıtalarile yaratmak mecburiyetindedir. Bu istisnaî vaziyet bize, emperyalist usullere, klasik istismar kaidelerine, fertlerin veya memleketlerin biribirlerini istismarına dayanmıyan yeni ve orijinal bir teknikleşme, bir sanayileşme siyasetini arzurî kılar. İşte bu siyaset, teknikte istiklâl mücadelemizin «prensip» ini teşkil eder. Bu prensip ancak devletçi, milliyetçi ve inkılâpçı bir prensip olabilir. Yoksa perakende fertlerin, perakende kabiliyet ve temayüllerine, yani her zaman geri ve parçalı teşebbüse dayanan bir tekniği yaratma yolu, bizim asırlık geriliğimizi bir hamlede alabilmemiz için hiç bir zaman kâfi gelemez.

Vasıtaya gelince, Türkiyenin bugün kendi geri iktisat bünyesni bir anda, tekniğin en ileri vasıtalarile techizatlandırmak için zarurî para ve sermaye vasıtasına malik olmadığı âşikârdır. Fakat bu sermayesizlik Türkiyenin ileri teknik mücadelesinden vazgeçmesi demek değildir.

Biz tarihin öyle bir devrinde yaşıyoruz ki, büyük sanayi memleketlerinde tekâsül eden yüksek teknik tam bir felç içinde bulunuyor. Buna mukabil bugüne kadar iktisatça ve teknikçe geri olan bütün müstemlekeler kendi sanayilerini kurmak peşinde bulunuyorlar. Bu geri memleketlerin sanayileşmesine mukabil, ileri memleketlerin iktisadî felci hâdisesine buhran diyoruz. Bu buhranın en tabiî seyri ve neticesi, ileri memleketlerde tekâsüf

eden, fakat artık lüzumsuzlaşan ileri tekniğin, yani istihsal aletlerinin, makine ve fabrikanın, muhtelif şekil ve yolardan, bugüne kadar tekniksiz ve sanayisiz kalan memleketlere «akın» ı olacaktır.

Avrupanın teknik tahakkümünü kaybetmesi onun siyasî hegemonyasının da sukutu ile beraber yürüdüğü için Garptan Şarka bu teknik akışı, hiç bir zaman siyasî cebir ve zor ile değil, ancak iktisadî ve muslihane bir «sermaye intikali» şeklinde vücut bulacaktır. Esasen garpta gittikçe işsizleşen, gittikçe verimsizleşen sermaye için bu muslihane intikal bir emri zarurîdir. Bu davada bize ve bize benzer memleketlere düşen ancak, tekniğin ve sermayenin memleketlerimize celbi, yani teknik akışının bizim için faideli bir şekilde temini imkânlarını ve vasıtalarını vücude getirmektir. Bu da sermaye akışına muhatap olacak teşekküllere vücut vermemizle olabilir.

Bütün tekniğin ve makinanın memleketimize akışında ona muhatap olacak teşekkül hiç bir zaman bir takım avare ve menfaatçu fertler olamaz. Bu muhatap olsa olsa, millî iktisadiyatın kül halinde gidişini gözü önünde bulunduran, her müessesenin yerini, şekil ve hacmini en iyi tayin edebilecek olan bir «devlet iktisadı» idaresi, yani bizzat devlet olabilir. Aksi takdirde, yani cihanın bu yeni gidişinde de biz beynelmilel teknik akışı yollarından hariç kalırsak, tıpkı on sekizinci asırdan sonraki sermaye terakümü sahalarından hariçte kalmamız gibi yeni ve iktisadî bir sefaletin mukadder kurbanı oluruz ve tarihimiz iktisaden makûs bir mecra içinde bizim için yeni sefaletler kaydetmeğe başlar.

Bu itibarla bir «devlet iktisadı» idaresi, yahut ta bir teknik istiklâli plân ve teşkilâtı, teknikte istiklâlin mühim ve aslî işidir.

●

Türk Cümhuriyetinin onuncu yıldönümünü kutlularken biz, sarsılmaz bir heyecan ile Türk Cümhuriyetinin teknikte istiklâli ve bu istiklâlin unsurlarını ve teşekküllerini de en kısa bir zamanda, en nümune bir mükemmeliyet ile başaracağına inanıyoruz. İçtimaî değişmelerde nasıl uzun ve tedrici istihaleler beklemedikse, siyasî istiklâlimizde, nasıl sert, çabuk ve cezrî olduksa, teknik istiklâli davasında da en sert usullerle, en kısa yoldan ve en toplu neticeleri almak, Türk inkılâbının şanına ve şümulüne yaraşan muvaffakiyetlerimizden biri daha olacaktır.

Halkın karşısında Bürokrat.

Mehmet İlhan.

Buhran seyrini; görülmemiş bir sadakatle yapmakta ve cihan mubadele makanizması - hasta bir ciğer nefesi kadar - sessiz işlemekte... İktisatla siyaset klasik manadaki tedbirlerine devam ededursunlar: Dünya genişliğinde bir yatak değiştiriyoruz. Dünkü nizamdan yarınki nizama geçmek için her cemiyet can atıyor, ve enerjisini kendi yapısında dizgine vuruyor. Bu cehdin hedefi yarınki «millet» i iktisat bütünlüğünde tamamlamaktır; geçmişteki bir miyarla ölçüye alınan «millet» in manası bugün başkalaştı. Sınırları muhkem, iç ve dış siyasetlerine hâkim, fakat iktisatça geri, dünya pazarları karşısında ürkek bir milletten biz hemen hiç bir şey anlamıyoruz; bu, olsa olsa muhayyilemizdeki epik ihtirasların karaladığı bir millet tipidir veya milletler arası mubadelesine tâbi bir unsur gibi karışan, gaddar tabiatla boğuşa boğuşa hak ettiği kıymetlere bile sözünü geçiremiyen bir insan topluluğudur.

«Millet» hiç bir zaman bugün olduğu derecede millileşmemiş ve mefhumuna uyar bir kalıba dökülmemişti...

Bugünkü çöküntü ile güneş lekeleri arasında bir münasebet tevehhüm etmek ne kadar suya sabuna dokunmamak demekse bu mebdeden hareketle buhranda periyodik bir mahiyet aramak ta o kadar beyhudedir. Buhran gün geçtikçe manasını kendi kendine açığa veriyor:

Cihan mubadelesini harpten evvelki hale irca için bir iktisat konferansı toplandı; orada neler konuşulduğunu öğrendik; neler yapılacağını anlayıp dinlemeden toplantı dağıldı.. Londra birleşmesine tekaddüm eden aylarda, havada garip bir nikbinlik vardı, nitekim bir çokları bu hareketle Harpöncesi'nin yüksek randımanlı ve açık pazarlı sanayi cennetine tekrar kavuşulacak; Garp medeniyetini karaklerlendiren teknik yeni vaziyetler muvacehesinde adımını şaşırmıyacak; bir kısım insanlık dünyası daha çılgın bir kazanmak ihtirası içinde geri - ileri milletler tezadını sustura sustura yoluna devam edecek, zannına saptılar. Hiç te öyle olmadı. Sermaye âlemi, elindeki kudretin dağılışını

büyük bir heyecanla ikrar ve zafını izhar etti; zaten kendi bünyesi içinde mevcut birbirini istirkaba meyyal muhtelif cereyanlara millî kurtuluşların körpe ve haklı talepleri de inzimam edince neticenin böyle bir çıkmaza varacağı evvelden de kestirilebilirdi.

Cihan genişliğindeki bu yıkılış - kuruluş tahavvülleri «Devlet» e yeni bir mana vermek istidadındadır; devlet artık milleti teşkil eden fertler arasında alelâde bir asayiş bekçisi vaziyetinden çıktı. İktisatta umumiyetle içtimaî hayatta - yerine göre - bir tanzim edici, bir kurucu, bir temizleyici unsur haline geldi; böylece onun müdahalesini hoş görmiyen dünkü anlayış bugün aksi bir inanışa çevrilmiş oldu. Buna rağmen büyük ıstıraplarla büyük davaların ferdiyetçi bir düzen içinde - hele bugün - hayatta uygunluk vasıflarını kaybedeceğine inanmıyanlar, kafalarında sürgülenen tek ve ahmak bir hüriyeti, bütün bir millet için söyliyen, bir millet için düşünen, bir millet için yapan «Devlet» e karşı seferber etmekten çekinmiyenler yok değildir. Bunlar, liberalizm rüyasının mahmurluğu içinde ancak sayıklıyabilen zavallılardır.

Lâfın kısası: Devlet yeni bir idrakle kucak kucağadır, bugün varolan münakaşalar:

DEVLETİN NE KADAR MÜDAHALESİ nden ziyade
DEVLETİN NASIL MÜDAHALESİ şeklinde alınmak lâzımgelir.

Türkiye'de devlet, millet bütünlüğünün bir mümessilidir, onun fonksiyonunda sınıf kayguları, zümre menfaatleri ne aslî ne de talî birer muharrik olmaktan uzaktırlar; o, büyük ihtiyaçların istediği nisbette, istediği tarzda yapar ve kurar.

●

Bir inkılâp başardık. İstiyoruz ki bu, bir fikir hızı halinde kafalarımıza, sinirlerimize yerleşsin ve hançeremizdeki ses, derimizin altındaki et, damarımızın içindeki kan kadar bizim olsun. İstiyoruz ki millî yapımızda büyük kütle bugünden çok fazla anlıyışlı, bir vazife alsın. İstiyaruz ki içimizde filizlenen her fikir, davamızın dışına vursun ve görünsün. Çünkü inkılâbımız, bütün manasile köklü, millet cesametinde yayılı ve gene millet topluluğunda yekpare bir yeniyi özleyiştir ve bu özleyişi gönülden maddeye akıtmak bizim için bir «sabit fikir» dir.

●

Bu arada devletin ne tarzda müdahale etmesi lâzımgeldiğini tetkika koyulmak, mevzuu cidden geniş bir sahaya intikal ettirmek demektir. Biz bu bahisten sadece Bürokrasi'yi alarak kısmen gözden geçirecek ve halk karşısında, inkılâp içinde münevverliğimizin bir temel vazifesini hatırlamakla iktifa edeceğiz.

Suali: DEVLET NASIL MÜDAHALE ETMELİ?
MÜDAHALESİ NASIL SEMERELENDİRİLMELİ?

şeklinde ortaya atarken önümüze ilk çıkacak engel BÜROKRASİ dir.

Bunu: 1) İŞ TEKNİĞİ,
2) İşin yapılışına hâkim olan ZİHNİYET.

diye teknikle ahlâk cephesinden ele alabiliriz.

Tasnifin ilk kısmı ayrı bir ihtisas meselesi olduğu için tetkikimizin ötesinde kalır.

İŞİN YAPILIŞINA HAKİM OLAN ZİHNİYET' e gelince: Bu, hayata, istediği çabukluğu vermiyen, hizmetin tabii seyrini acayip bir gevşeklik içinde köstekliyen haleti ruhiyedir. Ona kadar gelen bilcümle sür'at tedbirleri duralar ve görülecek hizmet gecikir...

İşte BÜROKRAT bu noktada kendine en müsait bir vasat bulur. Yosunlaşmağa başlar. Uzun mesafelerden aşıp gelenleri günlerce koridorlara kapar; işgüzar bir el olur: işimizi belki de unutulmuş bir dosyaya sevkeder; bazan bir kronometre doğruluğu göstermek için sonuna gelmiş bir işi bitmez diye kesip atar, sizi yarına peşkeş çeker. Ona en basit bir taamülden bahsedersiniz, size anlamadığınız kanunî mevzuatı tefsire girişir. İstersiniz ki muamelenizin ihtiyaç gösterdiği kolaylık o gün elinize geçsin, fakat ne mümkün. Hazfi hemen ve bir kişice kabil bir sürü formaliteler önünde kapaklanır kalırsınız. Sayinizin betibereketi kaçar.

Mevzuu ele alışımızdan BÜROKRAT'ın, - yalnız devlet makinesine musallat bir parazit - telâkkisi tebarüz etmekle beraber şunu söyliyelim. Bu haleti ruhiye bizi o kadar kendi çevresine kapamıştır ki ferdî hareketlerimizde bile onun tesirinden hâli kalamayız. Bu, nesillerdenberi beynimizde, sinirimizde, etimizde - hiç keyfi bozulmadan - mantarlaşagelmiş bir derttir; onu çok defa işimizin tabiiliği içine almakla bir mahzur görmeyiz bile.

Demek istiyoruz ki aldığımız manadaki bürokrasi sadece devlet bünyesinde bir ârıza değil ayni zamanda - yüz yıllarca süren bozuk düzen göreneklerin ferdî faaliyetlerimize de yamadığı bir lekedir... Bununla beraber bürokrasi denince, kuruluşu, işleyişi bakımından - derhal devleti, devlet teşkilâtını tedai ederiz. Bizde bürokratın filizlenmesi, kökleşmesi, döl salması devlet rejimlerimizle tamamen muvazi bir istikamet takip etmiş, en sonunda da kötü bir ahlâk kaidesi halinde düğümünü itmam eylemiştir. Bu itibarla dünkü ve bugünkü devleti bir iki çizgiyle göz önüne getirmek, bu menfi tipin vasıflarını nereden aldığını, inkişaf seyrini ne tarzda yaptığını, müzmin haline nasıl durgun bir mantıkla eriştiğini anlamak için kâfidir.

TÜRKİYE'DE ESKİ DEVLET'TEN NE ANLAŞILIR?

O, bir millet namına söyler, bir millet namına harcar, bir millet namına yer içer, fakat onu tanımazdı. Bilmek istemezdi ki geniş tabiat sertliğinde didinen insanlarla bunların kandilerine göre istekleri, dilekleri vardır. Bu devlet, milletten gelmek şöyle dursun - hayat usaresine kendi çılgınlığının sülüğünü vurmak için daima ona gitmek isterdi.

İşte bütün otoriter oluşu nefsinde başlıyan ve fakat dışarıda biten, dışarda kuduran bir devlet taslağı..

Bürokrat böyle bir devlet sisteminde keyfini çattı, müzmin bir huşuıet içinde pişkinleşe, pişkinleşe bize kadar geldi. Şimdi hepimizde, hareketlerimize, iradelerimizin haricinde müessir olan, yeniliğimizi bir anda eskileştiren tipten bir parça var...

TÜRKİYEDE YENİ DEVLET'TEN NE ANLAŞILIR?

Yeni devlet milletten gelir, millete danışır, millet için refah yolları arar. Her hangi bir hızbin, her hangi bir zümrenin menfaatlerine yataklık yapmaz; bütün bir topluluğun iyi çalışmasını, iyi geçinmesini kendine ilk hedef sayar.

Diğer taraftan dün mutlak olarak bürokratik bir taazzuv, ağır aksak işler bir makine telâkki edilen «devlet» in bugün yüklendiği çeşitli vazifeler karşısında işleyişini yeni bir tensika tâbi tutuşu ve bu bapta memleketimizde çok cezrî tedbirlere başvurulması, bizde devleti milletle büsbütün iç içe bir teşekkül haline getirmiştir. Bu teşekkülün bir noktasındaki bulantı - umumî ahengi bozmasa bile - sızıltıya yol açacağından bu hususta en titiz bir hassasiyetle hareket etmek zarureti gün gibi aşikârdır.

Rejimin bakası ve hayatiyeti, en ufak vesilelerden bile istifade ederek inkılâp ruhunu, müspet hareketler içinde kuvvetlendirmekle kabildir.

Bazılarında «Kesif bir hususî menfaatin bulunmadığı yerdedir ki bürokrat rüşeymleşir» kanaati hakimdir. Bu kaygu insanın içtimaî, insiyakî bütün hareketlerinde muharrik ve nâzım bir rol alır; en erişilmez muvaffakiyetler, en dahiyane buluşlar hususî menfaatin çocuklarıdır. Âmme hizmetleri, iptidaî sür'atlerine böyle bir itmeyle başlamadıklarından alelâde hıza bile kavuşamazlar.

Liberal telâkkilerin yadigârı olan bu görüş, içtimaî hayatın, haricî, dahilî bir sürü amillerin tesiri altında giriftleştiği ve toplu bir müdahaleyi istilzam ettiği bu dönemeçli devirde, - zaman geçtikçe lojik ve diyalektik kıymetini kaybetmekte ve esasen fert menfaatile cemiyet menfaati arasında mevcut sayılan ahenk; zaafını, muvazenesizliğini her gün biraz daha önümüze sermektedir.

●

Yeni Türk devleti, perakende endişelerin dışında büyük millî yapıyı tamamlamak için çalışıyor. Yüz yıllarca sürüp gelen ruh mezelletleri bu her şeyden üstün dilekte urlaşıp kalamaz.

Tertemiz, pürüzsüz bir «devlet» e yükseldiğimiz şu anda, Türk Okumuşu, Eski'nin bittiği, Yeni'nin başladığı, geri haleti ruhiyelerin sınırdan aşmağa çalıştığı bir noktada, senin âdeta stratejik bir ehemmiyetin var! Senden Eski'yle Yeni'yi mezce, telife matuf, nafile bir sây değil; bunları biribirinden ayıran, Yeni'yi Eski'den temizliyen köklü bir çalışma bekliyoruz.

Bürokrat, içimize çömelmiş irtica kadar geriçekici bir ruh taaffününün remzidir.

Hayatın en canlı bir safhası olan «İŞ» üzerinde bu sakatlığı düzeltmiye çalışmak hem inkılâbın halka anlatılmasında değeri ölçüye gelmez bir fırsattır, hem de bu arada vazife ve mes'uliyeti olan münevverin bir yurt borcudur.

Biz yüksek tevettürlü bir inkılâp heyecanının ve bir inkılâp şuurunun bu yolda bize her an kılavuzluk edeceğine kuvvetle inanıyoruz.

Türk devletçiliği ve himayeci ferdiyetçilik.

Ahmet Hamdi

İnkılâbımızın onuncu yıldönümünü sevinç ve heyecan içinde yaşıyoruz. 10 sene gibi çok küçük bir tarih parçasına, yarattığımız eserin nasıl sığdığını hayretle düşünüyoruz. On senede Kurunu vustadan yirminci asra atladık. Bütün cihan karşısında iftihar etmek hakkımızdır.

İnkılâbımızın safha safha tarihini yazmak, onun kendisi tarafından nasıl tasfiye olunarak bu hale geldiğini tetkik etmek çok enteresan bir mevzu olur. Fakat bu yazımızda böyle bir etüt tecrübesi yapmıyacağız. Sadece işaret ederek geçeceğiz ki, heyecanı durulan ve inkılâbın ileri görüşünden kendisini uzaklaştırarak, hattâ bugünkü realiteyi bile kendi görüşünün ilerisinde bulan kimselerin her inkılâpta tasfiye olunduğu gibi, bizde de zaman zaman tasfiye edilmiş olmaları sayesinde, inkılâbın yürüdüğüdür. Eğer hilâfetçilerin görüşü, inkılâbın görüşü olsa idi, Yunan istilâsının muvaffakiyetle temizlenmesinden sonra, inkılâp bitmiş olurdu. Serbestçilerin istedikleri, inkılâpçının istediği olsaydı, bugünkü vaziyet ne olurdu? Demokrasi, halk hâkimiyeti, serbest sâyu amel gibi her memlekette politika edebiyatının direklerini teşkil eden bir takım yaldızlı hapları tesbih gibi çekmekle meşgul olan ve mukadder akibetine günden güne yaklaşan zavallı bir millet halinde kalırdık.

Türk inkılâbı, bu görüşlere iltihak ettiğimiz gün temelinden yıkılabilir. Böyle büyük tehlike, inkılâp heyecanlarını geride bırakmış olanların iş başına geçmeleri takdirinde her memlekette ve her inkılâpta mevcuttur. Onun için inkılâp idaresi, inkılâbın büyük menfaatlerini anlayan ve heyecanlarını inkılâbın yüksek görüşlerine uydurabilen kimselere teslim olunur. Bu mazhariyetten uzaklaşan inkılâp, «dejenere» olmaya mahkûmdur.

●

Bizim inkılâbımız, serbestî inkılâbı değildir. İnkılâbımızın ana prensiplerinden biri devletçiliktir. Bu kelime ile biz, inkılâpçılık mefhumu anlarız. Türk devletçiliği milleti devlet elile yeniden teşkil etmek demektir. Türk inkılâbının gayesi ve maksadı da bu olmasına rağmen, «devletçilik» kelimesi kullanıldığı vakit, içimizde memnun olmayarak surat asanlar bulunmuyor mu? Devletçilikten bahsettikleri için kendilerine şüpheli nazarla bakılanlar olmıyor mu? Halbuki Türk inkılâbı başlıca vasıta olarak devletçiliği ele almıştır. Devletçilik mefhumu ortadan dilindiği gün, Türk inkılâbında silinmiş olur.

İnkılâp, bir cemiyette bozulan muvazene yerine sağlam diğer bir muvazene şartları koymak demektir. Cemiyetin kendi bünyesinde bir inkılâp yaratıldığı zaman, hamlelerle ileri bir plâna doğru atılmak mecburiyeti vardır. Bu ileri plâna atılış ya kendiliğinden olur; yani cemiyeti sıkan bir takım kayıtlar kaldırıldıktan sonra, ileri plâna geçmek imkânı elde edilir; yahut bu imkân müdahaleci bir kuvvet, inkılâpçı ve otoriter birer kuvvet tarafından temin olunur.

Birinci nevi inkılâplara en yakın ve canlı misal Büyük Fransız inkılâbıdır. İkinci nevi inkılâpların da en güzel nümunesini kendi inkılâbımız vermiştir.

●

Büyük Fransız inkılâbı ferdin hürriyetini ve otoriter kuvvetlerin tasfiyesini hedef tutmuştu. Her inkılâp gibi, o da dayanma direkleri çürümüş olan eski cemiyet muvazenesi yerine, yeni bir muvazene kurdu. Bu muvazene, teşebbüs ve hürriyet haklarından hemen tamamen uzaklaştırılmış olan ferdi, izafi bir hürriyete kavuşturdu. Bu inkılâp temayülü diğer milletlere de örnek olarak, bir buçuk asır dünya, serbest çalışma ve serbest mübadeleye dayanan yeni bir medeniyet rejimine intibak etti. Cemiyet bu bünye değiştirmesinden sonra, yeni bulunduğu muvazenede epi rahat etti; çok ilerlemeler oldu; bir takım milletler için büyük bir refah devresi başlamıştı. Fakat her muvazene gibi bu da kendi içinden bir muvanezesizlik doğurmakta devam ediyordu. Cemiyet, kendi dafi ve mukavim kuvvetlerini kullanarak ve arasıra da devri buhranlarla safra boşaltarak, büyük muvazenesini bulmaya çalıştı; böylece bir buçuk asra yakın devam eden bir medeniyet rejimi, yavaş yavaş kendi içindeki muvazenesizlikleri yenemiyerek bir büyük harbe doğru gitti. Harp, uzun ve çetin bir boğuşmadan sonra, yeni fakat sun'i bir muvazene ile bitti. Cemiyet intibak etmeye mecbur olduğu yeni plâna kavuşamadığı için harpten sonra ise buhran başladı.

İnkılâbımız, tarihin böyle bir devrine, serbest çalışma ve serbest mübadele rejiminin bir buhranla nihayetlenmiş olduğu bir zamana isabet etmiştir. Daha doğrusu inkılâbımız, ferdi çalışma ve serbest mübadele rejiminin devrini ikmal etmesinden doğmuştur. İşte onun içindir ki biz inkılâbımızla, müdahaleci ve otoriter bir kuvvet tarafından tarih akışına müdahale ederek hamleler yapmak mecburiyetindeyiz. Bu otoriter ve inkılâpçı kuvvet, bizim nazarımızda «devlet» ten ibarettir. Onun içindir ki Türk inkılâbının «devletçilik» prensibi, inkılâbın kendisinde mündemiç en ileri bir vasıftır.

●

İnkılâp, Türkiyeyi en ileri bir memleket haline getirmek gibi ağır bir vazifeyi üzerine almıştır. Bu büyük işi ferdiyetçilikle ve ferdi hürriyet ve serbest mesai ile temin etmeye imkân var mıdır? Eğer on dokuzuncu asrın eşiğinde olsa idik ve o zaman uyanarak sanayi istihsaline başlayıp dünya piyasalarında lehimize mühim marjlar temin edebilecek vaziyette bulunsa idik yapacağımız en büyük hamle, ferdi çalışmaya serbest bırakmaktan ibaret olacaktı. Bir buçuk asır, Garbın ileri milletleri, bu yolda inkişaf ettiler. Çünkü nakil vasıtalarının tekemmülü bir çok yeni kıtalar ve memleketleri müstemleke ve açık pazar halinde kullanmak imkânını verdi; tekniğin ilerlemesi de bir takım memleketlerin sanayi istihsaline dökülerek dünya mikyasındaki mübadele işlerinde lehlerine mühim marjlar elde etmelerini mümkün kıldı. Milletler arasında mübadelede öyle bir vaziyet hâdis olmuştu ki, bir kısım milletler ferdiyetci ve «emperyalist» bir iktisat sisteminin bütün faidelerini kendi fertlerinde topladılar; bu sistemin bütün kötü ve zararlı tarafları da diğer milletlerin omuzlarına yüklendi.

Ferdiyetçilik yapabilmek için, ferdi sonsuz bir ihtiras ile işe sevketmek lâzımdı. Bunun için ise en büyük muharrik kuvvet «kâr» elde etmek hırsı idi. Fert en büyük kârı, en kolay şekilde temin için kendi maddi ve manevi kuvvetlerini seferber haline koymak için uğraştı.

Buhar keşfolunup teknik ilerledikten sonra, dünya milletleri iki kısma ayrıldılar: Biri hâkim millet, yani metropol, diğeri metbu millet, yani müstemleke idi. Her ikisinin arasında da şeklen müstakil, fakat hakikatta yine bir nevi müstemlekeden ibaret açık pazarlar var idi. Birinci-

ler, yani metropoller, sermayedarlık imparatorlukları kurarak, ve kendi usullerini, kanunlarını, sermaye haklarını ve mübadele şartlarını diğer milletlere empoze ederek mübadeleden daima lehlerine büyük bir marj temin ediyorlardı. Bu marj o memleketlerde hem istihlâkâtı çoğaltıyor, hem de istihsal aletlerini fazlalaştıran yeni sermaye teraküm leri yapıyordu.

Halbuki diğer milletler, mübadele ile ve metropole karşı katlandıkları fedakârlıklarla mübadelede, almak hakları olan miktardan daima bir kısmını kaybediyorlardı. Bu kaybettikleri miktarları istihlâklerinden kesiyorlar; bu da yetmeyince istihsal aletlerinden tecerrüt ederek istihsallerini geriletiyorlar, ve harice karşı borçlanıyorlardı.

Bir tarafta istihsalin fazlalaşması, diğer tarafta istihlâkâtın azalması, günün birinde öyle bir vaziyet ihdas ediyor ki, artık iki taraf birbirile mal alıp verecek iktidarı kaybetmiş, her iki tarafta da mübadele makanizması durmuştur. Filhakika müstemleke ve yarı müstemlekelerin mübadelede kaybettikleri hisseler karşı tarafta toplanmıştır. Fakat bu hisseler orada ya istihsal aletleri şeklinde ve ayhut «altın» istokları halinde durmaktadır. Bu aletlerle istihsal yapmak lâzım ise de, artık karşı taraf bunları almak imkânına malik değildir; çünkü bunların karşılığını ödemek için elinde ne satacak mal vardır; ne de satın alacak para... Bu vaziyet, son harpten sonra bütün dünyaya şamil bir ehemmiyet aldığından dolayı, artık mübadele durmuş, o durunca kârlılık da kaybolmuş, o kaybolunca da ferdi teşebbüsler durmuş ve ferdiyetçilik iflâs etmiştir.

●

Demek oluyor ki ferdiyetçilik, ancak geniş kârların ortada olması ile ve onları elde etmek ihtirasının kafalarda kaynamasile yaşar, ve bu imkân ortadan kalkınca ferdiyetçilik te rolünü kaybeder. Hangi millet, hangi tarihi devrede dış piyasaları istismar imkânlarına malik olmuş ise ferdiyetçiliği ve serbest mübadeleyi istemiştir. Bu imkânların azalması nisbetinde ferdiyetçilik ve serbestçilik fikirleri azalmış ve tamamen ortadan kalktığı vakit cemiyetin kendi bünyesinde ferdiyetçilik ve serbestçilik cereyanlarına karşı kuvvetli aksülameller hasıl olmuştur.

«İngiltere» serbest mübadeleyi ve ferdiyetçiliği en son haddine kadar terviç etmiş olduğu devirler, en son haddine kadar dış mübadelelerde muvaffakiyetle çalışmak imkânına malik olduğu devirlerdi. Bir asır evvel ferdiyetçilik ve serbestçilik için kan dökmüş olan milletlerin bugün diktatöraya ve devletçiliğe doğru gidebilmek için ayni şekilde kan dökmekten çekinmemeleri, fikirlerin inkişaf veya tedennisi değil, fakat hâdiselerin tahavvülünü gösterir. O zaman dış piyasaların istismarı mevcut ve bahsa mevzu idi; binaenaleyh serbestçi ve ferdiyetçi idiler. Fakat dış piyasalarda istismar ya bitmiş veya çok azalmıştır. Ondan dolayı ferdiyetçilik aleyhtarlığı ve devletçilik başlamıştır.

Hangi memleket ki dış piyasalarla olan mübadelesinde daima zararlı ve marj verici vaziyette ise o memlekette ferdiyetçilik ve serbestçilik inkılâpları ya olmamıştır, veya olduğu halde yaşayamamıştır. İşte Osmanlı idaresi zamanında Türkiyenin hali ve Meşrutiyet inkılâbının sür'atle dejenere olması sebebi...

Serbestçilik ve ferdiyetçilik milletler arasındaki mübadelenin bir tarafa mühim marjlar temin edebildiği ve dünya mikyasında milletlerin istismar olunduğu devrelerde, yani tarihin son bir buçuk asrı zarfında yaşa-

mış ve bu imkânlar kalktıktan sonra, o da tarihe karışmış bir rejimin ifadesidir; nihayet emperyalist temayüllerin bir neticesidir.
Bu devirde bir takım fertler sermayedar oldular, ve bir takım milletler sermayedarlık devrine geçtiler. Fakat mühim bir takım fertlerde ve mühim bir takım milletler de sermayeden tecerrüt ettiler. Bugün o fertlerin ve milletlerin tecerrüt ettikleri sermayedarlığa kavuşmaları için ferdiyetçilikten istifade etmelerine imkân yoktur. Çünkü ferdiyetçilik öyle bir rejimdir ki, onda bir takım fertlerin elinde sermaye toplanabilmesi için mühim br takım fertlerin sermayeden tecerrüt etmeleri lâzımdır. Dünya mikyasında artık mübadele yolile ve müstemleke usullerile istismar imkânları olmadığına göre, ferdî sermaye toplantısı bir memleket içinde yaranabilmek için iç pazarları istismardan başka çare kalmamıştır.

●

Gümrük hudutlarını kapayarak iç pazar istismarını kârlı hale koymak suretile bir nevi ferdiyetçilik yapmak mümkündür. Fakat bu kârlılık ve bu yolla toplanana sermaye izafî bir mahiyet alır. Himayelerden istifade etmiş olan fertler para kazanırlar; zengin olurlar; fakat öbür tarafta istihlâk kudreti azalan ve farka doğru giden sınıflar ve halk tabakaları peyda olur. Bir memleketin iç pazar istismarını mahdut bazı fertlerin zengin olması için serbest bırakması, dünya mikyasında milletler arasında serbest mübadelenin ve ferdiyetçiliğin doğurduğu ikiliği ve farklılığı bir milletin kendi içine sokarak doğurması demektir. Ferdiyetçiliğin ve dış pazar istismarına dayanmış rejimin, yani emperyalizmin kullandığı metotları memleketin kendi içinde tatbik ederek bu yola geçmeyi isteyenler, inkılâbın dışında kalmak vaziyetindedirler. İç pazar istismarlarile ferdiyetçilik yapmak, dünya mikyasında serbest mübadele ile vaki olmuş bir istismarı bir memleket içine nakletmek manasına gelir. Bu fikre taraftar olanlar, dünyayı iki asra yakın bir zaman kendi menfaatleri namına idare ve istismar etmiş olan milletlerin tarihinden misaller getirirler, ve onların ilimlerin derin bağlılıklarını izhardan geri kalamazlar; dünyanın son iki asırlık hayatında, bir kısım hâkim milletler nasıl sanayiciliğe geçerek ve mübadele münasebetlerinden üstünlüğü muhafaza ederek zengin olmuşlar ve milletler farklılaşmış ise, himayeler ve gümrük tedbirlerile bir memleket iç pazarlarında sanayiciliğe geçerek zengin olacak ve farklılaşacak fertlerin çoğalmasını hayırlı diye telâkki ederler. Ferdiyetçiliğin yaşaması için behemehal bir fedakârlık yapmak lâzım geliyor. Yani mübadelede bir tarafın fazla kazanması, diğer tarafın hakkından az alması zaruridir. Bu vaziyet, milletleri farklılaştırarak, neticede mübadelenin durmasını, umumi dünya buhranını intaç etmişti; hattâ bu buhran, ferdiyetçiliğin tam inkişaf ettiği ve liberal iktisat münasebetlerinin en mükemmel mahsullerini vererek kemale geldiği bir devirde olmuştu. Umumî harp ve umumi buhran gibi birbirlerini takip eden iki muvazenesizlik, ferdiyetçiliğin ve serbest mübadele medeniyetinin kemal devrelerinden sonra başlamıştır. İç pazarı, fertlerin sanayi kanalile ve himaye usullerile istismarına terkeden bir memlekette de, takip olunan usul, dış piyasaları istismar eden milletlerin usullerine benzediğinden, onların kemal devresinde duçar oldukları buhranları bu memleketlerin ergeç varmalarından daha tabii bir şey olamaz. Vakıa bu memleketler himayeci ferdiyetçilikte, izafî bir takım ilerleme alâmetleri gösterirler; fabrikaları çoğalır; bankaları fazlalaşır, şehirleri imar görür, hulâsa «maddî» cepheden el ile tutulacak bir takım eserler meydana gelir.

Fakat bunların hepsi halk tabakası tarafından fazla ödenmiş bir marja dayandığından, bu eserlerin çoğalmasına ve bir kısım fertlerin zengin olmasına rağmen halk tabakasından istihlâk harici kalanlar çoğalır; yavaş yavaş sanayi kalbur üstünde kalmış azlık bir zümrenin sanayi haline geçerek istihlâk sahasını daraltır. Halbuki öbür tarafta, halkın ekseriyeti tarafından ödenen marjdan hisse alarak zengin olan bu zümre daha fazla kazanmak için istihsal kudretini çoğaltacağından, günün birinde ve kısa bir zamanda fazla istihsal devresine girerek, himayeli fiatlardan istifade edememeğe başlarlar. Bu suretle bağlandığı ve tekemmül ettiği zannolunan ferdiyetçilik tıpkı Garpta olduğu gibi son tekâmül devresinde bir buhrana düşerek iflâslar, fabrika kapanmaları, fiat düşkünlükleri, işsizlik, malî buhran birbirini takip eder ve nasıl ki Garpta bir umumî buhran ile ferdiyetçilik tasfiyeye icbar olunmuş ise, bu memleketlerde de ayni şekilde bir buhran ile ferdiyetçilik nihayetlenir. (1)

●

Demek oluyor ki bugünkü şartlar altında iktisadi organlarını yeniden kuracak bizim gibi bir memlekette «ferdiyetçilik» yapmak demek, muhakkak bir buhrana bir uçuruma doğru bilerek gitmek demektir. Gözönünde ayni usulleri çok büyük ve çok müsait imkânlar içinde tatbik etmiş Garp âlemi ve onun iki asırlık tecrübeleri varken, sonu muhakkak bir uçurumla neticelenecek bir yolda yürümek, ancak şuursuzluğun ifadesi olabilir. İnsanlar, kendilerini ateşe doğru atan böcekler gibi, şuursuz olmadıkça bu yolu tutamazlar.

Ferdiyetçilik, bir millet organını, fertlerin kendi aklı selimlerine, menfaatlerine bırakarak kurmak mümkün olduğunu iddia eden ve devlet diye kurucu ve idare edici bir kuvveti reddeden sistem demektir. vakıa ferdiyetçilik her zaman devleti reddetmez; hattâ devleti işine geldiği zaman kendisine yardımcı ve himayeci olarak daima arar. Fakat devletin yapıcılık ve idare edicilik rolünü asla çekemez. Devletin, fert tarafından yapılamayan işleri muvakkaten üzerine almasını da hoş görür. Fakat bu işleri yavaş yavş fertlere mal etmek ve devleti ortadan çekmek lâzım olduğunu söyler. ....

Ferdiyetçiliği kabul, nasıl devleti reddetmek değilse, ferdiyetçiliği red de, ferdi inkâr etmek değildir. Bizim gibi bir memlekette fert ve devlet mevzuu, her ikisinin de yapıcılık ve idare edicilik rolleri tanınmak, fakat hâkim ve kurucu vazife devlete verilmek suretile mutalâa olunur. Bu rollerin tayininde ve alelumum fertçilik ve devletçilik münakaşalarında Garp cemiyetlerinin bir model gibi, ancak bir tecrübe sahası, bir ibret numunesi olarak alınması icap eder. Yani Türk devletçiliği, Avrupa cemiyetlerinden inkişaf etmiş ve halkın çokluk sınıfına ait menfaat bakımından zararları görülmüş olan ferdiyetçiliğe karşı cephe almış bir sosyalizm devletçiliği değildir. Bizim devletçiliğimiz yapıcılık ve kuruculuk rollerini hemen hiç yapmamış fert ve devletin her ikisine birden bu vazifeleri gördürecek yeni bir tip devletçiliktir ki, bunun ana prensiplerini kendi öz ihtiyaçlarımızdan ve inkılâbımızın seyir ve manasından çıkararak kanunlaştırmaya mecburuz.

---

(1) Bu bahis etrafında fazla tafsilat "İktisadî devletçilik„ adlı kitabımın ikinci cildinde (sahife 117 - 131) de vardır. Oraya müracaat buyurulması.

Gene Dede Korkut Kitabından: Kanlı Koca Oğlu Kanduralı Boyu.

- III -

İbrahim Necmi.

Dede Korkut kitabından ikinci olarak seçtiğimiz Kanduralı hikâyesinin son parçasını da bu sayıda okurlarımıza sunuyoruz. Bu hikâye oldukça uzun olduğu gibi sözlerinin ve gidişinin anlatılması için konulan altyazılar da çok olduğundan üç parçada basmak gerekliği önünde kalmıştık.

Bundan önce çıkan ilk iki parçanın kısacası şöyle toplanabilir: «Oğuzda Kanlı Koca adında yaşlı bir yiğit var. Bunun da biricik oğlu Kanduralı'dır. Bu delikanlı güzellikte de, yiğitlikte de biriciktir. Babası onu evermek istiyor. Kanduralı buna boyun eğecektir. Yalnız bir şartla: Alacağı kız kendi gibi bir yiğit olmalıdır. «Cici bici bir Türkmen kızı» istemiyor.

Kanduralı istediği gibi kız arıyor, bulamıyor. Görgülü babası aramaya çıkıyor. Döne, dolaşa buluyor: Trabzonda imparatorun kızı «sarı donlu Selca Hatun»... Ancak bu kızı almak için üç canavarla boğuşup üstün gelmek gerektir. Bunlar da kara boğa, kağan aslan ve kara boğra (deve) dir. Şimdiyedek 32 bey oğlu işe saldırmış, hepsi de kara boğa elinde ölüp gitmiştir.

«Babasından bu korkunç buluşu öğrenen Kanduralı, kırk yoldaşıyle yola düşüyor. Trabzona varıyor. İmparator ve kızı bu yiğiti çok beğeniyorlar. Ancak imparatorun bir kardeş oğlu var. O, Kanduralıyı çekemiyor. Yiğit Türk delikanlısı boğayı, aslanı, deveyi yeniyor. Herkesin alkışları arasında kızı alıyor. Düğün yapılıyor. Gerdek hazırlanıyor.

«Kanduralı, babasını, anasını görmeden gerdeğe girmiyor. Gecelikle karısını, yoldaşlarını alıyor, çadırlarını topluyor; Oğuz ellerine doğru yola düşüyor. Oğuz sınırına gelince, kırk yoldaşını Yalvaç (haberci, müjdeci) yolluyor. Babasının kendisine karşı çıkmasını istiyor. Kendisi de yoldaşlarının dönüşünü bekliyerek uykuya varıyor.

«Trabzondan gecelikle çıkışlarını bir suç gibi gösteren imparatorun kardeş oğlu, imparatoru kandırmış, askerlerle bunları kovalamaya çıkmıştır. Kanduralının yoldaşları babasına gittikleri, kendi de uykuya vardığı sırada bunlar yetişiyorlar. Selcan Hatun hemen silâhlanıyor, atına biniyor, üstlerine varıyor, dövüşüyor. Böylelikle Kanduralının alacağı kız için ileri sürdüğü «ben yerimden kalkmadan o atına binmeli, ben silâha el vurmadan o

silâh çekmeli, ben düşmana sal-
madan o varıp baş kesmeli, dil
almalı» şartları tahakkuk ediyor.
«Selcan Hatun kan içinde düş-
man arasından dönünce, Kandu-
ralıyı bulamıyor. Şaşırıp kalıyor.
Selcan Hatun dövüştürken, Kan-
duralının uykudan yeni uyanma-
sını fırsat bilen düşman, yiğiti
yakalamış, götürmüştür.
«Taze gelin, bu acı ile çarpınır-
ken, Oğuz tarafından Kanduralı-
nın anası, babası geliyorlar.»
Hikâyenin alt tarafı şudur:

Ol mahalde Kanduralı'nın babası, anası çıkageldi.
Gördüler kim bu gelin kişinin kılıcının balçığı kanlu. Oğlu görünmez. Haber sordular. Görelim, nice sordular:

Anam kişi, kızım kişi!
Ala tanla yerinden durageldin. [1]
Oğlumu tuttırdın mu?
Gafillice görklü başın kestirdin mi? [2]
Kadın ana, beybaba deyu bozalttın mı?
Sen gelirsin, beğim görünmez, bağrım yanar!
Ağız dilden birkaç kelime haber mana!
Kara başım kurban olsun gelin sana!

dedi.

Kız bildi kim kaynanası, kaynatasıdır. Kamçı ile işaret kılıp:
— Ovaya düşün. Ne yerde iner karışır toz varsa ve ne yerde karga kuzgun oynarsa ande istiyelim, dedi.
Atına mahmuz vurdu. Bir yüksek yere çıktı. Gözledi, gördü kim bir derenin içinde toz gâh derilir, gâh dağılır. [3] Üzerine geldi. Gördü kim Kanduralının atını ohlamışlar; gözünün kapağın ohlamışlar; yüzünü kan bürümüş; durmaz, kanın siler. Kâfirler üşer. Kılıcın yalın eyler; kâfiri önüne katıp kovar. [4]
Selcan hatun bunu böyle gördü. İçine ot deşti. Bir bölük kaza şahin girmiş gibi kâfire at saldı. Bir ucundan kırıp kâfiri ol bir ucuna çıktı. [5] Kanduralı baktı, gördü kim bir kimseye yağıyı önüne katmış kovar [4]

---

[1] Burada Kanduralının anası, daha tanımadığı gelininden oğlunu soruyor. Selcan hatuna «anam, kızım» demesi bugün de kullanılır sözlerdir. Fakat kişi de diyor ki Türklerde sonradan Arap an'anesinin yarattığı kadın - erkek farkının aslında olmadığını gösterir. İkinci mısra «alaca karanlıkta yerinden kalkıverdin» demektir.
[2] Gafillice gafletinden istifade ederek, gafil iken demektir. Bu lice çift eki ile yapılan zarflar Dede Korkut kitabında çoktur. Görklü güzel yerindedir. Gör kökünden geldiğine göre görünüşü güzel, hoşmanzar, nazaririyp gibi bir manası olacaktır.
[3] Derilmek toplanmak, bir araya gelmektir. Dağılmanın zıddı olarak kullanılması da bunu gösterir. Dermek fiilinin meçhul sıygasıdır. Şimdi biz daha çok Derlemek ve Derlenmek kullanıyoruz.
[4] Kovmak, şimdiki manasında değil, kovalamak yerinde kullanılmıştır. İki mana arasındaki yakınlık göz önündedir.
[5] Burada Kâfiri mefulü kendi fiilinden sonra gelmiş: «Bir ucundan kâfiri kırıp» yerine «bir ucundan kırıp kâfiri» denilmesi, dilde cümle sıralanmasının konuşmada nekadar dinamik olduğunu gösterir.

Selcan hatun ildüğün bilmedi, kakıdı [6]. Burada söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

Kalkubeni yerinden duran
Yiğit, ne yiğitsin?
Yelisi karakadlık atına binen
Yiğit, ne yiğitsin?
Gafillice başlar kesen,
Destursuzca menim yağıma giren [7]
Yiğit, ne yiğitsin?
Destursuzca yağıya girmek,
Bizim elde ayıp olur.
Mere, yürü, doğan kuş oluben uçayın mı?
Sakalınla boğazından tutayın mı?
Gafillice senin başın men keseyin mi?
Alca kanın yeryüzüne tökeyin mi?
Kara başın terikiye asayın mı?
Mere kadası yetmiş!
Yiğit, ne yiğitsin?
Kay da döngil! [8]

dedi.

Selcan hatun burada söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

Hey yiğitim, bey yiğitim,
Kaytabanda kızıl develer
Durumundan döner mi olur?
Karakoçta kadlık atlar
Koluncuğun deper mi olur?
Ağa yelde ağca koyun
Kuzucuğun süser mi olur?

---

[6] Kakımak, beğenmeyip kızmak demektir. Kanduralı kendi karşısındaki düşmana başkasının el uzatmasını iyi görmiyor, kızıyor.

[7] Yağı düşman demektir. Benim yağım diye kendi karşısındaki düşmanı benimsemesi, o zamanın savaş nizam ve teamülünü gösterir. Görülüyor ki bir pehlivan bir düşmanla döğüşürken, başka birinin kendine yardıma gelmesi, o düşmana karşı çıkması için o zamanlar pehlivanın destur - yani izin- vermesi lâzım geliyormuş!

[8] Burada Kanduralı kendi düşmanına kendinden izinsiz girene - Selcan hatun olduğunu bilmiyerek - tehditler savuruyor: Doğan olup uçmak, sakalına, boğazına yapışarak başını kesmek, al kanını yerlere dökmek, başını atın terkisine asmak, hep bu tehditlerdendir. Kadası sözündeki kada şimdiki «kaza» nın Türkçeleşmişidir. Kadası yetmiş, kaza, bela günü erişmiş demektir. Kay ricat et demektir. Döngildeki gil, emir sıygalarına gelen tekit lâhikasıdır.

Alp yiğitler, bey yiğitler
Görkliisüne kıyar mı olur? [9]

Yiğitim, bey yiğitim, bu yağının bir ucu mana, bir ucu sana! dedi. Kanduralı bildi kim bu yağıyı başuben dağıtan Selcan hatundur. Bir tarafına dahi kendi girdi. Kılıç tutup yürüdü. Kâfir başın kesti. Yağı basıldı. Düşman sındı. [10]
Selcan hatun Kanduralı'yı at ardına aldı, çıktı.
Giderek Kanduralının fikrine bu geldi kim:

Kakubeni Selcan hatun durduğunda,
Yelisi karakadılık atın bindiğinde,
Babamın ağban işiğine düştüğünde,
Oğuzun elâ gözlü kızı, gelini boyladıkta,
Her kişi sözün söyledikte,
Sen orada durasın, öğünesin!
«Kanduralı zebun oldu,
At ardına aldım, çıktım» diyesin!
Gözüm döndü, gönlüm gitti:
Öldürürüm seni [11]

dedi.

Selcan hatun hal neydiğin bilip söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

Bey yiğit,
Öğünürse er öğünsün, aslandır!
Öğünmeklik avratlara bühtandır!
Öğünmekle avrat er olmaz.
Ala yorgan içinde seninle buluşmadım,
Tatlı damağ tutubunu suruşmadım,
Al duvağım altında söyleşmedim:

---

[9] Kanduralının tehditlerine karşı Selcan hatun, onu deveye, ata, koyuna, kendisini de bunların yavrularına, küçüklerine benzeterek kendini tanıtıyor. Muzari sıygasının «olmak» la mürekkep fiil şekline konuşu, fiil kökünе - kimi kere a-e, kimi kere ı-i-u-ü ile okunur - bir r getirilerek yapılan sözlerin hem isim, hem sıfat, hem fiil sıygası olarak kullanılır sözler olduğunu gösterir delillerden biridir. Yalnız muzariler değil, fiil tasrifinde - emir, şuhudi mazi ve temenni sıygalarından başka - bütün sıygalar böyledir.

[10] Yağı basıldı düşman yenildi; sındı kırıldı, münhezim oldu demektir. Sıngın münhezim yerinde kullanılır. Sırp sındığı Sırp ordusunun kırılıp mahvolduğu yerin adıdır.

[11] Şimdi hikâyenin yeni bir kısmına giriyoruz: Kanduralı, kendine uyar bir yiğit kız arayıp bulmak yolunda bukadar sıkıntıya katlandıktan, kızı bulup aldıktan, istediği gibi olduğunu anladıktan sonra içine yeni bir işkil giriyor. Bu kızın kendisini kurtarmakla böbürleneceğinden, kendini ikinci sıraya düşüreceğinden korkuyor. Kalkubeni şimdiki kalkıp karşılığıdır. Şimdi ip ile yapılan sıygalar eskiden üp, daha eskiden üben, daha eskiden de übeni ile yapılıyormuş demek olur. Durmak kalkmak; boylamak hikâye ve mankıbe söylemek, terennüm etmek demektir.

Tez sevdin, tez usandın!
Kuvat oğlu kuvat!
Kadir Allah bilir: Men sana
Munisim, yârım; kıyma mana! [12]

dedi.

Kanduralı Eyder:

— Yok! Elbette öldürsem gerektir, dedi.

Kız kakıdı. Eyder:

— Mere kuvat oğlu kuvat! Men aşağı kulpa yapışırım; sen yukarı kulpa yapışırsın. Mere kuvat oğlu, ohunla mı, kılıcınla mı, gel beri, söyleşelim! dedi.

Atın depti. Bir yüksek yere çıktı. Sadağından [13] doksan ohun yere döktü. İki ohun demrenin [14] çıkardı. Birin gizledi, birin eline aldı. Demrenli ohla atmağa kıyamadı. Eyder:

— Yiğit, at ohunu.

Kanduralı Eyder:

— Kızların yolu evveldir. Evvel sen at! dedi.

Kız bir ohla Kanduralıya attı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. [15] İleri gelip Selcan hatunu kucaklayıp barışmışlar, suruşmuşlar. Kanduralı söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

Yalap yalap yalabıyın ince donlum!
Kar üzerine kan dammış gibi kızıl yanaklım!
Kuşa bademdar ağızlım!
Kalemciler çaldığı kara kaşlım!
Kurması kırk tutam, kara saçlım!
Aslan uruğu, sultan kızı!
Öldürmeğe seni kıyamadım!
Öz canıma kıyam,
Men sana kıymıyam,
Men seni sınardım! [16]

dedi.

Selcan hatun dahi burada söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

---

[12] Selcan hatun gene alt perdeden davranıyor: Öğünme, yani tefahur erkeklere yaraşır, onlar aslandır diyerek kendi erliğini hiçe sayıyor. Suruşmak emişmek demektir. Kız, daha visaline bile ermediği erkeğe yalvarmakla beraber sitem de ediyor. Son iki mısra, o zamanın halk şiirinde mısra sonunda söz kesmek lüzumuna kulak asılmadığını gösterir.

[13] Sadak, okların sıraya dizildiği okluk manasınadır.

[14] Demren, yahut temren, okun ucundaki sivri ve öldürücü demirdir.

[15] Başındaki bit ayağına inmek hayali, o zamanlar korkunun şiddetini anlatmak için kullanılır bir mecaz olduğu anlaşılıyor.

[16] Burada barışma çarçabuk oluyor. Hikâyede eksik parça mı var, yoksa burada işi çabuk bağlamak mı istenilmiş, bilinemez. Yalap parlaklık demektir. Yalabık sözü hâlâ kullanılır. «Yalap yalap yalabıyın» parıl parıl parlıyan yerinde kullanılmış. Don elbise demektir. Kanduralı büyük bir aşk ile söyliyor. Bunu kadını yendikten sonra merhamete gelerek, duygusu coşarak söylese daha güzel olurdu.

Kalkubeni yerimden durur idim,
Yelisi kara kadlık atıma biner idim,
Babamın ağban evinden çıkar idim,
Erkubili ala dağı avlar idim,
Ala giyik, sığın giyik kovar idim,
Turtanda bir ohla neyler idim,
Demrensiz ohla yiğit seni sınar idim!
Öldürmeğe, yiğitim, men seni kıyamadım! [17]

dedi.

Irağından tutuben yakınından gülüştüler; gizli yaka tutuben biliştiler; tatlı damağ veriben suruştular; ağ boz atlar biniben yürüştüler; beybabası yanına iriştiler. [18]

Babası oğlancığın gördü. Allaha şükürler eyledi. Oğluyle gelinliyle kanlı koca Oğuza girdi. Gök ala görklü çimene çadır dikti. Attan, aygırdan, boğra, koyundan koç kırdırdı. Düğün etti. Kalın Oğuz beylerin ağırladı. [19]

Altunluca gönlüğün dikip, Kanduralı gerdeğine girip, muradına maksuduna iriştl.

Dedem Korkut gelip şadlık çaldı; boy boyladı, söy söyledi; gazi erenler başına ne geldiğin söyledi.

İmdi kani dediğim bey erenler, dünya menim diyenler? Ecel aldı, yer gizledi. Fani dünya kime kaldı? Gelimli, gidimli dünya; son ucu ölümlü dünya. Ecel geldiğinde arı imandan ayırmasın. Kadir seni namerde muhtaç etmesin. Allah veren ümidin üzülmesin.

Ağ alnında beş kelime dua kıldık; kabul olsun. Amin diyenler dizar görsün. Yakıştırsın, dürüştürsün, günahınızı adı görklü Muhammet Mustafaya bağışlasın. [20]

Kanduralı Hikâyesinin Değeri Üzerine Birkaç Düşünce

Üç sayımıza ancak sığabilen bu Kanduralı hikâyesi, eski devirde Türk halk hikâyeciliğinin başlıca unsurlarını içinde toplıyan çok özlü, çok değerli bir eserdir.

Hikâye, bir başlangıçla başlıyor: Kanlı kocanın yetişmiş oğlunu evermek niyetine düşmesi, Kanduralının nasıl kız istediğini anlatması, Oğuzda kız aramalar, bu başlangıçtır. Delikanlının istediği kız için ileri sürdüğü

---

[17] Selcan hatunun cevabı daha müspet: O, hakikaten demirsiz ok kullanarak Kanduralıya kıyamadığını ispat etmiştir. Kanduralının böyle bir kıyamamazlığını göstermemek hikâyenin eksik tarafı gibi görünür.

[18] Bu sıravardı tarifin şimdiki anlaşılışı şudur: «Uzaktan tutuşup yakından gülüştüler. Gizli yakalarını açıp tanıştılar. Dudak dudağa gelip emiştiler. Ak renkli, boz renkli atlarına binip ilerlediler. Kanduralının babasının yanına geldiler.»

[19] Ağırlamak, ikram, riayet etmek, ziyafet vermek demektir.

[20] Hemen her hikâyenin sonunda tekerleme gibi geçen bu dua, hikâyeyi anlatan uzanın dinliyen beyden hediye almak için kullandığı alışılmış bir sistem gibidir.

vasıflar, hikâyenin mihveri hükmündedir. Bununla roman entrikası başlamış oluyor. Hikâyenin ikinci kısmı, aranılan kızın bulunmasıyle başlıyor. Böyle bir kız bulmak nekadar güçse, bulunan kızı almak ondan daha güç olduğunu göstermek üzere, güçlüklerin o zamanca en ağırları ortaya konuyor. Boğa, aslan, deve ile olan döğüşler, bu kısmı bağlıyor. Burada hikâyeci çok ustalık göstermiştir: İmparatoru Kanduralıya karşı iyi niyetli, kızı âşık yapmış, rakıyp yerine de imparatorun kardeşi oğlunu koymuştur. Hikâyede söylenmiyor ama, bu kardeş oğlunun hem amcasının tahtına, hem de biricik kızına göz dikmiş olması lâzım gelir. Ortaya böyle bir rakıyp çıkarmakla entrika tamamlanıyor. Oğuz yiğidi, üç büyük canavarı ayrı ayrı oyunlarla yenerek hayrın üstünlüğünü temin ediyor. Hikâye, burada bir düğümle bitebilirdi. Fakat, hem baştaki şartların fiilen tahakkukunu göstermek, hem de rakıybin entrikasını tamamlamak üzere, hikâyeci, yeni bir yüz açıyor. Kolunun gücü ile dileğine eren yiğit, kazandığı sevgilisini koynuna almak için anasının, babasının yanına gitmeyi şartediyor. Yola çıkıyor.

Bununla hikâyenin üçüncü kısmı başlıyor: Rakıyp, bu birdenbire yola çıkışı şüpheli göstererek, takibe izin alıyor. Kahraman ise, bundan habersiz, arkadaslarını babasına muştucu gönderiyor. Kendisi sevdiğiyle yalnız kalıyor. Uykuya dalıyor. Bu sırada düşman geliyor.

İşte burada, başlangıçta ortaya konan şartların tahakkuku var: Selcan hatun silâhlanıp ata biniyor. Sevdiğini müdafaa için hazır bulunuyor. Uyanan Kanduralı aldığı kızın tam istediği gibi olduğunu görüyor. İki aslan sevgili tek başlarına koca bir orduya saldırıyorlar.

Bu çarpışmadan sonra da hikâye bitebilirdi. Lâkin hikâyeci bir son entrika daha ilâve ediyor: Kanduralıyı Selcan hatunun eliyle kurtararak, delikanlının yüreğine bir kıskançlık sokuyor.

Bu son entrikaya fazla denemez. Fakat bunun neticesini verirken, bir eksiklik hissolunuyor. Delikanlı, kendinden bile üstün gördüğü kızı öldürmeğe kalkıştığı, kızın ricalarına rağmen bu fikrinde ayakdirediği halde, kız ok atınca bundan vazgeçip barışıveriyor. Neden?

Atılan okun temrensiz olduğunu gördü, kızın kendisine kastedemiyecek kadar sevgi ile bağlı olduğunu gördü de ondan mı?

Bize öyle geliyor ki hikâyenin burasında bir eksik vardır. Başka birçok eski hikâyelerde olduğu gibi, burada da kıza mukabil Kanduralı da hücum ederek kızı altetmeli, fakat o da ona kıyamamalı idi.

Bu tek eksik, hikâyenin uzunluğunu arttırmamak için mi yapılmıştır? Burası meçhuldür.

Bundan sonra hikâye tabii neticesine bağlanıyor.

Görülüyor ki Türk halk hikâyeciliği çok canlı bir varlıktır. Bu zamana yakın başka milletlerin hikâyeleri hakkında elde bulunan vesikalarla karıştırılırsa Türk halk hikâyelerinin nekadar müspet, nekadar uydurmalardan uzak, nekadar tabiî ve nekadar mertliğe müstenit olduğu görülür. Hikâyedeki şahıslar arasında bir tek gayritabii hüviyet yok. Tipler mükemmel çizilmiş. Vak'alar tabii bir bağlantı ile birbiri ardınca dizilmiş.

Hikâye, bir yandan da, o zamanın Türk aile hayatı, Türk kahramanlık türeleri, kadın - erkek ölçüsündeki birliği hakkında çok değerli bilgiler vermektedir.

Hikâyenin içine katılan şiirlere gelince, bunlar yalnız vezinle değil, musiki ile okunmak üzere yazılmıştır. Düz vezinden ziyade musiki ihtiyacı düşünüldüğü besbellidir. Bu halk musikisi de ayrıca derinleştirilecek bir Türk millî varlığıdır.

Şimdiye kadar olduğu gibi biribirimize istinat ederek ve hep beraber milletin iradesine dayanarak yürümekte devam edeceğiz. Milletimizin almağa mecbur olduğu merhaleler büyüktür. Vasıl olunması zarurî hedefler alınacak, en nurlu hedeflere varılacaktır. Onun için biribirimize vereceğimiz işaret: İleri, ileri; daima ileridir.

GAZİ

Kronik:

Rehber Kitap.

Cumhuriyet Halk Fırkası, Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünü kutlulama işini daha ilk adımdan itibaren büyük ve mühim bir milli iş olarak ele aldı. Bu işin söz, neşriyat ve hareket sahalarında bizde şimdiye kadar görülenlerden ve şimdiye kadar düşünülenlerden çok daha üstün başarılabilmesini bir milli vazife ve haysiyet mes'elesi saydı.

Çünkü bu kutlulama ve şenlik gününde bir taraftan halk kendi kurtuluş ve yükseliş sevincini en coşkun heyecanlarla âleme ilân ederken, diğer taraftan onun inandığı ve mukadderatını bağladığı hükûmetin ve Halk Fırkasının da bu heyecan halindeki halk kitlelerine, on yılın işlerini, terakkilerini sayması ve göstermesi bir kudsi borçtu.

Halk Fırkası on yılın işlerini ve kazançlarını kendisine inanan ve mukadderatını bağlayan halka söz, yazı, resim ve rakam halinde bildirmek için bütün kuvvetlerini topladı ve kabil olan bütün teknik vasıtalara baş vurdu.

Şimdi bütün bu işler ve kazançlar adım adım ve parça parça, milletin önüne serilecek ve 29 Teşrinievvel 1933 de bütün millet vatanın dört bucağında Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünü kutlulamak için harekete geldiği zaman yerde ve havada bütün vasıtalar ona söz, yazı, resim, tablo ve hareket halinde yapılan işlerin ve geçilen yolların hesabını verecektir.

Halk Fırkası bu münasebetle giriştiği hazırlıklardan bilhassa neşriyat işine azamî bir ehemmiyet vermiştir. Çünkü kutlulama gününden evvel ve kutlulama günü gazete, broşür, kitap ve saire şeklinde yapılacak neşriyatın heyeti umumiyesinin ömrü yalnız bu şenlik dakikalarile bağlı olmayacaktır.

Kâğıt üzerine yazı şeklinde geçen eserler çocuklarımızın ve alelumum vatandaşlarımızın elinde on yıllık mücadelemizin vesikası ve yadigârı olarak uzun zamanlar kalacak ve dolaşacaktır. Bu münasebetle Halk Fırkası, Fırkanın ve Devletin on yıllık mesai hulâsalarını bir taraftan kendi gücile oldukça toplu bir kitap halinde meydana koymak için tedbirler alırken. diğer taraftan da bütün idarei hususiyelerin, ticaret odalarının, belediyelerin kendi sahalarındaki işlerini ve faaliyetlerini broşürler, kitaplar halinde milletin gözü önüne sermeleri için tebliğlerde bulundu.

Halk Fırkasının, Fırkanın ve Devletin on yıllık işlerini hulâsa eden eseri, artık elimizde bulunuyor. Bu eser bir «rehber kitap» tır. Rehber kitap, Cumhuriyet Halk

Fırkasının, onuncu yıl kutlulama işlerini yürüten komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Kitap büyükçe hacimli 250 sahifeyi aşıyor. Önsözde komisyon bu eserin, maksadın büyüklüğü ve heybeti ile mütenasip bir tahlil eseri olmadığını kaydetmekle beraber, kitabın metni, gerek Halk Fırkasının prensiplerinin ana hatlarile nasıl inkişaf ettiğini, gerek milli Devlet hayatının bütün sahalardaki işlerini ve kazançlarını canlı olarak tebarüz ettirmektedir. Maamafih kitabın hazırlanmasında asıl gaye, yine komisyonun kaydettiği gibi, Cumhuriyetin yıl dönümü münasebetile yazı yazacak, söz söyliyecek, fikir beyan edecek olanlara on yıllık mesaimizin hulâsalarını notlar, rakamlar, tablolar halinde vermektedir. Ve kitap bu maksadında ise hakikaten ve tam olarak muvaffak olmuştur.

Rehber kitabın ilk kısmı Cumhuriyet Halk Fırkasının ve onun prensiplerinin inkişafı tarihine tahsis olunmuş bir hulâsadır. Bu hulâsada:

— Fırkanın tarifi

— Halkın tarifi

— Fırkanın tarihi

— İcraatın adım adım ve merhale merhale tahakkuku

— Halk Fırkası prensiplerinin muhtelif kongrelerde adım adım şekillenişi..

açık ve kat'i hatlarla tebarüz ettirilmiştir.

Bu hulâsayı inkılâp hâdiselerinin bir kronolojisi takip eder.

Bu kronolojide biz Türk istiklâli ve inkılâbının tarihi seyrini ve inkişafını nokta nokta takip edebiliriz.

Kronolojiden sonraki metin, Devlet işlerinin ve muhtelif Devlet teşkilâtlarının on yıllık faaliyet hulâsalarına tahsis olunmuştur. Bu metinde Adliye, Nafıa, İktisat, Ziraat, Maarif, Milli Müdafaa ve sair Devlet şubelerindeki terakkilerin ve faaliyetlerin yazı ve rakam halinde hulâsaları, notları vardır. Bunlardan sonra milli cemiyetlerin iş ve prensip hulâsaları gelir.

Yürüyen inkılâbın büyük işleri, milli Devlet faaliyetleri bahsını takip eder. Burada şapka ve kıyafetler değişikliğinden, tarih, dil, tetkiklerine ve Türk inkılâbının yüksek mefhumalrını ifade eden kısa sözlere kadar, yürüyen bir inkılâbın yüksek mefhumları - nı ifade eden kısa sözlere kadar, yürüyen bir inkılâbın ve milli hareketin bütün fütuhatı kısa ve vecizeli bir şekilde hulâsa edilmiştir.

Rehber kitabın 210 uncu sahifesinden 255 inci sahifesine kadar olan kısmını Nafıa, İktisat, Ziraat, Sıhhat, Maarif ve sair işlerine müteallik grafik tabloları doldurur.

Rehber kitap, Cumhuriyet devrinin uzvi ve maddî fütuhatını takip edebilmek için hakikaten bir rehber kitaptır. Eğer elimizde böyle bir kitap bulunmasaydı, yürünülen yollar ve kazanılan neticeler hakkındaki bilgimiz, sırasız ve rakamsız kalabilirdi. Bu rehber bugünün hakikaten toplu bir materyal kitabı ve yarının ciddî bir vesikasıdır.

Rehber kitap, bize geçirilen yıllar hakkında emniyet ve gelecek yıllar için ümit ve cesaret veriyor. Onu inkılâbı benimseyen ve yürütme davasını kendisine mefkûre edinen bütün genç nesle, bütün çocuklarımız ve bütün vatandaşlara tavsiye ederiz.

Rehber kitabı görün ve ondan bir tane edinin.

Milletin istiklâlini gine milletin azmi ve iymanı kurtaracaktır.

GAZİ

●

Hattı müdafaa yoktur sathı müdafaa vardır: O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanile ıslanmadıkça terkolunmaz. Onun için küçük büyük her cüzütam bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat küçük büyük her cüzütam ilk durabildiği noktada tekrar düşmana karşı cephe teşkil ederek muharebeye devam eder. Yanındaki cüzütamın çekilmeğe mecbur olduğunu gören cüzütamlar ona tabi olmaz. Bulunduğu mevzide nihayete kadar sebat ve mukavemete mecburdur.

GAZİ

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Sayı: 23

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

[illegible]

Kooperatif

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

23

İKİNCİ TEŞRİN

1933

İÇİNDEKİLER:

	Kadro.
Şevket Süreyya	**Makinaların Muhacereti.**
Dr. Vedat Nedim	**Devletçilik yolunda aydınlık.**
Burhan Asaf	**Fotomontaj.**
Yakup Kadri	**Türk İnkılabında üslup.**
M. Şevki	**Milli Mahrukat Meselesi V. Kömür ve linyitlerimizden mayi mahruk istihsali.**
İsmail Husrev	**Türk köylüsünü topraklılandırmalı fakat nasıl?**
Kadro	**Siirt meb'usu Mahmut Beyef. ye açık mektup**
Dr. Muhlis Etem	**Bizde kürsü iktısatçıları ve iktısat ilmi.**

KADRO.

Onyıl Cümhuriyet.

Büyük Şefimiz, bu kutlu hâdiseyi fırsat bilerek birbirinden manalı iki nutuk söyledi. Bunların her ikisi de, direktif manasını taşımaktadır. Birisi ile, milletine direktif verdi. Öteki ile, milletin vekillerine direktif verdi.

«Yurtdaşlarım,

Az zamanda, çok ve büyük işler yaptık... Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz.»

«Arkadaşlar,

Geçen on sene, gelecek devirler için, bir başlangıçtan başka bir şey değildir.»

Yarattığı göz kamaştırıcı eser karşısında, Şef'in bu tarzda konuşmasını, inkılâp gençliği, asla onun tevazuuna atfetmemelidir.

Gazi gibi bir Şef için, «tevazu» dediğimiz alelâde ahlâk rütpesi mevzuu bahs olamaz. O, bir tarafta cihan tarihinde bir tarafta da milletinin ebedî olan ileri atılışında temsil ettiği dava ile öylesine eb'at almıştır ki, onun hareketlerini «tevazu» gibi alelâde insan ölçülerine vurmak istemek, hiç olmazsa idrak darlığına delâlet eder. Gazi, bu sözlerile «tevazu» göstermek istemiyor. Bu sözleri söylerken, takip ettiği maksat, ikidir:

Bir kerre, onyılın bayramını, sonsuz .bir sevinç .için tabiî .dahi olsa, sadece yapılanların bir hulâsasını vermek ve sadece yapılan şeylerin hatırlanması merasimi olmaktan kurtarmak istiyor.

Kurtuluş ihtilâlinin kanlı ve muzaffer safhasını bitirdikten sonra, nasıl o kadarını kâfi görmiyerek kurtuluşun diğer şartlarını yerine getirecek olan inkılâpları da hazırladı ise, bu birinci onyılın parlaklığı karşısında kamaşmış olan gözleri ve idrakleri, kendi keskin iradesile temizliyerek gelmekte olan öteki on

yıllar *için taze ve zinde kılmak istiyor. Fırkanın* inkılâpçılık *vasfını henüz anlayamıyanlar varsa, öğrenmek için tam fırsattır: Şef, eserin tamamlığını, işte, yılların yahut ayların adları ile ölçmüyor; Şef, Türk inkılâbına has olan daimî hareketliliği ve fasılasız dinamizmi, işte, bir kere daha bizlere anlatmış oluyor. Şefin ikinci maksadı, kervana karışıp «inkılâp bitti» diyenleri teşhir etmektir. Ne kendi arzusunun ne de millet gidişindeki mananın hiç te onların istedikleri gibi olmadığını ve olmıyacağını ihtar ediyor. Ve derhal, inkılâp yolunun bundan sonraki konak yerlerini atlandırıyor. Derhal, yeni direktifler veriyor:*

«Yurdumuzu, dünyanın en mamur ve en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız... Geçen zamana nisbetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız.»

«... Memleketin mübrem sanayinin kurulması bitmedikçe, her noktai nazardan, yürek istirahatı duymamıza imkân yoktur... Açmakta olduğumuz ikinci on yıllık *devrenin ilk yılı, yeni bir azım ve kudret devrinin parlak bir misali olacaktır»*

●

«On yıl Cümhuriyet» sözü, Şef'in bu yüksek müdahalesi olmasaydı, milletin yaşadığı en coşkun ve en parlak bir bayrama alem olmuş olsaydı dahi, yıllar gelip çattıkça klaıplaşacaktı. Fransa cümhuriyeti'nin 14 temmuz şenlikleri gibi. Fakat Şef, inkılâpçı müdahalesile, «on yıl» sözünü yapıcı ve dinamik bir inkılâp mefhumu haline sokmuştur:

«Türk milleti!
Ebediyete akıp giden her on senede, *bu büyük millet bayramını, daha büyük şereflerle, saadetlerle, huzur ve refah içinde kutlulamanı, gönülden dilerim.»*

İnkılâp ile beraber, Şef, on yılları *ve* on yıllık hamleleri *de milletine emanet ediyor. «O büyük günün yirminci yahut 32 inci yıl dönümüne geldik, değil, O büyük millet hamlesini, ikinci,*

üçüncü, dördüncü... defa olarak tekrarlayıp, hâlâ O büyük yaratıcının dinmeyen ve zayıflamıyan emri altında başardık» dememizi istiyor.

Türk milleti,

Seni yeniden yaratan Şef'in bu sözünü hiç bir zaman unutma! Onyıl *bir rakam oyunu değil,* onyıl, *bir millete emanet edilmiş bütün bir hayat ve zafer felsefesidir.*

Tarih bütünlüğü,

Yurt bütünlüğü,

Dil bütünlüğü,

Dilek bütünlüğü,

ve

Türk varlığını yükseltmek işinde iş ve mücadele bütünlüğü.

İşte Millî inkılâp hareketimizin mevzuu budur!

İnkılâbın ideolojisi:

Makinaların muhacereti.

Şevket Süreyya.

Tarihte zaman zaman, dünyanın yüzünü bir takım yayılış hâdiseleri daima değiştire gelmişlerdir. Irkların yayılışı, dinlerin yayılışı, fikirlerin, yahut cemiyet veya siyaset tarzlarının yayılışı bu hâdiselerin daima görülen misalleri gibi hemen zikrolunabilir. Bu yayılışlar daima, tekevvün ettikleri devrin hâkim muvazenesini değiştirerek ona yeni bir muvazene, yeni bir görünüş vermişlerdir, tekevvün ettikleri devre kendi damgalarını vurmuşlar, kendi yeni kanuniyetlerini getirmişlerdir.

Şimdi biz, içinde yaşadığımız tarih devresinde de, bu devrin hâkim muvazenesini değiştiren ve ona yeni bir yön ve bir görünüş getiren yeni bir yayılış karşısındayız. Adeta akvam muhacereti gibi tesir itibarile .asırlar sürecek ve saha itibarile ise cihanşümul olan bu yeni akışın adı: MAKİNALARIN MUHACERETİ'dir!

Şimdi makinalar akıyor, makinalar yerleştikleri yurtları bırakıyorlar. Bacaları çelikleşmiş ve gökyüzünde dumanları ebedî bulut kesilmiş makinadan şehirler harıl, harıl boşalıyor! Makinalar yurdunda bozgun mu var, kuraklık mı var? Fakat bunu aramağa ne hacet! Hakikat şudur ki, makinalar muhaceret yolundadır ve bu akışın önüne artık hiç bir «Seddi Çin» geçemez!

●

Makina haddi zatında cansız ve masum bir maddedir. Fakat şu da inkâr edilemez ki, on dokuzuncu asrın ve yirminci asırdan da yaşadığımız yılların bütün cemiyet, iktisat, hukuk ve siyaset kaideleri makinaların bilvasıta eseridir. Bu devrin hâkim muvazenesini makinalar tesis etti. İnsanlar makinalar etrafında toplandı, şehirler makinalar etrafında kuruldu, nakil vasıtaları makina mamulâtını taşıdılar, iç ve dış pazarlar makinalar etrafında teessüs etti. Makinalı memleketler, makinasız memleketleri makinalarile mağlûp ettiler. Makinasız memleketlerin emeği makinalı memleketlerin keyfine tam yüz elli yıl makinalar için lokma oldu. Ve bu meydana gelen yeni muvazenenin adına da MAKİNA MEDENİYETİ dediler.

●

Fakat hakikatte bu medeniyet, yarım ve tek cepheli bir muvazene idi ve tıpkı eski Romanın, dünyanın yarısındaki hegemonyası gibi, bir ekalliyetin, ekseriyet üstüne istilâsı ve tahakkümü mahiyetinde kaldı. O da, kendinden evvel gelen bütün medeniyetler gibi, cihanşümul olamamak eksikliğinden kendini kurtaramadı.

Çünkü makina medeniyeti de, yahut bu medeniyetin hiç olmazsa şimdiye kadar yaşadığımız safhası da teknik, kültür, san'at ve siyaset üstünlüğünü

cihanın mahdut mıntkalarında tekâsüf ettirmek suretile, bu üstünlüğü elinde tutan milletlerin, makinadan ve makinalaşmaktan cebir ve zor ile mahrum bırakılan ve binnetice eski kültürünü de kaybeden yüz milyonlarca müstemleke ve yarı müstemleke insanları üstünde fikir, iktisat, siyaset hegemonyasını doğurdu ve buna, yeni cihanın içtimai ve siyasi muvazenesi adını verdi.

●

Aslında istismara, yani tam bir adaletsizliğe dayanan ve bir muvazenesizlikten başka bir şey olmıyan bu garip âlem nizamının muhafazası için makinaca ve binnetice kültürce üstün milletler, tam bir buçuk asır, beşer zekâsının bulabileceği her vasıtaya baş vurdular. Makinalı memleketler, istihlâk vasıtalarını o kadar ucuza mal ettiler ki, gümrük kapıları kapitülâsyonlarla arkasına kadar açılmış yarı müstemlekelerde, yahut büsbütün esaret zincirine vurulmuş müstemlekelerde, bir taraftan, iptidai bile olsa yerli olan sanayi son taşına kadar mahvolur ve kalabalık mamurelerin üstüne bir kapkara iptidailik çökerken, diğer taraftan bir sürü kozmopolit mutavassıtlar bu ucuzluğu bolluk ve rahatlık gibi göstermesini bildiler. Adım adım fethedilen gümrük kapılarından bir taraftan gümrüksüz mamul maddeler girerken, diğer taraftan mamul fikir ithalâtı başladı. Bu mamul fikir ithalâtı da, yarı münevverleri, kozmopolit ruhlu ve şahsiyetsiz insanları adım adım kendi tesiri altına aldı. Ve bu fethedilmiş şahsiyetsiz münevverlik üstünde, makinaca ve teknikçe üstün milletlerin (1) tesis ettikleri her şeye; fikir hegemonyasına, iktisat hegemonyasına, siyaset hegemonyasına kayıtsız ve şartsız boyun eğmenin en tabii ve en makul bir medeniyet borcu olduğu telâkkisi kökleştikçe kökleşti.

●

1914 temmuzuna kadar makinaların, yahut makinalı memleketlerin temas ve itiraz kabil olmıyan hakimiyet ve inhisar tılsımı, harbi umuminin ilk topları patlar patlamaz derhal tesirini kaybetti. İlk sökülüş o vakte kadar Avrupanın gölgesinde ve ikinci plânda bir «ziraat - sanayi» memleketi halinde yaşıyan Amerika müttehidesinin birinci plânda bir sanayi memleketi haline gelmesi hareketi ile başladı ve asıl manalı muhaceret te, o vakte kadar; istihlâk eşyası ve bilhassa dokuma eşyası vücude getiren harcı âlem makinaların ithalinden memnu olan Hindistanın çabuk bir sanayileşme hareketine başlamasile göründü. Avrupadan sıra, sıra transatlantikler Büyük Britanyadan Hint sularına İngilterede bir az eskimiş sayılan fabrika tesisatını taşımağa giriştiler.

Bu muhaceret sellerini Çin'de milli bir sanayi sistemi kurmak hareketi takip etti ve Çin topraklarında çeşit çeşit fırkalar, Çin gümrüklerinin kontroldan kurtulması, kapitülâsyonların kalkması mücadelesine geçtiler. Şimal Amerikasında kısmen Kanadanın, Cenup Amerikasında daha geniş mikyasta Brezilyanın, Peronun, hattâ Arjantinin sanayileşme mücadeleleri daha hızlı bir tempo ile başladı ve ham madde pazarları mamul madde payıtahtlarına birer birer isyan ettiler. Gümrük istiklâli, himayeci güm-

(1) O vakitin lehçesinde bu milletlere « Mileli mütemeddine » derlerdi.

rük tarifesi edebiyatı Almanyalı Frederik Listin küçük cep lûgatını aşarak cihanı saran bir gök gürültüsü haline geldi.

Büyük Okyanosta, Japonyanın ucuz emtea istilâsına karşı Avusturalyada evvelâ gıda ve deri sanayiinden başlıyan ve tedricen dokuma ve maden eşyasına geçen bir sanayi kımıldanışı başladı ve Hindiçinide, uzak şark pazarları için çalışacak bir fabrika sanayiini, hattâ en deli dolu Fransızlar bile tasvip eder oldular. Afrikada Mısır, İngiliz komiserinin gözü önünde şeker, dokuma, fes fabrikaları kurdu.

Fakat cihanın simasını son ve kat'i olarak değiştirecek olan sanayileşme darbeleri daha sonra başladı. 1917 -de kopan Rus ihtilâli 1917-1927 arasında iç siyasetini bir şekle koyarak 1927-de birinci beş senelik plânla sanayileşme, yahut Rusların tabirile Amerikalılaşma mücadelesine koyuldu. Bu hareketin hedefi, Rus devletinin kurulduğu gündenberi selâmetini Avrupaya bağlanmakta ve ona intibak etmekte arayan Rusyanın, büyük bir sanayileşme plânile birden, müstakil bir iktisadi ülke haline gelmesi idi. Dünyanın sahaca altıda birini tutan ve Avrupanın burnunun dibinde 170 milyon müstehlik nüfusu barındıran bu ülkenin, Avrupa emteasına pazar olmaktan çıkışı, bütün Avrupanın esasen sarsılmış bulunan iktisat bünyesinde ihtilâller doğurabilirdi. Bu ihtilâllerin ilk alâmeti, Almanyanın kat'i surette pazarsızlaşması ve işsizleşmesile kendisini gösterdi.

●

Makinaların başlıyan muhaceretine ve cihanın hep birden sanayileşmesine mani olamıyan Avrupa iktisatcısı, başlıyan hezimetin tesellisini bu muhacereti bir garip şekilde izah etmekte aradı. Ve dedi ki:

— Artık istihlâk eşyası ihracatımız azalacaksa da, istihlâk eşyası yapan makinalar satışımız artacaktır. Ve bu istihsal vasıtaları (yani makinalar) ihracatımız Avrupaya yeni milyonlar akıtacaktır. Makina imalı Avrupanın elinde kaldıkça bize zeval yoktur! Mançister dokuma satamazsa, dokuma makinaları satmıya başlasın!

Bu izaha derhal isimler bulundu. İhracata tahsis olunan makinaya (temiz mal = Bean marchandise) dediler ve bir takım yüksek mütefekkirler yeni bir kapitalizmin (Super Kapitalizm) doğuşunu alkışlamaya koyuldular. Halbuki bu teselli ancak bir züğürt tesellisi idi ve züğürtleştikçe konağının eşyalarını satarak geçinen eski paşa zadenin atiye emniyetine benziyordu. Almanyada bulunan ve Rusyaya demiryolu malzemesi ve lokomotif satmakla geçinen bir fabrika müdürünün, bir gün ray ve lokomotif yapan makinaları, yani bizzat fabrikayı Ruslara sattıktan sonra iyi iş yapmış bir adam rahatile gazetelere beyanatta bulunduğunu okuyanlardan dinledim. Bu adam makinalarını elinden kaçıran Avrupanın bir canlı timsali idi ve onun günlük huzur ve istifadesi arkasında bütün Avrupanın asırlık sefalet ve perişanisi görünüyordu.

●

Makinalar yeni yurtlar arıyor, dünya sanayileşiyor. Makinaların icadı ve sanayie tatbiki, bu makinaları ellerinde bulunduran büyük sanayi memleketlerinin «aşırı hazır»ı dolduran ve onun tarihini teşkil eden fikir, ikti-

sat ve siyaset üstünlüğüne vücut vermişti. Makinaların dağılışı, yahut yüksek tekniğin şimdi tekâsüf ettiği mahdut memleketleri bırakarak cihanın dört bucağına kaçışı da bu müesses nizamı âlemi bozacak ve cihan üstünde ancak tabii şartlara dayanan bir yeni coğrafi iş taksiminin, yani bir yeni adaletin teessüsüne imkân verecektir.

Bu yeni nizamı âlemin doğuşunda Türkiye kemiyet ve hacmi itibarile değil, fakat temsil ettiği hareketin içtimai mahiyeti itiarile çok mühim ve çok müstesna bir mevki tutar. Çünkü Türkiyede sanayiin kuruluşu hareketi, yalnız bir «teknik» meselesi değil, ayni zamanda ve kül halinde bir içtimai davadır. Şekli ve istikameti kendine has bir yeni cemiyet şeklinin doğması ve kurulması davasıdır. Rusyada sanayileştirme, bir sınıf ihtilâlinin sosyal bir taktiği'dir, ucsuz bucaksız köylü deryaları içinde kaybolmuş bir proletarya akalliyetine nisbi bir kemiyet kuvveti verme cehdinin yollarından biridir. Kanada'da, Brezilya'da, Hindistan'da ve diğer müstemleeklerde milli sanayi, millet içinde sınıf tezadını da beraber getiriyor ve peşinden sürüklüyor. Çinde hareketin karakteri tam taayyün etmiş değildir. Halbuki Türkiya, makinalaşma ve sanayileşme siyasetinin mahiyeti ve bu siyasetin tatbik usulleri itibarile bütün memleketlerden ayrılan bir yeni cemiyet tipidir. Türkiyede ne bir proletarya sınıfının kemmiyet kuvvetine vücut vermek, ne de peşinden bütün Avrupa cemiyetinin inhilâline, felâketine ve asırlar sürecek sefaletine sebep olan bir takım mel'un sınıf kavgalarını milletin başına belâ olarak getirmek ve sürüklemek için kurumuyor. Burada makinanın zaferi ve yüksek tekniğin millî iktisade nizam vermesi ve iskelet olması milletin umumi ahengini ve menfaatini temsil eden ve yapacağı işi evvelden hesaplıyan bir devletçiliğin irade ve müdahalesile olacaktır. Milli devletçilik yeni Türkiyenin onu diğer memleketlerden ayıran ve onu bütün milli kurtuluş mücadelesi yapan memleketlere örnek kılan farık vasfıdır.

Çünkü tamamile sanayisizleştirilmiş ve tabiileştirilmiş bir yarı müstemlekeyi hem siyaseten kayıt ve şartsız bir istiklâle ulaştırmak hem de milletin ileri ve umumî menfaatlerine uygun bir milli sanayie, bir münakale sistemine, bir millî krediye, hulâsa bir millî iktisat nizamına sahip kılmak işi en mükemmel seyrini Türkiyede buluyor. Ne bir sınıf ihtilâline, ne de bir sınıfın diğer bir sınıf hesabına tahakkümüne meydan vermeden, yani «imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kütle» mefkûresini her canipten tatmin edecek bir şekilde inkişaf eden bu yeni milli devletçilik sistemini, yarın insanlık tarihi, büyük ve asil bir milletin içtimai dehası olarak kaydedecek ve selâmlıyacaktır.

●

Kadro, Türkiyenin makinalaşması, sanayileşmesi ve büyük sanayiin devlet elile kurulması tezini neşriyat hayatının ilk anından itibaren müdafaa ettiği davanın iktisadi temeli kıldı. Daha ilk intişar aylarımızda şöyle yazıyorduk (1):

(1) Kadro. No. 3. Mart 1933. Sahife 23. Tabiata tahakküm : Yazan - Şevket Süreyya.

«Yeni Türkiye nihayet bir sene içinde ve en az (300.000.000) liralık bir sanayi sermayesine muhtaçtır.

«Köyle şehir arasında aylâk dolaşan, ya kırlardaki yol kenarlarında, ya şehirlerdeki han, kervansaray harabeleri içinde haysiyet kırıcı bir kıyafet ve kut-lâyemut bir ücretle insanlığından geçen kol kuvvetinin işe hasreti var.

«Halbuki hem Avrupa, hem Amerikada sanayi parçalanıyor. Harpten evvelki müstemleke şartlarına göre kurulmuş sanayi kesafeti işsiz ve lüzumsuz kalıyor. Her tarafta fabrikaların vasati yüzde ellisi kapalıdır. Sanayi rantı baş aşağı düşüyor. Ucuz sanayi aksiyonları bir kaç elde toplanıyor.

«Hulâsa büyük sanayi memleketlerinde sermaye ve istihsal aletleri, milliyetlerini inkâr ederek göç etmek iltica etmek için emin ve mahfuz pazarlar arıyorlar. Bu emin ve mahfuz pazarlar, müstakil gümrük duvarlarile çevrilmiş, geri teknikli, fakat ileri teknik için yüksek rantlı pazarlar ise, ancak, milli kurtuluş hareketlerini yapmakta olan yeni memleketlerdir.

«Ne kapitülâsyon, ne de imtiyaz hakları olmaksızın, milliyet kast ve tekiplerinden tecrit ederek, bedeli muayyen bir müddet zarfında itfa olunmak ve bu müddet sonunda gerek mevzu sermaye, gerek işletme hakkı doğrudan doğruya devlet mülkiyetine intikal etmek şartile memleketimize istediğimiz kadar tesisat sermayesi ithal edebilmek için beynelmilel şartlar en müsait anındadır.»

Bir buçuk sene evvel yazdığımız bu satırları arada geçen zaman bütün kuvvetile teyit ettikten başka, bu satırlarda müdafaa edilen fikri bugün hattâ o günlere nazaran daha hakikate mutabık, yani daha doğru kıldı.

Vakıâ bu bir buçuk sene zarfında memleketimize üç yüz milyonluk sanayi tesisatı getiremedik, vakıâ bu müddet zarfındaki sanayi tesisatı ithalâtımız yirmi milyonu aşmamış, hattâ bu seviyeye varmamıştır. Fakat şu da var ki dün olduğu gibi bugün de, hattâ düne nazaran bugün daha ziyade memleketimize kayıtsız ve şartsız ve en kısa bir zaman içinde amortize edildikten sonra devlet mülkiyetine intikal etmek üzere göç etmeğe razı ve hazır olan sanayi tesisatının bedeli üç yüz milyon liradan çok üstündür. Halbuki üç yüz milyon liralık sanayi tesisatı, Türkiyeyi şarkıkaripte, hattâ Şarki Avrupada birinci sınıf sanayi memleketi haline koyduktan sonra ona, bir takım sanayi mamulâtını yakın şark memleketlerine ihraç etmek imkânını da verir.

●

Türkiyenin makinalaşma ve sanayileşme davasının bugün en âcil ve en baş mevzuu, Türkiyeye muhaceret edecek makinalara emin, salim ve arızasız yollar açmak ve bu muhaceret akını önünden her türlü fuzuli tavassutları kaldırarak devlet himayesini en büyük garanti sayan bu muhaceret kafilesine bizzat ve doğrudan doğruya devleti muhatap kılmaktır.

Fuzuli tavassut yurdumuza iltica etmek isteyen ve burada ancak amorti bekliyen sanayi tesisatının yolunu kesiyor, onu ürkütüyor. Ona her şeyi devlet himayesi faslından vadettiği halde onu evvelâ devlet idaresinden korkutuyor. Gümrük kapılarını ve makinaların muhaceret yollarını tutan ve ekserisi Türk camiasına karışmamış, Türk millî davalarına yabancı kal-

mış kozmopolit unsurlardan ibaret olan bu dejenere tavassut şebekesi kanalına bırakılırsa üç yüz milyonluk sanayi sermayesi bize ancak elli senede akabilir ve bu akan tesisat rasyonel olamaz. Pahalıya mal olur. Çünkü kozmopolit mutavassıtın ihtikâr hırsına hudut mevcut değildir. (1) Halbuki bu kanaldan gelen bir takım avara insanların şahsî menfaat kaygusuna göre kurulan bu sanayi pahalı, irrasyonel olmakla da kalmıyacak, kendi peşinden büyük teknik üstündeki şahsi mülkiyetin (1) tabii neticesi olan sınıf tezadını ve müstakbel sınıf kavgalarını da sürükliyecektir. İmtiyazsız ve sınıfsız bir milletin kayıt ve şartsız kaynaşabilmesi için ileride bu tezat ve kavga rüşeymi maalesef mühim bir menfi âmil olabilir.

●

Türk milleti maziye ait belâlardan ve müsibetlerden nasıl kurtarılmışsa, onun istikbale ait belâ ve müsibetlerden öyle korunması ve kurtarılması lâzımdır. Bu istikbale ait belâ ve müsibetlerin başında sınıfların, bizzat milletin varlığına, bizzat milletin beka ve istiklâline mal olan korkunç, kanlı ve amansız mücadelesi vardır. Bu mücadeleye mani olacak en kat'i teminat yüksek tekniğin devlet elile ve devlet mülkiyeti ile kurulmasıdır. Bugün İnkılâbı yürüten ve ona istikamet veren nesilden bu milletin tarihi, istikbale şamil bu kaza ve belâ ihtimalinin de bu milletin mukadderat ufukundan uzaklaştırılmasını istiyor. Bu neslin bu tarihi vazifesini de benimsemesi ve başarması, onun tarih huzurunaki tam beraat zimmeti için şarttır ve asıldır.

İnkılâp neslinin bu tarihî vazifesini de tam kat'iyet ve kemalile başaracağına biz şimdiden ve bütün kuvvetimizle eminiz.

---

(1) Bizde bu şekilde gelen ve kurulan sanayideki amorti nisbetleri ve kâr seviyeleri hakkındaki ihzarî tetkikler çok enteresan neticeler vermektedir.

(2) Büyük istihsal müesseselerinin Devlet mülkü altında kurulması ne kadar lüzumlu ve zarurî ise, küçük sermaye nisbetlerinin ve perakende istihlâk işlerinin Devlet mülkiyeti altında bulunmasının da o kadar mızır ve faydasız olduğunu burada tekrar işaret etmek isteriz.

Devletçilik yolunda aydınlık ...

Dr. Vedat Nedim.

Başvekil *İsmet* Paşa Hazretlerinin geçen ayki Cümhuriyet sayımız için lutuf buyurdukları *«Fırkamızın Devletçilik Vasfı»* adlı yazıları gerek Türkiye, gerekse yabancı memleketler matbuatında lâyık olduğu ehemmiyet ve alâka ile karşılandı. İktibaslar ve tercümeler yapıldı.

Devletçilik gibi çeşitli tefsirlere yol açan bir prensibin en salâhiyettar bir devlet adamımızın kaleminden izahı hiç şüphesiz ki, meskût geçilemezdi. Bu itibarla millî kurtuluş inkılâbımızın *iktisadî* karakterini tebellür ettiren *Devletçilik* prensibi üzerinde ilk sayısından beri araştırmalar yapan *Kadro*'ya Başvekilimizin hediye buyurdukları bu değerli ve mühim yazıları, yalnız bizim için sonsuz bir bahtiyarlık ve iftihar kaynağı olmakla kalmamış, ayni zamanda bir takım basma kalıp iktısat nazariyelerinin karanlık lâbirentleri ve bir takım sinsi menfaatlerin karışık dehlizleri içinde bocalayan kafalar için de ışıklı bir yol açmıştır.

Karanlığa alışmış gözler, bu ışığa kamaşmadan bakabilirlerse, ümit edebiliriz ki, artık bundan böyle inkılâbımızın sert ve canlı realitesini ithal edilmiş nazariye kalıpları içinde dondurmak ve hususî menfaatlerini millet ve memleket menfaati olarak göstermek istemekten vaz geçerler.

●

Türk Devletçiliği, türk inkılâbının bir müdafaa vasıtasıdır.

Türk Devletçiliğinin bir millî *müdafaa* vasıtası olarak telâkki edilmesindeki zarureti Başvekilimiz ne veciz bir şekilde anlatıyorlar:

«Asırların ihmalini telâfi edecek, yeni zamanın çetin şartlarına mukavemet edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için herşeyden evvel devleti iktisatta yıpratacak âmillerden kurtarmak lâzım geliyordu. Demek ki, iktisatta devletçiliği, biz, inkişaf yolu takip edebilmek için bir müdafaa vasıtası ve bu sebeple bir azimet noktası, bir temel addetmeğe mecbur bulunuyorduk.»

»Geri ve eksik vesait içinde bırakılmış olan kahraman ve büyük milletin sanayiini ve iktisadî düzenlerini, Devletin bütün vasıtaları ve imkânları ile bir an evvel vücude getirmek, taşıdığımız vazifelerin en ağırı ve en mühimmidir.»

Bu sözler, herhangi bir nazariye spekülâtörünün, bir fantazi meczubunun, bir kürsü politikacısının, bir siyaset amatörünün sözleri değildir. Bu sözler, Lozandanberi hemen fasılasız bir tarzda devlet makinesinin başında ehliyet, dirayet, basiretle duran adamın sözleridir.

Onun için bir zaruretin ifadesidir. Hâdiselerin, ihtiyaçların ve tecrübelerin mahsulüdür.

Bu sözlerden anlıyoruz ki, Türk inkılâbının devleti yalnız idare edici bürokrat bir jandarma devleti olamaz.

Türk inkılâbının devleti, kurucu, yapıcı, yaratıcı ve teşkilâtlandırıcı bir devlet olmağa mecburdur.

Hukuku esasiye kitaplarında tarif olunan devlet tiplerinden hiç birine uymıyan böyle bir devleti belki bir kürsü âlimi anlayamamakta mazurdur. Fakat feleğin çenberinden geçen devlet adamı onu kitapların ölü satırları arasından değil, bizzat hayatın bağrından koparmış ve benimsemiştir. Devlet mefhumunu telâkki tarzımızda, hâdiselerin bize emrettiği bu yenilik, herhangi bir nazariye bahasına feda olunamıyacak kadar hayatî ve zarurîdir....

Millî müdafaa mefhumunu sadece *askerî* sahaya inhisar ettiren liberal bir devlet telâkkisi, bizi inkılâbımızın bütün fütuhatından mahrum bırakabilirdi.

Millî kurtuluş savaşının askerî ve siyasî zaferlerinden sonra yeni şartların icaplarına intibak ettirilmiş bir siyaset takip edebileceğimize inanmıyan Lord Curzon, böyle bir âkibetin Türkiye için mukadder olduğunu Lozan konferansında açıkça söylemişti.

Eğer hakikaten klâsik hukuku esasiye ve iktisat kitaplarındaki nazariye ve düsturlara göre bir siyaset gütseydik, Lord Curzon bu kehanetinde haklı çıkabilirdi.

Büyük devlet adamımız ta Lozan'da Lord Curzon'un gözlerinin içindeki velfecrüleri okudu ve kitapların dar, ve geri çerçevelerini kırarak inkılâbımızın ihtiyaçlarına göre yepyeni bir siyasetin temellerini attı.

Lord Curzon mektebinin memleketimizdeki müntesipleri de onu bu ileri atılışında boyuna çelmelemek, boyuna hırpalamak istediler. Fakat attığı tohumların yemişlerini sabırla beklemesini bilen adam işte bugün konuşuyor:

«Memleketin muhtaç olduğu sanayii, teşkilâtı, vesaiti, devletin yardımcı nezareti ve hattâ doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmeyi safdil olanlar düşünebilir.»

Başvekilimiz sabırlı olduğu kadar da naziktir: Hâin demek için safdil diyor!...

●

Devlet teşebbüsü mü, hususî teşebbüs mü değil, memleket menfaati.

Başvekilimiz diyor ki:

«En serbest zannolunan bir san'at veya ticaret müreffeh olabilmek için mutlaka devlet yardımına ve müdahalesine ihtiyaç göstermektedir.

Su başında olduğumuz için bu ihtiyacı hergün görüyorum ve sonra (serbest meslek)in devletçiliğe ruchanı için ayni mevzuların delil olarak zikrolunmasına şaşıyorum.

Dikkatle vazettiğimiz gümrük himayeleri veya diğer tedbirlerin mevcut olmadığını bir an için tasavvur edebilir misiniz? En kârlı ve verimli bir san'at veya ziraat bir tek müşteri bulamıyacak kadar rekabet karşısında perişan olur.»

«Türlü krizlerden dolayı, en serbest nice müesseseleri senelerdenberi sert fırtınalara karşı tutunduran devlettir.»

Su başında bulunan şahsiyetin bu sözlerinden açıkça anlaşılıyor ki; bizde Avrupanın liberal iktisat devresinde doğan teşebbüsler gibi tam manasile hususî bir tek teşebbüs yoktur. Hepsi devletin himayesi ve milletin fedakârlığile yaşamaktadırlar. O halde tereddütsüzçe denebilir ki, bizde bütün hususî teşebbüsler *bilvasıta* birer devlet teşebbüsüdür.

Hakikatin böyle açıkça ortaya konuluşu karşısında şöyle düşünenler var: «Yalnız Türk devleti değil, bütün devletler hususî teşebbüsleri himaye ediyorlar. Bu devletin en tabiî bir vazifesidir.»

İşte burada da diğer devletlerin siyasetlerini *taklit* etmek temayülü kendi *hususî* ve *millî* şartlarımızı hiç hesaba almamak gafleti apaçık görünüyor. Diğer devletler ne yaparlarsa yapsınlar, biz ne yapmalıyız? Biz nasıl bir siyaset güdersek, en ziyade memleket ve millet menfaatlerini korumuş oluruz?

Diğer devletler böyle yaptıkları için değil, millî menfaatlerimiz böyle icabettirdiği için takip olunan siyasettir ki, *millî* denmeğe lâyıktır. Nerde kaldı ki, Amerika gibi en liberal sayılan bir memlekette bile devletin hususî teşebbüsleri uluorta himayesi, artık hâdiselerin tazyikiyle tasfiye olunmağa doğru giden bir siyasettir.

Her yerde devletin mutlak ve kayıtsız şartsız himayesi yerine devletin kontrolu ve hususî teşebbüslerin millî iktisat bütünlüğü içinde zaptü rapt altına alınışı kaim olmaktadır. (Amerika, Almanya, İtalya) Fakat yine tekrarlayalım ki, bütün bu misaller bizim için bir örnek olamazlar. Çünkü bizim iktisadî davalarımız bambaşka şartlar içinde bulunmaktadır. Biz, kendi millî şartlarımıza ve ihtiyaçlarımıza göre mes'eleyi tetkike mecburuz.

Biz bir yeniden *oluş* ve bir yeniden *kuruluş* davası içindeyiz. Diğer memleketler kurulmuş ve mevcut olanı kurtarma kaygusu içinde bulunuyorlar.

Biz, en kısa bir zamanda *en mükemmeli* yapmakla mükellefiz. Onlar açık pazar ve serbest ticaret şartları için kurulmuş istihsal makinesinin mümkün olduğu kadar az zararla tasfiyesi işile meşguller. Biz, en kısa zamanda en mükemmeli yapmak istemekle beraber, onların düştükleri hataları tekrarlamamak ta istiyoruz. En ziyade çekindiğimiz şey, millet bütünlüğünü ve millet birliğini *sınıf*lara parçalamak ve bu sınıflar arasında millet varlığını yıpratan çarpışmalara yol açmaktır.

İktısat hayatının ağırlık merkezi hususî teşebbüs olan memleketlerde sınıfların ve bu sınıflar arasında çarpışmaların doğmasına mâni olacak bir mucize daha henüz keşfedilmemiştir.

Onun için iktısadiyatımızın ağırlık merkezini devlet teşebbüslerinin teşkil etmesi *millî* menfaatlerimizin emrettiği bir zarurettir. Yalnız içtimaî bünyemizin sıhhati bakımından değil, ayni zamanda iktisadîlik bakımından da devlet teşebbüsünün ön safta gelmesi şarttır. Çünkü hususî teşebbüs çok kerre kendi sermaye,

teknik ve idare noksanlarını devletin himayesi ve milletin fedakârlığı ile telâfiye çalışıyor.

Devletin himayesine ve milletin fedakârlığına ihtiyaç gösteren sanayi şubelerinin behemehal devlet elinde bulunması yalnız millî menfaatlerimizin değil, aynı zamanda içtimaî adaletin de bir icabıdır.

Görülüyor ki, dâvânın hususî teşebbüs mü, devlet teşebbüsü mü şeklinde konması katiyen doğra değildir.

Bütün hususî teşebbüsleri devletleştirmek istemek, Türk aklı seliminin kabul edemiyeceği bir cinnettir.

Fakat meselâ, büyük mensucat sanayii, büyük değirmencilik sanayii, çimento sanayii, şeker sanayii, kömür sanayii, deri sanayii, orman sanayii, elektrik sanayii, demir sanayii, belediye teşebbüsleri gibi kuralması ve yaşaması için gerek millet, gerek devlet bütçelerinden fedakârlık bekleyen ve yüksek tekniğe ve ihtisasa ihtiyaç gösteren büyük ve toplu sanayi şubelerinin devletleştirilmesi, Türk devletçiliğinin, hiç şüphesiz ki, gayesi olacaktır.

Nasıl ki, Devlet Demiryolu işlettiği halde, otobüs ve kaptı kaçtı (*) işletmelerini serbest bırakıyorsa, ayni suretle küçük, dağınık, perakende hususî teşebbüsleri de -ki bugünkü hususî teşebbüslerimizin büyük bir ekseriyeti bu kabildendir.- ayni suretle serbest bırakacaktır.

Başvekilimizin buyurdukları gibi «*Efradın yapabileceği kısma vesaitimizi dağıtmamak elbette ki, en makul şeydir.*»

Yine Başvekilimizin işaret buyurdukları gibi **"bir işin efrada veya devlete ait olması o işin talep ettiği vesaitle ölçülemez."**

"Mes'elenin bütün memleketle alâkası veya hususî menfaatlere terkedilebilmesi ihtimalidir ki, bu hususta bir karar vermeğe esas olacaktır."

Bu sözlerden de anlıyoruz ki, bizde hususî teşebbüs mü, devlet teşebbüsü mü diye bir dâvâ yoktur. *Memleket ve millet menfaatlerinin icapları vardır.*

İşte dâvâyı bu tarzda ortaya koymak, ne klâsik iktisat kitapla-

(*) Kaptı kaçtı: Otobüs ile otomobil arasında bir nevi nakil vasıtası. Ankarada icat olunmuştur.

rında, ne kapitallist, ne de komunist memleketlerin siyasetlerinde yeri olmıyan tamamile kendi şeeniyetlerimize, kendi ihtiyaçlarımıza hâs, millî bir siyaset düsturudur.

Bu siyasetin eşsiz ve örneksizliğine inandıkları içindir ki, Başvekilimiz de makalelerini şu cümlelerle bitirmişlerdir:

"Gelecek on sene nihayetinde ümit ederim ki, Türk devletçiliği memleketteki eserleri ve beynelmilel tesirlerile iktisadiyatta devletçilik anlayışının en mütekâmil ilmi ve şaheseri olarak zikrolunacaktır."

Nasıl ki, millî kurtuluş inkılâpları, cihanda metrepol ve müstemleke tezadından doğan, her itibarla (müstakil milletler) yaratmayı istihdaf eden *yep yeni* bir inkılâp tipi ise, bunun temsil ettiği iktısat siyaseti de tabiatile orjinal bir sistem olmağa mecburdur.

Eğer devletçilik taklit ve ithalât matahı bir siyaset düsturu olsaydı eğer devletçilik tamamile kendi millî ihtiyaçlarımıza hâs ve bize benzer milletlerin şartlarına uygun bir prensip olmasaydı hiç Başvekilimiz böyle konuşabilir miydi?

Başvekilimizin ikinci on sene için cizdikleri perspektif şuurlu Türk inkılâpçılarına heyecan, iman ve gurur veren bir *beşaret* olduğu kadar bütün milleti bu yüksek ülkünün gerçekleşmesi için seferberliğe çağıran bir *direktif*tir de.

Biz, bu direktifin gönüllüleriyiz.

Devrimiz milletlerin kayıtsız ve şartsız istiklâlleri devridir. Tarihin her devrinde âlemin gidişine yol gösteren Türk milleti, bu devrin de öncüsü ve örneğidir.

Fotomontaj.

Burhan Asaf.

Dört yılbölümü, on dokuzuncu asır insanlığının kapısını, nöbetleşerek bekliyor. Nöbet, hiç aksamıyor. Dünya evi, yeni düzeni tamamlamakla meşgul. Genç ve kudretli bir Avrupa doğmakta. Dünya ananın memelerine yapışmış, kan emiyor, can emiyor. Avrupa dışında olanların renkleri mi öyle, yoksa kansızlıktan mı sararmışlar? Avrupa dışında olanların renkleri mi öyle, yoksa, pigmanları mı morarıp, kararıp, kangrenleşmiş?

Dört yılbölümü, nöbetleşerek, kapıyı bekliyor. İçeride, Avrupa, alnında zaefrin çelengi, ağzında, emzik gibi dünya ananın sıhhatı, emiyor beyazlaşıyor, emiyor güzelleşiyor, emiyor ve, doyamıyor. Ne acaip bir mahlûk. Ne anlaşılmaz bir uzviyet. Ne korkunç bir gıda.

Bir sırığa geçirilmiş Hindistan, bir kuzu döneri gibi, nar gibi, lezzetli, bekliyor. Bir tepsiye oturtulmuş Çin, çay buğularının ortasında, uzun sürecek sefalet yolculuğunu demlendiriyor. Bir kazevinin içine yerleştirilmiş Osmanlı İmparatorluğu, paşa palaskalarının yaldızlarını yayarak, kırmızı fesinin püskülünü saçaklandırarak yarı beline kadar Halep yağından börek yarı belinden öte fıstıklı baklava gibi ağız sulandırıyor. Rusya Çarlığı ambarının ağzını açmış. Balkanlılar, teleme peynirleri gibi, kaşkaval tekerleri gibi, domuz butları gibi. Daha ötelerde, Amazon kıyılarında, devnehir'in fırın ağzı gibi açılmış sıtmlaı avurtlarına yarım kan insanlar, mahrukat ucuzluğu ile sürülüyor. Pampaslarda şaklayan kamçıların kanlı kıvılcımları Rio gibi limanlara altın çubukları şeklinde yağıyor. Gemiler, deniz aşırı plantajlara, kara sığır gibi kara insan gücü taşıyor. Okkası bir altına kadar, insan eti satılıyor.

Dört yılbölümü, nöbetleşerek, kapıyı bekliyor. Dünya evinde, beyaz ve tombul Avrupa, zengin ziyafet sofrasında kalkmıyor. Ve ressamlar ve romancılar ve şairler ve her türlü sanat ehli, Avrupa'nın Olimpos'unda kol kola vererek, beyaz kız için, türküler

düzüyorlar, renkler örüyorlar, sesler çağlıyorlar. Dünya öyle rahat, dünya öyle güzel ki, sanat ehli için, bazen mevzu kalmadıkça, kapıyı nöbetleşe bekleyenlerin alegorilerini yapmak pek eğlenceli oluyor. Anadolu'daki tezgâh kapandıktan sonra, tezgâhtarın oğlu Orman ve Maadin Nezaretinde odacı olmuş. Settlements'lerin doklarında, şipşirin kuliler koşuyor. Kahve çiftliği Brezilya'nın kıyılarında, çiftlik ağalarının emrile Paris'ten, Londra'dan intihaller yapılıyor. Avrupa'nın son namuslu çocuklarında haksızlığa karşı şuursuz bir isyan, ifadesini, bir nihilistin elinde tüten tabancanın bir insan kaburgasına yapışmış kurşununda buluyor. Bütün iyi sesler geride kalıyor, uzakta kalıyor. Milletler siniyor, fert vicdanları siniyor, haklar siniyor.

Ve bir an geliyor ki, Avrupa'nın sırtına refah ile umran tarihin elile bir elbise gibi dikilip giydirilirken, beride bizler, bir Porsuk çayı üzerine bir tahta köprüyü atamıyoruz. Bizler ki, İstanbul'dan Bağda'da giden yolu kaç kere mermerle döşemiş olduğumuzu hatırlıyoruz.

Avrupanın bu muhteşem medeniyetine ait yapı böyle kurulmuştur, başka türlü değil. Bunu, kim isterse tahkik edebilir. Zaten, tahkike bile hacet yok. Buhran tekmesile deşilmiş olan bağrından bu hakikatin vesikaları, şimdi oluk gibi akıyor. Biraz sokulup göz gezdirmek kâfidir.

●

Bu yapı ve bu ihtişam manzarası, şimdi delik deşik bir haldedir. Artık onun tamam bir tablosunu göremiyoruz. Parçaları bitiştirip bir tam fikir almak ta kabil değil. Olsa olsa, parçaları bir araya getirip bir *fotomontaj* yapabiliriz. Bunu, yapalım.

●

Düne kadar, Garp, bir takım şeylere inanırdı.

Demokrasi ve parlâmentocılığın başına yemin etti mi, bütün deliller gösterilmiş sayılırdı. 1848 de, barikatların dibinde, kanı kaynıyan gençlik bu fikirler için ölmüştü. Şimdi Alman ve İtalyan diktatoralarını, ayni çiçeği burnunda gençliğin pretoryen lejyonları muhafaza ve müdafaa ediyor. Amerikada, «Mavi kartal»ı yakasına takan, kongreye değil Roosevelt'in kumandasına rey vermiş bulunuyor. İngilterede, *millî kabine*'nin «kubbe

altı vüzerası», fırkalarını satmış insanlar vaziyetinde. Küçük Avrupa devletlerinden, her biri yarım düzüne top bataryasından başka bir şeye dayanmıyan Cenup Amerikası hükûmetlerinden, cenerallar çiftliği Çiniden, bıçağı ağzında Japonyadan bahsetmeğe lüzum bile yok.

Bütün Garp, demokrasi ve parlâmentocılığı meydanlarda teşhir etmiş, dün inandığı bu esasları bugün merhametsizçe alayın neşteri altına yatırıyor.

●

Garp, kapitalizme inanırdı.

Bugün ondan uzaklaştığını örtüp saklamak için baş vurmadığı çare yok. Amerikada, «kalkınma plânı», Avrupada kontenjanlı takaslı «économie dirijé»ler, korporasyon sistemleri, faşizm, sosyal faşizm, sosyal nasyonalizm..

Garibi şu ki, bütün bu teşebbüsler, kapitalizmden uzaklaşılmakta olduğunu örtmeğe olduğu kadar ona bağlı kalabilmeğe mahsus tedbirleri de temsil ediyor. Kapitalizm iflâs etti, kapitalizm istihalesini yapıyor, kapitalizm iyi, kapitalizm menfur gibi sözler, gazetelerin birinci sahifesine 36 puntoluk harflerle diziliyor.

Pervasızca ileri sürülüyor ki, bütün Polonya gençliği kapitalizme aleyhtarmış. Japonlar, ona, haddi zatında düşman imişler. Hitler, merhametsiz bir anti-kapitalist imiş. v. s. v. s.

●

Garp, uzun müddet sosyalizme de inanmıştır.

Sosyalizmin vatanında, fakat, sosyalizm diye bir şey kalmıyor. İngilterede, sosyalist fırkanın lideri, İngiltere bankası muamelâtına riyaset ediyor. Amerikada, meğer, sosyalizmi Roosevelt tatbik ediyormuş. Hele Mussolini, onu, İtalyada çoktan tahakkuk ettirmiş. Bu ne acayip sosyalizmdir ki, doğduğu yerde batıyor, bir türlü sirayet edemediği memlekette tatbik ediliyor yahut kendini idam eden cellâdın şahsında bir tekrar dirilişe kavuşuyor.

●

Garp, inanırdı ki, artık kilisenin hükmü kalmamıştır.

Voltaire gibilerin mücadelelerini, harpöncesi, gençliği, Hektor'un hikâyesi gibi okurdu. Kilisenin ölümü lâik cereyanın zaferi

artık tasni fve tescil edilmiş sayılıyordu. Bugün Papa, her zamankinden fazla kuvvetlidir. İtalyanın dış politikasında ferz rolünü, katoliklik oynıyor. Mussolini, katoliklerin hamisi vazifesini öyle zorlu bir surette üzerine aldı ki, kongregasyonlar düşmanı Fransa, jakoben Fransa, Avusturyada iyi dövüşebilmek için Vatikan'da, güzel iyiliyor, iki kat iyiliyor. Angliken kilisesi, yahudileri Almanyada himaye ediyor. Amerikan protestanlığının bayraktarı sofu hatuncuklar, Hollywood'un uzak şarka kadar ihraç edilen filimlerini Çin çocukları ve Japon kadınları namına hıristiyan ahlâkiyatı bakımından sansür ediyorlar. İhtiyar İncil, Pierre l'Hermite zamanında olduğu kadar revactadır.

●

Garp, kendi sanatine ve kendi kültürüne inanırdı.

Fakat on dokuzuncu asrın başında halka doğru ineceğini söyliyen garp kültürü, bütün iktısadiyat gibi, havaslaşa havaslaşa nihayet obskürantizmi bile kendi bedîine müdafaa ettirmek tereddisine kapılmış ve kendini yığınların idrakinden gittikçe nezetmiştir. Bugün artık bir sanat yoktur. Bizim divan devrimizi bile makul gösteren bir tasannu vardır.

●

Fakat Garp, her şeyden önce ve her şeyden fazla emperyalizme inanırdı.

Gidiniz Dörtler'in davulunu yoklayınız. Hattâ çalınız. Samimiyet tenhası bir ses duyacaksınız. Şu geçenki *Londra iktisat konferansı*'nı hatırlayınız. Dikte etmek için toplanmışlardı. Zavallılıklarını bile saklayamadan dağıldılar.

Silâhlarından en güçlüsü *altın* idi. Ona malik olanlar onu birbirlerinin başına çaldılar.

Öteki silâhları, bildiğimiz silâhlardı. Bu silâhlar, bir gün kendiliklerinden ateş açacak diye ötleri patlıyor.

Emparyalizm! Meğer o da çoktan samanla doldurulmuş.

●

Bu ne inansız, bu ne zındık, bu ne karmakarışık âlemdir! Bu manevî ve maddî iflâs, geçen asırki ihtişam turasının yazı tarafından başka bir şey değildir. İstismar, bütün ihtiyatlarını aşındır-

mıştır. Makinanın, bütün yatakları yanmıştır. Aksiyor, tamir para etmiyor, yağ para etmiyor. Para etmiyecektir. Makina duracaktır. Mutlaka duracaktır..

Bizim, bu zındıklaşmış âlemden, edeceğimiz bir tek istifade vardır:

Bu cihan ve tarih ölçüsündeki soysuzlaşmanın sebeplerini anlamak, bu ibret levhasından lâzım gelen dersi almak ve yeni dünyamızı kurmak. Türk memleketinin ve Türk milletinin yeni yapısında, ne dış ne de iç-tezat istiyoruz. Onların yaptığını tekrar edecek değiliz. Davamız, kendimizi, kendi kültürümüzle yaratmaktır. Onların yaptığı bizim için bir *örnek* değil bir *ibret* olacaktır.

Türk inkılâbı cihanda yeni bir hareketin ismidir. Bu hareketin kendinden evvel, yahut kendi dışında cereyan eden inkılâp hareketleriyle birliği ve benzerliği yoktur.

Türk İnkılâbında üslup.

Yakup Kadri.

Her devrin kendine mahsus bir üslubu olduğu gibi devirleri açan inkılâpların da kendilerine mahsus üslupları vardır.

Büyük Fransız inkılâbında hâkim olan üslup korkunç bir *guillotine* üslubudur. Boğa gerdanlı Danton'dan en nazenin aristokrat karısına kadar, ihtilâle karışmış bütün Fransızlar en kudretli sözlerini darağacının yolunda veya önünde söylemişlerdi. Bazan tantanalı, bazan *sinik*, bazı insanın gözlerinden şefakat yaşları getirecek kadar yanık, bazı da eski Romalıların hakimane kahramanlığını hatırlatırcasına ulvî, fakat, daima *ölüm kokusu sinmiş* bu edebiyat, bugün, bize, Büyük Fransız inkılâbından kalmış manevî tesirlerin en silinmezini teşkil ediyor.

●

Kendisine Fransız ihtilâlinin kanlı *terreur*'lerinden daha müthiş şeyler atfedilen muasır Rus inkılâbında ise böyle bir haile edebiyatından eser bulamayız. Hududu Fransız inkılâbının hudutlarından çok daha geniş olan ve yüz altmış milyonluk bir insan yığını üstünde bir *kökten değişme* tecrübesi ifade eden bu inkılâp, onu yapan milletin *mistik* ruhuna rağmen herhangi bir fabrika üslubunun fennî sadeliğinden fazla bir şey arzetmez. Lenin, küçük siyah kravatlı, kısa boylu, kasketli bir adamdı ve ondan bize klamış sözler hep bu kravat, bu boy ve kasket mikyasındadır. Yazılı eserleri ise sıkı bir mantıkla, *sentetik* bir ilim kafasını gösterir. Rus ihtilâlcilerinin en *intelektüeli* ve en çok edebî kültür sahibi olan Troztki'de de nihayet iyi cins bir gündelik gazete muharririnin ölçülü kitabetini bulursunuz. Kızıl Ordu'nun iç ve dış düşmanlarına karşı epeyce mühim zaferleri olduğu halde o harp günlerinden bize hiç bir destanî ses aksetmemiştir.

Bununla beraber Rus inkılâbının edebiyatsız ve sanatsız bir hareket olduğu da iddia edilemez. Kominizma'nın bir edebiyatı ve bi rsanatı vardır; yalnız. bu edebiyat ve bu sanat, bizim şimdiye

kadar alışmış olduğumuz belâgat ve şatafattan ârî olduğu ve bütün manasiyle bir ameliyat salinin nikelli ve cilalı çıplaklığını hatırlattığı içindir ki, bize kendi hususiyetini hissettiremiyor.

●

Bunu hissetmemekle beraber, acaba, kendi inkılâbımızın bünyesinden doğmuş olan üslubun *karakteristik* vasıflarını kâfi bir vuzuh ile sezebiliyor muyuz? Hemen itiraf edeyim ki, ben de geçen ayın millî bayram şenliklerine gelinceye kadar Türk inkılâbının kendine has bir üslubu olduğunu hissetmiş değildim. Ne vakit ki Gazi, millete yeni hitabesini okudu, o vakıt inkılâbımızın üslubu, bütün kendine has güzellikleriyle, yeni bir mimarî gibi gözüm önünde çizgilenip tecessüm etti.

Bu yeni söz mimarisi Gazi'nin bu hitabesiyle henüz mü başlıyordu? Hayır. Bunun ilk çizgileri - şimdi hatırlıyorum - İstiklâl harbinin ilk zafer parıltıları içinden Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa ile Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa arasındaki şu telgraf muhaberesiyle başlamıştı:

«... *Bozöyük yanıyor. Düşman, binlerce maktulleriyle doldurduğu muharebe meydanını silâhlarımıza terketmiştir.*»

Cevap:

«*Bütün tarihi âlemde, sizin İnönü meydan muharebesinde deruhte ettiğiniz vazife kadar ağır bir vazife deruhte etmiş kumandanlar enderdir. Milletimizin istiklâl ve hayatı, dahiyane idareniz altında şerefle vazifelerini gören kumanda ve silâh arkadaşlarınızın kalp ve hamiyetine büyük emniyetle istinat ediyordu. Siz, orada, yalnız düşmanı değil milletin makûs talüini de yendiniz.*»

Karşılıklı zafer *trofelerini* andıran bu iki telgrafın bende o zaman ne büyük bir heyecan uyandırdığını hatırlıyorum. Bu heyecan, sadece İstiklâl harbinin ilk muvaffakıyet müjdesini alan milliyetçi bir gencin sevincinden mi ibaretti? Hiç zannetmiyorum. Ben, o iki telgrafın ta içerisinden, o vakte kadar ana dilimde hiç duymadığım taze ve asîl bir şivenin müstesna tadını da almıştım. Öyle ki, bütün Millî mücadele devrindeki neşriyatımda bu yeni ses benim için yepyeni bir millî *estetik*'in şıarı olmuştu.

Meşrutiyet devrinde, gene biz, Namık Kemal'in *romantik* vatanperverliğine düşmeyen bir yurtculuğu ve Balkan komitacılarının

azgın milliyetçiliğine benzemeyen bir millet sevgisini edebiyata sokabilmek için yıllarca çalışmıştık. Bundan nasıl bir meyva topladığımızı, bu çeşit edebiyattan nefret eden ince zevk sahipleri bize hâlâ tiksinerek anlatabilirler.

Cümhuriyet inkılâpçıları, Millî mücadele kahramanları ise, bize, sayısız bir yığın ganimetten başka edebiyatın hazinesine de asil, temiz ve yüksek bir milliyet ve vatan *Partenon*'u kurabilecek ifade unsurları getirmişlerdir.

Gazi'nin onuncu yıl münasebetiyle söyledikleri nutku, şimdiden böyle bir *Partenon*'un ana direği addedebiliriz. Sade, yalın ve sağlam edasiyle *Ege* dehasının can verdiği mermer sütunlara, içerisindeki samimî hikmetle Orhon taşlarının üstündeki kitabelere eş olan bu nutuk yalnız Türk milletine yeni bir hedef vermiyor, ayni zamanda, Türk inkılâbına, ondaki kurucu ve yaratıcı milliyetçilik vasflarına göre bir millî üslup bahşediyor.

Hemen söyleyeyim ki, onuncu yıl dönümü şenliklerinde ne tarafa bakılsa, şehrin duvarlarında, geçitlerin üstündeki plâklarda, C. H. Fırkasının her yana yaydığı hatiplerin sözlerinde ve nihayet bütün yurtdaşlrın yüzünde bu müsbet ve yaratıcı milliyetçiliğin, çoktan bu asîl üslup çerçevesi içinde ahenkleştiğini, görüp işitmek kabil olmağa başlamıştı.

Yeryüzünde bizimki *ile müvazi yaşamakta olan* iki millî inkılâp daha var: Faşizm, Hitlerizm.. Birincisi, mensup olduğu toprağa hâs yaygaralariyle bir panayırı; öbürü vahşî kişnemeleriyle bir sirk Valkiri'sini andıran bu iki millî kalkınış hareketinin üsluptа bizimki ile eş hiç bir tarafı yoktur. Hitler, German nasyonalismisi'nın Valhalla'sını sokağa indirdi; Mussolini, Roma İmparatorluğu tarihini bir operet sahnesine sokuyor, fakat, Türk inkılâpçısı Meşrutiyet devrinde bir sokak şarkısı ve bir tiyatro nümayişi halinde sürünen millî heyecanı en yüksek bir edebiyatla vücutlandırmıştır. Bu edebiyat yalnız vekarın, sadeliğin ve samimiyetin ifadesidir.

Millî mahrukat meselesi.

V.

Kömür ve linyitlerimizden mayi mahruk istihsali.

M. Şevki.

Kömür ve linyit itibarile zengin olan Türkiyemiz için bilhassa petrol istihsalâtı yapılmadıkça, en büyük mevkii bu kömür ve linyitlerden istihsal olunacak mayi mahrukatın işgal edeceğini zannetmekteyiz. Vakıâ kömür müştekatından mayi mahruk istihsali evvelce de söylediğimiz gibi demir ve kimya sanayiile doğrudan doğruya alâkadar ve miktarı bunların vüs'at derecelerine tâbi ise de diğer taraftan da bu sanayiin kurulması ve genişletilmesi zaten bizim için kat'iyetle kabul edilmiş bir ihtiyaç bulunduğuna göre daha kuruluş esnasında bu ikinci maksadın da nazarı itibare alınması hem yeni kurulan sanayii daha rasyonel bir hale sokar hem de millî mahruk meselesinin de mühim bir kısmını halletmiş olur.

Bir misal vermek için, mahrukunu yerlileştirmek hususunda büyük gayretler sarfeden ve kömür membaları itibarile zengin bulunan Almanyanın bu yoldaki istihsalâtını zikretmek faideli olacaktır: 1930 senesinde Almanyanın kömürden benzol istihsali 320,000 ton, kömürden benzin istihsali 100,000 tondur. Bu miktar bizim ayni senedeki tekmil mayi mahruk istihlâkimiz olan takriben 30,000 tonun on beş misline yaklaşmaktadır.

Vakıâ bu rakkamlar bugün bizim için kabili tahakkuk şeyler değildir. Fakat mayi mahruk ihtiyacımızın mühim bir kısmını ne suretle kapatabileceğimizi gösterdiklerinden kıymetlidirler.

Kömür ve linyitlerden mayi mahruk istihsali şu yollardan yapılmaktadır:

1 — Demir sanayii ve diğer fabrikalar ihtiyacı için veya iyi cins teshin malezmesi olarak kok ihzarından istihsal olunan benzol,

2 — Şehrlerdeki hava gazi tesisatından istihsal olunan benzol,

Bu üç membaa göre kendi muhtemel istihslaâtımızı tetkik edelim:

1 — Demir sanayii ve diğer ihtiyaçlar çin kok istihsali;

Makinalar, kara ve deniz nakıl vasıtalarile millî müdafaa ihtiyaçları hariç olmak üzere Türkiye 1929 senesinde 20,2 milyon 1931 senesinde 16,2 milyon lira kıymetinde yalnız demir ve çelik ithalâtı yapmıştır. Bu seneler zarfındaki bu iki kalemin mecmuu bütün ithlaâtımızın % 20 sini teşkil etmektedir. Buna ayni senelerdeki 3,1 ve 2,9 milyon lira kıymetindeki kara nakil vasıtalarını ve miktarı bizce malûm olmıyan millî müdafaa ihtiyaçlarını hesap edersek demir ve çelikten mamul mevaddın ithalâtımızın % 30 ni teşkil ettiği ve her hlade 30 milyon liradan fazla bulunduğunu kabul etmek icap eder.

İthalâtımızın en büyük kısmını teşkil eden demir malzeme tekmil sanayi ve iktisadiyatın da bel kemiğini teşkil ettiği gibi demirsiz millî müdafaa meselesini düşünmenin de imkânı yoktur.

Memleketimizde müteaddit yerlerde çok iyi cins demir bulunduğuna göre bizim bir demir sanayii kurmamız kadar zarurî ve lüzumlu bir şey tasavvur olunamaz.

Kurulması esasen devletçe mukarrer olan ve etüt yapılan bu sanayide yegâne düşündürücü şey maliyet fiatinin yüksek olacağıdır. Demir sahasile kömür sahası arasındaki mesafeden dolayı husule gelecek bu fiat yüksekliği istihsaldeki rasyonel çalışma ile kapatılabileceği gibi bu yol ile kimya sanayiinin mühim bir kısmının tesis ve hele millî mahruk işin de büyük faide temini de imkân dahiline girecektir.

Bu suretle demirin maliyet fiatindeki nisbî yüksekliğin diğer iktısadî menfaatlerle tekabül ettirilerek Türkiyede demir sanayiinin inkişafı temin edilmiş olacaktır.

Bu işlerin başında kok istihsalâtı ve bunun müştekatının kıymetlendirilmesi gelir:

Demir nerede istihsal edilirse edilsin buna lüzumu olan kokun Karadeniz kömür havzamız dahilinde istihsali bir zarurettir. Çünkü bu suretle hem nakliyatta % 35 derecesinde bir tasarruf temin edilmiş olacak (maden kömürile bundan husule gelen kok arasında en az bu kadar siklet farkı vardır) hem de kok istihsali esnasında intişar eden gazlar bir iş sahası olan kömür havzasında kuvvei muharrike tevlit ederek kıymetlendirilmiş olacaktır. Ayni zamanda taktir edilen kömürden katran, benzol,

zift, amonyak, naftalin, sun'î gübre, mevaddı infilâkiye ve buna benzer bir çok mevaddın istihsali temin edilmiş olacaktır.

Meselâ 1913 senesinde Almanyanın yalnız kok ocaklarındaki bu tâli mahsulâttan elde ettiği kıymetler şu suretledir:

99,3	Milyon Mark kıymetinde	407.000	ton	Ammonsulfat (Gübre)
21,6		1.000.000	"	Katran
19,7		135.000	"	Benzol
2,9	"	150.000.000	Metre m.	Gaz
52	"	52.000	Ton	Naftalin
		362.000		Ağır yağ ve saire

Şimdi bir de bizim bu yüzden elde edeceğimiz mevaddı hesap edelim:

Hariçte imali zarurî olan bir kısım makinalar ve silâhlar hariç, millî müdafaada dahil olmak üzere senelik vasatî demir ihtiyacı 250,000 ton kabul edilebilir.

Beher ton ham demirin istihslainde bir buçuk ton maden kömürü hesap edilmesi lâzım geldiğinden yalnız ham demirin istihsali için lâzım gelen maden kömürü miktarı 375,000 tondur.

Demirin müteakip işletmesi, diğer sanayi fabrikalar ihtiyacı, ve mahrukat olarak kok kömürü istihsali için de 175,000 ton kabul edilse cem'an 550,000 ton eder.

Bu miktar kömürün taktirinden husule gelen tâli mevat vasatî olarak

4.000 ton benzol
700 ton amonyak

100.000.000 metre mikâbi hava gazi (demir istihsaline yarıyan kok, mevaddı tayyaresi az kömürden yapıldığından ona göre hesap edilmiştir.)

11.000 ton katran, naftalin, ağır yağlar tuluol ve sairedir ki, bunlardan yalnız benozl bizim 1931 senesindeki tekmil mayi mahruk sarfiyatımızın % 17 sini teşkil ve heyeti umumiyesinin fiati en az bir hesapla dört milyonu bulur ki bu da 30 milyon kıymetindeki demir istihslaine nisbet edilirse % 13 bir kâr demektir.

Bilhassa istihsal edilecek hava gazi havza dahilinde çalışacak elektrik santralının işletilmesinde kullanılırsa senede takriben

75 milyon kilovat saat takat temin edilmiş olacaktır ki bugün Türkiyede istihlâk olunan tekmil enerjinin nısfından fazla bir kudret yaratılmış ve bununla hem mevziî işletmeler ve hem de Ereğli Filyos arasında elektrikle işletilmesi karar altına alınmış olan elektrikli hatların kudret ihtiyacı temin edilmiş demektir.

Kömür ve elektriğin ucuzluğu, tâli mahsulâtın vücudu kimyevî sanayiin de burada teessüsüne sebep olacaktır. Bilhassa geniş bir ziraat memleketi olan Türkiyemizin sun'î gübre ihtiyacı da bu suretle ucuza mal edilmiş bulunacaktır.

Hulâsa kömür taktiratı bir taraftan demirin daha rasyonel ve ucuz istihsaline hizmet ederken diğer taraftan da ihtiyacımız olan bir çok şeyleri ve ezcümle millî mahrukun mühim bir kısmını vücude getirecek ve muhtelif sanayi şubeleri kendiliğinden teessüs edecektir.

Bu izahtan sonra takdir olunr ki bu kuruluş ancak yekdiğerini himaye eder ve karşılar şekilde tek bir elden idare edilmekle mümkün olabilir. Bu toplayıcı el ise ancak devlettir. Sanayiin hiç bir kısmı bu saha kadar devlet idaresini, devletin sınai faaliyetini zarurî kılmaz. Aksi takdirde yalnız bir işletmeyi istihdaf eden faaliyetler mutlaka fazla ve lüzumsuz himayeyi icap ettirir.

2 — Hava gazi tesisatından benzol istihsali:

Bu sahadaki istihsalât bugün için hemen yok gibidir (yalnız Yedikule gaz fabrikası senede 100 ton kadar bir istihsal yapmaktadır.) Bu az istihsal halen Türkiyede benzol istihlâkinin hemen hiç mevcut olmamasından ileri geldiği gibi esasen gayri iktısadî olan fiat yüzünden bizzat hava gazı istihsal ve istihlâkinin de Türkiyemizde yok denecek hlade bulunmasından tevellüt etmektedir. Bol kömüre malik olan Almanya ve İngilterede hattâ bir çok yerlerde tenvirat dahi hâlâ hava gazile yapılmakta ve hele diğer hararet ihtiyaçları, ve motörler için çok geniş miktarda hava gazi sarfedilmekte iken kendi mikyasımızda daha geniş kömür madenine malik olan Türkiyemizde hava gazi tesisat ve sarifyatının bugünkü mahdudiyetini tabiîdir ki normal görmemek icap eder.

Bir taraftan liman, tahmil ve tahliye işlerile demiryol nakliyat

tarifelerindeki yüksekliği diğer taraftan en kestirme yoldan, en kısa zamanda en büyük kârı hedef ittihaz eden hava gazi kumpanyalarının yayılmıya gayri müsait tarifeleri bu anormal fiati vücude getirmiş ve hava gazi sarfiyatı ve tesisatı nufus başına nisbetle görülmemiş derecede az bulunmuştur.

Buna misal olmak üzere meselâ orta Anadoluda bir şehir için fiat meselesini tetkik edelim:

Bir ton maden kömürünün vasatî fiati 20 liradır. Bunda nakliyat masraf maliyet fiatinden hattâ biraz daha fazla olduğu için (maliyet fiati 9 liradır) anormal görülmek icap eder. Fakat asıl bunun hava gazi şekline ifrağı sırasındadır ki fiat anormal bir hal kesbeder:

Bir ton kömür bizzat bizim hava gazı şirketlerinin hesabına nazaran 500 kilo kok, 390 metre mikâbı hava gazı veriyor. Kokun tonu 30 liradan hava gazinin beher metre mikâbı vasatî olarak 10 kuruştan nazarı itibare alınırsa bu 20 liralık kömür, kok ve hava gazı şekline girmekle: Kok bedeli 1500, hava gazı bedeli 3900, beher 50 metre mikâbı istihlâk için 75 kuruş, saat kirası hesabile 550 ki cem'an 5950 kuruş eder. Burada fiat tezayüdü miktarı asgarî olarak 300 % dir. Vakıâ tesisatın genişliği, buna nazaran sarfiyatın azlığı bu yüksek fiate sebep gösterilebilir ve bir bakımdan doğrudur da. Fakat diğer taraftan tesisatın genişliğile mütenasip olmıyan sarifyat azlığının da bu fiat yüksekliğinden ileri geldiği asla unutulmamak icap eder. Filhakika meselâ yine ayni yerde vasatî olarak odundan bin kalori bir kuruşa, taş kömüründe 3500 klaori bir kuruşa, kok kömüründe 1800 kalori bir kuruşa, linyitte 4000 kalori bir kuruşa alınırken hava gazında saat kirası da nazarı itibare alınırsa ancak 350-400 kalori bir kuruşa alınabilmektedir.

Tekmil bu mahzurlar ve fiat yükseklikleri muayyen devlet tedbirleri ile izale edilir ve hava gazi sarfiyatı diğer kömür memleketlerinde olduğu gibi harcı âlem bir şekil alarak kömüre geniş bir sarf mahalli bulunursa muhtemel sarfiyatımız şu suretle hesap edilebilir:

Hava gazi tesisatına müsait büyük şehirler nüfusu takriben 2 milyon olduğuna ve nufus başına sarfiyat kuvvei muharrike ile beraber ayda 3 metre mikâbına çıkarıldığına nazaran (halen te-

sisat mevcut şehirlerimizde bu miktar vasatî olarak 1,5 metre mikâbdır.) senelik istihlâk miktarı takriben 75.000.000 metre mikâbı eder. Bu da 250.000 ton maden kömürü ve 2000 ton benzol demektir ki, bu suretle bu fasıl da umumî mayi mahruk istihlâkimizin takriben %9 nu teşkil eder.

O halde yalnız mayi mahruk istihsali için bir tesisat yapmadan hâlen çalışan veya yarın çalışması mukadder olan tesisat vasıtasile biz mayi mahruk ihtiyacımızın % 26 sını benzol olarak dahilden tedarik edebiliriz.

Bu suretle istihsal olunan benzol fiati daima mutedildir ve piyasada benzinle aynı fiatte tutulabilir. Çünkü benzol burada tâli bir mahsuldur. Maliyet fiati yalnız benzol istihsaline yarıyan tesisatle bu maksat için kullanılacak gayet az personele göre tayyün eder. Yoksa ne hava gazı veya kok istihsalinde bu yüzden bir ziyan veya ayrı bir teşkilâta lüzum yoktur. Hattâ tâli mahsulün bu suretle kıymetlendirilmesi belki esas tesisatın daha rasyonel çalışmasını mucip olduğu için diğer kısımda fiat düşkünlüğüne dahi sebep olabilir.

3 — Kömür ve linyitlerden benzin istihsali.

Kömür ve liynitlerin taktirile Rus ve Romen benzinlerine müşabih mahruk istihsali hayli zamandanberi malûm bir keyfiyettir. Yalnız bu usul diğer sanayile alâkadar olmadan sırf mahruk istihsalini istihdaf ettiği için maliyet fiati ve pazarda tutunma bakımından yeniliklere mazhar edilmeğe çalışılmaktadır. Bunun için meselâ Almanyada 1927 den itibaren kimyacılık tröstüne merbut Leunawerk takriben 100.000 ton gibi hiç te küçük görülmiyecek bir istihsal yaptığı gibi son senelerde yalnız (esmer kömür)den istihsal edilen benzinin günden güne arttığını ve millî mahruk işinde her gün daha mühim bir mevki kazandığını görüyoruz. (*) Linyitten benzin istihsalinin bizce en büyük ehemmiyeti bu kömürün orta Anadoluda bulunuşu, halen maliyet fiatinin çok ucuz oluşu ve bilhassa bundan istihsal olunacak katran ve ziftin Anadolu dahilinde tatbik edilen yol siyasetinde oynayacağı rolün çok mühim bulunuşudur. Keza bu istihsalden son-

[*] Bugün 3,5 kilo linyitten bir kilo benzin istihsal eden bir usulün tatbikatile iştigal idildiği Almanların en son fen matbuatında görülmektedir. Bu usul tahakkuk ederse petrolün kıymetini çok azaltacaktır.

ra linyite nazaran keyfiyetçe biraz daha iyileşen linyit kokunun mahrukat itibarile oynıyacağı rol da mühimdir. Kladı ki bu kok demir sahasının yakınında istihsal olunacağından, demir sanayiinin rantabl olmasını orta Anadoluda tesis ümidini kuvvetlendirmektedir. Kimya ve harp sanayii için mühim olan amonyak ta mebzulen istihsal edilmiş olacaktır.

O halde biz bu üçüncü yolda sırf mayi mahruk istihsali için bir sanayi kurduğumuzu kabul etsek dahi bu diğer mahsulleri itibarile bizim yol siyasetimize, kimya sanayii işimize, orta Anadoludaki katı mahrukat işimze faideli olarak kendisini yine ucuza mal ettirebilecektir.

Şunuda ayrıca kaydedelim ki, maden kömürünün aşağı derecelerde ve bazı hususî tertibat sayesinde taktirile Rus benzin, petrol ve makine yağlarına müşabih tâli mahsullerin istihsal edilmekte olması bu cihetten de pazarda tutunabilen millî mahruk istihsalini imkân dahiline sokmaktadır.

Bu araştırmalardan sonra fikrimizce millî mahruk siyasetimizin esasını şu şekilde kurabiliriz:

Sabit santrallarda kömür ve linyiti, müstesna yerlerde odun gazını esas kabul ettikten sonra mayi mahruk için yeniden hiç bir sanayi vücude getirmeden ve mevcut veya kurulması mukarrer ve zarurî olan sanayiin tâli mahsulâtını kıymetlendirmek suretile takriben

% 30 İspirto
% 30 Benzol
% 40 Benzin

dan mürekkep bir mahruk meydana getirmek. Bunun benzin kısmı ya petrol madenlerinin işletilmesi veya kömürden benzin istihsali suretile temin olunabileceği gibi benzol ve ispirto da bugünkü mevcuttan başlıyarak tedricen gösterilen azamî miktarlara çıkarılabilir ve bu suretle yerli ve millî mahruk tahakkuk etmiş olur.

Türk köylüsünü topraklılandırmalı.
Fakat nasıl ?

İsmail Husrev.

Bir nüsha evvelki makalemizde (*) toprak reformunun iki şeklini tesbit etmiştik:
1 — Sosyalist reform. 2 — Halkçı reform. Birinciye reform demekten ziyade topraksızlaştırma hareketi demek daha yerindedir. Çünkü sosyalist rejimde Devlet toprak münasebetlerine toprak üstündeki şahsî mülkiyetin şu veya bu şekilde ıslah ve muhafazası değil, doğrudan doğruya kül halinde tasfiyesi bakımından müdahale etmektedir. Orada köylüyü ayrı ayrı toprak sahibi kılmak yerine toprak üstünde kollektif mülkiyetin tesisine çalışılmaktadır. Maksat köyde sosyalist cemiyetin kuruluşunu köstekliyen engelleri kaldırmaktır. Halbuki halkçı toprak reformunda, şahsî mülkiyetin tasfiyesi yerine, her köylü vatandaşın toprağına sahip kılınması davası asıldır. Maksat bir taraftan millî bütünlüğün teessüsüne mani olan ve ilerde bu bütünlüğün bekasını tehdit edecek bir inkişaf seyri takip eden içtimaî kutuplaşmanın tesirlerini kaldırmak, diğer taraftan da köylüyü toprakla alâkalandırarak ziraî istihsalin rasyonelleşmesini ve dolayısile millî gelirin yükselmesini temin etmektir. Bunun için biz, millî bütünlüğü, millî iş birliğini hedef tutan Türk inkılâbının toprak reformunu ancak köylüyü topraklılandıran halkçı bir reform olarak kabul ediyoruz.

●

Toprak reformu mevzuu bahsolunca, evvelâ içtimaî teknik *(social-technisch)* bir mesele üzerinde ehemmiyetle durmak lâzımdır. Sosyolojik bir kaideye göre teknik kuvvetler, inkişafları esnasında, kendilerini saran cemiyet münasebetlerinin mukavemetine maruz kalır. Cemiyet münasebetlerile teknik kuvvetler arasında cereyan eden bir mücadeleden sonra cemiyet yeni teknik şartlara intıbak eder.

(*) «Kadro»nun 21 inci sayısına müracaat.

Yeni bir harp silâhının keşfi nasıl bütün ordu teşkilâtında bir değişiklik yapıyorsa, yeni bir istihsal aletinin kullanılmaya başlaması da bütün cemiyet münasebetlerinin yeni bir şekil almasına müessir olmaktadır. Binaenaleyh teknik, inkişaf ederken, insanlar arasındaki mütekabil içtimaî münasebetleri de değiştirmektedir. Bunu mevzuumuza taalluk eden birkaç misalle izah edelim: Amerikada büyük motörlü traktörler, kombaynler azamî rantabilitelerini ancak pek büyük çiftliklerde verebiliyorlar. Bir traktörün azamî rantabilitesini alabilmek için 300-500 akerlik bir işletme sahasına lüzum vardır. 16-20 kadem tulünde olan bir kombyn ise (*) bu rantabiliteyi 3000-5000 akerlik bir çiftlikte verebiliyor. Halbuki son bir tahrire nazaran Müttehidei Amerika'da ziraatta vasatî mülkiyet hacmi ancak 78, Kanada'da 99,4 akerdir. Her iki memlekette vasatî mülkiyet vüs'atı 148-198 akerden fazla değildir. Binaenaleyh yeni teknik vasıtalar, mevcut mülkiyet çerçevesine sığmıyor demektir. Büyük motörlü traktörlerin, kombaynların her çiftlikte azamî randmanla kullanılabilmesi, mülkiyet hacmiyle tahdit edilmiştir. Müttehidei Amerika'da, Montana'da yapılan bir tahrir neticelerinden bu mütezat inkişafı aynen müşahede edebiliyoruz:

Şöyleki:

Sene	Formların (Çiftliklerin) vasati genişliği, aker olarak	Beygirlerin Vasati miktarı	Traktörlerin Vasati miktarı
1924	1045	8.77	0.52
1925	1130	8.09	0.73
1926	1254	7.24	0.95
1927	1626	5.21	1.29
1928	1903	2.64	1.69
1929	2443	—	—

Bu rakkamlardan görülüyor ki, modern vasıtaların istihsale tatbiki ile mülkiyet hacminin genişlemesi arasında sıkı bir rabıta vardır. Yapılan bir hesaba göre, Müttehidei Amerikada kombaynların ve mütemmim malzemesinin sür'atle taammüm etmesi

(*) 1929 senesinde imâl olunan kambaynların yüzde 9.4 ünün azamî tulü 10 kadem iken bugün bu tul Amerikanın bir çok yerlerinde 40-48 kademi bulmuştur.

için vasatî mülkiyet hacminin daha 5-10 misli tevessü etmesine lüzum görülmektedir. Amerika'da ferdî mülkiyet, ziraat tekniğinin inkişaf temposuna ayak uyduramadığı için, yerini tedricen anonim mülkiyete bırakmağa başlamıştır. Bugün Amerika'da yeni yeni teşekkül eden büyük kapitalist ziraî anonim şirketler, büyük ziraat korporasyonları, daha şimdiden Amerika ziraî istihsalinin yüzde altısını vermeğe başlamıştır. Binaenaleyh yeni teknik yeni içtimaî münasebetler getirmiştir.

Tekniğin tarihî inkişafı, istihsalde büyük mülkiyetin teessüsünü zarurî kıldığına nazarn, toprak reformunda büyük mülkiyetin küçük küçük parçalara bölünmesini talep etmekle tarihî zaruretlerle tezada düşmüş olmuyodmıyız? Şu misallere bakalım: Bir çift hayvanın vasatî olarak sürdüğü toprak, 70-100 dönümdür. Her köylüyü topraklılandırmak demek, toprak mülkiyetini 70-100 dönüm üzerinden köylüye tevzi etmek demektir. Çünkü Türkiyede küçük bir köylü ailesinin vasatî olarak muhtaç bulunduğu toprak bu kadardır. Böyle bir köylü ailesinin bir traktör kullanamıyacağı aşikârdır. Çünkü 20 beygir kuvvetinde bir Fordson traktörü her işi ile beraber vasatî 700-1000 dönüm yer işler. Binaenaleyh traktör kullanacak bir ailenin işletmesi her halde traktörle ziraate müsait olmalıdır. Bunu teyit eden bir misal: Uşak şeker fabrikası pancar ziraatı için traktör getirtmişti. Fakat traktörler geldiği günden beri boş durmaktadır. Çünkü o mıntakada pancar müstahsilleri, «Cüce işletme»ler halinde bulunduğundan traktörlerin kullanılmasına teknikman imkân yoktur.

O halde bir taraftan izraî tekniğin inkişafını isterken öbür taraftan toprak mülkiyetinin, modern vasıtların istimaline imkân bırakmyan küçük küçük parçalara, «Cüce işletme»lere ayrılmasını talep etmek tezadını nasıl izah edebiliriz? Mülkiyeti küçük küçük parçalara bölmek tekniğin inkişafı bakımından ricî ve bugünkü kötü teknik seviyeyi idame ettirecek bir hareket değil midir?

●

Bizce Türkiyede toprak reformu alelitlâk yapılacak bir reform değildir. Bir taraftan mıntakalara, işletmelere diğer taraftan tatbikat şekline göre değişen bir hareket olmak zaruretindedir.

Meselâ emtia iktisadiyatının münkeşif olduğu mıntakalarda modern teknik teçhizat ve rsyonel bir zihniyetle çalışan büyük işletmeleri parçalamak lüzumsuzdur. Çünkü bunlar esasen teknik inkişafın bütün şartlarına intibak yahut böyle bir intibaka kuvvetle meyletmektedirler. Bu nevi işletmelere devlet ancak sây ve sermaye münasebetlerini tanzim maksadıyla müdahele edebilir. Binaenaleyh modern istihsal vasıtaları ve rasyonel sây teşkilâtı tatbik eden büyük işletmeler için bir toprak reformu mevzuu bahsolamaz.

Mınatakalara göre ıslahata gelince; böyle bir reformun şekli Şark vilâyetlerine göre başka, Anadolunun diğer kısımlarına göre başkadır. Birincisinde daha izyade içtimaî-siyasî *(social-politisch)*, ikincisinde içtimaî-iktisadî *(social-ökonomisch)* bir mahiyeti haizdir.

Şark vilâyetlerinde derebeyliğin kül halinde tasfiyesi ve toprağın bilâ bedel köylüye tevzii, millî bütünlüğün temini bakımından bilhassa zarurîdir. Orada bilhassa kürtçe konuşulan sahalarda için için kaynayan gayri millî hareketlerin, irticaî cereyanların gıda aldığı içtimaî zümreler, köylüsü ile beraber geniş topraklara tesahup etmiş beylerdir. Toprağın köylüye doğrudan doğruya tevzii demek Bey ismini taşıyan irtica kaynağı bir sınıfın ve bu sınıfla beraber kürt meselesinin kökünden tasfiyesi demektir. Şarkta Beyin kuvvet ve nüfuzu sahip olduğu geniş sahalar üzerindeki derebeyi hukuknudan gelmektedir. Beyden toprağı satın alarak köylüye satmak tarzında ıslahatın müspet bir netice vereceğini ümit etmiyoruz. Bu usul âdeta derebeyini finanse etmekte ve toprak satın alan köylü, eskiden Beye hukuken bağlı iken toprağa kavuştuktan sonra borç tarikiyle iktisaden tâbi olmaktadır. Binaenaleyh Beyin tesir ve nüfuzu bakidir. Mesele, toprağı bilâ bedel köylüye tevzi etmekte, toprağa kavuşan köylünün kredi ve istihsal vasıtaları ihtiyacının devlet tarafından temin edilmesinde ve Beylerin de bulundukları sahalardan topraklarıyla hiç bir alâkaları kalmamak şartıyla uzaklaştırılmasında, mukavemet edenlerin de imha edilmesindedir. Şark vilâyetlerinde yapılacak toprak reformunun ilk hedefi, bu itibarla içtimaî-siyasî bir karakterde olacaktır. İstihsâl tekniğinin rasyonelleşmesi davası ilâh... buralarda şimdilik ikinci hedef olarak kalacaktır.

Anadolunun diğer kısımlarında yapılacak içtimaî-iktisadî reformun gayesi, ortakçılığı kaldırmaktır. İlk makalemizde de söylediğimiz gibi, ortakçılık tarzı köylüyü istihsalin rasyonel cereyanıyla alâkadar etmiyen, müstahsilde mahsulün cinsine, toprağın ıslahına ilh... karşı mutlak bir lâkaydî uyandıran bir istihsâl usulüdür. İstihsalin rasyonelleşmesi için köylünün toprağına sahip olması lâzımdır. Bizde ortakçılık biri, büyük arazi edinmiş kimselerin topraklarını ortaklama köylüye işletmesi ikincisi de tüccara, mürabahacıya borçlanan köylünün borcuna mukabil arazisini elinden çıkararak kendi toprağında alacaklısı hesabına ortaklama çalışması olmak üzere başlıca iki şekilde doğmuştur. İkinci şekilde doğmuş ortakçılığın tasfiyesi için köylü ile alacaklı arasına devletin girmesi ve borçları devletin ödemesi suretiyle köylüye toprağının iade edilmesi ve borç mukabil toprak ta dahil olduğu halde istihsal vasıtalarının ferağ edilememesinin kanunla temini lâzımdır. Birinci şekilde meydana gelmiş ortakçılığı ise, yine devlet, bulacağı bir formül dahilinde ortakçılıkla işlenen toprakları sahiplerinden alarak bilâ bedel köylüye tevzi etmek suretiyle tasfiye etmelidir. Bizde ortakçılığın diğer bir hususiyeti daha vardır ki, o da köyde istihsal olunan rantın şehirlerde teraküm ederek şehirlerden köye mürabaha sermayesi şeklinde akmasıdır. Topraklarını ortaklama köylüye verenlerin mühim bir kısmı şehir ve kasabalarda ziraattan gayri işler gören kimseler olduklarından bunlar köylüden aldıkları rantı, ekseriyetle köylüye yüksek faiz mukabili ikraz ederler. Köylü böylece bir taraftan toprakta iş üzerinden, diğer tarafta kendi emeğinin mahsulü olan kıymetleri yüksek faizlerle istikraz etmek suretiyle, nakit üzerinden istismar edilir. Ortakçılığın tasfiyesi hem bu usulü ortadan kaldıracak hem de rantın köylerde teraküm etmesine, köylü gelirinin artmasına saik olacaktır. Bu takdirde devletin vergi almak kabiliyeti de yükselmiş bulunacaktır.

●

Mülkiyetin küçük küçük parçalara bölünmesiyle, tekniğin inkişaf istikameti arasındaki tezada gelelim. Yukardaki misalde gördüğümüz gibi Amerika'da büyük ve en modern sây vasıtaları rantabl olarak ancak pek büyük, hattâ ferdî değil, anonim şirketler, korporasyonlar halinde organize edilmiş işletmelerde

kullanılmaktadır. Amerika'da insiyakî olarak tahaddüs eden bu vaziyet yani tekniğin vasıl olduğu inkişaf seviyesiyle içtimaî münasebetler arasındaki müvazene bizce dikkate şayandır. Reformda toprak tevzi edildikten sonra köylü başı boş bırakıldığı takdirde alınacak netice, yine toprak mülkiyetinin kutuplaşmasıdır. Yine buhranlar, fiat temevvüçleri, semavî afetler, köylü arasında farklılaşmalar, dağılmalar tevlit ederek toprağın mahdut ellerde toplanmsına saik olacaktır. Binaenaleyh bir taraftan bunun önüne geçmek, diğer taraftan küçük işletmeyi, modern teknik vasıtalardan istifade eder bir hale getirmek için reforma müvazî olark müstahsılın devlet tarafından hazırlanacak bir plâna göre teşkilâtlandırılması zrurîdir. Köylünün devlet kooperatiflerinde, istihsal asosyasyonlarında, istihal korporasyonlarında teşkilâtlandırılması, teknik bakımından küçük mülkiyetin mahzurlarını tamamen bertaraf etmiş olacak ve küçük köylü bu teşekküller sayesinde büyük işletmenin teknik faikiyetlerinden istifade etmiş bulunacaktır. Yukarıkı Uşak misalini alalım: Küçük müstahsiller traktörlerden istifade edemiyorlar. Fakat bu müstahsillerin bir pancar istihsal kooperatifinde yahut bir pancar müstahsilleri şirketinde birleşmeleri onlara âtıl duran traktörleri kullanmak imkânını verecektir. Fakat burada yine şöyle bir mesele ile karşılaşırız. Teşkilât işi ekseriyetle tarla işlerine ve bahçecilik işlerine göre değişir. Meselâ hububat, pancar ilh... gibi tarla işlerinin teşkilâtlanması ile bağ, fındık bahçesi ilh... gibi bazı bahçecilik işlerinin teşkilâtlanması arasında esaslı farklar vardır. Traktör, mibzer, triyör ilh... gibi büyük sây vasıtalarına lüzum gösteren tarla işlerinde teşkilâtın köylü mülkiyetini eskisi gibi parçalı bırakması hiç bir teknik faide vermez. Bu vasıtalardan azamî randmanı almak için münferit işletmelere ait tarlaların birleştirilmesi ve tarla sahiplerinin de büyük bir çiftlik haline getirilen işletmede tarlasının vüs'at ve kıymetince hissedar olması tarikiyle teknik müşkilâtın bertaraf edilmesi mümkündür. Meselâ küçük küçük ve dağınık tarlalarında ziraatta bulunan bir pancar müstahsilleri bir istihsal kooperatifinde birleşseler dahi, kooperatif yalnız satışı organize edip istihsal seyrine müdahale etmiyeceği için büyük sây âletlerinden istifade edemezler. Çünkü tarlaların vaziyeti, dağınıklığı, parçalılığı buna müsait değildir. Binaena-

leyh evvelâ tarlaların şahsiyetsizleştirilmesi, ondan sonra işlenmesi icap eder. Bu da, pancar eken müstahsillerin köy köy, tarlalarını bir büyük işletmenin parçaları halinde birleştirerek bu işletmede istihsal vasıtalarının, topraklarının kıymetince hissedar olmaları tarikiyle temin olunabilir. İstihsalden alınacak kârlar da sene nihayetinde tıpkı şirketlerde olduğu gibi, işletmeye iştirak edilen kıymetlere göre tayin edilir. Binaenaleyh büyük istihsal aletlerinin kullanılmasına lüzum bulunan işlerde istihsalin anonimleştirme yoluyla teşkilâtlanması bize mümkün görünmektedir. Bu nevi teşkilâtlarda köylünün mülkiyet hakkı, eskisinden daha müemmendir. Çünkü köylü tarlasını, istihsal vasıtalarını borç mukabili veya her hangi bir suretle elinden çıkaramaz. Toprağı ve istihsal vasıtaları, hissedar olduğu teşekküle âdeta sigorta edilmiş vaziyettedir. Bahçecilik işlerine gelince; bazı bahçecilik işleri, büyük istihsal âletlerinin kullanılmasına ihtiyaç göstermediğinden ve daha ziyade el emeğine muhtaç bulunduğundan klâsik şekilde kooperatifleştirilebilir. Meselâ bir fındık kooperatifi (*), ayrı ayrı müstahsillerin, satış ve imar işlerini organize etmekle istihslain rasyonel ceryanını temin etmiş olur.

Binaenaleyh reformda köylüyü teşkilâtlandırmak işinin, istihsalin nevine göre tespiti de ayrıca ehemmiyet verilecek bir meseledir. Teşkilât işinde daima göz önünde bulundurulması lâzım gelen cihet, işletme hacmiyle teknik vasıtaların istimal kabiliyeti arasında muvazene temin edebilmektir. Lâlettayin bir teşkilâtlandırma, daima havada kalmaya mahkûmdur.

Türk milleti, millet halinde asil ve necabetli bir varlıktır. Ona şen, tok ve temiz geyimli yaşamak yaraşır.

(*) Vedat Nedim Beyin «Fındıkta Devlet kooperatifi» yazılarına müracaat.

Gelecek sayıda :

Şeker sanayiimizin devletleştirilmesi!

Yazan:

Şevket Süreyya.

Yazının tezi :

1 — Şeker fabrikalarını en yeni teknikle ancak Devlet kurabilir ve en verimli şekilde yine ancak Devlet işletebilir.

2 — Türkiyede şeker maliyet fiatını cihan maliyet fiatı seviyesine ancak Devlet yaklaştırabilir.

3 — Şeker sanayii Devlet bütçesi için garantili bir gelir kaynağıdır.

4 — Cumhuriyet Merkez bankasının artık sadece bir para ve kambiyo kontrolcusu olmaktan çıkarak Devlet iktisadiyatı için çalışan bir kurucu müessese haline getirilmesi lâzımdır. Bu işin ilk adımı Devlet şeker sanayiine "nakit kaynağı„ vazifesi görmek olabilir.

Siirt meb'usu Mahmut Beyefendiye

Açık mektup.

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin «Kadro»nun geçen Cümhuriyet sayısında «Fırkamızın Devletçilik Vasfı» başlığı altında çıkan yazıları, «Milliyet» gazetesinin 5/ikinci teşrin/ tarihli sayısının iki baş sayıfasını dolduran ve imzanızı taşıyan bir cevâbî yazı ile itiraz ve tefsirinize uğradı.

Hakikaten uzun emeklerle hazırlanan ve usta bir gazetecilik tekniğinin bütün ince hesapları ile işlenen bu tefsirinizdeki zaafı ve isabetsizliği günlük gazete sayıfalarında derhal karşılamak ve sizi yine sizin silâhlarınızla, yine usul ve taktiğinizle önleyerek geniş okuyucu kütleleri önünde tezat ve tenakuzlarınızla olduğunuz gibi göstermek ve binnetice sizi üzen ve rahatsız eden endişeleri birer birer saymak, bittabi hem kabildi, hem de bu zahiren oldukça cazip bir şey olabilirdi.

Fakat Mahmut Beyefendi!

Biz hem kendimiz, hem de okuyucularımız için çok şayanı dikkat geçecek olan bu münakaşa işini bir başka vesileye talik ediyoruz. Çünkü sizin günlük tefsir ve izahlara vesile kıldığınız mevzu, üzerinde bu şekilde bir münakaşanın cereyanına tahammülü olan bir mevzu değildir. Çünkü Başvekilimizin «Fırkamızın Devletçilik Vasfı» başlıklı yazıları, herkesin hürmetsizce el uzatabileceği, herkesin kendi keyif ve havasına göre günlük gazete tefsirlerine mevzu kılabileceği lâalettayin bir makale değil, bir DİREKTİF tir, millî iktisat siyasetimizin seyrinde bir fütühât noktası, yani yeni ve ileri bir merhaledir. Ve şunu da bittabi bilmeniz lâzımgelir ki, direktif verilir, direktif telâkki edilir, fakat TEFSİR edilmez!

●

Başvekil Paşa Hazretlerinin bu direktiflerini tefsir için duyduğunuz ıztırarı haydi takdir edelim, fakat bu tefsirin de yeri, hiç bir zaman günlük ve bilhassa ticarî teşekküller mahiyetinde çalışan gazete sayıfaları değildi. «Fırkamızın Devletçilik Vasfı» üstündeki endişe ve mütalealarınızı, yine meselâ ya «Hakimiyeti

Milliye» sütunlarında, ya bizzat fırka dahilinde söyleyebilirdiniz. Bu şekil, hem sizin daha iyi bir vaziyette kalmanız, hem de maalesef günlük münakaşalar ortasına attığınız mevzuun şunun bunun elinde hürmetsizce hırpalanmadan kurtulması için çok iyi ve isabetli olurdu. Bu takdirde meselâ ya Hakimiyeti Milliye sütunlarında, ya fırka kürsülerinde, fırkamızın devletçilik vasfı gibi bir bahis üstünde, tıpkı Başvekilimiz gibi düşünen, tıpkı Başvekilimiz gibi duyan fırka kadrosu, sizin endişe ve üzüntülerinizi teskin için yorulmaktan bittabi çekinmiyeceklerdi.

●

Bu yazı üstünde sürüklenmeye mecbur kaldığınız itiraz ve tefsir taktiğinin, daha ilk adımdaki isabetsizliğinin bin bir misalinden biri, bu izah ve tefsirlerin, etrafta uyandırdıkları acayip havadır. Bazı İstanbul ve İzmir gazetelerinde, sizin bu teşebbüsünüzü mevzu kılan veya tefsirlerinize dayanan öyle yazılar okuduk ki, yalnız bu yazılar bile bir ciddî ve yüksek mevzuun kötü kalemler elinde ciddiyetinden nasıl tecrit edilebileceğinin hem üzücü, hem ibretli bir nümunesidir. Sebebiyet verdiğiniz ve cesaretlendirdiğiniz bu yazıların aşağı seviyesinden bizim kadar sizin de muztarip olmuş bulunduğunuza biz inanıyoruz.

●

Tefsirlerinize mevzu kıldığınız yazı hakkında mademki okuyucularınızı tenvir lüzumunu duyuyordunuz, acaba bu okuyucularınızın daha iyi tenevvür etmesi ve sizin vardığınız hükümlerle esas yazının tezi arasında daha isabetli mukayeseler yapabilmeleri için kabil değil mi idi ki, tefsirlerinizden evvel Başvekilimizin bu yazısını aynen gazetenize koysaydınız? Okuyucularınız tefsirine lüzum görülen yazı ile sizin hükümlerinizi serbestçe karşılaştırsaydılar ve ona göre onlar da kendi hükümlerini verseydiler?

Çünkü biliyorsunuz ki, bütün Türk matbuatı, hattâ Türkiyede çıkan ecnebî gazeteler, bu makaleye, daha intişar eder etmez -alındığı mecmuanın ismini de zikrederek- derhal baş sayfalarında yer verdiler. Bu basit vazifeyi her nasılsa ve her nedense yalnız Milliyet gazetesi unuttu. Yani bizzat bu makale üstünde izahlara ve tefsirlere sayfalar tahsis eden gazete unuttu! Hattâ bu ga-

●

zete, izah ve tefsirlere mevzu kıldığı makalenin çıktığı mecmuanın adını bile haber vermekten ısrarla ve itina ile çekindi. Diyorsunuz ki:

«Orijinal ve millî olduğu iddiasile ortaya sürülen bazı tezlerin -belki de farkına varılmadan- Komunist fırkasının kongre .mukarreratı, bu fırka müzakerelerinin zabıtaları, Marksizm prensipleri ve tatbik esasları meyanında yer bulması hususî bir dikkate değer. Bu vesikaların bir gün lisanımıza aynen çevrilmesi, fırkamız azası için, bütün vatandaşlar için çok enteresan bir ibret mevzau olabilir.»

Millî inkılâbımızın seyrini ve mahiyetini izaha çalışan fikir ve telâkkilerin esaslarının komünist neşriyatta bulunduğu ve buna ait vesikaları neşredebileceğiniz hakkındaki bu sözleriniz size derhal millî ve vicdanî bir vazife yükletiyor: Bu vazife de, bu vesikaların hemen lisanımıza naklolunması ve yabancı vesikalar, yahut intihallerle millî tezler müdafaasına yeltenenlerin derhal teşhiridir.

Bu âcil millî ve vicdanî vazifenizi eğer geçiktirirseniz o zaman, yalnız bize değil, bütün okuyucularınıza karşı da bu tehdidinizin manası değişir ve sizin aleyhinize, bir hakikate istinat etmeyen telmihlerle havayı bulandırmak istemiş bir adam hakkındaki kötü kanaat haklı olarak tehassul eder.

Biz inkılâbımızın asliyetini, kendine hâslığını, onun gerek sosyalist, gerek kapitalist ve emperyalist bütün fikir, iktisat ve siyaset sistemlerinden ayrı tarihî orijinalitesini, neşriyatımızın ilk gününden, sözlerimizin ve yazılarımızın ilk kelimelerinden itibaren izaha ve müdafaaya çalıştık. Bu izah ve müdafaa vazifemiz, parmaklarımızda yazmak ve dilimizde söylemek için hayat ve kuvvet bulabildiğimiz bütün ömrümüz imtidadınca devam edip gidecektir.

İnkılâbımızın bilhassa komünist telâkiklere, komünist fırkasının zabıtlarına nazaran ayrılığını, bilhassa Üçüncü Enternasyonalin fikir ve tezleri karşısındaki nazarî ve hayatî istiklâlini hasseten tebarüz ettirdik. Buna ait vesikalar verdik, izahlarımızı tezleştirdik, prensipleştirdik.

Bütün neşriyatımıza sârî bulunan ve bir inanın, sistemleştiril-

miş, tebellür etmiş bir şuurun ifadesi bulunan bu cehitlerimizi meselâ «İnkılâp ve Kadro»nun, «Millî kurtuluş hareketlerimizin bize ve başkalarına göre telâkki tarzı» bahsında (1) maddeler ve formüller haline koyduk.

Mahdut vesaitimize rağmen inkılâbımızın asliyet ve istiklâlini izah yolunda giriştiğimiz bu asîl mesainin, Türk okuyucusunun elinde imzalarımızı taşıyan vesikalar haline gelmiş verimlerine rağmen bilâkis komünist arşivlerinden kopyalar ve intihallerle yürütülmekte olduğuna siz hakikaten inanıyorsanız, elinizdeki vesikaları müstacelen neşretmenizi şimdi biz de sizden ayrıca ve hassaten istiyoruz. Bu iş için vesaitiniz de o kadar mahdut olmasa gerektir.

Kadro.

Millî sanayiimizin vazifesi,
1 - En ileri teknikle çalışmak.
2 - Maliyet fiyatını cihan maliyet fiyatına yaklaştırmak.
3 - Geniş halk kütleleri için ucuz harcı âlem emtia yetiştirmektir.

---

(1) İnkılâp ve Kadro. Sayıfa: 56-63. Yazan: Şevket Süreyya

Bizde kürsü iktısatçıları ve iktısat ilmi.

Dr. Muhlis Etem.

Cümhuriyetin onuncu yılı münasebetile neşredilen muhtelif mecmua ve gazetelerde muhtelif sahalardaki terakkiyat meyanında Türkiye iktısadiyatının geçirdiği merhalelerin geçit resmine bir kere daha şahit olduk.

Bu kısa zamanda iktısat âleminde vücude getirilen işletmeler amelî iktısat itibarile cidden takdire değer vak'alardandır.

Prtik iktısadın bu hamlelerine mukabil nazarî iktısadın yani memleketimizdeki iktısat ilminin ne dereceye vasıl olduğunu da tetkik etmek her halde pek faidesiz değildir.

İktısat ilminin inkişaf tarihçesini başlamak için ilmin kaynağı olan yere, âlimin yurduna gitmek lâzımdır. Gerçi ilmin muayyen bir mekânı, bir inhisar idaresi yoktur. Fakat içtimaî iş bölümü neticesinde ilme de âlim namı altında bir sahip zümresi çıkmış ve onu ilim evleri demek olan Üniversite adlı müesseselerde tedvin etmeğe başlamışlardır. İnsanların fikrî inkişaflarile beraber ilim de inkişaf etmiş ve bu müesseselerde, (teknik bir iş bölümü neticesinde) muhtelif kürsülerin ortaya çıkmasını intaç etmiştir.

İşte o gündenberi Üniversite'lerde ve sair yüksek mekteplerde resmen yapılan ilme kürsücilerin ilmi demek âdet olmuştur.

Bizde kürsü iktısatçılarını Üniversite'de daha doğrusu mülga Darülfünunda, Ankarada Hukuk fakültesinde, İstanbul Mülkiye mektebinde ve İstanbul Yüksek İktısat ve Ticaret mekteplerinde aramak icap eder. Bu dört müessesede yapılan, dolaysiyle okutulan iktısat ilmini, tedris tarzı itibarile tetkik edersek Türkiyede yapılan «resmî» iktısat tedrisatı ve bu tedrisatın istinat ettiği ilim ve seviyesi hakkında bir fikir edinmiş oluruz.

●

Her yerde olduğu gibi bizde de bu müesseseler haricinde iktısatla ilmen meşgul olunmakta, ilmî yazılar, eserler yazılmaktadır. Memleketimizden Darülfünun ve mümasil müesseselerin hari-

cinde meşgul münevver zümrenin faaliyeti -bilhassa son seneler zarfında- kürsü iktısatçılarının neşriyatını çoktan geçmiştir. Bunun sebebini izah edebilmem için, kürsü iktısatıçlarını haricî âleme karşı setreden perdeyi -sahnenin arkasında bulunmam hasebile- şöylece açıvereyim:

Memleketin başlıca Üniversitesi olan mülga İstanbul Darülfünunda Hukuk fakültesi tedrisatına bağlı bir kaç iktısat dersi. Bir iktısat, bir maliye bir de istatistik dersi ve bunların dört hocası. Fakat bununla bir şey izah edilmiş olmaz. Meselenin özünü anlayabilmek yani iktısadî ilimlerin buradaki derecei inkişafını takip edebilmek için tedrisatın ve sarfedilen sair faaliyetin tarzını bilmek lâzımdır.

●

Mülga Darülfünunun Hukuk fakültesi sırf öğleden evvel tedrisat yapan ve daha ziyade ansiklopedik malûmat veren bir müessese, bir nevi hukuk meslek mektebi idi. İktısadî dersler toplu bir iktısat tedrisat sistemi arzetmekten çok uzaktı. Tedrisatta takip edilen usul klâsik Fransız usulü idi. Bir nam altında okutulan iktısat dersi sair Üniversite'lerde olduğu gibi hususî kısımlara ayrılıp bunlar muhtelif hocalar tarafından tedris olunacağı yerde, yalnz bir hoca tarafından yukarıdan aşağıya okutuluyordu. Halbuki bu tarz tedris bir çok mahzurları ihtiva ediyordu. Bir defa talebe bir tek hocadan iktısadı dinliyor, başka bir noktai nazara muttali olmıyordu.

Kaldı ki, eski tedris sisteminin daha bir çok eksik tarafı vardı. Eski iktısat tedrisatı *bir millet iktısadi* esasına dayanmıyordu. Hâdiseler millî iktısade göre tetkik edileceği yerde kozmopolit bir noktai nazara göre izah ediliyordu. Hattâ bu kozmopolit telâkki tarzı bile sırf Fransız manüellerinin ve Fransız müelliflerinin telâkki tarzının birer tekrarından başka bir şey değildi. Gerçi bazı hocalar bu bahislere memleket hâdiselerini ilâve etmeğe başlamışlardı. Fakat bu ilâve ediş *millî iktısat bünyesini ve münasebetlerini* izahtan çok uzaktı. Meselâ para bahsının sonuna Türkiyede para sisteminin tarihçesi ilâve ediliyor, fakat *Türkiyede sây ve sermaye arasındaki münasebet* illî bir surette tayin edilemiyordu. İktısat ilmi diye öğretilen nazariyeler, değerli dostum İsmail Hüsrevin ticaret mektepleri tedrisatı için söyle-

diği sözler mülga Darülfünuna da teşmil edilebilirdi. İhtiyaç faide, kıymet, para nazariyeleri (yeni nazariyeler dahil olmamak üzere) okutuluyordu. Metodoloji'nin noksan olması dolayısiyle bu malumat silsilesi talebe tarafından imtihanda aynen iade ediliyor. Fkat üzerlerinde imali fikir edilmiyor. Muhtelif hâdiseler, ve bilhassa millî hâdiseler üzerinde düşünülmüyor, terkip yapılmıyordu. O kadar ki, para bahsi hakkında güzel bir cevap veren bir talebe Türkiyenin son para vaziyeti hakkında bir fikir beyan edemiyordu. O kadar ki, para bahsi hakkında gübir fikir beyan edemiyordu. Hele mektebi terkettikten sonra iktısadî müktesebatına istinat ederek etrafındaki iktısadî hâdiseleri araştırması mümkün değildi. Sanki mektepte okuduğu iktısadın hayatta her gün tesadüf ettiği iktısat hâdiseleriyle bir rabıtası yoktu. (*) Tedrisatın klâsik bir çerçeve içine saplandığı, derslerin mücerret nazariyeler manzumesi halinde kaldığı müddetçe başka bir netice beklemek doğru olamazdı.

●

Son senelerine yetiştiğim mülga Darülfünunda bu ciheti tesbit edip kürsü hocalarına söylemiştim. Hattâ metot noktasından meslektaşım İbrahim Fazıl Beyle daima münakaşa halinde idik. Tahsilimi Almanyada yapmış olmak itibarile eski tedris tarzına bir türlü alışamıyordum. İktısadın, millet iktısadı adile ve nazarî ve amelî iktısada ayırarak okutulmasını daha faideli buluyordum. Bu taksimi yaptıktan sonra nazarî millet iktısadiyatının «İktısdî hâdiseleri göründüğü gibi tesbit etmek ve vak'aların illiyet ve tesirleri arasındaki rabıtaları» izah etmekle mükellef olduğunu söylerken sırf iktısadı «Economie pure-Allg. Nationalökonomie veya Theoretische Volks-Wirtschaftslehre'yi Conrad'ın yaptığı gibi tıpta Anatomie'ye ve Physiologie'ye benzetilebileceğine işaret etmiştim. Tıpta bu iki ilim şubesi nasıl vücudu beşerin bünyesini ve münferit uzuvların fonksiyonlarını tayin ve tet-

---

(*) İsmail Hüsrev, iktısat nasıl okutulmalı, Ankara 1930.

Muhlis Etem, Türkiyede iktısadî ilimler ve iktısadî hayat, Mülkiye mecmuası, sayı 9.

Muhlis Etem, iktısadî tedrisatta reform,

kik ediyorlarsa, nazarî iktısat ta ayni müşahedeyi millet iktısadında yapacktır.

İktısat siyaseti dahi denilen amelî iktısadın gayesi (Volkswirtschafts politik) devletin ve cemiyetin iktısadî vazifelerini tayin ve millet iktısadiyatının inkişafı hususunda icap eden kanunları araştırmak, tedbirleri bulmak, iktısadî bünye ve münasebetlerin kusur ve hastalıklarına deva çareleri bulmak suretile millî iktısadı zinde bir halde bulundurmağa yardım etmektir. İktısat ilminin bu kısmını da vücudu beşerdeki hastalıkları muayene eden ve tedavi eden Pathologie ve Therapie'ye benzetebiliriz.

Bu kısa izahattan da anlaşılacağı cihetle nazarî iktısat, millet iktısadının umumî esaslarından bahseder; burada tetkik tarzı deduktif'dir. Amelî iktısat, millet iktısadının hususiyetlerini, teferrüatını araştırır, burada tetkik tarzı induktif'dir. Nazarî iktısattan aldığı umumî kaideleri hususî sahada (individualize) hususileştirir. Amelî iktısatta hâdiseler daha ziyade konkretize edilir. Meselâ nazarî iktısat krediden bahsederken, kredinin umumî ehemmiyetinden, faidelerinden, fonksiyonlarından bahseder. Halbuki amelî iktısadın (*) ziraat iktısadıyatı kısmında kredinin ziraattaki hususî fonksiyonları tetkik edilir.

İktısat ilmindeki bu taksimin başka bir faidesi daha vardır. Taksim edilen ve muhtelif hocalara verilen bahisler daha derin işlenebilir, İktısatta olduğu gibi iktısat ilminde de bir iş bölümü vücude gelebilir. Hususî bahisler hakkında monografi'ler, hususî tetkikler yapılır. İktısadın bir çok kısımları veya ayni kısmı muhtelif hocalar tarafından işlenir, hususî tetkikler millî iktısadın muhtelif şubelerine teşmil edilebilir. İktısat ilmi muayyen ve mahdut ders kitaplarına (manüel) inhisar edeceği yerde *genişler, hususileşir, millileşir, yenileşir.* Bu faaliyetten ilim istifade eder, âlim yetişir.

Hukuk fakültesine iktısat müderris muavinliğine intisap ettiğim sene yazdığım makale:

«İktısadî tedrisat bakımından iktısadî ilimlerde tekâmül» hukuk fakültesi mecmuası sayı 49, sene 1930

(*) Amelî iktısadı umumiyetle, ziraat iktısadı, sanayı iktısadı, ticaret iktısadı ve münakale ve bazen de içtimaî iktısat kısımlarına ayırırlar.

Eski tedris tarzının bir hatası daha vardı. Hocalar talebeye «ilmî çalışma tekniğini» öğretmezlerdi. Mehaz göstermek âdet olmamıştı. Gerçi talebenin büyük bir kısmı lisan bilmez ve ecnebî dilinde yazılmış eserleri okuyup anlayamaz. Fakat bilhassa son seneler zarfında türkçe neşredilen mahdut bir kaç eserden bile haberdar edilmez veyahut bunların muhteviyatından mes'ul tutulduğu yegâne vasıtalardı. Kürsü hocalarının çoğu millî neşriyatı takip ve tenkit etmek şöyle dursun, okuma külfetinde bulunmıyorlardı. Halbuki son seneler zarfında Darülfünun haricinde -ufak mikyasta dahi olsa- bir millî iktısat neşriyatı başlamış bulunuyordu.

●

Ecnebî neşriyatını takip etmek itibarile de kürsü iktısatçılarımız arkada kalmış idiler. Hocaların ecnebî lisan olarak sırf Fransızca bilmeleri yüzünden ecnebî neşriyatın ancak Fransızça kısmı, o da natamam olarak, takip edilebiliyordu. Bilhassa ilmî mecmuları takip cihetinden yüksek ilim müesseselerimizin ve onların talim heyetinin çok kusuru vardı. Gerçi ecnebî eserleri ve sair neşriyatı muntazamen edinmek maddeten güçtü. Fakat bunlar tedarik edilse bile, okumak ve tetkik için vakıt yoktu.

Bununla profesörlük meslekinin bazı şartlarına dokunmuş oluyoruz. Üniversite veya yüksek mektep profesörü deyince, vaktinin ve faaliyetinin büyük bir kısmını mensup olduğu müesseseye, ilim şubesine terketmiş insan tipi yani âlim hatıra gelir. İlim muhiti ancak böyle âlimler ve tevabii tarafından yaratılır. Buna kütüphane ve arşivden ibaret olan bir de maddî milieu inzimam eder. Halbuki bizde ne mücerret ve ne de müşahhas manada bir muhit yaratılmamıştır. Bizim sahada âlim doğamamıştır. Bundan dolayıdır ki, Türk kürsü iktısatçılarının vasfı âlim değil, muallimdir. Yukarıda saydığım müesseselerde bir akademik kariyer teessüs edememiştir. Bu olmayınca ikinci ve üçüncü bir ilim adamı neslinin yetişmesine imkân kalmıyordu. Profesörlüğün tayin ile intihap edildiği müddetçe bu müesseseler genç elemanlarla beslenemiyordu.

Müderrislik bilhassa Darülfünun, Mülkiye mektebi ve Ticaret mektebi hocalık maaşı pek az olduğu için buralarda hocalık ya-

pan ya her üçünde veya ikisinde de hoclalık yapıyor ve yahut sair bir işle müderrisliği telif etmeğe çalışıyordu. Bittabi bu tarzı faaliyet bir kısım enerjinin kaybolmasına sebep oluyordu.

Esasen adedi mahdut olan ilim müesseselerinde ayni hocaların tedrisatta bulunmaları ilmin inkişafı hususunda son derece faideli olan muhtelif noktai nazarların, görüşlerin, tetkik ve telâkki tarzlarının zuhuruna imkân bırakmadığı için iktısadî tedrisat bir nevi inhisar altına alınmış oluyor ve bir taraflı ceryan ediyordu.

Müderrislerin vaktini kısmen dersler ve kısmen haricî işler işgal ettiğinden tetkik ve tetebbü için zaman bulunmıyor, daha doğrusu ihtiyaç duyulmıyordu. Araştırmaların neticelerini neşredecek vasıtaların azlığından ziyade muhatapsızlık yüzünden bu faaliyet inkişaf edemiyordu. Gerçi araştırıcı (Forscher) muayyen muhatap için çalışmaz, o nefsindeki *cehti deruniyi* (innerer Drang) gidermek için uğraşır, araştırır, bulur ve ancak ondan sonra elde ettiği bilgiyi yayar... Fakat tasdik etmelidir ki, her sanatkâr gibi, âlimin de cüz'i dahi olsun bir makes bulmağa ihtiyacı vardır.

Memleketimizde yüksek iktısat tedrisatı yapan dört müesseseden Üniversite, Mülkiye mektebi ve Yüksek iktısat ve ticaret mektebindeki vaziyet iktısat ilminin inkişafı bakımından pek ayrı değildir. Ankara Hukuk fakültesindeki iktısadî tedrisat sisteminin teferruatını maatteessüf öğrenemediğim için ora hakkında bir hüküm vermeğe muktedir değilim. Fakat oraya da has bir iktısadî neşriyat olmadığına göre tezimizi cerhedecek bir vesika yok demektir.

●

İktısadî tedrisatla meşgul olan ilim müesseselerinin bu ataleti karşısında memlekette iktısatla alâkadar münevverler arasında fikir hareketleri başladı. Bu fikir hareketlerinin başında «Kadro» gelmek üzere Ankara'da, İstanbul'da ve İzmir'de iktısadî mecmualar çıkmağa ve yeni cereyanlardan, taze fikirlerden bahsetmeğe başladılar.

İstanbuldaki iktısatçılar «Türk iktısatçılar cemiyeti» etrafında birleşti. Cemiyetin her iki ayda bir tertip ettiği içtimada her ekole

mensup arkadaşlar münakaşalı konferanslar verdiler. Herkes kendi ihtisasından mevzu getirdi. Biraz başka bir muhit yaratılmış oldu. Fakat bazı kürsü iktısatçıları bundan yine istifade etmeği bilmediler. Konefranslara gelmediler...

●

Cümhuriyet hükûmeti adamları başta Büyük Gazi olduğu halde Türkiyede ilim hareketini takip ediyordu. Mülga İstanbul Darülfünunu iki sene evvel ziyaretleri esnasında müderrislere en can alıcı suali sordular «*Türkiye ilim adamları arasında ecnebî müellifler tarafından site edilen kaç kişi ve kaç eser vardır?*»
Bu sualin ifadesini İstanbul Darülfünunun lâğvında buluruz. Yüksek ticaret ve Mülkiye mekteplerini yakında kavrıyacak *reformlar silsilesi* bizi iktısadî tedrisat ve ilimler bakımından alâkadar eder. Türkiyede iktısadî ilimlerin neden inkişaf edemediğini gördükten sonra, inkişaf çarelerini göstermek daha kolay olur.
Cümhuriyetin ikinci on yılında başlıyacak olan bu inkişaf yeni Üniversite'de teşkil edilen «Millî içtimaiyat ve iktısadiyat enstitüsünde» ilk ana sütunu bulacaktır. Bunu da başka bir makalede izah edeceğiz.

1 - İleri teknikle kurulmayan ve çalışmayan,
2 - Maliyet fiyatını cihan maliyet fiyatına yaklaştıramayan,
3 - Geniş halk kütleleri için ucuz ve harcı âlem emtia yapmıyan sanayi
Millî sanayi değildir.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

Sayı: 24

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

■

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

■

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

■

Tevzi merkezi:

Muallim Ahmet Halit kitaphanesi
İstanbul - Ankara caddesi 83.

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

■

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Kooperatif

[illegible]
okunacak mühüm bir fikir mecmuası.
her Kadın okuyucusu Kooperatif'i de okumalıdır.

●

Yakup Kadri'nin bu son romanı :

Yaban'ı

okuyunuz.

●

Şevket Süreyya'nın

İnkılâp ve Kadro'sunu

Okumıyan okuyucumuz kaldı mı ?

●

Şevket Süreyya'nın bu son eseri :

İktisat mücadelesinde köy muallimi.

[illegible] bir kitaptır.

1 — Ziraat mahsullerimizi kıymetlendirme.
2 — Köy kooperatifçiliği.

Bu kitapları Maarif Vekâleti 10.000 ar nüsha basdırmıştır.

Kadro'nun dağıtım yerleri :
Ankara'da : Akün, kitap evi.
İstanbul'da : Ahmet Halit, kitap evi.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

24

BİRİNCİ KÂNUN
1933

İÇİNDEKİLER:

Kadro	**Türk inkılâbında Gazi ve bizim bir inanımız:**
Şevket Süreyya	**Milli İktisat planı ve Şeker sanayiimiz.**
Dr. Vedat Nedim	**Sanayileşme davası.**
Yakup Kadri	**Bizde Hatiplik.**
İsmail Husrev	**Anadolu'da zirai işletme şekilleri...**
M. Şevki	**Büyük sanayi kuruluşunun devletleşmesindeki teknik zaruretler.**
İrtiboz	**Bir mektup.**
Burhan Asaf	**Milli kurtuluş davasını tarih, Mikado'ya yahut Mussolini'ye vermiştir.**
Kronik	**İstikrarlı para Mütevazin bütçe, Zengin ve dolgun bütçe.**

Türk inkılâbında Gazi ve Bizim bir inanımız:

Bu milletin tarihi ondan, bir insan oğlundan istenilmesi kabil olmıyan ve bir insan oğlunun takati haricinde kalan şeyleri istiyor.

Böyle bir vaziyetin doğmuş olması ve bir kahramanın şahsında bu milletin, bütün arzu ve iradelerinin temessül etmiş bulunması onun için ölçüsüz bir şeref olduğu kadar, millet için de ölçüsüz bir emniyettir.

Tarih içinde hiç bir şef milletinin mazisini ve kabiliyetlerini onun kadar bilmedi, milletinin «hal» ine onun kadar tasarruf etmedi ve milletinin istikbaline onun kadar müessir olmadı.

Mazisini ve kabiliyetlerini onun dilinden öğrenen ve halini onun iradesinde müşahhaslaştıran milletin, şimdi istikbali için de ondan müdahele ve istikamet beklemesi hakkıdır. Ve inanımız şudur ki:

O, bu milleti maziye ait belâlardan ve musibetlerden nasıl kurtarmışsa istikbale ait belâ ve musibetlerden de öylece masun bulunduracaktır. Milletin gelecekteki nizam ve saadetini ve çocuklarımızın gelecekteki huzur ve emniyetini tehdit edebilecek bu müstakbel belâ ve musibetlerin en korkuncu ise sınıf mücadelesidir. «Bir gün cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir.»

Fakat millet, «muhtaç olduğu kudreti, damarlarındaki asil kanda» bularak «bütün bu ahval ve şerait içinde dahi» istiklâl ve cümhuriyetini kurtarabilir. Fakat sınıf tezadı ve sınıf kavgası bir musibettir ki, onun her şeyden evvel kasdi, bizzat milletin kudretini teşkil eden bu kan ve millet birliğinedir.

Bunun içindir ki; şehirlerimizden fabrika dumanı, kırlarımızdan demir sesi ve ormanlarımızdan hizar gürültüsü gök yüzüne yük-

selsin. Millet çogalsın, memleket kuralsan. Tok, şen, zinde ve giyimli bir kalabalık Türk yurdunun bütün ovalarını, dağlarını, yaylalarını doldursun. Fakat, milletin:

Dilde,

Dilekte,

ve

İşte

birliğini kıran ve onun millî bütünlüğünü parçalayıp, bütün çocuklarını birbirine karşı koyan, hülâsa onu bütün tehlikeler ve kara akibetler karşısında, kuvvetsiz ve parçalanmış bırakan sınıf kavgası doğmasın!

KADRO.

İnkılâbın ideolojisi:

Millî İktisat plânı
ve
Şeker sanayiimiz.

Şevket Süreyya.

Devletin, memleketimizin iktısadî kuruluş yollarını çizen yeni bir iktısat plânı hazırlamak işine girişmesi, her Türk münevverine, bu işte de devlete bütün gücile yardımcı olmak, bu yeni kuruluş davasında da araştırmalar yapmak ve fikirlerini söylemek borcunu, günün en ileri bir millî vazifesi haline getirmiştir.

Kadro, devletin, memleketimizin iktısadî gidiş ve kuruluş işlerini bir millî hesap ve iktısat plânı içine almak yolundaki bu yeni ve yüksek hamlesini candan saygılar ve alâkalarla selâmlar.

Millî inkılâbımızın ihtiyaçlarına ve günün isteklerine uygun bir millet iktısadı zaten ve ancak hesaplı ve plânlı bir millet iktısadı olabilirdi. Hattâ millî iktısat bünyesi, tezatlar, sınıf kavgaları, iktısadî hesapsızlık ve başı boşluk üstüne kurulan Avrupa ve Amerikada bile bütün bu tezatların ve başı boşluğun nizam ve disiplin altına alınması için ölüm-kalım savaşlarına girişildiği bu zamanda, millî iktısadını beşerin bütün tecrübelerinden örnek alarak yeni kurmak mevkiinde bulunan Türkiyenin plânlı ve hesaplı bir millet nizamına arkasını çevirmesi esasen kabil değildi. Böyle bir gaflet ve hareketsizlik hatası, milletimizin her ileri hamlede daima ön safta bulunmak şeklindeki millî kabiliyet ve sevkı tabiisine tamamen aykırı bir şey olurdu. Kaldı ki, Millî İstiklâl mücadelemizin daha ilk hareket anından beri bizatihi ihtiva ettiği ve ancak ona dayanarak yürüdüğü hesap, plân ve disiplin işinin bir gün devlet siyasetimizin bütün iktısat ve cemiyet işlerinde de kanunlarla teyit olunması, bizzat inkılâbımızın şümulleşmesi ve derinleşmesi için şarttı. Ancak bu tarık ile idi ki, bütün cihanın içtimaî ve iktısadî sarsıntılar ve çöküntüler içinde benliğinden geçtiği, kara akibetlere doğru geriliediği ve sefilleştiği bir zamanda Türk milletini bütün bu sarsıntıların dışında tutmak ve onu siyaseten müstakil olduğu kadar iktısaden de doyurmak, giydirmek, çoğaltmak ve şenleştirmek kabil olabilecekti.

Bu itibarle biz, devletimizin yeni bir iktisat plânına vücut vermek teşebbüsünü, millet içinde bütün enerjilerin hesap ve kontrol altına alınışı, bütün sây ve servet hazinelerinin bir milli çalışma plânı içinde işler bir hale getirilişi işinin güzel ve vaitli bir başlangıcı sayıyoruz.

●

Bugünün hayat şartlarına göre teknik, cemiyet bünyesinin temeli ve iskeletidir. Nüfus kalabalığı, refah seviyesi, kültür derecesi ve sair akla gelebilen bütün terakkiler, bugünün cemiyetinde ancak makinanın ve ileri

tekniğin etrafında şekilleşir. Fakat yine aşikârdır ki, bugünün cemiyetinde makina ve ileri teknik tılsımlı bir terakki âmili olduğu kadar ayni zamanda sınıf kavgalarının, içtimai ve iktısadî tezatların hulâsa bizzat bugünkü cemiyeti akibetlerin en kötüsüne sürükleyen bütün fenalıkların da anasıdır. Fertlerin fertleri, sınıfların sınıfları, milletlerin milletleri istismârı bugünkü cihanşümul şiddetini makinaların icadından ve sanayie tatbikinden aldı.

Binaenaleyh bir milletin bünyesine tatbik olunan sanayi ve ileri teknik, ya o milletin bünyesinde terakkinin, refahın ve sonsuz iyiliklerin her çeşidini hazırlar, yahut ta bizzat milli huzur ve asayişin bir mezar kazıcısı olur. Bu ihtimallerin her ikisi de cemiyet içinde tekniği elde tutmanın ve ona sahip olmanın şekline bağlıdır. Eğer ileri teknik ve büyük sanayi, menfaatleri birbirine zıt olan ve birbirlerile çarpışan başıboş fertlerin elinde kalacaksa böyle bir sanayi sistemi millet içinde müstakbel felâketlerin ve katastrofların müjdecisidir. Çünkü bu kör ve başıboş menfaat çarpışması etrafında, derhal dilekleri ve menfaatleri birbirine zıt zümreler ve sınıflar şekilleşecek, milli vahdet parçalanacak, içtimai hastalıklar, buhranlar, ihtilâller birbirini takip edecektir. Eğer bu ileri teknik ve büyük sanayi milletin mümessili olan devletin umumi kuruculuğu ve idare ediciliği altında bulunursa bu takdirde tezat, menfaat cidalleri kendiliğinden vücut bulamıyacağı için bu ileri teknik bizzat milli saadetin yaratıcısı ve yardımcısı kesilir.

Cihanın bugünkü gidişinde, tekniğin sınıfların (yani hem burjuvazinin hem işçinin) tahakküm ve istismârından kurtulması hemen her memlekette bir içtimaî mefkûredir. Ve yine bu itibarledir ki, devletçilik milli siyasetimizin prensipleri arasında milliyetçilik, cümhuriyetçilik, lâyiklik, halkçılık ve inkılâpçılık gibi ve onlar arasında onlarla müsavi bir yer ve ehemmiyet almıştır. Yine ancak bu prensiplerden kuvvet ve ilham alaraktır ki, Kadro, neşriyatının ilk adımından itibaren münakaşa kabul etmez bir milliyetçi, cümhuriyetçi, lâyik, halkçı ve inkılâpçı olduğu kadar açık, kat'î devamlı ve tam devletçidir. Milli inkılâbımızda zaten mündemiç olan ve şeflerimizin bütün beyanat ve hareketlerinde her vesile ile tezahür eden açık ve berrak devletçilik imanının hâdisler ile de mütemadiyen teyit olunuşu, milletimiz için ancak sevinilecek bir şeydir.

Hulâsa milli siyasetimizde devletçilik asıldır ve Türkiyeye makinanın, ileri tekniğin, ve büyük sanayiin ancak devlet kanalından girmesi, ancak devlet elinden kurulması ve işlemesi, Türk inkılâpçılığının her şeyden evvel ahlâkî bir zarureti, bir tabii kaidesidir.

●

Kadro, Türkiyeye ileri tekniğin, büyük sanayiin ancak devlet kanalından girmesi, ancak devlet elinden kurulması ve işlemesi yolunda her zaman müdafaa edegeldiği davasını ayrı ayrı sanayi şubeleri üstünde de rakamlar, mukayeseler ve vesikalarla teyit etmeği borç bilir.

Bu yazımızda, Türkiyede şeker sanayiinin, milli bir devlet plânı içine alınması üstünde evveldenberi serdettiğimiz tezimizi teyit ve müdafaaya çalışacağız.

Memleketimizde şeker sanayiinin, şeker istiklâlimizi madde ve kemiyet bakımından temin etmeğe doğru gösterdiği seri ilerleyiş bu sanayiin, içtimai mahiyet ve keyfiyet bakımından da milli olması için düşündüklerimizi ve temennilerimizi söylemeye bizi tahrik etmiştir.

Son günlerde millî şekercilik hacmına Eskişehir fabrikasının da karışma-

sı (1) ve bu fabrikanın kuruluşunda kendini gösteren ve bizzat büyük şeflerimizin takdirine mazhar olan enerjinin ve teşkilâtlandırma kabiliyetinin kemiyetçe olduğu gibi içtimai keyfiyet bakımından da milli olması, yani milli enerjinin, millet içinde hiç bir zaman büyük tezatlara ve istismarlere yol açmıyacak bir istikamette akışı bizim ilk ve candan temennimizdir.

Yazımızda müdafaa edilen esasları, dayanılan rakamları ve nihayet varılan hükümleri bittabi bütün okuyucularımızın istisnasız beğenmesini ve benimsemesini beklemek hakkımız değildir. Fakat şunu dilemek hakkımızdır ki, bu esasların ve hükümlerin isabetsizliğine kail olanlar her hangi bir demagoji ve tahrikât çamuruna batmadan, itirazlarını ve tenkitlerini, Türk münevverlerinin edinmesi icap eden dürüst bir soğuk kanlılıkla teşrih etsinler. Kendi fikirlerine ve telâkkilerine muhalif bazı noktaları, mahaza milli bir menfaat kaygusile izaha çalıştığı için Kadroya, bizce hiç bir kıymeti olmıyan, fakat okuyuculara da artık bıkkınlık veren bir takım bayağı ve harcı âlem ithamlarda bulunmasınlar ve bilhassa, bizim bittabi noksan imkânlarla okumaya ve tedarike çalıştığımız rakamlarda hatalar arıyarak isabetsizliğimizi bu knallarle isbat ve teyide çalışsınlar.

Aksi takdirde her hangi demagojik bir itham veya mütalea, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da Kadro tarafından cevapsız bırakılmaya mahkûmdur.

●

Cihan Şeker istihsalâtı:

Türk şeker snaayii üzerinde mütalealar yürütmeden evvel cihan şekerciliğine ait bazı rakamların bilinmesi lâzımdır. Evvelâ şunu işaret etmek icap eder ki cihan şeker istihsalâtı 1930-1931 senesine kadar .devamlı bir artış göstermiştir. Bu artış 1930-1931 den sonra sür'atle azalmaya yüz tuttu ve elde satılmamış şeker stokları kaldı. İstihsalât seyrinin bu istihalesini aşağıdaki cedvelde takip edebilirsiniz:

DÜNYA ŞEKER İSTİHSALİ

(1000) Ton olarak

1920-21	18.108	1926-27	24.701
1921-22	19.156	1927-28	26.676
1922-23	19.412	1928-29	28.880
1923-24	21.390	1929-30	28.555
1924-25	24.883	1930-31	30.192
1925-26	25.021	1931-32	27.577
		1932-33	23.904

İstihsalâtın bu seyrini başlıca müstahsil memleketler üzerinde tetkik edelim:

---

(1) Eskişehir fabrikası Sumer Bank, Ziraat Bankası ve İş Bankasının müşterek malıdır. Sermaye teşekkülü itibarile hisselerin % 24 ü Sumer Banka, % 24 ü Ziraat Bankasına, % 50 si İş bankasına ait olacak ve % 1 i de eşhas hissesi bulunacaktır. Bu itibarle milli sanayie yeni ilhak eden bu müessese ile de devletin sanayi bünyesine olan alâka ve müdahelesi biraz daha artmış ve genişlemiş oluyor.

Son iki sene zarfında dünya şeker istihsal vaziyeti

Memleketler	Şeker istihsali Ham şeker (1000) ton 1933-34	Tahmin olarak 1932-33	Tezayüt veya tenakus nisbeti % olarak
Almanya	1.303	1.089	+ 19,70
Belçika	232	264	— 12,38
Danimarka	226	191	+ 17,85
Finlândiya	6	6	— 5,47
Irlanda	26	26	—
İtalya	294	319	— 7.84
Yuguslavya	63	85	— 25.69
Avusturya	179	165	+ 8.31
Lehistan	357	418	— 14.54
Isveç	289	235	+ 23.01
Çekoslovakya	561	633	— 11.46
Türkiye (Alpullu)	36	18	+ 96.46
Macaristan	109	103	+ 5.73

İstihsalâtın bu tenakusu binnetice cihanda fiatlerin düşmesine ve nüfus başına istihlâkin nispî artışına imkân vermekle beraber bu nispî istihlâk artışı şeker ihracatçısı memleketlerin arzlarını karşılayamamıştır:

929-30 ve 930-31 senelerinde dünya ham şeker istihlâki

929-30 istihlâki.	
1000 ton olarak	**26.846**
Nüfus başına K. Gr.	**13.7**
930-31 istihlâki.	
1000 ton olarak	**27.636**
Nüfus başına K. gr. olarak	**14.0**

Yukariki cedvelde 930-931 seneleri için görülen nisbî istihlâk tezayüdü de 932 de seyrini menfiye tebdil etmiştir. Bu menfi seyir stokların mütemadiyen artışından vazıhan anlaşılmaktadır. Aşağıdaki rakamlar stoklar hakkında bir fikir vermektedir:

DÜNYA ŞEKER STOKU (100) TON OLARAK

1929-90	**7.136**
1930-31	**8.361**
1931-32	**8.663**

Bir taraftan istihsalin, istihlâklerle mütenasip olmıyan artışı, diğer taraftan satılamayıp kalan stokların devamlı tazyiki bittabi fiatlerin de düşmesini zaruri kılmış ve bilhassa 931-932 aylarında maliyet fiatinin bir kaç misli altında ve cihan ticaret tarihinde görülmeyen alçak fiatler vücut bulmuştur.

Aşağıdaki cedveller bu fiatlerin seyri hakkında fikir verecek mahiyettedir:

1919-1932 SENELERİ ZARFINDA ŞEKER FİATLARI

Senelik vasati	Libresi (Sent olarak. Newyork Cinsi. Sentrifugal	Klg. (Sent)	Klg. (Kuruş)
1919	6.65	14.6	—
1920	12.06	26.5	—
1921	3.36	7.4	—
1922	3.01	6.6	—
1923	5.28	11.4	—
1924	4.18	9.1	16.92
1925	2.57	5.6	10.64
1926	2.57	5.6	11.12
1927	2.96	6.5	12.54
1928	2.43	5 3	10.75
1929	2.00	4.3	9.15
1930	1.50	3.3	6.93
1931	1.33	2.9	6.14
1932	0.93	2.0	4.28

Bu fiatlerin son senelerle, bilhassa 1933 ün son ayına kadar geçirdiği safhaları görmek keza çok enteresandır:

Seneler	Borsa Newyork Libresi (Sent) Cinsi Sentrifugal	Kilosu Kuruş	Borsa Londra 112 Libresi (Şilin) cinsi Cava	Kilosu Kuruş
1931	1.34	6.14	8 0 5/8	—
1932	0.93	4.28	8 0	—
1933	—	—	—	—
I	0.72	3.15	7 4	—
II	0.74	3.46	7 3	—
III	0.97	4.41	7 9	—
IV	1.14	—	7 9	—
V	1.31	—	7 6	—
VI	1.45	—	7 10 1/2	—
VII	1.55	—	7 10 1/2	—
VIII	1.50	—	7 7 1/8	—
IX	1.61	—	7 4 3/8	—
X	1.15	3.20	5 3	3.60

Cihan şeker sanayiine ait verdiğimiz rakamların umumi tetkikinden anlaşılıyor ki, hali hazırda cihan şekerinin beher kilosunun satış fiati (Londra ve Nevyork gibi en büyük satış merkezlerinde) üç kuruş etrafındadır. Hâtta bu fiat kânunuevvelde Londrada biraz daha inmiştir. (1) Fiatlerin bu düşüklüğü yine verdiğimiz rakamlardan da anlaşılıyor ki, istihsalatın bir aralık lüzumundan fazla artışından, bilâhre buhranın müdahalesile stokların çoğalışındandır. Mamafih ve bittabi derhal işaret etmek lâzımdır ki, bugünkü cihn şeker fiati normal bir fiat değildir. Hali hazırda hemen bütün memleketler cihan piyasalarında maliyet fiatinin altında şeker satıyorlar. Bu maliyet fiati, en düşük olan Cavadan, en pahalı olan Avrupa ve

(1) Limanlarımızda teslim şeker fiati vasati (8) kuruş etrafındadır.

Merkezi Avrupa memleketlernie doğru (4) kuruşla (11-12) kuruş arasında temevvüç edip gitmektedir.

Mamafih şu aşikârdır ki, buhran, satış fiatlerini mütemadiyen düşürmek suretile maliyet fiatlerinin de mütemadiyen indirilmesi için müstahsil memleketleri cebrediyor. Bu cebir, pahalı mal eden memleket ve müesseselerin birer birer pazar haricine atılması, daha rasyonel veya daha ucuza mal eden memleketlrin pazarlara gittikçe hâkim olması şeklinde kendi zaruri neticelerini doğuracaktır. Çok muhtemeldir ki bir müddet sonra Tropikal mıntakalarda maliyet fiati vasatisi (4) kuruştan daha aşağı ve Avrupa vasatisi (9) kuruş etrafına düşsün.

Bu itibarle, bugün pahalı memleketlerde (10) kuruş etrafında olan cihan şeekr maliyet fiatını da hattâ müstakir saymamak ve daha ucuz maliyet derecelerine doğru mütemadiyen kaymıya çalışmak zarureti vardır.

●

Türkiyede şeker istihsalâtı:

Türkiyede şeker istihsal teşebbüslerinin tahminen elli yıllık bir mazisi olmakla beraber filen Türk şeekrciliği Cümhuriyet devrinde başlar ve bu istihsalât 1925 şeker kanununun neşrinden sonra tahakkuk imkânını bulur. Türkiyenin bugünün şartlarına göre senevi (50-60) bin ton etrafında olan şeker istihlâk nisbeti son senelerde şöyle temin olunmuştur:

— Türkiyenin şeker ithalât ve istihsalâtı —

Seneler	İthalât	İstihsalât	YEKÜN	Nüfus başına İstihlâk miktarı (Kilo)	
1923	47.000		47.000	—	
1924	52.000	—	52.000	—	
1925	68.000	—	68.000	—	
1926	62.100	—	62.100	—	
1927	61.500	5.100	66.000	6	Nüfusumuz 14 milyon olarak
1928	63.500	5.000	68.500	—	
1929	68.600	8.050	76.650	—	
1930	63.300	13.730	67.030	—	
1931	44.300	22.660	67.010	—	
1932	29.300	27.550	56.900	3.3	Nüfusumuz 17 milyon olarak

Bu tabloda bize gösteriyor ki Türk şekerciliği miktar itibarile son senelerde Türk dahili piyasasının taleplerini karşılamak yolunda ilerilemiştir. Bu taleplerin yeni açılan Eskişehir ve Yapılmakta olan Turhal fabrikasının tam faaliyetinden sonra tamamile kapanacağı ve şeker istiklâlimizin muhtaç olduğumuz şekeri dahilde temin etmek bakımından «1934» senesinde tamamile elde edilmiş olacağı muhakkaktır.

Ancak şunu da işaret etmek zarureti vardır ki, Türkiyede beher nüfusun senevi vasati (3,5 üç buçuk kilo) etrafında doaşan istihlâk haddi milletimiz için tabii bir had değildir. Son senelerde cihanda beher nüfusa isabet eden istihlâk nisbeti, yukarıda işaret edildiği gibi:

929-930 da 13.7 .kilogram
930-931 de 14 » dır.

Binaenaleyh beher nüfusuna senevi (50) kilodan fazla şeker sarfeden İngiltere gibi ileri memleketleri değilse bile, milletimiz için cihan vasati istihlâki olan (14) yahut hiç olmazsa (10) kiloyu bir istihlâk haddi olarak istemek insani bir temennidir. Bu takdirde Türkiyenin senevi şeker istihlâkinin (150-200 milyon ton) arasında olması iktiza eder ki, bu miktar aşağı yukarı iyi bir rakamdır. Çünkü bugünkü istihlâk samizle biz ancak Çin veya Arnavutlukla mukayese edilebiliriz. Halbuki bu mukayeseler iyi mukayeseler değildir.

Bu itibarle Türkiyede şeker meselesini, şeker istiklâl davasını, bir tarafından bugünkü ihtiyaçlarımızın Türk şekerile temini, diğer tarafından Türk milletinin şeker istihlâk haddinin daha insani, yani cihan vasatisine daha yakın bir seviyeye çıkması ve bu fazla ihtiyacın da yine dahilden temini şeklinde ele almak makul bir hareket noktasıdır.

Bugünkü istihlâk miktarının azlığı hiç şüphe yok şeker fiatlerinin fazla yüksekliği ve pahalılığı ile tabiatile bağlıdır ve pahalılık devlet hazinesine aktığı için milli gelire karışan vergilerden mütevellit değildir. Vergiler haricinde de Türk şekeri pahalı mal oluyor ve pahalı satılıyor ve hesaplı bir devlet kontrolu veya idaresi altına alınmadıkça:

1 — Şekerimizin maliyet fiatinin cihan maliyet fiatine yaklaştırılması
2 — Şekerimizin dahili satış fiatinin şeker istihlâkini çoğaltacak ve Türk istihlâkini cihan vasati istihlâkine yaklaştıracak bir hadde indirilmesi kabil olmıyacaktır Bu noktai nazarı biraz izah edelim:

Türk şekerinin maliyet fiatı unsurları:

Bazan, hattâ gazete sütunlarına kadar geçen umumi bir telâkkiye göre bizde şekerin pahalılığın asıl sebebi Türkiyede şeker fabrikalarının köylüden pahalı pancar satın almasıdır. Binaenaleyh müstehlikin ödediği fazla fiat nihayet ve dolayısile köylü eline intikal ettiği için vaziyeti tabii görmek lâzımdır. Halbuki hakiki manzara böyle değildir ve şekerimizin cihan maliyet fiatine göre ölçüsüz yüksekliğinde köylüye fazla bir fiat ödenmiş olmak gibi bir vaziyet yoktur. Bilâkis Türkiyede bize temin ettiği pancara veya şeker usaresine mukabil köylüye ödenen para Avrupa fiatlerine nazaran daha aşağıdır. Binaenleyh köylüye verilen parayı kesmeden, hattâ bilâkis daha da arttırarak ayni zamanda şekeri ucuzlatmak kabildir. Bugün şeekrin fazla pahalılığının ve binaenaleyh istihlâk miktarının çoğalmamasının asıl sebebi, şekerlerimizin maliyet fiatının, cihan maliyet fiatına nazaran gayri tabii yüksekliğidir. Bu maliyet fiati yüksekliğinde de şekerimizin maliyet fiatini tayin eden unsurların ve usullerin, hattâ bizzat devlete ait şeker müesseselerinde bile, devletçi bir iktisadi kontrol altında bulunmamasını görmemek kabil değildir. Binaenaleyh sanayide ve bu meyanda şeker sanayiinde devletçilik demek, sadece sanayi müesseselerinin devlet mülkiyeti altında bulunması demek değil, devlet mülkiyeti altına alınan sanayi müesseselerinin iktısadi rantabilite esaslarına en uygun ve milli menfaatleri en geniş mikyasta koruyacak bir şekilde işlemesi demektir. Kısaca sanayide devletçilik demek, sanayiin en rasyonel kurulması, en rasyonel işlemesi ve fiat şartlarile gelir - unsuria-

nın geniş halk kütlelerinin menfaatına en uygun bir şekilde hesap ve idare olunması demektir. Aksi takdirde, sanayi müesseseleri hattâ kâmilen devlet mülkiyeti altında bulunsa bile bu iktısadî bir devletçilik değil, kısaca borokratik bir hükûmetçilik olur. Dikkat olunursa görülür ki, muhitimizde iktısadî devletçiliğe aleyhtar olanların bütün hücum ve düşnamları hakikatte bu borokratik hükûmetçiliğedir. Bunda da muarızlarımızı büsbütün haksız görmek fiilvaki müşkil olur. Çünkü devlet mülkiyeti altında işleyen sanayi müesselerimizde fiat teşekkülü, fiat politikası ve gelir norması bakımından rasyonel bir mahiyet görmek filhakika müşkildir.

●

Şeker sanayimizde maliyet fiati unsurlarını lâyikile tebarüz ettirebilmek için evvelâ hali hazırda şeker istihsal eden iki millî müesssemizin (Alpullu ve Uşak) umumî faaliyet seyrini tesbit etmek lâzımdır:

BEYANI	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
ALPULLU'DA :							
Ebniye kıymeti (lira)	730.915	813.462	1.134248	1.161827	1.237807	1.287905	
Makina » »	977.670	1.118281	1.442413	1.476387	1.473416	2.282992	
İşlenen pancar (ton)	34.785	21.532	18.192	30.445	57.002	103.218	180.000
İstihsal olunan ŞekerT	421	4.362	3.994	4.807	8.210	14.106	16.000
Pancar ekilen saha (dönüm)	5.000	33.000	36.408	34.506	51.507	87.451	106,000
UŞAK'DA :							
Ebniye kıymeti (lira)	689.306	756.070	841.404	841.410	846.819	982.781	
Makina » »	801.950	805.563	802.436	795.367	815.109	1.670582	
İşlenen pancar (ton)	1.232	7.947	9.293	23.178	31.180	55.292	
İstihsal olunan şekerT	114	842	1,290	3.332	4.860	8.671	
Pancar ekilen saha(dönüm)	21.850	26.750	31.194	24.931	49.033	53.822	

Bu tablonun gösterdiği manzara bu iki fabrikamızın kendilerine arızasız bir inkişaf zemini bulunduğu yani iç pazarın, dünya şekerinin mühiş istihsal fazlalığına rağmen devlet gücile kendileri için tamamile müemmen bulundurulduğudur. Şimdi bu arızasız inkişafın maliyet fiati unsurları üzerinde de adım adım seyrini takip edelim.

Şeker ve şeker maliyeti denince bittabi akla her şeyden evvel pancarın gelmesi icap eder. esasen Türkiyede şeker maliyet fiatinin cihan maliyet fiatine nazaran yüksekliğini müdafaa edenler için de hemen yegâne istinat noktası Türkiyede pancar fiatlerinin ölçüsüz yüksekliğidir. Bu vaziyeti rakamlar üzerinde tebarüz ettirmeğe çalışalım:

Türkiye pancarcılığı ile Avrupa pancarcılığı (1) arasında mühim bir fark

(1) Cihan şekerinin beşte dördü şeker kamışı ve beşte biri pancardan yapılır. Fakat Türkiye Avrupa şekerciliğini teşkil eden şeker pancarı işleyiciliğine dahil olduğu için burada munhasıran pancar tetkik olunmuştur.

vardır. Türkiye kurak veya az yağmurlu bir memleket olmak itibarile fazla yağmur ve rutubet rejimine tabi olan Avrupaya nazaran toprağı daha az pancar yetiştirmektedir:

Bir dönüme vasatî hasılât: (Alpullu)

Sene	Kilo	Sene	Kilo
927	793	931	1.206
928	511	932	1.042
929	1.058		
930	1.210		

Fakat bu az pancar, Avrupa pancarına nazaran bilâkis daha fazla şekeri ihtiva eder. Meselâ işlenen pancarın ihtiva ettiği ve verdiği şeker nisbeti senelere göre şöyle seyretmiştir:

Pancarın şeker serveti (Uşakta)		İstihsal neticesinde elde edilen (Alpulluda)	
1926	% 18	1926	% 13
1927	% 16	1927	% 16.1
1928	% 17	1928	% 17.5
1929	% 18	1929	% 15.2
1930	% 19	1930	% 13.77
1931	» 19	1931	» 13.04
1932	» 19	1932	» 14.05

Pancarın taşıdığı bu şeker kâmilen çıkartılamıyabilir ve elde edilen hakiki şeker miktarı ekseriya % 83-87 arasında sallanır.

Alpulluda vaziyet hemen aynidir ve burada % 19 hatta % 21 nisbetinde şeker nisbeti işlenen pancarda tesbit olunmuştur. Mamafih fabrika pancardan ancak (% 13) şeker alabildiğini, hattâ bunun (% 10-11)e düşmesi muhtemel olduğunu müdafaa etmektedir. Fakat biz Türk pancarının şeker nisbetinin vasati (% 19) olduğuna, yani uşakta tesbit olunan rakamların hakikatte Türkiye vasatisini ifade ettiğine inanıyoruz. Bu hususta yapılacak daha bitaraf ve daha kontrollu tetkiklerin de bizi teyit edeceğine eminiz.

Halbuki bu şeker nisbeti Avrupa memleketlerine doğru azalır:

İtalyada: % 16
Bulgaristanda: % 14-15
Avrupa vasatisi: % 15-16
Türkiye vasatisi % 19

Şimdi bir de pancar fiatlerini görelim:

— PANCAR FİATLERİ —

(Bir kilo hesabile ve kuruş olarak)

	1927	1928	1929	1930	1931	1932
UŞAK'TA:						
İstasyonlarda satın alma fiyatı	1.75	1.75	1.75	1.75	1,50	1.50
Fabrika kanalında satın alma fiyatı	1.95	1.95	1.95	1.95	1.50	1.50
Pancar maliyet fiyatı	2.74	2.77	2.32	2.25	2.11	1.94
ALPULLU'DA:						
Pancarın mübayaa fiyatı	1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.25
» maliyet »	2.45	2.31	2.25	2.00	2.05	(1)1.85

Eskişehir şeker fabrikası fiat seyrini vasati (1) kuruş üzerinden tesbit etmiştir.

—FRANŞADA BİR KİLO PANCARIN MÜBAYAA FİATİ—

	Kuruş
1926	**1.27**
1927	**1.78**
1928	**1.41**
1929	**1.31**
1930	**1.48**
1931	**1.29**

Çekoslovakyada bu fiat vasati (1) kuruştur.

Bu rakamlar şunu gösteriyor ki evvelâ Türkiyede pancar fiati, Avrupada pancar ifatine nazaran ölçüsüz bir şekilde pahalı değildir. Evvelâ bu fiat gittikçe düşmektedir. Saniyen Fransadaki pancar fiatile bizdeki fiat arasında fark hissolunmıyacak kadardır. Eskişehir fabrikamızın fiat politikası ile de esasen pancar fiatimiz Avrupa vasatisine inmiştir. Fakat şu da var ki:

Türk köylüsü (190) kilo şeker cevherini taşıyan bir ton pancarını vasati 1000-1250 kuruşa satarken İtalyan şeker fabrikatörü İtalya köylüsünün ancak (150-160) kilo şeker cevheri taşıyan pancarın 1430 kuruş (2), Fransız fabrikatörü bir tonunda 160 kilo şeker cevheri bulunan Fransız pancarına vasati 1400 kuruş ödemektedir.

Halbuki Türk köylüsü, fabrikasına gayet tatlı bir şeekr pancarı verdiğinden dolayı fabrikasını nakliyeden, işletmeden ve masarifatı umumiyeden de kazandırmaktadır. Binaenaleyh temin ettiği bu fiat tefazulunun hiç olmazsa bir kısmını yüksek pancar fiati şeklinde alması gayet tabii hakkı

(1) Alpullu pancar sahasının nisbi topluluğuna ve münakalât masraflarının azlığına rağmen mübayaa fiati ile maliyet fiati arasındaki geniş farkı izah edemedik.

(2) İtalyada bir ton pancar vasati (130) liret.

olmalıdır. Dünyanın en yüksek gümrüğile himaye edilen şeker sanayimiz, kendini koruyan devlet bütçesine ve kendini besleyen müstahsil köylüye, dahili pazarın yüksek satış fiatinden doğan gelirin en mühim kısmını ödemelidir. (1)

●

İç pazarın yüksek satış fiatleri üerinde de bazı rakamlar vermek lâzımdır:

— İÇ PAZARIMIZDA YERLİ ŞEKERİN SATIŞ FİATLERİ —

Uşak şekeri: (Fabrikada teslim, kilosu)

Seneler	Kuruş
927	36.02
928	37.30
929	38.27
930	32.87
931	30.02
932	29.06

Alpullu son fiatleri küp 39.5, toz 36.5 üzerindedir.

Uşağın şeker maliyet fiati de şu suretle hesap olunmaktadır:

927	58.8 Kuruş
928	43.9 »
929	37.9 »
930	34.49 »
931	25.00 »
932	20.12 »

Bu maliyet fiatleri Avrupa vasatisine nazaran % 85-100 fazladır. Halbuki yukarıda daha evvel tesbit edildiği gibi bu fark fiat tamamile pancardan müteveellit olmıyacağına göre onu bilhassa diğer fiat unsurlarında aramak lâzımdır. Bu fiat unsurları da bittai:

1 — Tesisatın pahalıya alınmış ve mal edilmiş olması
2 — Yüksek amorti nisbeti
3 — Yüksek masarifi umumiye
4 — Yüksek kâr norması

olabilir. Ve filhakika bu saydığımız fiat yükseltme unsurlarını gerek devlete ait olan Uşak fabrikasında, gerek daha ziyade hususi mahiyette bulunan Alpullıda bulabiliriz. (2)

Her iki fabrika tesisatın amortisini:

Sabit binalar 20 sene
Sabit makinalar 10 sene
Alât ve edevat 5 sene

üzerinden hesap etmekte, fakat plâse edilen sermayenin heyeti umumiyesile alındığı ve kâr norması plâse edilen sermayenin heyeti umumiyesine nisbet olunduğu zaman bu amorti nisbetinin hakikatte senevî % 30 u aştığı, yahut kâr normasının plâse edilen sermayeye nisbeten % 50 ye yaklaştığı pekâlâ tesbit olunmaktadır. Halbuki vaktile ve en müsait şartlar

(1) Bu fabrikaların blânço tahlillerine ve bilhassa kâr normasına ait tetkiklerimizi münasip bir zamana bırakıyoruz.

(2) Uşak fabrikası rakamlarında köylüden satın alınan pancarın kilosile fabrika kanalinde tartılan pancarın kilosu arasında % 40 a yakın bir fark vardır ki bizce izahı kabil olmadı.

altında çalışan Fransada «Kabre» civarında bir şeker fabrikasının bir sene «% 18» temettü dağıtması beynelmilel bir hayret uyandırmıştı. Halbuki ihzari bir hesaba göre yalnız Uşakta ve her istihsal masrafından hariç olarak beher kilo şekerin (8) kuruş masarifi umumiye kaldırdığı görülmüştür ki, bu emsali çok işidilmeyen bir hâdisedir.

Hulâsa şekerimizin maliyet fiati teşekkülü gayri tabiidir ve onu şekli tabiisine ancak bir iktısadî devlet müdahalesi irca edebilir.

Bundan başka bugünkü hususi işletme şekli pancar sahasının randımanını artıracak ve pancar ziraatında maliyet fiatini düşürecek geniş, fakat entansif bir istihsale meydan verecek imkânları da temin edemez, bu itibarle şeker sanayiinde:

1 — Ucuz ve rasyonel tesis
2 — Uzun vadeli amorti
3 — Aşağı kâr norması
4 — Yüksek pancar fiati
5 — Aşağı maliyet fiati
6 — Aşağı satış fiati
7 — Geniş, fakat entansif ve randımanlı ziraat.

Ancak bir devlet şeker sanayiciliği tarafından başarılabilir. Aksi takdirde bugünkü gayri tabii fiat teşekkülüne, bugünkü hazin ve aşağılık istihlâk seviyesine, hulâsa bugünkü iptidai şekerciliğe senelerce katlanmak lâzımdır.

●

Kaldı ki, şeker sanayii devletten himaye ve milletten fedakârlık isteyen, ancak bu himaye ve fedakârlık il tutunması kabil olan bir sanayi şubesi olmak itibarile bir iktısadî devlet planı içinde inkişaf seyri bu sanayi şubesi için tabii bir kaderdir. Bu takdirde milletin iştiraki umumisile tahassül eden devlet bütçesine akacağı için milli emekle tutunan bir sanayi şubesi, içtimai keyfiyet itibarile de millileşmiş olur. Şeker sanayiinin rasyonel bir idare altında devlete getireceği senelik gelir ise hattâ (yirmi milyon lira)ya kolaylıkla varabilir.

Ancak burada akla gelen ilk mesele böyle geniş bir devlet sanayiinin kurulması ve işletilmesi için zaruri olan (sermaye) kaynağı olabilir ki bu kaynakta tabiatile ve ancak Cümhuriyet Merkez Bankasıdır.

Münhasıran kambiyo kontrolcusu ve münhasıran para piyasasının müşahidi olmak vaziyetinden kurtulacak ve çıkacak bir devlet bankası milli bankalar ve devlet idareleri elile kurulacak, çıkacak ve işleyecek devlet sanayiini «nakit» itibarile beslemek konfisiyonunu da üzerine almak suretile millî iktısat hayatının yeniden kuruluşunda ve millî iktısat planının tahakkukunda elbete rehber ve müessir olabilir ve bu neye olmasın?

Ve bütün bunlar neye tahakkuk etmesin?

Sanayileşme davası.

Dr. Vedat Nedim.

Türkiyenin sanayileşmesi m i l l î bir zarurettir.
Türkiye sanayileşecek.
Fakat n a s ı l ?
Sanayileşmenin üç yolu vardır:
K a p i t a l i s t sanayileşme.
K o m u n i s t sanayileşme.
D e v l e t ç i sanayileşme.
Bu üç yoldan hangisi m i l l î menfaatlerimize uygun olanıdır?

İçtimaî bakımdan kapitalist sanayileşme.

Kapitalist sanayileşme, millet içinde s ı n ı f tezatlarını ve s ı n ı f kavgalarını derhal peşi sıra sürükler.
Sınıf tezatları ve sınıf kavgaları, kapitalist sanayileşmenin gölgesi gibidir.
Halbuki biz, Türk milletinin birliğini ve bütünlüğünü bozacak, yıpratacak ve kıracak herşeyin düşmanıyız.
Eğer harp sonu Almanyası, Versay muahedesi karşısında, bir kurtuluş cidaline kahramanca atılmadıysa, bunun sebebini Alman milletinin sınıflara p a r ç a l a n m ı ş olmasında aramalıdır.
Yoksa biz, bütün, bir emperyalist cihana karşı isyan bayrağını açtığımız zaman, hiç şüphesiz ki, m a d d î şerait bakımından Almanya'dan çok daha az müsait bir vaziyette bulunuyorduk.
Yalnız bizi Almanya'dan ayıran bir tek hususiyetimiz vardı: bir Şefin idaresi altında birleşmesini bilmek.
Almanya'nın bütün büyük ve küçük şehirlerinde Alman milleti, vatandaş muharebeleri yaparken, Türkiye'de Türk milleti, Büyük Yolgöstericisinin etrafında halkalandı. İşte kapitalistçe sanayileşmiş memleketlerin hiç birinde böyle bir Ş e f ve m i l l e t b i r l i ğ i n e, böyle bir Şef ve millet kaynaşmasına tesadüf edilemez.

Böyle memleketlerde, ancak d i k t a t ö r c e bir idare zoruyla y a p m a c ı k bir birlik havası uyandırılabilir. Halbuki Türkiyede Şef ve millet birliği, milletimizin bünyesinden gelen adetâ tabiî, adetâ insiyakî bir vakıadır.

Ferdiyetçi himayecilik siyaseti, millet içinden küçük bir zümrenin, devlet himayesi sayesinde zoraki sanayici olmasını istihdaf eder. Yani bir sınıflaşmaya yol açar.

Hiç şüphesiz ki, bir memleket böyle de sanayileşebilir. Ve hemen bütün memleketler böyle sanayileşmişler ve sanayileşmektedir. En yakın misal olarak Bulgaristanı, Romanyayı, Yunanistanı alabiliriz.

Fakat bu misaller bizim için birer ö r n e k olmaktan ziyade i b r e t misalidir. Eğer sanayileşen Türkiye, neticede Bulgaristana, Romanyaya, Yunanistana benzeyecekse yazık olur bu millete.. Biz, hiç bir vakit Türkiyenin, yüzlerce fırkaya bölünmüş, parlâmento dalavereleri içinde istikrarını ve bütünlüğünü kaybetmiş yamalı ve parçalı bir milletin ülkesi olmak için sanayileşmesinden heyecan ve sevinç duyamayız.

Türk devleti, Türk milleti içinden bir parçanın değil; yalnız ve ancak kül halinde Türk milletinin menfaatlerini koruyan bir müessesedir.

Milliyetçi, halkçı ve devletçi oluşumuzun manası budur.

Teknik bakımından kapitalist sanayileşme:

Yalnız içtimaî bakımdan değil, teknik bakımından da ferdiyetçi himayecilik siyaseti sayesinde, memleketimizde teessüs edecek sanayi, millet menfaatlerimizin icaplarına cevap verebilecek bir kabiliyet ve seviyede olamıyacaktır. K a d r o'nun bu sayısında Ş e v k i Bey arkadaşımız bu mes'eleyi etraflıca izah etmiş olduğu için tafsilâta girişmiyoruz. Yalnız bir kaç noktayı kısaca tespit edelim.

1 — Ferdiyetçi himayecilik siyaseti sayesinde kurulacak sanayi şubeleri arasında o r g a n i k bir münasebet ve ahenk teessüs edemez. Elektrik sanayiimizde bu insicamsızlık gayet bariz bir surette görünür. Kömür, linyit ve su memleketi olan Türkiye'de işliyen elektrik santrallarının büyük bir ekseriyeti hariçten satın alınan mazotla işlemektedir. Çünkü bir enerji plânımız yoktur.

Ve bütün bu teessüsler a n o r g a n i k bir tarzda ve birbirlerinden müstakillen kurulmuşlardır.

2 — Ferdiyetçi himayecilik siyaseti sayesinde kurulacak sanayi şubelerinde işliyen istihsal vasıtaları (makine ve âletler) o sanayi şubeleri için en rasyonel, en verimli, en uygun olmaları bakımından değil, sanayicinin kabiliyetine ve komisyoncunun meharetine göre teayyün eder. Böylelikle memleketimiz bir makine müzesine benzemektedir. Çünkü herkes istediği makineyi getirtmekte ve satmakta serbesttir. Bu yüzden heba olan servetlerin bir hesabı çıkarılsa hayretler içinde kalacağımıza şüphemiz yoktur.

3 — Ferdiyetçi himayecilik siyaseti sayesinde kurulacak sanayi ile ziraatimiz arasında o r g a n i k bir münasebet ve ahenk teessüs edemez.

Bu ahenksizlik bir taraftan h a m m a d d e bakımından; bir taraftan da f i y a t t e ş e k k ü l ü bakımından mütalea edilebilir. Ziraatimizin sanayiimize ham madde kaynağı olabilmesi için her ikisinin de ahenkli bir tarzda, birbirlerini tamamlayıcı bir istikamette inkişaflarını önceden hesaplayan bir d e v l e t i k t ı s a t p r o g r a m ı n a ihtiyaç vardır.

Muhtaç oldukları iplikleri hariçten getiren bir yünlü ve pamuklu sanayiini, ziraatimizi tamamlayıcı bir uzuv olarak telâkki edemeyiz.

Himaye gümrüklerile korunan sanayi emteası fiyatlarile, cihan piyasalarına tabi olan ziraat emteası fiyatları arasındaki fark (f i y a t m a k a s ı) her iki iktisat şubesinin, fiyat teşekkülü bakımından da, kaynaşamamasını neticelendirmektedir. Bu da millî pazarı, millî mübadeleyi daraltan bir âmildir.

4 — Ferdiyetçi himayecilik siyaseti sayesinde teessüs eden sanayi şubeleri, hemen umumiyet üzere, o sanayi şubelerinin rantabl ve rasyonel işliyebilmeleri için tesis mahalli, ham madde, piyasa, münakala, enerji şartları, sermaye, teknik, ihtisas kifayeti v. s. gibi önceden hesaba alınması icabeden şartlara göre değil de tamamile müteşebbisin ve komisyoncunun keyfî ve indî ve çok kerre yanlış ve nakâfî hesaplarına göre kurulmaktadır. Bu yüzden israf olunan sermaye ve iş kuvvetleri hesapsızdır.

Böyle yanlış esaslara dayanarak kurulan sanayi şubelerinin u c u z ve i y i mal çıkartmalarına tabiatile imkân yoktur. Sanayi erbabımızın -büyük bir ekseriyeti itibarile- mevcut himayelerden memnun olmıyarak, daima daha fazla himaye istemelerinin sebebini de burada aramalıdır.

Devlet bütçesi bakımından kapitalist sanayileşme:

Devlet bütçesi bakımından da ferdiyetçi himayecilik siyasetinin tetkiki çok düşündürücü neticeler vermektedir.

Türkiyenin sanayileşmesi demek, millî pazarın millî sanayie bağlanması, yani ithalât suretile harice akan kârların m i l l i l e ş t i r i l m e s i demektir. Halbuki ferdiyetçi himayecilik siyaseti, bu kârları f e r d i l e ş t i r m e k t e d i r.

Devlet, koyduğu himaye gümrüklerile yabancı ithalâtın önünü almakla gümrük varidatından fedakârlık yapmaktadır. Ayrıca gümrük ve vergi muafiyetleri ve prim suretile yapılan himayeler de bu fedakârlığı arttırmaktadır. Bundan başka devlet mübayaatında yerli malları gümrüklü yabancı mallarına nispetle % 10 bile pahalı olsa tercih edildiklerinden, bu yoldan da devlet bütçesi yine bir fedakârlığı göze almış bulunmaktadır. Bütün bunlar hiç şüphesiz ki, sanayileşme sahasında en aşağı yüz yıl geri kalmış bir memlekette bir millî sanayiin teessüs edebilmesi için alınması z a r u r î olan tedbirlerdir.

Yalnız Devletin bütçesini denk getirebilmek için her yıl âdetâ müzmin bir sıkıntı içinde kaldığı bir zamanda hususî müteşebbisler l e h i n e ve kendi bütçesi a l e y h i n e fedakârlık yapmakta devam etmesi, bilmiyoruz ne dereceye kadar devlet ve millet birliğine uygun bir siyaset olur.

Türkiye'de herhangi bir sanayiin kurulması için eğer devlet ve milletçe bir fedakârlık yapmak icabediyorsa, iktisadî istiklâlimizin, iktısadî bütünlüğümüzün selâmeti namına bu fedakârlığı yapalım. Fakat bundan yine D e v l e t ve dolayısile m i l l e t istifade etsin.

Ferdiyetçi himayecilik siyaseti devletin bütçe kaynaklarını kurutan bir siyasettir.

Halbuki devletin, bugün her zamandan ziyade d e v a m l ı, ga-

rantili ve müstahsil bütçe kaynaklarına şiddetle ihtiyacı vardır.

Bu kaynakların en mühimmi hiç şüphesiz ki, devletçi bir siyaset le kurulan sanayi şubelerinin kârları olacaktır.

●

Komunist sanayileşme de kapitalist sanayileşme gibi millet birliğini ve bütünlüğünü parçalıyan bir siyasettir. Halbuki Türk inkılâbının en bariz vasfı, millet mefhumuna yepyeni bir mana izafe etmiş olmasıdır.

Türk milliyetçilği, bir sınıf milliyetçiliği değildir. Türk milliyetçilği, milleti kül halinde alan öz ve hakikî milliyetçiliktir. Komunist sanayileşmede de, tıpkı kapitalist sanayileşmede olduğu gibi, bir sınıfın hakimiyeti esastır.

Bu itibarla komunist devlet de bir sınıf devletidir.

Türk Devletini kapitalist ve komunist devlet telâkkilerinden ayırt eden en canlı farkı Afet Hanımefendi «Dördüncü tasarruf ve yerli malı haftası» münasebetile verdikleri konferansta ne güzel anlattılar:

" İktisat bakımından milletin en büyük ve en kudretli kooperatifi, bütün gelirini amme hizmetine veren ve bütün yurtdaşların daimî ve hakikî azası olduğu ve bunun için milletin öz malı olan millet kooperatifi, Devlettir. „

Devletin bir millet kooperatifi olarak telâkkisinden çıkabilecek sanayileşme siyaseti, tabiatile ne kapitalist ne de komunist bir siyaset olabilir. Devlet ve millet kooparasyonunu hareket noktası olarak alan bir siyaset ancak hakikî ve tam bir devletçilik siyasetidir.

Bizde Hatiplik.

Yakup Kadri.

Hatipliğin, her şeyden önce, *demokratik* bir sanat olduğuna şüphe yoktur. Eski ve yeni İmparatorlukların hiç birinde ne bir Demosten'e, ne bir Ciceron'a rasgelmemiz mümkündür.

Mutlakiyetin hüküm sürdüğü yerlerde ve devirlerde yalnız kâhinler, falcılar ve din nasihatçıları - yani vaizler - konuşur. Çünki, bu gibi yerlerde ve devirlerde insanları toplu olarak ancak ibadetanelerde bulabiliriz. Netekim, Büyük İhtilâle gelinceye kadar Fransa'da hatip olarak yalnız Bossuet'yi tanırız. Eski Grek ve Romalı hatiplerin soyundan olan ve cet olarak Mirabeau'yu tanıyan büyük hatip sülâlesinin başlangıcı 93 ten sonradır. Netekim, bizde de Meşrutiyet devrine gelinceye kadar, hatiplik denince, hatıra, yalnız, camilerde hutpe okuyanlar ve vaizler gelirdi. Onun içindir ki, ilk meşrutiyet nümayişleri esnasında, cami dışındaki cemaatlere söz söyleyenler, hemen daima, umumî bir istihza ile değilse bile, umumî bir lâkaytlıkla karşılandı ve Meclisi Mebusan içinde sivrilen güzel konuşucular arasından bir Cavit Beyle Riza Tevfik'ın atları işitildi. Halbuki, Cavit Bey sadece bir konferansçı idi; Riza Tevfik ise millî bir sanat olan meddahlığa avrupakârî bir çeşni vermekten başka bir şey yapmıyordu.

Asıl hatibi, cemaatleri ve büyük halk yığınlarını bir fırtına gibi kabartan, coşturan, taşıran ve yahut yeni bir fikir, bir kollektif vicdana sindirebilen hatip tipini bulmak için, Ömer Naci'nin vaktinden evvel sönmüş ateşi üstünden atlayarak Millî Mücadele devrine kadar inmemiz iycap eder. Millî Mücadele, bizim bir çok gizli kabiliyetlerimizi ortaya çıkardığı gibi, büyük çapta ve muasır manada söz erlerine de geniş meydanlar açmıştır.

Gerçi Hamdullah Suphi Bey, söz söylemeğe Meşrutiyet devrinde başlamışsa da büyük talâkate Millî Mücadele devrinden sonra ermiştir.

Birinci Büyük Millet Meclisi, bu meydanlardan biri oldu. O, bu

hususta bütün manasile, -(Convention'nun eşidir. Gerçi ilk zamanlar burada hâkim olan hatiplik tarzı, bir çeşit cami vaizliğile bir küçük mahkeme avukatlığı arasında bir şeydi. (V)'leri, arapçanın (vav) ları gibi telâffuz eden ve (ayın) ları çatlatarak söyleyen hocalarla, en çok ağızkalabalığı yapabilen kimselere kürsünün en ileri gelen kahramanları nazariyle bakılıyordu. Bunlar arasında, bugünün en yüksek iki hatibi olan bir Mustafa Kemal'le bir İsmet'in şatafatsız, dürüst ve yalın belâgatlerinin zevkine varabilecek kimseler pek azdı.

●

İsmet Beyin, Edirne mebusu ve Erkânıharbiye reisi sıfatiyle ilk kürsüye çıktığı günü hatırlarım. Bu genç zabit, konuşurken, ne cami vaizinin arap tecvidine riayet etmediği, ne de küçük mahkeme avukatının mantık canbazlığına uymadığı için dinleyiciler üstünde belli başlı hiç bir tesir yapamıyor ve bugünün hatiplik *estetiğine* göre en canlı telâkki edilmesi lâzımgelen cümlelerinin sonu, bir ölü sessizliğiyle karşılanıyordu. Lâkin, bunun üzerinden çok geçmedi, gene ayni kürsüden Gazi Mustafa Kemal'in Sakarya meydan muharebesine dair siyasî ve askerî beyanatı, millî bir vecd ve cuşiş içinde dinlendi.

Bence, o günden itibaren, artık, türkçede yüksek ve hâlis hatipliğin çığırı kurulmuş oluyordu.

●

Son günlerde, Başvekâlet yazı işleri müdürü Riza Bey, İsmet Paşa'nın belli başlı bazı nutuklarını toplayıp kitap halinde neşr etmekle, bize bu çığırın en güzel örneklerini vermiş oldu. Bu kitap ayni zamanda Türk Edebiyat Tarihi için kıymetli bir vesikalar mecmuası teşkil edecektir. Zira, Türk hatipliğinin tekâmül tarihini yazacak olan için başvurulacak menbalardan biri de bu kitaptır. «İsmet Paşa'nın siyasî ve içtimaî nutukları» nın sahifelerini baştan sona doğru çevirirken, insana, bu tekâmül merhalelerini adım adım yürüyor, hissi gelir. İptidalarda biraz çetrefil olan türkçe son nutuklara doğru hayret ve hayranlık verici bir açıklık, düzlük ve aydınlık kazanmağa başlar. Cümleler daha ziyade özlenir, zira daha ziyade fikirleşir.

Bu nutukların hiç birinde, *demagojiden* ve ekseri siyasî hatiplere

mahsus kürsü taktiklerinden eser yoktur. Cümleler çok defa birer vecize şeklini alacak kadar keskin, duru ve pürüzsüzdür. Belli ki, bunlar, kanaatleri katileşmiş, fikirleri süzülmüş, maksadı bir billur safiyetini almış bir adamın sözleridir.

Bundan başka İsmet Paşa'nın hitabetinde doğrudan doğruya kalbe tesir eden bir sıcak samimiyet havası da vardır. Muarızlarıyle ateşli bir münakaşasında, elini vaktinden evvel yıpranmış başına götürerek: «Ben bu şaçları nerde ağarttım?» deye haykırdığı gün sesinin yegâne aksettiği yer gönüllerimiz idi.

Ne yazık ki, Riza Bey, İsmet Paşa'nın bazı mübareze nutuklarını bu kitaba alamamıştır. Halbuki, Başvekilin döğüşken zakâsı en ateşin parıltılarını, en çok, bu nevi nutuklarında göstermiştir. Gene, onun bu nevi nutuklarındadır ki, hatipliğin gerçekten yüksek bir sanat olduğunu hissederiz. İsmet Paşa, bunlarda, sırasıyle, kâh acı ve sert, kâh müstehzi ve nükteli, kâh merhametsiz, kâh mahzun görünmesini bilir. Fakat, muarızı lekeleyen, düşüren, insanlık haysiyetini yaralayan sakar tecavüzlere baş vurduğu vaki olmaz. En dişli hasımlarına karşı bir takım itham-kâr deliller zikretmeğe mecbur olduğu anlarda bile yüksek prensip mıntakalarında dolaşan bir idealist edasını aslâ elden bırakmaz. Muhalefetin en azğın devirlerinde, ona karşı taarruz ve tecavüz vasıtalarının her türlüsü mübah telâkki edilirken bile, o, bu asil edasından bir dakika ayrılmamıştır. Bunun içindir ki, o çeşit münakaşalar esnasında, İsmet Paşa, benim üzerimde, elleri tabancalı bir alay düşmana karşı kollarını sallayarak tek başına yürüyen bir civanmert kabadayı tesirini yapmıştır.

Güzel söz söylemek sanatının, her şeyden evvel, destanî bir seciyeye dayandığını zannediyorum.

Kadro, bu sayısile ikinci yılını bitirdi. Üçüncü yıl için abonelerinizi tazeleyiniz.

Anadolu'da ziraî işletme şekilleri.(*)

İsmail Husrev.

Türkiye'de zirai işletme şekillerinin (Betriebsform) inkişaf tarihini iki türlü tetkik etmek mümkündür: Zaman içinde yahut mekân dahilinde. Tarih vesikalarının noksan hattâ mevcut olmamasından dolayı zaman dahilinde bir tetkike mekân içinde bir tetkikin tercihi zaruridir. Bugün Türkiye'de coğrafi şartları itibarile münakalâta gayrı müsait ve nüfus kesafeti az olan yerlerden münakale imkânlarına malik ve nüfusu kesif bulunan yerlere yaklaştıkça köylü işletmelerinin kademe kademe ekstansif ve mütekâmil şekillerine kadar her cinsine sıra ile tesadüf edilir. Bunları iptidai şekillerinden itibaren bir sıraya koyduğumuz takdirde gözümüzün önünde Türkiye'de köylü işletmelerinin geçirdiği inkişaf tarihinin bütün safhaları derhal canlanmış olur. Binaenaleyh bu tarih tablosunu (şüphesiz elde mevcut materyellerin bahşedeceği imkânlar dairesinde) tersim edebilmek için iptidai işletme şekillerinin bulunduğu yüksek Şark yaylâlarından mütekâmil işletme şekillerinin bulunduğu sahil vilâyetlerimize kademe kademe inelim.

●

Türkiyede zati iktisatça kurulmuş sahalarda (**) köylü işletmesi hayvancılığa göre kurulmuştur. İşletmede mesai yetiştirme üzerinde teksif edilmiştir. Ziraat ya pek cüz'i veya tali derecede ehemmiyeti haizdir ve ancak zati istihlâk maddelerinin temini maksadiyle yapılmaktadır. İşletmede yetiştirmenin merkezi sikleti teşkil etmesi bir taraftan Türkiye'de tabiatın pek vasi mer'alar ve çayırlarla hayvancılığa fevkalâde müsait olmasından, diğer taraftan da nakil tekniğinin iptidailiği dolayısile zirai mahsüllerin pazar bulamamasından mütevellittir. Emtia iktisadiyatının hakim olduğu sahalara girildiği nisbette işletme dahilinde bir iş bölümünün teessüs etmeğe yani yetiştirmenin yanında ziraat işlerinin de tedricen ehemmiyet almağa başladığı müşahede olunur. Emtea iktisadi mıntakalarında mahsulâta olan talep, hayvancılığın yanında ziraata da mevki vermiş veya ziraatı ön plâna almıştır. Mamafih derhal şunu da ilâve edelim ki, köylü işletmesinde hayvancılığın merkezi sikleti teşkil etmesi yalnız zati iktısat mıntakalarına mahsus bir keyfiyet değildir. Türkiye'de yetiştirme biri zati iktisatça diğeri emtia iktisadınca olmak üzere iki türlü kuruludur. Zati iktisatça yaşıyan yerlerde yetiştirme işlerinde asıl olan gaye, hayvancılık işine sermaye yatırarak pazar için hayvancılık yapmak, kâr temin etmek değildir. Böyle yerlerde hayvan esas itibariyle iki maksatla pazara çıkarılmaktadır: 1 — Vasi mer'alarda kendi kendine üreyen hayvanların fazlasını satmk, 2 — Devlete olan vergi borçlarını ödemek.

(*) Bu makale matbaaya verilmiş olan «Türkiye köy iktısadiyatı» isimli kitabımızdan bir bahsin hulâsasıdır.

(**) Zati iktisat sahaları Türkiyenin kara ve deniz yollarından uzak ve pazarlarla teması olmıyan veya pek cüz'i olan yerleridir. Bilhassa Şarkı Anadolu.

Halbuki emtea iktısadi mıntakalarında yetiştirme ticari bir mahiyet almıştır. Hayvan münhasıran pazar için yetiştirilir. Hayvanın hem kendisi hem mahsulâtı (Tiftiği, yünü, derisi, sütü, yağı, ilh...) emtia olmuştur. Ticari hayvancılığın ziraata nazaran daha kazançlı olduğu emtia iktisadi mıntakalarında ziraat ön plâna çıkamamıştır. Meselâ: Kars, Ardahan, Artvin, Erzurum, Bayazit vilâyet ve kazalarındaki yaylalarda ticari hayvancılık pek münkeşiftir.

Türkiye'de yetiştirme ile ziraatın işletmede aldığı mevkie göre köylü işletmeleri şöyle tevezzu eder:

Ziraat ve hayvan yetiştirmekle meşgul halkımızı başlıca dört zümrede toplamak mümkündür:

1 — Esas işleri ziraat olup hayvanlarını civar çayırlarda ve yaylalarda otlatanlardır ki, bunlar daha ziyade Marmara Havzasında ve Garbi Anadoluda bulunurlar.

2 — Ziraata ve hayvan yetiştirmeğe aynı derecede ehemmiyet verip kışlık ve yazlık yerleri bulunanlardır. İlk bahardan itibaren yaylalara çıkan bu zümreye daha ziyade Şimali Anadoluda tesadüf edilir.

3 — Hayvan yetiştirmesi esas meşgalelerini teşkil edip tali surette ziraat yapanlaradır. Bunların kışlık meskenleri mevcut olmakla beraber ekseriyetle vakıtlerini kırlarda hayvanlarını otlatmakla geçirir ve en ziyade Orta Anadolu ve Şarki Anadoluda bulunurlar.

4 — Sırf hayvan yetiştirmekle meşgul olan göçebelerdir ki, bunlar da cenup ve cenubi şarki Anadolunun dağlık yerlerinde dolaşırlar.

Buralarda münhasiren hayvancılık eden göçebeler ziraata karşı duydukları ürkekliği şu beyitle ifade ederler:

Bağ dikme bağlanırsın
Ekin ekme eylenirsin
Sür keçiyi çek deveyi
Gittikçe beylenirsin.

İşletmede ziraatın ehemmiyet alması veya ön plâna geçmesi, toprak mahsullerinin pazarlarda kolaylıkla realize edilebilmesi imkânına bağlıdır. Toprk mahsullerinin satış imkânları mahdut olan yerlerde köylünün toprak işlerinin müsmiriyeti ile de alâkadar olmadığı müşahede etmektedir Pazar bulamayan mahsullerinin istihsalini arttırmak maksadıyla işletmede sây sarfiyatını tezyit etmekte iktisadi bir mana olmayacağı âşikârdır. Bunun için işletmede hayvancılığın hâkim olduğu yerlerde toprak işleri pek az istihsal vasıtası ve sây sarfiyatı ile icra edilmektedir. Toprak bol olduğundan zeriyat yapılan bir yerden toprağın verim kabiliyeti düştümü, yani toprak yorulup veyahut muzır otlarla dolup hasulât vermemeğe başladı mı, zeriyat başka ve bakir bir toprak parçasına naklolunur. Nüfus kesafeti nisbeten fazla ve binaenaleyh toprak mahsullerine talebi olan büyük şehirlerin civarındaki arazi müstesna olmak üzere şark yaylalarında «Arazi geniş olduğundan tarlalar bazen beş sene dinlendirilir.» (*). Kars köylerinde «Malakan sistemi namı altında iki sene tarlaları dinlendirmek bir sene ziraat etmek usulü vardır.» (**). Merada tarlaya tahsis edilmiş olan topraklar yorulunca tekrar mera olarak kullanılır ki bu işletme şekline «Periodik olarak meraya tahvil edilen tek tarla sistemi» (Einfelder - Umlagwirtschaft) yahut kısaca (dinlendirme» usul denilir.

(*) Prof. İhsan Abidin Anadolu Ziraat ve Yetiştirme vaziyeti C. I. S. 315

(**) Keza C. I. S. 231.

Bu usulün tatbik edildiği yerlerde ziraat ekseriyetle bir taraflı olarak yapılır. Meselâ ya münhasıran ve daima kışlık buğday, yahut münhasıran yazlık hububattan biri ekilir. Anadolunun ormanlık kısımlarında bu «dinlendirme» usulünün bir başka şekline de tesadüf edilir. Buralarda meraları değil, orman arazisini tarlaya tahvil usulü vardır. Meselâ Kastamoninin dağlık ve ormanlık sahalarında «Arazi maniali ve zeriyat sahası dar olduğundan... halk civardaki ormanlığı tahrip ile tarla ihdasına ve maişetini bu suretle temine çalışmaktadır. Bu zahmete karşı orada iki sene ziraat yaptıktan sonra bu açtığı tarla da seylâp tahribatına maruz kalarak bir daha ziraat edilmez bir hale gelmektedir.» (*) Köylü bu nevi tarla açma tarzına «hopurculuk» ve «göynük» usulü demektir. «Hopurculk, ormanı ateşleyip külü üzerine hububat ziraati yapmaktır. Göynük, ormanı kesmek ve köklerini sökmek suretiyle tarla açmaktır.» (**) Ormandan tarlaya tahvil edilen arazi inbat kabiliyetini kaybedince terkedilir, ormandan yeni arazi açılır. Eski arazi ise mera olarak kalır. Buradan görülüyor ki, ormanlarımızın tahribinde toprak darlığının da tesiri büyüktür. Dinlendirmenin her iki şeklinde tarlanın müsmiriyeti başka yollarla (tarla yorulunca meradan veya ormandan bir yenisini açmak suretile) temin olunduğu için gübre kullanılmasına lüzum kalmamaktadır. Birinci dinlendirme şeklinin tatbik edildiği yerlerde gübre tezek halinde kışın ancak tandırda yakılmaya yarar. İkinci şekilde ise, hayvanlar dağlarda dolaşıp başı boş gezdiklerinden gübreleri toplanamaz ziyan olur. Dinlendirme usulünde mesaiyi hayvan işlerile tarla işleri arasında taksim etmenin müşkilâtı da yoktur. Çünkü hasat vakti ayni zamanda mera işlerinin yanında geniş mikyasta hayvancılığın icrasına imkân veren bir işletme şeklidir. Bu işletme şekli, hem zati iktisat sahalarında hem de Şarki Anadolunun ticari hayvancılık mıntakalarında yaylâ ile köyleri arasında seyyar olan köylülerde görülür.

Tarihte bu nevi işletme şekli «Jül Sezar» (Julius Cesar) zamanında Cermen kabileleri tarafından tatbik olunmuştu. O zamanlar bu kabilelerde hayvancılık ziraata nazaran ön plânda duruyordu. Tıpkı bizdeki yrı göçebelerde olduğu gibi onlar da basit kulübelerde kendi ördükleri çadırlarda yarı çoban bir hayat sürüyorlardı.

Toprak mahsullerinin realize edilmesine nisbeten imkân bulunarak işletmede yetiştirmenin yanında ziraatın ehemmiyet almağa başladığı köylerde müstahsilin toprak müsmiriyetini arttırmak maksadıla tarlayı işleme usulünde dinlendirmeye nazaran bir adım ilerlemiş olduğu görülür. Buralarda köylü, ektiği tarlayı dinlendirmek üzere meraya veya ormana terkedeceğine hasadı müteakip, hafredilmek üzere nadasa bırakır. Nadasa terkedilen tarla sene zarfında bir iki defa hafredilerek müteakip senenin zeriyat mevsimine kadar boş bırakılır Köylü yeni zeriyat için meradan veya ormandan başka bir tarla açar. Bu yeni tarlayı da, mahsulü aldıktan sonra nadasa bırakır ve zeriyatı bir sene evvelisi nadas ettiği tarlaya nakleder. Bu suretle tarladan her biri bir sene nadas ve bir sene zeriyata tahsis olunmak üzere sıra ile işlenir. Bu usule «nadasla münavebe» tarzı demek mümkündür.

Nadasla münavebe usulüne Sivas, Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Konya, Kütahya, Eskişehir, İsparta, Burdur, Afyon vilâyetlerinin bir taraflı ziraat yapan köylerinde tesadüf olunur.

Buralarda köylü, dinlendirme usulünün cari olduğu mıntakalara nazaran

(*) Kastamoni Ziraat Odası raporu No. 27.

(**) Prof. İhsan Abidin A. Z. ve Y. vaz. C. İ. S. 120.

toprağın verimliliği ile bir dereceye kadar daha fazla alâkadardır. Hiç olmazsa, hasadı müteakip tarlayı gelecek senenin zeriyatına hazırlamaktadır. Nadasta toprak kabartılmış olduğundan nadaslı tarla hem rutubeti muhafaza eder hem de tarlada muzır otların bir dereceye kadar neşvünemasına mani olur. Bunun neticesi olarak tarlanın verim kabiliyeti çabuk tükenmez. Halbuki dinlendirmeye bırakılan topraklar ekinlerin biçilmesinden sonra işlenmeden olduğu gibi bırakıldığı ve oturup sertleştiği için yağmuru çekip rutubeti muhafaza edemez. Dinlendirmeye terkedilen toprakların müsmiriyti nadas edilmiş topraklardan azdır. Bunun için nadasın taammüm etmiş olduğu yerlerde köylü arasında «iki çapa bir su yerini tutar» sözü vardır.

Nadasla münavebe usulünde toprağın müsmiriyeti nadas tarikile temin olunduğundan gübre kullanılmamaktadır. Gübreler bu vilâyetlerde de ya mahrukat makamında istimal yahut imha edilir.

Buralarda, şehir ve kasaba civarlarındaki ziraat işleri müstesna olmak üzere hayvani gübreyi toprağın müsmiriyetini tezyit edici bir vasıta olarak kullanma ihtiyacı henüz taammüm etmemiştir. Bu vilâyetlerin arazisi bol olduğundan nadas edilen tarlanın da verim kabiliyeti tükenince zeriyat mer'adan yeniden açılan bakir araziye naklolunur.

Yukarıda ismi geçen vilâyetlerde nadasla münavebe usulünden maada diğer bir usule daha tesadüf olunmaktadır: Nadas edilen tarla bir sene boş bırakılmayarak hububattan her hangi birinin zerine tahsis edilir. Bu nevi zeriyat için kışlık ve yazlık hububat seçilir. Tarlalardan birine bu sene kışlık buğday ekildiği takdirde gelecek sene yazlık ve yemlik mahsul olarak meselâ burçak ekilir. Yazlık ve kışlık hububatın bilâ inkita zerinden dolayı nadasla münavebe usulüne nazaran tarla daha çabuk yorulmaktadır. Bunun için köylü yeni açmalarla bakir topraklara daha sık müracaat mecburiyetinde kalmaktadır. Köylünün tarlalardan birini kışlık diğerini yazlık hububata tahsis edip periodik olarak yine meraya tahvil ettiği bu usule «dinlendirmeli iki tarla sistemi» (Zweifelder-Umlagewirtschaft) demek mümkündür. Bizde ziraatcılar ekseriyetle bu usule iki senelik münavebe demektedirler. Halbuki aşağıda göstereceğimiz gibi hakiki münavebe, cinsi birbirinden ayrı nebatlar arasında yapılmaktadır. İki tarla sistemi yalnız hububata mahsus bir işletme şekli olduğundan bir tarlada cinsi hububat olan iki mahsulün sıra ile ekilmesi tarzına münavebe demek doğru değildir.

Yine ziraatının ekseriyetini hububatın teşkil ettiği mıntakalarda iki tarla sistemi yerine ekseriyetle bir nevi «üç tarla sistemi»nin tatbik edildiği de görülmektedir. Müstahsil yazlık ve kışlık hububat ektiği tarlalara bir üçüncü tarla daha ilâve etmekte ve bu tarlayı hafrederek müteakip senelerin zeriyatına hazırlamaktadır. Bu suretle bir tarla bir sene kışlık, bir sene yazlık hububata tahsis edildikten sonra üçüncü sene nadasa terkolunmaktadır. Bu usulün iki tarla sisteminden ileri olan cihetı, toprağı bir sene nadasa bırakarak tarlanın inbat kabiliyetini takviye etmesidir. Şehir ve kasaba civarları müstesna olmak üzere diğer tarla sistemleri gibi üç tarla sisteminin tatbik edildiği yerlerde de toprağı gübrelemek adet değildir. Mamafih sulamak imkânı olan yerlerde tarlanın gübre ihtiyacı ekseriyetle «milleme» denilen bir usulle temin olunmaktadır. Gübreyi mahrukat makamında kullanan yerlerde köy veya kasaba civarındaki tarlaları, bu gübrelerin yandıktan sonra kalan külleriyle gübrelemek usulü de vardır ki buna «kül çekmek» derler.

Tarihte üç tarla sisteminin nadası gübresiz olanı «Tacitus» zamanında Cermenlerde, nadası gübreli olanı da (Reine Dreifelderwirtschaft) bin se-

ne müddetle XVIII inci asrın sonuna kadar bütün Avrupa milletlerinde tatbik olunmuştu. Mamafih bugün de şarki Avrupanın bir çok memleketlerinde bu usule el'an tesadüf edilmektedir.

Toprak mahsullerinin kolaylıkla realize edilmesine geniş imkânlar bulunan sahil vilâyetlerinde müstahsilin mesaisinin merkezi sikletini daha ziyade ziraat ve zirattan da piyasada kâr getiren mahsulün ziraatı teşkil etmektedir. Buralarda toprak mahsullerinin emteaya tahvilline imkân bulunduğundan müstahsil bu imkânlardan istifade etmek için mevcut tarlalarını azami derecede istismar etmeğe çalışır. Tarlasında bir karış boş yer bile bırakmaz. Bunun için nadas usulü bilhassa şehir ve kasabalarla bunlara mücavir köylerde kalmamıştır. Tarla bir sene boş bir halde nadasa terkedileceğine pazarda para eden mahsullerden her hangi birinin zerine tahsis olunur. Bu mıntakalarda nadas tarlasına zer edilen mahsulât ekseriyetle çapa nebatlarıdır. Bunun için hububatı daima çapa nebatı takip eder. Kışlık hububatı Pancarın veya Afyonun takip etmesi gibi. Birbirinden farklı mahsullerin bu şekilde sıralanmasına «münavebe» (Fruchtwechselwirtschaft) denir ki, bizde bunun ilmi olmıyan basit şekli tatbik edilmektedir. Münavebe usulünde esas, kökleri muhtelif derinliklere giden mahsulleri sıra ile ekerek toprağın muhtelif derinliklerinde bulunan gıda maddelerinden istifade etmektir. Meselâ dağınık köklü nebatlardan olan hububat, tarlanın sathındaki gıda maddelerini istihlâk ettiği halde pancar, patates gibi derin köklü nebatlar derinlerdeki gıdalardan istifade eder. Bunun için sathi tabakadan istifade eden nebatlardan sonra derin köklü nebatlar ekmek suretiyle tarlanın sıkı bir istismarı temin olunur. Binaenaleyh dağınık köklü nebatlardan olan ve tarlanın ancak sathındaki gıda maddelerini sarfeden hububatta bir sene kışlık bir sene yazlık ekilmesine münavebe denilmesinin doğru olmıyacağı anlaşılıyor.

Avrupada münavebenin ilmi şekilleri «ıslah edilmiş üç tarla sisteminden» (Verbesserte Dreifelderwirtschaft) doğmuştur. Islah edilmiş üç tarla sistemi, tarlalardan birinin nadasa bırakılmayarak üzerine yonca ekilmesidir. Nadas tarlasının bir yapraklı nebata tahsisine «Besömmerung der Brahe» deniliyor. Bu usulün Avrupada taammümüne başladığı tarih on sekizinci asrın nihayetleridir. Fakat on dokuzuncu asırda bu üç tarladan maada bir dördüncü tarla daha açılarak buraya bir çapa nebatının zeri taammüm etmiştir. Bu usulde mahsuller şöyle bir sıra takibine başlamıştır: Birinci sene kışlık hububat, ikinci sene çapa nebatı (pancar, patates gibi) üçüncü sene yazlık hububat, dördüncü sene yonca. Bu dört sene üzerine kurulmuş münavebe, Almanyada ilk defa «Norfolk» kontluğunda tatbik edildiğinden «Norfolker Fruchtwechselwirtschaft» ismini almıştır. Zamanla bu usul de tekâmül ederek münavebe edilen mahsullerin daha rasyonel sıralanması temin olunmuştur.

Türkiyede köylünün tatbik ettiği münavebe çok iptidaidir. Toprağın kimyevi ve hikemi hususiyetlerine göre mahsullerin sıralanması, bilgi seviyesi çok geri olan köylümüz için henüz meçhuldur. Münavebe bizde göreneğe, ampirik usullere müstenittir. Hattâ bir çok yerlerde köylü, pazarda para etmesinden dolayı meselâ tütünü, başka bir nebatla münavebe etmeden üç dört sene aynı tarla üzerinde eker. Toprak artık verim kabiliyetini kaybedince zeriyat sırası hububata gelir.

Münavebe usulünün cari olduğu yerlerde münavebeye ekseriyetle pamuk, tütün, afyon, pirinç, bakliyat, patates, pancar, hayvan pancarı, mısır, yonca, kavun, karpuz yazlık ve kışlık hububat ilh. gibi mahsuller girmektedir. Adana ve Merminde münavebe pamukla hububata inhisar etmektedir.

Ekseriyetle pamuk tarlalarının etrafına pamukla beraber susam da ekilir. Türkiyede münavebe ile üç tarla sistemi arasında bir sistem daha vardır ki bunu hakiki münavebe ile karıştırmamak lâzımdır. Bu usulde de muhtelif nebatlar münavebe edilir. Hattâ münavebeye çapa nebatları da girer. Fakat bunun hakiki münavebeden farkı, tarlanın bir sene nadasa bırakılması ve mahsullerin sıralanmasında fennî bir esasın gözetilmemesidir. Bu usulde sıraya giren nebatların taaddüdü nisbetinde tarla adedi artmaktadır. Dört, beş, altı yedi tarla sistemi gibi. Meselâ Maraşta «Birinci sene buğday, ikinci sene arpa, üçüncü sene yine buğday, dördüncü sene nadastan sonra, beşinci sene çeltik nöbeti gelir. Çeltikten sonra münavebe ayni suretle devam eder. Çeltik ekilmeyen sahalarda ise beşinci sene ya darı yahut mercimek ziraatı yapılır.» (*)

Diğer bir misal: Denizli, Sarayköy ve Buldan kazalarında... Birnci sene buğday, ikinci sene mısır, üçüncü sene arpa zeredilerek dördüncü sene dinlendirmeğe (nadasa) terk (**) adettir. Bu usulün hakiki münavebeye «Fruchtwechselwirtschaft» tehavvülü için nadasın kalkması ve sathî köklü nebatlarla derin köklü nebatların fennî bir şekilde münavebesi lâzımdır. Köylü, münavebe usulünün tatbik edildiği yerlerde daimi istismardan dolayı toprağın verim kabiliyetini kaybetmemesi için gübre kullanmağa ehemmiyet vermektedir. Gübreyi tezek halinde tandırda yakan ve tarlası yorulunca mer'adan veya ormandan bir yenisini açan iç Anadolu köylüsünün aksine olarak gübrenin bu işletmelerde iktisadî bir kıymeti vardır. Müstahsil gübreden müsmiriyeti arttırıcı bir vasıta olarak istifade etmektedir. Meselâ Manisa da «tarlalar tamamen gübrelenir. Gübre araba ve develerle nakledilerek mesafe mesafe dökülür. Son baharda yayılarak tarlalar hafredilir. Dönüme iki bin, üç bin kilo kadar atılır.» (***) Ege mıntakasında sun'i gübre de taammüm etmektedir. Ekseriyetle fosforlu, potaslı, azotlu gübreler istimal edilmektedir.

Sun'i gübreyi en çok kullananlar bağcılar ve tütüncülerdir. Mamafih Manisa misaline bakarak emtea iktısadiyatının münkeşif olduğu yerlerde gübrenin adam akıllı taammüm ettiği kanaatine gelmek doğru değildir. Bizde gübre istimali emtea iktısadiyatı mıntakalarında bile şehir ve kasaba müstahsilleri ile bu mevkilere mücavir köyler halkını aşamamıştır. Bu mevkilerden uzaklaştıkça gübrenin tedricen tarlalardan çekildiği görülür.

Toprak mahsullerinin kolaylıkla realize edilmesine imkân olan yerlerde köylünün nazarında toprağın kalitesi de ehemmiyet kazanmıştır. Müstahsil de iyi ve fazla mahsul almak maksadile daima inbat kabiliyeti yüksek, kuvvetli topraklara rağbet vardır. Bunun için emtea iktısadiyatının münkeşif olduğu yerlerde toprakların boş durmadığı (Tabii nüfusu kesif olduğu yerlerde) görülmektedir. Bunun neticesi olarak toprak fiatları da yüksektir. Halbuki orta ve şarki Anadolunun coğrafî şartları itibariyle ziraata pek müsait olan geniş sahalarında pazarla temasın müşkilâtından dolayı köylü hem mütenevvi mahsul istihsalile hem de toprağın kalitesiyle alâkadar değildir. Buralarda vâsi ve münbit topraklar boş durmakta ve hayvanların otlamasına bırakılmaktadır.

Buraya kadar tespit edebildiğimiz işletme şekilleri içinde hiç şüphesiz en az sâye lüzum göstereni yaylalarda ser azat dolaşan göçebe aşiretlerin hay-

(*) Maraş Ziraat Odası raporu No. 87.
(**) Porf. İhsan Abidin Anadolu Z. V. Y. vaz C. 2. S. 576.
(***) Keza C. 2. S. 607

vancılığıdır. Bunlar da sây sarfiyatı elde sopa hayvan gütmeğe inhisar eder. Göçebe olmayanların yaptığı ticari hayvancılık ta az say sarfile icra edilmektedir. Bizde umumiyet itibariyle henüz hayvanı yerinde besleyebilmek için sun'î çayırlar yetiştirmek usulü taammüm etmemiştir. Tabii çayırların mahsulâtını biçmek ve ithar etmek için vesait mevcut değildir. İlmi usullerle hayvan yetiştirmek henüz memlekete girmemiştir. Türkiyede hayvancılık hem zati iktısat hem de emtea iktısadi mıntakalarında ekstansif işletmelerden sayılır.

Toprak işlerinde müstahsil, hayvancılığa nazaran daha fazla istihsal vasıtası ve say sarfetmek mecburiyetindedir. Tarla mesaisinde asgari olarak tarlayı sürmek, ekmek, tırmıklamak, mahsulü hasat etmek ilh... gibi işler vardır. Bu itibarla toprak işlerinde sayın entansite derecesi (*) hayvancılığa nazaran yüksektir. Fakat toprak işlerindeki entansitenin derecesi de tarla sistemlerine göre değişir ve bunu müstahsilin pazarla olan temasının derecesi tayin eder. Nadasla münavebe usulü, dinlendirmeden, gübreli üç tarla sistemi, gübresiz üç tarla sisteminden, münavebe diğer bütün tarla sistemlerinden daha fazla say sarfiyatına lüzum gösterir. İşletmede zeriyat sahasından bilhassa çapa nebatlarına isabet eden kısmın ittisaı, sayin entansitesini arttırmıştır. Bu itibarla çapa nebatı gibi pek çok iş kuvveti ve sermaye sarfını istilzam eden münavebe usulü, köylümüz tarafından gayri ilmi tatbik edilmekle beraber entansif bir işletme şekilidir. Bilhassa çapa nebatı zeriyatında asgari say ve malzeme istimalile istihsalin müsmiriyetini fevkalâde arttıran sun'i gübrenin kullanılmaya başlaması, Türkiyede ziraî işletmelerin entansifleşmesinin amili olmaktadır.

Münavebe usulünden sonra bizde entansif işletme olarak bahçecilik gelir. İzmir, Manisa bağları, Aydının incir, Dörtyolun portakal, Kastamoninin meyve bahçeleri ilh... gibi. Bunlar pazar için muayyen mahsullerin istihsalinde ihtisaslaşmış işletmelerdir. Bu işletmelerden sonra bilhassa umumi harbi müteakip sahil vilâyetlerimizde inkişaf etmiş olan sebze bahçeciliğini zikretmek lâzımdır. Yukarıda münavebe usulüne kadar tespit ettiğimiz tarla usulleri ise ekstansif işletmeler katagorisine dahildir ki, bunlar Türkiye arazisinin pek geniş sahalarına yayılmıştır.

Türkiyede ziraî işletmelerde entansifleşmenin ne dereceye kadar rasyonel esaslar dahilinde (**) cereyan ettiği meselesi de ayrı bir davadır. Türkiyede köylü işletmelerinde mesainin rasyonelleşmek suretiyle entansifleştiğini kimse iddia edemez. İşletme entansif olur. Fakat rasyonel olmayabilir. Türkiyede entansif işletmeler vardır. Fakat hiç biri rasyonel değildir, bilgisizlik, teşkilâtsızlık ilh... gibi sebepler Türk köylüsünü rasyonel çalışma usullerinden mahrum bırakmaktadır. Türk köylüsü emtea iktısadiyatına intikal ederken say müsmiriyetini arttırmak için işletmesini mümkün olduğu kadar entansifleştirdiği halde rasyonelleştirememiştir. Bundan maada Türk köylüsünün ihmal ettiği mühim noktalardan biri de budur: Zati iktısat sisteminde istihsale müstahsilin zati ve ferdi zevkleri hâkimdir. İstihsalin gayesi zati ihtiyaçların tatmini olduğundan müstah-

---

(*) Sayin entansite derecesi, muayyen bir müddet zarfında muayyen vüs'atta bir sahaya sarfedilen enerji hacmidir.

(**) Rasyonel çalışma, iktısadilik prensibinin ilmi bir şekilde hayata tatbiki demektir. İktisadilik prensibi ise, asgarî zahmet ve masrafla azami muvaffakiyet teminidir.

sil ancak kendisine lâzım olan maddeleri ve bunları da arzu ettiği şekilde istihsal eder. Fakat zati istihsalin yerini emtea iktisadi alınca, mübadele kıymetleri istihsaline başlanınca istihsale müstahsilin zati ve ferdî zevkleri değil, pazarda başkalarının zevkleri hâkim olur. Binaenaleyh müstahsil, kazanmak için başkalarının zevkine göre istihsalde bulunmağa mecburdur. Halbuki Türk müstahsilinde zati iktısat sistemine has bir zihniyetin henüz ölmediği görülmektedir. Köylü başkalarının bilhassa dünya piyasalarının zevklerine, taleplerine göre istihsalde bulunmak zihniyetine henüz yabancıdır. Meselâ bugün dünya piyasaları Türk köylüsünden tasnif, ıslâh, fennî şekilde standart tiplere irca edilmiş, emtea ihracını talep ettiği halde o hâlâ ananevi zihniyetini terkedememektedir.

Bugün dünya piyasalarında bir çok mahsullerimizin satış imkânlarını gittikçe kaybetmesinin başlıca sebeplerinden biri de dünya alıcılarının zevklerini nazarı itibare almamamızdır.

Cumhuriyetin ikinci on yılının sonunda fütuhatımızın zafer tâkı üzerine şu kitabeyi yazalım :

" Esir kavmi kurtardım. „
" Azlık kavmi çoğalttım. „
" Çıplak kavmi giydirdim. „
" Yoksul kavmi zengin ettim. „

-- Orhon Abidelerinden —

Büyük Sanayi kuruluşunun devletleşmesindeki teknik zaruretler.

M. Şevki.

Türkiye bir sanayi kuruluşunun başlangıç noktasındadır ve «memleketin mübrem sanayiinin kurulması bitmedikçe her noktai nazardan yürek istirahatı duymasına imkân yoktur. (*)»

Bu kuruluş sanayice müterakki memleketlerin bugüne kadar takip ettiği seyreden şüphesiz ki, bambaşka bir tarzda olacaktır. İçtimai ve iktısadi şartlardan sarfınazar bizzat teknikteki büyük terakkiler her iki sanayi kuruluşunun birbirinin ayni olmasına imkân bırakamaz.

Sanayici memleketler büyük sanayi teknikin bugüne kadar olan tedrici inkişafına ve seyrine uydurarak tek sanatkârdan imalâthane, fabrika devirlerini atlatarak nihayet büyük sanayi tröstlerine kadar çıktı, takriben bir buçuk asır zarfında serpildi, büyüdü ve bugünkü halini aldı.

Bu seyri esnasında zamanına göre daima ileri, daima rakipsiz olduğu için teknik noksanlarının zararını görmedi. Rahat rahat bunları izale edebildi ve izale ettiği nisbette istihsalâtı güzelleşti ve ucuzladı.

Biz sanayia başlarken bu rahat ve tedrici yolu takip edemeyiz. Tknikteki her geriliğimiz bugünkü müterakki sanayie nisbetle istihsalâtın keyfiyet itibarile kötülüğünü, elverişli olmamasını, maliyet fiatinin yüksekliğini mucip olacak ve sürümünü azaltacak veya ihtiyacımıza vefa etmiyecektir. Binaenaleyh biz ilk andan itibaren bugünkü teknik seviyenin icap ettirdiği müterakki bir sanayi kurmağa mecbur olduğumuz gibi bunun işletmesinin de yine bugünkü teknik seviye ile mütenasip olması kat'i bir zarurettir. Daha buradan serbest bir şekilde inkişaf imkânını bulmuş memleketlerin sanayi kuruluşu ile kat'i bazı kayıtlar altında sanayi kurmak mecburiyetinde olan memleketler arasında bir fark olacağı kendini gösterir.

Bugünkü müterakki ileri teknikli sanayiin başlıca vasıfları şunlardır:

1 — Temerküz ve tevhit (enerjide, idarede, imalde)

2 — Birbirini tamamlayıcılık (sınai istihsalâtta ham maddeden en müütekâmil şekillere gelinceye kadar icap eden tekmil işlerin birbiri ardınca ve aynı memlekette başarılması.)

3 — Rasyonellik (yani ham maddeyi ve iş kuvvetini son haddine kadar en ucuz şekilde kıymetlendirme).

4 — İhtisas:

1 — İlk sanatkâr insan bugünkü fabrikanın üç unsurunu yani muharrik kuvvet, transmisyon ve iş makinesini nefsinde cemetmiş bir ünite idi. Sanattaki her terakki bu unsurları temerküze doğru götürdü. İnsandaki muharrik kuvvetle kabili kıyas olmıyan enerji membaları bulununca tabiatile diğer unsurlar, yani nakli kudret ve iş makinesi de bununla mütenasip olarak değişti, büyüdü ve kendi aralarında birleşti.

(*) Gazi Hazretlerinin Büyük Millet Meclisindeki en son nutuklarından.

Artık sanayide münferit fabrikadan, tek bir işletmeden bahsedilmez oldu belki başlı başına bir enerji meselesi, transmisyon meselesi geniş ve otomatik iş makineleri meselesi karşısında kalındı. Bunlar ayrı ayrı halledilmek ve ondan sonra birbirlerile tevhit olunmak icap etti, çünkü meselâ bir fabrika kuracak adamın kendi kendine enerji meselesini, transmisyon meselesini halletmesine artık imkân kalmadı. Keza enerji istihsalâtını yapan fabrikalarda nakil kudreti kendi başına halledemez oldu. Başka memleketlerde bu işlerin başında muazzam tröstler teşekkül etti ve bu suretle temerküz temin olundu.

2 — Sanayi büyüyünce ve temerküz edince ihtiyaçları da arttı. O derecede ki, bazı sanayiin kurulması ve yaşayabilmesi için diğer bazı sanayiin mutlaka mevcut olmasını istilzam etmektedir. Meselâ motör ve alelûmum makine sanayinin bir memlekette inkişaf edebilmesi için evvelâ o memlekette geniş mikyasta bir demir istihsal sanayiinin mecut olması lâzım gelmektedir. Keza elektrik sanayi için bakır, boya sanayii için kömür taktir sanayiinin lâzım ve mutlak olması gibi.

Sanayiin birbirini tamamlayıcı bu şekli temin edilmediği takdirde ve meselâ bizde bugünkü trikotaj sanayiinde olduğu gibi makinesi İngiltereden, ipliği Fransadan, boyası Almanyadan gelmek suretile sanayi kurumu mümkün olsa dahi bunların devamlı ve verimli olduğu, smai istiklâli temin ettiği iddia olunamaz. Çünkü bir taraftan sanayi namına ve amorti adile diğer sanayi merkezlerine haraca bağlanıldığı gibi diğer taraftan makine ömrünü ikmal ettikçe veyahut randımanı daha yüksek makineler çıktıkça bu sanaii de yeniden kurmak zarureti baş gösterir.

3 — Rasyonel çalışma için ilk şart ham maddeyi son haddine kadar ve en ucuz bir şekilde kıymetlendirmektir. Meselâ şeker sanayiinde yalnız pancarın şekerinden istifade düşünülerek sanayi kurulduğu takdirde bunun maliyet fiatini bugünkü müterakki sanayiile bir hizada tutmanın imkânı yoktur. Bunun için pancarın şekerinden maada ispirtosundan, ve nihayet kalan kısmın gıdaî kuvvetinden istifade ederek bunları ayrı ayrı işlemek ve kıymetlendirmek için şümullü ve etraflı bir sanayi kuruluşu ister. Bu takdirde meselâ ispirto ve hayvan yemi için kalan kısmın idarî masrafları da zaten kurulan şeker sanayiinin içinde olacağından her üç maddenin istihsalinde de büyük kazançlar elde etmek imkân dahiline girer.

Keza kömür sanayiinde de iş böyledir. Demir sanayii için kok istihsalinde maden kömürünün yalnız karbonu nazarı itibare alınarak sanayi tesis olunursa kömürün yarı kıymeti ziyaa uğramış demektir. Hava gazı, benzol, sun'î gübre, katran ve saire istihsalâtı için de yapılacak tesisdir ki ancak kömür ve demir sanayini rasyonel bir şekilde çalıştırabilir.

4 — Modern sanayi ihtisası üzerine bina edilmiştir. En basit işçiden en büyük mühendise kadar muayyen usul dahilinde okutturulmuş, yetiştirilmiş ve ameli olarak o şubelerde çalıştırılmış olmak icap eder. Bu iş bugünkü sanayi memleketlerinde serbest olarak cereyan edebilir. Çünkü oralarda işçi ve mühendis noksanı değil belki fazlalığı vardır. Biz sanayiimizi kurmak için bu fazlalıktan ithalât yapmamızda bir yol olabilir ve nitekim şimdiye kadar böylece yapılmıştır da. Fakat bu suretle millî sanayi için lâzım olan mütehassıs işçinin fen adamının, idarecinin, mühendisin yetiştirildiği iddia olunamaz. Nitekim şimdiye kadar gelenler de muayyen müddeti doldurduktan ve muayyen ücreti aldıktan sonra çekilip gitmişler Ya fena ntihap dolayısile burada zaten bir faide temin edememişler veyahut kabiliyetleri olduğu halde lisan noksanı, alâkasızlık ve saire dolayısile yine şümullü bir faideleri görülememiştir.

Esasen eski Loncalar devrinin usta ve çıaklık usulile mütehassis işçi yetiştirmek bugün için mevzuu bahsolmadığından daha evvel muayyen ve plânlı tedrisat yapılmazsa hariçten gelenlerin bütün hüsnüniyetlerine rağmen bir faide temin edemiyecekleri aşikârdır.

O halde bu kısımda da biz bugünkü müterakki sanayi memleketlerinin takip ettikleri usulde giderek mütehassıs işçi ve fen adamını kendiliğinden tişmesine ve sonra bu yetişme nisbetinde tedricen sanayie alınmalarını bekelyemeyiz. Sanayimizi yeniden ve en müterakki şekilde kurmak nasıl kat'i bir zaruretse, mütehassis işçi ve fen adamını da yeniden ve en müterakki şekilde ve bir plâna tevfikan yetiştirmek öylece bir zarurettir.

●

Bugünkü müterakki sanayiin en bariz vasıflarını bu suretle tebarüz ettirdikten ve bizim de sanayi kurarken bu vasıfları benimsemeğe ve ö yolda yürümeğe mecbur olduğumuzu izah ettikten sonra böyle bir sanayi Türkiyede hangi kuvvetin kurabileceğini tetkik edelim:

Meselâ mütemerkiz bir sanayi kurmak için evelâ çok ucuz ve müşterek bir enerji meselesi vardır. Avrupada bu işe tedricen gidilmiş, evvelâ ufak buhar santralı kurulmuş, sonra yerini daha büyüğe terketmiş ve nihayet bu santral ilga olunarak milyonlarca kilovat istihsalât yapan elektrik santralları bütün bir mıntakayı tagdiye etmeğe başlamıştır. Bizde de ayni yolu ve bidayetinden takip etmeğe kalkmak evimize Edisonun ilk fonoğrafını almağa benzer. Bu hem bilüzum ve hem de masraflıdır. Fakat bir yerde modern şekilde sanayi kurmak için daha evvel bir kaç milyon lira sarfile o mıntakadaki su veya ucuz kömürden istifade ile en ucuz enerji istihsalini temin edecek müessese Türkiyede kim olabilir. Avrupa veya Amerikadaki bu işler için kurulan sanayi tröstleri bizde teşekkül edebilir mi? Bizde de bütün memleket enerjisini elinde tutacak bir AEG bir General Electric Company ilh... vücude gelebilir mi? Şüphesiz ki hayır. Çünkü bu kumpanya ve tröstler vücude gelebilmek için çok uzun seneler icap etti ve bu uzun seneler zarfında onları vücude getiren de yalnız kendi dahili ihtiyaçları değil daha ziyade harice sürdükleri milyarlık emteadır. Bu bizce mevzuu bahsolamıyacağına göre bu işin kökünden halli için tek bir çare vardır: Milletin bütün kudretinin mümessili olan devletin bu meseleyi kökünden halleylemesi.

Tamamlayıcılık ve rasyoellik işinde devletin kuruculuğundaki teknik zaruret bundan daha ileridedir!

Alelûmum sanayiin anası demir sanayiidir. Bir memlekette demir sanayi, kendi mikyasında olsun makine sanayi teessüs etmedikçe diğer sanayi köksüz çiçeklere benzerler Bugün Yunanistanda 180.000 ton istihsal eden Romanyada 80.000 ton Yuğoslavyada 150.000 ton istihsal yapan demir sanayii bulunduğuna göre bizim için de bir demir sanayi çok görülemez. Hele müdafaa düşüncesi bu hali kat'i bir zaruret şekline sokar.

Halbuki demir sanayi kurmak için evvelâ bir kömür sanayi kurmak gerektir. Kömür sanayiinin rasyonel çalışması için daha bir sürü kimya sanayii kurmak icap edecektir. (*)

Sonra bunların hepsi nihayet bir nakil meselesi karşısınla kalır.

Meselâ her hangi hususi bir teşebbüs Türkiyede devlet himayesile demir istihsaline talip olabilir. Fakat bu teşebbüs böyle şümullü bir sanayi kuruluşuna ve hele onu rasyonel çalıştırmaya hiç te kadir olamaz. Çünkü bu bir defa çok geniş bir sermaye işidir. Her kuruluş diğer bir kuruluşu icap

(*) Bu husus gelecek sayılarda ayrıca tetkik olunacaktır.

ettirecek ve bu böylece uzayıp gidecektir. Halbuki hususî sermayenin gayesi memleket mikyasında bir sanayi kurmak değil sanayiin her hangi bir parçasından azamî istifadedir.

Kokunu hariçten getirmek, demir cevherini devlet himayesile nakletmek ve nihayet dahilî piyasadaki demir fiatini kendi maliyet fiatile arzu ettiği kâr mecmuu seviyesinde tutmak suretile işlenmede temin edebilir. Fakat bu istihsal hiç bir vakit rasyonel olamıyacağı için devlet ilâ nihaye haraç güzar olacak demektir.

Halbuki bu işletme devlet tarafından yapılarak birbirini tamamlıyan sanayi hep birden vücude gelirse devlet için bir zarar değil belki ham maddeyi kıymetlendirmiş, ucuz maliyet dolayısile diğer sanayiide inkişaf, nakil vasıtaları ücretini piyasa fiatine göre tanzim gibi bir çok taraflı bir faide temin edecek ve ayni zamanda bu en mühim sanayi kısmı memlekette köklü olarak teessüs edecek ve diğer sanayiin köklü olarak yerleşmesini mucip olacaktır.

Mütehassıs, işçi ve fen adamı yetiştirmek hususunda devletin haiz olduğu iktidarda meydandadır. Tedris organi devlet elinde bulunduğuna göre sanayiin ihtiyaçlarını daha evvelden hesaplıyarak kendi elemanlarını ona göre yetiştirebilir. Başı bozuk sanayiin mütehassıs ihtiyacı nedir? Bunu hesaplamak her vakit kolay bir şey değildir. Hesaplansa dahi bu hesaba göre yetiştirilen işçi ve fen adamının o sanayie yerleştirilmesi kolay olmıyacak. Ya fazla veya noksanlıklar bulunacaktır. Ancak devletin kendi elile kurduğu sanayidir ki evvelden hesaplarla kâfi insan unsuru hazırlayabilir.

Tekmil bu münakaşalardan çıkarılabilecek netice şudur: Türkiyede bugünkü teknik şartlara uygun, bugünkü büyük sanayi karakterine mutabık geniş sanayi tesisi ancak tek elden yani devlet elile mümkündür. Küçük sanayiide bile bugünkü teknik şartlara uygun olarak bir kuruluş temin edemiyen hususî şahıs ve şirketlerin büyük sanayiide yer almaları imkânı yoktur. Ancak devlet bu kuruluş esnasında çok müsait ve muhaceret halinde bulunan harici sanayi sermayesinden ve tesisatından istifade edebileceği gibi bulabileceği dahilî sermayeden de (meselâ Ergani demiryolunda olduğu gibi) pekâlâ istifade edebilir. Bu sayede deTürkiyede tam manasile, birbirini tamamlayıcı, koruyucu, rasyonel işleyici, mütemerkiz, mütehassıs ellerde çalışan geniş sanayi kurulmuş olur.

Kadro aboneleri abonelerinizi tazeleyiniz. Ve yeni aboneler bulunuz.

Izmirden :

Bir mektup.

Dr. Vedat Nedim B.

Yazan: İri Boz

Türkün ana mesleği cephesinde ikinci defadır ki, size rastlıyorum. Ziraat kongresinde yürekten gelen kudretli düşüncelerinizi Ülke kaygusile titriyen dudaklarınızdan işitmiştim. Bugün de elime geçen Kodra'da çiftçiliğimize yeni bir yol gösteren yazılarınızı okudum.

Ziraat kongresinde gösterdiğiniz iş kudreti, ve ziraatçılığın en gizli noktalarına kadar işliyen derin görüşleriniz ergeç sizden o ve bugünlerin gidişine hiç benzemiyen bir fikrin doğacağını gösteriyordu. Şunu da itiraf ederim ki, Birinci zıraat kongresinden sonra bu yolda sizden bir şey işitememek bende sizin için de bir umgusuzluk uyandırmıştı... Kadro'ya ve ona rastlayışıma çok müteşekkirim. Çünkü bu iyi tesadüf olmasaydı sizi de bu köhneleştirilmiş mesleğin dedikodu ve hayhularından bıkmışlar arasına sokmak üzere idim.

Yazılarınızı okuyunca ne kadar sevindiğimi düşünemezsiniz. Sizi meslek hesabına el'an kaybetmemiş olmak ve ne de olsa ümitsizliklerimi bir daha silmek bu yolda çalışan kafa hücrelerime yeni bir tazelik verdi.

Milâs zeytinliklerini bahane ederek ortaya attığınız büsbütün yeni çiftçilik siyasetinde sizinle beraber olan selâhiyetli meslek adamlarının vücudünden acaba haberiniz var mı?. Olmasa gerek, öyle zannederim ki, bu sizin kendi benliğinizde uzun zamandan beri işlenmiş ve nihayet Milâsa giden mütehassısın beyanatı ile kabında duramıyarak kaleminize intikal etmiş bir ülküdür.

●

Milâs zeytinliklerini örnek tutarak diğer mahsullerimizin de böyle olmadığını kim iddia edebilir?. Diyorsunuz. Hiç kimse iddia etmez ve edemez Nedim Bey. Tahmin ettiklerinizde sizi aydınlatmak ve bunun aksini iddia edenlere bir tek lâf söyletmiyecek kadar canlı ve kuvvetli delilleri en ince noktalarına kadar size göndermeğe her vakit hazırım.

Bunlar ilmi ve fenni araştırmalara göre yerlerinde tesbit edilmiş ve erişilmiş neticelerdir ki tekzip için yeltenmek isteyenlerin önce ilmi ve fenni bir selâhiyet ile ayni yolda uzun zaman yürümelerini icap ettirir. Bunu icap ederse ileride anlatmak üzere bir cümlede kısaca ifade edeyim.

İstihsal sahalarımız kudret ve hamle ihtiyacı içinde kıvranıyor.

●

Devletin başka cephelerde yaptığı kuvvetli ve kestirme hamlelerden ziraat teşekkülümüz örnek almamıştır. Bir takım kafalar çiftçilikte böyle hamlelerin yapılamıyacağı düşüncesindedirler. Bunlar işten korkanlardır. Hamleleri ancak işi korkutanlar yaratabilir.

Bugünün ziraatçı zihniyeti eskisinden hiç farklı olmıyan örnek olmak, nasihat vermek yolundan gayri yeni bir yol arşatırmakta kafa yormıyor. Uzun senelerin sebep olduğu vakıalar dolayısile bir kaç defalar köy çiftçisinin

seviyesine kadar inerek onunla omuz omuza yürümüş, dertleri ve tabiatile yoğrulmuş kafalar ise vazifeten resmi yolda yürümek zorluğuna rağmen güttükleri bu yolun yanlışlığından kat'iyetle emindirler. Bunları dinlerseniz sizin işaret ettiğiniz noktada düşüncelerinize çok uygun fikirleri işitmekle hayret edeceğinize eminim. Bu düşüncelerin yazınızla ilişiği olan kısımlarını aydınlatayım:

Ticaret ve Ziraat nezaretinden beri devam edegelmekte olan köylüye çiftçilik yolunda örnek olmak, nasihat, konferans vermek broşür ve kitap çıkarmak yolundan vaz geçmeliyiz. Yarım asırlık yaşayışa malik nümune tarla ve bahçelerinin, ziraat mekteplerinin kendi çevrimlerinde örnek olmak yolundan bir eser yarattıklarını gösterebilen olursa sözümü geri alacağım.

Şimdiye kadar köylünün anlıyabileceği şekilde yazılmış bir çok eserler var. Memur ve mütehassıs teşekkülünün ve hattâ çok itimat kazanan ecnebi mütehassısların köylüye uzun uzadıya verdikleri konferans ve nasihatlara bir çok yerlerde şahit oldum. Bu vasıtalarla bir kaynaşma uyandırıldığını hiç bir yerde görmedim.

O vakitten beri düne kadar yapılanların iktidarsız ve vukufsuz eller tarafından işlendiği ve bu sebeple çiftçiler tarafından benimsenmediği iddiasında bulunanlara karşı: Cümhuriyetten beri şu koca on sene içinde çok doğru çalışılmış ve iyi netice vermişlerin de aynı kaygusuzlukla karşılandığını isbat edecek yüzlerce misal gösterebilirim.

Bir çok sahalarda selâhiyetli ellerin Devlet kudretile çiftçiye örnek olmak için hazırladığı güzel eserler karşısında çiftçi ile yaptığım konuşmaların tıpkılarından bir kaçını buraya geçirmekle daha açık bir fikir verebileceğimi zannediyorum:

— Ahmet ağa bu ağaçlar senin mi?

— Benim efendi.

— Ne diye bunlara bakmazsın?

— Bakıyorum ya daha necap bakacam.

— Ağaç böyle bakılmaz sana nasıl olacağını memurlar göstermedi mi?

— Gösterdi efendi. Beş yıl önce ziraat mamurumuzla bir efendi geldi bizim köy ihtiyarının bahçesini yaptılar. Eski ağaçları budadılar, ilâçladılar, yeni fidan dikdiler, köylüyü topladılar ve gösterdiler.

— Haydi beni oraya götür.

— Deha şu damın arkasında gidivir.

— Yok yok sen de gel, düş önüme bakayım.

Köy heyeti azasından birinin bahçesine giriyoruz. Eski ağaçlarda fennî bir elin oynadığı, yeni fidanların usta kollar tarafından dikildiği belli. Toprak ve ağaç bakımı ile bu bahçecik göze bir zevk veriyor. Mahsülde göze çarpan bir parlaklık ve bereket var. Bunun dört yanını saran öbür bahçelerde orman gibi bir birine girmiş, yabanileşmiş ağaçlar, güneş görmiyen yosunlu bir toprak, dökülmüş ve çürümüş meyvelerden etrafı bürüyen pis bir koku.

Güzel bahçenin sahibi gülümseyerek yanaştı. Adamın tavrında neş'e, yüzünde yeşil yapraklar arasında parlıyan bakımlı güzel meyvelerin tazeliği var. Öbür bahçelerden ormandan çıkan insanlar gibi korkunç suratlar çitleri atlıyarak geldiler.

Güzel bahçenin sahibi anlatıyor: Beş yıl önce ziraat mamurumuzla bir efendi geldi, köyü gezdiler köylüyü topladılar bahçelerimiz için bizi sıkış-

tırdılar. Görgümüz yok, bunun başka türlüsünü bilmeyiz ki, bilirseniz gösterin dedik. Anlattılar ve gösterdiler. Benim bahçede ne dedilerse yaptım. Bütün köylü gördü, şimdi memurlar her sene gelirler dilediklerini yaparım. Allah razı olsun horandamın boğazını çıkarıyorum. Şu bahçe yüzünden üstüne de borçlarımı ödedim.

Ötekilerine döndüm. Siz, dedim.

Biz borçluyuz efendi...

Neden siz de bu adam gibi yapmadınız?. Önce görenek yok demiştiniz işte görenek. Siz de bu adam gibi yapamaz mıydınız? Yapsaydınız yine borçlu mu kalacakdınız?

Biri cevap verdi.

— Yapabilirdik, borcumuz da ödenir kızanların karnı da doyardı efendi. Yapamadık işte.

— Yapamadık deme yapmadık de.

— Nasıl istersen öyle al efendi yapamadık, yapmadık, sen işin sonuna bak, bizim bahçeye de bir mamur gelse idi bizinki de böyle olur giderdi.

— Devlet her adama bir memur mu göndersin istiyorsun? Neden komşunda yapılan işin faydasını gördün de kendiliğinden bahçeni düzeltmedin?.

— Ne bilem ben.

İkinci bir misal:

Bir bağ sahasına girdim. Gözlerime inanamıyorum, bu mevsimde yeşil yapraklar arasında kehribar gibi sarı salkımları ile gözüme çarpması lâzımgelen bütün bağlar sam vurmuş, üstüne sıcak su dökülmüş gibi haşlanmış bir son bahar görünüşünde, yalnız tek bir bağ bu kuru ve yanmış saha ortasında; bir veremlinin kansız sarı elindeki zümrüt yüzük gibi belirmiş. Yanıklar arasında ilerledim,

Yarım kiloluk salkımlar çürümüş akmış
Bir kısmını da bağı yanlış ilâç atarak kendi elile yakmış

Tek ir insan yok ki, sorguya çekeyim. Belki o zümrüt sahacıkta bir teselli bulurum umgusile yürüdüm. Yeşil omcalar arasında bir inci gibi parlıyan beyaz damın önünde kaynaşma var erkek yeni kestiği salkımları bandırmakta, kadın kurumuş altın sarısı üzümü savuruyor, nur topu gibi iki yavrucuk da babalarına yardım ediyorlar. Beni görünce hep birden durdular.

— Hoş geldin efendi, bir dileğin mi var?.. Buyur bakam bir karpuzumuzu ye.

Kadın savurmağı bıraktı bir karpuz, bıçak ve kilim getirdi.

— Kusura bakma ağam, kendin kesivirin mi?

Karpuz keserken erkek ile konuşacak fırsat arıyorum.

— Nasıl bu sene bereket iyi mi?

— Allah afattan saklasın efendi, piyaça eyi giderse borcumu öder şu komşunun iki dönüm bağını da alırım, amma üzüm bu sene para edecek gibi.

— Neden anladın?.

— Üzüm az efendi, hastalık hep yaktı hele bir komşulara bak. Sergi bile yapmadılar.

— Neden böyle oldu? Sen nasıl oldu da bu hastalıktan kurtuldun?

— Sorma efendi, bizim köylüde bir kaygusuzluk var hıdırdan beriye kaç defadır Kasabada davul çalındı, dellâl bağırdı, ilâcın ne vakit ve nasıl yapılacağını Belediye anlattı, köylere kadar elvan kâatlar geldi. Onlar bildiklerinden geçmediler bu adamlar bağa hiç uğramazlar, tulumbayı bir adamın sırtına verip git bağı ilâçla derler. Ben bağımdan ayrılmam, ge-

çen sene benim bağ da yanmıştı, bu sene belediyenin dediğine kulak verdim, mamurun kâadını okudum, ne dedilerse yaptım.

Bir misal daha:

Oldukça ilerlemiş vilâyet merkezlerinden birisindeyim. Güzel bir tesadüfle kahvede konuşmaları bana alâka uyandıran bir grubun yanına oturdum. Mütehassıs oldukları anlaşılan iki beyin etrafını üstü başı temiz ve şehirli oldukları kıyafetlerinden belli bir çok insanlar almış hepsi bir şey soruyor ve karşılık alıyorlar. Bunlar meraklı insanlar olacak ki, içlerinde mütehassıs tavsiyelerini not edenler bile var.

Hoşuma gitti, şehir halkının bu kadar meraklı alâkasını ilk defa görüyodum. Hattâ sözlerinden çok tahsil görmüş olduğu anlaşılan bir tanesi mütehassıslarla ilmî bir münakaşa bile yaptı. Bana çok umgu veren bu konuşmanın sonunda ne işitsem beğenirsiniz?

Biraz köylüye kaçan kıyafetlisi yüksek sesle:

— Beyim, bunlar hep hava. Şu sözünü dinliyenlerin içinde dediklerini yapacak tek bir adam yok. Buradan çıktılar mı yazdıklarını bir daha okumazlar bile, işte yüzlerine söyliyorum. Geçen sene de bir arkadaşınız geldi onun etrafında elli kişi toplanmıştık bize ne yapacağımızı anlattı, defterlerimize yazdık. Ağaçlarımız hasta idi ben uğraştım masraf ettim dediklerini yaptım. İlk ağızda ağaçlarımı kurtarmıştım; şu efendiler hepsi benim bahçe komşum bahçelerine uğramadılar bile hastalık aldı yürüdü, kurtarmışken benim bahçeyi de sardı. Bunlara zorla zarla yaptırmaktan başka çare yok.

●

Böyle yüzlerce vak'aların şahidiyim. Bunlar açıkça gösteriyor ki, halkımızda ve bilhassa çiftçimizin çoğunda büyük bir kaygusuzluk var, görür, öğrenir faydasını anlar fakat yapmaz. Her hangi faydalı bir iş ona yaptırılmak istense tıpkı can kurtaran faydalı acı ilâcı içmekte tereddüt eden hasta gibi önce mutlak bir inat yoluna sapar. Şu halde onun için faydalı işi benimseyinceye kadar işin zorla yaptırılması, Devlet kuvvetinin bu gibi işleri ele ve idaresi altına alması lâzımgeliyor.

●

Bu kötü duruş çiftçiyi düzgün yola saptıracak zorlama siyasetinin bizim halk için en kestirme çare olduğuna delildir.

Şapka işi ortaya atıldığı vakit makûl gibi görünen itirazlar karşısında kalmıştık. Avrupalılardan bir kısmı bile bu işi pek tepeden inme yaptınız, aksi tesirlerinden korkulur demişlerdi. İçimizden bir kaç kişi bu yeni başlığı geymemek için Anavatanı bile terketmek kafasızlığında bulundular. Evlerinden günlerce çıkamayanları başı çıplak gezinenleri hep işittik ve gördük. Bugün ise içimizde bir fesli görsek maskara görmüş gibi arkasına takılarak kahkahalarla gülüyoruz. Geçenlerde Suriyeden gelen fesli bir kaç Arap Toros istasyonlarının birisinde köylülerimiz tarafından abluka edilmiş, halka hoş bir eğlence olmuşlardı. Bugün başlık serbest bırakılsa tek bir kişinin bile fese dönmiyeceğine emin olabiliriz. Bir iki budala buna teşebbüs etseler bile halk tarafından timarhaneye gönderilecek bir hale getirileceklerinden hiç şüphe edilmemelidir.

Açık konuşalım, harf inkılâbını biraz daha güç hazmettik, bugün bile ara sıra eli Arap harflarına kayan yaşlılarımız var, fakat onları da bugünün genç kuşağı utandırarak zorla yola getiriyor. 70 lik bir ihtiyar 16 yaşındaki

çocuğundan geçenlerde bir mektup almış kahkaha ile gülerek bana gösterdi. Mustafa Kemalin çocuğu: Baba. diyordu, bu mektubu her halde dalgınlıkla yazmış olacaksın içinde ailemize ait yazılar olması ihtimali karşısında bunu okutacak adam bulamadım. Geri gönderiyorum; lütfen Türk harfları ile tekrarlamanı ellerinden öperek yalvarırım.»

Bir kaç sene sonra eski eserleri okumak için tırım tırım adam arandığı günleri biz bile göreceğiz.

Bu iki büyük hamle ve neticeleri bize iki şey öğretti.

1 — Kemalizm; inkılâbı en kısa yoldan hazmettiren biricik çaredir.

2 — Türk; arkası bırakılmamak şartile inkılâbı en kolay benimseyen kavrayışı en yüksek bir millettir.

Şüphesiz takdir buyurursunuz ki ben vak'aları görerek ve güderek bu noktalara erişiyorum. Kendiliğimden bir şey çıkarmış değilim yalnız kafamı yoran bir şey var; neden bir çok cephelerde çok iyi neticeler veren bu kudretli hamleler çiftçilikte de yapılmıyor? Bunlarda da beni lütfn siz aydınlatın.

Kadro'nun kıymetli sütunlarında tekrar görüşmek üzere saygılar efendim.

Her KADRO abonesi

yeni bir abone bulmalıdır.

Millî kurtuluş davasını TARİH, Mikado'ya yahut Mussolini'ye VERMEMİŞTİR.

Burhan Asaf.

KADRO, Neşriyatına başladığı ilk günden itibaren, inkılâbımızın cihanşümullük ve millî kurtuluşları için mücadele eden milletlere karşı öncülük vasflarını işlemeyi bir vazife bilmiştir. Hattâ, bununla da kalmamış, bu rolü benimsemek isteyen başka memleketler ve bu başka memleketlerin neşriyatına karşı vaziyet alarak (1), millî kurtuluş davasında öncü olmanın bir takım şartlara dayandığını ve bu şartları haiz olmıyn memleketlerin buna nafile yere yeltenmemeleri lâzımgeldiğini yazmıştı.

Filvaki, millî kurtuluş davasında öncü olmak sadece bu rolü benimsemiş olmak demek değildir. Millî kurtuluş, siyasî, iktisadî ve kültürel esasları bakımından okadar sarih ve okadar malûm bir davadır ki, herhangi bir milletin buna sarılması kadar bunu öncü sıfatile ileriye götürmesi için de ilk şart, bu esaslara, kavlen değil, filen iltihak etmiş olmak yani, bunlara göre amel etmektir. Bu esasların başında ise, «*Müstemleke kalmak yahut müstemleke olmak kadar müstemleke kullanmayı yani müstemlekecilik yapmayı da şiddet ve nefretle reddeylemek*» gelir.

Müstemlekesi olan yahut başlıca gayesi kendisine müstemlekeler edinmek olan memleketler, millî kurtuluş davasında öncü olmak rolünü istedikleri kadar benimsemek istesinler, hadiseler, onların suratlarındaki maskeyi ergeç aşağı alacak ve masûm mil-

(1) «İnkılâp ve Kadro» da hususî bir fasılda, davanın esasını bulacaksınız. Başka memleketlere verilen cevapları ihtiva eden yazılar da şunlardır:
1. — **Faşizm ve Türk millî kurtuluş kareketi.** Kadro. Sayı: 8
2. — **Millî kurtuluş hareketleri ve bunların inkılâp nazariyeleri.** Kadro. Sayı: 9
3. — **İnkılâbımızın sesi.** Kadro. Sayı: 11

letleri himayeleri altına almak arzusunun arkasındaki hakiki niyetleri açığa vuracaktır.

Yalnız, millî kurtuluş davasında öncü olmak rolü kendilerine tarih tarafından verilmediği gibi hâdiseler tarafından da mütemadiyen tekzip edildiği yani emperyalist oldukları şayi bir keyfiyet olduğu halde, ikide birde bu gibi memleketlerin bu temiz davaya el uzatmaları da gösteriyor ki, *dava, benimsemeğe değer bir davadır. Mevcuttur. Mühimdir. Şereflidir.*

●

Notta bildirilen yazılarda, zaman zaman İtalya, Rusya ve Almanya'nın millî kurtuluş davasını ele almaları üzerinde durulmuş ve bu işteki salâhiyetsizlikleri tebarüz ettirilmişti. Şimdi şu iki telgrafı okuyalım:

«Le Temps» gazetesinin 17.12.33 tarihli nüshasından:

Bir «Asya gençliği» birliği.

Tokyodan yazılıyor:

Türkiye, İran, Afganistan, Hindistan, Birmanya, Siyam, Çinhindistanı Filipin, Ortaasya, Çin ve Japonya mümessilleri olan seksenden fazla genç, Asyalı şark ırkları arasında tesanüt ve teşriki mesai ruhunu tesis matuf bir Asya gençliği birliğinin teşekkülü münasebetile Tokyoda toplanacaktır. Bu toplanma, Seiyukai fırkasına bağlı gençlik teşkilâtının himayesi altında tertip edilmiştir.

Harbiye, denizaşırı işleri ve terbiye nazırları bu toplanmada nutuk söyliyecek ve nutukları bütün Japonyada radyo ile neşredilecektir.

●

Roma 23 (A.A.) — Dün sabah Roma'da, Capitol'un Jules Cesar salonunda Asyalı talebe kongresi açılmıştır.

Avrupanın en mühim üniversitelerinden gelme 600 talebe hazır bulunuyordu. Onlar meyanında milli kıyafetlerile genç kızlar da görülüyordu... Saat 11.15 de, Mussolini refaketinde M. M. Starace ve Suvich (Hariciye Müsteşarı) olduğu halde içeriye girdi ve derhal söz alarak evvelâ İtalyanca sonra İngilizce olmak üzere, aşağıdaki nutku okudu:

«Asyanın bütün devletlerinin talebesini Roma'da selâmlamakla bahtiyarım. Burada bulunmanız manasız değildir. Bir kimse:«Şark ve garp» hiçbir zaman birleşemez» demişti. Bu sözün yanlış olduğunu tarih ispat etmiştir. 20 asır evvel, Roma, Akdeniz sahillerinde şarkı ve garbı birleştirmişti. Bu hâdisenin cihan tarihinde mühim bir mevkii vardır.

O zaman, garp, Suriye ve Mısır'la beraber Roma müstemlekesi olmuştu. Bu birleşme, bütün tarihimizin temelini teşkil eder.

Avrupa medeniyeti oradan doğdu. Bu medeniyet münkariz olmamak için bugün tekrar âlemşümul olmalıdır. Şarkta ve garpta Romanın meydana getirdiği Akdeniz medeniyeti birliği asırlarca devam etmiştir.

Fakat yeni ticaret yolları, altın akını, müstemlekeleri istismar etmek gibi sebepler, merkezi Akdenizden uzak olan yeni bir medeniyet kurmuştu. O zamandanberi, şark ve garbin arasındaki münasebet, sırf maddî kuvvetin galebesinden ibarettir. Teşrikimesaî bağları tamamen kırılmıştır.

Asyanın Avrupaya düşman olduğu telâkkisi ortaya atılmıştır. Hakikatte bu zihniyet Asyaya karşı lâkayt oldukları kadar onu anlamaya gayrimuktedir bazı Avrupa memleketlerinden çıkmıştır. Bu memleketler indinde Asya, istihsalleri için bir pazar ve kendilerine lâzım olan ham madde membaından başka bir şey değildi.

Son asırlarda, kapitalizm ve liberalizmin temeli olan bu medeniyet bütün cihanı kaplamıştır. Bu sebepten dolayı, şimdi bu medeniyetin iflâsı, bütün kıtalarda hissedilmektedir.

Binaenaleyh kapitalizm ve liberalizmin soysuzlaşması aleyhindeki aksülâmelde, bütün kıtaların alâkadar ve menfeattar olması lâzımdır. Bu aksülâmeli temsil eden kuvvet ise, mevcut medeniyette bir ruh ile bir ülkünün mevcut olmamasına karşı isyan eden İtalyan faşizminin ihtilâlci sesi temsil ediyor.

Öyle ki Asyanın kinlerini ve aksülâmellerini tahrik eden ıstıraplarında biz İtalyanlar, kendi çehremizin aksini görüyoruz. Arada bir fark varsa, teferrüata aittir. Esas, aynidir.

Bugün, faşist rönesansından sonra, Roma ile Akdeniz, birleştirici vazifelerini tekrar benimsemeğe hazırlanmış bulunuyorlar. Yeni İtalya, bu sebeple değilmidir ki, sizleri, yeni medeniyeti sarsmış olan iki buhran esnasında (Rönesans ile son cihan buhranını kasdediyor) içtimaa davet etmiştir? Cihanı, her defasında, Roma ile şarkın ittihatları kurtarmıştır. Bugün bizlerin, İtalyanların ve faşistlerin bu binlerce senelik müşterek an'aneyi yeniden dirîltmek ümidimizi takviye eden âmil, hafızamızdan silinmiyen bu hatıradır.»

●

Japonya'daki hareketin başında harbiye, denizaşırı işleri ve terbiye nazırlarını görüyoruz. İtalya'da ise, dava ile bizzat M. Mussolini meşğuldür. Şahsiyetler de gösteriyor ki, mesele, «Milletler cemiyeti ile dostluk birliği», «harbe karşı kadınlar birliği» yahut «İspirtolu içkilere karşı mücadele cemiyeti» gibi bir takım Pasifist unsurların elinde siyasî geçim vasıtası kılınmış bir vakitgeçirme ve lâfatma mevzuu değil, *devletlerin adetâ doğradan doğruya meşğul bulundukları ehemmiyetli bir «dış politika unsuru» mevkiine çoktan çıkarılmış bulunmaktadır.*

Bizde ise, KADRO isimli Mecmuanın ehemmiyet verdiği ve inkılabımızın dışarıdaki Prestiji ve kudreti namına çok lüzumlu bulduğu bir iş vaziyetinden bir adım öteye gidememiştir.

●

Japonya, daha geçenlerde Mançuri'yi çatır çatır işgal eden ve millî kurtuluş için çırpınan Çin'i yüzbir parçaya ayırmak için yüzbir çareye başvuran Japonya'dır. İşte bu Japonya, istiklâlleri için kan döken milletlerin bayraktarlığını takınmak hevesindedir. Ne kadar belli ki, Japon emperyalizminin bütün bu işten umduğu haricî politikasındaki tehdit ve tedhiş unsurunu nihayet bir mıktar daha artırmaktan ve bazı müstemlekeci memleketlere karşı siyasî bir şantaj yaparak onlarla menfaat kırışmaktan ibarettir.

İtalya'ya gelelim. Herkes biliyor ki, Avrupalılar kendilerini saran tehlikeyi sezmıyorlar ve Duce'nin rehberliği altında bir Avrupa birliği ve bir Avrupalı devletlerarası faşizmi yapmıyorlar diye, «Milletler cemiyeti» isimli engeli ortadan kaldırmağa kadar gitmiştir. Daha geçenlerde, Roma'da toplanan Avrupalılık kongresinde, Avrupa'nın siyasî, iktisadî ve kültürel hükümranlığını eskisigibi müessir kılmak uğurunda tatbiki lâzım çarelerin bulunması için Avrupa'nın bütün *ukalâsını* Vatikan'ın dibinde toplamıştı. Ve Gene herkes biliyor ki, Hitler'in bütün ırk nazariyesi de nihayet, bundan ibarettir. O kadar ki, zencileşmekten utanmıyan Fransa'yı Avrupalılık namına, ateşe atmak, sevaptır.

Keza, malûm bir şey değil midir ki, faşizm demek, müstemlekecilikte geçikmiş olmak demektir? İtalya'nın gözü, okadar karşı taraflardadır ki, Akdenizin faşist kamusundaki adı «İtalyan havuzu» dur. Hattâ yukarıya aldığımız telgrafta bile demiyor mu ki:

«... Bugün, faşist rönesansından sonra, Roma ile Akdeniz, birleştirici vazifelerini tekrar benimsemeğe hazırlanmış bulunuyorlar. Yeni İtalya, bu sebeple değil midir ki, sizleri, yeni medeniyeti sarsmış olan iki buhran esnasında (Rönesans ile son cihan buhranını kastediyor) içtimaa davet etmiştir? Cihanı, her defasında, Roma ile şarkın ittihatları kurtarmıştır. Bugün bizlerin, İtanyan'ların ve faşistlerin bu binlerce senelik müşterek ananeyi yeniden diriltmek ümidimizi takviye eden âmil, hafızamızdan silinmeyen bu hatıradır.»

Roma ile şark'ın ittihadı? Eskiden, biliyoruz ki, bu ittihadın temelini «Roma sulhü» teşkil ederdi. O «Roma sulhü» ki, girebil-

diği yerlerden ancak paslanmış Roma kılıçlarile beraber çıkardı. M. Mussolini'nin «İttihat» dediği bu ise, bunlar malûm şeylerdir. Hem, nerede ozamanlar? Hiç Roma tarihinin ihtibasları ile dolu bir politika, millî kurtuluş'un yüksek adalet ve hürriyet esaslarına ayak uydurabilir mi?

●

Yalnız faşizmin babası, millî kurtuluşçu olduğuna inandırmak için, Avrupa emperyalizmi namına, cidden faydalı itiraflarda bulunuyor. Avrupa, başka memleketleri, meğer müstemlekeleştirrerek ve onları birer hammadde ve ziraat maddeleri müstahsili haline koyarak hükmü altına almış. Ve millî kurtuluş demek te, meğer Avrupanın bu tuzaklarından çıkmak yahut bu zülmünü silkip atmak demekmiş. KADRO'nun daha ilk gününden itibaren ortaya attığı bu esaslara ehemmiyet vermiyenler, lütfen kulak kabartsınlar. Çoktan harcıâlem olmuş bu hakikatleri ağıza almaktan, artık bir devlet reisi bile çekinmiyor. Kapitalizm'in neden ibaret olduğunu, kursağını nasıl şişirerek medeniyetini kimlerin sırtında taşıtmış olduğunu, işte artık M. Mossolini de ilân ediyor.

●

Başka milletlerin millî kurtuluş bayraktarlığı etmesi, yukarıda da söylediğimiz gibi, böyle bir rolün bugünkü cihan şartları bakımından nekadar birinci plâna geçtiğine delâlet eder. Evvelâ tekrar edelim ki, millî kurtuluş inkılâbını yapmış olan Türkiye olduğu gibi «rehper millet» vazifesini ifa etmekle yaptıracak olan da Türkiyedir.

Dava, ilk günü ileri sürdüğümüz gibi: *Mevcuttur. Mühimdir. Şereflidir.* İşte bunun birkaç delili daha. Her fırsat düştükçe, buna avdet etmek KADRO'nun bir vazifesidir. *Türk inkılâbının kendine has olan ileri ve müstesna vasflarını her defasında zamanında ve açık olarak ortaya koymuş olan Mecmuamız, umarki, millî kurtuluş davasında öncü ve rehper millet olmak vasfımıza, Türk inkılâpçıları, bundan böyle olsun lâzım olduğu gibi bağlanacaklardır.*

Kronik:

İstikrarlı para, Mütevazin bütçe, Zengin ve dolgun bütçe.

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri bu senenin tasarruf haftası münasebetile, 12/kânunuevvel/1933 günü Ankara Halkevi salonunda büyük bir nutuk irat buyurdular.

Bu nutuk yalnız tasarruf haftasının günlük ve propagandalık meseleleri üstünde kalmadı. İsabetli bir hudut genişletmesile milli iktısadiyatımızın aktuel ana meselelerini kâmilen çerçevesi içine aldı.

İktısadî istiklâlimizin ve kuruluşumuzun en millî ve en rasyonel yollardan temini davasının unsurları olan bu meseleler halen şöyle numralanabilir:

1 — Köylü gücünü kıymetlendirmek ve köylüye insani bir tediye kabiliyeti vermek.

2 — Millî sanayiimizi korumak ve bu sanayiin etrafında, Avrupada emsali görülen menfaat ve sınıf kavgalarına meydan vermemek.

3 — Harici ticaretimizi, bir takım levantenlerin ve kozmopolitlerin değil milletin ve bilhassa geniş müstahsil kütlelerin menfaatine uygun bir şekilde teşkilâtlandırmak.

4 — Bütün bu iktısadî inşa ve tanzim işlerini başarabilmek için de devlete geniş ve seyyal bir tediye imkânı temin etmek, yani millî parayı ve kredileri iktısadî inşa namına seferberetmek.

●

Başvekil Paşa Hazretleri nutuklarında her biri diğeri kadar mühim ve yine fakat her biri diğerine sıkı sıkıya bağlı olan, yani birisinin başarılması diğerinin teminine bağlı bulunan bu iktısadî inşa unsurlarına ayrı ayrı temasta bulundular ve ilk sözlerinde, bilhassa bir tediye ve inşa vasıtası olan millî para üstünde durdular.

Muvazeneli bütçe ve istikrarlı para, muhterem Başvekilimizin, devlet siyasetimizi idare işini üstlerine aldıkları ilk gündenberi esas istinat noktalarından biridir ve yine aşikârdır ki, Türkiye muvazeneli bütçeyi ve istikrarlı parayı İsmet Paşa kabinesinin icraat verimleri arasında kazandı. Bu itibarle istikrarlı parayı ve muvazeneli bütçeyi iktısadî inkişaf davamızın da bir esası olarak almak doğru olur. Çünkü ancak istikrarlı, yani alım kabiliyeti muayyen ve müemmen bir para iledir ki:

1 — Köylü gücü kıymetlendirilebilir.

2 — Atiye şamil bir plâsman demek olan sanayi kuruluşlarına sermaye ayrılabilir.

3 — Devlet bütçesine reel bir kıymet vermek imkânı hasıl olur.

Ve nihayet yine bu unsur üstündedir ki, mütevazin bütçe mefkûresi gibi zengin ve dolgun bütçe

mefkûresine de varmak yolu açılır. Çünkü zengin ve dolgun bütçenin de hakiketen bir mefküre teşkil ettiği, zengin ve dolgun bütçeye varmakla istikrarlı paranın ve mütevazin bütçenin nimetlerinin tamamlanacağı aşikârdır.

●

Kadro, Muhterem Başvekilimizin ehemmiyetle üstünde durduğu bu noktayı, yani bir infilâsyone meydan vermeden tediye vasıtasını bollaştırmak, millî inşa taleplerini karşılamak, hulâsa hem mütevazin, hem de zengin bir bütçeye varmak yolundaki mefkürevi cihetleri daima tetkiklerine mevzu kılmaya çalışmıştır. Bu itibarle Muhterem Başvekilimizin lisanında bu davanın taşıdığı ehemmiyetli manayi biz, millî inşa zaruretlerini hem istikrarlı, hem de bol ve zengin tediye vasıtaları ve kredilerle karşılamak yolunda selâhiyetli bir adım telâkki etmekteyiz.

●

Millî tediye vasıtasının istikrarı müdafaa edilirken köy mahsullerimizi kıymetlendirme davasının ve bilhassa harici ticaret teşkilâtlılığın da ortaya atılışı ciddî bir meseledir. Çünkü Türk köylüsünün bugünkü fiatlara nasıl hakkı ödenmiyorsa, bu fiatların biraz daha düşmesi de onun döktüğü alın terine karşı artık bir hakaret olur. Muhterem başvekilimizin bu felâketi karşılamak için, baş vurduğu çarelerden biri de dış ticareti teşkilâtlandırmaktır ve bunu bütün inkılâbımızın zaferleri sırasında ayrıca tebrike değer bir hamle saymak lâzımdır.

Başvekilimiz bu teşkilâtlandırma işinin şekli üzerinde tevakkuf buyurmadılar. Fakat ümit olunabilir ki, bu teşkilât, iç pazardaki fiatları, dış pazardaki fiatların tabiiyetinden kurtarmak yolunda olacaktır. Yani iç pazardaki fiatlarla dış pazardaki fiatlar arasına, nazım vazifesini görecek olan devlet girecek ve dış piyasada fiatlar ne olursa olsun, iç pazarda köylüye iştira kabiliyeti sabit millî para ile tediyat yapacak, köylü mahsulünü de hariçte devlet bütçesine varidat teşkil edecek olan ecnebî dövizi mukabili satacaktır.

Aksi takdirde iç pazarların fiatlarını, dış pazarların fiatlarına tâbi bırakacak bir teşkilât, nihayet Yunanistan veya Bulgaristanda olduğu gibi ancak mahdut verimli yahut ilk fiat katastrofunda zararlara uğrayabilecek bir teşkilât olur.

●

Sanayi kurma davasına gelince, bu dava da, doğrudan doğruya, hem istikrarlı paranın, hem de zengin ve dolgun bütçe mefkûresinin bir unsurudur.

Zengin bütçe devlet sanayiini ve gelirli devlet sanayii de devlet bütçesini besleyecektir. Bu suretle bir taraftan sanayi garantili bir gıda membaına bağlanırken diğer taraftan devlet bütçesi de garantili varidat membalarına dayanacaktır.

●

Hulâsa görülüyor ki gerek sanayi kuruluşu, gerek köylü sâyinin kıymetlendirilişi gerek memleketin inşa işleri tamamile, çok, seyyal,

alım kabiliyeti muayyen ve emin bir mübadele vasıtasına muhtaç bulunmaktadır. Bu iktısadî kuruluş unsurlarının bu suretle yani birbirine bağlı olarak ve birbirini tamamlıyarak Başvekil Paşa Hazretlerinin nutuklarında yer almış olmaları bu senenin iktısat ve tasarruf haftasının en baş hâdisesidir.

Biz, gelecek iktısat ve tasarruf gününe kadar Türkiyede, istikrarlı para ve mütevazin bütçe gibi zengin, yani memlekette yapılması mutasavver bütün inşa işlerine yetecek kadar dolgun bütçe mefkûresinin de tahakkuk edeceğine emin olarak Muhterem Başvekilimizin muvaffakıyetlerinin devamını yürekten diliyoruz.

Ergani tahvillerine yazılmak, Millî İktisat, seferberliğine yazılmak demektir.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO
AYLIK
FİKİR
MECMUASI
SAYI
25
Sabri

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Kooperatif

İşte
okunacak inkılâpçı bir fikir mecmuası
Her Kadro okuyucusu Kooperatif'i de okumalıdır

●

Yakup Kadri'nin en son romanı :

Yaban'ı

okuyunuz.

●

Şevket Süreyya'nın

İnkılâp ve Kadro'sunu

Okumıyan okuyucumuz kaldı mı ?

●

Şevket Süreyya'nın en son eseri :

İktısat mücadelesinde köy muallimi.

Bu eser iki kitaptır :

1 — Ziraat mahsullerimizi kıymetlendirme.

2 — Köy kooperatifçiliği.

Bu kitapları Maarif Vekâleti 10.000 er nüsha bastırmıştır.

Kadro, Ankara'da AKBA kitap evinde satılır.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

25

İKİNCİ KÂNUN

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Şevket Süreyya	Yürüyen Devlet.
Dr. Vedat Nedim	Kömürde Devletçilik.
Yakup Kadri	İnkılâp Edebiyatı.
Burhan Asaf	1933-1934 Bir Yılbaşı bilânçosu.
M. Şevki	Kömür yakan Türkiye.
İsmail Hüsrev	Millet içinde sınıf meselesi.
Şevket Süreyya	Büyük Meclis ve İnkılâp.
İriboz	Ziraatte plânlı çalışmak zarureti.

UNIV. BIBL. TÜBINGEN

17
Z F 3

KADRO.

Bu sayısile Kadro, üçüncü neşriyat yılına basıyor.

Şimdi artık bizden uzaklaşan ve gittikçe arkamızda kalan bu iki çalışma yılı, filvaki bir bakışta çok arızasız gibi görünür. Fakat bu iki yıl içinde Kadro, inkılâp idealizmi davasında çok çetin imtihanlar geçirdi ve çok sert geçitler aştı. Lâkin şimdi üçüncü yılımızın yeni yollarına girerken bu geçilen çetin mesafelere vicdan rahatlığile bakabiliyoruz ve önümüzde yolumuzu bekliyen davalar bize şevk ve emniyet veriyor.

Çünkü Kadro, hattâ sadece bir neşriyat değil, bir fikrî oluş nümunesidir ki, onun ilk sahifesinin ilk satırından, son sahifesinin son cümlesine kadar, bütün dilekleri, telâkkileri ve esasları arasında tek zerre tearuz yoktur. .Bu fikirler, esaslar; gerek cihan hâdisatının gidişi, gerek millî inkılâbımızın seyri merhalelerile daima teyit olundular. Buna karşılık ise muarızlarımızın, hakkımızdaki bütün menfî dilekleri, tahminleri ve telâkkileri, hâdisatın amansız elile daima tekzibe uğradı.

●

Biz, bütün hayat usaremizi, inkılâbımızın derinleşme ve kurulma davalarından alıyoruz. Bu hayat usaresi bizim, önümüzdeki iş ve çalışma hayatımız için de inan ve heyecan kaynağımız olacaktır. Çünkü inkılâbımızın eşsizliğine ve tesir itibarile alemşümullüğüne olan inanımız bizde yalnız bir seziş değil, bir şuurdur ve ahlâk haline gelmiş bir antuziyazımdır. Bunun içindir ki, zaten inkılâbın davaları arasında doğan Kadronun önümüzdeki yıllar için dahi vasfı, inkılâbın oluş ve kuruluş davalarına kayıtsız ve şartsız bağlılığıdır.

●

İnkılâbın oluş ve kuruluş davaları içinde doğan Kadronun üçüncü yılı, bu davaların yeni hamleleri ve futuhatı içinde inkişaf edip gidecektir. Bu futuhat içinde Kadro, inkılâp münevverliğine düşen fikrî vazifesini, idrak uyanlığını, vatan ve inkılâp bağlılığını vicdanına rehber kılarak inkılâbın büyük ve idealist şeflerinin yolunda yürüyüşüne devam edecektir.

Biz duyuyoruz ve inanıyoruz ki, Kadronun her yeni yılı, inkılâp cephesinde herkese düşen bir millî vazifenin bizce de kendi hacmımızda başarılışıdır. Filvaki siyasi istiklâli artık temin olunmuş bir memlekette sükûn ve istirahat, hareket seciyesi olmıyan durgun ruhlar için çok cazibeli bir şeydir. Fakat inkılâp bir nizamdır ki, o nizama ancak inkılâp cephesinde aktif bir vazife alanlar tebaa olabilirler. Bu cephenin yayılması, derinleşmesi ve perçinleşmesi için rahatından, nimetlerinden hiç bir zerresini feda etmeyen, inkılâbın sert kıvrımları içinde hiç bir şeyi tehlikeye koymak istemeyen, filvaki kanun nazarında bir vatandaştır amma, inkılâp cephesinde bir idealist değildir.

Halbuki inkılâp, maddî silâhlarından evvel; inkılâp prensiplerine inanmış ve bu prensipleri idrak ederek bütün enerjisini ve heyecanını bu prensiplerin hayata tatbik yoluna vakfetmiş inkılâpçı neslin iman kuvvetine dayanır.

Kaldı ki, Türk inkılâbı, yalnız Türk sınırları içinin bir mahallî hâdisesi değil, siyasî ve iktısadî hakları takyit olunmuş bütün muztarip milletlerin ve bütün millî kurtuluş hareketlerinin de örneği ve öncüsüdür.

Bu büyük hâdise için büyük ruh coşgunlukları, büyük inan ve büyük bağlılık esastır.

Türk münevveri!

Millî inkılâp cephesinde ve bütün millî kurtuluş hareketlerinin örneklik ve öncülük vazifesinde yerini al!.

İnkılâbın ideolojisi :

Yürüyen Devlet.

Şevket Süreyya.

Yeni Türkiye iktısadî kuruluş plânı, yüksek müdafaa meclisi halinde toplanan İcra Vekillerinin eline gelmiş bulunuyor. Filvaki bu plânın teknik esasları hakkında -bu yazının yazıldığı sıralarda- henüz son kararlar intişar etmiş değildi. Ve perakende vesikalara bakılırsa şimdilik bu plân, geniş bir millî iktısat plânı olmaktan ziyade, muayyen sanayi şubelerinin dahilde tesisini hedef tutan kısmî bir inşa plânıdır. Çünkü İcra Vekilleri Heyetinin ele aldığı bu plân, bugünkü şeklile tahmin olunduğuna göre, ziraî istihsal, dağ sanayii, münakalât, kredi işleri, dış ticaret, mütehassıs kadrolarının hazırlanması ve saire gibi iktısadî faaliyetleri *bütün müştekatile* içine almış bulunmıyor. Perakende neşriyat, bugün devletin hazırladığı yeni inşa plânında çeşitli iktısadî faaliyetlere, daha ziyade, millî sanayi işlerine bağlı ve ona yardımcı olarak temas olunduğu hissini vermektedir.

Mamafih bu yeni hareketin hacmi ne olursa olsun, devletin bu plânlı inşa işini evvelâ inkılâpçı telâkkinin bir yeni hamlesi gibi selâmlamak ve sonra onun -teknik teferrüat hatlarından sarfınazar- içtimaî mahiyetine ehemmiyetle işaret etmek lâzımdır. Çünkü bu yeni inşa işi, sadece *teknik veya iktısadî* bir hareket olmaktan ziyade, inkılâbımızın *içtimaî bir vasfını* ifade ve yeni Türkiyenin *içtimaî bir veçhesini* tayin eden manalı bir cemiyet hâdisesidir.

●

Türkiyenin yeni iktısadî kuruluş plânı herşeyden evvel içtimaî mahiyeti itibarile mühimdir, çünkü:

a — Memlekette ana sanayiin gerek coğrafî dağılışı, gerek teknik kudreti itibarile muayyen bir plân dahilinde kuruluşu,

b — Bu kuruluşun talep ettiği sermayenin, yine evvelden hesap olunmuş bir malî plân dahilinde devlet bütçesine alınışı,

e — Yeni sanayile alâkadar maden, hammadde ve mahreç iş-

lerinin - munhasıran sanayi bakımından dahi olsa- beraber mütalea olunuşu,

d — Ana sanayie iltisak edecek olan tâli sanayi müesseselerinin -hattâ hususî teşebbüslere terkedilecek olsa dahi- devletin umumî tasvip ve murakabesi altında kurulması,

kararı, Türkiyenin bu yeni iktısadî kuruluş hareketine tamamile devrimize has bir yeni içtimaî mana izafe etmiştir.

Bu evvelâ şu demektir ki:

Yeni Türk devleti, millî sanayii, millet içinde bütün iktısadî münasebetlerin hem temeli, hem de iskeleti telâkki etmektedir.

Saniyen şu da demektir ki, cemiyet içinde yüksek tekniğin ve büyük sermayenin mücessem ifadesi olan sanayi sistemi üstünde devlet kendi hâkim mülkiyetini (1) tesis etmekle cemiyet hareketlerinin mekanizmasını bilfiil elinde bulundurarak klâsik devlet şekillerinden ve telâkkilerinden ayrı yeni bir millî rejime filen vücut vermektedir.

Hareketin birinci manası başlı başına bir idrak hamlesidir. Çünkü daha bir kaç sene evvele gelinceye kadar en büyük fikir münakaşası diye «sanayi mi? ziraat mi?» gibi hayide mevzular üstünde enerji israfi mübah görülen bir intikal safhasından sonra millî sanayi sisteminin strüktürel mahiyetini tamamile tebarüz ettiren bu yeni telâkki, her şeyden evvel bir terakkidir. Hareketin ikinci manasına gelince, bu, birinciden de daha mühimdir.

Çünkü modern sanayi demek, kısaca yüksek teknik ve temerküz etmiş sermaye demektir. Yüksek teknik ve büyük sermaye ise asrî bir cemiyetin içtimaî vasfını, mahiyetini ve mukeddaratını tayin eden unsurdur. Muasır cemiyette yüksek tekniği ve mütemerkiz sermayeyi kim kullanıyorsa cemiyete o hükmeder. ***Bugün yüksek tekniğe ve büyük sermayeye filen sahip olmıyan devlet, vatan hudutları içinde çarpışan zıt menfaatlere filen müdahele iktidarından mahrum bir âciz bekçi gibidir.***

(1) Devletin hâkim mülkiyeti demek bittabi hiç bir zaman ferdî mülkiyetin inkârı ve tasfiyesi demek değildir. İktısadî teşebbüslerde ferdî mülkiyetin kül halinde tasfiye olunduğu, hattâ umumî istihlâkin bile devlet planı içine alındığı Sovyet rejimi ile Türk devletçiliğini mukayese edenlerin hatası bilhassa bu noktayı layıkile idrak etmemelerinden geliyor.

İleri memleketlerde bütün mücadele bunların etrafında dönüyor. Liberal kapitalizmin bütün çırpınması, yüksek teknik ve sermaye unsuru üstünde mülkiyetini elden kaçırmamak, proletaryanın bütün mücadelesi bu unsur üstünde mülkiyetini tesis etmek, faşizmin bütün cehti ayni unsur üstünde faşist mülkiyeti müdafaa ve teyit etmek içindir. Eğer ileri bir cemiyette yüksek teknik ve büyük sermaye üstündeki mülkiyet şeklini meselâ yirmi dört saat içinde yirmi dört defa değiştirebilirseniz, o cemiyetin içtimaî keyfiyetine yirmi dört saatte yirmi dört şekil vermiş olursunuz.

●

Devletin bir millî sanayi sistemini, bizzat kendi hâkim kuruculuk ve benimseyicilik rolü altında yaratması işi, harp sonu devrinde doğan ve bu devre has olan bir millî kurtuluş hareketinin aslî ve tarihî bir zaruretidir. Bu zaruret hattâ yalnız Türkiye için değil, imperyalizmin asırlık tahakkümüne karşı bir millî kurtuluş cidaline giren bütün geri ve sanayiden mahrum memleketler için de ayni derecede bir zarurettir.

Bu zaruretin nazarî izahı üstünde (1) burada ayrıca durmaya lüzum görmiyoruz. Yaşadığımız günlerin hattâ lâlettayin günlük telgraf haberleri bile bize bu hususta bütün ikna edici materyelleri bol bol verecek kadar zengin ve manalıdır.

Meselâ 9-Kânunusani-1934 tarihli Son Posta gazetesinin sekizinci sahifesini açalım. Bu sahifenin iki büyük sutunu Çindeki sanayileşme hareketine tahsis edilmiştir. Bu hareket hakkındaki tafsilât Londra menşelidir ve bu tafsilâtta Çindeki sanayileşme plânının ana hatları çizildikten sonra bu kararın İngilterede uyandırdığı telâş ve heyecan anlatılıyor. Bu telgraf haberine göre millî Çin hükûmeti şimdiye kadar açık bir pazar ve bir hammadde memleketi olan Çinin sanayileştirilmesine karar vermiştir. Bunun için de devlet elile bir sıra sanayi müesseseleri meydana getirilecektir. İlkiş olarak kömür ve bakır madenleri işletilecek bir demir sanayii tesis olunacak ve ayrıca bir çok fabrikalar

(1) Bu nazarî izah hakkında Kadronun telâkkisine muttali olmak isteyenler şu bahisleri okuyabilirler:

İnkılâp ve Kadro'dan: Millî sermayenin teraküm bahsi ve millî kurtuluş hareketinin ana prensipleri, sahife 114-138: Yazan - Şevket Süreyya.

kurulacaktır. Bu kurulacak fabrikaların başında bir şeker, bir kâğıt ve bir de cam fabrikası vardır. Bunlardan sonra bir de keten mensuct fabrikası, alkol fabrikaları yapılacaktır. Hattâ bir makina inşaat ve bir otomobil fabrikası kurulması da plân içindedir. Bu suretle tedricen Yang-Çe-Kiyang vadisi büyük bir sanayi sahası olacaktır.

Telgrafın ikinci kısmında Çin devletinin kuracağı bu fabrikalara ait malzemenin satın alınması için Çin Sanayi Nezareti müsteşarı Mösyö Hovang-Han-Jo'nun Avrupaya hareket ettiği yazılmakta ve nihayet bugüne kadar büyük sanayi memleketlerinin mamul emtaası için en garantili bir pazar olan Çinin bu sanayileşme kararının bilhassa Londrada uyandırdığı telâş tasvir olunmaktadır. Bu telgrafı taşıyan sütunların ortasında da Çinde yapılan yeni buğday silolarının resimleri vardır. Şimdi birde ayni gazetenin üçüncü sahifesini açalım. Bu sahifede de iki büyük sütun Türkiyenin sanayileşme hareketine ve devletin yeni sanayi plânına tahsis olunmuştur. İktısat Vekili Celâl Beyin buna ait beyanatı göze çarpıcı harflerle hulâsa edilmiştir. Bu beyanata görede şimdiye kadar «ham madde ihraç eden bir memleket olan Türkiyeyi artık kendine lâzım olan mamul maddeleri kendi içinde yapan bir memleket haline getirmek lâzımdır.» Bunun için de Türkiye millî hükûmeti bir sıra sanayi müesseselerinin devlet elile yapılmasına karar vermiştir.

İlk işler meyanında kömür ve bakır madenleri işledilecek, bir demir sanayii tesis olunacak ve ayrıca bir çok fabrikalar kurulacaktır. Bu kurulacak fabrikaların başında şeker, cam, kâğıt fabrikası vardır. Bunlardan başka büyük mensucat fabrikaları ve bilhassa bir kendir fabrikası tesis olunacaktır.

Yine ayni gazetenin mütemmim haberlerine göre İktısat Vekilimiz bu fabrikalara ait tesisat işleri etrafında tetkiklerde bulunmak üzere memleketin muhtelif noktalarında seyahata çıkacaktır.

Türkiyenin kurmakta olduğu yeni fabrikalardan bir kısmına ait malzemeyi mübayaa etmek üzerede İş Bankası Müdiri Umumî vekilinin daha bir kaç hafta evvel Avrupaya hareket ettiği malûmdur.

Hulâsa ayni günkü bir gazetenin muhtelif sütunlarında çıkan bu

haberlerden Türkiyeye veya Çine ait olanları insan ve memleket isimlerini değiştirmek suretile biribirinin yerine koyabilirsiniz ve bu taktirde vak'anın tek noktası tahrif edilmiş olmaz. Yani her iki memleket sanayileşmektedir. Her iki memleketin sanayiişleşme hareketinin esbabı mucibesi yakın zamana kadar büyük sanayi memleketlerine açık pazar ve ham madde istihsal eden pasif birer yarı müstemleke olan bu memleketlerin bundan sonra muhtaç oldukları sanayi mamulâtını dahilde işleyen birer memleket, yani «İktısadî ve siyasî birer cüz'itam» haline gelmeleridir.

Bundan başka her iki memleketin sınaî ihtiyaçları hemen aynidir. Harcı âlem istihlâk eşyası yapacak olan bu fabrikaların isimleri her iki memlekete ait haberlerde de ayni tertip ve numara ile sırlanmıştır. Her iki memleket te muhtaç olduğu yüksek tekniği büyük sanayi memleketlerinden alıyor. Çünkü liberal kapitalizmin yüksek tekniği yeni müstakil milletler rejimine geçerken millî kurutuluş hareketine girişmiş memletlerin meşru mirası oluyor ve bu mirasın behemehal taksim edilmesi ve herkesin payını alması lâzımgeliyor. Zaten her medeniyet kendinden sonraki medeniyete içtimaî bünyesini ve kanuniyetlerini değil, fakat tekniğini devreder. Bu bir ezelî ve ebedî kanundur. Bizi bir buçuk asırdanberi soyan bir istismar nizamından bu kadarcık hakkımızı almak çok mıdır?.

Bunun içindir ki Çinden Sanayi Nezareti müsteşarı Mösyö Hovang-Han-Jo Çin toprağına gelecek muhacır makinalara yol açmak için Çinde bir takım kredi mektupları ile Avrupa yollarını boylarken Türkiyeden de şu bankanın, bu müessesenin veya öteki vekâletin gönderdiği muhtelif mümessiller de yine ceblerinde bir takım kredi mektupları, yine ayni makinalara yeni muhaceret yollarını göstermek için yine ayni yollara zaten çıkmış bulunuyorlar. Şimdi kimisi Şanghay veya Kantondan, kimisi İstanbul veya İzmirden vapura binen bu yeni makina davetçileri belki birbirini görmeden, belki birbirinin dilini anlamadan Londrada, Hamburg veya Havr rıhtımlarında birbirlerinin yanından geçecekler ve cihan tarihindeki ayni tarihî dönüm noktasının ayni tarihî misyonerleri olarak, hangar hangar gezecekler ve buralarda sessiz sadasız yeni müşteriler bekleyen makinacıkları «O senin, bu benim!» diye paylaşıp sandık sandık vapurlara yükleyecekler. Bugüne kadar bu rıhtımlardan şark limanlarına ancak ma-

mul istihlâk eşyası yüklemeğe alışan ve zaten ancak bu sayede yaşıyan fabrikatörler, mühendisler, işçiler ve hamallar bu yeni şarklı müşterilerin önlerinde boyun kırıp diller döktükten sonra ellerine aldıkları kredi mektuplarının hararetile mest olarak Londra, Hamburg, Havr veya Amsterdamdan şark limanlarına açılan muhacir makinalara ve artık tabiiyetini değiştiren bu yeni muhacirlerin gemi bordalarına yaslanmış yeni efendilerine selâmet temennilerile mendillerini sallıyacaklar. İşte zaten bundan sonradır ki ve ancak bu tarik iledir ki, Yang-Çe-Kiyang'da sanayi merkezleri, Sakarya veya Kızılırmakta elektrik santralları, şarkın sahillerinde, vadilerinde, yaylâlarında mantar gibi yerden biten, fakat bittiği yerin tarihî kaderini birden değiştiren fabrika bacaları doğabilecektir.

●

Çin telgrafile Türk haberlerinin benzerliği ve birliği, Türk inkılâbile Çin millî kurtuluş hareketinin tarihî zaruretleri kadar birbirinin aynidir. Vakıa Çin telgrafında bir haber vardı ki, Türk İktısat Vekilinin beyanatında eksiktir: Çindeki sanayileşme kararının Londrada uyandırdığı heyecan Türk haberleri sahifesinde yoktur. Fakat bu bir eksiklik değil, sadece bir kronoloji hususiyetidir. Eğer hatıranızı bir kaç ay evvele irca eder ve yine Londrada, hattâ Londra konferansının encümen celselerinden birinde Türkiyenin sanayileşme hareketinin nasıl kızgın bir telâş ve heyecan içinde protesto edildiğini (1) hatırlarsanız, bu tarihi bir az eski olan vak'ayı da son haberlerin nihayetine ilâve ederek artık riyazî bir ayniyet alacak olan Türk ve Çin levhasını birbirinden ayıramazsınız.

Mamafih bu telâş ve heyecan haberlerine daha çok ve daha eğlenceli misaller de bulabilirsiniz. «Beyaz ırkın hakimiyeti, geri memleketlerin sanayileşmemesine ve Avrupa ile geri memleketler arasındaki teknik farklılığın idamesine bağlıdır! (2)» Yahut «geri memleketleri her zaman mahkûm bırakmak ve bu suretle kendi hakimiyetimizi idame etmek için teknik keşiflerimizi bu memleketlere vermeyelim! (3)» diyenlere Avrupada artık seyyar

(1) Alman murahhası Mösyö Posse'nin beyanatı.

(2) Kadro mecmuası: No. Faşizm, yazan: Şevket Süreyya.

(3) Hakimiyeti Milliye gazetesi: «Völkischer Beobachter'de çıkan bir makale» yazan Burhan Asaf.

canbazlar ve seyyah hokkabazlar kadar çok tesadüf olunmaktadır.

●

Kaldı ki, burada temas edilen haberler ve tasvir olunan manzaralar yalnız günlük bir gazetenin o günkü havadislerile mukayyet olarak Türkiye ve Çine aittir. Fakat bu günlük haberleri aylık, senelik hâdisatın çerçevesi, gazete, mecmua, kitap, konferans gibi çeşitli kaynakların malzemesi içinden alırsanız birbirine benzeyen ve birbirinin ayni olan tarihi mukadderat manzaralarının derhal cihanşümulleştiğini görürsünüz. Görürsünüz ki, Çinin Yang-Çe-Kiyang veya Türkiyenin Menderes, yahut Kızılırmak vadilerinde cereyan eden şeyler mucizemsi bir benzerlik, hattâ birlikle, fakat derece derece bir inkişaf manzarası arzederek Şili veya Oruguvay'dan, Brezilyaya, Cenup Afrikasına, Mısıra, Balkanlara, İran, Hindistan ve hattâ Yeni Zelânda kadar her yerde ayni istikamette cereyan etmektedir. Çünkü bütün bu memleketler millî kurtuluş mücadelesine adım adım giren veya adım adım girmesi mukadder olan memleketlerdir. Daha bir kaç ay evvel Şilide bir hükûmet darbesinin ecnebî imtiyazlı şirketler üstünde devlet mülkiyetini nasıl tesis ettiğini, Mısırda milletin umumî iştirakile kurulan ve hattâ «kırk para fabrikası (1)» namını alan fes fabrikasının ve sonra bunun sırasında kurulan şeker ve pamuklu mensucat fabrikalarının Londrada yine nasıl heyecanlar doğurduğunu, Siyamdaki millî isyancıların ilk şıarlarının nasıl Siyamda yerli sanayii tesis olduğunu günlük gazeteleri okuyanlar pekâlâ hatırlarlar.

Bu itibarla bin bir misalle isbat etmek kabildir ki, bütün bu müstemleke veya yarı müstemlekelikten siyasî ve iktısadî cüzütam olmak hedefine varmak için harekete gelen memleketlerin hepsinde millî sanayi ve bilhassa millet namına sanayi tesisi bir millî mefkûredir.

Muhakkak ki, bütün bu ölkelerde ya millî plânlar yapılıyor, ya millî plânlar yapılacak; ayni suretle, filân veya falan vadide kurulacak sanayi merkezleri haberi Londra, Paris, Berlin veya Tok-

(1) Çünkü bu fabrika Mısır Darülfünun talebesinin propagandasile ve halktan iane olarak toplanan kırk paralarla vücut bulmuştur.

yoda telâşlar, heyecanlar uyandıracak; iktısat nazırları, iktısat mümessilleri yeni yeni makinaların, yeni yeni muhacereti için vapurlara binecekler, mensucat fabrikaları, şeker fabrikaları, kâğıt fabrikaları, cam fabrikaları buralarda açılırken ötelerde kapanacak; hulâsa, bir buçuk asırdır süren bir tarihî haksızlık nihayet bulup, bir buçuk asırdır beklenen bir tarihî adalet artık yerine gelecektir.

●

Millî kurtuluş hareketlerinin en ileri ve en lâyik mümessili olan Türkiye siyaseten kayıtsız ve şartsız bir istiklâlin nasıl ideal bir örneği ve bir yol göstericisi ise, iktısaden kayıtsız ve şartsız bir istiklâlin de ayni suretle bütün yeni milletler için öncüsü ve örneğidir.

Türkiye, yeni millî kuruluş plânına vücut verirken yüksek tekniği ön safa almak ve bu yüksek tekniğin mücessem ifadesi olan büyük sanayi sistemi üstünde devletin *hâkim* mülkiyetini tesis etmekle, yeni insaniyete, devlet idaresinde siyasî idrakin tam ve uzak görücü bir misalini de veriyor. Bu misal, tarihin ta bilinmeyen devirlerinden beri devlet idare eden ve bütün tarihî dönüm noktalarında en ileri zaruretlere intibak etmesini bilen zinde ve seyyal Türk zekâsına ve kabiliyetine yaraşan bir hamledir.

İnkılâbımızın dinamik vasfı, Türk devletinin, hâdisatın peşinden sürüklenen değil, hâdisatın önünde koşan, yani daima yaşıyan ve daima yürüyen bir devlet olmasını zaten tabiî kılmıştır. Beş senelik iktısadî plânda bu vasıf, sadece, yeni, fakat tabiî bir tecellisini daha buluyor.

Plânlılık, yeni devlet iktısadının vasfıdır.

Millet İktisadiyatı:

Kömürde Devletçilik.

Dr. Vedat Nedim.

Bir kaç yıl önceye kadar moda olan ziraat mi, sanayi mi münakaşası, artık bu münakaşaya bizzat iştirak edenlerin bile terkettikleri bir bayat mevzu oldu. Bugün, türk iktısat davasının bir kül halinde, ahenkli ve plânlı bir tarzda mütalea edilmesi zaruretine hemen herkes inanıyor.

Türkiyenin basit bir hammadde ve ziraat memleketi kalamıyacağı gibi, mamulâtı için yabancı diyarlarda sürüm pazarları arayan bir aşırı sanayi memleketi de olamıyacağı anlaşıldı.

Memleketimizin ihtiyaçlarına hâs bir iktısat telâkkisinin sür'atle teessüs etmeğe başladığını, hâdiselerle tekzip olunan nazariye ithalâtçılarının da birer birer tasfiye edildiklerini müşahede ediyoruz.

Ortaya bir kül olarak konan millet iktısadiyatı davasında ne başlıbaşına ve mücerret bir halde ziraatin, ne de başlıbaşına ve mutlâk bir tarzda sanayiin tetkiki bize sağlam ve realist bir siyaset takibine imkân verir.

Bütün iktısat şubeleri birbirlerile olan münasebetleri ve karşılıklı alâkalarile mütalea edilmezse, muvazeneli ve ahenkli bir iktısat bünyesi kurulamaz. İşte bunun içindir ki, bütün unsurları birbirile muvazeneli ve ahenkli bir iktısat yapısının kurulabilmesi için iyi hesaplanmış ve şamil bir iktısat plânının zaruretine inanıyoruz.

Sanayileşme plânımızın meselâ mensucat sanayii faslı ne derece pamuk ve kendir ziraati ile, koyunculuk ile ve hattâ maarif ve münakalât siyasetlerile alâkadar ise, bütün sanayileşme davası da ucuz enerji mes'elesi ile daha sıkı bir surette münasebettardır. Sanayileşen bir memlekette ucuz enerji, yaşıyan bir insan için hava kadar hayati bir unsurdur. Bunun içindir ki, kömüre «sanayiin ekmeği» diyorlar. Halbuki Türkiye, bu ekmeği, en pahalı yiyen memlekettir.

Bugün enerji kaynaklarımızın başında kömür geliyor. Yine bugün kömür diyince, Karadeniz havzasını düşünmek mecburiyetindeyiz.

Yarınki enerji plânı içinde linyit, petrol, su kaynaklarımızdan da istifade edileceği şüphesizdir.

Karadeniz kömür havzası, tabiatın yurdumuza bahşettiği binbir nimetten biridir. Havzanın etraflı ve tam bir jeolojik etüdü yapılmadığı için kömür ihtiyatı hakkında kat'i malûmata malik olmamakla beraber, beş milyar tonluk bir kömür servetinin toprak altında yattığını, mütehassıslar tahmin ediyorlar.

Bu servetin büyüklüğü hakkında bir fikir edinebilmek için, bugünkü istihsal seviyemizle onu ancak 3300 senede tüketebileceğimizi söyleyelim.

Bu kadar zengin ve iyi kaliteli bir kömür havzasına, hem de deniz kıyısında malik bulunan bir memleketin pahalı enerji davasile karşılaşması, cidden tetkika değer meraklı bir mevzudur.

Pahalılık neden ileri geliyor?.

Yaptığımız tetkiklere göre vardığımız netice şudur:

Pahalılık, herşeyden önce şirketlerin fazla kâr etme arzularından ileri geliyor.

Bugün kömür havzamızın talihine ve kömür piyasamıza hâkim bulunan dört şirket vardır: Ereğli şirketi - Kozlu kömür iş şirketi - Türk iş şirketi - Türk kömür madenleri anonim şirketi.

Bu dört şirket, kömür istihsalâtımızın % 90 nını temin etmektedir.

Ve aralarında müşterek bir «Satış bürosu» teşkil ederek iç fiyatları yüksek bir seviyede tutmak için anlaşmışlardır.

Devletin kömür için koyduğu gümrük resmi, ecnebi kömürlerinin iç pazarlarda rekabetine mani olacak kadar yüksek olduğundan dahili fiyatlar tamamile bu satış bürosunun monopolüne terkolunmuş demektir.

Kontenjan siyaseti de ecnebi kömürler için mutlak bir memnuiyet temin etmiştir. Ayrıca hükûmet:

1 — Rüsumu nisbiyi % 5 den % 1 e indirmekle 4-5 yüz bin liralık,

2 — Mevaddı infilâkiye fiyatını 321 kuruştan 150 kuruşa indirmekle de 60-70 bin liralık bir fedakârlıkta bulunmuştur.

Bütün bu yüksek himayelere rağmen kömür şirketleri daima zarar ettiklerini iddia ederler ve fiyatları indirmezler.

Bakalım bu iddia ne dereceye kadar yerindedir?

Herşeyden önce şunu söyleyelim ki, bizde bütün diğer sanayi şubelerimizde olduğu gibi, kömür sanayiinde de maliyet fiyatı bir sır gibi gizlenmektedir. Halbuki, bütün diğer memleketlerde maliyet fiyatı muntazaman bütün unsurlarile ilân edilir.

Almanyada 1927 senesinde İktısat Nezareti tarafından hazırlanmış maliyet fiyatı unsurları cedveline göre üç Alman kömür şirketinin maliyet fiyatını mukayeselerimize esas olarak aldık.

O cetveli aynen basıyoruz: (*)

Masrafın nev'i	Satışa hazır bir tona düşen Mark	L. Kuruş	Umumi maliyet fiatının %'desi
Ücretler	7.65	3.83	55.12
Maaşlar	0.93	0.46	6.70
YEKÛN I	8.58	4.29	61.82
Direk	0.89	0.45	6.41
Demir ve maadin	0.84	0.42	0.05
Mevaddı infilâkiye	0.16	0.08	1.15
İnşaat malzemesi	0.11	0.05	0.79
Yağlar	0.07	0.04	0.51
Sair malzeme	0.26	0.13	1.87
Buhar, ceryan	0.17	0.08	1.23
YEKUN II	2.50	1.25	18.01

(*) Herbig-Jüngst - Bergwirtschatliches Handbuch.

Masrafın nev'i	Satışa hazır bir tona düşen Mark	L. Kuruş	Umumi maliyet fiatının %'desi
İçtimai sigorta	1.18	0.59	8.50
Maden zararları	0.30	0.15	2.16
Tamir ve götürü işler	0.29	0.14	2.09
Nakliyat	0.06	0.03	0.43
Vergiler	0.64	0.32	4.61
Masarifi umumiye	0.37	0.19	2.67
YEKÛN III	2.84	1.42	20.46
YEKÛN I-III	13.92	6.96	100.29
İşletme varidatı çıkınca	0.04	0.02	0.29
Amortismansız maliyet	13.88	6.94	100.00

Bizde bütün araştırmalarımıza rağmen böyle ilân edilmiş bir maliyet fiyatı hesabına tesadüf edemedik.

Bu itibarla bizim kömürlerimiz için aşağıda verdiğimiz maliyet cetveli kendi tetkiklerimiz neticesinde elde edilmiştir. Yanlış olabilir. Fakat yanlışı doğrusu ile düzeltmek alâkadarlara düşen bir vazifedir.

Şimdi bizde bir ton lave kömürün vasati fob maliyet fiyatını, yukardaki cetveli esas tutarak, şöylece unsurlarını ayırabiliriz:

Masrafın nev'i	Satışa hazır 1 tona düşen	Umum maliyet fiatının %'desi
Ücretler	1.80	30.50
Maaşlar	0.40	6.78
YEKÛN I	2.20	37.28
Direk	0.30	5.10
Demir ve maadin	0.30	5.10
Mevaddı infilâkiye	0.10	1.69
İnşaat malzemesi	0.05	0.84
Yağlar	0.05	0.84
Sair malzeme	0.15	2.54
Buhar, cereyan	0.20	3.38
YEKÛN II	1.15	19.49
İçtimai masraflar	0.25	4.23
Tamirler ve götürü işler	0.25	4.23
Nakliyat	1.30	22.03
Vergiler	0.15	2.54
Masarifi umumiye	0.60	10.20
YEKÛN III	2.55	43.23
YEKÛN I-III	5.90	100.00

Şimdi bu iki cetveli biribirile karşılaştıralım:

	Bizde	Almanya'da	Fark
Yekûn I	37.28	61.82	— 24.54
Yekûn II	19.49	18.01	+ 1.48
Yekûn III	43.23	20.46	+ 22.77

Bu iki cetvelin mukayesesinden çıkan neticeler:

1 — Bizde ücret ve maaşlar Almanya ile ve herhangi diğer bir memleketle mukayese edilemiyecek kadar aşağıdır. Maliyet fiyatına nispeti % 37.28 dir. Halbuki Almanyada bu nisbet % 61.82 dir. Arada % 24.54 lehimize bir fark vardır: Halbuki şirketler, daima amele ücretlerinin pahalılığından şikâyet ederler. Her ne kadar bizde amele başına randıman vasati 800 kilo ve belki daha aşağı Almanyada 1.100 kilo ise de bunların birbirine nisbeti % 72 dir. Yani bizde randıman Almanyadakinin % 72 sine tekabül ettiği halde, ücretler ton başına ancak % 51 rini tutmaktadır.

Ücret faslında biz maaşları da beraber mukayese ettik. Halbuki bizde maaşların da yüksek olduğu iddia edilir. Bunun da, varit olmadığı açıkça görülüyor. Almanya ve sair kömürcü memleketlerde randımanın bize nisbetle yüksek olması orada istihsalin rasyonelleştirilmiş ve makineleştirilmiş olmasından ileri gelir..

Bizde amele ücretleri çok aşağı olduğu için, şirketler umumiyetle kol kuvvetini yeni sermaye yatırımlarını icap ettiren makine kuvvetine tercih ediyorlar.

İstihsal tarzımızdaki iptidailiğin sebebini burada aramalıdır.

2 — Direk masrafı Almanyada aşağı yukarı bir buçuk misli fazladır. Bunun da sebebi Almanya ocaklarında umumiyetle bizden daha derinlerde çalışılmasındadır. Biz direk istihlâkimizde rasyonel çalışma metotları sayesinde daha çok tasarruf edebiliriz.

Mevaddı infilâkiye, inşaat malzemesi, yağlar sair malzeme fasıllarında masraflarımız aşağı yukarı müsavidir. Fakat unutulmamalıdır ki, Almanyada bu fasıllarda sarfiyat miktar itibarile bizden çok yüksektir. Çünkü orada mekanizasyon yüzünden malzeme sarfiyatı tabiatile daha fazladır. Bizde ise miktar noksanını fiyatların yüksekliği kapatmaktadır. Bu malzemeyi daha çok ucuza maletmenin imkânı şüphesiz ki, vardır. Bütün havzanın malzeme ihtiyacı toptan ve mutavassıtsız mübayaa edildiği takdirde fiyatların düşeceği muhakkaktır..

Buhar ve cereyan masrafı bizde çok yüksektir. Almanyada mekanizasyon yüzünden bu masraf faslının daha fazla olması icabederken bizde ton başına 20 kuruş, Almanyad ise 8 kuruş buhar ve cereyan masrafı düşüyor. Bunun da sebebini ocakların çok dağınık olmasında, iş organizasyonunun bozukluğunda aramalıyız. Bizim ocaklarda istihsalâtın % 10 nu dahilî istihlâke sarfolunuyor. Halbuki başka memleketlerde bu nispet % 4 dü geçmez.

3 — Bizde içtimai sigorta yoktur. Buna mukabil amele birliğine ücret üzerinden verilen % 2 leri, doktor, eczahane ve sair masrafları içtimai masraf-

lar faslı içinde toplıyarak ton başına 25 kuruş koyduk. Hakikatta bu işler için sarfolunan meblâğların ton başına isabet eden miktarın 25 kuruştan çok aşağıda olması da kuvvetle muhtemeldir.

Halbuki Almanyada bu masraf ton başına 59 kuruşu buluyor. Nakliyat faslındaki masraf bizde ton başına 130, Almanyada 3 kuruştur.

Bu, ocakların birbirlerinden uzak ve dağınık olmalarından ve tahmil vesaitinin iptidailiğinden ileri geliyor. Günde tek başına 3-6 bin ton istihsal yapan ocaklar diğer kömürcü memleketlerde umuru adiyeden iken, bizde bütün havzanın istihsalâtı 4-5 tonu aşamamaktadır.

Burada da sadece organizasyon hatasından ileri gelen bir masrafla karşılaşıyoruz.

Vergiler faslında şirketlerimizin azamî himayeye tâbi tutuldukları görülüyor. Ton başına bizde gayet geniş bir hesapla 15 kuruşa karşılık, Almanyada 32 kuruş vergi düşmektedir.

Mesarifi umumiye, Almanyada ton başına 19 kuruş tutarken, bizde 60 kuruş koyduk. Belki bu suretle hakikatın dununda bile kalıyoruz. Bu faslın da bizde çok yüksek olması yine organizasyon ve idare bozukluklarından ileri gelmektedir.

Bütün bu hesaplara göre bir ton lave kömür için elde ettiğimiz vasati fob fiyat 590 kuruştur. Buna sermaye servisi (faiz ve amortisman) için de 100 kuruş ilâve edersek 690 kuruş, yuvarlak hespa 7 lira yapar. Bugünkü istihsal şartları altında maliyet fiyatının bundan yukarı olduğunu hiç zannetmiyoruz.

Dahili satış fiyatları ise yine vasati 10 liradan aşağı değildir. O halde ton başına en az 3 lira saf kazanç vardır.

Hiç bir kömür memleketinde bu kadar yüksek kâra tesadüf edilmez. Dahili kömür istihlâkimiz 850 bin ton hesap ediliyor. Bu, vasati on lira satış fiyatı üzerinden 8 buçuk milyon liralık bir iştir. Elde edilen kârın da asgari iki buçuk milyon lira tutması lâzımgelir. Demek ki, kömür şirketlerimiz asgari % 30 bir kâr normasile çalışıyorlar.

İstihsalâtımız dahili istihlâkimizden yüksek olunca fazlasını ihraç etmek zarureti vardır. Cihan kömür fiyatları, bilhassa İngiliz lirasının düşük olması yüzünden, çok aşağı olduğundan rekabet edebilmemiz için bir ton lave kömürü fob zamî 12 şiline yani 420 kuruş, bugünkü maliyet fiyatına nisbetle 280 kuruş aşağıya satmak icabeder.

İşte kömür şirketlerimiz, bu hariç satışlardan yaptıkları zararları öne sürerek dahili fiyatların yüksek tutulması lüzumunu iddia ediyorlar.

İhracat yapmak zarureti daima dahili fiyatların yüksek kalmasını icabettirdiği takdirde Türkiyede ucuz enerji davasını halletmenin imkânı yoktur.

Biz bugünkü cihan kömür fiyatları karşısında herşeyden öncede şimdilik ihracattan ziyade dahili istihlâki arttırmak suretile istihsalimizi yükseltmek mecburiyetindeyiz. Halbuki dahili istihlâkimiz kömür fiyatlarının pahalılığı yüzünden aşağı yukarı yerinde saymaktadır. Garantili dahili yüksek fiyatlar pahasına ihracat yaparak, fazla istihsali realize etmek yerine, dahili fiyatları ucuzlatarak vahdetli bir enerji siyaseti takip ederek dahili istihlâki arttırmak, kömür siyasetimizin hedefi olmalıdır.

Dahilde kömür havzasının en büyük müşterisi devlettir. Devletin demiryolları ve vapurları, fabrikaları için kömür mübayaatı, 300 bin tonu bulmaktadır. Şirketlerin ihracat yüzünden zarar etmemelerini temin için devlet te kömür ihtiyacını yüksek dahili fiyatlarla kapatmak mecburiyetinde kalıyor. Yüksek kömür fiyatı yüksek enerji fiyatı demektir.

Yüksek enerji fiyatı ise sanayide yüksek maliyet fiyatı, münakalâtta yüksek navlun, yüksek ışık ve ısınma fiyatı, kısaca umumi yaşayışta hayat pahalılığı demektir. Bugün kömür havzamızın talihine hâkim bulunan şirketler, kömür fiyatlarını ucuzlatmayı değil; devletin himayesini arttırmağı düşünüyorlar. İhracat için pirim verilmesi, % bire indirilen rüsumu nisbinin büsbütün kaldırılması, mevaddı infilâkiye fiyatlarının daha ziyade indirilmesi gibi taleplerde bulunuyorlar.

Halbuki yukarda maliyet fiyatlarının mukayeseli tetkikini yaparken kömür havzamızdaki işletme metotlarının ve organizasyon şeklinin çok iptidai ve geri olduğunu gördük. Bu vaziyet dahilinde daha fazla bir himaye şöyle dursun, mevcut himayeler bile bu geriliğin ve iptidailiğin himayesinden başka birşey ifade etmemektedir.

Devlet himayesinin ne derecelere kadar gittiğini gayet dikkate şayan bir misalle daha tebarüz ettirelim:

Ereğli şirketinin işletme hakkı ruhsat tezkerelerine dayanmaktadır.

Eskiden devlet malı olan (Evkafı gayri sahiha) üzerinde kömür bulan (Kömürkeşan)lara istismar hakkı ruhsat tezkerelerile verilirmiş. Bu ruhsat tezkerelerinde istihsalâtın % 60 ının maliyet fiyatı üzerinden devlete satılması şart koşulmuştur.

Bu itibarla devlet bugün bile dilerse, Ereğli şirketinin istihsalâtından % 60 şını maliyet fiyatı üzerinden satın almağa, yani aşağı yukarı bütün kömür ihtiyacını azami 7 lira üzerinden kapatmağa salâhiyettardır.

Ve bu muamele devlete her sene asgari 900 bin liralık bir tasarruf temin edebilir. Halbuki devlet yaptığı bütün fedakârlıklara ilâveten bu hakkını da Ereğli şirketine bahşedegelmiştir.

Buna rağmen kömür havzalarımızda (rasyonel bir kömür iktısadiyatı) kurmak yolunda kuvvetli bir kımılmanış yoktur.

Kömür havzasında halledilmesi lâzımgelen meseleler :

1 — Kömür havzasında amele meselesi bütün mütahassisların ve müşahitlerin ittifakla söylediklerine göre âcilen halledilmesi lâzımgelen bir meseledir. Yalnız millet sıhhati ve nüfus meselesi bakımından değil, doğrudan doğruya kömür iktısadiyatının rasyonelleştirilmesi bakımından da zaruridir.

1930 sanayi kongresine verilen rapordan şu cümleleri okuyalım: (Sahife:432) «Pek mahdut bir iki köyden sarfınazar madenciliği kendine san'at edinmiş daimi amelemiz yoktur. Yerli amele umumiyetle her onbeş günde bir değişir. Ve mustar kalmadıkça, ocaklara avdet etmezler. Burada büyük bir âmil amelenin ocaklarda sureti tayyüşüdür. Bunlar ekseriyetle köylerinden getirdikleri mısır ununu bir saç parçası üzerinde pişirip yerler. Ekseriya katıkları bulunmaz. Yattıkları yerler ve şeraiti sıhhiyeleri matlûba muvafık

olmaktan pek uzaktır. Yaptıkları iş de bittabi ona göredir. Havzada umumiyetle amele randımanlarından şikâyet edilir. Halbuki bu hususta kabahat amelenin kendisinden ziyade, yarım asırdan beri daimi amele teşkilât ve tesisatı vücude getirmeyen idaresizliktedir.

Âmiller istedikleri ameleyi ahvali adiyede kolaylıkla ve ucuz ücretlerle bulmakta olup, istihsalâtlarını da mühim nisbette arttırmadıklarından, yani arzı iş talebine umumiyetle faik bulunduğundan ne de olsa büyük sermayeler vaz'ına (immobilisation) vabeste bulunan koloniler tesisine lüzum görmemektedirler. Halbuki daimi amele olursa bunun için yapılacak immobilisation'nun faiz ve amortismanını alınacak fazla randımanlar fazlasile telâfi edeceğine şüphe yoktur. Bundan mada daimi amele meselesi yalnız iktısadî değil, aynı zamanda pek mübrem olan içtimaî bir meseledir.

Son sene zarfında 25 bin ton kömür istihsaline bir vefat vak'asının isabet etmesinin başlıca sebebi de daimi amelemiz bulunamamasıdır.»

Türk köylüsünün aklı selimine en canlı misal kömür havzasındaki bu çalışma tarzıdır.

Bugünkü çalışma şeraiti dahilinde daimi ameleleşmenin hayatına mal olacağını bilen Türk köylüsü ayda ancak on beş gün amelelik ettikten sonra yine toprağa ve güneşe kaçıyor. Bu çalışma tarzı köylülerimizin insiyaki bir nefis müdafaasından başka birşey değildir.

Halbuki rasyonel bir kömür iktısadiyatı daimi ve ihtisaslı amele ister.

Şirketler ise garantili kömür fiyatlarına ve rahat işlenir zengin kömür ocaklarına malik oldukça Türk köylüsünün acemi, fakat ucuz işini her şeye tercih edeceklerdir.

Makineleştirmek ve rasyonelleştirmek:

2 — Maliyet fiyatını düşürmek için randımanı arttırmak lâzımdır. Bunun da başlıca şartı, ileri tekniğin havzaya girmesidir.

İstihsalâtın makineleştirilmesi ve rasyonelleştirilmesi sayesinde amele başına istihsali en aşağı % 25-30 arttırmak kabildir.

Bugünkü çalışma metotları kömür havzasını tahrip edici mahiyettedir. Almanların Raubbau dedikleri yağma işletme sistemi kömür servetimizi adetâ talan etmektedir. Başka memleketlerde 40 santimlik damarlar bile işletilirken biz de bir metrelik damarlar bile bir daha işletilmez bir halde terkedilip bırakılmaktadır.

Kömür havzamızın rasyonel bir çalışma tarzına şiddetle ihtiyacı vardır.

Ucuz malzeme:

3 — İşletme için lâzımgelen muhtelif malzeme, muhtelif şirketler tarafından ayrı ayrı ve çok kerre mutavassıtlardan satın alındığı için pahalıya maloImaktdır. Malzemenin toptan ve bir elden mübayaası maliyet fiyatının inmesi üzerinde mühim bir tesir yapabilir.

Toplu işletme:

4 — Bugünkü istihsal dağınık ve birbirlerinden uzak ocaklarda yapılmaktadır. Bu ise maliyet fiyatını yükselten en mühim bir unsurdur.

Yukarda zikri geçen rapordan şu parçayı da verelim:

«Ocak maliyet fiatını en ziyade yükselten hususattan biri de işletmemizin pek dağınık olmasıdır. Filhakika hemen hemen hiç bir ehemmiyeti kalmayan küçük madencilerden sarfınazar, havza istihsalâtının üçte ikisine yakın bir miktarını çıkaran Ereğli şirketi bile modern ve mütemerkiz bir işletme olmaktan uzaktır. Binaenaleyh diyebiliriz ki, Ereğli şirketi bile bir çok küçük ocakların bir elde toplanmış olmasından ibarettir. Bu dağınıklığın maliyet fiyatı üzerine ne derece suitesir yaptığı varistel izahtır. Maliyet fiyatını indirmek istersek ocaklarımızı daha mütemerkiz bir hale sokmağa ve işletmemizi daha rasyonel bir şekilde tertip etmeğe mecburuz.»

●

Bütün bu ve bu gibi tedbirlerin alınabilmesi ve Türkiyede ileri, vahdetli milli bir enerji siyasetinin takibi için kömür havzasının devletleştirilmesi şarttır. Bunun için se ilk yapılacak iş büyük bir kömür alıcısı olan devletin diğer şirketleri işlerinde tamamile serbest bırakarak bizzat kömür istihsaline başlayıp satış bürosunun monopol fiyatlarından kendisini kurtarmasıdır.

Ucuz kömür ve ucuz muharrik kuvvet Millî iktısadın ruhudur.

Türkiyede ucuz kömürü ve ucuz muharrik kuvveti ancak Devlet temin edebilir.

Edebiyat :

İnkılâp Edebiyatı.

Yakup Kadri.

Bir çok sözler vardır ki, manasını anlamadan tekrar eder dururuz. Bir zamanlar *millî edebiyat* diye bir şey tutturmuştuk; bunun mahiyeti pek iyi anlaşılamadan, ortaya bir *inkılâp edebiyatı* bahsi atıldı. Bu, yalnız bizde değil, bu, Volga kıyılarından, Pirene'in öbür yamaçlarına kadar, dağdan dağa, şehirden şehire akisler yaparak dolaşan bir yeni nidadır. *İnkılâp edebiyatı*... komşumuz Ruslar, bunu yapmağa çalışıyor. Hitler Almanyası, bunun iştiyakıyle yanıp tutuşuyor. Faşist İtalya, her yeni çıkan eserde bunun beşaretini gözetliyor. Hattâ, kendi hallerinden daima memnun görünen Fransızlar bile bu davaya katılmaktan yakayı sıyıramadılar. Fransada da bir *inkılâp edebiyatı* isteniyor, bir *inkılâp edebiyatı* aranıyor. Fakat, şimdiye kadar, hiç bir yerde, hiç bir kimse çıkıp ta bunun ne biçim şey olduğunu, bize, izah ve tarif etmek zahmetini üstüne almadı ve şimdiye kadar inkılâp edebiyatına tam bir örnek telâkki olunabilecek bir eser meydana çıkmadı.

İnkıaâp edebiyatı yapmak, inkılâp hamlesini ve inkılâp prensiplerini neşir ve tamim etmek mi demektir? Yoksa, bizzat, o edebiyat çığırlarının birinde bir başkalık, bir yenilik vücude getirmek mi demektir? Bu bile henüz belirmemiş bir noktadır?.

●

Meselenin en dolaşık tarafı şudur ki, böyle bir edebiyat örneğini, eski devirler edebiyatlarında da bulmamızın imkânı yoktur. Meselâ eski Yunan şairleri arasında *epik* olanlar kimlerdi? Kimlere *bukolik* denilirdi? Ve kimlerin eserleri *lirik*'ti? Biliyoruz. Eski Romalılarda, bir Virgilius hangi çığırı, bir Horatio hangi tarzı temsil ederdi? Biliyoruz. *Renesans*'ı müteakıp meydana çıkan şair ve sanatkârların soyları, cinsleri muhtelif isimler almış, muhtelif sınıflara ayrılmıştır. Fakat, bu üç büyük devir içinde, kendisine bizim düşündüğümüz manada, inkılâpçı vasfı verilmiş ne

bir tek sanatkâra, ne bir tek şair veya müellife rastgelmek mümkündür.

Gerçi, biraz daha yakına gelirsek, *Büyük Fransız İnkılâbın*'ı önceleyen ve *ansikaopedist*'lerden başlıyarak Jean-Jaques Rousseau'ya kadar dayanan yüksek bir düşünce ve sanat adamları dizisinde, inkılâp dediğimiz şeyin tohumlarını bulmak kabildir. Fakat, hangimiz bir Corneille'e, bir Racine'e, bir Molière'e inkılâpçı şairler; bir Labruyère'le bir Pascal'a, bir Saint-Simon'a inkılâpçı mütefekkirler ünvanını verebiliriz? Bunlara, inkılâpçı diyemediğimiz takdirde, o ünvanı, acaba, uysal ve hamlesiz Montesquieu'ye mi, yoksa *septik* ve müstehzî Voltaire'e mi daha ziyade yakıştırabiliriz?

●

Fransız İnkılâbı'nı hazırladıkları söylenen bütün bu simalar arasında, nihayet, gerek, lisanı, tavr ve edası ve belki de en çok hassasiyeti itibariyle zamanın hiç bir kaydına uymayan Rousseau kalıyor ki, ona da, olsa olsa, her devir sonunda, daha doğrusu her inkıraz ve inhitat devrinde zuhur eden yıkıcı, kırıp geçirici dehalardan biri nazariyle bakabiliriz.

Bu bakımdan, eğer inkılâpçı örneği, Jean-Jaques ise, on dokuzuncu asrın sonunda, ve yirminci asrın şu ilk otuz yılında yetişen bir sürü anane tanımaz, insan paralayıcı ve cemiyet yıkıcı sanatkârlara ne diyelim? Bir Bernard Show'ın zekâsındaki zehirli nükteler, bir Proust'un teşrih neşterindeki *sadik* merhametsizlik, bir Gide'in buhranları, şüpheleri, tereddütleri, isyanları biten bir devrin ihtilâçlarından başka neyi ifade eder? Bütün bu saydığımız vasıflar, hep *dekadans* zamanları edebiyatlarına mahsus arazdandır ve bütün bu *karakteristik* arazı, yeni kurulduğu söylenen, mazi ile alâkası kesildiği zannolunan bütün yeni tip cemiyetlerin meydana attığı sanat ve kültür meyvalarında görüp tesbit etmek mümkündür. Faşist İtalyanın yeni edebiyatını *mistik* Pirandello ile dekadan Marinetti; komunist Rusyadaki inkılâp hamlesini, yaratıcı inkılâp hamlesini (!) biribirî ardısıra intihar eden karasevdalı genç şairler temsil ediyor.

●

Bütün bunlar gösteriyor ki, sanat ve edebiyat dünyasında henüz

mazi tasfiye edilmiş değildir. Bizim bildiğimiz, eski *hummanisma, Renesans* devrinden kalma *klâsik* insaniyat, henüz cihanın her yerinde, yeni ve eski tarz cemiyetlerin hepsinde hüküm sürüp duruyor. *İnkılâp edebiyatı* iştiyakı, işte, gittikçe *iskolastik* bir mahiyet alan bu köhne *hummanisma*'dan kurtulma hamlesini ifade eder. Kim ne derse desin, insan, değişmiştir; fakat insan telâkkisi bundan iki asır evvelki yerinde sayıyor.

●

Şu halde, inkılâp edebiyatı demek, yeni bir *hummanisma*, yeni bir insan ve ruh telâkkisi demek oluyor. Nasıl ki, *Renesans* sanatkârı, *iskolastisma*'nın elinde donup taş kesilmiş *itibarî insanı*, ortadan kaldırıp, yerine etiyle, kanıyle, yürüyen, konuşan, oturup kalkan, ağlayan ve gülen insanı ikame etti ise, bugünün ve yahut yarının sanatkârı da bu harekete gelmiş mahlûkun, ezeliyet ve ebediyet içindeki başdöndürücü *dinamisma*'sını ifade edecektir, ve böyle bir sanatkârın zuhuru, yeryüzünde, ikinci bir Galile vak'ası olacaktır.

●

İnkılâp sanatkârı, sanat âleminin beklediği bu büyük keşfi, bugün, elinde bulunan malzeme ile yapamaz. Her şeyden evvel bunu değiştirmek istirarında kalacaktır. Çünkü, ne dünkü heykel hamuru, ne bugünkü şiir dili *yeni insanı* artık kavramaya kadir değildir. O çoktan eski *mitologyaların* ilâhları sırasına geçmiştir. Onlar gibi akıl durdurucu, hayret verici mucizelerle dolu bir hayat sürmeğe başlamıştır. O Zefs'tir. O Promete'dir. O İkar'dır. O, Herkul'dür. O Merkür'dür. Bütün masalların devleri onun yanında bir cücedir.

●

Şu halde, hudutları, birden bire bu kadar genişlemiş, eb'adı, hacmı bu kadar artmış ve taşmış olan insanı, bir on beşinci asır Kardinal'inin; bir on dokuzuncu asır burjuvasının hendesesine sıkıştırmağa kalkışmak, artık, vazgeçilmesi lâzımgelen bir divaneliktir. Artık, herkes, bizim muasırımız olan *Artemis*'i, Madame Bovary'nin modası geçmiş fistanı içinde görmekten tiksinmeğe başlamıştır.

1933-1934
Bir yılbaşı bilânçosu.

Burhan Asaf.

Harpsonrası yılları arasında 1933 ün başlıca hususiyeti yalnız dördüncü buhran yılı olması değildir. Kendinden evvel gelen buhran yılları ile daha evvelki harpsonrası yıllarının kemmi teraküm lerinden hasıl olmaları beklenen keyfiyetçe değişiklikleri fik aksettiren yıl, 1933 olmuştur. Öyle ki, 1933 e kadar henüz münakaşa edilebilen, henüz itibarlarını muhafaza ederek hüküm lerini yürütebilen bir çok kanaatlar, bu yıl zarfında, kendi tasfiye devrelerine fiil olarak erişmişlerdir.

●

Bu kanaatların başında klâssik buhran telâkkisi gelir. Bu telâkkiye bağlı kalanların en inatçıları dahi, 1933 te, buhranın bir bünye buhranı olduğu kanaatına varmışlardır. 1932 de, buhranın acaba kapitalist rejimin içinde mi yoksa dışında mı cereyan etmekte olduğu sualini tahlil eden M. Mussolini, 1933 de suali yeniden ele alarak, buhranın kapitalist sistemin dışında cereyan ettiği yani mevzuu bahsolan işin kapitalizmin tam bir inhilâli olduğu hükmüne varmıştır. Gerçi faşist hareketinin babası «kapitalizm» ve «kapitalizmin inhilâli» derken «liberal sermayedarlığı» kastetmekte devam eylemektedir. Tıpkı kendi fikirlerine yakın hattâ bunların arkadan koşucusu olan Dr. Schacht, Hitler v. s. gibi. Şu var ki, başlangıçta yalnız siyasi liberalizme ve bunun esas unsurunu veren demokrasi ve parlâmentocılığa hücum eden bu zevat, 1933 te, hatalarını anlamışlar, iktısatla siyasetin aynı şeyin iki ayrı çehresi olduğunu akbul etmişler ve tenkitlerini iktısadi liberalizmin malûm ve müdevven şekli olan kapitalizm,e de teşmil etmek lüzumunu duymuşlardır.

Bu umumi tenkit neticesinde vardıkları müsbet noktaya gelince, bu da, sermayenin liberal devirde inkişaf etmiş olan kanuniyetlerini zorla kaldırmağa çalışarak ona eski Loncalar nizamındaki kanuniyetlerini kabul ettirmek teşebbüsü olmuştur.

Korporasyonlar sisteminin başlıca gayesi, sermayeyi bir taraftan iç ve dış pazarlara yatmak bakımından dilediği gibi sevk ve idare etmek diğer taraftan da onu devlet müdahelesile tesbit edilmiş bir faiz haddini kabule mecbur tutmaktır. Yani bu sistemin içinde yaşıyan sermayenin dilediği işe serbestçe yatmak hakkı olmadığı gibi faizin de serbest teşekkülü esası reddedilmiştir.

1933 te, siyasi ve iktısadi liberalizme karşı yürütülen bu gibi tenkitler, fiilleşmekte (fiile inkılâp etmekte) devam etmiştir. Bu yılın daha başlan-

gıcında, Almanyada nasyonal sosyalizm Amerikada da M. Roosevelt iktidarı ele almakla, söz sahasını aşmıyan bu tenkitleri bu iki büyük memleketin iktısadi, içtimai ve siyasi hayatında salâhiyet sahibi kılmışlardır.

●

Nasyonal sosyalist fırkasının programında, bankaların yani millî kredinin devletleştirilmesi göze alınmıştı. Fakat her şeyden evvel kendini siyaseten hâkim bir mevkie koymak mecburiyetinde olan fırka, bütün 1933 yılında, programın bu noktasını ele almak fırsatını bulamamıştır. İtalyan faşizminin böyle bir karara on bir sene gibi uzun bir müddet zarfında bile varmamış olması ve bir de bunun tatbiki teşebbüsünde karşılaşılacak mukavemetler ve tehlikeler, bu noktanın ihmal edilişinde belki de müessir olmuştur. Almanyada şu ana kadar yapılan şey, sınıf tezadını doğuran sebeplerin kaldırılması değil, sınıf tezadının siyasi mücadelelerine nihayet vermekten ve bu tezadı olduğu gibi fırka kadroları içinde muhafaza ve «neutraliser» etmekten ibarettir.

Mevcut emareler ise, Alman nasyonal sosyalizminin kendi programı içinde, daha ziyade, rüc'atler yapmakta olduğuna ve bunlarda devam edeceğine delâlet etmektedir. Bu rejimin sermayedarlık derken daha ziyade Yahudi sermayesini kastettiği bugün artık anlaşılmaktadır. Meselâ Almanyada istihlâk eşyasının satış teşkilâtı «büyük mağazalar» sayesinde merkezleşmekte ve rasyonelleşmekte çok ileri bir safhaya varmış bulunuyordu. Ve bu «büyük mağazalar» ekseriyetle Yahudi sermayesine dayanıyordu. Fırka, iktidare gelmezden evvel, ortaya attığı bir çok demagojik şıarlar arasına bu mağazaların tasfiyesini de koymuştu. Ve küçük dükkâncılar ile küçük esnafı, peşine, bu sayede takabilmişti. Fakat iktidare geldikten sonra, merkezleşme ile rasyonelleşmeyi tasfiye etmenin fiyatları yükselteceğini ve Alman ihracat sanayiinin rekabet kabiliyetini kıracağını anlamakta gecikmedi. Şimdi bütün cehti, bu gibi mağazaları kaldırmak değil, bunlara yatmış olan Yahudi sermayesini tasfiye ederek bunun yerine devlet sermayesini ikame etmektir. Ve hakikaten, bugünkü Alman devleti, Yahudi malını her ne şekilde olursa olsun devletleştirmekte zerre kadar tereddüt göstermemektedir.

Hitler Almanyası, sermaye bahsında, orijinal bir ırkçılığın ötesine gitmek niyetinde gözükmüyor. Fakat bugünkü Alman istihsal cihazının ancak dış pazarların yeniden kazanılması ile yaşayacağını bildiği için, bir yandan galip devletlerden hürriyet, istiklâl ve hak beraberliği isterken diğer yandan hudutsuz bir emperyalizm politikası güdüyor. Kendi bünyesi içinde bir takım inkılâplar yapmaktan ise kendi toprakları dışında pazar ve müstemleke fütuhatı temin ederek bu gibi inkılâpları lüzumsuz kılmayı tercih ediyor. Ve bu arzusunda, İtalyan faşizmi ile aynı noktada buluşmuş oluyor. «Beyaz ırk», «medeni Avrupa» gibi Avrupa için müşterek ve mukedderat tayin edici şıarları geniş bir propagandaya ve bir çok siyasi hareketlere mevzu kılmakla, eski «sarı tehlike» masallarına iktısadi, içtimai, siyasi ve aktif bir ölçü ve istikamet vermek istiyor.

●

Amerikadaki hareket, bir kere Amerikan emperyalizminin sulhçu esasları-

na, ikincisi de Amerikanın muazzam sermaye ve kuvvet ihtiyatlarına dayandığı için, Avrupadakilerine noktası noktasına benzememektedir.

Gerçi orada da, sermayenin devlet kontrolü altında çalışması, mesafe almakta olan bir prensiptir. Fakt M. Roosevelt, sermayenin devlet kontrolü altına ancak bazı esaslı tedbirlerle girebileceğini biliyor. Tasarruf ve mevduat hesaplarını ellerinde tutan bankalar, faiz ve işeyatma bakımından serbest kalmayı, daima müdafaa edeceklerdir. Devletin bu noktalardan birine müdahale etmesi, bankaları muyyen bazı spekülasyonlara, sermaye hareketlerini de keza muayyen bazı yollara sevkedecektir. Devletin sadece kanun kanalından yapacağı müdahaleler, spekülasyonu kaldırmıyacak ancak mahiyetini değiştirecektir. Serbest nizamda, serbestçilik usulleri dahilinde cereyan eden spekülasyon, müdahaleli rejimde, müdahaleli rejime göre kâr şekilleri arayacaktır. M. Roosevelt bunu bildiği için, bankaların kısmen olsun devletleştirilmesini lüzumlu görmüş ve devlet tahvilâtı mukabilinde imtiyazlı hisseler satın almak suretile bankalar üzerindeki devlet kontrolüne fiili bir müessiriyet vermiştir.

Bundan başka, Amerikan ihracatını da fiili devlet kontrolü altına almağa teşebbüs etmiştir. İkiyüz milyon dolar sermaye ile bir devlet ihracat ofisi tesis etmiştir.

Bu iki hareketin manası pek büyüktür. Bankalar üzerinde teessüs eden fiili devlet kontrolü sayesinde, hem milli kredinin tek elden idaresi hem de faiz hatlerinin devlet elile tayini temin edilecektir. İhracat ofisi ise, Amerikanın harici ticaretinde fiili bir nâzım olacaktır.

1932 nin sonuna kadar söz, fikir ve münakaşa şeklinde iken dahi büyük itirazlara maruz kalan yeni millet ve devlet hayatının bu yeni unsurları, 1933 ün sonunda, yürüyen hakikatler ve ilerleyen hayat tecrübeleri olmuştur.

Avrupadaki faşizm hareketleri ile Amerikanın bu inkişaf etmekte olan yeni rejimi arasında, münasebet, ancak dolayısile yani bugünkü dünyada hemen bütün rejimlerde birbirine benzer noktalar mevcut olduğu için vardır. Yoksa, Avrupadaki hareketlere has olan dar ve küçükburjuva görüşle Amerikan tecrübesinin geniş mahrekli cemiyet istihalesi arasında mevcut olan fark, Amerikan hareketini ikide birde kendine atfetmek küstahlığında bulunan Avrupa faşizmini gülünç bir mevkide bırakacak kadar büyüktür.

●

Yine 1933 senesinde, Fransa ve İngilterede de büyük fikir istihaleleri göze çarpmıştır. Alman sosyalist ve komünist fırkalarının tasfiyesi üzerine Fransız sosyalist fırkasında «beynelmilelcilik» ve «milliyetçilik» prensipleri derin bir ihtilâfın doğmasına sebep olmuş ve Renaudel ile Déat gibi tanınmış Fransız sosyalistleri, beynelmilelci ekseriyetten ayrılarak «Fransız sosyalist fırkası»nı tesis etmişlerdir.

Bundan başka, Fransız ağır çelik sanayiinin menfaatlerini temsil eden şahsiyetler, açık bir faşizme geçmemekle beraber, Fransız parlâmentoculuğunun ıslahı lâzımgeldiği fikrini ileri sürmüşlerdir. Daha ziyade Fransız çiftçisi ile Fransız küçük-burjuvazisine dayanan radikal sosyalist fırkasında ise, eski jakobenlik'in, müdahaleci bir devletçilik mihveri etrafında genişletilmesi ve canlandırılması lüzumu iktidarda bulunan bu fırkanın devlet

hareketlerinde pek az temsil olunmakla beraber matbuatında, ittifaka yakın bir tasvip ile karşılanmıştır.

Mamafih cihan harbından büyük kârlarla çıkan bu memlekette yeni rejimlerle alâkadar davalar, münakaşa sahasının pek ötesine gidememiş ve Fransa yirminci asıra en muhafazakâr millet olarak giren millet mevkiini, henüz kimseye kaptırmamıştır.

İngiltere halbuki, liberal fikirlerin ne kadar eskidiğini sanki göstermek üzere tertip ettiği «Londra para ve iktısat konferansı»ndan sonra, Amerikan tecrübesinin şiddetli surette tesiri altına girmiştir.

1933 senesinin sonunda İngiliz sermayedarlığı ve İngiliz parlâmentocılığı hakkındaki endişeler, şüpheler ve münakaşalar İngilizlere mahsus olan bir sükûnetle şiddetlenmiştir. Geçen intihabatta kat'î bir hezimete uğrayan amele fırkası, 1933 zarfında, iktidara gelir gelmez, bankaları, sanayi ve münakalâtı derhal devletleştireceğini ilân etmekten çekinmemiş ve daha tuhafı, zatı hazreti kralinin muhalefet fırkası'na birdenbire arız olan bu ihtilâlci zihniyet, fırkanın geçenlerde yoğa kadar azalmış olan taraftarlarını gelecek intihabatta ekseriyeti alacak kadar çoğaltmıştır.

Bunda iki sebebin mevcudiyetini işaret etmek lâzımdır.

1 — M. Roosevelt'in Amerikadaki devletçi ve cesur hareketleri.

2 — Bu hareketler yüzünden, kapitalist, Ottawa'nın fena halde tesirsiz kalarak sosyalist bir Ottawa cereyanına esbabı mucibe hazırlaması.

Daima nazarı dikkati celbeden bir şey olmuştur: İngilterede her İngiliz, hangi fırkaya mensup olursa olsun hem beynelmilelciliğe hem milliyetçiliğe taraftardır. Ve bir muhafazakârın beynelmilelciliği, bir amele fırkası mensubunun milliyetçiliği kadar kuvvetlidir. Bunun sebebini şurada aramak lâzımdır ki, her İngiliz sınıf telâkkisinden evvel imparatorluk telâkkisinin adamıdır. İmparatorluk öyle bir şeydir ki, milliyetçilik yahut beynelmilelcilik bakımından kat'î bir tecride cevaz vermez. Ada ile ne kadar alâkadar ise cihan ile de o kadar alâkadardır. Bütün bunlardan başka da, İngiliz terbiyesinde, hem fertle camia terbiyesini hem de milliyetçilikle beynelmilelcilik terbiyesini görürüz.

İşte İngiliz milletinde mevcut olan bu vasıflardır ki, bütün insanlık için istihale seneleri olan harpsonrası ve buhran senelerinin cemiyetlere «imposer» ettikleri zaruretleri, diğerlerinde olduğu gibi şiddetli ve kanlı çarpışma şekilleri yerine İngiliz milletine derinden derine ve malûm olan sükûnet ve olgunluk havası içinde aşılamıştır.

İngiltere, düne kadar kapitalist bir cihanın kalpgâhı olmakla cihanın idaresini elinde tutan memleketti. İngilizler, anlarlarsa ki, sosyalist bir cihanda da idare ve hâkimiyet kendi ellerinde kalacaktır, sosyalizme geçmek için yalnız bir işaret beklerler: Kapitalizmin hakikaten iflâs etmiş olması. İşte amele fırkasında birdenbre hâkim oluveren ihtilâlci ruh ile bunun İngilterede ciddî bir infial ve indifa yerine artmakta olan bir tasvip ile karşılanmasını, anlamak istersek, bu bakımdan anlamağa çalışmalıyız.

Zikredip geçelim ki, Avrupa faşizmi İngilterede, şimdiye kadar kendine iki ifade vasıtası bulabilmiştir:

Bunlardan birisi Sir Mosley'in daha ziyade bir operet kumpanyası faaliyetlerini hatırlatan faşist fırkası, diğeri de, Lortlar kamarasına bu kamaranın

selâhiyetlerini arttırmak ve Avam kamarasını ele geçirecek bir amele fırkası ekseriyetinin kanuni yoldan yapmak isteyeceği rejim tadilâtını yine kanuî yoldan önlemek üzere Lord Salisbury tarafından verilen lâyihadır.

●

1933 senesinin metropoller karargâhından görünüşünü bu suretle .hulâsa ettikten sonra aynî yıl zarfında millî kurtuluş hareketlerinin ne kadar yol almış, olduğunu tetkik edebiliriz.

Bir kere millî kurtuluş davasına karşı bizzat metropollerin büyük bir ehemmiyet vermeğe başlamaları davanın her gün daha fazla ilerlediğine ve cihan siyasetinin unsurları arasında gittikçe ön plâna geçtiğine delâlet eder (1) Gerçi milletlerin kurtuluşları ve istiklâlleri ile pek yakından alâkadar gözüken Almanya, İtalya ve Japonya gibi metropoller, bütün metropoller gibi aynî zamanda şiddetli bir emperyalizm davası güden memleketlerdir. Ve bunların millî kurtuluşa karşı taraftar gözükmeleri, nihayet, birbirleri aleyhine takip ettikleri siyasette munzam bir politika silâhı bulundurmak içindir. Yalnız millî kurtuluşun kudretli devletlerin dahi tenezzülen kullandıkları bir silâh mevkiini alması, kuvvet ve ehemmiyetini gittikçe tanıtmakta olduğuna bir delildir. Onunla hiç bir alâkaları olmaması lâzım memleketlerin ona karşı gösterdikleri iltifatları bariz bir surette arttırmaları, 1933 yılının göze çarpan hususiyetlerinden biri olmuştur.

Kadro, gerek münferit yazılarında, gerek «İnkılâp ve Kadro»da Marksizmin cihan ihtilâli tezini tahlil ve tenkit ederken, ehemmiyetle işaret etmişti ki, bizzat Karl Marx dahi dahil olmak üzere bütün marksistlerin ihmal ettikleri millet kategorisi ve buna dayanarak mücadelesini yapan millî kurtuluş, cihanın mukadderatını tayin davasında gittikçe ön plâna geçerek sınıf nazariyesinin gerilemesi ve tasfiye edilmesi nisbetinde kuvvetlenip inkişaf edecektir. Bunun iktısadî bir mücyyidesi olmak üzerede, keza bütün neşriyatında, istihsal vasıtalarının sınıflar arasında sahip değiştirmelerinin değil, milletler arasında adilâne bir surette dağılmalarının ileri bir cihan nizamını yaratacağını ileri sürmüştü.

Sınıf nazariyesi yerine millet ve millî kurtuluş nazariyesi ve şu yahut bu sınıf eline verilmiş bir «ileri istihsal vasıtaları temerküzü» yerine milletler arasında adilâne bir surette tatbik edilmiş bir «istihsal vasıtaları tevezzüü» şimdiye kadar hiç bir memlekette hiç bir şahıs yahut fikrî sistem tarafından dokunulmamış bir mevzudur. Bu iki prensip noktası ilk defa olarak Türk inkılâpçıları tarafından ifade edilmiş ve ilk defa olarak Türk inkılâbının hamle ve muvaffakıyetlerinde temsil olunmuştur.

1933 senesi, en ziyade bu noktalar lehine deliller yetiştirmekle geçmiştir. Sınıf nazariyesi, Ortaavrupayı kaplayan faşist dalgası altında ve geniş çe ölçüde bir Bartelemi gecesi tekniğinin zoru ile, kanlı bir tasfiyeye uğramıştır. Ve sosyalizmin ifade ettiği içmana sınıflara bölünerek parçalanmış bir milletin her hangi bir sınıfına ait bir imtiyaz olmaktan çıkarak yaşaması için içindeki tezatları yenmek mecburiyetinde olan yeni millet kategorisinin ilk şartını teşkil etmiştir. O kadar ki, yaşamakta olduğumuz asırda, en muvazeneli, en vahdetli ve en kuvvetli milletin farikası sınıf tezatlarına en

(1) 24 numaralı Kadro'da buna ait bir yazı vardır.

az yer vermiş olması olacaktır. 1933 senesine kadar «nasyonal» unsurla «sosyal» unsurun iki zıt gibi karşı karşıya bulunması nazariyede ve ameliyede esas iken, 1933 yılının getirdiği keyfiyetçe değişiklikler neticesinde, bu iki unsur birbirinin «lâzımı gayrı mufarak»ı olarak birbirine kaynamıştır. Bir çok memleketler için bu kaynaşmanın derece ve nisbeti, memleketlerin sermaye ihtiyatlarına yahut iş gücü fukaralıklarına göre tehalüf etmektedir ama - bu iki unsurun asliyetini ve lüzumunu idrak etmemiş memleketleri, medeniyet çevresinin ancak dışarısında bulmak kabildir.

Milliyetçi, devletçi ve halkçı olan Türk milli kurtuluş inkılâbı ise, bu kaynaşmayı daha ilk adımdan itibaren ve kendine uygun gelen derece ve nisbette kabul etmekle kalmamış, umdeleri arasına inkılâpçılığın dinamizmini ilâve etmekle sağ ve sol mefhumlarını tamamile parçalıyarak tezatsız ve yekpare millet camiasının ileriye doğru yürüyüşünde cephenin tekliğini kabul etmiştir. Bundan başka:

Türk milli kurtuluş inkılâbının on beşinci ve Türk cümhuriyetinin onuncu yıldönümünde, Büyük Şeflerin verdikleri direktiflerde, fırkanın meydana getirdiği muazzam kutlulama eserinde ve Türk neşriyatının ortaya yığdığı bütün yazılarda bugün ilân edilmiş bulunan «beş senelik plân»ın bütün fikri esbabı mucibesi, «iktısadî kurtuluş» şiarı altında verilmiştir. «Beş senelik Türk plânı» ileri istihsal vasıtalarının milletler arasında adilâne bir dağılışını istihdaf eden, başka milletlere nümune vazifesi gören ve muvaffak oldukça milli kurtuluş inkılâbına ait tecrübe ve kaideleri tedvin edecek olan büyük hâdisedir.

«İstihsal vasıtalarının adilâne bir tevezzüe tâbi olması bahtiyar milletlerden müteşekkil ileri bir insanlık için şarttır» diyen Türk inkılâbı, askeri ve siyasi safhadan iktısadi ve kültürel safhaya tereddütsüz ve ayni Şef emri ve cephe vahdeti ile geçmekle, milli kurtuluş inkılâbını bütün esasları bakımından, bütün unsurları ve hızı ile gayesine doğru çözmüş oluyor.

Bulgaristan, Yunanistan, Romanya gibi Balkan devletlerinin kısmen sanayileştikten sonra bu yolda devam etmek istediklerini biliyoruz. Mısır, İran, Irak gibi komşularımızda da bu istikamette hamleler hazırlandığını duyuyoruz. Çinde ve Hindistanda sanayileşme, oldukça ileri safhalara gelmiştir. Bütün bunlar, inkılâbımızın «vasıtaların tevezzüü» tezini teyit eden hâdiselerdir. Fakat bütün bu saydığımız memleketlerde, bizim inkılâbımızın şâmil görüşü henüz yoktur. Henüz oralarda bütün bu gibi işler, ya münferit sanayileşme teşebbüslerinin hududunu aşamamak yahut ki, (Hindistanda) milli bir sermayeye istinat etmemek bakımından eksik ve melez hareketlerdir.

Şu var ki, Türk inkılâbı, silâhtan istihsal ve ticaret cihazlarına kadar kurtuluşun bütün şartlarını birer birer ifade ederek birer birer tahakkuk ettirdikçe, bütün bu milletlerin öncüsü olmak şerefini, tarih onun alnına bir çelenk gibi takacaktır.

Kömür yakan Türkiye.

M. Şevki.

En çok kömür servetine malik memleketlerden biri olan Türkiye, en az kömür sarfiyatı rekorunu elinde tutan bir memleekttir de. İlk kömür madenimizi keşfeden merhum Uzun Mehmetten bugüne kadar bir asırdan fazla zaman geçtiği halde kömür sarfiyatı bakımından aldığımız yol bir çuvaldız boyu bil edeğildir. Denebilir ki, bizde kömürün büyük ehemmiyeti ve geniş mikyasta istihlâkindeki faidelerin anlaşılması Cümhuriyet Başvekilinin «bir memlekette medeniyet seviyesinin kullandığı kömür miktarile ölçülebileceğini» (1) haykırdığı günden başlar.

Filhakika sathının % 90 nı ağaçsız olan memleketimizin yeşillenmesi ancak Türkiyede odun yerine kömür yakılmıya başlandığı zaman mümkün olabileceği gibi hararetini diken ve tezekten alan büyük kütlenin maden kömürile ısıtıldığı gün de temiz, müreffeh ve mes'ut Türkiye yolunda hayli büyük adımlar atmış bulunduğumuza emin olabiliriz.

●

İngiterede bir senede nüfus başına istihsal olunan maden kömürü miktarı vasati olarak 5,5 tondur. Almanyada liynit ve maden kömürünün istihsal miktarı nüfus başına 4,5 tona, Amerikada 4 tona, Fransada 1,5 tona baliğ olur. Bu memleketlerin refah ve iktısat seviyesini bizimle mukayese imkânı olmadığı için haydi onlardan vaz geçelim. Fakat maden kömürü ve liynit servetleri bizim memleketimizle kabili kıyas olmıyacak derecede az olan komşularımıza bakalım:

1938 senesinde Yugoslavyada şeker nüfus başına istihsal olunan maden kömürü ve liynit 350 kilo
" " Bulgaristanda " " " " " " " " " " 300 "
" " Romanyada " " " " " " " " " " 125 "
" " Türkiyede " " " " " " " " " " 105 "

Bunlar istihsal olunan miktarlardır. İstihlâk miktarlarına gelince buradaki noksanımız komşularımıza nazaran daha aşikârdır. Meselâ yukarıda sayılan komşu memleketlerden yalnız Yugoslavyanın bir miktar kömür ihracatı vardır. Diğer memleketler istihsallerini hemen kâmilen kendi memleketlerinde istihlâk ederler.

Bizde ise istihsalin mühim bir kısmı (takriben % 40) harice sevkolunur. Kalan kısım geniş sahillerimizde işleyen gemilerimizde, çok uzun demiryol hatlarımızda, fabrikalarda, elektrik santrallarında ve sairede kullanılır, mahrukat olarak da kömürümüz hemen yalnız demiryol istasiyonlarının sahalarında görülür, başka bir yerde tesadüf edilmez.

Son senelerde şehirlerimizde artan kömür istihlâki bile hariçten gelen kok

(1) Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin iktısat haftası münasebetile Halkevinde irat buyurdukları son nutuklarından.

ve antrasite dayanmaktadır. Bu fasılların heyeti umumiyesinin yekûnu da nüfus başına acak 60 kiloya çıkabilmektedir. Buradan vazıhan görülüyor ki, kömür sarfiyatımız refah seviyesi itibarile bizden çok ileride bulunan memleketlere nazaran değil fakat bizzat komşularımıza nazaran da tasavvurdan çok azdır. Buna çare bulmak, bir taraftan memleketi temiz, iyi ve ucuz bir mahruka nail ederken diğer taraftan da bir mahsulümüzü kıymetlendirmek ve memleket iktısadiyatındaki yerini vermek milli bir borç halini almıştır.

●

Rokfeller Çine petrolu sokmak için evvelâ bedava petrol lâmbası dağıtmıştır. Lâmbaya sahip olan her Çinli bunun bir ihtiyaca tekabül ettiğini düşünmüş ve bu cihazın iş görmesi için noksan kalan petrolu tedarike yeltenmiştir. Fikrimce kömürü yaymakta takip edeceğimiz en kestirme yol budur: Ucuz, çok ucuz kömür sobasını memleketin her tarafına yaymak. (1). Ekseri yerleri ağaçsız olduğu için zaten mahruk sıkıntısı çeken, bir çok yerlerinde odunlar buğday fiyatına satılan memleketimizde bundan sonra kömür istihlâkinin artması kendiliğinden devam edip gider.

İki üç lira gibi az bir para ile tedarik edilebilen, koku vermeyen elverişli bir sobayı bulduktan sonra bizzat Ankarada halkın yüzde sekseni ucuz liynit kömürünü yakmakta tereddüt etmez. Çünkü aynı Ankarada 5000 kalorili liynt kömürünün kilosu 1,3 kuruşa satılırken 1800 kalorilik yaş odunun kilosu 2 kuruşa satılmaktadır. Halkı bugün dahi liynit yakmaktan meneden sebep her şeyden evvel çok pahalı ve başka maksatlarla yapıldığı için fennen elverişli olmıyan, kömür sobalarıdır. Halbuki bir defa liynit kullanmak taamüm etti mi, şimdiki az istihsal yüzünden nisbeten pahalı olan fiyat daha düşecek ve istihlâk sahası daha genişleyecektir. Anadolunun hemen her tarafında, şimal, şark, garp, orta, cenup kısımlarında mevcut olan kömür ve liynit mdenleri işletilecek, meselâ Ankara ve Konya arasındaki Bozkırda oturan köylü az verimli tarlasına atacağı gübreyi ocakta yakmaktansa ve yahut günlerce avara olarak kırlarda diken toplamaktansa, 20-30 kilometre ötesindeki Koçhisarda bulunan liynitten istifade edecek, ununu öğütmek için sonbaharın yağmurlarını bekleyen değirmenci buhar makinesile çalışacak ve o sahada tabiatile bir işletme, nisbi bir refah husul bulmuş olacaktır.

Kömürün yayılması için koştuğumuz bu ilk şart kabul olunurken güç ve gayri kabili tahakkuk bir şey değildir. Fazla bir kâr gözetmeden seri halinde imalât yapacak bir müessesenin 2-3 liraya kadar kömür sobası mal edebileceği gayet tabiidir. İşin az yapılması ve çok kâr düşünülmesidir ki, bu sobaları bugün 12-20 lira gibi fahiş fiyatlara çıkarmıştır. Bunların meselâ linyit yakmaya elverişli olmadıkları yalnız kok kullanmak için yapıldıklarından kömürü büyük kütle içerisine yaymaya elverişli olmadıkları da ayrı bir meseledir.

Kömürün yayılması için ikinci tedbir fiyatı düşürmektir. Çünkü bizdeki kömür ve linyit fiyatları bunları fazla istihlâk eden memleketledekilerle kıyas kabul etmiyecek kadar yüksektir.

(1) Enerji işinde kömürün yayılması hakkında 21 numaralı mecmuadaki kömür yazımıza müracaat.

1929	senesinde	Almanyada	bir	ton	maden	kömüründe	ocaktan	teslim	fiyatı	vasati	olarak	6	Lira
„	„	İngilterede	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7	„
„	„	Amerikada	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	„
„	„	Türkiyede	„	„	„	„	„	„	„	„	„	10	„

Yani biz kömürü Almanyaya nazaran 1,25 defa, İngiltereye nazaran 1,3 defa Amerikaya nazaran 2,5 defa daha fazlaya almaktayız. Halbuki Türkiyede maden amelesine verilen gündelik hemen her memleketteki nden az olduğu gibi havzanın jeolojik vaziyeti ve kömür serveti itibarile de ihracı güçleştirecek bir halı yoktur. (1)

Hele istihlâk mahallindeki fiyat farkı büsbütün başkadır. Meselâ istihsal mahallerinden takriben ayni mesafede olan Berlin ve Ankara şehirlerindeki kömür, kok ve linyit fiyatlarını karşılaştırırsak bu farkı daha bariz surette görürüz:

1931	senesinde	Berlinde	bir	ton	maden	kömüründe	vasati	satış	fiyatı	12	Lira
„	„	Ankarada	„	„	„	„	„	„	„	23	„
„	„	Berlinde	„	„	kok	„	„	„	„	15	„
„	„	Ankarada	„	„	„	„	„	„	„	39	„
„	„	Berlinde	„	„	5500	kalorilik	linyit	„	„	„	3,5	„
„	„	Ankarada	„	„	„	„	„	„	„	„	15	„

Yani maden kömüründe takriben bir misli, kok kömüründe iki buçuk misli, linyitte 3 misli bir fark. Fiyat seviyesinin indirilmesi hususunda düşüncemiz şudur:

İstihlâk mahallindeki fiyat istihsal ve nakliye ücretlerinin bir tabiidir. Bu ücretlerin yekdiğerine nisbeti memleketimizin ekseri yerlerinde (meselâ Ankarada) 1:1 dir. Bunlardan istihsal fiyatının indirilmesi ancak tedricen ve istihlâk miktarının artmasile mütenasiben mümkün olabilir. Bu da yakın zaman için azami olarak bugünkü fiyat seviyesinde 1/4 nihayet 1/3 ne baliğ olabilir. Halbuki nakliye ücretinde bu fiyat birden 1/2 hattâ 3/4 nisbetinde düşürülebilir ve fazla nakliyat ile bu indirilen miktar telâfi olunabilir. Bu suretle istihsal fiyatından 1/4 nakliye ücretinden 3/4 ki takriben yarı yarıya nevzatılacak kömür küçük satıcının amansız ihtikârına terkedilmeden her istihlâk mıntakasında tesis olunacak umumi depodan tevzi olunursa kömür Türkiyemizde de lüküs bir meta olmaktan çıkarak harcı âlem bir mahruk sınıfına dahil olacaktır.

Üçüncü mesele kömürün istihlâkini daha iyi bir hale koymak için onu işledikten sonra mahruk pazarına çıkarmaktır. Taş kömürü ve linyitten kok istihsali, linyitten Briket yapılması gibi. Bu suretle daha temiz, daha elverişli bir mahruk elde edileceği için şüphesiz daha şayanı tercihtir. Yalnız hatırdan çıkarmamak icap eder ki bu işler meselâ demir istihsali, yol için zift istihsali, kimya sanayi ve saire ile alâkadar değilse fiyatı yükselteceği için yayılmaya da nisbeten engel olabilir. Binaenaleyh bu şekilde işlemelere sırf daha müsait mahruk bakımından değil de kömürden başka suretlerle de istifade etmek ve havi olduğu diğer maddeleri de kıymetlen-

(1) Bu hususta Vedat Nedim Bey arkadaşımızın bu nüshadaki yazısına müracaat.

dirmek bakımından ehemmiyet vermek gerektir. Ancak bu suretledir ki, meselâ kok ve maden kömürü arasında başka memleketlerde olduğu gibi bizde de büyük fark hasıl olmaz. (Çünkü maden kömürile kokun havi olduğu kalori takriben aynidir ve kok istihsali için sarfedilen emek kömür gazının ve diğer mahsullerinin kıymetlendirilmesi ile karşılanmıştır). Yoksa kok ile kömür arasında bugünkü anormal farkı yapacak her işleme kömürün yayılması noktasından bir engeldir ve terkedilmeli, doğrudan doğruya maden kömürü veya linyit yakacak çareler bulunmalıdır.

Mahruk bakımından yapılacak bu ucuzlatma kömürü muharrik kuvvet olarak da memleketimizde en ucuz bir vasıta haline sokacaktır. Esasen bu iş yalnız ucuzluk meselesi olmadığı, memleketin sanayi ve millî müdafaa siyasetlerile de alâkadar bulunduğu için muayyen tedbirler ve kanunlar ile halli artık kat'i bir lüzum olan bu hususa burada yalnız işaretle geçeceğiz. (1)

Hulâsa ucuz soba, istihsal ve nakliye ücretlerinde fiyatı düşürmek, satışı az kârla kanaat edecek büyük ve mümkün olan yerlerde devlet müesseseleri elinde toplamak ve bu işlerin heyeti umumiyesinin devletçe devamlı kontrolu çok az bir zamanda memlekette kömür istihlâkini umulduğundan daha fazla arttıracağına şüphemiz yoktur. Bu takdirde meselâ Ankarada bir ton maden, linyit ve kok kömürünün fiyat teşekkülleri vasati olarak şu suretle olabilir:

	İstihsal mahallindeki satış fiyatı	Nakil fiyatı	Satış fiyatı
Maden kömürü	8	4	13,5
5500-6000 kalorilik linyit kömürü	4	2	7
Kok kömürü	10	4	16

İlk hamlede maden kömürü ve linyitte vasati olarak % 50 ve kok kömüründe % 100 ucuzluk temin edecek böyle bir fiyat teşekkülüdür ki, Türkiyeyi yakın bir atide kömür yakan memleket haline sokabilir ve istihlâkle ucuzluk birbirini takip ederek muhterem Başvekilin işaret ettiği üzere lâyık olduğumuz medeniyet seviyesile mütenasip bir hadde yükselir.

(1) Bunun için 21 numaralı Kadrodaki yazıya müracaat.

Yeni tip bir Millî iktısat için en korkunç buhran, Millî İktısat faaliyetlerindeki anarşi ve plânsızlıktır.

Millet içinde sınıf meselesi.

İsmail Husrev.

Bütün neşriyatımızda «*millet bütünlüğünü*» kendimize hareket ve muvaselet noktası olarak aldık. Bizce Türk milleti, dışarıya doğru olduğu kadar içeriye doğru da bütündür. Millet içinde sınıf ve zümre kavgalarını, sınıf ve zümre hâkimiyetini, ister aşağıdan gelsin ister yukarıdan, millet bütünlüğünü parçalıyan ricî hareketler telâkki ediyoruz. Sınıf hâkimiyetinin tasfiyesi, millî kurtuluş hareketlerinin ileri prensiplerinden biridir. İlk ve son olan millet menfatidir. Binaenaleyh «*Kadro*» cemiyeti telâkki tarzında «*içtimaî bütüncü*»dür.

Biz bu prenesipi ortaya atarken acaba şe'niyetle tezada düşmiyor mıyız? Hâdisatın seyri bizi nakzetmiyor mu? Sınıflı bir cemiyete has bütün inkişaf kanunlarına Türk milletinde tesadüf etmiyor mıyız? Türk cemiyeti acaba içtimaî bir *cai generis* midir?

Bu suallere cevap aramadan evvel bazı mefhumlar üzerinde mutabık kalınmak lâzımdır: Bir millette sınıflar nasıl teşekkül eder? Sınıf nedir?

Cemiyet tarihinde sınıfsız devirlere, sınıfsız cemiyet tiplerine tesadüf etmek mümkündür. Meselâ ilk cemiyet tipleri olan iptidaî komünlerde *(Gentil-Markverfassung)* insanlar arasında şahsî mülkiyete müstenit bir içtimaî farklılaşma, bir ayrılık görülmez. Her şey müşterek mülkiyet altındadır. Komün âzası arasında kabile reisi ile halk, kadınla erkek arasında idari ve teknik farklılıklar hâkimdir.

●

Vaktile Amerikada iktısadî faaliyetleri avcılık olan yerlilerin hayatını tetkik etmiş olan «*Grosse*» iptidaî avcı kabilelerde içtimaî kuruluşun şeklini şöyle tasvir ediyor:

«*Esaslı servet farkları olmadığından kabile halkı arasında zümre ayrılıkları da teşekkül etmemiştir. Umumiyet itibarile bütün yetişmiş erkekler, kabile dahilinde müsavi hukuka maliktirler. İhtiyarlar ancak zengin tecrübî bilgileri sayesinde otorite sahibi*

olmuşlardır. Fakat kimsede bunlara karşı bir inkiyat, bir itaat görülmez. Kabilelerine bir reis seçmiş olan merkezî Kaliforna yerlilerinde reislerin hâkimiyeti de fevkalâde mahduttur. Reis, kabile efradının iradesi hilâfına kendi arzularını is'af ettirecek vasıtalara malik değildir. Daha eski avcı kabilelerde reise de tesadüf olunmaz. Kabilenin erkekleri homojen, farklılaşmamış bir kütleden ibarettir. Bunların içinden sivrilen fertler, ancak fevkattabiî kuvvetlere sahip oldukları zannedilen sihirbazlardır» (1)

Çapa ile ziraat yapan iptidaî köylülerin de içtimaî kuruluşları avcı kabilelerden farklı değildi. Meselâ Avrupada akvam muhaceretinden evvel «*Mark*» usulile yanyana yaşıyan müsavi hukuklu ve aralarında kan rabıtası bulunan kabilelerde içtimaî farklar teessüs etmemişti. Yeni dünyada da meselâ «*Peruda çapa ile ziraat yapan iptidaî köylülerde İnkaların hücumundan evvelki devirde ayni cemiyet kuruluşunun mevcudiyeti*» tesbit edilmişti (1).

Sırf iktısadî bakımdan alırsak, iptidaî komünlerde bir içtimaî farklılaşma, bir içtimaî ayrılış seyri, istihsalde iş verimliliğinin *(Arbeitsproduktivität)* artmasile başlar. Cemiyette iş verimliliği de teknik bilgilerin, teknik vasıtaların inkişafile yükselmiştir. Müesses ihtiyaç seviyesinden fazla miktarda bir mahsulün alınmağa başlamasını, iptidaî cemiyetlerin tarihinde bir dönüm noktası olarak kaydedebiliriz. İptidaî komünde iş verimliliği bir kısım insanların istihsale doğrudan doğruya iştirak etmemelerine, istihsalden gayri işlerle yani harp, idare, organizasyon, ilh... gibi meselelerle uğraşmalarına imkân vermiş ve neticede cemiyet içinde mesleklerin, iş bölümünün ve nihayet içtimaî zümrelerin teşekkülüne vesile olmuştur.

Avcı kabilelere nisbetle yüksek teknik bilgilere çobanlık eden kabilelerde tesadüf olunur. Hayvanın ehlileştirilmesi, büyük hayvan sürülerinin beslenebilmesi, hayvanın südünden ve diğer mahsullerinden istifade olunabilmesi gibi işler, zamanla muayyen teknik bilgilerin edinilmiş olduğuna delâlet eder. Çoban kabilelerde bu yüksek teknik bilgiler sayesinde iş verimliliği de yüksektir. Bunun içindir ki, içtimaî farklılaşmalara ilk defa çoban kabilelerde rastgeliriz.

(1) Grosse. Formen der Fomilie in Franz Oppenheimer's «Der Staat» S. 16.
(1) Keza. S. 17.

Çoban kabilelerde servet kademeleri pek çabuk teessüs eder. Meselâ çayırı zengin, suyu mebzul bir yer bulan bir çobanın sürüsü ürerken diğer taraftan bir hastalık, bir soğuk dalgası, yahut bir yağma bütün bir sürüyü mahvedebilir. Hayvanlarını kaybetmiş, servetinden olmuş bir çobanın, hayvanlarını muhafaza etmiş diğer bir çobanın hizmetine girmesi kadar tabiî bir şey olamaz. «*Ratzel*» çoban kabilelerde servet kademeleşmesini şöyle anlatıyor: «*Laponyalılarda 300 Ren geyiği kâfi bir servettir. 100 hayvanı olanlar ise, yaşayabilmek için, 500 ilâ 1000 hayvanı olanların hizmetine girmeğe mecburdurlar. Merkezî Asyada vasat derecede bir refah için 300 sığır kâfidir. 100 hayvan fakra delâlet eder. Az hayvanlılar, çok hayvanlılara borçlanmışlardır ve alacaklıların tarlasını sürerler.*» *(1)*

İptidaî cemiyetlerde sınıf farklarının teessüsünde iktısadî âmillerden maada siyasî âmillerin de büyük tesiri olmuştur. Meselâ kabileler arasında harp, bir kabilenin diğer bir kabileye hücum ederek onun servetini yağma, halkını esir etmesi gibi hâdiseler, alınan esirlerin ve ganaimin miktarına göre galip muharipler arasında bir servet farkı tevlit eder. Bilhassa bu şekilde zümre farklılıkları çoban kabilelerde görülür.

Mamafih avcı kabileler de harp eder ve esir alırlar. Fakat bir farkla, maişet kaynağı av olan bu kabileler de iş verimliliği ayrıca yabancı kol kuvvetlerini beslemeğe kâfi gelmediğinden esirler ya öldürülür yahut aile efradı arasına alınır. Halbuki çoban kabilelerde sürülere bakmak için yabancı kol kuvvetine lüzum vardır. Bunun için çoban milletlerde yabancı kol kuvveti iktisadî bir kıymeti haizdir. Hattâ avcılıktan çobanlığa geçen milletlerde alınan her yüz esirden biri, mabede kurban edilmek suretile avcılık devrinin an'anesi yaşattırılmıştır.

Binaenaleyh diyebiliriz ki. «*Çoban milletler, esaretin, bir insanın diğer bir insan tarafından istismarı usulünün ilk kâşifleridir*« *(2)*. Nitekim eski ve yeni dünyanın *bütün* çoban milletleri, asiller (yani kabile rüesası), hür halk ve esirler olmak üzere başlıca üç içtimaî zümreye ayrılmışlardı.

●

(1) Ratzel. Die Völkerkunde II. S. 372.
(2) F. Oppenheimer. Der Staat. S. 21.

Müşterek mülkiyet esasına dayanan iptidaî komünün dağılmasını ve içtimaî farklılığın teessüsünü takip eden devirlerden zamanımıza kadar gelmiş geçmiş müterakki cemiyet sistemleri içinde sınıfsız cemiyetlere tesadüf edemeyiz. İçtimaî farklılık bütün müterakki cemiyetlerin ana vasfıdır. Ancak tarihte yaşamış her cemiyet sisteminin kendine göre sınıfları ve sınıf münasebetleri olmuştur. Meselâ Yunan ve Roma cemiyetlerinde esirlerle esir sahipleri (1), Orta zamanda Feodallerle toprak köleleri, zamanımız Avrupa cemiyetinde patronla amele arasındaki içtimaî münasebetler gibi. Binaenaleyh insan cemiyetinde sınıf lojik bir kategori, yani cemiyetle beraber doğmuş ezeli bir müessese değil, muayyen bir tarih devrinin mahsulü, tarihî bir kategoridir.

Alelûmum sınıf denince, içtimaî istihsalde ayni mevkii işgal eden, varidat menbaları ve menfaatleri müşterek olan insan kümeleri anlaşılır. Binaenaleyh sınıflı bir cemiyette yahut sınıflı bir millette insanlar, birbirlerinden istihsal vasıtalarile olan alâkalarına, istihsalde işgal ettikleri mevkie, içtimaî istihsalden hisselerine düşen paye ve bu payın düşme tarzına göre ayrılmaktadırlar.

Bariz hudutlarla ayrılmış sınıf farklılıkları bilhassa 18 inci asrın ikinci nısfını takip eden devirde, muasır Avrupa cemiyetinde, Avrupanın sanayici milletlerinde görülüyor. Burada bir taraftan istihsal vasıtalarından mahrum ve iş kuvvetini satan ve binaenaleyh müşterek gelir membaları iş ücreti olan, diğer taraftan istihsal vasıtalarına malik ve kazanç membalarını sermaye kârları teşkil eden sınıflar (ameleler ve sermaye sahipleri) tarihin hiç bir devrinde tesadüf olunmıyan bir keskinlikle birbirlerinden ayrılmışlardır. Bütün 19 uncu asır bilhassa harpsonu devri, bu sınıfların şiddetli ve kanlı mücadelelerile doludur. Zaman zaman mevcut içtimaî nizamın bekasını tehdit eden bu kavgalar, bize Avrupa cemiyetinde millet bütünlüğünün hiç te rasın temellere dayanmadığını gösteriyor. Bunun içindir ki, devrimizin en esaslı endişesi ve cehti, milletlerin bütünlüklerini muhafaza etmek

(1) Burada bir noktaya nazarı dikkati celbetmek isteriz. Roma cemiyetinde sınıf mücadelesi, esirlerle esir sahipleri arasında değil, hür vatandaşlarla hür zengin vatandaşlar arasında cereyan ediyordu. Esirler, cemiyette hukuki mevkileri olmadığından bu mücadelede yer alamıyorlardı.

kaygusile sınıf mücadelelerine karşı kat'î ve aktif bir müdahelede bulunmaktır. Cemiyetin liberal ve ferdiyetçi inkişafının yani devletin kat'î bitaraflığı yahut bir taraflılığı (yani her hangi bir sınıf namına iş görmesi) yüzünden sivrilmiş ve keskinleşmiş olan sınıf mücadeleleri, artık tarihin önümüzdeki devrinde, cemiyetin insiyakı muharrek kuvveti olmaktan çıkacak, cemiyetin aktif ve radikal müdahalesi sayesinde kontrolumuz altına girmiş ve ehlileşmiş münasebetlere istihale edecektir.

(Arkası var)

Kadro'nun üçüncü yılının ilk sayısı olan bu sayıdan bütün eski abonelerimize gönderdik.

Abonelerini tazelemeyen okuyucularımıza 26ıncı sayıdan göndermemek mecburiyetinde kalacağımızı esefle bildiririz.

Onun İçin:

Kadro aboneleri Abonelerinizi tazelemeyi unutmayınız!

Polemik : (1)

„ Büyük Meclis ve İnkılâp. „

Şevket Süreyya.

Cümhuriyetin onuncu yıldönümü memleketimizde hususi ve resmi bir seri neşriyta vesile oldu. Şekilleri, hacımları ve mahiyetleri itibarile çeşitli olan bu neşriyatın mevzuları hemen birdir: Cümhuriyetin on yıl içinde muayyen veya muhtelif sahalardaki verimlerini tahlil etmek (2).

Bu neşriyat içinde devletin, Halk Fırkasının veya Halkevlerinin, Belediye veya Ticaret odaları gibi müesseselerin cemiyetlerin ve kulüplerin hulâsa her nevi toplulukların ve teşekküllerin gazete, broşür, kitap şekline girmiş yazı eserleri olduğu gibi hususi muharrirlerin şahsi müşahede ve tahlillerini taşıyan eserler de vardır. Bütün bu hacımlı ve çeşitli neşriyatın arasında bilhassa bir kitap vardır ki, üzerinde hasseten ve dikkatle durmak her Türk münevveri için bir vazife sayılır. Bu kitap, Neş'et Halil Beyin:

Büyük Meclis ve İnkılâp

İsimli eseridir (3).

Neş'et Halil Bey, geniş okuyucu tabakalarının ismini az duyduğu, fakat Ankaranın iyi ve yakından tanıdığı bir muharrirdir ve hiç şüphe yoktur ki, Ankaranın iyi ve yakından tanıdığı bu genç muharririn kendi tekniğine göre yazılmış ve kendi şahsiyetini taşıyan temiz ve özlü yazılarını geniş okuyucu tabakaları da yarın bugünden daha ziyade okuyacak ve tanıyacaklardır.

Neş'et Halil Bey bir mevzuu seçmesini ve seçtiği mevzua ait bütün materyelleri sebatle ve yorulmadan tasnif ettikten sonra bu materyelleri kendine has bir yazış tekniği içinde ve ağyarından tecrit ederek vermesini bilir. Meselâ «Davamız» bu şekilde verilmiş bir tetkik eseridir (1) Davamız türk-

(1) Geçen nüshamız için hazırlanan bu yazı hacmımızın kifayetsizliği yüzünden bu nüshaya kalmıştır.

(2) Bunlardan Cümhuriyet Halk Fırkasının neşrettiği «Rehber kitap» a ait yazımız Cümhuriyet nüshamızda intişar etmiştir.

(3) Büyük Meclis ve İnkılâp. Yazan: Neş'et Halil. 200 sahife. fiyatı 1 lira. Basan: Büyük Millet Meclisi matbaası.

(1) «Davamız», Neş'et Halil Bey tarafından yazılmış ve Himayeietfal cemiyeti neşriyatı arasında çıkmıştır. Bu cemiyet merkezinden istenebilir.

çede nev'i şahsına münhasır bir etüttür. Bu etütte Türkiyede nüfusun çoğaltılması mefkûresi bir tez haline girmiş ve bu tez rakam, mukayese gibi kuru, şiarlar ve hedefler gibi sürükleyici bütün teknik malzeme ile tamamlandıktan sonra az hacımda topluluğun ve tamamlılığın bir misali olarak verilmiştir.

Neş'et Halil'in «Büyük Meclis ve İnkılâb»ında da bu teknik ve şahsiyet tamamile aksetmektedir. Büyük Meclis ve İnkılâp, Büyük Millet Meclisinin on yılıdır. Fakat bu on yıl beceriksiz bir yazıcının elinde pekâlâ kuru bir kronoloji mecmuası halinde aksedebilirdi. Halbuki Neş'et Halil Beyin kaleminde bu on yıl, Büyük Millet Meclisi gibi müşahhas bir prensipleşme hareketinin, yahut her adımda bir hamle daha tekemmül eden bir «mefhum», lar ve «prensip»ler istihalesinin mütebellir ve berrak bir tarihi halini almıştır. Neş'et Halil Beyin eserinde mevzua inanış ve mevzuun heyecanı vardır.

●

Vekayii sıralamak, tarihleri tesbit etmek, kanun isimlerini ve numaralarını yerli yerine koymak lâalettayin bir adamın işidir. Hattâ bunun için bu yapılan işin heyecanını duymak ve büyüklüğüne inanmak bile icap etmez. Yine bunun içindir ki biz, bürokratik bir şahsiyetsizlik içinde kendini kaybetmiş olan nice hukuk, tarih veya sosyoloji âlimi tanırız ki, Türkiyenin inkılâp seyri içinde birer suretle haşir neşir olan bu şayanı hürmet (!) fikir erbabının kaleminden, Türk inkılâbının seyrine ve davalarına temas eden tek bir tahlil damlasının bile sızdığını görmeyiz. Bunlar o efendilerdir ki, cinsleri bütün inkılâp memleketlerinde hattâ birer inkılâp düşmanı gibi insafsızca tasfiye olunmakla beraber bizde hâlâ, ister mülga İstanbul Darülfünununda, ister lâhik İstanbul Üniversitesinde, isterse diğer her hangi bir yüksek kürsüde olsun işlerini lâalettayin bir kalem kâtibinin otomatik itiyadı içinde tekrar eder giderler ve bu suretle vazifelerini yapmış olduklarına da hem kendileri inanırlar, hem hepimizi inandırırlar. Halbuki bunların elinden inkılâbın on senesi içinde en az 100 inkılâp tarihinin, 100 inkılâp hukukunun, 100 inkılâp felsefe veya sosyolojisinin, hulâsa her fikir sahasının her birinde en az 100 eserin çıkmış olması lâzımdı.

●

Büyük Millet Meclisinin tarihi, bir parça, Türk inkılâbının, Türk inkılâbında mündemiç bulunan fikirler ve prensipler sisteminin de tarihi demektir. Çünkü bu inkılâbın tarihi zaruretlerini, mahiyetini ve hedeflerini en güzel ve en salâhiyetle çizen büyük nutuklar Büyük Millet Meclisinde verilmiştir. İnkılâp hamlelerinin ve inkılâp prensiplerinin safha safha tekâmülünü kat'ileştiren en mühim ve en manalı kararlar ve kanunlar Büyük Millet Meclisinde çıkarılmıştır. Hattâ denebilir ki, inkılâplar tarihinde hiç bir meclis, inkılâpçılık vasfını Türkiye Büyük Millet Meclisi kadar devamlı ve disiplinli yaşatmamış, icra ve teşri kuvvetlerini bir takım gayrimes'ul ve tâli teşkilâtların keyif ve havası içinde dağıtmadan kendi elinde toplayamamış, hulâsa inkılâbın kayıtsız ve şartsız hamleleriyle normal hayatın intizam ve teennisini kendi nefsinde bu kadar telif edememiştir.

Önümüzdeki yılların beşer tarihine ne inkılâplar hazırladığını bilemeyiz. Çok muhtemeldir ki beşeriyet, meselâ cemiyette ahenk, cümhuriyet, iktısadî

plân, devlet idaresinde sınıfsızlık gibi bir zaman ancak kanlı ihtilâller, hattâ alemşumul katastroflardan sonra kabili tahakkuk sayılan içtimaî nimetleri önümüzdeki yıllar ancak bir takım meclislerin teşrii kararları neticesinde istihsal edebilsin. Meselâ Türkiye Büyük Millet Meclisinin tarihi bu mes'ut ihtimallerin canlı bir şahididir. Çünkü tarihte hiç bir meclis içtimaî fonksiyonunu, bu kadar az bir bir zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisinde olduğu kadar genişletmemiş, bu kadar ileri prensipleri, bu kadar tabiî hamleler halinde tahakkuk ettirememiştir.

Bütün cihanın teşkilâtı esasiye hastalıkları içinde ölüm buhranları geçirdiği bir zamanda Türk teşkilâtı esasiyesinin bir takım otorite ve zümre çarpışmalarına yol vermeden tahakkuk eden arızasız tekâmülü bunun bir misalidir. Aile hukukunda, millî terbiyede, millî iktısatta, hulâsa bütün millî faaliyet cephelerinde sarsıntısız fetholunan ileri prensipler bunun birer misalidir. Biz kuvvetle inanıyoruz ki, meselâ on sene sonra içtimaî disiplin, iktısadî nizam, terbiye ve ahlâk telâkkileri ve daha diğer sahalarda Türkiyenin teşrii yollarla meydana getirdiği fütuhat, bugün bize misal gibi gösterilen, bugün bize prensipler veren memleketlerin dikkatle ve gıpta ile tetkik ve iktibas edecekleri birer içtimaî terakki nümunesi olacaktır.

●

İşte Neş'et Halil Beyin «Büyük Meclis ve inkılâb»ı bu noktai nazardan bilhassa tetkike değer. Bu kitapta Meclisin, inkılâbın ilerleyişinde her biri birer teşrii hamle olan bütün manalı hareketleri nokta nokta seçilmiş ve aydınlatılmıştır. Filvaki her hamle bir takım doğum ağrılarına mal olur ve dikkat olunursa, Meclisin her ileri sıçrayışında da bir takım zaafların, tereddütlerin, kayıt ve şartların artık doğma çağı gelmiş olan inkılâp hamlesini bağlamak ve şekilsizleştirmek için harekete geldiğini görürsünüz. Çeşitli ve uzun lâf rüzgârları içinde bazen hamlenin kaybolduğu, yahut istikametini değiştireceği endişesi bile kendini gösterir. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisinin tarihinde büyük hamleler hiç bir zaman zafın, tereddüdün, kayıt ve şartların mağlûbu olmamış, bilâkis bunları daima peşinden ve daha yeni hamlelere doğru sürüklemiştir. Şeflerinin iradesinde ve kütlenin akıl seliminde her zaman baki kalan bu hayatiyet kudreti, Büyük Millet Meclisinin bütün inkılâp meclislerine karşı bir iftihar cephesidir.

Neş'et Halil Beyin kitabında işte bu hamleler ağyarından tecrit olunarak âdeta kristalize tarih parçaları halinde verilmiştir.

Kitabın ilk sahifeleri Şefle Meclisin ve Meclisle Şefin münasebet düsturlarını taşır. Gazi bir şeftir ki, salâhiyetini daima milletten almıştır ve bu salâhiyet alış, hiç bir inkılâbın hiç bir şefinde Gazide olduğu kadar tabiî ve tarihî bir mahiyet almamıştır.

Gazi diyor ki, Milletimiz asırlardanberi iki müstebit kuvvetin pençesinde zebundur. Bu kuvvetin biri milletimizi dahilden tazyik ve istismar eden saray, diğeri hariçten tazyik ve istismar eden bir bütün kapitalist ve emperyalist âlemdir (1). Şu halde Büyük Millet Meclisinin şahsında Türk milleti bu iki tarihî ve müstebit kuvvetten kurtuluş için isyana geçmiş ve mücadeleye başlamıştır....

(1) Gazinin 1921 - İkinci kânun nutuklarının bu kısımları Neş'et Halil Beyin kitabının ilk sahifesini teşkil eder.

Bu basit görünen satırlarda bir tarihi zaruret ve bir tarihi dönüm noktası o kadar açık ve kat'i tasvir olunmuştur ki, 1921 gibi bir yangınlı herci merç içinde bir millî davayı ve bir millî mefkûreyi bu kadar kat'i ve aydınlık görmek ve gösterebilmek işi ancak bir Şefe vergidir. Bu Şef eğer bu gördüğü ve gösterdiği dava ve mefkûreyi, görünüşündeki şuur ve kat'iyyetle de takip ve tahakkuk ettirmek hacmında bir kudretse, artık onun millî rehber olmak salâhiyeti tamam demektir.

İstanbuldan kovulan meb'usan reislerinin «Anadoluda meclis kurmamız kanunu esasiye ve hukuku padişahiye muhaliftir. İstizan edelim!» diye salâhiyet dilendikleri bir hava içinde salâhiyetini millî davanın idrakinden alan millî Şef, Millet Meclisini kurmuş ve ona adını vermiştir:

«Bugünkü vaziyetimizi ifade etmek lâzımgelirse, milletin tabii mümessillerinden teşekkül eden meclis ve onun hükûmeti bilâistisna bütün memlekette hâkimdir ve hâkimiyetini muhafaza etmek kuvvet ve kudretine maliktir.» (1)

Bunun içindir ki:

«Milletimiz, hiç bir kimsenin muvafakatine lüzum görmeden, muvafakat etmiyenlere karşı isyan ederek, hâkimiyeti milliyemizi ele almış ve öylece istimal etmekte bulunmuştur.»

Bu kadar salâhiytle konuşan Şef bu salâhiyetini millî davanın idrakinden nasıl almıştır mı diyeceksiniz? Bunun cevabını en iyisi yine kendinden dinlemektir:

«Tekmil milletin vaziyeti idrak ile mukadderatına bizzat hâkim olmağa azmettiğini anlamıştım. Millet ve memleketin hal ve vaziyetini derpiş ve hukukunu muhafaza ve müdafaa eylemek üzere her türlü tesir ve mürakabeden azade bir heyeti milliyenin vücudünü elzem gördüm. Bunun için icabedenlerle müzakere ve muhabere ederek Sivasta bir millet kongresi aktini kararlaştırdık.» (1).

●

Neş'et Halil Beyin kitabında birinci kısmı kuruluş ve direktif, ikinci ve üçüncü kısmı teşkilâtı esasiyenin tahlili teşkil eder. Bu tahlilde teşkilâtı esasiye üstünde tahakkuk eden bütün tekâmüller ana hatlarile verilmiştir. Daha sonra 1923 Türkiyesi ve bundan sonra da 1933 de Türkiye gelir. 1923 de memleketin siyasi istiklâli temin olunmuş, fakat millî mücadeleyi siyasi istiklâlimizin temininden ibaret zanneden dar görüşlülerin rağmına memleketin iktisat ve kültürce de yükselişi ve kurtuluşu, mücadelesi başlamıştır ve bu yeni mücadele de birincisinde olduğu kadar sarp ve çetindir. Bu noktayı İsmet Paşa ne güzel tasvir ediyor:

«Büyük hedefin yolu, sabır ve sebatı tükedecek zannolunan büyük müşkilât ile maliidir.» (2)

Zaten bu müşkilât karşısında idi ki, sabır ve sebatı tükenmiş olanlar,

(1) Sahife: 12
(2) Sahife: 20
(1) Büyük nutuktan.
(2) Sahife: 44

«kendi idrak ufuklarının sonuna gelerek» (3) o güne kadar peşinde yürüdükleri şeflerini ve büyük davayı birer birer bırakıyorlardı.

Fakat 1933 bu şefleri yine büyük davanın başında buldu. Filvaki hedefe varılmamış, fakat inkılâbın hamleleri ve yaratıcı kabiliyeti de durmamıştı. O 1933 ki Türk milleti için on yıllık bir mücadelenin derunî bir mürkabesi ve memleketin yeniden ve iktısaden kuruluşu için bir hayat hamlesinin hareket noktası oldu.

Neş'et Halil Beyin kitabında «1933 de Türkiye» Cümhuriyetin bütün iş sahalarındaki madde ve prensip futuhatının tahlilidir. Burada Millet Meclisi kanunlarının ve kanun tadillerinin meselâ maarif, iktısat veya hukuk sahasında en ileri ihtiyaçların anlaşılmasile tevem yürüdüğü adım adım görülebilir. Bundan başka verilen materyeller üstünde şu da tesbit olunur ki, bizde devletin, yahut meselâ millî iktısat siyasetinin vasfı üstünde mütalea yürütenler hemen ekseriya hayallerindeki mücerret demokratik devleti ele alarak mukayeselerini yapıyorlar. Halbuki Türkiye cümhuriyeti daha kuruluşunun ilk adımından beri iktısadî zaruretçidir. Onun için meselâ devletçiliği bir yeni hattâ aykırı sıçrayışın alâmeti gibi telâkki ve tefsir edenlere teşrii bünyemizin tekâmül seyrini, hattâ cümhuriyetin ilk kanunlarından itibaren müşahede ve tetkik etmelerini tavsiye etmek için Neş'et Halil Beyin eseri bize yeni bir hak veriyor.

Kitabın 48 inci sahifesinden, 128 inci sahifesine kadar olan kısmını işgal eden «1933 de Türkiye» meclisin bütün millî hayat sahalarındaki teşrii faaliyet ve verimlerini ana hatlarile o şekilde vermiştir ki, yalnız bu kısım bile Türk inkılâbını yürüten müdebbir fikirlerin tahakkuk seyrindeki sür'atine bakarak bu inkılâbın yüce atisi için bütün neslimizi heyecan ve ümidin hudutsuzliğile çoşturmak için kâfidir.

Kitabın son kısmı meclisin çalışma tarzına ve teknik faaliyetlerine tahsis olunmuştur ve eser «Kemalizm»in düstur şekline konulmuş ısahile biter. Eseri tamamlıyan bu izah parçasını buraya aynen alırken bütün okuyucularımıza ve bütün inkılâpçı münevverliğe Neş'et Halil Beyin «Büyük Meclis ve İnkılâb»ını, inkılâbımızın sayılı eserlerinden biri olarak tanıtmayı bir borç biliriz.

●

KEMALİZM: (1)

«Bu itibarla; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti namına imzalanan Lozan ahitnamesi;

Cihan harbi sonunda beynelmilel tarihin ilk inkişaf seyrini değiştiren ve temsil ettiği siyaseten, iktisaden masun «müstakil millet» fikrile cihan tarihinde adlarına ilk, orta, son çağ denilen ve her biri yıllar ve yüz yıllarla değil, temsil ettikleri fikir ve müesseselerin devam veya inhilâllerile ısah edilen devirler gibi;

cihan mikyasında yeni bir tarih devrinin, yeni bir müstakil millet nizamının mebdeini tesbit eden beynelmilel bir vesikadır.

«Türkiye Büyük Millet Meclisinin teşekkülü, Teşkilâtı Esasiyece tekâmülü

(3) Büyük nutuk.

(1) Neş'et Halil Beyin eserinden aynen alınmıştır. Sahife: 189-190

ve 29 teşrinievvel 1923 kararından sonraki mevzuatı Milli Türk Devletinin, aynı zamanda Türk inkılâbının bu kendinegöreliğini izah eden vesikalardır. (1) »

«Harp sonrası dünyasında Türkiye Büyük Millet Meclisinin teşekkülü ve tekâmülü ve yeni bir Türk Devletini kendi milli şartları içinde tesisi; yalnız İmparatorluğu tasfiye eden ve tesiri yalnız Türkiyenin siyasi hudutları içinde kalan bir hareket diye tavsif edilemez. Türkiye Büyük Millet Meclisinin millet mikyasında temsil ettiği bu inkılâp;

bir taraftan, memleket içinde sınıf ve zümreler tarafından temsil edilen salâhiyetler aleyhine inkişaf ederken; diğer taraftan cihanın; kendi istiklâline müteveccih tezatlarını çetin bir mücadele ile kendi milli hacminde tasfiye etmiş, bu suretle Milli Türk inkılâbının hem milli tarihte, hem cihan tarihindeki mevkiini tayin eylemiştir. (2) »

Biz bu hükümlerle; Kemalist inkılâbın bilhassa geçmiş ve muasır inkılâplardan ve aksülâmellerinden ayrı milli vasıflarına işaret etmek ve bu inkılâbın beynelmilel vasfı üzerinde durmak istemiştik.

Cihanın bugünkü düzensizliğini, cihanın yeni ve bugünküden tamamile ayrı bir devre doğru ilerleyişinin misali olarak anlamak, hatalı bir görüş olmaz.

Milletlerin içte sınıflara parçalanan kendi içtimai nizamlarından, müesseselerinden: dışta rakip veya hâkim milletlerin rekabet ve istismarından şikâyet edişleri, ve bizzat böyle bir iç ve dış tezadın ayrı ayrı bütün milletler için mevcut oluşu;

Bugünkü milletler buhranının, dünya buhranının bir tek âmilidir.

Biz Kemalist inkılâbın hem milli, hem beynelmilel mikyasta, milletlerin istiklâline müteveccih iç ve dış tezatları tasfiyeye doğru inkişaf ettiğine,

ve beynelmilel hakiki bir sulh ve teşriki mesainin kendi milli birliklerini tesis edemeyen sınıflı milletler,

menfaatlerini biri öteki aleyhine tanzim eden rakip ve hâkim devletler arasında değil;

iç ve dışta müstakil müsavi milletler arasında tahakkuk ettirilebileceğine kaniiz.

Kanaatimizin hareket noktası Şef ve Şefin bu yazının ilk kısımlarına aldığımız 1920 tarihli nutuklarıdır.

O tarihten beri milli ve beynelmilel tarihte «Milli Şef» in iradesile bir devir kapandı ve yeni bir devir açıldı.

Bu devri temsil ettiği milli vasıflarile davalandırmak; Kemalist inkılâbı bugünkü mustarip beşeriyetin en ileri safına, milletçe ve milletler için bir kurtuluş örneği olarak geçirmek,

bizim yalnız gururumuz, bizim yalnız Şefe, yalnız inkılâbımıza karşı borcumuz değil;

bir insan olarak bütün bir beşeriyet ailesine karşı yapmak mecburiyetinde olduğumuz vazifemizdir.

Eğer bütün bu kitap; okuyanlarına böyle bir borç ve böyle bir vazifenin mevcut oldığunu hatırlatırsa, vazifesini görmüş olacaktır.

(1) Sayıfa 18.

(2) Sayıfa 32.

Ziraatte
Plânlı çalışmak zarureti.

İriboz.

İktisadî boğuşmamızda güdeceğimiz plânın şüphesiz ki ana temeli her şeyden önce mıntaka bölümü olacaktır (1). İleride yapacağımız mıntaka bölümüne ters gelmiyecek kadar aşikâr ve mühim işlerimize bugün için başlamakla beraber bu rayonlaştırma meselesini de hemen ortaya atarak başarmak zorluğundayız. Devletçi bir ziraat idaresinin her şeyden önce düşünmesi lâzımgelen bu ana plânı ortaya sermeksizin yapacağımız hareketler bizi her vakit için yanlış ve zararlı yollara sürükliyecektir.

●

Ülkemizin zirai rayonlaşmasını düşünürken yapacağımız ilk iş, Türkiye haritası üzerinde bugüne kadar az çok elde ettiğimiz meteorolojik rakamlar, nebatat flora ve hayvanlar faunasını göz önünde tutarak bir taslak çizmektir. Bu şüphesiz ki, esas mıntaka bölümü demek değildir. Fakat bu taslağa göre çizeceğimiz bölümdeki mıntakaların merkezlerini bulmak ta herhalde isabetsizlik olmıyacaktır. İşte bu merkezlerde hemen kuracağımız biologie, araştırma ve meteorologie üzerinde çalışacak ilim evcikleri en çok üç sene içinde bize hakiki zirai rayonların çevrimlerini vereceklerdir.

İşten korkanlar bu işi hemen başaracak kudrette olmadığımız iddiasındadırlar. Vukufsuz ve bilgisiz insanlara bu düşüncelerinin ters olduğunu söylemek isterim. Elimizde Küçük Asya için yazılmış ecnebi eserleri, ziraat vekâleti mahzenlerinde toplanan yüzlerce tetkik raporu ve meteorologie kayıtları bugün için bile hakikata yakın bir taslak meydana getirmek kudretini bize vermektedirler. Hattâ bu taslak az çok bir isabetsizlik ile çok evvel yapılmıştı bile.. Fakat yapıldığı gibi bırakılarak işlenmediğinden daima aynı kıymetsizlikte kalmıştır. Eğer o gün bu işi başladığımız gibi yürütse idik, bugün elimizde rayonlaştırılmış bir Türkiye haritası bulunacaktı.

●

Üç senelik sürekli bir çalışmadan sonra önümüze sereceğimiz Türkiye bölüm haritası; bu bölümlere göre mülki teşkilâtımızda, kanun ve ni-

(1) Kadro'nun 15 inci sayısında Şevket Süreyya B. bunu Rayon olarak çok güzel aydınlatmıştır.

zamlarımızda değişiklik ve yenilikler yapmak lüzumunu bize açıkca gösterecektir. Bugün devlet elile başlamak zorluğunda olduğumuz mühim işlerden gayri devlet parmağı girmedikçe ferdi kuvvetlerin yapamıyacağı bir çok işler de bizi beklemekte olduğunu o zaman göreceğiz.

●

Sırası gelmişken ziraî rayonlar çerçevesi içinde devlet ziraatcılığının ilk hamlede önüne geçeceği büyük fenalıkları şurada sayacağım. Dün ve el'an bugün çiftçilikte çok para kazanacak yeni yollar buldum zanneden her seviyede bir çok insanlar, yaşadıkları yerin tabii şartlarını göz önünde tutmadan başka rayon ve hattâ başka iklimlerin bitkilerini diledikleri yerlerde üretmeğe çalışıyorlar. Teessürle görülmektedir ki, bu yanlış harekete çok defa resmen yardım da ediliyor.

Umumi iklim şartlarına bakarak Türkiyeyi rayonlara böldükten sonra bu rayonlar içinde toprak, su ve yüksekliklere göre milli mahsullerimizin geniş, fakat muayyen çevrimler içinde sahalar doldurduğunu ve hattâ lokal vaziyetlerin bile bulunduğunu görürüz. Meselâ:

Batınadolu umumî iklim şartlarına bakılırsa: Balıkesir, İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Denizli vilâyetlerinden teşekkül etmiş büyük bir rayon olarak ele alınabilir. Bu mıntaka içinde toprak, su vaziyetleri ile hava akıntılarına göre çekirdeksiz üzüm, pamuk, tütün, susam, ekin, zeytin ve bunlara benzer millî bitkilerimizin ve hayvancılığın muayyen çevrimler içinde geniş sahaları vardır. Ayni rayon içinde portakal, başka mıntakalara ait meyvalar ve hattâ muz yetiştiren daracık lokal vaziyetler de göze çarpar.

Herhangi bir mıntakanın iktisadî çiftçiliği demek; bu mıntakaya has geniş sahalar dolduran, köy ve şehirler besliyen mahsullerin ziraatı demektir. Ancak bunlardır ki, başka mıntakalara ve memleket dışına ihracat yaparak veya sanayie iptidai maddeler yetiştirerek rayonun iktisadî duruşunu temin ederler. Lokal vaziyette olan mahsuller ise ithalâtın dahi önüne geçemiyecek kadar kendi çevrimleri veya beş on adım ilerisindeki sahacıkların mahallî ihtiyaçlarını ancak söndürebilirler. Bunların çoğu çok defa süs ve keyif çiftçiliği halinde kalır.

Batı Anadolunun muayyen çevrimler içindeki geniş mahsul sahalarına ait bitkileri, bu çevrimlerden aşırarak genişletmeğe çalışmak ve yahut azurların teshit ettiği lokal vaziyetlerin hudutlarını atlıyarak yeni noktalar aramak bugün ve yarın için netice vermiyecek teşebbüslerdir.

●

Manisa ovasında ve bellibaşlı çekirdeksiz sahalarında yapılacak işlerimiz bitmiş gibi çekirdeksiz için Demirci dağlarında ve çekirdeksiz sahasının dışında bu mahsul için yeni alanlar aramak, Batı Anadolu'da

tamamen lokal vaziyette olup ancak sayılı 2-3 noktaya inhisar eden portakal ziraati için Milâs, İzmir, Nazilli muhitlerinde noktalar araştırmak ve portakalcılık yapacağım diye inat etmek, Kastamoni, Amasya, İzmit, Balıkesir, Bursa, Malatya, Niğde gibi anadandoğma meyvacılık sahalarımızda yapacağımız ufak himmetlerle bütün Avrupa ve Asyanın meyvacılık piyasasına hâkim olmak kudretini haiz iken beş on lokal vaziyet için İzmir ve civarı memleketlerde meyvacılık ve fidancılığa senelerdenberi para ve emek dökmek, İncir ve pamuğun anavatanı olan Küçük ve Büyük Menderes'te bu rakipsiz Türk mahsullerinin dış ve iç piyasalarda her sene çoğalan rağbetsizliğinin önüne geçecek ıslahata girişmek varken ve pirince daha elverişli milyonlarca dönüm başlanmış ve genişlemeğe elverişli sahalar dururken, bu incir ve pamuk yataklarında çeltikler kurarak o toprak ve iklime has bitkiler sahasını daraltmak ve bu sahalarda malaryalı insanlar adedini zorla çoğaltmak, yarın işe başlıyacak devletçi bir ziraat idaresinin hiç te müsamaha etmiyeceği hareketlerdir. Velev ki, fertlere ait olsun lüzumsuz yere sarfedilecek on paramız ve tek atmosferlik kuvvetimiz yoktur. En kısa yoldan gayeye erişmek en küçük bir enerjinin bile düzgün yoldan yürümesini kontrol etmek zorluğundayız.

●

Bugünün iktisadi programı, yarının fabrikarile dış ve iş piyasalara ucuz ve işe yarar mahsul ve iptidai madde yetiştirmek için Türk ziraatçisini düzgün bir plân üzerinde yürümeğe zorluyor. Bu plân yapılmazsa iktisadi programın aksıyacağından hiç şüphe etmemelidir.

Böyle bir plân çizmeğe başlarken büyük bir titizlikle gözümüzden uzak kalmaması lâzım gelen noktalar vardır:

I — Çiftçilik plânımızın tanzimini yabancı ellere bırakamayız. Çünkü bu fenni bir işten fazla memleketin zirai siyaseti demektir. Teknik işlerde her vakit yardım aldığımız Avrupa ve Amerika âlimlerinin en yüksekleri bile memleketimiz için çizilecek herhangi siyasi bir plânda tek bir kelime söylemek kudretini haiz değildirler. Malik olmadıkları bir kudretin icap ettirdiği salâhiyeti onlara vermek lüzumsuz yere enerji sarfederek oyalanmaktan başka bir şeye yaramaz.

II — Çiftçilik en uzun ve devamlı işi icap ettiren bir meslektir. Programı on senelikten aşağı olamaz, bugün başlıyacağımız bir çiftçilik plânının sonu en yakın cumhuriyetimizin yirminci yılına rastlamalıdır.

III — Plânımızı komşu veya uzak milletlerin program ve gidişlerine benzetmekten uzak kalmalıyız. Umumi çiftçilik şartları, bize uygun bir memleket yoktur. Benzeterek alacağımız her usul, ne de olsa zamanla bu memlekete uygun bir şekilde kalıp değiştirilmeğe mecburdur. O kalıbı biz şimdiden verirsek işe kestirme yoldan varmış oluruz.

IV — Çiftçilik ilminin umumi ana hatlarını, bu yolda yükselen milletlerden daha senelerce almak zorluğundayız. Fakat bunları basmakalıp ülkemizde tatbika kalkışmak kadar hatalı bir hareket olamaz. İlmî hareketleri gütmek ve bunları şartlarımıza göre bir süzgeçten geçirdikten sonra memleketleştirmek için Türk çocuğuna fırsat ve vasıta vermeliyiz.

V — Cumhuriyetten Türk ziraatçisinin de lüzumu kadar nur aldığını ve bugün elimizde birçok teknisiyen Türk ziraatçisi bulunduğunu kaydetmekle beraber, henüz başka memleketlerin fen adamlarına muhtaç olduğumuzu da itiraf etmek zorluğundayız. Türk genoine lâyık olduğu salâhiyet ve mes'uliyeti vererek onu yerinde kullanmak ve itimat göstermekle bugün tasarlıyamadığımız yüksek randımanı alacağımızdan şüphe etmemeliyiz. Yabancı mütehassıslara gelince bunları seçerken büyük bir titizlik göstermeli ve iş başında başıboş bırakmıyarak tayin edeceğimiz istikametlerde ve sıkı bir disiplin altında yürümelerini temin etmeliyiz.

Ucuz kömür ve ucuz muharrik kuvvet Millî iktısadın ruhu olduğu kadar, Millî müdafaanın da esasıdır.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK

FİKİR

MECMUASI

SAYI

26

Sabiha

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

Kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Kooperatif

İşte
okunacak inkılâpçı bir fikir mecmuası
Her Kadro okuyucusu Kooperatif'i de okumalıdır

●

Yakup Kadri'nin en son romanı :

Yaban'ı

okuyunuz.

●

Şevket Süreyya'nın

Inkılâp ve Kadro'sunu

Okumıyan okuyucumuz kaldı mı ?

●

Şevket Süreyya'nın en son eseri :

Iktısat mücadelesinde köy muallimi.

Bu eser iki kitaptır :

1 — Ziraat mahsullerimizi kıymetlendirme.

2 — Köy kooperatifçiliği.

Bu kitapları Maarif Vekâleti 10.000 er nüsha bastırmıştır.

Kadro, Ankara'da AKBA kitap evinde satılır.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

26

ŞUBAT

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO.	
Şevket Süreyya	**İnkilâp hukuku.**
Dr. Vedat Nedim	**Dışticarette devletçilik.**
Fahir Rıfkı	**İngiliz tuhaflığı.**
İsmail Hüsrev	**Millet içinde sınıf meselesi.**
Yakup Kadri	**Gene inkılâp edebiyatına dair.**
Burhan Asaf	**Faşizm, niçin beynelmilelleşmek istiyor?**
Polemik	**Rakamların anlattığı sanayi.**
İrtibas	**İncirde devletin rolü.**
	Kronik.

KADRO.

30 Ağustos nasıl kurtuluş Türkiyesi'*nin en güzel günlerinden biri ise, 19 Şubat ta* kuruluş *Türkiyesinin en güzel günlerinden birdir. 30 Ağustos günü, Türk gençliği,* memleketin kurtuluşu *için, kan borcunu ödedi. 19 Şubat günü, ayni Türk gençliği vazife almak üzere* Halkevleri'*ne akın etti.*

Yapılmış ve meydana gelmiş memleketlerde inkılâp gibi inkılâp gençliği de, bizim inkılâbımız ve bizim inkılâp gençliğimiz ile ancak isim yahut inkılâp mefhumunun umumî bazı esasları bakımından alâkadardır. Hiç bir memlekette, inkılâp *derken bundaki* inşa *manası bizimkinde olduğu kadar geniş, şümullü ve bir bakıma göre hattâ - korkunç olamaz. Hiç bir memleket gençliğine, daha evvelki idare ve daha evvelki nesil, ne kadar zalim ve ne kadar menfur olursa olsun, Osmanlı İmparatorluk adamlarının bize bıraktıkları memleket kadar harap bir memleket bırakmamıştır.*

Harap memleket dediğimiz zaman, sakın sadece memleketin bakımsız madde varlığını kasdettiğimiz zannedilmesin. Böyle bir zan, memleketi pek basit bir esasa irca etmek olur. İmparatorluğun mirası, terbiye bakımından da harap, ahlâk bakımından da harap, bilgi bakımından da haraptı.

●

İşte inkılâp fırkası, memlekette mevcut bütün genç kuvvetleri memleketin yeniyapısı başına çağırırken, bunun için de Halkevleri'*nin kapılarını ardına kadar açarken, memleketi inşa edecek genç kafaları evvelâ - inkılâp namına inşa etmeyi düşünüyordu. Bugün, 19 Şubat tarihini iki bütün yılın üzerinden iki kere arkada bırakmış bulunuyoruz. Daha yolumuz uzun, daha davamız dokunulmamış denecek kadar bütündür. Bunun içindir ki, zaten, kararımız kadar heyecanlarımız da tazedir.*

●

Türk gençliği, kurtuluş ve kuruluş Türkiyesinde, ancak yekpare

bir varlık halinde tasavvur edilebilir. Bu birlik ve topluluk zaruretinin, Halkevleri, *hem vasıtası hem de remzidir.* Evlerin *verimlerini daha fazla arttırmak, daha çeşitli kılmak, hayatın daha yakın ifadeleri şekline, inkılâbın daha ziyade vazifelendirilmiş nâkilleri ve batarya merkezleri haline koymak kabildir, kabil olacaktır, kabil kalacaktır. Fakat bunun için, gençliğin* Evler *dışında bölünmelere maruz kalmasının önüne geçilerek* Evlerin *içinde özleşmesi ve pulatlaşması çareleri, vakit israfları yapılmamasının temin edilmelidir.*

●

Şef emri, her defasında, yığınların heyecanlı iltihakını bekler. Yalnız bu iltihak, hiç bir zaman bir nara *olarak tecviz edilemez. Bu iltihak, her defasında, yığınların şuura dayanan, anlayışa dayanan, inana dayanan tasvibine delâlet etmelidir. Bunun için de, saf saf genç insan tabarları değil, alacakları vazifelere göre hazırlanmış taze ve çevik dimağlar lâzımdır. İşlenmiş dimağların gövde saflarına ihtiyaçları yoktur. İşlenmiş dimağlar, nizamın kendisi, ahengin kendisi ve - vahdetin kendisi demektir.*

İnkilâp hukuku

Şevket Süreyya.

Ankara Hukuk Mektebinin bu seneki umumi konferansları arasında inkılâbımızın hukuk telâkkisi bakımından üstünde durulması faydalı olan iki konferans yapıldı. Bunların birini bizzat dinledik. Diğerinin Hakimiyeti Milliyede üç sütun tutan hulâsasını okuduk.

Birinci konferans müderris Veli Beyindi. «İnkılâp hukuku ve inkılâp hukukçusu nedir?» mevzuuna tahsis olunmuştu. İkinci konferansta ticaret hukuku müderrisi Şevket Mehmet Ali Bey «sermaye kümeleşmeleri ve sermaye nüfuzunun hukuk bakımından tetkiki» mevzuunu tahlil ediyordu.

Devlet merkezimizde yaşıyan ve bizzat Türk inkılâbının bir mahsulü olan Ankara Hukuk Mektebinin gerek tedris mevzuları, gerek tedris tarzları, gerek bu mevzulara ve tarzlara hâkim olması şart olan «inkılâp hukukunu telâkki sistemi» bakımından bütün cinslerinden ayrı ve bütün cinslerine üstün bir müessese olması zarureti tabiidir. Binaenaleyh bu müesseseden sadece mevcudun ve «müdevven» in, yani «klâsik» olanın «aynen naki» ini değil, evvelce mevcut ve müdevven olmıyan Türk inkılâbının mevcut ve müdevven olan cemiyet ve siyaset nizamının mukavemetine rağmen yaradılışı gibi, mevcut ve müdevven olmıyan «inkılâp hukuku» nun da, mevcut ve müdevven olan klâsik hukukun ragmına ve hattâ onun mukavemetine karşı yaratılmasını istemek elbette ki hakkımızdır. Bu itibarla Ankara Hukuk Mektebinin devletin adliye kadrosundaki eleman noksanını maddeten tamamlamak sahasındaki muttarit mesaisi onun bütün vazifelerini tamamlaması demek değildir. Bir başka memlekette ve bir başka şartlar altında belki de tamamile kâfi görünebilen bu muttarit ve otomatik mesainin, diğer taraftan bir de «Türkiyede yeni bir inkılâp hukuku telâkkisi» ne vücut vermek, Türk inkılâbının hukuki ideolojisini yaymak ve işlemek suretile bütünlenmesi lâzımdır. Bunun çindir ki biz Ankara Hukuk Mektebinin umumi konferanslarına daima, bu mektebin fikri şahsiyetinin bir tezahürü gibi baktık ve bunların orijinal olması icap eden bir fikri keyfiyet aksettirmesini daima bekledik.

●

Ankara Hukuk Mektebindeki son iki konferanstan birincisinin sahibi olan Veli Bey, Türkiyenin en tanınmış hukuk münevverlerinden biridir. Pürüzsüz bir nakil ve takrir sanatının bütün ustalığıyla bezenmiş olan bu konferansın inşâî cihati inkılâp hukukunun izahı ve inkılâp hukukçusunun tarifi olacaktı. Veli Bey inkılâp hukukunun, eski cemiyet hukukundan ayrı bir şey olması icap ettiğini ve onun dinamik bir vasıf taşıması

zaruretini söyledi. Fakat Türkiyede yeni bir inkılâp hukukiyatının objektif bazı olması icap eden tarihi zaruretleri, Türk inkılâp hukukunun ayırdedici prensiplerini tesbit etmedi. Bu konferansın bütün fikirlerini ve izahlarını biz sadece «yeni cemiyet hukuku, eski cemiyet hukuku değildir» şeklinde tek ve kısa bir cümleye irca edebiliriz.

Şevket Mehmet Ali Beyin konferansına gelince, bu konferansın asıl kısmı, zamanımızdaki sermaye kümeleşmelerinin şekillerini ve bunların hukuki mahiyetini tariftir. Fakat bu mevzu konferansının sonunda Şevket Mehmet Ali Beye yirminci asrın hukuk sistemi üstünde umumi mütalealar yapmak ve Türk inkılâbının hukuki ideolojisinin muasır hukuk telâkkisinden tamamile ayrı olduğunu işaret etmek vesilesini vermiştir. Bu noktada Şevket Mehmet Ali Bey diyor ki:

«Yirminci asır hukuk sistemleri, esasında ferdiyetçidirler. Ferdiyetçi bir hukuk sistemi ile, ferdiyetçiliği tahakküm derecesine vardıran mali kombinezonların önüne geçmek mümkün değildir. O halde hastalığın menşelerini bulamayınca bünyenin esasına hücum etmektense hastalığın hakiki sebeplerini aramak evlâdır.

Hukuk görüşünden bugünkü hastalığı, ileri hayat tekniği ve telâkkileriyle geri hukuk sistemlerinin anlaşmamasında aramak lâzımdır. Hayatı durdurmak mümkün olmadığına göre hukuku ilerletmek zarureti vardır. İki bin senelik mantık oyunları içinde bunalmaktansa hayat hareketlerini realist bir gözle tetkik ve takip ederek yeni hukuk prensiplerini yeni hayatın icaplarına göre kurmak lâzımdır.»

«Türk inkılâbının hukuk sistemi, ferdin hukukunu, inkişaf serbestisini temin etmekle beraber tamamen cemiyetçi bir sistemdir. Her inkılâbın kendine mahsus bir hukuk ideolojisi vardır. Bugünün ideolojisi ferdiyetçi hukuk sisteminden cemiyetçi hukuk sistemine geçmektir.»

Şevket Mehmet Ali Beyin bu izahını da bir tek prensibe irca etmek kabildir: «Türk inkılâbının hukuksistemi cemiyetçi bir hukuk sistemidir.» Şu halde Ankara hukuk fakültesi son konferanslarının, hükümlerinin anasırını mukayeseli prensip maddeleri halinde vermemiş olmakla beraber, şimdiye kadar hukuk münevverlerimizden duyulmıyan ve bilhassa İstanbul eski darülfünununun (1) daima haşin bir mukavemetle reddettiği şu iki hükmü umumi bir kürsüden teyit etmiş olmasını yeni bir izah ve taharri hamlesinin ilk beşaretleri gibi kabul etmek lâzımdır. Bu iki hüküm şudur:

1 — Yeni cemiyet hukuku eski cemiyet hukuku değildir.

2 — Türk inkılâbının hukuk sistemi cemiyetçi bir hukuk sistemidir.

●

Şevket Mehmet Ali Beyin konferansı, inkılâp hukukunu «ilimleştirmek, sentetize etmek ve nihayet tatbikat sahasına geçirmekte» hukukçuları vazifeye davet etmekle biter. Hattâ çok geç bile kalınmış olmakla beraber Türk hukukçusunu inkılâpçı hukuk ideolojisinin cephesinde araştırmalara, terkiplere, yahut kısaca işe ve mücadeleye davet eden bu hitabın

(1) Bu hususta vesikalar arayanlar bilhassa Ağaoğlu Ahmet ve müderris Fazıl Beyin yazılarını ve konferanslarını okuyabilirler!..

tamamile yerinde olduğunu işaret etmek lâzımdır. Çünkü aşikâr bir şeydir ki Türk hukukçusunun Türk inkılâbındaki rolü hiçbir zaman, hâdisatı önceden sezip ve ona tekaddüm ediş, yahut kısaca öncülük ve rehberlik rolü olmamıştır. Bilhassa İstanbul darülfünunundaki hâkim hukuk zihniyetinin bu inkılâbın yalnız doğmasında değil şekilleşmesi ve derinleşmesi davasında da kayda değer bir hissesi olmadığını kaydetmekte mübalâğa yoktur. Filvaki rehberlerin direktifini hayata tatbik te bir hizmettir. Fakat bugün bizzat rehberlerin Türk hukukçusundan istediği, Türk inkılâp fikriyatında orijinal izahlar ve araştırmalardır. Gerek Gazi Hazretlerinin ve Başvekilimizin bu mevzu etrafındaki nutuklarında, gerek İstanbul üniversitesinin açılmasına dair olan nutuklarda ve bayanatta bu emrin ve isteğin münakaşa götürmez işaretlerini seçmek kabildir. ...

Çünkü Türk devleti gittikçe daha mürekkep bir siyasi ve iktısadi teşekkül olarak inkişaf ediyor. Hiçbir cemiyet şeklini örnek almıyan, hiçbir telâkki sistemini model edinmiyen bu teşekkülün hukuki izahını, hukuki normlarını yeni hukuk mücadelesinin işlemesi lâzımdır. Kaldı ki devlet şekli nekadar mürekkepleşirse, onun hukuki ideolojisi de o kadar derin ve mürekkep olmak icap eder. Halbuki bizim inkılâbımızın sadece «devletçilik» vasfı bile cemiyet nizamında yeniliğin ve mürekkepliğin başlıbaşına bir ifadesidir.

●

Çünkü:

Yüksek hukuk, ancak yüksek ve müterakki bir cemiyetin mahsulüdür. İptidai bir cemiyetin hukuk münasebetleri de basit ve iptidai olur. Yüksek ve müterakki bir cemiyet demek ise herşeyden evvel tekniği ileri ve fonksiyonları mürekkep bir cemiyet demektir. Liberal hukuk, (1) cemiyet münasebetlerinin esasında «ferd» i, yahut «sen» i ve «ben» i bulundurduğu, «devlet» i ise sadece «ferd» in «hukuk» ve «hürriyet» inin pasif bir koruyucusundan, yahut yardımcısından ibaret telâkki ettiği için orada cemiyet münasebetleri hiçbir zaman tam manasile cemiyetşümul bir tecanüs alamamıştır. Tam manasile «sosyal» bir mahiyet iktisap edememiştir. Kaldı ki bu cemiyet münasebetleri, yahut bir taraftan «sen» ile «ben», diğer taraftan da «biz» le «devlet» arasındaki bu bağlar, esasında, izalesi gayrikabil olan bir «tezat», bir «menfaat mücadelesi» ne dayandığı için, orada devlet hukukunun da nihai masdarı, bir nevi «baskı» dan, bir nevi «cebir ve tazyik» tan ileri gidemezdi.

Halbuki devleti sadece bir baskı ve bir cebir ve tazyik aleti, yahut sadece bir yardımcı değil, aynizamanda «fertlerin umumi ve müşterek menfaatlerinin yüksek mümessili», cemiyet içinde içtimai - iktısadi iş bölümünde en faal unsur, hulâsa mühim iktısat ve cemiyet işlerinin bilâ vasıta sahibi ve teşkilâtçısı olarak tanıyan devletçi bir millet nizamında devletin rolü bütün mürekkepleşir. Bizim devletçilik prensipinde ifadesini bulan yeni devlet nizamımız da, böyle mürekkep bir cemiyet şekilidir. Bu mürekkep fonksiyonların ve münasebetlerin tanzimi artık eskiden oldu-

(1) Burada kasdolunan hukuk ve devlet tarzı Avrupa memleketlerinin liberal ve demokratik devlet tarzıdır.

şu gibi bir taraftan fertlerin kendi aralarında, diğer taraftan fertlerin devlete karşı olan klâsik «hak» larının ve «vazife» lerinin tanzimi kadar kolay değildir. Şimdi eski vaziyete bir de ve ayrıca devletin bugüne kadar bilinen vazifelerinden gayri bir yeni «iş vericilik» ve «iş teşkilâtlandırıcılık» vazifesi doğmuştur. Şimdi artık devlettir ki, millî hudutları, millî sühati koruduğu, yahut millî kültürü yükseltiği gibi madenleri işletecek, yolları yapacak, fabrikaları kuracak, kredi dağıtacaktır. Hulâsa «iş verme» ile «iş alma» nın, yahut kısa tabirile bütün «rızk» ve «nimet» meselelerinin, evvelce devlet müdahalesi haricinde yürüyen bütün teferruatile devrolunmaz bir asli vazife olarak meşgul olacaktır. Liberal nizamda böyle bir devlet müessesesi olmadığından böyle bir hukuk telâkkisi veya hukuk sistemi de yoktur. O cemiyette fertler birbirine karşı «bilfiil» ve fertler ile «devlet» te birbirine karşı «binnazariye» cephe aldığı için «hukuk» un bütün davası sadece ve kısaca fertler arasındaki mücadelede «kavinin zayıfı (1) kolayca ezebilmesi» için devletin cemiyete ne yapıp yapıp müdahale etmemesinden başka bir şey değildi. Halbuki yeni cemiyette fertlerle fertler arasındaki tezat filen ve tamamile ikinci plâna atıldığı (2) ve devletle fertler arasındaki tezat ta filen tasfiye olunacağı için bu sistemde asıl olan, devletin bütün cemiyet işlerine müdahalesidir. Hattâ, sadece müdahalesi değil, bütün bu münasebetleri filen idare ve tanzim etmesidir.

●

Yeni rejimde devletin otoritesi nazari ve maddi esasını cemiyet içinde tezadın tasfiyesi zaruretinden alır. Bunun içindir ki yeni rejimde devletçilik aleyhtarları tezat ve nifak taraftarlarıdır. Çünkü onların cemiyet içinde iktisap ettikleri, temsil ettikleri fonksiyonlar münhasıran cemiyetteki menfaat tezatlarına dayanır. Bu menfaat tezatlarının tasfiyesi onların maddi ve manevi menfaat ve vaziyetlerinin de tasfiyesi olacağı için bütün davaları devletçilik aleyhtarlığı altında sadece:

1 — Bir taraftan devletin iktısat işlerine müdahale etmemesi.

2 — Diğer taraftan bütün devlet kuvvetlerini kendi yüksek iktısat menfaatlerinin emrine ve menfaatine tahsis ederek haddizatında cemiyete ait olması icap eden kârları mahdut zümrelerin istismarına açık bırakmak

tır.

●

Hulâsa yeni cemiyet şeklinde gerek «fertle ferd», gerek «fertler» le «devlet» arasındaki münasebetlerin esasından değişmiş olması eski hukuka ait «mebde» lerin ve «prensip» lerin «kelime» lerin ve «telâkki» lerin de kıl halinde değişmesini icap ettirir. Daha doğrusu hukuk normlarını öyle bir tasnife tâbi tutmak icap eder ki bu tasnifte yeni devlet «hak» larını ve «vazife» lerini tesbit eden hükümler birinci plânda ve fertlerin gerek

---

(1) Kavi ile zayıfın bu mücadelesinin sanayi memleketlerinde «sermaye» ile «sây» arasındaki münasebet şekline inkılâp ettiği malûmdur.

(2) Nasıl ki kurunu vustaî cemiyet unsurları da muasır cemiyette yaşar ve fakat ikinci plânda kalır.

birbirlerine, gerek devlete karşı şahsi menfaatlerini tesbit eden hükümler ikinci plânda gelsin. Böyle bir tasnif «menafii umumiye» fikrini derhal birinci kademeye atar. Devlet işletmelerinde vilâyetlerin ve belediyelerin inşa ve imar meselelerinde hattâ bugün dahi cari olan hukuki ihtilâfları ve tezebbüpleri derhal ve kökünden halleder.

Halbuki böyle bir tarzı hallin istilzam ettiği işlerin bir tanesini liberal hukuk kayıtlarile hattâ bir asırda başarmamız kabil değildir. Hâlâ şehirlerinin kurulabilmesi için arsalarının veçhi mülkiyetinin taayyün etmesini yıllardanberi bekliyen, hâlâ umuma ait olması lâzım gelen ormanlar, sular, madenler, kaplıcalar, hattâ mezarlık yerleri üstünde, liberal hukukun bin kaydından istifade ederek dört asır evvelki mülkiyet rivayetlerine dayanan bin bir spekülâsyon çevrilen bu memlekette «hukuk» ta inkılâp davasının evvelâ «hukuk» telâkkilerinde ve esaslarında inkılâp şeklinde tamamlanması lâzımdır.

●

Her hukuk meselesini derhal bir mülkiyeti şahsiye meselesine çevirmek ve her mülkiyeti şahsiye meselesini de sadece bir taraflı ve en iptidai şekilde vazederek bu vadide tetkik icrasına yanaşanları derhal ihtilâlci komünist veya anarşist cenahlarına sürerek kanun haricine çıkarmıya çalışmak hukuk işlerinde demagojinin ilk ve son baş ' vurduğu çaredir... Fakat artık bilinmelidir ki «yeni hukuk» demek filhakika «yeni mülkiyet» prensipleri demektir. Çünkü mülkiyet prensiplerinde bir zerre tekâmüle yer vermiyen bir «yeni hukuk» sistemini izah ve müdafaaya çalışmak abes olur. Çünkü bu takdirde bütün mülkiyet kayıtları aynen baki kaldığı takdirde bu yeni hukuk gerek «fertlerin birbirine», gerek «fertlerin devlete» veya «devletin fertlere» karşı hangi yeni «hak» veya vazifelerinin hangi «yeni hukuk» ölçülerinin müdafaa veya teyidini yapacaktır?.

Bu itibarla biz «yeni hukuk» tan bahsederken «yeni mülkiyet» ten de bahsediyoruz demektir. Zaten aksi takdirde bir yeni hukuk sistemi altında bir yeni mülkiyet rejiminden başka bir şey olmıyan devletçilik nasıl müdafaa edilebilir? Çünkü biliriz ki her hukuki rejim bir başka «tekniğe sahip olma» tarzının eseridir. Meselâ iptidai su değirmeni bütün tarihi devirlerde mevcuttu. Fakat bu değirmen esaret devrinde esir sahibinin, kurunu vustada feodalin, muasır nizamda mülkiyet sahibi fertlerin malıdır. Bu misalde değirmen baki kaldığı halde değirmen üstündeki mülkiyet şekli, yahut tekniğe sahip olma tarzı, cemiyet nizamının istihalelerile muvazi olarak değişmiş, yani ayni madde üstünde üç ayrı mülkiyet rejiminin yaşamasına imkân hasıl olmuştur. Hem gene dikkat olunursa görülür ki bu mülkiyet rejimi her devirde «mukaddes» ti. Fakat esaret devrinde mukaddes olan, değirmenin esir sahibine ait olması, kurunu vustada mukaddes olan değirmenin feodale ait olması, muasır nizamda da mukaddes olan değirmenin mülkiyeti şahsiye sahibine aidiyetidir. Her üç tarihi devirde, dinler, hukuk normları «mukaddes» mefhumunu bu üç ayrı mercie irca ederek, fakat hepsinde ayni «son ve kat'i» delillerle izah ve müdafaa etmişlerdir. Ve burada garip olan hiçbir şey yoktur. Ayni değirmen üstünde bugün de meselâ biz cemiyet mülkiyetinin kutsiyetini ifadeye çalışarak hiçbir aykırı harekette bulunmuş olmayız. Çünkü tarihi devirler değiştikçe tarihi zaruretler de değişmiş ve tarihi zaruretlerin

değişmesi cemiyetin «hâkim normları» ından biri olan «mukaddes» mefhumu üstünde telâkki değişikliklerini zaruri kılmıştır.

●

Kaldı ki bizim tarihi devrimizde şahsi, yahut devletçi mülkiyetin hudutları, bizden evvelki tarih devirlerinin hukuk hudutları kadar birbirine karışık değildir. Bizden evvelki tarihi devirlerde cemiyet rejimleri değiştiği fakat teknik nisbeten aynı kaldığı için bazan aynı madde üstünde çeşitli mülkiyet şekillerinin teakup ettiğine şahit olabiliyoruz. Meselâ su değirmenindeki mülkiyet misali gibi.

Halbuki zamanımızda, yüksek teknik, işi halletmiş bulunuyor. Artık teknik ararken onun üstündeki mülkiyet şekline değil, onun üstündeki mülkiyet şeklini tayin için tekniğe bakabiliriz.

Meselâ bugün artık bir su değirmeni bizim cemiyetimizin yüksek tekniğini temsil etmez. Bu değirmen yeni cemiyetin unsuru, yeni cemiyet münasebetlerinin ifadesi değildir. Onun üstündeki mülkiyet şekli, yeni hukuk için bir mevzu değildir. Bu su değirmeni eski devirlerin bir teknik bakiyesidir ki, eski devirlerin diğer teknik bakiyelerile, meselâ küçük çiftçilik, küçük dükkâncılık, küçük sermaye işletmeleri ile beraber eski hukukun çerçevesi dahilinde ferdi ve parçalı mülkiyet rejimine pek alâ tâbi olabilir. Çünkü bu su değirmeninin, bu küçük tarlaların, dükkânların, küçük sermaye işletmelerinin yeni devlet iktısadiyatı içinde, yani devletin sevk ve idare ettiği iktısadi işletmeler arasında hakikaten yeri yoktur. Hattâ bunları yeni devletin işletme plânları içine almak, hem bizzat modern devletçilik telâkkisine, hem yeni tekniğin kolay ve arızasız inkişafına tam bir engel de olabilir.

Fakat bunlara karşılık meselâ bir deniz hatları, bir demiryol, bir büyük maden, bir büyük dokuma, deri veya gıda sanayii vardır ki bunların devlet mülkiyeti haricinde kalması bizzat mülkiyeti şahsiye bakımından kabil değildir. On kilometresi bir milyon liraya mal olan bir demiryol işletmesinin, bir limanda bir günlük tevakkufu bir küçük sermayeyi durduğu yerde eriten bir büyük deniz nakil vasıtasının, en küçük bir fiat temevvücü bile bir günde bir milyon liraya mal olabilecek bir büyük maden havzasının, bir büyük kumaş, deri veya şeker fabrikasının ise bizde devlet yardımı, devlet primi, devlet mülkiyeti haricinde yaşaması zaten kabil değildir. Yani böyle bir modern işletmeyi bizde, meselâ on dokuzuncu asır liberalizminin müdafaa ettiği serbest rekabet sahasına bir gün bıraksak ve devletin bu sahadaki himaye ve müdahalesini bunların üzerinden bir gün nezetsek, o zaman ferdi menfaat bu sahalarda, bir gün tutunamaz.

O halde hattâ en klâsik düsturile «Allahın hakkını Allaha, Kayserin hakkını Kaysere!» teslim etmek istersek te «ferdin mülkiyetini ferde ve devletin mülkiyetini devlete» desek, bu düstur derhal:

1 — Ya ferdin sermayesile işletilmesi kabil olmıyan

2 — Ya ferdin teşebbüsüne terkolunması milletin menfaati umumiyesile tearuz eden ileri ve yüksek tekniği devlet mülkiyetine terketmek

şeklini alır. Bu takdirde de yeni cemiyet hayatına müdahale eden yeni bir teknik zaruret yeni bir hukuk rejimine meydana vermiş ve binnetice yeni hukuk, yeni bir mülkiyet şeklinin izah ve teyidi olmuş olur.

Dışticarette devletçilik.

Dr. Vedat Nedim.

Bir taraftan memlekette yapılmıyan ve yetişmiyen malların dışardan içeriye getirilmesi, diğer taraftan memlekette yapılan ve yetişen malların içerden dışarıya çıkarılması demek olan «*Dış ticaret*» ithalâtçı ve ihracatçı denilen iki tip zümrenin fonksiyonu olarak telâkki edilmektedir.

Hattâ Osmanlı İmparatorluğunda bu iki tip zümrenin Türk olmıyan unsurlardan terekküp etmesi adetâ içtimaî bir zaruret hükmünde idi. Bugün bile büyük ithalât ve ihracat ticaretimiz hemen kâmilen Türk olmıyan unsurların elinde bulunmaktadır.

Kapitülâsyonlu Osmanlı İmparatorluğunda ithalât ve ihracat ticareti öyle bir inme basma tulumba idi ki, onun vasıtasile memleketin bütün nemaları harice akıtılırdı. Memlekette bir sermaye birikmesi olmazdı.

Kapitülâsyonsuz Türkiye'de ithalât ticareti, ancak gümrük kanalile malî bir Devlet terakümü (gümrük varidatı) temin edebiliyor. İhracat ticareti ise, yine eski şekilde, yani müstahsilin aleyhine işliyen bir mekanizma olmaktan kurtulamadı.

Halbuki, harcıâlem bir kanaate göre, memlekette olmıyan malları dışardan içeriye getiren ithalâtçı, ve müstahsilin mallarına dış piyasalarda mahreç temin eden ihracatçı, müstehlik ve müstahsil lehine çalışan faydalı birer unsurdur. Fakat hakikatta ihracatçı ve ithalâtçı herşeyden önce, memlekete olan faydalarından ziyade kendi kazançlarını düşünmek mecburiyetindedirler. Zarar eden bir ihracatçı ve ithalâtçı, hiç şüphesiz ki, sırf bazı mallardan memleket mahrum kalmasın ve bazı memleket malları dışarda mahreç bulsun diye, bu sanatlerini yapmakta devam etmezler. O halde ithalât ve ihracat tacirlerinin bir memlekette tutunabilmeleri, bu işlerin kârlı olduklarına delâlet eder. Halbuki buna karşılık müstahsil köylü ekseriyet üzere, zarar ettiğini görüyoruz.

Ziraî istihsalin zararlı, ihracat ticaretinin kârlı olması millî iktisat bünyesinde gelir tevezzüünün bozukluğuna delâlet eden kuvvetli bir emaredir. Müstahsil köyün zarar etmesi, öyle mühim bir cemiyet hâdisesidir ki, ona behemehal ve en çabuk yoldan çareler aramak ve bulmak icabeder.

Çünkü, zararla çalışan müstahsil köy, gitgide zatî iktisadiyata döner. Yani pazar için istihsalâtı daraltır ve daha ziyade ailevî ve mahallî ihtiyaçlar için istihsale başlar. Bunun belli başlı netice ve tezahürleri şu hâdiselerdir:

Kitle ithalâtı azalır. Gümrük varidatı düşer, millî sanayi büyük kitle istihsaline doğru gidemez. Daha ziyade şehirlilerin ihtiyaçları için istihsal yapan küçük ve orta sanayi inkişaf edebilir. Köylerde ise, iptidaî el ve ev zanaatleri canlanır. Ziraî borçlar donar, vergi tahsilâtı güçleşir, Devlet varidatı düşer, münakalât hacmi daralır.

Köy iktisadiyatında teraküm olmaz. Köy, iç pazarda müşteri olmak vasfını kaybeder. İptidaîleşir. Ziraatte ileri bir istihsal tekniği teessüs edemez.

Bu maddî neticelerin tesirile köye manevî bir bezginlik ve alâkasızlık havası çöker. Tevekkül ahlâkı yayılır. Fiziyolojik tereddi baş gösterir. Nüfusun artma temposu geriler. Kısaca, millet iktisadiyatını maddî ve manevî bir durgunluk sarar. Görülüyor ki, köyün zararla çalışması, yalnız köyü alâkadar eden münferit ve mücerret bir dava değil, geniş çerçeveli bir millet davasıdır.

●

Köyde zararın iki kaynağı vardır:

İstihsalde zarar - Satışta zarar.

Satışa zarar devam ettikçe istihsalin kârlılaşmasına imkân olamıyacağı için bu davayı ancak bir kül halinde ele almak zarureti aşikârdır.

İstihsal ve satış faaliyetlerini ayrı ayrı mütalea etmemiz, sadece meseleye daha iyi nüfuz edebilmemiz içindir. Yoksa istihsali, satıştan ayırmanın, mideyi bağırsaktan ayırmak kadar gayri uzvî bir görüş olduğunu takdir ediyoruz. İstihsalin zararlı olması, randımanın azlığından, kalitenin düşüklüğünden, haşere-

ler ve hastalıklarla mücadelenin ya hiç yokluğundan, ya eksiklik ve sistemsizliğinden, ambalâj bilgisizliğinden, kısaca istihsal teknik ve usullerinin geriliğinden ileri gelir.

Her ziraat şubesinin muhtaç olduğu en uygun istihsal teknik ve usullerini köye sokabilecek tek vasıtanın ancak ve ancak Devlet olabileceğine inanmakta devam ediyoruz.

Satışın zararlı olması, herşeyden önce satışın teşkilâtlı olmamasından ileri geliyor. Hiç şüphesiz ki, yukarda saydığımız istihsal gerilikleri, kâr marji üzerinde çok menfî tesirler yapan unsurlardır, buna ilâveten bir de satışın münferit oluşu, köyün talihini tacirin elinde bırakmaktadır.

Bugünkü yüksek istihsal fiyatlarına rağmen, cihan piyasalarındaki düşük satış fiyatları arasında müspet bir fark olmasa, ticaret fiylinin ortadan kalkması icabederdi. Ticaretin yaşaması, onun - az veya çok mesele orada değil- her halde kârlı olduğuna delâlet eder. Zaten tacir, alım fiyatile, satış fiyatı arasındaki farktan geçinen bir unsur değil midir?

Demek ki, istihsal şartları hiç değişmese bile, köye cihan piyasa fiyatlarını temin etmek suretile, bir çok mahsullerimizin satışını -az veya çok- kârlılaştırmak kabil olacaktır.

Ticaret kârlarını, istihsale maledebilmek ise, ancak satışı istihsal merkezlerinde teşkilâtlandırmakla mümkün olabilir.

Fakat bazı mhasullerimiz vardır ki, onlardan kâr temin edebilmek, ancak *istihsal* şartlarının değişmesile mümkün olabilir. Meselâ, bizde buğday istihsal fiyatı çok kerre satış fiyatının üstündedir. Onun için zarar istihsalden gelir. Satış fiyatını sun'î tedbirlerle yükseltmek ya Devlet bütçesine yeni bir masraf, ya müstehlike yeni bir vergi yüklemekle kabil olur. Buğday, satışının tabiî bir surette kârlı olması istihsal masraflarının inmesile, istihsalin rasyonelleşmesile mümkün olabilecektir. Fakat bu da kâfi gelmiyecek, ayni zamanda satışın da *müstahsil* lehine *teşkilâtlandırılması icabedecektir.*

Bazı mahsullerimiz de vardr ki, onların fiyatlarındaki düşüklük istihsal fiyatlarının yüksekliğinden ziyade, istihsal merkezlerindeki satış fiyatlarının düşüklüğünden ileri gelir.

Meselâ, cihan kuru üzüm fiyatları, hiç bir zaman istihsal fiyatı-

nın aşağısına düşmedi. Buna rağmen bizim istihsal merkezlerimizde kuru üzüm fiyatları istihsal fiyatlarının aşağısına düşmüş bulunmaktadır. Demek ki, burada satış cephesinde bir bozukluk vardır. O halde burada herşeyden önce satışı teşkilâtlandırmalıdır. İstihsalin de satışla beraber teşkilâtlanması ise kâr marjını müstehlik lehine büsbütün genişletecektir.

Fakat satışın teşkilâtlandırılması demek, zaten kârla çalışan tacirin daha fazla kazanması için müstahsile karşı cephe birliği yapması demek değil, doğrudan doğruya zararla satan müstahsilin cihan piyasası fiyatlarını kendine maletmesi demektir. İhracatçıların teşkilâtlanması kendi aralarında rekabeti kaldırır ve cihan piyasalarına mahsullerimizin anarşik bir tarzda arzının önüne geçebilir ve bu suretle ihracatçıların cihan piyasası fiyatlarından tam bir surette istifadeleri temin edilebilir.

Hiç şüphesiz ki, bu ihracatçılar lehine büyük ve müspet bir adımdır.

Deniliyor ki, yabancı piyasalarda arz fiyatlarının cihan piyasası fiyatlarından aşağı düşmemesi iç fiyatları üzerinde mukabil tesirini yapacak ve istihsal merkezlerinde de satış fiyatları yükselecektir. Bu iddianın da tahakkuk etmesini candan dileriz. Yalnız bazı ihtimallere şimdiden işaret etmekten kendimizi alamıyoruz:

Meselâ, afyonlarımızın istihsal merkezlerinden alım fiyatlarile cihan piyasalarında satış fiyatları arasındaki büyük farkı düşürerek, diyoruz ki, müsthsil tarafından anarşik fiyat arzlarının önüne geçilebilecek mi?

Sonra birleşmiş tacirlerin, aralarında anlaşarak alım fiyatını müstahsile dikte etmeleri tehlikesi mevcut değil mi?

Bu tehlikenin mevcudiyetini bir an için yok farzetsek bile, müstahsillerin mahsulü idrak ettikleri zaman, nakte tahvil ıztırarı karşısında piyasaya birden arzedecekleri ve birbirlerile rekabet ederek fiyatı kıracakları muhakkaktır. Bu suretle ihracatın teşkilâtlanmasından hasıl olacak fazla kâr yine istihsale akmıyacaktır. Ve köyde yine teraküm olmıyacaktır. Yani asıl gaye temin edilmeyecektir.

●

Milletlerarası ticaretin aldığı şekil, para mübadelesinde olduğu

gibi, mal mübadelesinde de Devletin nazım ve müdür rolünün müdahelesini icabettiriyor. Serbest dış ticaret zaten kalmamıştır. Devletler arasında aktolunan klering ve kontenjan mukavelelerile tacirin iş sahası çerçevelenmiştir.

Klering mukaveleleri memleketler arasındaki mal mübadelesinin para cephesini Devlet bankalarının aralarında yaptıkları mütekabil mahsuplarla tanzim etmektedir.

Yalnız şu var ki, para cephesi, mal mübadelesinin bir neticesidir.

Mal mübadelesi ise, kontenjan hudutları dahilinde, tacirlerin kâr hesaplarına ve iş kabiliyetlerine terkolunmuştur. Eğer rakip memleketlerin tacirleri daha açık gözlü ve işbilir çıkarlar da, bizi yabancı pazarlardan uzaklaştırırlarsa ve neticede herhangi bir devlete karşı klering hesaplaşmasında borçlu çıkarsak, yani o memleketten ithalâtımız ihracatımızdan daha fazla olursa, o vakit ne yapacağız? Aradaki farkı dövizle mi ödiyeceğiz? Aksini düşünelim: Bir memlekete ihracatımız, ithalâtımızdan fazla çıkarsa, yani o memleketten alacaklı olursak bu alacağımızı döviz olarak nasıl talep edebebileceğiz?

Demek ki, ticaretin yalnız para cephesinden tanzimi kâfi gelmiyecek, mal cephesinden de tanzimi zarureti zamanla kendisini empoze edecektir.

Bilhassa, Türkiye gibi inşa halinde bulunan bir memlekette dış ticaret, millî sermaye terakümünün kaynaklarından biri olmak mecburiyetindedir.

Bir taraftan köy istihsalinin kârlılaşması, diğer taraftan ithalât ve ihracat kabiliyetimizin ihtiyaçlarımıza göre tanzimi için haricî ticaretimizde Devletçi bir telâkkinin yer alması zarureti gittikçe kendisini hissettirecektir. Belli başlı ihracat mallarımızın müstahsillerini, Devlet kooperatifleri içinde teşkilâtlandırarak hem sürümü müstehlik lehine tanzim etmek, hem de memleketimizin ordu, nafıa, sanayi gibi müdafaa ve inşa ihtiyaçları için ve milletimizin istihlâk ihtiyaçları için hariçten ithal etmek mecburyetinde olduğumuz malları bu kooperatiflerin ihracat kuvvetlerile takaslandırarak haricî ticaretimizi ve ayni zamanda istihsalimizi millet iktisadyatımızın içinde ahenkli ve uzvî bir surette vazifelendirmek, günün en mühim davalarından biridir.

İngiliz tuhaflığı.

Falih Rıfkı.

— Nasıl Gild Hall'e gitmiyecek misiniz?

— Hayır...

— Kıyafetleri bir tarafa bırakınız. Fakat yalnız, belediye reisinin sofrasında, bir tastan şarap içmek âdetini görmek için, insan Londraya seyyah olarak bile gelir.

İngiliz tuhaflığı insanı gülmekten korkutan bir şeydir. Yüz yüze, biriniz oturmuş, biriniz ayakta, bir tastan şarap içmeği, başınızda ak perüka'yı gülünç bulmaz mısınız?

Fakat gülemezsiniz, çünkü İngilizdir. Tunus fesi tuhafınıza gider, İngiliz peruka'sını ise takamadığınıza hasret kalırsınız. Etnografya müzesinin camekân mankenlerini canlandırıp yürütünüz, sofraya oturtunuz, birbirine bakıştırınız: İşte merasim! Uşakların başında bir Hint çatısı örtebilecek pahada bir şapka ve sırtlarında bir Mısır köyü giydirilebilecek değerde bir esvap! Bu, müşterisi ile alay eden bir sirk! Seyirciisine ücret veren bir sahne!..

●

İngiliz tuhaflığı hikâyelerini ben de işittim ve okudum:
«Bir centilmen White's kulübünün merdivenlerinde felce uğrayıp yıkıldı. Arkadaşları hemen ölüp ölmediğine oynadılar.

«... Bu lort esvabını kendi biçer, papucunu kendi boyar. Fakat 365 tabakası, ve sofrasında on iki köpeği için on iki iskemlesi vardır.

«... Bir Marki, Vaterlo'da kopan ayağını büyük bir cenaze alayı ile gömdü. Ve arkasından ağladı.

«... — Stanbey... Ya peynir?
«Stanbey Morning Post gazetesinde artık tasarruf etmek zamanı geldiğini okumuştu. Otuz senedenberi her sabah hanımının

kahvealtılarda peynri raddetiğini bildiği için, tepsiden onu hazfetmeği düşünmüştü:

— Doğru değil, Stanbey! Peynir getirmeli idiniz..

Ertesi sabah Lesi, uşağının kendine uzattığı peyniri elinin tersi ile redetti:

— Mersi, Stanbey!»

«... Noter Lordun işlerinin bozulduğunu görerek, aşçıları arasında bulunan iki pastacı İtalyana izin vermesi doğru olduğunu hatırlattı. Lort cevap verdi:

«— Artık bir centilmenin, Sherry'sini içerken bir püsküvi yemeğe hakkı kalmadı mı?»

●

Evet, bir Osmanlı tuhaflığı da vardı. Biz ihtiyar imparatorluğun zenginlik âdetlerinin son hikâyelerine yetiştik. Konağı yanan bir Osmanlı, ateşin karşısına iskemlesini atar, kahve içermiş. Mücevher çekmecesini kurtarmak için yangına koşan kâhyasını tehlikeye atılmaktan menedermiş. Bugün onun torunu sigorta kaçakçılığı yapıyor.

Gömülen ayak! Daha zengin olsaydı, her gün tıraş kılını, veya her hafta kesilen tırnağını gömerdi. Biz Anadoluda ve İstanbulda, maaşa geçtikleri günden son demlerine kadar, bir kesede cenaze parası biriktiren ne kadar çok aile babası olduğunu hatırlarız. Cenaze ise şarkta en ucuz *nakliye*'dir

İngiltrede bu markinin ayağı, hem de yarım ayağı, şarkta kim bilir kaç zelzelenin öldürdüğü insanların hepsinin birden cenaze alayından daha pahalıya gömülmüştür?

Türk harp zenginlerinden bir kaçında da bu para tuhaflıklarını görmüştük. İçlerinden biri vardı. Bir ecnebi şirketinde kâhya idi ve kendisine *Lala* denirdi. Harpta nasılsa boğazına kadar kâğıda batmıştı.

Yat kulübün bahçesinde, öğleden sonra, tam dördü çeyrek geçe, oyun köşkünün önündeki koltuza gömülür, karşısında, biri üzüm tabağı, biri bole çanağı ve peşkir tutan, iki garson dikilirdi.

Bir üzüm alır, parmağını suya sokar, ve peşkirle kurularlardı. Manzarasına ne kadar alışmıştık. Yalnız gülmeden seyretmekle kalmazdık; onun bu âdeti ile imparatorluk nizamı arasında münasebet bile bulurduk.

Her para kazanan bir konak, bir otomobil yahut bir yat, fakat mutlaka birde *âdet* edinir. Âdeti meselâ sabahleyin saat dört ile beş arasında örümcek görmektir. Olabilir. Çünkü milyarı ve dekoru var.

İngilterede âdet, Markilik gibi, Lortluk gibi, bir rütbe, bir payedir. *Fukara âdetsizdir.*

●

Bir fuhuş vak'asının muhakemesinden sonra, hâkimin, salon havasından kötü sözlerin kirini gidermek için günlük yaktırmış olduğunu okumuştum. İngilterede bu *tuhaf*'ın uzun uzun hazırlandığına şüphe etmeyiniz. Yedi miayonluk, katı sinirli, kesif şehirde *tabii*'nin göze çarpmasına imkân yoktur. İnsan, arasıra, bütün ada âleminde hikâye edilebilecek bir *tuhaf* icat etmelidir..

Nasıl hâkim ecvabı gündelik değilse, İngiliz tuhafı da mutat değildir. Tuhaf, İngilterede, bir sanattır.

Bir İngilizin Fatih kahvesindeki nargileyi nasıl tiskinerek gördüğünü bilirim. Ben Gild Halle şarabını niçin başka türlü anlamağa çalışıyorum? Dostuma kısaca:

— Başkasının ağzının dokunduğu bir tastan şarap içmek hoşuma gitmediği için ziyafeti reddettim, demeli idim.

İngilterede komik ve mantık mefhumu yok değildir. Ancak bunu fukaralara karşı kullanırlar. Kendileri müze kürkü giyerler ve zenci kılığını sahneye çıkarırlar.

Para ahlâkını, vaktile, bize bir hayat düstüru gibi öğretmeğe kalkışanlara ne kadar kızıyorum. Meselâ:

— İngilizler derler ki, yaşamasını bilmek demek, istirahat etmesini bilmek demektir.

Sanki Sincan köy reçberi buna akıl erdiremezmiş gibi...

— Efendim, İngilterede her odaya iki uşak hesap etmeli... Evinizde sekiz yatak odanız varsa 16 uşağınız olmalıdır.. Ah şu İngilizler... İşte yaşamasını bilen millet!

Bu kadar basit darp hesabını bende beceremez değilim!.

Fakat, buhranın şu yedinci mübarek yılında, şimdi bütün imparatorluk umumî bir tarh ameliyesi içindedir.

Biz tasfiye edilmiş saltanatların, kahvelere garson prens, barlara dansöz prenses, otellere kapıcı sultan yetiştidiği senelerdeyiz. Leningratta oturduğumuz otelin kapıcısı Ceneral Vrangelin kardeşi idi. Sofrada bize Çarın bir ceneral konsolosu yemek veriyordu.

●

Arkadışman ayrılıp, Hayd Park'taki serbest kürsilerden birinin üstüne fırlayarak şu nutku söylemek istedim:

«— Eğer bir gün İngiliz adası havasında, şimşek gibi, bir kahkaha çakacak olsa, hem insanlar, hem siz rahat edeceksiniz.

«Düşününün, kendinize gülebileceksiniz.

«Kuvvet mistiğini bırakınız. İnsanlar komikliğinizi bile ilâhi mantıksızlık gibi, muhakemesi künah olan bir şey olaıak kabul ettiler. Bundan sizde rahatsız değil misiniz?.

«Herkesle karşı karşıya, bir gülüşebilseniz, hâkimleriniz, perukalar ıile, Noel babanın pamuk sakalı gibi oynayabilseler, Lortlarınız kadife külotlarını lâz külâhı gibi başlarına geçirebilseler,

«Karnaval ve karmanyola,

«Ayağı gömülen Marki, uşağı Stanbey'le konuşan ak saçlı Leydi, papucunu kendi boyayan Lort, seyyahları eğlendirmeğe mahsus sirklerin veya Taymis boylarına kurulmuş salaşların numaraları, yerine geçebilsi...

«Gülebildikleri gün insanlar artık size kızmaz olacaklarıdır.

Millet içinde Sınıf mes'elesi.

II.

İsmail Husrev.

Sınıfı, içtimai istihsalde ayni mevkii işgal eden, gelir membaları ayni ve menfaatleri müşterek olan insan kümeleri olarak tarif etmiştik. Bu tarife nazaran sınıflı millet diyince, fertleri, istihsal seyrindeki mevkilerine, kazanç kaynaklarına ve iktisadi menfaatlerine göre ayrı ayrı gruplara bölünmüş bir camia anlaşılır. Sosyalizmin tasavvur ettiği sınıfsız cemiyette ise, insanlar arasında şahsi mülkiyete müstenit bir içtimai kademeleşme kalmamıştır. İnsanlar birbirlerinden içtimai değil, mesleki veya idari olmak üzere teknik farklarla ayrılırlar. Mesleki farklılıklar tabiatla insan arasındaki teknik münasebetlerden mütevellit olduğu için içtimai bir kademeleşmenin esası addedilemez.

Bu hareket noktasına nazaran Türk cemiyetinin bugünkü içtimai kuruluşuna bakalım. Herhalde biz, sınıfsız bir millet telâkki olunamayız. Böyle bir telâkki, hakikatı eşyaya aykırı düşer. Çünkü memleketin hangi köşesine baksak istihsalde aldıkları mevkilere, kazanç membalarına ilh. göre ayrı ayrı gruplar halinde farklılaşmış insan kümelerine tesadüf ederiz. Bir kısmı hali teşekkülde, bir kısmı şekil değiştirmekte olan bu içtimai kümeler, memleketin içtimai çehresine çok renkli bir manzara vermektedir. Bu kümeleşmeleri, muhtelif iktisat şubelerine göre şöyle sıralamak mümkündür:

I — Ziraat: Zümre farklılıkları şehirlerimizden ziyade köylerimizde barizdir. Bunun da sebebi memlekette sanayi faaliyetlerinin henüz rüşeym halinde bulunmasıdır.

Köydeki farklılıkların şekli yerine göre değişir ve bu değişme pazar münasebetlerinin inkişaf derecesine tâbidir. Emtia iktisadiyatının münkeşif olduğu sahalarda (sahil vilâyetleri, yollar güzergâhı) iş ve sermaye münasebetlerine tesadüf edildiği yani insanın iş kuvvetinin de diğer mahsuller gibi emtia şekli aldığı halde zati iktisat mıntakalarında (şark vilâyetlerinde) henüz Ortazamanın derebeylik rejimi yaşar. Mahsulün bile henüz adamakıllı emtia şekli alamadığı bu mıntakalarda iş kuvvetinin mata haline gelemiyeceği aşikârdır. Binaenaleyh emtea iktisadiyatı sistemile zati iktisat sistemi içindeki farklılıklar ayrı ayrı mahiyettedir. Fakat bununla beraber her iki sistemde de müşterek olan cihet, istihsalin icrasını temin eden vasıtaların muayyen ve mahdut kümelerin elinde toplanmış olmasıdır. Toprak sahibi ister bey, ister ağa, ister şu, ister bu olsun, içtimai istihsalde, toprağa sahip bir fert halinde mevki almaktadır. Bu itibarla istihsalin organizatörü ve işin vericisi vaziyetindedir. Millet içinde kendi vaziyetinde bulunanlarla da gayet tabii olarak bir menfaat iştiraki bir küme birliği vardır. Buna misal olarak şarkta Şeyh Said isyanında dünyevi ve ruhani derebeylerinin cumhuriyete karşı

aldıkları müttehit cepheyi gösterebiliriz. Arazi sahiplerinin kazanç kaynaklarına gelince: Bu zümrelerin kazanç kaynaklarını emtia iktisadiyatı mıntakalarında toprak «rantı», zati iktisat mıntakalarında da ortakçılık tarikile alınan ayniyat şeklindeki aidat (Abgabe) teşkil eder.

Köyde ağalardan ve beylerden sonra bir içtimai tipe daha tesadüf ederiz ki, bu da, Adana pamuk havzasının ve Garbi Anadolunun kârcı çiftlik sahipleridir. Bunlar toprağı ya icarla tutarlar yahut bizzat toprağa sahiptirler. İstihsali, piyasadan muayyen bir yevmiye, bir ücret mukabilinde tuttukları işçilerle icra ederler. Diğer arazi sahiplerinden farkları kurunu vustai ortakçılık tarzından iş ve sermaye münasebeti tarzına intikal etmiş olmalarıdır. Bu grupları, istihsale kâr maksadile sermaye plâse eden müteşebbis köylüler olarak tavsif edebiliriz.

Arazi sahiplerinden ve müteşebbis köylülerden sonra toprağı olmıyanlar gelir ki, bunlar ya köy işçileri yahut ortakçılar, marabalar, ilh.. dır. Bu kümeler içtimai istihsalde organize edilirler ve istihsale doğrudan doğruya iştirak ederler. Varidat membaları ya iş ücretleri yahut ta mahsulden hisselerine dörtte bir, üçte bir, yarıyarıya nisbetinde ayniyat şeklinde isabet eden kıymetlerdir. Bu içtimai kümelerden marabalara ve ortakçılara en kesif şekilde şark vilâyetlerinde daha az kesif şekilde de Anadolunun diğer kısımlarında tesadüf edilir.

Bütün bunların haricinde Anadoluda geniş bir köylü kitlesi daha vardır ki, o da organizatörlük ve işçilik fonksiyonları farklılaşmamış küçük mülkiyet sahibi müstahsillerdir. Bunlar diğer içtimai gruplardan farklı olarak istihsale aileleri efradile iştirak ederler ve yabancı kol kuvveti kullanmazlar.

Bu müstahsiller kitlesi, Türkiyenin içtimai farklılaşma deposu vazifesi görür. Çünkü buhranlar, afetler, ilh.. gibi hâdiseler, bu kitle içinden bir taraftan aşağıya doğru ortakçılar ve köy amelesi yığınlarına diğer taraftan yukarıya doğru yabancı kol kuvveti kullanan arazi sahipleri yığınlarına ilâveler yapmak suretile yeni malzeme verir. Bilhassa son senelerde bu küçük mülkiyet sahibi müstahsiller kitlesi içinde borçlanma tarikile şiddetli bir içtimai farklılaşmanın cereyan ettiğini her dikkatli müşahit farketmektedir.

Binaenaleyh Anadolu köyünde başlıca şu müstahsil sınıfları tesbit ediyoruz:

1 — Beyler ve toprak ağaları (topraklarını marabacılara ve ortakçılara işletenler.

2 — Köylü müteşebbisleri.

3 — Küçük mülkiyet sahibi müstahsiller.

4 — Ortakçılar ve marabalar.

5 — Köy amelesi.

II — Sanayi ve ticaret. Türkiyenin sanayileşmesi demek, sınıflaşması demektir. Memlekette fabrika bacaları arttıkça, zaruri olarak kazanç membalarını iş ücreti teşkil eden insan kümeleri de teşekkül edecektir. Nitekim bugün adetleri pek mahdut olan fabrikalarımızda böyle bir farklılaşmayı aynen müşahede edebiliyoruz. Teşviki sanayi kanunundan istifade eden fabrikalar hakkında son yapılan sınai tahrire nazaran Türki-

yede kanundan istifade eden sınai müesseselerin adedi 1473 tür. Bunlarda çalışan işçi miktarı 55.322 dir. Geniş köylü kitlesi içinde bukadar işçi, ummanda bir katredir. Halbuki, Avrupanın sanayici memleketlerinde meselâ Almanyada çalışan her yüz kişinin yüzde 30.5 u ziraate, yüzde 57.9 u sanayi, ticaret ve münakalâta isabet etmektedir. Binaenaleyh Türkiye sanayici memleketlerden, sınai zümre farklılıkları bakımından kıyas kabul etmiyecek derecede geridir.

Şehir ve kasabalarımızda iş ve sermaye farklılıklarından sonra sınai mamulâtın yahut zirai mahsulâtın satışına yahut para muamelelerine tavassut eden gayrimüstahsil içtimai toplantılar gelir. Bunların kazançlarını tavassut kârları teşkil eder.

Tıpkı köyde olduğu gibi şehir ve kasabalarımızda da küçük mülkiyet sahibi kalabalık kitleler vardır. Bunlar küçük esnaftır. Hattâ diyebiliriz ki, Türkiye şehirlerinin karakteristik sınıfı, bu geniş esnaf kitlesidir. Bunlarda da organizatörlük ve işçilik fonksiyonları birbirinden ayrılmamıştır. Esnaf hem işi organize eder hem de istihsale doğrudan doğruya iştirak eder. Şehir esnafını da köylerin küçük müstahsilleri gibi içtimai farklılaşma deposu addedebiliriz. Son senelerde ya borç yahut iflâs yollarile bu depo, işsiz yığınlarına oldukça mebzul malzeme vermiştir.

Ziraat, sanayi ve ticaret sahalarında tesbit ettiğimiz bu içtimai kümeleşmelerden, Türkiyede millet bünyesinin her liberal ve ferdiyetçi cemiyette görülen kanuniyetlere tâbi bir cemiyet olduğu anlaşılmaktadır. Millet, kendi bütünlüğünü her zaman sarsabilecek anasırı potansiyel kuvvetler halinde içinde taşımakta ve yetiştirmektedir. Türk milleti, bu liberal ve ferdiyetçi inkişaf seyrinde devam ettiği takdirde günün birinde karşılaşılacak afaki netice, hiç şüphesiz, Türk milletinin gırtlaklaşan parçalara dağılmasıdır. Avrupa cemiyetinin harp sonunda karşılaştığı hâdiseler, millet bütünlüklerini parçalıyan ayrılıklar, hep bu liberal ve ferdiyetçi inkişafın acı meyvaları değil midi? Uzağa gitmeğe ne hacet. Memleketimizin en yakın mazisinden misal verebiliriz: Bugün el'an yaşıyan derebeyliğin bir irtica hareketi olan şark isyanı, takririsükûndan evvel gördüğümüz her renge bulanmış hareketler, millî bütünlüğe çevrilmiş parçalayıcı darbeler değil midi? Bu devirde şahsi ve zümrevi menfaatlerin millet menfaati üstüne çıkartılarak millet birliğinin dar siyasi maksatlara feda edilmek istendiğini görmedik mi? Bizde cereyan etmiş olan bu hâdiseler, Avrupadakilerin bir minyatürüdür. Fakat bugünkü şartlar baki kaldıkça bu cüce hâdiselerin bir gün develeşmiyeceğini bize kim temin edebilir?

Bugün millet birliği, millet bütünlüğü bakımından mevcut sınıflara ve doğmakta olan sınıflara karşı aktif bir vaziyet almadığımız muhakkaktır. Siyasi hareketleri, şahsi ve zümrevi menfaatlerine alet yapmak istiyenlere karşı bugün devlet inzibatından, devlet kanunlarından başka bir şey yoktur. Fakat bu devlet inzibatının ve devlet kanunlarının altında hâdisat yani milletin liberal ve ferdiyetçi inkişafı yine tabii seyrini takip etmektedir. Halbuki devlet kuvvetinin ve otoritesinin yanında tamamlayıcı mahiyette ve millet bünyesini organik (uzvî) surette birleştirici, ileride sağdan ve soldan herhangi bir reaksiyona imkân vermeyici inkılâpçı bir aksiyona lüzum vardır. Bize göre millet bütünlüğü dışardan yani politik

(siyasî) değil, içerden organik (uzvî) olarak temin edilmelidir. O halde millet içinde organik birlik nasıl temin olunabilir?

Harpsonu devrinde bu sahada birbirine zıt iki tecrübeye şahit olduk. Bunlardan biri sosyalist diğeri faşist tecrübedir.

Sosyalist tecrübe, millet bütünlüğünü kırmak suretile cemiyet bütünlüğüne varmak davasındadır. Tasavvur edilen sosyalist cemiyet, sınıf farkını doğuran şahsî mülkiyetin kaldırılmış olduğu cemiyettir. Bütün istihsal vasıtaları, amele sınıfının inkılâpçı bir hareketile mülkiyet sahibi sınıfların elinden alınarak cemiyetin malı yapılmıştır. Bu hareket, millet kitlesinin bir sınıf namına bütünleştirilmesi aksiyonudur. Binaenaleyh hakiki bütün, bir sınıf menfaatine tâbi kılınmıştır. Bu bakımdan sosyalist tecrübe bugünkü şekilile organik bir birliğin ifadesi addedilemez.

Faşist tecrübeye gelince; faşizm, millet birliğini korporatif devlette tahakkuk ettirmek davasındadır. Milletin mesleklere münkasem fertleri, meslek birliklerinde organize olmuşlardır. İktisadî külün parçaları olan bu fertler, devlette meslek birlikleri vasıtasile temsil olunurlar. Millet bütünlüğü, fertlerin mesleklere müstenit bir tanzuvvundan, korporatif bir kaynaşmasından ibarettir. Meslek birliklerinin, iş alanla iş vereni birleştirmekle sınıf tezadını da kaldırdığı iddia edilmektedir. İş fermanına göre, iş verenle iş alan arasındaki zıt menfaatlerin telifi ve muhtelif istihsal âmilleri arasındaki tesanüt şahsi ifadesini kollektif iş mukavelelerinde bulur. Korporasyonlar, muhtelif istihsal kuvvetlerinin müttehit teşkilâtı ve bu kuvvetlerin yegâne mümessilidir. İsthsal menfaatleri hakikati halde millî menfaatler olduğundan faşist devlet, korporasyonları devlet organları olarak tanımıştır. Birlikler devlet organları olmakla beraber iktisadî faaliyetleri devletin elinde merkezleştirilmiş değildir. Milletin total ifadesi olan devlet, daha âli işlerle meşguldür. Millete bir taraftan haricе karşı ittisa imkânları temin etmek diğer taraftan millet dahilinde münferit fertlerin menfaatlerile millî menfaatler arasındaki muvazeneyi korumak gibi işler, devletin faaliyetleri cümlesindendir.

Korporatif devlet hakikatte sınıf tezatlarını kaldırmış, zıt menfaatleri telif etmiş değildir. Kollektif iş mukavelesi tarkile iş verenle iş alanın anlaşması, işin gösteriş tarafıdır. Eski mülkiyet münasebetleri gene bakidir. Patron istihsal vasıtalarına gene maliktir. Amele gene kol kuvvetini kiralayan ecirdir. Cemiyetin bünyevî kuruluşunun esası olan sınıf farkılığı aynen yaşamaktadır. Korporatif devlet, korporatif nizam perdesi arkasında cemiyetinin temelinde eski liberal ve ferdiyetçi mülkiyet nizamını aynen görürüz. Bunu iş fermanı açıkça ifade etmektedir. Fermanda deniyor ki, «Korporatif devlet, istihsal sahasındaki şahsi teşebbüsü, millî menfaatlere en faideli ve müessir bir âmil telâkki eder. Hususî istihsal millî menfaatin bir fonksiyonu olduğundan teşebbüsün organizatörü istihsalin idaresi işinde devlete karşı mes'uldur». İş alanlar, ister teknisiyen, ister memur, ister amele olsular, iktisadî faaliyetlerin aktif kollaboratörleridir. Bunların işlerinden iş veren mes'ulur. Binaenaleyh müteşebbis fert, patron istihsal faaliyetlerinde tamamen serbesttir. Yalnız istihsalin idaresinde devlete karşı mes'uldur. Burada «korporasyonların yegâne vazifesi, istihsalde disiplin temin etmektir.» Yani jandarma vazifesi görmek, amelenin patron aleyhine ayaklanmasına mâni olmaktır. Esasen korpo-

ratif devletin bütün ruhhu da buradadır: Mevcut sınıf münasebetlerini aynen ipka ve muhafaza etmek ve bunun için de yukardan aşağı, sınıf mücadelesini kanunen menetmek suretile sıkı bir tazyik yapmaktır. Bu itibarle faşizmin yaratıcılık, cemiyete yeni bir şekil ve istikamet vericilik vasfı yoktur. Onun yegâne vazifesi, mevcut nizamın bekasını tehdit eden amele patron mücadelesinde içtimai nizamı kurtarmak için sistemli ve şuurlu bir jandarmalık etmektir. Meslek birliklerinde sınıf tezatlarının silindiği nevinden iddialar işin demagoji kısmıdır. Esasen faşist devletin devletçiliği basit bir merkantilizmden, bir müdahelecilikten ileri gidememiştir. İş fermanı devletin iktisadi faaliyetlere müdahalesinin hududunu şöyle çiziyor: «Devletin iktisadi hayata müdahelesi, ancak ferdi teşebbüsün olmadığı veya kâfi gelmediği yahut devletin siyasi menfaatlerinin mevzuu bahsolduğu yerlerde vakidir». Bu müdahelenin şekli de himaye yahut kontrol yahut ta doğrudan doğruya işletme tesisi tarzındadır. Hulâsa, faşizm, millet bütünlüğünü tahakkuk ettirememiştir. Eskiyi israrla muhafaza eden bir jandarma nizamı olarak yerinde kalmıştır.

Milli kurtuluş hareketlerinin milli bütüncülük davasına ne sosyalizmin ne de faşizmin göz aldatan tecrübeleri esas olamaz. Evvelâ hareket noktası ve saniyen menşe bakımından bu tecrübelere bizde zaruret yoktur. Gerek sosyalizm, gerek faşizm, şiddetli bir amele ve patron mücadelesinin muhtelif istikametlerde verdiği meyvalardır. Tahakkuku için ne korporatif devlet, ne de sosyalist devlet, bizde anasırını bulamaz. Bizim sınıfi anasırımız tamamen başka mahiyettedir. Biz milli bütünlük için bu anasıra karşı tamamen başka bir vaziyet almak zaruretindeyiz. Bundan maada bizim millet bütünlüğü davamızın haraket noktası ve menşeini, gün geçtikçe müteaddi bir mahiyet alan emperyalizme karşı milli kurtuluş istiklâlini kurmak maksadile millet içinde organik bir kaynaşma temin etmektir. Aksi takdirde muhtelif zümrelerde makesini bulacak olan harici tesirler, daima milli istiklâli tehdit edebilir. Bu nevi harici tesirler, meselâ Avrupa sermayesile her vakit bir menfaat iştiraki temin edebilecek olan bir finans zümresinde yahut ta reaksiyoner muhitlerde (Şarkta derebeylik gibi) her zaman akis bulabilir. Bundan maada millet içinde liberal ve ferdiyetçi inkişafın neticesi olarak milletin ekseriyeti zararına mahdut bir zümrenin zenginleşmesi, doğuracağı aksülamellerle milletin sükûnunu her zaman ihlâl edebilir. Bu da keza netice itibarile milli kurtuluş istiklâli üzerinde menfi tesirini gösterebilir. Binaenaleyh biz, tarihin önünmüze yığdığı tecrübeler ve milli kurtuluş hareketlerinin tarihi icabatı karşısında millet bütünlüğünün organik surette tahakkukunu istiyoruz. O halde bu organik bütünlük bizde nasıl tahakkuk edebilir?

Bunu biz memleketin muhtelif iktisat sahalarına göre mütalea etmeliyiz. Evvelâ ziraatı alalım. Yukarda gördüğümüz gibi, köy iktisadiyatımız da çok mütenevvi bir parçalılık, bir farklılık vardır. Bunun hem iktisadî hem siyasi tesirlerini her zaman görmekteyiz. Ortakçılık dolayısile toprakla alâkadar olmıyan köylü, istihsalin rasyonel ve verimli cereyanını temin den âcizdir. Netice itibarile bu vaziyetten bütün milli istihsal ve milli menfaatler zarar görmektedir. Şarkta her nevi irtica hareketlerinin kaynağı olan derebeylik, hem köylüyü istismar etmek, hem milli asayışı bozmak hem de millet bütünlüğünü kırmak gibi hareketlerile millet bünyesin-

de bir yara olarak durmaktadır. Binaenaleyh bir taraftan köylüyü toprağına sahip kılarak istihsalinin dolayısile millî istihsalin ve millî verimliliğin artmasını temin, diğer taraftan gayri millî irtica hareketlerini kökünden tasfiye etmek için geniş ve inkılâpçı bir toprak reformuna (*) şiddetle lüzum vardır. Bu reform her köylüyü ayrı ayrı mülklendirmek tarikile köyde içtimaî farklılığı kaldıracaktır. Binaenaleyh toprağı köylüye tevzi işi, millî bütünlüğe varma yolunda ilk atılacak adımlardandır. Faşizm, toprak münasebetlerine dokunmamış onları aynen muhafaza etmiştir. Almanyda nasyonal sosyalistlerin yeni kabul ettikleri bir kanuna göre toprak satılamaz ve tevzi edilemez. Bu kanun, bir reformu müteakip vazedilmiş olsaydı bir mana ifade ederdi. Çünkü topraksız köylüye tevzi edilen toprakların bir daha satılmamasını kanunen temin etmekle ilerki içtimaî farklılaşmaların bir dereceye kadar önüne geçilmiş olurdu. Halbuki millî kurtuluş hareketlerinin bir toprak reformu, tevzi edilen toprakların tekrar satılmamasını, borç dolayısile toprakların alacaklıya intikal etmemesini, köylünün kendi toprağında alacaklısı hesabına çalışmamasını temin etmekle millî bütünlüğün en rasyonel temelini hazırlamış olacaktır.

Reforma müvazi olarak takip edilecek bir kooperatifleştirme, bir teşkilâtlandırma hareketi, bir taraftan münferit müstahsillerin başı boşluluğunu nizama alacak ve bu başı boşluluktan mütevellit olarak köylü istihsalinde istikrarı bozan insiyaki pazar dalgalarını tahfif edecektir. Diğer taraftan, müstahsilin istihsal kârlarına iştirak etmek suretile köyde sermaye teraküm'üne, binaenaleyh refahın yükselmesine mani olan mutavassıt zümrelerin millet menfaatına zıt faaliyetlerini baskıya alacaktır. Geniş halk kitlelerine mahsus istihlâk sanayiini ve bu sanayie lâzım olan vasıtaları imal eden istihsal vasıtaları sanayiini devlet, bizzat kendisi kurmakla memleket dahilinde bir patron ve amele tezadının vücut bulmasına mani olacaktır. Hususi teşebbüsler, millet mikyasındaki ihtiyaçları karşılamıyan her nevi iş sahasında serbesttirler. Devlet millî sanayii bizzat kendisi kurup idare edeceği ve millet refahının temini kaygusundan hareket edeceği için bir patron ve amele davasının mahsulü olan alafaşist korporasyonlara da lüzum görmiyecektir. Devlet sanayiinde iş alan millet efradı için ancak kültür, sigorta, ilh... gibi teşkilâtlar mevzuu bahsolabilir. Devlet sanayiinde ve devlet teşkilâtlarında iş alan her fert, millet içinde ayrı menfaatleri olan bir unsur değil, millî külün organik parçalarıdır. Yüksek teknik üzerinde tezatsız bir millet yaratma ışlarımızın ana ruhu buradan gelir.

Bizde sanayiin devlet elile yaratılması ve idaresi, sosyalist bir hareket addedilebilir mi? Edilemez. Çünkü bizdeki devletleştirme, sermaye sahiplerine karşı amele sınıfı namına bir hareket, yahut mevcut sanayiin maliklerinden amele devleti eline geçmesi değildir. Memlekette esasen ekspropriye edilecek sanayi yoktur. Milletin total ifadesi olan devlet, millî istiklâlin temelini teşkil eden millî sanayii patron amele ziddiyetini doğurmadan kendi mülkiyeti ve idaresi altında kuracaktır. Devlet, sanayii, devlet teşebbüsü, millet bütünlüğünün sigortası olacaktır.

(*) Bu reformun ana hatları hakkında bir fikir edinmek için Kadronun 22 ve 23 üncü sayılarındaki yazılarımıza müracaat edilebilir.

Milli bütünlük için köy iktisadiyatının devlet kontrolü altına alınması, sanayiin devlet idaresinde bulunması kâfi değildir. Bunların normal ve arızasız inkişafı için, milli iktisadiyatın diğer pozisyonlarının da devlet elinde veya kontrolu altında bulunması lâzımdır. Ticareti haricîyenin kontrol altına geçmesi (sağlam bir para politikası, bir devlet sanayii politikası için buna bilhassa lüzum vardır), devlet sanayiini, köy iktisadiyatını ve milli ticareti gıdalandıracak milli kredinin devlet elinde temerküz etmesi ilh... gibi işlerle, bütün büyük milli iktisat şubeleri devletin elinde plânlı bir surette merkezleşince, milli bütünlüğü kırıcı her hangi bi reaksiyon hareketinin kendisine zemin bulamıyacağı ve millette organik kaynaşmanın bu suretle fiilen tahakkuk edeceği kendiliğinden anlaşılır. Bütün bunların haricinde küçük teşebbüs, milletin müşterek menfaatlerine taallûku olmıyan teşebbüsler, millet bütünlüğünü parçalamamak şartile, her zaman serbesttir ve her zaman devletin yüksek himayesinden ve teşvikinden istifade edebilir.

Binaenaleyh biz, tezatsız millet şiarını ortaya atmakla hiç bir suretle şe'niyetle tezada düşmiyoruz. Millet bünyesinin bugünkü sınıflı kuruluşunun tâbi olduğu kanunları ve bu bünye içinde liberal ve ferdiyetçi bir inkişafın verebileceği neticeleri evvelden gördüğümüz ve idrak ettiğimiz içindir ki, millet bütünlüğünün organik surette tahakkukunu gaye ediniyoruz. Davamızda ne faşizmin demagojisine, ne de sosyalizmin dar sınıfçılık zihniyetine yer veriyoruz.

Bitti

Kadro okuyucuları,
Kadro'ya
Abone olunuz
Ve
Aabone bulunuz!

Gene İnkılâp Edebiyatına dair.

Yakup Kadri.

Bazı arkadaşlarımız, inkılâptan veya inkılâp kahramanlarından sitayişle bahsetmeği inkılâp edebiyatı yapmakla bir tutuyorlr. Edebiyatta inkılâpçılık bir mevzu intihabı meselesi değildir. Dünyaya, inkılâptan ve inkılâpçılardan hiç bahsetmeksizin, şiirde, sanatta ve kültürde en büyük, en derin inkılâpları yapan şairler gelmiştir: Shakespeare, Göthe.

●

Belki, Shakespeare'in yegâne emeli, hâmisi *mabeyinci Lord*'un hoşuna gitmekten, belki, uzaktan uzağa Kraliçenin teveccühünü kazanmaktan ibaretti. Mevcut olan dünyayı yıkıp yerine başka bir dünya kurduğundan hiç haberi yoktu. Hamlet'i, Macbeth'i, Kral Lear'i, Othello'yu yaratırken, bunların her birinde engin ve karanlık ruh âleminin birer yeni kıtasını keşfettiğini hiç bilmiyordu. Londra'nın, küçük Blackfriars meydanlığındaki derme çatma şanoya çıktığı gün, artık, İyoniya mermerinden, üç bin yıllk kalsik tragedia mabedinin bir tekmede yıkılmış olduğuna ihtimal vermiyordu.

Fakat, bunların hepsi oldu. Shakespeare, modern dramın babasıdır ve modern dram, yeni bir insan mefhumu, insan ruhunun yeni bir zaferi, yeni bir kahramanlığı demektir. Çünkü, insanın ruhu, klâsik tragedia'nın üç köşeli hendesesinden sıyrılıyor, sonsuzluk içindeki yerini fethediyor; donmuş bir statismadan, başdöndürücü bir dinamismaya atlıyordu. İnsan, müheyyiç olabilmek için, artık, eski tragedianın sun'î ölçülerine göre, ne bir İlâh, ne bir Yarım - İlâh, ne de bir İlâh ile bir Yarım - İlâh kadar güzel ve kusursuz olmak istirarındadır. İnsan, ilk defa olarak Shakespeare ile, tam tabiatte ve hakikatte olduğu gibi, bütün kusurları, günahları, cinayetleri, şer ve fesatlariyle ulvileşmesini bilir.

Victor Hugo, meşhur Cromwell mukaddimesinde, haklı olarak, dramla açılan yeni insan mefhumunun, yeni insaniyatın Shakespeare ile başladığını söyler. Gerçekten, gene, Hugo'nun bir teşbihine göre, «üç bin yıldanberi hep Truva harebesinin etrafında dolu dizgin dönen Tespis arabasını» nihayet, Şimalin bu derin ve sisli kahramanı durdurmuştur.

●

Tıpkı, Shakespeare gibi, Göthe de cihana yeni bir «kâinat mefhumu» getirmiştir. Göthe, Homiros'dan beri, kâinat içinde düşünen, kâinat içinde söyleyen ilk şairdir. Kâinat, onun kanalinden bîze kadar geldi ve bizim önümüzde bir geniş kitap gibi serildi.

Lâkin, dehasında *Kosmos*'un bütün asî unsurlarını taşıyıp sürükleyen bu adam, bir küçücük Dukalığın içinde, bir daracık sarayda, uysal ve yumuşak başlı bir saraylı idi. Ağzından, belki bir defa inkılâp kelimesi çıkmadı. Memleketinin sınırlarını tutuşturan Büyük Fransız İhtilâline hiç değilse ruhtan katılmak hamlesini bile duymadı. Napoleon Bonaparte'ye bir destan kahramanı sıfatiyle bir nevi hayranlık beslediğini biliyoruz; fakat, bu hayranlığın onun edebiyatı üstünde bir tesiri olup olmadığını iyice tayin edemiyoruz. Yalnız, şunu iyi biliyoruz ki, Avrupanın en büyük inkılâplarından birinin ilk kıyam boruları çalındığı bir sırada kemale ermiş bu şairin Kristine ismindeki çamaşırcı kızının aşkıyle «Roma neşideleri»ni yazmakla meşgul olduğudur.

Amma bugünün bütün inkılâp hareketleri, onda, kendi kaynaklarını buluyor. Marksistler, kommunisma'nın ilk müjdecisi o dur, diyorlar. En koyu Cerman ırkçıları, onda, Alman birliğinin ilk kurucusunu görüyorlar. Göthe'de, hiç şüphesiz, bu da vardır, o da vardır. Çünkü, o, cihan üstünden geçen bütün fırtınaların koptuğu dağ başıdır. Bu itibar ile, Göthe'ye, Marx'tan daha inkılâpçı bir mütefekkir gözüyle bakmamız lâzımgelir. Zira, Göthe, Marx gibi muayyen bir fikir sisteminin içine sıkışmış kalmış değildir. Dizginsiz dümensiz bir inkılâp hamlesidir.

Göthe'nin edebiyatında devrinin yerleşik nizamına, ecdattan kalma göreneklere, hattâ hurafelere karşı bir kıyam ve isyan

meyli de aramayınız. Faust'un davası Allah ve Şeytanladır. Werther'in mücadelesi kendi kendisiyle ve kendi içindedir. Bütün bunlara rağmen, hiç şüphesiz tarihin en derin bir inkılâp devri olan ondokuzuncu asrın ideologiasını Göthe'siz izah etmeğe imkân yoktur.

●

Edebiyatta inkılâpçılık, ruhun müteaddî ve yaratıcı hamlesi demektir.

Devletçilik, milleti sınıflara bölmeden, bir zümrenin diğer bir zümre hesabına istismarına meydan vermeden, bütün millî kuvvetlerin bir plân dairesinde, iktisadî istiklâle doğru, en kısa ve en kolay bir yoldan sevk ve idaresi demektir.

---

içinde Türkiye :

Faşizm, niçin beynelmilelleşmek istiyor?

Burhan Asaf.

Avrupa faşizmini, Mussolini'nin İtalyada yaptığı işler şeklinde alarak yalnız İtalyaya mahsus, yahut Hitlecilik bakımından alarak yalnız Almanyaya mahsus bir hareket saymak, yanlıştır. Gerçi her iki rejim de, ilk resmileşme devrelerinde, kendilerinin bir «ihracat malı» olmadıklarını iddia etmişlerdir.

KADRO neşriyatı, bu hareketle meşgul olmağa başladığı ilk günden itibaren, bu hareketin,

a) müstemleke fukaralığından,

b) sermaye fukaralığından,

c) bu iki menfi unsura mukabil bunlara birer çare bulunmasını emreden nüfus kesafeti yüzünden

doğduğunu işaret etmiştir.

Faşizm, İtalya için gecikmiş bir emperyalizmin, Almanya için ise harpte mağlûp olmuş ve binaenaleyh bütün hesaplarında aldanmış bir emperyalizmin ifadesidir. Bu şartlar karşısında kalmış, daha doğrusu tarih tarafından bunlar karşısında bırakılmış bir memleket için, en tabii yol emperyalizmden vaz geçmektir. Fakat bunu, ne İtalya, ne de Almanya yapmak istemiştir. Bilâkis, her iki memleketin de has niyeti, menfi olan bu şartlara rağmen emperyalizmde devam etmek ve muvaffak olmak yollarını, inzibat ve şiddet kanalından ele geçirmektir.

Gerek İtalya, gerekse Almanya, on dokuzuncu asrın bütün ileri memleketleri gibi kapitalist ve bu yüzden sınıflara bölünmüş millet bünyelerine malik bulunuyorlardı. Müstemleke ve sermaye (sermaye teraküm ettirmek imkânlarını kastediyoruz) fukaralığı harpsonrasında her iki memleket için tahammül edilmez bir hal alınca, sınıflar, birbirlerini yemeğe başlamışlardır. Faşizm, bu boğazlaşmaya, memleket hudutları dahilinde bir nihayet vermiştir. Tezadı kaldırmak suretile değil, hükûmeti ele geçirip sınıfların siyasî varlıklarını menetmekle, işverenle işalan'ın arasına devleti sokarak maliyet fiyatı'nı hem her iki taraf, hem de müstehlik yani umumiyetle millî iktisat namına ve lehine kontrol eylemekle.

Bunu, her iki faşizm de yapmıştır. Ve bütün korporasyon sisteminin ve buna yapışık olarak bağlı bulunan fırka ve devlet prensiplerinin ve teşkilâtlarının da gayesi budur.

Eskiden, maliyet fiyatı, sermaye ve sermayedarın lehine olarak tayyün eder ve bunun işçi aleyhine olmamasını iş piyasasındaki (Arbeitsmarkt) rekabet esası, müstahsil aleyhinde tecelli etmemesini de ticaret piyasalarındaki rekabet esası temin eylerdi. Fakat kartellerle trustlerin zuhuru, nâzım rekabet esaslarını her tarafta hükümsüz kılmıştır. Bu yüzden, ma-

liyet fiyatı aksülâmelleri, zarar şeklinde, kâh müstehlikler üzerinde, kâh amele sınıfı üzerinde, kâh şehir halkı üzerinde, kâh toprak müstahsilleri üzerinde müessir ola ola nihayet bütün milli bünyeleri bolümpörçük bir hale koymuşlar, fikirleri zehirlemişler, meclisleri meflûç bir hale, matbuat ve efkârı umumiye müesseselerini ise herhangi bir sınıf yahut zümre namına mütemadiyen şantaj ve tahrikât yapan merkezler haline sokmuşlardır.

Faşizm, sınıfların siyasî mücadele haklarını ortadan kaldırmak ve istihsalde maliyet fiyatı'nı bütün sahalara şamil olarak kontrol etmekle, artık bir tek sınıf, yahut zümrenin milletin bütün diğer yığınlarını pervasızca istismar etmesini, gerçi tamamen kaldıramamış ise de, hiç olmazsa, frene almıştır.

●

Bu izahattan sonra faşizm'in neden beynelmilelleşmek istediğini araştırabiliriz.

Eğer faşizm yapan memleketin milli iktisat cihazı, haddi zatında kârlı çalışıyor yahut kârlı çalışmanın bütün imkân ve şartlarına malik bulunuyor da sırf liberal rejimin kifayetsizliği yüzünden zararlar kaydediyorsa, faşist müdahale, kârın millet bünyesi içinde âdilâne tevziini temin edebilir. Fakat mevzuu bahsolan, kârın değil de zararın âdilâne tevzii ise, o zaman, meselenin çatallaşacağına şüphe yoktur. Çünkü bu takdirde, milli iktisat cihazı, heyeti umumiyesile zararına çalışıyor demektir. Buna bir de faşizme geçen memleketin emperyalizmde devam etmek ve bunda büyük ve tecrübeli emperyalist devletler gibi muvaffak olmak ve icap ederse hattâ bu devletler zararına muvaffak olmak niyetlerini ilâve edersek, o zaman, faşizmin milli iktisat cihazı'nın içinde bu cihaz ufak kârlarla dahi çalışsa neden sıkışıp kalamıyacağı ve neden, idare ettiği bütün camia namına emperyalistçe kârlar yani hudutsuz kârlar peşinde koşacağı, kolaylıkla anlaşılır. Nasıl ki, böyle bir gayeye varmak için gerek dahilde, gerek hariçte yaptığı milli yahut insanî demagojinin de mana ve gayesi anlaşılır. (1)

İtalyan faşizmi Almanyadakine nazaran, içpazar bakımından daha büyük imkânlara malik bulunmuştur. İtalya, faşizme geçtiği gün dahi, yarı yarıya kapitalistleşmiş bir bünyeye malik bulunuyordu. Sanayi henüz gençti, ziraati ise, geri idi. Nüfusu için, ziraat sahasında, büyük mahreçler bulabilirdi. Şu var ki, İtalya sanayi bakımından, enerji kaynaklarından (kömürsüzlük ve hammaddesizlik), ziraat bakımından ise zengin ve ucuza işlenir topraktan mahrumdu. Gerek sanayi gerekse ziraatı ileri götürmek İtalyan milleti ve İtalyan milli iktisadiyatı için mutlaka pahalıya mal olacaktı. Bunun böyle olması mukadderdi.

---

(1) Kârların milli iktisat cihazı namına milli bünye içinde adilâne tevzii hareketini ve bu hareketi muvaffak kılmak için başarılmasına çalışılan geniş cemiyet ıslahatını Roosevelt Amerikasında görüyoruz. Fakat o iktisat ve millet bünyesini yani o içpazarı, İtalya yahut Almanya, nerede bulsunlar? O sermaye ihtiyatları ile o geniş ihracat (hem para hem emtea için) pazarlarını (Cenup Amerikası, Kanada ve Çin) nerede bulsunlar?

M. Mussolini'yi, bu çok esaslı nokta, ürkütmedi. Bütün dünyada bir ekspansyon hüküm sürüyor, Amerikadan avuçla ucuz sermaye tedarik ediliyordu. Bundan başka da, İtalya, pahalı sanayi tesisi ile pahalı ziraî istihsali gayet faal bir vapurculuk ve o derece faal bir ticaret (hasseten Triyeste transiti) ile telâfi edeceğini umuyordu. Zamanla, toprakların iyice işlenmesi bittikten sonra, ziraî istihsalin de fiyatları indirilebilir ve çocuklarını serseri gibi dünyanın dört bucağına salan bir İtalya yerine bunları anayurtta besleyen bahtiyar ve müreffeh bir İtalya yaratılabilirdi.

Tahakkuk sahasına konan bu projenin dayandığı en sağlâm esas, görülüyor ki, bir taraftan cihan iktisadiyatının ekspansyon içinde bulunması, yani İtalyan nakliyeciliği ile İtalyan ticaretine iş çıkması, bir taraftan da Amerikadan çekilen krediler idi. Buhran gelip çatınca, bütün bu yabancı temellere dayanan hesaplar hazin bir surette birbirinin üzerine yıkıldı. Artık İtalyan faşizmi, İtalyan millî iktisat cihazı'nın içinde kalamazdı. Kalırsa, bir tavanın içinde gibi kavrulup giderdi. İtalyan faşizminin faşist bir Avrupa birliği ve faşist bir «Mare nostrum» emelleri peşinde inatçı bir millî ve insanî demagoji faaliyeti göstermesi, asıl bundan sonra başlar. M. Mussolini, muharrir sıfatile manalı makaleler yazar; Japon rekabetini Sarı tehlike'nin bir remzi gibi teşhir eder; bir devlet adamı sıfatile silâhsızlanma ve Milletler Cemiyeti projeleri hazırlar; dörtler formülü bulur; bir Romalı sıfatile şuradan buradan topladığı şarklı talebeye Akdeniz birliğinden ve bunun merkezi olan Roma'dan bahseder.

Birlik (1) gazetesinin neşrettiği, fakat maatteessüf lâzımgeldiği gibi tahlil etmediği bir yazının bazı parçalarını, beraber okuyalım. Birlik, bu yazıyı İtalya Üniversite talebesinin çıkardığı «Libro e Moschetto» mecmuasından almıştır:

«..... İtalya Akdenize hâkim yegâne kuvvet değildir. Bu deniz üzerinde hak iddia eden küçük devletlerden sarfınazar İspanya, Fransa ve İngiltere vardır. Bu milletlerin bilhassa Fransa ve İngiltere'nin vâsi müstemlekeleri dolayısile Akdenizde menfaatleri olduğu gibi diğerlerinin de Atlas Okyanusunda fazla mahreçleri olması dolayısile Akdeniz İtalyanın hâkim olması icabeder (!). İtalyanın Akdenizi iki havzaya ayırdığını söylemiştik. Halihazırda bu iki havzaya tahakküm etmeli mi? Şüphesiz ki hayır.. O halde İtalyanın genişlemesine ve sıkı nüfuzuna bu havzalardan hangisi daha müsaittir? Garpteki havza münhasıran Fransa, İngiltre ve İspanyanın hâkimiyeti altında olduğundan bu havza mevzuu bahsolamaz. Binaenaleyh nazarlarımızı şarka çevirmek lâzımdır. O şark ki orada uzun ve derin uykularından henüz uyanıp iktisat hayatına yeni yeni alışmakta olan bir takım devletler vardır.»

«... Uzun zamanlardanberi İtalya müstemleke siyasetine taraftar bulunmuş ve bilhassa Cavour bu siyasete çok ehemmiyet vermiştir. Basübadelmevte dahil olduktan sonra İtalya siyasi vahdeti temin etmiş, Crispi gibi kimselerin teşvikile uzun zamandanberi bütün Avrupa devletlerinin takip etmiş oldukları müstemleke siyasetini benimsemiştir. Fakat hükû-

(1) Birlik sayı: 8 «Bu da bir ülkü, bu da bir hayal!»

metin ihmali ve halkın mefkûresizliği yüzünden çok zengin müstemlekeleri elimizden kaçırdık (Tunus ve Merakiş). Nihayet «Afrika çöreği»nin son parçasile iktifa etmiye mecbur kaldık. Libyanın zaptı memleketimizin hayatı üzerinde büyük akisler uyandırdı. Çünkü bu, «İtalyanın Akdenizde siyasî ve sevkülceyşî bir vaziyet almasına delâlet eder.» Vittorio Veneto'nun himmeti ve Roma üzerine yürüyüşten sonra Romanın lâyemut şevket ve haşmeti «mare nostrum = bizim deniz» in mukaddes köpükleri üzerinde parıldamıya başladı.»

«... Fakat millî hükûmetin bu eserini ve Duçenin siyasetini tamamen tahakkuk ettirebilmek için her şeyden evvel İtalyanların ve bilhassa biz gençlerin ecdadımızın müstemleke fikrini uyandırması, bundan evvel de her türlü maddî ve manevî genişlemeler için zaruri olan coğrafya fikrini canlandırmak, akdenizci bir milletin ruhunda yaşaması icap eden denizcilik şuurunu ihya etmek lâzımdır. Tekrar ederim ki bizim Şarktaki genişlememiz için iktisadî unsur esasî bir ehemmiyeti haizdir. Diğer taraftan ticaret sayesinde muslihane hulûlü gittikçe sıklaştırmak icabeder. Filhakika medenî yayılmanın en büyük vasıtası budur.»

«... 20 -inci asır medeniyeti bizim medeniyettir. O halde ey yeni İtalya!- Kılıç, yelken, üç renkli bayrak ve müstemlekeci kazması ile hâdiselerin vereceği yolu Başbuğunun arkasından takip et. Senin tarihin büyüktür. Duçenin sesi canlandırıcı, kudretli ve merdanedir. İtalyanın yeni ahalisinin çalışmağa davet edildikleri saha geniştir. Senin yer yüzündeki vazifen ilâhî bir vazifedir.»

İtalyan faşizminin standartlaştırılmış elemanı, işte böyle konuşuyor. Buna kızmak yahut omuz silkmek, israf olur. Doğru olan, İtalyan faşizminin demaske edilmesi ve kendisine: «Millî demagoji bakımından İtalyada ne istersen yapabilirsin; fakat insanî demagoji yaparak Şarklı talebeye bir daha Roma'nın medenî ve insanî rollerinden bahsedersen, seni, hakiki emellerini yüzüne çarpmak suretile teşhir ederiz» demektir.

Görülüyor ki, İtalyan faşizmi, var kuvvetile beynelmilelleşmek, demagojisi ile İtalya sokağını nasıl avladı ise, şimdi de Orta Avrupa ve Akdeniz sokaklarını avlamak istemektedir. Bu hususta kendisine bir de yardımcı bulmuştur: Alman faşizmi.

●

Hitlerciliğin neden ibaret olduğunu ve ne istediğini KADRO, zaman zaman anlatmağa çalışmıştır. Biz burada «İhracat malî olmdığı» iddia edildiği hâlde neden şimdi onun bütün Orta Avrupa ve hattâ Fransa ve İngiltereye doğru sirayet ettirilmek istendiğini tetkik edeceğiz. Önce, şunu işaret edelim ki, İtalyan faşizmi, beynelmilelleşmek ihtiyacını ancak şu son senelerde hissettiği halde, Hitler ırkçılığı, Ortaavrupanın kanlı yüreği avucunda olarak doğmuştur. Bunun sebebini Alman millî iktisat cihazı'nın hususiyetlerinde aramak lâzımdır. İtalyanın, tesisi pahalıya da mal olsa bir zirai istihsal ihtiyacı vardı. Almanyada böyle bir şey de yoktur. 65 milyon Alman, yaşamak, ekmeğini tedarik etmek için dışarıya muhtaçtır.

Müstemlekesiz, sermayesiz binaenaleyh müstemlekeli ve sermayelilere

karşı zebun, fakat emperyalist bir iktisadî cihaza hem de en modern bir şekilde malik olduğu için fiilî bir emperyalizme geçmeğe daima âmade ve daima namzet bir memleket, işte bugünkü Almanya'nın en kısa tarifi, bizce budur. Ve Alman faşizmi de, müstemleke ve pazarsızlıkla sermayesizlik yüzünden zebun düşmüş olan bu emperyalizme eskisinden de zorlu bir kudreti iade etmek istiyen nizamdır.

Bu nizam, müstemlekesizlikle parasızlık davasını halletmek ister.

Bu nizam sermayesiz olmanın zaaflarından ve zararlarından kurtulmak ister.

Birinci gayeye varmanın çaresi, ırkçılık nazariyesine sarılarak Ortaavrupada Cermen vahdetini meydana getirmektir. Orta çağdanberi, bu vahdet, zaman zaman tahakkuk eder gibi olurken ya Alman devletleri arasındaki iştirakler ya böyle bir vahdete muarız olan kuvvetlerin intirikaları yüzünden meydana gelememiştir. Geçen asrın başlangıcında bir taraftan Napolyon bir taraftan da bizzat Habsburg'lar buna engel olurken, Kleist ve Fichte gibi münevverler, bunun ilk temel taşını koymağa çalışmışlardır. Ve bundan sonra da Hebbel, Wagner (Richard), List (iktisatçı) A. Wagner Chamberlain gibi muhtelif yaratılış ve meslekte kafalar, ırk vahdeti yapısında birer dâlger gibi uğraşarak bugünkü ırkçılık nizamının esaslarını hazırlamışlardır.

Eğer Almanya, müstemlekeli ve sermayeli kalabilse idi, bu büyük adamlar zincirinin faaliyeti liberal sermayedarlık âleminin ve bu âlemin Almanya'da hâkim kalacak olan mümessillerinin gayretiyle bütün bir devre esnasında yapıldığı gibi Alman vicdanının içine doğru itilecek ve oradan, Alman politikası üzerinde, ancak ihtibaslar tarikiyle müessir olabilecekti (cihan harbına kadar olan hal). Fakat liberal sermayedarlığın Almanya'yı hem müstemleke ve parasız hem de üstelik sermayesiz (sermaye teraküm ettirmek imkânlarından mahrum manasına alınız) olarak bir üvey çocuk gibi ortada bırakması, itilen kuvveti zincirlerini koparan bir mahkûm gibi dışarı uğratmıştır.

Fakat Hitler ırkçılığı, romantik bir ırkçılık değildir. Hesaplı ve realist bir ırkçılıktır. Eğer Ortavrupada bu büyük Alman vahdeti teessüs ederse, bir kere daha ziyade sınaî bir Almanya'nın çevresine daha ziyade zirai bırakılmış bir Avusturya alınacaktır. Sadece bu, yeni hudutlar içindeki insan kalabalığına iktisadî muvazene bakımından azçok ferahlık verecektir. Şüphe yok ki, böyle bir Alman vahdeti, bütün nüfuzu ile şark ve cenup Avrupasına doğru abanacaktır. Oraları, fazla sanayi emtiasına pâzâr olarak tahsis etmek istiyecek ve bunun tasyik yollarını da bulacaktır, çünkü bütün harp sonrasında oralardan en çok ziraat maddesi ile hammadde çeken memleket, malûm olduğu üzere, Almanya olmuştur.

Almanya'yı oralardaki tasyikini hafifletmeğe sevkedecek yegâne çare, kendisine müstemlekeler verilmesi yahut pazar kolaylıkları yapılmasıdır, ki bu da, birinci gayenin yani «müstemlekelikle pazarsızlık davasını halletme»nin bir yoludur.

İkinci gaye yani «sermayesiz olmanın zaaflarından ve zararlarından kurtulması» meselesine gelince, bunun da yolu faşist prensiplerdir:

a) Korporasyonlar sistemini tatbik etmekle, sermayedar ile amele arasındaki kavgayı politika sahasının haricine atmak;

b) Emperyalist ve müteaddi bir harici siyaset gütmekle, sermayedarla ameleyi tatmin edecek kâr fazlalarını harici münasebetler sayesinde temin etmek;

c) Sermayecilik aleyhindeki demagojik şiarlara beynelmilel bir ölçü vermekle, liberal sermaye merkezlerini ürkütmek ve onlardan b) noktasına ait faydalar koparmak.

●

Her iki faşizm için, tazyik ve dışarıya doğru yayılma zaruretleri iktisadi bünyelerin müvazenesizliklerinden ileri gelmektedir. Yalnız, memleketteki sokağı fetheden demagoji, her tarafa vaitler savurmak suretile her tarafı peşinden sürüklemiştir. Dışarıdaki sokak için, bu, daha güçtür. Çünkü o sokağa emreden kumanda köprüleri, İtalya ve Almanyanın elinde değildir.

Bununla beraber, faşizm, bunun da bir çaresini bulmuştur. Dışarıdaki sokağı, o sokakta yaratmak istediği yerli faşistlere fethettirmek istiyor. Şüphe yok ki, bu dışarıdaki sokak, Fransada başka, İngilterede başka, Avusturya yahut İsviçrede başka, Romanya yahut Mısırda gene başkadır. Bunların hepsinin birden aynı şiar peşinde coşmaları imkânsızdır. Meselâ: «Beyaz ırkın hâkimiyeti için faşizmin bütün cephe boyunca muzaffer olması şarttır!» diye bağıracak olursa, bir Mısır ve bir Japonya böyle bir şiarın peşinden yürümez. «Komünist tehlikesinin önüne geçmekle, Almanya büyük ve medeni devletlere hizmet etmiştir. Fakat büyük devletler Beyaz ırk'ın nasıl bir tehlikeye girmiş bulunduğunu Almanya kadar anlamaz ve Almanyayı sıkıştırmakta devam ederse, dava yenibaştan tehlikeye girecektir» diye, filvaki haykırmaktadır. Fakat bu da, ancak mahdut noktaların alâkasını çekebilmektedir. Bir Rothermere, bu sözlerin manasına mükemmel intikal etmekte ve operet kahramanı Sir Mosley'den City'nin enüst burcuna İngiliz faşist emperyalizminin zafer bayrağını dikmiş bir sokak kahramanı yapmak niyetini çoktan mevkii tatbika koymuştur. Amma işte - o kadar.

İşte bunun için, ırkçı Hitler'den çok daha ince ve ceval bir zekâya malik olan Machiavel kadar Napolyon'un da çırağı M. Mussolini, şiarları ayırarak ayrı ayrı işlemeyi tercih etmiştir.

Büyük ve emperyalist devletlerle konuşurken (Silâhsızlanmaya yahut Milletler Cemiyeti'ne dair), bu büyük devletlerin efkârı umumiyelerine hitap ederken, bu büyük devletlerin mümessillerini «Avrupa» kongrelerinde toplarken, Avrupanın eğer tedbir alınmazsa mukaddeı zevalinden demvurmakta ve Dörtler emrinde merkeziyetçi bir Avrupa faşizmini meydana getirmek için İtalyanlara has bütün ince politika zekâsını sarfeylemektedir. Sonra, küçük ve şarklı devletlere dönerek, Roma'da ayrıca kongreler toplamakta ve kapitalizm başlığı altında büyük devletler aleyhine söylenmedik söz bırakmamaktadır. Ve biraz evvel kılıcını şakırtadan fatih, biraz sonra, mazlûm milletlerle beraber, milli kurtuluşun bir Mesih'i gibi, kendini idealin çarmıhına germektedir.

Dikkat edilsin ki, bunlar yalnız söz ve edebiyat değildir. Her iki faşizm de, Avrupanın ve Akdenizin her büyücek merkezinde teşkilâtlar ve adamlar bulundurmakta ve avuç dolusu paralar sarfeylemektedir. Gerçi, yakından

bakınca, faşizmin beynelmilel şıarları da yukarıdan aşağı demagoji'dir. Bir misalini yukarıki İtalyan yazısından aldığımız parçalarla verdik. Misalleri istediğimiz kadar da çoğaltabiliriz. Gerçi, yakından bakınca M. Mussolini-yi ve M. Hitler'i rollerini yapan aktörler kıyafetinde ve bu iki sahneli şano-da daima yakalamak kabildir. Gerçi, tıpkı iç sokağı hem hükmedene, hem de hükmolunana aynı zamanda olarak hoş görünüp fethetmesi gibi dış so-kakları da hem hükmeden milletler hem de hükmolunan milletlere keza aynı zamanda olarak hoş görünmek suretile ele geçirmek sevdasındadır. Gerçi, sadece demagoji yapmaktadır. Çünkü sokağı kandırmayı bir ilim hali-ne getirmiştir.

Fakat şu da var ki, sokak kontrolsuz kaldıkça, faşizm'in muvafffak olmaması için hiç bir sebep yoktur.

●

Yayılmak ve kendine bir beynelmilel yapmak istemesindeki sebepleri tet-kik ettik. Her iki faşizmde de, milli bünyelerden gelen tazyik hakikaten bü-yüktür. Hele, Alman faşizminde. Faşizm biliyor ki, Ortaavrupada lokalize kalması yalnız doğduğu memleketlerin emperyalist emelleri bakımından değil, bizzat getirdiği nazariyelerin kısa bir zamanda hükümden düşmesi bakımından da tehlikelidir. Bunun için sıkıntı ve içtazyikın verdiği bir mü-teaddilik ile, talihinin ancak orada olduğunu anlıyarak dışarıya uğrıyor.

●

Faşizm, «bir ihracat malı olmadığını» artık iddia edemez. Mükemmel bir ihracat malı olmuştur ve - pazarları zorlamaktadır.

Polemik :

Rakkamların anlattığı Sanayi.

Memlekette sanayi kuruluşunu iktisadî bir siyaset, bir gaye yapan Türkiyemiz için bu sanayiin gidişini sık sık kontrol etmek kat'î bir mecburiyettir. Ancak bu sayede kurulmakta olan sanayiin isteklerimize uygun olup olmadığı, uymıyorsa ne suretle ona istikamet vermekliğimiz icap ettiğini takdir ve tayin edebiliriz. Bu itibarla Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğünün neşrettiği 27 numaralı *Sanayi İstatistikini* büyük bir memnuniyetle karşılamamak imkânı yoktur.

Heyeti umumiyesile tertibi ve tab'ı güzel olan, iyi tasnif edilmiş bulunan 117 sahifelik bu eser sanayimizi on kısma ayırmakta bu sanayiin ayrı ayrı sermaye, bina vaziyeti, işçi miktarı istihsal kıymeti ve sairesini bildirdikten başka icmaller yapmakta ve baş tarafında iki buçuk sahifelik bir tahlil ile on satırlık ta bir izahı ihtiva etmektedir.

Tanzimine saik olan fikir ve İstatistik Umum Müdürlüğünce sarfedilen emek itibarile çok şayanı takdir olan bu eser şayanı hayret bazı rakamları ve bahisleri de ihtiva etmektedir. Şunu da zikredelim ki bu acı hakikatle rile karşılaşmak dahi bu bahiste daima bir kazanç olduğu için kitap bu cihetten de büyük hizmet görmüş demektir.

Kitap ve dolayısile sanayimiz hakkında fikirlerimizin tebellürü için birinci sahifesinden itibaren tetkike başlıyalım:

On satırlık izahta istatistik müdürlüğü diyor ki, şu istatistiki vücude getirmek için sanayi umum müdürlüğile anlaştık ve onların kuyudatından teşviki sanayiden istifade eden sanayiin bir listesini çıkardık ve adreslerine tertip ettiğimiz anketi gönderdik, cevap istedik, fakat biraz sonra gördük ki bu adreslerden üçte biri değişmiş, kapanmış ve saire olmuş, sanayi umum müdürlüğü de bunu takip etmemiş ve bu mektupların üçte biri bize idae olundu, ancak bir çok uğraştıktan bir süürü makamle muhabere ettikten sonra yeni adresleri öğrendik ve bu malûmatı topladık. Sanayi umum müdürlüğünün bugünkü teşkilât ve vazifesile kadrosunu ve sanayimizle ne dereceye kadar alâkadar

olabileceğini bilmiyoruz. Sanayiin adreslerini olsun takip edememekte belki de çok mazurdır. Bu hususta şahısları veya daireleri tenkit fikrinden çok uzağız. Yalnız biz devletçi bir zihniyetle bu dairenin sanayiin bugünkü gidişini her gün görecek, ona veçheler verecek, isteklerimize muvafık olmıyanları veya iyi işlemeyenleri takip edecek, düzeltecek, bir maksatla teşekkül ettiğini zannederdik. Ayni suretle tahmin ederdik ki, bu dairede yalnız teşviki sanayiiden istifade eden sanayi değil ve fakat sanayimizin bugünkü ve hattâ yarınki kuvvetinin mevcudunu, çalışma tarzını, rasyonalite derecesini ve bu yollarda yapılacak bilgileri ihtiva eden bütün grafikler, hesaplar, plânlar mevcuttur, ve şu elimizdeki istatistik pekâlâ bu daire tarafından yapılabilir amma belki günlük bilgileri ihtiva etmesi için sanayi hareketlerini bir kerede kendi adamlarına kontrol ettirerek yeni istatistikler, yeni cetveller tanzim ettirmek istemiştir. Yoksa yalnız vergi cibayeti veya teşviki sanayiden istifade edip edemiyeceklerin tayini gibi hukukî bir iş için bir daire teşkilinin sanayi bakımından hiç bir faidesi olamaz.

Bu daire şekil ve eleman itibarile ya söylediğimiz şekilde plânlara, cetvellere, hesaplara malik bir şekle sokulur, yahut hiç mevcut olmaz, bizde faal istatistik umum müdürlüğünün başı hiç bir yere bağlı olmıyan sanayiden toplamış bulunduğu şu malûmattan istifade eder geçeriz. Fende, sanayide, devletçilikte bu ikisinin ortası bulunamaz.

İzah kısmında henüz sanayimizi başı bozukluktan kurtaracak ve onlara veçhe verecek bir makama sahip olmadığımızı gördükten ve yakın bir zamanda bu noksanın izale edileceğini ümit ettikten sonra diğer kısımlara geçelim:

İstatistik yalnız teşviki sanayi kanunundan istifade edenlerden bahsediyor, binaenaleyh 1927 deki sanayi tahririle mukayese edilmesi mümkün değildir. Teşviki sanayi kanunun haricinde kalanlarla uğraşmaması ağlebi ihtimal bunların adreslerine dahi desteres olmamasından olsa gerek. Yoksa tam bir mukayese için sanayiin heyeti umumiyesini ihtiva etmesi icap ederdi. Mamafih bu cetveller heyeti umumiye hakkında bir fikir vermese bile en mühim kısmın tandansını göstermek için kâfi malûmatı ihtiva etmektedir.

Teşviki sanayi kanunundan istifade eden 1473 sanayi müessesesinden 342 si yani % 23 ü 923 senesinden evvel ve 1088 i yani % 74 ü sonradır. Diğer 43 müessese yani % 3 nün hangi tarihte açıldığı belli değildir.

Adetçe muhtelif senelere göre ayrılmış olan bu müesseselerin sermaye miktarı itibarile hangi senelerde ve ne miktar tezayüdü olduğunu tesbit etmek maalesef mümkün değildir. Çünkü her vilâyette açılan eski ve yeni fabrikaların kıymeti yekûnu istatistikte bir kalem olarak gösterilmiştir. Halbuki sanayiin bizce mühim olan adetçe tezayüdü değil belki gittikçe büyük sermayeye malik sanayi müesseselerin teşkilidir.

Mevcut sanayiimizin başında adet itibarile birinci derecede ziraat, hayvanatı ehliye ve bunlara ait olan müesseseler geliyor (% 44) sonra sırasile dokuma sanayii (% 24) kereste sanayii (% 9) maden işleme sanayii (% 6) kimya sanayii (% 5) matbaacılık, kâğıtv e karton sanayii (% 3) ebniye inşaatı sanayii (% 2) maden istihracı sanayii (% 1) bundan sonra muhtelife veya gayri muayyene namı altında diğer sanayi geliyor (% 6). Vilâyetlere göre taksimden anlıyoruz ki, % 71,27 si İstanbul, İzmir, Balıkesir, Bursa, Adana, Ankara gibi büyük şehirlerdedir. Diğer tekmil vilâyetlerde ise ancak % 29,73 düşüyor. Gene zikredelim ki, bu taksim hep adet itibariledir. Sermaye itibarile nisbetleri bulmak hayli güçtür.

Müesseselerin hukukî vasıfları itibarile % 55 i bir şahsa, % 17 si adî şirketlere % 6 sı anonim şirketlere % 17 si diğer şirketlere ait % 3 nün kime ait olduğu belli değı. Devlete ait olan müesseseler ise ancak % 2 derecesindedir. Sanayide devletçilik gayesi için şimdilik ne hazîn manzara.

İstatistiğin aydınlattığı garip sahnelerden birisi daha, işleyen müesseselerden ancak % 59 nun binası müessesenin malıdır. % 41 kirada gezer. Kiracı ve gezginci sanayiin tasavvuru zannederim ki, epey güç şeydir.

Diğer taraftan yalnız bu % 59 müessesenin sahip oldukları binanın kıymeti 61 milyon lira ve fakat istatistikteki tekmil sanayiin makine kıymeti ancak 55 milyon liradır. Diğer % 41

müessesenin binaları da evvelki mikyasta nazarı itibare alınırsa bina kıymeti makine kıymetinin takriben iki misli. Yalnız ve daima makinaya istinat eden modern sanayile tam bir tezat. Bu nisbet bize maliyet fiyatı yüksekliği ve gayri iktisadî çalışmanın en güzel izahını verir. Çünkü sanayide emteayı ucuz şekilde kıymetlendirecek makinadır. Ve buna inzimam eden diğer sabit masrafların hepsi fiyatı yükselten bir yüktür. Bu itibarle bina kıymetinin makina kıymetine nisbeti hemen daima bir kesir olması icap ederken bizde iki misli oluyor. Sanayi madeniye kısmında gösterilen ve bina kıymeti makina kıymetine nazaran çok yüksek olan gemi tamir havuzlarını nazarı itibare almadığımız halde dahi sanayimizde makina kıymetile bina kıymeti 1-1 miktarından aşağı düşmiyor. Çok rasyonel çalışan büyük sanayiden sarfınazar bizzat bizde dahi nisbeten daha muntazam ve cezri çalışan İstanbuldaki büyükçe sanayi müesseseleri ile diğer taraflarda kurulmtş ufak sanayi arasındaki fark dahi gayet bariz olarak görünmektedir. Meselâ İstanbulda yünlü kumaş sanayiinde makina kıymetinin bina kıymetine nisbeti 2,25 2,25:1 olduğu halde (binası fabrikanın malı olmıyan üç müessese nazarı itibare alınmıştır.) Kocaelinde 1,35:1, Kütahyada 1,6:1, Ankarada ise 0,59:1 dır.

Keza değirmencilik sanayiinde İstanbulda ve bir çok yerlerde makine kıymetinin bina kıymetine nisbeti takriben 2:1 olduğu halde (Binası kendisine ait olmıyan 6 müessese nazarı ittbare alınmıştır.) Samsunda 0,8:1, Bilecikte 0,82:1 Sivasta 0.6:1 dır. Halbuki bu her üç yerde demiryol üzerinde veya deniz sahilinde bulunduğu için makina ve bina kıymetlerindeki nisbet birbirine yakın bulunması icap ederdi.

Kuvvei muharrike bakımından sanayiimiz tetkik edilirse % 88 nin mihaniki muharrik kuvvet kullandığı ve % 12 sinin mihaniki bir muharrik kuvvet kullanmadığı anlaşılır. Fikrimizce bu son kısmı makinalı sanayi kısmına sokmak doğru bir şey değildir. Bunlar olsa olsa el sanayii meyanına ithal olunarak tetkik olunabilirler.

Kuvvei muharrike kullananlardan ancak % 55 i hariçten muharrik kuvvet satın almakta % 54 ü de kendi muharrik kuvvetini bizzat kendisi istihsal etmektedir. Muharrik kuvveti bizzat

istihsal sanayi için rasyonel çalışmağa delâlet edemez. Bu; iktisatta zatî iktisat sistemi ile emtea iktisat sistemi arasındaki farkın aynidir, ve ancak Türkiyede henüz ucuz bir enerji siyaseti takip edilememesidir ki, sanayiimizin büyük kısmını bizzat enerji istihsal gbi gayri iktisadî br faalyete sevketmştir. Bazı pek müstesna haller nazarı itibare alınmazsa bugünün sanayii enerjiyi büyük kütlede ve ucuz istihsal için ihtisaslanmış menbalardan satın alır. Biz bunu daha evvelki yazılarımızda bir çok defalar tebarüz ettirmeğe çalıştık.

Motorla çalışan 1295 müessesenin makinalarının takatları mecmuu 102,704 buhar beygiridir. Binaenaleyh beher müessesenin vasatı takatı 80 beygir kadar bir şydir. (Büyükçe bir kamyon takatı) bazı sanayimizdeki randıman kötülüğünün bir izahı da bu az takatlı çok adette müesseseden müteşekkil olmasıdır.

Muharrik kuvvetlerin cinsi itibarile % 8 su motorü % 14 buhar, % 14 tenvir gazı ve gazojen, % 42 elektrik, % 17 yağ ve benzin % 10 diğer mevatla çalıştığını görüyoruz. Bunlardan yalnız yağ ve benzin yakan motorların mahrukatı hariçten geldiği düşünülerek az gibi görülürse de makinaları mazotle çalışan elektrik santrallarından tagdiye olunan elektrik motorlarının da bu kısma ithal edilmesi icap eder. Bu takdirde hiç değilse % 25 nin hariçten ithal olunan mahrukatla çalıştığını kabul etmek lâzımdır. Ve bu da iyi bir alâmet değildir.

İstatistikin gösterdiği istihsal kıymeti yekûnu çok yüksek görünmektedir. 55 milyon kıymetinde makina ve 61 milyon kıymetinde binaya ki ceman 116 milyon sermayeye dayanan bir sanayi için 137 milyon kıymetinde istihsal muazzam bir iştir. Fakat esas tetkik edilince bunun yanlış olduğu ve istihsal kıymetinin istatistikte hakikî manasında alınmadığı görülür.

Sanayi için istihsal kıymeti demek; ham maddenin işlenmiş hale geldikten sonra iktisap ettiği fazla kıymettir. Yani ham madde ile mamul arasındaki farktır. Yoksa bizzat ham maddenin istihsal kıymeti sanayie mal edilemez. Meselâ en büyük istihsal kıymeti gösteren değirmencilik ve diğer zirai sanayideki istihsal kıymeti ham maddenin yani buğdayın veya diğer zirai maddenin mamul hale gelmekle iktisap edeceği fazla kıymettir. O halde sanayideki istihsal kıymeti istatistikte gösterilen istih-

sal kıymetinden ham maddenin kıymeti olan 74 milyon lira tarh edildikten sonra elde edilendir ki, bu da 63 milyon eder. Ham maddeye verilen 74,1 milyonun 60,3 milyonu dahilden ve 13,8 milyonu hariçten tedarik olunmuştur.

Bu vaziyete göre sanayiin vasatî kârını hesap etmek te faideli olacaktır.

Ücret ve yövmiye yekûnu	15,4	milyon
Ham madde ücreti	74,1	„
İşletme masrafı	8,6	„
Sermaye için % 15 faiz ve amortisman	17	„
YEKÛN	115,19	
Safi kâr	22, 5	milyon
Sermayeye nisbeti	19, 5 %	„

Son buhrana nazaran fena bir kâr değildir.

Bu umumî tetkik neticesinde vasıl olunacak kanaat şudur: Kurulmuş bulunan sanayi küçük, binaenaleyh idare, işletme ve sabit tesisat masrafı rasyonel değildir. Keza kuvvei muharrike itibarile de şayanı arzu bir vaziyette değildir. Bu noksanlarına rağmen tutunabiliyor ve kâr kaydediliyorsa bunu münhasıran devlet himayesine ve devlet fedakârlığına medyundur. O halde sanayiin bu noksan taraflarını izale etmek ve meselâ mevcut binası kıymetinde olsun fenni tesisat yapmadan, makina koymadan devlet himayesine sığınan sanayii tutmak sanayimizin menafii namına tatbik olunacak bir usuldür. Devletin büyük himayelerle derme çatma sanayii ayakta tutması, şüphesiz ki bu sanayii bizzat kendisinin kurmasından devlet ve millet için daha külfetlidir. Bunun için de her şeyden evvel devletin tam ve kâmil bir teşkilâta malik olması gerektir. Evvelâ teşkilât, ancak ondan sonra tam işleyen bir sanayi bekleyebiliriz.

İhracat mallarımız :

İncirde Devletin Rolü

İriboz.

Kadronun bundan önceki sayısında ziraatta plânlı çalışmak zaruretini aydınlatmağa uğraşmıştım. Bugün de, yapacağımız mıntaka bölümüne ters gelmiyecek kadar aşikâr ve hemen başlanması lâzımgelen mühim işleri birer birer ele alarak anlatmağa çalışacağım.

İncir:

Ana vatanı Hindistan olduğu rivayet edilen bu bitkinin memleketimize nasıl ve ne yoldan geldiği belli değildir. Bilinen ve görülen bir şey varsa bütün sahillerimizde incirin yayılmış bir halde bulunmasıdır. Memleketimizde tavattun ettikten sonra bizim iklim ve toprak şartlarımız altında asırların da tesirile gösterdiği variyasyonlar başka memleketlerde bulunmayacak kadar pek çoktur. Bunlardan Aydın lopu (Kalimirna) Ege'de küçük ve büyük Menderes vadilerinde çok eski ağaç meraklılarının da müdahalesi ile doğmuş ve üremiş bir çeşittir. Bundan gayri taze olarak yenen ve kurutulan çeşitlerin memleketimizde şimdilik iktisadi bir yeri yoktur.

Avrupa ve Amerika gibi çok toplu ve istekli müşterilerin bulunduğu yerlerde devlet ve büyük şirketler Aydın incirini memleketlerinde yetiştirmek için çok uğraşmışlarsa da senelerce süren çalışmalar ve masraf düşünülen neticeyi vermemiştir. Lop incir oralarda kendi biologisine uymıyan tabiat şartları altında bir çok hastalıklara yakalanarak yetiştiricilerini umgusuzluğa gömmüştür. Bu sebeple bugün Amerika ve Avrupanın istediği lop inciri yetiştirmekte Türkiye yalnızdır diyebiliriz. Aydın ve Ödemişin iklim ve toprak şartları inceden inceye tetkik edilmek, seçme fidanlar, asil anaçlardan alınan kalemler ve hattâ ilekler bile aşırılmak suretile Akdeniz çevrimi ile Amerikada en fazla uygun gibi görünen noktalarda yapılan çok dikkatli çalışmaların verdiği bu ters netice bu mahsulün yalnız bize münhasır kalacağı kanaâtını sağlâmlaştırmaktadır.

Lop incir sahamızı bugünkü vaziyeti ile iki büyük kola ayırabiliriz. Bunlardan biri büyük Menderes vadisinin başı olan Sarayköy kazasından başlar ve vadinin sonu olan Söke'de biter. İkincisi Küçük Menderes vadisidir. Her iki kolda da şehir ve köy civarlarında toplu ve sık incirlikler, uzak ve geniş ovalarla yolu sarp ve insanı az dağlara doğru seyrekleşerek, arada büyük boşluklar vererek serpilmiş bir haldedir. Bodrum'da lokal gibi görünen parçalar da göze çarpar. Bu çevrimlerden gayri Ege'nin sair noktalarında lop iner yetişmiyeceği kanaâtı vardır.

Yer ve iklim beyenmekte çok nazlı olan Aydın inciri uygunsuz hava akıntıları, hastalıklara müsait iklim ve toprakta yaşıyabilir. Fakat verdiği mahsul lop incirlelikten çıkar; bu itibria onu ana toprağının çevrimlerinden dışarlara doğru genişletmeğe uğraşmak Türk incirinin nefasetini lekeliyecek mahsul yetiştirmekle neticelenir. Esasen bu mahsul için yeni mıntakalar aramağa lüzum yoktur. Yukarda çevrimi çizilen saha içinde daha o kadar çok boşluklar vardır ki oralarda yeni bahçeler kurmakla bugünkü ağaç ve mahsül miktarı 5-10 misline çıkartılabilir.

Eskiden mevcut ağaç miktarı ile son seneler içinde yetiştirilmişlerin topu 4 milyonu geçmektedir. Her sene yeniden bir çok incirlikler de kurulmaktadır. Son senelerin vasati rekoltesi 30 bin tondur. Umumi harpten önce kuru incirimiz vasati olarak altın para ile 2,5, hurdası 1 kuruşa satılırdı. 1926 dan sonraki fiatlar:

	Süzme	Elleme	Paçal	Hurda
1927	26	21,8	11,93	9,46
1928	29	22,6	11,89	9,52
1929	30,5	22,6	9,39	7,02
1930	25	18,91	7,88	3,39
1931	21	17,18	8,71	6,47
1932	13	9,46	4,79	3,98
1933	13,4	9,63	4,48	4,00 (1)

Bugünlerde Soma fabrikaları hurdayı 6 kuruvtan almaktadırlar. Bu cetvel kuru incir kıymetinin her sene sürekli bir düşkünlük içinde yuvarlandığını göstermektedir. Bu senenin elleme malı bundan yedi sene evveliki hurda incir fiatile satılmıştır.

Bir kilo kuru incirin; vergi, amortisman ve faizler içinde olmamak üzere istihsal masrafları:

Sene		Kuruş
1927	de	2,81
1928	»	3,76
1929	»	4,80
1930	»	4,12
1931	»	4,89
1932	»	2,26 idi. (2)

1933 senesinde maliyet fiatı:

Bir dönümün masrafları:

	Kr.
3 def'a sürme ve tımıklama	150
Aykiama	50
Gübreleme	64
Diplere çapa	10
İlek ve ilekleme	100
Toplama ve kurutma	180
İlâçlama	70
Müteferrik masraf	5
Vergi	100
Ağaçların amortismanı	200
Bahçe ve ağaçların kıymetinin:	

(1) İzmir Ticaret ve Sanayi Odası bülteninden kiloya tahvil edilerek alınmıştır.

(2) Bu rakamlar 1927 den beri düzgün hesap tutan büyük bir bahçenin defterlerinden çıkarılmıştır. Bahçenin yüz dönümüne 1600 ağaç rastlamakta ve beher ağaçtan vasati 23 kilo mahsul alınmaktadır.

senelik faizi.	600	
İşletme sermayesinin faizi	200	
	1729	Yekûn

Bir dönüm vasati 368 kilo hasilât verdiğine göre kuru incirin kilosu bahçede 4,94 kuruşa mal olmuştur. Bahçeden sonra vagona kadar beher kiloda 0,38 kuruş vagon teslimi masraf bindiğine göre vagon içinde kuru incir çiftçiye 5,32 kuruşa mal olmaktadır.

Yukarda yazılan bu masrafları bahçecilerin % 1 i bile yapmaz. Mıntaka bahçecilerinin çoğunun yaptığı masraflar şunlardır:

	Kr.	
İki def'a sürme ve tırmıklama	100	
Gübreleme	32	
İlek ve ilekleme	100	
Toplama ve kurutma	180	
Bahçenin amortismanı	200	
Vergi	100	
Bahçe ve ağaçlar kıymetinin senelik faizi	600	
İşletme sermayesinin faizi	200	
	1512	Yekûn

Buna her kiloda 0,38 kuruş bahçeden vagona kadar yapılan masraf ta katılırsa masraftan kaçınan bütün incircilerin kuru inciri vagonda teslim 4,48 kuruşa mal ettikleri anlaşılır.

Bu seneki mahsulün:

% 10	Süzme
% 30	Elleme
% 40	Paçal
% 20	Hurda

olduğuna ve satış fiatları da süzmede 13,40, ellemede 9,63, Paçalda 4,48 ve hurdada 4-6,5 bulunduğuna göre, çiftçi elindeki kuru incirin vasati olarak 6,94 kuruşa satıldığı meydana çıkar. Son senelerin fiat düşkünlüğüne rağmen vasati satış kıymetlerinin çiftçiye iyi kâr bıraktığı anlaşılmaktadır. En hastalıklı ve bakımsız senelerde hurdanın mahsule göre % desi 40 ı geçmiyeceğinden bu seneki düşük fiatlar bile çiftçiye pek aykırı gelmez. Bu hesapça incircilerin fiat düşkünlüğünden şikâyet etmemeleri ve ağaçlarına biraz daha itina ederek nefaseti düzeltecek masrflardan kaçınmamaları lâzımgelir. Fakat nedense 1930 dan beri her fırsatta görüştüğüm incirciler bahçeye yaptıkları masrafı bile çıkaramadıklarını iddia ederek ertesi senenin daha başlangıcında istihsal masrafını biraz daha kısarlar. Bir çok bahçeciler tanırım ki bu insanlar az emek ve az masrafla çok para kazanmağa alıştıklarından fiat düşüklüğü karşısında yalnız mahsul zamanında arkasına bir sürü dadaylı amele takarak bahçeye girer, mahsul toplaması bittikten sonra ertesi sene mahsulüne kadar bahçeye uğramazlar. Bu şart altında tabiidir ki, incirliklerin palamut veren meşeliklerden farkı olmaz. Fiat düşüklüğünün bakım ve timar masrafından kaçınmak için haksız yere bahane edilmesi oldukça merakla görünen bahçecilerde de vakidir. Onlar da incir ağacının muhtaç olduğu emek ve masraftan kaçınmak yolunu tutmuşlardır. Bu gidiş mahsulün nefasetini

bozar, nefasetin bozulması fiatları bir kat daha düşürür. Fiatların düşme derecesinde de çiftçi emek ve masraftan çekinir (1). Bu suretle kuru incir kıymetinin sürekli düşüşünün önüne geçmek imkânı kalmaz.

Buhran denilen klâsik sebebin incir fiatlarına tesir yapmadığını iddia etmiyorum. Gayet tabiidir ki, incir de bütün dünya ziraat maddeleri gibi buhrandan zarar görmüştür. Fakat en az sarsılması lâzımgelen bu mahsûl üstüne üstelik eski nefasetini de kaybetmek suretile kıymet ve sürüm noktasından enginlere doğru yuvarlanmaktadır. Bundan 10-15 sene önceki elleme ve süzmenin şimdi kemiyet ve keyfiyet itibarile çok düşük olduğunu sözü dinlenenler iddia ediyor

İşte bu yüzden bu kıymetli mahsulün istikbalinde tehlikeler baş göstermiştir. Bu gidişin en kestirme yoldan önüne geçmek lâzımgeliyor. Satış ve ihraç işleri şüphesiz ki, islâh ve kontrola muhtaçtır. İhtisasım içinde olmadığından bunları iktisatçılara bırakarak teknik işlere geçiyorum.

1 — İncirin kendine mahsus bir toprak ve ağaç bakım ve timarı vardır. Cihan harbinden önce bunların hepsine riayet edildiğini şimdi ocak başına geçmiş ihtiyarlardan işitiyoruz. Bugünün bahçe sahiplerinden binde biri bile bu usullere riayet etmiyorlar.

2 — İleklerimizin çoğu kusurludur; bu kusurlar ilekleme ile lop incirlerimize de geçerek nefaseti bozan hastalıkları yapıyorlar.

3 — Toprak tetkik edilmeden ve kimseye sorulmadan gelişi güzel her yerde yeni incir bahçeleri kuruluyor. Uygun yere rastlamayan ağaçlar nefaseti bozuk mahsûl verir.

Yeni bahçeler için emniyet ve itimat edilecek bir fidanlık yoktur. Fidancılığın teknik esaslarını bilmekten çok uzak insanların geceleri el yordamı ile incir bahçelerinden aşırıp bahçesinin bir köşesinde fenni usullere aykırı şartlar altında köklendirdiği fidanlarla yeni bahçeler kurulmaktadır. Bunlarla kurulan bahçelerin mahsulünde nefaset, tesadüf ve şansa bağlıdır.

Birinci madde için:

Mevcut incir bahçelerinde, mal sahipleri, muayyen ve fenni usuller dahilinde harekete mecbur tutulmalıdır. Herkesin kendi malını istediği gibi kullanacağını kabul etmekle beraber fertlerin kendi malını kötü kullanarak iyi tanınmış milli bir mahsulün kül halinde nefasetini lekeliyecek ve dolayısile milli serveti sarsacak durgunluk ve uyuşukluğuna müsaade edilmemelidir.

İkinci madde için:

İlek işi fertlerin işi değildir; devlet en kısa zaman içinde uygun yerlerde ilek bahçeleri kurarak sıhhatta ve temiz ilek yetiştirmeli ve dağıtmalıdır. Bu iş devlete masraf kapısı değil gelir yolu açar.

Üçüncü madde için:

Toprağı ancak devlet mütehassısının tetkikinden geçen tarlalarda yeni incir bahçesi kurulabilmelidir.

Fidancılık alaydan yetişenlerin elinden alınmalı; buna karşı, devlet, isteğe kâfi gelecek fidanlıklar açarak asil ve sıhhatta fidan dağıtmalıdır. Bu da devlete yük olmaz, güzel bir gelir kapısıdır.

---

(1) Şüphe yok ki, dairenin ters dönüş istikameti de zararlıdır. Yani, spekülâsyon yüzünden değerini bulamıyan incir, nefasetini kaybeder. v. s. v. s.

Kronik :

Mecmualarımız.

Memleketimizde günden güne ciddî mecmuaların sayısı artıyor. Bu hâdiseyi memnuniyetle telâkki etmemek mümkün değildir. Çünkü, bu, bize, gerek okurlar, gerek yazarlar arasında bir seviye yükselişinin müjdesini veriyor. Artık, titiz kalem sahipleri, imzalarının abur cubur neşriyat içinde görünmesinden sıkılmağa ve temiz ruhlu halk kötü melodramdan, ufunetli behname edebiyatından bıkmağa, tiksinmeğe başlamış demektir. Birbiri ardısıra çıkan bu mecmualar, adeta gerizi patlamış bir sokakta kendiliğinden peyda oluveren kaçamak ve sığınakları andırıyor. Herhangi bir suretle pislenmekten veya sadece mide bulantısından korkanlar paçalarını sıvayıp bunlara iltica ediyorlar.

Bundan, iki yıl evveline gelinciye kadar (Kadro) mecmuacılık hayatında hemen yapyalnız gibiydi. Sonra, arkasından (Çığır) ve onun arkasından (Ülkü) yetişti. .Biraz daha sonra on beş günlük (Varlık) mecmuasının kafileye iltihak ettiğini gördük. Bu piştar mecmuaların dördü de Ankara'da çıkar. Çığır, Kadro'yla yalnız hemşeri değil, hemen hemen yaşıt gibidir. Bundan başka, ilk nüshasından beri tuttuğu yoldan bir parmak inhiraf etmeyişi, disiplinli ve teşkilâtlı bir gençliğe taraftar oluşu itibarile inkılâp nizamının ne demek olduğunu anlamış bir meslek arkadaşı sayılır.

●

Geçen ay bir yaşını tamamlayan Ülkü; ilk sayısından beri, bize, daima, (Yeni Mecmua) yı hatırlatmaktadır. (Yeni Mecmua) bizde, ilk ciddî mecmua örneğidir. Meşrutiyet devrinin o emsalsiz fikir anarşisi arasından, ilk defa olarak, Romalı Katon gibi bir nizam ve inzibat bekçisi vekariyle ortaya çıkmıştı. O zaman, (Yeni Mecmua), çoğumuza, lüzumundan fazla sıkı ve yeknasak gözükürdü. Ziya Gökalp'ın fikrî otoritesi ise üzerimizde bir ağırlık gibiydi. O zamandan bu zamana, ne kadar değişmiş olduğumuzu, Ülkü'yü elimize aldığımız vakit daha iyi hissediyoruz. Çünkü, Ülkü'de eksik bulduğumuz şey muhtelif yazılar arasında bir renk ve prensip soydaşlığı ile, bir Ziya Gökalp otoritesidir. Gerçi, memleketin bütün ehliyet ve kabiliyetlerini kendi içine almış büyük bir teşkilâtın organı olan Ülkü için eksik telâkki ettiğimiz bu iki noktayı derhal yerine getirmek işten bile değildir. Fakat, Ülkü, muayyen bir mütefekkir kadrosu olmaktan ziyade geniş bir fikir laboratuvarı olmak maksadını takip ediyor, ve sahifelerini, fırkamızın ana prensiplerine uygun olmak şartile memleketin bütün okur yazarlarına açık bulunduruyor.

●

Varlık; iddialı bir mecmua değildir. Yalnız, onun, ilk sayısından beri, ileri bir edebiyat ve sanat mecmuası olmak sıfatını sadakatle muhafaza ettiği görülüyor. Henüz, iyice tanımadığımız birçok genç istidatlar, bu sayededir ki kendilerine, açık ve serbes bir inkişaf sahası buldu. Artık, tamamile, mâziye karışmış zannolunan birçok eski üstatların yaşamakta devam ettiklerini de Varlık sayesinde öğrendik. Bu itibarla sevimli arkadaşımızın edebiyat sahasında tam bir canlılık uyandırdığını memnuniyetle söylemek lâzım gelir.

●

Memleketimizde çıkmakta olan mecmualar yalnız bu Ankaralı arkadaşlarımızdan ibaret değildir. Halkevinin organı olarak, muhtelif vilâyet merkezlerinde çıkan mecmualar var ki, bunlar İnkılâp Türkiyesinin fikir hareketleri noktai nazarından başlıbaşına bir etüt mevzuu olmağa lâyıktır.

***

Kadro ile aynı fikir cephesi üzerinde yürüyen ve devletçi kooperatif hareketi ve Millî kurtuluş devletçiliği üzerinde kıymetli etütler yapan Ahmet Hamdi Beyin «Kooperatif» mecmuası İstanbuldaki mecmua hareketlerinin başında gelir. Bundan başka sabık terbiye profesörü «İsmail Hakkı» Beyle «Hüseyin Cahit» Beyin, biri «Yeni Adam» öbürü «Fikir hareketleri» unvanlarile İstanbulda çıkardıkları mecmualardan ayrıca bahsedeceğiz.

Bu meyanda İzmirin büyük bir dikkat ve alâka ile takip ettiğimiz «Kültür» ünü haiz dergisini çıkardığımıza hükmedilmesin.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO
AYLIK
FİKİR
MECMUASI
SAYI
21
Sabit

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Kooperatif

İşte
okunacak inkılâpçı bir fikir mecmuası
Her Kadro okuyucusu Kooperatif'i de okumalıdır

●

Yakup Kadri'nin en son romanı :

Yaban'ı

okuyunuz.

●

Şevket Süreyya'nın

İnkılâp ve Kadro'sunu

Okumıyan okuyucumuz kaldı mı ?

●

EGE günü.

Basan: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti.
Yazan: Şevket Süreyya.

EGE mıntıkasını tanıtan bu eser, memleketimizi öğretecek yedi kitabın ilkidir. Fiatı 50 kuruştur.

Kadro, Ankara'da AKBA kitap evinde satılır.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

27

MART

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO.	**Memleketin Büyük Kayıbı**
Şevket Süreyya	**The New History Socity Reisliği'ne**
» »	**Açık bütçeden mütevazın bütçeye**
Dr. Vedat Nedim	**Çimento sanayiinde Devletçilik**
İsmail Husrev	**Beş senelik programın manası**
Yakup Kadri	**Allah ve Şeytan**
	«Makinaların muhacereti» ne zeyl.
M. Şevki	**Harp sanayii**
	Rakkamların anlattığı sanayi
Burhan Asaf	**Oklar neyi gösteriyor.**
	Kronik.

— Memleketin büyük kayıbı —

Doktor Reşit Galibin şahsında Türk milleti bir büyük evlâdını ve inkılâpçı Türk münevverliği, en enerjik ve en idealist şeflerinden ve mümessillerinden birini kaybetti. O bir meb'us mı idi? Bir vekil mi idi? Bir mütefekkir mi idi? Hayır! Onun bütün bu sıfatlarından üstün ve bütün bu sıfatlarından ileri diğer bir vasfı vardı ki; kendisine emanet olunan bütün resmî ünvanlar ve salâhiyetler, onun o vasfından daima sonra gelirdi: Reşit Galip herşeyden evvel bir idealist *ti.*

●

İdealist, bir tiptir ki, onun en büyük zaferi herşeyden evvel kendi nefsine karşıdır. İdealizimde nefsin, bizi daima çamura, daima kendi maddemize çekmek isteyen pespaye ihtiraslarına karşı, nefsimizin maddemize değil, maddemizin, bizim haricimizde, adeta bize yabancı ve hattâ bazen düşman gibi duran büyük kalabalıkların emrine ve menfaatına vakfedilişi vardır.

●

İdealist, ancak büyük hâdiselerin, büyük inan ve mücadele devirlerinin mahsulüdür. Bu öyle bir mahsuldür ki, onu lâlettayin her tarih devrinin verimleri içinde bulamayız. Meselâ bir Doktor Reşit Galibin yetişebilmesi için onu yoğuran ve yaratan hâdiseler zincirinin yeni baştan dönmesi lâzımgelir. Çünkü O, sadece bir ana ve bir babanın, hattâ sadece lâlettayin bir içtimaî muhitin değil, bir milletin tarihinde bir kaç asırda ancak bir defa tekerrür eden büyük ve müstesna bir takım hâdiseler manzumesinin sayılı mahsullerinden biridir.

Bu hâdiseler öyle hâdiselerdir ki, onlar, asırların akışı içinde ancak dönüm noktaları olarak tecelli ederler ve kendi tahakküm olunmaz girdibatları arasına alıp savurdukları milyonların yığınları içinden adetleri ancak parmakla sayılabilecek olan rehber şahsiyetlerini seçerler ve verirler. Fakat bu şahsiyetler artık o şahsiyetlerdir ki, kendi iradelerinde yalnız, inkılâp devirlerinin girdibatları içinde savrulan milyonların halitalaşmış iradelerini değil, bizzat terakki fikrinin de şekillerini ve istikametlerini temsil ederler.

İşte Doktor Reşit Galip bu şahsiyetlerden biridir.

●

İnkılâp nesillerinin en büyük düşmanı, tarihin klâsik telâkkisidir. Çünkü klâsik tarih telâkkisi hâdisatın cevherini vak'aların teselsülü içinde kaybeder ve mefhumların doğuşu ile içtimaî şekillerin vücut bulaşa seyrini daima ikinci plânda ve karanlıkta bırakır. Binaenaleyh böyle bir tarih telâkkisi ile yazılacak tarih içinde Reşit Galibin de yeri hattâ belirsiz olabilir. Çünkü bir inkılâp neslinin en büyük seciyesi, İnkılâbının ve Şefinin emrinde hizmetlerin en büyüğünden en küçüğüne kadar isimsiz ve merasimsiz fasılasız koşmaktır. Fakat Türk inkılâbının yarınki tarihçisi onu yalnız inkılâp saffının ileri bir mücahidi değil, Türk inkılâbındaki bütün mefhum ve içtimaî şekil doğuşları seyrinde de aktif bir kahraman olarak alacaktır. Onu inkılâbın en Büyük Şefinin etrafını daima bir hale gibi saran, inkılâba ve Şefe inanlarını kendilerine din ve ahlâk yapan büyük öncüler ve mücahitler kadrosunun lekesiz bir timsali olarak kaydecek ve daima yüceltecektir.

Reşit Galip! Senin en büyük hizmetin, senden sonra gelecek inkılâp nesillerine inkılâpçı karakterin inkılâpçı enerjinin ve ahlâkın büyük misali olmandır! Senin bu talihine gıpta ediyoruz.

KADRO

THE NEW HISTORY SOCIETY REİSLİĞİNE
132 East 66 th Str.
New-York, N. Y.
AMERİKA

Efendim,
"Beynelmilel bir din nasıl tahakkuk edebilir?„ mevzuu etrafında yazılmış mektubunuzu ve buna ilişik olup bilhassa Asya gençlerine hitap eden beyannamenizi aldım.
Fakat kanaatımca bugün Asya gençlerini yeni bir din mevzuundan evvel ve daha ehemmiyetle işgal etmesi icap eden diğer bir mesele vardır ki, o da, en büyük kısmı hâlâ müstemleke veya yarı müstemleke şartları içinde yaşıyan Asya milletlerinin, ellerinde silâh isyan ederek kendilerini esir eden yabancı müstevlileri topraklarından koğmalarıdır.
Bu vazifeyi çoktan ve şerefle başarmış olan Türk gençliğine gelince; şimdi esaretten kurtardığı memleketini yeniden kurmak gibi ciddî ve hayatî bir inşa vazifesile uğraşan bu gençliğin, "yeni bir din nasıl olmalıdır?„ gibi absurd bir mesele ile meşgul olacak vakti yoktur efendim. [1]

Ankara: 6/III/934 *Şevket Süreyya*

[1] Bu mektup memleketimizde bir çok kimselere gönderilmiştir. Bizim verdiğimiz cevap budur. Neşretmemizdeki sebep, acayip olduğu kadar maksatlı bir propagandayı teşhir etmektir.

Açık bütçeden mütevazin bütçeye Mütevazün bütçeden zengin bütçeye.

Şevket Süreyya.

«Bir hakikati açıkca söylemeliyim: Bütçmiz caiz olan hadden daha azına indirilmiştir. Büyük ve pek mühim olan Devletimizin vaziyetine ve ihtiyaçlarına kifayet etmemektedir. Bütçeyi arttırmak için tedbir almalıyız.»

- İsmet Paşa -

Bütçe zihniyetinde İnkilâp:

Hükûmetimizin 1934-1935 malî sene bütçesi, devletimizin devletçilik vasfının en ileri prensiplerle tebarüz ettiği, yani büyük millet iktisadiyatının bizzat devlet elile kuruluşu davasının en kat'i hatlarla şekilleştiği bir zamanda Millet Meclisine verilmiş bulunuyor.

> *«Bütçe muvazenesi demek, bütçenin ihtiyaca ve maksada kifayeti demek değildir. Mektebe, ziraate ve sanayie ve memleket müdafaasına kâfi gelmiyen bir bütçede de muvazene ve intizam bulunabilir. Fakat bu muvazene mektep açmamaklığın, tarlaları sulamamanın, yolları, fabrikaları inşa etmemenin, hülâsa hastaları tedavisiz bırakmanın ve memleketin silâhlarını kâfi bulundurmamanın zararlarını ve tehlikelerini izah edemez.»*
>
> - İsmet Paşa -

Binaenaleyh 1934-1935 malî senesi bütçemizde bu devletçilik vasfımız, bu devlet elile kuruculuk ve inşa edicilik davamız yeni devleti inşa vasıtaları nın ve imkânlarının rakamlar hali ne gelmiş ifadelerini bulacak demek tir. Eğer bu vasıtalar ve imkânlar, devletin devletçilik hedeflerine, yeni devletin kuruluş ve inşa zaruretlerine tam ve kat'i cevap veriyorsa devletimizin devletçilik mefhumunda ifade edilen ideolojik mahiyeti devlet bütçesi denilen teknik vasıtalar ve imkânlar manzumesile tam bir ahenk ve itilâf içinde demektir. Yani bu o demektir ki, devletin bütçe ismi verilen imkânları; diğer devlet şekilleri için asıl olan ve tabii olan memleket müdafaası, millî maarif, millî sıhhat ve saire gibi işlerden başka ve onlara ilâve olarak ayrıca, yalnız devletçi bir hükûmet şeklinin vazifei asliyesi olan iktisadi kuruluş ve inşa işini de işaretmeye kifayet edecektir. Çünkü aksi takdirde, normalin fevkinde, yani inkılâpçı bir hız ve hamle ile, en kısabir zamanda başarılmak vaziyet ve mecburiyetinde bulunan devletçi-

lik davası, yani iktisadi inşa işi, bütçe denilen teknik vasıtanın her hangi bir kifayetsizliğiyle tahakkuk sahasından kaldığı gün devletin ideolojik bir vasfı, teknik bir engele kurban edilmiş olur. Bu nokta, meselâ Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin kaleminde şu açık ve veciz tahlil ile ifadesini bulmuştur: (1)

«Mektebine, ziraatına, sanayiine kâfi gelmiyen bir bütçede de muvazene ve intizam bulunabilir. Fakat bu muvazene mektep açmamaklığın, tarlaları sulamamanın, yolları, fabrikaları inşa etmemenin, hulâsa hastaları tedavisiz bırakmanın ve memleketin silâhlarını kâfi bulundurmanın zararlarını ve tehlikelerini izah edemez.»

Bu itibarla Türk bütçesini, artık sadece Türkiyede normal devlet hayatının umumi veya bürokratik ihtiyaçlarına cevap veren basit bir rakamlar muvazenesi olarak tetkik etmek kâfi değildir. Binâkis artık onu normal devlet hayatının umumi veya bürokratik ihtiyaçlarından başka ve onlara ilâveten, inkılâbımızın yeni devlete memleket müdafaasından sonra birinci vazife olarak tahmil ettiği iktisadi kuruculuk ve inşa edicilik işine de cevap verip vermeyen bir teknik vasıtalar ve imkânlar listesi olarak almak ve ona göre kıymetlendirmek lâzımdır.

Bu noktai nazardan bütçemizin, inkılâbımızın umumi talep ve endişelerine adeta cevap vermiyecek bir kifayetsizliğe düşmüş olduğunu ve yeni bir bütçe zihniyetine doğru gitmemiz icap ettiğini gene Başvekil Hazretleri şu suretle kayt buyurmaktadırlar:

«Bir acı hakikati açıkça söylemeliyim: Bütçemiz caiz olan haddan daha azına kadar indirilmiştir. Büyük ve pek mühim olan devletimizin vaziyetine ve ihtiyaçlarına kifayet etmemektedir. Bütçeyi arttırmak için tedbir bulmalıyız. Yeni Türk devletinin en muğlâk meselesi budur.» (1)

Filhakika artık izah ve ısrar etmek lâzımdır ki, yeni devletin en muğlâk meselesi kendi bütçesini, kendi ideolojik vasıflarına ve mahiyetine yaraşır, kendi kuruculuk ve inşa edicilik davalarına uyar bir hadde ve seviyeye çıkarmaktır. Türk inkılâpçısının bıkmamak ve yorulmamak icap eden yaratıcı hamlesi bu meseleyi cesaretle önüne koymak ve süratle halletmek mecburiyetindedir. Çünkü önümüzdeki on yılın, geçirdiğimiz on yıl kadar sakin ve arızasız geçmiyeceğini ve Türk milletinin yeni tehlike bulutları ile karşılaşmak mecburiyetinde kalacağını muvazene hesaplarının en başına koymak lâzımdır. Hesaba koymak lâzımdır ki, bugün biz, mürteci ve müstemlekeci emperyalizmin maskesiz bir kalkınma ve birleşme devrini yaşıyoruz. Avrupa haricindeki tenha toprakları, Avrupanın fazla nüfusu için mukadder bir arzı mev'ut sayan, Avrupa haricinde bir sanayi kuruluşunun, Avrupa için bir ölüm alâmeti olduğunu idrak eden bu korkunç ve mürteci emperyalizm ittihadının ilk hedefi bizim vatanımız ve bizim iktisadi kalkınışımızdır.

Binaenaleyh bizi bekleyen hayat ve memat mücadelesini kifayetsiz bütçe ismi verilen kifayetsiz imkân ve vasıtaların hevesine bırakamayız. Bu bütçeye vüs'at, elâstikiyet ve kifayet vermek, yani onu yalnız devletimizin

(1) Ülkü mecmuası: Sayı 11.

normal ihtiyaçlarına değil, normalin fevkindeki ihtiyacat ve taleplerine cevap verir bir hale getirmek inkılâba karşı borçlarımızın ve vazifelerimizin birincisidir.

Bunun içindir ki Türk devleti açık bütçeden, mütevazin bütçeye nasıl geçmişse, şimdi mütevazin bütçeden de hem mütevazin hem zengin bütçeye öylece ve ayni sür'at ve şiddetle geçmek mecburiyetindedir. Çünkü yalnız:

«Bütçe muvazenesi demek, bütçenin ihtiyaca ve maksada kifayeti demek değildir.»

— İsmet Paşa —

●

Türkiyede Bütçe işlerine tarihî bir bakış:

Hem mütevazin, hem de zengin bir bütçeyi müdafaaya çalışırken Türkiyede bütçe işlerinin tarihî istihalesini gözden geçirmek ve bu suretle açık bütçeden mütevazin bütçeye intikal seyrini gözönüde canlandırmak ve nihayet son yıllardaki bütçe vaziyetlerini vererek zengin bir bütçe zaruretini rakamların elile tasvire çalışmak faideden hali olmıyacaktır.

Türkiyeye «bütçe» kelimesi ve «muvazenei maliye» mefhumu ilk defa Tanzimattan ve bilhassa «1852 ıslahat fermanı»ndan sonra girdi. Bu ferman, Türkiyede «Hazinei hümayun» ile «Hükûmet hazinesi»ni birleştirdi. İlk «Meclisi Muhasebei Maliye»yi tesis etti. Devletin senevî bütçesinin tanzimini ve bütçe muamelâtının her ay padişah tarafından mürakabesi usulünü koydu. Bu ıslahatı takip eden yıllarda, devlet bütçesinin masarifatı fasılları ile varidat kaynaklarını şu maddeler teşkil ediyordu:

Varidat fasılları	Masarifat fasılları
1 — Bilâ vasıta vergiler	1 — Saray tahsisatı
2 — Bilvasıta vergiler	2 — Devlet daireleri tahsisatı
3 — Emlâki miriye hasılatı	3 — Hariçi borçlar
4 — Mümtaz eyaletler vergileri	4 — Dahili borçlar
5 — Muhtelif resimler	

Bu fasılların meselâ 1860 bütçesinde para olarak ifadesi şu idi:

Varidat	Masarifat	Açık
12.211.840 Altın lira	13.934.070 Altın lira	1.722.230 Altın lira

Ayni senede dahili ve hariçi borçların faizleri ile senevî itfa olunacak resûmat 3.270.000 lira yani umum masarifin tahminen % 24 ünü ve saray tahsisatı da % 14 ünü teşkil ediyor ve memleketin tahmin olunan nüfusunun beherine isabet eden vergi miktarı 47/100 lira, yani altın lira yüz kuruş hesabile 47 kuruş kadar tutuyordu.

Bu yıllardaki bütçelerde masarifat fasıllarının en karakteristik vasfı devlet varidatından hemen yarısının (1) Saray ve Düyunu umumiye gibi iki fuzulî ve zalim müstehlike feda edilip gitmesiydi. O zamanki devlet borç-

(1) Çünkü bazı Düyunu umumiye hissesi devlet varidatının yüzde kırkından fazlasını eritiyordu.

larının umumi manzarası hakkında bir fikir verebilmek için meselâ şu tabloyu verelim:

1760 ta Osmanlı İmparatorluğunun dahili ve harici borçları (Banger Mires'e nazaran)

Borçların cinsi	Altın frank
Henüz tesviye edilmemiş harici istikrazlar	310.000.000
Eshamı cedide ve faizler (% 6 dan)	142.000.000
Hazine tahvilleri	56.000.000
Tedavülde bulunan kaymeler	14.000.000
Dahili ve gayri muntazam borçlar	110.000.000
Galata bankerlerine olan dahili borçlar.	127.000.000
Yekûn	774.000.000

Tanzimatı takip eden bu bütçe karışıklığı ve açık, bir takım maceralarla karışık olarak ta 1908 inkılâbına kadar devam etti. Yani masraflar mütemadiyen varidattan fazla oldu. Borçlar mütemadiyen arttı. Dahili ve harici borçlar faizleri ile saray masrafları, masarifat fasıllarının daima % 40 hattâ % 50 sini teşkil edip durdular. Bunlar haricindeki hükûmet masrafları ise hükûmet cihazının münhasıran idari olan ve prodüktif olmıyan bürokratik çarkı içinde eridi, gitti.

1908 hareketini takip eden meşrutiyet bütçeleri de, bir parlâmento kontrolu lâhik olmakla beraber kendinden evvelki devrin bütçe vaziyetlerinden içtimai - iktisadi karakter itibarile fazla ayrılmış değildi.

1908 hareketini takip eden meşrutiyet devrinin ilk bütçesi şöyle tesbit olunmuştu:

Varidat	Masarifat	Açık
21.000.000	27.000.000	6.000.000 Altın Lira.

Aynı senede beher nüfusa isabet eden senevi vergi miktarı da 70/100 lira, yani 70 altın kuruş olarak tahmin olunuyordu.

Harici borçlara gelince, Meşrutiyet devrinin ilk senesinde bu borçlar şöyle tesbit olunmuştu:

	1908 deki harici borçlar	Duyunu umumiyeye bu borçları nakleden tahvilât
Eshamı cedide	42.502.894	2.147.097
Mısır istikrazı	17.573.054	759.000
Duyunu muvahhade (1908)	53.595.445	2.787.013
Yekûn	145.671.373	5.693.983 Altın L.

Genç Türkler idaresinde bütçe, 1914 senesinde, Tanzimattan sonraki Osmanlı İmparatorluğunun en yüksek seviyesini buldu:

Varidat	Masarifat	Açık
31.900.000	34.000.000	3.100.000 Altın lira

Aynı senede beher nüfusa isabet eden vasati vergi miktarı (1,03) lira, yani 103 altın kuruş tahmin olunuyordu.

Harbi umumi bütçe de tevazüne imkân vermedikten başka senevi açık miktarını da gittikçe arttırdı:

Harbi umumi bütçeleri

	Varidat	Masarifat	Açık	
1915—1916	26.500.000	35.600.000	8.500.000	Altın lira
1916—1917	25.600.000	39.700.000	14.100.000	»
1917—1918	23.500.000	35.300.000	11.800.000	»

Mamafih genç Türkler İmparatorluğunda açıklardan, yahut harici istikrazlardan kimsenin tehavvuş ettiği yoktu. Harbi umumiye kadar Düyunu umumiye bütçede mütemadiyen hissesini arttırmıştı. Fakat aynı suretle askeri ve bürokratik masrafların da artması, istikrazlar şeklinde memlekete sokulan ecnebi sermayesinin hiç bir suretle müstahsil ve iktisadi teşebbüslere akmasına imkân bırakmıyordu. Esasen hükûmet başında bulunan genç Türk rehberlerinin idrak seviyesi hiç bir zaman basit bir küçük burjuva idrakini ve temayülünü aşamadı ve milli denilebilecek bir iktisat siyasetini kavrıyacak hadde yükselemedi.

Meselâ o vakit akalliyetlerin elelâde şehir piyasalarındaki tefevvuklarına karşı tahrik edilen küçük esnaf ve küçük sermayedar tabakalarile milli iktisadiyat hedefinin fethedilebileceği zehabında bulunmak, milli kasaplık, milli bakkallık, milli berberlik gibi garip unvanlarla ileri sürülen elelâde esnaf teşebbüsleriile bir milli sermaye terakümünün vücut bulabileceğine inanmak, onların bu küçük burjuva illüzyonlarının safiyane tezahürleridir.

Bundan başka genç genç Türkler İmparatorluğunda cari bir zihniyete göre, büyük nafıa teşebbüsleri, bir hükûmet işi olmaktan ziyade imtiyazlı ecnebi sermayesinin iştigal sahasıdır. Bu itibarle de genç Türkler maliyesinde nafıa işleri hissesi - o da büro masraflarına tahsis olunmak üzere- hiç bir zaman varidatın (% 3.5) ünü aşamadı.

Hulâsa gerek Tanzimat, gerek Meşrutiyet bütçelerinin bünyevi ve müşterek menfi vasıflarını şöyle hulâsa edebiliriz:

1 — Bu bütçeler mütevazın değildi.

2 — Harici borçlar her iki devirde de milli varidatın en az üçte birini yiyordu.

3 — Varidat membaları iktisadi gelirlere değil, doğrudan doğruya vasıtalı ve vasıtasız vergilere dayanıyordu.

4 — Bütçe varidatı münhasıran müstehlik kanallardan akıp gidiyordu.

5 — Devlet bütçelerinde milli iktisadiyatı kurma ve koruma mahiyeti yoktu.

6 — Bu bütçeler her iki devirde de Politiko-Sosyal mahiyeti itibarile nihayet bir yarı müstemlike bütçesinden başka bir şey değildiler.

Milli hükûmette bütçe:

Millî mücadele ve Lozan muahedesile, milli ve müstakil bir devletin bütün inkişaf şartlarını haiz olarak doğan yeni Türkiye Cümhuriyeti, daha ilk gününden itibaren, devlet maliyesinde sıhhatliliği, milli siyasetinin ilk ve temel prensiplerinden biri olarak aldı. Bu prensip tatbikat hayatında şu düsturlarda ifadesini buldu:

1 — Bütçede muvazene,

2 — İstikrazlardan çekinmek [Tesisat-İnşaat maksatları haricinde],

3 — Bütçedeki muvazenenin İthalât - ihracat işlerinde de temini.

4 — Nafıa ve inşa işlerinin devlet eliile başarılması.

5 — Ecnebi sermayesine imtiyazlar verilmemesi. Mamafih imtiyaz kayıt

ve şartlarından istifade etmemek şartile hariçten gelip çalışmak istiyecek yabancı sermayelere emniyet ve kazanç temini,

6 — Düyunu umumiyeye adilâne bir hal şekli bulmak.

Bu düsturların her biri, üstünde ayrı ayrı durmayı icap ettiren esasî mündelerdi. Bilhassa bütçe muvazenesile ticaret muvazenesinin birbirlerine yakın bağlılığını idrak etmek, dahilî ve harici sermaye hareketlerinin devlet maliyesindeki tesirlerini ve devletin inşa vazifesini birinci plâna almak bütçeyi telâkki tarzında yeni devletin zihniyetile Osmanlı İmparatorluğunun malî ve siyasî görüş farkını derhal tebarüz ettiren karakteristik unsurlardır.

Yeni devletin bu malî siyasetinin bütçe üzerindeki fiilî tahakkuk tedbirleri 1924 de şöyle tebellür etti:

1 — Tahakkuk ettirilen vergilerle tahsil edilen miktarlar arasındaki açık nisbetinin azaltılması.

2 — Yeniden bilâvasıta vergiler ihdası.

3 — Yeniden bilvasıta vergiler ihdası.

4 — Yeni hükûmet inhisarları ihdası.

5 — Düyunu umumiye ile Lozan konferansı esasatı dahilinde yeni bir anlaşma zeminî araştırılması.

Filhakika hem bütçede muvazene prensibini tahakkuk ettirmek, hem hükûmet bütçesinin gittikçe çoğalan ihtiyaçlarına cevap vermek için yeni varidat membaları bulunması mutlak surette zaruri idi. Çünkü yeni malî siyasette hem harici istikrazlar, hem de harbî umuminin karşılıksız emisyonlar usulü reddedilmişti. Bilhassa istikrazların korkunç hatırası hâlâ yaşıyordu. Çünkü eski harici borçlar, alacaklılara «Düyunu umumiye idaresi» vasıtasile memleketin siyasî ve iktisadî kontrolu hakkını vermişti ve daima spekülâtif bir mahiyet arzeden bu istikrazlar, dolambaçlı faiz ve resülmal hesaplarile memleket varidatının en emin membalarını emiyordular. Bu vaziyet karşısında harici istikrazlar ve dahilî emisyonlar yerine yeni vergileri, inhisarları koymak zarurî görülüyordu. Bu suretle ve bu kanallardan temin olunan ilk mütevazin bütçe 1925-1926 bütçesi oldu:

Açık bütçeden mütevazin bütçeye intikal seyri

	Varidat	Masarifat	Aradaki fark	
1923—1924	129.518.000	140.433.000	— 10.915.000	Kâğıt lira
1924—1925	153.047.000	183.933.000	— 30.886.000	»
1925—1926	190.159.000	189.408.000	+ 751.000	»
1926—1927	194.580.000	194.580.000	0	

Bu rakamların tetkiki de gösterir ki, varidat ve muhammenat arasında muvazene kısa bir zaman içinde temin edilebilmiştir. Bundan başka bütçede varidat faslı gene kısa bir zaman içinde «129» milyondan «194» milyona çıkarılabilmiş, bu suretle millî devletin yeni ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmek imkânları hasıl olmuştur.

Lozan muahedesinden sonraki bütçeler bittabi, Osmanlı İmparatorluğunun bugünkü hudutlarımız içinde bakiye kalan kısımlarına göre tanzim edilmiştir. Fakat buna rağmen İmparatorluk devrinin en yüksek bütçesi olan 1914 bütçesile millî hükûmetin hattâ 1927 bütçesini karşılaştırırsak görürüz ki, bugünkü Türkiye hudutları içinde kalan vergi mükellefi nü-

fus başına devlet bütçesine düne nazaran daha mühim bir gelir temin edebilmiştir:

1914 de nüfus başına vergi $1\frac{3}{100}$ altın lira yahut $8\frac{24}{100}$ kâğıt lira

1927 » » » » — — $14\frac{18}{100}$ »

Mamafih varidat ve masarifat muhammenelerile bütçenin diğer tâli hesabatı kat'i mizanlar esnasında bittabi daima tahavvüller kaydetmiştir. Varidat bütçesinin tahakkukat ve tahsilât arasındaki farkları ile masarifat bütçesinin muhassesat ve tediyat arasındaki tefavütleri 1926-1927 senesi de dahil olduğu halde son resmi kayıtlara göre şöyle bir tablo halinde verebiliriz:

VARİDAT: Muhammenat, tahakkukat, tahsilât. 1926—32

Seneler	Muhammen.	Tahakkukat				Tahsilât					
		Haliyeden	Sabıkadan	YEKUN	Muhammenata yüzde nisbeti	Haliyeden		Sabıkadan	YEKUN	Yüzde nisbeti	
						Miktarı	Haliye tahakkukatına % nisbeti			Muhammenat	Tahakkuk yüzde
1926-27	190,158,854	179,175,244	61,259,939	240,435,183	126.4	172,217,068	96.1	8,146,189	180,363,257	95,8	75.0
1927-28	194,580,554	303,748,190	62,850,884	266,594,079	137.0	195,207,625	95.8	7,031,011	202,239,236	103,9	75.8
1928-29	207,173,199	224,712,790	71,810,323	296,523.118	143.1	212,709,779	94.6	9,321.006	222,030,785	107,1	74.8
1929-30	220,546,000	229,215,045	79,630,716	308,845,761	140.0	215,993,383	94.2	8,150,237	224,143,620	101,6	72.5
1930-31	222,732,000	222,909,923	96,536,727	319,446,050	143.4	209,058,314	93.8	7,419,356	216,477.670	97,2	67.8
1931-32	186,705,599	192,015.794	104,842,822	296,859,617	158.9	178,151,506	92.7	7,771,910	185,923,417	99.5	62.8
1932-33	169,354,800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

MASARİFAT: Muhassasat tediyat. 1926—33

Seneler	Muhassasat		Tediyat					
	Bütçe muhammenatı	Münakalelerden sonra kat'i muhassasat	Maaş ve ücret	Sair masraflar	YEKUN	Kat'i muhassesata yüzde nisbeti		Umumi tediyenin kat'i muhassesata yüzde nisbeti
						Maaş ve ücretin	Sair masrafların	
1926-27	199,033,544	223,770,986	53,217,211	113,764,480	[1] 172,186,886	31.87	68.13	73.65
1927-28	194,454,019	241,071,074	54,615,456	138,380,179	[2] 198,950,159	28.30	71.70	82.52
1928-29	207,169,288	233,029,658	57,328,253	139,541,935	201,133,019	29.12	70.88	86.31
1929-30	220,411,181	233,231,138	74.242.321	139,125,038	213,367,359	34.80	65.20	91.48
1930-31	222,646,523	—	—	—	203,397,000	—	—	—
1931-32	186,582,005	—	—	—	198,254,000	—	—	—
1932-33	169,146,747	—	—	—	—	—	—	—

[1] Maliye vekâleti hazine hesabı umumilerinden ve aylık mizanlarından çıkarılmıştır.
[2] Maaş ve masraf kısımlarında dahil edilmeyen Düyunu umumiye bu yekûnlara ilâve edilmiştir.

Bu tablodan şuda görünüyor ki, muhammenat ve tahsilât arasında, resmi kayıtlara göre farklar mevcut olmakla beraber 931-932 yekûnu hariç olmak üzere diğer seenler tahsilât ve tediyatı birbirini kapayabilmiştir. Halbuki meselâ 1929 da intişar eden Müller raporu bu sahada daha bedbin bir vaziyet tasvir ediyordu.

Mamafih bizim için daha ziyade dikkate şayan olan bütçenin bilhassa bünyevi karakteri, yahut Politiko-Sosyal mahiyeti olmak itibarile onu cuz'i tahsilât ve tahakkukat tefavütlerine rağmen mütevazin olarak almakta bir isabetsizlik yoktur. Mamafih bütçemizin bünyevi mahiyetine geçerken Türk mükellefinin vergi ve resim tediye vaziyetini daha iyi canlandırabilmek için yukarıda verdiğimiz muvazenei umumiye tablosuna ilâveten idarei hususiyeler tarafından tahsil olunan vergiler yekûnunu da göstermeyi faydalı buluyoruz:

Vilâyetler idarei hususiyelerince tahsil olunan

Seneler	Muhammenat	Tahakkukat	TAHSİLAT					MASARİFAT					Memur ve müstahdem		
			Yol vergisinden I	Masarif vergisinden II	Vilâyet vergisinden III	Sair yarıdattan IV	YEKÛN V	Maaş ve ücurat I	Nafia işleri II	Maarif işleri III	Sair masraflar IV	YEKÛN V	Memur	Müstahdem	YEKÛN
925	23,035	24.342	6.138	5.867	3.391	2.007	17.503	6.688	3.961	2.922	4.032	17.605	14.762	5.005	19.767
926	23,162	41.720	11.103	11.262	4.590	2.668	29.618	12.995	8.675	6.019	5.885	33.664	16.939	6.570	23.512
927	44,777	46.540	12.324	12.868	5.809	2.586	33.592	13.349	8.059	6.394	7.720	35.522	17.687	7.018	24.705
928	49.420	54.077	12.419	15.715	7.195	4.214	38.543	14.253	8.133	7.538	9.068	38.992	17.553	7.881	25.434
929	50,731	65.351	13.242	16.756	4.356	5.714	40.068	14.341	10.602	6.313	8.553	39.769	17.312	8.288	25.596
930	49,933	69.795	12.309	15.829	4.245	6.818	39.210	14.978	11.360	6.220	7.594	40.113	17.151	8.178	25.329
931	33,010	55.098	8.966	10.095	3.167	4.091	86.310	13.442	6.351	2.822	5.181	27.796	15.572	8.427	23.999

Bütçemizin Politiko-Sosyal mahiyeti:

Devlet elile tanzim olunmuş bir millet iktisadiyatına dayanmayan bütün bütçelerin müşterek vasfı onların varidat fasıllarının hemen münhasıran bilvasıta veya bilâvasıta vergi lere istinat etmesidir. Bu vasıf ister Cümhuriyet, ister Meşrutiyet, hattâ isterse bütçe sistemini tatbik eden yarı feodal veya kurunu vustai devlet şekillerinde olsun hepsinde birdir. Halbuki vergi en eski ve ayni zamanda en iptidai bir varidat şekilidir ve bir devlet bütçesinde verginin mevkii milli iktisadiyatın iptidailiği nisbetinde artar. Meselâ eski çağlardaki vergi devlet varidatının hemen % 100 nü teşkil ediyordu. Harici ticaretin ve transitin inkişafı ile varidat fasılına gümrük ve transit resimleri girdi. Halbuki modern bir devlette vergi, bittabi tamamile tasfiyesi kabil olmamakla beraber artık ikinci plâna çekilmesi ve yerini devletin bizzat tanzim ve idare ettiği iktisadi işletmelerin gelirlerine, yani müstahsil teşebbüslerin verimlerine terketmesi icap eden bir maliye unsurudur.

Mamafih bu bahsin nazari tahlilini şimdilik başka bir zamana bırakarak mevzuumuzu tetkike devam edelim. Yeni Türkiyenin umumi varidat membalarında Osmanlı İmparatorluğunun varidat membalarına nazaran mühim tahavvüller vücude geldi. Osmanlı İmparatorluğu hemen münhasıran köylünün sırtında yaşardı. Halbuki yeni Türkiyede köylünün bilvasıta vergi tediyatı asgari hadde indirildi:

Köylünün tediye ettiği vasıtasız vergilerin umumi varidata nisbeti

	1924	1925	1926	1927	1930	1932
	%	%	%	%	%	—
Arazi, Aşar, Sayım	27.5	15.5	7.5	8.3	10	

Meselâ 1923 de köy vergilerinden yalnız aşarın, «20.000.000» lira tutmasına mukabil şehir vergilerinden temettü ancak «1.500.000» lira tutabiliyordu.

Meselâ nisbeten normal bir sene olan 1930 da köylünün hattâ idarei hususiyelere ödediği de dahil olmak üzere devlet hesabına vasıtasız vergi tediyatı şu şekilde idi:

	Lira	Beher çifçi nüfusa düşen		Umum milli dahi nisbet
Muvazenei umumiyeye	23,300,000	1,70	lira	% 10
İdarei hususiyeye	12,500,000	0,89	„	„ 25
Yekûn :	36,000,000	2,69	„	

Bu tablo iki şeyi isbat eder:

1 — Cümhuriyet idaresi köylümüzün vasıtasız vergi mükelleflyetlerini azaltmıştır.

2 — Köylünün vasıtasız vergi mükelleflyeti milli ihtiyaçların taleplerine karşı gayri kâfidir.

Fakat şuda var ki, köylü bu gayri kâfi vasıtasız mükelleflyetini de arızasız ödeyemiyor. Çünkü bu ehemmiyetsiz vergi dahi köylünün nakdi tediye kabiliyeti nden yüksektir. Şu halde:

1 — Köylünün nakdi tediye kabiliyetini arttırmak, yani onun emtea mübadele hacmını genişletmek.

2 — Bu suretle de onun devlet bütçesine vergi ödeme kabiliyetini bugünkünü nazaran en az bir kaç misli arttırmak lâzımdır.

Çünkü milletin kütlei aaliyesine ve onun müstahsil verimlerine lâyık olduğu kadar yer ayırmayan bir bütçe salabetli bir bütçe değildir.

Türk bütçesi içinde köylünün mevkiine bu suretle temas ettikten sonra tetkiklerimize devam edebiliriz.

Eski Osmanlı İmparatorluğuna nazaran yeni devlet bütçemizin bünyevi farklarından biri de bu bütçede bilvasıta vergilerle inhisarların iktisap ettiği ehemmiyettir. Meselâ basit bir yarı müstemleke olan eski Osmanlı İmparatorluğunda gümrük resimlerini arttırmak devletin elinde değildi ve mevcut inhisarlar ise hemen ekseriya Düyunu umumiye hesabına çalışırdı. Halbuki yeni devlet bütçesinde gümrük ve istihlâk resimleri bütçenin bel kemiğini teşkil etmekte ve inhisarlar kezâ ikinci mühim mevkii tutmaktadır.

924 senesindeki bütçe tedbirlerinden sonra normal senelerde bu fasılların varidatı umumiyeye nisbeti şöyle seyretti:

	% 1924	% 1925	% 1926	% 1927
Vasıtasız vergiler	33,5	27,3	19,3	22,3
Vasıtalı vergiler	19,7	21,8	40,6	35,3
İnhisarlar	12,7	15,3	21,5	23,0

Bunlardan bazılarının rakam olarak ve son senelerdeki seyrini görelim:

	Gümrük vergileri	Muamele vergileri	İnhisarlar
1926	61,423,000	13,852,000	31,501,000
1927	59,752,000	18,215,000	36,013,000
1928	64,215,000	18,920,000	38,833,000
1929	65,641,000	12,254,000	42,055,000
1930	56,158,000	15,889,000	41,875,000
1931	44,009,000	9,078,000	39,118,000
1932	38,500,000	—	33,675,000

Bu rakamlar gösteriyor ki 1924 de devletin mali siyaseti için tuttuğu prensiplere sadık kalınmak suretile devlet bütçesi istikrazlara ve emisyonlara baş vurmadan ve nisbi tevazün de temin olunmak suretile hazmen genişleyebilmiş, diğer taraftan harici ticarette de veleviki devlet tedbirleri ile bile olsa muvazene teessüs etmiş ve milli para ayrıca istikrara vararak, meselâ normal şerait altında futuhat sayılabilecek hedeflere bu suretle varılmıştır.

Mamafih bütçemizin bünyevi mahiyeti itibarile 924 prensiplerine pek uygun olmakla beraber modern ve devletçi bir siyaseti maliye için bir salâbet âmili olmıyan bir noktayı da burada işaret etmek lâzımdır. O nokta da bütçemizin tamamile vergilere dayanan ve iktisadi işletmelerin müstahsil verimlerine istinat etmeyen bir istikamette inkişaf etmiş olmasıdır. Meselâ normal bir sene sayılabilecek 927 de varidat bütçemizin bünyesinde işletmeler hasılatı şöyle bir mevki tutuyordu:

Vasıtalı ve vasıtasız vergiler	% 57
İnhisar resimleri	% 23
Müteferrik varidat	% 17.5
Demiryollar, madenler ve emsali hasılatı	% 2.5

Şu halde buraya kadar kaydettiklerimizi hulâsa ederek bütçemizin varidat kısmının siyasi - içtimai bünyesini şöyle tavsif edebiliriz:

1 — Milletin asıl kütlesini teşkil eden, fakat emtea hareketlerine karışma kabiliyetlerinin hazin bir dereceye inmesi yüzünden adeta nakdî tediye kabiliyeti kalmıyan müstahsil köylü kütlesinin devlet bütçesine olan iştirak hissesi caiz olmıyan bir hadde düşmüştür.

2 — Devletin umumî varidatı alelâde liberal bir devlette olduğu gibi kâmilen vergilere istinat etmektedir.

3 — Devlet iktisadî teşebbüslerinin ve işletmelerinin devlet bütçesinde hissesi hiç denecek kadar azdır.

4 — Devlet varidatının münhasıran vergilere istinat etmiş olması, bu vergilerin azalmasile devletin siyasî düşüncelerinin ve iktisadî programlarının tahakkukuna engel olacak bir hale gelmiştir.

Masarifat fasıllarına bir bakış:

Devlet varidatı, bittabi devlet masarifatı için bir vasıtadan başka bir şey değildir. Bu masarifat devletçi olmıyan, yani millî iktisadın kuruluşu vazifesini üstüne almıyan bütün devlet şekillerinde, münhasıran devlet makinasının işlemesine, yani nihayet müstehlik bir maksada tahsis olunur. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunu bütün varidatı, ya devlet cihazlarına, ya Saraya, ya Düyunu umumiyeye olmak üzere üç müstehlik kanala akıtılıp gidiyordu. Halbuki yeni Türk devletinin millî müdafaadan sonra ilk ve karakteristik vasfı millî iktisadiyatı korumak ve kurmak işidir. Esasen on dokuzuncu asır usullerinin ve liberal iktisadiyatın iflâsı zamanında tarih sahnesine çıkan yeni Türkiye için bu vasıf onu yalnız bir yarı müstemleke olan eski Türkiyeden değil, bütün tarih devirlerinin devlet şekillerinden ayıran bir şeydir. Binaenaleyh yeni Türkiyenin maliye siyasetinin ana prensibi.

1 — Millet iktisadiyatının ana mekanizmasını devlet elile kurmak.

2 — Devlet bütçesinin varidat kaynaklarını bu esas maksada göre tanzim etmek olacaktır. Filvaki yeni devletin masarifat bütçesinde iktisadî kuruluş, bilhassa demiryolları ve limanlar işi Osmanlı hükûmeti için meçhul olan bir mana ve ehemmiyet almıştır:

Nafıa bütçesinin inkişafı

	Lira
926	14.279.000
927	25.723.000
928	32.717.000
929	33.795.000
930	33.013.000
931	26.466.000
932	10.046.000

Fakat yol ve liman (millî müdafaa vasıtaları olmaktan sarfınazar olunursa) iktisaden ancak kesif bir emtea hareketine kanal vazifesini gördükleri zaman verimli olmuş sayılırlar. Halbuki bütün dünyada emtea mübadelesinin parçalandığı ve Türkiyede köylülüğün adeta pazar haricine çekildiği bir zamanda büyük bir nafıa siyasetinin tam verimlerini verebilmesi için onların etrafında kesif bir para ve emtea hareketinin yaratılması lâzımdır. Bu da ancak yol ve liman gibi, diğer başlıca iktisadî faaliyetlerin, bilhassa sanayi, kredi ve harici ticaret işlerinin de gene devlet elile ve devlet kanaliyle tanzim edilmesi ve canlandırılması ile kabildir. Bu da kısaca millî iktisadiyatın devletçe plânlaştırılması demektir. Şu halde bizim bütçemizin bugün masarifat faslının en büyük mevzuu Türkiyede iktisadî faaliyetleri yeni baştan kurmak, yaratmak ve genişletmek olacaktır. Fakat bugünkü bütçemizde hattâ devletin sanayi plânının layikile tahakkuk ettirilebilmesi için talep olunan karşılığın bulunmadığı düşünülürse şu halde:

1 — Ya millî iktisadın devlet elile kuruluşundan vaz geçmek.

2 — Ya millî iktisadî devlet elile kurabilmek ve millî inkılâbımızın bizden beklenen futuhatını yerine getirebilmek için bu futuhatı temin edecek zengin bir bütçeye ve buna uygun bir bütçe siyasetine geçmek zarureti vardır. Bu noktayı kaydederken bütçemizin masarifat fasıllarında yer tutan Düyunu umumiye tahsisatına hasseten işret etmek icap eder. Bütçemizde umumiyetle borçlar için ayrılan tahsisatın senelere göre seyri şudur:

Düyunu umumiye tahsisatının bütçemizde mevkii

	Lira
1926	10.136.000
1927	6.874.000
1928	13.468.000
1929	32.189.800
1930	30.016.000
1931	26.450.000
1932	40.705.000

Son tanzim olunan ve henüz Millet Meclisinde müzakerede bulunan bütçede de bu faslın tahsisatı 45.000.000 liradır. Bu kırk beş milyon lira içinde muhtelif devlet düyunatı ile eski Osmanlı idaresinden müdevver borçların senevî taksiti vardır. Bu taksit yeni itilâfe göre bu sene için altı milyon Türk lirası kadardır.

Osmanlı Düyunu umumiyesi, Osmanlı İmparatorluğunun harici borçlarının, bugünkü Türk Cümhuriyetine intikal eden hissesidir.

Bu borçtan ne Türk Cümhuriyeti hazinesine bir kuruş girmiş, ne de vaktile saray israfatile nezaretler kırtasiyeciliğine hederedilen bu ecnebi sermayesinin her hangi bir zerresi, bugünkü Türk topraklarına bir müstahsil teşebbüs şeklinde intikal etmiştir. Osmanlı İmparatorluğundan her suretle ayrı bir devlet şeklinde teşekkül eden bugünkü Türk Cümhuriyetinin İmparatorluğun kendi israflarına sarfettiği ve esasen faizsile itfa edil-

miş bir büyük borç yükünü kendi omuzlarına almakla, yeni Türk ricalinin gösterdiği fevkelbeşer ahlâkî endişeye, alacaklılarımızın, Türk devletine malî yardımlar ve kolaylıklar göstermek suretile mukabele etmediklerine de bakılırsa, bu nümunesi görülmemiş ahlâk esaletimizin bedeli bütçemizin lüzumundan fazla daralmasından ibaret kalıp kalmadığı haklı olarak düşünülebilir.

Binaenaleyh Osmanlı borçları kapitülâsyonların bir lâhikası idi ve onların mukadderatı kapitülâsyonların mukadderatile beraber hallolmuş gitmiştirki bu dava alacaklıların zalim ve istismarcı vaziyetine karşı konulduğu gün millî iktisadımız hiç olmazsa yeni devlet sanayiinin masraflarını sadece Osmanlı Düyunu umumiyesine ayırdığımız paradan pekâlâ ödeyebilir.

●

Hulâsa yeni devlet bütçemiz Osmanlı bütçelerine nazaran bilhassa bünyevî karakteri itibarile tam bir istihâleye uğramış ve bilhassa tevsüne mazhar olmuş bulunmakla beraber, bugün onu miktar itibarile millî ihtiyaçlarımıza yeter bir bütçe olarak telâkki etmekten uzağız. Çünkü filhakika açık kapanmış, fakat açığın kapandığı yerde de kifayetsizlik başlamış ve bilhassa Düyunu umumiyenin millî varidata açtığı yara kanamakta devam edip gitmiştir.

Bu itibarle bir taraftan millî inkılâbımızın yeni devletten beklediği kuruculuk ve işleticilik vazifelerinin lâyıkile başarılabilmesi diğer taraftan da yeni devlet bütçesine devletimizin yeni vasıflarının icap ettirdiği bir bünye salâbeti vermek için evvelâ bütçe zihniyetinde bir inkılâba, saniyen bütçe bünyesinde bambaşka ve yep yeni bir varidat sistemine muhtacız. Bunun için de:

1 — Köylünün nakdî tediye kabiliyetini en yüksek bir hadde çıkarmak ve onu bütçeye iştirake çekmek için köylüyü yeni ve geniş bir emtea mübadelesine sürüklemek.

2 — Devlet işletmelerini, büyük sanayii, büyük krediyi, bazı kalemlerin haricî ticaretini devlet bütçesine gelir membaı kılmak,

3 — Osmanlı Düyunu umumiyesi tediyatını hiç olmazsa, elhanda tediye şartlarının yeniden vücut bulacağı bir zamana bırakmak.

4 — Millî kuruluşun ve millî devletin seyyal mübadele vasıtası olan millî paranın devir sür'atini azamî hadde çıkarmak ve bunun için de millî hudutlarımız içinde emtea ve istihsal hareketlerini nihayet iki sene içinde şimdikinin en az beş misli arttırmak lâzımdır.

Çimento Sanayiinde Devletçilik.

Asrımız, çimento asrıdır.

Dr. Vedat Nedim.

Nasıl ki, taş devri, tunç devri, demir devri, insanlık tarihinde bu maddelerden her birinin oynadığı rolün hâkim ehemmiyetine işaret eden merhalelerse, bugünkü medeniyet devrine de *çimento* devri diyebiliriz.

Filhakika, bugünkü medeniyeti çimentosuz düzünmenin imkânı yoktur.

Bu madde, bir ân için yok oluverse, o anda yeraltındaki ve yeryüzündeki, sualtındaki ve suyüzündeki bütün inşaat faaliyetlerinin de durduğuna şahit oluruz. En basit bir evden tutunuz da, 80 katlı binalara, bentlere, viyadüklere varıncaya kadar her türlü yapı faaliyetlerinin mayası olan çimentonun sun'î taş, çini, künk ve boru imalinde de kullanılmakta olduğu malûmdur. Beton şoselerin, beton travers ve telgraf direklerinin, hattâ beton gemilerin yapıldığını da düşünürsek, çimentonun ehemmiyeti büsbütün gözümüzde canlanır.

Bir memleketin çimento sarfiyatı, o memleketin yapıcılık faaliyetinin en sağlam ölçüsüdür.

Cümhuriyet Türkiyesinde çimento sarfiyatının yıldan, yıla arttığını görüyoruz. Bir taraftan devletin yaptığı ve yaptırmakta olduğu demiryolları, köprüler, su işleri, resmî vekâlet binaları, mektepler, fabrikalar, diğer taraftan memleketin her yerindeki hususî inşaat, kısaca yapıcılık ve kuruculuk faaliyetimizin günden güne artan ve yükselen maddî eserleri, çimentoya dayanmaktadır.

Bundan sonra da limanlarımızın inşası, beş senelik sanayi programının tatbikatı, demiryol siyasetimizin tamamlanması, su işlerimizin ikmali, şehirlerimizin imarı gibi önümüzde duran, işler, çimento için gittikçe genişliyen istihlâk sahaları hazırlamaktadır.

Memleketimizde tatbik edilegelmekte olan şose tekniğinin bugünkü ihtiyaçlara elverişsizliği de gittikçe anlaşılmakta olduğundan, pek yakında çimentolu şoselere geçileceği kuvvetle ümit ve arzu edilebilir. (*).

Çünkü motörlü nakliye vasıtaları, şose tekniğinde bir inkılâp yarattı.

Hayvan arabası devrinin adî şoseleri otomobil ve kamyon nakliyatı için artık demode oldu.

Motörlü nakliye vasıtaları, altlarında tekerleklerinin kazma ve kazıma hareketlerine mukavemet edebilecek kadar katı ve sağlam yollar istiyor. Adî şoseler, bugün âdetâ bir lüks mahiyetindedir, yani israftır. Çünkü dayanıksızdır. Memleketimizde şimdiye kadar binlerce kilometre adî şose yapıldı. Ve bu uğurda milyonlar sarfedildi. Kaç kilometre sağlam şosemiz var? diye sormağa cesaret edemiyoruz.

O halde memleketimize girmiş bulunan modern nakliye vasıtalarının icabettirdiği modern ve rasyonel yol tekniğini de almak mecburiyeti karşısındayız. Tasarruf siyaseti bunu zarurî kılıyor. İşte çimento, modern yol tekniğinin de başlıca ham maddesidir. Türkiyenin kuruluşunda çimentonun oynadığı ve oynamağa namzet bulunduğu büyük rolün ehemmiyetini böylece tebarüz ettirdikten sonra davamızın hedefi kendiliğinden anlaşılır: *Ucuz çimento...*

Çimento devri, ucuz çimento istiyor. Halbuki Türkiyede çimento çok pahalıdır. O kadar pahalıdır ki, harcıâlem bir inşaat malzemesi değil, adeta kadife ve lâvanta gibi bir lüks matahıdır. Çimentonun tonunu inşaat mahalline 12 liraya (*) maledebilen İtalyan devletinin kısa bir zamanda örnek bir yol ağı kurmuş olması, hiç te şaşılacak bir iş değildir. Asıl şaşılacak iş, çimentonun tonunu inşaat mahalline en aşağı 50-100 liraya maleden fakir Türkiyenin yapma ve kurma azmidir.

(*) Ankarada yapılan muhtelif tecrübe şoseleri bunun bir müjdecisidir.

(*) İtalyada Devlet yolları teşkilâtı, Besim Nuri B. S. 47.

Türkiye'de çimento sanayii, bilvasıta bir devlet Sanayiidir.

Memleketimizde devlet himayesile kurulan altı çimento fabrikası var. Bunlar, Teviki Sanayi Kanununun ve yüksek gümrük himaye resminin (ton başına altı lira) eserleridir. Bu altı fabrikanın beşi, ecnebî sermayesine aittir. Ve aralarında -tıpkı kömür sanayiinde olduğu gibi- bir satış birliği yapmışlar ve böylelikle rakipsiz monopol fiyatlarile piyasaları paylaşmışlardır. Satış birliğine dahil bulunan bu beş fabrikanın son üç senede istihsali şöyle inkişaf etmiştir:

	Ton
1931	90.000
1932	115.000
1933	126.000

Buna mukabil ithalât da şu seyri takip etmiştir:

1929	72.805
1930	60.079
1931	30.796
1932	2.313
1933	?

Görülüyor ki, ithalâtın yıldan yıla sür'atle düşmesine mukabil, istihsal yıldan yıla yükselmiştir. Fakat bu, kontenjan siyaseti sayesinde haricî rekabet tazyikinin aşağı yukarı tamamen durdurulmuş ve yerli fabrikalara meydanın serbest kalmış olmasındandır. Bugün kontenjan tahdidatı kalksın, top başına altı lira gibi yüksek himaye gümrüğüne rağmen, yine memleketimize ecnebî çimentolarının akınına şahit olacağımız şüphesizdir. Çünkü cihan çimento fiyatları çok düşüktür.

Türkiyenin bugünkü çimento sarfiyatı, yılda yuvarlak hesap 150 bin ton tahmin olunuyor.

Mütehassısların yaptıkları hesaplara göre, Türkiyenin çimento istihlâkine devlet en aşağı % 80 nispetinde iştirak ediyor.

Demek ki, devlet kendi himayesile vücut verdiği çimento sanayiinin, aynı zamanda en büyük müşterisidir. Devlet mübayaatı-

mı kesin, hiç bir çimento fabrikası tutunamaz. O halde devlet, gümrük varidatından fedakârlık yaparak, kazanç vergisini bağışlıyarak, kontenjan siyasetile haricî rekabeti durdurarak yaşattığı çimento sanayiinin, aynı zamanda en büyük müşterisi de olmak itibarile bilfiil sahibi bulunuyor demektir.

Fakat çimento sanayicileri, bu büyük niymeti, bu garantili pazarı kendi lehlerine istismar ederek, Türkiyeyi en pahalı çimento sarfeden bir memleket haline sokmağı bilmişlerdir.

●

Sır gibi gizlenen maliyet fiatları :

Bizde, bütün diğer sanayi şubelerinde olduğu gibi, çimento sanayiinde de maliyet fiyatları bir *sır*, daha doğrusu bir ayıp gibi gizlenir. Bugünkü kanunî mevzuatımız da bu sırra hürmet etmeği âmirdir.

İstihsalâtının % 80 ini satın alan devlet bile, çimento sanayiinin maliyet fiyatlarına agâh değildir.

Almanyadaki rasyonel çalışan çimento fabrikalarında ton başına maliyet fiyatı vasatî olarak şöyle hesap edilmektedir. (*)

	Mark	Lira Kuruş
Kömür	2.92	1.46
Muharrik kuvvet	3.75	1.87
Amele ücreti	2.80	1.40
Tamirat, malzeme	1.80	0.90
Maşlar, içtimaî sigortalar, vergiler, büro masrafları	3.60	1.80
Amortizasyon	1.85	0.92
Ambalaj	3,20	1.60
	19.92	9.95

Almanyada modern tesisatla kurulmuş ve rasyonel çalışan çimento fabrikaları, bir ton çimentoyu yuvarlak hesap 10 liraya mal ediyorlar.

Bizim İstanbuldaki fabrihalarımız, bir ton çimentoyu fabrika teslimi vasatî 28 liraya satıyorlar. Bizim maliyet fiyatımızın %

(*) Die Rationalisierung in der Zementindustrie von E. c. Loesche.

100 yüksek olduğunu farzedelim, yani bir ton çimentonun yirmi liraya maloldüğunu kabul edelim, yine ton başına 8 lira bir kâr var demektir ki, bu maliyet fiyatının % 40 ıdır.

Maliyet fiyatı ile kâr arasındaki nispet, yüzde kaçı aşarsa ihtikâr fiyatlarile karşılaştığımıza dair elimizde objektif bir miyar olmadığı için bu fiyatları ihtikâr fiyatları olarak tavsiften çekiniriz.

Bizde kurulan fabrikaların hemen hepsi Cümhuriyet devrinin eseridir. Onun için makinelerinin eski olduklarına ve rasyonel çalışamadıklarına hükmedemeyiz. Eğer Almanyadaki maliyet fiyatlarile bizdeki maliyet fiyatları arasındaki fazlalığı % 100 değil de meselâ % 50 olarak alırsak -bu bile çok insaflı bir tahmindir- o vakit, bizde bir ton çimentonun on beş liraya malolması icabeder. Bu takdirde ise, ton başına 13 lira bir kâr kalıyor demektir ki, bu maliyet fiyatının % 86 sıdır.

Görülüyor ki, çimento maliyet fiyatlarının resmî bitaraf ve mütehassıs bir komisyon tarafından tetkiki millî bir zaruret mahiyetindedir.

●

Bir ton çimentonun Devlete maliyeti:

Türkiyede yapılan büyük inşaat işlerinin hemen hepsi ya doğrudan doğruya, ya bilvasıta Devlet sermayesile alâkadardır. Devlet, inşaatını müteahhitlere ihale suretile yaptırmaktadır.

Acaba devlet bir ton çimento için kaç para ödüyor?

Bir ton çimentonun devlete maliyeti şu unsurlardan terekküp etmektedir.

1. — Mübayaa bedeli
2. — Vapur veya trene tahmil, liman ve son istasyonda tahliye masrafı, sigorta ücreti
3. — İnşaat mahalline kadar nakliye
4. — Talî müteahhit kârı
5. — İşin heyeti umumiyesinden mukaveleten hisse alan büyük şirket hissesi.

930 senesine kadar Turhalda ve Malatyada bir ton çimentonun müteahhide teslim seri fiyatı 100 lira olarak hesap olunurdu ki,

bu ilk üç unsurun tutarıydı. Buna mukavele ile % 15 müteahhit kârı ve % 20 de Nohap şirketinin nezaret hakkı ilâve olunursa, demek o vakit devletin bir ton çimento için 143 lira ödediği anlaşılır. Bunu birbiri üstüne vasatî 100 lira olarak kabul edebiliriz.

1930 senesindenberi Devlet demiryolları idaresi, bir ton çimentoyu inşaat yerine en yakın istasyona 36 liraya teslim ediyor.

İstanbulda fabrikadan 28 liraya satın alınan bir ton çimentonun en uzak bir şark istasyonuna 36 liraya verilmesi, Demir yolu idaresinin devlet hesabına büyük bir fedakârlık yaptığına delâlet eder. Bugün en son istasyona 36 liraya teslim olunan bir ton çimentonun devlete maliyetini şöyle hesap edebiliriz:

	Lira
En son istasyonda teslim fiyatı	36
Son istasyondan inşaat yerine nakliye	10
% 15 müteahhit hissesi	6.90
%25 Nohap şirketin hissesi	
	63.48

Mütehassısların mütalealarına göre bir kilometre demiryolu için sarfolunan çimento miktarını arızasız arazide 100-200 ton ve arızalı arazide ise 600-800 ton. vasatî olarak ta 350-500 ton olarak kabul edebiliriz.

1930 senesine kadar devletin yaptırmış olduğu 1500 kilometre demiryolu için vasatî ve asgarî bir tahminle 500 bin ton çimento sarfedilmiştir. O seneye kadar bir ton çimentonun devlete maliyeti ise vasatî 100 lira tahmin olunduğuna göre ödenen paranın 50 milyon lira tutması icabeder.

Devletin 1930 senesinden 1933 senesi sonuna kadar yaptırmış olduğu demiryolu takriben 500 kilometredir. Bunlar için de yine asgarî bir hesapla 150.000 ton çimento sarfedilmiştir.

1930 senesinden sonra bir ton çimentonun devlete maliyeti yuvarlak hesap 60 lira olduğuna göre bunun da tutarı dokuz milyon lira eder.

●

Devletçi çimento siyaseti:

Devletin çimento ihtiyacı yalnız demiryollarına inhisar etmediğine göre, Cumhuriyetimizin ilk on senesi içinde çimento için hiç olmazsa 65.70 milyon lira ödediği anlaşılır.

Devletin çimento ihtiyacı gittikçe artacaktır.

O halde Devlet, en büyük alıcısı kendisi olduğu çimento sanayiini, bizzat kendisi kurmalıdır. O vakit Anadolunun muhtelif yerlerinde kurulacak devlet çimento fabrikalarının bu mühim inşaat malzemesini kömürün Devlet demiryollarında çok ucuza nakledilmesi ve hattâ kömür sanayiinin de devletleştirilmesi sayesinde 10 liraya mal edeceğine şüphemiz yoktur.

İnşaat işlerinde bugünkü ihale sisteminin devam ettiğini kabul etsek bile, gene o vakt bir ton çimentonun Devlete maliyetini şöyle hesap edebiliriz.

	Lira
Son istasyonda müteahhide teslim fiyatı	10
İnşaat mahalline nakli	10
% 15 müteahhit hissesi	3
% 20 ana müteahhidin nezaret hissesi	4.60
	27.60

Bugünkü maliyete nazaran ton başına 63,48 - 27.60 = 35.88 lira bir fark temin edilebilir ki, bu % 56 bir tasarruftur.

O halde, devletin imar, nafıa, iktisat programlarının tatbikinde mühim bir rol oynayan ve oynayacak olan çimentoyu hususî teşebbüslerin kâr hesapları için verimli ve garantili bir kaynak olarak bırakamayız.

Devlet kuracağı pamuk sanayii için nasıl ki, bu sanayiin ham maddesi olan pamuğu da beraber düşünüyorsa, bütün yapma ve kurma işlerinin ham maddesi olan çimentoyu da ihmal etmemelidir.

Devletçi Türkiyede devletçi bir çimento siyasetine de şiddetle ihtiyaç vardır.

Beş senelik programın manası.

İsmail Husrev.

Günün en aktüel iktisat meselesi, beş senelik sanayi programıdır. Program aşağı yukarı her muhitte geniş ve canlı bir alâka uyandırmıştır. Bu alâkanın bilhassa ticarî muhitlerde daha ziyade canlı olduğunu, her gün alâkadar bankaların ve vekâletlerin eşiklerinin aşındıran, koridorlarını dolduran komisyoncu-lardan, tüccarlardan, fabrikatörlerden anlamak mümkündür. Hattâ hariçte muhtelif sanayi ve finans menfaatlarını temsil eden gazeteler, beş senelik sanayi programında bacaları tıkanmış fabrikalarına yeni bir iş sahası gördüklerini açıkça söylemekten çekinmiyorlar ve programı, kendi memleketleri aleyhine çevrilmiş bir müdafaa ve istiklâl silâhı olmakla beraber alkışlamaktan kendilerini alamıyorlar. Bu da. kapitalismin nasıl bir şuur teşevvüşü. bir tezatlar havası içinde kendini kaybetmiş olduğuna yeni bir delildir.

●

Muhtelif muhitlerin kendi bakımlarına göre beş senelik programa karşı gösterdikleri alâkaya mukabil, millî inkılâbın fikir cephesini temsil etmesi lâzımgelen resmî iktisat ulemasında bir kımıldama hareketinin henüz müşahede edilmemiş olmasını çok şayanı dikkat buluyoruz. Üniversite kürsülerini profesoral vekarlarile dolduran ulema, programın millî iktisat bünyesine getireceği yeni unsurun ve bu unsurun nasıl bir sisteme gebe olduğunun izahını kısaca programın içtimaî - felsefesini vermelidiler. Halbuki, programın ne içtimaî ve ne de iktisadî neticeleri üzerinde bir tek kelime bile sarfetmediler. Fikirleri bu millî dava üzerinde hazırlamadılar. Anlaşılan çok daha âli davalarla uğraşıldığı için programın memleket iktisadiyatında yeni bir devire mukaddeme olan çığır açıcı kıymeti idraklerde henüz yer edinemedi. Programı henüz basit bir bütçe meselesi, basit bir müdafaa vasıtası olarak almaktan ileri gidemiyorlar.

●

Biz beş senelik sanayi programını evvelâ iktisat politikasına vereceği yeni istikamet, saniyen millî iktisat sistemine getireceği yeni unsur ve ilerde vereceği yeni çehre bakımından mütalea etmek istiyoruz.

Beş senelik sanayi programı, iktisat politikasında bir dönüm noktası ve yeni iktisadî kuruluşun ilk inkılâpçı hamlesidir. Devletin millî inkılâptan sonra takip ettiği iktisat politikasında gaye itibarile daha ziyade hâkim olan unsur, ferdiyetçi telâkkiydi. Alman şu veya bu tedbirde iktisadî ferdin refahı, istihsal ve mübadelede imkân dairesinde kolaylık görmesi gaye idi. Meselâ Teşviki Sanayi Kanunu, münferit müteşebbislerin, devlet himayesi altında azamî inkişaflarının temini gayesile vazedilmişti. Her konulan kanunla ferdin kemali istihdaf olunurdu. Tedbirlerin merkezinde fert vardı. Uzun zamanlar. ferdin refahi tarikiyle millî refaha varılacağı kanaati hâkim olmuştu. Fakat sanayi programında yeni bir telâkki tahavvülü görüyoruz. Bir iktisat politikası sisteminden diğer bir iktisat politikası sistemine intikalin mebdelerini müşahede ediyoruz. Program gaye olarak ferdin refahı yerine külün refahı yani milletin kül halinde kalkınması zihniyetini tahakkuk ettirmek itibarile üniversalist bir telâkkiden mülhemdir. Yeni ruh. ferdin refahına külün refahı tarikiyle gidilecektir kaidesini koyuyor. Millî iktisadiyatı inkılâpçı bir hamle ile kül halinde kurma davasında artık ferdin dar menfaatları, aferist temayülleri değil, bütünün, bütün milletin yüksek menfaatları asıldır. Devlet elile, devlet sermayesile yani milletin her ferdinin kendi cebinden vereceği para ile kurulacak olan devlet daha doğrusu millet sanayii, münferit eşhas hesabına değil, millet hesabına çalışacaktır. Binaenaleyh sanayi programile iktisat politikası, ferdiyetçi hedeften, üniversalist, bütüncü hedefe geçmiş oluyor.

Fakat iktisat politikasında bu gaye istihalesi ayni zamanda gayeye erme, gayeyi tahakkuk ettirme usullerinde de esaslı bir değişikliği icap ettirmektedir. Ferdiyetçi bir gayeye müstenit iktisat politikası. liberaldi. Ferdin hürriyetini esas ve mukaddes tanırdı. Meselâ Devlet, Teşviki Sanayi Kanunile sanayi müteşebbislerini himaye ederken hiç bir zaman onların şu veya bu iş

sahasında çalışmalarını menetmemişti. Yahut onların bilvasıta veya bilâvasıta hareketlerini tahdit etmemişti. Memleket ihtiyacından fazla binaenaleyh netice itibarile millî sermayelerin heder olmasını icap ettiren fazla imalâta, gayri iktisadî rekabete müdahale etmemiş onları serbest bırakmıştır. Bugün müstahsil standartlaşmamış mahsul ihracında hürdür. Mahsule hiyle karıştırmakta hürdür. Şahsî menfaatini, millet menfaati üzerinde tutmakta hürdür. Ferdin iktisadî faaliyetleri ferdin mes'uliyetine terkolunmuştur.

Halbuki üniversalist iktisat politikasında bütün kanunların, bütün tedbirlerin, normativist olması zaruridir. Ferdin hareketleri muayyen normlarla bütünün milletin menfaatları namına tahdit edilecektir. Fert millet menfaatlarını hiçe sayarak kendi şahsî hesabına cirit atamıyacaktır. Millet kazancını kendine arpalık yapamıyacaktır. Devletin son senelerde muhtelif sahalarda bilhassa kambiyo muamelelerinde kontenjan işlerinde ilh.. aldığı tedbirler bu normativist sistemin ilk mübeşşirleri rüşeymleri telâkki olunabilir: Millî paranın kıymetini düşüren kambiyo spekülâsyonları, millî tediye muvazenesini ve dolayısile millî parayı zedeleyen lüzumsuz ithalât münferit şahısların arzularına rağmen menolunmuştur. Sanayi programı, bu sahada daha ileri bir hareketin ifadesi olmuştur. Binaenaleyh Devlet iktisat politikasının tatbikatinda serbest liberal usullerden, normativist, bağlayıcı usullere geçmektedir.

●

Beş senelik sanayi programı vereceği neticeler bakımından yeni bir iktisadî sisteme, yeni bir iktisat devrine intikalin de mebdei olacaktır. Millî iktisadiyatı bir sistem olarak alırsak, bunda üç ana unsur tesbit ederiz. Bunlardan biri iktisadî sistemin maddî maişeti temin etmek maksadile tabiatle münasebete tavassut eden yani istihsalin icrasına âmil olan teknik diğeri tabiatla münasebette insanlar arasında doğan içtimaî münasebetlerin şekli, başka bir tabirle içtimaî nizam, üçüncüsü de bütün bunların icabatından doğarak bilâhare bütün iktisadî sistemin revişine müessir olan iktisat zihniyeti yahut ideolojidir. Bu üç unsurun terkibi olan iktisadî sistem ayni zamanda bir tarih devri de-

mektir. Her tarih devrinde bir sistem doğmuş, yaşamış ve ölmüştür. Bunun için tarih devirlerinde doğan, yaşıyan ve ölen sistemlerin izlerine yanyana içiçe tesadüf etmek mümkündür. Sistemin istihalesi demek yeni bir tarih devrinin başlaması demektir. Bir iktisadî sistemin anasırını teşkil eden noktalar arasında teknik, ya an'anevî yahut ilmî, içtimaî nizam ya sınıfçı yahut halkçı iktisat zihniyeti de ya ferdiyetçi yahut bütüncü ya kanaatkâr yahut kârcı olabilir.

Türkiye millî iktisadiyatında bu vasıfları ararsak, onun en mühim kısmı itibarile an'anevî ve ampirik bir teknike sınıfçı bir içtimaî nizama, ferdiyetçi ve kârcı bir zihniyete dayandığını görürüz. Halbuki, devletin yeni iktisat politikasının bir taraftan gaye diğer taraftan usul bakımından vereceği neticelerin her halde millî iktisat sistemine yeni unsurlar getireceği aşikârdır

1 — Devlet, modern sanayii bizzat kurmakla memlekete rasyonel ve ilmî tekniki getirmiş olacaktır. Büyük devlet sanayii ancak modern teknike istinat edebilecektir. Binaenaleyh mevcut sistemin ampirik teknikinin yerine ilmî teknik namzettir. Bugün bazı sanayi branşlarında meselâ ipekçilikte aşure kazanile ipek kozası çeken, el ütüsile apre yapan bazı işletmelerin memlekette rasyonel teknikin mübeşşiri olacağını aklı selim sahibi bir kimse şüphesiz düşünemez. Rasyonel teknikin büyük mikyasta misallerini devlet hatlarile hususî şirket hatlarında görürüz. Devlet hatları en modern malzemeyi kullanır. Hususî hatlar, hâlâ kırk elli sene evvelki malzemeyi terkedememiştir.

2 — Devlet sanayiinin kurulmasile iş verenle iş alan arasındaki münasebetlerin şekli de değişecektir. Devlet sanayii patronla amele münasebetine değil, milletin küllî ifadesi olan devletle milletin iş alan efradı arasındaki içtimaî münasebetlere sahne olacaktır. Halbuki bugün mevcut yecüç ve mecüç şeklindeki millî sanayide bariz bir amele patron münasebeti vardır. Bu münasebet millet bütünlüğünü kıracak bir neticeye her zaman müncer olabilir. Devlet sanayii, millî iktisadiyatın içtimaî nizamına sınıfçı değil, halkçı bir unsur getirmekle mevcut sistemin orijinal bir içtimaî çehre almasına âmil olabilecektir.

3 — Rasyonel teknik üzerinde yeni halkçı cemiyet münasebetlerinin teessüsü zarurî olarak iktisadî telâkkilerin ve zihniyetlerin de değişmesine müessir olacaktır. Bugünkü millî iktisat sisteminde ferdiyetçi ve kârcı bir iktisat zihniyeti müşahede olunmaktadır. Bütün iktisadî faaliyetler, bu zihniyetin tezahür şekillerine göre istikamet almaktadır. Mevcut veya kurulan her teşebbüsün sübjektif muharrik kuvveti, kâr temini prensipidir. Halbuki devlet sanayii, devlet iktisadiyatı, bütüncü bir iktisat telâkkisi, kârcı değil, gayesi milletin kül halinde refahı olan bir iktisat zihniyeti getirmektedir. İktisadî faaliyetlerin muharriki, artık azamî kâr prensipi değil, milletin her ferdinin ayrı ayrı refahı için memleketin istihsal kuvvetlerinin azamî inkişafını temin prensipi olacaktır.

●

Bizce rasyonel teknike müstenit halkçı bir cemiyet nizamını ihtiva eden bir iktisat sisteminin, tahakkuku için beş senelik sanayi programı bir mebde bir intikal kademesidir.

Millî iktisat sisteminin kül halinde reorganisazyonu ancak sanayi programını takip edecek bir iktisat planile mümkün olabilecektir. Sanayi programı tatbikinin inkişafı esnasında diğer iktisat şubelerinde de bir programlaşma zarureti tevlit edecektir. Bir sanayi programı, zarurî olarak bir münakalât programına, bir ziraat programına, bir ticaret programına lüzum gösterecektir. Bu iktisat şubelerinin ahenkli çalışmasiledir ki, sanayi programının tahakkuku kabil olacaktır. Fakat yalnız sanayide program ve diğer şubelerde programsızlık ancak ayarsız iki çarkın birbirinin dişlerini kırması gibi bir netice verir. Muhtelif iktisat şubelerinin ayrı ayrı programlaşması netice itibarile millî iktisat planının istinat etmesi lâzımgelen temeli vücude getirmiş olur. Esasen iktisat planı, birbirlerini bir program dahilinde tamamlayan muhtelif iktisat şubelerinin bir muhassılasıdır.

Edebiyat :

Allah ve Şeytan.

●

Yakup Kadri.

Edebiyatta «ustaişi-şaheser» denilen şey Allahla Şeytan arasında tam bir uzlaşmanın mahsulüdür. Gerçi, Anatole France'a göre yeryüzündeki bütün güzel şeyler yalnız Şeytanın eseridir amma, biz, bunu, nihayet, bir *epikürien* nüktesi olarak telâkki edeceğiz ve Pan'ın boynuzlu kafasına bakarken bile ondaki ilâhî unsuru keşfetmekte güçlük çekmeyeceğiz.

Zira, bizce, bir ustaişi, ezelî asayişin ve kevnî *senfonia*'nın bir parçası demektir. Allahla Şeytan arasındaki cidal devam ettiği müddetçe böyle bir asayişe, böyle bir *senfonia*'ya ermemizin imkânı var mıydı? Eğer hılkate hâkim olan bu iki kudret, muttasıl çarpışıp dursalardı, dünyanın kahostan kurtulması ve bu gördüğümüz nizamın kuruluşu nasıl kabil olurdu? Gerçi, Tevratî an'aneye göre Allahla Şeytan beynindeki kavga, birinin öbürüne galipliğiyle netice bulmuş ve mağlûp Şeytan asırlar asırı cehennemin ateşinde yanmağa mahkûm olmuştur; fakat, ne vakite kadar? Gene, Tevrat, bu cezanın sonsuz ve sonrasız olduğunu söyler.

Şu halde, insanların kendilerini bildik bileli, her yanda Şeytanın işlerine ve izlerine rasgelişlerini neye atfetmeli? Filie neydi? Jüpiter nedir? Akdeniz'in Siren'leri, Venüs'ü birer ecinni kızından başka neydiler? Leonardo da Vinci, Makiavel, Charles Beaudelaire, Nietsche tam manasiyle birer ifrit değil miydiler? Bütün putlu medeniyetlerin kurucusu Şeytanlar değil midir? Bütün icatlar, ihtiralar o kibirli ve âsi varlığın asıl Yaradana karşı bitmez tükenmez hırsını, kıskançlığını, temerrüt ve rekabetini ifade etmiyor mu? Evet, her yanda, Şeytanın hâlâ Allaha şirk koşup durmakta olduğunu görüyoruz. Anatole France'ı aldatan şey de bu olmamış mıdır?

●

Şu halde niçin, Allahla Şeytanın, dünyayı, kendi aralarında bölüşmüş olduklarına hükmetmeyelim? Niçin, mutlaka, cennette-

ki isyan hâdisesinin devam edip gitmekte olduğunu düşünelim? Bu iki eski düşmanın, nihayet, günün birinde anlaşmış olmaları o kadar imkânsız bir şey midir? Birinin uluvvücenabı, öbürünün aklı, mantığı, onları, dünyanın yüksek menfaatleri namına, akıbet, neden uzlaştırmış olmasın?

Kim ne derse desin, bu uzlaşma olmuştur ve yeryüzünde gördüğümüz bütün güzellikler bu sulhun tatlı yemişleridir.

●

Bunları yerken dua edelim ki, bizim içimizde de, nihayet, böyle bir sulh ve asayiş husul bulsun. Yani gönlümüzle aklımız arasında tam bir uzlaşma ve anlaşmanın esasları kurulsun. Gerçi, buna, biz, ancak amansız bir muharebe yolundan vasıl olacağız. Lâkin, ne pahasına olursa olsun, bu sulha varmak ve bunun ganimetlerini toplamak bize vadedilmiş saadetlerin en büyüğü olacaktır. İnsandaki yaratma hassası, ancak, bu sayede harekete geçebilir. Onun için, her ustaişi bir *trofe*'dir.

●

Eski Yunanlılar, en büyük cenk kahramanlariyle, en yüksek şairlerinin alınlarını ayni nebatın yapraklarından çelenklerle sararlardı. Bu, o demektir ki, bize her ikisi de çetin boğuşmalar pahasına kazanılmış sulhu getiriyor.

●

İkide bir, Türk müneverleri, kendi aralarında «Bizim de ne vakit büyük şair ve sanatkârlarımız olacak?» diye konuşup dertleşirlerken, ben de kendi içimden, melul melul, bunu, bu müheyyiç *ledünü* düşünüyorum. Ve diyorum ki «Bizde, henüz o mukaddes cidal bile başlamamıştır. Ruhumuz, tam bir *adem* ısızlığı, bir *adem* durgunluğu içindedir.»

Allah, daha yaratmadı ki, Şeytana: «Secde et!» desin, Şeytan da, secde etmem desin ve bu yüzden o mukaddes harp, o bütün medeniyetlerin, ateşin, nurun ve gölgenin kaynağı olan mukaddes ve bereketli harp patlayıp alevleri vücudumuzu sarsın.

●

Bir Türk şairi, bundan yirmi yıl evvel şöyle bağırmıştı:

At, istersen, cehenneme;
Narında var nurdan şemme.

İşte, biz, henüz bu hasret devrindeyiz ve bütün verebildiğimiz şeyler bunun iniltilerinden ibarettir. Genç ve ihtiyar bütün saz ve söz ehillerinden bize akseden o boğuk boğuk sesler, yalnız bunların elindeki köhne âletin paslı tellerinden değil, biraz da içlerindeki kahotik boşluktan geliyor.

Kadro'ya abone olunuz!
kadro'ya abone bulunuz!

"Makinaların muhacereti"-ne zeyl.[1]

Bir frenk muharriri, Henri Béraud, son çıkan bir kitabında, eskiden Orta Avrupa'nın en canlı sanayi merkezlerinden biri olan Avusturya'nın Viyana varoşundaki bir büyük fabrikanın ölümünü şöyle anlatıyor:

«Bu, çıplak bir kırda, sürülmüş, fakat, ekilmemiş, rüzgârlı tarlaların ortasında bir yerdir. Manzara bir yandan şimal ovalarını, bir yandan Macaristan'ın pusta'sını hatırlatıyor. Bu sürülmüş çölde, bir büyük cadde, dosdoğru, uzanıp gövün eteklerine saplanıyor. Ta orada, ta uzakta, bir dizi yüksek fabrika bacası ufukta bekçilik ediyor. Her şey uykuya dalmış gibidir. Ne bir duman, ne bir araba, ne bir kuş. Bu ıssızlığın, biraz çılgın suspusluğu içinde, yalnız yıldız yelinin figanı duyuluyor.

«Birisi, bana, demişti:

«— Oraya gidiniz, bizim sefaletimizin hakiki çehresini asıl orada göreceksiniz: Bir şehir kadavrası; bir şehir ki, içinde hiç bir şey yoktur, işidiyor musunuz, işsizlerden başka hiç bir şey... Memleketimizde olup bitenden bunu görmeden, bir mana çıkaramazsınız.

«Oraya vardığım saat, gece olmak üzereydi. Önce, evleri yıldırımla vurulmuş, şaşkın ve perişan bir manzara gösteren, tek tenha bir uzun sokaktan yürüdüm. Sonra, bir meydanlıkta, kapıları kapalı dükkânların önünden geçtim. Arasıra, uzaktan uzağa, bazı küçük avlulardan bir insan gölgesi geçiyor; bir erkek, bir kadın, bazı sert yüzler, gözüküp kayboluyor. Bazı gözler, yabancı ziyaretçinin üzerine dik ve acı nazarlarla bakıp çevriliyordu.

«Biraz ötede, sokak, yüksek, karanlık, sessiz bir şeyin etrafına dolanmak için bir dirsek teşkil eder: Bu şey, vaktiyle bir fabrika idi. Fakat, şimdi, kırmızı tuğladan, kara kadranlı bir kocaman duvardır. Kapının parmaklıkları arasından bombeş bir avlu görünür; bu avluyu saran otların aralıklarına ve bir takım eski araba tekerleği izlerine birikmiş sular, ışıksız bir göğü aksettirmektedir. Yığın halinde demir kırıkları yeri kaplamıştır. Camsız pencerelerin sırasında bir duvar saati, ölmüş bir vakti, hiç manası kalmamış bir vakti, kendi akrebiyle yelkovanı kadar paslanmış bir vakti işaret etmektedir. Üç tane sönmüş baca gök yüzüne ümitsiz kollarını uzatıyor.

«Başında, kenarları kordonlu bir kasket taşıyan bir adam göründü. Bu, şu viranenin bekçisi idi. Benim sualilerime cevap olarak fabrikanın dört yıldan beri kapalı olduğunu söyledi. Bu yüzden, kasabanın ahalisi de dört yıldan beri ianeile geçinmekte imişler. Ve dört yıldan beri bu fabrika parça parça satılmakta imiş. Evvelâ, makinalarını satmağa başlamışlar;

(1) «Makinaların muhacereti»: Şevket Süreyya. (Kadro: 23).

sonra kömürünü, sonra kontratolarını, daha sonra tenvirat cihazlarını, mobiliyalarını satmışlar. Şimdi de taşlarını satıyorlarmış...

«— Taşlarını mı?

«— Evet, efendim. Civar köylüleri, bu taşların tanesine 5 Groş verirler. Onları, küçük el arabalariyle almağa gelirler. Böylelikle bütün binayı taşıyıp bitirdiler. Eski fabrikadan yalnız bu yüz kaldı - o da tuğla olduğu için...

«— Burada yalnız mı oturuyorsunuz?

«— Benden başka bir de muhasip var.

«Muhasip, kolları sıvalı iri yarı ve mahzun bir delikanlı, beni viranenin kalan paviyonlarından birinde kabul etti. Burada, her şeyin metrûklüğü, artık, yürekler parçalayıcı bir hale girmişti. Bir takım dağınık kâğıt yığınları ve sandalyalar ortasında bir soba homurdayordu. Bir pencereden fabrikanın ayakta kalan yüzü gözüküyordu. Bu yüzün ortasında, bir gülle deliğini andıran bir yarık, arkasındaki ateliye duvarının, kurşunî nakışları üstüne açılıyordu.

«İşte, Marienthal'in on bin bir tane tezgâhı, bu yarıktan birer birer sızıp gitmişti.

«Ben seyahitimin sebebini kendisine anlattığım vakıt, on bir bin ailenin gündelik nafakasını tasfiye ile meşgul bu adam, bu yegâne arta kalan dümdar, ciddî ve ağır bir eda ile söze başıldı:

«— Bu, gayet eski, bir manifatura fabrikasıydı. 1832 de kuruldu. Adeta, tarihî denilebilecek bir müessese! Eğer başına bu felâketler gelmeseydi, geçen yıl, yüzüncü yaş dönümünü kutlayacaktık. Bütün kasaba, yalnız bu yüzden geçiniyordu. Yani, bir asırdan beri, bütün Marienthal, erkek, kadın, çoluk çocuk hep bu fabrika içinde dokuyor, boyayor, işliyordu. Buradaki, iş, babadan oğula intikal ediyordu. Şimdi görüyor musunuz, efendim, bütün o zamanlardan ortada ne kaldığını?...

«Birlikte çıktık. Yavaş yavaş akşam ilerleyordu. Daha aydınlık göğ altında, gözleri oyulmuş koca bina, etrafındki evlerin üzerinden ovalara inen karanlığı seyrediyor gibiydi. Rehberim, tuğla duvarın yarığı önünde durdu:

«— İşte, bizim sonuncu dokuma tezgâhımız; dedi. O da yarın gidiyor. Bulgarlara satıldı. Öbürleri de böylece, Avrupanın dört bucağına dağıldı. Henüz nerde iş varsa, oradan gelip alıyorlar. Belçika'dan geldiler; İtalya'dan geldiler; Polonya'dan geldiler; İrlanda'dan geldiler...

«Yaklaştım. Sonuncu makina, şimdiden meyilli bir satıh üstüne konulmuş, harekete hazır bekliyordu. Bu satıh, yarın onu bir kamyona doğru kaydıracak ve makina yola çıkacaktı. Yüksek ve katı profili dipsiz bir boşluk üstünde çizgileniyordu. Ne garip şey! Onu, bir gelin gibi, çiçekler ve yapraklarla süslemişler. Bu ne demek olacak?

«Bana:

«— Amelenin işi... diye cevap veriliyor.

«— Amele mi?

«Bu sözün manasını güçlükle anlayabiliyorum. Ve, bütün bu dalları, bu çelenkleri, şu betbahtlar kendi elleriyle mi örmüşler? Bu hüzünlü bez-

gibi, bu yaslı süsler, demek ki, işçinin âlete son vedası idi? Demek, bu artık, her şeyin bittiğini, bir daha karın doyuran işin tekrar dirilmemek üzre elden gittiğini bilen bu adamların eseri idi!

«Onların bu hareketini nasıl muhakeme etmeli? Bu bir asalet midir? Bir safderunluk mudur? Bir alay mıdır? Bir şuursuzluk mudur? Bu benim yüreğime mi dokundu? Kalbime kasvet mi verdi? Yoksa beni sadece güldürdü mü? Bilmiyorum!

«Oraya bir tiyatro dekoru gibi dikilmiş, bu gövdesiz kulenin etrafını adım adım dolaştıktan sonra, kanalle caddenin arasında, eski binanın bulunduğu noktaya geldik. Üç hektarlık bir arsa. Vaktiyle, on bir bin çarkın cehennemî bir sesle homurdandığı bu noktada, bugün, buhran, yer yer çukurlarla delik deşik olmuş bir toprak parçası bırakmıştır. Ovadan gelen rençperlerin ve pançar müstahsilinin, burada, her şeyi nasıl yıktığını söylemiştim. Bunlar, taş taş üstünde bırakmamışlar ve o kadar tez elden ki, kimbilir kaç kudretli konsorsium'un himaye ettiği ve bütün bir şehir halkının gözü gibi sevdiği yüz yıllık bir koca fabrika, sanki termitlerin veya kızıl karıncaların hücumuna uğramış bir Karkas gibi, bir lâhza içerisinde, mahvolmuş, maddeten bitmiş, gitmişti. Bir imza atımlık zaman, bir telefon ve o canlı arı kovanı bir hurdavat yığını haline giriveriyordu.

«Bu hikâye, aynı zamanda, devrimizin hakiki simasını, bizi titreten bir isabetle göstermiyor mu? Ve bir kasadarın melûl melûl düşündüğü bu boş arsa, elli aydan beri bütün rakamları altüst eden bir sinsi fırtınaya, mukavemetten âciz bir âlemin küçük mikyasta bir örneği değil midir? Asırların dişine tırnağına karşı gelmek isteyen şeylerin garip faniliği! Acaba, sür'at, o kadar meth ve sena edilen «muasır sür'at», yalnız tahrip kudretleri içinde mi tekâsüf edecektir?

«Gözümün önünde serili duran bu manzara, hem bir muharebe meydanını hatırlatan halile, hem de yıkılıp çöküşünün bu kısacık hikâyesiyle bu tahmini kuvvetlendiriyor. Bombardıman edilmiş bir şehrin yıkıntılarına çok benzeyen bu şeyler karşısında, artık söylene söylene, adi ve harcıâlem bir lâf haline giren «iktisadi muharebe» tabirinin rastgele uydurulmuş bir söz olmadığına inanmak lâzımgelir. Bir imza atımlık zaman, demiştim. Evet, ve telefonla bir banka protestosu çekecek kadar bir mühlet... Bu feci akıbeti husule getirmek için manifatura işini kontrol eden bir bankacının pençesi ve sesi kâfi gelmişti. O, sermayeyi para haline sokmak için makinayı ve işçiyi kendi talihlerine terketmişti.

«Akşam vakti ilerledikçe, Marienthal sokaklarını doldurmağa başlayan bu vekarlı ve somurtkan işçiler başlarına gelen felâketin sebebini anlamıyorlardı. Nasıl anlayabilirlerdi? Kim onlara, bunu izah etmek zahmetini üstüne alacak? Bu saatte, hepsi, bütün işsizlerde görülen o pazar gününe mahsus fukaraca hal ve tavırlariyle geçip gidiyorlar; geçip gidiyorlar. Çocuklarını, ellerinden tutmuş, hayır müesseselerinin kurduğu kantinlerden günün nafakasını almağa gidiyorlar. Kim bilir, belki, aklımıza niçin buradan çıkıp gitmiyorlar suali gelebilir. Nereye gitsinler? Öbür şehirler de işsizler ve dilencilerle dopdoludur. Hattâ, ormanda odun yarıcılığa bile iş kalmamıştır. İşte, bundan ötürü, boş bir gönül, boş bir kafa ve bomboş ellerle burada, bu sefalet kazığına çakılı olarak, ve yalnız, iç-

timal muavenetten aımacak haftalığı düşünerek, kalmak lâzımdır. Bu haftalık ise yedi şilini, yani yirmi bir frangı geçmez. (2 lira).

«Devrimizin ne belâgatli bir tasviri! Bugün, bu meçhul Marienthal kasabasında geçen şey, yarın başka bir yerde geçecektir. Koca dünyyaı, bu küçük Avusturya köyünün hali işte bu cihetten alâkadar etmelidir. Bu zavallı insanlar, hemen her yerde görülen insanlardır. Renkleri «şomaj» rengidir ve bedenleri 1933 kokusunu saçmaktadır.

«İşte, sarı - kara sema altında, lânetleme kasabayı, kendi ıssızlığına bırakıp giderken kalbim sıkışmış bir halde, bunu düşünüyordum. Karanlıkta arabanın içinde sarsılarak uzaklaşıyorduk. Viyana'da, ışıklar yanıyor; herkes, bu akşam, dünyanın en güzel Operasında, Lotte Lehmann'la birinci defa oynanacak olan Anabella'yı seyretmek için giyinip kuşanıyordu. Fakat, heyhat, bu toprakların yaslı garipliği, ortasında benim içimde çalan musiki büsbütün başka bir şeydir. Bu, bana; «Kalkınız, Marienthal'e gidiniz; bunu görmeden, hiç bir şeyi anlayamazsınız!» diyen ve bana bu tenha caddeyi gösteren mağmum ve inatçı adamın sesidir.

(Viyana, dünyanın anahtarı)'ndan

Şeker sanayii

kömür sanayii

Çimento sanayii

Sigortacılık

Değirmencilik

ve

Buğday toptancılığı

DEVLETLEŞTİRİLMELİDİR.

Cihan içinde Türkiye:

Oklar, neyi gösteriyor?

Burhan Asaf.

Makina medeniyeti, henüz çok gençtir. Onun doğmasına sebep olan fikri terakkümler safhasını yani Rönesans'a kadar olan devri bile hesaba katsak beş altı yüz seneyi geçmez. Kaldı ki, modern makina tekniği yüzünden içtimai münasebetlerini baştan aşağı değiştirmek mecburiyetinde kalarak o zamana kadar onların hepsinden farklı bir cemiyet nizamına geçmiş olan insanlık, ancak bir buçuk iki asırdanberi mevcuttur.

Bu bir buçuk iki asır içinde, teknik, cihanın bütün noktalarını birbirine bağlamıştır. Bugün hiç bir millet yoktur ki, diğerlerinin mevcudiyetinden haberdar olmasın. Hiç bir millet yoktur ki, milletlerarası münasebetlerin kendi payına düşen parçasından müteessir olmasın. Bu müteessir oluş, o millet için, müsbet olabileceği kadar menfi de olabilir. Fakat müteessir oluş, her millet için mukadderdir.Bunun içindir ki, makina medeniyeti, bütün milletler ve insanlar için müşterek bir medeniyet olmuştur, müşterek bir medeniyet kalacaktır.

Bu genç medeniyetin, bugün, hasta olduğunu biliyoruz. Fakat bu yüzden cesaretimizi ve ona olan inanımızı kaybedecek değiliz. Ona ancak iki asırdan beri malik bulunuşumuz, onu bütün hastalıklarından temizleyebileceğimizin en büyük garantisidir. Ne şüphe ki, telgraf, vapur, radyo, fabrika, film gibi binlerce vasıta ve kolaylık haddi zatında, mutlak surette masum ve mutlak surette faydalı şeylerdir. Bunlar sayesinde tabiata öyle bir kudretle tahakküm edebilmişiz ki, koca dünya, arzularımızın önünde ve hareketlerimizin altında bir mendil içi kadar küçülmüştür. Iztıraplarımızın sebebi, her halde teknikte değildir. Her halde, tekniği doğuran müsbet ilimlerde değildir. Ve esasen bu sebebi, bu iki asırlık kısacık tecrübemize rağmen tesbit etmişizdir. Sebep, mütemadiyen terakkiler kaydeden teknik karşısında içtimai görüşlerimizdeki geriliktir.

●

Makina medeniyeti, doğmasile beraber, bir kaç milletin inhisarında kalmıştır. Makinanın kömür ile demirin bir mahsulü olması, onu bulup istihsale tatbik eden bir kaç milletin elinde (İngiltere, Fransa, Belçika ve daha sonra Almanya) bir tahakküm silâhı yapmıştır. Makina ile beraber onun kullanılabilmesi için icap eden cemiyet nizamı (liberal demokrasi) ve onun kârle çalışmasını temin eden iktisat nizamı (liberal kapitalizm) çok kısa bir zaman mesafesi dahilinde emperyalist tahakküm tarzının bütün unsurlarının vücut bulmasına yol açmıştır. (Sanayi ve ticaret emperyalizmi, finans emperyalizmi, silâhlı siyasi emperyalizm).

Kaşla göz arasında ve daha bir çok milletler neye uğradıklarını kestiremeden, makinanın harikulâde randımanına göre inkişaf eden makina medeniyeti, cehennemi bir tempo ile bir kaç garp milletinin inhisarına

geçmiş ve bugün hepimizin malûmu olan yollardan yürüyerek, bütün dünya üzerindeki hükmünü tesis eylemiştir. Metropoller - pazarlar (müstemleke ve yarımüstemlekeler) tasnifi, bu inkişafın bir neticesidir.

Demir ile kömürü işlemeğe, bundan hasıl olan makinaya iş sahasında binlerce tenevvüe varan vazifeler yüklemeye ve bu hususta muvazi giden ilmi buluşlara dayanan bu hareket, ferdiyetçi ve liberal kapitalizmin madde ve akıl üzerinde tam bir hükümranlık sürdüğü çağdır.

1. — Demirle kömürün mahsulü makinayı elde tutmak ve bunu dünyanın her noktasından getirilen hammaddelerle beslemek, sanayi inhisarını temin etmiştir.

2. — Sanayi inhisarı, mamul madde ile ziraat maddesi ve hammadde arasındaki fiyat makasını mamul madde lehine açmış ve bu suretle sermaye teraküm inhisarını doğurmuştur.

3. — Sermaye teraküm inhisarı, ziraat maddeleri ve hammaddeler istihsal eden memleketleri metropollerin mali hegemonyaları altına sokmuştur.

4. — Mali hegemonyalar, derhal siyasi hegemonyalara inkılâp etmiş ve bu suretle, bildiğimiz Garp emperyalizmi en tam ve en korkunç şeklini bulmuştur.

Yalnız şunu işaret edelim ki, bütün bu hâdiseler, öyle birbiri arkasından ve bir takım zaman mesafeleri dahilinde cereyan etmemiştir. Bu hâdiseler, birbirine karışmış olarak ve birbirini tamamlıyarak, hemen aynı zamanda olarak cereyan etmiş ve makinanın gerek kara gerek ise deniz muharebeleri için temin ettiği üstün silâhlar bütün bu haksızlığın kısa zamanda teessüsünü kolaylaştırmıştır.

Bir kaç garp memleketinin inhisarı altında ve cihan ölçüsünde meydan alan makina medeniyeti'nin içyüzü, bundan ibarettir:

Neticede:

Cihan istihsalâtı ile beraber cihan mübadelelerini ve bunların muhassılası olan cihan içtimai münasebetlerini, bu bir kaç garp devleti, kendi bildikleri ve kendi işlerine geldiği gibi idare etmişlerdir. Yedi sekiz senede bir gelip çatan peryodk buhranlar, tehlikenin mevcudiyetini her ne kadar muntazaman haber vermişlerse de, kapitalist merkezler, buna kulak asmamışlardır. Her buhranın izalesi için yeni pazarlar açmak zaruretini duydukları halde, günün birinde açılacak pazar kalmıyacağını, hatırlarına getirmek istememişlerdir. Kendi memleketlerinde iş ücretleri refah seviyesi ile beraber mütemadiyen yükselirken pazar olarak seçtikleri memleketlerde iş ücretlerinin refah seviyesi ile beraber mütemadiyen düştüğünü ve sâyin sefaleti başladığını gördükleri halde, bunun alım kabiliyeti üzerinde günün birinde nasıl bir tesir yapabileceğini düşünmemişler ve dünya ölçüsünde bir münasebet tesis eyledikleri halde ayni dünya üzerinde milletlerin iki ayrı karargâha bölünmüş olarak refah ve sefalet gibi ateş ve su gibi, aç ve tok gibi, zalim ve mazlûm gibi yaşıyamıyacaklarını bir türlü idrak edememişlerdir. Hele günün birinde, hakları gasbolunmuş milletlerin idrakinde bir hakikat nurunun parlıyacağını ve bunun hemen arkasından pazarların isyanı geleceğini, pazarların müstakil birer iktisadi cüzütam olmak arzularının geleceğini, milli kurtuluş mücadelelerinin geleceğini; kısaca, yeni pazarlar açmak şöyle dursun, eldeki pazarların birer birer kopup gideceğini kat'iyyen ummamışlardır.

Halbuki işte, gözleri bir türlü doymadığı için cihan harbi ile birbirlerine düşen bu metropollerin birbirlerini zayıf düşürdükten sonra karşılaştıkları vaziyet, bundan ibarettir.

Fakat, bu vaziyetin içmanası nedir? Niçin pazarların isyanına şahit oluyoruz? Milletler, niçin siyasi sınırlardan en bayağı istihlâk maddesinin istihsaline kadar, tam bir istiklâl istiyorlar? Bunu, milletler bakımından alırsak, milletler, sadece haklarını elde etmek peşinde mücadele ediyorlar. Fakat dünya ve dünya üzerinde yaşıyan insanlık bakımından mütalea edersek, o zaman işin, bizzat makina medeniyeti yani mücerret bakımdan bile bir manası vardır. Bu mananın tam olarak idrakimize aksetmesi henüz kabil değildir. Fakat kısmen olsun buna nüfuz etmeğe çalışmak, mümkündür.

Metropollerin şimdiye kadarki tahakküm vasıtalarının başında, makina gelmiştir. Bunu da, istihsal vasıtaları sanayii yani ağır demir ve çelik sanayii doğurmuştur. Eğer tahakkümün çaresi bundan ibaret kalsaydı, bir çok memleketler, başta Çin olmak üzere bugüne kadar kapalı bir cemiyet hayatını el sanayii ile idame ederlerdi. Hayır metropoller makinanın istihsal ve mübadelede temin edilebileceği kârları tahsil edebilmek üzere makinanın verdiği üstün harp silâhları ile silâhlanarak dünyanın hiç bir noktasında kapalı pazar bırakmamışlar ve her noktayı, serbes mübadelenin kanuniyetleri altına sokmuşlardır.

Yalnız, tek başına makina, istihsal ve maliyet fiyatlarının teşekkülünde unsurlardan ancak bir tanesidir. Serbes mübadelenin başlangıcında bu unsurun üstünlüğü metropol iş ücretlerinin mütemadiyen bir artma seyri göstermesini tecviz etmiştir. İlk ihtiyat olarak, pazarlaşan memleketlerin altınları ve altın nev'inden kabili nakil servetleri bir nevi alım kabiliyetine tekabül ettiğinden, metropol iş ücretlerinin ve iş hacmının artma seyri, gene devam etmiştir. Fakat bu ihtiyatlar aşındıktan sonra, pazarların alım kabiliyeti mutlak bir tereddi safhasına girmiştir. Pazarlar, bunu, daima daha ucuza çalışmak suretile karşılamışlar ve bu sayede mübadele bir müddet daha devam etmiştir. Gittikçe daha ucuza çalışan, gittikçe sefilleşen bu gibi pazarlarda alım kabiliyetinin günden güne azaldığını gören kapitalist merkezler, buraları bir takım sermaye serpintileri ile sulamağa çalışmışlarsa da, cemiyet bakımından gerilliğe mahkûm edilmiş olmaları nihayet kârlılıkları kalmamış bir takım sahalara para yatırılması demek olmuştur ki, ifadesini, cihan buhranının kaydettiği büyük hâdisede «borçların ödenememesi neticesinde patlak veren kredi buhranı»nda bulmuştur. Öyle ki, bugün cihanda, yekûnları milyarlara varan ve nasıl tahsil edilebilecekleri meşkûk bulunan bir takım alacak hesapları vardır.

Şu halde, makinanın yüksek iş ücretlerine, büyük ve mütenevvi iş hacımlarına alışmış ve bunu da ancak bazı memleektlerin milyarları aşan nüfusunu iktisadi fonksyonsuz bırakmak sayesinde temadi ettirebilen memleketlerde kârlı çalışması imkânları, birdenbire ve bir darbede ortadan kalkmıştır. İşte bir asırdanberi devam edegelen inhisarcı makina medeniyeti'nin sevali, asıl bu noktadan ve bu bakımdan başlamış bulunuyor:

a) Bir takım alacak hesapları var ki, gayri kabili tahsil olmuştur.

b) Bir takım pazarlar var ki, alım kabiliyetleri sıfıra yakın bir seviyeye inmiştir.

c) Ve bu pazarlar, bu sıfıra yakın bir seviyeye inmiş olan alım kabiliyetlerini, artık istihlâk eşyasına değil, iktisadi ve siyasi boyunduruktan kurtulabilmek üzere bütün sıkıntılara göğüs gererek ancak ve ancak istihsal vasıtalarına yani makinalara yatırmak kararındadırlar.

Bütün ticari takyidata rağmen, milletler arasındaki ticaret ve mübadele münasebetleri devam etmektedir. Fakat bunun karakter ve tandansı, makinanın zuhuru tarihindeki vaziyete nazaran tamamen değişmiştir. O tarihlerde, bir takım memleketlerde yerli el sanayiinin tasfiye edilmesine muvazi olarak bir takım memleketlerde muazzam ve son derece farklılaşmakta (différencié olmakta) bir makina sanayii doğuyor ve makina lehine mamul madde, hammadde ve gıda maddeleri ile mübadele ediliyordu. Bugün ise bir takım memleketlerde bazı makina sanayiinin tasfiye edilmesine muvazi olarak bunların mukabilleri şimdiye kadar sanayisiz bırakılmış memleketlerde tesis ediliyor ve sanayileşme lehine hammadde ve gıda maddeleri, istihsal vasıtaları yani makinalar ile mübadele ediliyor.. Sanayileşme lehine derken, hammadde ve gıda maddeleri lehine deyip deyemiyeceğimizi ve bugünkü vaziyetin geçen asırdakinin tıpatıp aksi olup olmadığını zaman bize gösterecektir. Yani, geçen asır mübadelesinde makina ve mamul madde lehine açılan makasın bu seferki bünye istihalesinde hammadde ve mamul madde lehine kapanıp kapanmıyacağını, önümüzdeki devrede göreceğiz.

Çünkü, makina medeniyeti'nin bugünkü istahalesindeki inkişaf tandası, sarahatan ileri tekniğin bir takım milletlerin inhasından çıkarak bütün dünya milletlerine tevzi edilmesidir. Bu ise, yığınların ihtiyaç listelerinin çeşitlenmesine ve büyümesine muvazi olarak, refah seviyelerinin yükselmesi ve alım kabiliyetlerinin artması demektir..

Dünyanın mevcu hammadde ve gıda maddeleri istihsalâtı, milyarlar tutan yığınlara göre değildir. Önümüzeki dünyada her insanın orta halli bir İngiliz tüccarı yahut bir Macar valisi kadar iyi yaşamak isteyeceğini farzedersek (ki lüks hayat süren bügünkü dünyamızın bir kaç kere on bin adamının ihtiyaçları yanında hiçtir), fazla istihsalden bahseden bugünkü avanakların, yaşarlarsa, nasıl bir hammadde ve gıda maddeleri istihsali ile karşılaşacakları kabili tasavvurdur. Bu maddelerin bugünkü istihsali, fazla göstermek garabetini göstermiştir. Çünkü dünyadaki istihsal vasıtaları demirbaşı mahduttur. Bunun da sebebi, milyarlarca insanın koyun gibi bir hayat sürmek sefaletine mahkûm edilmiş olmalarıdır. İleri teknik, milletler arasında dağıldıkça bu milyarlarca koyun birer insan olacaktır. Ve her insan, kendine lâzım olan gıdayı ve ihtiyaç eşyasını isteyecektir. Bu, talebi, talep kıymeti, kıymet te hammadde ve ziraat maddesi istihsal edebilen memleketlerin servetlerini değiştirecektir.

●

Bugün, istihsal ve maliyet fiyatı bakımından makinanın düştüğü vaziyeti, bize, Japonya ve Japon rekabeti mükemmel gösteriyor. Gerçi, sadece mamul emtea bakımından. Bir taraftan rasyonel ve modern tekniğe, fakat bir taraftan da gerek para politikası gerek ise hadd ratında ucuza çalış-

mak itibarile aşağı iş ücretlerine dayanan Japon rekabeti, en kuvvetli gümrük duvarları ile zırhlanmış içpazarları bile (çünkü cam yapan memlekete cam, saat yapan memlekete saat satıyor) delikdeşik etmiştir...

İstihsalde makinanın ancak ikinci derecede bir rol oynadığını gösteren diğer misaller arasında, ücretleri para politikası bakımından düşürmek hareketleri vardır (İngiltere ve şürekâsı, Amerika ve şürekâsı). Fakat bir de Sovyet Rusya gibi kendi istihsal vasıtalarını kendi yaptıktan başka, 165 milyonluk bir nüfusa bütün ihtiyaç eşyasını vermek mecburiyetinde olan ve bütün hammaddeleri ve gıda maddelerini kendinde bulamıyacağı için bunları ucuz makina satmakla tedarik etmeği göze alacak olan bir memleket yanında diğer makina ihracatçısı memleketlerin girecekleri vaziyeti, bunların kesif nüfus mevcutlarını ve hammadde ve gıda maddeleri ihtiyacını göz önüne getiriniz - o zaman, iyi hammadde ve ziraat maddeleri mukabilinde bütün milletlerin ne kadar kolay sanayileşeceklerini ve mamul emtea ile diğer maddeler arasındaki makasın nasıl sür'atle kapanacağını tasavvur edebilirsiniz.

Şimdilik bir mamul emtea dumping'ine ve bunun doğurduğu tedbir ve mukabil tedbirlere şahit oluyoruz. (İçpazarlara ödettirilen pirimli ihracat, dirije para politikaları, kontenjanlar, kleringler v. s.) Önümüzdeki yıllarda bir istihsal vasıtaları dumping'ine ve makinaların korkunç ölçüde bir muhaceretine (1) şahit olmamız için, milletlerin müstakil olmak kararları ve bu kararları tahakkuk ettirecek olan büyük kurtuluş mücadeleleri, kâfidir.

●

Bu suretle, gasbolunan iktisadî fonksyonlar (sanayi ve sermaye teraküm ettirmek hakkı) sahiplerine iade edilmiş olacak; istihsal maddeleri arasındaki (mamul madde ile diğerleri arasındaki) kıymet farkı ortadan kalkacak; bir tarafta günde beş kuruş, fakat diğer tarafta 500 kuruş, 5000 kuruş evet hattâ 5.000.000 kuruş tutmasında mahzur görülmeyen alınteri farkları makul ve ahenkli bir seviyeye inecek ve insanların birbirlerine hayvan muamelesi etmeleri zilletine bir nihayet verilmiş olacaktır.

Böyle bir neticeden, bugünlük uzak olabiliriz. Fakat bütün ok işaretleri, bize hep bu istikameti göstermektedir. Bunun ideolojik hulâsa ve şuarı, milletler arasındaki tezatlarla millet yapılarının içinde yuva yapmış yahut içinde yuva yapabilecek tezatların kalkmasıdır.

İstikamet bu olduktan sonra, mukavemetlerin ehemmiyeti yoktur. Bugünkü Avrupa, 1830 sularındaki kadar mürteceidir. Ne tarafa baksak, irtica kuvvetlerinin restorasyonunu tamamlamak teşebbüslerini görüyoruz: ister beli kırılmış emperyalizmin doğrulmak istemesi, ister ırk nazariyesine bürünmüş garplı nihvetinin kendine bir çıkış noktası araması, ister katoliklik - protestanlık mücadelesinin Avrupa politikacılarının arabasına bir ihtiyar beygir gibi koşulması, ister müstemlekecilik namına faşist saflarından kasideler okunması bakımından! Hayat, buna rağmen sağlam ve

(1) Bundan evvelki sayılarımızda, buna dair yazılar olduğu gibi, bu sayımızda da onların yani garplıların ağzından bir terceme vrdir.

onuru ilerlemektedir. Ret ve inkâr edilemez bir hakikat olmuştur ki, milletlerin hemen hepsi, şuurla, sabırla, feragatle, ayaktadır. Ve hemen her tarafta, halkçı olmak, geniş halk yığınlarının hakları için çarpışmak, milliyetçiliğin baş şartı olmuştur. Bunu samimiyetle tatbik edenlerin yanında bunun hiç olmazsa demagojisinin yapılmakta olması da gösteriyor ki, dava budur ve bu dava muzaffer olacaktır.

Liberal iktisadı reddeden Türkiye'de maliyet hesapları sır kalamaz!

Bütün sanayi müesseselerinde maliyet hesaplarının

NEŞRİNİ

ve

bunların doğruluğunun da

DEVLETÇE KONTROLUNU

istiyoruz.

Buhrandan korkmayan sanayi:

Harp sanayii.

M. Şevki.

Dünya buhranı sanayice en ileri memleketleri hırpalar ve istihsallerini yarı yarıya hattâ bazı yerlerde % 30 derecesine kadar azaltırken bir sanayi şubesinin sınırlarında kalıyor ve oradan içeri adımını atamıyor: Harp sanayii.

Sanayi istihsalâtı her şubede azalırken harp sanayiinin istihsali bünyece bazı değişiklikler kaydetmekle beraber daima artıyor ve daima genişleyor. Bu artış ve genişleyişten anlıyoruz ki, dün olduğu gibi bugün de en revaçta olan meta harp ve silâhtır. Bizim bakımımızdan bunu çok tabii görmek de lâzımdır. Milli kurtuluş hareketlerinin hız aldığı ve bir tasfiye hareketinin başladığı bu devirde emperyalizmin kendi davalarını tahakkuk ettirmesi ve şimdiye kadar süren hakimiyetini ibka etmesi için silâha sarılmasından başka ne çaresi vardır?. Bu sebeple bir taraftan iktisadi ve fakat daha ziyade siyasi manaları ve ehemmiyeti haiz olan bu buhrandan korkmaz, sanayiin gidişini gözden geçirmek çok faydalı ve lüzumlu olacaktır:

Almanyada konjunktur tetkikatı yapan müessesenin intişar eden 28 Şubat tarihli haftalık raporuna nazaran top, silâh ve cephane imalâtı yapan başlıca memleketlerin harpten evvel ve sonraki harp malzemesi ihracatı şöyledir:

1909	158	Milyon mark	1925	200	Milyon mark
1910	195	» »	1926	210	» »
1911	208	» »	1927	203	» »
1912	272	» »	1928	250	» »
1913	293	» »	1929	272	» »

Burada harpten sonraki istihsalin en yüksek olduğu senenin harpten evvelki en yüksek seneye nazaran % 10 kadar bir tenakus gösterdiği görülürse de bu silâhlanmanın azalmış bulunduğuna asla delâlet edemez. Çünkü bunun içinde harpten sonra ehemmiyetleri çok yükselmiş olan ve harpten evvel ise ya hiç imal edilmeyen veya pek az miktarda imal olunan silâhlar dahil değildir. Meselâ tayyareler bu meyandadır.

İngilterede tayyare imalâtında 1913 e nazaran tezayüt adetçe tam yirmi misilidir. Amerikada 1913 de ancak 200 tayyare imal olunurken bugün 14.000 tayyare imal olunmakta... 1913 de İngilterede imal olunan tayyarelerin kıymeti takriben 1 milyon mark iken 1930 da imal olunanların kıymeti 160 milyona çıkmıştır. Amerikada ise bu miktar 3,3 milyon marktan 239 milyona fırlamıştır.

Tayyare imalâtındaki tezayüdü anlamak için şu cetvele bakalım.

Tayyare fabrikalarında çalışan amele:

1913	1924	1930	
1.000	12.000	21.000	İngiltere
	5.100	10.000	Fransa
168	2.701	14.710	Amerika

Halbuki bu müddet zarfında sanayide amele kullanılması gittikçe azalmış ve amelenin yerini günden güne otomatik makinalar tutmaya başlamıştır. O halde hakikatte tezayüt yukarıda görülen müthiş farklardan da daha çok fazladır.

Yapılan tayyarelerin daha ziyade beynelmilel nakliyat için kullanıldığı da doğru değildir. Meselâ Fransadaki imalâtın % 80-85 şi, Amerikada % 70-75 şi ordu için olduğu resmi istatistiklerden ve beyanattan anlaşılmaktadır.

Harp sanayiindeki tezayüt bundan ibarette değildir. 1914 ten evvelki ihracat miktarı yalnız mahdut ve muayyen memleketlere münhasır iken harpten sonra bir çok memleketler ve ezcümle Japonya, Rusya, Polonya, Çekoslovakya memleketleri kendi ihtiyaçları için geniş mikyasta harp sanayii kurdukları gibi Yugoslavya, Romanya, Brezilya, Cenubi Amerikada uzak veya yakın şarktaki memleketlerden bir çokları da kendi mikyaslarında harp sanayii tesis etmekte bulunmuşlardır.. O halde yukarıda gösterilen ihracat miktarı hakikatte harp sonrası sanayiinin istihsalâtı hakkında tam bir mukayese noktası teşkil edemez.

Bu yeni tesislere ve bu hummalı imalâta rağmen eski harp sanayiine malik memleketlerin istihsalâtına bakalım: Meselâ bunlardan en mühimmi olan Fransadaki (Compagnie des farges et acieries) şirketinin 1930-31 senesi bilânçosunda deniliyor ki «St. chamond» silâh fabrikası kendi hususi imalâtı dolayısile diğer sanayiin duçar olduğu buhrandan müteessir olmamıştır. Ayni raporun diğer bir yerinde ise «St. Chammond'nun hususi imalâtı ve harp gemileri siparişatı olmasaydı şirketin diğer şubelerindeki zararlar kendilerini daha fazla hissetirecekti» denilmektedir.

Diğer bazı misaller daha: Çekoslovakyanın en mühim bir silâh fabrikası olan Skodada 1933 de 17.000 amele çalışmıştır. Bu miktar harpten evvelkine nazaran % 70 bir fazalık ifade etmektedir. Halbuki Çeklerin diğer sanayi kısımlarında çalışanların mevcudu 933 de harpten evvelkine nazaran % 23 bir tenakus göstermiştir.

Belçikalıların silâh fabrikası olan Jhon Cockerill firması 1932 buhran senesinde 13.300 amele çalıştırmıştır. Bu miktar en yüksek konjunktur senesi olan 1929 nazaran % 15 bir fazalık göstermektedir. Halbuki ayni seneler zarfında diğer sanayideki amele miktarı arasında % 30 bir azalma vardır.

Birde kazanç cephesinden tetkik edelim: Belli başlı sanayiinin hepsi son buhran senelerinde mükemmel kârlar kaydetmişlerdir.

Fransız harp sanayiinin safi kârı (milyon frank olarak)

	Şnayder	Kompani defurj	Hoçkis
1928	24,1	14,2	23,6
1929	26,3	25,6	17,1
1930	26,6	28,7	17,1
1931	26,1	8,4	20,0
1932	25,5	3,1	22,0
1933	25,4	8,9	00

İngitlere (1000 Sterlin olarak)

	Vikreş	Vikres, mak. Ltd.	Skova	Çok silâh fab.
1928	940	1 149	—	8,3
1929	942	1 160	67,1	9,5
1930	776	1 005	67,8	8,0
1931	575	806		
1932	529	763		

1929 den sonra emtea fiyatının düşüşü yani paranın alım kuvvetinin artışı dolayısile kârda görünen nisbi azlık hakikatte bir tenakus ifade etmez. Birde bu şirketlerin istikbal hakkında ne düşündüklerini dinleyelim:

Vikres direktörlerinden Sir Laurens 1933 umumi içtimaında demiştir ki «geçen senenin iş hacmı oldukça iyi idi. Bu sene geçen seneden daha müsait bir bilânçoya malikiz.

Cie des Forges ise 1932-33 senesi bilânçosunda dahili işler ve ihracatta «hafif bir iyleşmeden» bahsediyor.

Skoda ise 1933 senesi ortasındaki raporunda uzun vade ile sipariş aldığı imalât yekûnunu 1,8 milyar koron olarak gösteriyor. Bir mukayese olmak için düşünmelidir ki, 1932 senesinde firmanın tekmil imalâtı 654 milyon koron idi. Hulâsa hem iş ve hem kâr itibarile harp sanayiinde dünya buhranına rağmen daimi bir artma ve genişleme görüyoruz.

Buhran seneleri dolayısile yalnız silâh, cephane ve top ihracatında nisbi bir düşüklük olmuştur, fakat bu düşüklük umumi sanayiinki ile kabili kıyas değildir. 1928 senesi 100 itibar edilmek üzere muhtelif senelerdeki ihracat şöyledir:

	Dünya ticareti	Sırp malzemesi ticareti
1928	100	100
1929	102,5	109,2
1930	82,2	94,1
1931	85,7	58,59
1932	39,5	63,7
1933	26	75

Buhran ve emtea fiyatının düşüklüğü nazarı itibare alınırsa bu fasıldaki harp malzemesi ticaretinin kıymet itibarile azalmasına rağmen hacım itibarile azalmadığı kabul olunabilir.

Modern silâhların artışını ise şu rakamlar bize gösteriyor:
Muhtelif memleketlerin tayyare, tayyare parçaları
ve tayyare motorları ihracatı milyon mark olarak

MEMLEKETLER	1913	1929
İngiltere	1.0	44.7
Fransa	8.7	35.6
Birleşik Amerika Cumhuriyetleri hükûmeti	0.5	38.2

Tankların imalât, kıymet ve ihracatı hakkında malûmat bulmak müşkildir. Yalnız İngiliz Ticaret nazırının parlâmentodaki bir izahatına göre 1932 de imal edilip ihracı için müsaade verilen tankların miktarı şöyledir:

Bolivyaya	5 Tank
Danimarkaya	1 »
Hollandaya	5 Zırhlı araba
Japonya	6 » »
Polanya	40 Tank
Romanya	1 »
Rusya	8 »
Siyam	10 »

Modern silâhlardan dolayı vaki olan ticaret mektum kalmakla beraber bunların silâh ve cephane faslında umumi harpten evvelkine nazaran görülen % 10 noksanlığı çok tecavüz edeceği daha tayyare ihracatındaki erkam gösteriyor. (1929 le 1913 arasındaki silâh ve cephane ihracatı farkı ancak 21 milyon iken yalnız tayyare ihracatı farkı 108 milyona çıkmaktadır.)

Harp sanayiinde çalışan amele adedi de ekser memleketlerde hissedilir derecede bir azalış vardır. Bu da yukarıda izah edildiği üzere işin ve istihsalin azalmasından ziyade otomatik makinaların çoğalmasındandır. Meselâ Amerikada hususi harp sanayiinde 1914 deki miktarlar 100 itibar edilmek şartile amele miktarı 80 ne düştüğü halde istihsal miktarı 120 ye çıkmış ve binaenaleyh beher ameleye isabet eden iş miktarı da 150 yi bulmuştur.

Yalnız amele miktarı muhtelif iş sahalarındaki tandansı göstermesi itibarile şayanı dikkattir:

	1907-08	1924-25	1930-31
İngilterede: (1000 amele hesabile)			
Harbiye nezareti emrindeki fabrikalarda	14,5	12,1	11,1
Bahriye nezareti emrinde	1,1	6,6	6,1
Diğer hükûmet tersanelerinde	24,8	35,7	29,6
Yekûn	40,4	54,4	46,8

Fransa:	1913	1927-28
	24,0	23,0
	33,0	25,0
Yekûn	57,0	48,0
Amerikada:		
	5	8
	40	50
Yekûn	45,0	58,0

Görülüyor ki, bazı kısımları da harp öncesi ve sonraki miktarlar arasında farklar bulunmakla beraber mecmuda tenakus yalnız Fransada vardır. Ve bu da azdır. Buna mukabil hususi sanayide ise muhtelif şubelerde:

İngilterede:	1907	1924	1930
	17,6	11,1	10,7 olduğu halde
Fransada:	1906	1921	1926
	27,8	38,8	42,6 olmuştur.

İtalyada hususi sanayide çalışan amele miktarı ise:

1911	1927
14,9	17,9 dir.

Yani İngiltereden maadasında artış vardır.

Büyük memleketlerde hususi sanayiinin imalâtı ise harp öncesine nazaran şu suretle inkişaf etmiştir:

	İstihsal kıymeti Milyon Mark			İstihsal hacmi Harpten evvelki = 100		İstihsal artışı Harpten evvelki = 100	
İngiltere:	1907	1924	1930	1924	1930	1924	1930
Silâh	12.5	12.7	9.2	78	54	153	163
Cephane	75.8	102.5	102.5	105	96	155	132
Yekûn	98.3	125.2	111,7				

Amerika:	1918	1929	1929	1929
Silâh	44.1	92.4	151	157
Cephane	129.9	184.0	102	103
Mevadd-ı iptidâiyye	173.9	304.5	126	102

İşte harp sonrası devrinin harp hazırlığı hakkında en karakteristik delilleri.

Polemik :

Rakkamların anlattığı sanayi.

II.

Günlük gazetelerin sütunlarında sık sık tesadüf ediyoruz: «Devletin yeni sanayi programı dolayısile fabrikatörler toplanarak müzakerede bulunmuşlar ve kendileri tarafından kurulmuş olan sanayi istihsalâtı memleket ihtiyacatına tekabül ettiği için yeniden kurulacak devlet sanayiinin husule getireceği vaziyeti münakaşa etmişler ilh...» yahut «Kurulmuş bulunan ipekli sanayimiz bugün bir milyon altıyüz bin metre istihsal yapmaktadır. Bu miktar memleket ihtiyacını tecavüz ediyor. Binaenaleyh ipekli sanayii artık tahdide tabi tutulmalıdır. (*)» İşin mahiyetine vakıf olmadığı için milli sanayi ve milli iktisat namına bir çoklarının büyük inşirah duyacağı bu mütalealar ne dereceye kadar doğrudur? Bunu bir de rakamların projektörleri altına gitererek aydınlatmak şüphesiz ki çok faydalı olacaktır.

17 milyon nüfuslu bir memleket için bir milyon altıyüz bin metrelik ipekli kumaş istihsali ne demektir? Bu beher nüfus başına takriben 9,5 santimetrelik bir kumaş isabetini ifade eder. Bu miktar Türk vatandaşının beheri için bir boyunbağı bile olamaz. Vakıa biz 17 milyon insanın ipeklilere garkolmasını isteyecek değiliz. Fakat öz malı, tam manasile yerli istihsali olduğu için köylüsünün bile ipekli giymeği yadırgamadığı bu memleket için nüfus başına bir metrelik ipekli kumaş istihsalini gaye edinirsek bugünkü sanayiin tam on misli hacmında bir ipekli sanayiine ihtiyaç hasıl olur. İpek ve ipekli mensucat belki İsveçte ve Sibiryada oturan insanlar için bir lükstür, fakat dutun ve ipek böceğinin çok eski bir vatanı olan Anadolu için yünlü kumaş kadar tabii ve ucuza mal edilebilir bir metadır. Bilhassa her kurulacak ve işleyecek sanayi bu memleket için bir iktisadi genişlemeyi icap ettirdikten sonra. O halde bu vaziyet karşısında ipekli sanayiin haddini aşmış olduğundan nasıl bahsedebiliriz. Haddini aşmış olan sanayi değildir ve belki; gayri iktisadi kuruluş ve çalışış dolayısile ziraî istihsalâta nazaran çok kabarmış olan fiyattır ve bu yüzden satışının günden güne azalmasıdır.

Bu iş ipekli sanayiinde olduğu kadar devletin beş senelik programile kurmak istediği diğer tekmil sanayi şubelerinde de böyledir. Bunu bize anlatan da kendi hissimiz veya şahsi görüşlerimiz değil, bizzat sanayi müesseselerinin verdikleri rakamlardır:

Meselâ bunlardan ipekli sanayii ele alalım:

Son sanayi istatistikine nazaran ipekli mensucat ile uğraşan müesseselerin adedi 77 dir.. Bu müesseselerin heyeti umumiyesinin sahip olduğu makinaların kıymeti 486.0000 ve yalnız 40 tanesinin sahip olduğu binaların kıymeti 468.000 liradır. Yani cem'an 954.000 lira sermayeye dayanan bir

(*) Akşam gazetesinin 25 şubat tarihli nüshasından.

İpekli mensucat sanayiine maliktir. O halde behar müessesenin vasati sermayesi 12.400 lira kadar bir şey tutar. Binası ve makinası dahil olmak üzere 12.000 liralık bir fabrikanın randımanının ne olabileceği kolaylıkla anlaşılabilir.

Sonra tekmil bu ipekli sanayiinin istihsalâtı iptidai maddeler de dahil olmak üzere 3.253.000 liradır. Yani nüfus başına 19 kuruşluk bir istihsal, İstihsali bu sanayie ait olmıyan hammadde fiyatını çıkarır isek geriye 1,080,000 lira kalır ki, bu takdirde nüfus başına isabet eden miktar ise 6 kuruştan ibaret olur. Günün terakkiyatına uymak isteyen inkılâpçı bir millet sıfatile bu istihsalin kifayet edip etmiyeceği, bu miktarı bu hudut ta bırakmak için tahdidin lâzımgelip gelmiyeceğini erbap insafa terkediyoruz.

Dokuma sanayiinin heyeti umumiyesine intikal edelim. İpekli, yünlü, trikotaj, fanile ve çorap, kaput ve yelken bezini, yün, pamuk ve ipek ipliğini ihtiva eden bu kısmın tekmil sermayesi 9,5 milyonu makina, 4 milyonu bina olmak üzere on üç buçuk milyondur. İpekli sanayiinde makina kıymetile bina kıymeti arasındaki nisbet takriben 1:1 olduğu halde mensucatın heyeti umumiyesinde 2:1 kadardır. Tekmil istihsalât ise hammadde fiyatı dahil olduğu halde 20 milyondur. Senede nüfus başına isbaet eden miktar 120 kuruş. Bugün bir senede 120 kuruşla bir çocuğun giydirilmesi dahi kolayca düşünülemiyeceğine göre Türkiyenin giydirilmesi bugünkü dokuma sanayiimize kalırsa halkın büyük kısmının çıplak kalacağı buradan ve bilriyaziye anlaşılmış olur. Hariçten ithalâtın millî iktisat için bir zâf olduğu aşikâr bulunduğuna nazaran devletin mensucat sanayii kurmasındaki kat'i zaruret kendiliğinden meydana çıkar.

Senede nüfus başına vasati olarak geyinme masrafı 12 lira kabul edersek bugünkü istihsalin en az on defa arttırılması icap ettiği bulunur ki bu suretle asgari mensucat sanayiimizin hacmı da hesap edilmiş olur.

Bir defa da bu kısmın rantabilite derecesini tetkik edelim:

11.730.000	Hammadde kıymeti
1.100.000	İşletme masarafı
3.700.000	Ücret ve yevmiye yekûnu
2.100.000	% 15 faiz ve amortisman
18.630.000	
2.100.000	Safi kâr
%15	Sermayeye nisbeti

İşte tahdit fikirlerinin ileri sürülmesini hep bu az görülen kârda aramalıdır. Büyük istihsal yapan müesseseler için bu kâr norması yüksek görülebileceği halde yüksek faizlerle sermaye tedarik edebilen ve az istihsal yapan müesseseler - ki ekseriyeti bunlar teşkil eder - Bu kârla yaşamak imkânını bulamamakta ve tahdit fikirlerini ileri sürmektedirler. Velev memleketin sanayiisiz kalması bahasına da olsa kendi kârlarının yükselmesi düşüncesile sanayi erbabı belki bu taleplerinde mazurdurlar. Fakat memleket menfaati için bu talep aslâ kabul edilemez.

Devletin beş senelik programla kurmasını istihdaf ettiği diğer sanayi şubelerine geçelim. Meselâ maden sanayiine:

Vapur tamiri sanayii çıkarılırsa döküm ve her nevi demir işleri, ziraat aletleri, çivi, otoombil ve diğer maden işleme sanayiini ihtiva eden bu kısmın makina kıymeti takriben 1,5 milyon, bina kıymeti takriben yarım milyon ki ceman iki milyonluk bir sermayeye istinat etmektedir.

Dünyanın makinalaşmakta ve motorlaşmakta olduğu bugünde bu sanayi hacmını nasıl kâfi addedebiliriz? Meselâ bu şubenin tekmil istihsalâtı takriben 3,5 milyondur. Halbuki son buhran senelerine rağmen bizim bu sanayi istihsalâtından ithalâtımız otuz beş milyon kadardır. O halde bugünkü ihtiyacın kapatılabilmesi için bile on misli bir ittisa zarureti vardır. Kaldı ki, biz zaten bugünkü ithalât ve istihsal miktarını kâfi görenlerden değiliz, bu miktarlarda dahi daha hayli tezayüdün mutlaka elzem bulunduğuna iman edenlerdeniz.

Keza maden istihraç sanayiinde bu şekildedir.. Türkiyedeki kömürden başka tekmil maden istihsalâtı 1,200.000 lira kıymetindedir. Bu işe yatırılan sermaye ise ancak 830.000 liradır. Bu şerait altında Türkiyede maden istihsal ve istihracından bahsetmek bile bir az abes olur.

Hulâsa: Hangi şubeyi ele alırsak alalım gerek sermaye ve gerekse istihsal bakımından sanayiimiz bizim bugünkü ihtiyaçlarımızı dahi tatminden çok uzaktır. Bu şerait altında sanyaiin bazı kısımlarını tahdit etmek demek Türkiyede hakiki manasile sanayi daha doğmadan, çıkış halinde iken ölüme mahkûm etmek demektir. Bizim fikrimizce Türkiyede sanayi ancak devletin yeni kabul ettiği beş senelik programla başlıyacak ve ancak o yolda hakiki inkişafını bulacaktır. Şimdiki sanayi o kadar derme çatma ve o kadar köksüzdür ki, meselâ her yerde makinalı sanayi ev ve el sanayiini ortadan kaldırırken son zamanlârda bizde evlerde çalışan trikotaj sanayiinin diğer makinalı sanayii durdurduğundan şikâyet edilmeğe başlamıştır. Bundan şunu anlıyoruz ki, makinalı sanayi diye kurulan ve devletin himayesine mazhar olan sanayiin bir çoğu rasyonalite derecesi itibarile daha ev sanayiinden ilerde değildir. Böyle bir sanayi ile iktifa olunamaz. Hattâ himayesinden de ancak zarar beklenebilir.

Biz hakiki sanayie, büyük ve rasyonal sanayie gitmek istiyoruz, bir memleketin sanayileşmesi de ancak bu suretle mümkündür, bütün himayelere rağmen bunu memlekette yaşatacak başka kimse çıkmadığına göre Türkiyede bu çeşit sanayiin devlet tarafından kurulmasından başka bir çare ve yol yoktur.

Kronik :

Mecmualarımız.

İstanbul, mecmuacılıkta, Anadolu'dan aşağı kalmamıya çalıyor. Bu sahada, Halkevi'nin çıkarmakta olduğu «Yeni Türk Mecmuası» istisna edilecek olursa, hatta, Faruk Nafiz'in «Anayurt» u da dahil olmak üzere(1) hemen bütün İstanbul mecmualarına birer «éclectique revue» nazariyle bakabiliriz. Gerçi «Yeni Adam» ın sahibi İsmail Hakkı Bey bu görüşümüze itiraz edecek ve kendi mecmuasının kuvvetli şahsiyetini böyle bir renksizlik sıfatından tecride çalışacaktır. Hiç şüphesiz bunda, birçoklarına da haklı görünecektir. Çünkü, evvelâ, İsmail Hakkı Beyin, kendi şahsının bariz bir karakteri vardır. Onu, yirmi beş yıldanberi terbiyede olsun, içtimai politikada, hattâ, kısaca pilitikada olsun kat'i bir «individüalisma»nın müdafii olarak tanırız. Hatta, diyebilirim ki, bizim bütün Meşrutiyet devri fikriyatına hâkim olan bu nazariyeyi en iyi ve en ilmi surette sentetize eden İsmail Hakkı Beydir. Onu, bu itibarla Ziya Gök Alp'ın tam bir antitezi olarak ta telâkki edebiliriz.

İşte, «Yeni Adam» ında İsmail Hakkı Beyin şahsiyetinin bu en çıkıntılı tarafını, biz, bir parça yassılaşmış, yumuşamış buluyoruz. İçimizde, «sakın, İsmail Hakkı Bey de bir nevi fikir oportinismasına mı düştü?» diye bir sual ve endişe peyda oluyor. Lâkin, bu endişenin izahını, «Yeni Adam» ın demokratlık vasfından kolaylıkla çıkarabileceğimiz için çok merak ve telâşa düşmüyoruz. Çünkü, bu demokrasi kelimesi, son zamanlarda bizatihi oportunismanın müradifi haline girmiştir. Onun esasını şahsi hürriyet umdesi teşkil ettiği için her şeyi, bütün fikir cereyanlarını kolaylıkla kendi içine alabiliyor. Demokrasinin en güzel, en canlı misalini bugünkü çok fırkalı «parlâmento» larda müşahede ediyoruz. Bunlarda herkes istediğini söyliyor; aklından geçeni bağırıyor. En zıt fikirler birbirile durmaksızın çatışıyor. Tıpkı bir «éclectique» mecmuada olduğu gibi...

●

Hüseyin Cahit Beyin «Fikir Hareketleri» ne gelince hemen söyliyelim ki, «Yeni Adam» çıktıktan sonra, doğrusu, buna artık lüzum kalmamıştır. Bu da demokrattır; bu da muhtelif lisanlardan tercümelerle çıkıyor; burada da, öbüründe olduğu gibi bir derin Avrupa hayranlığı hüküm sürüyor. Onun için, herkesin aklına gelebilir ki, bu iki mecmua bir başlık altında birleşsin. O vakit, hem demokrasi cephesi takviye edilmiş, hem de meydana biraz daha sarahat gelmiş olur. Fakat, bu takdirde bizce ne «Yeni Adam» dan, ne «Fikir Hareketleri» nden eser kalabilir. Çünkü, demokratlık bugünün telâkkilerine göre artık Yeni Adamı müstakil bir sıfat olarak

(1) Eğer batmadı ise.

tarife kâfi değildir. Hüseyn Cahit Beyin mecmuası ise çok statik bir şey olduğu için «hareket» vasfını adeta istirkap etmiş gibi görünüyor. Biz, bu iki eş mecmuanın birleştikleri takdirde alabilecekleri ismin olsa olsa «Hür Adamlar» olabileceğini düşünüyoruz. **

Doktor Reşit Galip.

Doktor Reşit Galip' i gömdüğümüz gün Hakimiyeti Milliye'de Burhan Asaf'ın aşağıki yazısı çıkmıştı. Onu da buraya alıyoruz.

●

Onun Vekil olduğunu duyduğum günkü sevincimi hatırlıyorum. Vekil olması, o kadar fevkalâde bir şey mi idi? Değil.. Reşit Galip, anadan doğma inkılâpçı idi. Anadan doğma, memleket ve halk çocuğu idi. Bu türlü vasıflarını yanında, Vekillik küçük kalır. Yalnız iyi biliyorum ki, o günkü sevincimiz Reşit Galip'ten ziyade memleketin maarif işleri namına idi. Ne acıklı tesadüfler bokkabazıdır şu hayat ki, İnkılâp Enstitüsü açıldığı gün Reşit Galip'in gözleri kapandı.

Nasıl yapmalı ki, bu çocuğun aramızdan ayrıldığına, aklımız alışsın, duygularımız alışsın, sevgilerimiz alışsın? Nasıl yapmalı ki, bu satırlar ve şu sıralarda bunlar gibi karalanan bir yığın söz, mersiyenin basmakalıp edasını parçalasın da — dostlar, aramızda, tatlı bir dertleşme olsun? Bu dertleşme, onun kadar tatlı, onun kadar temiz olsun, nasıl yapmalı?

●

Ölümün korkunç zulmünü bugünkü kadar duydunuz mu? Ben, 16 senedir anasızım. Bugünkü kadar, öksüzlüğümü duymamıştım. Düşünüyorum, bunun sebebi, munis şahsına karşı duyduğum sevgi midir? Hayır, çünkü bunu kendi içimde, her sadık dost gibi, onsuz da devam ettirebilirim. Bu yolda kendime pek çabuk arkadaş bulacağımı bildiğim halde, meselâ onun sevgili şeflerine, onun uzun zamandanberi mesai arkadaşlığını yapmış olanlara, hele talihsiz Hüseyin Ragıpa, hele geride bıraktığı kadınla yumruk kadar yavrulara eğilerek yol vermem lâzımdır. Hayır, sebepler arasında bu sebep egoizmama en yakını olmakla beraber, büyüğü değildir. Öksüzlüğümün büyük sebebi, her yurt çocuğunun gözü kapalı örnek seçeceği kadar temiz, feragatli, çalışkan Reşit Galipin inkılâp safımızda büyük bir boşluk bırakmasıdır. Bir boşluk ki, onu açan Ölüm bile şimdi oradan bütün haybetiyle birkaç kere daha geçse — bu boşluk, ona bol gelecektir.

●

Hatırlıyorum: Geçen çocuk bayramında, rüzgârlı bir günde, istasiyon ile Evkaf apartımanı arasında açılan sahada; o adını bile koyamadığımız acayip bozkır parçasında; Haydar Beyin duvarını bir çomak gibi yutuveren genişlikte, bir kürsünün üzerine çıkmış, Ankara mektepllilerine sesini duyurmağa çalışıyordu. Ben, arkadan sokuldum. Uzun boycağını, omuzlarına doğru o hepimizin hatırlıyacağı büklümü yapıyordu. Genç adam,

yaralı ciğerlerini zorla, şişirebildiği kadar şişirerek, önündeki yavrulara bir «and» öğretiyordu:

Türküm. Doğruyum. Çalışkanım.
Yasam, küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu budunumu özümden çok sevmektir.
Ülküm, yükselmek, ileri gitmektir.
Varlığım, Türk varlığına armağan olsun.

Bu sözleri, sevgili Ölümüz, uydurmamıştı. Rodosta nasıl büyüdü ise; Tıbbiye talebesi iken, gazete idarehanesine ilk yazısını nasıl taşıdı ise; nasıl köye girdi ve oradan çıkmadı ise; nasıl İstiklâl mahkemesinden tarih davasına, oradan Maarif Vekilliğine geçti ve — tekrar kitaplarının başına döndü ise, o sadelikle, önündekilere kendini kendisi yapan kanaatları belletiyordu..

●

O rüzgârlı ve nekes gün olmasaydı dahi, o ciğerler, onun gürüldeyen bir sesle iriyarı talakatler yapmasına gene mani olacaktı. Fakat o ciğerler, nöbetler içinde yanan münevver gövdesini ve münevver dimağını aç gözlü Kadere teslim etmekte tereddüt etmediler. Mani olmadılar. Ve biz de onlar için, hiç bir şey yapmamıştık, belki de bundan.
En son, hastalığından birkaç gün evvel, telefonla Roxalane'in türkçesini sormuştum. Hurrem Sultan olduğunu söyledi. Göreceğim geldiğini söyledim. Vasıtasızlıktan bir türlü gelemediğimi söyledim. Bana «Münür Hayri'nin kaptıkaçtısını yakalamamı» tavsiye etti. Nasıl aklıma gelebilirdi ki, onu orada bırakacaktım?

●

Doktor Reşit Galip,

Bu seni kucaklıyacak olan toprakları bir kenara atalım. Buna ne sen ne de biz inanırız ki, sen bundan sonra onların malı olacaksın. Çocuk gövdesi kadar dayanıksız gövdeni, birkaç ilâç kutusu, bir iki doktor müdahalesi ve yağmur gibi içimize boşanan yaşlar arasında kaybettik. Ne yapalım ki, bu, böyle oldu. Belki devrilen sandal bile aynı neticeye sebep olabilirdi. Ama, o bunun kadar hazin günde, sen suya dökülen yavrularını kurtarmak için, anlaşılan peşinde dolaşan, Ölüme bir oyun oynıyabildin. Fakat bugün, o sakar kuvvet, o bakarkör yapacağını nihayet yapmış bulunuyor. Maddeni verdik, değerli dostum.
Eğer bu olmasa idi, şeflerinin emrinde ve inkılâbın siperinde, arslanlar gibi döğüşmekte devam edecek ve daima daha büyük verimlerle, yurduna ve budununa hizmet edecektin. Fakat, bu, oldu. İşte bunun için, ciğerlerinin yapamadığını bizim hafızamız, bizim sevgimiz, bizim arkadaşlığımız yapacak,

SENİ YAŞATACAĞIZ, REŞİT GALİP!

Hem nasıl yaşatacağız, biliyor musun? Bütün yetişen ve yetişecek çocuklarımıza, sendeki «insanı» tanıtacağız. Başka hiç bir şey ilâve etmiyeceğim. Zaten, nazlı bir halin vardı. Öylece de süzüldün gittin.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

SAYI

28

Sabiha

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Kooperatif

İşte
okunacak inkılâpçı bir fikir mecmuası
Her Kadro okuyucusu Kooperatif'i de okumalıdır

●

Yakup Kadri'nin en son romanı :

Yaban'ı

okuyunuz.

●

Şevket Süreyya'nın

İnkılâp ve Kadro'sunu

Okumıyan okuyucumuz kaldı mı ?

●

EGE günü.

Basan: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti.
Yazan: Şevket Süreyya.

EGE mıntıkasını tanıtan bu eser, memleketimizi öğretecek yedi kitabın ilkidir. Fiatı 50 kuruştur.

Kadro, Ankara'da AKBA kitap evinde satılır.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

28

NİSAN

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO	
İnkılâp kürsüsünde, İnkılâp ilimleşmelidir,	Şevket Süreyya
Belediyeleştirme.	Dr. Vedat Nedim
Beş senelik sanayi programı ve kredi meselesi.	İsmail Husrev
Eser ve Halk.	Yakup Kadri
Plânlı Dış - Ticaret ve Dış - Ticaret Ofisleri.	Burhan Asaf
Rakkamların anlattığı Sanayi. III	Polemik
Moda ve Sakarya.	**Kronik.**
Ahmet Hamdi Beyin mühim bir yazısı	
Ankarada İkinci Tütün kongresi.	
Ankara.	

KADRO

"Words, words and words!„

Hamlet, kendine göre bir inkılâpçı tipidir. Hep yalan, riya ve gösterişten ibaret bir saray içerisinde bir parça hakikat ve samimiyet açlığiyle çırpınır, durur. Sarayın mabeyncibaşısı ikide bir bu âsi genci sükûna davet için bir takım talâketli nasihatlerde bulunur. Hamlet bunları dinler, dinler ve her defasında, cevap olarak omuzlarını silkip şöyle söylenir:

— Words, words and words! (1)

Bu, bize iyma eder ki, sözün, kelimenin haddi zatında muayyen bir kıymeti yoktur. Hele o mabeyncibaşının ağzındaki lâflar nevinden beylik sözlerin hükmü, nüfuzu, nihayet, kulaklarda dayanıp kalır. Hiçbir kafadan içeriye giremez, hele gönüllerle münasebeti büsbütün imkânsızdır.

●

Bugün, kırkını geçmiş vatandaşlarımızın gönlünde ve kafasında, on yıllık meşrutiyet devrinin sayısız nutuklarından ne kaldığini görürsünüz.» Öyle ama, eğer bu söz söylendiği devrin cemeler, on yıl içinde, en az on bin kere tekrar edilmiştir. Nice gençler hayata bu sesle gözlerini açmış ve ilk adımlarını bunun temposunda atmıştır. Şimdi, şu 1934 yılında hürriyet, müsavat ve adalet diye haykıran bir adamın arkasından kaç kişi yürür zannedersiniz? .....

Bir Fransız muharriri bunun aksini iddia eder, der ki: «Halka bir sözü yüz defa tekrar ediniz, onun derhal bir nas haline girdiğini görürsünüz.» Öyle ama, eğer bu söz söylendiği devrin cemiyet hayatında yaşamağa başlamış kıymet hükümlerinden birini ifade ediyorsa... Aksi takdirde sözle yoktan bir fikir veya bir doğma yaratılabileceğine inanmak lâzım gelir.

Harp sonrasının siyasî ve iktisadî edebiyatından bizim dilimize de birçok kelimeler tabirler ve ıstılahlar geçmiş bulunuyor. Bunlardan iki tanesini ele alalım:

Teşkilâtlı gençlik, Millî iktisat. *Bunlardan birincisinin bizde aldığı mahiyet şudur: Muhtelif meslekler, muhtelif mekteplere,*

(1) Türkçeye şu suretle çevrilebilir: «Laf, laf hep laf.»

hatta muhtelif vilâyetlere mensup gençlerden beşi, onu bir yere geldi mi, bunlar kendi aralarında hemen bir cemiyet kuracaklardır. Bu cemiyetin kendine mahsus bir nizamnamesi, bir ismi, bir alâmeti farikası vardır; azası arada bir, bir çatı altında toplanır. Fakat, ne için, ne yapmak için? Burası pek malûm değildir. Maksat bir teşkilât yapmaktan ibarettir. Teşkilât! Ne mühim, ne büyülü kelime!

Millîiktisat ve bunun mesnedi olan devletçiliğe gelince, bunun da, bizde aldığı mana şu olmuştur: Türk pasaportunu haiz herhangi bir müteşebbis ferdin ve Türk firmasını taşıyan herhangi bir müessesenin devlet otoritesine dayanarak para kazanması... Görülüyor ki, kelimelerin manaları bile, bizde hasıl ettikleri subjektif bir anlayışın ifadesinden başka bir şey değildir. Bizim inkılâp ideolojimizi teşkil eden lûgatlerin çoğu, bu itibar ile henüz doğmamış çocuklara verilmiş isimleri andırıyor. Farzedelim ki, ikide bir «Hasan» diye birini çağırıyoruz veya «Hüseyn» diye birinden bahsediyoruz. Halbuki bizim tanıdıklarımız arasında bu isimlere cevap veren bir kimse yoktur. Şu halde Hasan olsun, Hüseyn olsun, bizim kafamızda ya abstrakt bir mefhum halinde kalıyor veyahut muhayyelemizin kendilerine bahşettiği yüzü taşıyor demektir. Kelimelerden fikirlere, ne çapraşık bir gidiş! Fakat, kelimelerden fikirlere başka türlü gidilebilir mi?

«Words, Words and Words!»

İnkilâp kürsülerinde, inkilâp ilmileşmelidir.

Şevket Süreyya.

İstanbul Darülfünununun yerini Türk Üniversitesinin alışı, sadece bir şekil değişmesi olamazdı. Bu değişikliğin ayni zamanda, İstanbul Darülfünunun yaşattığı, durgun, donmuş ve bilhassa millî hareketlere kapalı fikir havasının da bir tasfiye muamelesi olması tabiî idi.

Binaenaleyh yeni Türk Üniversitesi kapılarını, bir taraftan modern ilim metoduna, ilim tekniğine ve modern çalışma tarzına açarken, diğer taraftan da millî inkılâbımızın bütün ilim ve nazariye işlerinin, bu müessesenin kürsülerinde esaslı bir aksi seda bulması için teşkilâtlanması lâzımdı.

Ancak bu suretle idi ki, yeni Üniversite eski Darülfünundan, hem teknik hem de ruh itibarile kendisini ayırabilirdi. Aksi taktirde, yani millî inkılâbın nazarî ve fikrî tafahhusundan mahrum bir müessese, hatta umumî ve meslekî bilgileri bütün modern icaplarile verse bile, yine bizim hayatımıza yabancı ve dileklerimize sağır bir varlık olur, kalırdı.

●

Eski Türk Darülfünununun, millî inkılâp hamlelerine karşı resmî hissizliği ve yeni Türk Üniversitesinin herşeyden evvel millî inkılâp fikriyatını kavrıyacak şekilde teşkilâtlanması, bu yeni müessesenin kuruluş esbabı mucibesinde resmî ifadesini bulmuştur: İşte İnkılâp Enstitüsü, bu esbabı mucibenin anlattığı zarurete cevap olmak için kurulmuş ve çalışmağa başlamış bulunuyor.

İnkılâp Enstitüsünün, millî hayatımız ve inkılâp kültürümüz için manası, yeni Türk Üniversitesinin açılma resminde şu suretle izah olundu (1):

«— *Yeni Üniversitenin en birinci vasfı, milliliği ve inkılâpçılı-*

(1) Üniversitenin açılış nutkundan. 1/Temmuz/1933

ğıdır. Türk inkılâbının ideolojisini yeni Üniversite işliyecektir. Bu maksatla kurulu Türk İnkılâbı Enstitüsü, Üniversitenin en mühim cihazı ve bu cihaz yalnız orada çalışanların değil, yalnız bağlı olduğu fakültenin değil, talebesinden profesörüne kadar bütün Üniversitenin, bütün Cümhuriyet münevverlerinin, bütün memleketin malıdır. Herkes onun talebesidir.»

Hükûmetin bu resmî emir ve izahının manası kısa, fakat aydınlıktır:

— İnkılâp Enstitüsünün vazifesi, inkılâbın ideolojisini yapmaktır.

●

Daha ilk çalışma adımındanberi, inkılâbın fikirleşmesini, ilimleşmesini, onun yerleşme ve derinleşmesi için şart sayan ve bütün enerjisini, bu davanın kendi mikyasında başarılmasına vakfeden Kadro için, bir İnkılâp Enstitüsünün açılışı, özlediğimiz millî dileklerden birinin daha tahakkuk etmesidir. Bu hâdise bizim; millî şeflerimizin, hatta bizzat inkılâp kültürü sahasında da en ileri sayılan müesseselere bile her zaman, sert bir hamle ile derhal vücut verebilecekleri yolundaki inanımızın bin bir teyidinden biridir.

İnkılâp fikriyatı üstünde araştırmalar ve sentezler yapabilecek bir inkılâp enstitüsünden mahrum bulunmamız, filhakika millî bir noksanımızdı (1). Fakat bunun ergeç vücut bulacağına ve fikir dünyası içinde, hiçbir telâkki sistemine karşı zayıf ve müdafasız kalmıyacak olan bir millî inkılâp ideolojisinin tam bir sistem halinde tedvin olunabileceğine olan inanımız bir an bile sarsılmadı:

«Fikir hareketi ve fikir arayışı, yaşama ve yaratma kabiliyetinde olan cemiyetlerin ve insanların işidir. Biz, inkılâbımız ilerledikçe, derinleştikçe, onun nazarî mahiyeti ve ideolojik esasları etrafında yürüyen fikir taharri ve hareketlerinin de genişliyeceğine ve derinleşeceğine eminiz. Biz inanıyoruz ki, Türk inkılâbı kendi ideolojisini tedvin edecek ve Türk cemiyetinin âlemi telâkki tarzı, hiçbir içtimaî telâkki sistemi karşısında, zayıf, elverişsiz, mücadeleden müçtenip kalmıyacaktır.» (2)

(1) Bir İnkılâp enstitüsü ve bir İnkılâp müzesi hakkındaki temennilerimizi Kadroyu takip eden okuyucularımız hatırlarlar.

(2) İnkılâp ve Kadro sahife III-V Yazan: Şevket Süreyya.

İnkılâp kürsüleri vazifelerine, Ankara'da Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin ve İstanbul'da Maarif Vekilimizin ilk derslerile başladılar. Şimdi bu mesai gerek İstanbul, gerek Ankara'da inkılâbımızın hukuk, iktisat veçhelerile askerî ve siyasî inkişafını izah eden dersler şeklinde devam etmektedir.

Kadro bu derslerin yayımı ve inkılâp kürsülerinde Türk münevverinin idrakine arzolunan fikrî araştırmaların genişlemesi ve derinleşmesi vazifesini hiçbir zaman ihmal etmiyecektir.

Şimdilik bu yazımızda sadece inkılâp kürsüsü izahlarının bazı ilk ve umumî bahislerine temas etmeğe çalışacağız.

●

İnkılâp kürsülerinde vazife alan muallimler ilk derslerine, hemen müştereken inkılâp mefhumunun tarifi ve Türk inkılâbının bu mefhum bakımından mütalea ve tetkiki ile başladılar. Bu başlayıştaki isabet aşikârdır. Hatta daha bu derslerin arifesine kadar, Türkiyenin bir inkılâp geçirmekte olduğunu bile inkâr eden çeşit çeşit münevverlerin söz ve yazı hünerbazlıklarına sahne olan bir memlekette, inkılâbın fikrî otoritesinin tesisine bizzat «İnkılâp» mefhumunun teyit ve ilânile başlamak tamamile yerindedir.

Filhakika Türkiyenin geçirmekte devam ettiği büyük hâdiseler silsilesinin:

1 — Bir inkılâp olduğu

2 — Bu inkılâbın Fransız veya diğer bir millî inkılâbın benzeri veya devamı olmadığı, yani yalnız kendine benzerliği

3 — Tesir itibariyle alemşümullüğü,

4 — Bu inkılâbın münhasıran bir siyasî rejim değişikliği olmayıp milletin bünyesini külhalinde ve keyfiyetçe tebdil eden bir hâdise olduğu,

5 — Bu inkılâpla Türkiyenin siyasî ve iktisadî bir yarı müstemlikelikten, siyasî ve iktisadî tam bir istiklâle çıkmak için mücadele ettiği,

daha düne kadar bir takım gafil müfekkirelerin lisaniyle daima inkâr edilip durmuştur. Biz bizzat kendi mecmuamızın nefsinde, bu gafil müfekkirelere karşı hakikî haykırma ve anlatma mücadelesinin ilk ıstıraplarını duymuşuzdur.

Halbuki inkılâp kürsülerinin daha ilk prensipleri bile Türkiye-

de, hakikatta bir fikrî irticadan başka bir şey olmıyan fakat bir takım demokratik şekillere bürünmesini bilen bu mukavemetleri kat'î surette tasfiye edecek mahiyettedir.

Meselâ: Şu cümleleri alalım: (1)

«Türk inkılâbı, biribirinin ardından gelen vak'alar değil, her biri, önündekini tamamlıyan büyük hâdiselerin ifadesidir.»

«İnkılâp bazan yalnız bir siyasî rejim veya iktisadî bir sistem değiştirmek içindir. Fakat tam inkılâp, milletin içtimaî hayatının derinliklerinde yapılan inkılâptır. İşte Türk inkılâbı böyle tam bir inkılâptır.»

«İhtilâl inkılâp değildir. Türk inkılâbı ihtilâlli bir inkılâptır.»

«Tük inkılâbının tesirleri yalnız bu topraklara münhasır değildir. O, mevzii bir hâdise değildir. Türk inkılâbı cihanşümuldür. Türk inkılâbı yarattığı siklet ile cihanşümuldür.»

«Türk inkılâbı örnektir.»

İnkılâbımızın bu büyük ve orjinal mahiyeti, inkılâp kürsüsünden ders veren hatiplerin bütün telâkkilerine hakimdir. Maamafih ehemmiyeti ve orijinalitesi her yeni delil ile bir kat daha vuzuhlanan inkılâbımızın tarifi bahsinde daha kuvvetli formüllere ihtiyaç vardır. Filvaki gerek Recep, gerek Mahmut Esat Beyefendiler, inkılâbı yalnız siyasî, yahut iktisadî veçhede kalmıyan ve milletin umumî hayatının bir bünye değişmesi şeklinde almakla beraber bu inkılâbın tarifinde, daha ziyade yalnız vak'aları işaret etmekle iktifa ettiler.

Meselâ; Recep Beyefendiye göre: *İnkılâp, fenanın yerine iyiyi ikame etmektir.»*

Bu tarif vak'a bakımından doğru olmakla beraber metot bakımından daha işlenmeğe muhtaçtır. Ayni suretlefena ve iyi mefhumu gerek Yusuf Kemal, gerek Mahmut Esat Beylerin umumî izahlarına da hakimdir. Meselâ saltanatın, yahut eski hukuk veya iktisat rejiminin veyahut eski cemiyet unsurlarının münhasıran *«fenalık»* bakımından teşrihi üzerinde varılan heyecanlı izahlar bu meyanda zikrolunabilir. Bu izahların telkinî kıymetini takdir etmek lâzımdır. Fakat şu da aşikârdır ki «iyi veya fena» mefhumları ancak ahlâkî mefhumlardır. Halbuki

(1) Cumhuriyet Halk Fırkası Umumî Kâtibi Recep Beyfendnin derslerinden.

bir inkılâp, münhasıran bir ahlâkî değişiklik olmıyan, bilâkis, ahlâkî mefhumların istihalesini de kendi içinde ancak bir unsur olarak ihtiva eden küllî bir cemiyet hâdisesi, yahut bir madde hareketidir. Kaldı ki nisbî bir kategori olan iyilik veya fenalık mefhumu inkılâp gibi bir tarihî zarureti tavsif eder, fakat tarif edemez. Hatta bunu en kaba bir misalle, en insafsız muarizlarimiz tarafından bile bir saltanatçı zannolunacağımıza ihtimal vermiyerek - bizzat *Saltanat* müessesesi üstünde tatbik edebiliriz.

Meselâ Saltanat müessesesi iyi midir? Fenamı dır?

Bugün buna vereceğimiz cevap basittir: Bittabifenadır. Fakat şu da aşikârdır ki, meselâ Avrupada orta çağın derebeylik dağınıklığını tasfiye ettiği, santralize bir iktidara, santralize bir idareye, geniş bir pazar münasebetine, hatta santralize bir lisan, kan, kültür birliğine imkân verdiği devirlerde saltanat rejimi içtimaî bir terakki eseri idi. Bugün ise onun tasfiye edilmesi, sadece fena olmasından değil, ayni zamanda cemiyete verebileceğini vermiş, tarihî ömrünü yaşamış, hulâsa bir tarihî zaruretin artık onun içtimaî fonksiyonlarını bertaraf etmiş olmasındandır.

●

Binaenaleyh inkılâp kürsülerinde inkılâbı izahın bir telkin bir de ilmî tedvin bakımından, yani iki cepheden, fakat hep beraber yürütülmesi lâzım olduğu aşikârdır. Bu kürsüler, inkılâbın gerek tarihî seyrini, gerek hukuk, iktisat ve saire bakımından izah ve tahlilini vermek itibariyle bir taraftan yeninin meşruiyetini ve üstünlüğünü telkin edecektir; diğer taraftan da inkılâbımızın prensiplerini ve unsurlarını ilmî bir objektif altında bütün tarihî zaruretleri ve kanuniyetleri ile izah ederek müdevven bir fikrî nizam halinde koyacaktır.

Binaenaleyh bu derslerin telkin ve tedvin cephelerinden hiçbirini diğerine feda etmemek lâzımdır. Yoksa bu derslerde ya telkin ilme, ya ilim telkine feda edilirse, beklenilen netice tek taraflı olabilir. Meselâ yukardaki misalde olduğu gibi saltanatı cümhuriyetle mukayese ederken bu mukayese telkin bakımından ahlâkî mebdeler, bilhassa iyi veya fena gibi kriteryumlarla yürütülebilir. Fakat obektif ilim bakımından iyi veya fenanın ancak nisbî bir kıymeti vardır.

Objektif ilimde iyi veya fenanın, yerini içtimaî kanuniyetlere yani zaruretler ve sebebiyetler zincirine bırakması lâzımdır. Burada müderris vazifesi artık sadece cümhuriyetin saltanata iyi veya fena bakımından üstünlüğünü ispat değil, fazla olarak saltanat müessesesinin, cemiyetin tarihî seyri içinde mutlak bir halk hakimiyetine istihalesi seyrini izah etmektir ve bu izahını Türk şeniyetinin tarihî akışile telif eyliyebilmektir.

●

İnkılâp mefhumunu izah ederken, hemen bütün müderrisler bu mefhumun ihtilâl veya isyan gibi içtimaî ayaklanışlarla olan mukayesesini vermeğe çalışacaktır. Meselâ Mahmut Esat B. inkılâp ve ihtilâl için yalnız bir kelime kullanırlar: İhtilâl = revolution.

İhtilâl, Mahmut Esat Beyefendinin evveldenberi sevdikleri ve kullandıkları bir kelimedir. Kendileri inkılâbımızı izah ederken bu kelimenin manasını bütün ansiklopedilerden veya bazı mütefekkirlerin eserlerinden naklettiler ve neticede hulâsa olarak: «bir camianın devlet ve hükûmet sistemlerinde husule gelen sert ve şiddetli değişikliklerdir. Bunlar ya kısmî, ya tam olur. Tam ihtilâl iktisadî, içtimaî, siyasî.. ve diğer cephelerde husule gelen değişmedir»
buyurdular. Fakat bu tarif de misaller arasında epey karıştı. Meselâ kendilerine göre bizdeki son sanayi hareketi de bir ihtilâldir.

Fakat bu taktirde inkılâbımız devam ettiğine göre, inkılâp saflarında çalışanlara hâlâ ihtilâlci denileceği gibi, ayni suretle bir çorap makinası satın alan, yahut daha büyükçe bir fabrikator, yahut bu kurulan sanayie faizle para yatıran, yani sanayi sermayesini veren yahut kısaca bu makinalarda çalışanlar da birer ihtilâlcidir. Halbuki bukadar geniş bir ihtilâl çerçevesinin bizzat Mahmut Esat Beyefendiye de hoş görünmiyeceğine biz kaniiz. Kaldı ki kanaatımızca ne makinacı, ne işçi, ne faizci ihtilâlci olmadığı gibi bizzat inkılâbı yürüten kadro, yani inkılâpçı unsurlarımızın heyeti mecmuası da şimdi ihtilâlci değildirler. Biz artık ihtilâl içinde yaşamıyoruz. Filvaki meselâ Fransızcada ihtilâl ve inkılâp mefhumları siyanen «révolution» kelimesile ifade olunurlarsa da bizim dilimizde bu kelimeler bariz bir surette birbirlerinden farklıdırlar.

Hatta «ihtilâl, inkılâp demek değildir» buyuran Recep Beyefendinin derslerinde de bu fark izah edilmiştir. İnkılâp ile ihtilâli ayırmakta yalnız bu derslerin insicamı değil, umumiyetle fikirlerimizin ve kelimelerimizin teşekkülü için de büyük faideler ve zaruretler olduğu şüphesizdir.

Biz zannediyoruz ki ihtilâl cemiyetin süperstrüktüründe cereyan eden bir cebir ve zor hâdisesidir. Halbuki inkılâp, cemiyetin strüktüründe cereyan eder. (1) Bu taktirde ihtilâl strüktüre, yani bünyeye inmedikçe, meselâ yalnız siyasî iktidarda kaldıkça inkılâba tahavvül etmemiş demektir. Hem tetkik olunursa görülür ki bu tarif bizzat Türk inkılâbının seyrine de çok uygundur.

Sonra şunu da kaydetmek lâzımdır ki, tekâmülü inkâr eden ve her nerede tekâmülden bahseden birini görürlerse boğazına sarılmalarını Türk gençliğine tavsiye eden Mahmut Esat Beyefendinin bu heyecanlı telâkkilerinin telkin bakımından ehemmiyeti aşikârdır. Çünkü yıllardanberi duvarlarının arasına hatta inkılâp kelimesini sokmıyan, tekâmülü tembelliğin, miskinliğin mukaddesleştirilmiş bir skolâstiği haline getiren eski bir Darülfünunun an'anesini yıkabilmek için bu heyecanlı isyan doğrudur ve asîldir. Fakat şu da tabiîdir ki tekâmül ve inkılâp ayni seyrin zarurî merhaleleridir. Ateşte su filvaki yüzüncü derecede tebahhurata inkılâp eder. Fakat suyu buhara inkılâp ettiren yüzüncü hararet derecesi değil, yüz hararet derecesidir. Eğer doksan dokuz hararet derecesini mayii kaynatmadı diye bertaraf ederseniz, yüzüncü derecenin de ancak bir derecelik ehemmiyeti kalır. Binaenaleyh suyun buhara inkılâbı için bir kemmî teraküm devresi lâzımdır ki işte bu devre bir zarurî tekâmüldür ve inkılâbın bir unsuru aslisidir. Ayni hali cemiyet hâdiselerinin de hepsinde görürüz. Meselâ Fransada saltanatı yıkan, On altıncı Luinin Şark ordusuna iltica teşebbüsü değil, Fransada krallık rejiminin On altıncı Luiden evvel gelen bütün Luilerin, bütün kralların milletin kinini ahlaklaştırmak ve sab-

(1) İnkılâp ve ihtilâl mefhumları üstündeki telâkkilerimiz şu bahiste verilmiştir:
İnkılâp mefhumu ve millî kurtuluş hareketleri. İnkılâp ve Kadro. Sahife: 70-78 Yazan: Şevket Süreyya.

rını taşırmak için yaptıkları asırlık hiyanetlerdir. Ve On altıncı Luinin ilticası tam zamanında, âdeta bu irsî kin bardağını taşıra nbir damladan başka bir şey olmamıştır. Eğer On altıncı Luinin bu hareketini onun kemmî teraküm seyri olan bu asırlık hiyanetlerden tecrit ederseniz, bu iltica hareketi, pek âlâ basit bir «teşrifi şahane» den başka bir ehemmiyet arzetmez.

Binaenaleyh tekâmülcü müsünüz? İnkılâpcı mısınız? diye sorulsa, hiç şüphesiz ilim bakımından bu sualin cevabı şudur:

Hem tekâmülcüyüz, hem İnkılâpcıyiz. Çünkü diyalektik tekâmül, yani hâdisenin kemmî terakümü, sıçramanın yani İnkılâbın bir tabiî mesnedidir.

●

İhtilâl, şiarını bulursa yaşar. Cemiyetin büyük buhran demleri olan ihtilâl anlarında o vakte kadar seçilmiş yollardan ve bağlanılmış hedeflerden birden ve cebri - zor ile koparılan insan kalabalıklarına kısa, veciz ve herkesin anlayacağı şekilde yeni istikametler ve yeni yakın hedefler verilmezse o zaman hakikî bir anarşi baş gösterir. Cemiyetin çarkları birbirine çarpar ve kütleler birbirini parçalar. İçtimaî ruyet ufku daraldıkça daralır. İşte cemiyette «kaos» denilen hal budur. Cemiyetin kendi içinden mütebellir şiar, yahut otoriter rehber doğuramamasının bir neticesi yani bir içtimaî akimlik hali olan «kaos», ihtilâli kısa bir zamanda eritir ve akimleştirir. Tarih içinde bu çeşit ihtilâllerin misalleri vardır. Fransada 1870 Kommün ihtilâli buna bir misal olacağı gibi, bizzat Rusyanın 1917 şubatında başlayıp aynı yılın teşrinievvlinde biten demokrasi ihtilâli de yine ihtilâlde şiarsızlığın ve şefsizliğin bir misalidir. 1927 - 1928 İtalyasında sosyalistlerin sokak kavgaları ise içtimaî kaosun bizzat kendisi idi. Binaenaleyh ihtilâl mahiyetini ve davalarını şiarlarında ifade eder. Şiarını verebilen ihtilâl hayatiyetli bir ihtilâldir. Fakat ihtilâl şiarlarının ömrü ihtlâlin ömrü ile beraber biter. Ve bir ihtilâl sadece cemiyetin süperstrüktüründe, yahut daha dar ve kısa manasile sadece hükûmet bünyesinde bir tahavvülü hedef tutan dar bir siyasî hareketten ibaret değilse o zaman bir inkılâba tahavvül eder. Yani cemiyetin hem süperstrüktürünü hem strüktürünü keyfiyetçe değiştirecek derin ve devamlı bir içtimaî hareket halini alır. O zaman inkılâp başlamış demektir. Ve bir inkılâp artık yalnız ihtilâl şiarlarile, ihtilâlin taktik ve strate-

jisile, hülâsa ihtilâl usul ve idareleriyle yürüyemez. Şimdi artık ihtilâlin bayrağı olan şiarlar gibi inkılâba da yeni fakat derin ve medenî fikrî düsturlar ve nazariyeler lâzımdır. İşte bu düsturların ve nâzariyelerin hey'eti mecmuası inkılâbın ideolojisini teşkil eder. İhtilâl için hücum şiarları ne ise, inkılâp için de fikriyat sistemi, nazariye yahut ideoloji odur. İhtilâl şiarını doğurmayınca nasıl hedefsizleşir ve akimleşirse, inkılâp ta ideolojisini tedvin edemeyince öylece dejenere olur, erir ve mahiyetini tağyir eder. Meselâ bizzat bizim inkılâbımızı bu noktada misal gibi alabiliriz. Eğer o kendi kendine haslığını, bize benzer millî inkılâplar için örnekliğini, bir büyük tarihî seyrin öz ve tesirleri itibariyle alemşümul mahsulü oluşunu, aktif müteaddî ve mütecanis bir inkılâp nazariyesile izah etmeseydi, bir gün sadece köhne Fransız inkılâbının kötü bir taklidi olan bir küçük burjuva demokrasisi hareketine pekâlâ istihale ettirilebilirdi. Kaldı ki onu yürüten Şeflerin köhne kayıt ve şartları bilmeyen, tanımayan hamle yapmak kabiliyetleri haricinde her şey bu akibeti hazırlayabilirdi. Yani gerek haricin telâkkileri gerek Türkiyenin yüksek ilim müesseselerinin görüşü ve tedris tarzları, gerek çok sayılı bir ekalliyet müstesna olmak üzere ozamanki Türk münevverliğinin fikrî idraki gerekse muzaffer olan ihtilâlin, ihtilâl ahlâkından mahrum olan ve ona tesadüfen karışan ikinci plândaki zaif insanlarda uyandırdığı menfaat mücadeleleri, inkılâbımızın bu kara ve akim akibete sürüklenmesini kolaylaştırabilecek sebeplerdi.

Hülâsa bir inkılâp kendisini karakterize eden prensipleri bir inkılâp ideolojisi sistemi içinde veremez, ve ilimleştirilmiş nazarî desteklerden mahrum kalırsa dar bir demokrasi hareketine yahut istikametsiz bir menfaat mücadelesine pekâlâ istihale edebilir.

●

Bu itibarla inkılâp kürsüleri, yalnız ilmî bir sistem halinde tam tedvin edilmemiş olmakla beraber parça parça anasırı Türk münevverlerinin idrakine esasen emanet edilmiş bulunan inkılâp fikriyatımız yalnız ilimleştirmekle kalmıyacak, inkılâp seyrinde her nevi fikrî inhiraf ve tagayyürlerin de hassas bir bekçisi olacaktır.

KADRO, kendisini bu ideoloji teşkilâtının tabiî bir organı sayar ve onların hayata doğuşunu heyecanla selâmlar.

Belediyeleştirme.

Dr. Vedat Nedim.

Liberal belediyecilikte elektrik, havagazi, su, münakale vasıtları, telefon, rıhtım gibi şehir işletmelerinin imtiyazlı şirketlere ihalesi esastır. Bizde ise bütün bu, yüksek sermaye plâsmanlarına ihtiyaç gösteren müesseseselerin ecnebî sermayelerine terki, aşağı yukarı teamül halini almıştır.
İlle Osmanlı İmparatorluğunda bu gibi işlerin mahiyeti, icapları ve avakibi hakkında hiç bir fikri ve kanaati olmıyan hükûmetlerle ecnebî sermayedarları arasında akdolunan uzun vadeli mukavelelerin zararlarını ve ceremelerini, irsî, ve müzmin bir hastalık gibi, taşıya gelmekteyiz.
Halbuki modern belediyecilikte asıl olan, belediye işletmelerinin belediye mülkiyetinde ve belediye idaresinde bulunmasıdır. İmtiyazlı hususî şirketlere verilmiş teşebbüslerin b e l e d i y e l e ş t i r i l m e s i debelediyeciliğin A. B. C. si hükmüne girmiştir.

Şehrin suyunu, ışığını, münakale vasıtalarını, telefonunu yabancı ve hususî teşebbüslere terkeden belediyeler, çocuklarının bakımını ve terbiyesini beslemeler elinde bırakan analara benzetilmektedir.

İktisat siyasetinin devletçi olduğunu iddia etmiyen memleketlerde bile belediye işletmeleri -ekseriyet üzere- belediyelerin elinde bulunuyor. Nerde kaldı ki; bizde bu belediye işletme imtiyazlarının bir çoğu ve en mühimleri. iktisadî istiklâlimize malik bulunmadığımız zamanlardan, Osmanlı İmparatorluğundan miras kalma birer i s t i s m a r mukavelesidir.

●

Belediye işletmelerinin hususî ve yabancı ellerde bulunması adetâ m i s t i k bir zaruret olarak telâkki ve tedkin edilegelmiştir:

Bu işletmeler belediyelere geçerse bozulur ve zararla işlemeye başlar!

İşte herşeyden önce, bu hatalı, hattâ zararlı kanaati y ı k m a k lâzımgelir.

Bunun ne kadar yanlış bir kuruntu olduğunu Devlet Demiryolları idaresi ispat etti.

Daha ziyade islâha muhtaç, daha ziyade tekemmüle müsait b u l u n m a d ı ğ ı hiç bir vakit iddia olunmıyan *Devlet* Demiryollarının iftiyazlı *ecnebî* kumpanyalar idaresindeki demiryollarla mukayese kabul etmiyecek kadar ileri, muntazam rasyonel işledikleri herkesin malûmudur.

Devlet idaresinde bulunan *Ankara* telefonlarının İstanbul telefonlarından daha *iyi* ve hiç şüphesiz ki; daha *dürüst* işletildiği de meçhul değildir.

Terkos suyunun belediye idaresine geçtiği zaman, İstanbulun susuz kalacağını iddia edenleri hâdiseler tekzip etti. Terkos suyunu belediye eline aldıktan sonradır ki; halkın şikâyetleri azaldı. Ve İstanbul su işlerinin halli için müspet adımlar atıldı.

O halde elektrik, tramvay, telefon gibi müesseseler de İstanbul belediyesinin eline geçerse, niçin bunlar hiç olmazsa bugünkü kadar idare olunamasın?

Hiç şüphesiz ki, bu gibi belediye işletmelerini devamlı bir surette iktisadî ve teknik icaplara uygun bir şekilde idare edebilmek için, belediye teşkilâtının da *iktisadîleşmesi, modernleşmesi, rasyonelleşmesi* şarttır.

Bürokrat bir belediyenin iktisadî işletmeler için bir tehlike teşkil edeceği aşikârdır. Fakat neden belediye cihazımızı ihtiyaçlarımıza göre yenileyemiyelim? Bunu yapabilmek için *mantıkî* bir maniy mevcut mudur?

Dâvâ bu noktaya gelince, artık bir *prensip* dâvâsı olmaktan çıkar, sadece bir idare ve teşkilât mes'elesi mahiyetini alır.

Babıâlî belediyeciliğinin idare tarzını, teşkilât makinesini, muhasebe ve büro usullerini yıkmak ve yenilemek, yalnız belediyeleştirme hareketinin muvaffakıyeti için değil, umumiyet üzere modern bir belediye cihazının tesisi için elzemdir.

Âmme hizmeti müesseseleri mahiyetinde olan şehir işletmelerinin belediye mülkiyetinde ve belediye idaresinde bulunması, yalnız bu müesseselerin halk ihtiyaçları ve menfaatleri bakımından, nüfus, sıhhat, iktısat, enerji siyasetleri bakımından daha *iyi* ve daha *maksatlı* çalışmaları için değil, ayni zamanda şehir namına bir millî sermaye *terakümü*, ve bütçe bakımından da ehemmiyetlidir.

Bugün İstanbul gibi mühim bir belediyemiz, sadece bütçesinin darlığı yüzünden bir çok şehir ihtiyaçlarını ihmal etmek, bir çok tasavvurlarını tahakkuk ettirememek mecburiyetinde kalıyor. Buna karşılık, imtiyazlı şirketler elinde bulunan şehir işletmeleri senelik plânçolarını *kârla* kapatmakta devam ediyorlar.

İmtiyazlı şirketlerin *işletme prensip* lerini şöylece fodmüle edebiliriz:

a - Tesis sermayesini mümkün olduğu kadar çabuk amorti etmek.

b - Yeni sermaye plâsmanlarından mümkün olduğu kadar kaçınmak.

c - Masarifi umumiye ve mübayaa masraflarını mümkün olduğu kadar yüksek tutmak.

d - Hakikî kâr mıktarını incelmiş bir plânço teknikliğile gizlemek.

e - Müstehlik zararına bir fiyat politikası gütmek.

f - Memleket haricine azamî sermaye muhacereti yapmak.

Memleketimizdeki imtiyazlı şirketlerin bu bakımlardan tetkiki, orjinal bir doktora tezine mevzu teşkil edebilecek kadar enteresan ve ibaretlidir!.

Meselâ, Terkos su şirketi, İstanbul halkının ve şehrinin zararına olarak yeni tesisat yapmaktan daima kaçınmıştır. Buna mukabil idareyi eline alan belediye, derhal tesisat faaliyetine geçmiş ve az zamanda İstanbul su meselesini hal edebilecek bir siyaset takibine koyulmuştur.

Hemen bütün imtiyazlı şirketlerin memleketlerindeki malzeme fabrikalarile anlaşmalar yaparak mübayaa ettikleri malzeme için *hususî* faturalar tanzim ettirdikleri iddia olunmaktadır. Bu

şirketlerin mesarifi umumiyelerinin de daima yüksek tutulduğu malûmdur.

Bütün bu âmiller neticesinde tabiatiledir ki, maliyet fiyatı daima *yüksek* kalmış ve kalacaktır. Şehir halkının alım kabiliyetine ve ihtiyaçlarına uygun bir fiyat politikası takibi, imtiyazlı bir şirketten beklenilebilecek bir siyaset olamaz.

Bütün imtiyazlı şirketlerin, bir taraftan mübayaa kanalıyle, diğer taraftan da kâr, amorti akçası, ihtiyat akçası, prim, ikramiye ve sair suretlerle kazançlarını daima memleket haricine akıttıkları da tabiîdir. Bunun ise *tediye* müvazenemiz üzerindeki *menfî* tesiri malûmdur.

Halbuki, büyük bir şehrin elektrik, su, telefon, havagazi, münakale gibi kütle ihtiyaçlarını tatmin vaziyetinde bulunan büttün âmme hizmetleri vasıtaları ayni zamanda belediyeler için de en mühim *varidat* kaynaklarıdır.

Hiç şüphesiz ki, bir âmme hizmeti müessesesinden beklenilen ilk şey *(kâr)* değildir. Bir çok ahvalde bu müesseseler, kârsız da işlemek mecburiyetinde kalabilirler. Fakat ecnebî ve imtiyazlı bir şirket için bu endişe kat'iyyen varit olamaz. Çünkü bunların *ilk* ve *son* gayesi herhangi bir âmme hizmetini ifa etmek değil, sadece *kâr* yapmaktır.

Fakat belediye elinde bulunan bu âmme müesseseleri, hakikaten *halkçı* bir belediyeciliğin icabettirdiği siyaset neticesinde bile kâr getirir işletmeler haline girebilirler. Ve o vakit belediye bütçeleri *müstahsil* ve *devamlı* bir varidat kaynağına sahip olmuş olurlar.

Çünkü bütün bu şehir hizmetlerinin fiyatı düşerse, onlardan istifade eden halk miktarı da o nispette genişler. Meselâ elektrik ve münakale fiyatlarının ucuzlaşması, elektrik kullananların ve tramvaya binenlerin adedini çoğaltır.

Bu itibarla, bütün bu gibi şehir işletmelerinin iyi ve *iktisadî* bir idare altında *kâr* bırakan müesseseler olacağı şüphesizdir. Hangi belediyemiz, böyle devamlı ve müstahsil bir varidat kaynağına karşı istiğna gösterebilecek vaziyettedir?.

●

Kısaca diyebiliriz ki:

belediyecilik sahasında da Türk milletinin yapıcılık ve idarecilik kabiliyetini ispat için.

Osmanlı imparatorluğundan miras kalma ve yarı müstemleke şartlarını aksettiren imtiyaz mukavelelerinin ve fermanlı şirketlerin millî iktisat prensiplerimiz bakımından tasfiyesi için.

şehirlerde millî bir sermaye teraküm ünü mümkün kılabilmek için.

tediye müvazenemizin selâmeti için.

şehir ihtiyaçlarının daha geniş, daha halkçı bir tarzda tanzimi için.

belediye bütçelerine yeni varidat kaynakları temin edebilmek için.

modern ve ileri bir belediye siyaseti güdebilmek için.
şehir işletmelerinin *belediyeleştirilmesi* millî bir zaruret halini almıştır.

KADRO okuyucusu!

KADRO'ya kaç abone temin ettin?

Beş senelik sanayi programı ve kredi meselesi.

İsmail Husrev.

Beş senelik sanayi programile yeni bir kuruluş devrine giriyoruz. Türkiye bundan sonra dünya iş bölümünde yalnız hammadde müstahsili değil ayni zamanda hammaddesini bizzat işleyen sanayici bir memleket olarak yer alacaktır. Fakat yalnız bu da değil. Hammaddeci zait sanayici memleket olmak Türkiyeye bir bünye tahavvülünden başka o kadar yeni bir şey ilâve etmiyebilir. Burada yeni ve orijinal olan cihet, millî sanayiin bir plan dahilinde Devlet eli ve Devlet sermayesile kurulmasıdır. Bu tip sanayileşme hareketi, millî kurtuluş hareketlerinde ilktir ve bütün bu hareketlere örnek olacaktır.

●

Sanayi programı, tatbikinin icabı olarak devleti, çok yeni ve ciddî iktisat meselelerile karşılaştıracaktır: Bir hammadde, bir satış, bir nakil tarifesi, bir ihtisas meselesi ilh... gibi. Bunlardan birinin ihmal edilişi, bütün sanayi kuruluşunun aksamasını, topallamasını pek çabuk intaç edebilir. Hammadde ihtiyacı rasyonel bir şekilde tatmin edilmemiş, mamulâtı millî piyasalarda ucuz ve kolay realize olunamıyan, maliyeti yükselten camit bir nakil tarifesine boyun eğmek mecburiyetinde kalan bir sanayiin, cılız ve sıska doğan bir çocuktan farkı var mıdır? Binaenaleyh sanayi programı, bizi zarurî olarak millî iktisat planına götürecektir. Tek başına sanayi programı, yalnız çatısı yapılıp temelleri atılmıyan bir binaya benzer. Tam bir millî kuruluş için bütün istihsal şubelerini içine alan ihatalı bir programa behemehal lüzum vardır. Fakat bütün bunlardan evvel hattâ beş senelik sanayi programından evvel bir şeye lüzum vardır ki, o da yeni ihtiyaçlara göre takip olunacak bir para, bir kredi politikasıdır. Bütün yeniden kurma işleri, ancak para ve sermaye ile tahakkuk ettirilebileceği için, memleketin para ve kredi işlerini programın ve ilerde tanzim edilmesini zarurî gördüğümüz plâ-

nın icabatına göre esaslı bir revizyona tâbi tutmak bize çok lüzumlu görünmektedir.

●

Devletin bugün sınaî tesisat ve diğer millî işler için iki esaslı para kaynağı vardır: Biri bütçe varidatı, diğeri de obligasyon ihracıdır. Bu menbaların ikisi de müstahsilin ve müstehlikin tediye kabiliyetlerine dayanmaktadır. Bütçe varidatının yükselmesi ve tahvilâtın realize edilmesi imkânları halkın tediye kabiliyeti ile tahdit edilmiştir. Halk kazancı olduğu zaman vergisini bilâmüşkilât ödemek ihraç olunan tahvilâtı satın almak imkânını bulacaktır. Halkın buhran önünde bugünkü tediye kabiliyetsizliğinin bütçe varidatında bıraktığı menfî akisleri düşünürsek, büyük millî işler için bütçe varidatının devamlı bir menba olamıyacağı kendiliğinden anlaşılır. Tahvilât işi de keza öyledir. Halkın tediye kabiliyeti düştüğü nisbette gerek devlet sanayii, gerek hususî sanayi ergeç bir satış buhranile karşılaşacaktır ki, bunun yapacağı tesir millî iktisatta şüphesiz daha geniş ve derin akisler uyandıracaktır. O halde bütün bu menfî tesirleri tasfiye etmek için müstahsilin tediye kabiliyetini yükseltmek yani millî istihsali gelirli bir hale koymak icap etmektedir. Bunun için ise, bir taraftan millî mahsulâtın kârlı satışını temin etmek, diğer taraftan Türk halkına yeni yeni iş sahaları bulmak lâzımgelecektir. Fakat devam eden buhran önünde millî mahsulâtı kârlı satmak imkânı mevcut mudur? Halka yeni yeni iş sahaları bulalım demekle bir fâsit daireye girmiş olmıyor mıyız? Yeni iş sahası gene para ile olur ki, bunu bulmak için gene müstahsilin ve müstehlikin tediye kabiliyetine müracaat zarureti hasıl olacaktır. O halde bu fasit daireden kurtulmak için halkın tediye kabiliyetine dayanmıyan başka bir kaynak bulmak lâzımdır.

●

Şahsî sermayesi kâfi gelmiyen bir müteşebbis, piyasadaki muameleleri için kendisine lâzım olan işletme vasıtalarını ekseriyetle bankaya iskonto ettirdiği senetler mukabilinde temin etmektedir. Banka tarafından senetlerin iskontosu suretile verilen bu tediye vasıtaları bankaya, kısa vade ile yatırılmış ve işletmek için disponibl olan paralardır. Millî iktisat mikyasında alırsak, bankalar, bu nevi iskonto muamelelerile piyasanın tediye

vasıtasına olan ihtiyacını karşılamaktadırlar. Piyasada muamelelerin tezayüdü nisbetinde bankaya arzolunan senetlerin ve bunların mukabilinde piyasaya çıkan vasıtaların miktarı artar. Fakat iskonto suretile piyasaya çıkan tediye vasıtaları, senetlerin itfa zamanı gelince mekanikman tekrar bankaya avdet ettiğinden piyasada bir tediye vasıtası fazlalığı hissolunmaz. Hususî bankalar, kendi mevcutları kâfi gelmeyince, ellerindeki senetleri, Merkez Bankalarına iskonto ettirerek, mütemmim tediye vasıtası temin etmiş olurlar. Binaenaleyh piyasada tedavülde bulunan tediye vasıtaları hacmı, millî iktisadiyatın iş hacmı ile takyit edilmiştir. İş hacmı genişlediği nisbette para hacmı ve paranın tedavül sür'atı artar. Daraldığı nisbette bunun aksi cereyan eder. Bugün Türkiyede bankalarda teraküm eden mevduatın pek mühim bir kısmı, piyasada iş bulamıyarak banka kasalarına istirahata çekilen tediye vasıtalarından ibarettir. Memlekette hususî işlerin hacmı genişlediği takdirde bu müterakim vasıtalar, tedricen tedavül kanalına akacak ve aktif fonksiyonlarını ifa edecektir. Cümhuriyet Merkez Bankasının bugün iskonto muamelesi yapmamasının sebeplerinden belki biri de piyasada muamele hacmının bugünkü darlığıdır.

Millî piyasalarımızda muamele hacmının genişlediğini, yani bir konjunktur yükselişi olduğunu farzedelim. Piyasada iş hacmı ittisa edince, banakalardan piyasalara kredi şeklinde bir tediye vasıtası akışı başlıyacaktır. Hususî bankalar talep karşısında mevcutları kifayet etmeyince, cüzdanlarındaki senetleri Merkez Bankasına da iskonto ettirerek mütemmim tediye vasıtası tedariki mecburiyetinde kalacaklardır. Merkez Bankası da bu müesseselerin ihtiyacını karşılamak için müracaat nisbetinde emisyon yapacaktır. Reeskont edilen senetlerin itfası zamanı gelince, ihraç edilmiş olan banknotlar, kendiliğinden bankaya avdet ederek tediye vasıtası miktarile iş hacmı arasındaki muvazene bozulmıyacaktır. Görülüyor ki, Merkez Bankasının buradaki rolü, bir kredi yaratıcısı, hususî müteşebbisler taratarafından yapılan işlere para kaynağı olmaktır. Böyle bir ihtiyaca tekabül etmeyen bir Merkez Bankasının esasen millî iktisatta hikmeti vücudü yoktur.

●

Yukarda izah ettiğimiz mekanizma, piyasada kendiliğinden, in-

siyakı bir surette iş canlılığı olduğu zamanlara mahsustur. Memleketi sür'atle kurmak mecburiyetinde bulunduğumuz bugünkü vaziyeti nazarı itibare alalım. Devlet memleketin ana sanayiini kuracak ve binaenaleyh memlekette iş yaratacak ve iş hacmını genişletecektir. Sanayi kuruluşunda devletin tavzif ettiği müesseseler tıpkı insiyakı piyasa hareketlerinde bankaya müracaat eden hususî müteşebbisler gibi. Merkez Bankasının para yaratma fonksiyonundan istifade edemezler mi? Sanayi tesisatı ve diğer büyük millî işler karşılığı kısaca devletin (produktif) müsmir işleri karşılığı bir kredi ekispansiyonu yapılamaz mı? Pekâlâ yapılabilir. Nitekim bugün bir çok memleketlerde devletin iş yaratma hususundaki produktif mesaisinin bu suretle kredite edildiğini müşahede ediyoruz: Almanya, Amerika, İtalya gibi. Millî sanayi kurma işini üzerine alan müesseselerimiz, programın tatbiki seyrinde muayyen işlerin plânları mukabilinde elde edecekleri mütemmim kredilerle halkın tediye kabiliyetini zorlamadan sınaî tesisatı, büyük millî işleri kolaylıkla tahakkuk ettirmek imkânını bulacaklardır. İş mukabili yaratılan kredinin piyasada bir muvazenesizlik tevlit etmiyeceğini yukarda söylemiştik. Esasen paranın iştira kuvvetini, miktarı değil, piyasadaki konjuktur hareketlerinin seyri tayin etmektedir. Binaenaleyh beş senelik programın ve teferrüatının tatbiki yolunda yapılacak bir kredi ekspansiyonu, hiç bir zaman bir inflâsyon tehlikesi tevlit edemez.

İthal edilecek sınaî tesisattan dolayı döviz cephesinden paranın sukutuna mani olmak için iştiraatı millî emtea mukabili yapmak mümkündür. Binaenaleyh döviz tediyatı yerine takas usulünün yahut ihraç olunacak maddelerimizin hariçte satış bedelleri mukabilinde mübayaatta bulunma tarzının haricî ticaretimizide merkezi sikleti teşkil etmesi lâzımdır. Fakat bunun için de haricî ticaretin kontrol altına alınması, bir çok esaslı maddelerin devlet teşkilâtları vasıtasile ihraç olunması icap eder.

Bugün paramız mumyalaşmış, donmuş bir haldedir. Yeni açılacak iş sahalarına göre ona elâstikiyet vermek, başka tabirle Merkez Bankasına yeni kuruluşta yeni fonksiyonlar tahmil etmek lâzımdır. Devletin iktisat politikasının yeni safhasında Merkez Bankası, artık yalnız passif bir kambiyo regülâtörü de-

ğil ayni zamanda yeni açılan iş sahalarını yaratacğı kredilerle canlandıran aktif bir müessese olmak zaruretindedir. Millî produktif işler için halkın çok mahdut olan tediye kabiliyeti haricinde ancak bu kaynaktan istifade etmek mümkündür.

Cumhuriyet Merkez Bankası,
Devlet iktisatçılığının
Aktif kredi kaynağı olmalıdır.

Eser ve Halk.

Yakup Kadri.

Eski lâtin şairi Horatio, kendi eserine şöyle hitap eder:

«Kitap, ne yapsam nafile, gözün hep kitapçı dükkânlarındadır. İffet ve hicap sahiplerine aziz olan anahtarlardan ve mühürlerden, sen, nefret ediyorsun; yalnız küçük bir zümre tarafından tanılmak sana yetmiyor, mutlaka geniş halk yığınlarına doğru gitmek istiyorsun; sen ki, bunun için yapılmamıştın.
«Haydi, can attığın yere git. Fakat, bir kere gittin mi geriye dönmek yok. Biri, seni yırtmağa başlarken «Ne ettim, eyvah; ne istedim.» diyeceksin; ve bilirsin; okumaya doymuş kitap meraklısı seni ne çabuk kapayıp bir yana bırakıverir. Eğer senin inadına karşı olan öfkem beni aldatmıyorsa, sana nihayet, Roma içinde bir parlak talih vadedebilirim; o da, gençlik seni terketmediği müddetçe... bir kerre avamın elinde kirlenmeğe başladın mı, artık, hareketsiz güveler tarafından sessizce kemirilip gideceğinden şüphen olmasın. O vakit, sözüne kulak asmadığın nasihatcın, bir öfke anında itaatsız eşeğini uçuruma atan adam gibi, arkandan gülecektir. Bir kimseyi kendi arzusuna rağmen kim kurtarabilir? Seni bir başka akıbet daha bekliyecek: sarsak ihtiyarlığında mutlaka, bir köy hocasının eline düşeceksin; o, senden, afacan mektep çocuklarına, dil dersinde bir takım temrinler çıkaracak.»

Şu 1934 yılında, her hangi bir edebî eseri bekleyen akıbet de bundan daha parlak, veya bundan başka türlü bir şey değildir. «Bir defa gittin mi, artık geriye dönmek yok!» Bu sözü, her muasır müellif yeni çıkan her kitabının arkasından ayni istirap ile haykırabilir. Hele, eserinin içine kalbini koymuş bir sanatkâr için her intişar, bir evlât acısı kadar elimdir. Bir eserin bir evlâttan ne farkı var? Bu da, öbürü gibi bizim iliklerimizin içinden süzülerek çıkmıyor mu? Bunu da öbürü gibi bin dikkat ve ihtimam ile bakarak, besleyerek meydana getirmiyor muyuz? Fakat, işte bir defa konuşup yürümeğe başladı mı, halk dediğimiz karanlık uçurum onu masalların devleri gibi bir solukta ken-

dine doğru çekiyor. ve bir defa gitti mi. artık geriye dönmek yok!

Bari orada rahat mıdır? Bari, orada kendisine, bizce lâyık olduğu yer verilmiş midir? Bilemeyiz. Yalnız. ondan bize. arasıra birbirini tutmaz bir takım haberler gelir. Bu haberlerin bazısı. bize eserimizin idbarından, bazısı ikbalinden bahseder. Lâkin, kimse, hiç kimse, ona koyduğumuz yürek usaresinden bize bir şey söylemez. O eskiyip unutulup gidinceye kadar kusurları gibi meziyetleri de yalnız bizim içimizde bir sır halinde kalır; kari yığını dediğimiz o binlerce kişiden hiç birine ayan olmaz. Ona her kes kendine göre bir mânâ verir. Kendi mizacına. kendi kültürüne veya kendi akıdelerine göre onu ya kabul ya reddeder. Gûya sanat işlerinin bir ehlihibresi sayılan münekkit de bu *her kes* ten başka bir kimse değildir.

Anatol France'la Jules Lemaître, ilmî veya objektif tenkiğe mukabil subjektif tenkidi ikame ettikleri vakit dememişler miydi ki, «her edebî tenkit, bir eserin bir mizaç arkasından görünüşüdür.» Biz, bu mizaç kelimesine *kültürü* ve *akideyi* de ilâve ettik. Artık. varın; kendisi de bizzat. muayyen bir mizacın. muayyen bir kültürün. muayyen bir akidenin mahsulü olan bir sanat eserinin el tarafından haklı ve dürüst bir taktire mazhar olabileceğine ihtimal verin!

Bazı münakaşalı eserleri şöyle bir yana bırakıyoruz. Meydana çıktığı günden itibaren halkın rğabet ve muhabbetini kazanmış maruf ana eserleri ele alalım. Meselâ bir «*Hamlet*» ten İngiliz halkı içinde her kesin ayni manayı çıkarıp. ayni zevki almasının imkânı var mıdır? On dokuzuncu asrın ortalarına kadar komik bir tip olarak telâkki edilen Donkişot'un ne kadar hüzün veriçi, hattâ ne kadar dramatik bir insan örneği olduğunu neden sonra nihayet anlamış bulunuyoruz. Fakat, halkın aşağı tabakaları bu betbaht şovaliye'nin acı sergüzeştlerine hâlâ kahkahalarla gülmekte devam ediyor. Acaba. bu halk mı haklıdır; yoksa Don Kişota kendi mizaç ve kültürlerine göre bir mânâ vermiş olmaları çok muhtemel olan seçme münevverler zümresi mi? Bu hususta ki merakımızı ancak Cervantes'in kendisi tatmin edebilirdi. Amma, Cervantes öleli aşağı yukarı dört yüz elli yıl oluyor.

Ya Cervantes bugünün adamı olsaydı ve şimdi aramızda bulunsaydı. ona. bu davada bir hakemlik vazifesi vermek aklımız-

dan geçecek miydi? Ne gezer; *Chevalier de la Triste Figure* hakkında gene her kes istediğini söyliyecek; kimi gülecek, kimi ağlayacaktı; fakat, eminim, hiç kimse ona, «sen bu tipi bizi ağlatmak için mi, yoksa güldürmek için mi yarattın?» diye sormağı düşünmiyecekti.

Zira, mademki, bir eser intişar ediyor, yani halka, halkın eline teslim olunuyor, o, artık halkın malı demektir; ve onun üzerinde artık, müellifinin manevî bir hakkı yoktur.

Lâkin sanat ve edebiyat tarihi, halk dediğimiz, okurlar yığınının ne kadar adaletsiz ve isabetsiz bir hâkim olduğuna dair yüzlerce misal ile doludur. Bu hâkim, çok defa büyük usta işlerini ateşte yakıp en acemî işlerini başüstünde taşıdığı gibi, çok defa da, kendi verdiği bir hükmü gene kendi eliyle nakzedecek derecede şek ve tereddüt içine düşmüştür. Gerçi, haklarını öldükten sonra kazanmış sanatkârların adedi sayılmayacak kadar çoktur.

Bütün bu düşüncelerin, bizi, nasıl bir neticeye doğru götürmesi lâzımgelir? Aristokrat ferdiyetçi ile beraber «Mademki, halk beğenmiştir; öyle ise kötüdür mü?» diyeceğiz. Yoksa, demagog münekkitle bir olup, her yeni çıkan eserin kıymetini, üstündeki tiraj rakamlariyle mi ölçeceğiz?.

Gelecek makalede bu suallere bir cevap bulmağa çalışacağız.

Yakup Kadri Beyin son romanı

ANKARA, henüz çıktı. Almak istiyenler "Ankara'da, Akba Kitapevi,, ne müracaat etmelidirler. Kitap, posta ücreti kitapçıya ait olmak üzre gönderilir.

Fiatı: 1 liradır.

Plânlı Dış-Ticaret ve Dış-Ticaret Ofisleri.

Burhan Asaf.

Dış - ticarette buhranöncesinde cari olan usul tekbaşlarına ve kendi hesaplarına çalışan ithalât ve ihracat tüccarlarının beynelmilel emtia mübadelesini liberal usuller dahilinde ve kâr barometresinin verdiği direktiflere göre idare etmeleri idi. Mahalli fiyat ve mahalli piyasadan beynelmilel fiyat ve beynelmilel piyasaya kadar, emtianın fiyatını istihsal kademesine hâkim olan serbest rekabet ve bir de mahalli'den beynelmilel'e kadar olan borsalar tayin ederdi. Bu arada, meşhur arz ve talep kaidesi rol oynar ve toptancı tüccarların diledikleri münakalât vasıtalarını seçmeleri. *cif* ve *fob* esaslarından birinden birini tercih etmek üzre, kendilerine bırakılırdı.

Buhran ile beraber. hemen her memleket için. tediye muvazenesi ile ticaret muvazenesi. birinci derecede ehemmiyet kazanmıştır. Ve hemen her memleketin para politikası. bu iki muvazenenin gayet sıkı bir surette kontrolünü emreylemiştir. Fakat bu iki muvazeneye yapılan müdaheleler. serbest ticareti ortadan kaldırmakta gecikmemiştir.

Tediye muvazenesinin ve alelûmum beynelmilel tediye işlerinin kontrolü. ortaya bir takım usuller atmıştır. Bunların başında. Merkez Bankaları vasıtasile yapılan döviz takyidatı ve klering anlaşmaları gelmektedir.

Ticaret muvazenelerinin kontrolünü temin eden usuller arasında ise. kuvvetli gümrük memnuiyetleri. ve kontenjan vardır.

Her iki muvazeneyi birden kontrol eden bir diğer usul de. Sovyetlerin devlet ticaret inhisarıdır.

Bütün bu usullerin gayesi. dış-ticaretin herhangi bir memleket namına kontrolü olmakla beraber gerek tatbik şekilleri gerek ise tesir ve aksitesirleri bakımından. aralarında mühim farklar vardır.

Bazı memleketler, tediye muvazenesini kontrol ederek emtia mübadelesini serbest bırakmışlar; bazıları ise ticaret muvazenesini kontrol ederek tediyeleri serbest bırakmışlardır. Fakat çok geçmeden anlamışlardır ki, tediye muvazenesi ile ticaret muvazanesi, birbirleri üzerinde o kadar müessirdir ki, bunlardan yalnız birisinin doğrudan doğruya diğerinin ise kontrol edilen muvazene vasıtası ile kontrol edilmesi hem gayri kâfi, hem de bazan zararlıdır. Ve bunun üzerine, çifte-kontrol metodu doğmuştur. Meselâ bizde ve Almanyada, her iki muvazene de kontrol edilmektedir. Fransada, daha ziyade ticaret muvazenesine ehemmiyet verilmektedir.

Şüphe yok ki, muvazenelerin kontrolü meselesinde en mühim rolü, memleketlerin iktisadî bünyeleri oynamaktadır. Nitekim umumî bakımdan olan ticaret politikasında dahi, memleketlerin «en fazla müsaadeye mazhar millet» esasını yahut «iki taraflı anlaşma» esasını tercih etmekte ısrar eylemeleri de bundan dolayıdır.

●

Demek oluyor ki, liberal iktisat devrinin «serbest ticaret» esası gibi «en fazla müsaadeye mazhar millet» esası da sarsılmış ve ortaya bütün bir «dış-ticaret ilmi» çıkmıştır. Bu ilim, son şeklini bulmamış olmak ve millî iktisat bünyelerine mütemadiyen ârız olan değişiklikler ile birlikte mütemadiyen tahavvülâta uğramakla beraber, mevcuttur. Ve kaide olarak istikametini, şu iki birbirine zıt zaruretten almaktadır:

1. — İstihsalde ferdiyetçi esası muhafaza etmek;
2. — Ferdiyetçi esasa hiç te mülâyim davranmayan yeni beynelmilel mübadeleyi elden geldiği kadar tanzim etmek.

Tediyelerde, basit bir *döviz kontrolünün* kâfi gelmiyerek *klering* gibi daha şamil ve daha müteaddî bir usule baş vurulması, ticaret muvazenesinde, *gümrük himaye ve memnuiyetlerinin* kâfi gelmediğini görerek keza şamil ve müteaddi olan *kontenjan* usulüne geçilmesi, hep bu birbirile telifi son derece müşkil olan yukarıki iki zaruretten gelmektedir.

Serbest ticaret devrinde, bu iki unsur arasında tezat yoktu. Bilâkis, tam bir mütabakat vardı. Dış-ticaretten anlaşılan mânâ şu idi ki, ferdin hak ve mes'uliyet çerçevesi dahilinde istihsal edilmiş olan emtea keza ferdin hak ve mes'uliyetleri kanalından

mübadeleye arzediliyor ve bu parça parça mübadelelerin heyeti mecmuasından memleketlerin dış-ticaret yekûnları meydana geliyordu.

Yalnız, ne *klering* ne de *kontenjan*, kendilerinden beklenen büyük faydaları verememişlerdir. Bu iki tedbir sayesinde, gerçi muayyen bir müddet için aranılan umumî muvazene temin edilmiştir. Fakat bunun hemen arkasından, ticaret ve mübadele hacminin gittikçe daraldığı hattâ daralmak temayülünün gittikçe daha *accentué* bir hal aldığı görülmüştür. Ve işte bunun için, modern mübadele ilminde yeni taharriler yapılarak, «iki taraflı anlaşmalar» kanalından bir nevi *kontrollü serbest mübadele* rejimine avdet imkânları araştırılmıştır. Bugün içinde bulunduğumuz safha, budur.

●

Klering anlaşmaları kanalından tediyeleri ve kontenjan freni ile de emtia bedelleri yekûnunu kontrol etmekle beraber, «iki taraflı anlaşmalar»a mümkün olduğu kadar kuvvet vererek, sıkıcı tedbirlerin tesirlerinden yavaş yavaş kurtulmak arzusu, milletler arasındaki son ticaret anlaşmalarına, hâkimdir.

Fakat, bu da natamam bir teşebbüstür. Eğer «iki taraflı anlaşmalar»ın altına imzalarını koyan milletler, hakikaten birbirlerini itmam etseler, yani başkaca memleketlere mal satmaktan yahut bunlardan mal almaktan müstağnî kalabilseler, mesele halledilmiştir. Fakat böyle bir şeye imkân olmadığına göre, derhal eski «en fazla müsaadeye mazhar millet» prensibi, gelip, «karşılıklı ve iki taraflı anlaşma» prensibini baltalamaktadır.

Unutmamak lâzımdır ki, bugün için mevzuu bahsolan, daralmış bir istihsalin emtia yığınlarını elden çıkarmak olmakla beraber, *bahrandan hakkile çıkmış olmak için, istihsalin bir muntazam artma seyri göstermesi ve mübadelenin de buna ayak uydurması lâzımdır.* Halbuki «iki taraflı anlaşmalar» yoliyle, tahditlere uğramış istihsalin bile kâfi bir mübadele kolaylığına mazhar olması temin edilememiştir.

Ve, mübadele çıkmazı devam ettikçe, istihsal çıkmazı gittikçe derinleşmektedir. Kaldı ki, bir tarafın güçbelâ tatbik ettiği kleringler, kontenjanlar v. s. matlûp olan neticeleri vermekte taallül ederken öbür taraftan bazı milletler (bittabi böyle bir şey yapacak kadar zengin olan milletler) para esasına bir tekme

vurarak ve takyidî vasıtaların yanına bile yanaşmıyarak mübadeleyi ihracatları ve umumî muvazeneleri lehine, muvakkat ta olsa, halleylemektedirler. Meselâ İngiltere, Amerika, Japonya.

●

Kısaca beynelmilel mübadeleye bugün hâkim olan anarşiyi ve bu anarşiyi hiç olmazsa hafifletmek için baş vurulan çareleri anlatmak istedik. Yazımızın neticesine, hep mübadele ve mübadele usulleri çerçevesi dahilinde kalarak ta varmak mümkündür. Fakat bu, hem sathî, hem birtaraflı bir hareket olur.

Mübadele, iktisadın ancak bir safhasıdır. Ve eğer bu safhada bir takım hastalıklar görülerek bunların izalesi için mütemadiyen yeni yeni çarelere baş vuruluyorsa, şüphe edilmemek lâzımdır ki, hastalıkların asıl kökü, iktisadın kendisine gömülmüş durmaktadır. Beynelmilel mübadelelerin daha ziyade beynelmilel mücadeleler şeklinde cereyan etmesi de, bundan başka neye delâlet eder?

Uyanık memleketler, mübadele işini hiç bir zaman tek başına yahut mücerret olarak ele almıyorlar. Mübadelenin istihsalin bir fonksyonu olduğunu bildikleri için, asıl dikkat ve gayretlerini istihsal davası üzerinde teksif ediyorlar. Muhakkak ki, bir şeyi iyi yahut kötü şartlar altında, kolay yahut güç olarak mübadele etmezden evvel, bu şeyin, istihsal edilmiş olması lâzımdır. Bu şeyin kötü yahut pahalıya istihsal edilmiş olması, ne şüphe ki, derhal, onun mübadelesi imkânları üzerinde müessir olacaktır.

Öyle emtia var ki, bunların istihsalinden bazı memleketlerin vazgeçmeleri lâzımgelmektedir. Bu lüzumu tesbit etmemek bu hatayı işleyen memleketleri, canevinden vurabilir.

Keza, öyle emtea var ki, bunların satış fiyatlarında her hangi bir yükselmeyi beklemek gafletin bizzat kendisi demektir.

Umumiyetle, cihanın istihsal bünyesinde bir çok tebeddüller olduğu ve bunların esasını bazı memleketlerin sanayileşmeleri teşkil ettiği gibi; buhran fiyatları diye anılan bir çok fiyatların da, kendilerini gittikçe *normal fiyatlar* olarak kabul ettirmiş bulundukları da ayrıca bir hakikattır. Binaenaleyh, bazı memleketler bazı emtianın istihsalinden vazgeçmek zarureti karşısında kaldıkları gibi, hemen bütün istihsal sahalarında da, istihsal şartlarının düşük fiyatlara intibak ettirilmeleri ve her hangi bir ka-

zancın düşük fiyatların temin edeceği dar marjlara sığdırılması icap eylemektedir.

Bugünün istihsal işlerine hâkim olan bu iki zaruretle karşılaşmamış bir tek memleket yoktur denilebilir. Fakat bu iki zarureti olduğu gibi kabul etmiş bir memleket vardır denilemez. İşte devrimizin istihsal işlerine hâkim olan anarşinin sebebi bu olduğu gibi mübadele sahasında görülen anarşinin de asıl sebebi budur. Bu sebebe bir de yukarıda izah ettiğimiz iki birbirine zıt zaruret inzimam eylemektedir:

1. — İstihsalde ferdiyetçi esasın muhafazası temayülü;

2. — Beynelmilel mübadelelerin ise, milletler arasında, milletçe tanzim edilmeleri lüzumu.

●

Beynelmilel mübadele işlerinin tanziminde görülen müşkilâtın aslî sebeplerine bu suretle biraz dokunmuş oluyoruz. Bu aslî sebepler üzerinde durulmadıkça ve bunların izalesine çalışılmadıkça, beynelmilel mübadelede bir vuzuh ve selâmete gidilmesine imkân yoktur. Nasıl tediyelerin kontrolü ile emtea mübadelesini yahut aksi yani emtea mübadelesini kontrol ederek tediyeleri nizam altına almak imkânsızsa, istihsal davasının hallini mübadele meselesinin hallinden beklemek te, o derece kifayetsiz ve sathî bir görüşün mahsulüdür.

Halbuki cihanda hemen bütün memleketlerin yaptıkları budur. Bunlar, *mübadele* yi, sanki tek başına ve müstakillen mevcut imiş gibi ele alarak ve birbirlerinin buldukları usulleri taklit ederek istihsal vaziyetini çıkmazdan kurtarabileceklerini umuyorlar. Ve mütemadiyen muvaffak olamıyorlar, mütemadiyen usul değiştiriyorlar, mütemadiyen dibe batıyorlar.

Ufukta, şimdi, bir yeni usul belirmektedir: *plânlı dış-ticaret.* Şu var ki, *plân* ve *plânlı* kelimeleri, nasıl en geniş ve en çeşitli tefsirlere uğramak yüzünden ancak bazı menfaatlerin teminine kalkan olabildiler ise, bu sefer ki *plânlı dış-ticaret* in de ölü doğmuş bir çocuğa ad olması pek muhtemeldir.

Plânlı dış-itacert yahut *dış-ticarette plân* meselesi üzerinde daha evvelki neşriyatımızda durmuş olduğumuz gibi (1) Ferdinand Fried de, Alman dış-ticaretine ait olmak üzere, bu husus-

(1) KADRO, sayı 5: «Emtia kredileri ve Türkün alıcıları» yazan: Burhan Asaf.

ta bir kitap neşretmişti. Bu sefer ki, *plânlı dış-ticaret* rivayeti, Roosevelt Amerikasından gelmektedir. Hattâ bunun halli için lâzım beynelmilel müzakere ve hazırlıkları idare etmek üzere salâhiyettar bir zat bile tayin edilmiştir. Bu zat, Amerikanın sabık Roma büyükelçisi M. Child'dir.

Amerika, kendi dış-ticaretini tanzim etmek için, klering, kontenjan «iki taraflı anlaşmalar» v. s. gibi en genç usulleri intikal devresi için kullanmak niyetinde olmakla beraber, meseleyi kökünden halletmek istiyormuş. Bunun için de, bütün ithalât ve ihracatının idaresini bir teşkilâta havale etmek niyetinde imiş. Bu teşkilât, Amerikanın münasebette olduğu memleketlerle temasa girerek, mübadele edilecek emteayı, hem nevi, hem miktar, hem fiyat hem de tediye şartları bakımından tesbit edecekmiş. Yani, Sovyetlerin, dış-ticaret Devlet inhisarı gibi bir teşekkül. Yalnız şu farkla ki, Sovyetler, Devlet namına istihsal ettiklerini Devlet namına satmakta ve Sovyet istihsalât ve istihlâkâtı için lâzım olan maddeleri keza Devlet namına satın almaktadırlar. Halbuki Amerikan teşkilâtı, Amerika halkı ile diğer memleketler arasında bir aracı, bir tekel ithalât ve ihracatçısı olarak vaziyet alacakmış.

Her hangi bir *Merkez Bankasının* bütün döviz ithalât ve ihracatını kendi elinde temerküz ettirmesi gibi, bir memleketin bütün dış-ticaretini kendi elinde temerküz ettirecek olan böyle bir *merkez dış-ticaret ofisi* teşkilâtı, şüphe yok ki, yeni bir şeydir. Ve şüphe yok ki, böyle bir teşekkül, bütün memleketlerde vücut bulduğu takdirde, dış-ticaret, artık bir takım şahısların elinden çıkacak ve devletlerin başlıca vazifeleri arasına girmekle memleketten memlekete ve milletten millete olan münasebet ve menfaat bağlarını toptan olarak, ahenkli olarak temsil edecektir. O zaman yalnız mübadele edilecek emteanın hacım ve fiyatlarını tayin etmek usulleri değil, tediye şartları ve hattâ beynelmilel kredi şartları bile değişecektir. Çünkü bugün kendisinden bir *anka*'dan bahseder gibi bahsettiğimiz *emtea kredisi*, para kredilerini ancak o zaman art plâna atabilecektir.

Beynelmilel mübdelenin böyle, mübadeleyi filen idare eden Devlet ofisleri tarafından yapılması ne demektir? Hiç şüphe yok ki, bu, «iki taraflı anlaşmalar»ın yerini «çok taraflı anlaşmalar»ın almasıdır. Bugün «Çok taraflı anlaşmalar» yapılmasına

ithalât işlerinin her tarafta fertler elinde bulunması, memleketler arasındaki mübadelelerin *toptan karşılaşmalarına* cevaz veriyor. Fakat milletler arasındaki mübadeleler hakikaten milletler arasındaki mübadelelere inkılâp ettikleri gün yani mübadeleleri idare edecek olan kuvvetler ve salâhiyetler ve mes'uliyetler, milletleri toptan temsil eden *Devlet*'ler olacağı gün, *münasebetlerdeki vahdet ve sadelik mübadelelerdeki sadelikleri ve kolaylıkları doğuracaktır.*

Ve, ne şüpheki, tekelden idare edilecek bu gibi mübadeleler, istihsal davasında da «çok taraflı anlaşmalar»ı aynen aksettirecekler ve ba da millî iktisatlar arasındaki istirkap, mücadele ve kanlı bıçaklı vuruşma yerine millî iktisatlar arasındaki ahenk, tesanüt ve sulhu ikame edecektir.

●

Bugün bu gibi ofislerden olduğu gibi, istihsal ve mübadele işlerindeki verimli ahenk ve vahdetten de uzağız.

Amerikalılar, böyle bir *merkez dış-ticaret ofisi*'ni hakikaten tesis etmek niyetinde midirler? Bunu bilmiyoruz. Yalnız, *plânlı dış-ticaret* derken, bizim kastettiğimiz şümullü tanzim işinin merkezinde, anlatmağa çalıştığımız teşekkül gibi teşekküllerin bulunması, şarttır.

Şimdi de biraz böyle bir dış-ticaret ofisi'nin bir millet ve bir devlet için ifade edeceği manalar üzerinde duralım:

1. — Ofis, dış-ticareti idare edebilmek için,

DIŞARI DOĞRU:

İthalât yapabilmek üzere dışarıdaki istihsalât merkezlerine ihracat yapabilmek üzere, dışarıdaki pazarlara

bağlı olacak, yani bunlara ait malûmat ile mücehhez olacaktır.

İÇERİ DOĞRU:

Bir taraftan müstahsillere (Serbest müstahsiller, kooperatifleşmiş müstahsiller, Devlet istihsal şubeleri)

Bir taraftan da müstehliklere (Serbest müstehliklere perakendeci ticaret vasıtasile, kooperatifleşmiş müstehliklere de istihlâk kooperatifleri vasıtasile)

bağlı olacak, yani bunlara ait malûmat ile mücehhez olacaktır.

2. — Böyle bir ofis modern bir Devlet için, isterse en güzel ve bütün gümrük sistemini ve daha bir çok vergi usullerini lüzumsuz kılacak merkezî bir varidat kaynağı; fakat istemezse, sadece memleketin iktisadî vaziyetini ve iktisadî gidişini gösteren en mühim bir iktisadî rasat istasyonu vazifesini görecektir.

3. — Ofisin müstahsiller namına sattığı mallarla müstehlikler ve perakendeci iç-ticaret namına satın alacağı mallara ait tediyeleri, bugün klering hesaplarında olduğu gibi, Merkez Bankası yapacaktır. Yalnız, böyle bir ofisle birlikte çalışacak olan banka, o zaman, ihracat ile ithalâta ne nisbette bir kredi açacağını, diğer millî bankalarla anlaşarak çok daha kolay ve çok daha isabetli ve teminatlı bir surette tesbit edecektir. Ve burada,

4. — istihsal ile olan rabıta teessüs etmiş olacak ve hariç için lâzım olan istihsalâtın ne nisbette arttırılıp eksiltileceği taayyün edeceği gibi bu hususiaki kredi işleri de plânlaştırılmış olacaktır.

5. — Dış-ticaretin filî kontrolü sayesinde istihsalât sahası üzerinde geniş ve selâhiyetli bir nüfuzu nazara sahip olacak olan devletin, hangi istihsalâtı âmme menfaati dolayısile kendisine ve hangi istihsalâtı keza, fakat başka bir bakımdan nazarı itibare alınması lâzım âmme menfaati dolayısile serbest iş ehline yahut teşkilâtlanmış ve kooperatifleştirilmiş müstahsillere tahsis edeceğini anlaması, artık kolaylaşmış demektir. Fakat bu,

6. — bizatihi, PLÂN ve PLÂNLI DEVETÇİLİK demektir.

Gelecek sayıda "Yeniadam,, e cevabımız :

İsmail Hakkı beyin mefkûreciliği, ne için Türk mefkûreciliği değildir ?

Yazan
ŞEVKET SÜREYYA

Rakkamların anlattığı sanayi.

III.

Bizde değirmencilik sanayiinin bir ehemmiyeti mahsusası vardır. Bir defa gerek köylerde ve gerekse şehirlerde un ve ekmek istihlâkimiz, diğer garp memleketlerine nisbetle fazla olduğu yani halkın en büyük gıdasını ekmek teşkil ettiği gibi gene Anadolunun en büyük istihsali olan buğdayın un halinde iç pazara sevki ve hattâ mümkünse komşu memleketlere ihracı da değirmen sanayiimizin vaziyetile alâkadardır. Zaten iç ve dünya piyasasında fiyatı çok düşük olan buğdaya bir de gayri iktisadî değirmen sanayii yüzünden zam yapmak icap ederse değil komşu memleketlere sevk hattâ iç pazar da bile sürümünü kaybetmeğe, çok iptidaî değirmenlerde öğütme ve taş havanlarda (dibeklerde) dövme haline ric'at etmek tehlikesi baş gösterir ki bu; kurulmuş ve kurulacak olan değirmen sanayimiz için kötü bir akibet demektir. Sanayi istatistiğinin verdiği rakamları bilhassa bu cepheden tetkik etmek ve buna mâni olacak çareleri düşünmek bizim için çok faydalı olacaktır.

Ziraat sanatlarımızın umum sanayie nisbeti adet itibarile % 44 ve istihsal kıymeti itibarile % 54,2 dir. Yalnız başına un sanayii ise adet itibarile ziraat sanatlarımızın % 38 ni istihsal kıymeti itibarile %26 sini teşkil eder.

Tesis tarihlerine gelince; 144 müesseseden ancak 50 tanesi 1123 den evvel mevcut imiş ve diğerleri şu senelerde teessüs etmiştir.

1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
10	13	20	22	21	31	33	22	11	3

Bu rakamlara nazaran bizde un fabrikalarının tesisi 1929 senesine kadar muntazam surette tezayüt etmiş ve 1929 dan itibaren gene muntazam surette azalarak 1932 de yeni tesis 3 e düşmüştür. Buna göre hali hazırda un fabrikasına olan zahiri ihtiyaç hemen de kapanmış gibidir. Nitekim İstanbuldaki fabrikalardan bir kısmının işsizlik dolayısile faaliyetini tadil etmesi bu zannı vermektedir.

Son senelere kadar un ve buğday ithalâtçısı olan memleketimiz için 1923 den evvelkine nazaran bu takriben 5 misli artış büyük bir terakki eseri olmakla beraber bunu bir de istihsalin kemiyeti bakımından tetkik edersek bu sahada henüz kat'î ihtiyacın kapanmış olmaktan hayli uzak bulunduğunu görürüz. Tekmil fabrikaların 1932 deki istihsallerinin kıymeti 19,4 milyon liradır. Bu istihsal istatistikte kilo olarak gösterilmediği için nüfus başına isabeti ancak una vasatî bir fiyat kabuliyle takribi olarak bulmaktan başka çare yoktur. Bu vasatî fiyatı kilo için 7 kuruş kabul edersek istihsal takriben 275 milyon kilo eder.

Un sarfiyatı yalnız dahilde olduğuna ve nüfus başına bizim memleket için seende 150 kilo istihlâk kabul edildiğine nazaran bu istihsal 1,8 milyonluk bir kütlenin istihlâkine tekabül eder ki, bundan da bizim fabrikaların un istihsalinin yalnız büyük şehirlerde kaldığı ve köylünün hattâ bir kısım kasabalının istihlâk ettiği unun gene eskisi gibi ufak değirmenlere munhasır bulunduğu anlaşılır. (Yalnız şehirler nüfusu 2 milyondan fazladır.) Vakıâ köylünün nakliye ücreti ve saire dolayısile eski su değirmenlerine bağlı kalması tabiî görülebilir ise de makinalı sanayiin temin etmesi lâzımgelen ucuzluk dolayısile şimdilik kısmen ve şehirler etrafındaki köylerde olsun bu fabrikaların köylü istihlâkini de kendisine çekmesi icap ederdi. Filhakika unun satış kıymeti ile iptidaî madde kıymeti arasındaki farka bakılırsa 16,09 milyon iptidaî madde kıymetinin satış esnasında 19,4 milyona baliğ olduğu ve üğütme masrafının vasatî olarak % 17,5 bulduğu görülür ki, bu da bizim köylü için tediye edilemiyecek kadar büyükçe bir yüktür.

Un fabrikalarının en mütekâsif ve iş hacminin en büyük bulunduğu yer İstanbuldur. Buradaki 11 fabrikanın istihsal miktarı 6,3 milyon lira kıymetini yani tekmil Türkiye istihsalâtının % 32,5 ni teşkil etmektedir. Beher fabrikaya isabet eden vasatî kuvvei muharrike ise 270 beygir gibi epeyce büyük bir miktardır. Buna mukabil meselâ İzmirde 11 fabrikanın tekmil istihsalâtı 2,1 milyon lira ve beher fabrikaya isabet eden beygir kuvveti 110 olduğu gibi Kocelide 11 müesseseye isabet eden istihsal ancak 250,000 lira ve beher fabrikaya isabet eden vasatî takat 29 beygirdir. Fakat şurası da gariptir ki, İstanbuldaki tesi-

satın daha büyük ve daha fazla iş hacmına sahip olmsına rağmen üğütme masrafına yaptığı zam iptidaî madde kıymetine nazaran % 21, İzmirde ise % 14 hattâ Konyada ancak % 5,5 dir. Kocaelinde bu miktar % 30 gibi hayli fahiş bir miktara baliğ oluyor ki, tesisatın küçüklüğü dolayısile bunu tabiî görmek icap eder. Fakat buğday ve unu millî iktisat siyasetinin ana direği sayan bir devletçi rejim için tekmil bu fabrikalar bir kül olarak ele alındığı ve un işinin heyeti umumiyesi en rasyonel şekilde tanzim edilerek plânlaştığı zaman verimle üste binen masraf ve nakliye ücreti gözönünde bulundurularak hangi fabrikaların çalışması lâzımgeldiği ve hangisinin durması icap ettiği görülecek ve meselâ İstanbuldaki büyük tesisat iş azlığından tatili faaliyet ederken veya az iş dolayısile sermaye servisi fiyat teşekkülünde büyük bir yük teşkil ederken çok yakındaki diğer bir takım ufak fabrikaların daha fena bir randımanla çalışmasına müsaade olunmıyacak ve bu yüzden husule gelecek nakliyat ise gene Demiryollar kanalile Devlet eline geçmiş bulunacaktır.

Kuvvei muharrike itibarile de un fabrikalarını tetkiki şayanı dikkat neticeler vermektedir. İstanbuldaki 11 fabrika ile, Ankara, Adana, Kayseri, Konyadaki birer fabrika çıkarılırsa Türkiyede elektrikle çalışan başka un fabrikası görülmiyor. Diğerleri su, buhar, tenvir gazi, benzin ve sair yağ motorlarile işlemektedirler. Yukarıda izah ettiğimiz gibi ekserisi büyük şehirlerde ve şehir elektrik santrallarının tevzi şebekesi dahilinde bulunan bu fabrikaların elektriği kuvvei muharrike olarak kullanmamaları enerji siyasetimiz noktai nazarından çok şayanı dikkattir. İstanbuldaki on bir fabrika elektriği kuvvei muharrike olarak kullanmıştır, çünkü elektrik bu şehirde vâsi mikyasta istihsal edilir, yerli mahruk olan kömürden istihsal edilir, binaenaleyh ucuza mal olur, diğer şehirlerde ise iş tamamen bunun aksidir. Kadro'nun şimdiye kadar müdafaa ettiği yerli mahruk ve bol, ucuz enerji davasının en bariz bir misali.

Diğer mıntakalarda buğdayın un haline gelmesi esnasında fiatlara yaptığı zammı tetkik te bu mıntakalardaki sınaî faaliyet için bir mikyas teşkil edeceğinden ehemmiyetlidir. Sıra ile Edirnede bu masraf buğday fiyatına nazaran takriben % 25, Bursada % 11,5, Eskişehirde % 26 İspartada % 20, Diyarbekirde % 27, Mardinde % 30, Siirtte % 72 hattâ Karsta yüzde 145

olduğu görülür. [Karsta bir fabrikanın istihsal ettiği unun kıymeti 6900 lira ve iptidaî madde yani buğday fiyatı 2400 liradır.] Bu fark bu kadar büyük olmamakla beraber bizzat sahil şehirleri arasında da görünmektedir: İzmirde % 14, Samsunda % 15, Tekirdağında % 16 olduğu halde İstanbulda % 21 dir.

Diğer taraftan bu fabrikaların havi oldukları makina ve bina sermayesile bunların yekdiğerine ve mecmualarınınistihsal kıymetine nisbetleri şayanı dikkattir. Çünkü geçen seferde izah ettiğimayesile bunların yekdiğerine ve mecmualarının istihsal kıymenin buna yakın veya müsavi olduğu yerlerde istihsale binecek sermaye servisi kendisini daha fazla hissettireceği gibi istihsalin heyeti umumiyesile bina ve makina sermayesi mecmuu arasındaki nisbet te bu sermayelerin faiz ve amortismanlarının istihsal kıymetini çoğaltıp azaltması, diğer tabirle rasyonellik derecesini indirip fazlalaştırmasını mucip olur. Meselâ 50.000 liralık makina sermayesine malik iki müesseseden birincisinde bina kıymeti 25,000 diğerinde 50,000 olursa, birincisinin maliyet fiatı hesabında 75,000 lira için faiz ve amortisman hesap edilirken ikincide 100,000 lira sermayenin faiz ve amortismanını hesap etmek lâzım gelecektir. Keza ayni sermayeye malik iki müesseseden birisi 50,000 diğeri 100,000 liralık istihsal yaptığına göre sermaye servisinin her iki müessesede satış fiyatı üzerinde yapacağı tesirde 2:1 nisbetinde olacaktır. Muhtelif mıntakadaki değirmen sanayimizi buna göre tetkik edersek şu rakamları elde ederiz:

Şehirler	Makina kıymetinin bina kıymetine nisbeti	İstihsalin makina ve bina kıymetine nisbeti	Mülâhazat
İstanbul	2,2 : 1 (*)	3,1 : 1	(*) Kirada bulunan 6 müessesenin binasıda nazarı itibara alınırsa bu nisbet 1,5 : 1 e düşer.
İzmir	4,5 : 1 (**)	3,4 : 1	
Edirne	5,4 : 1	1,7 : 1	
Konya	1,9 : 1	6 : 1	
Gaziantep	2,8 : 1	2,1 : 1	(**) Kirada bulunan 6 müessesenin binası nazarî itibara alınırsa 4 : 1 e düşer.
Mardin	5,5 : 1	1 : 1	
Erzurum	1,1 : 1	0,85 : 1	
Kars	6 : 1	0,2 : 1	

Bu cetvelden çıkarabileceğimiz başlıca neticeler şunlardır: İz-

mirdeki fabrikaların tesis hacmının küçüklüğüne rağmen rasyonellik derecesi İstanbula nazaran daha yukarıdadır. Edirnede istihsalin sermayeye nisbetle azlığı fabrika adedinin çokluğundan yani fabrikaların ufaklığından başka buranın iktisadî ve coğrafî vaziyetile de alâkadardır. Konyada makina ve bina sermayeleri arasındaki nisbet fena bir şekil gösterdiği halde istihsalin sermayeye nisbetindeki yüksekliğin buradaki işçi yevmiyesinin düşüklüğü, kâr ve diğer masraf normalarının aşağılığı dolayısile fazla rekabet kabiliyetinden ileri gelmektedir. Memleket içerisine ve şarka gidildikçe sermaye ve istihsal arasındaki fena nisbetin arttığı ise aşikâr olarak görülmektedir.

Bu tetkiklerimiz bizi şu neticeye isal eder: Makinalı değirmen sanayimiz henüz büyük şehirlerimizin hududunu aşacak bir vüs'at ve mevcut eski değirmenleri kısmen olsun ortadan kaldırabilecek bir rasyonellik derecesi ihraz edememişlerdir. Adet, sermaye ve istihsal fiyatı itibarile çok parçalı ve hattâ ayni iktisadî ve coğrafî şartları haiz mıntakalarda bile çok bambaşka şekiller irae etmektedirler. Bunları bu parçalı ve gayrı iktisadî istihsalden kurtararak hep bir örnek, hep bir fiyatta istihsale sevkedebilecek yegâne kuvvet buğday ile beraber bu sahayı eline alacak olan Devletin tanzimi olacaktır. Bu hususta en kat'î misali vermek için gene istatistik kitabının rakamlarına müracaat ediyordum. Meselâ Devlet inhisarı altında bulunduğu için tanzim edilebilen alkol sanayiinde yalnız 11 müessesenin istihsal ettiği alkolün kıymeti 13,8 milyon liraya baliğ olmaktadır. Beher müessese için 1,25 milyonluk bir istihsal. Vakıâ alkolün fiyat teşekkülü Devletin inhisarında olduğu için bu miktarlar bu sebepten yüksek bulunduğu iddia edilebilirse de satış fiyatı bir kaç misli azaltsa bile beher müesseseye isabet edecek istihsal kıymeti vasatisi diğer sanayideki müesseseler vasatisinden mutlaka çok yüksek bulunacak keza rasyonellik derecesi de o derece yukarıda olacaktır. Bir çok yerlerde bizzat sahiplerinin dahi teşne bulunduğu Devletin müdahele ve tanzim siyasetidir ki, memleketimiz için en hayatî meseleyi teşkil eden buğday ve un işini halledilecektir.

Kronik :

Moda ve Sakarya.

Ankarada, bu ay, Çocuk Bayramından önce üç gün süren bir Hanımlar Moda Bayramı oldu İtiraf etmek lâzımgelir ki, bu, öbüründen çok daha büyük bir şevk ve heyecanla geçti. Ankara Plas'ın önü, milli merasim günlerini hatırlatan bir manzara arzediyordu. Sıra sıra hususî arabalar, lüküs (!) kira otomobilleri, en az iki yüz metrelik bir mesafe boyunca kaldırım kenarında pırıl pırıl dizilenmiş duruyordu.

Ankaranın en kibar (!), en şık (!) hanımları, üç gün durmaksızın, heyecan içinde, bu arabalardan inip otelin hall'ine taşındılar ve hall üç gün, saat dörtten yediye sekize kadar bu süslü, kokulu kadın kalabalığiyle, fasılasız, dolup boşaldı, dolup boşaldı.

Biz, on yıldan beri, ne Ankara Palas'ın, ne de Ankarada herhangi bir umumi toplantı yerinin bu kadar ittiratla, bu kadar sadakatle, bu kadar istek ve şuurla harekete geldiğini görmemiştik. Böyle bir canlılık temini için, meğerse, Rue de la Paix'den veya Rue du Faubourg Saint Honoré' den esecek bir nefha kâfi imiş! Ciddî konferanslarda, millî içtima günlerinde dört beş yüz kişilik tiyatro salini ancak mekteplerden toplanmış çocuklarla doldurabilen Halkevi bundan sonra şu sayıdığımız Paris sokaklarından böyle bir hava getirmeğe baksın; yoksa, bir gün gelir, belki, bu mektep çocukları da soluğu bu güzel kokulu otel hall'inde alırlar.

Zaten, bizim, üç gün hayretle seyrettiğimiz bu moda içtimalarında bulunan Ankaralı hanımlar, ekseriyetle hep Halkevi, Yerli malı içtimalarının kaçkınları değil mi? Hangi birinin yüzüne dikkatle baksak, 12 İlk-kânun cuma günü, giyinmek, süslenmek, için dışarıya, artık, on para vermemeğe yemin eden ve Millî Tasarrufun hararetli hatiplerini gözyaşlariyle alkışlayan hamiyetli Türk hanımlarından birini görürdünüz. Lâkin, onlar, size, kafalarında hiç böyle bir günün hatırası yokmuş gibi bakacaklardı. Çünkü, süs cenbesi ve moda heyecanı o dakikada onları, hemen hemen instinktif birer mahlûk haline sokmuştu.

●

Hangi kanun, hangi yasak, hangi ihtilâl ve inkılâp kudreti kadınla beraber doğan ve kadınla beraber ölen bu müthiş ihtirasın önüne geçebilmiştir? Büyük Fransız İhtilâli boynunu cellât satırına uzatırken saçlarını düzelten Marquise'ler, Comtesse'ler görmüştür. Bunlardan biri, son deminde kendisini teselliye gelen papasa: «Hiç gam yemiyorum: bu yıl guillotine'de ölmek moda oldu.» diyordu.

Harbiumumi sonlarında, aç kalan şehirlerde, kırk sekiz saattir ağzına bir damla gıda girmemiş sarı benizli genç kızların bir öğün yemeğe bir çift ipekli çorabı tercih ettikleri görüldü.

Komünist âleminde on beş yıl süren en şiddetli tedbirler, proletarya kadınını Paris modasına göre giyinip süslenmek teşebbüslerinden menedeme-

di. Nihayet, Moskovada da bir moda mecmuası çıkmağa, bir moda evinin tezgâhları işlemeğe başladı.

Onun için, biz, Türk kadınının umumiyetle modaya ve süse düşkünlüğüne kızmıyoruz; yalnız, bu hususta Paris terzihanelerinin, Paris kumaş fabrikalarının zevkine ve fantezisine daha doğrusu, hesap ve menfaatine esir olmalarına acıyoruz. Bu yabancı ticarethanelerinin, bize mallarını sürüp varımızı yoğumuzu çekmek için kullandıkları metot, her Avrupalı istismarcının Afrika'da, Çat gölü kenarında oturan zencileri parlak ve renkli boncuklarla avlarken kullandıkları metodun aynıdır. Bütün ekonomik düşünceleri, şöyle bir yana bırakıyoruz. Yalnız, Türk kadınının milli gururuna ve şahsî zevki selimine hitap ediyoruz: Kadının kendi şahsiyetinin, kendi gustosunun, kendi hünerinin bir inikâsı demek olan ve ancak böyle olduğu taktirde kendisine bir kıymet izafe edebileceğimiz zerafet işinde bu şuursuzluk ve bu şahsiyetsizlik bir zül değil midir? Kumaşının rengi ve desenleri başkaları tarafından tespit edilen, biçimi bizim bedii duygumuzun bir ifadesi olmıyan bir esvabı taşımakta ne gibi bir haz ve iftihar duyabiliriz? Bu, bizim olmıyan bir iğreti elbiseyle dolaşmamızdan başka bir mana ifade eder mi? Yabancı eller, bir kadına, kendi şuuru, kendi hüneri, kendi şahsiyetinin damgası inzimam etmedikçe hiç bir zefaret veremez; ancak, bir hazır esvap mağazasının camekânındaki kukla kadar süsleyebilir.

●

Renk ve biçim, her şeyden evvel, bir muhit, bir iklim mahsulüdür ve umumi manasiyle moda bir içtimai hâdisedir. O iklimde güzel olan bir renk, bu iklimde çirkindir. O memleketin dekorlarına uygun gelen şekiller burada aykırıdır ve moda -velev geçici de olsa- bir ekonomik veya sosial zaruretin ifadesi olduğu için manasını mutlaka muayyen bir cemiyetin çerçevesi içinde alır.

Misal:

Bir zamanlar kısa etekler moda idi. Şimdi, hele gece rebalarındaki etekler yerlerde sürünecek kadar uzun olmuştur. Bunun sebebi nedir? Bunun bir tek sebebi var: Avrupa kumaş fabrikaları şomajın önüne geçmek için dokuyup sattıkları kumaşların kemiyetini arttırmak istiyorlar ve bu hususta moda evleriyle (ki çoğu bu fabrikaların ya şeriki ya satış şubeleridirler) anlaşarak eteklerin uzamasına karar veriyorlar.

İşte, bu karar bir beynelmilel kanun halinde Sen nehri sahillerinden Sakarya kıyılarına kadar hükmünü icraya başlıyor.

Sakarya... Lâkin, Sakarya imperialist kapitalizma sisteminin bu gibi istilâ ve istismar hareketlerinin kırılıp hurdehaş olduğu bir müdafaa hattının adıdır. Orada döğüşenlerin ayakları çıplaktı ve vücutları, kumaş yerine bir takım paçavralara sarılı idi. O halde, öylece öldüler. Sakarya bunların kaniyle, belki, yer yer, hâlâ kızıl akıyordur. Ankara hanımları, siz, bu suların üstünden kırk may ipek çoraplarınız, Lanvin modeli tayyörleriniz, Pinet modeli iskarpinlerinizle, Rue de la Paix'nin kokularını saçarak gidip geliyorsunuz. Bu kaba komedyayı oynarken, yüreklerinizde - bir vicdan azabı demiyorum!- tiksintiye benzer bir şey de duymuyor musunuz? — Y. K.

Ahmet Hamdi Beyin mühim bir yazısı.

İstanbulun en mühim fikir ve hareket mecmuası olan (Kooperatif) de Ahmet Hamdi Bey, «İnkılâpçılık ve Türk inkılâbı» mevzuu etrafında yeni bir makaleler serisine başlamıştır. Bu serinin ikinci yazısı son çıkan (23) numaralı Kooperatifin baş sahifelerini işgal etmektedir.

Bu yazının ana mevzuu umumi bir tabir ile dünya buhranı dediğimiz büyük istihale hareketinin artık ortadan çekildiği ve kendi yerini yeni bir inkılâp oluşuna terketmiş olduğudur.

Hâdisatı adım adım takip eden zeki ve cüretkâr bir görüşün en son telâkkisi ve hükümlerini taşıyan bu kardeş yazıyı aşağıda hulâsa ediyoruz:

Acaba dünya bir buhran içinde midir? Yoksa, buhran dediğimiz şey yeni bir takım şartlara doğru cemiyetin akışı hareketleri midir?

Evvelce de bu sütunlarda kendi düşüncelerimizi izah fırsatını bulmuştuk:

Buhran, harp gibi, ihtilâl gibi cemiyette bir muvazene bozukluğuna alâmet olan hâdiselerdir. Her üçü de bozulmuş bir muvazenenin yerine getirilmesi hareketleridir. Ancak bir cemiyet bunlardan herhangi birini geçirdikten sonra muvazenesini bulamaz, ve tekrar diğer bir cins harekete doğru yol alır ve yine muvazene teessüs edemezse, o cemiyetin kendi bünyesinde bir değişikliğin ihtiyacı mevcut olduğu anlaşılır. İşte bu devrelere inkılâp devresi denir, ve cemiyet bir inkılâba doğru yol alma hareketine girmiş demektir.

Herkesin buhran dediği şey, bu umulmaz şekilde uzayıp kalan misafir, bir bakışa göre cemiyeti terketmiş, gitmiştir. Bizce artık dünyada klâsik manada buhran yoktur; belki dünya bir inkılâp hareketi içindedir. Gördüğümüz gayri tabii vaziyetler, sıkıntılar hep bu hareketin zarurî neticeleridir.

Ama inkılâp hareketi içinde olmak, bir oluşun içinde olmak değildir: bir oluşun, bir başka muvazenin içine geçmek ihtiyacını hissetmek demektir. Bu devrelerde cemiyetin eski dayandığı muvazene bozulmuş ve ona gömülmüş fikirler ve kanunlar iflâs etmiştir; yani bir taraftan cemiyet kendi idare edici kuvvetlerini dağıtmış, şartlarını kaybetmiştir; diğer taraftan eski cemiyet nizamının ebedileştirdiği fikir ve ilim kalıpları çözülmüş, millî ve beynelmilel münasebetlerde hukuk ve kanun çerçeveleri bozulmuştur. İşte bu devrelerde hiçbir oluşun kıymeti, hiçbir varlığın ebedîliği yoktur. Her şeyde devamlı bir değişme, her fikirde mukadder bir zeval vardır. Cemiyet dün inkâr ettiğini bugün kabul eder; bugün kabul edilen yarın reddolunur. Bu devrelerde bir doktrine bağlanmak irticadan başka bir şey olamaz. Doktrin ve doğma henüz kafaların veya realitenin içinde değil, hep dışındadır. İnsanlar her dakika gürül gürül akan ve dağınık bir mecra içinde yayılarak, kıvrılarak nereye gittiği belli olmayan bir şelâle gibi ancak sezilen hâdiseleri olduğu yerde mütalea ederek, ona o andaki kıymet hükümlerini vermiye çalışırlar.

İnkılâp devreleri, iki tip insanın yarattığı iki hâkim veya mahkûm fikrin çarpışmaları devresidir: Dogmatikler, Realistler. Dogmatikler ileri veya geri bir doktrine bağlan-

mış olabilirler. Fakat her ikisi de inkılâp devresi dediğimiz senelerin bir buhran devresi olduğunu iddia da musurdurlar. Onlarca bu devre muvakkattir; ve biraz sonra cemiyet ya eski şartlara dönecek, yahut ta büsbütün yeni şartlara geçecektir. Müfrit liberallerle müfrit sosyalistler böyle düşünürler. İnkılâp devrelerinde bunlar, hâdiseleri takip ederek kendilerini ona uyduran realisteler tarafından her yerde mağlûp edilirler. Bunun en yakın misali, Hitler hareketidir. Hitlerizm doğmatik değil, realist bir harekettir; hem liberallere, hem de komünistlere karşı cephe almıştır.

Başvekilimizin, Ankarada inkılâp kürsüsünde verdiği bir derste, Türk inkılâbının her iki doğmatiklere karşı aynı şekilde cephe aldığını açıkca ifade etmiştir.

Ancak inkılâp devreleri, hâdiselerin dağınık ve karışık mecralarına kendini kaptırmış hazin bir anarşi devresi demek te değildir. Bu dağınıklık içinde, bir yeni olgunluğa bir yeni muvazeneye doğru hattâ hissedilmeden bir ilerleyiş hareketi vardır. İşte inkılâp ideoloğisi demek, bu hareketin istikametini, kaynak noktalarını keşfederek cemiyeti yeni bir takım şartlar ve muvazeneler üstüne yerleştirmek demektir. Evvelâ milli hudutlar içinde sezilen bu yeni şartlar, yavaş yavaş her tarafta aynı neticelere vasıl olduktan sonra, umumileşerek cihansumul bir kıymet alır, ve dünya bulunduğu ve artık kaybettiği eski muvazeneden yeni bir muvazeneye geçer. Ancak bundan sonradır ki inkılâp bitmiş, ve cemiyet yeni bir refah devresine girmiş olur.

Buhranın başladığı tarih malûmdur. Fakat bu buhranın ne vakitten beri bir inkılâp devresine girerek klâsik manada zail olduğu kestirilemez. Daha doğrusu buhran devresi tabii bir istihale ile, ve bir takım memleketlerde eski cemiyet şartlarına karşı açık veya kapalı isyan temayülleri ile bir inkılâp devresine intikal etmiştir. Şimdi her memlekette eski hâkim sınıfın tasfiyesi hareketi, buhranın zarurî neticesi olarak, hâdiseler tarafından icbar olunmakla beraber, sınıf mefhumunun dahi ret ve inkârı göze çarpmaktadır. Serbesti inkılâbından evvel asilzadenin cemiyet bünyesinde aldığı vazifeler nasıl yavaş yavaş hâdiselerle tasfiye edilmiş ve nihayet ihtilâllerle son hukuki bağları da çözülerek bu vazifeler millete geçmiş ise, serbesti inkılâbından sonra da hâkim sınıfın aldığı vazifeler umumi harp ve buhran ile yavaş yavaş tasfiye olunmuş, ve nihayet inkılâp devresinde her memlekette hareketlerle bu vazifeler devlete intikal etmiş ve başlamıştır.

Şimdi tasfiye olunan bir sınıf vardır: ve bunun vazifelerini devlet üzerine almaktadır. Ancak bu yeni inkılâp yalnızca bir sınıf yerine devleti koymak hareketi değildir; nasıl ki serbesti inkılâbı da feodalin yerine burjuvayı koymak hareketi değildi. Dünyanın şimdi sezmekte olduğu inkılâp, eski cemiyet şartlarını, onun fikri tahakkümünü, ve hukuki ve iktisadi müeyyede ve hükümlerini iptal ederek, yerine yeni şartlar koymak demektir.

İnkılâp başlamıştır: umumidir, ve devam etmektedir.

Ankara ikinci Tütün kongresi.

İktisat Vekâletinin teşebbüsile Ankarada toplanan ikinci tütün kongresi 15-Nisan-1934 de Ankarada açıldı ve üç günlük devamlı bir çalışma içinde ruznamesine aldığı meselelerin müzakeresini yaptı ve kararlarını verdi. Birinci tütün kongresi 1932 de gene Ankarada toplanmıştı. Fakat birinci kongrenin hattâ denilebilir ki, muayyen bir ruznamesi bile yoktu. Müzakereler adeta tesadüfî denilebilecek bahisler üstünde ve dağınık olarak cereyan etti ve bittabi kararlar da -hattâ ne kadar isabetli olsalarda- sistemli bir takip ve tatbike mazhar olamadı. Yalnız şu da vari ki, birinci tütün kongresi, Türk tütüncülüğünü alâkadar eden meselelerin- dağınık olsa- daha geniş mikyasta ortaya atılmalarına vesile vermişti.

İkinci tütün kongresinin ise evvelden muayyen bir teşkilât içinde hazırlandığı görülmektedir. Ruznamenin hudutları kat'î ve muayyendi ve kongrenin bütün faaliyeti bu ruznamenin maksat ve hudutları dahilinde tam bir nizam ve disiplin içinde geçti.

İkinci tütün kongresi, ruznamesine, tütünün yalnız satış teamüllerini alâkadar eden muayyen meseleleri almıştı. Bu meseleler şu şekilde hulâsa edilebilir:

1 — İskarta ve iskonto meselesi,

2 — Tütünün tecanüsü meselesi,

Kongrenin müzakereye mevzu kıldığı bu meselelerin gerek münakaşalar esnasında inkişaf eden safhaları, gerek bunlar üzerinde varılan kararlar kongrenin Türk tütüncülüğünü bir kalite tütüncülüğü yani münhasıran en iyi cins tütün yetiştiren bir yüksek istihsal işi haline getirmek gayesini güttüğü anlaşılıyordu.

Türkiyede ecnebi tütün alıcılarının mümessillerile, Türk tütün alıcı ve ekicilerinin murahhaslarını ve ayrıca alâkadar dairelerin mütehassıslarını toplıyan kongrenin bu temayülü, kongrenin daha aşağıda vereceğimiz kararlarında maddeleşmiş bulunmaktadır.

●

Kongrenin ruznamesini teşkil eden satış teamülleri meselelerinin mahiyeti ve bunların esbabı mucibesi, kongreye verilen mahallî raporlara göre şu şekilde hulâsa edilebilir:

«Türkiyenin muhtelif mıntakalarında cari olan tütün satış usul ve teamülleri birbirinin aynı bulunmaktadır. Çok defa mahallî ve tesadüfî şartların ve sebeplerin tesirile gelişi güzel, yahut bazı hususî menfaatlere uygun olarak yerleşmiş olan bu teamüller pek çok ahvalde tütün ekiminin ve ticaretinin nizam ve intizamına uygun değildir. Bu cümleden olmak üzere her yerde, bilhassa İzmir mıntakasında cari olan iskarta ve iskonto usulü, Trabzon mıntakasındaki kırıcı tavassutu, Taşova ve diğer bazı mın-

takalarda cari olan ticareti müştereke usulü ve ekser mıntakalarda görülen mahallî müteneffizlerin müdahalesi, yahut ekicilere, gerek inhisar idaresi, gerek hususî ellerden verilen avanslar, tütün alım ve satımında muamelenin selâmetini bozan âmillerdendir.

Binaenaleyh kabil olduğu kadar bu mahallî örf ve teamülleri bertaraf ederek her mıntakada mübayaatı umumî menfaatlere uygun sabit şekillere raptedecek kanunî ve nizamî hükümlerin konması lâzımdır. Bu hükümler, faaliyetlerini ve menfaatlerini ancak karışık ve bulanık esaslara istinat ettiren çengelci, madrabaz gibi tufeylî zümreleri ortadan kaldıracaktır.

Tütün alım ve satımının tâbi olacağı salim şartların vazile beraber bunların tatbikini umumileştirmek ve basitleştirmek üzere -Yunanistanda olduğu gibi- tek mukavele usulü tesis olunmalıdır.

Halihazırda tütün alım ve satımında en ziyade ihtilâfı mucip olan mesele iskonto ve iskarta meselesidir. Bu iskarta ve iskonto usulü az, çok her mıntakada cari bulunuyor. Bunu doğuran umumî sebep te şudur: Alıcılar, en yüksek, en nefis tütünü almak maksadile tütünler daha dizi halinde iken, hattâ kısmen tarlada bulunurken köylüden yüksek fiyatlerle mübayaatta bulunurlar. Fakat bilâhare mahsulü teslim alırken mühim bir kısmını iskarta veya iskonto diye verilen fiyattan aşağı düşürürler ve bu suretle bir taraftan gene fiyatları istedikleri seviyeye getirir, diğer taraftan da sonsuz ihtilâflara meydan verirler. Binaenaleyh henüz idrak edilmeden tütün alma usulü kaldırılırsa iskarta ve iskonto ihtilâfları kendiliğinden kalkacaktır. Tütünleri tarlada veya dizi halinde değil, ancak denk halinde satmak lâzımdır.

Tütünün tecanüsünü temin etmek için de ancak en iyi mahsul satış denklerine konulup, yeşil, yanık, çürük, küf, hastalıklı kısımlar kâmilen ihrakiye olarak imha edilmelidir.

Gene tütün kongresinde müdafaa edilen esaslara göre Türkiyede alıcı ve ekicinin karşılıklı dilekleri yoktur, müşterek dilekleri vardır. Bunları yekdiğerine karşı muhalefet ve niza haline sokan âmiller bertaraf edilirse tütün ekici ve alıcısı elele çalışabileceklerdir. Bunların arasında niza ve ihtilâfa sebebiyet veren âmillerin en mühimlerinden biri de sürrac avans veya pey şeklinde evvelden para verilmesidir. Bu avans veya pey, onu verene sürracın tütünü üstünde adeta bir tasarruf temin ediyor ve sürracı, malını piyasaya serbest sevkedebilmekten alıkoyuyor. Binaenaleyh bu nevi avansların, yahut avansın, onu verene, köylü malı üstünde her hangi bir rüchan hakkı temin etmesinin de kaldırılması lâzımdır.»

●

Tütün kongresinin kararları:

Yukarıda ana hatlarile hulâsa edilen maddeler üstünde müzakerelerini yürüten kongre bu müzakereler neticesinde aşağıdaki kararlara gelmiş ve bu kararların biran evvel nizam ve kanunlara intikali temennisile onları İktisat Vekâletine takdim etmiştir: (1)

(1) Kadro, Türk tütüncülüğü hakkındaki tetkiklerini ileride ve ayrıca neşretmeğe çalışacaktır.

Madde 1. — İster dizi, ister demet, ister kalıp veya herhangi şekilde olursa olsun, bütün alım-satımı, denk haline ifrağ edilmeden yapılamaz.

Madde 2. — Çiftçi tütün mahsulünü denk yaparken, kırıntı, son denilen süzleme, yanık, yeşil, çürük, hastalıklı basık, eski olanlarını ayrı ve görmezlerini ayrı denklere koymaya mecburdur. Çürük, yanık, yeşil, kırık imha edilir.

Madde 3. — Çiftçi samsunkari denklerde, taban, kapak ve kafalıklarda ve Rumelikâri denklerde direk ve kapaklarda denklerin ihtiva ettiği elden gayrisini kullanamaz.

Madde 4. — Çiftçi ile alıcı arasındaki alım-satım, merbut kontrato esaslarına tevfikan yapılır. Husûsî itilâflar bu kontrato umumî hükümlerini haleldar etmemek şartile kontrat şeraitine ilâve edilebilir.

Madde 5. — Çiftçi ile alıcı arasında alım satımdan ve envaın tayininden doğacak ihtilâflar, mahallî Ticaret Odası, bulunmadığı takdirde Belediye ile alıcı ve satıcı tarafından seçilecek tütün işine vakıf mühallef birer hakemden mürekkep bir hakem hey'eti tarafından halledilir. Tarafeynden birisi hakem hey'etinin kararına razı olmadığı takdirde en yakın Sulh hâkiminin riyaseti altında toplanacak alıcı ve satıcı tarafından müntehap yeni bir hakem hey'eti tarafından sureti kat'iyede ve istinaf ve temiz kabil olmamak üzere azamî bir ay zarfında halledilir. Haksız çıkan taraf hakemlik masrafını öder.

Madde 6. — Hakem kararile olmaksızın iskonto ve iskarta veya diğer namlarla fiyat veya siklet tenzili - küf dara ve su çürüğünden mütevellit tenzilât müstesna - tarafeyn için memnudur. Hilâfında hareket edenler tenzil edilen miktarın on misli para cezasına tâbi tutulur. Tekerrür halinde bu ceza tas'if olunur.

Madde 7. — Fiyatı tekarrür edip satış tamam olduktan sonra denklerin İzmir mıntakasında tüccar tarafından yüzlere damga vurulmak suretile, diğer mıntakalarda buna imkân yoksa denk dört tarafından iple bağlanıp mühürlenmek suretile tesbit edilir.

Madde 8. — İnhisar İdaresi anbarına indirilen tütünler satılmışsa İnhisar İdaresi tarafından içlerinde mevaddı ecnebiye bulunup bulunmadığını tetkik için muayene olunur. Ancak envaı tesbit ve tayin olunmaz. Satılmayıp ta emanet anbarında kalacak olan tütünün envaı İnhisar İdaresince tesbit edilip denklerin üzerine yazılır ve çiftçiye verilecek teselüm ilmühaberinin arkasına kaydedilir.

Madde 9. — Gerek İnhisar İdaresi ve gerek sair alıcılar tarafından ekicilere ancak merbut kontrato tipi dairesinde avans ve sair nam ve suretle para verilebilir. Bundan başka şerait muteber değildir. Bu şekilde verilen para avans verene müsavi şerait ve fiyat dahilinde satışta rüchan hakkı bahşeder.

Madde 10. — Ekici tütününü İnhisar İdaresi anbarına getirip transfer muamelesini ihzar eder. Bu transfer muamelesini ihzar ettiği tarihten itibaren alıcı on gün içinde bedelini tediye edip tütünü teslim etmeğe mecburdur. Makbul sebepler olmaksızın teslimden imtina ederse tütün bedelinin nısfı nisbetinde tazminat verir.

Madde 11. — Tütün üzerine usulü dairesinde haciz ve ipotek vazolunmadan ekicinin muhtelif müesseselere borçlu olup olmadığını tesbit vesilesile transfer muamelesi hiç bir suretle geciktirilemez.

Madde 12. — Tütün ihracat tüccarından kazanç vergisinin Yunanistanda olduğu veçhile ihraç zamanında maktu olarak kilo üzerinden tahsil edilmesi.

Gelecek sayıda

Hüseyin Cahit Beye cevabımız :

Biz Avrupanın hayranı değil, mirasçısıyız

Yazan

ŞEVKET SÜREYYA

ANKARA. [*]

Yazan : Yakup Kadri.

Ankarada iki senedenberi ülkülü münevverlerin dikkat ve alâkasını ehemmiyetle kendi üzerine çeken bir mecmua çıkıyor: Kadro. Şevket Süreyya, Burhan Asaf, Vedat Nedim, İsmail Hüsrev ve Yakup Kadri Beylerin mecmuası.

Mecmuanın gayesi, Türk inkılâbının ideolijisini, seyir ve istikametini tesbit ederek hadiselerin sistemli bir izahını yapmaktır. Eski rejimlerin yer yer devrildiği tarihi bir devrede, İtalyan, Rus ve Alman inkılâp ve ihtilâlleri arasında Türk inkılâbının mana ve mevkiini tayine çalışan ve buna «Milli kurtuluş ikılâbı» ismini veren Kadro mecmuası muhtelif makaleleri ve kitap neşriyatı ile bu hareketi izaha çalışmakta ve inkişaf istikametini göstermek teşebbüsünde bulunmaktadır. Memlekette yegâne insicamlı ve muayyen bir dava etrafında birbirine bağlı neşriyat yapan Kadroda Yakup Kadri işin edebiyat tarafını idare ediyor. Kadrodaki küçük makaleleri ile zaman zaman inkılâp edebiyatının ne olması lâzım geldiğini söyliyen edip buna bizzat iki misal vermiştir: «Yaban» ve «Ankara».

Edebi hayatı, milli mücadele senelerindenberi san'atı, yurt davası uğrunda kullanmak şeklinde bir istihale geçiren Yakup Kadri Bey Ergenekon, Bir hüküm gecesi, Sodom ve Gamura gibi eserlerile zaten bugünkü neticeyi tebşir etmiş oluyordu. «Yaban» ve «Ankara»yı milli davaya en iyi hizmet eden iki eser sayabiliriz.

«Ankara» milli mücadele senelerinden bugüne kadar ve on sene sonraya kadar inkılâp hareketlerinin safhalarını ve inkişaf istikametlerini işaret etmektedir.

Kitap üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısım askeri zafere kadar olan Ankarayı kısa hatlarla tersime çalışmaktadır. Romnın kahramanı olan Selma Hanım hayatını bu üç kısımda üç ayrı erkekle geçiriyor. Milli mücadele senelerinde bir banka şefinin karısıdır. Bir yerli Ankaralının evinde kiracı olarak oturan Selma Hanım o günün Ankarasını yaşatıyor. Bütün ümitlerin zafere bağlandığı, başka hiçbir şeyin daha ehemmiyetli olmadığı bu devirde herkesin mütevazı bir hayatı var. Yalnız kocasının milli davaya bir erkekten beklediği heyecan ve alâka ile bağlanmadığını gören Selma Hanım yavaş yavaş bir erkânıharp binbaşının fikir ve hareketlerine yakınlık duyuyor. Birinci kısım bu yakınlığın kuvvetlenip Selma Hanımı kendi cazibesine kaptırdığı bir zamanda nihayetleniyor.

İkinci kısım zaferden sonraki Ankaradır. Şimdi Selma Hanımı eski binbaşı ve mütekait miralay Hakkı Beyin karısı olarak görüyoruz. Yenişehirde acaip zevksizliklerin kaynaştığı yeni binalardan birinde ve yeni bir harp zenginı demek olan, şirket meclis idarelerinde dolaşan ecnebi gruplarla

(*) Muallimler mecmuasından.

kumasyon işleri yapmağa çalışan Hakkı Beyin yeni simasile tanışıyor. Bu sima o kadar değişmiştir ki, bunu Selma Hanım bile tanımakta güçlük çekiyor. Daima titiz bir inkılâpçı kalan asıl Ankaranın yanıbaşında İnkılâbı, zaferi, egoist bir zümrenin kendi hesabına istismara çalışması maddi refah içinde ideallerin tavsaması ikinci kısmın mevzuudur. Burada son derece alafrangalaşan bir Yenişehir ve garpliliği daha ziyade sadece mesavi tarafından alan bir zümrenin hayatı vardır. Bunların aralarında acaip çaylar, balolar oluyor. Okuyucu hazır bulunduğu bu sahnelerden tiksiniyor. Bu zümreye nazaran artık halkçılık diye bir dava kalmamıştır. Her şey kendi dar muhitlerinden ve kendi acaip zevklerinden ibarettir: 95 inci sahifeden bir kısa sahne:

Ankara palasta bir balo var. Onun civarında bu işlerden bihaber bir halk kütlesi kendi aralarında konuşuyor:

«Sırtı yorganlı bir köylü: — Sekiz saatlik yoldan gelirim; dedi. Handa bana yer vermediler; bir kahveye gireyim dedim sokmadılar. Dolaşırken karşıdan buranın ışıklarını gördüm. Bir de baktım ahali toplanmış. Bizim köylülerden birine rastgelirim dedim.

Hoca gene hiç tınmadı. Köylü yaklaştı:

— Burada ne var ki? Ne iderler? diye sordu.

Hoca başını çevirmeksizin:

— Balo var, balo dedi.

Bu kelime köylüye neyi ifade etti? Bilinmez. Lâkin yorganlı adam kendi kendine söylenir gibi mırıldandı:

— Bu gecenin yarısında hep dolaşıp dururlar. Onlar da benim gibi garip mi, nedir? Yatacak yer mi ararlar?

Hoca kendini tutamayıp güldü. Bundan cesaret alan köylü ona daha ziyade sokuldu:

— Bu koca konak kimin? Aha, deyiver, bana, gözünü seveyim..

— Töbe yarabbi, töbe yarabbi, burası otel, otel be. Hani senin anlıyacağın alafranga han.»

İşte ikinci kısmın rolü halk ile bu zümre arasında asla doldurulmaz bir uçurum açıldığını göstermek ve inkılâbı böyle anlıyanları, hep kendi lehlerine çekenleri tahsil etmektir.

Selma Hanım bu devrede asıl halka lâkayt kalıp acayip bir hayatın egoist zevklerine dalan yeni kocasından da uzaklaşıyor. Üçüncü devreyi beraber geçirecekleri yeni bir tip lâzım. Bu bir genç muharrirdir.

Neşet Sabit sırf genç kadını görmek için onların bazı alemlerine iştirâk ediyor. Ve Selma Hanım bu hayatın acılarını onunla ortaklaşıyor. Fakat nihayet paylaşmakla tükenmiyen bu derdi bu muhitten kendini söküp atmakla kökten tedavi ediyor. Şimdi onu boyalı bir balo kadını olmaktan çıkmış, içtimai hizmetlerin en değerlisi olan muallimliğe atılmış görüyoruz.

Şimdi kitabın üçüncü kısmına geliyoruz. Onuncu Cümhuriyet yılı şenliklerile «imtiyazsız, sınıfsız» bir millet marşile ve Gazinin büyük nutkile yeni bir devir açılıyor. Küçük zümrenin menfaatine dönen işler, yavaş yavaş bütün halkın bütün köylünün menfaatine bir istikamet alıyor. Her

şeyde devlet nüfuz ve hakimiyeti, devletçilik takarrür ediyor. Bütün büyük ticaret ve sanayi işleri bazı fertlerin menfaatine bir vasıta olmaktan çıkarak asırlık ihmallerin yoksul bıraktığı yeni Türkiyeyi imar ve inşa işine yarıyan bir membâ oluyor. Bu üçüncü devrede artık egotist bir zümrenin zevkine ve menfaatine karşı şiddetli bir matbuat hücumu vardır. Tiyatro, şiir, edebiyat, karikatür, musiki hep bize yeni hayatı söylüyor. «Halkevleri» «içtimaî mükelleflyet» teşkilâtı bu yeni hayatın mihrakları olmuştur. 159 uncu sahifeden birkaç cümle:

«Türk işçileri, Türk mühendisleri Avrupadaki arkadaşları gibi bedbaht da değildiler. Eski Romanın esir sürüleri gibi bin mihnet ve cefa altında, bin türlü mahrumiyetle ruhları ve suratları ekşimiş içkiden, açlıktan bütün insanî faziletlerini kaybetmiş Avrupa proletaryasının sefalet ve felâketinden Türkiyede eser görülmiyordu. Türkiyede işçiler birer devlet memuru idi. Ve yüreklerinde bir devlet memurunun haysiyetini, vekarını mesuliyetini taşıyorlardı. Başlarında patron diye bir belâ yoktu. Kimsenin eziri değildiler. Yalnız memleketin hizmetçisi olduklarını, alınlarından akan terin vatan topraklarına bereket getirici birer rahmet gibi yağdığını biliyorlardı. Onun için herbiri insana muharebe saflarındaki neferler gibi birer kahraman heybetinde görünüyordu.»

Bütün bu tahavvül nasıl olmuştur? «Şefler sağ ve Türk milleti ayakta» oldukça bunun böyle olmaması mümkün müdür? Milliyetperverlik bütün milletin menfaatini düşünmekten başka ne olabilir?

Cümhuriyetin ikinci on yılı zarfında olup biten şeyler bizi ta içimizden sarıyor. Daha ziyade bu içtimaî ve bütün halka şamil neticeler getiren yaratıcı faaliyete candan bir iştirak duyuyoruz.

Romanda birinci yıllık Cümhuriyet devrinde Ankaranın maddî konfor peşinde koşan zümresi fazla yer tutmuştur. Bu pürüzlerin biraz mübalegalı bir şekilde tasvir edildiği söylenebilir. Fakat İnkılâpçı ve idealist bir edebiyatın titizliği de herhalde davanın lehinedir. Hakikaten Birinci on yıl, vatanda eskilik ve gerilik müesseselerinin sökülmesi ve faaliyet sahasının hamrlanmasile geçti. İkinci on yıldadır ki, imtiyazsız, sınıfsız bir millet olmak davasını tahakkuk ettirmek kabil olacaktır.

Yakup Kadri bu yeni eserile bu davanın en heyecanlı yolcularından biridir. Roman olmak itibarile eser hakkında söylenebilecek şeyler beni alâkadar etmez. Ben millet davasına Yakup Kadrinin sanatkâr kalemile yapılan bu hizmeti yüksek bir değerde görüyorum. Yaptığım kısa hülâsada eserin nekadar ehemmiyetli bir mevzuu olduğunu gösterebildimse bu yazı maksadına varmış demektir.

Mansur Tekin

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO
AYLIK
FİKİR
MECMUASI
SAYI
29

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

İdare merkezi:

Ankara.

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Kooperatif

İşte
okunacak inkılâpçı bir fikir mecmuası
Her Kadro okuyucusu Kooperatif'i de okumalıdır

Yakup Kadri'nin en son romanı :

Yaban'ı

okuyunuz.

Şevket Süreyya'nın

İnkılâp ve Kadro'sunu

Okumıyan okuyucumuz kaldı mı ?

EGE günü.

Basan: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti.
Yazan: Şevket Süreyya.

EGE mıntıkasını tanıtan bu eser, memleketimizi öğretecek yedi kitabın ilkidir. Fiatı 50 kuruştur.

Kadro, Ankara'da AKBA kitap evinde satılır.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

29

MAYIS

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Yeni devletin iktisadi fonksiyonları.	**Şevket Süreyya**
Kazançlı istihsal seferberliği.	**Dr. Vedat Nedim**
Bir kredi ekspansiyonu bir inflasyon yapar mı?	**İsmail Husrev**
Sanat ölçüleri.	**Yakup Kadri**
İnkılâp san'atına varmak yolları.	**Burhan Asaf**
Bizde Kok ve Demir sanayii.	**M. Şevki**
İsmail Hakkı Beyin mefkûreciliği.	**Şevket Süreyya**
Biz Avrupanın hayranı değil, mirasçısıyız:	**Şevket Süreyya**
Hebâ olan enerjiler.	**Kronik.**

KADRO

Bitli bir adam, ne hazin bir şeydir! Sanki, üstüne bir nuhusel çökmüş gibidir. Bir firengili, bir cüzzamlı, her kes arasında kendisini nasıl eksikli ve biçare hissederse, bitli de öylece, utanç ve korku ile kendi içine çekilmiş bir zavallıdır. Gizli köşe ve bucaklara saklanıp, melul melul siftinir, durur.

Bitli adamın canı, hiç bir şey yapmak istemez. İştihası yoktur. Daimî bir kesiklik ve kuruklık içindedir. Hasta değildir ama, herhangi bir veremliden daha bitkin ve herhangi bir cüzzamlıdan daha miskin görünür.

Bit, bir illet midir? Hayır. Fakat, çok defa, temelli ve müzmin olarak sardığı bir bedeni herhangi bir illetin mikrobu gibi sinsi sinsi yer, kemirir. Koca bir yiğit gövdesini, yavaş yavaş, bir süfli derviş vücudu şekline sokmasını bilir.

●

Bir inkılâp rejiminde, oportünist (1) *tıpkı bu bit gibidir. Evvelâ, biri ikisi, sonra onu yirmisi, daha sonraları yüzlercesi birden o taze, dinç ve genç cemiyet bedenini sardı mı, artık, onun, biraz evvel, sıhhati, kuvveti, neşveyi, iradeyi ifade eden manzarası değişmeye başlıyacaktır. Yavaş yavaş, her yanına bir köhnelik, bir sünepelik, bir harabatilik çökecektir.*

●

Garip bir dalâlet, inkılâpçıya, bu en tehlikeli inkılâp düşmanını bir zararsız - ve hattâ çok defa - bir faydallı unsur halinde göstermiştir. Bir muhafazakâr, bir mürteci, bir tiran... işte, hemen bütün inkılâpçılarca, yegâne düşman, bunlar telâkki edilmiştir. Halbuki, Fransız ihtilâlini durduran ne Papa idi, ne Bonaparte! Fransız ihtilâlini, Talleyrand'ın yumuşak, uysal ve dessas pençesi durdurdu.

Bununla beraber, Talleyrand, hiç bir şeye, hiç bir kimseye ihanet de etmiş değildir. O, kendisine verilen vazifeyi, birbirine benzemeyen üç devirde, birbirine düşman üç türlü Efendinin emri altında sadakat ve hulusla ifa etmiş müstakıym bir devlet adamıdır. Ve, işte oportunist *tipinin en zaif ve en kuvvetli tarafı da budur.*

(1) Her devre uyan, ve hiç bir prensipi olmayan.

Onu, kaleyi, içinden zabta gelmiş bir sinsi muhasımla da karıştırmamalıdır. Bilirsiniz ki, on yıl süren Turva muhasarasını, Yunanlılara, Ulises'in böyle bir hud'ası kazandırmıştı. Fakat, Ulises, Akileus derecesinde büyük karakter sahibi bir kahramandı.

Oportunist'in *ise, hiç sevmediği şey, karakter ve kahramanlıktır. Onun içindir ki,* oportunist'ler *ellerine geçen bir rejimi, bir insanı, bir hâdiseyi, derhal, silik, sönük ve adi bir hale sokaverirler. Onlarca, bütün harikulâde vak'alar, birer* katastrof; *bütün harikulâde şahsiyetler birer galatıhilkattir. Binaenaleyh,* oportunistlik *mantıkına göre, insanın ilk vazifesi, bu vak'aları bastırmak ve bu şahsiyetlerin nüfuzundan korunmak olmalıdır.*

Ne yazık ki, bu telâkki ve bu hareket tarzının adına, tedbir *ve* idare *diyenler ve hattâ Devletle Hükûmet mefhumlarını bunun içine almak isteyenler de vardır.*

Not: Geçen ayın «Kadro»su bazı tertip yanlışlarıyla çıkmıştır. Hamlet'in bir tiradiyle başlayan bu bendin on beşinci satırı doğru olarak şu tarzda okunmak lâzımdır:

«.... dığını hiç yokladınız mı? Hürriyet, adalet, müsavat! Bu kelimeler....»

İnkılâbın ideolojisi :

Yeni Devletin iktisadî fonksiyonları [1]

Şevket Süreyya.

Muhterem dinleyicilerim,

Konferansına başlarken, inkılâbımızın bugünkü karakteristik inkişaf hamlelerinden birini hassatan işaret etmek isterim: Bu inkişaf hamlesi, inkılâbımızın nazarî ve fikrî unsurlarının artık tam ve tenakuzsuz bir telâkki sistemi şeklinde tedvin olunması hareketidir. Meselâ bizzat inkılâp enstitüsü ve inkılâp kürsüleri, bu fikrî araştırma ve tedvin etme cehdinin bu inkılâbımızı ilimleştirme hareketinin son bir ifadesinden başka bir şey değildir.

Filhakika, Türk inkılâbının kendi fikrî mesnedini yapabilmesi için, kendi ideolojisini, kendi yetiştirdiği münevver neslin şuuruna sindirmesi lâzımdır, Çünkü ilk anlarında, ancak en ileri inkılâp mümessillerinin ruhunda tekevvün eden inkılâp prensipleri, yine ancak şuur sahasına indiği zamandır ki kendi neslini yaratmış ve bu nesil içinde yerleşmiş sayılabilir. Yoksa inkılâp neslinin şuurunda müdevven bir telâkki sistemi halinde yaşamıyan, yahut ta meselâ vatan gençliğinin yalnız hissî bağlarına dayanan bir inkılâp akışı, hiç bir zaman manevî mesnedini tam yaratmış olamaz.

Bu itibarla biz, inkılâbımızın, kendi nazarî esaslarını ilimleştirmek ve tedvin etmek yolunda bugün giriştiği asil mesaiyi, bilhassa inkılâp kürsülerinin ve onların gayesine yardımcı olan neşriyatın idealistçe araştırmalarını bizzat âtimizin emniyeti hesabına yeni bir zaman sayabiliriz.

Bizce ancak bu asil ve idealist fikir araştırmalarıdır ki bir inkılâpçı nesle hakiki münevverlik seciyesini verebilir. Yine bunun içindir ki, memleketin fikrî ve inşaî meselelerini yakından takip etmek ve bu meselelerle fikren daima haşır neşir olmak vasfı, kanaatimce, inkılâpçı vatanperverliğin ilk şartıdır. İnkılâbımızın prensipleri ile ve bu prensiplerin hayata tatbik davalarıyle yakından ve fikren alâkadar olmıyan bir vatan gençliği hiç bir zaman iyi hazırlanmış sayılamaz. Çünki memleket idare etmek gibi, millî işlerin en yüce fakat en çetinî kendine teveccüh eden Türk münevverliği ancak, müdevven, tenakuzsuz ve inkılâpçı bir fikir sistemi ile silâhlanmak suretiledir ki, hâdisatın karışık cereyanları içinde inhiraflar yapmadan yürümek imkânını bulabilir.

Bu itibarla biz hepimiz, inkılâbımızın fikir araştırmaları sahasında fütühata giriştiği bu devrin, Türk münevverlerinin inkılâp kürsülerine, inkılâpçı neşriyata, hülâsa inkılâpçı fikir meşgalelerine doğru kütlevî ve devamlı bir akış devri olmasını temenni etmeliyiz.

●

(1) Bu yazı, İstanbulda Türk İktisatçılar cemiyetinin 10-Mayıs-1934 günkü içtimaında verilmiş bir konferanstır.

Muhterem dinleyicilerim!

Türk münevverinin fikrî araştırmalara doğru yürüyüşe geçişinden bahsederken bir noktayı da ayrıca işaret etmeliyim:

Eski Osmanlı İmparatorluğu içinde müstakil fikirden ve müstakil fikrî şahsiyetten hiç bir zaman bahsedilemez. Eski Osmanlı İmparatorluğu iktisaden, hatta siyaseten nasıl bir yarı müstemleke ise fikren de, garbın hazır olarak ithal edilmiş fikrî emtiasına mukavemetsiz muti, yani pasif bir yarı müstemlekeden başka bir şey değildir.

Bilirsiniz ki, müstemleke fikir doğurmaz ve münevver yetiştirmez. Fikir asil bir mahsuldür ve onun beslenmesi için ilk şart, fikrin, bizzat onu doğuran cemiyetin maddi ve manevi yaşayışı ile alâkalanmasıdır. Bu ise ancak hür, yani siyaseten ve iktisaden müstakil bir cemiyet çerçevesi içinde kabil olabilir. Halbuki müstemlekede fikirle cemiyet arasına her şeyden evvel, müstemlekecinin kendi menfaatine uygun arzu iradesi girer.

Aynı hal daha mülâyim bir derecede olmakla beraber bir yarı müstemleke için de varittir. Yarı müstemleke gümrüklerini ecnebî emtiasına açar ve siyasi mukadderatını bir takım harici kuvvetlerin arzusuna uydurur. Fakat bu iktisadî tabiiyet ve siyasî mutavaat bukadarla kalmaz. Yarı müstemlekenin üstünde, kendisine iktisaden hâkim ve siyaseten müessir olan harici âlemin fikrî hükümranlığı da vardır. Yarı müstemlekeye fikirler, diğer hasır ithalât maddeleri gibi hariçten girer. İçtimaî ilimler, içtimaî ilimlerin başka memleketlere uygun olan hüklümleri, hülâsa cemiyeti ve âlemi telâkki tarzı hazır olarak alınır ve aynen kabul edilir. Eğer tetkik edersek görürüz ki, eski Osmanlı İmparatorluğunda, bizzat Osmanlı münevverliğine hâkim olan ve içtimaî ilimler kanalından giren âlemi telâkki tarzı, böyle bir telâkki tarzı idi. Tarih bilgisinde, cemiyet bilgisinde, hukuk, iktisat ve hatta sanat telâkkilerinde memleket münevverinin hiç bir şahsiyeti yoktu, Bu umumi fikir mutavaatı, hatta esareti altında tek tük mukavemetler kırılıp gidiyordu.

Çünki bu devirde bizzat Osmanlı münevveri de kendini, harp öncesi devrinde âlemşümulleşmiş olan ve hatta kısmen zamanımıza kadar yaşıyan bir yanlış ve zararlı görüşün çerçevesi dışına atamıyordu. Bu hata, Avrupanın güya cihan mukadderatının mihveri olduğu yolundaki sakat ve zararlı görüştür.

Avrupayı cihanın mümessili, Avrupayı cihan mukadderatının mihveri, Avrupanın içtimaî hükümlerini bütün cihan için doğru, bütün cihan için elverişli ve aynen tatbike değer bir hakikat telâkki etmek zafı bir hatadı ve bu hata meselâ daha eski asırlarda arzın âlemin merkezi, yahut insanın hilkatin gayesi sayılmaları hatası gibi uzun bir devir yaşadı. Fakat bugün Oropasantrizm de artık jeosantrizm gibi, antropasantrizm gibi tarihe karışıyor. Oropasantrizm yani Avrupanın âlemin mihveri oluşu, Avrupanın bütün cihan üstündeki siyasî ve iktisadî hâkimiyetin, yahut müstemlekeciliğin, emperyalizmin bir mukadder neticesi idi. Ve bu telâkki bugün artık bizzat bu siyasî ve iktisadî hâkimiyetin zevalle beraber tasfiye olunup gidecektir.

Bu suretle gittikçe daha iyi anlaşılacaktır ki meselâ on dokuzuncu asrın

liberal demokrasisi, ancak on dokuzuncu asır Avrupasına uyan ve zaten onun mahsulü olan bir şeydir. Müstemlekeci kapitalizmin, dahilde sınıf tezadının siyasî bir ifadesidir. Bu rejimin âlemşümul bir manası yoktur ve müstemlekelerile, sınıfları olmıyan memleketler için hiç bir zaman örnek olamaz. Aynısuretle liberal iktisat, keza ondokuzuncu asrın, bizzat Avrupada doğan ve hududu içine hemen hemen yalnız Avrupa ile Amerika Birleşik devletlerini ve Japonyayı o da kısmen alabilen bir ekonomik rejimdir ve hiç bir memleket için örnek olmak ihtimali yoktur.

Yine aynı suretle gittikçe daha iyi anlaşılacaktır ki bizzat keskin sınıf mücadelesi, yani yüksek sermaye ile geniş işçi kütlelerinin yüksek teknik etrafındaki hâkimiyet mücadelesi, ancak yüksek sermaye ve teknikin mütekâsif bulunduğu memleketlerde inkişaf eden bir hâdisedir. Bu mücadelenin beynelmilel bir şümul alması ve bir sosyalist inkılâbının beynelmilel bir vüsat alabilmesi için bizzat bu yüksek sermaye ve yüksek tekniğin bütün cihana aynı nisbette yayılması lâzımdı. Halbuki bizzat kapitalizm nizamı, yüksek sermaye ve yüksek tekniğin bütün memleketlere müsavi surete yayılmasına, âlemşümul bir mahiyet almasına manidir. Çünki bu gün yüksek sermaye ve yüksek teknik ancak geniş ve sanayisiz müstemlekelerin soyulmasile vücutbulabilir. Avrupa, Amerika ve Japonyanın yüksek sermayelerini besliyen müstemlekeler sanayileştiği gün liberal kapitalizmin ve onunla beraber liberal demokrasinin ve bunlara dayanan tarih, cemiyet, iktisat ve hukuk telâkkilerinin ömürleri zaten sona ermiş olur.

Hülâsa Avrupanın cemiyeti telakki sahasındaki hükümleri öyle hükümlerdir ki onlar her şeyden evvel Avrupanın cihan üstündeki hekemonyasının, yani bir taraftan Avrupa dahilide sınıflarla sınıfların diğer taraftan müstemlekeci memleketlerle müstemleke ve yarı müstemlekeler arasında, nihayet müstemlekeci memleketlerin de bizzat kendi aralarındaki tezadın mahsulüdürler.

Binaenaleyh bizzat Türkiyenin en şerefli bir şekilde diğer geri memleketlere örnek olduğu millî kurtuluş hareketleri, bizzat bu Avrupa hükümranlığının hem siyasî hem de iktisadî sahada âlemşümullüğüne karşı bir reaksiyon, bir inkılâp olduğu için, millî kurtuluş hareketlerinin cemiyeti ve âlemi telâkki tarzı da başka olacaktır. Biz Avrupanın hem hayatta, hem ilimde tekniğini aynen alacak, fakat cemiyeti telâkki tarzında bu tekniği kendi hesabımıza ve kendi menfaatimize kullanacağız. Binaenaleyh ruhunda müstakbelin rüşeymini taşıyan inkılâpçı Türk münevverliği Avrupanın ne peyki, ne tabii, ne hayranı değil, olsa olsa sadece mirasçısıdır. Çünki teknik başka şey ve rejim başka şeydir. Biz tekniği alır fakat tekniğe tahakküm tarzını almıyabiliriz. Zaten tarihin bütün devirlerinde bu hal tekerrür edip gitmiştir. İlk çağ orta çağa rejimini değil tekniğini verdi, Orta çağ son çağa rejimini değil, tekniğini verdi. Muasır devrin son çağdan aldığı da rejim değil tekniktir. Aynı suretle kapitalist ve müstemlekeci Avrupa da bu gün bir rejim buhranı içinde bulunuyorsa, bu buhranı her şeyden evvel bir atılayış alameti olarak telâkki etmek lâzımdır. Beynelmilel bir istismara ve halli kabil olmıyan beynelmilel tezatlara dayanan bu rejim tekniğini Avrupa dahilinde nasıl isterse öyle bir rejime bırakabilir. Fakat onun gerek ilim ve gerek hayatta, telâkkilerinin değil, fakat tekniğinin meşru bekleyicisi millî kurtuluş memleketleridir.

Avrupanın yüksek tekniğine ve yüksek ilim metoduna karşı olan, hasretimizi, fakat Avrupanın liberal - demokratik, yahut sınıfçı ve sosyalist bütün telâkkilerine karşı içimize kapanmamızı ifade eden bu cümleleri bitirirken mevcut ve bizim için kıymetli bir vaziyeti de işaret etmek lâzımdır.

Avrupanın bilhassa Faşist memleketlerinde, millî kurtuluş mücadelesi yapan memleketlerin sanayileşmemeleri, hatta onlara makina ve teknik imkânların satılmaması ve hatta bu memleketlere mensup talebelerin bile Avrupa tekniğini öğrenmemeleri için içlerine kabul edilmemeleri hakkında mevcut olan cereyanlar ve tezahürler malûmdur. Fakat genç Türkiye ve bütün millî kurtuluş memleketleri daha uzun yıllar ve devirler, tekniğini ve ihtisasını Avrupadan alacaktır ve aynı suretle kendi ilim ve teknik müesseselerinin içine Avrupalı âlimler ve teknisiyenler getirecektir. Bu mütehassısların teknik üstünlüğü Türk münevveri için daha uzun yıllar hürmetle iktidaya değer bir nümunedir. Onların çalışma imkânlarını ve verimlerini artıracak her vasıtayı ve her salâhiyeti temin etmek millî vazifedir. Bu itibarla yurdumuzda ve kürsülerimizde vazife alan mütehassıs ecnebi profesörlerinin, Türkiyenin inkılâp münevverliğile bu mesut iş birliğini selâmlamak borcumdur. Fakat teknik ve metot sahasında hiç bir engele çarpmayan bu iş birliğinin cemiyet ilimleri sahasında da tam verimini verebilmesi için bu muhterem misafirlerimizin yurdumuzun hususi şartlarını ve inkılâbımızın bize has tarihî mahiyetini de ayrıca mütalâaya lâyık bulmalarını da ayrıca temenni ederim.

●

Muhterem dinleyicilerim,

Millî inkılâp, millî kurtuluş hareketi fiilî sahada, bir kısım memleketlerin diğer kısım memleketler üstündeki siyasî ve iktisadî hekemonyasının tasfiyesi demek olduğu gibi nazarî sahada da, millî inkılâp münevverliğinin kendine has ve kendine uygun bir âlemî telâkki sistemi edinmesi demektir. Bu itibarla yeni Türkiyede inkılâp ideolojisi hareketi, yeni Türk neslinin — yahut manayı biraz daha tahdit edeyim — inkılâpçı ve idealist Türk münevverliğinin ruhî, fikrî istiklâl mücadelesinden, fikren müstakilleşme ve şahsiyetleşme mücadelesinden başka bir şey değildir. Bu mücadele Türk milletinin Avrupanın âdî, müstekreh ve emperyalist tahakkümüne karşı siperlerde yaptığı, mütareke ve muahede meclislerinde yaptığı kahramanca istiklâl cidalinin aynı derecede mühim ve tarihî bir devamından başka bir şey değildir. Ve mesut bir tarihî mazhariyettir ki, Türk münevverinin fikren müstakilleşme ve şahsiyetleşme mücadelesinde de rehberi, Türk milletini, istiklâl savaşı yollarında zafere ulaştıran aynı büyük rehber Kadrodur.

●

Muhterem dinleyicilerim!

Buraya kadar işaretetmeğe çalıştığım noktaların bir bakışta, konferansıma mevzu olarak seçtiğim (yeni devletin iktisadî fonksiyonları) bahsine yakın alâkası yok gibi görülür. Halbuki şimdiye kadar işaret etmediğim

noktaların bilhassa bu mevzu dolayısile ve bilerek üzerinde durdum. Çünki yeni devletin iktisadi fonksiyonları derken kasdettiğim devlet yeni ve inkılâpçı Türk devleti, bir milli kurtuluş devletidir. Yoksa lâalettayin bir devlet mefhumunu ve lâalettayin devlet müessesesini alsaydım bu mütekaddim izahata hiç te lüzum görülmezdi. Çünki o taktirde Türkiye, devlet müessesesi üstünde kendine uygun bir nazari tefahhus sahibi olmamak ve garpte cemiyet ilimlerinin bize nakil ve ithal ettiği umumi hükümleri aynen kabul etmek isturarında kalırdı.

Halbuki biz burada bir milli kurtuluş devletinden hassatan inkılâpçı Türk devletinden bahsediyoruz. Çünki milli kurtuluş devleti evvelâ binnazariye bir devlet tipidir ki onun tarihi mahiyet itibarile eşine ve örneğine daha eski devirlerde tesadüf etmek imkânı yoktur. Milli kurtuluş devleti dediğimiz zaman hem müstemlekecilik, hem de sınıfçılık illetlerinin tarihi reaksiyonunu anlıyoruz. Milli kurtuluş devleti evvelâ müstemleke veya yarı müstemleke olmak rejimine karşı bir ihtilâl yani «Anti emperyalist» bir hareket demektir. Filvaki müstemleke olmaya karşı isyan tarihte çok görülmüştür. Meselâ bizzat Müttehidei Amerika istiklâl hareketi böyle bir ihtilâl şeklinde başarılmıştır. Fakat bu hareket bir taraftan müstemlekelikten çıkmanın şerefini tahayyül ederken, lâkin diğer taraftan da içinde bizzat müstemlekeci olmanın, yani menfur bir emperyalizmin rüşeymini taşıyordu. Halbuki bugünkü tarihi manasile bir milli kurtuluş hareketi müstemlekelikten çıkmak, fakat aynı zamanda müstemlekeci de olmamak hareketidir. Yani tam manasile anti emperyalist bir harekettir. Asırlardanberi devam eden ve muasır nizamın bir esas vasfını teşkil eden milletlerin milletleri istismarı aleyhine müteveccih bir harekettir. Bu itibarla da tarih içinde yeni mevcut nizamı bir cihetinden tasfiye edici bir harekettir.

Diğer taraftan milli kurtuluş hareketleri sınıfların sınıfları istismarı nizamına yani sınıf hâkimiyetini teyit ve müdafaa eden bütün nizamlara karşı da bir tarihi reaksiyondur. Çünki milli kurtuluş hareketleri yüksek sermayenin ve yüksek tekniğin cihanın mahdut memleketlerinde tekâsüf ettiği ve bu mahdut memleketlerden cihanın bütün parçaları üstünde hâkimiyetini yürüttüğü bir zamanda başlamış bulunuyor. Milli kurtuluş memleketlerinin bu beynelmilel teknik ve sermaye tahakkümüne karşı iktisadi hedefi bittabi her şeyden evvel, siyasi istiklâlini iktisadi istiklâl ile tamamlamaktır. Meselâ bizzat Türkiye bu cehdin güzel bir misalidir. Fakat bugün cihan üstünde hâkimiyetini devam ettirmeye çalışan ve mahdut memleketlerin inhisarı altında bulunan yüksek teknik ve yüksek sermaye, bu mahdut memleketlerin dünya mikyasında ve asırlarca devam ettirdikleri hudutsuz istismarların bir hediyesidir. Bu kapitalist sermaye temerküzünün esasında her şeyden evvel müstemlekelerin ve yarı müstemlekelerin istismarı yatar. Müstemleke ve yarı müstemlekelerden ham maddeyi çeşit çeşit şekillerle say değerinden daha ucuza almak ve bu suretle bu ham madde memleketlerinde milli bir sermaye terakümüne meydan bırakmadan bütün fazla kıymetleri sanayi ve sermaye memleketlerinin elinde toplamak bu istismarın umumi ve müşterek esasını teşkil eder.

Halbuki milli kurtuluş hareketleri her şeyden evvel müstemleke istismarlarına karşı bir hareket, bir aksülâmel olduğu için, bunlar milli sermaye tera-

kümlerini müstemleke istismarlarına istinat ettiremezler. Fazla olarak da iktisadi bir istiklâli hatta nisbi bile olsa temin edebilmek için en kısa bir zaman içinde kendi sanaylilerini, transport şebekelerini, kredi sistemlerini, büyük ziraî istihsallerini ve dış ticaret mekanizmalarını kurmak mecburiyetindedirler. Bu işi yapabilmek için ellerindeki fırsat zamanı, hemen hemen, büyük sanayi memleketlerinin bir takım iktisadî ve içtimaî sarsıntılar içinde bunaldıkları şu buhran devrinden ibarettir. Binaenaleyh millî kurtuluş memleketlerinin bu kısa zaman içinde kendi iktisat kudretlerini cihan sermaye ve tekniğinin hiç olmazsa vasatî seviyesine çıkarabilmeleri zarureti bu memleketlerin millî iktisadı kurma işinde, Avrupanınkinden gayrı ve tamamile bu devre has bir takım hususî devlet rejimleri tatbik etmelerini tabiî kılar. Meselâ millî kurtuluş hareketlerinin millî siyasette devletçi olması ancak bu suretle izah edilebilir. Çünki, yapacağını evvelden bilen, millî enerjiyi, millî sermayeyi ve bütün millî işleri en az zamanda en verimli, ve en ârızasız şekilde işletmeyi temin eden millî bir iş plânı — ki bu kısaca iktisadî devletçilikden başka bir şey değildir. — iledir ki, millî kurtuluşun iktisadî gayesi temin olunabilir. Ancak böyle muayyen ve plânlı bir millî devletçilikdir ki bir taraftan memleketin müstemleke tabiiyetinden çıkması şartlarını temin ederken diğer taraftan memleket dahilinde yüksek menfaat tezatlarının, keskin sınıf farklarının ve mücadelelerinin doğmasına mani olur. Çünki yüksek teknik, yüksek sermaye, büyük kredi, büyük ziraî istihsal ve toplu ihracat işleri devlet elinde toplanınca, Avrupada zaten bu unsurlar etrafında cereyan eden keskin sınıf mücadelesi içtimaî zeminini bulamaz. Binaenaleyh millî kurtuluş devletinin sınıf aleyhtarlığı, sınıfsızlık ve imtiyazsızlık şiarı lâalettayin bir güsel temayülden ibaret değildir. Bu şiar ancak bu devirde doğması mukadder olan millî kurtuluş hareketlerine bu devirde kemalini bulan tarihî şartların objektif bir şekilde izafe ettiği tabiî ve tarihî bir vasıftır. Ve her halde millî kurtuluş hareketlerine giren memleketlerin bünyesinde, devletin fonksiyonlarını gittikçe genişletmesile tam kemalini bulması, zarurî olan bir vasıf ve bir şiardır.

Hülâsa anti emperyalist mahiyeti, sınıf aleyhtarlığı, millî planlılık millî kurtuluş devletinin aynı zamanda iktisadî olan başlıca karakterlerinden başlarıdır. Bu izahat yeni devletin, yani millî kurtuluş devletinin — yahut daha dar manasile — yeni Türk devletinin, onu bütün diğer devlet şekillerinden ayırması zarurî olan vechelerini kısmen nazarlarda canlandırır. Bu bahsi biraz daha ilerletelim:

Meselâ liberal — demokratik bir cemiyette — meselâ harp öncesi Avrupasında devlet, daha ziyade hukukî — siyasî (Politiko - juridik) bir müessesedir. Binaenaleyh münhasıran süper - stürüktürel bir teşekkülüdür. Bu münhasıran süper - stürüktürel teşekkül haddizatında bir tezat mahsulü olduğu gibi gayesi de bu tezatları tasfiye etmek değil, o cemiyet içinde zaten halledi kabil olmayan birbirine zıt ve parçalı menfaatler üstünde bir nevi «telifibeyn» i, bir nevi «umuma şamil nizamı âlem» i müdafaa etmekten başka bir şey değildir. Çünki o cemiyette sınıf, yani menfaat tezadı esasen bünyevî (organik) bir haldir ve hükûmet ise sınıf menfaatlerini ve mücadelelerini temsil eden çok fırkalı liberal — parlamanter rejimin, yani bizzat tezadın bir mahsulüdür. Binaenaleyh liberal — demokratik

devletin tarihi rolü ve vazifesi, bu tezatları hangi fırka yani hangi sınıf hâkimse onun namına temdit ve idame etmekten başka bir şey olamaz. Bu itibarla harp öncesinde Avrupada kemaline bulan liberal rejimin devlet hukuku menfaat ve sınıf tezatlarına müstenit bir hukuktur. Bu rejim feodalizmin toprak köleliğine ve loncalara istinat eden hukuk normlarını yıkmış, fakat onun yerine bir taraftan sınıflar arasında başı boş bir kör döğüşünü, diğer taraftan milletler arasında vahşi bir müstemleke nizamını ikame ve müdafaa etmekten başka bir şey yapmamıştır. Bu sınıflar arasındaki mücadele olsa olsa ancak müstemlekelere karşı zulüm ve istismar mevzuubahsolduğu zaman âdeta ortadan silinmiş ve her nedenese müstemlekelere karşı harekette sınıfların menfaati derhal birbirlerile birleşmiştir. Meselâ müstemleke ve yarı müstemlekeler mutiy ve mütevekkil boyunlarını eğip Avrupa sermayesi namına çalıştığı ve Avrupaya bol bol fazla kıymetler akıttığı zaman Avrupada sınıf mücadelesi derhal basit bir sosyal demokrasi hareketine, yahut basit ve hiç de ihtilâlci olmıyan bir sindikalizme inkılâp edip gitmiştir. Fakat bu mazlum ve mütevekkil koyunlar biraz başını kaldırıp Avrupaya sağdırdıkları fazla kıymetleri biraz kesecek oldular mı Avrupada da her nedense bu fazla kıymetlerin sınıflar arasında taksimi kavgasından başka bir şey olmıyan sınıf mücadelesi derhal keskin bir gırtlaklaşmıya inkilap eder. Milli kurtuluş hareketlerinin başladığı harp sonu devri bizzat bunun canlı bir misalidir. Hatta bu gırtlaklaşma meselâ müstemlekelerini büsbütün kaybeden Almanyada olduğu gibi, müstemleke hasretini din haline getiren bir müttehit cepheye kadar varabilir.

Halbuki milli kurtuluş hareketinin devleti hiç bir zaman münhasıran hukuki - siyasi bir müessese olamaz. O bir teşekküldür ki her şeyden evvel vazifesi bizzat cemiyetin bünyesine (stürüktürüne) müdahale etmek ve bu bünyeyi imtiyazsız, sınıfsız bir yeni cemiyet şeklinde yeniden kurmaktır. Bu suretle de bu bünyenin içinde yalnız idari ve siyasi değil, kurucu, tanzim edici, büyük sermayeleri işleyici ve büyük iktisadi fonksiyonları ve büyük sermaye hareketlerini benimseyici bir teşekkül olarak yerleşmektir. Liberal — demokratik rejimde olduğu gibi cemiyetin üstünde eklenti kalan ve cemiyetin temel münasebetlerine müdahale edemiyen bir süperstürüktürel unsur değil, cemiyetin bizzat bünyesine şekil veren bir iskelet olmaktır.

Binaenaleyh milli kurtuluş Devleti iktisaden plâncı ve müdaheleci bir Devlet olduğu gibi, onun bu plâncılık ve müdahelecilik vasfı da hiç bir zaman geçici ve muvakkat bir vasıf değildir. Çünkü o liberal-demokratik Devletin tarihi bir reaksiyonu ve liberal-demokratik nizamı âlemi takip eden hem siyaseten hem iktisaden müsavi haklı ve sınıfsız milletler devrinin Devlet tipi olacaktır.

Bu itibarle, bilhassa yeni Türkiyenin ideolojik araştırmalarında kemal ifadesini bulan milli kurtuluş Devleti, Fransız inkılâbının, on dokuzuncu asrın sınıfi kuruluş ve sınıfi kurtuluş Devletinin mahiyet itibarile tamamile zıddı olmak lâzımdır. Sınıfi kurtuluş diyorum. Çünkü Avrupai demokratik rejimde her sınıf, münhasıran kendi menfaati ve kendi kurtuluşu için mücadele eder. Burjuva, kapitalizm ve proletarya, sosyalizm için için çarpışır. Filhakika bu sınıfi dikatörlük mücadelesi bazı memleket-

lerde umumi formüller altında gizlidir, Fransada olduğu gibi. Bazı yerlerde aşikârdır, Rusyada olduğu gibi. Fakat netice her yerde birdir. Zaten bu sınıfî mahiyetinden Devleti tecrit ederseniz o memleketlerin hattâ tarihlerini bile yazmak kabil olmaz. Meselâ Fransız tarihinden 1789, 1849, 1870 ihtilâllerini, yahut meselâ Rus tarihinden 1917/şubat veya 1917/teşrinievvel ihtilâllerini çıkarırsanız bu memleketlerin gidişini nasıl izah edersiniz?

Fakat Türk milletinin tarihinde bugüne kadar ne bir 1849, ne de bir 1917 ihtilâli vardır ve bizim bütün mefkûremiz bundan sonra da ne bir sınıf ve imtiyaz diktatorası, ne de bir sınıf ihtilâli olmamaktır.

Türk milletinin tesirleri itibarile alemşümul ve bütün bize benzer memleketler için örnek olan bir 1919-1922 milli kurtuluş cidali vardır ki, bu cidal emperyalizme karşı siperlerde bir harp (yani istiklâl harbi) ve dahili esarete karşı bir milli ihtilâl (Büyük Millet Meclisi Hükûmeti) şeklinde başlamış, fakat bu harbin ve ihtilâlin zaferile yalnız bir ihtilâl safhasında kalmayıp milletin bünyesini kül halinde tebdil edecek ve ona insaniyetin yeni devri için kemal ve nümune bir millet manzarası verecek olan milli inkılâp safhası bu ihtilâl zaferini derhal takip etmiştir. Bu inkılâbın zatında tarihi bir zaruret olarak mündemiç olan ana prensipler, yani inkılâbımızın nazari ve fikri unsurları yine bu inkılâbın seyri içinde ve her reaksiyone rağmen işlenip hayata tatbik olundukça görülecektir ki, Gazi inkılâbı hakikaten bir yeni devrin, yani hem müstemlekelerden hem de sınıflardan temizlenmiş bir yeni insaniyetin mefkûrevî misalidir.

●

Muhterem dinleyicilerim!

Buraya kadar vermeğe çalıştığım izahlarda yeni Türkiyenin ne gibi tarihi zaruretlerle, bugüne kadar olanlardan ayrı mahiyetli bir devlet rejimini ne için yaratmak zaruretinde olduğunu tebarüz ettirmeğe çalıştım. Bu yeni Devlet bilhassa, milletin bizzat bünyesini (stürüktürünü) yeniden ve yeni esaslara göre -ki bu esaslar kısaca bir taraftan müstemleke, diğer taraftan sınıf mücadelesi aleyhtarlığı idi - kurucu bir Devlet olması vasfının onu nasıl, daha ziyade hukuki - siyasi bir müessese olan liberal devletten ayırdığını hasseten işaret ettim.

Şu halde muhasıran hukuki - siyasi olmayıp aynı zamanda cemiyetin bünyesini kurucu ve işletici bir müessese olan yeni Devletin bu kuruculuk ve işletilicik vasfı ona bir takım yeni vazifeler tahmil ediyor ki, bu vazifeler her şeyden evvel iktisadi vazifelerdir. Çünkü onun hukuki-siyasi vazifeleri, yani gerek harice karşı anti emperyalist ve dahile karşı liberalizm aleyhtarlığı siyaset tarihi sebeplerini Devletin bu iktisadi kuruculuk vasfından almaktadır. Binaenaleyh yeni Devletin hukuki - siyasi vazifeleri onun bu iktisadi fonksiyonlarını âdeta bir nesiç gibi sarmaktadır. Yani Devletin iktisadi mekanizması hukuki-siyasi büyesine âdeta bir iskelet olmaktadır.

Şu halde yeni Devletin iktisadi fonksiyonları, Türk inkılâbının, bir taraftan eski Türkiyenin yarı müstemleke vaziyetini tasfiye etmek, diğer taraftan vatan toprağı üstünde imtiyazsız-sınıfsız bir milli cemiyete vü-

cut vermek yolundaki objektif davasını tahakkuk ettirici bir takım metolar ve prensipler manzumesi olacaktır. Bu dava ise aşikârdır ki, her şeyden evvel millî sâyin ve millet vasıtalarının tek elden ve muayyen hedeflere istikametlendirilmesile kabil olabilir. Şu halde yeni Devletin millî iktisadî her şeyden evvel -yukarıda da işaret ettiğimiz gibi- plânlı bir iktisattır. İktisatta plânlılık yeni Devletin iktısadî fonksiyonlarının ana mesnedini teşkil eder. Burada kastettiğimiz plândan ise anladığımız manayı her vesile ile tekrar etmişisizdir: Türkiyede iktisadî plân Türkiyenin başlıca mühim sahalarındaki başlıca iktisadî faaliyetlerini, muayyen bir hesap dahilinde tanzim etmek veya bu faaliyetlerden mevcut olmıyanlarını yeniden yaratmaktır. Yani millî rejimin iktisadî mahiyetini tayin eden hâkim iktisat faaliyetlerini bir millî plân dahiline almaktır. Yoksa Türkiyenin bütün istihsal ve istihlâk işlerini bir merkeze raptedip memleketi meselâ bir büyük kışla haline getirmek hiç kimsenin aklından geçmez. Millî plân haricinde kalması zaten zarurî olan geniş istihlâk işlerile, küçük sermaye hareketlerini, yahut millî plân dahiline alınması bir millî zarureti olmıyan iktisadî faaliyetleri boş yere Devletin üzerine yükletmek bizzat Devleti hareketsizleştirmekten başka bir şey vermez. Millî bir iktisat plânının mefhum bakımından tahlili ile bunun muhtelif iktisadî faaliyet şubelerinde tatbik meseleleri hakkındaki fikirleri bir kaç senedenberi devam eden neşriyatımızda sistemli bir şekilde vermeğe çalıştığım için burada bahsi genişletmeği zaten maddeten imkânsız görüyorum.

Yeni Devletin plânlı bir millî iktisat Devleti olması zarurî bulunduğunu işaret edince bu millî plânın çerçevesi içine girmesi zarurî olan iktisadî vazifeler kendiliğinden tezahür eder. Yeni Türkiyede şimdi milletin en büyük mücadelesi bizzat Türk toprağı ile yapacağı mücadele olacaktır. Millî kurtuluş Devletinde sınıf mücadelesi yerini tabiatle mücadeleye bırakacaktır. Bir çok yerlerde metrük, baştan başa harap ve bir çok kıymet kaynakları henüz hattâ keşfolunmamış bile bulunan Türk toprağının baştan başa işlenmesi, bu toprak üstünde yaşayan ve fakat âdeta haysiyet kırıcı bir yoksulluk içinde çırpınan Türk milletinin giyimli, tok, şen ve kalabalık olması hulâsa millî iktisadın yeniden baştan başa kurulması millî iktisat plânının ana mevzuudur. Bu geniş inşa ve kuruluş işi ise her şeyden evvel kuruluş vasıtaları ve bilhassa millî sermaye üstündeki telâkkilerimizin plâncı ve devletçi bir görüşle yeniden gözden geçirilmesini icap ettirir. Avrupa kendisini müstemlekelerden çaldığı fazla kıymetlerle imar etti. Halbuki Türkiyenin bütün sermaye kaynağı nihayet dahilî pazarın istismarıdır. Şu halde biz evvelâ haricî ticaretimizi dahilî kuruluş için bir vasıta haline getirmeğe, fakat munhasıran haricî ticarete bağlanmamaya mecburuz. Saniyen millî sermaye, yani memleketi yeniden kurmak, yolları, limanları yapmak, madenleri, ormanları işletmek, hayvan cinsleri ıslah ve miktarlarını çoğaltmak, zirai gıda maddeleri ve hammaddeler istihsalâtını azami arttırmakla beraber köylünün sâyini azami kıymetlendirmek, sanayii kurmak için lâzım olan nakit şeklinde müterakim sermaye de bugün hiç şüphesiz emrimizde teraküm etmiş değidir. Bütün bu kuruluş işleri için zarurî olan millî para, yahut geniş devlet kredisi meselesi de yeni Devletin ilk olarak halle mecbur olduğu bir yeni iktisat meselesi olarak karşımızda duruyor. Millî paranın istikrarın-

dan bir zerre kaybetmeden Devlet kredisi hacmini ve seyyaliyetini bütün yeni ihtiyaçlara cevap verecek bir şekilde genişletmek bahsi üstündeki telâkkilerimi kısa neşrolunmuş yazılarımda etraflıca izaha çalıştığım için, burada bittabi yalnız davaya temas etmek ve fakat onu tafsil edememek mecburiyetindeyim.

Hulâsa, yeni iktisat ve faaliyetlerinin yaratılması, yeni sanayiin kurulması, yeni sanayiin, büyük ziraî işletmelerinin yaratılması, köylü sâyinin kıymetlendirilmesi, amele sâyinin tanzimi ve onun alım kabiliyetinin arttırılması, harici ticaret işlerinin plânlı bir millî sermaye teraküm menbaı olarak kullanılması, millî, münakale vasıtalarının Devlet eliile tanzim ve hepsinin üstünde de bütün bu işlere yetecek istikrarlı para, fakat çok Devlet kredisi davalarını başarmak işi, yeni Devlete, eski Devlet müesseselerinde olmıyan yepyeni iktisadî vazifeler tahmil etmektedir.

İçinde bulunduğumuz devir ve bu devri takip edecek yıllar hiç şüphe etmiyelim ki, yeni Türk Devletine tarihin tahmil ettiği bu büyük ve çetin vazifelerin şerefli başarılması yılları olacaktır.

Tarihin her devrinde bir yeni insanî vazife ile bu tarihin yerine müdahele eden ve ona istikamet veren Türk milleti, yeni devrin bu büyük ve çetin örnek olma davasını da hiç şüphe etmiyelim ki, bütün tarihî kayıt ve şartlarile tam olarak başaracaktır. Bütün inkılâplar içinde nev'i kendi şahsına mahsus olan Türk inkılâbı zatinde mündemiç olan ana istikametlerin hiç birinden inhiraf etmeden asli ve tarihî hedeflerine doğru yürüyüp gidecektir.

●

Muhterem dinleyicilerim!

İnkılâbımızın baş mevzuları üstünde her zaman müdafaa ettiğim kanaatlarımdan bir kısmını umumî olsa bile huzurunuzda da söylemeğe çalıştım. Cümhuriyetimizin fikir araştırmalarına ve fikir münakaşalarına karşı kapılarını kapadığı yolunda zaman zaman gizli ve aşikâr, dahilde ve hariçte söylenmek istenen sözler, Cümhuriyet düşmanlarının bu rejime sürmek istedikleri menfur bir lekeden başka bir şey değildir.. Zaten bizzat Türk inkılâbı ve Türkiye Cümhuriyeti, en geniş bir fikrî idrak içinde yapılan en geniş fikir araştırmalarının ve en yeni fikrî prensiplerin hayat sahasına bir tatbikından başka bir şey midir? Bu itibarle, fikir araştırmaları fikir münakaşaları sahasında da, bize en yüksek misalleri gösteren inkılâp rehberlerinin ve hasseten milletin büyük Şefinin bu öncülük ve yeni nesli teşvik edicilik kudreti neslimizin bu cephelerde de en yüce futuhata erişebilmesi için mücerrep bir garantidir..

Kazançlı istihsal seferberliği.

Dr. Vedat Nedim

Dış pazarlarımız daralıyor. Bunun sebebini sadece mahut buhrana bağlamak doğru değildir. Normal zamanlarda bile dış pazarların sürüm şartlarına kendilerini uyduramıyan milletler, cihan ticaretindeki paylarının gittikçe azalmasını görmeğe mahkûmdurlar. Nerde kaldı ki, cihan iktisadiyatında bir bünye inkılâbının ifadesinden başka bir şey olmıyan bu buhran yıllarında, milletler arası ticaret şartları çok daha çetinleşti. Bugün artık, devletlerin kendi aralarında tespit ettikleri klering, kontenjan, takas çerçeveleri dahilinde serbest ticaretten bahsolunabilir mi? Fakat bütün bu müdahale tertibatı içinde bile, ticaret yine serbesttir. İşte cihan iktisadiyatındaki bünye inkılâbı henüz yeni muvazenesini bulamadığı ve henüz bir araştırma ve kaos devresini yaşadığı içindir ki, böyle melez bir ticaret sistemi de kör topal sürüklenip gidiyor.

Normal zamanlarda bile, cihan ticaret şartlarına intibak edememiş bir istihsal ve ticaret makinesine malik bulunmanın seyyiesini çeken Türkiyenin bu kaos devresini sıkıntısız geçirmesinin imkânı var mıdır? Bu itibarla bizde dış ticaret davası ne kendi başına, ne de sadece cihan buhranına bağlı bir dava değil, her şeyden önce millî iktisat davamızın bütünlüğü içinde bir parçadır.

●

Bir zamanlar, buhranın geçici olduğuna ve talebin tekrar artacağına ve dolayısile fiatların tekrar yükseleceğine inananlar, beş senedir umduklarının bir türlü tahakkuk etmediğini görünce, şimdi de yeisli bir tevekkülle, buhran fiatlarına intibak lüzumundan dem vuruyorlar.

Buhran fiatlarına intibak etmek ne demektir? Bugünkü şartlar altında maliyet fiatını bile korumıyan buhran fiatlarına intibak etmek demek, müstahsilin pazardan satıcı ve alıcı olarak gittikçe çekilmesi, kredi müesseselerinin hattâ tefecilerin bile müş-

terisi olmak vasfını gittikçe kaybetmesi, sağlam ve verimli bir vergi mükellefi olmak kalitesinden gittikçe mahrum kalması demektir. Böyle menfî bir intibak her bakımdan zararlıdır. Daralan istihsal, büzülen ticaret ve münakale hacmi, donan krediler, azalan vergi tahsilâtı, kısaca hemen her sahada bir kendi içine çekilme, bir daralma, bir sıkılma, bir takallüs, bu menfî intibak temayülünün tecellileridir.

Biz, bu itibarla, dış ticaretimiz için cihanın yeni iktisadî şartlarına menfî bir intibakın müdafii olamayız.

Müspet bir intibak için ise, millî iktisat davasının bir kül halinde ele alınması icap eder. Meseleyi basit bir fiat meselesi olarak mütalea etmek, bir hastalığın arızaları üzerinde durmak kadar manasızdır. Dış ticaret davasını, millî iktisat davası içinde mütalea edince her şeyden önce bir istihsal davasile karşılaşırız. Düşük fiatları tevekkülle kabul edip, zararına bile olsa satmak değil, istihsali düşük fiatlara rağmen rantabl, gelirli, ve verimli bir seviyeye yükseltmek idealimizdir.

Düşük fiatlara rağmen kazançlı istihsal: İşte böyle bir şıar altında açılacak geniş bir istihsal seferberliğine muhtacız. Çünkü kazançlı istihsal, bütün millî varlığımızın can damarıdır.

Nufusumuzun ana çokluğunu teşkil eden köylü yığının kazançlı bir istihsale kavuşturmak demek, her şeyden önce memleket içindeki mal mübadelesini ve dolayısile iş hacmini ve dolayısile nüfusumuzu ve Devlet bütçesini yükseltmek demektir.

Bir kaç misal:

Bugünkü pamuklu mensucat sarfiyatımız (ithalât ve imalât) takriben 25 milyon kilodur. Nüfus başına 1,5 kilo düşmektedir. Halbuki nüfus başına istihlâk miktarını meselâ, nispeten en az sarfiyatı olan Almanya'nınkine, yani 5 kiloya çıkartabilirsek, mevcut iğ adedini on misli arttırmak ve pamuk istihsalini de 5 misli çoğaltmak icap edecektir.

Bugünkü şeker sarfiyatımız 60 bin tondur. Nüfus başına 4 kilo düşmektedir. Nüfus başına şeker sarfiyatımızı meselâ İran ve Mısır seviyesine yani 10 kiloya yükseltebilirsek, o vakit Uşak şeker fabrikası gibi 5 fabrika daha kurmak ve pancar ekim sahasını 3 misli büyültmek lâzımdır.

Bugünkü yünlü sarfiyatımız azamî 3 milyon kilodur. Nüfus başına takriben 200 gram düşmektedir. Yünlü sarfiyatını nüfus başına asgarî bir had olan 1 kiloya yükseltebilmek için bugünkü tezgâh adedimizi 3 misli çoğaltmak icap eder.

Bu misalleri bütün ziraî ve sınaî istihsal maddelerimiz üzerine teşmil edebiliriz.

Görülüyor ki, biz bugün bir bolluk buhranı içinde değil, bir darlık sıkıntısı içindeyiz. Darlığı bollaştırmak, menfiyi müspetleştirmek davası karşısında bulunan Türkiye ile, bolluğu darlaştırmamak, müspeti menfileştirmemek için uğraşıp çabalayan büyük kapitalist memleketler arasındaki bu mahiyet ayrılığı, göze batacak kadar aydınlıktır.

Darlığın bolluğa, menfinin müspete dönmesi sadece bir kemmî (kantitatif) çoğalma değil, aynı zamanda bir keyfî (kalitatif) inkılâptır.

Kazançlı istihsal, istihsal hayatımızın keyfî bir istihaleden geçerek, kemmî bir çoğalışa doğru gitmesile mümkün olur.

Bu keyfiyet istihalesini tabiatın seyrine, tekamülün tedricine ve fertlerin keyfine terkedemeyiz. O, ancak Devletin hamleli, iradeli, sistemli, plânlı faaliyetinin eseri olabilir. İşte bu zaruretten dir ki, devletçiyiz, ve yine bu zaruretledir ki, devletçiliği himayecilik, müdahalecilik, hükûmetçilik manasında değil, yaratıcılık, yapıcılık bizzat müteşebbislik, bizzat iktisadilik, bizzat rasyonellik manasında alıyoruz. Bu ise, doğrudan doğruya Devlet mefhumunda ve onun fonksiyonlarının telâkkisinde bir inkılâptır.

●

İstihsal hayatımızdaki bu keyfiyet inkılâbı, millî iktisadiyatımızın her sahasına şamil, geniş bir iş plânını zarurî kılmaktadır. Yukarda verdiğimiz misallerden de görüldüğü üzere, ne başlı başına bir ziraat davası, ne de müstakil bir sanayi davası olmadığı gibi, bunların her ikisi de münakale, ticaret, kredi davalarile sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bu itibarla biri diğerini sürükliyen, biri diğerini tamamlayan bütün millî iktisat branşlarına ait işlerin ahenkli ve hesaplı bir surette önceden sıralanması ve yıllara göre taksimi icap etmektedir.

Bizi kazançlı bir istihsal hayatına götürecek, millî gelirimizi

arttıracak, iç ve dış pazarlarımızı genişletecek, iş hacmimizi büyültecek, kısaca müstahsil maksatlar istihdaf eden böyle millî bir iş plânının tatbiki için bütçe kaynaklarımızın müsait olmadığını ileri sürmek, bir fasit dairenin içine düşmek olur. Çünkü bizzat bütçe kaynaklarımız, ancak böyle müstahsil bir plânın tatbiki neticesinde genişliyecektir. Ekmeden hasat yapılamıyacağı gibi, müstahsil iş sahalarını genişletmeden de bütçe varidatının daha fazla artmasını beklemek mümkün değildir. Bütçe varidatı, bir neticedir. Netic üzerinde müessir olabilmek için onu doğuran âmiller üzerinde müessir olmak icap eder. O halde, böyle fasit bir dairenin içine düşmekten kaçınalım.

Müstahsil bir iş plânı, sadece devletin normal bütçesine istinaden tatbik sahasına geçirilemez. Bunu, her memlekette olduğu gibi, bizde de ancak Devlet Bankası kredite edebilir.

Devlet bütçesi mütevazın, ticaret muvazenesi aktif, döviz piyasası kontrola tâbi bir memlekette, Devlet Bankasının böyle müstahsil bir iş plânını kredite etmesi ancak şerefli bir vazife telâkki olunabilir.

Enflasyon heyülâsını öne sürerek, böyle müspet ve verimli bir işe engel olmak isteyenleri açık bir ilmî münakaşaya davet ediyoruz. Çünkü Türkiye gibi geniş bir iktisadî genişlemeğe namzet bulunan bir memleketi, bizce hiç yerinde olmıyan manasız bir vehme kapılarak bir darlık buhranı içinde bırakmağa kimsenin hakkı olmıyacağına göre, bu meselenin kat'iyetle aydınlanmasını millî bir vazife sayıyoruz. Çünkü Türk milletinin Devlet teşebbüsile kazançlı bir istihsal seferberliğine girişmesi ancak bu meselenin halline bağlıdır.

KADRO' nun okuyucularını ve abonelerini çoğaltmak, KADRO'ya bağlı olmanın ifadesidir.

Bir kredi ekspansiyonu Bir inflasyon yapar mı ?

İsmail Husrev.

Geçen makalemizde beş senelik sanayi programını, halkın tediye kabiliyetini zorlamadan tahakkuk ettirebilmek için yeni bir mali kaynağa müracaat edilmesi lüzumundan bahsetmiştik. Demiştik ki, Devletin iktisat siyasetinin yeni safhasında Merkez Bankası, artık pasif bir kambiyo regülâtörü değil, ayni zamanda, yeni açılan iş sahalarını yaratacağı kredilerle canlandıran aktif bir müessese olmak zaruretindedir.

Böyle bir kredi ekspansiyonu için daima korkulan cihet, bir inflasyon tehlikesidir. Hakikaten, kendilerini henüz mektep kitaplarının tesirinden kurtaramamış, konkre iktisat hâdiseleri üzerinde müstakil hükümler veremeyen kimseler nazarında piyasaya sun'î olarak çıkan her para, inflasyon tevlit eder. Bunlar, bir kredi ekspansiyonu fikri karşısında Fransanın, Rusyanın para imtilâlarını korkunç birer rüya gibi hatırlatmayı pek severler. Halbuki o devirlerin fiskal bir mahiyeti haiz olan tecrübelerile bir iktisadî ihtiyaca tekabül edecek olan bir kredi yaratma, bir emisyon hareketi arasında ne kadar büyük farklar vardır.

Daima korkulan bu iflâsyon hâdisesi nedir? Ne zaman inflâsyon olur ve ne zaman böyle bir şey olmaz? Bu suallere cevap vermeden evvel millî iktisadın paraya olan ihtiyacının ne suretle taayyün ettiğini basit misallerle izah edelim.

●

«William Petty» denberi iktisat kitaplarına yerleşmiş bir kaideye göre bir memlekette emtea mübadelesinin salim cereyan edebilmesi için muayyen miktarda paraya ihtiyaç vardır. Piyasada ihtiyaçtan fazla veya noksan paranın bulunması, daima menfi neticeler verir.

Fakat piyasada emteanın normal alış verişi için lâzım olan paranın miktarını tayin eden âmiller nelerdir?

Bir memlekette yahut bir mıntakada ne kadar çok emtea mübadele ediliyorsa, şüphesiz o kadar çok paraya lüzum vardır. Bir şehirde meselâ, bir köyden fazla emtea alış verişi cereyan eder. Şehirde paraya olan ihtiyaç ta köye nazaran o nisbette fazladır. Binaenaleyh para miktarını tayin eden âmil, piyasada mübadele edilen emteanın miktarıdır. Fakat şunu da işaret etmeliyiz ki, burada kastettiğimiz emtea miktarı, memlekette mevcut umumî emtea miktarı değil, piyasada bilfiil mübadelede bulunan emteadır. Stok edilmiş emteanın para miktarı üzerine aktif bir tesiri yoktur. Fakat para miktarına, emta miktarı kadar, fiyatların da tesiri olmaktadır. Bir mıntakada fiyatı iki lira, diğer bir mıntakada dört lira olan emteanın tedavül ettiğini farzedelim. Eğer her iki mıntakada mübadeleye arzedilmiş olan metaların miktarı müsavi ise, ikinci mıntakanın para-

ya ihtiyacı birinciye nazaran iki misli fazladır (1). O halde paranın miktarı, piyasada mübadele edilen emteanın fiyatlarına, başka tabirle, vasati fiyat seviyesine de tâbidir. Binaenaleyh emtea piyasasının paraya olan ihtiyacını, mübadeleye arzedilmiş metaların yekûnile vasati fiyat seviyesi tayin etmektedir. Para miktarını tayin eden bu iki şartın, milli iktisatta muhtelif kombinezonlarına tesadüf etmek mümkündür. Meselâ: Birinde diğerinden iki misli fazla emtea mübadele edilen iki mıntaka alalım. Fazla emteası olan birinci mıntakada fiyatların, ikinci mıntakadaki emtea fiyatlarından iki misli düşük olduğunu farzedelim. Birinci mıntakada emtea miktarı fazla olduğuna nazaran paraya ihtiyacın da o nisbette yüksek olacağı tabiîdir. Fakat burada fiyatlar ikinci mıntakaya nazaran iki misli düşük olduğu için paraya olan ihtiyaç ta iki misli azdır. Neticede her iki mıntakanın paraya ihtiyacı müsavidir. Binaenaleyh kaide olarak diyebiliriz ki, piyasanın muhtaç olduğu para miktarı, vasati fiyat seviyesile emtea miktarının hasıl zarbına müsavidir. Bir mıntakada on bin adet metaın mübadele edildiğini ve fiyat seviyesinin beş lira, her para vahidinin de bir lira olduğunu farzedelim. Bu takdirde piyasanın paraya ihtiyacı 50 bin liradır.

Fakat milli iktisatta para miktarına, emtea miktarından ve fiyat seviyesinden başka, tamamen ayrı istikamette müessir olan âmiller de vardır.

Her hangi bir mıntakada muayyen bir müddet zarfında, bir gün içinde diyelim, şu nevi metalar üzerinden alış veriş yapıldığını kabul edelim.

Alınan ve satılan mallar	Fiyatı
1 adet kondura	3 lira
2 adet kitap	3 »
1 adet gömlek	3 »
1 adet şapka	3 »
½ kilo havyar	3 »

Demek piyasada beş muamele yapılmıştır. Her muamele için üçer lira tedavül etmiştir. Piyasanın bir gün zarfında ihtiyaç gösterdiği para da, 15 liradır.

Fakat hayatta bu muameleler hiçbir böyle cereyan etmez. Bir misalle izah edelim. Sabahleyin, kitap meraklısı bir kari, işine giderken «Akbaba»dan üç lira vererek bir kitap alıyor. O gün kendisine bir çift yeni iskarpin almak isteyen Bilâl Bey, bu üç lirayı bir çift kundura ile mübadele ediyor. Kunduracı ise, eskiyen gömleğini değiştirmek için komşu gömlekçi dükkânından bir adet gömlek satın alıyor. Fakat sabahleyin mübadeleye girmiş olan bu üç lira, gömlekçinin kasasında da uzun müddet durmıyor. Yeni bir seyahata çıkıyor. Gömlekçi karısına şapkacı Klayn'den bir şapka alıyor. Havyarı pek seven şapkacı Klayn de bu üç lirayı derhal havyara tahvil ediyor. Görülüyor ki, aynı üç lira, bir günde 15 liralık beş nevi alış veriş muamelesinin icrasına tavassut etmiştir. Neticede piyasanın ihtiyacını (on beş dane lira değil, üç dane lira karşılamıştır. Hakikatte bu hâdise daha çok mürekkep bir şekilde cereyan eder. Biz vuzuh için böyle basit bir mi-

(1) Bu ve ilerki misallerimizde paranın kıymeti sabit farzedilmiştir.

sal intihap ettik. Mamafih bu basit misalden de paranın piyasada muayyen bir sür'atle tedavül ettiği görülmektedir. Paranın tedavül sür'ati, muayyen bir müddet zarfında aynı para vahidi ile yapılan mübaele adedi ile taayyün eder. Meselâ İngiltere'de paranın tedavül sür'ati, Türkiye'den, şehirdeki sür'atı köyden daha fazladır. Emtea iktisadiyatı ne kadar inkişaf etmiş ise, paranın tedavül sür'ati da o kadar fazla olur. Binaenaleyh para miktarına, tıpkı emtea miktarı ve fiyat seviyesi gibi, sür'ati tedavülün de tesiri olmaktadır. Tedavül sür'ati ne kadar fazla ise piyasanın muhtaç olduğu para miktarı da o nisbette azdır. Para ne kadar yavaş tedavül ediyorsa, yani tedavül sür'ati ne kadar az ise, piyasada o nisbette çok paraya muhtaçtır. Şehirde, köye nazaran paranın sür'atini iki misli fazla farzedelim. Bu takdirde şehirde mübadele için iki misli az paraya lüzum vardır.

Görüyoruz ki, piyasanın muhtaç olduğu paranın miktarını üç âmil tayin etmektedir: Emtea miktarı, fiyat seviyesi, tedavül sür'ati. Yalnız bu âmillerin içinde sür'ati tedavül makûs istikamette tesirini göstermektedir. Millî iktisatta bu üç âmilin muhtelif kombinezonlarına tesadüf etmek mümkündür. Meselâ: X şehrinde mübadeleye arzolunan metaların Y köyünden 10 misli fazla, fiyat seviyesinin iki misli düşük, sür'ati tedavülün de beş misli fazla yani X şehrinde bir para vahidinin Y köyüne nazaran muayyen bir müddet zarfında beş defa daha fazla muamele yapmakta olduğunu farzedelim. On misli fazla meta on misli fazla paraya lüzum gösterecektir. Fiyatların iki misli düşük olması, para miktarını iki misli, tedavülün beş misli fazla olması da, beş misli azaltacaktır. Neticede X şehrile Y köyünde tedavüle lâzım olan para miktarı müsavidir. Binaenaleyh kaide olarak diyebiliriz ki, piyasanın muhtaç olduğu para miktarı, vasati fiyat seviyesile emtea miktarı hasıl zarbının sür'ati tedavüle taksiminden elde edilen hariçi kısmete müsavidir. Bir memlekette 1.000 adet metaın tedavül ettiğini, fiyatın 10 lira ve tedavül sür'atının da 20 olduğunu farzedelim. Bu takdirde piyasanın muhtaç olduğu para miktarı (her para vahidini bir lira kabul edersek) müsavi 500 dir. (1.000×10: 20=500).

Bir para vahidi ile muhtelif muameleler yapılabildiği gibi, bir tek mata da muhtelif muamelelerin mevzuu olabilir. Meselâ Ahmet, Mehmede yirmi liraya bir çift çizme satmıştır, Mehmet bu çizmeleri Hüseyine, Hüseyin de diğer birine aynı fiyata satar. Demek ki, bir çift çizme, üç muamelenin mevzuu olmuştur. Fakat bu üç muamele için 20 liraya değil 60 liraya lüzum görülmüştür. Binaenaleyh emtea da muayyen bir sür'atle mübadele edilmektedir. Emteanın tedavül sür'atı muayyen bir müddet zarfında bir nevi metaın mevzu olduğu muamelelerin miktarile tayyün eder. Emteanın sür'ati tedavülü arttığı nisbette piyasada paranın miktarı da tezayüt etmektedir. Azaldığı zaman bunun makûsu cereyan eder.

Buraya kadar tesbit ettiğimiz âmilleri bir formüle irca edelim. Piyasanın muhtaç olduğu para miktarını P, emtea miktarını E, vasati fiyat seviyesini F, paranın tedavül sür'atini S, emteanın tedavül sür'atini S' ile ifade edersek piyasanın para ihtiyacı ile para miktarı arasındaki münasebetin düsturunu şöyle kurabiliriz:

$$P = \frac{EFS'}{S}$$

Yukarıdaki misallerimizde paranın yalnız kıymet ölçülüğü ve mübadele vasıtalığı fonksiyonlarını nazarı itibare almıştık. Halbuki, paranın diğer fonksiyonlarının da para miktarına tesiri olmaktadır. Kredi muameleleri bu cümledendir. Kredide tediyat muayyen bir zaman sonraya talik edilmiş olduğundan, para vazifesi gören madde kredi muamelesinin akdinde piyasada ispatı vücut etmez. Ancak itfa zamanında ortaya çıkar. Binaenaleyh piasanın paraya olan ihtiyacı, yalnız emtea miktarı, fiyat seviyesi ve tedavül sür'atile değil ayni zamanda kredi muamelelerile de taayyün etmektedir. Yalnız kredi, makûs istikamette yani paranın miktarını azaltıcı istikamette tesirini gösterir. Yukariki misalimize 200 liralık kredi muamelesini de ilâve edersek piyasanın ihtiyacı, 500 liradan 300 liraya inmiş olur. Kredi muamelelerini K ile gösterdiğimiz takdirde formülümüz şu şekli alır:

$$P = \frac{EFS'}{S} - K$$

Piyasada her an, vaktile aktedilmiş kredi muameleleri itfa olunur. Meselâ bir sene evvel bir milyon liralık bir kredi muamelesi yapılmıştır. O zaman piyasada paranın miktarını azaltmış olan bu muamele, bir sene sonra itfa için mütemmim paraya lüzum gösterir. Binaenaleyh tediye zamanlarında piyasanın paraya ihtiyacı artmaktadır. Yine yukariki misalimizi alalım. Misalimizde piyasanın ihtiyacı son olarak 300 lira idi. Evvelce yapılmış bir kredi muamelesinden dolayı, itfa zamanında piyasaya daha 300 liranın geldiğini kabul edersek, piyasada para miktarının 600 liraya çıktığını görürüz. Evvelce yapılmış kredi muamelelerinin itfa zamanı piyasaya avdet eden tediye vasıtalarını T ile gösterirsek, düsturumuza şu şekli vermiş oluruz:

$$P = \frac{EFS'}{S} - K + T$$

Fakat piyasada emtea mübadelesile alâkadar olmıyan vergiler, faiz tediyatı, ikramiyeler, pirimler ilh... gibi bir taraflı daha bir çok tediyat icra edilmektedir. Bu tediyeleri V ile gösterelim:

$$P = \frac{EFS'}{S} - K + T + V$$

Piyasada birbirlerine karşı alacaklı ve borçlu olan kimseler, ekseriyetle hesaplarını takas suretile kapatırlar. Binaenaleyh takasta para maddesi piyasada ispatı vücut etmeden dahi mübadele cereyan etmektedir. Takas muameleleri de para miktarına makûs istikamette tesir eder. Takası A ile ifade edelim:

$$P = \frac{EFS'}{S} - K + T + V - A$$

Paranın millî iktisattaki tasarruf fonksiyonu sayesinde halk kazancının bir kısmının daima tasarruf eder. Tasarruf hesapları, para miktarını tezyit edici istikamette tesiri gösterir. Tasarrufu R ile gösterirsek düsturumuz şu şekli alır:

$$P=\frac{EFS'}{S}-K+T+V-A+R$$

Millî iktisadın, cari muameler için daima muayyen miktarda para ihtiyatına ihtiyacı vardır. Bankalarda ve hususî eşhas nezdinde bulunan bu ihtiyat paralarla, günlük cari muameleler icra edilir. Bunlar da para miktarını tezyit edici âmillerdendir. İhtiyat paraları C ile ifade edelim:

$$P=\frac{EFS'}{S}-K+T+V-A+R+C$$

Merkez Bankalarının piyasa ihtiyacı nisbetinde yaptıkları mütemmim kredi vasıtaları emisyonları da para miktarını arttırır. Bunları da M ile ifade edersek düsturumuz, şu son şekli alır:

$$P=\frac{EFS'}{S}-K+T+V-A+R+C+M$$

Piyasanın muhtaç olduğu para miktarını tayin eden âmilleri hulâsa olarak şöyle sıralayabiliriz:

1 — Emteanın miktarı. 2 — Vasatî fiyat seviyesi. 3 — Paranın tedavül sür'ati. 4 — Emteanın tedavül sür'ati. 5 — Yeni aktolunan kredi muamelerinin yekûnu. 6 — İtfa zamanı gelmiş kredilerin yekûnu. 7 — Emtea mübadelesinden mütevellit olmıyan bir taraflı tediyeler. 8 — Takas muameleleri. 9 — Tasarruf paraları. 10 — Bankalar veya eşhas nezdinde cari muamelelere mahsus ihtiyat paralar. 11 — Konjunktur icabı, Merkez Bankalarının piyasaya mütemmim olarak çıkardıkları tediye vasıtaları.

●

Piyasanın para, ihtiyacını, umumî millî iktisat konjunkturunun icapları tayin etmektedir. Binaenaleyh para miktarı, piyasada konjunktur hareketlerine göre değişmektedir. Konjunkturun umumî seyri ile para miktarı arasında tam bir mutabakat vardır. İnflasyon veya deflasyon hâdiseleri, bu mutabakatın bozulması demektir. Piyasaya konjunkturun ihtiyaçlarından fazla paranın akması, inflasyon, para miktarının ihtiyaca kifayet etmemesi deflâsyondur. Bugün Türkiyede bir konjunktur gerilemesi vardır. Fiyatlar sukut etmektedir. Piyasaya fazla gelen paralar da bankalarda veya hususî eşhas nezdinde toplanarak piyasadan çekilmektedir. Eğer paralar piyasadan çekilmemiş olsaydı, iş hacminin daralması neticesi bir inflasyon olması lâzımgelirdi. Demek ki, piyasanın elâstikiyeti, para miktarının elâstiki olmasını icap ettirmektedir. İnflâsyon ve deflâsyon hâdiseleri her para rejiminde vukubulmaz. Meselâ altın para rejiminde (serbestî darp hakkı muhafaza edilmiş ise) hiç bir zaman bir inflasyon hâdisesile karşılaşmayız. Çünkü, altın para tedavülünde piyasaya fazla gelmiş olan para, arz ve talep kaidesi mucibince piyasadan mekanikman çekilir. Piyasa-

da para miktarı azaldı ise, sikke kıymeti yükseleceğinden hariçten piyasaya tevazün hasıl oluncaya kadar para akını olur. Banknot tedavülünde de vaziyet aynıdır. İskonto edilen senetler mukabilinde piyasaya çıkan banknotlar (senet iskonto edilmesi piyasada bir iş ifade eden talepte bulunduğuna delâlet eder), vadelerinin hitamında tekrar bankaya avdet edeceğinden piyasanın para ihtiyacı ile para miktarı arasındaki tevazün, mutabakati bozulmaz. Halbuki, kabiliyeti tahviliyesi olmıyan, piyasa ihtiyaçları için değil, bütçe maksatları için piyasaya çıkarılan karşılıksız kâğıt paralarda vaziyet bunun tamamen aksidir. Bunlar devlet tarafından fiskal maksatlar için ihraç olunduğundan ve hiç bir konjunktur ihtiyacına tekabül etmediğinden piyasada daima bir para fazlası tevlit eder. Binaenaleyh inflasyon tehlikesi, fiskal maksatlara hadim emisyonlar için varittir. Mevcut bir milli iktisat işi, yahut yaratılacak bir iktisat faaliyeti için yapılacak bir emisyonun inflasyon tevlit edeceğini zannetmek hatalı olur. Milli işler mukabilinde yapılacak emisyonlar, bir kredi emisyonu olacağından işin hitamında ve vadenin hulûlünde piyasaya çıkmış mütemmim baknotlar, mekanikman bankaya avdet edecek ve tevazün hasıl olacaktır. Bugün Merkez Bankasının ve diğer bankaların ihraç olunan obligasiyonları satın almaları, aşağı yukarı, bu emisyon yolunda atılmış ilk adımdır. Bu hareket bankalarda müterakim paraların obligasiyonlar vasıtasile milli iş sahalarına yatırılması demektir.

Yukariki formülde piyasanın para ihtiyacı kendiliğinden, insiyaki olarak tayyün etmektedir. Fakat milli iş sahalarını bir plân dairesinde tanzim edecek ve yaratacak bir memlekette para miktarı, iktisat plânının ihtiyaçlarile tayin edilir. Bir plân dahilinde iş ihtas eden, başka tabirle, memleket iktisadiyatını bir plân dairesinde kuran bir memlekette iktisat plânile, mali plân arasında tam bir mutabakat mevcuttur. Binaenaleyh inflasyon tehlikesi yoktur. Merkez Bankası, ayni zamanda bu mutabakatın devamını ve bozulmaması kontrol ve temin etmekle mükelleftir.

Kooperatif

İkinci neşriyat yılını bitirmiştir. Bu iki senelik neşriyat hayatında, sade dar bir meslek mecmuası değil, ayni zamanda memleketin ileri bir fikir mecmuası da olan arkadaşımızı tebrik eder ve muvaffakıyetler dileriz.

Sanat ölçüleri.

Yakup Kadri

Halkla-eser davası, bir sanatla-hayat meselesidir. Tohaf bir tesadüf eseri olarak, sanatkâr ya hayatın bir kaç adım (bazı bir kaç asır) önünden yürür; yahut ta onun bir kaç adım gerisinden gelir. Devirleriyle atbaşı koşan iyi ve yüksek sanatkârların sayısı pek azdır. Kötü sanatkârlar ise, daima devirleriyle beraber yürürler. Fakat, ondan ötesini aşamazlar. Bu iki neviden birine Göthe'yi öbürüne Hugo'yu misal göstereceğiz. Göthe daha sağlığında ebediyyete erdiğini gördü. Hugo, on dokuzuncu asra yeni bir raşe getiren, Romantisma'nın babası Hugo, bir dev hamlesiyle kurduğu *gotik katedralın* çöküşüne, kendi gözleriyle şahit oldu. Weimar'ın muhteşem inzivası, her yıl, yeni yeni edebiyat hacılariyle dolup boşalırken, İle-de-France'ın yıldırımlar saçan peygamberi etrafındaki Havariyyun'un her biri bir yana dağılıyordu. (1) Asıl tohafı şudur ki, bu peygamberin saltanatı tamamiyle nihayete erdikten sonra o kaçak müritlerin her biri, ona düşman bir saltanatın başına geçti ve zavallı ihtiyar şaire karşı amansız bir harp açtı.

●

Bizim muasır edebiyatımız da, kendi mikyasında böyle bir dram devresi geçirmiyor mu? Bir zamanlar - çok eski değil, bundan on beş yirmi yıl evveline kadar - Edebiyatı Cedide üstatları, bizim için, bir takım erişilmez zirveler değil miydi? Şimdi, onlardan, ancak, müsamaha veya merhametle bahsedebiliyoruz.

Halbuki, bunlar, kendi devirlerine nisbeten bir takım ileri ve müstakbel kıymetleri ifade etmekte idiler. Bunlar, zamanlarının, anlaşılmamış, kâıplarına erişilmemiş mümtaz ve seçme ehliyetleriydi. Fakat, tam anlaşıldıkları gün, ince bir altın tozu halinde dağılıp gidiverdiler.

(1) Bu cümle gelişinden Göthe ile Hugo'nun aynı devirde yaşadıklarını zannetiğimize hükmolunmasın.

Buna mukabil, Edebiyatı Cedide münekkitlerinin öldürücü darbeleri altında, artık, bir daha kımıldanamayacak kadar yere devrilip serildiğini zannetiğimiz Muallim Naci, hiç değilse nesirde, sade üslûp telâkkimizde yeniden başını kaldırıyor ve «Ömer'in çocukluğu» bizi, «Aşkı memnu» dan ziyade alâkadar etmeğe başlıyor. Bundan yirmi beş, otuz yıl evvel, size Muallim Naci'nin nesri, Halit Ziya Beyin nesrinden daha sade, binaenaleyh, daha muasır, daha yenidir desem, mutlaka, gülünç bir *paradoks* yapmış olmakla itham edilecektim. Fakat, şimdi en tabiî lâkırdılardan birini söylemiş oluyorum.

●

Gerçi, bir cemiyette ahlâkî *kriterium* lar da ayni sür'atle değişir. Bugün iyi olan yarın fenadır ve bugün fena olan yarın iyi telâkki edilir. Lâkin hayatta olsun, sanatta olsun iyilik ve fenalık mefhumları - mefhum olarak - ebedidir. Hiç değişiklik kabul etmez. Bu itibar ile meselâ, Shakeseare'in bir çok eserleri teknik ve dil bakımından muasır zevke uymayabilir ve her hangi bir modern sahne için bir Shakispeare piyesi fenadır, amma, Shakespeare'in bir yüksek deha olduğu kanaati, bizde zamanla, ne değişmiş, ne zaiflamıştır. Nitekim, Homiros, bütün iptidailiğine rağmen, bizim için, daima ulvî ve taze bir şiir kaynağının âlemi olarak kalmıştır. Zevklerimiz türlü türlü istihaleler geçirdiği ve onun terennüm ettiği İlâhlar bizim için artık tamamiyle öldüğü halde, ona karşı asırlardan beri taşıdığımız saygıya aslâ halel gelmez.

●

Lâkin, bizim mevzuumuz ne Shakespeare, ne Homiros'tur. Biz, insanlardan bahsediyoruz ve eserle halk arasındaki münasebetleri tayine çalışıyoruz. Geçen makalemizde demiştik ki, halkın bir sanat eserini anlayıp hissedişi çok defa haksız, daima yanlış ve bazen sakattır. Bir eserin sanatkârla halk arasında tam bir ulaştırıcılık vazifesi gördüğü, sanatkârın maksadını tam bir isabetle telkin ettiği hemen hiç işitilmemiştir. Lâkin şu var ki, insanlığın kültür tarihinde, hattâ umumiyetle medeniyet tarihinde bir çok sanat eserlerinin müteaddi izlerini buluruz. Nice büyük hâdiseler bu eserlerin eseri olduğu gibi nice büyük kahramanları da sanatkârın nefhası yaratmıştır. Bir çok cemiyet

tebeddülleri, henüz hayatta hiç kimsenin gözünde belirmemişken sanatkârın muhayyelesinde çoktan vücut bulmuştu.

Buna mukabil, öyle eserler de vardır ki, bir cemiyet, bir devir veya bir kahraman onlarda kendi ruhunun ve kendi şahsiyetinin ifadesini keşfeder. Daha doğrusu, o cemiyetin, o devrin veya o kahramanın içinde şuursuz, şekilsiz ve dilsiz bir halde yaşayan duygular, ihtiraslar, aşklar, nefretler veya idealler o eserde şuurlanır, formülleşir, dile gelir. O vakit, herkes bir mucize karşısında gibi hayretle biribirinin yüzüne bakakalır. Halbuki, halka bir mucize gibi görünen bu şey, haddizatında, onun kendi ruhunun bir inikâsından başka nedir?

●

İşte, büyük sanat eserleri, münekkidin veya seçme bir zümrenin takdirleri, telâkkileri, tefsirleri haricinde, doğrudan doğruya halkla, cemiyetle böyle müteaddi veya passif münasebetleri olan eserlerdir ve bunların kıymetleri, ancak, kendilerindeki bu alım ve verim kudretleriyle ölçülebilir. Sanatkârın şahsî maksadı, eserinin ideolojik mahiyeti; bütün bunların bir kültür tarihçisi nazarında hiç bir manası olmamak lâzımgelir. Tetkik edilen eserin, doğduğu cemiyet üzerinde geç veya erken bir tesiri olmuş mudur, o cemiyetin insanları bunun izlerini ne dereceye kadar taşımaktadırlar? Bir sanat meselesinde bizim yegâne ciddî tetebbü sahamız bu noktaya inhisar eder ve bundan ötesi bir kısır retorik münakaşası, bir nafile edebiyat iskolastiki'dir.

Esasen, yüksek ve hakikî sanatın sustuğu buhran devirlerinde yalnız bu, söyler, bu, haykırır. Bazı, bu kuru gürültü içinde bir *baş-iş* in doğuduğundan kimsenin haberi olmaz; fakat çok geçmeden hak yerini bulur. Eser, kendi kendine, hemen hiç kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan kendini gösterir, kabul ve tasdik ettirir.

●

Dünyada, meçhul kalmış hiç bir *baş-iş* yoktur.

İnkılâp San'atına varmak yolları.

Burhan Asaf.

I. — SANAT ve AKİYDE.

Sanat, diri bir cemiyetin olgunluk alâmetidir. Tamamen durgunlaşmış ve bütün akideleri ile beraber güzellik ölçülerinin bir kaç defa geyişini getirmiş bir cemiyetin sanati olamıyacağı gibi, ihtilâl safhasını kapatmadığı için henüz intikal safhasında bulunan bir cemiyetin de özlü sanat verimleri olamaz. Birincisinde, *sanat* namı altında yaşıyan şey *taassuu* dur. Diğerinde ise, *sanat* değil *sanatın hazırlıkları* vardır.

Diri ve olgun cemiyet demek, getirdiği yeni ahlâk, yeni güzellik ve yeni hakikat ölçülerini artık umumiyetle kabul ettirmiş ve tedvin etmeğe başlamış cemiyet demektir. Böyle bir cemiyette, sanat yaratışının yukarıda verdiğimiz nazarî şartları hazır olacağı gibi maddî şartları da yerine getirilmiş demektir. Çünkü sanat, ayni zamanda cemiyetteki refahın bir mahsulüdür.

Rönesans hareketinin Mècène'leri, İtalyan prensleri ve Papalardır. Fakat bir zamanki Akdeniz ticareti ve bu ticaretin tamamile İtalyan cümhuriyetlerinin eline geçmiş olması gibi İtalya için umumî bir refah devresi olmasaydı, prenslerle papalarda bu gibi arzuların uyanmasına imkân olmazdı. Bütün İtalyan şehirlerinin baştan aşağı inşa edilmesi, ancak para ve refahın o devir İtalyasında tekasüf etmesinin bir neticesi olmuştur. O zamana kadar manastırların içine kapanmış olan katolik kilisesi, ihtişam içinde dünyalılaşmakta ve manstırlardan şehirlere avdet etmekte idi.

Osmanlı sanatinin inkişafı ve yükselme devreleri, İmparatorluğun maddî inkişaf ve yükselişi ile atbaşı gitmiştir. Tereddî devreleri, keza. Osmanlı cemiyeti, tanzimat sularında kat'î inhilâline kavuşurken, bir Hamdı Bey *garbkârî* sanatin ilk mensubu olarak, keyfi için ve amatörce bir şeyler yapmağa kendini mezun görüyordu.

Fakat onun sonraki meslektaşlarını, yıllar geçtikçe, sokakta aç kalmış bir Türk ressamına inkılâp etmiş görüyoruz. Görgü değiştiği, ölçü değiştiği halde, aç kalan Türk sanatkârının bir seviyeli sanat yaratmasına imkân olmamıştır.

İspanyada Velasquez ile El Greco, İspanyol gemilerinin İspanyaya her taraftan altın taşıdığı devirde yetişmişlerdir. Rubens ile Rembrandt, Felemengin, satvet ve ihtişamda İngiltereye hocalık ettiği devirlerde yaşamışlardır.

Keza garbın on dokuzuncu asır sanati, garp kapitalizminin bir mahsulüdür. Gerek keyfiyet bakımından mevzuları ve tahassüs tarzları gerek ise kemiyet bakımından hali vakti yerinde binlerce ailenin salonlarını süslemek itibarile.

●

Fakat bundan, *sanat* dediğimiz şeyin bir para işi ve sanatkârın para meclûbu olması mukadder bir mahlûk olduğu manası çıkarılmasın. Sanat ve sanatkâr, şüphesiz ki, bu değildir. Yalnız, bu devirlerin tetkikinden çıkarılan netice daha ziyade şunu açığa vursa gerektir ki, sanat ile sanatkâr, genç bir akideye dayanarak kendini yeni baştan inşa eden ve bu inşa işinde muvaffak olan bir cemiyetin en asîl ve en son meyvalarıdır.

Demek oluyor ki, *sanat* ta

AKIYDE ile İNŞA

asıldır. Hangi devirde ve hangi cemiyette olursa olsun.

●

Önce akiyde meselesini izleyelim:

Dünkü cemiyet bize, sanat akiydesi olarak, «sanat sanat içindir» hükmünü devretmiştir. Bütün vecizeler gibi bu hüküm de yanlış tefsir edilmekten kurtulamamıştır. Bir kötü tandans sanatinin önüne geçmek için söylenilmiş olan bu sözün zamanımıza kadar sürüp gelmiş münakaşalara sebep olması, hazindir. Sanat gibi bir mevzuun bir danesi iki defa tekrar olunmak suretile üç kelimeye sığdırılmak istenmesi ise, formalist mantıkın şaheser cinayetlerinden biridir.

Sanat, her zaman insanlar için mevcut olmuştur. Ve onda dai-

ma *nasıl* sualinin cevabı *niçin* sualinin cevabile mükemmel uyuşmuştur. Ve her devirde, *sanat, yeni şekil yeni ruv ve yeni malzemeyi* yeniden bir araya getirerek yeniden hükümran olmağa başladığı sıralarda, çirkin tandansları reddetmiştir. «Sanat sanat içindir» vecizesi, olsa olsa bunu izah eedbilir. Fakat sanatin her devirde bir başka ve bir yeni cemiyet ve insanlık akidesine dayanmak mecburiyetinde kaldığını izah edemez. Hele, «iyi», «güzel», ve «doğru» ölçüleri insanlığın sür'atli istihalesi ile birlikte eskidikçe «yeni şekil», «yeni ruh» ve «yeni malzeme» taharrilerine koyularak bu ölçülerin her defasında tazelenmesi lâzımgeldiğini ve her devirde *tazelenmiş olduğunu* hiç izah edemez.

Halbuki, hakikat bu merkezdedir. Sanat, devirlere göre değişen «iyi», «güzel» ve «doğru» ölçüleri arasında mütemadiyen «yeni şekil», «yeni ruh» ve «yeni malzeme» taharrisinden ibarettir.

Bu taharriyi yaparken, sanat için, kendi öz bünyesi dahilinde, değişmeyen ebedî kaideler olabilir. Fakat insanlığa bağlı olan tarafında, sanat, cemiyet kanunlarını nazarı itibare almağa ve bunlara intibak etmeğe mecburdur. Aksi takdirde mücerretliğe kaçar ve tereddi eder.

●

Şu halde *sanat*'ta «akiyde» derken, daha ziyade muhtelif devirlerdeki muhtelif insan cemiyetlerinin cemiyet davalarını anlamamız tabiî ve zaruridir.

Zamanımızdaki inkılâpların sanata büyük bir ehemmiyet vererek onu kendi emirlerine almak istemeleri, işte bu yüzdendir. İnkılâplar, bunu yapmakla, *sanat*'ın büyük yardımına baş vuruyorlar. Çünkü hiç bir telkin sanatkârınki kadar kuvvetli olmamıştır. Sanatkâr, eserini, inanarak ve severek meydana getirir. Bir davaya sanatkâr kadar inanmak ve bu davayı sanatkâr kadar sevmek, hemen imkânsız gibi bir şeydir. Bu iki kuvvetli hassasını meydana getirdiği eserde tamamile ifade edebildiği içindir ki, sanatkâr, bağlandığı akiydeye, insanları, o akiydenin rahiplerinden fazla inandırmağa muvaffak olmuştur.

«İnkılâp» da nihayet bir akiydedir.

Sanat ile sanatkârı «İnkılâbın emrine vermek», ilk adımda, sanatin aeyhinde ve onun her türlü hür ve müstakil yaratıcılığından tecridi manasını tazammun eden ve «sanat sanat içindir» vecizesile taaruz ederse de, davanın üzerinde durulduksa, bunun böyle olmadığı görülür.

Şüphesiz, eğer sanatkâr inkılâp akiydesinin emrine kerhen yahut «kâr bundadır ve ancak bu suretle geçinmek kabildir» diye giriyorsa, meydana getireceği eserlerin başlıca vasfı samimiyetsizlik olacaktır. Samimî olmayan eser, sevginin mahsulü olamaz. Sevgi, sanatta ilk şarttır. Fakat sanatkâr; inkılâbın akiydesine kendiliğinden inanıp bağlanmış ve cemiyetin, uğrurunda boğuşup kan döktüğü yeni ölçüleri kendi sahasında arayan bir insansa, o zaman, severek yarattığı eserlere bağlandığı akiydenin ihtiraslarını da koyacağı için sevdiği ve bağlandığı şeyi «sirayet» yolundan sevdireceği muhakkaktır.

Eski sanatkârların türlü akiydelere bağlanmaları *sanat* namına ancak müsbet neticeler verdiği halde, günümüzdekilerin bir inkılâbın akiydesine bağlanmaları yanlış mıdır? Ve bunda tandans illeti mevcut olabilir mi?

Burada, «inkılâbına göre» demek doğru ve yerindedir. Eğer o inkılâbın felsefî ve beşerî muhtevası bir sanat ocağını yakacak kadar özlü ise, kimsenin tandanstan bahsetmesine hakkı olamaz. Eğer değil ise, bütün gayretlerin neticesiz kalacağı ve çok geçmeden ortada zoraki ve uydurma bir sanattan başka bir şey kalmıyacağı muhakkaktır.

İstekli ve bütün duygularında serbest olarak çalışmak, sanat yaratıcılığının başlıca şartlarından biridir. Davanın ince tarafı, istek deyince, sanatkârın inkılâp akiydesi namına istemesini ve duygularında serbestlik deyince de, sanatkârın böyle bir serbestliğe inkılâbın akiydeleri içinde vasıl olmasını temin etmektir. Bir *Sinan* ve bir *Yunus* kadar gönül azaltlığına vasıl olmak, ne zordur! Halbuki her ikisi de, imanlarının dörtduvarı içinde hapsolmuş insanlardır. Fakat bu dörtduvarın içi, bir kâinat kadar geniştir. Çünkü orada yepyeni bir insanlığın taze hamuru yoğurulmaktadır. «İyi», «doğru», «güzel», «şekil», «ruh» ve «malzme», hep yeniden yaratılmaktadır. İşte akiydenin içinde

hapsolmak, fakat buna rağmen azatlığın adeta nazarî denecek kadar sonsuz hudutsuzluğu içinde yaşamak, hakikî sanatkârın böylece ve bütün devirlerde, hem alın yazısı hem çalışma ve yaratma şartı olmuştur. (1)

(1) Bu yazı, üç parçadan ibarettir:
I. Sanat ve aktyde
II. Sanat ve inşa
III. Sanatkârı nasıl himaye etmek lâzımdır?

Gelecek sayıda:

Yüksek iktisat meclisinde tetkik olunan

İŞ KANUNU

Hakkında Şevket Süreyya Beyin bir etüdü intişar edecektir.

Bizde Kok ve Demir sanayii.

I.

M. Şevki.

Türkiyede demir fiyatına demir istihsali; milli iktisat için büyük bir menfaat ve milli müdafaa için kat'i bir zarurettir ve bu sebeple de beş senelik sanayi programında ehemmiyetle yer almıştır.

Çok geniş enerji kaynaklarına sahip memleketimizde elektrik ve kömür elmas fiyatına satılırken, zirai istihsalâtımızın her memleketten daha ucuza mal edilmesine ve Türk köylüsü, Türk amelesine dünyanın her yerinden daha ucuza bir fiyata çalışmasına rağmen ziraat sanatları istihsâlâtımızın dahi hattâ sanayice çok ileri olmıyan komşularımızınki ile kıyas edilemiyecek kadar pahalı oluşu çok tabii bir şeymiş gibi görünürken, yükte ağır ve pahada hafif olan demirin bizde ucuza mal edileceğinden şüphe edenlerin pek çok olacağı tabiidir.

Ancak biz bu kanaatta değiliz. Ucuz sanayi istihsalâtına Avrupadan daha ziyade Asya topraklarının müsait olduğunu Japonya isbat etti. Bu hususta Japonya için Avrupaya nazaran yegâne mütefavvık şart olarak gösterilen zeki, kabiliyetli ve kanaatkâr işçi bu memlekette de mebzulen vardır. O halde bazan fena niyetli insanların propagadası, bazan kötü idare edilmiş sanayiin verdiği fena misaller yüzünden zihinlere yerleşmiş olan «sanayi istihsalâtımızın mukadder pahalılığı» fikrini hesaplar ve tatbik edilmiş misallerle cerhetmek kat'i bir borç halini almıştır.

Demirin bugünkü iktisatta ve hattâ medeniyette oynadığı rolü izaha kalkışacak değiliz. Bu; aşağı yukarı herkesin bildiği bir şeydir. Keza milli müdafaanın da ancak çelik ve demirle kaim bulunduğu malûm. Fakat burada yalnız yeni iktisat sistemlerinde gördüğümüz en can alıcı bir noktayı işaretle iktifa edeceğiz:

Dünya buhranı ve daha doğrusu iktisadi istiklâllerini temine uğraşan bir çok memleketlerin sanayi memleketlerinin pazarı olmaktan çıkmağa başlamasını üzerine bu sanayici memleketler iktisadi faaliyetlerinin kısmen olsun durmaması için kendi dahillerinde iş hacmini sun'i olarak genişletmeğe çalışmaktadırlar. Yeni yollar, yeni inşaat, çok istihlâk siyasetinin yanında en mühim olarak bir de harp malzemesi istihsalini çoğaltmak gelir. Amerika, Almanya, İtalya, İngiltere, Fransa ve daha bir çok memleketlerde silâh, tayyare, gemi inşaatı için verilen para, buhrana rağmen her sene artmaktadır. Bu fazla para yakın bir taraftan bu memleketlerin bütçesini ve vergi mükelleflerini tazyik etmekte ise de diğer taraftan sanayide bir inkişafı, bir fazla istihsali ve istihlâki mucip olduğu için bu rejimler için faydalı görülmektedir. Ve silâhları azalta teşebbüslerinin akim kalmasi sebeplerini de daha ziyade bu iktisadi sahada aramalıdır. Bu suretle aynı zamanda memleketlerin müdafaa kabiliyeti de artmaktadır.

Buna mukabil diğer memleketler ne yapacaktır? Müdafaa kat'i bir zaruret olduğuna göre yine bütçelerinin mühim bir kısmını bu silâhlanma işine ayıracaklardır. Fakat şu fark ile ki, demir ve silâh sanayii inkişaf etmiş memleketlerde silâhlanma için ayrılan para daima bir iktisadi hareketi ve genişlemeyi icap ettirirken; beriki memleketlerde hariçten mamul olarak ithal edileceği için bir daralmaya sebep olacaktır. Bu daralma nihayet günden güne pahalılaşan ve çoklaşan fennî harp malzemesi teminden aciz bırakacak ve hattâ belki de bu memleketleri iflâs ettirecektir. O halde diğer memleketlerin de istilâcı memleketler karşısında zarurî olan silâhlanma işine devam edebilmeleri ve bütçelerinden ayırmaları mukadder olan paranın dahilî sanayide bir genişlemeyi mucip olmak suretile kısmen olsun faydalı bir şekle ifrağ edilebilmesi için her şeyden evvel harp sanayiinin esasını teşkil eden demir sanayini de memleketlerinde kurmaları bugünün kat'i bir zarureti halini almıştır. Bizim göstermek istediğimiz nokta hasseten burasıdır.

●

Bugünkü şartlar altında Türkiyede bir demir madeni işletmesinin kabil ve kârlı olup olmadığını tetkik için evvelâ ihtiyacımızı sonra demir madenlerimizin muhtemel servetlerini ve nihayet işletme tarzile maliyet fiyatını hesap etmek gerektir.

1930 senesindeki demir ve çelik ithalâtımız cem'an 20 milyon lira kıymetinde 157.619 tondur. Bunların başlıca:

1.730	ton	çubuk ve plâk halinde, çelik.
27.984	»	çubuk ve plâk halinde muhtelif demir.
35.313	»	ray
29.543	»	Travers
6.500	»	yarı mamul halde kaba makina parçaları
9.500	»	muhtelif eb'atta yarı mamul parça.
110.570		Yekûn

olup diğerleri yani takriben % 30 u nisbeten daha ince makina parçalarile hususi ve yüksek evsafta çeliklerdir. O halde demir istihsalini ve bir dereceye kadar işlemeyi müteakip bizim memleket dahilinde istihlâk edebileceğimiz miktar yuvarlak hesap 110.000 tondan aşağı olmıyacak ve fakat memlekette inşaatın artması nisbetinde bu nim mamul kısımlar da gittikçe şüphesiz artacaktır. Bu artışı nazarı itibare almasak ve yuvarlak bir hesapla 100.000 ton üzerinde dursak bile bu miktar günde 100 ton istihsal yapacak ve senelik istihsali takriben 30.000 tona baliğ olacak 3-4 yüksek fırını rantabl bir şekilde çalıştırmaya müsait olacaktır. Bu 100.000 tonun takriben 40-50 bin tonu doğrudan doğruya font halinde imalât veya başka fabrikalara arzedilebilecek diğer nısfı ise müsait enerji şartlarına malik olan istihsal mahallinde çelik veya yarı mamul mevat şekline ifrağ olunabilecektir. O halde biz ihracı düşünmesek (ki İsveç veya Fransa gibi uzak memleketlerden ithalât yapan komşularımız için nakliye masrafının bahşedeceği müsait vaziyet dolayısile bunu hesaba katmak çok mümkündür.) bile kendi dahilî ihtiyacımız için demir madeni istihsali ve işletmesi kabildir.

Türkiyede demir madeni var mıdır?

Bu husus için elimizde kat'i ve resmi vesikalar bulunmamakla beraber Türkiyede muhtelif yerlerde oldukça iyi cins demir zuhuratı olduğunu biliyoruz. Toroslar üzerinde bulunan hayli vâsi zuhurat yolsuzluk yüzünden işlemesi şimdilik rantabl olmasa bile son zamanlarda Garbi Anadoluda keşfedilen ve demir yoluna ancak 42 kilometre mesafede Eskişehire trenle 300 İstanbula tren ve denizden 530 kilometre ve Ankaraya 528 kilometre uzaklıkta olan en iyi cinsten bir demir madenimizi daha bugünden işletmeye çok müsait olduğunu zikretmek lâzımdır. Bu demir madeninin Berlinde ve Preussische Ceologische landsanstalt'de yapılan tahlil netayici ile dünyaca meşhur bazı demir madenlerinin havası aşağıdaki cedvelde yazılmıştır:

	Fe (demir)	Si	Mga	P (fosfor)
İsveç	65	2	1	0,05
İspanya	57	8,02	5	0,02
Avusturya	38,9	8,22	2,09	0,02
Almanya	38,9	0,22	0,05	0,03
Loren	33,2	—	—	—
Romanya	63,7	6,06	—	—
Lüksenburg	35,1	—	0,05	0,77
Türk	69	2,48	6,47	—

Buradan görülüyor ki, demir cevheri itibarile hattâ İsveç demirini dahi geçtiği gibi kükürt ve fosfordan âri olması bu madene gerek İsveç gerekse İspanya demir madenlerine nazaran çok büyük bir tefavvuk temin etmektedir. (Bu husus tahlili yapan yukarıki müessesenin raporunda sarahaten zikredilmiştir.)

Keza elimizde mevcut ve şayanı itimat raporlara nazaran bu maden üzerinde yapılan eritme ve işletme tecrübeleri çok iyi neticeler vermiştir. Müthasıslarının halen mekşuf miktar hakkında verdikleri asgari tahmin 7000 hektar saha dahilinde 8.000.000 tondur. Fakat diğer sahalarada ve daha derinlerde daha zengin zuhurata tesadüf mümkündür. Bu olmasa dahi senelik 100.000 ton istihsal için ve % 60 demir cevheri hesabile bu zuhurat bize takriben 50 sene vefa edebilir. O halde daha bugünden işleyecek cevhere de malikiz.

Bir demir madeninin işletmesi mevzuu bahs olunca akla evvelâ kok ve enerji meselesi gelir. Çünkü demir tabiatte diğer madenler, şibih madenler ve müvellüdülhumuza ile mürekkep bir halde bulunur. Bunu tasfiye ve irca (yani müvellüdülhumuzasını karbonla birleştirmek) için mühim miktarda ve muayyen evsafta kok kömürü veyahut bunun yerine elektrikli yüksek fırında ağaç kömürile irca usulleri kullanılmaktadır.

Fontun İstanbul limanında teslim fiyatı takriben ton başına 45-50 liradır. kokun beher tonu demirin istihsal olunduğu yere takriben 25 liraya mal edilebilirse bu takdirde bir ton fontun fiyat teşekkülü takriben şöyle olur:

25 lira kok
2,5 » cevherin ihracı
5 » yüksek fırında istihsal masrafı (sermaye servisi v. s. dahil)
6 » İstanbula kadar nakliye

38,5 Yekûn

Bu takdirde en aşağı fiyat seviyesine nazaran takriben % 14.5 bir kâr vardır. Fakat burada görülür ki, biz demir istihsaline yarıyan kokun beher tonunun Zonguldaktan takriben 750 kilometre öteye (bunun 280 kilometresi şimendiferdir) 25 liraya maliyetini esas tuttuk. Bugünkü şartlar altında gayri mümkün görülen bu fiyat (Biz bu hususun pekâlâ mümkün olabileceğini bilâhare tetkik edeceğiz) dahilinde maliyetin de o nisbette yüksek olacağı tabiîdir. Bu sebeple maden ancak 5 kilometre mesafede bulunan ve takriben 5.000 kilovat takat verebilecek olan bir su sukutundan elektrik istihsalini ve elektrikli yüksek fırınla bu işi realize etmek daha doğru görülmektedir. Yalnız bu takdirde tesis masrafının bir hayli daha yüksek olmasını göze almak icap eder.

Şartları bize müşabih olarak elektrikle istihsal yapan vasat büyüklükteki İsveç fabrikalarında beher tonun maliyet fiyatı bizim paramızla takriben 28 liradır. Buna İstanbula kadar nakliyat fiyatı olan 6 lira da zam edilince İstanbul limanındaki teslim fiyatı 34 liraya baliğ olur.. O halde en aşağı fiyat seviyesine nazaran takriben % 24,5 bir kâr. Senelik istihsali 30.000 tona baliğ olacak ve elektrikle işleyecek böyle bir elektrikli yüksek fırın ve santralın ilk tesis sermayesi ise takriben şöyledir:

1.000.000 lira eletrik fırını ve santral (tekmil tesisat)
450.000 » bina ve saire tesisatı
400.000 » mütedavil sermaye

1.800.000 Yekûn

Ve senede 100.000 ton istihsali için ise takriben 4,5 milyon liralık bir sermaye (tesisat büyüdükçe tesis masrafının istihsal vahidine isabet eden miktarı da azalır). Elektrikle istihsalin şu faidesi da vardır ki, hemen demir istihsal mahallinin yanında yine bu civara yakın olan krom, mangan gibi çelik istihsaline yarıyan mevat ianesile kolaylıkla çelik fabrikaları da kurulabilir ve özlediğimiz demir, çelik sanayii toptan vücut bulmuş olur. Hiç birisi gayri kabili tahakkuk olmıyan şu şartlar altında ve yukarıda izah ettiğimiz zaruretler muvacehesinde bizde rantabl bir demir sanayiinin teşekkülünde tereddüt etmeye hiç bir sebep görmediğimizi bir kere daha sarahatle ifadeyi faydalı görmekteyiz.

Polemik :

İsmail Hakkı Beyin Mefkûreciliği.

Şevket Süreyya

İsmail Hakkı Bey, sade bir Türk terbiyecisi değil, ayni zamanda bizim en verimli bir mütefekkirimizdir. O uzun yıllar eski Darülfünun ve yüksek mektepler kürsülerinde yaptığı terbiye ve telkin vazifesine şimdi «Yeni Adam» adında bir arkadaş mecmuanın başında devam ediyor.

İsmail Hakkı Bey yalnız bir âlim değil, ayni zamanda bulunduğu kürsüye, bulunduğu işe, hulâsa müdahalesi olan her şeye kendi fikrî damgasını da vuran bir ilim adamı, yani bir *şahsiyettir*. Zaten bunun içindir ki İsmail Hakkı Beyin ismi giren, yani şahsiyeti karışan *ilim ve terbiye* meselelerinde münakaşa hiç bir zaman umumî ve bitaraf bir çerçeve içinde yürüyemez ve böyle bir münakaşada derhal cepheler teşekkül eder. İsmail Hakkı Bey bu cephe mücadelelerine yalnız bir takım ilmî tezleri, yahut yalnız manevî şahsiyetini değil, bütün maddî varlığını da atmaktan çekinmez. Fakat onun - bizde çokluk misali olmıyan - bu bütün varını ve bütün benliğini mücadeleye atmasının üstünde daima değişmiyen ve hâkim kalan bir şey vardır: İsmail Hakkı Beyin ilim adamlığı..

İster mektep idaresinde olsun, ister ders kürsüsünde olsun, ister kitap sahifesinde veya gazete başında olsun, İsmail Hakkı Beyin her şeye rağmen kendinde kalan ve ondan ayrılmıyan vasfı budur: İlim adamlığı.

●

27 inci sayısında *Kadro*, bizde çıkan mecmuları tahlil ederken *Yeni Adam*da İsmail Hakkı Beyin *endividüalist* ve *demokrat* cephesine biraz dokunmuş ve *Yeni Adam*ın *eklektik* mahiyetini işaret etmek istemiştir.

İsmail Hakkı Bey *Kadronun* bu işaretlerine *Yeni Adam*ın 17 inci sayısında cevap verdi. Bu cevabın ilk plânında İsmail Hakkı Bey *Kadro*'nun kendi eserlerini lâyıkile tanımamış olduğunu kaydederek endividüalizmden, demokrasiden ve elektizmden anladığı manalar üstünde duruyor.

Filhakika İsmail Hakkı Beyin irili - ufaklı sayısı otuza varan fikir mahsullerini tamamen okumamış olmanın hiç şüphe yok ki bir münevver için kusur olduğunu itiraf etmekle beraber nihayet bildiğimiz kısımların bize verdiği kanaatlerden yürümek şartile dahi *Kadro* ve *Yeni Adam*ın aralarında bir fikir karşılaşmasını yürütebileceklerine tamamile inanıyoruz.

Kadronun işaretlerinden İsmail Hakkı Beyi en ziyade tahrik eden nokta kendisinin endividüalist telâkki edilmesi noktasıdır gibi görünüyor. Ancak burada endividüalist kelimesinin İsmail Hakkı Bey tarafından tamamile mücerret ve çıplak manasile alındığını da ayrıca işaret etmek lâzımdır.

İsmail Hakkı Bey her şeyden evvel bir terbiyecidir. Terbiye ise insanın nihayet *cemiyet içinde* bir kemali demek olduğuna göre zaten haddizatında tam endividüalist terbiyeci yoktur. Vakıa *cemiyet içinde* terbiyenin *cemiyet için* terbiye demek olmadığını, binaenaleyh terbiyede *içtimaî bir gaiyet* olmayıp, terbiyenin esası ferdin ruhî kabiliyetlerinin ancak bu kabiliyetler istikametinde inkişaf ettirilmesinden ibaret bulunduğunu iddia edenler de vardır. Hatta bütün terbiye telâkkilerini:

1 — Cemiyet içinde terbiye

2 — Cemiyet içinde ve cemiyet için terbiye

olmak üzere iki ana sınıfa ayırmak pekâlâ kabildir. Fakat her iki sınıf telâkkide de nihayet cemiyetin terbiyeye bir *mesnet* olduğu aşikârdır. Zaten terbiye *içtimaî* vasfını da bu *mesnedinin cemiyet oluşundan*, yani nihayet bir *içtimaî mahsul* bulunuşundan almıyor mu?

İsmail Hakkı Bey de terbiye nazariyelerinde esasen telâkki itibarile bu ikinci sınıfa intisap eder. Meselâ aşağıki satırları kendisinin terbiye telâkkilerini umumî formüller şeklinde vermek istediği bir yazısından çıkarıyorum: (1)

«Terbiye içtimaî sebeplerden doğar, yaşar ve ölür. Terbiye muayyen bir «içtimaî maksadın husulüne çalışır. Terbiye muayyen bir içtimaî hüviyeti «hazırlamıya mecburdur.

«Terbiyenin gayesi evvelâ umumiyetle bir vatandaş, hususile bir meslektaş «yetiştirmektir. İçtimaî adam, umumî manasile ahlâkî, lisanî, bedii adam, «hususî manasile de meslekî şahsiyetle mücehhez olmalıdır.....»

(1) Gürbüz mecmuası. Sene 1932 sayı 73 başmakale.

İsmail Hakkı Beyin terbiye telâkkisindeki içtimaîlik bu formüllerinde de tamamile aşikârdır.

Fakat bu mefkûrevî adamı İsmail Hakkı Bey millet bünyesine naklettiği zaman, orada o adam derhal istikametsizleşir. Çünkü İsmail Hakkı Beyin bu millet bünyesi adeta misitiktir. Yani bin bir itina ile hazırlanan ve üstünde derin etütler yapılan bu terbiyeli adam, yani İsmail Hakkı Beyin dediği gibi bu içtimaî hüviyetle, yine İsmail Hakkı Beyin tasavvur ettiği mefkûrevî millet bünyesi arasında tam intibak yoktur. İsmail Hakkı Beyin, Kadroda *Yeni Adamı* tahlil eden arkadaşımızın kasdettiği endividüalizmi, yahut İsmail Hakkı Beyin *cemiyetçilikte subjektif* oluşu da asıl buradadır.

Bu mühim noktayı yine İsmail Hakkı Beyin formülleri üstünde izaha devam edelim:

İsmail Hakkı Bey adamı cemiyet namına hazırlar. Ona içtimaî bir hüviyet verir. Fakat cemiyetin bünyesini tahlil hususunda sarfettiği emek, insanın hüviyetini teşrih ederken sarfettiği emek gibi ihtirasılı ve sonsuz değildir. Bu itibarla İsmail Hakkı Bey hakikatte hazırlamak istediği cemiyet adamının da içtimaî hüviyetini lâyıkile tayin etmiş gibi görünmez.

Filhakika «terbiye esaslarını cemiyetten alacaktır. Gayesi cemiyetin taleplerine göre unsur hazırlamaktır. Cemiyetin bünyesi ve talepleri değiştikçe terbiyenin davaları değişecektir.» der. Fakat izahtan sonra İsmail Hakkı Beye derhal sorulabilir:

«— Pek iyi. Siz ki fiilen terbiye ile meşgulsünüz. Elinizdeki içtimaî adamı hangi cemiyet ve cemiyetin hangi talepleri için hazırlıyorsunuz? Eğer bu cemiyet Türk cemiyeti ise, bugün Türk cemiyetinin içtimaî dileklerini, yahut kısaca mefkûresini nasıl düşünüyorsunuz? Çünkü bu milleti telâkki üstündeki kanaatleriniz tam teşekkül etmedikçe, yahut bu telâkkileriniz millî şeniyete uygun değilse (1) elinizdeki içtimaî mahlûka nasıl hedefler verebilirsiniz?»

Böyle bir sual bittabi tamamile yerindedir. Eğer İsmail Hakkı Bey terbiye sisteminde ferdi almış (2) ve fakat bu ferdi içinden çektiği cemiyetin *bünyevî* davalarını adım adım takip etmemiş, yani o ferdi içinden çektiği cemiyete sıkı sıkıya bağlamamışsa, demek terbiyede şekil itibarile *cemiyetçi* ve hakikatta *fertçi* kalmış demektir.

(1) Siz ki «terbiyenin gayesi içtimaî şeniyettir» diyorsunuz?

(2) Ki bu ferde istenildiği kadar içtimaî bir mahiyet izafe edilebilir.

Acaba bu böyle midir. Acaba bu sual karşısında İsmail Hakkı Bey telâkkilerini nasıl izah eder?

Biz bu izahları yine İsmail Hakkı Beyin formüllerinden çıkarabiliriz:

«Terbiyenin gayesini düşündüğümüz zaman modeli, filozoflar gibi meta-
«fizikten, mantıkçılar gibi mücerret idealden değil, hakikatten almalıyız.
«Bu hakikat yaşıyan insan olarak tecelli eder.

«Fakat mefkûre?!.. Bütün bu gösterilenler yaşıyan, herhangi yaşıyan mef-
«kûrelerdir. Ya mefkûre?!.....»

İşte bu noktada İsmail Hakkı Bey bizim sualimizi bir başka şekilde kendisi de vazederek cevabını arıyor ve biraz sonra bu cevabı şöyle şekilleştirmeğe çalışıyor:

«Mefkûre!.. Bu ne semavî, ne de fevkaltabiî bir mevcut değildir.

«Bunu bildirecek olan ne kuru bir mantık, ne temelsiz bir iddia, ne de ve-
«him ve hayaldir. Belki ve ancak samimî cemiyet adamının duygusu, millî
«vicdanın kendisidir.

Tamam! Şimdi İsmail Hakkı Bey artık tamam bizim istediğimiz noktadır. Zaten bütün dava da ancak bu noktada hallolunacak. İçtimaî adam bu mefkûre ile ne temelsiz bir iddia, ne de vehim ve hayal olmıyan, yani kısaca tarihî zaruretlerin zıddı olmıyan bir takım inkişaf istikametleri üstünde tamamile organik, yani normal bir takım hedefler seçmiş bulunacak. İşte bu millî mefkûre nedir? Yoksa bu organik ve tarihî inkişaf istikametleri seçilmez ve içtimaî adam bu istikametlerin dileklerine göre hazırlanmazsa bizzat bu adam mefkûresiz kalmaz mı?

İsmail Hakkı Bey bu noktaya vâsıl olduktan sonra araştırmalarına devam ediyor:

«— Yaşıyan Türk milleti için mefkûre??»

diyor ve sayıyor:

«Mefkûre?

«Tezgâh ile işçilik şeklinde sürünen Türk sâyinin ve Türk kudretinin her
«gün biraz daha büyük sanayile değişmesi, makineleşmesi... İşte Türk mil-
«letinin iktisadî mefkûresi!..

«Mefkûre?

«Adalet, müsavat ve hürriyet toprakları üstünde dikilen demokrasi ağacı-
«nın her gün biraz daha etrafa, derinlere ve vicdanlara kök salması. İşte
«Türk milletinin siyasî mefkûresi!....

«Mefkûre?

«Siyasette nüfusçu (1) ve demokrat, hukukta müsavatçı, iktisatta tasarrufçu ve büyük sanayici, ahlâkta şahsiyetçi, zevkte vicdanı..... ilh.
«İşte Türk milletinin mefkûresi!...»

●

İşte İsmail Hakkı Bey hem bizim koyduğumuz, hem de kendi vazettiği suale cevap vermiş bulunuyor. O cevap ki, zaten terbiyecinin bütün sisteminin, içtimaî adamın bütün kudret veya akametinin, hulâsa bütün ortaya mevzu olan içtimaî davanın mihveri ve kilit taşıdır.
Şu halde İsmail Hakkı Bey hem kendi sistemini, hem terbiyesine aldığı vatan çocuğunun *içtimaî hüviyetini* bu cevabı ile müdafaa edecek!
Fakat acaba bu kabil mi? Bu mefkûre hatlarile Türk milletinin ana ve kendine has davaları arasında acaba tam bir mutabakat var mıdır? Eğer yoksa, acaba şeniyete mutabakatsiz bir takım mefkûre silâhlarile terbiyecinin elinde silâhlanmış olan genç, cemiyet içindeki vazifesinin başına döndüğü zaman, bu vazifelere yabancı kalmaz ve yerini yadırgamaz mı?...
Bizce akıbet muhakkak ki budur. Yani iyi seçilmemiş ve iyi işlenmemiş cemiyet hedefleri için terbiye olunmuş insan unsuru, cemiyetin kendi telâkkilerine tamamen zıd objektif seyri ile karşılaşınca tamamile şaşıracak, bedbinleşecek, cemiyet harici kalacaktır. Bu suretle de meselâ İsmail Hakkı Beyin terbiye sisteminde ki cemiyetle alâka, içtimaî mesnet ve saire telâkkileri, her şeyden evvel cemiyet harici, yani cemiyette ifadesini bulamıyan şeyler olacaktır. Çünkü İsmail Hakkı Beyin Türk milleti için tasvir ettiği bu mefkûre, Türk milletinin mefkûresinin ayni değildir!

●

Bunu isbat basittir. İsmail Hakkı Beyin millî hedefler diye işaret ettiği maddelerin heyeti mecmuası, evvelâ Fransız ihtilâlinin ve on dokuzuncu asır demokrasisinin - milletimiz için hususiyeti olmıyan - umumî hedeflerinden başka bir şey değildir. Yani burada asıl olan, orijinal olan, millî hayatımızın hususiyetinden ve tarihin bugünkü seyrinden çıkan ve ona uyan bir şey yoktur.
Meselâ maddeleri birer birer alalım:

(1) Yani dahilde nüfusu arttırıcı, fakat fütuhatçı değil.

Tezgâh sanayiinin yerini büyük ve makinalı sanayiin tutması. Fakat tezgâh sanayiinin yerini makinalı sanayi, Avrupada olduğu gibi, sınıflı, mücadeleli demokratik bir nizam altında da tutar. Plânlı bir millî devletçilik nizamı altında da tutar. Sosyalist ve komünist bir mülkiyet rejimi altında da tutar.

Binaenaleyh şimdi bir mefkûrede asıl olan, bir teknik istihaleyi değil, bir içtimaî nizamı göstermektir. Acaba İsmail Hakkı Bey İçtimaî adamına bu mesele karşısında nasıl bir içtimaî hüviyet vermiştir? Yani milletin hakikatta iktisadî nizamı ne olacaktır? Bu mübhemiyeti veya nizamsızlığı meselâ bir solidarizm kelimesi izale edebilir mi? Ne münasebet! Artık taayyün etmiş iktisadî manasile solidarizm kısaca belediyelerin veya devletin halk için bir takım hastaneler, parklar, imaretler filân açması demekten başka bir şey değildir.

İktisadî mefkûredeki isabetsizlik, umumîlik ve vuzuhsuzluk siyasî mefkûre için de yok mu? Bütün Avrupa ta 1789 danberi hürriyet, adalet müsavat mefhumlarının kökleşmesi ve demokrasi için mücadele etmedi mi? Acaba bu bir buçuk asırlık toplu ve muazzam mücadelenin şimdi Avrupada kısaca korkunç bir emperyalizmden, yahut dahilde korkunç bir başsızlık veya istibdattan başka bir şey olmıyan sonu, İsmail Hakkı Beyi tatmin eder mi?

●

Bu bahis üstünde bizim için istenildiği kadar durmak kabilidr. Fakat nekadar durulsa okadar çok tavazzuh edecektir ki İsmail Hakkı Beyin mefkûreciliği, bugün imkânların, zamanın ve tarihî şartların Türk milletine gösterdiği millî kurtuluş mefkûreciliği değildir ve İsmail Hakkı Beyin misali bir vakıadır ki mutlak ve saf ilim ile cemiyetin günlük istihalelerini ve umumî inkişaf istikametlerini yakından ve sıkısıkıya bağlamamanın canlı bir misalini teşkil ediyor.

Eğer KADRO bu rabıtasızlığa, içtimaî bir şekil altında sübjektif, yahut endividüalist bir karakter demişse acaba hata etmiş sayılır mı?

Polemik :

Biz Avrupanın hayranı değil, mirasçısıyız!

Şevket Süreyya.

Hüseyin Cahit Bey «Fikir Hareketleri» ile yeniden matbuat hayatına döndü. Filhakika bir bakışta bu dönüş, evvelâ bizzat Hüseyin Cahit Bey için tatmin edici mahiyette görünmeyebilir! Fakat biz bu kanaatta değiliz ve derhal şunu kaydetmek isteriz ki, bize göre Fikir Hareketleri, Hüseyin Cahit Beyin fikri hayatının en uygun bir devamı ve -hattâ denebilir ki- bu hayatın en üstün eseridir. Yani -edebiyatçı Hüseyin Cahit Beyi edebiyat tarihine bırakalım, fakat- fikirci Hüseyin Cahit Bey için Fikir Hareketleri kendisinin bütün telâkki cihazını, bütün idrak ufkunu en iyi aksettiren tam ve karakteristik bir şeydir.

Hattâ bir az dikkat olunursa görülür ki, yalnız nakilci ve tercümeci bir fikri temele dayanan, zahiren avrupai ve fakat hakikatta müstaar şahsiyet hemen bütün Meşrutiyet münevverliğinin bariz karakteridir (1). Hattâ bunun böyle olduğunu işaret etmek, ne Hüseyin Cahit Beye, ne Meşrutiyet münevverliğine karşı bir tehzil manası da ifade etmez. Çünkü her telâkkiyi bir devrin şartlarile muhakeme etmeğe mecburuz. Bu itibarle Hüseyin Cahit Beyin de her hangi bir yazısını, yahut her hangi bir fikri vaziyetini tahlil ederken, kendisinin şahsını değil, daha ziyade, temsil ettiği fikri karakteri ele almak bittabi en doğru yoldur. Zira Hüseyin Cahit Bey, meselâ bugünkü Türkiyenin, yahut bugünkü dünya gidişinin şu veya bu meselelerini aksettiren bir fikir faaliyetinin değil, sadece kendi devrinin ve kendi zümresinin mümessilidir. O devir ki, kısaca, biz ismine Harp öncesi diyoruz ve o zümre ki harp öncesi Türkiyesinde sadece kör bir Avrupa hayranlığından, körükörüne bir Avrupaya intibak kaygusundan başka bir şey gütmemiştir.

●

Harp öncesi dünyasında Avrupa, hakikaten alemşümul bir üstünlüğün, erişilmesi kabil olabilen en yuca noktasına kadar varmıştı. Avrupanın bütün cihan üstündeki iktisadi ve siyasi hâkimiyeti, onun yine bütün cihana şamil fikri tahakkümü ile tamamlanmıştı. Bu fikri tahakküm karşısında

(1) Harpten evvel Türk milletçiliğinin doğuşunda ve yeni neslin milli seciyesinin teşekkülünde öncülük yapan münevver şahsiyetleri burada istisna etmek ve onları ayrıca ve hürmetle anmak borcumuzdur. Bunlar filvaki içtimai telâkki itibarile Avrupanın hâkim fikri sisteminin haricine çıkamamışlar, fakat bu telâkkilerini milli bir mefkûrecilik unsuru olacak şekilde terkip etmek suretile ileri bir hareketin mümessilleri olmuşlardır.

baş eğen memleketlerin (1) okur yazarları için Avrupanın her fikri telâkkisine aynen mutavaat etmek ilerliliğin, terakki taraftarlığının tabii bir zarureti olmuştu. Esasen harp öncesi devrinde bu gibi memleketlerde Avrupa aleyhtarlığı zaman zaman kara irticaın bayrağına yazdığı bir gerilik ve ciptidailik hareketinden başka bir şey olmazdı.

Fakat şimdi yaşadığımız devir artık harp öncesi devri değilidir ve bugünkü Avrupa artık, bütün cihana yayılmış mutlak bir siyasi ve iktisadî hâkimiyet üstünde mutlak bir fikrî hegemonyayı temsil eden harp öncesi Avrupası sayılamaz. Bugün artık Avrupanın siyasi ve iktisadi kudreti gibi, en bariz Fransız ihtilâlinden biri bütün cihana yaydığı cemiyet görüşü de taarruza uğramış ve sarsılmaya başlamıştır. Ve düne kadar Avrupanın fikrî tahakkümüne boyun eğen geri memleketlerin yeni yetişen nesilleri bir taraftan Avrupanın siyasi ve iktisadi hükümranlığına diğer taraftan da bu hükümranlığın üstünde yaşıyan fikrî hegemonyasına karşı tam bir mücadeleye girişmişlerdir.

Yeni nesillerin bu mücadelesi iki taraflı bir mücadele olacaktır. Bir taraftan bu mücadele, dünkü müstemleke ve yarı müstemlekelerin yeni doğan inkılâpçı nesli ile dünün taarruz edilemez sanılan Avrupalı efendileri arasında cereyan edecektir. Diğer taarftan da aynı nesil, bizzat kendi kanından olan, fakat bütün fikrî nesci Avrupanın her sahada üstünlüğünü mutlak ve cemiyet hükümlerini aynen hakikat saymıya alışan eski münevver nesle karşı bir şahsiyetleşme mücadelesi yapacaktır. Bu mücadelede eski neslin şıarı iki kelime ile hulâsa edilebilir: Avrupa hayranlığı! Yeni neslin şıarı da gayet basittir: Cemiyeti telâkki tarzında şahsiyetleşme!

●

«Fikir Hareketleri» mecmuasının 27 inci sayısında Hüseyin Cahit Beyin bir yazısı «Avrupaya hayranlık» başlığını taşır. Bu yazı Kadroya bir cevaptır. Hüseyin Cahit Bey bu yazısında, bütün hayatına hâkim olan «garplılaşma» cehdini işaret ederek «Avrupaya hayranım ve isterim ki, bu his, bütün gençlerde, bütün memlekette taammüm eylesin» diyor. Hulâsa ve ilâve ediyor:

«Avrupa deyince tek bir mefhum anlaşılmaz. Bir zevk ve safa veya siyaset Avrupası var ki, benim hayranlığım bunlara değildir. Bir de bir ilim ve medeniyet Avrupası var ki, ben asıl buna hayranım.» «Ben öyle ümit ederim ki, Kadroda tasrih ettiğim şu manadaki Avrupaya hayran olmak icap eder.»

Hüseyin Cahit Beyin bu tasrihleri faideli olmakla beraber hiç bir zaman kâfi değildir. Hiç şüphe yok ki, bir üstün Avrupa vardır. Fakat bu üstün Avrupa ta merkantilizm devrinden beri kendi haricini soyan ve bilhassa makinalı sanayiin mahdut bir kaç memleketin inhisarı altında temerküzünden sonra bu soygunculuğunu maskeli, fakat vahşi bir siyasi ve iktisadi istismar sistemine kalbeden Avrupadır. Bu sisteme karşı bizim ancak kinimiz ve gayımız vardır. Fakat bir de içtimai fikirler Avrupası vardır ki, ona karşı da bisden hiç bir zaman mutlak bir mutavaat ve hayranlık istenemez. Bir içtimai fikirler Avrupası ki, bütün fikrî mesnetleri ya Fran-

(1) Ki Türkiye bunlardn biri idi.

sız ihtilâlinin, ya onun bir reaksiyonu olan ilmi sosyalizmin doktrinleridir. O doktrinler ki, millet içinde sınıfların sınıflara tahakkümünden ve bazan maskeli, bazan maskesiz bir sınıf mücadelesinden başka bir şey anlatmazlar. Meselâ bir Fransız ihtilâli ki, «akl»ın, «ahenk»in zaferi namına işe başlamış ve insaniyete, ya sınıfların sınıflar, ya milletlerin milletler üstünde tahakkümü mücadelesinden başka bir şey vermemiştir.

Hayır! Hüseyin Cahit Beyin Avrupayı tasrih ederken vuzuhu daha ileriye de götürmesi lâzımdır. Biz Avrupanın ne iktisadi, ne siyasi, ne ahlâki bünyesinin, hattâ ne de fikirler manzumesinin hayranı ve takipcisi olamayız. Biz Avrupanın sadece tekniğinin ve ilim metodunun hayranıyız (1) hattâ -daha doğrusu- hayranı da değil mirasçısıyız! Metot ve teknik ise tarihin her çağında bir medeniyetten, diğer medeniyete miras olarak intikal etmiş ve bu metodu ve tekniği tevarüs eden medeniyet kendinden evvelki medeniyetin her zaman zıddı ve düşmanı olmuştur.

Hattâ bu tevarüs işinde şimdi bizim ve bize benzer memleketlerin Avrupaya bir teşekkür borcu duyması da varit değildir.
Çünkü Avrupanın yarattığı bu yüksek teknik ve yüksek metot, munhasıran onun elinde toplanan teknik ve sermaye inhisarının (yani emperyalizmin) bir eseridir. Bu yüksek teknik ve sermaye ise her şeyden evvel bizim, yani asırlardanberi müstemleke veya yarı müstemlekeleştirilen geri memleketlerin ödediği fazla kıymet lerle beslenmiş ve üretilmiştir. (1)

●

Hüseyin Cahit Bey bizzat Kadronun da kendi ilmi malzemesini Avrupadan almış olduğunu işaret ederek:
«Kadro, tarihte maddiyetçilik müdafii değil midir? Bu mezhebi kendisi mi çıkarmıştır?» diyor.
Aşikâr bir şeydir ki tarihi maddiyetcilik Avrupai bir mahsuldür. Fakat bu mahsul ilimde sadece bir metottan başka bir şey değildir. Eğer biz tarihi maddiyetçiliğin, muasır Avrupa nizamını mütaleaya tatbiki demek olan «ilmi sosyalizm»i de aynen alsak ve bunun hükümlerini bugünkü Türk cemiyeti için de aynen varit telâkki etseydik o zaman bizden evvelki neslin, yahut o nesle mensup muarızlarımızın hatasını aynen tekrar etmiş olur ve milli bünyeyi tahlilde hiç bir zaman şahsiyetleşemezdik. Çünkü malûmdur ki, Hüseyin Cahit Beyin de dahil olduğu bütün o neslin münevverleri için Avrupa ancak kül halinde alınan bir şeydi. (2)

●

Mamafih Hüseyin Cahit Bey Kadronun tarihi maddiyetçilik metodundan istifadesini yalnız bir ilmi teknik meselesi olarak almıyor ve tarihi

---

(1) Kadronun bu sayısının baş yazısını teşkil eden konferansımızda da bu noktaya temas edilmiştir.

(2) Bittabi izaha hacet yoktur ki, Avrupaya talebe gönderir veya Avrupadan profesör getirirken de bu mübadeleden beklediğimiz kısaca Avrupanın teknik ve metoduna tevarüs ve temellük etmektir. Yoksa bize, metodu ve tekniği değil de meselâ içtimai rejimi getirmek isteyecek bir talebe veya profesör, Türkiyenin milli dilekleri karşısında ne kadar hazin, hattâ gülünç bir vaziyete düşer.

maddiyetçilik kelimeleri Hüseyin Cahit Beyi de o nesle mensup bütün diğer muarızlarımız gibi aynı çıkmaza sürüklüyor. Öyle ya, mademki Kadro tarihin materyalist telâkkisine taraftardır, o halde neye komünist olmasın! Ondan sonrası malûm: Hüseyin Cahit Bey de tıpkı kendi nesline mensup diğer muarızlarımız gibi Kadroya karşı milli hâkimiyeti müdafaa ediyor, proletarya diktatorasının aleyhinde bulunuyor, ferdin hakkı, hürriyet mefhumu, hulâsa her zaman her muarızımızın lâf olsun, kolaylık olsun diye sapıverdiği harcıâlem itham veya telmih yollarına kendini kapıp koyveriyor. Fakat muarızımızın bu bizim olmıyan, bize ait olmıyan ve bizimle alâkası bulunmıyan şeylerle bizleri itham etmek yollarına sapması ile beraber, iki tarafın aynı zemin üstünde karşılaşmak imkânı tabiatile bitiyor. Bu defada böyle olmuştur, her zaman olduğu gibi.

●

Biz tarihi maddiyetçiliği hiç bir zaman meselâ Türk inkılâbı hakkında hazır bir hüküm gibi almadık, fakat Hüseyin Cahit Beyin mecmuasında Türk inkılâbı da, siyaseti ve fikri bizzat kendi memleketinde bile iflâs etmiş ve oradan çıkarılmış bir İtalyanın, (Fr. Nitti'nin) kalemile anlatılır.

Filhakika «Fikir Hareketleri» muayyen bir içtimai mektebi temsil ve müdafaa etmediği ve bütün cehdi Avrupnın fikri sermayesinden mümkün olduğu kadar fazla miktarını memleketimize nakletmek olduğunu söyler. Filhakika Avrupanın metoduna teknik bakımından fikir ve ilim malzemesine muhtacız. Fakat şu da aşikâr ki, inkılâp içinde bir Türkiyenin yolunu aydınlatmak veya genç nesline sermaye olmak için bir Fr. Nitti'nin veya bir Comte Sforza'nın verebileceği hiç bir şey yoktur. Binaenaleyh «Fikir Hareketleri»nin muayyen bir içtimai mesleği müdafaa etmediği iddiası da bittabi şayanı kabul değildir. Çünkü Hüseyin Cahit Bey de hattâ tercüme için intihap olunan şahsiyetler de, telâkkileri birbirinin aynı olan ve aynı içtimai mesleği temsil eden aynı cinsten şahsiyetlerdir. Bu içtimai mesleğe siyaset sahasında kısaca liberal demokrasi ve iktisadi sahada liberalizm derler ki her ikisi de yeni Türkiyenin gerek fırka prensipleri, gerek devlet telâkkileri bakımından merduttur. Acaba «Fikir Hareketleri» yeni Türkiyeye, yeni Türkiyenin rejim ve devlet telâkkileri için daha uygun hiç bir fikri malzeme nakledemez mi? İsmi Fikir Hareketleri olan bir mecmuanın, fikirlerin en hareketli devri olan bir inkılâp safhasında bir memleket gençliğine verebileceği şey ancak eklektizm, yahut daha doğrusu yalnız meslekssizlik ve hedefsizlik mi olmalıdır?

Kronik :

Hebâ olan enerjiler.

Memleketimiz üstünde, gözlerini dikkatle dolaştıracak bir kimsenin, ilk keşfedeceği kusurlardan biri müthiş bir enerji israfıdır. Yurdumuzda sular, boşuna akar; madenler boşuna çıkar; insnlar, boşuna çalışır; ve zaman, hep boş yere geçip gider.

Türk köylüsünün bütün bir yıl, çeşit çeşit meşakkatlerle süren cehennemi faaliyeti, onu, gece karanlıkta, kışın soğukta kalmaktan; ve doğduğu günden öleceği güne kadar yarı aç, yarı çıplak yaşamaktan bir lâhza kurtaramaz. Birbirini takip eden kıtlık yılları olur, birbirini takip eden bolluk yılları olur; fkat, köylünün sıcak ve aydınlık bir dam altında yattığı, boğazından yağlı bir yemek geçtiği ve ayaklarının kundura diye bir şey gördüğü vaki olmaz.

Bunun kabahatini, kimi tabiate, kimi insana, kimi de kötü idareye atmakla işin içinden çıkmak isteyenler vardır. Fakat, bizce, bu halin en başlı sebebi Türkiyede sâyin organizasyon'dan mahrum oluşudur.

Bu mahrumiyet yüzünden, yalnız, memleketin maddi kudretleri değil manevi kabiliyetleri de gözgöre daima mahv ve hebâ olup gitmektedir. Bütün bir gençlik, bir inkılâp gençliği, bir münevver gençlik, işte, bu yüzden, bu harap ve çorak ülkenin ortasında ellerini böğrüne dayamış duruyor. Ne yapacağını bilmiyor. Daha doğrusu, bir çok yapacağı işler, bir çok başaracağı vazifeler olduğunu biliyor ama, bunların hangisinden başlayacağını, bunlara neresinden başlayacağını bir türlü kestiremiyor.

Halbuki, herhangi bir milletin gençliğinde olduğu gibi, Türk gençliginde de taze ve taşkın bir yapıcılık, kuruculuk, ve yaratıcılık kudreti toplanmış bulunuyor. Lâkin, bu kudret, her yanından tıkalıdır, mahpustur. Türk gençliğinde arasıra gördüğümüz marazi ihtilâçlr, sıtmalı feveranlar, işte, bu taşkın kudretin, nereden çıkacağını ve nereye akacağını -bileme yip, muttasıl, kendi kabını tasyik etmesindendir.

Dün bir Wagon-Lit hâdisesi, öbürgün bir tramvay meselesi, bugün, bir belediye işi, bir gündelik politika dedikodusu, bir hiç; kendi haline bırakılmış, zvallı gençliğin kendi kendini avutmak, kendi kendine bir şey yaptığını ispat etmek için bulup çıkarttığı manevi sportlardır.

Uzun müddet hareketsiz kaldığımız zamanlar, odamızın içinde, bir iskemleyi havaya kaldırıp indirdiğimiz, bir ağır dolabı - lü-

zumsuz yere - kımıldatmağa çabaladığımız, çok defa vaki olur. Bizce, Türk gençliğinin, vakit vakit, yaptığı beyhude hamleler, ve spontané hareketler bu nevi'den bir oyundur.

Lâkin, her usulsüz ve gayri fenni spertta olduğu gibi, bunun da bir çok tehlikeleri vardır. Lüzumundan fazla ağır eşyayı kaldırıp indirmekle, veya, bacaklarımızı, kollarımızı yorup hırpalamakla hiç yoktan başımıza bir iş açabiliriz.

Bunun gibi Türk gençliğinin nafile ve spontané hareketlerinin de zararı doğrudan doğruya onun kendi bünyesine dokunabilir. Biz, buna acırız. Çünkü, biz bu inkılâbın tam zaferini ve bu memleketin tam selâmetini ancak Türk gençliğinden bekliyoruz. — Y. K

Çığır

Ankarada neşrolunan bu gençlik mecmuası birinci cildini tamamlamıştır. İnkılâpçı gençlik muhitlerinde gittikçe daha geniş bir sevgi ve alâka ile karşılanan Çığır mecmuasına uzun ve muvaffakıyetli ömürler dileriz.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK

FİKİR

MECMUASI

SAYI

30

Sabiha

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Kooperatif

İşte
okunacak inkılâpçı bir fikir mecmuası
Her Kadro okuyucusu Kooperatif'i de okumalıdır

●

Yakup Kadri'nin en son romanı :

Yaban'ı

okuyunuz.

●

Şevket Süreyya'nın

İnkılâp ve Kadro'sunu

Okumıyan okuyucumuz kaldı mı ?

●

EGE günü.

Basan: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti.
Yazan: Şevket Süreyya.

EGE mıntıkasını tanıtan bu eser, memleketimizi öğretecek yedi kitabın ilkidir. Fiatı 50 kuruştur.

Kadro, Ankara'da AKBA kitap evinde satılır.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

30

HAZİRAN

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

İş kanunu yeni cemiyetin temel kanunlarından biridir.	Şevket Süreyya
Pamuk sanayii, pamuk zirsatinde inkılâp istiyor.	Dr. Vedat Nedim
Buğday işine bir bakış.	İsmail Husrev
Yarıda kalan bir «Bahariye».	Yakup Kadri
Bizde kok ve demir sanayii.	M. Şevki
Şeker mütehassısının raporu biçim eksiktir.	Şevket Süreyya
Hasta mahsul.	İri Boz

KADRO

Auto-kritik

Bu tabir, tek fırkalı inkılâp rejimlerinin ortaya attığı ıstılahlardan biridir.Eski liberal ve demokrat cemiyetlerin en şaşaalı alemlerinden biri olan «söz ve matbuat hürriyeti» nin yerini auto-kritik *almağa hazırlanıyor. Zira, öbürü, artık, her şeyi söyledi ve çenesi düşmüş bir ihtiyar gibi saçmalamağa başladı.*

●

Evet, her şeyi söyledi. Ancak, dediklerinin hiç biri olmadı. Hattâ, hemen her sözünün aksi çıktı. «Hukuku beşer» beyannamesinin ikiz kardeşi olan bu müşfik, doğrucu, mert ve kahraman İlâh'ın hüküm sürdüğü devirdedir ki, sakin, sessiz çöllerin ortasında bir takım masum insan kümeleri birer çekirge sürüsü halinde itlâf *edildiler; Ganj kıyılarında, kaburga kemikleri çıkmış, aç ve sıska Hintliler, lenfavî ve kartaloz Lady'lerin arabalarına, mekkâre katırı gibi koşuldular; ve Tropika adalarının çıplak vücutlu çocukları, Cöngl'ün yılanları ve maymunlariyle bir arada ateşe atıldılar.*

Dumdum kurşunu bu devirde icat edildi. Kırk ikilik toplar, boğucu gazlar, süperdritnotlar, deniz altının sinsi ve namert gemileri hep bu devrin mahsulleridir.

●

Söz ve matbuat hürriyeti, ne sınıf kavgalarının, ne emek ve istihsal esaretinin önüne geçebildi. Fuhşun, cinayetin, hırsızlığın serbest meslekler sırasına geçtiği ve baştakilerin milletleri en çok soyup aldattığı devir bu devirdir. Gerçi, bütün bunların sebebi ne çok fırkalı rejimler, ne de söz ve yazı hürriyetleridir. Fakat, çok fırkalı rejimlerle o hürriyetler bu kargaşalığın tam ifadesidir.

●

Auto-kritik, *işte, bütün bu bir buçuk asırlık ruh ve irade* orjisinden *sonra cemiyet insanının, medenî insanın kendi içine doğru*

çekilişi, kendini, bir nevi vicdan ve idrak muhakabesine verişi demektir.

●

Bazı dolaşık ve çapraşık işlerle geçen dağdağalı günlerin akşamında odamıza çekilip düşünürüz, ve kendi kendimize: «Acaba, filân sözü söylerken ne dereceye kadar haklıydım? Filân hareketim ne dereceye kadar kendi düşünce ve kanaatime uygundu? Hak bildiğim prensiplere ne dereceye kadar sadık kaldım? Acaba, şu suretle hareket edeceğime bu suretle hareket etse idim maksadıma daha kolaylıkla varmayacak mıydım? v.s.» tarzında bir sürü sualler sorarız. Bu dakikalarda, adeta, karşılıklı iki ayrı adam gibiyizdir. O kadar ayrı iki adam gibi ki, bazan, biri öbürünü, sadece sorguya çekmekle kalmaz, onu, adaletli bir hâkim dürüstlüğiyle mahkûm etmesini de bilir.

●

Bir insanda bu halet, kemalin en yüksek mertebesine delâlet ettiği gibi bir cemiyette de kadretin, emniyetin, ahengin, erginlikle sağlamlığın en büyük ölçüsüdür.

Auto-kritik, *o rüşt ve şuur derecesinin ifadesidir ki, orada doğru ile yanlış, haklı ile haksız meydana çıkmak için, artık, karşılıklı iki düşman safa ayrılmak ıstırarında değildir.*

●

Faziletli Brutus, suçunun cezasını çekmek için soysuz Neron gibi başkalarının vereceği hükmü beklemez.

İnkılâbın ideolojisi :

İş Kanunu yeni cemiyetin temel kanunlarından biridir.[1]

Şevket Süreyya.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin esaslı surette 1922 teşri yılındanberi tetkik ve kısmen de müzakere ettiği «iş kanunu» lâyihası son aylarda yeni bir takım tekemmül safhalarından daha geçmiştir. Şimdi Yüksek İktisat Meclisinin de yeni tetkik ve temennilerile biraz daha tamamlanan bu lâyiha yeniden meclis encümenine intikal edecek ve ümit olunabilir ki yakında kanuniyet iktisap etmiş bulunacaktır.

●

Bugünkü cemiyette içtimaî iş bölümü, durgun ve yeknasak ortaçağ cemiyetile mukayese edilemiyecek kadar geniştir. Zaten bugün, bir cemiyetin iktisadî ilerileyişi, o cemiyette içtimaî iş bölümünün genişlemesinden ve mürekkepleşmesinden başka bir şey değildir. Bu itibarle yeni Türkiyede iktisadî bir inkılâbın manası da, herşeyden evvel, memleketimizin ortaçağ iktisadiyatından muasır iktisadiyata, yani geniş ve çeşitli emtia mübadelesine, makina sanayiine muasır para ve kredi sistemine geçmesi, binaenaleyh memleketimizde içtimaî iş bölümünün tam manasile inkişafı demektir. Bu itibarle zamanımızda «iktisadî terakki» nin manası evvelâ içtimaî iş bölümünün bu suretle geniş ve mürekkep bir şekil almaması, ve bu esnada da bu mesnet üzerinde iş ve iktisat münasebetlerinin ileri ve plânlı bir nizam altına alınışından ibarettir.

Memleketimizde içtimaî iş bölümünün bu inkişafı bir taraftan ziraî ve sınaî istihsalde yeniden yeniye çeşit çeşit ihtisasları ve istihsal şubelerini doğuracak, diğer taraftan da yeni Türkiyenin çocuklarını, «*istihsal*» ve «iş» e olan alâka ve münasebetlerinin mahiyetine göre bir takım içtimaî zümrelere bölecektir. Bu içtimaî zümrelere iş ve iktisat münasebetleri içtimaî ve devletçi bir plân altına alınmamış cemiyetlerde doğrudan doğruya *sınıf*

(1) Bu yazı gelecek sayıda da devam edecek olan bir tetkiktir.

derler. İçtimaî sınıf farklılığı ve binaenaleyh sınıf kavgası plânsız, yani liberal - demokratik bir nizama tâbi olan cemiyette tabiî ve zarurî bir mahsuldür. İçtinabı kabil olmıyan ve cemiyetin esasındaki istihsal anarşisi bakı kaldıkça - her ne örtü altına alınırsa alınsın - yaşıyacak olan sosyal ve organik birer hâdisedir.

İş ve iktisat münasebetleri içtimaî ve devletçi bir plân altına alınan ve dolayısile en büyük iş ve istihsal vasıtaları devletçi bir nizam altında bulunan cemiyette ise, cemiyetin hâkim zümreleri *sınıf*lar değildir. Çünkü burada iş ve istihsal şubesinde vazife alan zümreler arasında bir menfaat tezadı olmadığı gibi bunlarla, nihayet gene kendilerinin mümessil teşkilâtı olan *devlet* arasında da bir iktisadî menfaat tezadı yoktur. Filvaki yalnız en büyük iş ve istihsal münasebetlerini devletçi bir nizam içinde plânlaştırıp ta küçük ziraati, küçük sanayii, küçük ticaret işlerini, umumiyetle istihlâki ve buna mümasil küçük faaliyetleri plân içine almıyan *yarı plânlı* cemiyetlerde - ki biz plân mefhumunu mütalea ederken daima bu şekli müdafaa etmeşizdir - gene plân harici zümreler bulunacaktır. Fakat bunlar cemiyetin mukadderatında ve inkşaf istikametinde hiç bir zaman hâkim mahiyet alamıyacakları ve cemiyetin iktisadî mahiyetini her zaman büyük istihsal faaliyetleri tayin ettiği için bunları şimdi mütalealadan harç bırakmak tamamile kabildir.

Hulâsa liberal - demokratik bir içtimaî nizamda esas itibarile bir taraftan *iş kuvvetini emtia* halinde iş piyasasında satanlar olduğu gibi, diğer taraftan da, malik olduğu iş ve istihsal vasıtalarını veya sermayeyi istihsale vazedeip kendisi filen istihsalden ayrılmış bulunanlar şeklinde bir takım içtimaî sınıflar mevcuttur. Bu sınıflar, yani sây ve sermayenin bu tefaruku, eski zaman veya Orta çağın esaret veya derebeylik nizamına göre adeta bir terakki eseridir. Fakat bu sınıfların kendi aralarındaki menfaat tezadı da, iktisadî münasebetlerin terakkisine muvazi olarak genişlediği ve şiddetlendiği için bu tezat diğer taraftan da bizzat kapitalizm devrinin de esaret veya derebeylik nizamı gibi kendi içinden yıkılması nın ve tarihe karışmasının tabiî âmili oluyor.

●

Binaenaleyh iktisadî bir inkılâp ve kuruluş devresine ayak atan Türkiye bugün iki taliden birini seçmek yolunun üstündedir. Ya

bizim memleketimizde on dokuzuncu asırdaki Avrupa gibi (1) liberal - demokratik bir yol takip ederek içtimaî sınıfların ve dolayısile sınıf mücadelelerinin bütün acıklı akıbetlerini göze alacak, yahut iş ve iktisat münasebetlerini daha ilk adımdan hâkim bir devlet plânı içinde toplıyarak hem sınıfların hem de sınıf mücadelelerinin millet bünyesinde hâkim bir karakter almasına peşinden mâni olacaktır. İnkılâbımızın siyasî akideleri, yani gerek fırka prensipleri, gerek inkılâp şeflerinin sözleri ve şiarları ile verdikleri istikametler bu ikinci cemiyet şeklini, yani *imtiyazsız ve sınıfsız* bir millet vücudünü hedef tutmaktadır. Bu hedef ve istikamet devletçi bir hedef ve istikamettir. Buna karşılık Türkye için her adımda örnek olarak Avrupanın on dokuzuncu asırdaki inkişaf usullerini gösteren ve Türk milletinin bünyesinde de bir takım sınıf ve menfaat tefaruklarının doğmasını terviç eden cehtler ve arzular ise devletçi olmıyan, yani siyasî akidelerimizin zıddı bir noktai nazardır.

●

Yeni Türk cemiyeti bir taraftan en hâkim iş ve iktisat hareketlerinin doğrudan doğruya devlet idare veya murakabesi altında doğmasını istiyen, diğer taraftan millî menfaatin devlet elinde bulunmasını zarurî kılmadığı iş ve iktisat teşebbüslerini ferdî işletmeler elinde bırakan bir iktisadî nizamı hedef tutmak itibarile yeni Türkiyenin bir taraftan devlet işletmelerinde iş haklarını ve mes'uliyetlerini, diğer taraftan da devlet işletmeleri haricinde iş ve sermaye münasebetlerini tanzim eden kanunlar çıkarması tabiî idi. İşte iş kanunu lâyihası bu yeni içtimaî zaruretin mühim bir kısmını karşılıyan bir kanun sistemi olarak hazırlanmaktadır.

Sermayedarlığın yeni inkişafı sıralarında gerek Avrupa, gerek Amerikada, sây ve sermaye birbirlerile kayitsiz ve kanunsuz karşılaşıyorlardı. (2) Bu şeklin devamlı ve sayısız facialarından sonra, muhtelif memleketlerde sây ve sermaye meselelerine hükûmetin müdahalesini davet etmek bir zaruret halini aldı ve her memlekette parça parça iş kanunları doğmağa başladılar. Harpten sonra bu parçalı iş kanunları bazı memleketlerde toplu bir iş kanunu sistemi haline getirildi. Nihayet bir tarafta Rusya, di-

(1) Ki bunu bize ekseriya resmî - gayriresmî örnek diye gösterenler vardır.

(2) Bu hususta zengin bir sosyalist edebiyatı vücut bulmuştur.

ğer tarafta İtalya iş kanunlarını memleketlerinin teşkilâtı esasiyelerine temel kıldılar.

Maamafih yalnız oralarda değil, umumiyetle uasır cemiyette insanlar, aşikârdır ki, medenî kanunlardan, ceza kanunlarından ziyde iş münasebetlerinin, iktisadî karşılaşmaların kayit ve şartlarına göre haşir ve neşir oluyorlar.

Harpten evvel iş kanunlarının birinci gayesi, bilhassa kadın ve çocuk sâyini himaye ve murakabe etmekti. Fakat harpten sonra pek çok şeylerin olduğu gibi iş kanunlarının da ruh ve mânası değişti. Şimdi her yerde devlet - ister kapitalist, ister sosyalist veya diğer bir suretle kollektivist olsun - daha ziyade bir iş ve iktisat devleti olmağa doğru gidiyor. Şimdi her yerde iş kanunları, derece derece, adeta teşkilâtı esasiye kanunlarının rollerini benimsemeğe çalışıyorlar. Maamafih umumî olarak, Avrupada mevcut olan iş kanunlarının hedefleri şöyle tarif edilebilir:

1 — Sây ve sermayenin karşılıklı münasebetlerine devletin müdahalesini temin etmek.

2 — İşyaşı meselelerini ve iş ücreti mukavelelerini hükûmet kontrolu altına koymak.

3 — İşçinin kuvvetini münferiden satması yerine işçi sendikalarının ve iş borsalarının kollektif mukavelelerini koymak.

4 — Sendikaların ve fabrika işçi komitelerinin hükmî sahsiyetlerini tanımak.

Bu suretle umumî hatları çizilen bu teşriî tedbirlerin, büyük kapitalist memleketlerdeki içtimaî tezatları tasfiye edebileceği iddiası zaten mevcut olmamakla beraber muasır cemiyette iş kanunlarının, cemiyetin kanunî bünyesini temeli ve iskeleti olmıya doğru gittiğini müşahede etmemek kabil değildir.

İşte bu telâkkinin kendini hissettirmesile bizde de, bilhassa (1923) İzmir iktisat kongresinden sonra bir iş kanununun neşri etrafındaki faaliyet başlamış bulunuyor.

Evvelce mevcut olan kanunlarda «*iş*» hakkında izahat bulunmadığı, meselâ sanayi işçisinin *esnaf* ve işçi birliklerinin kanunen cemiyeti hayriye telâkki edildiği düşünülürse iş kanunu üstündeki araştırmaların büyük müsbet kymetini teslim etmemek mümkün değildir.

Mütebeddil sermaye «sây»

Yeni iş kanunu lâyihasının baş maddeleri kanunun şümulü dairesi ile (işçi) tabirinden ne kastedildiğini tasrih ediyor. Bu tasrihat bittabi sadece kanun tekniği bakımından, yani veciz ve muhtasardır. Fakat asrımızın içtimaî bir unsuru olan işçi ve iş kuvveti hakkında bilhassa içtimaî bakımdan çok daha geniş izahata lüzum vardır.

Burada iş kuvveti kelimeleri ile biz, sermayenin umumiyetle kıymet yaratıcı kısmı olan canlı sermayeyi, yani «amele gücü» nü kastediyoruz. Asrımızda «kıymet» in yaratılması ve sermayenin üremesi için bu «amele kuvveti» yahut canlı insan sâyi bir esas unsurdur. (1)

Binaenaleyh sermayenin inkişafı her yerde muhakkak iş kuvvetinin, yani «işçi» nin inkişafile tevemdir. istihsal vasıtalarının makinalaşması, hem teknik hem de içtimaî iş bölümünün (2) inkişafı ve bunlara muvazi olarak yeni bir işçi sınıfının doğması... İşte muasır cemiyetin iktisadî tarihi.

O halde «işçi» kimdir?

Muasır manasile işçi, yahut Avrupadaki şamil tabirile proleter, herşeyden evvel yeni bir tiptir. İnsanlık tarihinde, ancak sermayedarlık = kapitalizm dediğimiz içtimaî nizamın, daha doğrusu makinaların sanayie tatbik olunduğu - takriben - şu bir buçuk

(1) İstihsale konulan sermaye umumiyetle 1 - Organik 2 - Teknik olmak üzere iki bakımdan tasnif olunur ve her iki tasnif usulünde de «sây» canlı sermaye, yahut mütebeddil sermaye namile ayrıca nazarı itibare alınır ve tetkik olunur. Hemen bütün iktisat mezheplerinde «sây» sermayenin «kıymet yaratıcı» kısmı telâkki olunur. Fakat bu noktai nazar bilhassa sosyalist iktisat mezheplerinde azamî tekemmül ettirilerek muasır sermayenin ve dolayısile muasır içtimaî münasebetlerin esası amele gücüne istinat ettirilmiştir. Kadro fazla kıymet nazariyesi ve yahut muasır sermayenin yaratıcısının munhasıran sanayi amelesi olduğunu müdafaa eden noktai nazarlara karşı telâkkilerini muhtelif vesilelerle izaha çalışmıştır.

(2) Teknik iş bölümü bir müessese veya bir işletme dahilindeki iş bölümü-

(1) Teknik iş bölümü bir müessese veya bir işletme dahilindeki iş bölümüdür. İçtimaî iş bölümü ise cemiyet içinde muhtelif istihsal şubeleri veya muhtelif işletmeler arasındaki iş bölümüdür. Bunlardan birincisi irademizle tanzim olunur. İkincisini cemiyetin irademiz haricinde yürüyen gizli kanunları idare eder.

asırlık devrin mahsulüdür. (1) Orta çağ münasebetlerinin inhilâli, sermayenin teşekkülü, emtia istihsalinin genişlemesi, bir işçi sınıfının doğması... ve buna mümasil hâdiseler, hakikaten, yeni icatların başarıldığı ve makinaların sanayie tatbik olunduğu şu son bir buçuk asrın tabiî neticelerinden başka bir şey değildir.

O halde Türkiyede de, «işçi» deyince bizim herşeyden evvel, makinaların «ücretli sây» yoluna döktüğü insanları, Orta çağ manzarasını taşıyan el işçiliğinden, dükkâncılıktan, köylülükten ayrılıp fabrika kapılarına toplanan hukukan hür ve fakat kendi hesaplarına çalışma vasıtalarından mahrum ücretli insanları anlamamız lâzım gelecek.

Fakat görüyoruz ki, memleketimizdeki makinalı sanayi, bugünkü halile, memleketin iptidaî sahalarında, hiç te böyle bir inhilâl yapabilecek ve meydana hesapsız «ücretli sây» ashabı atacak vaziyette değildir. Fakat diğer taraftan gene görüyoruz ki, memleketimizde eski resanetini tamamile kaybetmiş yüz binlerce aileler, müstakilen çalışma vasıtalarından mahrum yüz binlerce vatandaşlar, yani bütün maişet vasıtası kol kuvvetini kiralamaktan ibaret kalan geniş bir iş kadrosu vardır.

Yani makinalı sanayi daha hâkim kudretini tesis etmeden, bütün mukadderatı ve ümidi bu sanayie kol kuvvetini kiralıyabilmekten ibaret kalan bu geniş iş arayıcılar kadrosu zaten doğmuş bulunuyor. O halde bu hâdiseyi nasıl izah edelim? Memleketimizde toprak sermayeleştirilmeden, makinalar, hattâ en mühim şehirlerimizde bile henüz el tezgâhlarının yerini tutmadan, müstakil mülkiyetini kaybedip ücretli sây sahasına atılan bu azim işçi veya iş arayıcı kadrosunun kaynağını nerede bulalım?

Evet. Vakıâ Türkiyede makinalı sanayiin hacmi, ziraatteki büyük

(1) Vakıâ başkası hesabına çalışmak tarihin her devrinde mevcuttu. Fakat bugünkü şeklile ücretli sây, ancak son bir buçuk asrın, yani kapitalizm dediğimiz içtimaî nizamın mahsulüdür. Eski zamanlardaki esir veya köle «işçi» değildir. Orta çağdaki reaya, toprak sahibinin toprağına bağlı olarak çalışan «toprak kölesi» keza işçi değildir. Orta çağ loncalarının «esnaf» ı, yani usta, kalfa veya çırağı da bugünkü işçiye benzemezler. İşçi bütün bunlardan farklı olarak hukukan tamamen hür, fakat mülkiyet sahibi olabilmek için müstakil istihsal vasıtalarından tamamen mahrum olan ve muayyen zaman mukavelelerile çalışan ücretli sây sahibidir.

sermaye teşebbüsleri başlıbaşına bir geniş işçi kadrosunu ortaya atacak halde değildir.

Fakat memleketimizde avrupaî tabirile proleterleşen, ücretli sây sahasına atılan bu geniş iş arayıcılar kadrosunu, sanayiin bizdeki inkişafı, sermayedarlığın bizdeki taazzuvu değil, bilâkis, Türkiye haricinde ve bilhassa Avrupada vukua gelen büyük sanayi inkılâbı yaratmıştır.

Avrupada on sekizinci asrın nihayetlerinde inkişafa başlayıp, on dokuzuncu asrın nihayetlerinde inkişafının yüksek derecelerine varan makina ve fabrika sanayiinin memleketimize ilk tesiri, bütün şark memleketlerile olduğu gibi Türkiyede de gönderdiği *ucuz ve mebzul fabrika emtiası* ile, memleketimizin iptidaî, fakat kendine has istihsal usullerini parçalamak oldu. Bu ucuz ve mebzul fabrika emtiası, limanlardan, sahillerden, en büyük şehirlerden başlıyarak tedrîcen memleketin en ücra pazarlarına kadar sokuldu. Köylünün iptidaî el tezgâhı, şehir ve kasaba esnafının küçük el işletmeleri garp fabrikalarının bu ucuz ve mebzul emtia selleri karşısında mukavemet edemediler. Basit el tezgâhlarına dayanan iptidaî dokuma sanayii, deri işliyen tabakaneler, eski saraçlık sanatleri ve buna mümasil işletmeler memleket iktisadiyatındaki rollerini birer birer kaybettiler. Şimendiferler kervan münakalâtını, buharlı deniz nakliyatı yelken denizciliğini ve yerli tersaneleri dağıttı.

Bu suretle garpta bir ücretli işçiler sınıfının yaratılmasında fabrikaların, makinaların yaptığı işi, şarkta ve bu meyanda Türkiyede, o makinaların mahsulü olan ucuz ve mebzul emtia yaptı. Ve şu suretle ki orada kapanan millî fakat iptidaî işletmelerin yerinde yeni millî iktisadın müterakki manifaktori veya modern fabrikası açılarak ve müstakil mülkiyetini kaybeden her vatandaş yeni sanayide hiç olmazsa bir yevmiye bulurken bizde kapanan her işletme meydana gidecek yer bulamıyan fakir attı ve yıkılan millî sanayiin yerinde iş arayan, fakat bulamıyan, ücreti sıfıra düşen bir geniş fakirler, gurbetçiler ve işsizler kadrosu doğdu.

Mançisterde, Ren veya Ron havzasında, Bohemyada inkişaf eden kapitalizm ve makinalı sanayi, Çindeki, Hindistandaki, Anadoludaki iptidaî, fakat müstakil mülkiyet sahibi müstahsili işsizleştirdi, proleterleştirdi.

Fakat cemiyetin bütün iktisadî merhalelerinde, daha eski devirlerin bakayası ile, gelecek devirlerdeki iktisadî şeklin ruşeymleri yanyana yaşarlar. Elektrikli mensucat veya deri sanayiinin yaşadığı merkezlerde, bir hadde kadar, iptidaî el tezgâhları ve el işçiliği ee pek âlâ teneffüs edebiliyor.

Nitekim Türkiyede de hâlâ iptidaî tabakaneler, iptidaî dokuma tezgâhları, basit kara ve deniz nakliyatçılığı henüz yaşamaktadır.Lâkin bu Orta çağ manzaralı istihsal usulleri, artık memleketin iktisadiyatına hâkim değildirler. Bugün memleketimizde artık, makinalı sanayiin dar hacmine rağmen, tamamile garp memleketlerine has mübadele usulleri, emtia iktisadiyatı ve sermayedarlık münasebetleri caridir. Bu meyanda munhasıran kapitalizm = sermayedarlık içtimaî nizamına has bir hâdise olan «ücretli sây» de - yukarda temas edilen sebeplerle - ortaya atılmış bulunuyor.

Bu suretle ayni zamanda görülüyor ki, Türkiyede geniş bir iş arayıcılar kadrosunun doğması hâdisesi, Türkiyede makinalı sanayiin, milli sermayenin ve nihayet bir Türk sermayedar zümresinin doğumundan mukaddemdir. Keyfiyetin bu şekli ise, ancak müstemleke ve yarı müstemlekelerin millî iktisadiyata istihale seyrinde görülen bir şeydir. Çünkü garpta proletaryayı makina yarattığı halde, müstemleke ve yarı müstemlekelerde proletaryayı değilse bile bir ihtiyat işsizler kadrosunu makina değil, başka ülkelerde işliyen makina ve fabrikaların bu pazarlara döktüğü ucuz ve mebzul emtia yaratır. Fakat bunun neticesi de şu olur ki, günün birinde bu millî pazarlarda, bu müstemleke ve yarı müstemlekelerde de makina sanayii inkişafa başladığı zaman, kendine daha evvelden hazırlanmış ve teklif edilecek her ücreti kabule müheyya geniş ve bol bir kara amele (yani mütehassıs olmıyan amele) kuvveti bulur. Bu hal ise bütün müstemleke ve yarı müstemlekelerle, sanayi itibarile geri memleketlerde, iş ücretinin haddinden ziyade ucuzluğunun ve iş saatlerinin haddinden fazla uzunluğunun sebebini kendi kendine izah eder. Hattâ şuurlu ve müdrik bir devlet teşkilâtı tarafından müdahale olunmadığı takdirde bu ağır ve başıboş iş şeraiti bazan bizzat millî sıhhatin hezaline, bizzat ırkın iptizaline de müncer olabilir ki devlet teşkilâtından mahrum müstemleke ve yarı müstemlekelerde bunun yüzlerce misalini saymak mümkündür.

Bu itibarla iş ücretile işçinin real ve novinal yevmiyesi meselelerinin tahlili hem iş iktisadiyatının, hem de iş kanunları üstündeki ilmi araştırmaların daima ilk ve zarurî safhasını teşkil eder. Nitekim iş kanunları üstünde yüz yıldanberi en ziyade çalışmış olan İngilterede iş tamamile bu suretle cereyan etmiştir.

Maamafih biz bu bahse geçmeden evvel ücretli sây denilen içtimaî tipin tahlili üzerinde biraz daha tevakkuf edeceğiz.

●

Ücretli sây, munhasıran kapitalizm denilen içtimaî nizamın mahsulü olan bir hâdisedır demiştik. Vakıâ kapitalizm bu ücretli sây şeklini, kendinden evvelki devirlerden, hattâ esaret ve derebeylik devrlerinden tevarüs etti. Fakat kapitalizmden, sermayedarlık içtimaî nizamından evvelki devirlerde «ücretli sây» *tâli ve yardımcı bir sây* halinde idi. Meselâ gündelikle çalışan ziraat işçisi, nasıl olsa bir taraftan, kendisini ölmiyecek kadar yaşatacak bir parça toprağa da malikti. Orta çağın esnaf loncalarındaki ücretli kalfalar ve çıraklar ise, nasıl olsa bir gün, muayyen müddetlerini ikmal ederek müstakil ustalar ve iş sahipleri olacaklarını biliyordular.

Halbuki sermayedarlık devrinde istihsal aletleri ve vasıtaları sermaye sahiplerinin veya şirketlerin ellerinde temerküz edip içtimaî rollerini genişletince iş değişti. Küçük istihsalât ve küçük müstahsillerin istihsal ettikleri basit mahsulât gittikçe rekabetten düşerek ucuzladılar veya kıymetlerini kaybettiler. Bunlarla meşgul olan küçük esnaf ve san'atkâra da artık büyük sermaye sahiplerine «ücret» mukabilinde çalışmaktan, hulâsa kendi kol kuvvetini dikerine kiralamaktan başka bir iş kalmadı.

Binaenaleyh kapitalizm içtimaî nizamından evvelki devirlerde müstakil iş sahipliğine çıkmak için bir *vasıta* olan *ücretli sây*, kapitalizm içtimaî nizamında ecirin bütün hayatı müddetince devam eden *yegâne maişet yolu* oldu.

Bu suretle kapitalizmden evvelki devrin işçileri ve iş şartlarile yeni devrin *amele*si arasında görüyoruz ki mühim farklar vardır. Yeni devirde amele her türlü istihsal vasıtalarından mahrum olan ve kendi iş kudretini *muayyen bir zaman için* (gündelik, aylık, yıllık) *ve muayyen bir ücret mukabilinde* kiralıyan adam demek oluyor.

Amele kendi iş kuvvetini *istediği şahsa ve istediği zaman için* satmak hakkını haiz olmakla (yani hukukan hür olmakla) iktisaden kurunuulâdaki esirlerden, bütün hayatı müddetince ücretli sâye muhtaç olmakla da Orta çağdaki esnaftan, kalfa ve çıraklardan ayrılır.

Esir bizzat sermaye idi. Kurunuvusta esnafı ise bizzat sermaye sahibidir. Hulâsa amele, kuvvetini imkân buldukça ve muayyen zamanlar için, fakat bütün hayatı imtidadınca sermayeye kalbeden müstakil bir içtimaî tiptir.

Muasır cemiyette amelenin ve bu suretle de «ücretli sây» in meydana gelmesi şu merhalelerle tekemmül eder:

1 — Köyde ve şehirde içtimaî iş bölümünün inkişafı. Hukukan serbest müstakil müstahsillerin doğması.

2 — Köyde ve şehirde müstakil müstahsillerin fakirleşmeleri ve mülkiyetlerini kaybetmeleri.

3 — Çıraklık, kalfalık, ortaklık, ırgatlık gibi zamanı gayri muayyen iş mukavelelerinin yerinde, muayyen zamana mahsus iş mukavelelerinin zuhuru.

4 — Ortaklık, yarıcılık, aynen tediyat yerinde «nakten» tediyatın başlaması.

Türkiyede de bu vakıaların cereyan ettiği ayan bir surette göze çarpmaktadır. Dokumacılık, debagat, saraciye, bakırcılık gibi istihsal şubelerinde hemen bir asırdanberi devam eden inhilâl, bilhassa son devirlerde pek süratli ve bariz bir şekil almış, harpler, muhaceretler, buhranlar dolayısile müstakil çalışma vasıtalarını kaybeden müstahsil artık bir daha kalkınamamıştır. Bursa, Antep, Malatya gibi dokuma merkezlerinde, İstanbul, Edirne, Bursa gibi dükkân veya manifaktör sanayii yerlerinde hattâ harpten evvel mevcut olan müstekil işletme adedile, harpten sonra mevcut olan müstakil işletmelerin adedini mukayese bize bu hususta çok canlı misaller verir.

Hulâsa daha bir buçuk asırdanberi haricî sebeplerle ücretli sây sahasına fakirler veya gurbetçiler atmıya başlıyan Türkiye, sanayiin hariçteki son inkişafları ve nihayet bizzat hudutları içinde de millî bir sanayi doğuşu suretile iş ve ücretli sây meselelerinin bütün dünyada devlet tetkiklerine mevzu olan muayyen davaları ve meselelerile karşılaşmış bulunuyor. Bu davaları ve meseleleri, daha hâdisenin ilk adımlarından itibaren muayyen

ve müdevven bir iş kanunu sistemi içinde karşılamak hareketi yeni Türk devletinin devltçi, halkçı ve milliyetçi olan vasfına tamamen uygun olan yerinde ve ileri bir harekettir.

Bu davada da her Türk münevverine düşen vazife, devletin gittikçe genişliyen ve mürekkepleşen bu yeni içtimaî işlerinde ona, fikir ve enerji sermayesinin bütün varlığile müzahir olmaktan başka bir şey değildir. Çünkü millet bütünlüğü, milletin bütün içtimaî vazife zümrelerinin ve bütün cemiyet meselelerinin kül halinde ele alınması ve teşkilâtlı bir millet nizamı içinde terkip ve tedvin olunmasiledir ki ancak tam tahakkukunu bulabilecektir.

- Devamı var -

Kadro neşriyatından:

Türkiye Köy İktısadiyatı.

Yazan: İsmail Husrev.

yakında çıkıyor.

Pamuk Sanayii Pamuk Ziraatinde İnkılâp istiyor.

I. **Dr. Vedat Nedim.**

Pamuklu sanayiimizi kuruyoruz.

Dört beş yıl sonra pamuklu istiklâlimize kavuşacağız.

Devlet elile kurulan bu yeni fabrikaların hepsi ileri teknikli, modern işletmeler olacak.

Bir zamanki yarı müstemleke osmanlı imparatorluğunun el teknikli dokuma zanaatini tasfiye eden yabancı makina tekniğini, şimdi hür ve müstakil Türkiye Cümhuriyeti, sanayileşme plânının mutiy bir vasıtası gibi kullanıyor.

19 uncu asrın emperyalist yayılma devrinde ve ileri kapitalist memleketlerin elinde bir müstemlekeleştirme, esirleştirme ve soyma vasıtası olan makina tekniği, harp sonu millî kurtuluş memleketlerinde istiklâli tamamla, millî iktisadı muvazeneleştirme ve bütünleştirme vasıtası oluyor.

Bir pamuk memleketi olmasına rağmen yabancı pazarlardan pamuklu satın alan (*) Türkiyenin pamuklu istiklâline kavuşması, yeryüzünde pamuklu sanayiinin makul ve haklı bir tevezzüüne doğru atılan manalı bir adımdır.

Kayseride kurulan ilk büyük pamuklu kombinatımızın temelini atan Başvekilimiz, yalnız millî iktisadiyatımızda değil, ayni zamanda cihan iktisadiyatındaki bünye inkılâbının seyrini çabuklaştırmış oldular.

●

Memleketimizde kurulan pamuklu sanayii, pamuk ziraatimizde de bir inkılâp emrediyor.

Pamuklu sanayinin pamuk ziraatinden istediği hammadde şartları şunlardır:

(*) Bugün pamuklu iplik ve dokuma ihtiyacımızın ancak % 7 sini dahilden temin ediyor ve % 93 ünü hariçten alıyoruz.

Ucuz pamuk

İyi ve hep bir örnek pamuk

Çok ve emin pamuk.

Bugünkü pamuk ziraatimize bakarsak, bu şartlardan hiç birinin mevcut olmadığını görürüz.

Ucuz Pamuk.

Ucuz pamuktan maksat, pamuk müstahsilinin zararına, yani maliyet fiatından aşağıya pamuk satması değildir.

Rantabl yani kazançlı olmıyan bir pamuk ziraatine dayanan bir pamuklu sanayii ve umumiyetle rantabl yani kazançlı olmıyan bir ziraî istihsale dayanan bir sınaî istihsal birbirini nefyeden iki kuvvettir.

Başlıca sürüm sahasını iç pazarımız teşkil edecek olan millî sanayiimizin geniş alıcı yığınlarının alım kabiliyetine intıbak etmesi zarureti gayet aşikârdır.

Kazançlı sanayi için, kazançlı ziraat esaslı bir şart olduğuna göre bu iki istihsal sahasındaki karşılıklı rantablite muvazenesinin teessüsü millî iktisadiyatımızın en mühim ve en hayati davasını teşkil etmektedir.

Pamuk ziraatini rantabl bir istihsal şubesi haline sokmadan pamuk fiatlarını sun'î bir tarzda yükseltirsek, binnetice pamuklu mensucat fiatlarını da yükseltmiş oluruz ki, bu bir taraflı himaye doğrudan doğruya pamuk sanayiinin aleyhine olur. Çünkü pamuk müstahsilinin kârlı satışlarına karşılık, milletin diğer müstehlik tabakaları pahalı pamuklu almak mecburiyetinde kalacaklardır. Bu da pamuklu sürümünün hacmini daraltacaktır. Halbuki yığın istihsali, yığın istihlâki ister.

Fiat teşekkülü itibarile müstehlik yığınlarının aleyhine çalışan bir sanayiin ergeç bir sürüm buhranile karşılaşması mukaddердir. Bu itibarle, pamuklu sanayiinin ucuz hammadde istemesi nekadar haklı ise, pamuk müstahsillerinin sattıkları pamuklardan kazanç temin etmeleri de o derece matluptur.

O halde «hem ucuz, hem kazançlı pamuk» şiarını, hem sanayiin, hem de ziraatin millî iktisat bakımından müşterek menfaatlerini ifade eden bir ana prensip olarak kabul edebiliriz.

halbuki Türkiyede pamuk ziraati rantabl bir iş olmaktan çıkmıştır. (*)

●

İyi ve hep bir örnek pamuk.

Pamuklarımız, cins ve evsaf itibarile karışık ve aşağılıktır. Bizim pamuklarımızın % 99 - u 16-22 milimetre elyaflıdır.

Halbuki, bugünkü pamuklu mensucat istihlâkimizin % 17 sini 28/29 milimetre ve daha uzun elyaflı, % 35 ini 24/26 milimetre elyaflı pamuklardan yapılmış mallar teşkil ediyor. Yani istihlâkimizin % 52 si için hammaddemiz yoktur. İstihlâkimizin % 48 i için kullanılmağa müsait pamuklarımız ise hep bir örnek değildir, yani tiplere ayrılmamış ve standartlaşmamıştır. Bu itibarle çok fire verir ve malın kalitesini düşürür.

Halbuki büyük sanayi, gerekse büyük ihracat hep bir örnek, standartlaşmış mal ister.

●

Çok ve emin pamuk.

Türkiyenin bugünkü pamuklu mensucat ihtiyacını dahilden temin edebilmek için takriben 170.000 balya pamuğa lüzum vardır. Bu miktar, millî gelir seviyemizin artmasile mütenasip olarak tabiatile yükselecektir.

Türk milletini temiz ve pek giydirmek gayemiz olduğuna göre bu 170.000 balyalık pamuk istihsalini hiç bir vakit azamî istihsal haddi olarak alamayız.

Nüfus başına asgarî 5 kilo pamuklu isabet edecek bir Türkiyede, pamuk istihsalinin 500.000 balyaya yükselmesi icap eder.

Halbuki bugünkü istihsalimiz, en iyi senelerde 200.000 balyadır. Bu miktar, 1932 senesinde 57.000 balyaya düştü. Geçen sene de ancak 100.000 balya istihsal edebildik.

Böyle tabiatin cilvelerine bağlı bir pamuk istihsaline dayanarak pamuk sanayii kurulamaz. Pamuklu sanayiimizin hammadde temelini emniyet altına almalıyız. Bu emniyet, hem miktar, hem evsaf bakımından zaruridir.

Fabrikalarımızın muhtaç olacakları pamuğu gerek kemiyet,

(*) Bunun hesaplarını gelecek yazımızda vereceğiz.

gerek **keyfiyet** itibarile temin edemezsek, sanayiin ziraate ve ziraatin sanayie karşılıklı müşteri olmaları şiarını tahakkuk ettiremeyiz.

Yalnız pamuklu sanayiimizin hammadde ihtiyacını dahilden temin için değil, ayni zamanda **ihracat** için de pamuk istihsalimizi yükseltmek ve istikrarlı kılmak mecburiyetindeyiz. Çünkü Türkiye, hem sanayi, hem ihracat itibarile tam manasile bir pamuk memleketi olmağa tabiaten namzet bulunmaktadır.

●

Netice: Pamuk istihsal sistemimizde inkılap.

Pamuk ziraatinde kazanç temin etmek, kaliteyi düzeltmek, istihsali çoğaltmak ve garanti altına almak..

görülüyor ki, insana âdetâ heyecan verici müsbet ve mühim bir istihsal davası karşısında bulunuyoruz.

Nasıl ki, devletin fabrika kurması ve işletmesi sanayi sahasında devlet rolünün telâkkisinde bir inkılâbı ifade eden ileri bir hamle ise, bu hamleyi tamamlamak ve muvaffak kılabilmek için **ziraat** sahasında da ayni inkılâpcı harekete muhtacız. Gelecek yazımızda da bu nokta hakkındaki düşüncelerimizi izaha çalışacağız.

Buğday işine bir bakış.

İsmail Husrev.

Ziraat siyasetimizin bugün en canlı meselelerinden birini de buğday işi teşkil etmektedir. Bir zamanlar memleket borsalarında okkası 18 kuruşa satılmış olan buğdayın bugün bir çok mıntakalarda 3 kuruşa kadar düşmesi, hattâ para etmemesi köylüyü derin bir fakra yuvarlamıştır. Bu görülmemiş fiat sefaleti içinde köylü hem devlete karşı tediye, hem millî sanayie karşı alım kabiliyetini kaybetmiş bulunmaktadır. Bunun tabiî bir neticesi olarak bir çok mıntakalarda köylünün «zatî iktisada» yani zirai ve sınaî (yiyecek, giyecek gibi) ihtiyaçlarını ailesi efradile bizzat temin etmesi tarzına ricat ettiği de müşahede edilmektedir. Halbuki mütekeşif bir emtia mübadelesine muhtaç olan yeni millî sanayiimiz için bu ric'î hareketin, bir pazarsızlık, bir satış darlığı demek olduğunu bilâ tereddüt kabul etmemiz lâzımdır. Bir köylü memleketinde köylüde kendine müşteri bulamıyan bir sanayi cihazının havada kalacağı kendiliğinden anlaşılır. Köylünün pazar münasebetlerine her gün bir parça daha fazla karışması, yani köylünün sanayie, sanayiin de köylüye müşteri olması, millî iktisadın gürbüz inkişafı ve devlet maliyesinin düzelmesi bakımından elzem ve zaruridir. Binaenaleyh köylünün alım kabiliyeti meselesi demek olan buğday işi sadece bir buğday işi değil, ayni zamanda pek şümullü bir millî iktisat davasıdır.

●

Memleketimizde buğday, daha geniş bir tabirle, hububat buhranı dünya hububat buhranının bir neticesi olarak başlamıştır. Bizde hububat fiatlarının sukutunu, kuraklık senelerini takip eden istihsal fazlası senelerine atfedenler de çoktur. Fakat bu, çok sathî bir hükümdür. Şunu hatırdan çıkarmamak lâzımdır ki, hudutlarımız dışında bir fiat sukutu hâdisesi olmasaydı, fazla gelen hububatımız, dışarda kendine her zaman tatmin edici bir fiat bulabilecekti. Bugün, dışarda satış imkânı bulunamadığı için-

dir ki memleket dahilinde bir istihsal fazlasile karşılaşıyoruz. Binaenaleyh fiatlara darbe dahilden değil hariçten gelmektedir.

Yalnız bizi değil, bize benzer, bütün memleketleri muztarip eden dünya buğday buhranının sebepleri nedir? Bunun bir çok sebepleri vardır ki, başlıcalarını şöyle sıralamak mümkündür.

1 — Umumî harp senelerinde Tuna memleketlerile Rusyanın piyasadan çekilmesi üzerine Avrupa harici memleketler hububat istihsallerini mühim nisbetlerde tevsi ettiler. Şöyle ki: Dört hububat maddesinin (buğday, çavdar, arpa, mısır) Avrupada zeriyat sahası 1920 senesinde harpten evvelki sahaya nazaran yüzde 15.50 daralmış ve buna mukabil Avrupa harici memleketlerde yüzde 16.50 genişlemişti. 1921 buhranından sonra Avrupa memleketleri hububat ziraatlerini tedricen ıslaha başladılar ve buna mukabil Müttehidei Amerika müstesna olmak üzere bütün Avrupa harici memleketler de, dünya piyasalarında harp dolayısile kazanmış oldukları mevzileri Avrupaya kaptırmamak için mücadeleye girdiler. Bu mücadele, istihsali tevsi suretinde cereyan etti. Yalnız Müttehidei Amerika, yeni hububat memleketlerinin (Kanada, Arjantin, Avustralya) rekabeti karşısında Harbi Umumide aldığı mevkii tedricen kaybetti. Dünya hububat istihsalinin takip ettiği bu inkişaf seyri neticesi, dört hububat cinsinin dünya istihsali, Umumî harpten evvelki seviyeyi fersah fersah geçti. Bu inkişafta Avrupa memleketleri harpten evvelki seviyeye oldukça yaklaştılar. Avrupa harici memleketler ise bu seviyeyi adamakıllı geride bıraktılar.

2 — Hububatta fazla istihsale, büyük alım ve satım teşkilâtlarının da dahli olmuştur. Misal olarak meşhur Kanada Pool'ünü gösterebiliriz. Bu Pool, istihsal ve satışı tanzim edeceği yerde hakikî bir buhran âmili olmuştur.

Bir zamanlar bütün dünyayı hayrette bırakmış olan Pool, 1923-te Kanadanın Alberti, Saskaçevan ve Manitoba eyaletlerinde teşekkül etmiş olan üç eyalet Poolünün birleşmesile 1924 te vücut bulmuştu. Bu muazzam teşkilât, 1924/25 senesinde ilk adımda Kanadadan ihraç olunan buğdayın yüzde 37.3 nü, 1929/30 da da yüzde 51.3 nü kontrolu altına almıştı. Poolün başlıca teşekkül maksatları şunlardı; 1- Poole iştirak edecek çiftçilere daimî ve va-

satî senelik bir fiat seviyesi temini. 2 - Hasadı müteakıp piyasaya buğdayın gelişigüzel sevkedilmesinden mütevellit şiddetli fiat sukutlarına mâni olmak. 3 - Hububat ihracatını plân altına alarak sene zarfında fiatların şiddetli temevvüçlerine mâni olmak. 4 - Müstehlikle müstahsil arasındaki fuzuli mutavassıtları kaldırmak. 5 - Memleket dahilinde mevcut elevatörleri bir elde toplamak.

Hakikaten Pool, buğday satışlarını öyle tanzım etmişti ki, buğdayın idrakini takip eden aylarda piyasaya ihtiyaçtan fazla ve anî buğday sevkine mâni olmuştu. Bunu Poolün teşekkülünden evvel ve teşekkülünden sonraki senelerde buğday ihracatının aylara isabet eden yüzde nisbetinden görebiliriz.

Kanada da senevî Buğday ihracatının aylara inkısamı (%)

SENELER	Eylül	Teşrinevvel	Teşrinisani	Kânunuevvel	Kânunisani	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos
1917-23 vasatisi	23.9	28.2	18.2	8.6	4.5	3.2	3.0	1.8	11.6	2.3	1.4	2.4
1925-26 „	13.8	15.1	12.2	6.8	7.6	4.7	5.6	8.1	6.1	6.2	7.5	6.3
1919-30 „	6.6	6.7	6.9	5.3	2.0	0.7	6.7	9.4	15.5	7.4	11.5	18.1

Piyasada (piyasada olmazsa, Poolün ambarlarında) mahsulüne daimî alıcı bulacağından emin olan Kanada müstahsili, ziraat sahasını mütemadiyen genişletmişti. Müttehidei Amerikada ziraat sahası 1919 senesinden 1930 senesine kadar 29.583 bin hektardan 24.492 bin hektara sukut ettiği halde Kanadada 7.740 bin hektardan 10.075 bin hektara çıkmıştı. Pool, 1924 senesinde bir büşel buğdayı 1.01 dolara sattığı halde 1928/29 senelerinde 1.43 dolara satmıştı. Görünüşe nazaran Kanada müstahsili yüksek bir kârla iş görmüştü. Fakat bir taraftan dünya piyasalarında diğer taraftan Poolün kendi içinde meydan bulan bir sürü tezatlar bu prosperitenin tesirlerini kompanse ederek müstahsili bu yüksek kârlardan istifadelendirememişti.

Kanadanın artan istihsalinden ilk adımda bilhassa Müttehidei

Amerika müteessir oluyordu. Kanadada buğday istihsalinin artmasını da Pool teşvik ediyordu. Fakat istihsalin artışı piyasada aynı nisbetler dahilinde artan bir talebe tekabül etmiyordu. Piyasada esasen talebin ittisaına imkân yoktu. Çünkü, harp senelerini takip eden prosperite senelerinde bile, halkın alım kabiliyeti, artmamıştı. Diğer taraftan istihsalin tezayüdü, diğer memleketlerin rekabeti, Poolün satışlarını da darbeliyordu. Neticede Poolün ambarlarında daha dünya buhranından çok evvel, stok terakümü olmağa başlamıştı. Stok miktarı 1926 senesinde 31 milyon buşelden 1930 senesinde 130 milyon buşele çıkmıştı. Buhrandan evvel Kanada buğday stokları senelik hasat miktarına nisbetle her sene şu nisbetler dahilinde artmıştı:

1923 — % 8.6	1927 — % 16.3
1924 — % 9.5	1928 — % 18.8
1925 — % 8.1	1929 — % 37.1
1926 — % 11.6	

Bu stok yığınları, daha buhrandan çok evvel, Poolün malî vaziyetini sarsmağa başlamıştı. Pool artık çiftçi tarafından teslim edilen mahsulâta yüksek avanslar veremiyordu. Fiatları da kırmağa başlamıştı. 1930 senesinde Poole dahil çiftçiler, buğdaylarına hariçte Poolün fiatlarından iki misli yüksek fiat bulmuşlardı. Bir zaman geldi ki, bu devâsa teşkilât, ambarlarında gittikçe büyüyen stoklarını süratle piyasaya dökmeğe ve bunları düşük fiatla elden çıkarmağa başladı. Netice olarak bütün buğday piyasası altüst oldu. 1932 senesinde koca Pool, geniş köylü kitlelerini peşinden girdaba sürükliyerek iflâs etti.

Diğer memleketlerde Pool nevinden kurulmuş teşkilâtların akıbeti de bundan farksızdı. Meselâ Müttehidei Amerikanın çiftçilere yardım teşkilâtı da aynı neticeyi verdi.

3 — Hububat buhranına, umumî ziraat buhranının da büyük tesirleri oldu. Harbi Umumî sonunda yalnız hububatın değil, bütün ziraatin de konjunkturu bozulmuştu. Evvelâ sanayi mamulâtı fiatları inhisarcı teşkilâtlar vasıtasile ziraat fiatlarına nazaran çok az temevvüç ediyor ve daima yükseklerde dolaşıyordu. Halbuki ziraat mahsulleri fiatlarında daimî bir sukut temayülü vardı. Bunun neticesi ziraatte maliyet fiatları pek yük-

selmişti. Fiat sukutları köylünün alım kabiliyetini mütemadiyen düşürüyordu. Köylü, fiat sukutlarını telâfi etmek için istihsali tevsiden başka çare bulamamıştı. Neticede umumî bir zirâî istihsal fazlası bütün piyasaları istilâ etti. Köylünün kârına fuzuli bir sürü mutavassıtların iştirak etmesi ve bunların, zirâî mahsul fiatlarına kendi lehlerine zam yapmaları da halkın alım kabiliyetini tahdit etmişti.

4 — Zirâî buhrandan bütün memleketler ayni derecede müteessir olmamıştı. Zirâî istihsalini makineleştiren memleketler, Müttehidei Amerika gibi, buhrandan istifade bile ediyorlardı. Maamafih bu memleketlerde de bütün köylü tabakasının vaziyeti müsavi değildi. Meselâ sermayesizlikten makine kullanamıyan küçük ve orta köylü, fiat sukutlarının bütün acı akıbetlerini sırtına yüklenmişti. Ziraate makine tatbik eden büyük çiftçiler, 1932 de buğdayı, piyasa fiatının çok dununda bir maliyet fiatile istihsal etmişlerdi. Neticede makineli ziraat, bu düşük maliyet fiatı sayesinde piyasalara mühim miktarda istihsal fazlası dökerek hakikî bir buhran amili olmuştu.

Fazlai istihsalin yükü altında dünya buğday stoklarının nasıl arttığını ve buna makûsen de fiatların nasıl sukut ettiğini aşağıdaki tablodan takip edebiliriz.

SENELER	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Dünya buğday stokları	—	4.682	4.982	6.654	9.558	10.312	12.060	12.166	16.000
Şikago borsasında buğday satış fiyatları									
Âzamî	205	182	154	170	147	130	83	61	116
Asgarî	134	129	122	107	94	60	44	41	44
Son fiyat	186	132	126	111	127	70	53	42	82

Hububat buhranının şiddeti bilhassa 1929 senesini takip eden yıllarda artmıştır. Sanayi buhranile geniş müstehlik kitlelerinin alım kabiliyeti sıfıra müncer olunca, buğday müstahsili memleketler, sanayi memleketlerinde satışlarının mühim bir kısmını kaybettiler. Buğday stokları da fiatlara basarak her sene bir kat daha artmakta devam etti.

Bugün buğday piyasasının ufukları henüz çok karanlıktır. Halkın alım kabiliyetsizliği, istihsalin mütemadi artışı devam ettiği müddetçe, bir salâh beklemek beyhude gibi görünüyor. Bu vaziyet karşısında, haricî piyasalardan ümidini kesen bir çok ziraatçi memleketler, köylünün vaziyetini, alım kabiliyetini düzeltmek için muhtelif tedbirlere başvurmaktadırlar.. Bu tedbirler, memleketlere göre iyi veya nakıs neticeler vermektedir.

●

Buğday işinin bizde köylüyü derin bir fakra sürüklemeğe başlaması, devleti, kat'î bir müdahaleye sevketmiştir. 1932 senesi buğday mubayaası kanunu, 1934 buğdayı koruma kanunları bu cümledendir.

Türk buğday müstahsilini piyasanın başlıca üç hareketi muztarip etmektedir. Biri buğday fiatlarının malûm olan kronik sukutu, diğeri, fiatlarda şiddetli mevsim temevvüçleri, üçüncüsü de periyodik kuraklık dalgalarıdır.

Buğday fiatlarının kronik sukutunun sebeplerini dahilî ve haricî olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Haricî sebep yukarda izah ettiğimiz gibi dünya piyasasının hareketleridir. Dahilî sebep te, Türk müstahsilinin fiat sukutunu telâfi etmek için mütemadiyen istihsalini tevsi etmeğe meyletmesi ve bunun fiatlara yaptığı basıcı tesirlerdir. Milyonlarca cüce köylü işletmesinin istihsalini, bugünkü liberal şartlar altında bir plâna göre tahdit ve tanzim etmek imkânı olmadığına göre dahilî kronik sukutlar, zarurî olarak haricî sukutlarla başabaş gidecektir.

Mevsim temevvüçlerine gelince; bugünkü kanunî tedbirlerin de merkezi sıkletini bu mesele teşkil etmektedir. Bizde köylü, devlete, bankalara, hususî eşhasa karşı olan borcunu ödemek ve ihtiyaçlarını kapamak için idrak ettiği mahsulü biran evvel paraya çevirmek mecburiyetindedir. Memlekette buğday üzerine varant muamelesi yapılmadığından (bizde henüz silo teşkilâtı yoktur) ve ziraî kooperatifler de henüz kâfi derecede inkişaf edemediğinden köylü, borçlarını ödemek maksadile mahsulünü harmanı müteakıp derhal piyasaya arzeder. Bunun için harmanı takip eden senelerde piyasaya arzedilen buğday daima ihtiyaçtan fazladır. Bunun neticesi olarak bu aylarda buğday fiatları

müstahsilin aleyhine olarak fevkalâde sukut eder. Piyasaya mahsul arzolunmıyan diğer mevsimlerde fiat yükseldiği halde köylü bundan müstefit olamaz. Çünkü o zaman elinde satılacak mahsul kalmamıştır. Yüksek fiatlı mevsimlerin kârı mutavassıtın kesesine gider.

Hükûmet 1932 buğday mubayaa kanunile bu mevsim temevvüçlerinin müstahsil lehine tanzimi gayesini istihdaf etmişti. Bu kanun mucibince Ziraat bankası, köylünün buğdayını muayyen evsafta olmak üzere muayyen bir fiattan (5.50) kuruştan mubayaa edecektir. Banka idrak mevsiminde piyasadan buğday mubayaa edecek ve mubayaa ettiği buğdayları piyasaya arzederek idrak mevsimi fiatlarile diğer mevsimlerin fiatlarını mümkün olduğu kadar bir seviyeye ircaa çalışacaktır. Kanunun tatbikından evvel fiatlarda çok aşırı temevvüçlere tesadüf olunuyordu. Meselâ 931-32 de Ankarada müstahsilin malını piyasaya sürdüğü ağustos ayı ile kânunlar arasında buğdayın vasatî fiatı, 3.72 kuruşu geçmemişti. Hattâ 1.66 kuruşa bile düşmüştü. Tabiî müstahsil malını çok ucuza satmıştı. Halbuki temmuzda, buğday beş kuruşa çıkmış bir aralık yedi kuruşu bile bulmuştu.

Kanunun tatbikı 1932 denberi nasıl bir netice verdi? Memnuniyetle söyliybiliriz ki, buğday mubayaatı yapılan esas piyasalarda (Ankara, İstanbul, Konya ilh), kanunun tatbikı ile mevsim temevvüçleri sistemli bir surette bertaraf edilmiştir. Bunu, aşağıda üç merkeze ait grafikte vuzuhla müşahede edebiliriz.

Grafiklerden görülüyor ki, 1931-32 gibi devletin müdahalesi olmıyan senelerde fiatlar şiddetli temevvüçler kaydetmiş, halbuki müdahale senelerı olan 1932-33 te bütün sene zarfında köylüye müsavi bir fiat seviyesi temin edilmiştir. Arzu edilen netice de esasen bu idi. Binaenaleyh maksat tahakkuk etmiş demektir.

Devlet ilk sene Ziraat Bankasına Ankara, Pulatlı, Eskişehir, Akşehir, Konya, Kütahya, Balıkesir, Yerköy, Sıvas, Denizli, Tekirdağ, İstanbulda alım yerleri açtırmış ve 1.166.323 liraya 22 milyon kilo buğday satın aldırmıştı. Geçen sene mubayaa sahası daha genişletildi. Yedi yerde (Çerikli, Şefaatli, Konyaereğlisi, Afyon, Zile, Adana, Dinar, Uzunköprü) istasyon açıldı. 140.000 ton buğday mubayaa edildi. Dört beş ay içinde Ziraat bankası tarafından köylüye 4 ilâ 5 milyon lira para verilmiş oldu.

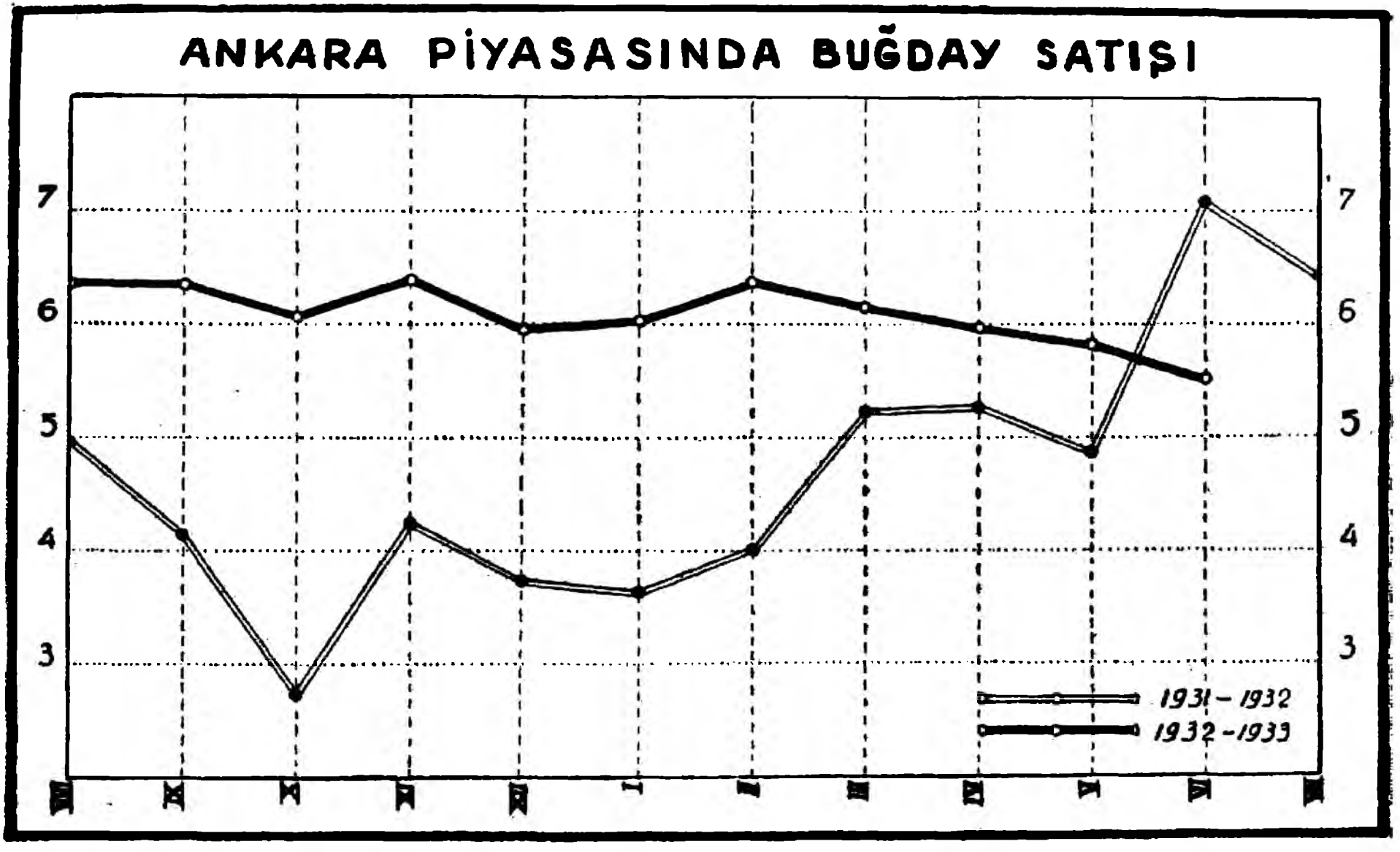
ANKARA PİYASASINDA BUĞDAY SATIŞI
7
6
5
4
3
1931 – 1932
1932 – 1933

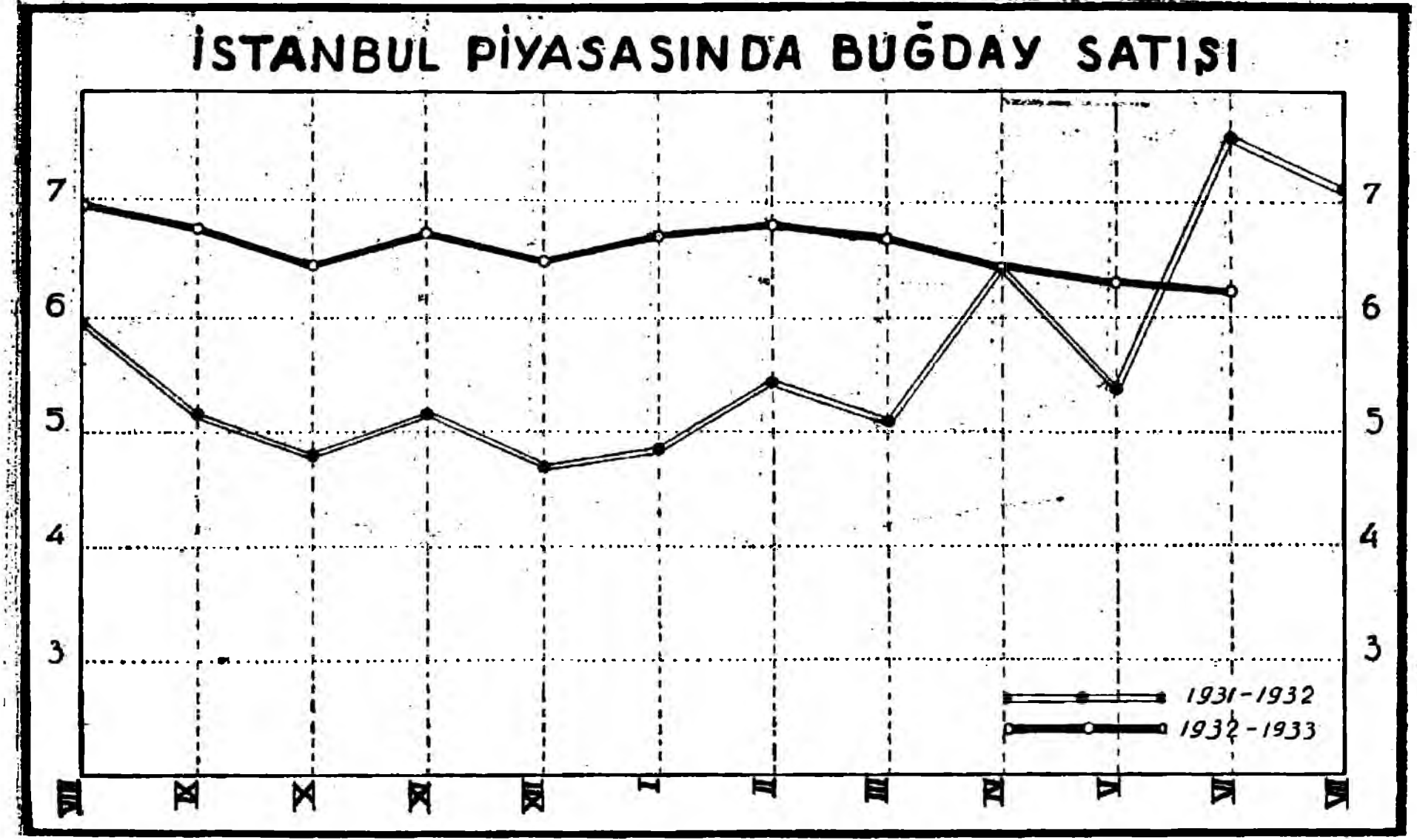
İSTANBUL PİYASASINDA BUĞDAY SATIŞI
7
6
5
4
3
1931-1932
1932-1933

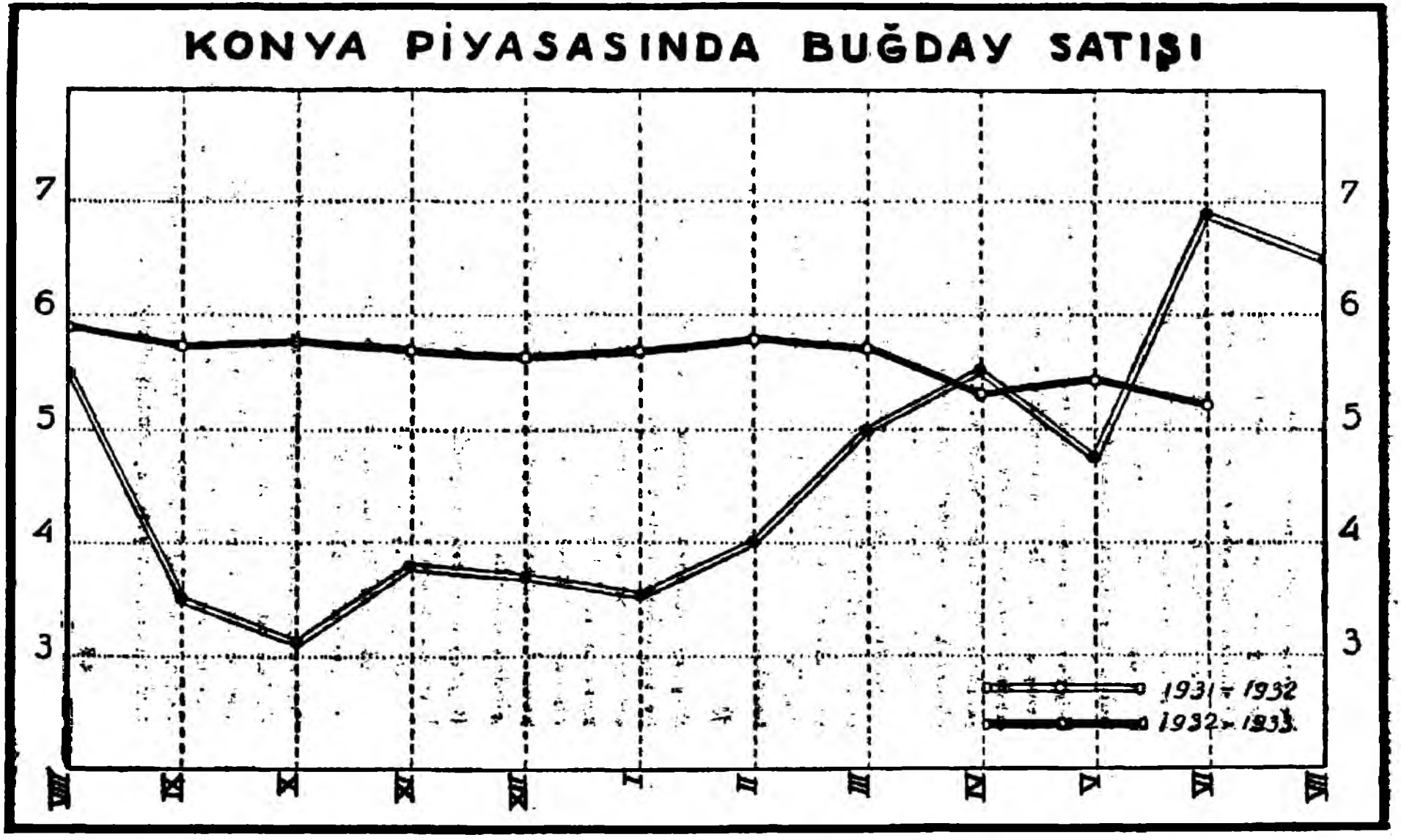
KONYA PİYASASINDA BUĞDAY SATIŞI
7
6
5
4
3
1931 - 1932
1932 - 1933
VIII
IX
X
XI
XII
I
II
III
IV
V
VI
VII

Devletin buğday politikasında attığı ikinci adım, mubayaa edilen buğdaylar için silolar ve ambarlar inşası faaliyeti olmuştur. Köylüden mubayaa edilen milyonlarca kilo buğdayın muhafazası imkânı olmayınca, birinci adımın para sarfından başka bir manası olmıyacaktı. Silo tesisatının diğer bir manası daha vardır ki, o da periyodik kuraklık hâdiselerine karşı buğday rezervi bulundurabilmek imkânıdır.

Buğday mubayaatı nasıl mevsim temevvüçlerine mâni oluyorsa, geniş silo teşkilâtı da kuraklık senelerile yağmurlu seneler arasındaki farkların tesirlerini mümkün olduğu kadar tahfife çalışacaktır. 1934 senesi buğdayı koruma kanununun maksadı, temin olunacak yeni varidatla (ekmekten alınacak bir kuruş vergi ile) bir taraftan mubayaatı tevsi diğer taraftan da memleketin başlıca mıntakalarında silo ve ambar teşkilâtına lüzumu olan parayı temin etmektir. Bugün inşa edilmekte olan silolar, Ankara, Konya, Eskişehirdir. Diğer mıntakalarda da ambarlar yapılmaktadır. Önümüzdeki sene silo inşaatı diğer vilâyetlere de teşmil olunacaktır.

●

Buğday mubayaatı dolayısile akla şöyle bir sual gelebilir: Acaba köylü hükûmette kendine emin bir müşteri bularak istihsalini arttırmak hevesine düşmez mi? Mubayaat memlekette buğday ziraatini sun'î bir şekilde tevsi ederek bir fazlai istihsal amili olamaz mı? Böyle bir şey olduğu takdirde devam edecek mubayaata hiç bir varidat membaının tahammül edemiyeceği kendiliğinden anlaşılır.

Buğday meselesini bugünkünden daha geniş bir mikyasta almak bize çok lüzumlu gibi görünüyor. Bugünkü tedbirler, buğday işini yalnız alım ve satım sahasında organize etmeğe matuftur. Halbuki teşkilâtı, istihsal ve istihlâk sahalarına kadar indirmekle meselenin daha şümullü olarak halledileceğini zannediyoruz.

Son zamanlarda bir buğday inhisarından, bir buğday ofisinden de bahsedildiğini işittik. Bugün bir buğday inhisarına esasen lüzum yoktur. Çünkü Ziraat bankasının idaresi altında olan buğday mubayaatı ve silo teşkilâtı haddizatında inhisar mahiyetindedir. Ofis teklifi, buğday işini yalnız alım ve satıma inhisar ettirdiğinden vaziyeti değiştirmiş olmıyacaktır.

Binaenaleyh buğday işinin tamamlanacak daha iki safhası vardır. Biri istihsal diğeri istihlâk. İstihsal safhası, buğday istihsalinin teşkilâtlanmasıdır. Bunun iki şekli olabilir. Ya buğday mubayaatı, teşkilâtlanmış müstahsillerden yapılır. Yahut buğday mubayaa eden teşkilât istihsale kadar iner. Kendine merbut büyük buğday istihsal teşkilâtları vücude getirir. İstihlâk işine gelince; bu da iki şekilde olabilir. Ya buğday mubayaa eden teşkilât, memleketin bütün değirmenlerini organize ederek kendine bağlar yahut değirmenlerle beraber fırınları da organize ederek istihsalden perakende satışa kadar buğday, un ve ekmek işini bir elden idare eder. Bizee buğday işinin hakikî hal yolu, buğday, un ve ekmek işlerini yani buğdayın istihsalini, satışını ve istihlâkini bir devlet teşkilâtı dahilinde bir elde toplamaktır. Bu takdirde nasıl mubayaatla, alıcı mutavassıtların fuzuli tavassutlarına nihayet verilmek isteniyorsa, bu muazzam teşkilâtla da istihsal, satış ve istihlâk yollarının başına geçmiş olan değirmenci, fırıncı, ilh. gibi bütün mutavassıt ağları kaldırılmış olur. Buğdayın bu mikyasta devletleştirilmesidir ki, hem müstahsilin alım kabiliyetini yükseltecek hem müstehlik halka ucuz ve iyi ekmek yedirecektir.

Gelecek sayıda :

Hüseyin Cahit Beye cevap.

Yazan: Şevket Süreyya.

Kültür :

Yarıda kalan bir "Bahariye,,

Yakup Kadri

Sabahlayin, penceremi, sokağın körpe akasyalarına karşı açarken, yüreğim, birdenbire, çocukça bir sevinçle doluverdi. Komşunun bahçesinden iğde ve gülkokuları geliyor. Bizim duvarın dibinden fışkıran kır çiçekleri, bir takım yabani otlar arasından bana o uzak ergenlik çağımdaki renkleriyle gülümsüyor. Hava, taze bir ağızdan çıkan soluk gibi ancak ılıktır.

●

Farkına varmaksızın bir takım şarkılar ve şiirler mırıldanmağa başlıyorum. Sesimden emin olsam bunları, bir operada gibi haykırarak söyliyeceğim. Fakat, ne lüzumu var? İşte, içerimde, adeta bir bando mızıka çalıyor ve benden bana daha yakın bir ben, bunun temposunda hem şarkı söyliyor, hem oynuyor.

●

Oyun, bütün güzel sanatların babasıdır. Hemen, bir köşeye çekilip bir şiir yazmak, ta ilk gençlik demlerimdeki gibi bir «mensur bahariyye» yazmak arzusunu duyuyorum.

Yirmi yaşımda var mıydım, bilmem, «Rayiha, rayiha, rayiha.» diye başlıyan ve şehvanî bir lirisme'ye daldıktan sonra bir ruh *orjisinde* nihayet bulan «*Bahara dair bir hitabe*» başlıklı bir şiir yazdığımı hatırlayorum, ve, işte, şu anda tıpkı öyle bir şey daha yapmak istiyorum.

Neden yapmıyacakmışım? Ben, şimdi, o yirmi yaşındaki gençten daha gencim. Birini seviyorum. Yüzünü görmediğim, adını bilmediğim bir genç kıza âşıkım. Bu gece, gidip, bu gül ve iğde kokuları arasında, bir bahçenin kapısından ona aşkımı iylan edeceğim. Oh, yüreğim, şimdiden tatlı tatlı çarpmağa başladı. Ey Müz, bana medet!

İşte, kalemi kâğıdı elime alıp yazıyorum:

«*Bahar*...:

Duruyorum. Aklımdan türlü türlü hayaller geçiyor. Kalbim, bir

his ve heyecan çağlıyanı gibidir, ve öyle bir yaratma şevki içindeyim ki, bunlara en ulvi ifade şekillerini verebilirim.

Lâkin, neden *BAHAR* kelimesinden öteye geçemiyorum?

«Akasya ağaçları.... bunlar daha iki üç yıl evveline kadar bir takım incecik çubuklardı. Şimdi koskoca ağaçlar oldular. Ve altlarına adamakıllı gölge veriyorlar. Komşumun bahçesi ise ben bu mahalleye geldiğim vakit bir çıplak arsadan ibaretti. Şimdi en nadide güller ve çiçeklerle süslenmiş, yeşil, serin, güzel bir toprak parçasıdır. Ankara'da bir şey yetişmez, bir şey olmaz diyenler...»

Ne yapıyorum? Eyvah, neler söylüyorum? Hani, benim bir dakika evvelki lirisme'm? İçerimde çalan o mızıka neden sustu? İçerimde rakseden o adam neden durdu? O kalbimdeki çağlayan birdenbire neden kuruyuverdi? Bu ne ıssızlık, ne kuraklık!.. Kendi kendime: «Dur, dur! O anı tekrar yakalıyacağız.» diyorum. Fakat, bunu derken, şüpheli bir tebessümle gülümsüyorum. Tıpkı Faust'a sırıtan Mefistofeles gibi gülümsüyorum.

●

Nihayet sihir bozuldu. Doktor Faust, yıpranmış, tiftilmiş kara kumaştan esvabiyle tekrar kırık ayaklı koltuğuna oturdu. Heyhat, Walpurgis gecesi bir hayal imiş. Heyhat, Margaretta bir hayal imiş. Ben, bu gece, aşkımı ilân için hiç bir sevgiliye gitmiyeceğim.

Karşımda, uzun bir emeğin mahsulü olan şu bahçe karşımda bir belediye meselesi olan şu ağaçlar var. Ve deminki ilkbahar tahassüsünün arkasında bütün bir şehir, bir ülke umranı davasının katı ve kuru realiteleri başlarını kaldırmış, bana bakıyorlar. Daha doğrusu, ben onların üstüne iğiliyorum. Allaha ısmarladık deminki yüksek tahassüs iklimleri!...

●

Hiç şüphesiz, beni böyle, yere doğru çökerten şey, kırk beş yılımın omuzlarımdaki yüküdür. Deminki çocukça neşem, hiç şüphesiz, gönlümdeki gençlik çağının büsbütün sönmezden evvel çıkardığı son parıltılardan biriydi. Geldi, geçti.

●

Lâkin, benden çok daha genç olanların görüş, duyuş ve ifade

edilişlerindeki sönüklüğe, donukluğa ne diyelim? Hangi diyardan, hangi cinsten olursa olsun üstlerinde yaşadığımız devrin işaretini taşıyan her san'at ve edebiyat işinde hep ayni turfalığın, hep ayni bayatlığın sasılığını bulmuyor muyuz? Yarıda kalan bir bahariyye değil bütün baharlardır. Ve katılaşan kalp yalnız benim değil bütün san'atkârların kalbidir. Niçin?

●

Bence, buna, ancak Romantisma'nın yıkılışını takip eden hâdiseler cevap verebilir. Romantisma yıkılalı, artık, san'atkârların gönlü kendi hudutları dışına taşmasını bilmiyor ve muhayyelesi, kanatları kesilip bir kafes içine alınmış kuş gibi madenî tünekleri üstünde zıplayıp duruyor.

●

San'atkârın kalbi ve muhayyelesi, tıpkı bunun gibi bir kuraklığa Paganisma'nın ölümünden sonra bir kere daha düşmüştü. Milâdî devrin ilk yıllarında bir *heyulâ-gemi*, bütün Ak-Deniz kıyılarını dolaşıyor ve içinden hasifî bir ses:

«— Pan öldü, Pan öldü... diye nida ediyordu.

Bu, neşve öldü, şetaret öldü, aşk ve cuşiş öldü demekti. Gerçekten, bu yas haberi üzerine insanlık asırlarca süren bir kâbus içine daldı idi.

●

Bakalım engin ve coşkun Romantisma'nın matemi nekadar sürecek?

Teknik :

Bizde Kok ve Demir Sanayii.

M. Şekvi.

Demir istihsalinde en çok sarfedilen şey kok olduğu için (1 : 1 nisbetinde) verimli bir demir sanayii tesis ve işletmesinin herşeyden evvel fiatı muayyen bir haddi tecavüz etmiyecek kok istihsaline mütevakkıf olduğunu geçen yazımızda izah etmiştik. Kok kömürünün şimdi olduğu gibi hariçten ithali nakliye ve gümrük masrafı dolayısile fiatını daima bu muayyen haddin üstünde tutacak ve binaenaleyh bizde demirin iktisadî olarak istihsal ve işlemesini gayrimümkün kılacaktır.

Esasen zengin bir kömür madenine malik memleketimiz için hariçten kok getirmek kadar gayri iktisadî bir şey tasavvur olunamaz. Binaenaleyh demir sanayiinden evvel bir kok sanayii karşısında kalıyoruz demektir.

Buraya gelince akla şu sual geliyor:

— Bizim Zonguldak kömürleri demir istihsaline yarayan kokun imaline müsait midirler?

Şimdiye kadar bu suale müsbet ve menfi surette cevap verenler bulunmuştur. Kömürlerimizin mevaddı tayyaresinin fazlalığından demir istihsaline yarayan kok imali için müsait olmadığını iddia edenler bulunmuş ve hatta bu hususta tecrübeler de yapılmıştır. Tecrübelerin neticesi maalesef ilân edilmemiştir. Fakat havzamızda demir koku için şart olan % 21-25 mevaddı tayyareyi havi kömür mevcut olduğu gibi (meselâ Söğütözü) bundan yukarda mevaddı tayyareyi havi kömürlerden dahi demir istihsalinde kullanılacak mukavim kokun imali artık fennen imkân dahiline girmiştir.

Şimdiye kadar yapılmış bir çok lâboratuvar ve amelî tecrübelerle sabit olmuştur ki; yalnız başına iyi bir demir koku veremiyen muhtelif kömür cinslerini münasip nisbette karıştırarak demir koku meydana getirmek mümkündür. Bu sırada muhtelif kömür nevilerine göre muhtelif cinste ocaklar kullanmak veya dövmek

suretile de bu işin kolaylaştırıldığı malûm bir keyfiyettir. Bu vaziyette ve fennin bugünkü terakkisi karşısında bizim kömürlerden demir koku istihsalinin gayrimümkün olduğunu iddia etmek fikrimizce münasip değildir. Yalnız bizi düşündürecek bir nokta vardır ki o da kok fiatının yukarda bahsettiğimiz muayyen haddi aşmasıdır.

Şeker fabrikalarımızda kullanılan ve şimdilik hariçten ithal olunan kokun beher tonunun bu fabrikalara 25-30 liraya malolduğu halde Avusturyada bunun 12 liraya maledildiğini bir mütehassıs ifade etmektedir. Biz kömür hakkındaki müteaddit yazımızla kokun bu fiatı üzerinde ısrar etmiş durmuştuk. Halen de Türkiyede rasyonel bir şekilde kok istihsal edildiği takdirde buna yakın fiatlara maletmenin mümkün olduğuna kaniiz. Fakat bunun için muayyen bazı şartların değiştirilmesi, kok sanayiinin daha bidayetten rasyonel bir tarzda kurulması lâzımdır. Aksi halde dahilde de yapsak bugünkü çok yüksek kok fiatından fazla bir şey indiremeyiz.

●

Bizde kokun maliyetini ucuzlatmak iki suretle mümkündür.

1 — Fabrikada tâli mevattan istifade ederek koku ucuza maletmek,

2 — Ucuza maledilen bu koku istihlâk mahalline nakilde mutedil bir nakliye tarifesi tatbik etmek.

Bu noktalar nazarı itibare alınmadan yapılacak kok sanayii ile bunlar nazarı itibare alınarak yapılacak sanayi arasındaki farkı gösterebilmek için maliyet fiatlarını bilâmel hesap etmek ve göstermek çok faydalı olacaktır:

Bugünkü nakliye şeraiti değiştirilmeden ve tâli mevattan istifade etmeden yapılacak kokun ton başına vasatî fiatı takriben şöyle olur:

Kuruş	
1400	Kömür (% 70 kok istihsal edildiğine ve kömürün tonu 10 lira olduğuna nazaran)
350	Kok istihsal masrafı (sermaye servisi, masarifatı umumiye ve saire)
1750	Yekûn

Bu fiat bugün takriben İstanbul limanındaki teslim fiatıdır. Bu-

na tahmil ve tahliye, liman ücreti vapur ve trenle 500 kilometreye kadar nakil ücreti inzimam edince Anadolu içerisindeki maden istihraç yerinde fiatı hiç bir vakit 30 liradan aşağı olamıyacak ve demir istihsalini de rantabl yapamıyacaktır.

Buna mukabil tâli mevaddı kıymetlendirecek tesisatla birlikte takriben 2,5 milyon lira sermaye ile tesis edilen ve senede bizim şimdilik azamî ihtiyacımız olabilecek 200.000 tonu verecek olan bir kok fabrikasında fiat teşekkülü takriben şöyle olacaktır:

Kuruş	
1400	Kömür bedeli
550	Kok istihsal masrafı [tafsilât aşağıda görülecektir]
1950	Yekûn

Buna mukabil tâli mahsulâtın kıymetlendirilmesinden elde edilen mevat ile bırakacakları kıymet şöyle olacaktır:

	Beher tonun fiyatı Lira	Günlük istihsal Ton	Beher ton koka isabet eden kazanç Lira
Katran	25	35	1,2
Amon solfat	60	10	1,1
Benzol	150	9	1,8
Gaz	Beher metre mikâbı 1 Kuruş	300.000 m3	4.4
			8,5 Yekûn

O halde kokun beher tonunun fabrikada maliyet fiatı 7,5 liraya mukabil yalnız 11 lira olacaktır. Daha kok istihsalinde fiatta birinciye nazaran % 68 bir ucuzluk temin edilmiş demektir. Şurasını da nazarı dikkate almak lâzımdır ki biz burada tâli mevadda fiat verirken halihazır piyasayı almadık; meselâ benzolun kilosunu 15 kuruştan, gazın metre mikâbını 1 kuruştan hesap ettik ki bunlar bugünkü piyasaya nazaran tesavvur edilemiyecek kadar ucuzdur. Sonra havagazının istihlâk yerine gelince bunu civardaki maden işletmeleri, demiryol işletmesi ve saire için lâzım olan enerji membaındaki istihlâkini düşündük ki, bunlar da yakında tahakkuk etmek üzeredir veya tahakkuk ettirilmesi lâzım gelen işlerdendir.

Nakliye tarifelerinde demir istihsali ve bunun nakliye vasıtaları üzerinde husule getireceği faideli tesir nazarı itibare alınarak

% 50 derecesinde azaltıcı bir siyaset takip edilirse, demir istihsal yerindeki kokun maliyet fiatı 16-18 lira arasında tutulabilir ki bu her an için demir sanayiini verimli yapabilecek bir haddir. Tâli mahsulâtın kıymetlendirilmesi ise memleketimize senede takriben 10.000 ton katran, 3000 ton amon sulfat (sun'î gübre olarak kullanılır) 2.700 ton benzol 90.000.000 metre mikâbı havagazı (takriben 40.000.000 kilovat elektrik enerjisi) kazandırır. ![*]

Bu çeşit bir fabrikada bir ton kokun istihsal masrafının müfredatı ise takriben şöyle olabilir.

Ton başına masraf Lira	İşletme masrafı
1. 4	Ocağın teshin masrafı
0.37	Buhar
0.14	Elektrik cereyanı
0.44	Diğer malzeme
0.05	Madenyağı
0.26	Hamızı kibrit
0.50	Gündelik ve içtimaî masraflar
0.12	Aylıklar » »
3.30	Yekûn
	Umumî mesarif
0.20	İdare masrafı
0.10	Vergiler
0.80	Tesis sermayesi faizi % 8
1.10	Amortisman % 10
2.20	Yekûn
5.50	Umumî yekûn

Maamafih evvelce de söylediğimiz gibi kömürün istihsal ve ircaı yalnız kokla mümkün görmek doğru değildir. Memleketimi-

[*] Tesis, maliyet ve istihsal hesapları Almanyada son senelerde kurulan sanayie göre ve fakat bir taraftan tesisattaki ucuzlama diğer taraftan Türkiyede tesisten dolayı binecek zam ve kömürlerimizin hususiyeti nazarı itibare alınarak yapılmıştır.

zin dağlık vaziyeti ve madenlerimizin bu dağlık arazide bulunuşu dolayısile hemen bellibaşlılarının yanında oldukça büyük takatta su sukutları vardır ve binaenaleyh elektrik istihsali gayet kolaydır.

Elektrik fırınile demirin eritilmesinin oldukça mühim faydaları vardır. Bir defa bu gibi dağlık mıntakalarda büyük bir masrafı mucip olan kok nakliyesi ortadan kalkar, hemen civarda istihsal olunan elektrikle irca için kullanılan ağaç kömürü kolaylıkla ve ucuzca naklolunabilir. Saniyen elektrik fırınında eritilen demir cevheri bu erimiş halde iken diğer elektrikli çelik potalarına verilip işlemiye başlanabilir, yani demir istihsal yerinin yanında kolaylıkla bir çelik sanayii teessüs eder ve ucuz bir şekilde işlemiş olur.

Elektrikle eritmede ve işlemedeki temizlik ve kolaylık kokla işlemede yoktur. Elektrikle işleme için ileri sürülen yegâne mahzur pahalılıktır. Elektrikli demir eritme fırınları kokla çalışan fırınlara nazaran biraz daha pahalı olduğu gibi (takriben % 20) elektrikli fırınlar ayrıca bir kuvvet membaına da ihtiyaç gösterirler. Bu fazla tesis masrafı ve onun sermaye servisi elektrikle çalışmayı kokla çalışmıya nazaran pahalı yapar. Yalnız şurası da var ki bu pahalılık mutlak ve kt'î olmayıp her sınaî işte olduğu gibi teşebbüsün şekline ve yerine tâbi bir keyfiyettir.

Meselâ bizim Toroslar üzerinde veya garbî Anadoludaki demir madenlerinde kokun nakliyesi çok pahalıya maloldüğü takdirde elektrikle çalışma ona nazaran daha verimli olabilir. Senede 6000 saat çalıştırılabilecek ve takriben 5000 kilovat takatta olan böyle bir santralda kilovat fiatı 1,5 kuruşa maletmek çok mümkündür. Keza demir eritme yerinin civarından tedarik edilecek ağaç kömürünü de 1 kuruşa malederse bir ton demirin eritilme ve ircaı için lâzım olan enerji tutarı şöyle olur:

Kuruş	
1800	1200 Kwh. elektrik ücreti
700	Odun kömürü
2500	

Halbuki ekser yerlerde koku bu fiata maletmek hemen de gayri mümkündür.

Bu suretle istihsal edilecek demir de evvelki yazımızda verdiğimiz rakamlarda görüldüğü üzere iç ve dış pazarda tutunabilecek bir fiatta olabilir. *Hulâsa;* bidayetten rasyonel bir şekilde tanzim edilmek şartile Türkiyede dünya fiatında demir istihsali mümkündür, aksini muhik gösterecek hiç bir sebep yoktur, millî iktisadımızın inkişafına memlekette makine sanayiinin teessüsüne, ve hatta bu maddelerde komşularımıza ihracat yapmağa (demir ağır ve ucuz bir meta olduğu için nakliye meselesi büyük rol oynar ve uzak memleketlerden gelecek demire rekabet bu sebepten kolaydır) ve fakat her şeyden daha mühim olarak millî müdafaamız için en büyük bir ihtiyaç olan bu madeni memleket dahilinden tedarike ve bu meyanda millî iktisat ile millî müdafaanın ihtiyaçlarını karşılıklı olarak telife imkân bahşetmesi itibarile de üzerinde durulacak en mühim bir mevzudur. Bu mühim iş için sarfı icap eden para da İktisat Vekilimizin verdiği rakamlara nazaran ancak 10 milyon liradan ibarettir. [*] Yalnız millî müdafaa kaygusu için yüzlerce milyon liralık demiryol siyaseti takibinden çekinmiyen hükûmetin, bizzat bu demiryol siyasetinde çok iktisadî bir iş görecek olan demir madenlerimizin kıymetlendirilmesinden ve işletilmesinden geri kalmıyacağı aşikârdır. Yalınzbaşına demiryollarımıza ray ve diğer demir malzeme imali 10 milyonluk demir sanayiinin kurulmasını ve itfasını imkân dahiline kor. Kaldı ki memleketin ziraat sanayi müdafaa, hulâsa her şubesinde istediğimiz makineleşmek ve ileri tekniğe sahip olmak keyfiyeti nihayet demire dayanır.

[*] Biz bundan evvelki yazımızda elektrikle işliyen ve senede takriben 100.000 ton font istihsal eden bir tesisin sermayesini 4.5 milyon hesap etmiştik. Bu miktar 150.000 tona çıkarılır ve ayrıca bu mikyasta çelik istihsal tesisatı da ilâve edilirse takriben 10 milyonu bulur. Maamafih bizce işe font istihsalinden yani daha az bir sermaye ile başlamak ve tedricen arttırmak da mümkündür.

Polemik :

Şeker mütehassısının raporu ne için eksiktir?

Şevket Süreyya.

Yeni kurulmakta olan şeker sanayiimizin millî menfaatlere daha uygun ve daha rantabl işliyebilmesi için bazı mühim meseleler ve hattâ endişeler vardır ki, bunlar, millî iktisadiyatın inkişafile alâkadar vatandaşların zihinlerini veya kalemlerini zaman zaman işgal ederler (1). Hattâ Büyük Millet Meclisinin 21/Nisan/1934 günü toplantısında da, İstihlâk vergisi tadilâtı konuşulurken, şeker sanayiimizi alâkadar eden bu meseleler de ortaya atılmış ve bu münakaşalar İktisat Vekili Mahmut Celâl Beyefendinin ehemmiyetli cevaplarını davet etmiştir (2).

Cevaplarında Vekil Beyefendi «Şeker sanayiinin aynı zamanda rantabilite hesapları üzerinde artık durmak zamanı geldiğini» işaret buyurmuşlar ve beyanatlarına daha aşağıda şu suretle devam etmişlerdir:

— Ben itiraf ediyorum ki, bunun teknikine vakıf değilim ve bu itibarla bunun teknikini bilen, rasyonel mesail üzerinde malûmatı vasıası bulunan ve şeker sanayiinin beynelmilel vaziyetini bilen bir mütehassıs buraya davet ettim. Ve onun bitaraflığına güvenerek kendisine muhtelif sualler tevcih ettim. Şimdi huzuru âliniz de o suâlleri okuyacağım ve bu suâllerden görülecektir ki, İktisat Vekâletiniz muhterem arkadaşlarımızdan mevzuu kavramak ve anlamak hususunda daha ileri gitmişlerdir.»

Bu haberin yalnız Büyük Millet Meclisini değil, millî iktisadiyatın normal inkişafile alâkadar olan bütün memleketi ne kadar alâkalandırıcı olduğu aşikârdır. Bu itibarle, şeker sanayiimizin bilhassa rantabilite ve rasyonalizasyon bakımından böyle mütehassıs bir teknisiyene esaslı bir şekilde tetkik ettirilmekte olduğu haberi herkes gibi bizde de, bu tetkikin neticelerini sabırsızlıkla beklemek heyecanını uyandırdı. Çünkü bu sahada Kadronun daha eski sayılarında yaptığımız neşriyatı gerek materiyet, gerek hükûm bakımından yeni ve bittabi ihtisaslı bir ecnebi etüdü ile karşılaştırmak ve bu suretle de, mütalâalarımızın realite ile olan alâkasını daha yakın nisbetlerle tayin etmek imkânı olacaktı.

---

(1) Kadro mecmuası bu hususlardaki tetkiklerini şu numaralarda neşretmiştir:

Kadro: Nnumara - 11: Şeker istiklâline doğru: Yazan Şevket Süreyya.

Kadro: Numara - 24: Millî iktisat plânı ve şeker sanayiimiz: Yazan Şevket Süreyya.

(2) Mahmut Celâl Beyefendinin bu cevapları Hakimiyeti Milliye'nin 23/Nisan/1934 nüshasında neşrolunmuştur.

Zaten bizzat İktisat Vekili Beyefendi beyanatlarında bu meselenin milli bir dava olduğunu işaret ettiler ve dediler ki:

«— Kat'i neticeye varmak için gerek encümen veya sureti mahsusada seçilmiş bir heyetin, hattâ her ferdimizin şeker sanayii üzerinde ayrı ayrı malûmat ve kanaat edinmelerini daha ziyade milli menfaat meselesi olarak telâkki ederim. Binaenaleyh milli bir mesele üzerinde bu raporu esas ittihaz ederekten konuşmaya, tekrar ediyorum ki, intizar etmekteyim.»

Mevzuu bahs rapor bugün artık neşrolunmuştur. Binaenaleyh bu raporu -hulâsatan bile olsa- tetkik etmeyi biz de faydalı görüyoruz. Kaldı ki, bu tetkik zarureti, ayni mevzu üzerinde daha evvel de neşriyat yapmış olmak itibarile bizim için okuyucularımıza karşı ihmal olunmaz bir vazife olarak ta görünmektedir.

●

Şeker sanayiimizin tekniki, rasyonalizasyonu ve rantabilitesi hakkındaki ihtisas raporu Viyanada çalışan Dr. Gustav Mikusch isimli bir zat tarafından ve kendisine verilen on bir suale cevap olarak hazırlanmıştır (1).

İktisat Vekili Mahmut Celâl Beyefendi Meclisteki beyanatlarında başlıca şu iki madde üzerinde ayrıca hulâsa etmişlerdir:

1 — Şekeri, halk lüzumundan fazla pahalı yiyor, doğru mu?

2 — Himayesi sebebile hazinenin gümrük varidatından kaybettiği miktara mukabil aldığı resim azdır. Bu resim daha arttırılabilir deniyor. Hazinenin kaybettiği varidat israf oluyor veya haksız yere sanayi kârı olarak hususi eşhasa veriliyor doğru mu? Ne dereceye kadar? Tedbiri nedir?

Bu suallere verilecek bitaraf ve ciddi bir mütehassıs cevabı şeker sanayiimizin, milli menfaatler bakımından tekniki ve rantabilitesi üzerinde zihin-

(1) Sorulan suâller:
1 — Muhtelif Avrupa memleketlerindeki şeker sanayii vaziyeti,
2 — Muhtelif memleketlerdeki pancar fiatları ve alım satım azviyeti,
3 — Muhtelif memleketlerdeki şeker kalitesi ve dahili şeker satış fiatları,
4 — Muhtelif memleketlerin şeker istihlâkinde tatbik ettikleri vergi ve rüsuma ait ahkâm ve miktarları,
5 — Muhtelif memleketlere veya yeniden şeker sanayii yapan memleketlerde bu sanayiin himaye şekil, şerait ve derecesi,
6 — Şeker sanayiinde mütekâmil kâr hadleri,
7 — Türkiye şeker fabrikalarının hali hazırdaki vaziyet ve faaliyetleri,
8 — Türkiye şeker fabrikalarından istihsal olunan şekerin maliyeti ve bunun indirilmesi,
9 — Türkiyedeki satış fiatlarına ve himaye şeraitine göre tatbiki muvafık olacak vergi miktarı hakkındaki mutalâa,
10 — Şekeri, halk lüzumundan fazla pahalı yiyor, doğru mu?
11 — Şeker himayesi sebebile hazinenin gümrük varidatından kaybettiği miktara mukabil aldığı resim azdır, bu resim daha arttırılabilir, deniyor. Hazinenin kaybettiği varidat israf olunuyor veya haksız yere sanayi kârı olarak hususi eşhasa veriliyor, deniyor. Doğru mu? Ne dereceye kadar? Tedbiri nedir?

leri ve fikirleri işgal eden endişelere filvaki tamamile cevap verecek mahiyette olabilirdi. Binaenaleyh Dr. Gustav Mikusch'ın bu talebi ne dereceye kadar tatmin edebildiğini tetkike geçmeden evvel İktisat Vekilimizin hakiki bir ihata ile tespit ettiği suallerdeki şamil isabeti ehemmiyetle kaydetmek vazifemizdir.

Doktor Gustav Mikusch sorulan on bir sualin cevabını matbu şekli 53 sahife tutan bir rapor içinde toplamıştır. Bu sahifelerin sonuna mütehassısın izahlarını tevsike medar teâkki ettiği altı cedvel ilâve olunmuştur.

Mütehassıs, raporunun mukaddemesini teşkil eden takdim mektubunda, kendisine verilen tetkik işi esnasında temas ve müracaat ettiği bütün makam ve mercilerin kendisine azami kolaylık gösterdiğini hasseten işaret ederek bu kolaylıkların kendisinin mevcut kısa zaman zarfında, vaziyet hakkında esaslı bir fikir elde edebilmesine ve ümit ettiği gibi, şeker sanayiinin zirai ve sınai vaziyetlerine dair doğru bir intiba almasına imkân verdiğini kaydetmektedir.

Mütehassısın, alâkadar makamlar nezdinde her türlü yardımları gördüğünü ve kendisine verilen tetkik işinde intibalarının tam ve binaenaleyh malzemesinin eksiksiz olduğunu tespit eden bu beyanat bizce mühimdir. Çünkü ancak bu sayededir ki, ecnebi mütehassısın kendisine verilen bir iş üstünde her türlü imkânlarla techiz olunduğunu ve binaenaleyh bu işin veriminde her hangi bir kifayetsizlik varsa bu kifayetsizliğin artık bizzat mütehassısın ehliyet ve kifayetine raci bulunacağını tespit etmek kabil olacaktır.

●

Evvelâ şunu işaret edelim ki, Dr. Gustav Mikusch'ın raporu aşağıda tafsil edeceğimiz gibi, gerek İktisat Vekili Beyefendinin Meclis beyanatlarında kendisinden beklediklerı şamil ihtisasa ve malûmatı vâsıaya, gerekse umumiyetle şeker sanayii üstünde fikirlerde yer tutan dava ve endişelere cevap verecek mahiyette değildir. Bu kifayetsizliğin sebebini rapor muharririnin bizzat kendi şahsı hakkında verdiği izahatla da anlamak kabildir.

Raporunun 31 inci sahifesinde Dr. Gustav Mikusch kendi hakkında şunları kaydetmektedir:

«— Türk şeker sanayiinin vaziyetine gelince, evvelâ, mütehassıs bir teknisiyen veya ziraatçı olmadığımı kaydetmek isterim. Binaenaleyh şeker sanayiinin istihsâl ve ziraat sahalarında bir mütehassıs sıfatile hüküm vermeme imkân yoktur (1). Ancak yirmi beş seneden fazla bir zamandan beri şeker sanayii içinde çalışmakta olduğumdan, Avrupa ve Amerikada birçok şeker fabrikaları ve rafinerileri gördüğümden, bunlardan edindiğim tecrübe ve malûmata istinaden dört Türk şeker fabrikasını ziyaretim esnasında hasıl olan bazı intibalara işaret edebilirim.»

(1) Filhakika Dr. Gustav Mikusch sadece bir istatistikçidir ve bir şeker istatistik bürosu şefidir.

Rapor muharririni şeker sanayiinin idare, istihsal, ziraat, ve milli iktisadın diğer sahaları bakımından tetkikinde her cihetçe üstün bir mütehassıs olmadığından dolayı kusurlu görmek bittabi kimsenin aklından geçmez. Zaten bu tip bir mütehassıs bulmak, onun bulunabileceğini zannetmek hata olur. Fazla olarak muharririn bizzat kendi - ihtisası dersek bile- idrak sahası üzerinde verdiği açık ve sarih izahat hesabına kendisini tebrik etmek ayrıca bir vazifedir. Fakat şu da vardır ki, İktısat Vekâletimizin tevcih ettiği ve şeker sanayii üstündeki endişelere cevap vermek bakımından tamamile yerinde olan suallerı ya böyle şamil bir ihtisas, yahut ta bu mevzular üstünde, ayrı ayrı cephelerden ihtisaslı birkaç mütehassısın çalışmasını zaruri kılmaktadır. Çünkü şeker sanayiinin istihsâl veya ziraatı üstünde rey verecek ihtisası olmadığını işaret eden Dr. Gustav Mikusch'in, bu sanayiin meselâ milli iktisat bakımından mütaleası, yahut meselâ rantabilite hesapları bakımından tetkiki üstünde daha zayıf olduğu -bizzat kaydetmiş olmamasına rağmen- aşikârdır. Bunu aşağıda cevapları üstünde tespit etmeğe çalışacağız. Bize kalsa rapor muharririnin bu raporu yazarken ana gayreti, şeker istihsalile alâkadar müesseselerimize birtakım istatistik cetvelleri hazırlamaktan ibaret kalmıştır. Ve istatistikler çıkarmak işi filhakika görülüyor ki, esasen bir şeker istatistik bürosunu idare eden bu zatın hem en ziyade sevdiği, hem daha ziyade ehli olduğu bir sahadır. Filvâki raporun sonuna uzun levhalar halinde raptolunan bu cetvellerin muhteviyatının onda sekizi beynelmilel istatistik yıllıklarından çıkarılmış ve bu sahada yazı yazan veya söz söyliyen herkesin her zaman müracaat edebileceği harcıâlem vesikalardır. Fakat bizzat şeker işlerile meşgul olanların bu sahada zaman zaman kullandıkları rakam malzemesinin ölçüsüz noksanları ve aykırılıkları düşünülürse hiç olmazsa bu cetvellerin şeker sanayii erbabımız için günlük faydasını işaret etmek lâzımdır.

●

Dr. Gustav Miksuch'a sorulan suallerin birincisi muhtelif Avrupa memleketlerinde şeker sanayiinin vaziyeti ve ikincisi muhtelif memleketlerde şeker pançarının istihsal ve satış şartları hakkındadır..

Türkiye halen cihan şeker piyasasından alıcı olmak sıfatile çekilmek üzere olan bir memlekettir (1). Şeker ihracatçısı bir memleket olmak mevzuu da halen davaları meyanında değildir. Binaenaleyh bizim için birinci suale verilecek cevapların ancak tenvir bakımından ve mütemmim bir ehemmiyeti vardır. Zaten Avrupa şeker sanayii mühim kısımları itibarile daha ziyade hariç pazarlar için çalışmaktadır. Hariç pazarların ise gittikçe kendi şeker sanayiilerini tesis etmeleri dolayısile yakın bir istikbalde şekerin beynelmilel bir ihracat maddesi olmaktan çıkacağı ve bu itibarla da ihracat için memleketlerin bu bakımdan geniş sarsıntılar geçireceği tabiidir.

(1) Bu hususlara ait istatistik malûmatı eski yazılarımızda verilmiştir.

İkinci suale verilecek cevabın bizce en mühim kısmı başka memleketlerde pancar satışı fiatları ve bilhassa köylüden pancar satın alma usullerinde devletlerin köylü lehine koydukları himaye tedbirleri olabilirdi. Nitekim bilhassa satış fiatları şekeri maliyet fiatının teşekkülünü tetkik ederken de mütehassısın işine yarayabilirdi. Halbuki Dr. Gustav Mikusch bu bahislere temas etmemiştir. Zaten maliyet fiatının en mühim unsurları mütehassısın raporunda âdeta bir ısrarla temassız bırakılmış gibidir. Tertibinden yorulmadığı uzun istatistik cetvellerinde en mühim unsur olan pancarın diğer memleketlerde ve Türkiyedeki satış fiatları yoktur. Yalnız sık sık Türkiyede pancar fiatının pahalılığı zikrolunmaktadır. Pahalılık! Güzel, fakat hangi ölçülere, hangi rakamlara, hangi mukayeselere göre? Bir bu iddianın billâkis aksine kaniiz (1).

Üçüncü sual muhtelif Avrupa memleketlerinde şeker işleri ve dahili satış fiatları hakkındadır.

Bütün dünyada şeker fiatlarını:

1 — Şekerin maliyet fiatı,

2 — Şekerin dahili satış fiatı,

3 — Şekerin harici satış fiatı,

olmak üzere üç fiat seyri üstünde ve dinamik olarak mütalea etmek şeker tetkiklerinde ilk şarttır. Nitekim Kadronun şeker üstündeki neşriyatında bu ilk şart mümkün olduğu kadar ehemmiyetle daima gözönünde tutulmuştur.

Halbuki şeker mütehassısının raporunda yalnız dahili satış fiatları tetkik olunmuştur ve zaten maliyet fiatı tetkikleri olmadıkça bu dahili satış fiatlarının da ciddi bir kıymeti olamıyacağı tabiidir.

Bütün dünyada dahili satış fiatlarında en mühim rolü maliyet fiatından sonra bittabi vergiler oynamaktadır. Mütehassısın fiatına raptettiği (4) numaralı cetveli tahlil edince biz şunu çıkarıyoruz ki, Türkiye; şeker üzerine konan istihlâk vergisi çıktıktan sonra şekerin fiatı en yüksek olan memlekettir.

Meselâ Avrupada şekerin dahili satış fiatı en yüksek olan İtalyada kilo başına istihlâk vergisi (42.39) kuruş ve Türkiyede (8) kuruştur. Bu vergiler çıktıktan sonra İtalyada şeker fiatı kilo başına (26.30) Türkiyede ise (36) kuruş kalır. Bu bakiye fiat meselâ Bulgaristanda 26,56, Romanyada 17.04, Yugoslavyada 11.87, İspanyada 9, Hollandada 3.95 kuruştur. Mamafih bu fiatların sadece bu şekilde mukayesesi ciddi bir mana ifade etmez. Çünkü gerek Türkiye, gerek diğer memleketlerde bu bakaya fiat içinde diğer bazı resimler dahilidir ve yukarıda arzedildiği gibi bu fiatlar maliyet fiatı ile mukayeseli olmadıkça herhangi bir hususta fikir vermezler.

Mamafih üçüncü sualin bir buçuk sahife tutan cevabında bu mukayese unsurlarını ihmal eden mütehassıs, meselâ Avusturyada şeker fiatının bir

(1) Mukayese rakamları eski yazılarımızdadır.

tüccar karteli tarafından tayin olunduğunu gayet tasvibkâr (1) bir lisanla ve ehemmiyetle kaydetmeğe vakit bulmaktadır.

Beşinci sual gümrük himayesine mütealliktir ve mütehassıs şeker sanayii üstündeki bugünkü gümrük himayesini kâfi görmektedir.

Altıncı sual şeker sanayiinin kazanç hudutlarını tahlile tahsis olunmuştur. Cevabı kısa bir buçuk sahifedir. Bu cevaplarda Türk şeker fabrikalarının tevzi ettiği kâr % 11-12 olarak tespit olunmuştur (2) ve bu cevapta tevzi olunan temettüün müessesenin bugünkü rantabilitesinin bir ölçüsü olamıyacağı kaydedilmiştir. Bu sonuncu mütalâaya biz de iştirak ederiz. Filhakika mütehassıs raporunun bir yerinde de işaret olunduğu şeker sahasında tarlalar bugünkü gibi hesapsız istismar olunduğu takdirde yakın bir istikbalin toprağın randımanını kaybetmesi ve bunun temettüe çok menfi tesir eylemesi ihtimali tamamile varittir. Ancak altıncı sualde bir nokta var ki, onu da işaretlemek faydalı olsa gerektir. Mütehassıs bu sualde amorti nisbetlerine de temas ederek Avusturya şeker sanayiinde fabrika binaları için % 3-3,5, ikametgâhlar için % 2, eski makinalara % 10, yeni makinalara % 8 ve dünyanın en büyük rafinerisinde bütün tesisata % 2 amorti ayrıldığını yazmaktadır. Bizde nisbetler şudur: Sabit binalarda % 5, sabit makinalarda % 10, alât ve edevatta % 20 (3)

Yedinci sual Türk şeker fabrikalarının vaziyet ve faaliyeti hakkındadır. Bu sualin cevapları arasında dikkate şayan noktalar vardır. Meselâ şu satırları okuyalım:

«Alpulluda aldığım bir hulâsaya nazaran ilk sekiz sene zarfında pasif hesaplara ödenen faiz yekûnu takriben üç milyon liradır. 1928, 1929 1930 iş senelerinde passif faizlerin bir kilogram istihsale isabet miktarı dört kuruş ve bundan da fazladır. Eğer 1933 senesinde faiz olarak ödenen 947.191 lirayı fevkalâde yüksek olan 1933-34 kampanyası istihsaline taksim edersek yine kilo başına yuvarlak hesap 2.3 kuruş düşer. Eskişehir de buna benzer vaziyettedir.

Halbuki Alpullu fabrikasının bütün sermayesi (1.500.000), sabit kıymeti 3.085.000 liradan ibarettir. Binaenaleyh bir müessese ki, bütün sermayesinin iki misli ve bütün sabit kıymetinin muadilini kısa bir müddet zarfında mahdut menbalara faiz olarak ödemiştir ve bir şeker istihsali ki, beher kilosunda

---

(1) Mütehassısın raporundan:

«Bu vesile ile kaydedelim ki, Avusturyada büyük ve küçük ticarî fiat rekabetinden korumak üzere bir tüccar karteli tesis olunmuştur. Fabrika ve tüccarlar elele çalıştıklarından, mukaveleye riayet etmiyerek fiatı kıranlara (yani müstehlik lehine hareket edenlere demek olacak - Şevket Süreyya.) şeker verilmemekte ve bu suretle cezasını çekmektedir.»

Mütehassıs doktor bu tavsiyelerini Türkiyeye değil, meselâ Cenubi Amerika devletlerine yapsa daha isabet eder!.

(2) Bittabi buraya husûsî eşhas ve müessesat hissesine ödenen sermaye faizi dahil değildir.

(3) Bu hususlarda plânço tetkikleri daha enteresan neticeler vermektedir.

dört kuruş yalnız faiz hissesi vardır (1) bu işletmeye rasyonel demek caiz değildir. Düşünmelidir ki, hususi sermayeye bu faizi vatandaş hiç bir şey mukabilinde olmaksızın ödüyor. Eğer fabrika devletin olsaydı bu faiz ödenmeyecekti ve bugün fabrika devletin eline kanuni yollarla geçerse yine ödenilmesine devam olunmıyacaktır. Zaten bugün devletin bu sanayie koyduğu sermayeye faiz yürütülmıyor. Halbuki devlet sermayesinin bu % 12 faiz ve % 12 kârın tahsilinde elbette ki, bir hissesi vardır.

İşte eksertya (kârda fertçilik ve zararda devletçilik) şeklinde harcı âlem ifadesini bulan ve harpten sonra bir iki memlekette tatbikine çalışılan işletme şekilleri bu nevi işletmelerdir.

Yine aynî cevaplar arasında şu satırlar vardır: . .

«Şeker fabrikalarının bütün gayret ve faaliyetlerine rağmen toprak işleme aletleri iptidaidir. Halbuki dört fabrika mıntakasında senevi ziraat teşkilâtına 1.000.000 ve ziraat aletlerine yine 1.000.000 lira bağlanmıştır.»
«Topraktan pancarla kuvveti alınmakta, fakat gübre ile birşey iade olunmamaktadır.»

«Tespit edebildiğime göre 50 kiloluk bir boş sandık Türkiyede 150 ve Avusturyada 26 kuruştur.»

Sekizinci sualde maliyet fiatları, fiat unsurları ve indirilme çareleri bahsi vardır.

Türkiyede şeker sanayiinin başka memleketlere nazaran bazan teknik müşkilât içerisinde çalıştığı aşikârdır. Meselâ fabrikaların aynı zamanda birer zirai teşkilât çalıştırılmaları, pancar nakil sahalarının uzaklığı ve saire gibi. Bunlar maliyete menfi tesir eden unsurlardır. Fakat buna mukabil gerek sermaye teşekkülü, gerek fiat himayesi bakımından devletin bu sanayie hazırladığı müstesna şartlar vardır ki, menfi unsurların tesirini asgarî hadde indirir.

Mütehassıs doktor raporunda yalnız menfi unsurları nazarı itibare almıştır. Meselâ şeker maliyet fiatımızın yüksek olduğunu ve bunun tabii bulunduğunu izaha çalışmayı lüzumlu bulmuş, fakat bu maliyet fiatını yükselten ve haddi zatında indirilmesi kabil olan unsurlar arasında ölçüsüz faiz yüksekliğini, yükselen temettüü, yüksek amorti nisbetlerini ve satın alınan zirai alât veya bazı malzeme fiatlarının haddi zatında fazlalığını hesaba katmamıştır.

Halbuki buna rağmen mütehassıs Dr. Gustav Mikusch raporunun bu bahsinde huzuru kalp ile:

«Kısaca söyliyebilirim ki, yerinde bir tasarrufla maliyet masraflarını tenzil için bir çare göremiyorum.»

«Mamafih her halde, istihsali tezyit suretile maliyetin tenziline çalışılmasından da sureti kat'iyede içtinap etmek lâzımdır.»

diyebilmiştir.
Bize kalırsa bu cümleler muhterem mütehassısın raporunda bulunmasay-

(1) Harici satış fiatlarında bir kilo şekerin fiatı vasati (3) kuruştur.

dı çok daha isabetli olurdu. Köylüden alınan pancarın -hiç bir rakam ve mukayese vermediği halde- mütemadiyen pahalı alındığını söyleyen, yeni vergilerin fabrikalara ve sermayeye değil pancar satan köylüye yüklenmesini isteyen, en şiddetli bir buhran devrinde ve devlet sermayesi hiç bir faiz almadan çalışırken yukardaki faiz, temettü ve amorti nisbetlerini gayet tabii bulan Dr. Gustav Mikusch acaba bu mütalâaları Avusturyanın milli iktisadi için bizim tarafımızdan söylense nasıl karşılar?.

Mütehassısın müteakip suallere verdiği cevaplar üstünde ayrıca tevakkufu icap ettirmiyecek vaziyettedir. Mütehassıs ne bizim milli inkılâbımızın iktisadi davalarını kavramış, ne de bizim sanayileşme davamızın tarihi ve milli zaruretini kavramıştır. O sadece meselâ Brezilya veya Patagonyada lâalettâyin şartlar içinde lâalettâyin bir sermayenin kâr davalarını tetkik eder gibi sere serpe mütalealarına devam ediyor. Hattâ bu arada şekeri hariçten mi alsak, yoksa dahilde mi yapsak daha hayırlı olacağı meselesini bile tahlil ediyor.

Bu tahliller ayarında ecnebi mütaleaları bizim resmi dairelerimizin bütün arşivlerini doldurmuştur. Bu tahlillere berikisinin ilâve olunması filvaki haddi zatında ne kâr, ne de zarardır denilebilir. Fakat bu son tetkikin ayrıca ve bir bariz manası da vardır ki, o da, bir milli iktisat davasını tetkik ederken bazan bir ecnebi mütehassısın da, kendisine tetkik edilmek üzere verilen mevzuun en mühim tetkik unsurlarını ve mukayeselerini, pekâlâ unutabileceğidir.

Hasta Mahsul.

İriboz.

Her canlı şey gibi bitkiler (nebatat) de doğuşlarından son nefeslerine kadar süren yaşayış kaygusu içinde hastalanma ve vakitsiz ölüm tehlikeleri geçirirler. Bitkiler üzerinde bu uygunsuzlukları yapan sebepler tıpkı insan ve hayvanlarda olduğu gibi yine bitki ve hayvanlardır. Bakteri, ematozoer, mantar, böcü ve daha bir çok gruplardan bizce zararlı diye ayırdığımız bu küçük ve büyük canlıların kendimize yaptığı fenalıklara karşı gelmek için biz insanlar hekimlik denilen zanaatı doğurduk. İşimizi görmek ve verimiden faydalanmak için hayvanları çit ve yulara aldığımız günden beri de baytarlık denilen hayvan hekimliği meydana geldi. Son yüz senenin başlangıcında çiftçilik ilminin incelikleri içinde piyasada yer tutmak için en ucuz ve nefis mahsul yetiştirmek kaygusile her türlü çarelere baş vurulurken, bitki hastalıklarının maksada engel olduğu göze çarpmış ve hekimlik ilminin sonuncusu olan mahsul hekimliği kurulmuştur.

●

Bütün dünya insanlarının her yeniliğe ve bilhassa hekimlik ile baytarlığa karşı ters hareketi ve bunları benimsememezlikte gösterdiği inatçılık mahsul hekimliğinde; bu iş üzerinde yürüyenleri âdetâ umgusuzluğa sürükliyecek bir haldedir. Çok zaman Avrupanın göbeğinde yaşıyan çiftçi gruplarının herhangi bir mahsul hastalığına karşı öğütleri dinlemiyerek kendi öğrendiklerindeki inatçılığa ve bilgiç diye ad alarak kendi halkı içinde sivrilmiş bazı insanların bakım, tabiat her şeyi düzeltir iddiasile mahsul hastalıklarına ehemmiyet vermemelerine bakılırsa bu yolun yolcularında umgusuzlukların belirmesine hak vermek lâzımgelir.

Fakat düşünmelidir ki, insan hekimliği ve baytarlık da ilk doğuşlarında büyücü, muskacı, çıkık ve kırıkçı ve üfürükçülerle boğazlaşmıştı. Bugün bile olduğu gibi görünen bir çok insanlar gizlice muskacı ve çıkıkçılara baş vurmaktadırlar. Merkezi Avrupada biri kele ve biri de kuşpalazına yakalanmış çocukları için hekime değil, yeni türemiş gizli papazlara baş vuran ve iflâstan kurtulmak için bu papazların verdiği kitapları bütün gece sabahlara kadar çoluk çocuğu ile bir odaya kapanarak okuyan babalar tanıdım. (1)

Şu hesapça çok genç olan mahsul hekimliği kendinden önce doğan ağabeylerinin geçtiği zorlu yollardan geçerken, onu yürütmek istiyenlerin bu zorlukları göz önünde tutarak umgusuzluğa kapılmamaları ve bilgisizliklerle boğuşmak cesaret ve fırsatını elden kaçırmamaları lâzımdır.

●

Mahsul hekimliğinin ilmi şekli bizde 1913 de başlar (2). O vakit bir çok işler gibi bu da doğduğu şekilde kalmış ve bir türlü beslenememişti. Cumhu-

(1) Bu çok uzak değil yer ve sanını verebileceğim dört senelik bir vakıadır.
(2) İlk defa Süreyya (Devlet Şûrası âzasından) Ali Rıza (Mardin meb'usu) Beyler tarafından memlekete sokulmuştur.

riyete kavuştuğumuz günden sonra, mahsul hastalıkları üzerinde uğraşma âdetâ yeniden doğmuş gibi canlandırıldı. İşin içine böyle dört el ile sarılırcasına girilince görüldü ki:

Türk mahsulü, bir çok sebepler altında hastadır. Hiç bir şekilde rahatsız edilmeden meydanı boş bulan hastalıklar alabildiğine zarar yapmakta ve bunu halk Tanrıdan gelen bir âfet gibi telâkki etmektedirler.

O gündenberi bu yolda atılan adım ve yapılan işlerin çok büyük olduğuna inanımız olmakla beraber dış ve iç piyasalara ham maddelerin mahsul kısmını yetiştiren başka milletler gibi daha çok çalışarak onlara erişmek ve en kısa yoldan önlerine geçerek ilerlemek zorluğunda olduğumuzu unutmamalıyız.

Mahsul hastalıklarında da aynı dar düşünceye sapanların sözünü dinle- Nasıl ki, insan ve hayvanlarda iklim, su, mesken, yemek gibi yaşayış şartlarının uygun olmamasından hastalıklar beliriyorsa, bitkilerde de aynı kötü şartlar altında bir çok hastalıklar meydana gelebilir. Yaşayış şartlarını düzgün bir hale getirmekle bu ve bundan ileri gelen saprofit hastalıkların önüne geçmek hekimlik ilminde esaslı bir koldur. Eğer insan hekimliği ve baytarlık yalnız bundan ibaret kalsaydı, bir çok filimlere dayanarak bütün kollarile bugünkü geniş ve büyük mesleklerin kurulmasına lüzum kalmaz ve şüphesiz ki, bunun günahını dar düşüncesinin cezası olarak yine insanlar çekerdi.

Mahsul hastalıklarında da aynı dar düşünceye sapanların sözünü dinle seydik, dış piyasalara mal göndermek değil, yiyeceğimizi bile oralardan getirtmek zorluğunda kalır ve bu ülkeyi manasızlık içine yuvarlardık.

●

Bilgisiz insan elinde bitki hastalanır, az veya kötü mahsul verir. Çiftçimiz bilgisizdir, bu bilgisizlik yalnız çiftçide kalsaydı, onu yola getirmek o kadar güç bir iş olmazdı. İşin asıl zorluğu yarım bilgi ile yetişip bilgiç gibi geçinen insanları yolagetirmektir. Bundan önceki idarenin eksik bilgili insan yetiştirmekteki kötü sisteminin acısını daha bir müddet çekeceğiz. Bu acı çok yakında meydana atılacak Kemal çocuklarının boşlukları doldurucağı güne kadar sürecektir. O inandır ki, bize sarsılmaz umgular vererek yolumuzu aydınlatmaktadır.

●

Ülkemizi süsliyen, milletin verim, devletin gelir kaynaklarını teşkil eden bitkiler bir çok sebepler altında hastadırlar. Meraklı bir bahçeci, bahçesinden taze çalışma kuvveti alan bir meb'us, bir memur, hep bu dertten konuşur ve çare arar. Çiftçilik yolunda devlet kapısına baş vuranların % 80 i yine bu yüzdendir. Köylüyü dinlerseniz ağacının kuruduğundan, ekininin bitlendiğinden, meyvasının kurtlandığından, tütün, pamuk, üzüm, incir, ve sair mahsulünü maraz vurduğundan yanık yanık konuşur. Devletin bu işleri günden teşekkülünün kurumundan önceki durugu ancak ecnebi kitaplarının yapraklarından görebiliriz. O vakitki zararın ortalama % 70 e kadar yükseldiği rivayet edilir. Bir çok gruplara ayrılan bu zararlılar topluluğunun son senenin mahsul mevsiminde yaptığı zarar nefaset düşüklüğü de içinde olmak üzere incirde % 40, tütünde % 30,

üzümde % 45, mısır darısında % 60, ekinlerde % 25, pamukta % 30 ve geri kalan mahsulâtta ortalama % 25 derecelerine kadar yükselmektedir. Toprağın birden ortalaması ancak % 36 kadar tutan bu netice çok açık olarak Türkün bu işte de büyük adımlar atmakta olduğunu gösteriyor. İhtiyacın % 80 ine bile az gelecek kadar kurulan mücadele teşekkülü ne de olsa, kendisine verilenkuvvetten ümit edilmiyen yüksek randımanı elde etmekle vazifesini yapmış addedilebilir. Bu teşekkülü dallandırmak, gördüğü iş karşılığı onu Avrupadaki arkadaşlarının yerine yükseltmek ancak devlet bütçesinden para ayırmakla kabildir. Bugün için bunun mümkün olmadığını söyleyip geçivermektense yapılacak masraf karşılığı elde edilecek iş ve kârın ince hesaplarını işlemek lâzımdır.

Bunu iktisadî harbimizin mühim bir cephesi olarak kabul etmeli ve zararlı topluluğa her vakit hâkim vaziyette bulunmalıyız. Aksi takdirde çiftçi emek ve masrafının karşılığını boğaz tokluğuna kadar indiren bu kötü toplu hiç akla gelmiyen bir günde fırsat bularak ülkemizde kapanmıyacak derin yaralar açabilir.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO
AYLIK
FİKİR
MECMUASI
SAYI
31
Şubat

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

İdare merkezi:

Ankara.

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

Kooperatif

İşte
okunacak inkılâpçı bir fikir mecmuası
Her Kadro okuyucusu Kooperatif'i de okumalıdır

●

Yakup Kadri'nin en son romanı :

Yaban'ı

okuyunuz.

●

Şevket Süreyya'nın

İnkılâp ve Kadro'sunu

Okumıyan okuyucumuz kaldı mı ?

●

EGE günü.

Basan : Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti.
Yazan : Şevket Süreyya.

EGE mıntıkasını tanıtan bu eser, memleketimizi öğretecek yedi kitabın ilkidir. Fiatı 50 kuruştur.

Kadro, Ankara'da AKBA kitap evinde satılır.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

31

TEMMUZ

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

İş kanunu, cemiyetin temel kanunlarından biridir.	
II. Kıymetsiz «Sa'y» den kıymetli «Sa'y» e.	Şevket Süreyya
Pamuk sanayii, pamuk ziraatinde inkılâp istiyor.	Dr. Vedat Nedim
Gümüş meselesi.	İsmail Husrev
Sanayi kuruluşunda eleman meselesi.	M. Şevki
Hüseyin Cahit Beyin hazin tarafı.	Şevket Süreyya
Kronik.	

Yakup Kadri ve Burhan Asaf Beyler seyahatte bulunduklarından bu sayımız yazılarından mahrum kaldı.

KADRO

Sönmüş bacaların dibinden dönüp memlekete doğru bakınca, yabancı memleketlerden Memleketin görünüşü, yalnız umutverici değil ayni zamanda göğüsşişiricidir. Yabancı memleketlerin mumyalaşmağa başlamış ümran manzarası ortasından dönüp kendi bozkırlarımıza bakınca, Türk başaklarile genç Türk bacalarının sevişmesini görmek, taze şiryanların içinden tazeleşmiş kanın aktığını görmek gibi göz alıyor.

●

Sınıflara ve fırkalara bölünmüş millet bünyelerinin manevî yıkıntıları ortasında liderlik edebilmek için kanter içinde didinen avazları çıktığı kadar haykıran insanları gördükçe, Türk milletinin yüksek ve katlu mukedderatını on dört yıldanberi zaferden zafere ileten büyük Şefin yalçın kametini tarihin zeminine heybetle aksetmiş görmek, Onun esrarlı, onurlu, sessiz ve alayışsız Şef kudreti'ni, milletin varlığı gibi bir parçadan dökülmüş, milletin varlığı gibi sağlâm ve sonrasız gösteriyor.

●

Her tarafta şef-krizi ya bir fısıltı, ya bir çılgın ya bir hazin müşahede halindedir. Memleketler var ki, şef mevkiinde olanların yanıbaşlarında fırtınalar esiyor. O memleketlerden bizimkine bakınca, bizim şefin bulunduğu yüce noktada yaprak kımıldamadığını görmek kalplere sükûn, dimağlara ferahlık veriyor. Milletten şefe doğru muhabbetin, milletten şefe doğru salâhiyetin, milletten şefe doğru sadakat ve itaatın bu ne hudutsuz ölçüsüdür ki, şefte, milletin bütün varlığı, bütün kurtuluş ve kuruluş kararı ve bütün manevî kıymetleri bu kadar eşsiz bir sembol bulabiliyor!

●

Kara halk yığınlarının umutsuzluktan şaşkınlığa kadar teessürler duyduğu, hiddetlendiği yahut derin bir depresyonun çukuruna düştüğü memleketlerden bizimkine bakınca, çalışan kolların

yükseğinde ileriye inanla bakan gözlerle insan gövdelerinin çalışkan karıncalar gibi kendilerine yeni yurda yaptıklarını görmek yıkılanın karşısında doğanın bizler olduğunu öyle su götürmez bir surette isbat ediyor ki, hâdiseler yağmuru altında memlekete dönerken, insan büyük Şefin büyük yurda yarattığı devirde gelmiş olduğuna sevinerek, vazifesine, bıraktığı noktada severek koşuluyor.

●

Yabancı memleketlerin manevî kasveti, onların maddî umranı üzerine ıssız bir gece gibi iniyor. Halbuki bozkırımızın bağrından fışkıran ilk filizler, tatlı ve bahtiyar bir gebeliğin yanılmaz müjdelerini veriyor.

İş kanunu, Cemiyetin temel kanunlarından biridir.(1)

II.

Kıymetsiz "sa'y„ den kıymetli "sa'y„ e.

Şevket Süreyya.

Ücretli sa'yin kıymeti meselesi:

Makinalı sanayiin inkişaf sür'ati ile işçi adedinin genişlemesi temposu her memlekette başka başkadır. Fakat umumî kaide şudur ki bu sanayiin inkişafı her yerde işçi hacmini çoğaltır ve makinalı sanayiin ilk inkişaf safhalarında işçi gücü, yahut piyasaya arzolunan ücretli sa'y daima ihtiyaçtan fazladır.

Fakat bu ihtiyaçtan fazlalık, kendi iptidaî sanayiini kaybeden, fakat yeni makinalı sanayia da geçemiyen memleketlerde bilhassa kendini gösterir. Cümhuriyetten evvelki Türkiye ise bu memleketlerden biri idi. Binaenaleyh eski Türkiyede sermayedarlık münasebetlerinin teessüsü ile insan sa'yinin kıymetsizleşmesi aynı zamanda başladı. Garpta makinalı sanayiin inkişafı garplı insanın kol kuvveti için yeni ve geniş bir pazar yaratırken, şarkta ve bilhassa bizde sermayedarlık münasebetlerinin teessüs etmesi, fakat makinalı sanayiin doğmaması, millî mikyasta bir sefaletin başlangıcı oldu.

Binaenaleyh Türkiyede sa'y kıymetsizliği, eski yarımüstemlekeliğe yakışır kötü bir iktisadî hâdisedir ve şimdi millî iktisadiyatımızın inkişafı seyrinde millî teknik, millî sermaye, millî iktisat teşkilâtı gibi, bizzat «sa'y» in de lâyık olduğu yüksek kıymet seviyesine çıkarılması millî umdelerimizden biri olmalıdır.

Türkiyede eski devirden miras kalan sa'y kıymetsizliğinin bittabi daha şimdiden bütün alâimile tasfiye olunduğunu iddia etmek olamaz. Aşikâr bir şeydir ki kıymetsiz sa'yden kıymetli

(1) Son defa Yüksek İktisat Meclisince de tetkik olunan iş kanunu lâyihası münasebetile yapılan bu tetkikin birinci sayısı geçen nüshamızda intişar etmiştir.

sa'ye geçiş seyri nihayet mühim bir zaman ve bir iktisadî plân işidir. Maamafih biz burada sadece siyasî, iktisadî ve ilmî bakımdan sa'y ve sa'yin kıymeti unsurlarını tetkik edeceğimiz için meseleyi yalnız anahatlarile alacağız. Mevzuu ilmî bir esas dahilinde görebilmek için evvelâ iş ücreti ile iş ücretinin unsurları üzerinde durmak lâzımdır.

İş ücreti:

İşçi ücreti *reel* ve *nominal* olmak üzere iki noktai nazardan mürattığı kıymetlerin, kendisine iade edilen kısmıdır. İşçi bu ücretle, iş esnasında zayi ettiği kuvvetleri yeniden telâfi etmek, bundan başka da evlenmek, yani çoğalmak ve nesli temdit etmek imkânlarını bulur.

İşçi ücreti *reel* ve *nominal* olmak üzere iki noktai nazardan mütalea edilir (2).

Reel iş ücreti, işçinin kendisinin ve ailesinin, o *memleketteki hayat pahalılığı derecesine göre*, zarurî ve hayatî ihtiyaçlarını temin edebilmesi için alması icap eden yevmiyedir.

Nominal iş ücreti ise, işçinin ve ailenin hakikî ihtiyaçlarına göre hesap edilen değil, o memleketteki iş arz ve talebine göre işçiye *nakten* ödenen yevmiyedir. Meselâ yevmiye 95 kuruş ücret alan bir maden amelesinin aldığı bu para, onun nominal yevmiyesidir. Bu yevmiye ise işçinin hakikî ihtiyacından ya fazladır, ya eksiktir. Binaenaleyh reel yevmiye ile nominal yevmiye arasında, heman umumiyetle lehte veya aleyhte geniş farklar bulunur. Müstesna zamanlarda ve müstesna memleketlerde, bazan nominal yevmiyenin, yani işçinin aldığı ücretin reel yevmiyeye yaklaştığı, hattâ onu aştığı görülür. Fakat umumiyetle denebilir ki, nominal yevmiye, reel yevmiyenin ekseriya altında kalır. İşte bu fark çoğaldı mı sa'y kıymetsizleşiyor demektir. Eğer sa'y büsbütün kıymetsizleşmekte devam ederse, o zaman

(1) Canlı sermaye mefhumu içine, sermaye hareketlerinde sa'y ile müessir olan bütün insanların, yani yalnız işçi değil, mühendis, teknisyen, orgaizatör ve saire şeklindeki bütün fertlerin girmesi tabiidir. Mamafih biz burada tetkikimizi yalnız iş kanununun şumulü sahasında yaptığımız için iş ücretini yalnız amele ücreti olarak aldık.

(2) İktisat ilminde beynelmilel ıstılahlar haline gelen bu kelimeleri, resmi bir karşılık bulununcaya kadar biz de aynen kullanmayı muvafık saydık.

memleketin iş hayatında vatandaşın sefaleti başlamış demek olur. İşte iş kanunlarının umumiyetle ilk hedefi iki yevmiye arasındaki bu farkı kontrol suretile vatandaşın sefaletine mani olmaktır. Binaenaleyh *iş kanunları içtimaî bakımdan, kıymetsiz sa'yi, kıymetli sa'ye doğru ulaştıran bir teşrii vasıta demektir.* Bu vasıtanın gayesine uygun işliyebilmesi için de, her şeyden evvel, kanunun tatbiki ve buna ait meselelerin tetkiki ile muvazzaf olan teşkilâtların, sa'yin kıymeti meselelerini ve bu meselelerin unsurlarını evvelâ binnazariye idrak, sonra da hayat üstünde filen mürakabe ve takip edecek vaziyette olmaları şarttır.

Hayat pahalılığının dinamiği:

Buraya kadar verdiğimiz kısa izahlardan da anlaşılıyor ki bir memleketin yevmiye meselelerinde, yahut reel ve nominal ücretlerin fiat müş'irelerinde en mühim rolü oynıyan unsur, o memleketteki hayat pahalılığı derecesidir. Bir memleketteki iş ücretlerinin yüksek veya alçaklığını anlıyabilmek için oradaki hayat pahalılığı müş'ireleri ile iş ücretleri arasındaki nisbetleri bulmak icap eder.

Binaenaleyh biz de bu vadide bir takım hükümlere varabilmek için evvelâ memleketimizdeki hayat pahalılığı ve iş ücretleri üzerinde bazı nisbetleri tesbite çalışalım (1).

İş ücreti tetkikleri bakımından hayat pahalılığı, vasatî mevcutlu bir işçi ailesinin muayyen bir memlekette, muayyen bir zamanda ve o zamanın zarurî ihtiyaçlarına göre, kendi hayatını devam ettirebilmek için muhtaç olduğu muayyen ihtiyaçların para ile ifadesi demektir.

Bizde hayat pahalılığı istatistikleri bilhassa Cumhuriyet devrinde tertip olunmağa başlamıştır. Bu bahis üstünde, Osmanlı bankasının, İstanbul Ticaret odasının, Ziraat bankasının ve en son Cumhuriyet Merkez bankası ile İstatistik Umum müdürlüğünün neşriyatını anmak lâzımdır.

---

(1) Şimdiye kadar hiç bir suretle temas ve tetkik olunmıyan, halbuki kanaatimizce milli iktisat kuruluşumuzun mühim unsurlarından biri olan bu bahisleri burada noksan bulanlar olabilir. Fakat eldeki materyallerin ne kadar kıt olduğu düşünülürse, ileride alâkadarların bittabi yapacakları yeni etütlere kadar bu kısa müşahedelerle iktifa etmek zarureti kendiliğinden anlaşılır.

Bu hususta bir fikir verebilmiş olmak için iki kişilik bir işçi ailesinin İstanbul şeraitine göre harpten evvel, buhrandan evvel ve buhrandan sonraki ihtiyaçlarının başlıcalarını bir cetvel halinde tesbite çalışalım:

İki kişilik bir işçi ailesinin zarurî ihtiyaçları (İstanbulda)

Zarurî ihtiyaç maddeleri	1914 de fiatlar kuruşu	1927 de fiyatlar kuruş	1932 de fiyatlar kuruşu	1914 pahalılık seviyesi %	1927 pahalılık seviyesi %	1933 pahalılık seviyesi %
Ekmek 50 okka	50	800	450	100	1.600	900
Et 13 „	90	1.170	780	100	1.120	999
Yağ 3 „	66	750	375	100	1.125	567
Şeker 4 „	9	240	540	100	2.800	6.000
Pirinç ve makarna 6 okka	15	300	450	100	2.000	3.000
Gaz 1 teneke	21	390	390	100	1.885	1.885
Sebze 30 okka	30	350	400	100	1.050	1.133
Kömür 60 „	45	500	360	100	1.060	800
Üstbaş (aylık taksiti)	65	1.000	1.000	100	1.530	1.530
Kira	80	1.200	1.200	100	1.500	1.500
Kahve-tütün	29	800	800	100	1.100	1.034
Yekûn...	500	7.900	6.245	vasa.100	va. 1.580	1.249

Bundan başka hastalık, vefat veya eğlence gibi zarurî haller için olan ihtiyaçları da hesap etmek lâzımsa da biz bu cihetleri hesaba dahil etmedik. Ancak vergiler vardır ki bunları her halde masraf ihtiyaçları içinde göstermek icap eder.

Meselâ 1914 de Türkiyede nüfus başına isabet eden umum vergiler miktarı senevî 103 kuruş altın para, yahut 824 kuruş kâğıt para (1) olduğu halde 1927 de şehir ahalisinin yalnız vasıtasız vergilere ödediği para senevî 3680 ve 1933 te 4190 kuruşa baliğ olmaktadır. Şu halde Türkiyede amele yaşayış şeraitinde, yahut hayat pahalılığında 1914 seviyesine nazaran:

	1927 de	1933 te
Zarurî ihtiyaçlar fiatlarında vasatî	% 1580	% 1249
Tediye edilen vasıtasız vergilerde	% 3572	% 4067

(1) 1914 de şehir halkına isabet eden vasıtasız vergiler miktarı beher nüfusa 40 kuruş altın, yahut 320 kuruş kâğıt para idi.

bir fark vardır. Filhakika Türkiyede hayat pahalılığı 1914 senesine nazaran 1923 ten itibaren son buhran senelerine kadar bir yükseliş kaydetmiş ve sonra heyeti umumiyesile şöyle bir seyir takip eylemiştir:

Türkiyede hayat pahalılığı seyri

Seneler	Türkiye vasatisi	Ankara vasatisi	İstanbul vasatisi
1914	% 100	% 129	% 86
1923	1.279	1.315	1.163
1924	1.343	1.347	1.354
1925	1.415	1.460	1.461
1926	1.466	1.475	1.485
1927	1.452	1.624	1.303
1928	1.474	1.631	1.299
1929	1.533	1.752	1.692
1930	1.317	1.533	1.399
1931	1.131	1.356	1.230
1932	1.165	—	—

Dikkat: 20 Vilâyet merkezinde 20 kalem havayici zaruriye perakende fiatları (kuruş olarak).

Şimdi geçinme müş'irelerindeki bu tahavvülâtı; bilhassa iki kişilik bir amele ailesinin vasatî ihtiyaç nisbetlerini ele alarak harpten evvel ve harpten sonra başlıca sanayi şubelerindeki vasatî iş ücretlerini karşılaştırırsak buradan Türkiyede de reel ve nominal yevmiyeler arasındaki bu mükayese tarikile ücretli sâyin kıymeti keyfiyetini (1) tesbite çalışabiliriz.

1914, 1927, 1932 de ve bilhassa İstanbul esası üzerine vasatî basit iş ücretlerini bilhassa 7 büyük sanayi şubesi üstünde tetkiki edelim:

(1) İlk defa tetkik olunduğu için bittabi anahatlarile göstermekte olduğumuzu tekrar ederiz.

Türkiyede sanayide vasatî iş ücretleri (1).

İstihsal şübesinin ismi	1914 de yevmiye	1927 de yevmiye	1934 de yevmiye	NOT
1—Gıda sanayii; Değirmencilik, bira, konserve	11.8 Kr.	120 Kr.	110	Her istihsal şübesi hizasında gösterilen yevmiyeler, o tarih te o istihsal şübesinde cari olan vasatî yevmiyelerin vasatisidir.
2—Dokuma „ : Yün, pamuk, trikotaj	6.1 »	93 »	100	
3—Dericilik „ : Dibağlık, saraçlık ...	13.6 »	186 »	125	
4—Maden „ : Madenî imalât ve bahriye sanayii	10.5 »	180 »	150	
5—Ağaç „ : Marangozluk, kutu ...	16.9 »	185 »	125	
6—Toprak „ : Tuğla, kireç, çimento..	13.8 »	100 »	105	
7—Kimya „ : Yağ, sabun, müskirat	13.7 »	—	90	
Sanayide vasatî yevmiye:	12.8	135.5	115	

Bu listede rakamlar, hakikatin hiç olmazsa nisbeten yakın ifadesi olarak alındığı takdirde memleketimiz sanayiinde de vasatî nominal yevmiye 1914 de 12.8, 1927 de 135,5 ve 1933 te 115 kuruştu demektir. Filhakika 1927 ile 1933 arasındaki yevmiye sukutu bir bakışta gözü celbeder. Fakat bunun sebebi nihayet hayat vasıtalarının, bilhassa yiyeceğin de kısmen ucuzlamış ve buna mukabil sanayie vâki olan işçi müracaatının bilâkis artmış olmasıdır. Hulâsa bu rakamlar ele alındığı takdirde memleketimizde işçi yevmiyelerinde (1914) e nazaran:

1927 de % 1050
1933 te % 884

bir tereffü vardır.

Halbuki yine evvelki sahifelerde verilen rakamlardan ve nisbetlerden anlaşıldığı üzere memleketimizde (1914) e nazaran:

(1) 1914 iş ücretleri mülga Ticaret ve Sanayi Nezaretinin salnamesinden alınmıştır. 1927, 1932 rakamları (Muasır Türkiyenin iktisadi inkişaf imkânları) isimli ve henüz neşrolunmıyan kitabımız için bizzat yaptığımız toplamalardır.

	1927 de	1933 te
Hayat pahalılığındaki tereffü nisbeti	% 1580	% 1249
İşçi hissesine düşen bilâvasıta rüsumdaki tereffü nisbeti	% 3572	% 4067
Mecmuu	% 1630	% 1825

Ve iş ücretleri ise keza (1914) de nazaran:

1927 de % 1050
1933 te % 884

artmış bulunduğu için nominal iş ücretinin artış temposu ile reel iş ücreti hattı arasındaki açıklık oldukça mühimdir demek olur. Şu halde esasen daha (1914) senesinde de reel yevmiyenin altında olan nominal yevmiye, 1927 ve 1933 te de bu hattın seviyesine henüz çıkamamış (1) dı:

$$\text{1919 da} \quad \frac{\text{Nominal yevmiye}}{\text{Reel yevmiye}} = \frac{12.8}{16.6}$$

$$\text{1927 de} \quad \frac{\text{Nominal yevmiye}}{\text{Reel yevmiye}} = \frac{135.5}{250}$$

$$\text{1933 de} \quad \frac{\text{Nominal}}{\text{Reel yevmiye}} = \frac{115}{225}$$

Bu nisbetler, Türkiyede sa'y kıymeti hattının, bilhassa iş kanununun, iş emniyetine, istikrara, içtimaî muavenete, iş saatine ve iş ücretine müteallik maddelerile yükseltilmek istenildiği zaman hangi mebdelerden hareket edilmesi icap ettiği hakkında bir fikir verse gerektir.

Çünkü bir memlekette pahalı hayat ve ucuz yevmiyenin ilk menfi tesirleri «İş verimliği» nin derecesi üstünde görülür (2). Memleketimizde ise iş verimliliği derecesinin, bize nazaran daha evvelden sanayileşmiş, binaenaleyh daha müterakki memle-

(1) Bu vaziyetin her memlekette böyle olduğunu da ayrıca kaydetmek lâzımdır. Hattâ şimdi cihanda mecmuu otuz beş milyonu aşan işsiz vardır ki bunların cüz'i bir kısmı ancak devlet yardımile ve mütebakisi hattâ aç yaşarlar. Bu noktadan bakıldığı zaman Türkiye mütemadiyen yeni iş sahaları açan yegâne memlekettir. Zaten nominal yevmiye, Amerikanın müstesna yılları (1920 - 1927) hesap olunmazsa hemen hiç bir zaman ve hiç bir yerde reel yevmiye seviyesine çıkmamıştır.

(2) İş verimliliği, işçinin bir iş saati zarfındaki iş muhassalasıdır.

ketlere nazaran umumiyetle dun olduğunu kabul etmek lâzımdır. Zaten bunun içindir ki bir kısım sanayiciler, kendi müessesesinin tekniğini ilerletmek ve amelenin iş kabiliyet ve meharetini arttırmak suretile temin edebilecekleri iş verimliliğini, iş saatlerini uzatmak veya yevmiyeleri kısaltmak suretile elde etmek isterler. Binaenaleyh iş kanununu tatbik ile mükellef olacak devlet teşekküllerine burada da bir vazife düşüyor ki o da, nominal yevmiyeyi kısmadan, iş saatlerini kanun çerçevesi haricine taşırmadan, fakat ayni zamanda devlet veya millî teşekkül sermayesini tehlikeye de koymadan, bilhassa tekniği ilerletmek ve Türk amelesinin iş kabiliyetini arttırmak suretile Türkiyede «İş verimliliği» hattını çok yükseklere çıkarmaktır.

Türkiye'de iş kuvvetinin mahiyet itibarile tasnifi:

Yazımızın bu kısmına nihayet verirken Türkiyede sa'yını iş piyasasına arzeden vatandaşları işe olan alâkalarının mahiyetine göre de ayrıca gözden geçirmek icap eder. Çünkü yalnız bizde değil, bütün memleketlerde iş kanunlarının en esaslı iştigâl mevzularından biri de amelenin «Amelelik mahiyeti» nin ve binaenaleyh kanunun sahai şümuli ile olan alâka ve münasebetinin tayinidir.

Memleketimizde başlıca üç tip iş unsuru görülebilir:

1 — Mevsim işçileri,

2 — Köyle alâkadar amele,

3 — Topraktan veya şahsına mahsus iş âlet ve vasıtalarından tamamile ayrılmış işçi.

Bunlar haricinde, yine kendi mukadderatını iş piyasasına bağlıyan, fakat buradaki içtimaî grupların hiç birisine ithal edilmiyen yok değildir. Meselâ büyük atelye ve imalâthanelerde götürü iş alanlar, yahut ziraî işletmelerdeki yanaşmalar, rencberler, çobanlar, yıllıkçı (1) esnaf nezdindeki çırak ve kalfalar ve saire gibi. Maamafih umumî gruplar haricindeki bu nevi iş alış verişini şimdilik mevzuumuzdan hariç bırakıyoruz.

1 — Mevsim işçileri:

Türkiyede ziraatin en kesif ihracat maddelerini teşkil eden tü-

(1) Ziraat işçilerine ait ahkâmın şimdilik iş kanununa girmemesi düşünülmektedir.

tün, pamuk gibi mahsulâtın zeriyat ve hasadı, üzüm, incir gibi maddelerin manipülâsyonu muayyen zamanlarda kalabalık iş kuvvetine lüzum gösterirler. Binaenaleyh, haziran aylarından itibaren Adana ve İzmir havalisinin pamuk plântasyonları orta ve cenubî Anadolunun mevsim işçilerini akın akın celbetmeğe başlar. Pamuk işlerini üzüm ve incir hasadı ve bu meyvaların manipülâsyon işleri takip eder.

Mevsim işçisi tam köylüdür. Fakat onun yurdu orta ve şarkı cenubî Anadolu yaylasının basit hububatından başka esaslı bir şey vermiyen yüksek köyleridir.

Buralardaki iklim farkını ve arazinin irtifaı itibarile hasat mevsimi Adana ve İzmirin sıcak ovalarından daha sonra başlar. Bundan başka bu mıntakadaki basit hasat işleri nihayet kadınlar tarafından da yapılabilir. Binaenaleyh mevsim işçilerini teşkil eden köylüler Adana ve İzmir ovalarındaki mevsimlik işlerden sonra yine yaylalarına çekilir ve tam bir köylü hayatı yaşarlar.

Bunların sayısı, orta derecede bereketli olan senelerde Adana ve İzmir havalisinde (30.000) den fazla sayılmıştır (münhasıran hariçten gelenler). Ücretleri tamamile gayri muayyen olup iş mevsimlerinin haftalarına ve aylarına göre değişir ve ekseriya aynen tediyat yapılır. Bunların sıhhat ve ücret meseleleri hali hazırda tamamile tesadüfî hallere ve birtakım simsarların keyfine bağlanmış gibidir. İş kanununun bu mevsim işçileri için tanzim edici ve koruyucu kayıtları ihtiva etmesi faydalı olacaktır. Yine bir nevi mevsim işçileri olan manipülâsyoncular (tütün veya meyva depolarında işliyenler, istif edenler) bu sayıya dahil değildirler. Manipülâsyon işlerinde ücret ve iş saatleri muayyendir. İşleri götürü alınabilir ve ücretleri münhasıran *nakten* tediye olunur. Bu işlerde işçi köylülükten hattâ bazan tamamile sıyrılmıştır. Manipülâsyon işleri bilhassa İstanbul, İzmir, Bursa, Samsun gibi merkezlerde toplanmıştır. Bu şehirlerde filen çalışan değil, fakat işe amâde manipülâsyon işçilerinin adedi iyi senelerde bazan (50.000) i geçer. Bunun 7.000 - 12.000 i İstanbulda, 13.000 - 15.000 i nefsi İzmir ve havalisinde, mütebakisi diğer şehirlerdedir. Manipülâsyon işleri sahası iş ücretinin en ziyade temevvüçler gösterdiği sahadır.

2 — Yarıköylü işçiler:

Bunlar mevsim işçilerinden daha farklıdırlar. Bu zümrenin en tipik misalini Ereğli - Zonguldak maden havzası verir. Buralarda köy, ekseriya çocuklarını barındıramıyacak kadar akimdir. Arazi hayvan sürülerinin dolaşacağı mer'a ve yaylalardan mahrumdur. Kayalıklar ve çalılıklar arasında, açılan tarlalar gübresiz ve bereketsizdir. Halbuki civarda her zaman iş kaynağı olan madenler vardır. İşte bu şerait zonguldak ve emsali madenler etrafında *yarıköylü* bir işçi tipinin doğmasına sebep olmuştur.

Maden işçisi yarıköylü vaziyetini kolay kolay terketmez ve her işçiyi, madenlerde yoruldukça, babası, oğlu, yahut hemşerisi istihlâf eder. Bu itibarla ocaklar etrafında âdeta köylere uygun bir işçilik taksimatı vücut bulmuştur ve iş kanununun daha ilk adımda mukavemetlerine maruz kalacağı kurnaz bir iş madrabazları zinciri teessüs etmiştir. Zonguldak havzasındaki bu yarıköylü işçilerin sayısı da sırasına göre 8.000-12.000 ve vasatî yevmiye 90-120 arasında tahavvül eder. Bunlardan başka hali hazırda diğer maden mıntakalarile, muhtelif istikametlerde devam eden demiryolları inşaatında da keza yarıköylü bir iş alıcılar kalabalığı türemiştir.

3 — Topraktan ve kendine mahsus iş âlet ve vasıtalarından ayrılmış amele:

Bu kısım işçi, asrımızın sanayi, transport.. ve sair mümasil istihsal şubeleri işçileridir; iş kanununun bilhassa şümul sahasına aldığı işçi tipi de budur.

Bu nevi amele mevsim işçilerinden, bütün ömrü müddetince yevmiyeye bağlanmak, yarıköylü işçiden de toprakla her türlü alâkasını kesmekle tefrik olunur. Bunlar her yerde ve her zaman «şehir» in ve «makina» nın etrafında yaşar. Makina kuvvetinin sanayie tatbik olunduğu her yerde kendiliğinden doğar. Türkiyede ücretli sa'y sahasına atılmanın sebepleri ve binaenaleyh ücretli sa'y erbabının içtimaî menşei çok çeşitlidir. Bu itibarla geniş bir tetkik mevzuu olan bu bahse burada fazla yer vermek kabil olamıyacaktır. Maamafih bir kaç cümle ile bu sebepler şöylece hulâsa edilebilir:

1 — Harpler: Harpler ve uzun seferberlikler bazı mıntakalarda

köylüyü tarlasından ve istihsâl âletlerinden ayırmış ve onların ücretli iş peşinde şehirlere koşmalarına sebep olmuştur.

2 — Muhaceretler: Muhaceretler ve ahali mübadeleleri keza mülk sahibi bir kısım köylü veya esnafın ücretli işçiye dönmesine saik olmuştur.

3 — Şark vilâyetleri ve Karadeniz vilâyetleri gibi, büyük şehirlere esasen eskidenberi gurbetçi gönderen bazı mıntakalar 1923-1929 arasında bu rollerini büsbütün genişlettiler.

4 — İçtimaî zümrelerdeki değişiklikler: Hükûmet usullerinin değişmesi, hükûmet hudut ve kadrolarının daralması, eski tekaüt maaşlarının besleyicilik kuvvetlerini kaybetmesi, eski sarayların, konakların inhilâli meydana yeni iş arayıcılar attı.

5 — Türk kadınının hariçte iş hayatına atılması: Hayat pahalılığı ve kazanç darlığı önünde artık yalnız erkeğin kazancı kapalı bir aileyi geçindiremeyince aile çerçevesi içindeki kız ve kadını da ücretli iş sahasına attı.

Hülâsa bunlar ve bunlara mümaasil saikler Türkiyede de iş gücünü iş piyasasına arzeden vatandaşlar hacminin genişlemesini icap ettirdi ki şimdi iş kanununun içtimaî mevzuu, işte bu vatandaşlar hacminin sıhhat, ahlâk ve millî ruh itibarile bir şey kaybetmeden ve millî iktisat nizamı içinde - bazı memleketlerde olduğu gibi menfi bir protesto unsuru değil, bilâkis-müspet bir iş ve disiplin unsuru olarak sa'ylerinin kıymetlendirilmesinden başka bir şey değildir.

Bugünkü Türkiyenin en büyük davası bir Maliye plânı davasıdır. Maliye plânı memleketin yalnız varidat ve masarifat müvazenesi değil, memleketin en kısa bir zamanda inşası için behmehal lâzım olan paranın üç yıllık, beş yıllık, on yıllık gibi taksimler dahilinde evvelden temin ve hesap olunması demektir.

Pamuk sanayii pamuk ziraatinde inkilâp istiyor. (1)

II.

Dr. Vedat Nedim.

Başvekil İsmet Paşanın 5 Temmuz 1934 tarihli nutkundan:

"Memleketin her sahada süratle ilerlemesi ve Devletin kudretinin açılması ve artması, köylünün kazanç ve geçim seviyesinin yükselmesine esasi olarak bağlıdır. Bizim bu hususta kanaatimiz katidir. Ümitlerimiz ise çok kuvvetlidir. Bu keyfiyeti büyük millî mesele sayıyoruz. Koruyucu, israftan ve ziyandan kurtarıcı ve fennî usulleri öğretici ve tatbik edici bir sürü tedbirler lâzımdır. Görüyorsunuz ki, ziraî siyasette yeni ve geniş bir proğram hazırlanmasile meşguluz. Sınaî ve iktisadî proğramımızla böyle bir ziraî proğramı hemahenk olarak yürütmek yolu, büyük iktisadî istikamette ilerlemek için yalnız lüzumlu ve faydalı değil, hattâ tek çaredir.,,

Gerek pamuklu sanayiimizin ihtiyaçlarını karşılıyabilmek, gerek pamuklarımızın cihan piyasalarında gittikçe keskinleşen rekabet şartlarına karşı tutunabilmelerini temin edebilmek için pamuk ziraatimizde *inkılâp* kelimesi ile ifade edebileceğimiz köklü bir ıslahata şiddetle lüzum olduğunu takdirde herkes birleşiyor.

Bu ıslahatın teknik esasları da yapılan tetkikler ve tecrübeler neticesinde artık tamamen anlaşılmıştır. Umumî Harp esnasında, Dr. König, 1926 senesinde Dr. Markus tarafından verilen raporlarda bile bu esaslar aşağı yukarı tamamen tesbit edilmiş bulunmaktadır. Arada geçen zaman zarfında pamuk istasyonlarında yapılan tecrübeler ve tetkikleur sayesinde bu esaslar, hiç şüphesiz ki, daha derinleşmiş ve daha ilmîleşmiştir. Bir kaç sene sonra, istihsal faaliyetine geçecek olan yeni pamuklu fabrikala-

(1) Birinci yazı Kadro'nun 30 uncu sayısında çıktı.

rımız, işin *tetkik* safhasından *tatbik* safhasına intikal etmesini, günün en mühim zaruretlerinden biri haline soktu. İşte bizce en nazik nokta işin tatbik safhasına geçerken seçilecek olan *hareket noktası*nın tesbitidir.

Bir hareket noktası şu olabilir:

Meseleyi sadece bir *tohum* meselesi olarak alarak, ıslah istasyonlarımızda üretilen, iklim şartlarımıza en uygun tohum çeşitlerini münferit köylülere bazı kayıtlar ve şartlar altında dağıtmak ve pamuk ziraatinin diğer safhalarını yine köylünün kabiliyet ve idrakine bırakmak.

Bir diğer hareket noktası da şu olabilir:

Pamuk ziraatini tohumundan, ekimine, tımarına, biçimine, münavebesine, çırçırlanmasına, balyalanmasına ve satımına kadar her safhasını bir «*bütün*» halinde ele alarak hepsini *organik* bir tarzda murakabe ve tanzim edecek bir teşkilâta bağlamak.

Bu iki hareket noktasından biri *liberal*, diğeri *devletçi* bir görüşün mahsulüdür. Birisi kolay, diğeri güç bir yoldur. Fakat memleketimizin zaruretleri ve köylümüzün hususiyetleri bize güç yoldan gitmeği emrediyor.

Çünkü:

Pamuk davası, sadece bir tohum meselesi değildir. Tohum, bütün bir küllün unsurlarından yalnız *biri*dir. Sanayiimiz ve ihracatımız için dilediğimiz *iyi cins, hep bir örnek, çok* ve *ucuz* pamuğu, ve ayni zamanda müstahsil için *kazançlı* pamuğu yalnız bir cepheden, tohum cephesinden temin edebilmenin imkânı yoktur.

Pamuk davasının bellibaşlı unsurları şunlardır:

1. — Tohum,
2. — Toprağın hazırlanması,
3. — Ekme,
4. — Bakım (Hastalıklarla mücadele, haşeratla mücadele, sulama, gübreleme, çapalama),
5. — Toplama,
6. — Çırçırlama,
7. — Balyalama,
8. — Münavebe,
9. — Satma.

Bütün bu teknik unsurların şimdi nasıl olduğu ve nasıl olması lâzım geldiği pamuk mütehassısları tarafından verilen raporlarda etrafile tesbit edilmiş bulunuyor.

Biz, bu noktalar üzerinde duracak değiliz. Pamuk mütehassısı vazifesini yaptı. Şimdi sıra, *iktısatçı* ve *teşkilâtçı*nındır. Memleketimizin ve köylümüzün hususiyetlerine uygun yepyeni bir «*teşkilât tipi*» bulmak mecburiyetindeyiz. Çünkü bütün bu teknik esasların hayata tatbiki teşebbüsünde muvaffakiyetimizin derecesini, bu bulacağımız teşkilât tipindeki isabet ve onun işlemesindeki sıhhat tayin edecektir.

Tohum unsurunu bile iklimimizin ve topraklarımızın kabiliyetlerine ve hususiyetlerine göre halledebilmek için yıllarca süren bir istasyon mesaisi icap etti. Başka memleketlerin verimli tohumlarını derhal memleketimizde yaymak kimsenin aklına gelmedi. Kendimize en uygun tohumu biz aradık, denedik ve bulduk. İnsan unsuru, tohum unsurundan daha mı az hususiyetlere maliktir ki, bunun üzerinde hemen hiç bir araştırma yapılmıyor?

Tıpkı tohumda olduğu gibi, başka memleketlerde tatbik olunan teşkilât tiplerini ve çalışma usullerini de doğrudan doğruya ithal edemeyiz. Türk insanının ve türk iktısadiyatının ihtiyaçlarına ve hususiyetlerine göre bir türk pamuk teşkilât tipi yaratmak mecburiyetindeyiz. Bunu bulamadığımız takdirde, diğer teknik sahalardaki bütün emeklerin boşa gideceğini şimdiden iddia etmek kehanet olmaz. Teknik ziraatçi bize sadece bir takım mutlak ve mücerret tavsiyelerde bulunuyor:

Şu tohumu kullanma, bu tohumu kullan.

Serpme usulü ile ekme, mibzer ile ek.

İkili münavebe yapma, dörtlü münavebe yap.

El ile çapalama, makine ile çapala.

Gübre kullan, sulamaya ehemmiyet ver.

Haşeratla ve hastalıklarla mücadele et.

El ile değil, makine ile çırçırla..

Bunlar ve bunlara benzer bir takım tavsiyeler ve nasihatler, şimdiye kadar kaç defa söylenmiş ise, her defasında da köylünün bir kulağından girmiş ve öbür kulağından çıkmıştır.

Köylümüz nasıl pamuk ziraati yaptığını ve nasıl yapılması lâzım geldiğini, hiç şüphesiz ki, gayet iyi biliyor ve fakat yapmıyor.

Neticede pamuk ziraatimiz daima yerinde saymakta, ve hattâ köylü için kârsız bir iş haline bile girmiş bulunmaktadır.

İşte, bizce davanın düğüm noktası budur: Pamuk ziraatini köylü için kârlı bir ziraat şubesi haline getirmek ve ayni zamanda pamuk sanayimize ucuz ve ideal ham madde temin etmek.

Bu artık sadece bir *teknik* dava değildir. Bu, bir *iktısadî teşkilatlandırma* davasıdır. Bu teşkilâtlandırma davası ile meşgul olan hiç bir müessesemiz ve hiç bir merciimiz yoktur. Halbuki, yalnız pamuk için değil, her ziraat ve iktısat şubesi için en uygun teşkilât tipini araştıracak bir müesseseye şiddetle muhtacız. Şimdiye kadar teknik mütehassıslar tarafından öne sürülen tekliflerin ve tavsiyelerin daima havada ve kitapta kalmasının sebebini böyle bir müessesenin yokluğunda aramalıyız.

●

Hususiyetlerimize uygun bir teşkilât tipinin ana prensiplerini biz şöyle düşünüyoruz:

1. — Toprak mülkiyeti, ancak bir mesuliyete tekabül eden bir haktır. Toprağa sahip olmak demek, millî bir vazife almak demektir. Toprağı fena kullanmak, vazifeyi suiistimal sayılır.
İşte toprak mülkiyetinin devletçi telâkkisi...

2. — O halde, millî menfaatlerin millet namına koruyucusu olan Devlet, fertlere bir hak ve mesuliyet olarak tanıdığı toprak mülkiyetinin en iyi istismar metotlarını da bulmak ve öğretmekle mükelleftir. Bunu yapmadığı takdirde, fertlerin vazifelerini bilerek veya bilmiyerek suiistimal etmelerine karşı müsamaha ve alâkasızlık göstermiyor demektir.

O halde, toprak mülkiyetinin devletçi telâkkisi, ayni zamanda devletçi bir teşkilâtlandırma faaliyetini de zarurî kılıyor.

3. — Orduya alınan köylü, nasıl ki muayyen metotlarla harp tekniğini, okuma ve yazmayı, hattâ nota ile muzika çalmasını öğreniyorsa, devletçi bir istihsal kooperatifinin içine alınacak köylüler de muayyen metotlarla, meselâ pamuk ziraatinin istihsal, ihzar ve satış işlerini öğrenecektir.

Devletçi istihsal kooperatifi, devletin müstahsiller için toprak mülkiyetinden gerek kendileri, gerekse millî iktısat bakımından azamî istifadeyi temin edebilmek gayesile kurduğu bir mektep olacaktır. Dünyanın hiç bir memleketinde böyle *ferdî* mülkiyet

esası üzerine kurulmuş ve ayni zamanda mesuliyet ve vazife prensipine dayanan bir teşkilât tipi tanımıyoruz. İşte bizim ihtiyaçlarımızdan doğma tamamile *Türk* olan bir teşkilât tipi...

Şimdi, liberal düşünceli iktısatçılar hiç bir kitapta tesadüf etmedikleri böyle bir teşkilât tipine karşı derhal itiraz edeceklerdir. Liberal yollardan geçerek müspet ve verimli bir neticeye varılamıyacağı, Türk milletinin Tanzimat'tanberi yaptığı tecrübelerle sabit olmuş bulunmasına rağmen, yine iktısat işlerinin kendilerine mahsus tabiî ve ezelî kanunlarından dem vuracaklardır.

Ne yapalım ki, o tabiî ve ezelî kanunlar bizim topraklarda bir türlü kök salamıyor! O halde biz, kendi iktısat kanunlarımızı da kendimiz yaparız!

Köylüye pamuk ziraatini öğretmek, harp tekniğini öğretmekten, bando muzika ile Tannheuser uvertürünü çaldırmaktan acaba daha mı güçtür? Bunu ona «Devlet - baba» öğretmezse kim öğretecektir?

Pamuk ziraatinin tekniğini köylünün kendi kendine öğrenmesini beklemek, ordunun kendi kendine yetişmesini istemekle birdir.

Nerede kaldı ki biz, iktısat işlerimizi de *büyük millî müdafaa* davamızın bir unsuru olarak tanıyoruz.

O halde, tamamile kendi şartlarımıza ve ihtiyaçlarımıza uygun teşkilât tiplerini bulmak, yalnız pamuk davasının değil, büyük millî müdafaa davamızın da en mühim bir meselesini teşkil etmektedir.

Böyle bir teşkilât içine alınan serbest pamuk müstahsilleri pamuk ordumuzun neferleri olacaktır.

Pamuk mıntakalarındaki pamuk istasyonları, pamuk ordumuzun erkânıharbiyesini teşkil edecektir.

Ve pamuk ziraatinin bütün teknik işleri pamuk erkânıharbiyesi tarafından hazırlanan iş plânlarına göre gördürülecektir.

Böyle bir teşkilât içinde stajını yapan köylü, modern pamuk ziratinin bütün icaplarını bilfiil tatbik edecek, neticelerini bilfiil görecek, yemişlerini bilfiil toplıyacaktır.

Ve ancak o zaman Türk pamukçuluğu hem millî sanayiimiz, hem millî ihracatımız için elverişli pamuğu yetiştirebilecek, hem de kazançlı bir istihsal safhasına girebilecektir..

Hiç şüphesiz ki, bu yol güçtür.
Fakat sanki iyi bir ordu kurmak daha mı kolaydır?
Çok kere gücü yapmamak, hiç bir şey yapmamakla birdir.

●

Pamuk ziraatinde inkılâp demek, mütehassıslarca tesbit olunan teknik esasların pamuk müstahsili tarafından benimsenmesini temin edecek usullerin telâkkisinde bir inkılâp demektir.
Meselenin bu tarzda konulması etrafında ziraatçi ve iktısatçı arkadaşların düşüncelerini alâka ile bekliyoruz.

Malî müşkülât mı memleketin inşası fikrini yener, memleketin inşası fikri mi malî müşkülâtı yener? Bir inkılâbın kuruluş devrinde en büyük muamma daima budur.

Gümüş meselesi.

İsmail Husrev.

Vaktile gümüş hakkında yazdığımız küçük bir makalede (*) *«gümüşün borsalarda artık kıymetli maden telâkki edilmeyip, patates yahut kauçuk gibi muamele göreceği zamanın pek yakın»* olduğunu söylemekle hiç te mübalâğa etmemiştik. Hakikaten gümüş bilhassa son dört senelik buhran esnasında alınan kıymetlendirme tedbirlerine rağmen basit ham maddelerin fiatlarına yaklaşmaktan kurtulmamıştır. Bir zamanlar muzaaf para sistemi bakımından normal addedilen gümüşle altının 1:15 nisbeti buhran senelerinde 1 : 70, 1 : 80 olmuştur. Halbuki, bazı ham maddelerin kartel fiatları, gümüşten daha yüksektir. Meselâ Umumî Harpten evvel, gümüşle nikelin nisbeti 1 : 24.5 iken harpten sonra 1 :13, bakırın 1913 te 1 : 58 iken bugün takriben 1 : 38 olmuştur. 1925 senesinde bir kilogram gümüş 87 mark ederken 1933 senesinde yüzde elliden fazla bir sukutla 33.83 marka inmiştir. Fiatlarda bu şiddetli yuvarlanışların başlıca sebebi olarak gümüş arzı ile talebi arasında son senelerde artan muvazenesizliği göstermek mümkündür. Umumî Harpten sonra istihsalin en fazla olduğu 1929 senesine (261 milyon ons) nazaran gümüş istihsali yüzde 37.3 sukut etmiş yani 164 milyon onsa inmiş olmakla beraber, fiatların sukutuna istihsalden ziyade çok yüksek olan gümüş stokları âmil olmaktadır.

Gümüş bugün birçok memleketlerde henüz para maddesi olarak kullanılmayıp ta herhangi bir dünya ticaret maddesi halinde muamele görseydi, gümüş fiatlarının ve istihsalinin temevvüçleri, belki dünya efkârıumumiyesini okadar alâkadar etmiyecekti. Bugün aşağı yukarı bütün bir Asya, para maddesi olarak gümüşü kullanmaktadır. Türkiye hükûmeti bile son verdiği kararlarla, tedavüle gümüş sikkke çıkarmak için hazırlıkta bulunmaktadır. Tedavül vasıtası olan böyle bir maddenin kıymetinde vuku bulan tahavvüllerin, temevvüçlerin halkın alım kabiliyeti üzerine olduğu kadar para kuruna ve dolayısile devlet maliyesine de te-

(*) Kadro. Sayı 2. 1932.

siri olmaktadır. Bu itibarla gümüş yalnız gümüş müstahsili bakımından değil, ayni zamanda birçok memleketlerin maliye politikası bakımından da ehemmiyetini el'an muhafaza etmektedir.

●

Gümüşün moneter ehemmiyeti bilhassa harpten sonra birçok memleketlerin altın esasına geçmesi üzerine mühim nisbetlerde sarsılmıştır. 1929 da altın esasına geçmiş olan memleketlerin adedi 84 ü bulmuştu. Bu memleketlerin 80 inin dünya ticaretinde yüzde 97.39 hissesi vardı. Fakat son buhran seneleri altın esasına doğru olan bu kuvvetli cereyanı birdenbire inkıtaa uğratmıştır. Birçok mühim memleketler buhranın tesiri altında altın esasını terke mecbur olmuşlardır. Fakat altın esasının terkedilişi bimetalist telâkkilerin kuvvetlenmesine, altının yanında gümüşün yardımcı para maddesi olarak kullanılması fikrinin de ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bilhassa evvelki sene Londrada toplanan Cihan iktısat konferansında gümüşçülerin tezlerini kuvvetle müdafaa ettikleri görülmüştür. Gümüş tedavülünün ihyası taraftarlarının hakiki maksadı, düşen gümüş fiatlarını yükseltmek ve gümüş stoklarını eritmek için gümüşü tekrar para maddesi olarak tedavüle sokmaktır. Halihazırda bu maksada varmak için en ileride yürüyenlerin başında Birleşik Amerika Devletleri gelmektedir. Müttehidei Amerika, dünya gümüş istihsalinde ikinci gelmek itibarile, gümüşün kıymetlendirilmesile şiddetle alâkadardır. Bundan maada Lâtin Amerikanın birçok hükûmetleri dahilindeki gümüş madenlerinde Müttehidei Amerika sermayedarlarının mühim miktarda iştirakleri vardır.

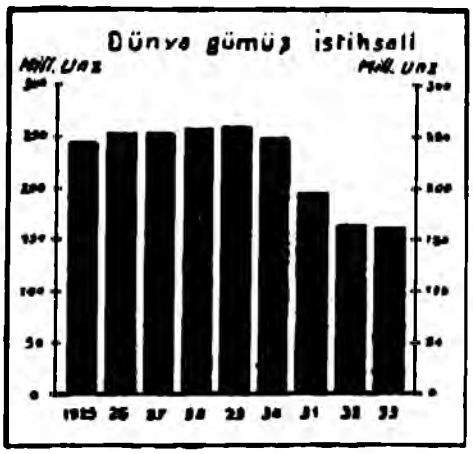

Gümüş piyasasına müdahale, fita âmilleri nazarı itibara alınmak şartile ya arz yahut talep cephesinden mümkün olabilecektir. Arzın tanzimi ise bugünkü şartlar altında çok müşküldür.

Çünkü gümüşün yüzde 75,i diğer madenlerle beraber, tâli mürekkebat olarak istihsal edilmektedir. Binaenaleyh arz cephesinden gümüş fiatlarının tanzimi ancak diğer madenlerle mekanik olarak istihsal olunan yeni gümüşün piyasaya arzedilmemesile kabildir. Gümüş istihsalinin tenkisine teknikman imkân olmadığından, istihsali tahdit yolile böyle bir tanzim kabil değildir.

Gümüş fiatlarını yükseltmek yahut hiç olmazsa fiatların daha fazla sukutuna mâni olmak için bugün muhtelif tedbirlere başvurulmaktadır. Evvelâ gümüşe olan talebi canlandırmak yolu tecrübe edilmiştir. Meselâ Müttehidei Amerika 20 nisan 933 de harp borçlarının 200 milyon dolara kadar olan kısmının gümüşle tediye edilmesini ve gümüşün de ons başına 50 sentten hesap edilmesini kabul etmiştir. (*)

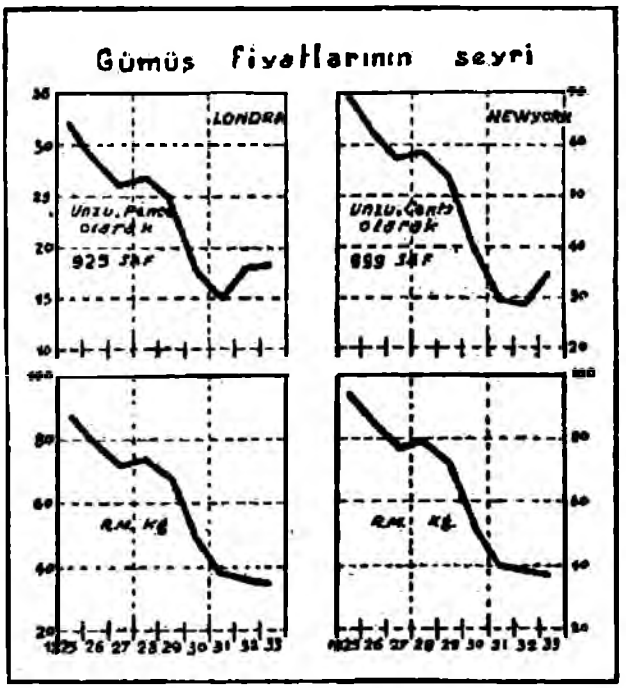

Londra cihan iktısat konferansında Müttehidei Amerikanın teşvikile gümüş fiatlarının yükseltilmesi hususunda alınan kararlar da fiatları arz cihetinden tanzime müteallikdir. Konferansça verilen karara ve bu karar neticesi yapılan anlaşmaya göre (bu anlaşmanın müddeti dört senedir) gümüş müstahsili memleketler her sene kendi millî istihsallerinin 35 milyon onsunu satın alacaklardır. Müttehidei Amerika bu anlaşmanın tevlit edeceği ümit edilen neticeleri takviye etmek maksadile 1933 senesinin sonunda bütün millî gümüş istihsalini 64.5 sentten satın almağa karar vermişti. Bu mubayaa

(*) 15 Haziran 1923 tarihine kadar borçların 11,367,422.18 Doları gümüş olarak tediye edilmiştir.

fiatı dünya piyasası fiatından 20 sent yüksektir. Bu suretle Müttehidei Amerika, senevî 24.5 milyon ons tutan millî gümüş istihsalini mubayaaya 15.5 milyon dolar tahsis etmiş olmaktadır. Bu karar icabı olarak Müttehit Devletler, 1934 senesi mayısının dördüne kadar 4,8 milyon onsluk gümüş mubayaa etmiştir. Fakat bu tedbir yine gümüş fiatlarının yükselmesine müessir olamamıştır. Çünkü fiatları tayin eden âmiller arasında yalnız yeni istihsal olunan gümüş değil ayni zamanda ve bilhassa yığılı kalmış olan gümüş stokları da vardır.

Gümüş anlaşmasına dahil memleketlerin gümüş istihsali

Seneler	Dünya gümüş istihsali	Meksika	Müttehidei Amerika	Kanada	Peru	Avustralya
1929	8.117.081	3.386.359	1.904.613	719.853	668.590	308.743
1930	7.785.703	3.278.722	1.574.720	622.269	482.125	316.176
1931	5.993.155	2.676.966	958.695	639.477	278.601	269.956
1932	5.124.635	2.155.616	741.264	570.961	209.488	295.269
1933	5.123.000	2.111.590	688.554	464.615	—	—

Bu memleketlerin istihsal ettiği gümüşün heyeti mecmuasının dünya istihsaline nisbeti 1929 da yüzde 86, 1930 da, yüzde 84, 1931 de yüzde 80, 1932 de yüzde 77 dir.

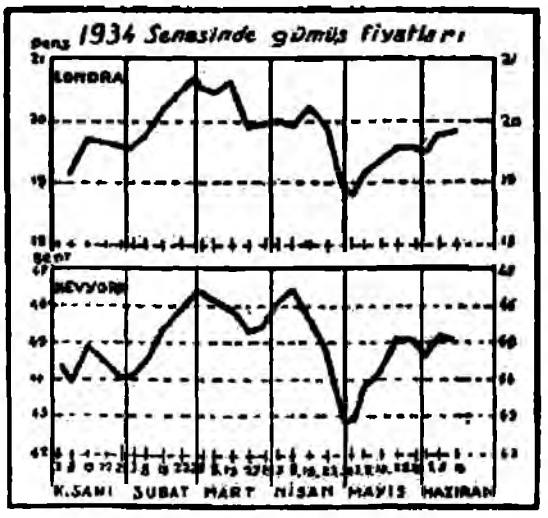

Müttehidei Amerikada sınaî maksatlara tahsis olunan miktar haricinde mevcut gümüş stokunun miktarı 1934 senesi martında 150-170 milyon ons tahmin edilmekte idi. Müttehidei Amerikanın gümüş stoklarını nazarı itibara almadan sırf millî istihsali korumak maksadile aldığı tedbirler muvafık neticeler verememiştir. Bunun için Müttehit Devletler, kongreye yaptığı bir teklifte gümüşün yüzde yirmi beş nisbetinde para karşılığı olarak kabulünü ve bu maksat için de hazinenin memlekette mevcut gümüş stoklarını

kâmilen mubayaa etmesini istemişti. Memlekette mevcut stokların onsu 50 sentten mubayaa edildiği takdirde devlet bu işe, 70-75 milyon dolar tahsis etmiş olacaktır. Fakat bu tedbirler neticesinde Müttehidei Amerikada üç nevi gümüş fiatı teessüs etmiş olacaktır ki bunlardan biri, yeni istihsal olunan gümüşün fiatı, diğeri, mubayaa edilecek stokların fiatı, üçüncüsü de New-York borsasındaki fiatlar. Bu vaziyetin hararetli bir spekülâsyona yol açacağı aşikârdır. Fakat gümüşün bu suretle nasyonalize edilmesinden gümüş müstahsilleri muhakkak menfeattar olacaklardır.

●

Dünya gümüş istihsalinin yüzde kırk dördünü vermekle dünyanın en büyük gümüş müstahsili mevkiini işgal eden Meksika, Müttehidei Amerika veya diğer memleketler gibi, istihsalâtını bizzat istihlâk vaziyetinde değildir. Kanada ve Peru da ayni vaziyettedir. Ticareti hariciyesi 1931 senesindenberi üçte biri nisbetinde sukut etmiş olan Meksika için gümüş fiatlarının tereffüü çok şayanı arzudur.

Dünya gümüş piyasasının vaziyeti.
Milyon Ons olarak

	1933	1932
I — Arz:		
Dünya istihsali	165	164
Demonetize edilen gümüş	25	45
Çinin ihraç fazlası	—	15
Hindistanın ihraç fazlası	26	30
Yekûn	216	245
II — İhtiyaç:		
Dünyanın sınaî ihtiyacı	57	—
Dünyanın para maddesi olarak gümüş ihtiyacı	45	—
Çin	12	—
Hindistan	12	—
Yekûn	154	110
III — Stoklar:		
Hindistanda müterakim stoklar	380.4	347.9
Şanghaydaki stoklar	321.9	439.3
Müttehidei Amerikada tahminî stoklar	—	100-130

Çin ve Hindistan gibi gümüş müstehliki olan memleketler için gümüş meselesinin ehemmiyeti müstahsil memleketlere nazaran tamamen başka mahiyeti haizdir. Çinde gümüş yalnız para maddesi olarak değil ayni zamanda servetin muhafazası vasıtası, tasarruf vasıtası olarak ta kullanılmaktadır. Bu itibarla Çinde piyasa haricinde azim miktarlarda gümüş stoku mevcuttur. Bu stokun miktarı bugün meçhuldür. Yalnız Şanghay bankalarında teraküm eden gümüşün miktarı tesbit edilebilmektedir. Şanghay bankalarında gümüş mevdüatı senelere göre şöyle artmıştır. (Milyon ons olarak):

1928	—	147.2	1932	—	321.9
1929	—	192.4	1933	—	439.3
1930	—	214.3	1934 nisanında		446.7
1931	—	189.8			

Çin parasının kıymeti doğrudan doğruya gümüş fiatına bağlı olduğundan Çin hükûmeti, gümüş fiatının istikbali hakkında Müttehidei Amerika ile ayni kanaatte değildir. Altın ile gümüş arasındaki nisbetin salâh bulması şüphesiz Çinin borçlarını azaltacaktır. Çin hükûmetinin 1932 senesi başında borcu 4.853 milyon Çin dolarına baliğ oluyordu. Bunun 903 milyon doları dahilî borçlara, 3.950 milyonu da haricî borçlara aitti. Gümüş fiatlarının düzelmesile Çinin alım kabiliyetinin düzeleceği fikri kabili müdafaa değildir. Çine gümüş halinde sermaye plâsmanı belki gümüşü kıymetlendirebilir. Fakat, gümüş fiatile omuz omuza temevvüç eden Çin parası, bir fiat tereffüü vukuunda deflâsyonist neticeler de verebilir. Bu netice, Çinin dünya piyasalarındaki rekabet kabiliyetini de mutazarrır edebilir. Çin hükûmeti, kendi bakımından gümüş meselesinin haiz olduğu ehemmiyeti nazarı itibara alarak Londra konferansında yapılan gümüş anlaşmasına, gümüş fiatları sabit kaldığı takdirde iştirak edeceğini beyan etmiş ve ancak bu şart altında protokolu imza etmişti. Binaenaleyh gümüş fiatlarını yükseltmeğe müteveccih herhangi bir hareket karşısında Çinin tedafüî bir vaziyet alacağı aşikârdır.

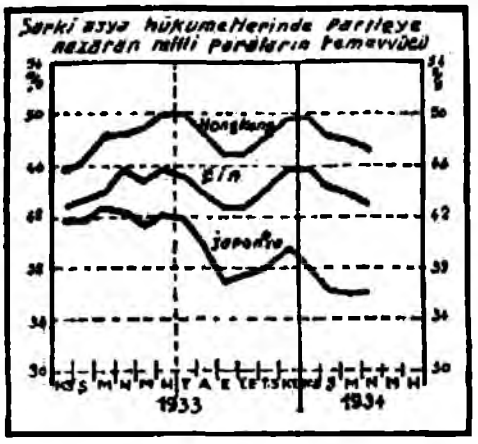

Hindistana gelince; bu memleket için gümüşün ehemmiyeti tamamen başka türlüdür. Hindistanda da büyük mikyasta müterakim gümüş stokları vardır. Hindistan hazinesinin gümüş stoku 1931 de 422, 1932 de 380, 1933 te 347 milyon ons'u buluyordu. Çin parasının aksine olarak Hindistanın gümüş parası sterlin esasına bağlıdır. Gümüş fiatlarının tereffüü, Hindistanı müterakim gümüşlerini piyasaya arza sevkedeceğinden fiat tereffüleri çok devamlı olamıyacaktır. 1931 senesine kadar Hindistanda bir gümüş fazlai ithalâtı vardı. Halbuki son iki üç sene zarfında ihracat fazlası mevcuttur. 1933 senesinde Hindistanın ihraç ettiği 53 milyon onsluk gümüş fazlası, İngilterenin Amerikaya gümüş halinde ödediği borçlardır.

●

Görülüyor ki, müstehliklerle müstahsiller, bilhassa Çinle Müttehidei Amerika arasındaki zıt menfaatler, gümüş fiatlarının yükselmesini imkânsızlaştırmakta olduğu gibi aradasırada vâki olan tereffülerin de hayatını kısaltmaktadır. Amerika, fiatları yükseltme teşebbüslerinde, karşısında daima ilk adımda Çini bulacaktır. Çin, stoklarından piyasaya dökeceği gümüşle Müttehidei Amerikanın yükseltme tedbirlerini daima tesirsiz bırakacaktır. Müttehidei Amerika son aylarda piyasadan 65 milyon onsluk mubayaatta bulunmuş olmasına rağmen gümüş fiatlarına yine esaslı tesir icra edememiştir.

Bu makaledeki rakkamlar şu menbalardan alınmıştır:
Wirtschaf und, Statistik No, 12. 1934.
Wochen berichte zur Konjunktur forschung.
Vierteljahrs hefte für Konjunktur forschung.

Sanayi kuruluşunda eleman meselesi.

M. Şekvi.

En kısa bir zamanda ve bize yetecek kadar bir ilmî sanayi kuruluşunun zaruretini duyanlar bile çok defa şu suali sormaktan kendilerini alamıyorlar:

— Hepsi iyi güzel amma, bu iş için lâzım olan elemanı nereden bulacağız. Bunları yetiştirmek öyle heman oluverecek işlerden değildir. Müterakki, müstekar sanayi karşısında bu bizim elemansız vaziyetimiz bocalamamızı mucip olmaz mı... ilh.

Filhakika düne kadar makinalı ve ileri teknikli hiç bir sanayia malik olmıyan bir memlekette yeniden sanayi kurulurken hat şekilde bir eleman meselesi mevcut olacağı gayet tabiîdir.

Esasen bu eleman yoksuzluğunu yalnız sanayi sahasında görmek te doğru değildir. İktisadın her şubesinde, bankacılıkta, ticarette, modern nakil vasıtalarında ve hattâ rasyonel devlet idare tarzında dahi bu yoksuzluk kendisini göstermiştir ve göstermekte bulunmuştur. Yalnız şu var ki tekniğin günlük terakkilerini daha yakından takip zaruretinde bulunan sanayi işinde bu, kendisini biraz daha fazla hissettirmektedir.

Sanayii müterakki memleketlerde sanayi elemanı yani mütehassıs işçiden, usta, mühendis organizatör, kâşif ve profesöre kadar olan tekmil insanların yetişmesi ve üremeleri, bilgileri ve kendilerinden evvelkilerin bıraktıkları tecrübe neticelerinden istifade tıpkı sanayiin inkişaf seyri gibi tedricî oldu. Her buluş ve tatbik ediş sanayii biraz yükseltirken, her yükseliş te daha bir çok kıymetli elemanların yetişmesine hizmet etti ve hâlâ da öyle devam edip gidiyor.

Mademki sanayide bizim böyle tedricî bir seyir takibine ne zamanımız müsaittir ve ne de böyle bir şeye bugün ihtiyaç vardır. O halde eleman meselesinde de bu kestirme yoldan giderek münhanisi birdenbire yükselen bir eleman yetiştirme siyaseti karşısında bulunduğumuz gayet mantıkî bir neticedir.

Balkan harbinde koca Osmanlı İmparatorluğunun dört bir köşesi arandığı halde trenleri İstanbuldan Hadımköyüne kadar emniyetle göttürüp getirebilecek kâfi miktarda Türk demiryolcusu bulunamamış. Hattâ büyük harbin arefesinde, başlangıcında ve içerisinde bile hem memleketimizde imtiyaz almış yabancı şirketler, hem bizimle yanyana harp eden Alman müttefikimiz Türk elemanlarının fennî işlere uzun boylu akıl erdiremiyeceği ve ancak kâtiplik, makasçılık gibi ikinci derecedeki işlerde çalışması icap ettiğine kani idiler. Türk demiryolculuğu ancak İstiklâl mücadelesile başlar ve geçen on sene zarfında inşa, işletme ve tanzim etme bahislerinde lâekal memleketteki diğer şirketlerin üzerinde yer almış bulunmaktadırlar. Fakat sorarız, memlekette demiryolu olmasaydı veya demiryollar mevcut bulunmasaydı da imtiyazının hakkına sığınanlar bunu eskiden olduğu gibi bizden başkasına hasretmiş bulunsalardı bugünkü netice elde edilebilir miydi? Sanayi sahasındaki eleman meselesi de tıpkı bunun gibidir- : Evvelâ sanayii kurmalı, kurulanlar Türk elemanlarına tahsis olunmalıdır ki ancak ondan sonra Türk sanayi elemanının sür'atle yetişmiş bulunduğunu görelim. Yoksa en müterakki memleketlerin en becerikli elemanları dahi sanayi muhitinden mahrum Habeşistanda bir kaç sene ve hattâ bir kaç ay zarfında bütün hasletlerinden tecerrüt edebilir. O halde her şeyden evvel bu elemanları doğuracak ve doğmuşları inkişaf ettirecek muhit yaratmak lâzımdır.

Saniyen biz kendimizi fen ve sanat unsurlarından tamamen mahrum kabul edemeyiz. Pariste ilk Türk elektrik mühendisinin yetiştiği zaman, ilk elektrik santralının kurulduğu ve Parislilerin elektrikli tramvayı, bugünkü Çat gölü sakinlerinin tayyareyi seyrettikleri ve hayretle temaşa eyledikleri zamana tesadüf eder.

Bundan sonra da Avrupa tekniğile olan alâkamız kesilmediği gibi Avrupada tahsil ve yetişme işi de kesilmemiştir. Buna rağmen bu yetişen unsurlar hâlâ hoca veya kâtiplikle geçiniyor ve bugün hâlâ nisbeten büyük elektrik santrallarımızın Allahın bir hikmeti olarak yalnız yabancılar tarafından idare edilebileceği zihniyeti hüküm sürüyor. Bunu bu sahada fen unsurlarımızın mevcut bulunmadığına değil, harpten evvelki demiryol işinde olduğu gibi bu zihniyetin idamesini kendi siyasetine uygun gö-

ren ve bunu tatbik çarelerini de bulan becerikli idarelerde aramalıdır.

Daha bir kaç sene evvel memleketimizdeki mühendisler mecmuunun ancak 250 kişi olduğunu ve bu eleman ile memleketimizi nasıl imar edebileceğimizi soran bir yabancı profesör bugün memleketimize gelirse kısa bir zamanda bunların 1.000 e yaklaştığını görerek hayret eder. Yalnız 120 maden mühendisimiz bulunduğunu duyduğum zaman ben bile hayret ettim. Fakat şomajdan kaçmış bir çok amelenin, iş yapamadığı için kapağı memleketimize atmış bir çok yabancının «Mütehassıs» diye geçindiği memleketimizde bunlardan bir kısmı tüccar yanında kâtiplik yapmaya mecbur kalırsa iyi elemandan bir çok zaman mahrum kalacağımız tabiîdir.

Bu söylediklerimizden bizim hakikî yabancı mütehassısa düşman olduğumuz anlaşılmamalıdır, bilâkis biz bugünkü vaziyette yabancı mütehassıstan çok istifade edeceğimize, onun teknik bilgi, görüş ve hattâ tanzim ediş işinde daha hayli zamanlar bize örnek olacağına kani olanlardanız.

●

O halde eleman meselesinde ilk iş her şeyden evvel bunların yetişeceği muhiti, ihzar etmek, yani bizzat sanayii korumaktır. Kuruş ve ilk işlediş esnasında ecnebi mütehassısların organizatör ve teknisyen olarak çalıştırılması icap edebilir. Fakat daha kurulmaya başlamadan evvel mevcut Türk elemanlarının araştırılması, takip edilmesi ve vazifelendirilmesi de o kadar kat'î bir zarurettir.

Meselâ dokuma veya demir sanayiinde hâlâ elimizdeki mühendisler, kimyagerler, ustalar ve mütehassıs işçiler ve saire mevcudu nedir? Bunlar ne dereceye kadar işe vefa edebilirler, ve bugünkü kabiliyetleri ne derecededir? Bunu bugündn tesbit etmek lâzımdır ki yarınki yetiştirme ihtiyacı kendiliğinden tebarüz etsin.

Yarınki ihtiyaç taayün ettikten sonra bunun yetiştirme plânını tesbit te kolaylaşmış olur. Sanayiin istediği eleman aşağıdan başlamak üzere şu kategorilere ayrılabilir:

Mütehassıs amele,
Ustalar (Techniker)

Sanayide çalışacak mühendis,

Sanayii organize edecek yüksek mühendis.

Bunun da üzerinde gelen ve geniş tetkiklerile hakkında yeni yollar açacak olan kâşif, profesör tipini ben şu beş on sene için bizde biraz da süs telâkki edenlerdenim. Çünkü biz bugün ilim veya fenni yeniden kuracak vaziyetten ziyade kurulmuş ve bilinmiş olanları en kısa yoldan kendi memleketimize getirip tatbik etmek zaruretindeyiz. Şurası da var ki zaten sanayi gittikçe inkişaf eder ve yüksek mühendis gittikçe tekemmül ederse zaten memleketimizde de o âlim tipi kendiliğinden husul bulmuş olur.

Şimdi bu beş katagori için beş çeşit müessese ye olan ihtiyaç kendiliğinden meydana çıkar:

Sanat kursları,

Sanat mektepleri,

Sırf sanayi mühendisi yetiştirmek için fen müessesleri,
Yüksek mühendis mektepleri,

Esasen yabancı memleketlerde mevcut olan bu kademeleri saymaktan maksadımız kimseye yeni bir şey öğretmek olmayıp bizim kendi hususî vaziyetimizin bu hale nasıl inkilâp edebileceğini göstermektir. Birinci çeşişt kurslar kurulacak büyük devlet sanayi müesseselerinde ve alelûmum sanayi mekteplerinde derhal açılmalıdır. Fakat bunlardan maksat şimdiye kadar olduğu gibi nasihatla işçiyi ıslah değildir. Devlet ve hususî sanayi müesseselerinde çalışacak amele, maden ocağında çalışacak işçi, elektrik santralında çalışacak möonitör muayyen bir fennî kabiliyet göstermeğe ve bunu bir vesika ile ispata mecbur olmalıdır. Meselâ iş saatlerinin haricinde yapılacak böyle bir tedris ne müesseseye ne de işçiye bir külfet olmıyacağı için iki taraflı bir kâr temin eder. Bir devlet müessesesinin kıymetli müdiri müesseseyi ilk ele aldığı gün her şeyden evvel bir kurs açtığını ve kendisinin tasavvur ettiği sistematik çalışmayı ancak bu kurs sayesinde kurabildiğini iftiharla ifade etmişti.

Bidayette hususî ve küçük sanayi için biraz güç görünecek bu iş devlet sanayiinde ve alelûmum şehirlerde pek âlâ tatbik olunabilir. Bir otomobil şoföründen muayyen bir fennî iktidar talep

ederken bir fabrikanın kazancısında veya makinistinde bunu aramak cidden garip olur.

Bunun üstünde gelen kademedir, yani sanat mekteplerimizde esaslı değişiklikler mutlaka lâzımdır. Vakıa son senelerde bu müesseselerde hayli değişiklik olduğunu, sanat denince bizde artık yalnız marangozlukla demirciliğin anlaşılmadığını görüyoruz. Fakat devletin tatbik ettiği cezrî ve büyük sanayi siyaseti, bu müesseselerin de cezrî olan bu ihtiyaca uydurulmasını zarurî kılmaktadır: mevcut olan demirci, marangoz, döşemeci gibi şubelerinin yanında daha büyük kadrolarla makina, elektrik, kimya, inşaat, suculuk ve saire şubeleri de açılmalıdır. Bu mekteplerden çıkmış ve söylediğimiz şubelerde yarım yamalak tahsil görmüş ve fakat kabiliyetli öyle gençlere tesadüf ettik ki bugün Avrupadan getirtilmiş mütehassıs ustaların bir çoklarından daha iyi makina kullanır veya tamir eder, mahdut bazı işşlerde en iyi kimyager kadar tahlil yapar.

Maarif siyasetimizde birsürü iş yapamıyan yüksek tahsil erbabı yerine becerikli fen adamı yetiştirmek siyaseti ancak bu çeşit mektepler ve şubeler açıldıktan ve onlara verilecek iş ve vazife temin ounduktan sonra mümkün olacaktır.

Bir çok memleketlerde olduğu gibi mühendisi iki kısma ayırmak, birisine bir parça daha az nazarî malûmat vererek tamamen pratik sahaya ve sanayideki işinin bşına götürmek, diğer kısmı ise bu iş sahasile alâkadar kılmakla beraber nazarî tahsilin yüksekliği dolayısile daha ziyade tetkikçi ve organizatör olarak meydana getirmek sisteminin bizim için de çok faydalı olacağı kanaatindeyiz. Birinci sanat mühendisini yetiştirmek için bizde bazı sanat mekteplerini bir derece yükseltmek ve yahut inşaat ve yol fen mektebinde olduğu gibi yüksek mühendis mekteplerine bağlı teşekküller vücude getirmek muvafık olabilir. Her hangi şekilde olursa olsun bu kademede tekmil teknik şubeleri ihtiva eder bir şekilde ve sür'atle vücude getirmek lâzımdır.

Yüksek mühendisleri yetiştirecek müesseseye gelince; biz hâlen buna sahip bulunmaktayız. Buradan çıkanların ve çıkacak olanların pek âlâ kabiliyetli ve bize yeter derecede malûmatlı olduğuna iman edenlerdeniz. Bu yüksek fen müessesemizin şim-

diye kadar olan yegâne noksanı makina, elektrik, kimya, mâden, mütenevvi teknik şubeelri ihtiva etmemesi idi. Hâlen bu noksan da bertaraf edilmekte olduğuna göre kat'iyyet ve emniyetle yarının yüksek kabiliyetli fen unsurlarını elde edeceğimize asla şüphe edilemez: şu şartla ki buradan çıkacak Türk genci de işe ve vazifeye nail olabilsin. Çünkü değerli mühendis meydana getirmek nazarî tahsil kadar ve hattâ onlardan daha ziyade amelî iştir.

Elemanlarımızın yetiştirilmesi bahsinde en mühim meselelerden birisi de şüphesiz yabancı memleketlere talebe göndermektir. Biz bunun lüzumuna ne kadar kat'î kanaat getirmiş isek, gönderileceklerin bu işteki kabiliyetlerinin çok derin araştırılmasının zaruretine de o derece itminan getirmişizdir. Adetleri çok ve fakat kabiliyetleri mutavassıt ve hattâ az eleman yerine, adetleri az ve fakat çok kabiliyetli elemanlar bulmalı; burada bu kabiliyetlerini tahsil ve ameliyat ile ispat etmeli ve ancak ondan sonra yabancı memleketlere gönderilmelidirler. Çünkü bir taraftan devletin ihtiyar ettiği büyük masraf, diğer taraftan bu Avrupa tahsilinin mutavassıt kabiliyetlere bahşettiği yanlış imtiyazın fena neticeler verdiğini her gün görüp durmaktayız.

Paramızın istikrarını bozmadan ve klâsik emniyet amillerini ortadan kaldırmadan tahakkuk ettirilecek:

500,000,000 liralık Türk bütçesi.

Dün bir zaruretti, bugün daha büyük bir zarurettir!

Polemik :

Hüseyin Cahit Beyin hazin tarafı.

Şevket Süreyya.

Bazı mevzulara ve bazı kalemlere hezel ve mizah yaraşır. Fakat yine bazı mevzular vardır ki onların hezelle ve mizahla hiç alâkası yoktur. Böyle mevzularda, ciddî bir kalem sahibinin, her şeyden sarfı nazar evvelâ üslûp hafifliğinden alâkasını kesmesi lâzımdır. Çünkü kalem ve üslûp hafifliği nihayet ruhî bir haletin olduğu gibi yazıya aksetmesinden başka bir şey değildir. İşte bizimle Hüseyin Cahit Bey arasındaki münakaşalı mevzu, o münakaşayı kabul edenler için evvelâ bu ruh disiplinini, bu fikir ve üslûp ciddiyetini istiyen böyle bir mevzudur.

Halbuki Hüseyin Cahit Beyin şu satırlarını okuyalım:

«Avrupa ölmüş. Yerine mirasçılar geçmiş. Bunlar Avrupanın tekniğini ve metodunu ellerine almışlar. Avrupa medeniyetine zıd ve düşman bir medeniyet kurmuşlar. Yahut ta kurmak üzere imişler. Bu mirasçılar kim mi? Kadro mecmuasını çıkaranlar ve onların namına söz söyliyen Şevket Süreyya Bey?» (2)

Hakikatte ise bizim tarafımızdan dava hiç te böyle değildir. Evvelâ Avrupanın mirasına konması mevzuu bahsolan Kadro veya Şevket Süreyya Bey değildir, Millî kurtuluş hareketleridir. Yani bilhassa harpten sonra inkişaf den ve her tarafta milletlerin asırlık müstemleke ve yarımüstemleke esaretinden kurtulup siyasî ve iktisadî istiklâle kavuşmalarını hedef tutan millî istiklâl mücadeleleridir. «Biz Avrupanın hayranı değil mirasçısıyız!» derken bu cümlede ifade olunan zihniyet, esasen evvelki yazımızda sarahatle tahlil olunduğu gibi bundan ibarettir. Saniyen paylaşılması mevzuu bahsolan miras da Avrupanın bizzat metodundan ve tekniğinden başka bir şey değildir ki bunda da hâdisata aykırı olan bir şey yoktur. Çünkü bizim gibi memleketlerin asırlık istismarı hesabına Avrupada ilerliyen ve teraküm eden bu meşru miras zaten her gün, garp limanlarından her hareket eden vapurla, geri memleketlere, ihtisas, makina ve teknik ilim şeklinde hicret edip durmaktadır.

Binaenaleyh «Biz Avrupanın hayranı değil, mirasçılarıyız!» başlıklı yazımızda da madde madde tesrih olunan bu mevzu, Hüseyin Cahit Beyin kaleminde:

— Kadro, yahut Şevket Süreyya Bey Avrupanın mirasına konmuş ve bunlar Avrupaya zıd ve düşman bir medeniyet kurmuşlar, yahut kurmak üzere imişler!

---

(1) Birinci cevap Kadronun 29 uncu sayısındadır. Yazan: Şevket Süreyya Bey.

(2) Fikir Hareketleri. Sayı 35. Yazan: Hüseyin Cahit Bey.

şeklinde tehzil olununca, bu tasvirde bir taraf flivaki - haydi gülünç demiyelim - çok hafif bir mevkie düşer amma, böyle bir mevkie düşen elbette ki Kadronun tarafı olmaz.

Hüseyin Cahit Beyin, cevaplarında böyle bir mantık, daha doğrusu üslûp hiffetile başlıyan tahliller biraz sonra daha zayıf bir çıkmaza giriyor: «Avrupa medeniyetinin varisiyiz diye büyük bir gurur ile ortaya atılırız da elimizdeki sermaye iyi anlaşılmamış bir marksçılığın, sadece tarihi maddiyecilik metoduna inhisar ederse halimizi görenler bize acır!» Kadro; cihanı telâkki tarzı üzerindeki mütalealarını bütün yazılarında ve bilhassa «İnkilâp ve Kadro» (1) da izaha çalışmıştır. Bu cihanı telâkki metodu üstünde çeşitli münakaşalara mevzu olan bu mütalealarımızı Hüseyin Cahit Bey de evvelâ okuduktan sonra esaslı bir tenkide tâbi tutmak isterse kendisine maalmemnuniye cevap veririz. Fakat milli kurtuluş hareketlerinin Avrupanın metoduna ve tekniğine tevarüs ettiklerini ve zaten her yeni nizamın (1) kendinden evvelki devirden rejim değil, fakat metot ve teknik aldığını görmek için hattâ sistemli bir tarih felsefesi değil, günlük gazeteleri bile okumak kâfidir.

Avrupa kapitalizminin cihanşümul hegmonyasının gerek dahilden (siyasi demokrasi) gerek hariçten (müstemlekecilik) bakımından sarsıldığını, çökmekte olduğunu, her tarafta geri ve mazlum milletlerin bu cihanşümul tahakkümüne karşı aksülamel hareketlerine giriştiğini, nihayet ancak cihan üstünde bir siyasi ve iktisadi tahakküm ile gıdalanan Avrupai fikir hâkimiyetinin de mesnetleri sarsılmak dolayısile nüfuzunu kaybetmekte olduğunu adım adım tesbit etmek için tarihi materyalizme lüzum var mı? Bunun için sadece Avrupaya körü körüne hayranlıktan ve tapınmaktan başka bir şey olmıyan Meşrutiyet gözlüğünü çıkarmaktan ve o, irade kırıcı Avrupa korkusunu bir 1919 hamlesile kafalardan atmaktan başka bir zahmet lâzım mı?

Evet biz Avrupanın hayranı değil mirasçısıyız. Bu tarihi nasip ve mazhariyetimizle de iftihar ederiz. Bu miras zaten çoktan da paylaşılmaya başlamıştı. Hattâ parça parça hisselerimiz ya gençlerimizin dimağında ihtisas, ya kitap sahifesinde ilim, ya sandık sandık âlet, yahut teknik şeklinde limanlarımıza gelmeğe koyulmuşlardır. Bu akının ve muhaceretin sonu ise bizim ve bizim gibi memleketlerin siyasetine müstakil ve iktisaden cüzütam oluşu olacaktır. Avrupadan metod ve teknik yolundaki bu kucak kucak ithalâtımıza mukabil ise oradan rejim ithalâtçılığımız yoktur ve bu ithalâtı fikirlerimizin ve enerjilerimizin bütün hassasiyetile

(1) İnkilâp ve Kadro. Kadro neşriyatından: Yazan: Şevket Süreyya.

(1) Milli kurtuluş hareketleri müstemlekecilik üzerine müesses muasır kapitalizmin yerine tamamile müstemlekecilik aleyhtarı, yani milletlerin siyaseten ve iktisaden müstakil birer cüzütam olmasını güden bir hareket olmak itibarile tamamile yeni ve orijinal birer tarihi harekettirler. Bu hususta İnkilâp ve Kadroda karakteristik hatlar tebarüz ettirilmiştir.

milletçe reddediyoruz. Bizde rejim ithalâtçıları eski Meclisi Meb'usan nazariyecileri idi. Halbuki yeni inkilâp münevveri, ne sosyalizmin, ne liberal demokrasinin ve parlmantarizmin, ne . faşizmin simsarıdır Hattâ bütün bu mürekkep nazariyelerden sarfınazar, sadece milletçilik, cümhuriyetçilik, devletçilik, inkilâpçılık, halkçılık, laiklik formülünde ifadesini bulan içtimai evsafın ilk medlûlleri bile bizim rejimimizi kül halinde bütün rejimlerden ayırır. Onu diğer rejimlere zıd ve düşman değil, fakat her halde onlardan gayri bir keyfiyet olarak arzeder. Halbuki gerek Meşrutiyet ideolojisi, gerek Amerika istiklâl hareketi, gerek Japon uyanışı, yahut Polonya, İspanya ve saire gibi Fransız ihtilâlinin kötü takipçisi olan milli hareketler için, onları on dokuzuncu asır temayüllerinden ayırt edici böyle evsaf tesbiti kabil olamaz.

Haddi zatinde müstemlekeci olan ve esasen müstemlekeler üstünde oturup onlardan çekilen gıdalarla yaşamak istiyen sosyalist ve faşist rejimler için ise esasen tahlil ve mükayeselere girişmeyi bile faydasız buluyoruz.

Hülâsa paylaşılması mevzuu bahsolan miras esasen kasaplar eline düşmüştür, ve ondan hisse bekliyenler bizim şahıslarımız değil, manasının büyüklüğü ve üstünlüğü bahsinde sonsuz araştırmaları vazife duyduğumuz milli kurtuluş ve istiklâl mücadeleleridir.

Bunun için Hüseyin Cahit Beyin bize:

— Biraz yavaş dostlarım! Hele Avrupa bir ölsün! (1)

demesine lüzum yok! Çünkü filvaki Avrupa ölmemiştir. Fakat dahili, harici öyle binbir levs manzarası içindedir ki biz bu manzaranın adına pek âlâ bir «can çekişme» diyebiliriz. Yoksa zaten «Avrupa ölecektir.» demek, beş yüz milyon insan terki hayat edecek demek değildir. Avrupa ölecektir demek kısaca, Avrupa cihanşümul siyaset, iktisat ve fikir tahakkümünü kaybedecek, bu tahakkümün dayandığı temellerden mahrum kalacak, müstemlekelerinden ve birikmiş sermayesinden olacak, binnetice asırlık saltanatının salim tahtından inecektir demektir. Bu sözün ise yine hâdisat ile adım adım teyüt etmiyen, hangi tarafı vardır; hulâsa bizim anladığımız manada, Avrupa henüz ölmemişse bile ölmeğe başlamış, vereceğinin sonunu vermiş ve artık âleme verebilecek, milletlerin asırlardanberi çalınmış hürriyet haklarından başka bir şey kalmamıştır.

Zaten sizin anladığınız manada onun ölmesini bekleseydik, meselâ Lozanda biz onun tırnaklarından bir parçasını daha sökecek yerde, o bize bünyesinden bir takım unmaz hastalıklar aşılıyabilirdi.

●

Hüseyin Cahit Beyin cevaplarında da yer tutan ve bizde eskidenberi pek yerleşmiş olan bir kanaata da kısaca temas etmek isterim. Umumi telâkkiye göre Avrupa medeniyeti bir kül olmakla beraber bunun içinde bir Fransız, bir Alman, bir İngiliz milleti hususiyetlerini tamamile muhafaza

(1) Fikir Hareketleri. Sayı 35. Sahife 138.

etmişlerdir. Binaenaleyh bizim de millî gayemiz Avrupa camiasına karışmak ve fakat bu camia içinde millî hususiyetlerimizi muhafaza etmek olmalıdır.

Hayır! bu hüküm bu kadar basit verilemez. Evvelâ Avrupa camiası içinde milletlerin harb ve muaşeret bahsında temsil ettikleri âşikâr hususiyet bizi alâkadar etmez. Bizi alâkadar eden Avrupa zümresinin şamil ve müşterek vasfıdır. Bu vasıf ise müstemlekecilikdir. Bizim hücûm ettiğimiz vasıf ise bu müşterek cephedir. Filvaki bir İngiliz, bir Fransız veya Almanın musiki zevkinde, yahut şarap içişinde farklar vardır amma, bu milletlerin heyeti umumiyesi müstemlekecidir ve hepsi de tahakkümlerini müstemleke istismarlarına istinat ettirirler. Zaten bu müstemlekeciliği kaldırın, o kalabalık ve modern Almanya, derhal Alman ormanında kaybolur ve mağrur İngiltere Lortların av ormanlarını tarlalara döndürerek çiftçileşir. Fransada ise arap ve zenci kanı bu memleketin damarlarını beslemeseydi Banque de Franse'in altın hazinesi kendiliğinden akar gider ve Paris olsa olsa dantelâ veya sun'î çiçekçilikle yaşıyan bir sessiz provens şehri olur.

Hayır! Avrupa milletlerinin millî hususiyetlerini aramak bizim niçin vazifemiz olsun? Bizim asırlık istismarımız bu millî hususiyetlerden gelmiyor ki? Biz Avrupanın müşterek cephesinin, müstemlekeci ve sermayeci tahakkümünün cihan mikyasında reaksiyonunu ifade eden bir hareketin milletçe mümessiliyiz. Avrupa camiasında yerimizi alalım sözünün evvelâ bu bakımdan manasını tayin etmek lâzımdır, yani müstemlekeci mi olalım! Avrupa cihanşümul tahakkümünün devamına bir destek mi olalım?

Biz Hüseyin Cahit Beyin dediği gibi basit, iptidaî, sathî, aculâne hükümlerimizle vaziyeti böyle tasnif ediyoruz. Acaba Hüseyin Cahit Bey mürekkep, yüksek, derin ve müteannî hükümlerile işi nasıl mütalea buyuruyorlar?

●

Hüseyin Cahit Bey fikir ve metod itibarile Kadro sınıfında bulunmaktansa Üniversitemize gelen Avrupalı profesörler sınıfında bulunmayı tercih ediyorlar. Bittabi buna ne denebilir. Biz ilimde metodun ve tekniğin en son verimlerini getirmelerini temennî ettiğimiz bu muhterem ecnebilere hürmetimizi biz de dilimiz döndüğü kadar ifade ettik (1). Fakat bu hiç bir zaman bizim ecnebi profesörler safında bulunmamız demek değildir. Bu muhterem müderrislerden iktisat ve içtimaiyat kürsülerinde çalışanlarla noktai nazar farklarımızı karşı karşıya ve tam bir ilim müsamahası içinde iki uzun içtimada karşılıklı izaha çalıştık. Bu izah ve münakaşaların bize verdiği intibalara göre Hüseyin Cahit Beye hallisane yalnız şukadarını söylemek isterim ki, kendisinin bu misafirlerimiz sınıfında yer almak istemesi kendi vaziyetini müdafaa bakımından hiç te elverişli olmayacaktır. Meselâ bu zevat kendisine derlerse ki:

(1) Kadro, Sayı 29. Yeni devletin fonksiyonları. Yazan: Şevket Süreyya.

— Milletlerle millîlerin münasebatında hiç bir iktisadî istismar mevzuu bahsedeğildir. Bu münasebetlerde bugüne kadar görülen sadece teşriki mesaidin ibarettir. Binaenaleyh ne emperyalizm, ne de istismar vardır!

Acaba Türk milletinin bir ferdi olmak sıfatile Hüseyin Cahit Bey, Lozan muahedesinin iktisadî kurtuluşumuzu temine matuf prensiplerini unutur ve bu Avrupalıya hakikaten:

— Lebbeyk!...

diyebilir mi?

●

Hüseyin Cahit Beyin Kadroya cevapları Fikir Hareketlerinin 36 ncı sayısında da devam ediyor. Burada bilhassa Nitti'nin müdafaası yapılıyor. Herkes bilir ki Fikir Hareketlerinin sahifeleri bilhassa Nitti, Comte Sforza ve Hüseyin Cahit Beyin yazıları ile doldurulmaktadır. Bu iki ecnebi eski İtalyan ricalindendir ve faşizm her ikisini de kapı dışarı etmiştir.

Hüseyin Cahit Bey, siyasetleri memleketlerinde bile iflâs eden bu iki liberal İtalyanın dehalarına kanidir ve bizim bu siyaset iflâsına işaret etmemiz her nedense gücüne gitmiştir. Hüseyin Cahit Beyin bu tehevvürü bana Fikir Hareketlerinin ilk numarasını yeniden hatırlattı. Bu nüshanın baş sayfasında Nitti'nin Türk inkılâbına ait bir yazısı vardı. Aynı sayının son yazısında ise Hüseyin Cahit Bey hülâsaten:

— Şevket Süreyya Bey isimli bir zat Türk inkılâbından bahseden yazılar yazıyor. Ne hakla? Şevket Süreyya Bey bir şef midir? Türk inkılâbından ve ideolojisinden nasıl ve ne salâhiyetle bahseder?

diyordu.

O zamanlar bu yazılar bana garip görünmüştü. Çünkü Mösyü Nitti hem şef, hattâ hem de Türk olmadığı halde Türk inkılâbından bahsetmeğe salâhiyeti oluyor da, bizim bu inkılâp üstündeki düşüncelerimizi daha ne için hakkımız olmıyor, bir türlü kavrıyamamıştım. Şimdi Nitti için yapılan müdafaaları okurken yine böyle bir halet içindeyim.

— Nitti'nin siyaseti kendi memleketinde bile iflâs etmiştir!

demek acaba Hüseyin Cahit Beye karşı neden bu kadar büyük cürüm oluyor (1). Hem onun memleketinden kovulması da bir kahramanlıkmış. Nitekim Marks, Lenin, Mithat Paşa ve saire de memleketlerinin haricinde yaşamaya mecbur olmuşlar. Fakat ben zannediyorum ki bu son sayılan şahsiyetler ileri bir rejimi tesis için geri bir rejime karşı memleket haricinde kalmışlar ve sonra kendilerinden evvelki rejimi devirip, kendi ileri içtimaî şekillerini bu yıkılan eski nizamın enkazı üstüne kurmak istemişler, yahut kurmuşlardır. Halbuki Mösyü Nitti ve şürekâsı, acaba İtalya için mevcut eski rejim yerine ileri ve daha sol bir nizamı tesis için mi vatan hududu haricindeki otellerde yaşıyorlar, yoksa bunlar bilâkis daha yeni, daha sol bir hareketin darbesile mi vatan topraklarından kovulmuşlardır? Filvaki Hüseyin Cahit Bey:

---

(1) Fikir Hareketlerinin yine bu en son nüshasında Sforza'nın, eski İtalyan liberal kabinesinin siyaseti doğru olup, bilâkis faşizmin yanlış siyaset güttüğüne dair makalesi münderiçtir!.

— Evet. Eski liberalizm, çok alâ bir şeydi. Ondan yeni, ondan mükemmel dünya yüzüne bir şey gelmemiştir ve gelmiyecektir!

diyecektir amma, biz artık bu kadarını ciddiye almayız ve bu sözleri de sanki Nitti veya Cioletti'den Fikir Hareketleri sahifelerine usulen nakil ve tercüme olunmuş mümasil cümlelerden biri telâkki eder, geçeriz.

Maamafih âşikâr bir şeydir ki, matbuat cephesinde yer almış bir Türk münevverinin, Türk vatandaşlarına yabancı bir memleketin yeni rejimini tilkin etmesi ne kadar münasebetsizse eski rejimi müdafaa etmesi de o kadar manasızdır. Bize rejim itibarile hem eski İtalya, hem yeni İtalya, hem eski Rusya, hem yeni Rusya, hem eski Fransa, hem yeni Fransa o kadar yabancıdır. Mussolini kabinesi mi İtalya için faydalıdır, yoksa Nitti kabinesi mi? Fakat Hüseyin Cahit Bey! 1934 Türkiyesinde Türk okuyucusuna sunulacak daha yakın bir şey bulamadınız mı? Yoksa fikir ve fikir hareketi denilen şeyin kıymetini bu kadar ucuzlatmak vatana yeni bir himmetiniz mi olacaktır?

●

Maamafih Hüseyin Cahit Beyin yazı taktiği lâyıkile bilinirse «Fikir Hareketleri» nde haykıran ruhun hakiki hedefi daha iyi anlaşılır. Bu taktik, Hüseyin Cahit Beyin kendisine ve belki de başkalarına pek mürekkep görünebilir. Fakat hakikatta bunun mekanizması gayet basittir: Başkasının dilile ve başkasından bahseder gibi yaparak muhatabına veya muhitine kendi ruhi tehevvürlerini haykırmak!

Hüseyin Cahit Bey bu taktiği hem şahsi münakaşalarında, hem fikir telkinlerinde kullanır. Meselâ şu cümleleri okuyalım: (1)

«Türk inkılâbının ideolojisi... Türk münevverini pek ezbedecek bir mev«zu. Bir tarafta Kadro.. Diğer tarafta her inkılâpta görülen bir takım «arriviste şarlatanlar...

«Maamafih bu şarlatanlık bir takım hünerli suretlerde yapılmak isteni«yor.

«Meselâ pek hassas ve uyanık olan milliyet hislerimizi gıcıklamak yolu...

«Herkesten üstün olmak için kimseye benzememek arzuları...

«Bütün cihana örnek ve önayak olmak arzuları...»

Siz şimdi ağyarından tecrit olunmuş bu satırları okuduktan sonra Hüseyin Cahit Beyin şarlatanlık dediği şeyi neye mal edersiniz, Kadroya mı? Yoksa «Diğer taraftan her inkılâpta görülen bir takım arriviste şarlatanlar»a mı? Yoksa inkılâbımızın başka inkılâplara benzememek, cihana örnek olmak vasıflarına mı? Aşikâr bir şebeke bu cümlelerde «Diğer taraftan bir takım şarlatanlar» sadece hedefi ve maksadı perdelemek için kullanılmış ve maskedir ve bu maske arkasından Hüseyin Cahit Bey filvaki evvelâ Kadroya, fakat onun da arkasından sevmediği ve benimsemediği bütün yeni mefhumlara haykırıyor.

Aynı taktik zahiren Türkiye ile hiç alâkadar değilmiş gibi görünen ve bir takım hüviyeti meşkûk ecnebilerin imzalarını taşıyan yazılarda da ha-

(1) Fikir Hareketleri. Sayı 37.

kimdir. Bakarsınız ki bir ecnebi yazısı Fikir Hareketleri sahifelerinde ya liberalizmi, ya parlamantarizmi müdafaa eder. Ya liberal demokrasilerin lehinde, ya diktatörlüklerin aleyhinde bulunur. Filvaki bütün bu yazılar, başka memleketlerde ve başka memleketler için yazılmıştır. Hattâ İstanbulda neşrolunan bir mecmuada nasıl yer bulduğuna da hayret edersiniz. Fakat hayır! Bu işin sadece zahiridir. Hakikatte bu sahifelerde konuşan Hüseyin Cahit Beyin öz ruhudur ve bu ruhu bizde anlıyanlar, benimsemiyenler, hattâ koruyanlar yoktur denemez. Fakat bütün bunlara rağmen şu da hakikattır ki bu telmih ve mücaz sanatı şarkta yeni değil, eskidir. Hattâ bizzat Hüseyin Cahit Bey gençliğinde, o zaman hem Meşrutiyet hareketine, hem de bizzat şahsına karşı kullanılan bu kötülemiş tenkit tarzına karşı uzun zaman mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştı. Şimdi aynı taktiğin kendileri tarafından bugünün şartlarına karşı bir silâh gibi kullanılması, her şeyden evvel Hüseyin Cahit Bey hesabına hazindir.

Türkiyede en büyük ve en emniyetli kredi kaynağı devlettir ve yeni bir devlet kredileri siyaseti, yarınkı maliye plân ve siyasetimizin de mucizeli unsuru olacaktır.

Kronik :

İçtimaî Zihniyet.

«İçtimaî şekiller mi içtimaî zihniyeti doğurur, yoksa içtimaî zihniyet mi içtimaî şekillerden daha evvel doğar» meselesi, son asırdaki bütün ihtirası fikir araştırmalarının hemen hemen mihveridir denilebilir. Fakat içinde yaşadığımız devir, ilmin bu objektif fikir mevzuuna şimdi yeni bir istikamet verilmesini zaruri kılıyor: ister içtimaî şekiller içtimaî zihniyeti doğursun, ister içtimaî zihniyet içtimaî şekillere vücut versin, bugünün hareket adamı için asıl olan, hem içtimaî şekilleri, hem içtimaî zihniyeti, kendi cemiyetinin talep ve ihtiyaçlarına göre bizzat tesis etmektir.

Bunun içindir ki şimdi dünyanın her yerinde, hem içtimaî şekillerin, hem içtimaî zihniyetin yaratılması işi, muayyen bir plân dahilinde, hâkim ve müdebbir bir kuvvetin iradesine tâbi kılınmaktadır.

Bu bir vaziyettir ki, cihanın bugünkü gidişinde geri kalmamak istiyen her cemiyetin menfaati ona intibak etmekten ibarettir.

Yeni Türkiyenin, içtimaî zihniyetinin teşekkülünde müessir olan bütün vasıtaları, yani matbuatı, radyoyu, filmi ve diğer her nevi telkin vasıtalarını yeni bir kanunla devletin sistemli kontrolü altına alması, hem içtimaî müesseseleri, hem içtimaî zihniyeti yeni esaslara göre yaratmak hamlesinin bizim memleketimizde de bir tezahürü idi. Bu hareket her nedense bir kısım münevverlere demokratik, diğer bir kısım münevverlere de anti-demokratik bir hareket olarak göründü. Halbuki bizim anlayışımıza göre bu hareket sadece inkılâpçı bir harekettir.

Evvelâ şu itibarla inkılâpçıdır ki, bütün ondokuzuncu asır müddetince devlet otoritesinin haricinde yaşadığı kabul olunan bütün telkin şekillerini ve vasıtalarını, devletin vasıtasız kontrolü altına almıştır. Saniyen bu hareket şu itibarla da anti-demokratik değildir ki, onun bütün mevzuu, «halk»ı, halkın zihniyeti ve ahlâkı üstünde zorbalıkla tahakküm eden ve başıboş yaşıyan bütün zararlı telkin ve tesir şekillerinin istibdadından kurtarmaktır.

Yeni kanun, cihanın bütün ileri hareketlerine damgasını vuran yeni bir zihniyetin ifadesidir. Şimdi bu zihniyetin yeni bir şekil ve teşkilât ile de tamamlanması lâzımdır. Yani devlet emrinde film, devlet emrinde radyo ve halkın menfaatlerini birinci plânda tutan devlet emrinde matbuat, devlet emrinde güzel sanatlar... ve saire.

Filhakika biz film ve radyo sanayiinin, bütün matbuat cihazlarının bugünkü şartlar altında devlet mülkiyeti altına geçmesini ameli bulmıyoruz. Fakat gerek film, gerek radyo, gerek diğer neşir vasıtalarında inkılâpçı zihniyetin ve devletçilik disiplininin kayıtsız ve şartsız hâkim olması için bir mani de düşünemiyoruz. Çünkü evvelâ bu vasıtalar, inkılâpçı zihniyetin her an kuvvetli, zinde, uyanık ve müteaddi olmasına bağlıdır. Bunun içindir ki biz yeni kanunun manasında, Büyük Meclisin yeni ve inkılâpçı bir hamlesini görüyor ve onun bütün tekemmül ve tatbik hamlelerinin de aynı şümullü hızla ilerliyeceğine inanıyoruz. Ş. S. ...

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

SAYI 72

Sabit

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

İdare merkezi:

Ankara.

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

YENİ ÇIKTI

TÜRKİYE

KÖY İKTİSADİYATI.

Yazan:

İsmail Husrev.

Sayfa: 205. Fiatı: 125 Kuruş.

Satış yeri: AKBA KİTAP EVİ. Ankara.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

32

AĞUSTOS
1934

İÇINDEKİLER:

KADRO

1789 ihtilâlinin mezarı başında.	Şevket Süreyya
Demiryolu tarife siyasetimizde inkılâp.	Dr. Vedat Nedim
Garpta sermaye teraküm ünde müstemlekelerin rolü.	İsmail Husrev
Sanayide norm ve kalite meselesi.	M. Şevki
Taymis kıyıları.	Burhan Asaf
Emperyalizmin telâşı.	
Orta Avrupa.	
Yapı heyecanı.	M. Şevki
Bir «kıymet» kendini vadediyor.	
Dünya piyasasına bir bakış.	

KADRO

Osmanlının, kafasının içi de bir açıkpazar idi. Milletin öz varlığına dayanmıyan idaresinde, uzun zamanlar, islâm teokrasisi ile islâm skolastistiğinin arap - acem kırması dili, enderun lehçesi hâkim oldu. Daha sonraları, garbın maliye ve iktisadı ile beraber fikrî hegemonyası da hâkim olunca, garp softası Osmanlı ile şark softası Osmanlı arasında, bir mücadeledir başgösterdi. Devletin idaresinde ve milletin mukadderatının tayininde olduğu gibi, dil meselesinde de, tavizler, bu iki yabancı softalık arasında yapıldı. Dil meselesinde de, Devletin garba teslim olması nisbetinde kuvvet bulan garp hayranları, ötekileri sürüp geriye tıktılar. Bütün «Edebiyatı cedide» mektebi ile Meşrutiyet devri osmanlıcası, bu çarpışmanın hem hikâyesi hem de neticesidir.

●

Bir dil, mekân ve zaman içindeki içtimaî bir halin ifade ve anlaşma vasıtalarından biridir. Bu içtimaî hal, eski lâtince ve yunancada olduğu gibi, ölmüş olabilir. O zaman, o halin ifade vasıtalarından olan dil *de ölmüştür. Fakat bu içtimaî hal tamamile ölmüş ve tarihe karışmış olmaz da sadece bir soysuzlaşmanın arazını ihtiva eder. O zaman, böyle bir halin ifade vasıtası olan* dil *de soysuzlaşmış demektir.*

Bütün mal ve fikir mamulâtına açıkpazar vazifesi gören Osmanlı cemiyetinde, inkâr edilemez ki, dil, içtimaî hale tıpatıp uygundu. Osmanlı cemiyeti kendi muasırı olan medeniyetin şartlarından nekadar mahrum idi ise, Osmanlıca da, bu şartları ifade edebilmek imkânlarından onisbette mahrum idi. Nasıl islâm teokrasisine intibak edebilmek için, evvelki asırlarda, bir yığın arapça kelime ile beraber bunların kaidelerini de almağa mecbur kalmış ve buna bir de acemce kanat ilâve ederek Türk dilini arapça ve acemcenin müşterek bir nüfuz mıntakası kılmış ise, Osmanlı, Avrupa medeniyetine intibak zarureti ile karşılaşınca, ayni şahsiyetsizliği göstermiştir. Yani, birçok frenkçe kelimeler ile beraber

frenk şivesini de diline kabul edivermiştir. Ve Türk dilinde «konfor» ile «neuzubillâh» tıpkı sokakta «Düyunu Umumiye idaresi» ile «Babı-Meşiyhat» gibi yanyana yaşamıştır.

●

İşte İkinci Büyük Dil Kurultayı «Öz türkçe» davasını böyle tarihi bir bakımdan kucaklamağa ve halletmeğe çalışan bir teşebbüstür. Alaturka *ile* Alafranganın *her ikisini de kapıdışarı ederek* Türk ve Türkçe *olanı bütün şahsiyetile meydana çıkarmayı gaye bilen millî kurtuluş inkılâbı, besbelli bir şey ki, dil meselesini de ancak «maziye doğru köklü ve istikbale doğru şamil» bir şekilde halledebilirdi. «Maziye doğru köklülük» ü kelimeleri ve kaideleri, bizi en eski Türk kültür vesikalarına kadar götürmek kabiliyetine malik olan bir dil; «istikbale doğru şamil» liği ise kelimelerindeki iştikak ve tasrif kabiliyeti ve sarf ve nahiv kaidelerindeki intibak kabilyeti sayesinde bu asrın her türlü ihtiyaçlarını ifade etmeğe muktedir olan bir dil temin edecektir.*

●

Görülüyor ki «Öz türkçe» davası, bir dilin evvelâ lûgat bünyesi itibarile ondan sonra da sarf ve nahiv bünyesi itibarile, kısaca, baştan aşağı yaratılması meselesidir. Şimdi, her dilin, ancak iyi kötü mevcut bir dile dayanarak geliştiği düşünülürse, Dil Kurultayı'nın cihan tarihi bakımından dahi nekadar eşsiz bir davayı üzerine almış olduğu anlaşılır.

1789 İhtilâlinin mezarı başında.

I.

Şevket Süreyya.

İnkılâpları daima kahramanlar yapar, ideadistler yaşatır, fakat iş adamları (1) yer, bitirir. On dokuzuncu asrın ve zamanımızın hemen bütün demokrasilerinde maalesef tecelli eden bu hazin kaidenin en billûrlaşmış misalini görmek istiyenler dünkü ihtilâlci Fransa ile bugünkü Fransız demokrasisini tetkik edebilirler.

Dünkü Fransız ihtilâli yeni bir cemiyet görüşüne dayanıyordu. Bu görüş, cemiyetten doğan, fakat sonra cemiyete tefevvuk ve tahakküm eden bütün içtimaî kuvvetlere karşı «Akıl»ın, «Makul»un, yani *hür, adil ve müsavi insanlardan* müteşekkil yeni bir cemiyetin müdafaasını yapıyor, bilhassa asalete, din ve dünya aristokrasisine karşı ateş püskürüyordu.

İçtimaî menşeleri itibarile bilhassa on sekizinci asrın materyalist filozoflarına dayanan bu yeni *cemiyet görüşü* de, esaslarını daha âlemşümul ve daha *küllî* bir *dünya görüşünden* almıştı. On yedinci hattâ on altıncı asırlarda Avrupada başlıyan ve kilise iskolâstizmine karşı *maddeyi, tabiat kanunlarını* koyarak *beşer idrakinin* bu kanunların tetkikine dayanması lâzım geldiğini müdafaa eden *tabiiyecilik ve maddiyecilik* Fransız ihtilâlinin temsil ettiği içtimaî fikirler için de (2) hakikî bir mesnet olmuştu. Bu mesnet bir taraftan kilise iskolastizmini çürütmek suretile kilisenin müdafaa ettiği papas ve asilzade otoritesinin de tabiatile sarsılmasını zaruri kılmış ve diğer taraftan da ovakte kadar ancak

(1) Burada iş adamlarından kasdolunan tip, hemen bütün demokrasilerde türemek imkânını bulan ve Devlet kudret ve salâhiyetlerini şahsî menfaat endişelerine alet ederek bütün kitleler karşısında devletin haysiyet ve itibarını zedeleyen insan tipidir.

(2) Yalnız Fransız ihtilâlinin değil, ilmî sosyalizmin dünya görüşünü teşkil eden diyalekitik materyalizmin de ayni kaynağa vardığını ayrıca işaret etmek lâzımdır.

pasif bir mevzu olarak alınan *halk'ta, halk saltanatına, demokrasiye* karşı tabiî bir hareket uyandırmıştı.

Bu suretle evvelâ eşyanın tabiatından ve cemiyetin varlığından doğan halk saltanatı hareketi, fikrî rehberlerinin, idealist mütefekkirlerin dimağında işlene işlene, nihayet Fransız ihtilâlinde «Beşer hukuku» şeklinde tam formülünü ve tatbik siyasetini buldu.

Bu itibarla Fransız ihtilâline, mukaddes tanılan ve mukaddes ilân olunan *yeni mefhumlar etrafında* ve *yeni mefhumlar için* yapılan bir harekettir denilebilir. Bu hareketi mütefekkirler besledi, kahramanlar başardı ve idealistler yaşattı.

●

Fransız ihtilâli bir takım *mefhumları* mukaddes tanıdıkça ve mukaddes ilân ettikçe mistiğini (1) muhafaza etti ve onları yaymak istedikçe de önünde Avrupanın bütün kapalı kapılarını kendisine açık buldu. Her tarafta kilisaya ve asalete karşı hürriyetin ve halk saltanatının - bittabi ovakitki manasile - rüyasını gören halkcı veya münevver unsurlar, *ihtilâlin rehber ordularını* ümitle beklediler veya ümitle karşıladılar.

Paris ihtilâlcilerinin heyecanı hudut aşırı hürriyetcilerin ümidile de birleşince de 1789 ile bilhassa 1793 arasında Avrupada tarihin en güzel manzaralarından birisi doğmuş oldu. Adeta ilk peygamberlerin dinlerinden sonra ilk defa hudutları aşan, ırkları ve illeri ayrı insanları ilk defa ayni dilekle coşturan yeni bir beynelmilel fikir istilâsı hareketi başladı.

Hüküm edenlerle hüküm edilenler: kilisaya ve asalete karşı halk dalgaları yeni dünyanın talihini tayin için her tarafta karşı karşıya geldiler. Papa, Alman monarşizmi ve daha sonra Rus despotluğu Fransız kralları ile ayni menfaat birliği üstünde bütün din ve dünya kuvvetlerini hür, âdil ve müsavi insanlar cemiyetini müdafaa için ayaklanan halk dalgalarına karşı sürdüler.

Bu çağ, Fransız ihtilâlinin asîl ve güzel çağı idi. Çünkü onun bir

(1) Mistik kelimesinin Türkce karşılığını bulamadım ve dilimizin köklerinde hiç şüphesiz mevcut olan karşılığı buluncaya kadar da bu kelimeyı aynen kullanmamı tercih ettim. Burada Mistik den kasdolunan mâna, Sırrî akideler dediğimiz inanışlar ve duyuşlardır.

mistiği ve antuzyazmi (1) vardı. Onun mukaddes tanıdığı, mukaddes ilân ettiği fikirler ve mefhumlar vardı. Onun vaad ettiği ve tahakkuk ettirmek için de uğrunda mücadele ettiği yeni ve *beşerî* şeyler vardı. Bugün biraz dikkat olunursa görülür ki Fransız ihtilâlinden kalan her güzel va asîl hatıra 1789 - 1793 arasındaki zaman fasılasına aittir. Hattâ tam manasile Fransız ihtilâli ancak dört sene yaşamıştır denilebilir. Filhakika bu kısa, sert ve kanlı devirde bir Birinci Napolyon, bir Ceneral Galiffet, bir Thiers veya Galiéni ve nihayet bir Tardieu veya İstaviski yoktur. Fakat bütün bunlar olmadığı içindir ki 1789 ile 1793 arası yalnız Fransızların değil, bütün insaniyet tarihinin asîl ve mukaddes malıdır. Vakıa bugünkü Fransız müzelerinde bugünkü Fransızlar, Mirabeau'nun, Danton'un, Robespierre'in, Sain-Just'un hatıra ve yadigârlarını ya bir Napolyon devrinin, ya onu takip eden taklit krallıkların ham ve manasız eşya hamuleleri arkasında dağıtmak, kaybetmek ve unutturmak için her şeyi yapmışlardır. Hattâ bugünkü Fransada On dördüncü Lui bile 1789 ile 1793 arasındaki devirden daha ziyade ayaktadır. Fakat bizim bugünkü Fransa ile hiçbir fikir ve mukadderat iştirakimiz yoktur. Biz Fransız ihtilâli dediğimiz zaman, asalet unvanlarile sırmalardan ve bir takım meşhur fahişelere ait eşya ve hatıralardan bir veba nefreti duyulan dünkü 1789 - 1793 Fransasını anıyoruz. O Fransayı anıyoruz ki bugün onun mukaddes tanıdığı mefhumlar unutulmuş, hatıraları ve yadigârları her tarafta arka plâna sürülmüş, yahut ta bugün iki franklık duhuliyelerle haraç, mezat satılığa çıkarılan tairhî hatıra ticareti içinde her türlü sırrından ve güzelliğinden tecrit olunup gitmiştir.

●

Dünkü Fransız ihtilâline mukaddes tanılan ve mukaddes ilân olunan mefhumlar uğrunda ve bu mefhumları tahakkuk ettirmek için yapılan bir hareket denilebilir demiştik. Bugünkü Fransız demokrasisi de, ihtilâlin mukaddes tanıdığı ve mukades ilân ettiği bütün mefhumlara karşı, bir reaksiyondan, hattâ menfur bir hiyanetten başka bir şey değildir.

Filhakika Fransız ihtilâlinin müdir Fikirlerinden çoğu esasen

(1) Devamlı bir şevk ve heyecan. Büyük halk hareketlerindeki coşkun ruh haleti.

utopist (1) mebdelere istinat eden fikrî kategoriler olduğu için bunların hâdisatın seyri içinde şekil değiştirmesi esasen mukadderdi. Zaten bizzat bu fikrî mahsullerin anası olan *akıl* mefhumu bile ihtilâlden önceki devrin Fransız filozoflarında, ferdî idrâk kemalinden başka bir mana ifade etmiyordu. Ferdî idrâkde kemal, filvaki ferde - bittabi kendi ölçülerine göre - *en doğru, en makulü* düşünmek imkânını verir, fakat maddenin hareketinden mücerret olarak düşünülen bu doğru ve makul nizam, cemiyetin zaruretlerine çarpınca derhal şeklini değiştirir, gider.

Fransız ihtilâlinde de olan şey böylece, mücerret hakikatin, hâdisatın zaruretleri içinde tereddisinden başka bir şey değildir. Fakat bugün bizim için asıl olan şey ihtilâlci Fransa ile Fransız demokrasisinin karşılıklı müşahedesidir. Çünkü bu müşahededе bizim, bizzat kendi inkılâbımızın sıhhati ve selâmeti hesabına alacağımız dersler ve hakikatler vardır.

●

Bir ihtilâlin zevali, onun kendi mistiğini - Sırrî akidelerini - ve antuzyazmını kaybetmesile başlar. Bu hal Fransız ihtilâlinde hattâ 1793 den itibaren başlamıştır denilebilir. Fakat Napolyon harplerinin askerî galibiyetleri bu heyecanı ihtilâlle hiç alâkadar olmıyan bir sahada 1814 e kadar sürükledi. Bugünkü Fransız demokrasisi ise, artık hiçbir mistiği kalmıyan bir şeydir.

Maamafih Fransız ihtilâlinin bugünkü kaba ve çıplak küçük burjuva endividualizmine geçişi okadar anî olmamıştır.

Fransada ihtilâl, mistiğini kaybedince, evvelâ mefhumlarına iltica etti ve Fransız ihtilâline rehber olan müdir fikirler heyecan ve sır sahasından üniversite kürsülerine intikal ederek hattâ bütün on dokuzuncu asır müddetince, Fransa harici milletler için örnek olan bir fikrî mesai devri başladı. *Hâkimiyeti milliye mefhumu, mülkiyet mefhumu, matbuat hürriyeti, mukavele hürriyeti* ve saire mefhumları bu asrın bilhassa ilk üç rubunda tedvin edilmiş sistemler haline getirildiler.Fakat on dokuzuncu asrın son rubunda ve bilhassa yirminci asrın harbe takaddüm eden senelerinde bir sıra iskandallar ve tereddi âmilleri Fransız demokrasisi-

(1) Utopya maddi şartlardan ve imkânlardan mücerret olarak düşünülen şey. Hayal.

nin bünyesini tahrip edince bu demokrasi, artık kendi dahilinde hiçbir esrarlı manası kalmıyan bu mefhumların, âleme karşı ticaretine girişti ve dahilde istihlâk kabiliyeti kalmıyan demokratik mefhumlar emtiası haricî pazarlara sürüldü.. Çünkü Fransada Parlamantarizm diskredite olurken Fransa haricinde birçok milletler için, meselâ bizzat harpöncesi Türkiyesi için hattâ sathî bile olsa bir parlamento haylı henüz siyasî bir mefkûre teşkil ediyordu. Zaten Fransız ihtilâli tarafından temsil olunan ve fakat Fransada artık manası kalmıyan birçok mefhumların ve prensiplerin, bazı Fransa harici memleketler için el'an tazeliği, o memleketlerin bu geri kalma halinden gelir.

Umumî harpten sonra Fransa demokrasisinin, mefuhm ticaretinin mekanizması da artık diskredite oldu, fakat bu defa da tarihî hatırat ticaretine girişildi. Şimdi Fransa baştan başa bir müzedir ve bu müzenin her kapı veya pençeresinde iki frank duhuliye mukabilinde Fransız inkılâbının hatıraları ziyaretçilere haraç, mezat satılır.

Bu ticaretin son katrasına kadar mehvettiği şey her şeyden evvel, Fransız ihtilâl veya inkılâbının mistiği olmuştur.

Şimdi Fransada hiç kimse size, Fransız ihtilâlinin müdir fikirlerinden, hâkimiyeti milliyeden, parlamantarizmden, matbuat hürriyetinden ve saireden bahsetmez. Çünkü yine Fransız demokrasisinin makûs mekanizması sayesinde bu şeyler Fransada ne kadar kabilse okadar gülünç hale getirilmişlerdir.

Hükûmet otoritesi ancak alay edilmeğe, parlamento ancak küfür edilmeğe, matbuat ancak kirli maksatlar için istifade edilmeğe değer ve kıymetleri ancak bu bakımdan mütalea edilebilir zavallı varlıklar haline getirilmişlerdir.

Staviski işinde hâkimin:

— Müttehem kalkınız'

diyince müttehem sandalyesinden Fransız Meclisi Meb'usanının kalktığını tasvir eden bir karikatürü hatırlarsınız. Bu karikatür bugünkü Fransada parlamento telâkkisinin küçük bir tezahürüdür. Bu tezahürleri adım adım sokaklarda bile takip etmek kabildir. Panteonun duvarlarına Staviski'den rüşvet alan nazırlarla meb'usların aldıkları miktarları gösteren müfredatlı

listeler asılmıştır. Yeni neşrolunan bir kitapta ise meclis azalarından her birinin hangi sanayiin ücretli adamı olduğu ilân olunmaktadır. Staviski işinde müttehem olanların yüzüne Tardieu:

— Hırsızlar!

diye bağırırken onların bu ithamlara karşı buldukları müdafaa silâhı basittir. Bunlar Tardieu'ye:

— Canım bizi neye itham ediyorsun? diyorlar. Sen de benzin sanayiinin adamı değil misin? Ve o sayede zengin olmadın mı?

●

Fransada iş adamları Fransız inkılâbını kuşa benzetince iş ve küçük burjuva psikolojisi şimdi Fransanın son asîl temayüllerini de mahvetmek için dalga dalga çalışıyor. Bence Fransız milletinin inkılâp mistiğini kaybetmesi onun artık telâfi edilmesi kabil olmıyan en büyük kayıbı olacaktır. Şimdiki Fransız iş psikolojisinin bütün ruhu, kiliselerin, müzelerin ve tarihî âbidelerin kapılarında görülmemiş bir bayağılıkla işliyen duhuliye gişelerinde tecessüm etmiş gibidir. Meselâ *Invalides* müzesini gezeceksiniz. Buraya iki kapıda iki defa duhuliye vereceksiniz, fakat ayni yerde Napoleonun mezarını görmek için üçüncü duhuliye lâzımdır. Fakat Napoleonun mezarını üstten değil de yandan görmek isterseniz dördüncü defa bilet almak icap eder. Fakat bu da kâfi değildir. Kapıyı açana, kapıyı kapıyana, size rehberlik edene veya etmiyene, kapılarda sizi yolunuzdan çeviren dilenci kutularına kesenizi boşaltmak mecburiyetindesiniz. Halbuki Invalides'in, Panteonun, Versailles'ın tavanlarını ve kemerlerini örümcekler kaplamıştır.Buraları görmek için geçtiğiniz cenderelerdeki his ve ruh zedeleyici küçük burjuva ahlâkı zaten sizi duymak istediğiniz bütün ulvî temayüllerden tecrit ederken dekorların bu metrük ve bakımsız manzarası büsbütün duygularınızı sarsar. Zannedersiniz ki *ihtilâlFransası üstünde bugünkü Fransızlar adeta bir takım yabancı müstevlilerdir.*

●

Halbuki bir ihtilâlin mefahiri ve yadigârları onu yaşatmak ve derinleştirmek mecburiyetinde olan müteakıp nesillerin en canlı terbiye vasıtası olmalıdır. Bu terbiyenin ruhlara isalesi için en emin kanal ise ihtilâl yadigârlarının mistik havasıdır.

Halbuki bugünkü Fransada evvelâ 1789-1793 devri arka plâna sürülmüştür. Eğer bugünkü Fransada On dördüncü Lui Mirabeau'ya, Danton'a, Robespierre'e nazaran daha ziyade ayakta ise bunu hattâ biraz da harpten sonra Amerikalıları eğlendirmek vazifesini kendisine en büyük iş edinen Avrupanın müteredddi zihniyetine de atfedebiliriz. Öyle ya, mademki Amerikalı On dördüncü Lui veya Napoleon'u seyretmekten daha ziyade hoşlanıyor, o halde ona Danton veya Robespierre'i niçin anlatmalı!

Fakat bu, tarihî heyecanından ve sırlarından tecrit etme ameliyesi nereye varabilir. Bunun hududunu bilemeyiz. Çok muhtemel ki yarın Fransada bir Staviski müzesi de açılsın. Çünkü bir Madam Dubarry'nin tarağı, yahut bir Marie Antoinette'in korsası gibi bir Staviskinin yatağı veya kasası da Amerikalıları eğlendirebilir. Fakat insaniyet tarihinin bir hâdisesi olmak itibarile nihayet insaniyetin bir malı olan Fransız ihtilâlinin, bizzat hepimizin ruhları üstündeki asîl kahramanlık tesirleri insana onu özlettiriyor ki, bu ihtilâlin yadigârları ve hatıraları bugünkü Fransız zihniyetinin bayağı ve pazarlıkçı tasallutundan kurtulsun.

●

Fransız ihtilâli mefhumlarının Fransadaki tereddisi ve bu ihtilâlin hatıraları üstünde yürütülen kaba ticaret, Türk inkılâbının havasında yaşıyan bir insan olarak bana inkılâbımızın ideoloji ve antuzyazim sahasındaki geniş işlerini bir defa daha düşündürdü.

Bir defa daha inandım ki, inkılâbımızın ideolojik unsurlarını, iş adamlarının her türlü menfaat spekülâsyonlarından münezzeh ve her türlü tagayyürden salim bir şekilde işlemek ve inkılâbımızın hatıralarını yarına bütün asaleti ve kudsiyetile nakletmek vazifesi bugünkü Türk münevverinin en mühim inkılâp vazifelerinden biridir.

— Paris —

Demiryolu tarife siyasetimizde inkılâp.

Dr. Vedat Nedim.

Millî iktisadiyatımızın ihtiyaçlarına ve zaruretlerine ayak uyduran dinamik bir tarife siyasetinden mahrumduk.

Nafıa Vekili Ali Bey, 6 ağustos tarihli beyanatında eski tarifenin taşlaşmış kalıpları içinde âdetâ tıkanıp bunalan insan ve mal nakliyatının canlı ve manalı bir tasvirini yaptılar.

Bunun böyle olduğu bilinmiyen bir şey değildi. Herkes demiryolu tarifelerimizin hayatî zaruretlerle bir tezat teşkil edecek kadar aykırı ve aşırı olduğunu tasdik etmekte birleşiyordu. Fakat hiç kimse, bu sahada bir değişiklik yapmağa cesaret edemedi. İş başına geldiği gündenberi doğru ve iyi olanı tatbikte bir an tereddüt etmiyen enerjik Nafıa Vekilimiz, tarife siyasetimizde de lüzumlu olanı yapmaktan çekinmedi. Ve devletçi demiryolu siyasetimizi, inkılâpçı ve dinamik bir tarife siyasetile çiftleştirdi.

Bu herşeyden önce bir inkılâpçılık dersidir: İnandığını yapmak!

●

Nakliye tarifeleri, bir insanın veya bir malın bir yerden bir yere nakli hizmetine mukabil alınan bir ücrettir. Bu itibarla hususî bir demiryolu kumpanyası tarifelerini tespit ederken şu gayeyi güder:

Her ünite üzerinden ve her hizmet için sermayesine mümkün olan azamî kazancı temin etmek..

Bunun içindir ki, memleketimizde henüz nümunelik olarak kalma bir kaç ecnebi kumpanyasının nakliye tarifelerinde ayni inkılâpçı değişikliklerin yapılmasını bekliyemeyiz.

Devlet işletmesinde bulunan demiryollarının tarife siyaseti ise ünite üzerinden değil,

hacim üzerinden kazanç yapmak imkânlarına göre tespit edilir.

Çok mümkündür ki, yeni tarife üzerinden, meselâ balık nakliyatı kârsız olsun. Fakat yeni tarifelerin harekete getireceği insan ve mal nakliyatının hacmi, bazı üniteler üzerinden yapılacak zararı karşılıyacak kadar genişliyecektir. Hiç olmazsa bu, ümit ediliyor.

Devletçi bir tarife siyaseti bu riski üzerine alabilir. Ve almak mecburiyetindedir. Çünkü tarife siyaseti, millî hudutlar içinde insan ve millî pazarlar içinde mal nakliyatının en mühim manivelâsıdır.

Tarife siyasetinin bu veya şu hat üzerinden tespiti, bir memlekette insan ve mal hareketinin ağırlaşmasına ve hattâ durmasına sebep olabilir.

Tarife siyaseti, ayni zamanda ihracat mallarımızın rekabet kabiliyeti üzerinde de müessir olan başlıca âmillerden biridir. Çünkü tarife, fiat teşekkülünün mühim bir unsurudur.

●

Türkiyede fiat teşekkülü itibarile vahdetli bir millî pazar yoktur. Yurdumuzun bazı mıntakalarında bazı mallar için sırf bolluk ve müşterisizlik yüzünden aşağının aşağısı fiatlar istenirken, bazı mıntakalarında ise ayni malların fahiş denecek fiatlarla satılması, bu malların ucuz yerden pahalı yere akmasını temin edecek ve bu suretle bir fiat muvazenesi kuracak kanalların tıkalı olmasından ileri gelmektedir.

İşte, yeni tarife siyaseti bu kanallardan birini açıyor.

Beklenilen netice elde edilecek midir?

Devletin nakliye tarifelerinde fedakârlık denebilecek nispetlerde ucuzluğa gitmesinden maksat, bir taraftan müstahsilin, diğer taraftan da müstehlikin menfaatini temin etmektir.

Müstahsilin maliyet fiatından aşağı veya pek az bir kârla satması ve müstehlikin ucuza mal alamaması devam eder de, devletin bu fedakârlığından yalnız aradaki mutavassıtlar faydalanırsa yazık olur.

Meselâ, büyük şehirlerimizin sebze ve meyva ticaretine hâkim olan sayılı bir kaç kabzıma lın bu fırsattan da kendi menfa-

atlerine istifade etmek istiyecekleri muhakkak gibidir. Nasıl ki, oktruvanın kalkması, okkanın kiloya tahvili fiatlarda hiç bir değişiklik yapmadıysa, tarifelerin indirilmesinin de perakende fiatlar üzerinde müspet bir tesir icra etmemesinden korkulur.

Burada belediyelerimize mühim bir vazifenin düştüğü görülüyor:

Kabzımal hakimiyetine karşı mücadele etmek. *Eğer bu yapılmazsa, şehirlerde istihlâk hacmi artmaz. İstihlâk hacmi artmayınca demiryollarımız üzerinde münakale hacmi de artmaz. Münakale hacmi artmayınca da tarife tenzilâtını devlet bütçesine bir yük olmak tehlikesi baş gösterir.*

Kabzımallar da, tıpkı hususî demiryolu kumpanyaları gibi, hacim üzerinden değil, ünite üzerinden kârlarını çıkartmağı düşünürler.

Onun için meselâ, karpuzun veya balığın bol olduğu zamanlar, bunları ucuza satıp hacim üzerinden değil, denize döküp ünite üzerinden kazanmağı tercih ederler.

Halbuki tarife siyasetimizde son yapılan inkılâp, münakalât hacminin genişlemesini artmasını, yükselmesini istihdaf eden bir harekettir.

Bu harekete engel olacak olanları tez elden bertaraf etmenin çarelerini zamanında araştırmalı, bulmalı ve tatbik etmeli. Onun için büyük şehirlerimizin belediyeleri, derhal Devlet Demiryolları idaresile temasa gelerek yer, yer müşterek bir mücadele programı hazırlamalıdır.

Bizce bunun baş çaresi belediyelerin Devlet Demiryollarından temin edecekleri vagonlarla kendi hesaplarına veyahut kuracakları kooperatifler hesabına mal getirtip pazara satıcı olarak çıkmalarıdır.

Belediyeler sebze, meyva ve balık ticareti yapabilir mi? Niçin yapamasınlar? Telefonculuk, tramvaycılık, elektrikçilik yapan

ve yapmağa hazırlanan bir belediye sebze, meyva, balık ticareti de yapabilir ve yapmalıdır.

İdareci belediye, yerini *işçi* belediyeye terkediyor.

●

Tenzilâtlı tarifelerin *ihracat* mallarımızın *rekabet* kabiliyetini arttıracağı da şüphesizdir. Yalnız burada da müstahsilin ya hiç, ya kâfi derece faydalanmamasından korkulur. Halbuki müstahsilin malı için eline daha fazla para geçmesini temin etmek her bakımdan bir zaruret halini almıştır.

Bir taraftan Devlete karşı vergi borcunu ödeme kabiliyetinin, diğer taraftan da pazarda alıcı vasfının artması bakımından müstahsilin kazançlı satışlar yapması şarttır.

Sanayileşen Türkiye, alım kabiliyeti yüksek bir müstehlik yığınına muhtaçtır.

Üzüm müstahsiline karşı *kartelleşen* tacir, nasıl ki; bu sene müsait cihan fiatlarına rağmen iç fiatları düşürdiyse, tenzilâtlı tarifenin nimetlerini de yalnız kendisine hasretmek isteyecektir. Bu tehlikenin de önüne geçmeliyiz.

Müstahsili mecburi istihsal ve satış kooperatifleri içinde teşkilâtlandırmak yıllar geçtikçe önüne geçilmez bir zaruret halini alıyor.

●

Devlet Demiryollarımız üzerinde *insan* münakalâtının artması da bir taraftan milletin alım kabiliyetinin yükselmesine sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır.

Fakat insan nakliyesi bu kadar ucuzlayınca, memleket içinde *seyyahat* hevesinin artacağı şüphesizdir. Yalnız bu hevesi harekete getirmek, daima uyanık tutmak gerektir.

Bu maksatla memleket içinde geniş bir *turizm* propagandası yapacak ve Devlet Demiryollarımıza bağlı bir *seyyahat bürosunun* teşkili çok temenni olunur.

Böyle bir büro, aynı zamanda dışarıdan seyyah celbi için de sistemli propaganda faaliyetine geçebilir.

Seyyah celbi işinin de Devletleştirilmesi, üzerinde durulmağa lâyık ve kârlı bir iş olduğu aşikârdır.

●

Memleket içinde insan ve mal hareketinin genişlemesini, ziraatin sanayie, sanayiin ziraate müşteri olmasını, millî pazarlarımızın bütünleşmesini, dış pazarlarda rekabet kabiliyetinin yükselmesini, müstahsilin kârlı satış ve müstehlikin ucuz alış yapmasını, kısaca Devletçi Demiryollarımızın hakikî rolünü oynamasını istihdaf eden son tarife siyasetimizi millî iktisadiyatımızın inkişafı üzerinde çok hayırlı tesirler yapmağa müsait ileri bir hamle olarak heyecanla selâmlarız.

Kadro'nun
1 - den itibaren eski sayılarını isteyenler
Posta kutusu 62 - Ankara

Adresine yazı ile başvursunlar.

●

Birinci sayının üçüncü basımı yapıldı.

Garpte sermaye terakümünde Müstemlekelerin rolü [*]

İsmail Husrev.

Kapitalizmin ilk ve yüksek çağında garpta sermaye terakümünde haricî ve dahilî olmak üzere başlıca iki manba gösterebiliriz. Haricî kaynaklar ayrıca üç kısma ayrılabilir: 1 - Avrupa haricî memleketlerle Avrupa memleketleri arasındaki ticarî muamelelerde alım fiatlerile satım filtları arasındaki farklar, 2 - Avrupa haricî memleketlerin yağması ve talanı, 3 - Esir emeğinin istismarı. Dahilî kaynaklar ise, Avrupa köylüsü ile şehir esnafının istismarı ve köylü ile şehir müstahsilinin mülkiyetinden tecrididir.

1 - Avrupalı tüccar, muhtelif memleketlerin mahsullerini alçak fiatlarla alarak yüksek fiatlarla satmış bu suretle hem satıcıları hem alıcıları istismar etmişti. Meselâ XVI ıncı asırda Halep tarikile Şarkî Hindistandan satın alınan emtianın İngilterede ne kadar fahiş fiatlarla satılmakta olduğunu ozamanlar kayıtlardan görebiliriz. İngilterede biberin fiatı Halepteki fiatından sekiz misli, karanfil tohumunun üç misli, ham ipeğin sekiz misli, yüksekti. Fransız Şarkî Hindistan kumpanyasının 1691 de alıp sattığı emtianın alım fiatları ile satış fiatları şöyle idi:

	Hindistanda alım fiatı Livre	Satış fiatı Livre
Beyaz pamuklu kumaşlar, muslin	327,000	1,267,000
İpekliler	32,000	97,000
Biber (100,000 fonley)	27,000	101,000
Ham ipek	58,000	111,000
Güherçile	3,000	45,000
Pamuk ipliği	9,000	28,000
Şirkete ait diğer ufak tefek eşya ile beraber umumî yekûn	487,000	1,700,000

[*] Bu yazı, bu ay başında intişar etmiş olan "Türkiye Köy İktisadiyatı„ adlı kitabımızdan bir bahsın küçük hülâsasıdır.

1663 senesinde Hollandaya beş gemi, alım fiatı, 600,000 florin olan ve satış fiatı iki milyon florine çıkan emtia getirmişti. 1697 de yine böyle bir partinin alım fiatı beş milyon olduğu halde satış fiatı 20 milyon florin etmişti. Tüccarlar Avrupa haricî memleketlerden Avrupaya getirdikleri emtiadan nasıl yüksek kârlar temin ediyorlarsa Avrupadan başka memleketlere gönderdikleri mallardan da yüksek kazançlar elde ediyorlardı. Fakat bu ticarî muamelelerde Avrupa haricî memleketlerin halkı, mahsullerini, daima emeklerinin hakikî kıymetinden çok aşağı kıymetlerle satmışlardır. Neticede Avrupa haricî memleketlerde bir sermaye terakümü olmamış, asıl kıymetler, garba akarak orada toplanmıştır.

2 — Avrupa harici memleketlerle cereyan eden emtia mübadelesinin yanında yağma ve talan da mühim bir mevki alıyordu. O zamanlar yağmakerlik, haydutluk, korsanlık pek revaçta olan ve gayrı ahlâkî telâkkî edilmiyen bir nevi sanattı. XVI, XVII, XVIII inci asırlarda İspanyollar, Portekizliler, Hollandalılar, Fransızlar bilhassa İngilizlerle Şimalî Amerikalılar yağmakerliği, haydutluğu, korsanlığı servet toplamanın en kestirme yolu biliyorlardı. Meselâ İspanyol ve Portekiz gemicileri ve korsanları yeni keşfedilen Cenubî Amerikada binlerce senedenberi yerlilerin elinde teraküm etmiş olan servetleri hiylekârlık, garet, yağma, talan tarikile gasp etmişler, mahallî rüesadan fidyei necat almışlar, mezarları soymuşlar, mabetlerdeki tezyinatı söküp almışlar ve bu servetlerin mühim bir kısmını Avrupaya taşımışlardı. İspanyol Albuquerque 1511 senesinde Malakayı yağma ettiği zaman bir milyon altın duka vurmuş ve Krala da bu vurgundan beşte bir hisse olmak üzere 200.000 duka vermişti. 1535 senesinde Venezulla'nin içerisine yapılan bir ekspedisyonda, yerlilerden fidyei necat alınmak, mezarlardan, meskenlerden gasbedilmek suretile 400.000 altın pezoluk bir vurgun yapılmıştı. Yine başka bir sefer esnasında bir kabileden saf olarak 140.000, gayrı saf olarak ta 30,000 pezoluk altın gasbedilmişti. Registra de Conseja de İndias'daki bir kayde nazaran 1535 senesinde dört gemi, Perudan Sevile iki milyon duka kıymetinde altın ve gümüş getirmişti. Bu kıymetler Atahualpas hükûmetinin İspanyollar tarafından tahribile daha doğrusu Atahualpadan fidyei

necat olarak elde edilmiştir. Cortez 1528 de İspanyaya dönerken beraberinde 200.000 altın Pezo ve 1500 Markluk gümüş getirmişti.

Gasbın diğer bir şekli de yerli halktan keyfî olarak haraç alınmasi idi. Bu usul müstemlekelerde pek taammüm etmişti. Meselâ İngiliz - Şarkî Hindistan kumpanyası, 1765-1771 senesine kadar altı sene zarfında Bingala eyaletinde yerlilerden 20.133.579 Sterlin haraç almıştı. Bu paranın bir kısmı «büyük Mogola» ve «Nevaba» verilmiş bir kısmı da bu işi tertip eden şirket memurlarının cebine girmişti. Bu vurgundan şirketin kasasına da 13.066.761 Sterlin akmıştı. Bu paranın 9.027.609 Sterlini şirketin sivil idare heyeti ile askerleri sarfetmiş ve şirkete de safî kâr olarak 4.037.152 Sterlin kalmıştı. Cortez ailesi markizlik hakkı olarak 17.700 nüfusu olan Meksiko'nun Oaxaca vadisini aldığı zaman halk bu aileye 60.000 duka cizye vermiye mecbur edilmişti.

Deniz korsanlarının vurgunları da pek yüksekti. O zamanlar her kudreti yeten bu kârlı ticareti yapmaktan kaçmazdı. Devrin şiarı «solumadan can vermek, terlemeden para kazanmak» tı. Korsanlığın o zamanlar ne kadar kârlı bir iş olduğunu şu meşhur korsan türküsünden pek güzel anlıyabiliriz:

Nur mit zwei Schiffen ging es fort,
Mit zwanzig sind wir nun im Port;
Was grosse Dinge wir getan,
Das sieht man unser Ladung an,
Das freie Meer befreit den Geist.
Wer weisse den, was besinnen heisst.
Da fördert nur ein racher Griff,
Man faengt den Fisch, man faengt ein Schiff;
Und ist man erst der Herr zu drei
Dann hockelt man das vierte bei
Da geht es dann dem fünften schlecht;
Man faengt den Fisch man faengt ein Schiff;
Man fragt ums was? und nicht ums Wie? (*).

(*) İki gemi ile açıldık denize
Döndük şimdi yirmi gemile limana;
Ne büyük işler yaptığımızı getirdiğimiz mal gösterir.

3 — Yağmakerliğin yanında esir ticartei ve esir emeği de çok kâr getiriyordu. Adalardan ve Afrikadan sayısız zenci kafileleri sürülüp Avrupaya ve Amerikaya getiriliyor ve esir olarak satılıyordu. Esir sâyi, istihsalin maliyet fiatını indiriyor ve kârı fevkalâde yükseltiyordu. Satın alınması için mukabilinde bir defaya mahsus olmak üzere para verilen esir, bütün hayatı müddetince (bir esirin vasatî yaşama müddeti kırk sene hesap edilmiştir) pek az bir yiyecek ve giyecek masrafile çalışıyordu. Azamî randımanı almak hırsile esir sâyi, en küçük insanî hislerden bile uzak olarak vahşiyane istismar edilmiş ve pek yüksek kârlar temin olunmuştu.

Yapılan bir hesaba nazaran 1830 senesinde esir kullanan memleketlerde ki, esirlerin adedi 6.822.759 du. Bu mikdar memleketler arasında şöyle inkisam ediyordu:

Fransa	275.808
B. Britanya	728.805
İspanya	321.182
Hollanda	72.963
Danimarka ve İsveç	46.500
Brezilya	1.930.000
Kap	36.096
Müttehidei Amerika (1830)	2.328.642
	5.739.996
Serbest bırakılan esirler	1.082.763
Yekûn	6.822.759

Diğer bir hesaba göre XIX uncu asırın başlarında Hıristiyan esir tacirleri tarafından her sene Afrikadan kaldırılan esir mikdarı vasatî 400.000, müslüman tacirler tarafından kaldırılanlar

---

Açık denizi zihni açar,
Tasa nedir içimizde kimse bilmez.
Böyle işlerde tuttuğunu koparmak gerektir.
Balık avlarız, gemi avlarız,
İkiyi üçe çıkardık mı dördüncü kendiliğinden gelir.
Beşincisinin o zaman vay haline.
Hak yok kuvvet vardır.
Bulduğunu almak vardır,
Nasıl alacağını sormak değil.

da 100,000 ki ceman 500.000 di. Hıristiyan esir tacirlerinin kaldırdığı 400.000 esirden 280.000 i tutulurken, nakil esnasında ve çalışmaya başladıkları ilk sene içinde ölüp gidiyordu. Bu esirlerin ancak 120.000 inden istifade etmek mümkün olabiliyordu. 1771 senesinde Afrikadan getirilen 47.146 esirin 29.250 si Liverpul tacirlerine aitti. Çok emin bir tahmine göre bu esirlerin satışından elde edilen kâr bir buçuk milyon Sterlindi. Diğer bir hesaba nazaran 1783-1793 senelerinde Liverpul tüccarları 303.737 esir satmışlar ve 15.186.850 sterlin kazanmışlardı.

Avrupa ve Amerikada sermayenin ilk teraküm kaynakları hakkında daha böyle yüzlerce misal göstermek mümkündür. Fakat bu mahdut misallerde dahi bütün çıplaklığı ile göze çarpan hakikat, kapitalist iktisat sisteminin eli kanlı olarak doğmuş olduğudur. Avrupa ve Amerikanın muazzam ilk sermaye terakümleri (Ursprüngliche Akkumulation) klasik ve dar görüşlü iktisatçıların zannettikleri gibi fertlerin küçük küçük tasarruflarile değil, Asya, Afrika, Cenubî Amerika gibi geniş kıt'alardaki insanların hudutsuz istismar ve talanile olmuştur. Yunan ve Roma medeniyetleri nasıl esir kolları üzerinde yükseldiyse, bugün ihtişamına hayran olduğumuz Garp medeniyeti de Avrupa harici memleketlerdeki mazlûm milletlerin kanı ve emeği bahasına kuruldu.

Kadro serisinin ikinci kitabı çıktı: TÜRKİYE KÖY İKTİSADİYATI yazan: İsmail Husrev. S. 205. Fiatı 125 krş. Satış yeri: Akba Ankara.

Teknik :

Sanayide Norm ve kalite mes'elesi.

M. Şekvi.

Doğuşlarında geniş pazarlara, bütün dünyayı kaplıyan istihlâk sahalarına dayanan Avrupa ve Amerikanın makinalı sanayii, tabiî şartlarını müsait bulmuş nebatlar gibi kısa bir zamanda büyüdüler, geliştiler ve bütün dünyaya dalbudak saldılar. O derecede ki, ufak bir iki tezgâhla işe başlayan bir Simens, Fort, Edison veya bir Krup bu ufak tezgâhlardan mürekkep imalâthanenin muazzam fabrika şehirleri haline istihalesini görmeğe ömürleri kâfi geldi.

Fakat biz sanayiimizi yüksek Bozkırlarda orman yetiştirir gibi sonsuz bir gayret, devamlı bir koruma, bitmez tükenmez bir ihtimam altında korumaya mecburuz. Ta ki bu gelişmiş, bütün ustalığını ve düzenini elde etmiş müterakkî sanayi karşısında ihtiyar ettiğimiz ve edeceğimiz külfetler gayri kabili tahammül olmasın, bir müddet sonra kendini tamamen kurtarsın ve hattâ mümkünse - Japonlarda olduğu gibi - öteye bile geçsin.

Sanayiimizin tutunmasında tesadüf edilen büyük güçlük şüphesiz istihsalini kısa bir zamanda elden çıkaramamaktır. Yani diğer tabirle çok satış yapamamasıdır. Çünki bizde sınai istihsal üzerinde en büyük yükü teşkil eden sermaye servisi, yani faiz ve amortismandır. Faizin diğer memleketlere nisbetle çok yüksek olmasından ve sınaî tesisatın yeni kuruluşu dolayısile amortismanın da bizzarur fazla bulunmasından sermaye servisinin yükü ekseriya diğer masraflara nazaran hayli yüksek bulunmaktadır. Halbuki sermaye servisi sabit masraflardandır. Yani istihsalâtın azalmasile bu da azalmaz. Binaenaleyh muayyen bir zamanda çok veya az istihsal yapıldığına göre (istihsal tabiatile satışın bir tabiidir) bu sabit masrafın sanayi mamulâtının üzerindeki yükü de okadar az veya çok olacaktır. Buradan anlaşılır ki bizde sanayi mamulâtının fiatı her şeyden evvel satışın ve dolayısile istihsalin sür'atli veya yavaş olmasına tâbidir.

Satış meselesi ortaya girince derhal sınaî mamulâtta kalite ve norm meselesi de kendisini gösterir. Çünki hariçten ithal menedildiği halde dahi kalitesi düşük emtianın satışı kolaylıkla vukua

gelemiyeceği gibi kalitenin muayyen şekilleri muhafaza etmesi için de daha evvel norm lâzımdır.

Dünyanın belki en güzel balıkları bizim sahillerimizde çıktığı halde biz balık konservelerini hariçten alıyorduk ve fakat her halde lezzetle, seve seve yiyor ve epi de istihlâk yapıyorduk. Bizzat kendi memleketimizde yapılmış balık konserveleri ve hele sardalyaların mevcudiyeti ise bize büyük bir inşirah vermekten asla hali kalamaz. Birkaç ay evelisi yerli bir sardalya aldım, balıklarının güzelliği, bolluğu itibarile hiç bir kusur bulunmayan bu kutunun içindekiler yalnız iyi terbiye olunmamışlar veya pişirilmemişler, fena halde bir koku neşrediyorlardı, yenmeden kaldı ve fakat en fenası şu oldu ki bundan sonra bende de bu sardalyalardan almak cesareti kalmadı. Muayyen bir marka taşımayan bu kutuya mukabil belki de daha çok güzelleri vardır, fakat böyle şeyde işin içine «risk» girdi mi, satışta tahdidat başlamış demektir.

Diğer bir misal daha. Şimdiye kadar aldığım pantalon askılarında iyi veya kötüsü zuhur etmiştir. Fakat muayyen boylara göre bir miktar Tolerans vermeyen, uzayıp kısalmasını imkân dahiline sokmayan askıyı yalnız bu sene ve yine markayi taşımayan bir yerli mamulâtta gördüm ve hayret ettim.

Bu meseleler bir belediye kimyahanesinin veya belediye müfettişinin hal ve fasledeceği işler değildir. Bunlar büyük mikyasta bir sanayi ve memleket meselesidir. Hususî sanayii muayyen fedakârlıklarla koruyoruz ve bu hakka istinaden onun kurulmasını da tamamen Devletin kontrolu altına alıyoruz. Ya onun istihsalâtını? maliyetini? ve dürüst çalışıp çalışmadığını?

Bunları da asla pazarların arz ve talebine terkedemeyiz. Çünki hususî teşebbüsün fena istihsalâtı yalnız kendisi değil dahilî sanayiin heyeti umumiyesini hırpalar.

Pantalon askısı veya sardalyanın hariçten ithali menedilebilir bu takdirde dahi bu iki çeşit istihsalin dahilde çabuk ve bol satışı temin edilmiş değildir, sardalya yerine et, askı yerine saraçların kayışı kullanılabilir. Fakat bu bir taraftan kurulmuş millî sanayiin hırpalanmasını mucip olduğu gibi diğer taraftan bir kısım memleket servetinden daha fazla istifade edememek veya zarurî bir ihtiyacı tatmin edememeğe müncer olur. Binaenaleyh dahilî istihsalâtın iyiliği ve tutunması, yaşa-

ması için yalnız hariçten geleni menetmek kâfi değildir. Devletin tesiste olduğu gibi bizzat istihsalâtı da kontrol etmesi, iyliğini temin eylemesi lâzımdır.

Sınaî istihsalâtta, diğer her şeyde olduğu gibi, *iylik, güzellik* sözleri tamamen izafî bir şeydir. Hangisi bizim şartlarımıza ve taleplerimize göre iyidir? muvafıktır? bunu muayyen *normlar*la tesbit etmek gerektir. Ancak ondan sonra bu normlara uymayanın fena olduğuna ve satıştan meni veya alıman tarafından her vakit geri iade hakkı bulunduğuna kanaat hasıl edilerek istihsal bu normların haricine çıkarılamaz. Bunlar ister Devletin muayyen teşkilâtı tarafından ve sanayi ile anlaşılarak tanzim olunsunlar, isterse sanayi tarafından tanzim olunarak Devlet tarafından muteber addedilsinler mutlak surette mevcut ve muteber olmaları lâzımdır. Bizzat Devletin kontrol teşkilâtı dahi kontrol vazifesini ifa edebilmek için muayyen esaslara dayanmak zaruretindedir ki o da bu normlerdir.

İsparta veya Gördes halılarının muhtelif nevilerinin sıklık dereceleri, muayyen tipteki ipekli kumaşların gösterecekleri asgarî mukavemetler, fabrikada işlenen bir yağ veya diğer bir gıdaî maddenin havi olması icabeden mürekkebat bu normlarla muayyen olur ve bunlar bulunmadığı takdirde de o mal o cinsten addedilemez. Böyle sabit mesnetler bulunmazsa sanayi istihsalâtının doğru ve lüzumluluğunu nasıl tayin edebiliriz.

Büyük sanayi memleketlerinin hepsinde bu çeşit normlarla sanayi istihsalâtı tanzim olunmuştur. Hattâ bazı memleketlerde doğrudan doğruya diğer bir memleketin nörmünü alarak tatbik etmektedir. Fakat fikrimizce bizim memleketimizin hususiyeti ve menabiin yeni inkişafı dolayısile bunlarda herhangi birini alıp tatbik etmek muvafık olmayacaktır. Belki muhtelif memleketlerin normları ve kendi memleketimizin hususiyeti göz önünde bulundurularak kendimize mahsus sanayi normları meydana getirilmelidir. Bu işle uğraşacak herhalde ayrı bir büro ve buna bağlı kontrol teşkilâtının lüzumu ise kendiliğinden anlaşılır. Yalnız ölçüler için epi mühim bir teşkilât vücude getirirken sanayiimizin mamulât ve istihsalâtını hususî teşebbüslerin keyfine bırakmak asla doğru olamaz. Sanayi istihsalâtımızın sürümü, satışı ve devamı namına bunlar muayyen normlarla tanzim olunmalı ve istihsal kaliteleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Taymis Kıyıları.

Burhan Asaf.

Falih Rıfkı'nın zeki kaleminden, görünüşe göre berrak nükteler halinde damlamış sanılan fakat hakikatte onun, kocaman bir cesetten muhtelif neşter vuruşlarile açtığı siyasî ve içtimaî maktaların zengin bir koleksyonu olan bu seri, daha taahhüt sıralarında okumuştum.

Şüphe yok ki, son iki asrın yegâne cihan İmparatorluğu Britanyayi, birçok şekillerde tetkik etmek mümkündür. Britanya, o modern siyasî teşekkülüdür ki, onun tarihi bilinmeden ne kapitalizm ne de onun terkibî muhassalası olan garp medeniyeti anlaşılır. Britanyanın, İngiliz adalarından, bir sihirli örümcek gibi dünyayi ağlarının içine alması, on sekizinci asrın sonlarından hiç olmazsa cihan harbine kadar, müsbet, mütaaddî ve erkek olan aksyonun kendisidir. Bu sıralarda, meselâ Amerikanın istiklâline kavuşması, yahut Fransanın kendi kolonial İmparatorluğunu kurabilmesi, yahut Japonyanın bir yeni kuvvet olarak zuhuru, yahut Almanyanın genç bir rakip gibi meydana çıkması ve bütün bunların yanında Osmanlı yahut Habsburğ İmparatorluklarının inhilâli, ancak o *aksyonun reaksyon*'larıdır.

Cihanın paylaşılmasında, Fransa, Amerika, Almanya v. s. gibi unsurlar tabiatile bir nevi irade istiklâline malik bulunmuşlardır. Meselâ genç Almanyanın Avrupanın çapraşık hartası üzerinde kendine bir varlık temini için sağa sola savurduğu çetin yumruklar ve bu genç doğuşun bütün ananatını idare eden bir Bismark, tabiatile, Alman idaresinin müstakil tezahürleri gibi bir tesir yapar. Eğer, yalnız Almanya bakımından alınırsa. Böyle yapılmayıp, Almanyanın bu haşari, sinirli ve kaba hareketlerinin neden ileri geldiği araştırılırsa, o zaman sualin ucu gine mutlaka Britanya İmparatorluğunun tarihine ve bu tarihin muharrik motörü olan İngiliz millî iktisadine yani «kapitalizm» e dayanır.

Tarihin hiç bir devresinde, fatihlik, kılıcın bu nisbette paranın ve ticaretin emrine verildiğini görmemiştir. Hiç bir fatihlik, bukadar ustalıklı kurulmamış ve namerîleşmemiştir. Roma bile,

ihtişam ve tahakkümünün ortasında, kaba bir yumruk gibi dururdu. Halbuki İngiliz emperyalizminin sembolü, ya ufacık bir kâğıt: *çek;* yahut ejderhayi altın bir zemin üzerinde tepeleyen Saint-Georges'dur: *Sterling.*

İşte insanların hem günlük yaşama tarzlarına ve yaşama gayelerine hâkim olan hem de onların ruhlarına bir ihtiras ve dimağlarına bir mantık şeklinde sinen bu acayip tesirdir ki, Britanya İmparatorluğunun bütün donanmaları ile devlet cihazlarını süflî emir kulları vaziyetine sokmuştur. Bu acayip tesir, dikkat edilirse, işlene işlene bir «insanî hal» şekline konmuş harikulâde bir telkinden başka birşey değildir. Bir telkin ki, yavaş yavaş bütün insanlara sirayet etmiştir. Bir telkin ki, tek tek halde insanların, cemaat - cemiyet - millet halinde insanların evvelâ tabiî buldukları, sonra inandıkları, daha sonra da uğrunda biribirlerine zülmettikleri bir «mukadderat» ve «tali» olmuştur.

Hangi İmparatorluğun silâhları bukadar kuvvetli idi? Hangi İmparatorluk, fütuhatını, böyle kafalarda ve ruhlarda yapmıştı?

●

İngiliz iradesinin bir aksyon halinde fakat ayni zamanda en ince bir cihazın hesaplarını kaba gösteren bir hesaplılık ile cihanı istilâ etmesi, *cihan buhranı*'na kadar okadar tabiî görülmüştür ki, milletler, İngiliz milletinin kabiliyetlerine karşı duydukları hayranlığı ve bunu yakından takip eden taklit arzusunu hâtta adlandırmışlardı: *anglo-sakson* terbiyesi!

Ferdiyetçi terbiyenin en kusursuz misalini ve en yüksek mertebesini teşkil eden bu terbiyeden, eğer *Denizaşırı*'yı okursanız, bundan altı sene kadar evvel bizzat *Taymis kıyıları* müellifinin bile ne kadar derin bir hayranlık ile bahsettiğini görürsünüz. Falih Rıfkı, o seyahatnamesinde, lâtin terbiyesi ile anglo-sakson terbiyesi arasındaki farkları göstermeği ve anglo-sakson terbiyesinin çok daha yüksek olduğunu ispat eylemeği adeta bir *tez* olarak ele almıştır. *Taymis Kıyıları*'nda da, İngiliz ihtişamının nihayet bütün yaşayan, ve tarih içinde düşünmesini bilen insanlar üzerinde mukaddercesine yaptığı bu tesirin hafif bir tortusunu bulabilirsiniz. Fakat bu hafif tortunun artık hiç bir ehemmiyeti yoktur. Millî kurtuluş Türkiyesinin şu son üç dört sene zarfında fikirce kurtuluş sahasında yaptığı keskin mücadelenin önsi-

perlerinde yer almak gençliğini göstermiş Falih Rıfkı gibi bir muharrir, «İngiliz hastalığı»ndan kendi kendilerini tedavi edenlerin elbette ki başında gelecektir.

Ve bütün *Taymis Kıyıları*, bu tedavinin seyrini Falih Rıfkı ve bizler namına tespit eden bir sıhhat vesikasından başka birşey değildir.

Haşmetli Britanya İmparatorluğunun merkezine kadar gittikten sonra, oradan şıklık kaideleri, yahut hoş bir spleen, yahut en iyi marka bir flegma getirecek yerde, o İmparatorluğun bünyesini tetkika cür'et etmek, o İmparatorluğun bir inkiraz havası içinde çalkandığını söylemek küstahlığında bulunmak, bundan hattâ on sene evvel, bütün kahvehane politikacılarımızı bile kahkahalarla gülmeğe sevkedecek bir şaka sayılabilirdi. Bugün, öyle değildir. Bugün, Türk çocuğu, ve Türk münevveri Falih Rıfkı, Londradan dönerken «Albion'un bağrını kemiren kanseri gördüm. Albion ölüyor!» haberini de beraber getirebiliyor. Falih Rıfkı, böyle bir şeyi nasıl görebiliyor? Bunu anlamak için, kitabı okumak lâzım. Muharrir orada anlatıyor: Bir İmparatorluğun inkirazına şahit olan kadar inkirazın a'razını kimse bilmez, diyor. Kaleminin neşterile, ihtiyar cesette bir takım maktalar açıyor. Sonra bu maktaları sizinle beraber tahlil ediyor.

Falih Rıfkı'nın bu tahlilleri yalnız yeni edebiyatımızın yeni kazançları değildir. Asıl bunlara hakim olan ruhun Türk fikir hayatında temsil ettiği ileri merhaledir ki, bugünkü nesil için yeni bir iftihar vesilesi, yarınkiler için de sınır yolunda ödenemez bir pusula vazifesi görecektir. Çünki «Taymis Kıyıları», Yakup Kadri'nin «Sodom ve Gamure»si gibi Avrupanın muhakemesini yapan bizdeki nadir kitaplardan biridir.

Emperyalizmin telaşı.

Bütün millî kurtuluş hareketlerinin ortasında bir âbide gibi duran Kemalizm, bunların hem yolgöstericisi hem de tabiî mihveridir. KADRO inkılâbımızın bu vasfını her fırsat düştükçe işlediği gibi, davanın cihanşümul inkişafını takip eylemeği de bir vazife bilmiştir.

Aşağıya aldığımız yazı, Popolo d'Italia'nın 5 Ağustos tarihli sayısında çıkmıştır. Yazının maksadı Japon sanayi rekabetile buna dayanan istilâcı ihtirasın önüne geçmek için garp emperyalizminin kulağı dibinde tehlike çanlarına sarılmaktır. Japon tehlikesinin ne kadar korkunç olduğunu anlatabilmek için, tarihin ve hakikatlerin kasten bir tahrifi yapılarak, Asyadaki millî kurtuluş hareketlerinin rehberliği Japonyaya verilmiştir. Halbuki, Japonya, hiç bir zaman millî kurtuluş davalarına yardım etmemiştir ve etmiyecektir. Japon hareketi, Avrupadaki örneğinin mükemmel bir kopyasından başka birşey olmayan bal gibi bir emperyalizmdir. ..

Millî kurtuluş davası, asrımızın en asil hareketlerinden biridir. Bütün milletlerin iktisatça ve hukukça müstakil ve müsavi olmalarını istihdaf eden bu dava, muvaffak olduğu takdirde, kurtuluşları için savaşan bütün memleketleri Kemalist Türkiye gibi müstakil ve şerefli kılacaktır. Temeli adalet ve şerefli bir insanlık olan bir cihan medeniyeti için, bütün milletlerin istiklâl yolundan şahsiyetleşmeleri şarttır. Bu olmadıkça, istismarcı memleketlerin haksızlığı devam edip gidecektir.

Japonya, millî kurtuluş davasının lüzumuna ve asaletine kani olsaydı Çin'in istiklâline karşı başka türlü hareket ederdi. Hal bu iken, Popolo d'Italya'nın Japonyayı millî kurtuluş hareketlerinin öncüsü olarak göstermesi, maksadın temini uğrunda yapılmış bir tahriften ibarettir. Maksat, bir emperyalizmin bir diğerini müşkül vaziyete sokmak için onu ağır töhmetler altına sokmaktır. Tek başına Japonyanın tehlike teşkil edeceğine belki inanan olmaz. Fakat «Sarı tehlike ve sarı tehlikenin başında bu-

lanan Japonya!», hakikaten korkunç, ve şuur ile harekete gelmeyenleri korku yüzünden harekete getirebilecek bir umacıdır.

●

Bizce yazının birkere yukarıda izah ettiğimiz tandansı mühimdir. Fakat bunun kadar mühim olan bir cihet te, bir emperyalizmin bir diğerini teşhir için deliller serdederken, umumiyetle emperyalizm namına bazı esaslı itiraflarda bulunmasıdır.
Meselâ:
«..... bizler Çin'in istiklâline tecavüz etmek istemiyoruz. Lâkin bu gibi imtiyazların muhafazası ve himayesi, dostane misaklara esas tutulabilirdi!» fıkrası çok ibretlidir. Nihayet Osmanlı İmparatorluğu ile de yaptıkları bu idi: Kapitülasyonların muhafaza ve himayesi şartile dostane misaklar akdi.
Yahut, şu fıkra:
«..... eski nüfuzu elde etmek için iki yol vardır. Ya kuvvetle bu nüfuzu elde etmeli yahut sarılar ile teşriki mesaide bulunmalıdır. Birincisi güçtür ve şimdiki halde yapılması mümkün değildir. Çünki bunda muvaffak olmak için Japonyanın harben mağlubiyeti lâzımgelir, ve galip olan devletin Avrupa devletlerinden biri olması icap eder.
İkinci hal tarzına gelince, bu biraz küç ise de, kabiliyeti tatbikiyesi vardır. Bu tarzı hal, bütün Avrupa devletlerinin müştereken hareket etmeleridir. Gerek diplomatik yollarda ve gerek iktisadî ve malî meselelerde Japonyaya karşı Avrupanın vahdetli bir cephe alması lâzımdır.»
Bunun Türkçesi «Japon emperyalizmi ile Avrupa emperyalizmleri tek tek başa çıkamazlar. Fakat bir araya gelerek müşterek bir hattı hareket takip ederlerse, muvaffak olmaları çok muhtemeldir» olsa gerektir. Görülüyor ki, millî kurtuluş davası, yazının bu noktalarında tamamen ortadan kalkmış ve mesele iki emperyalizmin hesaplaşması şeklini almıştır.

BEYAZLAR, UZAK ŞARKTA FENA BİR VAZİYETTE.

IL POPOLO D'ITALIA — *5 Ağustos 934*

Uzak şarkta beyazlar müşkül bir vaziyette bulunmaktadır. En yüksek adamları ve Uzak şark ahvaline vakıf olanların kanaati hep bu merkezdedir.

Japonlar, Çinliler, Koreliler, Mançukolılar ve Hint Çinlileri Avrupa makinelerini ve tesisatını kullanıyorlar, buna rağmen Avrupalılar Uzak Şarkta hiç bir muhabbet ve sempati kazanmadılar. Bilâkis, Uzak Şark milletleri, beyazlara karşı hakaret ve düşmanlık duyguları beslemektedirler.

Uzakşarkta, beyaz ırk, Cuşima muzafferiyetindenberi, itibar ve kıymetini kaybetmiştir. Ogündenberi beyazlar, sarıların nazarında sukut etmiştir. Ve son iki ay zarfında da büsbütün gözden düşmüşlerdir. Beyazların, Uzak Şarkta bu gibi muamelelere maruz kalmasının mesuliyeti hangi hükûmete aittir? Hakikati söylemek lâzımgelirse, Avrupanın bütün büyük devletleri, bu mesuliyette müşterektir. Fakat en büyük mes'uliyet şüphesiz ki İngiltereye ait olacaktır.

Vakıa Büyük Britanyanın Uzak Şarkta, yüksek bir kıymet ve meziyeti olmuştur. İngiltere, Uzak Şarktaki manfaatlarını ve beyaz ırkın nüfuzunu sağlam temeller üzerine kurmuştur. Bu suretle İngiltere hükûmeti medeniyet dünyasına karşı büyük bir hizmet yapmıştır. Bununla beraber İngiltere hükûmeti Uzak Şarktaki parlak mevkiini kendi elile yıkmıştır. İngilterenin devlet adamları, vaktile eski Çarlık Rusyasından korktular ve bu devleti bir dağ gibi gördüler. Halbuki bu dağ gölgesinin arkasından küçük olmakla beraber müthiş pençelere malik bir hayvanın ortaya çıkacağından haberdar olamadılar.

İngiltere, gerek müstemlekelerin ve gerek Asyanın ahvaline tamamen vakıf bir devlet olduğu için, sarıların Umumî harbe, girmelerine sebebiyet vermemesi lâzımdı. İşte, İngilterenin en büyük hatası bu olmuştur.

Bundan başka, Çin İmparatorluğu dahilinde karışıklıklar çıktığı esnada, İngiltere hükûmeti, Çindeki imtiyazlı arazisini terketmiş ve Çinden çekilmiştir. Bu hal, tabiîdir ki, Çin ihtilâlcilerine yol açmıştır.

İngiltere hükûmeti bu mıntakaları terkederken ve bir küçük harp gemisi Vankiyeng'ten alelacele kaçarken çıpasını bile denizde bırakmıştır. Çinliler, bu çipanın bulunduğu yerde, bu muzafferiyetlerini tesit için bir heykel vücude getirmişlerdir.

Bizler, Çinin istiklâline tecavüz etmek istemiyoruz, lâkin bu gibi imtiyazların muhafazası ve himayesi, dostane misaklara esas tutulabilirdi.

Uzak Şarkta Avrupalıların mevkiini düşüren âmiller şunlardır:

1 — Rus - Japon harbi, ve Japonyanın muzafferiyeti.

2 — Japonyanın kuvvetlenmesi, ziraatta, ticarette, sanayide ve her sahada terakkisi.

3 — Umumî harp. Umumî harp Avrupayi zayıflatmış, ve eski mevkiinden düşürmüştür.

4 — Japon ve Çin devletlerinin Umumî harbe iştirakleri bir hata olmuştur. Bu suretle sarılar ile beyazlar ayni mertebede tutulmuştur.

5 — Hindiçinî askerlerinin Avrupa meydanlarına sevki büyük bir yanlış olmuştur.

6 — Umumî harpte, Japonların Uzak Şarkta Almanlara karşı harekete geçmesine dair yapılan teklifler; harpten sonra da Alman müstemlekelerinin, Japonların idaresine tevdii.

7 — 1912 de Çinde, Avrupa devletleri tarafından yapılan entrikalar.

8 — Anglo-Saxon milletinin menfaatperestliği. (hususiyetle ticarette).

9 — Soviyet Rusya inkılâbı. Rusinkılâbın dan dolayı yüz bin beyaz, Çine hicret etmeğe mecbur kalmışlardır. Beyaz muhacirlerin Çinde sefalet içinde yaşamaları, beyaz ırkın mevkiini düşürmüştür.

10 — Demokrasinin esas prensipleri, yani ırkların müsavatı; sarılar, şüphesizdir ki bu prensiplerin tatbikından memnundurlar.

11 — Bolşeviklerin propagandaları. Bolşevikler Uzak Şarkta, Avrupa milletleri aleyhinde bulunmaktadırlar. Netice itibarile sarılar, beyazlara hiç hürmet göstermiyorlar, onları sevmiyorlar ve onlara hakaret gözü ile bakıyorlar. Bugün ne Japonyada ne de Çinde, Avrupa devletlerine ehemmiyet veren yoktur. Çünki Avrupalıların dahilî vaziyetlerini tamamile anladılar...

Milletler cemiyeti de, Uzak Şark meselesinde Avrupa devletlerine büyük bir darbe indirmiştir. Japon devleti, Mançuriyi işgal ederken, milletler cemiyeti aczini ve kuvvetsizliğini gösterdi ve Japonyaya karşı hiç birşey yapamadı.

Velhasıl hatalar bizdedir. Uzak Şarkta, ekilen fena tohumlar, bugün biçiliyor.

Bu vaziyet karşısında Avrupa milletleri için Uzak Şarkta eski nüfuzlarını elde etmek için iki yol vardır. Ya kuvvetle bu nüfuzu elde etmeli veyahut sarılar ile teşriki mesaide bulunmalıdır.
Birincisi güçtür ve şimdiki halde yapılması mümkün değildir. Çünki bunda muvaffak olmak için Japonyanın harben mağlubiyeti lâzımgelir. Ve galip olan devletin Avrupa devletlerinden biri olması icap eder.
İkinci hal tarzına gelince, bu biraz güç ise de kabiliyeti tatbikiyesi vardır. Bu tarzı hal, bütün Avrupa devletlerinin müştereken hareket etmeleridir. Gerek diplomatik yollarda ve gerek iktisadî ve malî meselelerde Japonyaya karşı Avrupanın vahdetli bir cephe alması lâzımdır.
Evvelemirde Uzak Şark için bir program tanzim edilmeli, ve sonra tatbikata geçilmelidir.
Beyazlar ideal sahibi bir ırk olup yüksek nazariyelere maliktirler. Japonlar, Avrupada tahsil etmeden evvel Okakura - Kokuzo nazariyelerine bağlı idiler (1).
Biz beyazlar, nazariyelerimizin sarılardan daha yüksek olduğunu göstermeliyiz. Her sahadaki nüfuzumuzu ispat etmeliyiz. Yalnız sanayide değil nazariye ve ideal sahasında da en ileri ırkın bizler olduğunu anlatmalıyız. Başka türlü muvaffak olamayız.

(1) Bu isimdeki eski Japon kitabında "Çay medeniyeti„ anlatılmıştır.
KADRO

Ortaavrupa.

Burhan Asaf.

Hasta olan Ortaavrupa değil, Avrupadır.

Ortaavrupa, kıtanın bugün en hasta noktasıdır. Çünki kendisini teşkil eden bütün memleketler (Almanya, Çekoslovakya, Avusturya, Macaristan) birer kıta devletidir. Kıta devleti, bugünkü manasında, şu vasıflara malik olan memleket demektir.

a) İleri bir istihsal bünyesine malik olmakla beraber sermaye ithal etmeğe mecbur olmak.

b) Kendine mahsus açık pazarlara yani müstemleke ve yarı müstemlekelere malik olmamak,

c) Cihan piyasaları ile münasebette bulunmakla beraber, asıl, Avrupa piyasaları ile olan münasebetleri kanalından geçinmek.

Yani,Avrupa kıtasının kendine mahsus bir iç pazarı olduğunu kabul edersek (ki, yoktur ve Avrupanın heyeti umumiyesi, bugün dahi daha ziyade sanayi maddeleri ihracatcısıdır), kıta memleketi demek daha ziyade Avrupanın içpazarında mevki almış bir memleket demektir.

Avrupa, cihan harbine kadar mutlak bir surette, cihan buhranına kadar da, çok ileri bir nisbet dahilinde, cihanın iktisat ve maliye manivelâlarını kendi inhisarı altına almış olan bir kıta idi. Avrupa dışında ne kadar memleket varsa, Avrupaya ucuz ham madde ve yok pahasına gıda maddeleri yetiştirmekle mükellefti. Bunlara mukabil, Avrupa, sanayi maddeleri ihraç ederdi.

Ortaavrupa memleketleri, Avrupanın bu geçen asırki istismar cihazının içinde mevki ve rol almış memleketlerdir. İsviçre ve İskandinavya memleketleri Felemenk ve Danimarka gibi. Eğer «Cihan buhranı» adını verdiğimiz büyük tarihî hâdise, bizzat bu istismar cihazının felce uğraması ve Avrupanın bütün on dokuzuncu asır zarfında binbir emekle meydana getirdiği sanayi ve sermaye inhisarının bizzat bir tarihî tasfiyeye uğraması olmasa idi, Avrupayı Ortaavrupanın hasta ettiğine hükmedebilirdik.

Fakat vaziyet böyle değildir.

Yukarıda bahsettiğimiz sanayi ve sermayeyi inhisar altına almak cihazı, on dokuzuncu asır kapitalizminden başka birşey değildir. Bu inhisar cihazını muhafaza etmek, büyük bir siyasî tazyik sayesinde olmuştur. Bu tazyiki, Avrupanın «büyük devletler» i idare etmişlerdir. Tazyik, Avrupadışı memleketler aleyhine sistemli bir surette devam ettiği müddetçe, Avrupa, bugünkü şiddette bir buhranla karşılaşmamıştır. Zaman zaman karşılaştığı piyasa buhranlarını ise, kendine dünyada yeni pazarlar açmak suretile bertaraf etmiştir.

Şu var ki, müşterek inhisar cihazını ayakta tutmak için müştereken idare edilen siyasî tazyik (emperyalizm), kapitalizm geliştiği ve açılmaları lâzım yeni cihan pazarlarının (Osmanlı İmparatorluğu, Çarlık Rusyası, Hindistan, Çin v. s.) ,sayısı azaldıkça bizzat kendi içinden tehlikeler doğurmağa başlamıştır.

Şöyle ki; on dokuzuncu asır kapitalizmi ile emperyalizmini (iktisadî, malî ve siyasî müstemlekeciliği) idare eden, İngiltere idi; esasen, bütün cihazın mucidi de kendisi idi; Fransa, ancak ikinci derecede geliyordu. Fakat zamanla, kıtada bir üçüncü kuvvet, sür'atli bir inkişaf neticesinde, kıta devleti olmaktan çıkarak İngiltere ve Fransa gibi bir cihan devleti olmak istiyordu. Bu kuvvet, genç Almanya idi. Almanya 1864 ve 1870 askerî zaferlerinden sonra, kıtadaki vaziyetini tamamile tahkim etmiş, cihan pazarlarında, İngilterenin karşısında yer almağa hazırlanıyordu.

İşte, bu üç devlet gibi kodaman emperyalistler ve Çarlık Rusyası ile İtalya ve Avusturya gibi henüz kıtadaki vaziyetlerini tashihe mecbur bulunan ikinci derecede devletler arasında baş gösteren ihtilâflar, hesaplaşmayı nihayet lüzumlu kılmış ve cihan harbini doğurmuştur.

Cihan harbinden sonra, Avrupalıların müşterek istismar cihazları (on dokuzuncu asır kapitalizmi) ve bu cihazın müeyyidesi olan müşterek tazyik (on dokuzuncu asır emperyalizmi) fena bir darbe yemiş ve gittikçe za'fa uğramıştır.

Avrupa haricinde, Japonya ve Amerika gibi hem sanayici ve hem de sermayedar devletlerin türemesi, üstelik harpten sayîf

ve borçlu çıkmış olan Avrupanın başına gerek sermayedarlık gerekse sanayicilikte büyük rekabet dertleri açmıştır. Öyle ki, tuttukları ve kendilerine siyaset kanalından dahi tahsis ettikleri pazarları Almanya ile paylaşmamak için harbeden İngiltere ve Fransa, harpten sonra, daha tehlikeli hasımlar karşısında kalmışlardır. Amerika hattâ, harpten, okadar muazzam kazançlarla çıkmıştır ki, bir müddet, bütün cihanı Wall Street'in emrine almağa muvaffak olmuştur.

Fakat bu aralık, başka bir tahavvül daha vaki olmuştur. Bu da, cihan harbine kadar açık pazar gibi kullanılan memleketlerin, Avrupalıların siyasî tazyiklarının zayifladığını hissederek, cesaretle millî kurtuluş mücadelelerine atılmalarıdır. İngiltere bakımından hattâ, harpten sonra, Dominion'lara karşı yine millî kurtuluş manasında büyük müsaadekârlıklarda bulunmak lüzumu hasıl olmuştur.

Harp sonrasının bu yeni şartları, Avrupa için, şu neticeleri doğurmuştur:

1. Sanayi inhisarının elden çıkması;
2. Yeni sermaye merkezlerinin doğması;
3. İki birinci noktaya dayanan Avrupa siyasî hegemonyasının (Avrupa emperyalizmi) tasfiyeye uğraması.

İşte Avrupanın hastalığı budur.

Avrupanın hastalığı Ortaavrupa üzerinde nasıl bir tesir yapmaktadır?

On dokuzuncu asır kapitalizmi ile emperyalizminin Avrupalı elebaşıları, yukarıda da söylemiştik ki, İngiltere ve Fransa idi. Almanyanın bunlara iltihak etmek cehdi 1914-1918 harbi ile bertaraf edilmiş oldu. Buna mukabil, Amerika, Japonya, Sovyet Rusya gibi yeni iktisadî ve siyasî yayılış merkezlerinin yanında, faşist İtalyanın Akdenize münhasır kalacak bir emperyalizm teşebbüsünü ve bir de her türlü emperyalizme aleyhtar millî kurtuluş hareketlerini, bunların başında da, muvaffak olmuş bir misal olarak Türk inkılâbını görüyoruz.

İşte bu yeni dünyanın yeni şartları karşısında, mukadderatlarını mümkün olduğu kadar kıta Avrupadan ayırmak isteyen İngilte-

re ve Fransanın yeni kuvvetlerle anlaşmak teşebbüslerini görüyoruz. Bu anlaşmanın kıta Avrupadaki kıta memleketlerinin aleyhine cereyan ve inkişaf ettiği muhakkaktır.

Çünki bütün on dokuzuncu asır zarfında, İngiltere - Fransa manzumesinin himayesi altında cihan istismar cihazından faydalanmış, kendilerini buna göre kurmuş, nufuslarını buna göre arttırmış olan bu memleketler, İngiltere - Fransa manzumesinin bu himayesinden bugün gittikçe daha az yardım görmektedirler.

Bütün bu gibi memleketlerde, derin bir iktisadî buhran ile birlikte şiddetli bir ahlâk ve politika buhranının kendine yuvalar yapması, bir takım şiddet ve terrör hareketlerine ve rejimlerine yol açması, hep bu yüzden, yani bir zamanki iktisadî, malî ve siyasî hegemonyası bugün mutlak bir tasfiyeye tâbi tutulan bir kıtanın tarihî mukadderatı içinde hapsolmuş olmalarından ileri gelmektedir.

Bu noktayı, gelecek yazımızda Ortaavrupa memleketlerini birer birer tetkik ederken, daha fazla izah edeceğiz.

Bir Yurttaş için en büyük öğünç:

«Bakırköy fabrikasının, geçen on sene zarfında bu imtihanı vermiş kıymetli müdürü, reyine güvenilir ve eline milletin sermayesi emanet olunur bir kudret göstermiştir.»

— *İsmet Paşa* —

●

Bilgisi, çalışması, hevesi az olanların sığınmaları için millet fabrika yapmıyor, ve yapmıyacaktır. Fabrikaların kapılarından ilk günü giren memur ve işçiye herkesin bu esası evvelâ yüreğinin içine yerleştirmek lâzımdır. Onun için yeni büyük fabrikalar ilk kuruldukları andan itibaren sanatta ve marifette yüreği titriyen sanatkârların yetişmesi için gayret sarfedeceklerdir.»

— *İsmet Paşa* —

Polemik :

Yapı heyecanı.

M. Ş.

İş, iktisat, para ve istihsali yalnız sarraf ve bazirgân gözlüğiyle gören bir çok kimselerin Ankara imarı karşısında kapalı odalarda olsun bağırdıklarına çok defa şahit olduk:

— Nedir efendim bu bilüsum inşaat, bu sermayesizlik zamanında bu milyonlar toprağa gömülür mü?... ilh.

Artık iktisadın tek ellerde bir sürü para toplamak değil, memleket dahilinde geniş iş sahaları yaratmak olduğu ve hattâ bunun için bazı çok mamur memleketlerin uydurma iş sahaları meydana getirdikleri görüldükten sonra bizim geri ve her türlü konfordan ari memleketimizde her yapılışın bir israf değil, bir nimet olduğuna bu sarraf gözlüklü zevat ta kani olmuş bulunmalıdırlar ki, artık yukarıki kıratta tenkitlere rastgelmiyoruz.

Bunun yerine Türkiyenin kalbi Ankaradan başlayıp dalga dalga harice taşan, ikinci derecedeki şehirlere, kasabalara ve hattâ köylere kadar inen bir «yapı» heyecanı görüyoruz. Bu, Türk inkılâbının diğer büyük davalarının belki hepsinden daha üstün olan mukaddes bir davadır.

●

Bir çokları asla insan meskeni olarak tavsif edilemiyecek yerlerde oturan Türk köylüsü ziya, hava, cam, pencere, masa, karyola ihtiyacını duyduğu yirminci asırda güzellik ve rahatlık kelimelerinin ne manaya geldiğini anladığı gün daha fazla çalışmak, daha insanca yaşamak zaruretini hissedecektir. Ve hakiki yükselme ancak bu suretle başlıyacaktır. Bunu ilk temin edecek şey ise insanca meskendir. Köylüye bu zevkı ve bu hissi verecek te ne pederane nasihat, ne kitap üstündeki sözlerdir. Hayvanla yanyana yatmayı meneden kanun, köy evlerinin şeklini tesbit eden talimat, köylüyü bunları tatbika mecbur tutacak idari tedbirler ve fakat bunların hepsinden daha evvel bu idari işleri başaracaklara gösterilecek güzel nümunelerdir. İşte Ankaranın en modern bir şekilde inşasındaki en büyük hikmet ve hizmet te idarecilere ve yapıcılara nümune, hedef ve heyecan vermesindedir.

Uzak vilâyetten gelen vali, uzak kasabaları ve şehirleri imar edecek mühendis ve mimar her merkeze gelişinde bu bozkır topraklarının nasıl ormanlandırıldığını, bu çorak yerde en zarif bulvarların nasıl tesis edileceğini, en modern binaların nasıl kurulacağını görürler ve daha mühimmi bunun heyecan, ümit ve şevkını beraber alıp götürürler ve siz bir gün tuzlu çölün ortasındaki «İnönü» köyündeki kerpiçten kübik bir ev, Kırıkkale nahiyesinde en son sistem bir idare binası, buhrandan en çok müteessir olan Konyada bütün müşkülllere rağmen eski zamanla kı-

yas kabul etmiyecek kadar bir inşa faaliyeti görürsünüz. Bunların hepsi merkezin verdiği güzel nümuneler ve heyecanların mahsulüdür.

Ne hacet banyoyu ve banyolu ev ihtiyacını Türk şehirlisine iman halinde öğreten bizzat Ankara değil midir? İstanbulun en mühim bir semtini kaplıyan dar ve yüksek apartmanların ekserisi banyo nedir bilmezler. Bugün Ankarada ise yeni yapılan hiç bir ev bu ihtiyaçtan kendini vareste addedemiyor.

«Medeniyet konfordur» diyen adam pek boş bir lâf söylememiştir. Konforu bilen, anlıyan ve ona varmak istiyen insan tabiidir ki «bir lokma ve bir hırka» ile iktifa edenden çok çalışır, çok yaratır, nasıl ki konforu takdir etmiş milletlerin istihlâk mecmuları bunu anlamamış olan milletlerden tabiatile çok fazladır. Sâye, yaratmıya sevkeden en büyük yol «fazla ihtiyaç ve inceltmiş zevk» tir. Bunu tenmih eden de muhit ve meskendir. Yapı heyecanını körüklemek, merkezden muhite doğru seyrini fazlalaştırmak için yapılacak her hareket, alınacak her tedbir bu itibarla bizce büyük ve millî bir hizmettir. Kaldı ki bu faaliyet vatandaşa iş sahası yarattığı, müterakim millî sermayeye kazanç temin ettiği için de ayrıca iktisadî bir kazançtır.

●

Yapı işinde devletin yalnız güzel nümuneler göstermesi, idarecilere fikir ve heyecan vermesi tabii kâfi gelemez. Bu işin memleket mikyasında büyütülmesi için de bugün alınan tedbirler kâfi değildir. Onu çok genişleterek her tarafa teşmil için daha hayli tedbirler alınacağına, bilhassa kredi meselesinin devlet eliile halledileceğine şüphe yoktur. Çünkü yapı işi aynı zamanda dünyada riski en az, garantisi en çok olan bir faaliyettir de. Tekmil kasaba ve şehirlerimizin, hattâ köylerimizin yeni baştan imarında Devlet elinde mevcut olan en mühim vasıtalardan birisi de bizzat Devlet memurlarının terfihi ile alâkadar olan memur meskenleridir. Anadolunun içerisinde son zamanlara kadar yegâne nazarı dikkati ekşıyan binalar demiryol boylarındaki istasyon binalarile bunların yanındaki memur evleri idi. Bu daha büyük mikyasta memlekete neden tatbik edilmesin? Her şehir ve kasabada adetleri hayli kabarık olan memurların sıhhî ve temiz bir meskende oturması işile bu şehir ve kasabanın müstakbel planının tahakkuk ettirilmesine başlanma işi pek âlâ telif edilebilir. Bugünkü maaş seviyesinde ekserisi tamamen terfih edilmiştir denemiyen memurlara kendi derecesile mütenasip bir mesken vermek ve gene bunu kendi derecesile mütenasip şeklide döşemek bunları yüzde seksen terfih etmek demektir. Buna mukabil çok az faiz ve uzun bir itfa sayesinde bu evleri müstecir memurdan alınacak az kira ile devlete veya memura maletmek te güç bir şey değildir. Her iki halde de şu faide olacaktır ki hem devlet memuru terfih olunacak hem de kasaba ve şehirlerin iskeleti devlet eliile kurularak müstakbel inkişafına buna göre bir istikamet verilmiş olacak ve halka gösterilecek kredi kolaylıklarile de bu inkişaf ve imar devam edip gidecektir. Karşılığı sağlam bir mülk olan kredilerin ise bankacağı ticarî menfaatleri burada izaha hacet yoktur.

Netice olarak tesbit edebiliriz ki henüz kuvve halinde olan ve fakat genişlemeğe çok müsait bulunan «yapı heyecanı» yalnız içtimai ve iktisadi bir memleket meselesi, bir inkılâp meselesi değil, iyi tanzim olunmak şartile milli bankalarımız ve işsiz amelemiz için de bir iş sahası yaratacağından kârlı ve emin bir ticaret meselesidir de. Başka memleketler bu iş hacimlerini sun'î olarak yaratırken bizim için kat'î bir zaruret olan bu sahadan istifade etmemek çok yazık olur.

K a d r o okuyucusu !

K a d r o'y u

Okut!

K a d r o'ya

Abone bul!

Bir "Kıymet„ kendini vadediyor.

Bütün güzel san'atlar arasında kendisine yüksek yer verilen musikidir. Bu sebeple olacak ki, bizde ehliyetli ve şahsiyetli mümessillerini az bulan, bu san'at şubesi olmuştur. Modern bir Türk musikisinin yaratılması, ötedenberi hem alâkadarların hem de geniş halk tabakalarının arzusudur. Fakat bu arzunun tatmin edilmesi bir türlü kabil olmamıştır.

Modern Türk musikisi, alaturkanın bir devamı mı yoksa serbest halk nağmelerine dayanan ve bu itibarla Rus musikisinin yolundan yürüyen bir hareket mi olmalıdır? Yoksa bu kaynakların her ikisinden de müstağni kalarak doğrudan doğruya bugünkü garp musikisinin daha başlangıçtan itibaren kendisi mi olmalıdır?

Bu noktaların her üçü de, meşrutiyettenberi halledilememiştir. Çünkü bu bahiste, nekadar yazı yazılmış ve çene çalınmış olursa olsun, salâhiyetin işe karıştığı görülmemiştir.

Her işte olduğu gibi musiki meselesinde de,

1. Veche tayini.

2. Tayin olunan veçheye uygun bir çığırın kudretli san'atkârlar elinde inkişaf edip kendini kurtarması lâzımdır.

Yani, davanın bir nazarî (tenkit) bir de amelî (yaratıcılık) tarafı vardır. Ve «salâhiyet» şimdiye kadar her iki sahada da yokluğunu hissettirmiştir. Fakat 11 ağustos 1934 tarihli Vakit gazetesinde çıkan Necil Kâzım imzalı bir yazı üzerimizde bu hususta bir müjde tesiri yapmıştır. Yazıyı, Vakit'in verdiği izahatla birlikte aşağıya alıyoruz.

San'at davalarile umumiyetle meşgul olarak san'at estetiği ve bu arada musikinin san'at esaslarile biraz meşgul olanlar, aşağıdaki yazının, işin hem nazariyesini hem de yaratıcılık tarafını başaracak kabiliyette bir genç tarafından kaleme alındığını anlamakta gecikmiyeceklerdir.

Necil Kâzım Bey, davayı geniş bir ölçü üzerinden münakaşa etmeğe hazır olsa bile, karşısında, davayı mantık kuvvetile karıştırmak isteyenlerden başka kimseyi bulamıyacak ve münakaşa, çok geçmeden, soysuzlaşacaktır. Bunun için, kendisinden, davanın hem tetkik hem de münakaşasını kendi kendisile yapmasını ve işin derhal yaratıcılık sahasına geçmesini bekleriz. Bize eser versin ve icap ettikçe, bu eserleri izah etsin. Necil Kâzım Bey, çok dikkat ve itina etmelidir ki, nazariyesini izah edeceğim diye yaratıcılığa ayıracağı enerjiyi getirip neticesiz ve çok zaman seviyesiz bir takım münakaşaların mantık mezarlığına gömmesin.

Viyanadaki beynelmilel moderu musiki mecmuasında çıkan yazı.

Musiki tahsilini Viyanada ikmal ettiğini yazdığımız genç bestekârımız Necil Kâzım Bey memleketimize dönmüştür.

Necil Kâzım Beyin Viyanada intişar eden «Anbruch» adlı beynelmilel modern musiki mecmuasında «Türkiyede bugünkü musiki» başlıklı bir yazısı çıkmıştır.

Genç bestekârın bu mevzu üzerindeki makalesini neşrediyoruz:

Gazi Türkiyesinde kültür ve san'at inkılâbı başlar ve inkişaf ederken tabiidir ki inkılâp musikisi de bu duyuş cereyanı içinde kendi yolunu bulmağa ve o hızla akış mecrasını derinleştirmeğe mecburdur. Bu öyle bir dönüm noktasıdır ki, ona, Avrupa san'at cereyanlarında olduğu gibi zahiren dün ile bugünü ancak ufak ayırıcı vasıflarla ayırabilen, hakikatte uzun senelerin geçirdiği tahassüs farklarını ufak değişiklerle tespit eden büyük aralıklı dönüm noktaları gibi bakamayız.

Bizim hakiki inkılâp başlangıcımız on sene gibi kısa bir zaman gerisinde doğmuştur. Gençliğin duyguları bu on senelik Gazi Türkiyesinde doğru yolunu bulmuş ve yarınki milli kültür ve san'at vazifelerini açıkça kavramıştır.

İnkılâbın yeni ruh ihtiyacından bugün, güzel san'atlar arasında Türkün inkılâp edebiyatı da doğuyor. Bu ihtiyacı biz edebiyatla elele gidecek olan musiki sahasında da kuvvetle yaşıyoruz. Fakat yalnız duymak değil, gaye hakikatlaştırmaktır.

Türk musikisi nazariyatçılarının kuru münakaşaları Türk kütüphanesine ciltler verdi, fakat yeni musiki yaratılamadı.

Bugün inkılâp Türkiyesi garp kültürü ile beslenmiş ve garp tekniğini benimsemiş bestekârlar yetiştirdi.

Eğer bunlar, fertçe ve hususi çalışmayı bırakarak elele verirlerse inkılâp musikisi zafere ulaşacaktır.

Biz şimdiye kadar bu bir kaç san'at unsuruna da malik bulunmadığımız için Avrupadan gideceğimiz yolu göstermesini bekledik. Fakat yanlış çaldığımız kapıların bize verebildiği tavsiye ve öğüt ancak orta zaman Avrupasına yakışabilirdi, yoksa, ufkunda inkılâp san'atının doğu kızıllıkları beliren inkılâp Türkiyesine değil.

Memleketimizin musiki unsurları yetiştikten sonra bile, evvelce öğütleri istenmiş olan ve Avrupanın bugünkü musiki otoriteleri arasına nasılsa isimlerini sokabilen orta zaman softaları hâlâ küflenmiş san'at telâkkilerini bize aşılamak ve şimdiki zamanı sultanlık devri zannederek bu bulunmaz (!) öğütlerine karşılık bir mecidiye nişanı koparmak istiyorlar.

Türk inkılâbının mana ve büyüklüğünden haberleri olmıyan o efendileri afyonlu rüyalarında bırakalım ve varsın onlar yeni san'atta ülkü olarak filân salon bestekârının (Souvenir de Bosphore) hezeyanlarını misal göstererek yeni Türk san'atkârlarından (Feraceli harem kadınları), (Fatih camisi avlusunda bir serenat) gibi inkılâp gençliğinin tahassüsüne yakışmıyacak, hayır, yakışmıyacak değil, anlıyamıyacağı mevzularda tasvirî eserler istesinler.

Bu akademik profesörler o kimselerdir ki, onları çoktan geride bırakıp ileriyen kendi memleketlerinde satacak malları olmadığı için köhne telâkkilerini sırtlıyarak Şarka koşarlar. Fakat, bu arada kapısını çaldıkları Türkiyenin orta zaman kaftanı giymeğe ihtiyacı olmadığını, fesi, sarığı, Arap yazısını çoktan attığını bilmez veya bilmek istemezler.

Yeni Türk musikisinin bu ruh ayrılığını kavrıyamıyacakları gibi teknik bünyesine ait kuruluş için de günün dev adımlarla yürüyen musiki tekniğini bilmedikleri için bize yol gösterici olmaktan uzaktırlar.

Biz düşünüyoruz ki: Şarkın şimdiye kadar musikide özendiği ton materyalistliğinden muhakkak kurtarılması lâzımdır. Hücresine kapanıp ta üç nağme etrafında ve onun buut inceliklerı arasında titizlenen san'atkârlık devri yirminci asır ve bilhassa kültür, san'at inkılâbı içerisine giremez. Bu boş titizlikten değil midir ki bugün şark musikisi tek seslilik içerisinde yavan kalmış ve büyük formlar kurmağa muktedir olamamıştır. Bu ton titizliği belâsından kurtulmak, bazan bir komanın bilmem kaçta biri kadar fasılasına ömrü müddetince asılı kalmak mecburiyeti hülyasından uzaklaşmamız için S. Bach'ın yaptığı inkılâp, teknik değil, fakat mefhum itibarile, misal olmaz mı?

Onsekizinci asrın ilk yarısında tampere aralıkları tesbit ederek müte-madiyen o sistem dahilinde yazmak ihtiyacını ve cesaretini bulan BACH muhiti tarafından az mı lânetlendi?

O, diyesin bemole nazaran tizliliğini düşünmüyor en kolay kavranabilen oktav dahilinde müsavi taksimat arıyordu. Yoksa, gayri müsavilik içinde fonksiyon temin etmek kabil olabilir miydi? O zaman yanılanın kulağa hatalı gelmesine rağmen on sekizinci asırdan yirminci asra kadar bu taksimat içinde yaşıyor ve piyanoyu hatalı duymuyoruz.. Şu halde herhangi sistemle olursa olsun musikimizi yazarken gayri müsavi taksimattan kurtulmamız ve tampere bir sistemin esasları dahilinde eser yazmamız lâzımdır:

A.) Eğer Türk musikisinin ufak aralıklarından vazgeçmiyeceksek çok seslilik için tampere taksimata ihtiyacımız muhakkak bulunduğuna göre, çeyrek ses, altıdabir ses, ve yahut on ikidebir ses esaslarının bizim aralık taksimatımızın bünyesine en iyi uyanından birisi ile musikimizi kurmağa mecburuz.

B.) Eğer bunlar uymuyorsa, veya uyan çeyrek, altıdabir ses, on ikidebir ses esaslarından biri icrası itibarile müşkül, göz korkutucu telâkki olunursa gamlarımızdaki ufak aralıkları feda etmemiz lâzımdır. Bununla yarım ton musikisine dönmüş oluyoruz. Fakat bizim inşa prensiplerimiz yarım ton tonal musikisinin esası olan orta zaman musikisi nazariyatı prensiplerinden (Tiers - Kent münasebetleri) ayrı olduğu için modern on iki yarım ton musikisinin armoni kuruluşu münasebetlerinden istifade etmemiz lâzımdır.

Bugün Avrupa orta zaman tonalitesi esaslarını musikisine adapte etmek istiyenlerin, ona hayranlık gösterenlerin vaziyeti bir müflisin, başkasının mahvolan servetine gönül bağlamasına benzer.

İşte böyle yanlış bir yola saplanmayıp ta en doğrusunda gidersek asırlarca bağlı kaldığımız ton materyalistliğinin fakrından, uzvi bünyesi bünyemize uymıyan yanlış esaslardan kurtulur, san'atta beşeri duygularımızı tesbit etmiş ve mimarisini bina için vakit kazanmış oluruz.

Bununla şu netiçe çıkar ki, bu işlem anlıyan ve her türlü bilgi esasları ile mücehhez bulunan Türkgençliği kendi inkılâbını kendi yapacaktır.

Dünya piyasasına bir bakış.

Almanyada Konjunktur müessesesinin fiat indekslerine nazaran dünya ham madde fiatları sene başında şubat ve nisan aylarında yüzde 8 düştükten sonra mayıs ve haziran aylarında tekrar yükselmiştir. Temmuz ve ağustos aylarında umumi fiatlarda nazarı dikkati çalıp temayyüller tespit edilmemiştir. Fakat ham madde fiatları ayrı ayrı alındığı takdirde fiatlarda mahsus bir hareket müşahede etmemek kabil değildir. Meselâ yün, ipek, renkli maden fiatları şubattanberi sukut ettiği halde buğday, pamuk, kauçuk gibi maddelerin fiatları yükselmiştir.

Dünya piyasalarında ham madde stokları

1,000 ton olarak.

Emtianın ismi	1933	1934	
	Mayıs	Nisan	Mayıs
Buğday	13,842	15,154	14,224
Şeker	9,087	9,340	9,050
Pamuk	2,044	1,943	1,805
Kauçuk	605	660	681
Kurşun	205	232	241
Kömür	21,096	18,611	18,584

Dünya ham madde fiatları

1913			Ağustos 1933	Ağustos 1934
Buğday	Şikago. Büşeli Sent olarak	90¼	92.12	101.12
Şeker	Nevyork. Libresi Sent olarak	3.12	1.038	1.73½
Pamuk	Liverpul. Libresi Pens olarak	—	7.59	8.69
Yün	Londra. İndeks 1914—100	—	71	104

Fiatlara arz cihetinden vaki olan tesirler her sene olduğu gibi rekolte haberlerinden mütevellittir. Bu sene pamuk ve buğday rekoltesi piyasalara gelen haberler okadar şayanı memnuniyet değildir. Şimali Amerikada kuraklık ve böcek tahribatının fena tesirleri görülmüştür. Netice olarak dünya pamuk ve buğday fiatları yükselmiştir.

Ham maddelerin içinde kauçuğun hususi bir mevkii vardır. Kauçuk istihsalinin tahdidi hakkında haziranda mevkii meriyete giren anlaşmanın müspet neticeleri görülmüştür. Mayısta düşmüş olan kauçuk fiatları anlaşma neticesi, haziran ve temmuz aylarında yükselmiştir.

Bazı ham maddelerde arz cihetinden ziyade talep cihetinden tesirler görülmektedir. Esasen buhrandan dolayı talebin darlığı, umumiyetle bütün piyasanın seyrine hâkimdir. Son senelerde bazı ithalâtçı memleketlerin gıda ihtiyaçlarını bizzat kendileri temin etmeğe temayül etmeleri neticesi, dünya piyasalarında gıda maddelerine olan talebi daha ziyade azaltmağa başlamıştır. Sanayi ham maddelerinde de aynı hali müşahede etmekteyiz. Bazı ithalâtçı memleketlerde görülen hafif sınai canlanma hareketleri bu suretle millî hudutlar içinde kalarak tesirini dünya piyasalarında göstermemekte ve netice olarak dünya piyasalarını daha fazla sarsmaktadır.

Dünya umumi istihsali martındanberi yükselmemiştir. İstihsalin bu durgunluğu karşısında ham madde talebinin de sabit kalacağı aşikârdır. Bugün İngiltere, Amerika gibi memleketlerde para politikası vasıtasile istihsali yükseltmek yollarının dünya umumi vaziyeti dolayısile müspet neticeler vermediğini, son Amerika hâdiseleri göstermektedir.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO
AYLIK
FİKİR
MECMUASI
SAYI
33
Sabiha

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

YENİ ÇIKTI

TÜRKİYE

KÖY İKTİSADİYATI.

Yazan:

İsmail Husrev.

Sayfa: 205. Fiatı: 125 Kuruş.

Satış yeri: AKBA KİTAP EVİ. Ankara.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

33

EYLÛL
1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

1789 ihtilâlinin mezarı başında.	
II. Mahreç yok!..	
İl n'ya pas de débouché!	**Şevket Süreyya**
Köylü kazanmalıdır.	**Dr. Vedat Nedim**
İç pazar meselesi.	**İsmail Husrev**
Orta Avrupanın davasızlığı.	**Burhan Asaf**
Moskova edebiyat kongrasında.	**Yakup Kadri**
Kömür sanayiine ve maden mahrukata doğru.	**M. Şevki**
Hüseyin Cahit Bey öncü!..	**Şevket Süreyya**
Aydın incir müstahsillerinin Başvekil İsmet Paşaya arızaları.	

KADRO

Cümhuriyetin en büyük mesnedi fazilettir. Nasıl ki, monarşilerin hayatı yalnız kavete, parlamentolu rejimlerin hayatı yalnız hürriyete bağlı ise, cümhuriyetler de yalnız faziletle yaşar ve faziletsizlikten soysuzlaşır. Katon'un sopası, «Roma Cümhuriyetin» nin temel direklerinden biri idi. O kırıldığı gün, meydan, nefesi meyhane kokan demagoglarla, lenfavî tiran'lara kaldı. Daha ondan sonra ne oldu, hepiniz bilirsiniz.

●

Aralarındaki zaman mesafesine ve mizaç farkına rağmen, Brutus'la Robespierre biribirlerine nekadar benzerler! Her ikisi de birer fazilet kahramanıdır, ve, birinin karnı deşilip öbürünün kafası düştüğü gün Cümhuriyet yerini çoktan irticaa bırakmıştı. İrticaa mı? Hayır, yalnız irticaa değil, Madam Talian,ın salonuna bıraktı. Bu salon, bugün, binbir türlü ihtilâç içinde cançekişen fransız burjuvazisinin ilk nüvesiydi, ve Panama rezaletleriyle Staviski facıası bunun içinden çıktı. Genç Lenoir ve Bolo Paşa, birer «Chouan»'dan başka bir şey değildirler. Kendine göre bir Katon olan ihtiyar Clemenceau bunlarla uğraşırken, acaba, Almanlara karşı harbetmekten daha mühim ve daha tarihî bir iş gördüğünün farkında mıydı?

●

Lâkin, bir cümhuriyetin sıhhatını korumak için, bir tek Katon'un, bir tek Clemenceau'nun gücü neye yeter? Lâzımgelir ki, o cümhuriyetin her vatandaşı kendi nefsi üstünde sert ve bükülmez bir ahlâk bekçiliği vazifesini ifa etsin. Bu ise bir içtimaî atmosfer meselesidir. O, nasıl yaratılır diye sormayın. O, samimî cümhuriyetcilerin müşterek vicdanından doğan bir hâdisedir ve her cemiyet hâdisesi gibi bir yaşayış tarzının neticesidir.

1789 ihtilâlinin mezarı başında.

II.

— Mahreç yok!...

— Il n'y a pas de débouché!

Şevket Süreyya.

— Hangi fırkadansınız?
— Sosyalist fırkasından ve sindikalıyım (1).
— Nerede çalışıyorsunuz?
— İşsizim. Bir deri fabrikasında çalışıyordum, kapandı.
— Niçin?
— Çünkü mahreç yok...
— Sizin sosyalist fırkası ile sindikalar işi ele alınca mahreç olacak mı dersiniz?

— Yok canım ne gezer? Yine mahreç olmayacak!

Bu cevapları geçen ayın on birinci günü Liyon'un kenar meydanlarından birinde bir Fransız işçisinden dinledim. Ogün bu meydanda bir cenaze alayı vardı. Ölen yine bir Fransız işçisi idi ve öldüren bir Faslı.

Meydanda kalabalık gittikçe artıyordu. Ne bir nümayiş, ne de bir şikâyet gürültüsü vermeyen, yalnız ağır ve ümitsiz bir sükût içinde gittikçe genişleyen bu kalabalığın matemli hali bütün havaya sirayet etmiş gibi idi. Tramvaylar, omnibüsler, otobüsler borularını öttürmeden ve çanlarını çalmadan geliyor, boşalıyor ve üreyen kalabalığa mütemadiyen yeni gruplar, yeni kafileler katıyordular.

Cenaze alayına hazırlananlar kadın, erkek, çoluk, çocuk meydanın bir tarafını çeviren hastanenin büyük kapısından, en büyük caddenin derinliğine doğru yayılıyordu. Sindikaların, teşkilâtların bayraklarını yahut çelenklerini taşıyanlar tabutun arkasında yerlerini almak için hastane bahçesine giriyor ve gözden kayboluyorlardı.

(1) Fransada Sindika, amele birliklerine verilen isimdir. Sindikalı denildiği zaman bu birliklere aza olan amele anlaşılır.

Vakanın tafsilâtını biz de öğrendik: Sosyalist ve sindikalı amele, yevmiyelerin düşmesine mani olmak için sindikalı olmayan işçilerin fabrikaya kabul edilmemesini istiyorlar. Halbuki patron, ya yevmiyeleri düşürmek, ya fabrikayı kapatmak şıklarından birini tercih etmek mecburiyetindedir, çünkü *mahreç yok!*

Sindika patronu tazyik ediyor. Patronun ise menfaatı işe devam edebilmek için ucuz hattâ badava işçi bulmasındadır. Bu noktada Fransız amelesinin sosyalistliği ile Fransız patronunun vatanperverliği karşılaşınca meydana garip bir netice çıkıyor: Patron fransız işçisinin yerine Faslı amele çağırıyor!

Fakat iş bununla da bitmiş değildir. Daha on beş yirmi yıl evveline gelinceye kadar her biri ya bir küçük tarla sahibi, ya bir sürüde çoban, yahut bir kasabada dükkâncı olan bu Fas çocukları, Fransız müstemleke siyasetinin temdin prensipleri sayesinde ve yirmi yıl içinde badavaya avuç açacak hale getirildikten sonra şimdi de fransız fabrikasının kapısında yeni bir rakip cephe ile karşılaşıyorlar: Sosyalist ve sindikalı fransız işçisi! Bu kapıda kavga daha kanlı oluyor. Çünkü mazideki bol ve hesapsız gelirleri hergün bir parça daha azalan bu Avrupa fabrikasının kapısında doymak bilmez Avrupalı sermayedarla sindikalı beyaz işçi ve kol kuvvetini badavaya satmaya razı olan kara amele (1) karşı karşıya cephe almışlardır.

Bu cephenin gizli hududu Polonya'dan Kaliforniya'ya ve oradan büyük Bahrimuhiti aşarak Japon ve Mançuri içerilerine kadar uzanır. Fakat geçen ayın on birinci günü Liyon'un bir kenar mahallesinde olan şey, bu cephede hergün olagelen ve gittikçe keskinleşen çatışmaların küçük mıkyasta biri idi ve bu çatışmada bir faslı kara amele bir fransız sindikalı işçiyi hançerle öldürmüş ve sonra kendisi de intihar etmişti.

●

Liyon'un bu kenar meydanı, arkadaşlarının cenazesine gelen kenar mahalleler halkı ile dolmuştu. Bize yukarıdaki cevapları veren işsiz işçi, bisikletine dayanmış ve etrafını alanlara hâlâ bir şeyler anlatırken hastahane bahçesinin büyük kapıları ardına kadar

(1) Bu karar amele bazı memleketlerde renkli müstemlike işçisi, bazı memleketlerde de Sindika haricinde kalan Avrupa veya Amerikalı işsizler ordusudur. Fakat Sindika istilâhında hepsine kara amele ismi verilir.

açıldı ve cenaze arabası göründü. Araba siyah ve ağır ilerliyordu, arkasında işçinin karısı ve çocukları ve daha arkada da sindikaların bayraklarını taşıyan işçiler vardı. Meydandaki kalabalık cenazenin arkasından sıralarını bağlamak için kendi içinde kaynaştı.

Ben, belki bir vaka olur diye bir kenara çekildim ve etrafta atlı, yaya polisler aradım. Çünkü Liyon bir şehirdir ki orada barikat mücadelelerinin şöhreti, Paris'teki amele ihtilâllerile beraber fransız inkılâbının tarihine karışmıştır. 1789 dan 1871 e kadar fransız inkılâbında dönüm noktası olan bir hâdise bulunmaz ki o hâdise de Liyan'un ve Liyon'da da amele mücadelesinin bir parmağı olmasın? Hattâ bu mücadeleler yalnız fransızlar için değil, bir çok ecnebi ihtilâlcılar için bile bir cazibe noktası olmuştur. Meselâ Bakonin (1) bunlardan biridir.

Halbuki bulunduğum meydanın havasında hiç te böyle bir hareketin ihtizazı duyulmuyordu. Etraflarda ne polise, ne de jandarmaya benzeyen bir kuvvet vardı. Cenaze arabası yalnız atlarının nal seslerile tekerleklerinden çıkan hafif ve kasvetli gürültünün fakir musikisi içinde hastane kapısından çıktı. Sindikaların mühmel ve yıpranmış bayrakları lâalettayin bir takım mahalle spor klüplerinin alelâde işaretleri gibi geçti ve bunların arkasından Liyon'un bütün kenar mahalleleri halkı hizalarını bozmadan, sıralarını dağıtmadan dörder dörder ve kafile kafile aktılar. En arkada gidenler bisikletli işçiler idi ve bize yukarıdaki cevaplarını veren işsiz fransız işçisi de son kafileye karıştı.

●

Sessiz sadasız alay meydanın derinliğinde kaybolurken hayalimde ben, bu eriyen kalabalığın üstünde birbirile boğuşan ve birbirine karşı cephe alan dört gölge gördüm. Bunların biri Avrupalı sermayedardı ve karşısında ona karşı didişen sosyalist ve sindikalı Avrupa işçisi vardı. Onların arkasından kara amele göründü. Bu amelenin tımsâlî mahiyeti Çinli bir *Kuli* kıyafetinde idi. Çinden, elinden ekmeği alınıp aç bırakıldığı için kaçan, Amerikaya sokulmayan ve Avrupada kuduz köpeklerle bir tutulup parklara, trenlere bırakılmayan Kuli!...

(1) Rus anasişti ve nazariyecisi Bakunin.

Son gölğe ise en son peyda olmuştu. Bu gölğe müstemleke ve yarı müstemlekelerde doğan yerli ve millî sanayiin kendisidir. Şimdi bu gölğeler birbirine girişiyor, dalıyor, boğuşuyorlar. Sindikalı işçi patronundan yüksek yevmiye ve diğer millî pazarlardan mahreç istiyor ve kara ameleye de:

— Sen açlıktan ölebilirsin! diyor.

Avrupalı patronun kasdı bu cephelerin hepsinedir. Sindikalı işçiyi kara amelenin karşısına diker ve gittikçe sanayileşen millî pazarlara da:

— Niçin sanayileşiyorsunuz? Der!

Çünkü onun bacasının tütmesi için hergün bir Hintle bir Çinin, eski mabetlerde boğazlaan ve soyulan kurbanlık koyunlar gibi Avrupa emperyalizminin kasasına hayat ve refah haklarını bir avuç altın şeklinde kurban etmeleri lâzımdır. Onun için bu kurbanın kanı gitgide kesildikçe o mütemadiyen bağırıyor:

— *Mahreçler kayboluyor! mahreçler kaybolacak! mahreç yok!..*

Geçen ayın on birinci günü Liyon'un kenar mahallelerindeki ce-

●

naze alayını gördükten sonra öğleden sonrayı bir büyük mekteple bir müstemleke müzesini gezmekle geçirdik. Mektep bir ticaret ve dokumacılık mektebi idi ve mektebin müdürü müstemlekât müzesinin de müdürü bulunuyordu.

Mösyö Pierre Clerget ismindeki bu zat 1913 denberi bu işlerin başında idi. Ve bir taraftan ticaret ve dokumacılık işleri diğer taraftan da müstemlekelerle olan daimî teması onu kendi sahasında tanınmış bir otorite haline koymuştu.

Mösyö Piere Clerget'in mektebini, atelyelerini ve müzesini gezdikten sonra kendisine gördüklerimizin bilhassa Liyon ipeklilerinin çok enteresan şeyler olduğunu söylemeğe ve teşekkür etmeğe çalıştık. O derhal cevap verdi:

— Ben Liyon ipeklilerinin atisinden hiç ümitli değilim.

— Fakat bunlar bir dünya matası halindedir.

— Öyle idi. Fakat artık değil. Hem görüyorsunuz ki biz de atelyelerimizde şimdi çocuklar ev ve el tezgâhlarına alıştırıyoruz. Çünkü;

— Liyon ipekcilikte ev ve el san'atlarına dönmeğe mecburdur. Bize artık dünya piyasasında fabrika ihracatçısı olarak iş yoktur. Bu benim müdafaa ettiğim ve şimdi teeyyüt eden kanaatımdır. Biz artık eski Liyon'un tarihî şöhretine dönmeliyiz. Güzel el ve ev san'atları ile aleme spesifik emtea veren bir memleket haline gelmeğe mecburuz.

— Fakat sebebi?

— Sebebi gayet basit: Çünkü *mahreç yok!*

Mösyö Pierre Clerget'in yanından ayrıldıktan sonra kendi kendime düşünmeğe devam ettim. Yol Rohn nehrinin bir köprüsünden geçiyor ve Rohn, İsviçre dağlarından aldığı hızla dalğalana dalğalana akıyordu. Köprünün üstünden Liyon'u bir baştan bir başa görebiliyordum. Şehrin ufuklara karışan kenarları fabrika bacalarile doluydu. Bazan tüten ve bazan tütmeyen bacalar ortasında Liyon; bugünkü fransaya bu bacaların; bu ancak tüttüğü ve işlediği zaman etrafını doyuran ve durduğu gün çocuklarını yiyen bir dev gibi etrafını kavuran bacaların bir hediyesi idi. Bir an için bu bacaların büsbütün karardığını ve şu koskoca Liyon'un bir takım damlar altında el ve ev eşyası yapıp âleme satmakla geçinmeğe çalıştığını, el tezgâhile ipek dokuyup ev tezgâhile dantelâ örmeğe uğraştığını görür gibi oldum. O zaman bu ufuklar, caddeler ve köprüler hayalimde küçüldükçe küçüldü. Fabrikaların yerini 1789 den evvelki atölyeler aldı ve caddelerin etrafında bir takım esnaf loncaları peyda oldu.

Fakat bu Liyon, bu kendisine yeni ve mutevazı geçim yolları arayan eski mağrur Liyon bana pek hazin göründü. Çünkü onun bu manzarası karşısında ben meşhur Şarl Teksiye'nin bundan yüz yıl evvelki Bursa için yazdığı sözleri cesaretle hatırladım:

— Bursa bir şehirdir ki ozaman onun ipeklileri Liyon'da Liyon ipeklilerine muvaffakıyetle rekabet edebiliyordu!

Yüz sene evvelki Liyon!.. Fakat bu tahayyülümüzü neye genişletmeyelim, meselâ yüz sene evvelki Avrupa!... Sanayisiz, silâhsız ve hekemonyasız Avrupa!.. Fakat cihanda yeni ve adaletli bir muvazenenin kurulabilmesi için bu rüc'at lâzım değil mi?.. Zaten olan bundan başka nedir? İşsiz fransız işçisi ile Mösyö Pierre Clerget'in ayni dilden söyledikleri:

— *Mahreç yok!..*

haberi tesadüfi bir şey midir? Bence bu sözleri Polonya'dan Kaliforniya'ya kadar ya henüz tüten, ya artık tütmeyen bütün bacaların gölgesinde rastladığımız herkesten ayrı ayrı işidebiliriz. Çünkü: mahreç yok! günün tarihi sadasıdır ve bu sada, bizim ve bize benzer milletlerin yeniden uyanışı ve kurtuluşu için lâzımdır.

●

Çünkü bu âkibet hiç te beklenmeyen bir âkibet değildi. Bilhassa fransız ihtilâlile açılan liberal kapitalizm, bir taraftan dahilde işi ve rekabeti serbest bırakmak, diğer taraftan *Avrupanın mukadderatını harici pazarlara bağlamak* suretile birgün bu mukadderatın sürüklenebileceği karanlık istikametleri açık bırakmıştı.

Bu itibarla iş ve mukavele hüriyeti ve bunun gölgesinde yaşayan serbest rekabet bir taraftan hukukubeşer beyannamesinin yeni bir devri ilân eden mukaddes fikirlerinden biri olarak doğarken diğer taraftan bizzat bu hüriyet kendi içinde *iktisadî plânsızlık* şeklinde yeni bir içtimaî illetin unsurlarını da rüşeym halinde besliyordu.

Filvaki fransız ihtilâlcileri daha konvansiyon zamanında sefaletlerini gösteren bu içtimaî plânsızlık hastalığını - fransız ihtilâlcılarına has olan bir mefkûreci saflığile - ya emirnameler, ya şenliklerle ilgaya teşebbüs etmişdiler.

Meselâ 1793 kanunu esasisi halka iş ve ekmek temininin Devletin borcu olduğunu mutaazzimane bir lisan ile beyan ediyordu. Halbuki kendisine iş ve ekmek teminini devletin borç telâkki ettiği halk hakikatte sokakta serbest iş mukavelesinin ve serbest rekabetin eline bırakılmış ve mukadderatı tam bir iktisadî fetişizme tâbi kılınmıştı. Sonra yine meselâ konvansiyon fakirliğin artık mülga (!) olduğunu ve bu kanunun neşrolunduğu günün her sene millî bir bayram sayılmasını emreden bir kanun neşretmişti. Netekim, ertesi sene bu maksatla yapılan bir şenlikte (Şan dömarş) da toplanan bazı çıplaklara kıymetleri kalmamış bir miktar asimiya (kâğıt para) dağıtılmıştı. Fakat fran-

sız ihtilâlcilerinin artık tarih derslerinde bile okutulmayan bu hazin prensiplerinden ve emirnamelerinden bugün liberal kapitalizmin elinde kalan şudur:

25.000.000 işsiz! yani 100.000.000 aç! Mösyö Kayyo'ya gre bu âfetten kurtulmak için Avrupanın 100.000.000 nüfusunu feda etmekten başka çare yoktur. Niçin? Çünkü:

— *Mahreç yok!...*

Mahreç yok, çünkü mahreçler artık kapılarını efendilerine kapıyorlar ve bu kapanan kapıların önüne oturup karşılarında şaşıran efendilerine:

— Artık müsavi haklarla konuşalım!

Diyorlar.

●

Hâkim bir Avrupa iktisadiyatı karşısında esir pazarlar yerine, iktisaden ve siyaseten *müstakil ve cüzütam* milletlerin vücuda getireceği dünya muvazenesi... işte yeni devrin şiarı budur!

" Köylü kazanmalıdır. „

Dr. Vedat Nedim.

Her yıl ihracat mevsiminde Ege mıntakası müzmin bir dert ile karşılaşır:

F i y a t m e s ' e l e s i.

Ve her yıl bu derdin teşhisi etrafında biribirine zıt iki iddia çarpışır:

Fiyatlar normaldir.

Fiyatlar normal değildir.

Fiyatların normal olduğunu iddia edenler ihracatçılardır.

Fiyatların normal olmadığını söyliyenler müstahsillerdir.

İ h r a c a t ç ı için normal fiyat ne demektir?

İhracatçı bakımından normal fiyat demek, alım fiyatile satış fiyatı arasındaki farkın kendisi için kazançlı olması demektir.

M ü s t a h s i l için normal olmıyan fiyat ne demektir?

Müstahsil bakımından normal olmıyan fiyat maliyet fiyatile satış fiyatı arasındaki farkın kendisi için kazançsız olması demektir.

İzmir'de Başvekilin huzurunda fiyatların normal olduğunu söyliyen ihracatçı kendi menfaatlerinin dar bakımından yerden göğe kadar haklıdır.

Bugünkü düşük fiyatlara rağmen ihracatçı kazanıyor mu, o halde onun için fiyatlar normaldir. Bu itibarla fiyatların normal olduğunu söyliyen ihracatçı sadece kendi kazancının normal olduğunu ifşa etmiş oluyor demektir.

Millet topluluğu içinde ihracatçının nisbî ehemmiyeti nedir ki, onun için normal olanı millet için de normal telâkki edebilelim? Nüfus istatistiklerimiz ihracat ticaretile meşğul olanların sayısını bildirmiyor. Yalnız 1927 istatistiklerine göre umumiyet üzere ticaret işlerile uğraşanların sayısı 257.355 kişidir.

Yine 1927 senesi rakkamlarına göre meslekli nüfusumuzun sayısı 5.351.215 dir. Ohalde umumiyet üzere ticaret işile meşgul olan-

lar meslekli nüfusumuzun yalnız binde dördünü teşkil etmektedir.

Ticaret işile meşgul olan bu 257.355 kişi içinde mahalle bakkalı, tütüncü, manifaturacı, simsar, komsiyoncu, borsacı, bankacı, sigortacı v. s. ve bu meyanda büyük ithalâtcı ve büyük ihratcatçı da dahildir.

Türkiye'de kaç kişinin büyük ihracatçı olarak çalıştığını bilmiyoruz.

Amma, her ihracat maddemiz için adı sayılabilir ancak beş on kişinin mevcudiyetinden de haberdarız. O halde ihracatçı için normal olanın bütün millet iktisadiyatına teşmili, çok egoistce bir iddia olur.

Davayı müstahsil bakımından ele alırsak görürüz ki, 5.351.215 kişilik meslekli nüfusumuzun 4.368.061 kişisi yani % 80 ni ziraatle meşgul olmaktadır.

İşte bu bir ezici topluluktur ki, onun için normal olanı, millet iktisadiyatı için de normal olarak almakta isabet vardır.

Halbuki, Türkiye'de ötedenberi ihracatçının ölçüsü ve ihracatçının normali millet iktisadiyatımız için miyar olarak telâkki edilegelmiştir.

İlk defa olarak bir Devlet adamımız Başvekil İsmet Paşa Hazretleri, davayi müstahsil yani millet iktisadiyatı bakımından masanın üzerine koydu:

" Köylü kazanmalıdır. Köylünün hayatı yükselmelidir. Bu da onun istihsalâtının değer fiyatla satılması ile kabildir. „

Başvekilin iktisat siyasetimiz için bir düstür mahiyetindeki bu açık sözleri müstahsili dile getirdi. (*)

●

Müstahsil kendi davasının ana hatlarını şöyle çiziyor:

1. — Satış fiyatım maliyet fiyatımdan aşağıdır.

O halde fiyatlar b e n i m için anormaldir.

2. — Benim malımı satan mutavassıtlar ve tacirler benim dağınık ve zayıf vaziyetimden istifade ederek bana karşı (m ü t t e h i t b i r c e p h e) halinde çıkıyorlar.

Ve fiyatları diledikleri gibi tespit ediyorlar ve bu suretle kâr da

(*) Aydın İncir müstahsillerinin Başvekil İsmet Paşa Hz. lerine gönderdikleri mektubu bu sayımızda ayrıca basıyoruz.

temin ettikleri için bittabi kendilerince bugünkü vaziyet normaldir.

3. — Her işte ve her şeyde yenilik inkılâbı yapan cumhuriyet devrinde asırlardan yadigâr kalmış olan bu eski sistem alış veriş usulünün de artık maziye karışması zamanı çoktan gelmiş ve hattâ geçmiştir.»

4. — Devletimizin iktisadi sahada kabul ettiği devletçilik sistemine uyarak bu işi de müstahsilin mecburî bir surette kooperatifleştirilmesi ve ihraç merkezlerinde ihracat ofislerile bu kooperatiflerin birleştirilmesi başarabilecektir.»

Türkiye tarihinde müstahsil, ilk defa olarak sesini bu kadar şuurlu bir surette duyuruyor.

●

«Köylü kazanmalıdır.»

Başvekilimiz tarafından atılan bu şiar önümüzde yepyeni bir millet oluşunun çehresini çiziyor.

Kazanan köylü, yani, maliyet fiyatından üstün fiyatlarla satış yapan, bol istihsal eden, sermaye teraküm ettiren, hayat ve kültür seviyesi yükselen, satın alma ve vergi ödeme kabiliyeti artan, nüfusu çoğalan şen ve dinç köylü.

Köylü niçin kazanamıyor?

Köylü bir taraftan istihsal tekniği geri, diğer taraftan alıcı karşısında dağınık olduğu için kazanamıyor.

O halde köylüyü kazandırmak istiyorsak, işi hem **istihsal**, hem **satış** bakımından ele almalıyız.

İstihsali tanzim ederek verimi arttırmak, kabiliyeti yükseltmek ve bu suretle maliyeti düşürmek mümkün olacağı gibi, satışı da yine müstahsil namına teşkilâtlandırarak mutavassıt kârlarını müstahsile mal etmek kabil olacaktır.

Türk müstahsili bu gayenin gerçekleşmesi için gidilmesi lâzımgelen yolu yılların verdiği tecrübe kuvvetile ve âdetâ insiyakî bir surette kendiliğinden bulmuştur:

Mecburî Devlet kooperatifleri içinde teşkilatlandırılmak.

Dünyanın hiç bir memleketinde müstahsil, kendisinin mecburî kooperatifler içinde teşkilâtlandırılmasını devletten istememiştir.

Kooperatif, liberal memleketlerde küçük müstahsil ile büyük müstahsilin sınıfî bir mücadele organı olarak telâkki edilmiştir. Tıpkı amele sendikaları gibi...

Komunist Rusya'da ise, kooperatif, mülkiyetin tasfiyesi için bir vasıta olarak kullanılmaktadır.

Türkiye'de kooperatif ne sınıf mücadelesi, ne de şahsî mülkiyetin tasfiyesi için bir organ değil, millet iktisadiyatının taazzuvu ve müdafaası için bir vasıta olacaktır. Onun için herşeyden önce kooperatifin bu yeni telâkkisini ve bu yeni rolünü kavramak gerektir.

Sınıflara bölünmüş bir millet camiası içinde kooperatif, millet parçalarının birbirine karşı döğüşme teşkilâtı olarak ihtiyarî şekilde doğmuştur.

Biz kooperatifi bir sınıflaşma teşkilâtı olarak telâkki etmiyoruz ki, kooperatifleşmeği müstahsilin ihtiyarına terkedelim.

Meşrutiyettenberi Türkiye'de ihtiyarî kooperatif propagandası gittikçe artan bir hızla yapılagelmiştir. Netice sıfırdır.

Bu beyhude tecrübeye daha fazla devam edebilmek için ne zamanımız, ne de takatımız var. Onun için mecburî Devlet kooperatiflerini türk şartlarına en uygun bir teşkilât sistemi olarak kabule mecburuz.

Türk müstahsili bunu kendiliğinden istemekle aklıselimin en canlı bir misalini daha vermiştir.

Devletin istihsal ve ihracat işlerine «müdahale» etmesine ihracatçı, hiç bir zaman ve hiç bir memlekette taraftar olmamıştır ki, bizde olsun.

Mecburî devlet kooperatifleri ihracatçının ummacısıdır.

●

İstihsal işini bir millî müdafaa mes'elesi olarak telâkkiye alıştığımız gün o vakit «ihtiyarî» kelimesini ağzımıza alamayız. Çünkü millî müdafaa işleri fertlerin ihtiyarına terkolunamaz.

Millî müdafaa zaruretleri, millî bir vazife olarak fertlere yaptırılır.

Burada ferdin şahsî idraki, seviyesi, arzusu, keyfi düşünülmez.

Millî müdafaa plânının icapları disiplin ve sistemle tatbik olunur.

İstihsal işleri bir millî müdafaa mes'elesi midir?

Osmanlı İmparatorluğunda devlet istihsal işlerini bir millî müdafaa mes'elesi telâkki etmediği içindir ki, Türkiye bir yarı müstemleke haline girdi.

Cumhuriyet Türkiyesini, Saltanat Türkiyesinden ayırt eden en mühim vasıf ise siyasetçe istiklâlin temeli olarak iktisatça istiklâli tanınmasıdır.

İktisatça istiklâli, siyasetçe istiklâlin temeli ve şartı olarak alınca millî müdafaa mefhumunun klâsik ordu mefhumundan daha geniş bir ebat alacağı şüphesizdir. Bu takdirde millet iktisadiyatı içinde iş alan her fert ve her müessese millî müdafaa cephesinde yer almış sayılır.

Bütün bir milleti iktisatça istiklâl savaşı içinde vazifelendirilmenin biricik yolu budur.

Müstahsilin iyi istihsal ve kârlı satış yapamaması bütün millet iktisadiyatımızın ve içtimaî yükselişimizin yürüyüşünü köstekleyen bir engeldir.

O halde millî bünyemizin bu en zayıf noktasını savaşımızın hareket noktası olarak ele almak zaruretindeyiz.

İşte mecburî devlet kooperatifleri içinde teşkilâtlandırılacak olan müstahsil, tıpkı orduya alınmış bir nefer gibi, iktisatça müdafaanın usullerini talim ve tatbik edecektir.

Müstahsil, her istihsal şubesine ait modern istihsal usullerini, modern bakım ve yetiştirme şartlarını ancak mecburî kooperatifler içinde teşkilâtlandırıldığı zaman öğrenebilecektir.

Müstahsil, bugün kendi karşısına çıkan dar, fakat kuvvetli bir alıcı cephesine karşı ancak bu suretle kendi hakkını ve dolayısile millet iktisadiyatının menfaatlerini müdafaa edebilecektir.

Ve (Köylü kazanmalıdır) şiarı ancak bu yoldan gerçekleşecektir.

Gelecek sayımızda (İncir devlet kooperatifi) hakkındaki düşüncelerimizi vermeğe çalışacağız.

İç pazar meselesi.

İsmail Husrev.

Sanayi kuruluşunda en mühim dava hiç şüphesiz pazar meselesidir. Bizim gibi harici pazarlarda harcıalem sınaî mamulâtını satmak imkân ve ümidi olmıyan memleketler için pazar ancak içpazardır. İçpazarın masetme kabiliyeti, alım kuvvetidir ki, sınaî kuruluşum inkişaf tempoumu tayin edecektir. Binaenaleyh seri ve olgun bir sınaî oluş için içpazarın alım kabiliyeti canlılığını ayakta bulundurmak, iktisat siyasetinin ana problemini teşkil eder.

●

İçpazar, zatî iktisat sisteminin inhilâl ederek emtia iktisadı sistemine istihalesi seyrinin bir muhassalasıdır. Emtia iktisadının inkişafile muhtelif işletmelerin, muhtelif istihsal kollarının (branşlarının), muhtelif mıntakaların muayyen işlerde ihtisaslaşmaya başlaması bir iş bölümü ve bu iş bölümü de ihtisaslaşan bu işletmeler, istihsal kolları ve mıntakalar arasında bir emtia mübadelesi doğurmuştur. Fakat bu ihtisaslaşma hareketleri, iş bölümünün teessüsü, mübadelenin inkişafı, geniş bir içtimaî oluş havası içinde cereyan eder. Bu içtimaî oluş, köylü ve esnaf işletmelerinin farklılaşması (servet kutuplaşması) ve dağılışı (bir kısım köylü ve esnafın mülkiyetinden tecerrüt ederek kol kuvvetini satan amele haline gelmesi) dir. Bu içtimaî oluşun inkişaf derecesi ayni zamanda içpazarın inkişaf derecesini tayin eder. İçtimaî farklılaşma ve dağılış nekadar ilerlemiş ise, içpazar o nisbette genişlemiş ve derinleşmiştir.

İçpazar iki istikamette teessüs eder: 1 - Zatî iktisat sistemi inhilâl edince müstahsil zatî ihtiyaçlarını bizzat kendisi değil, sattığı emtianın bedeli mukabilinde pazardan temin eder. Binaenaleyh emtia mübadelesinde istihsalle istihlâk birbirinden ayrılmıştır. Emtea mübadelesi ilk adımda istihlâk eşyalarının pazarını tesis etmiş, başka bir tabirle istihlâk maddeleri sanayiinin pazarını yaratmıştır. İstihlâk maddeleri sanayiinin müşterisi bir ta-

raftan sermaye sahibi müteşebbis müstahsil, diğer taraftan kol kuvvetini satan amele ve diğer müstahsil ve gayri müstahsil zümrelerdir. Fakat burada istihlâk maddelerinin satış imkânları bu zümrelerin gelir seviyesine, binaenaleyh alım kabiliyetine bağlıdır. İktisadî vaziyeti düzgün zümreler için alım kabiliyetinin hududu normal zamanlarda namahduttur. Fakat anormal zamanlarda sabit gelirli zümrelere nazaran yine yüksektir. Çünkü sermaye üzerinden kâr alan müteşebbislerin geliri ile sabit gelirli zümrelerin kazancı ayni nisbetlerde düşmüyor. İkincilerde daralış daha şiddetlidir. Bunun için geniş halk kitlelerinin ihtiyacını karşılayan harcıâlem istihlâk maddeleri sanayii anormal zamanlarda (buhranlarda) lüks istihlâk maddeleri sanayiine nazaran daha şiddetli konjunktur darbelerine maruzdur. 2- Millî iktisatta istihlâk maddeleri istihsalinden başka, bir de istihsal vasıtaları istihsali vardır. İstihsal vasıtaları saanyiinin müşterisi, müstahsil zümreler yani alâtı zıraiye kullanan müteşebbis köylüler ve müteşebbis sanayi erbabıdır. Kol kuvvetini kiralayan zümreler, ortakçılar, refah seviyesi düşük olan küçük müstahsiller için, istihsal vesaiti sanayiine pazar olmak, içtimaî vaziyetleri itibarile müsait değildir. İstihsal vesaiti sanayiinn köyde müşterisi, sermaye sahibi müteşebbis müstahsil, şehirde istihlâk maddeleri sanayii, diğer sanayia branlarıdır. Bu müteşebbisler ve sanayi erbabı, istihsallerini tevsi etmek, yeni tesisat yapmak için istihsal vasıtaları sanayiinin daimî pazarıdırlar. Millî iktisatta kazançlı iş sahaları açıldığı zaman müteşebbisler bu sahalara sermayelerini yatırarak yeni tesisata başlarlar. Kazançlı sahalar olmayınca, yeni tesisat da yoktur. Binaenaleyh istihsal vesaiti sanayiinin satış imkânları, memlekette kazançlı iş sahalarının mevcudiyetine bağlıdır. Meselâ ipekli veya yünlü işinin kârlı olması ipekli sanayiinde tesis faaliyetlerini, ipekli sanayiinin kurulması da kereste, çimento, tuğla, taş, kireç, makine, âlât, malzeme ilh, sanayiini harekete getirir. İsthsal vesaiti sanayiinin bu şekilde harekete getirilmesine «müsmir istihlâk» tabir edilir. Görülüyor ki, millî iktisat ta birbirinden ayrı fakat birbirini tamamlayan ve birbirine tâbi iki pazar vardır: Biri istihlâk maddeleri pazarı, diğeri istihsal vasıtaları pazarıdır. Her iki pazarın

mas etme kabiliyeti, millî konjunkturun umumî seyrine, millî gelirin umumî seviyesine tâbidir.

●

Türkiye millî iktisadı bugünkü buhran içinde umumî gelir seviyesi kısılmış bir haldedir. Bilhassa sabit gelirli zümrelerin mühim bir kısmının (şehirde memur, işçi, köyde amele ve ortakçı ve küçük müstahsillerin) geliri ya pek azalmış yahut hiç kalmamış denecek derecede daralmıştır. Köy müstahsili için satış binaenaleyh kazanç imkânları pek mahduttur. Bugün bu şartlara rağmen millî sanayiinin imalâtını tevsi etmekte olması, evvelâ memlekette gümrük tahdidatı dolayısile boş kalan standart istihlâk hacmini millî sanayiin doldurmasından (eskiden bunu yabancı ithalâtı kapardı), saniyen millî sanayiin harcıâlem eşyadan ziyade mahdut zümrelere mahsus istihlâk maddeleri (ipekli, yünlü kumaşlar, diğer lüks eşya) imal etmekte olmasından mütevellittir. İstihlâk maddeleri sanayiimiz henüz geniş halk kitlelerinin mübayaatına dayanan üniteler haline gelmemiştir. Mahdut şehirlerin mahdut zümrelerinde kendisine müşteri bulmaktadır. Millî sanayiimizin bu şartlar altında kısa bir zamanda azamî inkişaf hududuna dayanacağını kuvvetle tahmin edebiliriz. Bundan başka, bugünkü sanayi müesseseleri kârlarının mühim bir kısmını köylünün ucuzlayan hammaddeleri hesabına yani köylünün zararına temin etmektedir. Bunu memleketteki hammadde fiyatlarile nim mamul ve mamul maddeler fiyatları arasındaki nisbetsizlikte görebiliriz. Hammadde fiyatları fevkalâde sukut ettiği halde nim mamul ve mamul maddelerin fiyatlarında ayni şiddetli sukutlar olmamıştır. Nim mamuller hammaddelere, mamuller ise ham ve nim mamul maddelere nazaran az bir sukut kaydetmiştir. Meselâ millî piyasalarda pamuk fiyatları 1929 senesine nazaran 1934 senesinin ilk nısfında yüzde 56 sukut ettiği halde pamuk ipliği fiyatları ancak yüzde 36, kaput bezi fiyatları ise ancak yüzde 26 düşmüştür. Yünde ve yünlü mensucatta da ayni hal müşahede edilir. Yün ve yapağı fiyatları ayni tarihlerde yüzde 57 düştüğü halde yün ipliği fiyatları ancak yüzde 19 sukut etmiştir. Binaenaleyh hammaddelerle nim mamul maddeler yahut hammaddelerle mamul maddeler arasındaki bu fiyat makasından müteşebbis sanayici kazanmaktadır.

Yani sanayici kazancını köylünün mübayaatından temin edeceğine, hammadde fiyatlarile mamul fiyatlar arasındaki farktan temin etmektedir. Belki millî sanayiin bugüne kadar şiddetli bir satış krizine girmemiş olması bu spekülâsyondan mütevellittir. Halbuki millî sermayenin normal terakümü, millî sanayiin normal inkişafı, geniş halk kitlelerinin alım kabiliyeti ile sanayi istihsali arasında tam bir tevazünün tesisile temin olunabilir.

Beş senelik sanayi programı hem tatbikından sonra hem tatbiki esnasında pazar meselesini daha doğrusu halkın alım kabiliyeti meselesini bütün hararetile ortaya atacaktır. Geniş müstehlik yığınlarının ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan harcıâlem istihlâk maddeleri sanayii, er geç iç pazarın mas etme kabiliyetsizliği ile karşılaşacaktır. Esasen bugünden daha bir çok mıntakalarda köylü işletmeleri, satış imkânları olmadığından kendi içine çekilerek ihtiyaçlarını bizzat zatî istihsalile temine başlamıştır. Bunu bir hayır âlâmeti addeden bazı dar görüşlü kimseler, millî sanayiin nasıl büyük bir tehlikeye maruz kaldığını bilmiyoruz farkediyorlar mı? Köylünün satışsızlıktan dolayı vergi ödeme kabiliyeti de daralmaktadır ki, bunun bütçe varidatına dolayısile beş senelik sanayi programının malî kaynaklarına yapacağı menfi tesiri fark etmemeğe imkân yoktur. Beş senelik sanayi programı aslında memleket iş hacmını genişletme, millî sanayii koruma cihetinin bir muhassalası olmakla beraber, malî kaynağı bütçe varidatına dayandığı müddetçe, bu misyonunu muvaffakıyetle başaramıyacak gibi görünüyor. Beş senelik program mucibince sanayiin kurulması millî hammaddelere pazar yaratacak ve köylü sattığı hammaddeler mukabilinde yeni sanayiin mamul maddelerini alacaktır. Halkta bir gelir yükselişi olacaktır. Fakat bu devri daimi vücuda getirmek için bir ilk derebeye bir ilk harekete lüzum vardır.

Geçen asırda sanayi memleketlerinde sanayi tesisleri yeni açılan dünya pazarlarından büyük kazançlar temin eden halkın gelirlerine dayanarak yapılmıştı. Geniş küre üzerinde milyonlarca halkın Avrupa mamulâtına pazar olması, Avrupanın sanayi merkezlerine azim sermayelerin akmasına sebep olmuş ve bu sermayeler de yeni tesisata yatırılmıştı. Binaenaleyh bu memleketlerde harici pazarın zenginliği, işaret ettiğimiz devridaimin ilk muharriki olmuştu. Halbuki bizde vaziyet tamamen başkadır.

Beş senelik proğramın finansmanı bütçeden yani halkın gelirinden ziyade başka bir kaynağa dayanmak zaruretindedir. Halkın olmayan alım kabiliyetini yaratmak lâzımdır. Ölçülerin 19 uncu asır tecrübelerinden alan klâsik görüşlü bir iktisatcı için bugünkü millî sanayi kuruluşu anlaşılmaz ve neticesiz bir dava gibi görünür. Halbuki yeni tecrübeler ve memleketimizin içinde bulunduğu tarihî şartlar bizi yeni metotlara, yeni görüşlere sevketmek mecburiyetindedir. Hakikaten yukarıda da söylediğimiz gibi bugün memlekette sanayiin yaşama menbaı olan içpazar daralmıştır. Halkın alım kabiliyeti fevkalâde düşmüştür. Fakat bu hiç bir zaman sınaî inkişafın olamıyacağına delil değildir. Bu vaziyet bizi bedbin olmaktan ziyade nikbin etmelidir. Çünkü aktif bir devletçi iktisat politikası, memlekette alım kabiliyetini yaratabildiği gibi, içpazarda pek canlı bir emtea mubadelesi de doğurabilir. Bu aktif ve devletçi ikitsat politikasını şuurlu ve sistemli bir kredi yaratma siyasetile hülâsa edebiliriz. Böyle bir siyaseti de yeni oluşta Devlet bankasının alacağı aktif rol tahakkuk ettirebilir.

On dokuzuncu asrın iktisat ilmi, iktisadî kuruluşta bir kredi yaratma politikası tanımıyordu. Çünkü söylediğimiz gibi dış pazarlardan memlekete akan sermayeler böyle bir siyasete ihtiyaç bırakmamıştı. Halbuki bugünün şartları içinde bilhassa millî kurtuluş mücadelesinde bulunan memleketlerde sınaî kuruluş, halkın daralan gelirine değil, Devletin takip edeceği yaratıcı kredi politikasına dayanacaktır.

Ortaavrupanın Davasızlığı.

Burhan Asaf.

İngiltere ve Fransa gibi büyük devletlerin sermaye himayesi altında sanayi maddeleri ihracatçılığı ile geçinegelmiş olan Ortaavrupa memleketleri, kendilerine pazar ve mahreç rolu oynayan memleketlerin sanayileşmeğe başlamaları üzerine iktisadî rollerinden olmuşlar ve bunun neticesinde, şimdiye kadar misli görülmemiş içtimaî ve siyasî bir depresyonun manevî hapsinde kalmışlardır. Almanya ile Avusturya, bu hususta başta gelmektedir. Bu iki memleketin mukadderatını tehdit eden tehlikeleri oralara kadar gitmeksizin nasıl muhakeme yoliyla tayin etmek kabilse orada bulunduktan sonra bunları insanların, şehirlerin ve köylerin halinde âdetâ maddeleşmiş görmek okadar mümkündür.

Meselâ Almanyada: yeni rejim, filvaki, geniş halk yığınlarını oyalamak ve kendi kendilerile bir an için dahi olsa meşgul olacak vakit bırakmamak için siyasî sahne san'atının en ince vasıtalarına baş vurmaktadır. Bütün gençlikle beraber milyonlarca insanı, oniformalar içinde ve bando muzikalar arkasında, kâh bir sergi, kâh bir intihap, kâh bir geminin kalkması ve kâh sadece bir küçük ve geçmiş hâdisenin yıl dönümü vesilesile bir araya toplamak saatlarca ve günlerce bir arada tutmak, matbuatın ve radyoların ağzını çevirerek bütün kulaklar uğuldayıncaya kadar bağırmak, Almanyanın günlük hayatına girmiş sahnelerdir.
Başlıca devlet dairelerinin ve hususile Başvekâlet ile propağanda ve hariciye nezaretlerinin bulunduğu Wilhelmstrasse'de siyah oniformalı, iriyarı SA'lar dolaşırken ufak halk birikintilerinin bunların hareketlerine daldığını seyretmek, insanı bir kaç dakika için yolundan alakoyabiliyor. Keza, meselâ Kaiserhof otelinin holünde yahut yemek salonunda, birbirlerine ökçe vurarak, el kaldırarak ve «Heil Hitler!» diye haykırarak selâmlayan SA şeflerinin hali, bir an için en şiddetli münakaşayı durdurabildiği gibi en derin dalğınlığı da gideriyor. Yakalardaki gamalı haç işaretine göz kaymıyor değil. Ve büyük bayram

günlerinde, bütün bu oniforma şatafatlı ile bu söz ve selâm birliğinin bütün havayi istilâ ettiği muhakkaktır.
Fakat bütün bunları bir tarafa bırakırsak, Almanya yine hep ayni iktisadî, içtimaî ve siyasî davaların ortasında bulunmaktadır. Ve bütün bu harici manzaraya ait olan değişikliklerin bünyede yatan esas hastalık üzerindeki tesirleri ehemmiyetsiz denecek kadar azdır.

Gerçi, işsizlikle mücadele, sermayedara karşı daha ziyade halkçı bir vaziyet takınmak, köylüyü istihsalâtını korumak suretile tutmak başta ağır sanayi olmak üzere bütün sanayi istihsalâtına geniş krediler açmak bir nevi değişikliğe delâlet edebilir. Esas hastalık gözden uzak tutulmak şartile. Esas hastalık, bütün mütalealarda hareket noktası kabul edilir edilmez, bu gibi değişikliklerin hükümsüzlüğü derhal sırıtır.

Esas hastalık, yazımızın başında da söylediğimiz gibi, devlet kanalından ve hususî işletmeler bakımından gırtlağına kadar borçlu,

garantili pazarlardan yani müstemleekelerden mahrum,

bütün iktisadiyatını verimli bir surette çalıştıracak işletme sermayesinden mahrum,

ticaret muvazenesi gittikçe bozulan,

Tediye muvazenesi haddi zatında mevcut olmayan,

parasının karşılığı % 2 ye inmiş bulunan,

bir memleketin ayrıca şöyle bir dava ile karşılaşmış bulunmasıdır:

cihan buhranını bir kalemde tasfiye etmek ve diğer memleketlerin alım kabiliyetlerini keza bir kalemde arttırmak mümkün olsa dahi, geçen asırda açık pazar ve hammadde ile ziraat maddeleri müstahsili mevkiinde bulunan memleketleri sanayileşmek ve müstakil bir millî iktisada malik olmak yolundan alakoymağa imkân yoktur. Öyle ki, Almanya gibi bir memleket için, bunlarla faal bir ticari münasebete girişmek işi, her şeyden evvel Almanyanın bir bünye istihalesi yapmasına bağlıdır. Almanya, birtakım istihlâk eşyası yapan sanayiinin büyük bir kısmından vaz geçerek, kuvvetini, daha ziyade istihsal vasıtaları yapan ağır sanayiine vermelidir.

Ne şüphe ki, böyle bir iş, bir kere bir iki sene zarfında yapılamıyacağı gibi bir çok sanayi şubelerinin, sermayeleri, fennî cihazları, ticarî teşkilâtları ve işçileri ile birlikte tasfiyesi demektir. Böyle bir iş Devletin merkezî murakabesi, böyle bir murakabeyi kolaylaştıracak Devlet kanunları ve Devlet kredisi olmadığı takdirde; tasfiyeleri, cihan ticaret şartlarının değişmesi değil cihandaki bünye istihalesi dolayısile mukadder bulunan hususî müesseselerin kendi rızaları yahut kendi teşebbüs ve vasıtaları ile başarabilecekleri bir iş değildir. Almanya gibi memleketlerde halbuki, devletçe ve milletçe en az malûm olan budur.

Hastalık hergün ilerlediği halde, bu hususta ne devlet otoritesinin doğrudan doğruya müdahelesinden haber vardır ne de halkın buna dair olan malûmatından. Ve halk derken, kat'iyen kara halkı kasdetmiyoruz. Cihandaki bünye istihalesi yüzünden faaliyetleri gibi hayatiyetleri de tehlikeye giren bu gibi sanayi şubelerinin yahut bu gibi sanayiin ticarî teşkilâtının birinci derecede memurlarını ve şeflerini kasdediyoruz.

Almanyanın asıl hastalığının bu olduğunu bilenler, bu hastalığın nekadar ilerlemiş olduğunu, âdetâ maddeleşmiş bir halde görebilirler.

Meselâ, Devlet kredisi sayesinde milyonlarca işsizi işe alan bu gibi sanayi şubeleri, bir mevsim, faaliyetle çalışmışlardır. Fakat bugün, ayni tarzda çalışabilmeleri için, her şeyi bir kenara bırakalım, hammadde ithali için lâzım olan dövizden bile haber yoktur. Ve Aalmanya şimdi, bu hammadde meselesini, kimyakerlerinin dehası ile halletmek peşindedir. Dokumacılıkta kullanılan bazı hammaddeler yerine memlekette çıkan daha aşağı neviden hammaddenin ıslâhı düşünülmektedir. Fakat bu ıslâh işi kabil olsa ve bu ayni fiyat seviyesi üzerinden kabil olsa bile, elde mevcut olan miktar, lâzım olanın yüzde biri bile değildir. Bundan başka, eğer bu gibi istihsalât sadece iç piyasanın ihtiyacına ait kalsa, bir harpte olduğu, Almanyanın bu sefer de kendi halkının ihtiyaçlarını bu suretle örtebileceğini farzedebilirdik. Fakat Almanya, hâlen bir harpte bulunmadığı gibi, mutlaka ihracat yapmağa da mecburdur.

Dünyada bir çok memleketler, ihracatlarını en iyi hammaddelere istinat ettirirken, Almanyanın sunî hammaddelerle ihracat

yaparak rekabet imtihanından muvaffak çıkması, bir hayaldir. Bütün bu gibi düşünceler, iktisadî çıkmazların en korkuncuna girmiş bir memleketin, davayı tek başına halledeceğini sanarak giriştiği acıklı hesaplardır.

Berlinde iken, döviz kıtlığı dolayısile, Berlin bir kaç gün patates buhranı geçirdi. Bir genç adam dedi ki: «Herkese kafa tutuyoruz. Yakında gıda maddelerini harpte olduğu gibi vesika mukabilinde satın alacakmışız. Biz harpte değiliz, harba girmemize de lüzum yoktur çünkü geçen harbi, çok daha iyi şartlar mevcut olduğu halde, kaybettik. Halk susar susar amma sonra birdenbire ağzını açar.»

●

Almanya bugün, davanın okadar yanından kayıp gitmektedir ki, başka memleketleri taklit ederek bir «iç pazar kalkınması» na girişmiş bulunuyor. Yığınların alım kabiliyetini arttıracak sanayide istihsal, zıraatta yüksek himaye tedbirlerine baş vurarak iktisadî felçten kurtulacağını zannediyor.

Filvaki, İngiltere ile Amerika, böyle bir «iç pazar kalkınması» tecrübesine girişmişlerdir. Fakat, onların hakikaten bir iç pazarları vardır. Amerika, hattâ, mevcut iç pazarların en muazzamına maliktir. İngiltere ise, ancak İmparatorluk demirbaşı dahilinde bir iç pazarın mevcut telâkki edilebileceğini hesaplayarak Ottawa'yı yapmıştır. İç pazarın başlıca şartları şunlardır:

1. Dış ticaret yani ticaret muvazenesinden mümkün olduğu kadar müstağni olmak;
2. Büyük müstehlik adedine malik bulunmak;
3. Müstehliklerin büyük alım kabiliyetleri olduğunu bilmek yahut bu alım kabiliyetini yaratacak bir sermaye ihtiyatına malik bulunmak;
4. Hammadde kaynaklarına malik bulunmak;
5. Gıda maddelerine malik olmak;

Dikkat edersek, Amerika da, İmparatorluk da bu şartlara maliktir. Paralarını cesaretle düşürürken, bunun fiyat ve üçretlerde büyük dalgalanmalara sebep olmıyacağını biliyorlardı. Çünkü fiyat teşekkülünde esas olan hammadde ve gıda maddeleri fiyatları gine ayni para üzerinden hesap edilecekti. Paranın düşürülmesi, olsa olsa dışarı doğru bir tesir yapabilirdi ki, bu da, ih-

racatı teşvik etmek itibarile ancak elverişli ve faydalı bir tesir demektir.

Fakat Almanya için, bu şartlardan bir çoğu yoktur.
Bir kere, yığınların alım kabiliyetine tahsis edilecek bir sermaye ihtiyatı yoktur. Almanya bunun yerine, Devletin müstakbel vergilerine dayanan devlet kredisini kullanmış ve buna da karşılık olarak, harice tediye edilmesi lâzım borç taksitlerini göstermiştir. Fakat hariç, bunu terviç etmeyip taksitlerin ödenmesi üzerinde ısrar edince, haddi zatında nasıl ve nekadar olduğu meçhul bir devlet bütcesinin malî garantisinden başka bir istinatgâh kalmamıştır.

Almanya, hammadde kaynaklarına malik olmadığı için, «iç pazar kalkınması» programının daha ikinci yılında, dövizsiz ve binaenaleyh hammaddesiz kalmıştır. Şimdi bunu bir takım Ersatz istihsalâtı ile tesirsiz bırakmak istiyor ki, yukarıda söylediğimiz gibi bir hayaldir.

Yığınların alım kabliyeti meselesine gelince, Almanya, ötedenberi, daha ziyade ihracat fazlasile geçinen bir memlekettir. Bir takım istatistik rakkamları Alman iktisadyiatının ancak % 20 sinin dış piyasalarla alâkadar olduğunu gösterse bile, tediye fazlası yerine muazzam tediye açıkları olan bir memleket için bu % 20, muazam ve hayatî bir nisbettir. Bu, şu demektir ki, Almanya, bu % 20 yi ihmal ettikçe ve işsiz bıraktıkça, memleketin umumî alım kabiliyetini hendesî bir nisbet dahilinde baltalamağa mecburdur. Ve bugün gördüğümüz manzara da bundan ibarettir.

Almanyada, bazı sanayi şubelerinin mahreçsiz kalması, hammaddesiz kalmasına kadar dayanmıştır. Almanya bunu, bir yandan Ersatz hammadde keşfetmek suretile önlemek isterken bir yandan da Şarkî Avrupa yani Balkan ve yakın şark memleketlerinde kendine göre hammadde istihsalâtı siparişi vermek peşindedir. Krediyi kesen alacaklılarını pişman etmek için, yeni hammadde müteahhitleri keşfedip bunları yetiştirmek ilk bakışta fena bir fikir olmasa bile, keza bir iki senede hallolabilecek bir iş değildir. Bu yeni hammadde tedarikâtı muntazam bir hal alıncaya kadar, bunara muhtaç olan sanayi şubeleri ne ya-

pacaktır? Bunların sermayesi ve amelesi ne yapacaktır? Alman ihracatı ne yapacaktır?

Bu suallerden hiç birinin şimdilik cevabı yoktur. Mevcut olan ve gözle görülebilecek kadar almanyanın içtimaî havasını teşkil eden, Alman yığınlarının fukaralaşması seyridir. Malî ve iktisadî tazyik devam ettikçe, bir taraftan ücretler cebren düşürülmekte ve bir taraftan da, buna rağmen, fiyatlar yükselmektedir. Bütün bu hallerin, Almanyanın umumî politikasında bir takım aksülameller yapmamasına imkân yoktur. Bunları ve bundan başka da, bunlarla alâkadar olan Avusturya meselesini, bir diğer yazımızda tetkik ederiz.

Moskova edebiyat kongrasında

17 Ağustosta Moskova'da toplanan Edebiyat kongresinde Yakup Kadri Beyin fransızca olarak okuduğu tezin türkçesini aşağıya geçiriyoruz.

Umumî harp denilen içtimaî, siyasî ve medenî bâdirenin ortaya attığı davalardan biri de, hiç şüphesiz, bizi bugün buraya toplamış bulunan edebiyat ve sanat meselesidir. Harbi umumî faciaları ve onu takip eden ihtilâller içinde hassasiyetinin hudutları birdenbire çok genişlemiş olan insanlar, bu hassasiyetin genişliğine göre yeni bir ifade ve tecsim vasıtası bulmak ihtiyacile çırpınmaktadırlar. Artık, eski «Epopé» lerin eski Tragédie»'lerin, eski dramların ve romanların bir kelimede eski şiirlerin ifade ettiği beşerî mana bize yavan ve çocukça gelmeğe başlıyor. Hele ondokuzuncu asrın son yarısından beriye kaydettiğimiz eserlere, ahlâkî, fikrî, içtimaî, siyasî buhranlara düşmüş cemiyetlerin inkırazına birer vesika nazarile bakıyoruz. Gerçi, hangi memlekete ve hangi içtimaî sınıfa mensup olursa olsun bir 1934 gencinin, bir «Werther»'le bir «Adolphe»'un sıtmasına veya yine bir 1934 kadınının bir «Madame Bovary»'ile bir «Anna Karénine»'in ıstırabına nasıl ortak çıkabileceğini tahmin edersiniz? Bu genç ile bu kadın nazarında o acaip insan tiplerinin tarihî bir «Curiosité» den başka ne kıymeti olabilir? Değil bunlar bütün yirmi yirmi beş yıl evvel yaratılmış insan örnekleri bile bize birer galati tabiat gibi geliyor.

Hele romanda «Bourget» ve sahnede «Dumas fils» le başlayan bir nevi orta «Bourgois Edebiyat»' ının zina temrinleri bizi artık istihfafla gülümsemekten başka bir şeye yaramaz oldu.

Şu halde hissediyoruz, göçüyoruz, eminiz ki, hepimizin ruhunda bir inkılâp olmuştur. Şairden, sanatkârdan yeni bir şey bekliyoruz. Fakat o şey nedir? Bunu henüz pek iyi bilmiyoruz.

●

Yeni bir edebiyat yolunda ortaya atılan nazariyelerin, baş göste-

ren cereyanların, hattâ bazı «dirige» cemiyetlerde yapılan plânların şimdiye kadar hiç bir müsbet netice vermediğini gördük. Gerçi sanatta yaratma herhangi bir istihsal gibi metodla tekniğe muhtaçtır ve zannedildiği kadar ilhama tâbi değildir. Fakat manevi istihsalin ekonomik istihsalden büsbütün başka türlü şeraite tâbi olduğu ve büsbütün başka tertiplerle yapıldığı da muhakkaktır. Onun içindir ki, meselâ harp sonrasının bazı inkılâpçı cemiyetlerinde - ki buna Türkiye'yi de ithal ediyorum - zorla inkılâp emrine alınmak istenen sanatkârın meydana hiç bir şey çıkaramadığı ve çıkaranların da yeni insanı, yeni cemiyeti, yeni hayatı, görüş ve anlayış tarzını daima eski tasvir ve tahkiye usulleriile anlattıkları; cihanı eski sanatkârın gözü ile görüp, eski sanatkârın dilile terennüm ettikleri görülüyor. Kuru bir realizm veya dar ve individuel bir piskolojik tahlil bütün romanlara hâkim olmakta devam ediyor ve bunların üstünde yeni hayat ideolojisi bazı tezli tiyatro piyeslerindeki «Tirad» lar gibi sırıtıyor. Bazı romanlarda ise, yeni insan tipleri eski örnekler üzerine biçilmiş gibidir. Bu itibarla, meselâ, devrimizin en inkılâpçı edebiyatı olan yeni Rus Edebiyatından okuduğum romanlarda hâlâ zavallı «Raskolnikof»'a bile rastgeldiğim oluyor ve asıl garibi şudur ki, yeni romanlarda en canlı tipler bu eski modellere göre yapılmış olanlardır.

Şu halde, her şeyin plânlaştığı, her kuvvetin inkılâp emrine alındığı şu devirde sanatkârı; bizim manevi servetimizin anahtarını elinde tutan adamı kendi haline mi bırakalım? Bence meselenin düğüm noktası bu değildir. Bu günün sanatkârına serbestî versek de vermesek te onun bize vereceği eserler, şimdilik birer istihale devri eseri olmaktan ileriye geçemiyecektir. Çünki zaman, devrini henüz ikmal etmemiştir. Yani insan dediğimiz mahlûk, henüz, ruhunda eski cemiyetin ve eski hayat şartlarının tohumlarını muhafaza etmektedir.

●

Umumiyetle şunu işaret edebiliriz ki her büyük kültür devresine bir beşeri inşa hamlesi ve her inşa hamlesine de bir ihtilâl devresi takaddüm etmiştir. Bilmem her ihtilâl devresine istibdat, taassup ve cehalet gibi başlıca unsurlarile bir Skolastism ve taaffun devresi takaddüm etmiş olduğunu ilâveye lüzum var mıdır? Öyle ki sanatın verimli olabilmesi için evvelâ muzaffer olmuş bir ihtilâlin

eski çürümüş kıymetleri bitirmesi, bundan sonra da muvaffakıyetli bir inşa devresinin ihtilâlin getirdiği kıymetlere maddî hayatın bütün sahalarında istikrar temin eylemesi lâzımdır. Ancak bundan sonradır ki temelleri üstünde sağlam duran yeni cemiyetin üzerinde yeni kültürün baharı bütün çiçeklerini korkusuzca ve cömertce açacaktır.

●

«Weimar» ediplerinin yetişmesi için «Toleranz»' ın kazanılmış bir dava olması lâzımgelmiştir. Fakat «Toleranz», «Utreht» sulhu ile değil ancak «Lessing»'in protestan «Scolastim» ine karşı kazandığı zaferle edebiyata ve edebiyatçılara maledilmiştir. O zamana kadarki «Toleranz», ancak siyasî bir «Toleranz» tır; ancak hukukîdir ve ancak alelâde hayatın bir unsurudur.

Otuz sene muharebesi, büyük vicdanî hürriyet mücadelesinin ihtilâl safhasıdır. «Utreht» sulhundan «Lessing» in sulhuna kadar olan devre vicdan hüriyetinin siyasî bir hak olmaktan çıkıp artistik ve kültürel ibdalara esas teşkil etmeğe başladığı an yeni hümanist muhtevayı tekabbül etmeğe doğru istihale ettiği devredir. Weimar hakîmi, ancak bizzat «Toleranz» mefhumunun bu keyfi istihalesinden sonra doğmuştur.

Keza ondokuzuncu asrın lâik bir plâtformu üzerinde genişleyen burjuva kültürü, Fransız ihtilâli etrafında toplanan fikir terakümlerinin ve kanlı mücadelelerin bir mahsulüdür. Bunun da bütün olgunluğu ile doğuş tarihi 1848 den sonraki zamanlara tesadüf eder. Bu kültürün de ihtilâl sıralarında tam mümessilleri değil onun namına çarpışan prekürsörleri vardır.

Demek oluyor ki - herhangi bir büyük kültür devresinin doğması için -

(a) İhtilâli hazırlayan fikir adamlarının doğması,
(b) İhtilâlin muzaffer olması,
(c) İnşanın başlayıp temelleşmesi,
(d) Yeni kıymet ölçülerinin istikrar peyda etmesi;

şarttır. Yani Strüktüre ait bütün davalar hal ve fasıl edilecektir. ki süperstrüktürel mesai devresi başlamış sayılabilsin. Bir durulma olacaktır ki, sanatkâr hem cemiyetini hem de kendini dinliyerek, maddî inşanın hamlesile yeni insan unsurunu ebedî ölçüler üzerinde yeniden işliyebilsin.

Her şeyden evvel nasıl bir devrede bulunduğumuzu araştırmadan yeni kültür devresi hakkında esaslı tahminlerde bulunamayız.

Şu halde nasıl bir devrede bulunuyoruz?

Bir tarafta mücadelesini yapan kapitalizma ve lâik liberal görüşler.

Bir tarafta Sovyet Rusya'nın temsil ettiği komünist âlem ve materyalist, ihtilâlci diyalektik görüş;

Bir tarafta her ikisinin aksülameli faşizmle ve «Savonarol» ü hatırlatan müteassıp, karanlık, küçük burjuva görüş.

Ve bir tarafta da bütün bunların dışında kendi nam ve hesabına talihini yapan millî kurtuluş hareketi ve milletçe görüş.

Kabul etmek lâzımdır ki, ne otuz sene muharebesi ne de sözü bir taraftan «guillotine» e ve bir taraftan da halk ordularına bırakan Fransız ihtilâli, devrimizden daha kanlı ve daha ihtilâlci sayılamazlar ve henüz bir «Utreht» sulhünden bile hayli uzaktayiz.

Ortalıkta «Veba» yoktur, semavî âfetler, kıtlıklar, filân yoktur ama - buhran dünya ölçüsünde her tarafta hâkimdir. İşsiz sürüleri, esir milletlerin kara kalabalıkları pasifik ve ekonomik programlar, açık ve gizli, biribirlerine karşı silâhlanan milletler, Viyana kan banyosu gibi Neroniyen sahneler; Romakâri seyirlerin sahneleri, günlük vekayi arasındadır.

Asrın bugünki insanlığa tahmil ettiği dava, besbelli bir şey ki Rönesans devrinde olduğu gibi bir kaç ufacık cümhuriyeti yahut ondokuzuncu asrın başlangıcında olduğu gibi Garbî Avrupa'nın bir kaç memleketini alâkadar etmekten uzaktır. Bozulan bütün bir nizamıâlem ve bundan mustarip olan bütün bir insanlıktır. Bugün mevzuu bahis olan insanların dünya ölçüsünde bir mukadderat birliğine tâbi olduklarını anlamaları ve büyük fikir sulhunu bu anlayışla akdeylemeleridir.

Bu fikir sulhü olmadıkça, ihtilâl devresi bitmiş sayılamaz. İhtilâl devresi bitmedikçe dünya üzerindeki milletlerin müsavi haklara malik olarak yeni bir insanlığı inşa etmeleri mümkün olamaz. Bu inşa işi ilerlemedikçe yeni manadaki ve cihan ölçüsündeki *Tolerans* havası tahakkuk edemez.

Halbuki, beklediğimiz büyük sanat ve kültür devresinin doğması için bu *Tolerans* şarttır.

Böyle bir gayeye cihan ölçüsünde varılmış olduğu iddia edilemezse de bazı ihtilâlci memleketlerin bu hususta bir hayli yol almış oldukları muhakkaktır. Meselâ Sosyalist ihtilâl ve sosyalist inşa bakımından Sovyet Rusya; ve millî kurtuluş inşası bakımından Kemalist Türkiye.

Her iki memlekette de, dahildeki inşa işi henüz tamamlanmadığı için yeni kıymet ölçülerinin gündelik hayattan kültür hayatına intikal etmesi ve kültür faaliyetlerinin organik ve serbest inkişafı yani, büyük sanat devresi başlamamıştır. Fakat bu devreyi hazırlayacak olan epik devri, öyle zannediyorum ki her iki memleket de açmış bulunuyor.

Muhakkak ki bu yaşadığımız devir, «épique» bir devirdir. Onun için bizim her şeyden evvel bir «epopée» şairine ihtiyacımız vardır. Bozulan, çürüyen cemiyetlerin tahlilî, yani dağıtıcı zihniyeti ifade eden tenkit ve tahlil edebiyatının artık bu kurulan, tekevvün eden yeni dünya içinde yeri kalmamıştır. Şu anda üstünde bulunduğumuz engin ülkede yepyeni ve devcesine bir dünya yaratmakta olan insanlara biz artık bir realist romancı gözü ile bakmamalıyız. Bunların işlerini, ancak Homiros'ün yüksek ve geniş lirismesile terennüm etmek mecburiyetindeyiz. Bu itibar ile, meselâ, bir (Çelyuskin) faciası, bütün tarihi çağların, bütün efsaneleri fevkinde eşsiz bir destandır ve bundan bir millet bütün manevi servetini istihsal edebilir.

Arkadaşlar, Anadolu'da bir milletin üç yıl süren bir kurtuluş muharebesi oldu. Bu millet bütün bir emperyalist cihan tarafından zencire vurulmak isteniyordu. Bu müthiş cihanın bütün parası, harp ve darp vesaiti yakın şarkın bu en son istiklâl kalesini yıkmak için seferber edilmişti. En son sistem toplar, blende otomobiller, tanklar, mitralyözler, tayyareler, yerden gökten bu zavallı ülkeyi kuşatmış bulunuyordu. Avrupa kapitalistlerinin en az bir asırdanberi bir açık pazar olarak kanını emdiği, Avrupa emperyalizmasının bir asırdanberi mütemadi istilâ ve taksim cidallerile parçalayıp hırpaladığı Türk Milleti, en son umumî harpten kalan bakiyetüssuyûfî - hayır, o bile değil - yalınayak, başıkabak köylülerile bu cehennemî çenberi kırıp parçalarını mütearızların kafalarına indirmek kudretini gösterdi. Düşmanların blende otomobillerine karşı bizim manda koşulu iptidaî arabalarımız, onların hava filolarına karşı bizim sakat, perişan,

ekleme iki üç tayyaremiz, onların topuna tüfeğine karşı bizim her biri bir badireden arta kalmış bir takım hurda silâhlarımız vardı. Efendiler, Türk Milleti bu harbi, mazlum milletlerin emperyalist devletlere karşı bu ilk kurtuluş harbini demiryolu raylarını eritip top kamaları yaparak ve yüzlerce kilometre mesafelerden köylü kadınların sırtında mühemmat taşıtarak kazandı. Evet; Avrupa emperyalist Devletlerinin o yaman sitilâ ve istismar siyaseti işte bu şerait içinde, bütün o müthiş tekniki, o muazzam teşkilâtile böylece ilk defa olarak çorak Anadolu toprakları üstünde mağlup oldu. Fakat bu büyük tarihî hâdise sanat ve edebiyat sahasında henüz kıymetlendirilmektedir.

Çünki, her yerde olduğu gibi Türkiye'de de sanatkâr «épique» nefhadan mahrumdu. Eğer iddia ettiğimiz gibi bir «épique» devir içinde yaşayorsak bu nefhanın kendi kendine sanatkârların ruhunda uyanması lâzım gelmez mi? Bugün, uyanmamış ise yarın er geç uyanmayacak mı? Biz, yazık ki, «homérique» devre, ne gibi devirlerin takaddüm etmiş olduğunu pek iyi bilmiyoruz. Lâkin, ne Yunan mitolojisini, ne Truva destanını, ne Odise efsanesini bizzat Homer'in kendisi icat etmediğine göre bu büyük klâsik devreye bir halk edebiyatı, «folklor» devrinin takaddüm etmiş olduğuna hükmetmek lâzımgelir. Hiç şüphesiz, bunlar bir takım sütnine masallarından; dağ tepelerinde kaba saba kamışlara üflenen bir takım çoban şarkılarından veya mabetlerde, dinî âyinlerde hep bir ağızdan söylenen mistik ilâhilerden ibaretti.

Dört bin yıldır bizim gözlerimizi kamaştıran ve sırayla muhtelif kültürlerin tekevvününe imkân vermiş olan ve hâlâ *insaniyat* namını taşımakta bulunan o muazzam grekolatin kültürün esası işte bu basit materiyallardır. Bunun içindir ki, arkadaşımız Maksim Gorki'nin bir yerde söylediği gibi «yarınki kültürün de bugünki işçi ve rençber sınıfının, şimdilik bize çok iptidaî ve kabasaba gelen yazılarından, nutuklarından, şarkılarından» husule gelebileceğine neden inanmayalım?

Bunlar henüz bizim dilimizden anlamadıkları gibi bizde onların dilnden anlamıyoruz. Fakat bir gün bir birleşme ve anlaşma olacaktır ve her iki taraf geniş adımlarla bu mülâkata doğru ilerliyor.

Kömür sanayiine ve madenî mahrukata doğru.

M. Şevki.

Şimdiye kadar maden kömürlerimizi yalnız ihraç ile iç ve dış pazarlarda katı mahruk olarak kullanan memleketimiz İş Bankası tarafından Zonguldakta temeli atılan yarım kok fabrikasile kömür sanayiine doğru ehemmiyetli bir adım atmış bulunuyor. Filhakika maden kömürünü yalnız ocak ve buharkazanı mahruku olarak kullanmak, onun muhtevi olduğu diğer bir çok kimyevî maddelerden istifade etmemek olduğundan büyük bir ziya teşkil ettiği gibi gerek sanayide ve gerekse ev mahrukatında iyi cins mahruktan mahrum kalmak itibarile de bir noksan teşkil ediyordu. Bu yeni tesisle şimdilik bu ihtiyaçların bir kısmı, yani iyi bir ev mahruku tedariki ve bu meyanda bir kısım kimyevî mevaddan istifade imkânları temin olunmakta ve bilâhare demir sanayii için de tam kok istihsali düşünülmüş bulunmaktadır.

●

Sathının onda sekizi çıplak olan memleketimizde mahruk meselesinin haiz olduğu ehhemmiyeti biz, müteaddit defalar izaha çalıştık. Anadoluda ve bilhassa orta yaylada oturan büyük kitlenin ve alelumum kurulan sanayiimizin memleketimizin muhtelif mıntakalarında mevcut madeni mahruk zuhuratına ne derecelerde ihtiyacı olduğunu da hepimiz biliriz. Bu ihtiyacın zamanla tatminine doğru gidilerek madenî mahruk servetlerimizin günden güne işletilmeye açılacağını kabul etmekle beraber hâlâ İstanbulun ve sahilde buluman diğer şehirlerimizin senede bir kaç ormanlık ağaç yaktığını görerek bu işin plânlı bir mahruk ve enerji siyasetile çabuklaştırılması, kolaylaştırılması lâzımgeldiğine de kat'î kanaat getirmişlerdeniz. Bu itibarla da mahruk işimizi halle doğru atılan her adımı büyük bir memnuniyetle karşılamamamıza imkân yoktur. Her nekadar büyük kütle yine kendi civarlarında işlenmeye açılacak bilhassa linyit madenlerinden sonra hakikî madenî mahruka kavuşacaksa da bugün sahilde ve de-

miryol üzerlerinde buluman şehirler ahalisinin istediği ve seneden seneye kullanma sahasını artırdığı yani kok kömürünü ilk merhalede memleket dahilinden vermek de okadar lâzım ve faideli idi.

Memleket dahilinden diyoruz. Çünkü yakın şarkta en iyi kömür madenlerinden birine malik olduğumuz halde hâlâ dışarıdan kok ithal etmek gibi bir garabet muvacehesinde bulunmaktayız. Ve bu şekil şüphesiz ki bizde kokun ve alelumum madenî mahrukatın yapılmasını teşvik edici bir hal değildir.

1933 senesinde dahildeki gazhanelerden istihsal olunan yerli kokun mıktarı 45,000 ton, hariçten gelen kokun mıktarı 25000 olduğuna göre bütün kok sarfiyatımız 70.000 tona baliğ olmuş demektir. Bunun memleket nüfusuna nisbeti senelik sarfiyatımızı adam başına 5 kilo olarak gösterir. Halbuki başka memleketlerde bu mıktar nüfus başına 600 - 1000 kiloya çıkmaktadır. Bu işte nekadar geride kaldığımızı bu basit rakkam göstermeye kâfidir. Bunu her şeyden evvel memleket dahilinde ucuz bir kok sanayii teessüs etmemiş bulunmasında aramalıyız. Filhakika başka memleketlerde perakende satış fiyatı 10-15 lira arasında olan kokun beher tonu bizim sahil şehirlerimizde 25-27, iç Anadolu da 35-40 liraya satıldığına göre geniş bir istihlâk sahası bulamıyacakları aşikârdır. Yeni kok sanayiimizin teessüsünden ve yayılmayı temin ve teşvik edici bir fiyat politikasından sonra ise istihlâk mıktarının çok kısa bir zamanda en az dört beş misli artacağına şüphe yoktur. Çünkü yukarıda dediğimiz gibi bu yalnız bir millî iktisat meselesi değil, ayni zamanda kat'î bir zarurettir de.

●

Yayıcı fiyat politikası üzerinde ehemmiyetle durmak lâzımdır. Vakıa bugün Ortaanadolu şehirlerinde dahi enerji iktisadiyatı ve kalori bakımından kok kömürü fiyatı oduna nazaran daha ucuzdur. Kalori itibarile odundan üç defa daha zengin olan kok kömürü fiyat itibarile odundan vasatî olarak ancak bir misli pahalıdır. Yalnız şurası da var ki, bizde halkın vasati servet seviyesi evinin heyeti umumiyesini sıhhî ve devamlı bir ısıtmaya tâbi kılan kok yerine, mahdut kısımlarını periyodik ısıtmaya tâbi kılan odun sobasile teshine mecbur etmekte veya lâakal görenek

olarak alışılmış olan bu hal mühim miktarda kâr görülmedikçe kolay kolay bırakılmamaktadır. Hülâsa mühim miktarda istihlâkin tezayüdünü temin edebilmek için her şeyden evvel fiyat işinden esaslı değişiklikler yapmayı zarurî kılmaktadır.

Diğer taraftan bu fazla istihlâk yalnız memlekette madenî mahrukatın genişlemesi veya bu madenî mahrukat menbalarımızdan daha fazla istifade için değil ve fakat bizzat kok sanayiimizin verimli ve kârlı bir şekilde çalışması için de şarttır. Yani bizzat kok sanayiimizin yaşaması ve inkişafı namına fazla istihsal ve istihlâk bir zarurettir.

Misal olarak bizzat teessüs etmekte olan yarı kok fabrikasını ele alalım: Fabrikanın bugünkü şartalr ve fiyat seviyesinde kalarak yani istihlâk hacmini çoğaltmak imkânlarını ihzar etmeden hariçten ithal edilen takriben 30,000 tonluk koku istihsal ve pazara sevkettiğini kabul edelim. Bu takdirde tesis ve işletme sermayesinin vasatî % 15 sermaye servisi istihsalinde ton başına 5 lira bir zammı icap ettirir. Halbuki fazla sürüm ve istihlâk neticesinde fabrikanın hakikî kabiliyeti olan senede 60.000 ton istihsal edilirse bu sermaye servisinden mütevellit yük ton başına ancak 2,5 lirayı bulur. Hattâ bu miktarda çok tâbiî olduğu üzere az gelir ve tekrar ayni fabrikada tesisatın biraz büyütmesile istihsal 100.000 veya 200.000 tona çıkarılırsa sabit sermaye ve idare masraflarındaki tezayüt bu nisbette artmıyacağından ton başına fabrikanın masrafı gittikçe azalmakta devam eder.

Ohalde bizim noktai nazarımıza göre kurulmakta veya kurulacak olan kömür sanayimizde her şeyden evvel bu yayıcı fiyat politikası göz önünde bulundurulmak ve bunu en az diğer kömür memleketlerindeki cari fiyatlar seviyesine indirmek şarttır.

Fabrikanın şimdilik yalnız yarım kok istihsaline mahsus şekilde tesisinde (*) mahrukat bakımından faide olabilir. Yalnız bu hal istihsal edilen kimyevî mevadın az olmasına da sebep olur. Fakat yukarıda zikredildiği gibi istihlâk fazlalaştıkça bu talî mevadın istihsali de fazlalaşır ve müştak maddelerin kıymetlendirilmesi de iktisaden o nisbette büyük kâr temin eder ve fazla ihtiyaç kapatır. Muayyen bir fikir vermiş olmak için tali mevatdan elde edilecek kârı vasatî olarak şu suretle hesap edebiliriz.

	Senede 30.000 ton istihsale nazaran		Senede 60.000 ton istihsale nazaran	
Havagazi	60.000	6.000.000 m³ lira	120.000	12.000.000 m³
Ham katranlı maden yağı		4.000 ton		8.000 ton
% 15 Hafif yağ	120.000	600 »	240.000	12.000 »
% 10 ağır »	40.000	400 »	80.000	800 »
% 1 Parafin	8.000	40 »	16.000	80 »
% 10 Zift	1.200	400 »	2.400	800 »
Yekûn	229.200		458.400	

Yarım kok; maden kömürünün havi olduğu üçüncü mevadtan ancak bir kısmını çıkartmak, kok içerisinde daha % 5-15 derecesinde üçüncü madde bırakmak suretile elde edilir ve bunun çabuk yanmak, sönmemek, ve maden kömürünün kalorisinden bir kısmını daha kok içerisinde alıkoymak yani bir ton maden kömüründen tam koka nazaran ağırlık itibarile biraz daha fazla kok istihsal etmek gibi faideleri vardır.

Kok ve alelumum madenî mahrukat işi mütalea edilirken bilhassa nakliye ücretleri üzerinde de durmak lâzımdır. Yayıcı fiyat politikasında en büyük rolu bu nakliye tarifelerinin oynıyacaklarında şüphe yoktur. Meselâ bugün, bir ton maden kömürünün İstanbul üzerinden dolaşarak iç Anadoluya naklinde fiyat tezayüdü fazla ve mutavassıt kârı yüzünden Zonguldağa nazaran % 180 derecelerinde artmaktadır. Vakıa kömür hattının ikmalinden sonra bu anormal rakkamlar hayli düzelecek, tabiileşecek ve fakat yine % 25 - 30 derecesinden aşağı düşmiyecek, hattâ şarka doğru mesafe uzadıkça daha da artacaktır. Madenî mahrukatın genişlemesi için bu tarifede de her halde münasip tadilât icrasi zarurî olacaktır.

Büyük ellerde satışı temerküz ve anormal mutavassıt kârlarının ortadan kaldırılması, kok sobalarının ucuz ve taksitle temini, odun yakılmasının kanunî yollarla önüne geçilmesi gibi tedbirlerle birlikte rasyonel kömür sanayiinin hem bir taraftan iyi kârlar temin edeceğine ve hem de madenî mahrukatın sür'atle tammümünü intaç ederek millî iktisada büyük hizmetler göreceğine gün geçtikçe daha fazla kani bulunmaktayız.

Hüseyin Cahit bey öncül... [1]

I

Şevket Süreyya

İstanbulda bir zat yaşar ki onun müsaadesini almadan, yahut onu kendi huysuzlukları ile başbaşa bırakmadan -ki ekseriya yapılan budur- her hangi bir terakki davasından bahsetmenize imkân yoktur. Bu zat Hüseyin Cahit Beydir.

Meşrutiyetten mi bahsedeceksiniz? Alâ. Derhal karşınıza Hüseyin Cahit Bey çıkar: İlk Meşrutiyetçi kendisidir. Hattâ İttahat ve terakki erkânı daha Paristе hürriyet lâyihaları kaleme almadan kendisi, henüz rüştiyenin birinci sınıfında, yahut iptidaiyenin son sınıfında, hattâ belki de henüz mektebe başlamadaan Fransız inkılâbı kebirinin bütün düsturlarını hazmetmiş, Rousseau'yu, Condorcet'yi bitirmiş, Mirabeau'yu, Danton'u Robespierre'i avucunun içinde gibi tanımış ve yine hattâ ıslahat, meşrutiyet lâyihaları bile kaleme almıya başlamıştır.

Yahut ta meselâ Cümhuriyetçilikden mi bahsedeceksiniz? O halde Hüseyin Cahit Beyden müsaade almalısınız? Çünkü Türkiyede ilk Cümhuriyetçi de kendisidir! Hattâ daha hiç kimsecikler memleketimizde Cümhuriyet kelimesini işitmemiş iken Hüseyin Cahit Bey bunu duymuş, düşünmüş, beyenmiş, benimsemiş ve Cümhuriyeti bile istemiştir!

---

(1) Hüseyin Cahit Bey tarafından neşrolunan (Fikir hareketleri) nin daha birinci sayısında Hüseyin Cahit Beyin gerek Kadro, gerek şahsımız için yazdıklarını bu mecmuayi okuyanlar hatırlarlar. Ozaman derhal cevap vermediğimiz bu yazılarda söylenen şeylere bilâhara vesile buldukça cevap vermeğe çalıştık. Bu suretle Hüseyin Cahit Beyle bir münakaşa şeklini alan mukabil yazılar neşrolundu. Bu münakaşanın son mevzuu (Avrupa hayranlığı) bahsi idi. Biz Avrupanın metot ve tekniğini alır, fakat rejimlerini almayız, bu itibarla da milli kurtuluş hareketleri tarihi bakımdan Avrupanın metot ve teknik bakımından bir mirascısıdır, zaten her medeniyet devri, kendinden evvelki devrin metot ve tekniğine bu suretle tevarüs etmiştir diyorduk.

Hüseyin Cahit Bey bu mevzu üstünde münakaşayı mutat kelime uyuncluğuna intikal ettirdi ve çıkardığı neticelere göre bizim kommunistliğimiz ve kendisinin de lâik, cümhuriyetçi, halkçı, inkılâpcı ve devletçi olduğu taayyün ediverdi.

İş bu şekli alınca, Hüseyin Cahit Beyin tabii şahsi ve hususi hayatı hariç kalmak üzere mahza fikri şahsiyetini tebarüz ettirmek ve sonra hükümlere varmak için münakaşayı daha esaslı bazı merkezlere toplamak ve en sonunda Hüseyin Cahit Beyin inkılâpcılık, lâiklik, cümhuriyetçilik, halkçılık ve devletçilik karakterinin reel kıymeti üstünde konuşmayı faideli bulduk. Bu yazı işte bu maksatla yazılmıştır.

Sonra meselâ dil veya edebiyat inkılâbı mı mevzuu bahstir. Pke alâ, bu işlerde de millî önümüz Hüseyin Cahit Beydir! Türkiyede daha hiç kimsenin aklından dil, gramer, halk lisanı veya millî edebiyat meseleleri geçmeden o bütün bunları bulmuş, düşünmüş, beimsemiş ve halletmiştir. Binaenaleyh bu bahislerde de kimseye artık yapacak bir şey kalmamıştır.
Yahut lâtin harflerinden mi konuşmak istiyorsunuz? İyi amma Hüseyin Cahit Bey yine karşınızdadır! Çünkü Türkiyede lâtin harfi inkılâbını da ilk defa Hüseyin Cahit Bye düşünmüştür! Binaenaleyh bu sahada da kendisinden düstur almadıkça bir tek söz söylemenin ve bir tek yazı yazmanın imkânı yoktur.
Fakat bukadar mı? Hayır! Meselâ:

— Türkiyede kadınlara hukuk...

diye söze başlamak istiyeceksiniz. Hüseyin Cahit Bey derhal atılacak:

— Efendim, Türkiyede bu meseleden evvelâ bahseden benim. Siz ne hakla konuşuyorsunuz?

diyecek!

— Pekâlâ! Türkiyede içtimai ıslâhat meseleleri...

demek isteyeceksiniz. Yine Hüseyin Cahit Bey çıkacak:

— Bu hususta kıdem hakkım vardır! Siz kim oluyorsunuz!

diye haykıracak!
Hattâ dini ıslâhat bahislerinden mi konuşmak istediniz. İyiya, Hüseyin Cahit Bey bu işlerle de ilk önce ve bilhassa meşgul olmuştur. Maltaya gitmeden evvel bu hususa ait 96, Maltada iken 290 ve Maltadan döndükten sonra 1290 cilt kitap okumuş, tercüme etmiştir. Esasen gençliğinin ilk günlerindenberi falan veya filânın yanında, falan veya filân meclisde dini ıslâhata ait herkesten önce imalarda bulunmuş, yahut söz söylemiş, yazı yazmış veya nutuk vermiştir: Binaenaleyh bu sahada da ondan düstur almaya mecbursunuz!
Mamafih Hüseyin Cahit Beyin öncülük ve hükümranlık sahaları bu sınırlarla da bitmez. Meselâ milliyetçilikten mi konuşuluyor? Fakat bu cereyan menbaını kendisinden almıştır!
Halkçılık mı ileriye sürülüyor? İyiya! Türkiyede ilk halkçı kendisidir!
Laikliğe gelince ise, bu hususta onun kıdem hakkını kim ve hangi cür'etle elinden alabilir? Pek iyi ama:

— Ya inkılâpçılık! diyeceksiniz?

Fakat bu sahada da yaya kaldınız. Çünkü Hüseyin Cahit Bey anasının karnından zaten inkılâpçı olarak doğmuştur!

●

İstediğiniz kadar koşunuz, bu müz'iç ve müteaddi huysuzluğun sirayetinden hariç bir saha bulmak için istediğiniz kadar çırpınınız! O daima etrafınızdadır. Her nereye gidersenız gidiniz, siyasiyattan, edebiyattan, içtimaiyattan, ilimden, filândan demvurulan her yerde ve dem vuran herkesin önüne titrek bir gölgenin, yerinden fırlamış gözler ve artık istikametini kaybetmiş bir tehevvürle dikilerek:

— Nereye ayak basıyorsunuz efendiler! Orası da benimdir! Orayı evvelâ ben işgal etmiştim! Benden müsaade alınız!

Diye ayaklarını sürterek üstünüze yürümeğe çalıştığını göreceksiniz!

Bu hayal bu neslin peşini hiç bir zaman bırakmıyacak. Bazan, sükûte gömülmüş bir evden bir ihtiras inlitisi, bazan sokaklara taşan bir dedikodu, bazan da baharın müsait havasını bulduğu zaman açılan geçici çiçekleri andıran mevsimlik neşriyat sahifelerinden bir ahenksiz, fakat muhteris feryat şeklinde etrafa taşıp gidecektir!

●

Bu karakterde insan tipi bir içtimai istihale geçiren ve bir inkılâba sahne olan bütün devirlerde ve bütün memleketlerde yaşamıştır. Bu tip âni istihaleler geçiren cemiyetlerin bir içtimai tortusu ve bu tipteki mani bir marazi haletitir. Bir takım büyük cereyanlara ve hâdiselere karıştıktan sonra hâdisatın ellle tabii mevkiine atılan bütün insanlarda, evvelce hudutsuzca beslenen ihtirasların ihtibasa uğramasından, tatmin olunamamasından başka birşey olmayan bu marazi haleti derece derece cemiyetin bütün tortu tiplerinde görebilirsiniz. Meselâ Beyazıt kahvelerine gidiniz, Ya Erzurum kongresinin, ya Kuvayi milliyenin, ya İzmir işgalinin kendi eseri olduğunu iddia eden mütekaitler dinleyebilirsiniz. Bu, işin basit şeklidir. Bazan bu mani daha tezatlı şekiller alır. Meselâ beyaz Rus muhacirlerinin toplu bulunduğu herhangi bir Avrupa şehrinin karanlık yeraltı meyhanelerine ininiz, orada göreceğiniz kara ve perişan kalabalık içinde:

— Ben gençliğimdenberi sosyalistim! Diyen bir prens eskisine,

— Ben bütün ömrümde köylülerin toprak sahibi olmasını istedim! Diyen eski bir köy ağasına,

— Çar, ıslâhat fikirlerini benden alırdı! Diyen bir fahişeye her zaman tesadüf edebilirsiniz!

Lâkin artık morfinden veya kendini aldatarak ıstırabını unutmaktan başka bir tesellisi kalmayan ve hayatta rolleri artık sona erişen bu insanları daima zararsız telâkki eder ve hüzünle dinlersiniz. Çünkü maziainin alelâde şeklini unutup, onu yeni marazi temayüllerine göre kendi hayalinde yeniden imal eden ve ona dilediği gibi manalar ve ehemmiyetler veren bu tip insanı muhayyelesinin zararı ve tahribi kendi içine münhasır kaldıkça ona acımaktan başka yapacağınız şey yoktur ve onu aklı selime davet etmek zaten artık faydasızdır: Meselâ deyiniz ki:

— Siz şu eski hayatınızı olduğu gibi alınız! Onu muhayyelenizde yeniden imal ederek bir takım alelâde işlere ve sözlere, bir takım fevkalâde ve tarihi manalar vermeyiniz! Çünkü bir insanın dilinden en ileri, hattâ tahakkuku imkânı olmayan mefkûreler söz halinde ve her yaşta dökülebilir. Fakat, sistemleşmiş bir görüşe ve bir idrake dayanmıyan bu sözler nihayet sözden başka birşey değildir. Beş yaşında bir çocuğun uçmak istemesi, hattâ uçma taklidi yapar gibi ellerini kaldırarak koşması, o çocuğu tayyareciliğin piri ve mucidi saymamıza nasıl imkân vermezse, daha yaşlı birinin, hattâ sakallı bir adamın da söz arasında:,

— İnsan söyle olsa! Millet böyle olsa! Yahut ben olsam şöyle yaparım! .

Demesi onun, o temennilerin öncüsü, mucidi, mümessili olmasını icap ettirmez. Çünkü otakdirde hepimiz hayalimizde ya şehir kadar bir gemi, ya kırk kanatlı bir tayyare, ya bir gök saltanatı düşünür ve bu hayalimiz için de cemiyetten bir ihtira ve mülkiyet beratı istemeğe kalkarız.

Fakat sizin bu sözleriniz hiç bir hasta kulağa girmeyecektir.

Çünkü insan bir defa cemiyetin tortusuna karışıp, yeni şartlara intibak edemez ve hayal bir defa terddi ederse sizin onu aklı selime çağıran bütün hitaplarınız havada söner, gider. Zira bu müterediî muhayyele şimdi kendi içinden, kendi istediği gibi bir varlık doğurmaya koyulmuştur. Bu muhayyele sahibinin bütün eski hayatı, eski sözleri, yaşayışı ve işleri bu yeni varlıkta yeni ölçüler almıştır. Bu yeni ölçüler ve yeni manalarla sün'î olarak yaratılan varlık kendi nazarında o kadar ehemmiyet iktisap eylemiştir ki - eğer muhayyele haddinden fazla ölçülerini kaybetmişse - bazan hattâ kendi mazisini kendi neslinin, yahut kendi devrinin başlangıcı sayacak kadar bir taşkınlık almıştır. Meselâ Hüseyin Cahit Bey de olduğu gibi!

●

Çünkü Hüseyin Cahit Beyin muhayyelesi - bittabi bütün karanlık işleri bir tarafa bırakıp - bir takım muhayyel sözleri ve hizmetleri yeni ve mazi ölçülerile yeniden işlemeği ilerletmiştir. Şimdi Hüseyin Cahit Beyin yaşı arttıkça, mazideki muhayyel öncülük ve kahramanlık hizmetlerinin de hududu genişliyor.

Meselâ bizzat Hüseyin Cahit Beyin kaleminden şimdi de şunu öğreniyoruz ki, Türkiyenin ilk meşrutiyetçi, ilk cümhuriyetçi, ilk milliyetçi, laik, halkçı veya ilk kültür sahasının ilk inkılâpçısı olan Hüseyin Cahit Bey, aynı zamanda kapitulasyonlara, emperyalizme karşı da isyan eden ilk adamdır. Fikir hareketlerinin 44 üncü numarasının 11 inci sahifesinde muhayyelede kendi ölçülerine göre imali tamam olup satışa çıkarılan bu yeni öncülük vasfının mufassal hikâyesi vardır. Hüseyin Cahit Bey hikâyeleri kulaktan kulağa gezen meşrutiyet öncülüğünden, cümhuriyet öncülüğünden, dil, kültür, siyaset öncülüğünden sonra şimdi de bu anti emperyalizmde öncülüğünü lütfen millete ibläğ buyuruyor:

«— 1911 senesinde idi. İhtimalki Şevket Süreyya Bey o tarihte bir çocuktu. «Kalabalık bir heyet halinde Almanyayı ziyaret ediyorduk.

«Bir gece Berlinde ticaret odasında şerefimize bir ziyafet veriliyordu. Türk «heyeti namına ziyafette ben söz söylediğim zaman, Almanyanın en yük«sek kapitalistlerini temsil eden ev sahiplerine karşı memleketimizdeki «kapitülasyonların aleyhinde duyduğum isyan hissini haykırdım. Avrupa«nın insafsızlığına, tahakkümüne, iktisadi emperyalizme karşı Türk hal«kının sinesinden, o halkın bir ferdi sıfatile ilk yükselen ses budur»!

Hiç şüphe yok ki Hüseyin Cahit Bey, tıpkı tahmin ettiği gibi benim henüz küçük bir çocuk olduğum şu 1911 senesinde ve böyle bir heyetin önüne düşerek Almanyaya gitmiştir ve yine hiç şüphe yok ki Hüseyin Cahit Bey Berlin'in en büyük kapitalistlerinin sofrasında kapitülasyonlar aleyhinde söz söylemiştir. Fakat ben bizi otarihten ancak üç sene sonra Alman jenerallerinin, Alman kapitalistlerinin eline ve kısaca kaba bir Alman esaretine götüren bu hazırlık ziyaretlerin bu mürettep nutukların içyüzünü bizzat onları tertip edenlerin hatıralarından ve raporlarından ve yine bizzat Hüseyin Cahit Beyle beraber okumak isterdim. Hattâ bu ziyafete ve bu nutka ait değilse bile Türkiyenin avlanmasını ve Türk ittifakının Alman

jeneralleri ve kapitalistleri indindeki telâkkisini gösteren daha şimdiden epi neşrolunmuş şeyler vardır (1). Bütün bunlar gözden geçirilir ve hâdisat tahlil olunursa görülür ki o ziyafette Türk heyeti ve o nutukta Hüseyin Cahit Bey güya yüzlerine karşı milletin isyanını haykırdığı «Alman kapitalistlerinin» elinde, kör ve oyuncak bir kukladan başka bir şey değildiler. Kapitalistlerin mükellef ziyafet sofrası başında geçen ve kendilerine hitap edilen kapitalistleri buyık altından güldürmekten ve eğlendirmekten başka bir manası olmayan bu gözü bağlı isyan komedisine nasıl milletin emperyalizme karşı sinesinden doğan ilk isyan ve ilk anti emperyalizm hamlesi denebilir. Bugün bütün cihana karşı muzaffer bir emperyalizm aleyhtarlığının zaferi ile öğünen bir milletin ilk anti emperyalist öncüsü olarak bu müretteb ve komik nutuk nasıl gösterilebilir.

Hayır Hüseyin Cahit Bey hayır! Siz mazinizdeki her harekette olduğu gibi bu hazin ve unutulması icap eden oyuna da muhayyelenizin yeni faaliyetlerile müstesna bir mana ve bir öncülük manası veriyorsunuz. Halbuki o sadece bir komedyadır ve sizin bütün o ilk meşrutiyetçiliğiniz, ilk cümhuriyetçiliğiniz, ilk inkılâpçılığınız gibi bir şeydir. Yani hazin hallerinizden ve hazin taraflarınızdan biridir.

Zaten bunun başka türlü olmasına da imkân yoktur. Çünkü bir beyaz rus prensinin sosyalistlikten, bir rus köy ağasının köylü dostluğundan, bir fahişenin içtimai ıslâhat rehberliğinden bahsetmesi, bütün cemiyetin tortularında görülen tezadlı bir mani olarak mevzii ve zararsız kalır. Fakat Osmanlı devrinde maaşını Düyunu umumiye kasasından almış olan bir adamın kapitülasyon aleyhtarlığında ve anti emperyalizmde öncülükten bahsetmesi, sadece gülünç değil, hattâ müstekreh bir şey olur. Çünkü Osmanlı devrinde Düyunu umumiye her şeyden evvel hem kapitülasyonun hem emperyalizmin bizzat kendisi idi. Bu cihaz ise Osmanlı saltanatında bir Cavit Bey - Cahit Bey kompromisi sayesinde en doğru manasile legalize olmuştu. Bu itibarla o devirde Düyunu umumiye masasına oturan bir Osmanlı komiserinin Türkiye toprakları üstünde sadece bir emperyalizm ajanından ve bir kâhyadan başka şahsiyeti yoktu.

Bu itibarla ben, bu satırları yazarken menfur ve emperyalist Düyunu umumiye müessesesile Cavit Bey - Cahit Bey ittifakının Lozan müzakeratı salonlarının kapısına kadar süren avantürünü düşünüyorum. Bu sahneyi belki hatırlarsınız:

Hüseyin Cahit Beyin emperyalizm aleyhindeki isyanında öncülüğünü dava ettiği (!) millet bu emperyalizme karşı bizzat Cavit Beyleri, Cahit Beyleri de aşarak isyan etmişti. Hem emperyalizmi kendi topraklarından müebbeden kovmuş, hem Düyunu umumiyeyi, hem de onun ajanlarını ve mümessillerini tarihe gömmek için muzaffer rehberlerini Lozan müzakeresine göndermişti. Bu müzakere salonlarının etrafında Venizelos'tan Lord Curzon'a kadar bütün mağlup emperyalistler zaferden hissemizi azaltmak için birleşmişlerdi. Bu kara çemberin arkasında da petrol, şimendifer, maden, tramvay, elektrik, vesaire şeklinde memleketin bütün hayat menba-

(1) Meselâ Nihat paşanın «Yıldırım ordusunun harekâtı harbiyesi» isimli kitabından bu hususa ait bazı şeyler okuyabilirsiniz.

larını kendi manfaatlarına ve kapitülasyonlar esasatı dahilinde soymak isteyen hayasız sermayedarlar toplanmıştı ve bunların hepsinin fevkinde de Düyunu umumiye vardı. Bütün kara çenberler sulh heyetimize reis olan garp cephesi baş kumandanının müşkülât gördüğü zaman dalma gülen çehresi önünde hep bir ağızdan ve ümitle bağırıyorlardı:

— Aman Düyunu umumiyeye dokunmayınız!

Fakat manası yabancılar için anlaşılması kolay olmayan bu sakinane gülüş arkasında garp cephesi kumandanının kalbini gizli gizli kanatan derin bir yara açılıyor. Çünkü milletin o zafer gününde zaferini kıskanan ve:

— Aman Düyunu umumiyeye dokunmayınız!

diye haykıran yabancı ve gafil kalabalığın içinde iki de Türk vardır. İşte Hüseyin Cahit Bey bu iki Türkten birinin kim olduğunu elbette ki bilir! Evet, Türk milletinin kapitülasyonlara ve emperyalizme karşı ilk isyan sadasını haykırdığınızı ve bu isyanın bu suretle ilk öncüsü olduğunuzu iddia eden Hüseyin Cahit Bey?... Zincirleri emperyalizmin elinde ve milletinin zaferini kıskanan bir anti emperyalist?.. Ve bu misallere biz istediğiniz kadar devam edebiliriz!

Fakat hayir Hüseyin Cahit Bey hayır! Hiç bir milletin seviyesi bukadar pespaye bir tezada hiç bir zaman tahammül edememiştir. Artık tersine işleyen muhayyelenizin bu marazi mahsullarına bizi kandırmanıza değil, hattâ bunlara bizzat kendinizin inanmanıza bile razı değiliz.

Buun içindir ki biz size:

— Siz mürettep bir oyunun gösü bağlı bir unsuruydunuz! Ve hayatınızın sonuna kadar da öyle kaldınız. Okadar ki istersenız bu piyesin her perdesini ayrı ayrı önünüze serer ve her sahnede sizin müstaar rolünüzü ayrı ayrı teşrih ederiz!

dediğimiz zaman, içinizden gelen ve bittabi kimseye itiraf edilemiyecek olan bir vicdanî ses:

— Evet, haklısınız! demiyor mu?...

●

Diyecektir. Çünkü bütün hazin taraflarını bir tarafa bırakalım. Hattâ hâdiseyi sadece ve sizin mazinizden teorit ederek objektif bir mevzu olarak alalım. O takdirde de görülecektir ki lâalettayin ve gelişi güzel söylenen lâflar ve düşünülen şeyler hiç kimseye hiç bir zaman tam ve sistemli bir idrak demek olan bir hareketin öncülüğünü vermez. Hattâ bugünlük mevzuu yine sadece anti emperyalizm bahsi üstünde tahlil edelim (1):.

Anti emperyalizm demek, ne sadece bir ruhi isyan, ne de sanitmantal bir protesto demek değildir. Hattâ fazla olarak tam bir idrake ve sistemli bir siyasete istinat etmeyen ruhi isyanlar ve santimantal protestolar bizzat emperyalizmin elinde bir maske ve kör bir yardımcı âlet de olabilir. Çünkü yalnız ruhi isyan ve santimantal mukavemet emperyalizme karşı cephe almak ve onu tasfiye etmek için kâfi olsaydı bugün Gandi dünyanın en büyük anti emperyalisti sayılırdı.

(1) Hüseyin Cahit Beyin diğer müstear şahsiyetlerini teşrih etmek arzumuzu bittabi muhafaza ediyoruz.

Çünkü onda emperyalist tahakkûme karşı nefret ve ruhi mukavemet bizzat insan hayatının bu mukavemet içinde fena buluşu (non cooperation) ve binaenaleyh bir din haline gelmiştir. Fakat buna rağmen Gandi Hindistanda İngiliz emperyalizminin sadece körve iraedsi haricinde bir âleti olmaktan başka birşey değildir. Bugün Hindistanda İngiliz saltanatının en büyük istinatgâhlarından biri de Gandi'nin iskelet vücudu ve bizzat Gandizmdir. Çünkü ancak bu uyuşturucu ve hareketten alıkoyucu Gandizm sayesindedir ki, harp sonunda Hindistanda başlayan müsellâh isyanlar kuvvetini kaybetmiş ve kırılıp kalmıştır. Yani Hindistanda aktif bir milli kurtuluş hareketi Gandizmin miskin ve hareketsiz küskünlük siyaseti sayesindedir ki İngilizler için siyasi bir tehlike olmaktan çıkmıştır.

Binaenaleyh:

— Ben emperyalizme karşı düşmanım! Hattâ ona karşı bir nutukla da protestoda bulundum!

demek hiç bir şey ifade etmez. Çünkü emperyalizm aleyhtarlığının, emperyalizme karşı - milli mücadelede olduğu gibi bizzat silâhla karşı çıkmaktan sonra gelen yegâne manası, anti emperyalizmi şamil bir tarih ve cemiyet telâkkisine dayanan bir fikri sistem haline getirmektir ki Kadronun yapmaya çalıştığı da budur. Öyle bir fikri sistem ki onda anti emperyalizmin, yani bir milli kurtuluş hareketinin tarihi menşe'leri, zaruretleri, seyri ve hedefleri objektif ve mütecanis bir nazari tahlil ile izah ve tedvin edilmiş olsun.

İş, eski Babıâli gevezeliği ile değil de, böyle çetin, fakat tam ve mürekkep halile ortaya konulunca ovakit kendiliğinden tahakkuk eder ki Kadro, Türk inkılâbının fikir cephesinde yalnız kendisini değil, bütün bir nesli, hattâ bir çok nesilleri işgal etmesi icap eden ağır, devamlı bir işe kendisini kendi mikyasında bağlar. Bu işin ise bir Nuruosmaniye politikacılığı veyahut bir takım kolay nümayişler ve hafifmeşrepliklerle bir alâkası yoktur.

Filvaki bu noktada bize:

— Pek iyi, bukadar mürekkep ve şamil bir tarzda ortaya koyduğunuz bir işi ne merhale başarabildiniz. Anti emperyalizmin ve bilhassa Türk milli kurtuluş hareketinin tarihi menşe'lerini zaruretlerini istihalelerini ve objektif hedeflerini nazari bir tahlil ile izah eden eserlerinizin hacmi nedir? Denilebilir. Filvaki böyle muazzam bir izah işi, milli kurtuluş hareketinin aynî nazari mebde'lerle yazılmış geniş bir tarihi, aynî mebdee dayanan zengin bir edebiyatını, hukuk, felsefe ve sanat telâkkisini, nihayet hesapsız bir film, radyo ve propaganda malzemesini vücude getirmedikçe elbette ki ilerlemiş sayılamaz. Fakat şuda var ki Kadro bir milli kurtuluş hareketinin nazari esasları üstündeki ana telâkkilerini, yine bizzat inkılâbımızın satına dayanan mütecanis, tezler halinde vermeğe muvaffak olmuş ve bu ilk araştırmaları takip eden yıllardaki bütün fikir ve taharri enerjisini de bu taharrilerinin derinleşmesine vakfetmiştir.

●

Hüseyin Cahit Bey:

İlk adımda size pek kolay ve cazip görünen münakaşanın mevzuunu zannederim ki muayyen bazı esaslara irca etmek lüzumunu size ihsas edebildim.

Çünkü sizin alıştığınız münakaşa tarzı, yani cümle ve lâf oyuncakçılığı ile bizim aramızda Baba Tahir devri ile 1934 senesi kadar bir zaman farkı vardır.

Vakasız Baba Tahir devrinin anânelerini meşrutiyet seviyesi içinde de istediğiniz gibi yaşatınız. Fakat o devrin münakaşalarına mevzu olan şeyler nihayet bir «vavı - âtife» den ileri gidemiyordu. Ve karşınızda ise sadece bu lâf oyunlarından zevk alan bir kalabalık vardı. Halbuki bugün bizim aramızdaki münakaşanın mevzuu bir millî kurtuluş hareketinin mahiyet ve istikametidir. Bu millî kurtuluş hareketinin Avrupanın metot ve tekniğine tevarüs etmesi bahsı, kapitalizm, faşizm veya sosyalizmin müstemlekeci olup olmamaları bahsı ve nihayet milli devletçilik vesaire,yani bizim yazılarımızda kaleminizle «vâvı-âtife» gibi oynamaya ve âleme marifetler göstermeğe çalıştığınız şeyler o şeylerdir ki onlara ancak ciddî mevzular gibi ve sistemli bir görüşle temas olunabilir. Sizin yazılarınıza inanmak lâzımgelirse bu itibarla Babaâli anânelerinin ve mutat geveselliklerin bu münakaşalarda ne yeri, ne de manası vardır. Hattâ bu anânelerden hâlâ zevk alanlar bulunsa bile, bizzat millî seviyenin sıhhati ve terakkisi namına onları bu zevklerinden mahrum bırakmak lâzımdır.

Maamafih siz itiyadınızı terkedemez ve yine:

— Filân cümlenizin filân kelimesi,

— Filân kelimenizin filân manası...

şeklinde başlayıp her cümle, her kelime ve her harfe kendi arzunuza göre manalar verip, kendi zevkinize göre hükümler teşkil etmekte devam edebilirsiniz. Sizi temayüllerinizden tecrit etmek ne hakkımız, ne de vazifemizdir. Fakat biz kendi münakaşalarımıza şu gördüğünüz tarzda devam edeceğiz. Ümit ederiz ki sonunda sizce müphem kalan veya büsbütün unutulan bazı noktalar tavazzuh etmiş olacaktır.

Aydın İncir müstahsillerinin Başvekil İsmet Paşaya arizaları:

Türkiye Cümhuriyeti Büyük Başvekili İsmet Paşa Hazretlerine:

İncir piyasasının aldığı son vaziyet, bu vaziyeti ihdas eden ihracatçıların İzmirde zati Devletlerine karşı «Bugün bir incir meselesi yoktur. Piyasa normaldir» diyerek hakikati örtmek istemeleri karşısında pek haklı olarak müteessir olan biz aşağıda imzalarımız bulunan Aydın ve Havalisi İncir Müstahsilleri, Valimiz Fevzi Beyefendinin başlığı altında bugün Aydın C. H. F. salonunda yaptığımız toplantıda bu meseleyi çok dikkatle konuşarak tesbit ettiğimiz berveçhizir neticeleri arzetmeyi kararlaştırdık:

Meseleyi iyice tetkik edebilmek ve neticeye varabilmek için yirmi dönümlük mütevassıt bir incir bahçesinin evvelâ istihsal masraflarını tetkik ettik. Yirmi dönümlük bir bahçenin vergi kıymetine göre vasati vergisi 30, çift sürme masrafı 30, budama, çapa masrafı 15, müsakkafat vergisi 5, ilek atma masrafı 20, bekçi ücreti 40, ızkara, sepet, hasır ve kova masrafı 10 lira ki, cem'an masrafı 150 liraya varmaktadır. 20 dönümlük bir incir bahçesinin bu masraflara mukabil vasati olarak vereceği 4.000 kilo incirden ibarettir. Bu istihsal masraflarına vasati olarak 1,75 kuruş nakil ücretile (Bu ücret mesafenin uzaklığına göre 12,5 kuruşa kdaar tebalüf etmektedir. Burada vasati olarak 1,75 kabul edilmiştir.) İzmirde satış esnasında verilmesi zarurî olan borsa, simsariye, çuval, komisyon, ardiye ve saire için de kiloda 50 santim masraf ta hesap edilecek olursa beher kilo müstahsile ancak 6 kuruşa mal olmaktadır. Halbuki bu 4.000 kilo incir nevilerine göre ve bugünkü piyasaya nazaran asgari 200 liraya satılabilmektedir ki bu suretle beher kilosu için müstahsilin eline beş kuruş geçmektedir. Bu hesap normal zamanlara göredir. Havaların bozukluğu yüzünden malın sakatlanması ve hurda miktarının artması gibi haller hesaptan hariç tutulmuştur.

İncir; bugün müstahsilini müzayakaya düşüren fakat mutavassıtını refaha düşüren bir mata haline gelmiştir. İncirin kendilerine refah ve servet verdiği mutavassıtlar ve ihracatçılar için bittabi bir incir meselesi yoktur. Lâkin bunlar yüzünden zaruret ve müzayakaya düşen biz müstahsiller için çok kısa bir zamanda pek kat'î bir surette halledilmesi icap eden mühim bir hayat meselesi vardır. Yapılan tetkikat incir fiatlarının düşmesine ihracatçıların ecnebi piyasalarının yekdiğerine karşı yaptıkları gayri meşru rekabetin sebep olduğunu göstermiştir. Ecnebi piyasasına fazla mal satabilmek kaygusile ucuz vermeğe çalışan ihracatçı, bittabi malı burada da ucuz almak çarelerini aramaktadır. Bu rekabet alış piyasalarında ihracatçıları biz müstahsile karşı âdeta müttehit bir cephe gibi tutuyor. Şu suretle zarar yalnız bizim değil, aynı zamanda memlekete çıkan mala nis-

beten daha az para getirmek dolayısiyle devletin umumi servetine de şamil bir mahiyet iktisap ediyor.

Görülüyor ki bütün bu teşevvüş ve gayri tabiilik sırf ihracatçılar yüzünden neş'et etmektedir.

Demek ki ihracatçı ve komisyoncu denilen mutavassıtlar. aradan kalkar ve müstahsil ile müstehlik satıcı ve alıcı vaziyetile karşı karşıya kalacak olurlarsa ecnebi diyarlarda ayni malı istihsal eden memleketler incirlerine karşı daima faik ve imtiyazlı mevkiini muhafaza eden incirlerimiz değer fiatlarını bulacaklar ve müstahsilin zararına bir kaç mutavassıtın kesesini şişiren paralar da umum müstahsile inkisam etmiş ve iktisadi bir müvazene husule getirmiş olacaktır.

Devletimizin iktisadi sahada kabul ettiği devletçilik sistemine uyarak bu işi de müstahsilin ancak mecburi bir surette kooperatifleştirilmesi ve ihraç merkezlerinde ihracat ofislerile bu kooperatiflerin birleştirilmesi başarabilecektir.

Her işte ve her şeyde yenilik inkılâbı yapan Cümhuriyet devrinde asırlardan yadigâr kalmış olan bu eski sistem alış veriş usulünün de artık maziye karışması zamanı çoktan gelmiş ve hattâ geçmiştir.

Bu maruzat incir işinin ıslahı için tevessül edilmesi icap ettiğine inandığımız umumi hatlardır.

Bir de bizim incir müstahsillerinin bu sene düştüğümüz müşkül mevki vardır. Bize pek büyük bir zarar gösteren şu şekil karşısında düştüğümüz elim mevkii ve bunun fecaatini düşünmekte ve çok mütereddit vaziyette kalmaktayız. Müstahsilin bu sene şu perişaniden kurtulması, yalnız hal için değil, gelecek senelerde onun çalışma kabiliyetini muhafaza etmek itibarile de elzemdir. Bu sene çarşının bu ezici tröstüne karşı yapılacak en cezri tedbirler şöyle hulâsa edilebilir:

1 — Hurdanın kıymetleştirilmesi.

Bunun için 6 kuruş mesarifi istihsaliyeye karşılık olarak ele geçen bir kilo hurda mala müstahsili tatmin edecek münasip bir fiat vazedilmesi.

A — Soma işinin ihalesine kadar bu fiatın şimdiden ilânı.

B — Soma ihalesi yapılıncıya kadar kredi kooperatiflerine borçlu bulunan müstahsilin hurdalarının bu fiatle ve borçlarına mukabil kooperatiflerce kabul edilmesi.

C — Kredi kooperatiflerinin haricinde kalan müstahsil ve satış kooperatiflerinin elindeki hurdaların da ayni fiatlarla mezkûr kooperatiflerce satın alınmasının temini.

2 — İncirin kısmen dahilde istihlâkini temin için askeri ve yatılı müessese ve mektepler için mübayaası hususunun temini.

Yuakrıda zikrettiğimiz tedbirler ne kadar acele ittihaz edilirse biz müstahsiller, içinde yuvarlandığımız şu buhran ve perişaniden o kadar çabuk kurtulmuş ve gelecek senemiz de tahtı temine alınmış olacağından hususatı maruzanın ehemmiyetle nazarı dikkate alınarak biz incir müstahsillerini himaye buyurmanızı zati Devletinizden büyük saygılarımızla dileriz efendim hazretleri.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Şakir Hazim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO

AYLIK

FİKİR

MECMUASI

SAYI

34

Şabit

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

YENİ ÇIKTI

TÜRKİYE

KÖY İKTİSADİYATI.

◆◆◆◆◆◆

Yazan:

İsmail Husrev.

◆◆◆◆◆◆

Sayfa: 205. Fiatı: 125 Kuruş.

◆◆◆◆◆◆

Satış yeri: AKBA KİTAP EVİ. Ankara.

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

34

T. EVVEL

1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO

Programlı devletçilik..	Şevket Süreyya
Devlet İncir kooperatifine doğru..	Dr. Vedat Nedim
Dünya konjonktoruna bir bakış	İsmail Hüsrev
Artist ve politikacı.	
Orta Avrupanın davasızlığı. II.	
Avusturyacılık.	Burhan Asaf
Enerjide tarife meselesi.	M. Şevki
Bir ilk eser: Türkiye köy iktisadiyatı.	Şevket Süreyya

Okuyucularımıza:

Arkadaşımız ve İmtiyaz sahibimiz Yakup kadri beyin bir ecnebi memlekette Hükûmetimizi temsil vazifesile aramızdan ayrılması üzerine KADRO, gelecek sayıdan itibaren neşriyatını bir müddet için tatil edecektir.

KADRO

Her kahramanın bir destancısı vardır. Destanlara geçmemiş kahramanlıklardan hiç kimsenin haberi olamaz. Yeryüzünde, kim bilir, ne büyük hadiseler kendilerine lâyık bir ifade vasıtasından mahrum kaldıkları için adi vak'alar gibi unutulup gitmiştir.

İş erinin, hareket erinin, kendi işlerini ve kendi hareketlerini zapt ve tespit edecek bir kimseyi çok defa yanıbaşında bulundurmak istemesinin sırrı bundadır.

●

Eski devirlerde, «vakanüvisler» ve şairler, fütuhat yollarında serdarlarla atbaşı beraber dolaşırlardı. Otağların, hatırı en çok sayılan konukları onlardı. Çünkü, bir «vakanüvis» isterse bir zaferi hezimet ve bir hezimeti zafer şekline sokabilir. Bir şair de levent bir yiğiti, bir kambur cüce ve kambur bir cüceyi levent bir yiğit kılığında göstermek kudretini haizdir.

Hemen çoğu, derin ve ince bir «intuition» sahibi olan iş ve hareket adamları bunu iyi bilirler ve meydana koydukları eserin herkesten önce bunlar tarafından tasdik ve takdir edilmesini isterler. Zira, halkın hafızası zayıftır, yüreği kaypaktır. Hiç bir şey yazılıp mühürlenmeden ona tevdi olunamaz.

●

Zaten, yazılıp mühürlenmemiş bir işin, yalnız iş olarak ne ehemmiyeti vardır? Bu iş, mutlaka, kâğıt veya mermer üstünde birer satır haline girecek ve ancak o zaman ebediyet içindeki mana ve kıymetini kazanacaktır.

●

Kahraman için destancısız kalmaktan daha feci bir şey vardır. Kötü, beceriksiz ve anlayışsız bir destancının eline düşmek... Sezar, bundan korktuğu için kendi yaptıklarını kendi eliyle vesikalandırmıştır. İkinci Sezar, - yani Sezar Borgia - ise halefle-

rinin çoğuna biribirinden iğrenç birer cinayet ve melânet şeklinde görünen bütün siyasî ve askerî işlerinin hakikî ve müspet kıymetini, ancak, Nikola Makiavel'in yardımıyla bir yüksek devlet düsturu halinde tespit etmiştir.

Meselenin en garip tarafı şudur ki, Makiavel'in maruf kitabı, aslında, Sezar Borgia'nın yaptıklarının bir hikâyesinden veya bir izahından ibaret iken, yazanın dehasından doğma original bir doktrinin ifadesi olarak telâkki edilmiştir. Halbuki, Makiavelizma Sezar Borgia rejiminin ideolojisinden başka bir şey değildi.

Valansiya Dukasının Makiavel tarafından işlenmemiş kısmı, hususî ve insanî siması, yani hammaddesi, bugün, hâlâ, bir sürü kötü romancılarla, korkunç tip meraklısı tiyatro muharrirlerinin malı olmaktan kurtulamıyor. Fakat, Makiavel'in anlattığı genç ve iradeli devlet adamı tarafı, yeni devir Avrupasının ortasında emsalsiz bir diktatör örneği olarak yaşamakta devam ediyor.

●

Şu itibar ile diyebiliriz ki, fikirleşmemiş her hâdise, çöl ortasında bir nidadır. O, kime hitap eder? Onu, kim işitir?.

Proğramlı devletçilik..

Şevket Süreyya.

Geçen Fırka kongresinde devletçilik, millî rejimimizin temel prensiplerinden biri olarak konuldu. Fakat bu temel prensip, millî hayatımızın o kongreyi takip eden seyri safahatı arasında müeyyedeleşir ve yerleşirken diğer taraftan da çeşitli yollardan en münakaşa, hattâ mukavemetlere maruz kalan bir umde oldu.

Bu itibarla, geçen fırka gongresinde bir temel prensip olarak konulan devletçilik umdesinin artık bütün nazarî ve tatbikî unsurlarile işlenmesi, yani *programlaştırılması*, önümüzdeki fırka kongresinin büyük mevzularından biri olacaktır. Binaenaleyh yalnız devletçilik değil, fakat programlı devletçilik, müdevven ve gayri kabili taarruz devletçilik... İşte inkılâp ilminin ve münevverliğinin önümüzdeki ideolojik vazifesi budur.

●

Millî rejimimizin devletçilik vasfında tereddüt eden veya onu haddi zatında kabul eder gibi göründükleri halde kavlen ve filen çeşitli yollarla zedelemek isteyenlerin ilk hataları, bu prensibi; milliyetçilik gibi, cumhuriyetçilik gibi, halkçılık ve layıklık gibi millî inkılâbımızın maddî bünyesinden gelen, yani hattâ istesek bile Türk rejiminin bünyesinden ayrılması kabil olmıyan bir esas unsur olarak almamalarından gelir. Böyle düşünenler zannederler ki, Türk inkılâbında devletçilik, umumiyetle devrimizin, bilhassa harp sonrası nizamının alemşumul bir mevzuu olan sosyalizm fikirlerinin, bazı serbest düşünenler tarafından millî bünyemizin naklolunmuş bir taslağından başka birşey değildir. Yani zannederler ki, sosyalizm fikirleri, yahut faşist memleketlerde meydan alan devlet müdahalesi usulleri, inkılâbımızın fikir veya program cephesinde mevki almış olanların dimağında ileri bir temayül olarak cazip tesirler bırakmıştır. Ve Türk millî rejimine devletçilik bu suretle, ancak cazip bir ruhî temayül olarak

girmiştir. Binaenaleyh bu gibiler için devletçilik, bizim millî prensiplerimiz arasında milletimizin istikbali için maddî ve objektif bir temeli olmıyan, yani ancak bir kısım idealistlerin ruhî incizaplarını ifade eden, kısaca, her vesile ile münakaşa ve tenkit edilebilir geçici bir vasıftır. Hem de esasen onun mevzuu, devletin bazı iktisadî işlere muvakkaten elatmasından ibaret sayılan dar ve kısa bir müdahalecilikten ibarettir.

Binaenaleyh böyleleri için fırsat buldukça, devletçiliği ya bir takım kombinezonlarle dar bir müdahalecilik çerçeveai içinde hapsettikten sonra alelâde bir muvakkat idarî tedbir imiş gibi ehemmiyetsizleştirmeğe çalışmak, yahut ta fikir ve neşir yollarile her fırsatta onun nazarî esaslarını çürütmeğe çalışmak adeta müstemir bir vazife teşkil etmektedir.

Halbuki hiç bir inkılâp rejimi kendi temel prensipleri üstünde bu kadar müsamahalı bir telâkki manevrasına müsaade etmemiştir. Binaenaleyh millî rejimimizin devletçilik prensipini de artık, bütün diğer mukaddes umdelerimiz gibi her türlü halelden ve şüpheden masun bir şekilde programlaştırmak ve onu da gerek nazariye, gerek tatbikat işlerinde millî hayatımızın istisnasız bütün şubelerine kemalile hâkim kılmak günümüzün geçiktirilemez bir zaruretidir.

Çünkü aksi takdirde; bir temel prensip üstünde böyle müsamaha misali, hem inkılâbımızın arızasız inkişaf etmesi icabeden geleceği, hem de umumiyetle genç neslin karakter terbiyesi için fena bir tehlike teşkil edebilir.

●

Millî rejimimizin devletçilik vasfını programlaştırma içinden bahsederken, evvelâ bir kaç esas *hareket noktası* nın *tam ve kat'i* olarak tespit edilmesi lâzımdır. Çünkü bu esas hareket noktaları tespit olunmadıkça bizzat devletçilik mefhumunun mana ve hududunu tayin edebilmek imkânsızlaşır.

Bu hareket noktaları arasında evvelâ şunu kabul etmek ve:
— Ben inkılâbı benimsedim!.
diyen her vatandaşa da mutlak olarak idrak ettirmek lâzımdır ki, inkılâp esaslarımız arasında devletçilik inkılâp münevverliğinin, sosyalizm fikirlerine veya faşizm usullerine karşı alelâde ruhî

bir temayül veya incizabından demek değildir. İnkılâpçı Türk münevverinden filhakika, kendi haricinde cereyan eden beynelmilel fikir ve cemiyet hareketlerine karşı bilgisizlik ve alâkasızlık istenemez. Kendi haricinde cereyan eden işlere karşı kapısını ve gözlerini kapayan ve kulaklarını sağır kılan rejim, eski Osmanlı İmparatorluğudur. Kendi devrinde, fakat kendi dışında cereyan eden fikir ve cemiyet hareketlerini günü gününe ve kendi zaviyesinden takip ve idrak etmekteki kabiliyeti ise yeni Türk rehber ve münevverinin, aynı zamanda onu eski rejim unsurlarından ayıran büyük kuvvetlerinden biridir.

Bu itibarla sosyalizm fikirleri ve faşist müdahaleciliği filhakika Türk inkılâp rehber ve münevverlerinin yakından bildiği, tanıdığı ve takip ettiği hâdiselerdir. Hattâ bu hâdiselerin değil yalnız milletimiz, bütün beşeriyet için dahi ileri ve şayanı temenni olan insanî dileklerine karşı ruhî ve fikrî bir incizap duymamak dahi kabil olamaz. Çünkü böyle bir duygusuzluk bizzat kültürsüzlükten ve insanî tefekkürden mahrum olmaktan başka bir şey değildir. Fakat şu da yine kat'î ve muhakkaktır ki, Türk devletçiliği, insanın ancak *his ve akldan* doğan ve yaşayabilen ruhî ve fikrî bir incizabın bizim millî prensiplerimiz arasında kayıt ve ilân olunması değildir. Münhasıran *hissî ve fikrî*, yani münhasıran *subjektif* ve *idealistçe bir temayülden* ibaret değildir.

Eğer bu böyle olsaydı, Türk inkılâbının rehber kadrosu ve münevver unsurları sadece *his ve akıl kuvvetlerile hareket eden*, yani hâdiseleri *objektif* mütalea kabiliyetinden mahrum *saf ve mücerret idealistler* olarak kalırdı. Bu takdirde ise millî rejimimiz, yalnız bir takım saf mücerret idelasitlerin hissî ve aklî temayüllerile yürüyen, yani kanuniyetlerden mahrum kör bir kuvvet olurdu. *O vaziyette ise elbette ki devletçilik mefhumuna bir temel prensip değil, inkılâbın seyrinde maddî bir zarurete dayanmıyan, mütemadiyen değişebilecek his ve akıl temayüllerine tâbi olarak hergün bir başka şekle giren geçici ve değişici bir hareket olarak almak kabil olurdu!*

Nitekim şu veya bu endişe altında devletçilik prensisibimizi, bazan nazariye, bazan tatbikat bakımından gevşetmeğe ve şekil-

sizleştirmeğe çalışanların da yapmak istedikleri bundan başka bir şey değildir. (1)

Halbuki Türk Millî kurtuluş hareketinde devletçilik, bu hareketin doğrudan doğruya maddî bünyesinden ve tarihî kanuniyetlerinden gelen bir şeydir. Yani doğrudan doğruya maddî şartların ve zaruretlerin emri ve ifadesi olan bir tabiî kanundur. Bizim irademiz haricinde, hatta belkide bizim irademize rağmen teşekkül eden objektif bir fikir ve madde hareketinin ta kendisidir.

Yani devletçilik bizim his ve akıl incizaplarımızla, kendi arzu ve temayüllerimize tâbi olarak konulan bir şey değil, bilâkis bizim his ve aklımızı kendi zaruretleri peşinden çeken, bizi sevk ve idare eden bir objektif ve maddî kuvvettir.

Hattâ farzı muhal olarak bizim devletçilik lafzını ret veya ihmal etmemiz dahi haddi zatında hâdisatın seyrinden bir şey değiştirmez. Kaldı ki, eğer rejimimiz devletçi olmasaydı inkılâbımız akim kalabilirdi. O takdirde bizzat kendi irademizle kendi idrak ufkumuz tarihin en manalı ve istikbal için en gebe olan bir büyük davasını akim bırakmış olurdu. Halbuki bu inkılâbı idare edenlerin irade ve idraki bugüne kadar, bir inkılâbın manası ve sür'ati ne demek olduğunu bilmiyerek her adımda ona engel olmak istiyenlerin mukavemetini daima kırmış ve en beklenmeyen anlarda en büyük hamlelerini vermiştir. Binaenaleyh devletçilik mefhumu etrafında da yaratılmak istenen tereddütlerin bu artık anane haline gelmiş hamle ahlâkını hiç bir zaman

(1) Hattâ bu gibiler fikirlerini bazan çok açık izhar ederler. Meselâ derler ki:

— Siz devletçilikten bahsediyorsunuz. Halbuki inkılâbımızın rehberleri ve memleketin rehber fırkası bu fikirde değildir. Teşkilâtı Esasiye kanunumuz da bu fikirlerle tearuz eder. Sizin devletçilik diye sarıldığınız şeyler maskeli bir sosyalizmdir. Bu gibileri ekseriya sosyalizmin birikmiş büyük sermayelere karşı amele sınıfının sınıfî bir mücadele hareketi olduğunu ve bizim memleketimizde ise millî devletçilik diye benimsenen ve müdafaa edilen millî prensiple amele sınıfın ihtilâlci hareketi arasında hiç bir münasebet olmadığını bilirler. Fakat bunlar kurnaz politikacılardır. Devletin veya fırkanın haddi zatında beğenmedikleri ve benimsemedikleri prensiplerine karşı muhalefet etmektense o prensipleri müdafaaya çalışanların şahıslarını hedef tutarak dolayısile yine o prensipler aleyhinde hiddetlerini göstermeği daha zararsız bulurlar.

yenemiyeceğine şüphemiz yoktur. Türk inkılâp münevverliği inkılâba inandığı kadar, o inkılâbı idare edenin, en beklenmeyen anlarda ve daima tecelli eden bu ananevi kahramanlık ahlâkına da daima inandı. Bu neslin tarihi bu inanışın hezimetini hiç bir zaman kaydetmediği gibi, bundan sonra da kaydetmiyecektir. Filhakika devletçilik aleyhtarlığı, bütün büyük prensiplere karşı tarihin her devrinde, dünün ve bugünün bütün inkılâplarında görüldüğü gibi zahiren uysal ve makuldur, çünkü sinsidir. Fakat kendi idealini ve heyecanını bir takım günlük ve pespaye menfaatların dar çerçevesinden almayıp, büyük işlere ve millî hedeflere inanışın söndürülemez ateşinden alan inkılâp insanının sesi, sinsi ve uysal uyuyor tarinizimden her zaman daha makuldur.

●

Kaldı ki bizim için devletçilik eski *ordulaşmış millet* rejiminin modern şartlar ve zaruretler altında tecelli etmiş bir şeklidir. Türk milleti için ise ordulaşmış millet rejimi millî tarihimizin bilinen, hattâ bilinmeyipte sezilen esatiri devirlerindenberi asîl olan, daimi olan bir millî hayat tarzıdır. Türk milleti en yüce eserlerini daima ordulaşmış bir millet çerçevesi içinde verdi ve onun haricine çıktığı gün daima dağıldı. Lâtin milletlerinin, Angolosakson ırkının ve yeni Amerikan milletinin tarihi teşekküllerinden esas olan ve bu teşekküllere damgasını vuran endividüalist kayıt ve şartların bir tanesini bile Türk milletinin tarihî teşekkülünde bulamayız. Bugünkü boş ve milletçe millet menfaatları için işlenmeye muhtaç geniş Türkiye toprakları üstünde kalabalık, karnı tok, sırtı pek, yüzü ve gönlü şen ve devrin en ileri tekniki ile teçhizatlanmış millet tezatsız rejimini de yine ordulaşmış bir millet nizamı verebilir. Bunun içindir ki, devletçilik nizamı, ordulaşmış millet nizamıdır ve bu nizam, tarihin bilinmeyen devirlerdenberi bizim milletimizin, öz ve kendine has millî nizamıdır!.

●

Hulâsa devletçilik prensibinin millî rejimimizin ve millî hususiyetlerimizin temel prensiplerinden biri olmak itibarile her şeyden evvel haysiyet ve itibarın korumak ve yükseltmek

ahlâkî vazifemizdir. Bunun için ilk şart ise onu *hissî ve ahlî* mebdelerden kurtararak objektif bir kaide üzerine koymak ve milletimizin daima büyük rehber fikirlerinden biri olarak ve büyük rehber fikirlere yaraşan tarihi istikrarını vermektir. Devletçilik prensibinin objektif mahiyeti, programlı devletçiliğin, yahut devletçilik mefhumunu programlaştırma işinin hareket noktalarından biri olacaktır.

●

Mamafih devletçilik mefhumunun programlaştırma mevzuundan bahsederken, bu mevzuun hareket noktasının yalnız bundan ibaret olmadığını da işaret etmek lâzımdır. Bir kısım muhitlerde yayılmış yine sakat, diğer bir telâkki daha yaşar ki, bu telâkkiye göre devletçilik, *sadece iktisadî hayata* şu veya bu şekilde bir devlet müdahelesinden, yani nihayet bir iktisadî mefhumdan ibarettir.

Halbuki filhakika devletçi iktisat, yahut iktisat devletçiliği vardır. Fakat Türk devletçiliği yalnız bir iktisadî hareketten ibaret değildir.

Devletçilik bir millî ve içtimaî nizamdırki bu nizamda millî hayatın bütün sahaları ve millî bünyenin iskeleti, milletin umumî ve yüksek menfaatlerini perakende menfaatlerin ve temayüllerin üstünde tutan teşkilâtlı bir millî ahenk içinde tanzim olunur.

Bu itibarla iktisadî hayat, devletçilik nizamının şümul ve ihatasına dahil olan millî faaliyet sahalarında yalnız biridir, fakat devletçilik hudut ve şümulü yalnız millî iktisat faaliyetlerinden ibaret değildir. İktisat ta devletçilik, halk terbiyesinde ve kültür işlerinde devletçilik, Sıhhiye ve İçtimaî Muavenet işlerinde, içtimaî sigortada, ücret ve maaş tarifesinde, müstahsil veya müstehlik lehine fiat politikasında, yahut meselâ belediye siyasetinde devletçilik... Hulâsa bütün prensiplerini teşkilâtlı ve devletçe tanzim fikrinden alan *millet birliği = iş birliği*... İşte devletçilik budur!

Devletçilik davasının, sadece iktisadî hayatın bazı mahdut sahalarındaki devlet müdahaleciği şeklinde tahdit edip onu alelâde ve basit bir idarî tedbir mahiyetine indirmek cehti, bu

mefhumu zedelemek istiyenlerin daima başvurdukları tedbirlerden biridir.

Halbuki Türk kısaca, millet nizamının yeni devrin en yeni esaslarına göre kül halinde kuruluşu demektir. Bu kuruluş ise bu davayı kül halinde idrak ve idare eden bir kuvvetin, *yani devletin,* ruh veya kültür işlerinden, idare veya iktisat hayatının en uzak tecellilerine kadar her sahasına şuurlu ve teşkilâtlı müdahelesini ister. Yoksa meselâ münhasıran iktisatça devletçi bir nizam içinde, yine meselâ liberal şartlar içinde işleyecek bir kültür veya idare mekanizması, devlet her biri başka sür'at ve kanuniyetlerle işleyen devlet çarklarının biribirine çarpmasından ve biribirini yıpratmasından başka bir şey değildir.

Bu itibarla da devletçilik hem nazariye hem tatbikat sahasında tam ve şamil bir küldür, unsurları biribirini nakzetmeyen müdevven ve sistemli bir millî - içtimaî nizamdır.

●

Zaten yine bu itibarladır ki, devletçilik ayni zamanda millî hayatın bütün sahalarını saran tam ve sert bir hayat ve tefekkür disiplini de demektir. Hayatta ve tefekkürde disiplin devletçiliğin o vasıflarından biridir ki, onu bu vasfından tecrit ederseniz kendi varlığından zaten meydanda bir şey kalmaz.

Binaenaleyh devletçilikte disiplin, milletin bütün ruh, fikir ve madde kuvvetlerinin, milletin umumî menfaati denilen hakim hedef istikametinde o şekilde seferber edilişidir ki, bu umumî yürüyüşte milletin enerjisinden ne bir madde, nede bir tefekkür zerresi ya kendi içinde çarpışarak, ya akacak mecra bulamıyarak heba olup gitmesin!

Eğer bir millî nizam içinde müstahsilin menfaatı, mutavassıtın menfaatile çarpışırsa, kredi veren kredi alanı fakirleştirirse ve meselâ fiyat politikası memlekette istihlâk ve istihsal haddını daraltır ve bizzat istihsali ve hayatı iptidailiğe götürürse o memlekette içtimaî kuvvetlerin ahenk ve muvazenesi temin edilmemiş olur ve böyle bir cemiyet ancak, tezatlarle dolu muz-

tarip bir cemiyet olur. Binaenaleyh bir millî cemiyet içindeki kuvvetlerin biririne karşı harekete gelmesi yerine onların bir millî beraberlik ve iş birliği içinde ahenkleştirilmeleri devletçiliğin tabiî gayesidir ve bu da cemiyet için tam ve şamil bir tefekkür ve madde disiplininden başka bir şey değildir.

●

Büyük fikirler ve prensiplerin talii daima tarihteki büyük adamların talii gibidir. Bunlar daima tezatların ortasında yaşarlar ve bunlara karşı muhakemeler ve kanaatlar hiç bir zaman sakin ve bitaraf değildir. Binaenaleyh millî rejimimizin temel unsurlarından biri olan devletçilikten bahsederken onun etrafında daima kaynayan idealistçe iman ve feragatle, idrak darlığı veya şahsî menfaat endişesinden gelen muhalefeti göz önünde tutmamak kabil değildir. Fakat büyük millî fikirlerin, tıpkı büyük millî rehberler gibi bir zaman mukavemetle karşılaşmaları, yine tıpkı o rehberler gibi büyük fikirlerin de zaferine hiç bir zaman mani olmaz. Kaldı ki, tarihteki büyük millî rehberler, kendi peşlerinde yürüyen unsurlardan idrak ufuklarının sonuna gelen ve hadisatı daha ileri takibe artık gücü yetmiyenleri zaman zaman nasıl terkederlerse, milletlerin taliini tayin eden büyük fikirler de kendi etraflarında daima safların değiştiğini ve bu fikirlere uzaktan katılmış olan arka plânda veya küçük menfaatlar peşindeki unsurların zaman zaman kendilerini terkettiklerini görürler. Çünkü büyük fikirlere inanmak ve onları takip edebilmek kabiliyeti de nihayet büyük ve enerjik insanların işidir. Küçük, dar ufuklu basit unsurdan bu kabiliyet beklenemez.

Bu itibarle Türkiyede devletçilik prensibinin talii de nihayet tarihi kaderin bu değişmez kaidesinden elbette ki müstesna olamazdı. Binaenaleyh bu fikir de zahiren kendi safları etrafında millet davasından heyecan duymıyan tali unsurların vefasızlığına uğrarsa bu hiç bir zaman onun hezimeti demek olmıya-

caktır. İsterseniz büyük fikirlerin bu taliini bir büyük adamın taliinden de dinleyelim:

«Mücadeleye beraber başlıyan yolculardan bazıları millî hayatın bugünkü Cumhuriyete ve Cumhuriyet kanunlarına kadar gelen tekâmülâtında, kendi fikriyat ve ruhiyatının ihatesi hududu bittikçe bana mukavemet ve muhalefete geçmişlerdir!...»

Gazi Mustafa Kemal

Büyük nutkundan: Sahife 14

Devlet İncir kooperatifine doğru..

Dr. Vedat Nedim.

Bu yıl incir, Ege mıntakasının ana davası oldu.

«İncir meselesi diye bir mesele yoktur.» iddiasında bulunan *liberal* tacirle incir meselesinin bütün acısını yaşayan müstahsil mümessilleri arasında açık ve ağır bir münakaşa, İzmir matbuatında devam ediyor.

***Serbest* pazarın kerametine inanıcmın kuvvetile tanınmış olan Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi sabık müdürü Muhittin Bey bile dâvânın acarlığı karşısında geçirdiği fikrî istihaleyi şu cümlelerle ifade etmiştir:**

«Tüccar için bir incir meselesi olmıyabilir, fakat müstahsil için çok büyük ve çok canlı bir meesle vardır. O kadar mühim bir meseleki ben ötedenberi bu gibi işlere hükûmetin müdahalesine taraftar olmıyan bir iktisadî mesleğe mensup bulunduğum halde dünyanın bugünkü şartları arasında ve piyasamızın bugünkü bozguncu ruhu içinde bu müdahelenin artık zarurî hale gelmiş bulunduğuna kaniim.»

Türkiyede muvaffakıyetle çalışan biricik istihsal ve satış kooperatifi olan Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifinin serbest pazar şartları içinde birliğini muhafaza edememesi ve müstahsile, dolayısile millet iktisadiyatına karşı gayri mes'ul olan mutavassıtların ve tacirlerin binbir kombinezonları içinde piyasaya ve fiyata bir türlü hâkim olamaması, haykıran bir hakikat olarak karşımızda dururken, hâlâ mantıkan menfaatini kendi kendilerine müdrik olmaları icabeden müstahsillerin kendiliklerinden bir araya gelip kooperatifleşmelerini daha fazla beklemenin doğru olmıyacağını en önce anlıyacaklardan biri de hiç şüphesiz ki, Muhittin Bey olacaktı. Ve nitekim işte, öyle de oldu. Bunu, devlet kooperatifçiliği hareketi lehine bir kazanç olarak tespit etmekle zevk duyuyoruz.

Mahsullerimizden hiç birisi, kooperatifleşmek bakımından, in-

cir kadar talihli değildir. Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi Türkiyenin *ihtiyarî* kooperatifleşme tarihinde *tek* kalmıştı.

Bu böyle olduğu halde İzmir matbuatındaki ifşaattan anlıyoruz ki, bu *tek* kooperatifimizin müstahsil lehine fiyat politikası *tek* bir tacirin âdî bir piyasa oyunu karşısında alt üst olmuştur.

Düşünmeye değmez mi ki, acaba Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi bütün incir müstahsillerini koperatifleştirmeğe neden muvaffak olamadı?.

İhtiyarî kooperatifleşme sahasında en muvaffak olmuş bir (Örnek) bile acaba neden bütün müstahsilleri kendi içine alamadı?. Hattâ daha ileri giderek sorabilir miyiz, bu örnek kooperatif buhranın en azgın yıllarında, yani birliğe dört elle sarılmanın zarurî olduğu bir anda, acaba neden ikiye bölündü?.
Bu suallerin bir tek cevabı vardır:

Serbest pazar şartları altında müstahsilin ihtiyarî kooperatifleşmesine imkân yoktur da ondan. Küçük mutavassıt, simsar ve mürabahacıdan tutun da büyük ihracatçıya kadar birlik ticaret cephesinin yayılım ateşi karşısında kalan ihtiyarî kooperatifleşme teşebbüsleri ergeç yıkılmağa mahkûmdurlar da ondan.

Bir kaç idealistin önayak olarak bir takım müstahsilleri bir kooperatif içinde birleştirmeleri her zaman mümkün olabilir, amma bu, hiç bir vakit Türk müstahsilinin ihtiyarî bir surette teşkilâtlanabileceğine delil olarak gösterilemez. Bu münferit tecrübelerin bile ne güçlükle tutunabileceklerini yaşayabilmek için ne büyük enerjiler sarfetmek mecburiyetinde kalacaklarını Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifinin tek misali bize öğretmelidir.
Bu vaziyet karşısında ihracatçı şöyle konuşuyor.

«Demek ki, kooperatif, müstahsili tatmin etmiyor. Eğer tatmin etseydi, kooperatifleşirdi. Müstahsil kooperatifleşmek istemiyorsa kabahat bizde mi?»

İhtiyarî kooperatifleşme teşebbüslerinin muvaffakıyetsizliğini, serbest ticaret siyaseti lehine istismar eden demagog ihracatçı (mecburî devlet kooperatifi) fikri karşısında şöyle diyor:

«Mecburî devlet kooperatifi Teşkilâtı Esasiye kanununa muhaliftir. Çünkü ticaret serbesttir.»

Bu aldatıcı ve sinsi iddianın maskesini alaşağı etmenin zamanı artık geldi sanıyoruz.

Teşkilâtı esasiye kanununun ruhunca, serbest, millet menfaatlerinin zararına olmayandır.

Millet menfaatlerinin zararına olan herşey Teşkilâtı Esasiye kanunumuzun ruhuna aykırıdır.

İzmir matbuatındaki münakaşalardan anlıyoruz ki, bu yıl incir fiyatları geçen seneki fiyatlara nispetle düşük ise, bunun mes'ulü serbest ticarettir. Halbuki sistemli bir devlet fiyat politikası sayesinde bu yıl incirlerimiz için hattâ geçen yıldan üstün bir fiyat temin etmek kabildi.

O halde bir kaç gayri mes'ul ihracatçının serbest ticaret formulü arkasında pusu kurarak millî iktisadiyatımızın menfaatlerine karşı cephe almalarını nasıl olur da utanmadan Teşkilâtı Esasiye kanunumuzun mukaddes prensiplerile mazur ve mubah göstermeğe cesaret edebiliriz?

Hayır Millî iktisat menfaatlerinin icabettirdiği her sahada fertlerin hürriyeti feda olunur. Teşkilâtı Esasiye kanunumuzun ve devletçiliğimizin dayandığı adâlet ve ahlâk prensibi de budur.

Bu itibarla (mecburî devlet kooperatifi) şiarı, millet iktisadiyatımızın millet menfaatlerine göre teşkilâtlandırılması şiarıdır.

●

Ege inciri, tabiatın yalnız Ege'de yetiştirdiği imtiyazlı bir yemiştir.

Başka bir kaç memlekette de incir çıkıyor. Fakat ne yapalım ki, tabiatın Ege incirine bahşettiği vasıflar, diger hiç bir memleketin incirlerine nasip olmuyor. Bu itibarla sistemli bir fiyat politikası sayesinde cihan piyasalarında incirlerimizin fiyatına biz, hâkim olabiliriz.

Ege incir sahası mahduttur:
İzmir vilâyetinde Torbalı, Bayındır, Tire, Ödemiş, Kuşadası;
Aydın vilâyetinde Söke, Aydın, Nazilli, Bozdoğan, Karacasu;
Denizli vilâyetinde Sarayköy;

Muğla vilâyetinde Bodrum
kazalarını Egenin incir mıntakası olarak hudutlayabiliriz.
Bu dört vilâyette incir ağaçlarının tuttuğu yeri 150 bin dönüm olarak tahmin ediyorlar.

O halde nispeten *dar* ve *toplu* bir saha. Ve bu itibarla da teşkilâtlandırılması çok müsait bir istihsal şubesi.

Teşkilâtın teferruatına dalmadan ana prensipleri üzerinde duralım.

1. — İncirciliğimizin Erkânı Harbiyesi rolünü oynıyacak mutahassıs bir heyet incir mıntakasının devlet kooperatifi içine alınmağa elverişli bahçelerini tespit eder. Bunlara kıymet biçer. Bu bahçelerin sahiplerine, bahçelerinin değeri nispetinde devlet incir koopreatifinin ortak hissesi verilir.

2. — Aynı heyet, incir devlet kooperatifi için bir iş planı hazırlar.

Her bahçeye düşen vazife, ayrı ayrı ve mevsimlere göre tespit olunur.

Bu vazifeler, zamanında harfi harfine yapılır.

Yapmıyanlar, bozguncu telâkki olunur. Ve cezalandırılır. Cezalandırma, mülkiyet hakkının kooperatif namına ref'ine kadar gidebilir.

3. — Kooperatifin amelî araştırmalarla meşgul olan bir de enstitüsü vardır.

4. — İncir mıntakasında *ferdî* kredi kalkar. Ziraat Bankası ancak incir kooperatifine kredi açar. İncir kooperatifi istihsal, alım ve satım işlerini finanse eder.

5. — Her bahçe sahibi incir mahsulünü kooperatifin toplama yerlerine teslime mecburdur.

6. — İncir istihsal mıntakasında kooperatifin depolarında tütsülenir, işlenir, ve ambalaj edilir.

7. — İç ve dış satışlarını kooperatifin satış büroları idare eder.

●

İhracatçılar, mecburî devlet kooperatifleri kurulunca ticaret işlerinin altüst olacağını iddia ederler. Bu iddia, tıpkı Devletin demiryolu işletemiyeceği, fabrika kuramıyacağı iddiasına benzer.

Tecrübeler gösterdi ki, Devlet demiryolu ve fabrikayı hususî teşebbüslerden daha iyi işletmeğe muvaffak oldu.

Devlet müessesesi, burokrasiden uzaklaştıkça ve hakikî devletçiliğe doğru ilerledikçe, hiç şüphesiz ki, bu iktisadî konfeksiyonunu daha iyi ve daha rasyonel bir tarzda ifa edecektir.

Ticaretin demiryolu ve fabrika işletmekten daha güç bir iş olduğunu kimse iddia edemez. Bu itibarla, devlet kooperatiflerinin ticaret sahasında da muvaffak olacağını kuvvetle ümit ederiz.

Hem artık devletlerarası ticaret işleri, gittikçe Devletler arasında kararlaştırılan kıymetler üzerinden yapılıyor. Bu, gitgide mallara da teşmil olunacaktır. Şöyle ki, muayyen mallarımızı alan memleketlerin, biz de muayyen mallarını alacağız. Bu takdirde Devlet, ergeç ticaret işlerini de elealmak mecburiyeti karşısında kalacaktır.

Diğer taraftan sanayileşen Türkiye'de müstahsilin alım kabiliyetini beslemek ve gözetmek zarureti kendini hissettirecektir.

Serbest piyasa şartları içinde maliyet fiaytından aşağı satış yapmak mecburiyetinde kalan müstahsil, fabrikalarımız için bir buhran tehdididir.

Görülüyor ki, ister ziraat, ister sanayi, ister ticaret hangi bakımdan davayı elealırsak alalım, mecburî devlet kooperatiflerini kurmak, bir millî zaruret halinde karşımıza çıkacaktır.

Dünya Konjonktoruna bir bakış.(1)

İsmail Husrev.

Sanayi memleketlerinin son aylardaki sınaî istihsal münhanisi yukarıya doğru bir kıvrılış hareketi göstermektedir. Bir muayyen konjonktür müessesesinin tanzim ettiği sınaî istihsal endekslerine göre dünya ile başlıca sanayiici memleketlerin sınaî istihsali 1931 denberi şu seyri takip etmiştir (100=1928 itibar edilmiştir):

	Dünya	Almanya	Ingiltere	Fransa	B. Amerika
1931	77.9	73.6	88.5	98.0	72.9
1932	66.1	61.2	88.0	78.0	57.9
1933	75.5	69.0	93.2	84.9	69.3
1934	82.0	86.2	103.3	81.4	76.6

Sınaî istihsali diğer memeleketlere nazaran oldukça yolunda giden memleket Japonyadır. Ondan sonra İngiltere gelmektedir. Ancak İngilterenin istihsali, «Ekonomist» mecmuasının «faaliyet endeksine» nazaran henüz 1928 senesi seviyesine ulaşamamıştır.

Halihazırda dünya sınaî istihsalinin artışında rol oynıyan sanayi şubesi metalürjidir. 1934 senesinin ilk nısfında dünya çelik istihsali 1933 senesinin ayni müddeti zarfındaki istihsale nazaran yüzde 55 arttığı halde pamuklu sanayiinin pamuk istihlâki ayni müddet zarfında ancak yüzde 5 tezayüt etmişti. Demir sanayiinde istihsalin bu sür'atli ilerleyişinin başlıca sebebi memleketlerin silâhlanma faaliyetlerinden gelmektedir.

1934 senesinde meskeu inşaat faaliyetleri de artmıştır. «Ekonomist» mecmuasının hesabına göre İngilterede yeni meskeu ihtiyacı o kadar fazladır ki, senevî 250 bin ev inşa edilse dahi (geçen senenin vasatî inşaat miktarı 250 bin evdi) bu ihtiyaç ancak

(1) Bu makale 1934 dünya konjonktürü hakkında Almanca ve Fransa intişar etmiş muhtelif raporların hulâsasıdır.

20 senede kapanabilecektir. Fakat burada asıl mesele ev ihtiyacında değil, mesken inşaatının son senelerde çok kârlı bir iş halini almasındadır. Çünkü devlet, mesken inşaatında inşaat masraflarının yüzde 21.5 ğunu kendisi tediye etmektedir.

Almanyada son senelerde mesken inşaatı kârlı bir teşebbüs olmuştur. Devlet yeni ev inşaatında masrafın nısfı kadar prim vermekte ve tamirat masraflarının beşte birini vergiden muaf tutmaktadır. Yeni inşa edilen evlerin inşa bedellerinin yüzde onunu da vergiden affetmektedir. Bu teshilât sayesinde mesken inşaatı faaliyetleri mühim nispetlerde yükselmiştir. Sınaî tesisat inşaatı işleri ise gayet yavaş gitmektedir ki, bunun sebebi de sınaî tesisatın bugünkü buhran içinde masrafını koruyacak derecede kâr etmemesidir.

Bazı sanayi şubelerinde makinelerin ve diğer tesisatın yenilenmesi faaliyeti de çok durgundur. Bilhassa İngilterede yeni himaye sistemi sayesinde bazı fabrikalarda görülen yenilenme faaliyetlerini bir muayyen konjoktür müessesesi yeni bir iktisadî yükselişe alâmet olacak derecede ehemmiyetli telâkki etmektedir. Bugünkü istihsal cihazının mevcut talebi karşılamağa kâfi geldiği ve hattâ himaye sistemine intikalden sonra müşahede edilen yenilenme faaliyetlerinin gevşediği müşahede edilmektedir. 1933 senesi zarfında yeni kurulan veya tevsi edilen fabrikaların miktarı 1932 senesinden daha azdır. Bu yeni fabrikalar ise küçük teşebbüslerdir ki, hepsinin kullandığı amele miktarı ancak 29 bini bulmaktadır.

Almanyada hükûmet, yeni makinelere, yeni tesisata, tadilâta, sarfedilen paraları vergiden muaf kılmaktadır. Bu suretle devlet bu nevi masrafların yüzde 60 nı üzerine almaktadır. Bunun neticesi olarak iç pazarda otomobillere, yeni makinelere olan talep mühim nisbetlerde yükselmiştir. Bu yükseliş 1934 senesinin ilk nısfında 1928 senesinin ayni müddeti zarfındaki talebe nazaran yüzde 73, 1933 senesinin ayni müddetindeki talebine nazaran ise yüzde 29 derecesindedir. Bunlara rağmen Almanyada dahi, sanayi esas sermayesinin yeni bir inkişaf safhasına yol açacak olan yenilenme hareketi mefkuttur.

Alman hükûmeti acaba yeni tesisatı vergiden muaf tutmakla millî iktisat ta bir canlanış hareketi doğurabilecek midir? Bun-

dan alınan tedbirler acaba bir sun'î teenffüs mahiyetinde değil midir? Bu tesisler, alım kabiliyeti olan bir pazara istinat etseydi belki müspet neticeler verebilirdi. Bundan maada devletin vergi varidatı da seneden seneye tenakus etmektedir. 1931 senesindenberi Alman hükûmetinin varidatı şu suretle azalmıştır:

1932	638	milyon mark
1933	633	» »
1934	574	» »

Bu varidatın bugünkü vaziyet dahilinde ilerde daha fazla sukut edeceği aşikârdır.

●

Dünya gıda ve hammadde fiyatlarının fevkalâde sukutu sanayi memleketlerine ucuz hammadde ve gıda maddesi ithali imkânlarını vermiştir. Başlıca sanayi memleketleri, sanayi faaliyetleri durgun olduğu halde 1933 senesinde 1929 senesinde ithal edilen hammaddelerden fazla hammadde ithal etmişlerdir.

1929 senesindenberi mühim sanayi memleketlerinin ve hammadde ithalâtile sanayi endeksi şu seyri takip etmiştir:

Sene	İNGİLTERE		FRANSA	
	Sanayi istihsali	Ham madde ithalâtı	Sanayi istihsali	Ham madde ithalâtı
1929	100	111	100	93
1930	96	100	90	90
1931	84	94	74	76
1932	88	96	61	73
1933	93	105	69	79
1934	103	122	81	91

Bu hammadde ithalâtının sınaî maksatlara matuf olmadığı aşikârdır. Bütün sanayi memleketleri harp ihtimaline karşı ihtiyatlı bulunmak için ihtiyat hammadde ve mevaddı gıdaiye ithal etmektedirler. Diğer taraftan sanayiici memleketler fiyat sukutundan istifade ederek kendilerine ucuz hammadde tedarik ederek buhranın şiddetini ziraatçı ve hammaddeci memleket-

lere yüklemektedirler. Hammaddelerin ve gıda maddelerinin ucuzluğuna rağmen sanayici memleketlerin bu maddelerden ihtiyaçtan fazla ithal etmeleri tediye bilânçolarının açık vermesine sebep olmuştur. Fakat İngiltere, Fransa ve Birleşik Amerikada tediye bilânçosu açıkları, hariçteki sermayelerin geri çekilmesi suretile kapatılmaktadır. Almanyada fazla hammadde ithali ise malî iflâsa müncer olmuştur. Alman hükûmeti kasalarından döviz mevcudunun bu fazla ithalât dolayısile harice aktığını görünce harice olan tediyatını kesmek mecburiyetinde kalmıştır. Fakat Almanyanın döviz yoksulluğu yüzünden dünya hammadde piyasalarından çekilmesi bu piyasalara menfi bir tesir yapmaktan hali kalmıyacaktır. Çünkü Almanya dünya hammadde piyasalarının başlıca müşterilerinden biridir. 1931 senesinde dünya yününün yüzde 13 nü, pamuğun yüzde 12 sini ve kalayın yüzde 8 ni ve kauçuk istihsalinin yüzde 6 sını Almanya istihlâk etmişti. Hattâ sene başlarında dünya piyasasından yaptığı mübayalar fiyatların yükselmesine bile âmil olmuştu. Fakat nisandan itibaren mübayaat durunca fiyatlar tekrar yuvarlanmağa yüz tutmuştur.

Son senelerde dünya ticaretinde de şiddetli daralma hareketleri olmuştur. Şöyle ki: (Milyon mark olarak)

	İTHALÂT		İHRACAT	
	1933	1934	1933	1934
Sekiz Avrupa sanayi memleketinin haricî ticareti	5915	5882	4364	4197
Müttehidei Amerika ve Japonya	1599	1475	1681	1678
Bütün sanayi memleketleri	7514	7357	6045	5855

Buradan sanayi memleketlerinin alıcı bulamamaktan dolayı hem ithalâtın hem ihracatının azaldığı vuzuhla görülmektedir. Ziraat memleketlerinin haricî ticaretinde ayni daralış vardır. 41 ziraat memleketinin haricî ticareti şu suretle daralmıştır: (Milyar mark olarak)

	İthalât	İhracat
1933	4.4	4.4
1934	4.2	4.3

Bütün bu anasırdan görülüyor ki, dünya iktisadiyatı içine girdiği buhran lâbirenetinden çıkış yolu bulamamıştır. Garbın bütün sanayi memleketleri çıkış ümidini ancak bir harpte görmektedirler. Fakat acaba harp arzu edilen neticeyi verecek midir? Cihan harbi gözümüzün önündedir.

Artist ve Politikacı.

Fransa'da kırallık taraftarı, koyu mürteci bir gazetenin sahibi, Charles Maurras:

«— Her şeyden önce politika!... der.

Son defa iştirak ettiğimiz Sosialist Sovietler İttihadı muharrirleri kongresinde, dünyanın en sol gazetesi Karl Radek'de uzun bir nutuk ile, artisti, politikanın emrine vermek istedi. Ve Radek bu arzusunda hiç te yalnız değildi. Kongre azasının mühim bir kısmından başka hemen bütün yığınlar onunla beraberdi.

Lâkin herhangi bir politikacıdan daha az düğüşken olmayan artist, boynuna geçirilmek istenen boyunduruk önünde, hemen bir cins küheylân gibi şaha kalktı ve dimdik kafasını o kadar yukarıya uzattı ki, hiç bir el ona yetişmek imkânını bulamadı. Ve yaratıcı ve başıboş irade, bir kerre daha sosiyal nizamın dışına fırladı.

Başka türlü olabilir miydi? Başka türlü olsaydı, artist, tabiattan aldığı yüksek misyona ihanet etmiş olurdu. Bu misyon nedir?

Bu, her şeyden önce, haileli, tehlikeli bir tarzda ve kahramanca yaşamak misyonudur. Artist, bize, mevcut olan şeyleri kabul ve tasdik ettiğini söylemeğe gelmiyor; —eğer böyle olsaydı, kürsüdeki demagoga ne lüzum kalırdı?— hayır, artist, bize, hiç, bir şeyi beğenmediğini, bu dünyayı kendi kafasındaki âlemden pek aşağı bulduğunu ve yeryüzünde bu âleme benzer bir yeni dünya yaratmak için her şeyi altüst etmek ıstırarında kaldığını izaha geliyor.

Şu halde, onun dediklerini, kabul, tasdik veya reddetmek vazifesi bize düşüyor demektir. Eğer bu artist, kötü bir artist ise bize, istediğini söyleyemiyecek ve bir köşede mırıldana mırıldana unutulup gidecektir. Eğer bu artist, geri kafalı ve kör ruhlu bir artist ise, devrin kanuniyetleri onu ölülerin arasına itecektir, onun yaşayanlarla hiç bir rabıtası kalmıyacaktır. Eğer bu artist, olmuşu kabul ve tasdika gelmişse, ömrü bu şeylerin ömrü kadar sürecek ve fethetmeğe çabaladığı ebediyete erişemiyecektir.

Bütün bunları bir yana bırakalım. Bizim bahsetmek istediğimiz mahlûkla bunlar arasında bir münasebet yoktur ve politikacının zaptetmeğe çalıştığı kimseler de, bunlardan değildir. Her hükümdar gibi Napoleon'un da bir sürü resmî şairleri ve muharrirleri vardı; fakat, O, asıl arzu ettiği, özlediği eseri Göthe'ye ısmarladı:

«— Siz, dedi, Paris'e gelip bir «Sezar'ın ölümü»nü yazmalısınız. Ve piyeste göstermelisiniz ki, eğer onu öldürmeselerdi herkesi ne kadar mesut yaşatacaktı. İyi bir tragedia hiç bir şeye benzemez!»

Lâkin, Göthe, Parise gitmedi ve Weimar'da kalıp Faust'un birinci kısmına çalıştı. Küçük ve masum Margaritta onu Sezar'dan ziyade alâkadar ediyordu. Bu kızcağız, gözü bağlı, baht idi. Faust, Göthe'nin bizzat kendi ihtirasları idi. Mefisto, onun trajik iradesi idi. Altmış yıllık bir hayat tecrübesi, bu engin eserde, en muhteşem ifade şeklini buluyordu.

Göthe, belki Parise gidip Napoleon'un emrini yerine getirmek istemiştir. Çünkü, Göthe, kendine göre bir bonapartistti. Fakat, onun için mukadder olan şey Faust'u bitirmekti. Göthe Faust'u bitirmeli idi. Önce bütün insanlık, sonra mensup olduğu ırk, ondan, bunu bekliyordu. Bu kadar mühim bir hayat tecrübesi, bu kadar büyük bir keşif otuz yıldan fazla bir müddet lâboratuvarda gizli tutulamazdı.

Gerçi «Sezarın ölümü» ile ortaya gene bir uluiş çıkacaktı. Fakat, bütün bir german ırkı kendi ruhunun psikologıasını ve kendi doymak bilmez ihtiraslarının sentezini Faust'ta olduğu kadar hiç bir yerde bulamayacaktı. Demek ki, büyük ve cins artist, yalnız güzeli yaratmakla kalmıyor, lâzım olanı, zarurî olanı, beklenmekte olanı vermesini de biliyor. Artık, politikacının ona: «Filân şeyi yaz. Şöyle yap. Böyle yapma!» demesinin ne lüzumu var!

●

İyi bir artist, her şeyden evvel, iyi bir «intuition» sahibidir. Bu «intuition», hassas bir *anten* gibi fezadaki bütün sesleri ona nakleder. Cemiyetin sıtması onun nabzında vurur, ve, onun ruhu bütün fırtınaların koptuğu yerdir.

Ortaavrupanın Davasızlığı.(1)

II.

Avusturyacılık.

Burhan Asaf.

Avusturyada Almanya gibi, Avrupanın öteki kıt'a memleketleri gibi, cihandaki geniş bünye istihalesinin bir kurbanıdır. Yalnız onu bir kat daha kötürüm bırakmış olan sebepler arasında, eski Avusturya İmparatorluğunun dağılmasını da kaydetmek lâzımdır.

Eski İmparatorluk çünkü, iktisadî bakımdan, kıt'anın en muvazeneli devletlerinden biridir. Bugün birçok memleketlerin özledikleri otarşik cennet, Avusturya İmparatorluğunda, çoktan tahakkuk etmiş bir şeydi: Sanayi, eski Bohemya ve şimdiki Çekoslovakya ile bugünkü Avusturya ve bugünkü Macaristan arasında yalnız sanayi şubeleri bakımından değil bu şubelerin biribirine karşı tabiiyetleri bakımından da tevzi edilmişti. Hattâ o kadar ki, meslâ dokumacılık sanayiinde, iplik Avusturyada hazırlanır, kumaş Bohemyada dokunurdu. Macaristan, muhtaç olduğu kömürü Avusturyadan çekerdi. Bundan başka, İmparatorluğun gıda maddeleri ihtiyacını, adeta tamam olarak, kendi ziraat mıntakaları temin ederdi: Macar ovası, Slovakya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek. Orman sanayiinin merkezleri ise, Bohemyada ve Slovenyada bulunuyordu. İktisadî fonksyonların bu tevezzüü ile bunun etrafındaki iktisadî işbölümünün münkeşif hali, imparatorluğu teşkil eden memleketler arasındaki işbirliğini tahakkuk ettirmişti. O kadar ki, eğer liberallerin dediği gibi mücerret hallerinde iktisadî âmillerin insanlar gibi cemiyetlerin de hayatında yegâne âmil vaziyetinde kaldığı doğru olsa idi, bu memleketlerden hiç birinin gözü dışarda olmaması ve imparatorluğun dağılmaması icap ederdi. Çünkü imparatorlukta, en geniş manasındaki işbirliğinin baş-

(1) 31, 33 numaralı KADRO'larda başlamış bir yazı serisidir.

ka, kültür birliğini, bugün bile, Çekoslovakya, Yugoslavya yahut Macaristana gitseniz hissedersiniz. Bu hususta Viyana bir yürek vazifesi görmüştür. Ve bu vazifesini bugün bile az çok görmektedir.

●

Mücerret hallerinde iktisadî âmillerin hiç bir şey isbat etmediğini, daha doğrusu, hiç bir zaman tam bir cemiyet kaynaşmasına sebep olamadıklarını, yalnız Avusturya İmparatorluğunun dağılması değil, harpten sonra, cihan liberal iktisat cihazının bozulması da ispat etmiştir. Mısırda çıkan pamuğun Lancashire'de işlenmesi, Hindistanın sevkettiği hammaddenin Avrupada işlenmesi yahut Amerikan ve Kanada buğdayının Avrupada istihlâk olunması filvaki karşılıklı bir takım bağlar meydana getirir. Fakat bu bağların sağlâmlığı, bu karşılıklı iktisadî bağlanmalara zemin teşkil eden içtimaî adalet yani içtimaî makuliyet ile mukayyettir. Bir şehirle etrafındaki köylünün arasında da gayet sıkı bir menfaat beraberliği vardır. Fakat bu beraberlik durmaksızın yalnız şehrin lehine işlerse, o köylülüğün o şehri basarak hakkını alması, neticelerin en tabiîsidir. Şehir ve etrafındaki köylülük için doğru olan, elbetteki daha büyük ölçüdeki münasebetler için de doğrudur. Demek oluyor ki, iktisadî âmilleri, mücerret olarak değil, içtimaî bünyeleri ve tesirleri bakımından mütalea etmeliyiz. Ancak o zaman, bunların, fertlerin ve cemiyetlerin mukadderatı üzerinde, hakikate nasıl birinci derecede müessir olduğunu görürüz.

●

Avusturya İmparatorluğunun dağılmasında da, nitekim, görünüşün aksine olarak, iktisadî âmiller müessir olmuştur. Şöyle ki: Gerçi imparatorlukta, en güzel otarşi, en mükemmel bir işbirliğinin mihveri etrafında teessüs etmişti. Ve bir kültür birliği de mevcuttu. Fakat sermaye ve sermayedar Viyanada oturuyordu. Yüksek finansın kalpgâhı orası idi. İmparatorlukta sermaye teraküml, gerçi imparatorluk hudutları dahilinde cereyan ediyordu. Fakat imparatorluğu teşkil eden milletler bakımından, bu teraküm, istismar vasıflarını taşıyan bir teraküm-dü. Çünkü Prag, Peşte, Zagrep ve Leibach gibi merkezler, malî bakımdan, hep Viyanaya tabi idi. Viyanada ise, beynelmilel

Yahudi finansi hâkimdi. Habsburg hanedanı namına, bütün memleketi idare eden o idi.

Tabiî bunun içtimaî - siyasî aksülâmelleri de oluyor ve bunlar ifadelerini imparatorluğun varlığını tehdit eden milliyetçilik cereyanlarında buluyordu. İçin için bir mücadele, imparatorluğun gövdesini, liberal kapitalizmin vücude getirmiş olduğu geniş ve mütekâmil işbirliğine rağmen kemiriyordu. Çekoslovakyadaki fabrikanın aksiyon paketleri, Viyanadakilerin elinde idi. Hırvat köylüsüne ziraat kredisini Viyanadan ayni eller dağıtıyordu. İşte imparatorluğu yıkan asıl bu olmuştur.

●

Harp sonrasında, eski imparatorluktan ayrılmış memleketler arasında iki cepheli bir mücadele başlamıştır.

Bir kere, her memleket, göreneğin tesiri olacak, otarşik hevesler peşine düştü. Meselâ, Çekoslovakyada, Avusturyada kalan ipek tezgâhlarından müstagni kalmak için, dokuma tezgâhlarını ilâve etti. Avusturyada ipek tezgâhları, bittabi pazarsız ve işsiz kaldı. Gene Çekoslovakya, kabil olduğu kadar ziraatleşmeğe koyuldu. Macaristan, sanayiine bir takım şubeler ilâve etti. Yugoslavya, ayni şeyleri yaptı.

Fakat buna muvazi olarak, harbi kaybetmek yüzünden pek zayıf düşmüş olmasına rağmen Viyanada yaşamakta ve Çekoslovkya, Macaristan ve Slovenya ile Hırvadistandaki menfaatlarını kontrol etmekte devam eden malî sermayenin merkezine karşı bir mücadele başladı. Herkes, kendine, yabancı memleketlerden sermaye tedarikine koyuldu ve Viyanaya uzanan bağları kesmeğe çalıştı.

Avusturya, bu iki cepheli mücadelenin ilk yumruğunu Bodenkredit Anstalt isimindeki Ortaavrupanın en büyük ziraat kredi bankasının yıkılması ile yedi. İkinci ve kat'î yumruk, Österreichische kreditanstalt'ın yıkılması oldu. Yabancı sermayeler ve hasseten Fransız sermayesi, Viyananın imparatorluktan müdevver malî hegemonyasını ortadan kaldırmağa muvaffak olmuştu.

●

İşte Avusturyanın derdi, bu tarihten sonra, artık elle tutulur bir

hale gelmiştir. Ancak bütün imparatorluğa göre düşünülmüş bir sanayi programı dahilinde çalışabilen sanayi, gövdenin parçaları kopup eski otarşi yeni bir Tuna çalışma birliğine inkılâp edemeyince, manasını kaybetmiş ve bir ihracat sanayii vaziyetine düşmüştür. Öyle bir zamandaki doğrudan doğruya ihracat için tesis edilmiş ve bunun için lâzım olan sermayelere malik başka memleketlerdeki sanayiler bile, ihracat yapmak hususunda (cihandaki bünye istihalesi dolayısile) müşkülât içinde idiler.

Bundan başka, harp sonrası Avusturyasının sermaye merkezi olmak vasfı da tasfiye edilmiştir.

Bu iki darbeye, bir de Avrupadaki her kıt'a memleketinin bugün maruz bulunduğu müşkülâtı ilâve edesek (1), Avusturyacığın ne kadar sun'î bir memleket haline inkılâp ettiğini anlarız. Bir iktisadî torso! Tramvay geçtikten sonra bir kenarda kalıveren bir kanlı gövde parçası.

●

Şimdiki Avusturya, bir zamanki fonksyonların elinden birer birer gittiğini bittabi sezmiş ve buna göre tedbirler almak istemiştir. Bu tedbirlerin en büyüğü, memleketin eşsiz denecek kadar güzel dağlık mıntakalarında ve dünyaca tanınmış Viyanada, bir türizm yaratmaktır. Dağlık mıntakalarda, bütün Avusturya köyleri, otele inkılâp etmiştir.

Dağlara, ovalara ve göl kenarlarına milyarlar dökülmüş ve her Avusturya kasabacığı ile köyü bir turizm merkezi haline getirilmiştir. Şoseler, genişletilerek asfalt ile örtülmüş, 3000-4000 rakımlı tepelere çelik teller uzatılarak hava tramvayları yapılmış, mağaralar elektrikle tenvir ve merdivenler, balkonlarla teçhiz edilerek gezilip görülmeğe değer bir hale sokulmuş; köy evleri otel, köylüler otelci olmuş; hulâsa bütün bir memleket, birkaç yıl içinde, yabancı seyyahlar çekerek onlara yaz kız hoş vakitler geçirmek işini bir sanayi, bir ilim haline koymuştur.

Bu hususta İsviçreliler nümune ittihaz edilmiştir. Yalnız, İsviçrenin seyyah müşterileri daha ziyade ebynelmilel olmaya mukabil Avusturyalılar, hazırlıklarını daha ziyade şimal komşula-

(1) 31, 32 numaralı KADRO'lara müracaat.

rı, yani Reich Almanları için yapmışlardır. Öyle ki, buhrandan evvelki senelerde Avusturya seyahat büroları, biletlerin yüzde 60 ını Reich hudutlarını aşarak gelen seyyahlar için kesermiş.

Son on sekiz aydanberi iki memleketin arası çok açıldığından, otellerin çoğu boş, otelci köyler ve kasabalar tenha, gönüller de endişededir.

Bu suretle, tedbirlerin başlıcası, suya düşmüş sayılabilir. Turizm, ancak refah devrelerinde gelir temin eder bir iktisat şubesi olduğundan, Almanya ile Avusturya arasındaki kavga tavsasa ve hudutlar açılsa bile, otel merkezlerine inkılâp etmiş olan Avusturya köyleri, müşteri bulamıyacaklardır.

Avusturya iktisadiyatını şimdilik bir dereceye kadar ayakta tutan, Milletler Cemiyeti kredileridir. Bunlar da, Avusturyaya, her defasında siyasî mükellefiyetler tahmil etmektedir. Bütün Ortaavrupa meselesi halledilmedikçe, ve, hudutlar ayrı bile olsa eski Avusturya ile alâkadar memleketler imparatorluk zamanındaki iktisadî fonksyon ve işbölümünü tekrar avdet etmedikçe görünüşte Avusturyanın, fakat hakikatta Ortaavrupanın tehlikeli hastalığı devam edecektir. Bugün, tehlikenin merkezi Ortaavrupaya intikal etmiştir.

Teknik :

Enerjide Tarife meselesi.

M. Şevki.

Biz memleketteki sanayi ve istihsal işinin herşeyden evvel bir enerji meselesile karşılaştığını sanayi ve istihsalin rasyonel olabilmesi için evvelâ enerji kaynaklarının rasyonel bir halde işlemesi icap ettiğini hayli zamandır bir dava halinde müdafaa etmekteyiz. Keza enerjinin her cinsinde, maden ve liynit kömüründe, elektrikte, havagazında hakiki bir genişlemenin ancak makul bir tarife sayesinde mümkün olabileceğini, dünyanın hiçbir tarafında görülmiyen ücret ve nakil tarifelerile bu işin başa çıkarılmasının imkânı olmadığını ve enerjinin her cinsindeki istihlâkimizin daima en yakın komşularımızdan dahi çok geride kalıp gideceğini iddia etmekte devam ettik. Bu sebeple son zamanlarda enerjinin ucuzlatılması ve genişletilmesi için alınan esaslı ve isabetli tedbirler bir taraftan bizim iddiamızı bilfiil teyit ettiği ve diğer taraftan bu teşebbüste devam olundukça istihsal ve sanayi işinde büyük menfaatler temininc, enerji istihlâkimizi çok kısa bir zamanda bir hayli arttırmaya, bu yüzden iş hacmini büyütmeğe vesile teşkil edeceği için üzerinde ehemmiyetle durmayı ve araştırmalarımızı derinleştirmeği faideli görmekteyiz.

●

Enerji işinde alınan ve alınmakta bulunan tedbirlerin başlıcalarını gözden geçirelim:

Maden kömürü ve liynitin demiryolu nakliye tarifelerinde yüzde yüz tenzilât,

Sermayeleri tesislerine nazaran anormal görünen elektrik şirketlerinin sermayelerinin tetkiki ve kilovat başına isabet eden sermaye servisinin asgariye indirilmesi,

Elektrik ve havagazı şirketlerince saat kirası, depozito parası ve saire gibi fazladan alınan paraların asgari hadde indirilmesi.

Evvelâ bu alınan tedbirler arasında bir nokta gayet açık olarak dikkat nazarımızı celbetmektedir; Devlet elinde bulunan Demiryol idaresi enerji istihlâkini arttırmak için nakliye tarifelerinde birden % 50 bir tenzilât yapmayı göze aldırmıştır. Bu milli bir iş olduğu kadar iktisadi ve hattâ ticari bir iştir de. Maden kömürünün ucuzlamasile istihlâk miktarı gittikçe artacak ve Devlet Demiryolları için geniş bir nakil işi meydana gelmiş olacaktır. Devlet Demiryolları için varit olan bu ticari faide diğer şirketler ve elektrik santralları için de tamamen ve hattâ daha fazlasile varit olduğu halde indirilmesi pek alâ kabil ve hattâ zarurî olduğu bilfiil görülen bir kaç on paranın tenzili için günler, haftalar ve hattâ aylarca müzakereler, didişmeler icap etmektedir. İşte bizce memleketimizde büyük istihsal işinin Devletleşmesindeki zaruret en bariz olarak burada kendisini göstermektedir.

Ne diğer memleketlerdeki enerji tarifelerine ne de memleketimizdeki hal-

kın servet ve refah seviyesine uymıyan bugünkü enerji tarifelerinde ısrar etmenin faidesi nedir? Biz bunu bilmiyoruz. Fakat zararları gün gibi âşikârdır. Nisbeten büyükçe olan santrallarımızdaki intifa zamanı [*] 1931 senesinde şöyledir:

İstanbul	Ankara	Adana	İzmir
1000	1600	320	1100

Bu; şu demektir ki en fazla satış yapan santrallarımız dahi kendi hakiki kudretlerinin beşte birini satamamaktadırlar. Halbuki senede intifa zamanı 500 saat olan bir santralda kilovat maliyet fiatı 10 kuruş olursa intifa zamanı 6000 saate çıktığı vakit kilovat maliyet fiatı ancak 1,25 kuruştur. O halde bizim santrallarımız kilovat enerjiyi ucuza mal etmek ve büyük kâr yapabilmek için ellerinde çok müsait fırsata maliktirler ve bunun için de her şeyden evvel enerji satış tarifelerini dünyadaki tarifelerle ve halkın servet derecesile mütnasip bir hadde indirmeleri lâzımdır. Halbuki bu şirketlerin bu kestirme ve çıkar yola gidecekleri yerde tesis masraflarını ve sermayelerini sın'i olarak yükseltmek yoluna saptıklarını ve hâlen bunların indirilmesine çalışıldığını resmi gazetelerden işitiyoruz.

Biz buna çoktan kanidik. Çünkü memleketimizde tesis edilmiş santrallarla tevzi şebekelerinin maliyet fiatları arasındaki dehşetli farklar dahi bunu bize açık olarak göstermeğe kâfi idi. Filhakika şartları ve tesisleri birbirine yakın olan aşağıdaki şehirlerimizin elektrik tesislerinde beher kilovat takata isabet eden tesisat bedeli şöyledir:

Adana	Ankara	İzmir	İstanbul	
800	915	140	410	lira

Burada görülür ki şartlar ve tesisler birbirine yakın olduğu halde tesis bedelleri arasında asla bir münasebet yoktur ve tesis bedelleri daha ziyade fiat politikasına nazaran uydurulmuştur. Vâkıa muhtelif şehir ve santrallarda bu tesis bedellerini makine satan büyük firmaların faturalarile tevsik dahi mümkündür. Şurası da var ki bu faturaların verildikleri senelerin gayet muayyen ve sabit olan fiat seviyelerine nazaran bu faturaların ihtiva ettiği rakamların üç beş misli yüksek olduğunu tesbit de mümkündür. Burada daima şu mesele ile karşılaşıyoruz:

— İmtiyazının siperi gerisine çekilmiş olan bu şirketlerin bu kabarık tesis masraflarını makul haddine indirmeğe kalkışmak mevcut ahte riayetsizliktir. Haydi bunu da doğru kabul edelim. Fakat memleketin ana meselelerinden birini teşkil eden bu işte eskiden yapılmış bir yanlışlığın ilânihaye devamına müsaade etmek hattâ bu şirketler hesabına bir zarar değil midir? Biz öyle zannediyoruz ki bu meselede bizzat imtiyazlı şirketlerin dahi tarifedeki tenzilâtın vereceği zararları satıştaki genişlemenin temin edeceği kârlarla karşılaştırarak işi yürütmeğe biraz zorla dahi olsa akılları ermesi ve çok olan masraflarını kaçınması mümkün olan fazla ücretlerden istifade ederek düzeltmeleri ve fakat her halde makul bir

[*]İntifa zamanı santralın tekmil kudretile ve 8600 saat olan bir senede nekadar saat çalıştığını gösterir.

enerji tarifesine vâsıl olmaları lâzımdır. Çünkü aksi halde bugünkü tarifelerle bütün istihsallerini satmak imkânlarını onlar da bulamıyacaklardır.

Bu hizmet şirketlerce yapılmadığı takdirde tarifelerde en büyük rolü oynıyan ve kapalı hesaplara imkân veren sermaye işini ele almak ve onu inceden inceye tahkik etmek hakikaten bir zaruret olmuştur. Fikrimizce bu iş ne müşkül ve ne de muğlaktır. Çünkü muhtelif senelerin altın veya gümüş satışı, incir ve üzüm satışı nasıl vasati olarak malûm ise makine satışı da aynı şekilde malûmdur. O halde bunu meydana koymak, maliyetini ve işçiliğini hesap etmek her vakit fen adamlarının yapabilecekleri şeylerdendir. Bunun üstünde görülecek tesis masrafları ve sermayeler ya sermayesiz işe girişenlerin bol keseden ve müştehlikler zararına verdikleri paralardan yahut sermaye servisini kabartmak için uydurulmuş rakamlardan ibarettir ki her ikisini de reddetmek en hakkı bir iş olur.

Diğer taraftan enerji işini yalnız bir tek safhadan görmek ve meselâ yalnız elektrik şirketlerine tatbik ettirmek de kâfi olmıyacaktır. Meselâ havagazı tesisleri, kok, liynit ve maden kömürü satışları da aynı surette tanzim edilmek icap eder. Biz öyle görmek isterdik ki Devlet Demiryollarının kömür nakliyesinde yaptığı yüzde elli tenzilât bir nisbet dahilinde otomatik olarak kendisi havagazı tarifelerinde ve kömür satışlarında göstersin ve Devletçe yapılan bu tenzilâttan fazla kömür ve havagazı istihlâki temin etmek suretile hem bunların satıcıları ve hem Devlet Demiryolları istifade etsin. Biz bu otomatik tenzili görüyoruz ve kendi haline bırakılırsa maalesef göreceğimize de kani değiliz. O halde Devletin bunların satışını da eline ve kontrolü altına alması kat'i bir zarurettir. Bu yeni tarifeye göre meselâ Ankarada iyi cins kok kömürü için perakende olarak şöyle bir satış fiatı teşekkül edebilir:

	Lira
Kokun İstanbulda satış fiatı	18
Nakliye ücreti	5,70
Diğer müteferrik masraflar	2
Kâr (% 20 hesabedilmiştir)	5
	30,70

Bu rakamlarda gerek kokun İstanbuldaki fiatı gerekse kâr oldukça yüksek tutulduğu halde Ankarada şimdilik perakende olarak böyle bir fiata vâsıl olmamızın imkânı olmıyacaktır. Mutavassıt kârları ortaya gidecek ve Devletin fazla ücretlerinde gösterdiği yüzde elli tenzilâttan mütevellit fedakârlık bu mutavassıt kârlar arasında kaynayıp gidecektir. Bizim kanaatimizce elektrik meselesi nasıl Devlet elile tanzimi lâzımgelen hayati ehemmiyeti haiz bir iş ise diğer enerji nevilerini de aynı takyide tâbi tutmak ve bu işleri ancak bu şerait altında yapabileceklere müsaade etmek kat'i bir zarurettir.

Polemik :

Bir ilk eser:
Türkiye Köy İktisadiyatı.

Şevket Süreyya

Bazı ecnebi âlimleri tarafından Anadoluda yapılan tetkik faaliyetlerinde tıpkı Mozambik veya Kongoda yapılan meraklı seferler gibi sanki bir macera çeşnisi vardır. Meselâ (1) Jakovski isminde bir Rus âlimi Yozgat civarında bir orman keşfettiğinden bahsediyor. (2) Halbuki Yozgat civarı Anadolunun en eski medeniyet merkezidir. İsadan üç bin yıl önce dahi mamur olan Hatusa şehri buradadır. Biribiri altına sıralanmış tam yirmi üç medeniyetin müştehasesi olan Ali-Şar Höyüğü buradadır.
Jakovski'nin:

— Keşfettim!

dediği orman meçhul olabilir mi? Tarihin bilinmiyen devirlerindenberi meskûn olan Anadoluda meçhul bir orman bulunabilir mi? Fakat mesele şudur ki bu âlim Anadoluya zaten esrarengiz şeyleri bulmak ve keşfetmek fikri sabiti ile gelmiştir. Bu fikri sabit ona bir orman keşfettirmiş, çok mu?

1922 senesinde Moskovada iken diğer bir ilim heyetinin (3) Anadolu için mahallinde hazırladığı tetkik eserini okumuştum. Bu eserde Anadolunun nüfusu dört buçuk milyon (4.500.000) olarak gösteriliyordu. Paris'te neşredilmiş olan büyük coğrafya külliyatının 1933 de çıkan Garbi Asya kısmında Şarki Anadolu Ermenistan namı altında ve ayrıca mütalea edilmiştir. Leipzig'de 1923 ten sonra basılan bir Irklar ve Diller haritasında Anadolu da Türkler bir Rum ve Ermeni ekseriyeti içinde dağınık unsurlar olarak gösterilmiştir. Bu misalleri her sahada istediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Hem de aynı vadide bizzat Türk münevverlerinden de diğer çeşitli misaller almak üzere. Meselâ resmi bir vesikaya göre Türkiyede incir bahçelerinin yekûnu 17, portakal bahçelerinin sahası 29 ve fındıklıkların ise ancak 300 dönümden ibarettir. Diğer bir resmi vesikaya göre de Ankara vilâyeti Giresundan daha ormanlık olmak icap eder. Yine resmi vesikaların terkibile vücude gelmiş bir eserin bir sahifesinin yukarı kısmında Ankara vilâyetinin mer'aları 36.000.000 (otuz altı milyon) alt kısmında ise ancak

---

(1) Bu Jokovski 1933 senesinde Fransızca ve Rusca olarak Ziraî Türkiye isimli çok kıymettar bir eser neşreden N. Jokovski olmasa gerektir. Bu Ziraî Türkiye eseri Türk ziraatinin bilhassa teknolojisi üstünde intişar etmiş ilk mühim eserdir.

(2) Bu vâk'a İhsan Abidin Beyin Anadoluda yetiştirme isimli kitabında kaydedilmiştir.

(3) Gulman riyasetindeki heyet.

18.000 (on sekiz bin) dönüm olarak gösterilmiştir. Bu misalleri de istenildiği kadar uzatabiliriz.

Gerek ecnebi, gerek Türk âlim ve münevverlerin Anadoluyu tanıma bahsindeki bu ölçüsüz bilgisizlikleri, yahut ihmalleri ise Anadolunun ancak morfolojisi, yahut gözle görülür ve elle tutulabilir zahiri vasati maddesi üstündedir. Eğer bu maddenin içine, yahut bu madde üstünde yaşayan halkın içtimai veya ruhi bünyesi üstünde yazılan veya söylenen şeyleri ele alırsak o zaman hükümlerdeki ölçüsüzlük ve bilgisizlik korkunç eb'at alır. Çünkü gözden gizli olmıyan, orman, mer'a, portakal bahçesi veya konuşulan dil hakkında bukadar kör olan tetkikçinin her göze görünmiyen ruhi veya içtimai kuruluşu (struktür) üstünde ne baş döndürücü hatalara düşeceği kendiliğinden anlaşılır. Çünkü Anadolunun zahiri kuruluşu hiç olmazsa biraz dikkatlice gören gözler için meçhul bir madde olmadığı halde toprak üstünde yaşayan insan kalabalığının içtimai kuruluşu, meselâ mülkiyet münasebetleri, mübadele şekillerinin coğrafi dağılışı ve saire gibi vaziyetler ancak tecrübe edilmiş bir ilim usulünün, bu usulü kullanmasını bilen tecrübeli bir el ile maddeye tatbiki neticesinde anlaşılabilir. Zaten böyle tecrübe edilmiş bir ilim usulü ile bu maddeye yanaşmasını bilmiyen bir müdekkikin bütün tetkik tecrübeleri - bütün emek ve hüsnü niyetlere rağmen - ilmi bir terkibe temel teşkil etmesi kabil olmıyan perakende ve sistemsiz malzemeler olmaktan bir adım ileriye gidemez.

●

İşte arkadaşımız ve Mecmuamızın genç tetkikçisi İsmail Hüsrev Bey Anadolu iktisadiyatının şimdiye kadar el sürülmiyen ve el sürülmediği için de ya hiç bilinmiyen, ya hatalı bilinen içtimai kuruluşunu kısmen aydınlatmak teşebbüsünde bulundu. Bu teşebbüsünde ona cesaret veren şey, evvelâ, bütün cemiyetlerin iktisadi ve içtimai bünyesini tetkik ve izah emrinde bir asra yakın bir zamandanberi tecrübe edilmiş ve tatbik görmüş diyalektik ve materyalist ilmi usuldür. Binaenaleyh bu ilim usulü ile İsmail Hüsrev Beyin tetkik ve terkip kabiliyeti birleşince meydana Anadolunun içtimai bünyesini bir cepheden aydınlatan bir ciddi ilk eser çıktı. Bu eserin ismi şudur:

Türkiye İktisadiyatı (1)

Türkiye Köy iktisadiyatı, Türkiyenin cemiyet bünyesinin temel unsurunu teşkil eden köy iktisadiyatımızın içtimai bir tahlilidir. İsmail Hüsrev Beyin kendisini bu tahlile sevkeden anafikri ilk sözünde şu suretle anlatıyor: «Garp hudutlarımızdan şark hudutlarımıza kadar bir tetkik seyahati yapan bir iktisatçı, yolunun üzerinde çok değişik cemiyet ve iktisat manzaralarına tesadüf eder. Muhtelif tarih devirlerinin bakiyeleri, kemale gelmiş şekilleri veya rüşeymleri merhale merhale yoluna çıkar. Koca bir tarihin, hudutlarımız içinde âdeta, garptan şarka kadar boylu boyuna uzan-

(1) Türkiye öy Kiktisadiyatı, yazan: İsmail Hüsrev.
205 sahife
Fiatı: 100 kuruş
Tevzi yeri: Ankarada Akba Kitap evi.

dığı, geçmişin, bugünün ve geleceğin yanyana, kucak kucağa yaşadığı görülür. Bu bakımdan Türkiyeyi, içtimai - iktisadi münasebetleri ekstansif bir tenevvü arzeden nadir memleketlerden biri saymak mümkündür. Fakat bu zengin tenevvüa rağmen memleketimizin içtimai - iktisadi kuruluşu, şimdiye kadar, muayyen bir görüş tarzına dayanan sistemli ve ihatalı bir izahın mevzuu olmamıştır. Geniş Anadolu cemiyeti, içtimai - iktisadi münasebetlerile, bir iktisatçı, bir içtimaiyatçı için henüz bakir ve meçhul bir orman halindedir. Her köşesinde bin bir zengin mevzu yaşatan bu orman bugün fikir adamının elinde işlenmeğe muhtaçtır. Biz bu kitapta, muayyen bir metodun ışığı ile bu ormanın sır dolu derinliklerine, hiç olmazsa bir parça olsun nüfuz etmek gibi çetin bir işe başlıyoruz.»

Muayyen bir görüş tarzına dayanan sistemli ve ihatalı bir izah..... İsmail Hüsrev Beyin eserinin kısaca tarifi fiilhakika budur. Anadolu cemiyetinin veya daha tahsis olunmuş manasile Türkiye Köy iktisadiyatının muayyen bir görüş tarzına dayanan sistemli ve ihatalı bir izahı ile - eğer yanılmıyorsak - bizde ilk teşebbüstür. Ve binaenaleyh İsmail Hüsrev Beyin kitabı işte bunun için ki evvelâ bir ilk eserdir.

İsmail Hüsrev Beyin kitabını, zaten kendi eseri hakkındaki kendi tarifinden de hareket ederek ve bu cinsten de her eserde yapıldığı gibi başlıca iki noktadan, yani:

1 — Muayyen bir görüş tarzı ve metot,

2 — Bu muayyen görüş tarzına ve metoda dayanan izahlar ve hükümler bakımından tetkik ve tenkit etmek lâzımdır. Fakat burada kitabı ancak ana hatlarile çizebileceğimiz bu tetkikin daha anlaşılır olması için evvelâ kitabın mevzuunu şematik olarak vermek faidelidir (1). Türkiye Köy iktisadiyatı kitabı on bir sahifelik küçük bir nazari methal ile bunu takip eden metinden müteşekkildir. Bu metin şu kısım ve bahisleri ihtiva etmektedir:

I - Türkiye Köy iktisadiyatının harici kuruluşu,
  1 — Türkiye köy iktisadiyatının umumi karakteristiği
  2 — Türkiye köy iktisadiyatında iktisadi farklılaşmalar
  3 — Türkiye köy iktisadiyatının dünya içinde farklılaşmaları

II - Türkiye Köy iktisadiyatının dahili kuruluşu,
  1 — Türkiye köy iktisadiyatının içtimai oluşu
  2 — Türkiyede derebeylik münasebetleri
  3 — Türkiye köy iktisadiyatında teknik inkılâp.

Nazari methalde İsmail Hüsrev Bey tetkiklerinde kendisine rehber olan

(1) Bu noktayı yazarken bir niyetimizi de bilhassa işaret etmek icap eder. İsmail Hüsrev Beyin eseri bizim yakın bir iş ve fikir arkadaşımızın, yani cemiyet telâkki tarzında aramızda esası görüş ihtilâfları olması maddeten zaten imkânsız olan bir zatın eseri olmak itibarile bu eser üstünde bizim hükümlerimizin ve tam bitaraf olması bittabi müşkülâtdır. Binaenaleyh biz bu eserin gerek metot, gerek hüküm itibarile bizden ayrılan Türk münevverleri, bilhassa iktisatçı, ziraatçı, muallim ve hassaten Halkevlerinde vazife almış vatandaşlarımız tarafından tenkidini alâka ve memnuniyetle telâkki ederiz.

nazarî telâkkilerin esas unsurlarını verir. Meselâ şu cümleyi okuyalım:

«Bilâ istisna bütün iktisat sistemlerine has hâdiseler bulunduğu gibi, yalnız muayyen sistemlerin çerçevesi içinde doğmuş hâdiseler de vardır. İstihsal seyri, yani insanın, tabiat maddelerini kendi ihtiyaçlarına intibak ettirmesi hareketi, bütün iktisat sistemlerinin temelini teşkil eder. Fakat istihsal, her cemiyette başka türlü bir organizasyona tâbi olmuştur.»

«Her iktisat sistemi muayyen bir tarih devrinde doğmuş, yaşamış ve ölmüştür.»

«Bunun için iktisadi devir mefhumu, iktisadi sistem mefhumunu tamamlayıcı bir şeydir.»

«Her sistem birbirini reddeden, birbirinin negation'u olan devirlerin ve safhaların müteakıp, diyalektik inkişafının mahsulüdür.»

Sade bu cümleler bile İsmail Hüsrev Beye tetkikinde rehber olan ana metot hakkında ilk fikirleri verebilir. Hüsrev Bey diyalektik - materyalist bir telâkki tarzı ile mevzuunu tetkik ve terkip etmiştir. Buna saf ve tam marksist demiyoruz, çünkü İsmail Hüsrev Beyin marksizmi üstünde muasır Alman usucülüğüne, bilhassa Zombart'ın metot ve teknik bakımından büyük ve bariz tesirleri vardır. Zombart'ta ise içtimai zihniyet fikri ve bu fikrin bilmukabele istihsal tekniğine ve nizamına olan tesiri marksa nazaran daha hâkim bir rol oynar. Bu telâkki İsmail Hüsrev Beyde de bir metot unsuru olarak alınmıştır. Meselâ şu satırları okuyalım:

«Bir cemiyette muayyen şartlar altında teessüs eden iktisadi zihniyetin, o cemiyete mukabil tesirleri de olmaktadır. Meselâ kazanç zihniyetinin hâkim olduğu bir sistemde bütün istihsal tekniği, bütün işlenme teşkilâtı.. ilh.. kazanç temin edecek bir şekilde tesis ve tanzim olunur. İktisadi zihniyet, iktisadi sistemin icabatından olarak doğmaktadır. Fakat doğduktan sonra anası olan rejimin reyişi üzerinde kati tesirler icra etmektedir. Bütün cemiyet normları, kriteryom olarak kendilerine devrin, yani iktisadi sistemin hâkim ruhunu, hâkim zihniyetini alırlar.

Bu ifade Marks ve Zombartın bür ve ihatalı bir terkibidir.

Metin kısmındaki müşahedelerinde tatbiki bir mebde olarak İsmail Hüsrev Bey Türkiye Köy iktisadiyatını

1 — Zati iktisat

2 — Emtia iktisadiyatı

şeklinde tasnif ederek mütalea eder. Bazan de bu iki tip iktisadi tarzın mahlûtu olan bir mahlut tip vardır. Tasnifindeki ehemmiyet âşikârdır ve Türkiye Köy iktisadiyatı kadar tetkikleri müstesna olmak üzere henüz bu tarzda tam ve sistemli bir tasnif ve müşahedeye maruz tutulmamıştır. Halbuki bir cemiyetin iktisatça tarihi veya inkişafı kısaca zati iktisattan emnia iktisadına ve emtia iktisadından da daha geniş emtia rejimine intikal etmesinin tarihinden başka bir şey değildir.

İsmail Hüsrev Bey bu tetkik tarzını, Maarif Vekâletinde evvelce teşekkül etmiş olup kendisinin de âza bulunduğu «Köy İşleri komisyonu» nun Türkiyeyi tanıma mesaisine de hazırladığı raporlarla kabul ettirmişti. Eğer komisyon mesaisi devam ettirilmiş olsaydı bugün iddia olunabilir ki Türkiyenin iktisadi karakterini yer yer ve mıntaka mıntaka tesbit eden ve

bütün maarif ve neşriyat işlerimizde bize rehber olacak olan bir iktisadi harita elimizde olacakti. İsmail Hüsrev Bey Türkiyede zati iktisat sistemile bu sistemin emtia iktisadiyatına istihalesi seyrini tahlil ederken şayanı dikkat istatistikler vermektedir ki bunun içinde meselâ Anadolu Demiryollarında 1893 veya 1897 den itibaren emtia nakliyatının cinslere göre seyrini ve tezayüdünü veren tablolar ilk olarak intişar eden gayet kıymetli vesikalardır.

Bu tabloları Türk Köy iktisadiyatında teknik ve maknanik mevkiini tahlil eden bahisler takip etmektedir.

●

İsmail Hüsrev Beyin, bu sahada esasen ilk eser olmak itibarile eserinin orijinal olmıyan bahisleri hemen yok gibidir. Bilhassa Türk Köy iktisadiyatında farklılaşma, Türkiyede derebeylik münasebetleri, Türk köyünde borçlanma şekilleri ve neticeleri orijinalite bakımından bilhassa işaret olunabilecek kısımlardır. Bu kısımların bütün müşahede ve tahlillerine kitabın ilk satırından son sahifesine kadar devam eden, aksamıyan ve aksamı biribirile tearuz etmiyen tek bir terkip ve telâkki tarzı hâkim olmuştur. Bu cins kitaplar bittabi fikren müterakki diğer milletlerin edebiyatında mevcuttur. Fakat o milletlerin edebiyatında da bu eserler nihayet sayılı temel eserlerden addolunurlar. Meselâ Rusçada Rusyanın içtimai - iktisadi bünyesini tahlil eden bu tarzda ilk mühim eser 1893 te Lenin tarafından yazılan (Rusyada kapitalizmin inkişafı) isimli eserdir ki hâlâ bu eserin mütalaasından müstağni kaldıkça Rus cemiyetinin içtimai inkişafını anlamak güçtür. Fakat diğer lisanlarda bu eserler, esasen cemiyetin her hayat sahası için ayrı ayrı mevcut olan tali tetkiklere, monoğrafilere, istatistik tahrirlerine dayandığı halde Türkiyede yapılacak böyle bir terkip eseri, maalesef tetkikin bütün sahalarına ait malzemenin bizzat tetkikçi tarafından ayrı ayrı bulunmasını ve toplanmasını icap ettirmektedir. Bu itibarla bizde bir ilmi terkip vücude getirmek, diğer memleketlerde bir ilmi terkip vücude getirmeğe nazaran çok daha güç ve zahmetlidir. İsmail Hüsrev Beyin eserini de bu itibarla ele aldığımız zaman, aynı cinsi diğer bir ecnebi esere nazaran belki de daha mahdut hacimli bulabiliriz. Fakat şu var ki bu eser evvelâ bu sahada ilk eserdir, saniyen tetkikte kullanılan malzeme kâmilen muharriri tarafından ve perakende malzeme kaynaklarından parça parça toplanmıştır. Ona yardımcı olan mütekaddim bir monoğrafi veya neşriyat servisi yok gibidir. Bu itibarla ise İsmail Hüsrev Beyi yalnız çetin ve ancak idealist bir fikir adamında yaşaması tabii olan sistemli ve sebatlı tetkik ve terkip kabili değil, aynı zamanda en işlenmemiş bir sahada ilk adımı atmak yolundaki ilmi ve fikri cesareti ile de görmemek kabil değildir. Hiç şüphe yok ki gerek kendisinin, gerekse diğer Türk münevverlerinin bu sahada atacağı müteakip adımlar bu ilk eserin tabii eksikliklerini tamamlıyacak ve bu suretle bizde, tedricen her sahada olacağı gibi kendi köy iktisadiyatımızın içtimai - iktisadi kuruluşunu tanımak bahsinde zengin bir milli kütüphaneye malik olacağız.

●

Kadronun, neşrine delâlet etmekle övündüğü bu kitabı bütün Türk münevverlerine ve hassaten idareci kadro ile, ziraatçı, iktisatçı, muallim vatandaşlara tanıtmağa çalışırken bu kitabın bilhassa Halk Fırkası milli teşkilâtçılarile Halkevlerinin Köycülük rehberleri için taşıdığı müstesna ehemmiyeti de tebarüz ettirmek isteriz. Bu kitap bu gibi vatandaşların siyasi ve içtimai idrakinin inkişafında faideli bir mücessir olabilir.

Bilhassa Halkevlerimizin Köycülük hareketlerinin elemanı vesaitinden ziyade tetkik ve terkip metodu sahasındaki keskin ihtiyaçları hepimizin her gün karşılaştığımız şeylerdir. Halbuki bir Halkevi çocuğu bu kitaptan, bilhassa bu ihtiyacına cevap olabilecek pek çok fikir ve teknik malzemesi çıkarabilir ki bu malzeme içerideki büyük ilmi tetkikler için zaruri olan mahalli monoğrafilerin de vücut bulmasına imkân verir.

Arkadaşımızı tebrik eder ve milli ilmin bu çetin ve işlenmemiş yollarında daha pek çok yeni yeni yolcular ve araştırıcılar göreceğimize olan inanımızı tekrar eyleriz.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Şakir Hazım

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul

KADRO
AYLIK
FİKİR
MECMUASI
SAYI
1536
Sabit

Kadronun müessisleri:

Yakup Kadri.
Şevket Süreyya.
Dr. Vedat Nedim.
Burhan Asaf.
İsmail Hüsrev.

●

İdare merkezi:

Ankara.

●

Adresi:

Kadro - Posta kutusu: 62 - Ankara.

●

Banka hesabı:

İş Bankası - Ankara merkezi - Kadro hesabı.

●

Abone şartları:

Yıllık: 3 lira - Altı aylık 1 buçuk lira.

●

Abone için müracaat yeri:

kadro: Posta kutusu: 62 Ankara.

KADRO'ya abone olunuz!
ve
Abone bulunuz!

TÜRKİYE

KÖY İKTİSADİYATI.

◆◆◆◆◆◆

Yazan:

İsmail Husrev.

◆◆◆◆◆◆

Fiatı: 125 Kuruş.

Satış yeri: AKBA KİTAP EVİ. Ankara.
ve Ahmet Halit kütüphanesi İstanbul

◆◆◆◆◆◆

Kitabın şimdiye kadar piyasaya temamen çıkması gecikmişti. Kitabı tedarik etmek isteyen okuyucularımızın Şubattan itibaren Ankara AKBA Kitap Evine ve İstanbulda Ankara caddesinde Ahmet Halit Kütüphanesine müracaat etmeleri rica olunur.

50

KURUŞ

ANKARA

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

35-36

İlkkânun - Sonkânun

1934–1935

İÇİNDEKİLER:

Ulusal ökonomya kurumlu ökonomyadır. KADRO.	
Soysal milliyetçiliğin zaferi.	Şevket Süreyya
Sanayi plânından sonra ziraat plânı.	Dr. Vedat Tör
Sovyet edebiyatı.	Yakub Kadri
1934.	Burhan Belge.
Türkiye İndustri'sinde «İlk sermaye birikmesi»	İsmail Husrev.
İleri teknik ve ileri sanayi amacımız.	M. Şevki
1935 in romanı.	Burhan Belge.

Bu sayısı ile üçüncü yıllık hayatını tamamlıyan KADRO, geçen sayımızda söylediğimiz sebeblerden neşriyatına şimdilik son vermiştir.

Öztürkçe :

Ulusal ökonomya kurumlu ökonomyadır.

Bu sözlerin çevrelediği manayı gereği gibi aydınlatabilmemiz için ilk önce, ulus, ökonomya ve kurum sözlerinin anlattığı şeyi kısaca ortaya sermek lâzımdır. 1914 den başlayıp 1918 inci yıla kadar süren büyük cihan savaşı, bütün anlayışlarımız gibi ökonomyanın ve soy bilgisinin de bütün temellerini değiştirdi. Denebilir ki, bu savaş yer yüzünde insan soyunun tarihini ikiye böldü. Cihan savaşından önce ki çağla cihan savaşından sonraki çağ denebilir ki her bakımdan, sanki tarihten önceki çağla, tarihten sonraki çağ kadar birbirinden ayrıdır.

Cihan savaşından önce ulus veya eski osmanlı dilile millet denildiği zaman, ökonomya dediğimiz zaman anlaşılan şeyler bugünkü anlayışımızdan başka idi. O zaman ulus kendi içinden parçalanmış, bölünmüş bir dirliksiz varlıktı. Ve ökonomya yaşayışını ise devlet eli çokca karışmadan kendi başına ve düzensiz yürüyordu. Bugün ulus denildiği zaman hepimiz, içinde dil birliği, kültür birliği, ülkü birliği ve ayrıca da ökonomik bir bütünlük olan, yanı kurumlu bir soy varlığını anlıyoruz. Bugünkü anlayışımıza göre Ulusal ökonomya, içinde dil dilek ve kültür birliği olan bir soyun iş ve çalışma alanında da birbirine bağlanmasından ve kurulmasından başka bir şey değildir. Ökonomik bağlardır ki, Ulusun bütün parçalarını birbirine bağlar. Ve bu bağlar bir yönden Ulus bütünlüğü kurarken diğer yönden de ulusun üstünde yaşadığı toprağı en verimli ve en doğru kullanmsanı, işlemesini kolaylaştırır. Bunun içindir ki, Ulus bir bütündür. Öknomya bu bütünü tamamlıyan bir örgüdür. Devlet ise ökonomya bağlarını, Ulusun birliğini, bütünlüğünü ve üstünlüğünü meydana getirecek bir biçimde kurarak yani organize ederek içinde yaşadığımız çağın en alu ve en yüksek soysal mefhumu olan kendine yeten bütün ve üstün millet ülküsünü yaratır.

İşte yine bunun içindir ki, Ulus, ökonomya ve kurum şimdi bir yeni varlığın üç özüdür. Ökonomya devlet eli ile ve devlet bilimi ile kurulduğu zaman kurumlu bir ökonomya olur. Kurumlu bir

ökonomya soyca, dilce, kültürce, ülkece bir olan ulusu sararak Ulusal bir ökonomya halini alır. Uluslar ve kurumlu ökonomya ise içinde yaşadığımız çağın büyük ülküsüdür. Bu bakımdan bakıldığı zaman görülürkü büyük cihan savaşından sonra bütün âlem karşısında Ulusal ve kurumlu ökonomya ülküsünün öncüsü bizim yüce ulusumuzdur, ünlü Türk milletidir. Çünkü bu savaştan sonra bazı milletlerde ulusun varlığı inkâr olunarak sınıf bölgüsü başta tutulmuş bazı yerlerde de Ulus yaşayışı içinde sınıflar her şeyden önce sayılarak ulus birliği ve ulus bütünlüğü ayak altına alınmıştır. Bundan ötürü diyebiliriz ki, yalnız Türk ilinde ve yalnız Türk Ulusu içindedir ki hem Ulus varlığını hem de bu Ulusun bütünlüğünü her şeyden üstün sayan bir soysal yasa, soyumuzun yaşayışına temel tutularak insan düşünüşünün çağlardan beri aradığı ve sezdiği ülkü âleminin yaratılmasına yol açılmıştır.

Türk Ulusunu, tarihin bu dönümünde de ileride ve önde olması şaşılacak bir şey değildir. İlk önce madeni çıkaran, ilk önce hayvanı alıştıran ve ilk önce bitikleri öğretip yer yüzünü insan için cennet haline koyan soy Türk Ulusu ve Türk soyudur. Bu soydur ki, insan yaşayışı için gerekli olan bütün şeyleri ilk önce bulduktan ve başardıktan sonra insan düşünüşünü üstünleştiren bütün kültür elemanlarını ve dili, yazıyı, türeyi ve yasayı da yaratmış ve bu ölmez değerleri âleme armağan kılmıştır. Şimdi de bu soyun, Ulusal ve soysal yaşayış alanında yine öncü ve yine yol gösterici olması neye doğtürel yanı bizim doğuş türemizden, tabiatımızdan gelen bir şey olmasın. Biz inanıyoruz ki, öncülük soyumuzun türesidir. Ve bu soyun âleme öncülük yapacağı işler daha bitmemiştir.

KADRO.

Türk inkılâbı, hedefi yalnız milletin siyasî istiklâli olarak görünen bir millî ayaklanış gibi başladı. Fakat bu ayaklanış, milletin siyasî istiklâlini başarıp ta yeni bir siyasî rejim yaratmak işine de girişince hakikî bir ihtilâl oldu. Birçokları için bu ihtilâl fazla idi (1). Birçokları için ise bu ihtilâl, millî kurtuluş hareketinin artık son safhası olmak şartile zarurî sayılabilirdi. Meselâ böyle sananlar diyorlardı ki:

— Bu millet artık inkılâbını tamamlamış ve bundan sonra, demokratik bir sükûn içinde terakki etmekten başka yapacağı bir şey kalmamıştır (2).

Halbuki henüz inkılâp önde idi. Türk milletinin, istiklâlini aldıktan sonra da vereceği şeyler vardı. Ve onun yalnız kendisi için değil, hattâ bütün âlem için iyi olan, yeni olan bu belgelerini yaratması ve vermesi lâzımdı. Bu şeylerin ve belgelerin en başlıcası ise düşünülen ve bilinen bütün demokratik zve anti-demokratik nizamların bütün şekillerinden ayrı bir içtimaî nizamdı. Bu nizam, ne bilinen manasile klâsik bir demokrasi, ne faşist bir kara kuvvet tahakkümü, ne de komünist bir sınıf diktatörlüğü olmıyacak; her türlü dahilî tezatlardan, sınıf mücadelelerinden, kara kuvvet tahakkümlerinden kurtulmuş, yep yeni bir millet nizamı, yep yeni bir insanî nizam olacaktı. Bu nizam kendi sinesinde yeni çağın bir rüşeymini taşıyacaktı. Yeni evrensel cemiyetin bu rüşeymini ise tarih, isteyerek, istemiyerek bizim topraklarımıza atmıştı. Bu topraklarda bu tohum, başlıyan yeni çağ için örnek olabilecek yeni bir içtimaî rejim meyvasi verecekti:

İmtiyazsız, sınıfsız bir millet kuruluşu = Sosyal milliyetçilik

Yeni devrin bu yeni meyvasının hareket halinde, icraat halinde, fikir halinde bu topraklarda doğması, bu milletin içinden fışkır-

---

(1) Meselâ Cumhuriyetin ilânında Rauf Bey ile onun temsil etmek istediği muhitlerin telâkkisi bu merkezde idi.

(2) Meselâ 1925 teki siyasi vekayii hatırlıyanlar bu telâkkinin çeşitli misallerini bilirler.

masa lâzımdı. Her şeye rağmen; yani her zaman sonradan uyan, her zaman geride kalanların bütün dar ve müteassıp mukavemetlerine rağmen bu doğum tahakkuk edecekti. Nitekim öyle oldu.

İşte devletçilik bu yeni soysal milliyetçiliğin, bu yeni soysal ulus kurumunun bir müjdecisi oldu: İktisatta devletçilik fikirde ve kültürde devletçilik, politikada devletçilik...

●

İmtiyazsız sınıfsız bir millet fikri, yahut soysal bir milliyetçilik ideolojisi Türk inkılâbının maddî ve amelî inkişafile birleşince inkılâp kendi *mefhumunu* da bulmuş oldu (1). Çünkü inkılâp mefhumsuz olamazdı. Çünkü zaten her inkılâp bir mefhumun, sezilen veya idrak olunan bir fikrin hayata tatbikidir. Binaenaleyh Türkiye hem bir inkılâba girişti. Hem de bu inkılâbın mefhumunu ve ideolojisini yarattı. Yani Türk millî kurtuluş hareketi, bir millî kıyam ve bir millî ihtilâl sahnelerinde kalmıyarak, hem maddî hamleleri, hem temsil ettiği fikirleri ile, harp sonrası devrinin en geniş ve en manalı bir inkılâbı oldu.

●

Kadro, maddî kuruluş sahasında gücü günden güne artan ve manevî oluş sahasında da kendi mefhumlarını bulan Türk inkılâbının fikir ve hareket organlarından biri olarak doğdu. Çünkü gazete, kitap, mecmua gibi yazı ile anlatıcı vasıtalar her inkılâbın önde sayılan kuvvetleridir ve bir inkılâbın fikir ve hareket alanındaki futuhat derecesi, onu anlatan bu vasıtaların yetişkenlik, ilerilik ve disiplin seviyesi ile pek âlâ ölçülebilir. Bunun için Kadroda düşünüşte yetişkenliği, fikirde ileriliği ve çalışmasında disiplini kendisi için bir ahlâk olarak saydı.

Kadro tarafından, inkılâbımızın istihalelerine muvazi olarak müdahele edilmeğe çalışan ve ilk bakışta bazılarına korkunç ve nizam harici gibi görünen fikirlerin, inkılâp ilerledikçe bu inkişafa uygun düşüşü onun bağlandığı bu ahlâkî prensiplerin mutlu bir teyididir.

---

(1) Bu istihaleyi takip etmek isteyenler fırka kongereleri zabıtlarını tetkik edebilirler.

Bu şu demektir ki, hareketler gibi fikirlerin de hacmını ilk bakışta olduğu gibi sezmek ve doğru olarak kavramak herkes için mümkün değildir. Nasıl ki, Türk millî kurtuluş hareketini de ilk önce sadece bir kıyam ve nihayet sadece bir ihtilâl gibi sayanlar olmuştur (1). Fakat bu dar ve sakat telâkkiler hiç bir zaman, bu hareketin geniş ve manalı bir içtimaî inkılâp haline dönmesine mâni olamamıştır.

Ayni suretle ileri fikirleri ve mefhumları da ilk bakışta aykırı ve nizam harici sayanlar, hakikatte kendi dar ve hamlesiz görüşlerinin kurbanıdırlar. Çünkü Türk inkılâbı üstünde yürütülen ileri fikirler ve ileri mefhumlar bu ileri inkılâbın fikrî ve nazarî ifadelerinden başka bir şey değildirler. Bu inkılâp seyrinde ve futuhatında devam ettikçe bu fikirler de tabiileşecek ve tahakkuk edecektir. Çünkü Türk inkılâbı, ayni zamanda bir millî ve içtimaî inkılâptır. Yani bir eski nizamın olduğu gibi yıkılışı ve bir yeni nizamın yeniden kuruluşudur. Bu kuruluş devam ediyor.

---

(1) Bu hususta delil arayanlar Şefimizin büyük nutkunda anlatılan hâdiseleri gözden geçirebilirler.

İnkılâbın ideolojisi:

Soysal milliyetçiliğin zaferi

Şevket Süreyya.

Eğer bir takım hazır hükümler ve hazır kelimeler olmasaydı, Türk münevverinin, soysal milliyetçilik alanında idrak ufuku daha geniş ve fikir hareketleri daha cür'etli olabilirdi. Fakat bugün bir takım hazır kelimeler var ki, Türk münevverini ve umumiyetle Türk inkılâpçısını hükümlerinde ve hareketlerinde bağlıyor.

Meselâ millî iktisadiyatı kurarken ve işletirken nizamlılık, yahut plân, birçokları için sosyalizme mahsus bir şeydir. Ve öyle sanılıyor ki eğer bir rejim millî olursa, orada plânsızlık, sınıf kavgası ve serbest istismar zaruridir. Böyle düşünenler gene sanıyorlar ki, meselâ, millî rejim, ancak bir demokrasi olabilir. Öyle bir demokrasi ki, onun gerek manevî ölçüleri, gerek maddî misalleri ancak yaşayan demokrasilerden, meselâ Fransız veya Belçika demokrasisinden alınabilir.

Halbuki bunu böyle düşünenlerin dimağ kamusunda eğer sosyalizm veya demokrasi hazır kelimeler veya ölçüler halinde yerleşmiş olmasaydı, bunlar kendi millî rejimlerini kurmağa çalışırken tefekkürlerinde daha serbest olabilirlerdi. Fakat ne var ki, bu hazır kelimeler birçoklarının idrakini bağlıyor ve hareket kabiliyetlerini kırıyor. Sosyalizm, komünizm, demokrasi veya faşizm... İşte bir takım devler ki, geçeceğimiz yolları, geçitleri kesmiştir. Ya buna bac vermeden, ya ona teslim olmadan kendimize uygun bir yolda hedefimize ulaşamayız sanıyoruz. Acaba öyle mi?

●

Filvaki bu devler bu yerin üstündedir. Filvaki bu hazır kelimelerden her birinin bellileşmiş kriteryomları, bellileşmiş müesseseleri vardır. Fakat bu kriteryomların ve müesseselerin aralarında birer yüce Çin duvarı çekilmiş değildir. Her rejim kendi

mahiyetini ve ayrılığını bozmadan diğer rejimin evsafından ve kategorilerinden bazılarile pek âlâ iştirak arzedebilir.

Meselâ Cumhuriyet şekli gerek sosyalizimde, gerek liberal demokrasiide müşterek olabilir. Fakat plânlı iktisatla liberal demokrasinin hiç bir tedahül tarafı yoktur. Buna mukabil plânlı iktisat sosyalizm ile bir millî kurtuluş hareketinde pek âlâ müşterek bir kategori olabilir. Fakat bu tedahül bu nizamların kendi hususî mahiyetlerini inkâr etmeleri demek değildir. Meselâ sosyalizm veya komünizm deyince akla derhal sınıf diktatörlüğü ve proletaryanın bir ihtilâl ile milletin üstünde hakimiyeti gelir. Nitekim ayni sınıfî mahiyet liberal demokrasiide de vardır. Halbuki meselâ Türk millî kuruluş hareketinde hem sosyalist, hem de liberal sınıf diktatörlüğü reddolunmuştur ve bir millî kurtuluş hareketi, bilhassa bu sınıf diktatörlüklerini reddetmekledir ki, o nizamlardan ayrılır. Yani millî kuruluşta millet bünyesi üstünde yükselen ve iktisadî menfaatte millet bütünlüğünü üstün tutan yeni ve soysal bir milletçilik vasfını alır.

Şu halde bir millî kurtuluş hareketi, meselâ Türk inkılâbı nedir? Bir sosyalizm mi? Bir liberal demokrasi mi?.

●

Hiç şüphe yok ki tarihte hem liberal demokrasi, hem de gayri millî bir sosyalizm istikametine inkişaf eden millî kurtuluş hareketleri vardır. Meselâ istiklâl harplerinden sonra Amerikada, 1830 dan sonra Yunanistanda, 1917 den sonra Polonya ve Çekoslovakyada millî hareketler sadece liberal burjuva sermayedarlığının kurulması şeklinde inkişaf etmiştir. Yine 1917 den sonra Ukranyada, Gürcistanda ve Çinin bir kısmında ise millî kurtuluş hareketi sosyalist bir nizama yöneltilmiştir.

Hindistanda ve Çinin diğer bir kısmında ise millî kurtuluş hareketinin bugün için sezilen objektif istikameti yine liberal bir sermayedarlıktır.

Fakat bu sayılan yerlerde serbest sermayedarlığın veya sosyalizmin kuruluşunu icap eden şartlarla, meselâ bugün Türkiyede millî kurtuluş hareketimizin, umumî rejim itibarile hem millî hem de soysal ve devletçi bir nizama doğru yürümesini zarurî kılan sebepler başka başkadır.

Bir defa şu var ki, Amerikan veya Yunan sermayedarlığı, bütün cihanda sermaya varlığın gençlik ve kuruluş çağında doğmuştur. Polonya ve Çekoslovakyada ise millî rejimler, esasen daha siyasî esaret devrinde sanayiini kurmuş ve sermayesini liberal şartlar içinde teraküm ettirmiş olan Leh ve Çek sermaye teşekküllerinin siyasî rehberliği altında başarılmıştır.

Ukranya ve Gürcistanda ise rejimin mahiyetini siyasî ve coğrafî şerait tayin etmiştir.

Hindistan ve Çine gelince, buralarda millî kurtuluş mücadeleleri, esasen henüz siyasî zaferlerini kazanmamışlardır. Binaenaleyh bugün zahiren liberalca görünen millî sermaye terakümleri, henüz yarı müstemleke şartları içinde ve ecnebi sermayesinin yardımile yürüyor. Buralarda da millî kurtuluş hareketlerine bir gün, meselâ Türkiyedekine hiç olmazsa biraz benzeyen bir siyasî ve askerî zafer mukadderse, ondan sonra oralarda da millî hareketin tamamile devletçi ve teşkilâtçı bir seyir takip etmesi ihtimali de pek âlâ varittir.

Binaenaleyh biz bugün Türk millî kurtuluş hareketini, tamamile kendi hususî şartları içinde ve tamamile kendi hususî menfaatlerine göre mütalea etmeğe mecburuz.

Onun şu veya bu vasfı, şu veya bu içtimaî nizam ile bir iştirak arzediyorsa, bu iştirak onun hususî ve tamamile diğerlerinden ayrı mahiyet ve istikametini tagyir etmiş demek değlidir.

Bu itibarla öyle zannediyoruz ki, hazır kelimeler ve hazır nizam isimleri bizde artık kâfi derecede tahlil ve münakaşa edilmiştir. Şimdi Türk münevveri için asıl mühim olan kendi rejimimizin kendi menfaatlerine uygun içtimaî yasasını, genel soysal plânını çizmeğe çalışmaktadır.

Aksi takdirde, eski nesillerin münevver zümresinde olduğu gibi bizim neslimizde de, bir ölü ve yabancı kelimeler ve mefhumlar iskolâstiki teşekkül etmesinden ve bu yeni iskolâstizmin bizim neslimizin de idrak ve hareket kabiliyetini boğmasından korkarız.

Bu yazımızda biz şu veya bu hazır kelimeler ve hükümlerle bağlı olmaksızın ve bu hükümler üstünde bugüne kadar yaptığımız tahlil ve mukayeseleri kâfi sayarak, millî inkılâbımızın:

1 — Soysal milletçilik alanında bugüne kadar olan fütühatını,

2 — Bu fütuhatın geleceği (Perspektivi) üstündeki telâkki ve düşüncelerimizi olduğu gibi yazmıya çalışacağız.

●

Soysal milliyetçiliğin ideolojik unsurları inkişaf halindedir:

Türk Teşkilâtı Esasiye Kanunu Fransız inkılâbı prensiplerinin manevî tesiri altında ve buhran öncesi devrinin iktisadî ekspansiyon havası içinde doğdu. Millî hayatımızın politik, ökonomik ve soysal sahalardaki gidişleri yeni zaruretleri meydana attıkça, Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun prensipleri, inkılâp şeflerinin nutukları, fırka kongrelerinin kararları ve inkılâp münevverliğinin fikrî araştırmaları ile aydınlandı. Öyle ki, bugün bizde de millî rejimimizin soysal mahiyetini tayin için -Teşkilâtı Esasiye maddelerine ilâveten oldukça hacımlı bir ideoloji edebiyatı teşekkül etmiş bulunmaktadır.

Zaten ancak bu edebiyat iledir ki biz, millî rejimimizin, Fransız inkılâbından büsbütün ayrı olan seyrini izah edebiliriz. Meselâ iktisatta, kültürde devletçilik, liberal parlâmentarizmin reddi, müstemleke aleyhtarlığı vesaire gibi.

Zaten ancak bu suretledir ki, yani Fransız inkılâbının ruhu olan liberal demokratik inkişafın yerine bizde, Türkiyenin tarihi zaruretlerine göre soysal bir milletçilik, yani nizamlı ve sınıfsız bir milletçilik fikrinin ve unsurlarının doğmasiledir ki, inkılâbımız orijinalitesini bulmuş, asliyetini kazanmıştır. Yine zaten bunun içindir ki, Türk inkılâbı, perakende unsurlarına rağmen liberal bir demokrasiden gayri bir rejimi istihdaf eder diyoruz. Türk milliyetçiliğinin soysal mahiyetini tesbit eden ve gerek Şeflerimizin, fikir adamlarımızın izahları, gerek meclis ve fırkanın kararları şeklinde bulunan vesika ve kanunların burada ayrı ayrı araştırılmasına bittabi yazımızın hacmı yetmez. Burada biz yalnız şunu işaret etmekle iktifa ediyoruz ki, bizim siyasî edebiyatımızda artık, nizamlı, plânlı ve sınıfsız bir millet rejiminin, yani soysal milliyetçiliğin ideolojik unsurları oldukça hacımlı bir yer tutmaktadır. Yani bu rejim, kendi fütuhatına müvazi olarak kendi mefhumlarını ve ideolojisini de veriyor. Biz

şimdi bu fütuhatın ökonomik yaşayış sahasındaki izlerini takibe çalışalım:

●

Millî kredi işlerinde devletin hâkimiyeti:

İktısadî teşebbüslere yardıma veya akmıya amade bulunan hareketli para sermayesi, millî iktısat kuruluşunun ana unsurlarından biridir. Millî iktisat teşebbüsleri bu emre amade ve hareketli para sermayesini kredi kanalından ve kredi veren müesseselerden alır.

Eski Osmanlı Türkiyesinde -Ziraat Bankasının cüz'i sermayesi müstesna sayılınca- kredi kaynakları kâmilen ecnebi idi. Ve bütün para hareketleri ile faiz ve iskonto seviyelerini, hattâ devletin malî itibarını temsil ve idare eden makanizmanın (Osmanlı Bankası) üstünde ecnebi bayrağı bulunuyordu. Demiryolları, limanlar, maden işletmeleri, belediye teşebbüsleri gibi büyük işletmelerin kâmilen ecnebi olan sermayelerine mutavassatlık eden kredi müesseseleri de kâmilen yabancı idi. Büyük ziraî istihsalâta (tütün, pamuk, meyvalar...) toptancılık ticaretine, ithalât ve ihracat kredisine ecnebi bankalar hâkimdi.

Millî kurtuluş hareketinin zaferinden sonra her tarafta iktisadî işlere atılan yerli sermayelerin 1923-1926 arasındaki hezimetleri millî kredi kaynaklarının bulunmaması ve ecnebi bankaların avantürleri yüzünden oldu.

Bugün bir millî kredi şebekemiz vardır. İskonto, faiz, paramızın fiyat hareketlerini ve devletin malî itibarini bir millî banka temsil eder. Demiryolu, deniz, maden işlerinde, sanayide; ithalât ve ihracat işlerinde hâkim kredi millî kredidir ve bu millî kredi şebekesinde hâkim sermaye ise devlet sermayesidir. Binaenaleyh devletçilik millî kredi sahasında hâkimiyeti tesis edecek bir fütuhat merhalesine varmıştır. Şu rakamları görelim:

Mevcut bankaların itibarî sermayeleri yekûn	113.125.000
Bu sermayeden devlete ait olan kısım	98.000.000
Hususî teşebbüslere kalan	15.125.000

Devlete ait sermaye içinde Merkez Bankasının bir kısım hisse tertipleri de dahil ise de buna karşılık devlet işletmesi sayıl-

mıyan hususî müesseselerin bir kısmında da devlet alâkaları vardır ki, buraya dahil edilmemiştir. Kaldı ki, Sümer Bankın sermayesinin önümüzdeki devrede 62.000.000 liraya iblâğı tekarrür ettiğinden pek az bir müddet sonra millî kredi sahasında sermaye vaziyeti şöyle olacaktır.

Millî bankaların sermayeleri	155.000.000	lira
Bundan hususî teşebbüslere ait olan	15.000.000	»
Millî kredide devletin payı	142.000.000	»

Binaenaleyh bugün millî banka sermayelerinin % 86 sı devlete aittir. Yarın bu nisbet % 89.5 olacaktır.

Kredifonksiyonları itibarile millî bankalardan ihraç hakkı ve iskonto nazımlığı devlet kredisinin elinde bulunduğu gibi ziraî kredi, ev kredisi, sanayi kredisi, emlâk kredisi, belediyeler kredisi de keza hâkim bir şekilde devlet işletmeleri elindedir.

Ziraî kredi devlet elindedir:

Ziraî kredi yapan büyük millî müessese (yani Ziraat Bankası) hissedarları vilâyet ve kazaların hükmî şahsiyetleri olan bir devlet müessesesidir. Bu banka 1922 de 927.000 liradan ibaret olan ziraî ikrazatını şöyle arttırmıştır:

	Ziraî ikrazat	
1922	927.085	lira
1923	4.807.000	»
1925	15.456.000	»
1927	17.124.000	»
1929	25.880.000	»
1930	40.325.000	»
1931	25.483.000	»

Memlekette mevcut ziraî kredi kooperatifleri kâmilen Ziraat Bankası tarafından teşkil olunmuştur ve sermaye hareketlerinde nazım Ziraat Bankasıdır. Bu kooperatiflerin sayısı:

1932 de 590
1933 de 653 dir.

İkrazatı:

1932 de 12.500.000
1933 de 14.061.000 dir.

Bunlar haricinde bulunan hususî ziraî kooperatiflerinin bilinen sayısı 10 kadardır.

Demiryollar, deniz yolları ve hava yolları münakalâtı devletçi bir zihniyetle ve devlet elinde olarak tanzim olunmuştur:

Eski Türkiyede demiryolları ecnebi sermayesinin elinde idi ve hatlar ecnebi sermayesi menfaatlerine göre kuruluyor ve işletiliyordu. İlk defa Egede 1856 da yere döşenen raydan sonra, Cumhuriyetin ilânına kadar bugünkü Türk topraklarında ecnebi sermayesinin yaptığı hatlar yekûnu 3704 kilometro idi ve bu hatlar kâmilen ecnebilere aitti. Hususî sermaye Cumhuriyetten sonra demiryolculuğa akmak istedi ve devlet müzaheretile 37 kilometroluk Samsun-Çarşamba hattı yapıldı ki, bilâhare bu hat ta devlete satılmıştır. Bugün ise vaziyet şudur:

Türkiyede mevcut demiyolları	7092 kilometro
Devlet malı olan hatlar	6329
Devlet tarafından satın alınmak üzere olan	282
Şirketlerde kalan	381

Binaenaleyh halen Türkiyede demiryollarının % 90 ı devlet elindedir ve bu miktar yapılmakta olan devlet hatlarının ikmalinden sonra % 95 olacaktır.

Binaenaleyh devlet on sene zarfında 2000 kilometro hat yapmıştır. On üç sene zarfında bu miktar 2650 kilometro olacaktır. Bütün ecnebi ve hususî sermaye teşekküllerinin 1856 dan 1934 e kadar yaptığı hatlar yekûnu ise 3702 kilometrodur. Bu hatlar da bugün yukarıda yazıldığı gibi hemen kâmilen devlet eline geçmiştir. Binaenaleyh demiryolları şebekesi millî inkılâbın seyrinde hem millileşmiş hem de devletleşmiştir.

Deniz yollarında Cumhuriyet, eski idarei mahsusanın harap enkazını buldu. Bugün bütün Türk limanlarında - İstanbul transiti de dahil olduğu halde senevî:

21.700.000

Olan tonaj hareketinin:

12.800.000 i Türk gemilerine aittir.

Safi tonajı 99.433 olan Türk ticaret filosunun % 37 si yani 38.700 tonu doğrudan doğruya devlete aittir ve mütebakî sefinelerin

hemen en mühim kısmı ise devlet kontrolü altında çalışmakta olan bir şirket halinde toplanmıştır.
Hava münakalâtı bir devlet şirketi halinde çalışır ve bu vaziyet bir kanunla tesbit olunmuştur.

Sanayide ileri teknik devlet elile Türkiyeye giriyor ve beş senelik sanayi programı sosyal milliyetçiliğin remzidir:

Eski Türkiye bir açık pazardı ve kapitülâsyonlarla açık gümrük sistemi Türkiyede milli bir sanayi sermayesinin birikmesine ve millî bir sanayi şebekesinin kurulmasına manidi. Halbuki yeni Türkiyenin gümrük sıyasası proteksyonsit (himayeci) bir gümrük sıyasasıdır. Himayeci bir gümrük sıyasası ise ancak gümrük istiklâlinden sonra tatbik olunabilir. Bugün yeni Türkiyede gümrük istiklâli, yeni Türkiyenin iktisadî istiklâlinin remzidir. Ancak bu müstakil ve mahfuz gümrük duvarları arkasındadır ki, teknik seviye ve maliyet fiyatı bakımından cihan sanayii ile boy ölçüşebilecek ileri teknikli bir millî sanayi vücut bulabilirdi.

1923 den sonra Türk millî sanayinin, serbest ticaret sahasında birikecek hususî sermayelerin sanayi sahasına akışı ile doğabileceği fikri hâkimdi. Bu ticarî sermayeler ise bilhassa ihracat maddelerimizin getireceği kârlarla birikebilirdi. Halbuki hariç pazarlarda Türk ticaret mallarının vasatî fiyatı daha 1926 dan itibaren düşmeğe başladı. 1929 den sonra ise bu sukut bir felâket halini aldı ve dahilî ziraî mahsulât fiyatları da ayni suretle düştü. Liberal iktisat telâkkisi sahibi olanlar bu umumî fiyat sukutu karşısında bütün dünyada olduğu gibi bizde de bir tek çare gösteremediler. Bu ziraî emtea fiyat sukutlarının umumî bir mukayesesini vermek faideli olacaktır: (1)

Zirai emteanın fiyat sukutları (kilosu)

Mahsulün ismi	1927 fiyatı	1932 fiyatı
Buğday	12.78 Kuruş	4.94 Kuruş
Susam	27.59 »	15.94 »
Kabuklu fındık	27.94 »	15.65 »
İç fındık	70.10 »	35.58 »

(1) Merkez Bankası tetkikleridir.

Mahsulün ismi	1927 fiatı		1932 fiatı	
Koza	326.00	»	279.00	»
Afyon	2297.49	»	811.93	»
Pamuk	67.08	»	35.30	»
Tiftik	154.44	»	33.30	»
Yapağı	78.00	»	38.75	»

	1927/XII		1934/XII	
İncir	35.76	kuruş	11.96	kuruş
Uzüm	34	(1929)	19	(1934)
Palamut	1029	kuruş	273	k. (100 kilosu)
Zeytinyağı	55		21	

Tütün (Samsun)

	Azamî	Asgarî
1926/XII	300	250
1933/XII	100	15

Bu rakamlar çok şayanı dikkattir. Bütün dahilî sermaye terakümünü zirai mahsulâtının ve bilhassa zirai ihracat maddelerinin serbest sürümene ve serbest fiyat teşekkülüne bağlıyacak bir Türkiyenin bu serbesti kayıtlarına bağlı kaldığı takdirde karşılaşabileceği sermaye sefaletini ve hazin akibeti bunlardan daha beliğ ifade edecek vesika bulunamaz. Kaldı ki, 1926 yı takip eden mütemadi fiyat sukutları bir taraftan 1923-1926 canlanır gibi olan millî ticarî sermaye teşekküllerini perişan ederken, diğer taraftan da millî paranın fiyatını mütemadiyen düşürüyordu ve iktisadî hayata devletin mühim bir müdahelesi şeklinde kendini gösteren paramızı koruma kanunu olmasaydı aşağıdaki sukut seyri çok acı neticelere varabilirdi:

Para fiyatları

Bir İngiliz lirası:

1925	Vasatisi	890.00	Kuruş
1926	»	929.72	»
1927	»	943.41	»
1928	»	958.36	»
1929	»	1007.70	»
1930	»	1034.07	»

Aslî temeli, yani ziraî emteada ve ihracattaki fiyat hareketleri bu temayülü gösteren bir millî iktisatta, millî sanayiin bu hareketlerden birikecek ve bu suretle sanayi sahasına akacak bir serbest sermaye teraküm̈üne emniyet olunması elbette ki, caiz olamazdı. Binaenaleyh bilhassa 1930 dan sonra Türkiyede devlet sanayii fikri ve temayülü gittikçe hâkim bir siyasî ve iktisadî cereyan halini aldı ve sür'atle neticelerini verdi.

Filhakika millî kredi, münakalât ve millî sanayi sahasında kendini gösteren hâkim devletçilik siyaseti, ziraî mahsulâtın fiyatlandırma ve ihracatçılık işinde de tatbik olunsaydı biraz evvel verilen fiyatlar tablosunun bir başka manzara arzetmesi beklenebilirdi. Maamafih bu hususa daha ileride temas edeceğiz.

Millî sanayiin devlet elile ve bir millî plân dahilinde kurulması zarureti kendini hissetirince, bu zarurete evvelâ, muhtelit sanayi teşebbüslerine iştirak etmek şeklinde tatbiki hareket olundu. Fakat bu muhtelit teşebbüslerden müstakil bir devlet sanayii sistemine (5 senelik program) geçilmesi arasında az zaman fasılası vardır.

1933 sanayi istatistiklerine göre Türkiyede devlet sanayii müesseselerinin adedi, sayı itibarile şayanı ehemmiyet değildir. Fakat birçok istihsal şubelerinde bu müesseselerin istihsal hacmı, o şube dahilindeki umumî istihsalâtın % 50 sini bulur. Maamafih devletin millî sanayi üstündeki sermaye ve teknik hâkimiyeti bilhassa beş senelik sanayi programının tahakkukundan sonra olacaktır. Aşağıdaki rakamlar beş senelik sanayi progrmının millî iktisadiyatımız için olan hâkim ehemmiyetini tebarüz ettirecek vaziyettedir:

5 senelik sanayi proğramı kaça mal olacak?	Türk lirası	Beş senenin sanayi programı bize neler kazandıracak?	Miktarı	Kıymeti Türk lirası
Pamuklu	18.538.000	Pamuklu	100,000,000 met.	35,000,000
Yün ipliği	1.650.000	Yün ipliği	1,000,000 Kg.	2,500,000
Kendir	1.700.00	Kendir	6,000 Ton	2,500,000
Demir	10.000.000	Demir ve çelik	125,000 »	12,000,000
Yarım kok	1.000.000	Yarım kok	60,000 »	1,000,000
Bakır	550.000	Bakır	24,000 »	13,000,000

	Türk lirası
Kükürt	300.000
Kâğıt	3.790.000
Sellüloz	1.025.000
Sunî ipek	490.000
Şişe ve cam	1.250.000
Porsölen	800.000
Kimya	2.360.000
	43.453.000

	Miktarı	Kıymetî Türk Lirası
Kükürt	5,000 »	400,000
Kâğıt	20,000 »	5,000,000
Sunî ipek	300 »	500,000
Şişe ve cam	300 »	850,000
Porsolen	750,000 »	250,000
Asit sülfirik	3,500 »	300,000
Süperfosfat	3,000 »	400,000
Posta	2,500 »	300,000
Kireç kaymağı	6,000 »	600,000
		74,000,000

Bu sanayiden şişe ve cam il eyarım koktan maadası kâmilen devlet elile ve devlet malı olarak yapılacaktır. Binaenaleyh bu plânın nihayet üç sene içinde tahakkuk ettirilebileceği de düşünülürse, üç sene sonra devletin -bugünkü devlet müessesatını da ilâve etmek suretile- senevî 80-85 milyon liralık sınaî istihsalâtile millî sanayiin baş ve hâkim müstahsili haline geçeceğini görmemek kabil değildir. Kaldı ki bugün, teşviki sanayiden istifade eden, yani asgarî on beygir kuvvetinde bir muharrik kuvvet kullanan bütün Türk sanayi müessesselerinin istihsalâtı mecmuu şöyle tesbit olunmaktadır.

1932	1933
143.000.000 Lira	169.000.000 Lira

Binaenaleyh üç sene sonra az çok bir makine kullanan bütün Türk sanayiinin istihsalâtı mecmuunun asgarî %40 ı ve teknik yüksekliğin ise bütün üstün müesseseleri devlet elinde bulunacaktır ki, böyle bir vaziyet, soysal, yani nizamlı ve plânlı milliyetçiliğin nümune bir zaferidir.

Kaldı ki, birinci beş senelik sanayi programını takip edecek ikinci bir beş senelik program bu teknik üstünlüğü ve sınaî istihsal hacmını derhal bir kaç misli arttırmak suretile Türkiyede iktısadî nizam münakaşalarını kül halinde halledebilir.

Türkiyede millî kredi, münakalât, sanayi kuruluşu gibi, millî iktisadiyatın ana kollarında fütuhatını takibe çalıştığımız soysal

ve inkılâpçı milliyetçiliğin daha tâli diğer unsurlarının da seyrini gözden geçirmek faidesiz olmazdı. Fakat bu yazının hacmı bu tahlilin uzatılmasına mânidir.

Soysal milliyetçiliğin perspektivi:

İnkılâbın seyri içinde iktisadî fütuhatını takibe çalıştığımız soysal milliyetçiliğin geleceği ve müstakbel fütuhatı üzerinde düşünmek heyecan verici bir şeydir. Çünkü bugünden sonraki devre, soysal milliyetçilik, oldukça zengin ve manalı bir ideoloji hamulesi ve oldukça cesaret verici bir tecrübe ve fütuhat ile giriyor. Her fikrin ve her rejimin yerleşmesinden evvel zarurî olan mukavemetler, faydasız münakaşalar, artık arkamızdadır.

Soysal Milliyetçiliğin müstakbel inkişaf imkânlarına ve sahalarına kısaca temas etmek isterken bittabi akla ilk gelen şey büyük mikyasta devletçi bir tanizm ve müdahaleye henüz mevzu olmamış olan toprak işleri, hayvan yetiştirmeciliği ve ormancılıktır.

Daha evvelki bahiste verdiğimiz zirai mahsulât fiyatları tablosu toprak işlerinde acil ve sistemli devlet müdahelesinin mevzuunu kendi kendine tebarüz ettirir: Ziraî mahsulâtı fiyatlandırmak ve köylünün alım kabiliyetini arttırmak.

Ziraî mahsulâtta iki fiyat lâzımdır:

Ziraî mahsulleri fiyatlandırma hareketi, ne bir şahsî teşebbüs, ne bir teşekkül veya banka, yahut ta her hangi parçalı bir devlet yardımı ve müdahalesi işi değildir. Ziraî mahsulleri fiyatlandırma hareketi kül halinde bir devlet işi ve bir devletçi teşkilâtçılık siyasetidir.

Çünkü bugünkü ziraî mahsullerimizi dış piyasalarda fiyatlandırmak için yapabileceğimiz tâli teşebbüsler, fiyat seyrinde mühim ve devamlı bir tesir yapamazlar. Meselâ 1933 de Triestede hurda incirlerimizi, beher kilosu beş kuruşa gelmek üzere arzettiğimiz halde rakip İtalyan incirleri üç buçuk kuruştan satılmak üzere bize piyasayı kapamıştır.

Binaenaleyh haricî fiyata çok bel bağlamamak lâzımdır. Bu fiyatın fazla yükselmesi ihtimali azdır veya hiç yoktur. Binaenaleyh bütün cihan haricî fiyatları yükseltmek ve rakiplerini ezmek için

uğraşır ve hazırlanırken, bizim ziraî mahsule dahilde ayrı ve hariçte ayrı fiyat seçmek suretile yeni bir iktisadî hayatiyet şeklini bulmamız, iktisadî kuruluşumuz için yeni bir merhale olacaktır. Bu ise bittabi başlıca ihracat maddelerinde (1) devletçi ve inhisarcı bir ticareti hariciye sistemi tatbik etmemizi zarurî kılar. Bu suretle devlet ihracat ofisleri, ziraî ihracat maddelerimizi köylüden Türk parasile ve yüksek fiyatla toplar ve bunları harice nekadar ucuza olsada ecnebi parasile arzeder. Devlet dahilde köylüye ziraî mahsulâta mukabil Türk parasile yüksek fiyat -meselâ 1923-1929 vasatî fiyatı- ödeyeceği için Türk müstahsilinin emeği değerlendirilmiş olur. Dahilde para ve emtea hareketi artar. Çünkü köylünün para ödeme kabiliyeti yükselir ve devlet bütçesi genişler. Köylüye ödenecek paralar bittabi Merkez Bankasının ihracat ofislerine açtığı hesabı carilerden kapanır. Hariçteki sayışımızın karşılığı olan altın veya ecnebi parası ise yine ofisler kanalından Merkez Bankamıza intikal ederek mevcut kâğıt paramızın karşılığına ilâve olunur. Bir taraftan bu karşılıklar artışı, diğer taraftan dahilde para ve emtea hareketlerinin çoğalışı paranın fiyat istikrarını da muhafaz etmek suretile millî iktisat siyasetimizin:

İstikrarlı ve karşılıklı para

prensibini temin ve takviye etmiş olur.

İhracatta devlet ofisleri tağşiş ve istandart meselelerini halleder:

İhracat ofislerinin haricî pazarla münasebattar olan en mühim teşekküller haline gelişi tağşişe mâni olma ve istandardizasyon işlerinin de hallini temin eder. Çünkü bu suretle manipülâsyon işleri devlet kontrolü altına geçmiş ve binaenaleyh tip ve tasnifte devlet ölçülerinin ve formüllerinin tatbiki imkân dahiline girmiş olur.

Ziraî mahsulâtta iki fiyat ve istandartların temini suretile köylü sâyini değerlendirecek olan devlet iktisatçılığının, hayvan yetiştirmeciliğinde yapacağı mes'ut müdahaleleri ve tesirleri heyecansız mütalea etmek kabil değildir. İtiraf etmek lâzımdır ki, tiftik keçileri de dahil olduğu halde küçük Asyanın ehlî hay-

(1) Diğer ihracat maddeleri serbest bırakılabilir.

van cinsleri bir asırda tedrici, fakat korkunç bir bakımsızlığa ve cins bozulmasına maruz kalmıştır. Binaenaleyh bir taraftan bu cinslerin ıslahını, diğer taraftan hayvan sayısını arttırma işi ancak geniş bir devlet plânının mevzuu olabilir. Çünkü küçük Asya tarihin en eski hayvancılık memleketi ve bütün Akdeniz havzasında en müsait hayvancı memleket olmasına rağmen bu mıntakada hayvan sayısı hiç bir zaman lâyık olan miktarı bulamamış ve mevcut hayvanları da dış piyasalarda hiç bir zaman keyfiyatleri üstün tutulan metalar haline gelememişlerdir.

Türkiyede 1923 - 1933 arasında mera hayvanları ancak şöyle bir tezayüt gösterebilmiştir:

	1933	1923
Koyun	9.357.000	11.070.000
Keçi	5.834.000	6.672.000
Tiftik keçi	2.024.000	3.081.000
Sığır	4.684.000	5.123.000
At	454.000	534.000

Bu rakamlar Türkiyenin hayvan yetiştirme kabiliyetile mütenasip değildir. Dokuz mliyon nüfuslu Avustralyada 1929 da 103.000.000 koyun besleniyordu.

Geçen asrın ortasında ise bu koyunların sayısı bir kaç binden ibaretti. Binaenaleyh hayvan yetiştiriciliğinde hastalıklarla mücadele, sayıyı çoğaltma ve kaliteyi yükseltme işi ancak geniş plânlı bir devlet işidir ki, bu meselenin tahakkuku Anadolunun, nüfusça dolması, kurak yerlerin sulanması ve münakalâtın artışı meselelerinin hallinde de başlı başına müessir olur.

●

Ziraatta ve toprak işlerinde, devletin soysal bir nizama ve ahenge vücut vermek için yapacağı müsbet fütuhatı fiyat makası, geniş bir maliye plânı, iş kuvvetlerinin devletçi bir zihniyetle hesaba alınması demek olan geniş bir teknik tedrisat plânı ve nihayet, geniş bir madenler istismarı plânı, inşa mlazemesi kârlarının devlet elinde birikmesi vesaire gibi sahalarda ayrı ayrı mütalea ve tetkike çalışmak bize çok verimli ve çok ümit verici ulusal ve soysal bir siyasetin yollarını açabilir. Bugün bu kısa sahifelerde

ana hatlarile temasa çalıştığımız bu araştırmaları kendimiz için bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da millî ve mübarek bir vazife sayıyoruz. Ve öyle sanıyoruz ki bu ideolojik araştırmalar umumiyetle inkılâp münevverliğinin de ihmal kabul etmez bir tarihi vazifesidir. Bu münevverlik ancak bu suretledir ki, kendine kadar getirilen ve kendine emanet edilen inkılâbı, bundan sonraki inkişaf yollarında da arızasız yürütür, genişletir ve derinleştirebilir.

Her şey inkılâp namına!

Her şey inkılâp için...

Sanayi plânından sonra Ziraat plânı.

Dr. Vedat Tör

Saltanat çağının, Türk ulusuna karşı, barbarlığa varan kaygusuzluğunu, hiç bir şey, «*Türk köyü*» kadar canlandıramaz: Türk köyü, saltanatın «*Halep çıbanı*» gibi, toprağımızın üstünde yaşıyor.

Yüzlerce yıldanberi *veren*, yalnız veren ve karşılık hiç bir şey *almıyan* Türk köyü, nasıl istiyorsunuz ki, bugünkünden başka görünsün? Kerpiç kulübe, tezek izbe, kağnı, karasapan.. tabii ya.. En soy Kırım ineği bile, bir tutam kuru otunu bulamayınca, sütünü kesiyor. En asil zeytin ağacı bile, timar edilmezse, vahşileşiyor ve bir tek zeytin vermez oluyor.

Türk köyü, kerpiçleşti, tezekleşti de, hiç bir vakit «*Vermem*» demedi. Karşılıksız vermenin esaletini, kendini harcıyarak vermenin yüceliğini ve daima vererek tükenmemezliğin mucizesini hiç bir şey, Türk köyü kadar sembolize edemez.

●

Cumurluk Türkiyesinde, köy, ulusal ökonomimizin temelidir. Kurduğumuz sanayi, ilk maddelerini köyden istiyecek, fabrikaların barındıracağı iş gücü, köy ürünlerimizle beslenecek, büyüyen ve demiryollarile birbirlerine bağlanan şehirlerimiz, köyden daha çok yiyecek çekecek, dışpazarlar, köy ürünlerimizden daha çok özen bekliyecek, yükümleri artan Uluş, köyden daha çok gelir arayacak..

Bütün bu saydıklarımız, köyün *yetiştirim* (istihsal) ve *satım* fonksiyonlarına bağlı işler. Köyün bir de *alım* fonksiyonuna bağlı işleri vardır.

Çünkü içpazara dayanacak olan sanayiimizin en büyük alıcısı da yine *köy* olacaktır.

Demek ki, *satıcı* köyün *kazançlı* satışlar yapması, *alım gücünün* artması için gerektir.

Bir yandan ulusal ve yabancı pazarlara çok satan köy, bir yandan da ulusal pazardan çok alan köy, ökonomik ve soysal kalkınmamızın ilk şartıdır.

Bugün, köy, ne yetiştiriyorsa satıyor, köylünün elinde stok mal kalmıyor. Fakat *alıcı* olarak köy, gittikçe pazarlardan çekiliyor. Demek ki, burada çözülmesi gerekli olan bir kör düğüm var. Bu kör düğüm, köye karşı işliyen *fiat makasından* doğuyor.. Köy ürünlerinin satış fiatlarile, sanayi ürünlerinin alım fiatları arasında bir denksizlik, bir açılış vardır. Bir ucu, köyün satım fiatlarını, bir ucu da köyün alım fiatlarını gösteren makasın birbirinden çok açık bulunan ağızlarını birbirine yaklaştırmak, ökonomi siyasamızın ana savıdır. Bu kör düğüm çözülünce, yani köyün alım gücü artınca, yurtta bir «*mal açıklığı*» nın başgöstereceğine inanalım. Çünkü o vakit köy, yani nüfusumuzun yüzde yetmişi, ulusal pazardan mal çeken kocaman bir *tulumba* gibi işliyecektir.

Bugün ancak sayılı bir kaç ihtiyacı için pazara alıcı olarak çıkan köy, o vakit, gittikçe artan ve çeşitlenen ihtiyaçlarını doyurmak için pazara, âdeta, saldıracaktır.

Bugün, evini topraktan yapan köylü, o vakit pazardan tuğla, kiremit, kereste, cam, çimento gibi yapı malzemesi satın alacaktır. Bugün, ocağında tezek ve orman yakan köylü, o vakit pazardan kömür ve soba satın alacaktır.

Bugün, çarığını ham deriden kendi yapan köylü, o vakit fabrikalarımızın ayakkabılarına müşteri olacaktır.

Bugün, giyeceğini çok kere kendi dokuyan köylü, o vakit pazardan daha çok pamuklu, yünlü ve ipekli satın alacaktır.

Bugün, pazardan pek az şeker ve sabun alan köylü, o vakit büyük bir şeker ve sabun alıcısı olacaktır.

Bu misalleri çoğaltabiliriz.

Bunları yazarken bile orunç duyuyorum:

Düşünün bir kez dostlarım, kör düğüm çözülünce, yurdumuzda nasıl başdöndürücü bir iş genişliği doğacak!.

Bugünkü ve beş yıllık plânla kuracağımız fabrikalar bile alıcı köyün mal açıklığını gideremiyecek ve daha büyük çaplarda yeni, yeni fabrikalar kurmak gerekliği duyulacaktır. Kısaca, matematik bir doğrulukla diyebiliriz ki:

Türkiyenin sanayileşme ve sosyal kalkınma temposu, köyün alım gücüne bağlıdır.

Türk sosyalliğinin manivelâsı, köydür.

●

Bu özlediğimiz «köy» *kendiliğinden* oluvermez.

Onu oldurmak ve yaratmak gerektir.

Eski köy tipi, arap harfleri ve mecelle gibi, reforma gelmiyen bir varlıktır.

Nüfusumuzun yuvarlak hesap on milyonu, kırk bin köye dağılmıştır. Köy başına, ortalama 250 kişi düşüyor.

250 kişilik köy, uluş (devlet) için, ekim, sağlık, bayındırlık, kültür bakımlarından üzerinde işlenmesi ökonomik olmıyan çok masraflı bir ünitedir.

Uluş (devlet), böyle bir köye mektep yaptıramaz, muallim, doktor, ziraatçi gönderemez. Acunun hiç bir yerinde 250 kişilik köyün mektebi, muallimi, doktoru, ziraatçisi yoktur.

Nasıl ki, *belli* bir fabrikanın rantabl olabilmesi, *belli* bir prodüksiyon kertesine bağlı ise, ekim, kültür, sağlık, bayındırlık kurumlarının da verimli olması için *belli* bir nüfus kesafeti gerektir. Bu kesafetin oluşunu, nüfusumuzun *tabii* çoğalışına bırakamayız. Onu, bir *plân* dairesinde gerçekleştirmeliyiz.

İşte burada, bir «*köy yapı plânı*» ve bir «*iskân plânı*» ihtiyacile karşılaşıyoruz.

Bellibaşlı yetiştirim (istihsal) çevrelerinde her bakımdan köy denmeğe elverişli modern köyler kurmak ve bu köylere dağınık ve az nüfuslu köyleri taşımak, hem istihsal, hem kültür, hem sağlık, hem bayındırlık yönlerinden çok verimli neticeler verecektir.

Sanayileşme alanında varılması özlenen noktaya, *tek* ve dağınık sermayelerin bir araya gelerek büyük ve ileri sanayi kurumlarını kendiliğinden yaratmalarını beklemedik. Uluş, mütekâsif ulus sermayesinden başka bir şey olmıyan bütçesine dayanarak rasyonel bir tarzda sanayi plânının tatbikine geçti. Ve yurt için en gerekli, en faydalı sanayi kurumlarını en ileri ve en doğru bir biçimde kurmağa başladı. Acunun hiç bir ülkesi, sadece iç-pazarına dayanarak sanayileşmemiştir.

Liberal ökonomik çağında sanayileşen ülkeler hep *açıkpazar*lara dayanarak sanayileşmişlerdir.

Buna karşılık Türkiye, *sadece* içpazarına dayanarak sanayileşen ilk ülkedir, denebilir.

O halde, içpazarının büyük bir yüzdesi köye dayanan Türkiyede, köyün alım gücünü arttıracak ve köyün istihsalini tanzim edecek köy plânı, sanayi plânının en tabii bir kardeşidir.

Köy istihsalini ve köyün alım gücünü hesaba katmıyan sanayi plânlı, ham madde ve sürüm yönlerinden buhranını hazırlıyor demektir.

Bunu, şimdiden gözönünde tutalım.

●

Yapı plânı ve iskân plânile yaratılacak ideal köylerde bile, köylü yine kendi bilgisine, kendi yöntemine bırakılırsa, beklenilen verimler alınamaz. İstihsalin, satımın ve alımın da bir plân içinde organizasyonu gereklidir.

İleri ekim işlerinin, ileri yetiştirme, anıklama (manipulasyon) ve satım işlerinin de birer bilgi işi olduğunu onadığımız gün, sadece göreneğe ve geri tekniğe dayanan köylü bilgisinin yetmiyeceği kendiliğinden anlaşılır.

Köylüye modern ekim, yetiştirme, anıklama ve satım işlerini öğretmek mecburiyetindeyiz.

Dağınık ve az nüfuslu köylerde bu işi başarmak ne kadar güçse, tek, tek köylülerin modern ziraat bilgilerini kendi kendilerine öğrenmeleri de o kadar imkânsızdır. Onun için modern köyler yapılıncıya kadar, hiç olmazsa toplu istihsal çevrelerinde köylüleri şimdiden teşkilâtlandırmağa borçluyuz.

Bir yandan ekim işlerinde verimi arttırmak, kaliteyi yükseltmek, hastalıklara ve zararlı hayvanlara karşı bilgili dövüşmek, manipulasyon işlerini teknikleştirmek, bir yandan da satımı ve alımı köylü lehine yapabilmek yani fiat makasını hem satım, hem alım bakımından köylü lehine kapamak ve böylelikle köylünün alım gücünü arttırmak yalnız ve yalnız «*Mecburî devlet*

kooperatifleri» kurmak ile başarılabilir. Mecburî devlet kooperatifleri, ziraat plânının tatbik organları olacaktır.

●

Bugünkü başıboş ve görenek ziraatimizin, plânlı sanayileşme temposuna ayak uyduramamasından korkulur.

Plânlı sanayi, plânlı ziraat ister.

Edebiyat:

Sovyet Edebiyatı

Yakub Kadri.

Moskovadaki son beynelmilel edebiyat kongresine biz, 1917 komünist ihtilâlile başlıyan bir edebiyat ve sanat münakaşasının, beynelmilel bir plâtform üstüne intikali nazarile bakabiliriz. 1917 ihtilâli emsali görülmemiş bir şiddetle eski Rus cemiyetinin bütün kıymetlerini alt üst edip devirirken bedii kıymetleri esirgemeyi veya ihmal etmeği hatırından geçirmiyordu. (Puşkin) ler, (Gogol) lre, (Dasteiyevski) ler, (Tolistoi) lerle on dokuzuncu asrın yarısından beri bütün dünyaca ön almış olan hepimizin bildiği o büyük Rus edebiyatı; Çarlıkla, (Çarlık Burjuvazi)si ile alâkalı birçok müesseseler gibi birdenbire çöküvermiş veya battallaşmıştı. Bu edebiyatın içinde yalnız bir (Gorki) ayakta durabiliyordu. Fakat ihtilâlin ikinci, üçüncü yıllarında, biran geldi ki, o da (otorite)sinin sendelemeğe, sallanmağa başladığını hissetti ve meydan, öbür sahalarda olduğu gibi, bir sürü kargaşa ve kavga unsurlarile doldu. Dahilî harp ateşi bir fırtına da bir yangın saldırışile sanatkârın fil dişinden kulesini de, şairin münzevi çatısını da sarmıştı.

Bütün şairler, sanatkârlar sokağa dökülmüştü. Her kafadan bir ses çıkıyor, kimse ne istediğini bilmiyordu. Yalnız, herkes bir takım zümrelere ayrılıp, her zümre öbürüne karşı bir mücadele cephesi teşkil ediyordu.

Bu cephelerin en belli başlılarından birisi kendisine *formalist* namı verilen sağ cephe idi. Formalistlerin iddialarına göre «sanat, hayattan ayrı ve tamamile serbest bir şeydir ve onun rengi hiç bir zaman beldenin kulesi üstünde asılı duran bayrağın rengini taşımaz!.»

Onun içindir ki, bu edebî mektep ve bu edebî mektebin hayatı on yıl kadar sürmekle beraber nüfuz ve tesiri gayet mahdut ve geri fikirli bir akalliyetin dışına asla çıkamadı ve ortaya bir takım donuk ve cansız eserler bırakarak sönüp gitti.

Lâkin bunun karşısında teşekkül eden ve müfrit ihtilâlci unsur-

lardan mürekkep olan sol cephenin hayatı da bundan daha uzun sürmemiştir. Başlarında (Mayakofski) gibi yüksek bir şairin önderlik bayrağını taşıyan (sol cephe) sanatkârları formalistlerin tamamile zıddına olarak sosyalist bir cemiyette «şiir ve sanat» diye müstakil bir şeyin mevcudiyetini inkâr ediyorlar ve hattâ çok defa daha ileriye gidip şiir ve sanatı ilga etmeğe kadar varıyorlardı. Bunlar (Karl Marks)ın: «Din, halkın afyonudur!» sözünü, «sanat ve edebiyat halkın afyonudur!» tarzına çevirerek, ibdada mücerret güzellik mefhumunu, şiirde vezni, ahengi, bedîî ifade kayıtlarını ret ve inkâr ediyorlardı. Bunlar nazarında şairin vazifesi inkılâbın *propagandasını* yapmaktan ve bu propagandayı da mümkün olduğu kadar basit, kaba ve musikisiz bir ifade tarzile yapmaktan ibaretti.

İşte bu esnadadır ki, eski Maarif komiseri (Lonaçarski) meydana atıldı ve bu iki müfrit cereyanın tam orta yerini buldu. (Lonaçarski) sanatin yüksek misyonunu eski ve tam kültür sahibi bir entelketüel sıfatile kabul ve tasdik etmekle beraber onu asla cemiyet harici telâkki etmiyor ve sanatkârın henüz pek geri olan (Proletarya) sınıfının hissî ve fikrî terbiyesine hizmet etmek suretile amelî hayatta, binaenaleyh, inkılâpta büyük bir rol oynıyacağını söyliyordu. «Kervana katılanlar» ve yahut Compagnions de Route namile Krasnia Nov mecmuasının etrafında toplanan gençler aşağı yukarı Lonaçarski'nin bu nazariyesine göre çalışmağa başladılar ve inkılâbın ihtilâl safhalarını tasvir eden bir çok eserler meydana koydular. Fakat bu eserlerde mevzu daima ihtilâl sahneleri olmakla beraber ruh ve zihniyet o kadar ihtilâlci değildi. Hattâ birçokları o kanlı sınıf kavgalarını anlatırken (Proletarya)nın mı, Yoksa (Burjuvazi)nin mi tarafını iltizam ettikleri pek hissolunmıyordu. Bu eserleri yazan genç müellifler hele romanda tamamile bitaraf ve objektif bir realisimden ayrılmıyorlardı. Halbuki ihtilâli yapan ve muzaffer olan sınıf, herkesten olduğu gibi, sanatkârdan da kat'î ve açık vaziyetini tayin etmesini istiyordu. Onları kızıl cephenin beri yakasında kendisile beraber mücadele hattına davet ediyordu. Gelmiyenleri düşman sayıyor ve böylelerine hiç birşey yapmak imkânını bırakmıyordu. Seslerini boğuyordu ve bütün neşir vasıtalarını ellerinden alıyordu.

Rusyada edebî mücadelenin en had devresi 1923 ile 1927 arasına koyabileceğimiz bu devredir. Denilebilir ki, cephelerde nihayet bulan dahilî harp bütün ateşi, bütün dehşetile sanat ve edebiyat meydanına intikal etmişti. İşte, son yıllara kadar RAPP namı altında hemen bütün edebî cereyanlara hâkim olan (Proleter muharrirler birliği) teşkilâtı bu ateşli mücadeleden çıktı. Bunu teşkil edenler doğrudan doğruya fırkaya mensup gençlerle, cephelerde bilfiil harp etmiş militan komünistler idi. Bunlar her şeyden evvel sınıf zihniyeti ve sınıf hassasiyeti üzerine istinat eden bir sınıf ve edebiyat istiyorlardı. Çıkan eserleri herşeyden evvel bu noktai nazardan tahlli ve tenkit ediyorlar ve eski burjuva tehzibinin, eski burjuva kültürlerinin izlerini keşfettikleri eserleri sırf sanat itibarile bir kıymeti haiz olsalar da yine nefret ve lânetle karşılıyorlardı. Burada bütün ölçüler, Marksist ideolojiye Marksist diyalektiğe göre verilmekte idi. Bu ideoloji ile, bu diyalektik ise ihtilâlin yakıp yıkıcı devrinin hümmalı bir aksinden başka bir şey değildi.

●

Fakat, ihtilâl, haddi zatında bu devreyi çoktan atlatmış ve beş yıllık plânla kurucu, yapıcı bir hız devresine girmişti. Edebiyatın da, artık o hümmalı safhadan bu dinamik nizama intibak etmesi lâzım geliyordu. Onun içindir ki, komünist fırkasının merkez komitesi 23 nisan 1932 tiarihli bir kararname ile RAPP'ı yani (Prolter muharrirler birliği) cemiyetini ilga etti. Zira, bu cemiyetin lüzumundan fazla tahrikçi, mücadeleci ve yıkıcı zihniyeti artık yeni devrin gidişile bir ahenkte değildi. Bu ilga kararı, yalnız, Proleter muharrirlerin densizliklerine nihayet vermekle kalmadı, yeni bir edebiyat teşkilâtının başlangıcı oldu ve çok yüksek bir tenkit cihazile perçinlenen bu yeni teşkilâtın gerek ilim, gerek kültür ve gerek Marksist ideoloji, hattâ gerek politika sahasında pek çok faydalı tesirleri görüldü. Muharrir ve nazariyeci kadrolarında enikonu bir istıfaya imkân verdi. Ciddî ve sağlam malûmat ile mücehhez bir takım otorite sahibi ideologlar bu teşkilâtın tenkit kadrosunda yer aldılar. Felsefe enstitüsü müdürü -Yudin- «Edebî tenkit» mecmuasının başına getirildi ve bunun yazı heyeti de o enstitünün en güzüde muallimerinden teşekkül etti.

Bu ilmî heyete göre, her sahada olduğu gibi artık edebiyat sahasında da *mazi* tamamile tasfiye edilmiştir. Binaenaleyh, sanat etrafında siyasî mücadele devri geçmiştir. Şimdi, Proleterya'nın kültürünü derinleştirmek, zevkini inceltmek ve bunun için sanat eserlerinin bedii keyfiyet noktai nazarından mükemmelleşmesine çalışmak zamanı gelmiştir. (Proleterya)ya göre edebiyat yapmak mutlaka basit ve kaba saba bir tarzda yazmak değildir. Ne de hayatı bir fotoğraf sadakatile olduğu gibi tasvir etmektir. Hayır; (Proletarya) ihtilâlin ilk devirlerinde meydan alan o basit, kaba saba yazılardan artık zevk almıyacak derecede yükselmiştir. Kendi ellerile kurmakta olduğu yeni cemiyetinin kopyalarını görmekte ise hiç bir menfaati kalmamıştır. O, vasıl olmak istediği ideal sosyalist dünyasına doğru artistin kendisine yol açmasını istiyor. Sanatkâr, eski hükümdarların dalkavuk şairleri gibi el pençe divan, onun arkasından yürümiyecektir. Onun önüne düşecektir, ona yeni ufuklar açacaktır.

Bunun içindir ki, kongreye gelen Fransız muharrirlerinden biri: «Şairin vazifesi ittat etmek değil, fethetmektir» sözünü söylediği vakit, çoğu işçiden mürekkep kalabalık tarafından hemen umumî bir tasdikle karşılandı.

Bu kongrede Türk heyetinin de noktai nazari sanatin yüksek bir ibda işi olduğu merkezinde idi. Kültürsüz bir yüksek edebiyat yapmanın imkânsızlığını söyliyorduk ve realitelerin kopyasını yapmaktan ibaret kalacak kuru bir realizim ile halkın muhtaç olduğu bedii heyecanın asla uyandıralamıyacağını iddia ediyorduk. Bu itibar ile (Türk tezi) de son yıllarda Rusyada hâkim olmağa başlıyan ileri sanat telâkkisine uygun düştü.

Gerçi, kongrenin umumî havası, yukarıdan beri kısa bir izahını yaptığımız müfrit ve politik cereyanların tesirinden tamamile kurtulmuş görünmiyordu. Henüz eski (Proleter muharrirler birliği) cemiyeti mensuplarının hiç değilse kendi şahısları namına sanat eserlerinin bedii keyfiyeti aleyhine hareket ettikleri hissolunuyordu ve bu hareketin başında bugünkü Rusyanın halkça en çok tanılan şairlerden biri Demian Biedny bulunuyordu. (Demian Biedny) e göre bir sanat eserinin her hangi bir fabrika işinden farkı yoktur ve edebî ibdaın tekniği tamamile

iktisadî ve ictimaî istihsal tekniğinin aynidir. Hattâ Proleter şair buna misal olarak kendini zikretti:

«— Bana; dedi. Fırkanın merkez heyetinden telefonla filân meseleye dair filân tarzda bir şiir yazmamı söylerler. Bende yazarım.

Buna mukabil (Buharin) cevap verdi:

«— Fakat güzel şiir yazmamağa başladığınız dakikadan itibaren bu siparişlerin arkası da kesilir.

«Buharin» Marksizmin en maruf ve en ileri nazariyecilerniden biridir. Kongrenin son içtima günü, Rus şiirine dair verdiği konferansla Rus ihtilâlinin ilk günlerinden beri edebiyat ve sanat sahasında devam edip durmakta olan bir davayı son derece ilmî bir surette halletmiş oldu. Bundan böyle Rusyada edebiyat ve sanatın alacağı istikamet taayyün etmiş ve artık halk namına, işçi sınıfı namına bir nevi bediiyat aleyhtarlığı yapanların nüfuzu kırılmış sayılabilir. Sanat ne alelâde bir siyasî propaganda aleti, ne realitelerin sadık bir fotoğrafı, ne de bir sanat metaıdır (dur!). Bununla beraber, her şeyin cemiyet ve kollektivite emrine alındığı, her şeyin plânlaştığı bir diyarda sanat faaliyetlerinin başı boş bırakılacağını tahmin etmemelidir. Edebiyat kongresi vasıl olduğu bu kararlarla bilâkis, sanat ve edebiyatı ilmî ve kültürel bir plân, bir teşkilât içine alıyor demektir. Hükûmet ve fırka geniş ve bol tahsisatla bütün edebî zümreleri bir araya toplamış ve bütün sanatkârlrrı muayyen bir veçhe dahilinde, muayyen bir programla çalıştırmağa başlamıştır. Rusyada, bugüne kadar tamamile devletleştirilmemiş bir bu; edebiyat ve sanat faaliyetleri vardı. Şimdi o da devletleştirildi. Denilebilir ki, o da beş yıllık plân içine alındı ve Moskova edebiyat kongresinden beri bu plânın birinci maddesini Stalin'in bir sözü teşkil ediyor:

«— Muharrir, insan ruhunun mühendisidir!»

Demek ki, yeni kurulan cemiyet içinde Rus muharririnin hissesine düşen vazife halk ruhunun inşasına ve bu ruhun, Sovyet ülkesinde her tarafından gönüllere doğru uzandığı görülen sayısız fabrika bacaları gibi daima geniş hassasiyet noktalarına doğru yükselmesine çalışmaktır.

Buraya kadar, size, Rusyadaki edebiyat ve sanat meselesi etrafında kopan fikrî ve tenkidi münakaşaların iyi kötü bir hulâsasını yaptım. Şimdi de, size, ihtilâlden beri Rus muharrirlerinin 17 yıllık verimlerinin kısacık bir bilânçosunu yapmak isterim. Bunu bir bilânço değil, belki, yeni Rus edebiyatı hakkında bir fikir edinmek isteyenlere kolaylık olsun diye not halinde tertip edilmiş kaba taslak bir kitap fihristi telâkki etmek daha doğru olur.

İhtilâli müteakip, dahilî harbin destanlık sahnelerini inikâs ettiren belli başlı eserler şunlardır: Serafimoviç'in «Demir çağlayanı»; Babel'in «Kızıl atlılar»ı; Fédin'in «Şehirler ve yıllar»ı; Tliniak'ın «Çıplak yıl»ı;... Bunlar meyanında, yalnız, Rus karilerce değil, hemen bütün Avrupalı karilerce büyük bir rağbet kazanmış olan Gladkov'un «Çimento»sunu zikretmek lâzım gelir. Bu eserin ayrıca yeni Rus eedbiyatı tarihinde merhalevî bir kıymeti vardır. Çünkü, kurucu bir zihniyetle yazılmış ilk eserdir.

Bunları müteakip, Rusyada, seneden seneye, kıymetli eserlerin alabildiğine çoğaldığını görürüz. Ayni zamanda yeni Rus edebiyatı bütün Avrupada eskisini gölgede bırakacak bir beynelmilel rağbet v enüfuz devresine girmiştir. Bu yeni eserler arasında ihtiyar (Gorki)nin «Artamanovları», «Klim Sangin»ı birer kocaman âbide gibi yükselir. Bununla beraber, biz, keyfiyet noktai nazarından (Sovyet) edebiyatının asıl inkişaf devresini 1932 den beriye alabiliriz. İki yıldan beri çıkan eserlerde bariz bir olgunluk, bir teknik mükemmeliyeti, bir müsbet ve nikbin realizm vardır. Henüz otuz yaşına girmemiş genç muharrir Solohof'un birçok dillere tercüme edilmiş olan «İşlenmemiş topraklar» adlı romanı kendi nevinde bir usta işidir. Bunun yanı başında Panferov'un «Serseriler cemaati» adlı romanını da saymak lâzım gelir. Bu eserlerin her ikisi de sınıf mücadelesinin köylerde aldığı çetin safhalarını gösterir ve bugünkü günde Rusyada yapılmakta olan yeni cemiyet kurumu tecrübesinin de kördüğüm noktasını mücadelenin bu safhası teşkil etmektedir. Son zamanlarda Gladkov'un «Enerji» adlı bir eseri daha çıktı ve bunu Kataïef'in «İleri zamanlar»; Yassenski'nin «İnsan deri

değiştiriyor»; Leonov'un «Skutarievski» ve İlya Ehrenburg'un «Dünya yaradılışının ikinci günü» adlı eserleri takip etti.

Bu eserlerle artık tamamile beş yıllık plân Rusyasına girmiş oluruz. Yani ihtilâlin, dahilî harbın sıtmalarından, ruhî teprenişlerinden, yıkıcı zihniyetinden; kuru realizmesinden artık hiç bir iz kalmamıştır. Sıhhatli, müsbet ve yapıcı bir edebiyat doğmuştur ve bundan; sosyalist Rusyanın iktisadî ve siyasî banileri manevî bir enerji kaynağı gibi istifade etmesini biliyorlar.

1934

Burhan Belge.

KADRO neşriyatını şimdilik tatil etmeğe karar vermiş olduğumuz için, yine şimdilik son «Cihan içinde Türkiye» olacak olan bu yazıda, bütün ötekileri gözden geçirerek hüküm ve iddialarımızı tarih sırasile tetkik ettikten sonra onların ne dereceye kadar gerçekleşmiş olduklarını tesbit etmek, fena olmazdı. Yalnız biz, bu yazımıza böyle hem retrospektif hem de akademik bir eda vermek istemiyoruz. Bir yanda cihan ve bir yanda Türkiye olmak üzere ve KADRO çıkmakta devam edecekmiş gibi, bugünkü vaziyeti daha ziyade atiye şamil bir görüşle tahlil etmeyi tercih ediyoruz.

●

Arkalarda bıraktığımız 1934 yılı, harp sonrası inkişafları bakımından çok karakteristik bir yıldır.

Cihan harbinin bittiği 1918 den beri kapitalizm, doğurmuş olduğu tezatlarla savaşmaktadır. Bunların bir yandan sınıf tezadı bir yandan da metropoller ve müstemlekeler tezadı olduğunu artık ne söylemeğe ne de uzun boylu anlatmaya lüzum vardır.

Cihan harbine kadar, ne sınıf tezadı ne de metropoller ve müstemlekeler tezadı politik azatlığa bir yahut bir kaç memleket ölçüsünde varmış merkezlere malik olmadıkları halde, harpten sonra, her ikisi de böyle bir inkişafı yapmağa muvaffak olmuşlardır. Bugün birinci tezadın hallini Sovyet Rusya, ikincininkini kurtuluşçu Türkiye üzerlerine almış bulunmaktadırlar.

Cihan harbinin kapitalizm ile onun politik bir ifadesi olan imperyalizmi güçten ve dermandan bırakması her iki tezadın da kendi müstakil politik merkezlerini yapmasına ve bu merkezlerin yeni bir cihanı telâkki tarzı ile ortaya çıkmalarına yol açmıştır.

Bu suretle kapitalizm ile mücadele, fikir sahasından siyasa alanına ve bir memleketteki içsiyasa ölçüsünden cihan içinde bir ur-

luslararası siyasa ölçüsüne çıkmıştır; birinci tezat bakımından. İkinci tezat bakımından ise, imperyalizm ile olan mücadele, ilk defa olarak, Dumlupınar-Lozan gibi tam bir netice vermiştir. Cihan harbine kadar, ancak muhtelif imperyalizmlerin kendi aralarında mücadele etmeleri adet iken, 1918 den sonra antiimperialist mücadele ile beraber antiimperialist ideoloji de, cihan hâdiseleri arasında yer almağa başlamıştır.

Ve pek tabiî bir hal olarak, doğurmuş oldukları tezatların politik organizasyonlara geçmeleri ile beraber kapitalizm ile imperializmin hezal devreleri başlamıştır. Öyle ki, tezatların olgunlaşması ile hezallerin başlaması, karşılıklı olarak birbirini izah etmektedir.

●

Kapitalizmin hezali için en kuvvetli delilleri, cihan buhranı getirmiştir. Bu buhranın siklik, periodik şekilde klâsik ve geçici bir buhran olmayıp cihan ölçüsünde bir bünye istihalesinin güçlü bir müjdecisi olduğunu, memleketimizde ilk ve en iyi işleyenler Kadrocular olmuştur. Onun için, tekrar bu bahislere dönecek değiliz.

Yalnız, serbest ticareti yıkması ve sermayedarlığın doğmalarını hükümsüz bırakması dolayısile bir nevi intikal devresi rolü oynamış olan bu strüktürel buhranın bazı vasıfları üzerinde, bu yazıda da durmaklığımız lâzımdır.

Cihan buhranı, bir yandan sosyalizm ile kapitalizm bir yandan da metropoller ile açıkpazarlar (müstemlekeler ve yarı müstemlekeler) arasında bir iştirak sahası bir birbirine akış sahası yaratmıştır. Öyle ki, buhran yıllarını iyice tetkik ederek görürüz ki, orada, hem kapitalizm ile tezatları arasındaki mücadelenin en ziyade keskinleştiği anlar, hem de kapitalizmin (bizzat kendisi bir reaksyon yaparak) kendine yeni bir şekil araştırmağa başlaması teşebbüsü vardır.

Alman faşizminin zaferi, Amerikada Roosevelt sosyolojisi, İngilterede «Millî kabine» kombinezonu, Fransada «Fırkalar mütarekesi» ve «Cephe birliği» hareketleri, hep buhran yıllarına raslamaktadır. Ve bunların hepsini, iki tezadının müteaddi ve muvaffak olmuş hamleleri karşısında kapitalizm'in kendi için-

den yarattığı reaksiyonlar ve kaytak (irticaî) hareketler olarak kabul edebiliriz. Bunların arasında, İtalyan faşizmini de ilâve etmek suretile, eğer bir takım farklar bilhassa siyasal ayrılıklar gözе çarpıyorsa, bunların sebebi, bu memleketlerin sadece sermaye ve sermayedarlık bünyelerinde olan farklardır.

Kendini tehlikede görünce ucuz bucaksız imparatorluğunun pazar ihtiyatlarına sığınıyan bir İngiliz kapitalizmi ile kendine lâzım olan pazarları en menfi şartlar dahilinde ancak yeni yeni araştırmağa başlamış bir İtalya arasında, elbetteki faşizm balamından da bir takım farklar olacaktır.

Keza, dünyanın en büyük ve en mütekâmil bir içpazarına malik bir Amerika ile, sermaye teraküm imkânlarından harp muahedelerile, yabancı pazarlarda mal satmak imkânından da buhran tarafından menedilmiş bir Almanya arasında, iki faşizmi tetkik ederken, elbette ki yine birçok ayrılıklarla karşılaşacağız.

Almanya ile İtalyada, birinin imperializmi muvaffak olamamış ötekininki de geçikmiş olduğu için, sermaye bakımından ya pek az bir ihtiyata raslıyor yahut böyle bir ihtiyatın hiç mevcut olmadığını görüyoruz. Nasıl altındaki ateş harlı fakat içindeki su az bir tencere ergeç kendi dibini aşındırırsa, Alman ve İtalyan faşizmleri de pek kısa bir zaman zarfında, liberal kapitalizmin bütün bir yüzyıl içinde biriktirdiği kıymet hükümlerini aşındırmışlar ve faşizmin en tahripkâr, en doğmatik nev'ini temsil eylemişlerdir.

İşte 1934 yılı hasseten bu bakımdan karakteristik bir yıldır. Avrupada, az çok faşist olmıyan bir formüle yanaşmamış pek az memleket kalmıştır. Her yerde, iktidarı ele geçiren (bunun demokratik yahut antidemokratik bir şekilde yapılmış olmasının ancak tarihî bir ehemmiyeti vardır) kuvvetler, sosyalist fikirlerin müdafaasını kapitalizmin muhafaza edilebilmesi nisbetinde üzerlerine almışlar ve liberal nizamın hususiyetlerinden biri olan sınıf kavgalarına son çekmişlerdir. Burada da, sınıf kavgasının önlenmesi tarzı, ancak şekil bakımından mühimdir. Almanyada, bu, fırkaların kaldırılmasile, Fransada bazı fırkaların ürkütülmesi ile, Amerikada ustalıklı bir propaganda ile, İtalya, Japonya, Avusturya ve Bulgaristanda hükûmet darbelerile elde

edilmiştir. Reaksyon bugün, hemen her tarafta «Viyana kongresi» havasını yaşatmaktadır.

Eğer memleketleri ayrı ayrı olarak değil de, rejimlerin birbirlerile olan münasebetlerini araştırırsak 1934 yılı, yine karakteristik kalır. Çünkü Komünist Rusya ile Faşist İtalya yahut Komünist Rusya ile Kapitalist Fransa yahut Faşist İtalya ile Kapitalist Fransa arasında, biribirlerinin varlıklarına müteveccih bir düşmanlık mevcut olması lâzım geldiği ve böyle bir düşmanlığa daha arkada kalan yıllarda gerçekten raslandığı halde, 1934 yılında bilâkis bu üç ayrı sosyal ve ökonomik görüş güden üç devlet arasında inanılmaz yaklaşmalar, anlaşmalar olmuştur.

Nasıl bir toptan tarzı hal bir parlâmentoda oturan fırkaları birden bir tek fırkanın içini tıkabılmış ise, bazı yüksek sebepler, rejimleri bakımından biribirine düşman olması lâzım devletlere, birden, müşterek bir cephede yer tutturmuştur.

Bunu nasıl izah etmeli?.

Bunu izah etmeden evvel, adlandırmağa çalışalım. En sağ ile en solun, böyle, ya bir tek fırkanın yahut bir politik kombinezonun içinde yanyana düşmeleri, doğmatizm için, şüphe yok ki, bir bozgundur. Yalnız, bu bozgunun bir nevi tolerans namına mı yoksa bir nevi oportünizm namına mı kaydedeceğiz? Yoksa buna taktik adını mı vereceğiz?.

Bunu bize daha ziyade zaman söyliyecektir. Kendilerine soracak olursak, hepsi birden «taktiktir» cevabını vereceklerdir.

İşte buhran yılları, sosyalizm ile kapitalizm ve metropoller ile açık pazarlar arasında bir iştirak sahası, bir biribirine akış sahası yaratmışlardır, derken, kastettiğimiz şey bu idi.

Çünkü, işi metropoller ve açık pazarlar bakımından da tetkik edince, görüyoruz ki, ihtilâlci unsuru, pazarların sanayileşmeleri cehdi teşkil etmektedir. Metropollerin böyle bir şeyi terviç etmemeleri lâzımgelirken, bilâkis bunu yalnız müsamaha ile karşılamakla kalmayıp, pazarları sanayileştirmek için biribirlerile yarışa bile hazırlanıyorlar.

Ya bunu nasıl izah etmeli?

Bunu bize daralan ticaret hacminin hiç olmazsa istihsal vasıta-

ları satmak suretile genişletilmesi arzusu izah etmektedir. Fakat pazarların bu hususta gösterdikleri kolaylık ta, sanayileşmelerini sosial daha doğrusu soysal politika bakımından melez bir formüle istinat ettirmeleri keyfiyetidir. Bugün, birçok pazarların sanayileşmesi, sermayedarlık nizamının genişlemesi şeklinde tatbik edilmektedir. Şöyle ki, ya bu pazarlar, sanayie yatması şartile hattâ yabancı sermayesine kapılarını açmakta yahut dahilî sermayelerini kendi sanayilerine, kapitalist usuller dahilinde yatırmaktadırlar. Pazarların sanayileşmesi hareketinde, pek az memleketler, kapitalizm bakımından, ihtilâlci metotlar kullanmaktadır. Bunların da başında tam ihtilâlci olarak Sovyet Rusya, kısmen devletçi fakat kısmen ferdiyetçi metotlar kullanmak suretile de Türkiye, Çin ve İran gelmektedir.

●

Demek oluyor ki, cihan buhranı, liberal iktisat nizamının başlıca cihazlarını ve başlıca dogmalarını yıkmakla, kapitalizm cihan ölçüsünde teessüs edemediğinden esasen mevzusuz kalan cihan ihtilâli imkânını lüzumsuz ve fonksyonsuz bırakmıştır. Çünkü buhranın sarsıp devirdiği ökonomik nizamın enkazı arasında, en sağdan en sola kadar her iki tezadın dogmaları yanyana olarak tenebbüt etmekte, opportünist istihaleler yapmakta, şu halde soysuzlaşmaktadır.

Hattâ o kadar ki, bu soysuzlaşmanın faşist ideolojisinde bulduğu «kuvvei inbatiye» den sarfınazar, düne kadar milletler cemiyeti ve onun kombinezonları dışında yaşıyan Sovyet Rusya, bugün o cemiyetin başlıca unsurlarından biri olmuş ve faşist İtalya ile kapitalist Fransa arasında yer almıştır. Ayni Sovyet Rusyanın önümüzdeki yıllarda bir takım hesap ve mübadele anlaşmaları yaparak Fransa ve Amerikadan kredi tedarik etmesi de beklenmektedir.

Cihan harbinden evvel, sosyalizmin kendine bir devlet yapması kadar millî kurtuluşun imperializme galebe çalması hatıra gelmezdi. Cihan harbinden sonra, her iki hâdise gerçekleşti. Buna mukabil, cihan buhranına kadar, sosyalist, faşist ve kapitalist devletlerin yanyana cephe tutacakları hatıra gelmezdi. Cihan buhranından sonra da, bu hâdise gerçekleşti.

●

1934 yılından önce, hemen bütün demokratik ve parlâmentocu memleketlerde, iç politika kavgalarının dış politikayı baltaladığı göze çarpıyordu. Fırkalar üzerinde bir iç politikanın gerekliğini bir yandan da buhranın ökonomik ve sosial tahribatı besliyordu. 1934 yılı, bir de şu bakımdan karakteristik olmuştur ki, hemen bütün memleketlerde, dış politika uğuruna iç politika kavgaları tasfiye edilmiştir. (Şekil meselesinin, burada da hiç bir ehemmiyeti yoktur.)

Ve harp sonrasının hiç bir yılı uluslararası politika bakımından 1934 kadar verimli ve heyecanlı olmamıştır. O kadar ki, ökonomik edebiyatla evirimci (ıslahatçı) ve devirimci (ihtilâlci) sosial edebiyat tamamen ikinci plâna atılmış ve bütün cihan efkârı umumiyesi politik edebiyatın tesirleri altında kalmıştır. Bu politik edebiyatın en tipik safhasını ise, harp edebiyatı yani harp propagandası teşkil etmiştir.

●

O kadar ki bugün bütün dünyada, ruhî bir maraz, bir psychose halinde, harp korkusu ile beraber bir silâhlanma yarışı mevcuttur. Bunu da izah etmek lâzımdır.

Bütün on dokuzuncu asrın kapitalist ve imperialist medeniyeti, getirdiği kıymetler nekadar büyük olursa olsun milletleri, kendi aralarında hâkim ve mahkûm diye ikiye, kendi içlerinde de birçok sınıflara böldüğü için hastalıklı ve günahkâr bir medeniyettir. Cihan harbi, bu medeniyetin son ve en büyük şaheserini teşkil etmiştir. Cihan buhranı ise bu medeniyetin kendi elile kendi aleyhine tertip etmiş olduğu en büyük cezadır. Bir ceza ki, yarım tedbirler ile yahut şiddet tedbirleriile ortadan kaldırılmasına imkân yoktur.

Hâkim ve mahkûm milletlerle sınıf tezatlarına yol açan sebepler kaldırılmadıkça, buhran devresi kapanmıyacaktır. Dış ticaretlere yahut ücretlere dair ortaya konan bir takım rakamlar hiç bir zaman bir iyiliğe delâlet edemez. Buhran, eğer kendi haline bırakılacak daha doğrusu cihandaki iktisadî bozuklukları kucaklıyan hesaplı ve plânlı anlaşmalar yapılmıyacak olursa (ki ve-

ziyet, aynen budur) bir iki nesillik devreyi kucaklıyacak mahiyettedir. Böyle bir devrenin iki yılına ait rakamları karşılaştırmaktan ne çıkar? İngiliz kalkınmasından dem vuranlar, hiç olmazsa şunu tesbit etmeğe mecburdurlar ki Lancashire'in tehlikeye girmesi ancak şimdi başlamıştır. Ve geçen devrede çok bahsi geçen istihlâk eşyası dumpingi (ucuz gündelikle istihsal edip düşük para ile satmak mekanizmasının bütün inceliklerı ile!) önümüzdeki hammadde ve istihsal vasıtaları dumpingi'nin yanında bir denemeden ibarettir.

Buhrana buhranın istediği verilmez yani kapitalizmin her iki tezadına karşı tedbirler alınmazsa, hastalık devam edecektir. Nitekim devam etmektedir. Hemen her memlekette, içtezat'ın sebepleri kaldırılmamış, bu tezat etrafında sadece politik mücadele menedilmiştir. Bir adama hasta olmasının menedilmesi, onun hastalığını tedavi edemez. Yıllardan beri süregelmiş sınıf hastalığı diye birşey vardır. Bu bir hayal mahsulü değildir ki, telkin ile savuşturulsun. Kapitalizmin ileri safhasına varmış olan memleketlerde, sınıf tezadı, eğer ihtilâlci patlaklar vermemiş ise, şimdiye kadar bu, açık pazarların istismar edilmesi ve bu pazarlarda yaşıyan insanların mahkûm kalabalıklar haline sokulması sayesinde olmuştur. Bu tedbire dönülemedikçe, faşizmin şiddet formülü bir palliatif kalacaktır.

Fazim bu palliatifi yer yer kullanmakta, bu sayede içpolitikayı inzibat altına almakta ve bu sayede de, kendine dışpolotika kolaylıkları aramaktadır. Fakat bu kolaylıkları herkes birden aramakta ve herkes birden başkalarının fedakârlıkları bahasına aramakta olduğundan, politik hava, tabitile meşbu ve tehlikeli bir hale gelmektedir. İşte bugünkü psychose'un sebebi budur.

Bu hususta, dış ticaretin verimlerine bağlanmış olan memleketlerin sıkıntısı pek büyüktür. Cihandaki bünye istihalesi, dış ticaret hacmını uzun müddet kasıntıda bırakacaktır. Çünkü bu ticarete ait elde mevcut azamî rakamlar istihalesini yapmakta olan cihan ökonomiasının değil, ömrünü yaşıyarak göçmüş olan cihan ökonomiasının, bir tarafında metropoller bir tarafında da pazarlar yaşatan nizamın rakamlarıdır. Defterlerde tasfiye edilmelerini bekleyen mali rakamlara gelince, bunlar, istihalayi kar

bul etmemekte ısrar etmekte ve hâlâ bütün görüşlere esas teşkil eylemektedir. Cihandaki insanları alacaklılar ve borçlular yahut cihan genel hesaplarını alacaklı ve borçlu diye ikiye ayırmak kabil olsa, bunun tevzini nazarî olarak daima kabildir. Fakat amelî olarak, tevzin işi mutlak imkânsızlıklara çarptığı içindir ki, bütün bir nizam sarsılıp yıkılmaktadır. Bundan başka, bünye istihalesi demek, alacaklılar ile borçluların eskisinden ayrı işler ayrı gelir seviyeleri tutması demektir. Cihan iktisadiyatı, sadece teknik bakımdan bu kadar esaslı ve bu kadar hiç kimsenin elinde olmıyan istihalelere uğradığı ve bir memleketin buhran iktisadiyatına sadece intibak etmesi bile birçok memleketlerin buhranını arttırmak bahasına cereyan ettiği halde, bir buhrandan kurtulmuş İngiltereden bahsedilmesi, hafiflik değil de nedir?

●

Demek oluyor ki, bütün doğmaların yan yana düşerek soysuzlaşması yanında harici politikaların şiddetli surette çarpışmaları ve ne iç ne de dış tezat ile esaslı surette meşgul olmaksızın politika kombinezonlarından medet ummak, içinde yaşadığımız devrin başlıca farikasıdır.

Herhangi bir harp ister genel ister mevzii olsun, nihayet ancak bir tarafa bir takım faydalar getirebilir. Ve bunun hemen arkasından, tıbkı harbi umumiden sonra olduğu gibi, zararlı tarafın kazançlı tarafla uzun bir mücadele yaparak zararlarını kapatması teşebbüsleri gelir. Dünyanın taksimi tamamlanmadan, harplerin mahiyeti başka idi, vicdan rolünü oynıyan efkârı umumiyenin orientation'u başka idi. Ve kazanan taraf için uzun yıllar, gerçekten kazanç vardı. Fakat bugün dünya o kadar daralmış milletlerin şuuru o kadar uyanmıştır ki, artık memleketleri ve milletleri paylaşmak değil, cihan iş bölümünü daha adilâne ve bütün insanlığı ileriyegötürücü bir şekle koymak lâzımdır.

●

Bu ise, yukarıda ve KADRO'nun bütün bugüne kadarki neşriyatında dediğimiz gibi, milletleri kendi aralarında ikiye kendi içlerinden de birçok sınıflara bölen sebeplerin ortadan kaldırılması ile kabildir.

Dünyanın bugünkü gidişine bakılırsa, faşizm, ulus ölçüsünde bulduğu formölü uluslararası ölçüsüne çıkarmağa uğraşıyor. Ve bunun için de, bütün gayreti, metropolleri biribirine yaklaştırmaktır. Yaklaştırmak için harpten bahsediyor, yaklaştıramadıkça harpten ürküyor ve karşılıklı tavizlere katlanıyor. Bu esnada iç tezatlar tıkacını da bir miktar gevşetiyor. Ve böylece, yani kâh dışpolitika tıkacını kâh içpolitika tıkacını gevşeterek buhranın sisli havasında emekliyor.

Bu böyle devam edebilir mi? Nekadar edebilir?

«İhtilâl» ile «harp» arasında bu gidiş 1934 irticalarının şimdilik yegâne müsbet verimidir. (1)

(1) İkinci tashihleri yaparken, Fransa -, İtalya (Laval - Mussolini) arasındaki anlaşma yapılmış ve Saar Almanya'ya rey vermiş bulunuyor. Bütün bunlar, yazıdaki görüşümüzü payandalayor. Yani, faşizm, uluslararası formülünü gerçekleştirmek için varkuvvetiyle çalışıyor.

Türkiye industri'sinde " ilk sermaye birikmesi „.

İsmail Husrev.

Türkiyenin ulusal sermaye birikmesinde, modern ökonomi sisteminin doğup geliştiği memleketlerde gördüğümüz hususiyetleri ve kanuniyetleri aynen müşahede etmek kabildir. Köyde ve şehirdeki siyasal ayrılış ve siyasal dağılış hareketleri, bugün Türkiyenin oluş halinde bulunan cemiyet kuruluşunun en esaslı hâdiselerini teşkil eder. Memleketin hangi köşesine baksan, muhakkak bir tarafta kuvvetli bir içtimaî kutuplaşma, diğer tarafta da geniş köylü ve şehirli müstahsil yığınlarının dağılışını görürüz. Esasen her yerde olduğu gibi bizde de millî sanayi, kendine inkişaf imkânlarını «ilk sermaye birikmesi» ismi verilen bu cemiyet hâdisesi sayesinde bulabilmektedir. Mubalağasızca denebilir ki, bu insiyaki hâdise, bu iktisat vetiresi olmasaydı belki millî sanayiin kendine sermaye, işçi ve pazar bulması da imkânsızlaşırdı.

●

İstatistik Umum Müdürlüğünün son çıkardığı 57 numaralı İndüstri istatistikleri bülteninde, Türkiye industrisinde sermayenin birikmesi hâdisesini 1932 ve 1933 senelerine inhisar etmekle beraber, rakamlarla takip etmek mümkündür.

İstatistiklerde ilk adımda göze çarpan nokta, müessese adedinin azalmasıdır. 1932 de sanayii teşvik kanunundan istifade eden müesseselerin adedi 1,473 iken 1933 de 1,397 ye inmiştir. Tenakus nisbeti, yüzde 5.15 dir. İstatistik Umum Müdürlüğünün mütaleasına göre bu tenakus müesseselerden bir kısmının birbirile birleşmesinden, bir kısmının da kapanmasından olmuştur. 1932 ve 1933 senelerinde müesseseler, muhtelif industri grupları arasında şöyle dağılmıştır:

	1932	1933
I - Ziraat, hayvanatı ehliye ve av mahsulâtı sanayii	651	615
II - Mensucat sanayii	351	335
III - Sanayii haşebiye	189	115
IV - Maden sanayii (Maden işleme, makine tamiratı ve imalâtı)	85	77
V - Kimya sanayii	76	54
VI - Muhtelit sanayi	48	68
VII - Kâğıt ve karton sanayii	41	41
VIII - Muhtelif sanayi	39	39
IX - İnşaat sanayii	81	36
X - İstihraç sanayii	17	18
	1479	1397

Bu sanayi grupları içinde ehemmiyet itibarile başta ziraat, hayvanatı ehliye ve av mahsulâtı sanayii ile nesic sanayii gelmektedir. Birincu grup 1932 senesinde diğer gruplar arasında yüzde 44.20, 1933 te yüzde 43.95, ikinci grup 1932 de yüzde 23.83, 1933 te yüzde 23.98 gibi bir mevki işgal etmektedir.

Bu cetvelde görülüyor ki, Türkiyede indüstri pek mühim bir kısmı itibarile henüz ziraî, organik bir karakter taşımaktadır. Memleketin hakikî sanayileşmesi ancak anuorganik industrinin hâkim bir mevki almasile tahakkuk edecektir.

Müesseseler hukukî vasıfları itibarile her iki senede şöyle inkısam etmektedir:

	1932		1933	Tahavvül nisbeti
Bir şahsa aid	831	aded olarak	807	— 24
Adı şirket	251		217	— 34
Ticarî şirket	343		335	— 8
Devlet, husust idare ve belediyeler	31		36	+ 5
Vasfı meçhul	17		2	— 15
	1479		1397	

En fazla tenakus adî şirketlerdedir. İkinci derece de gelenler bir şahsa ait olanlardadır. Burada fazla mukavim olanlar ticarî şirket mahiyetinde olanlardır.

1932 senesine nazaran 1933 de müessese adedi azalmış olmakla beraber müesseselere yatırılan sermaye miktarı mühim nisbetlerde artmıştır. 1932 senesinde makina alât ve edevatın tahmini kıymet 55.882.396 liradan 1933 senesinde 7,171.461 lira fazlasile 62.953.893 liraya çıkmıştır. Tezayüt nisbeti yüzde 12.6 dır. Binaenaleyh industri sermayesi, müessese adedi zararına olarak temerküz ve ittisa etmiştir.

1932 ve 1933 senelerinde muhtelif industri gruplarına yatırılan sermaye miktarı:

	1932	1933	Tezâyüt nisbeti
I — Sanayii istihraciye	8.186.393	9.790.385	+ 19.6
II — Ziraat hayvanat mahsulâtı Sa.	20.238.975	21.805.511	+ 7.0
III — Mensucat sanayii	9.836.204	8.657.533	— 12.0
IV — Sanayii haşebiye	2.962.376	5.526.607	+ 86.5
V — Kâğıt ve karton sanayii	2.033.557	2.067.651	+ 1.7
VI — Sanayii madeniye	2.228.464	1.746.661	— 2.1
VII — Ebniye inşaatı sanayii	2.577.177	2.492.772	+ 0.3
VIII— Kimya sanayii	2.563.109	2.857.661	+ 1.1
IX — Sanayii muhtelife	2.157.309	4.848.367	+124.7
X — Sanayii muhtelife	3.098.832	3.162.745	+ 0.2
	55.882.396	62.953.893	12.6

Bu rakamlara nazaran beher müesseseye isabet eden envestisman (Makina alât ve edevatın tahminli kıymeti) kıymeti 1932 senesinde 37.937 lira iken 1933 senesinde 45.064 lira olmuştur. Binası kendisine ait olan müesseselere gelince; 1932 senesinde mevcut müesseselerin yüzde 59.1 nin binası kendilerine aitti. 1933 te bu nisbet yüzde 62.6 ya çıkmıştır. Buradan da görülüyor ki, bina gibi gayri menkule yatırılan sermaye de müessese adedinin azalmasına rağmen artmıştır. Binaları kendi malı olan müesseselerin her birine isabet eden vasatî bina kıymeti 1932 senesinde 51.833 lira, 1933 de 55.931 liradır.

Müesse adedinin azlamasına ve sermaye miktarının artmasına muvazi olarak fabrikaların imalâtı mühim nisbetlerde yükselmiştir. Teşviki sanayi müesseselerinin 1932 senesinde brüt imalâtı 137.927.475 liraya baliğ olurken 1933 senesinde 16.398.715 lira

fazlasile 154.326.190 liraya çıkmıştır. Tezayüt nisbeti yüzde 11.8 dir. Sanayi sermayesinin temerküzü sanayi de müsmiriyeti de arttırmıştır.

1932 ve 1933 senelerinde muhtelif industri gruplarının brüt imalâtı. (Lira)

	1932	1933	Yüzde tahavvül nisbeti
I — Sanayii istihraciye	10.338.170	10.388.476	+ 0.4
II — Ziraat, ilâh. mahsulatı sanayii	74.692.631	91.422.428	+ 22.3
III — Mensucat sanayii	20.723.557	20.911.590	+ 0.9
IV — Sanayii haşebiye	6.033.247	5.606.315	— 7.0
V — Kâğıt ve karton sanayii	1.923.947	2.288.788	+ 18.9
VI — Maden sanayii	4.235.392	3.475.280	— 17.9
VII — Ebniye inşaatı sanayii	3.578.991	3.317.910	— 7.2
VIII— Kimya sanayii	5.917.609	5.087.904	— 14.0
XI — Muhtelit sanayi	8.898.967	8.494.611	— 4.5
X — Muhtelif sanayi	1.584.064	3.332.888	+110.2
	137.927.475	154.326.190	11.8

Brüt istihsalden vasatî olarak her müesseseye 1932 senesinde 93.637 lira, 1933 senesinde de 110.469 lira düşmektedir.

Burada şayanı dikkat olan nokta, müesseselerin imalât için sarfettikleri, hammaddelerle işletme malzemesinin ve amele ücretleri kıymetinin, imalâtın artmasına rağmen 1933 senesinde sukut etmiş olmasıdır. 1932 senesinde 98.225.583 lira sarfederek 187.927.475 liralık emtea imal eden müesseseler 1933 senesinde 154.326.190 liralık imalâtı 97.791.037 lira ile yapmışladır. Masarifat 1932 de imalât kıymetinin yüzde 71.2 sini teşkil ederken 1933 de yüzde 63.3 e inmiştir. Masarifat kıymeti 1932 senesine nazaran takriben yüzde bir azalmıştır.

İmalâtın 1932 senesine nazaran yüzde 11.8 artmış olmasına rağmen masarifin sukutunun başlıca sebeplerini iki cihetten aramak mümkündür:

1 — Hammadde kıymetleri, 2 — Amele ücretleri.

Sınai müesseseler, masraflarını ucuz hammadde iştirası suretile azaltmışlradır. Binaenaleyh sınaî müesseselerin yüksek kazancı buhran dolayısile ucuzlayan hammaddeler, kısacası müstahsil köylü zararına temin edilmiştir.

Müesseselerin bir sene zarfında sarfettikleri hammaddelerin kıy-

meti 1932 senesinde 74.154.484 lira iken 1933 senesinde 571.138 lira yani yüzde 0.7 noksanile 73.583.336 liradır. Bu hammaddelerin ne kadarının yerli ne kadarının ecnebi olduğu aşağıda görülmektedir.

	1932	1933
Ecnebi	13.804.885	12.375.175
Yerli	60.349.599	61.208.161
	74.154.484	73.583.336

Bu kıymetlere göre umum hammadde sarfiyatının içinde 1932 senesinde yerli hammaddeler yüzde 81.4, 1933 de yüzde 83.2, ecnebi hammaddeler yüzde 18.6 ve yüzde 16.8 yer tutmaktadır.

Amele ücretlerine gelince; burada da ayni sukutu görürüz. Umumî yekûnlara nazaran, amele ve usta başı ücretleri 1932 senesinde 12.236.952 liradan 1933 senesinde 665.541 lira fazlasile (yüzde 5.4) 12.902.493 liraya çıkmıştır. Fakat beher ameleye isabet eden yevmiye miktarı tenakus etmiştir. 1932 senesinde beher ameleye 234 kuruş isabet ederken 1933 senesinde bu kıymet 207 kuruşa düşmüştür. Beher ameleye isabet eden miktarın sukutunun sebebi ise, 1933 senesinde 1932 senesinden fazla miktarda amele ve usta başı istihdam edilmiş olmasıdır. 1932 senesinde çalışan amele ve usta başı miktarı 52.173 iken 1933 de 10.042 fazlasile 62.215 ameleye çıkmıştır. Binaenaleyh sınaî müesseseler 1932 senesine nazaran fazla amele çalıştırmışlar, fakat az yevmiye vermişlerdir.

Anlaşılıyor ki, sanayi müesseseleri bir taraftan hammadde alımı diğer taraftan iş ücreti politikası bakımından memlekette alım kabiliyetini düşürücü bir siyaset takip etmişlerdir. Gayet aşikârdır ki, bunun neticesi, önümüzdeki senelerde millî sanayi alım kabiliyeti bir kat daha daralmış bir iç pazarla karşılaşacak ve satış müşkilâtı çekecektir. Bu bakımdan millî sanayiin bu seri strüktür genişlemesinin bir arızaya uğramaması temenni olunabilir.

İstatistik müdüriyetinin bülteninde noksan gördüğümüz mühim bir nokta, muayyen sermaye kudretinde olan müesseselere isabet eden amele miktarı, hammadde sarfiyatı, kuvvei muharrike ade-

di, enerji sarifyatı, imalât miktarının gösterilmemiş olmasıdır. Meselâ şu kadar liradan şu kadar liraya kadar sermayesi olan müesseselere nekadar amele, hammadde sarfiyatı, ilh... isabet etmektedir. Böyle bir tasnif yapıldığı takdirde memlekette industri gruplarının sermaye kudreti bakımından da vaziyetleri görülmüş olur. Umumî vasaitler fikrimizce tâli derecede ehemmiyeti haizdir.

İleri teknik ve ileri sanayi amacımız.

M. Şevki

Bir tarafda yaşadığımız yüz seneyi karakterize eden ileri bir teknik, diğer tarafda kültürlü ve fakat geri teknikli bir ulus var. Bizim amacımız bu kültürlü fakat geri teknikli ulusu toptan ileri tekniğe ulaştırmaktır. Ökonomide ve soysal gidişteki en büyük inkılâpçılık isteğimiz buradan gelir.

Biz ileri tekniği bir bütün, ulusu ileriye ulaşuıracak vasıtaların yekûnu olarak kabul ettiğimiz için onda şu veya bu hesaba uysun diye tavizler düşünemeyiz. Bizim için ileri teknikli bir sanayi nasıl bir zaruretse, ileri teknikli bir ziraat, ileri teknikli bir muvasala ve ileri teknikli br ticaret te ayni suretle bir zarurettir. Nihayet bir memlekette muhtelif yollardaki teknik ileriliğinin elele ve atbaşı beraber olması tabiî bir netice olmakla beraber bizde farzı muhal olarak sanayiin ileri teknikli olmasına mukabil ziraatin bugünkü geri halinde devamının daha kârlı olacağı hesapla isbat edilse, veya ileri teknik amacımızı anlamamışlardan bir çoklarının iddiası veçhile dünya sanayii istihsalini azaltırken ve çok ucuz emtianın tedariki her an mümkün iken yeniden sanayi kurumunun çok zararlı olacağı bazirgân zihniyetile önümüzde dökülse dahi biz ileri teknik amacımızdan aksayamayız, dönemeyiz. Çünkü isteğimiz yalnız bazirgânca kârlar yapmak değil özke bir ulus kurmaktır. Yurdun korunmasında nasıl kurbanlar vermekten çekinilmezse, ulusun gelişmesinde, öteki ulusların arasında kendi yerini almasında da eziyetten, fedakârlıktan çekinemeyiz. Tekmil bu işlerin ise nihayet topyekûn bir devlet işi olduğu ve ancak onun elile organize edilebileceği, biri diğerini korur ve karşılar hale konulacağı meydandadır. *Plânlı, hesaplı devletçiliğin zaruretine olan imanımız da buradan geliyor.*

●

Beş senelik sanayi proğramımızın tatbikine girişildikten sonra bizdeki sanayi hareketini tek cümle ile hulâsa etmek mümkündür:

Parçalı sanayiden köklü sanayie dönüş. Filhakika sanayii teşvik kanunile girişilen, memlekette yerli veya ecnebi sermayelerle sanayi kurumu teşebbüsü uzun emeklerden ve pek te hafif olmıyan fedakârlıklardan sonra nihayet parçalı, yamalı, verimi ve kazancı az, ekseriya devletin ihtiyar ettiği fedakârlık üzerine tünemiş en ufak sarsıntı ile yıkılmıya mahkûm cılız bir sanayi meydana çıkardı. [*] Bununla iktifa etmek kabil olmadığı gibi bunu yaşatmak ve düzeltmek için yeni fedakârlıklara girişmek yaşıyamıyacak çocuğu beslemek için sun'î şırıngalar vermek kabilinden bir şey olurdu. Bunun yerine özlü, geniş, daha kuruluştan itibaren rasyonel çalışan sanayii korumak hususunda devletin aldığı tedbir, tekmil inkılâp ve kurum işlerimiz için örnek tutulacak bir prensiptir.

●

Köklü sanayi ve ileri teknik denince akla enerji meselesinin gelmemesi mümkün değildir. Vakıa enerji sanayi içinde diğer bir çok faktörler yanında mevki alan bir unsur olmakla beraber, sanayiin diğer faktörleri ve meselâ ham madde cihan piyasa fiatlarına, amele yevmiyesi memleketteki içtimaî seviyeye ve iş derecesine bağlı olduğu için bunlar üzerinde büyük değişiklikler yapmak elimizde olmadığı halde enerji tamamen hususî şartlara tâbi bulunur. Ve bu şartlar değiştirilip iyileştikçe enerjide de bariz değişiklikler ve iyilikler meydana getirilebilir. Her iş nihayet bir enerji sarfı neticesinde vukua geleceğine göre de bu değişiklik ve iyilik derhal sanayi istihsalâtı üzerinde kendini gösterir.

Diğer taraftan iyi ve ucuz enerji tesirini yalnız sanayi ve onun mahdut sahaları üzerinde göstermez. İleri tekniğin bütün kısımları da çok ucuz enerji sayesinde inkişaf etmiş ve etmekte bulunmuştur: Meselâ mayi mahruk pahalılığı ve memleket dahilinden tedarik edilemeyişi bizim muayyen mıntakalarımızda hayli inkişaf etmiş bulunan motörlü ziraati derhal durdurdu. Buna ziraî mahsulât fiatının düşüşü sebep gösterilemez. Eğer zi-

[*] Bu hususta bir fikir edinmek için şu rakamlara bakalım: 932 Sanay istatistiğine nazaran Teşvikî sanayi kanunundan istifade eden sanayiden % 41 nin binası kendisine ait değildir, gezicidir, bina kıymetleri makine kıymetinin iki misalidir, beher fabrikaya isabet eden kuvvet vasatî olarak 80 beygirdir.

raî mahsulat fiatının düşüşüne mukabil enerji yani mayi mahruk fiatı da kâfi derecede ucuz tutulabilmiş olsaydı bu defa motörlü ziraat fiat düşüşü dolayısile olan zararını rasyonel istihsal sayesinde fazlalaştırmak ve maliyet fiatını düşürmek suretile telâfiye koyulacak, ziraat te bu suretle daha rasyonel bir şekle girmiş olacaktı. O halde son senelerde bazı mıntakalarda gördüğümüz zirai gerileme her şeyden evvel bir enerji meselesi yüzünden meydana gelmiştir.

Keza memleket dahilindeki nakliyat dolayısile ticaret işi, konfor dolayısile içtimaî inkılâp ve kültür işi ve daha buna benziyen diğer bir çok işlerde enerji meselesine irca olunabilirler. Memleketin güzelleştirilmesi su, hararet ve kuvvet temini, iyi ev ökonomisi, geniş inşaat ve bozkırın verimli hale getirilmesinde ucuz enerjinin ehemmiyeti söz götürmez. Sanayi plânımızın enerji işini de göz önüne aldığı malûmdur. İkinci beş sene zarfında olmakla beraber yine bir elektriklendirme plânının tanzimine ve bunun için lâzım olan ilk işlerin yapılmakta olduğunu biliyoruz. Keza kömür, kok, liynit, petrol gibi enerji kaynakları hakkında da köklü tedbirler ve tarifeler tatbikine gidildiğini ve hattâ şimdiden gösterilen bazı kolaylıklarla katı madeni mahrukun memlekette yavaş ta olsa yayılmakta olduğu görülmektedir. Ancak biz şuna kaniiz ki; köklü sanayi ve millî nakliyat işinde ne kadar kökten iş yaparak bunları derhal devletleştirmek, devlet eline vermek, meselâ demiryollarında yabancı şirketlerin memleket iktisadiyatına verdikleri zararları bertaraf etmek için nasıl en kestirme yoldan gittik ve büyük sanayii nasıl en kestirme yoldan devlete kurduruyorsak, ileri teknik ve ileri sanayiin belkemiğini teşkil eden enerji işinde de bu yolu takip etmekliğimiz ötekilerden daha lüzumlu ve daha zaruridir. Çünkü yukarıda söylediğimiz gibi enerji meselesi hepsinin köklü işlemesinde en büyük rolü oynamaktadır.

Şurası da var ki enerji istihsalâtı hemen daima müşteri bulduğu ve kolaylıkla satış yaptığı için bunların devlete veya mahallî idarelere mal edilmeleri bir masrafı değil belki kolayca bir kârı da mucip olacaktır. Enerji istihsal ve satışı üzerine çalışan bir çok hususî ve yabancı şirketlerin sermayelerini haddinden çok fazla göstermelerine ve normalden hayli yüksek sermaye servis-

leri ayırmalarına mukabil kaydettikleri mühimce kârlar bunun bir delilidir.

O halde biz bir taraftan bütün memleketin ve bütün iktisadî çalışmaların çehresini değiştirecek olan enerji meselesini en iyi bir şekilde hal için lâzım gelen tetkikleri ve plânları hazırlamağa çalışırken diğer taraftan da daha bugünden verimli olabilecek ve yine daha bugünden bir çok ilerlemeleri imkân dahiline sokacak enerjinin bollaştırılması ve ucuzaştırılması işine el koyabiliriz. Filhakika bugün memleket sanayii ve memleket iktisadiyatının mühim bir kaynağı olan enerji işini üzerine almış hususî ve yabancı elerin (burada enerjiyi bütün manasile kasdediyor, kömür, liynit, havagazı, elektrik ve saireyi kül olarak alıyoruz.) her şeyden evvel kendi hususî menfaatlerini düşünmeleri dolayısile millî iktisadiyata verdikleri zararlar hiç bir vakit demiryol, rıhtım veya bir fabrika işinden geri değildir.

O halde birincilerde nasıl kökdenci hareket ederek devlete mal ettikse ikincilerde de ayni yolu takip etmekten başka çare yoktur.

Bu arada şunu da söyliyelim ki; enerji sahasında iyi idare sayesinde bugünkü satış fiatları da bir yükseliş yapmadan dahi elde edilen kârlarla bunların mubayaa taksitlerini ödemek ve başka fedakârlıklara girişmeden enerjiyi toptan devlete mal etmek mümkündür. Bir taraftan daha iktisadî bir idare, diğer taraftan enerji sarfiyatını çoğaltmak içi ndevlet demiryollarında takip edilene benzer bir tarife indirilmesinin sebep olacağı bol satış bu hususta hayli şeyler vad etmektedir. Bir misal olmak üzere zikredelim ki bugün senede takriben 100,000,000 kilovat saat satan elektrik santrallarımız, eğer ucuz bir tarife tatbik ederek satışı teşvik edebilseler bu miktar senede 5,000 saat intifa zamanına göre (bu vasatî bir rakamdır) tam beş misline yani 500,000,000 kilovat saate çıkarılabilir. Bu da en az bir hesapla üç misli ucuzlamıya müsaittir.

«Kadro» nun muhtelif sayılarında tafsilâtlı hesabını verdiğimiz bu bahse bugün tekrar dönüşümüzün yegâne sebebi şudur:

Bizde enerjinin devlet eline geçmesi sayesinde ucuzlaması mümkündür. Ve her sahada ucuzlıyan enerji kendiliğinden her sahada ileri tekniğe doğru bir adım atmayı mucip olur.

İleri tekniğe ve sanayie giderken; kendi elemanlarımızın kabiliyetine olan imanımızı da bir kere daha ifade etmek isteriz. Dünyanın en eski kültürüne sahip olan bu milletin öz çocukları bize her gün, her sahada kabiliyetlerini gösterip durmaktadırlar. Yeni kurulan sanayi amele ve müyhendis ve idareci yüzünden hiç bir akaaklık göstermiyor. Her yeni kuruluş bizi bu hususta biraz daha teçhiz edecek ve kuvvetlendirecektir. Çünkü ileri tekniğin en mühim âmillerinden biri de muhittir. Ancak bu işin daha ilk mekteplerden başlıyarak okutma siyasamızın esasını teşkil etmesi, pratik olarak okullarımızın yüksek teknik ile temasa getirilmesi lâzım olduğu gibi kurulmuş ve kurulacak teknik ilk, orta ve yüksek okullarımızda da itimatla, inanla bağlanarak onların okutucularını ona göre seçmekliğimiz ve okurlarını ona göre vazifelendirmekliğimiz lâzımdır. Büyük sanayiin devlet eline geçmesi ise bunların en güzel birer teknik mektep şeklinde inkişafına imkân hazırlar. Ve kabiliyetli fakat ele alınıp uğraşılmamış Türk köylüsü nasıl üç beş ay içinde ordu saflarında okuyup yazma, hesap öğretiyorsa, sanayi ordusunun içerisinde de kısa bir zamanda tekniğin inceliklerini öğrenip iyi bir amele ve usta olma kabiliyetini göstereceğine şüphe yoktur.

Sanayi tekniğinde ilerleyiş, köylüyü tabiatile ziraat tekniğinde de ilerlemeğe kabiliyetli kılacaktır. Yukarıda da dediğimiz gibi teknik ilerlemenin en büyük âmillerinden birisi olan muhit hazırlanmış olacaktır.

Hulâsa: En kestirme yoldan ve en kısa bir zamanda ulusa ileri tekniği ve ileri teknikli sanayii, ziraati, ökonomiyi vermek en büyük amacımızdır. Ve bu amacı elde etmek için icap eden her fedakârlığın yapılması, her tedbirin alınması ise millet kurumu ve korunması bahsinde çok zaruri olan bir iştir.

1935 in Romanı.

Burhan Belge.

Bu romanın yazılıp bitirilmesi şu içine girdiğimiz yeni 1935 yılı sürdüğü kadar sürecektir. Roman zaten, 1935 in biraz fantezist ve çok sübjektif bir tarihçesidir. Bir kroniktir.
Romanın başını KADRO'nun bu sayısında veriyoruz. Romanın tamamı 1936 başlangıcında çıkacaktır.

Yolumuzun üzerine 1935 yılını, boylu boyuna yatmış göreceğiz. Contemporary Revew, Le Mois, Ayın Tarihi gibi neşriyat, bu taze yılın bütün politik, ökonomik, soysal ve kültürel vak'aları arasında belli-başlı olanlarını bizden sonrakiler için kaydedecektir. Birçok muharrirler, bazı hâdiseleri daha esaslı olarak işleyecektir. Sık sık kitaplar çıkacaktır. Dünyanın birkaç kere on bini bulan gazeteleri, detaylarına varıncıya adar, 1935 i tesbit edecektir. Ama bütün bunlar, bir işe yarasa da, bizlerin işimize yaramaz. Biz, bu romanda; hep bir arada olarak; el birliğile; 1935 in artistik bir arşivini, renkli bir krom'ğini, fantezist ve canlı bir jurnalını tutacağız.

M. Baldwin Hindistanın haklarını koruyan bir nutukla, muhafazakârlar fırkası sahnesinde yeni bir «insaniyet» piyesini oynatmağa başlarsa, böyle bir nutkun hem İngilteredeki hem Hindistandaki akislerini, gazetelerde çıktığı gibi değil, etten ve kemikten insanların kendi aralarında konuştukları gibi takip edeceğiz. Gidip en kodaman mihracelerin fikirlerini soracağız. Gidip elimize geçen ilk kuliden ne düşündüğünü anlıyacağız. Zemindarların arasına girip onların görüşünü öğreneceğiz.

Lloyd George, hiç biri doğru çıkmıyan ve her biri, herifin gittikçe daha fazla bunamakta ve edepsizleşmekte olduğunu gösteren makaleler neşrederse, bunları romanımıza aynen alacağız ve aramızda münakaşa edeceğiz.

Romanımızda, ciddi ile gülünç, resmilik ile babacanlık, çalışma ile hafifmeşreblik ve bunlar gibi birçok zıt şeyler yanyana bulunacak ve karşı karşıya yaşıyacak. Batının resimli gazeteleri bile bizim roman kadar aktüel olamıyacak. Bazı mühim meseleler hakkında, aklımıza geldiği gibi anketler açıp, gelecek cevapları olduğu gibi romanımıza alacağız. İsterseniz hattâ, sırf romanımız için yazılmış makaleleri bile tedarik edip koyabiliriz.

●

Romanımızın böyle hem seyahatnameye, hem mecmuaya, hem gazeteye, hem hiç bir şeye benzememesi;

1935 ilerledikçe, onun da gelişip kabarması; onu biraz »kırk ambara» benzetecektir.

Bunun hiç zararı olamaz. Sonunda bir gözden geçiririz; beğenmediğimizi bordadan aşağı fırlatır, seyahatımızda bize arkadaşlık eden balıkları besleriz.

Bilinmez, seyahatımız tam bir yıl sürecektir. Eski yelkenliler, bir yola çıktılar mı, rüzgârın istediği olurmuş, bizim gemiyi rüzgâr değil, hâdiseler yürütecektir.

Şansımız varsa, yolumuzun üzerine bir kaç Stavisky hâdisesi birden çıkar. Hele Almanyadaki 30 haziran vak'ası Dollfuss'un ölümü, «Marsilya faciası» geçen yılın az mı heyecanlı vak'aları idi? Böyle kanlı maceraları hiç istemeyiz ama, olacakları tutarsa, ne yapalım, romanımızın dramatik parçaları da bulunacak demektir.

●

Biz hep bir arada «Kroniköriük» yapacağız. Bir nevi Evliya-çelebilik. Ama oturduğumuz yerde. Eğer ben gerçekten bir seyahat yapabilirsem yalnız, sizler ve roman için çalışacağımı vadederim. Sizin seyahata çıkmanız, romana yapacağınız fiili yardıma bakar. Eğer iyi adamlarsanız, gördüğünüzü şu adrese bildirirsiniz:

Burhan Belge

ULUS

Ankara

Güvenebilirsiniz ki, yazdıklarınız iyi neşelerse, onları olduğu gibi romana alırım.

Çok iyi olurdu, eğer bu roman, beş on yaprağı hazır oldukça bir gündelik gazetede tefrika edilse idi. Yine iyi olurdu, eğer iyi ressam ve karikatürcilerimiz, bana yardım edip bazı bölümlere manalı resimler katsa idiler. Ben şimdilik ve sahiplerine hiç haber vermeden, işime yarıyacak, çıkmış resim ve karikatürleri kesip romanıma alacağım. Ama, bu tesadüfi bir değerde olacaktır. Eğer romanımız bir büyük gazetede çıksa ve hakikaten kollektif bir çalışmanın verimi olsa idi, o zaman onu, bütün bir heyet halinde yazar ve onun her bölümü, ayrı bir güzellik ve değerde olurdu.

●

Eskiden, kahramanlar harp ederken, şairler, cephede onları hemen nazma alırlarmış. Destancılık buna derler. Ben bütün 1935 yılının vak'alarını nazma değil ama (Hayatımda bir mısra yazmış değilim) kaleme alacağım.

Kadro'nun bu sayısına, romanımın başlangıcını yetiştirmek istedim. Alâkadarlar duysun, böyle bir romanın yazılmağa başlağdını da işitsin, romanın aşağı yukarı ne türlü olacağını öğrensin ve davetimi kabul yani bana yardım etsinler diye.

İlk sözü, burada bitirmiş oluyorum. Şimdi, romana başlıyabiliriz:

●●

1935

Yılbaşı.

Saat 24 sularıdır.

Dünyada saatler, tul dairelerine göre değişir. Batı Avrupası saati, Orta Avrupa saati, Moskova-İstanbul saati nedir, hep bilirsiniz. Biz bu farkları kaldırmağa mecburuz. Saat yirmi dörtte, her yerde her insan için bir yıl bitmiş bir yıl başlamıştır.

Bir yıl bitip bir yıl başlar mı?

(Bütün bu zaman bölümleri, iytibarî şeylerdir. Hayat, bir tek parçadan ibarettir. Bu felsefeyi isterseniz, istediğiniz kadar işleyebilirsiniz, Malûmatınızla filozofik istidadınızın, haydi diyelim dış sınırları-

na kadar. Onun için, tavsiye ederim, bu hususta, yazılmış çok güzel şeyler vardır. Kitap kurdu diye geçinenlerden sorup böyle bahisleri sağlık verdirtiniz. En iyisi budur ve biz, yolumuza devam edelim.)

●

Halepten öte acayip köyler vardır. Bunların evleri, çamurdan yapılmış şeker külâhlarına benzer.

İşte bunlardan birinde,
bir yorganın altında üç çocuk;
bir yorganın altında da karı koca yatıyor.

Dışarda, yıldızlarının hepsi açıkta bir gök, çöle doğru uzanıyor. Birkaç yüz kilometre aşağıda Hamanın nauraları, birkaç kere bin yıllık bir ıstırabı kocaman mandaların gırtlağından hıçkırır gibi dönerken, siz ve ben bakıp düşünüyoruz:

«Suyu çıkarırken, bostan dolapları mı iniliyor? Yoksa, ehramların bulunduğu çok daha kıblede topraklardan, kırbaç altında ölen kölelerin birikmiş hıçkırıkları mı geliyor?.

Çamurdan yapılmış şeker külâhı gibi evde, hâlâ insanlar yaşıyor da, Hitit mektupları, Fenike camları, Mısır mumyaları, bugün ya toprağın hağrında, ya müzelerin dolabındadır. Bu yaşıt şeylerin nasıl olur da, kimisi ölmüş, kimisi yaşıyor?

Şeker külâhı gibi damın altındaki yorganın altında, yorgun erkek, küçük bir naura gibi horluyor. Yanındaki kadın, memelerinin hizasına müsellât olmuş bir bitin yeniğini kaşıyor. Uyanmadan, rahatsız olmadan.

Öbür yorganın altındaki üç çocuktan biri, yorganı kendine çekti. Beriki uçtaki açıkta kaldı. Apış arasından yırtılıp gitmiş bir don, gömlek olması lâzım bir bez parçası, şimdi onu, gecenin dişlek ayazına karşı, yalnız bunlar koruyor.

Saat tam 24. Fakat şeker külâhı gibi damın altına, yılbaşı uğramamıştır. Enayi mi o?!

●

Onları İtalyadan getiren vagonlar son hizmetlerini cihan harbinde gördüler. Bu mermerlerin damarları iyi parlasın diye, kaç temizlikçi kadın işinden koğulmuş, kaç yeni markalı cilânın denenmesi yapılmıştır.

Kocaman otelin birbirine geçen salonları, bir ormanın içi gibi oğuldıyor. Havada, şampanyaların nemi var.

Viyanın bir otelindeyiz.

Anlattığım direklerden birine, bir kadın sırtını dayamış.

Mermer de sıcak ama sex appeal'ini Marlene'ye göre ayar etmiş genç kadının sırtı kadar değil.

Bu sırt, kadın kıvrılıp güldükçe, üç çeyrek esun görülüyor. Belden enseye kadar, onu gülerken dikkat edenlere gösterip gülerken mermerin kucağına gömen kadın önündeki iki delikanlı ile konuşuyor. Konuşmuyor. Onlar konuşuyor ve o gülüyor. İki kolu ile arkasındaki direğe sarılıyor, sağ ayağı ile müzikin temposunu takip ediyor ve yine bu tempo üzerinden omuz başlarını mermerin üzerine bastırıyor. Hayır, gözü çekmese, belki bir başka grupla meşgul olacağız. Çünkü otelerde çok daha kabından taş-

mış çiftler ve köşeler var. Bu genç kadın, bir Yahudi bangerin, babasının dükkânını iki kere satın alarak ayarttığı kâğıtçı-kızı Emmy'dir. Onu üç yıl evvelinden hatırlıyanlar, pek çok.

Hele Viyana radyosunda çalışan bir genç var ki, sorsanız anlatacaktır:

— İlk defa onu Prater'deki büyük dolabın sarı renkli arabalarından birinde, en tepede iken öptüm. Sonra beraber banyolara gittik. Sonra odama geldi. Sonra Silberstein ile nişanlandı ve evlendi.

Şimdide güzel Emmy, kocasının iki genç dostu ile şakalaşıyor. Biri, uçarı bir çapkın. Birkaç aydan beri başlamış bir münasebetleri de var. Emmy artık tutulma hastalığını yenmiş olduğu için Karl Lindauer'i seviyor diyemeyiz. Ama onun garsonyer'ine gitmekten dehşetli hoşlanıyor. Emmy telefon etti mi, söylenilen saatte, oda çiçekler içinde, likör masası hazırlanmış, bütün uzun cigara ağızlıkları temizlenmiş; Peşte'deki Gerbaud'dan (1) haftada iki kere getirilen şekerlemeler gümüş tabaklar içinde odanın el uzanacak taraflarına konmuştur.

Emmy, Karl'ı sevmiyor. Ama onun evine gelmekten çok hoşlanıyor. Artık kimbilir neden. Bunun sebebi oradaki süslülük ve şevk olamaz, çünkü kendi evi çok daha zengindir.

İşte Emmy'nin sırtı kendini mermerlere öptürürken onun karşısındakilerden biri bu Karl Landauer idi. Ötekine gelince; ha- bu delikanlı çok mühim bir adamdı. Bir kere, kadın işlerinde tenbel ve fantezisiz olduğu için hayrat idi. Zaten Fürst .....'in çok yakın dostlarından biri ayrıca Heimwehr şeflerinden biri olması, onu kadınları güzellikle, tecrübe ile, ince muamele ile düşürmekten müstağni kılıyordu. Göz koymak, bir kadını elde etmek için kâfi geliyordu. Emmy'ye, çoktan göz koymuştu. Ama bir türlü işten baş alarak, fırsatını bulamamıştı. Bu yılbaşı, Emmy meselesini de halletmeğe karar vermişti.

Banger Silberstein, akıllı bir adam olduğu için, yüzbaşı Müller'e hiç bir hususta terslik göstermemesini, karısından rica etmişti. Ve ilâve etmişti:

— Sıra o işe gelirse, bana haber ver, belki tehlikenin önüne geçebiliriz.

Silberstein, Yahudi, üstelik banger olduğu için, böyle azılı bir Heimwehr'ci ile marazaya girmek istemezdi. Zaten, karısını neden durup Müller'den kıskanacaktı? Landauer ile olan gönül ilişiğini günü güne denecek kadar biliyordu. Karısı,kendine göre gençti. Onu yanında bir süs gibi gezdirirken, işleri için en güzel reklâmı yapmış oluyordu. Üstelik, Emmy'nin gönlünü hoş ettikçe, dünyanın en güzel kadınlarından birini, doya doya tatmış oluyordu.

Şimdi mermerlerle oynaşan uzun, lekesiz, kemiksiz sırtı, o keşfetmişti. O olmasaydı, Emmy şimdi, radyoda çalışan çocukla kavga etmeğe mecbur olduktan sonra, esnaftan birine üç çocuk yapacak, patates ayıklayacak, sabahları kolunda torbası hallerin yolunu aşındıra-

(1) «*Malûm a- şekerlemeler Viyanadan olsa makbule geçemez.*»

caktı. Gerçekten Silberstein, Emmy'yi başından tırnağına kadar yaratmıştı. Canım hiç buna benzer filimler görmediniz mi? İşte onu yüksek yerlerde dolaştıra dolaştıra, iki cümleyi aşmamak şartile Wagner'in Ring'i hakkında bile mütalea yürütecek bir hale sokmuştu.

Saat 24 e dokunur gibi yaklaşmıştı. Bütün salonarda çiftler dönüyordu. İçlerinde bir iki tane kıskanç koca yahut nişanlı bulunan birkaç sakat gruptan başka, herkes, ya dans için, ya konuşmak için, ya salonlardaki zengin garnitürlerin yumuşaklığına gömülmek için çift çift olmuştu. Yalnız Emmy, iki tane kavalyesi ile, normal olmıyan bir küçük grubu idare ediyordu.

Müller sordu:

— Peki hangimizle dans edeceksiniz? Daha karar veremediniz mi?

On dakikadan beri gülüşerek bunu konuşuyorlardı. Emmy demişti ki:

— Hanginiz bana daha parlak vaitlerde bulunursa.

Karl:

— Tutmak şartile mi, deyince,

Fırkacı

— Elbette tutmak şartile. Ama ne biçim vait, işe dair mi, sevgiye dair mi?.

Emmy, düşmanın üzerine yürür gibi, direğine sarıldı, kalçalarını oynattı:

— Tabii sevgiye dair dedi.

İşte on dakikadan beri, iki erkek sıra ile ve bazan da biribirinin sözünü keserek ve bir arttırmada bulunuyorlarmış gibi, genç kadına en keskin sevgi sözlerini en açık bir dille söyliyorlardı. Emmy güldükçe, iki erkek cesaret alıyor; konuşmalar daha açık oluyor; Emmy'nin ... teş gibi sırtı, İtalya mermerini serin bir gömlek gibi giyiyordu.

— Peki hangimizle dans edeceksiniz? Daha karar vermediniz mi?

Heimwehrci bunu, gözünün ucu ile bileğindeki saatine baktıktan sonra sormuştu. Sesinde, yalnız acelecilik değil, biraz da tehdit vardı. Emmy'nin neş'esi bir kadeh gibi kırılıp bir otomat gibi doğruldu:

— Tabii sizinle yüzbaşım!

Ve dansa başlarken, gözüyle Karl'a yalvardı.

— Kızma, mecburum demek istiyordu.

Fakat Karl ona iğrenerek baktı, hızla, kapıya doğru ilerledi.

Emmy içindeki ezikliği bir acı gibi duymadı değil. Fakat Müllerin kol kasıntısına kendini bırakırken ve bunu bilerek ve istiyerek yaparken, Karl'ın umduğu gibi çıkmadığını, çünkü halden anlamadığını anlayıverdi.

Tam 24 te bütün elektrikler sönünce birleşen dudakların arasında Müller ve Emmy'ninkilerde vardı. Müller, Karl'dan başka türlü öpüyordu. Ama iyi öpüyordu. Daha hiç böyle, bir erkeğin bir kadını hırpalarcasına azgınoasına öpebileceğini göz önüne getirmemişti. Halbuki Müller, dudaklarını bırakıp onları tekrar öperken, iki sert öpücük arasında, şunları da söylemişti:

— Sana erkek nedir, öğreteceğim!

Elektrikler yanınca, Emmy'nin başı dönüyordu. Ama gerçekten. Öpülmekten, belki, ama sade öpülmekten değil. Müllerin koluna dayanarak kocasını aradı. Silberstein, masadan kalkmamıştı. Yanında o-

nun gibi daha bir kaç kişi ile kalmış, konuşmasına devam etmişti. Karısını Müller ile görünce, karısının yeni yıla kiminle girdiğini anlamakta güçlük çekmedi. O, karısının yanında Karlı görmeği bekliyordu. Karısının zekâsı ile iftihar etti. Fakat şimdi, Emmy'yi o biçim kollamak lâzımdı ki, Müllerin istediği olmalı, ama Silberstein de rejimin artık gözde Yahudilerinden biri diye tanınmalıydı.

●

Yine Viyanada, aynı saatlerde, bir odada, delikanlı iki kardaş, yatakta idi. Biri uyuyordu. Ötekinin gözleri açıktı. Soba, sönüktü. Odanın içinde, yanan ampul sıcaktı. Uyuyanın nefesi sıcaktı. Uyumayanın yaşları sıcaktı. Çünkü kilisenin çanı 11 3-4 işaretini vereli on dakikadan fazla idi.

Noel, iki talebe kardaşın parasını bitirmişti. Büyük, yeni yıla uyuyarak da girse birşey lâzım gelmiyeceğini söylemiş yatmıştı. Küçük, ona kadar çalışmış on bire kadar paltosu ile soğuğa dayanmış ondan sonraki saati geçirmek için yatağa sığınmıştı.

Odaları hiç ısınmazdı, çünkü akşamdan akşama yatmağa gelirlerdi. Derslerini talebe yurdunun müzakere salonunda geçirirlerdi.

Lâmba söndü. Küçük kalktı, perdeyi araladı. Bir küçücük köşesi yalnız bu kör pençerenin ikinci derece bir meydana açılıyordu. Meydan karanlıktı, ışıklar yanınca meydan bomboştu. Yahut o küçücük köşe, aydınlanmış kaldırımlardan başka bir şey gösteremiyordu.

İçini çekerek küçük te yattı.

●

Sokağın bir ucundan bakınca, bir burunun öbür ucunu görür gibi olursunuz. Burun gibi sokağın öbür ucunda yürüyen iki adamdan biri yanındakine diyor ki:

— Dehşetli sıkıştım. Hem karnım ağrıyor.

Akrepler yine üst üste.

●

Yukarıda, üç bacanın üç düdüğü birden ötüyor: tenor, bariton, bas. Kadınlar, kişner gibi gülüyor. Kamaraların çoğu boş. Tayfa, yolcu, sınıf sınıf, derece derece, bölüm bölüm, yılbaşı yapıyor.

Vapur. Deniz. Gece.

Vapuru götürenler, kaptanından kamarotuna, ocakçısına kadar, nöbetleşe nöbetleşe eğleniyorlar.

On ikide, ışıklar sönünce, küçük çıraklardan biri, yanındaki tepsiden acele bir krep aşırıp acele çiğniyor, acele yutuyor.

Yukarı katlarda, hırsızlama ne çok şeyler oluyor. Ama küçük çırağın karnındaki krep bunların en güzeli, en masumu.

— Merhaba yılbaşı!.

●

Bombay'da bir tüccar evi. Yaldız tavanlı. Mermer kakmalı. Birçok İngilizler yabancılar, erkekli kadınlı bir yığın yemiş, içmiş, kafayı alafranga tütsülemiş insan var. Komar oynanıyor. Dans ediliyor. Radyo odasında İngiliz istasyonları dinleniyor.

Bombay'ın en zengin tüccarı yerli yabancı dostları, çoluğu çocuğu ailesi ile, yılbaşına karşıgidiyor.

Kendi yakışıklı. Karısı güzel. İki yetişmiş kızı, ipekler ineller içinde, rue de la Paix'nin son modelleri ile lady'leri bile gölgede bırakıyor.

İç salonların birinde iki Hint delikanlısı oturuyor. Biri ev sahibinin oğlu, öteki mektep arkadaşı. Sokağın çocuğu. Halktan. Beyninin içi bir cehennem gibi kaynıyor. Düşüncelerin alevli sıcağı, gözlerinden çakıyor. Durgu-esmer yüzü, donan bir gölün yüzü kadar hareketsiz.

— Sıkılıyorsun.

— Zaten eğlenmeye gelmediğimi biliyorsun. Farkına vardın mı Gibson'un gözü hep bizde idi.

— Evet. Babama demiş ki, bu Bolşevik ajanının da burada ne işi var?

— Hintliyi Hintlinin gösünden düşürmenin de yolunu bulduar. Bir adamı acar ihtilâlci diye seçtiler mi, gelsin Bolşevik damgası. Halbuki yalnızken nasyonalist olduğuna kitaba el basarlar. İhtiyarın mesajını okudun mu?

— Noel mesajını mı? Okumadım.

— Zaten ne okursun, ne okursunuz ki..

— Deme böyle. Bak yanıma bile aldım. Beraber okuyalım diye.

Okudular.

İngiltere Kralının NoelMesajı:

İngiltere Kralı V George'in noel günü bütün dünyadaki tebaasına hitaben radyoda söylediği nutkun tercemesidir:

«Bu noel gününde dünyanın her tarafında bulunan tebaamın mübarek günlerini tebrik etmek isterim. Bugün, bütün mübarek hatıralarile kutlanan bir aile bayramıdır. Bugün beni dinleyen sizlerin, dünyanın ne tarafında olursanız olunuz. bana ve birbirinize karşı, tıpkı büyük bir ailenin ferdleri gibi bağlı olduğunuzu bilmek sevincimi arttırıyor. Bu bağlılık duygumuzun geçen ay sevgili oğlumuz ile kızımızın evlenmesi münasebetile, yeniden izhar edilmesi beni ve kraliçeyi çok mütehassis etmiştir. En büyük arzum ve ümidim bu duygunun ve ruhun, zaman geçtikçe daha genişleyip, daha kuvvetlenmesidir. Dünya hâlâ rahata erişememiştir; bir sürü müşkilât içindedir. Vakıa üstümüzdeki bulutlar yükseliyor, fakat kurtulmak için uğraşmamız lâzım gelen birçok endişelerimiz var. Eminim ki bu dertlerimizi aynı bağlılık ruhu ile karşılayacak olursak, onları kolayca yenebileceğiz; çünkü o zaman genel varlığımız için beslediğimiz düşünceler fert ve parti menfaatlerine üstün çıkacaktır.

Yurdumuzda hastalıktan, işsizlikten ve ümitsizlikten ıstırap çekenleri, bugün olduğu kadar daima, bir aile efradının diğer fertlerini düşündüğü gibi düşüneceğiz. Onların acılarını hafifletmek için daima elimizden geleni yapmağa hazır bulunacağız.

Deniz aşırı dominyonlarımda bulunan tebaama ayrıca selâmlarımı yollamak istiyorum. Bu aile ancak onların yardımile serbest ulusların kardeşlik yurdu haline gelmiştir. Onlar da kendi yurtlarına ana vatanın hatıralarını ve ananelerini taşımışlardır. Onlarla beraber bugün uzak müstemlekelerim halkı için de kalbimde yer ayrılmıştır. Bağlılık ruhu mesafe manialarını hiç bir zaman tanımaz.

Eğer sesim Hindistan halkından bazılarına da erişecek olursa onlara temin etmek isterim ki, onları burada daima düşünen ve bu aile birliği içinde kendi mevkilerini daha büyük bir vuzuhla anlamalarını

ve takdir etmelerini isteyen biri vardır.

Pek basit ve samimi bir şekilde ilâve etmek isterim ki, eğer ben bu büyük ve geniş ailenin, hayatında hissesi olan ve ondan gördüğü muhabbetle yaşayan reisi sayılıyorsam, yirmi beş yılı bulan hükümdarlığım esnasında sarfettiğim uzun ve bazen çok üzücü mesaiye bu tam bir mükâfat teşkil eder.

Şimdi evimde otururken, gerek Britanya içinde ve gerekse dünyanın pek uzak köşelerinde benim sesimi dinleyen halk yığınlarını düşünüyorum. Hepinize ve bilhassa çocuklarınıza saadetli bir noel dilerim. Sizi bütün kâinatı yaratan ulu Tanrıya emanet ediyorum.

— Şu aile babasına bak, önce adadakilerden; sonra Dominionlardan değil de, onları idare etmekte olan İngilizlerden; daha sonra Dominionlar ile Kolonilerden ve ancak en sonra Hindistandan bahsediyor.

Bayramlaşmak için, koltuğuna kurulmuş. Karısı ile çocuklarını sevip okşadıktan sonra uzak yakın hısımlarını, arkasından kâhyasını, arkasından oda hizmetçisini, arkasından öteki emektarlarını, seyisi, şoförü filân en sonra da bahçıvanı kabul ediyor. Sonra bunların hepsi, alleden oluyor. Yaşasın Britanya derebeyliği!

— Bize ayırdığı sözlerde, bana bir tehdit var gibi geliyor.

— Evet, demek istiyor ki, İngiliz sürüsünden ayrılanı Japon kurdu kapar.

— Yalan mı?

— Yalan değil. Bundan daha gerçek söz olamaz. Geriyiz. Zayıfız. Ulus değiliz bir kere. Başsız kıçsız bir kalabalık. Böyle de olsa, sürüde kalmamaya bakmalıyız. Japon kurdu kapacak diye İngiliz kölemenliği yapmak arasında bence hiç fark yok.

Sürüde kalmamak için sürülük hayvan olmaktan kurtulmalı. Bunun da bir tek yolu vardır: Her zaman sana söylediğim.

— Kendimizden başka düşman tanımamak.

— Evet. Bizim en büyük düşmanımız kendimiziz. Hintli'nin en büyük düşmanı, Hintlidir. Hintli'nin o muhafazakâr, o teokratik, o miskin tarafıdır. Hindistandaki bütün din tortularını kaldırıp denize dökmedikçe, poliklerikal Hindistanı ulustan başka bir şeye inanmaz bir duruma sokmadıkça, bizim için kurtuluş yoktur:

— Hint komünistleri de bunu diyor.

— Hayır. Hint komünistleri bunu demiyor. Onlar diyor ki, sen zengin tüccarın oğlu ile ben okumuş halk çocuğu biribirimizi anlıyamayız, bir tek amaç gütmek için birleşemeyiz. Karşı karşıyayız. Düşmanız. Anlıyor musun? Nasıl eski kastlar bizi biribirimizden ayırıyorsa, bunların üstünde, ayrıca sınıflar da bizi biribirimizden ayırmaktadır. İngiliz politikası da, bütün bu bölüşmeleri bir yandan körüklediği gibi bir yandan da müslüman-budist ayrılığını besliyor. Şimdi sen gel de, bütün bu parçalılık içinde «uluslaşma» gibi tek parçadan dökülmesi gereken bir varlık çıkar.

— Geçenlerde Milli kurtuluşçuluktan ve bunun öncüsü olan Kemalizm'den bahsediyordun. Kitaplar getirteceğini söylüyordun.

— Yazdım. Nereye yazmak gerektiğini pekte bilemiyerek. Çünkü Millikurtuluşçu Kemalizm hiç propa-

ganda yapmıyor. Onun hakkında ne biliyorsam, gazetelerden biliyorum. Ve doğrusu anlıyamıyorum, niçin her rejim kendini tanıtmak, kendi sesini bütün acuna yaymak için elindengeleni ardına koymıyor da, Türk inkılâpçıları bunu yapmıyorlar.

Kemalistlerin teokrasiyi yıktıklarını, yabancı kredi ve sermaye boyunduruğunun sembolü olan kapitülâsyonları kaldırdıklarını, liberal dünya görüşünden ayrılıp devletçi bir sosyalizm güttüklerini biliyorum. Ama o kadar. Ötesini, bakalım, gelecek kitaplardan öğreneceğiz. Yalnız bana içimden bir ses haykırıyor ki, yolumuzu aydınlatacak ışık Kemalist ideolojidir. Çünkü Osmanlı imparatorluğu da bir yarı-müstemleke idi.

— Peki ama - onlar savaş yaptı. Biz yapabilir miyiz?.

— Elbette yapabiliriz. Gandi'nin keçileri önünde yere kapanacağımıza biraz yumruk sıkmasını öğrenelim. İşte sayın ailemizin sevimli bir üyesi geliyor.

Kapıda Gibson belirmişti. Yanında, meşhur teşkilâtın bir adamı daha vardı. Gülüşerek ve bridge'den konuşarak içeri girdiler.

Gibson:

— Rahatsız etmiyoruz ya. (Yanındakine dostumuzu göstererek) Hint gençliğinin en keskin ustarası, dedi.

Dostumuz, sinirsizce gülümsedi:

— Traş âletlerinden başka birşey ele geçiremiyoruz ki.. Yoksa o da mı tehlikeli gelmeğe başladı.

— Yok. Traşa yani lâf hücumuna istediğiniz kadar göz yumabiliriz.

— İyi hatırlattınız. Gerçekten lâf hücumu nekadar tehlikesizse, lâftan vaitler de o kadar değersiz ve faydasızdır. Kral hazretlerinin mesajlarını tabi' okumuşsunuzdur.

İngiliz irkildi. Ama kendini çabuk tuttu. Hem küstahlık kendinde hem kendisi, Hint burjuvazisinin İngiltere tacına en sadık bir ailesinin evinde idi.

— Artık resmen aynı aileden olduk. Kral babamız Noel yortusunda bizleri de hatırladığını söyledi. Japon kurdundan sakınınız, dedi. Arkadaşımla, demin onu konuşuyorduk. Şu kastların yalnız bizim Hindistanda olduğunu söylerler. Ben, Messaji radyoda dinleyeliberi bir kitabın fihristini zihnimde tasarlamış gibiyim. Adını şöyle koyacağım:

Hindistanda kastlar

İmparatorlukta kastlar

— Doğru, Messaj'da alfabe sırası kullanılmış olsaydı, daha iyi olurdu.

— Yok canım, o da hiç bir şeyi değiştirmezdi. Hindistan sonda gelmiş, başta gelmiş, farketmez. Hindistan raporunun (1) Muhafazakârlar fırkasında nasıl görü-

---

(1) Hindistan raporu, hükûmet tarafından Hindistan için «Beyaz kitap» adı altında hazırlanan yeni kanunu esasiyi, İngiliz menfaatlerini korumak için bir çok garantilerle sağlamlaştıran bir rapordur. Burapor, Avam kamarası ile Lordlar kamarası üyelerinden müteşekkil bir encümen tatarafından hazırlanmıştır ve Hindistana federatif hükûmet şekli tavsiye etmektedir. Konservatörler Hindistana gerektiğinden fazla azadlık verildiği için muha-

şüldüğünü bildikten sonra, sevgili babamızın ne demek istediğini anlamak güç değildir.

— Delikanlı, azad Hindistan masalına ancak senin gibi toylar inanır. Mançuko'nun başına gelenleri bilenler, haşmetlû Beşinci Jorjun ne demek istediğini anlamışlardır. Hindistana azadlık, gerektiği kadar verilecektir.

— Siz onu Kongracılara yahut Gandicilere söyleyin. Ben kendi hesabıma, azadlığın verildikçe alındığına değil, alındıkça verildiğine inananlardanım. Good evening M. Gibson. Ve delikanlı, arkadaşının sırtını okşıyarak odadan çıktı.

Öteki salonda önüne evin küçük kızı çıktı. Çocukluk arkadaşı. Belki de sevdiği kız.

— Nereye.

— Gidiyorum.

— Bukadar erken? Sen eğlencenin güzelliğini bir türlü anlıyamıyacak mısın?

— Eğlence güzeldir, gönüller azad olursa. Ben, kardeşinin ısrarı üzerine gelip görmek istemiştim, Hindistanla İngiltere nin ucları birbirine nasıl bitişiyor diye. Gördüm, gidiyorum. Sen eğlenebiliyorsun ya ona bak. Nasıl tangolar, rumbalar iyi oldu mu? Beline iyi sarıldılar mı. Tazecik etin iyice gevşedi, ürperdi mi? Anan bütün servetinizi gösterebildi mi? Abian nişanlısını sindirdi, baban İngilizlerini memnun bırakabildi mi?

— Mahru!

— Ben şimdi gidiyorum kızım. Ve ebiki benim, Gibson, icabına bakar. Yalnız şunu bil ki, şimdi şuracıkta konuşurken bile, cenaze çiğniyoruz. Hindistanın cesedini çiğniyoruz. Haydi sağ kal.

Aksilik. On iki olmuş, elektrikler sönmüştü. Hem yakışıklı kaçsın, Bombay'ın eşraf evine uygun düşsün diye, tam bir dakika.

Delikanlının biraz köpüklü dudakları, yaşlı sıcak gözlere değdi. Öpmemek elinden gelmedi. Küçük kızın yaşlı gözlerini kana kana, inan ateşile, ibadet temizliğile öptü ve gitti.

●

1935 başlıyordu.

Denizde dalgalar, oynaşırken.

Çölde rüzgârlar, söyleşirken.

Kutupta ayılar, yalaşırken.

Şurada burada adamlar,

Hayatın büyük karnında

Yutulmuş lokmalar gibi,

Tatilleri ile

Boşuşurken

Badaşırken.

1934 ile 1935 arasına, adam eli, hükümsüz, itibari bir çizgi çekti. Ama hayat tastamam, bölümsüz, duraksız — eski akışında akıp gidiyordu.

Daha çok maktalar geçirmeğe neden yeltenmeli? Bunların azı da bu, çoğu da. Hayatı, nasıl olsa, bizler 1934 sonundaki kadar anlamış bulunuyoruz. Hayatı, nasıl olsa, bizden sonrakiler, başka türlü anlayıp başka türlü anlatacaklardır. Biz romanımıza devam edelim.

---

lefette bulunmuşlar ise de büyük bir ekseriyet raporu tasvip etmiştir. Maamafih bütün bunlar dışarının gözünü boyamak için oynanan bir komediyadan başka bir şey değildir.

(Bundan sonraki parçalarda, sıra ile Roosevelt'in mesajı, Mussolini - Laval'in başbaşa görüşmeleri, Sar işi gibi eğlenceli konular gelecektir. Ehemmiyetle tavsiye ederiz).